UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228337
UNIVERSAL
LIBRARY

بعنوانی که جبریل آیه‌بر از آن مروح آن سر و قار و ربع ی خلایق کایل بحکمش نوشته

دین مان فیضی آوران از کتب معتمده تواریخ هندوستان باستشهاد نصوص صلیه مرتبی تاریخ صداقت آئین

میر الماخرین

تصنیف شریف و ترصیف لطیف آمده خان صحیح زبان صحیح بیان منشی مبیطه بریطانیه بحر عطارد محرر مستعد جهان منشی غلام حسین خان صاحب

جناب منشی نول کشور طبع آراد کار شسته بمرتبه رفیع آگهی با نواع محسن کامل کشته

اطلاع - اس مطبع میں ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطبوع ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیشل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہیں انمیں بعض کتب تواریخ فارسی و اردو وغیرہ کی درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اُس فن کی اور بھی کتب موجود ہ کارخانہ سے قدردانوں کو آگاہی کے ذریعہ حاصل ہو

فارسی تواریخ شاہان و راجگان

اکبر نامہ - کامل تین دفتر از شیخ ابو الفضل وزیر شہنشاہ اکبر صحیح خوشخط -

تاریخ فرشتہ - معروف تاریخ نامزد سلطان اکبر -

طبقات اکبری - از ملا نظام الدین -

حدیقۃ اقالیم - ذکر سلاطین و اہل کمال ہر اقلیم -

مقتاح التواریخ - مولفہ مسٹر ٹامس ولیم ابتدائے اسلام سے فتح پنجاب تک -

ترجمۂ تاریخ طبری - بہ وعاملات خلفائے عباسی تک -

شاہنامۂ فردوسی - کامل در دو جلد پر مصور عمدہ کتاب ہے

شاہنامۂ - فاسہ گنابادی تاریخ ہندوستان

ترجمۂ فارسی تاریخ روس - از اصل انگریزی مصنفہ ڈاکٹر بلگنری و ایس بہادر مترجمہ مولانا ابو الحسن سابق محصیلدار اردو

نشان یا نہ جسمیں انیس و پنجسپ حالات سلطنت روس بیان ہوے و ایسا ہی سیس واہ و بزرجمہر ایضے سے تعلق رکھتا ہے

خصائل السعادت - مولفہ نبی سعادت خان نسیق - ب افغان -

وقائع نعمت خان عالی - فتوحات سلطان عالمگیر -

آئین اکبری - ہر سہ دفتر آئینی بالتصویرات و نقشجات مختلف رنگ کے حسب موقع سرخ و سبز و سیاہ مصنفہ شیخ ابو الفضل وزیر شہنشاہ اکبر

ہفت تماشائے قتیل - مولفہ مرزا محمد حسن قتیل -

جنگ نامہ - نصرت خان عالی ولد میر عدل شہنشاہ دہلی -

اردو تواریخ حالات انبیاء و اولیا

روضۃ الاحبا - ترجمہ قصص الانبیا از مولوی نور الحق

عجائب القصص - حالات انبیاء و اولیا از مولوی نور الحق

تاریخ حبیب الٰہ - مولفہ منور الدین فتح علیخان

ترجمۂ فوائد سعدیہ - حالات اولیا از مولوی ابو الحسن -

مرآۃ الکونین - مصنفہ مولوی غلام نبی -

تفریح الاذکیا فی احوال الانبیا - بصیغہ تاریخ مقبول عام از ابتدائے آدم علیہ السلام تا ائمہ شہداء علیہم السلام بصحت احادیث و آثار مولفہ مولانا ابو الحسن حسین کاکوروی کامل در دو جلد

حدیقۃ الاولیا - از مفتی غلام سرور لاہوری

تاریخ مدینۃ منورہ - اردو ترجمہ بجذب القلوب

ترجمۂ مجموعۂ فتوحات واقدی - بہ چہار حصہ یعنی فتوح عرب و شام و حصہ عجم و حصص متفرقہ بھی حسب ذیل فروخت ہوتے ہیں -

(۱) فتوح عرب یعنی منازی الرسول -
(۲ و ۳) فتوح استام مع فتوح المصر -
(۴) فتوح الجزم -

منہاج النبوۃ - اردو ترجمہ مدارج النبوۃ از خواجہ عبد المجید خان -

ترجمۂ سیر الاقطاب - از سید محمد علی مراد آبادی

تاریخ مکۂ معظمہ - مرتبہ حاجی محمد فخر الدین خان

اردو تواریخ شاہان و راجگان

ترجمۂ تاریخ فرشتہ - جو ایک مشہور و مستند تاریخ شاہان دکن و سلاطین لاہور و بیاد شاہان دہلی و شاہان گجرات و مالوہ و بنگالہ و ملتان و کشمیر و سندھ وغیرہ ہا کامل در دو جلدین -

ارشاد الملوک - ترجمہ بزبان اردو تاریخ لارڈ ہیسٹنگز صاحب بہادر سابق لفٹنٹ گورنر مغربی و شمالی و اودھ بالقابہ -

ترجمۂ کارنامۂ کالون صاحب بہادر صاحب مصنفہ حصہ یعنے مجموعہ اشارات خاص و مختصر تذکرہ کارہا و انتظامی دہلی - ترجمات مقاصد کنسٹرکٹ آف افغانستان ممالک مغربی و شمالی و اودھ عہد حکومت عالیجناب نواب سر آکلینڈ کالون صاحب بہادر بالقابہ -

ترجمۂ تاریخ مصر ملقب بتحفۂ مصریہ پوری تاریخ مصر تا زمانۂ بغاوت عربی پاشا مصنفہ مسٹر ڈی میکنزی والس صاحب بہادر مصنف تاریخ روسیہ مترجمہ سید ابو الحسن صاحب عجائب طبع منشی نولکشور -

خدا بخشنده ایست جرم او پیمز اشته و قار و زخلایق کایل بحکمش نو شته

درین سال فیض اقتران از کتب مستند تواریخ هندوستان خصوص سلاطین دهلی تاریخ صداقت آئین

سیر المتاخرین

جلد اول

تصنیف شریف و ترصیف لطیف آمده و خان فصیح بیان شان بی نظیر در یعطارد تحریر مستند بیان غلام حسین خان طباطبا

جناب منشی نولکشور طبع آباد کار شته در مزرع آگهی بانواع احسن کامل کشته

فہرست جلد اول کتاب سیر المتاخرین

مضمون	صفحہ	مضمون	صفحہ
ذکر تعریف کشور ہندوستان۔	۳	جدول فرمان روایان	۲۴
ذکر میوہ ہاے مخصوص ہندوستان بلکہ بنگالہ۔	۴	جدول فرمان روایان از قوم تیموار۔	″
ذکر بعض نباتات و گلہاے مخصوصۂ ہند۔	″	جدول فرمان روایان از اولوس تورا	۲۵
ذکر بعض جانوران مخصوص ہند۔	۵	جدول فرمان روایان از اولوس چوہان۔	۲۶
ذکر بعض مقالات و معلوم مردم ہند۔	۵	جدول فرمان روایان از قوم سلم و ہنود۔	″
ذکر احوال درویشان ہند و انواع ایشان۔	۹	جدول فرمان روایان۔	۲۷
ذکر احوال ممالک محروسہ ہند باجمال مطابق تحریر تقریر شیخ		صوبۂ خاندیس۔	۲۹
ابو الفضل اکبر شاہی از دفتر سوم اکبر نامہ کہ مسمی بآئین اکبریست	۱۱	صوبۂ برار۔	۳۰
صوبہ بنگالہ۔	″	سرکار کاویل سرکار ناسر سرکار کمبویہ سرکار پنالہ سرکار کلم سرکار	
صوبہ اوڑیسہ۔	۱۳	باسم سرکار ماہود سرکار مانک داک سرکار ہیری سرکار	
جدول فرمان روایان از قوم کہتری۔	۱۵	تلنگانہ سرکار راگر سرکار دیگڑ سرکار پنیالہ۔	۳۱
جدول فرمان روایان از قوم کایتہہ۔	″	صوبۂ گجرات۔	۳۲
جدول فرمان روایان از قوم کایتہہ دیگر۔	۱۶	جدول فرمان روایان از قوم سلنکی۔	۳۴
جدول فرمان روایان از قوم کایتہہ دیگر۔	″	جدول دیگر۔	″
جدول فرمان روایان از قوم کایتہہ دیگر	″	جدول دیگر۔	″
جدول فرمان روایان اہل اسلام۔	۱۷	جدول دیگر۔	″
صوبہ بہار۔	۱۹	صوبۂ اجمیر۔	۳۸
صوبہ الہ آباد۔	۲۰	مالوہ۔	۳۹
سرکار الہ آباد دیازدہ محال سرکار غازی پور شرقی نوزدہ محال		صوبۂ دہلی۔	″
سرکار بنارس شرقی ہشت محال سرکار جونپور شمالی چہل و یک محال		جدول۔	۴۳
سرکار مانکپور چاردہ محال سرکار چنارگڑہ جنوبی پنجدہ محال سرکار		جدول دیگر۔	۴۴
کڑہ کوڑ جنوبی سرکار کالنجر جنوبی سرکار کوڑہ غربی سرکار		جدول دیگر۔	″
کڑہ غربی۔		جدول دیگر	۴۵
صوبۂ اودہ۔	۲۱	جدول دیگر۔	″
صوبۂ اکبر آباد۔	۲۲	صوبۂ لاہور۔	۴۹
صوبۂ مالوہ۔	۲۳	صوبۂ ملتان۔	۵۰

مضمون	صفحہ
جدول -	۵۱
سرکار ٹھٹھہ -	۵۲
جدول فرمان روایان -	〃
صوبۂ کابل -	۵۵
سرے نگر -	۵۶
مرداودن -	۵۷
متین -	〃
کہاور مارہ -	۵۸
قصبہ دجن مارہ -	〃
دیرہ -	〃
موضع قیسر -	۵۹
سرکار بگلی -	۶۴
سرکار قندہار -	۶۵
شہر کابل -	۶۶
قزنین -	۶۷
لوہان ضحاک و بامیان -	〃
تذکرہ -	۶۸
ذکر احوال فرمان روایان ہندوستان از ابتدائے راجہ جدسنر پانڈوان	〃
ذکر شروع جنگ پانڈوان -	۷۳
ذکر سلطنت پرچیت بن بہمن بن ارجن و ترک تعلقات پانڈوان	۷۸
ذکر سلطنت راجہ جنبی جی پسر راجہ پرچیت -	۸۰
ذکر سلطنت راجہ آہمند و غیرہ اولاد پانڈوان بطریق اجمال	۸۲
ذکر انقطاع سلسلۂ پانڈوان و رجوع سلطنت براجہ بکرماجیت و اولاد	۸۳
ذکر انتقال سلطنت از نسل راجہ بسرو وزیر راجہ پرباہ وزیر راجہ بدہ مل -	۸۴
ذکر انتقال سلطنت از اولاد راجہ پرباہ بدن دہر وزیر و اولاد	〃
ذکر رجوع سلطنت از سلسلۂ راجہ وندہر براجہ سکونت و	

مضمون	صفحہ
از راجہ سکونت براجہ بکرماجیت -	۸۵
ذکر بیان ولادت راجہ بکرماجیت -	〃
ذکر احوال انتقال راجہ بکرماجیت و اختلاف اقوال درین	
مقابلہ رجوع سلطنت بسندرپال جوگی و اخلاف او -	۹۱
ذکر رجوع سلطنت از راجہ بکرم پال آخرین خلف جوگی براجہ	
تلوکچند والی ملک بھڑیچ و اخلاف او -	۹۲
ذکر جہ ہریم کہ از دردیشی بشاہی رسید -	۹۳
ذکر جہ دیپی سین کہ از بنگالہ آمدہ سریر آرا گردید -	〃
ذکر راجہ دیپ سنگھ کوہی -	۹۴
ذکر راجہ پرتھی راج المشہور براے تہورا -	〃
داستان سرائی بلبل قلم در گلزار ذکر سلاطین اسلام صاحب	۹۶
ذکر سلطنت سلطان محمود بن ناصر الدین سبکتگین -	۹۷
ذکر امیر مسعود بن سلطان محمود و اخلاف اولاد کش -	۱۰۲
ذکر سلطان شہاب الدین غوری عرف معز الدین سام و	
لشکر کشی او ہند -	۱۰۳
ذکر ظفر یافتن سلطان شہاب الدین معروف بمعز الدین سام	
براے تہورا -	۱۰۴
ذکر نائب گذاشتن معز الدین سام ملک قطب الدین ایبک را	
در ہند و فتوحات نائب مذکور -	〃
ذکر رحلت معز الدین سام از ین جہان -	۱۰۵
ذکر جلوس نمودن سلطان قطب الدین ایبک اصالۃ بر سریر	
جہانبانی و مجمل احوال او -	〃
ذکر رحلت سلطان قطب الدین ایبک و منتہا فتق ارام شاہ	
پسر خواندہ اش -	〃
ذکر رجوع سلطنت بسلطان شمس الدین التمش داماد وزیر	
خریدۂ قطب الدین ایبک و بقیہ احوال او -	۱۰۶
ذکر سلطنت رکن الدین فیروز بن سلطان شمس الدین	〃
ذکر سلطنت رضیہ دختر رضیہ سلطان شمس الدین التمش -	۱۰۷

مضمون	صفحه
ذکر مقتول شدن سلطان رضیه و رجوع سلطنت به معزالدین بهرام شاه -	۴
ذکر بغی و رزیدن نظام الملک و مقتول شدن بهرام شاه و مکافات یافتن نظام الملک و رجوع سلطنت بسلطان علاء الدین -	۸
ذکر رجوع سلطنت بسلطان ناصرالدین بن سلطان شمس الدین التمش -	۹
ذکر سلطان ناصرالدین -	۱۰
ذکر رجوع سلطنت بسلطان غیاث الدین بلبن -	۱۹
ذکر جلست سلطان غیاث الدین بلبن و رجوع سلطنت بمعزالدین کیقباد بن بغرا خان -	۱۳
ذکر رجوع سلطنت بسلطان جلال الدین فیروز خلجی و انتقال پادشاهی از اتباع غوریان -	۱۴
ذکر مقتول شدن سلطان جلال الدین خلجی بدست سلطان علاء الدین بکمر و حیله آن کافر نعمت ناحق شناس بی باک	۱۶
ذکر رجوع سلطنت بسلطان علاء الدین خلجی برادرزاده و داماد سلطان جلال الدین -	۱۷
ذکر جلست سلطان علاء الدین و رجوع سلطنت بشهاب الدین پسر اصغر او -	۱۱۹
ذکر رجوع سلطنت بسلطان قطب الدین مبارک شاه برادر سلطان شهاب الدین -	۱۲۰
ذکر رجوع سلطنت بخرخان حرام نمک الملقب بسلطان ناصرالدین -	۱۲۲
ذکر سلطان غیاث الدین غازی الملک -	۱۲۳
ذکر سلطان محمود شاه المخ خان عرف فخرالدین جونا -	۱۲۶
ذکر سلطان فیروز شاه پسر عم سلطان محمد تغلق -	۱۲۹
ذکر سلطان غیاث الدین تغلق -	۱۳۰
ذکر ابوبکر سلطان برادر سلطان غیاث الدین -	۱۳۰
ذکر سلطان محمد شاه بن فیروز شاه -	۱۳۰
ذکر سلطان علاء الدین سکندر شاه عرف همایون خان -	۱۳۱
ذکر سلطان ناصرالدین محمود شاه برادر سلطان علاء الدین سکندر	۱۳۱
ذکر سلطنت رایات اعلی خضرخان بن ملک سلیمان -	۱۳۴
ذکر سلطان علاء الدین بن سلطان محمد شاه بن سلطان مبارک بن رایات اعلی خضرخان -	۱۳۵
ذکر سلطان بهلول افغان لودی -	۱۳۶
ذکر سلطان سکندر لودی پسر سلطان بهلول -	۱۳۹
ذکر سلاطین شرقیه -	۱۴۰
ذکر سلطان مبارک جنبنای سلطان الشرق خواجه سرور مخاطب بخواجه جهان -	۱۴۰
ذکر سلطان ابراهیم شرقی بن مبارک شاه شرقی وغیرانیها -	۱۴۰
ذکر سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر لودی -	۱۴۱
ذکر سلطنت ظهیرالدین محمد بابر پادشاه سرچشمه سلاطین چغتائی هندوستان و مجملی از آبای او -	۱۴۲
ذکر سلاطین ملتان و شیخ یوسف که بحسب قسمت بسلطنت رسید -	۱۴۶
ذکر سلطان قطب الدین لنگاه -	۱۴۷
ذکر سلطان حسین بن سلطان قطب الدین لنگاه -	۱۴۷
ذکر سلطان محمود -	۱۴۷
ذکر سلطان حسین بن سلطان محمود -	۱۴۸
ذکر احوال نصیرالدین محمد همایون پادشاه بن ظهیرالدین محمد بابر پادشاه با جمال -	۱۴۹
ذکر شیر شاه نامش فرید خان سور ازا ولوس بافاغنه -	۱۵۷
ذکر اسلام شاه پسر شیر شاه که معروف بسلیم شاه است -	۱۶۱
ذکر فیروز شاه بن اسلام شاه بن سیر شاه -	۱۶۳
ذکر سلطان محمد عادل شاه معروف ببازرخان برادر زن اسلام شاه -	

مضمون	صفحہ
ذکر آمدن ہمایون پادشاہ بتسخیر ہندوستان وظفر یافتن بر افاغنہ و رحلت نمودن ازین جہان۔	۱۶۴
ذکر ابو الفتح جلال الدین محمد اکبر پادشاہ بن ہمایون پادشاہ	۱۶۵
ذکر ابو الفتح جلال الدین محمد اکبر پادشاہ بن ہمایون پادشاہ	۱۶۶
دربیان آمدن ہیمون بقال بقصد محاربہ اکبر و دستگیر گردیدن او و بقتل رسیدن۔	″
دربیان فتح مانکوٹ و اخراج سلطان سکندر و انقطاع سرشتہ افغانان۔	۱۶۸
دربیان بے اعتدالیہای بیرامخان و انجام عمر و اقبال او	″
دربیان تسخیر ولایت مالوہ۔	۱۷۰
ذکر احوال سلاطین مالوہ۔	۱۷۱
دربیان تسخیر ولایت گڑہ کٹنگ۔	۱۷۲
دربیان رسیدن زخم تیر بہ اکبر پادشاہ۔	۱۷۳
دربیان کشتہ شدن شاہ ابو المعالی۔	″
دربیان تسخیر ولایت گڑہ کٹنگ و مراجعت نمودن۔	۱۷۴
دربیان تعمیر قلعہ اکبر آباد۔	″
دربیان قتل علی قلی خان و بہادر خان۔	۱۷۵
ذکر دربیان شورش مرزایان و تاراج و تخریب انہا و تسخیر ولایت گجرات۔	۱۷۶
ذکر سلاطین گجرات۔	۱۷۹
دربیان روانہ شدن خان اعظم بگجرات معظمہ۔	۱۸۰
ذکر دربیان تسخیر قلعہ چیتور۔	۱۸۱
ذکر دربیان معاف کردن جزیہ و طریقہ صلح کل ورزیدن در مملکت ہندوستان و اختراع دین الٰہی۔	″
ذکر دربیان دختر گرفتن اکبر از راجہ ہای ہندوستان۔	۱۸۵
ذکر ولادت شاہزادہ سلیم یعنی جہانگیر پادشاہ و رفتن اکبر بر اجمیر بایفائے نذر۔	۱۸۶
ذکر ازدواج شاہزادہ سلیم باجمیدیہ موتہ راجہ و ولادت سلطان خرم یعنی شاہ جہان پادشاہ۔	۱۸۶
دربیان عجائب سوانح کہ در زمان اکبر بوقوع آمدہ۔	۱۸۷
دربیان تسخیر ولایت پٹنہ و بنگالہ۔	″
دربیان بنی محمد حکیم میرزا برادر خرد اکبر پادشاہ۔	۱۹۱
ذکر دربیان کشتہ شدن راجہ بیربل۔	۱۹۲
ذکر دربیان رسیدن میرزا سلیمان والی بدخشان در جنود پرنور و تفرقہ بدخشان۔	۱۹۳
دربیان تسخیر ولایت کشمیر۔	۱۹۵
ذکر سلاطین کشمیر۔	″
ذکر نہضت اکبر پادشاہ بسیر کشمیر۔	۱۹۹
ذکر دربیان حال راجہ توڈرمل و رحلت او۔	۲۰۰
نہضت موکب مقدس مرتبہ دوم بسیر کشمیر۔	″
نہضت موکب والا بسیر کشمیر مرتبہ سوم۔	۲۰۱
ذکر دربیان تسخیر ولایت اڈیسہ۔	″
ذکر دربیان تسخیر قندہار۔	۲۰۲
دربیان تسخیر ولایت ٹھٹھہ و آمدن میرزا جانی بیگ۔	″
ذکر تسخیر بہکر۔	۲۰۳
دربیان جشن نوروز و شروع ضابطہ آراستن حجرات	
دیوان عام باہتمام امرا۔	″
دربیان رحلت میان تان سین و مولانا عرفی شیرازی و شیخ ابو الفیض فیضی۔	۲۰۴
ذکر دربیان رسیدن برہان الملک بدرگاہ و الاو رحمت شدن لک۔ با و برای مہم دکن۔	″
ذکر نہضت موکب مقدس از لاہور بجانب دکن۔	۲۰۵
ذکر دربیان تسخیر اسیر و ولایت احمد نگر۔	۲۰۶
ذکر سلاطین سابق دکن۔	″
ذکر دربیان کشتہ شدن شیخ ابو الفضل و ناخوشی خاطر اکبر ازین ہمہ۔	۲۰۸

مضمون	صفحہ
ذکر در بیان بغی شاہزادہ سلیم پسر بزرگ اکبر۔	۲۰۹
ذکر در بیان رحلت شاہزادۂ دانیال در دکن۔	۲۱۰
ذکر در بیان رحلت اکبر پادشاہ۔	〃
ذکر احوال موتمن الدولہ شیخ ابو الفضل بعبارت او کہ خود در پایان کتاب آئین اکبری نوشتہ۔	۲۱۱
ذکر بسیت۔	۲۱۲
ذکر قائل۔	۲۲۳
اولیاے ہند۔	۲۲۶
در ہندوستان چہاردہ سلسلہ بزرگ اند و آنرا چہاردہ خانوادہ نامند و ازان دوازدہ جز طیفوریان و جنیدیان مذکور فی۔	۲۲۷
قادری۔	۲۲۹
یسوے۔	〃
نقشبندے۔	〃
بابا رتن۔	۲۳۰
خواجہ معین الدین حسن۔	〃
شیخ علی غزنوی ہجویرے۔	〃
شیخ حسن زنجانی۔	〃
شیخ بہاء الدین زکریا۔	〃
خواجہ قطب الدین بختیار کاکی۔	〃
شیخ فرید الدین گنج شکر۔	۲۳۱
شیخ صدر الدین عارف۔	〃
شیخ نظام الدین اولیا۔	〃
شیخ رکن الدین۔	〃
شیخ جلال الدین تبریزے۔	〃
شیخ صوفے بدہنی۔	۲۳۲
خواجہ گرگ۔	〃
شیخ نظام الدین ابو المؤید بدایونی۔	〃
شیخ نجیب الدین محمد۔	〃

مضمون	صفحہ
قاضی حمید الدین ناگورے۔	۲۳۲
شیخ حمید الدین سوالی ناگورے۔	〃
شیخ نجیب الدین متوکل۔	〃
شیخ بدر الدین۔	〃
مولانا بدر الدین آہو۔	۲۳۳
شیخ نصیر الدین چراغ	
شیخ شرف الدین پانی پتی	〃
شیخ احمد نہروالہ۔	〃
سید جلال۔	〃
شیخ شرف منیرے۔	〃
شیخ جمال ہانسوے۔	〃
شاہ مدار۔	۲۳۴
شیخ نور قطب عالم۔	〃
بابا اسحق مغربے۔	〃
شیخ احمد کمتو۔	〃
شیخ صدر السعید۔	〃
شیخ علاء الحق	〃
سید محمد گیسو دراز	
قطب عالم۔	
شاہ عالم۔	〃
شیخ قطب الدین۔	〃
شیخ علی پیرو۔	〃
سید محمد جون پوری۔	〃
قاضی خان۔	〃
امیر سید علی قوام۔	〃
قاضی محمود۔	〃
شیخ محمد سدوولارے۔	۲۳۶
شیخ حاجی عبد الوہاب سنجارے۔	〃

مضمون	صفحہ
شیخ عبد الرزاق -	۲۳۶
شیخ عبد القدوس -	〃
سید ابراہیم -	〃
[illegible]	〃
شیخ [illegible]	〃
خضر -	〃
الیاس -	۲۳۷
ذکر ابو المظفر نور الدین محمد جہانگیر پادشاہ	〃
ذکر در بیان یعنی شاہزادہ سلطان خرد خلف بزرگ و جہانگیر شدن بعد از جنگ -	〃
توجہ موکب والا بسیر کابل و سوانح آنجا -	۲۳۹
ذکر در بیان در آمدن نور جہان بیگم زوجہ شیر افگن خان بحرم سرائے شاہی -	〃
ذکر در بیان باز آمدن خان عالم از ایلچی گری ایران -	۲۴۱
ذکر منضمت موکب جہان گیر بسیر و شکار احمد آباد گجرات -	〃
ذکر ولادت شاہزادہ محمد اورنگ زیب ولد شاہزادہ خرم	〃
مشہور بشاہجہان -	〃
ذکر [illegible]	〃
ذکر در بیان [illegible]	۲۴۲
ذکر در بیان بعضے از بدائع سوانح -	〃
ذکر در بیان رسیدن باز نگیران بنگالہ بحضور و تماشای انواع بازیہائے حیرت افزا -	۲۴۳
ذکر در بیان تسخیر کانگڑہ کہ مقدمہ فتح کوہستان پنجاب است	۲۴۶
ذکر در بیان تمضت موکب والا بعد سیر کانگڑہ بکشمیر دلپذیر	〃
ذکر در بیان بعضی شاہزادہ شاہجہان -	۲۴۷
ذکر رسیدن مہابت خان و حضور و صدر گستاخی گردیدن آصف خان را مقید کردن -	۲۵۰
در بیان جلوس جہان گیر پادشاہ بعالم بقا -	۲۵۳
ذکر سلطنت ابو المظفر شہاب الدین محمد شاہ جہان پادشاہ صاحبقران ثانی -	۲۵۴
احوال سال دوم مطابق سنہ ہزار و سی و شصت ہجری -	۲۵۶
احوال سال سوم مطابق سنہ ہزار و چہل ہجری -	۲۵۷
احوال سال چہارم مطابق سنہ ہزار و چہل یک ہجری -	۲۵۸
احوال سال پنجم مطابق سنہ ہزار و چہل دو ہجری -	۲۶۰
احوال سال ششم مطابق سنہ ہزار و چہل و سہ ہجری -	۲۶۱
احوال سال ہفتم مطابق سنہ ہزار و چہل و چہار ہجری -	۲۶۲
احوال سال ہشتم -	۲۶۳
احوال سال نہم مطابق سنہ ہزار و چہل و پنج ہجری -	۲۶۴
نقل عنوان فرمان بنام قطب الملک -	۲۶۵
نقل عنوان عہد نامہ کہ بجاد ل خان ارسال یافت -	〃
احوال سال دہم مطابق سنہ ہزار و چہل و شش ہجری -	〃
احوال سال یازدہم مطابق سنہ ہزار و چہل و ہفت ہجری	۲۶۶
احوال سال دوازدہم مطابق سنہ ہزار و چہل و ہشت ہجری	۲۶۸
احوال سال سیزدہم مطابق سنہ ہزار و چہل و نہم ہجری -	〃
احوال سال چہاردہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ ہجری -	۲۶۹
احوال سال پانزدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و یکم ہجری	۲۷۰
احوال سال شانزدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و دو ہجری -	۲۷۱
احوال سال ہفتدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و سوم ہجری	〃
احوال سال ہیجدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و چہارم ہجری	۲۷۲
احوال سال نوزدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و پنج ہجری	۲۷۳
احوال سال بستم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و شش ہجری	۲۷۵
احوال سال بست و یکم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و ہفت ہجری -	۲۷۶
احوال سال بست و دوم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و ہشت ہجری	۲۷۷
احوال سال بست و سوم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و نہم ہجری	۲۷۸
احوال سال بست و چہارم مطابق سنہ ہزار و شصت ہجری	۲۸۰

مضمون	صفحه
احوال سال بیست و پنجم مطابق سنه هزار و شصت و یک هجری	۲۸۱
احوال سال بیست و ششم مطابق سنه هزار و شصت و دو هجری	〃
احوال سال بیست و هفتم مطابق سنه هزار و شصت و سه هجری	۲۸۲
احوال سال بیست و هشتم مطابق سنه هزار و شصت و چار هجری	۲۸۳
احوال سال بیست و نهم مطابق سنه هزار و شصت و پنج هجری	۲۸۴
احوال سال سی ام مطابق سنه هزار و شصت و شش هجری	〃
احوال سال سی و یکم مطابق سنه هزار و شصت و هفت هجری	۲۸۵
تفصیل اولاد شاه جهان پادشاه -	۲۸۸
ذکر برخے از عجائب زمان شاه جهان و عالمگیر -	۲۸۹
ذکر سنه عالم گیر اورنگ زیب از دکن -	۲۹۱
ذکر محاربه او با برادر بزرگ زیب و ظفر یافتن تا ئید ایزد قدیر -	۲۹۳
ذکر احوال دارا شکوه و شاه جهان -	۲۹۶
ذکر محاربه دارا شکوه با برادر بزرگ زیب و هزیمت یافتن باقتضاے قسمت و مصیب -	۲۹۸
ذکر شمه از حال دارا شکوه بعد از آن -	۳۰۳
ذکر سنه عالم گیر بطرف شاه جهان آباد و سوانحیکه درین سفر روے داد -	〃
ذکر اسیر شدن مراد بخش بحسن تدبیر و تدبیر عالمگیر -	۳۰۴
جلوس عالمگیر بار اول بسنه عالمگیر بنا بر رعایت سعادت -	۳۰۷
ذکر معاودت عالمگیر از ملتان بشاه جهان آباد و بنا بر فتنه شجاع و برخے از سوانح آن زمان -	۳۰۹
ذکر تهیه سنه عالمگیر بار دیگر بظفر شجاع بقصد تنبیه او و غبار آشوب شجاع -	۳۱۰
ذکر افواجے که بسرکردگی شیخ میر و معظم خان در تعاقب دارا شکوه متعین بود -	۳۱۶

مضمون	صفحه
ذکر معاودت عالمگیر از ساحل گنگ بمستقر الخلافه اکبر آباد -	۳۱۶
ذکر خجسته دن عالمگیر پادارا شکوه مرتبه ثانی و ظفر یافتن بتقدیر آسمانی -	۳۱۸
ذکر تمهید جلوس ثانی -	۳۲۲
ذکر بسته گیر شدن دارا شکوه و کشته گشتن آن عاجز بیچاره سر انجام او -	۳۲۴
ذکر رفتن شاهزاده محمد سلطان نزد شجاع -	۳۲۶
ذکر گشتن سلطان محمد شاهزاده بلشکرگاه معظم خانخانان -	۳۲۷
ذکر برگشتن سلطان محمد شاه بلشکرگاه معظم خانخانان -	۳۳۰
در ذکر اجراے لنگر دریاے محروسه -	۳۳۳
ذکر ورود ایلچی بیگ سفیر شاه عباس ثانی -	۳۳۵
ذکر اسیر آمدن دارا شکوه و مذبوح شدن آن سر انجام او چنانچه قبل ازین هم مذکور شد -	۳۳۸
صورت خطه -	۳۴۰
ذکر مجملے از جمل عالم گیر که در تسخیر حیدر آباد بیجا پور نمود -	۳۴۱
صورت خطه -	۳۴۹
ذکر مجملے از وقایع جنگ حیدر آباد و لشکر کشیدن عالمگیر بر سلطان ابو الحسن پادشاه آنجا بمحض عناد -	۳۵۳
ذکر سنه عالمگیر بتسخیر حیدر آباد و نام نهادن دار الجهاد -	۳۵۸
ذکر مفتوح شدن قلعه گلکنده و پایان احوال سلطان ابو الحسن خدا بنده -	۳۶۶

فهرست جلد دوم سیر المتاخرین

مضمون	صفحه
ذکر جلوس فرخ سیر بر تخت سلطنت و نهضت نمودن از ارعظیم آباد باتفاق حسین علی خان بهادر و بدست آمدن خزانه بنگاله از تائید ایزد قادر-	۳۸۹
ذکر رسیدن عبد الغفار کردیزی به الله آباد بام معز الدین و شکست یافتن او از دست برادران عبد الله خان بتقدیر خداوند آسمان وزمین-	//
ذکر آمدن سلطان اعز الدین با فوج لبسیار و غائب و حاضر گشتن بقدرت کامله کردگار-	۳۹۰
ذکر کوچ نمودن معز الدین مع ذوالفقار خان و کوکلتاش خان و جمیع ارکان بادشاهی و رسیدن باکبر آباد و سوانحی که درین عرصه روی داد-	۳۹۱
ذکر جنگ نمودن سادات و فرخ سیر با معز الدین و ظفر یافتن بتائید اعلم الحاکمین-	۳۹۲
ذکر اقتدار یافتن فرخ سیر در سلطنت و فرستادن عبد الله خان به بند و بست دار الخلافه و قلعه مبارک که دولت خانه بادشاهی ست و ملازمت امرا و ارتقای بعضے از انها بمدارج علیا-	۳۹۳
ذکر ملازمت آصف الدوله ذوالفقار خان با فرخ سیر و انقراض یافتن عمر و دولت ذوالفقار خان بمقتضای قضا و قدر	۳۹۴
ذکر شروع منازعت درمیان فرخ سیر و سادات و فرستادن پادشاه حسین علی خان برای تادیب راجه اجیت سنگه بجدوع و تبلیسات-	۳۹۵
ذکر اخراکش منازعات و مشاجرات میان فرخ سیر و سادات-	۳۹۷
ذکر حدوث فتنه عظیم میان مسلم و هنود در بلده احمد آباد	

مضمون	صفحه
ذکر رحلت محمد محی الدین اورنگ زیب عالمگیر پادشاه و جلوس اولاد ارشد بر سریر سلطنت و مقتول شدن محمد اعظم شاه سخنور و محمد کام بخش در جنگ و قرار یافتن سلطنت بر محمد معظم خلف اکبر محمد اورنگ زیب-	۳۷۵
ذکر آمدن اعظم شاه باردوے پادشاهے و جلوس نمودن بر تخت سلطنت-	//
ذکر نهضت سلطان معظم بهادر شاه از صوبه کابل و جلوس نمودن بر تخت سلطنت در اثنای راه و سوانح دیگر که درین ضمن روے داد-	۳۷۶
ذکر نهضت نمودن محمد اعظم شاه از دکن بمقابله بهادر شاه و محاربه هر دو برادر در میدان جاجو-	۳۷۷
ذکر استقلال یافتن سلطنت بهادر شاه و منازعت با تمام کیش و کشته شدن او-	۳۷۸
ذکر ارتقاے اسد خان بمرتبه وکالت مطلق و تفویض دیوان و وزارت به محمد منعم خان خانان و بعض سوانح ایام سلطنت بهادر شاه-	۳۷۹
ذکر رحلت بهادر شاه از دار رنج و عنا بعالم بقا و مقابله هر چهار پسرش با همدگر و ظفر یافتن محمد معز الدین جهاندار شاه بر هر سه برادر و بعض سوانح ایام دولت او-	۳۸۱
ذکر استقلال یافتن معز الدین بر سلطنت و بعضے سوانح ایام دولت او و انقلاب طالعش باندک فرصت-	۳۸۵
ذکر خروج نمودن محمد فرخ سیر پسر عظیم الشان با مامت حسن علی خان و ظفر یافتن در میدان بر محمد معز الدین بتقدیر خداوند آسمان وزمین-	۳۸۶

مضمون	صفحه
گجرات بنابر عدم تدین داؤد خان افغان-	۳۹۸
ذکر شادی کنخدائی فرخ سیر با رانی-	۳۹۹
ذکر مناقشه که شیخ عبد الله ملتانی را با خواجه محمد جعفر روے داد-	〃
ذکر ظفر یافتن عبد الصمد خان بر بندا مقتدائے فرقه سکهان و مجمل احوال آن فرقه و مقتدایان ایشان-	۴۰۰
ذکر نهضت نمودن امیر الامرا حسین علی خان بهادر بدکهن و ظفر یافتن بر داؤد خان پنی در و نمودن دیگر حوادث و فتن-	۴۰۳
ذکر نقل عجیب متضمن استقلالی غریب-	۴۰۵
ذکر گرسنتن میر جمله از صوبه عظیم آباد و سبب جبن و بے عقلی و هجوم آشوب هائے دیگر و شدت پذیرفتن نفاقها با سادات از سفاهت فرخ سیر-	〃
ذکر رحلت امیر کبیر عمدة الوزرا جملة الملک اسد خان آصف الدوله وزیر عالمگیر-	۴۰۶
ذکر افزایش منازعات فیما بین پادشاه و سادات-	۴۰۷
ذکر برخے از احوال امیر الامرا حسین علی خان بهادر که در دکهن سانح گشت و بهم رسیدن مواد مهیج فساد که بمرور تمام مملکت هندوستان را فرو گرفته اقتدار سلاطین تیموریه بالمره برباد فنا رفت-	۴۰۸
ذکر مصالحه نمودن امیر الامرا با جماعه غنیم بسبب برهمکاری ارکان حضور و بهم رسیدن اسباب فتور-	۴۰۹
ذکر اقتدار یافتن رکن الدوله اعتقاد خان و برافتادن بنیاد دولت فرخ سیر بحماقت او و دیگر هواخواهان نادان-	۴۱۱
ذکر نقل معدلت آفرا متضمن بعضے از اوصاف امیر الامرا-	۴۱۳
ذکر نهضت نمودن امیر الامرا حسین علی خان بهادر از دکهن بشاه جهان آباد و روے دادن از حوادث و فتن-	۴۱۴
ذکر آمدن حسین علی خان [illegible] شدن پادشاه بحکم قضا و قدر و انتشار یافتن [illegible] و فتن بفرمان خداوند ذوالمنن-	۴۱۶
ذکر اسیر شدن فرخ سیر نکوهیده صفات و جلوس نمودن شمس الدین ابو البرکات رفیع الدرجات-	۴۱۷
ذکر جلوس شمس الدین ابو البرکات رفیع الدرجات بر سریر سلطنت-	〃
ذکر مردن فرخ سیر و خفت بر بستن او ازین سرای دون و ذکر صورت عبارت محمد هاشم بن خواجه میر مورخ تاریخ که خوانندگان الاول از زمره نمک پروردگان صاحبقران ثانی شاه جهان آباد شاه و او و پدرش رفیق سلطان مراد بخش بود تاریخی متضمن احوال اکثر سلاطین هند عموماً و خصوصاً پادشاهان تیموریه نگاشته تا ابتدای عهد محمد شاه بن جهان شاه بن بهادر شاه بحیطه تحریر در آورده-	۴۱۹
ذکر رحلت رفیع الدرجات و جلوس برادر او رفیع الدوله بر سریر سلطنت و زودی در گذشتن ازین جهان و خروج نمودن نیکوسیر در اکبر آباد در همین زمان-	۴۲۰
ذکر جلوس ابو الفتح ناصر الدین محمد بادشاه با اقبال طالع بے زوال و عروج نمودن او بمعارج جاه و جلال-	۴۲۱
ذکر متعین شدن دلاور علی خان با معانت راجه بهیم بهم پوهدی و حیدر قلی خان بتادیب و اخراج	۴۲۲

مضمون	صفحہ
گرد دہر بہادر از قلعہ الہ آباد بشرط تمرد او۔	۴۲۳
ذکر رفتن سیدین چند بالہ آباد حسب التماس گردھر بہادر و فرو نشستن اختلال آن دیار۔	۴۲۴
ذکر بغی و فتنہ آفرینی آغا ہاشم و حدوث منازعت میان او و [illegible]	″
ذکر [illegible] میان نظام الملک و سادات و ظہور آثار و انتشام عرق اقبال قطب الملک و امیر الامرا ملکہ تمام نظام سلطنت و بعرصہ آمدن امرای نفاق پیشہ کم جرات۔	۴۲۵
ذکر رسیدن خبر فتح و ظفر عبد الصمد خان برحسین خان خویشگی از افاغنہ مشہورۂ قصور در صوبۂ لاہور۔	″
ذکر رسیدن نظام الملک در حدود دکن و عبور نمودن از آب نربدا و بدست آوردن قلعہ اسیر و قلعہ برہانپور۔	۴۲۶
ذکر آشوبے کہ بشوے کردار محتوی خان دران اوان بکشمیر روید او و علے بہ بلاے بی زنہار آن کافر بنام رسید اگر گرفتار آید۔	۴۲۷
ذکر مقاتلہ دلاور علی خان بخشی امیر الامرا حسین علی خان با نظام الملک فتح جنگ و یاوری اقبال تورانیان و کشتہ شدن دلاور علی خان۔	۴۲۸
ذکر مقابلہ نمودن عالم علی خان با نظام الملک و کمال دلاوری و راہ آخرت پیمودن بانہایت بہادری۔	۴۳۱
ذکر نہضت نمودن امیر الامرا بسمت دکن و مرخص شدن قطب الملک بطرف دار الخلافہ شاہ جہان آباد و اجمال ذکر انچہ درین عرصہ روے داد۔	۴۳۲
ذکر کشتہ شدن امیر الامرا حسین علی خان بہادر در راہ دکن از تزویر و اغتیال امرای کینہ کوش	۴۳۳

مضمون	صفحہ
پرفن و اتمام پذیرفتن شوکت و قوت سلطنت و کین خاندان بابریہ۔	۴۳۳
ذکر رسیدن خبر مقتول شدن امیر الامرا بغیرت خان بہادر و آمدن او بلا تامل بر سر پادشاہ و ملحق شدن او با باے خود در زرنگاہ۔	۴۳۴
ذکر سوانحے کہ بعد قتل امیر الامرا برہمراہیان او روے داد و ارتقاے مدارج دولت امراے خالص الوداد	۴۳۵
ذکر رسیدن خبر قطب الملک و احوال او و سوانح عبرت افزاے جنگ عبد اللہ خان با پادشاہ و انتظام آن ہمہ دولت و اقتدار سادات یک ناگاہ۔	۴۳۷
ذکر جلوس نمودن سلطان ابراہیم برا ے چند روز۔	″
ذکر نہضت نمودن قطب الملک مع سلطان ابراہیم بارادۂ مقاتلۂ محمد شاہ از دار الخلافت شاہ جہان آباد و سوانحے کہ درین عرصہ روے داد۔	۴۳۸
ذکر صفوف آرستن از جانبین و ہم آمیختن عساکرین و بر انگیختن بسیاہ گرد ہیجا و مقابلۂ قطب الملک با محمد شاہ پادشاہ و ظفر یابی محمد شاہ بر قطب الملک و انتظام زمان دولت و اقبال سادات و شروع سستی پذیرفتن ارکان سلطنت، خاندان بابریہ با قتضاے تقدیرات۔	۴۳۹
ذکر حروف حفر کہ بعد سوال از بزرگے مشعر آل احوال امیر الامرا بر آمد۔	۴۴۲
ذکر شروع اقتدار سلطنت محمد شاہ و ارتفاع درجات امراے دولت خواہ۔	۴۴۳
ذکر رسیدن بعضے امراے دور بحضور و سر افرازے یافتن برخی از امرا وغیرہ بخدمات لائقہ و عنایات فاخرہ	۴۴۴

مضمون	صفحہ
ذکر میر محمد حسین معروف بنمود و نمود و احداث مذہب باطلے کہ اد اختراع نمودہ بود و فتنہ ہا کہ درین مردم بر انگیختہ باضلال جماعتی پرداخت و دین خود بجب جاہ و ریاست در باخت۔	۴۴۵
ذکر اوقات و آداب عملی کہ بمنزلہ نماز قرار دادہ۔	۴۴۷
ذکر ملاقات فرخ سیر با نمود و پشتداد یافتن بناے اضلال آن مدبر۔	۴۴۸
ذکر ارادہ نمودن محمد امین خان تادیب آن مضل و مردم خان مرقوم ناگہان بتقدیر حق عزوجل و افتادن مردم دلا قتنان باقتضاے گردش آسمان و اغوات شیطان۔	〃
ذکر رفتن نمود بدار البوار و بہم رسیدن نزاع فیما بین اولاد او و دوچی بار و بر خاستن پردۂ از روی کار	۴۴۹
ذکر شاہ نفار پسر وسطے نمود و پایان احوال اولاد و اتباع آن بدنہاد۔	۴۵۰
ذکر سفر نمودن محمد امین خان ازین جہان و شدت عداوتش با اہل بیت پیغمبر آخر الزمان۔	〃
ذکر مقرر شدن نیابت و وزارت بعنایت اللہ خان و سوانح آن زمان۔	۴۵۱
ذکر شروع منازعت با راجہ اجیت سنگہ راٹھور و بنظور رسیدن شستیہاے موفور از امراے حضور۔	۴۵۲
ذکر تولد صبیہ در حرم سراے شاہی و تخدائی ملکہ زمانی دختر فرخ سیر با محمد شاہ۔	۴۵۵
ذکر آمدن نظام الملک در حضور و مامور شدن بوزارت و بعض سوانح دیگر۔	〃
ذکر کشتہ شدن نیل کنٹھ ناگر نائب سعادت خان بہادر در اکبر آباد و تغییر یافتن صوبۂ اکبر آباد از سعادت خان و تفویض یافتن صوبۂ مذکور براجہ جے سنگہ و مہم چورامن و	

مضمون	صفحہ
مفتوح شدن شون قلعہ جاٹ۔	۴۵۶
ذکر آشفتگی احوال حیدر قلیخان و غالب شدن نظام الملک بر حیدر قلی خان و احوال او باجمال۔	۴۵۷
ذکر آزردگی نظام الملک از پادشاہ بنا بر بعضی حرکات و تسا فر طباع امرا از نظام الملک و رجوع وزارت با عتماد الدولہ قمر الدین خان پسر محمد امین خان و رفتن او بصوبہ ہاے ممالک دکھن و تفصیل بعض امرا و ارکان حضور۔	〃
ذکر شورانیدن امرا ے حضور مبارز خان صوبہ دار برہان پور را بر آصف جاہ و کشتہ شدن مبارز خان بتقدیر خالق مہر و ماہ۔	۴۵۸
ذکر آمدن حیدر قلی خان از اجمیر و مامور شدن بخدمت میر آتشی حضور۔	۴۵۹
ذکر بر انگیختن آصف جاہ عموی خود حامد خان را بہمراہی و شاد و مہیا شدن او بغی و فساد۔	
ذکر متعین شدن سربلند خان بتادیب حامد خان و خلاصی نجم الدین علی خان بہادر و بہزیمت یافتن حامد خان و بہم رسیدن فتنہ برگیان در ملکت ہندوستان۔	۴۶۰
ذکر انحطاط درجات روشن الدولہ و کوکی و شاہ عبد الغفور و اخذ و جر کردہا در حضور از تلنگہ مذکورہ و معزول شدن سربلند خان از گجرات بسعی صمصام الدولہ و منصوب شدن ابے سنگہ و مقابلہ باہم دیگر و معاودت سربلند خان بشاہ جہان آباد و قوی شدن مرہٹہ از ضعف و سستی ابے سنگہ۔	۴۶۱
ذکر بر انگیختن آصف جاہ رو سراے مرہٹہ را بتسخیر ممالک ہندوستان و درست نشستن نقش مراد بآنہا بحماقت امراے زمان۔	۴۶۲
ذکر شیوع یافتن سرکشی از رعایاے منقاد و حادثہ	

مضمون	صفحه
عاجز شدن محمد خان بنگش از دست مرہٹہ و بوندیلہ در صوبۂ الہ آباد۔	۴۶۴
ذکر برآمدن پادشاہ بطرف اغرآباد و بروتمہ بطریق سیر و شکار و واز انجا عبور نمودن دریاے جمنا بر اے تنبیہ مرہٹہ و مغاوودت فرمودن قرین عیش و مسرت بنصرت بخت پیدار۔	۴۶۶
ذکر رخصت نمودن پادشاہ و صمصام الدولہ مظفر خان را بتنبیہ مرہٹہ و بعض سوانح دیگر۔	″
ذکر سر برآوردن اژاژ زمیندار و چکلہ کوڑہ و کشتہ شدن جان نثار خان بر دست او و بے غیرتی عظیم اللہ خان و قمر الدین خان درین خصوص و تنبیہ یافتن او از دست برہان الملک۔	۴۶۷
ذکر مجمل ذکر فخر الدولہ برادر روشن الدولہ و عزل او از صوبۂ عظیم آباد و انضمام یافتن صوبۂ مذکور بصوبۂ اودے بنگالہ۔	۴۶۹
ذکر مجمل احوال شجاع الدولہ داماد جعفر خان ناظم بنگالہ و ماتیعلق بہ۔	″
ذکر انضمام یافتن صوبۂ عظیم آباد بصوبۂ بنگالہ و رجوع شدن نظامتش بہمابت جنگ و فروع عروج دولت آن عمدۂ امراے با فرہنگ۔	۴۷۲
ذکر متعین شدن امیر الامرا صمصام الدولہ دوزیر الممالک اعتماد الدولہ باہم بتنبیہ باجے راؤ مرہٹہ و پایان احوال این ہر دو۔	۴۷۳
ذکر مصاف دادن برہان الملک باجماعت غنیم لئیم و ہزیمت نمودن آنہا بالکمال خوف و بیم و برہنگاے صمصام الدولہ امیر الامرا بمقتضاے اعوجاج طبع غیر مستقیم۔	۴۷۵
ذکر تعویق افتادن تنبیہ غنیم از دست برہان الملک	۴۷۶

مضمون	صفحه
بہا در ہما نعت صمصام الدولہ و تاختن او نواح شاہ جہان آباد و ظہور اضطراب امراے حضور و قرار یافتن مصالحہ با نہایت مذلت و خوارے۔	۴۷۶
ذکر مقتول شدن سیف الدین علی خان مرحوم بعد دوت اعتماد الدولہ و تفاوت عظیم اللہ خان شوم۔	۴۷۷
ذکر راہ یافتن سستی بسیار در بندوبست کابل و اختلال پذیر فتن در انتظام صوبۂ مذکور و برخاستن انضباط طرق و مسالک آن صوبہ و افتتاح راہ عادۂ نادر شاہ بسفاہت امرا و پادشاہ و ورود سفرا ے ایران۔	۴۷۹
ذکر جنگیدن نامر خان با نادر شاہ و مغلوب شدن بیک ناگاہ و رسیدن نادر شاہ بلاہور و مغلوب شدن ذکریا خان و پیش آمدن نادر شاہ و معاملاتیکہ او را با محمد شاہ رو یداد۔	۴۸۱
ذکر نہضت نمودن محمد شاہ از شاہ جہان آباد و رسیدن بکرنال و ماجراے جنگ و جدال کہ درمیان ہیدان با نادر شاہ رو ے داد۔	۴۸۲
ذکر رسیدن برہان الملک در لشکر محمد شاہ و اشتعال نائرۂ حرب و جنگ بدون ارادہ و آہنگ۔	۴۸۲
ذکر سوانحے کہ در ہندوستان بعد مراجعت نادر شاہ بایران رو ے داد۔	۴۸۶
ذکر رحلت شجاع الدولہ صوبہ دار بنگالہ و منازعت ہمابت جنگ نائب صوبۂ عظیم آباد با علاء الدولہ سرفراز خان پسر شجاع الدولہ مذکور و حاصل نمودن ہمابت جنگ حکم شنگیدن باسر فراز خان مع سند صوبۂ بنگالہ بنام خود بتوسل مومن الدولہ اسحق خان بہادر۔	۴۸۷
ذکر داخل شدن ہمابت جنگ بر شہر آباد بعد فتح و	

مضمون	صفحہ
نصرت و تمکن یافتن پرسند دولت و حکومت۔	۴۹۴
ذکر تسلط یافتن مہابت جنگ بر صوبجات بنگالہ و عظیم آباد و اوڑیسہ و ارسال زرہای پیشکش بحضور و ضبط اموال خانہ سرفراز خان و مفوض گشتن خدمات برنقارہ و اضافہ ہای مناصب و خطاب و دیگر عنایات پادشاہی برای او و برادرزادہا و دیگر منتسبان و دودمان او۔	۴۹۵
ذکر ظفر یافتن مہابت جنگ بر مرشد قلی خان بعد جنگ گران و بخشیدن صوبۂ اوڑیسہ بہ برادرزادۂ خود مہام الدولہ صولت جنگ بہادر سعید احمد خان	۴۹۶
ذکر احوال ہیبت جنگ و صوبۂ عظیم آباد و لواحق آن۔	۴۹۹
ذکر اسیر شدن صولت جنگ در دست باقر علیخان خویش مرشد قلی خان بحسب تقدیر و رستن مہابت جنگ بر سر باقر علی خان و رہانیدن صولت جنگ از ان گرفتاری بقدرت حکیم قدیر۔	۵۰۰
ذکر نہضت نمودن مہابت جنگ بطرف کٹک بعد تیاری فوج و آراستن سامان بارادۂ استخلاص برادرزادۂ خود صولت جنگ از دست باقر علی خان۔	۵۰۲
ذکر ارادۂ ہیبت جنگ باخراج و استیصال جماعۂ بھونسلہ و ابتدای ورود جماعۂ مرہٹہ در ممالک اوڑیسہ و بنگالہ وغیرہ و رسیدن بہاسکر پنڈت با چہل ہزار سوار دکھنی فرستادۂ رگھوجی بھونسلہ رحیم نائیگور کلان و رسیدن فوج مذکور چون بلای ناگہان بر سر مہابت جنگ و سوانحیکہ در حرب مرہٹہ روے نمود و تدارک ہای کہ مہابت جنگ فرمود۔	۵۰۵
ذکر رسیدن مرہٹہ بر سر مہابت جنگ و سوانحیکہ درین ستیز و آویز روے داد۔	۵۰۷
ذکر اقامت نمودن بہاسکر پنڈت سپہ سالار مرہٹہ در کٹکہ و تسلط یافتن بر ہوگلی کہ بندر عظیم بنگالہ و آباد و معمور از مال و تجار بود۔	۵۱۴
ذکر طلبیدن مہابت جنگ برادرزادۂ دور باد خود ہیبت جنگ احترام الدولہ بہادر و عبد علی خان بہادر را از عظیم آباد و رسیدن ایشان بر مرشد آباد و استعانت نمودن شجاع الملک بہادر مہابت جنگ از پادشاہ۔	۵۱۵
ذکر برآمدن مہابت جنگ از مرشد آباد بعزم رزم بہاسکر پنڈت و جنگیدن با او و بعد عبور از دریا و گریزانیدن او را و آمدن بقضاے بلاد کٹک تا چلکا و آمدن رگھوجی و بالاجی راو۔	۵۱۷
ذکر ورود صفدر جنگ بعظیم آباد و معاودت او بصوبۂ خود و بعد چند روز حسب الحکم حضور و اندیشۂ ورود بالاجی راو۔	۵۲۰
ذکر آزردگی ہیبت جنگ و مہابت جنگ از رسیدہ ہدایت علی خان و الدر اقم و آمدن بالاجی راو در نواح عظیم آباد و بہم رسیدن آشوب را بانقلاب در صوبۂ مذکورہ و محفوظ ماندن شہر عظیم آباد بتائید ایزدی و حرارت سردی و رسیدن بالاجی راو بمرشد آباد و ملاقات با مہابت جنگ و سوانح دیگر کہ بعد از ملاقات او روے داد۔	۵۲۲
ذکر ملاقات بالاجی راو با مہابت جنگ و اخراج رگھوجی از حدود بنگالہ و معاودت بالاجی راو بمرکز دولتش۔	۵۲۴
ذکر آمدن ہیبت جنگ بعظیم آباد و انقطاع سررشتہ	

مضمون	صفحہ
رفاقت والد از اوشان و دیگر سوانح تکہ در ان اوان رو بداد۔	۵۲۵
ذکر آراستن ہیبت جنگ حصار گلی برای شہر عظیم آباد و انجیدن مردم از ان بنا در ابتدا و آخر اعتراف نمودن بخوبی آن عمل بنا بر محفوظ ماندن از اکثر حوادث و بلایات۔	۵۲۷
ذکر عروج مصطفےٰ خان بہادر ہیبت جنگ بمرتبۂ عالے و مقتول شدن بہا سکر پنڈت باحتیال مصطفےٰ خان و تقدیرات الٰہی۔	۵۲۸
ذکر برہمی صحبت فیما بین مہابت جنگ و مصطفےٰ خان و برآمدن مصطفےٰ خان از مرشد آباد و جنگیدن مصطفےٰ خان بہادر ہیبت جنگ در عظیم آباد با احترام الدولہ زین الدین احمد خان بہادر ہیبت جنگ و ظفر یافتن احترام الدولہ بر مصطفےٰ خان و سوانحیکہ درین ضمن روے داد۔	۵۳۱
ذکر آمدن ہیبت جنگ از سرکار ترہت بعظیم آباد و اقامت نمودن در میدان باغ جعفر خان و جنگیدن با مصطفےٰ خان و ظفر یافتن بروے بنصرت ایزد دمنان۔	۵۳۴
ذکر رفتن مہابت جنگ بمرشد آباد و توقیف نمودن مرہٹہ را در بردوان و انقراض یافتن عمر و دولت مصطفےٰ خان در جنگ ثالث و اختصاص یافتن ہیبت جنگ بفتح و ظفر تائید ایزد دمنان۔	۵۴۲
ذکر رسیدن مصطفےٰ خان در پرگنہ ہاے سرکار شاہ آباد و جنگیدن با احترام الدولہ بہادر ہیبت جنگ مرتبۂ ثالثہ در میدان قصبۂ کرہٹی و ظفر یافتن ہیبت جنگ بران پلنگ قوی جنگ و اسیر شدن راجہ دولبہ رام در کنٹک بدست رگھو بھوسلہ و جنگیدن میر عبد العزیز در قلعہ بارہ بھاٹی۔	۵۴۳
ذکر بقیۃ السیف از رفقاے مصطفےٰ خان و مآل احوال	

مضمون	صفحہ
دلشیر خان و الف خان و عیسیٰ خان و مرتضیٰ خان و معاملہ رگھو با راجہ دولبہ رام و بایان جواب و سوال مہابت جنگ با او۔	۵۴۴
ذکر آمدن رگھوجی بھوسلہ در کتاب و تقید گردیدن راجہ دولبہ رام باقتضاے گردش فلک و جنگیدن میر عبد العزیز در قلعہ بارہ بھاٹے با رگھو پاسس آبرو و حق نمک۔	۵۴۵
ذکر رفتن رگھو بطرف عظیم آباد و برای استخلاص مرتضیٰ خان و بلند خان وغیرہ افاغنہ از نکری کھو و رسیدن مہابت جنگ ہم براے مقاتلہ با رگھو بسمت عظیم آباد و معاودت از انجا بمرشد آباد۔	۵۴۷
ذکر آزردگی عبد العلی خان بہادر با ہیبت جنگ و رفع غبار نقار با اصلاح مہابت جنگ۔	۵۴۸
ذکر رجوع بماجرا سے عرب رگھو بھوسلہ با مہابت جنگ کہ در میدان شرقی محب علی پور اتفاق افتاد۔	۵۴۹
ذکر شادی کتخدائے سراج الدولہ و اکرام الدولہ و برطرفے شمشیر خان و سردار خان و اخراج آنہا از مرشد آباد۔	۵۵۱
ذکر ورود میر ملے صغر بیرے بمرشد آباد و شروع نقار و غبار میان مہابت جنگ و عطاء اللہ خان و عروج و انبساط درجات میر محمد جعفر خان قریب بہم و نباے مفسدۂ شمشیر خان و سردار خان۔	۵۵۴
ذکر عروج میر محمد جعفر خان بمرتبۂ نیابت صوبہ داری کٹک و نزول از ان مرتبہ باندک زمانی باقتضاے گردش فلک۔	۵۵۵
ذکر کشتہ شدن ہیبت جنگ و انتقال او و زین جہان تاریک و تنگ۔	۵۵۹
ذکر رسیدن خبر وحشت اثر کشتہ شدن احترام الدولہ	

مضمون	صفحہ
بہا در میبت جنگ بمہابت جنگ و استمداد او بنوشتن بجنگ افاغنہ و آمدن بعظیم آباد و ظفر یافتن بر شیر خان و میر حبیب وغیرہ معاندان بتائید یزدان۔	۵۶۳
ذکر فرستادن معین الدولہ سیف خان شیخ دین محمد جامہ دار ملازم سرکار خود را بکمک شجاع الملک بہادر مہابت جنگ و بعض سوانح اثنائے راہ۔	۵۶۴
ذکر منہزم شدن شیر خان با افاغنہ فراہم آمدہ از اتباع جعفر خان بدائیہ استقبال مہابت جنگ و ملاقات افاغنہ با مرہٹہ و میر حبیب و تخاذل ہر دو فرقہ با ہمدیگر۔	۵۶۵
ذکر جنگ نمودن مہابت جنگ با شیر خان و سردار خان و میر حبیب و جمیع مرہٹہ ہا کہ بہیئت مجموعی کمتر از ہفتاد ہشتاد ہزار سوار و پیادہ نبودہ اند و ظفر یافتن بر ان فوج انبوہ بمحض تائیدات ایزد جبار۔	۵۶۶
ذکر ملاقات آمنہ بیگم دختر مہابت جنگ مع اولاد با پدر والا گہر۔	۵۶۸
ذکر طلبیدن و گذاشتن مہابت جنگ عیال و اطفال شیر خان و مشمول عواطف شدن آنہا بر عکس ظن و گمان۔	۵۶۹
ذکر فرستادن مہابت جنگ عیال میر حبیب را نزد او و سوانح دیگر۔	۵۷۰
ذکر آزردگی صولت جنگ باعموی خود مہابت جنگ بنا بر خلف وعدہ و انجامیدن باصلاح و خوشنودی و بہم رسیدن کدورت بے پایان درمیان مہابت جنگ و عبد العلی خان و بعض سوانح ہمان ازمان۔	۵۷۱
ذکر تفویض شدن صوبۂ عظیم آباد بسراج الدولہ و نیابتش براجہ جانکی رام و معاودت مہابت جنگ بمرشد آباد و اخراج نمودن عطاء اللہ خان از حدود ممالک محروسۂ خود۔	۵۷۲
ذکر معاودت فقیر از شاہجہان آباد و میسر آمدن رفاقت صولت جنگ و رفتن ہمراہ او بمرشد آباد و بعض سوانح دیگر کہ بمدرین عرصہ روے داد۔	۵۷۳
ذکر تمنا کردن سیف خان معین الدولہ ملاقات مہابت جنگ در گندہ گولہ و پذیرائی نیافتن و رحلت سیف خان و معین شدن فوجدار سے پورتیہ از انتقال و تصولت جنگ و آمدن فخر الدین حسین خان پسر سیف خان بمرشد آباد و ملاقات او با مہابت جنگ و از انتقال دیوانی خالصہ رائے رایان چین رائے و مامور شدن بہیرون دت پیشکار بر ان کار۔	۵۷۴
ذکر در گذشتن رائے رایان چین رائے از ین عارضہ سرائے۔	۵۷۵
ذکر منہزم نمودن مہابت جنگ بطرف کٹک بنا بر تنبیہ میر حبیب و بعضے مرہٹہ و افاغنہ و انتزاع نمودن قلعہ بارہ بھاٹی از دست گماشتگان مرہٹہ و گریختن فخر الدین حسین خان از مرشد آباد و قصبہ پورنیہ نمودن و برگشتن از راہ بخوف صولت جنگ و توقف نمودن در مالدہ و باز آمدن بمرشد آباد و مقید شدن و یافتن بہیرون دت خطاب رائے رایانی و خدمت دیوانی خالصہ بمسالت و دا تعات دیگر۔	۵۷۶
ذکر مجملی از احوال شہر کٹک و قلعہ بارہ بھاٹی۔	۵۷۸
ذکر بقیہ ذکر فخر الدین حسین خان پسر سیف خان و بعض سوانح متعلقہ آن اعیان۔	۵۸۰
ذکر رفتن مہابت جنگ بمیدنی پور بارادۂ اخراج میر حبیب و مرہٹہ از ان مکان بلکہ از حدود صوبۂ کٹک و نگالہ و جہاں نمودن در میدنی پور و سراج الدولہ را بایالیسر نبدر فرستادن و فرار مرہٹہ از ان اماکن و بدر رفتن فخر الدین حسین خان پسر سیف خان از قید بوسیلۂ سازش با مرہٹہ ہا۔	۵

مضمون	صفحہ
ذکر سبب افتراق سراج الدولہ از مہابت جنگ و رفتن او بعظیم آباد و مجادلہ او با جانکی رام نائب صوبہ مذکور و کشتہ شدن مہدی نثار خان منصور عم راقم سطور۔	۵۸۳
ذکر رسیدن سراج الدولہ در نواح عظیم آباد و پیوستن مہدی نثار خان باو و جنگیدن با جانکی رام و کشتہ شدن آن سیدنامجو۔	۵۸۵
ذکر رسیدن مہابت جنگ در نواح عظیم آباد و ملاقات با سراج الدولہ و داخل شدن بشہر عظیم آباد و بیمار شدن و برگشتن بمرشد آباد مع سراج الدولہ۔	۵۸۸
ذکر استدعاے میر حبیب و مرہٹہ مصالحہ با مہابت جنگ بشرط تفویض صوبہ کٹک بقلیل و جمے از زر و پذیرفتن مہابت جنگ این مصالحہ را بنا بر ضعف پیری و رفاہ ملاقی و آسودن اشتیاق سفر۔	۵۹۰
ذکر وقوع مصالحہ فیما بین مہابت جنگ و مرہٹہ بوساطت میر زاصالح و باصلاح گرائیدن فساد و ظہور یا فتن امن و امان در عباد و بلاد۔	۵۹۱
ذکر معاودت رابعہ بیگم بر اورنزادہ مہابت جنگ از لکھنؤ بخدمت عم شریف خود۔	″
ذکر انتقال راے رایان بہیرون دت و رجوع دیوانی خالصہ بر اجہ کیرت چند و در گذشتن او ہم بعد ماہے چند و تفویض خدمت مذکورہ بامید رام۔	۵۹۲
ذکر کشتہ شدن میر حبیب بآزردگی و نادانی جانوجے پسر رگھوجے بھوسلہ۔	″
ذکر در گذشتن جانکی رام در عظیم آباد و یافتن راجہ رام نارائن صوبہ دار سے خداداد و مردن اکرام الدولہ بتقدیر خالق عباد۔	۵۹۳
ذکر جلوس اکرام الدولہ خلف مہابت جنگ بمتناے	

مضمون	صفحہ
شہامت جنگ۔	۵۹۴
ذکر کشتہ شدن حسین قلیخان و حیدر علی خان بظلم و سفاہت سراج الدولہ نادان۔	۵۹۷
ذکر اشتداد امراض لاحقہ شہامت جنگ و انتقال او ازین غمخانۂ تاریک و تنگ۔	۵۹۶
ذکر بعض خصائل حمیدہ و اوصاف پسندیدۂ آن مرحوم۔	۵۹۷
ذکر مجمل احوال صولت جنگ و حسن معاشرت او با خلق خدا و انتظام اوقاتش تا پایان عمر سبک خرام کم بقا۔	۵۹۹
ذکر رحلت نمودن نصیر الملک حسام الدولہ سید احمد خان بہادر صولت جنگ مرحوم از دار ہستی موہوم۔	۶۰۴
ذکر انتقال مہابت جنگ از جہان گذران و بعضے از اخلاق و انتظام اوقات آن فخر دودمان و تمکن سراج الدولہ بر مسند ایالت و شروع ظہور حوادث و فتن از ناداناے آن ایلہ سراسر سفاہت و سرایت نمودن فساد در جمیع بلاد و ویران شدن مملکت معمور از بی شعورے امراے مغرور۔	۶۰۸
ذکر افاضل کرام و مشائخ عظام کہ در عہد مہابت جنگ در قلمرو او بودہ اند یا بحسب قسمت ورود برخے ازان گروہ والاشکوہ درین دیار گردیدہ و مردم بملاقات آن بزرگ واران رسیدہ اند۔	۶۱۱
ذکر مشائخ سلاسل مشہورہ در اطراف صوبہ ہا۔	۶۱۴
ذکر علماے ظاہر۔	″
ذکر بزرگانے کہ بفرمان قہرمان تقدیر بنابر تخمگی او ضاع ایران و ارد ہند وستان گشتہ بتقریبے چند در ورود بعضے از انہا در عظیم آباد و بنگالہ رو یداد۔	″
ذکر اول سید الاجل علامۃ الورے اکبر الملک کاشف اسرار دار الرموز الازلی سید محمد علی اللہ تعالی ظلال افضالہ علینا	″

مضمون	صفحہ
وسلم علی جمیع المومنین بلطفہ الجلی۔	۶۱۶
ذکر دوم سرخیل اتقیاے مومنین وزبدۂ اصحاب یقین حاجے بدیع الدین اطال اللہ علی رؤس المسلمین ظلالہ وسقانا من رحیق التحقیق زلالہ۔	۶۲۰
ذکر جلوس سراج الدولہ برمسند ایالت بنگالہ وبہار و اوڑیسہ وسوانحے کہ در ایام دولتش روے نمود۔	//
ذکر لشکر کشیدن سراج الدولہ بکلکتہ ومغلوب شدن مسٹر دریک صاحب کلان آنجا وغارت شدن معمورہ مذکورہ وبدر رفتن مسٹر دریک با معدودے از انگلیشیہ وگذاشتن سراج الدولہ مانک چند دیوان راجہ بردوان را بحفاظت وحکومت کلکتہ۔	۶۲۱
ذکر چند روز امارت شوکت جنگ در پورنیہ وبدست خود بلا برسر آوردن وخود را وعالمے را در بلا افگندن او بتفصیل حماقت ہاے ذاتی واعزاے شوم طبعان خیرنا مدگو۔	۶۲۳
ذکر اظہار شمہ بیدلی سپاہ از سفاہت شوکت جنگ ودر گشتن او بہ پورنیہ نادم ودلتنگ۔	۶۲۶
ذکر فرستادن سراج الدولہ راے راس بہاری پسر صغیر راجہ جانکے رام را بفوجداری گوندارہ وبیرنگر وشعلہ گشیدن آتش فتور وشر وخاموش شدن چراغ دولت شوکت جنگ سبک سر۔	۶۲۷
ذکر رسیدن افواج سراج الدولہ در مینارے وزفوج شوکت جنگ در نواب گنج ومورچال بستن عمدہ شوکت جنگ وجنگیدن فیتین وظفر یافتن افواج سراج الدولہ وکشتہ شدن شوکت جنگ ودر میدان جنگ وحرکات عجیبہ کہ دران مصاف از شوکت جنگ بظہور رسید۔	۶۲۸
ذکر رسیدن جماعۂ انگلیشیہ براے تدارک واسترداد کلکتہ کہ از دست آن جماعۂ بدر رفتہ بود وگرفتن مانک چند دیوان وتسلط اصحاب انگلیشیہ بر کلکتہ ورفتن سراج الدولہ برسر آنہا وگریختن بخوف شبخون انگلیشیہ بر لشکر او وزدند زنجی شدن دوست محمد خان ومصالحہ نمودن با سراج الدولہ انگلیشیہ از راہ خوف وبیم در نہایت عجز وزبونے۔	۶۳۲
ذکر برآمدن سراج الدولہ از مرشد آباد بارادۂ جنگ با جماعۂ انگلیشیہ ومغلوب شدن بخوف شبخون کہ بر لشکر او زدند از بخت برگشتگی دوازونی ومصالحہ نمودن باکمال عجز وزبونے۔	۶۳۴
ذکر برانگیختن ارکان نفاق پیشہ اصحاب انگلیشیہ را بمحاربہ سراج الدولہ وگذاشتن بناے عہد وپیمان با جماعۂ مذکور ولشکر کشیدن انگلیش بر سراج الدولہ وبرآمدن راجہ دولبھ رام باستحکام مورچال در پلاسے ودر ساختن آماد وآمدن سراج الدولہ تا بہ پلاسی بارادۂ جنگ وہزیمت یافتن از افواج انگلیشیہ زنگ ومقرر شدن نظامت بنگالہ بمیر محمد جعفر خان وانتقال دولت از خانوادہ جہابت جنگ بدیگران	۶۳۶
ذکر داخل شدن میر محمد جعفر خان در منصور گنج وجلوس نمودن بر مسند ایالت ہرسہ صوبہ بے تصدیع ورنج وگرفتار شدن سراج الدولہ در دست نوکران وخرامیدن او بعد ترکیہ انتقام ازین جہان بعالم جاودان۔	۶۴۰
ذکر برآمدن میر جعفر خان بارادۂ گوشمال حاضر علے خان وانتظام وتسخیر عظیم آباد وتالیف راجہ رام نارائن ودیگران۔	۶۴۳
ذکر رفتن خادم حسن خان بہ پورنیہ وظفر یافتن بر حاضر علی خان ومجملے از سوانح انجا۔	۶۴۵
ذکر منصف نمودن میر محمد جعفر خان از راج محل بعزت وتعظیم آباد وساختن راجہ رام نارائن باکرنل کلیفت ومحفوظ ماندن از شر وشور وبرگشتن میر جعفر خان بشعوف ومسرور۔	۶۴۶

مضمون	صفحہ
ذکر مجملے از سوابق احوال راوشتاب راے وعروج او بمعارض این عارضہ سراے۔	۶۵۰
ذکر رجوع بہ بقیۂ قصۂ عبور میر جعفر خان ولواحق ان۔	//
ذکر معاودت نمودن میر جعفر خان بمرشد آباد واز دیاد اقتدار میرن بسیرش وسوانحے کہ درین عرصہ در مرشد آباد وعظیم آباد روے داد۔	۶۵۱
ذکر اجتماع نمودن اکثر مردم برارادۂ قتل میر جعفر خان وبرملا شدن رازالشان وبدر کردنش خواجہ عبد الہادی خان را وکشتن در اثناے راہ کشتن میر محمد کاظم خان را بعد فاصلہ چند ماہ۔	۶۵۲
ذکر مجمل احوال رام نارایں وعظیم آباد دیگر باز تنظام اخبار۔	۶۵۳
ذکر رجوع بذکر احوال مرشد آباد دیگر باز تنظام اخبار واظہار احوال وافعال حکام آن بلاد۔	۶۵۴
ذکر آمدن شاہزادۂ عالی گہر مع محمد قلے خان تسخیر عظیم آباد وبنگالہ وبرگشتن بے نیل مقصود بمحض سفاہت و نادانے وبحال وبرقرار ماندن حکام ایں دیار بتائیدات آسمانے۔	۶۵۶
ذکر آمدن شاہزادہ مع محمد قلی خان درحدود صوبۂ عظیم آباد وسوانحیکہ درین مابین روے داد۔	۶۵۹
ذکر آشکار شدن خدعے کہ رام نارایں باحمد قلی خان جی نمود ومحاصرہ نمودن افواج مغرب حصار عظیم آباد را بہ پیشکیدگی وبرگشتن سلطان ووزیر خائب وخاسر از سوء تدبیر۔	۶۶۵
ذکر تتمۂ احوال محمد قلے خان وشاہزادہ عالی گہر کہ در غیبت بندہ روے داد وبرگشتن ہر دو از عظیم آباد۔	۶۶۹
ذکر ورود میر بشیر لاس فرانسیس در لشکر وبرگشتن او ہمراہ شاہزادہ بالکل ناسف وحسر۔	۶۷۰
ذکر بدر رفتن شاہزادہ ومیر بشیر لاس بطرف چترپور	

مضمون	صفحہ
بوندیل کنڈ وآشفتگی اوضاع محمد قلی خان وغارت شدن لشکر او از دست راجہ بینے بہادر وراجہ بلوند سنگہ۔	۶۷۱
ذکر رسیدن میرن بعظیم آباد وبرآمدن راجہ رام نارایں باتفاق او وکرنل کلیف بہادر ثابت جنگ بدایۂ چشم نمائی پہلوان سنگہ۔	۶۷۳
ذکر گشتن میرن بمرشد آباد مع کرنل کلیف بمسرت و شادمانی ودفاکردن بادلیر خان ومصالحت خان مذکور جبن ونادانے۔	۶۷۴
ذکر آمدن شاہزادہ درحدود عظیم آباد وجلوس نمودن او بر تخت سلطنت وجنگیدن بارام نارایں وظفر یافتن شاہزادہ بمقدرت کاملہ خالق بلاد وعباد۔	۶۷۶
ذکر جنگیدن پادشاہ بارام نارایں وظفر یافتن بتائید قادر ذوالمنن۔	۶۷۷
ذکر جنگیدن میرن باکامگار خان وگرختن در حملۂ اول و گرشتن بعد ازاں وظفر یافتن بقدرت کاملہ خالق زمین وآسمان۔	۶۷۹
ذکر رفتن پادشاہ مع کامگار خان بطرف مرشد آباد وراہ کوہستان وسر برآوردن ازیر بہوم وبردوان وبرآمدن جعفر خان از مرشد آباد بمدافعہ اینہا مضطرب وحیران ودویدن میرن در پی اینہا فتان وخیزان۔	۶۸۰
ذکر برگشتن پادشاہ وکامگار خان بطرف عظیم آباد وآمدن موشیر لاس بمدد شاہ عالم وتشویشے کہ مردم شہر عظیم آباد را لاحق شدہ بود۔	۶۸۱
ذکر محاصرہ نمودن پادشاہ وکامگار خان قلعہ عظیم آباد وشکستن زین العابدین خان حصار او ومیسر نہ گشتن فتح بسبب نامردے دیگر رفقاے پادشاہ وآمدن آنہتان یکسر از بردوان باعانت رام نارایں ودیگر	

مضمون	صفحہ
عظیم آباد یان۔	۶۸۴
ذکر رسیدن خادم حسین خان قریب بحاجی پور و مضطرب شدن رام نارائن مع کل اعیان و ارکان جنگیدن کپتان نکس با خان مذکور و ظفر یافتن بر چنان فوج گران۔	۶۸۵
ذکر جنگیدن کپتان نکس در رو شتاب را سے با خادم حسن خان و ظفر یافتن بر چنان فوجے سنگین و گران۔	//
ذکر آمدن میرن با کروفر تمام و رفتن بر سر خادم حسن خان و برق افتادن بر میرن از آسمان بنا بر مکافات اعمال آن نکو ہیدہ خصال و ذکر مجملے از کردار و رہائی یافتن خادم حسن خان از چنگال آن زشت خو و تتمہ احوال شاہ عالم پادشاہ و قرار یافتن پادشاہے بر او بمشیۃ اللہ۔	۶۸۷
ذکر غرق شدن دختر آن بیچارۂ مہابت جنگ بفرمان میرن ستمگار و شاہدہ نمودن خلق انتقام الٰہی را ظاہر و آشکار۔	۶۸۹
ذکر رجوع بذکر بقیۂ احوال لشکر میرن و سنوح دیگر سوانح و فتن۔	۶۹۰
ذکر رفتن سٹراہیٹ بکلکتہ و بعد او رفتن کرنل ایوبنگ و شروع نفاق در سرداران انگلیشیہ کہ باعث خرابے عالمے گردید۔	//
ذکر احوال عظیم آباد و جنگیدن میجر کرنک با نفاق راجہ رام نارائن در اجہ راج بلبھہ با پادشاہ و مشیر لاس و شکست خوردن پادشاہ و گیر آمدن مشیر لاس و سوانح دیگر کہ دران نواح روے داد و تسلط یافتن میر محمد قاسم خان بر ایالت ہر سہ صوبہ و در شد آباد بنائے نفاق عباد و بلاد۔	۶۹۱
ذکر جلوس میر محمد قاسم خان در مرشد آباد در مسند ایالت بنگالہ و غیرہ صوبجات بتقدیر خالق ارض و سموات۔	۶۹۲
ذکر عروج نیر اقبال میر محمد قاسم خان بمعارج جاہ و جلال و رجوع نمودن کوکب بخت میر جعفر خان با قول و زوال۔	۶۹۵
ذکر راندن و فتن میر محمد قاسم خان زربسیار بطور مصادرہ از مردم مرشد آباد و بہم سانیدن اسباب تجمل و استعداد و کفایت اندیشی بدانست نمودن و جمیع کار خانجات را انتظام دادہ از تشویشات آسودن۔	۶۹۷
ذکر بر آمدن میر محمد قاسم خان بطرف بیربوم و جنگیدن کپتان بروون با تعینداران آن مرز و بوم۔	۶۹۸
ذکر بر آمدن میجر کرنک بارادۂ جنگ پادشاہ و مشیر لاس و دلتنگ شدن سردار مذکور از استماع مشورہ ہاے مختلفہ رام نارائن در اجہ بلبھہ و فرستادن فقیر را بپیش میر محمد قاسم خان و ماجرائے کہ بعد ورود فقیر بحضور میر قاسم خان در عظیم آباد روے داد نہضت نمودن میر قاسم خان از راہ کوہستان باستعجال و رسیدن بعظیم آباد۔	۶۹۹
ذکر رفتن میجر کرنک بجنگ بادشاہ و آوردن مشیر لاس را ہمراہ او و مصالحہ شدن با پادشاہ و رسید میر قاسم خان بعظیم آباد بصورت مع سپاہ۔	۷۰۱
ذکر رفتن پادشاہ از عظیم آباد و بارادہ اودہ و لکھنو و آمدن شجاع الدولہ باستقبال پادشاہ تا سرحد صوبۂ خود و لب دریا چہ کرم نامہ۔	
ذکر مقید نمودن میر قاسم خان رام نارائن و غیرہ مخالفان خود را باطمینان خاطر و تسلط یافتن بر صوبۂ عظیم آباد و دفع و رفع	۷۰

مضمون	صفحہ
زر ہاے وافر۔	۷۰۷
ذکر رفتن میر قاسم خان بسہسرام و بھوجپور و گرفتن زمیندار ان آنجا بطرف زمین غازی پور و ظاہر نمودن خان مرقوم آثار سفاکی خود و سر کشیدن باوج نخوت و غرور۔	۷۰۹
ذکر معاودت نمودن میر قاسم خان از بھوجپور و سہسرام و مقید نمودن راج بلبھدر را و تعین نمودن راجہ نوبت رائے بصوبہ داری عظیم آباد و اقامت نمودن در قلعہ مونگیر۔	۷۱۱
ذکر رو دادن سانحہ عبرت افزا بر عبد اللہ بخشی خان و رحیم اللہ خان و چند تن دیگر و شیخ عبد اللہ بیگ ناگاہ و دو بالا شدن بلوش و سطوت میر محمد قاسم خان عالے جاہ۔	۷۱۳
ذکر آمدن شمس الدولہ مسٹر ہنرے و نسٹرت از کلکتہ بمونگیر و عظیم آباد و شروع شدن بنائے ہنگامہ و فساد میان انگلیشیان و نواب عالی جاہ میر قاسم خان۔	۷۱۵
ذکر رفتن عالے جاہ بطرف پٹنا و برگشتن از آنجا بے نیل مدعا۔	۷۱۷
ذکر متعید شدن بعضے گماشتہ ہاے انگلیشی بفرمان عالے جاہ و رسیدن خط شمس الدولہ گورنر متضمن عدم تعرض و مواخذۂ محصول از اموال انگلیش و امتناع نمودن عالے جاہ از قبول امر مذکور و معاف نمودن اخذ محصول از جمیع تجارت پیشگان در ممالک محروسہ خود و آمدن مسٹر ایمیٹ با معدودے انگلیشیان بطور سفارت از طرف کونسل کلکتہ و بہم رسیدن منازعت با انگلیشیان و عالے جاہ و روے دادن حوادث و فتن عظیمہ۔	۷۱۹

مضمون	صفحہ
ذکر اندیشہ مند گشتن عالی جان از جلت سیشہ و مہاراجہ سروپ چند و طلب داشتن آنہا را از مرشد آباد و تا بمونگیر در قید و بند	۷۲۰
ذکر آمدن مسٹر ایمیٹ بمونگیر بنا بر سفارت کونسل پیش عالی جاہ و کشتہ شدن آن بیچارہ ہنگام معاودت در مرشد آباد بے گناہ۔	۷۲۱
ذکر معاودت فقیر مع میر عبد اللہ و گفتگو یکہ با گرگین خان فقیر روے داد در حضور عالی جاہ۔	۷۲۲
ذکر گزشتن مسٹر ایمیٹ وغیرہ انگلیشیان بطرف کلکتہ از راہ دریا و جنگیدن مسٹر الس در عظیم آباد با میر مہدی خان و غالب آمدن اول بار و گرفتن قلعہ عظیم آباد و گرفتن میر مہدی خان و رسیدن فوج دیگر از مونگیر آخر ہمان روز و برگشتہ آمدن میر مہدی خان ہمراہ فوج مذکور و غالب آمدن بر مسٹر الس وغیرہ بہ تقدیر ایزد قدیر و کشتہ شدن مسٹر ایمیٹ در مرشد آباد و التہاب یافتن نائرہ عناد و فساد۔	۷۲۵
ذکر تصمیم نمودن کونسل کلکتہ جنگ میر قاسم خان و برادر دن میر جعفر خان بر ریاست بنگالہ و عظیم آباد و تہیہ مواد اعاظم فساد و مقید رسیدن مسٹر الس و فلیر و انگلیشیان بمونگیر نزد عالی جاہ و جنگیدن محمد تقی خان بہادر در نواح کٹوہ با افواج انگلیشی و کشتہ شدن بکمال شجاعت در عین رزمگاہ۔	۷۲۸
ذکر سر تابی شیخ ہیبت اللہ و عالم خان و جعفر خان وغیرہ از فرمان محمد تقی خان و پیش قدمی و خود سرے نمودن در جنگ جماعۂ انگلیشیان و نفاق ورزیدن سید محمد خان نائب مرشد آباد با محمد تقی خان۔	۷۲۹
ذکر جنگیدن محمد تقی خان بہادر با تبریزی کوزہ کلاں و کشتہ شدن در میدان ہر دو از بیگرد شن آسمانی۔	۷۳۰

مضمون	صفحہ
ذکر رسیدن خبر کشته شدن محمد تقی خان بهادر بحالی جاه و فرستادن افواج دیگر بجنگ و ظهور آثار ادبار میر قاسم خان۔	۴۳۱
ذکر جنگیدن افواج عالی جاه در میدان سوتی با انگلیشیان و مغلوب گشتن باقتضای گردش آسمان۔	۴۳۲
ذکر نقل عجیب متضمن حفظ قادر رقیب۔	۴۳۳
ذکر رسیدن خبر شکست سوتی بحالی جاه و فرستادن او و متعلقان را و اموال خود را بقلعه رهتاس و برآمدن او بدافعهٔ انگلیشیه در کمال بیم و یاس۔	〃
ذکر برآمدن میر قاسم خان با عانت افواج متعینهٔ او و هجوم و کشتن بسیارے از مقیدان بیچاره و رسیدن ناناد پنیا مگر ناکام و آواره۔	۴۳۴
ذکر بدر رفتن میر روح الدین حسین خان بهادر سپه سالار جنگ از لشکر عالے جاه بے اذن و اطلاع بطرف پورنیه و مسخر نمودن قلعهٔ مذکوره تبائید آله۔	۴۳۵
ذکر جنگ و هجوم و ظفر یافتن جماعهٔ انگلیشیان با افواج میر قاسم خان۔	۴۳۶
ذکر گرفتار آمدن گرگین خان بچنگال گرگ اجل و کشته شدن او بتقدیر خدائے عزوجل و کشتن میر قاسم خان بگمٹ سیٹھ و بربادش را از راه عناد و مقتول شدن انگلیشیان مقید در عظیم آباد۔	۴۳۸
ذکر جنگیدن افواج انگلیشی با قلعهٔ عظیم آباد و ظفر یافتن بر عالی جاه و بدر رفتن او ازین ممالک در حمایت وزیر و پادشاه۔	۴۴۲
ذکر عبور نمودن عالی جاه از دریاے گنگ و مقامات دران مکان و فرستادن میر سلیمان خانسامان را نزد شجاع الدوله و سست پیمان۔	۴۴۳
ذکر شهرت خیانت نمودن میر سلیمان با عالے جاه و دزدیدن بعض کیسه هاے جواهر و دهاه و برخے از سوانح دیگر۔	۴۴۴
ذکر رسیدن عالی جاه متصل باشکر شجاع الدوله و ملاقات انها با همدیگر و آمدن وزیر و پادشاه بر سر جماعهٔ انگلیشیه بدلالت و هاے جاه در کمال کر و فر۔	۴۴۵
ذکر حدوث فتنهٔ منازعت در فوج انگلیشی و برخاسته آمدن بعض افواج ازان لشکر در آرام نگر و ملازم شدن انها دربار شجاع الدوله بهادر۔	۴۴۶
ذکر جنگیدن شجاع الدوله با انگلیشیان و دریافتن احوال جنگ ایشان و اهمال نمودن در جنگ چند روز بعد ازان بگشتن بطرف بکسر و هجا دنے نمودن در انجا و بودن بے خبر و بد عهدی نمودن عالی جاه بے بال و پر۔	۴۴۹
ذکر مصور شدن وزیر از لشکر انگلیشی در عین بیران بے خبر و ناگهان و نجات یافتن از انجا بتائید خداوند ذوالاحسان۔	۴۵۰
ذکر بد عهدی نمودن شجاع الدوله با عالی جاه و مقید نمودن او را بے گناه و ضبط نمودن مال و اموال مع دیگر سوانح و احوال۔	۴۵۲
ذکر ساختن میر سلیمان خانسامان عالے جاه با وزیر و برباد فتادن بنیاد دولت او باقتضاے تقدیر۔	۴۵۳
ذکر ترک بهاس نمودن عالی جاه و باز پوشیدن باشعار وزیر بلا اجبار و اکراه۔	〃
ذکر مصور نمودن سمروی نمک حرام تحریک وزیر عالی جاه را برا ے تخواه۔	۴۵۴
ذکر مقید شدن عالی جاه در دست وزیر باقتضاے	

مضمون	صفحہ
قسمت وتقدیر۔	۴۵۵
ذکر محکمی بودن ملے ابراہیم خان حسب الامر وزیر وخیانت یافتن ازان وجہ بحسب تقدیر۔	″
ذکر رفتن پرسلیمان برائے برست آوردن قلعہ رہتاس و برگشتن ازان قلعہ بانہایت ندامت ویاس۔	۴۵۷
ذکر رفتن بندہ بعظیم آباد نزد ڈاکٹر وشنیدن خبر شکست یافتن وزیر وبکسر۔	۴۵۸
ذکر رفتن میر جعفر خان قبل ازین جنگ بکلکتہ ودر شدن آباد ودر گذشتن او وازین جہان ودیگر سوانحی کہ درین از منہ روے داد۔	۴۵۹
ذکر معزول شدن میجر کرنک از سالاری فوج انگلیشیہ بورود میجر منرو کہ نوکر بادشاہ انگلیشیان بود واتفاقا بطرف بنگالہ از جہاز رسیدہ بسالاری فوج بنگالہ مامور گشت وجنگ وزیر بانجام رسانید وسانحہ کہ پیشتر ازیں روے داد۔	۴۶۰
ذکر عبور میجر منرو مع فوج از دریاے سوہن بر معبر کوہور ورسیدن بمقابل لشکر وزیر وجنگ این ہر دو با ہم وگریز وفرفتن وزیر بحسب تقدیر۔	۴۶۱
ذکر بیرون رفتن شجاع علی خان معروف بمیان میسے از پشت سر موشیر مدک وسمرو وبہمی انتظام و شکست افتادن بر فوج وزیر باوجود ظہور غلبہ بحسب تقدیر۔	۴۶۳
ذکر ملاقات پادشاہ باجمائہ انگلیشیہ وعبور دریاے گنگا باتفاق آنہا وملاقات نمودن بینے بہادر ہیم با انگلیشیان بنابر صلاح وقت وزمان۔	۴۶۵
ذکر تتمہ احوال سمرو اختلال وزیر بے تدبیر ونیرنگے ہاے تقدیر۔	″

مضمون	صفحہ
ذکر آمدن راجہ بینی بہا در نوبت دوم نزد انگلیشیان ونرد دغا باختن با ایشان۔	۴۶۶
ذکر درستادن اصحاب انگلیشیہ فوجے را بہ تسخیر قلعہ چنارگڑہ ومحفوظ ماندن قلعہ مذکورہ از صدمات تسخیر۔	۴۶۷
ذکر گفتار در جنگ ثانی شجاع الدولہ باتفاق راو ملہار مرہٹہ باجمائہ انگلیشیہ ومغلوب گشتن او۔	۴۶۸
ذکر پذیرفتن شجاع الدولہ نصیحت احمد خان بنگش وملاقات نمودن باسروران انگلیشیہ وانجا میدن بمصالحہ ومصادقہ۔	۴۶۹
ذکر گفتار در قرارداد وشروط مصالحہ میان شجاع الدولہ وانگلیشیہ ومرخص شدن او بصوبۂ خود بعد استحکام عہود وپیمان وفرجام شدن آن۔	۴۷۰
ذکر بیگانگی کہ مادر شجاع الدولہ مع کل اقربا بطبع زنانہ نمود وگوے وفا واخلاص ازین جملہ مردم زنش در ربود۔	
ذکر جلوس نمودن نجم الدولہ پسر بنہ ایالت بنگالہ بتجویز ارباب کونسل کلکتہ ورفتن غسس الدولہ بہمرہے دسترت بولایت خود ودر ولارڈ کلیو ثابت جنگ از ولایت انگلنڈ ودار الملک لندن بانتظام این ممالک ورفع شورش وفساد وسوانحی کہ بسبب میر قاسم خان درین ضمن روے داد۔	۴۷۱
ذکر عروج محمد رضا خان باعلے مدارج دنیا داری بحض مساعدت بخت وتقدیر باری عزاسمہ۔	۴۷۲
ذکر ہلاک کردن مسٹر بلجوس خود را از جہالت وناداني وملعون گشتن او در اعالی وادانی۔	۴۷۳
ذکر رفتن لارڈ کلیو بالہ آباد برای ملاقات شاہ عالم پادشاہ ووزیر الممالک شجاع الدولہ آصف جاہ و	

مضمون	صفحہ
گرفتن فرامین اسناد دیوانی خالصہ شریفہ ہر سہ صوبہ بنگالہ و اوڑیسہ و عظیم آباد بنام کمپنی انگلیش و تجدید عہود و وداد و اتحاد بدرفتن تحصیل زرہائے ہر صوبہ از دست ہندیان و اختصاص یافتن انگلیشیہ بحکومت صوبجات مذکور و شروع انقلاب اکثر اوضاع و دستور	۷۷۳
ذکر انتقال نجم الدولہ بفتنہ و دلوس سیف الدولہ بر اورنگ برمسند نظامت — مدارک الدولہ	۷۷۵
ذکر عروج امودن راؤ ختشتاب رائے بمرتبۂ نظامت عظیم آباد —	〃
ذکر رحلت والدہ مرحوم از جہان بے بقا بجوار رحمت خداوند علے	۷۷۶
ذکر ورود دمدار راجہ ختشتاب رائے بعظیم آباد و دلشگ گردیدن و ہیرج نارائن از راہ حماقت و عناد —	۷۷۷
ذکر ورود لارڈ کلیف و شجاع الدولہ و منیر الدولہ و راجہ بلونت سنگ در موعد معین کہ موضع چپرا قرار یافتہ بود و معاتب شدن راجہ ہیرج نارائن و اقتدار یافتن دمدار راجہ ختشتاب رائے	۷۷۸
ذکر برگشتن لارڈ کلیف بکلکتہ و مرشد آباد و فرستادن محمد رضا خان مظفر جنگ را بے انصرام تمام و معاملات عظیم آباد —	۷۷۹
ذکر رفتن لارڈ کلیف و جنرل کرنک بولایت انگلنڈ و کاغذ تصرفات و تقصیرات شمس الدولہ ہنری و نسٹرٹ بولایت ہمراہ خود بردن و معین شدن مسٹر درس گورنر کلکتہ —	〃
ذکر عروج مظفر جنگ و راؤ ختشتاب رائے باعلی مدارج اقبال و در گذشتن سیف الدولہ از ین عارضہ سرائے —	۷۸۰
ذکر متعین شدن ضلعداران از فرقۂ انگلیشیہ در مفصل بنگالہ و عظیم آباد و منقسم شدن ہر سہ صوبہ بشش ضلعہ و قرار یافتن کونسیلہا در ہر ضلعہ از اضلاع ستہ مذکورہ و معزول شدن میر روح الدین حسین خان بہادر سپہدار جنگ از پور نیہ بناء بر سخنہا و کاوش نہانی محمد رضا خان بہادر	

مضمون	صفحہ
مظفر جنگ —	۷۸۲
ذکر متعہد شدن جارج ونسٹرف ہوشیار جنگ بر آوردن خیانت عمال ہندر او احداث یافتن اضلاع ستہ در تمام قلمرو بنگالہ و عظیم آباد و اوڑیسہ —	۷۸۳
ذکر ورود ہوشیار جنگ و مسٹر پالک در عظیم آباد و دیدن این ہر دو را با ہمار اجہ ختشتاب رائے رویداد —	۷۸۴
ذکر ورود عماد الدولہ مسٹر ہنشنگ بہادر بجلادت جنگ گورنر کلکتہ در بلدۂ مذکور با کمال اقتدار و اعتماد و جمعیت ورود او در انجا و انقلاب عظیم کہ بعد از ان اتفاق افتاد —	〃
ذکر رفتن مظفر جنگ در پہرہ از مرشد آباد بعزم کلکتہ لا علاج و مجبور در فتن راجہ ختشتاب رائے بعد از ان بچند روز ہما نجا بہمان دستور —	۷۸۶
ذکر رفتن مظفر جنگ بکلکتہ در پہرہ بکمال ناکامی و ناچاری و رفتن ہمار اجہ ختشتاب رائے بر اثر او و معزول شدن ہر دو از مشیت امور خالصہ شریفہ و آوردن انگلیشیان بدست خود سررشتۂ ملک را —	۷۸۷
ذکر آمدن عماد الدولہ مسٹر ہنشنگ بر مرشد آباد و بنگالہ و برگشتن از انجا بکلکتہ و خلاصی یافتن مظفر جنگ و ہمار اجہ ختشتاب رائے از ان گرفتاری و فے الجملہ اقتدار یافتن ہمار اج مذکور در امور ملک و اے و وفات یافتن او بدون برخوردن از سروری و قناعت نمودن مظفر جنگ بدون مرتبۂ خود بعجز و ناچاری —	۷۸۸
ذکر رہائی یافتن ہمار اجہ ختشتاب رائے از ابتلائے گرفتاری ہیاہی جان فرسائے —	۷۸۹
ذکر انتقال راجہ ختشتاب رائے از دنیا بمرض اخلاق و اشتہا فتن بمرض مخالطات خالق انفس و آفاق —	۷۹۰

مضمون	صفحہ
ذکر رفتن گورنر عماد الدولہ مسٹر ہشتنگ بملاقات شجاع الدولہ در بنارس و انتظام معاملات عظیم آباد و رسیدن نمودن بکلکتہ بے کمک و درنگ۔	۷۹۰
ذکر بعضے از حالات راجہ شتاب رای و گذاشتن شکنیا مہادرین عمارت سرائے۔	۷۹۱
ذکر رہائی یافتن محمد رضا خان مظفر جنگ از گرفتاری و بسر بردن زمانے بدید در کلکتہ با امید وارے و آخر رضا دادن بدون مرتبہ خود بعا جزے و ناچاری۔	۷۹۶
ذکر ورود جنرل کلاودرن و کرنل نسن و مسٹر فرانسیس رؤسائے کمیٹ و برہمی و شقاق فیما بین گورنر و اصحاب ثلثۂ مذکورہ و اتفاق باردل با گورنر۔	۷۹۷
ذکر معارضہ نمودن کمار با گورنر ہشتنگ بہادر و سزا یافتن او با قتضائے قضا و قدر۔	۷۹۸
ذکر ساختن مظفر جنگ با جنرل کلاودرن و مامور شدن او بفوجداری مرشد آباد و نیابت نظامت کہ تعلق ببارک الدولہ دارد۔	۷۹۹
ذکر نیاز عتے کہ فیما بین گورنر عماد الدولہ مسٹر ہشتنگ بہادر در جلادت جنگ و جنرل کلاودرن اشتہار یافتہ درہمان آوان جنرل مذکور بعالم آخرت شتافت بر سبیل اجمال بقدر اطلاع احوال۔	۸۰۲
ذکر شروع منازعات و مشاجرات جماعۂ انگلیشیہ با سرداران دکھن و جیا نشدن اسباب انواع حوادث و فتن۔	۸۰۳
ذکر جلست بنی بیگم دختر امیر بیگم و صدر الحق خان و بعضے از مجرای مرشد آباد دولو الحق آن۔	۸۰۶
ذکر تعویقی کہ در تجویز خدمات نیابت مبارک الدولہ و دیوانی او و فوجداری و عدالتش روی داد و آخر	

مضمون	صفحہ
بمظفر جنگ مرجوع گشت۔	۸۰۷
ذکر رسیدن حکم ولایت انگلنڈ متضمن عطائے کار فوجداری بمظفر جنگ و سعی نمودن مسٹر ڈوکریل و مسٹر فرانسیس برای او درین کار و پذیرائی یافتن در کونسل و قبول نمودن مظفر جنگ بدون اہمال و درنگ۔	۸۰۸
ذکر موقوف شدن کونسل از ضلعہ عظیم آباد و در آمدن ضلعہ مذکورہ بہ تعہد مہاراجہ کلیان سنگھ و راجہ خیالی رام بحسن تقریر سعی و تدبیر راجہ خیالی رام و ثمائید خالق بلا و عباد۔	۸۰۹
ذکر ماجرائے محاربا تے کہ افواج انگلیشی را با افواج سرداران دکھن روے داد و بقدر استماع بحث افتاد۔	۸۱۱
ذکر درخواستن رسانے گوہر اعانت انگلیشیان و پذیرفتن این جماعۂ و غنیمت شمردن از تائیدات آسمان۔	۸۱۲
ذکر آمدن نقیر بکلکتہ و بنگالہ و آگاہی یافتن بر بعضے از اخبار دکھن۔	۸۱۳
ذکر مجملے از احوال حیدر نایک و ورود او بیدر راج و غلبہ نمودن بر محمد علی خان صوبہ دار کاٹ کہ او ہم مثل آصف الدولہ و بارک الدولہ دست نشان انگلیشیان است و مسخر نمودن او تمام ملک ارکاٹ را غیر از قلعہ بندر راج۔	〃
ذکر لشکر کشیدن حیدر نایک بر صوبۂ ارکاٹ و محاربات او با افواج انگلیشی۔	۸۱۵
ذکر خجلیدن جنرل منرو با فوج حیدر نایک کرۂ ثالث ثانی و شکست خوردن درین جنگہا ہم مثل جنگ اول بہ تقدیرات آسمانی۔	۸۱۶

مضمون	صفحہ
ذکر ورود جنرل کوٹ بمندراج وخجلیدن با افواج حیدر نایک جنگ جو ومغلوب گشتن او ہم مثل جنرل مزبور فتن مسٹر فرانسیس بولایت خود در عین این محاربات وجنگ بنابر عدم موافقت با گورنر جنرل عماد الدولہ بہادر مسٹر ہنشنگ۔	۸۱۸
ذکر اسباب تعویق روانہ شدن کرنل بیارس کہ قلعہ داد فلکانہ وسردار عمدۂ افواج انگلیشی ست بطرف مندراج یا مجمل احوال مرہٹہ ہائے کتک واندکی از احوال افواج انگلیشی کہ بطرف قلعہ کوہ بدایانت رانائے قلعہ مذکور رفتہ بی شائبہ ریب وشک۔	۸۱۹
ذکر بعضے از احوال وخصائص مبارک الدولہ مظفر جنگ ومنی بیگم وبیوبیگم۔	۸۲۱
ذکر بعضے از مصطلحات ورسوم وعادات اصحاب انگلیشیہ وضوابط وقواعدے کہ در معاملات ملکی اختیار نمودہ از اوضاع حکام سابق اینجا ستجاوز فرمودہ اند وبوجوہ واسباب اختلالیکہ در احوال خلق این دیار راہ یافتہ اکثرے بفلاکت وہلاکت گرفتار گشتہ اند۔	۸۲۳
ذکر اسباب اختلالیکہ موجب بے نظامی این ممالک ووبرانے بلاد وخرابی عباد گردیدہ وانقلاب کارہا وضوابط وقواعدی کہ پیشتر جہان وبرائے چہ بودہ والحال بچہ حد رسیدہ بتسہیل اجمال۔	۸۲۵
ذکر سببے کہ موجب تغیر ذہن ہمایون گشتہ بود۔	۸۲۷
ذکر ورود جنرل کوٹ بمندراج وخجلیدن با افواج حیدر نایک جنگ جو ومغلوب گشتن او ہم مثل جنرل مزبور فتن مسٹر فرانسیس بولایت خود در عین این محاربات وجنگ بنابر عدم موافقت با گورنر جنرل عماد الدولہ بہادر مسٹر ہنشنگ۔	۸۲۸
ذکر اسباب تعویق روانہ شدن کرنل بیارس کہ قلعہ دار فلکانہ وسردار عمدۂ افواج انگلیشی ست بطرف مندراج یا مجمل احوال مرہٹہ ہائے کتک واندکی از احوال افواج انگلیشی کہ بطرف قلعہ کوہ بدایانت رانائے قلعہ مذکور رفتہ بی شائبہ ریب وشک۔	۸۲۹
ذکر بعضے از احوال وخصائص مبارک الدولہ مظفر جنگ ومنی بیگم وبیوبیگم۔	۸۳۱
ذکر بعضے از مصطلحات ورسوم وعادات اصحاب انگلیشیہ وضوابط وقواعدے کہ در معاملات ملکی اختیار نمودہ از اوضاع حکام سابق اینجا ستجاوز فرمودہ اند وبوجوہ واسباب اختلالیکہ در احوال خلق این دیار راہ یافتہ اکثرے بفلاکت وہلاکت گرفتار گشتہ اند۔	۸۳۳
ذکر اسباب اختلالیکہ موجب بے نظامی این ممالک ووبرانے بلاد وخرابی عباد گردیدہ وانقلاب کارہا وضوابط وقواعدی کہ پیشتر جہان وبرائے چہ بودہ والحال بچہ حد رسیدہ بتسہیل اجمال۔	۸۳۵
ذکر سببے کہ موجب تغیر ذہن ہمایون گشتہ بود۔	۸۳۷
ذکر صدر الصدور ودیگر صدر ہائے ہر صوبہ وسرکارات۔	۸۳۸
ذکر وقائع وسوانح نگار وہر کارہ۔	۸۳۰
ذکر صورت رقعہ عالمگیر۔	″
ذکر ایضاً صورت رقعہ۔	۸۳۱
ذکر دوم اختلاف تمام در السنۂ اکثر اوضاع ورسوم۔	۸۳۶
ذکر سوم اختلاف در تعیین ارباب حل وعقد معاملات۔	۸۳۷
ذکر چہارم کونسل ست۔	۸۳۸
ذکر پنجم اختلاف ومغائرت اصحاب انگلیشیہ در وضع دربار ہا واوضاع این دیار۔	۸۳۹
ذکر ششم ممتنع گشتن مردم از اکثر منافع ومحاصل۔	۸۴۰
ذکر ہفتم اقتدار یافتن زمینداران واعتماد نمودن بران جماعہ۔	۸۴۱
ذکر ہشتم چنانچہ اشعارے بآن رفت۔	″
ذکر نہم چنانچہ گزارش یافت۔	″
ذکر دہم در امور معدلت گستر ے و رعیت پرورے۔	۸۴۲
ذکر یازدہم عفو وتغاض در جرائم وتقصیرات محقر۔	۸۴۳
ذکر دوازدہم اعتماد بر اظہار عملہ وفعلہ معین فرمودن۔	″
ذکر معاودت آصف جاہ نظام الملک کہ بازدے وبہانہ شکار بر آمدہ بود بشاہ جہان آباد ودولازمت پادشاہ نمودن وبخوشنودے رخصت شدن ورفتن بسمت دکھن وبعض سوانح	۸۴۵
بار دیگر۔	۸۴۷
ذکر رحلت مومن الدولہ محمد اسحق خان بہادر ورجوع شدن خدمت خانسامانیہ بعبد المجید خان کشمیرے ومجمل سوانح دیگر۔	″

فہرست جلد سوم سیر المتاخرین

مضمون	صفحہ
ذکر سوانح سال پنجاہ و چہارم از مائۃ دوازدہم ہجرے	۸۴۸
ذکر سوانح پنجاہ و پنجم از مائۃ دوازدہم ہجرے نبوے کہ سال بیست و پنجم جلوس محمد شاہی ست۔	〃
ذکر سوانح سال پنجاہ و ششم از مائۃ دوازدہم ہجرت مطابق سال بیست و ششم جلوس محمد شاہی۔	۸۴۹
ذکر ورود عمدۃ الملک امیر خان بہادر و ابو المنصور خان بہادر صفدر جنگ در حضور و ادلان میرزا پہلورے پسر زکریا خان خواہرزادۂ وزیر از لاہور۔	〃
ذکر وقائع سال پنجاہ و ہفتم از مائۃ دوازدہم ہجرے نبوے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم مطابق سنہ بیست و ہفتم جلوس۔	۸۵۲
ذکر سوانح سال پنجاہ و ہشتم از مائۃ دوازدہم ہجرے نبوی کہ سال بیست و ہشتم جلوس ست۔	۸۵۳
ذکر فوت بعض امرا در سال مذکور و بعض سوانح دیگر۔	۸۵۵
ذکر سوانح سال پنجاہ و نہم از مائۃ دوازدہم ہجرے نبوی صلی اللہ علیہ وسلم کہ مطابق ست با سال بیست و نہم جلوس محمد شاہ۔	۸۵۷
ذکر شتافتن عمدۃ الملک مرحوم بجوار رحمت خداوند دنیا و عقبی بزخم جمدہر باشارہ پادشاہ وقت روز افزون خان ناظر۔	〃
ذکر سوانح سال شصتم از مائۃ دوازدہم ہجرے نبوی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ مطابق ست با سال سی ام جلوس۔	۸۵۹

مضمون	صفحہ
ذکر سوانح سال شصت و یکم از مائۃ دوازدہم ہجرے نبوی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم۔	۸۶۰
ذکر واقعۂ احمد شاہ ابدالی معروف بدرانے تسخیر ہندوستان و ورود او تا سرہند و معاودت بکابل و قندہار بتقدیرات ایزد منان و تہیا شدن اسباب سلطنت بعنایت خالق زمین و آسمان۔	〃
ذکر گرفتن ملے محمد خان روہیلہ از سرہند و رسیدن بپیر ملے و نمک بحرامی سپاہ والد مرحوم و کشتگارے ازان بلاے ناگہان بوفاداری و جوانمردے قطب الدین محمد خان۔	۸۶۵
ذکر سیر عمی با پیر احمد روہیلہ و جنگیدن او با والد و ظہور یافتن فتحامت و جوان مردی ہاے قطب الدین محمد خان و شکست خوردن پیر احمد۔	۸۶۶
ذکر معین شدن وزارت برای صفدر جنگ تائید آلہ بعد اذن و رحلت نظام الملک آصف جاہ۔	۸۶۸
ذکر عمدۃ الملک امیر خان بہادر بن عمدۃ الملک امیر خان بہادر صوبہ دار کابل۔	۸۶۹
ذکر وزیر الممالک اعتماد الدولہ قمر الدین خان بہادر نصرت جنگ۔	۸۷۰
ذکر محمد شاہ پادشاہ بن جہان شاہ نجستہ اختر بہادر شاہ بن اورنگ زیب عالمگیر۔	〃
ذکر آصف جاہ نظام الملک بن غازی الدین خان بہادر فیروز جنگ بن عابد خان۔	〃
ذکر سرفراز ہی یافتن سعادت خان برادر زادہ و متبنا صفدر جنگ بمنصب امیر الامرائی و استحکام خدمت دیوانے خالصہ بنجم الدولہ محمد اسحق خان بہادر۔	۸۷۱

مضمون	صفحه
ذکر جنگیدن قطب الدین محمد خان بهادر با افاغنه مراد آباد و گذاشتن نام مردے و مردانگی بر صفحه روزگار از شجاعتے که ازان بهادر شیر دل دمان عرصه کارزار روے داد۔	۸۷۳
ذکر جنگاییدن میر بخشی و زبردستی خان قائم خان جنگ بنگاش با اولاد علی محمد خان روهیله بحیله و تزویر۔	۸۷۴
ذکر وقایع سال شصت و دوم از مائه دوازدهم هجرے	〃
ذکر ورود احمد ابدالی مرتبه ثالث بلاهور و جنگیدن با معین الملک و رنجا میدان بمعامله بقدر خداوند علیم و قدیر۔	〃
ذکر نهضت نمودن ابو المنصور خان صفدر جنگ باراده انتزاع ملک و دولت قائم خان از مراد و اتباع او و افاغنه از شوب آهنگ۔	۸۷۵
ذکر وقایع سال شصت و سوم از مائه دوازدهم هجرے۔	〃
ذکر مجمل احوال راجه نول راے۔	〃
ذکر نهضت نمودن وزیر الممالک صفدر جنگ مع دیگر امرا و افواج پادشاهے و شکست یافتن از دست افاغنه بقدرت الهی و بعض سوانح که درین سفر از قضا و قدر روے داد۔	۸۷۶
ذکر بتاراج رفتن قصبه مارهره و مبتلا گشتن بنجبا و اشراف آنجا بذل اسر ناموس و اطفال بعض قضا و قدر ذو الجلال۔	۸۷۷
ذکر جنگ با وزیر با احمد بنگش و دیگر افغانان و شکست فاحش خوردن با وجود دو فر فوج و سامان و مقتول شدن نجم الدوله و نصیر الدین حیدر خان در میدان۔	〃
ذکر احوالیکه در صوبه اوده و الله آباد بمشیت خالق عباد و بلاد گذشت۔	۸۷۹
ذکر سوانحیکه در نواح مناقات اوده و لکهنو روے داد و عقده هائیکه از دست جرأت و نا مردی شمشیر	۸۸۰

مضمون	صفحه
تیغ معز الدین خان بهادر کشاد۔	۸۷۹
ذکر آراستن وزیر با ممالک از سر نو افواج و اسباب و ظفر یافتن بر احمد خان بنگش بتائید رب الارباب۔	۸۸۱
ذکر نهضت نمودن امیر الامرا بهادر ذو الفقار جنگ بطرف صوبه اجمیر و سوانحیکه درین سفر بآن سفیه خود سر روے داد۔	۸۸۲
ذکر بعضے از سوانح دکن که درین سال تا اواخر سال شصت و چهارم از مائه دوازدهم هجرے روے داد مجمل	///
احوال نامرجنگ خلف دوم اسعد جاه و حروبیکه او را در نواح اتفاق افتاد۔	۸۸۶
ذکر مجمل احوال مظفر جنگ و جنگ او با نامرجنگ و اول ظفر بر مظفر جنگ یافتن و آخر منجدع رفقای نمک بحرام خود بعالم آخرت شتافتن۔	۸۸۷
ذکر جلوس نمودن مغفر جنگ بر مسند ایالت دکن و بعد دو ماه بانتقام الهی در گذشتن قاتلان نامرجنگ ازین جهان پر آشوب و فتن۔	۸۸۸
ذکر جلوس نمودن سید محمد خان بهادر صلابت جنگ بر مسند ایالت ممالک دکن بتقدیر خداوند ذو المنن۔	〃
ذکر بعض سوانح در حضور بسالهاے مذکور۔	۸۸۹
ذکر ورود مظفر جنگ در سنه خمس و ستین و مائه بعد الاف بحضور حسب الطلب پادشاه و امکان سلطنت و سر فرازے یافتن خان فیروز جنگ بصوبه داری دکن بر وفق بعض مقتضاے قسمت۔	〃
ذکر داخل شدن وزیر الممالک در شاه جهان آباد و جاوید خان را کشتن از راه عناد و شروع هنگامه و فساد۔	۸۹۰
ذکر وصول خان فیروز جنگ با ورنگ آباد و در گذشتن از جهان بموت فجاة بتقدیر خالق عباد۔	〃

مضمون	صفحه
ذکر تفویض شدن منصب عظیم امیر الامرائی بمخلف فیروز جنگ که آنهم بخطاب موروثی مخاطب گشته عالے را تلف ساخت۔	۸۹۰
ذکر شروع منازعات احمد شاه با وزیر الممالک صفدر جنگ و انجامیدن بمحاربات و انجام یافتن آبروئی سلطنت سلسلهٔ بابریه۔	۸۹۱
ذکر دغا نمودن احمد شاه با صفدر جنگ و بر آوردن نائب او را که بدار و غلی توپخانه مامور بود و بهانه و هیجان یافتن فسادها میان شاه و وزیر باقتضائے تقدیر۔	〃
ذکر آراستن صفدر جنگ مجهولی را شاهزاده مجهول و شروع محاربات و حدوث حوادث و آفات۔	〃
ذکر بر آمدن عماد الملک بهم جاٹ و رفیق ساختن مرهٹه را با خود و اختلافیکه درمیان او و پادشاه روے داد و انتقال معین الملک ازین جهان بے بنیاد و سبکی سلطنت و خفت کشیدن ناموس بابریه بتقدیر خالق العباد۔	۸۹۳
ذکر ترک محاصره نمودن عماد الملک قلعجات جاٹ را و شتافتن بشاه جهان آباد برائے حصول مطالب و حاجات خود و مقید نمودن احمد شاه مع مادر او و جلوس فرمودن عزیز الدین پسر معز الدین بر سریر سلطنت۔	۸۹۴
ذکر انتقال نمودن صفدر جنگ ازین جهان تاریک و ننگ و جلوس فرمودن شجاع الدوله پسر او بر مسند پدر بیدرنگ۔	〃
ذکر مجملے از احوال لاهور و انتقال معین الملک از دار غرور۔	۸۹۵
ذکر فتنه انگیزی عماد الملک در لاهور و برافراشتن رایات غرور و خفت کشیدن از دست سپاه رساله سین داغ بحکم خداوند غیور و برگشته آمدن بدار الخلافه و باز بر آمدن بدائیهٔ مذکور و کشیده طلبیدن آن معین الملک را بزور و شور۔	۸۹۶
ذکر بر آمدن عماد الملک مرتبهٔ دیگر بعزم لاهور و آوردن و خسر معین الملک فرزند را بتدبیر و زور۔	۸۹۷
ذکر ورود احمد شاه ابدالی از قندهار بشاه جهان آباد و نوراج اکبر آباد و تاراج بے نهایت در دار الخلافه و قتل عام متهرا و دیگر حوادث عظیمه که روے داد۔	۸۹۸
ذکر آمدن عماد الملک بر سر شجاع الدوله پسر صفدر جنگ و سانحه که فیما بین این هر دو روے داد۔	۸۹۹
ذکر کتخدائے احمد شاه ابدالے با دختر محمد شاه پادشاه هندوستان و بردن صاحبه محل مادران دختر و ملکهٔ زمانیه را همراه باقتضائے گردش آسمان۔	〃
ذکر مجملی از احوال و سوانح دکن که درین ایام تذکار داد بتقدیرات خداوند امر کن۔	۹۰۰
ذکر مجملی از احوال قلعه دولت آباد و قلعه بیجاپور و اسیر و بنائے آنها۔	۹۰۱
ذکر بقیهٔ احوال عماد الملک و عالمگیر ثانی و اوائل ایام میانی عمر و دولت پادشاه مذکور بنادانے و معاملاتیکه با عماد الملک و نجیب الدوله روے داد بتقدیرات آسمانی۔	۹۰۲
ذکر اسباب بر آمدن شاهزاده عالی گوهر از حضور پدر و گردیدن دیار بدیار بحسب قضا و قدر۔	〃

مضمون	صفحہ
ذکر بناز جانبکہ فیما بین نجیب الدولہ و مرہٹہ و بوساطت نجیب الدولہ باشجاع الدولہ و مرہٹہ بنا بر فتنہ انگیزی عماد الملک روے داد۔	۹۰۶
ذکر ماجرائے شاہ جہان آباد و مقتول شدن عالمگیر ثانی کہ بسبب نمک حرامی عماد الملک روے داد۔	۹۰۷
ذکر احوال تیمور شاہ پسر احمد شاہ ابدالی کہ پدرش اورا بجہان خان در لاہور نشانیدہ رفت و لشکر کشیدن مرہٹہ بسر او تحریک عماد الملک و غرور اقتدار خود و گرفتن تیمور شاہ و جہان خان بکابل و تسلط مرہٹہ در لاہور و ملتان و جیا شدن اسباب ورود ابدالے باز در ہندوستان و استیصال افواج عظیمۂ دکھن تبقدیر خالق زمین و زمان۔	۹۰۸
ذکر ورود ابدالی بلاہور و شاہ جہان آباد بار ششم و حرکات کہ با مرہٹہ ہا روے داد۔	۹۰۹
ذکر ورود سدا شیو راؤ معروف بہ بہاؤ و مع بسوا س راؤ بداعیۂ عظیم و ستاصل گردیدن کل افواج دکھن بفر یافتن ابدالی بتقدیر قادر حکیم قدیم۔	۹۱۱
ذکر خبائک اخیر کہ افواج دکھن مع بہاؤ بسوا س راؤ وغیرہ سرداران مستاصل گشتہ بیخ و بنیاد عز و دولت مرہٹہ بر کندہ گشت و تا مدتے اثر جماعۂ مذکورہ در ہندوستان نمایان نبود در تمام قلمرو ہندوستان یک نفر مرہٹہ نمود۔	۹۱۳
ذکر معاودت شجاع الدولہ بر صوبہ ہاے خود و آمدن باستقبال و استدعاے پادشاہ بصوبہ ہاے مذکور و بعض سوانح کہ باتفاق پادشاہ از شجاع الدولہ بظہور رسید۔	۹۱۵
ذکر برخی از سوانح دکھن کہ ہمدرین ایام روی داد بخواہش	

مضمون	صفحہ
خداوند ذو المنن۔	۹۱۶
ذکر ورود احمد شاہ ابدالی نوبت ہفتم بملک ہندوستان و قتل نمودن جماعۂ لبسیاری از سکھان و بدست آوردن سورجمل جاٹ قلعہ اکبر آباد و تصرف نمودن خزائن و دفائن کہ از سلاطین بابریہ دریں قلعہ از مدتہا ذخیرہ بود۔	۹۱۹
ذکر مجمل احوال سکھ جیون کشمیرے و تمرد او باشاہ ابدالی و ظفر یافتن انور الدین خان بران ہندوے نیم مسلمان۔	"
ذکر احوال جماعۂ مرہٹہ دہلی آمدہ و اسباب اقتدار یافتن جماعۂ مذکورہ بر سبیل اجمال۔	۹۲۱
ذکر تتمۂ احوال شاہ عالم پادشاہ و شجاع الدولہ وزیر و نجیب الدولہ امیر الامرا و مجملاً سوانحیکہ در الہ آباد و اودہ و شاہ جہان آباد روے داد۔	۹۲۶
ذکر احوال نجیب الدولہ بر سبیل اجمال۔	۹۲۷
ذکر مقتول شدن راجہ سورجمل جاٹ بر دست سید محمد خان برادر زادۂ بہادر خان بلوچ در میدان مابین شاہ جہان آباد و فرخ نگر۔	۹۲۸
ذکر متمکن شدن جواہر مل پسر سورجمل جاٹ بجاے پدر و بزودی درگذشتن ازین سرای دور۔	۹۲۹
ذکر رفتن شاہ عالم پادشاہ از الہ آباد و شاہ جہان آباد و بعض سوانحیکہ در انجا روے داد۔	۹۳۰
ذکر ورود شاہ عالم پادشاہ بدار الخلافہ شاہجہان آباد و آمدن جہان تازہ بکابد مرہٹہ و سر بر داشتن او بفساد۔	۹۳۱
ذکر در اندازے امراے نفاق پیشۂ فیما بین نجف خان بہادر و مرہٹہ با علوجاج مزاج و خیانت اندیشہ۔	۹۳۲

مضمون	صفحہ
ذکر تتمۂ احوال سراسر اختلال میر قاسم خان معروف بعالی جاہ و انتقال او از دنیا با حال تباہ۔	۹۳۲
ذکر لشکر کشیدن مرہٹہ بر ضابطہ خان خلف نجیب الدولہ افغان و اختلال پذیرفتن اوضاع او بعض قدرت نمائی خدا و ندزمین و آسمان۔	۹۳۳
ذکر برگشتن مرہٹہ بملک دکن و شروع عروج نمودن میرزا نجف خان بحکم خداوندا مرکن	۹۳۵
ذکر در آویختن شجاع الدولہ با حافظ رحمت و اولاد علی محمد و وندے خان و استیصال خاندان روہیلہ و افغان۔	۹۳۶
ذکر انقسام یافتن ممالک جائۂ افغان ما بین شجاع الدولہ و میرزا نجف خان۔	۹۳۸
ذکر انتقال نمودن شجاع الدولہ با دل پر از حسرت و تمکن یافتن آصف الدولہ معروف بمیرزا امانی پسر خرد بر وسادۂ دولت۔	۹۳۹
ذکر جلوس نمودن میرزا امانی آصف الدولہ بر مسند جانشینی پدر و برباد دادن مواد استعداد ریاست و کامرانی و درہم شکستن دستہ ہای فوج و برہم زدن جمیع انتظامات عہد شجاع الدولہ و عروج یافتن میر مرتضی طباطبا برادر زادۂ مصطفوی خان بمرتبۂ نیابت کل و بعضے از سفاہتہاے آن نزرگ دودمان۔	۹۴۱
ذکر متعین شدن مسٹر مڈلٹن از کونسل کلکتہ برے حاضر بودن در حضور آصف الدولہ بطور زمان پدرش شجاع الدولہ و معزول شدن در اندک زمان و معین شدن مسٹر جان برشو بجاے او و بسعی و خواہش جنرل کلاورن و ظہور اکثر حوادث و فتن دران دیار بمشیت خالق	
لیل و نہار۔	۹۴۳
ذکر خبگانیدن آصف الدولہ مختار الدولہ را با نجیب پلٹن و ستاصل شدن فوج مذکور بتقدیر امر کن۔	۹۴۴
ذکر انجام یافتن ایام عمر و دولت مختار الدولہ و سبب خواجہ سرا از پے ہم و بدر رفتن میرزا سعادت علی در صدد نجف خان صحیح و سالم۔	۹۴۵
ذکر مقہور گشتن محبوب علی خان خواجہ سرا کہ از طرف شجاع الدولہ حاکم کورہ و اناوہ بود بدست کپتانان انگلیشے حسب الامر آصف الدولہ مجبور از عقل و شعور۔	۹۴۶
ذکر ورود مودائن اوراق در بلدۂ لکھنو و فیض آباد بحسب اتفاق۔	۹۴۸
ذکر مجملے از اوصاف عنوان صحیفۂ حق گزینی دیباچۂ کتاب راستی و راست بینی مجموعۂ فضل و دانشوری مولانا محمد عسکرے روح اللہ روحہ و اوصل الینا فتوحہ۔	۹۵۰
ذکر رجوع بذکر سفر سعادت اثر کہ بوسیلۂ آن از زمین سید عالی نشان سعادت اندوز ملاقات ظاہر گردید۔	۹۵۱
ذکر معاودت ایرج خان از نواح شاہ جہان آباد و تفویض نیابت آصف الدولہ باو و فی الجملہ انتظام یافتن خانۂ آصف الدولہ و پدرود نمودن ایرج خان جہان فانی را در اندک زمان و بعرصہ آمدن حیدر بیگ خان کابلی و حسن رضا خان و معزول شدن مسٹر جان برشو و آمدن مسٹر مڈلٹن بجاے او۔	۹۵۲
ذکر امام بخش غلام بچہ بد انجام و اقتدار آن سفلہ بتر بافتضاے دور فلاک دون پرور۔	۹۵۳

مضمون	صفحه
ذکر انتقال ایرج خان ازین جهان و بعرصه آمدن حسن رضا خان و حمید بیگ خان -	۹۵۳
ذکر مجملے از بقیهٔ احوال نجف خان بهادر و پادشاه الی الآن که آخر ماه شعبان سال هزار و یک صد و نود و پنج هجری ست -	۹۵۵
ذکر بیرون رفتن عبدالاحد خان بطرف لاهور از فرط غرور بشعور و تقویت تقرب حضور علے الرغم امیر الامرا ذوالفقار الدوله بهادر	

مضمون	صفحه
منصور و گریختن ازان طرفها بعض جبن و بدے مغلوب و مقهور -	۹۵۶
ذکر نهضت نمودن گورنر بهادر از کلکته بطرف مغرب بنابر اغراض غیر معلومه -	۹۵۸
ذکر سبب کشا دیافتن باب منازعهٔ فیما بین انگلیشیان و دولندیسیان و مجملے از احوال ارض جدیده که به امریکا دنیے دنیا مشهور ست و احوال مردم آن مکان -	۹۵۹

تمام شد

بن خدا کی جس پر اپنے موج ان سر و قار و رعنائی لائق کا ئیل بحکمش نوشتہ

درین زمان فیض اقتران از کتب معتمدہ تواریخ ہندوستان جنت نشان خصوص سلاطین دہلی تاریخ صداقت آئین

سیر المتاخرین

جلد اول

تصنیف شریف تر تصنیف لطیف اردو خان فصیح زبان صحیح بیان بے نظیر دبیر عفاف تحریر ستنبان متخلص بغلام حسین خان بہادر

جناب منشی نولکشور طبع آباد کار شتہ بمرتبہ آگہی بانواع ہنر حسن کامل کشتہ

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین و نصلی علی نبیه الکریم و آله المعصومین **اما بعد** بر رای دانشوران سنجیده و خاطر خصمان دانا مخفی نماند که فیض الهی این گمگشته کوی ملاهی را ذهنی سلیم و طبعی مستقیم که بمنزله بارقهٔ عنایت و شمع هدایت تواند بود و در بدو فطرت عطا فرموده و خلاصهٔ اوقات که سرمایهٔ سعادت است اگرچه اغلب اکثر در اختلاط اصحاب غفلت میگذرانید اما بتنهونی همان فیض برخی از ارباب حیان و ادراک شرف حضور بزرگان حضرت سداد که خضر راه هدایت و ارشاد بودند نمود و به تلقین و تکرار آنها اقتباس انوار کرده بقدر استعداد و سعادتی ملی اندوخت تا آنکه بموجب ای شعر سعدی شیرازی **بیت** تخم زهر گر نشانی تا قیامت زهر خرمنی خوشه یابی + فی الجمله پرتو خورشید فیوضات بزرگان در خرابهٔ دل این همچیدان تابیده کثرت هرزه دانی اندک دشمن بیانی گرایید بهنا که دلالت بتالیف کتابی متضمن اخبار احوال بنای روزگار و حوادث لیل نهار زمانی از اعصار نمود که شاید نقوش چند از قلم این ناپایدار بر صفحهٔ روزگار پایدار بماند اما ناقدردانی علمای زمان بلکه خوف همان حق ناشناسان سدراه این اندیشه عالم این پیشه بود که میاد اسیر شبیه خود را فراهم دیده بسم جاهلان بی آزرم بکینه خواهی برخیزند ناگاه بفرمان قهرمان تقدیر انقلاب عظیمی پدید آمد و بیم ما بامید مبدل گردید صف پیشینیان که تنگ اسلاف بودند زمانه برچید و اهل عقل اصحاب فضل یعنی سروران انگلیشی بر بندیار ما و در این بلاد اقتدار و اختیار یافته چند روز بنا بر استطلاع بر ضوابط و قواعد دستیاری ایشان بالبقیهٔ دودمان مداراد و مماسات نموده زمام ملکداری بدست کامگاران همین دیار سپردند و باندک ایام مرتبه و مقام آنها نیز منکشف گشته پرده از روی کار برخاست و زینت دولت صاحبان والاشان انگلیشی بالفراد و اقتدار رسید و ریاست انجا علیه خروپرو عدالت مایه نواب همایون معلی جناب آسمان پایه عالم مدار فلک مقدار جهانگیر کوه وقار منبع عیون محامد و مفاخر مجمع فنون فضائل مآثر طرح ظاهر ای رزین خردمندان اشناسا یحیی معیار دست فکرش را تر بنج خورشید فلک طلائی دست افشار شگفتگی تقریر دلپذیرش غازهٔ تازه روئی محافل نرم پیشین بنیهای تیز پرش سرمایهٔ استظهار معارک رزم خفایای اسرار نهانی را رای فلک پیمایش راهنمای مقتضیهٔ فضائل فلاطونی و ارسطا طالیسی نصیحت صابت فکرتش کاسد فروغ فراستش گوهر افروز وجود انسانی پرتو گیا ستش آئینهٔ نقوش مرتسمهٔ صدور و بینائی صدای کوس دولتش بار تفاع عیسیٰ نوازے بلند آوازه ر یاحین چمنستان شوکتش بنسیم انفاس عاگوئی معجزه وزیر دستان تازه فرازندهٔ رایات کشور کشائی عقده کشای دقائق خرد آزمائی رافع لوای مملکت تلنے

مؤسس مملکۃ العدالۃ نوشیروانی جمشید آثار فریدون فرمے مراسم اسکندر خورشید اعلام عمارت عمل بہرام انتقام کیوان محل مجمعۃ مکارم شیم اولوالسیف والقلم عمدۃ امرائے عالیقدر ذیشان مرجع اماجد و اعاظم کل ہندوستان نوین صاحب تمکین بارای و فرہنگ امیر الممالک عماد الدولہ گورنر جنرل اشکس بہادر جلادت جنگ اطال اللہ تعالی ایام ملکہ وحیاتہ وزادہ فی درجاتہ و توفیقات حسناتہ مفوض گردید روزگار پیرایۂ بہار دربر کرد و قدردانی سار و زبازار رشد جہان جوانی از سر گرفت و جہانیان را شاہد علم و کمال بالیدن آغاز نہاد و جہل و نقص کاہیدن و نابالیدن بنابر توجہی تام کہ آنجناب مستغنی عن الالقاب را در فحص اخبار و تربیت احبار است و دیگر صاحبان علم کیشان ہم کہ مرجع امور بزرگ و مصدر کارہای ترگ اند ہمہ سمجلیۂ جہان کمال آراستہ و تجامعیت فضائل افضال پیراستہ جویای نام پارسائی و خواہان اخبار سلاف ہندستانی اند ہمیں سبب القدر ستعداد و ہوس تحصیل خود سراغتادہ الباب قال مقبل کشادہ گشت و بمیامن توجہ و تربیت این گروہ خورشید شکوہ حضیر کثیر التقصیر نیز ارادہ یوسالۃ التصیر دادہ بترتیم احوال سابقین و لاحقین پرداخت و ہر چہ را بدستیاری قلم شکستہ رقم فراہم ساخت بنام نامی و اسم سامی آن امیر کبیر کامل شجاع دلیر باذل متنع دوزین گردانید تا صاحب کمالان حقوق ترتیبش شناختہ لبشکر گزاری و دعای پایداری دولت این خردپیدران دانا دل لقلب لسان موظف و ترزبان باشند بر الواح ضمایر اولوالالباب اضح و لائح باد کہ یکی از منتسبان پیشۂ انشا برسنے از وقفات بمطالعہ کتب تواریخ فارسی ہندی کہ از زبان سنسکرت بزبان ہای فارس در زمان بعض سلاطین اسلام ترجمہ شدہ گذرانیدہ و استفادہ از اخبار پیشینیان نمودہ احوال مرزبانان قدیم و جدید ہندوستان از ابتدائے کورو پانڈوان تا ابتدای سلطنت محمد اورنگ زیب عالمگیر و حروب او با اخوان ظفر یافتن بر آنہا با جمال در چند جزو ضبط نمودہ این اقل الخلیفہ بل لاشی فی الحقیقۃ غلام حسین بن ہدایت علیخان بن السید علیم اللہ بن السید نصیر اللہ الطباطبائی الحسنی عفا اللہ عنہم لفضلہ السنی حالات مسطورہ اوراقی کورۂ الہدیہا ملا فضول عبارات و اصلاح اغلاط منشآت در ورقی عدیدہ بسلک تحریر کشید مقدمہ کتاب نگاشتہ خامۂ کم سواد اللسان خود کہ مسمی بسیر المتاخرین است گردانید حسن اتفاق آنکہ این کتاب متضمن است بر احوال عظامی ہند از ابتدای گوروان و پانڈوان کہ در اواخر دورۂ دواپر بزعم ہنود بودہ اند لغایت ابتدای سلطنت محمد اورنگ زیب عالمگیر و کتاب سیر المتاخرین کہ فقیر بسلک تحریر کشیدہ از ابتدای رحلت عالمگیر کہ در سنہ ہزار و پنجاہ و پنج از ماۂ دوازدہم بس بانضمام وقائعی کہ درین کتاب بود کتاب نقیر حامل احوال قریب پنجہزار سالست مسلسل منظم و بایجازی کہ استکتاب آن آسان و حصول فوائدش ارزان باشد نسأل منہ التوفیق از خیر خواہ صاحب رفیق فہرس کتابہا نیکہ جامع تاریخ مرقوم مطالعۂ آن نمودہ خلاصۂ بعض از آنہا بحد و د مملکت ہندو تلویش مع چگونگی ہر صوبہ و طول و عرض حدود و اربعۂ آنہا نگاشتہ اول رزم نامہ ترجمہ مہابہارت کہ در عہد اکبر بادشاہ شیخ عبد القادر بدایونی و شیخ محمد سلطان تہانیسرے بفارسی حسب الامر بادشاہ نگاشت و دیباچہ او شیخ ابو الفضل بکمال ایجاز و اتقان نوشتہ دوم گل افشان ترجمہ سنگہاسن بتیسی متضمن احوال بکرماجیت سوم بیدات احوال رائے رتن سین مرزبان چیتور چہارم راجاولی کہ مصریادہ لہرسامی اجمای ہند نوشتہ و بناہو رام ترجمہ آن بفارسی نمودہ پنجم راجترنگنی کہ احوال چہار ہزار سال و کسرے از مدت نشنیان بازمی گوید حسب الامر اکبر بادشاہ ترجمہ شدہ غیر آن کتب و متضمن احوال محمود غزنوی و ناصر الدین سبکتگین و شہاب الدین غوری کہ حکومت اجمای ہند از ابتدای سلطنت انقطاع یافت و احوال سلطان علاء الدین خلجی و سلاطین ما فاغنہ و امیر تیمور گورگانی و احوال سلاطین بابر شاہی تا عالمگیر و ین شاہجہان و اولاد و امیر متمیز صاحبقران سیلوگ گجرات و سندھ و ملتان و مالوہ و دولت آباد و دکھن و جونپور و بہار و بنگالہ و اوڈیسہ تا انقضای چہار ہزار و ہفت صد و نود و ہفت سال از ابتدای کلجگ مطابق سال چہلم عالمگیر اورنگ زیب موافق یکہزار و یکصد و ہفتم ہجری و ہزار و ہفت صد و پنجاہ و سہ بکرماجیتی و ہزار و شش صد و بیست و پنج سالہا ہن و در تعریف کشور ہندوستان ولایت ہند ملکیست وسیع و عرصہ ایست بس فراخ و باوجود وسعت و نسبت ہر جا آباد و در ہر جانب حصار و بلاد و قصبات و قریات و رباطات و قلاع مشتمل بر مساجد و معابد و خوانق و صوامع و دیگر عمارات دلکشا و باغات فرح افزا و اشجار دلکش و زراعات سبز و خوش جویبار و کاروان در ممالک دیگر این نوع آبادی و معموری کمتر نشان میدہند و در مسالک و شوارع متعارفہ بسے کمتر نہ دریا چہ قنطرۂ استوار و بر دریاہای ژرف کشتیہا تیار مہمان سرا ہا

برای نزول مسافر و آرام مترددین در اکثر شوارع و در ہر جا اغذیہ و اشربہ مطلوبہ ضروریہ موجود و مہیا اکثر اہالی آسودہ و بعض جاور خان سایہ گستر میوہ دار و بی میوہ و چاہہا دلالہای لبالب از آب خوشگوار و این مملکت از جانب شرق و جنوب بہ طرف ہشت بندر یای شور الاتصال دارد و بطرف شمال کوہی کلان کہ ابتدا و انتہای آن پیدا نیست سہ فصل دارد زمستان و تابستان و برشکال بر سبیل کہ آغاز و انجام جزو او انتہایش از ابتدای میزان میشود سر آمد فصول این ولایت است و کثرت بارش موجب پیدائی زراعت و افزایش حاصلات و ارزانی غلاتست اگرچہ و بعضی اوقات زراعت بر جاہا ہم میشود و در برخی از اطراف سیلابہ ہم ہست اما اکثر اراضی محتاج بہ بارش آسمانی از نجیت مدار اکثر زراعت بالہست و بیشتر سہی نمیں صالح کہ در سالی دو سہ مرتبہ زرع شود اگرچہ کان الماس طلا و نقرہ مس و سرب و آہن و نمک و غیرہ درین کشور ہست کہ حاصل آن بضبط سلطانی و رسمی آید لیکن بیشتر مدار حاصلات بر زراعات ہست اقتصار خلقہ کہ شمار آن خالی از اولی نیست پیدا میگردد و غلات غربی این ملک نسبت بجنوب و شرقی یعنی بنگالہ و اودھ لیسہ لذیذ و خوش طعم ہست مرحوم سکندر ثانی صاحبقران ثانی خلد اللہ ملکہ و سلطانہ و سایر الناس

ذکر میوہ ہای مخصوص ہندوستان بلکہ بنگالہ

امیوہ مخصوص ہندوستان بلکہ بنگالہ انحصار انواع و اقسام انناس و کیلہ یعنی موز و شریفہ و کولا نوعے از نارنج ہست و ہمہ انناس کہ ہستان شمالی بنگالہ خود و در و صحرا صحرا در کمال لذت و حلاوت و بعضی چاشنی دارد و در نہایت خوش طعمی پیدا می شود و موز یعنے کیلہ اگرچہ در ولایات دیگر ہم ہست اما نجو بی طعم و لطافت و نزاکت و رنگ بلونوعی کہ در جاہا گیر نمیگردد حاکہ بہم میرسد در جای دیگر دیدہ و شنیدہ نشدہ و انناس ہم علی ہذا القیاس کنار شیرین خوش طعم نوعے کہ در شاہجہان آباد و لاہور بہم میرسد شاید در ہیچ ولایتے آنچنان خوبی نباشد و اینہ سلد میوہ ہای نیو ولایت است رو کن از بنگالہ تا صوبہ عظیم آباد و نہایت تخفہ و در نواح شاہ جہان آباد مخصوص قصبہ کیرانہ و جہانجان است تخم او از دکن آورده اند در کمال خوبی و خوش رنگی بہترین میوہ ہای عالم است و ذوق و رائحہ انواع و اقسام کہ شمردن آن از متذرات راست و ادراک خوبے لذتش منحصر بہ خوردن امیر خسرو دہلوی در مدحش میسراید

نظم

نغزک خوش نغز کن بوستان ✤ نغز ترین نعمت ہندوستان ✤ نادرہ صنع حق آمد پدید ✤ نعمتی از عالم بالا رسید ✤ پیرو جوان ہر دو خریدار او ✤ بلغل بکجان عاشق دیدار او ✤ میوہ بباغ ار بہ یکی دہ بود ✤ پختہ شود خوردنش آنگہ بود ✤ میوہ نغزک ہمہ را غاز بہ تا حد انجام سزاوار خور ✤ ہر شجر او بفلک بر شدہ ✤ گنبد افلاک مدر شدہ ✤ باغ وی آراگہ دوستان ✤ زیبدہ کشور ہندوستان ✤ دیگر میکہ است سرخ مثلہ چند و نباتش شیرہ آن ہم مسادات با آب حیات میزند و نتیجہ اش بولایات دور دست ارمغانی میبرند **بلیت** از مزہ گر آمدہ در دیدہ نبات ✤ خاصہ خضر بخیہ چو آب حیات ✤

ذکر بعض نباتات و گلہای مخصوصہ بہ ہند

اگرچہ نباتات سبزہ با کہ بزبان ہندی ساگ گویند در ہیولایت ما نہا را بامصالح و روغن بخیہ نان خوش مزہ میسازند خالی از کیفیتی نیست بسیار راست و بیرون از شمار و از ہمہ بہتر و بی نظیر برگ تنبول است اما گلہای مخصوص ہندوستان چنبیلی و نسرین و ہارسنگار و جوہی و آنتابی و کنول ہست و کیوڑہ و کیتکی چنانکہ از یک گل تمام مجلس گشت پذیرد و مشام مجلسیان بہرہ وافر ازان یابد بلکہ تمام خانہ و حوالی آن معطر شود و بوی آنہا بزودی زائل نمیگردد و چہ عجب این گلہا در ولایت ما گیر و جود نیاشند کہ بعض جانوران مخصوص ہندند کہ از جانوران این ملک فیل از عجائب مصنوعاتست در صورت و بقیہ از خصائل و کمالی جثہ بجدیل و حدیم المثیل بعد سی سال جوان و مانند انسان کہ بصد دست سال عمر طبعی دارد مادہ او را پس از پنجہ ماہ وضع حمل شود و مقارن بہ مادہ در صحرا کند در مدینہ اصلا نگہ ندارند و آزا منحوس شمرند اگر مادہ او ابستن از صحرا آید بچہ میزاید و نیز گران جانور است قوی کل بیلغ بشکل دم و سر چہار پا و تنہ عقب و ذیل فیل و گردنش مانند گردن شتر و چشم و گوش و زبان بسان گاو زہی نقش طرازی قدرت کہ چندین صور در یک پیکر جلوہ گر گردانیدہ و سخت تر از اجساد دیگر جانوران کہ تیر و نیزہ و تفنگ و شمشیر کمتر بر و کارگر میشود و یک شش در دسطہ پیشانی بر بینی دارد کہ سلاح او ہانست نہایت عداوت با فیل دارد و غالب اوقات بر و غالب بہ ہان شاخ شکم فیل دریدہ او را میکشد و بقوت و توانائی بر دیگر جانوران صحرائی نیز غالب ہست توالد و تناسل او نیز در صحرا میشود گرفتار کردنش خالی از اشکال نیست و در سرکار سلاطین مرام بندرت می آرند و دیگر گاو میش صحرائی کہ نہایت جمات دارد و اکثر شیر را میکشد خصوص ہر گاہ کہ چند بہم مجتمع باشند و گاہی مراد سلاطین ہم تماشائے آنہا میباشد خواہ با ہم جنگ کنند خواہ با شیر

اورا در دامی بزرگ محکم کہ باصطلاح ہند باورش میگویند گرفتہ راہ برآمدش مسدود کردہ باشند جنگلا نیدہ نشاط می اندوزند و موجب حیرت نظارگیان میشود و این شکار خاصہ ہندوستانست ہمچنین گاؤ گجراتی نہایت جلد رو و تیز رفتار است میگویند در ولایت گجرات احمد آباد بعضی عیار پیشہ بہ ارابہ آہنا سوار شدہ راہ میزنند و مال مردم بتجارت میبرند دا سب سواران با نہا نمیتوانند رسید و ارابہ کہ آنرا اہل رتھ گویند سواری آن صفحہ ہندوستانست سایہ دار و اگر زمین راہ ہموار باشد خالی از آرامی نیست دو سہ کس باہم توانند نشست و بصاحبت ہمدگر راہ توانند پیمود و ارابہ چہار پایہ یعنی رتھ کہ بانواع آراستگی میسازند قابل سواری امرا و ملوک اینجاست امیر خسرو در مدح آن گفتہ **بیت** ساختہ از حکمت کارآگہان ۔ خانہ گردندہ گرد جہان ۔ نادرہ حکم خدای حکیم ۔ خانہ روان خانگیانش مقیم **ذکر بعض مقالات و علوم مردم ہند** احوال ابتدای خلقت وغیرہ تحقیقات علما و حکمای اینجا بسطے تمام دارد اجمالش ہم خالی از اطناب کلام صورت نبندد و چنان فائدہ در ضمن آن ہست کہ شیخ ابو الفضل محرر اکبر نامہ در دیباچہ مسوم آن کتاب کہ مسمی بہ آئین اکبریست خلاصہ رسوم و علوم مردم اینولایت بکمال تتبع نگاشتہ ہر کہ اطلاعی بر آن خواہد بہ کتاب کور رجوع نماید مجملی ازان بنابر رفع انتظار مستخبران مینگارد و چگونگی آفرینش سنجیدہ گوئند فراوان بر گزارد اند و شگرف داستانہا آوردہ ہا نا ہر یا بعضی ہستی گرفتہ از انجملہ یک نوع کہ اعاظم ہنود بآن قائلند اینست میگویند آن اینکہ اول تعینی کہ حضرت وجود مطلق گرفت و جلوہ خاص مودسیتی بر ہما ہست ہما نا عقل اول ازان تعین ہستہ اند و از و چہار کس از جنبل و ہم رسید اول سنک و سنکدن و سنتان و سنتکمار پسر کرام فرمائش رفت کہ بہت در پیدائی خلعت ببندد از فزاوانی توجہ بلداء قدسی بدین کار نپرداخت گفتہ اش نگرفت و از پیشانی خود دیگر پسر آورد مہادیو نام یافت از جلال فراوان کہ در دید و شانگے آفریدن دیو نیافت دہ کس دیگر را پدید آورد و ہما نا از عقول عشرہ تعبیر کردہ باشند بعد ازان از پیکر خود مردی و زنی برآورد و من و ست رد کا نام اول من نام مردوم ست و کا نام زن ہما نا آدم و حوا را باین نام خواستہ و ازین دو سر آغاز نہاد و بعضی قائلند کہ اول تعین صورت زنی بود و آنرا مہا لچمن گویند ظاہرا قدرت و مشیت را ازین تعبیر خواستہ اند و چون تانیث لفظی در بن اسماست پیدا نشان متاخر تانیث حقیقی خیال کردہ او واسطہ ایجاد عالم گشت و برخی آفتاب را وسیلہ ایجاد عالم دانستہ امدسبش ہما نا آنکہ چون این نیز عظیم را قوی التاثیر و مولید ثلثہ یافتہ اند بی لضاعتان گمان بردہ اند کہ در عالم علوی ہم موثر بودہ باشد و جمیع عالم آنرا واجد بود و حکمای ہند در عناصر پنج عنصر قائلند بر چہار معروف اکاس نام عنصری افزایندا و را محیط ہمہ جا و ہمہ کس انند گویا دعای عالم او را مقرر کردہ و بآسمان قائل نیستند شمارہ بروداز ہندو منطقہ را بطور معروف دوازدہ بخش کردہ ہر بخشی را نامی مطابق نامہای عربی گذاشتہ ہر بخش را راس گویند و کواکب را اجسام صیقلی مستنیر از نیر اعظم دانند و ہر ہفت سیارہ را نامی نہادہ روز ہائے ہفتہ را بآن منسوب کردہ اند و نیر اعظم را نور بحسب مستقصی از حضرت نور النور دارند و پیوند نفس قدسی با ہر یکی و گروہی اختران ابشری نمودل نگارند و گویند کہ بگذارش تن جان عنصری و ستون لہوای نفسانی و تربیت روح مجرد بدان مقامہای عالی جائی یافتہ اند و زمین را کروی الشکل دانند اما گر بیند کہ تمام کرۂ زمین ہفت جزیرہ معظم دارد و ہر یکی را نامی بر گزاردہ اند و دریائی را محیط او دانند و یکی ازان جزائر سبعہ این جزیرہ است کہ ہند و چین و عرب و عجم و فرنگ و ترکستان بر روی آن اما بنقول نقل پرستان اینہا ست دانش گرایان اینہا در اکثر مقالات یونانی آسا چہ عجب کہ اقالیم سبعہ را بسیط انسان متاخر از بیفکری دو نہالہ روی بر ہمان سبقل چنین تعبیر کردہ باشند و عالم را سہ بخش کردہ بالائی را سرک لوک نام ہندو محل پاداش نیکو کاران دانند میانی را بھو لوک مسکن بنی آدم و دیگر حیوانات و پائینی را پاتال محل جزا و سزای بدکاران بندارند و بالائی را دو جا سہشت گانہ گویند و پائینی را کذلک و رکات سبعہ شمارند و ہر یکی را نامی بر گذاردہ اند و چون پیدائی عالم را بکرات و مرات قائلند و صورت تسلیم کمن است کہ مبدع حقیقی جل مجدہ ہر بار بر نہجی دیگر ابداع کائنات فرمودہ باشد لہذا در چگونگی خلقت اقوال مختلفہ ایراد نمودہ اند ما در ہر صورت سلسلۂ اولین را بعد ایجاد یکدیگر دو یک زن نا قلند و بعد پیدائش آدمی زاد چون اندک کثرتی و رانہا پدید آمد بر ہما آنرا چہار صنف گردانیدہ برای ہر صنفی نامی مقرر کرد سران آنجماعہ را کہ صاحب علم و فضل و زہد و عبادت بودند برا ہمن نام نہاد و صاحبان جرأت و شجاعت و عقل و فطانت را چھتری صاحبان تجارت

وزراعت وصناعات شریفه را میں خدمهٔ اینها و اهل حرفه رذیله را شودر قرار داده هر فرقه را باین اسامے گردانید عمل همان تحصیل علم وعبادت وافاده واستفادهٔ علوم وریاضات وحق پرستی ورهنمائی دیگران براه حق وکار کرد چهتری خراج ستانی وسروری ورعیت پروری وملکداری وحمایت برهمنان وخدامت ایشان ومشغلهٔ بیس کشاورزی وتجارت سودن وصناعات شریفه اختیار فرمودن پنجیه شودر صناعات خسیسه خدمت این هر سه صنف نمودن **واوتار** که در فرق هنود مشهور است وچنان شهرت یافته که اینها هر اوتاری انجمائی پرستند وفی الواقع عقیده وجمیع هنود الحال همین است مگر بندرت کسی زین گرداب آمده بساحل حقیقت رسیده باشد اما در حقیقت ظاهر ابی اصل بنا بر اشتباهی است که مناخرین اورفهم مرام کلام متقدمین قوم روی داده ومراد قائل نفهمیده اند احوالش بر سبیل اجمال آنکه در هر دوری از دوره‌ای چهارگانه که آنرا مهاکلپ نامند وآن ست جگ است وتریتا ودواپر وکلجگ دوازده تن بصور مختلفه برای کاری خاص بقدرت داور بیهمال پیدائی گرفته آن داور عظیم بتقدیم رسانیده اند وهر یکی بنای مناسب صورت موسوم گشته در عهد اقامت خود درین دنیا از نا پایدار فرمانروا ودیگر مخلوقات فرمان پذیر بها آنها را پرستار بوده اند وقول محققین اجماعه درین خصوص اینست که ایزد بیچون نبا برامری که سود آن بافریده باز گردد وعنصری بیکری را با فاضهٔ وجود خود برگزیده وتوجهی تام بمنزل حال ودوخته نظر غرائب امور بنیروی خود گردانده وغباری بداس تقدس نه نشیند واکثر دانشمندان هند برین کرده‌اند آنا پورن اوتار گوئید وآنکه در برهنے از موجودات پرتوی از فروغ قدرت خود اندازد وشگرف نیروئی بخشد آنرا اوتار نامند وهیچ موجودی راخالی از فروغ اوندانند النش اوتار بشمار ونیاید وپورن اوتار درهنگ چهار جگ ده بار بدانسان جلوه فرماید وتجلی او بصاحب نظران بنماید ودرین دوره تا امروز ده تن پدید آمده **اوّل** مچه اوتار یعنی پیکرماهی مطابق اخبار وعجائب آیات وآثار الهی گروهی گویند بملک ورآور پایان وکن لشهر بهدر اوتی درست جگ ماه بساگن بشکل بچه تنه اکاوشی راجه من کرده ملک سال دست از همه انشانده ریاضت گری بیکر ودر کنار دریای کرت مالاتن شوئی دشت ناگاه ماهی بدست او درآمد برگفت مرا نگهدار یک شبانه روز در دست بودچون نالید بسبوئی درآورد واز فروغی بالش بحجم در اندخت چون از گنجائی او در گذشت در چاه کرد وسپس بگولابی بزرگ در انگند واز انجا بدریای گنگ رسانید چون آنرا فروگرفت بدریای شور جاداد وچون در ابرامور راجه دانست که نیز نگی نیست بنیائش گرمی درآمد وجویای آگهی شد پاسخ شنید که داور بیهمال در این جانور را منظر بعض آثار خود گردانیده برای رستگاری تو چندی گزیدگان پس زمهنت روز پر تو خواهد شد وجهان را آب فروگیرد برفلان کشتی با برخی شائستگان وگرانمایهای ایزدی وگزین از هر دانه پنجین وآنرا بدین شاخ کر ازین نمود است پیوند بخش هفده لک بست وهشت هزار سال آب طوفانی بود بین وی در نقاب مناد **گورم اوتار** درست جگ ماه کاتک شکل بچه تنه وداد شی جهان آفرین بپیکر سنگ لشت را بگلبوهٔ خود منظر اشی غریب گردانید که گویند دیوتاها بآن سغند کوازدریای شیر برین آسا آبحیات برکشند بجای چوبی که مدان مسکه برآورند مندر که بزرگ ترین کوهها ست بکار داشتند کوه از گرانی بدریا فرو شدمی فراوان رنج رسیدی اینوچنین آنصورت راحلوه گاه خود فرمود وآن جانور کوه را بدوش برگرفت ودیوتاها کام دل گرفتند وبدین شگرف کاری چهارده چیز گرامی برآمد انجمن دنیا بصورت عروسی نمودار شد وسرمایهٔ عشرت همگنان سرانجام یافت (دگو سیته من) شگرف گوهری فراوان فروغ واز اندازهٔ ارزش بیرون ۰ (پارجاتک برچپه) بوالعجب درختی گلباسی او پژمردگی نمیند وبوی خوش او روزگار را در گرفته برخی گویند هر چه خواهند ازو برگیرند وآنرا کلپ تک کهه نیز خوانند (سه ا) یاده (دهنتر نه) شکی که بسمار راستند رست ومرده را زنده ساختی بدست راست او در چپ ہلیله (چندرمان) ماه عالم افروز کام دهن) ماده گاوی که هر خواهش رفتی از پستان بیرون فرستادی (ایراپات) سفید فیل چهار دندان (سنکهه) سفید چهره غرق اب باسرکبود سی فیروزمند شدی (دکهه) زهر جان گزا (امرت) آب زندگانی (رنبها) زن خوش خوی نیکو روی (آتش) اسپ هفت سر (سارنگ دهنک) کمانی تیر او بهر دوری سیدی خطا نرفتی پس از پیدائش این گران مایه جواهر گورم بزیر زمین در شده هنوز زنده پندارند **باراه اوتار** درست جگ ماه کاتک تتر پورن ماشی در شهر مهاورت نزدیک نیم کهار او در این جلوه خاص شد یکی از گروه دیت همنام او روزگار او در از در گه او پرستش این دیو بیهمال بسر برد

روزی آنذات مقدس بطوری بسامی او جلوه فرموده از خواهش او پرسید از من قال آوید گفتار بسالید و بسیاری جانوران جانگزا را بشمرود از گزند آنها رست گاری طلبید و فرمانروائی همگی عالم درخواست و در اندک زمانی کار مرد آمد و حکومت عالم علوی از آن او گردید یکی از خویشاوندان سپرود و دیتها با برهما نزد بشن شتافته چاره بر جستند چون در آن خواهش گزند بار اه فراموش کرده بود پاسخ یافت که من بدان صورت پدید آمده نقش هستی او را خواهم ستود و در اندک زمانی بدان تمثال جلوه فرمود و به پاتال درشده بتختگاه اوشتافت و بخدایه نیستی روانه گردیدند و آنمانند و یک سوروں نشان و هند جهان برآئین پیش بینیکان برآمود و اندر کامیاب فرمان روای عالم بالا شدمدت طوار نهزار سال بود تر سنگهه اوتار سیکر بنی یعنی دراز ستا کر شیر اساو بایان آدمی وش درست مجگ ماه بیساکه شکل پچه تته جتر دسی در شهر بهرن پور که بهندون زبان زور وزگار نزد دار السلطنته آگره پیدائی گرفت چنان بگزارد مدهن کشب از گروه ویت سالهای دراز در گذارش نفس و تن بسر برد و تا آنچه ایزد بیهمال ازلی جلوه فرموده آرزوی او بر آید سیصد سین عرضداشت که خواهش آنست که مرگ من نه در روز شود و نه در شب پناه از نیگان نیگان جان شکر طلبید سپس فرمان روائی نشیب بالا را خواهگار شد خود چند پیرانه یافت دیو تاها روی در پرستاری نهادند و عالم از نکوهیدگان برآمود بزرگان انبان بسامی فهانیدن اشارت بستوتی نمود که در و نجا هم نهلوه راست و از بیدانشی شمشیری بآن حواله کرد از نیرنگ کاری الهی از آن ستون پیکر مذکور پدید آمد و او را بدید در آن هنگام که بزرخصیت سبان رفد دشب پیدائی پیکر ابداعی کار او سپری شد گویند آن الهی تمثال از پیه لاده استدعای خواهش کرد آنعالی فطرت ایهیچ چیز سرفرد نیا مد چون مکث در خواست آن جانفزندگی است که دامن آلای وابستگی نمایه و پای بند غم و شادی نشود پیدائی این صورت صد سال بود بامن اوتار آدم کوتاه بالا دهگانه تا ما جادون شکل پچه تته دو اوسی در شهر سون بهدر ابر ساحل نربدا در خانه کشب بن برچ بن برهمای مشهور از نسل آوت آن نو ماوه ابداع نزاد و نهزار سال کام روائی کرد از گروه ویت بل نام یکی برای سلطنت سه لوک ریاضتها کشیده و او را رکام بخش خواهش او پذیرفت دستر گ فرماندهی یافت و او رنگ نشینان دیوتها را ایل ساخته همچنان بفرمان روائی بازگذاشت و گوناگون جگن بجا آورد لیکن اینچه درین روشها بدیوتاها ایشار کنند کار بنزود و دیوتاها بوسیله برانگیزندان و سا از بشن التماس نمودند و او از انجام کار آگهی داده آرام بخشید و دران سال و سه چهره صورت برافروخت چون آن مولود بختی با گهی در آمد بمقتضای رسم عادت بدابستان حکیم برد و اج برنشاندند بهمراهی آموزگار در جگن که نزدیک آغاز نهاده بود حاضر شد بآئین ابهگی خواهش پرسید و گفت بسبب خشم خویش زتو جانمیجو اهم او برداشت که از چون من والاشکوهی بزرگ دولتی چراچنین کمتر چیزی فروشش و پس اندازی سخن چون اجهه پذیرفت آنحکمتین قدم چنان پیناور گردانیدکه طبقهٔ زمین و طبقهٔ پاتال را فروگرفت و دیگر قدم راچنان فراخ ساخت که طبقهٔ بالا را بر کرد راجه در عوض قسم سوم خویش را بسپرد و از انجا که نیکوئی در نهاد بود او را از ان خیرگی باز داشته با یالت پاتال نام زوگردانید پدر سرام اوتار آدمی پیکر در خانه جمدگن برهمن آنشکم زن او رینکا در جگ تریتا ماه بیساکه شکل پچه تته تر و دسی در موضع رنگتا نزد دار السلطنته آگره پیدائی گرفت کار شریح نام بیدست و پائی در قوم ویت بفرمان روائی نشست و از بیدستی خویش بستوه بود سی تا آنکه دست از همه باز داشته در کوه کیلاش ریاضت گری در آمد مهادیو او را بر انخسته نهار دست برداود و بخواهش او خدیوی هر سه لوک باو باز گردانید و در آزار دیوتاها و رازدستی نمود بدان سان انجام کار او در خواستند پذیرش یافت گویند چند کن از نظام مهادیو است در نیکا از اوڈت مادر دیوتها از پنج پسر شد پنجمین پرداد پرسرام پیش مهادیو در کوه کیلاش در آموزی کردمی بدید او چند کن در حضور آپستش نمودی کارت و برج روزی عشرت شکار و شت گذاره برزاویه آن شد و چاره گر سنگی و تشنگی برجست او انچه با شان او خوردنا از خوردنی و پوشیدنی دگوناگون جواهر و نفائس پیشگاه حضور آورد را جه بشگفت افتاد و گفت دست بین نیا لایق تا از حقیقت کار آگهی بخشی او گفت اندرفرمان فرمای علوی عالم گاه و کام دهن بن سپرده انچه سیخواهم سرانجام میابد راجه را آزرد گرفت و خواهش آن آگاه و نمود او پاسخ داد که بی فرمان

اندرخواهش نتوان پذیرفت و لشکوه و نیوی نتوان بدست آورد او نخشم در شد و به پیکار در آمد چندانکه لشکر فراهم آورد و آوازه شهانوکاری پیش نبرد
آخر شبی پنهانی آمده جمدکن را از هم گذرانید و از گاو نشانی نیافت زنیکا پسر خود پرسرام اطلاعداشته رسوم مسافران ملک تقدن بجا آورد و خود را آئین
خویش ببخت و آن فرزند را امین توزی برگماشت پرسرام به نیروی قدرت ابداعی به پیکار راجه رفت بست و یکبار عرصه نبوار است گشت آخر با
راجه قالب بتی کرد و سلطنت بدیوتا باز گردید رهای عالم فراهم آورده در حکمن نیرات نمود پس از همه بست باز گشته پیغوله تنهائی برگزید چنین گویند
که هنوز زندگانی دارد و در کوه مهندر از زمین کوکن نشان دهندر **رام اوتار** چنان سرانیدکه رادن نام از گروه راکس بد و پشت به برهما پسر
خدیوده سر و بست دست بوده بکوه کیلاش ده هزار سال بریاضت گری برنشست و سرباکی پس از دیگری درین راه برافشاند و آرزو آنکه فرمانروائی
هر سه لوک یا بد ذات قدسی خواهش پذیرفت دیوتاها از فرمان پذیری بستوه آمدند پیشین روش برافگندن او در خواستند پذیرفته آمد و انجام کار
برام نام زد شد تا آنکه در جگ تریتا ماه چیت شکل پنجه تنه نومین در شهراوده از شکم کوشلیا زن راجه جسرت بزاد و سر آغاز آگهی فنون شناسائی اندوخت
و دست از همه باز داشته و شت نورد می پیش گرفت و بریاضتگری پرستش جاباز ندگی دیگر بست فرمانروای جهان گشت و راون با گنبستی
فرستاد یازده هزار سال در رنگ نشین بود و شالسته آئین بابر نهاد **کشن اوتار** پیشتر ازین بچهار هزار سال کسری و کرسین جاودن مرزبانی داشت تهر انگنا
گنیش پورا و چیره دستی یافت و پدر را از کار باز داشته و دست تنگری بر کشود و نیز چراسند و سیس پال و دیگر فرمانروایان، بیت تم از اندازه بر دند زمین برنج
در شد پیکر گاو گرفته با بهما زبشن شتافت و ببماند اختن ایمان خواهش نمود پذیرفته آمد و کشن حوالشد گویند اختر شناسان به گنیش آگهی فنون دادند که درین یکی
یکی بزاید و کار او سپری گرداند و چار لشکری نوزادگان فرا پیش نهاد و هر سال خون چندین بیگناه ریخته آمد تا آنکه دیوکی خواهر او به بسدیو جاودن
گتحدائی کردند و درین هنگام آوازی شنید که هشتمین فرزند او آنرا جان لشکر و هر دو را بزندان در نشاند و هر پسری که زائیدی بی هستی سپرد غفلت
بر با سبانان چیره شد و زیجیر اکشاد و در ها واگردید تو بادسخن آمد که آن روی آب جون در خانهٔ نندا هیر جین مان دختر شده مردم را خواب بده بردم آنجا
گذارد آمد رخت را بر گیر بسدیو چون روی بدان کار نهاد و دریا پایاب گشت و فرمود ه بجا آمد نخست و رنه سالگی گنیش را از هم گرانید و او کرسین را از بند بهائی
داده بر سند فرمانروائی نشاند و بدیگر ستمگران آویزش ها کرده بساخت و صد و پنجسال زندگانی کرد شانزده هزار و صد و هشت زن و شت از هر یک ده
و هفت پسر دید آمد هر کدام چنین میدانست که هنگی شب با او بوده **بودها اوتار** در کلمگ ماه بساکه شکل پنجه تنه تین در شهر گیا خانه راهمسد هیو دهن از نگم یا یا
بنا و گویند چون جنگها بسیار شد و فراوان کشش رفت اشن خواست که با نسی پیکر در شده آئین بیدها و جنگبار انکوشش نماید ازین رو دران سال سر بفراز پیکر
برآمد و صد سال زندگانی کرد **کلکی اوتار** در آخر کلمگ ماه اگ شکل پنجه تنه تین در شهر سنبهل از خانه اشن جن برهمن از شکم زن اجسو دتی برآمد و صد
سال پرستیدگو نیند روزگاری آید که فرمانروای داد گر نماند و بدکاری فزونی گیرد و غله گرانی پذیرد و عمرها کوته گردد پیش ازین سال نزیستند گرگ فراوان شود
ایزد بیمال بهای چاره گزینی میان النسی پیکر بر آید و جهان را بداد آباد گرداند و برخی جهانده افزوده اوتار را بست و چهار برگزارند و در احوال هر یکی نامها یاد خته
اند و شگرف داستانها بر گزارده و گوناگون پیکرانیان از زر و سیم و جز آن برساخته محراب پرستش گرداندکین چین بوده و بجوران اوتار نگارند نهایت تلخیص
کلام در اعتقاد مردم این مملکت آنکه وسیله ایجاد خلقت بر هما است و با لهام والقای الهی کتابی که آنرا بید نامند از زبان بر هما موجود شده بلبزان پی در پی مردگان
بر هما هر تفسیر آن کو شیده شش کتاب آراسته اند و آنرا کهٹ درسن یعنی شش قسم علم گویند و هر یکی اشاستر نامند و کتاب بید را بمعنی گویند که حکیم بیاس چهار جزو
کرده هر یک را نامی جدا گذاشته و آن رگ بید و جر بید و سام بید و اتهر بن بید است و برخی چنین گویند که بر هما چهار رو دهن دارد از هر دهن هر چهار کتاب
مذکور برآمده و بجمع هم بید است و آن هر شش نسخه شاستر را با یکدیگر یعنی از امور اختلاف و اعتقده مناقشات بسیار دارد و الشوران تا هر سی اعتدد دانای
رفید خود کو شیده و تفصیل آن کتابها نوشته شش شاستر نیای است پدید آرنده آن کو تم رگ بید و دوم بشیلک شاستر این کتاب تصنیف کناد نامی
دانشمند است سوم بین سا تکمه شاستر موجد آن کپل نامی دانشمند است چهارمین پاتنجل شاستر مدون این علم پنجل نامی از علماء است و پنجمین بید است شاستر کو حکیم بیاس از

مدون کرده ششمین میهانشاشاستر که حکیم همین آنرا ازبحلو کرده غیر از بن شش شاشتر باشی دیگر هم هست از انجمله دهرم شاشتر که منبر لفقه حمائه هنود است و اعمال و افعال عبادات و ریاضات و انواع صیام و تصدقات و خیرات و چاره گری عصیان و کرلات و الفصائل و عادی و معاملات هر چهار برن که عبارت از برهمن چتری و بیش و شودر است بران منوط و مربوط و کرم بیاک شاشتر سیوم پنیو و متضمن علمی که دانائی آن عوائق الام بدنی انسانی مانند صرع و جذام و برص و بواسیر و نواسیر و حمیات و سعالات و فالج و لقوه و امتناق فلک همه را بداند شناسد که اینچنین کس انیچه فلان عمل هست که در فلان زمدگی باعتقاد تناسخی که دارند کرده و چاره اش این عمل هست اگر بکند شفا یابد و سیوم پران یعنی توابع متضمن بیان حال نفوس و عالم ملکوت شرح پیدائی جهان و جهانیان و وقوع قیامت صغیر و کبیر و گوناگون کردار نیک و بخاوت و عدالت و داستانهای عابدان و فرمانروایان و الاشکوه و بیاکرن علمیست مشتمل نحو و صرف در تحقیق کلمه و کلام و ترکیب حروف با هم دیگر و جمله در بیان حسن ترکیب الفاظ و نظم حروف و نزاکت معنی و اوزان و بحور اشعار و بیدک یا یا یعنی علم طبابت مشتمل بر احوال ابدان صحت و مرض و معالجات بیماری و تدبیر ازالهٔ انواع امراض حیتک بدیا یعنی علم نجوم هندیان استخراج این علم آفتاب نسبت سیدهنت سامدرک بدیا یعنی علم تیافنه و دریافت احوال نیک و بد آدمی زاد از خطوط بدست زهین جیهن باوخط و خال یگیر اعضا لیلا و تی کتابی است در علم حساب و دقائق آن آنرا بیاکرن چوتنگ گویند شکن بدیا آنگویائی و آواز و حوش و طیور شکون گرفته از سوانح آینده اطلاع دهند و دانایان این دانش در ممالک میوات و اطراف پانی پت و غیره بسیار تمر بدیا دانند گان این علم از روانی الفاظ که بر وزن از سواخ چیپ است بینی در زمانی معین میباشد احوال نیک و بد سائل گزارش نمایند اکم بدیا در گزارش گوناگون افسون و جادو و جلوه حصول منافع و دفع مضار چون گرفتگان پری زدگان و غالب آمدن بر جن و معالجه اقسام بیماریها اندر جال علمی است در انواع نیرنجات و طلسمات و سیمیا و اوخال روح در پیکر دیگر و خلع از بدن خود بزعم هنود و دیگر عجائب و غرائب رس بدیا یعنی کشتن سیماب زر و سیم و مانند آن و ساختن طلا و نقره کیمیا و اکسیر عبارت از انست کام رو دیا دانشی است از افسون مار دکتو دم و دیگر گزنه گان و رهائی دادن از گزند آنها و حاضر ساختن آنها را با فسون و گذارش نسپ رها و ستائش نهاتر بدیا دانائی انواع تیر اندازی که از بید استنباط کرده اندر تن پرچیها شناخت لعل مروارید و زمرد و دیگر جواهر گوناگون سنگ ریزه و پیدائش و خاصیت درج هر یکه مانک بدیا شناختن خلها و انواع عمارت و هر گونه خاصیت و برآوردن نرها و غیر ذلک گیج شاستر شناختن فیل و دریافتن عمر طبیعی او و علاج بیماری حفظ صحت تندرستی آن گیج ساسان موتر شناخت احوال پسو یعنی بیماریهای آن و گوناگون معالجات کاتنتر هر یک بدیا که از بید سوم اجزء ضمه ظهور آمده یعنی موسیقی از گفتن و خواندن و نواختن ساز ها و صول و فروع گوناگون نغمه و ساز ها و رقص رقص که آنرا سنگیت گویند نرت بدیا یعنی باز یگری که به تیز دستی شگفت کارها از رسن بازی و غیره ظاهر کنند و شگرف متعلق ترنند و زنان ایشان نیز به نیرو می این علم انواع اعمال نمایند که مردم بحیرت در شوند نرتک یا علمی است در دانستن احوال مردان و شناخت گوناگون زنان کام شاستر که آنرا کوک نیز گویند در طریقه مباشرت مرد و زن جنتها و چار گونه سود و زیان هر کدام و مفتون ساختن زنان بلذت مجامعت **ذکر احوال درویشان هندو انواع اینها** نخستین صنف سنیاسیان از ان خاک نشینان جمعی مهر خموشی بر لب نهاده حرف زدن ندارند فریقی هر دو دست را مائل بسمان گزارند و بعضی خود را مکوس و درخت آویخته کمبدتن خویشتن آتش مینشانند و چندی رو بسوی آسمان برداشته نظر بر آفتاب دوخته دارند و برخی بپا ایستاده شب و روز میگذرانند و در ین صنف انواع دیگر هستند و هر یک را نام معروف و ریاضات شاقه بسیار میکنند اگر تفصیل عادات و اوضاع آنها کرده آید داستان دراز میشود و دوازین جوگیان می معتقاد هند آنکه بعضی ازین طائفه بقوت ریاضت و زور بازوی عبادت در هوا میپرند و بر سطح دریا میخرامند و از جمس نفس عمر دراز یابند و قلع بدن نموده روح خود را در بدن غیری می اندازند و علم کیمیا و سیمیا نیز دارند و تسخیر قلوب مردم هم توانند نمود و اشراف بر قلب اسلط بر احبه هم میرسانند و بیماران ایا بنیوسا کها معالجه کنند و بحر و جاده را نیز دانند و گویند که در علم سیمیا اگر چه از طائفه سنیاسیان نیز بعضی دستی دارند اما قوم جوگیان بیشتر و درین علم ماهر و مشهور اند سوم ین بیراگیان درین صنف نیز اقسام اند و هر یکی نام مقتدای خود معروف اکثری از اینها سرود و نغمه بزبان هندو در مدح و ستائش آفریدگار و متقدایان خود عبادات عظمی میشمرند یعنی بوجد و نص

بعضی بچله نشینی و مراقبه و گروهی بمطالعه کتب اشتغال می ورزند چهارمین او دای از معتقدان نانک بطریقه و آئین او به نیایش و ستایش آفریدگار می پردازند خلاصه عبادات این گروه مطالعه اشعار مرشد خویش است که بسرود و نغمه میگویند و زمزمه و لغریب بسیار میدهند پنجمین صنف جتی سریوره ریاضت سخت می کشند حتی که چهل روز صائم بوده از اکل و شرب ضروری که توام بدن بدو هست احتراز دارند و چهار ماه برسات گیجا مقام کرده حرکت نمیکنند که سبا و در رفتار باعث آزار جنبدات گردند و خلاصه عبادات آنها نگاه بانی جاندارانست یا فزار ازین جهت نمی پوشند که بجاندار ی آزاری نرسد اصداث جاده و باغ و مزرع نمیدانند اسباد ابوسایه آن بجاندار ان ارزیده آزاری رسد و همین اندیشه شبانگاه چراغ روشن نمیسازد و آتش نمی افروزند طعام پای خود نمی پزند و آب از چاه برنمی آرند آب طعام از خانه مریدان بدر پوزه آورده میخورند شبانگاه اصلا چیزی نمیخورند و از خوردن سبزیها احتراز دارند چه اعتقاد آنجماعه آنکه این چیزها در حکم جاندار است و غیر از پارچه لابد چیزی با خود ندارند لذا اهل کیش همه اتباع آنها این طائفه را دهرم ملهی پیشما رند و میگویند که منکر صانع اند ظاهرا ای اصل هست اگر منکر باشند ریاضات شاقه برای که وجه میکنند چون قائل معتقدات بر همه نمیتوانند از روی تعصب چنین میگویند و بحدی نتوانند گذرانند میگویند اگر از طرفی فیل هست آدم کش زنجیر گسل می آمده باشد و از اطراف دیگر سر لوره بیاید بر روی آن فیل باید رفت و بطرف سر لوره رو بنا باید کرد و نیز بر اهمه هر فرقه دیگر را که از خود مذهبی اختراع کرده قبول نمیکنند بر همان کیش قدیم که موافق بید از آغاز آفرینش مروج یافته معتقد اند اگر شخصی از مخالف کیش خواهد که در براهمه پیدا آید اینهم نمی پذیرند و اگر شخصی از مشرب ایشان گشته مذهب دیگر گیرد و باز خواهد که بمذهب اول رجوع کند آنرا نیز قبول نمیکنند و در بن کیش چهار آئین اول برهم چرج یعنی که خدا نشود و به تحصیل و تکمیل علوم صوری و معنوی پردازد دوم کرهست یعنی که خدا شده باموز تعلقات اشتغال ورزد سوم بان پرست یعنی چون سن کهولت رسد و پسری و فرزندی نشود ترک تعلقات نموده سر زوجه خود و صحرا رفته بعبادت الهی گذراند و خیر از میوه صحرائی غذا کند چهارم سنیاس یعنی خود را از همه امور باز داشته بعبادت شاقه پردازد و نیز مردم زاد و در بن آباد و بوم چهار بر ن اند یعنی چهار فرقه اول برهمن اعمال و بید خواندن و علوم آموختن دوم چهتری کارهای ادلهٔ فرمانروائی و انتظام ممالک و دراب شجاعت و سپاهی گری بسر برد ن سوم بیش کروار هامی او بسود اگری و دیگر پیشهای شریفه پرداختن چهارم شودر شیوهٔ او پیشهای خسیسه و رزیدن خدمت هر سه فرقهٔ مذکور نمودن القصه اهل هندوستان در سپاهی گری جمل بسیار دارند و ندانند که جانبازی کجا باید و بر اعدا چگونه غالب توان آمد اما قوم چهتری که الحال یعنی ازان براجپوت شهرت دارند و برخی بکهتری مشهور اند نهایت بیباک و مستهلاک و یعنی زنان جمیع هندوان از انها بیباک تر جرأت کیش و فا اندیش بعد فوت شدن شوهران خویش همت بر پاس ناموس حفظ محبت گماشته به تسلیم مراسم مهر و وفا و حقیقه اسباب عقبی و ترتیب مواد مهر هی پرداخته رخت عروسی بر خود آراسته جامه رنگین بنفسه پرداده و در دانه کردار پاکیزه می جان شوی فرخنده خوی باکی از پارچهای پوشش و خورد را در آتش خاکستر ساخته رقم دوام اتحاد بنام خود در دفتر روزگار ثبت می کند **بیت** سوزند بهم زعشق سیماب + همچون دو فتیله خورد یک تاب + و اکثر زنانی که پس از شوهر زنده میمانند بمقتضای مادر زمی حیا و وسی از لذات خوردن و آشامیدن و متعات لباس خوش و زیور پوشیدن خود را باز میدارند و بسان درویشان بریاضت کیش بجادهٔ نفس بر داخته در لیالی ایام بطاعت و صیام و عبادت خالق انام زندگی باتمام میرسانند و هر چند نوجوان باشد و در همان شب عروسی سیوه شود شوهر دیگر گرفتن مزه دیگر و ساده عروسی نشستن موافق آئین خود جائز نمیداند و از انکاب آزار و سپاهی عقبی و رسوائی دنیا می شمارد تمام هندوستان مع صوبه تلنگانه دکن که تفصیل آن درین نسخه اندراج نیافته مشتمل بر بیست و دو صوبه و یکصد و نود و دو سرکار و چهار هزار و یکصد و پنجاه و دو محال و هشت لک و شصت و هشت هزار و شش لک و هشتاد و پانصد و هفتاد و سه دام انقسام هندوستان یافته صوبه بحسب تقسیم اکبر بست احوال آنها از روی آئین اکبری نگاشته چون بعد اکبر برخی از محالات بعض صوبه علیحده گردیده سه صوبه جدا گانه قرار یافت مثلا دکشمیر و اوڈیسه هیجده شدند و از عهد اورنگ زیب عالمگیر اکثر دکن نخر گشت چهار صوبه جدید آباد و هیجا پور و اورنگ آباد و برار کاملا افزوده بست و دو صوبه گردید از ین همه صوبها احوال سه صوبه جدید آباد و هیجا پور و ارکاٹ معلوم

لهذا به نگارش حالات آنها سابرت نرفت و احوال احمدنگر و آئین اکبری بنود و بنابرین احوال این چهار صوبه درین و چیزه مفصل گشت از مستحبران هرکس آگاه باشد حالات چهار صوبه مذکوره درین اوراق ثبت فرموده برین فقیر منت گذارد و چون اندکی از احوال هندوستان تحریر درآمد شمه از هر صوبه بنحو بای سیر ابی سخن بقلم درآوردن ضرور است **ذکر احوال ممالک محروسه هند باجمال مطابق تحریر و تقریر شیخ ابوالفضل اکبر شاهی از دفتر سوم اکبرنامه که مسمی بآئین اکبریست** تا لسباع چلم جلوس جلال الدین محمد اکبر بادشاه کشت دین و سال آنهی است و سالهای سلطنت او از ابتدای جلوس و سال آنهی منبوشتند و دو هزار و هفصد و سی و هفت قصب از صد و پنج سرکار دهتلمراو بود اکبر بادشاه آزاد دوازده بخش برساخته هر بخشی را صوبه نام نهاد و بنام صوبه نمده که در آن بخش واقع بود یا خود بادشاه جائی را آباد نموده بنام خود موسوم گردانیده بود بر شناس گردانید و چون برار و خاندیس و احمدنگر کشایش یافت، پانزده قرار گرفت بخشی از هر کدام برسر نگاه دودستان فرمان دهان و سال مه آنها گزین قول میگذارد و بنگاله را دو صوبه آله آباد و مالوه احمدآباد و برار خاندیس احمدنگر اکبرآباد شاهجهان آباد دهلی اجمیر لاهور ملتان کابل **صوبه بنگاله** از اقلیم دوم است و سازاز هندچاٹ گانون تا تلیا گذهی چار صدکروه پنها از شمالی کوه تا پایان سرکار مدارن دو ست کروه خاور دریای شور شمال و جنوب کوه باختر صوبه بهار بهاری نام ولایتی است شمار این ملک ازین ولایت کنند گویند در انجا درخت انبه بقد آدمی و کمتر شود و نیک بار آورد و پیوست آن فراخ ملکی است اولوس پنره در انجا لبسر برد هر کرا جائی انجا یابد آبا نک خطاب و ست نام امراو ارکان آن مملکت باضافه نزاین شهرت گیرد صاحب بنگاله پانزده هزار فیل است اسپ کمیاب شمالی این صوبه ولایتی است آزا گوچ گویند بزرگ آنسز مین خداوند هزار سوار و یک لک پیاده کام روب که آزا کان رد خوانند و کامنا بدست و ست عماد و خوبروئی آنجا شهرست در سرکاری آنجا حکایات غریبه برگزارند اما بعد تحقیق از حکام آنجا که اکثر آشنایان بوده اند معلوم شد که مطلقا اصلی ندارد و در زمان پیشین شاید چیزی بوده باشد و چلوی این ولایت **ملک آشام** است از راجه آنجا فراوان شکوه برگزارند چون سپری شود خواص و از مرد و زن لابد است که با او زنده در گور شوند پیوست آن پایان تبت و چپ آن حتا از و بماچین گزارش رود و عوام ماچین گویند از خان بانع کوه الملک است تا بدریای شور جبل منزل رودی بریده هر دو کنارش بنگ چون نه برآورده از سکندر رومی ازین حدود بآن و یار شافت و نیز شهرت دارد گدراهی هست بچهار سنباله روز توان رفت میان شرق جنوب بنگاله فراخ ملکی است از خنگ نام بندر چاٹ گانون موضع با ام آباد سیر حد او ملکه از دست فیل بسیار شود و اسپ کم خرد شتر نیز کمیاب دگران ازین گاو و گاومیش هم ندارد و جانور یست البتی که چهره ازین هر دو دارد بگونا گون رنگ بآبد شیر او انجوزند و کشش انیان برخلاف هندو مسلمان بلکه جمیع ادیان گویند که خواهر خصوص توام را بگیرند تنها از ما دحقیقی پرهیزند دانش اندوزی یاضت کیش را ولی گویند و از صوابدید ابر بیرون نشوند رسم آنست که در دیوان زنان سیاه حاضر شوند و دوران بار نیش نیایند بیشتر سیه فام و کوسه نزه یک بدین گروه پیگو و آنرا چین خوانند و برخی باستانی نامها دار الملک چین نویسند فیل و پیاده بسیار فیل پسید نیز پدید آید مکیسوی آن ولایت از خنگ است کان یاقوت و الماس طلا و نقره و مس نفط مگو گرد و ران دارد و ایا قوم گمه بر سرکان آویزش رود و با او لوس پنره نیز کار زار بود نام اصلی بنگاله بنگ فرمان دهان باستانی به پنهائی بست و بلندی ده گز درستگی الکاخیابانی بسته آن را آل گویند بهره والوی طلام از پیوستگی آن بنگال خوانند و آن اتفاق گشت بعد در آخرش حرف با افزائش یافته به بنگاله شهرت گرفت گرما باعتدال نشود یک دسر ما کم سیانه تور آنجا بارش شود و تا آخر میزان بارد و زمینها اکثر جا بلکه همه آب فرو شود و مدار تردد بر کشتی باشد فیل ازین زمان پایان باران هوا شاه شدی و گزندی خلق آنجا رسیدی و بنگانه از رود و دران و ولایت کمال هفته از دوشت نزنجاه قصبه سال آن شورش فزونشست رودهای آن مملکت بسیار لکه بزعم مردم این دیار افزون از حد شمار بوده و درین دو لاکه صحاب انگلیتیه تسلط یافته ایام حکومت هتد و بغت و نقشه بلاد هند و دکن تا دهلی بتنقیح کشیدند و دریاهای خرد و بزرگ شمرند عدد دریاهای این حاچهار صد و پنجاه و دو دریا کلان گو حلک بحیطه ضبط در آورده

آورده اند و گزین ترین دریای این صوبه گنگا است و سرچشمه اش ناپیدا هندوان گویند که از موی سر مهادیو فرو ریزد و از شمالی کوهسار پدید آید و بصوبه و ولی و الله آباد و بهار گذشته بدین صوبه در آید گویند بهاگیرت نام شخصی مهادیو را بنیائش گرمی خوشنود گردانیده برای رستگاری نیاکان خود گنگا را درخواست و از کیلاش که محل اقامت مهادیو است آن دریا را گرفته همراه خود آورد و اما بمقصد نرسیده در سیدن آب گنگا تا به اتشوان بزرگانش موجود بزبانی مبین است تعداد آن کسری از صد سال فزون گویند و شگرف دستانها در خصوص این حکایت برگزار نکه عقل از قبول آن بجوجه تاشی می نماید این قسم حکایتهای عجیبه و بالاتر ازین از بیان ایشان که عبارت از کتب سیر و تواریخ است منقول هر چند کتب مذکور منتسب با فاضل ایشان باشد اما در دانش نامهای اینها این قسم مقالات را اعتباری نبود محصل فسانه پرستی است پایان قصبهٔ سوتی که مزار شاه مرتضی اندری در انجاست دو بخش گشته یکی جنوب رویه روان گردد و بهاگیرتی نام یابد و شعبهٔ کلان که مشرق رویه رود بعد فاصلهٔ سی چهل کروه باز شعبهٔ ازان بطرف جنوب رود و کلنگی نام یابد خاه رویه نزد بندر چاٹ گانوں رسیده دو شعبه گردد و بدریای شور در شود و آن هر دو شعبهٔ جنوب رویه زیر یموضع ندیا باهم پیوندد و یک جا شده از زیر بندر هوگلی و کلکته گذشته بدریای شور آمیزد در ستانش این دریا دانشوران هندکتابها نگاشته اند و از آغاز تا انجام معبد برشمرند و در بزرگداشت آن ایزدی پرستش دانند دیگر بر هم تیرتهای موعده و رای محله هردو مفتوح و ماهای خفی و یم و ضم بای فارسی دنمای فوقانی و رای مهمله از ختابه گویچ آید از آنجا بسکار بار رسیده ارضی و مزارع آنجا را سیراب گردانیده بشور دریا در شود بیشتر کشت کاشالیت و چندین گونه شود اگر از هر قسم دانه برگیرند سبوئی برآید و سالی سه بار بکار اند و روند بزراعت آنجا کمتر گزندی رسد چندانکه آب افزاید تنه بیالد و خوشه بآب در شود چنانچه تجربه کاران ارتفاع یک تنه را شصت دست اندازه برگرفتند رعیت فراوان پذیرد و مالگذار بیشتر خورش مردم آنجا برنج و ماهی و سبزیها و گندم و جو و جز آن گوارا نیاید و مرد و زن آنجا بهنه باشند و غیر از لنگ نپوشند خانهای بست و خشتی چنان سازند که در یکی پنجهزار روپیه وافزون خرج شود و دیر بیاید و آمد و شد بر کشتی خاصه هنگام بارش کوشتیها برای جنگ و بار برداشتن و سواری تیز روی گوناگون بسازند و سنگهاسن که آنحال معروف بپالکی است برای خشکی بسازند و در ره نوردی نشستن و در از کشیدن و خوابیدن بدان بشایستگی رسدی دهد برفراز آن حجت تا بش و بارش گزین پناهی بر سازند و گاه بر و زند و برخی بر فیل سوار شوند و راج اسپ نبود و رعیت بهایت جنگ مغفور سجداد اطراف رسیده حصیر آنجا در خوبی بی نظیر نوعی از سیتل پاٹی بابریشمی بافته ها مانند نمک از نجا درست شود و در یا بفراوانی حاصل شود و دیگر اشیای ولایات دیگر در بنادر این صوبه بکثرت تمام انواع و اقسام میوها بود گل و میوه فراوان و فونل بسیار و مصرف آن بایان تا لاهور تجارت برند **سرکار جنت آباد** شهری بود پاستانی و دار الملک سلاطین این صوبه معروف بلکهنوتی کوٹره همایون پادشاه چون برین مملکت تسلط یافت بدین نام زر افشاند گزین نخلهٔ بس طویل و عریض چنانچه از خشتهای بنیاد یکپاره دیوار آنجا شهر مرشد آباد و مالده و عمارات پورنیه الی الان یافته و هنوز عمارات و مساجد و مقابر پاستانی دران محوطه بپاست از استعداد زندگان مخزر عبرت افزا **سرکار محمود آباد** مرزبان این دیار در زمان چیره دستی شیشاه براو برخی فیلان خود را بگل این بوم و بر دادند ازان با قرادان فیل رود و در سرکار صنیف آباد هم بس جنگل فیل صحرائی **سرکار رهو** گلا هو گلا گیاهی است عرضش بقدر دو سه انگشت و طول زیاده از دو گز قطعی سر سایه ازان لبسازند و برسات شدید در پناه آن بآسایش گذارند صحرا صحرا و انجارو بدو این سرکار بنام او معروف بر ساحل دریای بهاگیرتی است گرد شهر و رخت نزار دران دریا جزر و مد هر روز شب و روز دو بار شود و روز اجتماع و استقبال ماه یا دو روز اطراف که عبارت از سه روز باشد مد بشدتی آید که موج انزو در مرئی و شور آن موج نادیده چند دقیقه قبل از شاهده مسموع شود و یک موج متصل هم مثل سلسله در تمام پنهائی دریا بقدر یک گز بلکه افزود مرتفع و محسوس میشود دران هنگام کشتیها را از کنارهٔ دریا دور میکشند برند

تا ارصدمهٔ آن برزمین ساحل [illegible] حوردش فشکند از عهد اکبر بادشاه تا زمان صوبه داری شجاع الدوله منفور که اواسط سلطنت محمد شاه بابر
بود دو بار سیلابی عظیم آمد اکثر اراضی اطراف آبادی بهوگلی رسیدی که نکسار سیت و اطلاع آن را فروگرفت ابوالفضل محرر اکبرنامه مینگارد که
در سال بست و هشتم جلوس اکبری شگرف سیلابی آمد دهگی سر کاره را فروگرفت مرزبان آنجا خود را بر فراز کشتی رسانیدند پرانداهای بوراها
برخی بر تنجانه بزرآمد و بازرگانی برتالاری شناقت تا یک و نیم پهر جوش دریا و شورش ابرو باد بود و خانها و کشتیها فرو شد و تنجانه و تالار مذکور را گرفتند
نرسید بدولک جاندار دران طوفانی جوشش فرو شد و یکبار از هر دو سیلاب مسطور در عهد محمد شاه بابری مذکور بنوعی طغیان دریا و شدت
ابر و باران روی داد که جهازے را بر خشکی برای مرمت کشیده داشتند سیلاب طغیان آنرا بر بود و بفراسخ برد هنگام تنزل و عود جهاز مذکور
سر کرده دور از ساحل بسر درخت عظیمی از پیپل رسیده بند گردید و همانجا ماند باید دید که آب با این ارتفاع تا کجا بار سیده چقدر مواضع و سکنه
آنجا با تلف و نابود گردیده باشند **سرکار گهوراگهاٹ** ابریشم و پارچه شائسته و اسپ و مانگن در انجا فراوان بود و هندی میوه بسیار
خصوص لنگو میوه السیت برابر جوز بمزهٔ انار شیرین با اندک چاشنی و سه دانهٔ تخم در دو **سرکار ریک آباد** پارچه گنگاجل و مانجا
گزین یافتند میوهٔ کولا هم بسیار **سرکار رباروها** طرفه درخت زار بس چوبهای سطبر دراز پدید آید و ازان تیر کشتی و جهازات بسازند مکان
آهن در آن جا **سرکار سنارگانو** پارچهٔ خاصه و دستار گزین فراوان شود **سرکار سلهٹ** میوه کولا که شبیه بسنگترهٔ مالنگی
رنگ اما بهر اتب از و بالیده تر و در کمال حلاوت و خوش مزگی که با انگور ولایتی دم مساوات میزند بلکه و حواے برتری می نماید در آنجا
با فراط هم رسد و دستار بهمه یه برند حال آنکه در دامن کوهستان شمالی از سلهٹ تا تبت که بجمله هشت سرکار صوبه بهار آنطرف گنگا است
اشجار این میوه صحرا صحرا خود رو بهم رسیده فیض بخش صحرائیان کوهستان است و اغنیار ابسی مردم و خرچ زر بامیسر می آید اما در خوبی بے
نظیر و همسر میوه های ولایتی است در نهاے عود نیز در انجا فراوان و در انجام بارش بریده برزمین اندازند بعد سپری شدن از منه میعنه و
اندازهٔ خامے و پختگی ناجا بر گیرد **چاٹگانو** بزرگ شهر بیست بر ساحل دریای شرود و دران درخت ناراز گزین بنارست بنگالیان آنجا
اکثر بیچ روند و باد راک طوف بیت الله سعادت اندوزند **شریف آباد** نیز سرکاری است گوینده گزیده گاوی در انجا بهم رسد سفید فام
شتر آسا نشانده بارکنند پانزده من بکشد **سرکار ساٹگانو** انیم از جمله بنادر است و انجا انار خوب بهم میرسد **سرکار مداران**
در انجا موضعی است هر یه نام ظاهر اکان الماسی داشت و بیشتر ریزه ریزه بهم میرسد اما الحال درین صوبه هیچ جا کان الماس شنیده نمیشود
صوبهٔ اوڈیسه جدا گانه ملکی بود آب و هوا ے او سازگار صاحب پنج **سرکار سرکار جالیسر سرکار بهدرک سرکار کنک سرکار**
گانگ و مدات **سرکار** راج مهندرا بعد ازان تابع صوبهٔ بنگاله گردید اما ناظم آنجا هم از حضور تعین می شد ظاهرا صدر بست و قلعه نجتدران
مرزبان اورا کج بتی می گفتند موسم برسات زیاده از ایام زمستان و تابستان کمتر از زمستان بیشتر زراعت آنجا شالی و خوراک اهالے
آنجا برنج و ماهی و باد نجان و بقول دیگر برنج پخته در آب سرد نگاهدارند و دوم روز غذا بر سازند مردان زن آساتن بصندل اندایند و زیور
بر بند و زنان جز عورت نپوشند و بساری پوشش از برگ درخت سازند دیوار و محوطه اکثر نی بست و بعضی خانها سنگین و بس بلند
زبان این مرز بنگالیان هم نفهمند و یک زن در کمتر زمان شوهری چند بر گیرد و بر برگ درخت تاڑ بفولادی قلم نویسند و خامه بهشت
بر گیرند کاغذ و سیاهی کمتر کار رود و اوستد نجر مهره یعنی کوڑی شود و از دریای شور گویا کنده حاصل کنند چهار عدد آن را گنڈه گویند
و پنج گنڈه بوڈی بضم های موحده و سکون واو کسر دال هندی و سکون یاے تحتانی و چهار بوڈی را این نامند بفتح یای فارسی و سکون
نون و شانزده پن را کهاون بفتح کاف و ہاو الف و واو مفتوح و نون ساکن و وده کهاون یک روپیه **کٹک** قلعه ایست سنگین
میان دو رود جانند که هندوان بدو نمائش کنند و کٹھ جوری معروف بقلعهٔ بارہ بھاٹی مرزبان نشین و دران قلعه والا کا خانهٔ نگام

بارش هر سوی او پخ شش کرده آب فرو گیرد و در اجه کمند دیو عمارتی نه آشیانه بر ساخته در نخستین فیل خانه دوم طبل دوم توپخانه و برخی کشک داران و شاگرد پیشه سوم تیاقداران و دربانان چهارم برخی کارخانجم مطبخ ششم دولت خانهٔ بزرگ هفتم خلوتخانه هشتم حریم سرانجام سائش گاه مرزبان در جنوب آن تجانه است از پاستان مشرق رو در شهر بر سوتم بر ساحل شور دریا معبد جگن ناتھ نزد او پیکر کرشن و برادر و خواهر او از صندل برساخته اند افاضل علمای هند گویند که پیشتر ازین بچهار هزار و دو صد سال دکسری راجه اندر دمن مرزبان نیلگر پربت و الشور بر همنی را انگیزیدن سرزمینی برای شهر آبادی فرستاد او بیکاوتی دشت دهش در آمد کنار شور دریا گزین جائی یافت او باد بگیر جاها سنجید ناگاه زاغی را دید که بدریا در شد و تن شوئی کرده نیائش گرمی نمود از کار کرد او بشگفت ماند چون زبان جانوران میدانست از حال پرسید پاسخ یافت من از گروه دیوتا ام نفرین ریاضت گرمی مرا بدین پیکر آورد یکی از ترسونان آگاه چنین ولالت نمود که ایزد جهان آفرین بدین جا نظری خاص دارد و هر که چندی درین سرزمین بسر برد و در آلهی پرستش روی دل آورد زود بمراد گراید و چندین سال است که بدین روش دیوزهٔ رهائی میکنم و گاه ماشد که خواهش بانجام رسد چون گوهر شایستگی داری نظارگی می باش و شگرفی این بوم برشناس برهمن سادر کتر زمانی شنود و بچشم در آمد راجه را ازین آگهی داد و بزرگ شهری آباد شد و جاے خاص را عبادت گاه برساخت راجه شبی داد گری نمود و بر بستر نیائش گرمی آسود چنان نمودند که در فلان روز بر ساحل دریا چشم انتظار پرکشا چوبی بدرازی پنجاه و دو انگشت عرض یک و نیم وست خواهد آمد آن را برگیرد و بخانهٔ در بسته هفت روز نگاهدارد بهر صورتیکه بر آید در سبد داشته محراب پرستش برساز همچنان در بیداری یافت و آنرا بیاد دری الهام جگن ناتھ نام نهاد و بزرگ جواهر در گرفت نیائش گاه کرد مه گشت فرادان خوق عادت از و برگزارند کالا پهاڑ نام نوکر سلیمان گردانی چون برین و یار چهره دستی یافت آن چوب او را تش انداخت نسوخت سپس در دریای شور افگندند بسیلی معاش طلبان در عهد اکبر بادشاه شهرت دادند که آن چوب را بازبر آورده اند و بو انسانهای هنگامه آرا فراوان بر گزارده اند و آن سه پیکر را هر روز شش بار بر شویند و تازه رخت پوشانند پنجاه شصت زنار دار استاد خدمتگزاری کنند و هر بار شولان بزرگ بر کشیده پیش آن صورت با آرند نا لیست هزار کس از او لوش بهره برگیرد و ارباب نیاز نه پایه بر سازند منهدی رشته گوئید بر دسوار گرد انند و پندارند هر که آنرا بکشد از نکوهیدگی پاک گردد سخنی روزگار نه بلند و نیز نه دلکش جگناتھ تجانه ایست منسوب بآفتاب خراج دوازده ساله این ملک بمصارفش در شد در مبنان و شوار پسندازید آن بحیرت فرو رفت بلندی دیوار صد و پنجاه دست پهنا نوزده سه دروازه دارد شرقی رو بپیکر دو فیل خوش تبخی تراشیده اند هر یکی آدمی را در خرطوم در آورده و بغربی صورت دو سوار پرداخته اند با ساز و پیرایه و جلودار بشمالی تمثال دو شیر هر یکی فیل را شکار کرده بر فراز آنها نشسته و در پیش ستونے از سنگ سیاه شصت پهلو بدرازی پنجاه گز چون از نه زینه بر گذرند صحنی دلکشا و سترگ طاقی از سنگ پدید آید و ران خورشید اباد یگر ستاگان بر کنده و برگرد آن گوناگون پرستار هر گروهی بنظمی سر بر زمین ایستاده نشسته افتاده خندان گریان حیران آگاه بیس رنگارنگ خنیاگر و شگرف جاندار ان که هستی شان جز در خیال نباشد گویند پیشتر ازین یک هزار و یکصد و چند سال راجه بیر سنگه دیو این بنا بانجام رسانیده سترگ یادگاری گذشت و بست و هشت تجانهٔ دیگر دران نزدیکی پیش دروازهٔ شش در اطراف بست و دو از هر یکے داستان ها بگزارند برخی بران که کبیر موحد آنجا آسوده لبسا حقائق از زبان گفت و گرد او امروز در میانست از فرا خی شرب و بلندی نظر مسلمان و هندو دوست داشتی و چون استخوانی خانه و پرداخت برهمن بسوختن رود آورد و مسلمان گورستان بردن صوبهٔ بنگاله سه اوڈیسه بست و چهار سرکار دار د و هفصد و هشتاد و هفت محال جمع پنجاه و نه کرور و هشتاد و چهار لک و پنجاه و نه هزار و نوزده دام همه نقدی مینداز بیشتر کایته در عهد سلاطین بابری تا نام سلطنت باسمی آن توامان بود در هر صوبه فوجی لائق آنجا متعین و مقرر میبود و عملهٔ سلطانی برائے

نبرگیری انتظام آنجا از حضور ما مقرر و بکار خود مشغول و بکمال اقتدار و نفاذ امری ماند بعین ضابطه بست و سه هزار و سه صد و سی سوار بشت لک و یک هزار و صد و پنجاه پیاده هزار و صد و هفتاد فیل چهار هزار و دویست و شصت توپ چهار هزار و چهار صد کشتی چون حال ملک نگاشته آمد برخی از باندبان آنجا باسال و مه میگذارد و برای هر فرقه جدولی جداگانه مینگارد و برای آنکه در ترتیب اشتباهی نرود بنامها نشان نمیدهد میگذارد

جدول فرمان روایان از قوم کمتری

نام	سال	نام	سال
۱ راجه کهدرت کمتری	دویست و چهارده	۱۳ شدر مرکه	نود و یک
۲ نشک بهیم	صد و هفتاد و پنج	۱۴ جید مرکه	دو صد و ده
۳ بهدن بهیم	صد و هشت	۱۵ ودی سنگه	هشتاد و پنج
۴ کچ بهیم	هشتاد و دو	۱۶ بشو سنگه	هشتاد و هشت
۵ دیودت	نود و پنج	۱۷ اینه ماتنه	هفتاد و یک
۶ جگ سنگه	صد و شش	۱۸ رکهیو	هشتاد و سه
۷ بردهسنگه	نود و هفت	۱۹ رگهولیه	هفتاد و نه
۸ موهن دت	صد و دو	۲۰ جگ جیون	صد و هشت
۹ پنور سنگه	نود و هفت	۲۱ کالو دیه	هشتاد و پنج
۱۰ شنکر سین	نود و شش	۲۲ کالو دیو	نود
۱۱ مترجیت	صد و یک	۲۳ بجی کرن	هفتاد و یک
۱۲ بهوپت	نود	۲۴ شب سنگه	هشتاد و نه

بست و چهار تن کمتری پور بر پور دو هزار و چهار صد و نه سال شمع فرمانروائی افروختند

جدول فرمان روایان از قوم کایتهه

نام	سال	نام	سال
۱ راجه بهوج کوریا	هفتاد و یک	۶ راجه پربهو	چهل و شش
۲ لال سین	هفتاد	۷ راجه کرر	چهل و نه
۳ راجه مادهو	شصت و هفت	۸ راجه لکمن	چهل و سه
۴ سندهبهوج	چهل و هشت	۹ راجه بهوج	چهل و نه
۵ راجه جی پت	پنجاه و چهار		

نه تن کایتهه چهار صد و هشتاد و سال پور بر پور کام روائی کردند بسبب دولت بقوم دیگر کایتهه رو آورد

جدول فرمان روایان از قوم کایتهه دیگر

نام	سال	نام	سال
۱ راجه آدسور	هشت دنه	۷ راجه گردهر	هفتاد و یک
۲ جامنی بهان	شصت و شش	۸ راجه پرتهی دهر	شصت سال
۳ راجه اندودهر	هفتاد و یک	۹ راجه ششتهٔ دهر	پنجاه و یک
۴ پرتاب رودر	پنجاه و هشت	۱۰ راجه بربهاکر	پنجاه و هشت
۵ راجه بهبودت	شصت و یک	۱۱ راجه جیدتهر	بست سال
۶ راجه رگهدیو	پنجاه و دو		

یازده تن ششصد و سی و هفت سال پور بر پور بر سریر فرمان روائی برنشستند پس ازان مرزبانی بخانوادهٔ کالنا پس بازگشت

جدول فرمان روایان از قوم کایتهه دیگر

نام	سال	نام	سال
۱ راجه بهوپال	پنجاه و پنج	۶ راجه گمن پال	هفتاد و پنج
۲ راجه وتر پال	نود و پنج	۷ راجه جے پال	نود و هشت
۳ راجه دیو پال	هشتاد و سه	۸ راجه راجپال	نود و هشت
۴ راجه بهونپال	هفتاد سال	۹ راجه بهوک پال برادر راجپال	پنج سال
۵ راجه اردهمنیت پال	چهل و پنج	۱۰ راجه جگ پال پسر او	هفتاد و چار

دو تن شش صد و نود و هشت سال فرمان روائی کردند پس ازان دولت بقوم کایتهه دیگر قرار یافت

جدول فرمان روایان از قوم کایتهه دیگر

نام	سال	نام	سال
۱ راجه سکهسین	سه سال	۵ راجه کیشوسین	پانزده سال
۲ راجه بلاول سین	پنجاه سال	۶ راجه سداسین	هیجده سال
۳ راجه لکهمن	هفت سال	۷ راجه توجه	سه سال
۴ راجه مادهوسین	ده سال		

این هفت تن یکصد و شش سال پشت بر پشت کار کیانے کردند

شصت و یک نفر از ابتدائے جلوس سکهدت کهتری راجه حسین جد اول بر سریر فرمانروائی تا شروع زمان شیوع اسلام در بنگاله و تسلط سلاطین دهلی بران دیار در مدت چار هزار و سه صد و سی سال فرمان روا گذشتند و این تسلط مسلمانان بر بنگاله و رواج اسلام درین دیار از زمان سلطان قطب الدین ایبک است و در سال پانصد و نود و هشت هجری زمان زمان تا سلطان محمد ملقب شاه بخته نفر

یکصد و پنجاه و شش سال بتبعیت سلاطین [illegible] حکمرانی کردند بعد ازان ابتدائے هفتصد و هفتاد و یک هجری ملک فخر الدین سلاح دار خود سرے نموده تسلط یافت ازان زمان تا داؤد خان و دصد و بست و چار سال حکام بنگاله خود سر و پادشاه بوده اند باز ابتدای نهصد و نود و پنج امرای اکبری بنگاله مسخر نموده داؤد خان را سلک نیستی فرستادند و از ابتدای نهصد و نود و پنج یکصد و هفتاد و نه سال باز تابع سلاطین دهلی ماندند باز از ابتدائے یکهزار و یک صد و هفتاد و چار الی یومنا هذا که یک هزار و یک صد و نود و هفت هجری است بست و سه سال گذشته که در قبضه تصرف کمپنی انگلیش است

جدول فرمان روایان اهل اسلام

نام	سال و ماه	نام	سال و ماه
۱ ملک فخر الدین سلاح دار	دو سال و چند ماه	۱۸ فیروز شاه	سه سال
۲ سلطان علاؤ الدین	یک سال و چند ماه	۱۹ محمود شاه پسر فیروز شاه	یک سال
۳ شمس الدین بنگره	شانزده سال و چند ماه	۲۰ مظفر حبشی	سه سال و پنج ماه
۴ سکندر پور شمس الدین	نه سال و چند ماه	۲۱ سلطان علاؤ الدین	بست و هفت سال و چند ماه
۵ غیاث الدین بن سکندر	هفت سال و چند ماه	۲۲ نصیب شاه پسر علاؤ الدین	یازده سال
۶ سلطان السلاطین پور غیاث الدین	ده سال	۲۳ شیر شاه	مدت غیر معلوم
۷ شمس الدین پور سلطان السلاطین	سه سال و چند ماه	۲۴ همایون بادشاه	مدت غیر معلوم
۸ کانسے لوے	هفت سال	۲۵ شیر شاه نوبت دوم	مدت غیر معلوم
۹ سلطان جلال الدین	هفده سال	۲۶ محمد خان	مدت غیر معلوم
۱۰ سلطان احمد پور جلال الدین	شانزده سال	۲۷ بهادر شاه پسر محمد خان	مدت غیر معلوم
۱۱ ناصر غلام او	هفت روز و بقولے نیم روز	۲۸ جلال الدین خان پسر دوم	
۱۲ ناصر ازا حفاد شمس الدین بنگره	دو سال	محمد خان	مدت غیر معلوم
۱۳ بارک شاه	هفده سال	۲۹ غیاث الدین	مدت غیر معلوم
۱۴ سلطان یوسف	هفت سال و شش ماه	۳۰ تاج شاه	مدت غیر معلوم
۱۵ اسکندر شاه	نیم روز	۳۱ سلیمان	مدت غیر معلوم
۱۶ فتح شاه	هفت سال و پنج ماه	۳۲ بایزید	مدت غیر معلوم
۱۷ بارک شاه	دو و نیم روز	۳۳ داؤد	مدت غیر معلوم

ازین سلاطین قطب الدین ایبک تا داؤد شاه پنجاه نفر سه صد و هشتاد سال فرمان روائی بنگاله نموده اند از انجمله از زمان سلطان قطب الدین ایبک تا سلطان محمد طغلق شاه هفتده نفر یکصد و پنجاه و شش سال بتبعیت سلاطین دهلی و سے و سه نفر از ابتدای ملک فخر الدین سلاح دار تا زمان داؤد افغان بخود سرے دعوی سلطنت دو صد و بست و چار سال گذرانیدند بعد از داؤد افغان که امرائے جلال الدین محمد اکبر پادشاه داؤد را بگوشیتی فرستاده بنگاله مسخر نمودند تا عالمگیر ثانی بابرے یکصد و هفتاد و نه سال باز حکام بنگاله بتبعیت سلاطین دهلی بسر بردند

و امروز که سال یک هزار و یکصد و نود و هفت هجری است از ابتدای سلطنت شاه عالم بابر پسر جهانگیر ثانی بست و چهار سال گذشته که از تصرف سلاطین دهلی بدر رفته مدت قبضهٔ تصرف و اقتدار کمپنی انگلیش است راجه نخشین پرستی راجه جاجو دون بدهلی وطن آمد و پشیر ازین پنجاه هزار و نهصد و سی و چهار سال در آویزهٔ مهاجارت بسر و انگی فرو شد راجه توچه راکه آخرین راجه در جدول سلسله است چون پیمانهٔ زندگی لبریز گشت سلطنت یکی از اقربای او که پسر رائے لکهن بود قرار گرفت دران هنگام دارالملک بنگاله شهر ندیا بود و گوناگون دانش را بنگاه اعالی هم اندک آباد و نشان دانائی دران خرابه پیدا اختر شناسان اورا از برگشتن دولت دودگر گونی کیش خبر داده ندو از کسی که این وکالت زاد آمده عجب مختار خلجی یا فقیر راجه گفتار آمنا و یرا فسانه پنداشته گوش نکرد و آل اندیشان ابدور دستنا پناه بردند و دران هنگام قطب الدین ایبک از جانب سلطان شهاب الدین غوری در هند بود و آن خلج زاده بنیروی مردانگی ملک بهار بر گرفت و چون روبه بنگاله آورد راجه بکشتی راه گریز سپرد و بآن ملک در آمده فراوان غنیمت از رخت و آن شهر را ویران ساخته لکهنوتی آباد کرد اینک که اکنون معروف بقلعهٔ کوره است و ازان باز این ملک بفرمان روایان دهلی باز گردید انتقال راجه توچه را از دار غرور امروز که آخر ماه شوال یک هزار و یک صد و نود و هفت هجری است چهار صد و هفتاد و هفت سال پیرے می شود و در زمان مرزبانی سلطان طغلق قدر خان از جانب او در بنگاله بود ملک فخر الدین سلاح دار آواز آزمندے و دبی حیائی بجان گزائی خداوند نعمت خود همت بست و کمین گرفت ازهم گذرانید و بدستان سرائی و حیله فروشی نام بزرگے برخود نهاد و از فرمان روایان دهلی سر باز کشید ملک علی مبارک که از برگزیدگان قدر خان بود باتفاق سلطان علاؤ الدین باو دیزهٔ فخر الدین برخاست و در کار زار آن کافرنعمت را زنده برگرفته بگونیستی فرستاد حاجی الیاس علائی از امرای بنگاله بود چند کس را همدستان گردانیده علاؤ الدین را میان بشکرد و خود را شمس الدین لقب نهاد و او را بعنکه و نیز گویند سلطان فیروز از دهلی بالشکر و افر و تخت آویزش نمود چون موسم بارش نزدیک بود آشتی گونه کرده باز گشت چون روزگار شمس الدین بسر آمد سران لشکر بزرگ پور او را اسکندر شاه خطاب داده بسری برداشتند سلطان فیروز باز به بنگاله شد و بصلح باز گردید و چون او در گذشت پسر او را بر گرفتند و بسلطان غیاث الدین زبان زد آفاق گشت خواجه حافظ شیرازی غزلے برای او فرستاده که این بیت از دست **بیت** شکر شکن شوند همه طوطیان هند زین قند پارسی که بنگاله میرود در زمان شمس الدین بیزهٔ او کالنسی نام بوے از حیله اندوزے پیره دستی یافت و دولت و سلطنت باو منتقل بشد چون عمر او سپری شد پور او بدین احمدی در آمد و سلطان جلال الدین نام یافت رسم این دیار آن بود که چند هزار پیاده پایک پیرامن دولتخانه کشک دادی شبی خواجه سرائی بآن پیادگان همزبان شده فتح شاه را از هم گذرانیدند و خود را بابرک شاه خطاب نهاد فیروز شاه انیز پایکان از هم گذرانیدند و پور او محمود شاه را بسرے برداشتند لیکن یک سال حبشی غلامی مظفر نام بدستیاری پایکان و راجان شکری بخود و خود سر برآراشد علاؤ الدین یکی از نوکران مظفر بود بدان پیادگان همراز گشته او را بستی سر فرستاد و خود بفرمان وهی برگشت از شکر گاه بازگار چندی درین ملک سر بگاه را روز بازار بود داد گری را پایه برتر نهاد و پایکان فتنه اندوز را پراگنده گردانید نصیب شاه پور او نیز بسان پدر بداد و دهش گذرانید بر او ران را نوازش فرمود ے چون در آویزهٔ بابر بادشاه سلطان ابراهیم لودی را روز گار بسر آمد بر او در و سران لشکر او نصیب شاه پناه بردند و بر آسودند همایون بادشاه بعد انتزاع ملک بنگاله ازو دست شیر شاه جهانگیر قلی بیگ را بمرزبانی برگذاشت چون شیر شاه همایون را شکست داده بادشاه شد او را به پیمان آورده نیستی سپرد فرستاد و در زمان سلیم شاه محمد خان خویشاوند او را بپرستاری اباداد گری همدوش فرستاد چون در آویزهٔ همر یز خان در کار زار تمام شد مظفر خان پور او کارکیانی یافت و خود را بهادر شاه خطاب برنهاد همر یز خان در جنگ و پیکاچل گرفتار آمد بعد بها در شاه برادرش که جلال الدین نام داشت بریاست برگذشت تاج خان که از امرای سلیم شاه بود جلال الدین را جان شکرے نمود و بعد سلیم شاه خویشتن آماشد مسیل برادر خرد او سلیمان کرزانی اگرچه اندیشهٔ سلطنت داشت بصلحت برنخاست خطبه بنام کبیر بادشاه

خواندہ پس فرزندان او بایزید و داؤد بی پردہ گردیدہ سکہ و خطبہ بنام خود خواندند امرای اکبر شاہی داؤد را مغلوب و مقتول گردانیدہ بنگالہ را مسخر و از افاغنہ مصفا ساختند و این وقائع برشحے در اکبر نامہ و کتب مبسوطۂ سیر سابقہ بتفصیل مندرج است

صوبۂ بہار

از دوم اقلیم برازد تلیا گڈھی تا دریاچہ کرم ناسہ توابع سرکار رہتاس صدود بست کروہ پہنا از تربہت تا شمالی کہسار صدود دہ خاور رویہ گنگا با خطر سوالہ آباد و اودہ شمال و جنوب بکوہ بزرگ و دریاہائے عمدۂ این صوبہ گنگا و سون و گنڈک گویند چشمۂ سون نزدیک اودہ چیلہار سہ از یک لوتہ نی نزدیک گیا و جوش بروند آب گنگ و سون بس نیک مزہ و گوارا گنگا از کوہستان شمال و سون از جبال جنوب آب مدہ نزدیک منیر گنگا پیوندد و گنڈک از شمال آید و نزدیک حاجی پور بگنگ آمیزد آب و ہوای او حاجی پور را گویا خاصیتی ہست کہ مردم آنجا را اکثر آماس گلو زیادہ از حد ہے شود و بعضی را کمتر و صورت انسان این علت و گرگون گردانیدہ باقبح صور ہے آرد و برخی محفوظ می مانند سالگرہ سنگی ہست سیاہ کہ بغارسی سنگ محک گویند ہنوز آزمایش نزدیک ہے ہست ہرچہ کہ بکار پرستش نیایند و این سنگ چنین بنود یعنی اگر بشکنند باز ہم تو ان پرستیدن میان شمالی و جنوبی این دو دیوار تا چہل گز ہی پیدائی یابد + کرم ناسا از کوہستان جنوب رسیدہ در گذر چوسا گنگ پیوندد و آب آن بس نکوہیدہ بشمرند + پُن پُن ہم از جنوب دوند و بہ استان پلانون برجوشد و نزدیک عظیم آباد پٹنہ از عین آبادی فتوحہ گذشتہ بہ گنگا در شود و ہا نجا بائی ہست از عہد اکبر اساس یافتہ الی یومنا ہذا کہ ہزار و صد و اند و ہفت ہجریست بکمال استحکام برپاست و فتورے در ان راہ نیافتہ و خرد و ہائی از صوبہ ہا اکثر صوبہ سیر الاصاست تعلم رنگ جو تا بستان گرم شود و زمستان باعتدال غلبۂ برودت دماء حاجت بجامہ پنبہ دار ہست و زیش ابر اغلب چہار ماہ اکنون از دو سہ سال امساک باران بیشتر ہست و زیادہ از یک و نیم ماہ نمے بارد آثار قحط و ویرانی و ہلاکی مردم ہویدا تا بعد از ین چہ شود در سال رحم علی عباد ہ لمضطر بن کشت کار گر بود بیشتر خاصہ شالی در چونی و چندی کم ہتا الکون کسی پذیرفتہ + کسار ہی نام غلۂ از نہارس تلدر شد آباد و پیدائی گیرد + برگ تنبول خاصہ گلمی بس نازک خوشرنگ و کم جرم و خوشبو و نیک مزہ از نوادر و تحائف ہست تا دہلی و لاہور و جہانگیر نگر و مرشد آباد بارہا سفانی برند و بخوبی بر سد اکثر سالم ماند و کمتر ضائع شود + طوطی اورت بھیلا و کجلا نام بس گزین و بغرابت انی بہم رسد اگر ببرند و سوی نمایند زود آموزد و خوش گویا گردد + و ظروف دھقہ ہائی شیشہ کہ از رنگ می آید بسیار خوب بر سازند کہ در تمام ہندوستان مثل آن پیدائی ندارد در سرکار ہا رنز دیک موضع راج گرکان سنگی ہست بلور آسا با چہائی کو چک نقد رکہ و انہائے تسبیح تا سہ نی حقہ ازان تو ان ساخت تکوین یابد و در تفصیل آن نمودہ چیز ہائی کو ر بسازند + و کاغذ در موضع رول مہار خوب ہم میرسد اکنون ہم میسازند و اگر کارفرمائی بہم رسد و زری خرچ کند شاید بہتر از آنکہ می سازند ساختہ آید + و سعدیست گیاہ منسوب بہ برہما و آنرا برہم گیا گویند و بس معظم شمردہ سنگاری گذشتگان خود را منحصر بہ پرستش خاص آنجا شمرند و برہمنان مجاور آن مکان را زر ہا میسر آید و بکامرانی زندگانی نمایند سیوہ ایست معروف بہ کٹھل در بن صوبہ و صوبہ بنگالہ اکثری در نہایت خوبی و کلانی بہم رسد بر نخے چنانکہ یک کس بر شوارے بردارد + ترہتا از دیرباز بنگاہ ہندی دانش الحال ہم باصد چہان خرابی اثری ازان علوم پیدا + رہتاس و ایست برفراز کوہ بسیار بلند و دشوار گذار و در آن دہ دوازدہ کروہ بعضی جابران کوشت کار شود پیشتر باغی دشت انگور و انار سرو شریفہ و نیشکر آنجا بسیار تخمہ میشد الحال خراب افتادہ چشمہائی جاری و ارد و ہر جا سہ چہار گز بکنند آب بیاید گینہ ہائے بسیار مصفا ہمین سرکار ہ حوض این صوبہ آنچہ در عہد اکبر قرار یافتہ و الحال ہم در وفا تہ جمع طومارے ہمازمامی نگارند بست و دو کرور و نوزدہ لک تنکہ نہ ہزار و چہار صد و چہار و ہندام ازان میان ضبطے صدو سے و ہشت بیگہ زمین ہمیودہ بست و چہار لک چہل و چہار ہزار و صد بست بیگہ ازان ہفتاد کرد بست و شش لک ہشتاد و یکہزار و ہفتصد و ہفتاد و چہار دام نقدی و یک کرور و نود و دو ملک و سے و ہفت ہزار و شش صد و سی و نہ دام ازان میان

بست و دو لک و هفتاد و دو هزار و صد و چهل و هفت دام سیور غال بوسے یازده هزار و چار صد و پانزده سوار چهار لک و چهل و نه هزار و سه صد و پنجاه پیاده و صد کشتی و درین کلام که تتبع جمع صوبهائے مذکوره کلی عظیم است و عجب خیلی در عبارات دربرهٔ تحقیق شود تصحیح فرماید

صوبهٔ آله آباد

از دوم اقلیم و راز از سنجولی جونپور تا جنوبی کوه صد و شصت کروه پهنا از گذر جونسا تا کهم پور صد و بست و دو شرقی بهلد شمالی او دهه جنوبی بانده و غربی آگره معین و دریای این صوبه گنگا و جمنا و دیگر رود و اهل رندولین و سرجو و برنه و جزآن آب و هوا ساز گار گوناگون میوه و گلهای هندی در هار صد اکبر پادشاه غرینه و انگور افزایش گرفت کشت کار گزیده بود نام سالقش پیاگ بیای فارسی دیای تحتانی و الف و کاف فارسی اکبر آله آباس نام نهاد آخر معروف به آله آباد گردید و قلعه سنگین آنجا با کاخ و ایوانهای دیگر بسی اکبر پادشاه افراخته آمد آنجا را پادشاه معابد الکاهند بنای قلعه و جائی گذاشته اند که گنگا و جمنا باهم پیوسته و باعتقاد هنود اتصال سه دریا با یکدیگر در انجا شده سوی راست سنی نامند لیکن پیدائی ندارد نهاس بزرگ شهریست میان دو رود و بروان سنی در کمن نامهای هند کاشی نویسند گویند در پیشین زمانها بتخانه بود و بآئین کعبه طواف کردندی و بسا اعمال مشابه حج بجا آوردندی از دیرباز در العلم هنود ستالست گرده اگرده مردم از دور و ستاریده و دانش اندوزند بگذارش جان و تن برنشیند + سال چهار صد و دهم هجری سلطان محمود غزنوی آمد تخت و کیش و گرگونگی رفت در چهار صد و سیزده هم بار دیگر درین دیار رسید نخست قلعهٔ گوالیار را گرد گرفت و باشتی برخاست پس بگرفتن قلعه کالنجر پای همت افشرد + نندا نام خدیو وی صد فیل فرستاده نمایش نمود و شمری هم فرستاد چون مضمون آنرا مسجع کردند سلطان خوشنود گشته پذیرفت و مرزبانی آن قلعه با چهار ده جای دیگر بدو بسپرد + جونپور بزرگ شهریست سلطان فیروز مرزبان دهلی بنام عزاده خود فخر الدین جونه اساس نهاده طول صد و نه درجه و شش و دقیقه عرض بست و شش درجه یازده و دقیقه چنار سنگین ذولیست برفراز کوه و بلندی استواری کم همتا و پای گنگ زیر پایان آن گذر دکالنجر سنگین قلعه ایست برکوهی بس رفیع سرآغاز اکسی باز نگوید فراوان بتخانه دارد در آنجا بتی است کال بیرون نام بر بلندی بیجوبوست شگرف حاشا نماز از بر سرایند درین ژرفچشمها برجوشد و فراوان کولاب پیوست آن درخت نارلیست بس انبوه چو به آنبوس میوهای خود روبسیار دکان اهن نیز درسان نزدیکی در بست کرده ای دکان الماس را حجه کنپ سنگه مرزبان در چند قلعه انان جمعیه بے جاه شت عه انا بر بهنی گزین کوار خوش رو ستوده خود طلبے چنان که انچه از پرسیدی پاسخ یافتی و برنی گویند که انچه شنیدی یاد گرفتی هنیا گوے بخشونام و علم کم همتا و دیر سار حسن افزون نغمه آرا سلطان بهادر گجراتی بپیوند دوستی استوار کرده یکی ازین خواهندگان را خواهش نمود راجه از مردمی و آگهی بخشور افرستاد و شیر شاه آنجا دو نفس را پژوهش نمود چون فرستاده ناکام برگردید قلعه را گرد گرفت و سابا طبر ساخت کار بدر و نیان تنگ شد و از نا امیدی بر سم ناموس پرستان هندوستان پردگیان را خاکستر گردانیدند و از خود خود گی برزندگی ناپایدار دل نهاد و تن بناکساری داده بکام دشمن غبار آلود نیستی شد شیر شاه راجون بگالش چنان بود که قلعه زدو تر مفتوح و مخر گردد بهنگام آتش افروزی در نقب شراری بدار و خانه افتاد و خرمن هستی شیر شاه بسوخت در قصبه سیدپور گویند اکثر که دمه را فراوان حسن چهره برافروزده سرکار صد و هفتاد و هفت پرگنه بست و یک کروه بست و چهار لک بست و هفت هزار و هشتصد و نوزده دام و دوازده لک پان ازان همیان یکصد سے و یک ضبطی زمین پیموده سے و نه لک و شصت و هشت هزار و هیجده بیگه و سه بسوه زان بست کرور بست و نه لک و هفتاد و یک هزار و دو بست بست و چهار دام چهل و شش بیگه نقدی خواسته آن نود و چهار لک و سیلغ شش هزار و چهار صد و هیجده دام سیور غال بوسے یازده هزار و سه صد و هفتاد و پنج سوار و دو لک و سی و هفت هزار و هشت صد و هفتاد پیاده و سه صد و بست و سه فیل

سرکار آله آباد پانزده محال سرکار غازی پور شانزده محال سرکار بنارس شانزده محال سرکار جونپور شمالی چهل و یک محال سرکار مانک پور چهارده محال سرکار چنار گڑھ جنوبی سیزده محال سرکار رهتاس گور جنوبی سرکار کالنجر جنوبی سرکار کوڑه غربی سرکار کڑه غربی

اورنگ نشینان چهنپور که بسلاطین الشرق مشهور شدند بتفصیل اسامی و سال و سه آنها ازین جدول ظاهر شود

۱ سلطان الشرق	شانزده سال	
۲ مبارک شاه	چهل سال و کسرے	
۳ سلطان ابراهیم	پنج ماه	
۴ سلطان محمود	یکسال و کسرے	
۵ محمود شاه	بست و یکسال و چند ماه	
۶ حسین شاه	نوزده سال	

شش تن نود و هفت سال و چند ماه فرمانروائی نمودند پیشتر این دیار بداد گرے فرمانروایان دهلی آباد بود چون فرمانده بسلطان محمود بن سلطان محمد بن فیروز شاه رسید ملک سرور خواجه سرای را که بناک او خطاب خانجهانی داده بود بخطاب سلطان الشرقی بلند پایگی بخشید و بجونپور فرستاد بشناسائی و بردباری و انصاف فتوحی و پرولی روزگار را فرخندگی داد و نوازاد سفر واپسین آماده ساخت چون پایهٔ هستی او پرشد پسر خواندهٔ او داشت مبارک نام بهادرے بزرگان زمانه سربسوری بر داشت و خطبه و سکه بنام خود کرده چون بهلوخان که از امرای کبار سلطان محمد بن فیروز شاه بود آگهی رسید لشکر فراهم آورده از دهلی بپیکار او آمد و بر ساحل گنگا هر دو لشکر به سگالش آویزه نشسته آخر کار بے نکرده هر دو ناکام برگشتند چون سلطان مبارک شاه درگذشت ابراهیم کهین برادر مبارک شاه را جانشین ساختند او بقدردانی و بکارآگهی او دوهش فراپیش گرفت و مالش سرکشان زمانه را سرمایهٔ ملک آبادی گردانید و آتش راجو یا آمد شاستگان هر پیشه را روائی شد و دانای هند قاضی شهاب الدین المعروف بملک العلما درین روزگار نامور گردید زادگاه او دولت آباد دهلی است دران موضع جامع عقلی و نقلی علوم را گرد آوری کرد و هنگام رسیدن صاحبقران امیر تیمور گورکان بهمراهی استاد خود مولانا خواجگی که خلیفه نصیر الدین چراغ دهلی است بجونپور آمد و در اجانشود و نیایافته محمود زمانیان گشت شاه مدار که از اولیائے هند است و سرچشمهٔ سلسلهٔ معاصر او بود چنانچه رسم است که دانش منشان طاهر ابادیده دران باطن سرگرانی باشد قاضی را نیز مشرب غیر اندیشی تیرگی داشت چون روزگار را برابراهیم بسر آمد پسر کهین خان بزرگ پور او را سلطان محمود نام نهاده بکلانی برآورد و چون کردار شایسته نداشت رقم عزل بر کشیده آمد سپس حسین شاه برادر او را به مرزبانی برداشته بنجارروی فرا پیش نهاد و پیوندولیا را عزیز شمود زمانه بمراد او خرامش نمود و روزگار بشادکامی در آمد از افزونی بادهٔ هوش ربای دنیا کالیوه شد با سلطان بهلول لودهی کارزار با کرد و بهزیمت یافت سلطان بهلول بارک پسر خود را در جونپور گذاشت و حکومت آن ملک باو واگذارید و چون بهلول ساگردش سپهر بسر آمد او رنگ نشینی دهلی بسلطان سکندر لودهی قرار گرفت سلطان حسین با تفاق بارک لشکرها فراهم آورده چندبار بدهلی آمد و حکومت شرقیان بدهسری شد

صوبهٔ اودهه

از دوم اقلیم دوازده سرکار گورکهپور تا قنوج صد و سی و پنج کروه پهنا از شمالی کوه تا سد بهبو رصوبه اگره آباد صد و پانزده خاور رویه بهارستانے کوه جنوبی مانک پور غربی قنوج آب و هوا گزین زمستان و تابستان نزدیک باعتدال بزرگ دریاهای این صوبه سرچوگهاگره او گومتی هردوسے سایر گوناگون آبی جانور پدیه آیند و کشت کار خوب شود خاصه برنج سوکهداس فریه کم همتا و گویند ساه بیشتر ازینهه جای هندوستان بکانزاد و خام قدیم اما جودیا از بزرگ شهرهای هند بود طول صد و بیجده درجه و کشش دقیقه عرض بست و هفت درجه بست و دو دقیقه گویند پیشین زمان بهه در ازی صد و چهل هشت کروه پهناسی و شش آباد بود و ازگزین معابد پاستانی بیشمار ند در سواد شهر خاک بیرے کنند و طلا برگیرند بنگاه راجه رام چند پسر اجه دسرت بود که عوام هنود او را بخدائی میپرستند و شگرف داستان ماشل افسانهٔ حمزه ملکه عجب تراز ان هرگویند در ورتر تا که هنود بزعم خود پس ازست جگ

سید اسند و ایام دوره مذکوره دوازده لک و نود و شش هزار سالت راجه ذکر چه عجب که ریاست ظاهر و باطن برگشته باشد احوال و انجا در کتب معتمدهٔ هنود معلوم شده خالی از کیفیتی نیست خدا جوئی و حق طلبی و اخلاق شایسته شیوه راسخ او و بر پرتو طیبی بود بیک کروهی شهر بر پای گنگا گهر البرج چوتی پایان قلعه و شهر میگذرد و نزدیک این شهر دو قبر بزرگ ساخته اند شش هفت گزی عوام خواجگان شیث و ایوب پیغمبر دانند بر بنی بر آنکه در تن پور تربت کبیر موحد در زبان سکندر لودی بود بختی و در معنی بساد کشالیش یافت و از فرسوده رسمهای روزگار بر کنار طیت فراوان حقائق اشتر هندی زبان از و یادگار + بهرایچ شهر لیست بر ساحل دریای سرجو سواد بس دلکشا با غما فراوان سالار مسعود غازی در چپ سالار آسوده ما مخدوم المدت خیر آبادی و معمد اکبر بادشاه محمد حسین خان که یکی از روشناسان سلطانی بود در سیده که سالار مسعود غازی چطور کسی بود گفت غفانی بود که شهید شده و عامهٔ مسلمانان هند فراوان اعتقاد با نها دارند از دور دستها بزیارت آیند علمهای ملون ساز نده انجمنا آرایند قول معتمد آنکه نخستین اقرا تهای محمود غزنی نقد زندگی بسر دانگی سپرده و جاویدنام برگذاشت دومین پدر سلطان فیروز زبان دهلی از آراستگی ظاهر نیکنامی اندوخت نزد این شهر ضعیف دیگون نام از دریا بازدارالفلوس از شمالی گمسار فراوان چیز شل آسپ کونت و طلاوس مرسب و مشک قطاس مسل چوک که ترشی است تند آب لیمو با میسازند برپشت آدمی و بزه و اسپهای مذکور بار کرده آرند نجیل خشک و فلفل دراز و رنگ مجیٹھ و تنکار هندی سهاگا نامذر بنا دهندی کچور گوید و موم و فروش پشمی و با زوجه و غیره و لیور تنکاری نیز بسیار آرند + نیکمار مصرف نامور جائیست بزرگ پرستش جارو گوتمی نزد او گذر دو فراوان تنخانه در گرداو حوضیست بر هما ورت کنڈ نام آب از دور نه چنان بر جوشد و گردش نماید که آدمی فرو شدن نتواند و هر چه در و اندازند بیرون افتد گویند دران نزدیکی گولیست سر حشمهٔ تنگ آبی که بگاهی نه پیوندد یک گز پهنا و چهار انگشت ژرف بهمنان افسونها بر خوانند و پرستش گری نمایند هر چند برسنج و غیر آن اندازند اثری از ا فگنده ها نماند + لکهنؤ بزرگ شهر لیست بر کنار دریای گومتی سواد خوشی دارد شیخ مینا که مردم ا گمان ولایت بدور آنجا آسوده + بلگرام قصبه لیست هوا بیشتر مردم آنجا خوش فهم و مرغوب بسرود بهتر نیکو منظر بیخ سرکار صدری و هفت پرگنه بدین صوبه بر گرایند زمین بیهوده یک کرور و یک لک و هفتاد و یک هزار و صد و هشتاد و یک جمع بست کرور و هفتده لک و پنجاه و هشت هزار و صد و هفتاد و دو دام ازان میان هشتاد و پنج لک و بست و یک هزار و شش صد و پنجاه و هشت دام سیور خال بومی هفت هزار و شش صد و چهل سوار و یک لک و شصت و هشت هزار و دو بست و پنجاه پیاده و پنجاه و نه فیل

صوبهٔ اکبر آباد

از دوم اقلیم دراز از گهاٹم پور آگره آباد تا پلول دهلی صد و هفتاد و پنج کروه و پهنا از فتوح تا چندیری مالوا شرقی گهاٹم پور شمالی دریای گنگ جنوبی چندیری غربی پلول فراوان رود بار در و گزین ترین دریا با جمنا و چنبل تحسین از شمالی کوه آید و پسین از حاصل پور مالوا بر جوشد و نزد کالپی بجمنا در شود کوه جنوبی جا بجا در خوبی آب و هوا کم همتا کشت کارگر دیده گونا گون میوه و گل در و روغن خوشبو برگ تنبول بس شمالیه بهر سر خربزه و انگور نسبت بجاهای دیگر خوبتر + آگره بزرگ شهر لیست خوش هوا دریای جمنا پانچ کروه میانه شهر گذرد و هر سو دو لکشا کاخ عمارت وسیع افراشته تان گونا گون اصناف مردم در و آباد اکبر بادشاه قلعه از سنگ سرخ بر ساخت و بعمارت عالیه بیاراست نقاشان نادره کار و پیکر نگاران نظر فریب ان عمارت کارنما ساخته و بر در و دروازه با خترسی دو فیل سنگین با فیلبانان نیکو تراشیده اند باستان دهی بود از بیانه سکندر لودی پای تخت گردانید اکبر آنرا براست زادگاه ابو الفضل نگارنده اکبرنامه است و مر اقدر بزرگان او دومین برادرش که فیضی و فیاضی تخلص دارد و ابو الخیر نام و انجا و بزرگان دیگر مثل شیخ علاء الدین مجذوب و میر رفیع الدین صفوی و سید اجل علامه قاضی نور الله المرعشی الشوشتری رده و بسیاری از آگاه دلان در آنجا غنوده آسوده اند نزدیک شهر بر ساحل جمنا دهی است رنگتا نام بزرگ نیالش جای هنود فتح پور دهی بود از بیانه سیکری نام ۱۲ دروازه کردهی دار الخلافه بمساعی اکبر بادشاه شهری شده سنگین تنامه اساس یافت اگرچه دولتخانه شاهی و بنگاه بسیاری از امرای او بر فراز کوه لیکن دشت و هموار افراد ان منازل بساتین فرو گرفته

وبفرمایش پادشاه مسجدے و مدرسه و خانقاهی برفراز آن کوه انجام یافته پیوسته آبادی بزرگ گولاسیت دعمارته کوه و در کنار آن اکبر بادشاه والاصفه
ومنارسی و میدان چوگان بازی ساخته تماشای آویزه فیلان باهم نیز در انجا میکردند و در ان نزدیکی سنگ سرخ را کانیست بسیار اندازه که خواهند سنگها
و تختها جدا کنند و برآرند بیانه در پاستانی زمان بزرگ مصری بود و قلعه کلانی و دشت بسا آثار کلخ و ته خانه و ده پیدا هنوز مردم از انجا آلات حرب آهندے
مسین و دیا سبد و مناره بیست بس بلند ابنه گزین پیدائی دارد و برخی در و زن از یک آثار افزون بهرسد و تکرد انجا بس سفید سازند نیل شایسته بهرسد
آسودگاه اکثر نیکان بوده هم در سه کروهی او غاریست آب آموذر فائی آن کس نداند کان بس خیزوزه در انجا نشان دهند ظاهرا خرج برداخل فرودنی
کنند لذا متروک است متصل شهر بیست بزرگ بر ساحل جنبا زاو گاه کرشن که اوراهم هنود چون اجد رام چندر او تاریخی مظالم تمام کامل آنچه اند بلکه ازرام هم
کامل تر شناسند و برادرش بلبهدر را بجای رام اوتار گویند تبخانه های عالی و پرستش گرهای دالادر و از سجد عده شمارنده کالپی شهریست بر ساحل جمنا
ثبات آنجا بس گزیده شود در زمان شرقیان بدهلی تاج گزاردی چون قادرخان اوباغ آشفته خود سر پیش گرفت سلطان هوشنگ از مالوا آمده باش
داده بدو باز گذاشت و سلطان محمود شرقی از نصیرخان پور قادرخان برگرفت قنوج و پاستان دارالملک هندوستان بود گواليار از ساورد ها
و سنگین فیل بر در وازهٔ آن و اندرون عمارات عالیه فرمانروایان پیشین آب هوای آنجا سازگار خیانگران جاودنفس که بلغت هندی نهار اکلانوت گویند
از انجا پدید آمده اند تانسین مشهور هم از انجمله است و کان آهن در دو در سه کان مس و ازدان سود و هر چنانچه از یک من خاک سی رتی حاصل
شود و معدن نقره نیز نشان دهند لیکن فائده در تحصیل آن نیست و نزدیک آن نارنول چاهیست مردم بدانجا نایش گری نمایند و چون ماهی که عبارتست
تحت الشعاع است بروز آوینه افتد هنگام برماه آفتاب لبریز گردد و بے رسن آب برگیرند و در سنگ خانه دارد بیرو رکوٹ پوٹلی کان سی در نقیه نیلوری
چشمهاے سرد و گرم فراوان سیزده سرکار و دو لیست و سه پرگنه بود گراید زمین پیموده در کرور و هفتاد و شصت لک و شصت و دو هزار و صد و
هشتاد و نه بیگه و سیزده بسوه جمع پنجاه و چهار کرور و شصت و دو لک و پنجاه هزار و سه صد و چهار دام ازان میان یک و دو لست لک و پنجاه و شش
صد و سه و نیم دام سیور غال بومی پنجاه هزار و شش صد و هشتاد و یک سوار و پنج لک و هفتاد و هفت هزار و پانصد و هفتاد و پیاده و دو لیست و یک فیل

صوبهٔ مالوه

از دوم اقلیم برازپایان کرمتا بالسواره دو لیست و چهل پنج کروه پهنا از چندیری تا ندربار دو لیست و سی شرقی باندهون شمالی تا دروجنو بی بکلانه
غربے گجرات و اجمیر کوه جنوبی در و گزین دریا با نربدا و سپرا و کافی هند پتیه گودی و در بهر و سه کروه رودی بس صاف و بیک کنار آن خود رسته بسیار و
گلهای رنگین و خوشبو و پرسیاوشان و سلیه دار درخت و کلاجا و سبزه زار ها و ادان لبسا والاکاخ و دلنشین نشیمنها و استان عبرت بخوانند آب و هوا
باعتدال نزدیک زمستان بجامهٔ پنبه دار و در تابستان باب شوره احتیاج کم شود و دو چار ماه باش سخت بسر گراید و شبها بالاپوش از رود افتد و
زمین انبیوه بر بوگیر مرزنها سخت بلند و همه کشت پذیر بهر و فصل شایسته شود خاصه گندم و شعاش و نیشکر و انبه و خربزه و انگور و در حاصل پوتاک مالی دوبار
برود بهر و برگ تنبول بس گزیده باشد و پارچه خوش بافند کشادرزان و بقالان هم بے آلات جنگ نباشند او جین دارالملک آن شهریست بزرگ
بر ساحل سپرا گزین پرستشگاه بر شمر نه شگفت آنکه گویند گاه گاه موجه شیر بر زند مردم آوند را برانمایند و بکار بندچون چنین شود با و رنگ نشین نیکو نماید
رسد چنانچه ابوالفضل نگارندهٔ اکبرنامه در آئین اکبری که دفتر سوم آنست می نویسد که سال چهل و سوم آلهی نگارنده حقیقت نامه لغبان والاعصر
دکن گزیده بود و چون بدانجا رسید پیشتر ازان هفته شانزده هم فروردین ماه چهار گهڑے از شب گذشته این جوش بر زد خرد و بزرگ مسلمانی هندو ازان
برگرفت و در ان نزدیکی سه صد و شصت نیایش گاه بمین گیش و غیر آنها و نزدیک آن شهر جائیست که کالنا ده نام سراینده لکشا خوشی بسامود و بگذرد و
گزین نشیمنها در گرد آن یادگار پاستان گذشته ملکی جهاگانه بود پرورخت میل صحرائی فراوان بزرگ مزد جهانبانی مهروپیل برگذارد و از کشت کار آن دکن و
گجرات برآساید و چند پرسی از بزرگ شهرهای پاستانی قلعه سنگین در و چهار ده هزار سنگین خانه بزرگ و صد و هشتاد و چهار بانبار مشهد شصت نراخ سرا

دوازده هزار سجده نومین قصبه الیست برساحل دریای پیتمه گویند آدم ابی ازان نمودار گردد و تجانه الیست بزرگ اگر در ولغار دنواز نداآواز بیرون نشنود و در سرکار بیجاگڈه دشتی فیل فراوان ۲ و مندو شهر الیست بزرگ دوازده کروه و در قلعه او مناره هشت منظری در میان چندگاه حاکم نشین بود و عمارات عالی یادگار پیشینیان تربت سلاطین خلج آنجاه فشگفت آنکه از سقف گنبد سلطان محمود پور هوشنگ و زنابستان آب اوش نماید ساده لوحان بدو گرویده ژرف نگاه داند که حال چیست ۲ شهر هندی لبسان مآکل شود و مغز او بس سفید ۲ هندی نژادان کارآگاه گویند که درین دیار سنگی پدید آید که مرفلزی چکش پذیر چون بدو رسد زر گردد و آزا پارس نامند و چنان برگذارند که پیش ازین زمان بکراجیت جگدیو راجه بود و او گرز گانی به نیکوئی آباد داشتی و سان زمان پیدائی گرفت در سرایهٔ فراوان خرج گشت و اس گاه رسی در کار کروش طلا شد و او بدان نرسید ۲ عبث شمرد و نزد ماندن نام آهنگرے بچاره گری رفت او شناسا آمد و بدست آمد و ده فراوان زر آماده گردانید و سعادتها اندوخت از نیک کرد ارسے بخاطر آورد چنین گوهر بے بهاسزاوار فرمان روای وقت است بدرگاه برگذرانید راجه آنرا دست مایهٔ نیکوکاری پیارساخت و قلعه ابدان رده دوازده سال با نجام رسانید و نجواهش آهنگر مشیر سنگهای دیوار قلعه را به پیکر سندان برخ اشیدند روزی برساحل نربدا جشنے آراسته قرار داد که بهمن خود را فراوان خواسته بخشش نماید بختی خاطر از دنیا برگرفته لبود هان سنگ بدو داد او زناشناسائی دنوفا مگی بخشم در شد و آن گوهر بے بها را در آب انداخت و بجاوید حسرت در افتاد و ازژر فائی آنجا دست بدو نرسید ۲ مادر زهم اندازهٔ آن کس نیارد گرفت ۲ قصبه دهار تختگاه راجه بهوج دلبساری از پیشین او رنگ نشینان تاک درسالی دوبار بر دهد در سرآغاز عوت داسد نخستین شیرین تر دور سرکار هندیه صحرائی فیل فراوان و در ندر بار خرینه و انگور بس نیکو شود دوازده سرکار و سه صد و یک پرگنه بدو گراید زمین چهوده چهل و دو لک و شصت و شش هزار و دویست و بست و یک بیگه و شش بسوه جع بست و چهار کرو روشش لک و نود و پنجهزار و پنجاه و دو دام ازان میان یازده لک و پنجاه هزار چاصد و سه دام سیورغال بوے لبست و نه هزار و ششصد و شصت و هشت سوار چار لک و هفتاد هزار و سه صد و شصت و یک پیاده نود فیل ۲

جدول فرمانروایان

	نام	سال و ماه
۱	۱- دهشتن جی	صد سال
۲	۲- چندر جیت	هشت سال هفت ماه و سه روز
۳	۳- سالباهن	هفتاد و نه سال
۴	۴- نرباهن	صد سال
۵	۵- ست راج	صد سال

این پنج کس تا سه صد و هشتاد و هفت سال و هفت ماه و سه روز لوای فرمانروای بهارا فراشتند

جدول فرمان روایان از قوم پنوار

	نام	سال و ماه
۱	۱- اوجت پنوار	هشتاد و شش سال
۲	۲- برهمراج	سی سال و هفت ماه
۳	۳- اترپرهه	نود سال

۴- وشنگ سیدھر	ہشتاد سال	
۵- بچے چند	دہ سال	
۶- ہمیر تھ	صد سال	
۷- کندھرپ	سی و پنج سال	
۸- بکراجیت	صد سال و دو سال	
۹- چندر سین	ہشتاد و شش سال	
۱۰- کھرگ سین	ہشتاد و پنج سال	
۱۱- چتر کوٹ	یک سال	
۱۲- کرم چند	یک سال	
۱۳- کنک سین	ہشتاد و سہ سال	
۱۴- چندر پال	صد سال	
۱۵- مہندر پال	ہفت سال	
۱۶- بجی نند	شصت سال	
۱۷- بھوج	سال	

ہفدہ کس از قوم پنوار یکہزار و پنجاہ و ہفت سال فرمان روائی کردند

جداول فرمان روایان از الوس تونور

انام	سال و مہ
۱- جیت پال	پنج سال
۲- رانا راجو	پنج سال
۳- رانا باجو	یک سال و سہ روز
۴- رانا رجاجو	بست سال
۵- رانا جیدھر	سی سال
۶- رانا بہادر	پنج سال
۷- رای کنول	پنج سال
۸- رای سکن پال	پنج سال
۹- رای کرت پال	پنج سال
۱۰- رای تیک پال	شصت سال
۱۱- کنور پال	یک سال

یازدہ تن از الوس تونور یکصد و چہل و دو سال و سہ روز فرمان روائی کردند

جدول فرمان روایان از الوس چوہان

نام	سال ومہ
۱- راجہ بگریو	دہ سال
۲- جگنا سنگھ برادر او	دہ سال
۳- ہمیریو	پانزدہ سال
۴- باسدیو	شانزدہ سال
۵- سہری دیو	پانزدہ سال
۶- دوسہم دیو	چہاردہ سال
۷- پھل دیو	دہ سال
۸- مانک دیو	نہ سال
۹- اکبیرت دیو	یازدہ سال
۱۰- ہمتور	بست و یکسال
۱۱- مال دیو	نہ سال

یازدہ تن از الوس چوہان صد و چہل سال شیخ فرمان روائی افرختند

جدول فرمان روایان از قوم سلم وہنود

نام	سال ومہ
۱- شیخ شاہ	ہفتاد سال
۲- دھرم راج	بست سال
۳- علاء الدین پور شیخ شاہ	بست سال
۴- کمال الدین	سہ سال
۵- جیت پال	بست سال
۶- پتم چند	بست سال
۷- ہرچند	بست سال
۸- کیرت چند	بست سال
۹- اوگرسین	پنزدہ سال
۱۰- سورج نند	دوازدہ سال
۱۱- بیرسین	یکسال

یازدہ تن در صد و نوزدہ سال فرمان روائی کردند

جدول فرمان روایان

	نام	سال ومہ
۱-	جلال الدین	بست و دو سال
۲-	عالم شاہ	بست و چہار سال
۳-	سکٹ سنگھ	شش سال
۴-	بہادر شاہ	چنداہ
۵-	دلاور خان غوری	بست سال
۶-	ہوشنگ شاہ	سی سال
۷-	محمد شاہ	یک سال
۸-	سلطان محمود	سی و چہار سال
۹-	قادر شاہ	شش سال
۱۰-	شجاع دل خان	دوازدہ سال
۱۱-	بازبہادر	غیر معلوم سال ومہ

این دہ تن از جلال الدین تا شجاع دل خان یکصد و پنجاہ و شش سال سلطنت نمودند

گویند قبل از نیکہ اوساط ذی قعدہ سال ہزار و یکصد و نود و ہفتم ہجرت مقدسہ بست بدو ہزار و پانصد و پنجاہ و چہار سال و پنج ماہ و بست و ہفت روز مہابا نام ریاضت گری آتش کدہ افروختہ ایزدی پرستش باآئین خود کردی و در ریاضہ بالفرہای ہمت افشردہ و دشتی پیمودہ ہنگام سعادت طلب بگرد او فراہم و در گدا ختن بدن خویش گرم و داد و در بین میان گروہ بودہ راکہ بسیو ڈہ معروف اند دل ہر دو آمد بزبان زرگار فریاد بردند کہ درین آتشکدہ فرادان جاندار باتشین سیلاب در شود و ہمان بہتر کہ بسم برہمن برافتد و بجاندار ی جہان بانی نمایدگفتہ پذیرائی یافتہ و مردم راکام و ناکام ازان باز داشت سوختگان آتشین نفس بچارہ گری برشتند و بنیازمندی زبردستی اطلبگار شدند تا بودہیان را از پا در انداز د و کیش ایشان رواج یابد و او ار بہال ازان آتشکدہ درین افسردہ آدم پیکرے پدید آور د و فرایزدی رود شیر آبدار در دست در کمتر فرصتے برفراز فرمان روائی جایافت و آئین برہمن را از نو روائی بخشید و حشن بجے نام گرفت و از دکھن آمدہ مالوہ انجنگاہ ساخت عمر طولانے یافت چون ستراج پنجمین پور او در افرزندی بنود بزرگان اوت نام پنجواری را جانشین گردانیدند و سرآغاز عمر زبانی درین دولت شد چون ہیمرتہ در آویزہ جان سپرد کندھرپ نام گزیدہ را بسروری برداشتند چنان پندارند ہمان ہیمرتہ است کہ او را ایزد ہیمال در پیکر کندھرپ دیوتا بادہ آور د و پس ازان انسی قالب دیو پوشانیدہ بدین نام شہرہ آفاق شد و بداد و دہش عالم را آباد ساخت و را پسری شد کہ بہ ماجیت نام نیاکان خود برافروخت و بسیاری از ممالک ہند برگرفت ہندی نژاد جلوس او را تا امروز سرآغاز تاریخ و ہندہ شگرفت و ستانبار گزارد و ہانا از طلسم و نیز سنج چیزی داشت و سادہ دلان را بدام آوردہ بود چند رپال پایہ والائے سلطنت یافت و ہمگی ہند بدست آور د بجے نند عشرت شکار داشت ناگاہ نزد بوتہ سیج نوزادی یافت بفرزندی برگرفت و بدان نام بخواند چون او را ہنگام ناگزیر رسید سیج حقیقی پور او خود سال بود سیج را جانشین گردانیدند و آویزہ دکھن زندگی بسپرد و بھوج در سال پانصد و چہل و یک از تاریخ بکرماجیت در نگ را شد بسیارے از عالم برگرفت بداد و دہش روزگار آباد ساخت و دانش را بر فراز اعتبار برگزیدہ گوہران ارو نزبازار شد و خزد چون

چیره دستی یافته یا نصد فرو هیده مرد حکمت شناس در بزم او هنگامه آگهی آراستی و در سرچشمه شناسی و انصاف پژوهی اعیار بر گرفت سر آمدان این بزرگ
بلغت باسی موحده و سکون زاء معجمه راسی مهمله و سکون جیم دیگر و من پال دلاور یخنان نگاشته اند و حقیقت جویان کار آگاه را مخفی گذاشته چون در گشکو
بصوح پسری بزاد اختر شناسان را نوشی سترگ رفت یا گزارندگان ساعت افراسر شی شد ستاره دانان فراهم آمده از نحوست مولود گفتند غمخواران
او را الگوند جانی بیم افزود و ندانز جان ودستی آن نوباوهٔ اقبال انجا کستان بیکسی انداختند و بزمین نامشناسائی افگندند و بے میانجی دست امکان پرورش
یافت حکیم بزرج که دران هنگام او را از دانش منشان نشمردندی زایچهٔ طالع نوشته ژرف نگهی نموده بنزرگ فرمان روائی مولود عمر دراز نوید رسانید
نگاشته بود حگذر را جه اندخت از دیدن مهر پدری بجوش آمد و از شناسندگان انجمن برساخت حق پیدائی گرفت و هویدا شد که غلط کجا رفته بود خود فیته
او را برداشت و از شگرفی تقدیر چشم آگهی بر کشود و بر خے گویند در شت سالگی صبح رانا توان بینی کالیوه ساخت و جان شکری آن بیگناه بر اندیشید بر خی
راز داران را بسپر د تا نهانی او را ر هگرای نیستی سر اگردانند جانگزایان بر نخشود ند و او را پوشیده طرز دیگر و انمودند هنگام خهصت نامه نوشته بدانها
سپرد که چون راجه از من آگهی جوید بر و بر خوانید ۞ خلاصهٔ مضمون آنکه چگونه آدمی زاد را طبیعت تیرگی از نور ستان خود دور اندازد و بسگالش نامزد
نخون ریزی بیگناهان دست بر آلاید هیچ فرمان روائی دانش پژوه ملک و مال با خود نیارست برد بهانه از کشتن من چنان اندیشیده که دولت جاوید
خواهد بود و گزندی نخواهد رسید ۞ راجه بشنود ن نامه از خواب غفلت بر آمد و از کرده بجان گاهی بر نشست زبان بران چون آثار راستی دید سر گذشت
را باز نمود ند سجود نیایش بجا آورد و او را بزرگ داشته بجانشینی خود نام زد کرد چون پور او بے چند سا فرمان روائی بسر آمد و قوم شایسته تاجداری
کسے نبود حیت پال تونور اکه از زمینداران نامور بود بمهتری بر گزیدند و از تیرنگی تقدیر فرمان روائی بدین خانواده باز گردید ۞ چون نوبت بگنور پال
بسر آمد امر سلطنت گذاری بر سر گرده چوهان نهادند در فرمانده ی مالدیو چوهان شیخ شاه از غزنین آمده مالوه بر گرفت و زمانی دراز بر نشست چون
روزگار او بسر آمد پور او علاء الدین خرد سال بود و ستور او در هرم راج سوده جانشین شد چون علاء الدین بسال آگهی رسید آبدیزه برخاست و آن ناسپاس را
از هم گذرانید و حیت پال از نژاد او مالک دیو چوهان نوکر کمال الدین از بدگوهری و زبر دستی بجان گزائی خداوند خود بر آورد و دیو نجیال سودمندی
زیان جاوید اندوخت در نوبت بیرسین افغانی تباه سرشت چندی بدگوهر را با خود بار گردانیدند و کمین کرده در شکارگاه گزند جانی رسانیدند و خود را جلال الدین
لقب بر نهاد راجه بیرسین پور خود کهرگ سین را در خانهٔ مرزبان کامرو کد خدا کرده بود ر راجه از نیکو خدمتی فرزند خوانده راه ولی عهدی خویش آگر دانید چون
در گذشت دکهرگ سین مسند آرا شد یکین تو زے لشکر بمالوه آورد و عالم شاه را در نبرد گاه روزگار سپری شد و در زمان سکت سنگه بهادر شاه نام
فرمان وهی از دکهن آمد و طومار زندگی او در پیچید و بدهلی لشکر برد و بآویزهٔ سلطان شهاب الدین گرفتار آمد و از هنگام سلطان غیاث الدین بلبن
تا سلطان محمد پور فیروز شاه فتوری دران زمنت چون او در گذشت سلطنت دهلی رو در سر اگندگی نهاد و دلاور خان غوری کدار جانب ابدالیات
مالوه دشت آئین سروری فرا پیش گرفت سلطان از انکه در ناکامی و فاداری نموده بود ند چار کس از چار ملک او ظفر خان آگجرات خضر خان را
ملتان خواجه سرور را جه پنور دلاور خان را مالوه پس از وی هر چهار کس سگالش سروری نمود ند و زمانه یاور افتاد پسر اسپ خان پور او را هوشنگ
خطاب داده جانشین گردانید ند گویند بفرمودهٔ او پدر مسموم رفت و پسر جاید نفرین بر اندوخت سلطان مضطفر گجراتی باگروهه آتش آمده دستگیر ساخت
و بصیر خان برادر خود را بسر داری گذاشت چون راه ستمگرے بسپر د به قدر عیت پروری ندشت موسی ابن عم هوشنگ ابسر داری بر گزیدند سلطان مظفر
هوشنگ را از زندان برآورده بدان ملک فرستاد و احمد خان پسر خود را همراه ساخت در اندک فرصتی چیره دستی یافت چون مظفر رخت
هستے بر بست او نا سپاسی به گجرات رفت و کار ناکرده برگشت و چند بار با سلطان احمد گجراتی به پیکار بر خاست شرسار بیمت آمد از ستان سرائے
با ئین باز گانان به چاج نگر شافت مرزبان آن دیار با چندی بآن قافله رسیده او را دستگیر کرده باده پائی نمود در اثنای راه برگفت
و پیچیدن این کار شافت اگر مردم با دیزه در آیند خست کار را تو با نجامے رسد شالیسته فیلان را طلبیده شت بسپر د و رهائی یافت با سبارک شاه بن خضر خان

حاکم دهلی و سلطان ابراهیم شرقی و سلطان احمد دکنی اورا کنار ها رفت و چون رخت هستی بر بست امرا بنا بر وصیت نصیر خان پور او را احمد شاه ملقب بناده جانشین گردانیدند محمود خان پسر عم سلطان هوشنگ از بے سعادتی ساقی را بالطبیعت و آن زبر بندهٔ بد سرشت سلطان را شراب زهر آلوده داد سران لشکر پنهان داشته بخیال آن نشستند که مسعود خان پور او را برگزینند دکس بطلب محمود خان فرستاد نداو جواب داد و دینا بر دلم سرد شده اگر در کنگاش تاگزیر باشم همین جا بایستم از خام طمعی نخانه اورفتند و در بندا و افتادند و بیاوری از دوستان بے آزرم بزرگی مالوه قرار گرفت سلطان محمود شیر آوا فاق گشت با چنین بد گوهرے از نیرنگی روزگار زمانه شکر خندگی نمود و شکوه صورت او را بلنبودگی برد با سلطان محمد بن مبارک شاه فرمان روای دهلی و سلطان احمد مرزبان گجرات و سلطان حسین شرقی در اناکونتا کار زار ها نمود و خواجه جمال الدین استر آبادی از جانب سلطان ابوسعید میرزا با گزین اوغانی پیش او آمد و سرمایهٔ افزایش آبروے او شد سلطان محمود دوم با تاراز دست سنگرے برگردیدگان خویش بنا کاے افتاد و بدستگیری سلطان مظفر گجراتی بار دیگر کامیاب آمد از بے پروائی و طبیعت پرستی و آویزهٔ را ناگرفتار شد و او مردے بجا آورده باز بملک مالوه فرستاد و در پیکار سلطان بهادر گجراتی دستگیر کرده بچاپانیرے بردند در میان راه نقد زندگی سپرد و مالوه بگجرات گرائیدند تا آنکه همایون پادشاه بران دیار چیره دستی یافت و چون باگره برگشت ملونام از خویشان سلطان محمود خود را قادر شاه خطاب کرده مالوه برگرفت و در زمان شیر شاه آمده پادشاه ساویده پاسبانی آن ملک بشجاعت خان مقرر شد و سلطنت بپسرش سلیم شاه شجاعت خان سرکشی نموده در زمان مبارز خان استقلال یافت چون در گذشت بایزید پسر بزرگ او باز بهادر نام نهاده جانشین شد تا آنکه نوبت سلطنت باکبر پادشاه رسید و ملک مالوه بر قلمرو او افزود

صوبهٔ خاندیس

خاندیس نام آواز دیرین مدت است چون قلعهٔ آسیر در عهد اکبر پادشاه بسعی شیخ ابوالفضل محرر اکبر نامه گشایش یافت و پادشاه این ملک را بشاهزاده دانیال سخشید بنام وان دیس روشناس آمد از دوم اقلیم و سال پور گانو که بهندیه پیوسته است تا ملیک که متصل بولایت احمد نگر است هفتاد و پنج کروه پهنا از جاموده که پیوست برار است تا تال که بهاوله پیوند و پنجاه کروه و بهنے جالبست و پنج خاور سو برار شمالی مالوه جنوبی جالنا باختر سو الوه کوه جنوبی صد و بار فراوان گزین تالی ازمیان برار و کوندوانه برجوشد و دریاے تپتی از همان سو برخیزد و او را پور نے نیز گویند گرفته نزد چوپره هم ابش دلکشا و زمستان معتدل بیشتر کشت کار جواری بعضی جا با شالی سه بار برده هر بنج گزیده شود گل و میوه هندی فراوان برگ تنبول بسیار این جر زبان نشین وحشی است بر کوه آسمان ساسته قلعهٔ دیگر در گرد آن باستواری و بلندی کم همتا پایان آن بزرگ شهری آباد بهان پور سترگ مصری است سه کروهی آن بر ساحل تپتی عرض بست و یکدر جه و چهل و دقیقه فراوان باغ دارد و صندل نیز شود گوناگون مردم صد آباد پیشه وران را روز بازار تابستان کرد بسیار و در بارش گل شود عادل آباد از گزین قصبات نزد آن بزرگ گولابست گزین پرستش جاے هنود و گویند لنگرش راجه جسرت پدر راجه رام چند معروف برام درین جا چاره نپذیرفت همه سال لبالب باشد و فراوان کشت کار او را سیراب جالکے که دریاے تپتی و پورنا باهم پیوندد بزرگ پرستش جاد انند و گنگل تیرتهٔ نامند دران نزدیکی پیکر مهادیو چنان برسرایند که نابینای صورت مهادیو با خود داشتی و هر روز نیایش کردے بدین سر منزل آن پیکر از دست بشد زمانی سر بسیه گشت و از رنگ بدان سان صورتی آراسته و جای برفراز دشته بدان تخیل نیازمندی بجای آورده می از نیرنگی تقدیر رنگ شود تا امروز موجود است نزد آن چشمه بر جوشد و آسنا نگا نامند و استانها بر گزار ند که ریاضت گری از قدما ی هنود بایزدی نیرو از بن سه منزل هر روز تا گنگا ی معروف رفتی و باز آمدی شبی آن دریا بخواب او آمده بشارت داد که این همه رنج بنا بایست کشید در مانا و یه تو ے جوشم باد او ان تراوش نمود الحال روانی داده چاه بود گزین بگنه اسیت پلپل ڈول دران نزدیکی تلهٔ برکوه بس بلند و دامنی قصبه اسیت آباد و نزد آن حوضی است از دهها نه آب گرم بر جوشد و بدینیازمندی بجا آورنده چوپره بزرگ قصبه اسیت دران نزدیکی مصدی است رامیسر نام دریای کرنی و تپتی همان جا باهم پیوندد از دور دستها بنیایش گری آیند و بلس لگاندند و آن تھانیسر نام سختی بنگاه فارو قیان بود قلعه او اگرچه بزمین است آنا بس استواری دو چه پر گنه دارد از کشت کار کم خالی و بسیاد هاے او

انشهر ماند کناور زفرمان پذیر دکار گزار ازبوم کولی وهیل وگوند جمع او یک کرور بست وشش لک وچهل هفت هزار وشصت ودو تنگه براری چون آسیر کشانیش یافت بران وه پانزده افزود وتنه وهر تنگه اولست وچهار دام اعتبار کردند چهل وپنج کرور وپنجاه ودو لک ونود وچهار هزار ودو دام ابرے شد درپاستان این سرزمین بشتر خراب بود برخی ازسکنه آنجا برفتر آسیر بسر بردی این احیای استهامان برگذاردی نیایش گرسی نمودی گویند ملک راجی نهین نیاک بهادر بگردش ناکامی از بندر بدین حدود آمد ودرده گردیدای تهانیسر نگاه ساخت واز بوسیان آرزده بهلی فرستوه مجدد فیروزشاه سعادت اندوخت درصید افگنی جابک دست بود بفرمان روالیسندید چون بخشش برخواست ازدل بدر بازگذاشتند آن وه ابگرفت وتبدیر درست ودیگر جاها بدست آورد وبسیاری خراب آباد گردانید سال هفتصد وهشتاد وچهار درتهانیسر بکلانی برداشت عادل شاه خطاب نهاد وهفت ده سال به بزرگی زندگانی بسر برد پس عرفے خان پسر او جانشین شد ولیسر شاه لقب بر نهاد واز ان بازاین سرزمین بخواند لیس زبان زدشد سال شش ماه ولست وشش روز فرمانده ی کرد چون زندگی او بسر آمد پسر او میران شاه بکار ملک پرداخت برخی نام او عادل شاه گویند سال وشش ماه ولست وسه روز کام روا بود پس پسر او سیران شاه چهکنڈی سلطان هفده سال وشش ماه ولست وسه روز گذرانید پسر او عادل شاه عیسی نام حسن خان چهل وشش سال هشت ماه ودو روز به نیکوئے بسر برد وبرهانپور آمد آسیر بر گرفت سلطان احمد گجراتی که احمد آباد اساس نهاده او دست او را داماد ساخت وچون رخت هستی بربست داود شاه برادر او هفت سال ویک ماه وهفته روز کام روائی نمود عادل شاه بن حسن خان گجراتی پناه بر سلطان محمود بنسکره راجی رقیه دختر سلطان مظفر را بدو داد وبیاوری ملک آمد وبدو سپرده بازگردید سیزده سال دادگری نمود میران محمد شاه ازدو دپسر بود او دو مبارک شاه سلطان بهادر را بانخست پیوند دوستی شد ولی عهد خود گردانید محمود برادر زاده خود مبارک را بدو پسرداد واز مرتبه دانے دو اندیشے گزندے برساند وبمزبانی خاندیس خورسندے گزید محمود راکسیل کرد تا بسلطنت گجرات رسیده شانزده سال ودو ماه ودو روز سریر آرای نمود چون بپایه زندگی او پرشد سران ملک راجی احمد پوراو را بکلانی برگرفتند میران شاه ازولبند وخود جانشین براد رشد سی یکسال وشش ماه وپنج روز بکار ملک پرداخت پس پسر او میران محمد سرمی یافت نه سال ودو ماه وپانزده روز بسر برد وچون کار او سپری شد براد رخرد او راجی علی خان را به بزرگی برگزفتند وعادل شاه خطاب برنهادند بعقل معاش کار پیش برد ودر آویزه دکهن از جانب سپاه اکبر پادشاه گشته شد ودر برهان پور مدفون گویند بست ویک سال ودو ماه ولست روز کام دل برگرفت پس خضر خان پور او جانشین شد وبهادر شاه نام برنهاد گو بهرنخبت او نیرنگے پذیرفت در سال چهل و پنجم اکبرے ملک لذو برگرفتند چنانچه در اکبرنامه مسطور است

صوبه برار

اصلی نام او در واٹ در وار ودی است وٹ کنار اگویند از دوم اقلیم دراز از ساله تا بیر اگڈھ دولست کروه پنا از بدر تا هنڈیه صد وهشتاد خاور رویه بیر اگڈھ پیوست بستر شمالی هنڈیه جنوبی تانگانه با خترو مهکر آباد ملکیست میان دو دکه جنوبی یکے را بنده گویند دکاویل زناله میل گڈھ هار دو دیگر سهیاما هور وزام گڈھ برفراز آن آب وهوا دکشت کارگزین وفراوان رود گزیده آن گنگ گوتمی گود اوری نیز خوانند گنگ هندوستان بمهادیو نسبت وهندو شگرف انسانها بر گزارند وبس نیایش کنند از کوه سیهادز و تر برجوشد واز ولایت احمد نگر به برار در آید وبه تلنگانه رود و وچون مشرے به اسدآباد مروم از دور رسد تابه نیایش گری آیند دیگر تابی در هشتی بهرود نیز نیایش کنند دیگر بوزا از نزد دیول گانو تراود یک رود در ده کروهی بالاتر از چشمه تابی برآید دیگر مینا از دیک دیول گانو جوش برزند درین ملک چودهری اودیس که گویند وقانون گوئی اودیس باشد وسقدم را پٹیل وپٹواری ساهل کرنے ۴ الخ پور بزرگ شهر لست پای تخت نفیس گلیست دران جابس خوشبو نام آن بهوتین چنپه ودر بنگاله نیم سے روید اول از زمین در تابستان هندکه شروع فصل بهار ایران است گل بردمد واز یک جا چند بار برآید چون گل باتمام انجامد گها برآید شبیه ببرگهای زنجبیل تا موسم برسات درنمود سرسبز باشد ودر سرما خشک گشته از روے زمین مفقود الاثر شود واز در شروع بهار که در هندی بسیا گویند

همان قسم از زمین بانزبرد مدور هفت کروهی او کاویل بزرگ قلعه ایست کم همتا در چیتهٔ آنست که اسلحه رابد و آب و هند نیاز سلمین قلعه ایست برپشته سه طرف او را دهدو گرفته کمر لشکین حصار ایست برزمین در میان آن کوهچه ایست بدو نیایش کنند و چهار کروهی آن جا هیست استخوان هرجان وای که عدو افتد سنگه شود و آن خرهره آساست و نوعی ازان شرقی افتد میندو ار ایست خدایو دو هزار سوار و پنجاه هزار پیاده و افزون از صد فیل و در گوشه الیشان او زمیندو ار ایست صاحب دولست سوار و پنجهزار پیاده با او در شمالی نیز بومیت صاحب دولست سوار و پنج هزار پیاده و بیشتر همه قوم کوند فیل صحرائے در زمین الیشان بسیار همواره بجا کم مالوه نمایش کنند زنبال بزرگ قلعه ایست فراز کوه فراز ان عمارت در و زمیندار ایست دمان نزدیکی صاحب دو صد سوار و پنج هزار پیاده و دیگرے صاحب پنجاه سوار و سه هزار پیاده هردو از اولوس گوند نزدیک لاهور مردو در وحوالشے آن گوناگون سنگهاے خوشرنگ پدید آید در رشش گروهے او سلطان مراد پسر اکبر پادشاه بنگاه ساخت گزین شهرے سرخ نمود شاه پور نام نزدیک میل گذره چیتهٔ ایست چوب وجز آن هرچه درو افتد سنگه شود کام از گزین شهرهای باسانیست و نزد آن زمیندار ایست از اولوس کوند هزار سوار و چهل هزار پیاده بدو گراید و بیرا گذره که کان الماس دارد و گزین پارچه مصور و غیر آن در انجا بافند در تصرف اوست فیل صحرائی فراوان در رود دیگر زمیندار ایست اهل انجا ره گویند صد سوار و نهزار پیاده با او ماهور گزین قلعه ایست فراز کوه دران بنزدیکی تنجانه ایست بدرگا منسوب وهمان رو با به پچکند صیاد و شناس گاو میش خوب درآنجا شود برسے یک من شیر و افزون دهد زمیندار ایست صاحب دو سوار و نهزار پیاده او را نا گوند مانک ورک گزین قلعه ایست بر کوه فراوان جنگل گرد او نزدیک تلنگانه بیشتر با او دوست قطب الملک دارد زیرا باز نخته انان تصرف مرزبان برار و در آمد دران دو رکان فولاد و نیز کان سنگی خوشرنگ آوند هاے مطبوع ازان برسازند رام کر استوار قلعه بر کوه و بس جنگل و دران فیل صحرائی در و بسیار لنار ایتهٔ ایست از معدن بزرگ پرستش جابر همن گویا گویند سه جاست که هندو خیر کرون دران سرمایهٔ رستگاری نیاکان خود انگارند گیائی بهار به بر همانست و هندو گیائی که بر دو در منسوب سازند نزد ولایت بیجاپور و این حوضیست چشمه دار بس ژرف بدر از و پنا نیک کره گرداو بلند کوه آب شور دارند گویند اگر از درونه و کناره آن برگیرند آب شیرین دهد مایهٔ آبگینه و صابون و شوره از و پدید آید فراوان محصول بر دهد و بر فراز کوه چشمه ایست وهیئهٔ او پیکره گاو ساخته اند انان هرگز آب بدین نرسد چون اماوس و زدو شنبه افتد آب بدین حوض بزرگ در آید سیمون فراوان دمان نزدیکی زمین نیست آن را اوا نمار خوانند از گروه راجپوت صد سوار و نهزار پیاده با او دیگر سرکتهروی او صاحب صد سوار و نهزار پیاده پتنا له استوار و ژرفست بر فراز کوه پتال نگری از مضافات اولست دو بهار تنجانه در کر کوه ترشیده اند و شگرف بلنتاد و دیگر زمینداران بسیار سیزده سرکار صد و چهل و دو پرگنه بدگر ایدچون تنگه این یار هشت تنگه دیلی بود در اصل جمع سیم کرور تنگه بود کنجاه و شش کرور وام باشد برنے دکهنیان افزوده سه کرور و هفتاد و پنج لکه ولست و پنجهزار و سه صد و پنجاه تنگه ساختند و زمان سلطان مراد ولست و شش لک مسی و هفت هزار و چهار صد و پنجاه و چهار تنگه برارے شمه گی شصت و چهار کرور و لست و شش لک سه نهزار و دویست و هفتاد و دو دام دانے

سرکار کاویل سرکار نیاد سرکار کهوله سرکار پرنالہ سرکار کلم سرکار باسم
سرکار ماهور سرکار مانک ورک سرکار ماتهیرے سرکار تلنگانہ سرکار رام گر
سرکار مهگر سرکار پٹنالہ

این ولایت از مرزبان دکهن بود در زمان سلطان محمود کهنج سروانا سپاسی نموده او را زنده الی گردانیدند بلفظ الله که خطاب عماد الملکی داشت قرار گرفت چهار سال زمانه مملت و او و چون در گذشت پور او علاء الدین آن نام بر گرفت و چهل سال بداد گری گذرانید پس پسر او در یا خان جانشین شد و پانزده سال کام دل بگرفت بعد از و پور او برهان را که شش سال بود بگلانی بر داشتند و به تبه سگالی کار ملک

از پیش خود گرفتند تا آنکه مرتضی نظام الملک چیره دست آمد و بر ملک احمدنگر افزوده شد

صوبهٔ گجرات

از اقلیم دوم دراز از برهان پور تا جگت سه صد و دو کروه و پهنا از جالور تا بندر دمن دویست و شصت و پنج از ایدر تا بندر کنبهایت هفتاد و خاور رویه خاندیس شمالی جانور و ایدر جنوب بندر دمن و گنبهایت باختر سو جگت که بر ساحل دریای سورت است کوه جونے گزین رود بار شور رود یا برسانتی یا ترک مهندری نزد براتنتی مهستی و دو چشمه که آن را جمنا گنگا گویند هوا نزدیک اعتدال از ریگ می هنگام بارش گل نشود بتیر کشت کار جوارے و باجرا و مدار خورش برهان و ربیع کمتر شود گندم و برنجے جوار مالوا و اجمیر آید و برنج از دکهن گردکشت کار و پیرامون باغ زقوم برنشانند و گزین حصارے گرد و ازین رو این ملک بس شوار گذار از فرو نے درخت ابنه وغیر آن یک بستان توان بشمرد از پتن تا بردوه صد کروه ابنه نزار بالیده و شیرین بردهد و برنجے در خامی شیر نے آورد و انجیر گزیده پدید آید و خربزه بزرستان و تا بستان لذت بخش اوداق باشد و درین هر دو موسم دو ماه فراوان انگور و گل میوه بسیار و از انبوهے اشجار شکار جانوران دشوار یوز صحرائی بس افزون سقف خانها اغلب کهپرل و دیوارها از خشت پخته و چونه و برنجے از پیش مبنی سنگین بنیادهاے نادر و دیوارها میان کاواک برسازند و نمائی راهگی ماده دارند و اکثر سوارے بر پل باشد نقاشان و خاتم بندان و دیگر هنرپیشگان افزون از حد صروف انجمان کار بندند که خط خوش نمودار گردد و قلمدان و صندوقچه و جز آن برسازند زرتاری یا رچه از چیره و فوطه و جامه دار و مخمل زربفت و خارا گزیده بافند گوناگون تماش روم و فرنگ و ایران انتقلید نمایند عموم الحمد و تیر و کمان شالیته برسازند خرید و فروخت جواهر بسیار شود نقره از ولایت روم و عراق و فرنگ آورند سخت پای تخت پتن بود و چندے جاپانیر امروز احمد آباد بزرگ شهریست بگزین طرح آباد بر کنار سابرمتی عرض بست و سه درجه درخوش هوائی و بافت کالای اکثر اقالیم کم هتاد قلعه دار و بیرون آن سه صد و شصت سمدره بر نهلی خاص هریک را پوره نامند و ناگزیر شهر با در هریکے پیدا امروز نهاد و چهار آباد و دران هزار سنگین مسجد و در هر کدام مناره و شگرف کتابها در پورهٔ رسول آباد مزار شاه حالم بخاری و بتوه قصبه ایست سه کروهے احمد آباد خواجگان قطب عالم پدر شاه عالم و دیگر بزرگان و گزین باغها دران نزدیکی پارچه باندازهٔ دست بدرگاه قطب عالم اقتداست برخے چوبے لخت سنگ و پارهٔ آهن گویند شگرف داستانی از و برگزارند و نیز سه کروهے موضعی سرکنج در شیخ احمد کهتو آسوده و سلطان احمد کرا احمد آباد نهام او ست و بسیاری سلاطین غنوده اند نیل گزیده بهر سه رو باکثر بوهاے در دست برند و دوازده کروهے آن محمود آباد شهریست بنا کرده سلطان محمود دلنشین کاخها در و چهار کرده در چهار کرده پیرامون آن دیواری کشیده اند در هر نیم کروه بانے در سنزل آهو و گوناگون نخجیر در و سر و اده مرزبان اندر بوے مخالفین واس نام در عهد اکبر پادشاه بود بس ریاضت گرفته بخت بگاه میداد و در نهانا از سرگین بزی جید غذای خودی ساخت برهمن این عمل البس گزیده شمر دهار او را دلوس راجهٔ کلان نرے دانستند با نصد سوار و ده هزار پیاده بدرے گرهیده و بندر کهوکه و کنبهایت بدین سرکار گراید و بس بزرگ دگوناگون بازرگانان در و فراوان عمارت و کالاے جهاز از کهوکه ساهی شود و در انجا فرود آید کالا بخورد و کشتیها که آنا نادهی نامند در کنبهایت آورند و در گرے گاو گزیده شود حتی سه صد روپیه و افزون ارزد خوش بختی و تونمندے و نکو رفتارے بهر چند بیش گران ارزتر خانواده در قدیم ملکی جداگانه بود هزار دو دویست قریه بدو باز گردد و در از هفتاد کروه بنا چهل و هزار سواری و بهین شماره پیاده امروز دو هزار سوار و سه هزار پیاده مرزبان او بهاگ گجرات نیالیش گری کردی بیشتر اولوس جماله اشست جادا مروز از سرکار احمد آباد ملک پهگنه برشمارند پتن دو تلهه دارد سنگین و شهری طول صد و هفتده درجه و ده دقیقه عرض بست و سه درجه و سی دقیقه گزیده گاو برآید گویند هیچ روز پنجاه کروه در نور در قطعی نیکو یافتند و در دستها بارمغانی برند سده پور قصبه ایست برکنار سرستی بزرگ بر منش جاینگر بزرگ شهریست باستانی سه صد تنجانه در و نزدیک هریک گولاسے و فراوان برهمن آباد و چانپانیر گزین ذرایست برکوهے

بس بلند دو نیم کرده انان دشوار گذار چند جادر و از با برنشانده و دیگر قریب شصت گز بریده تخته بند گردانیده اند و بهنگام کار بردار ندمیوه خوب شود و سورت از نا مور بنا در دریاے پتنی نزد او بگذرد هفت گروه بدریاے شور پیوندد آمیسر آن طرف آب بندر لیست از توابع او در قدیم شهری بزرگ بود و بندر کهدیوی و پیسار نیز از مضافات او میوه خاص انساس فراوان شود و روغن خوشبو هم گزین پدید آید روشنی کنش از فارس آمده بنگاه ساخته اند زندو پاژند برخوانند و دعا برسازند و بیمرو ع گزین قلعهٔ دارد آب نربدا از کنار او شده بشور دریا در شود و از همین بنادر شهر بندر گاوسی و گنڈ بارو بها بهوت و بهکو راز توابع اونزدیک قصبه بانسوت شکارگاه لیست بدر ازے لبث کرده و پهنا چهارده فراوان آهو و دیگر جانور در رود آن چکله لیست سبز و شاداب ساحل دریاے نربدا نشیب و فراز ندارد هر گاه سورتهٔ ملکی جداگانه بود پنجاه هزار سوار و یک لک پیاده و بندرگے آنجا تو هم کملوت و اشت و راز از بندر کمبهت تا بندر آمرائے صدر لیست و پنج کروه پهنا از سرو حد تا بندر دیو هفتاد و دو شرقی احمد آباد شمالی ولایت کچه جنوبی و غربے شود دریائی هوا سازگار میوه و گل فراوان انگور و خربزه نیز شود و این سرزمین نه تخت مهرجا الوسی نخستین که بسورتهٔ جدید نامور از قوم نے در رخت نزار رود رهم پیچیدگے کوهستان بدو کسی پے بزوی ناگاه بجرد گزینی راگذاره افتاده و ازین آگهی یافتند سگنین قدیمیست بچنه گڈه زبان زور روزگار سلطان محمود پیشین بزور برگرفت و در پایان آن قلعه از سنگ برساخت او هم قلعه لیست در هشت کروهے بالاے کوه امر در خرالبست و سزاوار آبادے و هم دران نزدیکی برفراز کوه کرنال قلعهٔ لیست فراوان چشمه رود و بزرگ معبد جین و بندر کونده گولیات دران نزدیکے دو مرحلت بدو رسی یک کروه بندر بدان منسوب و نیز مرعقب چونه گڈه جزیره لیست سیال کوکه نام دارد و پهنا چهار کروه بیوست آن جنگلی است سے کروه درسی خرد رو میوها در رود برسنے گولیان ابگاه و آن سرزمین سارگر گو بندر نزدیک موضع توتگا کو شادریای پهنا در یای شور پیوندد ماهی چنان نازک شود که اگر زمانی با آفتاب گذارند گداز د شسر گزین و اسپ بالیده تازکوت بهرسد و در رو مین گزین تم + پتن شهر لیست بر کنار شور دریا سنگین قلعه دارد و آزا پتن هومنات خوانند بندر لیست بزرگ قصبه اداره نه قلعه از سنگ همه زمین درسه کروهے دریاے شور شمشیر گزین شود و دران نزدیکی چاهیست از آبهاے او در برسش افزاید + بندر سنکلو رد یو لور بندر و گورے نارو احمد پور و مظفر آباد و درین سرزمین چشمه سرستی از نزدیک سومنات برآمده و پرستش کنده برهمن فراوان ازان میان سومنات و براسچے و کورے نارایس سترگ برشمار بندر و درین نزدیکے میان دریاے هرن و سرستی پیش ازین به چهار هزار سال دکسری بخانه بخش کرور جادوان با کیدیگر خندان خندان آویزه افتادند و مهره او ران آشوبگاه روزگار سپرے شد و شگرف داستانها برگذارند و واقعه ناگزیر کرشن درنیم کروهے پتن سومنات بهانکا تیر سخت در انجا سری کرشن رسید در کنار دریاے سرستی زیر درخت پیپل فرو شد و این هر دو جا بزرگ معبد اند یشند درین سرزمین جوارے سالی سه بار شود و نزد او دو حوض است یکی را جمنا گو بند و دیگرے را گنگ آب در دن بر جوشد در و مبارے شود تهکی ماهیان این دو چشمه سه چشم سوے در پیشانی و میان منکلو رد جو او از زمینی است که موج دریای شور فرو گیرد گو بند در سالی روز همین آب شیرین آید و چنان برگذارند در باستانے زمان یکدم آب گنگ احتیاج افتاد مر تاضی شارت بآن زمین کرد و شیرین آب تراوش نمود از ان باز در همانروز این شگرف نمودار حیرت افزاید و هر هر دو الوس ساجوت از قوم کملوت لبسر برد کلانی این دیار بدیشان گراید و جمعی ابیر باشند ایشان سابا بریه خوانند و درسومین در پایان کوه سر و پنجه قلعهٔ لیست بزرگ و فراز آن کوه قلعه تاشے اگرچه آبادی ندارد لیکن سزاوار آن و بزرگ معبد جین و بندر کوکه بدین زمین گراید و جزیره بیرم پیشتر حاکم نشین بود و درازی و پهنا نه کروه کوهچه لیست درمیان دریاے میدار قوم کول را در انجا بنگاه و رجار مین بندر مهوه طلاجا طانقه والی لبسر برند و پنجمین جگت آزاد و ارکا نیز گو بند کرشن ازمتهرا آمده آنجا بنگاه ساخت و دران رخت هستی بر لبست بزرگ نیایش گاه برهمن + جزیره سنکو دهار طول و عرض چار کروه داخل این بوم بر شمار دو نزدیک آرام رائی جزیره لیست بدرازے و پهنا هفتاد کروه مقدار نیم کروه زمینی است بیشتر سنگین اگر اورا بکمند

در هر چهار طرف او در پاے شور بگرد و ملک ایاز خاصه خیل نشین محمود گجراتے چهارم بخش ازان بر کنده بندر آرامرای بر لب پاے سنادر سر کوب قوم باوجل در آنجا بسر برند و در ششمین برده گسار لست بزرگ و درخت زار انبوه و فراخ مرده با در هفتم با کهله باشند و در بن ولایت کاتهی گان نوات ایشان اهیر تبار اند کدو بر نمی آنهار اتازی نشاد بندار ند عیار دهمان دوست باشند پخته هر کیش خورند حسن فراوان دین کوده چون جاگیر دار مردم نخست چنین بیان گیرند که ازنا پارسائی زن مرد مانه پر سود نزد کاتهی کنار آب مندهی گردهی باشند الا اهیر آنهار اپور پچه گویند و در شتم جهانگیر بندر لست کنار دریای شور قوم واجی بسر برند نهم قوم جاران بهاٹ بصورت موجود گشتن جاران باظهار بنود آنکه نماد یو از غرق چنین خود جاران نام آمد پکری آذرید و بتمار کا دسواری خود بدید پسر و گویند شور بر گفتی بود ستالش سرائیدی و از گذشته و آینده آگهی دادی ثناء او رابدان نام خواندند و ستالش بر گویند و نسب نامه بر خواندند و هنگام کار زار داستانهای دلاورے گذارش نمایند و لی برو هند و بخشی سالار عیب گوئی نمیز بهره باشد و در هندوستان کم بزرگے باشد که چندی از اینها با او بنود و بهاٹ نیز در آفرین خوانی و دلیری و معرکه آرائی و تاریخ گوئی بایشان همتا اگرچه بهاٹ در اعتبار ازین زیاده باشد لیکن در شمشیر جاران و برخی چنان سرایند که جاران به بحر و خواهش اینوے طراز ستی بر گرفت و بهاٹے از غرق چنین مهادیو دارنده استانها گذارش نمایند و میان چارنواده از سر کار سادهآباد و پٹن و سورهه اشست گاهیست بدرازی نود کروه و پنجا از هفت تاسی آن باران تامند پیشتر از موسم باران شود و یا بجو شد و این سرزمین را فروگیرد و باش یابد افتند و چون بزیش ابر فرو نشیند آب روی در کمین هند بسیاری از جا خشک گردد و نمک فراوان شود و در پر گنه عمالا واره و جابین فراهم گردد احمدآباد شرق رویان و غرب رویان دلایتی است بزرگ جاگانه آن را آنچه گویند و راز دولست و پنجاه کروه و پنجا صد کروه مغرب رویه او سند بیشتر دشت و ریگستان است پس آنجا گزیده شود تازی نشاد و اندوه شتر بسیار خوب شود بزرگ آن سرزمین از سر گروه جاود نست سیاه این اولوس ده هزار سوار و پنجاه هزار پیاده مردم نکوده و بلند بالا و دراز ریش حاکم نشین شهر بیج و قلعه استوار دارد و جانب جنوب بندر لست بزرگ و اجسام گویند بوے مذکور خویشاوند بیشتر از زمان اکبر اول جام ایلس از آمدیده و ماه از ولایت برآورد و داد و در سورتهه میان ولایت جیوه باوجل وچاران و تونبیل بنگاه ساخت و دیگر نیک زمینها بر گرفت و شهر تو انگر اساس نماد و این زمین را آنچه خرونامند قصبات و زمین کشتکار بسیار دارد و حاکم نشین تو انگے هفت هزار سوار و هشت هزار پیاده بدوی گرایند شتر بزرگ خوب شود و میگر بخ ولایت است آنرا پاک گویند دریای مندر سے میانه بگذرد و حاکمی جداگانه دارد و بنگاه دونگر پور و مالوه سوا لسواله و آن را نیز مرزبانی جدا و متصل سر کار پٹن ولایتست حاکم نشین قصبه سروهی و قلعه الیست الوگڈه نام دوازده ده در ماباد است و آب و علف فراوان و نیز ولایتی است شرقی دریا شالے مندهولی نامدوت غربے چانپانیر دراز شصت کروه پنجا چل بوے چوهان حاکم نشین قصبه موهان فیل صحراے فراوان میان سر کار سورت و مندر بار کو هستانی است آباد آن را بگلانه گویند بوے رامپھل شفتالو و سیب و انگور و انناس و انار و ترنج بس خوب شود هفت قلعه نامور دارد ازان مولیر سالیس گزین میان سر کار نادوت و مندر بار کوهستانیست دراز شصت کروه چنا چل اولوس کوهل از قوم راجپوت بسر برند آب این سرزمین بس زبون بسخ و سل بس گزین شود و سر کار صد و نود و هشت پر گنه بدین صبه گراید ازین سیزده بندر جمع چهل و سه کرور شصت و هشت لک دو هزار سے صد و یکهزار لک شصت و دو هزار شش صد دست و هشت محمودے و سه ربع حاصل بنادر زمین پیوده غیر سورت که نقد لست یک کرور شصت و نه لک دسی و شش هزار و سیصد و هفتاد و بیگه و سه لسوه ازان میان چار لک دست هزار و دست و هفتاد و چهار دام سیور غال بوے شصت و هفت هزار و سه صد و هفتاد و پنج سوار شتاد و هشت هزار و نه صد پیاده

جدول فرمان روایان از قوم سلنکے

نام	سال وماه	
اسبسراج	شصت سال	

۴- جوگ راج	سی و پنج سال	
۳- بھیم راج	بست و پنج سال	
۴- بھورد یو	بست و نہ سال	
۵- بچے سنگھ	بست و پنج سال	
۶- رنبادت	پانزدہ سال	
۷- سامنت	چہار سال	

ہفت نفر یک صد و نود و سہ سال فرمان روائے کردند

جدول دیگر

نام	سال و مہ	
۱- سورا راج	پنجاہ و شش سال	
۲- جیانند	سیزدہ سال	
۳- درگھ	یازدہ سال و شش ماہ	
۴- بھیم	چل و دو سال	
۵- سدھ راج	پنجاہ سال	
۶- کمار پال	بست و ہفت سال	
۷- للول	بست سال	

ہفت تن دو صد و بست و یک سال پور بر پور فرمان روائی کردند

جدول دیگر

نام	سال	
۱- ببیا	شش سال	
۲- کرن	سے و یک سال	
۳- جے پال	سے سال	
۴- ہردسول	سے و دو سال	
۵- ارجن دیو	دہ سال	
۶- کمند دیو	نوزدہ سال	

شش نفر یک صد و بست و ہشت سال ز قوم بھیلہ کامیابی داشتند

جدول دیگر

	نام	سال و مہ	
	۱- سارنگدیو	بست و یکسال	
	۲- بلدیو	سی و چہار سال	
	۳- سلطان مظفر نایک	چہار سال	
	۴- سلطان احمد	سی دو سال	
	۵- محمد شاہ	بست سال	
	۶- قطب الدین	ہفت سال و شش ماہ	
	۷- داؤد شاہ	شش ماہ	
	۸- محمد	پنجاہ و پنج سال	
	۹- سلطان مظفر	پانزدہ سال	
	۱۰- محمد شاہ	یک سال و شش ماہ	
	۱۱ سلطان محمود	ہیجدہ سال	
	۱۲- نصیر خان	چہار ماہ	
	۱۳- سلطان بہادر	یازدہ سال	
	۱۴- سلطان احمد	ہیجدہ سال	
	۱۵- سلطان مظفر	دوازدہ سال	

پانزدہ نفر و صد و بست و ہفت سال و یازدہ ماہ سلطنت راندند

ہندی نامہا چنان برگزارد و سال ہشت صد و دوازدہم تاریخ یکم ربیع الاول صد و پنجاہ و چہار ہجری تحتین بسراج شمع دولت افروخت و گجرات جداگانہ سلطنت شد راجہ سری تھور دیو مرزبان قنوج سامت سنگھ پرستارے را از بدگوہرے وفتنہ اندوزی او بگونیتی فرستاد و خان خانان یغمائی ساخت زنش آبستن بود و خارناکائے در پا بگجرات آمد و در صحرای بکسی بزاد سہیل دیو نام راکہ راز ستگان جہان بود بر وگذر افتاد و دلش بدرد آمد و بہ یکی از گردیدگان خود سپرد و بر ادھن پور بردہ بہ تیمارداری ہمت گماشت چون کلان سال شد بہم نشینی فرومایگان تباہ اندیش دل آزاری و رہزنے پیش گرفت و ہنگامہ بہ کاران فراہم آمد خزینہ گجرات کہ بہ قنوج میفرستند بدست آورد و از انجا کہ سعادت سرشت بود جانپا بقال بدو پیوست شمشیر اخود رہنمون آمد و از بد کرداری بخوب کرداری گرائید و در پنجاہ سالگی فرماندہی یافت پٹن آباد کردہ اوست گویند برای تختگاہ ژرف نگہی بکار برد و سخت نکو دو بنمود اصل نام گاوجرائی گفت شگفت زمین دیدہ ام اگر بنام من آن شہر آباد گردد رہنمونی کنم پذیرفتند او بدرخت زارے نشان داد کہ خرگوشے با وینزہ سگ در شدہ بود و بہ نیروے بازو رہائی یافتہ راجہ آن سرزمین آباد گردانید و اصل پور نام برنہاد و اختر شناسان برگذ اردند چون دو ہزار و پانصد سال و ہفت ماہ نزدیک رسے شود خرابہ گردد از زمان فرسودگے و زیان کردے نہ والہ گفتندے چون بزبان آن دیار گزیدہ اپٹن گویند بدین نام زبان زد روزگار راجہ سوانگی دختر خویش را بہ پسر دندک از نژاد راجہ دہلی تخدا کردہ بود نزد یک بنادن بود در گذشت شکم دریدہ فرزند بر آوردند ماہ شانزدہم منزل بود اہل ہند آن را سول گویند بدین جہت مولود راج نام نہادند سامت سنگھ بہ فرزندی بر گرفت و بہ تیمارداری ہمت گماشت

چون بزرگ شد از دمسازی خراب بسنجان به تباه اندیشی افتاد و راجه دوستی سلطنت بدو نامزد میکرد و دو هر هشیار سلی زمی گردید آن شوریده بخت را کالیوه ترمی ساخت تا آنکه آن نافرجام جهان لشکری ولی نعمت نموده نام بزرگی بر خود نهاد و در زمان جامسند چهار صد و شانزده و هم چرخی هزار هشت صد و چهار کبا جیت سلطان محمود غزنوی بر زین دیار چیره دستی یافت لیکن در گذاشتن مرزبانے از پیش خود به دیندالیست یکی از زنه اورا جها سپرد و هر ساله پیشکش قرار داده از ره سند باز گشت شگفت آنکه سلطان نجواهش راجه دست نشان خود یکے را از بهان نزاد پای بند همراه آورد و چون چندی بر بن گذشت راجه آن مقید را باقتضای همبنا کی دور اندیشی از سلطان طلب نمود و چون نزد یک رسید راجه خود پیشتر رو ان شد تا بگرهران او را مدد پیوندد همانروز که یکی خواهند شد راجه زیر درختی زمانی بغنود و شکاری جانوری چشم او در ربود و دران عهد کورنا هنیا را فرمانده لشکر ختندی سپاه ناسپاس همان بندی را بجا بلی دریگزید نداو را دستگیر ساخته و کمر بال لنگهی زبیم جان آزادی راه بجز دگرفت چند انکه جیسنگه را پیمانه زندگی لبریز گشت درین هنگام از صحرائے ناکامی رسیده جانشین شد بسیار تی که برگزیدت راجه جی پال از بد سرشتی و لی نعمت خود را از ره داد و برای نیائی پایدار جاوید نفرین اندوخت للعمول ایسری بنود شالیسته از گروه باکهلگزیدند و در فرمانروائی کران سپاه سلطان علاء الدین گجرات بر کشود او نهر میت یافته بدکهن پناه برد اگرچه بپیشه از ین مزالدین سام و قطب الدین ایبک نیز بدین دیار آمده بودند لیکن از زمان سلطان علاء الدین بسلطنت دهلی بار گردید در زمان محمد بن فیروز شاه نظام سنخرج کرا و را راستی خوان گفتندی به نیابت حکومت کردی چون سیادی او دلنشین آمد معزول ساخته ظفر خان پور وجیه الملک نایک را ایالت داد و تخستین دره آویزه رخت هستی بر بست اندازهٔ این مدت از حال فرمانروایان دهلی گرفته آید پور ظفر خان تاتارخان نام بگو هر و تباه سرشت بود دران هنگام که سلطان محمود در گذشت و او رنگ نشینی دهلی بسلطان محمود رسید روزگار سختی بر آشفت و ظفر خان بگوشه نشست تاتارخان بهانه بزرگی فراهم آورده بدهلی روانه شد و بهانه فرمود ه پدر مسموم در گذشت ظفر خان از پیشوا بر آمده خطبه و سکه بنام خود ساخت و سلطان مظفر شهرهٔ آفاق شد باز سلطنت جداگانه گشت و حکومت آن دیار به لوس نایک قرار گرفت پدر وجیه الملک را از کیش برهمن بر آورده بودند پرتاتارخان احمد نام بجان گرائی بزرگ خود همت بست و بجاے جد نشست و زبان زدگی جاوید اندوخت احمد آباد آساس نهادهٔ اوست با بله فرمی دستان طرازی زد نیا بر کنارهٔ میز لیست روز جشن که هنگامه ساز خوب غفلت بود و دوازده غم خود را از هم گذرانید پس بجد پر داخت و بجاوید پشیمانی در شد و قانفس و اپسین بداد گرمی کارسازی پای همت افشرد چون داود را ذنا شالیستگی بکینج خمول بردند فتح خان را بکلانی برگزیدند سلطان محمود لقب نهادند بایه شناسی داد گرمی نام بر آورد و بخشش و بخشایش را حصار خود گردانید ملک شعبان خطاب عماد الملکی داشت شگرف یادریها نمود در زمر عنفوان دولت تروستان اعتبار گزین جهان شکری خداوند خویش حیله اندیشیده ند و نخستین بر انداختن این فرو هیده مرد اخلاص مند بجا عرآورد ند با بین پخته کاران عنصاساخته بسلطان سازنده از انجا که دنیا داران برخوبشتن بلرزند آن یکتای جهان عقیدت را بهندان برنشانیده ند و بسیج جهان شکرے شد نزدیک بود که کار او به انجام رسد عبد الله دارو غه فیلخانه که بسلطان راه سخن داشت پاکه امنی آن سعادت سگالان تباه اندیشی بدگوهران گذارش نمود سلطان بلطائف الحیل در ارهائی داد و فرمانیگان را پرده آزرم دریده شد با ویژه برخاستند چندی از خاصه خیلان و غلامان بادار و نگهان فیل پائے همت افشرد ند و فیلان نیز در مالش بدگوهران یاور آمد ند و آبروی ناسپاسان ریخته شد و هر یکی برنگی باد افراه یافت چون روزگار بسر آمد بدستیاری امرا مظفر خان پور او جانشین گردید و سلطان مظفر خطاب یافت و به نیکوئے بسر برد پادشاه سلیمان جاه شاه اسمعیل صفوی گزیده کالای عراق یار مغانی فرستاده او نیز نیایش دردمی بجا آورد و چون در گذشت پسر او سلطان سکندر لقب نهاده مسند آراشد عماد الملک نام فرجام او را در کنتر صتی از نهم گذرانید و نصیر خان برا و راه را بسری برنشاند امرا در کمین برنشستند او از بادشاه مدد گاری خواست و عضدت اگر فیروزی سپاه بیاوری آید بنده نیپ با توابع و چند کرور تنگه پیشکش شود چون ناسپاس پوند پیرائی نیافت درین هنگام بهادر پور سلطان مظفر نخوهش اربیان از دهلی بآن دیار رخت امرا بدو گرویدند در زمان پدر از رشک برادر نیارست بپوئش سلطان ابراهیم لودی دهلی آمد صحبت در نگرفت امرای جونپور

بسری طلبیده اشتند سگالش آن طرف داشت درین هنگام هوا خواهان از گجرات عرایض فرستاده نیایش گری کردند و نخواهش طبیعت بهگاهی شگاه شدو کامیاب آمد بدو دهش چار چین دولت را شتاداب گردانیدو با همایون پادشاه بنابر بعضی جهات آبدیده برخاست شکست یافته بناکامی بهرست وچون هستی او پنیستی انجامید میران محمد مرزبان خاندیس که خواهرزاده سلطان و درزندگی اورا جانشین کرده بود امر اغیابانه بنام او خطبه بخواندند امادر کمتر زمانی بگجرات نارسیده روزگار او بسر آمد محمود بنیرهٔ سلطان مظفر که در بنادول بندر بود بجای جدش نشست بهمان نام بگوهری باچندی نزدیکان اورا زهم گذرانیدو بیهانه طلب سلطانی دوازده امیر را نامه زندگی در پیچید اعتماد خان از پیش بینی نرفت بامدادان کهتران افزا هم آورده بپیکار برآمد و آن شایان نیستی را از هم گذرانیدو رضی الملک نام از نژاد سلطان احمد نخستین را سلطان احمد خطاب داده کارفرمائی را پیش خود برگرفت چون سلطان کلان سال شد اعتماد خانرا اندیشه دیگر در سر آمد و بخانه یکی از دمسازان خود بنده رهگرای نیستی ساخت و دیگر خردمانی را شناسا دست گرفته سوگندها خورد که پسر سلطان احمد پسین بهست بستان سر آید بر نام بزرگ برنهاد و سلطان مظفر خطاب داد و دستار حکمرانی گرانید تا آنکه تصرف اکبر پادشاه در آمد السلطنة هی الحکومت

صوبهٔ اجمیر

از دوم اقلیم و از از موضع بهکر و مضافات انبیتا بیکانیر جیسلمیر صدو شصت و هشت کروه پهنا از نهایت سرکار اجمیر تا بانسواره صدو پنجاه خاور رویه اکبر آباد شمالی قصبات دهلی جنوبی بے گجرات باختر سودیا لپور ملتان بوم ریگستان آب دور برآید و سرمایه کشت کار بریزش ابر زمستان نزدیک باعتدال تابستان بسیار گرم ربیع کم شود و جواری لمدره و موٹھ فراوان هفتم یا هشتم بخش غله بدیوان گذارند نقد کم عام درنے لبست خرگاه آسا لبسر برند و کوه جنوبی و جاهای دشوار گذار در وهگی سرکار چیتور را نادر از جمل کروه دسے پهنا سه قلعه بس نامور چیتور حاکم نشین کو نجهله مانذل در موضع چاور از مضافات کوکنده کان جسد و در جیتین پورو جز آن از توابع مانذل معدن مس فراوان سود و بهره دار بومی را از پیشه را اول گفتنے واز دیر باز دانا گویند از قوم مهلوت خویشتن را از نژاد نوشیروان عادل بر شمارند بزرگ نیاک ایشان از نیرنگی روزگار به ولایت بهار او فتاده بمرزبانی پرمار روشناس گشت پیش ازین ششصد سال پرمار را غنیم گرفته و بسیار سے غرو شدند بانا نام خردسالی را مادرش از ان آشوبگاه گرفته و براجه مندلیک بهیل پناه برد چون کلان سال شد گاو چرانی و نخچیر انگنی پیشه برساخت چند انکه بجاگیرداری نام برآورد و از نزدیکان راجهٔ اعتماد دولت گشت چون راجه سفر واپسین نمود چهار برادر زاده او در رجانشینی باهیگر بگفتگو کردند آخر همه را رای برین شد که بانا کلان تر باشد و از فرمودهٔ او نگذرند او سر بازمین روزی یکے از چهار تن را خون از انگشت برآمد بر پیشانی بانا از ان قشقه برکشید و دیگران نیز او را بکلانی برگرفتند و خود را بت استقلال برافراشت و نانا امروز روانی دارد و هر کرا نانا سازند قشقه از خون آدمے برکشند و آن ناسپاس هیچ را به نزاس خانه نیستی فرستاده و در صحرا نوردی برنج نام ریاضت وری را جانور اندیشیده تیر در کمانخانه نهاد و او را از صفای ضمیر دریافته آگاه ساخت بانا پژسارای روے بخدمت گرمی آورده گاه بگاه پرستاری نمودی و زمانی در انویدر اجگی داد و دشگرف داستان برگزارند چون در موضع سیسودا بنگاه ساختند بدان جهت سیسودا گفتند و چون در آغاز کار رهنمی به تیمار ایشان پرداخت لهذا ایشان گروه دانند و چون رتن سین را روزگار پسری شد از سین خویشاوند او را به راجگی برنشانند و را خطاب داد و دهم پشت هندالیائی است که معاصر اکبر پادشاه بود و داستان سرایان باستانی چنان برگزارند که سلطان علاء الدین خلجی فرمانروای دهلی شنید که راول رتن سین مرزبان میواربه منی دارد نخواهش او در آمد او سر باز زد سلطان بالش او لشکر کشید رتن سین در چیتور در نشین آمد سلطان زمانی در از رنج برد و سود مند نیامد بحیله اندوزے در آشتی و دوستی برزد راجه پذیرفته بکرمهانی فتاد سلطان با معصومان فراز قلعه برآمد و انجمن گرمی شد تا بود یده راجه را بر گرفته روانه شد گویند صد کس نامور همراه برده بود و صد نامور بسان خدمتگار تا فراهم شدن مردم راجه را بار داد و آورده و غریو از جهانیان برخاست سپس اجه را در تنگنای بند داشته در طلب مقصود کوشش نمود کاردیدگان حقیقت منش راجه برگزارند که سلطان راجه را نیاز اورد انچه خواهش رفته باد گیر شایستگان شبستان می آوریم و عرصه داشتی از جانب

آن عفت پناه نیز پرساخته گذرانیدند و اضافهٔ غنودگی برخواندند سلطان دلخوش شد دست آنها را دوباز داشت و به نیکوئی پیش آمد گوینده مقصد کیدا و رآئین زنان بڈوئے نشستند و بسیج درگاه سلطانی پیش گرفتند و چنان وانمودند که رانی با بسیارے پرستاران بر درگاه می آید چون به نزدیک دربار رسیدند بعرض رسانیدند خواهش آنست که رانی راجه را دیده بشکوهی دولت رود از شادخواب بی پروائی راجه را بدیدن فرستاد و دران اثنا قابو دیده ازان لباس برآمدند و راجه را برداشته روانه شدند راجپوتان مرتب بقرینه استاده آویزه شاهی شگرف می نمودند تا فروشدن چندی راجه بخیمهٔ راه می سپرد و آخر این بار کوراوا دل چوهان ایستاده جان فشانی نمودند و اول بسلامت بچیتور برآمد و عالمی بشگفت زد افتاد و سلطان چون فراوان محنت دیده بود کارنا ساخته بدهلی باز گردید پس از چندگاه بازهمان اندیشه در سر گرفت و ناکام برگشت و اول الذین بحامروا دل تنگ شده بود چنان بخاطر آورد که اگر درین هنگام سلطان را به بیند شاید دستی روی دهد و راه کشاکش روزگار رهائی یابد به نیروئی یکی از فوجداران بهفت کروهی فتنه سلطان را دیده و از نامردمی راجه را ازهم گذرانیدند و در آشوب گاه راول را سین خویشاوند او را جانشین گردانیدند سلطان بلگشته بجا صره رو آورد و قلعه را برگرفت و در آویزه فرو شدند و زنان همه بسوختند جیسلمیر و اودان کوهستان لسبری بر و سلطان مالدیو چوهان حاکم جالور را ایالت چیتور داد و چون با بادی ملک درماند جیسلمیر را طلب داشته داماد ساخت و بوسیلهٔ او ولایت معمور شد چون درگذشت فرزندان او را تابود ساخته علم استقلال برافراشت و جمعیت این بوم شانزده هزار سوار و جیل هزار پیاده لیکن بسیاری دیگر زمینها گرفتند چنانچه در وقتی سانگار را یک لک و هشتاد هزار سوار ملازم بود پیاده مه اوان +

مارواڑ و راز صدکروه پهناشصت کروه سرکار اجمیر و جودهپور و سروهی ناگور بیکانیر و دهل این اندیار ملاوولوس را تهور را بنگاه جون مغرالدین سام از کارزار پتهورا او را برداخت پیکارجی چندر اجه قنوج در سر گرفت راجه در گریپائی تنگ و رشد و بسیاب نیستی رفت نزاد او بناکامی افتاد و سنبها بادرزاده او درش آبادی بود او نیز با بسیاری بعدم آباد شتافت و سه پسر او سوتیک و اسوتهاما و اج بیسج گجرات فرا پیش نهادند و دریای نرودیک سوجت دم آسایش برکشیدند و درین شهر گروه برهمن بسر می برد و از دست قوم هینه آنار مندو درین هنگام تاراج آمد و این عزت گزینان بیرون شده دامن درانگی دادند و شکست بغنیم افتاد و برهمنان ایشان را گرامی داشته بگونا گون نیایشگری نگاهداشتند و گرونا کامی تخمی سترده شد چون اسباب دنیا فراهم آمد تیزدستی نموده ولایت لکهیار قوم کوهل برگرفتند و کارشان بلندی گراے شد سوتیک بدا شده ایدر و لازمینها برآورد و آرج به بکلانه شتافت آن ملک را ازکولی بستد و ازان پس تا امروز نژاد اینها درین ملک اسوتهاما کر و ساڑواڑ ماندرفته رفته کار فرزندان او بلندی گرفت چنانچه نالدیو که شانزدهم پور او دست بسیار بزرگ شد شیخان سانزدیک بود که در آویزهٔ او کار سپری شود این ولایت فراوان قلاع دارد یکی اجمیر و جودهپور و بیکانیر و جیلور و امرکوٹ و ابوگڈهه و جالورنس گزیده هاڈولی سرکار ناگور را گویند قوم هاڈه باشند هفت سرکار صد و نود و هفت پرگنه بدین صوبه گراید زمین دو کرور و چهار و لک دسی و پنجزار و نهصد و چهل یک بیگهه هفت لسبوه جمع لست و شصت کرور و هشتاد و چهار لک و یکهزار و پانصد و پنجاه و هفت دام ازان میان لست و سه لک لست و شش هزار و سه صد رسی و شش دام سیور خال بوے هشتاد و شش هزار و پانصد سوار سه لک و چهل و هفت هزار پیاده راجپوت +

صوبهٔ دهلی

از سوم اقلیم و بازاز پلول تا لودیانه که بر ساحل دریای ستلج است صد و شصت و پنج کروه پهنا از سرکار ریواری تا کوه کماون صد و چهل و یکراز حصار تا خضر آباد صد و سی و سه خاور و رویه دار الخلافه آگره میان شرق و شمال پیوسته نخیر آباد و صوبا و دهه شمالی کوهستان جنوبی صوبه آگره و اجمیر غربے از گزین دریاهاے این صوبه گنگ و جون آغاز پیدائی این هر دو رود بار کسے نشان ندهد و دیگر رود بارها فراوان همه از کوه شمالی آب و هوا به اعتدال نزدیک بسیار سیلابے و برخے جا کشت کار نخصلی شود میوه و گلها گوناگون و عمارات عالی اد نگ

وحشت فروع افزاے چشم وعبرت افروز دل ودر پیدائی گزیده کالاے هفت اقلیم کم همتا دهلی از معین ومزین شهر پانخت اندرپت نام
داشت طول صدوچارده درجه وسی دقیقه عرض بست وهشت درجه ویازده دقیقه اگرچه برهفت از اقلیم دوم انکارنه تواند نمود
وعرض زحال آگهی بخشد وسرآغاز کوه جنوبی ازان شناسند سلطان قطب الدین وسلطان شمس الدین درقلعه تغلق آباد البسری برومند سلطان
غیاث الدین بلبن قلعه دیگر اساس نهاد وآثار مزعین اندیشید وعمارتے دلکشائی برساخت غرالدین کیقباد برساحل دریاے جمن شهری دیگر آباد
گردانید وآنرا کیلوکهیری گویند امیرخسرو درقران السعدین این شهر وقصر ابرسے ستاید والحال مقبرهٔ همایون درانجا سلطان علاالدین شهر دیگر
بنیاد نهاد وقلعه نو برساخت آنرا سیری گویند وقلعه تغلق آباد ازآثار تغلق شاه وسلطان محمد پورا وعصری فراهم آورد وبلند ایوانی برافراخت وهزار
ستون ازسنگ رخام بکار برنت ودیگر منازل دلکشائی بردی کار آورد وسلطان فیروز بنام خود شهری بزرگ آباد کرد وبدریاے
جون بریده به نزدیک روانه ساخت دسه کروهی فیروزآباد کوشکی دیگر برافراشت جهان نما نام سه فرسخ نقسب زده بود بابرد گیان سواره
برگذشتی بلطرف دریاے خرید وبجهان نما دوکرده ودهلی قدیم بگذارده همایون قلعه اندرپت را تعمیر فرمود ودین پناه نام نهاد وشیرخان
دهلے علائی را دیران کرده جداشهرے برآراست وسلیم شاه پسرش درسنه نهصد وپنجاه وسه سلیم گده بنا گذاشت وآن تاحال درمیان
دریاے جمنا محاذی قلعه شاهجهان آباد قائم است اگرچه برهفے ازفرامندهان درزمان دولت خود بنائی گذاشته دارالسلطنت گردانیدند دهر
کدام شهری احداث نموده اما درممالک وبردست تختگاه فرمانروایان هندوستان دهلی مشهور بود تاآنکه درسنه یکهزار وچهل وهفت هجرے
مطابق سنه دوازدهم جلوس خود صاحب قران ثانی شهاب الدین محمد شاه جهان پادشاه نزدیک آبادی شیرشاه شهرے آباد کرده به
شاهجهان آباد موسوم گردانید واز آباد شدن این مصر معظم جمیع شهرهاے سلاطین پیشین که اسم نام برقوم شده ازنام افتاد وشاهجهان آباد
معروف گردید قلعه آن ازسنگ سرخ تعمیر یافته مشتمل اقسام عمارات عالیشان زیبا وانواع قصور روح افزا دریاے جمنا جنوب وپایین
قلعه میرود وشاه نهر که علیمردان خان ازین دریا ازکوه سرمور بریده آورده درکوچها وبازارها رونق افزاے شهر ونیض بخش شهریانست
ودرون دولتخانه شاهی رسیده تالاب باوحوضهاراالبالب وباغهارا سیراب می سازد ✦ بیت هرسو نهری دران گلستان ✦
خیزان افتان چوخیل مستان ✦ حصار شهرپناه ازسنگ وسارد وح اساس یافته مردم هرجا ازدوم وزنگ وشام وفرنگ وپارس وعراق
وعرب وعجم وسائر ولایات هند وغیرآن دران مصر جامع توطن گزیده بکاروپیشهٔ خود واشتغال دارند سبب تجملات امارت زنان مصر
جامع درهیکروز سرانجام می توانست شد اگرچه درهرکوچه وبازار مساجد ومعابد وخوانق ومدارس بسیار بود اما درمیانه شهر مسجد جامع پادشاهی
درسنه هزار ودشصت هجرے مطابق سال بست وچهارم شاهجهانی ازسنگ سرخ وکنیدهاے آن ازسنگ سفید وسیاه باستحکام تمام
اساس یافته درکمال رفعت ووسعت وبکمال زیبائی وعذرت است شاید به ازین مسجد کمتر توان یافت نظم رضحنش فیض دیگرمتنوان یافت ✦
زحوضش آب کوثر متنوان یافت ✦ زرفعت آسمان یکپایه او ✦ مه وخورشید زیرسایه او ✦ رواقش قبلهٔ اهل یقین است ✦ نظیر
مسجد اقصی همین است ✦ القصه شهریست درکمال وسعت ونهضت ومصریست مرکز سلطنت اسلاف آن مقابر ومزارات سلاطین
پیشین ودرویشان حقیقت آئین بسیارست اما مشهورتر مقبرهٔ نصیرالدین محمد همایون پادشاهست که درگیلوکهیری کیقباد برساحل دریاے
جمنا واقعه شده ومقابر امراو وزرا وعلما وفضلا که هریک درزمان خویش شهرت داشت آنقدرست که بشمار درنیاید از جمله مزارات درویشان
که مشهور بولایت ومعروف بتقرب الهی اندمشش هفت کروهی شاهجهان آباد خواجگان خواجه قطب الدین بختیار کاکی بن خواجه کمال الدین احمد
اوشے است اگرچه این شهر باحال مایان بازنماید وهمین اندرزها برخواند لیکن امروز پیشین دهلی بیشتر خراب وگورستان فرادان آباد
خواجه قطب الدین اوشے وشیخ نظام الدین معروف باولیا وشیخ نصیرالدین محمود چراغ دهلی وملک یارسیران وشیخ صلاح وملک کبیر اودیا

و مولانا می محمود حاجی عبد الوہاب و شیخ عبد اللہ ترمذی و شیخ شمس ترک بیابانی و شیخ شمس اودھ و امیر خسرو و بسیاری ایزد شناسان حق پرست
درین سرزمین خواب و اپسین دارند سلطان شہاب الدین غوری سلطان شمس الدین و سلطان قطب و سلطان محمود عادل و سلطان محمد فیروز و سلطان
جلال سلطان سکندر لودی ما خوانجگاہ و بسی زندگان ہم بہ امی خواب و اپسین و گزین جاہا و باغہا برساختند طبیعت پژوہان اسرار پادشاہ خواب عشرت
و فرو بندگان رادر وسی بیدارے در کوہ اسلام آباد چشمہ ایست بس ژرف ہموارہ آب گرم بر جوشد آمزا بر بھاس کنڈ گویند و گزین پرستش جاہا نند
مسوا متر سہ کھیسر سہ بگیکہ کوہ رابر ژ فاکندہ عبادت گاہ ساختہ بود و امروز بر بہان منوال کہنگی این رباط گویہ بداوں امر ستر گ شہرہای باستانی
است و نزد ان اولیا در د آسودہ لختے از شمالی کوہ این صوبہ را کماؤن نامند کان طلا و نقرہ و سرب و آہن و س و زنج و تنکار و روآ ہوئے
مشکین و گاؤ تعاص و کرم پیلہ و باز و شاہین و دیگر شکاری جانور و صل و اسپ کوت بس انبوہ در سرکار سنبھل فراوان شکار و گردن نیز باشد
جانور یست خرد فیل بلے تر طوم شاخ بر پیشانی بدان جانور شکر دراز پوست او سپر و از شاخ او زہ گیرد دستہ خنجر و پیش قبض و جز آن بر سازند در شہر سنبھل
ہر سنڈل نام برہمن راپستش جا گو بند نساد او ہم او تار ہنود کہ او سا گلنکی گویند پدید آید بانے باستانے شہر یست شیخ جمال خلیفہ شیخ فرید شکر گنج
و اخوانجگاہ نزد قصبہ بہنہ گولا بیست فراز کوہ ہموارہ آب گرم بر جوشد ہانا میر تنگی کان گو گرد باشد حصار سلطان فیروز آباد ساختہ آب چون بردہ
بدو فرد یک گردانیدہ آلمی بر ستارے نوید فرماندہی داد و بخود اہش ادا این رود آور د شگفت آنکہ نزد یک قصبہ سرسا گبولا بی در شدہ ناپدید گردد و آن
موضع را بندیہ گویند شگرف داستانی بمگذارند درین بوم رود بار کم بود و آب چاہ بس و در بر آید سہ ندازنا مور شہر ہا و باغ حافظ خدمہ نشاط افزائے
نظار گیان ستھا میسر ا بزرگ عبد برشمار ند دریاے سرستی نزد او بر گذرد و ہندی نژاد ر افراوان گرانیش بعد نزد یک آن گولا بیست کہ کمیت
نام از دور دستہا بہ نیایش آیند رتن شوئی کنند و خیرات برو ہند و آوردہ مباہات درین جای شد و ر ہمہ پیشین و اپر د قصبہ ہستنا پور راجہ
بھرت سریار اے بود بداد گرے د عیت پرورے سعادت می اندوخت و از خیر شگالی فرانروائی در خاندانش دہر بماند و پور بر پور دولت یاوری
کرد و ہشتمین لپشت راجہ کر پید آمد کر کمیت نام او رو شناس و پس ازمشش واسطہ او رافرزندے بزاد بجز برج نام از دو دلپسر شد
یکے دھرتراشتر صد و یک پسر از و پید اے گرفت بزرگ انیان راجہ جر جودھن گوروان این گروہ را برخوانند دیگر پنڈا گرچہ کنتین بزرگ
بود لیکن از نا بینائی راجگی بہ برادر خرد قرار گرفت و پایہ والاے سلطنت یافت فرزندان او پنڈوان گویند پنج تن بودند مجد شٹر بھیم سین ارجن
و نکل سہدیو چون راجہ پنڈ رخت ہستی بر بست حکومت بہ دھرتراشتر رسید اگرچہ نام فرمانروائی داشت لیکن در معنی جر جودھن مسند آرائی بود
از انجا کہ دشمن گدازی رسم بزرگان و نیاست جر جودھن ہموارہ از پنڈوان جبناک بودی و چارہ جانگزائی در سر گرفتی چون دھرتراشتر آوازہ
یکدیگر در افزایش دید بنگاہ برادر زادگان شہر نادہ اندیشید و کار آگہان فرستادہ منازل اساس فرمود کار پردازان بدستان سرائی
جر جودھن از لاکھ و قیر خلوت کدہ بتانی بر ساختند تا ہنگام در رفت شعلۂ آتش سوباے انیان خاکستر شد جر جودھن سوختن پنڈوان انگاشتہ انجمن شادی
بر آراست پس از گرفتن بسیار از خراب بسورہ آمدند و در شہر کیلا بر شستند و در اندک زمانی آوازۂ مردانگی و کوشش و بخشایش و کار آگہی
انیان عالم را فرو گرفت و کسی نام و نژاد اینہا نمیدانست تا آنکہ جر جودھن از خواب غفلت بیدار شدہ سوختن پنڈوان حیف بر شمرد چون پژوہش
ستر ہا رفتہ اندیشہ پیدائی گرفت بلاچہ گوے بر شستہ و با عین دوستی پیش خود آمد و بوکہ بہ بین روشن کام دل بر آید دہلی را با نصف
ولایت بہ یمان عاد و ہستنا پور را با نیمہ دیگر خود گرفت از نیک نگاہے در بوشن اخترے عہد شطر را ایزدے تا پید بیاوری بر خاست
و دولت نجد منگدے آمد گروہان بہ پرستاری گرایید ند و در کشور فرمان پذیر شد و دیگر براوران و فرماندہان روزگار را

بخدمت آورند جرجو دھن از دیدن شکوہ فرمانروائی از خود رفت و بیاری حسد کالبدہ ترساخت از حیلہ اندوزی بزمی آراستہ پنڈوان را مہمان طلبید و چوپڑ بازی فراپیش گرفت قرعہ نا راست در میان آورد و بدین دستمایہ ہر چہ بود برگرفت آخر گرہن بستہ آمد کہ اگر این بار پانڈوان برند ہمہ بجرجودھن دادہ اند باز ستانند و گرنہ دوازدہ سال جہان آباد گذاشتہ لباس فقر در صحرا غربت گزینند و سپس یکسال چنان بسر برند کہ کس نشناسد اگر بجا نیاید باز بخدمت مذکور در بیابان بسر برند بر دغل بازی آگہی نیافتند و از راستکاری ناکامی اعتماد ندارند از انجا کہ در بود و نا آمدن غور آورد و جرجودھن بگمان خواب بفنود و پنڈوان بشنوانی دادار بیعال بیان بانجام رسانیدند جرجودھن فراوان بی آزمی پیش گرفت و فراوان گفتگو شد چندانکہ پنڈوان ہمہ پنج موضع خوشحال می شدند کہ بے آویزہ بدست او فتد جرجودھن از راہ نخوت نہ پذیرفتہ بکارزار بر خاست پنڈوکر کمیت نامور گاہ قرار گرفت از آنجا کہ انجام فریب گزینان ناکامی است جرجودھن با یاران خویش آمادہ ستیزی سرای گردید و جدشتر ہیزدہ روز جنگ کردہ نیروزی یافت حد آمزد ہمہ از کلمات صد دستے دو نیم سال ماندہ بود کہ این ہنگامہ حیرت افزود و عبرت نامہ بیادگار گذاشتہ درین سال یکہزار و یکصد و نود و ہشتم ہجرت مقدس پنجزار و بست و نہ سال میشود گویند درین کارزار سترگ یازدہ کوہنی لشکر از کوہ بود و ہفت از پنڈوان و ہمہ کوہنی عبارت است از بست و یکہزار و ہشت صد و ہفتاد فیل سوار و ہمین شمارہ گردون سوار و شصت ہزار و سہ صد و دہ اسپ سوار یک لک و نہ ہزار سہ صد و پنجاہ پیادہ و درین کارزار سترگ از ہر دو سو یازدہ کس زندہ ماندند چہار از لشکر جرجودھن بسلامت برده در پناہ جوشتر آمدند کرپا چارج برہمن کہ او ستاد ہر دو سو بود و بدانش و دورانگی نامور اسوتھامان او نیز آن صفات و شہرت گیرت پہان جاودان از آن دو مردان نامور سنجی با وجود دانش بہلیانی دہر تراشتر عزت می اندوخت و از جانب پانڈوان شخصے کہ بیش از ہمہ بردباری و فرزانگی روشناس و جنبش برادر غریادوے جرجودھن کشن بسپس سے و شش سال جدشتر زمان روائی باستقلال نمود از نیک اختری و سعادت سرشتی ہیو فائی دنیا دریافتہ کنارہ گرفت و آن عجونۂ شوہر کش سامردوار بگذاشت و با برادران راہ تجرد و بے پیرہنی پیمودہ بخندان نہ نقد زندگی در باختند آین سترگ پیکار با ہزاران داستان در مہابھارت گذارش یافتہ بفرمودۂ اکبر پادشاہ فارسی ساختہ شد ہزار و ہفتاد و ہشت روشناس شد در ہفتہ پرہ بنگاش پذیرفتہ پرہ بہ بنجزلہ باب و فصل +

اول در احوال گوروان و پنڈوان +

دوم فرستادن جدشتر برادران را بجہان کشائی و سپس جگ راجسر کردن و آراستن گوروان مجلس قمار و جزآن +

سوم در رفتن پنڈوان بصوای ناکامی و دیگر حوادث +

چہارم در آمدن پنڈوان از صحرا در شہر بیراٹ و پنہان شدن +

پنجم در آشکارا شدن پنڈوان و سیانجی ساختن کشن را و نہ پذیرفتن و فراہم شدن در کمیت و آرایش فوجہا +

ششم در آغاز آوینده ہر دو سو و زخمی شدن بسیکھنڈی کشتہ شدن بسیار از لشکریان و ہر تراشتر در حال دہ روزہ جنگ +

ہفتم در کشتہ شدن دسوار ساختن در ونہ چارج و فرو شدن او و دیگر احوال دو روزہ +

ہشتم در احوال دو روز دیگر از پیکار و سردار ساختن جرجودھن کرن را کہ آورے او در گرفتن جدشتر از پیش او و کشتہ شدن او بدست ارجن روز دہم +

نہم در بیان سردار شدن سیل پلتوالی و فرو شدن او و پنہان شدن جرجودھن در حوض و سپرے شدن روزگار او و بسیارے یلان +

دہم در خامہ کارزار و آمدن کرت پرماوسو تھاما و کرپا چارج صد مگاه نزد جرجودھن کہ لختے ہوش داشت و گلاش شب خون کردن و جز آن +

یازدہم در گریستن زنان بہر دو سوے و فغریدن کاندہاری مادر جرجو دھن کشن را +
دوازدہم در حال جدشٹر پس از فیروزے و خواہش ترک اسباب نمودن و با اندرز گوئی بھیکم و بیاس و کشتن و تسلی شدن بھن امی و پذیرفتن بھیکم و رخصت یافتن بسا شمع آگہی افروز و آفتاب سلطنت صورے و معنوی برگذارد +
سیزدہم در صبر کردن بھیکم بخاطر میرسد کہ دوازدہم و سیزدہم را یک پرب بالیتی کردہ چہردہ فصل بھیکم است و پربہم ہا دو یکے در حال سیل دیگر در بیان فرو شدن جرجو دھن +
چہاردہم در جگ اسومید +
پانزدہم در ارستگی دہرتراشتر و کنتا مادر جدشٹر و رفتن پانڈوان بدیدن آنہا پرب +
شانزدہم مسل پرست در بیان پریشانی احوال جادوان و کشتہ مردن آنہا بحال بد +
ہفتدہم راجان پرست در شرح احوال ساجہ جدشٹر با برادران و پسران ملک بروم در رفتن اینہا بکوہہا +
ہیجدہم پرکار و من پرست در ذکر گذاشتن ارواح پانڈوان در کوہ ہمالچل و رفتن جدشٹر بدن در عالم بالا +
خاتمہ مسی بھرنیس در گزارش حال جادوان +

درین نامہ اگرچہ فراوان دیو افسانہ انگاشتہ اند و بسا خالی داستان لیکن بسیارے عنوان دل آویز آگہی و فراوان آرمون راگزین فہرست ہشت سرکار رود و بیست و سی و دو پرگنہ بدو گراید زمین پیمود دو کرور و ہشتاد و پنج لک و چہل و شش ہزار و ہشتصد و شانزدہ بیگہ شانزدہ بسوہ جمع شصت کرور و شانزدہ لک و پانزدہ ہزار و پانصد و پنجاہ و پنج دام ازان میان سہ کرور و سی لک و ہفتاد و پنجہزار و ہفت صد و سہ و دام سیورغال بوے سے و یکہزار و چہار صد و نو سوار و دو لک و چل و دو ہزار و صد و ده پیاده +

جدول

	نام	سال و ماہ	
	۱- انگپال	ہیجدہ سال	
	۲- باسدیو	نوزدہ سال و یک ماہ	
	۳- کمن سنگھ	بست و یک سال و سہ ماہ	
	۴- پرتھی مل	نوزدہ سال و شش ماہ	
	۵- بے دیو	ہیجدہ سال و یک ماہ	
	۶- نرپال سنگھ	چہاردہ سال و چہار ماہ	
	۷- اودہ	بست و شش سال و ہفت ماہ	
	۸- بچھراج	بست و یک سال و دو ماہ	
	۹- انگ پال	بست و دو سال و سہ ماہ	
	۱۰- سکہ پال	بست و یک سال و شش ماہ	
	۱۱- پنگ پال	بست و چہار سال	

۱۲- گوپال	هیجده سال و سه ماه	
۱۳- سنگمن	بست و پنجسال و دو ماه	
۱۴- جے پال	شانزده سال و چهار ماه	
۱۵- گھوس پال	بست و نه سال	
۱۶- انگ پال	بست و نه سال و شش ماه	
۱۷- تیج پال	بست و چهار سال و یکماه	
۱۸- بیس پال	بست و پنج سال و دو ماه	
۱۹- کرس پال	بست و یک سال و دو ماه	
۲۰- پرتھی راج	بست و دو سال و سه ماه	

بست نفر چهار صد و سے و شش سال و هشت ماه و کسری کامروائے نمودند

جدول دیگر

نام	سال و ماه	
۱- بلدیو چوهان	شش سال و یکماه	
۲- امرکه	پنج سال و دو ماه	
۳- کھرک پال	بست سال و یک ماه	
۴- سومیسر	هفت سال و چهار ماه	
۵- بجے هر	چهار سال و چهار ماه	
۶- ناگدیو	سه سال و یک ماه	
۷- تھیورا	چهل و نه سال و پنج ماه	

هفت تن نود و پنج سال و شش ماه شهریاریے کردند

جدول دیگر

نام	سال و ماه	
۱- معزالدین سام	چهارده سال	
۲- قطب الدین ایبک	چهار سال	
۳- آرام شاه	یک سال	
۴- شمس الدین	بست و شش سال	
۵- رکن الدین فیروز شاه	بست سال و شش ماه	

۶- رضیہ	سہ سال و شش ماہ	
۷- معز الدین بہرام شاہ	دو سال و یک ماہ	
۸- سلطان الدین مسعود شاہ	چہار سال و یک ماہ	
۹- ناصر الدین	نوزدہ سال	
۱۰- غیاث الدین بلبن	بست سال و چند ماہ	
۱۱- معز الدین کیقباد	سہ سال و چند ماہ	

یازدہ تن غوریان یک صد و ہفتاد و سال و چند ماہ سلطنت نمودند

جدول دیگر

نام	سال و ماہ	
۱- جلال الدین خلجی	ہفت سال و چند ماہ	
۲- غیاث الدین تغلق شاہ	چہار سال و چند ماہ	
۳- شہاب الدین	سہ ماہ و چند روز	
۴- سلطان قطب الدین	چہاردہ سال و چہار ماہ	
۵- ناصر الدین	شش ماہ	
۶- محمد تغلق شاہ	بست و ہشت سال	
۷- فیروز شاہ	سے و ہشت سال و چند ماہ	
۸- تغلق شاہ	پنج ماہ و سہ روز	
۹- ابو بکر شاہ	یک سال و شش ماہ	
۱۰- محمود شاہ	شش سال و ہفت ماہ	
۱۱- نصرت شاہ	یک ماہ و پانزدہ روز	
۱۲- سلطان محمود بار دوم	شش سال و دو ماہ	
۱۳- سلطان محمود بار سوم	ہیجدہ سال و ہفت ماہ	

یازدہ نفر خلجی یکصد و بست و شش سال و چند ماہ سلطنت کردند

جدول دیگر

نام	سال و ماہ	
۱- رایات اعلی خضر خان	ہفت سال و سہ ماہ	
۲- مبارک شاہ پور او	سیزدہ سال و سہ ماہ و شانزدہ روز	
۳- محمد شاہ	دہ سال	
۴- علاء الدین	ہفت سال	

	۵- بہلول لودے	سے وہشت سال	
	۶- سکندر لودے	بست وہشت سال	
	۷- ابراہیم لودے	ہفت سال	
	۸- بابر	پنج سال	
	۹- ہمایون	سہ سال وہشت ماہ	
	۱۰- شیر شاہ	پنج سال	
	۱۱- اسلام شاہ	ہشت سال	
	۱۲- فیروز شاہ پسر اسلام شاہ	سہ روز	
	۱۳- عدلے	شش ماہ	
	۱۴- ابراہیم	پنج ماہ	
	۱۵- سکندر	چہار ماہ	
	ہمایون بار دیگر	یک سال وسہ ماہ	

چہار صد وبست وشش بکرماجیت اننگ پال از قوم تونور لوائے داد گرے برافراخت ودہلی را آباد گردانید وہشت صد وچہل وہشت ازان سال نزد آن بزرگ شہر میان پرتھی راج تونور دہلدیو چوہان ہنگامہ آویزہ گرے پذیرفت فرمازوائی بدین گروہ بازگردید ودر ماندہی راجہ تچھورا معزالدین سام از غزنین چند بار ہند آمد وکاری نکرد ہندی نامہا برگوید ہفت بار سلطان بہ کارزار است وشکست داد یا نصد وہشتاد وہشت ہجرے نزدیک تھانیسر مشتم بار در سنبود گرفتار شد راجہ را چند نامور ملازم بود وہر یکے را سامنت لقتی شگرف کاری انیان در کالبد گفت در نگنجد وعادتی خرونہ پذیرد گویند درین پیکار ازان نامور ان کسی نبود وراجہ از طبیعت دوستی درستی دولت اسیر بروی گرامی انفاس را نہا بالیست گذرانیدے وبکار ملک نہ پرداختی واز حال سپاہ مخبر نگرفتے چنان برگزار ندر راجہ جے چند راتھور فرمان روائے ہندوستان در قنوج داد گرے کردی ودیگر راجہا لختی نیالیش بدو نمودی واز فراخی مشرب بسیارے تورانی وایرانی پرستار بودی سگالش جگ راجسو فراپیش گرفت ودر سرانجام آن شد ناگزیر او آنست کہ راجہا بجد ست گری قیام نمایند تا ویگ شوئی وآتش افروزی بدینہا باز گردد نیز دران انجمن گزین دختر خود را بہین راجہ بپیوندد بخشند راجہ تچھورا نیز سگالش رفتن وہشت ناگاہ یکی را بر زبان گفت باوجود سلطنت چوہان اندیشید راجسو او را سزاوار نبود راجہ راحمیت برافروخت بازماندہ راجہ جے چند بلشکر کشے رود آورد کاردیدگان درازی کار نزدیکی ساعت گذاردہ باز آوردند وبجارۂ انجام این جنبش پیکر راجہ تچھورا از طلا ساختہ بدر بانی نشاندند راجہا ازین آگہی برآشفتند وبا یا نصد گزیدہ مرد بطرز ناشناسائی رہ نوردیدہ ناگہانی بدان ہنگامہ در پیوست آن تمثال را بر داشت فراوان مردم راجہان شکردہ بیا وپیائی باز گردید وختم راجہ جے چند کہ آمادہ ویگرے بود از شنیدن داستان مردانگی ستیفتہ تچھورا شد وتن بدان نداد پدر رنجیدہ از شبستان بیرون آمد ورہی او منزلے جدا گانہ برساخت تچھورا ازین آگہی برشورید وبخواہش پیوندا و برنشست ودہین قرار گرفت چاندرا باز فروش کہ از دمسازان او بار بست بعنوان سنایش گرے پیش جے چند رود وراجہ بارسے گویدہ مردم آئین ملازمان ہمراہ باشند شوق اندیشہ بکردار آورد وبدین طلسم ہوشمندی دہجاردے مردانگی جویائے آرزومند را بر گرفت ودلشگر فکارے وتیز دستی بملک خود باز گردید آن صد سامنت را بگونا گون لباس ہمراہ داشت یکے پس از دیگرے استادہ فوجہا بر شکست نخستین گویند رائے کہلوت بجنگ ایستادہ کار نامہا بجا آوردہ فرو شد ہفت ہزار کس

در آویزه او بسیلاب نیستی درشد پس نرسنگه دیو و چاندو و بندر پرو سازد هول سونکهی و بالن دیو کچهواسه باد و برادر اولین روزگی پس از دیگرے شگرف کار بها کرده نقد زندگی بهر دانگی سپردند و آن جوانمردان کار زار همه در راه فروشدند راجه چنڈاباد فروش دو دو برادر عروس را بدهلی آورده و جهان بشگفت زار او فتاد از بخت تیرگے راجه بدان مهین بانو شیفته شد و از همه وا پرداخت چون سالی برین گذشت سلطان شهاب الدین بار اجه جے چند طرز دوستی پیش نهاد پس لشکر ها فراهم آورده به پیکار آمد و بسیاری جابر گرفت کس را یارای گذارش چه کند سرش نبود چندگاه را از هفت ڈیوڑهی در گذرانیدند و او بجرم سیاه رشده لختی راجه را بشورش در آورد و از غرور خیره زبی لبان هر بار قدری لشکر فراهم آورده کار نمایش گرفت چون ملازمان و الا سیج درین مرتبه نبودند کار سلطنت از رونق افتاده بود و جی چند که همواره ملک میکرد بر خلاف پیشین مددگار دشمن شد و درین نادر وگاه راجه گرفتار آمد سلطان دستگیر کرده بغزنین برد چنڈا را از حقیقت منشی دغاداری بغزنین شناخت سلطان را ملازمت نمود و نوازش یافت به پخته کاری راجه را دریافت و مسازی نموده گفت چنان بخاطر میرسد که سن نزد سلطان تیر اندازی آبرگیریم او میل تماشا خواهد کرد و دران زمان کار او بساز قرار داد بجا آمد سلطان را تیر دو گرداندند هوا خواهان راجه چنڈا را از هم گذرانیدند دغا ننگی مهار خلاف این برگذارد و فروشدن راجه در آویزگاه نشان دهد جهان نیرنگ ساز خزانه دار عجائب است ازین گونه فراوان یادوارد کو بخشندی که عبرت بر گیرد و بکار بندد و چون سلطنت چوهان سپری شد خلاصه هندوستان بدست سلطان معزالدین غوری در آمد و ملک قطب الدین را که از غلامان ابلهود رموضع کهرام بگذاشت خود شمالی کوه تاراج کنان بغزنین باز گردید و او در همین سال دهلی و بسیاری محال برگرفت و شگرفکار بها نمود و چون سلطان معزالدین غیاث الدین محمود پور سلطان غیاث الدین محمد از خیره زنه کوه بجهت ملک قطب الدین چتر و امارات پادشاهی فرستاد و او در لاهور اورنگ آراسته داد دهی و بخشایش و مردانگی نام برآورد و در چوگان بازی نقد زندگانی در باخت امرآرام شاه پور او را برمسند فرمانده ی نشاندند بهنگ حیره دوستان ملک التمش را که داماد و پسر خواندهٔ ملک قطب الدین بود برگزیدند آرام شاه شکست یافته بکنج ناکامی شتافت و او سلطان شمس الدین نام برآورد و گویند پدر او بهنگ قبائل ترکستان سابزرگ بود برادر و پسر او زرگان را نا توانی کالیوه ساخت و آن نوباوهٔ آگهی را یوسف دار بغزو خفتند و از نیرنگ گردون بازرگانی او را بغزنین آورد سلطان معزالدین سام در خریداری شد خداوندا و گرم بازاری پیش گرفت و گران نخ بر نهاد سلطان بخشش رفته فرمود که این را کس نخرد قطب الدین چون پس از رفتح گجرات بغزنین رفت دستوری گرفته بگران مبلغ بر خرید و بغزنین برگرفت خواجه قطب الدین در زمان او فیض رسان صورت و معنی بود چون درگذشت پور او جانشین شد و دولتمندی اطبیعت پرستی بر شمرد چون دلدار آسان بهانست و انتظام ملک بهادر او که شاه ترکان گفتندے باز گردید بنا داران رو بر تافته رضیه دختر سلطان شمس الدین الغ نامدهی برگزیدند سلطان نیز او را ولی عهد ساخته بود بهانه بدست نزدیکان بر سیده باشند که با وجود فرزندان این سگالش چگونه باشد چنان بایسته گزارد پسران به باده پیمائی گرفتار شایان این پایه ندارند و در زمان معزالدین بهرام شاه سپاه چنگیز خانی لاهور را خراب گردانید تباه اندیشانی گوهر معزالدین مذکور را زندانی ساخته ازهم گذرانیدند و در عهد سلطان علاء الدین مسعود شاه لشکر مغول به بنگاله آمد هانا از خنایا بات سدیده باشد و او سپاه فرستاده بشکست و نیز از ترکستان باوجه لشکر آمد سلطان بدان صوب نهضت فرمود بر ساحل بیاه خبر برگشتن مخالف آمد به دهلی باز گردید و بسم نشینی فرومانگان خوش آمد گونا بهنجاری پیش گرفت و بزندان سرای در گذشت ناصر الدین محمود راه آگهی می سپرد و بدهلو دو بخش می بود بربان او نیز مغل به پنجاب آمد و از آوازهٔ کوچ او برگشت طبقات ناصری بنام اوست فراوان شایستگی داشت و غیاث الدین بلبن را که غلام و داماد پدر بود وزارت داد و بخطاب الف خانی سربلند گردانید او منصب را بگزیدگی رواج داد و به پاسبانی خلائق حق پژوهی نمود چون ناصر الدین نقد زندگی بسپرد فرزندی نداشت آن وزیر خیر سگال را بکلاهے برگرفتند زرد بارے و سنگینی را سرمایهٔ افزایش شکوه گردانید گرامی وقت را بنا بالیت نغزو خلعت بکار آگهی و قدردانی و آدم شناسی و پروردلی چار چین گیتی را شاد اب ساخت بدگوهران نامزد خام کنج خمول نشستند

و نیکوان سعادت منش را روز بازار شد پنجاب را به پسر بزرگ خود محمد داد از و بجان شهید تعبیر رود از مردانگی و هوشیاری او پنجاب
ایمنی یافت امیر خسرو امیر حسن با او بودند بی سازیکار از ملازمت بدرسے رفت لشکر مغول در رسید و میان دیپالپور و لاهور در آویزه
نقد زندگی بسپرد امیر خسرو به بند افتاد و بلطائف الحیل رهائی یافت و بغرائی خان پسر خود در انجا گذارده بود چون گردش سپهر نیرنگ ساز
بسر آمد امر کیخسرو بن خان شهید را که ولی عهد ساخته بودند به ملتان فرستادند پسر بغرائی خان را معز الدین کیقباد خطاب دادند و سلطنت دهلی
بدو قرار گرفت پدر او از بنگاله ناصر الدین لقب کرده بدهلی روانه شد و ازین طرف کیقباد لشکر کشید و هر دو گروه بر ساحل سرجو نزدیک قصبه اودهه
فراهم آمدند و از کوشش بدذاتان تباه سرشت ملاقات کرده به بنگاله رفت و سلطنت دهلی به پسر قرار گرفت عجب که امیر خسرو در ستایش این ملاقات
قران السعدین را به شیشهٔ نظم در کشیده کار آن ناسپاس پدر آزار از باده کشی بجان کاهی نهاد برنجید پدر او شمس الدین خطاب داده بجاره
گزینی نشستند و آن نافرجام را بآب جون سر داده شمس الدین را کنج تاکامی بر نشاندند و با تفاق کاردیدگان سلطنت بگروه خلج سپرد جلال الدین
که عارض ممالک بود و رنگ نشین آمد و از ساده لوحے نیرنگی بدگوهران نشناخت ملک علاء الدین برادر زاده و پرورش کردهٔ او از کره بدکن
رفت و فراوان مال اندوخت و دسان بدستان سر کشے پیش گرفت سلطان بدستان سرائی نفاق پیشگان بکاه نشناخت آن نافرجام ادبار
ازهم گذرانید و خود را سلطان علاء الدین لقب برنهاد و از لشکر نے تقدیر یا چنین تباه کاری سلطنت بند گ یافت آئین هاے شگرف
برنهاد و چند بار با مغل آویزه ها بزرگ کرده فیروزمند آمد امیر خسرو خمسهٔ خود را بنام او ساخته و دیول رانی را بنام پسر او خضر خان او را مساعد
بخت آخر کار آگهی بگذاشت شیفتهٔ خواجه سرائی شد و مدار معاملات بر و نهاد لبعض سازے آن بدگوهر خضر خان و شادی خان و مبارک خان پسران
او زندانی شدند و چون مدگذشت پسمی او خرد پسر او را سلطان شهاب الدین نام نهاده مسند نشین گردانیدند او میل در چشم برادران کشید
و بایزدے حمایت مبارک خان رهائی یافت روزے چند نگذشته بود که آن تباه نادر ابنهان خانهٔ نیستی فرستادند و مبارک خان که در بند
بود بوزارت برنشست سپس پدر او خرد خود را قرم غزل کشیده زندانی ساخت و خود را سلطان قطب الدین نام نهاد و گجرات و دکن بر گرفت از
ناشناسائی طبیعت دوستی حسن نام کهین ذاتی را کهین صوت بر گزیده و خطاب خزو خانی داد و هر چند خیر اندیشان بدگوهری و تباه سگالے
او را بعرض رسانیدند حق گزاری او از دستان ناتوان بینی باز نشناخت تا آنکه کهین یافته بجان شکری و لی نعمت خود چیره دستی نمود و ناصر الدین
لقب نهاده بر جاے او نشست نزاد سلطان علاء الدین بر انداخت و بی آزرمے از اندازه گذرانید غازی ملک که از بزرگ امرای علائی
بود نقش هستی او را بستر و بیاد رسی بزرگان وقت سر به آرا شد و سلطان غیاث الدین تغلق شاه لقب یافته دعوات بنگاله انتظام داده بدهلی
ے آمد محمد خان پور او در سه گروهے دهلی درسه روز کوشکی بر ساخت و بخواهش سلطان را بدان سر منزل برد سقف خانه زود آمد کار ش
سپری شد اگرچه ضیاء بیرنے دیگناهی او ے کوشد لیکن منزلے بدان شتابی ساختن و بچنان خواهش عزیزی مهمان بردن با دیدگوهری
دهد چون سلطان محمد درگذشت فیروز بن رجب عمزادهٔ او بحکم وصیت اورنگ نشین شد و شایستگے و کارآگهی پیش گرفت دیگویهایا و گار
گذاشت از درگذشتن او کار نهد لختے بر آشفت چندے لتلق شاه بنیرو او را جانشین ساختند و در کمتر فرصتی از دست ناسپاسان خواب
و اپسین نمود ابو بکر بنیرو دیگر او را بر گرفتند در نوبت سلطان محمود مدار معامله بر ملوخان بود خطاب اقبال خان و اشت و از خواب امید گے
خرد و خنود گے بخت شایسته نظامی منتظام است و او شورش دور نگی بر خاست بر خنجر بهٔ سلطان فیروز خطاب نصرت شاهی
داد و فتنه افزود ند هموار ه نبرد و بله آویزه و پیکار بود تا آنکه سال هشت صد و یکم امیر تیمور صاحب قران نزول فرمود سلطان محمود
بگجرات رفت و هر کدام بگنجے در شد چون صاحب قران باز گردید خضر خان را که در ین آمدن امیر تیمور دیده بود در ملتان و دیپالپور
گذاشت تا دو ماه و نهله دیرانی داشت نصرت شاه که میان دو آب خزیده بود دهلی آرامش د پس اقبال خان آمده دهلی را در گرفت

واوگرفتہ بسیارت شتافت وپس ازین سلطان محمود از گجرات آمد واقبال خان بخدمت گذاری بنا فائہ رود آمد وسلطان بستی بسنوہ آمدہ نہانہاش سلطان ابراہیم شرقے شتافت اوراتوفیق مردمی ویاوری نشد بنا چار ازان جابر آمد واقبال خان بہ پیکار او برخاست ودکارے بر نساخت ودر جنگ خضر خان گرفتار آمد وبیاسا رسید سلطان محمود آمدہ دہلی برگرفت وچندگاہ در آویزہ مردم بسری برد تا آنکہ از بیماری درگذشت وسلطنت خلجیان بدوانجام پذیرفت روزے چند مردم بدولتخان خاصہ خیل گردیدند آخر خضر خان از ملتان آمدہ دہلی برگرفت این خضر خان پسر ملک سلیمانست وملک سلیمان رالملک مردان دولت کہ از امرای سلطان فیروز بہت بہ پسری گرفتہ بود ازان باز از فلتشانہ گی مارت یافت واز سپاس گذاری بسلطنت رسید وخود را رایات اعلی نامیدی خطبہ را بنام مساجعتر انی مزین میداشت دازان پس بنام میرزا شاہ رخ وآخر بادعای او نیز میکرد ندوبحکم وصیت مبارک شاہ پور او جانشین شد ہنگامیکہ سلطان ابراہیم شرقی دہوشنگ باہم آویزہ داشتند غریمت کالپی وآن حدود نمود ونزدیک دہلی چندی ناسپاسان کمین جوے ازہم گذرانیدند محمد شاہ را کہ بقولی پور زید بن خضر خانست وبہ روایتے پسر مبارک شاہ بگلانے برگرفتند سلطان علاء الدین از رشد نصیبہ داشت بنا شالستگے در رشد سلطان بہلول لودی علم بزرگی برافراشت او برادرزادہ سلطانشہ لودی است از گروہ شاہو خیل بہرام پدر او با پنج پسر در زمان سلطان محمود از صدود بلوت بملتان آمد وتجارت روزگار نیک بہ گذرانید سلطانشہ ملازم خضر خان شد خطاب اسلام خان یافت وسہ زندرموا جب ودو اندہلول پور برادرزادۂ او در سہ زند بنا کامی رسید واعتبار یافت ودفرزندے برگرفت مولد او ملتان است ودرہای کہ امیدزادن او بود تیرخانہ شکست مادرش را روزگار بسر آمد شکم دربدہ بر آورد ونو زمانہ بہ پرورش برخاست اگرچہ ولی نعمت را کہ آئین گوشہ نشینی داشت بحال گذاشت لیکن بی آزمی جاہنہ بندگان گرفت وروزگار را لختے بشالستگی گذرانید وآگہی وقدردانی بکاربست ودرہشتاد سالگی بہ بیماری درگذشت ایزد پرستی خداشناس رامبدو نظر افتاد حقیر خواستہ یاد او بود آن رکشن ضمیر بزبان آورد کہ سلطنت دہلی را باین مبلغ خرد ہمراہان طفر بر زوند وافسوس برگرفتند واو بگشادہ پیشانی ہمگی مبلغ را بدو دادہ نیالیش گرے نمود وکامیاب آمد او را باشر قیان آویزہ رفت واجرا نگذاشت چندانکہ جونپور بدست آمد وسلطنت شرقیان سپری شد وچہ رخود بارکب را بجونپور گذاشتہ بدہلی باز گردید ودوران ہنگام کہ از پوش گوالیار بدہلی میرفت نزدیک قصبہ سکیت بہ بیارے درگذشت پور او نظام خان بیاورے امرا فرامذہی یافت وسلطان سکندر خطاب جد ردانی وکاراگہی پیش گرفت شہر آگرہ را دارالخلافہ گردانید در نہصد ویازدہم در شہر آگرہ زلزلہ عظیم افتاد بناہای عالی فرو ریخت بحسن صورت وسیرت آراستہ بود بہ داد ودہش خرسندے داشت چون پیمانہ زندگی پر شد پور او سلطان ابراہیم بر تخت دہلی برآمد تا حد جونپور بعہد گردید واپسر دیگر جلالی خان را سلطنت جونپور دادند ولختے بایکدیگر در افتادند چندان کہ جلال خان آوارہ شد وبدربان گوالیار پناہ برد وبا سازگارے بمالوہ شتافت در آنجا ہم نیک بر نیامد بجانب گونڈوانے رفت ہواخواہان در گاہ گرفتہ بدرگاہ آوردند وکارش بسرے شد ودر زمان او بسیارے از امرا برگشتند چنانچہ دریا خان لوحانی حاکم بہار پور او بہادر خان خطبہ وسکہ بنام خود بساخت ودولت خان لودے بکابل رفتہ پناہ بہ بابر بادشاہ بردو در ہنود ستان نمودہ کارہا دنخواہ شد

صوبہ لاہور

از سوم اقلیم دراز از آب ستلج تا دریاے سندھ صد وہشتاد کروہ پہنا از بہتیر تا چوکھنڈے از مضافات سنگیرہ ہشتاد وشش خلور رویہ سہرند شمال لکھیر جنوب بیکانیر اجیر با غرسو ملتان شش دریا بس گزین ہمہ از شمالے کوہ بر آمدہ ستلج سرچشمۂ آن کوہ کلور وروبرو باچھوارہ ولودھیانہ بر کنارہ این ودرین محل شاہ راہ وچند گروہ پیشتر ازین جا رفتہ بہ بیاہ پیوندد پیشین نام بیاسا سکر آغانان ایلہ کند مانند نزدیک کوہ کلور سلطان پور نزدیک این صیا بازرادی نام آن ایماقے از بھدرال برجوشد دارالملک لاہور بر ساحل او جانب نام

چندر بھاگا فراز کوہ کھٹوار دو چشمہ کوار جوش برزندیکی را چندر دوم را بھاگا خوانند و نزد کھٹوار باہم آمیختہ بدان نام زبان درگرد و برچول پور دسودہرہ و نہرارہ گذار کند بہت سر آغاز آن حوضی است از پرگنہ و بکشمیر از میان سری نگر داوالملک کشمیر گذشتہ ہندوستان در آید بہرہ بر کنارہ او سندھ سر آغاز او میان کشمیر و کاشغر نشان دہند و برخے از حدود سواد اٹک بنارس و چوپارہ و بلوچستان گذرد اکبر بادشاہ میان تلیج و بیاہ ما بست جالندھر نامیدہ میان بیاہ و راوے و رابارے و میان راوی و چناب را چناد و میان چناب بہت احیت میان بہت و سندھ را سندھ ساگر از تلیج تا بیاہ پنجاہ و از بیاہ تا راوی ہفت دہ و از راوے تا چناب سے و از و تا بہت بست و از و تا سندھ شصت و ہشت آباد ملکے است آب و ہوای آن بس سازگار رود رکشت کارکم ہتا و بیشتر آن بآبیارے چاہ سرسبز سرما اگرچہ بسان ایران و توران نیست لیکن از دیگر جاے ہندوستان افزون و گزیدہ کالاے توران و ایران و ہندوستان فراہم داشت و خربزہ تمام سال باشد نخست در تلو و جوار و برخی سرطان نشاط افزاید و چون روی در انجام آورد از کشمیر آید پس از کابل و بدخشان و توران زمین و از شمال کوہ ہمہ سال برف آورد عشرت اندوز ندہب عراقی ماناشود و بس گزیدہ برآید اکنون از تسلط سکھان ازین خصائص کمتر بحال ماندہ و در بعضی جای یک شوئی نمایند طلا و نقرہ و مس در وی وجسد و برنج و شیشہ برآید و گوناگون ہنرمندان نادرہ کار باشند لاہور سرتاج شہری بود میان دو آبہ راوی و بیاہ در بزرگے و انبوہی مردم کم ہمال در باستانی ریجات بہ لحاظ تعمیر رود طول صد و نہ درجہ و بست و دو دقیقہ عرض سے و یک درجہ و پنجاہ و قیقہ در دولت سلاطین بابر بہ قلعہ و ارک و آجر پختہ ساختہ اند و چون چندگاہ پای تخت بود و الاکاخہا برافراختہ و دلکشا باغہا شادابی دیگر بخشیدہ و گوناگون مردم ہر شہر را بنگاہ بود و در انبوہے و بزرگے اندازہ گذشتہ بر کوہ قامہ بہت آن راکوٹ کانگڑہ گویند فراز بلند کوہ نزدیک شہر زیارت گاہ ہندوان از دور دست بزیارت آیند شگفت آنکہ گویند کہ نخواہش روانی زبان برند برخے را در چند ساعت وطالفہ را در یک و روز بازدست شود اگرچہ حکمت پیشگان زبان سار و بندہ پندارند لیکن بدین زودے بس شگرف اور ا در افسانہا نمخوانہ معاد بو برگذارند در راویان این گروہ قدرت اد تعالی را بدین نام بر خوانند گذارش رود کہ اواز دیدنا ملایم خود را از ہم گذرانیدو بیکبار و بچار جا افتاد سر و بعضی اعضاد شمالی کوہ کشمیر بطرف کامراج آنجا سار دہانا مندر برنے نزد بیجاپور دکھن آنجا ملجا بھوانی گویند و انچہ بجاور رود در رفت نزدیک کانورہ کا مچمانام زود انچہ بر جای خود ماندہ آنجا جالندھرے گویند و این سرزمین پندار ند در نزدیک چندی جامی شمل آساشعلہ برزند و برخی بسان پیہ سوزد مرہم بزیارت روند گوناگون اجناس بشعلہ در دہند و ازان بحبستگی چشم دارند برفراز آن والا گنبدے آساس نہادہ اند و ہنگامہ شگرف فراہم آید ہانا معدن گوگرد است و عامہ خارق پندارد و میانہ سندساگر نزدیک ہنس آباد ریاضت بالناتھ جوگی است آنجا بالناتھ خوانند ریاضت دران ہندوستان آن را بزرگ دارند و بزیارت آیند خاصہ جوگیان نمک سنگ نیز دران نواحے پدید آید بدراز ی بست کروہ کوہی است از نمک بریدہ جدا سازند و برخے برداشتہ بہ کنار آورند و انچہ حاصل شود سہ حصہ از کشندگان باشد و یک حصہ دست مزدبر آرندگان و بازرگان از شیر و ام تا دو دام منی خریدہ بدر دستہا برو زمیندارے سرمرد وہ دام برگیرد و بازرگان در ہفتہ من یک روپیہ بدیوان بدہد و بسیاری ہنرپیشگان از ان طبق و سرپوش و رکابی و چراغ دان برتر اشند بیع دو آبہ و دو بست و سے و چہار پرگنہ بدین صوبہ گراید زمین پیودہ یک کرور و شصت و یک لک و پنجاہ و پنجہزار و سہ صد و چہل و سہ بیگہ سہ بسوہ جمع پنجاہ و پنج کرور و نود و چہار لک پنجاہ و پنجہزار و چہار صد و ہشتاد سوار و چہار لک انسان میان نود و ہشت لک پنجہزار و پانصد نود و چہار دام سیورغال پوے پنجاہ و چہار ہزار و چہار صد و ہشتاد سوار و چہار لک و بست و شش ہزار و شش پیادہ

صوبہ ملتان

از اول و دوم و سوم اقلیم فراہم و بیشتر ازان کہ تخطہ برین صوبہ افراید و راز از فیروزپور تا سیوستان چہار صد و سہ کروہ پہنا از جیطور

تا جیلیر صد و هشت و دیگر سو طول تالیج و کران شش صد و شست کروہ خاور رو پیوستہ بسر کار سہ ندر شمالی بشور دریا جنوبی بصوبہ ہیلر ختر سو کیج و کران لیکن بنابر کاز آسمانی ہر دو را جداگانہ نمی نویسند گزین آبہا ہمان شش دریا سی بیشین بحث نزدیکتر کنہ شور بچناب پیوندد و بست و ہفت کروہ گذشتہ نزد ظفر پور ہاسی رسد و ہر سہ یک رود بار شود و بشصت کروہی نزد اوچ بسندہ و شود رود و از دہ کروہی نزدیک فیروز پور بہ بیاہ و ستلج در آمیزند و از آن پس نامہا بگیرد و ہر بارے و مد پور بے نزدیک ملتان بان چہار آمیختہ آمیزش یابند ہر دریا کہ بسندہ در آید سندہ نام گیرد و در شصت و ہفت کروہی ملتان صوبہ لاہور و بیشتر چیزہا ان ماند لیکن در ملتان بارش کم شود و گرما بسیار و از من شہرہاے ہندوستان است طول صد و ہفت درجہ و دہ دقیقہ عرض بست و نہ درجہ و پنجاہ و دو دقیقہ خشتین قلعہ بلند بناری حسن افزودہ شیخ بہاء الدین زکریا و لبسیاری از اولیا راخوابگاہ ✤ بہمگر گزین قرلیست و آنرا اورحسن نامہا نہند و ہر شش دریا یکتائے گزیدہ از نہ اوگذرد و دو حصہ از جانب جنوب قلعہ و یک بخش از شمالی رود شود و میوہ گزین میان بسیو ہ و بکہر بزرگ وقتی است سہ ماہ تا بستان سموم زدود دریاسی سندہ در ہر چند سال از جنوب بشمال گراید و آبادی دہان نیز از پے شتابندزین رو خانہ ا از جنوب و خس سازند سہ سرکار دہشتاد و ہشت پرگنہ بدو گراید ہمہ ضبطی زمین پیودہ سے و دو لک و ہفتاد و سہ ہزار نصد و سے دو بیگہ و چہار بسوہ جمع پانزدہ کرور و چارہ لک و سہ ہزار شش صد و نود و دہ دام ازان میان سہ لک پنجاہ و نہ ہزار نصد چہل ہشت ام سیورغال بوسے ہیزدہ ہزار و ہفت صد و ہشتاد و پنج سوار یک لک شست و پنجہزار و شش صد و پنجاہ پیادہ ✤

جدول

نام	سال
۱- شیخ یوسف	دو سال
۲- سلطان محمود	ہفت دہ سال
۳- سلطان قطب الدین پور سلطان محمود	شانزدہ سال
۴- سلطان حسین پور سلطان قطب الدین	سے سال
۵- سلطان فیروز	یکسال
۶- سلطان محمود پور سلطان فیروز	بست و ہفت سال
۷- سلطان حسین پور سلطان محمود	یک سال
۸- شاہ حق	غیر معلوم
۹- کامران مرزا	غیر معلوم
۱۰- شیر شاہ	غیر معلوم
۱۱- سلیم شاہ	غیر معلوم
۱۲- سکندر	غیر معلوم

برخے در تصرف فرمان روایان دہلی بود و لختے بزرگان سندہ دست چیرگی می کشودند و چندے غر نویان و استندا ستان باز کرا ین

صوبہ بتصرف سلطان مغرالدین سام در آمد پیوستہ بدہلی باج گزاردی در سال ہشت صد وچہل وہفت کہ سلطنت بسلطان علاء الدین رسید وکار فرمان روائی از رونق افتادہ یکے از زمستی آرزوے سری در سر گرفت لختی بد گوہران شورانفز اشیخ یوسف قریشی راکہ مجاور شیخ بہاء الدین ذکریا بود بسوے گرفتند پس رقم عزل بر ناصیہ حال او کشیدہ آمد وبشخت ننگ بود خود را بہ دہلی پیش سلطان بہلول رسانید ومرزبانی یکی از لنگاہان باز گردید سلطان محمود شاہ لقب نہاد وگوئید این بوے نخست دختر بدو داد وبدین پیوندگاہ تنہا بدیدن آمدتا آنکہ شبی بپختہ کارے چنین شبیدہ بازے نمود ودر ہنگام سلطان قطب الدین محمود خلجی از مالوہ بہ تسخیر ملتان آمد وکار ناساختہ باز گردید وچند گوئید نخستین لنگاہ کہ سروری یافت قطب الدین بود ودر زمان سلطان حسین سلطان بہلول بار یک شاہ را با جمعی بیاورد شیخ یوسف فرستاد وبے بہرہ باز گردید چون دست فرسود کمن سالگی گشت پور بزرگ خود را کہ فیروز خان نام داشت سلطان فیروز شاہ لقب نہادہ جانشین گردانید وخود بکنارہ نشست وزیر او اعتماد الملک بکین پسر او از ہوا دو سلطان حسین بار دیگر بر مسند فرمانروائی نشست ومحمود خان بن سلطان فیروز خان را ولی عہد گردانید وچون سلطان حسین سے وچہار سال حکومت کردہ در گذشت سلطان کلانی یافت ودر زمان او چند بار لشکر مغل کرد شورش برانگیخت وناکام باز گردید بدگوہران نافرجام زناتوان بینی سیان جام بایزید کاز دیبا زیبا پیہ وزارت برداشت وسلطان غیاث الدین بایزید شاہ بود دست بآئین پختہ کاران سخنہائی غلط انداز بر ساختند وکار آویزہ کشید دستور جدائی گزیدہ از ملتان بشورو یار یدند وخطبہ سلطان سکندر لودے برخواندند وچون در گذشت پور خرد سال او را سلطان حسین خطاب دادہ بر تخت نشاندند ومیرزا شاہ حسین از سلہٹ آمدہ ملتان ہر گرفت وبہ لشکر خان سپہ سالار میرزا کامران ازو در تصرف خویش آوردہ پس شیر خان وسلیم خان وسکندر بابہ پایہ چیرہ دستی یافتند وچون بفروغ داد گرے ہمایون پادشاہ ہندوستان نورا گین شد ایمنی افزود ازان زمان باج گزارے آن بسلاطین بابریہ مرجوع بود تا آنکہ نادر شاہ از ہندوستان برآورد وضمیمہ ملک ایران گردانید بعد ازان ابدالی دست تطاول بر دراز داشت اکنون گاہی در دست سکھان وگاہی لکدکوب افواج تیمور شاہ پسر احمد شاہ ابدالی ست دار الملک او کابل

سرکار سلہٹ

از دیبا زیبو یہ علیحدہ ست دراز از بھکر تا مکج ومکران دولبست وپنجاہ وہفت کروہ وپہنا از مقصد مین تا بندر لاہری صد کروہ دیگر از قصبہ چاندوتا بلج بھکر تا بیکا یر شصت خاور سو گجرات شمال بھکر ولبسے جنوب شور دریا باختر رو مکران انا قلیم دوم طول صد ودو درجہ وسے دقیقہ عرض لبست وچہار درجہ وہ دقیقہ نخست برہمن آباد پایہ تخت وبزرگ شہری بود قلعہ او ہزار وچہار صد برج داشت دو روے میان ہر دو یک طناب سوا مروز از برج وبارہ او فراوان نشان سیں دیو امروز سلہٹ ودیل آنرا گویند شمالے کوہ چند شاخ شدہ یکی تا مقدار کشیدہ ست دیگرے از دریاے شور تا قصبہ کوہبار واین سارام گرٹنا مند بسبوستان انجا مد انجار الکھی خوانند الوس بخ رگ انجا بلوچ بہت ولیشاز اکلماتی گویند بست ہزار خانہ از انجملہ ہزار سوار گزیدہ وشتر از انجا بر خیزد ودیگر از سہوان تا سنوی کہ ٹانم نود کروہ نہ مرو بے رابنگاہ سہ صد سوار وہفت ہزار پیادہ ودر پایان این گروہے دیگر از بلوچ اند بطرے زبان ندرد زگار ہزار کس گرین اسپ سوار از بخا بر آید ودیگر کوہی ست یک سراو پیوستہ بکج ومکران مردم کلماتے آنرا گاہ گویند چار ہزار بلوچ را بنگاہ زمستانش بوستی است تابستانش بلور ستان معتدل گوناگون میوہ وہر خاصہ اینکہ بس خوب باشد ودو صحرا ہی او خرد خربزہ خود رو بہمر سد وگل فراوان شود شتر بسیار وخوب بر آید مدار برکشتی وبسیار گونہ شود واز خرد وبند گ چیل ہزار شکار گوخر خرگوش گونہ پاچہ خوک ہا فراوان واین ولایت غلہ کش است سوم حصار کفاو زیر گیرند وکان نمک آہن وشالی بسیار وگزین پدید آید وکشش کہ وہی سلہٹ کان سنگ زنے ودراز کوتاہ نیز ودر عمار کار بر بندمازو بربرنج وماہی است فاق سازند کشتیہا بر آسودہ بہ بنیا ودر دیگر شہرہا بودہ سود برگیرند واز روغن برکشند وکار کشتی آید ماہی کہ بلوہ گویند بہ نیکوئی

دخوش مزگے کم ہتا از دریاے شور بسند آید جزات گزیدہ شود تا چہار ماہ بپاید نزدیک آن شہر بزرگ گولابست و دو فرسخ راہ آزا منجور گویند بر فراز آب زمینہا ساختہ برتے ماہی گیران زندگی بسر برند از شگرف سوانح حال جگر خوار است او آدمیست بنظر دانسون جگر ربا بید برنے چنین گویند گاہ گاہ اورا حالتی رود بدیر بہرکس کہ نظر انداز دبجو دشود در ان ہنگام مانند انار دانہ چیزے از آدمی بر باید و لختے درون ساق پاے بگذارد درین ایام جگر بردہ مدہوش باشد و چون از چارہ نومید شوند بر بالاے آتش اندازد طبق دارے سپن شود تا ہم پیشگان بخش کردہ بخورند و پیمانۂ زندگے آن بخیود لبریز گردد ہر کرا خواہد کہ از خود سازد پارہ ازین بخورش دہد و افسونی برآموزد چون گرفتار آید ساق پاے او شگافتہ آن انار دانہ آسا بر آورند و بخورد آنست رسیدہ دہندہی پذیرد و بمثیر زنان باشند در کمتر زمانے از دور دستہا خبر آورند و اگر سنگہا بستہ بدریا اندازند فرو نشود چون خواہند کہ ازین روشہا بر آرند بر ہر دو شقیقہ و بندہاے او داغ نہند و چشم نمک انباشتہ در خانہ زیر زمین چہل روز آویختہ دارند و طعام بے نمک بخورش دہند و برنے افسون برخوانند درین ہنگام او را دیو چہرہ نامند بدال ہندی رہاے خفی و جیم فارسی و فتح راہاے مکتوب اگر چہ آن نیرو نما ندلیکن شناسای جگر خوار باشد و بدیدہ ورے او آن جان گزا گرفتار آید و بخواندن افسون دیا خوراندن چیزے تندرستی بخشد از دشگفت داستانہا گزارش کنند و شگفت آورد و پشیتر این ملک چہارم سرکار از صوبۂ ملتان بود از حدود ملتان و اوچ تا ٹھٹھہ شمال رویہ کوہاے بلند خاراو اندر آن الوس بلوچ گروہا گروہ جانب جنوب از اوچ تا گجرات کوہاے ریگ از اختتام بختی و جز آن گوناگون از ہیکتا نصیر پور و امرکوٹ مردم سودہ و جار نجہ و دیگران را بتگاہ پنج سرکار و پنجاہ و سہ پرگنہ بدو گرایید جمع شش کرور و شصت و یک لک و پنجاہ و دو ہزار سہ صد و نود و دام +

جدول فرمان روایان

نام	سال
۱- سمی بخش نغز و مکان یعنی ۱- لوش سومرہ	پانصد سال
۲- جام آزار	سہ سال و شش ماہ
۳- جام حرما	چار سال
۴- جام ماہنہ	پانزدہ سال
۵- جام سماجے	سیزدہ سال و چند ماہ
۶- جام صلاح الدین	پانزدہ سال و چند ماہ
۷- جام نظام الدین پور صلاح الدین	دو سال دیگرے
۸- جام علی شیر سماجے	شش سال و چند ماہ
۹- جام کران بن کاجے	یک روز و دو پاس
۱۰- فتح خان اسکندر	یازدہ سال و چند ماہ
۱۱- تغلق برادر فتح خان	ہیجدہ سال
۱۲- مبارک پردہ دار	سہ روز

۱۳- سکندر فتح خان	یک سال و شش ماه	
۱۴- سنجر عرف رادھن	هشت سال و چند ماه	
۱۵- جام نظام الدین	شست سال و چند ماه	
۱۶- جام فیروز	دوازده سال	
پور نظام الدین		
۱۷- جام صلاح الدین	غیر معلوم	
۱۸- باز جام فیروز	غیر معلوم	

در پاستان راجه بود سهیرس نام پای تخت او اوبور خاور رویه تا کشمیر داشت و باختر سوتا مکران جنوب تا بدریای شور و شمال تا کوه ازفارس لشکرے بیونا وسے آمد و راوران آویزه روزگار سپرے شد و آن گروه لختے آن ولایت را لیغمائی ساخته باز گردیدند و پور راجه بشناهی جانشین شد و بردشنی خرد و یاورسے وزیر آگاه دل رام نام داد گرے، روائی یافت در روزگار آرامش گرفت برهمنی بچ نام از جمرستان بدان وزیر پیوست و بچرب زبانی و حرف سرائی خود را بگران ارزش فروخت، بگذر زمانی دالا پاگی یافت و چون وزیر پیمانه هستے پر شد بجاے او برگزیدند و از بد گوهرے و بتباه سرشتی بازن راجه پیوند دوستی بست هر چند او لیاسی دولت رسانید نداد و نکرد و در هنگام بیمارے راجه آن بے آزرم تباه سرشت باتفاق آن نا پارسا زن سران لشکر را بعنوان گنش یک یک طلبداشته بگوشه برنشاند و دشمنان هر یک را بدلاویزد هده با بجان گزائی برگماشت چون پنهان خانه نیستی فرو شدند و راجه نیز رخت هستی بر بست بسرے بر خاست زر بندگان بدو گرویدند و رانے را بزنی برگرفت و زبان زدگی جاوید اندوخت لیکن در آبادے ملک و افزونی آن کوشش نمود بر کیخ دگران و کرمان چیره دستی یافت در زمان عمر خطاب منیره ابو العاص از راه بحرین بدهلی آمد و سپاه آنجا بجنگ ایستاد ند منیره دران نادروگاه فرو شد و در خلافت عثمان آگاه خردے راه پیشه و هش احوال هند فرستادند و در سرانجام لشکر شد فرستاده چنان آگهی رسانید اگر لشکر بسیار رود آوازه کم رسد کاری نسازد و فراوان عذر ها برگزارد و حضرت امیر المومنین علی علیه الصلوة والسلام لشکری فرستاد و سخت سر حد سیل را برگرفتند بعد از آگهی یافتن بر شهادت آن حضرت لشکر باز گردیده بگران شتافت و معاویه دو بار لشکر بسنده فرستاد و هر دو بار بیشتر سے در آویزش فرو شدند و چ چهل سال کامرانے نمود و چ واپسین هر پسر خرد چ برمند بزرگی نشست و در زمان ولید بن عبد الملک چون عجاج امارت عراق یافت از جانب خود محمد قاسم را که هم ابن عم و هم داماد او بود بسنده فرستاد و چند بار بدا سپر آویزشها سے سنگ نمود آخر روز پنجشنبه ماه رمضان نود و نه هجرے در ناروگاه نقد زندگی بسپرد و ملک سنده در تصرف آن گروه در آمد و دختر راسے داهر را که در بند افتاده بود با دیگر لفابس نزد خلیفه فرستاد آن حیله اندوزان یکین تونے پیش خلیفه نمودند که محمد قاسم دست تصرف بر کشاده هست خلیفه از نزدیکے پرهیز نموده بخشم رفت فرمان فرستاد که پوست خام کرده بدرگاه فرستند بهنگامی که میخواست بر سر رای هر چند والی قنوج دست بردے نماید منشور خلیفه رسید از فرمان پذیرے تن در داد و چون بدان آئین بدار انخلافته بردند خلیفه بدان دختران نمود بر گفتند کام یافتیم کشتنه پدر خویش را بدین حال دیدیم و برائے خلیفه تنگفت آید که چگونه بی شرفتگی چنین فرطید آئین بزرگان داو گرانست که بگفته از جاے نروند و در پژوهش دور بینی بکار برند راستی بس کمیاب و نادرستی فراوان خاصه در باب برگزیدگان خود که عالمیان بے دشمنی برانیان جوش نا توان بینی نمانند و از آباد شدن جهان خراب و رون بسیار اندیشند که بسا بد گوهران شور انگیز بچرب زبانی خود را گران ارزی بفروشند و بدستان سرائی بخرابی نیکوکاران سر کشند پس از محمد قاسم چندگاه بزرگی این ناحیت راولانی تمیم فصاری

بود بعد ازان الوس سومرہ فرمان روائی کردند پس لقوم سمہ باز گردید خود را از اولاد جمشید شمرند دہر یکے خود را جام نامد و در عہد جام یا بنیہ سلطان فیروز شاہ سہ بار لشکر از دہلی بر سر او بردہ شالستہ پیکار با نمود بار سوم او را برگرفت و بدہلی آورد و سند را بملازمان خود بسپرد چون نیک ذاتی و کاروانی از پیشانی او بر خواند بایالت آن دیار فرستاد و چون جام تغلق در گذشت پردہ داری مبارک نام بیاوری ہزارہ لایان شور افزا بجای او نشست و پس سکندر بن فتح خان سند آماشد و در زمان سند اشاہ بیگ ارغون از قندہار آمدہ سبوے برگرفت و سلطان محمد برادر خود را آنجا گذاشتہ بقندہار باز گردید جام مذکور بر سر او لشکر فرستاد و او دران آویزہ فرو شد شاہ بیگ بار دیگر بدین ولایت آمد شہسوان بسیارے سند بدست آورد و بمردم خود سپردہ برگشت و در عہد جام فیروز صلاح الدین نام از خویشان با دیزہ برخاست و چون کارے از پیش نرفت پناہ بسلطان محمود گجراتی برد سلطان متقدم او را گرامی داشتہ لشکر ہمراہ ساخت در یا خان وزیر جام فیروز را تا حقیقی بدو ہم داستان شد و ملک سندرہ بے جنگ بدست جام صلاح الدین افتاد پس از چند گاہ دریا خان مذکور رہا گیری جام فیروز را خمول گزیدہ بود ہمت گماشت و باز حکومت بدو رسید صلاح الدین بار دیگر از گجرات رفتہ از سلطان لشکر آوردہ ملک برگرفت و فیروز بقندہار رفت و شاہ بیگ ملک ہمراہ گرد انیدہ نزد سلطان جنگ پیوست و صلاح الدین را با پسر بیانہ زندگی برگشت و بزرگی بجام فیروز قرار گرفت در سال مہصد و بست و نہ شاہ بیگ آمدہ ہکی سند را بدست آورد و جام فیروز بگجرات رفت و دختر خود را سلطان محمد بن سلطان امرا علی او در آمد و حکومت سند بشاہ بیگ باز گردید او پسر امیر ذوالنون بیگ سپہ سالار سلطان حسین میرزا ست قندہار در اقطاع او بود چون شاہ بیگ خان از دست بہ پسران سلطان حسین میرزا جنگ کرد او دران نادر وقاہ مردانہ فروشد حکومت قندہار بہ پسر رشید او رسید و در مردانگی یکتائے و با علم رسمی آشنائی داشت و چون در گذشت پور او سلطان شاہ حسن بجاے او نشست و ملتان از سلطان محمد برگرفت پس از و مرزا علیبلی پسر عبد العلی ترخان پاینده محمد چون ربودگی داشت بکار ملک نپردا ختی مرزا جانی بیگ پسر او انتظام دہ آن دیار بود تا آنکہ عساکر اکبر شاہی بآن دیار رفتہ معدلت آرا شد مرزا جانی بیگ در سلک بندگان اکبری در آمدہ +

صوبہ کابل

از سوم و چہارم اقلیم فراہم کشمیر کلی نیر سواد بجور قندہار زابلستان کہ پاے تخت غزنہ بود و امروز کابل ازین صوبہ کشمیر از سوم و چہارم اقلیم و دراز از فیروز ناکشن گنگ صد و بست کروہ پنہا از وہ تا بست و پنج شرقے بیراستان و در یاے چناب شرقی جنوبی بالمال و کوہ جمو شرقی شمالی تبت کلان مغربی کلی و دریاے کشن گنگ مغربی و جنوبی و لایت لکھمپور مغربی شمالی تبت خرد ہزارسوی شمالی کوہ از ہندوستان بست و شش راہ رو لیکن راہ نبیر و کلی گزیدہ بیشتر سوارہ توان رفت نخستین نزدیک تر و چند شعبہ دارد سہ کزین پیتی و نیز بیشتر در آمد لشکر ہا از راہ پیر پنجال اکبر سہ بار گلشن سرائے کشمیر ازین راہ در آمد اگر بران کہسار گاہ وے یا پی بکشند در ساعت ابر و باد بر جوشد و برف و باران ریزد تنگ نذ و لکشا ملکی است اگر یک باغ ہمیشہ بہار یا یک قلعہ آسمان پایہ برخواہند سزاوار و اگر عشرتگاہ سبک روحان و خلوتکدہ گوشہ نشینان بر گویند در خور آبہاے خوشگوار و آبشارہاے سلسلہ افروز و ہواے سازگار برف و باران لبسان توران و ایران و ہنگام بارش ہندوستان نیز ریزش ابر بشود زمین آبی و للمی جنگلہاے روح افزا بنفشہ گل سرخ نرگس خود رو صحرا صحرا شمارہ و گلہا اندازہ بزنتا بہار و نیز انش بس شگرف خانہا ہمہ چوبین چہار آشیانہ و افزون سازند دیوار بند رسم نباشد بر فراز سقف لالہ کارند در بہار شگفت نمایش و بدر در آشیانہ پائین چار دار و برنے اسباب دوم آسایش جاد سومین و چہارمین برخی خانہ از بسیاری چوب و فراوانی جنبش زمین کاخ سنگین و خشتی نسازند لیکن پاستانی خانہاے سنگین شگفت آور امروز بسیاری خراب گوناگون پشمینہ بشالستگی انجام گیرد خاصہ شال کہ بہفت کشور ارمغانی گیرند و زبون ترین این مرز آدمی شگفت آنکہ با وجود بسیاری

مردم وکمی سرمایہ زندگی وزوے و دوریوزہ گرے کم بغیر شاہ آلو وشاہ توت فراوان میوہ شود و خربزہ و سیب و شفتالو و زردآلو
بس نیک انگور اگرچہ بسیار است لیکن گزیدہ کم بیشتر بر درخت توت برد بہ توت را کم خورند بزرگ او برائے کرم پیلہ بکار آید و تخم از کلکت
و بتت خود آورند و از نخستین افزون و گزین برآید بیشتر خورش برنج و شراب و ماہی گوناگون سبزے پسین خشک کردہ نگاہدارند بر نخ
پختہ راشب گذاردہ بخورند با انبوہے شالی گزیدہ ہم نرسد گندم ریزہ و سیاہ فام و کم بود و مونگ کم خورند و خوبس نامیدہ بر کوہے
آسا گوسفندے بود آن را ہندو گویند بس نازک و خوش مزہ و گوار ا بیشتر گوشش پسین یک جامہ از چند سال بکار برند ریزہ اسپان
زور آور کریوہ گذار بسیار فیل و شتر نباشد گاہ و سیاہ رنگ بہ شجی لیکن شیر و روغن بس شائستہ گوناگون ہنر پیشہ کہ شہرہای بزرگ اسز اوار
پیدا رسم بازار کمتر در بگاہ خویش ہنگامہ خرید و فروخت گرم دارند مار و کژدم و دیگر جان آزار در شہر نبود کوہے است مہادیو نام ہمچو کہ قلہ
او دیدہ شود مار پیدائی نگیرد و کپک و سیش و پشہ و مگس فراوان از فرسخے گرد مہ یعنی غلیل کمان کہ بشکل نامیدہ و آن را یکے بہ برسازند
بزرگ و رقما سوار شدہ بگولا بجا چاشن نمایند شکارے جانوران مرغابی را از ہوا برداشتہ بر کشتیہا آورند و گاہ زیر پاے خود در میان آب
داشتہ بر فراز آن نشینند و بس شگفت نماید شکار کبک و گوزن نیز شود و پلنگ را ہم بشکنند مدار بار کشی بر کشتی و آدم گران بار بار پشت
گرفتہ کریوہ روی نماید ملاح دورو دگر را دکان بس گرم بر سمن فراوان اگرچہ آن ملک را زبانی است خاص لیکن دانشمند ہا بزبان سنسکرت
و نیز خط جداگانہ دارند بدان کتابہا بنویسند و بیشتر بر توزک پوست درختے است بانڈک کارکرد و ورق برسازند بنگارند رسالہا بماند ہمگے
کہن نامہا بران نوشتہ و سیاہی چنان سرانجام یابد کہ بشست و شوے نرود و اگرچہ در باستانی زبان ہندی دانش بسائی داشت
لیکن امروز گوناگون دانش روزگار در آنجا پژوہش و اختر شناسی ہند آنجا ماندگان چار دیوار تقلید بیشتر سنی در برخے امامی و نہ بخشی
آویزہ و شیعی میان ایمان بیشتر از نورانی و ایرانے خفیا گر فراوان لیکن بیگ آہنگ سرایند و با ہر یک نالہ الست کہ ناخن بر جگر زند و
شائستہ کردار این بوم کردہ ریشے اگرچہ از تقلید پیشگی گزینی و عادت پرستی رہائی نیافتند لیکن بے ساختگی با نیروے نیایش پردازند و بر
مخالف کیش زبان بنکوہش نکشایند و زبان خواہش و پائے نگاہ ندارند و در ختان میوہ دار برنشانند و سرمایہ روزی مردم شود گوشت
نخورند و زن کنند و نزد یک و دو ہر کس ازین کردہ باشند و تو چہ را در ین ملک شانزدہ ماشہ اعتبار کنند ہر ماشہ شش سرخ مہر طلا
بوزن شانزدہ دانق ہر دانق شش سرخ از مہرہای متعارف دہلی چہار سرخ افزون رب ساسنو سین نقد لیست نہ اشگی و پنجیہ ہر کس
چہار بخش دام و آنرا کسیرہ گویند بارہ کانی نیمہ این سکے چہار بخش او چہار کسیرہ را ساسنو و یک نیم ساسنر انگنہ و صد ساسنو را
یک لک بشمارہ شاہنشاہی یعنی اکبر بادشاہ کہ نیز ارام شود گی و لایت را ہندے حکیم پرستش جاند یشد از ان چیل و بخ را خاص مادیو
شمارد و شصت و چہار را پشن و بست و نہ بہ برہما و دویست بدر کا ہقصد جا یکہ با باز کشیدہ اند و بدان نیایش کنند و شگرف و ستانہا برگزارند

سری نگر

دار الملک دراز چہار فرسنگ دریاے بہت و ماز و بچمہ کل از میان گذرند پسین خشک شود و مین چندی کم شود و کشتی نگردد و از دیر باز
این شہر آباد و گوناگون صنعت گر را بگاہ و شال گزین بافتند و سقلابے از پشم برسازند بس ملائم در مہ و بڈود و دیگر پشمینہ آمادہ گردد و لیکن
گزیدہ از تبت آورند میر سید علی ہمدانی روزے چند در ان شہر بود ند خانقاہی از ایشان یادگار شرقے بلند کوہچہ الست بکوہ سلیمان
مشہور و پیوست شہر و گولاب بزرگ ہمہ سالہ پر آب شگفت آنکہ با لطافت و گوارائی آب او بروزگاران کہنہ شود و نزد قصبہ بریک
دراز دریہ الست و دران حوضی است بطول و عرض ہفت گز شرف بقدم آدم بزرگ پرستشگاہ انگارند شگرف آنکہ یازدہ ماہ خشک
باشد در اردے بہشت ماہ آبی از دو جا آب برجوشد نخست در یک کنج آن بطن ہادن کوہی است سندہ برادے گویند

چون برگرد آغاز تراوش از کنج دیگر شود و این را سبز لبستی گویند آن حوض ازین دو چشمه لبریز گردد گاه یک پهر بر جوشد گاه شش پس روی در کمی ننهد چنانکه قطرهٔ نماند در روز از سه بار نیفزاید صبح نیم روز شام رنگارنگ گل نهام بهر دو چشمه جدا جدا انداز ندپس از فرو شدن آب گلهای هر کدام بدانجا در شود و هانا بسان جام عدل ساخته پاستانیانست و دام تماشی گری ساده لوحان و نیز دران نزدیکی چشمه ایست شش ماه خشک باشد روز معین کشاورزان بدان سرزمین به نیایش روند گوسفند و بزرا بپاس گزاری بکار برند آب بر جوشد و کشت کار پنج ده سیراب گردد و چون بزیادتی گراید باین پیش نیاز سندی نماند آب خویشتن را کشد و دیگر در انجا چشمه ایست گوگرناک مند آب بس سرد و سبک گوارا اگر گرسنه نوشد سیر گردد و دور سیرے اشتها آرد و نیز هفت چشمه باندک دورے عشرت افزاید و در میانه شگرف تجانهٔ سنگین ریاضت کیشان جان گداز در تاپش گرما گرد خود فراوان آتش افروزند و مردانه خاک تر شوند و آن را سرمایه آبروے تقرب انگارند و نیز چشمه ایست که آبخانه سنگ برآید بر شمال او کوهیست بس بلند کان آهن در و موضع پنج براره از مضافات این سرگ پرستش جا انگارند در پیشین زمان بزرگ شهرے بود تجانها دارشت هموارے آن سرزمین را قلیه رانده نرم گردانند و به کلند قطعه قطعه زمین آماده کشت گردانند و پیازهاے زعفران بهمگی در نشانند بیک ماه سبز گردد و در اواخر مهر ماه آلهی بکمال رسد و از یک وجب زیاده نبالد تنه سفید فام بلند و چون یک انگشت بالش نماید آغاز گل کند و یکے پس از دیگرے تا هشت گل عشرت آورد و شش برگ سوسنی دارد و بیشتر ے را در میان شش تار سه زرد گون و سه لعل فام و زعفران عبارت از سه پسین و چون گل سپرے گردد سبزے بر تنه پدید آید از یکبار کشتن شش سال گل برود و در سال اول کم شود دوم ده سے آید و در سوم بکمال رسد تا شش سال و پیاز بسیار کنند اگر نهاد انجا نگاهدارند پایه پایه کمی پذیرد لیکن برآورده بدیگر جاے بکارند و در موضع ریون چشمه و حوضی است آزاد معبد شمرند چنان پندارند که تخم زعفران ازان چشمه پدید آید و در آغاز کشتکار بدان چشمه نیایش نماید و شبیر گاه در و ریزد اگر ازین ریخته آب فرو نشیند فال نیکو برگیرند و زعفران دلخواه شود اگر بر روی آب ماند نخبان در موضع کهیر سه صد و شصت چشمه عشرت افزاید و هر یک را دستمایه ایزدے پرستش دانند و کان آهن نزد آن +

مرداودن

به تبت کلان پیوسته و در آنجا هندو گزیده بالیده پدید آید و بسیار با کشد نزد او کوهیست چهار کوت خوانند فراوان مار برفراز او و کس بدانجا نتواند شد و نیز کوهیست بلند دشوار برآمد و حوضی است بزرگ هر کس بدو راه نیابد و بسا هنگام از چشم ناپدید شود در هر چند گاه بلور آسا پیکرے هاے مهادیو در راه و دامنه این کوه بیابند و سرمایه شگفت آید و در نزدیکے اچه ول از مضافات کمتاد چشمه ایست تا یکپهر ست بالا بر جوشد بسردی و سبکی دگوارائے کم همتا بیاران چون ازان آب خورند سختی مادست نمایند تندرستی باز آورد و در موضع گوتهر چشمه ایست بس ژرف گرداگرد سنگین تجانها و چون آب کمی پذیرد بصورت مهادیو ظاهر گردد و در روے نزدیکی او نیز کوهیست بس بلند گوزن فراوان باشد و نکین چشمه درد +

میتن

بر تلے آباد تجانه بزرگ داشت بر فراز آن خرد حوضے آب او کے نه پذیرد بسے در آنجا چاه بابل پندارند و امروز سبز کرده ازان نشانی نے در پرستگاه آن چشمه ایست و حوض بر سر آن ساخته اند فراوان ماهی درواز بزرگ داشت کس گزندی نرساند و پهلوے او خارایست پایان او نا پدید +

کماور بارہ

دران چشمہ الیست آب سرد شیب آید و غرو بشگرف دہد و در موضع اش خلوتکدہ بابا زین الدین ریشی است در کمر کوہ واقع گویند دریا ستانے زمان این کوہ آب ندا شت چون نشیمن ایشان شد آن چشمہ تراوش نمود و دوازدہ سال درین خلوتکدہ بود تا آخر گران سنگی بر در غارے نہادہ بیرون نیامدند ہمچکس نشان نیافت +

قصبہ دھمن بارہ

پیوستہ بہ تبت کلان و زدامنہ کوہ واقع و ہمان چشمہ پیشین آب و ہد و درمیان تبت کلان و پرگنہ مذکور غار لیست دران از سنج پیکر لیست امر اتھہ نام بزرگ پرستش جا انگارند و چون ماہ از تخت الشعاع برآید دران غار جاب واری پدید ارگردد و ہر روز قدرے افزاید تا پانزدہ روز زیادہ بدہ گز الگی رسد و چون ماہ بکمی گراید آن صورت نیز کاستن گیرد چنانچہ انجام ماہ اثرے نماند پیکر ماہ دیوانگارند و برآمدگار ہا را دستمایہ گردانند نزد آن غار جوے آمیبت امراوتی نام گل اودبس سفید و بس خجستہ دانند و تن اندایند برف آن کوہستان ہیچگاہ کمی نہ پذیرد و از فزونے سرانتگی راہ و دشوارے گریوہ مردم رنج زدہ نیایند +

و در موضع ہاکسامون چشمہ الیست ہرگاہ آب بجوشد و تیرہ شود و خس خاشاک برآورد دران ملک گرد خلاف برخیزد و کان سنگ سلیمان در نزدیکی او دازو آوند ہا بر سازند +

پرگنہ بھاک گوناگون رستنی دارد و پیوست آن کوہ لیست بزرگ کہ طرف آن بشہر پیوستہ و دران کوہ زمینہا ساختہ فراوان کشتکار نمایند و بوے بدگوہران لختے ازان بریدہ بگوشۂ دیگر برند سلطان زین العابدین میان این تال زشہر تا بدان پرگنہ از گل و سنگ سدے بر بستہ پلول یک کردہ +

و نیز دران نزدیک چشمہ الیست رنجوران ازو بنوشند تندرست یابند در موضع تھمنڈ ہفت چشمہ یکجا برآمیزد بس دلکشا اطراف آن نشیمنہای سنگین یادگار پارستانیان +

و نیز چشمۂ الیست در زمستان گرم و در تابستان فراوان سرد و در قریہ بازدال پورا بشارے از کوتل شاہ کوت بشگرف شورشی فرود آید آنجا شالہ مار گویند شکارماہی فراوان بود و در جوی آب از دو طرف پنجرہا نہند چون آب نماند ماہی بدست او فتد و در ایشہ بلازے چشمہ الیست پرستش جای اہل ہند نام آن سوز نیر اطراف آن سنگین تنجانہا سگرتال چشمہ الیست ہمہ سال خشک باشد ماہی کہ تا پنج نہم آذر روز جمعہ او فتد دران روز بر جوشد و از صباح تا شام روان باشد و برای تعین فراوان مردم فراہم آیند در موضع دیل چشمہ و حوضی است حاجتمندان جوز را دران اندازند اگر بروے آب ماند فال کامروائی برگیرند و اگر فرو نشیند نکوہیدہ شمرند تنجانہ الیست در گانام ہر کسے کہ از حال خود و دشمن خود آگاہی طلبد از برنج پنجہ دو آوند پرساز دیکے بنام خود و دیگری بنام مخالف خود دران آب بند و در آنرا بر بند در روز دیگر بنیالیش کنان پژوہش حال نماید از ہر کہ بگل و زعفران آمودہ بود کار او بشایستگی گراید آنکہ رنجش خاشاک باشد حال او تباہ گردد و شگفت آنکہ در خصومتی کہ شناسائی حق دشوار باشد ہر دو کس دو مرغ یادو پردار بدین معبد فرستند و ہر دو جاندار ان را مسموم گردانند ہر کدام دست بران برمالد ہر کہ حق با اوست زہر آلود بزید و دیگرے بمیرد +

دیرہ

دران زمین سر چشمہ دریاے بہت حوضی است یکجریب بشگرف آواز بر جوشد و زر فانا پدید آمد او بینا ک گویند اطراف پسنگ گرفتہ اند خاور رویہ آن سنگین تنجانہا +

دران

موضع قیصر

دران چشمه الیست نون سنده نام در فصل بهار و ماه برجوشد زمان زمان پر شود و کمی پذیرد و دریا لوحوضی است بهلو نام بست گز درست آب اندرونه او بر جوشد گرداو سبزه زارها ی چشم افروز و درختان سایه دار هر کس از آبادی سال و از نبک و بد حال خویش آگهی جوید و یک سفالین پر از برنج کرده نام خود بکنار آن نو لیسد و سه بسته درون چشمه اندازد بس از چند گاه آن و دیگر خود ی خود بروے آب آید آنرا بکشایند اگر برنج گرم و خوشبو بر آید آن سال شالیته و حال خجسته باشد و اگر گل و لای و خس و خاشاک انباشته بود حال دگرگون شود

و بکر و متی نام جویست که از دهنه کوه برمے آید و نشاط انجمند و نیز آنجا فراز گاهیست از دولست گز بلندے آب بشگرف خوردشی فرو ریزد ریاضت وران هندخود را از بالاے آن به پایان اندازند و نقد زندگانے رامردانه دار بسپرند و آن را دستمایه برآمد خویش اندیشند +

و رکوتمار چشمه الیست یازده سال خشک باشد هرگاه شتر ے باسد آید روز پنجشنبه بجوشد و در هفت روز خشک گردد و دوم پنجشنبه دیگر باز پر آب امتنا کمیال چنین باشد +

و در موضع مصلامه درخت زار لیست عقار بران نشیند و پر کلکی از نجا بگیرند و همواره خورش بدان جانوران مقرر +

و نزدیک کوهیست برفراز آن چشمه سار آب بر جوشد و زیارتگاه خدا پرستان و ریزش برف بران کمار نشود +

و در ناکا موچشمه الیست نیلناک نام حوض او چهل بگیهه آب بغایت صاف کبودی نماید و آنرا نیایشگاه انکارند و در گرد ان درخت آستی بسیاری با تش در دهند و شگفت آنکه از و فال برگیرند جو زرا چار بخش کرده دران اندازند اگر طاق برفراز ماند نیکو شمرند و رنه تباه شمارند و همچنین شیر اگر فرو شود و فرخے بار آورد و گرنه نکوهیده پندارند و در پیشین زمان کتابے ازان پدید آمد آنرا نیل منه خوانند چگونگی کشیر و احوال و خواص معابد به تفصیل در چنین گویند در زیر آن آب شهر لیست آباد عمارات عالی وارد و در زمان بدوشاه بهمنی در عید بعد از دو سه روز بدرمی آمد و تعفنے آورد و چیزها میداد +

و در موضع پارو اچشمه الیست که مبرو مان روز یکشنبه سحرگاه بآب او تن شویند و تندرستی یابند +

و دران نزدیکی النکیست چراگاه ستوران و گاه آنجا فرسیجے بخش و پر گنه انچه سبو موضع پل تهل و رخت لرزان هر ضعیف شاخی از دک بجنبانند همه برزه در آید لار بلسار تبت کلان پیوسته شمال او کوهیست بس بلند برهمی ملک مشرف فراز آن آسان نتوان شد و در دامنه آن دو چشمه دو گز از یکدیگر دور و یکے فراوان سرد و دیگرے بس گرم آنرا پرستش جاشر نمدا و استخوانے کالبد را و انجا خاکستر گردانند میان کوه کولا بیست بزرگ استخوان و خاکستر مرده آنجا اندازند و آنرا وسیله تقرب الهی پندارند اگر در گوشت جانوری افتد برف و باران سخت در گیرد و نیز رود بارلیست بس گوارا آسانسنده برخواهند از نبت جوش برزند از صفائی آب باهی نمود ار باشد با هنی سیمابشکنند و دیگر رود شاهنیز بکار رود +

شهاب الدین پور کنار آب بهت نزو آن سترگ چنار ها و بس جای تنزه آن رود بدریای بهت در یکجا پیوندد و در تپله مولد قطعه زمینی است نزدیک صد بگیهه بهنگام بارش سیلابے و ران فرو نشیند و چون بخشکی گراید تخمی تره و رواند مردم چوب یک گزی کم و بیش فرو برده جنبش دهند و سپش دست بآن سورا خ برده ماهی دو سیرے و افزون برآورند و بیشتر خرد برآید و در شیب پور حوضی است کس ژرفانی او را نیارد گرفت او را بس گرامی دارند و نیایش نمایند دیگر پهو میسر نام معبدیست منسوب بمهادیو هر که بزیارت گری

رود آواز آلات برستش بگوش رسد و کس نماند که از کجاست و در کجویه ها لوکه پیوسته بهتبت خود هست گولا بیت بزرگ و لیسنام
دوره بست و هشت کروه دریاے بهت در و بریز دبختی نا پدید گردد و در میان جا سلطان زین العابدین والا تشمینی برافراخته و آسزا زین
لنک گویند کشتیها پر از سنگ و شاخهای درخت بزیر آب فرو برند چون سه چهار راه بگذرد بسیمان کشیده بر آورند فراوان ماهی که خانه ساخته باشد
از و بر آید شکار مرغابی بس شایان شود و در موضع احس بسیاری گوزن بسوی کول بر آیند و بشکنند و نزول جاما و خرینه بروخش هرگاه و خان
از باد بخیبش در آیند خربزه نیز بزرگ و در پرس پور نیز زعفران شود بلند تیخانه و شهرت سکندر پدر سلطان زین العابدین ویران ساخته سین بوصد
پدید آمد بهندی نگارش یافته که پس از سپرے شدن هزار و صد سال سکندر نامی بساند از د فراوان و بال اندوزد و در پرگنه کراج موضع
راه کانو بنگاه چکانست چشمه الیست جرناک نام بس گوارا و در میان نگین خانه و هر سال ماهی بزرگ پیدا شود و هر که بشکرد بگزندی بیدا
گردد و نزو یک گرکانو دره الیست سوم نام در انجاده جریب زمینی است چون مشتری به اسد آید تا یکماه چنان گرم باشد که درخت بسوزد
و دو یک پرکروه برزمین گذارند به پزد و در قصبچه الیست آباد از کمراج دره او یکسو بکاشغر پیوندد و با خر دره بکلی در انجا طلا یابند
گذر هاے آب پوست بز بلند صوگیر ند در هر اطراف آن سنگ نهند تا آب نبرد پس از دو سه روز بر داشته با نتاب گذارند چون خشک
شود بر فشانند از ین ریز هاے طلا تاسه تولچکی بر آید دره دیگر بد و پیوسته کلکت نام این نیز بکاشغر پیوندد و در آنجا طلا یابند خاک شوئی
بدست آورند و در روزه راه از راه هامون که از ولایت وادی آید بسیدن شوئی آن هم بقدر طلائی برستانند و بکنار آن نگین تخانه
الیست آنسا رواگویند بدر کا منسوب و پس بزرگ دانند و در تبت اشتمین مشکل سچه بخشش و آمید و پس مشکفت آرد و در هنگی یوم نسق غله بخش ضبط
زمین و داد و ستد زر سیم رسم نباشد و جنوے از سائر جهات نقد ینه از جز در سے قاضی علی که چندین ساله نرخ آنجا را بدست آورده
و فراهم ساخته تسمت نمود و جمع دامی اکبر شاهی مطابق آن درست کرد بدین صورت جمع مبلغ هفت کرور و چهل و شش لک و پنجاه
هزار و چهار صد و یازده دام از ابتداے او و کهدتا اسمین پانزده شانزده نفر یکهزار و بست و شصت و شش سال کامروائی کردند
بعد اینها از راجه کهنڈ تا جد شتر پور بر پور بست و دو تن یکهزار و پانصد سال و بست و نه روز فرمانروائی نمود نداز پسا و ت تا او دیراج
شش کس یکصد و نود و دو سال حکومت کرده در گذشتند باز از یکدیگر تا بالادت ده نفر با نصد و نود و دو سال و ده ماه سلطنت کردند باز از
پتا دت تا انبلا نند دوازده نفر و بست و پنجاه و هفت سال و پنجاه و بست روز باز از اوشت تا ادشت دیگر هفده نفر هشتاد و نه سال و
یک ماه و هفت ده روز فرمانروائی نمودند باز از جس کرد یوتا دیورانی مادر راجه آخرین نه نفر شصت و چهار سال و سه ماه و چار ده روز حکومت
کردند باز از سنکرام تا رانی کوتا بست و هفت نفر صد و پنجاه و یکسال و شش ماه و هفده روز حکومت کردند از انی نگر حکومت هنود از کشمیر
منقطع و مسلمانان مرجوع گشت نام سلاطین اسلام آنجا بدین تفصیل است سلطان شمس الدین سلطان شهید سلطان علاء الدین سلطان شهاب الدین
سلطان قطب الدین سلطان سکندر علیشاه پدر او سلطان زین العابدین سلطان حیدر شاه سلطان حسن خان سلطان محمد شاه فتح شاه پدر او سلطان
محمد شاه بار دیگر سلطان فتح شاه بار دیگر سلطان ابراسلطان بار یک شاه سلیمان شاه میرزا حیدر غازیخان حسن چک علی چک یوسف شاه
سید مبارک لوهر چک باز یوسف شاه بست و پنج نفر و بست و هشتاد و دو سال و پنج ماه و یکروز کامروائی نموده و گذشتند چون آیات اکبری
بار اول در ان سرا ستان همیشه بهار برافراخته آمد کتابے بهندے زبان سلج ترنگی نام در میخانه حضور ش آوردند که احوال چهار هزار
ساله و کسرے از مسند نشینان باز گوید در آن دیار رسم بود که پاسبانان ملک چندے از فرو هیده مردم را بتاریخ نویسی برگماشتندے
شهریار آگهی جوے زبان دان هشیار مغز به ترجمهٔ آن بر گماشت و بکثرت زمانے حسن انجام گرفت در و چنان بگذارند که این کهسار را آب
فرو گرفته بود و آن راستی سر گفتندے ستی بفتح سین و کسر تاے فوقانی و سکون یا مے تحتانی نام زن مهادیو و سر بفتح سین و سکون را

حوض گویند در ہر روز بر چار ده منوتر بسر آید در سال چهل اکبرے از منوتر ہفتم کہ زبان آغاز آبادی کشمیر است لبست و ہفت بار چہار در مذکور گذشتہ از لبست و ہشتم سہ دور و از چہارم چہار ہزار ہفت صد و کیسال منتہی شدہ بداستانی کہ بر گزارندہ تا زمان تحریر این کتاب یازدہ ہزار چہار صد و ہشت و پنجسال سپرے گشتہ چون لختی از آب بر آمد نخست کشپ بفتح کاف و کسر شین منقوط و فتح باے فارسی کہ از نامور یان صنعت گران بہ شمر ند بر ہمنان را آورده در بن نو زمین آباد میساخت چون مردم فراوان شدند بہ فرمانروائی داد گر آرزومندگشتند کار آگہان خیر گال انجمن بر ساختند دیکی را کہ در آگہی و فراخی حوصلہ و مہربانی عام و شجاعت ذاتی یکتا بود بسرے بر گزیدند ماز ان پس آئین فرمانہی پدید آمد چند انکہ نوبت فرمانروائی باو کمتر رسید و او در آویزہ کہ جرا سندر اجہ بہادر و در متھر اباکشن نموده بدست پلبھدر بزرگ برادر کشن بہ نیستی سزا و رشد بہ تخویش دند آن کشن بہ بزم عروسے بقند ہارے شتافتند و امور پسر او کھدبکین توزے لشکر بدان صوب کشیدہ بر ساحل سندھ کارزار نموده فروشد و چون زن او آبستن بود آخر شناسان از پسر آگہی دادند کشن مرزبانے را نامزد او گردانیدہ پس سے دنجکیں سندر آرای دولت گشتند از سنگاے نام و نشانی از ایشان نماند گویند در کامراج بزرگ شہرے بود آباد کردہ یکی از سراجاے سلف و امروز نشان از و پدید اچنین بر گزارند ہشتاد و چہار کرور خانہ داشت نظم بام بر بام گر شدے خواہان + گر بہ از روی شدے با سپاہان + گر یقین از منت گفتن نیست + عمدہ بر راوی است بر من نیست + و چون فرمانده بہ اسوک پسر عم راجہ جنک باز گوید کیش بر ہمن بر انداختہ آئین چین پیش گرفت و شالیتہ کردارے پیرایہ حال او بود و پس او اجہ جلوک بعدالت گستری نام بر آورد تا کنار دریاے شور بر گرفت و در باز گشت از تنوج دار الملک ہندوستان دانش شناسان آگاہ دل آورده از دیہ ورسی دیا پیشناسی ہفت کس را بر گزید تحقیق را بداو گرسی بر گماشت دوم را دیوان بر ساخت بسوم خزانہ چہارم را بہ تیمار سپاہ نامزد فرمود پنجم را بدیبیری قرار داد ششم را میرسامان گردانید ہفتم را بر باز گزارے اخبر پرنشاند از کیمیا آگہی داشت گویند بزرگ مارے فربان پدید ساخته بود بر و شوار شدے در آب زمانی در از فرو رفتے و گہ پیرو گاہ برنا پدید آمدے شگرف کارہا از و بر گویند آئین بوده در ان مان روائی یافت اسود بر آگہی زناد اسوک بر شمارند و برخی بیگانہ عبادت گزین نیا لیشگر بود بنفرین ریاضت گرسی بہ پیکر ما بر آمد در زمان اجہ نیز بر ہمنان ہر قوم بوده چیره دست آمد بر پرستش جاسی آنان خاک آلوده گشت راجہ مہر کل ستمگارہ و بلے آزرم بود از نیز نگے سر نوشت بسیاری جہان بر گرفت چون بگرویہ ستی و فتر باز گردید فیلی فروش یافت اجہ آواز و طرز فیل افتادن خوش آمد صد فیل را بگونیستی فرستاد و ازان باز آن بیخ زار بدان نام اختصاص یافته پیہ ستی فیل را گویند و نیز زنان را در زمان او سنگی ستر گ گذر گاہ رود بارے بر گرفت ہر قدر کہ بر بدند شب باز بدستور پیش دست شدے چارہ سگالان در ماندند آواز آمد اگر زنے پارسا گو ہر دست رساند سنگ بر خیزد مرتبہ مرتبہ زنان ہمی آمدند چون نشانے ازان ظاہر نے شد زنان را بہ تہمت بدکاری دیسران را بجرامزادگی و شوہران را برواداری گزند جانی میرسانید گویند سہ کرور آدم را بگونیستی فرستاد تا آنکہ از دست پارسازنی کوزہ گران کار شگرف بر آمد و سرمایہ شگفت افزائی شد و کار او بگونا گون بجورے کشید و خود را بآتش انداخت راجہ کو پادت فراوان آگہی داشت بدست آویزداد گرے بسیاری جہان بر گرفت در قلمرو او تسلیخ نے شد کہ دمہ از گوشت پرہیز کردے بخانہ کہ امر فرمود بر کوہ سلیمان ست اساس نہاده دستور او ست راجہ جدشنر لختی در عنفوان فرمانروائی بداد گری نشست دہ کس زنانی از طبیعت پرستارے و ہمنر بانی بر گو ہران مردم از و دور شدند و فرمانده ہندوستان و تبت آہنگ ملک او نمود سران کشمیر او را بزندان نشانیدند مدتہا راجہ نجر و زاشد برف بارید و کشتہ کارنا بود شد و قحط شگرف شور کش آور د راجہ چند روز پرسی داشت دانش ور دوست اخلاص پارسا گو ہر لابہ گرے ندانستی ہمسران جوش فلوان بینی بزند و خراب در دنان ظاہر آباد بکین او در ہی آورند و از دو دوست سخنان بر ساختند از انجا کہ بزرگان را در ین ہنگام لغزش رود و راجہ ژرف نگہی بکار نبرد و عہدنامہای پیشین بباد نیا ورد آن فرو ہیده مرد

را از پای در انداخت و آوارهٔ دشت ناکامی شد چون از شیرینگی تقدیر بختی آگهی داشت غم پیرامون خاطر او نمی گشت و بشادمانی چهره زندگانی مے افروخت بدسگالان ناخوشجام چنان نمودند که او در سر اندیشهٔ سرے دارد و راه از ناشناسائے او را بر دار کشید پس او در روزگارے بر سر راه گذاره افتاد و از استخوان پیشانی چنان برخواند بناکامی گراید و بزندان رود و برفراز دار جان سپرد پس نه شود و سلطنت رسد ازین آگاهی در شگفت افتاد و او را بر گرفته بگوشه نگاه داشت و بایزدے نیایش پرداخت شبی روحانیان نزد او فراهم شدند و با افسون سرائی جان بردمیدند و در کنتر فرصتی بر سریر فرمانده ی برنشست و از کار آگهی خود را بر کناره کشیده میداشت سنگر و رومن به نیکوئی بلندنامے گرفت و هندوستان زنا تا کنار شور دریا آسایش جا ساخت راجه بهرن را چون پایهٔ زندگی لبریز شد از دو فرزندی نامدار سان کشمیر راجه بکراجیت مرزبان هندوستان گردیدند ✤ راجه ماترکپت کشمیرے برهمنی بود و النور بکراجیت والا دانش او را برجزید او بکار دنیاے او نیز پرداخت هنگام رخصت اندک خرجی داده کسیل نمود و نوشته سرسر بدو سپرد که به کشمیر رساند بدل شکستگی راه می سپرد چون بدان دیار رسید نامه را بر کشود و ندانست بود که نامه بر بسیارے خدمت درگاه کرده است و ناکامی بسیار دیده بجز آگاهی بزرگی آن دیار دو سپارند و از مهر پادشاهی اندیشیده فرمان پذیر گردند کار آگهان انجمن برساختند و فرمان پذیر شدند راجه پروردسین غربت گزیده ابندستان پنجوله گزین بود یکے از ایزدے بندگان آگاه دل بد و مژده فرمانروائی داد ازین رو بحدود دنگر کوٹ آمد و آنرا برگرفت چون بکراجیت مرده بود ماترکپت ازین آگاهی ترس سلطنت نموده نبارس شتافت و گنج خمول برگزیده بعدل در داد جهان را بگرفت سری نگر که امروز دارالملک آن دیار است اساس نهادهٔ او دست دران هنگام سے دشش لک خانه در دو آباد بود راجه پروردسین از دو الاهتی یازده ساله محصول کشمیر را ماترکپت فرستاد و او بر آرزومندان بخشش کرد راجه رادت داد گرے نموده عالم بگرفت و در نواحے کشوار نزد آب چناب بازده زار او بسیارے خواسته خود لبغارے در شد و ناپدید گشت از دو داستانهاے شگفت انزا گویند راجه بالادت بر هندوستان چیره دستی نمود تا شور دریا قلمرو خود گردانید ✤ در زمان راجه چند را نند برهمن فنی داد خواه آمد که شوے مرا کشته اند و جان شکم نابیدا یاسخ داد هیچ کس گمان دارے گفت شوی من خوے گزیده داشت کسی را بد و دشمنی نبود لیکن در پژوهش حکمت با یکے گفتگو شد او را چون حاضر کردند خوشتین را بس دور کشید و با آتش و آب سوگند داد و ان را مدعی نه پذیرفت که مبادا از نیروے افسون کار پیش برد راجه خوشتین را از خواب و خور باز گرفت یکے از دانش منشان آگاه دل در شالی نمایش افسونے بیاموخت که به آرد و بیخ خوانده بین سازد و با هر که گمان باشد او را بر گرداند گردر هنگام گذشتن نقش دو پای کس پدید آمد دست از دهن او باز ندارد بدین آگاهی شنائی حال آمد و با او آغاز سر انجام شد و چون برهمن را جان نشکرد انسی پیکرے بسان از آهن ساخته پیشانی قاتل را بآن نشان منداگرد ایند راجه للتادت بملک آباد ائی برنشست و به نیروئی ایزدے تا بید ایران و توران و فارس و هندوستان و خطا هگی معموره برگرفت و داد گری خرد پیش نهاد و در شمالے کوه و در گذشت گویند بنفرین مرتاضی سنگ شد و برنجے طرز دیگر سرانید راجه جیانند بزرگی سترگ یافت و بسیاری عالم برگرفت در بنارس نزدیک نهزار و نهصد و نود و نه اسپ خیرات کرد و همچنین فراوان خواسته به آرزومند بخشید و از کمن سالان پرسید که لشکر للتادت جدمن بشمیر بود یا از سن پاسخ داد ند در لشکر او نهشتاد هزار سکیال است و دران معرکه یک لک و بست و پنجهزار بود و دیگر چشم را ازین اندازه برگیرید چون راجه دور تر رفت چیخ خسرو بده او در کشمیر آهنج سرے پیش گرفت امرائے راجه بحمیت پیوند زن و فرزند راه بیوفائے سپردند و عرض صوری بے نامو سی حقیقی گزیدند راجه بآئین عجز و به بنگاله شتافت و به سیاه آنجا بنگاه خود را برگرفت و پنج مد آویزه فرو شد راجه للتا نند فرو ماندگان را بنوا خت و هزل سرایان اعتبار گرفتند و کاردانان دانش منش گنج خمول برگزیدند و دستور چون از اندرز گوئی کاری بر نساخت ترک دنیا نمود راجه سنگورد تاجرات و سند برگرفت و

بر دکن چیره دستی یافت و بمرزبان آنجا باز گذاشت اگرچه از عنفوان دولت راه نیکوئی نسپرد لیکن نتوانست بسر برد بمستی دنیا او را بتباه خوئی شیفته گردانید و مرزبان راجه جس گردیو برهمنی راهیان صد اشرفی کم شد از خشمناکی بجان شکری خود تشست فرزدانین آگهی گفت اگر سپاه سازم چند برگیرے گفت هرچه تو خواهی او ده اشرفی پیش آمد و برهمن دل آزرده بادخواهی پیش آمد حقیقت حال گذارش نمود راجه او را طلبیده شته بداون نمود اشرفے اشاره فرمود و مقصود ازین سخن آنست که هرچه ترا برائے خود خواهش بود بخش او باشد و مرزبان سعد یه شاه میزنامے احمدے کیش که نسب خود را پارجن پانڈو میرسانید ملازم شد چهدرین زمان بخشی مرزبان قندهار و رجونام دست بردی نموده ملک ایغانی ساخته راجه تنگنائے کوهستان پناه برده و از رعایا بزور گرفت و آن را بدو فرستاده لابه گرے نمود از جمنیا کے سزا باز گردید و بسیاری باشوبگاه برفت و رشد ندهد ران ایام نرسنجن دیو نام پسر مرزبان بهت تاخت آورد و ملک ویرانی یافت چون راجه درگذشت سلطنت آن دیار به نرسنجن دیو قرار گرفت بداود و بهش نام برآورد و شاه میزنم کور او زیر خود گردانید بهم تفینی و دوستی کیش او برگرفت چون راجه اول دیو رار وزگار بسر آمد شاه میزنم کور بدستان سرائی و حیله سازی زن راجه را بزنی برگرفت درمقصد چهل و دوم سجرے خطبه و سکه بنام خود گردانید و شمس الدین لقب نهاد و خراج بخش و مایک برسند پیش از آنکه بکشمیر آید در عالم امثال نموده بود ندکه سلطنت کشمیر بدو خواهد رسید و چون ازین عالم ارتحال نمود سلطان علاء الدین حکم فرمود که زن نابارا میراث شوهر نیابد سلطان شهاب الدین چراغ آگهی افروخت و لوائے معدلت افراشته برتبت و نگر کوٹ و دیگر بلاد جیو دستی نمود و بروزگار سلطان قطب الدین میرسید علی هدانے بکشمیر آمد سلطان بس گرامے داشت سلطان سکندر تقلید دوست و تعصب پیشه بود برگ تنخا نهاد اندخت و منحالف کیشان را بنا کامی برنشاند و در زمان صاحبقرانی که کشایش هندوستان فرموده دو فیل بدو فرستاد او دو اعیه ملازمت در سر گرفت میانه راه آگهی آمد و هایون محفل مذکور می ستود که مرزبان کشمیر سے هزار اسپ پیشکش خواهد آورد ازین ناشناسائی باز گردید و پوزش خواست و علی شاه زین العابدین را جانشین خود ساخته سفر راه حجاز نگزید از همزبانی هرزه لایان نافرجام ناسنواری عزیمت بکناش کشمیر باز گردید و به یاوری مرزبان جمو بدان ملک چیره دستی یافت زین العابدین به پنجاب آمد و بصحبت کوهکر پیوست علیشاه فرادان لشکر فراهم آورده به پنجاب شتافت و آویزه سترگ روے داد آخر گرد آلود هزیمت شده بپنولہ نشین آمد و حکومت کشمیر بزین العابدین باز گردید و جسرت از کشمیر غصت گرفته آهنگ دهلی فرا پیش نهاد و از سلطان بهلول لودی شکست خورده بکشمیر رفت و بیاوری لشکر سلطان زین العابدین ولایت پنجاب را برگرفت و سلطان برتبت و سند چیره دست آمد و نش منش خرد و پژده بود از صلح کل فرادان نصیبه داشت هرکه و مه او را از ایزدی بندگان خاص برشمارند و بولایت یاد کنند و نیروے خلع بدن بدو نسبت هندیگویند عدنانیان چکان مرزبانی کشمیر ازین گروه برآید و بدست فرمانروائے هندوستان در آید پس از چندین سال گزارده پیدائی گرفت از مهر الترنی در عیت پروری جزیه و گاوکشی را برانداخت رسم جریمه و پیشکش و مانند آن برداشت جویبے انجمنی برافزود و خرج خانه کان مس بود و داور می جشیتر خود کردے و دشوار سوانح را بآسانی کشادے و وزدان را در زنجیر داشته بعبارت فرستادی و از مهربان دلی مردم را از بیکار بازداشت و گوشت نخوردے و فرامان نامه را از عربے و فارسی و کشمیری و هندی ترجمه کردو در زمانروا ساده نداے ایران توران بکشمیر آمدند انان میان ملا مودی شاگرد خواجه عبد الغفار مشهور از خراسان آمد و ملا جمیل آکه در خواندن و نقش بستن یکتائے روزگار بود سلطان ابو سعید مرزا مع اسپان تازی دشتران بختی از خراسان به ارمغانی فرستاد و سلطان بهلول لودی حاکم دهلی و سلطان محمود گجراتی بدو پیوند دوستی کردند و سلطان حسن لشکر فراهم آورده به پنجاب آمد تا تارخان آویزه شمرده بتاخت و تاراج آن ملکے اغراب ساخت و دور عهد فتح شاه بمیر شمس الدین از مریدان شاه قاسم انوار از عراق آمد و آئین نو بخشی روائی داد از زمان پس

شورش سنی و شیعه درین دیار هنگامه افروخت ✦ و در ایام محمد شاه بار سوم لشکر سلطان سکندر فیروزی یافت بار با دشاه فتح هندستان نمود و در نوبت سلطان ابراهیم ابدال اکری بعرض بار با دشاه رسانید که بکثرت کوشش کشمیر بدست می آید شیخ محمد علی بیگ و محمد خان و محمود خان را دران دیار فرستادند و چیره دستی یافتند لیکن بحیله سازی آن بوم نتوانستند بود پیشکش گرفته برآمدند و سلطنت بتبارک شاه قرار گرفت و در نوبت چهارم محمد شاه جنت آشیانی سر بر آرای بودند و هنگامیکه میرزا کامران در لاهور بود پیشین نگان دلنشین کردند که کشمیر بکمتر توجهی گرفته خواهد شد میرزا محرم کوکه را با آن گروه بدان دیار رسیل نمود و کشمیر بمگر فتند و فراوان کشته شاهد و از ستم ناهنجار ها یا بر چشمه پاستانیان امان گرفته باز آمدند و در سال نهصد و سی لغزیده سلطان سعید خان کاشغرے سکندر خان پور او و میرزا حیدر باده بلارس از راه تبت و لار بکشمیر در آمدند و فراوان غنیمت گرفته باشتی در کمتر زمانی باز گردیدند ✦ و در سال نهصد و چهل و شش بچرے میرزا حیدر بار دویم بقصد و جنت آشیانی همایون پادشاه بسنبهونی برسنے بومی بکشمیر در آمد چنانچه در پیشین داستان گزارده شد و کختی تبت بزرگ را بر گرفت کاچے چک هندوستان آمد و از شیر خان لگک برد و با میرزا حیدر آویزش نمود ه شکست یافت میرزا کشمیریان را باشتی دو دستی از خود ساخت چنانچه کشمیریان خطبه بتبارک شاه همدران روز نیخوانند میرزا حیدر بنام همایون پادشاه منبر سکه را بر آراست و ازان باز در دست سلاطین با بریه بود تا آنکه احمد شاه ابدالی بر گرفت و الحال زدست اتباع او بدر رفته کشمیریان بلاد خود میگذرانند و احوال آنها مفصل معلوم نیست ✦

سرکار پکلی

و ر ازا سے و پنج کروه پهنا بست و پنج کروه خاور رویه کشمیر شمالی کنور جنوبی بنکاولوس لکهکر یا ختر سوانک بنارس امیر تیمور صاحبقران چندے را در انجا بپاسبانی گذاشته بود نژاد آنها امروز فراوان بر کوهستان او همواره برف بارد گاه گاه سرا از گرما افزون و زمین بیشتر نهد آسا از سه دریا فیض برگیرند کشن گنگ بهت سندهه زمین و دریانه بکشمیر ماندنه بهندوستان و نه بزابلستان نخود و جو بیشتر شود ذرد آلو د چهار مغز خود و باشد و میوه کشمش و پشم نبود جانور شکاری راشتر و گاو و گاومیش میانه بزه و خروس فراوان بیشتر مرزبانان اینجا بکشمیر مینالیش گوے کردنه سی دروسه و لایت نبیر سواد و بجور نشتین دراز شانزده کروه پهنا و دوازده شرقی بگلی شمالی کنور و گاشهر جنوبے اٹک بنارس غربی سواد هندوستان دو راه رود کریوه سرخابی کوتل هندو اگرچه بهر دو شوار گذار لیکن اولین سخت تر دو دوم دراز چهل کروه پهنا از پنج تا پانزده بر آمد آفتاب نبیر شمال کنور و کاشغر جنوب بکرام فرو شدن بجور فراوان در هزاره پنزدیک دره منگار که به کاشغر پیوندد قصبه منگلور حاکم نشین از هند دو راه رود گریوه ملکند پنج بیشتر جا کتر گرما سر ا بسیار شود برف بار دلیکن در دشت زیاده ازسه چهار روز نبود و در کوهسار همه سال زمستان و بهار و هنگام بارش هندوستان ریزش ابر شود و بهار و خزان او بس شگفت آور گلهاے ایران و توران و هندوستان در و بفنفشه و نرگس خود رو صحرا صحرا کوه کوه میوه خود رست شفتالو و ناشپاتی خوب شود باز و جره و شاهین گزیده بهمرسد دکان آهن در دو دراز بست پنج کروه پهنا از پنج تا ده خاور بحواد شمال در یا شور و کاشغر جنوبی بکرام باختر کرو لوز گل راز کابل غرادان زرد آلو ناشپاتی خوب قلعه استوار اردو حاکم نشین گویند امیر سید علی همدانے در پنجا رخت هستی بر بست و او را بحکم وصیت بخطلان بردند هوا ے او سواد آسا لیکن سروی و گرمی سخت افزون بیش ازسه راه ندارد یکے از هندوستان رود آزاد الیش کول نامند دو دراز کابل یکے راه بسیج دو دیگر کرو لوز کل و آسان ترین دالیش کول پیوست این دشتی است میان کوه و دریاے کابل و سندهه دراز سے کروه پهنا از بست تا بست پنج کوچ این سرکار در کریوه دخت میان کوه یوسف زئی را بنگاه در زمان میرزا الغ بیگ کابلے از کابل بدین سرزمین رسیده از دادهٔ سلطان که خود را خضر شاه سلطان کند

ذوالقرنین میگیرند برگرفتند گویند سلطان برسنے ابنای خود را با لختی فوج وخویشان درین بلاد گذاشته بود وهنوز چندے ازین گروه درین کوهستان بسر برند ونسب نامه سکندرسی در دست دارند در زمان دولت اکبر بدگوهران این مرز بر مرحے بنیستی گاه سرنگون افتادند وجوقی باسیرے رفتند وگروهی بملازمت او سعادت اندوختند +

سرکار قندهار

از سوم اقلیم دراز از فلات بخارا تا غور وغرجستان سه صد کروه پنها از سند تا قره دوسیت وشصت برآمد آفتاب سنده شمال غور وغرجستان وجنوب سوی ونشیب گاه آفتاب قره کابل وغزنین میان شرق وشمال اگرچه در شهر برف کمتر بارد لیکن در کهسار پیوسته بود خرده دینار را تومان گویند سر تومان هشتصد دام وتومان خراسان سے روپیه تومان عراق چهل بشیر جوب سا بنجر وار برگذارند وآن چهل من قندهار وده من هندوستان + قندهار دارالملک طول صد وشصت درجه وچهل دقیقه وعرض سے و سه درجه دو قلعه دارد سخت گرما شود وسرما کم لیکن در وسی وسمن برنج وانار بآمیند پس از سه چهار سال ریزش برف نشانها آورد گل ومیوه فراوان گندم وجو سفید بدو در دستنا از مغانی برند ودر پنج کروهے کوهیت آن را از درکوه گویند وشگرف غاری در مشهور بغار جمشید چراغها افروخته در شوند اگر تنگی هوا اندازه نیارند گرفت ودر بهشت کروهے فلات بزرگ کوهیت در کمر آن شگرف غاری آن را غار ساه میگویند ودران میان دو ستون خدا آفرین یکی پیوسته سقف غار بلندی سی گز آب از بالای آید ودر جویکه نزدیک اوست بریزد ودیگرے یازده گزے پیشین زمان کاریز بسیار داشت خربزه فراوان وخوب شود وشاداب چشمه ها ازین کوه بجوشد وکان آهن آنجا در دامنه آن آهنین تنورے برای پختن آهن ساخته پیشینیان +

غزنین قندهار گرم سیر ملکیست طولالی آب هیرمند از میانه بگذرد یکطرف پیوسته بزمین داور ودیگر به سیستان هرو جانب آب فراوان گوناگون کشتکار وران نزدیکی بزرگ شهرے بود سلاطین غور را بنگاه واز عمارات فرمان روایان پیشین بس نشان پیدا میان هیرمند وقندهار پهنداز بلاد مشهوره روزگار کهن زیجات حال او باز گویند گندم وجو را سفید پرے گویند زمین داور از سوم وچهارم اقلیم فراخسم ودراز از اتک بنارس که بر ساحل سنده است تا هندوکوه صد وپنجاه کروه پنها از تا باغ قندهار تا چنان سر اصد خاور رو به هندوستان غربے وشمالے هندوکوه وغور درمیان شمالی اندر آب بدخشان وهندوکوه درمیانه جنوبی فرمل ونغرستان آب هوا نیروی قلم بنتابد با آنکه زمستان بیرون از اعتدال گزندے نرساند گرم سیر وسرد سیر بدالسان که در یک روز از عالمی لبالمی گذاره افتد بدین نزدیکی ایلاق وقشلاق درمعموره کم نشان دهند ودر دشت وکوه ریزش برف شود ودر نخستین از قوس ودر پسین از میزان در زراعت نیز بنکو بیالد هر چهار سو کوه بلند ودور آمدن عظیم بس شوار میان کابل وبدخشان وبلخ وهندوکوه واسطه ورهگذر راه است که تورانیان آمد وشد نمایند اما همه وشوار گذار این هر دو جا که عبارت از قندهار وزمین داور است اغلب در دست سلاطین صفویه انارالله براهینهم الجلیه بود گاه گاهے بنا بر بعض حوادث بدست بابریه افتاده وسلاطین ایران به غلبه وقهر باز گرفته ودر اهیکه از خراسان می آید وقندهار میرسد این راه در دست است کوتل مذار در هندوستان فتح راه گریوه بیش از نور دیدن دو کوتل گذار بجبال آباد افتد بابر بادشاه این راه را بر نگاشته همانا دران ایام روائی نداشت شاه خیبر بیشتر وشوار سی داشت به فرمایش جلال الدین اکبر بادشاه چنان شد که ازاره به آسانی رود امروز آمد وشد تورانی وهندی بدین راه بفرموده نادرشاه افشار بعد ضبط کابل وغیره افاغنه آنجا را خیبر را چنان وسیع ومصفا گردانیدند که چهل سوار پهلوے همراه روند ودر عهد او راه مذکور بر همیشه بجارو ب چنان میرفتند که سنگریزه وخار بپاے رهروان نخلیدے یازده زبان حاکویه این دیار در هر طائفه زبان خویش بسرایند ترکے مغلی فارسی هندے افغانی بیراجی گبرے ترسا کی لمغانی غزنی ایماقی بزرگ

او لوس اینجا ہا ہزارہ و افغان و علف زار این دیار بدست این دو گروہ ہ ہزارہ لشکر چنانیست منکو قا آن بیاورے ہلاکو خان فرستادہ بود او این جماعہ را ہمراہ پسر خود نکودر از او غلان بدین حدود نامزد کرد از غزنین تا قندہار و از ہمدان تا نواحے بلخ بگاہ انیان زیادہ از صد ہزار خانہ و سوم نخجیر و سوار اسپ و گوسفند و فور در ندو ہر جرنی در پندار ماندہ گروہ گروہ شدہ اند و با ہم تردد دوری و ترک آشتی نمایند افغان خود را بنی اسرائیل شمردہ افغان نام بزرگ نیاک دانند گویند او را سہ پسر بود یکے سرین الوس سرشنہ منسوب بدو دوم غرغشت طائفہ غرغشی نسبت باو درست سازند سوم بنی گروہ بنی سلسلہ خود را باور سانند و ازین سرشاخ کہ پدید آمد قبیلہ شد ہر یکے بنام یکی از نیاکان خود و شناس الوس ترین بطریچ میانہ غرغشین شیرانی او ثرمڑ کاسی محمد خوئیشگی کلانی خلیل ہندوزئی داؤد زئی یوسف زئے کلیانی ترکلیانی بسر سرین پیوندند سورانی چلیم درگ زئی آفریدے جگیانی مہمگی گرانی و بریشب گاگر ناغر سوانے بسی بارن لغرغشت گراید خلزے لودی تیارزی لوحانی سرسرو انے کلیو ریہ بنی نسبت و ہندر گزارند دست علی غوری کہ از افغانان منی ست گفتے یکی از فرزندان بنی ماسن آلے عصیان شد چون ساز سر بستہ نزدیک آمد کہ کشودہ گردد او را بدو پیوندند بیوگانے دادہ پردہ ناموس بر آراستند و از دسہ اسپر شد غلزے لودی سرو انی و برخی افغانان را قبلی پندارند و ران زمان کہ بنی اسرائیل از بیت المقدس باز گردید و بمصر آمدند این طائفہ را گذاردہ ہندوستان افتادند این داستان دراز تر از انست کہ در تنگنائے گذارش گنجد لیکن لختے بہای شادابی سخن گزاردہ آمد خواہ بخضری تا قتال سپید انے اورنگ کلکی الیسا یجی بل بورجی نگدری یہودی سبد ہی بانی لگف انداز عرب گلہ بان فوق ہائے و دیگر صحرا نشینان نژاد ان لیکن نہ بدان انبوہی و در عہد اکبر بادشاہ بیشتر بنی چاکری در آمدہ

شہر کابل

از چہارم اقلیم طول صد و چہار درجہ و چہل دقیقہ عرض سے و چہار درجہ و سی دقیقہ از گزین مصر ہای پاسانیست گونبد و زمان پلنگ آساک یافتہ و کلین قلعہ ستوار او در مغرب رویہ آن قلعہ کوہچہ ایست فیض بخش ہاتا یکے از فرمانروایان پیش عمارتے آساس نہادہ بود بدان نسبت آن کوہچہ را شاہ کابل گویند ارک این معمورہ بر فراز آنست و پتی گاہی از دو حد شد و افراغطا بین نامند برخی ازین مشرف بر قلعہ بود نجسر دی فرمایش در آورد ندو در دامنہ آن کشکماے دلفریب دیدن آرا ہی سرح فزاد باغہای تل آن و نیز خاصہ شہر آراد و جوی شادابے رین شہر عشرت افزاید یکی از اللہ راید و لشہر آراستہ از شہر گذرد و آن را جوی سلیمان خوانند و دیگر از تنگی دہ یعقوب از پیش دروازہ دہلی بدہ معمورہ شتابد آنرا جوے پل مستان گویند گوارا و صاف تر از اولین و نیز در ان نزدیکی ماہم انگاجوی برآورد پس سود مند پیوست آن محلہ ایست کلکتہ نام دیدہ و دل از ان فیض بر گیرد و از کوہ سرچشمہ بسوی شہر رود و بر سر یکی خواجہ سوناں مزار ایست و در دیگر قدمگاہ خواجہ خضر پیندار عامہ و دیگر رو بروے خواجہ عبد الصمد خواجہ روشنائی نامند خرد پژوہان پاستانی کابل قندہار را دو دروازہ ہندوستان بر شمارند از یکی بتوران روند و از دیگرے بایران و از نگاہبانی این در فرخنائے ہندوستان از بیگانہ ایمن باد و نیز چمان نورد سے بدین دو راہ سزاوار و درین دیار لسان سمرقند و بخارا پرگنہ متضمن پنجاب و قربات راملوان گویند و بغیر آن را پرسا دخوانند بارش بس نشاط انگیز و ریحا معبد ایست بزرگ کہ ورا کرے نام مردم خاصہ جوگیان از دور ست بہ نیایش آیند لوبان یک نہال از لغانات دمار و غ نشین در زمان پیشین او نیز لوبود امروز جلال آباد برف نہ بارد و سرما بدان شدت نبود کشتکار را سر سبز داد و انار بسیار نشود نزد جلال آباد باغ صفا یاد گار بابر شاہ نزدیک او نیز لوبہ باغ و فانیز از یاد گاران خدیو آگاہ جنوب کوہ سفید ماہیر ہ افزاید و برف ہیچگاہ کم نشود و از نجبت بدان نام روشناس و در ریخہ رود کو ہچہ ایست ہر گاہ در کابل برف بارہ بران نیز بیش شود لوبان مند عدد سیمون فراوان رود علی سنگ و رود الکا ریک جا شدہ باب باران بیوندد و آب چنان سرای بیان شرقی

و شمال گذشته بکتور در آید در گرد کوه های بزرگ برف آمود و در چشمه رود علی سنگ بومیان آنجا کافرگویند و از انجا قریب است مردم پرتگل از لام چه رنوح است و ملک نیز گویند و بیشتر مردم اینجا کافر و ساقین برخوانند و لغان ازین جهت گزارش یابد و کوهستان نیز پراز کافرست مردم بجای چراغ چلغوزه سوزند در روشنی افزاید جانوریست اهدار و به پران گویند از شب گاه یک گز اندازپرواز کند و نیز مرغی باشد که بوی مشک اندو آید و چرخ موضعیست از لومان لوگر مولانا یعقوب چرخی بدان منسوب بجاوند نیز از قریات مشهور او در کوهستان بنگاه کافر و صحرانشین هزاره و افغان لومان الیساو سطه الیست میان گرمسیر و سیراول بهار گذر جانوران در انجا بشود و مردم عشرت شکار کنند لومان بنگش هفت هزار سوار و هفتاد و هفت هزار پیاده صند هزار کس ازان پانصد سوار خلیل پانصد سوار و شش هزار و پانصد پیاده داؤد زئے سه هزار سوار و سے و سه هزار پیاده کلیانی پانصد سوار و چار هزار و پانصد پیاده محمد زئی چهار صد سوار و چهار هزار پیاده صندی سے سوار و نصد و پنجاه پیاده صافی صد سوار و یک هزار و چار صد پیاده نیل پنجاه سوار و هشتصد پنجاه پیاده غلزئی صد سوار و دو هزار و نصد پیاده خضر خیل سے سوار و نصد و پنجاه پیاده شیرزاد بست سوار و هزار و چار صد پیاده خوشینی ده سوار و دو بست پیاده بنگی دو بست سوار و چار هزار پیاده عبدالرحمانی صد سوار و ده هزار و پانصد پیاده آفریدی پانصد سوار و دو هزار و پانصد پیاده ورک زئی پانصد سوار و پنجزار و پانصد پیاده لومان کرویز قلعه استوار دارد و بیشتری عمارات سه طبقه و چار طبقه +

غزنین

از سوم اقلیم پایے تخت سلطان محمود و سلطان شهاب الدین برهمی این ولایت را زابلستان گفتندی و برهمی قندهار را داخل این بلاد شمرند حکیم ثنائی لیسیارے او لیا را خواجگان زابلستان او برابر سمرقند و تبریز نشان دهند رودے از شمال بجنوب میرود کشتکاران سرسبز و شاداب و کشاورزان سرخ بسیار بزند هر سال خاک نو آورند گاشت پذیر شود بیشتر از ارضی کابل بر دهند و مین فراوان شود از نیجا بهندوستان برند و زمان برابر قبرے بود که چون درد و برو خواندے و جنبش آمدے از پژوهش دیده وران آگاه روشن شد که دستان سرائی و کارفرمایان استخوان فروش ست و نیز چشمه الیست که اگر تا زور ات دران افتد شورش بر رود برف بارمگی بدید آید فراوان گل و بهار و خزان بے هتا صافے در رنگ آمیزے ریاحین از گفتار بیرون سی و سه گونه لاله بر دیدو از قسمت بوسی گل سخ آید آن را لاله گاه خوانند و کان نقره و لاجورد در و نزدیک کوه ریگ زار ایست آزا خواجه ریگ وان گویند در تابستان آواز نقاره و دهل ازین ریگ زار شنوند +

لومان ضحاک و بامیان

قلعه ضحاک از آثار پیشینیان آباد حصار بامیان خانبے و ازده هزار سنج دران انجا در میان کوهستان چاهها کنده اند و هزره کج و نقاشی کرده بدان نام خوانند و در پارسائی زمانه موسم زمستان مردم آنجا بسر دی و سرب تگرو در انجا یکی صورت مردیست بقد هشتاد گز و دیگر تمثال زنے به بلندی پنجاه گز و پیکر خرد سالی ست بقامت پانزده گز خلقت آنکه در سمجی قبر بست و میان آن تا بوتی ساخته اند دران سیکے از غنودگان خواب و اپسین کهن سالان آگاه دل سر آغاز آن ندانند لیکن بزرگ بر شهر ندر زمان باستانی برخی دارد و با ساخته و بدن را بدان اندودے و بزمین هائے تخت بخاک سپردی ساده لوحان ازین فریفته شدی و ارادت آوردی بست لومان بدین ولایت گراید جمع این را با بر بادشاه در واقعات خود با وجود و تفاخر هشت لک شهرخی نگاشته که سه لک بست هزار روپیه اکبر شاهے شود و روپیه بنخ چهل دام یک کرور و بست و هشت لک دام در عهد اکبر بادشاه جمع کشش کرور و هفتاد و سه لک و شش هزار و نصد و هفتاد و سه دام قرار گرفت هاناد گر گونگی ازان شب که آبادی بدان پایه بود و نیز چنانچه دیگر جاها و دران نشوده اند

و کاردانان عمل پردازند هم بدینسان طراز شایستگی نداشته باشند +

تذکره

عبد الملک بن مروان سال هفتاد و هفت هجری امیه بن عبد الله را از حکومت خراسان باز داشته بحجاج بن یوسف ثقفی داد و عبد الله بن ابی بکر را بسیستان فرستاد از انجا لشکر با سرانجام داده بآوینه رن بهیل مرزبان کابل شد چون توانائی پیکار ندانشت گریوه بارسنگ چین ساخته راه بر گرفتند کار بر لشکر عرب دشوار شد و از ناپائی خورش بعجز گرایید ناگزیر از تنگنا با هفتصد سوار دام که سالک و رجال باشد داده عبد الله برآمد و شریح بن هانی برآشفته با آنکه کهن سال بود شتافت و مردانه فرو شد حجاج ازین آگهی سرانش خود داد امارت باز گرفت و دو سال هشتاد و هم عبد الرحمن بن محمد اشعث را با آوینه رن بهیل نامزد فرمود سیستان و آن نواحی بدو داد عبد الرحمن چون بسجدود کابل آمد طرز پیشین برگزید و از کارشناسی برخی از مهانداران را برگذاشت و چیره دستی های شگرف نمود و فراوان غنیمت بدست آورد و از شوار کاری آن ملک را نتوانست نگاهداشت باز گشتن را حجاج نه پسندیده بلقاب نامه نکوهش نمود و چنان برنوشت هر چند درین سال تردد فراوان شد لیکن سزای این برگشتن ناهنجار آنکه بجور سیدن نامه باز گردد و آن ملک را بتصرف در آورد و اگر از خود رائی و خویشتن دوستی بدین نگراید و کار را بسال دیگر اندازد او را معزول فرمودیم عوض لشکری انبوه بن محمد را سردار خود و نهشته بغرمودهٔ او گرانید عبد الرحمن از زر مستی و بدگوهری با ایران لشکر یکتا دل شده از حجاج روی برتافت و بکابل آشتی کرد و بجنگ حجاج شد چنان قرار یافت اگر فیروزمندی یابد بهیچ وجه پیرامون کابل نگردد و بهیچ وجه تکلیف نکند و اگر درین کار را ناکام باز گردد پناه و بدود دستگیری نماید حجاج ازین شورش برآشفت و در نظاهرستزاد در گاه آراسته گشت عبد الرحمن فیروزی یافت حجاج بصره باز گردید و بار دیگر هنگامهٔ کارزار سر آرایست و آن ناسپاس را آبرو در سخته شد و به قلعه بست که گماشته او دشت پناه بود آن خسران توده دین و دنیا باندیشه نصرت حجاج عبد الرحمن را دستگیر گردانید و خواست که او را پیش حجاج فرستد مرزبان کابل ازین آگهی تیز دستی نمود عبد الرحمن را خلاص ساخته بملک خود آورد و چند بار دیگر بیاوری او آویزش نمود و کاری بر نساخت و در نشناخت و چهار بالی رن بهیل بنجن شیر رن و عده های دل آویز فریفته شده او را بست پیش او فرستاد او از غیرتی که داشت در اثنای راه خود را از فراز نگاهی انداخته سفر عقبی اقلیم گزید و در سال صد و هفت هجری در حکومت هشام بن عبد الملک امیه عبد الله قتیبه حاکم خراسان غور و غرجستان و ملک نیم روز کابل را بدست آورد و حاکم نشین خود ساخت و از ان پس هواره در زمان بنی امیه و بنی عباس حاکم خراسان در گذشت تا آنکه در زمان سامانیان التگین غلام آن خاندان جدا شده غزنین و کابل را متصرف شد و دوم استقلال نمود چون در گذشت سبکتگین پدر سلطان محمود بکابلی این دیار قرار گرفت و هم چنین در تحت تصرف غزنویان بود سپس بغوریان و پس ازان بخلجیان انهاک یکی ازان تاج الدین یلدوز بود و پس ازان بخوارزمیان و سپس لشکر قاآن بزرگ چنگیز خان ایتلایافت و از انجا بامیتوصاحبقران باز گردید و فرزندان او سر بیرا شد ند زمانی چند در تصرف تاتار شاه و اکنون دار الملک بیتور شاه بن احمد شاه ابدالیست +

چون اندکی از کم و کیف هندوستان و صوبجات آن نگاشته آمد اکنون سمه از احوال فرمانروایان این دیار را از ابتدای پانڈوان بقلم سرانجام نگاشته آوردن و بغبار جویان ارمغانی گزاردن ضرور است +

ذکر احوال فرمان روایان هندوستان از ابتدا سے راجه جدشٹر پانڈوان

از کتب تواریخ هند خصوص مهابهارت که تاریخیست مبرهن و از کتب دیگر معتبر چنان ظاهر می شود که سلطنت هندوستان

از پایان زمان دوا پدر خاندان پانڈوان وکوروان بوده سلسلهٔ سلاطین ایشان علی التعاقب خلفا عن سلف فرمانروائی وملکت کشائی نموده اند
چون نوبت سلطنت براجه بچتر برج جد پانڈوان رسید بستور نیاکان خویش بعدالت گستری ورعیت پروری جهانبانی نموده جهان
گذران را بدرود نمود واز اولادش کسے نماند که زمام جهانداری بدست تواند آورد اعیان دولت باهم مشورت نموده بجوجه بیاس که نبیره
نیوگ وخلقت ونشو نما وطول بقای او از عجایب قدرت الٰهی است نموده بوسیلهٔ او از عورات راجه سه پسر بهم رسانیدند گویند که چون ان اولین
راجه تاب دیدن پیکر مهیب او نیاورد چشم خود پوشیده داشت ازین جهت از و پسری نابینا بوجود آمد نام و برتراشت نهادند زن دیگر
از مشاهده طلعت او رنگ زرد گشت از و پسرے که رنگ تمام بدنش زرد بود پیدا شد نامش پانڈ گفتند یعنی زرد رنگ و پسر سوم
بر نامے از پرستاری ولادت یافت چون و برتراشت پسر کلان نابینا دید و کنیز زاده بود ازین جهت امر سلطنت بپسر میانی که پانڈو بود
قرار گرفته چراغ مردهٔ خاندان بچتر برج بانیصورت باز روشن گردید و راجه پانڈ بقوت سرپنجه شجاعت بر مخالفان غالب آمد اطراف ممالک تسخیر
در آورد و چون شکار و دست وعشرت طلب بود اکثر اوقات در همراه رفته بشکار اشتغال داشتی روزی بعبادت معهود بقصد صید انگلی در
بیابان بود ناگهان دو آهو نر و ماده باهم جمع میشدند راجه چنان تیرے زد که آهو از ماده جدا شده برزمین افتاد انا فی الحقیقة آهو نبود
عابدے متاهل باین پیکر در آمده بازن خویش مباشرت میکرد در حالت نزع زبان آورد که آزاینده تعالی منجوا هم که چنانچه امروز بمحال
این لذت بجان کرده توهم در همین وقت بعذاب مرگ در شوی راجه ازو قوع این واقعه غمناک گردیده و دو تحیر بماغ او چپید
اما چکند که نیز از شست جسته و کار از دست رفته بود از دعاے بد آن عابد مرون خود در مباشرت زن بیقین دانسته ترک جهانبانی نموده همراه
رفته بعبادت و ریاضت اشتغال ورزید روزے بزوجه سابقه خود که کنتی نام داشت گفت که هرکس بے اولاد میرود در دوزخ میرود و درین
مادر است وجائز است که اگر شخصے اولاد نداشته باشد باقارب برسبیل اکرون اولاد منشو واز برهمن فرزند حاصل نماید چنانچه پدر من بے اولاد
رحلت نمود بصلاح بزرگان تولد من و برادران من از بیاس دیو گردید آن عورت پاسخ داد که اگر بر سر من تیغ آبدار بیارد ممکن نیست
که بامر دیگانه صحبت دارم امّا چون انسونے از عابدی متاهل آموخته ام که از عالم ملکوت هرکس را خواهم طلبد شته فرزند حاصل نمایم اگر
رضامندی تو باشد باین صورت تحصیل اولاد تواهم نمود راجه ازین سخن خوشوقت شد و درین باب اجازت داده آن عورت را در خلوت
فرستاد و خود بر دروازه بپاسداری قیام داشته آنچنان احتیاط برد که مگسان رسیدن آدم در آنجا نباشد بقدرت الٰهی آن زن از درون خانه
آبستن گشته بیرون آمد و راجه را مژده داد و بعد از نه ماه پسرے نامید نام او جدشتر گذاشتند نوبت دوم همین آئین آبستن شده پسری نابینا بنبوت
و قوی هیکل زائید نام او بهیم سین گذاشتند در ولادت او نوائے غرائب آبستن شدن مادرش از غیب علی التواتر واقعه غیر معقول دیگر هم
منقول است که ناگهان دران صحرا شیرے مهیب بر آمد مردم از خوف او فریاد برداشتند کنتی ترسناک شده بی اختیار بگرد بخن برخواست بهیم سین
از بغل او جدا گشته برسنگ کلانی افتاد از ضرب آن بغل سنگ سخت گردید و آنچنان باعث تعجب تماشائیان گشت راجه پانڈ دانست که این
طفل بغایت زورمند خواهد شد نوبت سوم همین نمط از همن ولادت یافت و در آن وقت آواز از آسمان برآمد که چنانچه در عالم علوی فرامانده است
بدر جهان بلغی این پسر حکمران خواهد گردید و در محاربات همگیس حریف او نخواهد شد و از زوجه دوم راجه پانڈ همین عنوان نگل و سهدیو بطریق
توامان بوجود آمدند دران هر پنج برادر در حسن صورت و خوبی معنوی و قوت و دلاوری نظیر نداشتند و راجه با این پسران و همسر ایبوه و امور
سلطنت و برتراشت برادر کلان را که نابینا بود در سهتنا پور سرانجام میداد چون زوجه برتراشت آبستن غدیجه زد و سال منتظر
گوشت از شکم او بدر آمد که از آهن هم سخت بود زن و برتراشت حیران شده میخواست که آن مضغه را دور انداز د در آنحال بیاس دیو حاضر شده
فرمود که اینان پسران نامدار خواهند بر آمد زنهار آن گوشت را ضائع نسازی بعد ازان بموجب بیاس دیو آب سرد بران پاشیدند صدر سخت شد

ہر سخت راور کوزہ روغن جدا جدا انداختہ باحتیاط نگاہداشتند و بعد دو سال دیگر آن کوزہا را کہ نماز ہر کوزہ پسرے برآمد و از ہمہ کلانتر در جودہن بود گویند و تیکہ در جودہن از کوزہ بیرون آمد زمین را کافتہ بسان خربانگ برداشت اذان آواز غرو شغالان از گمسان و زاغان بر زمین و در ہوا غریو برآورد و در ہوا غبار پیدا شد ظہور اینحالت موجب حیرت نظارگیان گشت سوای صد پسر کہ بچہ ناہی از زوجہ دیگر ولادت یافت کہ ہمگی یکصد و یک۔ پسر بودہ باشد و خلف بزرگ او در جودہن رویین تن بود کہ تیر و سنان و شمشیر بر و کارگر نمیشد در شجاعت و قوت دعوے انفراد داشت چون راجہ پانڈو ران صحرا موجب دعای عابد در عین صحبت داشتن بازن خود خواستی بر لبت زن خودش ہمراہ او سوخت عابدان و زاہدان کہ در بیابان ہمسایہ بودند ہر پنج پسر و زن کلان راجہ پانڈو را در ہستناپور سپردند اکثر مردم آن پسرانرا قبول کردند و بعضے قبول نمیکردند خصوص در جودہن پسر کلان و ہر تر اہت میگفت کہ چون راجہ پانڈو بسبب نفرین عابد ترک صحبت زنان کردہ بود ایشان را چگونہ پسران راجہ تصور توان کرد در آنوقت سروش غیب آواز داد کہ اینہا پانڈوان ہستند یعنے پسران راجہ پانڈو کہ بخط بدیع و بندرین ملائکہ لعالم وجود آمدہ اند و با این آواز کل از ہوا بر سر ایشان بارید و صدای نقارہ و بوق و غوغاے عظیم از جانب آسمان برخاست تمامی مردم ہستناپور از استماع این آواز حیران شدہ پانڈوانرا قبول کردند بھیکم پتامہ کہ عم پدر ایشان بود سایہ مرحمت و تربیت بر سر آنہا انداختہ علمان و انشور و اساتذۂ فرخ سیر برای تربیت مقرر نمود و پانڈوان بمقتضای استعداد خداداد و خرد و ادراک در اندک فرصتے اکثر صحف بیدو دانشہا بر خواندند و تمامی علوم تیر اندازی و کماندارے و قواعد نیزہ بازے و تیغ گزاری آموختہ بحد کمال رسانیدند چنانچہ کہ از ہمہ کلانتر بودند ر محامد اوصاف و محاسن اخلاق مشہور گردید **ابیات** نکو روے و نیک اختر و نیکخو + بدل راست بازو بنیت نکو + نہ رایش بہ تدبیر محتاج غیر + نہ اعضای رایش بجز نغز خیر + کسی نیز ندیدہ کہ سنج او + زشادی دل دوستان گنج او + بآن دانش و رائے تمکین و فر + نیابد گمان کو بود از بشر + دیگر سین از جد شر خوبرو تر و پرفتوت و زورمند بود کہ در ختان قوے را از جا برے کند و فیلان کوہ پیکر را برداشتہ بر زمین می افگند و در علم گرز بازے و رزم سازی و باد شن آویختن و کشتی گرفتن نظیر نداشت **ابیات** بدان زور ہرگز نباشد ہزبر + دو پایش بخاک اندر و سر بہ ابر + چو او خشم گیرد بر و زہرہ + پیشش چو پیل و چو شیر و چو مرد + چو آورد رو بے آہنگ بر کارزار + نکردے بر و تیغ فولاد کار + بنود آدمی بود شیر غرین + کہ باد ایران بود از سرین + سوم ارجن کہ از ہیم سین خرد بود در کمان داری و تیر اندازی از اوستادان روزگار و تیر اندازان فرسودہ کار در گذشت این علم را چنین فرع باکمال رسانیدہ باین حد کہ میگویند اگر یک تیر اندازے ہزار ان تیر از و بہر سیدہ جانگزائی اعدا نمودی و اگر خواستی تیرہای تیر خورد ہوا ہم پیوستہ و سر سایہ کشتہ سد راہ باد و باران شدے و ہمچنین طوفان باد و خاک و آب آتش از تیر ہا نگیختہ اعدا را بآن ہلاک میکرد و بہ تیر خود سہام اعدا را اگرچہ ہزاران بیاید در عین ہوا بریدے و نیز در رزمگاہ بقوت افسون و نور باطنی گاہی بلندی نمود و گاہی پست و ہمچنین نمائی فرہ و زمانی لاغر و نوعی مجوب و ساعتے مہیب بنظر درے آمد و اگر خواستی از نظرہا غائب شدے و ہمچنین نکل و سہد یو برادران خویش را دے الشان در سوارے اسپ و فیل و ارابہ و در قواعد نیزہ بازے و تیغ زنے و سائر لوازم پیادے بی ہمتا بودند و بکمال اتفاق باہم سر میبردند و چنان بودند کہ گویا یک روح از پنج قالب سر برآوردہ و جد شدہ برادر کلان خود را ہر چہار برادر خرد محترم و مولی نعمت و خداوند مجازے تصور نمودہ سر مو از امتثال امرش تجاوز روا نمی داشتند **ابیات** چہ نیک اختر کسے کز بخت فیروز + شود پیش بزرگان خدمت اندوز + کسے کش بخت و دولت پاے گیرد + بچشم بختیاران جاے گیرد + در جودہن پسر کلان دہر تر اہت از مشاہدہ محامد پانڈوان بر آمدہ حسدے بر و از زور و قوت بھیم سین اندیشہ ناک بودہ آتش عناد در کانون سینہ او مشتعل میگشت و بمقتضای آئین سلطنت بمد افعۂ پانڈوان و انقطاع رشتۂ زندگے آنہا قاصد گشتہ بارہا بقصد ہلاک بھیم سین کہ از انہمہ زبردست و زور آور میدانست و سیر

وشکار که باتفاق یکدیگر در صحرا میرفتند زهر داد و چند مرتبه او را در خواب یافته دست و پا محکم بسته در دریاے گنگ انداخت ماچون حراست الٰہی شامل حال او بوده ارادہ اش پیش نرفت و در هر مرتبه بحیم سین سلامت ماند چون دیدند که او را بهیچ صورت قابل نشده ولی عهد نمود و مدار کار جهانبانی در متعلقه اقتدار او گذاشت در وجود هن زیاده تر حسد برده به پدر پیغام کرد که مرا از سلطنت محروم کرده اید من تاب اطاعت جدشتر ندارم همین زمان خود را هلاک میکنم دهرتراشت خاطر دشت پسر منظور داشته مقرر کرد که نصف ولایت لهده و جوهن باشد و جدشتر مع برادران خویش در شهر بناوه برود و پنج اتانک جدشتر و ران نباشد برسد و جوهن کسان خود را تلقین کرده بود که عمارات از صمغ و قیر و کاه و امثال ذلک تعمیر کنند و بعد از انکه پانڈوان در انجا رسیده طرح اقامت انداز ند قابو یافته آتش در وهند تا پانڈوان سوخته خاکستر شوند فرمان بران حسب الامر بعمل آورده عمارات صمغ و قیر مخفی تعمیر کنود ند پانڈوان بعد رسیدن در مکان از دغا بازے و حیله پردازے معاندان واقف گشته لفتی در انجا درست کرده شبی بدست خود آن عمارات را آتش داده از راه نقب بدر رفتند و بجنگل زنی با پنج پسر خود که اتفاقاً در انجا آمده بود سوخته خاکستر گردید کسان در هلاک و جوهن بهیمل نامی مع پسرانش هلاکت پانڈوان معاندشان تصور نموده مژده آنها بدرجوهن رسانیدند او بسے شادمان شد و پانڈوان بعد برآمدن از ان مملکه در صحرا رسیده بلباس شاهان هند معابد و اماکن متبرکه هندو بسیر هر دیار رده سیر بوند دیوان و عمارت راے کشتند شیر و گرگ دن را شکار میکرد ند تا آنکه در شهر کمپله رسیدند راجه دروپد بر زبان آنجا دخترے صاحب جمال و در حسن و خوبے بیمثال داشت دوران ایام آن دختر بحد بلوغ رسیده بود راجه دروپد باآئین نیاکان خویش فرمان روایان روے زمین را طلبیده شته جشن عالی ترتیب داده بود تا هر کس آن دختر پسند کند در عقد زوجیت او در آورد و آنها در زبان هند سوئمبر گویند و راجه مسطور چوبے کلان بلبان قبتی در میدان استاده کرده ماهی طلا بران بسته دو دیگ کلان از روغن پر کرده زیر چوب بر دیگدان گذاشته و کمانی در غایت بزرگی و سخت نهاده شده نمود که هر کس این کمان را زه کرده ماهی را از بالاے چوب به تیر زده دران دیگ انداز د آن دختر در مناکحت او در آید روز دیگر تمامی راجهادران عرصه در آمده بمقتضاے قدیم شرط معهود بقدر مقدور سیماها نمود احدے از عهدهٔ آن بر آمدن نتوانست پانڈوان بصورت گدایان در گوشه تماشائی بودند دران وقت ارجن برآمده کمان را که در غایت سختی بود زه کرده آنچنان تیر زد که ماهی طلا از بالاے قبق جدا شده در دیگ روغن افتاد آنگاه دختر راجه دروپد را که در دست داشت از میان چندین راجه هاے والاشکوه بزور بازوے قوت گرفت نظارگیان از وقوع این قوت و جسارت آن گداوش حیران ماندند و احدے را یارا ے آن نشد که با او مقاومت تواند کرد بعد ازان بمکان رفته بود که آن دختر را پنج شوهر شود لهذا پانڈوان هر پنج برادر بموجب امر مادر خویش آمده در وجهت خود با در آورد ند هر یک هفته باوز نوبت مقرر کرد چون در هستنا پور خبر رسید که پانڈوان زنده هستند و دختر راجه دروپد را بزور گرفته اند دهرتراشت کسان خود فرستاده ایشانرا از نزد خود طلبیده شفقت پدرانه بجا آورده باز ولایت را منقسم نموده نصف بردرجوهن پسر خود بحال داشت و نصف بپانڈوان داده جا ایشان عود و موثق مدلها خلاف درمیان آورده پانڈوان را رخصت داد که در شهر اندرپت بر ساحل دریاے جمنا که ثانی الحال آن شهر بدهلی مشهور گردیده رفته اقامت ورزید راجه جدشتر در ان شهر رسیده باجراے احکام حکومت مقید شد بزور شمشیر و قوت مردانگی اکثر ممالک پنجیده آورده فرمان روایان گیتی را فرمان پذیر گردانید چون دولت و مکنت بسیار بهمرسید چگ راج سو یوجه حسن که اجداد او را میسر نشده بود باتمام رسانید چگ راج سو یا مطلاح هند عبارت از عبارت عظمی است که انواع اطعمه بچندین هزار برهمن میدهند و ظروف طلا و نقره بآنجا عه خیرات می کنند و انواخته اندوه اقسام نقد و جنس و عطریات و اجناس نفیسه و رام ملناصر انداخته خاکستر میسازند و عمده ترین شرائط این چگ آنست که اجناسی روی زمین جمع آمده تمامے امرا و عمدات حتی که آب کشی و طعام پزے و آوند شوئی و دیگر جزویات بندات خود بجامی آرند و این عبادت آسان میشود

که حکمش بر جمیع بلاد جاری باشد چون راجه جدشتر سر افراز ولایان هندوبزعم هنود حکام تمام عالم مطیع دستقاد بود ندر این جگ حسب الدعا
بانجام رسید در جودهن نیز درین جگ آمده شریک کار بود از دیدن شوکت و دولت راجه جدشتر عداوت کهن و حسد و ضن بتا نه گے دل
او را خطا شید چون رخصت شده در هستنا پور رسید این در و دل را بار فیقان خویش ظاهر کرده در براندا ختن بنیاد دولت راجه جدشتر
مشورت کرد صلاح همگنان بران افتاد که مجلس قمار آراسته و سان عمل و غل بازی بکار برده ملک مال از و در قمار بازی گرفت چون این
بتا گذاشته آمد راجه جدشتر را از اندر پت در هستنا پور طلبداشته بعد و سازے سخن مجلس قمار ترتیب یافت پاسه های نارست ساخته
بکار و اشتند چون تقدیر بران رفته بود که راجه جدشتر بار با در ان سرگشته باو یه ادبار و آبله پای بیابان انتقار گردد با وجود عقل و دانش
فریب دغل بازان خورده جمیع خزائن و دفائن و مال و ملک و اسباب تجملات سلطنت در باخت و از جمیع ما یطلق علیه الملک والمال
دست خود را خالی ساخت **ابیات** شد بهر و در زدست فتنه پامال ÷ نے ملک بار ماند و نے مال ÷ بد باخت باو سپرد بد ساز ÷
کج باخت باو حریف کجباز ÷ پنشست بلا جانه رو بی ÷ برخاست عدو بپائے کو بی ÷ چون از ملک و مال چیرے نماند آنچنان مسلوب العقل
گردید که هر چهار برادر و بعد برادران خود را پس ازان در و پدے را که زوجه هر پنج برادر بود نوبت نوبت در باخت وقوع این امر مرجب
حیرانے نظارگیان و باعث بدنامے او گردید و سان برادر در جودهن بے آزرمی نموده در و پدی را موکشان دهزه گویان
دران انجمن آورد و حسب الامر در جودهن خواست که برهنه سازد و دران وقت آن ضعیفه حائض بود بجناب ایزد تعالی که ستار العیوب است
مناجات کرده استدعاے حفظ سرخویش نمود تضرع او بدرگاه مجیب الدعوات استجاب گشت چون دوسان بے آزرم پارچه از
بدن او بر گرفت بقدرت الهی پارچه دیگر بر و ظاهر شد باز دوسان رخت او از بدنش کشید تا در میان انجمن در و پدی برهنه و شرمنده شود باز
بقدرت الهی پارچه دیگر بر و ظاهر شد بهمین آئین دوسان لباس او بر سے آورد و از غیب کسوت دیگر با در حمت میشد چندانکه دوسان
از بر آوردن پارچه ها مانده شد و آنقدر پارچه از بدنش بر آمد که از حد قیاس افزون بود بالضرور دوسان دست از باز کشید در همال
حاضران انجمن از دیدن این حال چشم بر بستند و بر در جودهن و دوسان و رفیقان آغاز بد زبان تعنت بر کشادند در جودهن از زبان
سخنان هیچ بخاطر نیاورده با وجود گرفتن ملک و مال چنان قرار داد که یک بازی دیگر باید باخت اگر جدشتر بر و هر چه از ملک و مال باخته است
باز از آن او باشد و اگر درین مرتبه هم بباخت دوازده سال مع برادران در صحرا بگذراند و سال سیزدهم در صورة بطریق اخفا بسر برد
و اگر در ان سال ظاهر شود باز دوازده سال در بیابان بوده باشد جدشتر که عقل او رفته و بخت او خفته بود بدین شرط باز بازی را
در باخت و بایفای عهد و شرط مع برادران در و پدی راه صحرا در پیش گرفت در آنحال کرن که عمده بدخواهان پانڈوان بود از روی
استدراج گفت که ای در و پدے همراه پانڈوان چرا میروی بلازمت راجه در جودهن باش او ترا زوجیت تو مدے مقرر خواهد کرد
که آسوده تر ا بقرار بنا زد و نیز دوسان بر زبان آورد که پانڈوان حلم خواجه سرایان دارند همراه آنها چه خواهی کرد یکے از ما بشو هریت
خود قبول کن تا با سودگی بگذرانی همچنان بد گویان دیگر همنان رکیک طبعن و کنایه می گفتند و خنده میکردند پانڈوان شرمنده
و سر افگنده بودند بهیم سین بخواست که بزور بازوی خود انتقام ازان هرزه گویان بگیرد اما راجه جدشتر در بن باب اجازت
نداده بموجب شرط از هستنا پور بر آمده مع برادران رو بصحرا نهاد گویند که چون پانڈوان ازان شهر بر آمدند آسمان زمین
بارنده در آمد و برق و صاعقه بدون ابر ظاهر شده خربده و با آنکه روز گرفتن آفتاب بود تمام منکسف گشت و در روز ستاره از بالا بکمال
مهابت افتاد و بر کنار هستنا پور گیدر و جاتوران صحرائے بجانب آبادے آمده و شغالان در روز بیازار شهر رسیده فریاد و گهند
و گرگسان بالائے دروازه نشسته آواز نمودند و گل نیلوفری بر درختان و بیابان بشگفت و آب دریاسرا لاجاری گشت

و دیگر حیوانات غیر جنس زائیدند و دیگر امور و آیات که باعث مهابت و دلهاتوانند شد نمودار گردید دانایان گفتند که وقوع این قسم خوارق عادات دلالت میکند بر آنکه در اندک زمانی بغایت اعمال پسران و هنر هشت آفات بلیات متلیه پدید خواهد گشت و خودشان هم بنتیجه بد کار پیمانیست و نابود خواهند گردید بالجمله پانڈوان در صحاری فترت طرح اقامت انداختند پس از چند سال ارجن بقوت ریاضت خویش در اندر لوک که عبارت از عالم ملکوت باشد بهین پیکر عنصری رفته تماشائی آنجا گشت راجه جد شطر برادران دیگر تمامی الکمنه شریفه و بقائے متبرکه که عبارت از تیرتها باشد طواف کرده سیر ممالک هند نمود ارجن پنج سال در اندر لوک بوده اقسام فنون تیر اندازی از ملائک آموخته با اسباب و تجملات بسیار آمده به برادران ملحق گردید پانڈوان دوازده سال در بیابان متصل مشتاق به پایان بوده گذرانیدند و وقائع غریب و سوانح عجیب آنها سنود سال سیر و هم در شهر بیر اٹھ رسیده به تبدیل مهای خود نوکر راجه بیر اٹھ شدند کسان در جودهن هر چند جست و جو نمودند ایشان را هرگز نیافتند چون سیزده سال بانقضا رسید ظاهر گشته پیغام به درجودهن فرستادند که حصه ولایت ما را مرحمت فرمایند از رعونت قبول نکرد باز پیغام سنودند که اگر حصه نباشد برائے ایشان صرف دهی و قوت لایموت ما هر پنج برادر در پنج موضع کفاف کرنال و اندرے و برناده و اندرپت عنایت نمایند تا بران قناعت کنیم و کار باجنگ و جدل نکشد درجودهن بنابر جهالتی که داشت و اجلش هم نزدیک رسیده بود با آنکه پانڈوان بر پنج موضع قناعت میکردند مسلح نکرده اراده جنگ را تصمیم داد و از اطراف راجهاو رایان والاشان که با او محبت و اتحاد با اطاعت و انقیاد داشتند باعانت و امداد طلبید راجه جد شطر نیز فرخو بشان و منتسبان و اخلاص مندان خود کرنان روانی بعض ممالک بودند استمداد و اعانت نمود در اندک زمانی اعوان و انصار طرفین جمع آمده کار طلب شدند بر پیچه که اجتماع اینقدر عساکر در هیچ معرکه نشان نمیدهند چون ساعت گردکیت موافق عقائد هنود که اکنون بنام سمانیسر شهرت دارد و شد تفتیر ین اماکن و بزرگترین معابد واقع شده و بقول دانشمندان هند بر سماکه ذریعه آفرینش اوست در همان مکان باراده الهی موجود گشته حسب الاشارے جل مجده هانجا بایجاد آفرینش پرداخت اعتقاد آنجاعه آنکه هر کس را هل نفوس دران محل قالب تهی کند از آمدن دوباره در دنیا که عبارت از تناسخ بوده باشد نجات یابد و در عقبی بهشت مقربان نصیب او شود لهذا آن مکان معرکه کارزار قرار یافته معرکه پیکار جیل و هشت کروه معین گردید طرفین چون امواج دریائے موج از پی هم میرسیدند و از کثرت گرد و غبار مواکب روی زمین و آسمان ناپیدا و از لبسیارے جوش و خروش نمونه شور یوم النشور هویدا بود صدائے نقاره و نائی و ولوله در زمین و زمان انداخت و هائے و هوی لشکریان گوش فلک کر ساخت ابیات برآمد هر دو سپه بوق و کوس ✤ زمین آهنی شد سپهر آبنوس ✤ بلرزید کوه و بجنبید دشت ✤ غریو از نهم آسمان در گذشت ✤ درآئی جگر بانگ فریاد و رنگ ✤ ز سم مغزمے بر دو اد روے رنگ ✤ ز فریاد خره مهره دگاودوم ✤ هزبران بصحراره کرده گم ✤ ز غرّیدن کوس خارا شگاف ✤ بیفتاد سیمرغ در کوه قاف ✤ تبیر و لنجر بدیچون تندشیر ✤ درآمد برقص از ژدهای دلیر ✤ ز غرّیدن کوس خالی دماغ ✤ زمین لرزه افتاد در کوه و راغ ✤ خروشیدن کوس روئینه کاس ✤ نیوشنده را داد در جان هراس ✤ ز شوریدن نالهٔ کرنائے ✤ درافتاده تپ لرزه بر دست پائے ✤ تو گوئی که باد قیامت وزید ✤ زمین پاره شد آسمان بر درید ✤

ذکر شروع جنگ پانڈوان

پانڈوان لشکر خود را بهفت بخش کرده روبه پیکار آوردند نخستین بهیم سین در میدان درآمده از نعره مهیب لرزه بر میدان افگند و از ان آواز هولناک فیلان و اسپان خود را بر همدگر ریختند و دیگر مخالفان ترسان و لرزان گریختند و گرزگران در دست گرفته یک ضرب چندین ارابه را با سواران بخاک میدان هموار ساخت و فیل و اسپ را بروی هشته بر زمین انداخت آدمی ابر آسا

ازدہ بکشت و بسیاری را از سفت استخوانہا بر شکست و نیز ارجن بنگلی کہ شیر زبان بگلہ گو سفندان در آید در افواج مخالف در آمدہ سلک
جمعیت اعدا از ہم گسیخت و از تیر خارا شگاف خون ہزاران ہزار کس بر زمین ریخت و گروہ گروہ مخالفان بر خاک ہلاک انداخت از شجاعت
خود آثار قیامت نمودار ساخت ہمچنین در جودھن افواج خود را ترتیب و تسویہ نمودہ حلقہ ہای فیلان باکیم و برگستوان آراستہ عقب ہر فیل
پنجاہ سوار و پس ہر سوار ہفت پیادہ برگماشت تا ہرگاہ فیلان را بر معاندان بگذرانند سواران و پیادہ ہا از دو بنال بنہاد آمدہ کار پردازی
نمایند و عساکر خود را بسالاری و اسپہدی ہیکم تپامہ و درونہ اچارج و کرن و ودو ساسن و شکن پنج بخش گردانیدند بہادران مذکور در میدان
وغا و عرصۂ ہیجا در آمدہ بنگلی کہ شیران رمہ آہو یا باتان صفوف کلنگ را پریشان سازند صفوف پانڈوان را استفرق گردانیدند و کشتے
را بہ تیر خارا گزار و شمشیر آبدار بر خاک انداختہ جوہاے خون روان ساختند بحیکم تپامہ کہ پیادہ را بر پیادہ و فیل را بر فیل و سوار را بر سوار
نمودہ نوعے جنگ کردکہ احدے را تاب مقاومت با او نماند گویند کہ ہر روز دہ ہزار کس را بقوت سرپنجہ شہامت و زور بازوے شجاعت بر خاک ہلاک می انداخت
دودہ روز علے التواتر آنچنان مرد آزما نبردے نمود کہ زیادہ از یک لک صاحب ارابہ و فیل نشین و اسپ سوار از دست او کشتہ شد
بہین آئین بہادران رزم آزما و دلاوران عرصۂ وغا مبارز خود خواستہ و امتیاز بیگانہ و آشنا بر داشتہ باہم گرآویختند و خون ہم
میریختند و بنوعے گرم کارزار و آمادۂ پیکار بودند کہ گویا مستانند یا رستم دستان و افلاک یا عیون کو اکب نظارہ گے بود و زبان
سیف و سنان مدح سرائی مبارزان می نمود و بیت بدررا ہد بر سپر جای مہرہ ہمہ منتظر تا چہ آرد سپہر ٭ القصہ تا ہجدہ
روز علی الاتصال محاربہ مصعب از ہر دو طرف چنان روے داد کہ شرح آن از کتاب مہابھارت باید جست بیان جانفشانی
مردان آن میدان در دفتر ہا گنجایش ندارد ازانجا کہ در لوحہ تقدیر فتح و نصرت بنام راجہ جدشٹر ثبت گشتہ بود بزور بازوے
اقبال قوت سرپنجہ طالع بے زوال بر در جودھن و دیگر مخالفان ظفر یافتہ غالب آمد در روز ہیجدہم در جودھن از ضرب گرز کوکھن
بھیم سین با تیغ حال قالب تہی کردہ بمکافات اعمال شنیعۂ خود رسید و نیز برادران و خویشان و فتیان او کہ با او در ورطۂ ہیجا رہیار
رفیق بودند بجزاے اعمال رسیدہ رخت ہستی بر بستند و در ین جنگ ہیجدہ جیونی کہ باصطلاح اہل ہند عبارتست از لشکر یکہ ہزار
و سہ صد و ہفتاد فیل سوار و ہمین عدد مبارزان ارابہ سوار و یک لک و نود و شش ہزار و سہ صد سے اسپ سوار و سہ لک و
ہشت ہزار و پنجاہ پیادہ و صد و یک جیونی بجمعیم پنج لک و چہل و ہفت ہزار و یکصد و بست نفر باشد و باین حساب از لشکر پانڈوان
علاوہ این نود و یک لک و بست و ہشت ہزار و یکصد و شصت نفر آدمے سوای فیل و اسپ و غیرہ حیوانات کہ بعرصہ پیکار جمع آمدہ
بودند در ہیجدہ روز ہمہ با تلف گشتہ راہ بیاے مراحل عدم شدند غیر از یازدہ کس کہ زندہ ماندند از انجملہ بود کشن و ہر پنج برادر پانڈوان
و سانگ جادو ہفت کس از طرف پانڈوان و کرپا چارج برہمن کہ استاد طرفین و صاحب سیف قلم بود و اسوتھامان پسر درونہ چارج
کہ نیز استاد طرفین بود و کیرت برماجاد و کہ از جملۂ ابطال رجال رستمے و دانشمند بود و حجبش برادر غیر مادرے در جودھن چارکس
از طرف کوروان بلخص آنکہ کارزارے بروی کار آمد کہ بعد ازان تا حال کہ چہار ہزار و ہشت صد و شصت و پنج سال منقضی میشود پیکارے
نشان نمیدہند بالجملہ راجہ جدشٹر اگرچہ فتح و نصرت یافت امّا از فرو شدن عالم عالم ذی حیات علے الخصوص کشتہ گشتن
برادران و خویشان و دوستان و فتیان و ازانہم زیادہ تر استیصال مربیان و مرشدان و استادان مثل بھیکم تپامہ و درونہ
چارج وغیرہم نہایت متاسف گشتہ نظر بے ثباتی دنیا و شور ہر کشے این بیوۂ عروس نا انداختہ دل از تعلقات برگرفت و خواست
کہ ترک علائق نمودہ تلافے و تدارک بسیر و سیاحی نفس امّارہ بعبادات شاق و ریاضات مالایطاق نماید لیکن بحیکم تپامہ کہ در روز پیکار
افتادہ رمقے از حیات و ہشت بہ نصائح دلپذیر و مواعظ بے نظیر او را ازان وادے باز داشتہ ترغیب بامور سلطنت

وجہانداری و وکالت بعد الت وغم خوارے رعیت وانواع تصدقات وخیرات کہ تفصیلش در کتب مطولہ ہنود خصوص مہابھارت ہست فرسودہ
بملکداری رہنمون گردید راجہ جدشٹر بموجب حکم اودل بنہاد ازسلطنت گشتہ از ہستنا پور کہ دارالسلطنت بود وملازمت ہر سہ تن خود رسیدہ در گشتہ
شدن در جود ہن و دیگر پسرانش عذر ہا خواست وبعد اجازت یافتن بہ تشییع امور جہانبانی پرداخت و باتفاق ہر چہار برادر خود کہ کلمۂ نامہ آنہا
در کتب ہنود مسطور و اوصاف ہر یک مشہور ہست اکثر ممالک ماورحوزۂ تصرف خود در آوردہ دیگر فرمانروایان را فرمان پذیر خویش گردانید
چون بیاس یوبراجہ جدشٹر گفتہ بود کہ اگر جنگ اسومیدہ بتقدیم رساند تشویشات خاطر او کہ از کشتہ شدن برادران خویشان وارد رفع خواہد
وغیرکفارہ جرائم متحققہ وموہومہ اوست وباصطلاح ہنودان این جنگ عبارت ہست از عمل مخصوص آن برین نمط است کہ اسبی موصوف
بہ بعضے اوصاف کہ آنہم چون عنقا غیر از نام نشانی ندارد بہم رسانیدہ مطلق العنان گردانند و فوجی عظیم از بہادران صف شکن و دلاوران
تیغ زن و بنبال آں تعین میکنند و آن اسپ بارادہ خویش در تمام عالم سیر کند ہر جا رسد حکام آنجا خبر یافتہ باستقبال شتابند خدمتگار ہا
نمایند ہر کہ با نخواہ در زد با آن اسپ را ببندد و ساکر متعینہ و بنبالہ اسپ باستیصال و گوشمال او پردا ختہ او را بسزا رسانند و آن ملک را
مسخر گردانند و بہمین آئین فرمانروایان عالم اسطیع و منقاد و منوده بجائے خود برگردد و این جنگ کسی کہ ایسر تواند شد حکم او بر تمام عالم جاری
باشد و ہنود او را حق راجہ جدشٹر ہمین عقیدہ ہست کہ بر حکام اقالیم سبعہ غالب آمد چسب الامر بہاس یو تقدیم جنگ اسومیدہ مقید شد و صالح
مطلوبہ فراہم آورد و اسپ موصوف باین صفت کہ لشکر جنگ باشد و گوش راست آن سیاہ بود بہم رسانیدہ بقاعدہ معین سوار و ارجن
بہادر مشہور را با افواج قاہرہ و بنبال متعین کرد اسپ مذکور در ہر ولایت کہ میرسید حاکم آنجا باستقبال برآمدہ اطاعت می نمود احدی را یارائے آن نبود کہ تعاقب
و اخراج تواند نمود تا آنکہ ارجن بنبال اسپ سیر اکناف عالم نمودہ فرمانروایان ہفت کشور را مطیع و منقاد کرد و نقود و اجناس بسیار از حد
قیاس از ہر دیار بر سبیل پیشکش بدست آوردہ بعد از یکسال بملازمت راجہ جدشٹر رسیدہ مورد تحسین و آفرین گردید راجہ این جنگ را چنانچہ گذشت
بتقدیم رسانیدہ آنقدر خیرات دادکہ بر ہمنان اطراف ممالک و فقراء و مساکین از آزلی نیاز شدند بعد الفراغ ازین جنگ مورد جہانبانی پرداختہ
عرصۂ عالم را باشۂ عدالت خود پر نور و معمور ساخت در عہد او باران بموقت و بر وفق خواہش مردم می بارید آفت قحط و بارد نمید او زمین
ہمہ کشت پذیرہ و حزابہ تمام و کمال مزروع مے شد زراعات و دہانہ ہائے در راعت بالیدہ تر میشد ند باغ و راغ سرسبز و شاداب بود و بوستان
وطیور در کمال فربہی و خوشدلے سیر و طیر میکردند ارباب حرفہ و صنائع از کسب خود با سود مند و بطاعات و عبادات مشغول می بودند خبر
دزدی در اشہر فی کسی نمی شنید عالمیان در حصار امن و امان کامران بودند بیت زعدل او شدہ باز سفید جغد کلنگ ✤ ز امن او شدہ
شیر سیہ رفیق شغال ✤ نہ این دراز کند در زمین بدو پنجہ ✤ نہ آن فراز برد در ہوا بدو چنگال ✤ گویند ہموز نہشتاد ہزار برہمن از زمانۂ افضال
او بہرہ می یافتند و دیگر محتاجان نیز بقدر قسمت کامیاب بودند راستی و راست گوئی چنان داشت کہ در تمام عمر زبانش بلوث کذب نیالود و غیر از
راستی حرفی بر زبان نمی آورد و تقدیم خدمت او ہر تر اشت عم خود منصب العین خود گرداینید حصول رضامندے او را بر جمیع امور مقدم
میداشت و امور جہانبانی بموجب مکنش سر انجام میداد و کلید جمیع خزائن و کارخانجات بدست او داده مختار گردانیده بود و ہر تر اشت
نوعے زندگے میکرد کہ در زمان سلطنت پسران خود این قسم حکومت و فراغت میسرش نبود چون شانزده سال بدین منوال گذشت روزے
بھیم برادر خود او کہ ہر تر اشت را اصلا نخواہست بزور تمام آنچنان بر بازوے خود دست زد کہ آواز آن دور رفت برزبان آورد کہ این
بازوے من جانست کہ یک حد لشکر ہر تر اشت را با لشکر آنہا بکشت و ہر تر اشت از استماع این سخن غمناک گشت و زیادہ بران تاب نبود
با نہا نیا و رد و از نخجیت ترک تعلقات نمودہ مع زوجہ خود کند ہارے کنتی مادر پانڈوان و پدر برادر خویش در صحرا رفتہ بعبادت و ریاضت
اشتغال ورزید بعد سہ سال بر کنار تالاب تمانیسر بقولے در ہردوار گنگ جہان گذرانید پدر و نمود چنانچہ بیاس یو از نہم حقیقت و

احوال پانڈوان وکوروان ودیگر حکایات بدیعه مفصل تحریر درآوردہ کتاب مہابھارت متضمن ہژدہ باب مشتمل بریک لک اشلوک درست کردہ انا بخلاصہ ہشتاد وشش ہزار اشلوک وشرح حقیقت وطریقت وآئین خداجوئی وخداطلبی ضوابط ایزد پرستی وعدالت ونصایح ومخاوت وکیفیت کنگی عالم ووجود عالمیان وبست وچہار ہزار اشلوک مشتمل بمحاربات وجہ تسمیہ این کتاب بمہابھارت آنکہ بمعنی مہابزرگ ومعنی بھارت جنگ است چون مذکور جنگہای عظیمہ دران کتاب اندراج یافتہ ازینجہت بمہابھارت موسوم گردید بیاس لیودرین کتاب ولادت الدہ خویش وزادن خود بطرز غریب نیز آوردہ تفصیل این بطریق اجمال آنکہ راجہ عظیم الشان درچند بسی بورو زنی درصحرا البشرت بشکار اشتغال داشت ودراثنای خیال زوجہ خویش کہ باو اخلاص بسیار داشت شہوت غالب آمدہ انزال شد وراجہ آن آب منی را دربرگ درختی گذاشتہ حوالہ شاہین کہ بآن شکار میکرد ونمودہ فرمود کہ درحرم سرا رفتہ بزوجہ او برساند شاہین کہ شعور آدمیان داشت حسب الامر راجہ آن برگ را بمنقار گرفتہ بپرواز درآمد دراثنای راہ شاہین دیگر او را دیدہ دانست کہ طعمہ درمنقار اوست از نخجیت باو درسیدہ درآویخت اتفاقاً درآویزہ ہر دو شاہین بالای دریاے جمنا بودہ ازشورش آن جانوران آب منی ازان برگ بنجہ دہان ماہی افتاد بارادت ایزدے ماہی حاملہ گشت وبعد از دو ماہ ماہی بدام صیاد آمد چون صیاد شکم ماہی بشگافت پسر ودختر بطریق توامان بدرآمدند ماہی گیر حیران شدہ آن پسر ودختر را بملازمت راجہ برد حقیقت بعرض رسانید راجہ پسر البفرزندی خود گرفتہ ہمین کہ درسنس کیرت ماہی آگوینید نام نہاد چون کلان شد ولایت کنار دریای ستلج بجاگیرش مرحمت ساخت وآن ولایت بنام ماہی واوہ بنا بسابقہ آشنی پسر مذکور شہرت گرفت وراجہ آن دختر را قبول نکردہ ماہی گیر آنرا البفرزندی خود پرورش نمود چون بوی ماہی ازبدنش می آمد از نخجیت اورا ستیجوتی دے گفتند وجوجن گندہا نیز گفتہ اند واو کشتی خردے گرفتہ صادروواروراز دریا گذرانیدی ازانہا کہ ہیچکس چیزے نگرفتی چون مدتی گذشت وآن دختر بحد بلوغ رسید روزی پاراسر بن میکیت بن لشبشٹ بن برہما کہ از مقننین وبزعم اہل ہند منجملہ بار یافتگان درگاہ ایزدے بود بدریا عبور نمود دختر را دیدہ قاصد مباشرت باو شد دختر از صلابت وہمابت عابد ترسیدہ التماس نمود کہ مرا از تقدیم امر شریف انحراف نیست اما از مرد میکہ استادہ اند شرم دارم پاراسر بقوت باطنی خود عملی بکار برد کہ ابر سیاہ پیدا گشتہ عالم را چنان تیرہ وتار ساخت کہ ہیچکس انگشت دست خود را نمی دید ہمان حال باآن زن صحبت داشت چون فارغ شد ہمان زمان پسرے ولادت یافت وہمان وقت آن پسر بسان جوانان چاردہ سالہ گردید ودختر را معظمہ کردہ رخصت حاصل نمود ودرجنگل رفتہ بعبادت معبود حقیقی مشغول گشت پدر نام او بیاس دیو گذاشت واز تصرفات باطنی پاراسر ہیچکس از صحبت این مرتاض باآن دختر وولادت او آگہی نیافت وغنچہ بکارت ہمچنان ناشگفتہ ماند وبوے ماہی کہ از بدنش می آمد بوی خوش مبدل گشت واین ہمہ مقدمات راکہ تحریر درآمدہ زیادہ ازیکبار پس نکشید وثانی الحال آن دختر درعقد زوجیت راجہ شنتن درآمد وزعم علمای ہند آنکہ بیاس ویو بعد ولادت درصحرا رفتہ بعبادت اشتغال ورزیدہ از دا صلان درگاہ وبار یافتگان آگاہ گردیدہ از موہبت الٰہی باطن او نوعی انجلا پذیرفت کہ جمیع علوم ظاہرے وباطنی شامل آلہیات وطبیعی وریاضی ومنطق ومناظرہ وسائر علوم متعارفہ را منکشف بود اگرچہ دربدایت ظہور عالم وعالمیان بموجب الہام الٰہی بیدا برہما کہ ذریعہ آفرینش مخلوقات اورا میدانند ظاہر گردیدہ لیکن آنرا بیاس یو آنرا چہار بخت ساختہ ہریک را باسمی موسوم گردانید یعنی رگ بید ویجر بید وسام بید واتھربن بید وہر چہار بید را در عالمیان شائع ساخت وکتب دیگر کہ پسران وپسرزادہای برہما از بید استنباط کردہ مرتب نمودہ بودند از انقلاب ادوار دران مندرس ومعدوم گردیدہ بود مجدد آنہا را بپیرایہ ظہور وبروز داد وکتاب مہابھارت کہ حقیقت آفرینش اہل افلاک واہل خاک وظہور عالم عالمیان واحوال پانڈوان وکوروان وحکایات بدیعہ دیگر درو مندرج ست از تصانیف او ونیز بیدانت شاستر کہ در علم الٰہی وطبیعی ومناظرہ ومنطق وریاضی

نظیر ندارد و بنظور آورده و وحدت وجود را به براهین و تمثیلات بسیار اثبات نموده و اعتقاد دانشمندان این دیار آنست که از صعف حقه که از امرت گویند و تسع تواریخ که پوران نامند و صحائف حکمت و نجوم و دیگر دانشتها مها انچه بیاسد پوروراج داده منظور و مستبر و عمل بران عبادت و نتیجه اجر در آخرت است و سوای آن انچه بزم آرایان سخن و نکته طرازان هر فن کتب و رسائل و اقوال و مسائل اختراع کرده اند لائق اعتبار و مفید دار قرار نیست و نیز اعتقاد آنجا عه آنکه بیاسد پو خلعت هستی جاودید بدوش گرفته تا حال در عالم علوی و سفلی سیاحت دهر خفایای امور ماضی و استقبال و اسرار حال و مال آگهی دارد انچه میخواست بعرصه ظهور آورد چنانچه غرائب حکایات و عجائب خوارق عادات از دو رکتب معتبره هندمندرج است و همچنین از سرے کرشن و بهیم و ارجن و کرن و دریودهن و دیگر بهادران فیل فکن کارهای بزرگ و امور سترگ منقول است که هرگز عقل در قبول آن اقبال نمی کند و مستمعان از شنیدن آن در گرداب تعجب دور طه تحیر فرو میروند و شرگذاری آنها در کتاب مها بهارت بتفصیل مذکور علمای هند قائل اند که مدار گردش روزگار بر چهار دور است +

اول ست جگ هفتده لک بیست و شصت هزار سال و اهل آن دور از غنی و فقیر و صغیر و کبیر بصفات راستی و درست کرداری و ریاضت و پرهیزگاری و بکمال زور و قوت می باشند و عمر طبیعی آن مردم یک لک سال است +

دوم تریتا دوازده لک و نود و شش هزار سال و درین دور عمر و قوت و قامت و صفات حسنه نسبت بدور اول دهم حصه باقی میماند و عمر طبیعی مردم ده هزار سال +

سوم دواپر ست لک و شصت و چهار هزار سال و درین دور نیز از عمر و قوت و نیکو کارے ها نسبت بدوم نه حصه زائل میگردد و عمر طبیعی نهزار سال می شود +

چهارم کلجگ چهار لک و سے و دو هزار سال و درین دور هم از عمر و قوت و اوصاف نیک بدستوری که نوشته شد دهم حصه باقی میماند عمر طبیعی صد سال ست و این دور از جمیع ادوار زبون و فاسد قرار داده اند و اهل این زمانه از صفات حسنه دور و بسا کمات ذمیمه نزدیک می باشند +

ازینجهت است که اهل ادوار سابقه قدرت بسیار داشته موافق آن از سنه مصدر امور عظیمه مے شدند و اهل این زمانه که قادر بران کردار و اعمال نمی توانند شد آنرا از طاقت بشری زیاده تصور نموده در پنجه حیرت فرو میروند و این ادوار تا انقطاع رشته عالم که امتداد آن بیرون از حیطه شمار و افزون از حد قیاس نشان میدهند مانند گردش چرخ علی التواتر میرسد و در وقت رسیدن در دیگر لسان تبدل بهادر زبان وضع و اطوار مردم از محاسن صفات بقبائح ملکات به روشنی که بقلم آمده تبدیل میپذیرد و اوضاع مردم مطابق دور یکدیگر میرسد میگردد و چون پانڈوان در آخر دور دواپر بودند در اندک مدت آن دور بانقضا رسید و شروع دور کلجگ گردید و اوضاع و اطوار زبانیان برگشت و علامات فساد بمنصه ظهور رسید چنانچه قصه نقل میکنند که پیش از شروع دور کلجگ شخصی در سهستانپور که مصری عظیم بود خانه نگینی از شخصے خریده و شروع عمارت نمود و قضا را بسیاری نقود از زیر زمین در ان خانه برآمد چون هنوز زمان حق شناسی بود آن شخص بفروشنده خانه اظهار نمود که من خانه که از تو خریده ام خزینه مدفونه داخل بیع نبود و نقودے که ازان برآمده تعلق بتو دارد آنمرد پاسخ داد که من خانه را بهاء درست بدرست تو فروخته ام نقود یا هر چیز از انخانه برآید ما را دران حقے نیست اگر این زر نصیب من بودی دران روز ظاهر شدے که در دست تصرف من بود امروز که آن خانه ملک تست این نقود نیز از آن تو باشد آن هر دو شخص درین گفتگو باهم پیچیده و احدی دست تصرف دران نیالوده این سانحه را در دار العدالة راجه جیشطر آورده ندراجه که دانای احوال بود بخاطر آورد که عنقریب دور کلجگ میرسد مردم باین طور سخنها رانده بآن هر دو شخص فرمود که بالفعل این نقود بطریق امانت بوده باشد بعد چند روز قصه را شنیده فیصله کرده خواهد شد چون دور کلجگ در رسید طرز و وضع مردم دگرگون گردید بائع و مشتری بر نقود مسطور بر خلاف گفتگوی سابق باهم گرسنا شته نموده بائع

دعوا میکرد کہ من خانہ را فروختہ ام نہ نقود و دفینہ مشتری میگفت کہ من خانہ را با عمارہ آن خریدہ قیمت دادہ ام این نقود تعلق بمن دارد چون این مقدمہ باز در محکمہ عدالت راجہ رجوع گشت و دعوا سے طرفین برعکس وضع نخستین بظہور پیوست دانست کہ برگشتگی اوضاع مردم بنا بر اثر دور کلجگ است ازین جہت دل از تعلقات برداشت و ایضا دران ایام خبر ہلاکت تمامے جادوان در فتن سر یکرشن و بلبھدر ازین جہان بشر حیکہ در مہابھارت مرقوم است بسمع راجہ جدشٹر رسید قباے حیات در برش تنگ آمد و عالم در نظرش تاریک گردید و باخود قرار داد کہ ترک سلطنت نمودہ توشۂ آخرت بسازد +

ذکر سلطنت پرچھیت بن ابھمن بن ارجن و ترک تعلقات پانڈوان

لہذا پرچھیت بن ابھمن بن ارجن را کہ از اولاد ہر پنج برادر غیر از دو وارث نبود و تشقہ فرمانروائی بر پشپانی گشیدہ و پرچھیت بن دہرم راجہ را وزیر مدار علیہ گردانیدہ ترک جہانبانی نمود و گوشوارہ از گوش و حمائل جواہر از گردن و بازو و لباس شاہی از تن برآوردہ پوست درخت پوشید و برادرانش نیز متابعت او کردند ہمہ با تفاق یکدیگر از شہر برآمدہ رو بصحرا نہادند مردان و زنان عقب ایشان میرفتند و بی اختیار گریہ میکردند راجہ ہمہ را الاسا نمودہ وداع کرد و ہر پنج برادر و دروپدے زوجہ ایشان بجانب شرق روان شدہ سیر ولایت بنگالہ و آن حدود نمودہ در دکن آمدند و تمام آن ممالک را گشتہ گجرات رسیدند و از انجا بدوارکا آمدہ بیاد ہری کرشن و بلبھدر گریہا کردند و ازانجا سیر ولایت متھرہ و ملتان و پنجاب نمودہ در کوہ بدری رفتہ ریاضات شاقہ کشیدند و بکفارت عصیان مع ابراز گناہان کہ برادران و خویشان را کشتہ بودند خود و ہار ادر کوہ برف کہ آنرا ہمانچل گویند فرو گذاشتند و ابدان خود را کہ شادہ پشپانی مانند برف گداختہ در دریا نیکنامے دور آخرت رتبۂ بلند یافتند مگر راجہ جدشٹر در برف گداختہ نشد بابدن عنصرے بہ بہشت رفت **ابیات** بمردند و بردند نیکی بسے + چنین نیکنامے نبردہ کسے + زہی نیکنامی کہ تا این زمان + چو خورشید روشن بود نام شان + **ایام سلطنت گوروان و پانڈوان باتفاق** ہمگی ہفتاد و شش سال و در جودھن پسر دھرتراشٹر بتنہائی سیزدہ سال و راجہ جدشٹر بعد جنگ مہابھارت و کشتہ شدن در جودھن سی و شش سال است و مجموع یکصد و بیست و پنج سال سے شود و در زمانیکہ پانڈوان راہا گروان محاربہ رو داد بسران ہر پنج برادر تمامی در رزمگاہ کشتہ شدند پانڈوان بسبب بی اولادے گستہ خاطر و شکستہ دل گردیدہ تخم ہزاران غم و مرزعہ دل کاشتہ محض از عنایات ایزدے امیدی داشتند چون تقدیر بر ان رفتہ بود کہ مدت متادی فرمانروائی در نسل پانڈوان باشد لہذا بعضے از زنہاے ابھمن بن ارجن دران وقت کہ ابھمن در جنگ چکا بود کشتہ شدہ حاملہ بود و بعد انقضاے مدت معہود از بطن او پسرے سعادت اثر ولادت یافت نام آن را پرچھیت نہادند پانڈوان کہ از نسل نا امید بودند بوجود این مولود زندگی از سر گرفتند و امیدوار بقاے نام و نشان گردیدند و انواع شادمانی کردند + **بیت** بعد نومیدے بسی امیدہاست + در پس ظلمت بسے خورشیدہاست + القصہ پرچھیت در صورت و سیرت زیبا و در زور و قوت بے ہمتا بود بعد ازان کہ پانڈوان رخت ہستی بر بستند سر بر آرائے جہانبانی گشتہ باحیاے مراسم عدالت و جہانداری کوشیدہ تغیض داد گستری و رعیت پروری نام خود و آباے خویشتن را روشن کرد **بیت** آسود جہان بدولت او + افروختہ نظر بطلعت او + راجہ پرچھیت ہم مانند نیاکان خود نکارہ دست بود اکثر اوقات در صحرا رفتہ بدان کار اشتغال داشتی و از احوال رعایا خبر گرفتی و مواظبت عابدان کہ در بیابان بعبادت مشغول بودند نمودے چون مدتے بدین نمط گذشت روزے بعادت معہود بعزم شکار بیرون براند و آہوئے تیز از دست راجہ خورد ہ بر مید و صحرا نورد گردید راجہ تعاقب او کردہ آن قدر راہ برید کہ از لشکر خویش جدا افتاد و از بسیاری تگ و دو خستہ و تشنہ گشت بہاے آب بہر طرف میدوید قضا را گذارش بر دریے افتاد کہ ریاضت کیش افتادہ و بروساده طاعت متکف زاویہ ریاضت بود و اوقات عزیز را در ہب العباد بسر می برد فرخندہ آگہی از جبین او لامع و شکوہ عرفان پناہی از پیشانی نورانی او لائح بود

محاسن سپید برگرد چہرۂ نورانیش مانند خط شعاعی از نور خورشید ظاہر و فروغ حقیقت از ناصیۂ خاکستر آلودش لسان آتش باہر
ابیات در خاک شگفتہ بوستانی ✦ در گرد نہفتہ آسمانی ✦ از خلق نشستہ بر کنارے ✦ در دلق گسستہ ہمچو تارے ✦ راجہ آن
عبادت کیش را دیدہ از اسپ فرود آمد و طلب آب نمود درویشش از بسکہ مستغرق عبادت بود ندانست کیست و چہ میگوید راجہ کہ از
آتش تشنگی برشتہ بود نائرۂ غضبش شعلہ در کشیدہ مژدہ مارے را کہ دران حوالی افتادہ بود بگوشۂ گمان بردہ گلوے آن زاہد
اندخت و ازان مکان بسکن خویش راہی گردید و درویش ہمچنان بکار خود مشغول و مار در گلویش آویزان بود پسر زن عابد کہ از مدتی
در گوشۂ عبادت مشغول بود آن را سرنگی گفتند اتفاقا دران روز از عبادتے کہ دہشت انفراع یافتہ شادان و فرحان بقصد ملاقات
پدرے آمد کسے با او گفت کہ راجہ بہ بچیت مار مردہ در گردن پدرت انداختہ رفت سرنگی شنیدہ خشمناک گشت و بر کنار آب رفتہ بعد
غسل بجناب احدیت مناجات نمود کہ ہر کس مار در گردن پدر من انداختہ بعد ہفت روز بچیک مارش او را گزیدہ بر خاک ہلاک اندازد
دعای او مستجاب گشت چون از مناجات فارغ گشتہ بخدمت پدر رسید دید کہ ہمان نمط در ریاضت مستغرق است و مار مردہ در گوشش
آویختہ از دیدن این حال باو از بلند آنقدر گریست کہ پدرش از انحال باز آمد سرنگی گفت ای پدر ہر کس کہ در گردن تو مار انداختہ من
او را دعاے بد کردم پدر آزردہ گشت و گفت بسیار بد کردی کہ بہ بچیو راجہ عادل رعیت پرور کہ بندگان خدا در سایہ دولت او آسودہ اند
دعاے بد نمودے یکی از خدمۂ خویش نزد راجہ فرستادہ او را بر نفرین پسر خود آگہی داد و راجہ با استماع این خبر متبلاے ہموم گردید یکی آنکہ مدت
عابد سؤ ادب از دو بعمل آمد دوم آنکہ بنفرین مستجاب الدعوات بعد ہفت روز جہان گذران را پدرود باید نمود و فرستادۂ درویش را
رخصت کردہ بمشورت ارکان دولت و اعیان مملکت ستونی در میان دریاے گنگ ایستادہ کردہ پارہ عمارت کہ بسیدن مار در انجا
متصور نباشد بران احداث نمود و با مصاحبان دانش پیشہ و خردمندان درست اندیشہ دران مکان تحصن جست و خواست کہ رگ
قضا و دعا نماید و در حواشے آن جمعی کثیر از افسون خوانان و مار گیران و دیگر مستحفظان مقرر کردہ قدغن نمود کہ بدون امر کسے انگذارند
کہ دران مکان تواند رسید و دار و بائیکہ در دفع سم مار مجرب بود نزد خود موجود داشت و دران ایام غیر از او در ربع العباد ہیچ کارنہ پرداخت
و اصلا چیزے نخورد تا شش روز بدین آئین گذشت چون روز ہفتم در رسید بچیک مار بحکم آفریدگار بصورت آدم گشتہ بقصد ہلاک
راجہ از مکان خویش راہی گشت در اثناے راہ ہفتہ نام حکیم کہ با عتقاد ہنود گویا معجزۂ مسیحائی داشت با بچیک ملاقی گردید مار از دور رسید
کہ کیستے و کجا میروے حکیم گفت شنیدہ ام کہ راجہ مارے نفرین ریاضت کیشے خواہد گزید میروم تا آن راجہ را کہ از فیض عدلش
زہ بدستان در مہد امن و امان ہستند بعد ازان کہ مار بگزد بارے او افسون چارہ گرے نمایم آہی گفت آن مار کہ راجہ را خواہد گزید منم
اگر تو این قدر قدرت ✦ ارے کہ گزیدہ مار را زندہ گردانی بالفعل این درخت را بر ہم خویش خاکستر میسازم تو افسون خود را بامتحان
در آر این بگفت و درختی را کہ مانند چتر سلاطین مدور و بر خلائق سایہ گستر بود و از غایت بلندے شاخش نا بطوبے رسیدہ و بیخ او تا شاخ گاو
زمین دویدہ **ابیات** گذشتہ شاخ زین فیروزہ کاخش ✦ ملائک گشتہ کنجشکان شاخش ✦ چو سکان صوامع سبز پوشے ✦ ز جنبش
تیز و جدے پر خروشی ✦ ستادہ در مقام استقامت ✦ فگندہ بر زمین ظل کرامت ✦ پئی تسبیح ہر برگش زبانی ✦ بنام ایزد عجب
تسبیح خوانی ✦ فی الفور با آتش زہر خویش خاکستر ساخت حکیم ہنرمند بلا امہال بمیان افسونی کہ میدانست باز آن مرحوم البطرز
کہ استادہ بود و دست نمود حتے آدمی چند کہ بر شاخہاے او ہیزم مے بریدند و انواع طیور کہ بران آشیان و تہمند و قسام
حشرات مثل مور و مگس و عنکبوت و غیرہم کہ بالاے او مے دویدند و ہمہ خاکستر شدہ بودند خلعت ہستی تبازگی پوشانید بچیک
اژدہا از مشاہدۂ این کار در گرداب حیرت فرو رفتہ با خود گفت کہ راجہ را با قتضاے اجابت دعاے بد عابد بہ نہان خانۂ عدم

باید فرستاد اگر این حکیم پیش راجه برسد هلاک او دشوار است فکرے باید کرد که حکیم نزد راجه نرسد آنگاه دهنتر رسته گفت که تو نزد راجه
بغرض میرود که چاره زهر من نموده نزدے بگیری هر چه خواهی همین جا از من بگیر و بجای خود برگرد دهنتر باخود گفت که اگر اجل احمق رسیده
است افسون من سودمی نخواهد داد اگر منفعت هم رسد چه دانم که چه خواهد داد نقدے را که تحمیک خاطر خواه من میدهد گذاشتن و نسیه محنت
کشیدن ابلهی است و مغلوب حرص و طمع گردیده با تحمیک گفت چه میدهی بده تا بجای خود برگردم تحمیک خوشوقت شده جوهری بے بهاباو
داد و گفت خاصیت این جوهر آنست که هر چه ازو خواهی بتو حاصل شود و گیرا تو شرطی میکنم که هرگاه مرا طلب کنی نزد تو حاضر شوم دهنتر
که بفرمائی بتقدیم آن منت کشم دهنتر آن جوهر را گرفته برگشت تحمیک بجمعیت خاطر در ستنا پور رسیده دید که راجه در جای محفوظ اقامت
در نزدیه مارگیران و افسون گران اطباء و حکما برد و آن نشسته اند و نوعی احتیاط بکار مے برند که احدے گوآن نمیتواند گزید و برهمنان
بید خوان را دید که نزد راجه آمد و رفت داشتند تحمیک فرزندان خود را طلبیده گفت هر یک را بصورت برهمن راسته بدست همدیگی میوه داد
چون برهمنان ممنوع نبوده اند از دربانان و نگاهبانان اجازت گرفته اندرون رفتند و خود بصورت کرک خردی برگذره ریسمان یکی از میوه هائیکه
بدست فرزندان خود داده بود گشته پنهان گشت فرزندانش که بصورت برهمنان متمثل شده بودند نزد راجه رسیده دعا کردند میوه ها بالطریق تحفه
گذرانیدند راجه میوه ها را بامراء و وزرا بخشید منجمله آن یک میوه آخرین که دران تحمیک پنهان بود برای خود برداشت تحمیک بصورت کرک خردی برآمد راجه
کرک را دیده بجا صران گفت که هفت روز که درویش زاده گفته بود گذشت و اکنون آفتاب فرو میرود غلط کرده گفته آن برهمن عابد دروغ نشود چه عجب که
همین کرک تحمیک باشد و مدار بگیرد و کرک ابر داشته برگردن خود نهاد و دران وقت تحمیک غرور و غایت غفلت و مهابت ظاهر کرده بر راجه پیچید و گردن
خود را بلند برداشت و سر خود را بگردن راجه نهاده بگزید و متوجه هوا گشت و از تاثیر زهر آن مار دران مکان آتش گرفت و برهمنان که در صحبت
راجه بودند تعجیل ازان جا بگریختند و تمام آن خاندان راجه بسوختن و ستوفی که بران جائی برای بودن راجه عمارت کرده بودند بصدمه
افتاد که آوازی چون صدای صاعقه از دو برآمد و دران شب ساکنان ستنا پور از کمال دهشت خواب نکردند روز دیگر جثه سوخته راجه را
برآورده در آب گنگ انداختند چند روز که راجه در انجا مانده مرحله برگ بود استماع احوال اهلان خویش و بیدهنت فاستر که نزعم خود
استماع آن شمر نجات از تعلقات است و نتیج رستگاری از عذاب عقبی و کتاب بهاگوت که مشتمل بر جلائل علوم و متضمن احوال سرپا کشن و
نزد ارباب هند معتبر و بزرگترست اشتغال میدهشت و جامع آن سکهدیو بن بیاسدیو در همان ایام ست که دران مکان انیس
صحبت و رفیق انجمن بود و ازان زمان در هندوستان و هندوان مشهور گشته مدت سلطنت راجه پرکهیت شصت سال +

ذکر سلطنت راجه جنبی جی پسر راجه پرکهیت

بعد از آنکه راجه پرکهیت نوعی که نوشته شد رخت هستی بر بست امراء و وزرا باتفاق راجه جنبی جی را که خلف بزرگ و ولیعهد جانشین
پدر گردانیده کمر خدمت بر میان بستند و اطاعت او را سعادت شمردند این راجه باوجود خردسالے آنچنان ضبط و ربط احکام
سلطنت و بندوبست اطراف مملکت کرد که احدے را یارای تخلف و انحراف نماند و رعایا و برایا در مهد امن و امان آسودند گویند
بعد چندگاه راجه در ولایت شمال لشکر کشیده فرمان روایان آن دیار را البته محاربه سطوع و منقاد خود گردانید و ممالک مقبوضه آنها
در حیطه خویش آورده مراجعت بدار السلطنه ستنا پور نمود و درین ایام جرنکار نام عابدے که در زمان خویش بفضل و کمال
مشهور بود بمجلس راجه در آمد راجه رود آن عابد از سعادت خود شمرده کمال احترام بجا آورد عابد گفت که ای راجه ساجاے
راکه با توهیچ بدے نکرده اند رنجانیدن و ولایت آنها گرفتن و محاربات گرده بنده هاے خدا را کشتن و ممالک را پایمال حوادث
نموده مظلمه دنیا و آخرت اندوختن چه خوبے دارد که برخودی پسندی و امر یکه بر ذمه همت تو لازم و تقدیم آن وسیله تیکنامی دنیا

واز جملہ سعادات جعفی است بخاطرت نمیرسد را جہ پرسید آن کار ضرور ی کدام است کہ ما را باید کرد قا بذر سود پدر ترا کہ بغایت نیکو کار و معدلت شعار بود تچک مار کشتہ و تو باوجود قدرت و قوت انتقام خون پدر بخاطر نمی آری اگر عوض خون پدر تچک را بالقصاص رسانی نام نیک تو تا انقراض زمان پایدار خواہد ماند راجہ را گفتار عابدا ثر کرد و آب از دیدہ ہائے او فرو رفت و خون غیرت و خویش جوشید انتقام پدر بخاطر آورد کہ تچک اسپ مار آن خاکستر گردانید بلکہ تخم مار و اژدہا را مزرعہ ہستی برانداز د و بنا بر این اندیشہ و انا یان زمان و بہمنان سیدخوان کہ در افسون دانی و سیدخوانی نظیر و عدیل نداشتند و بزعم ہنود بقوت افسون ساکنان عالم علوے را ہزیر زمین آوردن می توانستند بلکہ آفتاب و ماہتاب را منخسف کردن میدانستند بدرگاہ خویش حاضر آورد و مصالح و اسباب کشتن ماران آنچہ مطلوب بود ہمہ را موجود کرد و باتفاق در اوبر ہمنان افسون دان آتشی عظیم ترتیب یافتہ افسون خوانی آغاز کردند از تاثیرات افسون و طلسمات مار و اژدہا بی اختیار از سوراخہای زمین و مغارہائے کوہ بلکہ از عالم بالا و سخت الشے برآمدہ پروانہ وار خود را بران آتش بی زنہار زدہ ہلاک میشدند اول بست ہزار مار آمدہ سوختند بعد یک لک پس ازان بازدہ لک و پس یک کرور بعد ازان نوبت بنوبت دہ کرور بعد ازان مارہائے بی شمار رسیدہ خاکستر میشدند از انجملہ چہ بچہ اسپ بود و فریقی بسان فیل عظیم داشتند و گروہی را مانند آدمیان گوش و بینی و دہن بود اکثرے دو سر و سہ سر و چہار سر بودند و بعضی بمقدار یک گردہ و دو گردہ و سہ گردہ دراز بودند و بعضے بہر صورت و شکل کہ میخواستند برمی آمدند و بہر جا کہ ارادہ میکردند میرفتند ازین قبیل طوائف ماران آن قدر سوختند کہ از روغن بدن ایشان جوبہا روان شد و تو اتر آتش بغایت بلند گردید و دود آن بگردون گردان پیچید و از تصرف افسون بر ہمنان راکان جمعیت سیکہ ناگ کہ بقول براہمنہ ہنود کرہ زمین بر یک سر از ہزار سر خود گرفتہ است اختلال افتاد و آن حامل غبرا خواست کہ دوش خود را از بار زمین سبک ساختہ پہلو تہی گرداند و خود را با صناف خود دران آتش سوزان انداز د لیکن چون ارادۂ ایزد جہان آرا بران رفتہ بود کہ ارض غبرا یکبارگی متزلزل و تخم ماران بالمرہ متاصل نگردد سیکہ ناگ بکان خویش متمکن ماند و در آن وقت استیک نام درویشی برہمن کہ صاحب فضل و کمال بود در انجمن راجہ ورود گشتہ بعد از ادائے دعاۂ ثنا شفاعت اران نمود و استعفای تقصیرات بندگان آنہا نمود و بالتماسہائے آن درویش شعلہ آتش غضب راجہ فرو نشست و بقیہ ماران از ان آتش جان ستان بسلامت ماندند برسنے برانند کہ تچک مار نیز کہ انہمہ آتش انتقام برای او افروختہ شدہ بود و اصناف ماران بطفیل او خاکستر گردیدہ بشفاعت او باید نجات یافت و اکثر برانکہ تچک با ماران دیگر ہلاک شدند راجہ بعد انصرام این کار مجلسی عالی ترتیب دادہ چندین ہزار برہمن را طعام و خلاع و نقود و ظروف طلا و نقرہ مرحمت ساخت و حکام اطراف را کہ درین جشن حاضر شدہ بودند لوازم ضیافت در خور حال ہر کدام بجا آوردہ خوشنود و مرخص فرمود و القصہ بعد انفراغ این امر راجہ بانتظام مہام جہانبانی اشتغال ورزید و با یاری عدالت بوستان عالم را رونق و طراوت بخشید پس از انقضاے مدتی متمادے بیاسید یو وارد انجمن او گشت راجہ ازان دانای اسرار سوال کرد کہ اجداد من یعنی پانڈوان با وجود و انش خداداد و بے بقائے عمر و دولت و انستہ چرا عزم محاربہ مہابھارت جزم نمودہ باعث خون ریزی برادران و اقارب و تواصد ہلاک اکثر ذی حیات گشتند بیاسید یو لب بپاسخ برگشاد کہ بارادت ایزد می انچہ شدنی بود بمنصۂ ظہور رسید آنچہ گفت کہ آنہا با وجود آن ہمہ کمال و قدرت این شدنی را چاہ نکردند بیاسید یو جواب داد کہ از آفریدہا کیست کہ تقدیر آفریدگار را تدارک تواند نمود ہرگاہ از امر خداوند مجازے بمجال نیست از ارادۂ خداوند حقیقی کرا یارا ست کہ عدول تواند کرد بالفعل امرے از پردۂ غیب بر دست تو ظاہر شدنی است و تو بآن گناہ ما خود خواہی گشت سن علاج آن تو میگویم اگر میتوانے آن امر را کہ در رایۂ تو تقدیر بران رفتہ است چارہ گری کن راجہ در گرداب حیرت فرو رفتہ پرسید کہ آن چیست خدارا بر حال من رحم کن

وعلاج آن لفرماید تدارک آن بذل جہد خود نمایم **بیت** علاج واقعہ پیش از وقوع باید کرد ✦ درین سود ندارد چو رفت کار از دست ✦ بیاید دید بمقتضاے آگہی گفت کہ در فلان تاریخ سوداگرے اسپ زیبا منظر خوشخرام بردرگاہ تو خواہد آورد باید کہ تو آن اسپ انظر خویش درنیاری و بر تقدیر دیدن آزاخرید نکنی و درصورت خریدن بران سوار نشوی اگر سوار خواہی شد آن اسپ ترا بلا توقف در بیابانی خواہد برد و دران بیابان صورتی صاحب جمال بنظر تو خواہد آمد باید کہ مبتلاے حسن او نشوے و او را در دواج خود نیاری و بر تقدیر تزویج و آوردن بخانہ محکوم حکم او نشوی درصورتیکہ آن عورت را در خانہ آوردہ ماموار امرش خواہی گردید گناہی عظیم از تو بصدر ظہور خواہد رسید بیاسدیو بعد اظہار این معنی از نظر غائب شد قضارا در روز معہود تاجرے اسپ موصوف بردرگاہ راجہ حاضر ساخت **ابیات** چو وحشی گور در صحرا نگاور ✦ چو آبے مرغ در دریا شناور ✦ بوقت حملہ برق آسا جہندہ ✦ بگاہ پویہ چون صرصر دوندہ ✦ اگر سایہ فگندے تازیانہ ✦ بروں جستی ز میدان زمانہ ✦ طوائف انام از خاص و عام بواسطۂ دیدنش از دحام آوردند و این خبر بلا جہ رسید چون امرے از پردۂ غیب ظاہر شدنے بود فضا نقابی بر دیدۂ عقل و دانش راجہ انداختہ بران دشت کہ بی اختیار برای دیدن اسپ از حرم سرا خود بیرون آمد اسپی دید در غایت خوبے و زیبائی و بدون تامل بسان نسوار گردید بحر و آنجا راجہ بر اسپ برآمد آن ابرق رفتار راجہ را در بیابانی بے پایان رسانید راجہ دران بیابان ہولناک رسیدہ متعجب شد و برخود لرزیدہ چپ و راست دویدنا گہان نازنینی جہار دہ سالہ کہ رشک ماہ چاردہ تواں گفت بنظرش درآمد راجہ بمجرد دیدن بخود گردیدہ و بسنا پرہ ادا ہاے نازنین و گفتار شیرین او زیادہ مبتلا گشتہ ہماں جا بآئین خود با او عقد زوجیت بستہ آن خرسن گل را حمائل دار گردیدہ چست برگرفت و بعد تقدیم مراسم زفاف بدار السلطنت آوردہ از جہیز نسوان حرم سرا رتبہ او عالی تر ساخت و رانی ساختہ بکامرانی پرداخت و چنان محکوم او گردید کہ سر مو خلاف امرش عمل نمی آورد و اتفاقاً روزی جماعہ برہمنان برمائدۂ راجہ انواع مطعومات شیرین و خوش و نمکین و ترش بقصد حصول ثواب پیش آن جماعہ حاضر آورد **بیت** خورشہاے الوان زاندازہ بیش ✦ بخوانہاے زرین نہادند پیش ✦ آنجماعہ از ہر جنس لقمہ بکام خواہش میرسانیدند در اثناے این حال ہمان رانی کہ باعث صدگونہ بلا و سرمایۂ آفتہا بود با ہزاران کرشمہ و ناز از پردۂ بیرون آمدہ بر برہمنان جلوہ گری نمود جماعہ برہمنان بمجرد نظارۂ آن ماہ پارہ فریفتہ جمال او گشتہ دست از طعام باز کشیدند و مانند صورت بی جان در تماشاے حسن او حیران ماندند راجہ از مشاہدہ آن حال خشمناک قاصد ہلاک آنہا گردیدہ تمامی برہمنان را در طرفۃ العین باخاک برابر مفقود العین و حالا تگردانیدہ بآن خون ناحق وبال و نکال بنا وبقی اندوخت **سعدی بیت** چو خشم آیدت بر گناہ کسی ✦ تامل کنش در عقوبت بسے ✦ بہ تندی سبک دست بردن بہ تیغ ✦ بہ بندان گزو لیشت دست دریغ ✦ بعد از وقوع این امر راجہ تنگدل گشتہ افسوس بسیار گریہ و زارے آغاز کردو تخم ندامت در مزرعہ دل میکاشت و پشیمانی او سودے نداشت دران حال بیاس دیو حاضر گشتہ گفت ای راجہ با آنکہ من ترا ازین امر آگہی دادہ بودم چرا مرتکب این امر شدی راجہ زبان بعذر خواہی کشود و بخضوع و خشوع التماس نمود کہ الحال توجہ فرمودہ راہ نجاتی باید نمود کہ بوسیلہ آن در آخرت بعقوبتی ماخوذ نشوم بیاسدیو گفت چارہ این است کہ تصدق بسیار نمودہ کتاب مہابھارت را کہ مشتمل اسرار حقائق و دیقہ پرستی و شعر براحوال پانڈوان و حکایات بدائع دیگر است بسمع دل اصغا کنی راجہ حسب الامر بیاسدیو خزائن و دفائن و اسباب و اموال کثیر بفقرا و محتاجین خیرات کردہ کتاب مذکور را از زبان ساتن کہ شاگرد رشید بیاسدیو بود بگوش دل استماع نمودہ از معاصی برارت جست ازان زمان کتاب مہابھارت در عالمیان مشہور و شائع گردید راجہ بعد الفراغ از امورات بیاسدیو بانتظام مہام جہانداری قیام و رزیدہ بعد انقضاے اجل موعود ارتحال نمود سلطنت ہاشتاد و چہار سال

ذکر سلطنت راجہ آسمند وغیرہ اولاد پانڈوان بطریق اجمال

راجہ آسمند بن راجہ جنمی جی چون از ابتداے راجہ آسمند احوال نسل پانڈوان از کتب ہنود تفصیل معلوم نمی شود اسامی ہر یکے

از انہار اباقیدزمان سلطنت کہ از بعضی نسخ بنظر درآمدہ ضمیمۂ این مجموعہ نمودن و بمنتظر آن اخبار سلاطین ماضی آگہی دادن مناسب دانست +
القصہ بعد رحلت راجہ جنمی جے خلف بزرگ او راجہ اسمند جانشین گشتہ جہان آرا گردید و بسان نیاکان خویش طریقہ رعیت پروری و دادگستری در پیش نمود مدت سلطنت او ہشتاد و دو سال و دو ماہ راجہ آدہن بن راجہ اسمند مدت ہشتاد و ہشت سال و دو ماہ زیب اورنگ جہانبانی و زینت سریر کشورستانی بود راجہ مہاجے بن راجہ آدہن مدت ہشتاد و یک سال و یازدہ ماہ بر تخت فرمان روائی تکیہ داد راجہ جسرتھہ بن راجہ مہاجے مدت ہفتاد و پنج سال و دو ماہ اورنگ نشینی کرد راجہ دشت وان بن راجہ جسرتھہ مدت ہفتاد و ششش سال و سہ ماہ کوس سلطنت نواخت راجہ اوگرسین بن راجہ دشت وان مدت ہفتاد و ہشت سال و ہشت ماہ شور جہانگیری در سر و راجہ سورسین بن راجہ اوگرسین مدت ہشتاد سال رایت فرمانروائی برافراشت راجہ سدشت شین بن راجہ سورسین مدت شصت و پنج سال و دو ماہ اعلام جہانبانی برپا داشت راجہ رسمی بن راجہ سودشت سین مدت شصت و نہ سال و پنج ماہ تاجور بود راجہ پرجمل بن راجہ رسمی مدت شصت و چہار سال و ہفت ماہ جہانبانی کرد راجہ سوپنجہ پال بن راجہ پرجمل شصت و دو سال و یک ماہ سر بکلداری برآورد راجہ نرہر دیو بن راجہ سوپنجہ پال مدت پنجاہ و یک سال و یازدہ ماہ در مہام سلطنت کوشید راجہ سوجرتھہ بن راجہ نرہر دیو مدت چہل و دو سال و یازدہ ماہ سر دے نورد یدراجہ بھوپ بن راجہ سوجرتھہ مدت پنجاہ و ہشت سال و سہ ماہ تاج جہانداری بر سر گذاشت راجہ سوبن بن راجہ بھوپ مدت پنجاہ و پنجمال و ہشت ماہ زمام فرمانروائی در کف داشت راجہ میدہاوے بن راجہ سوبن مدت پنجاہ و دو سال صاحب چتر و علم بود راجہ سرون چربن راجہ میدہاوی مدت پنجاہ سال و ہشت ماہ راجہ سیکم بن راجہ سرون چر مدت چہل و ہفت سال و نہ ماہ راجہ بیدارتھہ بن راجہ بھیکم مدت چہل و پنجمال و یازدہ ماہ راجہ دسوان بن راجہ بیدارتھہ مدت چہل و چہار سال نہ ماہ راجہ ادنی بن راجہ دسوان مدت چہل و چہار سال و دو ماہ راجہ امنی برہن راجہ ادنی مدت پنجاہ و یک سال در راجہ دندپال بن راجہ امنی بر مدت سے و ہشت سال و نہ ماہ راجہ درسال بن راجہ دندپال مدت چہل سال و سہ ماہ راجہ شیباک بن راجہ درسال مدت سی و شش سال راجہ کھیم بن شیباک مدت پنجاہ و ہشت سال و پنج ماہ سر دے نمودہ چون نوبت بہ پسر او راجہ کھیمن بن راجہ کھیم رسید او در سر انجام مہام سلطنت سستی و رزیدہ بتقدیم امور مملکت نمی پرداخت و لاابالی میزیست چون سلطنت را غفلت بے پروائی دشمنی تولیست پادشاہی کہ غفلت و زر و بے پروا زیدہ ہر آئینہ سلطنتش دیر نپاید بلکہ زندگانیش زود بسر آید بیت چو شہ باز ماند ز پروای ملک + بود ہر سری را تمنای ملک + امرا و وزرا سر از اطاعت او تافتہ بوزیرش کہ دست تصدی در امور جہانبانی و خزائن و دفائن و دیگر کارخانجات قوے و ہشت در ساختند و زیر بطمع سلطنت و حب دنیا سالک مسالک بی حقیقتے و بیوفائی گشتہ راجہ کھیمن را کشتہ سر بر آرائے فرمانروائی گردید مدت سلطنت راجہ کھیمن چہل و ہشت سال و یازدہ ماہ بود از نجا نسل پانڈوان کہ از ابتدائے راجہ جدشٹر تا غایت راجہ کھیمن مدت یکہزار و ہشت صد و شصت و چہار سال سی تن بلفاً بعد بطن فرمان روائی کردہ بودند منقطع گردید و امور جہانبانی بر قوم دیگر منتقل گردید +

ذکر انقطاع سلسلہ پانڈوان و رجوع سلطنت براجہ بسر و اولاد ش

راجہ بسر و اگہ از پایۂ وزارت بدرجہ سلطنت رسید بعد اتمام کار راجہ کھیمن بر تخت جہاندارے جلوس نمودہ بسر انجام مہام سلطنت اشتغال داشت چون احوال نسب این راجہ و اولادش نیز مفصل ظاہر نیست اسم ہر یک از اولاد او در زمان سلطنت آنہا نگاشتہ آمد راجہ بسر و ہفتادہ سال و چہار ماہ راجہ سوسرسین بن راجہ بسر و البدپدر چہل و دو سال و ہشت ماہ راجہ بیر سیاہ بن راجہ سورسین پنجاہ و دو سال و دو ماہ راجہ اننک سیاہ بن بیر سیاہ چہل و ہفت سال و نہ ماہ راجہ برجیت بن راجہ اننک سیاہ سی و پنجمال و یازدہ ماہ راجہ درجہ بن راجہ برجیت چہل و چہار سال و سہ ماہ راجہ سودہ پال بن راجہ درجہ سی سال و نہ ماہ راجہ اپدیت بن راجہ سودہ پال چہل و دو سال

و دو ماه راجه سنجی بن راجه پورمت سی و دو سال و سه ماه راجه امرجوده بن راجه سنجی بست و هفت سال و چهار ماه راجه بین پال بن راجه امر جود و بست و دو سال یازده ماه راجه سروی بن راجه بین پال چهل و هفت سال و هفت ماه راجه بدارتهه بن راجه سروی بست و پنجسال و پنج ماه راجه بدهمل بن راجه بدارتهه بعد جلوس براورنگ جهانبانی بعیش و کامرانی پرداخته از امور ملکی غافل گردید بنگ خوردن و بدخوئی و بدگوئی شعار خود نمود و از کثرت بنگ بیهوش بوده بامراء وزراء سلسلهٔ ناهموار پیش گرفت بالجمله راجه مذکور از افراط بنگ به ارکان دولت لایقه که باید سلوک ناشایسته از مهام جهانبانی نهایت غفلت ورزیده پرماه وزیرش قابو یافته کارش بانجام رسانیده مالک مملکت گردید مدت سلطنت راجه بدهمل سی و یک سال و هشت ماه از ابتدای راجه بسرواکه بعد نسل پانڈوان بسلطنت رسید لغایت راجه بدهمل چهارده تن مدت پانصد و یک سال فرمانروائی نموده جهان گذران را پدرود کرده از نیجا نسل راجه بسرو انقطع گشته امر سلطنت بقوم دیگر انتقال یافت بیت نیک و بد روزگار دیدیم و گذشت ✣ افسانهٔ این و آن شنیدیم و گذشت ✣

ذکر انتقال سلطنت از نسل راجه بسرو او زیر راجه پرماه وزیر راجه بده مل

راجه پرماه که از پایهٔ وزارت بسلطنت رسید زمان دولت اوسی و پنج سال راجه جنجاب سنگه بن راجه پرماه مدت سلطنت اوبست و هفت سال و هفت ماه راجه شرکمن بن راجه جنجاب سنگه مدت سلطنت اوبست و یک سال راجه مهیپت بن راجه شرکمن مدت سلطنت اوبست و پنج سال و چهار ماه راجه بهارمل بن راجه مهیپت مدت سلطنت اوسی و چهار سال و هشتماه راجه سروپ دت بن راجه بهارمل مدت سلطنت اوبست و هشت سال و سه ماه راجه متربین بن سروپ دت مدت سلطنت اوسی و چهار سال و سه ماه راجه بکمدان بن راجه متربین مدت سلطنت اوبست و هفت سال و دو ماه راجه جیل بن راجه بکمدان مدت سلطنت اوبست و هشت سال و دو ماه راجه کلنگ بن راجه جیل مدت سلطنت اوسی و نه سال و چهار ماه راجه کلن بن راجه کلنگ مدت سلطنت اوچهل و شش سال راجه سرروپ بن راجه کلن مدت سلطنت اوهشت سال و یازده ماه راجه جیون جات مدت سلطنت اوبست و شش سال و نه ماه راجه مری چک بن راجه جیون مدت سلطنت اوسیزده سال و دو ماه راجه بیرسین بن راجه مری چک مدت سلطنت اوبست و شش سال و دو ماه راجه آدهت بن راجه بیرسین چون بر تخت جهانبانی نشست باقتضای مستی برنائی دغرور فرمانروائی غفلت را کار فرما گشته بلعیش و عشرت پرداخت و دائما در حرم سرا بودن شعار خود ساخت چون بی پروائی راجه خاطرنشان عالمیان گردید و تسلط وزرای اجماعی سلف دعوج آنها بمعراج سلطنت نیز مشهور گشته از معمولات بود وزیر پرتوبر بشوکت استیلائی که داشت راجه آدهت سار چکرای ملک نیستی گردانیده بر مسادهٔ سلطنت تکیه گردید سلطنت راجه آدهت بست و نه سال و یازده ماه از ابتدای اجپرماه لغایت راجه آدهت شانزده تن مدت چهارصد و چهل و شش سال بامور سلطنت پرداخته از نیجا نسل راجه پرماه منقطع گردید بیت سرانجام گیتی همین است و بس ✣ وفائی نکرد است با هیچکس ✣

ذکر انتقال سلطنت از اولاد راجه پرماه بوندهر وزیر و اولادش

راجه وندهر از پایهٔ وزارت بمرتبهٔ سلطنت رسیده مدت چهل و یک سال و شش ماه جهانبانی نمود بعد ازان کوس رحلت نواخت راجه سین و هوج بن راجه وندهر مدت چهل و پنج سال و سه ماه بسلطنت پرداخته ازین جهان رفت راجه سیلنگ بن راجه سین و هوج مدت چهل و یک سال دو ماه کامرانی جهانبانی بوده و دیار را پدرود نموده راجه مهاجوده بن راجه مهالنگ مدت سی و سه سال جهانداری نموده رخت هستی بر بست راجه ناتهه بن راجه مهاجوده مدت بست و هشت سال بامر سلطنت اشتغال ورزیده پیمانهٔ زندگی لبریز کرد راجه جیون راج بن راجه ناتهه مدت چهل پنج سال و هفت ماه بجای پدر نشسته دولت حیات بجان آفرین سپرد راجه اودی سین

بن راجه چون سالح مدت سی و هفت سال و پنجاه و اندی سنوده رحلت کرد راجه انند جل بن راجه اودے سین مدت پنجاه و یک سال فرمانروائی نموده راه آن جهان گرفت راجه راجپال بن راجه انند جل بعد جلوس او رنگ جهانبانی کمتر بهت به مملکت ستانی بریست و بسر پنجه شجاعت اکثر ولایات مسخر کرده فرمانروایان را فرمان پذیر خویش گردانید از انجا که دنیا بازیه ایست پر غرور و شور و نشه او سر سر نخوت و غرور راجه مذکور بفوز لشکر و تسلط براجهاے اطراف زندگی بیدستی کردن آغاز نهاد و کسی را بخاطر خود نیاورده با همه کس نخوت پیش می آمد لفظا و اعیان دولت از دست او بجان آمده آه و فغان بے گذرانیدند و باهر صاحب ثروتی توسل جسته او را دلالت به نزول و انحراف می نمودند تا آنکه سکونت نامے که قلیلی از ملک دامنه کوه کماؤن در دست داشت و از خراج گذاران راجه بود با خواے امراے دولت و وزراے مملکت بر سر راجه لشکر کشید و باقتضاے ارادت ایزدی سکونت غالب آمد و راجه راجپال در میدان جنگ کشته شد

ابیات چو نیرو فرستد خداوند پاک ✦ بمورے نماری بمآرد هلاک ✦ که در جنگ فیروزے از اختست ✦ نه از گنج و لشکر بسیارے تست ✦

مدت سلطنت راجه راجپال بست و شش سال و از ابتداے راجه وندهر لغایت راجه راجپال نه تن سه صد و چهل سال فرمانروائے کردند و از نیجا سلسلهٔ راجه وندهر منقطع گردید و امر سلطنت براجه سکونت انتقال یافت **سعدی بیت** پس نامور بزیر زمین دفن کرده اند ✦ کز آمدنش بروے زمین یک نشان نماند ✦

ذکر رجوع سلطنت از سلسلهٔ راجه وندهر براجه سکونت و از راجه سکونت براجه بکرماجیت

راجه سکونت چون والی سلطنت و مالک ممالک گردید مغرور گشته با امرا و وزرا سلوک ناهنجار پیش گرفت و بادهٔ سلطنت او را گوارا نیفتاده بروز بروز آورد و از خودکش بر دارا نجا که جهانبانی و ابسته با خلاق حمیده و صفات پسندیده و حوصلهٔ فراخ و همت عالی و نیت درست و شجاعت فطرے و سخاوت جبلی و عدالت را سخ و عواطف لاکلام است و راجه مذکور ازین صفات خالی و نهایت پست فطرت کم همت و تنگ حوصله کم ظرف بود کارا نیکه شایان فرمانروایان و سزاے سلاطین باشد لعل مے آورد با این حال بافیون معتاد بوده اکثر اوقات شش می نمود و در نشهٔ آن سراز پا نشناخته غافل و عاطل مے گذرانید و از روے بیخردی بارها یا و برایا راه معدلت نسپرده طریقهٔ جور و جفا پیش گرفت ✦ **بیت** ملکدارے بعدل و داد بود ✦ ظلم و شاهے چراغ باد بود ✦ ارکان دولت و اعیان مملکت که از سلوک ناهنجار ش خوش نبودند در اندک فرصتے از و منحرف شدند کام نواے بدین احوال پے برده راجه بکرماجیت والی اوجین با لشکر ظفر اثر دعاکر نصرت فرستوجه اندرپت گردید راجه سکونت از استماع این خبر صفوف پیکار آراسته آماده مدافعه گشت هر دو لشکر باهم پیوسته آتش کارزار برافروختند راجه سکونت در رزمگاه کشته شد و راجه بکرماجیت ظفر و منصور گشت **بیت** غزا لیکه جوید نبرد پلنگ ✦ شود خاک از خون او لاله رنگ ✦ تذروے که بروے سراید جهان ✦ به پیکار شاهین شود آیدگان ✦

مدت سلطنت راجه سکونت چهارده سال ✦

در بیان ولادت راجه بکرماجیت

در شرح احوالی او اختلافات بسیار مسموع شده در اکبر نامه و بعض تواریخ دیگر مرقوم است که اباعن جد فرمانروائی اوجین بود پدرش گندهرب سین نام داشت اما انچه صاحب ترجمه سنگهاسن بتیسی که مشتمل احوال آن راجه قوی اقبال بهت بقلم آورده ثبت کرده قدے اندر فرمانروائی عالم ملکوت در مکان خویش بزم طرب و نشاط آراسته و اوجین و نشاط سیداد و در ان محفل گندهرب سین بسیار یکے از حوران که بزبان هندوان آن را اپچهرا گویند در ان انجمن رقص مے کرد مبتلا گشته نگاه عاشقانه نمود اندر ازین جهت که آن حور منظور نظرش بود از سعادت این حال برشحات بفرمان قهرمان جلال درباره پسر خود و حاے بدر کرد که از عالم علوی فرو افتاده

بجهان سفلی در آید در زاده بصورت خود شبانه آدمی پیکر بوده باشد هرگاه راجه از راجهای سفلی جثه خرسے اورا در آتش بسوزانند بصورت اصلی خود در آمده از عالم ناسوت ببالم ملکوت که سکن مالوف اوست در آید همان زمان گندهرپ سین از جای خود افتاده بصورت خری در تالاب بے متصل دهارانگرے دمکن که راجه دهارامرز بان آنجا بود افتاده و در آب آن اقامت ورزیده بخاطر آورد که دختر راجه این شهر را باید خواست تا بوسیله او جثه مذکور سوخته گردد و ازین عالم انتقال بملک خود کرده آید درین فکر بود که بهبهی بقصد غسل بر کنار تالاب در رسید گندهرپ سین آواز کرد که اے برهمن من گندهرپ سین پسر اندرام و درین آب اقامت دارم براجه این ولایت پیغام کن که دختر خود را بمن دهد و هر مقصد یکه خواسته باشد بانجام رسانم و اگر ازین امر انحراف نماید این شهر از زیر و زبر گردانم (ترجمه) و دران روز برین آواز اعتماد نکرد چون دو سه روز علی الاتصال همین آواز از ان تالاب شنید ناگزیر راجه را برین امر غریب اطلاع داد و راجه تعجب گشته خود بر کنار تالاب آمده این آواز را بهبو اسطه بگوش خود شنید و گفت اگر نے الواقع تو گندهرپ سین پسر اندرے و قدرت برسر انجام مرام من داری فی الفور حصار آهنی در دور این شهر درست ساز تا بر قول تو اعتماد کرده دختر خود را بتو تزویج کنم گندهرپ سین قبول کرده بدون وساطت معمار حدار دور حصار درین باستحکام تمام در دور شهر پدید آورد چنانچه نوح این سانحه غریب باعث تعجب خلائق گردید و راجه حیران مانده بموجب قرار داد دختر خود را در زوجیت گندهرپ سین داد و ایفای وعده نمودن ناچار دانست و بر کنار تالاب آمده آواز داد که اے گندهرپ سین از طهور این خرق عادت گفتار ترا تصدیق کردم از آب بیرون بیا تا بر طبق وعده دختر در عقد تو در آرم گندهرپ سین باستماع این آواز بصورت خری از آب بیرون آمده خود را بصورت راجه از دیدن او در گرداب حیرت افتاد و غرق عرق خجالت گشته باخود گفت اگر دختر را باین خر بیوندم کنم از شماتت و بدگوئی اشال و اقران اندیشه دارم و اگر الحراف ورزم این اندیشه قوی دارد که مرا و اهل شهر را بر خاک هلاک خواهد افگند گندهرپ سین بر مافی الضمیر راجه مشرف گشته گفت مارا در پیکر خرے دیده دغم مخور حکمت آفریدگار بران رفته که روزانه بدین هیئت باشم و شبانه بصورت آدمی برمے آیم البته در راجه از امرش یاری عدول نیافته دختر خود را بعقد زوجیت او در آورد و گندهرپ سین روزانه با پیکر خر در طویله گاه میخورد و شب بصیم انسانی در آمده بحجره سرا بے رفته بازوجه خود عیش و عشرت میکرد اما راجه دهارا از شماتت طاعنان بجان آمده مشغول بے و مشغول بے بود و همیشه در چاره آن میکوشید تا نبی گندهرپ سین بطریق معمول وقت شب جثه خرے گذاشته درون حرم سرا رفته بود راجه قابو یافته در طویله آمده جثه خرے را بآتش سوخته خاکستر گردانید گندهرپ سین همان وقت از حرم سرا بیرون آمده گفت که ای راجه فقط تا دعوش ما دکه بر من احسان کردے و ازین بلیه نجات بخشیدے اندرین دعا ے بد وقتیکه کرده بود چنین گفته که هرگاه این کسوت خری مرا راجه بسوزاند من ازین عالم رستگاری یافته بجاے اصلی خود برگردم پیش ازین پسر من بهرتری نام از پرستاری ولادت یافته اکنون دختر تو حامله است بکرماجیت نام پسرے از و بوجود خواهد آمد که قوت ده هزار فیل در شعله باشد و نام این هر دو پسر بر صفحه روزگار تا القراض زمان خواهد ماند چون نفرین پدر که در حق من کرده بود آخر شد مارا در عالم علوے بجاے خویش باید رفت از شما مرخص مے شوم این را گفت و بجانب آسمان روان گشته از نظر غائب گردید راجه از وقوع این ماجرا حیران گشته خوفی هم بخاطر او راه یافت که اگر چنین پسری ازین دختر پیدا شود در بن ملک تسلط یابد سلطنت مرا خلل عظیم خواهد بود و مقاومت با او مشکل پس همگی همیانان تعین فرمود که هرگاه دختر بزاید پسر را حاضر گردانند تا کارش باتمام رساند و دختر که در فراق شوهرے سوخت باستماع این خبر غش و بالا گردید و تا سه خوان نیاورده پے در پے نیاورده شکم خود را از کارد دریده و تار پود هستی ازهم گسخت چون ایام وضع حمل نزدیک رسید اراده آمدن بمکان بود که بکرماجیت بر صه وجود در آمده کارهاے شایسته بظهور رساند از شکم آن عورت پسر زنده برآمد و بسان نوزادان گریه آغاز نهاد

نگاہبان تا وقت آن پسر بانزدہ راجہ آورد و حقیقت مردن مادرش و برآمدن آن پسر زندہ از شکم او ظاہر نمود و راجہ بر احوال آن طفل مادر مردہ رحم آورد و بنظر تربیت بر دو انداختہ بہ دایہای مرضعہ مہربان دل سپرد و نام بکرماجیت نام نہاد و در پرورش و تربیت بہتر از ہمہ برادر و غیر مادرے بکرماجیت ہم توجہ می گماشت چون ہر دو کمان شدند بدین جہت کہ علامات رشد و کاردانی از ناصیہ احوال سعادت اشتمال بکرماجیت پیدا و امارات سلطنت از سیمای او ہویدا و دختر زادہ او ہم بود راجہ در حق او زیادہ شفقت می نمود بعد از آنکہ بحد بلوغ رسید ولایت مالوہ باقطاع او مقرر گردانید بکرماجیت التماس کرد کہ برادر کلان من بہتر از ہمہ است باوجود او امر حکومت بنام من سرنوشت نسبت سزد اگر ایالت آنجا بنام برادر کلان من مقرر شود من بوزارت او خواہم پرداخت راجہ التماس او پسندیدہ حکومت مالوہ بہ بھرتے و او بہ وزارت راجہ ولایت رخصت نمود بھرتے در آن ولایت رسیدہ شہر اوجین را دار الایالہ مقرر نمودہ حکومت میکرد و بکرماجیت بامر وزارت قیام داشتہ انتظام مہمات آنجا چنانچہ باید سے نمود و آخر ہر دو برادر بزور پنجہ مردانگی و قوت و غیرتمندی اکثر ولایات ترتیب جوار در حیطۂ تصرف خود در آوردند و حکم آنہا بسا کثر ممالک جاوے گشت و شہر اوجین آن قدر وسعت یافت کہ در طول سہ فرسخ کردہ بود راجہ بھرتے با البیلیخویش کہ الانگ سینا نام داشت و آنرا بنگلا نیز گفتندے الفت لبسیار ہم رسانیدہ اکثر اوقات در درون حرم سرا ماندی و بار ابیش و کم رانی گذاردہ بامور مالی و ملکی کمتر پرداختے و بدر کارہاے فرمانروائی تمام بر دوش ہمت بکرماجیت انداختہ التفاتے بآن نداشت بکرماجیت بہ برادر بزرگ خود از راہ مہربانی نصیحت کردی کہ علی الدوام در حرم سرا بسر بردن و از مہمات جہانداری غفلت ورزیدن مناسب نیست ای از راہ جہالت و عناد کہ بدیدہ بکرماجیت ہمرسانیدہ راجہ ابر بن صرافت آورد کہ بکرماجیت را از پیش خود اخراج نماید راجہ مسلوب الاستقلال مغلوب فرمان زن خانہ برانداز گردید حقوق خدمتگذاری چنان برادر مہربان را بر طاق نسیان نہاد و باسترضای رانی بکرماجیت را اخراج نمود بیت عزیزان کندکیسہ زنان خور + بکیسہ زن شود دانا گرفتار + زکیسہ زن دل مردان دو نیم است + زنان را کیسہ ہاے لبس عظیم است + زن از سیلوی چیز چند آفریدہ + کس از چپ راستی ہرگز ندیدہ + چون مدتی باخراج بکرماجیت گذشت زنارداری بقوت ریاضت ترسا زجائی برست آورد کہ بخود دن آن زندگانے جاودانی حاصل گردد و شرندکور را بمشورت زن خود با مید تحصیل وجہ معیشت راجہ بھرتے را بطریق ہدیہ رسانید و بدرجہ خویش فائز گردید راجہ را بو فور محبتی کہ باندوجہ خود بود آن میوۂ جان بخش را برانے ارزانی داشت چون رانی در دام محبت میر آخور سرکار گرفتار بود او را در سایند میر آخور بتعجبہ لا کھا بیسوا کہ پابند زنجیر عشق او بود گذرانید او بخاطر آورد کہ حیات ابدی او را باید کہ نیکو کردار و پرہیزگار بودہ باشد و راہین قدر زندگانی کہ در بتہ کارے و بدکرداری گذشتہ وے گذرد وبال است این قسم ہدایا سزاوار راجہاست کہ بفضیلت آن نما رعایا و برایا را بکنف امن و امان زندگی می کنند ہمان بہتر کہ این شرر ابراجہ بھرتری برسانم چون بنظر راجہ گذرانیدند راجہ آنرا شناختہ در بحجۂ حیرت فرو رفت چون بہ تحقیق پرداخت سادہ نمائی رانی بر ملا افتاد و در رانی مغلوب یاس و ہراس گشتہ خود را از بام بلند فرو انداخت و بدرکات سقر شتافت و راجہ برا ابتلاے محبت آن فاجرہ ندامت کشیدہ بہ عمر گذشتہ و اخراج برادر بسی تاسف نمود و در بعضی نسخ مقدمہ رانی غیر این صورت مرقوم است و زن مذکور را از جملہ صاحب عصمتان شمردہ مردن آنرا بدین نوشتہ اند کہ روزی راجہ بھرتری بقصد شکار سوار شدہ بود در نزدیکے موضعی دید کہ عورتے با پسر بیجان شوہر خود حسرت نمودہ خود را در آتش سوزان انداختہ خاکستر گردید راجہ از مشاہدہ این حال بر ہمت مردانہ آن زن آفرین کرد و بمسکن خویش رسیدہ ماجرای او پیش رانی گذارش نمود و رانی بزنان آورد کہ ثبات محبت و فرط عصمت زنان پارسا گوہر اقتضای آن دارد کہ بعد مردن شوہر بلا فصل قالب تہی نمایند آنچہ این زن مذبذل داشتہ بساحل استحسان و ہوای رانی تدبیرے بر انگیخت روزی کسان راجہ بموجب ایمای او از شکارگاہ نالان و گریان تند و تیز در شہر آمدہ

برلب اظهار آورد ندکه راجه را با دیو قوے دستی محاربه رود او دیو غالب آمده راجه را برخاک هلاک انداخت وبنا بر تصدیق قول خود کوست خاصه راجه را کنجون آلوده بودند بنظر رانی گذرانیدند رانی که در محبت راجه ثابت قدم وراسخ دم بود امتیاز صدق وکذب خبر نکرده بمجرد استماع قالب تهی کرد و دعوے خود را که در محبت او داشت باثبات رسانیده نیکنامی جاوید یافت بیت خوش آنکه بر امید جان داد عشق است که جان بادتوان داد + ودر قصص نسخ چنان نوشته اند که راجه بهرتری دو زوجه داشت و در دام عشق هردو گرفتار بود عورتیکه از تقریب محبت میر آخور از بام افتاده غالب شتی کرد انگ ستیا نام داشت و فاجره بدکردار بود و انیکه از بهر مردن راجه بی توقف جان بجان آفرین داد نام او پنگلا بود و در عشق راجه ثابت قدم القصه راجه بهرتری از مردن آن زن فاجره بیاس ناموس وغیرت یا از وفات این زن صالحه بنا بر غیرت ترک سلطنت گفته با دیه پیمائے تجرد گردید و بعبادت رب العباد اشتغال ورزیده ریاضت شاقه کشید و بدستیاری نور توفیق شمع حقیقت در شبستان باطنش روشن گشت و از نتیجه شریفه ذکر آن گذشت یا از کثرت ریاضت نگاهی جاوید که بقول اهل هند ممکن است یافته تا حال اورا خلعت هستی در بر بطریق اختفا در ین عالم سیاحت است بالجمله چون راجه بهرتری بدر رفت وولایت از غرامازوائی که حراست خلائق از شر ظلمه وجبابان زبردست که گویند در ان زمان غالب بودند تواند نمود خالی گردید در اطراف ممالک جنبان وعفاریت دست تطاول برخلق خدا دراز کردند و در شهر اوجین سرپال نام دیو که سر حلقه دیوان مردم در سر آمد عفریتان آدمی خور بود رسیده بدل آزارے وجان شکرے خلائق پرداخت برخے از باشندگان آن شهر از آزار او هلاک شدند و بعضے رو بفرار نهاده جان خود بسلامت بردند و شهر اوجین که در آبادے و معمورے نظیر نداشت بی رونق گردید آرمی ولایت بی والی حکم تن بیدر ارد بیت جهان بے جانبان تن بیسر است + تن بیسر از خاک ره کمتر است + چون بسیارے از اهل اوجین طعمه آن دیو گردید عفاریان وارکان بمشورت یکدیگر با والتماس نمودند که یک کس را بنوبت برای خوردن خود بگیرد و آن شخص معین هر روز وسیله آسایش دیگران گردد حضرت مذکور قبول نموده فرمود که هر روز یکے از شهریان بنوبت خود بمکان حاکم نشین ما رسیده برخفت سلطنت جلوس نماید و بتجلات جهانبانی باوج رجوع یافته تمام آنروز در اجرائے احکام بسر برد و بامداد روز دیگر طوائف انام در اطاعت او باشند چون روز بآخر رسد در وقت شب آن فرمازوائی یکروزه خوراک من بوده باشد هگنان بحسب صدر قبول این امر نموده نوبت بر یکدگر قرار دادند هر روز یک کس نوبت بنوبت پادشاه یک روز شده طعمه دیو میشد و جمیع شهریان از لسان حیوانات مصرف مطبخ محبوس حصار بوده هر کدام آماده مرگ بنوبت بودند الله الله اگر بنظر اعتبار احوال جهانیان دیده آید همین آئین تمامے در حیات که در عرصه شهود جمع آمده اند هر یکے را بنوبت خویش در پنجه عفریت اجل گرفتار باید شد بحکمیکه اجمال اقامت ابدی مدد دائره امکان نهاده اند خرم آن دلانظرے که دل برین عاریت سرا و حیات سست بنا بسته خود را آماده مرگ دارد و اوقات عزیز را کما ینبغی بی بدلے است صرف یاد و عبادت رب العباد گرداند سعدی بیت جهان اے برادر نماند بکس + دل اندر جهان آفرین بند بس + مکن تکیه بر ملک دنیا و پشت + که بسیار کس چون تو پرورد و کشت + القصه چون مدتی بهمین آئین منقضی گردید روزے جماعتی از غله فروشان که بر زبان عرف بنجاره گویند از جانب گجرات در نزدیکی اوجین رسیده برلب دریا منزل ساخت و بکرماجیت برادر راجه بهرتری که باغوائے رانی اخراج یافت بطرف گجرات رفته درین سفر رفیق انجماعه بود چون شب در آمد غفلتان لباحت خورش فرا رسیده از انجمله شغالی بزبان خود گفت که بعد دو ساعت آدم مرده درین دریائے آید جماعت اول گمان ان بسته و یک غیر مرده بقیمتی در انگشت اوست هر کس که آن مرده را برآورده بخورد من بر سلطنت روی زمین مفیض و شود بکرماجیت زبان جانوران می فهمید آواز شغال شنیده برلب دریا آمده منتظر بود بعد دو ساعت دید که مرده در آب می آید شناکرده لعل و

فیروزہ را مطابق قول شغال نزد آن مردہ یافتہ بصدق مقال او مطمئن وحصول سلطنت را مستصحب گشت ومردہ مذکور را بر کنار دریا انداختہ
علمہ شغال مذکور گردانید روز دیگر برای تماشای شہر اوجین کہ وطن مالوف او بود در سر کوچہ وبازار گشت تا آنکہ سیر کنان بر دروازہ محلات
در رسید و بدیدہ تجملات پادشاہی بر درگاہ او حاضر وارکان دولت مع طبقات خلائق بر در او اژدحام وارند و منجوا ہند کہ پسر کلال را
بموجب وعدہ کہ بآن حفریت نمودہ اند وامروز نوبت اوست بفیل سوار کردہ برسم معہود بدار السلطنت ببرند پدر و مادرش گریان
ونوحہ کنان خاک بر سر بر در خود ایستادہ اند بکرماجیت از مشاہدہ اینحال حیران گشت کہ آیا رجوع بتجملات سلطانی برای کیست
ودر عین شادی گریہ وزاری برای چیست بعد استفسار و اطلاع احوال بر سوز دل پدر و مادر پسر وعجز و بیچارگی آن جوان حیران رحم
نمودہ گفت کہ ای پیر مرد زنہار غم مخور کہ بجائے پسر تو سن پیش دیو ژم میروم وتبا بید الٰہی او را ی کشتم کلال مذکور و دیگران گفتند کہ
ما را چہ لائق است کہ مسافری مہمان ما بناحق طعمۂ دیو سنگین دل گردانیم وبر تقدیر یکہ راضی باین کم حیائی گردیم وعوض کلال زادہ تر الجرم
فردا بدل دیگری کرا خواہیم فرستاد بکرماجیت درین باب مبالغہ از حد گذرانیدہ این نوبت بر خود گرفت وآئین مقرر گست بادشاہانہ
در بر خود کرد وعطریات استعمال نمودہ سلاح ویراق بر خود بیاراست وبر فیل کوہ شکوہ سوار شدہ بتوزک وتجمل تمام شاہانہ دولت نو ختہ
بدار السلطنت رفت وبر سریر جہانبانی جلوس نمود اعیان ودولت وارکان سلطنت کمر اطاعت بستہ ہر کدام بقدر مراتب بجائے خود ایستاد
ودر تقدیم ادامر کوشیدہ حسب الحکم انواع خورد نیہا از حلویات وغیرہا بر دروازہ ہائے قلعہ کہ راہ آمدن عفریت بود آمادہ ومہیا
گردانیدند انوار پادشاہی از ناصیہ احوال او معائنہ کردہ تمام روز بوظائف خیر طلبی وسلامتی ذات فرخندہ صفات او مشغول بودند
عفریت بعادت معہود وقت شب در قلعہ آمدہ اقسام خورد نیہا را بمثل تمام خورد واز لذت آن خوشوقت گردید بعد اندرون رفتہ دید
کہ جوانے زیبا منظر بر تخت نشستہ است بکرماجیت بمجرد دیدن عفریت از تخت برخاستہ بپیکار او مستعد گردید و بدلاورے تمام باو
در آویخت چون در کشتی ویورا مغلوب دید خواست کہ شمشیر آبدار کار آن نابکار را تمام سازد عفریت او را دلاور قوی دست دانستہ
عذر خواہی آغاز نہاد واز در چاپلوسی در آمدہ گفت کہ اے جوان ہمان بہتر کہ صلح کردہ شود وراہ نجات جستہ آید در نصیورت دست از
محاربہ ومجادلہ باز باید داشت ونیز بزبان آورد کہ نسبت بدیگران تو ضیافت من خوب بجا آوردے بجلدوے آن جان نجستی تو کردہ
بپاس خاطر تو دست از تمام سکنہ این شہر برداشتہ جان گزائی مردم مے گذارم وبا تو عقد محبت بستہ بجای دیگر میروم سلطنت این
ولایت بتوا رزانی باد کہ غیر از تو دیگرے را لائق اینکار نمی دانم وعہدے کنم کہ ہرگاہ مہمی بتو رو دہد مرا یاد کنی بلا توقف حاضر شدہ
مراسم رفاقت بتقدیم رسانم بکرماجیت گفت کہ عوض خون مردم تصد ہلاک تو داشتم اکنون کہ سلسلۂ محبت جنبانیدے وعذر آوردی
نزا جمل کردم از نجا بیرون شو ہرگاہ ضرورت داعی شود ترا طلبیدہ خواہد شد عفریت از انجا بدر رفت بحرگاہ کہ مردم درون قلعہ آمدند
بکرماجیت را دیدہ حیران ماندند و بر زندگانی آن مسافر شادمانی کردہ شہریان را اطلاع دادند ہر او وزرا نیز رسیدہ بر سلامت
شکر الٰہی بجا آوردہ باخود واندیشیدند کہ اینہمہ شوکت وقوت از اندازۂ حال مردم این زمان زیاد ست ہمانا این جوان از نژاد بکرماجیت
برادر راجہ بھرتری خواہد بود چون استفسار کردند ظاہر گشت کہ خود بکرماجیت است بسبب تماشے ایام شناختہ نشدہ ازین بشارت
زیادہ تر خوشوقت گشتہ حمد وسپاس الٰہی بجا آوردند و شادمانہا نمودند کہ ہم از تہلای عفریت جان گزا رہائی یافتند وہم ولی نعمت قدیم وارث
ملک ودولت برادر نگ جہانبانی متمکن گردید ارکان دولت واعیان مملکت وجمہور سکنہ او حین کمر اطاعت وعبودیت بر میان جان
بستہ در تقدیم امر او امثال فرامین مطاعہ قیام ورزیدند ودر ان خطۂ دلکشا وبقعۂ فرخ افزا ہر خانہ و ہر جا بزم عیش آراستہ
صدای تہنیت ومبارک باد از ہر سرائی بلند آوازہ گردید ؎ نظم زمانہ بزم عشرت سازکردہ ؎ فلک صہبای عشرت بازکردہ ؎ نوا سازان

نواها ساز کردند + سرود نیمی آغاز کردند + زبس عیش و نشاط و شادمانی + جهان را تازه شد صد جوانی + خروش کوس با بانگ نای
برخاست + زمین چون آسمان از جا همی خاست + جهان گردید یکسر خرمی و دوست + فلک بر خود در بید از خرمی پوست + چون
ایام هولی بود که از اعیاد مشهوره هنود است جشن آن عید مثل کمال افشانی و رنگ پاشی برین آئین انجام یافته متشاهد جهان انتظام طلبان
معطر ساخت و روی زمانه رنگی شالیته یافت + بیت زبس نکهت بزم میرفت در در + فلک نافه مشک بود از بخور + القصه
بعد از انکه سریر فرمانروائی بفر وجود و جلوس بکرماجیت پذیرفت کابر و اعیان و ضعفا و تهی دستان بکام دل رسیده آرمیدند کسی
نشانے را روزبازار گردید و معدلت را معیار بهم رسید بنا بر حسن نیت او در زمانش باران بروقت بارید کسی در هیچ گاه روی قحط
و بازیدے راه تعدی مسدود و طریق عاجز پر ورے مسلوک گشت بیت امان در زمانش بحدی رسید + که منسوخ
شد رسم قفل و کلید + و آن پاکیزه گوهر بمقتضاے فراست و فرزانگی بر دقائق جمیع صناعات و اکثر علوم وقوف و آگاهی داشت
و لغات مختلفه آشنا بود گویند که منطق الطیر هم ے فهمید و از صفائی باطن هم بهره مند بود مصرع موبموئیش هنر و حرف بحرفش
خردے + چون دانشمند کامل و شجاع بے بدل بود بیازوے مردانگی و پهلوے فرزانگی و زورمندے فطری تمامی ممالک وسیعه
دکن و اوڑیسه و بنگ و بهار و گجرات و سومنات را مسخر کرده فرمانروایان آن ممالک را فرمان پذیر خویش گردانیدند و در آخر ولایت
اندرپت که اکنون بدهلی شهرت دارد بتسخیر در آورده راجه سکوت را در صین معرکه کشت و تا کابل در حیطه تسخیر خویش در آورد و چون تائید
یزدانی و عنایات سبحانی قرین حال او بود و بنیت تسخیر همت عالی داشت حاجات ارباب احتیاج و مقاصد ارباب طلب بشگفته روئی
و خوشوقتے انجام داده کسی را از بارگاه خود محروم و مایوس نمیگردانیدند و در انصرام مرام مردم هر چند از مشکلات امور بود و در ظاهر متعذر
ے نمود سعے بلیغ نموده بنوعے سرانجام میداد که موجب حیرت و تعجب تماشائیان میشد و عوام آنرا از کرامتش شمرده خرق عادت
میدانستند چنانچه بسیاری از حکایات غریبه و مقدمات عجیبه در حاجت روائی محتاجین و کامبخشی ساکنین بر زبان اهل روزگار
از و مذکور و در بعض صحف هم مسطور است خصوص نسخه سنگهاسن بتیسی که مشهور و معروف است متهمد بیان همه آنهاست سبب تالیف این
نسخه هندوان چنین نگاشته اند که چون راجه بکرماجیت ازین جهان درگذشت بعد تمادے ایام در سنه پالفصد چهل و دو بکرماجیتی راجه
بهوج که او را هم بجاسن صفات و مکارم آیات ے ستایند بر حکومت ولایت مالوه اقامت داشت و زیراو برج پنڈت نام از
فرط دانش کلید عقل راجه و مدار علیه ملک او بود و حکایات بدیعه بکرماجیت در ان زمان شهرت تمام داشت اتفاقا راجه بهوج بقصد
شکار بصحرا رفته بود بیرون شهر دید که جمعے از طفلان خرد سال کودکی را پادشاه و یکی را وزیر و دیگرے را کوتوال و سائر عمله قلعه سلطنت
قرار داده بازی طفلانه میکرد آن سریر آرای بزم بازے باجرای احکام عدالت می پردازد و چند روز قبل ازین ماجرا ازان طفل در
همان مکان در امرے که متنازع فیه بعض اکابر بود در اجه بهوج از انفصال آن عاجز گشته جواب داده بود بنوعی فیصله یافت که موجب
حیرت همگنان خصوص راجه بهوج گردید و راجه بهوج آنرا شنیده لب حیرت بدندان گزیده بود و در انوقت هم دیگر بران پشته
اقامت داشت اصلاح عجب هراس راجه بهوج پیرامون خاطرش نمی گشت راجه متعجب گشته او را پیش خود خواند چون ازان پشته فرود آورد و
شکوه راجه بر و غالب آمد و طفلانه در گریه و زاری افتاد حسب الامر راجه بازاصرار ان پشته بر و ند بدستور اول آثار حکومت در و پیدا و
هراس راجه از دلش ناپیدا گردید راجه دانست که همانا وقوع این امر از تاثیرات این پشته است بر طبق حکم او چون آن پشته را کندند تخته
مرصع در غایت زیبائی برآمد راجه را یقین شد که از تاثیر آن اورنگ جهانبانی طفلی بدین خردسالی فنا دانی عدالت و حکمرانی میکرده
و تخت را با خود در دار السلطنته آورده خواست که بران جلوس نماید بگویند کرسے و دو صورت زیبا از طلسم در ان تخت ساخته گویند

ازجملہ آن اجتماعی بکلگشتہ گفت کہ ای راجہ بھوج این سریر سلطنت از راجہ بکرماجیت است تا ببین کہ شستن وفتی سزاوار ہست کہ مانند او مصدر امر سترگ توانی شد راجہ بھوج بشنید و این احوال حیران گشتہ استفسار نمود کہ کدام کار غریب از راجہ بکرماجیت بظہور رسیدہ کہ مرا لیاقت آن نیست لعبت مذکور قصہ از معاملات راجہ بکرماجیت کہ در حاجت روائے مردمی مظہر امر شگرف شدہ بود بیان کرد بہمین عنوان ہر یکے از ان اجتماعی بچان سے و دو حکایت نادر گذارش نمودہ حیرت افزای راجہ بھوج شد و برنج پنیشت وزیر راجہ بھوج کہ در فضائل و دانشمندے مشہور وقت خویش بود آن حکایات غریبہ را بزبان سنس کیرت بتحریر در آوردہ سملی بہ سنگھاسن بتیسی گردانیدہ و ازان زمانہ آن حکایات غریبہ در اطراف ممالک مشہور گشتہ آنا بر بتہ غرابت دارد کہ عقل سلیم در قبول آن متردد است چون بنای تجدید تاریخ برامرے عظیم رائج شدہ و راجہ بکرماجیت ہم در ملک ہند صاحب خروج مملکت ستان گشتہ مصدر امور عظیمہ شدہ و بعد از دور فرقہ ہنود شل اوالی الآن کسے ہم نرسیدہ لہذا در نقاد یم خود کہ تپرہ عمارت از دست و در تصنیفات خود سال تاریخ جلوس اورا اعتبار کردہ مے انگارند و تاریخ سلطنت پانڈوان ہم بنا بر اشتراک شروع دورہ کلجگ کہ ہنود آن قائلند نیز اندک اعتباری دارد و گاہ گاہی مذکورے شود تاریخ بکرماجیتی بقول بعضی از شروع زمان جلوس او بباور نگ فرمانروائی و بقولی از روز تسخیر دہلی و کشتن راجہ سکوت کہ در سنہ سہ ہزار و چہل و چار جلوس راجہ جدشٹر در دفاتر اہل ہند و تقاویم ایشان مرقوم است تا تسوید این نسخہ یک ہزار و شصت و چہل سال منقضی میگردد و نام بہمر ترے و بکرماجیت تا حال بر زبان مردم این دیار مذکور است سعدی

بیت دولت جاوید یافت ہر کہ نکو نام داشت ✦ کز قصبش ذکر خیر زندہ کند نام را ✦

ذکر احوال انتقال راجہ بکرماجیت و اختلاف اقوال درین مقال و رجوع سلطنت بسندر پال جوگی و اختلاف او

احوال انتقال او در اکبر نامہ چنین می نویسد کہ راجہ بکرماجیت را در حینیکہ عمر ترقیب بانقضا رسیدہ بود در ملک دکن بسالباہن نام صاحب خرقہ جوگی محاربہ رو بداد و اسیر او گردید سالباہن پرسید کہ درین پایان زندگانی اگر آرزوے ماندہ باشد از من بازخواہ کہ مضائقہ نخواہم کرد التماس نمود اکنون کہ مرا قبل میرسانی اینقدر مردمی کن کہ تاریخ من در دفاتر روزگار بیادگار ثبت باشد او قبول کرد و بکرماجیت را قبل رسانید و تاریخ او را بدستور مروج و مسلم داشت و تا حال در دفاتر ہنود رائج است و سال تاریخ جلوس سالباہن ہم از پہلوے بکرماجیت است کہ چنین سلطان مقتدرے اسیر پنجہ او گردیدہ رہ نورد بیدائے عدم گشت و در تخم راجا ولی در اج تزلزلی مردن راجہ بکرماجیت از دست سمندر پال جوگی نوشتہ بدین صورت کہ چون مدت ہا راجہ بکرماجیت کامیاب دولت و کامران جوانی ماند آخر بانقضای طبیعت دنیا آثار رہرم و پیرے نمایان و تیر قامتش چون کمان گردیدہ از زندگی غیر از نامے نماند بیت چہ خوش باغیست باغ زندگانے ✦ گر ایمن بودے از باد خزانے ✦ در ینحال سمندر پال جوگی کہ در سحر و جادو و طلسم و نیرنجات دستی تمام و قدرت بر خلع تصرف در بدن دیگران داشت و لفنون ندیمی و مصاحبت راجہ را مفتون خود کردہ بود و دلہائے امرا و وزرا نیز سخواہ و نوعیکہ تجاوز از فرمان او جائز ندانشتند روزے از روی تزویر راجہ را گفت کہ بدن عنصرے تو از پیرے سندرس و نہایت نحیف گردیدہ خلع بدن از من بیاموز و این کہن پیکر را گذاشتہ در پیکر تازہ جوانی بے روح متصرف شود از سر نو تمتعات جوانی و لذات جسمانی برخوردار باش راجہ باآن ہمہ دانش فریب جوگی خورده خلع بدن از دو آموخت بعد مہارت روح خود را در پیکر جوانی کہ تازہ مردہ بود داخل کرد جوگی بلا توقف روح خود در قالب راجہ داخل کردہ آن جوان را کہ روح راجہ دران رفتہ بود بقبل رسانید و خود سریر آرای فرمانروائی گشت ہر چند از کتب ہنود این قسم اخبار بیگانہ نیست کہ بنای اقوال انہا در سہ باب این نوع خرافاتست و بندرت دو سہ کلمہ معقول در صحف انہا گاہ گاہے بنظر می آید باز ہم این نقل لیاقت اعتماد ندارد و بہر صورت چون سمندر پال جوگی بنا بر کمال قرب و اقتدارے کہ

درحضور راجه داشت بامراد وزر اسلط بود و درویش پرستی در کیش نهاد لازم افتاده بعد ازانکه راجه برگ طبیعی رگذشت با اوراسالباهن کشت باتفاق ارکان دولت سریر آرا گشت مدت عمر راجه یکهزار و یکصد سال نوشته اند از انجمله سلطان دهلی نود و سه سال بود راجه سمندر پال که از حصه گیرا کے بیاد شاهی رسید در بدایت حال بحسب صورت بعبادت شاق و ریاضات مالایطاق قیام مرزیدا ما درعالم معنی بهره از خداشناسی ایزد پرستی ندشت و غیر از اهم دو یتنے با او چیز دیگر نبود برهنگی و عریانی نه برائے عبادت یزدانی بلکه از روسی یا واغراض نفسانی بود چنانچه ظاهر پرستش نجا کستر آلوده سیدشت باطنش هم غبار مانده وه برائے نفسانی توعیکه درصورت خراب حال بود درمعنی نیز خراب تر اباسیات در لباس ظاهر ی شیخ بزرگ + و در طریق با طنی بدتر از گرگ + بر زبان صد ذکر در دل صد وغا + باندر دعوی بعید از مدعا + سمندر پال جوگی اگرچه بهر صورت پابر سر سلطنت گذاشته بیاد شاهی رسید آخر الامر ره نورد ملک عدم بناکامی گردید نظم مباد اول آن فرد مایه شاد + که از هر بنو نیا و بد دین مباد + مجا عقل بالشرع فتواد هد + که اهل خرد دین بدنیا دهد + خداوند دانش غم دین خورد + که دنیا بهر حال می گذرد + مدت سلطنت او بست وچهار سال و دو ماه راجه چندر پال بن اجه سمندر پال مدت چهل سال و پنجاه بسلطنت پرد اخت راجه نین پال بن راجه چندر پال مدت پنجاه و یکسال و پنجاه کوس جهانبانی نواخت راجه دیس پال بن راجه نین پال مدت چهل و هفت سال و دو ماه بفر مانروائی قیام ورزید راجه سنگرام پال بن راجه دیس پال مدت چهل و هشت سال و سه ماه کامیاب جهانبانی گردید راجه سوبه پال بن راجه نرسنگه پال مدت سی و هفت سال و یازده ماه طریق ملک داری سپرد راجه مکهه پال بن راجه سوبه پال مدت سی و هشت سال و سه ماه فرمانروائی نمود راجه ابرنت پال بن راجه مکهه پال مدت بست و هفت سال شش ماه سلطنت راند راجه مهی پال بن راجه ابرنت پال مدت پنجاه و پنجسال و پنجاه کرنجهان کشائی بست راجه بهیم پال بن راجه مهی پال مدت چهل و هشت سال و شش ماه هوس اندوز اجه گوبند پال بن راجه بهیم پال مدت سی و هفت سال و نه ماه دارائی گزید راجه مینی پال بن اجه گوبند پال مدت سی نه سال و دو ماه کشور آرا گشت راجه مهر پال بن اجه مینی پال مدت بست و چهار سال و نه ماه بر سریر جهانبانی نشست راجه مدن پال بن اجه مهر پال مدت سی و یکسال و دو ماه پادشاه بود راجه کرم پال بن راجه مدن پال مدت چهل و پنج سال پنجاه کامیاب ماند راجه بکرم پال بن راجه کرم پال بجای پدر نشسته مملکت ستانی شعار خود داشت و بحکام اطراف احکوم کرده خراج و باج می گرفت مدتی همین آئین گذرانیده چون ایام زندگانیش بآخر رسید و ارادت آلهی بران شد که سلطنت به قوم دیگر منتقل گردد راجه مذکور بمقتضای تسلط یکه داشت و عنقریکه در وه مضمر بود بر سر راجه تلوک چند نیز لشکر کشیده بمقابله در آمد و بعد از کشش و کوشش بسیار راجه بکرم پال در معرکه کشته گشت مدت سلطنت او چهل و چهار سال سه ماه و از ابتدای راجه سمندر پال لغایت راجه بکرم پال شانزده تن مدت سه صد و چهل و سه سال فرمانروائی کردند +

ذکر رجوع سلطنت از راجه بکرم پال آخرین خلف جوگی براجه تلوک چند والی ملک بهرائچ و اخلاف او

و از اینجا سلسلهٔ جوگی منقطع و سلطنت بدیگران منتقل گردید راجه تلوک چند از بعد رسا آمده فرمانروا گشت و لوبه قبیلهٔ زولایت بهرائچ حکومت نمود و گاه گاهے به فرمان روایان اندرپت خراج میداد و رنیولا که کوکب بخشش از افق اقبال طلوع نمود و بر شمال بکرم پال فرمانروائے صاحب اقتدار لشکر کش ظفر یافته و به اندرپت رسیده بجای او سریر آرا گشت و رایت حکمرانی برافراشته کوس و ارائی در مرحمهٔ بدرنگاه نواخت لیکن از جلش امان نداد و در اندک مدتی بعالم آخرت شتافت مدت سلطنت او دو سال راجه کرم چند بن راجه تلوک چند مدت بست و دو سال و هفت ماه راجه کان چند بن راجه کرم چند مدت چهار سال و سه ماه راجه رام چند بن راجه کان چند مدت چهارده سال و یازده ماه راجه اوهر چند بن راجه رام چند مدت سیزده سال و دو ماه راجه کلیان چند بن راجه اوهر چند مدت پانزده سال هفت ماه راجه بهیم چند بن راجه کلیان چند مدت بیجده سال و سه ماه راجه گوبند چند بن راجه بهیم چند مدت بست و دو سال و دو ماه بعد او نوبت سمساه رائی بیم پری سلطنت کرد بعد آنکه پسری که قائم مقامش تواند بود نداشت در رای نیک بنا دو امرائے خوش اعتقاد

انتقای

باقتضای وفاداری وحق نمک شناسی مخدومہ خود را بسریر سلطنت اجلاس فرمودہ در انقیاد و امتثال اوامر او کمر خدمت بر ستند تا آنکہ مدتے زن مذکورہ ہم در نقاب عدم شد مدت سلطنت او یکسال از ابتدائے راجہ تلوک چند تا پیم دیوے دہ تن مریک صد و چل و پنج سال سلطنت کردند ٭

ذکر راجہ بہر پیم کہ از درویشی بشاہے رسید

چون مملکت از فرمانروا خالی گردید و احدے از دوارثان راجہ گوبند چندر رانی پیم دیوے نماندار کان دولت و اعیان مملکت باہمدگر مشورت نمودند کہ برائے نظام مہام مملکت و فراہم آوردن پراگندگیہائے ولایت از وجود فرمانروائی ناگزیر است بہر پیم درویش حق اندیش را کہ روای آزادگی بر دوش و کلاہ وارستگی بر تارک دارد و بریاضت و عبادت مشہور و اکثر خلائق مرید و معتقد او ہند و بسیاری از ارکان دولت باو اعتقاد دارند بہائی این کار لائق چون رایہا بر سلطنت او قرار یافت او را از لباس پارسائی برآوردہ بخلعت پادشاہی مخلع کردند و بجائے کلاہ درویشی تاج شاہی بر سر نہادہ عوض پوست تخت درویشی برائی او سریر سلطنت حاضر آوردند و ازاد گدائے بجہان آرائی رسیدہ سلطان مطلع گردید و برگ طبیعی درگذشت مدت فرمانروائی او ہفت سال و پنج ماہ راجہ گوبند پیم بن راجہ بہر پیم بعد پدر سریر آرائی گشتہ مسافر ملک عدم گردید مدت سلطنت او بست سال و سہ ماہ بعد او راجہ گوپال پیم بن راجہ گوبند پیم او رنگ نشین گردیدہ و دلیعت حیات بحق حقیقی سپرد مدت سلطنت او پانزدہ سال و سہ ماہ راجہ مہا پیم بن راجہ گوپال پیم بعد پدر بر تخت جہاندارے اگرچہ بحسب ظاہر نشست و باموری سلطنت و کاروبار مملکت پرداخت لیکن در باطن متوجہ حقیقت بودہ از تعلقات دنیوے از جادہ داشت و او ہمیشہ با درویشان ریاضت کیش کہ پیشہ آنہا وارستگی بود صحبت داشتہ ذیل خاطر حقائق مظاہر خود را بلوث دنیا آلودہ نمی ساخت و بسکہ بوارستگے مفطور و بآزادگی مجبول بود محاسن دنیا در نظرش ہیچ می نمود در کرشمہ ہائے اہلمفریب این عاریت سرا و اہا نبود و آخر الامر بدعوت توفیقات خداداد و وارستگی مادرزاد کسوت سلطنت از بر افگندہ و ردای آزادگی بر دوش گرفتہ رو بصحرا نہاد مدت سلطنت راجہ مہا بریم شش سال و ہشتماہ و از ابتدائے راجہ بہر پیم لغایت راجہ مہا پریم چارتن پنجاہ و سہ سال سلطنت نمودند ٭

ذکر راجہ دیبی سین کہ از بنگالہ آمدہ سریر آرا گردید

چون در اکناف عالم شہرت گرفت کہ فرمانروائی اندرپت ترک تعلقات نمودہ گوشہ انزوا گرفت و اورنگ جہان بانی خالی افتادہ ہر کرام از حکام بقصد تسخیر آن ولایت کرسی بر بست و در صدد فراہم آوردن عساکر گردید راجہ دیبی سین والی ولایت بنگالہ ہم تقدم جستہ با لشکر گران و سپاہ بیکران بجناح استعجال طے منازل نمودہ در اندرپت رسید و بے مزاحمت و بدون منازعت غیرے بر تخت جہانبانی جلوس نمود و امرا و وزرا بادر جوع آوردہ کمر اطاعت بر بستند بیت جہانرا نداند ندے کہ خدا ٭ یکے میرود دیگر آید بجا ٭ راجہ بلاول سین بن راجہ دیبی سین مدت دوازدہ سال و چہار ماہ جہاندارے نمودہ رحلت کرد راجہ کیشو سین بن راجہ بلاول سین مدت پانزدہ سال و ہشت ماہ راجہ مادہو سین بن راجہ کیشو سین مدت یازدہ سال و چہار ماہ راجہ سورسین بن راجہ مادہو سین مدت بست سال و دو ماہ راجہ بھیم سین بن راجہ سورسین مدت پنجسال و دو ماہ راجہ گانگ سین بن راجہ بھیم سین مدت چہار سال و نہ ماہ راجہ ہرسین بن راجہ گانگ سین مدت دوازدہ سال و دو ماہ راجہ لکھمن سین بن راجہ ہرسین مدت بست سال و یازدہ ماہ راجہ نرائن سین بن راجہ لکھمن سین مدت دو سال و سہ ماہ راجہ لکھمن سین بن نرائن سین مدت بست و شش سال و یازدہ ماہ راجہ دہوسین بن راجہ لکھمن سین چون بر تخت سلطنت جلوس نمودہ استقلال یافت بمقتضائے بدستی جوانی و نشۂ نادانی از آئین عقلائے اسلاف انحراف ورزیدہ از جادۂ قدیم عدل و انصاف برگشت و طریقۂ ظلم و اعتساف در پیش گرفت و در مجلس او

اشہار بدکردار و اراذل ناخوش اطوار را یافتہ رہنمای کردند نکوہیدہ و اعمال ناسنجیدہ ششدند راجہ مذکور از بدی ذاتی و دلالت بدذاتان دیگر افعال قبیحہ پیش نہاد ہمت زشت خود گردانیدہ ملازمان دولت خواہ و منتسبان درگاہ را حبس و بندی نمود و استخفاف و ہتک حرمت آنہا می کرد و باین صورت ہمہ را از خود آزردہ گردانیدہ زیردستان و خراج گزاران را بہ بیداد و ستمگاری رنجانید ارباب فساد و اہالے بیداد نظر بہ اوضاع و اطوار رئیس خود نمودہ رہ سپر طریق جفاکاری و مردم آزاری گردیدند و دست تطاول بر مال ضعفا و غربا و ارباب حرفہ دراز کردند سعدی ابیات اگر زباغ رعیت ملک خورد سیبی + برآورند غلامان او درخت از بیخ + بہ تیم بیفدیکہ سلطان ستم رواداردہ + زنند لشکریانش ہزار مرغ بسیخ + بجہات مذکورہ معمورۂ مملکت او خراب بی رونق گشت و حاصل ولایات نقصان کلی پذیرفت مظلومان آوارہ دیار غربت گشتہ بحکام اطراف راہ دلالت و رہنمونے بانتزاع سلطنت ازدست او نمودند آخر الامر بسزای اعمال او کوکب بختش باحتراق و زوال افتاد و راجہ کوہستان سوالک برسر او تاختہ کارش تمام ساخت مدت سلطنت او یازدہ سال و سہ ماہ از ابتدائے راجہ دیسی سین بغایت راجہ دھوسین دہ و ہشت مدت یکصد و پنجاہ سال جہانبانی نمودند

ذکر راجہ دیپ سنگھ کوہیے

دران ایام والی ولایت کوہستان سوالک بود سپاہ بسیار و لعدالت اشتہار داشت ارکان دولت و اعیان ولایت و مہوسین کہ از بد سلوکے و مردم آزاری والے خویش تنگ آمدہ بودند در کوہستان رفتہ حقیقت احوال و ستمدیدگی رعایا و برایا و سراسیمگی و بے اتفاقی اعیان دولت گزارش نمودہ راجہ دیپ سنگھ را ترغیب و تحریص فرمانروائی اندرپت نمودند او بجز داد و ادراک این نوید طبل شادی نواختہ مانند شاہباز بلند پرواز بطمع طعمہ سلطنت بالشکر انبوہ از فراز کوہ بران سرزمین رسیدہ آن کبوتر آشیان غفلت و عطلت را صید چنگال اقبال نمودہ در قفس حبس در آورد و در ساعت سعید بر سریر جہانداری جلوس نمودہ گلزار روزگار راکہ از خزان بیداد او بے آب بود بجوئبار عدالت خویش طراوت و نضارت بخشید مدت سلطنت بست و ہفت سال و دو ماہ راجہ زن سنگھ بعد پدر جہاندار گشتہ رخت ہستی بر بست مدت سلطنت بست و دو سال و دو ماہ راجہ راج سنگھ بن راجہ زن سنگھ بجائے پدر جلوس نمودہ سپاہ و رعیت را از خود خوشنود داشت مدت سلطنت دہ سال و ہشت ماہ راجہ ہرسنگھ بن راجہ راج سنگھ در جہانداری نیکنامی گذرانید مدت سلطنت چہل و شش سال و یک ماہ راجہ نرسنگھ بن راجہ ہرسنگھ در شہریاری خود رعایا را مسرور و ملک را معمور داشت مدت سلطنت بست و پنج سال و سہ ماہ راجہ جیون سنگھ بن راجہ نرسنگھ برادر نرنگ سلطنت نشست بدست بادۂ جوانی و سلطانی گشت و لاابالی زمستی اختیار نمودہ چون سلطنت باغفلت نمی آمیزد در اندک مدتی زمام جہانبانی از دست او بدر رفت و آوارہ دشت ادبار گشتہ در گذشت مدت سلطنت او ہفت سال و پنج ماہ + بیت شاہی و جوانے آن دو مستی است + کاتش زن دو دمان ہستی است + خوش آنکہ ازین فراز و پستی + ہشیار بود درین دو مستی + از ابتدائے راجہ دیپ سنگھ تا راجہ جیون سنگھ شش کس مدت یکصد و سی و نہ سال جہانبانی نمودند

ذکر راجہ پرتھے راج المشہور براے پتھورا

چون ارادت فرمانروائی حقیقی برین شد کہ رائے پتھورا مرزبان ولایت بیرا تھ کہ برادر جیون سنگھ نیایش داشت بسلطنت خطۂ کامیاب گردد و راجہ جیون سنگھ از روے بیخبرے یا بضرورتی کہ او را روی داد تمامی ارکان دولت را با لشکر فراوان در کوہستان کہ مسکن اجداد او بود فرستادہ خود با چندے از خواصی در دار السلطنت ماندہ بغفلت میگذرانید پتھورا با استماع تنہائی راجہ با لشکر جرار ناگہانی رسیدہ رایت کارزار برافراشت راجہ جیون سنگھ کہ لشکر و سامان پیکار نداشت تاب نیاورده

رو بفرار نهاد و خود را در کوهستان دشوار گذار کشیده آخر الامر بسیاله طرفها پیانه هستی از مستی او لبریز گشت و رای تهورا کوس نصرت نواخت
سر بر آسای فرمانروائی گرو بدیدیت چو بیند که از اژدهائیست سرنگ ✦ خردمند نگذارد از دست گنج ✦ چون پانزده سال از فرمانروائی
او در گذشت سلطان شهاب الدین غوری از غزنین آمده بدفعات محاربه نمود و آخر کار در موضع ترائن عرف تلاوری او را مسافر
ملک آخرت نموده او رنگ آرای خلافت هندوستان گشت احوال این راجه که پیرایه ارتسام دار اقام یافت مطابق است بالکتاب
راجاولی و راج ترنگی که در هندو مشهور و معروف است اما از دفتر سوم اکبر نامه که مسمی بآئین اکبریست از بعضے نسخ هندی غیر راجاولی
و راج ترنگی چنین بنگارد که در سنه چهار صد و بست و نهم بکرماجیتی راجه انگ پال از قوم تو نور رایت فرمانروائی برافراخت و
در تنزدیکی اندرپت شهر دهلی آباد ساخت او و اولاد شش بست تن مدت چهار صد و نوزده سال دیگاه و بست و هفت روز کامرانی کردند
بالآخره راجه پرتهی رام ولد بیشم اور ابا بلدیو چوهان محاربه روے داد و در ان کارزار کشته شد و در سنه هشتصد و چهل و هشت بکرماجیتی
فرمانروائی از قوم تو نور بقوم چوهان تنقل شد و راجه بلدیو و اولادش هفت تن مدت سصد و هشتاد و پنج سال و هفت ماه سلطنت کردند
چون نوبت حکومت به رای تهورا بنیره هفتم رای بلدیو پهویان رسید سلطان شهاب الدین غوری هفت مرتبه یورش کرده بمنگامه پیکار
آراست و هر مرتبه شکست خورده بدر رفت اما تدبیر تسخیر این ملک در پیش داشت گوئیدا راجا چندر اتهور مرزبان قنوج بر اکثر راجها
غالب آمده سگالش جنگ راجه که ذکر آن قبل ازین کرده آمد پیش گرفته در فکر سامان آن گردیده واراده کرد که دران آئین دختر خود
را به یکی از راجها پیوندد و بدین تقریب راجهای اطراف ممالک را طلبد لهذا رای تهورا نیز حسب الطلب او داعیه آن بهم نمود
ناگهان برزبان یکی از نوکرانش گذشت که باوجود رای تهورا این جنگ از بے چند بدبع است و چه گنجایش که رای خود دران جنگ
تشریف فرماید از استماع این سخن رای تهورا را آتش غیرت و رول افروخته شد و منع عزیمت آن سمت نمود راجه جی چند از ین
خبر برآشفته اراده محاربه نمود اما بنا بر نزدیکے ساعت جنگ توقف کرده بصلاح دانش وسان بنابر سرانجام این جشن پیکر رای تهورا را
از طلا درست ساخته بدربانی بر نشاندرای تهورا ازین آگهی مانند ربخود پیچیده و با پانصد مرد گزیده ایلغار کرده ناگهانی بدان مرکز
رسیده و تمثال خود را از دروازه برداشته و کارزار کرده بسیاری را کشت و برگشت راجه جی چند بهر صورت جگ با نصرام رسانید
نامه دخترش احدی را از راجها که دران انجمن از اطراف ممالک آمده بودند قبول نکرده باستماع دشنامهٔ مردانگی و جوانمردی رای تهورا
آرزومندز فی او گردید پدرش از بیمغمی رنجیده و از خانه خود بدر کرده برائے او منزلی جدا ساخت تهورا این خبر شنیده مشتاق
او گردید و مشورتے اندیشیده چاندا بادفروشش را به نبالیش گرے پیش راجه جے چند معین ساخت و خود با برخے گزیده مردم
بآئین ملازمان همراه چاندا شده و بعد رسیدن در قنوج به چپتی و مردانگی دختر راجه بدست آورده با یلغار خود را بدهلی رسانید و راجه
جے چند آگاه گشته بقصد پیکار فوجها آراسته در پیش دو بدملازمان رائے پای همت در میدان محکم گذاشته محاربه عظیم کردند هزار کس
دران کارزار از طرفین کشته شد القصه رائے تهورا چون آن دختر را بدست آورد و گردش فلک برمراد خویش انگاشت
دباو و چنان محبت ورزید که اکثر اوقات در حرم سرا بسر برده و گرامی انفاس زندگی را بتعیت او در نبا بایست گذرانید مرج بکار
ملک و سپاه کمتر پرداختی چون سالی بدین حال بگذشت سلطان شهاب الدین غوری بدین حال و قوف یافته بار اجه جے چند
طرح دوستی انداخت و بمرتبه هشتم در سنه هزار و دو صد و سه بکرماجیتی مطابق با نصد و هشتاد و شش هجری که چهل و
نه سال از فرمانروائی تهورا انقضی شده بود لشکر فراهم آورده بقصد ملک ستانی بر آمد و بسیاری از بلاد هند بر گرفت مقربان را
از انهماک راجه در عیش و مصاحبت بدرائی یا رای آن نبود که جز آمدن سلطان برائے تهورا برگذرند آخر الامر امکان وقوع بشورت

یکدیگر چاندا باد فروش را دسدن حرم سرا فرستاده آن غفلت منش را از حقیقت کار آگهی داد و ندرای از غرور آنکه بارها سلطان را شکست داده بود نصرت یافته بود از رسیدن سلطان پروائی نکرده دو قدرے لشکر فراهم آورده بپیکار برآمد سلطان صفوف آراسته روبرو گردید و راجه جی چندکه بهر بار کمک چهورا میکرد بقصد انتقامیکه در خاطر داشت این مرتبه با لشکر خود مددگار سلطان گشت و آتش محاربه اشتعال گرفت و دران رزمگاه رائے چهورا بدست کسان سلطان گرفتار شد و سلطان او را دستگیر کرده بغزنین برد و چاندا باد فروش از حقیقت منشی و وفاداری بغزنین شتافت و بملازمت سلطان رسیده نوازش یافت و بارای چهورا ملاقات کرده در زندان همرازے نمود و بمشورت او صاف تیراندازے چهورا نزد سلطان ظاهر نمود و سلطان راسیل تماشائے آن راسخ گشته رائے چهورا را از قید و حبس برآورد و بر اسپ سوار کرده تیر و کمان بدستش داد چهورا بمصلحتی که با چاندا در میان آورده بود کار سلطان از تیر با تمام رسانید اما ملازمان سلطان ای چهورا و چاندا را نیز از هم گذرانیدند لیکن تواریخ فارسی گشته شدن رائے چهورا در رزمگاه تلاوری می سراید و مطابقست باراجاولی و راج ترنگی و بقتل رسیدن سلطان شهاب الدین بعد مدت از دست فدائی کهکهو نوشته اند چنانچه در صفحات سابقه ذیل احوال صوبه دهلی اشارے باجمال نموده آمده و الله اعلم بحقیقة الحال باجمله بعد کشته شدن رای چهورا حکومت هنود از هندوستان منقطع گشته بسلاطین اسلام انتقال یافت از ابتداے راجه جدشتر پانڈو لغایت رای چهورا مجموع نسخ راج ترنگی یکصد و بست تن از اقوام هنود مدت چهار هزار و چهار صد و هشت سال فرمان روائی نموده مرحله پیمای طریق عدم شدند

نظم آنکه اوج فلک نشین ساخت ✦ عاقبت زیر خاک مسکن ساخت ✦ آنکه برفرق تاج افسر کرد ✦ در لحد رفت و خاک بر سر کرد ✦
آنکه گهواره ساخت مسکن خویش ✦ رفت و تابوت کرد دامن خویش ✦ هیچکس در جهان قدم نزند ✦ که قدم جانب عدم نزند ✦ نا توانی
دل از جهان بگسل ✦ رشته از مهرو آن بگسل ✦ جاودان نیست عالم فانی ✦ تو درین جاودان کجا مانی ✦ روی در ملک جاودانی
کن ✦ ترک این کنج ویرانی کن ✦ بائے در دام هیچ هیچ مشو ✦ همه هیچید دل هیچ مشو ✦

داستان سرائی بلبل قلم در گلزار ذکر سلاطین اسلام صاحب حشم

چون مشیت حضرت الٰهی جل جلاله اقتضائے آن کرد که سلسلهٔ فرمانروائی هندوستان از فرقهٔ هنود که دیرگاه درین بلاد فرمان فرما و حکمران بوده اند منقطع گردد و در هندوستان هم پوئی از اسلام بمشام جانیان رسد اول سلاطین غزنه و غزنین رایت جهانگیری کشوده بقدم جرات مسالک این ممالک پیمودند و نقش تسلط هنود را که اباعن جد مسند آرای حکومت و سلطنت بودند بآب شمشیر آبدار از صفحهٔ روزگار یکسو شستند

نظم سررشتهٔ قدرت خدائی ✦ هر کس نکند گره کشائی ✦ بی جنبش امر او بدستان ✦
برگے بحدوثین گلستان ✦ همان بهتر که زبان بیان ازین گفتگو بازداشته عنان خامه مدعا نگار در عرصهٔ اظهار مطلبی که پیش دارد منعطف گرداند مجملی از احوال سلاطین اسلام که کتب معتبرهٔ سیر بآن ناطقست آنکه اگرچه سلطان شهاب الدین رای چهورا را کشته بسلطنت هندوستان باز رجوع گشته اما چون در هندابتدائے ظهور اسلام از سلطان ناصر الدین است شروع بذکر او کرده مے آید سلطان ناصر الدین سبکتگین از غلامان نصیر و قیقی فرمانروائی خراسان بود و بعد نصیر بخدمت منصور بن نوح سامانی باقتضائے آثار رشد و کاردانی که از ناصیهٔ حال او لائح بود بمرتبهٔ امیر الامرائی و سپه سالاری رسیده مصدر امور سترگ و کارهائے بزرگ گردید در آنحال از جانب ابو اسحق والی بخارا بحکومت غزنین منصوب گشت بعد از آنکه ستارهٔ زندگانی ابو اسحق بهبوط ادبار متحال در آمد آفتاب بخت ناصر الدین از بیت الشرف اقبال طلوع نموده اوج گرائے جهانبانی گردید بتفصیل این اجمال آنکه ابو اسحق غیر از دو دارثے که قائم مقامش تواند بود نداشت و از آنهمرا سے او صاحب شوکتی که نظم امور مملکت تواند نمود جز او دیگرے بنود سپاه و رعیت

بضرورت چار و ناچار رجوع باو نموده کما طاعت بر بستند او در سنه سه صد و شصت و هفت هجری بر سریر سلطنت جلوس نموده باصابت فکر و سلامت رای صمام جانداری را کما ینبغی انتظام داده باجیاے مراسم عدل و داد و دفع آشفتن و فساد پرداخت و رایت جهانکشائی در ممالک دلاوری برافراخته اکثر ممالک بزور بازوے خود مسخر ساخت اما چون این نسخه شتمل بر حقیقت فرمانروایان هندوستان علی الخصوص از ارقام اجرای ولایت ایران و توران که سلطان در فتوحات این ممالک کارنامها بظهور رسانیده عنان خامه سهان برتافته تحریر حالات هندوستان مے پردازد سلطان مکرر از غزنین بسمت هند تاخت آورد و در سنه سی صد و هفتاد و یک اکثر بلاد شهر گردانید اول کسیکه در هندوستان رواج اسلام داده بنیاد مساجد نهاد او بود چون از نژاد ترک بود هندوان همین سبب سلمانان را ترک گفتندے القصه سلطان همواره در بلاد هند ترک تازے میکرد و سکنه این دیار از تاختهای متواترش عاجز بود مدتها در زن و بچه آنها نغارت میرفت گویند که در آن زمان راجه جی پال بر ممالک هند حکومت داشت اگرچه مورخان هنود راجه جے پال را در زمره فرمانروایان دهلی ذکر نکرده اند اما از این جهت که دارالایالت او در کتب فارسی قلعه بلده بگاسفته اند چه عجب که در ملک سامانه و پنجاب و اطراف آن غیر دهلی در تصرف او خواهد بود ظاهر او در آن ایام هندوستان محل ملوک طوائف نشده بود سلطان قاهر مستقلی بالفعل نداشت القصه راجه جے پال بقصد مدافعه بالبسیارے از لشکر بر سر غزنین رفت سلطان باستماع این جسارت بالشکر و استعداد بحدود ولایت خویش رسیده آماده پیکار گشت و قتال صعب روی داد و لاوران جنگ جو و مشهور ان پرخاش خو کار زار مردانه نمودند نظم پنان گشت رزمے که بالا و پست + فتاده یلان همچو از باده مست + تن پردلان چاک از پیش و پس + در دول نمایان چو مرغ از قفس + اکثر ی اطرفین جنگ مردانه کرده بخاک هلاک افتادند گویند که سلطان چون آثار غلبه از طرف دشمن دید یعنی از چشمها در ان نوامی بود که اگر اتفاقا از قضا در ات چیزے در ان افتادی بر ف عظیم بارید سلطان فرمود تا در ان چشمه اندکی از تقلا دراست بیفشاند چون حسب الامر بعمل آمد باد و برف سخت پیدا گردید از وزیدن باد تند و تگرگین رعده باریدن برف لبسیار لشکریان راجه جے پال را ول از دست رفت و بسبب قلت طاقت احتمال این صدمات بنابر عدم اعتیاد مضطرب و اکثرے از انجا عه نابود و هلاک و باقی ماندگان خود را مشرف بر تلف دیده مغلوب عاجز مبهوت و ملغز یافتند + نظم دست کشیده همه در آستین + پاے کسان شده همه در پوستین + گرم شده از مدد جامه مرد + مردم بے جامه بجا ماند سرد + گوگرد سر کاش رها ند خدای + ارض گرفته همه در دست و پاے + اوگدگ و ندان برهنه تنان + چون شفت چوبک چوبک زنان + القصه سلطان بدین تدبیر غالب در راجه جے پال مغلوب گشت و احوال لشکریان خود بدیده غمنوال دیده از روے اضطرار نا چار در مصالحت شد و قرار آنکه پنجاه پنجیر فیل با نقد فراوان بطریق پیشکش بخدمت بفرستد و چند کس از معتبران خود را بر سبیل یرغمال پیش سلطان گذارد شه معتمدان سلطان را برائے تسلیم وجه معین همراه گرفته بماواے خود رسید و بعد رسیدن بمسکن خویش قول و قرار را بر طاق نسیان گذاشته کلاه نخوت بمهاو کسان سلطان را که براے سپردن مال و فیل همراه آورده بود بعوض مردم خود که نزد سلطان گذشته بود مقید و داشت سلطان باستماع این خبر بغرم انتقام و باداعی بدعهدے راجه بر هند وستان لشکر کشید جے پال با لک سوار و پیاده بیشمار و فیلان بسیار بمقابله شتافت و هر دو لشکر با هم پیوسته جنگ عظیم کردند آخر کار سلطان رایت فتح برافراخته غنیمت بسیار از مال و فیل حاصل نموده آورده بغزنین مراجعت کرد و جی پال بهزیمت خورده بهندوستان آمد و تا نفانات بتصرف سلطان در آمده سکه و خطبه او رواج یافت بعد چندے سلطان بجنگ اجل گرفتار آمده براه آخرت سپرد مدت سلطنت او بست سال بود +

ذکر سلطنت سلطان محمود بن ناصر الدین سبکتگین

بعد ازان که سلطان ناصر الدین در ولیعت حیات بخالق کائنات بسپرد و امیر اسمعیل پسر بزرگ بر تخت جهانبانی جلوس نموده سلطان محمد را از میراث پدر محروم گردانید سلطان تاب جفای برادر کلان نیاورده و یا دوے بغبت بیداد آماده پیکار گشته برابر اسمعیل غالب آمد در سنه سه صد و هشتاد و هفت هجرے در خطهٔ عفرت آگین غزنین زینت افروز اورنگ جهانبانی گشت سلطان تبائید دل قوی و نیروی بخت مسعود تیغ عالم گیرے بر میان بسته رایت جهان شانی بر کشاد و بر بلخ و بخارا و اوزگند و گنج و خوارزم و ترکستان و عراق و خراسان لشکر کشیده مظفر و منصور گشت و عرصه روزگار از خس و خاشاک مخالفان پاک گردانید چون طنطنهٔ جهانگیری او در اطراف گیتی مشهور گشت خلیفه بغداد باستماع حالات او خلعت فاخره با خطاب امین الملة و یمین الدوله برای سلطان فرستاد سلطان برای استرضای خلیفه داد و یاد و ستوات و نام در عوام باظهار اعتلای اسلام شهرت جهاد کمر همت بتسخیر هندوستان بر بست + مرتبهٔ اول در سنه سصد و نوزده هجری باراده یورش بر سر راجه جی پال لشکر کشید او نیز بعزم مقابله رهگرا گشته در پشاور که در کتب اسلاف هندو پهر شاور و پرشاور نوشته اند رسیده معرکه کارزار بیاراست هر دو لشکر با هم در آویختند و داد مردانگی دادند بلیت دیران ستاوند پاکره دهشت + ستادن در آموخت زایشان درخت + از در خشیدن برق شمشیر آتش بار در بار بدین تیر شعله کرد و از اکثری از طرفین با تش غیرت سوخته غریق بحر فنا گشتند بالآخر سلطان مظفر و منصور گشته پنجهزار هندو را در آن کارزار علف تیغ خون خوار خود راجه جی پال با پانزده نفر از پسر و برادر و خویش اسیر گشته بقبل رسید گویند در گردن راجه حمائلی بود که بر بان هندی مالا نامند مرصع بجواهر زواهر گران بهاء مکلل بدر غرر یکتا بصیران جوهر شناس و دقیقان خرد اساس قیمت آنرا یکصد و پنجاه هزار دینار کرده بودند همچنین در گردن پسران و برادرانش حمائلهای مرصع قیمتی بود هم آن در جملهٔ غنائم بخزانه سلطان رسید از انجا بعد فتح رو بهندوستان کرده اکثر بلاد و تسخیر آورد و بلده که دار الحکومت راجه جی پال بود رسیده معرکه دو در اکثر اماکن تعمیر مساجد نموده بترویج مراسم اسلام پرداخت چند گاه دران نواحی بعیش و عشرت پرداخته چون موسم بهار در رسید سلطان از قلعه بهنده بر آمده لغزنین مراجعت نمود و تمام ایام بهار بعیش و کامرانی و مسرت و شادمانی دران تختگاه گذرانید چون موسم بهار منقضی گردید بورزمان خزان در رسید سلطان بمرتبه دوم قصد هندوستان نموده از راه ملتان بجوالی بهٹنیر رسید راجه بجی راے با وجود کثرت لشکر و فیلان صفدر و متانت قلعه و صعوبت جا از بی تدبیرے لشکر خود را بغا بلیه سلطان گذاشته بجانب سندروان شد لشکریان سلطان باستماع این خبر تعاقب کرده او را دستگیر نموده بخنجر آبدار بر خاک هلاک انداختند سعدے گوید سخت است پس از جاه تحکم بردن + خو کرده بناز جور مردم بردن + دستور او را از تن جدا کرده پیش سلطان آوردند سلطان از تشفی خونخالیها نموده تیغ بیدریغ بر تراب و لواحق او راندو خلق کثیر را بقتل رسانیده غنیمت فراوان از نقائس و لوازم هندوستان بدست آورده از انجا بست غزنین معاودت نمود از جمله غنائم دو بست و شتاد و نجیر فیل بود چون در ملتان داؤد بن نصیر رئیس ملاحده حکومت داشت سلطان را حمیت دین بران داشت که براه ملتان متوجه شده آن ملک را از دست انتزاع نماید در نیصورت از بهٹنیر راه راست از دست داده براه مخالف بنابر آنکه حاکم آنجا خبردار نشود و ناگهان بر سر او برسد سواری کرد راجه انند پال بن راجه جی پال که بر سر راه بود در مقام ممانعت شد از ملاحده صفوف آراسته گشت و بعد آزمائی ردی داد از انجا که سلطان را اقبال قوی بود بهر طرف که روی عزیمت می آورد فتح و نصرت استقبال مے نمود راجه انند پال تاب صدمات لشکر سلطان نیاورده منهزم شد و خود را در کوهستان کشمیر کشید چون بسبب جبال مرتفعه و مسالک مشکله و تراکم اشجار و تراجم گریوه و دشوار گذار رسیدن لشکر در انجا متعذر بود سلطان دست از تعاقبش کشیده در ملتان رسید و حاکم آنجا را با اهل و عیال و بست هزار درم هر سال بر و مقرر کرده احکام شرعیه را رواج داد چون موسم تابستان در رسید شدت حرارت و حدت آفتاب روباشد او نها و لشکریان سلطان تاب هوای گرم ملتان نیاورده مالتماس مراجعت نمودند بحضرت سلطان انجا مراجعت

غزنین شده تمام ایام بهار پیش وعشرت دران مکان بهشت نشان گذرانید چون ایام زمستان در رسید در سنه سی صد ونود ونه مرتبه سوم باز بهندوستان آمده باراجه انند پال کارزار نموده او را شکست داد سے زنجیر فیل غنیمت بدست آورده ازانجا بقلعه بهیم نگر رسیده استراح نمود چند شمخت طلا بلغزه وخزاد ان والماس گران بها ودیگر نوادر ونفائس که ازان قلعه بدست آمده بود بهمراهان سپاه بخشیده سلطان چیدند ودر سپاه ورعیت از تفرج آن ابنساط اندوختند ودر زمان بودن دران قلعه بزم جشن آراسته برای چراغ افروزے حکم عالی بصدور پیوست وحسب الامر سرانجام یافت ونیز اوستادان نادره کار صنعت شعار انواع آتشبازی حاضر آورده هنگامه تماشا گرم کردند سلطان بعد فتح قلعه مسطور وحصول هزاران طرب وسرور لغزنین مراجعت نمود مرتبه چهارم در سنه چهار صد هجری قصد هندستان نموده تمامے آن ولایت را بتصرف درآورد ودو قرا مسط طاعه که دران ولایت بودند دستگیر شدند بعضے را دست در گردن بسته در پاے فیلان کوه پیکر انداختند وجمعے را که دست رد بسر احکام شرعیه نهادند بید ست وپا ساختند وجمعے را که سر از احکام شرع پیچیدند سر از تن جدا کردند وفریضے را که از خود بمعنی گوشش براو امر سلطان نداشتند گوش وبعضی بیهنداد او دین نصیل حاکم انجا را اسیر کرده در قلعه عورک محبوس نمودند وهمانجا بمرگ طبیعی درگذشت وسلطان بعد فتح آن ولایت لغزنین رجعت نموده مرتبه پنجم در سنه چهار صد ودو هجری سلطان شنید که در هندوستان تهانیسر نام شهریست قدیم ومعدن نزدیکی آن کو لابیت بس عظیم که باعتقاد اهل هند آغاز آفرینش در انجا شده واز ازمان شریفه دانسته میگویند عنصرے دران مکان متبرک ستگاری عقب میدانند وبتخانه کلان وچکر سوم نام بت در انست وهنود از بکمال اهتمام می پرستند درینصورت بقصد جهاد لشکر فراهم آورده متوجه تهانیسر گردید راجه نردجس پال حاکم انجا از نیخال واقف گشته ایلچی فرستاد وپیغام نمود که اگر سلطان ازین عزیمت بازگردد وبتخانه بتخیر فیل پیشکش بدهد سلطان بران التفات نکرده در تهانیسر رسید راجه مذکور تاب مقاومت نیاورده بے جنگ روبفرار نهاده شهر را خالی ساخت لشکریان سلطان در شهر خالی رسیده انچه یافتند غارت کردند وبتخانه را شکستند وبتخانه بارانداختند وبت چکر سوم لغزنین برده بفرموده سلطان بردرگاه نهادند تا پے سپر خلائق گردد سعدے تبی چون بآرد مهمات کس + که نتواند از خود برانداز کس + نه نیرو دستش نه رفتار پاے + وگر بانگلنی برنخیزد زجاے + مرتبه ششم بر قلعه نندنه که بر کوه بالنانه است لشکر کشید راجه نردجس پال مردان کارے بحافظت قلعه گذاشته خود در کمسار دشوار گذار کشمیر در آمد سلطان قلعه نندنه را محاصره کرده در نقب وسابا طرکوب وسائر اسباب قلعه گیرے شروع نمود اهل قلعه عاجز امان خواسته مقالید قلعه سپردند بعد تسخیر قلعه بدست آوردن اسباب واموال ره بدره کشمیر شتافت راجه نردجس پال نهاد بسبب مضائق طرق ودشوارے عبور دست سلطان براجه مذکور نرسید اما غنیمت فراوان بدست آورده ویسیاری از هنود را بهنائی دین اسلام منور ورواج احکام شرعیه دران دیار داده مراجعت فرمود مرتبه هفتم در سنه چهار صد ونه بعزم تسخیر قنوج هفت دریاے هولناک درگذشت چون بسرحد قنوج رسید کوره نام حاکم آنجا اطاعت قبول نموده پیشکش داد ازانجا در برن رسید هردت والے آنجا قلعه را بالجزم خویش سپرده بگوشه خزید اهل قلعه تاب مقاومت نیاورده هزار درم که یک لک وپنجاه هزار روپیه باشد وچند فیل پیشکش داده امان یافتند سلطان انا نجا به قلعه مهاون برکنار دریاے جمنا رسید گلچند نام حاکم آنجا فیل سواره بخواست که از آب بگذرد لشکریان سلطان رسیده اورا دستگیر کردند او خود را بخوشاب درانداخته هلاک گردانید بیت رستن چون بکام شصم بود + مردن از زیستن بسے بهتر + بعد تسخیر قلعه مهاون بشهر متهر اکه شهریست بزرگ منتقل برچندین تنخاهای عظیم وصوله کرشن بن بسدیو که باعتقاد هنود امجد خلیفه ایزد تعالی است وآن مکان را ازاماکن دیگر شریف تر میدانند رسیده بجنگ پیش نهاد تمام آن شهر را غارت کرده بتخانه ها را سوختند وانداختند ومال فراوان به غارت برده نزدیک بت زرین را شکستند که دوازده

نود و دشت هزار و سه صد مثقال زرخته بود و دو یکپاره یاقوت یافتند که چهار صد و پنجاه مثقال وزن داشت گویند که چندرای حاکم آن نواحی فیلی داشت نهایت قوی هیکل عظیم الجثه عریده جو تندخو صفدر صفدر بیکر اگر در بالابلندی بکوه نسبت کرده شود لایق و اگر تندی تیز روی با او تشبیه داده آید فضل الله موافق در پردلی و صف شکنی و دلاوری و جنگ آوری انگشت نمای روزگار بود نظم تیز رو و تیز گام خوش روش خوش خرام خوش خوش خوشخرام ✦ هم حرکاتش مناسب بهم هم خلقتش متقارب بهم ✦ سلطان آنرا بقیمت گران خریداری میکرد میسر نمیشد بحسب اتفاق آن فیل شبی از فیلبانان رای گریخته بلشکر اسلام آمده سلطان قریب شد آنرا بدست آورده خوشحالی بانموده خداوادنام نهاد چون بغزنین رسید وغنائم سفر تنوج بشمار آورد بست هزار درم و پنجاه و سه هزار برده و شصد و پنجاه فیل بقلم در آمد متعجب شدند چون سلطان شنید که راجه نندا حاکم کالنجر کوه بحکم فتوح بار آنکه او سلطانرا اطاعت القیاد نموده بود بقبول رسانید سلطان را این سخن ناپسند آمده قصد استیصال فنا عصم ساخت و در سنه چهار صد و ده هجری متوجه هندوستان گردید چون بآب جمنا رسید راجه نندا حسب الحال که چندین هزار صد بر لشکر سلطان گرفته بود بلداد و اعانت راجه نندا سد راه گشته بمقابله سلطان برآمد چون آتشی درمیان بود دبی حکم سلطان نتوانست کسی از آب گذشت اتفاقا بست نفر غلام بیکبار آب بازی کرده از اندرا گذشته لشکر راجه نندا را ازدهی جرارت و دلاوری درهم شکستند عقب نمانده یاری دیگر عبور کرده جنگ نمودند راجه نندا چهل زنجیر فیل خورده با چند کس بصفت فرار غلامان سلطان بشهر کالنجر دران نواحی بود در آمده دست غارت دراز کردند خانها را مسدود نمودند سلطان بعد فتح از انجا بولایت نندا آمده گوشمالی شایان داد سوار صد و چهل نجزار پیاده و سه صد و چهل فیل پیش نندا بود سلطان باستدکان تجمل برابر او نزول نموده پیغام اطاعت و اسلام کردن راجه نندا گردن از فرمان برتافته بجنگ قرار داد سلطان بر بلندی ایستاده کثرت عظیم بنظر در آورد و در خود تاب مقاومت ندیده از آمدن پشیمان گردید و چنین میگوید زمین خشوع نموده از حضرت ایزدی نیاز و دعا و ابراز خدمت فتح و نصرت نمود اتفاقا بدرگاه مجیب الدعوات عز و خشوع سلطان باجابت مقرون گشت و بشیت ایزدی همان شب غرقی عظیم بخاطر راجه نندا راه یافت تمام اسباب و آلات را بجا گذاشته بی جنگ با معدودی خویش راه فرار پیش گرفت روز دیگر سلطان بر حقیقت کار اطلاع یافته سوار شده در لشکر او نظر کرده از کثرت عدد لشکر او خاطر جمع نموده در شهر رفت و دست بتاراج کشاده عالم غنیمت بدست آورده در پیشه پانصد و هشتاد زنجیر فیل از فیلان لشکر راجه نندا یافت ضمیمه غنائم نموده بغزنین رفت مرتبه نهم در سنه چهار صد و دوازده هجری سلطان قصد کشمیر نموده قلعه لوه کوٹ را محاصره کرد چون بسبب استکام و ارتفاع دست بتسخیر آن نرسید بجانب لاهور و بانگر روان شد غنیمت فراوان بدست آورده با فتح و ظفر معاودت نمود مرتبه دهم باز قصد ولایت راجه نندا کرد بعد رسیدن بقلعه گوالیار برای تسخیر آن محاصره نمود اخبار که قلعه گوالیار دستاویز حکمی کارنامه الیست فرمانروایان پیشین دیار کار ریست از کاه گمان مقدمین ظاهر اولی اینچه قیاس برگرد شرفات آن نتواند برید و همت تیز و خیال در فضای ارتفاع آن نتواند دوید ابیات یکی قلعه بر روی آن کوهسار ✦ برآورد سر تا بچرخ چهار ✦ بر و صرح اندیشه را راه نیست ✦ کس ز کارگه کردنش آگاه نیست ✦ بالصرورت بجا گذاشته مصالحه کرده سه و پنج فیل پیشکش گرفته متوجه قلعه کالنجر بمکن راجه نندا گردید بعد رسیدن در انجا قلعه کالنجر را از لشکر محیط گردیده قلعه مسطور بتمامت دستحکام در هندوستان نظیر ندارد تسخیر آن غیر از نیروی بازوی اقبال صورت نه بندد ابیات حصاری چو گردون گردان بلند ✦ ز رفعت زبر جبش بود بهره مند ✦ و هر قلعه دارش گردون جواب ✦ کند دیده بانی او آفتاب ✦ چون محاصره با متداد کشید راجه نندا باوجود تحکمی عاجز شده سه صد زنجیر فیل پیشکش قبول کرده زنهار خواست و فیلان پیشکش را بفیلبانان از اندرون سپرده سلطان ترکان شهامت نشان بر چستی و چالاکی بران فیلان سوار شده ایل گردند از نظارگیان این جرات و جسارت ترکان اهل قلعه تعجب نمودند و جرات پذیرفتند راجه نندا شعرهندی بجابات متین و استعارات رنگین کرا سپنده شعر فهمان خرد گزین بوده باشد در مدح سلطان نوشته ارسال داشت زبان دان هندسخن آغاز الجرض رسانیده

سلطان مسرت اندوز گشته تحسین نمود و در جلو دی آن نشور حکومت پانزده قلعه ضمیمه کالنجر نموده باتحف دیگر مرحمت فرمود راجه نند انیز
مال بسیار و جواهر بیشمار در عوض آن بخدمت سلطان ارسال نمود سلطان بعد صلح بلزنین معاودت کرد مرتبه یازدهم بازلشکر پنجاه و سه مرتبه
کشید بقصد تسخیر سومنات لوای توجه برافراخت این سومنات شهریست بزرگ بر ساحل دریای محیط و بتخانه مشهور معبد برا همه تبان
زرین دران بتخانه بسیار و بزرگترین بت را سومنات نامند و در کتب سلف اهل هند مرقوم است که آن بت از چهار هزار سال و کسرے
معبود و مقبول برا همه است بالجمله از غزنین روانه شده قطع منازل وسطے مراحل در پیش نمود و در اثنائے راه حکم برعرض لشکر بصدور
پیوست تبقدیم این امر سپاه و لان جد کار متعین شدند و آئین پسندیده عرض لشکر بنظر عالی در آورده ازان منزل سلطان کوچ بکوچ
راهی گردیده بعد از طی مسافت در شهر نهروالہ که از ملفظه موکب سلطان سکنه آنجا فرار کرده بودند رسیده شهر را خالی یافته غله ها از انجا برداشته راه
سومنات پیش گرفت چون دران سرزمین نزول لشکر ظفر اثر اتفاق افتاد اهل آن شهر دروازه سومنات بروی سلطان بسته آماده جنگ شدند
بهادران لشکر دیلمان صفدر بقدم همت و علم جرات بر معارج قلعه کشائی طریقه عروج پیش گرفته داخل قلعه شدند بجنگ و تردد بسیار ابواب قلعه کشاده
یافته و لوازم غارت و تاراج بعمل آمد و خلق کثیر قتیل و اسیر گشت بتخانه ها از بنیاد برکندند و سنگ سومنات را بحشمه ریسمانها بسته و بدست سرای
هندکشان کشان بلزنین برده در زینه های مدرسه و مسجد جامع بکار بردند هنگام معاودت سلطان از سومنات برج و بارو اجه
عظیم الشان بر سر راه و از آمدن سلطان آگاه بوده سد راه گشت و انواع دست برد نمود و اکثرے را کشته و خسته حال و استه فراران تاراج
نمود و چون لشکر سلطان از مسافت بعید آمده بنا بر امتداد ایام سفر و بسیاری جنگ که در سومنات و دیگر جا رو داده خسته گشته بود سلطان بمقتضائے
وقت صلاح در جنگ ندیده طرح داد و براه ریگستان متوجه ملتان گردید در راه صحرای پرتاب بی آبی دچار علی لشکریان سلطان
تعب بسیار کشیده اکثرے از تشنگی گرسنگی بیکباری صحرای عدم گردیدند و بفراوان محنت صبح سلطان بلزنین رسید مرتبه دوازدهم در اواخر سنه چهار
صد و هفتاد هجرے لجریت مائل جمعی که در وقت مراجعت از سومنات بر کنار دریای سند بلشکریان سلطان بے ادبی کرده آزار و اضرار رسانیده
بود ند لشکر عظیم بجانب ملتان و سند کشیده فرمان داد تا هزار کشتی ساختند و بر هر کشتی سه شاخ آهن در کمال قوت و صورت مضبوط کرده یکے
بر پیشانے و دو بهلو نصب کردند بنوعیکه هر چه مقابل این شاخها آمدے خود بشکستی آن کشتیها را در آب سرداده سپاهیان
را با تیر و کمان و دیگر سامان حرب دران کشتیها نشانیده روبا ستیصال معاندان آوردند آن مردم خبردار شده اهل و عیال خود را بجزائر
فرستاده جریده بمقابل نشستند و جنگ عظیم در پیوست اکثرے از انجماعه که بمقابله کشتیها آمده نزدیک شدند یا غرق بحر فنا گشتند سلطان بعد
استیصال و گوشمال آنجماعه بدار المال بلزنین معاودت کرد القصه سلطان با خلاق حمیده موصوف و بشجاعت فطرے و کسبی معروف بود
ممالک ستانی و جهانگیرے نموده بیاوری بخت و اقبال و سلیقه سپهداری و تیغ گزاری مخالفان را منکوب و مقهور میکرد و بعدالت پروری و دادگستری
عالم را رونقے بخشید و بعد الت ورزی و انصاف فروزی تنگاران را بسزا و ستیدگان را بمدعا میرسانید تعصب دین بنوے و ملے دیوے
هر دو در ضمیرش قوی بود بنا برین بقصد حصول ثواب دهم بامید اداء خمار مال و اسباب دوازده نوبت بر هندوستان یورش نموده
لوائے فتح و نصرت برافراخت و جدود جد فراوان بنظور رسانید بدین جهت خلفائے عباسی لقب او و اولادین الملة و یمین الدولة
غازی لقب بخشیده مورد الطاف و عنایت میداشتند چون بخت بلند و طالع ارجمند داشت بهر طرف که رو آورد ظفر و فیروزی بطریق
استقبال پیش آمد **بیت** هر جا که عنبرش رسیده ✦ اقبال برهنه پا دویده ✦ شیران جهان شکار کرده ✦ وز مور چگان کنار
کرده ✦ درسخندانے و نکته سنجی و لطیفه گوئے و مدحا شناسی بهره تمام و بخت مفضلا و شعرا را عزاز و احترام میکرد و با انجماعه عنایت و احسان
بے حد و مر آمد شعرائے نامدار مولانا حسن بود که در شعر فردوسے تخلص مے نمود وجه این تخلص آنکه در شهر طوس حاکم آنجا بانے

ترتیب داده فردوس نام نهاده پدر مولانا باغبانی آن باغ داشت بدین تقریب مولانا در شعر خود فردوسی می نوشت چون در غزنین رسید
بحقیقت کمال او بسلطان ظاهر گردید او را در صحبت خود جای داده پایهٔ قدرش از شعرای آن عصر بلند ساخت و مولانا حسب الامر سلطان
بنگارش شاهنامه مشتمل بر احوال سلاطین کیان و فرمانروایان ممالک ایران و لشکر کشتهٔ و اسپهبدی رستم و اسفندیار و افراسیاب و سهراب
و دیگر پهلوانان نامدار مامور گشته شصت هزار بیت در مدت سی سال درست کرد اگر در عهد سلطان کتب بسیار از نظم و نثر تصنیف شده
یا دگار شعرای نامدار است اما شاهنامه بهترین آن کتب و در کمال متانت مرغوب طبایع سلاطین عظام و محبوب قلوب طوائف انام است
سلطان اگرچه چندین هزار غلام در خدمت آماسر آمد ایشان ملک ایاز بود در کمند عشق او گرفتارے داشت گویند که این ایاز خلف والی
کشمیر بود در خردی همراه پدر خویش در شکارگاه رسید جمعی از هیاران آدم و زد به قابوئی که یافتند ایاز را بدست آورده از ان ولایت
بدر رفتند و در بدخشان رسیده آن لعل مهر شاهی را بدست سوداگرے بقیمت خاطر خواه فروختند از تقدیرات آلهی شاهزاده بغلامے
نامنهاد برگشت و آن سوداگر اگرچه اقسام اجناس نفیسه و انواع اشیاے غریبه باخود داشت اما نظر بر حسن و جمال ایاز او را در جمیع اسباب
و اشیاے گران بها شمرده از جان خود عزیز تر میداشت و در ترتیب و پرورش او توجهے گماشت بقصد تجارت از بدخشان در
غزنین رسیده رحل اقامت انداخت تا آنکه صیت حسن و خوبی آن سرو بوستان محبوبی در گوش سلطان رسید سوداگر را طلبداشت
و بمجرد مشاهده مبتلاے عشق او گشته عنان اختیار از دست داد و بقیمت گران خریده انیس انجمن خاص و جلیس مجلس اختصاص
گردانید شیفتهٔ حسن صورت خود بود و فریفتهٔ خوے نیکوئی او نیز گشت **بیت** این عشق که هست بی خود از خویش ✦ نے شاه شناسد و نه درویش ✦ القصه سلطان او را بر تمامے خدم و حشم برگزیده مامور امر و محکوم حکمش گشت چنانچه قصهٔ نیاز سلطان و حسن
و ناز ایاز مشهور است و در اکثر کتب سطور خصوص ملازالی این داستان را بهین آئین و صفاتین رنگین تحریر در آورده و
بعضے نوشته اند که ایاز اگرچه حسن صورت و جمال ظاهرے چندان نداشت لیکن در اخلاق پسندیده یکتا و در صفات حمیده
بی همتا نظر بر که در و سیرت نیکو بود ✦ آدمے از آدمیان او بود ✦ نیکی مردم نه نکو رویی است ✦ خوے نکو مایهٔ نیکوئی است ✦ القصه
بعد ازان که سلطان را ایام شباب در گذشت و زمان شیب پدیدار گردید در سنه چهار صد و بست و یک هجرے بعلت دق و ضیق
ضیق النفس او رنگ خلافت خالی کرده سمند نیستی گمگاه عمر رجولا گاه آخرت تاخت و از شهرستان وجود بصحراے ناپیدای عدم نقارهٔ رحلت
نواخت گویند در زمان سکرات موت ازبس که دلش در بند سلاسل دنیا بود در حلقش دشوارے نمود خردمندان حقیقت شناس
اندوخته هاے او را که انبارهاے نقود و جواهر و اسباب بود روبرو چیدند سلطان نظر بران انداخته حسرت خورد و جان بجان آفرین
سپرد **سعدے نظم** زر و نعمت اکنون بده کان تست ✦ که بعد از تو بیرون فرمان تست ✦ پریشان کن امروز گنجینه چست ✦
که فردا کلیدش نه در دست تست ✦ کسی گوے دولت دو دنیا برد ✦ که با خود نصیبی بعقبے برد ✦ تو با خود ببر توشهٔ خویشتن ✦
که شفقت نیاید ز فرزند و زن ✦ غم خویش خور تا زندگی خورد خویش ✦ برده پس دامرد از حرص خویش ✦ بنخوارگی چون سر انگشت من ✦
تخارد کسے در جهان پشت من ✦ مدت سلطنت او سے و پنج سال ✦

ذکر امیر مسعود بن سلطان محمود و اخلاف و اولادش

امیر مسعود بن سلطان محمود بعد رحلت پدر والا قدر بنشست افزاے اورنگ خلافت گردید اما بر هندوستان یورش نتوانست کرد
میر ابو سعید بن امیر مسعود از شش برادر کلان تر بود بعد پدر سر بر آراے فرمانروائی گشته عدالت و نصفت را رواج داده و در تسخیر
هندوستان یورش آورد ولیکن چندان دست نیافت بعد استدعاے تجانه بعضے امکنه معاودت کرد بهرام شاه برادر امیر ابو سعید

پس از برا رکلان او رنگ نشین جہانبانی گشتہ بر ہندوستان یورش آورد و بعضے بلاد و امصار کہ پدر و برادر کلانش مسخر کردہ بود بزور شمشیر بتسخیر درآوردہ امرائے خویش را در آن اماکن گذاشتہ مروج قوانین اسلام گردید اما سلطنت او در ہندوستان بقا نیافت در ضبط ممالک ایران و توران و محاربہ بسلاطین آن دیار بسر برد کتاب مخزن اسرار تصنیف مولانا نظام الدین گنجوی و کلیدو سنہ تالیف ملا نصیرای مستوفی در عہد او ست در سنہ پانصد و ہفت ہجرے از ین جہان فانی در گذشت + خسرو شاہ بن بہرام شاہ چون او رنگ آرائے فرمانروائی گشت سلطان علاء الدین حسین غورے برادر غالب آمد و غزنین را از و تخلص نمودہ در تصرف خویش آورد خسرو شاہ بعد نہزیمت از ممالک موروثے خویش برآمدہ رو ہندوستان آورد و لاہور را بتسخیر درآوردہ تا آخر عمر حکومت پنجاب قیام ورزید در سنہ پانصد و پنج ہجرے در خطۂ لاہور چراغ زندگانی او از تندباد اجل خاموش شد مدت سلطنت پنجاہ و ہشت سال + سلطان خسرو ملک بن خسرو شاہ بعد رحلت پدر بر سند حکومت پنجاب متمکن گشت چون سلطان شہاب الدین برادر غیاث الدین بن سلطان علاء الدین حسین غورے از جانب برادر کلان خویش نیابتہ در غزنین مے بود بمقتضای کار طلبی بر اطراف ممالک لشکر کشیدہ کرہست بہ تسخیر ہندوستان بست و علی التواتر بر لاہور یورش کردہ خسرو ملک را بمحاربہ بجاں دادہ عاجز گردانید آخر الامر خسرو ملک بناہ بردہ در سنہ پانصد و ہشتاد و دو ہجری نزد سلطان شہاب الدین در غزنین رفتہ ہمان طرف ودیعت حیات سپرد مدت حکومت او در لاہور بست و ہشت سال از ابتدائے سلطان ناصر الدین سبکتگین تا خسرو ملک ہفت تن مدت دو صد و ہفتاد سال سلطنت غزنین و بلاد ہندوستان کردند +

ذکر سلطان شہاب الدین غوری عرف معز الدین محمد سام و لشکر کشی او بہند

سلطان شہاب الدین عرف معز الدین محمد سام برادر کلانش سلطان شمس الدین شہور بغیاث الدین ولد سلطان علاء الدین حسین سلطنت غور داشت سلطان شہاب الدین از طرف برادر کلان خود بر سر غزنین لشکر کشیدہ در سنہ پانصد و شصت و نہ ہجرے فتح نمود و نیابتہ بحکومت آن ولایت قیام ورزید چون شجاع کار طلب و دلاور صاحب اقبال بود کمر تردد بر بستہ قصد جہان گیرے و ممالک ستانی نمود + مرتبہ اول ولایت ملتان از تصرف قرامطہ داوچہ را از قوم بہاتیہ بتسخیر درآورد و نائب خود گذاشتہ بغزنین مراجعت کرد + مرتبہ دوم در سنہ پانصد و ہفتاد و چہار ہجرے باز در ملتان داوچہ آمدہ براہ ریگستان غربیت گجرات نمود رائے بھیم دیو مرزبان آن ولایت لشکر فراہم آوردہ صفوف مصاف آراست و جنگ عظیم رو داد او چون لشکر سلطان بنابر قطع مسافت بعیدہ خستگی داشت و بسبب عبور مسالک ریگستان رنج بے آبی و تعب بی غلگی ہم کشیدہ و لشکر رائے بھیم دیو فراوان و تازہ دم بود بجنود سلطان تاختہ و مغلوب گردانید و رائے بھیم دیو غالب آمدہ فتح یافت بسیارے از لشکریان سلطان علف تیغ بیدریغ گردیدند و سلطان نہزیمت خوردہ بہزاران رنج و تعب بغزنین رسید + مرتبہ سوم در سنہ پانصد و ہفتاد و پنج ہجرے لواء عزیمت بسمت لاہور برافراشت سلطان خسرو ملک از نہائر سلطان محمود غزنوے کہ شمۂ از احوال او تحریر درآمدہ حکومت لاہور داشت بعد محاصرہ و محاربہ خسرو ملک عاجز شدہ پسر خود را با یک زنجیر فیل بطریق پیشکش فرستادہ صلح نمود و سلطان پیشکش ہر سالہ مقرر کردہ بغزنین معاودت نمودہ مرتبہ چہارم در سنہ پانصد و ہفتاد و ہشت بر سر دیول کہ بہ ٹھٹہ مشہور است رفتہ تمام ولایت کنار دریائے سند را بضبط درآورد و نفائس و نوادر آن دیار را بامال بسیار گرفتہ برگشت + مرتبہ پنجم در سنہ پانصد و ہشتاد و یک از بولایت لاہور آمدہ محاصرہ و مجادلہ نمود خسرو ملک تاب نیاورد متحصن گردید سلطان آن نواحے را غارت کردہ در میان دریائے راوی و چناب قلعہ سیالکوٹ را کہ بنائے آن از قدیم و شکست در بخت دراز کان آن راہ یافتہ بود تجدید تر میم و تعمیر نمود و نائب خود گذاشتہ برگشت

خسرو ملک باتفاق کھوکران مدتی محاصرۂ قلعہ سیالکوٹ نمودہ بے نیل مقصود بلاہور عود کرد ✦ مرتبہ ششم در سنہ پانصد و ہشتاد و سہ باز از غزنین بلاہور آمد خسرو ملک بتحصن چون عاجز شد غیر از آمدن بحضور چارہ ندیدہ بلازمت رسید سلطان او را باخود در غزنین برد و در لاہور نائب خود نصب کرد خسرو ملک در ہمان طرف مرحلہ زندگے بسپرد ✦ مرتبہ ہفتم در سنہ پانصد و ہشتاد و ہفت سلطان باز ہندوستان آمدہ قلعہ سرسدرا کہ دران زمان دارالایالۃ راجہائے عظیم الشان بود بدست آورد و یکہزار و دو لست سوار در آنجا گذاشتہ در موضع نراین کہ الحال آن را تلاورے گویند رسید رای پتھورا فرمانروائی ہندوستان با لشکر گران بران سرزمین آمدہ صفوف آراست و ہر دو لشکر بہم مقابل گشتہ او مردانگی و دلاوری داد اگرچہ درین محاربہ سلطان جلادتہا کردہ مراتب تھور بجا آورد اما بہ شقاوت ازلی فتح و نصرت بروقت دیگر موقوف بود درین مرتبہ بر لشکر سلطان شکست افتاد و کھانڈے رای برادر رای پتھورا کہ حاکم دہلی بود غالب آمد و فیل سوار جلو آوردہ با سلطان در آویخت و بازوے سلطان را بضرب نیزہ مجروح ساخت نزدیک بود کہ سلطان از شدت درد زخم بیہوش شدہ از اسپ فرو افتد درین وقت غلامے خلجی بچہ در رسید عقب سلطان بر اسپ نشستہ از زرگاہ بیرون برد سلطان را سلامت بمنزل رسانید سلطان زیادہ ازان صلاح در جنگ ندیدہ از انجا معاودت کرد و بہزاران تعب و محنت در غزنین رسید رای پتھورا بعد فتح در سہرند آمد و قلعہ را از کسان سلطان بعد محاصرۂ یکسال و یکماہ تسخیر نمودہ بکسان خود سپرد مرتبہ ہشتم در سنہ پانصد و ہشتاد و ہشت ہجرے باز سلطان با لشکر گران متوجہ ہندوستان گردید و ہمان موضع نراین کہ سابقا جنگ شدہ بود نزول جلال اتفاق افتاد ہنگام صبح بہادران پرخاش جو با ہمدیگر پیوستند گاہے ترکان جلادت پیش جرات و جسارت نمودہ بر ہندوستانیان غالب مے شدند و گاہے ہندوان تھور اندیش از دلاوری و دلیرے بر ترکان زور مے آوردند ✦

ذکر ظفر یافتن سلطان شہاب الدین معروف بہ غزالدین سام بر رائے پتھورا

چون مشیت قادر حکیم بران شد کہ سلسلۂ جہانبانی ہندوستان از فرقۂ ہنود منقطع گردد و زمام مہام این مملکت در قبضۂ اقتدار سلاطین اسلام در آید و علم اسلام درین بلاد ظہور و شیوع یابد نسیم نصرت الٰہی بر پرچم اعلام سلطان وحید ذوالجلال دولت رای پتھورا الصمدات عواصف او بارا ز بیخ و بن برانداخت رای پتھورا در رزمگاہ دستگیر گشتہ بقتل رسید و لشکر بانش اکثرے طعمہ تیغ خون آشام مبارزان ظفر فرجام گردیدند و خلقی انبوہ بدست شجاعت کیشان جلادت پیشہ گرفتار گشتند و گھانڈے رای برادر رای پتھورا کہ سپہ سالار بود نہزیمت راقعیت دانستہ بہزاران سعے و تلاش از ان مہلکہ سلامت بدر رفت بیت چنان ہیبناک و ہراسان گریخت ✦ کہ نتوانست اگر گانی گسیخت ✦ قلعہ سرستی کہ عبارت از تلاورے بودہ باشد و ہانسی و اجمیر کہ دارالملک رای پتھورا بود بتصرف کسان سلطان در آمد و مال و امتعۂ آن قلاع بدست افتاد ✦

ذکر نائب گذاشتن معزالدین سام ملک قطب الدین ایبک را در ہند و فتوحات نائب مذکور

سلطان بعد فتح چند روز در ہان سرزمین اقامت ورزیدہ در فراہم آوردن پراگندگیہائے ممالک و امن و امان مشارع و مسالک و نشانیدن مرہم الطاف بجراحتہائے قلوب رعایا و برایا و تالیف دلہای کافہ خلائق و انتظام مہام ملکی و مالی مساعی جمیلہ بکار برد و پس از حصول اطمینان از سرانجام امور مملکت و دل جوئی سپاہ و رعیت ملک قطب الدین ایبک را کہ غلام و برگزیدۂ او بود در قصبہ گہرام بہتقاد کردہی دہلی نائب سلطنت گذاشتہ خود براہ سوالک روان گشت و اکثر محال کوہستان را غارت کردہ و غنیمت فراوان بدست آوردہ بغزنین رفت بعد معاودت سلطان ملک قطب الدین نیابۃ در سرانجام مہمات جہانبانی و داعیہ ملک ستانی سرگرم گردیدہ در اسبع اوقات

قلعه دهلی و میرٹھ تسخیر نموده در جاهائے مناسب حکام از طرف خود نشانیده و در سال دوم قلعه گوال لیر مسخر کرده قلعه گوالیار و بداؤن و دیگر قلاع فتح کرده بر سر گجرات رفت و انتقام شکست سلطان که سابقا تجربه در آمده از راے بھیم دیو گجراتی گرفت و آن ولایت تاخت و تاراج نموده بفتح و نصرت بدهلے مراجعت کرد و خطبه و سکه بنام سلطان رواج داد و دهلی از ین تاریخ دار الخلافه سلاطین مسلمین گردید ۰ مرتبه نهم در سنه یانصد و نو دوشش باز سلطان از غزنین در هند آمده ولایت قنوج را مفتوح کرد و سه صد زنجیر فیل دیگر اموال غنیمت گرفته برگشت چون سلطان غیاث الدین برادر کلان سلطان که اسم سلطنت برادر بود جان گذاران را پدرود کرد سلطان اورنج اعزدی دو الاهیتی ولایت غوره و تکستان و خوارزم و دیگر ممالک بوارثان تسلط کرده خود بر ولایت غزنین قناعت نمود ۰

ذکر رحلت معز الدین سام از ین جهان

مرتبه دهم چون سلطان شنید که در نواحے لاهور طائفه کهوکهران عصیان ورزیده فتنه و شرارت برافروخته اند امداد اسباے تادیب آن گروه از غزنین رو بلاهور آورد و ملک قطب الدین نیز از دهلی بخدمت سلطان رسیده باتفاق یکدیگر گوشمال آن جماعه بی اعتدال کردند سلطان بعد تنبیه آن فرقه و انتظام امور ملکیه از لاهور معاودت بغزنین نمود چون نزدیک رسیده رودهی از دهات غزنین از دست فدائی کهوکهر که بر کاب سلطان رفته بود باتفاقی که رو داد در رجعه شهادت یافت گویند خزانهٔ بسیار از طلا و نقره و جواهر زواهر او مانده از انجمله یانصد من الماس که از جواهر نفیسه است بقلم در آمد و دیگر اموال را از همین حال قیاس باید کرد بیت دریاب کنون که نعمت هست بدست ۰ کین دولت و ملک می رود دست بدست ۰ باز ده نوبت بر هندوستان یورش کرد و مرتبه شکست خورده و دیگر هر مرتبه بفتح و نصرت کامیاب گشت چنانچه تفصیل آن بقلم در آمد تا آخر عمرے و دو سال سلطنت نمود از انجمله فرمانروائی هندوستان پانزده سال ۰

ذکر جلوس نمودن سلطان قطب الدین ایبک اصالةً بر سریر جهانبانے و مجمل احوال او

سلطان قطب الدین ایبک غلام زرخرید سلطان شهاب الدین جهانگیر حکومت هندوستان داشت بعد از انکه سلطان شهاب الدین مقتول گشت سلطان قطب الدین از دهلی بر آمد و در لاهور رسیده اصالةً سریر آرای سلطنت گشت و یازدهم ربیع الاول بشش صد و سه هجرے سکه و خطبه بنام خود کرد چون انگشت حضر او شکسته بود از نجبت اورا ایبک گفتندے سلطان غیاث الدین محمد برادر زاده شهاب الدین از فیروزه کوه چتر و تجملات پادشاهی براے قطب الدین فرستاده بخطاب سلطانی مخاطب ساخت این سلطان در وهب و احسان و شجاعت و جوانمردی و داد ستکران مغرور را از پنج و بن برکندے و با ستین کرم گرد افلاس از چهرهٔ مفلسان مستحق بر افشاندی دست سخا لیش و من و جیب آرزومندان بر آمودے فیض عطایش ارباب عسرت سا از آزمندی نیاز فرمودی بیت باجابت او حوصلهٔ در یا تنگ ۰ بارغبت او مرتبهٔ گردون پست ۰ چون لکها بامل احتیاج الغام دادی از نجبت او لاک بخش گفتندے در میان او و تاج الدین که یکے از بنده های خاص سلطان شهاب الدین و بعد سلطان در غزنین اسم سلطنت بر و اطلاق یافته بود بر سر لاهور مخاصمت و منازعت روی داد قصد یکدیگر کرده آتش محاربه بر افروختند تاج الدین تاب مقاومت نیاورده منهزم گشت و در کرمان رفته اقامت ورزید سلطان مظفر و منصور شده باستقلال کمال بسلطنت پرداخت ۰

ذکر رحلت سلطان قطب الدین ایبک و سلطنت یافتن آرام شاه پسر خوانده اش

سلطان در سنه شش صد و هفت در چوگان بازے از اسپ افتاده گوے زندگانی بجولان گاه آخرت رسانید بست سال حکومت هندوستان از انجمله چهار سال سلطنت فرمود سلطان آرام شاه پسر خوانده سلطان قطب الدین است چون سلطان مرحوم خلف صلبی که سزاوار [illegible] نبود امرا و ارکان دولت باتفاق یکدیگر آرام بخش پسر خوانده سلطان را که سواے او

وارثی نبود در سنه شش صد و هفت هجری در خطهٔ لاهور بر اورنگ فرمانروایی اجلاس داده سلطان آرام شاه خطاب گردید بعد از طراف ممالک احکام و مناشیر صادر گشت و نوید امن و عدالت بمطالعهٔ رسید در بدایون اتنا امیر علی اسمیل حاکم دهلی باتفاق جمعی از امرا ملک التمش را از بداؤن طلبداشت و ملک در دهلی رسیده قلعه را بتصرف خویش آورد سلطان آرام شاه باستماع این خبر از لاهور در حوالی دهلی آمده صف آرا گشت و بانزدیک محاربه فرار نموده مدت سلطنت یکسال ✤

ذکر رجوع سلطنت بسلطان شمس الدین التمش داماد و وزیر خریدهٔ قطب الدین ایبک و بقیهٔ احوال او

سلطان شمس الدین عرف ملک التمش اوسا سلطان قطب الدین ایبک خریده و بفرزندی گرفته دختر خود در ازدواج او در آورده بعد فتح گوالیار امارت آنجا باو تفویض داشت پس ازان ملک آن نواحی بدو تفویض نموده بتدریج ولایت بداؤن هم بدست او گردانید چون علامات شجاعت و مردانگی و آیات فراست و فرزانگی از وی بمنصهٔ ظهور میرسید بارها در حضور قرعهٔ امور مهمه بنام او آمد و آخرکار بپایهٔ امیر الامرائی رسیده خطاب آزادی از سلطان یافت بعد ازانکه سلطان قطب الدین درگذشت و امرا سلطان آرام شاه را بر خلافت تخت نیافت باتفاق امیر علی اسمیل سپه سالار و دیگر ارکان دولت از بداؤن آمده در سنه شش صد و شش بر تخت جهانبانی جلوس نمود و بخطاب شمس الدین مخاطب گشت و التمش آنرا گوشید که در شب خسوف متولد شد و چون صاحب تردد و شجاع بود بزودی بر اکثر ممالک در حیطهٔ تصرف خود در آورده باستقلال تمام فرمانروائی نمود و در دوران زمان خلف سلطان محمد خوارزم شاه سلطان جلال الدین از چنگیز خان منهزم گشته در ملتان رسید و بعد چند روز بلاهور آمده قلعه آنجا را محاصره نمود سلطان بالشکر بسیار بلاهور رسیده مقابله نمود سلطان جلال الدین تاب نیاورده بطرف سند و سیستان بدر رفت در سنه شش صد و شانزده هجری الچی خطای عباسی بغزنوی خلعتی از پیشگاه خلافت جهت سلطان شمس الدین آورد و سلطان مراسم اطاعت بجا آورده فرحت و شادمانی بسیار نمود و چند روز شهر را آرایش داده کوس شادی نواخت در سنه شش صد و سی هجری بر ولایت مالوه یورش نموده مظفر گشت و قلاع کهاکاک که از مدت شش صد سال تعمیر یافته در غایت متانت و رصانت بود از بنیاد برانداخت و تمثال ساحه بکرا جیت دیگر بتهارا بر در مسجد جامع دهلی در زمین فرو برد تا لگد کوب خلائق گردد القصه در طاعت و عبادت مولع بود در هر جمعه مسجد جامع رفته بادای فرائض و نوافل قیام و رزیدی و وعظ شنیدی مداومت کردی و در هر باب خدا پرستی بکار بردی روزی ملحدان دهلی اتفاق کرده روز جمعه ناگهان تیغها بکف در مسجد هجوم آورده قصد سلطان نمودند چندکس را بقتل رسانیدند سلطان از انجا بسلامت بر آمد آن طایفه را عاقبت اندیشان تعاقب کرده نتوانستند که دست اذیت بسلطان رسانند و خلق کثیر بر بامها و دروازها برآمده آن طائفه را بخشت و لگد و سنگ هلاک نمودند سلطان در دولتخانه رسیده باتقام بی اندامیهای آنجماعهٔ اکثری را اطعمهٔ تیغ بیدریغ نمود و سلطانی باستقلال کرده بعدالت و نصفت زندگانی نمود و هماره با مردم نیکو سلوک نموده داشته باجل طبیعی درگذشت مدت سلطنت او بست و شش سال ✤

ذکر سلطنت سلطان رکن الدین فیروز بن سلطان شمس الدین

سلطان رکن الدین فیروز بن سلطان شمس الدین بعد پدر والا قدر در سنه شش صد و سی و شش هجری بر تخت سلطنت جلوس نمود چون بهره از عقل و قابلیت نداشت رغبت لذات نفسانی بافراط و انهماک و حفظ و خیسانی و حشرت و کامرانی او را از امور جهانبانی باز داشت و خزانه و انعام سرکردگان و ارذال صرف کرده لابالی میزیست خبرے از احوال سپاه و رعیت نمیگرفت دائم الخمر بود و شرب ام علی المدام می نمود تمام سلطنت بر سلطان بود و بے شاه ترکان والدهٔ او که کنیزک ترک بود نظر بر بی پروائی و عدم کیاست پسر خود داشته سر انجام تمام ملکے و مالی سے نمود او نیز بمقتضاے کوته اندیشی که در سرشت زنان مخدرست حرصے سلطان شمس الدین را که هم چشم او بودند آزار

و اصرار رسانید و پسران سلطان قطب الدین و اتباع آنہا را بیگناہ قتل نمود و بعضے امور ناشایستہ کہ ازو ارخاندان پادشاہان نبود از ظہور رسید ارکان دولت نظر بر بے پروائی و نارسائی پادشاہ و تسلط و استیلای مادرش داشتہ باخود اتفاق کردہ اند برگشتہ و ملک اعزالدین ایاز حاکم ملتان را شریک سلطنت دہلی نمودہ طلبداشتند و از ملتان لشکر گران فراہم آوردہ عازم دہلی گشت سلطان نیز بقصد مقابلہ از دہلے برآمدہ در کھرام رسید پیش از انکہ ملک اعزالدین ایاز بر سد امرا از سلطان انحراف ورزیدہ در دہلی رفتہ بی بی رضیہ بنت سلطان شمس الدین را بر تخت نشاندہ سکہ و خطبہ بنام او کردند و بی بی شاہ ترکان را مقید ساختند سلطان با استماع این خبر از کھرام رجعت نمودہ در کیلوکھرے رسیدہ آمادہ جنگ گردید و بی بی رضیہ فوجے از بہادران شجاعت پیشہ بر سر او از دہلے معین نمود و در اندک جنگ سلطان دستگیر گشت و بعد چندگاہ سلطان و مادرش در زندان خانہ فوت شدند ایام سلطنت یکسال و شش ماہ و ہشت روز +

ذکر سلطنت رضیہ دختر مرضیہ سلطان شمس الدین التمش

سلطان بی بی رضیہ بنت سلطان شمس الدین در سنہ ششصد و سی و ہفت ہجری باتفاق امرا و وزرا اورنگ آرای خلافت گشتہ خطبہ و سکہ بنام خود رواج داد و تدابیر صائبہ و افکار ثاقبہ بنظم امور جہانداری و تنسیق مہام سلطنت و شہریاری بعنوانیکہ لائق ہوشمندان و الاخرد بودہ باشد بعمل آوردہ لباس مردانہ پوشیدی و از پردہ بیرون آمدہ بر تخت نشستی و بار عام دادی بہ تشبیت امور سپاہ و رعیت پرداختی و باجرای مراسم عدالت و نصفت تقید بلیغ ورزیدی بالجملہ این ملکہ روزگار با خلاق ستودہ متخلق و بصفات پسندیدہ موصوف بود آثار فراست و فرزانگی و امارات شجاعت و مردانگی از و بظہور میرسید در زمان حیات پدر والاقدر در مہمات ملکی و مالی دخل تمام داشت و پدر بر دانش و عقل او اعتماد نمودہ ولی عہد خود کردہ بود و انتظام مہام بدون صلاح او نمی کرد روزے وزرا التماس کردند کہ باوجود پسران دختر را ولی عہد کردن مناسب نیست سلطان فرمود کہ پسران ناقابل و ابلہ اند و دختر ہوشمند و باقسام ملاہی و ملاعب اشتغال ورزیدہ احدے از آنہا قابلیت و لے عہدی ندارد و این دختر فرخندہ اختر اگرچہ بصورت زنست آما مدتے از ستودگی اخلاق و فرزانگی دانش بہتر از مردانست بیت ہمچو منتاب مؤنث و رنام + لیک در نور خود مرد تمام + مجملاً آن شیرزن در اخلاق حمیدہ و صفات پسندیدہ در امثال و اقران ممتاز بود در ہدایت حال کہ بعضے امرا مخالفت ورزیدہ بودند آن ملکہ زمان ہنگامہ آنہا بہ تدابیر صائبہ درہم آما چون ملک اعزالدین ایاز حاکم ملتان سر از اطاعت پیچیدہ بقصد ورزیدن لاہور راز کسان ملکہ زمان تخلص نمودہ متصرف شد ملکہ زمان نیز بقصد پیکار رو در دفع شورش او از دہلی برامدہ در سرسند رسید امرای نمک حرام از کور نمکی و بیوفائی سر از اطاعت و انقیاد پیچیدہ ملکہ را مقید کردند و بدہلے رسیدہ معزالدین بہرام شاہ بن شمس الدین را از قید برآوردہ لسلطانی برگزیدند و رضیہ سلطان قابو یافتہ برآمد و با ملک اختیار الدین عقد مزاوجت بستہ و لشکر جاتان و مکوکھران فراہم نمودہ دو مرتبہ بر سر بہرام شاہ رفتہ جنگ کرد آخر الامر ملک اختیار الدین و رضیہ سلطان شکست یافتہ دستگیر شدند روز دیگر بہ قتل رسیدند ایام سلطنت او سہ سال و شش ماہ و شش روز +

ذکر مقتول شدن سلطان رضیہ و رجوع سلطنت بمعزالدین بہرام شاہ

سلطان معزالدین بہرام شاہ بن سلطان شمس الدین التمش سلامرای عظام و وزرای ممالک نظام اتفاق کردہ بر تخت جہانبانے نشاندہ در سنہ ششصد و چہل و یک سکہ و خطبہ بنام او رواج دادند نظام الملک مہذب الدین کہ ہمیشہ سلطان در جمیع امور دخل او بود صاحب مدار گردیدہ امور مالے و ملکی باختیار خود گرفت و اکثر مہمات بدون امر سلطان پیش نمے کرد

چون دران زمان مقرر بود که خیر از پادشاه بیچکس بر دروازه خود فیل نگاه ندارد نظام الملک دانسته یک فیل بر در خانه خویش نگاه میداشت و اینمعنی خلاف حکم و موجب بیم سلطان می بود و چون بعد چندگاه افواج مغول چنگیزی آمده لاهور را محاصره نمود و رسید نهب و غارت در ذکر ده بسیاری از خلائق آندیاری کشت سلطان بعد اطلاع برین معنی نظام الملک را با امرای نامدار و خواتین حالیمقدار که قوت بازوی سلطنت و صاحب حشمت و شوکت بودند بدفع لشکر چنگیز خانی متعین کرد +

ذکر تغی ورزیدن نظام الملک و مقتول شدن بهرام شاه و مکافات یافتن نظام الملک و رجوع سلطنت بسلطان علاء الدین

چو از اصل بدگهر و بد سیر بود از اصالت جز اسم بصیرت نداشت از حصول اسباب دنیا و هجوم سعادتان فرومایه مغرور شد و حقوق نعمت بر طاق نسیان نهاده طریق بغی و کفران پیمود و بعد رسیدن بر دریای بیاه از روی فریب و خدعت عرضداشت نمود که همرایان من همه منافق و ناموافق و امر ایکدل نیستند که با عتاد آنها باین مهم پرداخته آید سلطان بدولت خود متوجه پنجاب شوند تا دفع فتنه و فساد بآسانی میسر آید سلطان ساده لوح که از کار جهانبانی غافل و از مکر و دغای او غافل بود در جواب نوشت که آن جماعه کشتنی و سیاست کردنی اند بالفعل چنگاه بهمراه و چاپلوسی گذرانیده معنی که در پیش است بانجام رساند در وقت مناسب جماعه مذکوره را جزا و سزا داده خواهد شد نظام الملک کور دل که رقم مذکور را بجمیع امرا نموده تمامی را بحیله سازی و دغابازی بجانب خود کشید و از طرف سلطان منحرف گردانیده علانیه لوای بغی برافراخت چون سلطان بر حقیقت حال مطلع شد خواجه قطب الدین بختیار اوشی را برای تسکین شورش امرا و دفع فتنه و فساد فرستاد و نظام الملک امرا تسلی نگشته از بغی و عناد باز نیامد بمجرد استماع از امجا مراجعت کرده احوال باز نمود و نظام الملک با تفاق امرا آمده دهلی را محاصره کرد و چون مردم شهر متفق بودند بی جنگ قلعه دهلی تصرف در آمد و سلطان دستگیر شده بقتل رسید مدت سلطنت او دو سال و یکماه سلطان علاء الدین مسعود بن رکن الدین فیروز شاه بن سلطان شمس الدین التمش چون بهرام شاه را نظام الملک بقتل و آنوده ملک عز الدین اسپهل امیر الامرا را زوی تسلط که داشت بر تخت سلطنت جلوس نمود و ارکان دولت بر سلطنت او امنی نشده سلطان علاء الدین را که آثار رشد از ناصیه او ظاهر بود از قید برآورده در سنه شش صد و چهل و سه هجری بر سریر جهانبانی اجلاس فرمودند ناصر الدین و جلال الدین پسران سلطان شمس الدین را که هر دو زندان بودند محبوس بودند خلاص کرده ناصر الدین را بولایت بهرائچ و جلال الدین را بولایت قنوج نامزد کرده رخصت داوند و ملک نظام الملک را که در امور سلطنت کلیه دخیل بود قتل نموده بکیفر کار فرمتی رسانیدند نظم بچشم خویش دیدم در گذرگاه + که زد مرغی بجان مور کاه + هنوز از صید منقارش نپرداخت + که مرغی دیگر آمد کارد و ساخت + چو بد کردی مباش ایمن ز آفات + که واجب شد طبیعت را مکافات + درین فیروزه ایوان پر آفات + بدی را هم بدی باشد مکافات + زنیکی نیک بینی ور بدی بد + ز جو جو رویدو گندم ز گندم +

ذکر رجوع سلطنت بسلطان ناصر الدین بن سلطان شمس الدین التمش

بعد چندگاه چون سلطان از طریقه عدالت و انصاف انحراف ورزیده آئین اخذ و قتل پیش گرفت جمیع امرا ازو برگشته و با خود اتفاق کرده ناصر الدین را که آثار قابلیت و حق شناسی از ناصیه احوال او ظاهر بود از بهرائچ طلبداشته بر تخت فرمانروای اجلاس او ندو سلطان علاء الدین را مسلسل در قید نگاه داشتند چندانکه در زندان خانه مرغ روح او از قفس بدن خلاصی یافت مدت سلطنت او چهار سال و یکماه و یک روز +

ذکر سلطان ناصر الدین

سلطان ناصر الدین بن سلطان شمس الدین التمش در سنه ششصد و چهل و هفت هجری از بهرائچ آمده تاج جهانبانی بر سر نهاده سکه و خطبه بنام خود رواج داد و ملک غیاث الدین بلبن را که بنده و داماد سلطان شمس الدین بود بمنصب وزارت داده بخطاب الغخانی و عطای

چتر دور باش سرافراز گردانید و انتظام مهام سلطنت برای رزین او تفویض نمود و صدف گوش او را بلالی نصایح و مواعظ هوش افزا در باب رعیت پروری و عدالت گستری برآموده فرمود که اختیار مهام جهانبانی و مدار نظام امور ملک رانی بدست تو داد و کاری نکنی که فردای قیامت بدرگاه پادشاه حقیقی مراد و تراسرمایه شرمساری و انفعال گردد و ملک بلبن بمقتضای فرست خداداد و عقل مستقاد قواعد نیابت و شرائط وکالت نوعی تقدیم رسانید که رعایا و برایا و رعاة امن و امان کامران بود و تخص سلطنت و جهانبانی زندگانی از سر لو گرفت و خود سران را مجال دخل و تصرف در امور مملکت و سلطنت نماند و سلطان نیز بعدالت گستری و رعیت پروری بسر مجدد و یش نهاد و ملکی اخلاق بود و در عهد سلطنت او ملک آباد و رعایا دل شاد زندگانی کردند و صیت نیکنامی و رعیت پروری بادشاه و وزیر دادگستر گیتی انتشار یافت بیت وزیرے چنین شهریارے چنان ✦ جهان چون نگیرد قرارے چنان ✦ از انجا که سلطان حق پرست و ایزد شناس بود خراج و باج ممالک در مواجب سپاه و نذر و دریوزه ان خدا آگاه و وظائف دار و ضعفا و ارباب استحقاق و دیگوئی مسکینان و زیردستان و عمارات مساجد و خانقاه و مهمان سرا و اجرای انهار و غیر ذلک از آنچه از آثار خیر و اسباب ذکر جمیل تواند بود خرج کردی و برای ذات خود تصرف ننمودی در سالی دو صحف بخط خود نوشته آنرا قوت ساختی نوبتی یکی از نوکران سر کار صحف که بخط سلطان بود از روے خوشامد بقیمت گران خرید چون این خبر بگوش سلطان رسید منع کرد که آیندہ صحف باخط من اظهار نکنند بلکه بطور اخفا که احدی بر تحریر من وقوف نیابد بنویسند و خته باشند تا در حلت این وجه اختلالی روی ندهد و ازین رو که درویش نماند و فرخنده نژاد هیچ کنیزے و خادمه سوای منکوحه خود نداشت و او برای سلطان طعام می پخت روزے آن ملکه جهان التماس نمود که بسبب پختن طعام دست من آزارے یابد و تصدیع مالایطاق مے شود اگر کنیزے خریده شود و او بپختن طعام قیام نماید تا مدتے از بعض خدمات تخفیف میسر آید چه عجب که ممنوع نخواهد بود سلطان جواب داد که نقود بیت المال حق سپاه و مساکین و خیط مستحقین و مستضعفین است روا نیست که برائے آرام نفس خود در ان تصرفے کرده آید صبر کن تا خداوند تعالی ترا در آخرت نتیجه شایسته دهد ابیات ترا با نفس کافرکیش کارے نیست ✦ بدام آور که آن طرفه شکارے نیست ✦ اگر با رسید در آستین است ✦ بر از نفسی که با تو همنشین است ✦ بالجمله سلطان بکمال عدالت و رافت زندگانی و جهانبانی نموده بمرگ طبیعی درگذشت و بهشت برین و اصل گشت مدت سلطنت نوزده سال و سه ماه و هفت روز ✦

ذکر رجوع سلطنت بسلطان غیاث الدین بلبن

سلطان غیاث الدین بلبن بنده و داماد سلطان شمس الدین پدر سلطان ناصر الدین بود چون سلطان ناصر الدین ولیعهد ممالک کائنات سپرد از اولاد و ارقی که جانشین سریر خلافت تواند بود نداشت امرای حضور باتفاق غیاث الدین بلبن را که مدار الملک بود بسلطنت برداشته بسلطان غیاث الدین مخاطب کردند و در سنه شش صد و شصت و شش هجری صدر نشین سریر فرمانروائی و سایه گزین چتر گیتی گشائی گشته سلک خطه ارواح داد و بغایت دانا و پخته کار و صاحب جرأت و وقار بود کارها بمشورة خردمندان روشن رای کردی گاهی و هوشیاری بسر بردی ابیات چه نیکو متاعیست کارآگهی ✦ مباد ازین نقد عالم تهی ✦ کسی سر بر آرد بعالم بلند ✦ که در کار عالم بود هوشمند ✦ کار ممالک جز بمردم اکابر نفرمودے مخاذیل اشرار و اراذل را بکارها دخل ندادے تا حقیقت نقود لی و صلاح کسے تحقیق نشدی و اهل نفر مودے و در تتبع نسب و حسب مبالغه نمودے بعد تفویض عمل در کسے اگر نقص ذاتی یا صفاتی ظاهر گشتے فی الحال تغییر فرمودے نظم جز بجز مند مفرما عمل ✦ گرچه عمل کار خردمندیست ✦ ندهد هوشمند روشن رائے ✦ بفرومایه کارهائے خطیر ✦ بوریا باف گرچه بافندهٔ است ✦ ببرندش بکارگاه حریر ✦ دیگر فرمودے که جمله مردم را بیک نظر نباید دید موازنهٔ حال هر یک گاه باید داشت

اگر اعزه و نجبا را خوار داشته فرومایگان بدگهر را نوازش کرده آید چنان خواهد بود که پیرایه ها بر سر بستن و حله بر دوش در پا کردن بیت
بود پا ازبرای ره سپردن + نباید دیده را چون پا شمردن + باجمله تا آخر عمر با سفهای ایام بهربانی نگذارانول وبزرگان را در مجلس
خود راه نداد گویند فخر الدنیا نامی رئیس بازار کرسالها در خدمت درگاه بود بمقربان بارگاه التجا آورد که اگر سلطان یکبار با و بهربانی نماید
بسیاری از نقد و جنس پیشکش کند چون آنهم بعرض رسید پذیرائی نیافت و فرمود که بهربانی با سیر بازار مصاحبت سلطانی از دل عوام
زائل میکند القصه مظهر اوصاف پسندیده و منشا اخلاق گزیده بود مرارا در سزاے تقصیرات نا زیبا ته زدی و بقصاص رسانیدی
صلابت و هیبت او در دل امرا قوی بود ارکان دولت و ادانی رعیت در محکمه عدالت او مساوے بودند در جمیع امور عدل را
کار فرمودے و از لطش و سطوت او احدے را قدرت نبود که قدم از جاده اطاعت بیرون نهد در صحبت اهل وعظ حاضر شدی
و موعظت شنیدی و رقت کردی و او امر و نواهے الهی را در همه امور رعایت نمودے و ضوابط قوانین مملکت را که در زمان
فرمانروائی پسران سلطان شمس الدین مختل و مندرس شده بود تجدید استحکام و استقامت داد و سیاق عدل را نساس نهاد
وقتیکه سلطان بر سر آبی و قنطرهٔ رسیدی امرای بزرگ را فرمودی تا چوبها در دست گرفته اهتمام نمودندی و اول مرتبه ان پیران
را بی مزاحمت گذراندی و عورات و اطفال و دواب لاغر و ضعیف را کذلک و در مواقع چنین چند روز توقف کردی تا مردم بسهولت
گذشتندی در ایام جوانے اگرچه بخوردن شراب و صحبت ارباب طرب و لهو و لعب رغبت تمام داشت اما بعد از انکه سریر آرای سلطنت
گشت از تمام ملاهی تائب گردیده با دامی فرائض و نماز نوافل و جمعه و جماعات قیام نمودی بی وضو گاهی نمی بود و در خلوتهای بزرگان
میرفت و بعد از نماز جمعه بزیارت قبور رفته و بر جنازهٔ اکابر حاضر شده و به تعزیت اهل مصیبت رسیده اخلاف
میت را انعام میفرمود و وظائف آنها بحال میداشت **نظم** بدانش بزرگ و بهمت بلند + ببازو دلیر و بدل هوشمند + نه رائش
بتدبیر محتاج غیر + نه امضائے رائش بحکم غیر + نه در شهر کمتر ان نه در کوه و دشت + خیانت در اندیشه کس نگشت + امان در زمانش
بحدے رسید + که منسوخ شد رسم قفل و کلید + به نیروے مردی و فرهنگ خویش + بگردون برافراشت اورنگ خویش +
باین دانش و رای و آئین و فر + گمان در نیاید که باشد بشر + با وجود این همه اعمال و محاسن افعال در باب ارباب بغی و طغیان
لطف و مرحمت یک کنار گذاشته همت بکارزاری و قهاری می گماشت سر سوزن از رسوم جبابرهٔ قاهر فرو نمی گذاشت بواسطه
یک کس لشکرے و ملکی را برانداختی و صالح ملکی بر همه مقدم شناختی **نظم** اگر آتش قهر افروختے + بیک شعله زان کشوری سوختے +
بگوه از کین سایه انداختی + چو نیخ بیشن خورشید گداختی + بخشم ار سوے چیخ کردی نگاه + شدی تیره رخسار خورشید و ماه +
و سلطان را با جانوران رنگین زیبا و خوش خوانان نغمه سرا و طیور شکارے و یوز و سیاه گوش و امثال ذلک رغبت بسیار بود
و ازین جنس حیوانات نادره بسی بهم رسانیده قوشچیان و بازداران و قراولان و میر شکاران را هم مرتبه تقرب بقدر لیاقت
بود و در شوق شکار هم بسیار داشت بنابرین عمله و فعله این مشغله را نیز در سلطان رتبه بزرگ بود بست کروهے حوالی دهلی محافظت
شکار کردندے و دران بیشه نخچیر فراهم آوردندے هزار سوار تیر انداز برای تقدیم مراسم شکار دائما در رکاب بودندی طعام
از مائده خاص یافتندے سلطان در ایام زمستان سحرگاهان سوار شدی و تا قصبه پیواڑی و پیشتر رفته شکار کرده شامگاه بشهر
معاودت نمودی چون خبر اهتمام سلطان در تشغل شکار بهلاکو خان رسید گفت سلطان بلبن پخته کار است و ظاهری نماید که
بشکار میرود در حقیقت بمارست آداب سواری و تعبیه ی و ملک داری و اطلاع و آگاهی بر احوال رعیت و سپاهی
همت میگمارد سلطان از اصغای این سخن خوشوقت شد و بر فراست بلاکو خان آفرین کرد و فرمود که قواعد ملک داری

کسانی دانند که ملک گیرے وجہانبانی کردہ باشند چون سلطان را اسباب ملک ستانی مہیا گردید امراء وزرا التماس کردند که باوجود این ہمہ قدرت و استطاعت تسخیر ولایت گجرات و مالوہ و دیگر بلاد لائق است سلطان جواب داد که چون مغول ہمیشہ بر ولایت پنجاب تاخت مے نماید از ولایتے بولایت دور دست رفتن مناسب سلاطین خرد اساس گفتہ اند ملک خود را مضبوط و داشتن بہتر ازانست که بملک دیگران تاختن سابقا از غفلت و بی پروائی پسران شمس الدین در امور جہانبانی اختلالی عظیم رو می داد و ضوابط سلطنت را اثرے در وقتے نمانده بود حتی که جماعۂ میواتیان در حوالے شہر بسبب جنگلہای انبوہ پیشہ ترددو فساد پیش گرفتہ رہزنی مینمودند مسالک اطراف مسدود گشتہ سوداگران را مجال آمد شد نبود و دروازہای شہر از خوف آنہا بوقت نماز عصرے بستند بعد نماز دیگر ہیچکس را یارائے بر آمدن از شہر نبود بارہا میواتیان بر سر حوض سلطانی آمدہ سقایان آب کش را زمحمت میرسانیدند و پسران شمس الدین از بے پروائی و غفلت تادیب آنہا نه واجب التنبیه نکرده اغماض نمودند و این معنی موجب خیرگی و دلیری آنہا نه گردیده در زمان سلطان قطع و قمع آنہا بر مہمات دیگر مقدم دانسته جنگلہا را بتمام منقطع ساخته آن بدنہادان را علف تیغ بیدریغ گردانیدند و حصار شہر محکم بنا نهاده در حوالے شہر تھانجات نصب ساخت و زمین متقسم نمود که ہر کس از تھانه خود خبردار بوده در گوشمال رہزنان و دزدان سامی جمیله بکار برد و نظم ببردست و زد و سر راہزن + که این شود راه بر مرد و زن + ہر آنکس که بر و زد رحمت کند + بماند بے خود کاروان مینرند + چو گشت ایمن شود کاروان + ز بہر تجارت بہر سو دوان + چو رہزن خزید و ستائی برد + ملک باج و ده یک چه اینجو رد + چون قوم کاٹھر بجانب امروہه و بداؤن مصدر فتنه و فساد شدند سلطان خود در ان سمت تشریف ارزانی داشته بحکم قتل و غارت کرد از جنس مرد ہر که بہشت سالگی رسیده بود علف تیغ بیدریغ نموده غیر از زنان و طفلان خرد سال زنده نگذاشتند سعدی بیت گنه بود و مرد و ستمگاره را + چه تاوان زن و طفل بیچاره را + روزی در زراو کار پردازان امور دفتر خانه بغرض رسانیدند که در مواضع جاگیر سپاه باب الخلاف بسیار است سلطان فرمود کسانیکه پیر و ستند و از کار رو انمانده جاگیر آنہا باز یافت کرده مدد معاش مقرر کنند آنجماعه بخدمت امیر الامرا فخر الدین التجا آوردند و تحفه بردند که جاگیر بدستور سابق بحال بوده باشد امیر الامرا تحفه قبول نکرده گفت اگر رشوت بگیرم در سخن و التماس من برکت نخواهد بود و فی الحال بخدمت سلطان رفته سبب تفکر بایستاد سلطان باعث اینہا را استفسار فرمود التماس نمود که پیران را که سلطان برطرف کرده جاگیر باز یافت نموده اند در فکر شده ام که اگر در قیامت پیران را گذند حال ما چه خواهد بود سلطان ترحم کرده فرمود که حسب استدعاے امیر الامرا جاگیر آن مردم بحال دارند شاہزاده محمد سلطان که بصفات حمیده و اخلاق پسندیده متصف دولے عهد سلطنت بود و مملکت سند با توابع و لواحق و مضافات در جاگیر او مقرر گردید و باجمعی امرا مردم دانا با استعداد تمام برای انتظام مہام ملتان متعین شد او بمقتضاے نجیدگی اوضاع و اطوار نسبت به برادران نزد سلطان عزیز بود و ہمه وقت با اہل فضل و کمال صحبت داشتی و ہمت بتحصیل و تکمیل اخلاق حسنه گماشتی بیت بسال خرد لیکن بجود و فضل بزرگ + بفضل پیر و لیکن بروزگار جوان + مجمع الفضائل امیر خسرو و ہلوے و امیر حسن در ملتان بخدمت شاہزاده بودند و در سلک ندما مواجب دانام می یافتند چون صیت فضائل کاشف رموز حقیقی و مجازے شیخ مصلح الدین محمد سعدے شیرازی رحمة الله بگوش شاہزاده رسید دو نوبت از ملتان کسان خود را بالطلب شیخ در شیراز با زاد لائق ارسال نمود و خواست که در ملتان برای شیخ خانقاہی ساخته مواضع چند برائے مصارف وقف نماید شیخ بنا بر ضعف پیری عذر خواست و یک نوبت سفینه متضمن اشعار دلپذیر خود و نوبت دیگر کتاب گلستان و بوستان بخط خویش نزد شاہزاده فرستاد و سفارش امیر خسرو ضمیمه آن نمود از ان وقت ہر دو کتاب در ہندوستان رواج یافت گویند یکے از دختران سلطان شمس الدین مرحوم در حیاله مزاوجت شاہزاده بود اتفاقا در

حالت یعنی طلاق بر زبان شاهزاده رفت ازانجا که بنا بر انقیاد امر شریعت عزا رجعت ممکن نبود آن حنیفه البقد سر خیل اهل یقین شیخ صدر الدین بن شیخ بهاء الدین زکریا قدس الله روحهما آورد و قرار آنکه بعد زمانی چون شیخ هم اورا طلاق دهد بحسب شیخ عشا هلوه را بار دیگر عقد از دواج با او صحیح تواند بود شیخ آن گوهر درج سلطنت را بخانه آورده با او صحبت داشت بیت گوهر کفتد بدست خاک + از صدفش آن کے آید باک + چون بحسب قرار داد چون شیخ را تکلیف طلاق ملکه آفاق نمودند خاتون صفاف سرشت گفت که از پهلوی آن سبب بے حیث بے وفا بر آمده بخدمت حق شناس دل آگاه رو آورده ام خدایا روا مدار که باز بدست او گرفتار شوم شیخ چون این گفتگو شنید گفت که در وفا دهمت کمتر از ین عورت نتوان بود و بهر چند شاهزاده درخواست شیخ او را طلاق نداده در تصرف خویش نگاه داشت شاهزاده ازین معنی برآشفت و در مقام انتقام شست بمقتضای مصرع مشهور مصرع بادروکشان هر که در افتاد بر افتاد + عداوت با شیخ باعث انقطاع رشته بقای او گردید و در همین نزدیکی لشکر مغل بنواحی لاهور ملتان رسیده دست بقتل غارت خلائق گشاده شاهزاده بالمدور از ملتان برای مدافعه شتافت و در ان جنگ بچنگ اجل گرفتار گشت امیر خسرو دهلوی که همراه شاهزاده بود بدست مغل اسیر گردید و در بلخ رفته از انجا باز بهندوستان آمد القصه چون خبر شهادت شاهزاده بسلطان رسید بسبب الفت بسیار که با او داشت غم واندوه بسیار در دل سلطان رسوخ یافت درین وقت عمر سلطان از هشتاد گذشته وضعف پیری قوی گشته بود حادثه رحلت فرزند ارجمند علاوه آن گردید اگرچه برای انتظام سلطنت در اظهار قوت و توانائی تکلف می نمود اما آثار زبونی و درماندگی که درین مصیبت بحال سلطان راه یافته ظاهر بود و روز بروز کارش در تنزل خسرو پور شاه زاده را بانتظام مهام در ملتان معین کرده چتر و دور باش مرحمت فرمود ناصر الدین بغراخان خلف خرد خود را از لکهنوتی عرف بنگاله در دهلی طلبیده گفت که فراق برادر بزرگ تو را بخود و ضعف ساخته می بینم که وقت ازو نزدیک رسیده در ینوقت جدائی تو از سن قرین مصلحت نیست پسر تو کیقباد و پسر برادر مرحوم تو کیخسرو خرد سال واز تجارت دنیا بیگانه اند اگر ملک بدست ایشان افتد بنا بر غلبه جوانی و هوا پرستی از عهده محافظت ملک و قوانین جهانبانی نتوانند برآمد دهمکه در دهلی بر تخت سلطنت جلوس نماید تو الا طاعت او بضرورت باید نمود و اگر تو بر تخت مورونی جلوس کنی هم مطیع و منقاد تو خواهند بود چون سلطان را اندک افاقه پدید آمد ناصر الدین بغرا خان بسفاهت و نادانی نصیحت پدر مهربان را گوش نکرده به بهانه شکار بی رخصت سلطان روانه لکهنوتی گردید هنوز ناصر الدین بلکهنوتی نرسیده بود که سلطان برحمت حق پیوست و برای سلطنت باسم کیخسرو خلف شاهزاده محمد سلطان مرحوم بامر او وصیت کرده بود مدت سلطنت بست سال و نه ماه +

ذکر رحلت سلطان غیاث الدین بلبن و رجوع سلطنت بمعز الدین کیقباد نبیره او

سلطان معز الدین کیقباد بن ناصر الدین بغرا خان بن سلطان غیاث الدین بلبن اگرچه سلطان بلبن مرحوم وصیت کرده بود که کیخسرو نبیره سلطان پسر شاهزاده محمد را که در ملتان قیام میداشت و در ینولا بحضور آمده بود سریر آرای سلطنت سازند حسب الوصیه همچنین آمد اما چون امیر الامرا فخر الدین با او سوء مزاج داشت و اورا بجیله بازنے روانه ملتان کرد ناصر الدین بغرا خان خلف سلطان در لکهنوتی بعیش و عشرت اشتغال داشت امیر الامرا که خیلی مسلط بود بصلاح امرای دیگر معز الدین کیقباد ولد ناصر الدین بغرا خان را که بسن پانزده سالگی رسیده بود در سنه شش صد و هشتاد و شش هجری بر سریر فرمانروائی اجلاس فرموده امور جهانبانی باختیار خود گرفت و کار بجائی رسید که حل و عقد جمیع معاملات و عزل و نصب حکام و تعین مواجب سپاه باو باز گشت و سلطان تمامی مهام سلطنت بامیر الامرا تفویض کرده خود بعیش و کامرانی پرداخت و از دار الملک دهلی برآمده در کیلوکهرے بر کنار دریای جمنا عمارات دلکشا و بساتین فرح افزا احداث نموده دار السلطنه خود گردانید چون سلطان معز الدین کیقباد بر اورنگ جهانبانی جلوس نموده مطلق العنان گردید بغایت غلبه شهوات جوانی

بیش و کامرانی چنان مشغول گشت کہ روز و شب جز بلہو و لعب نمی گذرانید و ہیچ بازی نبود کہ در وقتی از اوقات معینہ بآن اشتغال نورزد و بہ نقد زندگانی کہ سرمایہ ایست بی بدل اجناس بہ زل و رذل نخرد با این حال علی الدوام مست و لایعقل بسری برد و زوال عقل و خرد را تجربہ زندگانی و سرمایہ عیش و کامرانی می شمرد و القصہ سلطان بمقتضاے جوانی بغفلت در کامرانی پرداختہ خزانہ کہ اساس سلطنت بآن قویست در انعام اہل ہزل و رذل خالی ساخت و بجہل و نادانی کارہای جہانبانی بقبضۂ اختیار امیر الامرا فخرالدین گذاشت و ہم باغوای او نخسرو پسر عم خود را از ملتان طلبداشت چون او را نیافت و نمود عازم درگاہ گردید و در قصبۂ رہتک آن بیگناہ را ناحق بقتل رسانید بعد از تہ لیسر فوج مغل چنگیزی در نواحی لاہور رسیدہ دست بغارت و تاراج دراز کرد و دود و آواز نہاد مردم بر آورد و سلطان با استماع این خبر بارسلان خان جہان جہان را کہ از امرای بزرگ بود با لشکر گران بدفع این فتنہ متعین کرد و عساکر منصورہ در نواحی لاہور رسیدہ با مغل محاربہ سخت نمود بالآخر شکست بر لشکر مغل افتاد و بسیارے بقتل رسیدند و جماعہ کثیرہ اسیر شدند فوج سلطان مظفر و منصور بدہلی مراجعت نمود امراے مغول باغواے امیر الامرا فخرالدین و اتباع او بہ سیاست رسیدند و بعد این سانحہ امیر الامراے مذکور التماس نمود کہ اکثر امراے سرکار از قوم مغل ہستند آمدن مغل از ولایت باغواے این مردم است اگر با خود با اتفاق کردہ مکرے و غدرے اندیشند تدارک آن مشکل خواہد شد نا شامل این مقال مزاج سلطان از امراے مغل منحرف گشت و رخصت بقتل آنہا داد و امیر الامرا چند کس را کہ روز بقتل رسانید و خانمان آن بیچارگان تاراج بردو بعضے لوک ملبن را کہ با امراے مغل قرابت و صداقت داشتند مجوس ساختہ در قلعہ ہانسی فرستاد و خواجہ خضر را کہ از جملۂ وزرا بود و بگناہ و دروغ متہم کردہ بر خر نشاندہ تشہیر نمود بدین جہت امیر الامرا را بر جمیع امرا تسلط زیادہ از حد میسر آمد چون سلطان ناصر الدین بغرا خان در لکنوتی ہوا پرستی سلطان کہ خلف او بود و تسلط امیر الامرا شنید مکتوبے مشتمل بر شوق ملاقات بپسر خود نگاشت چون این نامہ در کیلوکھرے نزد سلطان رسید او ہم آرزومندیٔ لقاے پدر بزرگوار خویش گشت و مکتوب را بر سر دویدہ نہادہ جواب با صواب متضمن قبول مسئول و تعین موعد دیدار نوشتہ فرستاد و بعد تشخیص موعد و تعین وقت پدر از لکنوتی و پسر از دہلی عازم شدہ بر دریاے سرجو رسیدہ و لشکر ہر دو سلطان بر ہر دو کنار دریا اقامت ورزیدہ سہ روز در مشورۂ تعین وضع ملاقات و ارسال مکاتب و سفرا گذاشت آخر الامر قرار یافت کہ پسر بدرخت نشیند و پدر شرائط تعظیم بجا آورد و ملاقات نماید چنانچہ سلطان ناصر الدین بغرا خان بموجب قرار داد از دور پیدا شد نمود و در جلوگاہ از اسپ فرود آمد و بتقبیل قوائم سریر سلطنت رفت و آداب بندگی بتقدیم رسانید سلطان مغز الدین کیقباد اطاعت پدر دیدہ افعال کشید چون پدر پیشتر آمد سلطان بے تاب گردیدہ بتعظیم برخاست و استقبال نمودہ در پاے پدر افتاد و پدر سر پسر برداشتہ از کمال شفقت در آغوش مرحمت کشید و یکدیگر را در کنار گرفتہ بے اختیار گریستند حاضران نیز از مشاہدۂ این حال گریہ ہا کردند و پدر دست پسر گرفتہ بر تخت نشاند و خواست کہ پیش تخت بایستد پسر بمقتضاے سعادت مندے و اہلیت پدر را با خود بر تخت نشانیدہ با ادب پیش پنجہ شست و لوازم استکانت و نیاز و مراسم سرور و انبساط مرعی گشت بہمین اسلوب چند روز متواتر پدر بخانہ پسر آمد و رو پادشاہ با ہمدگر صحبت داشتہ مجالسہا آراستند چون روز وداع نزدیک رسید پدر بزرگوار گفت اگر پادشاہ را آنقدر فرصت نباشد کہ در زمان غلبۂ دشمن لشکریان را بآن اعانت نماید یا در ہنگام قحط و غلہ غربا و رعایا را عنایت فرماید او را پادشاہ نتوان گفت و دیگر فصائح خرد افزا و مواعظ عقدہ کشا و باب مسورے بلا و امصار و آبادے رعایاے مالگذار و قدر دانی مخلصان جان نثار و استیصال متمردان صاحب استکبار و امتیاز فرمودن فیما بین مخلصان سرتاسر وفا و دشمنان دوست نما و مصاحبت غرور مذمت حق گزارد و اجتناب از صحبت نابابان سفلگی شعار و دیگر در کلمات پسندیدہ آویزۂ گوش ہوش او گردانیدہ پسر را در کنار گرفت و ہنگام وداع آہستہ در بارۂ دفع امیر الامرا نصیحت کردہ گریان مرخص شد و بزبان راندہ بیت کاش نبودی در سر درد سر صحبت

قبضہ

بجزای

ہداشت

تا نشنوی دیده و اسیر خیال ؛ اگرچه از سیر دیگر معلوم مے شود که آمدن پدر و پسر بدریاے سرجو بقصد ملاقات بود و اما از کتاب قران السعدین که امیر خسرو دهلوے در ذکر تلاقے این هر دو پادشاه بسلک نظم کشیده ظاهر مے شود که پدر بقصد تسخیر دهلی از لکهنوتی عرف بنگاله آمده و پسر بعد اخذ اوازه دهلی عازم گشته بعد رسیدن بران در یابا هم گرصلح و ملاقات نموده هر دو بهم از کرد و دولت خود محاورت کردند بهر صورت سلطان بعد انصراف بدار السلطنته رسیده و بموجب نصائح و مواعظ پدر که بقلم آمده چند روز خود را از لهو و لعب باز داشت اما چون بحسب فطرت بچنین امور راغب و متعاود بود روزے بشبیر و شکار سوار شده میرفت یکی از زمره رقاصان که صاحب جمال وحلاوت مقال داشت در عین سواریے برخورده بعد وعاوثنائے سلطان این بیت سرائیده **بیت** سرو سیمینا بصحرا میرود ؛ سخت بیمهرے که بے ما میرود ؛ سلطان از نظاره جمال واستماع نغمه و فریب او نصائح پدر بر طاق نسیان نهاده متاع صبر و شکیب بر باد داده او را همراه گرفته و صحراے فرح افزا خیمه ها بر پا کرده بشرب مدام و سماع صوت و مقام اشتغال ورزیده از امور سلطنت غافل و عاطل گردید **بیت** هر خدنگی که زمرد آن شوخ باداز سر نازه ؛ سینه راخورد چه جگر کیست که از جان نگذشت ؛ چون کوکب عمر و دولت سلطان نزدیک بغروب رسید تغیرے در اوضاع او بهم رسیده و در هتک حرمت امرا و خونریزی مردم کوشیدن گرفت **بیت** چو بخت بد کسی راپیش آید ؛ کند کارے که کردن را نشاید ؛ **القصه** فخر الدین امیر الامرا را سلطان بزهر کشت و ملک جلال الدین فیروز را که عارض ممالک بود از سامانه طلبیده مقرر علیه امور سلطنت ساخت درین اثنا سلطان را از افراط شراب مرض لقوه و فالج بنوعے عارض گشت که از کار رفت امرا باتفاق کیومرث پسر سلطان را که خرد سال بود از حرم سرا برآورده بسلطنت برداشتند و سلطان شمس الدین خطاب دادند ملک جلال الدین بمقتضاے صلاح چند روز اطاعت آن طفلک دست نشان نموده آخر الامر باتفاق ارکان دولت طفل مذکور را مقید کرده شخصے را که پدر او تبریزی بود حسب الامر سلطان بقتل رسیده بود براے انتقام برداشته در کیلوگهرے فرستادند و رفته سلطان را کار رمقے از حیات داشت لگدے چند زده در دریاے جمنا انداخت مدت سلطنت سه سال و سه ماه از سلطان شهاب الدین غورے لغایت سلطان مغز الدین کیقباد یازده کس از اتباع سلاطین غورے مدت یکصد و یکسال و یازده ماه و هفت روز سریر آراے سلطنت بودند ؛

ذکر رجوع سلطنت بسلطان جلال الدین فیروز خلجے و انتقال پادشاهی از اتباع غوریان

سلطان جلال الدین فیروز خلجے گویند از نسل خالج خان داماد چنگیز خان است و عقل در قبول این نسبت متوقف چه دران زمان شوکت و دمان چنگیزے نه چنان بود که بنائرا و نیوکرے سلاطین هند سر فرود آرند بهر حال او عارض ممالک بود که بزبان عرف بخشی گویند بخطاب شایسته خانی سرفرازے داشت بمقتضاے رشد و کاروانی مدار علیه امور سلطنت گردید روز بروز رتبه او بلند گشت آخر قسطاط عظیم پیدا کرده باتفاق جمیع امرا سلطان مغز الدین کیقباد را از میان برداشته در سنه ششصد و نود و هجرے بر تخت رفیعه سلطنت رسید امراے موافق و مخالف طوعاً و کرهاً انقیاد ورزیدند چون اعیان شهر و عامه رعایا از زور اغب بود ند داخل شهر نگشت و بر تخت که سلاطین پیشین جلوس میکردند نشست و در کیلوکهرے بود ن اختیار کرده شهر نو و قلعه از سنگ تازگے احداث نمود چون از انکه کمال استقلال یافت وصیت نیکذاتی و خداشناسے او در اکناف گیتی مشهور گشت مردم شهر از خرد و بزرگ بجمع آمده بیعت کردند و استدعاے نزول در شهر و دهلی نمودند چون عازم شد کار پردازان امور سلطنت شهر را آئین بستند و پر تزئین رسته بازار ها پر داخته رشک نگار خانه چین ساختند سلطان بکمال شوکت و حشمت و تجمل تمام بر فیل کوه شکوه سوار گردیده با امراے نامدار و لشکر بیرون از حد شمار از کیلوکهرے روانه شهر دهلی گشت و بداطراف بازار چون ابر بهار زر افشان و در بار گذشت **بیت** درم

ریختند از کران تا کران ؛ هوا گشت ابر جواهر فشان ؛ بدین نمط و آئین سلطان داخل دولتخانه گشت و در رکعت نماز شکر ادا نموده بتخت سلاطین سابق جلوس نمود و گفت سالها پیش این تخت سجده کرده ایم و امروز پای خود بر بن مے نهیم از عهده شکر ایزدے چگونه تواینم برآمد بزبان و پیر و صغیر و کبیر لوازم نذر و نیاز معمول داشته آداب تهنیت و مبارکباد بجا آوردند کوس شادی بلند آوازه شد و هنگام شب همچنان چراغان بکمال اکثار و آتش بازے بسیار دل افروز تماشائیان گشت بالجمله بعد تقدیم مراسم جشن بانتظام ممالک پرداخت و از عدالت گسترے و رعیت پروری رعایا و برایا را از خود خوشنود ساخت خرد و بزرگ از حسن معاشرت او راضی و شاکر گشته کرر خدمت بر میان بستند و همگنان بقدر حال مواجب و جاگیر یافته هر کرا جاگیر مقرر گشت هر چند او مصدر تقصیرات شد تغییر و تبدیلی دران راه نیافت امیر خسرو دهلوے بخدمت مصحف دارے سلطان قیام داشتی و هر روز قرآن تازه آورده انعام یافتی چون ملک چجهو پرور دهٔ سلطان غیاث الدین بلبن را ولایت کڑه بدستور سابق نامزد شده بود دران ولایت قیام داشت سال دوم لوائے بنی برافراخته سکه و خطبه بنام خود کرد و با لشکر گران بجانب دهلی رو آورد سلطان باصغائے این خبر خانخانان پسر خود را با عساکر بیشمار و امرائے نامدار بدفع این شورش فرستاد و ملک چجهو شکست یافته با امرائے بلبن که رفیق او بودند بدست لشکر منصور افتاد چون اسیران را بنظر سلطان گذرانیدند بموجب حکم آنجماعه را بحمام برده سر و ریش شستند و خلعتهائے خاص پوشانیده در مجلس آورده فشانیدند و ملک چجهو را در محفه نشانیده بملتان فرستاد و فرمود که در خانهٔ نیکو او را بحرمت نگاهداشته اسباب عیش و عشرت برائے او مهیا دارند و زرا ازین نوازش درحق آن جمع واجب القمع حیران مانده سخنے درین خصوص بعرض سلطان رسانیدند جواب داد که هفتاد سال گذشته خون مسلمانی ریخته نشد الحال که پیر شده ام و ایام زندگانے بآخر رسیده چگونه بریختن خون مسلمانان اجازت دهم و چون سالها نوکرے سلطان بلبن کرده حقوق نعمت او بر گردن است امروز که ملک او را مستقر فهم اگر اعوان و انصار او را بکشم کمال بے انصافے و بیمروتے باشد خصوص که باین صورت بته پیش من آورده باشند القصه سلطان خیلے خدا ترس و رقیق القلب بود و دل مهربان داشت بآزار مورے هم رضا نمیداد میگفت اگرچه در معارک جنگ لشکرے را می توانیم کشت امّا چون کسے را گرفته و بسته پیش من آرند بقتل او نمی توانم اقدام کرد در تمام ایام سلطنت خود یکے را کشته و آن چنین بود که سیدے مولانا نام درویشے در دهلی آمده اقامت ورزیده خانقاه عظیمی بنا نموده مبلغے کلے بتعمیر آن صرف کرد و ابواب الطعام و انفاق بروے مردم کشوده هر روز هزار من میده و پانصد من ملوح و سیصد من شکر و دو صد من روغن و همین دستور دیگر مصالح خرج کردے و در روزے دو نوبت مائده کشیدے خاص و عام بران مائده حاضر شدندے و خود غیر از نان خشک تناول نکردی و از کسی چیزے نگرفتے از کثرت خرچ و مهمانداری و عدم دخل مردم براو حمل کمیاگرے مے نمودند اکثر امرا مرید او شدند حتے خانخانان پسر بزرگ سلطان هم مرید و معتقد او گردید سلطان بشنیدن این حال واز دحام مردم بر سر او و اشارهٔ مخلصان مدبر گمان داعیهٔ سلطنت بر او برده اول امرائے معتقد و مخلصانش را بهانه دور تر فرستاد و بعد ازان او را گرفته زیر پائے فیل بعقوبت کشت اتفاقاً دران روز بحکم حکیم علیم ابر سیاه و باد تند بر خاست و طوفان گرد و خاک آشکار و عالم تیره و تار گردیده موجب تعجب عالمیان گشت و دران سال باران هم نشد و در دهلی قحط عظیم رو داده غربا از شدت گرسنگی در بازارها و کوچها قالب تهی مے کردند اکثرے از فرط جوع خود را در دریاے جمنا انداخته غرقاب بحر فنا گشتند و از فقدان غلا اکثرے سگ و گربه را بر خود حلال دانستند بلکه از شدت اشتها گوشت آدم را هم مباح مے انگاشتند عباوت کیشان را پائے ثبات از جاده ورع و پرهیز نغزید و طاعت اندیشان را اعتبار ضلال و حرام متذر گردید **بیت** خون خورده همه لبسان شمشیر ؛ از گرسنگے شده رجان سیر ؛ در سنه شش صد و نود و سه مغول چنگیزے

با لشکر گران عازم پنجاب گشت سلطان با استماع این خبر با عساکر بسیار بدفع آن طائفه متوجه گردید چون طرفین بهم پیوستند مثل غلبه سلطان معائنه کرده صلح نمود سردار ایشان که از اقربای هلاکو خان بود آمده ملاقات کرد و با چند امرای دیگر مسلمان گردید سلطان او را پسر خوانده بداماد ی خود گرفت و غیاث پور مسکن ایشان مقرر گردانید چنانچه آن معموره را منصوره و مغلانرا نومسلم خواندند بعد چند گاه ملک علاء الدین را که برادر زاده و پرورده نعمت سلطان بود بولایت کڑه رخصت نمود او در کڑه رسیده باطراف ممالک می تاخت و در حدود دیوگڑه آمده فتح نموده چهل زنجیر فیل و هزار اسپ و بسیارے از طلا و نقره و مروارید و اقسام امتعه و قماشه و غیرها که آنقدر غنیمت گرفت که عقل از حصر و ضبط آن عاجز و زبر دست قوت و شوکت او زیاده گشته آثار بغی و انحراف از و بظهور رسید هر چند خواص سلطان گفتند که علاج واقعه پیش از وقوع گفته اند تا جهال که علاء الدین استقلال نیافته فکر او باید کرد و سعدی ابیات سهل چشم شاید گرفتن پیل ۔ چو پر شد نشاید گذشتن به پل ۔ کنون کوش کاب از کمر در گذشت ۔ نه آنگه که سیلاب از سر گذشت ؛

ذکر مقتول شدن سلطان جلال الدین خلجی بر دست سلطان علاء الدین بمکر و حیلهٔ آنکه از نعمت ناحق شناس بی اساس

سلطان از آنجا که علاء الدین را دوست میداشت التماس وزرا با جابت مقرون نگشت و میگفت که علاء الدین فرزند و پرورده منست هرگز بغی و عناد از و نیاید چون سلطان را اجل موعود نزدیک رسید با چندے از خواص و یک هزار سوار بجانب کڑه از راه دریا بکشتی روان شد ملک علاء الدین خبر نهضت سلطان شنیده ابین کڑه و مانکپور فرود آمد چون سلطان نزدیک رسید برادر خود را باستقبال فرستاد او در حضور رسیده بجا و عذر التماس نمود که علاء الدین هراسان و بیناک گشته میخواست که آواز ه وشت تنهائی گردد من او را ازین اراده باز آورده ام الحال که سلطان تشریف آورده اند اگر در رکاب لشکریان را مسلح خواهد دید اغلب که بدرود سلطان بگفته او چند کس را همراه گرفته و سلاح از تن آنها دور کرده در کشتی نشسته مصحف بخواند تا کشتی بکنار آب رسید سلطان از کشتی فرود آمد ملک علاء الدین آمده ملازمت کرده در پاے سلطان افتاد و سلطان از روے شفقت و مرحمت طپانچه بر روے او زده فرمود که من این همه تربیت تو نموده تر ا بزرگ گردانیدم و همواره در نظر من از فرزندان عزیز تر بوده اکنون چه شد که این همه اندیشه و وهم از من بهم رسانیده این بر گفت و دست ملک علاء الدین گرفته بجانب کشتی کشید و درین اثنا محمود سالم که از اخلاف سامانه و بشرارت و بدنفسی مشهور بود باشارت علاء الدین سلطان را زخمی ساخت سلطان زخم خورده بجانب کشتی شتافت اختیار الدین که پرورده نعمت سلطان بود از عقب در آمده سلطان را بر زمین زده سرش بریده نزد علاء الدین آورد او بر نیزه کرده در مانکپور گردانید و چند کس را از مخصوصان سلطان که در کشتی بودند بقتل رسانیده و چتر سلطانی بر سر خود برافراشته ندائے سلطنت در داد از نجا که ایزد تعالے منتقم حقیقی است قاتلان سلطان در اندک زمان ببلائے عظیم گرفتار شدند محمود سالم بعد کمتر ردتے مخذوم شده واندامش جو شیشه از هم پاشید و نیز اختیار الدین دیوانه شده بگفات بدکردار ی ماخوذ گردید علاء الدین کامر نعمت اگرچه بر تخت فرمانروائی نشست امّا بپاداش این کردار زشت گرفتار گشته نسل و اولاد او نشان او نماند مدت سلطنت او هفت سال و یک ماه و بست روز ؛

ذکر رجوع سلطنت بسلطان علاء الدین خلجی برادر زاده و داماد سلطان جلال الدین

سلطان علاء الدین برادر زاده و داماد سلطان جلال الدین خلجی بعد از آنکه سلطان جلال الدین بقتل رسید سلطان با شصت هزار سوار راهی گشته در دهلی رسید امرائے خرد و بزرگ اطاعت کردند در سنه شش صد و نود و هفت هجرے سریر سلطنت و فرمانروائی بملبوس خود بیاراست و کوشک لعل را دار السلطنت گردانید و دست بذل و نوال کشاده امراء و غیره مردم را بقدر حال هر یک مورد عنایت گردانید و در عهد و بهر کوچه و بازار سیل شراب سرمایه خرابی مردم بود بعد چند گاه چهل هزار سوار بسرداری الغ خان و ظفر خان برای دفع مکل این طایفه

پسران سلطان جلال الدین که بعد قضیهٔ پدر از دهلی گریخته بملتان رفته بودند متعین ساخت **بیت** سر وارث ملک تا بر تن است ؛ تن ملک را فتنه پیراهن است ؛ امرای مذکور رفته ملتان را محاصره کردند پسران سلطان مرحوم تاب نیاورده بوساطت درویش حقیقت اندیش شیخ رکن الدین قدس الله سره آمده ملاقات کردند الف خان بمقتضای اهلیت و مردمی شرائط تعظیم تقدیم رسانیده آنها را همراه خود بدهلی آورد سلطان ناحق شناس بے رحمی کرده در چشم هر دو مرید زاده خود میل کشیده محبوس گردانید بعد ازان بر سر گجرات لشکر عظیم متعین فرموده بجاد ایسیار آن ولایت را مفتوح ساخت و بت سومنات را دهلی آورده در مدخل قصر و در پیش خلائق گردد و در سال دوم لشکر مغل از ماوراء النهر در حوالی دهلی رسیده شهر را محاصره کرد خلائق کثیر از قصبات و قریات و شهرها هجوم کرده در مساجد و محلات و کوچه و بازار جای نشستن نماند و راه کوچا مسدود شده همه چیز گرانی گرفت سلطان مستعد شده بجنگ پیش آمد و بعد مقابله و مقاتله مغل منهزم گشت و آتش فتنه و فساد منطفی گردید چون سلطان از اطراف ممالک خاطر جمع نمود و شر هیچکے در سلطنت و خزائن ندید و اکثر بلاد هم تسخیر درآمده قوت و کمنت کمال بهم رسید خیالات فاسده بخاطرش راه یافته قاصد آن شد که دین و شرعی از پیش خود اختراع نماید و بعضے از امرای خود را چیده چهار یار گزیده اند و نیز میخواست که دهلی را بهیکی از معتقدان خود سپرده مانند سلطان سکندر روم بتسخیر اقالیم سبعه پردازد و فرمود تا اورا اسکندر ثانی در خطبه خوانند و در سکه نیز همین لفظ داخل کردند اصحابان و مقربان مجلس رایاراے آن نبود که در خلاف مرضی او بر زبان توانند آورد و همگنان بملاحظه درشت خوئی و خشن مزاجی او سخنان واهی او را تصدیق نموده بر علو همت و بلند پروازی او تحسین مے نمودند ملک علاء الملک که از امرای بزرگ بود و پیش سلطان اعتبار تمام و درست کردارے و راست گفتارے شعار داشت سخنان سنجیده تقریرات عقلی و نقلی پیش او بیان کرده اجتناب از اضداد شریعت و دین و خرابی ملک و سلطنت و ندامت دنیا و آخرت بسبب این خاطر نشان او کرده چون فهمید که ازین کار باز نمیدارد بعنایت پروردگار صورت نمی تواند گرفت ازین اراده فاسده تجنب نمود ملک مذکور در باب تسخیر اقالیم گفت که اگر سلطان دهلی را گذاشته باقلیم دیگر بر رود و مدتے دران طرف بگذرد یا به ناکاے مزاحمت روے دهد معلوم نیست که سایر نائب باشند اطاعت نمایند یا تمرد و در زمان دین زمانه را با زمانه سلطان سکندر روم برابر نتوان سنجید اول مثل ارسطاطالیس وزیرے باید مجهز ساختن بعد ازان لشکر بهائے دیگر باید پرداخت با نفل بلاد هندوستان مثل رنتهنپور و چتیور و چندیرے و جانب شرقیه تا آب سرجو و سوالک تا لمغان که مامن متمردان و کهف دزدان و راه زنان است تسخیر باید کرد و سامانه و دیپالپور و ملتان که راه ورآمد مغل است مستحکم باید نمود و از مداومت شراب و شکار اجتناب باید ورزید چون قول ملک علاء الدین ملک فروغ راستی داشت و در دل سلطان اثر کرد و بخان اورا پسندیده برعقل و دانش او آفرین کرده ازاراده احداث دین و تسخیر اقالیم سبعه منصرف گردیده و با نتزاع ممالک هند توجه نمود چون دران زمانه تیمور ولیواز نسل رای تچهور الواے تکبر در رنتهنپور سے افراخت سلطان بجانب او نهضت فرمود روزی در اثنای رام شکار تمرغه اشتغال در زید اکتائی خان برادر زاده سلطان قصد عم خود کرده بدو تیر او سلطان مجروح گشته بر زمین افتاد سلطان را که بر زمین افتاده بود مرده انگاشته در لشکر رسید و بر تخت نشست و آوازه انداخت که سلطان را به قتل رسانیدم سلطان که از کثرت درد زخم بیهوش شده بود در ساعت بافاقه آمده زخم خود بست و جانب لشکر شتافته چون لشکریان او را بر آن حالت دیدند متعین گردانها متهار خته سراو سابر یده آورده و نیز دو برادر زاده دیگر سلطان که در بداؤن بودند و حاجی مولانا سے هر کس در دهلی بغی ورزیدند اخراج باستیصال شان رخصت کرد آنها بے جنگ و جدال دستگیر شده برادر زاده با میل در چشم کشیده و حاجی مولانا را بقتل رسانیدند القصه سلطان در رنتهنپور رسیده قلعه را محاصره نمود و بعد مدت آن قلعه مفتوح گردید و تیمور دیو راکه با قوم

وقبیله او قبل درآورده بدہلی بازگشت بعد ازان قصد قلعه چیتور مصمم نمود چون سلطان شنید که رائے رتن سین مرزبان چیتور پدماوت نام زنے نازنین معروف به پدنی در مشکوے خود دارد با استماع خصائص حسن وصورت وسیرت او فریفته گشت به بیت نه تنها عشق از دیدار خیزد به بسا کین دولت از گفتار خیزد به در آید جلوهٔ حسن از رهگوش به زجان آرام بر باید زدل هوش به بالجمله سلطان از وفور آرزو کسان خود بطلب آن نازنین ماه رو نزد رائے رتن سین فرستاد رای مذکور که نیز همین طور بر وعاشق گشته بمحبت وجوے بسیار وتحمل رنج اسفار وآوارگے از یار ودیار اورا بدست آورده نزد تعشق یا اومی باخت چنانکه از حسن وجمال پدماوت وعشق ونیاز رتن چند درین جزو زمان هم بالسنه وافواه مردم افسانه است از استماع پیغام سلطان چون آتش برافروخت وخرمن صبر وتحمل او پاک بسوخت فرستاده سلطان را استخفاف بسیار نموده منصرف ساخت چون کسان سلطان بے نیل مقصود مراجعت کرده حقیقت حال او را بعرض رسانیدند سلطان از مشاهدهٔ رائے رتن سین غضب ناک گشته بقصد استیصال رتن چند وتحصیل وتسخیر قلعه چیتور ویدماوت برسر رای مذکور شتافت چون قلعه چیتور درحصانت ورصانت مشهور است رتن سین باستظهار قلعه وشکر زیاده بجنگ گردید وسلطان در پایان حصار رسیده مرکز وار فرو گرفت وتدابیر قلعه گیرے انچه بالقوهٔ سلطان بود بتقدیم رسانید. اما فائده بران مترتب نگشت چون محاصره بامتداد کشید ومحاربات سخت درمیان آمده لشکر بسیار از طرفین تلف گشت بالضرور صلحے درمیان آمد ونیابر ملاقات یکدیگر گذاشته شد اول سلطان در قلعه رفته مهمان رائی گشت واز فرط جرأت وجلادت راجه را ازجاے او برداشته بجیتی وچالکی وعجلت وآورد چنانچه سابقاً اشاره بآن شد وبروایتی ضعیف بعد آن رائے بموجب قرار داد پیش سلطان آمد بمجرد آنکه رائے در مجلس رسید سلطان از عهود ومواثیق برگشته رائے را مقید کرده نزد خود داشت ورائے او پدماوت منحصر گردانید آن زن که باصابت رائے برشوهر خود رتن سین تفوق داشت باستماع این خبر درباب استخلاص شوهر فکرے اندیشیده سلطان را نوید وصال خود فرستاد ویک هزار شش صد محفه مرتب ساخته در هر محفه دو مرد آزما جاے داده یراق وسلاح آهنارا نیز درهمان محفه ها پنهان گذاشته ودو باهر محفه بهاے دو خدمتگار همین قسم مردان کارگذار تعین نموده دو هزار سوار بطریق پرقه همراه محفه ها مقرر گردانیدند که چون هشت هزار وچهار صد بهادران جان نثار معه دو شند ومحفه خالے بتکلف تمام کسوارے پدماوت منظون نموده بودند درمیان محفه ها کرده روانه لشکر نمود ودخود در شبستان عفت خود آرمیده منتظر بشارت فتح نشست سلطان که ما الامال آرزوے وصال متقطش این زلال بود باستماع مژدهٔ مقدم بهجت توام آن ماه جبین منبسط وفرخناک گشته از هر منزل ومقام خبرش می طلبید تا آنکه محفه هاے جملی قطع مراحل نموده ورحوالے معسکر رسید سرداران لشکر تلبقین آن زن پرفن وفراست آموز زبان او بسلطان پیغام کردند که چون در عقد مناکحت رای رتن سین مدتے در تصرف او بوده ام الحال که سلطان خواستگارے من نمود بران ضیفه لازمست که از رائے بے رائے خود بهر صورت خیتے حاصل کرده در خدمت سلطان حاضر شوم امیدوارم که برائے دو سه ساعت رتن چند نزدیک محفه این مستمنه آید تا باو کلمه چند متضمن بهبود حال وتآل خود وآن بے خرد گفته بشرف حضور مشرف گردم چون سلطان آرزومندان روزها بود بلا تامل رائے راز مضیق زندان تا محفه جملی پدماوت همراه کسان خود فرستاد چون رائے بلشکر خود ملحق گردید جوانان شجاعت نشان کسان سلطان بجنگ پیش آمده اکثرے را قتل در آوردند سلطان براین قضیه آگاهی گشته سوارے نموده وآتش کارزار مشتعل شد بسیارے از طرفین علف تیغ آتشبار گشتند ورای رتن سین قالو یافته از جنگ گاه برآمد ومسکن خویش راهی گشته بخیریت وسلامت وچیتور رسید القصه سلطان بعد وقوع این امور خود قوت ندید که از رائے رتن سین انتقام بگیرد وبتسخیر چیتور لشکر کشد یا با وجود قدرت عمداً تغافل کرده بعد زمانے بے سیر باز لشکر کشیده وکارنا ساخته برگردید چون باز

عازم شدن سین از محاربات متواترہ بستوہ آمدہ بار سوم خواست کہ راہ آشتی کشادہ بمفت کروہے قلعہ آمدہ سلطان را دید پادشاہ اورا از ہم گذرانیدند در اول ارسین یکی از خویشان و نداو سپرے برنشست و سلطان قلعہ را فروگرفت ارسین درین جنگ کشتہ شد و قلعہ مفتوح گردید باد دیگر زنہا بضابطہ نہاد از فرط غیرت خود را سوختہ خاکستر گردانید بود تسخیر این قلعہ در انفراغ بال روے از ندا پرسید کہ باعث آفات و حوادث در ملک چہ باشد التماس کردند کہ سبب ظہور آفات چہار چیز است اول بخوے پادشاہ از نیک بد احوال خلائق دوم شرب مدام علی الدوام نیز معین غفلت و بے خبریست سوم سازش امرا یکدگر چہارم کمنت و شوکت ارذل سلطان ازین سخنان متاثر گشتہ فی الحال از شراب توبہ و تائب گردید کہ از تمام ولایت رواج شراب برخاست از مردم کسیکہ باوجود منع جرأت بر خوردن شراب می نمود بقتل میرسید مال و ملک مردم ارذل در خالصہ گرفت تا رفع فساد گردید امرا را از اختلاط یکدگر باز داشت و خود با مور جہانبانی پرداختہ مراسم خبرداری بجا آوردہ ضابطہ چند در باب بازیافت محصول بحکم مساوات و کاہندپٹواری و عدم خیانت اہل قلم و عمال اختراع نمود چودہریان و مقدمان را کہ مال ریزہ رعایا تصرف می نمودند آنچنان ضبط کرد کہ دماے از رعایا کنے توانستند گرفت بلکہ نوعے خراب شدند کہ زنان شان در خانہ مردم مزدوری کردہ قوت حاصل میکردند نرخ غلات بحضور خود بنوعے مقرر کرد کہ در عہد سلطنت او ہمیشہ یک نرخ ماند و کمی و زیادتی دران روی نداد و نرخ و قیمت پارچہ و اسپ و غیر ذلک بر وجے تقریر یافت کہ بایع و مشتری خسارتے نرسد و داغ اسپ و فاک چوکی و واقعہ نگارے اختراع کرد و چند مرتبہ لشکر جنگیز خانے کہ از ماوراء النہر و نواحی دہلی آمدہ شکست خوردہ میرفت اکثر مردم را یذا و اضرار آنہا نمیرسید یک دو بار در زمان او ہم چنین رو نداد بالآخرہ سلطان نیچی تہانجات بر سر حدود و مجاہد لشکر مغول بوضع شایستہ نشانیدہ گذاران زمان بانا فواج مغول تعرضے بمملکت ہندوستان نتوانست نمود و شیخ نظام الدین معروف باولیا در زمان او بود اگرچہ سلطان در ظاہر با شیخ ملاقات نمے کرد اما بارسال رسل و رسائل و تحائف و ہدایہ رسم اخلاص می سپرد و فتوحاتیکہ در اطراف بممالک ہند و دکن سلطان را میسر آمد و احداث عمارات و ذخائر خزائن در کمال و فور کہ در عہد او صورت گرفت ہیچیک از سلاطین ہند را دست نداد و نظم و نسق سلطنت و ضوابط و قوانین آن را نبوعیکہ او استحکام و تشیید داد دیگرے را ازاشال و اقران او میسر نبود و زیرای روشن ضمیر بلند فطرت و امرائے قوے دست صاحب شوکت و شعرائے صاحب سخن و مورخان خبیر و منجمان روشن ضمیر و رمالان دقیقہ رس و طبیبان مسیحا نفس و ندیمان آداب دان و مصاحبان روشن بیان و اصحاب غناو نغمہ و دیگر ہنرمندان ہر فن در عہد او فراہم بود و شیخ قطب الدین و شیخ نظام الدین معروف باولیا و شیخ صدر الدین عارف و شیخ رکن الدین ملتانی در زمان او بودند و ملک الشعراء ہندوران زمان امیر خسرو دہلوے بود ہزار تنکہ مواجب از سرکار پادشاہے مے یافت و خمسہ تمام سلطان در سلک نظم کشید ملک نائب وزیر مدار علیہ و وکیل السلطنۃ و منظور نظر سلطان بود گویند قابو یافتہ سلطان را مسموم گردانید و بعضے گفتہ اند کہ بزحمت استسقا انتقال نمود مدت سلطنت او بست و سہ سال و سہ ماہ

ذکر رحلت سلطان علاء الدین و رجوع سلطنت بشہاب الدین پسر اصغر او

سلطان شہاب الدین بن سلطان علاء الدین چون ملک نائب مسلط بود از تمامے پسران سلطان شہاب الدین را کہ خرد سال بود برگزیدہ در سنہ ہفتصد و بست بر تخت سلطنت اجلاس فرمود ہر روز از حرم سرا بیرون آوردہ بالاے بام ہزار ستونے بر تخت نشاندہ بار دادے و خود با انتظام مہام قیام و رزیدے بعد انفراغ آن طفل را اندرون فرستادے چون بسر شت بود در فکر برانداختن خاندان سلطان علاء الدین در آمدہ با خاصان خویش مشورت نمود و خضر خان و شادی خان

را کہ برادر غیر مادری سلطان بود بند بیل در چشم کشید و مادر خضر خان را در قید کردہ نقد و جنس او را خود متصرف گشت و مبارک خان برادر حقیقی سلطان را در قید لنگا ہداشت ارادۂ قتل او با میل کشیدن در چشم نیز داشت چون ارادۂ الٰہی بران رفتہ بود کہ او سریر آرای سلطنت گردد و داعیۂ آن بداندیش پیش نرفت بنا بر تسلطے کہ داشت سلطنت را از خود دانستہ غیرے را بخاطر نمی آورد و دور اندیشی را بکار نمی فرمود و اوقات بشرت صرف اوقات می نمود از جملہ آنکہ دائم الخمر بود و شراب را با فراط رسانید اگرچہ می خواران ہوا پرست و نفس پرستان بدمست برای شراب عدید فوائدے گفتہ اند و وصف آن در دفتر ہا نوشتہ اند اما فی الحقیقۃ آبی است آتش افروز در بوستان ہستی و آتشیست شعلہ افروز در مدہوشی و بدمستی کار فرمائے خونریزے و جفا کاریست چمن آرای بوالہوسے و بدکرداری بر ہمزن معرکۂ عقل و دانائی انجمن آرائی بدگوئی و ہرزہ درائی پردہ بر انداز حیا و شرم نگونسار سازِ رایت مدارا و آزرم نیاوزندگی را آلبست و خرمن ہستی را آتش چراغ خود را با دست و چشمۂ دولت را خاک آتش اشتہا را فرو مے نشاند و جو بار زندگی را خشک میگرداند و رویتا بدنام و در آخرت ناکام میسازد از کار و نیا باز میدارد و عقوبت عقبیٰ بارمے آرد اگر بادہ پیمائی نیک است اہل ارتکاب چرا باخفا می نوشند اگر بد است در استعمال آن چرا سے کوشند و ہچنان در قمار بازی کہ مذموم ترین کار ہاست تفنیح اوقات نمودی و بشطرنج بازی شاہ بودی کار دانان دانشور و ہوشیاران خرد پرور ملاہے و ملاعب چنین را ہنگامیکہ طبیعت از امور مرجوعہ ملال و کلال گیرد و ماندگے پذیرد برائے تنبیہ و استعداد مزاج بکار ہائیکہ باید تجویز نمودہ اند ایا ملیان آنرا مشاغل لذیذہ عظیمہ دانستہ گرامی اوقات خود بیگانگان دران مصروف میدارند خصوص بقمار سولہی کہ یکی از اعمال اراذل است بر بام ہزار ستون با خواجہ سرایان درگاہ بیشتر اشتغال داشتے چون ایرا از دست ملک نائب بجان آمدہ بودند باہم اتفاق کردہ او را بقتل رسانیدند و سلطان را دستگیر کردہ در گوالیار محبوس گردانیدند مدت سلطنت او کہ محض برای گفتن بود سہ ماہ و چند روز شد

ذکر رجوع سلطنت بسلطان قطب الدین مبارک شاہ برادر کلان شہاب الدین

سلطان قطب الدین مبارک شاہ معروف مبارک خان برادر حقیقی سلطان شہاب الدین بن سلطان علاء الدین کہ با غوائی ملک نائب در زندان بود امرا باتفاق یکدیگر بعد قتل ملک نائب و حبس سلطان شہاب الدین او را از زندان برآورده در سنہ ہفتصد و ہشت سریر آرای سلطنت گردانیدند سلطان از نجابت کہ چند گاہ در زندان بود بکجروی جلوس براورنگ جہانبانی نمود و ای احسن کما احسن اللہ الیک تمام زندانیان را کہ در دہلی و قلعجات دور و نزدیک ممالک محروسہ او محبوس بودند حکم خلاص داده مناشیر باطراف بنام حکام اطراف بخصوص فرستاد چون نوجوان و ناتجربہ کار بود کامیابی سلطنت و مستی دولت و سیلاب شراب دشمنان باو نفس خوش آمد گویان چراغ خرد او را فرو نشانیدند و دیدہ حقیقت بین او را تاریک و بے نور گردانید بمقتضائے ہوا پرستی حسن نامی خدمتگار بچہ را کہ در حسن صورت و جمال ظاہر نظیر نداشت منظور نظر خود ساختہ شقیقۂ و فریقۂ او گردید ساختے بے او نمی بود او را خرو خان خطاب داده بمنصب و زارت سرفراز گردانید این پایۂ بلند و رتبہ رفیعۂ ارجمند چنان نیست کہ اجلاف و ارذال را دران نصیبی باشد بلکہ عموماً اشراف و اعالی ہم سزاوار آنکار نتوانند بود اقتدار آن نابکار اساس دولت سلطان را از پا افگندہ بلکہ بنیاد و خاندانش بر کند و سلطان بمشورۂ آن بدگہر خضر خان و شادی خان برادران علاتی خود را کہ ملک نائب میل در چشم آنہا کشیده در گوالیار محبوس نموده بود مع سلطان شہاب الدین برادر حقیقی خود کہ او نیز ہمانجا قید بود بقتل رسانید و از نجمت کہ خضر خان مرید شیخ نظام الدین معروف بولیہ بدایونی بود در طعن و رحق شیخ مذکور ہم بر کشود و عداوت او نصب العین خود گردانید مردم را از آمدن بمنزل شیخ منع کرد شیخ ناچار ہم راکہ با شیخ نظام الدین مخالفت داشت بتقرب خود اختصاص داد و بار یافتہ درگاہ سجانے شیخ رکن الدین ملتانی راسلطے الرغم شیخ نظام

طلبیدا شت از غرور جوانی باکس مشورت وسخن احدی گوش نمیکرد اگر کسے سخنے متضمن دولت خواہی وغیر اندیشی گفتی بدشنام مخاطب شدے وامرا را باندک گناہ بلکہ بعضے را بگینا و تعزیر وتعذیب نمودہ بقتل رسانیدے ولباس وزیور زنان پوشیدہ در مجلس آمدے واراذل مسخرہ پیشہ را بالاے کوشک ہزارستون طلبیدہ با امرای کبار بطریق ہزل ومطائبہ اہانت واستخفاف کردی ودائم الخمر بودہ ازپس وپیش خود خبر نداشتی بود چندے ظفر خان حاکم گجرات راکہ ازامرای جلیل القدر بود درحضور طلبدا شتہ باغوای خرد خان بقتل رسانید وبجاے او خرد خان را حکومت گجرات کہ وطن قدیم او بود دادہ رخصت نمود او در گجرات رفت چون استقلال کمال ہم نرسانید بمقتضاے سفلہ نشی وتنگظرفے ارادہ نمود امرای معتبر درین باب با او ہمداستان نشدند خرد خان نظر بر آنکہ مبادا پردہ از روی کار او برخیزد باستعجال از گجرات در دہلی آمدہ شکایت امرا بحضور سلطان نمود سلطان احمق رضا جوئی او نمودہ اکثرے ازامرا را بکمی مناصب وعزل از خدمت معاتب ساخت اگر کسے از مصاحبان سلطان حرفے نا ملائم در بارۂ خرد خان بعرض سلطان میرسانید پذیرائی نمییافت وسخن مذکور پیش خرد خان گفتہ گوینده را زجر وملامت مے کرد ومعاتب می ساخت بدین سبب تمامے امرا مغلوب وخرد خان غالب گشتہ درحصول مراتب گرم تگ ودو بودند از راہ مکر وغدر بعرض رسانیدند کہ چون ہمہ وقت درحضور بخدمت قیام مینمایم وشبہا در آتش خانہ مے گذرانم بعضے از اقارب من کہ بامید مراحم سلطانی واراذہ ملاقات باکمترین از گجرات آمدہ اند در بانان دولت خانہ شبہا مے گذارند کہ اندرون آیند سلطان فرمان دادتا کلید ہاے دولت خانہ حوالہ خرد خان کردند وفرمود کہ از تو وبرادران تو معتمد تر کیست اہتمام دولت خانہ ابہذہ تو باشد القصہ چون بیرون ودرون درگاہ سلطان بتصرف او درآمد برادران او فوج فوج وحوق حوق بایراق واسلحہ شب وروز بے محابا در دولت خانہ آمد ورفت داشتند وقابوی وقت مے طلبید تا آنکہ بر ہمہ کس ظاہر شد کہ آن سیہ درون در پے کار ست اما بخوف آنکہ اگر التماس نمایند سلطان گونیدہ را گرفتہ باد خواہد سپرد وکارش تمام خواہد شد یکبارگی دم نمیزد تا روزے قاضی خان کہ در نومیسانیدن استاد سلطان بود از جان گذشتہ ونجون خود دست شستہ نیکو خواہی وسلامتی جان سلطان وخیریت بلاد وعباد در اطلاع دانستہ ارادہ ہاے فاسدہ بعرض سلطان رسانیدند لیکن سودے بران مترتب نشد بلکہ معاتب گشتہ جواہے درشت شنیدند وسلطان خرد خان را بمساعیت او آگاہ گردانید آن مکار تبکاف گریان گشتہ گفت لبسکہ سلطان بحال من عنایت دارند نزدیکان درگاہ بر من حسدی برند ووجوہ مرا بنی خواہند امروز یا فردا مرا متہم ساختہ بکشتن خواہند داد سلطان را گریۂ اوا ثر کرد وادرا در کنار گرفتہ گریہ ہا نمود ودلاسلی او بسیار نمود وفرمود کہ اگر تمام عالم یک زبان گشتہ بگوئی تو نمایند پذیرائی نے تواند یافت بعد چند گاہ چون ربعے از شب گذشت قاضی خان کہ محافظت درگاہ بعہدۂ او بود از بام ہزارستون فرود آمدہ در تفحص حال دروازہ گردید خرد خان از پیش سلطان آمدہ قاضی خان را بسخن مشغول ساخت درین وقت جایز نام برادر خرد خان رسیدہ قاضی خان را زخم خنجر پر خاک ہلاک انداخت وخربوزہ مردم برخاست چون غلغلہ بگوش سلطان رسید سبب غوغا پرسید خرد خان آمدہ بعرض رسانید کہ اسپان طویلہ خاص داشتہ باہم جنگیدہ اند این غوغاے اوست ورنجال جایز مذکور با جمعیت تمام متوجہ ہزارستون شدہ پاسبانان را بقتل رسانید سلطان بر حقیقت واقف گشتہ بجانب حرم شتافت خرد خان از عقب او دویدہ موے سر سلطان را گرفت وباہم در آویختند در آن وقت جایز مذکور رسید وپہلوے سلطان را بخنجر شگافتہ بر زمین انداخت وسر آن مظلوم را از تن جدا کردہ از بام ہزارستون بزیر افگند واندرون حرم رفتہ شاہزادہ فرید خان ومنگو خان پسران علاء الدین را کہ صغیر السن بودند بجبر وستم از مادران جدا کردہ گردن زدند ودست بتاراج کشادہ انچہ یافتند گرفتند وبعضے امراد ملازمان سلطان را کہ مخالف بودند ہمان وقت بدست آوردہ بقتل رسانیدند واکثر یہ اورہمان شب طلبدا شتہ بر بام ہزارستون نگاہ داشت ابیات سرنا کسانرا بہ افراشتن

وزایشان امید بهی داشتن ؛ سر رشتهٔ خویش گم کردن است ؛ بجیب اندرون مار پروردن است ؛ وگرزندگانی توقع مدار ؛ که در جیب و دامن دهی جاے مار ؛ دران حال یکی از علما گفت که سلطان علاء الدین خاندان عم دولت خود جلال الدین را برانداخت الحال اگر خاندان او هم برافتد محل تعجب نیست بیت نکو رائیک بد را بد شمار است ؛ بپایداش عمل گیتی بکار است ؛ مدت سلطنت چهار سال و چهار ماه از سلطان جلال الدین تا سلطان قطب الدین چهار تن مدت سے و چهار سال و یازده ماه جهانبانی کردند ؛

ذکر رجوع سلطنت به خردخان حرام نمک الملقب بسلطان ناصر الدین

سلطان ناصر الدین عرف خردخان مشهور بحسن بعد قتل سلطان قطب الدین مبارک شاه سکه و خطبه بنام خود کرده بسلطان ناصر الدین ملقب گشت و حرمهاے سلطان را در میان برادران قسمت نموده منکوحهٔ سلطان را در نکاح خود آورد و چون اکثر برادران او هنوز بدولت اسلام تنزل ننموده در سوم هنود رونق و رواج یافت بیت چو باد خزانے در آید بباغ ؛ زمانه دهد جاے بلبل بزاغ ؛ غازی الملک که از امراے کبار سلطان علاء الدین و صاحب الوس و جمعیت بود حکومت دیبالپور داشت فخر الدین پسر او که در حضور بود بانواع حیل از دست خردخان رهائی یافته نزد پدر رسید و او را برپا جاے حرام نمکی خردخان و کشته شدن سلطان واقف گردانید غازی الملک باتفاق ملک بهرام حاکم ملتان و اوچ کر انتقام محکم بسته با لشکر بیکران متوجه دهلی گشته نزدیک رسید خردخان افواج آراسته آماده جنگ گردید و آتش محاربه مشتعل گشت خردخان مع کسانیکه در قسمت حرمهاے سلطان قطب الدین شریک بودند همه بقتل در آمدند و غازی الملک باتفاق ملک بهرام حاکم ملتان و اوچ بعد از فتح در کوشک هزار ستون رسیده تجزیت سلطان قطب الدین و برادرانش پرداخت بعد انفراغ فاتحه خوانده مجلس ماتم را بانجام رسانیدند چنانچه امیر خسرو بزبان پنجاب معاملهٔ جنگ ملک غازی الملک با ناصر الدین گفته و آنرا بزبان هندوار گویند مدت سلطنت ناصر الدین خردخان چهار ماه و چند روز ؛

ذکر سلطان غیاث الدین غازی الملک

سلطان غیاث الدین غازی الملک پدر سلطان ترک نژاد و باسم ملک تغلق از غلامان سلطان غیاث الدین است و مادرش از قوم جب پنجاب چون نجت او بیدار بود بقوت شجاعت و مردانگی و فراست و فرزانگی درجه گرگتاماراے نامدار سرافرازے یافته در عهد سلطنت سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین پیش آمد و درینولا که بمقتضاے ولاورے بپاس گزارے نعمت خردخان نمک حرام را بقتل رسانیده انتقام خون ولی نعمت گرفت بعد انفراغ از مراسم تعزیت در همان مجلس بآواز بلند گفت که من پرورده نعمت سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین ام و بجهت ادای حقوق نمک کافرنعمتان را کشته ام از فرزندان و اولاد آن هردو پادشاه هرکس که مانده باشد حاضر سازند تا او را بر تخت نشانده باین همه کس که اجتماع دارند کمر خدمت بربندم درصورتیکه از اولاد آن هردو پادشاه هیچکس نمانده باشد هرکرا لائق دانند بسلطنت بردارند حاضران یکدل و یکزبان گفته بعرض رسانیدند که از اولاد آن هردو پادشاه احدے نمانده و تو حق نعمت بجا آورده انتقام خون ولی نعمت گرفته الحال لائق پادشاهی غیر از تو دیگرے نیست و تمامی امرا باتفاق بیعت کرده مراسم تهنیت و مبارکباد بجا آوردند و بر سریر خلافت اجلاس داده زمین خدمت بوسیدند القصه در سنه هفتصد و بست و پنج هجرے سلطان بر سریر سلطانی جلوس نموده جیغه جهانبانے بر سر و سکهٔ پادشاهے بر سیم و زر زد و خطبه بنام خود خوانده در کوشک لعل بودن قرار داده حلاے عدل و انصاف در داد و فتنه هاے بیدار شده باز در خواب رفت و کار جهاندارے را رونق تازه پدید آمد بیت

نظام حال زمانه قوام کار جهان ؛ تمام گشت باقبال شهریار زمان ؛ از بقیهٔ عیال و اقربا ے سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین هرکس که هر جا بود تفقد احوال او نموده وظائف و ادرارات براے او مقرر گردانید و امرا را بمناسب حال هرکدام اقطاع

مرحمت کرده اکثرے را رخصت نشستن در حضور داد و زر هائی که خرد خان در حالت سکر و اضطرار بمردم اثیار فرموده بود باز یافت کرده داخل خزانه ساخت هر کرا در ایصال این قسم زر تعاون نمودے بشدت تعذیب گرفتار آمدے و آنچه خرد خان به لشکریان داده بود یکساله در مواجب ایشان وضع نموده باقی را در دفتر فاضلات بنام آن جماعه نوشتند و در سنوات مستقبله بتدریج در علوفه آنها حساب کردند در مواجب مردم که در زمان سلطان قطب الدین تفاوت راه یافته بود در نیولا بمقتضاے عدل و انصاف سویت پدید آمد و در داغ اسپ و قسمت جاگیر هم که لک و نام تردد بلغے از مملکت برافتاده راه آمد مغل نوعے مسدود گشت که در عهد سلطان اصلا خیل رو بهندوستان نکرد و بساختن عمارات رغبت داشت قلعه لعلک آباد در نزدیکی دهلی باستحکام تمام بنا کرد و خیل نیک ذات و ملکی ملکات بود بیشتر اوقات بعبادات صرف نمودی و گرد منکرات نگشتے در رفاهیت رعایا و برایا و آبادے بلاد و امصار و امنیت مسالک و مشارع و عبور و مرور تاجر و مسافر دار زانی نرخ غلات و ضبط حاصلات موافق عهد و قرار و تادیب مفسدان و متمردان و تنبیه زورداران و رهزنان مساعی جمیله بکار بردے بعد از چند گاه سلطان بر سر لکهنوتے عرف بنگاله رفت و ران ولایت ناصرالدین ولد سلطان غیاث الدین بلبن پدر معزالدین کیقباد حکومت داشت چنانچه مذکور شد سلطان حقوق نمک آن خاندان بجا آورده از روے قدردانی آن ولایت را بدستور سابق بر ناصرالدین مسلم داشت و ازانجا بجانب ستارگام نهضت نموده بر سپاه و شاه عالم آنجا که از بسیارے خیل و خشم دم استقلال میزد بعد محاربه بسخت فتح و ظفر یافت و بهادر شاه را دستگیر کرده ازانجا بهزیمت رفت و ظفر برگشت و قلعه تربهت که نهایت متین بود تسخیر و سر آورد و القصه سلطان بفتح و فیروزے ازان سمت مراجعت بدارالملک دهلی نمود شاهزاده الغ خان عرف فخرالدین جونا که در تخنگاه نائب مانده بود در سنه که وبه تغلق آباد قصے مطبوع برائے ضیافت سلطان عجاله احداث نموده لوازم ضیافت مهیا کرد سلطان بعد رسیدن دران قصر فرود آمده مجلس آراست و گوناگون طعام در رنگارنگ نعمت برمائده کشیدند چون از تناول انفراغ حاصل شد مردم برائے دست شستن بسرعت بر آمدند سلطان دران قصر نشسته دست سے شست که سقف آن خانه فرو نشست و سلطان با پنجکس دیگر دست از جان شست بعض ارباب سیر نوشته اند که الغ خان عمارت آن قصر را کم ضرور بنود عمدا چنین ساخته و تعمیه دران بکار برده بود تا کار سلطان باتمام رسد و صدر جهان گجراتے در تاریخ خودی نویسد که الغ خان آن عمارت از طلسم برپا داشت چون طلسم را بعد ورود سلطان بشکست آن عمارت از پا افتاد و حاجے قندهارے نوشته که در وقت دست شستن سلطان ناگاه برق افتاد و آن قصر فرو نشست و بعضی نگاشته اند که سلطان فیلان کوه شکوه از بنگاله آورده بود برائے تمردان بشاهزاده الغ خان حکم کرد که آن فیلان را بدوانند چون عمارت قصر تازه بود از صدمه دویدن فیلان از پا در آمد بعضے مینویسند که در انوقت زلزله عظیم آمد و آن قصر افتاد و بهر صورت شیخ رکن الدین ملتانی برائی ملاقات سلطان دران قصر رفته بود بمرد و یا در برخاستن سلطان استعجال می نمود و اسلطان فهم نکرد و چون شیخ برخاست قصر بر سر سلطان فرو نشست و الله تعالی اعلم بالحق والصواب و نیز میگویند که چون سلطان از شیخ نظام الدین معروف باولیا بسیار آزرده بود بعد نزول دران منزل بشیخ پیغام کرد که هرگاه من داخل دهلی شوم شیخ ازان شهر بدر رود و در جواب گفت که هنوز دهلی دور است و این لفظ در میان اهل هند مشهور و درهمین حال شیخ نظام الدین مذکور و امیر خسرو و لوے از عالم جسمانی بعالم جاودانی شتافتند مدت سلطنت سلطان چهار سال دو ماه ؛

ذکر سلطان محمود شاه الغ خان عرف فخرالدین جونا

سلطان محمد شاه الغ خان عرف فخرالدین جونا بن غیاث الدین تغلق شاه بعد رحلت پدر والا گهر در سنه هفتصد و بست و شه بسریر فرمان روائی متمکن گردیده کوس سروری بلند آوازه ساخت سلطان اعجوبه روزگار و جامع اضداد و بود گاه خواستے که

چون سکندر روے اقالیم سبعہ را تسخیر نمود و گاہ بہت گماشتی کہ مانند حضرت سلیمان جن و انس در دائرۂ اطاعت او در آیند و گاہ آرزوی آن کردے کہ سلطنت را با ثبوت حج کردہ احکام شرعیہ و ملکیہ از پیش خود اختراع فرماید و گاہ در نماز و روزہ و ترویج احکام شریعت قیام نمودہ در اجتناب از ملاہی و مسکرات و سائر مناہی کوشش بلیغ نمودہ بہ تعصب میرسانید و در اکثر علوم خصوص تاریخ و معقولات و نظم و انشا و غیرہم مہارت تمام داشت و در تسخیر و ضبط ممالک سعی بلیغ بکار بردے چنانچہ ولایت گجرات و مالوہ و دیوگیر و کنپلہ و دہور سمندر و ترہت و لکھنوتی و ستارگام در اندک مدت بتسخیر در آورد و نوعے حکم داشت کہ احدے را مجال تخلف نبود و در داد و دہش نہایت عالی ہمت تمام خزانہ را خواستی کہ بیک کس انعام کند بخشش تمام عمر حاتم کہ بسخاوت مشہور است کتر بن خطایاے یکروزۂ او بود و در پیش دست عطاے او غنی و فقیر مقیم و مسافر مسلم و کافر یگانہ و بیگانہ برابر بود تا تاتار خان حاکم ستارگام را بہرام خان خطاب دادہ در یک روز صد فیل و ہزار اسپ و کرور تنکہ زر سرخ بخشید و ملک منجر بخشی ملک ہشتا و لک تنکہ و ملک الملوک را ہفتاد لک تنکہ و ملک غزصد الدین را چہل لک تنکہ و ملک غزنوے را ہر سال کرور تنکہ میداد روزے یکی از امراے خود را بطرفے رخصت میکرد فرمود کہ آنچہ در خزانہ موجود است ہمہ را با و بدہند ہمچنان کردند و در خزانہ چیزے نگذاشتند روزے مولانا جلال الدین حسام قصیدہ در مدح سلطان آوردہ چون مطلع آنرا خواند چندین ہزار صرہ انعام دادہ فرمود کہ زیادہ ازین نخواند کہ من از عہدۂ صلہ آن نمے توانم برآمد القصہ چنانچہ در سخاوت بے نظیر بود ہمچنان در ظلم و ستم تیز ثانی نداشت موجد انواع ظلم و ستم و مخترع اقسام جور و جفا بود ہر گونہ تعذیب و تعزیر و ایذا حاضر کردے کسے ندیدہ و نشنیدہ و در خزانۂ بیداد خود مہیا داشت بیت ز ظلمش ہمچکس سالم نجستہ ۔ کداے سینہ کان ظالم نخستہ ۔ طبیعت او بر قتل مردم و ہدم بنیاد انسان مجبول و مفطور بود ہر گاہ عواصف قہر و ثائرۂ غضب قیامت انگیز او زبانہ بے زد غیر از رنگین خون و خوشتن قصر ہستی بشر اطفائے پذیرفت ہنگامیکہ در بار عام بے نشست تا انواع تعذیبات مثال بریدن دست و پا و گوش و بینی و میل کشیدن در چشم و گرفتن استخوان ہا بمنجنیق کوب و سوختن اندام زندہ حیات بآتش و کشیدن پوست بدن و دوپارہ ساختن آدمے و بستن و انداختن در پاے فیل و بر دار کشیدن بحمل نمے آورد از جاے خود برنمے خاست و مردم ہر طائفہ از صوفی و قلندر و لشکرے و نویسندہ و عمال و رعیت و تاجر را باندک تقصیر و کمتر لغزش سیاست عظیم کردے شنیع زادہ عام را کہ یک کلمہ در انصراف او از ظلم بزبان آورد و بناحق کشت ہمچنین مردم بسیارے را بے صد و تقصیر بعض سنگدارے بقتل رسانید بیت نہ بینی کس از و زخمے نخوردہ ۔ ز صد کس بریکے رحمے نکردہ ۔ پیخواست کہ ضوابط سلاطین پیشین شوخ ساختہ قواعد مجدد اختراع نماید بنابرین ہر روز ضابطۂ تازہ و حکمی جدید اصدار میفرمود احکام آن بدانجام چون بیگانہ از آئین عدالت و انصاف بود موجب شغر عام و خاص گشتہ امضائی نیافت و بدین سبب عمال بیچارہ بانواع عقوبت ماخوذے شدند و اگر احیاناً چیزے از جراے یافت عامہ متاصل می شدند و خلل عظیم در کار مملکت می افتاد و از انجملہ یکی آنکہ خراج تمام ولایت میان دوآب یکی بدہ قرار دادہ این امر باعث استیصال رعایا گردید و کار زراعت معطل ماند بیت خرابے زبید او ہند جہان ۔ چو ستان خرم زباد خزان ۔ پدید ظلم جائیکہ گردد دراز ۔ نہ بینی لب مردم از خندہ باز ۔ ہر روزی از روزہای خود پرسید کہ باید دار السلطنت در وسط الارض ممالک باشد کہ ام جاہا ین قسم خواہد بود بعضے گزارش نمودند کہ بکرماجیت تمام مملکت ہند در تصرف داشت شہر اوجین را وسط حج و لایات خویش دانستہ تختگاہ نمودہ بود و بعضے گفتند کہ دیوگیر دار السلطنت باید کرد چون ہوائے و کن بمزاج سلطان موافقت کردہ بود دیوگیر را کہ در زمان راجہ بھوج و ہا رانگے گفتندے دولت آباد نام نہادہ تختگاہ

خود مقرر گردانیده واز دہلی تا دولت آباد سراہا در باطما احداث کرده غله خام برای مسافران نهوده وطعام پخته بجهت مسلمین از سرکار خود مقرر ساخت و دو طرف راست وخطان در راه نشانیده تا مترددین بر فاهیت قطع مسافت کنند و فرمود که باشندگان دہلی که در معموری وکثرت آبادی بدو فور رونق رشک فزای اکثر بلاد بود وجلای وطن اختیار کرده با اهل وعیال خود تا دولت آباد انتقال نمایند و دہلی را ویران کرده سکنه آنجا واکثر امصار وقصبات دیگر البسوی دولت آباد رانده خرج راه از خزانه سرکار داد و مبلغ کلی درین کار صرف شد این نقل وتحویل نفرته تمام باحوال مردم راه یافت دیگر آنکه فرمود تا مس را مانند طلا ونقره در دار الضرب سکه زنند وفلوس مس را بدستور تنکه زر رواج دهند و در خرید و فروخت متعول دارند تاجران هر دیار مس بدار الضرب آورده مسکوک میگردانیدند و امتعه واسلحه بآن خریده در اطراف عالم می فرستادند و در مبایعت بزر ونقره در آنجا میفروختند و بدین حیله زرهای بسیار اندوخته امام دار السلطنت بخاک سیاه برابر شدند بلیت نه هر که آئینه ساز و سکندر ثانی داند ۲ نه هر که چهره برافروخت دلبری داند ۲ دیگر اندیشهٔ باطل این بود که خراسان وعراق وترکستان وخوارزم بلکه سائر ولایات ربع مسکون را تسخیر نماید باین تقریب سه لک وهفتاد هزار سوار نوکر کرد در سال اول خواجه سپاه بوصول رسید سال دوم چون زر خزانه در علوفه لشکر وفانکر وفرصت آن نشد که مردم را کار فرماید تا بتسخیر ولایات دیگر چه رسد دیگر اراده نمود آن بود که کوه همالچل را تا دیار چین ضبط نماید بنابرین امرای نامدار وخوانین بلند اقتدار را مامور کرد که افواج همراه خود در دون کوه رفته سعی موفوره بکار برند آنها حسب الامر رفته بدقات کارزار درپیکار نمودند اما بسبب صعوبت راه واستواری قلاع وکثرت سپاه مخالف کاری از پیش نرفت کوهیان غالب آمده بسیاری از لشکریان سلطانی را کشته غارت نمودند قلیلی که سلامت مانده بناکامی برگشتند آنها را بیاسا رسانیدن بلیت پادشاهی که طرح ظلم فگند ۲ پای دیوار ملک خویش بکند ۲ چون سلطان مرتکب چنین امور ناملائم میگردید در مملکت او کمال اختلال راه یافته هر طرف فتنه گفته بیدار گشت وکار بجائے رسید که اکثر ولایت مضبوط از قبضه تصرف او بدر رفت بلکه در عین دہلی که تختگاه او بود تمرد وعصیان شائع گردید آمدن زر خراج از اطراف ممالک منقطع گشت در ملتان بهرام نام کربرادر خوانده قلچ شاه بود نجی در زید سلطان باستماع این خبر از دولت آباد بملتان آمد ملک بهرام صفوف آراسته آماده پیکار گردید با تفنگ جنگ وستیز گشت سلطان بعد ظفر بدہلی مراجعت نمود در همین ایام تمام ولایت میان دوآب از شدت وطلب خراج مافوق الطاقة خراب گشته اکثر رعایا خرمنهارا آتش داده مال ومواشی که توانستند گرفته بدر رفتند سلطان فرمان داد هر کرا یابند بکشند وآن ولایت را تاراج بندعمال بامر ما مور استغمال ورزیدند سلطان بآن قدر راضی نگشته بارادهٔ استیصال آن بیچارگان خود هم بنام شکار بیرون رفت وتمام آن نواحی را تاراج وسکنهٔ آنجا را علف تیغ بیدریغ گردانیدند وسرهای مردم را بر کنگره قلعهٔ بدن آویخت از آنجا بطرف قنوج رفته آن دیار را هم بدستور ملک دوآبه تاراج کرده عالم عالم مردم آنجا را بقتل رسانیدند از آنجا بترهت رسیده آن ولایت را نیز خراب ساخت واز آنجا بطرف دہلی برگشت در اثنای راه تمام قصبات ودهات را بسبب قحط سال وظلم عمال خراب حال دیده واز مردم ڈاک چوکی در راه نشانے ندیده آثار آبادے را بالمره زائل یافت چون نزدیک بدہلی رسید ویران تر دیده سکنهٔ آنجا را پریشان بلیت آن مصر ومملکت که تو دیدے خراب شده ۲ وان فرو گذاشت که شنیدے خراب شد سلطان اندکے نادم گشته بآبادی رعیت وافزونی زراعت توجه گماشت ورعایا را از خزانهٔ سرکار تقاوے داده باکثار زراعت تاکید فرمود بنابر فساد نیتی که داشت باران نشد وسی هزار خان بیچاره سودے نداد رعایا که زر از خزانهٔ سرکار گرفته زراعت کرده بودند بحاصل نرسیدند وبشومے نیت زشت آن بدسرشت قحط عظیم روے داد گندم قیمت آدم پیدا کرد و برنج همسنگ طلا گردید غله کمیاب چه کرنایاب گشت هندوستان بگرسنگے مردند و متوسلین هم جان بحق تسلیم کردند درچنین وقت سلطان بے رحم

سیاہ و رون دروازہاے شہر بند کردند آنچکس از شہریان بیرون نرود عامۂ خلائق بدین سبب زیادہ از عد احصا بگرد اب فنا فرو شدند چون قلیلی نیم جان باقی ماندند حکم کرد کہ دروازہا وا کنند تا ہر کہ ہر جا خواہد برود کسانیکہ طاقت بر آمدن داشتند بجانب بنگالہ و اطراف آن کہ ارزانی غلہ دران جاہا شنیدہ بودند بدر رفتند و حکایات ستمگارے و مردم آزاری سلطان بولایات دور و نزدیک بردند با وجود آن ہمہ شقاوت از راہ حماقت خاطر نشان او چنین شدہ بود کہ بدون اجازت اخلاف آل عباس سلطنت روا نیست و از آن حراست بار ہا عرضداشت بخدمت خلیفۂ مصر کرد تا آن زمان از فتنۂ ہلاکو خان محروس و مصون ماندہ بود تضمین بیعت و اطاعت خود ارسال نمود و در سنہ ہفتصد و چہل و دو ہجرے حاکم مصر منشور حکومت برائے سلطان حماقت نشان فرستاد آن ایلچے خود با جمیع امرا و اعیان مشائخ باستقبال رفت و پیادہ پا گشتہ منشور مصرے بر سر نہادہ برپائے حاجی ضرضے کہ رسول مصری بود بوسہا داد و نہایت تواضع بجا آورد و ہمراہ رسول و منشور پیادہ پا روان شد و در شہر قیہا بستند و لوازم شادمانی بظہور رسانیدہ بر منشور زر ہا نثار کردند و خطبہ بنام خلیفہ خواندہ شد و فرمود کہ در جاہاے زربافت و شرفات عمارات نام خلیفہ بر نگارند بعد دو سال دیگر باز منشور نیابت و خلعت و لواے خاص حاکم مصر برائے سلطان آمد پیادہ پا با استقبال رفتہ منشور بر سر و لوا بر گردن گذاشتہ بشہر در آمد و واہا مصحف و کتب احادیث و منشور خلیفہ پیش رو نہادہ ہر حکم کہ از صدارے کرد بخلیفہ منسوب می ساخت و می گفت کہ امیر المومنین چنین حکم کردہ مال فراوان و جواہر گران بہا و دیگر اشیا بطریق پیش کش بخدمت خلیفہ چند بار ارسال داشت مرتبۂ سوم نیز منشور رسید سلطان مراتب تعظیم و تکریم بجا آورد و یکی از پسرزادہاے بغداد بطریق سیر در ہندوستان آمد سلطان تا قصبۂ بالم پنجکروہی دہلی استقبال کردہ در شہر آورد و دو دولت سنگہ و یک پرگنہ و کوشک سبز و حوضہا و باغہا در انعام مقرر کرد ہر گاہ پیرزادہ آمدے سلطان از تخت فرود آمدہ چند گام پیش رفتہ او را در پہلوے خود بر تخت جادادے القصہ بعد از انکہ سند واذن سلطنت از خلیفۂ عباسی حاصل کرد سلطنت خود را طال و دفع اختلال ازان واجب دانستہ مجدداً در انتظام آن جد و جہد موفور ورزید و در ولایت گجرات و دیو گیر و بہرونچ و سرتال و دیگر ممالک کہ منبع فتنہ و فساد عظیم گشتہ بود رفتہ قریب دو سال آن دیار بسر بردہ شورش فتنہ ہاے آنجا را تسکین داد و روزے از وزرا و ندما پرسید کہ در کتب سیر و تواریخ چگونہ نوشتہ اند در عہد پادشاہی چنین فتنہ ہا روے دادہ تدارک آن بچہ صورت نمودہ اند التماس کردند کہ تدارک این قسم امور بہمین صورت میشود کہ پسرے یا برادرے کہ لیاقت امر خطیر سلطنت داشتہ باشد بجاے خود نصب نمودہ ترک سلطنت باید کرد یا از اعمالی کہ باعث تنفر جہانیانست احتراز باید فرمود سلطان گفت کہ پسر و برادرے چنین ندارم و ترک سیاست نیز نمیتوانم بالجملہ بود تسکین فتنہ گجرات بطرف ٹھٹہ رونما و بعد رسیدن بجہار کروہے ٹھٹہ از ہجوم امراض و غلبہ انحراف مزاج از اعتدال و دیعت حیات بخالق کائنات سپرد و خلوقات را از ظلم او نجات میسر آمد مدت سلطنت او بست و شش سال۔

ذکر سلطان فیروز شاہ پسر عم سلطان محمد تغلق

سلطان فیروز شاہ عرف ملک فیروز بار یک بنی عم سلطان محمد شاہ تغلق چون محمد شاہ رحلت نمود از پسر و برادر اش کسے وارث نبود کہ بر تخت جہانبانے جلوس نماید ارکان دولت و اعیان سلطنت باتفاق یکدیگر ملک فیروز بار یک را کہ برادر زادہ سلطان غیاث الدین تغلق شاہ بود و پدرش رجب سالار ترک تعلقات نمودہ مرتبۂ بلند در دیشے حاصل کردہ بنجابہ و ہندوستان تا حال نام او مشہور است و اکثر عوام از معتقدان او ہستند در عمر پنجاہ سالگی سنہ ہفتصد و پنجاہ و نوجے ہجرے بر کنار رود یاے سند بر سریر فرمانروائی جلوس دادہ بسلطان فیروز شاہ ملقب ساختند سلطان بخانخانان آن نواحے صلح کردہ از انجا بسمت دہلی روانہ گردید در اثناے راہ بعرض رسید کہ احمد ایاز عرف خواجہ جہان کہ از مقربان سلطان محمد شاہ بود باستماع رحلت سلطان در دہلی بر تخت سلطنت

جلوس نمودہ سلطان غیاث الدین محمود خطاب خود کرد و فیروز شاہ جمل بر حماقت او کردہ فرمان عفو تقصیرات بنام او نوشتہ فرستاد و لگاز اطاعت سر باز زد چون امرائے آن نواحے با او اتفاق نکردند ندامت کشیدہ عرضداشت متضمن عجز و نیاز ارسال نمودہ چون سلطان در نواحے بانسے رسید احمد ایاز مع تواب خود سر برہنہ کردہ و دست در گردن بستہ ملازمت کرد سلطان بمقتضائے علو فطرت قلم عفو بر جرائد جرائم او کشیدہ بجاگیر لائق سرفراز گردانید و ازانجا بفرخے و فیروزے در دار الملک دہلی رسیدہ نوید عدل و انصاف بہمیانیان و رواد و امرا رانجطاب لائقہ و جاگیر مناسب سر بلند ساخت و شیخ صدر الدین را کہ از اولاد شیخ بہاء الدین زکریا بود خطاب شیخ الاسلامے بخشیدہ تقرب خویش اختصاص داد ہمدرین اثنا منشور ابو الفتح خلیفۂ مصر در رسید سلطان وصول منشور مذکور را سرمایۂ افتخار خود دانستہ شادمانہا نمود و باموریجانبانی قیام ورزید و سہرندرا از سامانہ جدا کردہ تادہ کردہے داخل آن نمودہ پرگنۂ جداگانہ مقرر ساخت و بر لب آب دریائے ستلج و بیاہ کہ کجا میرود فیروز آباد نام معمورہ بنا نہاد و در نواحے ہانسے قلعہ احداث کردہ بحصار فیروز موسوم گردانید و نہرے از دریائے جمنا حوالے سرمور برآوردہ بآن حصار رسانید ہمچنین چند نہر از دریائے مذکور و دیگر دریاہا بر آورد تا موجب نفع خلائق بودہ باشد چون نہر سلمہ برآوردند سلطان بجہت دیدن آن سواری فرمود پنجاہ ہزار سپلداران بکندن اشتغال داشتند از میان بیشہ استخوان آدم فیل برآمد اگرچہ فرسودہ بود اما بغایت سطبر و بست و رعہ طول و استخوان دست آدمی سہ و رعہ طول داشت احتمال میرود کہ در جنگ پانصد تن وگوروان این آدم و فیل کشتہ شدہ باشد و استخوانہا تا آن زمان زیر خاک ماندہ بالجملہ چون سلطان داعیہ ملک گیرے و رسوا داشت اکثر ممالک بزور شمشیر گرفت و بجانب نگرکوٹ لوای عزیمت برافراشتہ مسالک و شوار گذار طے نمودہ و پایان قلعۂ کانگڑہ نزول نمود مرکز وار فرو گرفت راجہ آنجا متحصن گشتہ بجنگ پیش آمد چون محاصرہ بامتداد کشید و کارے از پیش نرفت صلحے در میان آمدہ راجہ بملازمت رسید و پیشکش گذرانیدہ مورد عنایت و نوازش گردید و نگرکوٹ بمحمد آباد موسوم گشت می گویند کانگڑہ مکانیست خوش آب و ہوا و منتزہ شائق بخش دلہا تمام کوہ و صحرا تالاں از انواع ریاحین و میوہاے حلاوت آئین و در پایان قلعہ مکانیست منسوب بہ بھوانی پرستش گاہ اہل ہند در سالی دو مرتبہ یکے در ایام نوروز در اوائل یا در اواسط اسفندار ماہ دوم بعد انقضائے ایام ہر سہ ات اواخر شہر بور یا اوائل ماہ مہر در ویشان ریاضت کش و مرتاضان باکش و فش و طبقات خلائق از دور و نزدیک مسافت بعیدہ نمودہ بقصد زیارت مے آیند القصہ در ایام مذکور مجمع عظیم مے شود و پرستشگرے و اداے نذورات بسیار عمل می آید در آنوقت کہ سلطان براجہ صلح نمودہ قصد مراجعت داشت کسی گفت کہ اسکندر رومے در زمان او رو خود در نیکان صورت نوشابہ در دست کردہ در نیجا گذاشتہ بود اہل ہند بعد مرور دہور آن را بھوانی نامیدہ پرستش مینمایند سلطان این مقدمہ را استفسار نمودہ براہمہ انکار این قول نمودہ ہر دم داشتند کہ از کتب اسلاف ما کہ ابتداے تصنیف آن معلوم نیست ظاہر مے شود کہ این مکان از آغاز آفرینش معبد طوائف ہنود است سلطان بعد تفحص در مکان جولا لکھی دوازدہ کروہے کانگڑہ رسیدہ مکانے دید کہ در آنجا مجرۂ از سنگ ترتیب یافتہ و از دیوارہاے آن شب و روز نوائر آتش زبانہ میزند و سواے آن در دو سہ جاے دیگر نیز از زمین شعلہ ہا مجوشد و نیز در آن مکان کتب بسیارے از براہمۂ سلف یافتہ سلطان علماے آنطائفہ را بحضور خویش طلبیدہ تصفیف مضامین آن را شنیدہ محفوظ گردید و فرمود کہ بعضے ازان کتب را بفارسے ترجمہ کنند تا مطلب آن درست و بآسانی فہمیدہ آید مولانا عز الدین حسب الامر کتابے در حکمت طبیعے ازان کتب چیدہ مطالب آنرا در سلک نظم کشید و بکتاب فیروز شاہے موسوم گردانید سلطان بنہایت پسندیدہ در صلۂ آن نقود بسیارے از طلا و نقرہ باضافۂ جاگیر مرحمت کرد و مضمون آن کتاب اکثر اوقات مذکور محفل سلطانی مے شد القصہ سلطان بعد فتح نگرکوٹ بجانب ٹھٹہ نصرت قرین و جام حاکم آنجا بقوت و کثرت آب دریاے سند پناہ بردہ مدتے محاربہ نمود و کاری

از پیش رفت بالفرور سلطان این مہم را ملتوی گذاشتہ بگجرات رفت و ایام برسات در آن دیار گذرانیدہ باز بطرف ٹھٹہ منہضت نمود و جام مبارکہ بسیار چون تاب نیاورد و امان خواستہ ملازمت نمود و پیشکش ہر سالہ قبول کرد و سلطان بعد نظم و نسق مہمات آن دیار رایہلی مراجعت نمود و بانتظام جہانبانی اشتغال ورزیدہ بمقتضائے نیکذاتی و حسن فطرت سلطنت بعدالت کردہ ضوابط عدل و احسان و قواعد امان و امان در میان جہانیان گذاشت از جملہ آنکہ خراج ممالک موافق حاصلات و بقدر طاقت رعایا طلب کردے اضافہ و تغیر نفرمودے و سخن کسے در حق رعایا گوش نکردے و در اپچہ آبادے ملک و معمورے رعیت بودے بمل آوردے و کسیکہ آسیبے نرساندے و از اخذ محصول ادنی حرفہ مثل گلفروشے و ماہی فروشے و نداففے و قمارخانہ و قصابے و کورۂ خشت پزے و کاہ چرائے و کوتوالی و امثال ذلک کہ باعث آزار غربا و عامۂ برایا ست احتناب داشت بیت دل بندگان جمع بہتر تہ گنج ؛ خزینہ بھی بہ نمودم بہ رنج ؛ بجہت اشتغال باموز حکومت ممالک و محالات امناے متدین خداترس کارگزار متعین کردی و بدنفسان اشرار را خدمت نفرمودے و بمودائے الناس علی دین ملوکہم حکام پیروے سلطان فرخندہ فرجام نمودہ قواعد عدالت و انصاف معمول داشتندی واحدی را مجال نبود کہ مرتکب ظلمی تواند گشت نظم خداترس را بر رعیت گمار کہ معمار ملکست و پرہیزگار ؛ خدارا بران بندہ بخشایش است ؛ کہ خلق از وجودش در آسایش است ؛ مراعات و ہتمان کن از بہر خویش ؛ کہ مزدور خوشدل کند کار بیش ؛ رعیت چو نہیست سلطان درخت ؛ درخت ای پسر باشد از بیخ سخت ؛ سیاست را مطلق ترک گفتہ ہیچ مسلمانے را آزار ندادو از فیض تہیت و تادیب او و اصلاح حال مردم احدے محتاج سیاست نشد و از برکات عدالتش راہ ظلم و تعدے مسدود گشت و ہیچ آفریدہ در عہد سلطنت او آزار نیافت بیت طفلش بکرم چارۂ بیچارہ کند ؛ عدلش ستم از زمانہ آوارہ کند ؛ فرزندان و وارثان کسانے را کہ سلطان محمد شاہ تغلق بناحق کشتہ و قطع اعضا نمودہ بود با نعام و وظیفہ خوشنود کردہ خط برائت ذمہ سلطان از انجماعہ گرفتہ بمہر اکابر و اشراف رسانیدہ در مقبرہ سلطان گذاشت تا وسیلہ رستگارے او در عقبی گردد و بمقتضائے نیک ذاتے و نیک نیتی عورات مسلمہ و کافرہ را از رفتن بر مزارات و تجانہا منع کرد و اساس فسق و فجور مثل میکدہ و بنگ خانہ و دیگر ملاہی منہدم گردانید و بقصد تحصیل سعادات مساجد و مقابر و مدارس و مہمانسرا و دارالشفاء و غیر ذلک آن قدر تعمیر فرمود کہ سلطان بلبن ہم نکردہ بود و در بعض تواریخ نوشتہ اند کہ فیروز آباد و غیرہ سے شہر و چہل مسجد جامع پختہ و سے مدرسہ و بست خانقاہ و دو لیست رباط و صد نہر و صد کوشک و صد و پنجاہ و دو حمام و پنج دارالشفاء و صد مقبرہ و دو منارۂ کلان و باغات بیشمار بدست ہمت آن بادشاہ احداث یافتہ از انجملہ است جونپور کہ نام پسر عم خود سلطان محمد شاہ الغ خان کہ مشہور بود بفخرالدین چونا آباد نمود و اکثرے ازاں آثار تا حال کہ زیادہ از سہ صد سال منقضے شود و بر جاست چنانچہ بر کہ پختہ متصل دہلی علامات و آثار عمودے موسوم بجیان نامودہ و عوام الناس آنرا لاٹھ فیروز شاہ گویند قریب شصت و رعد ارتفاع و قطرش سہ و رعد گویا از یک سنگ ساختہ اند و بنیاد آن چنان مستحکم کہ تا حال قائم است و مدت مدید دیگر بر پا خواہد بود بیت جزاے حسن عمل بین کہ روزگار ہنوز ؛ خراب می نکند بارگاہ کسے را ؛ چون سلطان بکبر سن رسید ضعف شیب غالب و توانائی شباب مغلوب گشت درین وقت کہ سلطان را قوای بدنی دہواس ظاہرے سست شدہ بود در سنہ ہفتصد و ہشتاد و نہ شاہزادہ محمد خان را سلطان ناصرالدین والدنیا محمد شاہ خطاب دادہ وکیل السلطنت و مومن الخلافہ گردانید و خزائن و افیال و حشم و خدم و جمیع اسباب جہانبانی حوالہ نمود و خود بعبادت و طاعت کہ شعار حق پرستان فرخندہ انجام است اشتغال ورزید و در جمعہ خطبہ بنام ہر دو پادشاہ خواندہ مے شد بعد چند گاہ ملک مفرح المخاطب بہاستے خان کہ حاکم گجرات بود معہ و افواج آن ولایت اتفاق کرد و سکندر خان را کہ بتازگے بحکومت آن دیار متعین شدہ بود بقتل رسانیدند چون

سلطان محمد شاه بانتظام آن نپرداخت از نخجیت خلل تمام در امور ملکی راه یافت لشکریان فیروز شاه از نیمی آزرده گشته و نامردی سلطان محمد شاه یقین دانسته مخالفت ورزیدند سلطان محمد شاه با مهنا آماده جنگ گردید و در دهلی هنگامه کارزار گرم گشت چون سلطان فیروز شاه نیز در جنگ گاه تشریف آورد و سلطان محمد شاه تاب مقاومت نیاورده فرار نمود و بجانب کوه سرمور رفت بیت

دو جان هرگز بیک پیکر نگنجد ۱۲ و فرمان دو بیک کشور نگنجد

القصه سلطان فیروز شاه از محمد شاه پسر خود رنجیده او را از ولایت عهد خویش برآورد و شاهزاده لعل شاه بن شاهزاده فتح خان نبیرهٔ خود را که پدرش مرده بود ولی خود گرفته بسلطنت برداشت و بهر زمانی بتغییر و تبدیل نمود سالگی بمرگ طبیعی برحمت حق پیوست و نام نیک خود در عالمیان گذاشت بیت

برد آخر و نیکنامی ببرد ۱۲ ز بدنامی که نامش نمرد ۱۲ از لفظ وفات فیروز شاه تاریخ رحلتش برسے آید با امیر تیمور گورکان هم عصر بود مدت سلطنت او سے و هشت سال

ذکر سلطان غیاث الدین تغلق

سلطان غیاث الدین تغلق شاه بن شاهزاده فتح جان بن فیروز شاه بعد رحلت چدبزرگوار در سنه هفتصد و نود و سه هجری در قصبه فیروز آباد بر سریر فرمانروائی متمکن گشت و بر سر شاهزاده محمد شاه که در کوه سرمور بود لشکر گران متعین نمود شاهزاده تاب نیاورده از سرمور برآمده بطرف نگرکوٹ رفت و لشکر سلطان از تعاقبش دست کشیده مراجعت نمود سلطان از لبسکه نوجوان بود و ناآزموده کار باغوائے بعضے امرا شاهزاده ابوبکر برادر حقیقی خود را مقید گردانیده شروع ببیش و عشرت نمود و کار سلطنت مهمل گذاشت و نخلت کمال بیگانه دیده در نیصورت ملک رکن الدین و دیگر امرا باغوائے شاهزاده ابوبکر برادر حقیقی او که محبوس بود خروج نموده ملک مبارک راکه وزیر و مدار السلطنت بود بدروازهٔ دولتخانه کشتند سلطان ازین سانحه واقف شده ازدروازهٔ دیگر بدر رفت امرا تعاقب کرده سلطان رامع خانمان که از جمله مصاحبان بودند بدست آورده بقتل رسانیدند و سر ایشان را بر همان دروازه آویختند و شاهزاده ابوبکر را از قید برآورده بسلطنت برداشتند ازین وادی شورشے که در دهلی رو داده زیاده ازیک روز نکشیده و فتنه فرو نشست و نوبت بظهور رسید مدت سلطنت او پنجماه و سه روز ؛

ذکر ابوبکر سلطان برادر سلطان غیاث الدین

سلطان ابوبکر بن شاهزاده فتح خان بن سلطان فیروز شاه باتفاق اعیان دولت در سنه هفتصد و نود و سه بر تخت سلطنت جلوس نمود بعد چند روز بسلطان ظاهر گشت که ملک رکن الدین وزیر از قتل سلطان غیاث الدین تغلق شاه دلیر شده خیال سلطنت در سر دارد او را دستگیر نموده بردار کشید و رفقاے او را علف تیغ بیدریغ گردانید همدرین اثنا میر صدهاے سامانه سبقے ورزیده ملک شه خوشدل حاکم آنجا را بر کنار حوض سنام کشتند و سر او را پیش شاهزاده محمد شاه عم سلطان ابوبکر در نگرکوٹ فرستاده او را تحریص و تحسین نمودند شاهزاده از نگرکوٹ براه جالندهر بسامانه رسیده سکه و خطبه بنام خود کرد [illegible] قریب بست هزار سوار و پیاده جمع کرده رو بدهلی آورد و تا رسیدن بدهلی پنجاه هزار سوار جمع گردید چون لشکر شاهزاده ما و نموده و وزیر اندران غارتگردی و اوباش و عیار بودند و سلیقهٔ جنگ و کارزارے نداشتند باندک جنگ منهزم شدند و شاهزاده شکست خورده با دو هزار سوار بولایت میان دوآب رفت بار دیگر پنجاه هزار کس فراهم آورده بامداد و اعانت حاکم قنوج و کپتله مستظهر گشته باراده مجادله مراجعت کرد و باهل ملتان و لاهور و دیگر امصار و بلاد فرامین نوشت که هر جا بندهاے فیروزشاهی یابند بکشند و در اکثر جا قتل عام و غارت تمام گردید و طرفه خبط و مرج نخلائق رو داده راهها مسدود گشت و خانها خراب شد و اکثر رعایا از اداے خراج انحراف ورزیدند و فتنه و فساد باطراف ممالک برخاست بالفرور سلطان بقصد استیصال شاهزاده و رفع شورش و فساد بجانب جالندهر روان گردید

و شاهزاده ازانجا براه دیگر رو دهلی آمده شاهزاده همایون خان بن شاهزاده محمد شاه از سامانه و سنام لشکر فراهم آورده بقصد دهلی عازم گشت درین اثنا سلطان ازطرف جالندهر رو دهلی رسید شاهزاده محمد شاه تاب نیاورده از دهلی برآمده بازرو جالندهر رفت بعد چندگاه بتحریک فلامان فیروزشاهی شاهزاده بازازجالندهر رو دهلی آمد درین مرتبه سلطان سید ست و پاگشت و تاب جنگ نیاورده از دهلی بطرف کوتله میوات رفت و فرمانروائی او منقطع گردید مدت سلطنت او یک سال و شش ماه

ذکر سلطان محمد شاه بن فیروز شاه

سلطان محمد شاه بن فیروز شاه چون بموجب طلب غلامان فیروزشاهی ازجالندهر روانه گشت پیش ازانکه رو دهلی برسد امرای نظام شاهزاده خانخانان پسر وسطی سلطانرا در دهلی فیل سوار کرده چتر بسر او گرفته پیشپس ازچند روز سلطان بدولت و اقبال در دهلی نزول اجلال نمود در سنه هفتصد و نود و پنج مرتبه ثانی بر تخت جهانبانی جلوس نموده سکه و خطبه بجدید بنام خود نمود و در اندک زمان غلامان فیروزشاهی که مامور بودند از سلطان رنجیده پیش سلطان ابوبکر در کوتله میوات رفتند سلطان محمد شاه نظر بپیوقائی و کوته اندیشی آنجماعه حکم کرد که از غلامان فیروزشاهی هرکس که در دهلی بوده باشد بدر رود تا سه روز مهلت است والا بقتل خواهد رسید هرکه بدر رفت سلامت ماند و هرکس که نتوانست رفت بقتل رسید و مشهور است که بعضی ازان مردم میگفتند که ما اصیل غلامیم سلطان فرمود هرکه از شما کهوکهری درست بگوید اصیل است چون تلفظ نتوانستند کرد و در زبان پوربی و بنگاله سخن میگفتند بدین جهت کشته می شدند باین سبب اکثر مردم که فی الواقع غلام بودند و زبان پوربی داشتند ناحق کشته شدند شاهزاده همایون خان ازسامانه آمده برخصت سلطان با لشکر گران بر سر سلطان ابوبکر شاه رفت و در نزدیکی کوتله میوات محاربه روی داد و باندک جنگ و جدل سلطان ابوبکر شاه بتعید در آمد و در قلعه میرتهه محبوس گردیده همانجا ببرگ طبیعی درگذشت بعد از چندگاه سلطان از دهلی برآمده بجانب فتوح و دولو لشکر کشید و سرکشان آن دیار را مالش داده بجالنه رسید و در انجا قلعه باستحکام تمام احداث نموده بمحمد آباد موسوم گردانیده بدهلی آمد در سنه هفتصد و نود و نه شاهزاده همایون خان را بر سر شیخا کهوکهر که لاهور را متصرف شده بود بالبیاری ازامرا متعین کرد در اثنای راه خبر رسید که سلطان ببرگ طبیعی درگذشت و مدت سلطنت او شش سال و هفت ماه بود

ذکر سلطان علاء الدین سکندر شاه عرف همایون خان

سلطان علاء الدین سکندر شاه عرف همایون خان بن محمد شاه بعد استماع خبر رحلت پدر رفع عزیمت لاهور کرده مهم شیخا کهوکهر بروقت دیگر موقوف داشت و از راه برگشته در دهلی سریر آرای سلطنت گشت و با ندک مدت باجل خود درگذشت مدت سلطنت او یکماه و شانزده روز

ذکر سلطان ناصر الدین محمود شاه برادر سلطان علاء الدین سکندر

سلطان ناصر الدین محمود شاه بن سلطان محمد شاه برادر خرد سلطان علاء الدین سکندر شاه بعد رحلت برادر تخت نشین فرمانروائی گشت و در سنه هشت صد و یک هجری سکه و خطبه بنام او شد مواجب و جاگیر سپاه بدستور سابق بحال داشت و خواجه سرور مخاطب بخواجه جهان را سلطان الشرق خطاب داده ولایت جونپور بجاگیرش مقرر کرد و از قنوج تا بهار ضمیمه جاگیر او نمود و او استیلا یافته زمینداران آندیار را مطیع و منقاد گردانید و بشناسائی و برو باری و انصاف پژوهی و پروری روزگار را فرخنده گی داد چون سلطنت سلطان ناصر الدین محمود شاه اختلال پذیرفت و امرای حضور چیره دست شدند سکه و خطبه بنام خود کرده و سلاطین شرقیه ابتداع او هستند و همدرین سال لشکر گران بدفع شیخا کهوکهر که لاهور را متصرف شده بود رخصت شده و شیخا در دوازده کروهی لاهور محاربه عظیم نموده و شکست خورده درکوه جمون رفت و از نواحی لاهور رفع فساد گردید و درین ایام سلطان بجانب گوالیار حرکت کرده مقرب خان و ملوخان که از امرای کهلبور و ندرو بلی بودند برافراشتند سلطان باستماع

این خبر رجعت نمودہ در حوالے شہر رسیدہ محاصرہ کرد تا سہ ماہ جنگ درمیان ماند و حصار دہلی بتصرف سلطان در آمد متجاعہ بنا
نصرت شاہ بن فتح خان بن فیروز شاہ را از میوات طلب داشتہ در فیروز آباد بر تخت نشانیدند فضل اللہ بلخی عرف ملوخان کہ سر حلقہ
باغیان بود بخطاب اقبال خان مخاطب گشت درمیان دہلی و فیروز آباد جنگ میشد بسا دات می گذشت پرگنات میان دو آب
و پانی پت و جہجر و رہتک تا بست کروہے شہر در تصرف نصرت شاہ در آمد و غیر از حصار دہلی و خزانہ دیگر چیزے در دست سلطان
نماند امرای ملازم این ہر دو پادشاہ ہر یک ولایتی متصرف شدہ دم استقلال زدو بطور خود حاکم و فرمانروا و کاربار ممالک پراگندہ
و ابتر بود مصرع پریشان شود کار ملک از دو شاہ ۔ اقبال خان بخدمت نصرت شاہ اظہار ارادت خود نمودہ بہ مزار خواجہ قطب الدین
بختیار کاکی کلام مجید درمیان آورد و از طرفین عہد موافقت بستند روز سوم اقبال خان از روے مکر و غدر خواست کہ نصرت شاہ
را دستگیر نماید نصرت شاہ بالفور از حصار بر آمدہ خود را بامعدودے پیش تاتار خان وزیر در پانی پت رسانید و فیروز آباد در تصرف
اقبال خان در آمد و مقرب خان کہ ہم چشم او بود بخدمت سلطان رسیدہ ملازمت نمود و سلطان را بہانہ ساختہ خود سلطنت سے کرد و اقبال خان
پسر تاتار خان رفتہ او را شکست داد و پیش اعظم ہمایون ظفر خان پدر خود کہ حاکم گجرات بود رفت فیل و حشم و اسباب ریاست
تاتار خان بدست اقبال خان در آمد و از انجا بدہلی مراجعت کردہ تسلط یافت چون در ہندوستان از بدلیتی او حرج و مرج روے
داد و امور سلطنت اختلال پذیرفت میرزا پیر محمد نبیرۂ صاحبقران امیر تیمور گورکان از جانب خراسان آمدہ از آب سند گذشت
بحصار اوچ و ملتان تصرف در آورد و چند روز در ملتان توقف ورزید و امیر تیمور صاحبقران نیز از کابل بطرف ہندوستان نہضت
فرمودہ در سنہ ہشت صد و یک ہجرے بر سہ تاخت آوردہ بملتان نزول اجلال فرمود و اسراے میرزا پیر محمد را بقتل رسانید
این خبر چون در دہلی رسید اقبال خان بہنیاک و در فراہم آوردن سپاہ و سامان حرب مشغول گشت صاحبقران از ملتان نہضت
فرمودہ براہ ریگستان متوجہ شد و بہ بھٹنڈہ رسیدہ قلعہ را محاصرہ نمود و پس از مجادلہ و محاربہ بتسخیر در آورد و مرزبان آنجا با بسیارے
از ہمراہان خود اسیر گرفتہ بیاسار رسید صاحبقران پس از تسخیر بھٹنڈہ در قصبۂ سامانہ رسید و بعرض سپاہ فرمان داد و طول لیسال کہ جاے
ایستادن نوکر است شش فرسنگ بود و تحقیق بحربہ کاران ہر فرسنگ دو و ازدہ ہزار سوار حاطہ میکند باین حساب عدد سوار ملازم
کہ نوکر سرکار ش بودہ اند ہفتاد و دو ہزار سوارے شود و عرض محل ایستادن نوکر نوکر است کثرت لشکر و فراوانے سپاہ از انجا
قیاس باید کرد القصہ بعد قطع مراحل نزدیک بدہلی نزول اجلال فرمود و رراہ ہر کرا یا فتند زیر تیغ کشیدند و بسیارے را
دستگیر کردند تا رسیدن بقرب دہلی قریب پنجاہ ہزار کس اسیر شدہ بود چون اقبال خان از شہر بر آمدہ برائے جنگ آمادہ نشد
از ہوا و مقال اسیران بنیاشت بسیار ظاہر گشتہ بعرض رسید کہ اسیرانے کہ در لشکر ظفر اثر ہستند خبر قرب وصول اقبال خان شنیدہ
شادمانہا کنند در عین جنگ نگاہبانے پنجاہ ہزار کس خالے از صعوبت نیست آتش غضب پادشاہے شعلہ ور گشتہ حکم
بقتل آنہا اصدار یافت تنفسے را زندہ نگذاشتند بالجملہ اقبال خان را از شہر بر آمدہ حرکت مذبوحے نمودہ در حملۂ اول بگریختہ
و بشہر در آمدہ در حصار بر روے صاحبقران بست بہادران شہامت کیش تعاقب نمودہ خلق کثیر را کشتند و اکثر فیلان و اموال
اقبال خان بدست سپاہیان لشکر منصور افتاد چون اقبال خان صورت حال بدین منوال دید تاب مقاومت نیاوردہ بوقت
شب ترک عیال و اطفال کردہ بدر رفت و در قصبۂ پرن رسیدہ اقامت ورزید و سلطان ناصر الدین محمود شاہ کہ از اول سے
قحط نامی داشت با قلیلی از نزدیکان خود راہ گجرات پیش گرفت روز دیگر صاحبقران شہریان را امان دادہ از ملازمان رایت
تحصیل اموال از اہالی آن شہر تعین فرمود و بعضے از مردم شہر تاب سخت گیرے تحصیلداران نیاوردہ در مقام انکار و رآمدند

وبعضے از ہندیان چند کس از مغلان را کشتند این معنی باعث التہاب نائرہ قہر سلطانی گشتہ حکم قتل عام بصدور پیوست و خلق بیحساب زیر تیغ بیدریغ رہ سپر صحرای عدم گشتہ دہلی آن چنان خراب شد کہ گویا آبادے نداشت و عدد اسرار و بندیان از مردوزن طام الیوب داؤد بس صاحب قران بعد از قتل عام و غارات سلطانی نزول اجلال فرمودہ بار عام داد و حسب الحکم خطیب بر سر منبر رفتہ خطبہ بنام او خواند و در اہم و دنانیر بسکہ صاحبقرانی زینت یافت بعد قتل عام دہلی بطرف میرٹھ رفتہ میان دوآب ہم حکم بقتل و غارت داد و اہل و عیال خلق کثیر اسیر گردید و از انجا بہر دوار گنگا رفت و این ہر دوار مکانیست کہ دریاے گنگ از کوہ سوالک ہمانجا بیرون مے آید اہل ہند آنجا را از معابد بزرگ دانستہ در ایام معہود بقصد غسل و زیارت آنجا آمدہ ازدحام میکنند و در بعضے از اوقات در انجا مجمع عظیم میشود اتفاقاً دران آوان کہ صاحبقران در ہر دوار نزول نمود وقت از دحام مردم بود حکم قتل عام بصدور پیوست اکثرے طعمہ تیغ لشکر منصور و بقیۃ السیف گریختہ داخل کوہ گشتند از انجا کوچ فرمودہ براہ دامن کوہ سوالک در چمون رسیدہ راجہ مجنون را دستگیر نمودہ مسلمان ساخت از ہر دوار تا چمون بست و دو جا جنگیدہ غالب آمد دران نواحے خضر خان و دیگر امراے ہندوستان آمدہ ملازمت نمودند غیر از خضر خان کہ سید زادہ و نیک مرد بود بہمہ راقید فرمود و خضر خان را از روے عنایت ایالت لاہور و ملتان و دیپالپور رحمت فرمود و برزبان گذرانید کہ من سلطنت بخضر خان بخشیدم چون موسم تابستان در رسید شدت حرارت آفتاب ہند خصوص ملتان کہ حد یدتر از اماکن دیگر است ملائم طبع لشکریان صاحب قرانے کہ خوگر دہ سرد سیرات و ولایت بودہ اند نفتادہ تاب گرمایا ورند بالضرور ایام تموز صاحبقران کوچ فرمودہ از راہ کابل متوجہ دار السلطنت سمرقند شد و دہلی تا دو ماہ بعد از کوچ صاحبقران خراب مطلق بود بعد ازان فراریان بتدریج آمدہ ساکن شدند و صورت آبادے گرفت چون صاحبقران از حدود ہندوستان بدر رفت سلطان نصرت شاہ کہ تاب صدمات عساکر منصورہ نیاوردہ بجانب میوات گریختہ بود جمعیت فراہم آوردہ باز در دہلی آمد و بامور جہانبانے پرداخت بعد رسیدن در دہلی فوجے بر سر اقبال خان کہ در برن بود تعین کرد اقبال خان شبخون آوردہ آن فوج را شکست داد و بکمال زور و قوت رو بدہلے آورد سلطان تاب نیاوردہ فیروز آباد را ہم گذاشتہ بجانب میوات رفت از دہلی تا بہ فیروز آباد بتصرف اقبال خان در آمدہ ملک میان دوآب و محال حوالے شہر بضرب شمشیر متصرف گشت و سائر بلاد ہندوستان در تصرف امراے دیگر ماند چنانچہ ولایت گجرات در تصرف اعظم ہمایون خان و تاتارخان پسرش بود و ملتان و دیپال پور تا نواحی سند را خضر خان داشت و صوبہ و کالپی محمود خان پسر ملکزادہ فیروز و قنوج داؤد و دلدی و سندیلہ و بہرائچ و بہار و جونپور را سلطان الشرق عرف خواجہ جہان و در بلاد مالوہ دلاور خان و سامانہ علیخان و بیانہ شمس الدین اوحدے متصرف بودند و ہر کدام دم استقلال میزد و اطاعت یکدیگر نمے کردند در سنہ ہشتصد و سہ سلطان ناصر الدین محمود شاہ کہ از خوف صاحبقران بگجرات رفتہ بود باجمیت و اطمینان بدہلی آمد اقبال خان استقبال نمود و در قصر ہمایون جہانشاہ فرود آورد اما چون عنان اختیار حکومت بدست اقبال خان بود و میخکہ بر سر سلطان ابراہیم پسر خواندہ سلطان الشرق بجانب اودھ کشید سلطان ناصر الدین محمود شاہ را ہمراہ برد چون بر سلطان ابراہیم تسلط نیافت ناچار بدہلے برگشت و دران وقت سلطان ناصر الدین محمود شاہ کہ گویا در قید اقبال خان بود فرصت یافتہ بیمانہ شکار بر آمدہ نزد سلطان ابراہیم رفت کہ شاید باعانت او کارے از پیش برد او اصلا معاونت نکرد بلکہ بمراسم مہمانداری ہم نپرداخت سلطان ناصر الدین محمود شاہ از نزد او مایوس در قنوج آمد و نائب سلطان ابراہیم را کہ در انجا بود شکست دادہ قلعہ قنوج را متصرف شد و علم سروری برافراشت اقبال خان از استماع این خبر بر سر سلطان ناصر الدین محمود رفت چون قلعہ استحکام داشت تواند بر دست یافت از انجا معاودت نمودہ باتفاق بہرام خان حاکم سامانہ کہ از غلامان فیروز شاہ بود و بست ہزار

سوار موجود داشت بر سر خضر خان بجانب دیپالپور و ملتان لشکر کشید بعد رسیدن در تلوندی زمینداران آنجا را که برای ملاقات آمده بودند قید کرد و بلطائف الحیل بهرام خان را نیز محبوس گردانیده بمقابله خضر خان روانه شد خضر خان نیز لشکر فراهم آورده بعزیمت محاربه از دیپالپور برآمده طرفین را باهمدیگر کارزار رو داد ازانجا که اقبال خان رانجت و اقبال پشت داده بود در اندک زد و خورد شکست یافته رو بفرار نهاد و نتیجه حرام نمکی و عهد شکنی عائد حال او گشت بیت بنقض عهد دیرے مکن که چرخ فلک پنتیجه عملت زود در کنار نهد چون خبر کشته شدن اقبال خان در دهلی رسید دولتخان و اختیار خان و دیگر امرا که در دهلی بودند سلطان ناصر الدین محمود شاه را از قنوج طلبداشته در ماه جمادی الاولی سنه هشت صد و نه تجدید بر سر یغاوت نشانیدند و دولتخان با لشکر فراوان بر سر بهرام خان که بعد بهرام خان و رسامانه دست اقلال کرده بود رفت درین اثنا خضر خان از ملتان با لشکر کثیر و سامانه و سهرند رسید و دولت خان تاب مقاومت نیاورده پیش سلطان در دهلی رسید سلطان فکر خضر خان هیچ نموده بطرف سنبهل برآمده از تاتار خان انتزاع نمود و اسد خان لودی را در انجا گذاشت بعد آن در حصار فیروز آمده بر قوام خان گماشته ظفر خان مظفر گشته بدهلی مراجعت کرد و خضر خان سه مرتبه از ملتان لشکر فراهم آورده بسر دهلی آمده با سلطان ناصر الدین محاربه کرده برگشته رفت چون درین ایام ملوک طوائف شده بود بهر طرف امرا دم استقلال میزدند غیر از رهتک و بعضے محال ملک میان دوآب در تصرف سلطان نبود روزے برسم شکار بجانب کیتهل رفته بدار السلطنته مراجعت کرد در راه بیمارے صعب رو داد و در اندک ایام بهمان بیمارے در گذشت مدت سلطنت که غیر از نام نبود بست سال و دو ماه از ابتدائے سلطان غیاث الدین تغلق شاه معروف غازی الملک تا سلطان ناصر الدین محمود شاه هشت تن مدت نود و شش سال و دو ماه یازده روز جهانبانی نمودند بعد او نسل و سلطنت سلسلهٔ ترکان که فرزند و خویشان و غلامان سلطان شهاب الدین غوری بودند و بست و چهار تن دو صد و سه سال جهان دارے کردند آخر شد ٭

ذکر سلطنت رایات اعلی خضر خان بن ملک سلیمان

رایات اعلی خضر خان بن ملک سلیمان پسر خواندهٔ ملک مردان از امرای کبار فیروز شاهی بود چون سلطان ناصر الدین محمود شاه رحلت نمود امرا باهمدگر اتفاق نموده دولت خان را که از امرای کبار بود بسلطنت بر داشتند خضر خان از استماع این خبر لشکر فراوان بهمرسانیده از فتح پور ملتان کوچ کرده تا چار ماه محاربه در میان بود اگرچه دولت خان مراسم قلعه بیفرورت بیرون آمد خضر خان را وا یقید نموده در حصار فیروز آباد فرستاد و همانجا روح او از حصار بدن بدر رفت بالجمله خضر خان مظفر و منصور گشته داخل قلعه دهلی گردید و در سنه هشت صد و بست و یک هجرے سمات جهانبانی بعهدهٔ خود گرفت چون صاحبقران هنگام نزول هندوستان او را سزاوار فرموده بشارت سلطنت باو داده بود خضر خان کشایش کارهاے خود و عروج معارج حکمرانی بهمان توجهات صاحبقرانی دانسته اول سکه و خطبه بنام صاحبقران بعد از و بنام شاه رخ میرزا خلف امیر تیمور صاحبقران رائج گردانید و مراسم وفاداری بظهور رسانید آخر کار سکه و خطبه بنام خود کرده بر اکثر ممالک تصرف نمود و حکومت باستقلال کرده جمیع امرا را مطیع و منقاد گردانید جمعی که در فترت نزول صاحبقران بے خانمان شده بودند در حکومت او آمده آباد گشتند و در فلیل حال شده دهاے ملوک سلطنت و بقاے عمر و دولت او سے کردند و بکار و پیشهٔ خود اشتغال داشتند این خضر خان سید صادق القول پسندیده اطوار پاکیزه طینت عالی همت و فراخ حوصله بود شجاعت و سخاوت جبلی داشت و با قتضای عدالت در تفحص احوال رعایا و برایای کوشید حسب الامر او دلیل پاکیزگے نسب با وجود استغنا او سلطنت و انساب ملک گیرے اسم سلطنت بر خود اطلاق نکرده بر آیات اعلی مخاطب گردید باجل طبیعی در گذشت مدت سلطنت او هفت سال و سه ماه بود سلطان مبارک

بن رایات اعلی خضرخان بعد رحلت پدر والاگهر در سنه هشت صد و بست و هشت بر تخت سلطنت جلوس نموده سکه و خطبه بنام خود کرد امرای عظام و وزرای کرام مراسم تهنیت و مبارکباد و اطاعت و انقیاد و تقدیم رسانیدند هر یک را مواجب و جاگیر بدستور سابق بحال داشته بضبط رابقد رحالت اضافه مرحمت کرد و چون شیخا کهوکهر بر سلطان شاه علی مردان مرزبان کشمیر که به تهته ظفر یافته غنیمت فراوان آورده بود تسلط یافته دستگیر نموده و مال و اسباب بسیار بهمرسانیده قوت و مکنت پیدا کرد و بنا بر کثرت زر و نزادانی لشکر فراوانی بهمرسانیده بجرات و دلیری اراده دهلی نمود و از آب ستلج گذشته تاروپا متصرف گشت و از انجا در سهرند آمده با سلطان شه لودی حاکم آنجا جنگ نمود سلطان مبارک با استماع این خبر از دهلی برآمده در بوانه رسید شیخا کهوکهر از آب گذشته بمقابل سلطان برلب دریا لشکرگاه ساخت تا چهل روز جنگ درمیان ماند آخر الامر شیخا تاب نیاورده گریخت و سلطان تا آب چناب تعاقب نموده بسیارے را از سوار و پیاده بقتل رسانیدند راجه بهیم زمیندار چون بخدمت سلطان رسیده مراسم نیکوخواهی بتقدیم رسانید و لشکر بر سر شیخا برده خراب گردانید سلطان از انجا معاودت نموده در لاهور نزول اجلال فرموده همانجا طرح اقامت افگنده و آوارگان آن دیار را بدلاسا و استمالت آباد ساخت و بآبادی شهر توجه گماشت ترمیم و تعمیر قلعه فرموده از انجا بدهلی مراجعت کرد شیخا فرصت یافته از لاهور را محاصره نمود. چون کارے از پیش نرفت اتا نجا به کالنور رسیده متصرف گشت و از انجا بطرف جون رفته با راجه بهیم زمیندار آنجا که برای کومک حاکم لاهور برآمده بود درآویخت و غالب آمده داخل کوه گردید باز درمیان راجه بهیم و شیخا کارزار سخت رو داد و باراده الهی راجه مسطور کشته شد و شیخا مال فراوان بدست آورده قوت و مکنت بهمرسانیده بر لاهور و دیپالپور تاخته آن ولایت میوات و بیانه و غیره ممالک لشکر کشیده بود بعد فتح این ممالک بدهلی مراجعت نموده لشکر عظیم بر سر جسرتهه تعین کرد و در نواحے جالندهر جنگ و درمیان آمد جسرتهه شکست یافته بسمکن خویش گریخت و سلطان بر خلاف قاعده پدر خود خضرخان از اطاعت شاهرخ میرزا خلف امیر تیمور انحراف داشت ازین جهت شیخ علی که از جانب شاهرخ میرزا حکومت کابل داشت بموجب امر بهند دستان می تاخت در سنه هشت صد و سی و چهار شیخ علی بجهت طلب فولاد که یکے از امرای سلطان بود از اطاعت انحراف می ورزید در هند آمده دست تاخت و تاراج برکشاد و در نواحے جالندهر رسیده بقتل و غارت و اسر و نهب پرداخته بسیارے را اسیر کرده و لاهور آورد و از انجا به تلواره بود آن در چیتور رفته از آب روے گذشت و تا آب جهلم پرگنات را خراب ساخته متوجه ملتان گردید و ملک شاه لودے عم سلطان بهلول لودے که حاکم دیپالپور بود شیخ علی جنگ کرده کشته شد سلطان مبارک باستماع انجبر لشکر گران از دهلی تعین کرد در نواحے ملتان محاربه رو داد و شیخ علی شکست خورده متنهزم گشت بار دیگر باز جنگ شده و باز شکست بر شیخ علی افتاد و اسباب و اموال او تاراج رفت و با معدودی ازمرکه برآمده روبکابل نهاد و فتح سلطان مبارک را با سلطان هوشنگ خدیو مالوه مصافها مکرر روے داده و هر بار مظفر و منصور گشت درین حیص و بیص جسرت کهوکهر قوت بهمرسانیده از آب جهلم و چناب و راوی و بیاه گذشته در جالندهر رسید ملک سکندر که از جانب سلطان بر سر او متعین شده بود در اندک مجادله شکست یافته گرفتار گشت جسرتهه کهوکهر فتح یافته از جالندهر بلاهور آمده محاصره نمود و همدرین اثنا شیخ علی بازار کابل آمده حوالی لاهور را تاخت و تاراج و سهرندخیر گیها نموده برگشت و انواع خوابے بحال متوطنان آندیار رساه یافت سلطان از استماع این حوادث بطرف لاهور و ملتان عزیمت نمود ملک سرور وزیر خود را با مقدمه لشکر بساخت چون ملک سرور بسابانه رسید جسرتهه کهوکهر محاصره لاهور گذاشته بسمکن خویش شتافت و ملک سکندر را که در جنگ جالندهر دستگیر شده بود همراه برده باز در مرتبه از کوه برآمده در جالندهر و بجواره رسیده فتنه و فساد بر انگیخت و قوت او روز بروز زیاده گشت درینوقت شیخ علی از کابل نهضت نموده مملکت کناره و بیاه تاراج کرده خلق کثیر را اسیر نموده بلاهور آمد و قلعه را مستصرف گشت و دوازده هزار سوار ایلغار نموده بهای محافظت گذاشته بتسخیر دیپالپور رفته فتح نمود

سلطان از استماع این خبر از دہلی بسرعت آمد مستعد جنگ گردید شیخ علی تاب نیاورده بجانب کابل رخانه شد سلطان از سنورپای راوی گذشته قلعه پشاور را گرد برزاوه شیخ علی در تصرف خویش محاصره کرد او تاب نیاورده عاجز شده دختر خود را پیش سلطان داده صلح نمود سلطان از معبر پشاور و ولاهور و نواحی آن خاطر جمع نموده بدہلی رجعت کرد چون از ملک سرور وزیر وقت محاربه و مجادله با شیخ علی آثار اخلاص و جانفشانی بظهور نرسید ملک کمال الدین را در امور وزارت شریک او نمود و پایه ملک سرور روز بروز تنزل و رتبه ملک کمال الدین پیوسته در ترقی بود ملک سرور آزرده خاطر گشته باتفاق بعضی امراکه از سلطان بخرف و لطرف او مائل بودند قابو یافته سلطان را در قصبه سهجد جاج مبارک آباد برای نماز رفته بود بقتل رسانیدند مدت سلطنت او سیزده سال و شانزده روز بود سلطان محمد شاه بن سلطان مبارک شاه بن رایات اعلی خضر خان در اصل این پسر خلف شاه زاده فرید الدین بن رایات اعلی است چون سبارک شاه فرزند نداشت برادر زاده را بفرزندی خویش گرفته پرورش نمود در سنه هشتصد و چهل و یک هجری در مبارک آباد بر اورنگ فرمانروائی جلوس نموده سکه و خطبه بنام خود کرد ملک سرور اگرچه بظاهر اطاعت نمود اما اسباب سلطنت مثل خزائن و سلاح خانه و قور خانه و فیلخانه و دیگر کارخانجات در تصرف او بود و خطاب خانجهانی داشت در نیوقت تسلط شدید پیدا کرده بعضے از امرای مبارک شاهی را بقتل رسانید و بعضے را در قیدگاه داشت و اکثر پرگنات را بتصرف در آورده کسان را بتحصیل مالواجب متعین کرد و از استیلای اوامر بستوه آمده نزد ملک کمال الدین کمال الملک خطاب یافته از امرای بزرگ و امور وزارت شریک بود تظلم نمودند او با امرا اتفاق کرده بر سر ملک سرور آمده آویزشے روے داد ملک سرور در قلعه دہلی متحصن گردید تا سه ماه محاربه نموده خود را محفوظ داشت روزے شمشیر باهلم کرده بر سر پرده سلطان بجرات و دیرے تمام ریخته و جنگ سخت در میان آمد چون اجل ملک سرور رسیده بود دران معرکه کشته شد در فیقاش قتیل و اسیر شدند و سلطان انتقام خون پدر خود گرفته در سنه هشت صد و چهل و پنج بهلتان رسیده مزارات مشائخ را طواف نموده خوجے بر سر جبرتہ کهوکهر متعین کرده بدہلی رجعت کرد درین ایام جماعه لنگاه در ملتان بغی ورزیده لوائے سروری برافراشتند و نیز سلطان محمود والے مالوه باغوای میواتیان بر سر دہلی آمد سلطان پسر خود راے ملک بهلول لودے بجنگ او فرستاد و پسر سلطان بموجب اشاره پدر صلح در میان آورد و سلطان محمود بالکاے خود مراجعت نمود و این صلح باعث زبونی و بدنفسی سلطان گردید بیت

بجائیکه بخواهد خونے بود ۞ تواضع نمودن زبونے بود ۞

ملک بهلول بمقتضاے شجاعت و مردانگی کرد سنها و متمکن بود این صلح پسند نکرد و تعاقب سلطان محمود کرده مال و اسباب او غارت نمود سلطان را این جرأت و جسارت ملک بهلول پسند آمده او را ازروی نوازش و مهربانی فرزند خوانده بخطاب خانخانان سرفراز کرد و ولایت لاهور و دیپالپور را وازانی داشت و برای دفع شورش جبرتہ کهوکهر متعین نمود جبرتہ با ملک بهلول صلح نموده نوید سلطنت مژده داد از همین روز ملک بهلول را نظر بر زبونے سلطان و اتفاق جبرتہ هواے پادشاهی در سر افتاده در مقام فراهم آوردن لشکر گردید افاغنه را از اطراف و جوانب طلبیده شکوه داشت چون در مدت یسیر افاغنه کثیر جمع آمدند شوکت خود دیده بعضے پرگنات راسواے جاگیر خود متصرف گشت سلطان کراندک تندیدی بادنوشت ظاهرا مخالفت در زیده باکمال شوکت و سکنت بر سر دہلی آمد و مدتے محاصره نموده بے نیل مقصود برگشت و کار سلطان روز بروز زبونے و سستی پذیرفته بجائے رسید که امراکه در بست کرده دار السلطنت دہلی بودند سر از اطاعت پیچیده دم استقلال زدند اطراف ممالک احتلال پذیرفته تقلل عظیم در تحصیل خراج افتاد بالآخره سلطان باجل طبیعے درگذشت مدت سلطنت او یازده سال و کیاه و چند روز بود

ذکر سلطان علاء الدین بن سلطان محمد شاه بن سلطان مبارک بن رایات اعلی خضر خان ۞

سلطان علاء الدین بن سلطان محمد شاه بن سلطان مبارک شاه بن رایات اعلی خضر خان در سنه هشت صد و پنجاه و دو هجری بر تخت سلطنت جلوس نمود ملک بهلول الملقب بخانخانان و دیگر ارکان دولت اطاعت گونه کرده در اندک زمانے از وضع

واطوار سلطان دریافتند کہ از پدر ہم سست تر است واز سستی عمل سلطان تمامی کردن کشان و واقعہ طلبان نزدیک و دور
نجاوہ پیماے ترو گشتہ ازاماے المواجب سرباز زدند وامراے ہر صوبہ و فوجداران ہر مکان علم مخالفت برافراشتہ ملوک طوائف گردید
سلاطین دکن و مالوہ و گجرات و جونپور و بنگالہ تسخیر دہلی کہ بر لب سند و رلاہور و دیپالپور و سہرند تا پانی پت ملک بہلول دم استقلال میزد
و در خواشی دہلی تا سراے لاڈو احمد خان میواتی در تصرف داشت و سنبھل باتوابع گذر خواجہ خضر کہ از دہلی نزدیک است و زید تصرف بہادر خان
لودے بود و کول و جالیسر و دیگر قصبات را علی خان و چندوار را قطب خان لودے و بھونگانو و کپنلہ را راے پرتاب و بیانہ را
داؤد خان قابض بودند و چنین ہر کس در ہر جائے کہ بود خود را مالک آنجاے شمرد وغیر از دہلی و بداؤن جاے دیگر در تصرف سلطان نبود
بعد چند گاہ سلطان بجانب بداؤن رفتہ بانذک ولایت قناعت کردہ بعیش و عشرت اشتغال ورزید بعد چند گاہ درمیان ہر دو برادران
سلطان کہ در دہلی بودند مخالفت روے داد و بایکدیگر جنگیدند یکے از انہا کشتہ شد روز دوم مردم شہر ہجوم آوردہ با غواے
حسام خان دیگرے را بقصاص کشتند سلطان در ینوقت لسنجن بداندیشان فساد پیشہ قصد حمید خان کہ او را وزیر الممالک
گردانیدہ بود نمود و از بداؤن فرار نمودہ بدہلے آمد و باتفاق حسام خان شہر را متصرف گشت و در حرم سراے سلطانی در آمدہ زنان و خزانہ
سلطان و دیگر پردگیان را کہ در دہلے بودند بانواع فضیحت و خوارے سر برہنہ از شہر بدر نمود و تمامے خزائن و دفائن را متصرف
گشت سلطان با وجود استماع این خبر باقتضاے جبن و بے غیرتے بہانہ برسات نمودہ از انتقام اغماض کرد حمید خان بادراک انیکہ
کہ اسم سرورے و سلطنت بر دیگرے باشد و خود مدار علیہ کردو توقف سلطان را مغتنم شمردہ ملک بہلول را برای سلطنت طلب داشت
ملک بہلول از دیپال پور در دہلی آمدہ قابض گشت و فوجے از خود در دہلی گذاشتہ باز بدیپال پور رفتہ در مقام اجتماع عساکر در آمدہ
لسلطان عرضداشت کہ چون حمید خان بے اعتدالے نمودہ بانتقام آن بر سراوے روم و بدو تلخواہے سلطان در جواب نوشت کہ چون پدر من ترا پسر خواندہ است تو مرا بجاے برادرے و من سر و برگ تردد ندارم بیک پرگنہ بداؤن قناعت
کردہ سلطنت را بتو واگذاشتم ملک بہلول روز بروز قوت بہم رسانیدہ قباے بادشاہے بر قامت خود راست گردانید واز دیپالپور
در دہلی آمدہ بر تخت سلطنت جلوس نمود بعد مدتے مدید سلطان در بداؤن باجل طبیعی در گذشت مدت سلطنت کہ محض براے اسم بود
ہشت سال و سہ ماہ مع حکومت بداؤن از ابتداے رایات اعلی خضر خان تا سلطان علاء الدین چہارتن مدت سی و نہ سال و شش
و شانزدہ روز سلطنت و جہانبانے نمودند۔

ذکر سلطان بهلول افغان لودے

سلطان بہلول افغان لودے المخاطب بخانخانان ملک مہرام جد بزرگوار سلطان بہلول مردے از ثقات لودے در عہد
سلطان فیروز شاہ از برادران رنجیدہ در ملتان آمدہ نوکر ملک مردان حاکم آنجا کہ از امراے فیروز شاہ بود گردید و او را

پنج پسر بود ملک شه و ملک کالا و ملک فیروز و ملک محمد و ملک خواجه این پنج برادر بعد رحلت پدر در ملتان سکونت داشتند ملک شه کراز همه کلان بود نوکر خضر خان گردید و در جنگ اقبال خان که با خضر خان روی داد تردد نمایان کرده اقبال خان را کشت و بجلد دے این خدمت خطاب اسلام خانی یافته روز بروز ترقی نموده بر بته فیلمه فائز گردید و آخر کار بحکومت سهرند سرفرازے یافت و برادران دیگر که همراه او بودند ملک کالا پدر سلطان بهلول از جانب اسلام خان برادر خرد حاکم دوبالہ تابع سهرند گردید و با افغانان نیازی تجربهٔ جنگ کرده کشته شد در انوقت سلطان ورشکم مادر بود هنگام آلهی در ایام نزدیکے وضع حمل ناگهان سقف خانه افتاده مادرش جان بحق تسلیم کرد و چون حمل از هشت ماه گذشته بود شکم او را شگافته سلطان بهلول را که رمقی از حیات داشت زنده برآوردند بعد ازان که یک ماه شده پیش اسلام خان در سهرند آوردند چون سلطنت هندوستان نصیب آن طفل و انتظام بخشان قضا و قدر در تربیت و پرورش او بودند اسلام خان نظر عنایت بر او انداخته در پرورش او اهتمام نمود و به بهلول موسوم گردانیدند افغانان از روے حقارت او را بلو گفتندی چون بحد رشد و بلوغ رسید آثار عقل و کاروانی از ناصیهٔ حال او آشکار بود اسلام خان او را لفرزندے خود برگرفت و دختر خود را در عقد مناکحت او در آورد روز بروز رتبهٔ او بے افزود گویند روزے ملک بهلول با بعضے از رفقاے خود بلسبانه رسیده در انجا بنیاد این نام درویشے صاحب حال اقامت داشت مبنیے ملک بهلول نگاه لطفی کرده برزبان آورد که از شما کسے هست که پادشاه شود و شهر بدو هزار تنکه بخرد ملک بهلول توفیق یافته مبلغ معلوم پیشکش نمود درویش تهنیت گفته فرمود که سلطنت هندوستان تو مبارک باشد همراه انش تصور داشته نمود ملک بهلول در جواب گفت که اگر این خبر وقوعے است سود اے مفت است والا خدمت درویشے بجا آوریم بیت سالکان ره همت چو ارادت بینند ؛ ملک کاؤس و فریدون بگدائے بدهند ؛ القصه ملک را بموجب بشارت درویش کار از صفر سن بخاطر داشت و اغوا و اشارت جسرت کهو کهر چنانچه مرقوم شد هوائے سلطنت در سر افتاد چون در عهد سلاطین مهابک شاه اسلام خان عرف ملک شه در جنگ شیخ علی کابلی کشته شد و مجملی از ان گزارش یافت ملک بهلول قائم مقام عم خود گردیده عازم حضور دولت گشت و آخر کار بر تبهٔ امیر الامرائی رسید چون سلطان محمد شاه بر سریر جهانبانے نشست ملک بهلول را شجاع و مردانه و کارطلب نام آور و واقعه پیش آورد و خان خانان خطاب داده فرزند خواند او را تا حد مدت بسببے از سلطان محمد شاه آزرده شده روگردان گردید قطب خان ولد اسلام خان که خود را هم چشم ملک بهلول میدانست و بنے عم هم بودند از منازعت ملک بهلول انحراف ورزیده سلطان محمد شاه رفته بسردارے حسام خان عرف حاجی شرقے لشکر گران بر سر ملک بهلول آورد و در موضعی از قنوانج بوقوع پیوسته و ساده هزار پیچیان فریقین جنگ واقع شد بتائیدات آلهی ملک بهلول فتح نمود و حسام خان شکست یافته بدهلی رفت و کوکب طالع ملک بهلول اوج گرفته ترقیات گشت و بخدمت سلطان محمد شاه نوشت که اگر حسام خان را بقتل رسانند و منصب وزارت بحمید خان دهند فرمان برداری و خدمتگذاری بجاے آرم سلطان بے آنکه تامل نماید حسام خان را بطرف نموده حمید خان را بر تبهٔ وزارت سرفراز گردانید این معنی موجب ازدیاد خیرگے ملک بهلول گردید و قوت و کمنت بهمرسانیده بتدریج سهرند و سنام و لاهور و بیاپور و حصار فیروزه و دیگر اماکن را بزور و غلبه متصرف گردید و خود را قوے دیده بقصد تسخیر دهلی رفت چون میسر نشد و بهمرند مراجعت کرده خود را سلطان بهلول خطاب داده نام سکه و خطبه موقوف بر انتزاع دهلی گذاشت و بشارت درویش را متذکر بوده مسرور و خوشوقت می گذرانید درین وقت که سلطان محمد شاه خواب واپسین نمود سلطان علاء الدین بر تخت جهانبانے نشست و بسبب سستی و نارسائے او سلطنت ملوک طوائف گشت و خود به بداؤن اکتفا کرده همانجا میگذرانید وچنانچه سبق ارقام یافت حمید خان وزیر را باغوای امرا نجا نیده قصد او کرد او بحیله از بداؤن برآمده در دهلی رسیده زنان و دختران سلطان را به حرمت تمام در سریر هند اوحصار دهلی مدرسه و خزاین و اسباب سلطنت را متصرف گشت و سلطان از بے حوصلگی انتقام آن

گرفت حمید خان بعد رسیدن در دہلی سلطان بہلول را بسوے سلطنت دعوت نمودہ از سہرند طلبداشت چون سلطان بدہلی آمد حمید خان بعد از عہد و پیمان مقالید حصار حوالہ او کرد حمید خان چون مکنت و قوت بسیار داشت سلطان بہلول بنا بر صلاح وقت باو مدارا نمودہ بہر روز بسلام رفتی روزے حمید خان در خانۂ سلطان مہمان شد افغانان باشارۂ سلطان دران مجلس یعنی عرکا تیکہ از عقل دور و بہ رویۂ بنجیرو ے نزدیک باشد نظبور رسانیدند تا مردم آنہا را خفیف العقل پنداشتہ از کید آنہا مطمئن گردند چنانچہ بعضے کفش خود را بکمر لیستند و بعضے کفشہا را در طاق بالای سر خود گذاشتند حمید خان گفت این چہ عمل است گفتند کہ از ملاحظہ وزد و محافظت می نمایم بعد آن بحمید خان گفتند کہ بساط شما خوب رنگہا دار دا گر یک گلیم عنایت کنید کلاہ و طاقیہ برائے فرزندان خود ساختہ تحفہ فرستیم حمید خان تبسم نمودہ گفت کہ قماشہائے خوب برائے فرزندان شما انعام خواہم داد چون خوانہا ے خوشبو مجلس آوردند بعضے افغانان از گبہ و چودہ را بسیدند و گلہا را خوردند بعضے پیڑہ پان بے آنکہ دانکتند با برگہائے موز خوردند و بعضے پیڑہ را ماکردہ تنہا آہک را خوردند چون دہن سوختہ پیڑہ را از دست انداختند حمید خان فرمود چرا چنین کردند سلطان بہلول گفت کہ این مردم روستائے صحرا نشین انداز آدمیت و دور غیر از خوردن و مردن و دیگر کارے نمی دانند روز دیگر سلطان بخانۂ حمید خان مہمان شد قرار داد چنان بود کہ ہر گاہ سلطان پیش خان بیاید چند کس ہمراہ شوند و اگر شے از رفقائے او بیرون باشند درین مرتبہ بموجب اشارہ سلطان بدربانان قدے نمودہ بخلیہ وزدر اندرون در آمدند و گفتند کہ مانیز مثل بہلول نوکر خان ہستیم از سلام چرا محروم باشیم چون غوغا بلند گردید حمید خان از حقیقت حال پرسید گفتند کہ افغانان سلطان را دشنام دہان مے آیند دے گویند کہ ماہم نوکر خان ہستیم بہلول اندرون رفتہ ماچرا بیرون باشیم و سلام نکنیم خان فرمود ہمہ را بگذارند تا اندرون بیایند افغانان ہجوم کردہ در آمدند و در پہلوے ہر یک تنگار حمید خان و دو لفر ایستادند چون سلطان دید کہ افغانان بسیار آمدند و مے توانند از عہدہ کار بر آمد اشارہ نمود درین وقت قطب الدین بنی عم سلطان زنجیر از بغل بر آوردہ حمید خان را محبوس نمود و بکمان خود سپرد و سلطان بہلول دہلی را با خزاین و دفائن و جمیع کارخانجات سلطنت و جہانداری بے مزاحمت و مخالفت دیگرے متصرف شد و در سنہ ہشت صد و شصت ہجری سکہ و خطبہ بنام خود کرد و بسلطان علاء الدین کہ در بداؤن بود عرضداشت نمود کہ سکہ خود رواج میدہم و نام شما را از خطبہ نے اندازم سلطان در جواب نوشت کہ پدر من ترا فرزند گفتہ بود تو مرا بجائے برادرے سلطنت را بتو گذاشتہ بہ بداؤن قناعت نمود و ہمام بالجملہ سلطان بہلول کامیاب گشتہ بانتظام مہام جہانبانے پرداخت بعضے امرا کہ بسلطنت او راضی نبودند سلطان محمود والے جونپور را طلبداشتہ بتسخیر دہلی تحریص نمود او با لشکر گران و سامان بیکران آمدہ دہلے را محاصرہ کرد سلطان بہلول بجانب ملتان راہے شدہ بود باستماع این خبر از دیبالپور معاودت نمود چون نزدیک رسید با سلطان محمود اتفاق کارزار افتاد سلطان محمود شکست یافتہ بجانب جونپور رفت مرتبۂ دوم باز سلطان محمود بر دہلے لشکر کشیدہ بعد مقابلہ و مقاتلہ فرار یافت کہ از محالات انچہ در تصرف سلطان مبارک شاہ پادشاہ دہلی بود متعلق سلطان بہلول و غیر آن اما کن مع انچہ سلطان ابراہیم والے جونپور در تصرف داشت سلطان محمود متصرف شد بعد الفقہ این صلح ہر دو پادشاہ با ماکن خویشتن برگشتند و بشروط مسطورہ تیغ کارزار در نیام خزیدند چون سلطان محمود در گذشت سلطان حسین خلف او بجونپور متمکن گشت با سلطان بہلول محاربات درمیان آمدہ از طرفین بمساوات مے گذشت نوبتے سلطان حسین باغواے ملکۂ جہان بنت سلطان علاء الدین کہ در حبالۂ نکاح او بود با یک لک سوار و چہل ہزار پیادہ و چہار صد فیل و توپخانہ فراوان بر دہلے سوارے کرد سلطان بہلول نیز با پاس حق نمک ہر چند کہ ملکۂ جہان عجز و نیاز کرد کہ نیابتہ از طرف والد بزرگوار شما ے باشم و اطاعت قبول می نمایم بر من سوارے مکنید ملکۂ جہان بگوش اجابت اصغا نکرد و سلطان حسین را طوعاً و کرہاً آمادۂ جنگ گردانید بالضرور سلطان بہلول با پانزدہ ہزار سوار آمدہ صفوف مصاف آراستہ کارزار مردانہ و پیکار رستمانہ نمود انا نجا کہ قوے اقبال و بیدار بخت بود

باوجود اندک لشکر منظفر و منصور گشت سلطان حسین شکست یافته نیمروز گروپه ملک جهان دستگیر گشت سلطان بهلول از روی مردی و مروت آن بانور را با عزاز و احترام پیش سلطان حسین فرستاد بعد آن بهفت مرتبه سلطان ابراهیم و سلطان حسین محاربات روی داد و چند مرتبه صلح درمیان آمد و بار سلطان حسین شکست یافته بطرف جونپور رو بپته رفت بمرتبه آخرین شکست فاحش خورده باماکن دور دست رفت سلطان بهلول در شهر جونپور رسیده سکه و خطبه بنام خود و آنولایت را بمبارک خان لوهانی که از امرای بزرگ او بود داده بدهلی معاودت کرد درین اثنا سلطان علاء الدین که در بداؤن گوشه اختیار کرده بود بعد بست سال از سکونت آنجا باجل طبیعی درگذشت سلطان بهلول که بمقابله سلطان حسین در اتاوه بود برای تعزیت سلطان علاء الدین در بداؤن رسیده بعد ادای مراسم ماتم پسر بداؤن را از دست پسران سلطان برآورده بکسان خود سپرد واین بی مروتی و بیوفائی را بر خود روا داشت از انجا بدهلی آمده روز بروز قوت و مکنت مهر سایند سلطنت خاطر خواه کرد ظاهر و باطن آراسته بود پیروی شرع شریف نمودی خود عدل و داد مبالغه فرمودی بیشتر اوقات بمصاحبت علما و مجالست فقرا گذرانیدی و تفقد احوال ایشان کردی بالآخره مورض تلاوتی برگ طبیعی جهان را پدرود کرد **بیت** هشت و صد و نود و هشت رفت از عالم ۞ خدیو ملک ستان جهان کشا بهلول ۞ مدت سلطنت او سی و هشت سال و هشت ماه و هفت روز بود ۞

ذکر سلطان سکندر لودی پسر سلطان بهلول

سلطان سکندر عرف شاهزاده نظام خان بن سلطان بهلول بعضی امرای خواستند که شاه زاده بار یک خلف کلان سلطان بهلول را سریر آرا گردانیده بر تخت سلطنت اعظم همایون نشیرهٔ سلطان رضا مند بوند والدهٔ سلطان سکندر که زرگر زاده بوند نزدیک سلطان مرحوم از جمیع خواتین قوت و منزلت زیاده داشت و اکثر امرا در حکم او بودند در باب پسر خود پیغام نمود عیسے خان لودے پسر عم سلطان بهلول که بحسب ظاهر چون شیر و شکر بوافق و در باطن بسان آب و آتش مخالف بود دشنام داده گفت که پسر زرگر زاده را چگونه بسلطنت بردارم و بار یک شاه را که اصالت و نجابت دار و فروگذارم خانخانان قرلے که از امرائے نامدار بود گفت دور و زاز حلت سلطان گذشته مناسب نیست که باهلیهٔ سلطان دشنام دهی عیسی خان گفت تو نوکر هستے ترا چه میرسد که در سخنان خویش و اقارب و خل کنی خانخانان برآشفته واین سخن که نوکر سلطان نظام خان هستم گفته از انجا برخاست و جمع امرا را باخود متفق کرده شاهزاده نظام خان را بسلطان سکندر مخاطب ساخته در سنه هشتصد و نود و هشت بقصبهٔ جلالے بر تخت سلطنت نشانیده سکه و خطبه بنام او کرد سلطان از انجا بر بار یک شاه برادر کلان خود کرد در جونپور بود رفته پس از محاربه فتح نمود و آن ولایت را بدستور سابق بر برادر بحال داشته سکه و خطبه بنام خود کرد و نیز با سلطان حسین والے جونپور کرار سلطان بهلول شکست خورده دور دست رفته بود و اکثر اوقات با بار یک شاه مجادله مے نمود و جنگ متواتر نموده منظفر و منصور گشت آورده اند که چون نوبت سلطنت دهلی بسلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه رسید ملک سرور خواجه سرا را که خطاب خواجه جهانے داشت بسلطان الشرق مخاطب کرده جونپور و آن حدود بجاگیرش مقرر گردانید ۞

ذکر سلاطین شرقیه

چون سلطان محمد شاه را شوکت و صلابت نماند سلطان الشرق استیلا یافته پرگنه کول و اتاوا و کپنله و بهرائچ و رائبریلے و بهار و ترهت وغیره از جانب دهلی در تصرف خود آورده حکومت باستقلال کرد در سنه هشت صد و نود و شش هجرے سکه و خطبه بنام خود نموده آن ولایت را در وقتے تازه داد و باجل طبیعی درگذشت مدت سلطنت او شانزده سال بود ۞

ذکر سلطان مبارک متبنائے سلطان الشرق خواجه سرور مخاطب بخواجه جهان

سلطان مبارک شاه پسر خواندهٔ سلطان الشرق مدت سلطنتش یک سال و چند ماه ۞

ذکر سلطان ابراہیم شرقی بن مبارک شاہ شرقی وغیرہ انہا

سلطان ابراہیم شرقی بن سلطان مبارک شاہ چہل سال و چند ماہ سلطنت کرد سلطان محمود شاہ بن سلطان ابراہیم شرقی سے یک سال تکمرانے کرد سلطان محمد شاہ بن سلطان محمود شاہ سہ سال و پنج ماہ سلطنت داشت سلطان حسین خان بن سلطان محمد شاہ یازدہ سال حکومت کرد و ازین سلطان حسین سلسلہ سلطنت شرقیان اختتام یافت اگرچہ قبل ازین سلطان بہلول پسر قیان غالب آمدہ ممالک سے جونپور بکسان خود سپردہ بود لیکن ضبط آن بوا قعی نشدہ بود و درینولا کہ سلطان سکندر مظفر و منصور گشتہ بالکلیہ آن ولایت را بضبط واقعی در آورد و مملکت شرقے کہ از تصرف سلطانین دہلی بدر رفتہ بود بعد یک صد و دو سال مجددہ ولایت دہلی گردید القصہ سلطان سکندر سلطنت باستقلال کرد و مراسم عدل و داد تقدیم رسانید و در عہد او نرخ غلات ارزان ماند و رعایا و برایا بامنیت و جمعیت بکار و پیشۂ خود اشتغال داشتند و بر ترویج امور شرعیہ و تنفیذ احکام اسلام بسیار مقید بود و تعصب و دینی نہایت داشت از اکثر اماکن تجانہا منہدم ساخت و مساجد و مدارس تعمیر نمود و در تمہید دیگر بعد ابادی ہندوان را از غسل و اعمال آنہا مثل سر و ریش تراشیدن و غیر ذلک ممنوع داشت و میخواست کہ تجانہ نہا نیست و را منہدم سازد بعضے از مقربین و علمائے علم پیشہ گفتند کہ بر انداختن تجانہ ہای قدیم جائز نیست اما کفار را از اغتسال و اد ہام باز باید داشت سلطان بر آشفت کہ طرف کفار سے گیرند بالجملہ سلطان خیلے متعصب بود و ہنود را بسیے اہانت و ذلت سے نمود و مقرر کردہ بود کہ ہندوان اندکے پارچہ نیلگون بر جامۂ خود متصل کتف پیوند کنند تا اطاعت اسلام نظہور رسد و علامت ہنود ظاہر باشد و کتب ہندوان را ہر جا ہر کس کہ سے یافت سے سوخت ہر کس کہ از کفار و ستارہ سے لبست جزیہ بقرار اعلیٰ از و میگرفتند ازین جہت اکثر ہندوان اندک پارچہ بر سرے لبستند و ترک لبستن دستار نمودند و در رخصت و خوارے بقوت روزمرہ عاجز بودند و بعضے ترک دار سے و پاچہ تہمت اجرائے کلمۂ اسلام بر زبان او گرفتہ آوردند سلطان تمامے علما و فضلائے ممالک محروسہ جمع کردہ دعوای خود را بثبت نمود چون او اسلام قبول نکرد او را بقتل رسانید اول کسیکہ از سلاطین ہند ہندوان را خوار داشتہ بدعوای اسلام بر سر ہن راکشت او بود و رعایت اہل اسلام بسیار کردے و در روز عاشورا دا عیاد خیرات بسیار نمودی و در مساجد و مدارس امام و مؤذن و خطیب و مدرس مقرر کردہ و ظائف آنہا عطا فرمود و کار مرمت کردی خبرداری احوال رعیت و سپاہ بجائی رسانید کہ خبر خصوصیات خانہ مردم با و رسیدے و بعضے اوقات ہنگام شب لباس سلطنت از بر انداختہ تنہا در کوچہ و بازار گشتی و از حقیقت حال امرا و دیگر خلائق نوعے مطلع شدی کہ مردم گمان می بردند کہ سلطان بمن آشناست و این اخبار مخفی میرساند و بعضے میگفتند کہ چراغے از طلسمات بدست سلطان افتادہ بود کہ از افروختن آن احوظاہر میشد و کیفیت روے زمین تا احوال روزمرۂ سلاطین ممالک و دیگر رعایا سے عالم و عالمیان بے کم و کاست اظہار میکردند و خزاین زیر زمین و دیگر اشیای دور دست بموجب طلب سلطان حاضر می نمودند بالجملہ سلطان خیلی ہوشیار و صاحب دانش و در امر اضابط بود و اگر جائے لشکر معین میکرد ہر روز فرمان متضمن تدبیر و ترتیب عساکر و آراستن صفوف و ملاحظہ زمین کارزار و جملہ بر مخالف و محاصرۂ قلعہ بنام سردار فوج مغرستاد و نوکر دیش را مجال نبود کہ از احکام او تخلف تواند ورزید اسباب ٹاک چوکی و ایما موجود داشت بامرای سرحد کہ فرمان صادرے شد دو سہ کردہ استقبال میکرد و حامل فرمان بر بلندی مثل تخت یا از خاک کہ آراستہ فرشی بران ہی گستردند استادہ بامیر یا مور فرمان میداد و او بر دو دست فرمان گرفتہ بر سرے نہادہ و بمانجا یا در مسجد جامع بر سر منبر ہر جا حکم صادر میشد میخواندند و اتفاقات ہر ملک ہر روز بار سیدے و از سوانح ممالک مطلع شدے آخر بمرض خناق کہ بشدت عارض گشت و آب از حلق فرو نمے شد راہ نفس مسدود گردیدہ مغرعقبیٰ نمود مدت سلطنت او سبت و شش سال و پنج ماہ۔

ذکر سلطان ابراہیم بن سلطان سکندر لودے

سلطان

سلطان ابراہیم بن سلطان سکندر بن سلطان بہاول لودی در سنہ نہصد و نود و پنج ہجری بر تختی کہ بانواع جواہر گران بہا تصحیح کردہ بودند جلوس نمودہ سکہ و خطبہ بنام خود کرد و نقش ضبط و تسلط و برامرا از پدر ہم زیادہ تر و درست نشستہ بود و احدی را ازارکان دولت مجال نبود کہ سر از امر او تجاوز تواند نمود زیرا کہ واقعہ طلبان سیہ باطن برای گرمی ہنگامہ خویش نمی خواہند کہ یک کس فرمان روای مستقل و تسلط بود باشد لہذا سلطان ابراہیم را بریں مبادرت آوردند کہ برادر خرد جلال الدین را بحکومت جونپور و توابع آن مقرر کردہ مرخص ساخت بعد رخصت شاہزادہ بسمت جونپور این مصلحت را وزرای نیک محضر نپسندیدند سلطان کس بطلب شاہزادہ فرستادہ پیغام داد کہ بقضیہ مشہور ستاضر ورنیست کہ زود بر گردد آید بہ اے یکروز بایہ برگشت شاہزادہ در جواب گفت کہ چون بساعت نیک برآمدہ ام بالفعل بمنزل مقصود روانہ میشوم بعد ازاں حاضر خواہم شد و راضی بآمدن نگشتہ عذر ہا در میان آوردہ راہی گشت و قطع منازل کردہ در جونپور مسند آرای حکومت شد سلطان امرائے آن دیار را امید وار الطاف خود نمودہ از شاہزادہ برگردانیدند شاہزادہ جلال الدین ناچار پردہ از روے کار برداشتہ علانیہ کوس مخالفت زدو در ان ولایت سکہ و خطبہ بنام خود کردہ لشکر فراہم آوردو با عظم ہمایون سروانے کہ از امرای کبار سلطان سکندر بود اتفاق نمودہ آمادۂ پیکار گشت چون سلطان بدفع این شورش یورش نمود اعظم ہمایون تاب نیاوردو عاجز گشتہ ملازمت سلطان ابراہیم اختیار نمود شاہزادہ جلال الدین نیز نادم شدہ می خواست کہ بملازمت آید لیکن سلطان قبول نہ کرد شاہزادہ جلال الدین براجہ بکرماجیت ولد راجہ مان حاکم گوالیار پناہ برد اعظم ہمایون سروانے باسے ہزار سوار و سیصد زنجیر فیل و تو پخانۂ بسیار بر سر گوالیار تعین شد شاہزادہ تاب نیاورد و از گوالیار بطرف مالوہ رفت و از انجا بطرف گوندوانہ در آمد و باشارہ سلطان گوندوانیان از روی بے رحمی شاہزادہ جلال الدین را مقتول ساختند چون سلطان نوجوان بود کار یکہ پسندیدۂ خردمندان و لائق پادشاہان نباشد بے مشورت وزرائی نمود و اعیان دولت را باندک تقصیر سیاست بسیار می نمود و بسہل لغزش قید و بندے فرمود بدین جہت مردم بجان آمدہ خواہان زوال دولت او شدند و در امور سلطنت خللہا راہ یافت القصہ میان ہمو اداوا کور نشاء بجا آورد و نجاطر آورد کہ چون این وانہ سعادت دست بوس بادشاہان یافتہ فکرے باید کرد کہ حیات ابدے یابد آن را در باغچہ نشین خود کاشتہ مراسم حزم و احتیاط بکار برد و چند خوشہ برآمد چون پختہ شد زیادہ از دو صد دانہ ہمہ سید نچنین چند سال علے التواتر کاشتہ حاصلات آن سال لسال ہم رسانیدہ مبلغے فراوان پیدا کرد و از ان مبلغہا در شہر دہلی مسجدے بکمال متانت احداث نمودہ معروض داشت سلطان بعقل و دانش او آفرین کردہ بعنایات خسروانہ و افزایش مواجب سرفراز گردانید و آن مسجد باسم موٹھ موسوم گشتہ تا حال در دہلے قائم و ہمان نام مشہور است بالجملہ سلطان ابراہیم وزیر صائب تدبیر را بناحق کشت و اعظم ہمایون سروانی را کہ محاصرۂ گوالیار داشت در آگرہ طلبیدا شتہ قید کرد اسلام خان پسر او کہ حاکم مانکپور بود سر بشورش و فساد برداشتہ چہل ہزار سوار و پانصد زنجیر فیل یکجا کردہ آمادۂ پیکار شد و پیغام نمود کہ اگر اعظم ہمایون را از قید خلاص سازند دست از مخالفت بر داشتہ شود سلطان این معنے قبول نکرد و لشکر بر سر او تعین نمود و مقابلہ در میان آمدہ اسلام خان در معرکہ کشتہ شد و اعظم ہمایون در زندان خانہ وفات یافت پہاڑ خان پسر دریا خان در بہار سر بشورش بر زیدہ قریب یک لک سوار یکجا کردہ تا ولایت سنبھل متصرف شد و خود را سلطان محمد خطاب کردہ سکہ و خطبہ بنام خود نمود نچنین مہر طرف افغانان روگردان شدہ علم مخالفت برافراشتند و تتخان لودی مخالفت نمودہ از لاہور گریخت و پیش ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ در کابل رفتہ پناہ برد و تحریک منصب ہندوستان نمود و بابر بادشاہ ہندوستان آمدہ در مقام پانے پت جنگ کردہ مظفر و منصور شد سلطان ابراہیم دران کارزار کشتہ گردید و ایام سلطنت

او هفت سال از ابتدای سلطان سهلول غایت سلطان ابراهیم سه تن مدت هفتاد و یکسال و پنج ماه و هشت روز جهانبانی کرد و ندانی چنین سلسله بدوران منقطع شده بیت بیا بگوی که پرویز از زمانه چه خورد ۞ برو بپرس که کسری ز روزگار چه برد ۞ گر او گرفت ممالک به دیگری بگذاشت وگر او نهاد خزائن بدیگرے بسپرد ۞

ذکر سلطنت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه سرچشمهٔ سلاطین چغتائی هندوستان و مجملی از آبای او

ظهیر الدین محمد بابر شاه بن عمر شیخ میرزا بن سلطان ابو سعید میرزا بن سلطان محمد میرزا بن جلال الدین میران شاه میرزا بن صاحب قران امیر تیمور گورگان برخطران احوال و اخبار سلاطین و مترصدان آثار صداقت و شعار خواقین مخفی و پوشیده نماند که چون کارفرمایان قضا و قدر سلطنت اکثر اقلیم روی وجود مسعود صاحب قران امیر تیمور گورگان و دولت نشاده بودند و در ایام رضاعت انوار سروری و سروری از پیشانی حال و استقبال او واضح بود در عیت پروری از آثار و افعال اولائح بود بعد از انکه بین میزر سید از حرکات و سکنات او آثار سلطنت و جهانداری مے تراوید و از مجازے گفتار و کردار او بارقهٔ جهانبانی می درخشید اگر با همزادان و همسران در بازی می بود غیر از تحایات حکمرانی و فرمانروائی نمی فرمود و در سواری سیر و شکار هم لشکر کشی و صف آرائی منظور میبود بیت به بازی اگر و سر اهنگ بود ۞ حدیثش ز دیهیم و اورنگ بود ۞ القصه در خدمت شیرین خان والی توران ازنسل چنگیز خان که عم و مجدوی بود و بسری برد و بمقتضای شجاعت ذاتی و دولادے فطرے روز بروز بر تبهٔ عالی مترقی می شد حتی که پایهٔ قدر او از جمیع امرا عالی تر گشت و بدرجهٔ امیر الامرائی رسید امیر طرا خان پدراو ترک امارت کرده در گوشهٔ قناعت بیاورب الارباب اشتغال داشت چون مدگذشت صاحبقران در بیست و پنج سالگی بود پس از انکه یازده سال از رحلت پدرش در گذشت در سنه هفتصد و هفتاد و دو هجرے بیاوری بخت بیدار بعد فوت شیرین خان والی توران در خطهٔ اخ بر سریر فرمانروائی و تخت سعادت جهانبانی جلوس فرموده سکه و خطبه بنام خود کرد و عمر قندرا دار السلطنه قرار داده لواے عالمگیرے و گیتی کشائے برافراشت و کوس مملکت ستانی و جهان آرائے بلند آوازه ساخت و در اندک زمانے ولایت ماوراء النهر و خوارزم و ترکستان و خراسان و عراقین و آذربایجان و فارس و مازندران و کرمان و دیار بکر و خوزستان و مصر و شام و روم و کابلستان و زابلستان و گرجستان و هندوستان و دیگر ولایات مفتوح ساخته اکثر ممالک را در حوزهٔ تسخیر خود در آورد و در دس منابر و وجوه و نقود بنام نامی خود و مزین و فرمانروایان روی زمین را فرمان پذیر خویش گردانید نظم ولایت ضبط کرد از اقاصی اطراف ۞ تماندند در جهان صاحب کلاهے که گردن نکشید از و در خط راهے ۞ کلاه داری کی سر کش بود بولی باک ۞ سرش را بی کله افگند بر خاک ۞ خسان را پاک رفت از هر و یاری ۞ بگذار زمین نگذاشت خارے ۞ مدت سی و پنج سال استقلال کمال سلطنت کرده در سنه هشتصد و هفت در مکان لهواز هفتاد فرسخی سمرقند متوجه فتح خطا بود در عمر هفتاد و یک سالگی به بیمارے سخت رحلت نمود نظم سلطان تیمر کر مثل او شاه نبود ۞ در هفتصد و سی و شش وه آمد بوجود ۞ در هفصد و هفتاد و دوم کرد جلوس ۞ در هشتصد و هفت کرد عالم پدرود ۞ جلال الدین بن میران شاه میرزا پسر سوم صاحب قران حکومت عراقین و آذربایجان و دیار بکر داشت در سنه هشت صد و ده هجری با قرا یوسف ترکمان در حوالے تبریز جنگ کرد و در میدان آن کشته شد سلطان محمد مرزا بن جلال الدین میران شاه میرزا در خدمت خلیل سلطان مرزا برادر کلان خود که فرمان روائے این بود به سپهدارے و سروارے میگذرانید باجل طبیعے در گذشت سلطان ابو سعید میرزا ولد سلطان محمد میرزا در عمر بست و پنج سالگی سریر آرائی سلطنت گردید بجده سال حکومت ترکستان و ماوراء النهر و بدخشان و کابل و غزنین و قندهار و بعض صدود هندوستان بنود در آذر عراق بر گرفت در سنه هشتصد و هفتاد و سه هجری از اتفاقی گردون دون حسن ولد قرا یوسف خان حاکم آذربایجان اعتماد یادگار میرزا نبیره شیخ میرزا که نوکر او بود سلطان را قبل از ینکه عمر شیخ میرزا پسر جهانگیر ابو سعید میرزا محو

قرغانه و ولایت اوکرکند و خجند و خطهٔ اندجان که تختگاه فرغانه است بسبب تسکین جریکه عمارات سلطانی بران بود در سنه هشت صد و نود و
هجری در عمر سه و نه سالگی راه نورد عقبی گشت الغ بیگ میرزا هم برادر عمر شیخ میرزا خلف ابو سعید میرزا است در علم نجوم کمال مهارت
داشت همت بر تسدیس رصد بر گماشت و بانجام رسانید چنانچه اکثر ارباب تنجیم الیوم استخراج تقاویم ازروی آن مینمایند اگرچه بعضی
گویند راجه جیسنگه سوائی که در هندوستان بسعی و اهتمام میرزا خیر الله بیگ مهندس انجام یافته بزیج جدید سعید محمد شاهی شهرت دارد
و توقف یافته اند التفاتی بزیج الغ بیگ نمی نمایند بعد انتقال عمر شیخ میرزا سلطان احمد میرزا برادر کلان او بر سلطنت سمرقند داشت برسر
اندجان لشکر کشیده مدتی محاصره نمود از اراذل آلهی لشکر سمرقند یانش غلبه آورد اکثر مردم و چارپایه تلف گردید از نخجت ازایخ خائب
و خاسر برگشت ظهیر الدین محمد بابر پادشاه بن عمر شیخ میرزا در دوازده سالگی سنه هشتصد و نود و دو هجری در اندجان بر سریر سلطنت
جلوس نموده یازده سال در ماوراء النهر با سلاطین چغتا و اوزبک محاربات سخت نمود و سه نوبت بر سر سلطان احمد میرزا عموی
خود غالب آمده فتح سمرقند کرد از انجا که مشیت ازلی بران رفته بود کرکشور هندوستان به پرتو اقبال بابریه فروغی گیرد نقش لتلط بابر
پادشاه در ممالک توران درست نشست ناچار از سمرقند برگشته با معدودی در بدخشان رسید و با خسرو شاه جنگ نموده فتح یافت
و ازانجا بکابل آمده از محمد مقیم ولد ذوالنون ارغون که او بر عبد الرزاق میرزا ابن الغ میرزا ابن سلطان ابو سعید میرزا غلبه کرده بابر پادشاه
ظفر یافته مملکت کابل در تصرف داشت انتزاع نموده محمد مقیم شکست خورده از کابل پیش شاه بیگ برادر خود که حکومت قندهار
داشت رفت و بابر استقلالی یافته سند آرای کابل و بدخشان گردیده روزگاری گذرانیدند اولاد صاحب قران امیر تیمور گورگان
را پیش ازین میرزا گفتندی از زمان بابر بلقب پادشاهی درین سلسله رایج گشت ایام بهار کابل بفرح و سرور گذشت و هوای
آن خطه دلکشا بامزاج او سازگاری نموده فواکه و آب گوارا افتاد کابل شهریست بزرگ و بازار طبور ولایت ایران مستقف خوش
آب و هوا با وجود شدت سرما برف آنجا چندان گزنده نیست و فواکه و اثمار بسیار و مبارش نهایت پسندیده حین اقامت بابر پادشاه در کابل
سنه نهصد و یازده هجری زلزله عظیم واقع شد فصیلهای قلعه و اکثر منازل پادشاه بالای حصار و عمارات شهر از شدت زلزله لرزیا
افتاد و خانه های بعض مواقع بالتمام انهدام یافت دوسه مرتبه دریکروز زمین و جنبش آمد و اساس عمر بسیاری مردم و دیگر ذیحیات
فرو ریخت و تا یکماه در شبانه روز یکمرتبه زمین متزلزل میشد و بعضی جاها پارچه زمینی که عرض آن یک گز و طول شصت در عدد باشد بریده بقدر
یک تیر انداز فرو رفت و ازانجا چشمهٔ پیدا شد و در جائی قریب بشش فرسخ نوعی شگافت که بعضی ازاطراف او برابر اقامت فیل بلند شده بود
و در آخر زلزله از سرکوه هاگر و باد بشدتی برخاست که آثار قیامت می نمود در همین سال در هندوستان هم زلزله عظیم شده بود باجمله
بابر در کابل بود که خاقان سلیمان شان شاه اسمعیل صفوی بگوشمال محمد خان شیبانی که پسر شیبک خان اشتهار داشت فرد فرد افزای
مملکت خراسان گردید و شیبک خان را که بلند پرواز هیاهای نمود مع فوج بسیارش طعمهٔ تیغ آبدار ذوالفقار آثار و خراسان را ضمیمه
ممالک محروسهٔ خود گردانید بابر میرزا با زبال دولت آن پادشاه بیمال توسل جسته بامداد فوج ظفر موج مستظر گشت و تسخیر بلخ و بخارا که همت
بسته مفتوح ساخت و خطبهٔ امامیه بنابر رعب و سطوت سلطان مرتضوی بنسب در بخارا خوانده شد اما بنابر نفاقی که با امیر نجم سلاسل
فوج قزلباش و بابر پادشاه بهم رسید بعد چندی در یکی از حروب که بادالیان توران اتفاق افتاد و امیر نجم تغافل در جنگ نمود
بر افواج بابر پادشاه شکست افتاد و امیر نجم در میدان کشته شد و بابر را مجال پایداری در بخارا نماند ناچار بی برگشته باز قناعت
ببدخشان و کابل و برخی از ممالک بلخ نمود و بعد چندی که فوجی آراست و جمعیتی بهم رسانید بر سبیل او صناع هند شنیده قاصد
استخلاص آن شد بعد استیذان از پادشاه مصطفوی نزاد و ماذون شدن انان بارگاه سلاطین سجده گاه از کابل قاصد

یورش گردیده اول مرتبه در سنه نهصد و دوازده هجری تا مرز ملتان مرتبه دوم در سنه نهصد و سیزده براه خرو کابل تا نواحی اول عرف لغمان مرتبه سوم در سنه نهصد و بست و پنج تا بهیره پنجاب مرتبه چهارم در سنه نهصد و سه تا لاهور و دیپالپور مرتبه پنجم در سنه نهصد و سه چون از بد سلوکی و بیداد سلطان ابراهیم لودی اکثر امرا برگشته و اکناف بلاد هند لوای فتنه و فساد برافراشتند و برخی از نوکران سلطان ابراهیم بغی ورزیدند دولت خان لودی از لاهور بکابل رسیده ترغیب نهضت بصوب دهلی نمود بابر پادشاه قصد هندوستان فرموده بعضے امرا را پیش از خود بلاهور و اطراف آنديار فرستاد و خود بقائدے بخت و اقبال نهضت فرموده بکنار آب سند رسید بعد ملاحظه شان عدد سوار و پیاده از سپاهے و سوداگر و اکابر و مسافر به ده هزار رسید درین اثنا خبر آمد که دولت خان و غازی خان از عهد و مواثیق برگشته چهل هزار سوار و پیاده تهیج کرده حصار کلانور را متصرف شدند و بامراے پادشاهی که پیشتر دلاهور رسیده بودند قاصد جنگ اندوازمردم پادشاهی سیال کوٹ نیز انتزاع نمود و بابر باستماع این خبر بسرعت متوجه گشته بر کنار آب چناب حوالے قصبهٔ بهلول پور نزول اجلال فرمود و فرمان داد که سیال کوٹ را خراب کرده ساکنان آنجا را در بهلول پور آباد گردانند و ازانجا روانه پیشتر شد بحسب اراده ازلے روزے چند قبل ازین عالم خان و دیگر امرا از سلطان ابراهیم لودے منحرف گشته لوائے مخالفت برافراشتند و قریب چهل هزار سوار بارادهٔ جنگ با سلطان ابراهیم فراهم آورده بر سر سلطان بطرف دهلی رفتند چون سلطان بمقابله آنها برآمد هر قدر در جنگ میدان ندیده شب خون زدند و روز دیگر در میدان محاربه سخت نموده منهزم گردیدند و بسهر ندرسیده خبر نزول رایات بابر شنیده باستماع این خبر مستعد گشته اوراک دولت بلازمتش مغتنم شمردند بعد وصول باین آستان مورد الطاف بیکران گردیدند بابر پادشاه از سیال کوٹ متوجه پیشتر شده براه پرسور بکلانور رسید و از انجا کوچیده قلعه بلوت تسخیر و آورد و دولت خان که از عهد برگشته بود از روی عجز و بیچارگی آمده چون نامهٔ گشته رسید بر وفق صلاح خیر خواهان دولت خان بارفیقانش در قلعه بلوت محبوس شدند و پسران حبس مرغ روحش از قفس بدن اوپرواز نمود و بابر پادشاه با نبالا رسیده شاهزاده همایون میرزا را تسخیر حصار فیروزه رخصت فرموده شاهزاده آن نواحی را مسخر گردانیده بملازمت رسید و در جلدوی این خدمت حصار فیروزه و یک کرور تنکه نقد بشاهزاده مرحمت شد و در منزل انبالا خبر رسید که سلطان ابراهیم با یک لک سوار و توپخانه بسیار و نهزار فیل کوه شکوه بقصد جنگ از دهلی برآمده در منزل پنجی آید بابر در انبالا رای باقامت نگذشته و حوالی شهر پانی پت نزول اقبال فرمود سلطان ابراهیم نیز در نواحی آن شهر رسیده مستعد پیکار گردید هر روز نازطرفین جنگ قراولی می شد و یکه تاز لشکر بابر بے تائیدات الٰہی غالب آمده مورد تحسین و آفرین میشدند سلطان ابراهیم با شوکت تمام بقصد جنگ بر فیل سوار گشته روبمرکز آورد افغانان دران کارزار فیلان کوه کردار انتخاب کرده بگیجم و دیگر یراق و سلاح آراسته بلشکر بابر بے راندند عفریت پیکران مذکور از تند خوئے وعربده جوئے بهر طرف کرے دویدند صفوف مخلیه از هم بے تکلفت و توزک فوج ولایت از انتظام مے افتاد و اسپهاے مغلان که هرگز چنین جانور مهیب ندیده بودند رم خورده پیش نمے توانستند رفت و اگر سوارے دلیرے نموده پیش میرفت از خرطوم فیلان در چنگ اجل گرفتار شده بخاک هلاک برابر میشد درین وقت بابر پادشاه بیدلے لشکریان را دل قوے ترگشته بر مخالفان حمله آورد ند چون مشیت قادر توانا بران رفته بود کررشته تدبیر ان منقطع گردید و ممالک هندوستان در ظل رافت خاندان بابرے در آید بعد کشش و کوشش بسیار نسیم فتح و ظفر از هب اقبال وزید و غنچه مراد در گلبن آمال بابرے شگفته گردید و سلطان ابراهیم در میدان کشته شد و لشکر یانش نیز علف تیغ بیدریغ گشته چهار شش هزار آدم نزدیک لشکر سلطان مقتول افتاد و بقیه السیف منهزم گشتند بالجمله تائیدات ایزدے که مقدمه فتوحات تمام هندوستان بود چهرهٔ ظفر برافروخت و برق بارنده تیغ افواج بابرے خرمن عمر و دولت سلطان ابراهیم

بودے پاک گشت بعد فتح پادشاہ چین نیاز بر زمین عجز نہادہ بسجدات شکر و سپاس بدرگاہ بے نیاز حقیقے بجا آورد و دہلی کہ تختگاہ سلاطین ہند است رسیدہ سکہ و خطبہ بنام خویشتن کرد و در ہائے خزائنی کہ اندختہ چندین سلاطین بود کشودہ ہفتاد لک تنکہ سکندرے بشاہزادۂ ہمایون میرزا و یک خانہ پادشاہی بے آنکہ تحقیق شود ضمیمۂ آن انعام فرمود و دہ لک تنکہ بامرا مرحمت شد و تمامے یکہ جوانان بلکہ مردم اردو از انعام کامیاب شدند و شاہزادہ ہائے کابلکار کہ در کابل بودند و بہ پرگنیان شبستان اقبال بقدر تفاوت درجات و حال نقد و جنس روانہ گردید بعد انتظام امور دہلی متوجہ آگرہ گشت و دران حمورہ کہ دار السلطنت بود نہا بر بند و بست مالی و ملکی طرح اقامت افگند غیر از دہلی و آگرہ کہ در ید تصرف ملازمان بابری بود در جمیع ممالک اطراف افغانان لوائے مخالفت برافراشتند آخر الامر بتدابیر صائبہ و افکار ثاقبہ پادشاہ بمرور ایام اکثر مخالفان سر بر خط اطاعت و انقیاد نہادند و ہر کس بقدر مراتب مشمول عواطف گردید و امرائے قدیم و جدید را در خور لیاقت اقطاع مرحمت شد والدہ و فرزندان و ابستگان سلطان ابراہیم را مشمول عواطف فرمود احوال و تجزاین خاصہ ایشان بایشان مرحمت نمود و اضافہ آن ہفت لک تنکہ بوالدۂ سلطان بطریق سیور غال مقرر گشت والدۂ سلطان ممنون عنایت گردیدہ یک قطعۂ الماس کہ ہشت مثقال وزن داشت و مبصران جوہر شناس قیمت آن زیادہ از صد قیاس می گفتند از خزینہ سلطان علاء الدین خلجی بود و او را از راجہ بکرماجیت بدست آمدہ پیشکش بابر بادشاہ نمود و القصہ بابر در آگرہ نزول فرمودہ بانتظام مہام پرداخت و تمام ایام برسات بعیش و عشرت گذرانید و بفیض عدل گسترے و رعیت پرورے بلاد رآباد و سکنۂ آنجا را خشنود گردانید چون ایام برسات بانقضا انجامید با بر پادشاہ بعد دو سہ ماہ کہ از اعیا و ہنود است باستیصال مخالفان متوجہ شد ہمدرین اثنار انا سانگا کہ از راجہ ہائے عظیم الشان ہندوستان بود با غوائے حسن خان میواتی با لشکر فراوان بجرأت و بیباکے تمام از جائے خود جنبیدہ و در بیانہ کہ متصل آگرہ واقعست بقصد محاربہ با بابر در رسید و نیز جمعے از امرائے افاغنہ کہ با سلطان ابراہیم نیز مخالفت داشتند با پنجاہ ہزار سوار و فیلان بسیار و رنواح قنوج خروج کردہ بہادر خان ولد دریا خان را بسلطنت برداشتہ سلطان محمد لقب نمودند و شورش عظیم از ہر طرف برخاست امرائے کابلی کہ خو پذیر و یار سر و سیر بودند بستوہ آمدہ بعضی از رنج گرما و حرو ستوا تیۂ عظیمہ و برخے از بیدلے و خوف مخالفت رانا سانگا و افاغنہ معاودت را مرجح شمردہ و در زمان گفتگایش بعرض رسانیدند کہ چون مخالفان از ہر طرف ہجوم آوردہ اند و ملک تا حال بضبط واقعی در نیامدہ مہتر آنکہ در پنجا قلعۂ چند احداث فرمودہ خود در ملک پنجاب اقامت باید ورزید و مترصد لطیفۂ غیبی باید بود پادشاہ فرمود کہ چنین مملکتی وسیع را کہ بمشقت تمام گرفتہ و خلق کثیرے از قوم خود و بگشتن دادہ باشم امروز از پیش ہندوئی کہ بدون جنگ بردم پادشاہان زمان مرا چہ گویند و نام من در محافل ملوک بچہ صورت مذکور شود ہیہات وقت آنست کہ عزیمت را باشجاعت ہمدوش داشتہ کارزارے باید نمود کہ بیادگار ماند اگر ما تائید الٰہی فتح نکنیم خاریم و اگر کشتہ نیشوم در زمرۂ شہدا محسوب خواہیم شد و دیگر سخنان مردانہ شجاعت افزا بزیر زبان آوردہ آن جماعہ را دلدہی نمود و دیگران ہمت زبان کشیدہ از آگرہ برآمد رفتہ با تفاق دل بر مرگ نہادہ صفوف مصاف آراستند ازان طرف رانا سانگا نیز آمادۂ پیکار گشت بہادران قوے دل چون شیران زنجیر گسل بزرگاہ در آمد کشتی و کوششے نمودند کہ نظارگیان بیدل را بشاہدۂ آن زہرہ از بیم آب گشت و ذکر حروب رستم و افراسیاب افسانۂ خواب نظم بجنبش در آمد و لشکر چو کوہ ٭ ازان جنبش آمد زمین در ستوہ ٭ ز پولاد پوشان شکستہ شکن ٭ تن کوہ لرزید بر خویشتن ٭ ز باریدن تیر ہمچون تگرگ ٭ بہر گوشہ برخاست طوفان مرگ ٭ ز ہر جا دلیران زور آوران ٭ کشیدند شمشیر کین از میان ٭ ز خون جویہا شد سبکتر روان ٭ یکے جان فشان و یکی جان ستان ٭ چو ان تائیدات الٰہی قرین حال و لیای دولت بابر بے پور صبح اقبال از مطلع فیروزے سر بر زد رانا سانگا مضطرب الاحوال رو بہزیمت نہادہ بصد محنت و مشقت

افتان و خیزان به بیوت خود رسید و لشکر یانش علف تیغ بیدریغ شدند بابر پادشاه بعد این فتح سجدات شکر بجای آورد و سنان بدرگاه واهب العطایا بتقدیم رسانیده تا گره معاودت نمود و تهدیرات درست خس و خاشاک وجود از باب خلاف و طغیان از عرصهٔ ممالک پاک رفت و اطراف و اکناف دهلی و آگره در حیطهٔ تصرف اولیای دولتش در آمد و هنگامهٔ افغانان طرف قنوج نیز بهم خورده دوباره شکسته فروشست امرای کابلی از ظهور چنین فتوحات دل نهاد خدمت شده حسب الدعا اقطاع یافتند و دل از اراده انصراف کابل برگرفته در بند دستان سکنی اختیار افتاد و بر هم خورد گیها انتظام یافت و مهام سلطنت بنظام آمد شاه زاده همایون میرزا برای انتظام پراگنده گیهای سنبهل فرستاد و شاهزادهٔ کامران میرزا لاهور و ملتان در جاگیر مرحمت فرموده از کابل طلب داشت شاه زاده از کابل بلاهور آمده ولایات ملتان را که مدتے از تصرف سلاطین دهلی بدر رفته بود بحسن تدبیر و شمشیر همت خود و اقبال بابرے بتسخیر و آورد و بر تسخیران آنها پرداخته نماند کہ بعضے تاریخها چنین وا می نمایند کہ آغاز ظهور اسلام در ملتان در سنه نود و نه هجری بسعی محمد قاسم در زمان حجاج بن یوسف است بعد ازان سلطان محمود غزنوے آن ولایت را از تصرف ملاحده برآورده رواج اسلام داد پس سلطان شهاب الدین غوری بر هندوستان ظفر یافته ولایت ملتان را نیز متصرف شد و از ابتداے سنه پانصد و هشتاد و هشت هجری لغایت سنه هشت صد و پنجاه و هفت آن ولایت در تصرف سلاطین دهلی ماند بسبب سستی سلطان محمد شاه کہ از زنار ولایات اعلی خضر خان و فرمان روای دهلی بود در هندوستان ملوک طوائف گردیده و در اطراف امرا سر از اطاعت برتافتند حاکم ملتان نیز از اطاعت سر باز زده از حکم سلطان محمد شاه انحراف ورزید چون نوبت سلطنت بسلطان علاء الدین ولد محمد شاه رسید او از پدر هم سست تر بر آمده اوضاع ممالک را نیز یاده تر مختل ساخت و نقش امیرے کہ از طرف محمد شاه و پسرش علاء الدین در آنجا بود درست نشسته مخذول و منکوب گردید ؛

ذکر سلاطین ملتان و شیخ یوسف کہ بحسب قسمت بسلطنت رسید

اعیان و اکابر ملتان مجلس مشوره آراستند و از هم دیگر استشاره نمودند کہ وجود حاکم سالس قاهر برای انتظام امور جهانبانے ضرور و بدون چنین کسے اوضاع این دیار مختل و حفظ عرض و ناموس مردم مشکل است صلاح و مصلحت و لائق این مرتبه کیست اتفاق را بهیا بر این شد کہ در نیولا مثل شیخ یوسف تریبے کہ مخدوم این ولایت است و لیاقت ریاست ظاهر و باطن دارد دیگرے را نمیابند ایم چون این سخن تحقق گشت شیخ مذکور را بسلطنت برداشته سکه و خطبه بنام او کردند و امور فرمان روائی را رونقی و رواجے تازه بهم رسید و بعد چند گاه رائے سنهتره کہ سردار جماعه لنگاهان بود و قصبه سیوی باو تعلق داشت بشیخ یوسف پیغام نمود کہ سلطان مجلول لودی غالب آمده سکه و خطبه بنام خود کرده بر تخت دهلی نشسته بر اطراف نیز تسلطے بهم رسانیده مبادا بر ملتان لشکر کشد در چنین وقت هوشیارے و مراست ملک ضرور است اگر ما را از جمله دولتخواهان و لشکریان خود دانند و جماعه لنگاهان را کہ خدمت طلب و سپاهی اند پیش آرند بتقدیم خدمات جان کوشیده شود شیخ این معنی را قبول کرده مشار الیه را پیش آورد و بانتظام امور جهانبانے رفیق گردانید رائے سنهتره کمر خدمت بر میان جان بسته برای اظهار و استحکام نیک اندیشے و دولت خواهے دختر خود را در نکاح شیخ در آورد و همیشه اتحاف لائقه بدختر ارسال مینمود و گاه گاهے برائے دیدن دختر خود در شبستان شیخ میرفت نوبتے جمیع مردم را در ملتان آورده التماس کرد کہ جمعیت ما را بنظر قدسے در آورده فراخور آن خدمت در عنایت فرمایند شیخ ساده لوح از مکر و خدع او غافل گشته تفقدات بسیار نموده رائے سنهتره بعد ازان کہ مردم خود را بنظر شیخ در آورد و با یک خدمتگار بمیت ملاقات دختر آمده نشست خدمتگار بموجب اشارهٔ او بزخاله را تنها در گوشه بکار و ذبح کرد خون گرم آنرا در پیاله پنهان آورد و آن مکار پیالهٔ خون مذبوح در کشید و بعد از زمانی از روے فریب فریاد بر آورده اظهار درد شکم نمود زمان جزع و فزع زیاده ے کرد و قریب نیم شب ملازمان شیخ یوسف را بقصد وصایا حاضر ساخته در حضور این جماعه خون استفراغ نمود

و باین فریب خویشان و برادران خود را بحجت وداع و وصیت از بیرون شهر و درون قلعه طلبداشت چون ملازمان شیخ یوسف او را بدین منوال دیدند از آمدن مردم او درون قلعه مضائقه نکردند بدین تقریب اکثر مردم او بقلعه در آمدند و بعد از زمانے سراز بستر بیماری برداشته منتسبان خود را کجا کرده معتمدان را بحراست هر چهار دروازه متعین کرد تا نگذارند که نوکران شیخ یوسف از قلعه شهر درارک توانند آمد آنگاه بدخلوت سرای شیخ رفته کسان خود به هر طرف نشانید و شیخ را مقید کرده سر بسلطنت برداشت و سلطان قطب الدین خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود رائج ساخت مدت سلطنت شیخ یوسف دو سال ؛

ذکر سلطان قطب الدین لنگاه

سلطان قطب الدین عرف سنتره لنگاه در سنه هشتصد و پنجاه و نه سکه و خطبه بنام خود کرده با مور فرمانروائی پرداخت و شیخ یوسف بقا بودے گریافت از قید فرار نموده پیش سلطان مهلول بدهلی رفت سلطان مهلول رسیدن شیخ مغتنم دانسته خوشوقت گردید و کمال احترام بجا آورده دختر خود را در عقد نکاح شیخ عبد الله خلف شیخ مذکور در آورد القصه سلطان قطب الدین فرمانروائی باستقلال تمام حسب المدعا نموده باجل طبیعے درگذشت مدت سلطنت او شانزده سال بود ؛

ذکر سلطان حسین بن سلطان قطب الدین لنگاه

سلطان حسین بن سلطان قطب الدین در سنه هشت صد و هفتاد و شش هجری قائم مقام پدر گشت چون دلاور بود بقوت و شجاعت و مردانگی قلعه شورا را از تصرف غازی خان بعد چند گاه چیوت را نیز از ملک مانجهی کمو کمر گاشته سید خان گرفت و در اسرع اوقات ماکور و کوٹ و دهنکوٹ را هم متصرف شد سلطان لودے بتحریک شیخ یوسف بار یک شاه پسر خود را با تاتار خان حاکم پنجاب بسر سلطان حسین فرستاد و همدرین اثنا برادر حقیقی سلطان حسین یعنی ورثیده خود را سلطان شهاب الدین خطاب کرده سر بشورش برداشت سلطان بمقابله برآمده بعد محاربه برادر خود را دستگیر گردانید بار یک شاه و تاتار خان در نزدیکے ملتان رسیده صفوف پیکار آراستند سلطان حسین با ده هزار سوار و پیاده آماده کارزار گردید و هر یک از لشکر بانش سه سه تیر بر خنیم زد یکبارگے سے هزار تیر بر لشکر بار یک شاه گرسید تاب نیاورده در دلفرار نهاد و تا قصبهٔ چیوت اصلا عنان نکشید و گماشتهٔ سلطان حسین را کو در چیوت بود و لبعد جنگ بدست آورد و بهدم خانه فرستاد درین ایام ملک سهراب داؤدزئی پدر را اسمٰعیل خان و فتح خان با قوم و قبیلهٔ خود از نواحی کچ گران بخدمت سلطان حسین آمد سلطان مقدم او را مغتنم دانسته از کو و کوٹ تا دهنکوٹ بملک سهراب جاگیر داد از شیندن این معنی بلوچ بسیار از کچ مگران بخدمت سلطان حسین رسیدند و بقیهٔ ولایت دریاے سند به بلوچان مقرر گردید رفته رفته از سب پور تا دهنکوٹ بلوچان قرار یافت چنانچه ازان ایام آن ولایت در تصرف اولاد و ملک سهراب است چون حمیت نیکنامے سلطان حسین با کناف ممالک مشهور گشت حام بایزید و جام ابراهیم از جام نندا حاکم ولایت ٹٹه رنجیده بخدمت سلطان حسین پیوستند سلطان آمنا را پیش آورده رعایتها نمود و فراخور حال هر یکے جاگیر مقرر کرد که طرفین بر ولایت خود قانع بوده بر حدود یکدیگر یورش نکنند چون پیر و ضعیف شد پسر خود را سلطان فیروز شاه خطاب کرده خطبه بنام او کرد ازین حمیت که خلق آزار و ستمگار بود عماد الملک وزیر او را زهر داده کشت درین صورت سلطان حسین باز خطبه بنام خود کرده سلطان محمود پسر سلطان فیروز شاه ولی عهد گردانید و عماد الملک را بانتقام خون پسر خود باتفاق جام بایزید بعدم خانه فرستاد بعد چند روز سلطان حسین باجل طبیعے برحمت حق پیوست ایام سلطنت او بست و دو سال بود ؛

ذکر سلطان محمود

سلطان محمود بن فیروز شاه بن سلطان حسین در سنه هشتصد و نود و نه هجرے قائم مقام جد خود گردید چون خرد سال بود از اول بیست

شد او باش و اجلاف گرد او فراهم آمدند و او قات او بلهو لعب و حرکات سفیهانه سبک مصروف میشد ازین جهت اشراف و اکابر از صحبت او دوری جستند ناگاه میگفت امیر الدین محمد با بر پادشاه بقصد تسخیر هندوستان از کابل نهضت نمود ببور رسیدن در پنجاب بمیرزا شاه حسین ارغون حاکم ملتان منشوری نوشت که ملتان در جاگیر او مرحمت شد آنجا تصرف در آورده در آبادی ملک و رفاه رعایا کوشد میرزا شاه حسین ارغون از ملتان آمده با سلطان محمود جنگید و چند گاه در طرفین مقابله و محاربه ماند درین اثنا سلطان محمود در گذشت مدت سلطنت او بست و هفت سال بود

ذکر سلطان حسین بن سلطان محمود

سلطان حسین بن سلطان محمود سه ساله بود امرای دولتخواه آن طفلک را در سنه نهصد و پنج بجرے برسند حکومت نشانیدند و مراسم اطاعت بجا آوردند بعد چند روز قوام خان و لشکر خان لنگاه که سردار قوم و صاحب جمعیت بودند تخلف در زیده اکثر محال ملتان را متصرف شدند و میرزا شاه حسین ارغون بحق گشته با سلطان حسین جنگ کرده لوائے فتح برافراشتند و ملتان بتسخیر در آورده شهر را غارت نمودند و شهریان از هفت سالگی تا هفتاد سالگی در بند افتاده سلطان حسین نیز محبوس گشت و بعد چند گاه بدار آخرت شتافت و ملتان آنچنان خراب شد که بخاطر هیچکس نبود که باز آباد خواهد شد و مدت سلطنت سلطان حسین که محض برائے اسم بود هشت سال میرزا شاه حسین ارغون در سنه نهصد و دو و پنجے فتح نموده شمس الدین نام نوکر خود را بجاست ملتان مقرر کرده لشکر خان لنگاه را پیش او گذاشت لشکر خان در کار مالی و ملکی از پیش برده غالب آمد بعد چند گاه شمس الدین را از میان برداشت و لوائے حکومت برافراشته دم استقلال زد در نیولاکه لاهور و ملتان را بکسان خود سپرده چهار سال زمان حکومت میرزا شاه حسین ارغون بود باجمله از ابتدائے سنه هشتصد و پنجاه و هفت لغایت سنه نهصد و سے و هفت مدت هفتاد سال ملک ملتان از تصرف فرمانروایان دهلی بیرون بود و درینولا بازشامل ممالک محروسه فرمانروایان دهلی گردید و شاهزاده کامران میرزا بران مکان تسلط یافت درین ایام بعرض بابر رسید که شاهزاده همایون میرزا را که منظم و نسق دیار سنبل مامور شده بود بهمراهے صعب لاحق گشته فرمان داد که از انجا براه دریا بحضور والا برسد شاهزاده بموجب حکم بنبل آورده و در آگره رسید امراض مختلفه و اعراض متضاده که معالجه یکے باعث انه دیاد دیگرے میشد لاحق بود طبیبان حاذق هر چند در مداوا کوشیدند سودے ندیدند و کار از معالجه در گذشته عوارض استداد یافت چون مدت بامتداد کشید و آثار یاس ظاهر گردید مخلصان خیر اندیش معروضه داشتند که درین اوقات که کار از مداوا گذشته باشد چاره منحصر بر تصدق و دعاست و او تعالے قادر و توانا و قصد تصدق و فدیه نفس همایون چیزی باید که بازان در خزاین سلطانی نتوان یافت بالفعل الماسے که والدهٔ سلطان ابراهیم گذرانیده هیچ چیزی آن برابرے نمی کند مناسب است که تصدق شاهزاده کرده آید تا ایزد تعالے اورا شفا بخشد بابر در جواب گفت که جان همایون چنان عزیز است که هیچ مال و دنیا قابل فدیهٔ او نمی تواند شد من جان خود فدائے او کنم اے گردانم و مصلے گسترده نمازے خوانده و عرض حاجت نموده که خداوندا من جان خود را فدیهٔ جان همایون گردانیده رو بدرگاه تو آورده ام امیدوارم که پذیرائی یافته همایون را شفا کرامت کنی همان وقت اثر خفت و سبکی در مرض همایون ظاهر گشته گرانے بدن و عرض بیمارے در بدن بابر پدید ارگردید و موجب حیرت مردم گشته و مبدء مرض همایون در تنزل و عارضه بابر در ترقی بود تا آنکه در کمتر زمانے که شاید زیاده از پنج شش روز نخواهد بود همایون شفا یافت و بابر در سن چهل و نه سالگی بعالم آخرت شتافت و نعش او را بکابل برده در گذرگاه برلب آبجوئے نجاک سپرده

مدت سلطنت سے وہشت سال از انجملہ در ہندوستان پنج سال و پنج ذیقعدہ

ذکر احوال نصیر الدین محمد ہمایون پادشاہ بن ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ با جمال

میر نظام الدین میر خلیفہ ناظم امور سلطنت و مدار علیہ مملکت از شاہزادہ محمد ہمایون میرزا بیناک و بہراسان بود و نمی خواست کہ بوجود او سریر سلطنت زینت پذیرد و مافی الضمیرش آنکہ خواجہ مہدے داماد بابر پادشاہ را کہ مرد ہاذل و صاحب ہمت و ریادل بود و با میر خلیفہ و بعضے امرا اتفاق داشت بسلطنت بردارد و خواجہ مذکور با میدا ین معنے طمطراق بسیار بردے کار آورد و امید وار عروس اورنگ جہانبانے تو قع امداد و مہربانے امرائے موافق بود اما چون کارہا وابستہ بمشیت ازلے و عنایت الٰہی است کار کنان قضا و قدر کہ الائق سریر و افسر دانند باین عطیہ سرافرازے فرمایند نابرین اعانت امیر خلیفہ و اتباع او خواجہ مہدے را سودے نداد و امرای عظام باتفاق در سنہ منصد دے و ہفت ہجرے ہمایون پادشاہ را در سن بست و چہار سالگی زینت افروز سریر جہانبانی نمودند مواجب سپاہ بدستور سابق بحال داشتہ اکثرے را باضافہ سرافراز فرمود و ولایت کابل و بدخشان و ملتان با قطاع برادران قسمت یافت بعد انتظام امور بجانب کالنجر نہضت شد راجہ آنجا تاب نیاورد و مراسم انقیاد بجا آورد و دوازدہ من طلا پیشکش گذراند چون سلطان محمود بن سلطان سکندر لودے بسمت جونپور علم خودسرے برافراشتہ بود لشکر باستیصال او نامزد فرمود آنگروہ معاودت کرد سلطان محمود تاب صدمات عساکر نیاورد و روبسمت پٹنہ و بنگالہ رفت و بعد چند سال در ہمان طرف بمرگ طبیعے درگذشت چون محمد زمان میرزا داماد بابر پادشاہ ارادہ بغی داشت او را بدست آورد و در قلعہ بیانہ محبوس نمود و حکم فرمود کہ میل در چشم او کشند چون تقدیر برین رفتہ بود کہ مکفوف البصر نگردد فرمان بکاسے ظاہر کردہ ازین بلیہ محفوظ ماند و قابو یافتہ از قید گریخت و پیش سلطان بہادر والے گجرات رفت ہمایون باستماع این خبر مکتوبے متضمن وداد و اتحاد بسلطان بہادر نوشتہ اشعار نمود کہ ارالحضور نفرستد یا از حدود خویش بدر سازد سلطان بہادر گجراتے از بیخبردے جواب نا ملایم بر نگاشت و خود با غوائے سلطان علاء الدین ولد سلطان بہلول لودی و تاتار خان پسرش کہ نوکر سلطان بہادر بودند بر قلعہ چیتور ہجوم کرد و تاتار خان را با لشکر گران بطرف ملک پادشاہے فرستاد و حمایت نمودہ قلعہ بیانہ بتسخیر در آوردہ روبگاہ نہاد ہمایون برائے دفع این شورش ہندال میرزا برادر خود را با لشکر گران و مبارزان جان ستان تعین کرد و ہر دو لشکر باہم پیوستہ کارزار نمودند با قبال ہمایون تاتار خان با اکثرے از رفقائے خویش در معرکہ کشتہ شد سلطان بہادر کہ از سفاہت جوانہائے نا ملایم نوشتہ بود ہمایون پادشاہ با قتضائے غیرت ملوکانہ گوشمال او لازم دانستہ از اگرہ نہضت نمود سلطان بہادر ہم از محاصرۂ قلعہ چیتور برخاستہ بقصد پیکار عازم گشت ہر دو لشکر در ساحت مندسور بہم پیوستند و محاربات متواتر روے داد سلطان بہادر تاب نیاورد و منہزم گشت و اکثر گجراتیان دران روز کشتہ و خستہ شدند ہمایون قصد استیصال او مصمم کردہ تعاقب نمود سلطان بہادر ہیچ جا در مملکت خود اقامت نتوانست کرد و در جزیرۂ از جزائر دریاے شور رفتہ پنہان شد و ہمایون تا کساب رفتہ تمامے بلاد آن ولایت را بضبط خود در آورد و ہر جاے را بہ یکے از متعمدان خود سپردہ بعد الفراغ و الطمینان ازین امور قلعہ چانپانیر را کہ در رصانت و متانت مشہور است مگر و گرفت کسان سلطان بہادر در حراست قلعہ دیپاور بسیار دانستہ نمودند چون محاصرہ بامتداد کشید روزے ہمایون بہانہ شکار با معدودے بر آمدہ در آن قلعہ مشاہدہ فرمود نگہبان از گوشہ نزدیک قلعہ رسیدہ نمایاے نولادے بر دیوار نصب کردہ بنفس نفیس خویش با چندے از دلاوران بر قلعہ صعود نمودہ اندرون رفت و دروازہ را بر روے لشکریان خود کشود چمیے از لشکر ہم داخل قلعہ گشتہ اہل قلعہ را طعمۂ تیغ بیدریغ نمودند و آن حصن حصین بمجرد یکہ بتیغ در آمد و آنقدر خزانہ و اموال بدست لشکریان پادشاہے افتاد کہ تا یک سال محتاج حاصل جاگیر

خود بنود و مدہمایون بعد فتح آن حصار بسند سور رسیده ولایت گجرات را بجاگیر عسکرے میرزا برادر حقیقی خود مرحمت فرمود عسکرے میرزا
دران ولایت رفته بعیش وعشرت درساخت و برق وفتق مهمات ملکی نه پرداخت بسلطان بهادر قابو یافته از جزیره برآمده بازدر گجرات
رسید عسکرے میرزا با وجود بسیارے لشکر و سامان سلطنت عظمی راکه بتردوات موفوره بدست آمده بود بمحض بے همتی مفت از دست داده
بدون جنگ روبسمت آگره نهاد سخن سازان بعرض رسانیدند که میرزا خیال سلطنت در سر دارد لهذا همایون از سند سور نهضت نموده
ره گرامی آگره شد میرزا عسکرے که از جانب گجرات می آمد قبل از ورود خبر ناگهان در راه ملازمت نمود همایون بمقتضای اهلیت ازین مقوله
چیزے بروے او نیاورد و محمد زمان میرزا با شاره سلطان بهادر از گجرات براه ریگستان بجانب لاهور آمده شورانگیز گردیده بود عساکر
قاهره بسراو متعین شدند میرزا تاب نیاورده باز بگجرات رجعت نمود همایون بار دیگر باستیصال سلطان بهادر جازم گشته نهضت فرمود
وعساکر منصوره پیشتر متعین گردیده مکرر مصافها روی داد سلطان بهادر شکست های فاحش یافته در جزیره نرو قرنگیان رفت چون نقش
غدر و خداع از ناصیه حال آنها بر خواندے خواست که بگریزد در وقت سواری بر غراب بدریاے شور افتاده غریق بحر فنا گشت و دولت
گجرات بتصرف اولیاے دولت همایونے در آمد و آن حضرت ازان دیار خاطر جمع نموده بهر حال عملاً کارگزار و سپه سالار با فوج مناسب
منصوب نموده باگره برگشت چون شیر خان افغان بسبب بودن رایات همایونے بسمت گجرات قابو یافت ملک جونپور و بهار و رهتاس
وچنارگره را متصرف گشته قوت و تمکنت بهم رسانید و بر ملک پادشاهی مے تاخت و روز بروز لشکر گرد او جمع میگشت لهذا اطفاے فتنه
اولازم دانسته متوجه ممالک شرقیه شد و قلعه چنارگره را باندک محاصره از کسان شیر خان انتزاع نموده متوجه پیشتر گشت شیر خان قبل از نهضت
همایونے بسمت بنگاله رفت و بحاکم آنجا جنگ کرده او را شکست داد و بنگاله را متصرف گشته در آنجا اقامت ورزید نصیب شاه والی بنگاله
زخمے گشته از شیر خان هزیمت خورد و ببرگاه والا رسیده استغاثه نمود همایون پادشاه تسخیر بهار و بنگاله مصمم نموده کوچ بکوچ قطعه منازل
کرده در بنگاله نزول اجلال فرمود شیر خان تاب سطوت او نیاورده جلال خان پسر خود را در نواح بنگاله گذاشته خود به جهاڑ کهنڈ رفت
پسرش نیز تاب تصادم افواج پادشاهے نیاورده پیش پدر برگشت همایون هواے بنگاله را خوش نموده طرح اقامت انداخت و بعیش
وعشرت پرداخته غافل و بے پروا مے گذرانید تا آنکه حکم کرد که احدے خبر ناخوش بعرض نرساند و عدهٔ اسباب اوباما و همین بود شیر خان
باستماع این احوال فرصت غنیمت شمرده لشکر گران فراهم آورد و اطراف ممالک تصرف درآورده غل عظیم برپا کرد بعضے امرا از غفلت
پادشاه بے رخصت باگره آمدند و باغواے آنها پیرزاده همایون در آگره بغی و رزیده خطبه بنام خود کرد چون اخبار اختلال ممالک
و بغی میرزا و لشکر رسید هیچکس را یاراے آن نبود که بعرض همایون رساند آخر خیر اندیشان ضرور دانسته حقیقت شیر خان و بغی میرزا
هندال و اختلال مملکت و احوال نرسیدن غلات در اردو بتفصیل التماس کردند بعد اصغاے این اخبار در عین برسات از بنگاله نهضت
نمود اما از طغیان دریاها و شدت سیلاب و کثرت آب در راه حرج عظیم بر لشکریان و دواب و اسباب گذشت و اکثر پیدل در آبها غرق شده
بسیارے از چارپا در راه تلف گشت چون در سهوج پور منزل بیه رسید شیر خان با لشکر بسیار و استعداد و شایسته رسیده نزدیک لشکر پادشاهی
اقامت درزید و ازرو ے مکر و خدعت پیغام اطاعت و انقیاد مے فرستاد چند گاه بهمین آئین در قیل و قال گذشت از انجا که بسبب
نارسیدن غلات و دیگر اجناس و تلاف اسپان و دیگر چارپایان سپاهیان پادشاهے بے سامان شده استعداد پیکار نه داشتند و
با این حال در غفلت میگذشت شیر خان بر احوال لشکر پادشاهے و قوف یافته و صورت غلبه خود از ناصیهٔ احوال طرفین معاینه کرده
بے خبر صبحے با استعداد تمام بر لشکر همایون تاخت آورد لشکریان پادشاهے را فرصت آن نشد که اسپان زین کنند تا به پیکار برسند
بکار زار چه رسد اکثرے طعمهٔ تیغ خونریز شدند و بسیارے در دریا غرق گردیدند و بقیه سر در بیابان نهاده بهر صورت که میسر آمد راه گریز

جان بسلامت برد ند ہمایون حال بدین منوال دیدہ بنا چار اسپ را در دریای گنگ انداخت چون دریا وطغیان وآب تند بود برکنار دریا
از اسپ جدا شد بسبب بلندے کنارہ وعمق وتندے آب رسیدن بکنار وبیرون برآمدن ازان دریای زخار وشوار گشتہ گاہی غوطہ خورد
در آب فرو میرفت وگاہے سرش برآمدہ بر روی آب می نمود دران حال سقائی ملازم سرکار رسیدہ دست او گرفتہ برآورد وفرمود چہ غم
دارے گفت نظام ونوکر سرکار متفاعل نمودہ فرمود کہ انشاء اللہ تعالے کار من نظام خواہد گرفت القصہ بدستیاری آن سقا ازان بلا
برآمدہ بکنار رسید وپرسید کہ چہ میخواہے گفت چون پدار السلطنت آگرہ نزول اقبال شود نیم روز بر تخت سلطنت مامور بجلوس شوم
قبول نمودہ ہزاران نقب ودعا ورآگرہ رسید وخلاصہ مخدرات استار سلطنت حاجی بیگم حرم خاص ہمایون پادشاہ ورقیہ شیر خان افتاد واہلیت
وآدمیت بجا آوردہ باعزاز واکرام تمام بعد مرور بر رنجے ازایام ومعاودت از عراق بکابل بخدمت ہمایون رسانید این واقعہ در سنہ منصد
وچہل وشش بر کنار گنگا در بیہ بہوجپور روی داد اندک غفلت وبے خبرے کہ در ننگالہ اختیار افتاد این بلیہ ودیگر حوادث غفلیہ کہ محلی ازان
مذکور خواہد شد نتیجہ داد ہمایون در آگرہ رسیدہ بفراہم آوردن لشکر وانتظام پراگندگیہای احوال اشتغال ورزید دران وقت سقائی مذکور
آمدہ حاضر گشت ہمایون ایفای عہد لازم دانستہ بموجب قرار یکہ با او در میان آمدہ بود بر تخت سلطنت اجلاس داد وہ سلطان نیم روز را نیز داد و
حسب الامر تمامی امرا حاضر شدہ مراسم فرمان پذیری بتقدیم رسانیدند وہر زمان جلوس بر تخت ہر چہ بخاطر داشت احکام خویش جاری گردانیدند
از چرم مشک خود دراہم ودنانیر بریدہ بآب طلا ونقرہ اسم خویش بران نگاشتہ رائج گردانید وانیختہ تا حال زبانزد مردم است ہندال میرزا کہ
تمرگ بعضی از اراضی ورزیدہ بود شرمندہ وسراسیمہ ملازمت نمود عسکری میرزا نیز از بیانہ بخدمت رسید وکامران میرزا ہم باستماع این چنین
فرصت از لاہور آمدہ چہار وناچار دوچار گردید چون مجلس گنگایش آرامستہ گشت کامران مرزا کہ حسد وعداوت جبلی داشت اجلاس سقا را بتخت دست آویز
شکایت وشماتت گردانیدہ تعریض بسیار نمود وآخر انز جار از صحبت ظاہر کردہ روانہ لاہور گشت واز جملہ بست ہزار سوار کہ
ہمراہ داشت سہ ہزار سوار بخدمت ہمایون گذاشت ودرچنین وقت کہ دشمنے قوے چون شیر خان چیرہ دستی داشت وبایستی
کہ مراسم اتفاق ویگانگے بظہور رسد توفیق رفاقت نیافت ہمایون یازدہ سنہ منصد وچہل وہفت خود را آراستہ با فواج بسیار از آگرہ
بدفع فتنہ شیر شاہے متوجہ شد او نیز پانجاہ ہزار سوار وتوزک وتجمل بسیار ودیگر اسباب پیکاراز ان طرف در رسید در حوالی قنوج ہر دو
لشکر باہم پیوست دریاے گنگا مانع وصول ہر دو لشکر بایکدیگر بود آخر شیر شاہ پیغام کرد کہ ہر دو لشکر مقابل ہم نشستہ در انتظار انفصال
حال تنگ گردیدہ ما پادشاہ راہ دہ دایں لشکر عبور نماید یا مرا مرام شود کہ از سر معبر برخیزم وآن حضرت مع عساکر فرود آیند تا اچھ در پردہ تقدیر
پنہانست آشکارا وعیان گردد ہمایون از غیرت سلطنت راضی بہر گشتن نشدہ شیر خان را پیغام داد کہ پس تر رود داد قبول نمودہ از معبر دور تر
نشست وہمایون با فوج خود عبور نمود ومحاربہ سخت روی داد جوانان کار ومردان کارگزار داد مردی وحلادت دادند بارادۂ ازل
وپادشاہ لم یزل شکست بر لشکر ہمایون افتادہ انتظام اخواج از ہم ریخت ہمایون بذات خود دو سہ بار نیزہ در کف بر صف اعدا تاخت
وگروہے بجانبرانگیخت امّا چون بخت یاور نبود سودے ندیدہ ناچار از کارزار برگشت وفیل سوارہ از آب دریای گنگ عبور کردہ بکنار رسید چون
کنارہ بلند بود بدستیاری میر شمس الدین محمد غزنوے کہ از جملہ نوکران کامران میرزا ہمراہ بود بالا برآمد وبجلد وے ہمین خدمت میر مذکور را بگلی
شاہزادہ محمد اکبر سرافرازے یافت ودر عہد سلطنت شاہزادۂ مذکور رسید مرقوم باتمام قبیلہ خود بدولت عظیم کامیاب گشت ودر جای
خویش گذارش خواہد یافت بالجملہ ہمایون پادشاہ با ہزاران محن ومشاق در آگرہ رسید ودر انجا توقف صلاح ندانستہ راہی شدہ
بعد قطع مسافت در لاہور رسیدہ با برادران مجلس مشورہ آراست وہر گونہ گنگایش در میان آمد ہر یک از برادران موافق رای خود بخلاف
رضای ہمایون سخنان دور از کار مذکور کردند ہمایون فرمود کہ فردوس مکانی یعنی بابر پادشاہ ہندوستان را بچہ مشقت تسخیر کردہ اگر از ابتدا تسخیر

شمام وذاز حیطہ تصرف بر آید پادشاہان روی زمین شمارا چہ خواہند گفت ومن ہر گاہ تنہا بر سر غنیم بروم اگر عنایت الٰہی فتح ونصرت روی دہد شمارا چہ دیدہ واگر خدا نخواستہ بالفرض دیگر شود شمارا در کنج ہندوستان بسر بردن نہایت مشکلست چون کامران میرزا را شیر خان از راہ خدمت امید وار کردہ بود کہ ولایت لاہور بدو مسلم داشتہ باشد ایلہ مذکور از معاونت ہمایون پادشاہ اجتناب ورزیدہ صلاح جنگ ندادہ بلکہ باتفاق عسکری میرزا روانہ کابل گردید بعد رسیدن بکابل غزنین وقندہار وبدخشان را متصرف گشتہ سکہ وخطبہ بنام خود کردہ ودم از کامرانی آراست ومیرزا حیدر کاشغری خالہ زادہ ہمایون کہ در عہد بابر پادشاہ از کاشغر آمدہ ودر آگرہ بملازمت فائز گشتہ بود رخصت گرفتہ بکشمیر رفت وآن ولایت را بزور شمشیر وقوت شجاعت مسخر گردانیدہ ولا بصلاح کشمیریان سکہ وخطبہ بنام نازک شاہ والی آنجا بحال داشت وبعد چند سال کہ ہمایون از عراق معاودت نمود رؤس منابر کشمیر وجوہ دراہم ودنانیر بخطبہ وسکہ ہمایونی مزین ساخت بالجملہ چون ہمایون دید کہ برادران ترک یاری کردند ونوکران مسلک بیوفائی پیمودند توقف در لاہور صلاح ندیدہ بکنار آب چناب رسید در آنجا ہندال میرزا مع ناصر میرزا پسر عم خود رسیدہ ادراک دولت حضور نمود وہمایون پادشاہ باتفاق اینہا متوجہ شدہ براہ ملتان در بھکر رسید خواص خان غلام شیر خان باعساکر گران تا ملتان واوچ تعاقب ہمایون نمودہ برگشت بعد ازانکہ ہمایون در بھکر نزول فرمود ہندال میرزا بے رخصت بر خاستہ رفت وہمایون دستے در نوائے بھکر طرح اقامت انداختہ منشور عنایت بسلطان محمود مزیان آنجا نوشتہ رہنمون موافقت گشت او توفیق ادراک این فتوت نیافت وبطایف الحیل گذرانیدنا چار بسمت ٹھٹہ متوجہ شد بعد رسیدن نزدیکی ٹھٹہ مدتے با پادشاہ حسین میرزائے ارغون والی آنجا جنگ در میان ماندغوغائیان راہ رسیدن غلہ بر لشکر پادشاہے مسدود ساختند وبر مردم پادشاہی چنان کار تنگ شد کہ اکثر بر گوشت حیوانات مے گذرانیدند درین ضمن والی ٹھٹہ از روی فریب وفسون بیادگار ناصر میرزا نوشت کہ چون پیر وضعیف شدہ ام وسوائے دختر وارثے ندارم چہ خوش باشد گر صبیۂ من در نہ منا کحت تو در آید ودرین وقت عصائے پیرے من باشے میرزائے سادہ لوح کہ عقل محالہ تشناس نداشت باین امید باطل خاک بر فرق اعتبار خود انداختہ از ہمایون جدائے ورزید وبجہات مذکورہ در آنجا ہم کارے از پیش نرفت بالضرورۃ از ٹھٹہ عنان عزیمت بجانب راے مالدیو کہ از راجہائے ہندوستان بکثرت وجمعیت وسعت ولایت ممتاز بود برتافت واز راہ اوچ وبکانیر متوجہ جودہپور کہ دار الایالۂ راے مالدیو بود شد چون بدہ کروہے جودہپور رسید معلوم شد کہ راے مالدیو بمقتضائے پست فطرتے وخوف شیر خان خیال فاسد در سر وار دلہذا پیش او در فتن از حزم بعید دانستہ گسان معتبر برای تحقیق مافی الضمیر او بطریق اخفا فرستاد خبر آوردند کہ فی الواقع ارادۂ باطل دارد وبالضرورۃ انجا معاودت نمود چون راہ ریگستان طے باستے کرد شتر سوار براہ جیسلیر روانہ گشت در راہ سہ روز وشب آب میسر نشد از بے آبے وفقدان غلہ اکثر مردم تلف شدند مہتر آران قلب در حصار امرکوٹ نزول واقع شد رانا پرشاد حاکم آنجا مقدم ہمایون مغتنم دانستہ شرائط خدمت بتقدیم رسانید بعد رسیدن دران حصار بتاریخ پنجم رجب سنہ نہصد وچہل ونہ ہجری اختر برج کامگارے از مطلع امید وعیدہ شاہزادہ جلال الدین محمد اکبر از بطن حمیدہ بانو بیگم کہ نسب آن عفیفہ بزبدہ اولیاے کرام حضرت زندہ فیل احمد جام میرسد وہمایون پادشاہ بعد رسیدن بہ نوائے ٹھٹہ در عقد ازدواج خود در آورده بود متولد شد منجمان صبح نظر وشناسان نیک اختر مبشر بدہ زایچہ او بر بیدارے بخت وبلندے طالع وخلود عمر وسلطنت وارتقاے جاہ ودولت وازدیاد عمر وشوکت مستبشر گشتہ ہمایون را بشارت دادند آن حضرت مراسم حمد وسپاس بدرگاہ واہب العطایا بتقدیم رسانیدہ چند گاہ دران مرز بین بسر بردہ دل را ازان صدود برکندہ وداعیہ نمود کہ بقندہار رفتہ پردگیان در آنجا گذاردہ خود قدم آرزو در راہ تجرد منادہ روانہ مکہ معظمہ گردد ومابین او حاکم ٹھٹہ صلح کردہ راہی شد چون در حوالے قندہار رسید میرزا عسکری کہ از جانب کامران میرزا در آنجا بود

قلعه دار سے کوشیده آماده جنگ گردیده و نظر بر قلت استعداد همایون نموده خواست که او را دستگیر نماید همایون بمقتضاے وقت
صلاح در جنگ ندیده متوجه پیشتر شد چون یک منزل از قندهار دور تر رفت میرزا عسکرے از قلعه بر آمده قصد همایون نمود او باستماع
این خبر بسرعت رانده با بعض متعلقان حرم سرا بدر رفت میرزا عسکرے بر خیمه گاه او خود رسیده او را غارت کرد و شاهزاده محمد اکبر
را که بدست آن بدسرشت افتاده بود در قندهار آورده بعد چند گاه پیش کامران میرزا بکابل فرستاد چون در استانه کشتهاے انواع
مصایب و محن پروده نامراد و بیمراد بسیار مستور سے باشد درین انقلاب عیار مردم از اقارب و اخوان و نداما و ملازمان گرفته آمد و بخاطر
دل تنگ گردیده خواست که قدم در بادیه ترک و تجرید گذارد و دامن مقصود حقیقی بدست آرد یا گوشه عزلے بهر سایه از دیده ابناے
زمان برکران باشد لیکن بالحاح و سماجت بهرمان و استرضاے خاطر وفا کیشان که درین سفر پرخطر مراسم اخلاص و جان سپاری
بتقدیم رسانیده بودند فسخ این اراده نموده متوجه خراسان و عراق شد چون در حدود خواسان رسید با میر الامراے هرات از ورود
خبر داد او در جواب نگاشت که درین حدود بکام دل آرام آسوده نامه بپادشاه سلیمان جاه شاه طهماسپ صفوی برنگارند بعد ورود جواب
هرگونه رضا مشتمل بایه آور د همایون بقلم خاص خود بطریقه بآن پادشاه سلاطین پناه متضمن حوادثے که روی داد با حال نگاشته
استمزاج نمود و این بیت هم دران مندرج فرمود بیت گذشت از سر آنچه گذشت ؛ چه بگویم و چه بعبرها چه بدشت ؛ چون کتابت
همایون بآن سلاله خاندان شرف و سیادت رسید بمقتضاے جوان مردے جبلے و عطوفت فطرے فرمانے بامیر الامراے خراسان و
جمیع حکام آن دیار و ملازمان دربار خود صادر فرمود و بمهماندارے همایون با کمال احترام و عزت و احتشام تاکید تمام نگاشته جمیع هزدیات
امور مهماندارے را دران مندرج فرمود و تاکید نمود که در هر جا خدمتکنان همایون پادشاه را از خود راضی داشته نزدیک مایحتاج او
رسانند و چنان کنند که هیچ وجه غبار ملالے بر خاطر عاطرش ننشیند و به همایون پادشاه نیز نامه در جواب متضمن تشریف آوردن و ارزوے
ملاقات در نهایت ولجوئے و مرودت قلمی فرمود و این بیت حافظ شیراز را عنوان نام گردانید بیت همای اوج سعادت بدام ما افتد ؛
اگر تا گذرے در مقام ما افتد ؛ و با تالیق شاه زاده که جانشین و حاکم خراسان بود نوشت که چون همایون بدار السلطنه هرات رسد
شما هزاده را باستقبال برده باداب پدرے و پسرے بآن پادشاه والاجاه ملاقات بکنانند و هنگام دخول شهر و در راه فتن شاهزاده
بضابطه پسران همرکاب پادشاه راه رود و پادشاه اگر فرصت بحال وقت در ملاقات و راه رفتن تواضع نماید بخوبے عرض نموده ازان قسم
سلوکها باز دارد و همایون بعد وصول جواب باصواب غرهٔ ذی قعده سنه نهصد و پنجاه و پنجے در هرات رسید محمد خان حاکم هرات بموجب
فرمان عالیشان شاه طهماسپ قهرمان ایران مراسم مهماندارے و لوازم خدمتگزارے بجا آورد و حسب الامر شاه شاهزاده
مراد میرزا را باستقبال برده لوازم بزرگ داشت و تبجیل و احترام بظهور رسانیده با همایون پادشاه ملاقات نمود و جمیع اسباب
سلطنت و هرگونه مایحتاج سفر سرانجام کرد و کما تحل ملاقات شاه والاجاه هیچ احتیاج نافته همایون چند گاه در هرات مقام فرموده بسیر تماشاے
باغها و زیارت مرقد خواجه عبد الله انصارے و دیگر مراقد اولیاے عظام کوچ کرده در جام زیارت مرقد حضرت زنده پیل احمد جام نمود
و ازانجا در مشهد مقدس طوس رسیده بزیارت روضهٔ رضویه علی مشرفها السلام والتحیه فائز گشت شاه قیلخان استجلو حاکم آنجا بقدر
مناسب در لوازم خدمت گزارے سعی نمود و هم چنین بموجب حکم شاه بحکام امصار و بلاد و قصبات که در راه بودند هر یکے در
وسع امکان و مقدور خود خدمت می نمودند و در نیشاپور سیر کان فیروزه نمود و دران خاک چشمه ایست خلاصه اش آنکه اگر چیزے
پلید درون آن افتد در هوا طوفان پیدا شود و از شورش باد و خاک هوا تیره گردد و این تماشا را نیز بچشم خود مشاهده کرد بعد سیر امکن
مرقومه متوجه پیشتر شد چون نزدیک بدار السلطنه رسید اهل ارد و دارکان و اعیان دولت و امراے نامدار و وزراے ذوی الاقتدار

و اکابر و اهالی حسب الامر عالی شاهی باستقبال برآمدند چون همایون نزدیک رسید شاه سلیمان مرتبت نیز از شهر برآمده درمیان ابهریه و سلطانیه ملاقات نمود و از روی مردی و مروت در تعظیم و تکریم دقیقه فروگذاشت و طوی عظیم ترتیب داده لوازم ضیافت و مهمانداری بنوعیکه سزاوار طرفین تواند بود بوقوع آمد و هر روز در مجلس تازه آراسته و داد و اتحادی افزوده و داد عیش و عشرت بنابر و بجوئی و خاطرداشت مهمان عزیز میداد و انواع تحف و هدایا از اسپان عراقی انتخابی بازینهای طلا و غلامان سرخ و رگدکیای فاخره و استرهای مرتب و شترهای صبارفتار بدرج پیکر ماده و نر و چندین شمشیر و خنجر و کرمرصع بجواهر و همیانهای نقود و قماشهای نفیس و پوستین های لائقه از قاقم و سمور و سنجاب و خز و غیر ذلک و جامهای پوشیدنی از جنس زربافت و مخمل و اطلس و مستجر فرنگی و یزدی و کاشی و چندین طشت و آفتابه و شمعدان زرین و نقره مرصع به لوازمات و آلات و چندین طبقهای طلا و نقره و خرگاهای مزین و بساطهای عالی که در کارخانهای وخوجهای نادره روزگار بود و سائر اسباب پادشاهانه تواضع فرمود و جمیع ملازمان رکاب همایونی را باعطای نقد و جنس بقدر حال هریک جداجدا تفقد فرمود و هریکی را رعایت بقدر حال نمود و همایون پادشاه هم دران جشن عالی و ولیمه دنیا و محل گران بهای بدخشانی برسم ارمغانی بنظر شاه والاجاه بنده گذرانید که موجب مسرت طرفین گردید و مجالس متعدده بعیش و عشرت گذشت ابیات دو صاحبقران در یکی بزم گاه ثوابت قران کرده یا هم چو خورشید و ماه ثوابت دو سعد فلک را یکی برج جاه ثوابت دو والا گهر را یکی درج جاه ثوابت دو کوکب کز نیشان فلک راست زین ثوابت بهم در یکی عرصه چون فرقدین ثوابت دو خشم جهان بین بهم هم عنان ثوابت بهم چون دو ابرو تواضع کنان ثوابت دو نور بصر خشم اقبال را ثوابت دو عید مبارک مه و سال را ثوابت و در اثنای مکالمه شاه والاجاه پرسید که سبب شکست و برآمدن از هند و شان چه شد همایون گفت که بیوفائی همراهان و نفاق برادران حقیقی شاه طهماسپ صفوی از ین سخن آزرده خاطر گشته خواست که بر همزن معامله همایون پادشاه گردد سلطان سلیمان شان مهمان نواز و غریب پرور دانسته التفاتی بکلماتش نفرمود و به فحوای بزم نشاط و انبساط که لائق شان پادشاهان والاقدر بوده باشد آراسته آمد و به نمودن تماشای شکار قمرغه چندین بار رنگ زدای دل گرفته و خاطر شکسته مهمان گردید قریب سه سال همایون پادشاه دران سرزمین بعیش و عشرت گذرانیدند چون این مدت منقضی گشت شاه والاهمت بعد ادای مراسم اخلاص و مهمانداری فرمود که ما را با برادر خود تصور نموده مهمای امداد و اعانت دانند و آنچه مطلوب باشد بی تکلف اظهار نمایند تا آنقدر لشکر که درکار و سزاوار باشد سرانجام داده آید و اگر ما را باید رفت همراه بکنیم همایون پادشاه شکر الطاف بجا آورده استدعای کمک نمود شاه سلیمان جاه اسباب سلطنت جلد مهیا ساخته شاهزاده سلطان مراد میرزا خلف خود را با دوازده هزار سوار جرار به کمک همایون مقرر کرده منزل او تشریف آورده و داع فرمود و همایون از انجا روانه شده سیر اردبیل و زیارت مزار بزرگان آن دیار کرده بعد قطع مراحل و طی منازل باشکر کمکی شاهی ورحوالی قندهار نزول اجلال فرمود میرزا عسکری و قلعه تخمن جسته برادر قلعه دارای سعی بلیغ نمود و بعد سه ماه عاجز گشته بوسیلهٔ خانه زاد بیگم همشیره بابر پادشاه که کامران میرزا او را بجای سفارش از کابل در قندهار فرستاده بود ملازمت نموده مقالید قلعه بتطیر گذرانید همایون قلعه را متصرف شده عسکری میرزا را در قید نگاه داشت چون از پادشاه طهماسپ قرار یافته بود که بعد فتح قندهار را بجاگیر سان شاهی سپارند بنابر اظهار ایفای عهد قلعه را بدیاغ خان که از امرای کملی بود سپرد بحسب تقدیر شاهزاده سلطان مراد میرزا پسر شاه برحمت حق پیوست همایون همت ستمگاره و مردم آزاری بر دیاغ خان بسته قلعه قندهار را بگرد و حیله از دست او انتزاع نموده و بکسان خود سپرده درین خصوص عذر مقابل شاه سلاطین پناه نوشت و آن والاهمت از راه فتوت پذیرفت همایون بعد تنظیم و تنسیق مهمات قندهار متوجه کابل شد و کامران میرزا

از قلعہ کابل برآمد و باندک جنگ روبہزیمت نہاد بطرف غزنین رفت وازانجا پیش شاہ حسین میرزا حاکم ٹھٹہ رسید ہمایون بفتح و ظفر روزے داخل قلعہ کابل گشتہ بدیدار فرزند دلبند خود شاہزادہ محمد اکبر کہ پیش کامران میرزا در قلعہ کابل مقید بود و میرزا در زمان برآمدن برائے جنگ اورا ہمانجا گذاشتہ بود کامیاب بہجت و مسرت گردید و شبہا شادمانی ترتیب دادہ باستخوان شور نور دیدۂ خود والدۂ اورا در میان عفائف دیگر ایستادہ کردہ فرمود کہ والدۂ خود را بشناس باآنکہ از مبادی ولادت تا آن زمان چہار سال از عمر او گذشتہ و درین مدت اورا بخود ندیدہ بود بمقتضائے شور خداداد و جذبیت و غیبیت خلقے در چندین نسوان بکنار والدۂ خود در آمد از مشاہدۂ این حال کہ خالی از غرابتی نبود غریو از عصائم حرم برخاست و ہمایون در شگفت ماندہ الطاف ایزدے را شاملحال آن تازہ نہال چمن اقبال تصور کرد القصہ چند گاہ در کابل داد عشرت داده شاہزادہ را در کابل گذاشتہ متوجہ بدخشان گردید و با میرزا سلیمان حاکم آنجا جنگ کردہ مظفر و منصور گشت و ران حدود طبیعت ہمایون از مزاج اعتدال منحرف گشتہ بعارضہ صعب مبتلا گردید چند روز بیہوشی روے داد و خبرہائے ناخوش بر زبانہا جارے گردید بعد چند روز افاقتی عاید حال او گردیدہ آسودگی یافت و بہ استظہار پذیرفت اما کامران میرزا برادر ہمایون کہ وے سراسر کین و نفاق داشت باستماع ہمان اخبار اولین مسرور گشتہ از حاکم ٹھٹہ کمک گرفت و بجناح استعجال راہی گشتہ و بے خبر در کابل رسیدہ قلعہ را بتسخیر در آورد و انواع ظلم و ستم بر مردم نمودہ اکثرے را بتاراج داد چون این خبر بسمع ہمایون رسید از بدخشان متوجہ کابل گشتہ قلعہ را محاصرہ کرد و کار بر متحصنان تنگ ساخت کامران میرزا دست بجور و جفا بر عیال امرائے بادشاہے کہ درون قلعہ ماندہ امرائے مذکور در رکاب ہمایون بودند دراز کرد و زنان را بپایان بستہ از کنگرۂ قلعہ در آویخت و بچگان صغیر را سر ازتن جدا کردہ در مورچل ہائے پادشاہے انداخت بزعم غلطش آنکہ شاید مرا از دیدن این حال از رکاب ہمایون جدا شوند و نفهمید کہ این کار باعث از دیاد عناد و رسوخ عداوت او در دلہائے امرائے غیرت شعار خواہد شد امرائے مخلص و فایشہ حمیت کیش اعتنائے بہ بے حیائے او نکردہ و در محاصرہ قلعہ ثبات و رزیدہ دادمردانگی میدادند چون کامران میرزا دید کہ باین صورت ہم کار از پیش نمیرود نہایت بے رحمے و شنگدلے را کار فرما گشتہ شاہزادہ محمد اکبر برادر زادۂ خود را کہ در قلعۂ کابل ماندہ بدست میرزا در آمدہ بود محاذی قوچخانہ پادشاہے از کنگرۂ قلعہ در آویخت عون وصون این معنے شامل حال فرخندہ تمالش گردیدہ اصلا آسیبے وگزندے باو نرسید منظم آنرا کہ خدا نگاہدار د ۔ گر سنگ ز آسمان ببارد ۔ ماشاکہ باو رسد گزندے ۔ آنرا کہ شود ز نا پسندے ۔ کامران میرزا بوبال اعمال خود کارے از پیش نتوانست برد آخر الامر دست پاچہ گشتہ از قلعہ برآمد و رو بہزیمت نہاد ہمایون بفتح و فیروزے داخل قلعہ گشتہ شاہزادہ محمد اکبر را در آغوش رافت گرفت و بزم شادمانے بر آراست کامران میرزا بعد ہزیمت در بلخ رفتہ بہ پیر محمد خان والے توران التجا آورد پیر محمد خان بدخشان را از میرزا سلیمان مستخلص نمودہ کامران میرزا را در انجا نصب کردہ بجاے خویش برگشت بعضے امرائے نفاق سرشت واقعہ طلب از استماع تسلط کامران میرزا در بدخشان از ہمایون جدائے جستہ قریب سہ ہزار سوار از کابل فرار نمودہ بہ بدخشان رفت ہمایون بعد فرار آن جماعۂ بدمآل بہاے رفع شورش کامران میرزا و تادیب امرائے کافرنعمت از کابل روانہ شد در وقت عزیمت آن سمت یادگار نامہ میرزا را کہ سرحلقۂ فتنہ اندوزان در قلعہ کابل محبوس بود مسافر ملک عدم گردانید بیت آتشے را کہ خلق را سوزد ۔ چہ بکشتن علاج نتوان کرد ۔ بعد قطع مراحل و مرتزویکی طالقان رسیدہ بر کامران میرزا مظفر و منصور شدہ میرزا نگریختہ در قلعہ طالقان تحصن گشت و ہمایون محاصرہ قلعہ نمودہ کار بر او تنگ کرد میرزا عاجز شدہ قبول اطاعت نمود و در استدعا رخصت مکہ معظمہ کرد و از قلعہ برآمدہ عازم شد امرائے کہ از کابل فرار نمودہ بودند ہمہ را دستگیر نمودہ شمشیر و ستر کش در گردن ہر کدام

انداخته بحضور آوردند همایون بنابر حقوق رفاقت و ازروے مرحمت قلم عفو بر جرائم آن جماعه کشیده هر کدام را بعنایت سرفراز فرمود و بعد چند روز کامران میرزا که عام کعبه بود از راه معاودت نمود و بملازمت همایون استسعاد جسته مورد هزاران عنایت گشت همایون اولاً جناب سلطنت میرزا را دریافته بعد از ان برادرانه ملاقات نمود و در کنار گرفته گریه ها کرد و چون ازان باز گردنواحے لاهور از هم جدا شده بودند مفارقت درمیان بود دو بعد از نه سال ملاقات هم روی داد بزم عیش و عشرت آراسته شد و واداد انتعاش و مسرت داده آمد چون مجلس آخر شد گلاب و بعضے از ولایت بدخشان بکامران میرزا مرحمت فرموده عسکرے میرزا را که تا حال در قندهار بزندان مکافات گرفتار بود خلاص نموده حوالهٔ میرزا کرد و در همان طرف جاگیر داده بلخ و فیروزے بکابل معاودت فرمود و بعد انتظام مهام کابل و حصول عیش و کامرانی در سنه متصد و پنجاه و شش هجرے بتسخیر بلخ پورش فرموده با جمعیت شایسته متوجه آن سمت شد و مشورتے تضمن طلب کامران میرزا و دیگر میرزایان گوران حدود بودند صادر گشت میرزایان و امرا با لشکر شایسته آمده ملازمت کردند مگر کامران میرزا بملاطفت الحیل گذرانید و همایون کوچ بکوچ روانه شد بود رسیدن وران ملک با اندک جنگ قلعه را انتزاع نمود بعد آن در نواحے بلخ نزول اقبال اتفاق افتاد و پیر محمد خان والی آنجا صفوف آراسته آماده مصاف گشت و جنگ عظیم در پیوست آخر شکست بر لشکر مخالف افتاد و پیر محمد خان از معرکه برآمده منهزم گشت همایون داعیهٔ تعاقب مخالف و تسخیر بلخ مصمم داشت اما از بے اتفاقی امرا و استظهار مخالفت کامران میرزا و عزیمت او بسمت کابل این ارادهٔ بظهور نرسید و کار صورت گرفته انجام نیافت و بضرورت وقت تسخیر بلخ موقوف داشته روانه کابل شد و داخل قلعه کابل گشته بعیش و عشرت اشتغال ورزید کامران میرزا از گولاب بر سر بدخشان و آن نواحے لشکر کشیده با میرزا سلیمان و میرزا ابدال جنگ نمود و ازانجا کارے نساخته رو بکابل آورد همایون باستماع این خبر متوجه دفع او گشته و ضحاک متصل غوربند هر دو لشکر باهم پیوست و آتش کارزار مشتعل گشت همایون با فوج قول بر پشته ایستاده حال نوکران خود سے سنجید دید که اکثر امرا خاک ادبار بر فرق روزگار خود ریخته بجانب کامران میرزا روانه شده بعضے در استعداد رفتن هستند و معامله دگرگون گردیده بمشاهده این حال باز سر قهر و غضب و غلبه غیرت سنان جانستان بدست خود گرفته بر فوج مخالف تاخت ناگهان تیرے بر اسپ خاصه رسید و لشکر غنیم غالب آمد و لشکریان همایون مغلوب شده رو بفرار نهادند بیت چو بینے که لشکر همه پشت داد ۔ تو تنها مده جان شیرین بباد ۔ چو بینے که یاران نباشند یار ۔ ۔ ۔ هزیمت زمیدان غنیمت شمار ۔ ۔ بالضرورت عنان تاب گشته بجانب ضحاک روان شد و بنابر ضعف که از بسیارے تردد عارض شده بود خاصهٔ از بالاے والاے خود فرود آورده یکی از خدمتگاران سپرد و از ساده لوحے جمعیه را در راه انداخته راهی گشت چون نزدیک کهمرد رسیده نزول اقبال واقع شد شخصے از انطرف آواز داد که ای کاروانیان صریان شما هیچ خبر پادشاه است همایون خود فرمود که چه میگوئے و در میان شما خبر پادشاه چگونه است که پادشاه زخمے از معرکه برآمده دیگر کسے انشان را ندیده همایون روے خود باو نمود و دیدن روی پادشاه باعث تسلیهٔ او گردیده مردم کامران میرزا جمعیه همایون را که در راه بدست آمده آمد پیش میرزا آورد نداد در گذشتن همایون ازین جهان تصور نموده شادمانه کرد و ازانجا رو بکابل آورده قلعه را تسخیر در آورد و شاهزاده محمد اکبر را مقید ساخت بعد سه ماه همایون باز سامان لشکر کرده متوجه کابل شد و کامران میرزا باستماع این خبر کسان خود را در قلعه گذاشته و شاهزاده محمد اکبر را مقید با خود گرفته بقصد پیکار برآمد همایون از روے رافت منشورے متضمن نصائح ارجمند که گوشوارهٔ گوش هوش او تواند بود اصدار فرمود میرزا در جواب نوشت که چنانچه قندهار بشما تعلق دارد و کابل بمن باشد باین شرط مصالحه سے تواند شد باز همایون نوشت که اگر راستے و درستے را آئینگ مستقیم است صیغهٔ خود را در عقد مناکحت

شاهزاده محمد اکبر در آردتا کابل را بآ مناعایت فرموده در تسخیر هندوستان کمر همت بر بندیم میرزا میخواست که انیمنے را قبول نماید امرای منافق نگذاشتند و بجاریه انجامیده در نزدیکے چار بکاران محاربه عظیم روی داد و میرزا کامران تاب نیاورده روبهزیمت نهاد و خود را در افغانستان کشید و میرزا عسکرے باز در قید آمد بیت زفیروزے شاه لشکر شکن ۵ سپه را دگرجان در آمد تن ۵ شاهزاده محمد اکبر که در قید کامران نیز نابود بملازمت همایون مشرف گشت و موجب هزاران شادکامی گردید و مقرر شد که من بعد شاهزاده از رکاب اعلے جدا نشود و از آنجا روانه کابل شد و میرزا عسکرے را مسلسل نزد میرزا سلیمان در بدخشان فرستاد که براه بلخ روانه مکه معظمه گردانده میرزا عسکری در نهایت خجلت روانه کعبة الله گردید و در سنه هفصد و شصت و پنج هجرے درمیان مکه و شام ایام حیاتش بپایان رسید کامران میرزا بعد هزیمت خود را براه تجرد زده قلندرانه از ده سیلطرف جوی شاهی که الحال بجلال آباد موسوم است رسیده و بمعاونت افاغنه خلیل و محمد دو سه مرتبه جمعیت بیجا کرده با افواج پادشاهے که بر سر او متعین شده بود کارزار نموده شکست یافت همایون برای دفع شورش از کابل نهضت فرمود چون نزدیک گنده‌ک رسید کامران میرزا با مداد بر هشام افاغنه شبخون آورد و کارے نا ساخته بدر رفت امانیز هندال دران شبخون از دست افغانے نادانسته بقتل رسید و همایون را باعث غم فراوان گشت و به نزدیک مزار پدر خود بابر پادشاه درگذرگاه کابل مدفون گردید بالجمله همایون در موضع بهسود از توابع ملک بهار تا انقضاے ایام زمستان اقامت فرمود چون باخر رسید و صولت سرما دیگمی آورد رو بسر افاغنه کرد کامران میرزا در پناه آسمان رفته بود یورش نمود و در پیش ملاع پاسے از شب گذشته جنگ روے داد اکثر افغانان بوشت آباد عدم رفتند کامران میرزا از انجا گریخته بدر رفت بعد ول جمعی از فتنه میرزا بکابل معاودت فرمود کامران میرزا بستوه آمده رو بهندوستان نهاد و پیش سلیم شاه ولد شیر شاه که بعد از فوت پدر تخت نشین هندوستان شده بود و دران وقت در پنجاب بهم جمون اشتغال داشت در مقام قصبه بن رسید سلیم شاه پسر خود آواز خان و مولانا عبدالله سلطان پورے و دیگر امرا را باستقبال فرستاده نزخو و طلبید بعد الفراغ از مهم جمون میرزا را همراه گرفته عازم دهلی گشت و میخواست که او را دستگیر نماید میرزا بین معنے آگاه گشته در منزل پاهی داڑه فرصت یافته یوسف آفتاب چی را در رجائه خواب خود گذاشته فرار نموده براه بلماٹ کلبست که سرحد هندوستان بناه برو و از انجا نزد راجه کهلور که از راجه هاے کوهستان بکثرت جمعیت و ولایت ممتاز بود رفت چون او هم بمرد دست پاچه گشته به نگرکوٹ رسید و از انجا در جمون آمده و از انجا هم متوالیست اقامت ورزید بمثابت ببیار پیش سلطان ادهم برد و دران زمان پادشاهان نیایش نداشت و بطور خود حکومت میکرد رسید سلطان آدم میرزا را نگاه داشته عرضداشت متضمن استدعاے مقدم همایون نمود و داع شاهزاده اکبر براه بنگشات متوجه شده از آب سند گذشت سلطان شرائط دولت خواهی بجا آورده کامران میرزا را همراه گرفته در مقام پرهاله بخدمت همایون آورد و چون میرزا مصدر تقصیرات عظیمه شده بود و همایون از بے اعتدالی و نفاقهای متوالی او دلتنگ و حیران و لشکریان هم بجان بودند و محمد بابر پادشاه همایون وقت مردن وصیت کرده بود که برادران با تو هرچند بدی نمایند قصد جان آنها نکنی بنا بر امتثال امر پدر قصد جان میرزا نکرده میل در چشم او کشید و از نو زنبیش عاطل و مکحله عظیمه راهی گردانید میرزا دران مکان شریف و موضع منیف رسیده بعد ادراک سرچ در سنه هفصد و شصت و چهار هجری همان طرفها دولیت حیات بخالق کائنات سپرد و همایون بعد رخصت میرزا بطرف مکه در کابل رسیده بعیش و عشرت پرداخت و از دیال دولت همایونی که غبار آلود حوادث بود بسر چشمهٔ افضال الهی شست و شو یافت تا اکنون شمه انا حوال شیر شاه تحریر درآوردن و برای مترصدان اخبار سلاطین ارغانے گذاشتن ضرورت شمرده سے نگارد:

ذکر شیر شاه نامش فرید خان سور از اولوس افاغنه

در زمانیکه سلطان بهلول لودی فرمانروای هندوستان بود ابراهیم خان جد اوکه سوداگرے اسپان کردے از ولایت روه آمده
بموضع نذتایع نارنول توطن گزیده در عهد سلطان سکندر بن بهلول لودی پیش جمال خان حاکم جونپور نوکر گشت بعد فوت او حسن خان
خلف او که پدر فرید خلد نشست در خدمت جمال خان رشد و کاردانی خود ظاهر کرده ترقی یافت و پرگنه سهسرام وغانده از توابع رهتاس
بجاگیر او و پانصد سوار همراهش مقرر گشت حسن خان برکنیزے مائل گشته اولاد او را عزیز میداشت و فرید خان و برادر او را از نظر انداخت
فرید خان از فرط غیرت در شروع جوانی ترک مصاحبت پدر نموده بجون پور رفت و با جمال خان ببرے بردد رعنیتی بتحصیل علم عربیت نمود
مقدمات نحو و صرف یاد گرفت پدر هر چند طلبید رجوع بسهسرام ننموده بے اتفاقی او بحال خود و استیلای کنیز و اولادش با جمال خان ظاهر
نمود تا آنکه پدر اندیشیده بجونپور رفت و بانواز قال و مقال نصیحت اقوام و اخوان فرید خان را مدار علیه معاملات جاگیر خود گردانیده
بسهسرام مرخص فرمود فرید خان که از اصابت فکر و انوار عقل بهره وربود نظم و نسق مهمات آنجا بوا قعی کرده در تادیب و تخریب گردنکشان
و قلع و قمع متمردان کوشید و رعایا را خوشنود و آباد گردانید و چنان مساعی جمیله بکار برد که در اندک وقتی جاگیر آبادان و محصول فراوان
گشت و سرکشان از بیم او بر خود لرزیده تن بالگذارے و رعیت گرمی در دادند بعد ازانکه حسن خان باز بجونپور آمد کنیز که معشوقهٔ او بود بو
بلا به گرے چنان کرد که باز کار جاگیر از دست فرید خان برآمده بدست پسر کلان آن کنیز سپرده آمد و فرید خان آزرده گشته باز بجونپور رفت
چون حسن خان بمرد یا است با وجود تسلط کنیز زادگان بفرید خان رسید اما بدوران علاقی یا او نفاق ورزیده قابو می طلبیدند دوران زمان هم از
فرید خان جسارتها بظهور رسیده مورد تحسین آشنا و بیگانه میشد تا آنکه ظهیر الدین محمد بابر او رنگ آرای سلطنت هندوستان گردید و سلطان
ابراهیم بود ے در کارزار کشته شد فرید خان بحاکم بهار کریکے از امرا ے لودیان و دوران زمان اسم سلطنت بر خود بسته خطاب
سلطان محمد داشت رفته نوکر گردید و مصدر خدمات پسندیده گشت نوبتے در حضور سلطان محمد در شکارگاه از زدی جرأت و دلاوری
شیرے را بشمشیر زده داد فرید خان را شیر خان خطاب داده پیش آورد روز بروز بر رتبهٔ او بلند گردانید بوقت گاه بوکالت پسر خود مقرر کرد بعد
چندے بنا بر بعض جهات شیر خان را سوے ظن از و بهم رسیده نزد سلطان جنید برلاس که از اعاظم امرا ے بابری دخواهر پادشاه در حبالهٔ
نکاح او بود در مانکپور رفته نوکر گردید اتفاقاً سلطان جنید برلاس از مانکپور بلازمت پادشاه آمد شیر خان همراه او بود وضع و اطوار پادشاهی
دیده بایاران خود میگفت که مغل را از هندوستان برآوردن آسانست چه مغل خود بمعاملات نمیرسد بعیش و عشرت مشغول می باشد و در ار
معاملات بروزرا میگذارد و عیب افغانان همین است که باخود و اتفاق ندارند اگر همه اتفاق قوم دست دهد با سانی مغل را بدر سے توانم کرد
یاران او از ین معنی در غیبت استخفاف او میکردند دوران روزها با بر پادشاه اطعام و انعام ملازمان ملحوظ فرموده نوبت نوبت هر امیرے
را با رفقاے او بر مائده خاص احضاری فرمود و روزی که نوبت سلطان جنید بود بر مائدهٔ پادشاهی حسب الامر حاضر شد شیر خان نیز دوران مجلس
حاضر بود طبق آش ماهیچه پیش شیر خان گذاشتند چون گاهے ندیده و نخورده بود خود را از خوردن آن عاجز یافته کارد کشیده پاره پاره کرد و بعاشقی
خوردن گرفت چون نظر پادشاه بران افتاد ازین حال تعجب نموده تامل و رو گرفت و پرسید که از همرا هیان کیست سلطان جنید برگزارد که همزه
فرد لیست پادشاه گفت از چشم این افغان فتنه می بارد مبادا آنکه مفید دارند جنید برلاس معروضداشت که راه رجوع افاغنه بهاستان دولیست
مسدود خواهد شد باین سبب و رتاخیر افتاد و شیر خان صدور حکم پادشاهی تبفرس دریافته پیش از آنکه قید شود بدر رفت و باز بملازمت حاکم
بهار شتافته صاحب اعتبار گشت چون او بمرد و پسرش بجای او نشست چون طفلی بی رشادت و از پیرایه لیاقت سروری عاری شیر خان مدار علیه
امور او از همین حیات پدر لبود بعد فوت پدرش کمال استقلال یافته همت بتسخیر اطراف و اکناف گماشت و هم درین احیان تاج خان افغان
که قلعه چنار گده متصرف بود و در گذشت او غیر از زن و دختے نداشت پنج سال او را از افاغنه کارپرداز خانه امور بودند یکی را از انها با شیر خان آشنائی

قبیلہ تادلی پور شیر خان در بارہ او ان قلعہ استمزاج او خود او بر نوشت درین زمرہ سے کہ کار با ختیار راست اگر بر سی ممکن است شیر خان بدانجا شتافتہ قلعہ مذکور را بقبضۂ خود در آورد و زمام مسطورہ را ہم بجا لانکاح خود گرفت و نیز درین نزدیکی ظہیر الدین محمد بابر پادشاہ راہ ملک بقا پیمود و نصیر الدین محمد ہمایون پادشاہ سریر آرای سلطنت گشت سلطان محمود بن سلطان سکندر لودی بہ پٹنہ رسیدہ مسند آرائے حکومت گشت شیر خان متابعت او اختیار کردہ باتفاق یکدگر بہ جونپور رفتہ آن نواحے را از امرای پادشاہی مستخلص گردانیدہ بعد چندگاہ لشکر پادشاہی جونپور را از دست افاغنہ باز گرفت چون سلطان محمود در سنہ منصد و چہل و پنج ہجری وا گذشت شیر خان بلا شرکت غیر بر پٹنہ و بنگالہ تسلط یافتہ قوت و مکنت بہمر سانید و بر ملک ہمایون تاختن شروع نمود بعد از آنکہ ہمایون بدفع او متوجہ شد شیر شاہ صلح جوئے نمودہ پسر خود را با فوج در ملازمت گذاشت کہ در خدمت حاضر باشد چون ہمایون بتسخیر گجرات شتافت پسر شیر شاہ از انجا گریختہ پیش پدر آمد و ہمایون را در مہم گجرات درنگی روی داد شیر خان فرصت یافتہ باز تسخیر و برخاست چون از گجرات معاودت شد اول انواج پادشاہی بر سر شیر خان متعین گردیدہ متعاقب آن ہمایون نیز متوجہ شد و ران زمان شیر شاہ در نواح قلعہ رہتاس سرگرم تدبیر تسخیر قلعہ مذکورہ و متوجہ تاخت و تاراج اطرافش بود و براجہ چنپتا من حاکم قلعہ رہتاس بوسائط برہمنی پیغام کرد کہ چون مغل در پی من است اگر از روئے مردمی و مروت اہل و عیال مرا در دون قلعہ جای دہی احسانی عظیم تا باقی عمر بر گردن خواہ بود و بر ہمن را بانعام زر و سخن سازے چنان فریفتۂ خود گردانید کہ او بار اجہ سماجت نمودہ آخر ہا بضائع کردن خود ترسانید راجہ بپاس مذہب ناچار گشتہ بآنکہ راضی بنود قبول نمود و کہ اہل و عیال او در قلعہ در آیند آنگاہ شیر خان چند صد ڈولی ترتیب دادہ باہر ڈولے دو نفر افغان بہادر را بنا بر حفظ ناموس ہمراہ فرستاد راجہ را کہ ستارہ دولتش نزدیک بغروب بود از سادہ لوحے فرمود کہ مزاحمت نکنند چون ڈولہا بقلعہ در آمد راجہ خود با معدودے برائے مہمان نوازے و دلدارے بر دروازہ جائیکہ مقرر شدہ بود آمدہ تمنیت بحرم سرای شیر شاہی گفتہ فرستاد افاغنہ قوے چنگ بکمر و شمشیر با علم کردہ راجہ را مع ہمراہیان بزیر تیغ بیدریغ گرفتند و غرو و غلغلۂ عظیم از قلعہ برخاست شیر خان نیز با فوج مسلح خود را بدروازہ رسانید افاغنہ در را بروے او کشودہ اندرون گرفتند اتباع راجہ ہمہ بقتل و تاراج رفتہ قلعۂ چنان مستحکم در کمال سہولت و آسانی بتصرف شیر خان این قلعہ را بدست آورد و اہل و عیال خود را دران جا گذاشت درین ضمن خبر مفتوح شدن قلعہ چنارڑہ بروست اولیائے دولت ہمایونے بشیر خان رسید اگرچہ ملول شد اما گفت کہ الحمد للہ ایزد تعالے مرا این حصار رفعت آساس رہتاس بہ ازان بخشید چون ہمایون پیش آمد شیر شاہ ہم قاصد بنگالہ گردیدہ پیش پیش میرفت آخر تاب مقاومت نیاوردہ خود را بکوہستان جہاڑکھنڈ کشید و احوالی برآمدنش از کوہستان مذکور و غالب آمدن بر ہمایون در شرح احوال ہمایون مفصل شدہ شیر شاہ بعد فتح ثانی بر ہمایون تا لاہور تعاقب کردہ انا نجا خواصخان غلام خود را کہ مقدمۃ الجیش و قوت بازوی او بود با لشکر گران تعاقب پادشاہ فرستاد و تا ملتان و اوچ تعاقب نمودہ معاودت کرد شیر شاہ خود ہم در پی او تا تلگلہ کہ کہران رفتہ برگشت و متصل کوہ بال ہم قلعہ بنیاد نہادہ بر تہاس موسوم گردانید و دہ ہزار سوار برائے سد راہ لشکر پادشاہی دانش گہکران در انجا گذاشت و اسلام شاہ آن قلعہ را با تمام رسانید القصہ شیر شاہ بعد تنظیم و تنسیق صمات آن دیار باگرہ رسیدہ در سنہ منصد و چہل و ہفت ہجرے سکہ و خطبہ بنام خود نمود و شیر شاہ لقب یافت بعد ازان بر سر راجہ پورن مل کہ شوکتے بہمر سانیدہ تمرد ے و رزیدہ و دو ہزار زن مسلمہ و ہندیہ در زمرۂ پاتران و رقصان گذاشتہ و رحم سرائے خود داشت تاختہ باقتضائے حمیت اسلام و آئین سلطنت تادیب او بہمت گماشت و قلعہ را محاصرہ نمود و پورن مل را عاجز ساخت راجہ استمدادے مصالحہ نمودہ بعد اخذ پیمان بیرون بر آمد علمائے افغانی کہ غولان بیابانے اند فتوائے بی ایمانی بدین روش دادند کہ ہر چند عہد و پیمان مبطل آمدہ چون این کافر زنان مسلمہ در خانہ دارد قتال با او برابر بجا و است بیچارہ شیر شاہ بایمای آن بدکیشان

القصه تواب بنگاله پرخاست سهراپیان او دست از جان شسته کار زار صعب نمود و زنان و اطفال خود را با صطلاح هندو جوهر نموده خود هم در دنبال آنها شتافته و بلند نامی بیاد گار گذاشتند شیر شاه بعد این ماجرا در آگره رسیده بیمار گشت و عارضه صعب گشته بود حصول صحت برای مالدیو حاکم اجمیر وجود بپور و میرٹھ کرنجاه هزار سوار و رطل رایت او بو دیورش آورد و بکره جنگها نمود چون دید که کار بجنگ پیش نمی رود تدبیرے اندیشید و مکاتیب چند در جواب راجپوتان که اعیان عساکر مالدیو بودند متضمن اطاعت پادشاهے و انحراف از رای مالدیو و تحسین آنها و درین خصوص وعده عنایات و فرمان محبوس کردن رای مزبور بساختگی نوشته عمداً آن خطوط را بنحوے فرستاد که بدست مالدیو افتاد و باین حیله دل رای مالدیو را از اعیان دولتش بدگمان گردانیده خللی عظیم در لشکر او انداخت و علی التواتر جنگ با کرده فتح یافت و اجمیر را تسخیر در آورده بدهلی مراجعت نمود چون حاجی بیگم حرم خاص همایون پادشاه در جنگ بجرچوپره بدست شیر شاه آمده بود و شیر شاه از روی نیکذاتی آن عفیفه را با غزاز و حرمت محفوظ و مصون میداشت بعد از انکه خبر معاودت همایون پادشاه از عراق و خراسان بکابل شنیدند آن عفت قباب را با حترام تمام پیش همایون فرستاد و در نیک ذاتی و صفات حمیده و عقل تدبیر ملکگیری و جهانداری کم همتا بود خصوص در قوم افاغنه نظیر نداشت و در رفاه رعایا و آسودگی خلائق همت بسیاری گماشت و در محکمه عدالت خویش و بیگانه را یک نظر دیده گویند روزی شاهزاده عادل خان که از همه کلان بود فیل سواره از کوچه آگره میگذشت بقال زنے در خانه خود که دیوار هایش پست بود و برهنه غسل میکرد چون نظر شاهزاده بران زن افتاد بیڑه پان بسوے او انداخت و نگاهے که ده ازان کوچه گذشت از انجا که آن عورت صاحب عصمت و زن عفیفه بود ازین حرکت که بیگانه او را برهنه دید خواست که خود را هلاک کند شوهر ش واقف گشته مانع شد و او را از هلاک باز داشته آن بیڑهٔ پان را بدست گرفته در جرگه فریادیان رفت و حقیقت حال بعرض شیر شاه رسانید آن پادشاه مملکت پناه بر ماجرای بقال واقف گشته بر احوال پسر بسی تاسف کرد و بمقتضای معدلت کیشی حکم کرد که این بقال را با فیل سوار کرده نزد عادل خان راپیش او حاضر سازند تا مستوجب همین بیڑه پان را که بدست وارد بسوے او انعام زر و وزرا و امرا هر چند در استعفای این امر التماس کردند پذیرائی نیافت و گفت که نزد یک من در عدالت فرزند و رعیت برابر است آخر الامر بقال را حاضر نمودند حکم خود رسید هم از نظر باز آمدم و زمان سلطنت خود را کثر اختراعات شایسته در مهام جهانبانی نمود و برخی تواعین سلطان علاء الدین خلجی که تاریخ فرشته بآن مشهور است پسندیده مدار کارهای خود برآن ضوابط گذاشت داغ اسپ را که پیش ازین سلطان علاء الدین مقرر کرده امارواج نیافته بود رائج گردانید در هزار و پانصد کروه از نگاله تا رهتاس پنجاب بمغافصله دو کروه مهمان سرا بنا آباد کرده در هر سرائی دو اسپ دیک نقاره گذاشته ڈاکچوکے نام نهاد و در سه روز خبر بنگاله برهتاس مذکور میرسید و نیز مقرر کرد در هر گاه برای او دستخان بگمارند نقاره نوازند و بجرد استماع آواز نقاره دار السلطنته چون سرا بانو دیک بود خبر نقاره از هر سرای بلند گشته از مقام بادشاه تا منتهای سالک قلمرو او هر جا سرا بود در ساعت واحد صدائے نقاره ها بعمل بادشاهی رسیدے گاهے دست میداد و در همانوقت از سرکار پادشاهی بمسافرین مسلمین طعام و نبذ و ان آرد و دمن و غیره مایحتاج رسیده کام خواهش جمیع مترددین و مسافرین از مائده افضال آن پادشاه دریا نوال برآمودے و مترددین تمیدست هر یکی از قفیز او بیاسودے در عرصه سلطنت او امنیت بحدے بود که اگر مسافرین متوطن در صحرا با منزل کردندے حاجت پاسبانے نبود **ابیات** اگر یکتن برد چون مهر انور ۔ ز مشرق تا بمغرب طشتی از زر ۔ نیارد هیچ عورا ز ورع و پرهیز ۔ که در طشت زر او نگرد تیز ۔ گویند چون آئینه دیدی تاسف کردے که نماز شام بمقصد رسیدم چون اجلاس بسر آمد شیر شاه را داعیه تسخیر کالنجر و رول رسوخ یافته قلعه را محاصره نمود و جاهاے رفیعه که سر بفلک قلعه تواند بود از لوهاے گل و خاک آراست و حقه هاے باروت را آتش داده درون قلعه انداختن آغاز نهاد اتفاقاً حقه بر دیوار قلعه خورده برگشت و در دیگر حقه ها افتاده آتش در گرفت بسیارے از لشکر پان نابود شدند و شیر شاه هم چون نزدیک بود همان

آتش سوخت اما تا رمقی داشت تا کیده در تسخیر قلعه میکرد و آخر همانروز قلعه مفتوح و روح شیر شاه نیز از حصار بدن بیرون شد سال تاریخ او ازین قطعه ظاهر میشود ابیات شیر شاه آنکه از صلابت او ۞ شیر و بز آب را بهم نخورد ۞ چونکه رفت از جهان بدار بقا ۞ یافت تاریخ او ز آتش مرد ۞ مدت حکومت او بست سال و کسرے از انجمله پانزده سال در امارت و ملازمت پادشاهان و پنج سال سلطنت هندوستان

ذکر اسلام شاه پسر شیر شاه که معروف بسلیم شاه است

اسلام شاه پسر شیر شاه معروف بسلیم شاه نام او قبل از سلطنت جلال خان بود چون واقعهٔ ناگزیر شیر شاه روی داد ارکان دولت و اعیان حضرت مشورت کردند که شاهزاده عادل خان خلف بزرگ در قلعه رنتهنبور و در دست است و وجود پادشاهی برای پاسبانی سپاه و رعیت ضرور و والا فتنهٔ عظیم برخاسته اختلال کلی درین دولت راه می یابد ناگزیر شاه زاده جلال خان خلف خرد او را که در بعضے از مضافات مُلتَپه بود طلبداشتند او بجناح استعجال بقلعه کالنجر رسیده در سنه نهصد و پنجاه و دو هجری بر تخت سلطنت جلوس نمود و سکه و خطبه بنام او جاری شد خود را اسلام شاه خطاب داده به بادر بزرگ بزنگاشت که برائے تسکین فتنه و آشوب و محافظت سپاه و براین جرأت اقدام نموده ام و در حقیقت بجز اطاعت امرے دیگر منظور نیست شاهزاده عادل خان در جواب نوشت که اگر این گفتار فروغ راستی دارد خواص خان وغیره چهار امیر کبیر را بفرستند تا در انجا رسیده و خاطر ما مطمئن گردانیده برنداسلام شاه امرائے مذکور را فرستاد که مستمله خاطر شاهزاده نموده بیارند بعد ازانکه از کالنجر آگره رسید شاهزاده عادل خان نیز از رنتهنبور آمده قرار بر ملاقات طرفین افتاد اسلام شاه را اراده دگرگون گشت و عذرے در باطن اندیشیده مقرر کرد که زیاده از دو سه کس در قلعه همراه شاهزاده نیایند چون تقدیر نرفته بود که این اندیشه باین زودی ظهور یابد در وقت آمدن شاهزاده جمعی کثیر درون قلعه رفتند اسلام شاه بالضرور اظهار ایفاے عهد نموده گفت که تا حال خانمان را از تفرقه نگاهداشته شد اکنون بشماے سپارم برادر کلان ازین کار انکار کرده دست اسلام شاه را گرفته بر تخت نشانده و اول خود سلام مبارکباد گفت بعد ازان دیگران کورنش و تهنیت بتقدیم رسانیدند و شاهزاده عادل خان همان وقت رخصت شده در میانه رفت اسلام شاه با وجود این همه اطاعت که از برادر کلان بوقوع آمد مطمئن خاطر نشد و ازبے التفاتے بعضے امرا ترسناک و اندیشه مندی بود بنابران زنجیر طلا بدست غلامے خان محلی فرستاد که شاهزاده را مقید کرده بیارد شاهزاده بعد اطلاع برانچنینے نزد خواص خان در میوات رفته از نقض عهد اسلام شاه او را مطلع گردانید خواص خان از نیمچے برآشفته و رفیق او گشته با لشکر بسیار روانه آگره گردید قطب خان و دیگر امرا که در عهد رفیق بودند از اسلام شاه رنجیده شاهزاده عادل خان را ترغیب سلطنت نمودند اسلام شاه تدارک این شورش پرداخته قطب خان وغیره را با خود متفق گردانید شاهزاده عادل خان با تفاق خواص خان و دیگر امرا در نواحے آگره آمده صفوف پیکار آراسته بارادت الٰهی شاهزاده عادل خان شکست یافته بطرفے در رفت بعد ازان احوال او کسے را معلوم نشد خواص خان و عیسی خان هزمیت خورده بجانب کوه کماؤن رفتند اکثر اوقات ازکوه برآمده دامنه کوه که تعلق بپادشاه داشت تاراج میکردند بعد چند گاه قطب خان با عساکر گران برسر آنها متعین گردید چون قطب خان هم در ترغیب آمدن شاهزاده عادل خان شریک بود بدین سبب همیشه از اسلام شاه هراس میداشت ازانجاراه لاهور گرفته پیش اعظم همایون رسید و او قطب خان را بحکم جلال قید کرده در حضور فرستاد اسلام شاه او را بچاپل کس دیگر در قلعه گوالیار محبوس گردانید اگرچه رعیت پروری و عدالت گستری داشت و در بعض صفات حمیده و دیگر هم با پدر همسان بود اما امرائے سپاهے پیشه را نهایت دلتنگ و آزرده میداشت یکی از ستم طریقے هاے او آنکه بود که از هر کناره مشیه علوفه را موقوف داشته و جاگیر تغیر کرده فرمان می داد که باجمعیت خود حاضر بوده بدستور خدمات پادشاهی کرده باشند و درصورت تقاعد بلکه او نے تمادن مورد عتاب بے حساب گشته مع فرزندان لبسیارست می رسید نظم سپه راه آسوده گے خوش بدار ۞ که در حالت سختے

آید بکار ؛ سپاہی کہ کارش نیاشد ہرگز ؛ کجا دل نہد روز ہیجا بمرگ ؛ مہائی سر خویشتن سے خورد ؛ نہ انصاف باشد کہ سختی برد ؛ چو دارنده گنج از سپاہے بہ دریغ آیدش دست بردن بہ تیغ ؛ ہمان بہ کہ لشکر بجان پرورے ؛ کہ سلطان بلشکر کند سرورے ؛ از وقوع چنین امور بعضے امرا منحرف شدند و اعظم ہمایون عرف ہیبت خان نیز در لاہور رایت اعتلا برافراشت و خواص خان و عیسی خان از طرف کماؤن و رانبالہ متصل سہرند رسیدہ مشورت کردند کہ شاہزادہ عادل خان را طلبداشتہ بسلطنت بایدبرداشت اعظم ہمایون کہ خود ارادہ سلطنت داشت قبول نکرد و خواص خان رنجیدہ بے جنگ برخاستہ رفت و عیسی خان خود را پیش اسلام شاہ اعظم ہمایون و دیگر نیازیان متصل انبالہ صفوف آراستہ با اسلام شاہ آمادہ پیکار و باندک جنگ منہزم گشتہ آوارہ دشت او بارشدند سید خان برادر اعظم ہمایون خواست در مردمانیکہ مبارکباد فتح میداد ند رفتہ قصد اسلام شاہ نماید فیلبان از نبینی واقف گشت و کاری از پیش نرفت القصہ نیازیان گریختہ در دھنکوٹ نزدیک رودہ اقامت ورزیدند و اسلام شاہ تا رہتاس تعاقب کردہ معاودت نمودہ بگوالیار رسید روزے شجاعت خان را شخصے ناگہان زخم زدہ بود و سنوح این واقعہ را باشاہ اسلام شاہ تصور نمودہ متوہم گردید از حضور گریختہ بمالوہ رفت عیسی خان بالبست ہزار سوار تعاقب او تعین شدہ و محاربات متواترہ نمودہ شجاعت خان را عاجز ساخت بالضرور شجاعت خان اطاعت کردہ در حضور آمد بعد چند گاہ مورد عنایت گشتہ باز بحکومت مالوہ سرفرازی یافت چون ظاہر شد کہ اعظم ہمایون در دھنکوٹ اقامت ورزیدہ دران نواحے مصدر فتنہ و فساد است بنابر رفع این شورش خواجہ ویس را کہ از عمدہ امرای حالاشان بود بالبست ہزار سوار تعین نمود خواجہ در جنگ شکست یافتہ روبفرار نہاد اعظم ہمایون بعد فتح تا سہرند تعاقب خواجہ ویس نمود و لشکریانش بر قصبات و دہات پنجاب دست تطاول دراز کردہ مال و مواشی سکنہ آن و یارغارت نمودند شورشے عظیم و حالتی غریب بر ساکنان آنجا روی داد بنابرین اسلام شاہ با لشکر گران و توپ خانہ فراوان از دہلی برآمدہ عازم دفع نیازیان گردید اعظم ہمایون کہ رئیس آن جماعہ بود تاب مقابلہ نیاوردہ در دھنکوٹ متحصن گشت و لشکر اسلام شاہی قلعہ را گرد گرفتہ اسباب قلعہ گیرے مہیا کردند و شکست بر مخالفان افتاد اعظم ہمایون گریختہ در کوہستان کمکران رفت و سلطان آدم کہ کمکر پناہ بردہ و اہل و عیال و مادرش در دست مردم پادشاہی اسیر شد بعد آن اسلام شاہ بر کمکران لشکر کشید سلطان آدم آمادہ پیکار گشتہ بارہا مصاف داد آخر الامر سلطان آدم عاجز شدہ عذر ہا خواست و اعظم ہمایون را از پیش خود بدر کرد او فرار نمودہ بطرف کشمیر رفت اسلام شاہ از عقب او نمودہ برگشت و دران سفر از راہ تنگی اتفاق عبور افتاد شخصے کمین کردہ بتیرے بر سر اسلام شاہ انداخت اتفاقاً کارگر نشد پادشاہ چشتی و چالاکی نمودہ بر و غالب آمد و بدست خود او را بقتل رسانید بلافاصلہ اسلام شاہ ازان نواحی خاطر جمع نمودہ براہ دامنکوہ روانہ دہلی گردید چون بقصبہ جمون رسید خبر آمد کہ کامران میرزا برادر خرد ہمایون پادشاہ در کابل از برادر شکست یافتہ باستعاے لگ آمدہ نزدیک خیمہ گاہ پادشاہے رسیدہ است اسلام شاہ آواز خان پسر خود را مع مولانا عبد اللہ سلطانپورے باستقبال فرستاد آنہا رفتہ میرزا را آوردند چون میرزا در حضور رسید ایستادہ اسلام شاہ از روے رعونت استخفاف او منظور داشتہ عمداً تغافل کرد حسب الایما میرزا تزک بآواز بلند گفت کہ قبلہ عالم مقدم زادۂ کابل مجراے کند و این لفظ سہ مرتبہ تکرار یافتہ موجب بے آبروئے میرزا گردید آخر الامر اسلام شاہ نیم قد برخاستہ با میرزا ملاقات کرد و اینحرکت زیادہ تر باعث خفت کامران میرزا شد چون ازا نجا منصرف واقع شد میرزا را نظر بند ہمراہ برداد قابو یافتہ از راہ گریخت و بباہ کوہ سوالک توجہ مالایطاق پیش سلطان آدم کمکر رسید سلطان او را دستگیر کردہ بنزد ہمایون پادشاہ رسانید القصہ چون اسلام شاہ در دہلی رسید شہرت یافت کہ ہمایون پادشاہ برائے دستگیر کردن کامران میرزا از آب سند گذشتہ باستماع این خبر اسلام شاہ از دہلی متوجہ لاہور گردید نگاہ ان تو نچانہ برائے پرایا ماکن بعیدہ رفتہ بود و ند بنابر عجلت برائے کشیدن ارابہ ہائے توپخانہ آدمیان مقرر شدہ نہ بتوپ

کلان راہ دو ہزار آدم سے کشید بعد رسیدن بلاہور خبر یافت کہ پادشاہ بعد گرفتن کابل میرزا از دریاے سند باز بکابل مراجعت کرد اسلام شاہ ازان دیار عاودت نمودہ تجاہل داشت کہ لاہور شہر ایست بزرگ درماندک فرصت تجلیات پادشاہی و سامان لشکر ہا و مہماہی بزودے از و حاصل می تواند شد و طریق در آمد نزل از کابل ہمین راہ است باید شہر را خراب کردہ مانکوٹ را کہ در عین راہ واقع و قلعہ استوار کردہ اوست دار السلطنت گرداند و آن قلعہ ایست متضمن چہار قلعہ استوار بر فراز کوہ و کوہہا متقارن ہم ہیئت مجموع آن قلاع آسمانی را در تفاوت منظر نظارگیان از یک قلعہ زیادہ نمی نماید وصول لشکر ہا بآن قلاع مشکل و بر تقدیر وصول بر سکنہ آنجا دست یافتن بسے دشوار آہاے گوارا فراوان دارد و قہ چند انکہ خواہند میسر لیکن این ارادہ او بہر اینہ طور نیافت چون بگوالیار رسید در انجا مقامات اتفاق افتاد محرر تاریخ شیر شاہی کہ او ہم از اخافہ است می نگارد کہ فقیرے در زمان اسلام شاہ پدید آمد کہ نامقید بود و لاابالیانہ میزیست احتراز از منکرات چندان نمی کرد و بصورت اغانی و صحبت منعکان لذات جوانی رغبت داشت اسلام شاہ کہ پاس ظواہر شرع بسیارے نمود بارے او را پیغام مخالفت از چنین مجالس داد و حکم کرد او نشنیدہ پیش خود بنعف طلبیدہ تند یدکرد و گفت کہ اگر باز بر سر این کار ہا روی بسزا خواہی رسید و تا خواہم سوزانید فقیر کمال بی پروائی گفت کہ اول تو خود را از سوختن باز رہان مہ ازان مارا بسوزان و بر فت قضا را ہمان روز یا روز دیگر دانہ نزدیک بمقعد اسلام شاہ بہم رسید و حدے داشت کہ اسلام شاہ سے غلیظ دے گفت کہ سوختم ہمین حال بو یک دو سہ روز رخت ہستی از دنیا بدست گویند و رشید قوانین عدالت و قواعد سلطنت مانند پدر بذل جہد مرعے میداشت در عہاد و دست اقویا بضعفائی رسید از نیلاب تا بنگالہ در میان سرا ہا کہ شیر شاہ احداث کردہ بود یک یک سرای دیگر تعمیر نمودہ بدستور پدر برے مسافران طعام از سر کار خویش مقرر کرد و قانونگویان پرگنات برای نگاہداشت سر رشتہ کاغذ از فقیر و قطیر و بیان حال رعایا در تدبیر آبادی و افزودنی زراعات و دیدہ بانی ضبط حاصلات و گذارش نیک و بد ہر جا اختراع او ست ملک گیرے و جہانداری و مراسم مملکت و انتظام مہام در اقل ایام نبوغیکہ از ین پدر و پسر نظیر رسیدہ از سلاطین گذشتہ نہد کشان سے و ہند مدت سلطنت او ہشت سال و دو ماہ و ہشت روز۔

ذکر فیروز شاہ بن اسلام شاہ بن شیر شاہ

بعد رحلت اسلام شاہ ارکان دولت و اعیان سلطنت فیروز خان را کہ در عمر وہ سالگی بود بر تخت نشاندند اسلام شاہ در حین حیات باز وجہ خود بے بے بائے میگفت کہ مرگ این فرزند تو بدست میارزخان برادر تست اگر سلامتی پسر خود را بخواہی و دست ازین برادر خود بردارد بگذار کہ سن او را از میان بردارم او جواب میداد کہ برادر من در دولت تو بیش و عشرت سے گزراند او را بہ پادشاہی کار نیست من یک برادر دارم اگر او ہم نباشد در سلطنت تو مرا چہ لذت زندگی خواہد بود آخر انچہ اسلام شاہ بنظر دوربین دیدہ بود زود از نہیں مشاہد گشت و بعد سہ روز از جلوس فیروز خان بر تخت سلطنت مبارز خان بطمع سلطنت قصد خواہر زادہ خود کردہ اندرون حرم سرا بنوعیکہ ہیچ خبر نیافت در آمد بے پاے آثار شرارت از ناصیہ حال او دیدہ ہر چند مجوزہ الحاح و گریہ و زاری نمود کہ دست از قتل پسر من بردار و حقوق احسانہاے مرا کہ از دست اسلام شاہ مکرر تزار ہا بیندہ جان بخشی تو کنانیدہ ام فراموش مکن و طفل مرا بہ بخش کہ من دست او گرفتہ بہر جا کہ گوئے بردم آن بے حیاے سنگین دل قبول نکردہ فیروز شاہ را با ہمہ حزین و جوہ کشت و خسران دنیا و آخرت برای خود اندوخت مدت سلطنت آن طفل مظلوم سہ روز۔

ذکر سلطان محمد عادل شاہ معروف بمبارز خان برادر زن اسلام شاہ

سلطان محمد عادل شاہ عرف مبارز خان عدلی بن نظام خان برادر شیر شاہ در سنہ نہصد و شصت ہجرے بر تخت سلطنت جلوس نمود

سکه وخطبه بنام خود کرد و بسلطان محمد عادل مخاطب گشت اما در افاغنه بلفظ عدلی شهرت یافت ابواب خزاین کشود و مانند سلطان تعلق دست ببذل اموال کشاده شیر خان برادر خرد خواص خان را که غلام زاده شیر شاه بود وزیر اعظم ومدار علیه ممالک ساخت وهمیون بقال سکن ریواڑے پیش او اعتبار یافت این همیون وراتبه اندیش کوچا بهزاران بی نمکی شور فرد ختی بعد آن در اردوی اسلام شاه دکانداری میکرد بعد چندے بلطائف الحیل مودی سر کار اسلام شاه گردید چون طالع او امداد کرد اعتبارے یافته از معتمدان گشت ودر اکثر امور ملکی ومالی دخل یافته بعد انانکه سلطان محمد عادل پادشاه شد همیون معتمد علیه گردید ورفته رفته جمیع مهمات ملکی ومالی باو رجوع شد چنانکه بخطاب بسنت راے مخاطب شد بعد آن راجه بکرماجیت خطاب یافته کار سلطنت از پیش برد اگرچه اسم سلطنت بر عدلی بود اما کار بدست جهانبانے همیون تعلق داشت نظم ونسق مملکت وعزل ونصب حکام واعطای جاگیر ها وانتظام عساکر باختیار او بود فیلخانه وخزانه شیر شاه واسلام شاه در قبضه او گویند بدقیافه وکریه منظر وکوتاه قد ودرازاندیشه بود سواری اسپ نمیدانست وشمشیر ورکرنے بست همیشه سواری فیل میکرد اما شجاعت ومردانگے بمرتبه داشت که از طرف سلطان محمد عدلے با افغانیکه مدعی سلطنت بود بست و دو جنگ نمود وهمه جنگ منصور گشت واز عقل ودانش همچنان بهره داشت که تدبیر فرمانروائے وکشور کشائی انچه از وظهور رسیده از روساے افاغنه کسے نکرده جمیع افاغنه راجوے مطیع ومنقاد خود نموده بود که احدے را مجال سرتابے وسر از خط اطاعت او بیرون بردن میسر نبود القصه بعد چند گاه افاغنه از سلطان محمد عدلے برگشته هریکے بهر ناحیتے بنے ورزید وفتنهٔ عظیم برخاست شاه محمد قرملے وسکندر خان پسرش پیش روی سلطان محمد عادل گفتگوے ناهموار کرده بسیارے را کشته وخود نیز کشته شدند تاج خان برادر سلیمان کلانے در دیوان خانهٔ سلطان عدول از اطاعت نموده از گوالیار بر کنار دریاے گنگ رفت وجمعیت فراهم آورده لواے مخالفت برافراشت همیون با لشکر بسیار رفته او را شکست داد ابراهیم خان سور که خواهرزاده وعقد نکاح عدلے واز بنے اعمام شیر شاه بود مخالفت ورزیده اکثر پرگنات نواحی دهلی را متصرف گشت واراے بسیاری باخود متفق گردانید عدلے تاب نیاورده بطرف قلعه چنارگڑه رفت احمد خان سور که برادرزاده و داماد شیر شاه وخواهر دیگر عدلے نیز در خانه او بود خود را سلطان سکندر ملقب ساخته بر سر ابراهیم خان رفت لشکر ابراهیم خان هفتاد هزار سوار بود وسکندر خان دو هزار سوار داشت تائیدات سبحانی سکندر خان غالب آمد آگره ودهلی را متصرف گشت واز سنداتاریا گنگ تبصرف او در آمد منجمان است که شرق رویه رفته مدعیان حکومت را از میان بردارد بسبب شهرت توجه پادشاه از کابل بسمت هندوستان در آگره متوقف گردید همیون از جانب عدلے با لشکر بسیار و پانصد فیل نامدار وتوپخانه بے شمار با ابراهیم خان جنگ کرده منهزم گردید و بعد اطمینان از طرف او بسمت چنارگڑه رفته رفیق سلطان محمد عدلی که ولی نعمتش بود گردید واز پیش او بر سر محمد خان سور حاکم بنگاله را که علم مخالفت برافراشته عازم جونپور وکالپی واگره بود رفت ودر موضع چیرکهته دو اندازه کروهے کالپی مجادله عظیم نموده مخالف را شکست داد و محمد خان در زمرهٔ کشته شدگان همیون بلندے پذیرفت اما بتسلط سکندر بر آگره وغیره اراده انطرف ها متعذر بجواب ندیده بجانب بهار و بنگاله راے گشت بقیه حال عدلے وهمیون در ضمن سوانح ایام اکبر پادشاه گزارش خواهد یافت اکنون ذکر آمدن همایون پادشاه بتسخیر هندوستان ومظفر ومنصور شدن او بسکندر وانقطاع رشتهٔ سلطنت افاغنه از هند مناسب تر است مدت حکومت عدلے قریب دو سال و انا بتد اے شیر شاه تا عدلی مذکور شانزده سال

ذکر آمدن همایون پادشاه به تسخیر هندوستان وظفر یافتن بر افاغنه ورحلت نمودن ازین جهان

چون همایون در کابل رسید که در هندوستان هر قطعے از قطعات افغانے لواے حکومت بر افراشته وهم استقلال سخنے نه دلوک کرده شاه نهضت تسخیر این مملکت عین مصلحت دیده در سنه نهصد وشصت و دو هجری منعم خان را بحکومت وحراست کابل گذاشته

بطرف هندوستان نهضت نمود روزے که میخواست روانه شود دیوان حضرت حافظ شیراز که بے شبهه لسان الغیب و سروش بے عیب است طلبیده تفاءل نمود و باین بیت بشر گشت **بیت** دولت از مرغ همایون طلب و سیایه او پذ زانکه باز اغ وزغن شیم همت خود پادشاهزاده محمد اکبر را همراه گرفته پانسد هزار سوار براه کهوپه روانه شده کوچ بکوچ قطع مسافت نموده بلاهور رسید. فاغنه آنجا باستماع صیت سطوت مرکب همایونے پراگنده شدند و لاهور بے جنگ تصرف اولیاے دولت همایون در آمد بعد رسیدن بلاهور افواج قاهره بسرکردگی بیرام خان خانخانان بجانب جالندهر و غیره تعین فرمود و درمیان آمد و خانخانان مظفر و منصور گردیده بعد آن خانخانان از دریاے ستلج عبور نموده در حوالی ماچهی واڑه بطور شب خون بر افاغنه ریخت و جنگی عظیم نموده تائید آلهی افاغنه را شکست داد فیل و اسپ و دیگر اسباب بدست بهادران فیروزمند آمد خانخانان بعد فتح در سهرند رسید درین وقت سلطان سکندر از استماع خبر غلبه لشکر منصور و شکست یافتن نوکران خود از آگره کوچ کرده با هشتاد هزار سوار و فیل و توپخانه بسیار در نزدیکے سهرند آمد. گرد معسکر خود خندق کنده مستعد کارزار نشست خانخانان شهر را محکم کرده بمقدور در مدافعه کوشید و عرایض متضمن رویداد به همایون نگاشته استمداد نمود همایون با وجود عارضه قولنج از لاهور نهضت فرموده بعد قطع مراحل در سهرند نزول اقبال فرمود و صفوف پیکار آراسته بمقابل غنیم گرا صفات مصاف لشکر او بود نشسته هر روز جنگ توپ و تفنگ در میان مے آمد بجهل روز یورش را تصمیم داده بهر سو فوج مخالف ریخت بتائید و نصرت ایزدے فتح و ظفر نصیب اولیاے دولت همایونے گردیده شکست بر افاغنه افتاد و سکندر ازان مورچه برآمده روی فرار در کوه سوالک گذاشته بقلعه مانکوٹ اقامت ورزید همایون شاه ابوالمعالے با لشکر گران از سهرند بجانب لاهور متعین نموده فرمود که اگر سکندر از کوه برآید مدافعه او نماید و نیز مهمات ولایت پنجاب را تمشیت و هر دو بفتح و فیروزے از سهرند روانه شده بدار السلطنته دهلی نزول اجلال فرمود و از سر نو اکثر بلاد هندوستان بقبضه تصرف اولیاے امرائے که درین مهم مصدر ترددات شایسته شده بودند بجاگیرے لائقه سرفرازے یافتند و سکه و خطبه بنام همایون رائج گردید آب رفته در جوآمد نخست خفته بیدار شد بتکیها کشاد یافت و خستگیها مداوا پذیرفت بقیه این سال بیش و عشرت در دارالملک دهلی گذرانیدند درین اثنا بعرض رسید که سلطان سکندر از کوهستان برآمده بر پرگنات پنجاب دست تصرف دراز کرده تا پرگنه جمارے و پٹیالا شروع بتحصیل مال نمود شاه ابوالمعالے ازینجهت که با سپاه همراهی سلوک ناهنجار داشت مدافعه غنیم از دست او سرانجام نتوانست شد همایون قهرش انیخته نموده برائے رفع این شورش شاهزاده کامگار فرخنده اختر محمد اکبر را با بیرام خان خانخانان روانه فرمود و هنگام رخصت انواع الطاف پدرے نسبت بحال شاهزاده معروف داشته این قطعه بر زبان آورد ابیات چرائے چون تو اندر دودمانه چراروشن نباشد چشم جانم ۞ بهر کارے زیزدان یاریت باد ۞ زعمر و ملک برخوردواریت باد ۞ شاهزاده جوان بخت بعد رخصت از حضور قطع مراحل نموده در قصبه کالانور نزول اجلال فرمود سکندر از آوازه انتهاض مرکب منصور دست از تصرف باز کشیده در قلعه مانکوٹ کرامان ولبور قلعه تحصن گزید.

ذکر رحلت همایون پادشاه

چون تقاضاے آفریدگار و ممکنات را روزے چند در دنیا برائے کارهائے که باید بهره از وجود داده بدار آخرت طلبیده اند همایون را هم زمان زندگے بسر آمد با علم نجوم و معرفت کوکب شوقے داشت روزیکه نظه طلوع مسائی زهره بود وقت شام لبزم دیدن آن کوکب بر بالاے سقف کتابخانه برآمد و لحظه ایستاده اراده فرود آمدن نمود مؤذن شروع بانگ نماز کرد او تعظیم اذان برزمینه دوم ارادهٔ نشستن کرد در حالت زینه از شدت صفا لغزید گے داشت سر عصا لغزید و همایون بسر در آمده غلطان غلطان بر زمین رسید و اعضا

و مفاصل کوفته شده و ضرب عظیمی بشقیقه راست رسیده به بیهوشی بخر گشت هر چند اطباء حکما بمعالجه پرداختند فائده بران مترتب نگردید بالآخر ندای حق را لبیک اجابت گفته بعالم باقی خرامید و نعش او در کیلوگهری مضافات الدین کیقباد مدفون گردید و عمارت عالی بر و احداث یافته اکنون بزبان حال داستان عبرت بخواند شعرای عصر در تاریخ وفات او اگرچه اشعار بسیار گفته داد سخن داده اند اما این قطعه نادر افتاده بیت

همایون پادشاه آن شاه عادل	کز فیض خاص او بر عام افتاد	بنائے دولتش چون یافت رفعت
اساس عمرش از انجام افتاد	چو خورشید جهان تاب از بلندے	به پایان در غمام شام افتاد
جهان تاریک شد در چشم مردم	خلل در کار خاص و عام افتاد	قضا از بهر تاریخش رقم کرد

همایون پادشاه از بام افتاد: مدت سلطنت او مرتبهٔ اول ده سال و مرتبهٔ دوم ده ماه

ذکر ابو الفتح جلال الدین محمد اکبر پادشاه بن همایون پادشاه

اگرچه احوال عجائب اشتمال آن پادشاه قوی اقبال محرران سوانح ایام مثل خواجه عطای قزوینی در تاریخ اکبر شاهی و خواجه نظام الدین احمد در طبقات اکبری و شیخ عبد القادر بدایونی و شیخ المداد و شیخ فرید مخاطب بمرتضی خان و شیخ ابو الفضل بن مبارک و محمد شریف معتمد خان در اقبال نامهٔ جهانگیری مفصل نگاشته یادگار گذاشتند خصوص مجموعهٔ فضائل صورت و معنی شیخ ابو الفضل بن مبارک یعنی الاصل هندی زاد و دانشمند او که مشتمل بر سه دفتر متضمن حالات و واقعات آن پادشاه والاجاه بکمال شرح و بسط و احوال بزرگان سلسلهٔ تیموریه از پدر اکبر تا حضرت ابو البشر علیه السلام باجمال مناسب تحریر در آورده کتابے موسوم باکبر نامه درست نموده و دفتر سوی را بآئین اکبری سمی گردانیده و نصف دفتر اول متضمن احوال نیاکان اکبرے و نصف آخرش محتوی جلوس اکبر بر اورنگ جهان بانے و واقعات سه ده سالگی بانوگران خود محاربات نموده آنها را گوشمال و اجی داده دفتر دوم مشعر بتسخیر ولایت مالوه و گجرات و پٹنه و بنگاله و اوڑیسه و کشمیر و سندهکر و ملتان و قندهار و برهان پور و خاندیس و ممالک دیگر و استیصال و فرمان پذیری حکام آن ولایات و واقعات از ابتدائے سال چهلم تا نهایت سال چهل و دوم جلوس احوال پنجاه و پنج سالهٔ اکبر و دفتر سوم که مسمے بآئین اکبری ست مشتمل بر خصوصیات عقائد و ضوابط و قواعد پادشاه و چگونگی صوبجات و بلاد هندوستان باقید حدود و دوار اضی و جمع آنها و اسامی اصناف ملازمان و بهره یابان از سرکار پادشاهی و مدد معاشان و ریاضت کیشان آن عصر و تفصیل مزار و تجانه و معابد بلاد هند و ارباب نغمه و ساز و پیشه وران هنر پرداز و تعریف اوضاع و اطوار هندوستان و آئین و ادیان هندیان و عقائد و دقائق کتب و علوم هنود الحق این کتاب متضمن فوائد بسیار ست بشرط تصحیح و توضیح مطالبش باین حال حاجت بذکر احوال اکبر نیست اما بانتظام سلسلهٔ ذکر سلاطین سلف سطری از خلاصهٔ واقعات عطفے بالقیه تسطیر در آورده منتظران وقائع و اخبار را از عنقای سازگرده آمد القصه چون همایون پادشاه سمند زندگانی را در عرصهٔ آن جهانی جولان داد شاهزاده محمد اکبر باستیصال سکندر کاز قلعه مان کوٹ برآمده مظفر لاهور آتش فروخته بود با لشکر گران در نواح پنجاب بقصبهٔ کلانور لبوده چون این واقعهٔ ناگزیر را در رسید بعد تقدیم مراسم تعزیت در نصف النهار روز هیجدهم سوم ربیع الثانی سنه نهصد و شصت و سه هجرے اورنگ سلطنت را بقدوم خود مابند پایگی بخشید و زمام امر اکبر پادشاه سیزده ساله و شصت ماه و بیست و شش روز بود و بیرام خان خانخانان مهد الملک وکیل السلطنت گردید حل و عقد مهمات و قبض و بسط معاملات در قبضهٔ اقتدار و کف اختیار او بازگشت لهذا بانجام لوازم جشن جلوس برائے قطع و قمع سکندر راز کلانور نهضت نموده کوچ بکوچ بپایان قلعهٔ مان کوٹ رسید نباهر رسیدن برسات و دیدکه تو پخانهٔ سکندری با سائی پیش نمیرود و مراجعت حال سپاه منظور فرموده انصرام این مهم چند روز موقوف داشت و از انجا معاودت نموده حدود جالندهر منزل گزید:

در بیان آمدن همیون بقال بقصد محاربهٔ اکبر و دستگیر گردیدن او و بقتل رسیدن

چون ہیمون کہ سپہ سالار و مدار علیہ سلطان محمد عدلی بود یا ابراہیم خان سور و با سلطان عمر حاکم بنگالہ و دیگر افاغنہ کہ ہر یک دعوی پادشاہی و بر بعضے از بلاد تسلط داشت محاربات نمود ہ ظفر یافت و در اندک مدتی کارنامہ بظہور رسانیدہ لوای استکبار برافراشت باستماع خبر ارتحال ہمایون انتزاع سلطنت از دست اکبر و اتباع او آسان شمردہ عدلی را در پٹنہ گذاشتہ عازم آگرہ و دہلی گردید چون بآگرہ رسید با سکندر خان و قباخان کنگ و دیگر امرائے پادشاہی مصاف معلی دادہ آگرہ را متصرف گشت و از انجا بدلیری و دلاوری تمام در دہلی رسیدہ تردی بیگ خان راہ دیگر امرائے پادشاہی باندک چیکے از پیش روی خود برداشتہ گریزانید و با پنجاہ ہزار سوار و ہزار و پانصد فیل و پنجاہ نیزک توپ کلان و پانصد ضرب زن و دیگر توپ خانۂ گران پائے ثبات و استقلال در دہلی افشردہ این خبر در مقام جالندھر بعرض اکبر رسید چون دانش بزرگانہ با وجود خورد سالے عنایت ایزدی داشت باستماع این خبر مہم سکندر ملتوی داشتہ بقصد استیصال ہیمون بقال نہضت فرمود امرائے پادشاہی ز اطراف و جوانب حسب الطلب حاضر شدند تردی بیگ خان کہ از ہیمون شکست یافتہ بود در ساحت سہرند بملازمت رسید ہیرام خان خان خانان کہ بنابر ہم چشمی و جود او منی خواست درین ساحۃ او را سبک و افتہ بمنزل خود برد و تقصیر قرار بقبالی براو اثبات نمودہ بقتل رسانید و بعرض اکبر رسانید کہ نہ بمریت امرا و فتح ہیمون از قتل تردی بیگ خان روی داد و کشتن او برای عبرت دیگران صلاح و دولت بود اکبر بہوشیاری اقتضائے وقت انعام فرمودہ چیزی بسردی او نیاورد و از انجا متوجہ پیشتر گشتہ بعضے از عساکر منصورہ مسبر کردگی سکندر خان اوزبک بر سم منقلا دستوری یافت گرچند کہ وہ پیشتر میرفتہ باشد ہیمون کہ از ہزیمت امرا و تسخیر آگرہ و دہلی خبیرہ و دلیر شدہ بود با استماع نہضت اکبر از دہلی روانہ گشت و توپ خانہ را بفرط غرور پیشتر از خود در حوالے پانے بیت فرستاد و میان نواح در مکان مناسبے نصب کردہ آمادہ پیکار باشد فوج اکبر کہ بر سم منقلا متعین شدہ بود بمجرد رسیدن توپ خانہ ہا از دست فوج ہیمون انتزاع نمودہ بقابوے خود در آوردند این امر موجب دل شکستگی اقبال و دلاوری لشکر اقبال گردید ہمدرین اثنا ہیمون دل قوی داشتہ بہ پانے پت رسید و ہنگامۂ کارزار گرم ساخت فوج منقلا با قبال پادشاہے مستظر گشتہ پائے ثبات افشردہ و بہادران قوی دل چون شیران زنجیر گسل از طرفین داد مردانگی دادند آثار غلبہ از فوج ہیمون بظہور رسیدہ بر فوج پادشاہی شکست افتاد و لشکرے راہ فرار پیمودند ہیمون از ہجوم فیل سر بآوردہ در صدد اجتماع فوج خود و تعاقب فراریان گردید چون خواہش ایزدے باستیلاے اکبر و اولاد او بر بلاد ہند رفتہ بود قضارا تیرے از شست یکی از دلاوران مغلیہ کہ در اثنوقت پاے استقلال فشردہ داشت جستہ در حدقۂ چشم ہیمون نشست و از کاسۂ سر او در گذشت او از غایت درد سر خود بہ تکیہ گذاشت ہمابیان ہودج را خالی دیدہ راہ فرار در کمال اضطرار پیمودند شکست بعد از فتح بر لشکر او افتاد و عساکر پادشاہی کہ مغلوب گشتہ سر بسیمہ حال بود بمشاہدۂ این عطیۂ غیبی عطف عنان نمودہ بتاراج اسباب و اسلحہ و اسپ و فیل لشکر غنیم پرداخت تاگہان شاہ قلی خان نزدیک فیلی کہ ہمان ہیمون پنہان افتادہ بود رسیدہ خواست کہ فیلبان را کشتہ فیل را کہ با ساز نقرہ بود بدست آرد فیلبان از بیم جان امان طلبیدہ ہیمون را در حوضۂ فیل نشان داد شاہ قلیخان از این بشارت شادمان شدہ فیلبان را مہربانے نمود و آن فیل را با فیلان دیگر گرفتہ روانۂ حضور گردید بایات خاص اکبرے از سواکنہ دوندہ کوچ فرمودہ ہنوز بہ لشکر منقلا نہ پیوستہ بود کہ تویدِ فتح و ظفر بعرض رسید و بعد از زمانے شاہ قلیخان ہیمون را دست بر گردن بستہ حاضر آورد ہیمون بنا بر قصر تمہاے متواترہ کہ بر افواج و روساے افاغنہ یافتہ بود نہایت خیرگے و دلیرے داشت و با استکبارے گفت کہ ہرگاہ بر چنین لشکر ہاے بیکران افغان مظفر باشم این پادشاہ خرد سال باین قلت لشکر کجا تاب مقاومت تواند آورد و موجبات او باعث زوال او باراو گشت بعد آمدنش در حضور ہر چند از و سخن پرسیدند جواب داد ن نتوانست بعضے از امرا التماس نمودند کہ پادشاہ بدست خود بقتلش رساند او نتیجۂ ثواب آن شمشیرے بر او اندازد و اکبر جواب داد کہ تیغ بخون اسیرے آلودن از آئین مردے نیست بیرام خان پاس

رسانید بیت چه حاجت تیغ شاهے را بخون ہر کس آلودن تو نشین و اشارت کن بپیشے یا ببرّے
این بگفت و پیش رستے نمود و بصمصام خون آشام تن او را از بار سر سبک ساخت سر او بکابل و تنش بدہلے فرستاده بر دار کشیدند
بعد از قتل ہیمون با سنجال روانه شده در دار الملک دہلی نزول اقبال فرمود و حشن شادمانے ترتیب داده بر سریر جهانبانے
جلوس کرده در فراہم آوردن پراگندگیہاے امور سلطنت تقیید ورزید سواد اعظم ہندوستان از فروغ عدلت شاہے
رونق تازه پذیرفت ابرائے کہ صدر ترددات نمایان و مخاربات شایان شده بودند خطاب لائق و جاگیر مناسب سرفراز گشته
برائے انتظام اطراف ممالک دستورے یافته مولانا ناصر الملک عرف پیر خان بضبط ولایت میوات متین گشته پدر ہیمون را کہ پیر
شتاد سال بود از قصبه ریواڑے سکن او بدست آورده رہنمائے دین اسلام کرد او جواب داد کہ ہشتاد سال عمر گرانمایه درین کیش
بسر برده بآئین خود آفریدگار را پرستش نموده ام اکنون دمی بیش نیست چگونه ترک دین خود نموده اختیار دین دیگر نمایم ناصر الملک
جواب آن بزبان شمشیر داده بیچاره را از ہم گذرانید

در بیان فتح مانکوٹ و اخراج سلطان سکندر و انقطاع سررشته افغانان

چون بعرض اکبر رسید کہ سلطان سکندر از کوہستان برآمده در پنجاب شروع بشورش و تحصیل مال بعض پرگنات نموده دران دیار فتنه
برپاست قلع و قمع او ضرور دانسته از دار الملک دہلی بسمت پنجاب نهضت نمود بعد قطع مراحل در قصبه دہمیرے کہ اکنون منور پور
مشهور است نزول اجلال نمود راجه رام چند مرزبان نگرکوٹ و دیگر راجهاے کوہستان بملازمت رسیده کرخدمت برلستند
دران وقت اکبر از کتاب جناب حافظ شیراز رحمه الله تفالے تفالے نمود این بیت برآمد بیت سکندر رائے بخشند آبے بہ
بزور و زر نیرزد این کار ازین بشارت خوشوقت شده متوجه پیشتر شده و پایان قلعه مان کوٹ کہ سلطان سکندر در دن آن
متحصن بود نزول نموده محاصره فرمود جنگ تفنگ بمیان آمد سلطان سکندر باستماع خبر کشته شدن ہیمون بقال و فتح عساکر اقبال
آگسته خاطر و شکسته حال بود در نیولاشیند کہ عدے کہ در نواحے چنارہ گڈھ اقامت داشت خضر خان ولد سلطان محمد خان سور کہ
وخطبه بنام خود کرد و سلطان بہادر خطاب خود مقرر نموده با نقام خون پدر خویش کہ در جنگ ہیمون کشته شده بود با عدے جنگ کرده
غالب آمد و عدے در زم گاه کشته شد سکندر باد راک چنین اخبار افاغنه را عارے از اقبال شمرده بیدست و پا گردید و عنان حمیت
ز دست داده زبان عجز و انکسار بر کشود و استدعا نمود کہ یکی از بندهاے درگاه والا جاه دست گرفته مراد حضور رساند حسب الملتماس
او میر شمس الدین عمه اکمه خان و مولانا ناصر الملک برائے اطمینان خاطر او آمد و نش در حضور رخصت یافته سکندر فرستاده ہا را
با غراز دریافته التماس نمود کہ مصدر تقصیرات عظیمه شده ام روے آن ندارم کہ در حضور رسیده عذر خواہی نمایم بالفعل پسر خود را
بجنبه فلک رتبه میفرستم بعد چند گاه خود ہم بجناب والا رسیده ناصیه سای عبودیت خواہم شد التماس او در حضور با جابت مقرون گشت و
سکندر پسر خود را بدرگاه فرستاده بسمت پٹنه رفت و بعد دو سال در ہمان حدود مسافر ملک نیستی گردید و در شروع سال دوم از جلوس
فتح قلعه مان کوٹ و اخراج سکندر و اطفای شعوب فتن ملک پنجاب صورت گرفت

در بیان بی اعتدالی ہاے بیرام خان و انجام عمر و اقبال او

چون اکبر پادشاه بمقتضاے عمر در امور جهان باتی کتر استغال مے ورزید و سرانجام مهمات ملک و ملت بیرام خان خانخانان
از عهد ہمایون پادشاه مفوض بود و اقتدار و شوکت خان خانان از مرتبه نوکرے بوجه وکالت و امیر الامرائی دولت گذشت و دست تصرف

ادبر بہیچ کار خانجات و تمامی معاملات نبوے قوی گشت کہ بالاتر ازان متصور نیست مستی دولت واقتدار زور آور دہ مثل بیرام خان کسے را مغلوب ومسلوب العقل گرداند و صیغے امور نالائقہ از و بظہور پیوست از جملہ آنکہ باقتضای شیم شرکی مناصب عالیہ جاگیرہای آبا دان سیر حاصل برای رفقای خود گرفتہ پایہ ہاے پادشاہی سلوک ہاے ناپسندیدہ می نمود واکبر را خرد سال تصور نمودہ غلبہ ظہر بر خانان ونظم امور جہانبانی بزور عقل وبازوے خود میدانست ازگستاخے وبے باکے ہاے عظیمہ او آنکہ تردی بیگ خان راکہ از امراے کبار بود بے حکم اکبر بقتل رسانید ومصاحب بیگ راکہ از ملازمان والا بود نیز بے اطلاع اکبر کشت ومولانا ناصر الملک راکہ از وابستگان او بود وتبا بر خدمات پسندیدہ مورد عنایات اکبر گشتہ مقبول بارگاہ بود معزول المنصب کردہ روانہ مکہ گردانید ہمچنین باکثر مخلصان اکبر کے درشت پیش می آمد وزے فیلی از فیلخانۂ سرکار والا بے اختیار فیلبان بہ فیل بیرام خان ودیدہ فیلبان اورا گشت خان مراعات ادب ملحوظ نداشتہ فیلبان پادشاہی رالقبل رسانید ونیز روزے بیرام خان در گشتے گشتہ سیر دریاے جمنا میخواست یکے از فیلہاے سرکار والا در جوش وخروش مستی بدریا در آمد وسر کشے آغاز کرد وچون کشتی نزدیک رسید فیل بجانب کشتی دویدا گرچہ فیلبان آن فیل رابزور نگاہداشت امّا بیرام خانرا ازین حرکت واہمہ از طرف اکبر بہم رسیدہ آزردہ خاطر گشت اکبر باستماع این احوال فیلبان رالبستہ نزد خانخانان فرستاد واظہار عنایات بسیار فرمود چون ایام او بارا ونزدیک رسیدہ بود پاس ادب فاو نیست رااز دست دادہ فیلبان بیگناہ رانا بحق گشت وازین قبیل اکثر بارصدر بے ادبے ہا گردید از سنوح چنین امور غیر متحمل مزاج اکبر برآشفت وترک مدارا نمودہ در تدبیر مدافعہ افتاد وبعد اندک زمانے باچندے از امرا بہانۂ شکار از آگرہ برآمدہ در دہلی رسید وشہاب الدین احمد خان صوبہ دار دہلی این راز سربستہ در میان آورد وفرامین مطاعہ بامرائے کہ در اطراف بود وندا صدار یافت متضمن آنکہ خاطر اقدس از بیرام خان متغیر گشتہ تمشیت امور سلطنت بر ذمت ہمت خود گرفتہ ایم ہر کس ارادۂ بندگی دار د بدرگاہ آمدہ حاضر شود ومیر شمس الدین محمد خان انکہ رااز سمرقند طلبداشتہ علم ونقارہ ودستر طوغ ومنصب بیرام خان باو مرحمت فرمود اکثر امرا از اطراف آمدہ حاضر شدند وامرائیکہ نزد بیرام خان بودند نیز از وجدا شدہ در حضور رسیدند بیرام خان باستماع انتغیر تجزو نیاز بسیار ومعاذیر بیشمار نوشت اکبر جواب داد آمدن او در حضور مناسب نیست بہتر آنکہ روانہ مکۂ معظمہ شود وبعد ازان کہ مراجعت نماید مورد الطاف خواہد شد بیرام خان چون رخصت سفر حجاز یافت از آگرہ برآمدہ بعد رسیدن در میوات پسر سلطان سکندر افغان وغازیخان سور راکہ باو بودند مرخص کردگویند کہ وقت رخصت ایمائے کردکہ در ممالک محروسہ خلل اندازند وخود اراده پنجاب نمود اکبر باستماع این خبر فرمانے متضمن مواعظ پسندیدہ اصدار فرمود بیرام خان باغواے فتنہ پردازان وحب جاہ وتوقع وتخوت اقتدار یکہ داشت در بیگانیر رفت وچندگاہ پیش راے کلیان مل زمیندار آنجا آسودہ بسمت پنجاب روے آورد وپردہ از روے کار برداشتہ یعنی صریح در زیدہ بباہ مہند وتہارہ در پنجاب رسید اکبر میر شمس الدین محمد خان انکہ را بامرائے دیگر بمدافعۂ او تعین فرمود وخود نیز در پے او از دہلی بمنصف نمود انکہ خان گرم وچست شتافتہ در رسید ودر میان دریاے ستلج وبیاہ در حوالے موضع کوٹلہ ماحور تابع پرگنہ دارو کہ تلاقے عسکرین اتفاق افتادہ محاربہ عظیم روے داد بیرام خان غالب آمدہ بر لشکر پادشاہی حملہ آورد وچون زمین شالی زار وگل ولاے بسیار بود پاے لشکر بیرام خان در گل فرو رفت ولشکریان انکہ خان حال مخالفان بدنمونہ دیدہ اکثرے را بہ تیغ وخنجر دریدند وبسیارے را علف تیغ بیدریغ نمودند وچتے را اسیر گرفتند بیرام خان بمشاہدہ این احوال تاب نیاورد وشہر مزم گشت ودر پناہ راجہ گینش زمیندار والا پور کہ در کوہ سوالک واقعست رفتہ در تلوارہ اقامت ورزید خبر این فتح در منزل سہرند بعرض اکبر رسید پادشاہ بمہد راک این نوید بلاہور تشریف بردہ بعد چند روز ازانجا براجعت نمودہ در حوالے تلوارہ نزول

اقبال فرمود کوهیان هجوم آورده بعد جنگ بسیار روبهزیمت نهادند بیرام خان چون صورت ادبار در آئینه احوال خود مشاهده کرد و عذر تقصیرات و ندامت بسیار بحضور پادشاه معروض داشت و استدعا نمود که معتمدے از حضور آید و دست مراگرفته بآستان والا حاضر سازد لامولانا عبدالله سلطانپورے المشهور بمخدوم الملک بعد آن منعم خان متعین شدند فرستاده با انواع دلاسا و دلدهی بیرام خان را آورده روپاک ورگردن انداخته حاضر کردند و بحضور رسیده گریهٔ بسیار کرد و اکبر از روے عنایت روپاک از گردنش دور نموده بدستور سابق بمکان حکم نشستن کرد و در آخر مجلس بخشنودے رخصت سفر حجاز داد بعد اتمام این مهم رایات عالی متوجه دهلی و بیرام خان روانه مکه معظمه گردید این مقدمه در سال ششم جلوس روی داد القصه بیرام خان بعد قطع مسافت در شهر پتن از مضافات احمد آباد گجرات رسیده روزے چند بنابر رفع ماندگی مقام نمود مبارک خان نامے افغان لوهانی که پدرش در جنگ ماچهی واڑه کافغانان را بابیرام خان در رفاقت همایون پادشاه روی داده بود کشته شده نزد موسیٰ خان حاکم آنجا قیام داشت بانتقام خون پدر خود قصد بیرام خان نجا طر آورد اتفاقاً روزے بیرام خان بسیر کوتلاب بزرگ که درمیان آن نشیمنی بود بکشتی نشسته رفت هنگام مراجعت چون از کشتی برآمد مبارک خان مذکور با چهل افغان دیگر رسیده چنان نمود که بقصد ملاقات میرود همین که نزدیک رسید چنان حمله بر بیرام خان زد که از سینه برآمد و دیگرے شمشیر زده کارش تمام کرد جمعی از فقرا قالب خونے او را که درجهٔ شهادت یافته بود برداشته در حوالے مقبره شیخ نظام الدین نجاک سپردند بعد ازان استخوانش بمشهد مقدس رسید شاعری این رباعی در تاریخ شهادت او گفته رباعے

بیرام بطوف کعبه چون بست احرام ؛ تاریخ وفات او بجستم از عقل ؛ گفتا که شهید شد محمد بیرام ؛ میرزا عبدالرحیم پسر بیرام خان که سه ساله بود در حضور اقدس رسیده مورد الطاف گشت اکبر دست نوازش بر فرق او گذاشته بخطاب میرزا خانی می خواند چون بسن رشد و تمیز رسید و مصدر خدمات پسندیده گردید بخطاب فرزند برخوردار خان خانان سپه سالار و منصب پنج هزاری در دوران زمان زیاده ازان منصب و خطاب نبود و سرعت براو فراخت چنانچه فتح ولایت گجرات و ٹھٹه و دکن او کرده بعد فوت راجه تودرمل نظم و نسق امور وزارت اعلےٰ باو تعلق یافت و خان خانانی که بموزونے و لطافت طبع و همت عالی و شجاعت فطری وجودهای نمایان در هندوستان شهرت دارد همین خانخانانست القصه چون بیرام خان ازمیان رفت اکبر بنفس خود در سرانجام مهام سلطنت و جهانداری و قلع و قمع مخالفان و اعادے متوجه شد ؛

در بیان تسخیر ولایت مالوه

چون باز بهادر ولد شجاعت خان المشهور بشجاع دل خان افغان که از امراے شیر شاهے بود در ولایت مالوه حکومت باستقلال داشت ازمستے بے وجوانے و مستلذات نفسانے در صحبت زنان و مجالست نسوان بسیر بردے و بسیارے ازاناث صاحب جمال و دلبران باغنج و دلال فراهم آورده اوقات در مشتهیات نفس گذرانیدے ازجملهٔ آنها روپ متی نام معشوقه داشت که از آوازهٔ حسن نغمه و جمال و علم بالا مال بود نظم بخنده از شربا نور میریخت ؛ نمک از خندهٔ پرشور میریخت ؛ بگلزار رخش از مشک داغے ؛ گرفته آشیان زاغے بباغے ؛ عجل نرگسش از حسرت ناز ؛ نرشح گان بر جگرها ناوک انداز ؛ دو لعلش از تبسم در شکر بینه ؛ دهانش در تکلم شکر آمیز ؛ بزیر چرخ کس پیدا نگردد ؛ که رویش بیند و شیدا نگردد ؛ ما زمها در نقد دل و جان در محبتش فدا کرده گرفتار دام عشق او گشته بود لقشهای بے نظیر و سرودکه نه بان هندے سے بهت نام خود و روپ متے را یکجاے آورد و شبان روز باستماع نغمه و سرود اوقات عزیز را ضایع مینمود و در شرب مدام صبح و شام گذرانیده روز از شب نمے شناخت و اوقات حیات را نها بالیست مصروف میساخت بیت

بناے دولت خود آن کسے خراب کند ؛ که شام سے خورد و صبحگاه خواب کند ؛ چون بدستے هاے او پراگنده گیهاے ولایت

عرض اکبر رسید عساکر منصوره بسرکردگی ادهم خان تنبیه استیصال آن بدفعال و تسخیر ولایت مالوه تعین فرمود و ادهم خان بعد طے مراحل بر حوالی شهر سارنگپور که دارالایالت ادبود رسید باز بهادر که بتفلت و بدمستی زندگانی میکرد وقتے مطلع گردید که جیوش غیر وزی شهر او را محاصره کرده اند چار صفوف آراسته آماده پیکار گردید و با ندک زور و خورد راه فرار گرفت ادهم خان بعد هزیمت او شهر در آمده بفراهم آوردن خزاین و دفائن گرم گردید خصوص در بهم رسانیدن زنان سراینده در قاصد گرم تر گشت بعد ضبط نقد و جنس و بدست آوردن اکثر زنان کسان را بجست و جوی روپ متی برگماشت چون باز بهادر در هنگام انهزام کسان خود را برای قتل زنهای محبوبهٔ خود بر سم هندوستان که در پایان حوادث عظیم عورات را به تیغ بیدریغ میگذرانند و آنرا جوهری نامند فرستاده بود و آن سنگین دلان ریوتره اکثر پری پیکران را از هم گذرانیده خون بیگناهان چند را بخاک ریخته بودند و نوبت بقتل روپ متی رسیده ظلمه بے باک زخمی چند با دهم زده هنوز کارش تمام نکرده بودند که لشکر منصور در رسید و آنها را آن قدر فرصت نشد که کار روپ متی با تمام رسانند او را هم خان حاضر آورده آن نخبهٔ کار التماس نمود که زخمهای کاری دارم بالفعل مرا در خانه شخصے نگاه دارند بعد به شدن بخدمت حاضر میتوانم شد ادهم خان او را در خانه شیخ عزنام درویشی که به تقوی دران دیار مشهور بود گذاشت روپ متی در عورات درویش لبس برده معالجه خود نمود تا آنکه به شد لیکن زخم فراق باز بهادر که درویش بود بهبی شد مصرع زخم هجران نشود به زمداوای حکیم ادهم خان از غایت شوق پیوسته خبر او میگرفت چون روپ متی صحت یافته فصل نمود و جای غذرے نماند التماس مشک و عنبر و کافور و دیگر جوشبو یهای نمود تا خود را آراسته و تطهیر کرده بخدمت شتابد ادهم خان که فریفته او بود فی الفور با خوش بو یهای مطلوبه کافور را هم چون خواسته بود فرستاد او در اندای حقوق عشق باز بهادر یک کف دست کافور خورده و چادر بر سر کشیده چنان خوابید که دیگر بیدار نگردید ابیات زن ز آتش عشق بیش سوزد خاشاک ضعیف پیش سوزد خوش آنکه براه عشق جان داد عشق است که جان بلا توان داد

ذکر احوال سلاطین مالوه

بر متصدیان اخبار پوشیده نماند که بلاد مالوه ملکیست وسیع و ولایتیست فراخ و آباد و همه وقت حکام قوے شان دران دیار بوده اند و راجهاے کبار و رایان نامدار مثل راجه بکرماجیت و راجه بهوج و امثال ذلک که تا حال حکایات عجیبه و اوصاف حمیده آنها بر زبان عالمیان جاریست بحکومت آن ولایت نام و نشان شایان گذاشته اند و از زمان سلطان محمود غزنوے ظهور اسلام دران دیار شده از سلاطین دهلی سلطان غیاث الدین بلبن بران استیلا یافته ازان زمان در تصرف سلاطین دهلی در آمده چون سلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه جمعے را که در ایام ادبارش رفاقت و همراهی کرده بودند بعد جلوس بر اورنگ جهانبانے رعایت کرده چهار کس را حسب ولایت داد و آن چهار کس بسلطنت رسیدند اعظم همایون ظفر خان بگجرات و خضر خان بملتان و دیبال پور و خواجه جهان بخطاب سلطان الشرق یافته بجونپور و دلاور خان بمالوه از ابتداے سنه هفتصد و نود و شش هجرے دلاور خان بحکومت مالوه قیام داشت چون سلطان محمد شاه رحلت نمود و در هندوستان حج و سرج روی داده هر یکے از امرا بهر ناحیت لوای حکومت برافراشت دلاور خان نیز از والی دهلی انحراف ورزیده بطریق سلاطین ملک داری خود نمود مدت حکومت او بست و پنج سال سلطان هوشنگ بن دلاور خان سیزده سال سلطان محمود بن سلطان هوشنگ یکسال و چند ماه سلطان محمود خلجی امیر الامرائے سلطان هوشنگ شاه بود و خواهر او در حبالهٔ نکاح سلطان محمود سلطان را از ساقے زهر داده برمسند حکومت تمکن یافت و تمام ولایت بوندے و ماڑ و اڑبزو چیتور برگرفت ایام حکومت او سے و دو سال سلطان غیاث الدین بن سلطان محمود خلجی سے سال سلطان ناصر الدین بن سلطان غیاث الدین چهار سال و چهار ماه و سه روز سلطان محمود بن سلطان ناصر الدین بست و دو سال و دو ماه سلطان بهادر شاه

والی گجرات سلطان محمود را در مرکز گشته ولایت مالوه بتصرف خود در آورد ایام حکومت او شش سال ماونا در شاه از امرای کبار سلاطین آن دیار بود چون بعد فوت سلطان مهاور شاه چون ولایت مالوه فرمانروائے نداشت غالب آمده سکه و خطبه بنام خود کرد و در زمانیکه نصیر الدین محمد همایون پادشاه بطرف مالوه نهضت فرمود شیر شاه دران ایام که آغاز خروج او بود به ملوهقا در شاه نوشت که بطرف آگره خلل انداز د و مهره روی نامه نخود و نیز جواب آنرا نوشته مهر بر روی جواب زد شیر شاه بنجیت بر آشفته و عده استیلا بر سلطنت بمنازعت او پر خاست قادر شاه تاب مقاومت نیاورده ملاقات کرد عوض مالوه ولایت لکنوتے یا و مقرر گشت روزے از منزل خود سوار شده بملاقات میرفت چون از محل کوچ کرده بمسافت چهار کروه رسید بدست کسان شیر شاه اسیر شده بودند تعمیر گوالیار بیلدارے میکردند قادر شاه ترسید که مبادا شیر شاه باعث همچنین ذلت کند ازین سر هوس گذشته بدر رفت ایام حکومت او شش سال و پنج ماه شجاعت خان عرف شجاول خان افغان نائب شیر شاه دوازده سال و یک ماه از مهاور عرف بازید خان بن شجاعت خان دو سال و دو ماه و بست و سه روز از ابتدائے سنه مفتصد و نود و شش تغایت سنه منصد و شصت و نهضت هجرے مدت یک صد و هفتاد و یک سال حکومت ولایت مالوه از تبعیت سلاطین دهلی بیرون ماند اما درین مدت اکثر اشخاص اغلب زمان اصالة و برخے در بعض احیان وکالة دران ولایت حکومت کرده چون ادهم خان کامیاب فتح و فیروزے گشت و خزاین فراوان باچین ولایت و سیع بدست او افتاد مغرور گشته سر از اطاعت بادشاهے برتافت و انچه از نقد و جنس و فیل خانه و توپخانه و زمانے باز مهاور بدست آورد همه را متصرف گشته از انجمله چیزے بدرگاه والا ارسال نداشت و حق نعمت پروردگی را بر طاق نسیان نهاده راه پیمای بغی و انحراف گردید لاجرم پادشاه خود متوجه مالوه شده نزدیک قلعه کالپی که تا آن زمان مفتوح نشده بود رسیده در طرفة العین آن قلعه را تسخیر در آورد و متوجه بیشتر گردید ادهم خان که از نهضت موکب والا بے خبر بقصد تسخیر قلعه مذکور از شهر سارنگ پور بر آمده بود تا گهان طلیعه رایات اکبرے بنظرش در آمد و عجالة تخانه پیشتر رفته از اسپ زود آمد و بشرف پای بوس مشرف گشت اکبر و سارنگ پور بر نزول اقبال فرموده شب در منزل ادهم خان بسر برد و لوازم پیشکش و نیاز تقدیم رسانید روزی چند در انجا اقامت ورزیده بعزیمت عازم اظهار از نظم و نسق آن ولایت ادهم خان را بدستور سابق بحال داشته معاودت بمستقر الخلافة آگره فرمود بعد چندے عبید الله خان بحکومت آنولایت تعین گردید و ادهم خان در حضور رسید چون مست بادهٔ دولت و جوانے و بد هوشی می نادانی بود روزے در محل دیوان عام پادشاهے با شمس الدین محمد خان اتکه گفتگو کرده او را بقتل رسانید و بقصد پادشاه عازم حرم سرا گردید پادشاه در اسپ خانه بود از شور و غوغا بیرون خیمه آمد در راه ادهم خان روبرو شده تیغ برنهضتون آلوده در دست داشت اکبر از تفرس دریافته بانگ بروی زده گفت ای بیحیا او اتکه را چرا کشتے و چنان مشتی بر سرش زد که او بے هوش افتاد حاضران بموجب حکم آن بے باک را بسته از گنگره قلعه بزیر انداختند او در دم قالب تهی کرد

در بیان تسخیر ولایت کهکران

این ولایت مابین دریاے سنده و بیهت واقعست مردمانش آنجا از همه بجماعه بطور خود بوده گاهے اطاعت فرمانروایان دهلی نکرده بودند در نجفے از سیر نوشته اند که آن ولایت از قدیم داخل کشمیر بود سلطان محمود غزنوے تسخیر در آورده بیکی از امرائے خویش که از نژاد کیان کهکر نام داشت سپرد از آن زمان نسل او بکهکران معروف دیران ملک قابض بوده حکومت باستقلال میکردند شیر شاه و اسلام شاه هر دو بتسخیر آن ولایت کوشیدند و قلعه رهتاس نام بر سر حدها حداث کردند تا جماعهٔ کهکران عاجز شده مطیع شوند اصلا کاریش از پیش نرفت و مصالحه درمیان آمد سلطان سارنگ حاکم آنجا مع پسر خود کمال خان بارادهٔ ملاقات پیش اسلام شاه آمده هر دو را دستگیر کرده بقلعهٔ گوالیار فرستاد و سلطان آدم برادر سلطان سارنگ بر مسند حکومت نشسته متوجه

جنگ های مردانه نمود و بزور شجاعت ولایت خود نگاه داشت و اسلام شاه بے نیل مقصود برگشت نوبتی اسلام شاه فرمان داد که زندان خانه گوالیار را کاه دار کرده و از باروت انباشته آتش زنند فرمان پذیران حسب الامر عمل آورده سلطان سارنگ با تمامی زنهدانیان در آتش باروت پریده بجالم نیستی شتافت و بحفظ الهی کمال خان پسر سلطان سارنگ در گوشهٔ زندان خانه از چنان بلای بی زمینهار سلامت ماند بعد انقطاع رشتهٔ دولت افغانان کمال خان از قلعه گوالیار خلاص یافته شامل ملازمان درگاه اکبری گردید در جنگ همیون و دیگر محاربات تردداتے نمایان کرده مورد الطاف پادشاهی گشت چون پادشاه را بحال خود متوجه یافت استدعاے ولایت مورد شے خویش نمود فرمان والا بنام سلطان آدم صادر گشت که چون او در دستگیر کردن کامران میرزا بحضور رهبا یون پادشاه جنت آرامگاه نیکو خدمتها بظهور رسانیده و دم اطاعت اینخاندان میزند بنابرین ازروے فضل و کرم نصف ولایت بر و مسلم داشته شد باید که نصف ولایت بعهده کمال خان که نیز وارث آن ملک است وضمانت شایسته بجا آورده واگذار د سلطان آدم بمقتضاے برگشتگی بخت سر از حکم برتافته بموجب فرمان عالیشان بعمل نیاورد ولهذا امیر محمد خان برادر کلان انکه خان و دیگر امراے تعین پنجاب باستیصال سلطان آدم داعیانه کمال خان مامور شدند سلطان آدم قدم جرأت از اندازهٔ خود بیرون نهاده تا قصبهٔ بهیلان این طرف آب بهٹ رسیده بعساکر پادشاه جنگ کرده منهزم گشت امیر محمد خان متعاقب اورفت و تمام آن ولایت را بانضباط خود در آورده داخل ممالک محروسه خود نمود اکبر از روے عنایت تمام آن ملک بکمال خان مرحمت فرموده و سلطان آدم اخراج یافت

در بیان رسیدن زخم تیر باکبر پادشاه

روزے پادشاه بزیارت روضهٔ شاه نظام الدین معروف بادلیا تشریف برده هنگام مراجعت چون بچوک رسیدند کی از خون گرفتها در کمین گاه بوده تیرے بسوے او انداخت و بر کتف راست رسیده قریب یک وجب فرو نشست غریو از نهاد حاضران برخاست آن بی باک را دستگیر کرده حاضر آوردند مردم در پے تفحص شدند حکم شد که تفتیش نکنند مبادا این بیچاره را ناحق در بلا اندازد و جا نزا از لوث هستی او زود پاک سازند بموجب فرمان همان دم او را قتل رسانیدند و اکبر با وجود چنین زخم سنگین بهمان طور تمکین و قرار اسپ سوار بدولتخانه آمده معالجه پرداخت و در عرض هفت روز زخم اندمال یافت بعد ازان ظاهر گشت که آن کس متعلق نام غلام شرف الدین حسین میرزا بوده او تیر باکبر بر اے آن نوکر میرزاے مذکور او را از اعداوت بقصد پادشاه فرستاده بود؛

در بیان کشته شدن شاه ابوالمعالی

او در زمان همایون پادشاه بوسیلهٔ اقبال ظاهرے از مقربان درگاه شده بود و خود را از فرزندان پادشاه میشمرد اگرچه حسن صورت داشت اما بد خو و بد سیر بود بیت حیف باشد که نکو روے نکو خو نبود و رنگ آن گل بچه ارزد که در و بو نبود ؛ و تیکه در خطهٔ کلانور سر بر جهانبانی بوجود اکبر پادشاه زیب و زینت یافت جمیع امرا در موکب جشن حاضر شدند ابوالمعالی بقصد سخنان دور از کار بزبان آورده از آمدن حضور عذرها جست بیرام خان خان خانان بهر صورت او را ولا ساداده طلبیداشت و در همان انجمن بموجب حکم محبوس گشته بلاهور رفت از غفلت کوتوال قلعه از لاهور گریخته بعد مدت باز دستگیر گردیده و در قلعه بیانه زندانے بود و زمانیکه بیرام خان روگردان شده و دران نواحے رسیده او را باز ندانیان دیگر سپرد او بمکه رفته بعد چند سال باز بهند و ستان آمده گردشورش بر انگیخت چون کارے پیش بردن نتوانست در کابل رفته ماه جوچک بیگم والدهٔ محمد حکیم میرزا را بفسون و فسانه بطرف خود کشیده و دختر او را که همشیرهٔ میرزا بود در عقد نکاح خود در آورده در کابل مدار علیه جمیع کار گشت و مردم را نجو دگردیده وقت قابو بیگم را بقتل رسانیده و دم استقلال زده بر دل اکثر امراے بیگم را بنهان خانهٔ عدم فرستاد و میرزا سلیمان حاکم بدخشان بر حقیقت حال واقف شده بر وفق استدعاے محمد حکیم میرزا

بکابل لشکر کشیدازین طرف شاه ابوالمعالی فوج آراسته بقصد پیکار روانه گردید و برکنار آب غوربند دو لشکر بهم پیوسته آماده کارزار شدند محمد حکیم میرزا که از دنیایت تنگ بود و در عین جنگ خود را جلو ریز بمیرزا سلیمان رسانید شاه ابوالمعالی ازمشاهدهٔ این حال سراسیمه شده روبفرار نهاد و بدخشان تعاقب کرده در موضع چاریکاران رسیده دستگیر نمود میرزا سلیمان بعد فتح در کابل رسیده بعضی از محال کابل برای خود جاگیر داده صبیه رضیه خود را در حباله محمد حکیم میرزا درآورده معاودت به بدخشان نمود شاه ابوالمعالی راز نجیر کرده نزد میرزا فرستاد نا سنجاکه او حق نعمت فراموش کرده مصدر امور نا شایسته شده بود میرزا او را بقصاص خون والدهٔ خود بحلق کشید بیت

نه هرگز شنیدیم در عمر خویش ؛ که بد مر ورا نیکی آید به پیش ؛

در بیان تسخیر ولایت کرکه آنرا کوندوانه گویند

قبل ازین چکس از خوانین اسلام بران دست نیافته دسم چیول سلاطین مسلمین دران دیار نرسیده در نیولاچون راجه ولیپ حاکم آنجا فوت شد هرنرائن پسر نجیبالا و قائم مقام گردید رانے درگاوتے والدهٔ او بسبب خردسالگی پسر حکومت آن ولایت میکرد آن عورت در شجاعت و فراست یکتا بود هنگام کارزار مردانه وار کارنامه بظهور رسانده و در شکارگاه شیر را بر خاک هلاک انداخته و بار عام داده امور حکومت را بآئین مردان عالی فطرت صورت انجام داده و در لوازم ملکداری و مراسم سرداری تدابیر صائبه بکار آورده چون حقیقت آن ولایت بعرض اکبر رسید آصفخان و عبدالمجید وزیر خان برادرش از اولاد شیخ زین الدین خوافی کرا امیر تیمور با و اعتقاد تمام داشت بتسخیر آن ملک متعین شدند آنها در انجا رسیده صفوف مصاف آراستند رانی درگاوتے مسلح گشته فیل سوار در معرکه آمده جنگ مردانه نموده از دست خود تیر و تفنگ زده بسیارے را کشت و کارهاے نمایان بظهور رسانید بالآخره آصفخان غالب آمده فیروزمند گردید و لشکریان رانے اکثرے کشته و خسته شدند و بقیة السیف بیابان گردیه بسمت گشتند رانے احوال خویش بدین منوال دیده بزنارداری کمر فیل او بجاے فیلبان نشسته بود گفت که از تخمچر آبدار کار مرا تمام کن او جواب داد که از من بر مخدومهٔ خود جرأت نمی تواند شد آن عورت که همت مردانه داشت بر زبان آورد که مردن به نیکناے به از زیستن بعار است این را گفته و بدست خود نخجیر بران کار خود تمام ساخت و آن ولایت بشمشیر همت آصفخان و وزیر خان همه سنگر گشت صد و یک صندوق اشرفی طلا سوای زر سفید و نقره آلات و طلا آلات و اقسام بیاکل و تماثیل و اقسام طلا و دیگر انواع اجناس بیرون از حد شمار و قیاس و هزار فیل ناے بضبط در آمد آصف خان همه را بتصرف خود در آورده چیزے از انجمله بدرگاه اکبر فرستاد و از ظفر یافتن بر چنین ملک وسیع و بدست آمدن اینقدر دولت مغرور گشته لبغے در زید آخر کار چار و ناچار بدرگاه والا رسیده در بهم چیتور و دیگر مهمات مصدر خدمات شایسته گشت و آن ولایت بتصرف اولیاے دولت در آمد ؛

در بیان تعمیر قلعه اکبر آباد

در سال دهم جلوس والا مطابق سنه منصد و هفتاد و سه هجرے باساس نهاده آمد هر روز چهار هزار استاد کار از سنگ تراش و معمار و آهنگر و نجار و غیره دوران بکار پرداخته لبعرض سی در عبور آمد و بنیاد آن از آب در گذشت و از نفاع بشصت در عدد رسید تا سر کنگره از سنگ تراشیده نیا نهاده اند همچنین بنایان چابکدست و خاراتراشان قوے پنجه و آهنگران و نجاران عمارات دلکشا و منازل فرح افزا و دولتخانه والا جزء بهر آراسته نقاشان جادو کار و مصوران سحر طراز در تصویر گلها وغیره تماثیل بدیع بضاهی نموده گویا نگارخانه چین و گلزار بهشت آئین بروے کار آورده و در عرض هشت سال قلعه متین و شهرے عظیم صورت نمایش یافته باکبر آباد موسوم گردید این شهر در وسط ممالک محروسهٔ هند واقعست و آب و هواے او خوشی و سیر دریا دلکش ؛

در بیان قتل علی قلی خان وبهادرخان

در زمانیکه غفران پناه همایون پادشاه از عراق معاودت فرموده از جمله لشکر های عراق که شاه طهماسپ بکمک وامداد تعین فرموده حیدر سلطان مع هردو پسر خود علی قلیخان وبهادرخان نیز بود حیدر سلطان بعد فتح قندهار در وقت هزیمت همایون از کامران میرزا در اثنای راه برحمت حق پیوست علی قلی وبهادر پسران او در رکاب همایون بوده مصدر خدمات پسندیده شدند وخطاب خانی یافتند بعد رخصت همایون چون اورنگ سلطنت بجلوس اکبر رفعت پذیر گشت وبهیون بقال ودیگر مخالفان به آمال متاصل شدند علی قلیخان بخطاب خان زمانی سرفرازی یافت وبسر کار سنبهل بجاگیر او مقرر گشت باقتضای شجاعتی که داشت بزور شمشیر از سنبهل تا اوده بتصرف خود در آورد وبهادرخان برادرش نیز خدمات شایسته بجا آورده وکیل المطلقه ومدار المهامی گردید خانزمان بمصاحبت سفاه طبعان وغرور شجاعت سر از اطاعت پادشاهی برتافت وآثار فتنه ونافرمانی از وبروز نموده بعضی امور یکه خلاف مرضی پادشاه بوده بظهور میرسید از جمله آنکه شاهم بیگ نام ساربان پسری که حسن صورت داشت ودر سلک تورچیان همایون پادشاه منسلک بود خانزمان با او تعلق خاطر بهم رسانیده بعد رحلت همایون اورا بملایمت مدارا بسوی خود کشید وشگفتگی بسیار ظاهر ساخته کار بجائی رسانید که پیش او کورنش کرده پادشاه هم میگفت چون اینمعنی بعرض اکبر رسید فرمانی متضمن نصائح بسیار نوشته حکم فرمود که ساربان پسر را بدرگاه والا بفرستد آن مست غرور متنبه نگشته آثار پستی بیشتر از ده ترظاهر ساخت ومزاج پادشاه انحراف بسیار ازو بهم رسانید بعد مبالغه بسیار ساربان پسر مذکور را بطریق هدیه پیش خود راند چون خان زمان آرام جان نام پسری در حرم خود داشت وباسم شاهم بیگ آن زن نکاحی را باو بخشیده بود تا زیران شاهم بیگ هم بود او نیز آن زنکه را بعبد الرحمن نامی که از مخلصانش بود وبالوی مذکور تعلق خاطر داشت بخشید درینولا که شاهم بیگ از خان زمان بظاهر جدا گشته پیش عبد الرحمن مذکور در پرگنه سرسهر پور که جاگیرش بود آمده روزگاری گذرانید روزی در حالت مستی از عبد الرحمن طلب بوسی مسطور نمود او عذر ورزیده میان آورد شاهم بیگ بلغف وتعدی پیش آمده عبد الرحمن را تعاقب ساخت بوسی از خانهٔ او بدر آورده متصرف گشت برادران عبد الرحمن رسیده بمقتضای حمیت جنگ کرده شاهم بیگ را بقتل رسانیدند این خبر بخانزمان رسیده موجب آشفتگی خاطرش گشت چون بقوت شجاعت بر سر افاغنه غالب آمده تا ولایت اوده در تصرف داشت ومبارز خان پسر سلطان محمد عدلی را که افاغنه او را شیر شاه خطاب کرده سر بشورش برداشته بودند نیز شکست داده فیروزمند گشته بود زیاده تر مغرور گشته قتل شاهم بیگ را بایشاره پادشاه تصور نموده بلغی در زبده وصراحهٔ سراز اطاعت برتافت وبهادرخان برادرش نیز رفته باو ملحق شد واین هردو برادر مصدر شورشها گردیده باعث اختلال ممالک محروسه گشتند پادشاه چندمرتبه بنفس خویش بر سر آنها رفت وجنگ ها درمیان آمد اما بوساطت امرای بزرگ تقصیرات آنها معاف ساخته گشت چون قدر عنایت نداشته باوجود عفو جرائم متواتره مصدر حرکات ناشایسته شدند بالضرور اکبر باستیصال آن بدمآلان جازم گشته از اکبرآباد بلغار فرمود وچندروز شب قطع راه نموده در حوالی پرگنه سکروره ناگهان بر سر مخالفان رسیده محاربه سخت روی داد آن هردو برادر دل بمرگ نهاده جنگ رستمانه کردند دران وقت اگرچه هنگی پانصد سوار وچندین فیل در ظل رایت اکبر بودند اما هنر اران لشکر تائید الهی همراه داشت قضارا در عین جنگ اسپ بهادرخان چراغ پا گشت وداوا زخانه زین بر زین افتاد بهادران لشکر منصور رسیده اورا دستگیر کردند ودست برگردنش بسته بحضور آوردند اکبر پرسید که اے بهادر در حق تو از ما چه بدواقع شده که مصدر این همه فتنه وفساد شدے او هیچ جواب نداد بعد مبالغه بسیار بزبانش رفت الحمد لله علے کل حال درین اثنا شهباز خان بموجب حکم والا اورا از بار سر سبکدوش گردانید پس از ساعتے یکے از همراهیان خانزمان را گرفته آورد وندا و ظاهر کرد که فیل یکمن سه کار پادشاهے خانزمان را کشته واو در معرکه افتاده است حکم شد که هر کس سر هاے

حرام نمکان بیاورد بحساب سرکار مغول یک اشرفی و هر سر هندو مسلمانی یکروپیه انعام یابد مردم سرهای لشکریان مخالف را بریده می آوردند و اشرفی و روپیه می یافتند تا آنکه سر خانه مان آوردند اکبر از پشت زین بر زمین آمده جبهه نیاز بالسجدات شکر بجا نیاز بر زمین سائید و آن هر دو نمک حرام را بجانب اکبر آباد فرستاد و از ابتدای سال سوم جلوس لغایت سال یازدهم خللها از زمین هر دو برادر در ممالک محروسه رو نمود

در سیاوی سال و واز دهم فتنه و آشوب آنها فرو نشست **نظم** حق صاحب نمک بته کردن ؛ بشکند شخص را سرو گردن ؛ بادلی نعمت از بردن آئی ؛ گر کسپهرے کہ سرنگون آئی ؛

ذکر در بیان شورش میرزایان و تاویب و تخریب آنها و تسخیر ولایت گجرات

ابراهیم حسین میرزا و محمد حسین میرزا و مسعود حسین میرزا و عادل حسین میرزا پسران محمد سلطان میرزا که سلسله او بصاحبقران امیر تیمور گورگان میرسید بمقتضاے بد طینتی و سفاهه خوئے مصدر شور شهاے شدند و بنخانزبان و بهادر خان یکدل بوده در ممالک محروسه خلل ے انداختند و محمد سلطان پدر آنها که پیرے کهن سال بود در پرگنه اعظم پور سرکار سنبهل جاگیر خودے گذرانید و در نیو لاکه خانزمان و بهادر خان بمکافات کردار خود رسیده ندمیرزایان فتنه و فساد بر نوده خود گرفته هنگامه پردازے را بجد گرفتند چون رایات عالیات بسمت پنجاب نهضت فرمود از سنبهل بر آمده دست بتاخت و تاراج کشادند و بعضے از جاگیرداران را کشته مال و متاع آنها جاگیر متصرف شدند و در دهلی رسیده قلعه را محاصره نمودند و باعث آزار و اضرار خلائق و شورش عظیم گردیدند اکبر باستماع این سانحه از پنجاب بسمت دهلے برگشت میرزایان از خبر نهضت موکب عالے دست از محاصرهٔ دهلے برداشته بطرف مالوه رفتند و آن ولایت را از محمد قلے برلاس کرسیلے آزاد اے پادشاهے بود گرفته تا هندیه تصرف خود در آوردند بعد نزول رایات اقبال در جنود منصوره یاستیصال میرزایان بدآمال متعین گردیدند زمان سلطان محمود در گجرات فوت شده بود و چنگیز خان غلام سلطان محمود دران ولایت علم ریاست برے افراشت میرزایان تاب مقاومت عساکر پادشاهے نیاوردند بدون خود در ولایت مالوه از هیچ تاب و توان خود بیرون دانسته بچنگیز خان پناه بردند از انجا که اعتماد خان گجراتے که او هم از امراے سلطان محمود بود بر سر احمد آباد با چنگیز خان محاربه داشت چنگیز خان رسیدن میرزایان غنیمت دانسته بهڑوچ جاگیر الیشان مقرر کرد و چون جبلت خوش نداشتند آنجا نیز صحبت درنگرفت و با چنگیز خان هم جنگیده بطرف خاندیس رفتند و از انجا باز بمالوه آمدند بعد از آنکه جهاز خان حبشی چنگیز خان را کشت و در ولایت گجرات خللی روے داد میرزایان از مالوه باز بسمت گجرات رفته قلعه چانپانیر و سورت بے جنگ گرفتند پس ازان قلعه بهڑوچ را متصرف شده قوت و مکنت بهرسانیدند چون این مقدمه بعرض اکبر رسید بتسخیر ولایت گجرات و تادیب میرزایان در خاطر خود مصمم نموده بدولت و اقبال متوجه آن سمت شده بعد رسیدن در حوالی گجرات سلطان مظفر عرف نخو والی آن ولایت را که از اولاد سلطان بهادر طفل خردسال بود و به سبب نمود امراے خود و خلل اندازی میرزایان سراسیمه می گشت دستگیر کرده آورد و ندا اکبر ادر قید نگاه داشت او بعد چند گاه قابو یافته گریخت اعتماد خان خواجه سرا که مدار علیه آن ولایت بود دیگر امراے آن دیار آمده ملازمت کردند و گجرات بی جنگ سنجر گردید احمد آباد که مصر جامعیست بفر و رونق تازه یافت میرزا عزیز کوکلتاش ولد خان اعظم شمس الدین محمد انکه را بخطاب خان اعظم کرمورثے او بود سرافراز فرموده بصوبه داری گجرات مقرر کرد و بعد انتظام صمام آنجا در بندر کهنپایت سے کروهے احمد آباد تشریف برده سیر دریاے شور نمود و از انجا معاودت فرمود باستیصال میرزایان متوجه شد و در قصبهٔ سرنال نفس نفیس خود با میرزایان جنگ عظیم نمود آن فتنه کیشان تاب سطوت

پادشاهی نیاورده متنعم شدند و هر یکے بطرفے روانه شد اکبر بعد فتح بسمت سورت نهضت نمود در نیوقت راجه علیخان برادر محمد حاکم خاندیس ملازمت نموده مصدر خدمات و موروعنایات گشت در حوالے سورت روزی از شجاعت و مردانگی راجپوتان سخن بمیان آمد که جان در پیش این گروه قدرے و قیمتی ندارد و چنانچه بعضے راجپوتان نیزه را که هر دو طرف سنان داشته باشد بدست یکی میدهند که محکم گرفته بالیستد و دو کس ازین جماعه که هم پله یکدیگر باشند از هر دو سو آمده نوکهاے سنان بر سینه خود گرفته وزور کرده بر روے هم دوند و سناها از پشت هر دو کس بیرون میرود باین صورت باهمدگر آویخته تا شاهے نمانند اکبر بحضور استماع این سخن سیف الغور سیف خود را علم کرده قبضه بدیوار نهاده لوک تیغ بر سینه خود داشت و گفت ما خود همسر نداریم که بر روش راجپوتان عمل آوریم بر نوک همین سیف زور کرده حمله بر دیوارے کنیم حاضران را غریب حالتے عارض گشت و دمے را مجال دم زدن نبود راجه مان سنگه از روے اخلاص چالاکے نموده چنان دستے بر شمشیر زد که از دست اکبر بر زمین افتاد قدرے ماءین انگشت و سبابه پادشاه مجروح شد اکبر از روے خشم راجه مان سنگه را بر زمین انداخته بر سینه اش نشست مظفر سلطان گستاخانه بر دست مجروح راتاب داده راجه را خلاص گردانید و درین کشاکش زخم زیادتے پذیرفت امّا در اندک ایام بمعالجات جراحان اندمال یافت مجمل فتح قلعه سورت و جمعیت خاطر از سرانجام امور آن نواحے در احمد آباد نزول اقبال اتفاق افتاد و آب و هواے آن شهر با مزاج اکبر ناگوار آمد فرمود در حیرتم که بانے این شهر را کدام لطافت و خوبے بوم ملحوظ گشته که در چنین سرزمین بی فیض بدین همه چیز شهرے باین عظمت اساس نهاد و بعد از دو دیگر ان راجه فائده نظر آمد که عمر گرانمایه درین خاکه ان گذرانیده اند هوایش با جمیع طبایع مخالف آبش بهر ذائقه ناگوار زمینش همه ریگستان کم آب گرد و غبار بحدے که در رشت باد نزدیکان همدگر را نتوانند دید در و خانه متصل شهر غیر از ایام بارش همه اوقات خشک چاهها اکثر شور و تلخ تالابهاے سواد شهر بصابون گاز ران دوغ آب مے نماید مردم صاحب بضاعت در ته خانهاے خود برکه تیار نموده تمام عمارات را از چونه و گچ مصفا ساخته چنان قبیه مے کنند که آب باران پاک و صاف از تمام مواضع در ان برکه میرسد و تمام سال ازان برکه آب مے خورند مضرت آبے که هرگز بصوا نخورد و دو مرتبه نجا رنداشته باشد ظاهر است در فضاے شهر بجاے سبزه و ریاحین تمام صحاز قوم زاراست هوائے که بر صحراے قوم ذریده ببدن انسان رسد و انسان استنشاق نماید فائده اش معلوم که چگونه است گویا قلعه دوزخے است که بر روے زمین آورده اند عجب آنکه با این حال تمام آن مرز بوم از شدت حسن گویا صفتے است حور آشیان و اهاے آن دیار همه دولتمند فرخنده اطوار خوش معاش از اندیشهٔ افلاس و تنگدستے بر کنار القصه هنگامیکه اکبر در احمد آباد نزول داشت براهیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا فرصت یافته بسمت اکبر آباد آمده رو بدهلے آورده دوانه آنجا بسنبهل رفتند پادشاه باستماع این خبر از احمد آباد بجانب اکبر آباد نهضت فرمود و ابراهیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا بآوازهٔ نهضت موکب والا از سنبهل روانه شده براه دیبالپور رو به پنجاب آورده حاکم پنجاب که هم نگر کوٹ داشت و کار آنجا نزدیک باتمام رسانیده بود بفرصت راجه آنجا صلح نموده باستیصال میرزایان روانه گشت و در حوالے ملتان محاربه نموده و باندک جنگ مسعود حسین میرزا دستگیر گردیده و ابراهیم حسین میرزا گریخته بطرف ملتان در خانه بلوچے متواری گشت بلوچان او را بدست آورده بسعید خان حاکم ملتان سپردند او بزخمے که در جنگ ملتان رسیده بود قالب تهی کرد و مسعود حسین میرزا را خان جهان بحضور مقدس فرستاد اکبر جان بخشے او نموده محبوس فرمود بعد چندگاه بزندان مرگ گرفتار شد و محمد حسین میرزا که در جنگ قصبه سرنال منهزم شده بطرف دولت آباد و کهن رفته بود ازان سمت باز در گجرات رسیده شورش نموده باتفاق اختیار الملک گجراتے که ازامرای آن ملک بود

محاصره قلعه احمد آباد کرد خان اعظم کوکلتاش تاب مقاومت نیاورده متحصن گردید چون این خبر بعرض اکبر رسید نظر بصلاح ملکی رسیدن بایلغار ضرور دلازم دانسته بر همازه های بادرفتار سوار شد و چندے از فدائیان راهمراه گرفته براه فتح پور بایلغار روانه گردید منظم چوکوے روان گشت برپشت باد پهٔ عجب بین که بر باد کوه ایستاده پیلان بر شتر ترکش اندر کمر پشتر چون شتر مرغ درزیر پر پهٔ اینهمه مسافت بعید درعرصهٔ نه روز نور دیده قبل از وصول خبر ناگهان در حوالے احمد آباد رسید مخالف که محاصره احمد آباد داشت اصلا از وصول موکب دالا آگاه نبود ناگهان خروش نقاره عدجوش پادشاهی پرده گوش دمزه هوش محمد حسین میرزا را تاج همراهیان بر دید و با ضطرار دست از محاصره قلعه احمد آباد بازکشیده آماده پیکار گردید و آتش کارزار اشتعال یافت پادشاه از فرط غیرت و شجاعت و وفور دلاوری و همت بنفس نفیس خود در معارک و مهالک در آمده کارهائیکه پادشاهان را بدون ضرورت و لا علاجے مباشر آن گشتن روا نباشد بنوعے نمود و نیوے با اعادے در آویخت که باعث حیرت تماشائیان و عبرت معاندان گشت یکی از دشمنان قوی چنگ در عین جنگ نزدیک رسیده تمشیرے براسپ سواری خاصه زد و اسپ چراغ پادشاه اکبر بدست هوشیارے وجزات اسپ را درست داشته بران میاک نجوی نیزه زد که از بدن وسلاحش در گذشت ازپے او دیگرے رسیده نیزه حواله اکبر نمود حاضران کار او را تمام کردند دشمن بست هزار سوار بود و عساکر منصوره بهشت هزار لشکر غنیم دلیر ترے آمد قضارا از جانب مخالف بانے بطرف لشکر فیروزے می آمد بنو قوم زارے تصادم نموده بلشکر خود باز گشت و خرمن بسیارے از لشکریان میرزا سوخت و فیلی ازان طرف بر مروم پادشاهی حملے آور د از صدمه همان بان رم خورده برگشت و انتظام لشکر خود بر شکست تائیدات الهی این هر دو امر باعث انکسار مخالفان و فتح و نصرت اولیاے دولت پادشاهے گردید و محمد حسین میرزا زخمے از معرکه بر آمده رو بفرار نهاد و دست یکے از مبارزان لشکر منصور گرفتار گردید او دست بر گردن بسته در حضور آورد از کثرت درد زخم و بسیارے تردد و خجالت تاب سخن گفتن نداشت و از غلبه عطش نزدیک بود که قالب تهی کند اکبر ترحم نموده آب خاصه مرحمت فرمود و خواست که در قلعه محبوس نگهدار د بسے نماند که براجه بهگونت داس بپاسار سید و نیز اختیار الملک که منشار فساد او بود بعد فرار از اسپ افتاده اسیر گشت سر او را جدا کرده آوردند و عاقل حسین میرزا و دیگر لشکریان مخالف پراگنده گشتند و اکبر بفتح و فیروزی داخل احمد آباد شد و مجددا انتظام پراگنده گیهاے آن ولایت نموده بعد یازده روز مراجعت نمود و مدت چهل روز درین رفتن و آمدن و نظم و نسق مهمات و رسیدن بدار السلطنة فتح پور گذشته بعد چند سال گلرخ بیگم صبیه کامران میرزا که در حبالهٔ نکاح ابراهیم حسین میرزا بود و در تغلقه میرزایان پسر خود مظفر حسین میرزا را همراه گرفته بطرف دکن رفته بود بگجرات آمده مصدر شورش گردید راجه تودرمل که براے تشخیص جمع صوبه گجرات رفته بود جنگ نمایان کرده فیروز گشت و مخالف شکست خورده براه کهنپایت بدر رفت اکثر مردان غنیم و عورات که در لباس مردان بوده جنگ سے کردند دستگیر شدند مظفر حسین میرزا بطرف دکن سے رفت راجه علی خان او را دستگیر کرده بحضور اکبر فرستاد مدتے در قید ماند بعد سه سال از قید بر آورده صبیه خود در عقد ازدواج او در آورد از ابتداے سال پانزدهم جلوس تا غایت سال بست و سوم بمیرزایان جنگ در میان بود بعد دستگیر شدن مظفر حسین میرزا بالکل رفع فساد گردید بعد چند سال کرخان اعظم تغیر گشته اعتماد خان گجراتے بحکومت آن ولایت سرفراز شد سلطان مظفر عرف تهتواز اولاد سلطان بهادر که سابقا از قید اکبر گریخته بود قابو یافته سر شورش بر داشت و جمعیتے فراهم آورد و باشان فتنه ساز راست آمد فتنه پر دازے گردید و اعتماد خان جنگ کرده غالب آمد و شهر احمد آباد را غارت نموده بران ولایت تسلط یافته سکه و خطبه بنام خود کرد و چون این خبر بعرض رسید میرزا خان ولد بیرم خان خانخانان را بحکومت آن ولایت متعین فرمود پیش ازان که میرزا خان در آنجا رسد سلطان مظفر استیلا یافته تمامی آن ملک را متصرف شد و قطب الدین محمد خان که در بهڑوچ بود چون عاجز شده قول گرفته سلطان

راه دیه سلطان بدقوله را کار فرما گشته قطب الدین محمد خان و جلال الدین مسعود خواهر زاده او را مسافر ملک نیستی نموده و خزانه و اسباب امارت و بسیارے از اقبال بدست آورده در اسکبارا فرود و میرزا خان بر سر او رفته ظفر یافت و سلطان شکست خورده بهزیمت رفت و بکهنپایت رسیده باز لشکر فراهم آورد و میرزا خان بر سر او در کهنپایت رفت و محاربه سخت نموده نصرت یافت سلطان مظفر بطرف دکن گریخت در جلدوے این فتح میرزا خان بخطاب پدر خود خانخانان و منصب پنجهزارے که دران زمان زیاده ازین منصب نبود سرافراز گشت و بیست سال سلطان مظفر بامداد و اعانت جام که عمده زمینداران آن ولایت بود و بمیاومنت دولت خان زمیندار سورت و راجه کنبکار سے هزار سوار فراهم آورده باز بطرف احمد آباد آمده شورش نمود دران وقت خان اعظم کوکلتاش از تغییر خانخانان بصوبه دارے احمد آباد مرتبه دوم سرفرازے یافته بود که بعد افاقهٔ این فتنه و فساد محکمه بست و جنگ عظیم در پیوست هزار کس از مخالف و دو صد کس از خان اعظم در معرکه بقتل رسید و پانصد کس از کوکلتاش زخم برداشته و هفت صد اسپ بر زمین افتاد بالاخر سلطان مظفر تاب نیاورده مع جام رو بفرار نهاد و سال دیگر قلعه جونا گڈھ و سومنات و دوارکا و دیو را دران طرف بشمشیر همت خان اعظم مفتوح گشت و ازانجا متوجه کچهه گردیده مرزبان آنجا زبان عجز و نیاز برکشوده اطاعت پادشاه قبول کرد و جائیکه سلطان مظفر پنهان شده بود کهمبان خان اعظم نشان داد سلطان مظفر را ازانجا دستگیر کرده آوردند خان اعظم سے خواست که او را بحضور روانه سازد صبحے سلطان مظفر بهانه وضو زیر درختے رفته استره که در زیر جامه خود پنهان داشت برآورده بر گلوے خود راند و جان بداد و بعد پنج شش سال ویگه بهادر نام پسر کلان سلطان مظفر دران طرف آمده سر بشورش بر داشته بود و راندک فرصت خود را در زاویهٔ خمول کشید **بیت**

بلے هر جا شود خورآشکارا ۔ سهارا چه نهان بودن چه یارا ۔

ذکر سلاطین گجرات

پوشیده نماند که سلطان فیروز شاه در ایام سلطنت سلطان غیاث الدین تغلق شاه عم خود نوبتے بطریق شکار از دهلے برآمده در پے صید از لشکر جدا افتاد و تنها اسپ سواره در دهے از دهات تهنو در متصل تهانیسر رسید چون آثار سرداری و سروری از ناصیه او ظاهر بود تندا مقدم او عنقریب شمرده مراسم خدمت گزاری و چاکرداری بجا آورد و فیروز شاه شب با سایش گزارنده از ندای مذکور بسے راضے گشت چون بسلطنت رسید ندائے مذکور را بشرف اسلام مشرف ساخت و وجیه الملک خطاب داده پیش آورد رفته رفته وجیه الملک از امرائے بزرگ گردید بعد سلطان فیروز شاه چون سلطان محمد شاه پسرش تخت نشین سلطنت گشت ظفر خان بن وجیه الملک را خطاب اعظم همایون داده بحکومت گجرات سرافراز کرد و چتر و بارگاه سرخ که مخصوص سلاطین است مرحمت کرد ظفر خان دران ولایت رسیده به نظام مفرح المخاطب براستے خان حاکم انجا که از ظلم او مردم داد خواه بودند جنگ کرد و نظام مفرح در عرصه کارزار گشته شد ظفر خان بعد فتح تمامے بلاد گجرات متصرف در آورده دلهاے جمهور سکنه آنجا را از خود راضی کرد در سنه هفتصد و نود و نه هجرے چون محمد شاه رحلت کرد و امور سلطنت اختلال پذیرفت تاتارخان بن ظفر خان که بوزارت سلطان ناصر الدین محمود بن سلطان محمد شاه مقرر شده بود بسبب غلبه اقبال خان از دهلے فرار نموده پیش پدر بگجرات رسید ظفر خان و تاتارخان در استعداد فراهم آوردن لشکر برای انتقام کشیدن از اقبال خان بودند درین اثنا خبر رسید که صاحبقران امیر تیمور گورگان در نواحے دهلے نزول فرموده و فتور عظیمے دران دیار راه یافته و خلق کثیر ازین حادثه گونه بجانب گجرات میرسند مقارن این حال سلطان ناصر الدین محمود نیز از دهلی فرار نموده بگجرات رسید اما مایوس گشته ازانجا بطرف مالوا رفت بعد آن بقنوج آمده صاحبقران بعد قتل و غارت هندوستان متوجه سمرقند شد و اقبال خان دهلی را متصرف گشت تاتارخان به پدر خود نوشت که بعنایت الٰهی لشکر فراوان داریم بهتر است که از اقبال خان انتقام گیریم و دهلے را از متخلص گردانیم سلطنت میراث کسے نیست

ظفر خان این معنی قبول کرده خود را از حکومت باز داشته گوشه اختیار کرد و چشم و خدم و اسباب حکومت و ولایت به پسر خود داد سلطان محمد
عرف تاتار خان خلف اعظم همایون ظفر خان در سنه هشتصد و پنجاه هجری سکه و خطبه بنام خود کرده بر تخت سلطنت جلوس نمود و شمس الدین
برادر اعظم همایون را وزارت بخشید و سلطان را زهر داده کشت مدت سلطنت او و ماه چند روز سلطان مظفر شاه عرف اعظم همایون بعد
مسموم گشتن پسر خویش سکه و خطبه بنام خود کرد و ایام حکومت سه سال و هشت ماه و بست روز سلطان احمد شاه بن سلطان محمد تاتار خان
بن سلطان مظفر شاه که احمد آباد بنا کرده او است سی و دو سال و شش ماه و هشت روز سلطان محمد شاه بن احمد شاه هفت سال و
چهار ماه سلطان قطب الدین احمد شاه بن سلطان محمد شاه هفت سال و شش ماه و سیزده روز سلطان داؤد شاه بن قطب الدین
احمد شاه هفت روز سلطان محمود شاه بن سلطان محمد شاه پنجاه و پنج سال و یازده روز سلطان مظفر شاه بن سلطان محمد شاه چهارده سال
و نه ماه سلطان سکندر شاه بن سلطان مظفر دو ماه و شانزده روز سلطان محمود شاه بن سلطان مظفر شاه چهارده ماه سلطان بهادر شاه
بن سلطان مظفر شاه از نصیر الدین محمد همایون پادشاه شکست یافته و رجوع به دریا ے شور پیش فرنگیان رفته بود فرنگیان بخواستند
که او را دستگیر کنند از انجا گریخته در غراب نشسته بیجا است که بجاز در آید قضا را در دریا ے شور افتاده غریق بحر فنا گردید مدت سلطنت یازده
سال و یازده روز سلطان میران محمد شاه خواهرزاده سلطان بهادر شاه که از جانب سلطان حاکم آسیر و برهانپور بود چون از اولاد سلطان
بهادر شاه هیچکس نمانده و غالب آمده بر مسند حکومت یکماه و یازده روز نشست سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن مظفر شاه بیجده سال
و چند روز سلطان احمد شاه عرف رضی الملک از اولاد سلطان احمد شاه بانی احمد آباد باتفاق امرا بر مسند حکومت نشسته سکه و خطبه بنام خود
کرد مدت حکومت سه سال و چند ماه و بقولے هشت سال سلطان مظفر شاه بن سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن مظفر شاه چون از اولاد
سلاطین مذکور که قابلیت سلطنت داشته باشد احدے نمانده اعتماد خان خواجه سرا که مدار علیه سلطنت بود نخست نام طفل خرد را در مجلس آورده
قسم یاد کرد که این پسر سلطان محمود شاه است مادر او جاریه بود چون حامله گردیده برای استقاط حمل حوالهٔ من کرد من اوانه پنجاه زیاده شده بود
لهذا اسقاط آن نشد و این طفل زائیده من این را پنهانے پرورش میکردم الحال که سوا ے این طفل وارثے نیست متابعت ناگزیر است
همه کس قبول کرده او را بسلطنت برداشته سلطان مظفر خطاب داده ند عاقبت الامر بدست کسان خان اعظم کوکلتاش گرفتار آمده
خود را خود کشت چنانچه گذشت ایام حکومت شانزده سال و چند ماه از ابتدا ے سنه هشتصد و هشتاد و یک هجری به نهایت منصه و هشتاد و
سه ولایت گجرات یکصد و هفتاد و چهار سال از تصرف سلاطین دهلے بیرون بود در عهد اکبر داخل ممالک محروسه گردید و بتصرف اولیای
دولت بابریه در آمده

در بیان روانه شدن خان اعظم بمکه معظمه

خان اعظم کوکلتاش باوجود تقدیم خدمات لائقه و شمول عنایات پادشاهانه بموجب از اکبر آزرده خاطرے بود و با شیخ ابو الفضل خصومت
بسیار داشت اگر امرے خلاف خواهش او در حضور سریرے نزد راندازے شیخ تصور نموده بسیار آشفتگے کرد تا آنکه درین ایام
بموجب آزرده خاطر گشته بعزم طواف بیت الله از گجرات روانه شد و با جام و میاڑ که عمدهٔ زمینداران آنولایت بود ند ظاهر ساخت
که داعیه آنست که از راه سند بدرگاه آسمان جاه شتابم چون بسومنات رسید دیوان دخیشی سرکار والا ملاک دران صوبه بود ند مجبوس
ساخت و بر لب آب دریاے شور رسیده با فرزندان و اهلیه و نقد و جنس خود بر جهاز نشست این خبر بعرض رسیده باعث آزردگے خاطر
گردید و فرمان عطوفت بنیان صادر گشت خان اعظم از بسکه شوق طواف و در آنوقت شدت انحراف داشت نصیحت پذیر نگشته
روانه بیت الله گردید بعد ادراک این سعادت سال دوم معاودت نموده بگجرات رسیده بموجب حکم بآستان سلطنت رسیده

شرف ملازمت اندوخت اکبر از کمال عنایت و نوازش که براو داشت در آغوش گرفت و در اندک مدت بمنصب عالی و کالت سرفراز فرمود و همسر خود حواله کرد و در آخر با بمنصب هفت هزاری سرفراز گشت و در انوقت منصب امرا زیاده از پنج هزاری ضابطه نبود اول شخصیکه بمنصب هفت هزاری سرفراز یافت خان اعظم بود و انهمه عنایات بحال ازان جهت مصروف بود که چیزے آنکه والده او دایه مرضعه پادشاه بود پاس خاطر آن عقیفه اکبر بسیار میکرد و خان اعظم نیز از دانش و فرزانگی و شجاعت و مردانگی بهره وافر داشت **بیت** بدانش بزرگ و بهمت بلند ۞ ببازو و بیر و ببل هوشمند ۞ ۞ ۞

ذکر در بیان تسخیر قلعه چیتور

در زمانیکه میرزایان در مالوا شورش داشتند و اکبر بدفع فتنه آنها متوجه بود و در منزل دهولپور تابع اکبر آباد بر زبان او گذشت که غیر از راناتمامی زمینداران هندوستان بملازمت رسیده اند بخاطر میرسد که نخستین بدستعصال رانا نموده بعد ازان بطرف مالوا نهضت فرماید سکت سنگ پسر رانا در ان زمان بحضور بود بخاطر آورد که نهضت رایات پادشاهی اگر بآنطرف شود پدر من این یورش بسبب من خواهد دانست باین واهمه از لشکر فیروزے گریخت چون فرار نمودن او بعرض رسید تادیب و تخریب رانا بطریق اولی لازم آمده از دهولپور بسمت ملک رانا متوجه شد در حوالے قلعه چیتور رسیده آنحضار اکه در حصانت و متانت شهره آفاق است محاصره کرد چند ماه علی التواتر جنگ توپ و تفنگ درمیان ماندروزے اکبر برای دیدن مورچپا سوار شد بعرض رسیده که ازین روزن قلعه چندمرتبه شخصے بندوق سرداده و هر بار آسیبے بایل مورچل رسیده پادشاه بندوق خاصه بدست خود گرفته بسوی آن روزن سرداد و هر بار بان او گذشت که چنانچه در شکارگاه بندوق بشکار میرسد و دست من احساس میکند که بنشانه میرسد الحال همچنین احساس شده میدانم که تیر بندوق بنشان رسیده بعد چندے خبر رسید که برادر زاده رانا جیل ازان بندوق کشته شد و گوے تفنگ بر نشانه رسید قطعه درمورکه این تفنگ فریادرس است پخصم افگن و گرم خوی و آتش نفس است ۞ موقوف اشاره ایست در کشتن خصم ۞ سویش نگهی ز گوشه چشم بس است ۞ چون محاصره بامتداد کشید دکارے از پیش نرفت بموجب حکم الا دو نقب در دون قلعه رسانیدند هر دو را از باروت پر کرده یکی را آتش دادند و دیگرے موقوف بر حکم بود چون سرهای هر دو نقب پایان قلعه باهم اتصال داشت قضارا در هر دو نقب آتش در گرفت و لشکر پادشاهی که طرف نقب دوم نزدیک قلعه غافل بود بسیار کسان از آنها ضایع شدند اما باقبال پادشاه بے قلعه مفتوح گردید بعد جنگ بسیار و تردد بیشمار رانا جی مل مع پسر پتا که از امرای بزرگ او بود کشته شد اکبر بعد فتح و نصب قلعدار بفرخی و فیروزے از انجا معاودت نموده بخطه اکشاے اجمیر نزول اجلال فرمود از ابتدای نصف شهریور ماه الهی که همگی شش ماه بوده باشد این مهم انصرام یافت ۞

ذکر در بیان معاف کردن جزیه و طریقه صلح کل و رزیدن در مملکت هندوستان و اختراع دین الٰهی

شیخ عبدالله بن شیخ شمس الدین سلطان پوری در عهد شیر شاه بصدر الاسلام و در زمان همایون بشیخ الاسلام و در وقت اکبر بمخدوم الملک ملقب و نهایت جاه طلب متعصب و ریاد دوست بود چنانچه شیخ عبدالقادر بدایونی با وجود اتحاد مذهب و مناسبت تمام در عمل و سیرت در کتاب خود سے نگارد که چون مخدوم الملک معاتب پادشاه گشته در گذشت خزاین و دفاین بسیار از و پدید آمد از انجمله چندین صندوق خشت طلا بود که از گورستان خانه او که بهانه اموات خود دفن کرده بود بر آوردند و این همه با جمیع اموال و کتب اندوخته او داخل خزانه عامره پادشاه گشت و شیخ عبدالنبی صدر کذلک مردے متعصب جاه طلب از اولاد ابو حنیفه کوفے و را دائل عهد اکبر اقتدارش بجائے رسیده بود که یک دو بار پادشاه خود کفش او را پیش او گذاشت و او فاغنه خود ملا پرست و در ظاهر اسلام نهایت صلب بکمال تعصب می باشند و همایون مرتبه ثانے بمجرد تسلط بر بلاد هند از بام افتاده بمرد و اکبر نهایت جوان

در طی سلطنت یافته انفصال دعاوے عظیمہ بلکہ اکثر امور سلطانی برائے ورویہ ہمین ہر دو کس داشتہ او اتباع اینہا سپردہ خود بعیش و طرب لہو و لعب سے گذرانیدہ اینہا بتاریخ حب جاہ و نفس پرستی و شدت تعصب ہر کرا اندک مور و التفات پادشاہ و از مسلک و مشرب خود بگانہ میدید ندہر حیلہ و بہانہ کہ میتوانستند بنام حراست و حمایت شرع و اسلام لقتل او کمر بستہ گذاشتند کہ سرے بر افراز د خصوص باکسانے کہ ابتدا بر ہم پیشہ آنہا بودہ در باطن نسبتے با نہا داشتہ اند نہایت عنادے ورزیدند چنانچہ شیخ ابو الفضل و پدرش شیخ مبارک و شیخ فیضی نیز بدام اینہا افتادہ بتائید الٰہی ازان بلاے ناگہان بہزار دشواری و جگر خوارے بنجات یافتہ با وج عزت و اختصاص رسیدند و در ضمن احوال شیخ ابو الفضل این ماجرا پیرایہ افتتاح خواہد یافت و کار بجائے رسیدہ بود کہ خلق زیادہ از حصر را بدستیارے سے آن بے دینان خون ناحق ریختہ شد و انچہ از مجموع حکایات و تقریرات نقاد اخبار آن عصر مستفاد میشود ہر دو مقتدا سے مذکور نہایت متعصب و اظہار تعصب آنہا در ظواہر دینداری فقط برائے حب جاہ و نفس و ہوا پرستے بودہ بوئے از ایمان بمشام جان انہا نیامدہ بداؤنی مثل عبد القادر بداؤنے وغیر ذلک نرسیدہ بود و از شدت تعصب و خود رائے فتواہاے عجیبہ میدادند چنانچہ شیخ عبد القادر بداؤنے سے نوشتہ کہ محمد دوم الملک فتوے راد کہ درین ایام بحج رفتن فرض نیست چون پرسیدند گفت راہ مکہ معظمہ در عراق است یا در سادر آنجا عراق نامسلمان قزلباشان باید نشیند و در راہ دریا عہد و قول از فرنگے گرفتہ زبونے باید کشید و دران عہد نامہ صورت حضرت مریم و حضرت عیسیٰ مصور کردہ اند حکم بت پرستے دارد و پس مہر دو صورت سفر ممنوعیت ارباب ذہن و ذکا ازین مقولہ مرتبہ اجتہاد آن مدعے فقاہت و دینداری تواند فہمید و بداؤنے در احوال خود سے نوشتہ کہ ہر چند شیخ مبارک را بحسب استادے بر من حق عظیم است لیکن چون او و پسرانش غلو در انحراف از مذہب حنفی داشتند مرا آن حبت سابق نماند و نیز برائے استشہاد و استکثار قول خود از مخدوم الملک نقل میکند کہ او ہر گاہ شیخ ابو الفضل را در اوائل عہد اکبر میدیدے گفت کہ چہ خللہا کہ ازین مرد در دین بخیزد و سبب شر ازین بود کہ شیخ ابو الفضل و پدرش شیخ مبارک بنا بر عقل و تدین مثل اینہا مویدے در قتل بندگان خدا بلکہ مجوز قتل مردم بمحض گمان تشیع یا پیروے عقل در مسائل مختلف فیہا بودند و بقبیل آن ہر دو مراتبے و نیا پرستے مرتبہ تعصب عوام بجائے رسیدہ بود کہ در میادے سال سے و سوم اکبر خواجہ برلاس نام متصدار متصبے ملا احمد نامے را کہ شیعے مذہب بود بعداوت کیش تشیع از ورنجیدہ شبے بہانہ ملا را از خانہ اش برآوردہ بزخم خنجر مجروح ساخت و اکبر در ان ایام دین الٰہی اختراع نمودہ از قبیہ عصبیت برآمدہ بود بر برلاس مذکور را بپاے فیل بستہ در شہر لاہور گرد خانہ تا ہلاک شد و ملاے مقتول بعد از قاتل بسہ روز در گذشت و بعد از دفن ملا احمد شیخ فیضی شیخ ابو الفضل بر تبرش مستحفظان برگماشتند با وجود انہمہ اہتمام مردم لاہور بعد نہضت اردوے پادشاہ بکشمیر جثہ ملا را بر آوردہ بآتش تعصب و عناد سوختند و بپاے خود ذخیرہ اند و خلاصہ القصہ چون مومن اللہ ولد شیخ ابو الفضل بنہایت مرتبہ تقرب اکبر پادشاہ مخصوص گشت و علامہ زمان حکیم فتح اللہ شیرازے و دیگر امراء و علماے عراق و شیراز بدربار اکبر فراہم آمدند شیخ ابو الفضل با علامہ مرقوم و دیگر دانشوران ہمراے و ہمزبان گشتہ در تدارک تمکارے و خونریزے متعصبان معاند مذکور کہ ہمت محکم بست چون بچارہ گری نگشت دید کہ پادشاہ خود پرست دعاے جاہست از مذہب خود برگشتہ دنبال روے نخواہد کرد و با این ہمہ کہ دارد بنائیکہ از مدتہا استحکام یافتہ عالمے بباد فنا خواہد رفت ناچار اکبر را ستودہ و فوق مرتبہ کہ داشت و انمودہ دلالت بخود سے و اعداے مذہب جدید مسے بدین الٰہی نمودہ از قید تعصب برآورد و بسنجے ظل اللہی کہ صلح کل نتیجہ آنست آگہے دادہ بندگان خدا را از چنگال سفاکے بے باکان مذکور و اتباع آنہا نجات در ستمکارے بخشید و بنائے آن بدین نمط گذاشتند کہ پادشاہ را اول آہستہ آہستہ بر خبث نیت آنہا و جمع مال و طلب جاہے کہ در دل داشتند آگہی دادہ چنین وانمودند کہ پادشاہ ازین بر خود بستگان

نام ریاست اسلام ہمہ وجوہ لائق تر و مستحق این مرتبہ و مقام است چون این سخن دلنشا و پادشاہ شد و در شروع سال بست و چہارم جلوس روزے در حضور پادشاہ با قضات و علما گفتگوے مسائل کہ مختلف فیہ مجتہدین مے باشد در میان آوردہ سخن بہ نیجا رسانیدند کہ سلطان اعظم مجتہدے میتوان گفت یا نہ و شیخ مبارک پدر موتمن الدولہ ابو الفضل کہ اعلم علماے زمان خود بود حسب الامر تذکرہ درین خصوص نگاشتہ و بہر خود لختوم گردانیدہ بعلماے عصر کہ در لاہور حاضر بودہ اند سپردہ فتوے خواست علما مرضی پادشاہ از فحواے سوال دریافتہ بعد تامل و امعان نظر در معانے آیہ کریمہ اطیعوا اللہ و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم و دیگر احادیث و اقوال کہ درین باب ورود یافتہ ہمگی حکم کردند کہ مرتبہ سلطان عادل عند اللہ زیادہ از مجتہد است چہ نص اولی الامر مؤید وجوب اطاعت سلاطین است علی رائم نہ معاند مجتہدین حضرت پادشاہ اعدل و افضل و اعلم باللہ است اگر در مسائل دین کہ مختلف فیہ علما است یکطرف را از جانبین اختلاف جہت تسہیل معاش بنی آدم و صلاح حال اہل علم اختیار نمودہ بآنجانب حکم فرماید اطاعتش بر کافہ انام لازم و ایضاً اگر باجتہاد خود حکمے از احکام کہ مخالف نص نباشد بنابر مصلحت عام قرار دہد مخالفت ازان حکم موجب سخط الٰہی و عذاب اخروے و خسران دنیے و دنیویست و ہمہ باہران تذکرہ مہرہاے خود زدند بعد ازان مخدوم الملک و عبد النبی صدر را احضار نمودہ مامور بمہر و دستخط گردانیدند آنہا نیز طوعاً و کرہاً مہر و دستخط خود نمودند و کان ذلک فی شہر رجب سنہ تسع و ثمانین و تسعمائہ من الہجرۃ المقدسۃ چون محضر درست شد و احکام خاطر خواہ پادشاہ کہ مطابق بصلاح خیر طلبان جمیع خلق اللہ بود شیوعاً و فشیوعاً اجرا یافت مخدوم الملک و شیخ عبد النبی مامور بگزاردن حج گشتہ اخراج یافتند و علماے متعصب پیشہ دیگر ہمین نہج تعین قضاے و لایات و دور دست از حضور مہجور گشتہ از دار السلطنۃ دور افتادند و خیر طلبان خلق خدا اصلاح حال عالم و البقاے جان و مال و عرض و ناموس ابناے آدم در اقسام و عقیدۂ سلطان زمان دانستہ اکبر را واضع و محدث دین الٰہی گردانیدند و دین الٰہی عبارت است از صلح کل و جاے دادن جمیع عباد و در کنف حمایت خود باقتضاے منہج کل الٰہی و حاصلش آن کہ با احدے تعصب و نفاق نباشد و ہر کسے در سایۂ رافت او بر آساید بدین تدبیر جہانیان از دست ایذا و اضرار اشرار خلق آسودند و فارغ البال راہ زندگے پیمودند و مخدوم الملک کہ بمکہ معظمہ رسید شیخ ابن حجر مکے صاحب صواعق محرقہ دران زمان زندہ و مقیم مکہ بود باعتبار مناسبت تعصب استقبال مخدوم الملک نمودہ احترام او بسیار نمود و در دون شہر آوردہ در کعبہ را در غیر موسم براے او کشودند تا زیارت نمود و آن جوفروش گندم نما کہ در صورت دینبارے طالب دنیا بود چون از پادشاہ و امراے مواقف نہایت کبیدہ بود در مجالس و محافل نسبت بپادشاہ و امراے سخنان ناخوش مثل ارتداد از دین و رغبت بکفر کہ اکثر افترا بود ذکرے نمود و این سخنان او بگوش پادشاہ رسیدہ باعث کمال ازدیاد خاطرش شد و شیخ عبد النبی صدر ہم کذلک بعد اندک مدت کہ خبر بنے محمد حکیم میرزا برادر اکبر شنیدند و خبر مسخر شدن لاہور بدست میرزاے مذکور نیز رسید بطمع ریاست و حب جاہ بیکہ و اشتند بے تاب گردیدہ ہر دو معاودت نمودہ بہ احمد آباد گجرات رسیدند و در این اثنا بعضے بیگمات محل اکبر پادشاہ کہ نجکر رفتہ بودند نیز از راہ سعادت طواف نمودہ بر گشتند و بہ بلدۂ مذکورہ رسیدند و آن ہر دو بعد ورود در ہند اکبر را باقتدار دیدہ بر خود ترسیدند بضرورت و ناچاری رجوع بہ بیگمات مذکور نمودہ و در استشفاع جرائم خود توسل بآنہا جستند و زنہاے مسطورہ بعد ورود سفارش آنہا کردند اکبر کہ نہایت از آنہا آزردہ و انتقام آنہا لازم افتادہ بود در ظاہر پاس زنہا داشتہ مردم خود فرستاد کہ آنہا را مخفی ازان نسوان مسلسل کردہ بیارند مخدوم الملک از کمال خوف و بیم در راہ قالب تہی کردہ و ستائش نعش او را مخفی در جالندھر آوردہ دفن نمودند و مال بسیار از خانہ او بر آمدہ نجزا بپادشاہ رسید و عبد النبی را بعد ورود بپاے محاسبہ در آوردہ حوالہ شیخ ابو الفضل نمودہ در قید بمرد چون او را با شیخ عداوت دیرینہ بود بشیخ ابو الفضل متہم شد کہ عمداً او را کشتہ است و این مذہب الٰہی کہ آسایش غیر متنا ہے خلق خدا دران بود تا عہد جہانگیر رواج داشت باز از عہد شاہجہان تعصب مذہب

شروع شده در عهد عالمگیر شدت پذیرفت از تقریر شیخ ابو الفضل در ذکر احوال خودش و محافظت قبر ملا احمد بگماشتن مستحفظان از شیخ ابو الفضل و برادرش که بعمل آمده و در ذکر گشته شد نشان بدست فولاد پهلاس گذشت دلالت بر تشیع او و پدرش مے نماید و اعلم عند اللہ و احوال ملا احمد مخفے عبد القادر بدایونے در تاریخ خود چنین نگاشته که او فاروقے النسب بود و پدران او در ملک سند حنفی مذهب بودند او در عهد شاه طهماسپ صفوے بولایت عراق ایران افتاد و مذهب تشیع اختیار نموده و درین مذهب غلو داشت چون شاه اسمعیل ثانی پسر شاه طهماسپ از سستے افیون سازش بارد سے و تورانے میخواست و برعکس پدر اندک طرفدارے تسنن ظاهر مے نمود و لشکر گردید و بکدر رفت و ازانجا بدکن بعد ازان در سال بست و هفتم جلوس از دکن بهند آمده ملازمت اکبر پادشاه نمود و رفته رفته اورا در بازار دید و بعض عراقیان تعریف من کردند گفت که نور رفض در جبین ایشان عیان مے نماید گفتم چنانچه نور تسنن در چهره شما ملاے مذکور حسب الامر اکبر تجدید تاریخ هزار ساله از ابتداے هجرت تا زمان اکبر اشتغال ورزیده تا زمان جهانگیر خان جمیع وقائع را درود و جلد با تمام رسانیده در سال سے و دوم تقریبے که مذکور شد کشته گردید بقیه احوال را آصفخان تا سال منصد و نود و هفت نوشت و آن کتاب تاریخ اسنوده موسوم گشت و نیز بسبب اختیار نمودن همین مذهب الٰهی و بلندے همت مبلغ خطیر کلبطور جزیه بمعرض وصول درے آمد پادشاه خواست که تا تفصیل وجه مذکور موقوف گرداند برزبان گذرانیدند که مقرر کردن جزیه بجهت آن بوده که همواره مبلغ متعدبه در خزانه موجود باشد لشکر اسلام بآن قوے باشد هرگاه بمیامن اقبال روز افزون هزاران گنجینه علوا زیر سرنگ وسفید در سرکار والا فراهم باشد و راجها و رایان هندوستان سر بخط اطاعت نهاده باشند چه مناسب است که زیردستان و مسکینان هند را آزار داده زبے اندیشه آید گویا مطلب تغییر دین است همینکه راجه مانسنگه به تسخیر ولایت کوهستان پنجاب و تادیب راجه هاے آن دیار تعین شده بود این قطعه خاطر خواه پادشاه لمعه لمعات نظم گشیده و بهاستماع مضمون همین قطعه دل پادشاه بر عنایت هندو مائل گردیده **نظم** شها فرمان فرستادے براجه ؛ که سازد هندوان کوه را رام ؛ چنان رونق گرفت از عدل تو دین ؛ که هندو میزند شمشیر اسلام ؛ پادشاهان پیشین بفتواے علماے تعصب آئین ایذا و اضرار مخالفان مذهب صواب و منشاء هزاران اجر و ثواب میدانستند و اخذ و جزیه و اموال و عیال و اطفال بیگانگان که فی الحقیقه اطاعت نفس و هوا پرستے است از پیلوے فتواے همین جهالت کیشان از جمله اعاظم عبادات رب الارباب مے شمردند اکبر که عقل خداداد و فور شعور و طریقه معاش و معاد داشت بساط صلح کل گستر و طوائف انام و طبقات خلائق را بکسان شمرد و گفت که خالق جهان آرا بر مخلوقات مختلف المشارب و متنوع المذاهب در فیض کشوده لطف عام او همه را شامل است پس پادشاهان والاشکوه که ظلال ایزد متعال اند نیز واجب و لازم است که تخالف و تنازع دینے منظور نداشته بندهاے خدا را بیک نظر بینند و پرتو عنایت خود را مانند نور آفتاب که بریک و بدے تابد بهمگنان یکسان انداز و بعد این دلاویز گفتار حکم فرمود که از تاریخ امر مذکور یکسال از حکام ممالک محروسه مجلت طلب جزیه که هشت سال تا آئین سلاطین پیشین بضبط در آمد مزاحم زیردستان نشوند و بابا هندو سنگهه و گبر و تسادو دیگر اهل مذاهب در مقام صلح کل بوده با احدے در دین و آئین تعرضے نکنند و اگذار تا بروش پیشینیان خود هرکس پرستار آفریدگار باشد **بیت** درین چرخ کهن که دشمنے کفر و دین چراست ؛ از یک چراغ کعبه و بتخانه روشن است ؛ و درین اوقات اوائل سال بست و سوم جلوس دوازدهم ربیع الاول مطابق استمرار مجلس مولود حضرت عیسی پناه صلے اللہ علیه و آله منعقد نمود و با حضار سادات و علما و مشائخ و امراصلاے عام داده طعام کشید دران روز تمام اهل شهر از موائد احسان بهره یاب شدند و چون نوبت رسیده بود که جناب سید المرسلین و خلفاے راشدین و اموے و عباسے خطبه مے خواندند و بعض سلاطین مثل امیر تیمور صاحبقران و اولغ بیگ میرزا نیز خوانده اند بخاطر اکبر آمد که در یکی از جمعات باین سنت خود هم عمل نماید بنابرین روز جمعه در مسجد جامع

تجور بر بعضے از زینہ ہاے منبر برآمدہ قاصد خطبہ خواندن شدہ یکبار حصر واقع شدہ بلرزہ افتاد و ہزاران تشویش این ابیات شیخ فیضی منظم مناد و ندے کہ ما را خسروے دادہ ؛ دل دانا و بازوے قوی دادہ ؛ بعدل و داد ما را رہنمون کردہ ؛ بجز عدل از خیال ما برون کردہ بود و منش زحد فہم برتر ؛ تعالے شانہ اللہ اکبر ؛ ادا کردہ بہمین ابیات اختصار نمود و از منبر فرود آمدہ نماز جمعہ ادا فرمود و ہمین صلح کل را مذہب الٰہی نام نہادہ مقرر کرد کہ در ہر شب جمعہ دانشوران جمیع ادیان و فضلاے الحاے ملل از سنی و شیعہ و یہود و نصارے و گبر و ہنود و ارمنی و ملحد و دہرے و براہمہ و سیوڑہ و دیگر اہل مشارب و مذاہب در چہار ایوان کہ بہمین قصد تعمیر یافتہ بود فراہم آمدہ مذاکرہ و مناظرہ نمایند و پادشاہ منصفانہ بلا تعصب مقالات آنہا شنیدہ عیار گفتار ہر یکے بمحک خرد بر سنجد و در ہر جا محتۂ سنا سے بخاطر رسد بمجلس بیان خاطر نشان سنگران نماید **بیت** فلک ہفتاد و دو ملت ہمہ را عذر پذیر ؛ چون ندید حقیقت رہ افسانہ زدند ؛ و برائے دریافت حقیقت آئین ہنود کتاب مہابہارت را کہ متضمن بر بسے مقالات و اکثر اعتقادات و حالات و مواعظ این جماعت است و درین کشور از کتب قوار یخ کتابے بزرگتر و معتبر تر ازان نیست حسب الحکم اکبر باہتمام غیاث الدین علے نقیب خان و سعی ملا محمد سلطان تھانیسری و شیخ عبد القادر بداؤنی بفارسی مترجم گشتہ بزم نامہ موسوم گردید و شیخ ابو الفضل دیباچہ آنرا در کمال اتقان نگاشتہ ہمچنین دیگر کتب ہندوے نیز بموجب امر ترجمہ گردید و بار ہا بزبان اکبر بگذشت کہ از وزیدن تند با و تقلید چراغ خرد خاموش شدہ و ہمہ کس بے آنکہ غور و امتیاز در حقیقت نمایند ہر چہ از پدر و استاد و آشنا و ہمسایہ و خویش و اقارب شنیدہ بآن گرویدہ تعصبے در زند و عداوت دکین با یکدیگر نہ ہب گشتہ بنظر تحقیق اقوال مخالف خود نے شنوند و امتیاز حق و باطل در عقائد خود و دیگران نے نمایند با آنکہ از ہمہ اہم تر ہمین است **بیت** گفتگوے کفر و دین آخر بکجاے کشد ؛ خواب یک خوابست باشد مختلف تعبیرہا ؛ و مقرر فرمود کہ در ہر سال دو مرتبہ یکے نیم رجب کہ روز ولادت اکبر بود و دیگر دوم ماہ امرداد خورداد کہ بعض جواہر و طلا و نقرہ و انواع اقمشہ و گوناگون اجناس سنجیدہ اشیاے موزون بہ رائفقرا و اصحاب احتیاج قسمت کنند و نیز قرار یافت کہ از تاریخ ولادت خود چند روز بحساب عدد روز ہمان ماہ شمسی مرتکب غذاے گوشت حیوانے نشود و ہر سال بعد وزن آن قدر روز کہ موافق عدد سنین عمر او باشد گوشت تناول نکند و در ان ایام در ممالک محروسہ جاندار را نیازارند و بدین تقریب گاو و گوسفند نیز از ممالک محروسہ منع گردید و مکرر میگفت کہ ترک گوشت بارہا بخاطر میرسد چہ گوشت از شاخ درخت برنمے آید و مانند نباتات از زمین برنمے خیزد از بدن جاندار است با وجود انواع اغذیہ و اقسام نعماے کہ از خانۂ انعام الٰہی بہ آوے عطا شدہ برائے اندک لذت کہ زیادہ از آنے بر زبان نمے نماید قصد جانداران نمودن نہایت سخت جانے و سنگ دلے است و صد در خور اکرمخزن اسرار ایزد یست قبور حیوانات گردانیدن کمال نادانے و بے عقلے و نیز بے فرمود کہ شکار کار بیکاران و نمونہ جلاد سے و بیداد یست ناخدا ترسان ہلاک جانداران بیچارہ را تماشا قرار دادہ بگیناہان چندرا ناحق از جان بے گذرانند و نمے دانند کہ این صور غریبہ عجیبہ از بدائع صنائع الٰہی و ساختہ دست قدرت اوست و سعے در اعدام آنہا نمودن کمال نادانے و شقاوت **بیت** میازار مورے کہ دانہ کش است ؛ کہ جان دارد و جان شیرین خوش است ؛ بنا بر ہمہ در امثال این امور بعضے از مسلمانان متعصب اکبر را بہ گستاخے ازین منسوب ساختہ غائبانہ ملامتش می نمودند خصوصاً ملا عبد اللہ سلطان پورے کہ در عہد اسلام شاہ افغان خطاب شیخ الاسلامے داشت و در زمان اکبر مخدوم الملک مخاطب شدہ بود و شیخ عبد النبی صدر کل زیادہ تر از دیگران سخنان ناصواب بے گفتند و احوال آنہا مذکور شد

ذکر در بیان دختر گرفتن اکبر از راجہ ہاے ہندوستان

بنابر استحکام و اظهار تسلط و اقتدار خود بعد چند مدت از جلوس و غلبه بما عادے و انتزاع قلعه چیتور از دست دانا و استیصال او خواست که دختران راجهاے عمدهٔ این ممالک بزنے خود و اولاد بگیرد اول چون حسن خان میواتے عمده زمینداران حوار و ارالملک بود دختر برادر او را درخواست او بنابر مصلحت اسلام قبول نموده عفیفهٔ مسطوره را بحرم سرای سلطانے فرستاد بعد آن بارجه پهاڑمل کچواهه که عمده ترین راجهاے هنود بود همین حکم شد او بسبب مخالفت مذهب قبول نکرد و آخر الامر با چار گشته تن در داد و صبیهٔ خود را برعقد ازدواج اکبر در آورد

نظم

بد و نزدیکه طالع بر و مند بود ۔ نظر با سزاوار پیوند بود ۔ جهاندار بر رسم آباے خویش ۔ پری چهره را کرد همتای خویش ۔

ذکر ولادت شاهزادهٔ سلیم یعنی جهانگیر پادشاه و رفتن اکبر در اجمیر بایفاے نذر

چون اکبر را آرزوے فرزند سعادت پیوند بسیار بود و صورت نمیگرفت زنها حامله شدند و اسقاطے یافت اگرے زائیده ند چند روز مانده سے مرد یا شکار دولت خواهان بامید وصول این مامول رجوع بخدمت شیخ سلیم که دران زمان از نزدیکان درگاه اکبر پادشاه مستجاب الدعا مشهور بود نمود او در قصبهٔ سیکرے اقامت داشت حسب الاشعار شیخ رر نزدیکے قصبه مسطور عمارات شاهانه احداث فرمود و بفتح پور موسوم کرده دار السلطنته قرار داد و بوسیله و دعاے آن درویش عنایت الهی یاور شده و در سال چهاردهم جلوس والا مطابق سنه نهصد و هفتاد و هفت هجرے از بطن عفت سرشت صبیهٔ راجه پهاڑمل پسر فرخنده اختر ولادت یافت بیت

یکے غنچه از باغ دولت دمید ۔ کز انسان کلی چشم گیتے ندید ۔

نام آن مولود بمناسبت اسم درویش داعی سلطان سلیم گذاشت آخر بعد پدر چون پادشاه گشت بجهانگیر پادشاه موسوم شد چون اکبر را اعتقادے راسخ با خواجه معین الدین چشتی بود و مزار آن بزرگوار متصل بشهر اجمیر است اکبر عهد کرده بود که هر گاه ایزد تعالے او را فرزندے عطا فرماید بزیارت مزارش پیاده پا قطع مسافت نماید بعد ولادت شاهزادهٔ سلیم اکبر بایفاے عهد از فتحپور سیکرے تا اجمیر که هفت منزل و هر منزلے دوازده کروه است پای پیاده طے مسافت نموده مراسم زیارت تقدیم رسانید اصل آنکه اکبر با دل قوی قوت بدنے هم بسیار داشت و مرا اتفاقا او اینچه مرقوم و مشهور است اکثرے خارج از حد شجاعت و نزدیک بمرتبهٔ متهور است و از قانون خردپیرون شیخ ابو الفضل در اکبرنامه مے نویسد که روزے بقصد شکار و زور آزمائے پیاده پا از متهراروانه شده آخر روز باکبرآباد که بیجده کروه فاصله دارد رسید و از نزدیکان غیر از دو سه کس دیگرے همپائے نکرد و دیرے نگذارد که در سوارے فیل نوعے ماهر و بیباک بود که احدے از فیلبانان کار آزموده آنقدر مهارت نداشت هنگامیکه فیل مست عربده کرده و فیلبانرا کشته باعث آشوب شهرے شد پادشاه روبروی فیل بے اندیشه پاے جرأت بر دندانش گذاشته سوار میشود و آنرا با فیل دیگر که همراه بود بجنگ می انداخت دو بار با در عین جنگ فیلبان ازین فیل جسته بر فیل دیگر نخوے میرفت که موجب حیرت نظارگیان مے گردید ۔

ذکر ازدواج شاهزادهٔ سلیم با صبیه مونه راجه و ولادت سلطان خرم یعنی شاهجهان پادشاه

چون اکبر روابط انتساب با راجهاے رواج داد و با وجود مخالفت مذهب بدین شبهها لفاخر جستند بعد وصول شاهزادهٔ سلیم بحد بلوغ اگرچه اول دختر راجه بهگونت ولد پهاڑمل کچواهه درحبالهٔ نکاح شاهزاده بود مرتبهٔ ثانیه با دختر مونه راجه ولد راجه مالدیو مرزبان جودهپور میرسد که بوسعت ملک و کثرت لشکر سرآمد اکثر راجهاے عمده بود در عقد ازدواج شاهزاده مذکور در آورد و آنرا دین کتخدائے راجه برای از دیاد آبرو ے خود مجلس هاے ترتیب داده التماس مقدم پادشاه نمود اکبر پاس عزت او فرموده التماس او را با جابت مقرون گردانید و بمنزل او رفته سرافتخار او را باوج اعتبار رسانید و راجه مراسم نیاز و پیشکش بتقدیم رسانیده

فہرس جمیع ہمراہیان پادشاہ درست نمودہ از لشکریان تا شاگرد پیشہ ہمہ را خلاع فاخرہ پوشانید و امرای عظام را بادای رسم ضیافت وگرانیدن تحائف خوشنود گردانید و فیلان کوہ پیکر و اسپان صبا رفتار و پرستاران و غلامان بسیار و انواع اقمشہ و اجناس و ظروف و اثاث البیت و جواہر گران بہا بطریق جہیز سرانجام داد و بہ تعین آئین پادشاہ راہی و مرخص نمود قبل ازین سلطان سلیم را از دختر راجہ بھگونت داس پسری سلطان خسرو نام بہم رسیدہ بود بعد از و از بطن صبیۂ مونہ راجہ در سنہ سی و شش جلوس اکبر و ہزار ہجری سلطان مراد کہ بشباہمان نامور گشت ولادت یافت بزم عیش و عشرت و انجمن انبساط و مسرت آراستہ شد دست بذل و عطا کشادہ و داد جود و سخا دادہ آمد

نظم

گلی بشگفت جان پرور درین باغ ؛ کہ بویش صد گلستان را کند داغ ؛ ازین شمشاد دین کازاد برخاست ؛ ز ہفت اختر بہار کباد برخاست ؛

نشاط آدینخت با تاریترانہ ؛ فواہیمید در مغز زمانہ ؛

در بیان عجائب سوانح کہ در زمان اکبر بوقوع آمدہ

در موضع بکسر رادت ٹیکا نام مقدم بود شخصے کہ یا او عداوت داشت قابو یافتہ زخمے پرشت و زخمے دیگر بر بناگوش او زد و بہمان زخما رادت نکور نماند غالب ہتے کہ و بعد چند گاہ رام داس خویش او را پسرے بوجود آمد کہ پرشت و بناگوش او نشان ہمان زخما بود و شہرت نمود کہ رادت ٹیکا کہ از زخما مردہ بود باز بطریق تناسخ درین عالم بوجود آمد و آن پسر نیز بحد رسیدن بحد شعور میگفت کہ من رادت ٹیکا ایم و نشانہائے صحیح میداد چون این سانحۂ غریبہ بعرض اکبر رسید او را بحضور خود طلبیدہ بر احوال او وقوف یافت و گویند تصدیق اظہار او نمود و دیگرانا بینائے را آوردند ہر چہ مردم بہ بان میگفتند او دست زیر بغل خود نہادہ بدست و بغل جواب میداد و بہمین طور شعرہا بخواندہ مردم احتمالات می دادند لیکن آواز کثرت ورزش کاربان حد رسانیدہ بود دیگر شخصے را آوردند کہ نہ گوش داشت و نہ سوراخ گوش و ہر چہ مردم میگفتند بے کم و کاست بے شنیدہ ؛ دیگر شخصے را آوردند کہ از یک زوجہ خود بست و یک پسر داشت و ہمہ زندہ بود ؛ دیگر دران ایام کہ بے ذوق نمود ار شد از نخوست آن در عراق و خراسان شور عظیم رویداد ؛ دیگر از سانحۂ غریبہ کہ روداد این است کہ فوجی از ملازمان سرکار والا برائے مالش سرتابان نواحی اکبر آباد متعین شدہ بود باتمر دان محاربہ در میان آمد دران فوج دو برادر از قوم کھتری ترددہا بسیار کردند یکے ازان ہر دو برادر دران کارزار کشتہ شد نعش او را در خانۂ او باکبر آباد آوردند برادر دوم دران رزم بکار خود مستعد ماند چون ہر دو برادر توامان زادہ و ہر دو باہم کمال مشابہت داشتند کہ امتیاز در انہا متعسر بل متعذر بود بعد رسیدن نعش مذکور در خانہ چون تحقیق نمی شد کہ کدام یک ازان برادر کشتہ شد زنہائے ہر دو برادر مستعد سوختن گشتہ باہم دگر منازعہ نمودند ہر یکے مے گفت کہ شوہر منست ہمراہے او در سوختن مرا باید این مقدمہ بگوتوال شہر رجوع شد واز و بپادشاہ رسید حسب الطلب در حضور آمدند چون استفسار رفت زن برادر کلان کہ نیم ساعت قبل از دیگرے بوجود آمدہ بود گذارش نمود کہ البتہ شوہر من است و شاہد صدق مقال من آنکہ یک سال منقضے مے شود کہ پسر دہ سالہ من فوت شدہ و باین مرد ہم فرزند بسیار بود سینہ این را چاک سازند اگر جگر داغ فرزند داشتہ باشد شوہر من است بموجب حکم والا برائے امتحان جراحان سینۂ آن میت را شگافتند شگافے مانند زخم تیر جگرش ظاہر گشت چون انیمنی بعرض رسید باعث تعجب گردید اکبر آن زن را ستودہ فرمود کہ حق بجانب اوست سوختن و نہ سوختن را اختیار دارد آن زن مردانہ وار با پیکر بیجان شوہر خویش ہمراہ سے نمودہ در آتش عشق او خاکستر گردید ؛

در بیان تسخیر ولایت پٹنہ و بنگالہ

دران وقت سلیمان کلیانے کہ از امرائے بزرگ شیر شاہ و اسلام شاہ بود حکومت آن ولایت داشت و تا عہد اکبر مسلط بود

چون منعم خان خانخانان بحکومت آن دیار معین گشت چند بار با سلیمان نکبور جنگ ہا در میان آمد و سلیمان عاجز گشته اطاعت پادشاہی قبول کرد و با خانخانان ملاقات نموده تا زندگے خود سر از انقیاد بر نتافت چون او قالب تہی کرد بایزید پسر کلانش بر مسند حکومت نشست بعد چندے رخت ہستی بر بست پس از و داؤد پسر دوم سلیمان حاکم گشت و دم استقلال زده سر از بندگے پادشاہے بر نتافت منعم خان آماده جنگ شده قلعه پٹنه را محاصره کرده باکبر عرضداشت نمود واسته هاے مقدم او نیز کرد پادشاه در عین برسات کرانه کثرت آب راه ها مسدود و بلوریات منضمت بما فراشته در حوالی پٹنه نزول اجلال نمود و داد و خرد تاب مقاومت ندیده بتحریک سلسلهٔ صلح ایلچی فرستاد چون ایلچی باستلام عتبهٔ سر افرازی یافت حکم شد که داؤد واز ین شوق سیکے را اختیار کند اول داؤد تنها در رزمگاه آید واز ین طرف مابه سے آئیم با ہمدگر بازد قائم ہر کرا فیروزمند شود ملک از و باشد و اگر دل بران نه نهاد از رفقاے خود سیکے را کہ بزیده شجاعت معلوم باشد بر گزیده تا ما سیکے را از بہادران درگاه برابر او نفرستیم از ان ہر دو ہر کس کہ ظفر یابد فتح از جانب او اگر این را ہم قبول نکند سیکے از فیلان ناے خود را کہ بو فور جرأت و غلبت جثه و توانائی ممتاز بوده باشد و سر کرده بفرستد ما نیز فیلے را انتخاب کرده بجنگ او فرستیم ہر کدام غالب آید فیروزے ہمان طرف باشد و ہیچ سیکے را پذیرفتن نتوانست مقارن این حال حاجی پور کہ آن طرف آب گنگ محاذے پٹنه است لبسیے بہادران پادشاہے مفتوح و مسخر گردیده محاصره قلعه پٹنه نیز بشدت انجامید افغانان نقش ادبار در آئینه احوال خود دیده داؤد را کہ مست سرکشی و شراب بود طوعاً و کرهاً بادکشتی انداخته بوقت شب روانه بنگاله شدند و شورشے و وحشتے عظیم در قلعه پدید آمد بعضے افغانان از اضطراب دران تاریکی در یا را از کشتے توانسته غریق بحر فنا شدند و فریقے کہ خود را در کشتے انداختند از فرط ہجوم مردم کشتیها غرق گشته و همچی از کثرت انبوه بتلاش بر آمدن پا الاگی و یدنی وزمره کہ راه بیرون بر آمدن نیافته خود را از برج و دیوار قلعه در خندق افگنده بگونیستی در شدند سحرگاه اکبر و قوف یافته قلعه را با ولیای دولت سپرده خود در تعاقب لشکر سوارے اسپ از دریاے پن پن گذشته تا سے کروه راه قطع کرد درین تک و دو حسین خان پسر سلطان محمد عدلے گرفتار گشته بقتل رسید و دیگر مخالفان نیز در ان راه دستگیر گردیده بصحراے عدم شتافتند و اکثرے گریخته جان بسلامت بر دند **ابیات**

مخالف گریزان براه گریز ۔ سپه در عقب رانده با تیغ تیز ۔ پگریزان شده آن دلیران همه ۔ چو از شیر غرنده آهو رمه ۔ چون افاغنه هزیمت یافته سپاه پادشاه از و دولت غنیمت بے نیاز شدند ازانجا منعم خان خانخانان را بالشکر گران باستیصال داؤد افغان و تسخیر بنگاله تعین فرموده و در پٹنه معاودت نمود راجه تودرمل کہ درین مهم خدمات شایسته تقدیم رسانیده بود بعنایت علم و نقاره سر افراز گشته بر فاقت منعم خان مقرر گردید پادشاه مهتمی امور آن دیار را بحجت کرده از راه اجمیر بزیارت مزار خواجه معین الدین متبرک جبته بدار السلطنته تخم زنده دل اجلال نمود و حکم کرد کہ از اجمیر تا فتحپور در ہر کروه چاہے پخته و مناره بلند احداث کنند و در اندک فرصتے چاه و مناره بر طبق حکم مرتب گردید **القصه** منعم خان در بنگاله رسید و با داؤد جنگ نمایان کرده زخمے گشت اکثر امرا جان نثارے کردند اما داؤد مغلوب گشته بدرگاه والا قبول کرد و پیشکشهاے لائقه و فیلان نیکو منظر مصحوب پسر خود بحضور اکبر ارسال داشت و راجه تودرمل از مهم بنگاله خاطر جمع نموده بحضور رسید و بمنصب اشرف دیوانے سرافرازے یافت بعد چند گاه چون منعم خان خانخانان بمرگ خود درگذشت داؤد قابو یافته از عهد برگشت و سر بشورش بر داشت باز از حضور خانجهان و راجه تودرمل بر سر او تعین شدند ایشان بنگاله رسیده بدفعات محاربات نمایان کرده مظفر و منصور گشتند داؤد دستگیر گشته بقتل رسید سر او را بدرگاه قدسے فرستاده مورد عنایات شدند و ازان وقت فته بنگاله فرو نشست پوشیده نماند کہ در بنگاله آغاز ظهور اسلام از ملک محمد بختیار کہ از امراے بزرگ سلطان ایبک بود گردیده ازمان زمان آن ولایت در تصرف سلاطین دہلے در آمد و در سنه هفتصد و چهل و هشت هجرے قدر خان را کہ از جانب سلطان محمد شاه فخر الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه بود فخر الدین سلاحدار بقابو ئیکه یافت کشته بر مسند حکومت

نشست و بسلطان فخر الدین ملقب گشت مدت حکومت او دوازده سال سلطان علاء الدین عرف ملک علی کوتوالی لشکر قدر خان بود
با سلطان فخر الدین جنگ کرده غالب آمد و او را بقتل رسانیده لوای حکومت برافراشت چهار سال و چند ماه سلطان شمس الدین عرف
حاجی الیاس نوکر سلطان علاء الدین سردار لشکر گردید و بر سر لکهنوتی رفته تمامی سپاه را بحسن تدبیر با خود متفق نموده از راه برگشت و بر
علاء الدین آمده بجنگ آقای خود را کشته بر مسند حکومت متمکن شد و دوران زمان سلطان غیاث شاه او نگ آرای سلطنت دهلی
بود و مکرر لشکر به بنگاله متعین کرد اما کاری از پیش نرفت مدت حکومت بست و یک سال سلطان سکندر بن شمس الدین دوازده سلطان
غیاث الدین بن سلطان سکندر پانزده سال و چند ماه سلطان السلاطین بن غیاث الدین یازده سال سلطان شمس الدین بن سلطان
السلاطین پنج سال راجه کانس از زمینداران آن ولایت بود چون شمس الدین رحلت نمود و وارثی از و نماند راجه مذکور بران بلاد چیره گ
یافته بر مسند حکومت نشست و پنج سال و چند ماه حکومت راند سلطان جلال الدین بن راجه کانس برای سلطنت اسلام قبول نموده خطبه
و سکه بنام خود کرد نوزده سال و چند ماه سلطان احمد شاه بن سلطان جلال الدین هفده سال سلطان ناصر الدین بن سلطان احمد شاه
هفت روز سلطان ناصر شاه از اتحاد سلطان شمس الدین دو سال سلطان باربک شاه عرف ناصر غلام ابقا یافته سلطان ناصر را کشته
مسند نشین حکومت گشت و دیگران اتفاق کرده او را کشتند مدت حکومت نوزده سال یوسف شاه برادر زاده باربک شاه هشت سال
سلطان سکندر دو چند روز امرا اتفاق کرده او را معزول کردند فتح شاه نه سال و چند ماه نازک شاه خواجه سرا فتح شاه را کشته بر مسند حکومت
نشست هر جا خواجه سرا لبود طلب داشته پیش آورد و دو ماه و پانزده روز فیروز شاه سه سال و چند ماه محمود شاه بن فیروز شاه
یک سال و چند روز مظفر شاه حبشی خواجه سرا محمود شاه را کشته بر مسند حکومت نشست یک سال پنج ماه سلطان علاء الدین که از نوکران مظفر شاه
بود بقابو نیکه یافت آقای خود را کشته بحکومت رسید بست سال نصیب شاه بن سلطان علاء الدین بعد پدر بر مسند حکومت قرار یافت چهارده
سال بهنگامیکه نظیر الدین محمد بابر پادشاه فتح هندوستان نمود سلطان محمود بدا در سلطان ابراهیم لودی به نصیب شاه پناه برد و بعد مدت چون
شیر شاه غالب آمد بنگاله را از تصرف نصیب شاه برآورد و جهان گیر قتلو خان از امرای کبار همایون پادشاه بود و پادشاه آن ولایت را از
شیر شاه برآورده باو داد و شیر شاه بعد فتح بر همایون جهان گیر قلی خان را به پیمان نزد خود طلبیده بگونیتے فرستاده و محمد خان مخاطب به بهادر خان
که از امرای شیر شاه و اسلام شاه بود حکومت بنگاله یافت نوکرے باداگرے همدوش داشت چون در آویزه عمر نیه خان در گذشت پولاد
خان حکومت یافته به بهادر شاه ملقب شد در جنگ او عمر نیه خان فقه زندگے بسپرد و پور خضر خان تاج خان حکمرانے کرد پس برادر خرد
او سلیمان کلیانے که از امرای شیر شاه بود حکومت باستقلال یافت اگرچه سکه و خطبه بنام خود نکرده اما خود را حضرت اعلی خطاب
کرده بود بایزید بن سلیمان بعد پدر قائم مقام گردید سیزده روز داؤد پسر دوم سلیمان دو سال درسته منصه و هفتاد و دو سه هجرے خان جهان
و راجه تودر مل داؤد را بقتل رسانیدند و بنگاله داخل ممالک محروسه اکبرے گردید از ابتدائے سنه هفتصد و چهل و هشت هجرے نهایت
سنه مذکوره که دو صد و سے و هفت سال بوده باشد ولایت بنگاله از تصرف سلاطین دهلی بیرون ماند القصه راجه تودر مل بعد
اطمینان از صمات بنگاله بحضور رسید و بعد از آمدن راجه دراندک مدت خان جهان بر حمت حق رفت مظفر خان دیوان اعلے از حضور
بصوبه دارے بنگاله متعین گشت این مظفر خان که خواجه مظفر مشهور بود در ابتدائے حال نوکر بیرام خان بود بعد تفرقه بیرام خان کرورے
پرگنه پرسرور تابع پنجاب گردید چون حقیقت قابلیت و کار دانے او بر اکبر ظاهر شد یافت بحضور خود طلبیده اشته دیوان هیوتات
فرمود و بمقتضائے کار دانی در اسرع اوقات بپایه دیوانی اعلے سرفرازے یافت و مدتے باین رتبه رفیعه ممتاز بود و درین آوان بصوبه دار
بنگاله مامور گشت و دران ولایت رسیده بنظم و نسق امور آنجا پرداخت بعد چند گاه معصوم خان کابلے جاگیر دار بهار در مقدمه داغ اسپ

گردان نزدیکی مقرر شده بود از فرمان عدول نموده شورشے بر پا کرد با دیوان و بخشی سرکار والا گفتگو نموده سوار شده خانه هر دو قتل
کرده بغارت در آورد و سوزنی برافراشت و بچین در بنگاله بسبب بازیافت زوائد جاگیر ریزه منصب داران بانیشے آنقسالان یکدل و یک
زبان گشته با مظفر خان صوبه دار آنجا به یغی و مخاصمت بر خاستند و با معصوم خان کابلی همداستان گشته جمعیت فراهم آورند و بسی
امرای دیگر هم از مظفر خان آزرده گشته مخالفان متفق گشتند و میرزا شرف الدین حسین پیرزادهٔ اکبر که با پادشاه مخالفت داشت و بقصد که مظفر خان
روانه شده بود و نیز خبر شورش بنگاله شنیده از راه برگشته آمد و بمخالفان لحق گشت یاغیان قلعه را محاصره نموده محصوران را عاجز ساخته مظفر خان
پیغام دادند که آمده ملاقات نماید والا روانه کابل شود مظفر خان شق ثانی قبول کرد چون دیدند که رسیده است پیغام دادند که سوم حصه
از اموال خود برآورده بگیرد و تتمه بر جاگذارد و مظفر خان بهانهٔ هشت هزار اشرفی نزد معصوم خان فرستاد و تا از عرض و ناموس او دست
بازدارد و مخالفان ازین معنی دلیر تر شده در محاصره تنگ گرفتند و قلعه ثانیهٔ مفتوح شد مظفر خان را بدست آورده بقتل رسانیدند اموال او را
انبساط آنجماعه را دلیر تر نمود و انجمن تفرقه و پراگندگی گرایید و انچه مخالفان اندیشه بود نه منصفه نمود بر سینهٔ بچین و بهار مهابر نامے پسر
سید بدخشی علم نبی برافراشته سکه و خطبه بنام خود کرد و چون این مقدمات بعرض اکبر رسید راجه تودرمل را که بعد مظفر خان دیوان اعلی مقرر شده بود
بارادے دیگر تعین فرمود راجه بحتاج استعجال رسیده بدفع شورش پرداخت و بصلاح و تحوا ان در حوالے مونگیر حصار گلین احداث
نموده منزل گردانید و حقیقت حال معروض داشت خان اعظم کوکلتاش با لشکر گران رخصت گشت و عقب او شهباز خان نیز متعین
گردید از آوازهٔ آمدن خان اعظم و شهباز خان و جمعیت مخالفان تفرقه افتاد و دست از محاصرهٔ حصار گلین کرده تودرمل ساخته بود و سنگ
معصوم خان با دیگر یاغیان بطرف بهار رفت افواج قاهره در بهار رسیده باستیصال یاغیان کمر همت بر بست و مهدرین اثنا معصوم خان
قرنجودے و نیابت خان عرف بهادر که بطرف جونپور رفته بود نه بر دست آنها شهباز خان شکست خورده روبفرار نهاد
اما همانا نوقت در عوام شهرت یافت که معصوم خان قرنجودے در معرکه کشته شد لشکر یانش ازین شهرت پراگنده شدند شهباز خان ازین خبر خود
را جمع ساخته و جمعیت فراهم آورده در نزدیکی اوده رسیده باز با معصوم خان قرنجودے جنگ کرده غالب آمد و بعد چنان شکست چنین
ظفر یافته رفع شورش نمود و معصوم خان شکست یافته با صد کس بدر رفت و بعد چندے بموجب التماس جرائم معصوم خان بسفارش
شاهزاده معاف گشته جاگیر لائق یافت راجه تودرمل بعد دل جمعی از مهمات آن دیار بحضور رسیده مورد الطاف فراوان گردید و بعد چندگاه خان اعظم
نیز از بنگاله در حضور آمد شهباز خان تنها باستیصال معصوم خان کابلی و دیگر مخالفان مقرر ماند چون بعرض والا رسید که مخالفان بدرشت بدفعات
با شهباز خان جنگ کرده غالب آمدند و ازان نواح رفع شورش نه میشود بلکه روز بروز در افزونی است لهذا بقصد استیصال آن جماعه
بر آل اکبر خود متوجه دیار شرقیه شده شکارکنان و نخچیر افگنان قطع منازل مینمود و درهمین سفر راجه بیربل حسین عالی ترتیب داده دعوت پادشاه
نمود و اکبر دران مجلس تشریف برده پایهٔ قدر او افزود و نیز در منزل راجه تودرمل وزیر تشریف ارزانی فرموده سرفرازی بخشید او شد بعد رسیدن
در مکانیکه دریای گنگ و جمنا باهم اتصال یافته بیشتر یکجا سیر رود و باعتقاد اهل تنها زاماکن شریفه است بجای اتصال هر دو دریا قلعه محکم اساس
نهاد و شهرے بتازگی احداث فرموده الهاباس نام گذاشت و بندی مستحکم در طول یک کروه و عرض چهل گز دار تفاع چهار در وه مقرر گشت و
این عمارات در سال بست و ششم جلوس اکبر باتمام رسید درین مکان بعرض همایون رسید که شهباز خان به تقویت شمشت موکب همایون
با مخالفان جنگ مردانه نموده مظفر و منصور شد و معصوم خان کابلی و بهادر و دیگر مفسدان رخیم الحاقبته هزیمت خورده از ملک پادشاهی

بدر رفته خود با را در گنج تحمل کشیده ندنا بر آن معاودت فرموده بقصد دفع فتنه محمد حکیم میرزا بسمت پنجاب روانه شد؛

در بیان نبی محمد حکیم میرزا برادر عم زاد اکبر پادشاه

او در کابل نبی وزر دیده بود بارها از آب سند گذشته باعث آزار و اضرار اهل پنجاب می گردید و از صدمات عساکر منصوره منهزم گشته بازرد بکابل می آورد نوبتے بلاهور رسیده لبست و دو روز قلعه را محاصره نمود راجه بهگونت داس صوبه دار لاهور پاے همت افشرده قلعه را محکم داشت و کنور مان سنگه خلف راجه مذکور که فوجدار سیالکوٹ بود احشام کوسه فراهم آورده با جمعیت فراوان ناگهان رسیده با میرزا جنگ نموده غالب آمد میرزا بیدست و پا گشته از دور قلعه برخاسته بے نیل مقصود راهی گشت و بماه جلالپور موله حافظ آباد از دریاے چناب گذشته دهمزه رسیده آن شهر را غارت و ویران ساخته از راه کهیب دریاے سند عبور نموده بکابل رفت و کنور مان سنگه تا دریاے سند تعاقب نموده برگشت چون این جرات و جسارت کنور مان سنگه بعرض والا رسید مورد الطاف بیکران گردید و یکبارگے بمنصب پنجهزارے سرفراز گشت درینولا میرزا انا استماع خبر شورش امراے بنگاله که سکه و خطبه بنام اوے خواستند بکنند دیر گشته و لشکر آراسته از کابل بپنجاب رسیده باعث فتنه و فساد گردیدها ے آن دیار را آزار و ایذا رسانیده اکبر از الله آباس کوچ کرده تعیین این اراده نمود که این مرتبه در کابل رسیده بمیرزا چنان تادیب نماید که آتش فتنه او بالمره منطفے گردد و فوجے برسم منقلا رمعیت خود میرزا را از طنطنهٔ رکاب پادشاهی اقامت خود در پنجاب متعذر دیده روانه کابل گردید افواج قاهره که از عقب میرزا شتافته بود باشا و مان خان که از امراے میرزا بود جنگ نموده شادمان خان شکست یافته گرفتیت و مال و منال لشکر یانش اکثر بدست بهادران لشکر فیروزے اثر درآمد و فتحنامهاے چند بخطاے منشے میرزا از پے تل هاے شادمان خان نیز پیوست سرخار توج منصور افتاده بود آن نوشتجات مایحضور حالا ارسال داشت ازانجمله نوشته بنام خواجه شاه منصور وزیر بود که در جواب او نگارش یافته اکبر از روے فراخ حوصلگی و نیک ذاتے بزبان بیاورد و نخاطرش رسید که درچنین وقت مخالفان بحمت برهم اساس اعتماد و دولت خواهان این چنین نوشتجات سے فرستند بار دیگر بعرض رسید که کسان شاه منصور که در پرگنه فیروزپور جاگیر اوسے باشند اراده دارند که بمجرد حکیم میرزا ملحق شوند چون این سخنے از خواجه استفسار یافت او انکار نموده از وطلب ضامن کرد و در داون ضامن نیز عذر نموده شک بظن غالب مبدل شد کرنے الواقع قصد خواجه بطور دیگر است بنابرین حیات بصلاح دولت خواهان متصل کوٹ و کچوینه که مابین شاه آباد و بنالا است خواجه را بلحاق کشیده نداین خواجه شاه منصور را از اعیان شیراز بود و خدمت خوش بوئے خانه داشت و اکبر بمقتضاے آدم شناسے نظر بر قابلیت او داشته بسیار دوست میداشت و منظر خان دیوان اعلی نظر بکار دانے و وفور دانش او حسدے بر دناگزیر ترک نوکرے نموده پیش منعم خان خانخانان رفته نوکر گردید نوبتے منعم خان او را براے عرض مطالب بنگاله بحضور فرستاده بود در تقریر مطالب نقش کار دانے او زیاده تر بخاطر پادشاه درست نشست بعد فوت منعم خان طلب حضور فرموده به نیابت منصب اعلاے وزارت سرفراز فرموده در کمتر زمان اصالة باین پایه رفیع رسید چون در معالات مردم را تنگ میگرفت بدین جهت چند روز تغیر گشته مقید بود باز بمهان پایه سرفرازے یافت درینولا باقتضاے قضا و تقدیر باین حالت رسیده بود روزاز گشته شدن بے تقصیرے او ظاهر گشته باعث تاسف خاطر گردید لیکن مردم از سخت گیرے او نجات یافته مسرور شدند نظم بنا شے بکار جهان سخت گیر ؛ که هر سخت گیرے بود سخت میر ؛ بآسان گذاری دے میگذار ؛ که آسان زید مرد آسان گزار ؛ بالجمله بعد طے منازل بر ساحل دریاے سند اتفاق نزول افتاد در مکانیکه دریاے سند و نیلاب رود کابل باهم پیوند و حکم والا باحداث قلعه متین صادر شد و بر لب دریا بسر قلعه که بهچه اساس قلعه گذاشته عمارت

حصار و برج از سنگ مقرر گشت خارا تراشان چابکدست و بنایان هوشیار سال بست و ششم جلوس والا شروع این بنا نموده باهتمام شمس الدین خوافی در دو سال حصاری رفیع و شهری وسیع صورت انجام یافته بانک نبارس موسوم گردید خندقش دریای سند و رهای او برروی مخالفان بندگویا برزخیست درمیان هند و خراسان پایان آن قلعه مهبر در یامتر و دین رابدون وصول دران قلعه راه عبور از دریا میسر نیست بعد گذاشتن بناے این قلعه متوجه پیشتر شد و ازین منزل فرمانی متضمن نصح و پند مجد حکیم میرزا صدور یافت خلاصه مضمون آنکه وسعت آباد هند و ستان جای چندین سلاطین صاحب سکه بود و تمام ورقبضه تصرف اولیای دولت در آمد سران روزگار روی نیاز بدین درگاه آورده اند و امرای این دودمان بجای سلاطین پیشین نشسته حکومت میکنند آن برادر از چنین دولت چرا بی نصیب باشد اگرچه بزرگان سلف کمین برادر را بمنزله فرزند شمرده اند اما حق آنست که وجود پسر ممکن است و برادر بهم نمی تواند رسید لائق عقل و دانش آن برادر آنکه از خواب غفلت بیدار گشته ملاقات خویش مسرور ساز و زیاده برین ما را از دولت دیدار محروم ندارد مجد حکیم میرزا باغواے خوش آمد گویان خانه برانداز فرمان پذیر نگشته باخود قرار داد که گریوه هاے راه از خیبر تا کابل مستحکم کرده آماده پیکار گردد یا براه بنگش رفته در هند و ستان شورش انداز د میرزا دین اندیشه بود گنگاییش هاور میان داشت که شاهزاده سلطان مراد بهم منقلا در نواحی کابل رسیده با میرزا جنگ در میان آمده میرزا شکست یافته بلطف خود بندشفاعت داراده که آن کرد کربوالی توران پناه برده استمداد و استعانت نماید مقارن ایخال اکبر هم بکابل رسیده سیر منازل قلعه و باغ شهر آرا نموده مسرت اندوخت و با آنکه مجد حکیم میرزا مصدر چنین تقصیرات شده بود از روی کمال تلطف باز کابل را بمیرزا مرحمت فرموده هند و ستان معاودت نمود و میرزا در کابل رسیده بحکومت آن ولایت قیام ورزید چون دائم الخمر بود از فرط باده پیمائی به بیمار یهای صعبه مبتلا گردید نتوانست گردخود را از شراب باز دارد و بنابرین اسباب دراندک فرصت ساغر حیاتش لبریز گشت فرزند انش اراده داشتند که پیش عبد الله خان ازبک والے توران روند اکبر پاس صله ارحام نموده فرمان استمالت نگاشته راجه مان سنگه را برای تعزیت و تسلی پس ماندگان میرزا متعین فرمود و رایات عالیات نیز بسمت کابل در حرکت آمد چون غره راول پندی مورد سرادقات اقبال گردید راجه مان سنگه که پیشتر بکابل رفته بود گیقباد میرزا و افراسیاب میرزا پسران مجد حکیم میرزا را که نخستین یازده ساله و دومین چهار ساله بود همراه خود گرفته در حضور آورد و پادشاه نوازش فرموده الطاف بیکران در حق آنها مبذول داشته نظر توجه بتربیت برگماشت و امراے کابل نیز لبوسها لبوس رسیده مورد عنایت شدند و راجه مان سنگه بصوبه داری کابل سرفرازی یافت

ذکر در بیان کشته شدن راجه بیربل

چون ساحل دریای سند مخیم خیام اجلال گشت زین خان کوکه با لشکر گران باستیصال اولوس یوسف زئی و تسخیر ولایت سوات و بجور تعیین گردید و شیخ فرید تجاری نخشبی برای تاخت قبائل افغانان کردوشت بوند رخصت یافت شیخ بعد از تاخت و تاراج معاودت نمود زین خان تلقی فتح افغانان کمر بسته داخل کوهستان شده بعرض رسید که تا فوج دیگر یا مانت زین خان تعین نشود استیصال افاغنه ممکن نیست راجه بیربل شیخ ابو الفضل استمداد نمود فوجدار اکبر توجه بنام هردو انداخت تضارا توجه بنام راجه بیربل بر آمد لهذا راجه مذکور حکیم ابو الفتح را با مداد زین خان رخصت فرمود زین خان باتفاق و استصواب راجه تسخیر بجور کمر همت بر بست کلان تران آنجا ربقه اطاعت در گردن انداخته پیشه رعیت گرے اختیار کردند بعد ازان بر سر اولوس لشکر کشید شد افاغنان سر سر کوه بهجوم آورده ژاله صفت تیر و سنگ مے بارید زین خان بزور شمشیر از گریوه گذشته قلعه بنا کرده باستیصال آن جماعه بد مآل پرداخت همدرین اثنا در میان زین خان و راجه بیربل مخالفتے رو داده شعله مخاصمت بلند شد و گفتگو ها سے منازعت در میان آمد هر چند زین خان خواست که جمعے در قلعه گذاشته پیشتر روانه گردد راجه بر این سخن راضے نگشت و قرار یافت که از راهیکه آمده اند مراجعت کنند بطرز ورت معاودت روے داد و راجه پیشتر آمده جائیکه قرار یافته بود فرود نیامد از انجا هم

پیشتر روانه شد کسانیکه اول رسیده خیمه بازده بودند ناگزیر به برداشتن خیام وبستن پرنیان مشغول شدند زین خان از عقب آمده صورت حال مزین
سئوال دیده او هم ناچار روبراه نهاد افغانان سراسیمگی لشکر مهائنه کرده از هر طرف هجوم آوردند وغریب شورشے پدید آمد راه بهر پته تنگ بود
گر دو سوار پهلوی هم نمی توانستند گذشت فیل واسپ وآدم بریکدیگر می افتاد گویا نمونهٔ روز رستخیز بود وچون افغانان از هر طرف ریخته غالب
آمدند زین خان اژدر غیرت و دفور شجاعت خواست که جان خود برآبرد و در بازد ولیکن خیر خواهان جلو گرفته او را ازان آشوبگاه برآوردند
دران تنگنای چند فیل واسپ و شتر و آدم بر روی همدیگر افتاده راه عبور سوار سد و گشته بود ناچار زین خان پیاده شده بیراهه شتافت بهزاران
دشواری جان بمنزل رسانید و بسیارے از لشکریان را افغانان اسیر کرده بودند وآن قدر مال واسباب بدست آوردند که از برداشتن
آن عاجز شدند دران روز چندین هزار کس کشته شد و دران زد و خورد راجه بیربل از بلندی افتاده پیکر عنصریش درهم شکست واکثر امرای
متعین و دیگر بندگان روشناس پادشاهی بکار آمدند راجه بیربل در شعر هندی دستگاه فهم وجودت طبع ومزاج دانی وخوش بیانی وسخن سنجی
و بذله گوئے بے نظیر بود و نوادر گفتار ونکات دل آویز او که باعث انبساط خاطر هاتوانند بود تا حال زبان زد روزگار است همتی عالی داشت
گویند او نے عطایای او پانصد مهر و هزار مهر بود چون از عمدهٔ مصاحبان بزم خاص و زبدهٔ محرمان انجمن اخلاص بود منصب سه هزارے
سرفرازی داشت و قرب و منزلیکه باکبر داشت دیگران را میسر نبود از کشته شدن او عیش محفل اکبر منغص گشت و بر خاطر پادشاه سنگین
این سانحه سخت گران آمد بجز استماع این خبر بے اختیار آب از دیده فرو ریخت و آه دردناک بآواز بلند برکشید تا دو روز و شب بلا بدیات
توجه نفرمود و بر زبانش رفت که از ابتدای جلوس تا حال که سال سے ام است غبار کدورتے باین حد بر خاطر نه نشسته روز سوم شاهزاده
سلطان مراد و راجه تودرمل را بابسیارے از مهادران شهامت کیش برای قلع وقمع افاغنه یوسف زئے متعین فرمود و چون اینخدمت
در خور شان شاهزاده رفیع مکان نبود از منزل دوم شاهزاده بموجب حکم معاودت نمود و راجه تودرمل تخریب آنجماعه مقرر شد و راجه
مان سنگه باستیصال افغانان تانزدیکی درخیبر رسیده بود بر فاقت او تعین گردید و زین خان و حکیم ابوالفتح بحضور رسیده روز چند بخدمت
گورنش نیافته مورد عتاب گشتند آخر الامر بشفاعت شاهزاده عفو تقصیرات آنها شده باریاب شدند هر چند تلاش نمش راجه بیربل جلالار
نمودند بدست نیامد چون او را بسیار دوست میداشت تاسف بسیار کرد و همدرین اثنا میر قریش ایلچی عبدالله خان پادشاه توران
رسید چون خاطر پادشاه از واقعهٔ راجه بیربل مکدر بود ایلچی مذکور دو سه روز بار نیافت بعد چند روز بحضور رسیده نامهٔ عبدالله خان
از نظر گذرانید میر قریش را بانعام لائق سرفراز فرموده رخصت انصراف داد حکیم همام برادر حکیم ابوالفتح را همراه میر قریش نزد عبدالله خان
بسفارت و خواجه محمد را به تحویلداری تحائف و هدایا و میر صدر جهان را برای پرسش واقعه اسکندر خان پدر عبدالله خان فرستاد و بعد انتظام
مهام آن دیار و تنبیه سرکشان بدکردار از ساحل دریای سند معاودت بهندوستان گردید و راجه تودرمل را بحضور خود طلبداشته راجه مانسنگه را متعین
کابل کرد و باستیصال افغانان یوسف زئی اسمعیل قلیخان متعین گشت او بواقعی تادیب آن جماعه نمود ؛

ذکر در بیان رسیدن میرزا سلیمان والی بدخشان درحضور پرنور و تفرقهٔ بدخشان

سلسلهٔ اولاد صاحبقران امیر تیمور گورکان سے رسد حکومت بدخشان باستقلال داشت و بارها از بدخشان لشکر بکابل کشیده و هر بار
شکست خورده رفت ابراهیم میرزا خلف اوور شجاعت و دلاوری وفراست و دانشوری یکتا بوده درگذشت سلیمان میرزا
ازین جهت که بسیار دوست می داشت از غموت او غم جانکاه رو داد و این رباعی مناسب حال او ست رباعی ای لعل بدخشان
تر بدخشان رفتی ؛ در سایهٔ خورشید درخشان رفتی ؛ حلقه بهر چو تو گوشے سلیمان بودے ؛ افسوس که از دست سلیمان رفتی ؛

ابراهیم میرزا چون شاهرخ میرزا پسر اوکلان شد میرزا سلیمان را با شاهرخ میرزا نبیره خود صحبت درنگرفت و کار به پرخاش کشید و بدفعات جنگ درمیان آمد آخرالامر سلیمان میرزا هزیمت خورده در کابل رسید چندگاه پیش محمد حکیم میرزا که دران وقت زنده بود گذرانیده بدرگاه اکبر التجا آورد و پنجاه هزار روپیه نقد و سامان سفر از حضور مرحمت گشت و زمان متضمن استمالت بقصد و پیوست میرزا بجیت خاطر از کابل روانه گردید چون نزدیک دارالسلطنته فتح پور رسید حکم شد که امرای کبار باستقبال روند و نیز حسب الامر تا سه کروهی فتحپور فیلان کوه شکوه ببسلاسل طلا و نقره و جلهای دیبا و زربفت آراسته استاده که روند و درمیان دو فیل ارابه یوزها با پوشش مخمل زربفت و زنجیرهای طلا و قلاده مرصع باز داشتند و عقب فیلان دو رویه سواران خوش اسپ و یراق با لباس و ساز شایسته صفوف آراستند و سیاولان صاحب اهتمام برگماشته که احدے از صف بیرون نتواند شد و کوچهای شهر را جاروب زده و آب پاشیده مصفا کردند و دکاکین رسته بازار را آئین بسته و از زربافت و اقمشه متنوعه و رنگرنگ طوائف انام از شهر و نواحی در کوچه و بازار و طاقها و روا قها و بامها برای تماشا هجوم آوردند پادشاه خود هم با شاهزادهای والاشان بکمال جاه و جلال بقصد ملاقات از شهر برآمد چون نزدیک رسید اول سلیمان میرزا پیاده شده کورنش بجا آورد و بعد ازان اکبر از اسپ فرود آمده میرزا را در بغل گرفت و بنزل آورده ضیافت و مهمان دارے نمود و بشارت آمدن دختر بدخشان خرسند فرمود بعد چند روز صوبه دارے بنگاله تجویز شده بود میرزا قبول نکرد و بقصد مکه معظمه رخصت گرفت هفتاد هزار روپیه خرج راه یافت میرزا بعد ادراک سعادت حج بهمان راه باز در بدخشان رسیده با شاهرخ میرزا جنگ کرده هزیمت خورد و بعد الله خان پادشاه توران پناه بر د عبد الله خان طماع بمشاهده نفاق ایشان لشکر ها فرستاده ولایت بدخشان از تصرف شاهرخ برآورده حواله کسان خود نمود و سلیمان میرزا و شاهرخ میرزا هر دو محروم گشته بکابل رسیدند بیت دولت همزاد نفاق خیزد ز بیدولتی از نفاق خیزد دران وقت محمد حکیم میرزا زنده بود چند موضع از تومان لمغان بسیورغال میرزا مقرر کرد و شاهرخ میرزا بودن در کابل اختیار نکرده نزد اکبر رسیده مورد انواع عواطف گردید پس از چندی سلیمان میرزا نیز بوساطت راجه مان سنگه بخدمت اکبر رسید و بعد سه سال مسافر ملک آخرت گردید اگرچه سلیمان میرزا در زمان بودن کابل باعانت محمد حکیم میرزا لشکر فراهم آورده بدفعات قصد بدخشان نمود اما کارے از پیش نرفت در سال سی و چهارم جلوس محمد زمان نامی خود را فرزند شاهرخ میرزا وانموده در بدخشان گردشورش برانگیخت و او را با عبد المومن پسر عبد الله خان والی توران بدفعات جنگ روداد و سرانجام فتح نموده بدخشان را متصرف شد و مدتے حکومت آن ولایت نمود و آخرالامر عبد الله خان لشکرگران متعین کرده محمد زمان را از بدخشان اخراج خود و آن ولایت را تصرف خویش درآورد محمد زمان از بدخشان برآمده در کابل رسید بحسب ظاهرے خواست که روانه حضور شود و در باطن قصد فساد داشت دران وقت قاسم خان صوبه دار کابل در حضور بود محمد هاشم پسر قاسم خان که به نیابت پدر در کابل بود از قصد او واقف شده با ندک جنگ او را دستگیر کرد همدرین اثنا قاسم خان از حضور بکابل رسیده با محمد زمان مدارا نموده تملقات بسیار نمیکرد اما او را نظر نبود میداشت و میخواست که روانه حضور سازد محمد زمان بقابو نیکه یافت قاسم خان را بقتل رسانیده درصدد کشتن محمد هاشم گردید او از قتل پدر واقف گشته کسان خود را فراهم آورده محمد زمان را قصاص پدر خود بسیاست تمام کشت و تمامی بدخشیان که در کابل بودند علف تیغ بیدریغ شدند و در رفع شورش محمد زمان ازان دیار گردید و در بدخشان عبد المومن خان پسر عبد الله خان حاکم مستقل گشت بعد تسلط بر بدخشان خواهش وصلت در خانه اکبر نموده بدرخواست صبیهٔ او ایلچی فرستاد چون ایلچی از دریای سهت میگذشت کشتی از تموج دریا غرق شد و نامه که درین خصوص نوشته بود از نظر اکبر نگذشت بزبان مردم افتاد که باشارهٔ اکبر بوده چه عجب که همین قسم بوقوع آمده باشد عبد الله خان باستماع اینخبر مکتوب بے مقتضی معاذیر دل پذیر مصحوب مولانا حسینے برای اکبر ارسال داشت اگرچه مولانا حسینی بعد رسیدن در حضور بابتلای استهلا در گذشت اما جواب مکتوب عبد الله خان بآئین شایسته قلمی فرموده ارسال نمود و اساس دوستی را استحکام داده

در بیان تسخیر ولایت کشمیر

یوسف خان والی آنجا همواره اظهار اطاعت و انقیاد نموده پیشکشهای لائقه ارسال میداشت در سال سوم جلوس والا یعقوب نامی پسر خود را با پیشکش فراوان بدرگاه والا فرستاد و چند گاه در حضور قیام داشت بنابر وحشتیکه بخاطر داشت بی رخصت از حضور گریخته بکشمیر رفت چون اینمعنی بعرض رسید فرمانی بنام یوسف خان صادر شد که خیریت ذات و امنیت ولایت تو درین است که خود آمده بملازمت مشرف شود یا پسر خود را بآستان والا فرستاده عذرهای زمیندارانه پیش آورده عرضداشت نمود لهذا قصد کشمیر نخاطر اکبر مصمم گشت سلیم شاهرخ میرزا و راجه بهگونت داس و شاه قلی خان محرم و دیگر امرا برین خدمت متعین شده بصلاح راه بران دولت خواه روانه شدند و لشکری و عسرت تمام قطع مراحل نموده نزدیک کشمیر رسیدند یوسف خان درخود تاب مقاومت ندیده اراده داشت که بامرای پادشاهی ملاقات نماید اما از بیم کشمیریان نمی توانست آخر الامر بهانه دیدن مکان مجادله برآمده بامرای پادشاهی ملاقی شد کشمیریان باطلاع اینمعنی حسین چک را بگلوست برداشته آماده جنگ شدند درین اثنا یعقوب پسر یوسف خان از پدر جدا شده بکشمیریان همراهی حسین چک گذاشته بر یعقوب جمع آمدند و او را شاه اسمعیل خطاب داده و سر کوهها مستحکم ساخته بقصد محاربه با لشکر پادشاهی صفوف آراستند چون اینمعنی بعرض اکبر رسید فرمان والا شان بنام شاهرخ میرزا و راجه بهگونت داس بصدور پیوست که اگرچه یوسف خان ملاقات کرده اما تا کشمیر تسخیر و رنیاید دست ازو غا و بیجا باز ندارند بنابر آن لشکر فیروزی اثر کهمت بسته متوجه کشمیر شد چون نزدیک رسید محاربه سخت درمیان آمد کشمیریان مغلوب آمده ملاقات کردند و سکه و خطبه بنام اکبر جاری گردید و زعفران و ابریشم و جانوران شکارے که خلاصه محصول آن ولایت است بحضور در سرکار والا مقرر گردید ؛

ذکر سلاطین کشمیر

یوسف بوساطت شاهرخ میرزا و راجه بهگونت داس بقدمبوس آستان رسید و ادراک ملازمت نموده مورد عنایات گردید بر تطران اخبار مستور نماند که در سنه هفتصد و پانزده هجری ساهونامے که خود را از آل گرشاسپ بن نیکر وزمیگفت نوکر راجه مهدیو که از نسل ارجن پانڈوان بود گردیده مدت مدید خدمات لائقه بجا آورده اعتبار یافت چون راجه مهدیو درگذشت پسر او راجه دیمن بحکومت متمکن گشت شاه میرین ساهوے مذکور را وکیل السلطنته و صاحب مدار گردانیده و هر دو پسر او را که یکی جمشید و دیگرے علیشیر نام داشت پیش آورده در کار ها دخیل ساخت و شاه میرزا دو پسر دیگر لودیکے اشترانگ و دیگر بندال نام واین هر دو صاحب داعیه بودند چون شاه میر و پسرانش اعتبار تمام یافته غلبه پیدا کرده سپاه و رعیت را بجانب خود کشیدند و بے تقریب از راجه رنجیده نزد راجه آمدها را از آمدن بخانه خود منع کرد و شاه میر و پسرانش از روے تسلط و استیلای تمام بر گنات کشمیر را متصرف شده اکثر نوکران راجه را با خود متفق گردانیدند و روز بروز قوت و مکنت آنها زیاده گردید و راجه زبون و مغلوب گشته در سنه هفتصد و چهل و هفت هجری بمرگ طبیعی درگذشت زوجه او کوکنا دیوے نام قائم مقام گشته خواست که باستقلال حکومت نماید و بشاه میر پیغام کرد که چند پسر ما را بحکومت بردار و شاه میر قبول نکرده را بر سر او لشکر کشیده جنگ کرد چون ارادت الهی بران رفته بود که حکومت بنود منقطع گردد و دین اسلام رواج یابد قضا را رانی کوکنا دیوے در جنگ مغلوب شده بدست کسان شاه میر گرفتار گشت و بضرورت اسلام قبول نموده در عقد نکاح شاه میر در آمد و شاه میر مظفر منصور شده دران ولایت سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان شمس الدین خطاب یافت و از ابتدای سنه هفتصد و چهل و هفت هجری در آنجا اسلام رائج شد مدت سلطنت او سه سال و چند ماه سلطان عمجشید بن شمس الدین عرف شاه میر بحکومت آن ولایت بعد پدر متمکن شد

سه سال و دو ماه سلطان شهاب الدین عرف میرا شاه بن شمس الدین هشت سال سلطان قطب الدین عرف هندال بن سلطان شمس الدین یازده سال و نیمه سلطان سکندر بت شکن عرف شیر شکار بن قطب الدین در سنه هفتصد و هشتاد و پنجے بر مسند فرمان روائے متمکن گردید و بشکستن بت و انداختن بتخانه شغل عظیم داشت نوشته بتخانه مهادیو را که در نزدیکی کشمیر بود انداخت لوحے ازان برآمد و خط هندے بران ظاهر گشت نوشته بودند که بعد یک هزار و یکصد سال سکندر نامے این بتخانه را خواهد انداخت سلطان بعد اطلاع برین معنی افسوس بسیار کرد و گفت کاشکے این لوح بر دروازه می بود تا من بتخانه را نمی انداختم و قول باطل شدی القصه سلطان خیلے متعصب بود و اکثر برهمنان را بعد بانداختن بتخانها نیز ورسلمان کرد و بسبب شکستن تنها او را سکندر بت شکن گفتندے و قتیکه صاحبقران امیر تیمور گورگان در هندوستان نزول اقبال فرمود فیلی برائے سلطان فرستاده بود او سرمایهٔ شرف خود دانسته مراسم اطاعت و انقیاد بجا آورد و پیشکشهائے لائقدار سال داشت مدت حکومت بست و دو سال و سه ماه سلطان علی شاه عرف میرانخان بن سلطان سکندر بت شکن بعد پدر بر مسند حکومت نشست و شاهین خان برادر خود را مدار علیه نموده بوزارت خویش مقرر گردانید بعد چندے شاهین خان را وحید کرده در کشمیر گذاشت و خود بر سر راجه جمون که خسرا دیو لشکر کشید بعد روانه شدن باغوائے بعضے مردم از وے عهد کردن برادر خود پشیمان شده معاودت نمود و با عانت راجه راجوری در کشمیر رسیده متصرف گشت و شاهین خان برادرش از کشمیر برآمده ببیالکوٹ رسید دران ایام جسرتهه کهوکهر از خوف صاحب قران گریخته در پنجاب رسیده بود و نوبتے که علے شاه بعد فتح ٹهٹه مراجعت کرده بکشمیر میرفت جسرتهه سر راه گرفته بعد محاربه او را دستگیر کرده مال و متاع و اسباب و اشیا بدست آورده بود شاهین خان بعد رسیدن بیالکوٹ باجسرتهه لحن گشته باتفاق برسر علیشاه رفت علی شاه با لشکر انبوه برآمده جنگ عظیم کرد و از طرفین خلائق بسیار کشته شد بالآخر علے شاه شکست خورده گریخت ایام حکومت او شش سال و چند ماه سلطان زین العابدین عرف شاهین خان مظفر و منصور گشته مسند آرائے حکومت گردید محمد خان برادر خود را بوزارت مقرر کرد چون عدالت پیشه و انصاف دوست بود سپاه و رعیت از و خوشنود شدند بر اینکه در زمان حکومت سلطان سکندر پدر او جلاے وطن اختیار کرده بود و در عهد او باز آمده آباد گشتند سلطان به برادر تاکید کرد که آنچه آئین ایشان باشد بعمل آرند و چیے از براهمه که در زمان سکندر بجبر و اکراه مسلمان شده بودند باز بآئین خود رجوع نمودند بالآخر بمرگ طبیعے در گذشت مدت حکومت او چهل و هشت سال سلطان حیدر عرف حاجے خان بن زین العابدین چهار سال و دو ماه سلطان حسین بن سلطان حیدر دو سال و چند روز سلطان محمد شاه بن سلطان حسین بعد پدر مسند آرائے حکومت گشت بعد چندے بعضے امرا باتفاق برسر راجه جمون که از خوف تاتار خان نائب سلطان بهلول بود ے حاکم پنجاب در کشمیر رفته بود و زیر سلطان را کشتند سلطان از تاتار خان کمک طلب داشته خانخانان را تادیب نمود چون دو سال و هفت ماه از حکومت سلطان گذشت سلطان فتح شاه بن آدم خان بن زین العابدین از تاتار خان کمک آورده با سلطان محمد شاه جنگ کرده نصرت یافت و کشمیر را در تصرف خود آورده سکه و خطبه بنام خود کرد و سلطان محمد شاه بهزیمت خورده در هندوستان آمد بعد نه سال سلطان محمد شاه باز در کشمیر رسیده بر سلطان فتح شاه فتح یافته مجددا بر حکومت نشست و فتح شاه بجانب هندوستان آمد و پس از دوازده سال باز در کشمیر رسیده بر سلطان محمد شاه ظفر یافت و سه سال و یک ماه حکومت کرد و سلطان محمد شاه باز لشکر فراهم آورده کشمیر را بتسخیر خود در آورد و سلطان فتح شاه بطرف لاهور آمده همانجا وديعت حیات سپرده در سنه هشتصد و هشتاد و دو که سلطان بهلول لودے رحلت نمود و سلطان سکندر خلف او اورنگ آرائے هندوستان گردید نوکران سلطان فتح شاه سکندر خان پسر فتح شاه را در کشمیر آورده مدعے سلطنت شدند آخر الامر او شکست خورده بدر رفت بعد آن در سنه منصد و سی

و سه از ظهیر الدین محمد بابر پادشاه کمک آورده باز در کشمیر رسیده و باندک زمان اسیر گردید سلطان محمد شاه او را میل در چشم کشیده مقید نگهداشت ایام حکومت محمد شاه مرتبهٔ اول ده سال و هفت ماه و مرتبهٔ دوم دوازده سال و یک ماه و مرتبهٔ سوم یازده سال و یازده ماه و بست و دو روز که همگی سی و چهار سال و هفت ماه باشد و مدت حکومت سلطان فتح شاه مرتبهٔ اول نه سال و مرتبهٔ دوم سه سال و یک ماه که همگی دوازده سال و یک ماه میشود و مدت سلطنت هر دو چهل و شش سال و هشت ماه سلطان ابراهیم خان بن سلطان محمد شاه بعد پدر بر مسند حکومت جا گرفت پس از چند گاه ابدال باکرے که از امرای بزرگ آن ولایت بود از سلطان رنجیده بملازمت بابر پادشاه در هندوستان آمده ظاهر ساخت که ولایت کشمیر بسهل ترین وجهی تسخیری توان نمود آخر الامر بابر حسب الطلب او لشکر مرحمت فرمود او نزدیک کشمیر رسیده بسلطان پیغام کرد که شوکت و سطوت پادشاهی بحدیست که سلطان ابراهیم لودے پادشاه هندوستان را با صد هزار کس بخاک برابر ساخت تو چه خواهی بود بهتر آنکه اطاعت کنی او قبول نکرد و جنگ در میان آمد سلطان در معرکه کشته شد ابدال باکرے بعد از فتح و نهضت نازک شاه برادر او را بر مسند حکومت متمکن گردانید مدت حکومت هشت سال و پنج روز سلطان نازک شاه بن سلطان محمد شاه بعد کشته شدن برادر خود باتفاق ابدال باکری حکومت یافت چون بابر پادشاه ازین جهان رحلت کرد و همایون پادشاه اورنگ رای سلطنت گشت کامران میرزا برادر همایون پادشاه از پنجاب بکشمیر لشکر کشید و محاربه روی داده اگر کشمیریان علف تیغ بیدریغ شدند و عساکر کامران میرزا اکثر مال و اسباب کشمیریان را تاراج کرده معاودت نمود در سنه نهصد و سی و نه سلطان ابوسعید والی کاشغر سکندر خان خلف خود را جهت تسخیر کاشغری با دوازده هزار سوار همراه کرده بکشمیر فرستاد و تا سه ماه کشمیر و مواضع آن را غارت و تاراج کردند و عمارات قدیم را نهاضتند و رجح تمام ویران ولایت روی داد و اکثر مردم کشته شدند عاقبة الامر سکندر خان مصالحه نموده برگشت و بعد چند گاه سلطان نازک شاه را ایام حیات بسر آمد مدت حکومت پانزده سال سلطان شمس الدین بن نازک شاه ایام حکومت او ظاهر نیست سلطان نازک شاه بن شمس الدین بن نازک شاه شش ماه میرزا حیدر کاشغری خالو زاده بابر پادشاه از کاشغر بملازمت همایون پادشاه در آگره رسیده بود هنگامیکه همایون از شیر شاه شکست یافته بلاهور رسید حیدر میرزا بتحریک ابدال کاکری و حاجی چک و رنگی چک و دیگر امرای کشمیر از همایون رخصت گرفته در سنه نهصد و چهل و هشت در کشمیر رفته بتسخیر در آورد و الا بالصلاح کشمیریان سکه و خطبه بنام نازک شاه بحال داشت بعد ازان که همایون از عراق معاودت کرده فتح قندهار و کابل نمود حیدر میرزا بنابر حسن اخلاصیکه با همایون داشت در کشمیر سکه و خطبه بنام او کرد و نوبتی شیر شاه فوجی بر سر کشمیر فرستاده بود بعد جنگ از لشکر حیدر میرزا شکست یافته برگشت چون حیدر میرزا در ان ولایت استیلا یافته حکومت باستقلال کرد کشمیریان را مغلوب داشته نجا طر نمی آورد بعضے از اهل کشمیر که فریب و تزویر جبلی آنها است بکرد خدیعه در لباس دوستی دشمنے کرده لشکر میرزا را بطرف تبت و کهلی و راجور متفرق کردند و با خود اتفاق نموده بر سر میرزا شب خون آوردند دران زد و خورد میرزا حیدر زار رسیده عمرش بسر آمد مدت حکومت ده سال سلطان نازک شاه مرتبهٔ دوم مسند آرائے حکومت گشت در اندک ایام بعوارض بدنی پیمانهٔ زندگے او لبریز گردید مدت حکومت دو ماه سلطان ابراهیم شاه بن محمد شاه برادر نازک شاه پنج ماه سلطان اسمعیل شاه برادر ابراهیم شاه در سنه نهصد و پنجاه و نه بسلطنت رسید اگرچه حکومت بنام او بود اما غازی خان چک استیلا داشت ایام حکومت و سال سلطان حبیب شاه بن شاه اسمعیل شاه بعد پدر بر مسند حکومت نشست غازی خان چک از روی تسلط یکه داشت او را در گوشه نشانید و خود بوای حکومت برافراشت ایام حکومت حبیب شاه دو سال و چند ماه سلطان غازے شاه عرف غازے خان چک در سنه نهصد و شصت و چهار سکه و خطبه بنام خود کرد و چهار سال و چند ماه سلطان حسین خان بهادر غازی خان چون غازی شاه را آزار عظام روی داد برادرش غالب آمده پسران او را نابینا کرده خود مسند نشین حکومت گشت غازی خان ازین درد کهٔ ضمیمهٔ آزار بدنے او گشت طالب تهی کرد

حسین خان دخت خود را با تحف و هدایای لائقه در خدمت اکبر فرستاد و مولانا کمال که دران زمان بفضیلت و ورع و پیشے مشهور بود در ایام حکومت حسین خان از کشمیر برآمده در سیالکوٹ رسیده و بدرس و تدریس اشتغال ورزیده ایام حکومت حسین خان ده سال و چند ماه سلطان علی شاه برادر حسین خان پس از برادر خود مرزبان آن ولایت گشته بعد چند گاه سکه و خطبه بنام نامے اکبر مقرر کرده با میداد یا داتحاد و مودت فیمابین برادر دخت خود را در خدمت شاهزاده سلیم با تحف و هدایا فرستاده و اظهار ارادت و بندگی خود نموده بعد چند گاه در عرصه چوگان از اسپ افتاده گوی زندگانی بچوگان آخرت برده مدت حکومت نه سال سلطان یوسف شاه بن علیشاه بعد پدر مسند آرائے حکومت گردیده بعد اندک زمان سید مبارک خان که از امرائے بزرگ آنولایت بود غالب آمده بر مسند حکومت نشست یوسف شاه از وگرفته از راه عجز پیش میرزا یوسف خان حاکم پنجاب آمد و باتفاق میرزا و راجه مان سنگه در فتح پور سیکرے رسیده بملازمت اکبر مشرف گردید و در سنه نهصد و هشتاد و هفت هجرے میرزا یوسف خان و راجه مان سنگه بلکبک او مقرر شدند و او با امرائے پادشاهے در کشمیر رسیده باندک جنگ فتح نموده حکومت باستقلال یافته امرائے پادشاهی را رخصت ساخت در سنه نهصد و هشتاد و نه هجرے اکبر پادشاه در وقت مراجعت از کابل از مقام جلال آباد ایلچے متعین کرده فرمانے بنام یوسف خان اصدار فرمود او باستقبال فرمان گیتے مطاع سعادت اندوز گشته حیدر خان عرف یعقوب پسر خود را با تحف و هدایا بدرگاه آسمان جاه فرستاد و پسر او یکسال در حضور والا بوده بدون رخصت گریخته بکشمیر رفت چون آئینه ابرص مقدس رسید میرزا شاهرخ و شاه قلیخان محرم و راجه بگمونت راس چنانچه گذشت بتسخیر کشمیر متعین شدند یوسف خان عاجز شده همراه امرائے پادشاهی در حضور پرنور رسید و از سنه نهصد و نود و سه ولایت کشمیر داخل ممالک محروسه گردید مدت حکومت یوسف خان هشت سال بعد رسیدن یوسف خان بدرگاه والا یعقوب پسرش در کشمیر بوده مراسم الفقیا دچنانچه باید بجائے آورد و باستیصال او قاسم خان با امرائے دیگر تعین گردیده براه کابل شتافت دران نواح تالابے است که هرگاه دران مکان آواز نقاره یا کرنا شود برف و باران عظیم بارد هنگام نزول لشکر چون آواز نقاره شد برف و باران و تگرگ بسیار بارید و آسیب سرما بلشکریان رسیده جانداران بسیار تلف شدند از وقوع این معنے کشمیریان که آماده پیکار بودند غالب آمدند و تفرقه در لشکر پادشاهے روے داد و دران حال قاسم خان خود را درست کرده پیش رفت یعقوب از دلیرے قاسم خان هراسان گشته تاب جنگ نیاورد و بلطف کشنواز گریخت و شمس چک را که در قید او بود خلاص نموده کشمیریان بدور رفتن یعقوب شمس مذکور را بحکومت برداشته آماده کارزار شدند و بر سر کوتل جنگ در پیوست با قبال پادشاهے قاسم خان فیروزمند گشته در شهر سرے نگر که دارالایالت کشمیر است در آمده تجدید سکه و خطبه بنام اکبر جارے گردانید بعد چند گاه کشمیریان یعقوب را از کشنوار آورده بر سر قاسم خان در شهر سرے نگر هجوم آوردند بهادران لشکر پاے همت افشرده جنگ مردانه نمودند غنیم تاب نیاورده بے نیل مقصود راه فرار پیش گرفت مرتبه ثانے یعقوب باتفاق کشمیریان از شعاب جبال برآمده مصدر شورش شد و ناگهان شب خون آورده همان و تیره بازگشت چون یعقوب غائب و خاسر گردید و کارے از پیش نتوانست برد اکثر امرائے کشمیر آمده قاسم خان را دیدند و خان آن جماعه را استمالت نموده بحضور پادشاه فرستاد آنها بعد ادراک دولت حضور مشغول عنایات شدند و یعقوب باز باتفاق شمس چک از کوه برآمده بدفعات با قاسم خان جنگ کرد چون قاسم خان از محاربات متواتره تنگ آمد استمداد و استعانت از حضور نمود میرزا یوسف خان با یالت کشمیر متعین گشت و حکم شد که هرگاه میرزا یوسف خان از نظم و نسق آن ولایت خاطر جمع نماید و بنیاد فتنه و فساد بر کنده گردد قاسم خان برخصت میرزا بقدمے آستان شتابد میرزا یوسف خان بخواج استیجال در کشمیر رسیده بشجاعت جبلی که داشت و دانش علاوه آن نظم و نسق آنجا بالواقعے نمود و شمس چک ندامت کشیده ملازمت میرزا اختیار نمود و میرزا او را استمالت نموده بدرگاه والا فرستاد و در تنے

شورش ازان ولایت گردید و قاسم خان بخدمت میرزا بحضور رسیده بصوبه داری کابل سرفرازی یافت وچنانچه نگارش یافت آخرالامر از دست محمد زمان میرزا در کابل بقتل رسید ؛

ذکر منعت اکبر پادشاه بسیر کشمیر

در سال سی وچهارم جلوس اکبر پادشاه بسیر کشمیر متوجه شده دشوارے راه کشمیر ازار تفاع جبال ومغاره هاے خطرناک وگریوهاے دشوارگذار وانبوهے جنگل ازکثرت اشجار وتنگی سنگ لاخها وضیق مسالک بحدیست که اندیشه بدشوارے می گذرد وراستاے راه رتن پنجال وپیرے بل کوهیست که از غایت ارتفاع سر بفلک کشیده واز نهایت بلندے باوج آسمان رسیده بر فراز آن تماشاے عالم بالا توان نمود وصوت صواعق ملکوت توان شنود وسکنه آنجا فالاکیان را بهمسایگی مے بینند ومرغانش از خوشه پروین دانه می چینند بموجب حکم مطاع چندین هزار خارا تراش قوی دست وتبرداران چابک دست در قلع احجار وقطع اشجار ریدبیضا نموده آن مسالک را آراسته واز الا هور تا کشمیر نود وهفت کروه بجریب درآمد اکبر بعد قطع مراحل ومنازل درخطه دلکشاے کشمیر نزول اقبال فرمود وبتماشاے سیر گاههاے آنجا بسے مسرت اندوخت فی الحقیقة که کشمیر از تعریف وتوصیف مستغنی است وعیسی غیر از کشمیریان ندارد **نظم** چه کشمیر انتخاب هفت کشور ؛ قسم خورده نخاکش آب کوثر ؛ چه کشمیر آب ورنگی باغ وبستان ؛ اسیر هر منالش صد گلستان ؛ نفرحتیه انگه بر سر تشنه گمارے ؛ بجز آب زمرد نیست جارے ؛ درین گلشن زجوش خنده گل ؛ نغنے آید بگوش آواز بلبل ؛ دریاے بهت کرازمیان شهر وبازار جاریست از عجائب تماشاست اطراف آن عمارات دلکشا ودرعین ڈل نیز مزارع وباغها غرض ازخوبے بهرچه بایدوارد اما کشمیریان منایت بدمعاش وبزبونے زیست زایند خورش دائے آنها خشکه نرم بے نمک برنج گرم خوردن رسم نیست شبانگاه برنج پخته نگاه میدارند وروز دیگرے خورند وپوشش پیرهن پشمین است که عبارت از پتو باشد نا شسته از خانه بافنده مے آرند وآنرا دوخته سے پوشند تا پاره شدن آب نے رود واز بدن بدر نمی کشند **بیت** نفاق فطرے شان همچو نیش باکژدم ؛ تنزاع خلقے شان همچو زهر لازم مار ؛ القصه اکبر از سیر کشمیر نهایت خوشوقت شده عید رمضان المبارک هما نجا نمود ودوران روز باستشفاع میرزا یوسف خان حاکم آنجا تقصیرات پسرش یعقوب خان بخشیده کفش پاے خود مرحمت نمود او شرف خود دانسته آن کفش را برسر بست وبحضور رسیده مورد عنایات گشت واکبر بعد تفریح براه پکلی دو هفته رکابے دشوارگذار است باجمیع حشم وخدم قطع منازل نموده درحسن ابدال نزول اقبال نمود ودوران روز امیر فتح الله شیرازے وپس ازان حکیم ابوالفتح گیلانے که مقرب پادشاه بودند هر دو درخت سے بر بستند ودرحسن ابدال مدفون شدند وازانجا چند گاه رایات اقبال اقامت درزیده طرح باغ دلکشا ریخته آمد وازانجا منضمت فرموده بخطه فرح افزاے کابل نزول اجلال نمود قاسم خان صوبه دار آنجا که دران وقت زنده بود بموجب حکم اعلی درگذرگاه متصل شهر کظهیر الدین محمد بابر پادشاه وهندال میرزا ومحمد حکیم میرزا در آنجا مدفونند باغ وعمارات عالیه احداث نمود وچون پریشانی حال رعایای کابل بعرض رسید حکم شد که تا هشت سال هشتم حصه از خراج مقرر بر عایا معاف کرده تتمه بازیافت میکرده باشند وبعد سیر وشکار کابل معاودت هندوستان شد قضارا در منزل ڈهکه اکبر از اسپ افتاد ودر خساره اش خراشیده شد شش روز صاحب فراش بود پس از حصول صحت از انجا روانه شد بعد رسیدن در ریتاس بر فیل خاص که در جوش مستی بود سوار میشد پیش از انکه پا بی او در قلاده مضبوط شود فیل مذکور بقصد مادو فیلی دوید اکبر بزمین افتاده زمانے دراز بیهوش بود بعد دیرے بهوش آمد ظاهرا اندک آسیبے در طبع رسیده بود بنابر احتیاط بصلاح حکمارگ هفت اعضا دست راست برکشاده ودر اندک فرصتے فندرستے یافت از سنوح این لسانحه خبرهاے ناخوش در اطراف ممالک بردر بانها افتاد وغریب شورشے برخاست ورعیت از مالگزارے دست باز کشیده

در معاملات ممالک اختلال روی داد چون لاهور مخیم سرادقات گشت این شورش فرو نشست وطوق ومسالک کرنا امن شده بود امنیت گرفت هدرین نزدیکی بشب مهتاب تماشاے جنگ میدید قضارا آهو حریف خود را گذاشته دویده وشاخی درمیان هردو ران اکبر دزخمے رسیده آماس کرد ووجع باشتداد کشید بصواب دید شیخ ابوالفضل ومقرب خان معروف بشیخ بھینا جراح بمعالجه پرداخت بعد یکماه وهفت روز صحت روی داد شیخ ابوالفضل ومقرب خان که دران ایام خدمت بسیار کرده بود نه مورد عنایات شدند

در بیان حال راجه تودرمل ورحلت او

درزمان سعادت رایات عالیات بکشمیر رخصت شده در لاهور مانده بود بعوارض بدے درگذشت و در وقت مراجعت از کابل راه خبر رحلت او بعرض رسید چون مزاج شناس ووزیر اعظم وسپه سالار بود پادشاه از فوت او تاسف بسیار نمود تودرمل صغیر بود که پدرش مرده مادرش بیوه زن درکمال افلاس وتهیدستے بود بحسن تمام پرورش نمود اما در صغرسن آثار رشد وکارردانے وعلامات طالعمندے وبخت بلندی از ناصیهٔ حال اوی تابید بسبب قسمت درجرگه نوسینده هاے سرکار پادشاهی نوکر شد بمقتضاے وفور دانش وکارگزارے روز بروز پایه قدر او افزود چنانچه صاحب تدبیر وقلم بود وصاحب کوس وعلم نیز گشت در اکثر معارک ترددات شایسته ومحاربات مردانه نمود ونقش مردانگی ودلاوری او در دل پادشاه درست نشست در ملک گجرات ودنبگاله کارزار هاے عظیم نمود وفیروزمند آمد رفته رفته بپایهٔ اعلاے وزارت سرفرازی یافت ودر سال بست وپنجم جلوس وزیر اعظم گردید ویانت گزین سیر چشم تونگردل هوشیار متورع پرهیزگار نیک محضر بود اصابت فکر وهمت بلند داشت باخویش وبیگانه یک جهت ودست ودشمن یکسان نیگذراند آداب شناس سلطنت ورازدار مملکت در دقائق حساب وسیاقت تحریر بے نظیر بود پیش ازو در ممالک هند متصدیان بقانون نبود دفتری نوشتند راجه تودرمل از نویسنده گان ایران اخذ ضوابط نموده دفتر را بطور ولایت درست کرد تا حال اهل قلم مطابق آن بعمل مے آرند تمام اراضی ممالک محروسه بمیزان موفور پیموده رقبهٔ هر دهی از دهات منتخ نمود وجمع دامی قرار یافته حد ودصوبه ها معین گشت فی روپیه چهل دام قرار یافته در دفاتر ثبت گردید وبرهر کرور دام عاملی مقرر گشته بزبان عرف کروری نام یافت ونیز داغ اسپ شاهی ما بین امراء ومنصبداران ریزه واحدیان قرار یافت تا نوکر پادشاهی پیش چند کس نوکر نتواند شد ومجال خیانت در لوکری نماند ومنصبداران واحدیان را نیز یاراے عذر نباشد وهر سال تصحیح اسپان داغ مقرر گشت تا استبناه نماند درزمان سابق سلطان علاءالدین خلجی وبعد او شیر شاه داغ اسپ مقرر کرده بود اما رواج نیافت درعهد اکبر چنانچه باید رائج گردید ونیز پادشاه نوکران خود را هفت بخش نموده چوکی هر دره مقرر ساخت وهفت چوکی نام یافت براے هر چوکی علیحده چوکی نویسی تعین گردید که در نوبت هر یکے ملاحظه مردم نموده مجال غائب بودن ندهند وبراے هر روز هفته هفت واقعه نویس مقرر گشت تا احکام حضور را مضبوط داشته دفتری جداگانه مقرر دارند تا عذر الحاجة معلوم تواند شد که فلان روز وفلان تاریخ این حکم اصدار یافته وچندین هزار غلام زرخرید وغیر زرخرید که از دارالحرب آمده در بندگی پادشاه قیام داشتند آنها را آزاد کرده بخطاب چیله روشناس گردانید ومیگفت که بنده هاے خدا را بندهٔ خود گردانیدن سزاوار نیست بعد مردن راجه تودرمل عبدالرحیم خان خانخانان بولا منصب وکالت سرفراز گردید واو بمقتضاے فراست وکارداني احکام وزارت وامور وکالت را بوجه احسن امضاء داده رونق بخش این کار ومور دتحسین شهریار گشت

منهضت موکب مقدس مرتبه دوم بسیر کشمیر

درسال سے وهفتم جلوس والا باز عزیمت سیر گلگشت کشمیر در ضمیر اکبر سر برزد وناگهان درعین برسات از لاهور منهضت فرمود

ودر وقت عبور از دریای راوی بر زبان پادشاه گذشت که این بیت در باب کدام گل گفته اند بیت کلاه خسروی و تاج شاهی ؛ بهر گل کی رسد حاشا و کاها ؛ قضارا در همین روز یادگار میرزای نبی عم میرزا یوسف خان در کشمیر مصدر شورش شده بود از تبعیتی اصلا و در حضور اطلاع نبود باعث این شورش آنکه قاضی نورالله را برای تشخیص جمع محال کشمیر از حضور فرستاده بودند چون کشمیریان دانستند که تغلب ظاهر میشود و جمع افزون میگردد بنابر خلل اندازی درین امر یادگار را که میرزا یوسف خان هنگام عزیمت حضور نائب خود در کشمیر گذاشته بود از راه برده مرتکب فساد شدند و خاطر نشان او کردند که بسبب شواری مسالک کشمیر کجا نیست که یکبارگی دست افواج پادشاهی بآن تواند رسید آن بد اختر باین هرزه گوئیها مغرور شده سکه و خطبه بنام خود نمود چون موکب والا بر لب دریای چناب رسید خبر این شورش معروض شد و بر زبان پادشاه گذشت بیت ولد الزنا ست حاسد منم آنکه طالع من ؛ ولد الزنا کش آمد چو ستاره یمانی ؛ چون یادگار از شکم نقره نام لولی بود که هر روز نجانه و هر شب بجائی بسری بردی فرمود که آن لولی بچه بحجره در آمدن سهیل گشته خواهد شد درین ایام میرزا یوسف خان در حضور بود بنا بر مزید احتیاط او را احوال الشیخ ابوالفضل نمود تا در قید نگاه دارد چون بی تقصیری او بعرض رسید بعد چند روز نجات یافت شیخ ابوالفضل دران روز ما از دیوان حافظ شیراز رحمة الله تعالی علیه تفاءل کرد در صفحه این بیت بر آمد بیت آن خوش خبر کجاست کزین فتح مژده داد ؛ تا جان فشانمش جو زر در قدم نثار از غرائب آنکه چون یادگار سکه و خطبه بنام خود کرد او را تپ لرزه در گرفت و هر کرا که خاتم او میکند ریزه فولاد در حدقه چشم او فتاد چون یادگار علم بغی بر افراشت لشکر آراسته بر کوه کرتل با نوکران پادشاهی که در انجا بودند آماده پیکار گشت و با ندک جنگ فرار نمود و در بیرپور کسان میرزا یوسف خان که بحسب ضرورت رفیق او شده بودند نیم شب قالب یافته بر وتا ختند او از خیمه بدر رفت آخر الامر آن بدسرشت بدست کسان میرزا یوسف خان اسیر گردید سر او از تن جدا کردند و در منزل بهمبر سر آن وخیم العاقبه بحضور اکبر رسید چنانچه بر زبان پادشاه رفته بود بحجره بر آمدن سهیل کستاره یمانی عبارت از دست آن ناعاقبت اندیش گشته شد و کشمیریان که با او رفیق بودند نیز بمکافات که دار خود رسیدند و رفع شورش ازان دیار گردید بالجمله اکبر بعد قطع مراحل بخطه کشمیر نزول اقبال نموده از سیر منازل و کشا و سیر گاه های مقرری آن دیار و گلگاشت زعفران زار که خلاصه کلان سرزمین دلگشا شده و تماشای چراغان در کشتی های آب ڈل که در پایان شهر کشمیر است حظ وافر و مسرت فراوان بر گرفته معاودت هندوستان فرمود و بموجب التماس شاهزاده ایالت کشمیر بدستور پیشین بمیرزا یوسف خان بحال ماند و جمع صوبه کشمیر سی و یک لک خروار

نهضت موکب والا بسیر کشمیر مرتبه سوم

در سال چهل و دوم بسیر کشمیر نهضت فرمود شخصی از مردم غور در شهر کشمیر ظاهر گشته خود را بنام عمر شیخ میرزا پسر سلیمان میرزا وانموده مصدر شورش شده بود کسان محمد قلی اورا دستگیر کرده در منزل آباد آورده بنظر پادشاه در آوردند همانجا بیاسا رسید بعد عبور از دریای چناب رعایای توابع سیالکوٹ از ستمگاری محمد بیگ کوری استغاثه نمودند او را برای عبرت عمال ستمگار بقبا پیشه بخلق کشید چون از انجا نهضت فرمود و در خطه دلگشای کشمیر نزول اقبال شد تمام ایام بعیش و عشرت دران سرزمین گذرانیدند و در آب ڈل جشن چراغان ترتیب داده دو هزار کشتی با نواع و اقسام شموع و چراغان آراسته در دون آب سرو دادند و نیز هر دو تماشگاه شاهی و بر کنار آب و عمارات و باغات و اشجار محاذی دولتخانه چراغان کردند بعد سیر و شکار در ایام آغاز زمستان نهضت فرموده بدار الملک لاهور نزول نمود

ذکر در بیان تسخیر ولایت اوڈیسه

آن ولایت مفتوح در تصرف داشت چون او بمرگ طبیعی در گذشت افغانان باتفاق یکدیگر عین خان پسر او را بسر داری برداشته مستعد مقابلت او قبول کردند حسب الامر راجه مانسنگه متسخر آنولایت رفت افغانان بکرات جنگ و جدل کردند بالاخره عاجز شده بود گذشتن مقتول

دنشستن پسرش برسند حکومت باراجہ مانسنگھ صلح کردہ سکہ وخطبہ بنام اکبر مقرر کردہ جگناتھ را داخل ممالک محروسہ ویک صد و پنجاہ فیل و دیگر نفائس آن دیار حوالہ راجہ مان سنگھ نمودند کہ بدرگاہ مقدس ارسال دارد و در سال سی وہفتم جلوس والا مطابق سنہ ہزار ہجری ملک وڈلیسہ بر ساحل دریاے شور راست بتمامہ داخل ممالک محروسہ گردید

ذکر در بیان تسخیر قندهار

بعرض والا رسید کہ مظفر حسین میرزا در ستم میرزا بن بہرام میرزا برادر شاہ طہماسپ کہ در قندہار قیام داشتند و بناہر سنوح حوادث وفتن کہ در عہد سلطان محمد پدر شاہ عباس اول روی داد از طرف اوزبکیہ نیز مطمئن نبودند لباس سلطنت گستردند و بعد تسلط شاہ عباس از سطوت او ترسیدہ حیران ماندند کہ چہ کنند و بکجا راہ برند اکبر باستماع این خبر خوش وقت گشتہ میرزا خان خانان را بالشکر گران از حضور خود تسخیر قندہار بہر صورتیکہ میسر آید تعین نمود و حکم شد کہ براہ بلوچستان رہگرا گردد اگر کلان تران بلوچان لوازم انقیاد و بجا آرند آنہا را درین مہم ہمراہ گیرد والا بسزاے لائق برساند و بنا بر دلجوئی واز دیاد آبروی او در منزل اول بخدمۂ خانخانان تشریف برد و نصائح سود مند فرمود و موجب سرفرازی او بین الاقران گردید خانخانان بعد قطع منازل درمیان ملتان و بھکر کہ جاگیر او بود رسیدہ چند گاہ برای سامان سپاہ و تہیۂ راہ اقامت در زید درین اثنار ستم میرزا از مظفر حسین میرزا در قندہار شکست خوردہ از انجا بر آمد و روی نیاز بالکبر آورد فرامین مطاعہ بامرانیکہ در راہ بودند اصدار یافت کہ خدمت گاری و مہمانداری نمایند امرا بموجب امر عمل آوردند چون میرزا بہ یک منزل از لاہور رسید اکبر پادشاہ ہم آنجا بود امرای عالی شان و خوانین بلند مکان حسب الحکم پادشاہ باستقبال رفتہ میرزا را در حضور آوردند اکبر باغراز و اکرام تمام ملاقات نمود و میرزا با چہار پسر بلازمت رسیدہ بنہایت منصب پنج ہزاری زیر بار منت نوکری گردید ولایت ملتان و بلوچستان بجاگیر او مرحمت گشت بعد ابو سعید میرزا برادر ستم میرزا پس ازان بہرام میرزا ابن مظفر حسین میرزا و پس مظفر حسین میرزا ہم رسیدہ ہر یکی در خور حالت خویش کامیاب گشت و ازان تاریخ قندہار داخل ممالک محروسۂ ہند گردید و خان دوران عرف شاہ بیگ خان کہ ایالت صوبہ کابل داشت بصوبہ داری قندہار سرفرازے یافت

در بیان تسخیر ولایت ٹھٹہ و آمدن میرزا جانی بیگ

ہنگامیکہ خان خانان تسخیر قندہار دستورے یافت پس از رسیدنش در نواحی ملتان فرمان والا شان صادر گشت کہ حسین انتزاع ولایت ٹھٹہ پیش نہاد ہمت سازد و بعد ازان تسخیر قندہار پردازد و خانخانان بموجب حکم مطاع متوجہ ٹھٹہ گردید اول بھیم مرزبان جیسلیر و دلپت پسر راے راے سنگ بیکار نیرے ملحق شدہ کمر خدمت بر میان عبودیت بستند و لاسہوا زا مفتوح نمودہ روانہ پیشتر شدند میرزا جانی بیگ والی ٹھٹہ بجمعیت بسیار آمد و نصیر پور کہ یک جانب دریاے سند و جانب دیگر رود خانہا واشت قلعہ گلین اساس نہادہ متحصن گشت و خانخانان در انجا رسیدہ بمحاصرۂ آن پرداخت چون محاصرہ باشد اوکشید و لشکر پادشاہے را از قعر غلہ حال بدر ماندگی کشید باضرورت حال ہر گاہ آسمان جاہ معروض داشتند بموجب حکم محکم کشتیہاے غلہ از لاہور بلشکر خانخانان بملتان رسانیدند و رای سنگہ بیکانیرے و دیگر امرا الملک متعین شدند خانخانان از رسیدن غلات و امرای لکھی قوی دل گشتہ بر سر ٹھٹہ و افواج دیگر باطراف متعین کرد و خود در قصبہ جام معسکر ساخت و ہر روز جنگ بمیان می آمد و بار و لپسر راجہ تودرمل کہ در تھور و جلاوت کم ہمال بود و درین جنگہا جرآتی نمایان کردہ بزخم نیزہ کربپیشانے او رسید جانبازی نمود و بعد محاربات متوالی میرزا جانی بیگ شکست خورد و گریخت و خانخانان قلعہ ساختۂ میرزا منہدم گردانید و دران نواحی وباے عظیم روے داد گویند بقبضے صاف در دنان در خواب دیدند کہ بنا بر زشتی نیت و اعمال عمال و حکام این دیار مردم باین بلیہ مبتلا شدہ اند ہر گاہ عمل و سکۂ اکبر درین جا جارے شود بلاے و بارفع خواہد شد باشتہا را نجیز ہر کسے دعا گوے فتح اکبر گشتہ عہود تدارک

بستند کہ بعد از فتح پادشاہی بمقدورخود و خانمانیند و خانخانان با امرای کمکی بذل جہد خود نمودہ بمجاربات شدیدہ متواترہ میرزا جانی بیگ را عاجز گردانیدہ چون او در خود تاب مقاومت ندید ناچار در صلح کوفتہ ولایت تبسوان را داخل ممالک محروسہ گردانیدو صبیۂ خود را بمیرزا ایرج خلف خانخانان داده خود آمده ملاقات نمود و بندگی درگاه پادشاہی قبول کرده مقرر ساخت کہ بعد برسات روانہ حضور گردد و بر وفق عہد در اواسط سال سے و ہشتم مطابق ہزار و یک ہجری ہمراہ خانخانان بملازمت پادشاه آمد و بمراحم خسروانی سرفراز گشتہ سہ ہزاری منصب و ٹھٹہ جاگیر یافت والا برای بندرک بطرف ٹھٹہ واقع است بخالصہ شریفہ مقرر گشت و درین مہم خانخانان متحمل انواع مشاق و محن گردیده مورد الطاف بی اکناف شاہی و ممدوح اکابر و اصاغر گردید احوال سلاطین سابق این دیار در ضمن چگونگی ٹھٹہ مفصل گشتہ حاجت بتکرار نیست

ذکر تسخیر بھکر

پیش ازان کہ ٹھٹہ مفتوح گردد در سال نوزدہم جلوس محب قلیخان و مجاہدخان بتسخیر بھکر متعین شدہ بودند آنہا رفتہ محاصرہ کردند و با متداد کشید قحط عظیم و وبائے بسیار در قلعہ روی داد بسیاری از محصوران تلف شدند ہر کہ پوست درخت رس جوشانیدہ می خورد از وبا بسلامت می ماند سلطان محمود عاجزہ شدہ عرضداشت نمود کہ اگر محب قلیخان از دور قلعہ برخیزد قلعہ را بیشکش شاہزادۂ والا گہری تمام پیش ازان کہ از حضور جواب برسد سلطان محمود با جل خود در گذشت و محب قلیخان و مجاہدخان در شہور سنہ نہصد و ہجدہ ہجری بھکر را داخل ممالک محروسہ نمودند

در بیان جشن نوروز و شروع ضابطہ آراستن حجرات دیوان عام باہتمام امرا

چون موسم بہار در رسید و ابواب عیش و عشرت بر روی عالمیان کشاده گردید نسیم نوروزے مزاج وارستگان دنیا را منشرح و شمیم نوبہارے مشام آزادگان گیتی را معطر گردانید **نظم** درخت غنچہ بر آورد و بلبلان مستند ؛ جہان جوان شد و یاران بعیش نشستند ؛ بساط سبزہ لگد کوب شد بپائے نشاط ؛ ز بسکہ عارف و عامے برقص برجستند ؛ حکم شد کہ دولتخانہ خاص و عام کہ صدوبیست ایوان داشت بامرائے عظام قسمت شود و ضلعہ جبروکہ را متصیان بیوتات زینت دہند و سہ منزل راکہ دولتخانۂ خاص است باقسام زینت آئین بندے نمایند و راندک زمانے کارپردازان بارگاہ خلافت و امرائے والامرتبت بموجب حکم تمام دولتخانہ را بتکلفات گوناگون آراستند و بآرایش رنگارنگ آئین بستند درین بزم جشن مناصب امرا بعرض رسید و ہر یک در خور حال باضافہ سرفرازے یافت و فہرست اہل خدمت ملحوظ گشتہ ہر کس کہ بصدر اخلاص و نیکو خدمتی شدہ بود بالطاف و عنایت سرفراز گشت و آنکہ مرتکب غدر و ناداد دولت خواہے گشتہ بود بعزل خدمت و کمی منصب معاتب گردید و حکم جہان مطاع بصدور پیوست کہ تا رسیدن روز شرف ہر یک از نوئینان و امرائے عظام ضیافت پادشاہ کند تا منزل او بمقدم عالے پایۂ برترے گیرد و بین الاقران سرافتخار برافرازد و حوضے کہ بست در عہد عرض و طول داشت و دران مبلغی خطیر بے کیسہ و ہمیان گذاشتہ بودند روز شرف آفتاب بامراد خوہ منصب و بفقرا و مساکین و سائر الناس انعام فرمود در عین این تیاریے بارگاہ شاہے راکہ دوازده شہر اکس در سایۂ آن تواند گنجید آتش در گرفت و تا سہ روز بساط جشن و بعضے از عمارات حرم سرا سوختہ خاکستر گردید اندازۂ مبلغ این نقصان ہیچ محاسبے نتواند یافت بعد اطفائے التہاب آتش مذکور حکم شد کہ بجہت بزم شرف کہ نزدیک رسیدہ بود از سر نو بارگاہ والا درست گردد و در اندک روز بارگاہ فلک اشتباہ بتجدید صورت انجام یافت و از غرائب آنکہ ہمدرین روز در دکن دولت سرای شاہزادۂ سلطان مراد نیز آتش در گرفت ؛

در بیان رحلت میان تانسین و مولانا عرفی شیرازی و شیخ ابوالفیض فیضی

سرآمد نغمه سرایان خوش آهنگ و پیش خرام نوایردازان دلکش رنگارنگ میان تانسین کلانوت که در عهد خود نظیر نداشت و چندے قبل ازو و بعد هم الی الآن مثل او نشان نمیدهند و مهرهٔ این فن او را مقتدائے خود دانسته نام او بی تعظیم بزبان نمی آرند در سال هفتم جلوس والا راجه رام چند مرزبان باندهو میان تانسین را خال رخسارهٔ پیشکش هائے خود خیال کرده بخدمت پادشاه فرستاد چون پادشاه در فهم موسیقی مهارتے تام و تانسین درین کار ید بیضا داشت صحبت او در گرفت و بصاحبت او اختصاص یافته سرمایهٔ نشاط خاطر پادشاه می بود در سال سی و چهارم جلوس رخت هستی بربست و موجب تاسف بے اندازه خاطر پادشاه گردید و در سال سے و ششم مولانا عرفی شیرازی که نخبهٔ استعداد او نگهست اخلاطونے نبشام ارباب هوش ربوده مست و مدهوش سخن طرازے میداشت بشکفته پژمرد و گلزار خاطر نخبه مغزان بیدار دل بر دائع انفاس پاکیزه او عطرآگین نگشته افسرد و در عرصے دو دهاگی عاریت سرائے دنیا را دداعے گفته در عالم آخرت رمید و هشت برین رارنگ و بوے تازه نبخشید و در سال چهلم جلوس اکبر شیخ ابوالفیض فیضی نیز رخت زندگانی بعالم جاودانی کشید شیخ در سال دوازدهم جلوس بخدمت اکبر رسیده مورد عنایات گشت هنگام ملازمت چون شیخ را بیرون پنجرهٔ فقره استاده کرد این قطعه به بدیهه گفت قطعه پادشاها دروں پنجره ام ؛ از سر لطف خود مرا جاده ؛ تا کی من طوطے شکر خوارم ؛ جای طوطی درون پنجره به ؛ پسند خاطر پادشاه افتاد و همان روز در سلک ملازمان خاص اختصاص یافت و چون اخلاق حمیده و طبع سنجیده داشت روز بروز بر پایهٔ قدرش افزود و در سال سے و سوم بخطاب ملک الشعرا سرفراز گردید و در سال سے و نهم تفسیر قرآن بی نقط و کتاب نل و دمن و مرکز ادوار و بحر مخزن اسرار تصنیف نموده از نظر اکبر گذرانیده مورد تحسین گردید و این کتابها محمدت او بر گوید جهانیان سلیمان بلقیس بوزن خسرو شیرین و هفت کشور در برابر هفت پیکر و اکبر نامه مقابل سکندر نامه پیش نهاد همت داشت این کتابها باتمام نرسیده بود که زندگی او انجام یافت چون حسن اخلاص در سوخ او در بندگی هم قسم خاطر پادشاه بود و شاهزادگان نیز از و استفاده می نمودند اکبر بمقتضای قدردانی و حقوق شناسی در بیماری که مرود در روز قبل ازار تحال مع شاهزادگان بعیادت او رفت دران وقت این رباعی گفت رباعی دیدی که فلک بمن چه نیرنگی کرد ؛ مرغ دلم از قفس شب آهنگی کرد ؛ آن سینه که عالمی در و میگنجید ؛ تا هم نفس برآورد تنگی کرد

ذکر در بیان رسیدن برهان الملک بدرگاه والا و مرحمت شدن نمک با و برای مهم دکن

او از اسمعیل نظام الملک حاکم احمدنگر که عم او بود آزرده شده بود بساطت قطب الدین خان غزنوے بملازمت اکبر رسیده بمنصب شش صدے سرافرازے یافت پس از سهل مدت بمنصب هزارے رسیده متعین محالات نبگش گردید بود چند سال درحضور رسیده استدعای ملک برائے تسخیر احمدنگر کرد لهذا امرائے متعینه صوبه مالوه و راجه علی خان حاکم خاندیس با مداد او متعین شدند با عانت اولیائے دولت قاهره و احمدنگر رفته با اسمعیل نظام الملک عم خود جنگ کرده منظفر و منصور گشت و بملک موروثی تسلط یافت چون سفله بنهاد بود دست با دزدی دولت و حکومت گشته حقوق پرورش و امداد بر طاق نسیان گذاشته سزاوار اطاعت اکبر بر تافت پادشاه ملک الشعرا شیخ ابوالفیض فیضی را که دران وقت زنده بود پیش راجه علی خان فرستاد که برهان را بشاهراه اطاعت منصرف گرداند هر چند راجه علی خان او را دلالت بانقیاد نمود فائده نديده بپاداش آن گرفتار آمده به ترغیب شخصے سیماب کشته خورده بدان سبب در بیمارے صعب مبتلا گشته راه آخرت سپرد چاندبے بے خواهر او با تفاق امرا برادرزادهٔ خود ابراهیم را که پسر برهان الملک بود بسری برداشته انتظام مهام برذمهٔ همت خود گرفت چون احوال آن حدود بعرض رسید شاهزاده سلطان مراد با لشکر گران متعین گشت

شاهزاده چندگاه بحمایت سامان سپاه در مالوا بوده عازم پیشتر گردید واز دریای نربدا عبور نموده در اندک فرصت ولایت برار از سریر قضی
لوکسنی انتزاع نمود وافواج قاهره بر سر احمدنگر رخصت فرمود لشکر منصور که رمضا فساد داده غالب گشت آمار اجی علیخان حاکم خاندیس درین مهم
در رکاب شاهزاده بود جان نثاری کرد ونیز با افواج عادل شاهی حاکم بیجاپور وقطب شاه حاکم گولکنده محاربات متواتره در میان آمده ادبیای
دولت اکبری فیروزمند شده لیکن چون شاهزاده در دکن بشرب مدام اشتغال ورزیده از کثرت شراب خواری ضعیف ونزار گشت وبهمات
آن ولایت نمیتوانست پرداخت بنابر آن از حضور شیخ ابوالفضل تعین گردید وحکم شد که شاهزاده را بانصباغ ارجمند رنهون سعادت گشته بلازمت
بیاورد وامرای متعینه آن حدود را سرگرم خدمت گردانده واگر بودن خود را بنا بر انتظام مهام در آنجا ضرور داند خود رآنجا بوده بکار پرداز دشاهزاده
را روانه حضور سازد وشیخ بعد رخصت از حضور قطع مراحل نموده بخدمت شاهزاده رسید حسب مشیت شاهزاده همانجا بمراض مزمنه سابقه لابعالم
آخرت شتافت وغریب شورشی در لشکر رویداد شیخ ابوالفضل بعین تقریر وزرپاشی خاطرهای آشفته را مجموع ومطمئن گردانیده ودشمنان که بتقاضای
رحلت شاهزاده جری ودلیر شده بودند مبدل بهیبت صابته شیخ بازمغلوب ومایوس شدند چون این سانحه بعرض اکبر رسید موجب صدگونه کدورت
پادشاه گردید آخرالامر بصبر پرداخته شاهزاده وانیال را بتسخیر دکن رخصت فرموده خود نیز بتسخیر آن ولایت نهضت فرمودند

ذکر نهضت موکب مقدس از لاهور بجانب دکن

چون از لاهور انتهاض الویه عالیه بسمت دکن روی داد در حوالی قصبه پٹیالا بعرض رسید که در مکان اجل فقرای نسلین وطائفه سنا سیان
باهم جنگ کرده فقرای مسلمین بعد غالب آمدن بر سنا سیان تبخانه آنجا را تجدی برانداخته اند اکبر که مذهب الهی ایجاد واختیار کرده بملت یا نرا
یکسان می شمرد اکثر فقرای مسلمان را بزندان فرستاد وحکم کرد تبخانه را تجدید نمایند مسلمانان مسمار شده بود تجدید تعمیر وترسیم کنند بعد نهضت
از انجا از دریای بیاسا گذشته بمنزل گوردارجن گجا وه نشین نانک شاه تشریف برده بملاقات او واستماع اشعار هندی نانک شاه که مضامین
ابیات موحدین اسلام وصوفیه والامقام ترجمه نموده بخوشوقت شد وگوردارجن سرفرازی خویش دانسته پیشکش لائق گذرانید والتماس
کرد که از نزول عساکر منصوره در پنجاب نرخ غله گران بود ازین جهت جمع پرلنات زیاده شده المحال از انتهاض لشکر فیروزی پیکر رو
به ارزانی آورده رعایا از عهده ادای این جمع نمی توانند برآمد عرض او پذیرفته بدیوانیان سرکار حکم شد که بحساب ده دوازده از جمع رعایا تخفیف
دهند وتاکید کنند که عمال همین حساب از رعایا گرفته زیاده طلبی ننمایند مثنوی چشم رعایت زرعیت مگیر ۔ تا بودت ملک عمارت پذیر ۔
کار رعیت برعایت سپار ۔ دست رعیت زرعیت مدار ۔ چون عرصه تهی نمیسر مورد خیام گشت رعایا از ظلم سلطان نام کورسی استغاثه
نخود ندو بیداد او بتحقیق پیوست حسب الحکم والا دراجمل کشیدند مثنوی حکومت بدست کسانی خطاست ۔ کز او دست شان
دستها بر خداست ۔ مکن صبر بر عامل ظلم دوست ۔ که از فرقه بایدش کندپوست ۔ بعد رسیدن باکبرآباد چندگاه اتفاق اقامت افتاد
وچون بعرض اشرف شیخ ابوالفضل از انجا بسمت برهانپور نهضت روی داد در زمان عبور از دریای نربدا فیل خاصه کز نجیر آهن در
پا داشت از همان دریا میگذشت چون بر کنار رسید فیلبانان زنجیر آهن را تمام از طلا دیدند متحیر شده بداروغه فیلخانه اظهار کردند او
زنجیر را بچشم خود دیده حقیقت را بعرض والا رسانید واگر بحبس در حضور خود طلبیده بعد مشاهده صدق خبر بر عجایب قدرت ایزدی اعتراف
نمود وفرمود که همانا در ین دریا سنگی که مردم هندآنرا پارس گویند خواهد بود وبموجب حکم فیلهای دیگر را بازنجیرهای آهنین دران دریا انداختند
وملاحان نیز جست وجوی آن سنگ کردند لیکن بهم نرسید وزنجیر دیگر طلا نگاشت ابیات هر قدر طاقت خود خوطها زدم بسیار ۔ دریکی
ازطلبم آن هیچ دریا نیست ۔ این سخن باورت گراز من نیست ۔ عهده بر راویست وبر من نیست ۔ القصه اکبر بعد قطع مراحل

در خطهٔ دار السرور برہان پور نزول اقبال فرمود و از اکبر آباد تا برہان پور دو صد و بست و هشت کروه بمرتب در آمد و دران خطهٔ دلکشا چون نوروزے ترتیب یافت مطربان خوش ادا و مغنیان نغمه سرا نبوا هاے دلفریب و سرود هاے دلکش باعث انبساط مجلسیان و نشاط مقابلان پادشاه شده دران بزم شاد کامی شیخ ابو الفضل که بانصرام مهمات دکن همان طرف مامور بود حسب الحکم از احمد نگر آمده بشرف ملازمت موسوم گشت چون وقت شب بود و انجمن در مهتاب کمال آراستگی داشت پادشاه از نهایت عنایت این بیت بر روی شیخ برخواند **بیت** فرخنده شبے باید و خوش مهتابے تا با تو حکایت کنم از هر بابے شیخ بشارت داد که این عنایات کونینات شکر بجا آورد و دایالست برہان پور نیز لبعد شیخ مقرر گشت و حکم شد که چون امرا در یساق عسرت کشیده اند تا بورود ن رایات عالی درین حدود حسب تفاوت مناصب برہان پور و رانجام امرا مقرر باشد و شیخ را بمنصب چار هزاری سرفراز فرموده تسخیر قلعه آسیر که بها در نبیرهٔ راجه علی خان حاکم آنجا تمرد ورزیده بود فیصله نمود

ذکر و بیان تسخیر آسیر و ولایت احمد نگر

شیخ ابو الفضل بعد رخصت از حضور در پایان آن قلعه آسمان ارتفاع رسیده محاصره نمود و متواتر کارزار سخت در میان آمد چون محاصره باطاله کشید شیخ بمقتضاے شجاعت فطرے طناب بر کنگره نصب کرده بر فراز قلعه بر آمد و خود را در دون حصار انداخت و جمعے کثیر بهمین نمط با شیخ همپاے نموده کارنامهٔ مردی در میدانگی نظهور رسانیدند و بقوت سرنیجه دلاورے شیخ این عقده کشوده همین قلعه آسمانے ارتفاع تسخیر آن دشوار بود مفتوح گشت و بهادر حاکم آنجا عاجز آمده ملاقات نموده و بوساطت شیخ ابو الفضل بملازمت پادشاه سعادت اندوخته مورد عنایات شد قلعه آسیر با دلیاے دولت تفویض یافت و شیخ ابو الفضل در جلدوے این خدمت بنهایت علم و نقاره و اسپ و خلعت خاصه سرفرازی یافته بتسخیر ناسک رخصت یافت و در اندک زمانے بمنصب پنج هزارے سرافتخار بر افراشته مصدر خدمات عظیمه گشت و بمقابله عنایات خداوندے در جانفشانے و خدمتگزارے دریغ نمیکرد و حکم شد که تسخیر احمد نگر دو دفع را جورے و دیگر متعلقان بعهدهٔ شیخ ابو الفضل منضبط و ولایت برادر و نواحے آن بر ذمهٔ عبد الرحیم خانخانان باشد چون آسیر و احمد نگر و تمام ولایت نظام الملک بتشمیر همت شیخ ابو الفضل مفتوح گردید و ولایت تانگانه را شیخ عبد الرحمن ولد شیخ ابو الفضل تسخیر کرد و همدرین قرب بها در نظام الملک نبیرهٔ برہان نظام الملک بحضور آمد و عادل شاه حاکم بیجاپور و قطب شاه مسند نشین کولکنده عرائض و نیازه پیشکشهاے لائقه ارسال داشتند و اکبر بهمه وجوه ازان طرف دلجوئیها میکرد و خانخانان را در خدمت شاهزاده دانیال را در اجمیر گذاشته خاندیس را دانیال نام نموده بشاهزاده مرحمت فرمود و خانخانان را در خدمت شاهزاده و شیخ ابو الفضل را در احمد نگر مقرر فرموده از برهانپور معاودت کرده بعد قطع منازل و طے مراحل در دار الخلافه اکبر آباد نزول نمود و امرائیکه درین مهم خدمت بجا آورده بودند باضافه ممتاز شدند ❊ ❊ ❊

ذکر سلاطین سابق دکن

از بعض کتب سیر و تواریخ چنان مستفاد شود که در زمان سابق تمام دکن زیر فرمان سلاطین دهلی بود خصوص محمد شاه تغلق الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه آن ملک را بوجه اتم ضبط کرده دیوگیر را دولت آباد نام نهاده دار السلطنته خویش مقرر کرده بود چون آفتاب دولت او بمغرب رسید و بسبب اقرار مظالم قلوب سپاه و رعیت نیز از و برگشت و در جمیع اقطار اختلال بسیار پدید آمد سلطان محمد بدفع فتنه و آشوب متوجه گجرات شد و ازانجا بملک لاچین را از دولت آباد بر خاست خود طلبید با خیال ملک لاچین را کشته زیاده تر تمرد ورزیدند و علاء الدین حسن که بحسن کانگو مشهور و از جمله سپاهیان ملک لاچین بود باتفاق جماعهٔ اوباش در دولت آباد دعوای حکومت بر افراشته خود را سلطان محمد علاء الدین خطاب کرده چون این معنی بسلطان محمد شاه ظاهر گشت بسبب مهم گجرات در دفع او

نیافت و در اسرع اوقات در نواحی بلهڑه درگذشت و حسن کانکو از نسل بهمن بن اسفندیار بن گشتاسپ بود و از نجابت اورا بهمنی گفتندے
در سنه بهفتصد و چهل و هشت هجری دکن را متصرف شده سکه و خطبه بنام خود کرد و ایام حکومت او یازده سال و یازده ماه و هفت روز سلطان
محمد شاه بن سلطان محمد علاء الدین بیجده سال و یک ماه و هفت روز سلطان مجاهد شاه بن سلطان محمد شاه یکسال و یک ماه و نه روز سلطان
داؤد شاه ابن عم سلطان مجاهد شاه یکماه و سه روز سلطان محمد شاه بن محمود شاه بن سلطان علاء الدین نوزده سال و نه ماه و هشت روز سلطان
غیاث الدین بن محمد شاه یک ماه و بیست روز سلطان شمس الدین بن سلطان محمد شاه یک ماه و بیست و هفت روز سلطان فیروز شاه
بن سلطان محمد شاه بست و پنج سال و هفت ماه و یازده روز سلطان احمد شاه بن سلطان محمد شاه دوازده سال و نه ماه و بست و چهار روز
سلطان علاء الدین بن سلطان احمد شاه بست و نه سال و نه ماه و بست و دو روز سلطان همایون شاه بن سلطان علاء الدین سه سال و شش ماه
و نجم روز سلطان نظام شاه بن همایون شاه و هفت سالگی پادشاه شده سلطنت و یک سال و یازده روز سلطان محمد لشکرے بن سلطان
همایون شاه و ده سالگی جلوس نموده سلطنت او بیجده سال و چهارماه و یازده روز سلطان شهاب الدین محمود شاه بن سلطان محمد شاه
لشکرے سے و هفت سال و دو ماه و سه روز سلطان احمد شاه بن سلطان شهاب الدین بن محمود شاه دو سال و یک ماه سلطان علاء الدین
بن شهاب الدین محمود شاه یک سال و یازده ماه سلطان ولے الله بن سلطان شهاب الدین محمود شاه سه سال و یک ماه و بست
و هفت روز مجموع ایام سلطنت سلطان علاء الدین عرف حسن کانکو بهمنیه و اولادش هفتد و نفر یکصد و هفتاد و هفت سال است
لیکن در عهد سلطان نظام شاه ولد یازدهم حسن کانکو در هفت سالگی سر بر آرائے جهانبانی گردیده نیز نامے که از جمله عمدهٔ امرا بود
نظر بر خردسالے سلطان داشته خود متعهد مهمات سلطنت گردید و چون نیز پدر بسیار پیدا کرد بعد سلطان نظام شاه نیز غالب ماند و اولادش
نیز استیلا داشتند بنابرین چهل و هشت سال اگرچه اسم سلطنت بر اولاد حسن کانکو بود اما در حقیقت یزید و اولادش حیا بنائے می کردند
و در سنه نهصد و سے و پنج هجرے عماد الملک کابلی اطاعت سلطان بهادر شاه والے گجرات قبول کرده در دکن سکه و خطبه بنام او کرد
دران زمان سلطان ولے الله را در شهر بدر بن یزید بن یزید محبوس داشته خود سلطنت مے کرد القصه در سنه نهصد و سے و پنج هجرے امرائیکه
رکن الدولهٔ سلاطین بهمنیه بودند ملک دکن را باخود ها قسمت کرده متصرف شدند و هر کس دم استقلال زده سکه و خطبه بنام خود کرد عادل
شاهیان حاکم ولایت بیجاپور یوسف عادل شاه که مبدار سلسلهٔ عالیه است غلام گرجے بود و خواجه محمود گرجستانے بدست سلطان شاه این
محمود بهمنی فروخته و سلطان ولایت شولاپور باو تفویض کرده بود او بزور شمشیر و قوت شجاعت خود بیجاپور را متصرف شده تا آب کشنه
گرفته دم استقلال زد ایام حکومت او هفت سال اسمعیل عادل شاه بن یوسف عادل شاه ابراهیم عادل شاه بن اسمعیل عادل
شاه برادر زادهٔ او علی عادل شاه تا زمان اورنگ زیب عالمگیر سلطنت عادل شاهیان بود از سلطان سکندر عادل شاه عالمگیر
انتزاع نموده بسلطنت بابریه گرائیده قطب شاهیان را دار الملک گلکنده بود مبدا این سلسلهٔ سلطان قلی قطب الملک وزیر همینه
است چون سلطان محمود بهمنی غلامان را بسیار دوست میداشت سلطان قلی خود را خود فروخته در داخل غلامان گردید بروز بروز پایهٔ قدر او
بلند گشت و بین الاقران والاشال سرفراز شده بحکومت و ولایت گلکنده متقرر یافت قضارا در سال اول برگ بیسے روز گذشت عید قطب شاه
بن سلطان قلی قطب شاه بست سال ابراهیم قطب شاه بعد گذشتن برادر ریسنه حکومت و جانداری متمکن شده سے و پنج سال پادشاهی
کرد محمد قلی قطب شاه بن ابراهیم قطب شاه بن سلطان قلی قطب الملک هزار فاحشه رقاصه نوکر کرده دائما ملازم رکاب داشت و بمتلذذات
حیوانے و حظوظ نفسانے اشتغال مے ورزید بزنے از انها بگینا نام عاشق گشته مطیع او گردید و شهر بهاگ نگر بنام او بنا کرد و غایت سنه
هزار و دو هجرے یازده سال حکومت او بود تا آنکه سلطان عبد الله قطب شاه بعد شصت سال سلطنت درگذشت چون پسر نداشت

واما داد سلطان ابو المحسن پادشاه شد و اورنگ زیب از دست او انتزاع سلطنت نموده بممالک محروسهٔ خود ملحق ساخت نظام الملکیان حاکم ولایت احمد نگر بید از این سلسلهٔ احمد بحری نظام الملک است پدر او غلام برهن نزاد بود شهر احمد نگر را او بنا کرده ایام حکومت چهار سال برهان نظام الملک بن احمد بحری بست و هشت سال حسین نظام الملک بن برهان نظام الملک سیزده سال مرتضی نظام الملک بن حسین هشت سال حسین نظام الملک بن مرتضی ده سال اسمعیل نظام الملک بن برهان برادر مرتضی نظام الملک ۷ سال برهان نظام الملک از عم خود اسمعیل نظام الملک آزرده شده در حضور اکبر رسیده در سنه نهصد و نود و نه هجری کمک همراه گرفته با اسمعیل نظام الملک جنگ کرده فیروز گردیده بعد تسلط بفرو رجاه و دولت از اطاعت اکبر انحراف ورزیده چون او بر د چاند بی بی خواهر ش ابراهیم نظام الملک پسر خرد سال برهان نظام الملک را بحکومت برداشته خود کافل نظام مهام گردید و افواج پادشاهی بتسخیر آن ولایت تعین گشته بدفعات محاربات درمیان آمد آخر الامر بشمشیر همت شیخ ابو الفضل همگی آن ولایت مفتوح شده داخل ممالک محروسه اکبری گردید و قبل ازین بسمت تحریر یافت از ابتدای سنه نهصد و پنج هجری غایت سنه هزار و دوم هجری شصت و هفت سال آن ولایت در تصرف نظام الملکیان ماند ؛

ذکر در بیان کشته شدن شیخ ابو الفضل و آشفتگی خاطر اکبر ازین معنی ؛

اکبر در دار الخلافه اکبر آباد اقامت داشت بنابر بعضے مصالح ملکی شیخ ابو الفضل را طلبیدن ضرور دیده فرمانے باو نوشت که شیخ عبد الرحمن پسر خود را بر مهام مرجوعه نصب کرده جمیع افواج و خدم و حشم را هما نجا گذاشته خود جریده روانهٔ حضور گردد شیخ بموجب حکم پسر خود را با حشم و اسباب امارت و افواج در احمد نگر گذاشته با معدودے روانهٔ درگاه شاهے گردید و دران ایام سلطان سلیم شاه یعنے جهانگیر در الٰه آباس بسر تابے دنافرمانی می گذرانید از طرف شیخ ابو الفضل آزردگے بسیار داشت و یقین خاطر داشت که چون شیخ از دکن بحضور رسد خاطر پدر را از سن زیاده تر منحرف خواهد ساخت باستماع این خبر که شیخ جریده مے آید قابو دیده راز سربسته خود براجه نرسنگه دیو ولد مدهکر که مسکن او در راه دکن و شریک و رفیق شا نهراده در تمرد و نافرمان برداری بود در میان آورده گفت که سر راه شیخ گرفته کارش باتمام رسانند نرسنگه دیو برین کار مستعد گشته متعهد این خدمت شد و بملک خود روانه گردیده خود را بر جناح استعجال بمسکن خویش رسانید د شیخ ابو الفضل در اجین رسیده بعضے هوشیاران آمدن راجه نرسنگه دیو بموجب حکم شا نهزاده باراده فاسد ظاهر کردند چون قضاے شیخ رسیده بود برین خبر التفاتے نکرده از انجا روانهٔ پیشتر شد بیت قضا از آسمان چون فرود هشت پرد همه عاقلان کور گشته و کر ؛ غرهٔ ربیع الاول سنه چهل و هفت جلوس اکبر سنه یکهزار و یازده هجری مابین قصبه آنتری و سراے راجه نرسنگه دیو با فوج راجپوتان از کمین گاه بر آمد و قصد او ظاهر شد همراهان شیخ گزارش نمودند که ما راجمیت قلیل است و غنیم لشکر بسیار دور قصبه آنتری رفته باید نشست و بعد حصول جمعیت پیشتر روانه باید شد شیخ گفت که پادشاه مثل من فقیر زاده را سر فراز فرموده از حضیض خمول باوج عروج رسانیده اگر امروز از پیش این دزد گریخته خود را بنامردے موسوم سازم پس بکدام آبرو بحضور خواهم رفت و بهم چشمان چه رو خواهم نمود انچه در تقدیر است بمنصهٔ ظهور خواهد رسید این را بگفت و اسپ بر انگیخت مخالفان نیز اسپان راعنان دادند و جنگ واقع شد چون همراه شیخ مردم معدود بودند و غنیم جمعیت فراوان داشت غالب آمدند اما شیخ بمقتضاے شجاعت و جوان مردے ثبات قدم ورزیده داد مردانگے داد و حمله با نمود جمعے کثیر از راجپوتان بهوم آوردند شیخ ابو الفضل بزخم نیزه مذبین افتاده بآخرت شتافت و همراهانش نیز کشته شدند ـ بیت مزن با سپاهے زخود بیشتر ؛ که نتوان زدن مشت بر نیشتر ؛ راجه نرسنگه دیو سر شیخ جدا کرده بخدمت شا نهزاده در الٰه آباس فرستاد و شا نهزاده بغایت خوشوقت شده در جاے نالائق انداخت و مدتے همانجا مانده چون اکبر را کمال

محبت باشیخ بود باستماع این سانحہ ازخود رفت و دست بی تابی بر روی وسینہ خود زد و نوعی آثار بیتابی و بیقراری از و بظہور رسید کہ لائق شان او نبود بیت شنشاہ جہان را دور و فاتش دیدہ پر نم شد ؛ سکندر اشک حسرت ریخت کا فلاطون زعالم شد ؛ رای رایان تیمور داس کہ منصب سہ ہزاری سرفرازی داشت و فوجدار آن حدود بود و شیخ عبد الرحمن و شیخ ابو الفضل با امرای دیگر باستیصال راجہ نرسنگہ و بلو قاتل شیخ متعین شدند و حکم شد کہ تا سر آن بد اختر نیارند دست از کار زار باز ندارند باز بر زبان پادشاہ گذشت کہ در بدل سر شیخ سر آن بر گشتہ چہ مقدار داشتہ باشد زن و بچۂ او را بدار باید کشید و ملک او را بتاراج باید ساخت حق آنست کہ شیخ ابو الفضل بن شیخ مبارک در زبان خود کم ہمتا بود و مفصل احوال او بعبارتیکہ خود نگاشتہ در آخر احوال این پادشاہ انشاء اللہ تعالی بجملہ استنساخ کردہ آید چون حقیقت دانشمندی شیخ مبارک و اولاد او را کہ ظاہر شد با قتضای قدر شناسی احضار آستانہ فرمود و در سال دوازدہم جلوس ابو الفیض کہ در اشعار فیضی تخلص داشت و بزرگترین اولاد شیخ مبارک بود بملازمت پادشاہ فیض اندوز گردید و در سال نوزدہم شیخ ابو الفضل را کہ از فیضی خرد بود پادشاہ پیش خود خواند او تفسیر آیۃ الکرسی بنام اکبر نوشتہ بشرف حضور مشرف شد و پسند خاطر پادشاہ افتاد چون بزیدہ ہوش و اکثر علوم اختصاص داشت روز بروز مورد الطاف بیکران و مشمول اعطاف بے پایان گشتہ پایۂ قدر او از امرای عظام و وزرای کرام در گذشت و مقرب و ستشار پادشاہ گشت بمرتبہ کہ محسود جمیع مقربان درگاہ گردید و شاہزادگان باتفاق ارکان دولت در صدد آن شدند کہ قابو یافتہ او را از پیخ برانداز ند تا آنکہ چنین اتفاق افتاد کہ شیخ مبارک پدر او در زمان حیات خود تفسیری برائے قرآن مجید درست تصنیف کردہ بود و تمام پادشاہ دران نیاورده شیخ بعد رحلت پدر بے آنکہ موافق رسم و نیا عنوان کتاب را بنام پادشاہ موشح گرداند نسخہ ہائے بسیار نویسانیدہ باکثر ولایات و بلاد اسلام فرستاد چون این معنی بعرض اکبر رسید از غروریکہ داشت سخت بر آشفت و شیخ ابو الفضل را مورد عتاب گردانید شاہزادۂ سلیم کہ از شیخ آزردہ خاطرے بود و امرائے دیگر کہ از خود رائی و لی پروائی او جراحتہا در دل داشتند قابو یافتہ بزبان بیہودہ رنجش پادشاہ افزودند و شیخ ابو الفضل از کورنش منع گردید اما شیخ در زمان تقرب مکرر بعرض میرسانید کہ من غیر از حضرت پادشاہ دیگری را نمی دانم و شاہزادہا نیز التجا نمی آرم از خجلت ہمگنان از من آزردہ می باشند و اکبر اینمعنے را نیک میدانست شیخ را بسیار میخواست و از مصاحبت او بسیار محظوظ بود بعد چند روز تقصیرش معاف کردہ باز مشمول عنایت فرمود و جدائی او از حضور تا ضرورتے و یدہ جائز نمیداشت تا آنکہ بحسب قضا بتقدیم خدمات دکن مامور و چنانچہ مسطور شد بدولت شاہزادۂ سلیم بے جہت ظاہرہ مقتول گشت مقالات او حکایت کمالاتش میکند بیت درین باغ سروے نیامد بلند ؛ کہ باد اجل بیخش از بن نکند ؛ ؛ ؛

ذکر در بیان بغی شاہزادۂ سلیم پسر بزرگ اکبر

در زمانیکہ اکبر مسخیر دکن نہضت فرمود شاہزادہ سلیم برای استیصال رانا متعین شدہ بود در خطۂ دلکشائے اجمیر اقامت ورزیدہ تدبیر تخریب ملک رانا در پیش داشت و راجہ مان سنگہ در خدمت شاہزادہ بسپہ سالاری مامور بود از نو شتجات امرائے نبگالہ ظاہر گشت کہ افاغنہ قابو یافتہ بسبب نبودن سردار عمدہ دران دیار مصدر شورش شدہ اند و فتنہ و فساد بر پا گشتہ و کنور مہا سنگہ ولد راجہ مان سنگ کہ بہ نیابت پدر دران ولایت بود در اندک جنگ شکست یافت راجہ مان سنگہ باستماع این خبر بخدمت شاہزادہ التماس نمود کہ چون پادشاہ بتسخیر دکن متوجہ است اگر شاہزادہ از اجمیر نہضت فرموده در آلہ آباس تشریف ارزانے فرماید شورش بنگالہ رفع میشود شاہزادہ حسب الالتماس راجہ وصلاح ملکی از اجمیر کوچ کردہ بآلہ آباس نزول نمود و جاگیر ملازمان خود را کہ در حوالی آگرہ بود بطور خود گذاشتہ محال صوبہ آلہ آباس کہ بجاگیر آصفخان جعفر تعلق داشت نیز بسر کار خویش گرفت و سے لک روپیہ خزانۂ صوبۂ بہار و آن حدود کہ کنور دا

دیوان فراهم آورده بود دفوج سرکار فرستاده ازانجا طلبداشت بشاهدهٔ این قسم اعمال بدون حکم حضور آثار نفی و ستایش شاهزاده بظهور پیوست و در اندازان سخنان چند از پیش خود نیز تراشیده بعرض پادشاه رسانیدند فرمان عطوفت عنوان مشتمل بر نصایح سودمند مصحوب محمد شریف ولد عبدالصمد شیرین قلم صادر گشت لیکن اثرے بران مترتب نگشت بعد ازان که اکبر از دکن معاودت فرموده بدار السلطنة اکبرآباد نزول نمود وقضیهٔ شیخ ابوالفضل نوعیکه مذکور شد نیز رویداد شاهزاده باسی هزار سوار از آلآباس متوجه آستان پدر گردید و نخواهان بعرض رسانیدند که آمدن شاهزاده با این کثرت سپاه در حضور صلاح دولت نیست لهذا فرمان عالیشان بنام شاهزاده صادر گشت که آمدن آن فرزند باین روش پسندیده نیست اگر مطلب اظهار جمعیت سپاه است مجرای او بطور پیوست باید کرد مردم خود را بمحالات جاگیر رخصت کرده جریده بملازمت آید و در صورتیکه از نیت طرف واهمه در خاطر داشته باشد بازغان بصوب آلآباس برتابد بعد ازان که خاطر آن فرزند اطمینان پذیرد اراده ملازمت نماید شاهزاده در جواب فرمان عرضداشت مشتمل بر عجز و نیاز و عقیدت خویش ارسال داشته بصوب آلآباس عطف عنان نموده بعد فرمان والا شان صادر گشت که صوبه بنگاله داود ٹیسه بآن فرزند مرحمت شده بدان صوب شتابد شاهزاده رفتن بدان سمت قبول نکرد و بدین جهت نیز مردم سخنان وحشت افزا از جانب شاهزاده بعرض رسانیدند و موجب بهمزدگے طبیعت پادشاه گردید سلیمه سلطان بیگم را برائے دلجوئی شاهزاده فرستادند آن عصمت قباب در آلآباس رفته بهر طور خاطر رمیدهٔ شاهزاده را تسکین داده همراه خود بحضور آورد و چون یک منزل از اکبرآباد رسید باستقبال شاهزاده مریم مکانی والدهٔ پادشاه رفته شاهزاده را بخانهٔ خود آورد و پادشاه بموجب امر مریم مکانی همانجا تشریف ارزانی داشت و شاهزاده بوساطت جدهٔ خود مریم مکانی ملازمت نموده سر بر پائے پدر گذاشت و یک هزار مهر طلا بصیغهٔ نذر و مصد و هفتاد و هفت زنجیر فیل پیشکش گذرانید پادشاه از روی عنایت شاهزاده را در آغوش گرفته از ملاقات فرزند بسے خرسند شد و دستار از سر خود برگرفته بر سر شاهزاده نهاد و حکم شد که کوس شادمانی بلند آوازه گردانند در سال چهل و هشتم جلوس این واقعه رویداد بود چندگاه شاهزاده را باستیصال انار خصمت فرمودند شاهزاده بواسطهٔ بعضے موانع یا از روی سرتابی ترک مهم را نموده بے رخصت بے اذن پدر باز بطرف آلآباس رفت و باعث آزردگے خاطر پدر گردید چون در سال چهل و نهم مادر اکبر که مریم مکانی خطاب داشت نقاب اجل بر رو کشید اکبر بآئین قدمای آبای خویش سر و ریش تراشیده لباس ماتمی پوشید و نعش والدهٔ خود بر دوش گرفته قدمی چند مشائیت نمود و روانه دهلی گردیده بادل بریان و دیدهٔ گریان معاودت کرد شاهزاده سلیم باستماع این واقعه از آلآباس در حضور پدر رسیده سعادت اندوز حضور گردید

ذکر در بیان رحلت شاهزادهٔ دانیال در دکن

سلطان دانیال در شرب مدام مثل برآور خود سلطان مراد موقع بود هر چند از پیشگاه پدر احکام نصایح صادری گشت و معتمدان باندرز گوئے متعین میشدند خوشتین داری نمی توانست یک چند خانخانان عبدالرحیم و خواجه ابوالحسن بموجب حکم پادشاه در خلاوملا در بانان گذاشته اجتیاط بلیغ کردند تقریبات شکار انگیخته بصحرا رفتی و قراولان شراب در نمال بندوق انداخته میرسانیدند و گاه رودهٔ گوسفند پر از شراب کرده در زیر دستار پنهان میآوردند آخر الامر بیکشے بدن شاهزاده را از لیاقت زندگی و در انگلند و توای بدنی ضعیف گردید و بیمار پیای سخت روی آورد و تا چهل روز صاحب فراش بود هر چند اطبا تدبیر کوشیده نه سودی ندیدند بیت نمی دانند اهل غفلت انجام شراب آخره باش میروند این غافلان از راه آب آخره بالآخر در سنه پنجاه جلوس اکبر مطابق سنه هزار و سیزده هجری در عمر سے و سال و شش ماه ازین منزل دل فریب و دیار رحلت نموده

ذکر در بیان رحلت اکبر پادشاه

اکبر از قضیۂ ارتحال سلطان مراد غمناک و اندوہگین می بود چون این حادثہ جانکاہ روے نمود داغ بر بالای داغ گردید تا آن کہ رفتہ رفتہ تواناے تن و جان اکبر را فروگرفت و مزاج او از مرکز اعتدال بخرف گشتہ آخر ہا از کسوت صحت عاری و بر بستر بیمارے افتادہ صاحب فراش گردید خیر خواہان برای شفای بیمار ات کرام و اماکن عظام صدقات و صلات فرستادند و بفقرا و صلحا فراوان خیرات و مبرات دادند حکیم علی کہ سرآمد حکمای دربار بود متصدی معالجہ گردید تا ہشت روز دست تصرف باز داشتہ طبیعت را بحال خود گذاشت کہ شاید بقوت خود دفع عارضہ تواند نمود چون بیمارے باشتداد انجامید روز نہم بدا و پرداخت تا دہ روز ہر چند تدبیرات و معالجات بکار برد و فائدہ نکرد و بیماے این مرض ہم ہر چند بکار رفت سود مند نیفتاد و امراض مختلفہ متضادہ جمع شد کہ معالجہ یکے موجب از دیاد دیگرے میشد ابیاتی چو آمد قضا از ہوا چہ چارہ چہ جاے پرشک از مسیحا چہ سود ۔ چو زندانہ گذشت سور المزاج ۔ فروماند عاجز طبیب از علاج ۔ و درین مدت آن شیر دل قوی ہمت با وجود کمال ضعف خود را از بار عام راندن و با مقربان صحبت داشتن باز نگرفت چون پادشاہ بحالت نزع رسید روز دہم حکیم علی علاج را سود مند ندیدہ دست از معالجہ باز کشید و از بیم جان خود ربلوش گردیدہ در کنج امنی خزید شب چہار شنبہ دوازدہم جمادی الاخری سنہ ہزار و چہار دہم مطابق پنجاہ و دوم جلوس کہ عمر پادشاہ بشصت پنج سال قمری رسیدہ بود در شہر اکبر آباد در گذاے عالم بقا و روز دیگر بعد از تجہیز و تکفین در باغ سکندرہ مضاف اکبر آباد مدفون گردید اکثرے از قافیہ سنجان و نشیبان زمان تاریخ وفات را در سلسلۂ عبارات نظم و نثر کشیدہ اند از انجملہ آصف خان جعفر چنین گفتہ

بیت فوت اکبر شہ از قضاے آرۂ ۔ گشت تاریخ فوت اکبر شاہ ۔ مدت سلطنت پنجاہ و یک سال و دو ماہ و نہ روز بود ۔ ۔ ۔ ۔

ذکر احوال موتمن الدولہ شیخ ابوالفضل بعبارت او کہ خود در پایان کتاب آئین اکبرے نوشتہ

راقم شکرف نامہ را چنان در سر بود کہ با نمودے از حال آباے قدسی و بختی از نیرنگے اطراف خود نوشتہ رسالۂ جداگانہ سرانجام دہد و مایۂ عبرت دیدہ وران و دریاب گردانند لیکن شغل گوناگون خاصہ نوشتن این کتاب آنگے مرا باز داشت درین اثنا پیام آراے غیبے چنان گزارش نمود کہ سنجار روزگار تاب این ندارد کہ نہ ست جرائد شگرف اطوار بر فراز تحریر شتابد سزاوار وقت آنست کہ لختے ازان و درین اقبال نامہ برگوید و در چند جا تبندے گزارد گزیدہ پندے نگارد و بدین نوید قدسے برخی ازان بر شنود و دلی خانے کرد و از انجا کہ نسب سراشدن از متہی دستی باستخوان نیاکان بازرگانے نمودن و کالاے نادانی بیازار آوردنست و از شیوۂ مغزے بمغز دیگران نازش نمودن و آہوے خویش نادیدن نے خواست ازان سطرے بر طراز و وافسانہ گزارے کند درین بادیہ ویولاخ پابند سلسلہ بجائے نرسد و آبیارے انتساب صورے در بزمگاہ معنی بکار نیاید مثنوے چو نادانان نہ در بند پدر باش ۔ پدر بگذار و فرزندہنر باش ۔ چو دو دو از دشنے بنو د نشانند ۔ چہ حاصل زان کہ آتش راست فرزند ۔ و در محاورات روزگار نسب را تجنیہ و نژاد و ذات و اشتقاق آن تعبیر نمایند و آنرا ابجاے وسائل بند گردانند ہشیار آگاہ دل داند کہ این بدان بازگردد کہ از آبای میانے او یکے بفرزونے ثروت ظاہر یا بشناسائے حقیقت چیرہ دستے یافتہ و بنام یا لقب یا حرفہ یا مسکن شہرت گرفتہ و گرنہ عامہ کہ مردم زادۂ از فرزندان آدم صفے شمرند و بگفتگوے داستان گزاران دل منہادہ اعتمائے دیگر راہ نہ نہند پر ظاہر کہ درین محاملہ از روے راہ خود را از پا انداز ند و جان گوہر گرامے اعتبار نگیرند پس چرا سعادت گزین بیدار دل بدین افسانہ بخواب رود و بران تکیہ نزدہ از حقیقت پژوہے دست باز گیرد پسر نوح را از زانیہ دشناسی پدر چہ سود و ابراہیم خلیل را از بت پرستی اصل کدام زیان بیت بندۂ عشق شو و ترک نسب کن جامی ۔ کہ درین راہ فلان ابن فلان چیزے نیست ۔ لیکن پسر نوشت آسمانی در سیمان صورت پرست افتادہ و با طائفہ بر آمیختہ کہ نسب را بحسب

گز نینند ناگزیر لختے ازان برگوید و مائدہ برائے آن گروہ گسترد ۔

ذکر نسبت

شمارہ آیاے کرام داستان دراز است چگونہ گرای افتاد ما بنا بایست وقت بفرو شد برخی در لباس ولایت وگروہے در علوم رسمے وطائفہ در زے امارت وتحمی در معاملہ گزارے طبقہ وتبرد و تماشائی بسر بردہ اند از دیرگاہ زمین یمن وطنگاہ این والا نژادان بیدار دل بود شیخ موسیٰ نجیبی جد اور مبادے حال رسیدگے از خلق بروے او تنگ خان ومان کردہ غربت گزید و سہرے علم وعمل معورۂ جہان را بہاے غربت ورنوشت در مایۂ تامہ ورقصیہ ریل کرز بگیت سیوستان بسر نوشت آسمانے عزلت گزید واز پیوند دوستے نہ اکیشان حقیقت پژوہ ندخداشد اگرچہ از صحرا بہ سینہ آمد این از تجرد و آن فشانہ بر ہمان قطع آگہے بود و انفاس گرامے در آویزش خویش بکار بردے وزندگے بے بدل را در پیراستن نفس بہ قلمرو ان مصروف گردانیدے و فرزندان وبنائر سعادت پیرا پیرو آئین او بودہ خرسندے واستقند و دانش عیالی و بیانے سے اندوختہ در خطوان مایۂ عاشر شیخ خضر را ارزدے و دین برخی اولیاے ہندو رفتن بدیار و دین الوس خود بفرد کار دو با چند بست از خویشان و دوستان بہند آمد بشہر ناگور میر سید یحیی بخاری اچی کہ جانشین مخدوم جہانیان بود و از ولایت معنوی بہرہ وافر داشت در شیخ عبد الرزاق قادری نبیرۂ ای از اولاد گرامی اسوۂ اولیاے بزرگ سید عبد القادر جیلے و شیخ یوسف سندی کہ سیر صورت و معنی فرمودہ بودند و بسا کمالات حقیقی فراہم آورد در گذر گاہ و راہنمائی خلق بسر بردی و جہانیان از راہ آورد او ذخیرہ ہا برگرفتی از گرم خوئے و دلجوئے این بزرگان کار آگاہ و از خاک دامن گیر نگاہ روزگار خوردہ رھگرای غربت توطن گزید در سال ہفصد و یازدہم ہجری شیخ مبارک از نزہتگاہ علم بین آمد و طیلسان ہستی بر دوش گرفت بہ نیروی دم گیرا در چہار سالگی لوامع آگہی پرتو انداخت انوار الٰہی روز افزون چہرہ افروخت و در نہ سالگی سرمایۂ ستر گ پیدا کرد در چہاردہ سالگی علوم متداولہ اندوخت و در ہر علمی متنی یاد گرفت اگرچہ عنایت ایزد و قافلہ سالار آن بیدار بخت بود و بکوے بسیاری بزرگان دریوزہ فرمودی لیکن در ملازمت شیخ علن مشیر بسر بردی و تشگی باطن از آموزش او افزودی شیخ ترک نژاد است صد و بست سال عمر یافت در زمان سکندر لودی دران شہر وطنگاہ ساخت و در خدمت شیخ سالار ناگورے پایۂ والاے شناخت بدست آور د شیخ در توران و ایران دانش اکتساب فرمودہ بود الغصہ شیخ خضر بصوب سند باز گردید ہمگی اندیشہ آن بود کہ پرتے نزدیکان را ازان بلاد رخت باین دیار آورد روزگار در سفر سپرے شد در حدود ناگور قحطی سترگ افتاد و باے عام نفرت انگیخت غیر از مادر و والد ہمہ را روزگار سپرے شد پدر بزرگوار را ہموارہ عزیمت جہان گردے از خاطر نور آگین سر بر زدے و دین بزرگان ہر سرزمین و دریوزۂ فیض ایزدے نمودن بر جوشیدے لیکن آن کہ بانوے خانمان عفت رخصت نیداد و سر کشی در خاطر سعادت منش نبود درین کشاکش باطن بملازمت شیخ فیاضے نجارے قدس سرہ پیوستند و شورش دل افزایش گرفت آن پیر نورانے را آغاز آگہی نظر بیگانہ بندایزدے افتاد و در دشتے دل و سعادت جاوید روزے بشد دریوزۂ ارادت و گزیدن روشتے میمن نمود پاسخ یافت درین نزدیکے کہ را بر فراز ہدایت برے آرند و بر بہنمائے جویندگان آگہی نام زد میکنند عبد اللہ نام دار و گرامے لقب او خواجہ احرار خواہد بود انتظار آن ہنگام نماید و آئین او برگزیند خواجہ درال ہنگام آبلہ پاے عزلت نگا پو بودند و در جست و جوے جان وارو ے حقیقت دو او داشتند چون وقت کار رسیدہ بدان پایۂ والا سرفرازی یافت تلقین خدا شہ وہی از بر گرفت گنائے را خلوت او فرمودند و بے نفیتے پیشوا او مقرر شد در سخنان خواجہ ہر جا کہ بدر و یشے تعبیر میرود این یگانہ آفاق رائے خواہند قریب چہل سال در دیار خطا بسر بردو در دشت و کوہ عشرت تنہائے اندوخت صد و بست سال عمر گرامے رسیدہ بود و آثار گرے و روئے ہم چنان افزایش داشت شبے پدر بزرگوار با چندے دران معرولات

بچندی از خدایان سعادت پذیر داستان حقیقت میگفت ولبسانکات دل افروز برفراز ظهور می آمد ناگاه آوازهٔ آهی بگوش رسید و بارقهٔ الهی بدرخشید هرچند اندیشه رفت نشان نیافتند روز دیگر تبگاپوی سخت وجستجو بسیار روشن شد که در خانهٔ کلاے آن بزرگ معنوی غزلت گزین است از نور اراوت او زمانی برآسود و خاطر از هرزه گرائی باز آمد پیوسته چهار ماه سعادت سے افزودند و بنظر اکسیر او رونق افزون عیار سے مینگر فتند و زان نزدیکی سفر تقدس پدید آمد و دل را بگوناگون حقائق برآمود و برهنمائے جویندگان حقیقت اشارت رفت و بخوشدلے و فارغ بالی رخت هستی بربستند و دران نزدیکی نقادهٔ دودمان عصمت که تربیت پدر بزرگوار فرمودے ازین خاکیان فنائی رودر پوشید و حادثهٔ ماندیو فرصت انداخت پدر بزرگوار بآئین تجرد بصوب دریاے شور گام همت برداشت هنگی پسیج آن بود که راه چهار دیوار صورهٔ عالم هموده آید واز گروه مردم بخشی فیض برگرفته شود و در احمد آباد گجرات بوالاپایهٔ نخاریر پیوستند و انتهاے تازه آگهی آورد و در هر فن بزرگ سندعاے بدست آمد و در آئین مالک و شافعے و ابوحنیفه و حنبل و اماے گوناگون دریافت اصولا و فروعا هم آورد و تبگاپوے سخت پایه اجتهاد و نمود اگرچه باقتضاے نیاکان بزرگ بروش ابوحنیفه انتساب داشتند لیکن همواره کردار را باحوطه آرائش داد سی واز تقلید برکناره بند کے ولیل کردے و بدانچه نفس را دشوار آید برگرفتے واز سعادت نشئے و روشن ستارگی از علم ظاهر بحقائق معنوے گذاره شد و نزهنگاه صورت رهنماے ملک حقیقت گشت اسالیب تصوف و اشراق برخواندند و فرادان کتاب نظر و تالا دیده شد خاصه حقائق شیخ عربے و شیخ بن فارض و شیخ صدرالدین قرنیوے و بسیاری اصحاب عیانے و بیانے نظر عاطفت انداختند و نصر تهاے بے اندازه روے داد و روشناے بوالعجب افزود و از جلائل نعم الهی آن که بملازمت خطیب ابوالفضل گازرونے شرف اختصاص یافتند و از قدردانے و آدم شناسے لغزندے برداشت و بآموزگارے گوناگون دانش همت گماشت مراتب تجرید و بسیارے غوامض شفا و اشارات و دقائق تذکره و مجسطے را تذکار فرمود و در ایستان حکمت را طراوتے دیگر پدید آمد و زباب بنیش رارد ان پایهٔ دیگر افزود آن فروهیده مرد خرد پژوده بسے فرمان روایان گجرات از شیراز بدین دیار آمد و بستان شناسائی را فروغے تازه آورد و گزرگر و هاگر د و دانشوران روزگار در یوزهٔ آلهی گردیدند لیکن در علوم حقیقے عقلی شاگرد مولانا جلال الدین دوانے است جناب مولوے نخست نزد والد خود او اوائل مقدمات را اندوخت و پس ازان در شیراز بدرس مولانا معی الدین اشکبار و خواجه حسن شاه بقال بدانش آموزے نشست و ازین دو بزرگ از سرآمد تلامذهٔ سید شریف جرجانی اندولختی در دبستان مولانا همام الدین گلشنرے که برطوالع حاشیهٔ مفید دارد آمد و رفت نمود و چراغ دریافت افروخت و از نخبت رهنمونے او را کشایشهاے غریب روی داد و کتب حکمت را بجز رسیده مطالب آنرا البشیوا زبانے آرائش داد چنانچه تصانیف او بران دلالت کند و محمدت برگوید و همدران مدینه فیض پدر بزرگوار را بشیخ عمر تنوے که از اکابر اولیاے زمانه بود سعادت ملازمت روے داد آن گوهر شب افروز دستگاه عیارمندے تمام یافته آئین بزرگ منشی و سترگ دانائے را بطرز گرویه تلقین فرمود و بسیارے باستانے سلاسل را از شطاریه و طیفوریه و چشتیه و سهروردیه دریافته فیض پذیر آمد و همدران شهر مبارک بصحبت و هم نشینے شیخ یوسف که از هشیاران سرمست دربودگان آگاه دل بود رسیدند و سرمایهٔ دیگر آگهی اندوختند همواره مستملک دریاے شعور بودے و هرگز او بے از آداب عبودیت از دست نرفته از برکات گرامے صحبت در آرزوے آن شدند که نقوش علمی از ساحت ضمیر سترده آید و دست از رسمیات باز داشته محو حال مطلق گردند آن خوانماے رموز صفوتکدهٔ دل نشناسا شود ازان عزیمت باز داشت و بزبان گوهر بار گزارش نمود سفر دریارا در بسته اند بصوب دارالخلافه آگره گام طلب باید زد و اگر در انجا کار برنگشاید قدم بصوب توران و ایران برداشت و هر جا که اشارت رود فرمان در سلد رحل اقامت انداخت و علم رسمی طیلسان

احوال خود گرد اینده بدین اشارت همایون غرّهٔ اردی بهشت سال چهار صد و شصت و پنج جلالی مطابق چهار شنبه ششم محرم منصد و پنجاه و مصر سعادت دار الخلافة اگره حرسها الله تعالی مکانیکه نزول صوری فرمودند دران حمورهٔ دولت شیخ علاء الدین محمد دب کربر صفایح قلوب وخفایای قبور آگاهی داشت اتفاق صحبت افتاد ایشان ازان مستی بهشیاری آمده فرمودند فرمان ایزدی چنانست که درین شهر اقبال توقف اصند و ترک گردش نماید و گزین نوید بار سانیند و خاطر سفر گوارا آرامش بخشیدند بر ساحل دریای جون در جوار میر رفیع الدین صفوی ایچی فرود آمدند واز دودمان قریش که با علم و عمل آراستگی داشت بنسبت تابل روی داد و بدان مرز بان محلّه آشنائی بدوستی کشید و آن دانای حقیقت آموده مقدم این نوباوهٔ شناسائی را مغتنم شمرده بگرم خوئی و کشاده پیشانی پیش آمد چون اسباب ثروت فراوان داشت چنان خواهش فرمود که بدان لباس و آیند از رهنوردی ستاره دیاوری توفیق نه پذیرفتند و آستانه توکل و خدایگان همت بے نیاز بر گزیده برابر قبه وردنے و مباحثهٔ بیرونی پای سعادت انشردند میرازسادات بزرگ حسنی الحسینی اند لختی حال نیاکان او در مصنفات شیخ سخاوی مذکور اگرچه وطنگاه ایشان قریهٔ ایک شیراز است واز دیر باز سیر حجاز نمایند و هواره بکعبه درین دو جاے بسر برند و هنگامه افاضت و استفاضت گرم دارند اگرچه معقول و منقول را در پیش نیاکان قدسے نهاده اند و خست لیکن تلمذ مولانا جلال الدین دوانے جلاے دیگر یافت و در جزیرهٔ عرب انواع علوم نقلی از شیخ سخاوی مصری قاهری تلمیذ شیخ ابن حجر عسقلانے برگرفت و چون در منصد و پنجاه و چهار رخت بمنزل قدسے کشید والد بزرگوار ملتزم زاویه خود شد هواره بشست و شوی باطن و پاکیزه داشتن گوهر ظاهر همت گماشت و بکار ساز حقیقے روی نیاز آورد و بدرس گوناگون علوم اشتغال فرمود و گفت گوے پاستانی را رو پوش حال گرداند و خواهش را زبان اثر و هاوش بر ید از اهل ارادت گروے احتیاط گزین سعادت آموز اگر معلوے برسم اخلاص آورد سے لختی پذیرفتی و قدر و بایست برگرفتے و دیگر مردم را معذرت گفتی و دست همت بدان نیالودے کمتر مستے نشستنگاه او پناه دانش وران و جای باز گشت بزرگان کوچک آمد از جمله بر ساختند واز دوستے خلوتها آراستند نه از تخیتین اندوه راه یافتے و نه از پسین شادے شیر خان و سلیم خان و دیگر بزرگان در مقام آن شدند که از وجوه سلطانی چیزی برگیرند و توے در خور قرار یابد از انجا که همت بلند بود و نظر هاے سر بازند و پیرایهٔ افزایش منزلت گشت چون رهنمائے مردم در مناد سرشته بود نداز درگاه فرمان راست گزارے داشت و اشاره اولیاے زمان یار و مهربانے هواداران روز افزون هواره بآیندگان مجلس و جویندگان آگهے بوده گوئے فرمودے و برخوهاے پیاده مردم سرزنش کردے ظاهر پرستان خویشتن دوست رنج زده گشته واندیشهاے نا سزا نمودے چون پسیج هنگامه آرائے درسویدا ے ضمیر نبود عزیمت معرکه گیرے و دکان دارے پیرامون خاطر نگشتی نه درحق سرائے دکموش بد کاران تخفیف رفته و نه بچاره سگاله رسیدگان پرخاش جوے توجه برگماشتے و باین معنے ایزد بهمال دوستان حقیقت نشو و فزند ان سعادت گزین کرامت فرمود اگر چه هواره در گفتگوے علمی گرامے اوقات گذارش یافتی لیکن در زمان افغانان دانشهاے حقیقے کمتر به بیان آمدے و چون ماهچه رایات جهانبانے جنت آشیانے تازگے هندوستان را فروغ بخشید چندے تورانی و ایرانے بدبستان آن شناساے رموز انفسے و آفاقی پیوستند و انجمن دانائی را رونقے دیگر پدید آمد و تشنگان خشک سال تمیز را مبرز آبهاے بر خیز شد و ره سپاران اندیشه گرداور نزد هنگامه آرامش جاگرفته هنوز هنگامه گرمے نه پذیرفته بود که چشم زخمے رسید و بهیون دست چیرگے بر کشاد و نیکان روزگار بگوشه خمول درخزیدند و سفر تاکاے پیش گرفته پدر بزرگوار از نیروے دل در همان زاویهٔ عزلت ثبات پائے فرمود از تائید ایزدے هیون کاروید گان را فرستاده معذرت خواست واز سفارش آن حق سگال بسیاری افرنگناے غم به نزد هنگاه شاهے در آمدند نخستین در سال جلوس شاهنشاهے برادر رنگ خلافت چنانچه سپند بر دولت افروزند و رفع عین الکمال الکارند قحط سالے سترگ

پدید آمد و گر و تفرقہ بلندی گرفت آن معمور خواب شد و غیر از خانہ چند اثرے نماند وبای عام سر باری آن و شورشے بے اندازہ برجہانیان
آسیب رسانید در اکثر بلاد ہند وستان این تنگدستی و جان گدازے بود آن پیر روشن ضمیر در ہمان زاویہ قدسے پای ہمت افشرد و گو فتوری
بران صفوت کدہ نہ نشست راقم شگرفنامہ دران ہنگام در سال پنجم بود و نیز آگہی چنان پیش طاق نبیش سے تافت کہ شرح آن بکالبد
گفت در گنجد و اگر زود آید بہ تنگنای شنوائے زمانیان در نشود و این سانحہ نیک بخاطر وارد و آگہی دید دران دیگر معاصنہ آن سختی روزگار
خانہ امنا بر افگند و گرد و ہا گرد مردم فرو شدند دران کاشانہ ہفتاد کس از ذکور و اناث و خرد و بزرگ ماندہ باشند اخوان روزگار را از زمرے
حال و نشاط در ولیشان چہرہ تغافل دے و کیمیا گرے و سحر طرازے گمان بردے گاہ یک سیر غلہ ہم رسیدی آنرا بدیگماے سفالین
جوشانیدے و آب تفسیدہ بدین مردم قسمت یافتی و شگفت تر آنکہ غم روزے دران منزل نبود و بجز اندیشہ پرستش ایزدی چیزے
بخاطر راہ نیافتے و جز محاسبہ نفسانے و مطالعۂ اسفار حقیقت شغل دیگر نبود تا آنکہ رحمت ایزدے بر ہمگنان تافت و رخائے سترگ چہرہ
شادمانے برافروخت ماہچہ رایت شاہنشاہی پر تو انداخت و جہان را بمدولت روز افزون روشنائے بخشید بارگاہ خرد در بالش آمد
کالائے آگہی را بہاے بزرگ نہادند فنون حکمت و انواع دانش در میان شد و بیاناے تازہ رو و اساست دید ہای بلند و در یافتہاے
گزیدہ پیدائے گرفت و گوناگون مردم از خزینہ عقل فوائد بکران برداشتند و خلوت کدہ آن نورانے سرشت مجمع دانایان ہفت کشور آمد
و سخن بلندے گراشد حسد ہای افسردہ بر افروخت و ناتوان بینے بگوہر ان افزایش یافت و او بر آئین خویش سرگرم بود و راہ رسم
سپردے و بر در نخواست نشستہ راہ در بالیست نشناختے و مردم کم گذار کوتاہ بین بتاب شدہ راہ افزا سپرندہ بشیرے بگردہ
معدودے پیوند دادے و از گفتار پریشان داستانہا پرداختے و سادہ لوحان روزگار را بر اغالیدے و بخیال تباہ بدل آزارے نگاردہ
نمودے ہمگی دست آویز تباہ بینی انیان شیخ علائے است گروہے در ہند باشند میرسید محمد و چون پورے را مہدے موعود شمرند
و دران مبالغہ نمایند با علم و عمل و تہذیب اخلاق چندین نصوص را فراموش کردہ درین مذہب غور نمایند و در زمان سلیم خان
شیخ علائے نام جوانے بآماستگے ظاہر و باطن بدین ورطہ افتاد و دران مصر سعادت نخستین بمناسبت ازواو اختیار تجرد بدیدن
پدر بزرگوار آمد فتنہ انوزان مبالغہ چورا زبان ہر زہ سرائے داشتہ و سرمایۂ گفتگو پدید آمد علماے زمان کہ نادان دانش فروش
و زہر گیاش نماند بکین او برخاستند و بر کشیدن پیوند عصرے ہنگاما آماستند و سجلہا درست کردند پدر بزرگوار بدیشان موافقت نمود و
عقل و نقل را معاضد انیان نیافت در پیشگاہ مرزبان ہند وستان موکد آراستند و باندیشہ تباہ خویش راہ کوششہا سپردند مسند آرائے
حکومت دانش منشان روزگار را فراہم آوردند و جوے حکم شرعے بنگاپو نمود پدر بزرگوار را نیز دران انجمن طلبیدہ باشند چون
سخن از ایشان پرسیدند خلاف حرف سرایان جاہ طلب پانخ دادند ازان روز کہ کین بستہ بدین آئین متہم گردانیدند و در چنین معاملہ کہ وجود
مہدے از خبر آحاد است بمحض عناد چندان کوشش نمودند کہ کار او بسپرے شد و برخے بگو ہران آئین شیعہ را لمکنون ضمیر پنداشتہ
راہ نکوہش سپردند و خافستند کہ شناسائے دیگر است و پذیرائے دیگر درین ہنگام کیے راز سادات عراق کہ یگانۂ زمانہ بود و علم را باعمل
مقرون داشتہ و گفت را با کردار یکتائے بخشیدے دامن آلود تہمت گردانیدند و از توجہ شاہنشاہی دست بداشتند او نیز سید روزی و مجمل
ہمایون گزارش یافت کہ پیش نمازے میرروانیست چہ ہر گاہ گواہی او مردود باشد اقتدا باو چگونہ سزاوار بود و روایتی چند از حنفی نامہای
پاستانے باستشہاد آورد و کہ اشراف عراق را شہادت نتوان شنود و کار بر میر و شوار شد چون رابطۂ اخوت داشت حقیقت را باز نمود پدر بزرگوار
بسخنان ہوش افزا فزودہ تسلی داوند و بر گفتگوے بدسگالان دلیر گردانیدند و پانخ آن نقل چنان بر زبان گوہر آمود گذشت کہ
سخنے آن روایت نخستیدہ اتفاقچہ در کتب حنفی ازین باب در نقل آوردہ اند عراق عرب مراد است نہ عراق عجم چندین جا بدین معنی تصریح

رفتہ و نیز تمیز نکردہ اند در میان اشراف و اشراف اشراف و آن عبارت از امرا و کشاورزان و امثال آن باشند سوم اوساط و آن را در محرفہ
داہل بازار نحصر دانند چہارم ادانے کہ بپایہ انیان نرسند مانند پاجیان و ہرزہ گردان و ہر یک را با افراد جدا گانہ نگاشتہ اند تا بہنگام نیکوئی
چسان سلوک رود و کیفر بدکردار سے ہر کدام چگونہ بود والحق اگر ہر بکنندہ را یکسان مالش نمایند از شاہ راہ معدلت یکسو کردہ باشند
میرازین آگہی بیابید و گوناگون نشاط اندوخت واز برای پاکدامنی خود و ناشناسائی حال بدگوہران نگاشتہ شیخ منظور آموزد و آن خیرہ
رویان ہرزہ سرا و رگوچیرانے افتادند و چون معلوم شد کہ از کجا برگرفتہ افزونیہ حسد ساختند و مثل این یاد رہیا چند بار بر ملا افتاد و سرمایۂ غرور
و سرمایۂ شورش ناشناسندگان شد سبحان اللہ با آنکہ گرد ہا گردہ مردم یقین دارند درین کہ ہیچ کیشے نہ آنچنانست کہ یک امر خلاف واقع ندارد
و نہ این چنین بطلان آمود و با این معنی اگر یکے از شناسائے در سئلۂ بر خلاف آئین خویش تحسین نماید بسر آن نرسند و لیکن آن برخیزند
و پس از دراز سے سخن ازان نکوہش باز تشبیع منصوب گردانند لیکن از حمایت آنچے بدگو را پیوستہ گرد شر مسارے بر نشستے و تشویر
زدہ پایمال غم گشتہ از بدگوہرے دنا بینائے عبرت نگرفتہ و بر ہمان بدسگالے حیلہ اندوختہ تا آنکہ نیرنگے زمانہ و بوالعجبی روزگار نقشی
شگرف در میان آورد و تفرقہ ستر گ چہرۂ عبرت افروخت سال چہار دہم آنچی مطابق منصد و ہفتاد و ہفت ہلالے پدر بزرگوار از گوشہ
انزوا بر آمد و سخنہائے غریب روے آور دلختی ازان برنویسد و عبرت نامہ برگوید اگرچہ ہموارہ از زبور خانہ حسد شورش داشت و با سوء طالع
دشمنے در جوش و شب چراغ دودستے بے فروغ و نیکان روزگار دل در بدے بستہ و در بیگانگے باز کردہ بودند چنانچہ ایمائی گزارش
یافت لیکن درین ہنگام کہ پایۂ دانش بلندے پذیرفت و بزرگان روزگار در تلمذ پا افشردند و ہنگامہ مردم گرمے پذیرفت و پدر بزرگوار
بر آئین خویش خواہے نکوہیدہ بر شمردے و دوستان و نکوخواہان را ازان باز داشتے علماے زمانہ و مشائخ روزگار کہ ذات
گزیدہ رام آت عیوب خود دانستے بہ تباہ سگالے و چارہ اندوزے نشستند و خود را بیمار ہیچ اندیشہائے تباہ یافتہ و باخود دریاب
آور دند اگر المو ذجے و نفشین شہر یار عدالت پژوہ گردد کہن اعتبار ہائے ما را چہ آبرو خواہد ماند و انجام کار بر کدام حال نکوہیدہ
قرار یابد پایمال غم داندوہ شد و لیکن تو زے نشستند و بہ بھتان سرائے گام فراخ برداشتند و بدستان گذارے و حیلہ اندوزی لبیاری
نزدیکان عتبہ ہمایون را بگفتار ہائے فریبہ آلود از راہ برد ند بحضے بدگو ہر را بپیرایۂ تعصب دینے فروختہ بشورش در آورد ند اگرچہ از دہ بر یاز
طور ناستودہ ہمین بود لیکن در ہر زمانے بیادرے حق گزاران سعادت آمود بازار جوش بدگوہران پراگندہ شدے درین ہنگام
آن گروہ راستے پیشہ درست پیوند دور تر شدند در آمد حرف سرایان بزم ہمایونے لیکن آرائے نشست تباہ سرشتان بی آزرم
و دیو نژادان ناپارسا گوہر قابو یافتند پدر بزرگوار منزل دوستے آنچے تشریف بردہ بود و من سعادت ہمراہے داشتم آن رعونت
فروش غرور افزا نیز در ان انجمن حاضر شد و حرف سرائے پیش گرفت مراستی دانش و شتاب در سر بود از مدرسہ بمجالسہ جا گاہے بر نداشتہ
و بے صرفہ گوئی او را زبان کشود و سخن را بجائے رسانید کہ او بمجالست رفت و نظارگیان بحیرت فروشند ازان روز با نتقام بیدانشے
ہمت گماشت و آن گروہ گسستہ امید را تیز تر گردانید و پدر بزرگوار از کمہ اینان فارغ و من در مستی آگہی بتجربہ نخستین آن بدینان دنیا پرست
بآئین سالوسیان ہوشیار بحق گزارے و دین آرائے نشستہ انجمنہا ساختند و درون آزرم منشان شب خور گروہ لبیارے را بہ پیغولہ جاے
نیستے فرستادند ہر گاہ خدیو عالم از خیر سگالے و نیک اندیشے معاملہ کیش و دانش دادہ را بگردہے نیکو ظاہر گذاشتہ باشد و خود طبیعتان
بنیوجہی بر دوش گرفتہ حق گویان راستی منش را بازار کاسد باشد و دلیو کیاران دانش نا راست رو و بزرگان دولت بآن مشتی حیلہ ور
یار باشند و تعصب را روز بازار جاے آنست کہ خاندانہا برافتد و نامو سہا تمام تباہ گردد و در چنین ناہنگام کہ بدگو ہران تباہ کار بنیکوئی
نام برداشتہ مانند عربدے کہ بد و شیزگے فرو شند و غرزن بر آید و دنیاداران بے آزرم در چیرہ دستی و تنگ چشمان دل کمر یک رو بین

دوستداران هواخواه دور و دست و راست گزاران کج نشین و هنگامه کشش سبک و نیان گرم و زن بایکدیگر انجمن راز گوئی ساختند و پیمان دل آزاری تازه گردانیدند یکی از دورویان ده دله و هاروت سیه حال افسون نیرنگ ساکه از روباه بازی در دانشگاه پدر بزرگوار نیکوئی خریده بودند و با آن گروه نا راست یکروئے و یکتائی داشت پیدا کرونه و افسون خدا آزاری و افسانه بیوشی برخوانده نیم شبے فرستادند آن شعبده کار نیرنگ ساز در آن تاریک شب بارے لرزان و چشمی گریان و رنگی شکسته و روئے زرد نجلوت کده مهین برادر شتافت و بطلسمات آن ساده لوح را بی آرام ساخت و آن ناشناس مکر و فن را از جا برده خلاصه سخن آنکه بزرگان زمانه از درگاه دشمنی دارند و کم عیاران ناپاک بے آزرمے امروز قابو یافته هجوم نموده اند و لبسیارے از ارباب علم را شهود و برخی را مدعی قرار داده و برای تشخیص مفتریات بیا نهاے شایسته بر انگیخته همه دانند این مردم را در بارگاه مقدس چگونه محل اعتبار است و برائے گرم بازارے خود چه سر زند مردم را از میان برداشتند و چه ستمگار بهای زبردست نمودند محرمی در خلوت الیشان داشتم درین نیم شب مرا آگهی داد و من بیتابانه بشهر رسانیدم مبادا روز شود و کار از علاج گذرد و اکنون رای آنست که همین زمان شیخ را بی آنکه کسی آگهی یابد بگوشه برند و زچند به کناره باشند تا دوستان فراهم آیند و حقیقت حال بعرض همایون رسد آن نیک ذات را واهمه فرو گرفت و بصد بے تابی نجلوتگاه شیخ رفت و ماجرا گزارش نمود فرمودند هر چند دشمنان چیره دستے دارند ایزد بهمال آگاه و پادشاه عادل بر سر دانایان هفت کشور حاضر اگر مشتے گروه بے دین و دیانت را بدستے حسد بے آرام داشته باشد و دست پیمائی بر جای خود است و پرسش را در نه بسته اند و نیز اگر سر نوشت ایزدی بآزار ما نرفته است اگر همه بر آیند آسیبے نتوانند رسانید و شاه کارے تیار نه باخت و هیچ گونه گزندے باز نه رسد و اگر خواهش آن جهان آفرین برین ست ما نیز بکشاد و پیشانے و تازه روئے نقد زندگے را سپاریم و دست از جان سختی باز میداریم چون عقل ربوده بودند و غم افزوده حقیقت طرازے را افسانه سرائے و شور انگیزے را سوگوارے دانسته حربه برکشاد که کار معامله دیگر است و داستان تصرف دیگر اگر نه رودن خویشتن را همین زمان قصد بسکنم و دیگر شما دانید من خود بارے روز ناکامی را نه بینم از پیوند پدرے و عاطفت ابوت پذیرائے خواهش شنیدند بفرمودهٔ آن پیر نور اے من نیز بیدار شدم ناگزیر دران تاریک شب این سه تن پیاده بر آمدند نه راهبرے مهین و نه رفتار را پاے استوار پدر بزرگوار در نیرنگے تقدیر بوده خموشے داشت و میان من و بیدار که در کار ملک و شغل معامله دران هنگام نادان تر از خود گمان نداشت گفت و گو شد و در پناه جا سخن رفت هر کرا او پیدا میساخت من ناخن میزدم و هر کرا من برے ستم دم او دست ے فشاند ابیات دشمنان دست کین برآورند ؛ دوستے مهربان نه یابم ؛ یک جهان آدمے بهم بینم ؛ مردمے در میان نه یابم ؛ هم بدشمن درون گریزم زانکه ؛ یارے از دوستان نه یابم ؛ ناگزیر بهزاران نگاه پنجانه یکے از مردم کحقیقت نشے او یقین برادرم بود و من ناشناسا ے صبح وجود و زیان کار عنصرے بازار ترکیب را گذاشته هم نشے و در رسیده شد او را از دیدن این بزرگان آسوده روزگار دل از جا رفت و از بر آمدن پشیمان شد و بر رو در ماند ناگزیر جائے برائے بودن اختیار کرد چون دران شوریده مکان رفته شد پریشان تر از خاطر او بود شگرف جائے پیش آمد و طرفه اندوهے سراپاے دل گرفت مهین برادر دریں آویخت که با وجود فزون شناسائے غلط رفت و تو بدان کم اختلاطے درست اندیشیدے اکنون چارهٔ کار چیست و راه اندیشه کدام دوم آسایش کجا توان بر گرفت چنان پا بسنج دادم هنوز هیچ نرفته است برگشته بزاویهٔ خود باید رفت و مرانائب سخن گردانید امید که طلسمیان زمانیان برداشته آید و کار سر بسته کشوده گردد پدرم آفرین نموده بدین سخن گردید و برادر بر همان آئین سه بازو گفت ازین سرگذشت تراجرے نیست و از نکته اندوزے و هاروت منشی این گروه آگهی ندا بے ازین واوے بگذر و سخن در راه بگو با آنکه بادیه آزمون نه پیموده بود و سود و زیان مردم برنگرفته با تقاضاے اصلے یکے را نجا طرآورده گزارش نمود چنان بر پیشگاه باطن

مے افتد کہ اگر کار دشوار نشود ہمانا یاد رے تواند نمود لیکن ہنگام سخت گیرے بس دشوار کہ ہم پائے نماید چون زمانہ تنگے داشت
دخاطر پریشان بصوب او گام برداشتہ آمد آبلہ پائی در گلزار ہای زنج خراش میشد و از شگفکارے روزگار عبرت می اندوخت
شروہ وثقاے توکل از دست رفتہ راہ بیدلی پیش گرفتہ عالم را جویای خود انگاشتہ گامی بدشوارے برداشتہ میشد و نفسی بہ سخت جانی
میزد و غریب دل نگرانے و نزدیکی روز رستاخیز بدگوہران رو بروصبح صادق برور اور سیدہ شد ازین آگہی گرم خوبے پیش گرفت
و شایستہ خلوتکدہ معین گردانید غمہاے گوناگون لختی بکنارہ شد دران آرام کدہ پس از دو روز آگہی آمد کہ تفسیدہ دلان حسد بردہ
آزرم برداشتہ مکنون خاطر خبث آگین خود را بر ملا انداختند و بآئین نخبتہ کاران صباح آن شب بعرض ہمایون رسانیدند و خاطر اقدس
را مشوش گردانید ند از بارگاہ خلافت فرمان شد کہ مہمات ملک و مال بے استصواب الیشان صورت نمے یابد این خود کار مذہب
و ملت است انجام آن خاص بدیشان باز میگردد در محکمہ عدالت باز طلبند و انچہ شریعت غرا فرماید واکابر روزگار قرار دہند بعمل آرند
چاؤشان شاہنشاہے را برا خالیدہ بطلب فرستادند و چون بحقیقت کار آگہے داشتند در پیدا ساختن کوششہا نمودند
بدکاران شرارت اندیش را ہمراہ ساختہ چون نجانہ بنا فتند گفتار بیفروغ را درست اندیشیدہ خانہ گرد گرفتند و شیخ ابو الخیر ہر او را
دران منزل یافتہ بعجلہ اقبال بردند و بصد آب و تاب داستان پنہان شدن را باز نمودند و آنرا مجمت سخنان بے آزرم اندیشیدہ
و از بدائع تائیدات آسمانے ازان ہجوم بگویان و طرز ہرزہ سرائے شہر یار دیدہ درشتا سائے پذیرفتہ پاسخ داد کہ این ہمہ
سخت گیرے در کار درویشے گوشہ نشین و دانش منشی ریاضت کیش چرا است و چندین آویزش بیہودہ برائے چہ مے کنند
شیخ ہموارہ بسیر میرود اکنون تباشا رفتہ باشد آن خر در ابرائے چہ آوردہ اند و منزل را چرا قورق کردہ در ساعت آن خردسال
را بر گردند و از گرد خانہ برخاستند نسیم عافیتی بدان سر منزل آمد از انجا کہ تدرے ناکامے در راہ بود و اہمہ چیرہ دستے داشت و خبرہاے
قطاع نقیض آن میرسید باور نداشتہ در اختفا کوشیدند و بدگوہران فرومایہ غفلت زدہ درین خیال افتادند امروز کرنجا نمان شایند
چارہ انبکار باید ساخت و سیہ و ردنان تیرہ راے را باید گماشت تا ہر جا کہ نشان یابند از ہم گذرانند سیما و ازین حال آگہی
یافتہ خود را بعتبۂ ہمایون رسانند و ہنگامہ و ادر را بفروغ دانش خویش بیارایند پاسخ شاہنشاہے پنہان کردہ سخنان وحشت
افزاے وہشت انگیز از زبان مقدس ورمیان انداختند آشنایان سادہ لوح و دوستان روزگار راہیم مے افزودند
و دست آویز ہاے رنگین برے بافتند و مردم در اندیشہ درازے افتادند و دست از یاورے نخیل باز میداشتند ہفتہ
چون سپرے شد صاحب خانہ نیز از دست رفتہ راہ بے آزرے گرفت و ملازمان او آئین آشنائے برگرداینند عقل زیردست
و اہمہ آمد و خاطر سراسیمہ را لیقین شد کہ آن حکایات نخستین اصلے ندارد و دیو و شاہ و پژوہش و عالم و بگانہ پوے جستجو
ہمت ہمانا صاحب خانہ گرفتہ سے سپارد و اند و بے بوا نجبید سراپاے خاطر گرفت و اندیشہ ستر گ در دل راہ یافت گفتم
کہ از ماجراے دربار خود این قدر دانم کہ حکایت نخست راستے دارد و گرنہ برادر را رہانے کردند و مردم از گرد خانہ ہرگز ہرگز
برنمی خاستند این ہمہ سخنے کہ بخاطر میرسد ظاہرا نباشد ہرگاہ در زمان اینے سرزہ سرائے بگوشش میرسید گزیدہ مردم فریب زدہ
یکین برنے خاستند امروز اگر شمل خدیو خانہ در ہیم آرا افتد چہ دور باشد و اگر در مقام گرفت و گیرے شد تیزے در سلوک
ظاہر نے رفت و توقفے درین کار نے نمود ہمانا افسانہ سازے تباہ سگالان بدگوہر او را کالیوہ ساختہ است و مردم را بین
داشتہ تا از دیدہ خوے بگوہید منزل او را بہلیم و او را ازان بار خاطر برآوریم لختے بحال آمدہ بچارہ گرے رو آوردیم و دو شعار
تراز شب اول سیاہ روزے پدید آمد و ثوم روزگارے رو نمود ہران ثنا سائے نخستین و داستان حال من نخستین نمونہ

وہر استشار مومن اندیشید نہ دواز خود ساگے چشم پوشیدہ عہد بستند کہ دیگر خلافت راے نشود چون شام در آمد با دے ہزار بخش ومغزے شوریدہ وسینہ زخم اندوز وخاطرے گرانبار غم ازان غمکدہ وحشت افزا پا بیرون نہادیم نہ یا ورے در نظر ونہ پائے استوار ونہ پناہ جائے پیدا نہ زمانہ آرمیدہ ناگاہ دران دیو کاخ ظلمت آمود برقے بدرخشید یکے از تلامذہ را منزل پدید ارشد وبختے دم آسایش گرفتہ آمد ہرچند خانہ او تنگ تراز دل او بود ودل او سیاہ تراز شب نخستین لیکن قدرے برآسودیم واز سر گردانے بے سر وبن باز آمدیم ودر انجام کار وزاویہ خمول فکر در وادی شد ودرامیا بسگالش گام فراخ برداشت چون آسایش جا پدید نیامد واطمینانے ردینا ورد پاسخ آراست حال بہترین دوستان ودیرین ترین شاگردان و محکم ترین مریدان درہمین چند روز پرتو انداخت اکنون صلاح دید وقت آنست کہ ازین شہر پر نفاق کہ وبال خانۂ دانش گزندگاہ کمال است رخت بیرون کشیم وازین آشنایان دور ودوستان ناپابرجا کہ پایۂ وفا دارے شان بر باد بہار است ورخت پائداری برسیل تذر وبرکنارہ شویم باشد کہ گنج خلوتے پدید آمد وبیگانہ سعادت آمود بزنہار خود گیر ودرانجا بر حال خدلیور وزگار شناسائے بدست او فتد واندازہ لطف وقہر گرفتہ آید اگر گنجائے داشتہ باشد بابرخے از خیر اندیشان انصاف طراز درمیان آورد وشود واستشماے از مزاج زمانہ نمودہ آید اگر وقت یاورے نماید وزمانہ بخیارے دہد باز رجوع بہیر شود وگرنہ فراخنای عالم رانگ نہ ساختہ اند ہر مرغ را سر شاخی وگنج آشیانے ہست وبرات اقامت دایمی بدین مصر نکال ننامدہ درحوالی شہر فلان نیز رخصت انقطاع یافتہ فرود آمدہ لختی نور راستے از روزنامچہ احوال او خواندہ مے شود وبوے مجمتی از وبشام عقل دوراندیش میرسد اکنون دست از ہمہ باز داشتہ بدو پناہ بریم باشد کہ لختے دران جاے بے نشان آسایشے یافتہ شود اگرچہ آشنائی دنیا داران رامدارے وثباتے نباشد انیقدر ہست کہ اورا آمیزشے دیگر بدان مردم نے شود وبراورگراے تغییر لباس ننمودہ قدم در راہ نہاد وبدانصوب سرعت ننمود واز ین آگہے شادمانے اندوخت وبکشادہ پیشانے مقدم را مغتنم شمردانجا کہ روز بازار یم بود ترکے چند را ہمراہ آورد کہ در راہ گزندے نرسد وپاے بندپژوہندگان بدگو ہرنگ دیم ورنیم شب نا امیدے آن تیز دست آگاہ دل سیہ ونومید آسودگے رسانید وپیام آرامش آورد وہمان لباس گردانیدہ قدم در راہ نہادہ آمد وبطریق مختلف باتاق اورسیدہ شد بشاشتی سترگ وخدمتے گزین بجا آورد وآرامشی بزرگ مژدۂ سعادت درداد روز بدان سر منزل آرامیدگے بود واز عربدہ ناکے روزگار درپناہ کریمیارگے پریشانے سخت تراز انچہ روے داده بود از آسمان تقدیر فرو بارید ہمانا آن مرد را بدر بار طلب داشتند وازان بادیہ کہ دو مین مرد بیہوش شد در کار این سادہ لوح نیز کردند ومدہوش تراز نخستین گشت ورق آشنائی یکبارگے درنوردید شبے ازانجا برآمدہ بدوستے پیوستہ شد او مقدم گرامے را بس مغتنم شمردانجا کہ درہمسایگے بدگو ہرے شورش منشی جا داشت سراسیمگی سترگ رو آورد وچیرتے بے اندازہ کالبوہ ساخت چون مردم بخواب درشدند بمقصد گاہ نامتعین قدم جسارت برداشتہ آمد ہرچند اندیشہ بکار رفت وتامل بجا آمد آرام گاہے پدید نیامد ناچار بادیے پر آشوب وخاطرے غم آمود باز بدان سر منزل رفتہ شد وشگفت تر آنکہ مردم آن زاویہ از رفتن آگہی نداشتند زانیکہ این گسستہ رشتۂ توکل آسایش گرفتند روازان پراگندگے برکنارہ شدند راے برادر آنکہ برآمدن ازینجا بحکم واہمہ بود بفرمان خود ہرچند گزارش رفت کہ بوقلمونے احوال رہنونے است روشن واخلاف اوضاع پرستاران دلیلی است پیدا سود مند نیامد ہرچند علامات گرانے افزایش داشت چارۂ دیگر بدست نمے آمد چون آن سبکسر کوتاہ عقل دراز سودا دید کہ این قباحت نافہمان متنبہ نمے شوند وخیمۂ اوراخالے نمے سازند روز روشن بے آنکہ خلاگونہ زند وحرف آشنائے بزربان راند کوچ نمود وزر بندگان خیمہ بازکردہ روانہ شدند ماسکس دران صحراکہ نزدیک او نخاس آراستہ بود نشستہ بائیم

درگرفت حالتی پدید آمدنہ جائے بودن ونہ راہی رفتن ونہ پردہ درمیان از ہر طرف آشنایان ودور ودشمنان صد رنگ ودو دیدگان
سخت پشیمانے وعہد گذاران ناپایدار ودنگا پود ما ودوشت بے بنیاد بخاک بیچارگے نشستہ یارو زگارے دژم ودوے کار پراگندہ
بدرازنائے اندوہ درشدیم بہر حال برخاستن دبجائے گام برداشتن تاگزیر بنمودوران ہنگامہ بدسگالان راہ سپردیم حراست
الٰہی پردہ بچشم مردم فروہشت بیاورے پاسبانے ایزدے ازان بیم گاہ برآمدہ وحشت خانہ ہمراہے ودرمسافرے ہمگنان بیگانہ
نہادہ وازنکوہش بیگانگان وخیر باد آشنایان رستگار بیاغچہ اتفاق افتاد ودنیاہے رودے نمودنیرودے رفتہ بازآمد ودل
راقوتے سترگ رودے داد وناگاہ پدیدگشت کہ چندے ازشر وسہندگان نافرجام گزارہ دارند ازتگاپو بستوہ آمدہ زمانے آسایش
گزیدہ آمد بادلے شرحہ شرحہ وظاہرے پرآگندہ بیرون شدیم وبہر جاکہ رفتہ شد بلاے ناگہانے سیاہے بمے کردوگرم
ناکردہ جائے رہگذارے بادیہ خطرناک مے گشتیم تاآنکہ دران دواد وبے تابے ورودار وکورانہ باغبانے نشناخت وحال رگوں
گشت نزدیک بود کہ غالب شتی گردد ونقد زندگانے سپردہ آید آن سعادت سرشت بگوناگون مہربانے دل رفتہ رابازآورد
واز راہ نیکوئے خانہ خود بردونجخوارگے برنشست اگرچہ گرامے برادران نکوہیدہ حال بیرون نشد وزمان زمان رنگ گرگون
شدے لیکن مرابر خلاف آن مسرت افزودے وآثار درستے از ناصیۂ احوال آن لابہ گرے برخواندے پدر بزرگوار خود بایزد
بہمال بودہ بر نطع آگہے خواش فرمودے ونیرنگے تقدیر را تماشا کردے لختے از شب گذشتہ بود کہ خداوند خانہ بدل دہے آمد
وزبان بنیارہ دراز کرد کہ باوجود شل من دوستے درین شورش گاہ کجا بسر بردے شد دامن ازین چرا برگرفتہ بود ند دانچہ بخاطر
نے رسید بخاطر این برگزیدہ مرد بود پاسخ گزاردم کہ درین طوفان دشمن کامے ازہمہ آشنایان یکرنگ وہواخواہان یکدل دوستے
جستہ آمد کہ مبادا ازین رہگذر آزارے بدیشان رسد لختے بشگفتگے درآمد وگفت اگر گوشہ مرا خوش نے کنند اندیشہ بکار میبرد ود
منا لختا نہاے امن رانشان داد آثار دوستے از گفتار او پدید آمد خواہش اورا پذیرفتہ بجائے گزیدہ فرود آمدیم چنانچہ
دل مے خواست صفوت گاہے بدست افتاد انان سرمنزل ناہماے حقیقت طراز بسجادت نشان انصاف گزین دآشنایان
راستے اند وزارسال یافت وہر یک شتاسائے حال شد وبچارہ گرے درآمد واعراق را اطمینانے روے داد وہ یک ماہ و
کسرے دران آرامش جالبسر بردہ شد وآن برادر گرامے از آگرہ بفتح پور شتافت تادران اردوے بزرگ چارہ گرایان
دل سوز راگر مشگر داند صبحی آن تمام مہر دوراندیش باہنراران در دوغم آمد وپیام روزگار سخت آور دہمانا کے ازبزرگان
دولت واق سقالوے بارگاہ خلافت از آگہی دستان حاسدان بدگوہر بشورش درشد وبے آنکہ آئین نیازمندے پیش گیرد
وآداب بندگے بسپرد بنجد یو عالم بدرشتے پیش آمد وتندے نمود کہ مگر دورہ سپہر آخرے شود وروزرستخیز نزدیک کہ درین دولت
بدکاران شوریدہ مغز فراغت ہادارند ومردم نیک سرگردانے این چہ آئین است کہ بجائے آید چہ ناسپاسے است کہ روے
میدہد آن بروبار آزرم دوست برنیکوئے او نخشود وگزارش فرمود کرامے گوئے واز ین چہ کس مے خواہے خواب دیدۂ
یا بمغز ہوشمندے شولیدگے راہ یافتہ چون نام بروحضرت برج گرامے او آشفتند وبزبان آوردند کہ اکبر وقت بدشکری
وجان گرائے او ہمت بستہ اند وفتوا ہا درست کردہ زمانے مرا آسایش نمیدہند وبا آنکہ میدانم کہ شیخ در فلان جاست ونشان
این خلوت واوندیدہ ودانستہ تغافل میرود وہر یکے را بپاسخے فرو نشانم تونا دانستہ میخروشے وپا از اندازہ بیرون می نہی
صبح کس برود وشیخ را حاضر گرداند وہنگامۂ علما فراہم آید برادر گرامے ہمان زمان این شورش شنیدہ شبانہ شب
بایلغار خود وارسانید بے آگہی مردم باز بآئین پیش بر لباس دیگر برآمدہ راہے شدیم وآشفتگے وشوارتر از ہمہ ایام ناکامی شورش

در باطن افزود و اگرچه سخت روشن شد که مردم تا کجا جراه اند و با شهریار داد گر تا چا گزارش نموده اند و غیب دان را چگونه برحال آگهی ست لیکن پریشانی سخت تر شورش آورد و بی آگاهی یافتن آن مردم بگاه سر آوارگی گرفته آمد نور ستان آفتاب و تاریکمایه بدگوهران و هجوم مسالک شهر و نیرنگ نامه پژوهندگان نافرجام و یاوه نما پدید و بار اندازنا یافت قلم چو بین را چه یارا که قدرے ازان حال گزارد و هرزه بان فصیح را الکنی رود و هراین تسکافته زبان را کدام خیزد اگر بیا بهر سیگی گوناگون بخراهد رو آورد و شد لختے از شورش شهر و دیدهٔ دشمنان برآسود از انجا که نوازش گیهان خدیو تازگے معلوم شده بود ایما بران قرار یافت که اپسی چند سامان نموده آید و ازین خرابه بدان مصر اقبال شتافته شود و برخت گاه خلافے که راست بازی دیرین دیانست رفته آید باشد که این غوغا فرو نشیند و پادشاه دست بستایش برکشایند اگر برآئین پیشگان سامان راه نموده شبے تیره تر از دیرون حد سگالان و در از نظر ارغفا نهاے بیهوده سرایان برو در آمدیم باخام کارهاے قلاوزو کجر دیاے او در نور گاه سحری بدان تیره جا رسیده شد آن ناشناسا اگرچه از جا نلغزید اما چندان استادن بیم برخواند که بگذشت و رنیاید و از راه مهربانی برزبان آورد اکنون وقت گذشته بهت و خاطر اقدس قدرے آزرده اگر پیشتر ازین آمدن مے شد گزندے نمیرسید و بآسانی کار و شوار ساخته میشد و ازین نزدیکے دهی نشان دارم روزے چند دران خمول گاه باید بسر برد تا خاطر مقدس شاهنشاهی بنوازش گراید و گردونے فشانده روانه آنصوب گردانند بگوناگون اندوه هم آغوشے دست و امچون بدانجا رسیدیم جاناکشاد و رزے که بامید او فرستاده بود غیبت دشت دران خرابه بور بجا فروشدیم دار و غدر ابخواندن نامه احتیاج افتاد و آثار دانائی در نوا ے نایافته طلب دشت از انجا که تنگے وقت بود براه انکار شتافته شد و در کمتر زمانے پدید آمد که این قریه منسوب به یکے از سنگین دلان شوریده مغز است او از ساده لوحے بدینجا فرستاده بصد بے تابی و اندوه ناکے خود را ازان مرحله بیرون انداختم و رلهبرے ناشناسا گرفته بدرے از دار الخلافه آگره بکوے آشنائی از انجاے آمده رو دیم آن روزے که کروه پیراه شتافته بدان عزیمت گاه پیوستیم آن نیکو خصال مردمیها بظهور آورد لیکن پیداشد در انجا نیز یکے از باطل سیتیزان کشت و کار دار دود و چندگاه بدین صوب گذاره خاید دست ازان باز دا شته و نیم شبے با دلی نژنده نور گشتیم و سحری بدار الخلافه آگره در آمده زاویه دوستی بدست آورده شد و لختے درین خاک دان نامردے و خواب گاه فراموشی و دیو سازنا اهلے و تنگ نا بکم بینی دم آسایش گرفته آمد لیکن زمانے نگذشته بود که ازان خیره رویان خدا آزار و کام گزاران بے آزرم نام برزبان رفت جانا که درهماے گیتی پنین راستی آشفته رائے و شوریده کارے پریشان مغزے باشد ساحت ضمیر را مگے تازه گرفت و سر گردانی شگرف روے آورد و ازانجا که قدم از نگاپور و سراز آهنگ شنگیر و گوش از بانگ دراو چشم از سنان بیخوابے فرسوده شده بود بوالعجب دردے دل را فروگرفت و گران بارنغمے پیشکار دل آمد اگزیر در فکر هاے دیگر اندیشه برآمد و خدیو خانه نیز به پیدائے جا گام همت برداشت دو روز بدین کشاکش درونے بسر بردیم و هر زمان واپسین انفاس دانسته روزگار پسرے می شد تا آنکه سعادت منشی بخاطر آن پیر نور را گذشت بکوشش صاحب خانه وجهت وجوے سنت او پیدا گشت و هزاران مژدهٔ عافیت آورد و در ساعت بدان صفوت گاه رفته شد و از شگفتگی دل و کشادگے پیشانی خدیو خانه گوناگون مسرت روے داد نیم کامیابی بر گلبن آمال وزیده و آبے دیگر بر روے کار آمد اگرچه از ارباب یقین نبود از سعادت بهره دشت در گنامے پنگنامی نیز میست و درکم مایگے تونگرے مے نمود و قت تندرستی گشادگی و با پیرزالے بر نائے از ناصیهٔ حال او مے تابید خلوتے دل گزین بدست افتاد و بازار سرمایه نویسی بنیاد شده و چار گرائی پیش آمد و ماه درین آسایش جای اقامت شد و در مقصود کشایش یافت خیر سگالان حق بیچ بیاورے برخاستند و کاردانان بخت بیدار بدد گاری نشستند تحقیق سبحان هوافزاے دوستی و بگفتار دل آویز آشنائی فتنه سازان حیله امروز و کم حیاران ناسنجیده کار را

چارہ فرمودند ولیس ازان داستان نیکوئے شیخ را بپیشگاہ خلافت رسانیدند و بطرز دلکشا و آئین عاطفت فراخ عرصہ استند او نیک نشین اقبال آرائے بمقتضائے دوربینی و قدرشناسی پاسخہائے مہرآمود گزارش نمود و از راہ مردمی و بزرگی طلب داشت چون مراسم تعلق فرونیامدے مہرے نگزیدم آن پیر نورانی باهمین برادر روی نیاز بدرگاہ ہمایون آورد و بگونا گون نوازش پادشاہانہ پایہ والا یافت و یکبارگی زینور خانہ ناسپاسان خموشیدہ عالم برہمخورد آرام گرفت و ہنگامہ درس و خلوت گاہ تقدس را آئین بستند و زمانہ آئین نیکوان پیش آورد رباعی اے شب نکنی آن ہمہ پرخاش کہ دوش ۔ راز دل من کہ چنان فاش کہ دوش ۔ دیدے چہ دراز بود دوشینہ شبہ ہای ای شب وصل آن چنان باش کہ دوش ۔ وہم درین نزدیکی پدر بزرگوار بمطاف حضرت دہلی توجہ فرمود و مدار برخے مستفیدان محفل قدسی ہمراہ گرفت ازان سال کہ مدار الخلافہ آگرہ رحل اقامت انداخت و ران زاویہ نورانی چندان تماشائے عالم علوی بود کہ نوبت نگاہ کردن ببدائع سفلی نمی رسید یکبارگی این خموشی گریبان دل را برگرفت و دامن ہمت برکشاد و مراکہ بجز منسب ظلی ابوت پیوندہائے معنوی بود بگانہ نوازش اختصاص داده بارکشائے راز گشتند و تفصیل این اجمال آنست در اوائل سحری کہ دل باسمان پیوستہ بود و بر نطع نیایش گری نیازمندی میرفت درمیان خواب و بیداری خواجہ قطب الدین اوشی و شیخ نظام الدین اولیا نمودار گشتند و بسیاری بزرگان را انجمن شدند و بزم مصالحت آراستہ آمد اکنون بعذرخواہی بر سر تربت انیان رفتہ می شود و ران سرزمین لختی بآئین ایشان پرداختہ آید پدر بزرگوار بطرز نیاکان سعادت فرجام حفظ ظاہر مے فرمود و باستماع اغانی و نیرنگی ابریشم نمی پرداخت و وجد و سماعی کہ درمیان صوفیہ شیوع دارد نمی پسندید و خداوندان آن طرز را طعنہ زدی و ہموارہ بر زبان گوہر آمود گذشتی بر تقدیر برابری غنی و فقیر و ستایش و نکوہش و خاک و طلا کہ از شرائط روائی این کار است بسکرستے تلوین باخود دارد و لختے نگاہ دلان شمردی و پرہیز سخت فرمودی و کنارہ گرفتی و دوستان را بازداشتی ہمانا درین شبابین فنودگان شبستان آگہی کہ بدین کردار سفر واپسین نمودہ انداز دستی نیت و لرستی کردار چنین پژوہش فرمودند و دل این پیر اینزد پرست را ربودند دران سفر سعادت بربسیاری از خفتگان آن گل زمین عبور افتاد و نونہاد دل تابید و فیضہا رسید اگر سرگذشت تفصیل گزید جانیان افسانہ پندارند و بہ بدگمانی دہن آلائے عصیان آیند تا آنکہ مرا از زاویہ تجرد بدرگاہ تعلق برند و در دولت کشودند و بپایہ والائے اعتبار یافت حال مدہوشان حرص و رہ زدگان حسد کالیوہ شدند اول بدر آمد و بر پراگندگے انیان خاطر بخشوع و بالیزد تعالی پیمان درست بربست و با خود قرار داد کہ زیان کاری این نابینایان کہ چراغ بے نور و نشان بے نشانند از رستہ خاطر دوست کار بر خیزد و دو برابر آن بجز نیکوئی بدل رہ نیابد بیاد رے توفیق ایزدی بدین اندیشہ چیرہ دستی یافت و در انشاط دیگر پدید آمد و ہمت را ایروے تازہ مردم از تباہ کارے عبرت گزیدند و دوم آسایش بر گرفتند پدر بزرگوار باندرز گوئے بر نشست و بآزرم تیزی و کج گرائے و ناحق و ناروائی مردم گزارش نمود و در سزائے بدکاران اہتمام فرمود سختی و رافشائی راز سر بستہ کشیدہ عنان بجود در پاسخ آن ولی نعمت شرمندگے داشت آخر الامر ناگزیر سرگذشت خویش بموقف عرض رسانید و بجوش در وگلاو اچاپہ گر شد و صد گرہ خاطر کشود و ناسور کہن فراہم آمد القصہ بطوے کہ چون رایات ہمایون در دار السلطنۃ لاہور بحسب مصالح ملکی توقف فرمودند خاطر از بدائی آن پیر شفقت سرشت واشت و در سال سی و دوم الٰہی مطابق سنہ صد و نو دو پنج ہلالی التماس قدم گرامی نمود و آن شناسائے انفس و آفاق آرزو پذیرفتہ بست و سوم خورداد الٰہی سال سی و دوم موافق سنہ یکہزار و شش رجب سال مذکور سایہ عاطفت برین کثرت آرائے وحدت گزین انداخت و بگونا گون نوازش سربلندی بخشید ہموارہ در گوشہ انزوا خرسندی فرزودے و دوست از ہمہ بازداشتہ باوارہ نویسی روزگار خود و پیرایہ نفس لابالبدائع روزگذرانیدے اگرچہ معلوم ظاہر کمتر پرداختی لیکن

ہمواره در ذات و صفات ایزدی سخن فرمودے و عبرت را پایه برگرفتے و بر کنار آزادی نشستی و دامن رهنگارے گرفتی تا آنکه مزاج قدسی بختی از اعتدال آنشیے دگرگونگی پذیرفت هر چند ازین رستم رنجوری بسیار شدے این بار از سفر واپسین آگهی پذیرفتند و این شوریده را طلبیده سخنان هوش افزا بر زبان رفت و لوازم وداع بظهور آمد چون همه در پرده سخن میرفت و دے در من گمان برده راز دار گردانیده بود نزدیک خون دل فرو خورد و خویشتن را بصد بیتابی بے قدرے نگاهداشت و پنهان گیرای آن پیشوای ملک تقدس بختی آرمید و پس از هفت روز دکمال آگهی و عین حضور مسیبت و چهارم امرداد ماه الهی هفتصد و نیقصد هزار و یک هجرت بر یاس قدس خرامید نیر سپهر شناسائی در حجاب شد و دیدهٔ عقل بینه دشناس تاریک گشت پشت دانش و توانائی گرفت و دانائی را روزگار پیر آمد شتری ردا از سر نهاد و عطار و قلم در شکست **قطعه** رفت آنکه فیلسوف جهان بود در جهان ؛ فریاد ہاے آسمان سعانی کشوده بود ؛ بے او یتیم مرده دلند اقربائے او ؛ کو آدم قبائل و عیلے دوده بود ؛ چنانچه گفته در جائے خود گزارده آمد چون برخے از حال گرامی نیاکان خود انگاشت بختی از خود ہے گوید و دلے خالی میکند و سخن بر آلبے سید ہ و زبان را بندے می کشاید ؛

ذکر قائل

نفس قدسے مرا بابدن عنصرے در سال چهارصد و هفتاد و دوم جلالے مطابق منصد و پنجاه و هفت هلالی از شیمهٔ بشری به نزهت گاه و نیا خرامش شد در یک سال و کسرے شیوا زبانے کرامت فرمودند و در پنج سالگی آگاهی ہاے غیر متعارف روآورد و در پنجه سواد کشودند در پانزده سالگی خزائن دانش پدر بزرگوار را گنجور آمد جوهر معانی را پاسدار امین شد علوم پرسنگی نشست و شگفت تر آنکه از گردش سپهر بوقلمون همواره خاطر از علوم مکتبی و رسوم زمانے دل زده و خواهش رسیده و طبع در گریزد لوده و بشیتر اوقات کمتر فے فهمید پدر بر نمط خویش افسون آگهی دمیدے و در سیر فے مختصرے تالیف فرمود و بیاد دادے و مرا اگرچه هوش افزودے از دبستان علم چیزے دلنشین نیافتے گاه و مطلقاً در نیافتی و زمانے اشتباه با پیش راه گرفتے و زبان یاوری نکردے که آن را بر گویم حجاب الکنی مے آوردیا تنومندی سخن گزاری نداشت دران انجمن بگریه اقتادمے و به نکوهش خود در شدمے و درین اثنا مرا بیکے از مظاہر کونی علاقه خاطرے پدید آمد و دل از آن کم بینی دکوتی شناخت باز نماند روزے چند برین گذشته بود که همزبانی و همنشینی او جایے مدد گرداند و خاطر ستاب رسیده را بدانجا فرود آورند و از بیزنگی تقدیر یکبارگی مرا بر دند دیگرے آورند **بالجمله** در دیر شدم احضرے آورند ؛ یعنی زشراب ساغرے آورند ؛ کیفیت او مرا از خود بیخود کرد ؛ بر دند مرا و دیگرے آورند ؛ دقائق حکمی و دقائق دبستانی پر تو ظهور انداخت و کتابی که نظر نظارگی آمده بود در روشن تر از خوانده نمایش داد اگرچه موهبتی خاص بود که از عرش تقدس نزول مسعودی فرمود لیکن افسانس گرامی پدر بزرگوار و بیاد داوان نقاده ہاے هر علم و نا گسستنی شدن این سلسله یاوری ننگرگ نمود و گزین اسباب کشایش گشت و بهال دیگر بر او گوئے خویش و افاده مردم شب از روز نشناخت و گرمسنگی از سیر ے جدا نیارست کرد و خلوت را از صحبت متمیز نتوانست گردانید و یارائے جدا کردن غم از شادی نداشت غیر از نسبت شود ے و ربطه علمی دیگرے فهمید آشنایان طبیعت از نیکه دو روز و سه روز نه سپری مے شد و غذا و اروئے آمد و نفس دانش اندوز را بدو وسیلی نمی شد بحیرت درے افتادند و اعتقادے افزودند چنان پاسخ میداد که استبعاد از الف و عادت برخاسته بیمار را طبیعت او بیمار ضد عرض چگونه از خوردن دست بازمیدارد و همچکس را شگفت نمی آید اگر تو چه سنوے بفراموشی سپرد چه عجب نماید اکثر مقدمات اولات از بسیار گفتن و شنودن از بر گشت و مطالب والا از کمن اوراق تباز صفحهٔ دل آورند پیشتر از انکه کشایش یابد و از عضیف بیدانشی برادر شناسائے برآید عنان بر پیشینیان مے یافت و مردم خرد سالی را دریافته سربازی زودند و خاطر مشوریدے و دل ناآزمودن بر جوشیدے یکبارگی در بیادی حال حاشیه خواجه ابو القاسم

بمطلول آورند و اپچہ بر لاہور میرسگیفت و برنے دوستان مسودہ کروے در انجا یافتہ شد حیرانی افزاے نظارگیان آمد دست ازان اکار بازداشتند و بنظر دیگر دیدن گرفتند روزن نایافت برآورند و رشتہ سائی کشادند درنشستن ہنگام تدریس حاشیہ بر اصفہانے بنظر درآمد کہ از نصف بیشتر کرم خوردہ بود و در دم از استفادہ نا امید کرم زدہ دور ساختم و کاغذ سفید پیوند دادم و در نورستان سحرے با مدکہ تا ملے بسداد و منتہاے ہر کدام در یافتہ باندازہ آن مسودہ مربوط بانگاشتہ بہ بیاض بردہ درین اثنا آن کتاب درست پدید آمد چون مقابلہ شد دو جا تغیر یا لم اوقف و سہ چہار جا ایراد بالمقارب سہ بود ہمگنان بانگفت زار افتادند و ہر چند آن نسبت فواوی افزودی فروغ دیگر باطن را افروختی در بیست سالگی نو پیدا طلاق رسید دل را از اولین پیوند برگرفت و سرکشی نخستین آورد و آرامستگی فنون با نو بادہ جوانے شورش افزاد دامن داعیہ فراخ و جہان نمای دانش و بینش در دست طنطنہ جنون تازہ بگوش رسیدن گرفت دوست از ہمہ باز داشتن آویزش نمود دران ہنگام شہنشاہ مرتفع الہمم امرا یاد فرمود و داد گوشہ شمول برگرفت چنانچہ درخوانیم و برخے بتقریب آورد و نیایش گری نمود و اینجا نقد اعیار برگرفتند و گران سنجے را باداء پدید آمد و زمانیان نظر دیگر گیرند گرفتند و چہ گفتگوئے رود داد و چہ نصرتہا چہرہ فروخت امروز کہ او اخر سال چہل و دوم الٰہی است باز دل پیوندے گسلاند و شورش نو در باطن پا افشردہ بیت مرغ دل من نقد داد و نماند بہ آناد کنید کش کہ نعرہ قفس است این بہ بینید انم کہ کار کجا خواہد انجامید و در کدام بارانداز سفر واپسین خواہد شد لیکن از آغاز ہستی تا حال تو اتر آلای الٰہی مرا در کنف حمایت خود گرفتہ است گزارنا رسیدہ است کہ آخر این نفس در رضامندی مصروف گردد و سبکدوشش خود را بآرامگاہ جاوید رساند بہ ازانجا کہ شمارہ نعم ایزدی یک گونہ سپاس گزاری ست نخستی ازان مینویسد دل تیرہ می بخشد نخست نعمتی کہ در خود یافت نژاد بزرگ بود کہ تردامنی ہیچ کس را بپاکی نیاکان پارہ شود و گزین مداوے علاج شورش درونی آید چنانکہ در و لبدار و آتش را بآب و گرم رابسرد و عاشق را بدیدار بہ دوم سعادت روزگار و ایمنی زبان بدرگاہ بزرگان پاستانی بعدالت بیگانگان تفاخر نمایند من اگر بہ نیروی پادشاہ صورت دمعنی نازش کنم چہ اشگفت نماید بہ سوم طالع مسعود کہ مرا در چنین جستہ روزگار از مشیت قدیر بر آورد و ظلال قدسی سلطنت بر من افتاد بہ چہارم شرائف الطرفین از پرتو بخت گزارش نمود و ازان و دودمان عفت چہ نوید مکارم رجال را فراہم داشت و ہمراہ وقت گرامی بستودگی جمال آرایش داد ی آزرم را بنیروے دل بجا کردہ بود و گردار را بآگفتار پیوند یکمیتی دادہ بہ پنجم سلامتی اعضا و اعتدال توے تناسب آن بہ ششم امتداد ملازمت ایوان گرامے ذات قدسی حصارے بود از آفتہاے درونی و برونی و پناہی از حوادث النفسی آفاقی بہ ہفتم بسیاری صحت و نوش دارو سے تندرستی بہ ہشتم منزلت شایستہ بہ نہم بیخبری از روزے و خرسندی بحال بہ دہم شوق روز افزون رضا جوئی والدین بہ یازدہم عاطفت پدرش از حوصلہ روزگار بنیاد تمامی گونا گون نوانشتہ و بابوالآبائی دودمان والا اختصاص دادے بہ دوازدہم یازندگی و گاہ ایزدی بہ سیزدہم در یوزہ زاویہ نشینان حق گزین و طرد پژوہان درست عیار بہ چہاردہم توفیق ہر دو ام بہ پانزدہم فراہم آمدن کتب در اقسام علوم بے مذلت خواہش را زدان ہر کیش آمد دل از بسیاری واسوخت بہ شانزدہم پیوستہ تحریص نمودن پدر بہ شناسائی و مرا بحیالات پریشان نگذاشتن بہ ہفدہم ہمنشینان سعادت افزا بہ ہجدہم عشق صوری کہ شورش خاندانہا و زمین لرزانیتہ باشد مرا در ہر منزل گاہ کمال آمد و از نیرنگے بو العجب بحظ بحظ شگفتگے نو برآمد و زد و زمان زمان بتجرد فرو شود بہ نوزدہم ملازمت گیہان خدیو کہ ولادتے دیگر بود و سعادتے تازہ بہ بستم برآمدن از عزلت بسیامن ملازمت گیتی خداوند بہ بست و یکم رسیدن بصلح کل بہ برکات التفات قدسی نخستی از گفت بخوشی آمد و بہ نیکان ہر طائفہ آشتی نمود و بدان راضہ پذیرفت طرح مصاحبت انداخت اللہ تعالے از لوامع آگہی نفسش بدی دور بساد بہ بست و دوم ارادت خدیو خدا آگاہان بہ بست و سوم برگرفتن اعتبار بخشودن اورنگ نشین فرہنگ آرای بی سفارش دیگران و نگاہ پوے من بہ بست و چہارم بہ او ان دانش آموز سعادت گزین رضا جوی نیکو کار ازمین برادر خود چہ گویم کہ با آن کمالات صوری و معنوی بی رہنمای فطرت

من شوید و حالے قدمی برعنیداشت و خود را واقف و بحوئی من کردہ سر کرمگے راپای مردبودی و نیک اندیشی راوست مردود رتصانیف خود چنان مے سراید کہ مراتا توانائی سپاس نیست چنانچہ در قصیدہ فخریہ میفرماید **ابیات** جائیکہ از بلندی و پستی سخن رود ہ از آسمان سرآمد و از خاک کمترم ہ باین چنین پدر کہ نوشتم مکارش ہ در فضل مفتخر زگرامے برادرم ہ برہان عقل و فضل ابوالفضل کردش ہ دوازدہ سالہ منم معانے مخطر ہ ہ صد سالہ رہ میان من و او ہست در کمال ہ در عمر گرانمایہ دو صد سالے فزونترم ہ در چشم با عیان فشود قدر او بلند ہ گر از درخت گل نگزد و شاخ عرعرم ہ ولادت او در سال چہار صد و شصت و نہ جلالے مطابق نہصد و پنجاہ و چہار ہجریست محررست او را بحد ادم زبان نویسد بختے و درین نامہ نگاشتہ و صد ولی پیرون دادہ و آتشکدہ آب بیان فرو فشاندہ و سیلاب بند شکستہ فناشکیب راپای مردشدہ و تصانیف او کہ ترازوے گویائی و بینائی ہست و مرغزار مرغان داستان زن مدحت سرائی کنند و خبر کمال او گویند و یاد شمائل او نمایند دیگر شیخ ابوالبرکات ولادت او در شب ہفتم ماہ جلالے سال چہار صد و ہفتاد و پنج موافق شب ہفتدہم شوال نصد و شصت قمری اگرچہ پایہ والا مے آگہی نیندوختہ لیکن بہرۂ فراوان دارد و در معاملہ دانی شیشہ آزمائی و کار شناسی انپیش قدمان شمارند و در نیک اے و درویش پرستی و خیر نگالی امتیاز تمام دارد دیگر شیخ ابوالخیر ولادت او روز آبان دہم سفند ارمذ سال چہارم الٰہی مطابق نہصد و شصت و بست دوم جمادی الاولے سال نصد و شصت و ہفتم جلالے مکارم اخلاق و شرایف اوصاف خوی ستودۂ اوست مزاج زمانہ را نیک شناسد و زبان را بیان سازد اعضا بفرمان خود دارد دیگر شیخ ابوالمکارم ولادت او در شب آذر مروغرۂ اردی بہشت سال چہارم الٰہی مطابق دو شنبہ بست و سوم شوال نہصد و ہفتاد و شش اگرچہ در بادی حال کمتے بشورش در شد نفس گیرے پدید آورد و زبر جادۂ درستی و ہنجار آورد و بسیاری از معقول و منقول پیش آن دانائے زمانہ افسنے و افاقتے تعلیم یافت و سخن پیش مذکر حکمائے پیشین میسپرد فتح اللہ شیرازی تلمذ نمود بدل مراد و ارادہ امید کہ بساحل مقصود کامیاب گردد دیگر شیخ ابوتراب ولادت او روز رشن ہجدہم بہمن ماہ سال بست و پنجم الٰہی موافق جمعہ بست و سوم ذی حجہ نہصد و ہفتاد و ہشت قمری اگرچہ والدۂ او دیگر ہست لیکن سعادت در ازداد و کسب کمالات مشغول و دیگر شیخ ابوالسعاد ولادت او روز خورداد و ششم دی ماہ سال سی و ہشت الٰہی موافق دو شنبہ سوم ربیع الآخر ہزار و دوم دیگر شیخ ابوالرشد ولادت او روز اسفندارمذ پنجم بہمن ماہ الٰہی سال سی و ہشت مطابق دو شنبہ غرۂ جمادی الاول سال مذکور این دو نوباوۂ خاندان سعادت اگرچہ از قدم اند لیکن آثار اصالت از جبین ایشان پیداست و آن پیرنورانی از مقدم ایشان خبر داده نام مقرر گردانیده و پیشتر از ظہور آثار خت ہستی بر بست امید کہ با نفاس گرامے آنہا نشین دولت نیک روزی گردند تا نیکوئیہاے گوناگون فراہم آید برادر نخستین خت ہستی بر بست دعا لی را در عمر انداخت امید کہ دیگر نونہالان بر و مند را در نشاط کامرانی و سعادت و جوانی در از عمر گردانا د و بخیرات صوری و معنوی سرلبندی بخشاد بہیت و پنجم ہوپند کہ خدائے بخاندان آزرم شہ و دودمان دانش و خاندان اعتبار پذیرفت کاشانۂ ظاہر و نفس کج گرارا اعضاے پدید آمد و ہندسی و ایرانی دکشیر ہی نشاط خاطر گشتند بست و ششم گرامی فرزند سعادت افزا روزی گشت و دولت او در شب بیست و ہجدہم دی ماہ سال نہاد و ہم الٰہی موافق شب دو شنبہ دوازدہم شعبان نصد و ہفتاد و نہم پدر بزرگوار او را بنام عبد الرحمن موسوم گردانید اگرچہ ہندوستان زادہ ست اما شرب یونانی دارد و دانش می اندوزد و سوداسودہ زیان روزگار فراوان آگہی اندوختہ و آثار کمتی از ناصیۂ او پیداست و خدیو والا قدر او را بکمای خود منتسب گردانید بست و ہفتم دیگر بہرۂ شب ایران سی ام امرداد ماہ الٰہی سال سی و شش مطابق جمعہ بست سوم ذیقعدہ نہصد و نود و نہ جلالے در ساعت سعادت افزا فرزند نیک اختر پدید آمد عنایت ایزدی روی آور دیگر خداوند آن نونہال سلر مبان سعادت را بشوق نام نہاد امید کہ بحاصل کمالات دینی و دنیاوی فائز گردد و بسعادت جاوید نشاط اندوزد بست و ہشتم دوستی مطالعہ کتب اخلاق تمیت و نہم آگہی یافتن از نفس ناطقہ سالہاے دراز بمقدمات بیانی و عیانی طالبگار بود و با صاحبان

این دور روش آمیزش بسیار شد و دلائل ذوقی و شهودی و اکتسابی و نظری بنظر در آمد راه شبهه پیشگی نیافت و خاطر آرام نگرفت بیان عقیدت این گرد کشود و دلنشین آمد که نفس ناطقه لطیفه ایست ربانی سوائے بدن اوراست تعلقی خاص باین پیکر عنصری تا ام آنکه از پار سا گوهرے شکوه بزرگان صورت مراز نگفتار حق باز نداشت و دانش و بینش امروز را برنتابد فردا نیاید مرگ نامالی و جائے و ناموسی تفرقه درین عمیت نینداخت در رفتار آب کردار جویبارے کرد تی و یکم بے مهل دل باعتبارات دنیاتی و دوم توفیق نگاشتن این گرامے نامه اگرچه عنفوان این کتاب آلی محمدت انیز دلیست که بزبان نیرنگے اقبال روز افزون مے سراید و سپاس نعمت رسید گی بزرگان قلم می گزارد لیکن هرگونه آگهی را چشمه ساریست و گر و اگر وه دانش لمعدن جدیشگان کارگزار اشهون و منزل سرایان خنده فروش راز و فصیحه خوران را سرمایه نشاط و جوان را اسباب عونت و پیران تجارت روزگاران یکجا یابند و بخشندگان زر و سیم عالم آئین مروے از و شناسند گوهر بنیائی را روزگاه نرم کیان آزادی را زمین پرورده صبح سعادت را روزن نهر کارگاه هنر شریف دریاے گوهر آفرینش ناموس آرایان سعادت نشاد روشن از و آموزند و دین داران حق پژوه بدیدبانی نامه اعمال عشرت اندوز بازرگانان هر متاع آئین سود برگیرند و جان نثاران عرصه کند آوارے لوحه همت آموزے از و بر خوانند تن گدازان نفس آرائے آئین نکوکاری از و بردارند اخلاص طرازان بخت آورا زو ذخائرے بهتا فراهم آورند آرش گزینان نزهتگاه حقیقت بیاوری آن کامیاب خوانش گردند **ابیات** کے نامه ساختم بشگفت ۵ که هر دانشی زو توان برگرفت ۵ چنان گفتم این نامه نغز را ۵ که روشن کند خواندنش مغز را ۵ ازین نعمتهاے گوناگون مژده آن مے رسد و دل سامعه افروز مے شود که خاتمه کار بر نیکوئے شود و ابدی سعادت یاوری نماید اگرچه پور مبارک امروز مورد اضداد و عبرت نامه جهانیان هست و هنگام هاے مهر و کین در شورش آفتاب ایزد پرستان حقیقت پژوه و ابوالوحدة گویند و یگانه بنده دادار بیهمال شمارند و کند آوران عرصه ولاورے ابوالهمة نام نهند و از کیتائیان هستی دشمن اندیشند و خرد هواره بابوالفطرتے بر آید و از گزیده مردم این دودمان عالی شناسد در دفاتر عوام که آشوبخانه بے تمیز یست بر نبرند به پرستارے و نیکی نسبت دهند و از فرو رفتگان این گرداب نپندارند و طائفه از متهمکان کفر و الحاد انکار نمود از نکوهش و سرزنش نخهند بر سازند ۵ **بیت** صد دوستان بو لعجب آید بروے کار ۵ حیران شوند گرد و سه حرفے رقم کنم ۵ ولله الحمد که ازین مراتب از تماشاے شگرفکاری روزگار بیرون نے شود و بزنکوهندگان و مدحت سرایان از خیر گاله بیرون نمی رود و زبان و دل را بنفرین و آفرین نمی آلاید **ابیات** شناسنده گر نیست شوریده مغز ۵ نهره مشناسد ز دینار نغز ۵ مهتر ابدا نیرد م گوهری ۵ چو نور از سمه تابش از مشتری ۵

اولیاے ہند

از آنجا که دریوزه گر آلی بندگان هست و دوستی این گروه در سرشت گزارش برخے از ایشان که زاد بوم و خوابگاه درین آباد بوم و از اند این نامه با نجام میرساند بو که سرمایه پذیرائی دلها گردد و دوست آویز جاوید سعادت فراهم آید از گلشن سرائے حقیقت بوئے برخیزد و دست مزد فراوان سنج برگیرد **لغت** اولیا جمع ولی هست آن را از دو لی بمعنی نزدیکی برگرفته اند همانا معنوی قربت مے خواهند و گروهے ولایت بکسر واو و تلوین برگزارند و بفتح و تسکین و جمعے نخستین را پایه عاشقے اند یشند و پسین حال معشوقے خداوند الدین ولے با شد خدا یو دو مین ولی و برخے بفتح از قرب ابدیا برگویند و بکسر از اولیاء و در کمن نامها فراوان معنی بر نگاشته اند و گزیده آنکه شناسائی دادار بیهمال باشد و بزرگ همت بجز او نگراید مراحیرت فرو گرفته که خاک ذره امکان را با آفتاب چو ب نسبت و نهایت پذیرا با غیر منتهی چه پیوند و ولے نزد من آنست که چار خوے گرامے اندوزد و از بهشت نکوهیده بپرهیزد و همواره از کار آگهی انفس هزار فتنه آویزش فیروزی کند و سے از دستان سرائی او نغنود و این پایه والا بایزدی تاییدو منهونے بخت بدست او فتد لیکن گاه بدم

گیرا ے میا بخی شود گاہ بے او پیمین را او لیے خوا نند ا دان حال اویس قرن و برخ برگوید و نخستین را صاحب کشف المحجوب و ا زو د
سلسلہ برگزارد و ازان دو را نا سرہ چہ ا رد ا محا سبیان ۲ قصاریان ۳ طیفوریان ۴ جنیدیان ۵ ثوریان ۶ سہلیان
۷ حکیمیان ۸ خرازیان ۹ خفیفیان ۱۰ سیاریان ۱۱ حلولیان ۱۲ اخلاجیان نخستین گروہ را سر حشمہ فیض ابی عبداللہ
حارث بن اسد محاسبی بصریست علم ظاہر و باطن اندوختہ بود و شیب و فراز را نیکو میدا نست استاد وقت بود خدا وند تصانیف
سال دولیست و چہل و سہ ہجری در بغداد رخت ہستی بربست و ازان رو کہ ہموا رہ ا ا رہ روزگار خویش درست میگرفت بدین نام
بر خواندند دو تین بہ حمدون پور احمد بن عمارۂ قصار گر وندکنیت ابو صالح پیش نورے وافش آموخت و از سلم بن حسین بار و سے
و ابو تراب نخشبی و علی نصر آبادی فیضہا اندوخت و با ابو حفص حداد مے بود و پا یہ کمال یافت جہانیان زبان پنجارہ بر کشود و مید شتند
سال دولیست و ہفتاد و یک در نیشا پور و پیمین سفر نمود و سومین بہ طیفور بن عیسے بسطامی نیایش گرے نمایند کنیت ابا یزید بزرگ
نیاک او سروشان نام محبوس بود از بزرگان در عنفوان شنا سائی فنون علم اندوخت و بہ پا یہ اجتہاد بر آمد پیمین از رسمی دانش
برگذشت و بوالاحرتبہ آلمی رسید با احمد خضرویہ و ابو حفص و یکے معاذ ہمسر بود و تشیق البخی را دریافتہ سال دولیست و شصت و یک و
گیزا رشتی دولیست و سی و چہار بعلوی عالم شتافت چہار تین پیر و جنید بغدا دی کنیت ابو القاسم لقب قوا ریرے و زجاج و خواہرزاد
پدر او آبگینہ فروختے و خود خزبافتے نیاکان آوازخاندوزاد و بالش او در بغداد از سرے سقطی و حارث محاسبی و محمد نصاب بختی حقیقت
اندوخت و خرقہ ارادت پوشید و شیلبے و بسیاری برگزیدگان حق بوے نسبت درست کنند شیخ ابو جعفر حداد گوید اگر عقل
مرد بوے بصورت جنید بر آمدے سال دولیست و نود و ہفت یا ہشت یا نہ رخت ہستی بربست پیمین از آبشخور نورے سیراب ل
نام او احمد بن محمد و گونیہ محمد بن محمد مشہور باین لغوے پدر او خراسانیست و مولد و منشا بغداد او از بزرگان والاشناخت و
گرو ارادت با سرے سقطے و محمد قصاب و احمد ابو الجواری صحبت داشتہ و ذوالنون مصری را دیدہ بود و از ہمسران جنید نیز دیدہ
لیکن نمی تیز تر در سال دولیست و ہشتاد و شش ازین سپنجی سرا در گذشت ششمین بسہل بن عبداللہ تستری باز گردند شاگرد ذوالنون
مصریست از والا یگان این شگرف راہ است و از اقران جنید ہشتاد سال عمر یافت در حرم دولیست و ہشتاد و سہ زندگے بسر آمد
ہفتمین بہ محمد بن علی حکیم ترمذی باز گشت نمایند کنیت ابو عبداللہ با ابو تراب نخشبی و احمد خضرویہ و ابن جلا صحبت داشت و در علم ظاہر
و باطن چیرہ دست بود فراوان تصنیف و خارق عادت از و بر گزارند ہشتمین ۔ و با بو سعید خراز اندنام او احمد بن عیسی بغدادی است
بدوستی صوفیان بمصر رفت و در مکہ مجاور شد و موزہ دوزے میکرد و شاگرد محمد بن منصور طوسی است و با ذوالنون مصرے و
سری سقطی و ابو عبید لیسے بشر حافی صحبت داشت و سعادت اندوخت چہار صد تصنیف بر نوشت و ناشناسندگان او را کافر پنداشتی در
سال دولیست و ہشتاد و شش از عالم بشد خواجہ عبداللہ انصاری گوید کہ ہیچکس از مشائخ بہ از وی نشناسم در علم توحید نہمین دریوزہ از
ابو عبداللہ محمد بن خفیف کنند پدر او شیراز یست شاگرد شیخ ابو طالب خداوند علم صورت و معنی بود و خرقہ از بغدادی و رویم را دیدہ و ثانی
و یوسف بن حسین رازی و ابو حسین نوری و ابو حسین مزین و ابو حسین دراج و بسیاری بزرگان را دریافتہ بود و فراوان تصنیف از
و در سال سہ صد و سی و یک خواب و پسین نمود و نہمین با بو العباس سیاری باز گردند نام قاسم و خت زادۂ احمد بن سیار مروزیست شاگرد ابو
واسطے علوم ظاہر و باطن اندوخت و والا پا یگے در کردار بدست آورد سال سہ صد و چہل و دو سا غر زندگے او لبر یز گشت یازدہمین سر گروہ
ایشان حلمان دشتے است دو ازہمین سر حشمہ یا ین طائفہ فارس است از اصحاب حسین بن منصور حلاج بغدادی و او خیر حسین منصور مشہور و
ہرین دو زبان طنز برگشاید در ہندوستان چہار دہ سلسلہ برگزارند و آنرا چہار دہ خانوادہ نامند و ازان دوازدہ جز طیفوریان و جنیدیان

مذکور لے اجیبیان ۲ طیفوریان ۳ کرخیان ۴ سقطیان ۵ جنیدیان ۶ گازرونیان ۷ طوسیان ۸ فردوسیان ۹ سہروردیان ۱۰ زیدیان ۱۱ عضایان ۱۲ ادھیمان ۱۳ ہبیریان ۱۴ چشتیان گویند امیر المومنین علی را چار خلیفہ بود حسن حسین کمیل حسن بصری سرچشمۂ سلاسل حسن بصری را دو خلیفہ داشت حبیب عجمی درخشت از وجوش معرفت روندگیر عبد الواحد بن زید پنج پسین از وسیراب دل شدند مادر حسن بصری از کنیزان ام سلمہ است نام او عمر خطاب بر نماد یتیم ماندہ بود در سر آغاز آگہی گوہر فروختی از روشن ستارگے راہ تجرید گزید و خویشتن را در ریاضت گری بگداخت و فرہنگ معنوی اندوخت ہر ہفتہ وعظ بر گفتی و مجلس آراستی چون رابعہ حاضر شدی بدان پیرداختے گفتند از نیامدن پیرزنے چرا دست از ما باز کشی گفت خدائے کہ بفیلان آمادہ باشد بکار موران نیاید اول بحبیب عجمی نسبت درست کنند او انا لداران بود و روزگار بسیار گذرانیدے از بہر وزی لختی چشم بیش کشودہ شد از حسن بصری راہ یافت و فراخان مردم از و سعادت امد و ختند روزے حسن بصری از جاؤشان حجاج بگریخت و بصومعہ حبیب در شد سرہنگان از و پرسیدند حسن کجاست گفت درون صومعہ چون پژوہش رفت او را نیافتند حبیب را سرزنش کردند و گفتند ہر چہ حجاج بشما میکند دروغ راست گفت من جز راست نگفتہ ام اگر شما ندیدید جرم من چیست باندرشدہ شرف نگہی بکار بردند و نیافتند خشناک باز گشتند و طنز گویان رفتند حسن بیرون آمد و گفت اے حبیب عجب حق استاد نگاہ اشتی گفت اے استاد از راست گوئی رہائی یافتی اگر دروغ گفتی ہر دو ہلاک شدمے شبی او را در تاریک خانہ سوزن از دست افتاد از غیب روشنی بدرخشید دست بر چشم نہاد و گفت نے ماسوزن جز بچراغ ندایم ست سوم فیض از معروف کرخے برگیرد او را در سابلہ پیش امام رضا علیہ السلام کمیش ہر گرو انید و بدر بانے سر بلندی یافت و بصحبت داؤد طائی رسید و ریاضتگرے بجا آورد بہ نیروے درست نیتی و راست کرداری پیشوا گشت سری سقطے و بسیاری از فیض بر گرفتند سال و ولیست ہجری بعلوے عالم شناخت و درین ہنگام گبر و ترسا و یہود بہر و گرویدند و ہر یکے خواست آئین خویش بدو پیرد از و صورت نبست ہمانا در نہنگاہ صلح کل جا داشت چہارم سری سقطے را در پے روندگیست ابو الحسن ابن بزرگ کار آگہان گزین کرد ارست و بسیارئی سیگان را آستاد از اقران حارث محاسبی و بشر حافے و شاگرد معروف کرخے و ستایش او از نیروے من ناشناسا بیرون سال دو ولیست و پنجاہ و سہ از خاکدان واسن بر چیدہ شد بر ابو اسحق بن شہریار بگروندید برش از آئین زرد شتی بیرون شد و طرز اسلام پیش گرفت از شیخ ابو علی فیروز آبادی فیض اندوخت و بسیاری بزرگان را دریافت و دانش ظاہر و باطن بدست آورد و سال چہار صد و بیست و شش از شوشتگاہ دینار بالے یافت ہفتم آغاز علاء الدین طوسی ست او شیخ نجم الدین کبرے عقد برادری داشت ہشتم شیخ نجم الدین کبری نیایش نمایند کنیت ابو النجیب و نام احمد بن عمر خوفے و لقب کبریٰ از شیخ اسمعیل قصری و عمار یاسر و زہبان فیضہا بر گرفت و ثنائے صوبیت و معنی پایہ والا یافت شیخ مجد الدین بغدادی شیخ سعد الدین حمویہ شیخ رضی الدین علی لالا با کمال خجندے شیخ سیف الدین باخرزی و بسیارے از دوم گیرائے او جاوید سعادت اند و ختند سال شش صد و ہجدہ بشہر در گذشت نہم از شیخ ضیاء الدین ابو النجیب عبد القاہر سہروردی بہرہ ور علم ظاہر و باطن و الا پاگی داشت بدو واند وہ واسطہ با بو بکر صدیق رسد و در طریقت شیخ احمد غزالی نسبت درست کند فراوان تصنیف از و یادگار و آداب المریدین از دست سال پانصد و شصت و سہ ہجری الجاوی سرای شناخت دہم شیخ واحد بن زید اقتدا کنندۂ یازدہم بفضیل بن عیاض گرایند کنیت ابو علی او کوفے است و نزد مرجی بخارے و جز آن میان مرو و بادغیس و ہرات بسر برد و راہ زوی از نیک سرشتی پدید ارشد و بگزین کار کرد سعادت اندوخت سال صد و ہشتاد و ہفت رو از جہان در کشید دوازدہم ابراہیم ادہم بلخی را پیش سودا مندگیست ابو اسحق نیاکان او سری دشتند در جوانی ستارہ

بخت مندے درخیشد دست از ہمہ باز داشت با سفیان ثوری و فضیل عیاض و ابو یوسف قسولے ہم صحبت دیا ہے علے نگاشت۔ حنیفہ مرغشے و سلم خواص یا بود سال صد و شصت و یک یا دو بشام در گذشت سیزدہم شیخ ہبیرۂ بصری سند چہاردہم با بو اسحق شامی پیوند مادہ مرید شیخ علو دینوریست چون شیخ بعقبہ بہشت رسید خواجہ ابو احمد ابدال کہ مقدم مشائخ چشت است از وی تربیت یافت و سپس پسر ادہ مجد چراغ ولایت براو فروخت و ابدال خواجہ سمعانی خواہر زادہ او آگہی پیش گرفت پس انان پور او خواجہ مودود چشتی دالا پایہ یافت و پسر او خواجہ احمد نیز پس بزرگ شد ہمانا ہر دو شمارہ را گزین دست آویزی پیدا نیست و بر گزیدہ کہ در کاہش نفس و وخون و پرستش ایزد بیہمال لختی تا زگے پدید آورد و معنوی فرزندان یکے پس از دیگرے چراغ آگہی افروخت اور اسلسلہ جدا گانہ بر گرفتند ورنہ جز آن دو اندہ و سپارندہ فراوان سلسلہ زبان زد روزگار۔

قادرے

بشیخ محی الدین عبد القادر جیلے پیروے نما ئید سید حسنے است و میل وہی است بیغداد نزدیک و بر سے گیلانی پندار نمد دراسے وقتی علوم یگانۂ زمان بود از ابو سعید مبارک خرقہ پوشید و بچہار دہ سالگی ہیرسید بزرگے حال و شگرفے کرامات او جہان را فرو گرفتہ در چہار صد و ہفتاد و یک بدنیا آمد و در یا نصد و شصت و یک پدرود کرد۔

یسوے

نیازمندان خواجہ احمد یسوے در خرد سالی از باب ارسلان کہ از کار آگہان ترک ہست نظر یافت چون در گذشت از خواجہ یوسف ہمدانی بکمال اندوخت ترکان او را اتا یسوی خوانند اتا در ترکے پدر است و اولیا را بان نامند بفرمودۂ خواجہ ترکستان باز گردید و بر ہنمونی مردم فقد دمگے بسر برد از او ان کرامات از بر گویند و چہار خلیفہ بر ہنمونے نامور شدند منصور اتا سید اتا سلیمان اتا حکیم اتا دینی معمور ۂ بیت از ترکستان مولد و منشا شیخ و را نجا است

نقشبندے

از خواجہ بہاء الدین نقشبند جاوید دولت یافتند نام او محمد بن محمد بخارے از خواجہ محمد بابا ے سماسے نظر بر گرفت و تعلم آداب طریقت بظاہر از امیر کلال خلیفۂ او خواجہ سماسے خواجہ علی رامتینی کہ بہ زبان زدروزگار بارہا نازد فخر سپند وان مے فرمودند کہ از ین خاک بوے مردی مے آید زود قصر عارفان شود تا روزے از خانۂ امیر کلال بمان قصر گذشتند فرمودند کہ آن نکہت افزونی گرفتہ ہمانا آن مرد بزاد و چون بپذیرش رفت از ولادت خواجہ سہ روز گذشتہ بود پدر بزرگوار نزد با بردہ فرمود کہ ماین را بلبزرندے بر گفتہ ایم و رو بیاران کردہ گفتند ہمانست کہ بابوے او شنیدہ بود یم پیشوا ے جان گرد امیر کلال را فرمودند کہ از فرزندمن بہاء الدین پرورش و ہمہ بانی دریغ ندارے دفراپیش کار بستہ آمد چون لختے بلندے گرامی شد فرمودند ہمت شما بلند پرواز است بدریوزہ گری دیگرد لہا دستور یست ازین رو بخدمت قتم شیخ رفتند و فیض اندوختند و از غلیل اجانیز بہرہ بر گرفتند و از یاورے رو عنایت خواجہ عبد الخالق عجدوانی بکمال رسیدند و فیض پذیرے در معنی از خضر طور ادارات و صحبت از خواجہ محمد یوسف ہمدانی خواجہ چہار خلیفہ داشت خواجہ عبد اللہ برقے خواجہ حسن اندقے خواجہ احمد یسوے خواجہ عبد الخالق عجدوانے خواجہ یوسف از شیخ ابو علی فارمدی فیض بر گرفت و او از شیخ ابو القاسم گرگانی او از دو کس بہرہ مندے یافت جنید و شیخ ابو الحسن خرقانے و ایشان از بایزید بسطامی او از امام جعفر صادق عم او از دو جا فیض بر گرفت یکے از پدر خود امام باقر و او از پدر خود امام زین العابدین او از پدر بزرگوار خود امام حسین علیہم السلام دیگر از برادر خود قاسم بن محمد بن ابی بکر و قاسم از سلمان فارسے و او از ابا بکر گویند خواجہ بہاء الدین را غلام و کنیز خود چون پرسش رفت فرمودند گے با خواہ سگے راست نیاید یکے پرسید سلسلۂ شما کجا میرسد فرمود کہ از سلسلہ بجائے نیرسد شب دوشنبہ سوم ربیع الاول ہفتصد و نود و یک او را بخاک سپردند

سیکدو کش گشت ہانا دستان سلاسل حال مذاہب چار گانہ دارد ہر کہ پایۂ اجتہاد گرفت پیشروی را در خورہ باشد و چارہ گونہ بودن آن تنگی نگیرد و ہمان بہتر کہ ازین سخن خامہ باز گرفتہ بگزارش اولیا پاینده رحمت ریز لوزہ گندبشار کہ لفظ او دیباچہ و ہشت تن از ہزاران برگرفت و بستمایۂ سعادت پژوہی خویش گرداند ۔

بابا برتن

پور نصیر برتن دے کنیت ابو الرضا در زمان جاہلیت در برتر غزہ بزاد و بحجاز شد و پیغمبر را دریافت و جہان نو دیدہ ہند باز گردید بسیاحت گزاردہ پذیرفتہ و بر سخنے از دے از عمرے گفتہاے او را باور نکردند در سال مقصد ہجرے در برتر غزہ فرو شد و ہماناً آسود و شیخ ابن حجر عسقلانے و مجد الدین فیروز آبادی و شیخ علاء الدولہ سمنانے و خواجہ محمد پارسا و بسیارے نیکوان پذیرندہ و تابش گراد ۔

خواجہ معین الدین حسن

پور غیاث حسن از سادات حسینی خنے است در سال ۵۳۶ و سی و ہفت در قصبۂ سجزستان بزاد در پانزدہ سالگی پدر او آنہا نے شد و ابراہیم قندوزے را کہ از الہی بوبوگان بود بر و نظر افتاد و برق و اسوختگے در خرمن وابستگی او در زد و در جست و جوے رہنمون شد در ہرون کہ دہ ہیت از نیشاپور بصحبت خواجہ عثمان چشتی رسید و بریاضت گرے برگشت و خرقۂ خلافت یافت سپس در بگداد و بطلبی برآمد و از شیخ عبد القادر جیلی و بسیارے بزرگان فیض اندوخت و در سالے کہ معز الدین سام دہلی بگرفت بدانجا رسید و بگالش عزلت گزینے با جمیر شد و فراوان چراغ برافروخت و از دم گیراے او گروہا گروہ مردم بہرہ برگرفتند روز شنبہ ششم ماہ رجب سال ششصد و سے و سہ بملک تقدس خرامش نمود و در دامنۂ کساران خوابگاہ شد و امروز زیارت گاہ خرد و بزرگ ہست ۔

شیخ علی غزنوے ہجویرے

کنیت ابو الحسن پدر او عثمان بن ابو علی جلالے از رسوم بکنار غزنیتی و پایۂ والاے آگہی داشت و کتاب کشف المحجوب از و یادگار و دران بزرگ نگاشتہ پیروے من دریں راہ شیخ ابو الفضل بن حسن ختلے است خوابگاہ در لاہور ۔

شیخ حسین زنجانے

فراوان آگہی و ہشت خواجہ معین الدین در لاہور بصحبت او رسید و خواب گاہ در انجاست و بسیاری بزیارت گری او سعادت اندوزند

شیخ بہاء الدین زکریا

پور وجیہ الدین محمد بن کمال الدین علے شاہ قریشے ببال پانصد و شصت و پنج در کوت کروڑ ملتان بزاد و در خرد سالے پدر او از جہان رفت و او بدانش اندوزے برآمد و در توران و ایران شناسائی اندوخت و در بغداد او شیخ شہاب الدین سہروردے را ارادت آورد و بار خلافت یافت و با شیخ فرید فنکر گنج دوستی داشت و روزگارے باہم بودند شیخ عراقے و میر حسینی از فیوض برگرفتند ہفتم ماہ صفر شش صد و شصت و پنج نورانے پیرے نامہ سر بمہر بدست شیخ صدر الدین پور او درون فرستاد و تجوائم و جان بسپرد و از چار کنج آواز بلند شد کہ دوست بدوست پیوست و خوابگاہ در ملتان ۔

خواجہ قطب الدین بختیار کاکی

بن کمال الدین احمد موسے از اوش فرغانہ ہست از پدر خو ماند و نظر از خفر بر گرفت و جویاے رہنمون کالیوہ دشت کہ خواجہ معین الدین با کوش گذارہ کرد در بیجدہ سالگی از و ارادت یافت و خلافت برگرفت و سفر گزید در بغداد و جز آن از بسیارے اولیا فیض اندوخت و بآرزوے دیدار پیر ہند آمد یک چندے بشیخ بہاء الدین زکریا پیوست و در زمان فرمان روائے شمس الدین التمش

بہ بلہے آمد خواجہ بدیدن او بدانجا رسید و پس از چندے او را گذاشتہ باز گردیدہ از فراوان فیض بحالیان رسانید باداد چہارشنبہ ربیع الاول سال شش صد و سے و سہ رخت ہستی بربست و خوابگاہ در دہلی است و زیارت جای کہ ومہ ؛

شیخ فرید الدین گنج شکر

پور جمال الدین سلمان از نژاد فرخ شاہ کابلے است زاد بوہلو قصبۂ کتوال نزدیک ملتان در سر آغاز برنائی برسے دلش سر گرم بود در ملتان خواجہ قطب الدین را دریافت و بدہلے ہمراہ آمد و بارادت کام دل برگرفت و بر منے برانند کہ ہمراہ نیاید و از راہ دستوری گرفتہ بقندہار و سیستان شتافت و بدانائی اندوختن پرداخت سپس بدہلے آمدہ ارادت اندوختہ او را تخت آویزشہا با نفس رفت و فیروزمند آمد خواجہ قطب الدین ہنگامیکہ رخت ہستی بربست قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی و لبابزرگان دران انجمن بودند فرمود خرقہ و جزآن کہ از پیر رسیدہ بود بشیخ بسپارند از قصبۂ ہانسی بین آگہی بدہلے آمد و امانت برگرفتہ باز گردید و فراوان کس از وبہرہ برداشت روز شنبہ پنجم محرم شش صد و ہشت در پتن پنجاب کہ دران زمان باجودہن نام زد و بودہان ناپائدار را پدرود کرد و بہانجا خوابگاہ شد ؛

شیخ صدر الدین عارف

پور شیخ بہار الدین زکریا پیش پدر بپایہ کمال برآمد و فخر الدین عراقی و میر حسینی سادات از وفیض برگرفتند در سال ہفتصد و نہ در ملتان رہ گرائے واپسین سفر شد و خوابگاہ ہمانجا ؛

شیخ نظام الدین اولیا

نام محمد پور احمد دانیال از غزنین بدایون آمد و شیخ در شش صد و سے و دو در انجا بزاد و لختے رسمے علوم اندوخت او را نظام بجاش و محفل لختے در بست سالگی بہ اجودہن رفتہ بشیخ فرید گنج شکر ارادت آورد او کلید گنجینۂ معنے بدست او کرد و پس برہنمونے مردم بدہلے فرستاد و بسا کس از و بوالا پایگے رسید شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلے و میر خسرو و شیخ علاء الحق و شیخ اخے سراج در بنگالہ و شیخ وجیہ الدین یوسف و چندیرے شیخ کمال در الوہ و مولانا غیاث در دہار و مولانا مغیث و راوبتن شیخ یعقوب و شیخ حسام در گجرات شیخ برہان الدین غریب و شیخ منتخب و خواجہ حسن در دکن ہر سہ از مریدان او ہیجدہم ربیع الآخر ہفتصد و بیست و پنج از جہان رفت و خوابگاہ در دہلے ؛

شیخ رکن الدین

پور شیخ صدر الدین عارف جانشین بزرگ نیاک است چون سلطان قطب الدین بشیخ نظام الدین اولیا سرگران بود شیخ را از ملتان طلبداشت کہ در ہنگامۂ ایشکستی رود چون نزدیک دہلی رسید شیخ نظام پذیرہ شدہ قطب الدین شعر را دریافتہ پرسید کہ از مردم شہر در پیشواز رفتن کہ نیز دستی نمود گفت بہترین روزگار ما دیرین دل آویز گفتار سلطان را از سرگرانی برآورد و خوابگاہ ملتان ؛

شیخ جلال الدین تبریزے

مرید شیخ سعید تبریزے است پس از سفر گزیدن او در خدمت شیخ شہاب الدین سہروردے افتاد و از شگرف پرستاری بخلافت رسید و بخواجہ قطب الدین و شیخ بہاء الدین زکریا فراوان دوستی داشت شیخ نجم الدین صغریٰ کہ شیخ الاسلام دہلی بود بکین او برخاست و از ناتوان بینی ناپارسائی بران داشت کہ شیخ را دامن آلود حمت گردانید و لزوم گیرای شیخ بہاء الدین زکریا نادرستی گفتار پیدا لے گرفت از انجا بہ بنگالہ شتافت و خوابگاہ او در سہند دیوحل ؛

شیخ صوفی بدہنی

زاوگاہ او و دو شگرف وارستگی دہشت بجز ایزد نپرداختے چنان برگزارند کہ خواجہ قطب الدین دا و با گروہا گروہ مردم بدست متل گرفتار شدند گرسنگے و تشنگے این مردم را کالیوہ ساخت دران ہنگام خواجہ بہ نیروے یزدانے بہر تے گرم کاکے از زنبیل برآوردہ میداد و صوفی از کوزۂ شکستہ خود ہمہ ایشاں گردانید ازاں باز خواجہ را کاکی و او را بدہنی برگفتند خوابگاہ کیتھل ؛

خواجہ کرگ

از مہین و استگانست از سمرقند بر کنارہ زیستی و پیوستہ در خرابات نشستی قطب الدین برای او خرقہ فرستاد و او برگرفتہ آتش انداخت بزندہ پیش خواجہ قطب الدین زبان بنیارہ برگشاد فرمود کہ برو آنرا باز خواہ تا حقیقت کار بر تو پیدائی گیرد چون درخواست خواجہ کرگ گفت برو از ان آتشگاہ بر گیر لیکن از آن خود چون در نگریست آن خرقہ را با چندین دلق دریافت و شرمسار گردید خوابگاہ گڑہ مانکپور

شیخ نظام الدین ابو المؤید

بخال خود شیخ عبد الواحد بن شیخ شہاب الدین احمد غزنوے پیوند ارادت دارد و در زمان سلطان شمس الدین التمش بود خواجہ قطب الدین اوشی و شیخ نظام دیدار او را بس فرخ نے دانستند ؛

شیخ نجیب الدین محمد

مرید شیخ بدر الدین فرزند سمرقندے کہ خلیفہ شیخ سیف الدین باخرزے است و او خلیفہ شیخ نجم الدین کبریٰ است از بخارا بدہلے آمد و روزگارے بہ نہاد مردم بود و بہا بخارا بر آسود و وجہ آن بران کہ او و شیخ عماد الدین طوسے مرید خلیفہ شیخ رکن الدین فرزوسی اند

قاضی حمید الدین ناگوری

پور عطاء اللہ بخاریست در بخارا بزاد و در زمان معز الدین سام با پدر بدہلی آمد سہ سال بخدمت شیخ ناگور پرداخت یکبارگے اندیشہ و ارستگی در دل برگرفت از ہمہ بریدہ شد و بشیخ شہاب الدین سہروردی ارادت آورد و خلافت یافت و در بخارا بخواجہ قطب الدین پیوند دوستی گزید و سیر حجاز کردہ بدہلی آمد شب پنجم رمضان شش صد و چہل و چہار بے رنجورے بہ علوی عالم شتافت خوابگاہ دہلی ؛

شیخ حمید الدین سوالی ناگوری

پور شیخ احمد در سر آغاز بس نکو رو و خواستہ دار بود در پذیرش حق دست از ہمہ باز کشید و بریاضت گرے پای ہمت افشرد و در خدمت خواجہ معین الدین بطلبیدان ارادت بوی دست گرفت و بپایۂ والا رسید و سلطان التارکین بخواند بہ بیست و نہم ربیع الآخر شش صد و ہفتاد و سہ در ناگور بلا زندگی در نور دیدہ آمد خوابگاہ ہما نجا شد ؛

شیخ نجیب الدین متوکل

برادر و مرید شیخ فرید گنج شکر است شیخ نظام الدین اولیا ے گفت چون از بداؤن بملازمت گنج شکر آمدم در دہلی شیخ نجیب الدین را دریافتم فیضہا بر گرفتم نیم رمضان ششصد و شصت دل از جہان بر گرفت خوابگاہ دہلے ۔

شیخ بدر الدین

زاد بوم غزنہ در خواب بخواجہ قطب الدین او شے ارادت آورد و دست از ہمہ باز کشیدہ بجویاے پیر قدم فرا گشت و در دہلی بکام دل رسیدہ خلافت یافت قاضی حمید الدین شیخ فرید گنج شکر سید مبارک غزنوے و مولانا مجد الدین جرجانے ضیاء الدین بلوے و دیگر بندگان او بہرہ بر گرفتند در کہن سالگی کہ نیارست بنبیذ از شنوفتہ بر جوشید می وجوانانہ رقصیدے پرسیدند کہ با چنین ناتوانے شیخ چگونہ

برقص درشو گفت شیخ کجاست عشق مے رقصد خواجگاہ پایان آسایش گاہ پیر خویش۔

مولانا بدر الدین اسحٰق

پور شہاب الدین بخاری و بہنے برآنکہ پسر علی بن اسحٰق دہلوی زاد بوم او دہلی است رسمی دانش اندوخت و چون مشکلات او درین یار کشود و آمد آہنگ بخارا نمود و در اجودہن بصحبت گنج شکر بستگے پاکشایش یافت و ارادت آورد و بسجولیشتن گذاری برنشست و شیخ بخلافت و دامادی برنواخت و ہمانجا خواجگا شد۔

شیخ نصیر الدین چراغ دہلے

نام محمود زادگاہ او دہ مرید و خلیفہ شیخ نظام الدین اولیاست ہجدہم رمضان ہفتصد و چہار و ہفت ازین جہان گذاشتی در گذشت۔

شیخ شرف الدین پانی پتی

کنیت ابو علی قلندر و از سترگ تریتی درکے از نگاشتہ ہاے خود چنین ہگزارد کہ چوں از بہلی آمدم و بزیارت گرے خواجہ قطب الدین سعادت اندوختم و مولانا وجیہ الدین با سبلے و مولانا صدر الدین و مولانا فخر الدین نافلہ و مولانا نا سر الدین و مولانا معین الدین دولت آباد و مولانا نجیب الدین سمرقندے و مولانا قطب الدین کمی و مولانا احمد خوانسارے و دیگر دانش وران روزگار دستوری درس و فتوے دادند و بیست سال درین کار بسر بردم ناگاہ ایزدے کشش در ربود و ہمگی دانش نا مہار با آب جون سرداد م و سفر گزیدم و دوم شش بتریزے و مولانا جلال الدین رومے راہ یافتم جبہ و دستار و فراوان کتاب بمن دادند در پیش ایشان ہمہ را آب دادم سپس در پانے پت آمد و غربت گزیدم خواجگاہ او در انجا است۔

شیخ احمد نہروالہ

زاد بوم نہروالہ کہ امروزہ پٹن زبان زد روزگار بقاضے حمید الدین ناگورے ارادت آورد و بوالا پایہ خلافت برآمد شیخ بہاء الدین زکریا با دستوار پسندی خویش اندر البسہ تودی خواجگاہ بداؤن۔

سید جلال

پور سید محمود بن سید جلال بخاری بجدود م جہانیان زبان زد روزگار شب برات ہفتصد و ہفت بزاد مرید پدر خود دست داد شیخ رکن الدین ابو الفتح خلافت یافت گونیہ جہان نوردی پیش گرفت امام یافعی بسیاری را دریافت و در دہلی شیخ نصیر الدین چراغ دہلی را دید در خانوادہ چشتیہ خلیفہ او گشت چہارشنبہ بعید قربان ہفتصد و چہار و پنج آشیجے پیکر براندانت خواجگاہ او چہلتان

شیخ شرف منیرے

پور یحیٰے بن احمد بن حبیب کہ سرآمد چشتیان بود و از گنج شکر فیض برگرفت او از خردی بازور کسار ریاضت کردی و بآرزوے دیدن شیخ نظام الدین اولیا باصبین رہ او بمحمد شیخ جلال الدین محمد بہ وہلے آمد شیخ درگذشتہ بود بر آنکہ دریافت و بفرمودہ او پیش شیخ نجیب الدین فردوسے رفت و ارادت آورد و خلافت یافت شیخ شمس الدین مظفر بلخے و شیخ جمال الدین او دہی کہ جمال قتال نیز خواندند از خلافت وارند و فرمان تصنیف یادگار ازان میان کمتوبات او در سرشکنی نفس آزمون وارد و خواجگاہ بہار۔

شیخ جمال ہانسوے

از زراو ابو حنیفہ کوفی بست بطاعت [illegible] دست [illegible] بازداشتہ از شیخ فرید بگنج شکر ارادت برگرفت و بلند پایہ شد ہجرا شیخ خلافت داد و نیز او را فرستادی مداد پیر نکمی و روانی یافتی و اگر نہ پیر فتی شیخ را بر زبان رفتی پارہ کردہ جمال فرید تو اند بر دوخت خواجگاہ ہانسے

شاہ مدار

ملقب بہ بدیع الدین کہ در مہ ہندے بوم بد گردد و والا پایگی او برگزارد گویند مرید شیخ محمد طیفور ے بسطامی است ہرگز جامۂ او شوخکن نشدی و با خلق نیامیختے ہر روز دو شنبہ در خلوتگاہ او کشادہ گشتی و فراوان حاجت خواہ فراہم آمدے و آئین چنان بود کہ چون مردم از آمدن باز ماندی داستان برسرائیدی دران میان جویندگان را پاسخ آمادہ شدی و ہر کہ جواب خود شنیدے نیایش کنان بغاستے و شگرف داستانہا از و ہرگز از دو سلسلہ مداریہ را او سر آغاز خواب گاہ مکن پور و ہر سال روز افزون شدن او گرد و ناگردہ مردم از دور دستہا بدیدار شتافتندے و ہر یکے رنگا رنگ علم با خود بردہ نیایشہا بجاے آرد قاضے شہاب الدین ورزبان سلطان ابراہیم شرقے بدہ آوختے و شرمساری اندوختی ۔

شیخ نور قطب عالم

پور شیخ علاء الحق اصلے نام شیخ نور الدین احمد بن شیخ عمر است زادگاہ او لاہور مرید و خلیفہ پدر بزرگوار خود ہست کہ او خلاف از شیخ اعی سراج داشت لختے بسنارگاؤں رسید و در سونگے والا پایگے اندوخت چنانچہ مکتوبات و لختے رسائل او از دو رون بازگوید شیخ حسام الدین مانکپورے خلیفۂ اوست شصت و ہشت رہ گراے عالم علوے شد خوابگاہ پنڈوہ ۔

بابا اسحق مغربی

زادجاد ہلے مرید جاے شیخ محمد یمنی ہست او بچند واسطہ بخلیفہ سید شیخ احمد کتو خویشان برگزارد کہ ہمراہ او بہ ہلے شد ہم کمن نگاہ خود را بن واخود و گفت در دوازدہ سالگی بدریوزہ گرے دلما برآمدم و راہ وارتگی فراپیش گرفتم و از لبسیاری بزرگان فیض گرد آوردم و در مغرب زمین بشہر کیم از صحبت شیخ محمد حاج کام دل بر داشتم و خلافت اندوختم و در زبان سلطان محمد بہلے باز گردید و فراوان بزرگ داشت او بجا آورد و خواجہ معین الدین اورا بخواب فرمود کہ در کتو عزلت گزیند و چنان کرد ۔

شیخ احمد کتو

ملقب جمال الدین در ولے سال ہفتصد و سے و ہفت بزاد و او از بزرگ زادگان آنجاست مرید و خلیفۂ بابا اسحق مغربے نام او نصیر الدین از میرنگے نیلی سپہ در طوفان باد از نگاہ خود جدا شد پس از روزگارے بخدمت بابا اسحق مغربے سعادت اندوخت و دانش صوبے و معنوے گرد آورد و در زبان سلطان احمد گجرات رفت و خرد و بزرگ پذیرفتہ بنیایش گرے برنا ستند سپس سفر عرب عجم نمود و پس بزرگان را دریافت خوابگاہ سرکیج احمد آباد ۔

شیخ صدر الدین

پور سید احمد کبیر بن سید جلال بخاری کہ براجو قتال زبان زد رونگار مرید و خلیفۂ پدر خود ہست و از برادر خود مخدوم جہانیان و شیخ رکن الدین ابو الفتح نیز خلافت یافتہ و سلطان فیروز او را فراوان بزرگ داشتی در ہشت صد و شش دہلی چین خواب نمود ۔

شیخ علاء الدین محمد

نبیرۂ شیخ فرید گنج شکر پور شیخ بدر الدین سلیمان بس گزیدہ خود پسندیدہ روش بود در ایزد شناسے والا پایگے اندوخت چون در گذشت سلطان محمد گجرات بہ برساخت ۔

سید محمد گیسو دراز

مرید خلیفہ شیخ نصیر الدین چراغ دہلی است صورے و معنوے آگہی نداشت و بفرمودۂ پیر از دہلے بدکن آمد و کہ دہ پیر فقند سال شصت صد و بیست و پنج از تنگنائے دنیا برون شد خوابگاہ گلبرگہ ؛

قطب عالم

کنیت ابو محمد لقب برہان الدین پور شاہ محمود بن سید جلال مخدوم جہانیان در ہفتصد و نود بزاد مرید و خلیفہ پدر بزرگوار خود و از شیخ احمد کتو نیز خلافت دارد در زمان سلطان محمد کہ بواسطہ پور سلطان مظفر است بفرمودۂ پدر بگجرات آمد و بزرگے صورت و معنی یافت در ہشتصد و پنجاہ و ہفت رخت ہستی بر بست خوابگاہ ہستوہ احمد آباد و ایازدہ پسر بود ؛

شاہ عالم

نام سید محمد پور قطب عالم شب نہم ذیقعدہ ہشت صد و ہفتدہ بزاد از پدر خود ارادت یافت و خلافت بر گرفت بولایا پایۂ ولایت برآمد و شگرف خارق عادتہا از ہر گزارند بست جمادی الثانیہ ہشت صد و ہشتاد و نہ کار بسر آمد خوابگاہ رسول آباد احمد آباد ؛

شیخ قطب الدین

پور شیخ برہان الدین بن شیخ جمال ہانسوے مرید و خلیفہ شیخ نظام اولیاست بروم نیامیختے واز ملوک بہمنستدے سلطان محمود خود بہانسے رفتہ بدہلی اور دخوابگاہ ہانسے ؛

شیخ علے پیرو

پور مولانا احمد حمایی بر صورت و معنی شناسا آمد و حقائق را بروش شیخ محی الدین مے گزارد و فروان نامد آگہی از دیار گار شیخے فرو رفتہ بود ے ۔

سید محمد جونپورے

پور سید ناصر اولیاست از فراوان رو حانیہ فیض بر گرفتہ و بر صورے و معنوے علم چیرہ دست از شوریدگی دعوی مہدویگرد و بسیارے مردم بروگرویدند بسا خارق از و بر گزارند و سرچشمہ مہدویہ او از جونپور بگجرات فقد و سلطان محمود کان بینا لیش او بخواست و از تنگ چشمی برمانیان بہند نیارست بود بازش ایران زمین نمود و در فرود گذشت و ہمانجا آسود ؛

قاضی خان

یوسف نام زادبوم نظر آباد مرید و خلیفہ شیخ حسن طاہر کہ لقب وی کمال الحق است او مریدراے حامد شد کہ خلیفہ شیخ حسام مانکپوریست و علم ظاہر و باطن اندوخت و پیراو در زندگے خلفاے خویش را بدو حوالہ کردہ بود ؛ ہنگام فرو شدن پور خود عبد العزیز را بدو سپرد یا نزدیک مصمدآباد شو نگاہ گیتی بر کنارہ شد ؛

امیر سید علے قوام

زادبوم سوانہ مرید و خلیفہ شیخ بہاء الدین جونپورے شطاریست و بہرے گویند از شیخ قاضا شطارے فیض بر گرفت و بپنجے برانند کہ او را با ہمہ خانوادہ با درست نسبتی ہست در سال نہصد و پنج از کشاکش آخشیجان وارست خوابگاہ جونپور ؛

قاضی محمود

پور شیخ چاندیہ بن محمد گجراتی در سیر پور نزاد مرید پدر خود و خرقۂ خلافت از شاہ عالم داشت مشق او را گوارہ شدہ بود و بسا دل سوز سخنان او بر تراویدی از یازدہ سالگی فروغ آگہی در گرفت و شگرف داستانہا از و بسر اینده و دران سال کہ نبت آشیانی ہمایون بہادر گجراتی چیرہ دست آمد سیر و ہم سیر بہ آخر آنجا نشانی شد ؛

شیخ محمد مودود لارے

مرید بابا نظام ابدال است نزد مولانا عبد الغفور لارے سختی رسمی دانش اندوخت و از فراوان دلها دریوزه گری نموده مراتب عیانی و بیانی نیکو سیدانست و بر غرائب علوم آگاه و شاه نعمة الله ولی و شاه قاسم انوار را دریافته رمضان نهصد و سی و هشت و اپسین خواب در گرفت خوابگاه اپانی پت ؛

شیخ حاجی عبد الوهاب بخاری

شیخ جلال بخارے را دو پسر بود مخدوم جهانیان از سید محمود دست داد از نژاد سید احمد مرید و شاگرد سید صدر الدین بخاری از ظاهر و باطن آگاه در نهصد و سے و دو نقد زندگی بسپرد خوابگاه دهلے ؛

شیخ عبد الرزاق

زاد گاه جهنها نه مرید و خلیفه شیخ شاه محمد حسن است فرزند شیخ حسن ظاهر بخت رسمی دانش عبرت آور و ازان فراتر شده پی بمقصود نبرد در نهصد و چهل و نه رخت هستی بربست خوابگاه جهنها نه ؛

شیخ عبد القدوس

خود را از نژاد ابو حنیفه برشمرد مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبد الحق است دانش صوری و معنوی اندوخت و در ایزد شناسے والا پایه شد فراوان حقائق ازو بر گویند جنت آشیانے بار بیخے کار آگهان بزاویه او در شدے و انجمن آگهی گرمے پذیرفتی سال نهصد و پنجاه بساط زندگی در نوشت و در کنکویه نزد دهلے خوابگاه ؛

سید ابراهیم

پور زین بن عبد القادر حسینی زاد جاے ایرج مرید شیخ بهاء الدین قادری بطلعاری انبر دانش فراوان بهره داشت و در گزیده کردارے کم همتا جهان نور دیده در زمان سکندر لودی بدهلے آمد شیخ عبد الله دهلوی میان لادن و مولانا عبد الله سابون گر و دیگر کار آگهان نامور به بزرگے او گرائیدند و نهصد و پنجاه و سه یا هشت جان سپنجے بازسپرد خوابگاه دهلے ؛

شیخ امان

نام عبد الملک پور عبد الغفور مرید شیخ محمد حسن و باشارت پیر از شیخ محمد دودو لاری گوناگون دانش اندوخت دوازدهم ربیع الآخر سنه پنجاه و هشت دل از زندگے برگرفت خوابگاه پانی پت ؛

شیخ جمال

پسر شیخ حمزه زاد بوم و هر سو مرید پر خود بشیر خلوت و رکثرت داشتی خوابگاه و هر سو ؛

اکنون انجام این داستان بیاد کرد خضر و الیاس سزاوار ے داند و دریوزه گرے جاوید نامے نے کند ؛

خضر

نام او بلیان بن قابت پور کلیان بن قانع بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح و بر خے نام او کلیان بن ملکان بن بلیان بن کلیان بن سمعان بن سام بن نوح بر گزارند و کنیت ابو العباس و خضر برائے آن خوانند که بر پوستین سفید نشست از خشکے پاے او سبز شد و در فرسنگ شیراز در زمان معتضد بزاد و نزد و بر خے در زمان ابراهیم و گزارش لختے پس از فراوان مدت و شیخ علاء الدوله در عرده چنان بر گزارد که فراوان چیز ها شنوے کند و از و فرزندان پدید آید و نامها برند و کس او را سے بنود صد سال و هفت ماه است ترک همه گرفته و از و فرزندے نمانده و بعنوان دلالے صید و فروخت نماید و سود اندوزد و دام گیرد و گزارد و از کیمیا گرے

آگاہ و بر گنجینہا ے عالم شناسا و بایزدے فرمایش در کار بندگان خرج کند و برای خود ہرگز کار نہ بندد و از نفقہ خود شوقت شود و قصب آبیہ و بساہنگام شبانروزے مدہوش باشد و پنیز ازین ہزار سال از سریر نائے گرفتی و ازان پس در سہ صد و بست سال و ہم شیخ گوید کہ امسال ہنگام تازگی اوست و از زمان ہجرت تا امروز ہفت نوبت تازگی پذیرفتہ و با قطب ابدال صحبت دارد و نیایش کند گویند کہ در مدینہ در خشتہا نان بایکدیگر آویزد سنگ و اشتند پارچہ سنگی بسر خضر رسید و بشکست و سر باز زد و آماسیدہ تا سہ ماہ رنجورے کشید و در جزیرہ او خلاف رود و بسیاری بدان گروند و دران شورش ذوالقرنین آب حیات رسید و در از زندگے یافت و برخے گویند الیاس و خضر ہر دو آب حیات اندوختند و گروہے اوراد و حانے برگزارند کہ بہ پیکر با بر آید و انسی ندانند ٭

الیاس

بن سام بن نوح عم جد خضر و پندے نام پدر او یسین بر سر اینہ و گفتے سنے و جز آن بر گویند و بعضے نسب او را چنان برگزارند کہ پسر قیحاص بن عیزار بن ہارون موسیٰ و در پیغمبرے او نیز خلاف دارند و قطب و ابدال و خضر پیش او بان شاگرد نیایش گرہی کنند و راز قامت بزرگ سرکم گوے بسیار اندیشہ فراوان و قار و ہیبت و بر حقائق اشیا آگاہ گویند بیاورسی زمین موسیٰ بر انگیختہ آمد و بنجوہے باشندگان بعلبک نامزد گردید و چون اندرزگارے او سودمند نیامد رہائی خود از کار ساز تختیے و درخواست پذیرائی گرفت روزے با الیسع بن خطوب یکسارے رفتہ بود و الیسع ازیں پیشہ باز و پیرایۂ نمود وارشد الیسع را بجانشینی خویش گذاشتہ بر فراز آن برآمد و از نظرہا ناپدید گشت بس شگرفہا ازین دو کس بر گزارند بشیر نخستین بخشک زمین چالش نماید و گم شدگان را براہ دارد و دوسین بساحلہا و بعضے بر عکس سرانید و ہر یک را دہ گزیدہ مرید او رو ہرد و فراوان سال زندہ باشند و صحبت دارند و برخے کار آگہان بہ ہستی این دو نگرانید از الیاس فیض و از خضر بسط خواہند ٭

ذکر ابو المظفر نور الدین محمد جہانگیر پادشاہ

شاہزادہ سلیم بن جلال الدین محمد اکبر پادشاہ در سن سے و ہفت سالگی تاریخ چہاردہم جمادی الثانیہ روز پنجشنبہ سنہ یکہزار و چہار دہ ہجری بساعت مختار در قلعہ دار الخلافہ اکبر آباد بر اورنگ سلطنت جلوس فرمود و دران جشن فرخندہ محمد شریف ولد خواجہ عبد الصمد شیرین قلم را بخطاب امیر الامرائی و منصب جلیل القدر و کالت سرفراز فرمودہ مہر اشرف بجاہر متیقی آراستہ بمبت خود پیرایۂ گردنش ساخت و میرزا غیاث بیگ را بخطاب اعتماد الدولہ و میرزا خان بیگ را کہ در زمان شاہزادگی دیوان بود بخطاب وزیر الممالک اختصاص بخشیدہ ہر دو را بخدمت دیوانی شریک گردانید و زبانہ بیگ را کہ در ایام شاہزادگی خدمات شایستہ بتقدیم رسانیدہ بود بخطاب مہابت خانی و پیر خان لودی را بخطاب صلابت خانی نواخت و بعد چند سال صلابت خان نجابتان مخاطب گشت و شیخ فرید نجارے کہ از سادات عظام موسوے و تربیت یافتہ اکبر بود و در حضور پدر بخشی گرے داشت بمنصب پنج ہزاری ذات و بپایۂ بلند میر بخشی سر افتخار بر افراخت و خواجہ مانسنگر را خلعت چار قب و شمشیر مرصع و اسپ خاصہ مرحمت نمودہ بصوبہ دارے بنگالہ رخصت فرمود و خان اعظم میرزا عزیز کوکلتاش و آصف خان جعفر را کہ از صوبہ بہار و حضور رسیدہ بود بانواع عواطف سرفراز فرمودہ در حضور داشت و الامر آے دیگر بقدر مراتب بعنایات مناصب شرف امتیاز یافتند ٭

ذکر در بیان بغی شاہزادہ سلطان خسرو خلف بزرگ و ستگیر شدن او بجنگ

سلطان خسرو پور بزرگ جہانگیر پادشاہ کہ بفگوی خوش آمد گویان ہرزہ دراے خیال سلطنت در سر داشت سبب آنکہ اکبر در زمان علت فرمودہ بود کہ شاہزادہ سلیم عیش دوست است قابلیت سلطنت ندارد سلطان خسرو پسرش بجمیع خوبیہا آراستہ قابل سلطنت است

باین صورت مرض مالیخولیا در دماغش جاگرفته همیشه از غدمت پدر متوحش و رمیده مے بود بعد کشش ماه از جلوس شب یکشنبه بیستم ذی الحجه
با معدودے از محرمان راز معتمدان خانه بانداز از اکبرآباد برآمده فرار اختیار نمود امیر الامرا خبر یافته بلا توقف بعرض پادشاه رسانید
همان ساعت بخشی الممالک شیخ فرید بخاری را با اکثرے از امرا بر سم منقلا رخصت فرموده در آخر شب پادشاه خود نیز رایت توجه
برافراشت در سواد شهر چون صبح بر دمید میرزا احسن پسر شاهرخ میرزا را که رفیق طریق بقتے شاهزاده بود و در ظلمت شب راه مقصد
گم کرده سرگشتهٔ بادیه ادبار بے گشت اولیای دولت گرفته آورده بموجب حکم والا حواله اهتمام خان کوتوال گردید که در زندان مکافات گرفتار
باشد القصه چون شاهزاده در متحرار سید حسن بیگ بدخشے که از کابل مے آمد بشاهزاده ملاقات نموده رفیق ادبار او گشت در
اثناے راه هرکس را مے یافت غارت میکرد و سراپا را آتش میزد و اسپان مسافران و سوداگران و طویله هاے سرکار پادشاهی را
در اکثر اماکن سر راه بود گرفته بپیاده هاے همراهے می بخشید تا آنکه بلاهور رسید عبد الرحیم دیوان از بخت برگشتگی آمده رفاقت
گزید و لاور خان صوبه دار لاهور ملاقات نکرده در تسخیر قلعه اهتمام نمود شاهزاده هرچند سعی کرد قلعه لاهور بدست نیامد درین ضمن چون خبر آمدن
شیخ فرید بخاری با لشکر گران در نواحے سلطان پور شهرت پذیرفت شاهزاده دست از قلعهٔ لاهور باز داشته رو بجانب شیخ
فرید آورد و در حوالے کوتمدا ول هر دو لشکر بهم پیوستند و اکثرے از طرفین کشته شدند عبد الرحیم از اتفاق خبر نزول رایات اقبال در رسید و شیخ
فرید در محاربه گرم تر گردید شاهزاده تاب جنگ نیاورده با حسن بیگ بدخشی و دیگر رفیقان رو بفرار نهاد و مقارن این حال
پادشاه فیروزمند عرصه نزول اقبال فرمود و از غایت عنایت شیخ فرید را که بر شاهزاده مظفر شده بود دوز آغوش عاطفت کشید و شب و شب در نمیدرنج
گزرانیده روز دیگر متوجه لاهور شد شاهزاده میخواست که بجانب اکبرآباد روانه شود حسن بیگ بدخشے صلاح داد که جاگیر من در
راه است از انجا سامان نموده بکابل رویم و از انجا جمعیت فراهم آورده بازر و بهند وستان آویزیم چه بلا بر و همایون پادشاه هر دو تقویت کابل
هندوستان را گرفته بودند و دیگر سخنان دور از کار در میان آورد و ناگزیر شاهزاده بحسب صلاح آن برگشته بخت روانه بسمت کابل
گردید چون بدریاے چناب رسید خواست که از راه گذر شاهپور بگذرد کشتی بهم نرسید ناچار برگشته هرگذر سود هره آمد وقت شب به عزدو
بسیار یک کشتی بهم رسیده میخواست که از دریا عبور نماید از شور و غوغا چوهدری سود هره واقف گشته لاحان را بر گذرانیدن مانع شد چون صبح
بر دمید هشتاد گردید که این شاهزاده بهت میرابوالقاسم و بلال خان خواجه سرا کرد حدود و گجرات شاه دولا بود ند از ین معنی اطلاع یافته
در رسیدند و شاهزاده را با حسن بیگ بدخشی و عبد الرحیم گرفته در گجرات بردند و حقیقت را به پادشاه عرضداشت نمودند روز
دوشنبه سلخ محرم سنه یکهزار و پانزده در لاهور که پادشاه بباغ کامران میرزا مقام داشت بعرض رسید بموجب حکم امیر الامرا سمت گجرات شتافته
شاهزاده رامع رفقا گرفته در حضور آمد و شاهزاده را دست بسته و زنجیر بپا انداخته بر دکش چنگیزخانی از طرف چپ حاضر آورد و حسن بیگ
بدخشے را دست راست و عبد الرحیم را دست چپ استاده نمودند حکم شد که خسرو خسروان زده را مسلسل محبوس دارند و حسن بیگ بدخشی را بر پوست
گاو و عبد الرحیم را بر پوست خر کشیده و از گون بردراز گوش نشانیده تشهیر نمایند چنانچه کار پردازان همچنان بعمل آورده پوست
گاو زود خشک شد حسن بیگ بدخشی زیاده از چهار پهر زنده نماند و عبد الرحیم را که بر پوست تر کشیده بودند از شدت حرارت که بر دستوے بود
خیار و ترب و امثال ذلک انچه مے یافت مے خورد و روز و شب زنده ماند روز دیگر بالتماس هاریابان حضور حکم شد که از پوست
برآرند چون برآورند کرم بسیار در پوست افتاده بود و اما بهر صورت جان بر دست الحکم از باغ کامران میرزا دروازه دولتخانه والا بمعے را
که باشاهزاده در رفاقت کرده بودند دور دیه بردار کشیدند و شاهزاده را بر فیل سوار کرده از میان وار با گذرانیدند و بجاے موعود
رسیده در زندان تادیب محبوس شد بعد چند سال که پادشاه را با چندروپ سنیا سے ملاقات گردیده و در باب تخلیص شاهزاده سفارش

نمود چنگاہ اگنجا ریاب بجراشد اما خلاصی از تندان نیافت بعد ازان ہنگامیکہ پادشاہ بزم جشن نوروزے آراست بالتماس سلطان پرویز برادر خود خلاصی یافتہ بود و بازہ ممبوس گردید آخر زمانیکہ پادشاہزادہ خرم مخاطب بشاہجہان بمہم دکن رخصت یافت شاہزادہ خسرو را مسلسل حوالہ او کردند چنانچہ در سال پانزدہم جلوس ہمان طرف در زندان خانہ جان داد بزبانہا افتاد کہ شاہجہان او را آنچنان تنگ کرد کہ در زندان بمرد القصہ شیخ فرید بخارے بخشی کہ در آوردگاہ بہ سلطان خسرو فتح یافتہ بود بجلدوے این خدمت بخطاب مرتضے خانی سرفراز گشت و بموجب التماس شیخ مذکور در پرگنہ پروال بکنارہ نیکہ شیخ مسطور ظفر یافت شہرے آباد و سوائے وسیع تعمیر شدہ و بفتح آباد موسوم گردید و آن پرگنہ بجاگیر مرتضے خان مرحمت گشت ؛

توجہ موکب والا بسیر کابل و سوانح آنجا

در آغاز سال دوم پادشاہ از لاہور متوجہ سیر و شکار کابل شد بعد قطع منازل چون علی مسجد مخیم خیام عالی گردید عنکبوتے بنظر جہانگیر در آمد کہ بکلانے خرچنگ بود و گلوے مارے کہ بدرازی دو ورم باشد گرفتہ مے فشارد تا آنکہ یار جان داروغہ پادشاہ تماشاے آن نمود و از آنجا منزل بمنزل طے مسافت نمودہ بدار الملک کابل نزول فرمود و از سر اماکن آمد و رفت محافظ وافر برداشت بموجب حکم والا متصل باغ شہر آرا کہ احداث کردۂ بابر پادشاہ بود و باغے دلکشا مسمے بباغ جہان آرا آراست و نہرے راکہ از گذرگاہے آمد از وسط خیابان آن باغ جاے ساخت و ہر دو باغ مذکور بشاہ لالان مشہور در زمان بودن کابل بعرض رسید کہ در میان ضحاک و بامیان کہ جانب بلخ بر سر حد کابل کوہے واقع شدہ در آن شبہی است مشہور بخواجہ سرا تابوت و مدت چہار صد سال از تاریخ فوت او خبرے و ہنوز اعضایش ادہم زیبندہ و اکثر مردم رفتہ زیارت مے کنند بر گردنش زخمیست کہ چون پنبہ را از بالاے آن برمے گیرند خون جارے مے شود و تا ہمان پنبہ بالاے زخم نہ نہند خون از جریان باز نمی ایستد برای تحقیق این مقدمہ معتمد خان محرر اقبال نامہ جانگیرے متعین گشت و جراے ہمراہش رخصت یافت کہ زخم او را بچشم خود دیدہ بحضور آید و حقیقت را بعرض رساند معتمد خان بآن سرزمین رفتہ و با ہیرے مردم آن حدود را ہے یافتہ بر کوہیکہ متصل بامیان واقعست رفت دری نمود ار گشت مقدار دو یم در صاز زمین بلندی را بر فراز آن بر آورد و بوسیلہ دستگیرے او را بالا بر آمد و با چند کس دیگر درون آن رفت ایوانے دید سہ در عطول و یک در عرض و درون ایوان خانہ مربعی چار در چار در عہ بود و درمیان تابوتے چون مشعل روشن کردہ تختہ از بالاے تابوت بر گرفتند ہمگنان میت را دیدند کہ بآئین اہل اسلام رو بقبلہ خوابیدہ و دست چپ بر سر عورت دراز کردہ مقدار یم گز کہ پاس بالاے سترش مانندہ از اعضایش آنچہ بر زمین پیوستہ بوسیدہ و از ہم گسختہ است و بقیہ درست و چشم بہم زدہ و دندان یکے از بالا و یکی از پایان و لبہا نمایان و گوش کہ بر زمین پیوستہ بالکلی از گردن ناک خوردہ و ناخنہاے دست و پا درست داشت لیکن زخم معلوم نگشت و از کس سالان آمد یا چنان بظہور پیوست کہ در جنگ چنگیز خان و سلطان جلال الدین در سنہ شش صد و دہ ہجری آن مرد شہید شد و از ہمان مدت در ین جا ہمین طور افتادہ معتمد خان بعد تحقیق این مقدمہ در حضور رسانید حقیقت را بعرض رسانید پادشاہ بعد انتظام و شکار آن دیار رو بسیر گلگشت آن گذار معاودت ہندوستان نمودند

ذکر در میان در آمدن نور جہان بیگم زوجہ شیر افگن خان بحرم سرای شاہی

شیر افگن خان علے قلی نام داشت در قوم استاجلو و سفرے بہ اسمعیل میرزا نافذ شاہ طہماسپ صفوے پادشاہ ایران بود بعد از انکہ اسمعیل میرزا بحمت حق پیوست علی قلی مذکور از راہ قندہار در زمان سلطنت اکبر پادشاہ ہندوستان آمد ہنگام رسیدن بملتان اول باغ خانخانان عبد الرحیم کہ متوجہ مہم گجرات بود و ملاقات نمود و خانخانان حقیقت او را بحضور پادشاہ معروض داشت نمودہ خانہ زاد سلک بندہاے پادشاہی منسلک گردانید و رفیق خود داشت او دران مہم تردودات نمایان بظہور آورد و بعد فتح گجرات کہ در حضور

اکبر پادشاه رسیده بموجب التماس خانخانان بمنصب شایان سرفراز گردیده همدران وقت بشیر افگن خان مخاطب گشته در صوبه بنگاله بجاگیر یافت و در همان ایام نورجهان بیگم در عقد ازدواج او در آمده با او بودوچون بطبعش غیور دلو دوجهانگیر در عهد جوانی نورجهان بیگم را دوچندان از پدر که تقرب بپادر خود داشته بوده دیده با او تشقی داشت بعد جلوس بر تخت سلطنت و اطمینان از امور ضروریه قطب الدین کوکلتاش خان را که نوه شیخ سلیم چشتی بود بصوبه داری بنگاله مقرر نموده مخفی گفت که نورجهان بیگم را از شیر افگن خان طلاق بدهاند اگر طلاق ندهد او را بهر حیله از هم گذرانند و نورجهان را بحضور بفرستند قطب الدین خان در بنگاله رسیده بعد چند گاه روانه بردوان گردید شیر افگن خان که دران حدود جاگیر داشت باستقبال نشتافت و بعد ملاقات قطب الدین خان کوکلتاش از خوف جرأت و غیرت او اول بپای مطلب خود گفت چون شیر افگن خان فهمید تصریح نمود شیر افگن خان چون نهمید که کار ازان گذشته که تدارک توان نمود ناچار از غیرت فرط غیرت و شجاعت جان بازی خود و کشتن نورجهان بیگم مصمم نموده اول قطب الدین خان را هما نجا بتیغ دو نیم زد مردم قطب الدین خان براو هجوم آوردند او از غیرت و دلاوری داده چند تن را کشته و خود مجروح گشته برآمد و راه خانه گرفت تا نورجهان را تیر بگذرانند نورجهان از فراست فهمیده در بر روی او بست تا آنکه مردم قطب الدین خان رسیده کار او تمام نمودند نورجهان صبیه غیاث بیگ مخاطب باعتماد الدوله بود او پسر خواجه محمد شریف طهرانیست خواجه در بادی حال دیوان محمد خان کلوجاکم هرات بوده که در وقت فرقت همایون پادشاه از صدمه شیر شاه بعراق بموجب امر شاه طهماسپ خدمات شایسته بتقدیم رسانیده و فرمان شاه طهماسپ و رباب غنیمت و معهداری که در اکبرنامه داخل است بنام همین محمد خانست بعد فوت محمد خان مذکور خواجه محمد شریف بخدمت شاه طهماسپ رسیده بوزارت سرفرازی یافت چون فوت شد غیاث بیگ محمد طاهر بیگ هر دو پسر او بهندوستان آمدند غیاث بیگ و پسر و یک دختر همراه داشت بعد رسیدن در قندهار دختر دیگر که عبارت از نورجهان بیگم است تولد شد و از انجا روانه شده در فتح پور سیکری ملازمت اکبر پادشاه نموده بمقتضای استعداد نویسندگی و خوشنویسی مشاهره دار ادک فرستی دیوان بیوتات گردید چون جامع هر گونه علوم بود روز بروز مرتبه اش می افزود و در همین ایام نورجهان را بشیر افگن خان وصلت نمود **القصه** محل حضور که در بنگاله بود حسب الامر جهانگیر نورجهان را روانه دار السلطنه نمودند و جهانگیر چون اکثر لایعقل و غرق نشئه شراب مے مانند با وجود آنهمه تعشق از معشوق خود غافل و بے خبر بود تا آنکه مادرش مع دختر خود بحدیث زوجیه اکبر که جهانگیر را پرورده بود شناخت و جهانگیر در انجا دیده شناخت و نزد عشق با او از سر باخت و در سال ششم از جلوس داخل حرم سرائے پادشاهی شد تخلص نورمحل خطاب یافت بعد ازان بنورجهان بیگم مخاطب گشت و آخر کار بجائے رسید که پادشاه دل از دست داده در پے او از خود رفت و زمام مهام سلطنت بکف او گذاشت **ابیات** زجام محبت چنان مست شد ۔ که سر رشته کارش از دست شد ۔ فرو بست چشم خرد دست عشق ۔ خدا را چه کار است با مست عشق ۔ او نورجهان بیگم در زنان ممتاز و در اکثر صفات بی شریک و انباز بود و از فرط شعور بر مردان از خرد دور تفوق داشت طبعش موزون و بعضے از اشعار او زبان زد روزگار رفته رفته کار بجائے رسید که از پادشاه جز نامی نماند و پادشاه اکثرے گفت که سلطنت بنورجهان بیگم ارزانی باد و مراحراجی شراب و اندک قوتی کافیست دیگر هیچ تمنی ندارم نورجهان بیگم در جهروکه مے نشست و امرا حاضر گشته کورنش و مراتب بندگی بجای آورده بنام امرای متعینه ممالک محروسه فرامین که نوشته شد توقیع طغرائے آن چنین مرقوم میگشت حکم علیه عالیه جهد علیا نورجهان پادشاه و بسیج مهرش این بود **بیت** نورجهان گشت بحکم الله ۔ سکه زد بر سیم و زر از هفت و چار ۔ **اگرچه** خطبه بنام بیگم نبود اما سکه بنام او میزد و نقوش سکه این بود **بیت** بحکم شاه جهانگیر یافت ۔

صدر نیور بنام نورجهان بادشاه بیگم زد بدرش خطاب اعتماد الدوله و بمنصب والای وکالت کل سرفرازی دشت و بالوحسن برادر کلان بیگم بخطاب اعتماد خانی مباهی و بخدمت میر سامانی امور بود و فیدینه گاه بخطاب آصفخانی متاز گردید و هیچ خویشان و منتسبان او بمناصب بلند و مراتب ارجمند متعاص یافتند بلکه غلامان و خواجه سرایان او بخطاب خانی و ترخانی مخاطب گشته بین الامثال والاقران سرخواجگی ایزد اختند

ذکر در بیان بازآمدن خان عالم از ایلچی گری ایران

در سال دهم جلوس پادشاه خان عالم از ایران معاودت نموده بادراک دولت حضور معتز گردید و زبیل سفیر ایلچی فرستاده شاه عباس مازندرانی ایران برفاقت خان عالم در حضور رسیده سرفراز گشت چون معلوم پادشاه شد که شاه ایران با فغانستان بسیار کردوگاه بخان عالم خطاب مے فرمود و انتصاحبت او خوشنود بود تا آنکه گاهے بخانه او میرفت غرنه ول مے بخشید و بعد رخصت انصراف که خان عالم متصل شهر منزل نموده شاه عباس در آنجا آمده مراسم وداع بجا آورده و گویند از ابتدا الی یومنا هذا هیچ ایلچی هند مراسم سفارت باین خوبی بجا نیاورده بدین جهت جهانگیر پادشاه و نورجهان بیگم خان عالم را بفزاوان عنایت و الطاف سرفرازی بخشیده علاوه منصب دیگر عنایت شایسته خوشنود گردانیدند

ذکر در نهضت موکب جهان گیر بسیر و شکار احمد آباد گجرات

در سال دوازدهم جلوس پادشاه بسیر احمد آباد گجرات برآمده بعد قطع مسافت در بلده مذکور نزول فرمود اگرچه آب و هوای آن ملک بمزاج ناگوار آمد و از سیر آن ولایت مکدر گشت اما تفرج دریاے شور که سے کرده احمد آباد واقعست باعث رفع این همه کدورت و انبساط خاطر او گشت خیر النسا بیگم بنت خانخانان التماس کرد که باغ خانخانان متصل گجرات واقع است آنرا وے این ضیعه آنکه دران باغ ضیافت پادشاه نموده سرفرازے حاصل نماید ملتمس او باجابت مقرون گشت چون موسم خزان بود تمام برگ درختان ریخته و اشجار از سر تا پا برهنه بود مثنوی هر شجر باغ ز سر تا بنه بماند زبے برگے خود برهنه شد ز ریختنی کرد در ختان ز سر شگفت زمین پر زور ها سے زده آن عفت سرشت و آراستن باغ چنان جد موفور نمود که کارگران هوشیار و هنروران بدیع کار هر درختے را که دران باغ بود برگ و گل آن را از کاغذ رنگارنگ و میوه آن از موم بهمان لون شکل و اندام پخته و خام و نیم خام آراسته و اقسام میوه از نارنج و لیمو و سیب و انار و شفتالو و غیر ذلک بر اشجار درست ساخته و همچنان انواع شقائق و ریاحین و اقسام گلهاے رنگین برگ و شاخ را کاغذ پارچهاے رنگین درست نموده که در عین خزان بهارے بروی کار آمد و گلهاے نگاری بر روی شگوفه بهارے مے خندید و دست هوس از شاخسار تمار و از بهار مے چید حتی بر پادشاه هم در باده سے انظر مشتبه گشته خواست که گلے برچیند بعد از ان متنبه شده چون سلیقه آن ضیعه خجسته و کارگران جادو رقم آفرین و تحسین نموده واز انجا معاودت بدار الخلافه کرد ؛

ذکر ولادت شاهزاده محمد اورنگ زیب ولد شاهزاده خرم مشهور بشاهجهان

پیش ازین در حرم سرا سے شاهزاده از عفت قباب ممتاز محل بنت آصف خان نوزدهم صفر سال دهم جلوس سلطان دارا شکوه چهارم جمادی الاولے سال یازدهم سلطان شجاع متولد شده بود درین هنگام طرحیت پادشاه از گجرات در مقام حوالی موضع دسو رشب بگذشته بود و در همان ماه الهی مطابق یازدهم شهر ذی القعده سال سیزدهم جلوس میمنت مانوس موافق سنه یکهزار و بیست و هفت هجری محمد اورنگ زیب ولادت یافت آفتاب عالمتاب تاریخ تولد اوست ؛

ذکر در بیان مقرر شدن منازه و چاه و درختان در شاهراه و عمارات جهانگیر آباد در لاهور

بسال چهاردهم جلوس حکم شد که از اکبر آباد تا لاهور در شاهراه بمسافت هر گروهی منازه بلند و دروگر همه چاه پخته که تشنگان از ان سیراب شوند تیار نمایند و در دو رویه سته درختان سایه گستر بار دار بر نشانند تا راه روان و سایه آن بیاسایند و عاشقان آنرا بکام خویش

رسانند اگر چه نشانند در قطان و رشاهراه اختراع شیر شاه افغانست اما در عهد جهانگیر پادشاه نیز تجدید یافت فرمان پذیران اورانگ زیب بعمل آوردند پادشاه در ایام شاهزادگی در پنجاب شیخوپور نام دهے متصل ساسوے بنام خود آباد کرده بود و بوجه تسمیه شیخ پور آنکه جهان گیر اللهقلی بمناسبت اسم شیخ سلیم چشتی که گویند بجای او پیدا شد سلطان شیخو میگفتند و مختصر عمارتی هم در آنجا باساس نهاده حوالی آنرا شکارگاه مقرر کرده بود و در زمان سلطنت خود آنرا پرگنه علیحده کرده بجهان گیرآباد موسوم نمود و از پرگنه های جوار دهات برآورده دران پرگنه داخل نموده و بجاگیر سکندر مقرر داشت و بموجب حکم پادشاه عمارات عظیم الشان و تالاب کلان و منارهٔ بلندفشان اساس نهاد و بعد از سکندر بجاگیر ارادت خان مقرر شده و سرانجام عمارات بعهدهٔ او قرار یافته و بهر جهت یک لک و پنجاه هزار روپیه صرف گردید و بهمران سال دولت خانه دار السلطنة لاهور مشتمل بر اقسام نشیمن دلکشا و انواع اماکن فرح افزا بکمال متانت آراسته گردید و هشت لک روپیه خرچ گردید ؛

ذکر در بیان احوال تنباکو و منع و دود کشیدن آن

اگرچه آغاز برآمدن تنباکو از جزایر فرنگست و اطبا تجویز و تشخیص احوال او نموده و دود کشی آن بطور معهود برای بعضے امراض مناسب شمرده رفته رفته مرغوب جمیع طبایع گشت اما از فرنگ کمترے آورند بعد چندے روز تحفه آنرا آورنده در ممالک هندوستان و زان بحر احمر کاشته منقطع شدند و حاصلات آن بر اجناس دیگر تفوق و بعهد خصوص و عهد جهانگیر پادشاه زیاده تر رواج یافت و بکشیدن دود آن همه کس آزرومند گشت تا بحدے که ماکولات و مشروبات تقدم یافته گزین ماحضر مهمانان و بهترین تحفهٔ اخلاص مندان گشت و تدت اعتیاد آن بمرتبه میرسد که طالبش ترک اکل تواند کرد اما تعجب از تنباکو بیسے و شوار هر چند پیشش بپذیرد مذاق طالبان گوارا ترده نرخش گران نیست بسیار کسیکه خواهشش از دل و جان ؛ کمیاب کسے بود که او را کم خواست منفعه و ضررش از شدت اشتهار محتاج باظهار نیست بالجمله چون رواج بسیار یافت جهانگیر باستماع آن کوشید و بناطان ممالک مناشیر صادره پیاپه دفع و منع بیع و شرایش بصدر پیوست و بنا بر مزید تاکید و پاس حکم خود اکثر براکه باوجود صدور حکم جرأت بکشیدن آن نمودند در شهر لاهور تشهیر نمودند بلکه بعضے را بهاء بدادند بسکه مردم معتاد و راغب بآن گروه اند سوداے ندیدند کسے اجتناب نورزید ؛

ذکر در بیان بعضے از بدائع سوانح

بعرض جهانگیر پادشاه رسید که در اکبرآباد عورتے زنده خنثی بکیر ارکه ندرت بر توامان دارد قبل ازین زائیده بود اکنون باز یک پسر و دو دختر بیک دفعه آورده و هر سه در قید حیات هستند و نیز معروض گشت که عورت نزدگرے اول مرتبه حامله گردید بعد دوازده ماه تولید و از حمل دوم پس از هیجده ماه و مرتبه سوم بعد از دو سال فرزند آورد و درین مدت کاره بار خانه چنانچه رسم مردم نامراد هست می کرد و هیچ وجه بر و شوار و مشکل نبود لوتے دختر بادشاه در آمد باریش و بروت انبوه ظاهرش بمردان مشتبه و ریش او از یک وجب زیاده و در بیان سینه هم موها انبوه اما پستان نداشت بنده حکم شد که او را در گوشه برده کشف ستر نموده حقیقت را بعرض رسانم که مبادا خفیے باشد انکشاف یافت که محض عورت است و نیز درهمین ایام قلندرے شیرے قوی هیکل پرورده و او را با خود آشنا ساخته بلعل خان موسوم کرده بود بنظر جهانگیر پادشاه گذرانید پادشاه فرمود که با او بجنگد خلق کثیر برای تماشا هجوم آورد و هیچ از جوگیان نیز محو تماشا بودند شیر دویده با یک جوگے که برهنه بود بطرز غضب چنانچه با مادهٔ خود جفت سے شود بحرکت در آمد و بعد اتصال گذاشت حکم شد که آن شیر را قلاده و زنجیر و اکرده زیر بهر و که بگذرانند همچنین قریب پانزده شیر بزنجیر و اکرده زیر بهر و که گذاشته بودند از اطراف نیز تو الدو تناسل میشد همچس را آزار نے رسانیدند ازان شیران بچها بوجود آمد و نیز چندے بزرد باغ بهر و که گذاشته بودند از اطراف نیز تو الدو تناسل میشد

بعرض رسید کہ حکیم علی بخانہ خود حوضے احداث نموده و در یکے از کنجهای آن زیر آب خانۂ ساخته نہایت روشن و دران خانہ رختی چند و کتابها گذاشته و تدبیرے بکار برده کہ ہیچ آفریدہ گذار دکہ درانجا داخل شود ہرکس مے خواہد کہ بتماشاے آن خانہ برود و برہنہ شده لنگ بسته در آب فرو میرود و در انخانہ رفته لنگ ترگذاشته رخت خشک کہ درانجا گذاشته اند مے پوشد و ازخانہ جاے دوازده کس است کہ باہم نشسته بصحبت میدارند جہانگیر بتماشاے آن خانہ تشریف برده بروشنیکہ گزارش یافت دران خانہ رفت و نوکیکہ شنیده بود دیده مخظوظ شد و حکیم علی بمنصب و ہزاری سرفرازی یافت نوبتے دروہی از دہات جالندہر متعلقہ پنجاب برق بر زمین افتاد دوازده درعه در طول و عرض نوعے سوخته شد کہ نشانی از درستی و سبزه نماند محمد سعید حاکم جالندہر بر سر آن زمین رفته حکم بکندن آنجا نموده ہر چند بے کندیدند اثر حرارت بیشتر ظاہر مے شد بعد کندن پنج شش درعه زمین پارچه مانند آہن آفتابه برآمد بحدے گرم بود کہ گویا ہمین زمان از کوره آتش برآمده ہرگاه باد ہوا رسیده سرد گردید ازانجنس بحضور پادشاه ارسال داشت چون از نظر گذشت حاله داؤد آہنگر گردید او سه حصه ازان و یک حصه از آہن و دیگر آمیخته دو شمشیر و یک خنجر و یک کارد درست ساخته گذرانیدند افتاد و لعلم عنده تعالے کہ آہنگر ازان قطعه آہن نما آہنرش آہن و دیگر این چیزہا ساخت یا برای رضاجوئی پادشاه از آہن دیگر ساخته پادشاه را خوشنود گرداند و الا انچه معلوم است آن قطعه آہن نیست کہ چنین چیزہا ازو آراسته شود و نوشته پادشاه در قصه متعرا برای دیدن درویشے خدا البخش کہ بعضی مردم اورا از ریاکاران و فقگان درگاه الوہیت میدانستند و خوارق عادات ازو بتبع مے کردند و بعضے اعمال او را بسحر و جادو نسبت میدادند متوجه شد چون وقت نماز شام بود بعد ازان کہ درویش از نماز فارغ شد پنج درویش دیگر برابر آن درویش کہ او مرشد آنہا بود ایستاده دست مناجات بجناب قاضی الحاجات برداشتند ناگہان از ہوا برابر آن درویش بطریق زر پاشے هفتصد اشرفے طلا مرتبہ بمرتبہ بارید درویش نصف اشرفیها بپادشاه داده گفت کہ درخزانه بگذارید گاہی کہ خواہد شد و نصف بخواشی خود قسمت کرد پادشاه متعجب شده رخصت گشت و در راه بخاطر گذرانید حیف کہ بادرویش دست بوس نکردم ہمدرین اثنا خادم آن درویش آمده گفت کہ دست بوس شما بدرویش رسید این معنی موجب تعجب گردید و گفت کہ این قسم امور آیا کرامت است یا ساحرے یا از عوالم جن و پرے و بہستکناف راز پرسشت نفهمیدیم کہ از صفائی باطن حسن اخلاص اعمال اوست

نظم

کامے ارخاک گیرد زر شود ۔ ناقصے را سیم خاکستر شود ۔ سنگ گر نثار او گوہر مراد بود ۔ چون بصاحب دل رسد گوہر بود ۔

ذکر در بیان رسیدن بازیگران بنگالہ بحضور و تماشای انواع بازیهای حیرت افزا

بازیگران اول نخم اقسام اشجار ثمره بر زمین ریخته صد بار گردان گردیدند و افسونها خواندند بیکبار از زمین جا شروع بدمیدن درختان گردید و در طرفة العین درخت قوت وسیب و نارنجل و انبه و انناس و انجیر و خرما و لیمو و غیرہم کہ درین بلاد و جود ندارد نمودار گشت و آہسته آہسته بلند شده بحد کمال رسید و بر گہا برآورده گل کرد و بار بسته پخته گردید بازیگران التماس نمودند کہ اگر حکم شود و میوه این درختان چیده بخوانیم حکم شد کہ بکنند بر گردرختان گردیدند و افسونها خوانده انبه و سیب و قوت و انناس انجیر و غیر ذلک چیده در حضور آوردند حاضران آنچه بوجب حکم خوردند و لذتها یافتند بعد آن مرغے چند بکمال زیبائی خوش رنگ و نغمه سنج درمیان آن درختان ظاہر گردید و آن ہمه مرغان بر آن اشجار نواسنج و نغمه سرا بودند بعد از ساعتی دران بستان بے بو و خزان روی نمود و برگہا زرد و خشک گردیده و زمین فرو رفت و از نظر غائب گشت دیگر دران شب کہ نہایت سیاه و تاریک بود یکے از بازیگران برہنه شده و غیر از ستر عورت چیزے با خود نداشت چوبے چند زده بعد آن چادر گرفت و آئینه جلبی درمیان چادر آورده شعاع آن برنگ روز روشن گشت و آنقدر نور و ضو بہم رسید کہ از دور و نزدیک راه ہرکس آمده ظاہر گردید کہ درخلال شب عجبی نموده و از آسمان چنان نورے ظاہر گشت کہ ہرگز بدان روشنی روز ندیده ایم

دیگر ہفت نفر باہم استادہ شروع بگو مائی و خواندگی بنوعے نمودند کہ کسے نیخواہد باہر ہفت کس دیگر تقریب بصد تیر سر سید و اند و معلق در ہوا نگاہ داشتہ مے گفتند کہ ہر گاہ امر شود کہ یکے از تیر ہا را آتش دہیم و حسب الامر شمع در دست گرفتہ تیر ہوائی ساکہ بر سر آنہا قریب بصد گز بلکہ افزون بود آتش میزدند و ہر قدر تیر را حکم میشد در ہوا نقد آتش مے گرفت دیگر پنجاہ تیر پیکانہا سوختہ کمانی حاضر ساختند یکے از ایشان کمان را بدست گرفت و تیر انداخت در ہوا بلند رفتہ ہمانجا ایستاد تیر دیگر سر داد با تیر اول بند شد ہمچنین چہل و نہ تیر باہم بند کردند تیر آخرین از شست رہا شدہ گیر تیر ہا را از ہم جدا ساخت و دیگر بست من گوشت و بیخ و مصالح در دیگ انداختہ آتش دادند زیرا کہ چاغ بود دیگ خود بخود در جوش آمد و بعد از ساعتے سر دیگ را وا کردند قریب بصد لشکری طعام بر آوردند و بخوش مردم دادند و دیگر فوارۂ بر زمین منشک نصب کردہ سہ بار بر دوآن گشتند فوارہ یکبار بجوش آمدہ قریب بدہ دقیقہ شدہ بر لحظہ بر نگی و دیگر آب از فوارہ ہا بر جوشید و کل افشان تر میشد و آب فوارہ کہ بر زمین مے ریخت زمین تر نمیشد قریب یکساعت بخوے فوارہ در جوش بود چون فوارہ بدشتند آب بسیج جا پیدا نبود و با فوارہ بر زمین نصب کردند بدین مرتبہ یکبار فوارہ آب میریخت و از ہر گوشش شرارہ افشان میشد قریب دو گھڑی تماشا کردند دیگر کینفر از نایان استادہ شدند و نفر دیگر بالا آن بر کتف او ایستادہ ہمین قسم شصت نفر بالای ہم ایستادند یکے آمدہ پای شخص اولین را مع دیگران برداشتہ چسپید و نفر اولین قوت کردہ خود را از دست او رہانید و پنجاہ و نہ نفر را بدوش گرفتہ در میان گردید دیگر آدمی آورد ند و یک یک اعضای آن را جدا کردہ بر زمین انداختند اعضاے او افتادہ لوبیا چادر بر دوشیدہ یکے از بارگیران اندرون چادر رفتہ بعد از ساعتے برآمد چون پارچہ را بر داشتند آن شخص صحیح و سالم اعضا بر خلاف گویا ہرگز زخم بر بدن نبودہ دیگر کلاوۂ ریسمان آوردہ سر ریسمان گرفتہ کلاوہ را در ہوا بلند افگند کلاوہ از نظر ہا ناپدید گشت و تارے بنظر نے آمد یک نفر از آنہا یراق بستہ حاضر آمد و گفت دشمنان من آمدہ در ہوا ایستادہ و سر ریسمانی کہ اینطرف نمایان بود گرفتہ براہ ریسمان بر آسمان عروج کرد چندانکہ از نظر تماشائیان غائب گشت بعد ساعتے از تار ریسمان قطرہاے خون چکید و بعدہ بر فعات تمام اعضاے بدن و سر او و یراق بر زمین افتادند حال زنش از پردہ بیرون آمدہ اعضاے شوہر را جدا جدا دیدہ فوجو گریہ کنان اجازت ستی شدن یعنی سوختن با لاش شوہر مردہ خود گرفت و آتش افروختہ با عضای شوہر خاکستر گردید ساعتے نگذشتہ بود کہ آن شخص بہمان طرز بایراق از بالای آسمان براہ تار ریسمان فرود آمدہ کورنش بجا آورد و گفت باقبال پادشاہ بر دشمنان ظفر یافتہ آمدہ ام و اعضا کہ فرو ریختہ از دشمن بود چون بحقیقت زوجہ خود اطلاع یافت نالہ و فریاد بنیاد نہاد بیاران گفت زن مرا پیدا کنید والا خود را در آتش انداختہ سوختہ خاکستر مے شوم و براے سوختن مستعد گردید ریسمان او حاضر آمدہ گفت ای شوہر خود را مکش کہ من زندہ ام دیگر کیسہ آوردہ افشاندند ہیچ چیز دران نبود و بعد آن دست درون کردہ دو خروس بر آوردند خوش رنگ و کلان دو خروس را بچنگ در آوردند ہر گاہ این خروسہا با ہم مے زدند از بال آنہا شور افشان مے شد و یک ساعت بخوے باہم در جنگ بودند چون پردہ بر روی خروس کشیدہ بر داشتند کبک رنگین نمودار شدہ بنیاد خوشخوانی و قہقہہ نبوے نمود کہ گویا در دامن کوہستان باز پردہ در میان گذاشتہ چون بر داشتند دو مار سیاہ کنجدار بودند پشت آنہا قرمزے دھنہا باز و کنجد سا زمین بر داشتہ بسمد گرپیچیدند دست شدہ افتادند بعدہ غائب شدند دیگر بر زمین حوضی کندند و گفتند کہ سقایان از آب پر سازند چون پر گشت پردہ بر روے آن کشیدہ بر داشتند آب بمرتبہ بستہ بود کہ فیلان بران گذشتند و ہرگز شکستہ نشد دیگر دو خیمہ بر روے ہم بفاصلہ یک تیر انداز ایستادہ کردند و اولاد امن خیمہ بر چیدند و گفتند بہ بوند کہ در خیمہ چیزے نیست و خیمہ خالیست بعد ازان یکے در خیمہ رفت و دیگر داخل خیمہ دیگر شد گفتند کہ از جانوران چرندہ و پرندہ ہر چہ بفرمایند ازین خیمہ بیرون آورد بجگانیم حکم شد کہ شتر مرغ را بہ آرند فی الفور ازان خیمہ با دو شتر مرغ بیرون آمدند و با یکدیگر جنگ کردند بعد ازین ہر دو خیمہ ہر جانورے را کہ نام مے بردند بارگیران حاضر میساختند

دیگر پشت بزرگ از آب بیرون ساختند و بر زمین گذاشتند از انها گلی در دست داشت گفت که هر رنگ بفرمایید همان رنگ در آب فرو برده برآورم گل بر دیوار بعد اندک زمانی خشک شد دیگر بار زده بر آمد همچنان هر مرتبه که آن رسیمان در آب انداخت هر بار بر نگ دیگر بر آورده دیگر قفس چهار پهلو آورد یکطرف که نمود دلیل خوش آواز دران قفس نمود طرف دیگر قفس که نمود دهد درین مرتبه جفت طوطے نمود از طرف سوم جانورے سرخ رنگ از طرف چهارم جفت کبک مشاهده گشت دیگر قالے کلان بیست درعے گسترده خوش طرح و رنگین چون آن قالے برگردانیدند پشت او روے شد و روی پشت امار نگ و طرح دیگر اگر صد بارے گردانیدند هر بار پشت روئی و روی پشت و طرح دیگر نمود دارے دیگر آفتابه کلان پر آب کرده آبش را تمام و کمال ریختند چون باز آنرا درست داشته واژون نمودند از دهنهٔ آن آتش ریخت همچنین چند مرتبه آب و آتش ازان بر آورده دیگر جوال کلانے آورد مدان جوال دو سر داشت تولوز کلان بر آورده دو از ین سر جوال تولوز اندرون انداختند و از ان سر انگور صباحے و کشمش بر آورده همچنین چند مرتبه انواع میوه از ین سر جوال انداختند و از سر دیگر میوه دیگر بر آورده دیگر از انجا نفرے ایستاده دو دهن باز کرد سر ارے از دهن او بیرون آمد و نفر دیگر سر ار گرفته بر کشید قریب بچهار ورعه ار از دهن او بر آورد بهمین آئین تا بالت مار از دهن او بر آورد و مار ها بر زمین رها کرد و آن مار ها با یکدیگر جنگ نمودند و با هم پیچیدند دیگر آئینه بر آورد و یک گل در دست گرفتند آن گل در آئینه هر بار بنگ دیگرے نمود دیگر ده مرتبان خالے بر آورده همه کس مشاهده کرد که مرتبانها خالیست بعد یک گهڑے مرتبانها بر داشتند یکے پر از عسل و دیگرے پر از شکر و همچنان از هر یکے شیرینی دیگر و آن شیرینیها را اهل مجلس خورده بعد از ساعتیکه باز مرتبانها تهی آورده همه خالے بنوعے بود که گویا کسے آنهارا پاک نشسته دیگر کلیات سعدے شیرازے آورده بکیسه گذاشته چون بر آورده دیوان حافظ بر آمد از انجا چون بکیسه کرده دیوان سلمان ساوجے بر آمد باز چون در کیسه نموده دیوان انورے بر آمد همچنان چند مرتبه کتاب را در کیسه کرده و هر مرتبه دیوان دیگر بر آورده همه آورده بهوا انداختند آن زنجیر در هوا راست ایستاده گویا زنجیر بجائے بندست و سنگے آورده آن سنگ زنجیر گرفته بالا رفته ناپدید گردید همچنین پلنگ و شیر و بعضے جانوران دیگر زنجیر را گرفته بالا رفته و ناپدید شدند بعد آن زنجیر پذیرآورده دکیسه کرده از ان سنگ و جانوران اثرے ظاهر نگشت که کجا رفتند و چه شدند دیگر لنگرے آورده پیرانه لیمون و گوشت لذیذ بود باز سر لنگرے بر سر لنگرے گذاشتند چون بر داشتند لنگرے پر از قبولے پر کشمش و بادام و قیمه بود باز سر لنگرے بران نهاده اند این مرتبه پر از کله و پا بود همچنین چند مرتبه سر لنگرے گذاشتند و بر داشتند هر بار خورده و نے تازه بنظر مے آمد یکے از انها انگشتر ے یاقوتے آورده در انگشت کوچک خود کرد باز از انگشت کوچک بر آورده باگشت دیگر کرد الماس گردید باگشت دیگر انداخت نگین فیروزه گشت دیگر بیانے تمام از کاغذ سفید حاضر کرده بدست پادشاه داد مدعیان کاغذ سفید ساده بنظر درنیاورد بعد آنے که باز دید اول ورق سرخ افشان و لوح پر کاربران ساخته نمودار گشت ورق دیگر باز کرد سبز رنگ کاغذ آسمانے افشان کرده و بر صفحه صورت مردوزن برابر هم کشیده و لوح دست بیاض پاکیزه ورق دیگر باز کرد سرخ رنگ زرد و کمال هموارے افشان کرده نموده شیر گاؤ نظر در آمد ورق دیگر که باز کرد سبز رنگ نیلافشان کرده نمونه باغے و درختان سرو بسیار و گلهاے بیشمار شگفته و عمارتے درمیان باغ بود ورق دیگر که بر آورده سرخ رنگ کاغذ سفید و مجلس نوروزے کشیده بود که دو سردار با یکدیگر در جنگ و جدال اند مجملا در هر ورقے که باز میکرد سبز رنگ کاغذ غیر کرده صورت نو و مجلس تازه بنظر مے آمد القصه دو روز و شب بازیگران جادو کار و نادره کاران سحر کردار بانساط پیرائے خاطر پادشاه بود و مبلغ پنجاه هزار روپیه و خلع فاخره مرحمت گردید و همچنین شاهزاده محترم شاهجهان

و دیگر شاہزادہا و امرا انعامہا منوذ بجمعہ قریب دو لک روپیہ بانمار سید این احوال راجہا نگیر خود ہم در کتاب جانگیر نامہ کہ بقلم وانشای خود نگاشتہ مفصل مرقوم سامعہ فقیر از کتابیکہ استنساخ نمودہ در اینجا چنین نوشتہ اند اگرچہ مقبول نیست والعہدۃ علی الراوی ؛

ذکر در بیان تسخیر کانگڑہ کہ مقدمۂ فتح کوہستان پنجاب است

در اوائل سال سیزدہم جلوس شیخ فرید مرتضے خان میر بخشے بالشکر گران برای تسخیر قلعہ کانگڑہ متعین شد و راجہ سورجمل پسر راجہ باسو بعد فوت پدرش بمنصب دو ہزاری سرفراز گشتہ بود ہمراہ میر بخشے تعینات گردید راجہ سورجمل بمقام ناسازی و فتنہ پردازی در آمدہ با شیخ طریق مخالفت و منازعت پیمود و شیخ صورت حال او بدرگاہ نگاشت و راجہ بخدمت شاہزادہ خرم ملتجی گشتہ سوء مزاجی شیخ نسبت بحال خود معروض داشت مقارن ایخیال مرتضے خان بقضای الٰہی فوت شد و راجہ سورجمل حضور طلب شدہ ہمراہ شاہزادہ بہم دکن رخصت یافت و ہم کانگڑہ موقوف ماند بعد ازان کہ ممالک دکن مفتوح گشت و شاہزادہ ازان طرف معاودت فرمود راجہ سورجمل بوسائل ادا بخدمت شاہزادہ متعہد تسخیر قلعہ کانگڑہ گردیدہ و شاہزادہ از پادشاہ اذن گرفتہ لشکر گران بسرکردگی راجہ سورجمل متعین فرمود محمد تقی بخشی سرکار خود را نیز ہمراہ او کرد و بمدد سیدان در کوہستان راجہ بارا محمد تقے نیز صحبت در نگرفت چون این معنی بسمع شاہزادہ رسید محمد تقی بخشے را طلب داشتہ عوض آن راجہ بکرماجیت برہمن را کہ یکے از عمدہ ہای سرکار شاہزادہ و دلاور بے ہتا بود با مردم دیگر متعین فرمود از طلبیدن محمد تقے و متعین شدن راجہ بکرماجیت راجہ سورجمل فرصت را غنیمت دانستہ بطرحت بنی ورزید با لشکر شاہزادہ جنگ کردہ سید صفی بارہ را کہ از عمدہ ہا بود مع چندی از برادرانش بکشت و دست تعدی دراز کردہ بگنہ ہای دہن کوہ و محالات خالصہ شریفہ کہ در پرگنہ پٹیالہ و کلانور است غارت کرد و ہمدرین اثنا چون راجہ بکرماجیت نزدیک رسید راجہ سورجمل تاب نیاورد و متحصن گشت و با ہمدگر زد و خورد و قلعہ نیز مفتوح شد راجہ سورجمل راہ فرار گرفتہ خود را در شعاب جبال و گریوہای دشوار گذار کشید بگت سنگ برادر خرد را راجہ سورجمل بمنصب چہار صدی تعینات بنگالہ بود چون راجہ سورجمل مصدر چنین حرکت گردید مطابق تجویز راجہ بکرماجیت شاہزادہ در خدمت پادشاہ الہاس کردہ بجنگ ما از بنگالہ طلبداشت و بعد از آمدن او را بمنصب ہزاری ذات و پانصد سوار و خطاب راجگی سرفراز فرمودہ بملک مورونی رخصت نمود و بموجب حکم پادشاہ در متھرا کہ مسکن راجہ سورجمل است شہرے موسوم بنورپور بنام نورجہان بیگم آباد گشت و راجہ جگت سنگ ہم دختر کانگڑہ بحبالہ راجہ بکرماجیت متعین شد کانگڑہ قلعہ ایست قدیم بسمت شمالے لاہور در میان کوہستان بیست و سہ کوہ و ہفت دروازہ دارد در درون آن یک کروہ و پانزدہ طناب طولست و دو کروہ و دو طناب ارتفاع و یکصد و چہار درعرض و دو حوض یعنے تالاب کلان در درون او ست تاریخ اساس آن قلعہ ہیچکس نمیداند و در ہیچ نسخہ ہم نوشتہ اند و بیچ یکے از فرامانروایان دہلے تا عہد اکبر پادشاہ با وصف یورشہای متواتر مفتوح نکردہ القصہ راجا بکرماجیت محاصرہ نمودہ راہ رسد غلہ و سایر مایحتاج مسدود ساخت و مشیت ایزدی بتسخیرش رفتہ بود دو خزائن قلعہ بآخر رسید و اندکے کہ ماند و ران کرم افتادہ از کار رفت قلعہ نشینان چہار ماہ علف ہای خفک جوشانیدہ خوردند چون نہایت عسرت روے نمود و کار بہلاکت کشید ناچار راجہ تلوک چند را بان خواستہ مقالید قلعہ پیش راجہ بکرماجیت فرستادہ بوسیلت راجہ جگت سنگ بعد اندعہد و پیمان آمد و ملازمت کرد و غرۂ محرم سنہ پانزدہم جلوس مطابق سنہ یکہزار و سے و یک ہجری روز شنبہ و عہد سلطنت جانگیر مفتوح گشت و راجہ بکرماجیت مورد انعامات و عنایات بادشاہی گردید ؛

ذکر در بیان رخصت مولف و الابعد سیر کانگڑہ بکشمیر و پسر

جهانگیر پادشاه از دار الخلافه اکبر آباد نهضت نموده چون متصل موضع تلواره رسید اعتماد الدوله بر حمت حق پیوست و قریب بموضع مذکور بر لب دریاے بیاه مدفون گردید و عمارت عالے بر سر مزارش تعمیر یافت و محال جاگیر و اسباب امارت و تمامے نقد و جنس آن منفور بدختر او نور جهان بیگم رحمت گشت و پادشاه از انجا متوجه پیشتر شد چون راه کسادی کریوه هاے دشوار گذار بود اردوی بزرگ را در نواے سیسه گذاشته با جمعے از مخصوصان و اهل خدمات متوجه سر کار کانگڑه گشت و از سیسه بچار منزل ساحل دریاے گنگا مضرب خیام والا گشت راجه حسینه که بمبیت و پنج کروهے کانگڑه واقعست در کوهستان عمده ترین زمینداران است و گاهے بفرمان روائے دهلی روے نیایش نیاورده برادر خود را با پیشکش لائق حضور پادشاه فرستاده بالجمله پادشاه بر فراز قلعه کانگڑه تشریف برده تماشا فرمود و با نگ نماز و شرائط اسلام تقدیم رسید و حکم شد که مسجدے عالی تعمیر نمایند بعد تماشاے قلعه و رهبون که پایان قلعه واقعست آمده در زیر چتر کلانے که بربت بندے از زبان پانڈوان نشان میدهند و معلوم نیست از کدام فرزانست و میگویند که چنان تعبیه بکار رفته که آن چتر خود بخود دائم بر گرد سر آن پیکر بیجان در حرکت و سر گردانست چتر سے خود بخود طلا استاده کرده چند روز بسیر و شکار آن زمین اشتغال داشته از انجا بتماشاے جوالامکهی توجه نمود آن مکانیست دوازده کروهے کانگڑه زیر کوهے کلان که سر بفلک کشیده دارد و دران مکان شبانه روز از زمین و دیوارها آتش خود بخود زبانه میزند بعضے گمان کرده اند که در انجا کان گوگرد است و شعله هاے آتش از آن پادشاه قلیل الادراک در تحقیق نشسته حکم بکندن زمین نمود و آبها پاشیدند چون بسے گوگرد نشنیدند و آتش منطفی نگشت از عجائب و کرامت شمرده دعا بادر حجرات که بکندن منهدم شده بود تعمیر نمودند و به ازاول بتمامت آراست و در حواشے آن مکان عمارات دلنشین درست کرده گویند سلطان فیروز شاه نیز در ایام سلطنت خویش تسخیر کانگڑه متوجه شده بود در جوالامکهی رفته زمین را دید و پے نبرد که چیست همانا قصه معاودت نفست بگوش این البلهان رسیده تا بدانند که این شعله ها پیش او حکم شرارے دارد معهذا محل تعجب و منظرهٔ کرامت بر دم آنجا دار باب عقول نمے شود بلکه اگر شعله نزد عاجی تعجب و حیرت است ولکن الله یهدی من یشاء الے صراط مستقیم خلاصه پادشاه از سیر و شکار آن سرزمین و تماشاے آن اماکن بنهایت مسرور شده متوجه کشمیر گشت اگرچه راه کشمیر بسبب نشیب و فراز راهها صعوبتے کشیده و دشوارے گذار جبال و گریوها بر طبیعت آسایش طلب او دشوار آمد اما بعد نزول در کشمیر و مشاهدهٔ بهار آنجا که کوه و صحرا پر از شقایق و ریاحین و هر طرف جوے هاے دلجو و آبشار و چشمه هاے شیرین بود بنهایت محظوظ شد و در زمان بودن آن خطه دل پذیر روزے سلطان شجاع پسر شاهزاده خرم در دولت خانه بازے طفلانه میکرد اتفاقا بانے کنان بطرف دریچه جانب دریا رفته بجهد رسیدن سر نگون بزیر افتاد قضارا پلاسے تهه کرده در زیر دیوار انها نهاده بودند و فراشے متصل آن نشسته سر سلطان بپلاس رسید و پا بر پشت فراش خورده بر زمین افتاد و آنکه از هفت درجه بزیر افتاد آسیبے بدفش نرسید پیش ازان چهار ماه چونکه اهل نجم گفته بود که سلطان از جاے بلند خواهد افتاد اما آسیبے باو نخواهد رسید از وقوع این معنی صدقات و خیرات بسیار بعمل آمد و چونکه اهل رؤیا آفرین گشته باضافه مواهب و انعام سرفراز گردید پادشاه بعد سیر کشمیر معاودت هندوستان فرمود چون اشرف مرض ضیق النفس بپادشاه ظاهر گشت و رفته رفته باشتداد گرائید هواے هندوستان را با مزاج خود سازگار ندیده لنت بنا بران از سنه شانزدهم جلوس هر سال اوائل بهار بکشمیر میرفت و در ایام زمستان معاودت هندوستان میکرد و

ذکر و بیان بقے شاهزاده شاه جهان

ماجراے احوال شاهزاده خرم ملقب بشاه جهان برین منوال است که در سال دوم جلوس جهانگیر پادشاه بمنصب هشت هزاری ذات

وچهار هزار سوار سرفراز گشت بعد ازان که در سال هشتم صبیه میرزا ابوالحسن مخاطب بآصف خان پسر اعتماد الدوله در عقد نکاح شاهزاده درآمد به ممتاز محل مخاطب گشت بمنصب ده هزاری ذات وشش هزار سوار ترقی نمود وپس ازچندگاه منصب پانزده هزاری ذات وهشت هزار سوار عطا گردید وهرگاه فتح مهم ولایت رانا نموده پیشرش را بحضور آورد ومنصب بیست هزاری ذات ودوازده هزار سوار وشاه خرم خطاب یافت پس ازان که برهم وکن متعین شد خطاب شاه جهان ومنصب سی هزاری ذات وبیست هزار سوار یافته همیشه مورد عنایات پدر بود ونور جهان بیگم باپس خاطر پادشاه وهم نبا بر رضا جوئی برادر خود آصف خان که شاه جهان داماد اول بود در ازدیاد مدارج شاه جهان می کوشید بعد ازان که صبیه نور جهان بیگم از صلب شیر افگن خان بود در حبالهٔ ازدواج سلیم شهریار برادر زادهٔ جهانگیر پسر شاهزاده دانیال در آمد نور جهان بیگم که جمیع مهام سلطنت بقبضهٔ اختیار او بود با جانب دار ی واما دخود سلطان شهریار پیش نهاد خاطر ساخت شاهزاده شاه جهان بعد ازانکه از مهم دکن معاودت نموده بماندو ان رسید باعتماد او ضباع سابقه گنجانه دهولپور بجاگیر خود خواسته گماشتهٔ خود متعین کرد اتفاقا پیش از رسیدن عرضداشت شاه جهان نور جهان بیگم آن پرگنه را بگماشته سلطان شهریار تنخواه کرده شریف الملک گماشته سلطان شهریار را بران پرگنه متعین نموده بود چون گماشته دران پرگنه بایکدیگر در آویختند وشریف الملک بزخم تیر از یک چشم کور گشت بدین جهت طرفه آشوبے در سراے سلطانی برخاست ومنجر بفسادهاے عظیم گردید شاهزاده عرضداشت مشتمل بعجز ونیاز بحضور ارسال داشته افضل خان دیوان خود را فرستاد که بهر وجه غبار شورش فرو نشانه بدانسان بخواهند که رفع فساد گردد بلکه دراینچه شورش افزاید پیش نهاد همت ساخته خاطر بیگم را از برادری مثل آصف خان باتهام آنکه جانب دار شاه جهان است برگردانیدند وبدین صرافت آوردند که مهابت خان را که با آصف خان ودشمن دانسته شاه جهان نیز انحراف دارد از کابل طلبیده شاهزاده وآصف خان را بدست او دلیل باید گردانید بنابرین تمهید مهابت خان را بحضور طلبیدند ومناشیر مطاعه درین خصوص بنام او صدور یافت او هربار عذرے معروض داشته بحضور نیامد در آخر صریح نگاشت که تا آصف خان در حضور است آمدن من نمی تواند شد اگر فی الواقع براندافتن شاه جهان منظور است آصف خان را بصوبه بنگاله بفرستند تا من بحضور رسیده بتقدیم خدمت پادشاهی پردازم پادشاه برطبق عرضداشت مهابت خان آصف خان را بهانه آوردن خزانه بطرف اکبرآباد متعین نمود وامان الله پسر مهابت خان را بمنصب پنج هزاری ذات ودو هزار سوار سرفراز فرموده فرمان فرستاد که او را نیابة در کابل گذاشته خود متوجه آستانه بوس گردد وبعد این فرمان مهابت خان از کابل در حضور رسیده محال جاگیرات شاهجهان از میان دوآب وغیره تغییر گشته بجاگیر سلطان شهریار تنخواه گردید شاه جهان باستماع چنین اخبار از مانده دون عازم حضور پدر گشت وپادشاه بمجرد اطلاع این عزیمت از لاهور بآگره آباد نهضت فرمود واز فتنه سازی کوته اندیشان واغوای نور جهان بیگم درحین کبرسن وضعف بیماری باجان فرزند اقبال مند خود که غیر از طاعت وفرمان برداری امری دیگر در خاطر نداشت برستیزه آمد درین حال اکثر امرای حضور باهتمام ارسال رسل ورسائل بطرف شاهجهان ماخوذ شدند وبتبدیل منصب وجاگیر معاتب گشتند ودرین هم هنگام خان مدار المهام بود بدین نهضت از لاهور افواج قاهره برسر شاه جهان متعین گردید وشاهجهان بعد رسیدن در اکبرآباد از استماع خبر آمد پادشاه بکوتله میوات شتافت واز انجا پیغامها نان ورا جه بکرماجیت وجاگیر امرای خود دار وبرے افواج پادشاهی که برو متعین شده بود فرستاده خود نیز مستعد شد عساکر طرفین باهم آویختند وهنگامهٔ جدال وقتال گرم گردید لشکر شاهزاده غالب آمده صورت ظفر روی نموده بود اتفاقا در عرصهٔ کارزار ببندقچی نیم جان افتاده وبندوق تیر بند وفتیله آتش افروز در دست داشت راجه بکرماجیت که جنگ مردانه کرده دلیرانه بر لشکر پادشاهی حمله آورده بود نزدیک بآن بندوقچی نیم جان رسید قضارا فتیله بر بندوق رسید وتیر آن از سینه راجه بکرماجیت گذشته او را از جان گذرانید بمجرد هلاکت او لشکریان

راہ اول از دست رفت و شکست بر لشکر شاہزادہ افتاد شاہجہان بشاہدۂ این حال پای ثبات افشردن محض جہالت و سفاہت شمردہ
بنا چارے از میدان عطف عنان نمودہ بجانب ماندون روان گردید پادشاہ باستماع این فتح متوجہ اجمیر شدہ سلطان پرویز را کہ
درین نزدیکے از پٹنہ در حضور رسیدہ بود با مہابت خان و راجہ نرسنگہ دیو بوندیلہ و راجہ گج سنگھ راٹھور و راجہ بے سنگھ کچواہہ و دیگر
امرا کہ ہمگی چہل ہزار سوار و فوج بود بر سر شاہجہان متعین فرمود و آنالیقی شاہزادہ پرویز مدار این مہم بر مہابت خان مقرر گشت چون
افواج پادشاہے نزدیک بقلعہ ماندون رسید شاہ جہان رستم خان را با افواج خویش بمقابلہ مخالفان فرستاد و رستم خان طریق
بیوفائے پیمودہ خود را بمہابت خان رسانید ازین معنی توزک جمعیت شاہ جہان زیادہ تر برہم شد و ماندن در ماندون صلاح ندیدہ
از آب نربدا گذشتہ بآسیر رسید دران وقت خانخانان کہ ہمراہ شاہجہان بود نظر بگشت کہ مہابت خان مکاتیب مے نویسد
دارا دہ رفتن وارد او با داراب خان پسرش قید کردہ در آسیر بعضے حرم و اسباب زیادتے گذاشتہ بہ برہان پور آمد خانخانان
کہ نظر بند بود بہمانۂ صلح و آشتی از شاہ جہان رخصت گرفتہ بمہابت خان پیوست و نیز اکثر مردم جدائی گزیدند بسبب ضرورت شاہ جہان
درین شدت باران از برہان پور روانہ شدہ براہ گولکنڈہ و بندر مچھلی پٹن بطرف اوڑیسہ و بنگالہ راہے گردید چند منزل کہ
در حدود گولکنڈہ میرفت قطب الملک والے آن ولایت از راہ مرحمت پیشکش نقد و جنس و غلہ و میوہ فرستاد و سلطان پرویز
چند منزل تعاقب نمودہ بہ برہان پور برگشت چون خبر رفتن شاہ جہان بطرف بنگالہ بپادشاہ رسید شاہزادہ سلطان پرویز و
مہابت خان را حکم رفت کہ یا جمعیت خود بطرف پٹنہ بروند و سر راہ شاہ جہان شوند و خانخانان را باکبر آباد مقرر نمودہ
خود بدولت متوجہ کشمیر شد و شاہ جہان بعد رسیدن در اڑیسہ و آنجا دو باندک جنگ اولا قلعہ بردوان گرفت بعد آن قلعہ
اکبر نگر را محاصرہ نمودہ جنگ بسیار کردو ابراہیم خان صوبہ دار و عابد خان دیوان و دیگر بندہاے پادشاہی کشتہ شدند شاہ جہان آن
قلعہ را گشادہ متوجہ ڈہاکہ گردید و چہل لک روپیہ نقد سوائے اقمشہ و فیل و دیگر اجناس از اموال ابراہیم خان بضبط در آمد و احمد بیگ خان
برادر زادۂ ابراہیم خان کہ در ڈہاکہ بود بیچارہ شدہ بملازمت شاہجہان رسید تا این مدت داراب خان پسر خانخانان در قید ملود و نیولا
شاہ جہان او را سوگند داد از قید خلاص کرد و صوبہ دارے بنگالہ باو مرحمت نمودہ خود بہ پٹنہ رسید و از انجا عبد اللہ خان را بالہ آباد
و دریا خان را با اورنگ آباد رخصت کرد عبد اللہ خان بزور شمشیر و قوت مردانگے الہ آباد را متصرف شد چون زمینداران بنگالہ کہ نوارہ ہمراہ
شاہ جہان آوردہ بودند بعد رسیدن در پٹنہ مع نوارہ گرنجیہ رفتند شاہ جہان در بنگل حصاری از گل ساختہ استحکام داد ہمدرین اثنا
شاہزادہ پرویز و مہابت خان با لشکر بسیار در رسیدہ مرتبہ بدفعات جنگ روے داد راجہ بیم پسر رانا گرن کہ سردار لشکر شاہ جہان
بود در معرکہ کشتہ شد ازین جہت ہزیمت در لشکر شاہ جہان افتاد و خیاز قوریچیان دعبد اللہ خان ہجکیس نماند شاہ جہان بمقتضاے
شجاعت ذاتے دل بر مرگ نہادہ اسپ برانگیخت اسپ سوارے چون زخمے گشت عبد اللہ خان جلو گرفتہ شاہ جہان را از معرکہ
برآوردہ و ازان اسپ فرود آوردہ بر اسپ خود سوار کردہ بجانب پٹنہ برد چون افواج پادشاہی نزدیک پٹنہ رسید شاہجہان
بدون دران دیار صلاح ندیدہ در اکبر نگر آمد چون دران سال کہ نوزدہم از جلوس پادشاہ بود سلطانیہ بہرام بخش قدم در عالم وجود
نہاد او را باو الدۂ او در رہتاس گذاشتہ متوجہ پٹنہ شد و داراب خان پسر خانخانان را کہ سوگند داد و از قید خلاص و بصوبہ داری
بنگالہ اختصاص داد بود و چند طلب داشت عذر ہا در میان آورد و نیامدن و پسر او را کہ بطریق یرغمال با خود داشتہ بود بسبب
ظہور این عذر رزانش را در قلعہ رہتاس فرستاد و پسر جوان او را بقتل رسانید و بسبب غلبہ لشکر پادشاہی بودن در
ولایت بنگالہ صلاح وقت ندانستہ با ہیکہ آمدہ بود از بنگالہ باز بدکن برگشت و در اثنای راہ پیمودن شاہ جہان سلطان مراد بخش

مع والده اش بحضور شاه جهان رسید چون رسیدن شاه جهان از بنگاله در دکن بعرض پادشاه گشت حکم رفت که شاهزاده پرویز و مهابت خان با لشکر همراهی بدفع شورش شاه جهان باز بدکن روند مهردو کس حسب الامر از پتنه روانه دکن شدند و اراب خان پسر خانخانان که از شاه جهان جدا گشته بلشکر پادشاهی ملحق شده بود بموجب حکم بقتل رسید و خانخانان خود مقید گردید شاهزاده پرویز و مهابت خان قطع مراحل نموده هرگاه در مالوه رسیدند شاه جهان بسبب رسیدن افواج قاهره و لودن خود در دکن مناسب ندیده باجمیر رفت و در انجا هم توقف ناکرده از راه چیتور بصوب بشنه شرقی آمده قصد ایران کرد و هر سه پسر خود سلطان داراشکوه و سلطان شجاع و سلطان اورنگ زیب را بدرگاه پدر فرستاد و چون در بشنه شرقی الملک کورنگر شاهزاده شهریار قیام داشت باستماع خبر آمدن شاه جهان هیبت فراهم آورده توپ و تفنگ بقلعه نصب کرده متحصن گردید شاهزاده بدور قلعه منزل نموده چند روز بجنگ پرداخت و چندے از مردان کاری بکار آمدند و چون کاری از پیش نرفت بخاطرش گذشت که بتسخیر بشنه پردازد سودے نداد و دیوان قائمه دران نواحی خبر رسید که شاهزاده پرویز در دکن مرد و مهابت خان بحضور رفته فقط خان جهان لودی در دکن قیام دارد و بعد ازین آگاهی دکن را خالے دانسته بخاطر آورد که پیش از انکه مهابت خان باز بهم اوستین شود از راه ولایت پهار او گجرات متوجه دکن باید شد بعد تصمیم این اراده قطع مراحل نموده در ناسک ترنبک از مضافات احمد نگر که بنگاه خویش دانسته گذاشته بود نزول فرمود و رحل اقامت نمود و در انجا بوده قاصد اخراج خانجهان لودے از دکن گردید

ذکر رسیدن مهابت خان در حضور و مصدر کشتاخی گردیدن و آصفخان را مقید کردن

چون ارادت الهی بران شد که ستم زدگے بیاد شاه برسد امر کار از صلاح دور و بفساد اقرب بود بمصداق ظهور رسید یعنی مهابت خان که مصدر چنین خدمات نمایان و تردودات شایان شده بود بموجب التماس نورجهان بیگم و آصف خان بے موجب مورد عتاب گشت و فدائی خان از حضور مامور گردید که مهابت خان را از شاهزاده پرویز جدا کرده بطرف بنگاله روانه سازد و اگر مهابت خان برفتن بنگاله راضے نباشد جریده بحضور آید و حکم شد که خانجهان لودے از گجرات آمده بجای مهابت خان اتالیق شاهزاده باشد و نیز حکم شد که زرخطیر مطالبه بسر کار بر ذمه مهابت خان طلب است از توابع سلطنیک از مال جاگیر امرا بزور و تعدی متصرف شده و وکلای آنها در حضور استغاثه دارند و هم فیلان نامے که از بنگاله دآن حدود بدست آورده ازو باز خواست نمایند و صورتیکه عذر دیوان سنیده داشته باشد بحضور رسیده خاطرنشان دیوانیان نماید چون فدائے خان از حضور دستورے یافته در مالوه رسیده احکام لیه رسانید مهابت خان از شاهزاده پرویز رخصت گشته عازم حضور گردید و خانجهان لودے از گجرات بخدمت شاهزاده پرویز رسید مهابت خان بعد قطع منازل در ایامیکه پادشاه برلب دریاے بهت متوجه سیر و شکار کابل بود نزدیک اردوے معلی منزل نمود مهابت خان چون مے دانست که طلب او بتحریک آصف خان و ارادهٔ او آنست که بهر صورت این را ذلیل گردانند قبل ازورود او بحضور دامادخواجه عمر نقشبندے را که داماد مهابت خان بود پادشاه حسب الالتماس آصف خان زیر تازیانه هاے شدید کشیده و سر برهنه دست بر گردن بسته بے آبرو گردانید و انچه مهابت خان باو داده بازیافت نموده بود و محمد محسن برادر زن مهابت خان را کرورے پرگنه پٹیاله بود و متعینان دیگر نیز هاے خطیر ازو هم بازیافت شد مهابت خان باستماع این حالات بنابر حفظ آبروے خود چهار هزار سوار جرار اکثر از قوم راجپوت و غیره همراه آورده بود تا اگر کار به بے آبروئے او کشد جان خود بمردانگی در بازد بسبب آمدن او باین صورت مردم باهمه گرسنها داشتند پادشاه از خود بیخبر بلا تامل بجمعیت و رود او را مصاحب فرموده پیغام فرستاد که تا مطالبات پادشاهے بدیوان اعلے نشان نکنند و مدعیان خود را خوشنود نگردانند و فیلان بنگاله بحضور نرسانند بار یاب کورنش نخواهد شد و آصف خان بنابر فرط غرور از شعور دور افتاده با وجود احداث عداوت باین

مقتدر و قوی جنگ در کن السلطنة رفت آهنگ بی حزمے را کار فرمانگشته تا آل این آمد نشنید یا شنید و پادشاه را تنها این طرف آب گذاشته خود با عیال و اطفال و اثقال و جمیع خدم و حشم براه جسر کشتیها از آب گذشته آنطرف دریافت و دیگر امرا هم باتفاق آصف خان همان طرف آب رفته خیمها زدند و گرد خیمهٔ پادشاهے غیر از شاگرد پیشه و خدمه ضرورے کسی نماند مهابت خان این احوال شنیده قابو یافت و فوراً مع چار هزار سوار از معسکر خود سوار گشته بر سر پل آمده معتمدان خود را بر معبر با دو هزار سوار گذاشت و پل را آتش داده تاکید کرد که احدے از امرائے آن طرف را بدین سمت عبور کردن ندهند و خود بر دروازه دولتخانه رسیده از اسپ پیاده گشت و با دو صد راجپوت درون غسل خانه شتافت و تختهٔ غسل خانه را شکسته باندرون رفت پرستاران حرم سرا این حقیقت را بعرض رسانیدند پادشاه از درون خرگاه برآمده بر پا لکی نشست مهابتخان پیشتر آمده کورنش بجا آورد و برگرد پا لکی قربان گردیده معروضداشت که چون یقین کردم که از دست آصف خان خلاصی من ممکن نیست دلیرے کرده خود را در پناه حضرت پادشاه انداخته ام اگر مستوجب قتل و سیاستم همان به که در حضور بسزا رسم و راجپوتان مسلح و در سر پردهٔ پادشاهے را فراگرفتند و غیر از چند کس خدمتگار در حضور حاضر نماند پادشاه بے ادبی هاے مهابت خان دیده دو مرتبه دست بقبضهٔ شمشیر کرده خواست که آن بے باک را بزند حاضران حضور التماس کردند که وقت حوصلهٔ آزمائیست ازین جهت خود داری نمود و در اندک فرصت راجپوتان او اندرون و بیرون دولتخانه پادشاهے را فراگرفتند مهابت خان بعرض رسانید که خود بدولت براسپ سوار شوند و غلام در رکاب الا باشد و دران وقت اسپ خود را پیش آورد پادشاه را غیرت سلطنت رخصت نداد که براسپ او سوار شود و اسپ سوارے خاصه طلب داشته سوار شد چون دو تیر اندازه راه از دولتخانه اسپ سواره رفت مهابت خان فیل حوضه در پیش آورده التماس کرد که درچنین شورش سوار شدن بر فیل صلاح دولت بالضرور بر فیل سوار شد مهابت خان یکی از راجپوتان معتمد خود را در پیش فیل و دو راجپوت عقب حوضه نشانده و هر کس از خواصان و خدمتگاران پادشاه نزدیک مے آمد بقتل میرسید تا آنکه داخل خیمهٔ مهابت خان شد در انجا مهابت خان فرزندان خود را برده و پادشاه تصدیق گردانیده خود دست بسته ایستاده و التماس مے کرد که هر چه حکم شود بجا آورد از انجا که شاه بے غم مست باده عشق و اسیر دام محبت نور جهان بیگم بود و لحظه بے او نمی آسود و در خیال هم دمبدم یاد داشت و همت بوصال او مے گماشت مهابت خان بخیال اینکه نور جهان بیگم را نیز باختیار خود آورد پادشاه را باز بسراپردهٔ شاهے آورد اما نور جهان بیگم در زمان رفتن پادشاه بخانهٔ مهابت خان فرصت یافته آنطرف آب بمنزل آصف خان رفته بود و مهابت خان ازین سهو خود تاسف میکرد و هر کیف آن روز شب خانقان و خان بمنزل شاهزاده شهریار گذرانیدند چون نور جهان آن طرف دریا صفوف آراسته تدارک هاے انمقدمه پادشاه مقرر بخان را نزد آصفخان فرستاده پیغام داد که جنگیدن از نیک اندیشی نیست و بحمیت اعتماد انگشتری خاصه بدست او داد و روزگار دیگر آصف خان خواهر ابو الحسن خواجه آراسته قرار بجنگ داد و چون پل را کسان مهابت خان آتش داده بودند راه پایاب مے جستند ابو طالب پسر آصف خان با چند کسان بهر حال از آب گذشت و اکثر همراهانش غرق بحر فنا شدند آصف خان درمیان آب رسیده بود که ابو طالب پرسش باندک جنگ هزیمت خورده برگشت و آصف خان بمشاهدهٔ حال پسر نیز از میان آب راه فرار پیمود و نور جهان فیل سواره از دریا گذشته بر دم تاکید عبورے کرده و جنگ درمیان بود دران ضمن تیر بر بازوی یکی از پرستاران بیگم که در عماری فیل با او نشسته بود رسید و بیگم بدست خود تیر از بازوی او برآورده و نزدیک فیل بیگم بسیاری از مردم بقتل رسیدند و فیل سوارے بیگم زخم چند برداشته برگشت و شاکره از دریا گذشت ناگزیر بیگم بعد از گذشتن دریا در خیمه فرود آمده و آصف خان با ابو طالب

پسر خود و دو صد کس دیگر اسیر شده شبانروز قطع مراحل نموده در قلعه اٹک بنارس که بجاگیر او بود رفته متحصن گردید چون سطوت مهابت خان در دل امرا غالب آمد خواجه ابوالحسن و دیگر امرا سوگند غلاظ و شداد از مهابت خان گرفته ملاقات کردند بعد از سه روز نور جهان بیگم در حضور را دشاه رسیده و پادشاه از ملاقات او خوشوقت شده از لب دریای بهت کوچ کرده با مهابت خان روانه کابل شد مهابت خان از بس تسلط و استیلا داشت همین که در اٹک بنارس رسید درون قلعه رفته آصف خان و ابو طالب پسرش و میر خلیل الله ولد میران را باد و اندوکس دیگر بدست آورده قید نمود و یکے از مصاحبان آصف خان را دستگیر کرده بقتل رسانید و پادشاه چیزے نمانده النسبه کرده بالجمله بعد قطع مسافت بدار الملک کابل نزول واقع شد راجپوتان که مایه استظهار فتنه سازے مهابت خان بودند دلیر گشته طریق بغی و بی باکی مے پیمودند روزے جماعه راجپوتان با احدیان پادشاهے گفتگو کردند و کار بجدے رسید که احدیان همه یکجا شده جنگ مردانه نمودند و قریب بهشصد راجپوت طعمه تیغ گردیده هلاک شدند و ایضاً موجب کسر شان و رعونت مهابت خان شده تا بدین مرض رسانید که باعث این فساد خواجه قاسم برادر خواجه ابوالحسن و بدیع الزمان خویش او شده چون رعایت مهابتخان در میان بود پادشاه آنها را دستگیر کرده حواله کرد و مهابت خان آن هر دو را سر برهنه کرده در بازار کابل بخوارے و بے عزتے گردانیده در قید نگاه داشت و از وقتے که با پادشاه اینهمه گستاخے کرد بهمه کس چیرگے داشت و پادشاه بهر صورت رعایت خاطر مهابت خان مے فرمود و هر چه نور جهان بیگم در خلوت مے گفت پادشاه نادان بے کم و کاست با مهابت خان اظهار مے نمود و صریح مے گفت که بیگم و صبیه شاهنواز خان و لد خانخانان عبد الرحیم که در عقد میرزا ابو طالب بمخالطت بشایسته خان ولد آصف خان است قصد تو دارند غافل مباش و نور جهان بیگم در فراهم آوردن جمعیت سے داشت تا آنکه از کابل سعادت بهندوستان شد چون در حوالی بهتاس نزول واقع و در اینجا اتباع و ملازمان پادشاهی سند پادشاه مهابت خان را بزبانی خواجه ابوالحسن عنایت خان پیغام فرستاد که بپشاور رسانه گردد والا کار بجنگ خواهد کشید بالضرور مهابت خان بپشاور راهی گشت بعد از انکه از دریاے بهت عبور کرده بنزدیک افضل خان چهار حکم اصدار یافت اول آن که شاهنواز شاهجهان بصوب ٹھٹه رفته است بتعاقب شتافته مهم او بانصرام رساند دوم آن که آصف خان را با همراهش از قید برآورده بحضور بفرستد سوم آن که طهورث و هوشنگ پسران شاهزاده دانیال را که با وحواله شده بود نزد روانه حضور نماید چهارم آن که لشکری بسرکردگی مخلص خان را که نزدیک اوست و تا حال بملازمت نرسیده حاضر گرداند و صورتیکه از فرستادن آصف خان و دیگر احکام عدول نماید فوج بر سر او متعین شده بزنجر آورد رسانید افضل خان رفته احکام مطاعه بمهابت خان یک یک گزارش نمود مهابت خان پسران سلطان دانیال را حواله نموده اظهار کرد که بموجب حکم والا روانه ٹھٹه مے شوم و آصف خان را اخلاص نمیدهم اما خوف دارم که عند خلاصے آصف خان مبادا بیگم از روے عداوتیکه دارد فوجے بر سر من متعین کند درین صورت امید وار سلامت ام که هرگاه از لاهور بگذرم آصف خان را خلاص کرده روانه حضور نمایم افضل خان از پیش مهابت خان آمده پسران شاهزاده و اموال را از نظر گذرانید و اینچه مهابت خان گفته بود مفصل بعرض رسانید چون مکرر بانے افضل خان حکم شد که حیرت تو درین است که آصف خان را خلاص کنے والا ندامت خواهی کشید ناچار مهابت خان بموجب حکم والا عمل آورده آصف خان را طلب داشته معذرت خواست و بعهد و سوگند خاطر خود را مطمئن ساخته با همراهانش بحضور فرستاد لیکن ابو طالب پسر او را بحسب مصلحت روزے چند نگاهداشته روانه ٹھٹه گردید از جمله محاسن اتفاق آنکه شورش مهابت خان بساحل دریاے بهت واقع شده بود و خلاصے آصفخان و روانه گردیدن صاحبخان بسمت ٹھٹه نیز بر همین کنار رو داد یا اتفاق افتاد بعد چند روز ابو طالب و خواجه ابوالحسن و بدیع الزمان داماد او را خواسته روانه حضور نموده و منزل بمنزل روانه ٹھٹه گشت پیش از رسیدن او در انجا

پادشاہزادہ شاہ جہان از شحنہ کوچ کردہ بطرف دکن سعادت نمودہ بودینانچہ سابقاً مذکور شد و مہابت خان بعد رسیدن در شحنہ بیان حکم پادشاہ روبہندوستان آوردو آغاز یعنی از و بظہور پیوست پادشاہ نوبے بر سر او متعین نمود و خانخانان عبد الرحیم کہ از دست مہابت خان زخمہاے کاری برجگر داشت بالحاح و افتراح فہم او برزبدہ خود گرفتہ رخصت شدہ محال جاگیر مہابت خان و صوبہ داری اجمیر بخانخانان مرحمت گشت خانخانان بعد قطع مراحل در اجمیر رسید و مہابت خان کہ بعد معاودت از شحنہ بسمت اجمیر رسیدہ بود تاب جنگ نیاورده در شعاب جبال ملک رانا اقامت ورزید خانخانان دران سمت در سنہ بست و یکم جلوس بعمر ہفتاد و دو سالگے بجوار رحمت ایزدے پیوست و مہابت خان از انجا عرایض نیاز مشتمل بر عقیدت و اخلاص بخدمت شاہ جہان ارسال داشت و بموجب منشورے کہ در جواب متضمن طلب او صادر گشت بجناح استعجال در جویر رسید و بملازمت شاہ جہان مشرف گشتہ مورد انواع عواطف گردید این معنے بعرض پادشاہ رسید خانجہان لودے بخطاب سپہ سالارے و صوبہ داری دکن سرفرازی یافت و رعنے اورا با شاہزادہ شاہ جہان محاربہ و مجادلہ ماند۔

در بیان رحلت جہانگیر پادشاہ بعالم بقا

در سال بست و دوم جلوس جہانگیر پادشاہ مطابق عادات متوجہ کشمیر شدہ بعد از رسیدن آنجا بیمارے ضیق کہ لازم دشت استیلا یافت و ضعف و ناتوانی روز بروز زیادہ شد و اوائل زمستان رایت مراجعت برافراشتہ چون در منزل بیرم کلہ بشاط اشکار اشتغال ورزید دران سرزمین درتہ کوہ نشیمنے بحبت بندوق اندازے ترتیب یافتہ مقرر بود کہ چون زمینداران آہوان را رامدہ بتنگہ کوہ برآورند و بنظر در آید پادشاہ خود بندوق برو انداز و ہمین کہ زخم آہو میرسید از کوہ جدا شدہ معلق زنان بر زمین مے افتاد و درین روز یکے از پیادہ ہاے آن مرزبوم آہورا رامدہ آورد و آہو بر پارچہ سنگے ایستادہ مناسب نظر در نے آمد پیادہ مذکور خواست کہ تیر آمدہ آہورا از ان مکان پشتیر راند بمجرد رسیدن در انجا پایش لغزید دست بیوتہ زد قضارا بوتہ کندہ شد و آن پیادہ اجل گرفتہ از ان کوہ عالے معلق زنان بر زمین افتاد و استخوانش خرد شکست و اعضایش از ہم گسیختہ جان بحق تسلیم کرد مشاہدہ این حال مزاج پادشاہ نہایت ملول و خاطرش بسے مکدر گردیدہ ترک شکار کردہ بدولت خانہ آمد از ان ساعت قرار و آرام از خاطرش بخاست از بیرم کلہ کوچ کردہ در شحنہ و از انجا براجورے نزول واقع شد و از انجا بدستور معہود یک پہر روز ماندہ کوچ فرمود و از انجا سے راہ پیالہ خواست ہمین کہ بر لب گذاشت گوارا نیفتاد و آخر شب حال دگرگون گردید و ہنگام صبح نفسے چند بسختی کشید و وقت چاشت روز یکشنبہ بست و ہشتم صفر سنہ یکہزار و سے و شش ہجری مطابق پانزدہم آبان ماہ در عمر شصت و دو سالگے طائر روح او از آشیان کالبد عنصرے پرید و نور جہان بیگم خروش دل خراش و نالہ جان تراش بآسمان رسانید و گل رخسارہ از ناخن غم خراشید و ہاے گویان چون مرغ نیم بسمل بر خاک و خون مے طپید بیت بسینہ از قفا بین سنگ میزد ۔ طپانچہ بر سرخ گلرنگ میزد ۔ و بی اختیار میخواند قطعہ در یغا زین دل آزارے و در یغا ۔ در یغا زین جگر خوارے و در یغا ۔ نخواہم بے جمالش زندگے را ۔ بملک جاودان پایندگے را ۔ نہال عمر بے برگ ست بے او ۔ حیات جاودان مرگست بے او ۔ بقا لون و فا اینکو نباشد ۔ کہ من باشم گیتی او نباشد ۔ نخواہم کز و یک سو نشینم ۔ جہان را بے جمال او بنینم ۔ چہ آسایش دران گلزار را مد ۔ کز و گل رخت بندد خار ماند ۔ و در چنین وقت ہر چند برادر خود آصف خان را طلبداشت او عذر ہا در میان آورده نیامد و نعش جہان گیر پادشاہ از انجا مصحوب خان بلاہور رسید و بر لب دریاے راوے متصل شاہدرہ در باغ قاسم خان کہ نور جہان بیگم رونق افزاے آن باغ بود مدفون گردید و عمارات عالیہ بران تعمیر یافت این یک بیت آخر از قطعہ تاریخ رحلت اوست ملا کشفی گفتہ بیت چو تاریخ و فاتش جست کشفی ۔ خرد

گفتا جہان گیر از جہان رفت ؎

ذکر سلطنت ابو المظفر شہاب الدین محمد شاہ جہان پادشاہ صاحبقران ثانی

بعد رحلت جہانگیر آصف خان با ارادت خان ہمداستان گشت و داور بخش پسر خسرو را بنوید سلطنت مطمئن گردانیده روانه پیشتر ستده بنارسے نام ہندوے راکه در چابک روے از باد صبا گردے برد نزد شاہجہان فرستاده از خبر رحلت جہانگیر آگاہ ساخت و چند سہانگیر بر اسحصوب مقصود خان روانه ساخت و روز جمعه در باغ اساس نهاده نور جہان بیگم بر لب آب راوے در سواد لاہور جسد مذکور مدفون گشت چون امراے عظام سید الستند که آصف خان بنابر استحکام مبانی دولت شاہجہان این توطیه و تمهید نموده همه با آصف خان دم موافقت زدند و آصف خان که از نور جہان خواہر خود مطمئن نبود بدین جهت اورا نظر بند داشته احتیاطے نمود که نزد او کسے آمد و رفت نمی نمود و نور جہان بیگم ے خواست که داماد او شہریار سلطان پادشاه شود و شہریار مردم بتحریک زن خود دست تصرف بخزائن پادشاہے دراز کرده و سائر کارخانجات بیوتات را از خزانه و فیلخانه و قورخانه وغیره که در لاہور بود متصرف گشته در عرصهٔ یک هفته هفتاد لک روپیه بمنصبداران قدیم و جدید داد و از انجمله بعد استقرار یافتن سلطنت بشاہجہان چهل و پنج لک روپیه بخزانه مستردگردید شہریار با پسر سلطان دانیال را که بعد رحلت جہانگیر گریخته بلاہور نزد او آمده بود بجاے خود سردار ساخته لشکر را از آب گذرانید و در سه کروهے شہر تلاقی فریقین اتفاق افتاد و حملهٔ اول اقطام افواج شہریار از هم گسیخت و هر کدام براهے شتافت و شہریار که با دو هزار سوار قدیم خود در ظاهر شہر لاہور ایستاده بود برگشته بقلعه در آمد شبانگاه اراده خان درون قلعه رفته او را بقابوے خود آورد و صبح امراے عظام بدرون ارک شتافته داور بخش را بر سر ریشانیده و شہریار را دست بسته بکورنش او آوردند و بعد از دو روز مکحول گردانیدند و پس از چند روز طهمرث و هوشنگ پسران شاهزاده دانیال را نیز مقید کردند و شاہجہان بر رسیدن خبر از زبان بناے در مقام تعیین سرحد نظام الملک از راه گجرات عازم مستقر الخلافة اکبر آباد گردیده و جان نثار خان را بافزایش منصب عواطف و احسان نزد خان جہان لودے افغان که دران وقت صاحب صوبهٔ دکن حسب الامر جہانگیر و نور جہان بیگم بنابر استیصال شاہ جہان بود فرستاده و دلالت باطاعت نمود او سر رشته صواب از دست داده با نظام الملک سلطان دکن ساخته بعد عهود و مواثیق تمام ولایت بالاگهاٹ باو واگذاشت و خود بر اہانپور آمد مقارن این حال دریا خان روہیله که پیش از رحلت جہانگیر از شاہجہان جدا گشته در ولایت نظام الملک بسر میبرد بنا بسابقیت افغانے بجانبدان ملحق گشت و محرک سلسلهٔ فتنه و فساد گردید و جان نثار خان را بدون عرضه داشت در جواب فرمان رخصت انصراف داد شاہجہان باحمد آباد در سید مظفر خان را که خطاب شیر خوانے داشت بمنصب پنجهزاری ذات و سوار و صوبه داری گجرات سرفراز نمود و میرزا عیسے ترخان را منصب چهار هزاری ذات و دو هزار سوار و ایالت ملک شمشه داده رخصت فرموده و خدمت پرست خان رانده و آصف خان بلاہور فرستاده و بدستخط خود فرمان نوشت که در ینوقت که احتمال فتنه هاست اگر داور بخش پسر خسرو برادر او و شہریار و طهمرث و هوشنگ پسران شاهزاده دانیال را بصحراے عدم سرو هند بصلاح و صواب دید اقرب خواهد بود بعد ورود این حکم روز یکشنبه بیست و دوم جمادالاولے سال هزار و سے و هفت باتفاق دولت خواهان در ایوان خاص و عام لاہور خطبه بنام شاہ جہان خوانده شد و داور بخش را که روزی چند بمصلحت وقت بسلطنت برداشته بود مدد ستگیر ساخته در گوشه محبوس داشتند و شب چهارشنبه بیست و ششم جمادے الاولے سنه مذکور او را با گرشاسپ برادرش و شہریار و طهمرث و هوشنگ پسران سلطان دانیال را بجاده نیستی فرستادند و در ینوقت که موکب شاہجہان بحدود ملک انابود مع سپه سالار مهابت خان کوچ بکوچ از راه اجمیر بعزم مراجعت نموده در باغ نور نظاهر اکبر آباد منزل فرمود و صباح آن بسوارے فیل داخل حویلے که در شاهزادگے با و تعلق داشت بنابر

انتظار ساعت مختار جلوس اقامت گزید و تاریخ ہشتم جمادی الثانیہ روز دوشنبہ سال ہزار و سے و ہفتم ہجری کہ سن او بسے و شش سال شمسی و ہفت سال و دو ماہ قمری و ہشت روز رسیدہ بود دست مقر الخلافۃ اکبر آباد بر تخت فرماندہی و سلطنت در قلعہ اکبر آباد جلوس نمود و حکیم رکنا مسیح تخلص تاریخ جلوس چنین یافتہ شعر بہر سال جلوس او گفتم دو در جہان بادشاہ جہان باشد و شیخ عبد المجید شاہنامہ نویس او دو شنبہ بیست و پنجم بہمن یافتہ بعد جلوس فرمان عاطفت عنوان بنام آصف خان برادر نور جہان بیگم متضمن طلب او در حضور و آوردن شاہزادہا از لاہور کہ ہمراہ اردوے جہانگیری بود مصادر یافت و در القاب خان مرقوم این فقرات مندرج گشت عضد الخلافۃ یمین الدولہ عموے و دانای آصف خان و نیز دران فرمانست سر و پائے کہ روز جلوس بمیمنت مانوس پوشیدہ بودیم برائے آن عضد الخلافۃ فرستادیم و ہر چند کہ آن عمو عنایت فرمائیم زیادہ ازان گنجایش دارد بالفعل منصب ہشت ہزاری ذات و سوار دو اسپہ و سلہ پر عنایت نمودیم و سوائی آن بندر لاہور بطریق انعام مرحمت فرمودیم و مہابت خان بخطاب خانخانان سپہ سالار و منصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار و صوبہ دارے اجمیر و خلعت خاصہ با چار قب طلائے و خنجر و شمشیر مرصع با علم و نقارہ و توغان طوغ و دیگر عنایات سرفرازے یافت و خانجہان لودے با وجود تمرد و سرتابی بعطائے منصب ہفت ہزاری و بعضے عنایات دیگر مستمال گشتہ بصوبہ دارے دکن بحال ماند و بریں نمط ہر یکے از امرا بقدر مراتب و اقتضائے صلاح وقت مورد الطاف و مراحم گردیدہ اول حکمیکہ اصدار یافت منع سجدہ بود و فرمودکہ سزاوار این تعظیم ذات معبود حقیقی است مہابت خان بعرض رسانید کہ اگر بجائے سجدہ زمین بوس قرار یابد سر شتہ امتیاز خادم و مخدوم می ماند و سجدہ ہم بر طرف مے شود تمس او پذیرائے یافت متعین شد کہ ہر دو دست را بر زمین گذاشتہ پشت دست را ببوسند و سادات و علما و مشائخ و درویشان را منع این قسم نمودہ ہنگام ملاقات بسلام و زبان رخصت بفاتحہ مامور فرمود و پس از چند سال زمین بوس ہم ممنوع شدہ تسلیم چہار طرف بجائے آن قرار یافت ساعتے پیش از بامداد بیدار گشتہ بعد تخلے و طہارت ادائے صلوۃ مضروضہ و نوافل نمودہ اغلب اوقات باوضو می بود و در فن موسیقی نیز مہارت تمام داشت و باستماع آن راغب بخشاور خان خواجہ سرائے صاحب تاریخ مراۃ العالم مے نگارد کہ بعضے از صوفیہ در بزم او حالت وجد جان بحق تسلیم کردہ اند و ہفدہمین سال جلوس مذہ محمد خان برادر خرد امام قلی خان و الے توران رحلت جہانگیر شنیدہ لشکر بکابل کشید و مہابت خان بمقابلہ مامور شد و طالب کلیم تاریخ رخصت خوج لشکر فتح یافتہ خانزمان پسر مہابت خان بمنصب پنجہزارے سرافراز شد و مذہ محمد خان قلعہ کابل را تا دو سہ ماہ محاصرہ نمود و بے نیل مقصود برگشت و مہلت خان باستماع عود او در سرہند توقف نمود و لشکر خان صوبہ دار کابل کہ پیش از مہابت خان رخصت شدہ بود انتظار مہابت خان نکردہ داخل کابل گشت و حقیقت حال بعرض داشت ہر دو انکشاف یافت چون برخے از سکنۂ کابل بسبب ورود عساکر توران نقصان و خسارہ بسیار کشیدہ بودند ملک و پیسہ از خزانۂ کابل بتجویز قاضی شہر محمد زاہد بغارت زدگان حسب الحکم انعام شدہ اقسام یافت و غرۂ رجب ہمین سال شاہزادگان و الاگہر محمد دارا شکوہ و شجاع و اورنگ زیب کہ پیش جہانگیر مے بودند مع سیمین الدولہ آصف خان و دیگر امرائے عظام و خوانین و حشم و صبید و خدم از لاہور با کبر آباد رسیدہ ادراک دولت ملازمت نمودند پیران را در آغوش عاطفت کشیدہ بتقبیل جبین ناصیۂ آنہا نور اگین نمود و بعد ازان سیمین الدولہ را کہ بر پای پادشاہ گذاشتہ بود بر دوش بردہ در آغوش عنایت گرفت و خلعت خاصہ با چار قب مرصع و خنجر و شمشیر مرصع با پرولہ جواہر و زین و علم و نقارہ و توغان توغ و دو اسپ از طویلۂ خاص یکے با زین مرصع و دیگر با زین مینا کار طلائے و فیل از حلقۂ خاصہ با ساز طلا و ماؤدۂ فیل مرحمت نمودہ سر عزتش را باوج انتخار رسانید و مرتبۂ وکالت مفوض فرمودہ مہر اورنگ کہ نزد ممتاز محل صبیۂ او زوجۂ پادشاہ و والدۂ شاہزادگان مے بود با التماس ممتاز محل بآن

عضد السلطنته سپر و دو مخاطبه بلفظ عمدے خواند و شایسته خان همین سپر و خلعت فاخره و خنجر و شمشیر مرصع و اضافه هزار روپیه منصب پنجهزاری چهار هزار سوار و علم و نقاره و اسپ با زین طلا و فیل امتیاز یافت و دوازدهم رجب سنه هزار و سے و هفتم جلالے جشن نوروز ترتیب یافت در یاخان روهیله که بے وفائے نموده بخانجهان لودی پیوسته بود درین جشن بدرگاه رسیده مورد عفو گردید و منصب چهار هزاری یافت و میرزا رستم صفوے از بهار رسیده شرف کورنش دریافت چون کبر سن او را دریافته بود بعنایت یک لک و بیست هزار روپیه سالیانه مایهٔ اطمینان خاطر یافت پانزدهم ماه رمضان مهابت خان بصوبه داری دکن و خاندیس بجای خان جهان مقرر شد و خلعت او خان زمان صوبه دار الوه بانتظام دکن مامور شده خانجهان لودی صوبه داری مالوه یافت و درین سال جهار سنگه پسر راجه نرسنگه دیو بندیله قاتل شیخ ابوالفضل تو هم گرمخیت و مهابت خان تنبیه او نامزد گردید و شاه جهان بکمال بازے و تماشاے حصار گوالیار توجه نمود جهار سنگه چون طاقت گریز و ستیز در خود ندید مهابت خان نوشت که اگر عفو تقصیرات من شود قلاعے جرائم سابقه بصدق عقیدت مے نمایم و حسب التماس مهابت خان ناثم او بخشیده هزار اشرفی و پانزده لک روپیه و چهل فیل بطور جریمه برادو مقرر شد و بوسیلهٔ مهابت خان ادراک کورنش نمود و درین سال نظام الملک از محالات بالا گهاٹ که خانجهان لودے از گوتاه یعنی باوگذاشته بود دست بازداشته ضمیمهٔ ممالک محروسه گردانید و درین جشن نوروزی یک کرور و هشتاد لک روپیه نقد و جنس و چهار لک بیگهه زمین و یک صد و بیست موضع در ولایت تصدق و انعام شد ۰

احوال سال دوم مطابق سنه هزار و سی و هشت هجری

جشن وزن قمرے روز دوشنبه سلخ ربیع الاول که آغاز سال سے و نهم از سنین عمر او بود بعمل آمد یکبار بطلا و نقره و شش بار بانجناس دیگر پادشاه سنجیده با یاب احتیاج اتفاق شد و بدستاویز هفت روز در سرزمین گوالیار بشکار بسر رفته معاودت باکبر آباد شد و خانجهان لودے که در اثنای روان شدن از الوه بتنبیه جهار سنگه مامور شده بود بازشرف کورنش اندوخت سوم رجب این سال مهابت خان بصاحب صوبگی دهلے سربلند گشت و بیست چهارم رجب نوروز شد و جشن آن بدستور آراستگے یافت و سالیانه ممتاز محل ده لک روپیه مقرر گشت و بحرے بیگ ایلچی شاه عباس که در زندگے خود برائے تهنیت فرستاده بود و بعد ازان رحلت نموده او را ک صحبت شاه جهان کرده بیست هزار روپیه انعام یافت و ارادت خان بتغیر مهابت خان صوبه دار دکن یافته بعنایت خلعت و اچار قب طلا دوزه شمشیر مرصع و دو اسپ و فیل با ساز طلا و مطلا سرفراز شد و از تغیر او دیوانی کل فاضل خان شیرازے که در ایام شاهزادگے دیوان بود مفوض گشت و تاریخ وزارتش ع شد فلاطون وزیر اسکندر یافته امد درین ایام یمین الدوله آصف خان دو برهمن را که ده بیت هندی بیک شنیدن یاد میکرد و ده دیگر بهان وزن و مضمون منظوم ساخته هر بیست بیت را بترتیب می خواند بحضور آورد و خانجهان لودے که همواره از کردارهای ناشایستهٔ سابق خود در توهم بود باندیشهای باطل بر توهمهای خود افزوده انزوا گزید پادشاه اسلام خان را که از امرای مقتدر و معتمد او بود نزد خانجهان فرستاده استکشاف حال نمود خانجهان همانا کے واندیشه مندے خود اظهار نموده معروض داشت که اگر رقم امانے بخط پادشاه یافته در نوکری و انزوا مختار و مجاز باشم رفع توهم من ممکن است پادشاه از خوش نهادی امان نامه بقلم خود و در کمال عطوفت نگاشته با سپر و باز هم آن افغان سست پیمان بدگمان بوده بشبے بے خبر از اکبر آباد براه فرار و ادبار پیش گرفت بعد خبر خواجه ابوالحسن بآغا نزمان و برخے از امرا بتعاقب او مامور شدند چندے ازانها مثل سید مظفر خان و خدمت پرست خان و صلهداس و غیرهم بر سبیل تعجیل تعاقب نموده در حوالے دهولپور باو رسیده نبرد آراشدند خدمت پرست خان بزخم کاری روانه ملک ریتگارے شد و حسین و

عظمت پسران خان جہان و داماد شش با بیارے از عمراہی او بقتل رسیدند و خانجہان باد و پسر خود کہ باقی ماندہ بود چند روز نگہ داشت و بعد از رفقائے خود را بجنگل از منافقہ داخل گوندوانہ شدہ و از انجا براہ برار بولایت نظام الملک کہ باخانجہان در مقام مدارا و مماشات بود در آمد بہلول و سکندر افغان تو ہم قصد اسیرات خود و مجانست افغانے گزینتہ بخانجہان ملحق شدند و مقرر شد کہ برائے تنبیہ نظام الملک اردوے گیہان پوے شاہی بصوبہ کہ بحضرت نماید اسلام خان را بحراست دار السلطنۃ اکبر آباد گذاشتہ روز دوشنبہ ہشتم جمادی الاولی اعلام فیروزے و رحلت آمد و نامہ متضمن تعزیت انتقال شاہ عباس ماضے و تہنیت جلوس شاہ صفے نبیرۂ او مصحوب میر بیرک باتفاق بحرے بیگ ایلچی شاہ عباس کہ رخصت انصراف یافت ارسال شد و ہم درینولا جشن وزن قمرے اختتام سال سے و نہم و شروع سال چہلم از عمر پادشاہ ترتیب یافت ؛

احوال سال سوم مطابق سنہ ہزار و سی و نہ ہجری

ششم شعبان کہ روز جشن نور روز بود سالیانہ نواب ممتاز محل زوجہ پادشاہ صبیۂ آصف خان از اصل و اضافہ دو ہزار و لک روپیہ مقرر گردید و دیگر امرا نیز باضافہ مناصب سربلندی یافتند و بطرف خاندیس بنا بر مالش نظام الملک گوشمال خانجہان لودی نہضت نمودہ بعد عبور دران دیار سہ فوج بسرکردگی سہ سردار مقرر گردید یکے ارادت خان ناظم صوبہ دکن دوم راجہ گج سنگہ سوم شایستہ خان معین بسر آصف خان و ارادت خان را خطاب اعظم خانی بخشیدہ شایستہ خان و گج سنگہ و دیگر امرا را حکم فرمود کہ از صوابدید اعظم خان بیرون نروند بست و ششم رجب شہر بار نیور مرکز رایات ظفر آثار شد و در یاروہیلہ باوجود آن ہمہ عنایات و عفو تقصیرات کذران نعمت نمودہ بعد از ینجا فرار ورزید و نزد خانجہان لودے رفت چون با ارادت خان و شایستہ خان صحبت درنمی گرفت شایستہ خان را بحضور طلبیدہ بسرکردگی آن فوج عبد اللہ خان بہادر را رخصت نمود و درینولا اعظم خان را باخانجہان جنگی روے داد و خانجہان از جنگ گریز نمودہ جمعی را بکشتن دادہ اتفاقاً در اثنائے تلاش ملتفت خان ولد اعظم خان با فوج چندا ول از قول بدو گروہ مدر ماندہ بود خانجہان و بہلول و مقرب خان با ینہا رسیدہ و غافل دیدہ در آویختند و چندے از مغول و راجپوت جان خود در باختند درین ایام جادورائے کافر نعمت کہ مع پسران و دیگر منتسبان بمیست و چہار ہزارے ذات و پانزدہ ہزار سوار منصب داشت با جمیع فرزندان و خویشان خود گریختہ نزد نظام الملک رفت و او بیوفائی را لازم ماہیت آن مدبر دانستہ خواست مقید سازد آن خون گرفتہ دست و پانزدہ باد و پسر و نبیرہ کشتہ شد باقی اولاد و اقارب و ملتجی بہمین درگاہ گشتہ بوسیلۂ اعظم خان مناصب مناسبہا یافتند و یک لک و سی ہزار روپیہ مدد خرچ بآنہا عنایت شد و ہمدرین ایام کمال الدین و ہیلہ کہ در عہد جہانگیر خطاب غیرتخانی داشت بنوشتۂ خانجہان در دیشاور گرفتار شدہ از دست سعید خان مع ہمراہان بسزا رسید و بعد بست یمین الدولہ آصف خان کہ ریاست او در ہمہ باب بر ہمہ کس مسلم بود بسرداری کل عساکر بالاگھاٹ سرفرازی یافت دہم ربیع الثانی جشن وزن قمری اختتام سال چہلم و ابتدائے چہل و یکم آراستہ شد چون مقرب خان و بہلول از جالنا پور روبہ پاتھری نہادند اعظم خان برفراز اینہا و توقف یافتہ تعاقب نمود و خانجہان در جہاگانون انتظار آن ہر دو میکشید کہ ناگہان لشکر بادشاہی رسید خانجہان راہ فرار مسدود و یافتہ بجنگ ایستاد و چون معرکہ کارزار گرم شد بہادر خان روہیلہ داد شجاعت دادہ دو زخم تیر برداشت و نیزہ بر داس جبالا چقلشہائے مردانہ جان خود در باخت در ینوقت اعظم خان رسید و ہنگامہ گیر و دار گرمی پذیرفت خانجہان عرصہ بر خود تنگ دیدہ روبہ فرار نہاد و در ینوقت تفنگی بہ بہادر زادۂ خانجہان رسیدہ در میدان نشست بہ سرام نامی از سپاہیان راجۂ بہاڑ سنگہ بدو رسیدہ با او در آویخت بہادرانہ فرط بہادری جمدہری بہ بہ سرام نیز جمدہری بکلقش زدہ ہر گزاے آخرت ساخت و خان جہان بکوہستان

ورآمد و اولیاے دولت پادشاہی در تعاقب اورسے سپردہ برگردیدند و اعظم خان در جائے براے آرام سپاہ امد کے آسودہ حقیقت حال بہ پادشاہ بگاشت و در جلدوے آن ہپ و فیل و خلعت و شمشیر ارسال یافت چون خانجہان ارادہ دولت آباد نمود اعظم خان از اسنجا کوچیدہ بسبب قحطی کہ در اطراف دولت آباد شنیدہ رفتن آن طرف مصلحت ندید و بقصد استیصال بہلول و مقرب خان بدہار و فت و ریں ایام سامو جے ہوسلہ کہ سرخیل ہنود لشکر نظام الملک بود بلشکر پادشاہی پیوست و منصب پنجہزارے بلند پایہ گردیدہ و دیگر اقارب او نیز فراخور لیاقت منصبہا یافتند و سید مظفر خان با ضافہ ہزارے ذات بمنصب پنجہزارے سرفراز شد و سیر جملہ باضافۂ مذکور چار ہزارے شد و قلعہ منصور گڈھ بسعے باقر خان صوبہ دار اوڈیسہ مفتوح گردید ۔

احوال سال چہارم مطابق سنہ ہزار و چہل ہجرے

چون بشومے خانجہان لودے ولایت نظام الملک لکد کوب نوائب گشت و داعیۂ نظام الملک صورت نگرفت خان جہان را اعتماد بر دوستی نظام الملک نماند و تر سید کہ مبادا برائے مصلحت حال خود با او عہدے کند بنابریں روبملوہ نہاد و عبداللہ خان بہادر کہ در بالا گھاٹ بود تعاقب نمود و سید مظفر خان بارعہ وجہی دیگر بانعرام مہم لودے از حضور رخصت یافتہ باو ملحق شدند و در سرونج رسیدہ آگہی یافتند کہ مقابیر از نواحے شہر بنجاہ فیل سرکار خالصہ شریفہ بردہ اند و خواجہ عبدالہادے پسر صفدر خان کہ بہ نیابت پدر در انجا بود و محافظت شہر نمودہ سکنۂ آنجا را از شر آنہا حراست کرد و نمانجہان از دست راست سرونج بملک بوندیلہ در آمدہ از کالپے سر برآور دہ بکرماجیت پسر چھجہار سنگھ تعاقب مخاذیل در آمدہ خود را بدیار روہیلہ کہ چنڈاول خانجہان بود رسانیدہ و دریاے محابا برو تاخت و بجنگ رستمانہ پرداختہ حملہ ہاے مردانہ بر رفقاے او نیز سرانجام نمودہ و ارعرصہ کارزار گرم ساختند و چہار صد افغان و دو صد بوندیلہ دریں معرکہ رگہاے آن سلسلہ دراز شدند و در اثناے دو خورد تفنگے بدریا رسیدہ کارش انجام یافت و سپاہ بوندیلہ دیار انخانجہان و سپاہ دانستہ بر و ہجوم آوردند و خان جہان فرصت یافتہ جان خود بپاے گریز بیرون برد و بکرماجیت بوندیلہ بخطاب جگراج و باضافۂ ہزارے ذات و ہزار سوار دو ہزارے دو ہزار سوار شد و ازو قائع این سال فتح قلعہ دہارو ست بسعے اعظم خان و بدست آمدن قلعہ دار و اہل و عیال سمن غم ملک بدن جدۂ مادرے نظام الملک کہ در قلعہ بودند و اعظم خان در جلدوے این خدمت باضافۂ ہزارے ذات و سوار شش ہزارے شش ہزار سوار شد و دیگر ملازمان آن لشکر ہریکے در خور مرتبہ مشمول مراحم خسروانے و قلعہ بفتح آباد موسوم شد چون خان جہان از کشتہ شدن دریا راہ فرار پیمود و اولیاے دولت شتاب در تعاقب او شدند بدروزے دور تر راندہ صبح دیگر از ماندگے راہ دیر تر روانہ شد و زخیان و سست قدمان را پشتیر روانہ گردانید سید مظفر بارعہ از جمیع افواج ہراول پشتیر بخان جہان لودے رسید و نیز باشش صد جوان جلادت نشان عطف عنان نمودہ بمقابلہ پرداخت و چنگے نمود کہ کارنامۂ رستم و افراسیاب را با آب شمشیر شست و شو داد و اکثر رفقاے او شربت مرگ چشیدند و بر رخے مجروح از معرکہ برآمدہ راہ بریدند از سرداران طرف فوج پادشاہے یکے خویش خان عالم و دو مے ورگابنیرۂ رایسال بکوشش و کوشش لبسیار جانسپارے نمودند و صدر خان روہیلہ کہ مایۂ استظہار لودے بود مع دو پسر خان جہان در میدان نقد جان با اکثر رفقا در باخت خان جہان بملاحظۂ این حال باز رو براہ نہاد و اکثر فیلان او مع زوائد در راہ ماندند ریں فرار و مرور عبور ش بطرف کالنجر اتفاق افتاد حاکم آنجا نیاز خان خبر یافتہ بتاویب او برآمد و ریخبا باز صف آراگشتہ محاربہ صعبے نمود و حسن خان پسرش گرفتار گشت بضرورت طبل و علم و غیرہ اسباب دولت و نشان حشمت و شوکت بجا ماندہ از معرکہ برآمد و تا بیست کروہ عنان نگاہ باز نکشیدہ شام بر تالاب منزل گزید و با رفیقان خود گفت کہ الحال عزم پشتیر فتن

ازینجا مدارم قضا کارخود کرده وعمر بپایان رسیده امداد واعانت شما درین هنگام سودمند نیست در آتش من خود را مسوزید لیک سپاه از عقب میرسد شما را مخلص کردم تا فرصت است راه خود بگیرید آخر به تیغ هلاک ازینجا گر جدا خواهیم شد بهتر آنکه الحال جدا شوید کسانی را که زندگی عزیز بود جدائی گزیدند وگروهی که وفا سرشت بودند میای مرگ گردیده دست از جان شستند چون سید مظفر رسید وگرد سپاه نمودار گشت خانجهان لودی مع عزیز خان پسر خود بکمال ثبات واستقلال بمقابله برخاسته بارفقای باقی بارادهٔ تلافی استقبال فوج دشمن نمود وهریکی ازانها که شرارهٔ آتش شجاعت بود با دشمن درآویخته نام ونشان خویشتن روشن ساخت وخانجهان عرصه بکام دشمنان دیده از اسپ فرود آمد ودشمنان از چار سو محیط شدند تا دستبرد تیر وکمان دست با دشمنان درکشاکش بود بعد ازان مادامیکه در دست ویا تاب توان بود از حمله بردن برمخالف نیاسود تا آنکه پیکرش ریزریزه و سر عزیز خان پسرش ورا سے مل به تیغ تیز از بدن جدا گردید چون کار خانجهان بنهایت انجامید عبد الله خان فیروز جنگ که قلب وئیس لشکر پادشاهی بود نیز از پے رسید وسر هر سه کس مذکور به حضور پادشاه فرستاد ودر جلدوی این خدمت عبد الله خان باضافهٔ هزارے هزار سوار شش هزارے شش هزار سوار وبخطاب فیروز جنگ مشمول عواطف شد وسید مظفر خان باضافهٔ هزار سوار منصب پنجهزارے ذات وپنجهزار سوار وبخطاب خانجهانے مفتخر گردید طالبا سے کلیم دکشته شدن خانجهان لودے که پیرانام داشت ودریا روهیله رفیق عمدهٔ او این رباعے گفته صله شایسته یافت رباعی این مژدهٔ فتح از پے هم زیبا بود به این کیف دوبالا چه نشاط افزا بود به در رفتن دریا سر پرا هم یافت به گویا سر وجناب این دریا بود به درین سال باران در ملک دکن وگجرات واطراف آن بالمره انقطاع یافته قطره نبارید وقحط عظیم روے داد پادشاه هفتاد لک روپیه بغلایدگان مرحمت فرمود ودهشتاد کرور دام محالات خالصه شریفه که یازدهم حصه ممالک محروسه است تخفیف داد وهیجدهم شعبان محمد علے بیگ سفیر ایران که نامه شاه صفی مشتمل بر تهنیت جلوس آورده بود وبرها پنور ادراک کورنش نموده وارمغان پادشاه ایران بنظر گذرانید سه لک روپیه قیمت داشت وانچه از طرف خود گذرانید متاع پنجاه هزار روپیه بود وسفیر مذکور را از ابتدائے ورود تا روز رخصت سه لک وشانزده هزار روپیه نقد وقریب یک لک روپیه جنس باو مرحمت شد واعظم خان در تعاقب افواج نظام الملکیه وعادل خانیه ودستگیر قلعه بر بنده مساعے عظیمه بجا آورده وبموجب التماس او مقرب خان غلام ترک نظام الملک که معتمد ورئیس لشکر ومیر شمشیرش بود واز سلوک نامناسب اولیاے نعم خود دل برکنده داعیه بندگے شاهجهان تصمیم داده بود بمنصب پنجهزارے پنجهزار سوار استمالت یافت وباین آستان رسیده مورد انواع مراحم شد وهم درین سال فتح خان پسر کلان ملک عنبر سپه سالار نظام الملک که مقید بود ونظام الملک او را خلاص گردانید او چون دانست که هرگاه نظام الملک را خاطر مطمئن گردد باز محبوس خواهد نمود پیش دستی کرده بدستورے که پدرش نظام الملک را نظر بند میداشت مقید کرده حقیقت بدرگاه نوشت شاهجهان این حرکت از لوکر دربارهٔ و لے نعمتش نه پسندید وحکم کرد که واگذار وفتح خان براین حکم آگهے یافته قبل از ورود فرمان نظام الملک را اخذا کرده بکشت وشهرت داد که بمرگ خود درگذشت وحسین نام پسر ده سالهٔ او را بجایش نشانید ونیز بسے نصیرے خان درین سال قلعه قندهار که از مشاهیر قلاع تلنگانه است مفتوح گردید ونواب ممتاز محل که ارجمند بانو بیگم نام داشت وصیهٔ مرضیهٔ سمین الدوله آصف خان زوجه پادشاه بود رحلت نموده در باغ زین آباد بهانپور بطور امانت مدفون گردید وبعد چندے شاه شجاع مع وزیر خان وسنی خانم نعش را بمستقر الخلافه اکبر آباد آورده حسب الحکم بر کنار دریاے جمنا بخاک سپرد ومقبرهٔ رفیعه بر سرش بنا گذاشتند بے بدل خان تاریخ رحلت او چنین یافته ورفت بجای ممتاز محل جنت باو یافته وپادشاه تا دو سال از اقسام مستلذات خصوصا استماع

ساز و نعمات و تزئین بجواهر و لبس افتشه گرانمایه اجتناب نمود سی و هشت سال و دو ماه عمر داشت و نوزده سال و یک ماه و شش روز بشکوی اقبال بود چهارده فرزندان مرحومه بوجود آمد هشت پسر و شش دختر اگرچه میرزا مظفر حسین صفوی که بقندهاری محل موسوم و دختر شاهنواز خان پسر خانخانان عبدالرحیم هر دو در عقد ازدواج پادشاه مرقوم نیز بودند اما مادر اتحاد و اختصاص کسی بمنزلت ممتاز محل نرسید ستر و کات آن مرحومه از نقد و جنس بریک کرور روپیه زیاده بود نصف بدختر کلان او جهان آرا بیگم که بیگم صاحب معروف بود مرحمت شد و نصف دیگر باقی اولاد انقسام یافت و چهار لک روپیه سالیانه بیگم صاحب فخر دودمان جلالت و زن قمری انتهای سال چهل و یکم و شمسی ابتدای سال چهل و دوم عمر پادشاه مترتب یافت

احوال سال پنجم مطابق سنه هزار و چهل و یک هجری

جشن وزن شمسی که در هر سال از سنین عمر و بار شمنیدن سلاطین بزرگ رواج اساس مطابق حساب شمسی و قمری معمول بود ترتیب یافت و از عمر پادشاه چهل سال بحساب شمسی انقضا یافته چهل و یکم شروع شد چون فتح خان پسر ملک عنبر در فرستادن پیشکش تعویق نمود پادشاه وزیر خان را با ده هزار سوار تنبیه قلعه دولت آباد و امور دکن وده را سپرد و انید و کیل او بعد روانه شدن فوج بعرض رسانید که فتح خان پسر خود را با پیشکش بدرگاه فرستاده درین نزدیکی میرسد بوزیر خان فرمان رفت که بهرجا که رسید او را نجا برگردد و عبدالرسول پسر فتح خان پیشکش مبیت لک روپیه آورده بنظر گذرانید و هم درین سال یمین الدوله آصف خان برای رهنمونی محمد عادل شاه و ابراهیم بیجاپور بانوجه عظیم مامور شد که اگر عادل شاه اطاعت نموده قلعه بنده باخراج مقرری تسلیم نماید یمین الدوله اکتفا بهمین قدر نموده معاودت کند والا سزای لائق در کنارش نهد و اعظم خان و سید مظفر خانجهان دکنی سنگرو خانزمان و عبدالله خان بهادر ظفر جنگ و خواجه ابوالحسن و غیرهم از امرای عمده بهراهی آن امیر کبیر تعین شدند و ازین تاریخ هراوزک که پیش یمین الدوله که مه بود به بیگم صاحب همین دختر پادشاه مفوض شد و آصف خان بطرف بیجاپور نهضت نمود و نخست قلعه پالکی را محاصره نمود و قرار یافت که در ظلمت شب یورش نمایند اهل حصار تر سیده اول شب در پرده تاریکی از سیاه آنچه بورخت ادبار بطرفی کشید و سکنه ورعایا نا چار بجا ماندند سید خان جهان برهمه سبقت گرفته خود را در قلعه ریخت و بعد فتح الباب درون قلعه تخت چوبین دیده بر روی آن نشست قضا زیر آن تخت حقهای باروت بود از آتش حرب بی قتال بنوعی شعار می بآن حقه بار سید که همه لاآتش در گرفت و بزور آنها تخت چون ابر بسوی آسمان بلند شد و هنگام رجعت از هوا برارض غبار حفظ الهی صیانت آن سید نموده تخت را بزمین گاهی افگند اگرچه دست و موی روی سید سوخت اما جان سید بحفظ حافظ زمین و آسمان از هلاک محروس و مصئون ماند و بعد ازان چون بقلعه بیجاپور رسید عادل شاهیان مجال جنگ میدان در خود ندیده متحصن شدند و گاهی بر آمد و جنگی می نمودند آخر الامر بلای غلا و قلعه و لشکر بالا گرفت اما دلشکر پادشاه بی زیاده تر از قلعه بیجاپوریان بجان آمده خواهان مصالحه گردیدند مصطفی خان مع خیریت خان حبشی از قلعه نزد آصف خان آمد و مقرر شد که عادل شاه چهل لک روپیه از نجواهر و مرصع آلات و فیل بدرگاه فرستد و پا از نهاده فرمان بردار ی بیرون نگذارد و بعد ازان که عهدنامه مرقوم گشت و برای هر عادل شاه بانیکی از لشکریان پادشاهی بقلعه برده احوال غلای لشکر دریافته عذر کردند و شخص رفته برگشته علت عذر ظاهر ساخت آصف خان بسبب مشاهده عسرت در احوال و ابواب و افنان ترک محاصره نموده تباخت و تاراج بلاد بیجاپور پرداخت و تنمر و رخاه لشکریان را چنانچه باید میسر آمد و زر و مال بسیار از هر طرف و قصبه بضبط سرکار رسید و آمد و تا شروع موسم برشکال همین آمش و رکاسه بود چون بهات نزدیک رسید یمین الدوله با غنیمت بسیار از فیل و اسپ و شتران محمول زر و زیور و سباب و اقمشهٔ وافر مراجعت بخاندیس نمود و دوم رمضان این سال موکب پادشاهی از برهانپور جنبیده باکبرآباد معاودت نمود و ملتفت خان پسر اعظم خان صوبه دار دکن راه نیابت پدرش عهد برهانپور گذاشت

و اعظم خان از صوبه داری دکن تغیر گردیده حمایت خان بجای او مقرر شد و بعین الدوله آصف خان حکم رفت که مع اعظم خان و دیگر امرای همراهی بحضور آید و آصف خان از دکن رسیده شرف ملازمت دریافت و حاجی وقاص ایلچی نذر محمد خان والی بلخ بحضور رسیده و پسر و دختر و دیگر امتعهٔ بلخ که پانزده هزار روپیه ارزش داشت از نظر گذرانید چون یک سال از انتقال ممتاز محل منقضی شده مجلس عرس آراسته یک لک روپیه بصلحا و مستحقان صالحات داده و همدرین سال بندر هوگلی بعد جنگ بسیار از قوم پرتگیس که یعنی فرنگ و زرنیده بودند بدست قاسم خان صوبه دار بنگاله منتزع گردید و چار هزار و چار صد کس ازان قوم زن و مرد بقید آمد و درینولا آن زن قمری انجام سال چهل و دوم و آغاز سال چهل و سوم ترتیب یافت و قلعهٔ کالنه دکن مفتوح شد و چون قاسم خان بعد ازان فتح رخصت هستی بربست اعظم خان بجای او صوبه دار بنگاله مقرر شد و حاجی محمد جان قدسی تخلص از وطن خود که مشهد مقدس بود رسیده بملازمت مستسعد شد و قصیدهٔ که در مدح پادشاه گفته بود در حضور خوانده بعنایت خلعت و انعام دو هزار روپیه کامیاب گشت درهمین سال روزی در مجلس پادشاه مذکور سکندر شد بعین الدوله گفت تا امروز کسے بر سخنان اسکندر نگرفت اعتراض ننهاده پادشاه گفت اگر بموت ثبوت پیوسته جای حرف زدن نیست والا ما را بر و دو اعتراض است اول آنکه چنین پادشاه خردمند مقتدر را بسفارت بر نوشابه رفتن چه مناسب بود دوم در جواب رسول دارا پدر را مرغ خواندن چنانچه شیخ نظامے بآن اشعار نغز و مصرع شد آن مرغ کو بهیئه زرین نهاده چه معنی دارد و کما لائق شان سلاطین توانند بود ؛

احوال سال شستم مطابق سنه هزار و چهل و دو هجری

قلعه کهاتاکهیرے من توابع صوبه مالوه بحسن سعی نصیری خان درین سال مفتوح شد و حسن و زن تمامے انتهاے سال چهل و یکم و ابتداے چهل و دوم ترتیب یافت و درین سال شادی ازدواج شاهزاده دارا شکوه با نادره بانو بیگم بنت جهان بانو بیگم که دختر سلطان مراد زوجه سلطان پرویز نو و متعقد شد و میرزا ابو طالب کلیم تاریخش چنین یافته مصرع قران کرد و سعدین برج جلال ؛ و درین جشن سور سے و دو لک روپیه چین شد شش لک از سرکار خاصهٔ شریفه و شانزده لک روپیه از سرکار بیگم صاحب دختر کلان پادشاه و ده لک روپیه از سرکار شاهزاده دارا شکوه و مادر عروس و لک روپیه از نقد و جنس ساچق فرستاده و پنج لک روپیه کابین مقرر شد و بعد بیست و دو روز کدخدائی شاهزاده شجاع باصبیهٔ مرضیهٔ شرف مهدمان بنجابت میرزا رستم صفوی انعقاد یافت و تاریخش چنین گفته اند مصرع مهد بلقیس بر بر منزل جمشید آمد ؛ یک لک و شصت هزار روپیه برسم ساچق فرستادند و ده لک روپیه را جواهر ثمینه و مرصع آلات و طلا آلات و نقره آلات وغیرها با میر بیگم صاحب و سرکار ستی خانم بمنزل شاهزاده رسید و چار لک روپیه کابین قرار یافت و همدرین سال مهتاب و کشش تجانه در بنارس مهندم گردانیدند و بعد آمدن ایلچی نذر محمد خان والی بلخ همدرین سال تربیت خان با تحائف هندوستان که در قیمت یک لک روپیه ارزش داشت بسفارت بلخ روانه شد و همدرین سال بعد از جنگ و جدال و طول محاصره تبدایر صابنه و تردودات شایسته حمایت خان و پسرش خانزمان و نصیر خان فتح خان پسر ملک عنبر حبشے سپه سالار دکن امان خواسته از قلعه دولت آباد بر آمد و مقالید قلعه با ولیاے دولت شاهجهانی سپرد و خانخانان هم از بنگاله سبب ملک نظام الملک و فتح خان که از صغر سن امتیاز نیک و بد مدت تمیز برگماشت چون هر دو را بحضور آورند نظام الملک در قلعه گوالیار محبوس شد و فتح خان بعنایت خلعت و دو لک روپیه سالیانه امتیاز یافت قلعه دولت آباد در سنات و رصانت بے نظیر و شهرهٔ آفاق است و تفصیل اوضاع و استحکام آن در سلاطین نامدار سمت بیست حصار یکه شاهش نهد بیت کس ؛ بود قلعه دولت آباد و بس ؛ چون خبر فتح این قلعه بیست و ششم ذی الحجه بسمع شاهی رسید خانخانان مع خانزمان پسرش با ذراع عنایات امتیاز

یافت و نصیر خان بخطاب خانه‌دورانی مخاطب گشته از اصل و اضافه بمنصب پنجهزاری سربلند شد و ظفر خان احسن تخلص پسر خواجه ابوالحسن که به نیابت پدر بصوبه داری کشمیر رفته بود بانتقال پدر بهمدرین سال باصالة بهمین کار سرفرازی یافت و سفدر خان بانسوقات هندکه چار لک روپیه ارزش داشت بسفارت ایران رفت و بهمدرین سال از وقایع کابل بعرض رسید که زنی دختری زاییده که دو سر داشت یکی بجای خود و دومین بر ناف درین سر نیز دو چشم و دو ابرو و دو گوش و یک بینی و دهن بود و بعد ساعتی درگذشت و درین سال شاهزاده اورنگ زیب بن پانزده ساله گی بافیل جنگید و تفصیلش آنکه در جنگ فیلان هر سه شاهزاده مامور شدند تا سپه سوار زیر جهروکه رفته فارغ البال تماشا نمایند چون حسب الامر بعمل آمد فیلی از حریف خورده کرده بطرف اجتماع مردم دوید مزدحمین گریختند شاهزاده با نیزه بتاخ و مستحفظان خود را بمانعی رسانیدند مگر اورنگ زیب بجای خود ماند و چون فیل بسوی او دوید بخشش همت جهانده نیزه بر پیشانی فیل زد فیل اسپ را در خرطوم پیچید و بر دشته بر زمین زد و اورنگ زیب از خانه زین جسته و شمشیر کشیده بر فیل حمله برد درین اثنا فیل دیگر که حریف او بود رسیده با او در آویخت و از پے هم روان گشته دور تر رفتند شاهجهان بشاهزاده این جرات اورنگ زیب را مشمول انواع نوازش و عواطف فرموده خطاب بهادری داد و برسرخ سنجیده این مبلغ که پنجهزار اشرفی بود بستحقین بخشید میرزا ابوطالب کلیم این حکایت را بکمال آب و تاب در سلک نظم کشیده و بیت مدوم صفر حسب الالتماس خانخانان شاهزاده و شجاع را بمنصب ده هزاری ذات و پنج هزار سوار و انعام شش لک روپیه سرفراز کرده بصوب دکن باخزانه و لشکر بسیار رخصت فرمود درینولا صادق خان بزینهار الدوله آصف خان رحلت نمود و تاریخ عرش ع دیگر نشود سعید صبح صادق ؛ یافته اند شاهجهان بنابر پاس قرابت و افتخار اخلاقش خصوص جعفر خان که نسبت دامادی بایمین الدوله و هشت و هم زلف پادشاه بود و اورنگ زیب را بتعزیه پرسش فرستاد و جعفر خان بعطای خلعت خاصه و باضافهٔ هزاری ذات و پانصد سوار بمنصب چهار هزاری ذات و دو هزار سوار سرفرازی یافت و دیگر اولاد او نیز باضافه و عطایا متسلی شدند و هم درین ایام جشن وزن قمری انعقاد یافت و بسوم و آغاز چهل و چارم ترتیب یافت چون مقرر گشته بود که تا شاهزادگان بخدمتی مامور نگردند منصب بنیابند و شاهزاده شجاع بنابر دستوری یافتن بهم دکن منصب نیافت و شاهزاده دارا شکوه بنابر ضابطه مذکوره تا این زمان هزار روپیه یومیه می یافت و پادشاه از فرط محبتی که با او داشت رضا بدوری او نمیداد و بمنصبی که شان او دانسته دو از دهم ربیع الثانی بمنصب دوازده هزاری ذات و شش هزار سوار و اصناف عنایات دیگر شاهزاده مذکور را سرفراز ساخت و سرکار حصار کهمبهین پور سلطنت درین سلسله همیشه بطور استمرار تنخواه میشود و در تیول او مقرر فرمود و نیز درهمین سال اسلام خان بمیر بخشی گری سرفرازی یافت و کلید بخشی ممالک گزارش تاریخ مینماید

احوال سال هفتم مطابق سنه هزار و چهل و سه هجری

سوم شبان از دارالسلطنة اکبرآباد بصوب پنجاب نهضت شد و ششم شوال دولت خانه لاهور منزل گردید سعید خان صوبه دار کابل که بعد جلوس بملازمت نرسیده بود و قلیچ خان صاحب صوبه ملتان ادراک دولت حضور نمودند چون پادشاه با درویشان سرارادت و هشت هفتد هم ماه شوال بکلبه درویش حقیقت اندیش میان میر رفته بنابر انقطاع او از علائق دنیا خیرات و تسبیح و دستار سفید چیز دیگر نگذرانید و نوزدهم بمنزل شیخ بلاول رفته دو هزار روپیه رسانید و بالتماس یمین الدوله آصف خان بمنزل او رفته برافتخار او افزود و بیست و چهارم از دارالسلطنه بسیر کشمیر نهضت شد و طی مراحل از راه پیرپنجال مقرر شد و هجدهم هفده انجم دولت خانه کشمیر منزل گشت و درین سال شاهزاده شجاع بالشکر دکن تسخیر پرگنده خهنت نمود و بپای قلعه رسیده باهتمام محاصره بپرداخت و هر چند مساعی موفوره بعمل آمد و هی بران مترتب نشد آخر کار باستصواب جهانت خان که در جمیع امور

او را مورد بوسه پا پنوردها نمود چون این خبر بسمع جاه وجلال رسید جهانبت خان را که باو دیگر بندهای پادشاه بود نگذاشت وشاهنواز را بتسخیر قلعه برگزاینده بود معاتب گردانیده شاهنواز را باو دیگر بندگان بحضور طلبید ودفعتاً جشن وزن قمری انجام سال چل وچهارم وآغاز پنجاه ویکم الفقاد یافت وبیست وسوم ربیع الاول بصوب دیناک فتحه مشتم ربیع الثانی بدار السلطنة لاهور توجه نمود وهمدرین ایام جهانبت خان رخت هستی بربست نام او زمانه بیگ بود ومعتمد خان تاریخ فوت او چنین یافته (زمانه آرام گرفت) هفت هزاری هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه منصب وخطاب خانخانان سپه سالار دشت لنش اولاً از دکن بدهلی آورده مدفون گردانید

احوال سال هشتم

پنجم جمادی الثانیه دار السلطنة لاهور منزل شد درین سال صوبه دارے بالاگهاٹ که عبارت است از سرکار دولت آباد واحمد نگر وبیڑ ومرد جالنا پور وچندیر ومنگیر وفتح آباد توابع ومضافات ولختے از محال برار تمامی تلنگانه وحبش نظام اوران وقت ویک اربیه وبیست کرور دام بود بخانانان پسر خانخانان تفویض یافت وصوبه داری پایان گهاٹ بعهده خاندوران مسلم شد واز تغیر او الله وردی خان قراول بیگی بصوبه داری مالوه سرفراز شد هفتم جمادی الثانیه شاه شجاع از دکن آمده شرف پابوس پدر دریافت وسوم رجب شاهزاده اورنگ زیب بمنصب ده هزاری ذات وچهار هزار سوار سربلندی یافت وچهارم رجب تربیت خان که پسر سفارت نزد وفد رحیم خان والی بلخ رفته بود ادراک آستانبوسی نموده پیشکشها که آورده بود از نظر گذرانید از آن جمله چیزی که باعث کمال انبساط خاطر بادشاه گردید مصحفے بود بخط ملک شاه دنائم بنت محمد سلطان میرزا بن جهانگیر میرزا بن صاحب قران امیر تیمور گورگان که بخط ریحان وکمال شباهت نوشته درخاتمه هم ونسب خود برقلم گذاشته وخان مذکور دریلخ آن را بدست آورده هفتم شعبان رایات اقبال بصوب اکبرآباد بعزم اشرف آمده بیست وششم ماه رمضان از بطن دختر سلطان پرویز در مقام پالول بخانه دارا شکوه پسرے بوجود آمد وسلیمان شکوه کته کرار یکبار تاریخ ولادت مولود همایون شد وسمی فرمود سوم شوال در اکبرآباد نزول اجلال نموده درجشن نوروز این سال بر تخت مرصع که طول آن سه گز وعرض ودو نیم گز وارتفاع پنج گز تازه انجام پذیرفته بود جلوس نموده قیمت تخت صد لک روپیه بست ودر مدت هفت سال صورت اتمام یافته وتخته میانه طرفین پشت که پادشاه بآن تکیه کرده ملک وقیمتیت داشت از جواهر یکه درین تخت منصوب بود بعلاوه است درو سط آن بقیمت یک لک روپیه که شاه عباس ماضی مصحوب ایلچی بیگ بسم ارمغان بجهانگیر فرستاده وجهانگیر در جلدوے فتوح دکن بشاهجهان مصحوب فیضی خان بدکن فرستاده بود بدست آن بدست امیر تیمور افتاده نام او نام میرزا شاهرخ ومیرزا الغ بیگ پسر وشبیر بهش بران کنده بود وچون بدست شاه عباس آمد نام او بران کنده وشد وبعد ازان که آن شاه والاجاه بجهانگیر فرستاد نام او ودپدرش جلال الدین محمد اکبر بران کندند آخر نام شاهجهان بران ثبت ودوران تخته منصوب گردید وتاریخ اتمام تخت مذکور هاے مهد جهان قدسے چنین یافته بیت چو تاریخش زبان پرسید ازدل ۱۰۳۸ بگفت اورنگ شاهنشاه عادل ۱۰۳۸ ودیگرے یافته ع سریر همایون صاحب قرانی ۱۰۳۸

همدرین سال یمین الدوله آصف خان بخطاب خانخانانے وسپه سالارے واضافه عنایات دیگر فرق مباهات برافراخت وبادشاه منزل یمین الدوله تشریف برده مراسم نثار وایلچیان رسانیده ودرین جشن پیشکش هیچ لک روپیه از طرف آصف خان یمین الدوله ودیگر پیشکشهای عظیم از طرف شاهزادگان وخوانین حضور ودورنظر گذشت وعنایات پادشاهانه نیز بوقوع پیوست ودرین سال بخابت خان قلعه شیرگذ مصدر که سرحد ولایت سری نگر است مفتوح گردانیده وحصار کالبی بدست آورده قلعه سانتور را هم متصرف شد چون از گنگا هردوار عبور نمودند گرهی راه در آمد آن ملک سد دو کرده امر مستند پیکار شده بی محابا بر سر آنها ریخته وجهی کثیر را اسیر نموده مردم آنجا ترسیده وکیل فرستادند ودو لک روپیه پیشکش دادند ولک روپیه برای خان قبول نموده مشروط باینکه تا حصول این زر بهانبا اقامت نمایند ودرین لمرغدی ملحوظ داشت که سبب استدعا وقت اقامت آذوقه لشکر کم وشروع برسات خواهد شد

بدین سبب تزلزل در حال لشکر بہم رسیدہ پاسی دارے متوافد نمود و آخر ہمہ متشدد خان از عدم تمہید بنا کامے برگشتہ خلقی را کشتن داد و جمعے بگمر سنگے مردہ چون این ماجرا بعرض پادشاہ رسید خان را بتغییر منصب تہیب فرمودہ فوجدارے پیرزاخان نبیرۂ خانخانان عبد الرحیم داد و در ہمین سال جھجار سنگہ بندیلہ و کہ باجیت پسر او بارویگر عصیان ورزیدند و عبد اللہ خان بہادر و سید خانجہان و خانمدوران بہادر بہ تسخیر آنہا متعین شدند و باندیشہ آنکہ مبادا باہم نساختہ کار پادشاہی ضائع کنند شاہزادہ اورنگ زیب را بسرداری این فوج معین نمود و در نیولا جشن وزن قمری انجام سال چہل و پنجم و آغاز چہل و ششم منعقد گردید و برائے دریافت کیفیت ملک خصوص انچہ بتازگے در حیطۂ تسخیر صاحبہ آمدہ بود سید ہم ربیع الثانی بسوارے رتھ عازم دولت آباد گردید ع

بپادشاہ جہان این سفر مبارک باد

تاریخ این نہضت شد و سردار افواج کہ بگو شمال بوندیلہ معین شد و بوندھیر سنگہ و کہ باجیت را بعد تردد بسیار در جنگلے کہ گریختہ بود نشانش یافتہ تقبل آورد و سر بر دوار منزل سمبھور کہ معسکر اقبال بود بدرگاہ سلطنت پناہ آورد و مذکور در روپیہ نقد امد و ختہ آنہا و ملک پنجاہ لک روپیہ حاصل بضبط اولیاے دولت در آمد چون انرعائض او رنگ زیب کیفیت آبادی آنجا و سیر جاہاے دلکشا و وجود صناف پنچھی بطور ریوست پانزدہم جمادی الاولے از موضع باری بدان صوب توجہ فرمودند

احوال سال نہم مطابق سنہ ہزار و چہل و پنج ہجری

بیست و پنجم ماہ جمادی الاولے نواے امدو جہ معسکر شاہی شد و تجانہ ساختہ نرسنگہ دیو جد کہ باجیت پدر جھجار سنگہ قاتل شیخ ابو الفضل از کنج برامد اختند و سوم رجب شاہزادہ اورنگ زیب از ناحیہ دہامونی معاودت نمودہ شرف ملازمت دریافت و پنجم شعبان اردوے گیہان پوے از آب نربدا عبور نمود و بیست و دوم شعبان از شکارگاہ حوالے برہانپور متوجہ بالاگھاٹ شد و در نواح دولت آباد خانزمان پسر مہابت خان صوبہ دار آنجا او را ک کورنش نمود چون عادل شاہ در ادائے پیشکش تعلل مے ورزید و قطب شاہ نیز با او موافقت مے نمود مکرمت خان را کہ نامش ملا مرشد و مدتے با مہابت خان بسر بردہ بود بافراین مقتضی وعدہ و وعید بہ بیجاپور و شیخ عبد اللطیف دیوان تن را بگلکنڈہ رخصت فرمودہ و ساہو بسلسلہ با آنکہ آقاے او و نظام شاہ در قلعہ گوالیار محبوس بود طفلے بلا از قبیلۂ دیر داشتہ نظام شاہ نام کردہ بعضے از حصون ملک نظام شاہ را متصرف گشت و دیرینولا کہ پادشاہ در حوالے دولت آباد بود عساکر منصورہ مامور شد کہ رفتہ تنبیہ او نمایند و شایستہ خان بفتح قلعہ نبیر سنگیر فاسک و ترک مامور شد و چون معروض شد کہ کشش قلعہ را مردم ساہو دو قلعہ را بھوجل کشش قلعہ را دیگر فتنہ جویان متصرفند و نبیر دستان نوائے را ایذا میرساند الہ ردی خان را حکم شد کہ قلاع مذکورہ را تسخیر نماید و ظاہر شد کہ عادل خان در تہامات ساہو ست لہذا سید خان جہان با دہ ہزار سوار رخصت نمود کہ زمندولہ را کہ باعانت ساہو از جانب عادل خان آمدہ از میان بردارد و بتاختے پے در پے ملک بیجاپور را ویران سازد الہ وردی خان و شایستہ خان حسب الحکم مطاع بعضے جاہا جنگ دہمنے قلاع را بحسن تدبیر و رجحان تسخیر آوردہ انچہ مے ہایست معروض داشتند و ملتمسات آنہا پذیرائے یافت و قلاع بدست اولیاے دولت در آمد شایستہ خان بنبیر سیدہ پرگنات آنرا از تصرف پسر ساہو و دیگران برآوردہ شیخ فرید و لد قطب الدین خان را بہ تھانہ داری ناسک و احمد خان را بہ وندوری و احمد ہندیہ را بہ انگولہ و با قر سر کردہ تا بنیان بیمن الدولہ را بہ پیشکش فرستادہ و بشایستہ خان حکم شد کہ با احمد نگر جاید ہنگامیکہ قاصد حضور بود در اثنای راہ معلوم کردہ کہ پسر ساہو بنیر رفتہ پانصد کس از فرستادہ و دینہار رفتہ شہر را از دست پسر او برآورد و متصرف شدند چون عیال ساہو در حصار چیر بود جمعے را از مردم پدر خود ہمراہ گرفتہ باز بہ چیر آمد و ہنگامۂ جنگ گرم شد شایستہ خان بسرعت ہر چہ تمامتر خود را رسانیدہ مقاہیر را مغلوب ساخت و سنگر چیر با ہفتصد پیادہ گنہ داخل ممالک محروسہ شد و شایستہ خان

روانه حضور گردید و خاندوران چون قریب باو دیگر رسید حکم شد که از طرف بیدر در ملک عادل خان درآمده بغارت پرداخته و رسید خانجهان را نیز حکم شده بود که از شولاپور درآمده باین کار پردازد و خاندوران مطابق حکم نهب و غارت پرداخته بغیر و زر آباد که دوازده کروهی بیجاپور است رفت درین ضمن نوشته کمیت خان رسیده انقیاد عادل خان بظهور پیوست و حسب الامر دست از خرابی ملکش برداشته آمد و مامور شد که بکشایش قلعه اوسه و اودگیر بپردازند و رسید خانجهان قلعه شولاپور مفتوح ساخت و در وقت مراجعت بارندولهٔ مقابله شد و او نیز از کارزار برگشت و خان زمان از احمدنگر بجنیر روانه شد و شاه بیگ خان زنبور جمارگونده متعین فرمود اهل آن امان طلبیده حصار بخان سپردند و بخانجهان حکم رسید که در ولایت عادلشاه درآمده در ویرانی آنجا و تادیب ساهو سعی بلیغ نماید حسب الامر تقدیم رسانیده قلعهٔ وقبضهٔ لوکاپور را گرفت و باساهو درآویخته او را شکست داد چون بر دریای بیمر و معسکر شد بخانزمان فرمان رفت که عادل خان اطاعت نموده بدرگاه بیاید تا بالمشافهه بهار تحریر و غیر آن ارشاد یابد و عهدنامه حسب الالتماس عادل خان مزین بنقش پنجه پادشاه مصحوب محمد حسین سلدوز ارسال یافت و بهمدرین ایام شیخ عبداللطیف سفیر گلکنڈه مراجعت نموده مبلغ چهار لک روپیه از نقد و جنس مع شیخ طاهر نوکر قطب الملک آورده و هرچه در مدت اقامت خود یافته بود بطور پیشکش گذرانید و درین سال در ملک گلکنڈه خطبه بنام شاهجهان خواندند و سکه نیز باسم پادشاه زمین و هفتم الوئیه ظرز از بنابر انقضای ایام برسات بطرف اندور افراشته کشت و کمیت خان از بیجاپور آمده ادراک شرف کورنش نموده و پیشکش عادل خان نظر گذرانید و ایالت ولایت دکن بشاهزاده اورنگ زیب مفوض شده و از حوالی دولت آباد شاهزاده رامرخص نموده و درینولا جشن وزن قمری انقضای سال چهل و ششم و ابتدای چهل و هفتم آرستگی یافت و چون موسم بارش منقضی شد شانزدهم جمادی الاولی از راه اوجین و گهاتی چاندبدالخلافه منصت اندوهبدرین سال قلعه اوسه و اودگیر بسعی خاندوران مفتوح گردید ؛

نقل عنوان فرمان بنام قطب الملک

ایالت و امارت پناه ارادت و عقیدت دستگاه عمدهٔ امائل کرام عظام فقارهٔ خاندان عز و علا عضادهٔ دودمان مجد و اعتلا زبدهٔ مخلصان صلاح اندیش خلاصهٔ متخصصان سعادت کیش مورد الطاف شاهنشاهی است مصدر ارباب خیر خواهی جوهر مرات صفا و صفوت فروغ ناصیهٔ دولت و رفعت سزاوار عاطفت بیکران المخصوص بعنایة الملک المنان قطب الملک بشمول عنایت پادشاهانه مستظهر بوده بداند ؛

نقل عنوان عهدنامه که بعادلخان ارسال یافت

ایالت و شوکت پناه عدالت و نصفت دستگاه زبدهٔ ارباب دول عمدهٔ اصحاب ملل خلاصه مریدان عادل خان بوفور عنایات پادشاهانه مفتخر و مستظهر بوده بداند ؛

احوال سال دهم مطابق سنه هزار و چهل و شش هجری

هفتم رجب پادشاه نصفت اجمیر نموده در دولتخانه ساحل تالاب انا ساگر نزول اجلال فرمود و از دولتخانه تا مزار خواجه معین الدین پیاده پارفته مراسم زیارت بتقدیم رسانید و ده هزار روپیه بخدمهٔ مزار عنایت شد و بسجده ای که در ایام مراجعت از جیسلمیر و نهنه حسب الحکم بنای آن گذاشته بودند و پس از جلوس بصرف چهل هزار روپیه باتمام رسید تشریف ارزانی داشت مصرع قبلهٔ اهل زمان شد مسجد شاه جهان تاریخ بنای آن یافته احمد درین سال خاندوران و رسید خانجهان هریک بمنصب هزاری ذات و هزار سوار و سید منصب پنجهزاری پنجهزار سوار عز اختصاص یافتند و مسجد هم شیبان بدار الخلافه اکبرآباد ورود فیض آمود شد

و بست و نہم ماہ مذکور ساچق یک لک و شصت ہزار روپیہ بمنزل شاہ نواز خان صفوی کہ دختر نیک اختر ش برای شاہزادہ اورنگ زیب خواستگاری نموده بود فرستاد و سلخ ذی القعده که شاہزاده اورنگ زیب برای کتخدائی از دولت آباد روانه حضور شده ببلاغ نور منزل رسیده بود پدر والاگوہر شاہ جہان پادشاہ از کمال عواطف رباعی طالبای آملے مرقوم نموده نزد او فرستاد رباعی

بامروه اگر زور درآئے چه شود ۔ با تاخته پیش از خبر آئے چه شود
غره ذی الحجه شاہزاده مراد بخش و یمین الدوله آصف خان و خانه دوران بهادر و علامه افضل خان و دیگر نوئینان حسب الحکم استقبال شتافته شاہزاده اورنگ زیب را بکورنش پدر رسانیدند و حسینی بسفارت ایران مرخص شد و شمشیر مرصع و چمکاسے مرفع که بنجاه هزار روپیه قیمت آن بود با برخے از تحائف دیگر بشاه صفی پادشاه ایران مصحوب او فرستاد چون ساعت ازدواج شاہزاده اورنگ زیب نزدیک رسید بر خلاف شادے هر دو شاہزاده مبلغ ده لک روپیه نقد بشاہزاده اورنگ زیب انعام شد تا اسباب طوی آماده نماید بیست و دوم از خانه شاه نواز خان سناآو ۔ وند و بزم مناسبتی در دولت خانه خاص معقد گشت شب سه شنبه بیست و سوم ماه مذکور ساعت عقد بود حسب الامر شاه زاده مراد بخش و یمین الدوله آصف خان و جمیع اطرسے عظام در خدمت شاہزاده بمنزل شاه نواز خان رفتند و او از خرشب پادشاه خود بخانه شاه نواز خان رفته مجلس سور و سرور را پایه برتر نهاد و این بسبب احترام شاه نواز خان بود که نسب همایون او بحضرت سید البشر و در امور اعتباریه دنیا بسلاطین سلیمان شان شاه اسمعیل صفوے قهرمان ایران منتهی مے شد و دل جوئے پسر هم که ارشد و اشبه او لاد بود نیز در نظر داشت و بحضور پادشاه عقد ازدواج خوانده شد و چهار لک روپیه کابین قرار یافت میرزا ابو طالب کلیم تاریخ این شادے چنین یافته مصرع دو گوهر بیک عقد دوران کشیده ۔ بست و نهم شاہجهان بمنزل اورنگ زیب که خانه پادشاه و در عهد شاہزادگے بود و بعد جلوس باین پسر خود بخشیده تشریف آورد و اورنگ زیب پیشکش لائق بنظر گذرانید و همدرین ایام پرهیوپت زمیندار جمو که با دشاه قلیخان نوجدار آنجا در مقام غدر بود مے خوست بحیله از میان بردارد و پرده از روے کار او بر خاست و در جنگ بر دست مردم فوجدار مقتول و شاه قلی خان بعنایات پادشاهے مباهی گردید و همدرین اوقات صبد الله خان را حکم شد که پرتاب او جینیه را مالش داده پرتاب در قلعه بهوچپور متحصن گشت و در اندک زمانے آن قلعه باقلاع دیگر مفتوح شد و او گریخته باستے خزید چون کارش بسنجق گرائید رجوع آورده مقتول شد و دهم ربیع الثانے اورنگ زیب رخصت دولت آباد یافت و درین سال بسعے مظفر خان حسن چند قلعه از تبت کشایش یافت ؛

احوال سال یازدهم مطابق سنه هزار و چهل و هفت هجرے

لال خان کالونت که سرآمد رجال دکن بود و اما دلاس خان پسر تاشین بسیاست مورد عنایت گشته بعطاے خلعت و خطاب گن سمندر سرفرازے یافت چهار پسر داشت بهترین اینها خوشحال خان و بهرام خان بود چون قندهار بتصرف اولیاء دولت ابد مدت درآمد مظفر حسین صفوے برادر زاده شاه طهماسپ دارائے ایران بدست جلال الدین محمد اکبر پادشاه افتاد و شاه عباس زمانے چند بنا بر فترتے عظیم که در ایران روے داده بود متوجه انتزاع آن از دست هندوستانیان نشد اینها قندهار را از ملک خود شمرده بر سر آن بسے کوشیدند تا شاه عباس بعد انفراغ از انتظام ممالک محروسهٔ خود بر سر قندهار آمده در محاصره چهل و پنج روز مفتوح ساخت و قلعه مذکور را بگنج علے خان سپرده او را سردار قندهار گردانید و خود بمرکز دولت برگشت همیشه سلاطین این جا از تمنائے آن بود که بجوے ملک و قلعه مذکوره باز بدست آید و میسر نے شد تا آنکه شاہجهان سال یازدهم جلوس خود بسعید خان صوبه دار کابل نگاشت که تمهیدے درست و تسخیر آنجا بکار برد چون او انتزاع آنجا را از حیز قدرت خود بیرون مے دانست بلابه گرے در آمده ذوالقدر خان را نزد

علی مردان خان پسر گنج علی خان که بعد پدر حاکم و فرمانروائے آنجا بود فرستاده درخواست که بتطویع چاره گری نماید علی مردان خان شاه صفی را برادر شاهجهان آگهی داد شاه ایران عرض علی مردان خان را برگرمے باز اراده حمل نموده خان مرقوم را مساعت گردانید و در مجلس خود با مردم گفت که چنین کسے را با عیال و اطفال بیا سا باید رسانید و بدین عزیمت سیاوش قوللر آقاسے را بصوب قندهار متعین نمود علے مردان خان بار اقام و اظهار هوا خواهان بر این امر اطلاع یافته باستعجال تمام بشاهجهان عرضداشت کرد که میخواهم قندهار را با ولیاے دولت سپرده و رسلک بندگان سرکار منسلک گردم و بسعید خان صوبه دار کابل نوشت که بمحض حضور نموده بدین صوب راهے شوند سعید خان این بشارت را لخت غیر مترقب و از سعید بخت شمرده عرضداشت را خنده شاهجهان و عوض خان و محمد شیخ پسر خود را بالعجلت هر چه تمامتر پیشتر فرستاده و متعاقب با فوج لبیار خود هم بگراشد پادشاه بعد استماع قلیچ خان را با اصل و اضافه پنجهزاری پنج هزار سوار گردانیده بصوبه داری قندهار فرستاده و باندیشه تعین یافتن افواج گران از ایران شاهزاده شجاع را با فواج معظم نیز از پے اینها بامداد و اعانت راهے ساخت سعید خان بعد وصول بقندهار و بدست آوردن قلعه باشعار علی مردان خان فهمید که تا فتنه سیاوش قوللر آقاسے که بجمعیت قلیل برائے بستن علی مردان خان از حضور فرمان الران بسستوری یافته دراین سرزمین رسیده فرو نشیند و جمعیتش از هم پاشد رهایاے این ولایت اطاعت و انقیاد نخواهند نمود نا چار بران باتفاق و اعانت علی مردان خان اراده مقاتله با سیاوش تصمیم داده با هشت هزار سوار بر سر موضع سحرے که لشکرگاه او نزدیک بقندهار بود روانه شد سیاوش نیز با قلیل مردمیکه داشت صف آرا گشته بقدر تاب و توان جنگیده انهزام یافت الناس بار استحفاظ قلعه داری روشن سلطان را با جماعه تفنگچیان در حصار زمینداور گذاشت و سعید خان در جلدوے این خدمت از اصل و اضافه بمنصب شش هزارے شش هزار سوار دو اسپه سه اسپه و خطاب بهادر نظفر جنگ و دیگر عنایات امتیاز یافت و فرمان رفت که در قندهار توقف نموده بهمت بر کشایش آن قلاع برگمارد و هرگاه قلیچ خان بر سد قلعه قندهار با و سپرده علی مردان خان را با محمد شیخ پسر خود که خطاب خانه زاد خانے یافته روانه حضور گردانند پس از ورود فرمان و رسیدن قلیچ خان علے مردان خان روانه کابل گردید و پیش از رسیدن شاهزاده شجاع بکابل رسیده و بعد رسیدن شاهزاده شجاع مورد عواطف و بے دلجوئیها گردیده بعد چندے عازم درگاه شاهجهان پادشاه گشت و قلیچ خان بسرعت خود را رسانیده حصار زمیندار را مسخر گردانید و بعد ضبط مداخل و مخارجش تسخیر قلعه بست پیش نهاد خاطر گردانید چون بر محراب خان قلعه دار عرصه تنگ گردید امان نامه طلبید و بعد بدست آوردن امان نامه روانه عراق گردید و تمام قلاع و لایت قندهار مفتوح گردید و درین سال آشامیان بر حصون مسکه بشخون آورده دو قلعه را متصرف گشتند سران لشکر بر این ماجرا وقوف یافته روبقلاع آنها نهادند و در عرصه دو پهر یا نزده حصار آنها گرفتند و زیاده از چهار هزار آشامی کشته شد و اما دمزبان آشام که سرگروه آنها بود با جمعے اسیر گشت و بعد حصول این فتح قریب پانصد کشتی جنگے بدست آمد و تمامی محال کوچ با جو بتصرف در آمد و بلدیو راجه آنجا که خود را راجا کن صمد گفته بود با مراض مبتلا گشته مع پسر بها نجا بنا کامے مرد و اسلام خان صوبه دار بنگاله بنیابت اضافه منصب و خلعت مورد الطاف شد چهارم ذی قعده نوروز شد و امرا باضافه مناصب مفتخر گشتند. چنانچه علامه افضل خان هفت هزارے شد و علی مردان خان که در زمره دولت خواهان منسلک گشته بکابل رسیده بود بمنصب پنجهزاری و ارسال خلعت و فقار مسرفرازے یافت و درین ایام راجه گج سنگه را شهور که در دولت و مراتب دولت خواهے از جمیع راجهاے هند ممتاز بود رخت هستی بربست و خلف او جسونت سنگه بر طبق التماس پدر بمنصب چهار هزارے و خطاب راجگی سربلند شد و امر سنگه برادر کلان او سه هزارے منصب و خطاب رائے یافت و این امر برعکس ضابطه بنابر فرط محبت گج سنگه با مادر جسونت سنگه بود

و دوریں سال بتب بسے نظر خان حسن دخیل ممالک محروسه گردید و ہمدریں سال یادگار بیگ سفیر ایران که قبل ازیں سخنه قندہار روانه شده بود رسیده از روز ورود تا یوم [illegible] ویک لک مسی و دو ہزار روپیه انعام بادیگر عنایات یافت و ہمدریں ایام حسن سے شاہزاده اورنگ زیب ولایت بکلانه دحصول آمد یا مفتوح شد و ہفتدہم ربیع الثانی از اکبر آباد بدار السلطنته لاہور نهضت شد

احوال سال دوازدہم مطابق سنه ہزار و چہل و ہشت ہجرے

پانزدہم رجب دولت خانه دار السلطنته لاہور نزول اجلال شد و ہمان روز حسب الحکم معتمد خان میر بخشے و تربیت خان بخشے دوم بیرون در دیوان عام استقبال نموده علی مردان خان را با دراک کورنش حضور آورند و خان بعنایت خلعت خاصه با چار قب طلا دوزه جیقه و خنجر مرصع و شمشیر خاصه مرصع و منکوش بیش ہزاری ذات و سوار و دو اسپ و چہار فیل خاصه و ایالت صوبه کشمیر مورد الطاف شد و ہمدریں سال صفدر خان که بسفارت ایران رفته بود برگشته بملازمت رسید و پیشکش صفدر خان پانصد اسپ عراقے و دیگر نفائس قشقه و متعه ایران از نظر گذشت از انجمله اسپان چار صد اسپ پذیرائی یافت و قیمت اصناف اقمشه پیشکش که قبول افتاد پنج لک روپیه شد و خدمت سفارت ایران بوجه حسن بتقدیم رسانید چنانچه از حسن خدمت او شاه صفے پادشاه ایران بخانه او رفته عنایتہا نموده و نه ہزار تومان نقد و ہشتاد و سه اسپ بدفعات او را بخشید و دریں سال شاہزاده دارا شکوه باضافه پنجہزارے ذات بیست ہزارے ده ہزار سوار و شاہزاده شجاع باضافه سه ہزارے پانزده ہزاری و ہمین اضافه شاہزاده اورنگ زیب و شاہزاده مراد بخش که تا آن زمان پانصد روپیه یومیه می یافت بمنصب ده ہزارے چار ہزار سوار سربلندے یافتند و سیف خان حارس اکبر آباد را فرمان صادر شد که از طرف شاہزاده شجاع به بنگاله که در تیول او مقرر گشته برود و راجه جسونت سنگه باضافه ہزاری ہزار سوار بمنصب پنجہزارے بلند پایه شد و یادگار بیگ سفیر ایران که رخصت یافته بود بواسطه سرانجام سفر در لاہور متوقف بود باز بملازمت نموده و از روز ملازمت تا روز رخصت دو لک و پنجاه ہزار روپیه از نقد و جنس باو مرحمت شد و مصحوب او جهت شاه صفی دارائے ایران صراحے و پیاله و رکابی مرصع که قیمتش پنجاه ہزار روپیه بود ابلاغ یافت و ہمدریں ایام شایسته خان بصوبه دارے پٹنه از تغییر عبد الله خان و خان مسطور باستیصال بوندیله ہا متعین شد و علامه افضل خان که دیوان اعلے وزیر الممالک بود بیمار شد و پادشاه بعیادت او رفت و دوازدہم ماه مرضان در لاہور ازین جہان انتقال نموده جامع فضائل و کمالات و شیرازے الاصل بود خواص پادشاه از زبان سلطان ناقل اند که مکرر میفرمود که از افضل خان در باره ہیچ کسے سخن بد نشنیده نشد عمرش ہفتاد و سال مدت ملازمت شد و سلطانے بمیت و ہشت سال فرزندے از و نماند برادر زاده خود و عنایت الله خان را که آخر بمقابل خان مخاطب شد بفرزندے برداشته بود تاریخ رحلتش چنین یافته از مصرع

خوبے بر دگوئے نیک نامے پ و علامے از دہر نیز گفته اند مقبره او بر لب آب جمنا مقابل شهر واقع است بعد ازین واقعه به اسلام خان فرمان رفت که بعد رسیدن سیف خان خود را زود بحضور رساند نهم صفر شاه شجاع از کابل رسیده ادراک کورنش نمود چون دلربائش دختر میرزا رستم صفوے درگذشته بود دختر اعظم خان برائے او خواستگاری نمود و سلخ ماه شاہزاده شجاع بانتظام بنگاله مرخص گشت و ازدواج ہمانجا واقع شد و ہم دریں سال از لاہور بکابل نهضت شد و بیست و پنجم محرم بکابل رسیده سعید خان صوبه دار آنجا را بمالش ہزارجات مامور فرمود و بیست و پنجم ربیع الثانے از کابل بلاہور معاودت شد

احوال سال سیزدہم مطابق سنه ہزار و چہل و نهم ہجرے

بیست و یکم جمادی الثانیه بدار السلطنته لاہور نزول اجلال شد و علی مردان خان از کشمیر آمده سعادت ملازمت دریافت و انعام

و اضافہ بمنصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار سرفراز شدہ باصوبگی کشمیر صوبہ دارے لاہور علاوہ آن شدہ والدہ ممتاز محل و برہان الملک را در نقاب عدم کشیدہ پادشاہ بنابر تعزیت بہانہ آصف خان مشرف بہ بردہ و بجوئی او نمودہ و ششم رجب سلام خان از بنگالہ بحضور رسیدہ دیوانی کل یافت و دران زمان پنج ہزارے بوغرہ شبان شاہ شجاع را در اکبر نگر سپرے کرامت شد و بسلطان زین الدین مسمی گشت و درین سال کماجے نوکر نظام الملک کہ در زمرۂ ملازمان درآمدہ بود رو گردان شدہ بپیش عادل خان رفت و در انجا ماوا نیافت و بسے شاہزادہ اورنگ زیب بقتل رسید از غرائب سوانح آنکہ از درشت گوئی عبد اللہ خان بہادر فیروز جنگ صوبہ دار بہار میان عبد الرحیم بیگ اورنگ و خان مرقوم ناسازگارے شد عبد الرحیم مصاحبت با او موجب مضرت خود دانستہ پس از تعارض روزے چند خود را اکم نمود و تا یک سال در خلاء ملاگو لبنو دحتے زنہاے او ہم بانی الضمیر بے نبردہ اورانی الحقیقہ گنگ میدانستند تا آنکہ این ماجرا از وقائع آن صوبہ بعرض رسید و حکم بطلب او صدور یافت بعد رسیدن بحضور گویا گشتہ سبب گنگی خود معروض داشت و ہمگنان را بحیرت انداخت نہم شعبان عرضداشت اورنگ زیب از اثنائے راہ کہ قاصد حضور از دولت آباد بود بشتمبر تولد پسرے بنظر گذشت آن پسر را بسلطان محمد موسوم ساختند و ہم درین سال حمزہ کہ از طرف حکام خراسان حکومت سیستان داشت بمے را بسر قلعہ بست فرستادہ بدست آورد و باز حملہ و انواج ہنداز دحام نمود و بسے بسیار قلعہ را از مردم حمزہ کہ قلیل جماعتے بود بدست آوردند و عیدل نامیکہ اندک ریاست قندہار داشت و نزد مردم ہند متہم بدوستی حمزہ بود حسب الامر پادشاہ بیاسا رسید یازدہم ماہ رمضان شاہزادہ اورنگ زیب بحضور رسیدہ ادراک سعادت کورنش نمود و ہمدرین سال آتش غظیمے بارک اکبر نگر درگرفت و تمام کارخانجات شاہزادہ شجاع و ہفتاد و پنج مکس از خدمہ محل سوختہ خاکستر شدند و ہمیت و پنجم شوال شاہجہان پادشاہ از لاہور بکشمیر توجہ فرمود و ہشتم ذی قعدہ شاہزادہ اورنگ زیب بدولت آباد دکن مرخص شد و نہم ذی الحجہ دولت خانہ کشمیر بقصر نزول پادشاہ رونق پذیرفت و طائفہ کہ برای ابتیاع اسپان بصوب عربستان روم شتافتہ بسلطان مراد قیصر روم نامہ و الا دکمر مرصع گران بہا برده بود رسانیدہ مع ارسلان آقا سفیر روم بعتبۂ سلطنت رسید و پنجاہ سر اسپ بابت خرید و دو راس اسپ از طرف خود و نہ اسپ پیشکش محمد پادشاہ حاکم بخارا بنظر گذرانید و فدائے خان خطاب یافت و ارسلان آقا نامہ قیصر روم و اسپے بسبب نام کہ بازین مرصع و بجائے مروارید دو زاز جانب قیصر آورده بود از نظر گذرانید و پادشاہ از زیر بساتین کشمیر انبساط اندوختہ بتماشائے ییلاق سنگ سفید منصت نمود و ہنگام مراجعت باران غیر وقت در نہایت شدت باریدہ راہہا بمرتبہ گل و لایسر ساینید کہ عبور متعذر شد و از دشوار گذارے کار مردم بجان رسیدہ بود پادشاہ خود درکشش پر چیار کردہ راہ بصعوبت تمام طے کردہ بعد دو پاس شب بمنزل رسید و سہ شبانروز متصل باران مے بارید و آبہا بمرتبہ طغیان کرد کہ قریب چار ہزار خانہ بر کنار ڈل و جھٹ اندام یافت و دہ بسیارے را آب برد از عرضداشت جان سپار خان فوجدار بہیرہ بظہور پیوست کہ از چار صد و سے موضع پرگنہ مذکور سے و ہشت سالم ماندہ باقے ہمہ در آب فرو شد و از پرگنہ خوشاب جزو و موضع دامنہ کوہ ازین آفت محفوظ نماند۔

احوال سال چہار دہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ ہجرے

پادشاہ ہفتم جمادی الثانیہ بسیر شرے سوے کشمیر از انجا بلاہور تو جہ نمود ارسلان آقا سفیر روم از ابتدائے ورود تا روز رخصت سے ہزار روپیہ و یک مہر صد تولہ و یک روپیہ بہان وزن و دیگر عنایات یافت و پیشکش اعظم خان صوبہ دار گجرات جواہر اقمشہ و سے سر اسپ از نظر گذشت و او چنانچہ باید در نظم و نسق آن صوبہ سے نمود و تادیب جام و بہارا کہ ہر دو عمدہ بوسیان آنجا بودہ اند

ہمت گماشتہ مبلغ و منقد ساخت و جام دار الضرب را کہ دران سکہ محمود سے می زدند موقوف نمود و پیشکہا قبول نمود و حافظ شدہ خان را دید و لطف خان کہ بنا بر حقتے دو سال بے منصب شدہ بود درین سال بار کوشش یافتہ بمنصب سابق بجائے یافت و ملکہ بانو بیگم عین دختر آصف خان خواہر ممتاز محل کہ زوجہ سیف خان بود رحلت نمود و شاہ جہان بخانۂ آصف خان رفتہ تعزیہ او گفت و دختر سوم آصف خان بزرگ خانم نام در خانہ ظفر خان بود و ہمدرین ایام شاہزادہ مراد بخش باستیصال جگت سنگہ ولد راجہ باسو مامور شد و از اول امان خواستہ شاہزادہ را دید و عرض مطالب نمود و چون زیادہ بر مرتبہ خویش سخن راست در حضور پذیرائی نیافت رخصت گرفتہ بوطن رفت و سر بشورش برداشت و عساکر منصورہ بقلع و قمع ریشہ مفاسد او پرداختہ او را عاجز گردانیدند ناچار بے دست و پا دمان عجز زدہ عفو تقصیرات خواست با تمدعاے شاہزادہ بخشودہ آمد و حکم شد کہ تا راگڈھ کہ مانۂ تخوت و تمرد اوست بہ بندہاے پادشاہے سپارد و جگت سنگھ را بامثال فرمان نمودہ بحضور شاہزادہ آمد و سید خان جہان لقلعۂ مذکورہ در آمدہ حصارش رام عمارات از بیخ بر انداخت و حسب الحکم ضبط کوہستان آنجا بہ نجابت خان تعلق گرفت و ہمدرین سال ملا سعد اللہ کہ موطن او جنبوت و منشاش لاہور ست بوساطت موسوی خان بملازمت سدۂ سلطانی فائز و پایۂ اعتبار او بعنایت خلعت خاصہ و سپہ از طویلۂ خاصہ او و در عرض یک سال بمنصب ہزاری و خطاب خانی و دار و نگی دولت خانۂ خاص سرافراز شد و علے مردان خان بمنصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار و صوبہ دارے کابل از تقیر سعید خان بہادر ظفر جنگ جز اختصاص یافت و صوبہ کشمیر علی مردان خان داشت بشاہ قلی خان تفویض شد و در راہ از دنیا در گذشت تربیت خان بجاے او قرار یافت ؛

احوال سال پانزدہم مطابق سنہ ہزار و بیست و یکم ہجرے

درین سال شایستہ خان خلف یمین الدولہ آصف خان صوبہ دار دکہا را رخصت بایلغون را کہ ترکوے و ورزیدتنبیہ نمودہ ہشتاد ہزار روپیہ پیشکش ہر سالہ مقرر کرد و ہفتد ہم شعبان یمین الدولہ آصف خان خانخانان سپہ سالار برنس استقبار گراے آخرت شد پادشاہ کمر بمنزل او رفتہ کمال احترامش مے نمود نہ ہزار سوار و دو سپہ و سہ سپہ منصب داشت مقبرۂ او بر لب آب ساوی محاذی شہر لاہور واقع شد شایستہ خان یمین خلف او را پادشاہ خلعت ماتے فرستادہ عنایتہا بحال او فرمود و بدیگر اولاد او نیز مراعات و در لجوئے نمود و باین منصب و مرتبہ و نسبت و دولت ہیچ امیرے در عہد ہیچ پادشاہے از سلاطین ہند نرسیدہ بعد رحلتش سوے حویلے کہ در وطن خود لاہور بنا نمودہ و بیست لک روپیہ بر آن خرج شدہ جملہ مملوکات او در ہند نقد و جنس مبلغ دہ کرور روپیہ و پنجاہ لک روپیہ مخلف شد با آنکہ وصیت کردہ بود کہ اندوختہایش ہمہ بخزانۂ عامرہ برسانند پادشاہ از انجملہ بیست لک روپیہ نقد و جنس بسر پسر و پنج و ختر او بخشید و باقی را بشاہزادہ دارا شکوہ پسر خود کہ نواسہ آصف خان ہم بود و عنایت نمود و نیز درہمین سال میرزا رستم صفوے قندہارے کہ شش ہزاری پنج ہزار سوار منصب داشت و از سنۂ دوم جلوس بسبب کبر سن ترک منصب و نوکرے نمودہ انزوا اختیار کردہ بود و لک روپیہ سالیانہ وظیفہ مے یافت جہان را پدرود کرد ہشتاد و دو سال عمر داشت و طبیعتش منظم شمار رغبت داشت فدائی تخلص میکرد و چہار پسر داشت اولین مرزا مراد طبع او نیز مائل بشعر گفتن بود دوے میرزا مسیح در عین جوانے و حیات پدر بدرجاے سبط غرق شد سوے میرزا حسن چہارے میرزا بدیع الزمان مخاطب بشاہ نواز خان و درین سال قلاع متعلقہ جگت سنگہ کہ شاہزادہ مراد بخش بہ تنبیہ او مامور بود بسعی سید خان جہان و راجہ جے سنگھ و بہادر خان و الہ وردی خان مفتوح شد و حسب الحکم بایمن ہموار گردید شاہزادۂ مستغاے جرائمش نمودہ با پیشکش بحضور آورد و شاہزادہ اورنگ زیب بعتبہ سلطنت رسیدہ ادراک سعادت قدمبوس نمود چون در کشمیر نیاز بلغیان آب ژل و بہٹ چنانچہ سابق مذکور شد مزارع بسیار خراب گردید

دران شہر قحط افتاد رعایا وسکنہ آنجا زیادہ از سے ہزار کس بلاہور رسیدہ زیر جھروکہ درسن فراہم شدہ اظہار بے برگے نمودند مبلغ یک لک روپیہ خیرات مرحمت شد وحکم شد کہ تا این جماعہ در لاہور باشند ہر روز چند جا طعام مبلغ دویست روپیہ از سرکار والا مے دادہ باشند وسی ہزار روپیہ نیز دست خان فرستاد کہ در کشمیر بمردم آنجا قسمت نماید وطعام صد روپیہ ہر روز پختہ نیز بگرسنگان آنجا رساند چون خان مذکور باحوال آن جماعہ خوب بہ پرداخت صوبہ داری کشمیر از تغیر او بلطف خان تفویض یافت ومبلغ بست ہزار روپیہ مصحوب او بجہت خیرات ارسال یافت ونیز راجہ بیسے ترخان کہ بنظم سرکار سورٹھ مامور بود از تغیر اعظم خان کہ بحال رعایاے آنجا نمی پرداخت بحکومت صوبہ گجرات سرفرازی یافت واز اصل واضافہ بپایۂ منصب پنجہزاری ذات وپنجہزار سوار دو اسپہ وسہ اسپہ رسید وضبط مہام سورٹھ بنہایت اللہ پسرش مفوض شد وبنابر شہرت توجہ داری ایران بجانب قندہار شاہزادہ داراشکوہ بعنایت بسیار وانعام دوازدہ لک روپیہ نقد سرفرازے یافتہ با پنجاہ ہزار سوار رخصت یافت وشاہزادہ مراد بخش نیز مرخص گشت کہ درین طرف نیلاب اقامت گزیند وعند الحاجت نزدیک بر سد چون عساکر از نیلاب گذشت وخبر رحلت شاہ جنت بساحت شاہجہان پادشاہ رسید بشاہزادہ حکم شد کہ در غرجستان توقف نماید وصدق وکذب خبر دریافتہ اگر راست باشد معاودت نماید وگرنہ بمد افعہ پردازد چون خبر رحلت او واقعی بود داراشکوہ برگشتہ بحضور رسید وچون بنابر رحلت شاہ صفی بعضی حرکت شاہزادہ بدون جنگ وجدال قلمرو دست اولیاے دولت ہند ماند داراشکوہ بشاہزادہ بلند اقبال مخاطب گردید ودرینولا جشن قمری روید او در ہمین ایام شاہزادہ مراد بخش از حسن ابدال برگشتہ بدرگاہ والا رسید وازدواج او با دختر نیک اختر شاہنواز خان صفوے واقع شد وپنج لک روپیہ برائے سرانجام این جشن بشاہزادہ مرحمت شد ویک لک وچہل ہزار روپیہ از نقد وجنس بسم ساچق بخانہ شاہنواز خان فرستادند وچہار لک روپیہ کابین مقرر شد ٭

احوال سال شانزدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و دو ہجرے

چون بعرض پادشاہ رسید کہ درین سفر قندہار از الہ وردے خان بعض حرکات خلاف آئین نمک خوارگی بظہور رسیدہ زبان دراختیار او نیست منصب جاگیر او تغییر شد وجاگیر او کہ در متعلقہ ابو دباعظم خان بعد از تغیر صوبہ گجرات مرحمت شد وملا عبد الحکیم سیالکوٹی راپادشاہ بہ نقد سنجیدہ شش ہزار روپا نصد روپیہ کہ ہم سنگ ابو دبد وعطا فرمود وشاہزادہ مراد بخش بصوبۂ ملتان کہ در تیول او مقرر بود رخصت یافت وخلعت خاصہ با برخے مرصع آلات وود واسپ خاصہ باساز طلا ومینا کار وآفتاب گیر با وعنایت شد وبعرض رسید کہ باغ لاہور کہ در سال چہاردہم جلوس حکم عمارت آن وضع نہاد اول باہتمام علے مردان خان شدہ بود وبعد باہتمام خلیل اللہ خان صوبہ دار آنجا تفویض یافتہ بصورت انجام پذیرفت وشوق تماشایش از خاطر فیض مظاہر پادشاہ سر بر زد وبفیض مقدوم خود رونق او افزود ہشت لک روپیہ در عمارت باغ موصوف وتیارے نہ زند کہ صرف شد چون خاطر از نظم مہمات صوبہ پنجاب وکابل وقندہار وا پرداخت سیزدہم شعبان این سال از دار السلطنت لاہور بدار الخلافۃ اکبر آباد نہضت نمود وعلی مردان خان بموجب حکم از کابل بحضور رسیدہ بخطاب امیر الامرائے سربرافراشتہ رخصت انصراف بکابل یافت ومقبرہ ممتاز محل کہ تا قریب دوازدہ سال باہتمام مکرمت خان ومیر عبد الکریم تعمیر مے شد بصورت اتمام یافت خرج این عمارات پنجاہ لک است پادشاہ در آنجا رفتہ پسندیدہ وے موضع از مضافات پرگنہ جویلے اکبر آباد دونگر چندہ کہ حاصلش یک لک روپیہ است بامحصول وکاکین وسرایاے معمورۂ دیگر کہ تعلق بآن مقبرہ دارد ولک روپیہ بداخل آنہم ہست وقف این مقبرہ نمود ٭

احوال سال ہفدہم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و سوم ہجرے

در شروع این سال عزیز داشت شاهزاده اورنگ زیب بشمایل خبر ولادت پسرے در سلخ رجب رسید پادشاه آن مولد مسعود را بمحمد معظم مسمی گردانید و دخترے پاکیزه گوهر از بطن دختر شاهنواز خان نیز بوجود آمده بود بزینة النسا بیگم موسوم ساخت و چون در دار الخلافه اکبر آباد علامات وباشیوع یافته بود بدولتخانه فتح پور آمده اقامت فرمود و یک چندی بصوب سوگر بیسر و شکارگذرانید درین اثنا شاهزاده دارا شکوه را عارضه روے داده پادشاه از فرط محبت هشت بار بمنزل او برائے عیادت رفت درمرض صحت مبدل گشت و درین ایام صوبه قندهار از تغیر صفدر خان بسعید خان بهادر و صوبه پنجاب بتغییر او بقلیچ خان مقرر گشت چون هوا باعتدال آمد پانزدهم شوال باکبر آباد تشریف آورد و سعد الله خان از اصل و اضافه بمنصب دو هزاری پانصد سوار سر اعتبار برافراشت و هم محرم سال هزار و پنجاه و چهارم هجری نور و زرشد و شیخ عبد الصمد سفیر شریف مکه معظمه پامدان طلا و ارگجه باپیاله و سرپوش طلا و چهار هزار روپیه نقد عنایت شد و بعد اندک زمانی شیخ مرقوم رخصت انصراف یافت اول ورود او وقت و وجه جهت بیست هزار روپیه از سرکار و همین قدر از شاهزادگان و امرا حسب الامر یافت و درین سال شاهبیگم صاحب کلان پادشاه از خدمت پدر بر خاسته بخوابگاه خود میرفت ناگاه گرسنه و لطف و فرش بیشمار رسید و تمام لباس بدن را آتش در گرفت و پشت و هر دو دست و پهلو بسوخت و پادشاه از حدوث این واقعه نهایت اندوهگین گشته بر خلاف ضابطه مقرره فردائے آن شب از مشکوی اقبال برنیامد روز دوم چون شرف آفتاب بود بصورت بعد دو پهر دربار عام برآمده بیش از یک گهڑے ننشست و از روز نخستین تا سه روز پنجهزار روپیه بمتاجین تصدق فرمود و بیست و دوم صفر که روز ولادت آن دختر بود نیز همین قدر مبلغ بارباب احتیاج بخشید و در ماه اول این سانحه شصت هزار روپیه بدفعات بمساکین تقسیم نمود و از شروع ماه دوم مقرر کرد که هر روز هزار روپیه تصدق باهل استحقاق میرسیده باشد و چیزے را که نابر مطالبات عظیمه و خیانات جسیمه در زندان مکافات بودند آزاد فرمود و جرائم آنها بخشود و مبلغ هفت لک روپیه از عین المال سرکار والا بخشیده آمد و همدرین ایام حکیم محمد داؤد را که از ایران آمده بود باتفاق حکیم مسیح الزمانے ببدا دادے بیگم صاحب متعین فرمود و شاهزاده اورنگ زیب از دکن و مراد بخش از ملتان بدیدن خواهر بحضور آمده شرف کورنش دریافتند و شاهزاده اورنگ زیب بنابر بعض رنجشها بگوشه نشینی بدون رضای پادشاه درساخت و دست از کارهاے دنیوی باز کشید بنابرین خدمت انتظام ممالک دکن بخانه دوران بهادر نصرت جنگ از تغیر مالوه مقرر شد و منصب او هفت هزاری ذات و پنجهزار سوار و دو اسپه سه اسپه گردید و یک کرور دام انعام یافت و بهازانکس پیارے صاحبه زمان خاطر پادشاه مکدر شد همدرین اثنار او امر سنگه پسر راجه گج سنگه را محضور که روزے چند از ادراک کورنش محروم و ممنوع بود آخر روز پنجشنبه سلخ جمادی الاولے بدرگاه آسمان جاه رسید و صلابت خان میر بخشی او را در خلوت خانه منزل شاهزاده دارا شکوه که پادشاه همانجا تشریف داشت بشرف زمین بوس رسانید را و نذر کرد رصف دست چپ بجاے خود رفته ایستاد و صلابت خان بطرف دست راست سر بسلطانے ایستاده بود در زمانیکه پادشاه بعد ادائے نماز شام بنام یکے از امرا بلحظ خاص نشورے می نوشت خان مرقوم برائے امرے از فرازایوان پایان آمده نزد شمعدان چار شاخه بایکے از بندگان حضور گرم سخن بود ناگاه امر سنگه بطور دیوانگان جمدهر کشیده و وید و بر طرف چپ سینه اش زده بمجرد همان زخم زدن کار صلابت خان بپایان رسید خلیل الله خان و درجن ولد راجه بیتهلداس گوروسید سالار بارهه کوشش هفت کس از منصب داران و گرزداران از یمین و یسار دویده یکبارگے بشمشیر آبدار کارش بانجام رسانید و بحکم پادشاه میر خان میر توزک و ملوک چند مشرف غسل خانه جسد او را برداشته بردند تا بردم او سپارند مردم او دست از جان شسته هر دو را بقتل رسانیده خود نیز کشته شدند

احوال سال چهاردهم مطابق سنه هزار و پنجاه و چهارم هجری

درین سال اصالت خان را میر بخشی و خلیل الله خان برادرش را بخشی دوم گردانید و درین سال علی مردان خان فرباد و فریدون غلامان خود را باگروهے از تابینان کابل به تنبیه علی قطغان اتالیق پسر سبحان قلی ولد نذر محمد خان که براحشام ملوجان تاخت آورده بود نوستاد و آنها بعد جنگ و زد و خورد لبیار بر مخالفان غالب آمده ظفر یافتند و اکثرے از همراهیان مخالف مقتول و مخذول شدند و فراوان اسب و شتر و گوسفند آنها فرباد و فریدون غنیمت آوردند و همدرین سال انتقاض اعلام پادشاه از اکبر آباد بطرف مهوره و از انجا بتغیر اتفاق قنادوشب پنجشنبه یازدهم شعبان در خانه دارا شکوه از بطن دختر سلطان پرویز پسرے متولد شد و بسپهر شکوه مسمی گردید و خاندوران ناظم دکن حسب الطلب بحضور آمد و راجه جے سنگه که ککی او بود بحفاظت ملک دکن مامور شد و همدرین سال بخش حصول صحت خترکان بیگم صاحب خترکامران پادشاه مقرر شد ایوان بارعام را بکمال آرایش تزیین نموده اقسام جواهر و نقود بران عفیضه نثار شد و شاهزادگان و امرا هریک در خور مرتبه خود بعنایات انعام و اضافه سرافرازی یافتند و حسب الالتماس آن ملکه ملکی خصال شاهزاده اورنگ زیب را پادشاه از گوشه نشینی برآورده مورد الطاف نامتناهی گردانید و حکیم محمد داؤد را که معالج بیگم صاحب بود بعنایت خلعت خاصه و منصب دوهزاری و دولسپه سوار و اسپ خاصه از طویله خاص با زین طلا و فیل و یک اشرفی پانصد تولچه یک روپیه بهمین وزن نوازش فرمود و عارف خدمتگار را که خدمت معالجه جراحت بدنی که بسبب سوختن بهم رسیده بود بکمال دل سوزی و محنت بتقدیم رسانیده بود بر نقره سنگ سنجیده هفت هزار روپیه هم سنگ و با خلعت و اسپ و فیل مرحمت شد و پنج لک روپیه که برای حصول صحت او پادشاه نذر کرده بود بمصرف رسید بعضے ازین زر را بمکه معظمه و برخے با قندیل مرصع که حسب الامر ملکه مذکوره مهیا شده بود بمدینه طیبه ارسال یافت و ملا امین نام بینوائی را که بعضے جراحات منذره بسدا و اسے او به شده بود نیز به نقره سنجیده مبلغ هم سنگش با خلعت و اسپ و فیل و دهی بطن بالتمغا مرحمت شد و از بیگم و شاهزادگان نیز انعام و انی یافت و چون محمد صلے فوجدار حصار آن فقیر را آورده بود و مورد عنایت گشته خطاب حانی یافت و هیچ جشنی بخوبی و فیض رسانی این جشن گاهے بعمل نیامده بود و ملکه مذکوره لشکر الطافیکه از پدر مهربان درین ظهور رسیده مکفل وزن جشن شمسی درین سال گشته نثار و پیشکش بسیار گذرانید و صد کس ز امرائے نامدار و ارکان دولت را خلاع فاخره بخشید و همدرین سال شاهزاده اورنگ زیب را بمرحمت خلعت با نادرے و دو اسپ خاصه با زین طلا مینا کار و طلاے ساده و فیل با یراق نقره سرافراز نموده با نظام صوبه گجرات مرخص گردانید و درین سال بعد ورود در کشمیر رضامندی رعایا و سائر اهالے آن بلده از سلوک پسندیدهٔ خانخانان معلوم گشته موجب خوشنودے خاطر خدیو روزگار شد و یک لک روپیه انعام یافت و طالبائے کلیم قصیدهٔ در تهنیت مقدم پادشاه در کشمیر معروض داشته بمرحمت خلعت و انعام دولسپه اشرفی مباهی و مسرور شد خاندوران نصرت جنگ که از حضور بصوبه دکن می رفت در دوکروهے لاهور آخر شب شنبه ششم جمادی الاولی خدمتگارے زخم خنجر مصر بر شکم او کارے زد بعد انقضائے یکروز از دنیا درگذشت فرزندانش بموجب وصیت از متروکات او یافته باقی مبلغ که مبلغ شصت لک روپیه نقد بود بسرکار پادشاه باز گردید مدفن او در آبایش گوالیار است هفت هزاری هفت هزار سوار و دو اسپه سه اسپه منصب داشت:

احوال سال نوزدهم مطابق سنه هزار و پنجاه پنج هجری

غره جمادی الثانیه اسلام خان بخلعت خاصه و شمشیر و همدهر مرصع و دو اسپ از طویله خاصه با زین طلا و مطلا و فیل با یراق نقره مع مادهٔ فیل و اضافه هزاری هزار سوار منصب شش هزاری شش هزار سوار و پنج هزار دو اسپه سه اسپه و دیگر عنایات سرافرازی یافته بخدمت انتظام هر چهار صوبه دکن مامور شد و سعد الله خان بعنایت خلعت خاصه و خدمت دیوانے خالصه مشرف شده از تغیر اسلام خان

وازاصل و اضافہ بمنصب چار ہزاری ہزار سوار و بعطای قلمدان مصحع سربلند گردید چون از فرط کاردانی بنوازشہای روزافزون اختصاص داشت بستم رجب بدرجہ رفیعہ وزارت عظمی و عنایت خلعت خاصہ و ازاصل و اضافہ بمنصب پنجہزاری ذات و ہزار و پانصد سوار رسید و درین سال بسعی امیر الامرا علیمردانخان قلعہ کہمو مفتوح شد و خواجہ کابل بتسخیر رفتہ روبہ تسخیر بدخشان نہاد و درین فرصت علی مردان بکمر شتافتہ و بے آنکہ کار بر جارسان تنگ کند آنہا امان طلبیدہ برآمدند و امیر الامرا رفتن بآنطرف مصلحت ندیدہ برگشت و پادشاہ برگشتن امیر الامرا در ینوقت کہ نذر محمد خان با پسران و نوکران در افتادہ بودند پسندیدہ و درہمین سال جان نثار خان را بتعزیت شاہ صفی و تہنیت جلوس شاہ عباس ثانی روانہ ایران نمود یک فقرہ نامہ مرسلہ این بود بمبارکباد جلوس میمنت مانوس آن فرزند زادہ برخوردار کامگار نامدار بلند مقدار بہین گوہر درج دولت و عظمت یعنی اختر برج شوکت و سلطنت نقاوۂ اصلاب طیبین سلالۂ اسلاف طاہرین پرداختہ ے شود و نفائس امتعہ ہندوستان را کہ سہ لک و پنجاہ ہزار روپیہ قیمت داشت مصحوب او ارسال فرمود چہارم شعبان رایات اقبال ز کشمیر بطرف لاہور درا ہتزاز آمد و پانزدہم ماہ رمضان در لاہور نزول اجلال شد و شاہزادہ مراد بخش از ملتان رسیدہ شرف کورنش دریافت و بمیمنت و نہم نور جہان بیگم رحلت نمودہ در لاہور متصل مرقد برادر خود آصف خان مدفون گشت و علی مردانخان از پیشاور آمدہ ملازمت نمود و سعد اللہ خان از اصل و اضافہ بمنصب شش ہزاری دو ہزار سوار سربلندی یافت و درین سال بخانہ شاہزادہ شجاع پسرے بوجود آمدہ بزین العابدین موسوم گردید و چون پادشاہ بہ تسخیر ولایت بلخ و بدخشان و سمرقند کہ دار الملک امیر تیمور صاحب قران بود بسیار رغبت داشت خصوص از زمانیکہ نذر محمد خان بارادہ تاخت کابل اول سال جلوس لشکر کشیدہ برگشت و بعد چند مدت از تطاول اودر بلخ ہرج و مرج پدید آمد سرانجام این مہم اہم دانستہ رایات افواج مملکت ستانی بطرف کابل نہضت نمود و شاہزادہ مراد بخش را با میدا عانت علی مردان خان امیر الامرا کہ فوجے از اوزبک و لایتی خود ہمراہ و معرفت تمام ازان طرفہا و ایلات آنجا ہا داشت حسب الطلب نذر محمد خان کہ بسفاہت از دشمن استمداد نموده بود با جمعیت پنجاہ ہزار سوار پیشتر از حرکت خود برسم منقلا فرستاد خسرو پسر دوم نذر محمد خان کہ از فساد و غارت قوم المانان ملجا و پناہے غیر از درگاہ شاہ جہان نداشت آمدہ شاہزادہ مراد بخش را دیدہ بود شاہزادہ ہنگام ملاقات تکسر بساط رفتہ معانقہ نمود و بپہلوے مسند خود نشانیدہ بعد دول چوئی بسیار بحضور پدر فرستاد و او بحضور آمدہ دو لک روپیہ نقد و جنس یافت چون شاہزادہ مراد بخش بحوالے بلخ رسیدند محمد خان بہرام و سبحان قلی پسران خود را باستقبال فرستاد و مراد بخش اعوان آنہا نموده بنابر اطمینان خاطر شان فرمود کہ بخان بگوید کہ از ہند لشکر بیشمار رسیدہ است ہر گونہ مددے کہ مطلوب باشد بعمل خواہد آمد روز دیگر نزدیک حصار رسیدہ فرمان داد کہ بضبط حصار پردازند محمد خان را بمشاہدۂ این حال دل از دست رفتہ بطرف ایران گریخت و پناہ بشاہ عباس برد شاہزادہ مراد بخش گروہے را بہ تعاقب او روانہ کرد آنہا بقدر طاقت تعاقب نمودہ مراجعت کردند و خلیل اللہ خان را با ملتفت خان و غیرہما برائے گردآوری اموال او فرستاد و ازدہ لک روپیہ از مصنع آلات و طلا آلات و جز آن و قریب دو ہزار و پانصد اسپ و مادیان و سہ صد شتر نر و ماده بضبط در آمد و از متصدیان مہمات و تحویلداران ظاہر شد کہ ہمگی اندوختہائے او ہفتاد لک روپیہ بود از انجملہ افزون از دوازدہ لک روپیہ بسرکار شاہزادہ در آمد و قریب یانزدہ لک روپیہ در بخارا ہنگام فرار او از قرشی بلخ بتاراج رفت و قلیلے را عبد العزیز خان متصرف گشت و بیشتر لشکریان والی آن و دیگر غارت گران بردند از انچہ باقی ماند پارہ در وقت اضطراب بسپاہ خود داد و اکثر او ز بکیہ و المسانبہ و قلماقان در وسان غارت نمودند و نذر محمد خان بعد ہزیمت از شیر خان با قتلق محمد و پسر خود قلیلے از اوزبک نزد او خود براہ

چون از مشهد مقدس گذشته باصفاهان نزد شاه عباس رفت و پسران و متعلقان و سه دختر او بسده شاهجهانی رسیده مه بهرام بمرحمت خلعت خاصه با چار قب زر دوزه و جیغهٔ مرصع و منصب پنجهزاری هزار سوار و یک لک شاهی مباهی شد و عبد الرحمن را بشاه زاده و اراشکوه پسر دلکام تربیت فرماید و یومیهٔ او صد روپیه مقرر گردید دستورات را بیگم صاحب نزد خود طلب داشته مورد انواع اعطاف نمود و شاهزاده مراد بخش را اندیشها از افواج او زبکیه وغیره ایلات آن دیار و عدم مناسبت هوا و اوضاع آنجا بهم رسیده مکرر عرضداشت ها فرستاده اذن معاودت خواست و حکم نارسیده بحضور شتافت این حرکت شاهزاده بمزاج پادشاه ناگوار آمد و شاهزاده را بالعجل منصب و تیول ملتان تادیب فرمود و چون نزدیک بکابل رسید از کورنش ممنوع گشته فرمان شد که بشهر در نیامده بپشاور رفته بنشینند و سعد الله خان بنظم و نسق بلخ و دل دهی سپاه و دستوری یافته در عرض یازده روز به بلخ رسید ٭

احوال سال بستیم مطابق سنه هزار و پنجاه و شش هجری

درین سال پادشاه میر عزیز را با نامهٔ متضمن اظهار عواطف و آنکه پیش نهاد خاطر چه بود و نذر محمد خان به رسم رسالت بایران فرستاده درین اثنا نذر محمد خان باصفهان رسیده باز بخراسان برگشته بود چون میر عزیز باصفاهان رسید خبر رجوع او شنیده خواست که او هر جا باشد رسیده نامه را برساند و از اے ایران این معنے را نه پسندیده مشارالیه توقف نموده حقیقت را بدرگاه عرضداشت حکم رفت که در پے او نزود و از شاه ایران رخصت گرفته روانه حضور شود سعد الله خان از بلخ عود نموده در همدرین سال شرف عتبه بوسے یافت و فتح نامه بلخ و بدخشان مصحوب ارسلان بیگ بدارے ایران نیز درین سال ارسال یافت و رایات پادشاهے از کابل بدار السلطنته لاهور سایهٔ نزول افگند و در شش وزن شمسی این سال پادشاه عفو تقصیرات مراد بخش نموده بعطاے منصب سابق سرفراز فرمود و شاهزاده اورنگ زیب حسب الطلب بحضور رسیده شرف کورنش دریافت و پادشاه او را برائے تسخیر بدخشان و بلخ مقرر نموده بدان صوب رخصت فرمود و سعید خان بهادر که از ملتان آمده بود تنبیهات شاهزاده اورنگ زیب شد و از استماع خبر درگذشتن اصالت خان چون نوکر مزاج دان بود پادشاه بے تاسف گشت و میرزا نوذر صفوے از بلخ رسیده طیور نیکارے نذر محمد خان که دران میان پنج باز طویغون بود از نظر گذرانید و باصل و اضافه بمنصب سه هزاری دو هزار سوار نوازش یافت و پادشاه خود هم عازم کابل شد تا پیش شاهزاده اورنگ زیب باستظهار او قوے باشد و همدرین سال سی خانم رخت هستی بربست پادشاه از استماع این حادثه بے تاسف نمود و همشیره طالبا می آلے بود و با حکیم مسیح الزمان قرابت و قدم خدمت از وقت ممتاز محل داشت مهردار خاص بود و در سوم خانه دارے و آداب بندگے نیکوے دانست از فن طب و علم قرابت آگاه بود و ملکه جهان آرا بیگم صاحب نزد او تلمذ نموده بود و ازین جهت که فرزندے نداشت دو دختر طالبا را بفرزندے خود برداشت کلان را زوجهٔ حاقل خان و خرد را در حبالهٔ نکاح مرحمت خان بود شاهزاده اورنگ زیب غزه جمادے الاولے به بلخ رسید و بشهر در نیامده یک کروهی آن شهر نزدیک مکانیکه بهادر خان خیمه داشت معسکر ساخت روز دیگر درون حصار در آمد و قلعه اندرون و حصار بیرون را ملاحظه نموده بمحافظت شهر پرداخت از اکابر اے آنجا را در خور رتبه هر یکے باکرام و انعام کامیاب گردانید و ماه و هوشنگ هاذا را بحراست قلعه و شمشیر خان ترین را با جمعے از منصبداران و احدیان و تفنگچیان هونگاهبانے شهر گذاشت و ترتیب لشکر بصواب دید خیر اندیشان چنین مقرر شد که فوج قول بوجود شاهزاده استظهار یابد و بهادر خان باتمام سپاه که با او در بلخ بود هراول و امیر الامرا بحلے مردان خان برافغار و سعید خان بهادر ظفر جنگ در

جز الفا چون بموضع تیورآباد فرود آمدند واوزبکیه از اطراف هجوم آورده هر کس بهر طرفے فرود آمده بود با فوج مخالف گرم پیکار شد چون اوزنگ زیب هجوم اوزبکیه برامیر الامرا صلے مروان خان دیده فوجے را کمک فرستاد و قبل ازان که فوج کمک برسد امیر الامرا مخالفان خود را منهزم ساخت وسعید خان جاد ظفر جنگ که هنوز ضعف بیمارے لاحق داشت خود در بنگاه مانده ولشکر خود را بموجب ترتیب بطرف چپ شاهزاده گذاشته بوجون فوج مخالف بر لشکرش ریخت وکار برآنها تنگ شد خان مذکور با خاصه که با خود داشت سوار شده بسرعت برق وباد در رسید وباوجود ضعف بیماری بسوارے اسپ خود برا عدا تاخته چنان کوشش نمود که بدست خود نمود کس را مجروح گردانید و نه زخم بر بدن خود برداشت آخر از اسپ بزمین افتاد ویلران اولطف الله خان وخانه زاد خان بزخمهاے کاری جانسپارے نمودند شاهزاده قصد پیکار مخالفان نموده ارد و را از چهار طرف درمیان گرفته روانه شد واوزبکان گروهے را دیدند بیار لشکر نمودارے گذاشته باقی بجمعهم بر فوج هراول ریختند چون مردم توپخانه و بهادر خان در مدافعه آنها مساعے جمیله بتقدیم رسانیدند اوزبکان روگردان شده بهنگاه خود شتافتند و درین ضمن پیل اوغلی پیش آمده اوزبکان را از فرار برگردانیدند و چوتے را مقابل هراول گذاشته خود با سائر لشکر بر فوج امیر الامرا ریخت امیر الامرا صلے مروان خان پامردی مردانه نموده بآنها در آویخت وشاهزاده هم کمک در رسید و اوزبکان شکست خورده منهزم شدند وتمام خیام واسباب وشتر و دواب که در بنگاه و مقامها بود بدست افواج شاهزاده افتاد:

احوال سال بیست ویکم مطابق سنه هزار وپنجاه وهفت هجرے

چون معلوم شد که گروه اوزبکیه مے خواهند بدخشان رفته گرد فتور برانگیزند شاهزاده مراد بخش بمراهه بوسے بدخشان رخصت یافته بجاے کار رسید درین اثنا فسخ عزیمت اوزبکان معلوم شده فرمان معاودت بمراد بخش سید واوجب الامر برگردید وباانتظام صوبه کشمیر رخصت یافت چاردهم شوال این سال اسلام خان ناظم چار صوبه دکن که هفت هزارے هفت هزار سوار و دو اسپه سه اسپه بود رخت هستی بربست و در اورنگ آباد مدفون گشت و پیرانش بنبایات و اضافه مناصب سرفرازے یافتند و درین سال نذر محمد خان نامه مشعر بر اخلاص و انقیاد بشاهزاده اورنگ زیب فرستاده خواست که بوسیله او تدارک مافات وخلال احوال خود نماید شاهزاده نامه او با عرضه داشت خود بحضور پدر فرستاد و فرمان رفت که آن فرزند بمجرد ملاقات خان بلخ را باز داده روانه حضور شود و شاهزاده شجاع را بکابل رخصت نموده مقرر فرمود که هرگاه اورنگ زیب از هند و کوه بگذرد او از کابل عازم آستان دولت گردد چون فوج هند را اقامت در بلخ از متعذرات است و لشکر اوزبک علی مردان خان با چندکس تا کجا مقاومت تواند نمود شاهزاده اورنگ زیب مصلحت در مدارا دیده حصار بلخ را که همین قدر در تصرف بود به نذر محمد خان اصلح امور شمرد و نذر محمد خان تمارض نموده نیابة قاسم ولد خسرو نبیرهٔ خود را حضور شاهزاده اورنگ زیب فرستاد و شاهزاده همین قدر را غنیمت دانسته حصار شهر بلخ با دو سپر و جنس غله همراه انچه در لشکر و شهر و قلعه بود و به نرخ آن وقت در آنجا پنج لک روپیے از زید به نذر محمد خان داد و بقدر راه همراه گرفته معاودت نمود سعید خان از بلخ بپشیر بحضور رسیده مشمول عواطف گردید و از تغیر اعظم خان بصاحب صوبگی بهار سرفراز شد و اعظم خان بحراست سرکار جونپور مامور گشت و زریکه درین یساق بمصرف رسید چار کرور روپیه است که قریب بیست کرور خانے بود و چار ده لک تومان عراقے و حاصل بلخ و بدخشان بشرط موافقت سال و باه بیست و پنج لک روپیه که قریب چهل لک خانی است در حساب تفاوت بسیار است نمیدانم خطا در کجا شده چون حسابهاے ولایت و مقدار نقود آنجا غیر معلوم تصحیح آن

نقوانست و بادشاہ بہ لاہور آمد و بعد ازان باکبر آباد و شاہزادۂ شجاع از کابل در اکبر آباد رسیدہ مجدداً بعنایت ولایت بنگالہ مشمول عواطف شد و رخصت رفتن بملک عنایتی یافت و حکم شد کہ شاہزادہ اورنگ زیب بملتان رود و درین سال چون عمارات قلعہ شاہ جہان آباد باتمام رسید الویۂ سلطنت بطرف شاہ جہان آباد برافراشتہ آمد پنجم ذی حجہ سنہ ہزار و چہل و ہشت ہجری خضر بیان قلعہ مذکور نمودہ شب جمعہ نہم محرم بعد از پنج ساعت و دوازدہ دقیقۂ نجومی اساس آن گذاشتند و شصت لک روپیہ درین تعمیر بکار رفت و در سنہ ہزار و پنجاہ و یک ہجری باتمام رسید و پادشاہ بیست و چہارم ربیع الاول سال مذکور از دروازہ کنار دریا کہ بشاہ محل راہ دارد داخل قلعہ گشتہ بدولت خانہ در آمد و در ایوان دولت خانہ بارعام بر تخت مرصع جلوس نمود و پیشکشہای لائق از نظر گذشت از جملہ پیشکشہا جنس مبلغ دوازدہ لک روپیہ پذیرائی یافت و چار لک روپیہ بہ بیگم صاحب انعام شد و شاہزادہ دارا شکوہ باضافہ دہ ہزاری سے ہزاری شد و صد کس بعنایت خلاع فاخرہ امتیاز اندوختند و چون ازان روز تا جشن وزن قمری نہ روز بود حکم شد کہ جشن نہ روزہ نمودہ ہر روز صد کس خلعت مے یافتہ باشند و میر یحیی کاشی تاریخ اتمام عمارات این شہر چنین یافتہ بود ع شد شاہ جہان آباد از شاہ جہان آباد و ہزار روپیہ صلہ یافت و یک قندیل بروضۂ مطہرہ سرور کائنات کہ دو لک و پنجاہ ہزار روپیہ قیمت داشت مصحوب سید احمد سعید ابلاغ شد و حکم رفت کہ متاع یک لک و شصت ہزار روپیہ باب عرب متصدیان تجرات خریدہ حوالہ اش نمایند تا او ازان میان متاع پنجاہ ہزار روپیہ مع ریش بشریف مکہ رساند و جنس شصت ہزار روپیہ فروختہ بانفقش باہل استحقاق مکہ معظمہ و در جنس پنجاہ ہزار روپیہ با فائدہ اش بمستحقان مدینۂ منورہ قسمت نماید۔

احوال سال بست و دوم مطابق سنہ ہزار و پنجاہ و ہشت ہجری

چون از ستایستہ خان نظم صوبہ تجرات خاطر خواہ بادشاہ صورت نگرفت صوبہ مذکورہ بشاہزادہ دارا شکوہ عنایت شد و باقی بیگ کہ از طرف شاہزادہ صوبہ آلہ آباد داشت بحضور آمدہ با اصل و اضافہ دو ہزاری منصب ذات و پانصد سوار با خطاب غیرتخان یافتہ بگجرات شتافت و صوبہ او ڈلیسہ بتغیر معتقد خان از قبل شاہزادہ شجاع بچان بیگ ہروی ملازم شان تفویض یافت و شیخ عبد المجید لاہوری شاگرد مومن الدولہ شیخ ابو الفضل چون سوانح دہ سالہ باتمام رسانیدہ دہ ہزار روپیہ انعام یافت و درین سال بادشاہ باز بہ لاہور رفت و سعد اللہ خان بمنصب ہفت ہزاری سوار و دو اسپہ سہ اسپہ سرافرازی یافت و ہمدرین سال زبدۂ نونہالان اعظم خان کہ مولد و منشاء آن سلالۂ دودمان سیادت بلدۂ سادہ و اسمش میر محمد باقر و از اعیان دیار خود بود بعد تقدیم خدمات بایستہ و صدور کارہای شایستہ کہ در اقبال نامہ جہانگیری و پادشاہ نامہ شاہجہانی و انموذجی دراین اوراق مذکور و بکارہای عمدہ مثل میر بخشی گری و دیوانی اعلی و نظم صوبہ ہای دکن و بنگالہ و احمد آباد و الہ آباد و اکبر آباد و کشمیر و اسلام آباد و متھرا و بہار و در آخر عمر بخدمت دار العلم جونپور سرافراز و مامور بود و شش ہزاری منصب یافت بعد طے ہفتاد و شش مرحلہ از عمر بمک خرام در بلدۂ مسطورہ جہان فانی را پدرود و نمود و در باغے کہ بر لب دریاے جونپور احداث نمودہ بود مدفون گشت تاریخ رحلتش از کلۂ اعظم اولیا و سال بناے باغ بہشت نہم بر لب آب جو مستفاد مے شود اللھم اغفرلہ و ارحمہ پادشاہ از استماع فوت او بسے متاثر گشت و اولادش را کہ یکے از انہا ملقب خان و دومے میر خلیل اللہ و سومے میر حق بود باضافہ ہاے منصب و مزید عنایت دلجوئی و تسلیہ فرمود و شاہزادہ مراد بخش را کہ از کشمیر حسب الطلب آمدہ بود بنظم صوبہ دکن از انتقال اسلام خان رخصت نمود و شاہنواز خان کہ بصیانت ملک دکن معین شدہ بود اتالیق شاہزادہ گردید

و همدرین سال عرضه داشت دولت خان قلعه دار قندهار رسید که شاه عباس ثانی فرمان ایران قلعه مذکور را محاصره نموده بنابران سعد الله خان دیگر امرا برین یساق مقرر شده با رنگ زیب نیز فرمان رفت که از ملتان بدان سمت رود و لشکرهای تعینات با پیوندد و خود پادشاه نیز متوجه کابل گردید چون محاصره بدو ماه کشید و افواج ایران بفرمان پادشاه خود بر بروج عروج نمودند دولت خان قلعه دار آمدن خواسته با شاد خان و قبچاق خان و نور الحسن و عبد اللطیف دیوان و دیگر همراهیان بیرون آمده شاه را دیده رخصت گرفته روبه هندوستان آورد و محراب خان که بتسخیر قلعه بست رفته بود تا پنجاه و پنج روز محاصره داشت پردل خان قلعه دار آنجا نیز امان خواسته محراب خان را دید و او قلعه دار را همراه خود بحضور پادشاه آورد و سید اسد الله خان و سید باقر مستحفظان زمین داور یه سار و خان که آنرا محاصره داشت پیغام دادند که تا یکسو شدن معامله قندهار خونها عبث ریخته نشود و بعد رسیدن خبر فتح قندهار بست هر دو کس برآمده بدولت خان قلعه دار قندهار پیوستند پردل خان بشوق خود بایران زمین رفت و دولتیان چون بحضور شاه جهان آمدند بر قدم خدمت از سر جان او گذشته بر طرف و بعزل منصب و خطاب معاتب گردانید پادشاه ایران رسیدن فوج هند بعد عهود خود یقین دانسته محراب خان را با ده هزار تفنگچی و قندهار و دولت او غلی زنگیه را با جمعیت در قلعه بست گذاشته خود بهرات معاودت کرد و در انجا بماند باصفهان نرفت:

احوال سال بست و سوم مطابق سنه هزار و پنجاه و نهم هجری

درین سال شاهزاده اورنگ زیب مع سعد الله خان وزیر لقندهار رسیده قلعه را محاصره کردند و مورچالها تقسیم یافت و مدت سه و نیم ماه در گرد حصار نشسته بذل جهد خود نمودند و اثری بران مترتب نشد محرران شاه نامهای هند باقتضای رضاجوئی پادشاه بان خود و بگذشتن افواج هند بنا بر فقدان نخلات و کاه و آب سرمای شدید حسب الامر شاهجهان می نگارند لما و حقیقت آنچنان نیست بلکه چون شاه عباس بسعی شاهجهان در انتزاع قندهار با قصبه الغایات متیقن و هشت بعد تسخیر قلعه مذکور و سپردن با ولیای دولت خود باصفهان نرفته برای هرگونه امدادی که بجا رسان قلعه حاجت شود در سرحد است که دار الملک خراسانست رحل اقامت افگنده بود چون عرایض محراب خان قلعه دار قندهار مشتمل بر احوال ورود شاهجهان در کابل و وصول شاهزاده اورنگ زیب مع سعد الله خان وزیر بجمعی کثیر و جم غفیر و گرد و هی انبوه و فیلان کوه شکوه لقندهار به پایه سریر خلافت مصیر فرمان ایران رسید فرمان قضا جریان عرصه ورود یافت که نظر علی خان سوکلن حاکم آردبیل و نجف قلی بیگ نرنکه میر آخور باشی مبشیر از سپه سالار بر سم منقلار روانه شده بمانعت قلیچ خان و قباد خان و خنجر خان والد قلی خان که آنها را بمحاصره قلعه بست فرستاده اند پردازند و مرتضی قلی خان سپه سالار و سیاوشخان قوللر آقاسی و مرتضی قلی خان توره باشی بسر کردگی عساکر منصوره روانه شده کنفس واحده بسر کردگی سپاه ظفر پناه قیام نمایند و حاجی منوچهر برادر محراب خان که از شبجهان زمان بود استدعا نمود که با جمعی از بهادران مبشیر روانه گردد پذیرائی یافته با جمعی از غلامان خاصه روانه گردید و در مسارعت بر اقران مسابقت جسته با پنجاه کس مبشیر از جمیع لشکر روانه شد اتفاقا در حینیکه قلیچ خان و خنجر خان برادر زاده او را با قباد خان والد قلیچ خان و سه هزار سوار بتاخت کرشک زمین داور خرسناده بودند هر دو کرشک گشته دو چار جاعه مزبوره میشود از طرفین دست حلاوت از آستین جرأت برآورده بستعمال آلات حرب میپردازند حاجی منوچهر مع رفقا ثبات بر حصار کرشک داده داد مبارزت میدهد خنجر خان رامع همراهان را سه بران قراری یابد که روانه زمین داور شده بعد تاخت و تاراج آن عنان العود با سپاه قزلباش مقاومت ننمایند بعد عبور از زمین داور که روانه کرشک می شوند در نیوقت نجف قلی بیگ میر آخور باشی با پانصد سوار و از کرشک مے گردد و باتفاق حاجی منوچهر و رفقا استقبال خنجر خان نموده آتش محاربه را اشتعال مے دهند امیر آخور باشی با پای

شبانت افشردہ از گروہ مخالف بعضے را بآتش تیغ حریق و جمعے را غریق آب نہر ہیرمند ہے گردانند و قلیچ خان را باصفہای این خبر ارکان قرار و صلابت متزلزل گشتہ متوجہ قندہار ہے گردد نظر علی خان کہ میر سد حسب الامر انتظار ورود افواج قزلباش نمودہ بموجب فرمان پادشاہ ایران صفی قلی بیگ شرعے باشی و روشن سلطان لزکے را بامدک فوجے از شجاعان تباخت اطراف لشکر شاہزادہ او نگ زیب متعین ہے نمایند روم مرقوم را باو لے کہ کنار ارد وے چغتایہ بود رفتہ علم جرات ہے افراز ند بعد رسیدن این اخبار رقم شاہی بنام امرائے عظام ایران صادر گردید کہ عساکر تصرف آثر را باتفاق سیاوش خان روانہ سازند و سپہ سالار و قورچی باشی تا ورود افواج درکنار ہیرمند یا ہملہ کہ مناسب دانند توقف نمایند شاہزادہ اورنگ زیب بعد ملاحظہ جرات و حسارت ایرانیان رستم خان دکنی را بسپہ سالاری سرفراز نمودہ قلیچ خان و جمعے از امرائے عظام را باغیلان کوہ بنیان و توپخانہ شایان بہ تنگ امرائے ایران روانہ ہے نماید و عملہ پادشاہ ایران بموجب فرمان سیاوش خان را با فوجے گران روانہ ہے نمایند مرتضے قلی خان سپہ سالار و قورچے باشی را کہ باندک فوجے قبل از سیاوش خان و جمیع افواج پیشتر روانہ شدہ بود در استکبارے بخاطر گذشت کہ عنقریب لشکر گران میرسد و بنیان ثبات و قرار لشکر چغتائے منہدم خواہد شد بہتر آنکہ توقف نہ نمودہ خود را بجمعیت ہمراہ بزودے بعسکر ظفر اثرے باید رسانید تا این فتح باسم دیگران منتشر نگردد و تقسیم عزیمت نمودہ نظر علی خان ملقب گشتہ بہ تسویہ صفوف ہے پردازند امیر الامرا با قورچے باشی در قلب لشکر ایستادہ نظر علی خان را کہ پیرہنچے گرے متعین نمودہ پیش فرستادہ میر آخور باشے را بکمک او متعین ہے کنند و سربداق خان برتاگ بگلربیگے آذربایجان را با برنے از امرا و قورچیان عظام بطرف راست و غلامان خاصہ شریفہ را با جمعے از امرا بجانب چپ مقرر میسازند اتفاقاً در آخر ہمان روز تلاقی فریقین واقع شدہ بین الجانبین آتش محاربہ اشتعال ہے یابد امیر آخور باشے باتفاق شاہین آقا و قراباش بیگ و جانی بیگ یوز باشے غلامان خاصہ و نجف قلی بیگ ولد قراق خان و سائر جماعۂ ہر سپاہ غنیم حملہ آور گشتہ نقد جلادت و مردانگی را بہ سکۂ ثبوت مسکوک ہے سازند و در اثنائے گیرو دار اسپ سربداق خان بضرب سہام مخالفین از پای در آمد گرد و مخالفان ہجوم کردہ دست تہور برے آورند سربداق خان پائے ثبات افشردہ با جمعے از بہادران کفایت شعار ایشان کردہ سوار اسپے کہ در کتل داشت میگردد و درین اثنا برادرش خان طالش با جمعے از طالشان بہ کمک سربداق خان سبک عنان گشتہ بحملات متواترہ عقد ہیبت غنیم را پراگندہ میسازد بالآخر لیان جی شب دیجور طرفین وست از جدال باز داشتہ بآرام جای رجوع ہے نمایند جماعۂ چغتائے عنان تافتہ بعسکر شاہزادہ اورنگ زیب ملحق ہے شوند بعد ورود جماعۂ مزبورہ شاہزادہ اورنگ زیب طبل رحیل کوفتہ مراجعت ہے نمایند و امرائے ایران بعد طلوع صبح بحقیقت حال وقوف یافتہ سیاوش خان را با جمعے از دلیران در تعاقب شاہزادہ اورنگ زیب و عساکر ایشان از دنبال فرستادہ بحقیقت بدرگاہ پادشاہ خود معروض داشتند و حسب الامر اصلاح حضر و نقب نمودہ و قلاع سرحد و دراستحکام دادہ عازم حضور شدند و شاہ عباس بزیارت مشہد مقدس مشرف گشتہ عازم اصفہان گردید در جلدوے ہمین خدمتی کہ مذکور شد شاہجہان پادشاہ متوسلان خود را در خور پایۂ ہر کیے نوازش نمودہ ازان جملہ اورنگ زیب را از اصل و اضافہ بمنصب پانزدہ ہزارے دوازدہ ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ و سعد اللہ خان وزیر را از اصل و اضافہ بمنصب ہفت ہزارے ہفت ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ و رستم خان را از اصل و اضافہ بمنصب پنجہزارے پنجہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ و خطاب فرزندی فیروز جنگ قلیچ خان را با اصل و اضافہ بمنصب پنجہزاری چارہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ و نظم صوبہ کابل اختصاص بخشید و بدارالسلطنۃ لاہور و از انجا باکبرآباد نہضت فرمود چون بوسلہ

عدم آمیزش شاہزادہ مراد بخش باشاہ نواز خان کہ بہ اتالیقے او مامور بود و مہام صوبہ ہاے دکن چنانچہ باید بکمشیت نمی یافت فرمان طلب شاہزادہ احمدآباد یافت و شایستہ خان بنظم ہر چہار صوبہ دکن سرفراز شد و شاہنواز خان صوبہ داری مالوہ یافت و مدت سال نذر محمد خان نامہ مشعر بر تنگدستی و استمداد ہاے مدد خرچ و طلب پل و فرزندان خود و نمود و شاہجہان لبلی مردان خان امیرالامرا فرمان داد کہ صد ہزار روپیہ مصحوب یکے از ممکنیان معتمد صوبہ بنذر محمد خان در بلخ بفرستد و از سہ لک روپیہ خان کہ ملزوم رکاب دولت شاہ جہانی بودند خسرو کہ پیش از تسخیر بلخ بآزردگی از پدر جدائی گزیدہ آمدہ بود پدرہم او را نطلبید و او ہم بر فتن راضی نبود ہمین جا ماند و بہرام مستلذات ہند فریفتہ داشت عبدالرحمن دو سال و دو ماہ در خدمت پادشاہ بود و وقت رخصتی سی ہزار روپیہ یافتہ راہی شد و متعلقان نذر محمد خان از جملۂ نسوان از آغاز آمدن تا رفتن سہ لک و پیاز زر و زیور یافتہ مرخص شدند و شاہزادۂ دارا شکوہ کہ بہ تربیت عبدالرحمن مامور بود حسب الامر بہ جواہر و مرصع آلات و طلا آلات و نقرہ آلات و اقمشہ بیست ہزار روپیہ نیز بدو داد یادگار چولاق سفیر نذر محمد خان بعنایت خلعت و خنجر مرصع و پنجہزار روپیہ سربلند گشتہ بہمراہی اینہا رخصت انصراف یافت و صد ہزار روپیہ دیگر بہ نذر محمد خان مرسل شد و یک قبضہ شمشیر مرصع و پنجہزار روپیہ بسبحان قلیخان فرستادہ شد و ملا علاء الملک میر سامان خطاب فاضل خانی یافت سعداللہ خان از کابل در ہشت روز بحضور رسید و شاہزادۂ دارا شکوہ و اورنگ زیب نیز از کابل رسیدہ ادراک کورنش نمودند شاہزادہ اورنگ زیب کہ صاحب صوبگی ملتان داشت صوبہ ٹھٹہ نیز با و مفوض و سرکار بھکر و سیوستان در تیول او مرحمت گردیدہ دستوری آنجا یافت و شاہزادہ مراد بخش بصوبہ داری کابل سرفراز شد فیلیل اللہ خان میر بخشی شد امیرالامرا علی مردان خان از کابل آمدہ بجاگیرداری صوبہ کشمیر سربلندی یافت و حکم شد کہ عبدالنبی بیگ را بہ نیابت فرستادہ خود چندی در لاہور آسودہ بحضور برسد دارا شکوہ در جشن وزن شمسی خلعت مکلل بجواہر و چہار رکاب و پیلی انعام یافت و سعداللہ خان کہ بنوازشہاے متواتر مدارج منصب بارت ہفتی طی نمودہ مرتبہ باسے نماندہ بود کہ بدان رتبہ ترقی کند بہ تنخواہ دو کرور و دام کہ مطابق دوازدہ ماہہ سے لک روپیہ جاصلش باشد عز اختصاص یافت و علی مردان خان بعنایت وافر اختصاص یافتہ بصوبہ کشمیر کہ در جاگیر یافتہ بود مرخص شد ؛

احوال سال بیست و چہارم مطابق سنہ ہزار و شصت ہجری

درین سال مسجد اکبرآبادی محل باتمام رسید و پادشاہ بپاس خاطرش بسواری اسپ بمسجد مرقوم رفتہ دوگانہ تحیت ادا فرمود و بانیۂ مسجد پیشکشہا از جواہر و مرصع آلات و مہجدہ خان معلوانہ نذر و سیم بطور نثار از نظر گذرانید بخرج مبلغ یک لک و پنجاہ ہزار روپیہ در عرصہ دو سال صورت انجام یافت و درین سال نامہ نذر محمد خان متضمن شکر عواطف و استدعاے مزید عنایت رسید و ازین طرف صد ہزار روپیہ نقد و جنس و دو صد ہزار روپیہ مصحوب خواجہ خاوند محمود و بقیہ آنچہ بعد از فتح بلخ از اموال نذر محمد خان بضبط سرکار عائد شدہ بود دو ہزار روپیہ نقد بعبدالرحمن ابلاغ یافت چون سنین عمر پادشاہ از دستین تجاوز نمودہ بود با فتاے مفتیان زمان افطار صیام ماہ رمضان نمودہ مبلغ شصت ہزار روپیہ فدیہ داد و ہر شبے از لیالے ماہ مبارک نیازمندان از خوان نوال جاہ و جلال بگوناگون اطعمہ و انواع اشربہ متمتع می شدند و مقرر شد کہ در ہر ماہ رمضان ہمین قسم معمول باشد و درین سال عبدالرحمن خان کہ از طرف پدر حکومت ولایت غورے داشت سبحان قلی خان قلماقان را متعین نمودتا او در راہ سیر و شکار کمین کردہ بگرفتند و بحضور سبحان قلی رفتہ محبوس شد او بقلماقان گفت کہ اگر مرا بپادشاہ ہند رسانید بطایاے سلطانی سرفرازی خواہید یافت بجائۂ مذکورہ او را آوردند و اختیار ملازمت نمودہ چہار ہزاری پانصد سوار منصب یافت

احوال سال بیست و پنجم مطابق سنہ ہزار و شصت و یک ہجری

درین سال علی الدین سفیر سلطان روم کہ از اولاد شیخ عبدالقادر جیلی بود رسید و حاجی احمد سعید ازین طرف بسفارت روم معین شد و جیغہ مرصع و شمشیر با پر و لہ مرصع کہ قیمت مجموع یک لک روپیہ شد بطریق ارمغان مع نامہ کہ سعد اللہ خان مسودہ نموده بود بتقریر ارسال یافت و بمقصد یان بندر سورت حکم رفت کہ متاع یک لک روپیہ باب عرب خریدہ حوالہ نمایند تا بمستحقین کہ مکہ معظمہ و مدینہ منورہ و قسمت نمایند و از آغاز جلوس تا این تاریخ متاع دہ لک روپیہ سوائے نقد کہ قیمتش مضاعف در انجا سے شد بآن دو بقعہ شریفہ مرسل شد۔ و سفیر قیصر با انعام پانزدہ ہزار روپیہ کامیاب گشتہ ہمراہ حاجی احمد سعید رخصت یافت و از ابتدائے ورود تا روز رخصت شصت ہزار روپیہ نقد سوائے جنس عطا یافت و رسید چون سعید خان بہادر ظفر جنگ کہ خانہ زادہ پشت این دودمان و بمنصب ہفت ہزارے مع ہفت ہزار سوار بود از ین جہان درگذشت موجب ملال خاطر پادشاہ گردید لہراسپ خان پسر مہابت خان از اصل و اضافہ پنجہزارے پنج ہزار سوار منصب و مہابت خان خطاب یافتہ بنظم صوبۂ کابل سرافراز گشت و لطف اللہ خان و عنایت اللہ خان پسران سعد اللہ خان وزیر شرف ملازمت دریافتہ بخشیں تسبیح مروارید و دو بیں سرپیچ مرصع یافت و شب دوشنبہ شانزدہم ربیع الاول بازار لاہور بطرف کابل بقصد استرداد قندہار منعطف شدہ شاہزادہ اورنگ زیب را فرمان رفت کہ از ملتان روانہ قندہار شود و نیز سعد اللہ خان با پنجاہ ہزار سوار کارزار آزمودہ مرخص شد کہ از راہ کابل و غزنین بقندہار رود و باتفاق شاہزادہ اورنگ زیب بمحاصرہ قندہار و تسخیر آن پردازد و سہ ہزار شتر ہمراہ این لشکر دادند از جملہ پانصد شتر خزانہ و پانصد شتر اسلحہ بود و قریب بدو ہزار شتر لوازم توپخانہ مثل سرب و باروت و گولہ ہائے آہنے داشت و چہارم جمادی الاولی پادشاہ بر گلگون سبک خرام سوار گشتہ رونق بخش دولتخانہ کابل گردید شاہزادہ اورنگ زیب با اصل و اضافہ بیست ہزاری منصب یافت و شاہزادہ شجاع حسب الطلب از بنگالہ شتافتہ در خدمت پدر بکابل رسید

احوال سال بیست و ششم موافق سنہ ہزار و شصت و دو ہجری

درین ایام جان نیک ملازم شاہزادہ شجاع با ہزار سوار سرکارا و دہ ہزار سوار ملازم پادشاہے دستورے یافت کہ مبلغ پانزدہ لک روپیہ بنابر مصارف عساکر متعینہ قندہار بر سانند و شاہزادہ اورنگ زیب بقندہار رسیدہ دو ماہ و ہشت روز بمقدر درخور در تسخیر قلعہ اہتمام داشت چون خبر ورود شاہزادہ اورنگ زیب بقندہار از عریضۂ اوتار خان بگلربیگے قندہار معلوم شاہ عباس پادشاہ ایران شد با جتماع عساکر فرمان دادہ از دار السلطنۃ اصفہان و رباغ مینو نظام عباس آباد نقل مکان فرمود و اندک فوجے را بر سم منقلا پیشتر فرستاد شاہزادہ اورنگ زیب و فوج متعینۂ ہند را بنا بر ورود خبر وصول فوج ایران عنقریب رعب و ہراس بیقیاس مستولے گشتہ کوس مراجعت نواخت و چون شاہزادہ داراشکوہ بقعد نظم صوبۂ کابل نمود از اصل و اضافہ بمنصب سے ہزارے بیست ہزار سوار و دو اسپہ سہ اسپہ و پنج کرور دام انعام سرفرازے یافت و صوبۂ ملتان نیز با دنوازش شد و سلطان سلیمان شکوہ بین پسر دارا شکوہ را بمنصب ہشت ہزارے چار ہزار سوار و عنایت فیل از حلقۂ خاصہ با ساز نقرہ و ادۂ فیل و علم و نقارہ سرفراز گردانیدہ بصاحب صوبگے کابل ماموز فرمود و خیمۂ سرخ کہ مخصوص پادشاہ و شاہزادگان بود نیز باو عنایت شد و بدارا شکوہ حکم شد کہ بود نظم و نسق صوبۂ کابل بدار السلطنۃ معاودت نماید و خود در ہمین سال از کابل نہضت نمود بلاہور و از انجا باکبر آباد آمد و شاہزادہ اورنگ زیب را با انعام ولایت بکلانہ سرفراز نمودہ عوض صوبۂ ملتان بصوبہ دارے ہر چہار صوبۂ دکن مرخص نمود و صوبہ دارے احمد آباد گجرات بشایستہ خان تفویض شد و شاہزادہ شجاع بصوبۂ بنگالہ

رخصت انصراف یافت چون پادشاہزادہ داراشکوہ از کابل بدارالسلطنہ رسیدہ بآرزوی تمام التماس تسخیر قندہار نمود بنابرین بسرانجام مواد این مہم اشتغال ورزیدند لک روپیہ نقد و جنس مورد الطاف شدہ بتسخیر قندہار مقرر گردید و راجہ جیسونت سنگھ با اضافہ بنظری ذات بمنصب شش ہزاری پنجہزار سوار بلند پایہ شد

احوال سال بیست و ہفتم مطابق سنہ ہزار و شصت و سہ ہجری

راج سنگھ ولد رانا جگت سنگھ بمنصب پنجہزاری پنجہزار سوار و خطاب رانا سرافراز گردید و شاہزادہ داراشکوہ بر طبق وعدہ با افواج بیشمار و توپہای اژدرشمار صاعقہ کردار و فیلان کوہ بنیان و آلات و ادوات حرب و سانہ و سرانجام ملحن و ضرب ہمدین سال بقندہار رسیدہ در مراسم محاصرہ و تسخیر قلعہ جہد بلیغ بتقدیم رسانیدند و دست افغان کہ دیرینہ نوکر پادشاہ ایران و حاکم الکای دوکے و حوالے بود با فواج ہند پیوستہ اطاعت داراشکوہ در خاقت او وجہ ہمت خود گردانید و داراشکوہ را بدین جہت پشت امید مستحکم و ارادہ تسخیر قندہار مصمم شد و دارای ایران باستماع این خبر از عرضہ داشت اوتار خان بگلربیگی قندہار در فکر تدارک افتادہ فرمان باسم سخنان بیگ غلام خاصہ شریفہ اصدار فرمود کہ با تفاق جمیع از عساکر کہ بسر کردگی موسے الیہ در ہرات متشلق نمودہ بود و بعضے از امرای خراسان روانۂ مقصد شدہ رعایا و اجناسات اطراف را از تعرض سپاہ مخالف صیانت نمایند و منوچہر خان بگلربیگی استرابادنیز مامور شد کہ قبل از علے قلیخان سپہ سالار روانہ شود و سپہ سالار نیز بر فتن مامور گشتہ ارقام مطاعہ باطراف ممالک محروسہ باجتماع عساکر ارسال یافت و پادشاہ از مازندران متوجہ فیروزکوہ گشتہ متوجہ بسلام گردید چون اوتار خان مکر و حقیقت بدسلوکے و بے سرانجامے مدے قلی خان سلطان حاکم بست را معروض بارگاہ نمودہ بود امام قلی سلطان حاکم استرابین را معوض مدے قلی خان مرقوم بامارت بست سرفراز نمودہ مقرر داشت کہ او بر جناح استعجال رفتہ بمحافظت قلعۂ مذکورہ پردازد داراشکوہ باستماع این اخبار خبردار گشتہ رستم خان دکھنی را با فوج انبوہ و فیلان کوہ شکوہ کہ روانہ بست شدہ بود برنگاشت کہ از طرق و شوارع خبردار بودہ باشد و چون سپاہ ایران در رسد بمقام مدافعہ درآید و اگر تواند قلعۂ بست را نیز بدست آرد رستم خان قبل از ورود امام قلی سلطان بمحاصرہ بست قیام نمود و مدے قلی خان کہ در مرآت سلوک ناہموار خود چہرہ باز خواست پادشاہے بعین الیقین میدید اہل لشکر چنیاے گردیدہ قلعۂ بست را بہ رستم خان تفویض نمود داراشکوہ از وقوع این امر پیش از پیش سرگرم کارخویش گردید و اوتار خان بضابطۂ فدویان صداقت نشان پاے اصطبار در دامن وقار کشیدہ دست جرأت تا آستین ہمت برآورد و مراد بیگ توپچی باشے در برق اندازے و آتشباری نیل مخالفت بر جبین ابر مطیر میکشید و افواج ہند چند بار از چند جا یورش نمودہ ہر بار خاسر و ناکام برمیگردید نہم شوال جرأت را از صدخود بدر بردہ برخے روشناسان فوج ہند بہزار جان کندن بہ شیر حاجے رسیدہ خود را در اندرون افگندہ زہر ہلاکت چشیدند و بقیہ مردم ناکام برگردیدند سخنان بیگ با دوسہ ہزار سوار کہ بسر کردگی او مامور بودند باستعجال رسیدہ چون صرفہ در جنگ صف ندانست ہر روز تاخت اطراف و جوانب اردوے شاہزادہ کردہ سد شوارع و قطع آمد و شد آذوقہ ہندیان مے نمود و ہمراہیانش ہر کرا مے یافتند سر بریدہ مے بردند رستم خان بر قلت فوج سخنان بیگ آگہے یافتہ بکثرت لشکر خود تکیہ نمودہ متوجہ اردوے سخنان بیگ گردید او صلاح در مقابلہ ندیدہ از جاے خود متوجہ فولاد شد رستم خان ہمین قدر کار را مغتنم شمردہ پگشت و برکنار آب ہیرمند اقامت گزید و زین اثنا منوچہر خان حاکم استرآباد با دوسہ ہزار سوار ہمراہ بخود رسید و بہ سخنان بیگ ملحق شدہ روانہ مقصد شد و علے قلیخان سپہ سالار نیز وارد گردیدہ افواج چون امواج از پے ہم میرسید

رستم خان باستماع این خبر روزے چند در میان خوف و جا گذرانیده عرض حال بدارا شکوه نمود و منوچهر خان از کثرت دشمنان حسابی برنگرفت و روانه شده و نیم فرسنگے اردوے رستم خان نزول نمود دارا شکوه باستماع تاخت هر روز فوج ایران بر رستم خان میرسید او را نوشته طلبیده مشارالیه آتش در قلعه بست زده روانه اردوے شاهزاده شد و فوج ایران به تعاقب او روان گردید شاهزاده دارا شکوه بمجرد رسیدن رستم خان و خبر آمدن منوچهر خان و علی قلیخان سپه سالار بطل رحیل فرو کوفته روانه هندوستان گردید و علی قلیخان سپه سالار جمعے را بتعاقب شاهزاده برگماشت دو زنجیر فیل و برخے اسباب داسته فوج تعاقب بدست آورده مراجعت نمود و از عرضه داشت شاهزاده اورنگ زیب مژده تولد پسرے در خانه او از بطن دختر شاهنواز خان صفوے دوازدهم شعبان همین سال رسید و آن مولود مسعود بمجد اعظم موسوم گردید و همدرین سال عمارت مسجدے از سنگ رخام بصرف مبلغ سه لک روپیه در عرض هفت سال باتمام رسید و همدرین سال پادشاه از اکبرآباد بشتابا همان آباد آمده و دارا شکوه از قندهار برگشته ملازمت نمود و همدرین سال شاهزاده مراد بخش بصوبه دارے گجرات و شائسته خان بصوبه دارے مالوه سرافراز شده و در جشن نوروز دوازدهم آقا سفیر روم رسید اعتقاد خان و بعض امراے دیگر پذیره شده سفیر مذکور را بحضور آورده و سفیر مذکور در اثناے راه از هر صوبه که در حدود آن میگذشت حسب الامر مبلغے یافته تا روز ورود پنجاه هزار روپیه یافت و محمد ابراهیم اسد خان خطاب یافته تغییر ارادت خان آخته بیگے شد و ارادت خان بخشیگرے دوم یافت و محمد اشرف و محمد صفے پسران اسلام خان یکے بخطاب احتشام خان و دوسرے بصفے خان سرافرازے یافتند

احوال سال بیست و هشتم مطابق سنه هزار و شصت و چهار هجرے

درین سال بخطهٔ فیض آباد واجمیر نهضت رایات شاهے شده و چون در عهد جهانگیر پادشاه و فتح گرکن پسر امر سنگه بدرگاه فلک آمد چنین مقرر شده بود که رانا و هر که از اعقاب او برانائے رسد قلعه چیتور را استحکام ندهد و در نیولا بعرض رسید که قلعهٔ مزبور در نهایت رصانت ترمیم یافته و به یاری جمله الملک سعد الله خان وزیر باشے هزار سوار جبت هدم قلعهٔ مذکوره روانه آن صوب شد و او در عرض چهار ده پانزده روز قلعه را نامدهم ساخت و چون رانا متنبه گشت رجوع بدارا شکوه نموده بوسیله او عذر تقصیرات خواست و پذیرائے یافت و ذوالفقار آقا سفیر روم التماس دیدن شاهزادهٔ دارا شکوه نموده دستورے یافت و بعد ملاقات بست هزار روپیه از دارا شکوه و پنجهزار روپیه از سلیمان شکوه پسرش گرفته دهم جمادے الثانیه سے هزار روپیه انعام از پادشاه یافت و چون نگریدیدن جمله الملک سعد الله خان وزیر هم رفته بود تاریخ بیستم رجب حسب الامر او نیز پانزده هزار روپیه تواضع نمود و سوم شعبان به ذوالفقار آقا یک اشرفی بوزن چارصد تولد و یک روپیه همین وزن انعام شد و منصوب قاسم بیگ کهسفارت روم تعین شده بود نامه که سعد الله خان مسودهٔ آن نوشته و یک قبضه خنجر مرصع بقیمت یک لک روپیه با کمربند مرصع بالماس و یاقوت که چهل هزار روپیه ثمن آن بود و یک شیشه بلورین از عطر اگر جهان گیر نگے و دو هزار تمان از نفائس گجرات و کشمیر که یک لک روپیه ارزش داشت بتصیر فرستاده و هشت قطعه یاقوت و چهار زمرد و سه دانه مروارید حواله ذوالفقار آقا برائے قیصر گردید که به سانه و ذوالفقار آقا سے هزار روپیه وقت انصراف یافته رخصت شد از روز ورود تا یوم عود از نقد و جنس دولک و هفتاد و پنج هزار روپیه از سرکار پادشاهی وغیره یافت و در جشن وزن قمرے همین سال شاهزاده دارا شکوه را بغایت خلعت خاصه با ساورے اطلسے زرنگار که برگلهاے آن قرص مرصع بالماس هاے گران بها و کمال زیبائے تعبیه بود و زره و گریبان و دامان به لآلے بیش بها مظرز و قیمت آن دولک و پنجاه هزار روپیه بود و سرپنجے از یک قطعه لعل و دو دانه مروارید بقیمت یک لک و هفتاد هزار روپیه دسی لک روپیه نقد

سر بلند گردانیدہ بخطاب شاہ بلند اقبال سرافراز فرمود و بدکرے طلاکہ متصل بتخت مرصع سلطنت گذاشتہ بودند حکم نشستن داد و حکم شد کہ امرائے بزرگ شاہزادہ رفتہ رسم مبارک باد تقدیم رسانند و در حشن نوروز الہ وردیخان کہ باتمام غلام رضا کہ خطے جملے از طرف خان ساختہ بقلمآ قاسی پادشاہ ایران می برد و در سورت گرفتار شدہ مفوض المنصب شدہ بود درینولا برارت ذمۂ او بوضوح انجامیدہ بجائے منصب سابق و تیول سرکار جونپور سرافرازے یافت و شیخ عبد الحمید شاہجہان نامہ نویس رحلت کرد

احوال سال بیست و نہم مطابق سنہ ہزار و شصت و پنج ہجرے

سید محمد سید اردستانی مخاطب بمیر جملہ رافق و فاتق مہمات عبد اللہ قطب شاہ والی گولکنڈہ بود و چندین حصن و ملک سیر حاصل از کرناٹک برای آقائے خود مسخر نمودہ ضمیمہ ملک او گردانیدہ بود و بتردوات شایستہ و فتوح پے در پے ثروت و مکنت او افزودہ پنجہزار سوار نوکر داشت و را نداز ان مزاج قطب شاہ مذکور را از و منحرف نمود و او بضرورت و ناچاری توسل بہ شاہزادہ اورنگ زیب نمودہ ارادۂ توسل خود باین آستان ظاہر نمود و بموجب التماس شاہزادہ درین سال بہ از سال خلعت فاخرہ با منشوری متضمن عواطف و عنایات و نوید منصب پنجہزارے پنجہزار سوار بمیر جملہ مذکور و منصب دو ہزارے دو ہزار سوار بمحمد امین پسرش رسیدہ مستمال گردید و بریلیغ بنام قطب شاہ متضمن عدم ممانعت میر جملہ مصحوب قاضے عارف کشمیرے اصدار یافت

احوال سال سی ام مطابق سنہ ہزار و شصت و شش ہجرے

درین سال بیست و دوم جمادے الثانیہ سعد اللہ خان وزیر بعارضۂ قولنج کہ از مدتے داشت و تقرب خان علاج سے نمود در سن چہل و ہفت سالگے رحلت ہستے بر بست پادشاہ مع شاہزادہ دارا شکوہ یک بار برائے عیادت او رفتہ لطف اللہ پسر کلانش را بمنصب ہفتصدے صد سوار نوازش فرمود چون پیش از رسیدن قاضے عارف قطب شاہ محمد امین پسر میر جملہ را مقید کردہ اموال او را متصرف شدہ بود بریلیغ دیگر بنام او تہدید در باب اطلاق محمد امین صدور یافت و با و رنگ زیب حکم شد کہ اگر قطب شاہ انقیاد نکند تادیب او برآید و مناشیر عطاء بشایستہ خان صوبہ دار مالوہ و دیگر امرائے تعینیاتے صوبہائے دکن رفت کہ بمجرد شاہزادہ اورنگ زیب حاضر شوند شاہزادہ اورنگ زیب سلطان محمد معین پسر خود را بدان صوب روانہ نمود و متعاقب خود نیز برآمد و قطب شاہ تنبہ گشتہ محمد امین را با توابع او فرستاد و محمد امین بملازمت سلطان محمد رسید چون اموال او انچہ گرفتہ بود باز پس نداد سلطان محمد عازم حیدرآباد شد قطب شاہ از ہراس لقلعہ متحصن گردید و محمد ناصر را با صندوق جواہر و مرصع آلات فرستاد گویند در وقت ملازمت محمد ناصر شوخے از ہمراہانش ظاہر شد بنابرین مقید گردید و ہمراہان سلطان مردم او را گریزانیدہ بحیدرآباد در آمدند و مال بسیار غارت نمودہ اند و خفتند و شاہزادہ اورنگ زیب عازم قلعہ گولکنڈہ گشتہ از سید آباد کہ ہشت کروہے حیدرآباد است کوچ نمودہ یک کروہے قلعہ رسید و محمد سلطان را امر کرد کہ با فوج خود جانب چپ توقف نماید درین ہنگام پنج شش ہزار سوار و دو ازدہ ہزار پیادہ دشمن در برابر آمد و آتش حرب در گرفت و بسیارے از دکھنیان مقتول شدند و قطب شاہ رہائے خود در ادائے پیشکش سنوات سابق و حال دیدہ سخن انتساب صبیۂ خود با سلطان محمد در میان آورد و التماس او پذیرفتہ آمد و ہمدرین سال ازدواج وقوع یافت و محمد سلطان بمنصب ہفت ہزاری دو ہزار سوار سرافرازے یافت و میر عبد اللطیف حاجب اورنگ زیب کہ برائے آوردن میر جملہ رفتہ بود خبر آمدن او بنواحے گولکنڈہ رسانید قاضے عارف حسب الاشعار اورنگ زیب فرمان شاہجہان و خلعت مرسلہ با ور سانید و او بر اسم تسلیم و کورنش بجا آورد و در ساعت مبین بعد ادراک کورنش اورنگ زیب مع پسر خود بعتبہ بوسے پادشاہ

راہی گشت و ہمدران جا فرمان عطوفت عنوان متضمن خطاب معظم خان مع خلعت خاصہ و جمدہر مرصع با پھولکٹارہ و علم و نقارہ باد رسید و اورنگ زیب چون فتح و فیروزی با و رنگ آباد رسید انا صل و اضافہ بمنصب بیست ہزاری پانزدہ ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ بلند مرتبہ شد و شایستہ خان با ضافہ ہزاری ہزار سوار بمنصب شش ہزاری شش ہزار سوار دو اسپہ و خطاب خانجہانی مرتقی شد و معظم خان بدرگاہ رسیدہ بعنایت خلعت خاصہ و شمشیر مرصع و از اصل و اضافہ بمنصب شش ہزاری شش ہزار سوار و وزارت اعظم و مرحمت قلمدان مرصع و دہ بیست اسپ و یک فیل با مادہ و پنج لک روپیہ نقد مباہی گردید و جملۃ الملک معظم خان جواہر ثمینہ کہ ازان جملہ الماسی بہ وزن نہ مثانک کہ دو صد و شانزدہ سرخ باشد و قیمت آن دو لک و شانزدہ ہزار روپیہ شد و شصت فیل نر و چہار ماہ با ساز طلا و شانزدہ باز نقرہ بطریق پیشکش گذرانید و قیمت مجموع مع جواہر پانزدہ لک روپیہ شد و در چہارشنبہ وزن شمسی این سال شاہ ملند اقبال دارا شکوہ را سنجہ کردند و ہم بطریق انعام مرحمت شد و جمیع تنخواہ او از سابق و لاحق با طلب بمنصب شصت کرور دام کہ موافق دوازدہ ماہہ یک کرور و پنجاہ لک روپیہ باشد حاصلش شد و دارا شکوہ پیشکش یک لک و پنجاہ ہزار روپیہ از نظر گذرانید از انجملہ پلنگے بود بقیمت شصت و ہشت ہزار کہ پایہا و سر تکیہ آن از سنگ لیشم مرصع بالماس و یاقوت و زمرد بود و درین سال مسجد جامع شاہجہان آباد کہ در سنہ بیست و چارم جلوس اساس یافتہ صورت اتمام یافت و باہتمام این عمارت قریب پنجاہ لک بجعفر خان مفوض بود و قریب دو سال بخلیل اللہ خان و مدت سہ سال و پنج ماہ سعد اللہ خان سامے بود و پس از انتقال او ازین عالم بروح اللہ وارونہ عمارت حکم شد کہ بہ تتمیم او پردازد و بالجملہ در عرض شش سال انجام یافت و تاریخ اتمام آن مصرع مسجد شاہ جہان قبلۂ حاجات آمد و اگرچہ تفاوت یک سال دارد نظر بجودت تاریخ پسند پادشاہ آمد و مبلغ دہ لک روپیہ در طیارے آن صرف گشت ہر سہ گنبد بالاے آن از سنگ مرمر و سنگ موسی و صحن آنہا نیز از مرمر و صورت مصلے بطور محراب از سنگ موسے است و فرش صحن مسجد از سنگ سرخ و طول عمارت ذات مسجد نود ذرع و عرض سے و دو ذرع در وسط صحن حوضے است پانزدہ ذرع در دوازدہ ذرع لبہاے حوض از سنگ مرمر و موسے تیار شدہ میر محمد امین پسر معظم خان کہ از کثرت بارش در برہانپور ماندہ بود بسدۂ سلطنت رسیدہ بعنایت خلعت و خطاب خانے سربرافراشت از عرضہ داشت او رنگ زیب بوضوح پیوست کہ عادل شاہ والے بیجاپور بیست و ششم محرم درگذشت فلانائش مجہول النسبی را کہ بنا بر عقیم بفرزندے بر داشتہ بود بجاے او نشانیدہ اند حکم شد کہ شاہزادہ با لشکر متعینہ دکن بدان صوب شتابد و آنجا را تسخیر نماید و نجابتخان شایستہ خان حکم شد کہ بسرعت خود را بدولت آباد رسانیدہ تا معاودت اورنگ زیب در آنجا باشد و معظم خان و شاہنواز خان و مہابت خان و نجابت خان و دیگر جنود فیروزے آمود کہ مجموع بیست ہزار سوار باشد از حضور دستورے یافت کہ ہمرکاب شاہزادہ در تسخیر بیجاپور سعاے موفورہ نمایند و محمد امین خان پسر معظم خان بجہت تشییت معاملات دیوانے بہ نیابت پدر مقرر شد و با فزایش ہزارے ذات بمنصب او سہ ہزارے ہزار سوار شد چہارم ربیع الاول بسبب شیوع طاعون در شاہجہان آباد بشکارگاہ کمیتہ بر کنار دریاے گنگا توجہ نمود و چون و بارو بکے نہاد بیست و پنجم ماہ مذکور شہر مرقوم برگشت و رستم خان بہادر فیروز جنگ از تغیر سپہ سالار خان بتظم صوبہ کابل مامور شد و باضافہ ہزار سوار شش ہزاری شش ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ سربرافراشت و امیر الامرا علی مردان خان حسب الطلب از کشمیر آمدہ ملازمت نمود ؛ ؛

احوال سال سی و یکم مطابق سنہ ہزار و شصت و ہفت ہجرے

درین سال ہفت رایات عالیات بصوب فیض آباد کہ عمارت و معمورے آنجا باہتمام حسین بیگ خان و عضنفر خان

بصرف سبلغ پنج لک روپیہ انجام یافتہ بود رسیدہ داد و سید مظفر پسر سید شجاعت خان بارہہ بجراست آنجا کہ اول بزمیندار سرے نگر متعلق بود داز چندے بسی خلیل اللہ خان ضمیمۂ ممالک محروسہ گشتہ بود معین و بخطاب ہمت خان مخاطب گردید و زمیندار از ملتفنہ قرب مساکر شاہے ترسیدہ بارسال پیشکش و عرائض نیاز حفظ عرض و ناموس خود نمود و راجہ جمو با استلام عتبۂ سلطنت مباہی گشت و پادشاہ تا کیماہ دران نزہتگاہ مسند آرائے کامرانے بودہ سوم رجب بشاہجہان آباد برگشت و بہیت و دوم داخل شہر مرقوم شد و یک راس اسپ عربے کہ شاہزادہ اورنگ زیب بہم پیشکش فرستادہ بود از نظر گذشت و دہ ہزار روپیہ قیمت آن شد و ہم درینولا بعرض رسید کہ علے مردان خان امیر الامرا را چون ہوائے کشمیر سازگار بود و بنا بر عرض مرض اسہال رخصت آنجا گرفتہ میرفت در منزل ماجی وارہ رہگرائے ملک عقبی گردید و نعش او را بلاہور بردہ در جنب مرقد والدۂ او مدفون کردند چون عمدۂ دولت و دوست مخلص بود پادشاہ غیلی تاسف نمود و ابراہیم خان معین پسر او را بابرخے از رفقائے او در حضور از لاہور طلبیدہ باضافۂ منصب چہار ہزارے سہ ہزار سوار گردانید و دیگر برادران و رفقائے او را در خور ہر یکے باعطائے مناسب شاد کام ساخت و ضبط ستر و کالش کہ از نقد و جنس یک کرور روپیہ شدہ بود نصف آن را بورثہ بخشیدہ نصف دیگر را حکم ضبط داد و لشکر خان از اصل و اضافہ بمنصب دو ہزار و پانصدے دو ہزار سوار رسیدہ بنظم صوبۂ کشمیر سرفرازے یافت و ہمدرین ایام کشایش قلعہ بیدر و تنبیہ جشیان و تسخیر قلعہ کلیان روے داد شرحش آنکہ چون شاہزادہ اورنگ زیب بتسخیر ملک بیجاپور چنانچہ مذکور شد مامور شدہ بود با سپر جملہ معظم خان و جمیع افواج تعینائے متوجہ آن دیار گردیدہ بہیت و چہارم ربیع الثانے نزدیک قلعہ بیدر نزول نمودہ بحاصرہ اش پرداخت و بہیت و سوم جمادے الثانیہ برجے کہ محاذے مورچل معظم خان بود از صدمات توپ فرورفت مرجان نام حبشی کہ غلام خانہ عادل شاہیان و معتمد علیہ آنہا و از مدت سے و ہشت سال بجراست قلعۂ مذکورہ میپرداخت و قریب ہزار سوار و چار ہزار پیادہ تفنگچی ہمراہ او بود شکست برج مذکور را متیقن شمردہ عقب برج حرسے کندہ ببارود و بان و حقۂ آتشین پر کردہ بود کہ ہرگاہ مخالفان یورش نمایند در آنجا آتش دادہ باعث ہلاک جان عاربان برج گردد چون بر برج ریختہ راہے برائے برآمدن اہل یورش پدید آمد و مردم شاہزادہ اورنگ زیب و معظم خان بران برج برآمدند مرجان با ہشت پسر خود و اکثر جمعیت نزدیک برج مذکور آمدہ مستعد مدافعہ ایستاد قضارا از بانے کہ بطرف مخالفان سے انداخت شرارے دران ذخیرہ بارود و بان وحقہ افتاد و آتش ہمہ را در گرفت و گردے از رفقائے او با آتش خسود سوختند و از خود ہم باد و پسر سوختہ مشرف بر ہلاکت شد و را بدرون ارک بردند و مردم بران برج از جاہائے دیگر راہ جستہ درون حصار در آمدند و درہائے ارک نیز بدست آمد درین وقت شاہزادہ خود ہم شادیانہ فتح نواختہ در رسید قلعہ داران زینہار خواستہ امان یافتند و قلعہ مفتوح شد شاہزادہ مہابتخان را بر خے از زنیگان دیگر در قلعہ گذاشتہ خود بمسکر برگشت و صباح آن مرجان درگذشت روز دیگر شاہزادہ درون حصار رفتہ در مسجد یکہ پیش ازین بچند سال سلاطین بہمنیہ آراستہ بودند خطبہ بنام صاحبقران ثانے شاہجہان پادشاہ بلند آوازہ گردانیدند و نقد و جنس بسیار بضبط در آمد و این قلعہ از قلاع مشہورہ دکن و بیدر شہریست در نہایت وسعت و فسحت و سر حدیہ تلنگانہ سابقاً حاکم نشین رایان دکن بود و ہوارہ راہ کرناٹک و مرہٹہ و تلنگ اطاعت رائے بیدر سے نمودہ و مشورتہ راجہ نل کہ شیخ فیضے قصیدہ او منظوم نمودہ دختر بہیم سین مرزبان بیدر است بخشت سلطان محمد پسر فلک بران چیرگے یافت پس ازان سلاطین بہمنیہ منتقل شد پستر ازان بتصرف حکام بیجاپور در آمد تا آن کہ درین عہد بدست بابریہ افتاد حالیا ظاہرا در دست اولیائے دولت بر ہمنان کوکن اولاد بالاجے را داست کہ باتا نماجے مشہور بود چون تسخیر قلعہ

کلیان و کلبرگہ و تخریب و کشایش ملک بیجاپور و جہت شاہزادہ بود و دیا چے برادر مانو جے و سیو اجھو سلاے مشہور و دیگر فتنہ پژوہان شونے مانودہ پرگنہاے راسنی و چارگونڈہ و دیگر محالات نواحے احمد نگر را تاختہ بودند نابرین پہ تنبیہ آنہا فیصرے خان را با سہ ہزار سوار بدانصوب تعین نمود و سلطان محمد معظم و افتخار خان را در قلعہ بیدر گذاشتہ بیست و سوم رجب خود بطرف قلعہ کلیان راہے گشت و بیست و نہم در آنجا رسیدہ بمحاصرۂ قلعۂ مذکورہ پرداخت و بعد جنگ و جدال و حرب و قتال کہ ہم در میدان با مددگاران اہالے آن قلعہ روے میداد در سیدن آذوقہ و جنس غلات متعسر بلکہ متعذر گشتہ بود و ہم جدّ و جہد بسیار در استفتاح قلعہ کہ دلاور حبشے از طرف عادل شاہ با دو ہزار رو پانصد بندوقچے و توپ و تفنگ سامان جنگ قلعہ داری بجا است می پرداخت تبقدیم رسید و آخر حبشے مذکور ملتجے گشتہ امان خواست و التمس او پذیرائے یافتہ غرہ ذیقعدہ او را ک کورنش نمود و رخصت یافتہ بہ بیجاپور رفت این قلعہ در رضانت و متانت از قلعہ اوسے بمراتب افزون است چون از عرائض شاہزادہ اورنگ زیب متضمن خبر این فتح با فتوحات دیگر با پادشاہ رسید تمام ولایت بیدر با مضافات آن و قلعہ رام گڈہ ہا در نگ زیب بطریق انعام مرحمت فرمود و تنخواہ او از سابق دلاحق دو ازدہ کرور دام شد و عنایات دیگر نیز مبذول آمد و بیدر بظفر آباد موسوم گردید و معظم خان و شاہ نواز خان و حمایت خان و نجابت خان و دیگر امراے تعیناتے کہ درین یساق مصدر جانفشانے و تردوات شایستہ شدہ بودند نیز باضافہ منصب و عطاے خلاع فاخرہ سرافراز گردیدند چون عادل شاہ و دیگر سرکشان بہ یقین دانستند کہ عنقریب بدام ناکامے افتند و چارہ غیر از اطاعت نیست ابراہیم بچتر خان را کہ از معتمدان آن دولت بود بخدمت شاہزادہ اورنگ زیب فرستادہ امان طلبیدند و مقرر شد کہ یک کرور و پنجاہ لک روپیہ از نقد و جواہر و اقمشہ بطریق پیشکش واصل سازند و قلعہ پرنیدہ با نواحق و قلاع ملک کوکن و محالات دیگر بتصرف گماشتگان پادشاہے واگذارند چون این ماجرا اورنگ زیب بحضور پرنور پادشاہ عرضہ داشت نمود و نگذاشت کہ آنہا نخشودہ من جملہ پیشکش پنجاہ لک روپیہ معاف فرمود و بشاہزادہ فرمان نوشت کہ قاضے نظاما را برائے وصول پیشکش فرستادہ خود با عساکر فیروزے معاودت نماید و معظم خان از ضبط قلاع و تعین نمودہ بعد مراجعت قاضے نظاما مع پیشکش روانہ عتبۂ سلطنت گردد و ہفتم ذے حجہ پادشاہ را عارضہ حبس البول ظاہر شد چون حکما تشخیص نمودند کہ از مواد بواسیر است رزق اللہ پسر مقرب خان فصد نمود و تخفیفے نشد با تفاق آرا زلوچہ پانیدہ دیگر خون گرفتند ازین ہم شدت حبس و حرقت رو بکمے نہادہ نگزیر بہ تبریدات دیگر پرداختند و تاشش روز ضعف مزاج در از دیاد بود آخر تجویز مقرب خان شیرخشت سے الجملہ نافع آمد و مبلغ ہفت لک و پنجاہ ہزار روپیہ زکوٰۃ شاہجہان آباد معاف نمودہ فرمان رفت کہ در تمام ممالک محروسہ زکوٰۃ معاف باشد مبلغ پنجہزار روپیہ بایک زنجیر فیل و یک اسپ عراقے باہل استحقاق تصدق داده شد و زندانیان رہائے یافتند و پادشاہزادہ دارا شکوہ با ضافہ دہ ہزارے دہ ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ بمنصب پنجاہ ہزارے سے ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ و انعام یک کرور دام کہ از سابق و لاحق بیست و یک کرور دام باشد نوازش یافت و از عرضہ داشت اورنگ زیب خبر تولد شاہزادہ محمد اکبر دو از دہم ذے حجہ معروض شد و در این ایام معظم خان را بسبب توسل او با اورنگ زیب بتحریک دارا شکوہ از وزارت عزل نمودہ خان مذکور و حمایت خان دیگر امرا را طلب حضور نمود و محمد امین خان از نیابت پدر ممنوع درے رایان تاتعین وزیر بسرانجام امور دیوانے مامور شد چون پادشاہ بمطلب مرض و شاہزادہ ہا بر ادر شکوہ کہ ولیعہد بود مدار علیہ سلطنت گشت و از برہانپور اندیشہ مند بود اکبر آباد در اوسط ممالک محروسہ فیصلہ پذیر را تحریک آبادان بلدہ مذکورہ نمود و پادشاہ بپاس افراط محبت کہ باو داشت مدار انچہ

موجب تقویت امید است بالتماس او یا بدون التماس بعمل مے آورد بنا برین حسب الالتماس او ہشتم محرم بسوارے کشتے متوجہ اکبر آباد شد و دانشمند خان کہ استعفاے میر بخشے گرے نمودہ بود محمد امین خان پسر میر جملہ معظم خان بجاے او مقرر شد و ہشتم صفر بعبارت گھاٹ سامے رسیدہ نہ روز در انجا مقام شد و بیمارے درین منزل رو با نحطاط آوردہ بعد از دو ماہ و کسرے بے مدد دوا طبیعت اجابت نمود و روز بروز اثر صحت رو با فزایش داشت چون قرار یافتہ بود کہ تا غرہ ربیع الثانی کہ ساعت داخل شدن قلعہ اکبر آباد است در منزل دارا شکوہ اقامت فرماید نوزدہم دران مکان تشریف آوردہ بہ حکیم تقرب خان دہ ہزار روپیہ از جواہر و طلا و نقرہ عنایت شد و آخر این ماہ از نوشتہ وقائع و کن بعرض رسید کہ شاہزادہ اورنگ زیب سر انجام مہام آن طرف نمودہ بادرنگ آباد رسید و دل رس بانو بیگم دختر شاہنواز خان کہ بشاہزادہ منسوب بود ملت کرد و حمایت خان و غیرہ امراے متعین دکن بحضور رسیدہ مورد عنایت گردیدند و شاہزادہ دارا شکوہ در جلد دے خدا نیکہ در ایام مرض تبقدیم رسانیدہ بود بنہایت جواہر آلات سیزدہ لک و نود ہزار روپیہ و از اصل و اضافہ بمنصب شصت ہزارے سے ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ از سابق و لاحق بانعام بیست و سہ کرور دام کہ مجموع طلب موافق دوازدہ ماہہ دو کرور و ہفت لک و پنجاہ ہزار روپیہ مے شود و سوائے آن یک کرور روپیہ نقد و صد راس اسپ مورد مرحمت گردید و تفویض صوبہ بہار ضمیمۂ دیگر مراحم شد و جعفر خان بخدمت وزارت اعظم سرافرازے یافت و پانزدہم جمادے الاولے مہابت خان بصوبہ دارے کابل سرافرازے یافتہ رخصت شد و بعرض رسید کہ دوازدہم ربیع الاول ملا عبد الحکیم سیالکوتے رہگراے راہ آخرت گشت چون بعرض رسید کہ ہر چند وکیل شاہزادہ شجاع خبر صحت مزاج دالا تنگاشت او معمول بر سازش بامین برادر خود نمودہ نوشتہ او را واقعے نمے فہمد و از بنگالہ با لشکرے گران بقصد اکبر آباد روانہ شدہ است سلطان سلیمان شکوہ را با راجہ جیسنگھ و بہادر خان و دیگر لشکر کہ مجموع بیست ہزار سوارے شدند بدفع شورش آن طرف متعین نمود و ہنگام رخصت سلطان را با ضافۂ سہ ہزاری و راجہ جیسنگھ را با ضافہ ہزارے ذات و ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ بمنصب شش ہزارے پنج ہزار سوار و یک لک روپیہ نوازش فرمودہ رخصت نمود و حکم شد کہ اگر شجاع از قباحت نافہمی و عدم تدبیر بجاے خود برنگردد بجنگ او پردازند تا دیب نمایند و مہاراجہ جسونت سنگھ راٹھور را بفرزندے نہ زارے ذات ہفت ہزارے ہفت ہزار سوار و انعام یک لک روپیہ و دیگر عطایا نواختہ بصوبہ دارے مالوہ در ظاہر و باطن بنا بر مخالفت اورنگ زیب مامور نمودہ دیگر امرا و منصبداران را نیز لگلے او متعین نمود و سید قاسم ملازم دارا شکوہ از طرف او بجراست قلعہ الہ آباد و صوبہ داری آنجا مرخص شد و غرہ ربیع الثانی بادشاہ بدولتخانۂ خود در قلعہ اکبر آباد نزول نمود و چون بعرض رسید کہ شاہزادہ مراد بخش باستماع بیمارے مزاج والا سکہ و خطبہ بنام خود خوانده سید علی نقی دیوان پادشاہ گجرات را کہ با صلاح مفاسد او مامور بود بدون تحقیق جرم و بیخانتے بدست خود ناحق کشتہ دست تعدے بخزانۂ پادشاہے و بخزانۂ بیگم صاحب و بسیال رعایا و تجار آنجا دراز کردہ قاسم خان میر آتش را بصوبہ دارے احمد آباد از تغیرے اورخصت نمود و باقے احوال این سال و ایام حیات شاہجہان پادشاہ انشاء اللہ تعالے در ضمن ذکر وقائع شاہزادہ اورنگ زیب عالگیر سمت تحریر خواہد یافت

تفصیل اولاد شاہ جہان پادشاہ

چہار پسر و سہ دختر نیک اختر از بطن نواب ممتاز محل صیۂ یمین الدولہ آصف خان و اینہا از آغاز شاہزادگے و انجام سلطنت

پدر زندہ بودند ؛

اولی شاہزادہ دارا شکوہ ولادتش در سنہ ہزار و بیست و چار فرزندانش از بطن صبیۂ سلطان پرویز سلیمان شکوہ سپہر شکوہ جانی بیگم اسم دختر دوے غیر معلوم ؛

دوم شاہزادہ شجاع تولدش در سنہ ہزار و بیست و پنج فرزندانش زین الدین ملند اختر زین العابدین دل پسند بانو بیگم گلرخ بانو بیگم خردمند بانو بیگم خیر النساء بیگم ازا مہات متعدده ؛

سوم شاہزادہ اورنگ زیب شب یک شنبہ پانزدہم ذی قعدہ سنہ یک ہزار و بیست و ہفت از تاریخ ولادتش کلمۂ آفتاب طالتاب خبر میدہد واسامی اولادش در آخر احوال او انشاء اللہ تعالی ثبت شود ؛

چہارم مراد بخش ولادتش در سنہ یکہزار و سی و سہ فرزندانش ایزد بخش دوست دار بانو بیگم آسایش بانو بیگم ہمراز بانو بیگم ؛

بنات شاہجہان اول نواب علیۃ العالیہ جہان آرا بیگم مشہور بہ بیگم صاحب تولدش در ماہ صفر سنہ ہزار و بیست و دو و نہایت عزیز پدر بود واز جمیع فرزندان معزز و مکرم و شصت لک روپیہ سالیانہ برائے مصارفش مقرر بود و نہایت جود و احسان با مردم می نمود ؛

نواب روشن آرا بیگم ولادتش در سنہ ہزار و بیست و شش ؛

نواب گوہر آرا بیگم ولادتش در سنہ یک ہزار و چہل ؛

نواب پریخیز بانو بیگم از بطن قندہارے محل صبیۂ میرزا مظفر حسین صفوے بحسب سن از جمیع فرزندان کلان ولادتش در سنہ ہزار و بیست و از محل نوکہ دختر شاہ نواز خان خلف خان خانان بود فرزندے نماند ؛

ذکر برخی از عجائب زمان شاہجہان و عالمگیر

ملا خواجہ مرید میان میر مرشد ملا شاہ بدخشی بود مولدش بہار و نشو و نما در لاہور یافتہ نہایت دارستہ لبسر میبرد در کمال بے نصیبی و بے تمیزی مے زیست خواجہ نجا در خان عالمگیرے مؤلف تاریخ مرآۃ العالم کہ از خواجہ سرایان مشہور پادشاہے واز جملہ مقربان دولت بود در کتاب خودے نگارد کہ خواجہ دربار خان ناظر کہ در عہد شاہجہان و عالمگیر منصب نظارت داشت با من نقل کرد کہ شاہجہان نوبتے در لاہور بمنزل ولا اشکوہ رفت در آنجا باین بندہ درگاہ فرمود کہ ہنگام معاودت ملا را در زاویہ اش دیدہ بدولتخانہ خواہیم رفت تو پیشتر رفتہ خبرے بگیر من بمنزل ملا کہ حجرۂ شکستہ بیش نبود رسیدہ شنیدم کہ او ہمین زمان بیرون رفتہ و سے چند توقف نمودم کہ سوارے پادشاہ نمایان شد پیش رفتہ تا جا بعرض رسانیدم فرمود اینجا باش ہر گاہ ملا بیاید سلام ما گفتہ این مصرعہ برخوان مصرع طاقت مہمان نداشت خانہ بمہمان گذاشت ؛ چون ملا آمدہ مصرع شنیدہ در جواب گفت کہ حضرت غریب نواز مے فرمودند لیکن من عمداً خود را کنار کشیدم تا حضرت تصدیع نکشند واز دست مردم موے ریش من بسلامت ماند فردا جواب این پیغام خواہم داد روز دیگر ملا تنہا پیادہ رفتہ زیر ہدف کہ دران اوقات در صحن دیوان عام نصب کردہ بودند ایستادہ شد من ملا را شناختہ بعرض پادشاہ رسانیدم پادشاہ خوش وقت شدہ زود از ایوان بارعام برخاست و در خلوت رفتہ با ملا صحبت مستوفے داشت و نیز مے نگارد کہ سعد اللہ خان در آوان افلاس و پریشانے و کسب علوم بخدمت ملا آمدو رفت داشت روزے ملا بزبان راند کہ وزیر پادشاہ ہند را بطلبید حاضران متحیر گشتہ ندانستند کہ کرا مے خواند ملا گفت ملا سعد اللہ را مے گویم و آخر وزیر شاہ جہان شد و نیز مے نویسد کہ از ثقات مسموع شدہ کہ روزے جماعۂ درویشان و دیگر

حقیقت کیشان نشستہ بودند ذکر مسئلہ وحدت وجود درمیان آمد ہرکس بقدر لیاقت و استعداد خود سخنے گفت ملا خواجہ درمیان نشستہ سکوت داشت نا گہان برخاستہ درمیان آتشے کہ در انجا افروختہ بود نشست واندک زمانے توقف گزید بعد ازان بیرون آمدہ گفت جوابش ہمین است مردمان چون تفحص نمودند ہرگز پارچہ اش ہم از آتش متاثر نشدہ بود در اوائل جلوس عالمگیر سنہ ہزار و شصت و ہشت مطابق سال اول جلوس ملا مرقوم روزے بسیر باغ فیض بخش لاہور رفتہ بود در انجا دو سہ مرتبہ گفتہ ای طلبندو ہمدران زمان داعی حق را لبیک اجازت گفتہ متصل مقبرۂ پیر خود مدفون گردید ؛ ؛ ؛

ملا شاہ بدخشی نیز از مریدان میان شاہ میر و بحسب ارادت گویا برادر ملا خواجہ است چہ ہر دو مرید یک مرشد ند رباعے ایشان کیفیتے دارد این عزیز ہم مرجع مردم و میگویند پیرو مرشد وارانگشتہ بود بہر صورت چون رباعے خالے از اثرے نیست درین کتاب ثبت افتاد رباعے اے نبود پائے تفل بر دل ہشدار ؛ وے دوختہ چشم پائے در گل ہشدار ؛ عزم سفر مشرق و رو در مغرب اے را رو پشت بمنزل ہشدار ؛ **حکایت** قاضے ابراہیم تھتی کہ از افاضل عہد خود بود بخدا و رخان نقل مے کند کہ روزے قاضے باین حکایت کرد کہ من بمنزل میرک شیخ کہ اواخر عمر در عہد عالمگیر صدارت کل داشت وارد شدم مجلس از علماے اعلام پر بود ناگاہ شخصے لباس حقیر خفیف در بر و عمامہ ابتر بر سر وارد شد میرک شیخ در اکرام و احترام او افراط نمود و اصاغی نشستہ مرخص شد وقت رخصت نیز بکمال تواضع و انکسار فرمود حضار مبالغہ میرک در بارۂ احترام او زیادہ از مرتبہ او دیدند و استفسار احوالش نمودہ پاسخ شنیدند کہ این عزیز در غرائب علوم عظیم دستے دارد و جنیان مسخر او من این سخن شنیدہ زود بر خاستم و در پے او شتافتہ در راہ باو برخوردم و نیاز مندیہا بامید مشاہدہ امرے از عجائب بسیار نمودم منزل خود نشان دادہ گفت کہ اگر بفقیر خانہ قدم رنجہ فرمائید صحبت بفراغیال داشتہ آید رخصت گشتہ بو سہ چہار روز بخانہ اش رفتم خبر فقیر شنیدہ از بالا خانہ کہ خلوتش بود فرود آمدہ بگرمے در یافت و گفت کہ کارے ضرور دارم بر بالا خانہ بنشینید تا من بخدمت برسم فقیر بر چند زینہ کہ بر آمد دید کہ جمعے از ارباب عمائم نشستہ و صحبت ذاکرہ در پیوستہ بتعظیم من بر خاستند و استقبال کردہ باکرام تمام در صدر مجلس نشانیدند از انجماعہ دو سہ کس کتابہا عہ دست داشتند یکے از انہا کتاب مطول بر گشود اتفاقاً دران دو سہ روز طالب علمے کہ پیش فقیر درس مطول مے گرفت با ملا سعد الدین بحث و اعتراض قوے میکرد شخص مذکور ہمان مقام بر آورد مذکور ہمان اعتراض نمود دیگرے از انہا مجیب او شدہ سخن بطول کشید فقیر نیز مناسب مقام سخنان گفت و از ہر علم سخنہاے دقیق و نکات بلند و تحقیقات ارجمند از انجماعہ مسموع شد و قریب یکپاس امتداد مجلس رسید و در ضمن صاحبخانہ پیدا شد و این جماعہ بتعظیم او برخاستند فقیر از نیازمندے در استقبال بر ہمہ پیشے گرفت عذر خواہے آغاز کردہ گفت خیلے تصدیع کشیدہ رنج انتظار دیدید گفتم بفیض صحبت این بزرگان خللے عظیم بر گرفتم گفت کدام بزرگان فقیر کہ بر گشتہ خواست باو نماید کسے را ندید و ناچہ چنان استیلا یافت کہ بلرزہ افتاد مے خندید و فقیر را در آغوش عاطفت کشید و اندک آبے طلبیدہ و بران نفس خود دمیدہ بر سر و روے فقیر پاشید و از وساوس نجات بخشید **حکایت** ہم قاضے مذکور حکایت بانجا در خان نمود کہ در ان زمان کہ فقیر بتعلیم سلطان سلیمان شکوہ نبیرۂ شاہ جہان مامور بودم روزے شیخ ناظر کہ انجا بہ زمان بود بمکتب آمد فقیر بسلطان اشارہ کرد کہ از شیخ چیزے بطلبید سلطان بہ نیازمندے التماس بزرگ نمود شیخ تبسمے کردہ دست در زیر فرش بردو سنگ ریزہ خشک چند عدد بر داشتہ بہر دو دست خود گرفتہ دو سہ مرتبہ گرد این دست بگشاد لختے مانند عقیق خوشرنگ و چندے لعل گران بہا و برخے مرجان و لختے لآلے غلطان شدہ بودند و فریب تر

آنکه دانها مالبر موے ریش خود سفته بسلطان داد والواب حیرت بر روے تماشائیان کشاد و حکایت سنه نهم جلوس شاهجهان
کپادشاه از دولت آباد عازم اکبر آباد بود معتمد خان محرر تاریخ اقبال نامه جهانگیرے که درین عهد خدمت بخشی گرے داشت
نه ساله و خترے زیبا منظر با پسرے غریب شکل از نظر پادشاه گذرانیده بعرض رسانید که این زن العجوبه ایست در دهم
سالگے پستان بر آورده و در هفت سالگے بے آنکه مردے با او مقاربت کند حامله گردید و در هشت سالگے این پسر زائید حاضران
مستغرق دریاے حیرت گشته بر قدرت الهے در آفرینش بدائع اقرار و اعتراف به تجدید نمودند حکایت در سنه دوم
جلوس شاهجهان بعرض پادشاه رسید که در موضع الایون عمله پرگنه گوالیار در کیے از مزارع شخصے طویل القامت کشته افتاده
و سرش بریده برده اند پادشاه معتمدے را فرستاده ملاحظه نموده برگشت و التماس نمود که طول قامت سه و نیم درع پادشاهے
و عرض یک و نیم درعست و در مزروعه کشته افتاده و سرش پیدا نیست و در زمینے که آن لاش افتاده قریب یک بیگهه زمین نوی
پست و بلند شده که گویا دو فیل با هم جنگیده اند حکایت سیدے پریشان حال کثیر العیال در یکے از مواضع پانی پت
توفیق توکل دانزدیا فته دروازه تردد و تحصیل معاش بر روے خود بست و در کنج قناعت نشست و با عیال و اطفال
در نهایت عسرت میگذرانید اتفاقاً در عشرهٔ اول محرم عسرت بالا گرفت و تا چار روز از حبس ماکول بکام آن والا مقام و صغار
و اولاد و اتباع او چیزے نرسید روز عاشورا آن ثابت قدم بهاتم جدّ بزرگوار خود با حالے که دل از آتش جوع کباب و خانهٔ
صبر و طاقت از بے برگے خراب داشت طول و تبلاوت کلام الهے مشغول بود دخترش از فرط بے تابے پیش پدر آمده از گرسنگے
نالید و چون نور نظر خود پیچیده در پهلوے او غلطید بیک ناگاه دیدکه از گوشهٔ چادر پدر بخارے برخاسته بوے طعام بمشام جان پدر رساند
پدر را آگاه کرده حال پرسید بعد وقوف چون در نگریست چار طبق پلاؤ گرم دید که از مطبخ کرم آلهے با در ساینده اند شکر نعماے
حضرت ذوالاحسان والانعام بجا آورده هر یکے را بخشے رسانیدند و خود نیز خط خویشتن برگرفت ازان روز پنج و نیم آثار برنج سفید
پنج استار گندم از عالم بالا در خانهٔ او سے بارید و اوقات سید بفراغ بال سے گذشت جملة الملک جعفر خان وزیر براین ماجرا
وقوف یافته بعرض اورنگ زیب عالمگیر پادشاه رسانید حکم شد که محمد اسحق چیله که معتمد علیه و باریاب دولت حضور است در انجا
رفته برار العین انچه مشاهده نماید بعرض رساند چیله مذکور بکار ما مور شتافته و بچشم خود دیده آمده عرض داشت عالمگیر بعد استماع
بانعام سیلقے و تعین یوسیه بحال سید عنایتے فرمود غریب آنکه بعد تعین این وجوه مادهٔ آسمانے انقطاع یافت سبحانک اللهم تحکم
ما تشاء و تفعل ما تریدء

ذکر نهضت عالمگیر اورنگ زیب از دکن

چون اخبار شدت کوفت و بیمارے شاهجهان و بے اختیارے او و اقتدار داراشکوه در امور سلطنت و جهانبانے بگوش هوش
اورنگ زیب رسید مصلحت در اهمال و اهمال ندیده باستشمار عزم ملازمت پدر از خطهٔ اورنگ آباد کرده او مرکز دولتش
بود روانه گردید و مراد بخش برادر خرد خود را ببانه بردن همراه و استشفاع جرائم او از خدمت پدر نیز طلبیده با خود متفق و
خاطر او را بهمه وجوه مطمئن گردانیده با خود رفیق ساخت و چون سے دانست که افواج عظیمه پادشاهے بسرداری صمصام اجیه
حیسونت و قاسم خان و راه جین که عبور او بهمین راه خواهد بود سد راهست عزم پادشاهانه مقتضے آن شد که موکبے درخور این
عزیمت ملازم رکاب باشد و داراشکوه باقتضاے خوفے که از اورنگ زیب داشت امراے کهکے دکن که شمار بهم

بیجاپور متعین گشته ملازم رکاب او بودند احکام پادشاهی بنام هریکے فرستاده چنانچه مذکور شد همه را پیش خود خواند و امراء معین پورش که فتح بیجاپور نزدیک شده بود برخاسته بحضور رفتند و از عظمای امرائے لشکے غیر از معظم خان و شاهنواز خان و نجابتخان کسے در دکن نماند بعزم درست پرتو التفات باجتماع عساکر انداخته در اندک زمانے سرداران شجاعت پیشه خرد اندیشه و سپاه جرار غیرت شعار بقدرے که بالیست و میتوانست فراهم آورد و لشکرے نمایان و توپخانه شایان ترتیب داد و سران سپاه ظفر طراز و سرداران جانباز را بمناصب عالیه و خطابهاے شایسته و انواع مراحم و مکارم سرفراز فرمود و علوفه و مواجب افزود و از ملازمان پادشاهے که همراهے کرد و اراهم بعواطف خسروانه تفقدات فرمود و پسر بزرگ خود سلطان محمد را با نجابت خان و فوجے از عساکر منصوره مقدمه جنود و خود گردانیده غزه جمادے الاولے سنه هزار و شصت و هشت هجرے بر سم منقلا پیشتر روانه بر هانپور نمود و همراهیانش را بمرحمت طوغ و علم و نقاره و دیگر عنایات سرفراز فرمود و سلطان معظم را بصوبه دارے دکن متعین کرد و سلطان اکبر برادر خرد سلطان اعظم را که تازه بوجود آمده بود با اکثر پرگنیان سرادق سلطنت در قلعه دولت آباد گذاشت و منشور علوفت طراز بنام مراد بخش نگاشت که از گجرات متوجه مالوه گشته در انجا ملحق گردد و محمد اعظم شاهزاده را اقبال آسا همراه گرفت و روز چهار دوازدهم جمادے الاولے از اورنگ آباد بصوب برهانپور منعطف نمود و بیست و پنجم ماه مذکور بساحت بلده مسطور نزول فرمود و محمد طاهر صوبه دار خاندیس باتفاق جمعے از ملازمان پادشاهے که در برهانپور بودند همراه سلطان محمد اوراک زمین بوس نمودند دیگباه در انجا گذرانیده در خلال این احوال عیسے بیگ وکیل که از حبس رهائے یافته مرخص شده بود دولت زمین بوس یافته بشرح احوالی در بارپرداخت و انکشاف یافت که روز بروز اقتدار دارا شکوه در افزایش و بے اختیارے پادشاه رو بازیاده دارد و مهاراجه جیسونت نیز بمناسبت عقائد همنود و بهبود دارا شکوه خواسته در بے باکے و بدخواهے اصرار و ابرام مے نماید و زیاده براین تحمل مخل مرام و مبطل اراده است بنابرین مقدمات عرضیتے که پیش نهاد خاطر اورنگ زیب بود تصمیم یافته نهضت پیشتر لازم و متحتم گشت در روز دوشنبه بیست و پنجم جمادے الآخر لواے جهان کشائے از بر هانپور بصوب اکبرآباد برافراشت و درین نهضت همراه امراء جمیع رفقا بانواع تفقدات و مراحم ذخیره اندوز عواطف شدند چون شاهنواز خان صفوی باقتضای تقدیر و سوء تدبیر از همراهی تحلل نموده در برهانپور دفع الوقت میکرد شاهزاده سلطان محمد را با عمده فدویان صاحب تدبیر شیخ میر بر بر هانپور فرستاد آن خلاف اندیش را مقید نموده در قلعه بلدهٔ مذکور محبوس نگهداشت و خود کوچ کرده بعد قطع مراحل کنبا را آب نه بدار سیده دهم ماه مذکور در گذر اکبرپور از آب نربدا پایاب عبور نموده منزل ساخت و باز کوچها ی متواتر نموده به ویال پور رسیده بیست و یکم از ویال پور کوچ نمود مراد بخش که عازم مراجعت او گشته از گجرات نهضت نموده بود ادراک دولت ملاقات نموده و از انجا بموضع دهرمات پور که هفت کروهی اوجین واقع است و راجه جیسونت و قاسم خان و سائر جنود پادشاهے از اجین جریده بقصد محاربه سکونت داشت و از احوال مراد بخش در تجسس بود و خبر نهضت عالمگیر نیابر ضبط گذرها و معابر که بدانائی و هوشیاری کمایننبغی نموده بود مطلق بانیانیرسید خبر برگشتن مراد بخش که از راه برگشت شنیده بسبب این رانمی فهمید و خبری از عالمگیر و پیوستن مراد بخش بلشکر آن صاحب اقبال و تدبیر نداشت درین ضمن خطی از راجه شیو رام که در ماندو بود مشتمل بر عبور جنود اورنگ زیب عالمگیر از آب نربدا باد و رسید و جمعی از نوکران دارا شکوه که در قلعه و هار بودند از بیم لشکر منصور گریخته بمهاراجه ملحق شدند ورود جنود اورنگ زیب ظاهر گشت و از انطرف معاودت نمود و بسمت لشکر عالمگیر راه پیمائی گشته متصل به دهرمات پور بفاصله یک کروه معسکر ساخت چون اورنگ زیب مهرهٔ از دانش داشت بنابر اتمام حجت و گذاشتن بسهولت پنج شش روز قبل از ورود بدهرمات پور کسپه ای را که از برهمنان فهیم بود نزد راجه جیسونت فرستاد و نصیحت نامی صلاح انگیز که مانع از ارتکاب ستیز تواند بود نموده پیغام کرده بود که چون ما را اراده جنگ نیست ملازمت و عیادت

پذیرش مناد خاطر است اگر توفیق یابد بملازمت مستعد گردد یا از راہ موکب ظفر پناہ برخاستہ بوطن خود کہ جودہ پورست برود والا پایمال جنود منصور گشتہ غیر از خسران و نکال فائدہ نخواہد دید چون کاخ دماغ او ظلمت آمود و دغرور و خالی از پرتو دانش و شعور بود از اشتعال سر باز زدہ بکثرت اعوان و انصار و اجتماع راجپوتان متور شعار کہ فراہم بودند استکبار نمودہ آمادہ جنگ و پیکار شدہ و کب رای باز آمدہ انجام مخالفت او نمود و بر نگ زیب قرب معسکر مخالفان دیدہ بترتیب لوازم رزم و پیکار پرداخت و تقسیم افواج و تشویہ و تعین صفوف نمودہ دران روز و شب رعایت مراتب حزم و احتیاط مکہ مناط مبارزت سپاہ گری و اساس سرداری و سروریست بجای آوردہ تدبیر جنگ و توزک سپاہ فرمود

ذکر محاربہ اورنگ زیب با راجہ جسونت و ظفر یافتن تہا پیدایز دقدیر

روز بیست و دوم رجب سنہ ہزار و شصت و ہشت ہجری ہنگام صبح بقصد منافقہ جیش عناد بگمان غزا و جہاد و آراستن فوج و تیارے فیلان کوہ پیکر خصم افگن و پیش بردن توپخانہ دشمن سوز صف شکن فرمان داد و دل بر عنایت و عون ایزد نصرت بخش منادہ حکم نواختن کوس جنگ و برافراختن لوائے رزم کز بہرہ گداز بیدلان عرصۂ نبرد و عبرت افزائے مردان مرد است فرمود و خود بر فیل کوہ پیکر طبنہ بانجت ارجمند سوار شدہ بتوزکے شایستہ و آئین بجستہ رو بعرصۂ کارزار آورد و فوج ہراول بہ ایت اقتدار شاہزادہ کامگار محمد سلطان و نجابت خان استوار کردہ شجاعت خان پسر خان مذکور و سید مظفر خان بارہہ و دیگر سرداران بایشان متعین شدند ذوالفقار خان کہ از جان نثاران قدیم بود با برخے از اہل توپ خانہ و بہادران دیگر بہراولے شاہزادہ لوائے مبارزت برافراشتند و اہتمام توپ خانہ بہ عہدہ شجاعت و کاردانے و کوشش و جانفشانی مرشد قلی خان کاز غدویان راسخ العقیدت بود مقرر گردید و مراد بخش با سپاہ و حشم خود در برانغار قرار یافت و سردارے جرانغار نامزد قرۂ بامرۂ دولت عرۂ ناصیۂ شوکت شاہزادہ سعادت توام محمد اعظم نمودہ ملتفت خان و ہمت خان و کار طلب خان و سپہدار خان و غیرہ امراء و سرداران کینہ را بمبارزت و کنہ آورے آن طرف گماشت و سردارے العمش بشہامت مرتضے خان تفویض یافت و سید بہادر و حمید الدین و ملازمان چوکے خاص با وتعلق گرفت و زبدۂ غدویان اخلاص منش شیخ میر کہ جوہر شمشیرش بگو ہر تدبیر آراستگے داشت با سید میر برادر او و دیگر ولا وران شجاعت آئین بطرف یمین موکب نصرت قرین طرح فرمود و صف شکن خان با جمعے از اہل توپخانہ و دیگر غدویان طرح طرف چپ مقرر گشت و قراولے جنود مجدہ تردد و کار طلبے خواجہ عبد اللہ و دوست بیگ برادر او و جمعے دیگر از کار آزمودگان دزمرۂ قراولان سرکار معین گشت و خود در قلب لشکر جا گرفتہ جمعے از بندہائے خاص و ولا وران ثابت قدم و دست اخلاص مثل اصالت خان و مخلص خان و تہور خان و قلیچ خان و دیگر مخلصان راہمرکاب خود ساخت چون راجہ جسونت خبر اہتزاز موکب منصور بعزم قتال شنید و صدمۂ سطوت عالمگیرے تزلزل در بناے صبر و ثباتش افگند خواست کہ بدستیارے ریو رنگ دفع الوقتے نمودہ تعویقے در جنگ نماید باین خیال خام وکیل خود بخدمت فرستاد و اظہار عجز و بندگے کردہ پیغام نمود کہ مراد اعیۂ رزم و پیکار و یارائے حرب و کارزار ہا ملازمان سرکار نیست اگر برین بندہ عقیدت آئین عفو شود فتح عزیمت فرمایند تقبیل سدۂ سلطنت سرمایۂ شرف و عزت مے شمارم عالمگیر اورنگ زیب بحیلہ گرے او مستظہر گشتہ جواب داد کہ چون اکنون سوار شدہ ایم توقف صورتے ندارد اگر گفتار او فروغ صدقے داشتہ باشد باید از لشکر خود جدا شدہ تمنا پیش نجابت خان بیاید و خان مذکور او را بخدمت سلطان محمد آرد و شاہزادہ او را بحضور آوردہ استعفای جرائم نماید پذیرائے خواہد یافت چون بمحض حیلہ ورے بود اثرے از التماس ظاہر نشد و آمادۂ جنگ و طالب نبرد گردیدہ میر آتش

قاسم خان را سردار ہراول ساخت و برخے رسوائے راجپوتیہ زاشل منگلد سنگھ ہاڈا، بھجان سنگھ بندیلہ و امر سنگھ چندراوت
ورتن سنگھ راٹھور دارجن گردویال داس جھالا و دیگر راجپوتان عمدہ جلادت شعار و خوشحال بیگ کاشغرے و سلطان ولد
اصالت خان و دیگر ملازمان معتبر پادشاہے دران فوج متعین کردہ مہابر بیگ بخشی لشکر اکبر و غہ توپخانہ بہم بود باتمام
توپخانہ پادشاہے وجائے بیگ خویش قاسم خان وجمعے دیگر در پیش صف لشکر باز داشت و مخلص خان و محمد بیگ و یادگار بیگ
راکہ از مہادران ناسے توران بودند بقراولے گماشت و میس داس دگور دھن راٹھور را باجمعے از مردم کاردیدہ و راجپوتان جلادت
شعار در اتش مقرر کرد و خود با راجپوتان تھور کیش خویش کہ از دو ہزار بیش بودند و برخے از راجپوتان پادشاہے مثل بھیم و راجہ
بٹھلداس گورد و امثال آن در قول قرار گرفت و راجہ رائے سنگھ سیسودیہ باجمعے از راجپوتان قوم او در میمنہ قول و افتخار خان با سید
شمشیر خان بارہہ و سید سالار یار بارہہ و یادگار مسعود و محمد مقیم و گروہے از منصبداران را در میسرہ جائے داد و راجہ دیبی سنگھ بندیلہ و مانوی
و ہرسوجی را بحافظت اردو کہ نزدیک عرصہ نبرد بود گذاشت و بعد از تسویۂ صفوف با لشکر گران و سپاہ بیکران متوجہ معرکہ ستیز و آویز گردید پیش
کہ ہڑے روز بر آمدہ تلاقے فریقین اتفاق افتاد و شروع جنگ با نداختن بان و توپ و تفنگ کہ آتش افروز رزم است بعمل آمدہ رفتہ
رفتہ نیران قتال اشتعال یافت کار کشش و کوشش بالا گرفت محمد او رنگ زیب عساکر اقبال بتوزک تمام آراستہ و یسال بستہ
بقانون رزم آزمائے و سپہ آرائے آہستہ آہستہ پیش سے آمد و بضرب تیر و بندوق و بان رخنہ در بناے عمر مخالفان سے افگند
درین اثنا از ہراول موکب مہاراجہ جسونت راجہ کمند سنگھ ہاڈا و رتن سنگھ راٹھور و دیالداس جھالا دارجن گرد و دیگر سرداران
قوم جلادت کیش باتمام اتباع و سپاہ خویش دست تعلق از دامن جان برداشتہ و علم شجاعت برافراشتہ بیکبار جلوانہ افتند
و نخست بر توپخانہ اورنگ زیب ریختہ بستیز پرداختند مرشد قلے خان و ذوالفقار خان با آنکہ در خور کثرت راجپوتان نبود بعد یک
نیمہ سید ندوست بدامن غیرت زدہ و پاے ثبات افشردہ از جا نرفتند بعد گیر و دار بسیار و سعے و تلاش بے شمار کہ اقتضاے لفاظت
سپاہ گریست مرشد قلے خان مرد وار نقد جان نثار نمودہ بگلگونۂ شجاعت چہرۂ ارادت برافروخت و ذوالفقار خان آئین
ناموس طلبان ہند کہ در ضیق مجال پیادہ شدہ دل بر مرگ نہند از اسپ فرود آمدہ با معدودے پاے ہمت در میدان وغا
افشردہ داد شجاعت دلیرے دادہ دران معرکہ مردآزماگوے ثبات و استقلال از اقران و امثال برداگر چہ گل زخمے از شاخسار
مردانگے چیدہ اما بحفظ اکلے کار ہلاکت او نرسید راجپوتان را بستادۂ این غلبہ دجیرگے نخوت و خیرگے افزودہ ہمان ہیئت
مجموعے از توپخانہ اورنگ زیب گذشتہ بر ہراول تاختند و جمعے دیگر از ہراول آن گروہ جلالت منش و جمعے از قول اتش
بکمک دادہ اپیش رخنگان خود حملہ ہا آوردند و جنگے عظیم در پیوست سلطان محمد و نجابت خان و سائر بہادران ہراول مانند کوہ
از سیلاب آن گروہ از جا نرفتہ پاے قرار استوار داشتند و بدستیارے بازوے ہمت دیرروے جرات بمقابلہ و مقاتلہ
اعادے پرداختند اگرچہ غنیم در کثرت دانبوہ اضعاف مضاعف بود اما افواج این طرف را از فرط استقلال و تایید اقبال
آن قدر دل قوے بود کہ این ہمہ ازدحام در نظر بہادران ہیچ نمود و ناوک جانستان از دست انہا چون تیر قضاے خطا
از شست مے جست و گرز گران سبک دستان از خود کاستہ بر سر اعدا مے شکست ابیات شدے تیر چون سوے
ہندو روان ؛ ہمہ صندل جبہہ کردے نشان ؛ وگر در کفے تیغ در کار بود ؛ زوے بر ہمان جا کہ زنار بود ؛ در عین این کشش
و کوشش کہ نائرۂ حرب در کمال التہاب و اشتعال بود شیخ میر با سائر دلاوران طرح دست راست خود را بر کمرگاہ آن خیل
ادبار زدہ در قفے خان بادلیران اتش نیز رسیدہ مصدر تردوات نمایان گشت و ہمچنین صف شکن خان با بہادران طرح دست چپ

رخش شجاعت انگیختہ بر مخالفان حملہ کرد و کوشش ہاے مردانہ نمود و درین وقت محمد اورنگ زیب کہ احوال جنگ و ہجوم اعادی وچیرہ دستے آنہا ملاحظہ نمود و عرق حمیت ملوکانہ اش در حرکت آمد و جوہر شجاعت ذاتے را کار فرا گشتہ با ملازمان رکاب نصرت قرین متوجہ کمک و امداد مبارزان جان نثار گردید مبارزان دلاور و کندآوران بہادر را کہ در عرصۂ کارزار با دشمنان سرگرم گیر و دار بودند با عانت و امداد قوت بخشیدہ چنان نزدیک رسید کہ قول خاص بہراول پیوست بیت بجائے کہ اورنگ کین را نده بود ۔ شور چوگرد از قفا ماندہ بود ۔ بمشاہدۂ آثار اقبال و عظمت و جلال او ملازمان را دل قوے گشت و اعدا را پشت ہمت شکست و دست جرأت از کار رفت ملازمان جان باز باز دے دلیرے فراز کردہ بر دشمنان ریختند و خون مخالفان را با خاک میدان بر آمیختند بقیۃ السیف مجال اقامت در خود ندیدہ عار فرار اختیار نمودند و درین عرصہ رستخیز و معرکہ ستیز و آویز کمند سنگہ سیسودھیہ ورتن سنگہ راٹھور و ارجن گور و دیال داس جھالا و موہن سنگہ ہاڈا کہ از سرداران معتبر و عمدہ و اعیان آن لشکر بودند مردانہ سر در جیب عدم کشیدند و جمعے کثیر دگر و ہے انبوہ بہمراہے آنہا سالک مسالک فنا گردید و راجہ رائے سنگہ سیسودھیہ از قول مخالف و راجہ بھگوان سنگہ ہندیلہ و امر سنگہ چندراوت از ہراول غنیم با فیل و حشم و طبل و غا در عین نبرد و کارزار بمشاہدۂ شوکت و اقتدار اورنگ زیب بجانب اوطان خود شتافتند و مراد بخش کہ در برانغار بود بجانب یمین راجہ جسونت تاخت و با مردم قول راجہ آویزش نمودہ داد شجاعت داد و افتخار خان و مردم دیگر از ملازمان پادشاہے کہ در میسرہ راجہ بودند بمقابلہ و مدافعہ مراد بخش پرداختہ بگرد و نواح رفقاے او در و اسپہ بصحراے عدم تاختند و این جرأت بموقع او راجہ را خیلے مضطرب و متزلزل ساخت و بر خلاف واب راجہاے بزرگ بتار و راجپوتان جلادت شعار ننگ فرار بر خود پسندیدہ و نیل عار بر چہرۂ اعتبار خود کشیدہ با معدودے از راجپوتان کز رخمی نیم کشتہ و بقیۃ السیف مسا کر فیروزے آثر بودند راہ وطن پیش گرفت بیت چنان بہناک و ہراسان گریخت کز رفتار او از گرانے گسیخت ۔ و قاسم خان میر آتش و سائر لشکر پادشاہے بگام ناکامے راہ فرار سپردند و مراد بخش از عین معرکہ راجہ جسونت پیشتر رفتہ بر بنگاہ راجہ رسید از افواج راجہ کہ بجا است بنگاہ مامور بود نا نوجے و ہر سوجے تاب مقاومت نیاورده رو بفرار نہادند و راجہ بیٹے سنگہ با قتضاے دانش از راہ انقیاد در آمدہ پیش مراد بخش رسید و او را شفیع عفو جرائم خود سیلۂ صفع ماثم خویش گردانیدہ مجموع توپ خانہ و فیلان و خزانہ غنیم بقبضہ ضبط و تصرف اولیاے دولت اورنگ زیب در آمد و اردو و بنگاہ مخالفان تاراج لشکر گردید ابیات بدست اندر آمد بسے بادپاے ۔ ز خون جملہ را دست و پا در حناے ۔ بہ بند آمد از ہر طرف فیل مست ۔ چو مستے کہ افتد عسس را بدست ۔ و ہمارا راجہ جسونت شکست فاحشے خورده سزاے جبارت و بے ادبے و پاداش جہالت و محال طلبی یافت و اورنگ زیب عالمگیر کہ فطانت و تدبیر داشت تعاقب فراریان مناسب ندیدہ رسم گاہیشے کہ فی الحقیقۃ عاجز کشے است منع فرمود و بعد ورود در رز مگاہ فرمان داد کہ احاد کشتگان تعداد در آید چون بر شمردند قریب شش ہزار کس از مقتولان خیل مخالف بشمار آمد و سرداران نامے آن گروہ نیز بسیارے بکار آمدند و از سرداران لشکر منصور سواے مرشد قلی خان و دیگر احدے تلف نگشت و غیر از ذوالفقار خان و سکندر و ہیلہ و شیخ عبد العزیز ورگھناتھ سنگہ راٹھور دیگر از عمدہ ہا را آسیب زخم نیز نرسید ازین فدویان شیخ عبد العزیز بکبشرت تردد و جانفشانی بیست و یک زخم برداشتہ آخر صحت یافت و زخمہاے مجروحان بالتمام گرایندہ نیش نوش و جراحت براحت مبدل گردید القصہ بعد وقوع این فتح و دست نیاز بدرگاہ خداوند چارہ ساز بر آورده شکرانے و سپاس عطایاے

ناشتا سه تقدیم رسانید و بنواختن کوس شادیانه ایما نمود و در موضع لشکر غنیم خیمه مختصر یکه در جنگ همراه بود بر پا کرده بعد نزول در انجا بالملازمان رکاب نماز ظهر بجماعت گزارده پس ازاداے فرض و نوافل بشکرانه این موهبت کرے از درے نیاز درگاه او اکرد بعد اداے صلوات مراد بخش بوسن بساط بوس رسیده تسلیمات مبارکباد فتح بجا آورد و در اجودیی سنگه بندیله را که باخود برده بود استشفاع جرائم او نموده بملازمت فائز گردانید و او رنگ زیب تا شام در همان مکان بسر برده بعد نماز مغرب چون خبر ورود او براگرا شنید و تخانهٔ والا جرعرض رسید با عساکر ظفر طراز سوار شده بعسکر خود که بمسافت یک کروه ازانجا واقع شده بود شرف نزول ارزانے داشت و مراد بخش را بجلدوے حسن خدمت و جبارتے که نمود با انعام پانزده هزار اشرفے و چهار زنجیر فیل که و تمثیل و دیگر عطایا عز اختصاص بخشید و سلطان محمد پسر کلان خود را با ضافه پنجهزارے پنجهزار سوار بمنصب پانزده هزاری ده هزار سوار مشمول عواطف ساخت روز دوم تاریخ بیست و سوم ماه مذکور ظاهر بلده او جین منزل شده گروهے از بندگان عقیدت سگال که مصدر تردداتے وجان فشانے شده بودند کامیاب نوازش خسروانه گردیده ندازانجا نجابت خان بمرحمت خلعت خاصه و دو زنجیر فیل و انعام یک لک روپیه بطرح انوار عنایت گشته بخانخانان بهادر سپه سالار مخاطب شد و بلقب خان بخطاب اعظم خانے و خدمت جلیل القدر دیوانے و خلعت خاص و اسپ با ساز طلا و طوغ نقاره و یاصل و اضافه بمنصب چهار هزارے دو هزار سوار و دیگران ازین قبیل بسیار هایه اندوز اعتبار شدند و بعد از سه مقام بیست و هفتم ازاو جین نهضت نموده به بیست و هشت کوچ و سه مقام بیست و هشتم شبان بجد و دگوالیار رسیده و درین ایام نصرت خان ولد خانه دوران بهادر مرحوم که بجراست قلعه راے سین قیام داشت حسب الطلب او رنگ زیب بخدمت رسیده و بعنایت خلعت و اسپ خاصه و فیل و خطاب خانه دورانے مشمول عواطف خسروانے گردید چون داراشکوه بالشکرے انبوه بدهولپور آمده در منع عبور موکب او رنگ زیب از آب چنبل بانواع تدابیر و حیل میکوشید و اکثر گذرهاے مشهور مقرر ضبط کرده به بستن مورچال و نصب ادوات توپ خانه استحکام تام داده بود لاجرم بعد اطلاع برانچنیے در تفتیش و تحقیق گذر و تدبیر عبور از دریاے مذکور افتاد بعد استکشاف و تفحص از زمینداران آن مرز و بوم بظهور پیوست که گذر بندیکه از سمت گوالیار بر دست راست دهولپور بمسافت بیست کروه واقع است قابل عبور موکب نصرت مآب به پایه است وچون عساکر منصور از کنار آب دور و گذر مذکور غیر مشهور است داراشکوه مغرور از کوتاه بینے بضبط آن نپرداخته بنابرین روز دیگر ازانجا مقام داشت خانخانان سپه سالار و ذوالفقار خان و صف شکن خان را با سپاهیان توپخانه و جمعے دیگر از فوج متین نمود که بر جناح استقبال روان گشته بآن گذار از آب بگذرند تا وصول رایت شاهی از مخالفان صیانت نمایند بموجب امر بندهاے مخلص سلیخ شبان بکنار چنبل رسیدند و بے توقف از آب گذشته آن طرف منزل گزیدند روز دیگر او رنگ زیب از گوالیار کوچ نموده به دو روز در کمال استعجال همانجا رسید روز دیگر که غرهٔ ماه مبارک رمضان بود از آب مذکور عبور نموده عساکر نصرت مآثر فوج فوج مانند موج بسهولت از آب گذشته آن طرف چنبل منزل گزید اکنون ذکر شمه از احوال شاه جهان و داراشکوه بنابر انتظام اخبار ضرور افتاده است

ذکر احوال داراشکوه و شاه جهان

شاهجهان را اگرچه در مستقر الخلافه اکبرآباد فی الجمله صحتے و خفتے از مرض بهم رسیده اما ضعف و ناتوانے بسیار داشت و فصل تابستان نزدیک رسیده اطبا بنا بر خوف عود مرض گذرانیدن موسم صیف دران بلده که هوایش گرم است شاه جهان آباد

و منازل عمارتش نیز از سنگ ست تجویز نموده بودن پادشاه در شاهجهان آباد که بمرتبت روح و هوا و تابستان و تسلسل نهر کوثر مثال و تریح بسبوب شمال و وسعت مساکن و لپذیرا از اکثر بلاد ممتاز است مناسب دانستند پادشاه را بآرزوی صحت عزم نهضت بطرف شاهجهان آباد تصمیم یافت و داراشکوه اگرچه رفتن پادشاه آن طرف منافی مصلحت و غرض خود میدانست اما بنا بر اعتماد بدعویهای بلند که همارا چه جسونت ور تعهد کفایت مهم او رنگ زیب ے نمود مغرور بوده میدانست که فی الواقع راجه مذکور با آن همه فوج و سامان موفور از عهده ارادهای او رنگ زیب برآمده تدارک تواند کرد و انحراف از مرضی پدر با آن همه ابرام مستوجب انواع ملام شمرده بنهضت پادشاه راضی گشت و هیجدهم رجب که بیست و دوم آن محاربه او رنگ زیب با جسونت سنگه و رجالی وجین انجام یافت شاهجهان مع داراشکوه روانه شاهجهان آباد گردیده و دوم شعبان که موضع ملوج پور مخیم و نزول گردید رستم بیگ گرزدار و سائی بیگ میسا ول که از پیشگاه سلطنت هنگام اقامت در اکبرآباد نزد راجه جسونت رفته بودند معاودت نموده خبر انهزام او و توجه او رنگ زیب بعزم حضور رسانیدند داراشکوه باستماع این خبر مضطرب شده سرشته رای و تدبیر با قتضای تقدیر از کف خود هشت و اراده مراجعت باکبرآباد نموده پادشاه اصلا راضی باین امر نبود و کمال استنکاف از بر گشتن می نمود و داراشکوه عجز و الحاح پدر را مضطر ساخته عنان عزیمت باکبرآباد گردانیده و موکب پادشاهی از ملوج پور رایت مراجعت برافراشته نهم شعبان بمرکز سلطنت نزول نمود و داراشکوه بجمیع سپاه و لشکر و سرانجام اسباب نبرد پرداخته جمیع امرا و منصبداران و ملازمان پادشاهی را که ممکن بود طلبیده در تسلیهٔ خواطر و قلوب آنها کوشیده باخود بهاستان و تفق ساخت و در اندک فرصتی از سپاه قدیم و جدید خود لشکرے بی شمار قریب شصت هزار سوار فراهم آورده اسلحه و ادوات انچه خواست از قورخانه پادشاهی گرفته بر لشکریان قسمت نمود شاهجهان چون جرأت و اصابت رای و رنگ زیب و تجربه کاری و تازه پروری داراشکوه نمیدانست یقین داشت که در صورت محاربه داراشکوه از عهده بر نیامده خائب و خاسر خواهد گشت بنا بریں بمعنی باین جنگ نبود و باقتضای شفقت بحال داراشکوه دلالت بمصالحه می نمود و داراشکوه نظر باقتدار خود راضی نمی شد و شاهجهان بنا بر رضاجوئی او و ضعف بیماری و پیرے خود بزجر قرنبود و ناچار بمدارا ے پرداخت چون داراشکوه عزیمت حرب مصمم نموده شانزدهم شعبان خلیل الله خان را با برخے از امرا و جمعے از سپاه برسم منقلا پیشتر مرخص نمود و فرمود که تا دره آرد و در دهولپور اقامت نموده گذرهاے چنبل بقید ضبط در آورده محافظت کند و خود با سپر شکوه پسر کهتر خود و سائر افواج و توپخانه و اسباب شایسته بیست و پنجم ماه مذکور از اکبرآباد برآمده بهفدهم منزل بدهولپور رسید و چند روز آنجا اقامت ورزیده معابر و گذرها را چنانچه باید مضبوط ساخت و انتظار سلیمان شکوه پسر کلان خود و افواج همراه او که گروهے انبوه بودی کشید و میخواست تا آمدن او و رنگ زیب عبور ننماید تا آن لشکرها هم باو بپیوندد القصه بعد استماع عبور عساکر او رنگ زیب از آب مذکور بصورت مسطور که خارج از گمان او بود اندیشه مند گشته با لشکر فراهم آورده از دهولپور متوجه مقابله گردیده و در موضع راجپوره که ده کروهے اکبرآباد بکنار آب جمناست زمینی برای جنگ خوش کرده معسکر ساخت و بتوزک لشکر و ترتیب افواج پرداخت و رین اوقات هم شاهجهان از راه ترحم بحال داراشکوه مکرر مناشیر دلپذیر در منع جنگ و ساز کردن آهنگ صلح فرستاد لیکن مفید نیفتاد تا آنکه شاهجهان با وجود کمال ضعف و بقیهٔ بیماری بداعیه اطفاے نائره فساد در عین صورت گرما و شدت حرارت هوا خواست که بخشم حرکت نموده از راه دریا بلشکرگاه تشریف ارزانی دارد و بمیامن تدبیر و لطائف دانش سدباب قتال و جدال نموده بملاعبت و مصالحت رفع آن منازعت فرماید و باین عزم صواب پیش خانه بیرون فرستاده

حکم نمود کہ درمیان ہر دو لشکر سراوقات شاہی برافرازند و خود نیز متعاقب ارادہ سواری داشت داراشکوہ آمدن پادشاہ محل مرام خود دانستہ راضی نبود و بانواع حیلہ در تاخیر و تعویق کوشیدہ در ارتکاب جنگ و پیکار تعجیل نمود ؛

ذکر محاربۂ داراشکوہ با اورنگ زیب و ہزیمت یافتن باقتضای قسمت و نصیب

چون غرۂ ماہ مبارک رمضان محمد اورنگ زیب مع افواج از آب چنبل گذشت دو روز این طرف آب بجہت ترفیہ سپاہ و لشکریان کہ مسابقی مبید پیمودہ بودند مقام نمود و چون خبر پیش آمدن داراشکوہ از دھولپور بعزم مقابلہ بسمع او رسید سہ کوچ متواتر نمودہ ہشتم ماہ مبارک نزدیک لشکر داراشکوہ بفاصلہ یک و نیم کروہ توقف نمود تا کیفیت حال جنود و مخالف و عزیمت او معلوم نماید داراشکوہ در ہمین روز بعد اطلاع بر قرب وصول موکب منصور ترتیب افواج و تسویہ صفوف نمودہ با عساکر موفورہ خود بعزم پیکار سوار شد و از نگاہ خویش قدری راہ پیش آمد لیکن بسالی بستہ ایستاد لیکن از اندیشۂ مخالف با ناتجربہ کاری و سوء تدبیر تمام روز با فواج مسلح در عین گرما و ہوای سوزان بسر بردہ لشکریان را تعدیہ بے عظیم کرد چنانچہ جمعے کثیر از فرط حرارت و شدت عطش و قلت آب بسراب عدم رسیدند و بیمانہ ہلاک در کشیدند و ہنگام غروب آفتاب کہ شام ادبارش نزدیک رسیدہ بود رخ ازان عرصہ تافتہ بمنزل گاہ خویش برگشت و ہوشیاران دولتخواہ این حرکت را نشان بخت برگشتگی دانستند و شگون فرار و ادبارش گرفتند و رنگ زیب باقتضای دانش و ہوشیاری محصول بے دولتخواہان چون پنج کروہ طے مسافت در عرصہ کم آب نمودہ بودند حرکت مناسب ندید توقف بجاے خود مصلحت دانست و چون اثر جنبشے از فوج مخالف ظاہر نشد و آن روز جنگ بتعویق افتاد حکم مطاع بنفاذ پیوست کہ جنود قاہرہ ہمانجا منزل نمودہ خیمہا برپا کنند و مورچالہا بجہت خبرداری و لشکر لشکر بر در معسکر تقسیم نمودہ شرائط محافظت بجا آرند و آن شب از طرفین بلوازم احتیاط و بیدارے و تیقظ و ہوشیاری قیام ورزیدند و رنگ زیب با ہتمام لشکر ظفر اثر از و بہ ترتیب و تسویۂ افواج پرداخت و فرمود کہ توپخانہ را پیش بردہ مہیاے حدد و سوزی و آتش افروزی دارند و حسب الحکم فیلان مست جنگی با انواع برگستوان آراستہ اسلحہ و ادوات حرب بر خرطوم و دیگر اعضا تعبیہ شد و شاہزادۂ محمد سلطان را با خانخانان سپہ سالار ہراول ساخت و ذوالفقار خان و صف شکنان را فرمود کہ ہر دو با توپخانہ کہ باہتمام آنہا بود در پیش صف ہراول آمادۂ خصم افگنی باشند و سردارے برانغار با شاہزادۂ معظم نامزد گشتہ اسلام خان و عظیم خان و خانزمان و ممتار خان و دیگر امراے جانفشان در طرف متین شدند و مراد بخش را با فوج او در جرانغار گذاشت و سردارے القش بعدہ امراے جانفشان شیخ میر و سید میر برادرش و شمشیر خان و دیگر بہادران مفوض گشت و بہادر خان با جوقے از دلاوران طرح دست راست و خاندوران با قوجے از دلیران رزم جو طرح دست چپ معین شدند و خواجہ عبد اللہ قراول بیگی با دولت بیگ برادر او و عبد اللہ خان تیراہی و بہرام ولد قراول خان و گروہے دیگر از بندگان کارطلب و جمعی از قراولان بقراولی کمر ہمت بر میان پردلی بستہ و خود بر فیل کوہ پیکر فرح منظر سوار شدہ شاہزادہ سعادت شیم محمد اعظم را در ان جنگ بر فیل خود گرفتہ قول خاص بفر وجود خود زینت بخشید و جمعی از مخلصان خالص جانفشان را بہمراہی رکاب خود اختصاص بخشیدہ لواے عزیمت بمقابلہ داراشکوہ برافراشت داراشکوہ ہم صبح ہمین روز کہ ہفتم ماہ مبارک بود چون طنطنہ تیاری عساکر چنود او رنگ زیب شنید با لشکر آراستہ خویش بدستور پیش سوار شدہ در زمینی کہ روز گذشتہ ایستادہ بود صف کشیدہ ایستاد و ترتیب افواج باین صورت بود کہ توپخانہ خود را سپر داری برق انداز ان میدان تش خود از دست راست و توپخانہ پادشاہی کہ باہتمام حسین بیگ خان بود از طرف چپ در پیش صف لشکر جاداد و دارا مراے پادشاہی را دستر سال ہا ذاکہ از راجپوتان عمدۂ ہندوستان بمزید شجاعت و دلاوری در فنون سپہ داری

و سپاہگرے امتیاز داشت و ثبات قدم و استقلالش در معارک رزم و قتال نزد مسلمان و راجپوت مسلم الثبوت بود با سائر عمدہا و رؤسائے راجپوتیہ مثل راجہ روپ سنگہ راٹھور عم زادہ راجہ جسونت سنگہ کہ با او سہ سہ سے خارید و دار انبظر بہتے میدید و سر بدو سپرد و راجہ گردھر برادر زادہ راجہ بٹھلداس و کور بھیم پسر راجہ مذکور و راجہ سیوا رام گور و و دیگر راجپوتان نامی جلادت نشان را ہراول ساخت و از مردم خود و اوزبکان قریشی را با زیادہ از چار ہزار سوار برگزیدہ و عسکر خان میر بخشی خود را با سہ ہزار کس از نوکران عمدہ قدیم و مردم چیدہ ضمیمۂ آن فوج گردانید و سردارے برانغار جلیل اللہ خان کہ از عمدہائے سلطنت و میر بخشی لشکر پادشاہی بود مفوض داشتہ ابراہیم خان خلف علیمردان خان را با او برادر دیگرش اسمٰعیل بیگ و اسحٰق بیگ و طاہر خان و قباد خان و سائر تورانیان و رام سنگہ راٹھور و غضنفر خان و سلطان حسین ولد اصالت خان مرحوم و میر خان و ولد خلیل اللہ خان و راجہ کشن سنگہ تونور و پرتھی راج و دیگر امرا و منصبداران پادشاہی را در ان فوج متعین نمود و سپہ شکوہ پسر خود را با رستم خان کہ بخطاب بہادری و فیروز جنگی نامور و در سلک اعاظم امرائے معتبر و سپاہی مقرر بود در جرانغار بازداشتہ قاسم خان و سربلند خان و سید شیر خان بارہہ و مانوجے و ہر سوجے و کنی و سید بہادر بہکری و مہانگ بہدوریہ و عبد النبی خان و سید نجابت خان و سید منور بارہہ و سید نور العیان و سید مقبول عالم را با جمیع سادات و اہل جلو و گرزداران پادشاہی در ان فوج معین ساخت و خود با سہ ہزار سوار از عمدگان و خاصان و مخلصان و مقربان خود و جمعے از مردم پادشاہی مثل فیض اللہ خان و خوشحال بیگ کاشغرے در قول قرار گرفتہ کنور رام سنگہ مہین خلف راجہ جے سنگہ را با کیرت سنگہ برادرش و شیخ معظم فتحپورے و جمعے از راجپوتان و سید ناہر خان نوکر خود را با دو ہزار سوار التمش کرد و دو فوج دیگر بہمین دیار قول قرار دادہ ظفر خان و فیروز میواتی نوکر خویش را بسرداری فوج میمنہ گذاشت و گذاشت میسرہ بعہدۂ امرا فاخر خان نجم ثانی کہ بتقرب و مصاحبت او اختصاص داشت گذاشت **القصہ** بعد گذشتن یکپاس روز از کوتہ اندیشی و بیخردے عزیمت حرب و قتال مصمم کردہ بقصد کینہ توزے استقبال عساکر اورنگ زیب نمود و در منتصف نہار چون ماہچہ رایت اقبال اورنگ زیب از دور نمایان شد سخت بانداختن بان و تفنگ آتش جنگ افروخت اورنگ زیب بعد ابتدا بقتال از طرف دشمن و مشاہدۂ آن حال فرمان داد کہ عمال توپخانہ او و دلاوران شعلہ خو آتش افروز رزم و پیکار شوند باستعمال آلات توپخانہ طرفین روے ہوا از دود بارود تیرہ و تار گشت و نیب صدے صاعقہ توپ و آمد شد تیر شہاب بان زلزلہ در زمین و زمان افگند و جنگ گرمی پذیرفت رفتہ رفتہ نیران حرب و قتال التہاب و اشتعال گرفت و افواج دارا شکوہ نزدیک رسیدہ از طرفین تیغ بیگار علم داد دہائے سنان شعلہ نشان گردید و کار خون ریزی و قامت بلا بالا گرفت **ابیات** بلا باز ہنگامہ آرائے شد ✣ دگر سیل خون دشت پیمائے شد ✣ سہ از دو سو تیغ درہم نہاد ✣ زرہ دیدہ از بیم بر ہم نہاد ✣ و جرانغار لشکر دارا شکوہ کہ سپرش سپہ شکوہ و رستم خان بود و تند خیرگی نمودہ اول بر توپخانہ اورنگ زیب حملہ آور و ند تفنگچیانش پای ہمت استوار داشتہ دست بدافعہ کشودند در ین اثنا یکی از فیلان سرہ رستم خان از صدمۂ توپخانہ غلطید و بضرب توپ و تفنگ و بان رخنہ در بناے ثبات آنہا افتاد و دیدند کہ در آمدن ازین طرف میسر نیست ناچار سمت برانغار اورنگ زیب تاختہ بفوج بہادر خان کہ طرح دست راست و از غایت دلاوری بجنب ہراول پیوستہ بود برخوردہ بجنگ و پیکار پرداختند خان مذکور بعد افعہ آنہا در آمدہ نہایت جلادت بتقدیم رسانید و زخمے برداشت و سید دلاور خان و ہادی داد خان از ان فوج قدم جرأت فشردہ چہرۂ رفاقت بگلگونۂ شجاعت پیراستہ

راه آخرت گرفتند و بعد زد و خورد بسیار چون فوج دارا شکوه انبوه بود دفع آن بسی دکوشش این گروه صورت نه بست و نزدیک بود که پای ثبات اینها بلغزد درین اثنا اسلام خان با بهادران فوج برانغار از جانب یمین در آمده بجنگ پیوست و شیخ میر نیز با فوج التمش خود را رسانیده بزور بازوی شجاعت و شهامت جمعیت اعدا را از هم گسیخت و خاک معرکه بخون حسارت کیشان آن طرف برآمیخت درین آویزش مردانه و گیرو دار رستمانه رستم خان هدف تیر قضا گشته راه آخرت گرفت و سپهر شکوه با بقیه السیف رو بقرار نهاد و از سرداران فوج برانغار که همراه اسلام خان تعین بودند سید حسن کبن اخلاص نصد رتردودات نمایان شد و سیف خان وغیرت بیگ و محمد صادق و میر مهند کوشش های پسندیده بظهور رسانیده نقد شجاعت و مردی بسکه از زخم کامل عیار ساختند دارا شکوه که جنگ نادیده و امور محاربه به تجربه نرسانیده بود بمشاهدهٔ تیز جلوی رستم خان و سپهر شکوه خود نیز بتعاقب آنها با فوج قول دالتمش بسرعت تمام رو بروی توپخانه و هراول یاورنگ زیب روان شد و هراول خود را زیر کرده از توپخانه خود نیز دور گذشت و چون توپخانه اورنگ زیب نزدیک از سد آتشین گذشتن دشوار دیده بطرف راست خود میل نمود ازین جهت هراول طرفین را در اول جنگ با همدگر کار در عقب توپخانه بود اتفاق آویزش نشد و دارا شکوه با مرادبخش که مع فوج خود سردار جرانغار اورنگ زیب بود رو برو شد و خلیل الله خان نیز با سپاه برانغار دارا شکوه بمدد آفارسیده حمله آور د و جنود اورنگ زیب که با او بودند دست جرأت بجنگ تیز کشودند مرادبخش قدم ثبات افشرده بمدافعه و کارزار در آمد و بعد کوشش بسیار و آویزش بی شمار که مرادبخش نیز چند زخم خود برداشته بود پای قرارش لغزیده بعقب رفت مقارن این حال اورنگ زیب روی فیل خود بطرف هاشکوه گردانید عساکر و فوج قول خاص نیز همان طرف میل نمود درین اثنا راجپوتان جلادت کیش که مرادبخش را هزیمت داده بودند رخش تهور برانگیخته و رشته پیوند تعلق از گوهر جان گسیخته بر قلب لشکر اورنگ زیب تاختند و لاوران لشکر و جان فشانان عسکر او بحسن ثبات ولی نعمت خود پشت همت قوی دیده دست جلادت برآوردند و بعد مئه تیر و تفنگ و بان و ضرب تیغ و طعن سنان بدفع مخالفان پرداختند و به نیروی دلدهی خداوندی صاحب اقبال خود پای جلادت افشرده مخالفان را آواره صحرای عدم ساختند درین نبرد مردآزما مرتضی خان و ذوالفقار خان و غیرت خان و الهیار بیگ میر توزک زخمها برداشتند و دیگر خدویان شهامت لبسالت راکار فرما گشته تلاشهای سپاهیانه و چیقلشهای بهادرانه بظهور رسانیدند اگرچه ملازمان کامیاب اورنگ زیب داد مردی و دلاوری دادند لیکن از راجپوتان جلادت پیشه نیز تهورهای عظیم و جراتهای غریب بوقوع پیوست چنانچه راو ستر سال هاڈا و رام سنگه راتهور و بهیم پسر راجه بهجلداس گوروراجه شیورام برادرزاده راجه مذکور و جمعی دیگر از دلیران و نام آوران آن گروه راه جسارت پیموده بپای مردی جرأت نزدیک اورنگ زیب رسیده درین قول خاص بر خاک میدان افتادند راجه روپ سنگه راتهور از کمال جلادت و بی باکی بر همه پیشان خود سبقت گرفته تا نزدیک فیل اورنگ زیب رسیده پیاده گردید و زیر پای فیل آثار تهور و پردلی بظهور رسانیده ریسمانهای بند هودج بریده و اورنگ زیب جرأتهای او پسندیده دران وقت خواست که او را زنده بدست آید و در زمره مخلصان گراید لیکن صورت نگرفت و بدست ملازمان او کشته شد بالجمله دارا شکوه بعد مشاهدهٔ این حال و کشته شدن رستم خان و راو ستر سال و دیگر عمده های راجپوتیه که در ارکاب این جسارت دامتناع از نصیحت بدرجهٔ عناد و استهزا رش با آنها بود دمے ایستاده بقدر کوششے نمود درین ضمن محمد صالح دیوانش که او را خطاب وزیر خانی داده بود و جمعی دیگر از عمده و اوساط سپاه خان بارصه و یوسف خان برادر دلیر خان که در شجاعت ثانی اثنین صین برادر پسر سے شمرو ند و از سرداران خوب او بودند نیز شربت هلاکت چشیدند و مقارن این حال پائی چند متواتر از توپخانه رکاب اورنگ زیب بفوج قول خاص و اطراف فیل سواری او

رسید بدین جهت پای ثباتش متزلزل گشته با آنکه هنوز جمعی با او بودند و کار نبرده و پیکار ناخورده بود از فیل سوار شده خدای داند بکدام داعیه فرود آمده بر اسپ سوار شد ازین حرکت و اضطراب بی هنگام دور از صواب لشکرش نیز مضطرب گشته پراگنده و پریشان و براه فرار روان شدند همدرین اثنا یکی از خدمتگاران نزدیک دارا شکوه که آتش بر میانش مالیده هدف تیر قضا گشته از پا درافتاد حال بدین منوال دیده تا چاره کار کاسه او بار پیش گرفت و پسر شکوه در اثنای راه گریزپا و چیست و نسائم نصرت و تائید از مصب عنایت داعی آرزو آشفته رائحه طفر طراز او رنگ زیب و زید و از مردم دارا شکوه و پادشاهی بعد ازین سانحه هم اکثر عمده های روشناس کاس اجل نوشیدند و با آنکه او رنگ زیب فوج خود را از تعاقب باز داشت و از گریختگان در هر چند گام تنی چند از زخمیان و برخی از غلبه حرارت هوا جان بجان آفرین سپرده بخاک هلاک افتاد و جمعی لبشهر رسیده راه صحرای عدم گرفتند و از سرداران و نوکران نامی او کم کسی بود که زخمی بر بدن نداشته تا بهانه نامیدن آنها و سائر الناس چه رسد از آیات بینات الهی آن که درچنین جنگ عظیم با وجود مقاتله با چنان بهادران جانباز و سرداران بی انباز از عساکر او رنگ زیب غیر اعظم خان که بعد فتح از غلبه حرارت هوا و شدت گرما بمرد و سزاوار خان و بهادر خان کسی در عرصه تلف نشد و آسیب زخم جز بر بهادر خان ذوالفقاران و مرتضی خان و مهندار خان و غیرت بیگ و محمد صادق و ممریز همه از عمده ها نرسید و دو سه کس از فوج مراد بخش نقد جان در باخته و خود زخمهای منکر بر دو پیکر برداشت و دارا شکوه مع پسر خود و بعضی ملازمان سراسیمه و حیران وقت شام عاجز و ناکام در اکبرآباد رسیده بمنزل خود نزول نمود و از فرط شرمساری در بروی مردم بسته بملاقات پدر هم نرفت و تا پاس شب در نهایت تشویش در آنجا گذرانیده و اخر شب زوجه خود را با بعضی پرستاران و پرگیان رفیق آواره گرد انیده برخی از جواهر و مرصع آلات و پاره اشرفی و طلا کرده ران اضطراب و سراسیمگی دست قدرتش بآن رسید همراه برداشته با پسر شکوه و معدودی از نوکران که هنگی دو هزار سوار بودند دیگر اسپ سمت دهلی گردید و صباح آن پاره مردم دیگر را برخی از یاران تاخت باورسیدند و تا دو سه روز دیگر جمعی از سپاه و لشکریانش متعاقب رفته با و پیوستند تا آنکه قریب پنج هزار سوار با او ملحق شد و بعض کارخانجاتش نیز رسید و بیشتری از نوکرانش پهلو از رفاقت او خالی کرده با و رنگ زیب پیوستند و اورنگ زیب آنها را با ضافه مواجب و مناصب استمالت نمود و همچنین اکثر خزانه و جواهر و مرصع آلات و کارخانجات و فیلان و اسپان در اکبرآباد ماند و نزد رسید **بیت** ازو دولت عاریت تافت رو ۰ فلک داده خویش بگرفت ازو ۰ پاره درجنگ گاه اند کی درشهر بتاراج حادثه رفت دیگر سوانح و ماجرای او بعد ازین ارتقام خواهد یافت **القصه** اورنگ زیب نصرت نصیب بسجدات شکر الهی بجا آورده با فواج ظفر اعتصام بآرمیدگی و نوزک تمام در پی مخالفان روان گشته بمنزل گاه اعادی که بکاروب غارت و تاراج حوادث رفت و رویافته اما هنوز خیمه دارا شکوه بر پا بود نزول نمود چه تا رسیدن اردوی خود و دولتخانه خاص همدران خیمه بسر برد و امرای رکاب و سائر عمده ها و ارکان دولت تسلیم مبارکباد نموده آداب تمنیت بتقدیم رسانیدند و اورنگ زیب تفقد بسیار بحال مراد بخش نموده بچرب و نرمی زبان و الطاف و لوازمش بیان پرداخت احتمای او که درین جنگ برداشته بود مرهم ها گذاشت و جراحان ماهر و اطبای حاذق بمداوا گماشت و بعد رسیدن اردو و برپا شدن خیمه خود در انجا منزل گزیده نظر توجه و مرحمت باحوال امرا و ملازمان افگند چه رسد که درین معرکه صدر کوششهای لائق و در جانفشانی از دیگران فائق بر آمد ند بشرائف عواطف و جلائل الطاف بادشاهانه نواخت و هریکی را در خور مرتبه و قدرش کامیاب مواهب و مکارم ساخت و روز دیگر بشکارگاه شموگر رسیده عرضداشتی متضمن بر عذرخواهی و صورت ماجرای داعیه ارجنگ که با وی آن دارا شکوه بود و مجبوری و معذوری خود درین کار نگاشته بخدمت پدر خود شاهجهان فرستاد و درهمین روز محمد امین خان

پسر معظم خان که اورنگ زیب پدر ش را در اورنگ آباد بحسب مصلحت مقید ساخته بود بر سائر امرای سلطنت سبقت جسته بدولت آستانبوس مورد عنایت شد و بمرحمت خلعت خاص و اضافه هزاری هزار سوار بمنصب چهار هزاری سه هزار سوار سربلندی یافت و دیگر که در انجا مقام بود و اعتقاد خان ولد بهین الدوله آصف خان و برخی از امرای سلطنت رسیده مورد عنایت شدند و دهم ماه رمضان باغ نور منزل که در ظاهر اکبرآباد واقع است منزل شد و شاه جهان غلبه و استیلای اورنگ زیب دیده بمعاشات و مدارا پرداخت و در جواب عرضداشت صحیفه به تعلم خود نگاشته بصوب فاضل خان میر سامان فرستاد و سید هدایت الله صدر سانیز برفاقتش دستوری داد آنها حسب الحکم بادشاه رسیده بعد ادراک ملازمت و گذرانیدن صحیفه و ابلاغ پیغامهای زبانی که بآن مامور بودند بعنایت خلعت سرفرازی یافته معاودت نمودند و فردای آن باز دگر فاضل خان و صدر مذکور رسیده پیغامهای عالمتاب رسانیدند و یک قبضه شمشیر موسوم بعالمگیر که شاهجهان فرستاده بود با اورنگ زیب گذرانیدند بدست آمدن این شمشیر که بادشاه فرستاد اورنگ زیب را دلیلی دلتابش تفاول نموده در باطن شاد مانیها و خورد ابهین لقب ملقب گردانید و درین تاریخ ظاهر خان و قباد خان و فیض الله خان و سربلند خان و نوازش خان با برخی از امرای دیگر رسیده دست توسل بدامن دولت اورنگ زیب زدند و بعنایت خلاع مباهی شدند چه درین وقت که انتظام سلطنت مختل و عساکر دو شاهزاده که مدعی سلطنت بودند نزدیک شهر بود سکنه آنجا فی الجمله تذبذبی بحال خود داشتند و همراهیان مراد بخش بخودسری آقا و غفلت او مستظهر بوده هر جا دست تعدی دراز می نمودند و اورنگ زیب بنا بر تقاضای مصلحت وقت اغماض مے کرد بدین جهت از جسارت پیشگی طریق خلاف حکم پیموده بشهر در آمده بی اعتدالیهائے نمودند و نیز اورنگ زیب در باطن قاصد قلعه خود بشهر و قلعه و کارخانجات بود مصلحت دران دید که شاهزاده محمد سلطانزا با خانخانان سپه سالار بشهر فرستد تا بضبط و ربط آن که مرکز سلطنت بود قیام نماید بنابرین دوازدهم ماه مذکور بفرمان همایون شاهزاده و سپه سالار با فوجے از جنود قاهره داخل شهر شدند و همدرین تاریخ جمعے از امرای سلطنت رسیده بملازمت اورنگ زیب مستامن شدند و بعنایت خلاع مهربانے مستمال گردیدند و چهاردهم عمده امرای بلندمکان خان جهان مهین خلف بهین الدوله آصف خان که شاه جهان بعد استماع خبر هزیمت دارا شکوه باغوائے شاهزاده مذکور جمعے از ارباب غرض او را دستگیر کرده مقید ساخته بود و بعد دو روز بے گناهے او در توقف یافته دهم بنابر استرضائے اورنگ زیب عالمگیر از قید رهائی داد آمده ادراک دولت حضور نمود عمدة الملک خلیل الله خان که شاه جهان او را با فاضل خان برائے سطلبے و گذارش پیغامے فرستاده بود و بعد ادائے رسالت جواب بوساطت فاضل خان فرستاد خلیل الله خان را بمقتضائے مصالح سلطنت خود در حضور نگهداشت و میر بیران پسر ش و جمعے از امرا که بملازمت آمده بودند خلعت مهربانے یافتند و همین قسم هر روز جمعے رسیده مورد مهربانے و شریک ملازمان و اولیائے دولت عالمگیر مے شدند چون مهمات چکاله متحرکه و اقطاع دارا شکوه مقرر بود درین وقت از تفرقه و اختلال پذیرفت عالمگیر فوجدارے در انجا فرستاده بانتظام آنجا پرداخت هفتدهم بعد دو لمحے از امورے که منظور بود سلطان محمد را بملازمت شاهجهان فرستاد و او حسب الامر داخل قلعه شده از روے تودد و آداب چنانچه از حضور پدر خود عالمگیر مستر شد گشته بود کامیاب ملازمت جد خود گردید و نوزدهم خواهر عالمگیر که در سن و سال کلان تر از برادر بود حسب الامر پدر بباغ نور منزل آمده موعظت بامز مود و دلالت به ملازمت و اطاعت پدر کرد و عالمگیر صلاح حال خود ندیده بحسن تقریر عذر ها آورد و به هر بهانه پهلوتهے کرد و همین روز زبدهٔ امرای رفیع الشان جعفر خان

وزیر اعظم خان و تقرب خان که در پیشگاه سلطنت قرب و منزلت داشتند شرف اندوز ملازمت گشته بعطاے خلعت خاص اختصاص یافتند و همچنین کل امراے سلطنت و منصب داران بآستان عالمگیر شافته روے نیاز بدین درگاه آوردند چون که و مه فراهم آمده اند حام نمودند عالمگیر باقتضاے حزم و تدبیر جلوس برتخت مناسب ندیده بمسند عظمت و شان نشسته بارعام داده طوائف انام بوسیله بخشیان عظام آداب تازه و رسوم غریبه بجا آورده باشاره میر توزکان مرتبه دان و لیساولان پایه شناس بموقع درجات و مراتب حسب تفاوت مناصب هرکدام درمقام مناسب خود جاے یافته و همه آنها در خور لیاقت خود مورد الطاف شدند و راے رایان که سرور فرق اهل دیوان بود باجمیع متصدیان و زمره اهل قلم و ارباب محاسبه جمیع مساے عتیه عالیه گشته بانتظام انواع اختلال وفتور که در امور ملک و دولت دراین آوان راه یافته بود مامور گردید و بیستم ماه مبارک عزم دخول مستقر الخلافة اکبر آباد را در باغ نور منزل نموده مراد بخش را بهانه بقیه آزار و استحصال بهے از جراحات مامور بودن همانجا نموده خود در کمال آرایش و جاه و جلال بر فیل کوه تمثال ابر خرام سوار گشته در حویلے داراشکوه که باشاره او کروبے رونقے رفته مبسط بساط سعادت آراسته بود ند نزول اجلال نموده و در انجا نشسته باضافه مناصب و مراتب استمالت امراو تالیف قلوب ملازمان بادشاهے فرموده باخود متفق ساخت و تربیت خان را باضافه هزار و پانصدی دو هزار سوار چار هزاری چار هزار سوار گردانیده بصوبه داے اجمیر تعین نمود

ذکر شمه از حال داراشکوه خسران مآل

داراشکوه بعد فرار از اکبر آباد خود با پنج هزار سوار بدهلی رسانیده چار دهم ماه رمضان در قلعه شهر کهنه فرود آمد و توقف عالمگیر در اکبر آباد هفتم شهر ده در آستین فوج و اندوختی زر و سپاه و اسباب حرب اشتغال نمود و دست تعرض بامتعه و اموال و اسپان و افیال سرکار بادشاهی و نقود و اجناس و ذخائر امرا دراز نموده و هر جا هر چیے یافت متصرف میشد و چون بسلیمان شکوه مهین پسر خود با سائر امراے همراهے او نوشته بود که ازان طرف رو بسمت دهلے آورده بر جناح استعجال با و ملحق شوند انتظار آمدن آنها نمیکشید که باتفاق آنها چون شوکت بافزاید باز مقابله نماید و نهانے بارسال رقایم متضمن انواع مواعید و ترغیب رفاقت خود و منع انفیاد از فرمان عالمگیر قاصد اغوا و انحراف امرا ازین بارگاه بود و عالمگیر از اوضاع بعض کسان سے فهمید که منتظر اقتدار داراشکوه اند و شاه جهان بافراط محبت که با داراشکوه داشت و درین هنگام عجز نا لهاے بگاشت ناچار توجه خاطر بادشاه بر خلاف مقصد عالمگیر مصروف بود اگرچه بظاهر مدارا و مداهنات سے فرمود عالمگیر سے خواست که براے رفع تشویش بملازمت پدر رفته زبان طعن مردم ببندد و کار سلطنت بعهده خود گیرد و رفع غبار کدورت نماید شاه جهان بعد ملاحظه بے اختیارے خود اظهار ناز جار و بیزارے نموده ترک خواهش ملاقات نمود اگرچه اول خاطر خواه خود می خواست چون صورت نگرفت تن بقضا داده از مدارا دست برداشت و عالمگیر باین صورت ملاقات پدر مخل مقصد و مرام خود دانسته راندن داراشکوه از دهلی اقرب بصلاح دانست دیده عازم شاه جهان آباد گردید

ذکر نهضت عالمگیر بطرف شاه جهان آباد و سوانحے که درین سفر روے داد

چون عالمگیر بقصد استیصال داراشکوه عازم دهلی گشت شاهزاده محمد سلطان را باجمعے از جنود تا هره به اکبر آباد گذاشته باعساکر همراهے متوجه مقصد گردید و اسلام خان بخدمت اتالیقے شاهزاده مقرر گشت و فاضل خان میر سامان بادشاه را بخدمت سرانجام فرمایشات و بندوبست کارخانجات پدر مجوس خود مامور فرمود و ذوالفقار خان را به حراست قلعه اکبر آباد و شاه جهان مع اتباع و نسوان او گذاشت و تقرب خان که در محاصره شاه جهان مساعی جمیله بظهور رسانیده مزاج را باصلاح آورده بود

بعلاج بقیهٔ بیمارے و تدبیر صحت مزاج مامور شد و سه هزار اشرفے و خلعت خاص و جمدهر مرصع باعلاقه مروارید انعام یافت و بیست و دو ماه مبارک رمضان بعزم شاهجهان آباد کوچ نموده موضع بهادرپور را مخیم سرادقات گردانیدند و درین روز شاهزاده محمد اعظم حسب الامر پدر بملازمت جد بزرگوار خود رسیده سعادت مخدومیت و چهارم که کدخدای منزل گشت خبر فرار داراشکوه از شاهجهان آباد بمسمع لاهور شنیده سبیش آنکه داراشکوه انتظار ورود پسر خود سلیمان شکوه بالبقیه عساکر همراهی او میکشید چون او بزودی نرسیده و عالمگیر از اکبرآباد بالقصد و جنبید بودن خود در شاهجهان آباد مصلحت ندیده چون موسم برسات هم رسیده بود بخوف طغیان آبها و گل و لای که مبادا سد عبور و مرور را و شود زود تر کوچیده اقامت بلاهور کرد انطلاع او بود دو آنرا محل من و مهر رسیدن بایران میدانست مناسب شمرد و بسلیمان شکوه و بهادرخان که آنالیق او بود نوشته اعلام نمود که اگر گوانند ازان طرف بجناب راه سهارن پور بود یه عبور البسرعت هر چه تمامتر در لاهور رسانند انجام احوالش بعد ازین گذارش خواهد یافت چون آگه آباد در تصرف والا شکوه و از طرف اوسید قاسم بارهه بحکومت آن صوبه و قلعه دارے آنجا قیام داشت با وجود شکست و هزیمت داراشکوه تن باطاعت نمیداد بنابرین عالمگیر خاندوران را بهمم تسخیر آن صوبه و قلعه مذکوره مامور گردانیده مرخص فرمود و ارادت خان را به صوبه دارے اوده و قاسم خان را به فوجدارے مراد آباد مرخص کرد و دیگران را نیز بفوجداریها و خدمات دیگر منسوب نموده و پیشینیان را معزول گردانید و همدرین ایام بمراد بخش بنا بر دلجوئے دو صد و سے راس اسپ بخشید و هر یک از امرا ے ملازم محمود بادشاهے را بانعام و الطاف داضافه مناصب و مراتب در خور آنها شمول عواطف گردانیدند تا آنکه سلخ ماه مبارک که در سلیم پور منزل داشت بهادرخان را باگروهے از انواج بتعاقب داراشکوه متعین نمود و خلاع فاخره و شاهزاده معظم که در دکن ناظم بود و به مهابت خان صوبه دار کابل و وزیر خان صوبه دار خاندیس و سیادت خان ناظم شاهجهان آباد و سعادت خان قلعه دار کابل فرستاد و پسر راناراج سنگه که بحضور رسیده بود بمرحمت خلعت و یک عقد مروارید مفوز گردید و پدرش را نا با رسال سرپیچ مرصع سرفراز گشت و روز عید که از سلیم پور کوچ بود اول وقت مراسم تهنیت و مبارکباد بتقدیم رسیده منعقد و اقع شد و همین روز دلاور خان افغان از سلیمان تخلف ورزیده بلقبه عالمگیر ے رسید و بعطاے خلعت و جمدهر مرصع با علاقه مروارید نوازش یافت و با ضافه هزارے هزار سوار بمنصب پنجهزاری پنج هزار سوار و الا رتبه گشت و اکثر همراهیان سلیمان شکوه در نیچا رسیده در سلک ملازمان عالمگیر منسلک گردیدند و خان جهان شائسته خان را که شاهجهان باغواے داراشکوه از منصب و جاگیر عزل نموده بود بمنصب هفت هزارے هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه و عطاے خلعت خاص و جمدهر مرصع و شمشیر خاصه سرفرازے یافته بخطاب امیر الامرا بلند نامی اندوخت و شصت هزار روپیه نقد و دو کرور دام انعام یافت

ذکر اسیر شدن مراد بخش بحسن تدبیر و تدویر عالمگیر

چون مراد بخش از نقد شعور تهیدست و از لکد کوب نخوت و غرور کاخ دماغش پست بود با امید فرزندے شاه جهان و با بله فریب ها عالمگیر از خام طمعے در سر داشت که بعد شاه جهان سر بهار اے هندوستان با و خواهد رسید لاجرم از مبادے سنوح عارضه و استماع خبرهاے ناخوش شاه جهانے بے تحقیق حال و اندیشه تأمل از تنگ حوصلگے و کم ظرفے خود سرے را کار فرما گشته لوائے استقلال برافراشت و لقب خود مروج الدین گردانیده بر تخت نشست و اسم سلطنت بر خود بسته سکه و خطبه بنام خود کرد و قلعه بندر سورت را که دران وقت باذطلاع همشیره کلانش جهان آرا بیگم که به بیگم صاحب شهرت داشت

مقرر بود فوج خود فرستاده متخرخود و اموال و اشیای سرکار او را متصرف گشت و دست تعرض باموال مردم عباد کرده قصدے پیش گرفت و محمد شریف پسر اسلام خان را که از خانه زادان پادشاهے و متصدے مهمات بندگان بود و دیگر متصدیان خالصه شریفه محبوس ساخت و حلے نقے دیوان خود را که مخلص او از عمده هاے روشناس بارگاه سلطنت بود و بموجب امر پدرش شاه جهان بادشاه بشغل دیوانے وکفایت مهمات سرکار او قیام داشت بے صدور جرمے وقوع دلتے بتوهم نفاق و مظنه عدم یک جهتی باتمام محض کرمعاذان او نمود و ندبدست خویش بیچاره را بقتل رسانید و ازسفاهت و نادانی باوجود آنکه عالمگیر برادر بزرگ او در قرب جوار باکمال اقتدار کر نسبت باو داشت از فرط دانائے و بلند نظرے اصلا تغیر وضعے نموده بطور شاهزادگے بود مرتکب این جسارت گشته بعد بے اصل برآمدن خبر دروغ پدرش او ضاع ناپسندیده خود را تغیر نداد و عجب تر آنکه بامید استقلاع در حضور پدر بعالمگیر پیوست و همراهے او اختیار نموده مے خواست که بوساطت او در حضور پدر عذرها هاے ناهنجار خود درخواهد و تدارک کجروی هاے خود نماید و مے دید که مهین برادر او عالمگیر ازین امور چیزے با خود در ظاهر نه دارد از غایت حماقت ترک اوضاع نکوهیدهٔ خود نموده تخت و چتر و سائر لوازم سلطنت همچنان با خود داشت و عالمگیر به اقتضاے مصلحت وقت بمدارا و مجاملات مے گذرانید تا آنکه بعد از جنگ داراشکوه و وقوع سوانحے که مذکور شد چون دید که امر سلطنت و فرمانروائے عالمگیر رجوع شده زمام حل و عقد کیف اقتدار او در آمد عرق حسد و حماقت او حرکت نموده اغواے خویش آمد گویان و تحریک فتنه جویان ضمیمه سودائے غرور و پندار او گشت و هواے سلطنت در سرش افتاده سرمهے خاریدن آغاز نهاد و با وجود قلت خزانه و وجه تنخواه سپاه در صدد توفیر لشکر شده امراء و برنتے ملازمان پادشاهے را بانواع تالیف استمال ساخته بسوی خود عوت مے نمود و جمعے از بیخردان باو پیوسته مناصب و خطاب یافتند چون عالمگیر از اکبر آباد نهضت نموده بنخت در رفاقت تعلل و اهمال ورزیده عذرها آورد و آخر کار همراهے قرار یافت چند روز بعد از کوچ نموده همه جا عقب لشکرے آمد و بلفاصله چند کروه دور از اردوے عالمگیر فرود آمده بزعم خود در انتهاز فرصت بود و شروع فتنه براین شد که بعد فتح به عالمگیر پیغام داد که وعده چنین بود که ملک و دولت بالمناصفه تقسیم شود الحال (الحال) ایفاے آن باید نمود عالمگیر باستماع این تقریر در تدبیر مقید کردن او افتاده جواب فرستاد که هنوز جنگ باقے و پادشاه زنده و توجه او بطرف داراشکوه باخراط محل این گفتگو نیست بعد دیدنے البته انچه وعده است وفا کرده خواهد شد چهارم ماه شوال که موضع متهرا آن طرف آب اقامت داشت و از ابتداے فتح ثانے مراد بخش بحضور عالمگیر نیامده بود و همیشه بلطائف الحیل عالمگیر او را میطلبید آن ابله بآن قسم حرکات و بیجا ها به نهایت بیجا دے و سفاهت کار فرما گشته اول روز مذکور به ملازمت برادر بزرگوار و ادائے رسوم تهنیت آمد عالمگیر بحسن تقریر دلجوئے با نمود او را بعد غافل ساختن در نهایت آسانے مقید کرد و بعد از دو پاس شب آن تیره روز را بعهده فدویان دولت خواه خود شیخ میر بهروز دلیر خان را با جمعے همراه داده بقلعه شاهجهان آباد فرستاد و روز دوم از وقوع این قضیه که در متهرا اتفاق بود در اجمیر رسیده بحضور آمد از همراهے سلیمان شکوه تخلف ورزیده بزمین بوس سدهٔ عالمگیرے فائز گشت و بعنایت خلعت خاص و شمشیر مرصع و فیل با ماده شرف اختصاص یافت و کیرت سنگه ولد راجه امرسنگه راتهور و ابراهیم خان خلف علیمردان خان که با مراد بخش ساخته بود بآستان بوس رسیده با دیگر راجها و رفقاے مراد بخش بعنایت خلاع و جواهر سرافرازے یافتند و از انجا شش ماه کوچ نموده هیچ کوچ متواتر نموده درین روزها پسران امیر الامرا شایسته خان ابو طالب و ابو الفتح و بزرگ امیدها صعب خان و دیگر امراهم سرفرازے یافتند چهاردهم بحضور آباد متصل شاه جهان آباد رسیده شنید که داراشکوه در تهیهٔ افزایش شوکت

وسامان واندوختن زر و مال اشتغال دارد و در هنگام اقامت سهرند خانه را چه توڑیل که متعدد ے انتظام آن چگلا بود و هنگام استماع خبر وصول آن برگشته بخت از پیش بینی سر راه او گذاشته به لکهی جنگل رفته نشست ضبط نموده به تفحص تمام قریب بست لک روپیه از مال او کره و بعض مواضع مدفون بود برآورده متصرف شد و ازانجا عازم لاهور گشته چون بکنار ستلج رسید کشتی بار افراهم آورده بلد عبور برخے راشکست و پاره غرق نمود و داؤد خان را که از سرداران عمدهٔ او بود با برخے از لشکر مدفگر نمون که گذر متارف و متقرر آنست گذاشت که شاید درین برسات سدعا کر عالمگیر از عبور دریاے ستلج تواند بود و خود تا برسات در لاهور کوازخانهٔ پادشاهے و اموال خودش یک کرور روپیه نقد با توپخانه و توپرخانه و جمیع کارخانجات و اسباب تجمل و ادوات هردو پیکار در انجا مهیا و موجود است باصلاح حال خود پرداخته لشکر و حشر تواند آراست بنابرین عالمگیر راتدبیر برانداختن او از تخت دین پیش نهاد همت گشته خواست که خود هم در عقب افواجے که بهم او مامور بودند نهضت نماید اگرچه بنابر کثرت گل ولای برشکال این عزیمت را فدویان دولتخواه مقرون بصلاح ندیده مانع بودند اما عالمگیر بلتماسات ملازمان نشنیده برائے خود عمل نمود لیکن چون ساعت جلوس برسر پرسروری بحسب تجویز ارباب تنجیم غرهٔ ذی قعده مقرر بود و فرصت چندان نبود که این جشن بقانون معمول دودمان گورگانے بعمل تواند آمد لهذا مقرر نمود که داخل قلعه شاهجهان آباد نگشته در باغ اعزآباد چند روز اقامت ورزیده در ساعت مذکور جلوس نماید و از مراتب جشن و نشاط و لوازم این بزم انبساط انچه سعت وقت و فرصت اقتضا کند بهمان اکتفا نموده به زودے متوجه مقصد گردد و بعد الفراغ از امور عظیمه که در پیش داشت کرهٔ ثانیه جشن جلوس بضابطه که شایان آن سلطنت تواند بود بعمل آورد بناءً علے هذا شانزدهم شوال از خضرآباد کوچیده در باغ شد ریاڑے که مسافت یک کروه از شاهجهان آباد بطرف لاهور واقعست منزل نمود و نوزدهم از باغ سند ریاڑے کوچ کرده در باغ اعزاباد فرنزول ارزانے داشت و خواست قبل از حرکت خود که ده روز دیگر باید فوجے از جنود اقبال در پے فوج سابق فرستد تا بالتفاق کنارهٔ ستلج رسیده رحل اقامت افگنند و تا وصول پادشاه بتدبیر و سرانجام عبور از آب مذکور پردازند بنابران عمدة الملک خلیل الله خان میر بخشے را بعطاے خلعت خاص و فیل و شمشیر نوازش فرموده رخصت نمود و میر خان و روح الله خان پسران او بمرحمت خلعت و اسپ با ساز طلا و علم نوازش یافته با پدر خود رخصت یافتند و همدرین اثنا بعرض رسید که سلیمان شکوه با جمعے از همراهیان ازان طرف گنگا عازم حضور پدر خود است برائے امتناع او از عبور آب گنگا در اطراف هر دوار عمده امرائے عالی مقدار شایسته خان امیر الامرا را با فوجے از عساکر حضور مرخص کرد و خود تا رسیدن تاریخ جلوس در باغ اعزآباد مقامات ورزید و درین عرصه اکثر امرا لبنایات خدمات و اضافه و اعتلاے مناصب و درجات کامیاب شدند

جلوس عالمگیر بار اول بر تخت سلطنت بنابر رعایت ساعت

روز جمعه غرهٔ ذی قعده سال هزار و شصت و هشت هجری در عمارت دلپذیر اعزآباد بفرمان واجب الاذعان عمل پیشگاه سلطنت بانبساط گسترده جشنی و الا مجلسی دلکشا ترتیب داده ابواب عیش و سور و طرب و سرور بروی عالمیان کشادند و بعد الفضاے پانزده گهڑی و بیست و دو پل از روز مذکور مطابق شش ساعت و نه و قیقه و ده ثانیه نجومے محمد اورنگ زیب عالمگیر بتائید رب قدیر بسریر فرمانده و تخت شاهنشهی جلوس اجلال فرموده رفعت افزاے اورنگ و سرافرازی سریر اکلیل و دیهیم گردید و صداے نقارهٔ شادیانه و نواے سرناے طرب ترانه از چپ و راست برخاست و آهنگ زمزمهٔ تهنیت و گلبانگ ترانهٔ دعا از حضاران انجمن و ملازمان عقیدت باطن گوش منتظران این روز را گوهر آمود نمود امرائے نامدار و نومنیان ارادت شعار به تسلیمات تهنیت تارک آرای عبودیت گشته در خور مرتبهٔ منزلت دران

محفل دولت براطراف سر بگیتی خدیو عالمگیر صف کشیدند و از شاطبق طبق زر بیسم کہ بر سر و افسر صاحب و بیم ریختہ آمد دامن دامن گلہاے مراد و گوہر امید چیدند از خلعت خانہ جود و افضال پادشاہی جامہاے رنگا رنگ و خلعتہاے گونا گون گرو ہا گرو ہ مردم را زیب قامت افتخار گشت و خازن کرمت و احسان نا متناہے دست بخشش کشودہ دامن آرزوے کامجویان مالا مال تفد مراد کرد و سخن سنجان نادرہ کار و شعراے بلاغت شعار تواریخ بدیعہ براے این جلوس بہر سانیدہ اند از ان جملہ آیۂ کریمہ اطیعوا اللہ و اطیعوا الرسول و اولے الامر منکم در کمال ندرت و غرابت است کہ سید عبد الرشید متوسے یافتہ اما لوازم این جشن فوقے کہ باید بنا بر تعاقب مخالف و انتظام سلطنت و پرداختن از اغیار مثل شجاع و دارا شکوہ چنانچہ گذارش یافت مختصر قرار دادہ اکثر مراتب در سومیکہ لازمۂ چنین سریر آرائیست بجلوس ثانے حوالہ نمود و خطبہ و سکہ و لقبین لقب نیز بر ہمان جلوس مفوض شد شاہزادہ محمد اعظم کہ تا حال منصب نداشت بمنصب دہ ہزارے چار ہزار سوار و عنایت علم و نقارہ و توغ و طوغ و آفتاب گیرہ و حلقہ الماس گران بہا و دہ سراسپ سربلندی یافت و دگر امراہم بقدر حاجت و اقتضاے وقت بلقابت خلاع و انعامات مورد مراہم خسروانہ گشتند و روز دوم حسب الحکم پیش خانہ بطرف پنجاب برآمدہ سراپردۂ دولت برافراشتہ شد و فوجے دیگر براے مزاحمت سلیمان شکوہ بسرکردگے شیخ میر بادلیر خان و صف شکن خان و دیگران چہارم ذی قعدہ روانہ شدند و ہفتم ذی قعدہ خود متوجہ سمت پنجاب شد چون نسبت بشاہ راہ طرف یمین آن محل دلاے کم نشان میدادند بنا بر آن یازدہم کہ از فواے کرنال کوچ شد بسمت اندری منحرف شدہ متوجہ رو پڑ گردید و بعد از طے سہ مرحلہ عرضداشت بہادر خان متضمن بر عبور او از دریاے ستلج بجئی و چالاکے قبل از رسیدن خلیل اللہ خان و لشکر ہمراہش و غالب آمدن بر ستحفظان دارا شکوہ رسید و فراریان ہمہ با ہم جمع گشتہ در سلطانپور اقامت کردند و حقیقت حال بدارا شکوہ نوشتند و خلیل اللہ خان این خبر شنیدہ ایلغار کردہ بہادر خان ملحق شدہ سلیمان شکوہ در این احیان بانواع بلایا و ادبار گرفتار گردیدہ آلا خر الامر بہ کمال ناکامے مرتبہ دوم بسری نگر رفتہ در پناہ زمینداران آنجا آرمید و لیۂ احوال او بعد ازین گذارش خواہد یافت و دارا شکوہ در دہم شوال بہ لاہور رسیدہ چہاردہم داخل شہر شدہ ہفدہم بقلعہ نقل کرد و ہنگام فرار از اکبر آباد ولید عرب خان کہ از قبل او صوبہ دار لاہور بود نوشتہ بود کہ بسر انجام لشکر و سامان و لوازم توپخانہ چندان کہ تواند بکوشد و خود نیز بہ اطراف و اکناف استمالت نامہاے ملاطفت آمیز مبنے بر مواعید الطاف و احسان فرستادہ سپاہ آن مرز بوم را از ہر قوم ترغیب نوکری کرد و امراے تعینا تے و زمینداران را نیز بانواع عواطف امیدوار ساختہ طلبید و ذر وافر کہ در انجا داشت بہ انعام و اعطا بتالیف قلوب مردم بر داخت بنا برین در عرصۂ اندک مدت بیست ہزار سوار فراہم شد و از امراے پادشاہے نیز جمعے بر سر او گرد آمدند و راجہ راجروپ زمیندار جون کہ حسب الطلب شاہجہان بہ کمک اومی آمد و منجر خان فوجدار سہیرہ و خوشاب ہم با راجہ متفق گشتہ رفیق و شریک او گردیدند و دارا شکوہ در لاہور بودہ مختے خطوط استمالہ بہ امراے پادشاہی و راجپوتان انجیدہ فرستاد و بعد استماع توجہ عالمگیر بصوب پنجاب بتازگے جمعے دیگر را با سید عرب خان و مصاحب بیگ و دیگر نوکران خود بسمت گذر رو پڑ فرستادہ جا بجا در کنار آن آب لشکر با متعین کردہ بود اما چنانچہ گذارش یافت کہ بہادر خان ولیے مؤدہ از ہمعنانان گذشت و ستحفظان دارا شکوہ گریختہ در سلطانپور فراہم آمدہ صورت حال باو گاشتند دارا شکوہ داؤد خان را کہ براے گرفتن فوج دیگر پیشتر رفتہ بود فوجے دادہ بہ حراست و ضبط معابر دریاے بیاہ رخصت کرد و فوجہاے

متعاقب نیز با او یک جا شده نمد و مهر بیاه را ضبط نموده مستعد مزاحمت نشستند و از ابتدای فرار با شجاع که شکست خورده جیش عنا و دل آزرده کین و انساد او بود و خبر اختلال حال خود کرده بنا بر ضرورت و صلاح وقت در مصادقت و مصالحه زده بخنان دوستی و الیتام در میان آورده مکاتب آمیزش اسالیب مشعر باظهار مواخات و موالات نوشته بود و او را ترغیب و دلالت حرکت از بنگاله و بکلیف لشکر کشی با عالمگیر نموده باهم معهود گشته بود که چون خود در پنجاب تهیه اسباب نموده شورش نماید شجاع نیز بوای عزیمت بطرف آگره آباد افرازد و باهم عهود مؤکد بایمان در میان آورده بودند که بعد حصول مرام ملک و مال باهم بمساوات قسمت نمایند و عالمگیر نیز بعد فتح مالیف قلب شجاع نموده صوبه بهار و پٹنه را باو داده فرمان سند بهر شاه جهان بنام او فرستاده بود و شجاع هم در ظاهر دم دوستی و مواخات با عالمگیر زده مراسم اتحاد بتقدیم میرسانید اما چون خبر نهضت عالمگیر بطرف پنجاب و ملتان به تعاقب دارا شکوه شنیده پا از حد خود بیرون گذاشته داعیهٔ تسلط بالفراز سر نو پیش نهاد خاطر ساخت و نزدیک آید اما دارا شکوه که ضرب دست عالمگیر با وجود کمال اقتدار و اجماع امرای کبار و فوج و توپخانه بسیار خورده صولت و طبش جیوش قاهره اش در دل او جاگرفته بود اگرچه بظاهر در سرانجام اسباب پیکار اشتغال داشت در باطن مرکوز خاطرش داعیه فرار و رفتن بجانب ملتان و قندهار بود و بهتیه اسباب این عزیمت کشتیها و بار بردار و غیر آن جمع میبود و رفقا تفرس این معنی نموده در یافتند که عزمش ثبات ندارد بدین سبب ترک امید از او ضاع او نموده آهنگ جدائی کردند چنانچه راجه راج روپ بهانه سرانجام اسباب رخصت وطن گرفته رفت بعد چندے پسرش که پیش دارا شکوه بود نیز گریخت و بیست و پنجم ذی قعده رایات عالمگیر بکنار آب تلج افگندند و راجه جسونت که از نبرد اشکست خورده گریخته بود با التماس امرای حضور عفو تقصیرات او شده درین منزل شرف کورنش دریافت و بمرحمت خلعت و یک زنجیر فیل مزین بجل زرلفت و ساز نقره با ماده فیل و شمشیر مرصع گران بهانوازش یافت درین منزل از عرضداشت خلیل الله خان بوضوح پیوست که افواج دارا شکوه که بر سر معبر بیاه فراهم بودند داؤد خان با دیگر سرداران دارا شکوه از لاهور آمده بآن پیوسته و سپهر شکوه نیز با لشکر دیگر و توپخانه تازه بایشان ملحق شده و دارا شکوه خود هم عرض برآمدن از لاهور کرده عنقریب آنها خواهد پیوست عالمگیر لعبد اطلاع راجه جیسنگ و دلیر خان را با فوجے از دلاوران بکمک خلیل الله خان رخصت فرمود و روز دیگر صف شکن خان میر آتش را با توپخانه ضمیمهٔ آنها نمود بیست و نهم ذیقعده که راجه جیسنگ و دلیر خان به خلیل الله خان ملحق شدند بعد روزی چند تحقیق پیوست که دارا شکوه داعیه پیکار لعزم فرار بدل ساخت و سپهر شکوه را بتحمیل تمام برگردانیده بیست و نهم ماه مذکور از لاهور رخت ادبار بسته بجانب ملتان روان شد و داؤد خان را مامور نمود که کشتی ها را سوخته بعد از قرب وصول جنود منصور برخاسته باو بپیوندد و این مقدمه را بحضور معروضداشته ظاهر خان باهمران برجناح استعجال دویده ششم ذی الحجه به لاهور رسیده بضبط شهر پرداخت و راجه راج روپ زمیندار جودهپور نزد جیسنگ برلب دریاے بیاه رسیده بخلیل الله خان برخورد و بوساطت آنها عازم حضور گردید و عالمگیر راجه جسونت را به شاه جهان آباد رخصت نموده و تا معاودت خود باقامت آنجا مامور فرمود و بلشاهزاده معظم نگاشت که احوال معظم خان را که بمصلحت مقید بود از حبس برآورده ملاقے آن بکمال دلجوئی با نماید و در انعام نقود و افره و انواع اجناس و امتعه و احترام و نیکو داشت او دقیقه فروگذاشت نه نماید و پنجم ذی الحجه از آب عبور نموده بمصلحت دران دید که خود با اسباب سبک دارا شکوه را تعاقب نماید و بعد دلجمعی سعادت نموده انتظام مهام سلطنت پردازد و بنا برین در منزل پیت پورهتی شاهزاده محمد اعظم را با نزده اُمرا لشکر و اردوی بزرگ و کارخانجات بلاهور رخصت نموده با سباب خفیف ضروری و خلاصه لشکر بیست و پنجم ماه مذکور رایلغار نمود و راجه جیسنگ چون مدتے از خانه خود دور و در شاق سفر بود رخصت وطن یافت

درین اثنا شنید که داراشکوه در ملتان هم اقامت متوالیه بسمت بیکرفت وسلک جمعیتش بیشتر ازپیشتر ازهم گسیخته غیر ازین که بر حمیت بسیار و پای مردی فرار خود را بهانه سازد کاری دیگر نمی تواند ساخت لاجرم استعجال در قطع منازل موقوف نموده منازل کوتاه مقرر کرد و فرمان داد که صف شکن خان در پی او شتافته از ممالک محروسه رهگرای آوارگی سازد چهارم محرم فرمان بصف شکن خان رسید او همان روز بتعاقب شتافت و عالمگیر بسهولت سه منازل نموده تا ملتان هیچ جا نیاسود و محمد باقر میر سامان بقوجداری بکر و خطاب باقرخان و مع اصل و اضافه بمنصب هزاری هزار سوار نوازش یافت هفتم محرم کنار آب راوی دوسه کروهی ملتان خلیل الله خان و بهادر خان و غیره ملازمان ادراک دولت حضور نمودند و سید عرب خان که نوکر عمده داراشکوه بود از همراهی او تخلف ورزیده و شیخ موسی گیلانی که نیز از طرف دارا شکوه به حکومت ملتان قیام داشت و سید مسعود بارعه با ستلاد سدهٔ با دشاهی چهره افروخت و بعنایت خلاع و مناصب مشمول مراحم شدند هر چند صف شکن خان بتعاقب ماموربود بنا بر مزید احتیاط عمدهٔ رفقای صاحب تدبیر شیخ میر را برای همین کار مامور شد تا اگر حاجت بجنگ هم شود تدارکش آسان باشد و ششم محرم بعطای خنجر با علاقه مروارید و انعام یک لک روپیه نوازش یافته مرخص شد و روز دیگر بزیارت مزار شیخ بهاء الدین قدس سره داخل شهر ملتان گشته فیض اندوز زیارت مزار آن بزرگوار گردیده یک هزار روپیه بشیخ بهاء الدین صاحب سجاده که از اولاد آن بزرگ بود و هزار روپیه بخدمه و مجاوران آن مقام لابد الاحترام انعام فرمود و بهنگام ذهاب و ایاب از زراعتهای دست چپ و دست راست خطه را تفرج نموده از آنجا روانه شد و بیست و سوم محرم بدامن آزوآرز وافتاد و همدرین ایام شاه نواز خان صفوی که از اعاظم امراء پدر زمن بود و شاهزاده یعنی محمد اورنگ زیب و مراد بخش بود عالمگیر بنهضت وقت و عدم اعتماد برا و در قلعهٔ برهان پور محبوس نموده عازم اکبرآباد گردیده بود و مورد الطاف و از مجلس برخاسته و بار سال خلعت خاص و با اصل و اضافه شش هزاری شش هزار سوار دو اسپه و سه اسپه نوازش یافته بصوبه داری گجرات مامور گشت

ذکر معاودت عالمگیر از ملتان به شاهجهان آباد و بنا بر فتنهٔ شجاع و برخی از سوانح آن زمان ✣

باآن که عالمگیر بمقتضای تدبیر با شجاع رنگ آشتی ریخته برای تسکین فتنهٔ او صوبه بهار علاوه بنگاله در اقطاع او داده سنند فرمان بمهر شاه جهان فرستاده بود و شجاع نیز شکرگذاری بجا آورده در ظاهر دم دوستی میزد اما بتحریک دارا شکوه در طمع سلطنت کل هندوستان عالمگیر را و بتعاقب دارا شکوه دور از مرکز سلطنت و شاه جهان پادشاه را محبوس دیده عازم تسخیر اکبرآباد و داعیهٔ پدر و برادر مغلوب خود دارا شکوه گردید چون این خبر بسمع عالمگیر رسید دوازدهم محرم الحرام رایات نصرآیات از ملتان برافراشته بیست و چهارم محرم در ظاهر لاهور رسیده امر کرد که اردو داخل شهر نگشته اهالی آن بیرون بیرون راه پیمایند و متصل باغ فیض بخش که بطرف دهلی واقعست منزلگاه کردند و دیگر تاریخ بیست و پنجم شاهزاده محمد اعظم بقدبوس پدر مستعد گشت و عالمگیر بسوارے فیل از عین شهر بر سبیل عبور مرور نمود و لمحه سواره توقف نموده قلعه را بنظر احتیاط ملاحظه کرد و ازانجا عطف عنان نموده و اثنای راه بمسجد وزیر خان فرود آمده نماز ظهر با جماعت گزارد و وقت عصر در باغ فیض بخش منزل نمود و صوبه دارے پنجاب بخلیل الله خان داده سلخ محرم بصوب شاه جهان آباد نهضت فرمود و قباد خان بصوبه دارے ملتان معین گشت و بر دریاے ستلج رسیده معظم خان را که از قید رهائے یافته در قلعه دولت آباد میگذرانید بصوبه دارے برهان پور خاندیس مباهی گردانید بعد طے منازل بیست و سوم سفر باغ اعزآباد ظاهر شاه جهان آباد مخیم جاه و جلال شد و راجه جسونت و سیادت خان صوبه دار شاه جهان آباد و مع دیگر ملازمان عتبهٔ سلطنت کامیاب کورنش گردیدند

و داؤد خان که در نواحے بہکر از داراشکوه جدا شده از راه جیسلمیر بحصار فیروزکه وطن اوست رفته بود بعنایت ارسال خلعت نوازش یافت چون سلطان شجاع چنانچه ارقام یافت صوبه بهار هم یافت از اکبرنگر که دارالملک اوبود به پٹنه آمده از انجا بهین گمان که عالمگیر مع افواج دور افتاده شاید بپتی و چالاکے کارے تواند نمود بعد اندک توقفے در پٹنه با لشکرهاے آن حدود و توپخانه و نواڑه عظیم بنگاله واسط سفر کرده عالمگیر طرف پنجاب بود انتهاز فرصت نموده بسمت اله آباد نهضت نمود چون نبواے رهتاس رسید رام سنگه نوکر داراشکوه که از جانب او بجاست آن حصن رفعت اساس قیام داشته و هایاے آقاے خود که بعد فرار از اکبرآباد با دوده گر قلعه داران سمت اله آباد نوشته بود که قلاع آن نواے بشجاع دهند رفته با و پیوست و قلعه را سپرد همچنین سید عبد الجلیل با رهه هم که از طرف داراشکوه حارس قلعه چنا ڈه بود قلعه مذکور بملازمان او سپرد در خلال این احوال سید قاسم قلعه دار اله آباد باوی نوشت که من هم مامورم اگر خود با نیصوب آیند قلعه را تسلیم نمایم سنوح این مقدمات نیز باعث دلیرے شجاع گشته قدم جرات پیش نهاد عالمگیر با استماع این احوال مے خواست که بمحض تقریب کفایت این مهم نماید و خطوط متضمن مواخات و منع معادات مکرر نوشت امّا بمقتضاے هوشیارے دیدکه خاندوران با عساکر گنگے اله آباد و تاب مقاومت او ندارد چندے از امرا دفوجے از موا کب نصرت پیرا نزد شاهزاده سلطان محمد باید فرستاد تا سد راه شجاع بوده حقیقت حال او بعرض رسانیده باشند بنا بر آن فرمان لازم الاذعان بطغراے نفاذ پیوست که شاهزاده نظم مهام اکبرآباد با میرالامرا شایسته خان گذاشته با توپخانه و لشکر اکبرآباد دهم ربیع الاول لواے نهضت بطرف اله آباد برافرازد حکم نوشت که چون شجاع باله آباد نزدیک شود خاندوران دست از محاصرهٔ قلعه برداشته بجنود شاهزاده پیوندد در چهارم ربیع الاول عالمگیر از باغ اکبرآباد راهٔ دخول شاهجهان آباد و حرکت نمود و بکروز در لبسیار آخر روز داخل شهر گشته دونیم گهڑے روز مانده داخل قلعه شهر مذکور گردید و داؤد خان قریشے صاحب داؤد نگر که در وطن خود حصار آمده خلعت و عنایت با و رفته بود دراین ایام رسیده روز مرقوم بعطاے خلعت و شمشیر با ساز مینا کار و منصب چارهزار ے سه هزار سوار کامیاب عنایت شد و درین هنگام بیرایغ بیگ مطاع بنام زبدهٔ امراے عظام معظم خان صابر گردید که نظم مهات خاندیس به نیابت خود بیکے از کمکیان صوبه مذکور که مناسب داند مفوض داشته برسے از تمابینان خود آنجا بگذارد و بر جناح استعجال روانه پیشگاه حضور شود

ذکر تهیهٔ نهضت عالمگیر بارایات ظفر شعاع بقصد فرو نشاندن غبار آشوب شجاع

چون به ثبوت پیوست که سلطان شجاع با وجود استماع معاودت عالمگیر از ملتان و وصول بشاهجهان آباد از اندیشهٔ سلطنت برگذشته بکام جسارت بحدود بنارس نزدیک رسیده قصد اله آباد دارد بنا بر آن قرار گرفت که عالم گیر از نیجا نهضت نموده بسمت شکارگاه سورون توجه فرماید و بعد تحقیق حال شجاع اگر از بنارس به پٹنه برگردد و شاهزاده محمد را با لشکر منقلا برگردانیده خود نیز معاودت کند والا آهنگ جنگ او نموده بتدارک پردازد و هفتدهم ربیع الاول باین اراده داخل خیمه گردید و خبر دار مراد بخش که در شاه جهان آباد محبوس بود بدستور سابق بهمر خان مفوض ماند و سوم ربیع الثانے در لواے قصبه سعدون رسیده خطے متضمن نصائح بلیغ در منع ارتکاب حرب بگاشته بشجاع فرستاد چون بورود اخبار متواتره متیقن شد که شجاع از ارادهٔ خود باز نے آید پنجم ماه مذکور از سورون لواے مدافعه او برافراخته بشاهزاده محمد سلطان حکم نوشت که در جنگ تعجیل نه کرده انتظار وصول موکب پادشاهے نماید و بعد از طے دو سه مرحله بوضوح انجامید که شجاع به اله آباد رسیده و سید قاسم

قلعه حوالی او نموده با او شریک گردید و شجاع از بنارس سه لک روپیه از اهل آنجا بجبر و عنف گرفته خدای داند اتباع و وسائط چها گرفته باشند و فوجی را پیشتر جونپور فرستاد و بکرم خان صفوی تاب نیاورده بعد اندک زمان توپ از قلعه برآمده بلشکر شجاع پیوست و هفتم ربیع الثانی که شجاع به الله آباد رسید سید قاسم بارهه از قلعه برآمده با او ملاقی شد و شجاع به تصرف او واگذاشت سید قاسم تاج الدین نام سیدی را با اقوام خود به نیابت خویش در قلعه گذاشته با جمعی که داشت ضمیمه لشکرش شد و شجاع بعد نه روز از آب گذشته قدم جسارت پیش گذاشت و بتاریخ هفتدهم که شجاع بقصبه کهجوه رسید و به فاصله چار کروه از لشکر شاهزاده محمد سلطان مسکن نموده توپخانه در برابر خود چیده عزم صف آرائی داشت عالمگیر نیز منزل بمنزل بکوچهای متواتر در ظاهر قصبهٔ کوڑه وارد گشته منزل گزید و زبدهٔ امرای عظام خان که حسب الحکم از خاندیس عازم گشته بودند در تاریخ بوکب عالمگیر پیوسته بلطای خلعت خاص با نادری سرفرازی یافت در روز دیگر دران منزل اقامت گزیده بتقسیم انواع و ترتیب لوازم رزم و پیکار پرداخت و دران روز شاهزاده محمد سلطان بعنایت خنجر خاصه با علاقه مروارید و یک صد اسپ از انجمله ده راس عربی و عراقی بمعظم خان بلطای جمدهر مرصع با علاقهٔ مروارید و یک صد اسپ از انجمله پنج راس عربی و عراقی یکی با زین و ساز طلا و برخی از ارزانی عتبهٔ سلطنت مورد الطاف و عنایت گردیده در روز یکشنبه نوزدهم ربیع الثانی عزم رزم مصمم گشته فرمان عالمگیر صادر شد که توپخانه برق نشان را پیش برده در برابر فوج غنیم صاعقه بار روانش فشان گردانند بعد صد و دو امر دریای لشکر بجوش آمد و نهنگان شیر افگن بدن بحبیه و خوشن آراسته فوج فوج مانند موج از پی یکدیگر بر خاستند و صفوف قتال آراسته گشت هر اول بر ایت اقتدار شاهزاده سلطان محمد شوکت یافت و ذوالفقار خان با توپخانه و آتش برق اندازان و جمعی از دلیران و ثابت قدمان معرکه مین توپخانه شدند و مادهٔ جبوتت سنگه راٹهور را با سپاه دراچوتان او در برابر ذوالفقار خان صف آرائی شد و میس داس راٹهور و محمد حسین و میر عزیز بدخشی و بلدی چوهان و رام سنگه و سر بلند راٹهور ضمیمهٔ فوج او گردیدند و اسلام خان و غیره امرا بهراولی این فوج مقرر شده و سرداری جرانقار نامزد شاهزاده محمد اعظم گشته سپاه این طرف خاندوران و راجه رای سنگه سیسودیه و میرزا خان و بیرم دیو و سبل سنگه سیسودیه و راجه چترسن جادون و سید شمس الدین بارهه و جمعی دیگر از منصبداران مقرر شدند و کنور رام سنگه کچواهه پسر راجه جے سنگه با دا امرا و سنگه چندراوت و جگت سنگه با ڈاولی تلے خان و دیگر راجپوت منصبداران بهراولی این فوج بامور شده و سرکوبگی التمش بجرأت و کوشش بهادر خان تفویض یافته اکثر افاغنه جلادت نشان و دیگر امرای شهامت نشان معین آن فوج گردیدند و در دست راست تول خاص داؤد خان با جمعی از دلیران عرصهٔ نبرد مثل راجه اندرمن و راجه دیبی سنگه بندیله و یکه تاز خان و سادات خان و سید شجاع خان و دیگر بندگان مخلص قرار یافته فوج طرح متین گشت و راجه سبحان سنگه با سید فیروز خان و هنر بر خان و غیره سادات و دیگر امرا و خدویان در دست چپ فوج طرح مقرر شده و چتر بهما آسا از فوج قول سایه سعادت بر فرق فدویان افگنده و قلب لشکر ابهز و شوکت بادشاهی قوت گرفت و جمعی از بندهای اخلاص منش جان نثان مثل عابد خان و اسد خان بخشی دوم و امثال ایشان را کامیاب ملازمت رکاب گردانیده شاهزادهٔ سعادت توام محمد اعظم را بدستور معارک سابقه همراه خود در حوضهٔ فیل خاصه نشانیده و عمده امرای عظام معظم خان را با جمعی قلیل که درین ایلغار رسیده بود در حوضهٔ فیل خاصه جا داده حکم فرمود که فیل سوارے از دو جنب فیل سوارے خاص باشد و یمین و یسار تول خاص که دو بازوے نصرت و ظفر تواند بود فوج دیگر قرار یافته سرداری میمنه به جوهر شهامت و کارفرمائی محمد امین خان میر بخشی مقرر گردید در ریاست میسره به بسالت و جانفشانی

مرتضی خان تفویض یافت و عبد الله خان و جمعے دیگر از دلیران کار طلب و تراولی توسن جلادت برانگیخته و چند اولی بخواص خان و اخلاص خان و دیگر عبدداران و گروهے از احمدیان عوض گشت و فیلان جنگے با انواع اسلحه و یراق آراسته برق افگنان قوی بازو و تفنگچیان هوشگاف شلهخو بر پشته پشت آنها جا گرفتند و در هر فوجے چندے ازانها معین شدند القصه نوه هزار سوار مکمل مسلح آراسته که کم فتی در فضل را بایست سلاطین مفت روزه فراهم آمده باشد آماده نبرد و پیکار گردیده و جائے که بود حسب الحکم همانجا ماند و شجاع نیز بترتیب و تسویه افواج خود پرداخته خود با [illegible] و رستم خان و عبد الرحمن بن نظر محمد خان در قول قرار گرفت و بلند اختر پسر خرد خود را با سید قاسم بارهه قلعه دار آباد و سید عالم و سنجر و سیف الله پسران الله وردی خان را با فوج خان مذکور و تقوی دیگر از مردم کاری هراول کرده شیخ ولی محمد بلے با جمعی هراولے آنها معین نمود و زین الدین پسر بزرگ را با فوجی لایق در برانغار باز داشت و حسن خویشگی را با جمعے هراول او کرد و کرم خان صفوی را با سید راجے و چندے دیگر از سرداران و گروهے انبوه در جرانغار مقرر نمود و شیخ ظریف را با فوجے طرح ساخته [illegible] و در التفوش تقرر داشت و اهتمام توپخانه با بو المعالی پسر علاء الدوله دیوان خود را با جماعه همراهی و سید فتح را با فوجے بقراولے گذاشت عالمگیر بعد تسویه صفوف بهمان گنبدے روز برآمده رو بسپاه شجاع آراسته و لشکر چون دریا موج زن شد و در کمال آرام و آهستگی بنوعیکه ترتیب صفوف و تسویه افواج [illegible] و لشکر گاه عقب لشکر گاه عقب بود بهمان هیئت روانه شدند و بعد از دو سه روز بمنزلے رسیدند که فاصله میان هر دو لشکر گاه یک کروه بود و شجاع نیز بهمان هیئت که گفته آمد روانه شد و بفاصله نیم کروه از عسکر عالمگیر در سرزمینے که توپخانه بادشاهے را نصب کرده قراولان موکب اقبال میدان جنگ مهیا دیده بود و در برابر اعداد صف آرا گردید شجاع آن روز قدم جسارت از جائے که بود پیش نگذاشته برسمے از توپخانه را با سید عالم بارهه و سید مرتضی و شیخ ظریف قریبے و سید راجے از لشکر گاه پیش فرستاد که آمده در برابر جنود عالمگیر توپ و تفنگ آتش جنگ برافروزند حسب الامر عالمگیر کار فرمایان توپخانه اش نیز شعله افروز پیکار گشته آتشها و دهاے آتش فشان بان و نهنگ خون آشام توپ و تفنگ را سر بگریبان مخالفان داده و تا شام از طرفین هنگامه جدال گرم بود چون شب در رسید و ظلمت لیل پرده فروهشت شجاع توپخانه خود را با فوجے که همراه او کرده بود پس طلبیده و سپاه خود را جمع نموده چون سر زمینے که توپخانه شجاع پیش آمده بود مکانے مرتفع بود و عسکر عالمگیر اشراف داشت معظم خان باقتضاے اصابت راے چهل توپ از توپخانه بادشاهے برده در سرزمین مذکور با لشکر شجاع نصب نمود و عالمگیر فرمان داد که جمیع عساکر ظفر قرین بهمان ترتیب و آئین که صف بسته استاده بودند از اسپان فرود آمده با جوشن و سلاح شب را پاس دارند و سرداران فیروزے نشان هر یک در پیش فوج خود مورچال بسته از عدد و کید اعدا غافل نباشند و بموجب امر معظم خان تا پاسے از شب بر اطراف لشکر گشته با تمام مورچال ها و تاکید مراتب خبرداری و کشیک قیام داشت و آن شب حسب الحکم مبارزان سلاح از بر نیفگنده زین از پشت اسپان برنداشتند و عالمگیر بعد فراغ از مراسم حزم و احتیاط از فیل فرود آمده بدولت خانه مختصرے که در نبرد گاه برائے او برافراشته بودند نزول نموده بعد ادائے نماز مغرب و عشا طلب نصرت و فیروزے از خالق بایشا بالبخت بیدار بر بستر استراحت تکیه فرمود و در اواخر این شب سانحه عظمے شورش افزا بظهور پیوست و اختلال کلے در انتظام افواج روے داده بیدلان قابو پیشه را پاے قرار و ثبات لغزیده راه فرار کشاده گشت و عنان استقلال و اصطبار از دست رفت اما مخلصان غیرت مند شجاعت کیش و فا اندیش پاے ثبات و قرار افشرده از جا نرفتند و تزلزلے در اساس اخلاص شان راه نیافت سنوح واقعهٔ آنکه راجه جسونت سنگه ضلالت کیش بے عار و ننگ با وجود عفو تقصیرش که عالمگیر نموده بعنایات وافره او را

اخلاص

اختصاص داده بود در ظاهر سر بر خط بندگی نهاده اظهار دولتخواهی می نمود و بدین جهت درین یورش بر اعتماد فرموده شرف همراهی و سرداری برانغار او بخشیده بود چون طینت فتنت سرشت و از حیث مردانه بی بهرگی داشت بعزم فتنه پردازی از معرکه کارزار آخر همین شب فرار نموده شبا شب کس نزد شجاع فرستاده واز داعیهٔ فاسد خود او را آگاه گردانیده خود با تمام لشکر و سپاه و دیگر راجپوتان که همراه او متعین شده بودند مثل مهیس داس و رام سنگه و هر رام راٹهور و بلدیو چوبان و جمعے دیگر از سست عقیدتان که با خوای آن غول جهول روگردان شدند عنان اقتدار بصوب ادبار تافت و نخست با گردوی شاهزادهٔ محمد سلطان که بر سر راه او لود گذشت مرد ناقش دست جسارت بغارت کشود و هر چه توانستند تاراج نمودند و چون بعسکر عالمگیر رسید دست انداز بهاے عظیم نمود و بهر جا میگذشت هر چه و هر کس بر سر راه مے آمد دست خوش تاراج و پایمال تطاول راجپوتان می گشت ازین جهت انقلابے عظیم در آرد و راه یافته مردم بهم بر آمدند و خبرهاے موحش لشکر آشوب شائع شد و مفسدان آرد و سر بفساد برداشته دست جرأت بجزئی و کار خانجات بادشاهی و امتعه و اموال امرا و منصبدار و سپاهے دراز کرده سر بغارت گرے بر افراشتند و نزدیک بصبح این خبر وحشت اثر بلشکر ظفر طراز رسیده باعث اضطراب و برهم خوردگے لشکر و سپاهیان گردید و لبیاری از مردم پست فطرت کم حوصله و احاد لشکر و سپاه براے خبر گیرے بنگاه به کمال اضطرار و سراسیمگی بعسکر شتافتند و باین تقریب رواز عرصهٔ کارزار بتافتند و بسا جمعے از سفله نهادان کوته اندیش بخیالات باطله احتمال غلبه مخالف داده شبا شب بلشکر شجاع پیوستند و گروهے از بیدلان سلامت طلب پاے جرأت پس کشیده از همراهے باز ماندند و گوشهٔ عافیت را غنیمت شمردند چون این خبر بعالمگیر رسید از فرط شجاعت و وقار اصلا بوقوع این سانحه از جا نرفته تزلزلی در بناے استقلال او راه نیافت و از سراپردهٔ اقبال بیرون خرامیده بر تخت روان سوار ایستاده بخواص امرا و ملازمان حاضر خطاب کرده فرمود که سنوح این فتنه از متمات اسباب فتح و ظفرے دانیم چه هرگاه آن مفسد را داعیهٔ بدخواهے و خلاف اندیشی در خاطر بود در فتن او عین مصلحت شد و عنقریب سزا خواهد یافت و بجبر بر هم خورد گے صفوف و تجدید توزک افواج پرداخته اسلام خان را که هراول برانغار بود بجاے آن مدبر مقرر کرده و سیف خان و اکرام خان را با جمعے از دلیران پیکار جو هراول او ساخت و دیگر بارهٔ صفوف نصرت و فیروزے آراسته لواے دولت برافراشت و چون ترک ترکش بند آفتاب بر جنگ نیله کبود افلاک بر آمد و هندوے تیره شب فرو نشست شاه عالمگیر بعزم رزم و پیکار بدستور روز پیش بر فیل کوه شکوه سوار شد اگرچه از لشکر که روز گذشته در ظل رایتش مجتمع بود بلسنوح آشوب انگیزے راجه جسونت درین روز غریب نصف متفرق گشته از موکب عالمگیر تخلف ورزیده بود اما از فرط شجاعت با ستظهار دل توے و اعتضاد جنود غیبے با بقیه عساکر فیروزے اثر متوجه میدان رزم و عرصهٔ قتال گردید و شجاع صف آرائے دیروز را تغییر داده مجموع لشکر خویش یک صف کرده در عقب توپخانه باز داشت و خود با بلند اختر پسر خرد در وسط فوج قرار گرفت و زین الدین پسر بزرگ او و سید عالم و شیخ ظریف قرطے و حسن خویشگی در دست راست و سید قاسم و دلکم خان و عبد الرحمن بن تاج محمد خان در دست چپ صف آرا گشتند چون عسکرین چهار گهڑے از روز گذشته نزدیک بهم رسیدند نخست از طرفین بان اندازی و جنگ توپ و تفنگ شروع شده آتش جدال اشتعال یافت درین حال از توپخانهٔ عالمگیر گولا توپے به فیل مرکوب زین الدین پسر شجاع رسیده یکپاے فیلبان و یک پاے شخصے که در خواصی او نشسته بود پرانید لیکن بشاهزاده فیل آسیبی نرسید رفته رفته آتش حرب افروخت و نوبت از توپ و بندوق گذشته آتش تیر و سنان خونین عمر بهادران افواج هراول طرفین سوخت درین نزدیکی سید عالم بارهه که از سرداران عمده شجاع و رکن اعظم آن جیش بود با فوجے عظیم از دلیران

کار طلب جلادت نشان و سه فیل مست جنگی کوه توان که هر یک آشوب کشورے دیر همزن لشکرے بلوه از دست راست شتابان
بر جرانغار عالمگیر حمله کرد و بلصدمه فیلان مذکور افواج دست چپ برهم خورد و پاے ثبات اکثر مردم آن طرف لغزیده توفیق
مدافعه و محاربه نیافتند و هزیمت خورده براه بے ناموسے شتافتند ازدو قوع این حال تفرقه و فتور سوفور در عساکر عالمگیر راه
یافته تمام افواج بهم برآمد و مردمے که نه آبروے غیرت داشتند و نه بهره از گوهر اخلاص و فدویت راه ادبار پیموده بوادی
گریز پهر دند و سلک جمعیت قول خاص نیز از هم گسسته زیاده از دو هزار سوار در رکاب عالمگیر نماند با بجمله مخالفان از مشاهدهٔ تنزل
افواج چهره ترگشته بهمان هیئت اجتماعے با فیلان مذکور روے جسارت بقلب لشکر ظفر اثر آورند و درین هنگام ازبهادران
رکاب بادشاه مرتضے خان از میسرهٔ قول و بهادر خان از التمش و حسن علیخان از طرح دست چپ بامدد وی از سهر اهان
پنیروے همت رخش شجاعت بر انگیخته سر راه دشمنان گرفتند و درهمین وقت عالمگیر روے سوارے بسمت اعدا گردانیده
متوجه دفع آنها گشت تنوے کر پشت قول خاص بجانب برانغار گردید و ملازمان رکاب جمله براعادے بر دند و به تقویت جرأت
بادشاه دلپشت گرمے آقا مخالفان را از پیش رو بر داشتند و به تیغ تیز و سنان خون ریز لبسیاری ازان برگشته بختان را بر خاک
هلاک افگنده لواے غلبه و استیلا برافراشتند سید عالم را بمشاهدهٔ شهامت و دلاورے بهادران بازوے همت سست
گشته بگام فرار واداربراهے که آمده بود بازگشته لیکن آن سه فیل مست عربده جو که پیش پیش فوج اعدا بودند بدفع و منع بهادران
دلیر و ضرب تفنگ و تیر رو نه نافته بهمان و تیره خیره و چیره ے آمدند بلکه از بارش قطره هاے پیکان و صدمهٔ بندوق و بان لسان
سیل دمان از ریزش ابر تند ترشده روے قهر و صولت بطرف قول خاص عالمگیر آورند و ازان سه کوه پیکر صفریت منظرے
پیشتر آمده به فیل مرکوب بادشاه قریب و چون ابر تیره بخور شید نزدیک رسید شهنشاه گران قدر کوه وقار کمله آن سیه مست
از جا نرفته سر رشتهٔ ثبات و استقلال از کف نداد ابیات ست بمروے ز جا یک سر نشد ۰ ز راه جان سیل یکسو نشد ۰
تبکین سر رشته زبس جوهرش ۰ بخمپید جو بنفش از پیکرش ۰ و بقراے که درحوضه یکے از نیلان سهر اول نگشته بود اشاره نمود که
فیلبان را کر بران فیل سوار و باشاره گجک محرک آن مست دیوانه خوبود به تفنگ بزند و او به چالاکے و تهور دستے بندوقے
انداخت و بمساعدت اقبال بر نشان آمد و فیلبان فرود افتاد و فیلبان بادشاه رسیده بر فیل برآمده آن را مطیع خود گردانید
و آن دو فیل دیگر از قول خاص گذاره شده بجانب دست راست قول عالمگیرے شتافته حمله در شد تمد رین اثنا بلند خاسته
پسر شجاع و چندے دیگر از سرداران اوشل شیخ ولی محمد ولے و شیخ ظریف و حسن خویشگی و خواجه خسرو هریک با فوجے رهی
جسارت بسمت برانغار موکب عالمگیر آوردند بدین سبب درین وقت که عالمگیر مخالفان را از جرانغار دفع کرده بود عقب قول خاص
که بطرف برانغار گشته بود آثار ریهم خوردگے و انقلاب ظاهر گشت و معلوم شد که دشمن بدان سمت حمله آور د بادشاه خواست
که روے توجه بآن سو آورده بدفع اعادے پردازد اما چون شمشیر او بجو هر تمد پیر آمیخته بود و درین مهالک حرکات مضطربانه
نمے نمود بخاطر گذرانید که چون روے فیل سوارے بنا بر رجوع جنگ و کارزار بسمت جرانغار گشته بهوم افواج مخالف درین
طرف ست و بدین جهت هراول فوج منصور بهم همین طرف میل نموده مبادا از انحراف قول خاص بسمت برانغار شاهزاده
محمد سلطان و ذوالفقار خان که مقدمة الجیش ظفر بو دند تذبذبے بخاطر راه داده حرکت قول خاص را برهم زده عمل کنند و
فتور و تزلزلے عظیم در فوج هراول بهم رسد و باعث مزید خیرگے اعدا و غلبهٔ دشمنان گردد لهذا با قتضاے دور اندیشے
و پیش بینے کس نزد شاهزاده ذوالفقار خان فرستاده و حقیقت حال باز نموده پیغام فرمود که شما بخاطر جمع دول قوے

و مقابل فتیم بود سه رشته کوشش و پایداری از کف ندهید مابسطوت اقبال دشمنان طرف برالغار را دفع نموده کمک خواهیم رسید بعد رعایت این دقیقه حزم به نیروی شجاعت دلی روی فیل بجانب دست راست گردانیده بمدافعهٔ مخالفان توجه نمود در خلال این حال فیلبانی که اسلام خان سردار برالغار بران سوار بود بعد دیدن بانگ که باو رسید رم کرد و افواج آنطرف برهم خورد و اکثر مردم آن طرف از جاے رفته توفیق ثبات و قرار نیافتند اما سیف خان و اکرام خان که هراول اسلام خان بودند با معدودے قدم همت افشرده کوششهاے مردانه نمودند و سبحان بیگ روز بهانی که کارفرماے توپخانه برالغار و پیش روے سیف خان و اکرام خان بود درین پیکار جان نثارے نموده سرخ روی عرصهٔ کارزار گشت و درعین این اختلال پادشاه فیروزے سپاه پشت فدویان اخلاص منش را که درین وقت نازک دندان صبوری برجگر افشرده با دشمنان گرم ستیز و آویز بودند نوے گردانید و ملازمان رکاب و جانثانان سابق دست جلادت از آستین همت برآورده با اعداد آویختند و یکوششهاے مردانه سلک جمعیت مخالفان ازهم گسیخته درین گیرودار شیخ دلی فرملے هراول بلند اختر با آب تیغ مبارزان لشکر ظفر پیکر غرق بحر فنا گردید و حسن خویشی زخمی شده درعرصهٔ رزمگاه غلطید و برخے از افواج آنها را به برق تیغ دلاوران آتش درخرمن عمر و بقا افتاده متاع زندگے پاک بسوخت و بلند اختر راجح گشته با معدودے به پدر رسید عالمگیر بعد غلبه و استیلا لوائے همت بدفع شجاع افراخت قدمے چند پیش رفته بود که مکرم خان صفوی فوجدار جونپور که ناچار و مجبور با شجاع بود بداعیه حضور عالمگیر باین جانب مے آمد از دور بر سیم زنهاریان نمایان شد و امان یافته ملحق موکب منصور گشت و حب الامر برحوضهٔ فیلے جاے یافته محفوظ ماند بعد از و عبد الرحمن بن نذر محمد خان که در زمان شاه جهان از کمکیان بنگاله بود و سنجر پسر اله دوے خان جدائی پدر گزیده روے ارادت باین درگاه آورده ملازمت نمودند درین اثنا کیے از قراولان خبر فرار شجاع رسانید و فقارهٔ شادیانه از پشت فیلان داسپان نوازش آمده نواے دلکشاے شادمانے بلند گردید و فی الحقیقه با وجود تفرقه و انتشار لشکر و برهم زدگے افواج ظهور انواع نفاق و شقاق منافقان و قابوطلبان و فتور و خشم زخم عظیم که عساکر اقبال را درین مصاف روے داد عجب فتح نمایانی نصیب عالمگیر گردید و شجاع با هزاران اندوه و ناکامے با پسران واله و وردی خان و هاتے جنود ادبار تو امان راه فرار پیش گرفت دار و دو بنگاه و اکثر اسباب تجمل و جاه او دست نخوش تاراج افواج منصوره گشت و یکصد و چارده توپ و یکصد و یازده فیل بقید ضبط در آمد و عالمگیر بعد فتح لشکر و سپاس الهی بتقدیم رسانیده از لشکرگاه شجاع که نزدیک بنالاب موضع کهجوه بود گذشته منزل گزید و بنا بر تامل اندیشی تا شجاع فرصت اجتماع اسباب منازعت نیابد فوجی بسرکردگی شاهزاده محمد سلطان در تعاقب او مامور گردید و همان روز با جمعی که در رکاب شاهزاده حاضر بودند بآن مهم بر آمده بیشتر منزل گزید و همانجا انتظار رسیدن امراے کمکی و جمعیت افواج کشید و شاهزاده را عجالة بعطاے یک عقد مروارید گران بها که در گردن و دو پته که بر کتف داشت نوازش نموده مرخص کرد و نا بیست و ششم شش روز دران منزل مقام نموده امرا را مشمول عواطف گردانید ازان جمله معظم خان را که بعد رهائی از قید تا این وقت به بحالی منصب سربلندے نیافته بود بمنصب والاے هفت هزاری هفت هزار سوار و انعام ده لک روپیه و عطاے خلعت خاص با پوستین سمور و فیل خاصه با ساز نقره و جل زربفت و شمشیر و سپر با ساز مرصع مورد مراحم گوناگون گردانید و راجه جے سنگه همین روز از دمن رسیده جبهه ساے عقیدت گشت بیست و هفتم از نواحی کهجوه کوچ گشته ساحل رود گنگ منزل شد و تا سلیمگڑه اقامت بود و پس از نزول این منزل معظم خان با ذوالفقار خان و اسلام خان و کنور رام سنگهه و داؤد خان و فدائی خان

و رائو بهاؤ سنگه داخلاص خان خویشگی و احتشام خان و فتح جنگ خان و رشید خان و لودیخان و رائو بهاؤ سنگه ها ڑاوو دیگر گردهے از مردم کار آمد نے تعین یافت که بیاد شاهزاده محمد سلطان ملحق گشته متعاقب شجاع پردازند

ذکر انوابے کہ بسرکردگے شیخ میر وصف شکن خان در تعاقب داراشکوہ متعین بود

پوشیده نماند که صف شکن خان چهارم محرم که ده روز قبل ازان داراشکوه از ملتان رهگرائے فرار گشته بود از بلدهٔ مذکوره بتعاقبش شتافت چون به بهکر رسید ظاهر شد که داراشکوه احمال واثقال و بعضے پردگیان را با بعضے از خزانه و طلا آلات و نقره آلات سنگین بقلعه بهکر گذاشته نسبت خواجه سرا و سید عبد الرزاق نام شخصے را که از معتمدان او بود بحراست قلعه نگهداشت و چند توپ بزرگ که باخود داشته با دیگر لوازم توپخانه و گروهے از تیر اندازان و بندوقچیهاے معتمدان حصار استوار گذاشته سلخ محرم از بهکر بمقام پاس و حرمان پیشتر رفت و بقیه خزانه و احمالش و رکشتیها و خود براه بیشه و جنگل درخت بریده میرود و اکثر نوکران عمده اش مثل داؤد خان و شیخ نظام و میر عزیز و میر رستم قریب بچهار هزار سوار در نواحے بهکر از وجدا شده راه مفارقت پیمودند و قریب سه هزار سوار باقی مانده امد شیخ میر پس از یک روز اقامت بهکر معلوم نمود که از جانبیست و پنج کروه پیشتر راهے بجانب قندهار جدا مے شود داراشکوه بعد ورود با نجا مے خواست که بقندهار رود چون دید که نوکران همراهی نخواهند کرد و اهل حرمش نیز راضی بآن نیست ناچار بست هفته برگشت باستماع این اخبار جماعهٔ برق انداز ان در بهکر متعین نمود که از مداخل و مخارج قلعه خبردار بوده تا معاودت لشکر منصور بتوپ و تفنگ با قلعه در جنگ باشند و پرتهمصنان کار تنگ سازند و خود کوچ کرده در پے داراشکوه شتافت و صف شکن خانرا مع محمد معصوم خویش خود با هزار سوار برق انداز و چارده شتر نال پیشتر فرستاد که بهر صورت راه هاے عبور کشتی داراشکوه ببندد و خود هم در پے دویده رسید و سعے با نمود اما بنا بر عرض دریا از اندازے فائده ندیده و بغیر از دو کشتی که یکے از گوله شکسته و دیگرے در گل نشست نقصانے بآنها نرسید و مجموع کشتی ها بسلامت گذشت و شیخ میر و صف شکن خان شنیدند که داراشکوه بیست و نهم صفر از دریا عبور کرده بصوب گجرات شتافت و درین اثنا فرمان ﴿ نام مشار الیه رسید که ترک تعاقب نموده بحضور آیند چون این فوج در این تعاقب نهایت مشقت کشیده بود وصول این حکم غنیمت شمرده برگشت

ذکر معاودت عالمگیر از ساحل گنگ به مستقر الخلافة اکبر آباد

چون خبر رفتن داراشکوه بگجرات گوش زد عالمگیر گردید و از طرف شجاع اطمینانے بهم رسید تنبیه و تادیب راجه جسونت که چنان نفاق نمایان از و ظاهر شده و نیز تدبیر استیصال داراشکوه پیش نهاد خاطر گردانیده عزم معاودت از ساحل گنگ بسمت اکبر آباد برافراشت و در قصبه کوڑه خبر تسخیر آگره و آباد و هفته سید قاسم بحضور از عرضه داشت شاهزاده محمد سلطان معلوم نموده فرمان سند صوبه دارے آگره بخاندوران که قبل از جنگ شجاع بمحاصرهٔ قلعه آگره مامور بود و فرمان سند صوبه دارے پٹنه بداؤد خان که همراه معظم خان رفته بود صادر شد که بعد رسیدن پٹنه به صوبه دارے آنجا منصوب باشد و کرم خان بدستور سابق بفوجداری جونپور مامور شد و از فتحپور گذشته محمد امین خان میر بخشی را با فوجے از امرا و منصبداران باستیصال راجه جسونت متعین نموده رائے سنگه راٹهور را که برادر زاده راجه جسونت سنگه بود بخطاب راجگی سرفراز بنایت خلعت و فیل با ماده و شمشیر مرصع و نقاره و انعام یک لک روپیه و باصل و اضافه بمنصب چار هزارے چار هزار سوار پایهٔ قدرش افزوده همراه فوج مذکور نمود تا بعد استاصل شدن جسونت راجگی اودلوس راٹهور و مرزبانے

جودھپور باو مفوض باشد و حکم شد که امیر خان حارس قلعه شاه جهان آباد مراد بخش را که در انجا متعدا است همراه شیخ میر که از تعاقب دارا شکوه حسب المطلب برگشته می آید آورده بقلعه گوالیار رساند و خود در حضور باشد چون تنبیه و استیصال راجه جسونت و دارا شکوه پیش نهاد خاطر عالمگیر بود داخل اکبرآباد نگشته عزم اجمیر جزم نمود و امیر الامرا شایسته خان و دیگر امرا و ارکان آنجا در ظاهر شهر دو سه منزل پیش آمده ملازمت نمودند و شیخ میر و دلیر خان نیز ملحق اردو شدند الحال نبا بر انتظام اخبار باجرای احوال دارا شکوه بمحاشمن ضرور مینماید مخفی نماند که دارا شکوه عود و اخواجیکه در تعاقب او بود و متعاقب شهر و ده ولایت گجرات را که خالی از اغیار بود برای اقامت خود و آراستن اسباب و انواع مناسب شمرده بهمنائی بعض زمینداران از راه کنار دریای شور که طریق غیر مسلوک و دشوار گذار بود پی سپر گشته چون بولایت کچ رسید مرزبان آنجا استقبال او نموده به مردمی و مروت پیش آمد و دختر خود را نامزد پسر شکوه پرسش گردانید و از انجا با سه هزار سوار و مردمی که با او بوده اندروی عزیمت بگجرات نهاد شاه نواز خان صفوی هر چند با دارا شکوه بیگانه و با عالمگیر نسبتی داشت چه پدر زن او بود اما بنا بر بدسلوکی عالمگیر که وقت منفعت از بر ما پنهان و ما مقید کرده بعد غلبه بر هر سه برادران خود که مدعی سلطنت بودند از قید برآورده صوبه داری گجرات را داد اما بادشاه کبیده خاطر و منزجر بود و مزاحمت و مخالفت نموده داعیه گرفتن دارا شکوه کرده بارحمت خان دیوان آنجا و جمیع کمکیان آن صوبه باستقبال او رفت و در موضع شه گنج که دو کروهی شهر است او را دریافت و از روی هوا خواهی و خیر اندیشی پیش آمد و دارا شکوه داخل احمد آباد گجرات گردیده اموال و اسباب و جمیع کارخانجات مراد بخش را که در انجا مانده بود متصرف شد چون بدین جهت کمتی بهم رسانید در صدد فراهم آوردن لشکر و سپاه شد و کمکیان آن صوبه را بداده و هش و استمالهٔ بسیار با خود یار ساخت و در عرصهٔ یکماه و نیمت روز با نوجی آراسته و لشکری شایسته که بیست و دو هزار سوار بود فراهم آورده گاهی عزم دکن می نمود که از سلاطین آنجا استمداد نموده کاری از پیش برد و گاهی عزم اجمیر می کرد تا آنکه خبر جنگ الله آباد بطریق غیر واقع با و رسید و بنا بر نفاق راجه جسونت چشم زخمی چند که بموکب عالمگیر رو میداد و اخبار موحشه از گریختگان و قت اضطرار انتشار یافت برعکس اینچه روی نمود دارا شکوه معلوم گردید بحدی شنیدن بدان توقف نمود و تحقیق عزم اجمیر جزم نمود و غرهٔ جمادی الاخری از گجرات برآمد و شاه نواز خان را با جمیع اتباع و لواحق از پسران و خویشان و کوچ مراد بخش که انجا بود و اکثر کمکیان آن صوبه مثل رحمت خان دیوان آنجا و غیره او را همراه گرفت و سید احمد نامی را صوبه دار گجرات کرده کسی از لوکران خود در انجا بگذاشت چون سه منزل از گجرات برآمد بر عکس اینچه شنیده بود متحقق و بدین جهت کار خود متردد گشت و درین ضمن نوشته راجه جسونت مشعر بر چگونگی حال خودش و تحریص به آمدن اجمیر با رسیده محرک و مزید عزم او گردید و باستظهار جمعیت اولوس راتهور و دیگر راجپوتان که او طان همه در نواحی اجمیر بود دلیر شد و در هر منزل نوشته بنی بر مزید ترغیب و تاکید از راجه جسونت باو می رسید تا آنکه بسه منزلی جودهپور رسید باقی احوال او بعد ازین نوشته خواهد شد اکنون احوال عالمگیر بنا بر انتظام اخبار نگاشته خامهٔ وقایع نگار می شود عالمگیر بیست و پنجم جمادی الاولی بشکارگاه باڑی منزل فرمود و درین منزل شاهزاده محمد اکبر مع جمیع پرگنیان حرم سرای شاهی که از دولت آباد طلب شده بودند رسیده شرف اندوز ملازمت گردید پرگنیان حرم شاهی را در اکبرآباد گذاشته خود عازم پیشتر گردید سیزدهم جمادی الاخری ترسیت خان صوبه دار اجمیر رسیده خبر دارا شکوه مفصل رسانید چون معلوم شد که دارا شکوه در اجمیر رسیده آمادهٔ رزم و پیکار است شانزدهم جمادی الاخری طاهر خان را بعنایت ترکش نوازش

فرموده باجمعے دیگر برسم تعزیه رخصت نمود تا متواتر اخبار طرف مخالف رسیده باشد بیست و چهارم شش کروهے تالاب رامیسر محل نزول عساکر گشت و درین منزل عالمگیر به ترتیب و تزوک لشکر و تقسیم افواج پرداخته سرکردگے هراول بجوهر شجاعت و دلاورے راجه جے سنگه مقرر شد و صف شکن خان میر آتش بالو بخانه و زمره برق اندازان در پیش صف هراول قرار یافت و سرداری التمش بشیخ میر مفوض شد و بر اغار بسرداری امیر الامرا شایسته خان مقرر شد و سرداری جرانغار نامزد شاهزاده محمد معظم گردید و حکم شد که سپاه ایشان بابهادر خان وغیره باشد و محمد امین خان میر بخشی باجوقے از بهادران دروست راست موکب جلال بطریق طرح تعیین یافت و هوشدار خان باجمعے از غدویان طرح دست چپ مقرر گشت و در قول خاص جمعے از بندگان مخلص مقرر شد مدحا نظلت همیشه قول خاص با صالتخان و نگاهبانی میسره بخدمتگزاری تربیت خان تفویض یافت و باهر کدام قشونے از مبارزان همراه شدند و حکم شد که بعد ازین افواج بهمین توزک و آئین راه سپرد انحال تتمهٔ احوال راجه جسونت و دارا شکوه نگاهداشتن ضرور نماید مخفی نماند که راجه جسونت از تقصیر نا نے که علانیه کوس مخالفت نواخته و نفاق پنهان خود آشکارا ساخته رفته بود بالیقین سیدالنست که عالمگیر در استیصال او تقصیر نخواهد کرد ناچار چاره کار خود در رفاقت دارا شکوه دیده بترغیب و تحریص او بالبسوے خود کشید و ازاو لوس خود و دیگر راجپوتان لشکرے فراوان گرد آورده بقدر سیدن به جودهپور در سرانجام سپاه و لشکر کوشیده منتظر رسیدن دارا شکوه نشست و عالمگیر برائے انتشار جمعیت و شکست کار دارا شکوه میخواست که درمیان هر دو تفرقه اندازد راجه جے سنگه که منظور نظر اعتبار و عمده راجهائے زودی الاقتدار بود تفرس اینمعنی نموده استعفائے جرائم به بهین آئین نمود پذیرا گشته مشورے متضمن بشارت عفو و صفح و مسالمت از مراحمت دارا شکوه بنام او صادر شد و راجه جے سنگه مفصل بگاشته دلالت بترک رفاقت دارا شکوه نمود آن بے حمیت فتنه کیش بوصول این خبر نسخ عزیمت سابقه نموده از مبیت کروهے جودهپور که بعزم آمدن اجمیر برآمده بود مراجعت کرده گوشهٔ عافیت مغتنم شمرد و دارا شکوه بے نصیب بازے از خورده از اراده هائے دیگر باز مانده و به سیرٹھ که سه منزلے جودهپور است رسیده چون اثرے از رفاقت جسونت و آمدن او ندید ستردگشته در انجا توقف نمود و دو نچند هندوے معتمد خود را فرستاده طالب ایفائے وعده گردید فرستاده درینج کروهے جودهپور که به بهانه استجماع عساکر در انجا مقام نموده تعلل مے ورزید با و برخورد چنانچه ما بین سانیداو بکیله گپے جواب داد که تا بنا بر انتظار جمعیت فوج نشسته ام صلاح من آن است که دارا شکوه پیشتر رفته در اجمیر که مرکز اوطان راجپوتیه است اقامت نماید تا اقوام راجپوت از همه سو رو باو آورند و من نیز سپاه و اتباع خود را جمع نموده عنقریب میرسم و فرستاده را رخصت نمود دارا شکوه ناچار باجمیر آمد و باز دو نچندرا فرستاده بعد جواب سوال انیسهاے حال و نحواے مقال او حیله وری نهمیده قطع امید نموده مراجعت کرد و راجه برگشته رد انه جودهپور شد دارا شکوه ناچار باضطرار پسر خود سپهر شکوه را با پانصد سوار نزد راجه فرستاد شاهزاده به جناح سرعت شتافته درنواحے جودهپور براجه رسید نهایت مساجت در معاودت و مشارکت نمود اما سودے ندیده مایوس برگشت

ذکر جلیدن عالمگیر با دارا شکوه مرتبه ثانی و ظفر یافتن بتقدیر آسمانے

چون دارا شکوه ازان حیله سرشت ناجوانمرد قطع امید نمود و عساکر عالمگیر نزدیک باجمیر رسید بالضرور صلاح در انکتاب آویزش دیده دل بر محاربه نهاد اما چون جمعیت او بسیار کم و عالمگیر در کمال اقتدار بود ناچار مصلحت دران دیده که دره کوهستان اجمیر را که از دو جانب به جبال فلک مثال محدود است گرفته سر تا سر عرض آن را موچال بندد و

سیه ساخته توپ و تفنگ و دیگر آلات جنگ استحکام داده روزے چند بگذراند و بینند که چه رسخ مینماید و شروع در بستن مورچال نموده سیه بار مردم بخش کرده هر سیکے را بعهدهٔ اهتمام و محافظت یکی از عمده ها سپرده آلات توپخانه استحکام داده از زمین چیترا تحتین مورچال که متصل گنبد مینطلے بود بکنار فرائے سید ابراهیم مصطفے خان سپرده عسکر خان و جان بیگ پسرش را کمر آتش بود همین طرف مقرر نمود و مورچال پهلوی آن بفیروز میوانی که معتمد او بود سپرده در جنب آن چند توپ کلان به فراز پشته که مشرف بر دره بود نصب کرده نزدیک بآن جاے بودن خویش قرار داد و از جانب چپ خود مورچالی دیگر بسته شاهنواز خان را با پسران و سائر اتباع خان مذکور و محمد شریف که مخاطب بقلیچ خان و میر بخشے او بود و جمعے دیگر مع برق اندازان بضبط و حراست آن گماشت و ازان گذشته مورچالی دیگر که بکوه معروف بکوکله پهاڑی متصل بود نامزد سپهر شکوه کرده مردم او را بامنول خان پسر کمال خان در انجا گذاشت و عالمگیر بیست و ششم جمادے الاخری نزدیک بموضع ریواسکه از انجا تا اکبر سه کروه هست واز مورچال اندک مسافتے داشت رسیده منزل گزید و حکم نمود که صف شکن خان میر آتش توپخانه را برده مقابل مورچال داراشکوه در مکانے مناسب نصب نماید و شروع بآتش افروزے و دشمن سوزے کند و جمعے از سرداران کار طلب و فا پیشه را همراه داد میر آتش بفاصله یک توپ اندازه از موکب پادشاهی پیش برده در جاے لائق باز داشت روز دیگر عساکر پادشاهی منهزم کرده پیش آمده منزل نمود و توپخانه نیز هیشتر رفته بفاصلهٔ کمتر از یک توپ اندازه نصب گردید چون توپخانه نهایت نزدیک گشت عالمگیر از دور بینے و حزم عمده مخلصان باتد بیر شیخ میر را با لشکر الغش که سردار آن بود مع دلیر خان و جمعے دیگر از لشکر پیشتر فرستاد که نزدیک توپخانه مهیاے رزم و از کیدا عدا نیز هوشیار باشد و حکم فرمود که امیر الامرا با جنود بر الغار و راجه سبجے سنگه با فوج هراول بر دست راست لشکر محاذے کوکله پهاڑی و جیوش جرانغار و دست چپ بر بارگاه بیرنگله خیمه زنند و سائر قوج بالشکر قول بر اطراف و جوانب دولت خانه توده دائره دار بر مرکز اقبال احاطه کنند حسب الحکم بعمل آمده آتش افروزی جدال و قتال و توپ اندازے از طرفین شروع گشته نائرهٔ حرب اشتعال یافت و علی الاتصال گوله هاے توپ می بارید لیکن چون مورچال بکمال استحکام بنا یافته بود و آن طرف هم فوجے که حراست مورچال تواند نمود چنانچه باید بود لهذا فوج عالمگیر بے باکانه تا ماختن متے توانست بلکه گاهے مردم مورچال برآمده عند الفرصت پیشروی مینمودند و بنا بر سد شدید و حائل محکم که در پیش داشتند و چار ناچار توپ و تفنگ و دیگر آلات جنگ نصب نموده بحمیت خاطر در پناه حمایت دیوار همت بمدافعه و محاربه پیهم گماشتند شیخ میر و دلیر خان باندیشهای پیش بین مصلحت دیور عرض می دیدند که مبادا فتنه بزرگے از پهلوے کمتر لغزشے روے نماید ما سه روز همین قسم جنگ توپ از طرفین قائم بود و مدبیرے که مفتاح قفل ابواب سد مورچال تواند بود بخاطر کسے نمی رسید تا گهان راجه راج روپ زمیندار کوهستان جموکه پهاڑ ها و در کوه گردی و کریوه نوردی بے نظیر بودند بعرض رسانیدند که مردم من از عقب کوکله پهاڑی راه برآمدن بران کوه دیده اند عالمگیر فرمود که دلکین فرصت بوده هرگاه قابو یابد پیاڑ هاے کوهے خود را با جمعے از بند و چیان توپخانه سرکار ازان راه بفرستد که اگر قوانند آن کوه را از مردم داراشکوه بگیرند و اول روز عالمگیر سرداران سپاه را بحضور طلب داشته دربارهٔ یورش تاکیدات پادشاهانه و مواعظ همت بخش نصیرت افزا نموده بود و بهادران فوج ها دل دریا مثال از تندباد تهور صولی تهجیج موج خیز شور گشته عنان اختیار از کف رفته بود راجه مذکور او اخر همین روز گرد و هے از پیاده های خود را بسمت کوکله پهاڑے فرستاده خود نیز با فوج خویش سوار شده محاذی آن کوه کمک آنها مستعد استاده و غله توپخانه باد شتاب بنا بر آرام ساعتے دست از جنگ کشیده توپ و تفنگ نمی انداختند مخالفان انتهاز فرصت نموده قریب صد سوار

از شکوه دارا شکوه بقصد مدافعت و ممانعت راجه راجروپ از مورچال بر آمده دلیرانه قدم جرأت پیش گذاشتند و به فوج راجه نزدیک رسیده بجنگ در آویختند بشاهده این حال عرق حمیت سرداران لشکر عالمگیر در حرکت آمده نخست دلیر خان از دست راست توپخانه با فوج خود سوار شده لوای جرأت برافراشت و بجانب آن جسارت کیشان شتافت و بعد از زبردهٔ امرای عقیدت نشان شیخ میر با همراهیان خود از دست چپ بر آمده با و پیوست و همچنین راجه جے سنگه با افواج خود و امیر الامرا با عساکر بر الغار و اسد خان و هوشدار خان با جنود جرار الغار از دو طرف سوار شده بعزم رزم و آهنگ یورش و جنگ صفوف آراستند لیکن از ین همه فوج اول کسیکه مصدر تردودات گشته یورش بر مورچال نمود دلیر خان و شیخ میر بود و بعد از غلبه و قرب اتمام جنگ که آثار ظفر هویدا گشته اقدام ثبات اهل مورچال لغزش پذیرفته بود راجه جے سنگه از عقب رسیده همیمه آن فوج گردید بالجمله شیخ میره و دلیر خان بیامن تائید اخلاص بهمت مردانه بالتفاق دیگر برمورچال شاه نواز خان که بسمت کوکلهاڑی بود حمله بردند و غلمه توپخانه پادشاهے نیز آتش افروز گشته سے الاتصال بجا بکی و تیزدستے توپ و بان بر مورچال ها انداخته مخالفان را فرصت دید و کشودن نے دادند چنانکه از هر مورچال جمعے که بقصد کمک میخواستند که خود را بمورچال شاهنواز خان رسانند بصدمات بارش گوله ها ابر بلا و برق اجل زا بر اء العین مشاهده کرده قدم همت بازپس سے نهادند و در پیغوله هاے مورچال سے خزیدند درین وقت که افواج ظفر امواج نزدیک مورچال رسیده آثار تسلط و استیلا ظاهر شده بود مردم راجه راجروپ دلیر شده جمعے بر بالاے کوکله پهاڑے بر آمده علم اورا برفراز آن نصب نمودند دیدن این علم باعث تزلزل ارکان استقلال مردم دارا شکوه گردید و مقارن این حال شیخ میره و دلیر خان با عساکر خود بر مورچال شاهنواز خان ریخته جلادت را بنهایت رسانیدند اگرچه ازان طرف در ممانعت و مدافعت تصورے نرفت و غایت کوشش بظهور رسانیدند و ازین طرف هم کمے نرسید لیکن آن هر دو سردار ان جلادت منش و همراهیان خاے از غش ریزش گوله توپ و تفنگ و باریش ناوک و خدنگ قطرات امطار که از ابر بهار ریزد و سرمایهٔ آب و رنگ همین شجاعت گردد شمرده روے همت ازان سمت که که محک فقد اخلاص بود برنتافتند و تبلاش بسیار داخل مورچال شده تیغ خون آشام بقصد اعدا از نیام کشیدند داخل مورچال نیز پاے تجلد استوار داشته بقدر طاقت و توانائے کوشیدنها ے و هوے دلاوران بلوش بهرام خون آشام رسید و از صدمات زد و خورد پردلان شیر فلک چون شیر علم برخویشتن لرزید و دارا شکوه هر دم جمعے را از نزد خود بکمک متعینے کردے چنانچه شاهنواز خان را هم که نزدا و بود فرستاد که مورچال خود رفته در مدارج مدافعه کوشش نماید و خان مذکور در عین جنگ رسیده با دیزش و جدال و تحریض مردم برحرب و قتال پرداخت و درین نبرد مردانه روز آخر رسیده خورشید چون کوکب اقبال دارا شکوه فرو نشست و دران رستخیز بلا انگیز شاه نواز خان مغفور که مرد غیور بود هدف تیر قضا گشته از پا درافتاد و سیادت خان پسر آن والا دودمان صفوے نزاد نیز چند زخم برداشته دادمردے داد و محمد شریف بخشے دارا شکوه را از دست دلیر خان تیرے بر سینه رسیده از پشت او در گذشت و ابا بکر خویشگے که نیز از عمده هاے آن لشکر بود کشته گشت و از سرداران عمده عالمگیر شیخ میر شربت ناگوار مرگ بگوارائی نوشیده بکله برجوشه فیلے سوار مردانه وار سرگرم کوشش و پیکار بود به ضرب گولے بندوق که بسینه اش رسیده ره نورد فنا گردید درین وقت سیدے هاشم نام از قوم خان مذکور که عقب سرا و بر حوضه فیل نشسته بود حسن تدبیرے بکار برد که آن امیر دلیر را بو ضعے که بود نگاهداشت تا جنگ بآخر رسید و فتح و ظفر نصیب اولیاے دولت عالمگیر گردید و دلیر خان کوششهای

مردانه کرده زخم تیرے بر دست راست برداشت و بسیارے از طرفین داد مردے داده بر خاک هلاک افتادند درین اثنا راجه جے سنگه با فوج خود رسیده تائید جنود منصور نمود و مردم مورچال را بشکست همت شکسته پای ثبات و قرار بر جا نماند داراشکوه چون از او خداع روزگار و قلت اعوان و انصار خود و کثرت اسباب و اقتدار عالمگیر بخاطر داشت که فتح و ظفر یافتن از متعذرات است بنابرین باقتضاے آن اندیشی در اول جنگ دبیکار مقرر کرده بود که پردگیان او را سوار کرده خزانه و کارخانجات ضروری بار نموده آماده دارند تا اگر شکستی رو نماید در بدر رفتن اشکال و اضطرارے عارض نشود و خود با سپهر شکوه بر فراز بلندے ایستاده تماشاے کوشش طرفین مے نمود و میدید که چه روے مے نماید تا آن که تزلزل مورچال شاهنواز خان و سپهر شکوه که بنا بر اتصال در انجا نیز برهم خوردگے آشکار شد ملاحظه نموده طاقت مقاومت در خود ندید و هر چند هنوز مورچال های دیگر قایم بود و قریب سه چهار هزار سوار همراه داشت بنا بر قطع امید ظفر یابے تا چار راے فرار بر قرار اختیار فرموده و چون پرده ظلمت لیل بر خیل موافق و مخالف فرو هشته گشت و سپاه همراه شیخ میر شتابرکشته شدن سردار خود مطلق العنان گشته مشغول نهب و غارت بود انتهاز فرصت نموده با سپهر شکوه و فیروز میواتے و گروهے از سپاه راه فرار سپرد و دران ظلمت لیل از ان عرصه هولناک جان ببرون برد و اموال و عیال و اطفال اکثر عمده همراهیان او که در قلعه اجمیر بود همانجا نانده از سرداران سواے فیروز میواتے کسی با او رفیق طریق نگشت و مجموع اردو و اسباب شوکتش بتاراج حوادث رفته بسیارے از خزائن و اسباب را چیتوان و مردم بے سر و پا که درین مدت بر سر او گرد آمده بودند دران آشوب غارت نمودند و غیر جواهر پوشیدنی و قلیلی از اشرفے که در عماریهاے اهالی حرمش بر فیلان بود از امتعه و اموال چیزے با و نرسید و در نهایت ناکامے و بے سر انجامی عازم گجرات گردید و بطرف گڈه بیچهلے بعضے از سپاه مورچال هنوز بسبب بے خبرے مشغول مدافعه بودند او اخر شب بعد اطلاع سرداران تامے رجوع بصف شکن خان نموده مستعفی آمدند و محمد شریف میر بخشی آن لشکر چون زخم کارے داشت همان شب در همانجا بساط حیات در لوزید و دیگر امرا صبح بوسائط ربدرگاه بادشاه آورده مورد عفو و عنایت گشتند و عالمگیر شکر خداوند قدیر بجا آورده از کشته شدن شیخ میر که نهایت مخلص او بود بے دلگیر شده و حسب الامر نعش او و شاه نواز خان مرحوم با عزاز و احترام برداشته در مزار خواجه معین الدین چشتی مدفون کردند و سلخ همان الخ بطواف مزار مذکور رفته پنجهزار روپیه بفقراء آنجا انعام فرمود و بر تالاب اناساگر در عمارات بادشاهی منزل نموده راجه جیسنگه و بهادر خان را بانعامے مناسب در تعاقب داراشکوه متعین کرد و راجه جیونت سنگه را بعطاے منصب هفت هزارے هفت هزار سوار و صوبه داری گجرات سرفراز نمود و رخصت و فرمان سند فرستاد و حکم نمود که بصوبه خود رفته انتظام آنجا نماید دکنور پرتهی سنگه پسر خود را روانه حضور کند و اولاد شاه نواز خان را که خسرپوره او بودند و امیر خان برادر شیخ میر را بعنایت خلاع ماهی و تقدمات پادشاهے از کلفت ماتم برآورده چهارم رجب معاودت بشاهجهان آباد نمود و در اثناے راه از عرائض معظم خان خانخانان معلوم شد که شجاع در مونگیر با ستظهار دیوار مورچالے که در عهد شیر شاه پیش روے آن بلده کشیده و اندر خواسته که آن را استحکام داده چندے پاے همت در انجا فشارد و از سطوات امواج قاهره ترسیده بهیت دیگر جادی الاولی از مونگیر بطرف جهانگیر نگر رفت و بیست و چهارم شهر مذکور خانخانان و شاهزاده محمد سلطان داخل قلعه مونگیر شده و نهم شعبان در فتح پور سراے مفارقات نموده بانتظام مهام سلطنت اشتغال ورزید و در همین ایام پیشکش عادل شاه پادشاه بیجاپور از فرانسس جواهر و مرصع آلات رسیده پذیرائے یافت ششم شعبان از فتح پور کوچیده بعزم شاهجهان آباد

نهضت نموده در موضع چندا وسے معسکر شد و درین روز از عرضے محمد سلطان و خان خانان معلوم شد که شجاع و اکبر نگر راه عمل ارادهٔ اقامت داشت از قرب و کوکب منصور ترسیده عبور گنگا نمود و اکبر نگر هم بتصرف اولیاے دولت در آمد نوزدهم شعبان نزدیک شاه جهان آباد رسیده خضر آباد مخیم بادشاهی و سلخ ماه شعبان با کمال تجمل و شان از بازار شهر گذشته براه دروازه لاهوری داخل قلعه شاه جهان آباد شد و نخست دریاوان خاص و عام و بعد ازان بغسل خانه سریر آراے حشمت و کامرانی گردید و امرا رسم تصدق و نثار تقدیم رسانیدند درین ایام معروض شد که قلعه چنارگوه که بعد برهم خوردگے دارا شکوه بتصرف شجاع آمده بود و سید ابو محمد نام یکے از نوکران او بجراست او قیام داشت اوائل ماه مبارک رمضان بے جنگ و جدل به تصرف اولیاے دولت در آمد و سید مذکور بندگے سرکار والا اختیار نموده عازم درگاه است

ذکر جلوس ثانی

چون جلوس محشمتین بنا بر پاس حسن ساعت بعمل آمده جبرئیل آئین سلاطین صاحب اقتدار کشاسته چنان بادشاهے باشد با تقضاے وقت بعمل نیامده بود و خطبه و سکه و تعین لقب نیز موقوف بر اطمینان از معاودت اخوان بود درینولا که بفتح و فیروزے و غلبهٔ بهروزے معاودت بشاه جهان آباد کرمرکز دولت است میسر آمد حکم نمود که ساعتے براے این کار منجمان هوشیار اختیار نمایند و بیست و چهارم ماه مبارک معین شد حکم صدور یافت که ناظمان مهام دولت تا ساعت مذکور تهیه لوازم حشمت و سرانجام آن نمایند و بارگاه حشمت و جاه باسباب تجمل و زینت بیارایند کاربردازان بانتعال کمر بر میان جان بسته بآرایش این بزم دست کوشش و پاے سعے و تردد کشودند و بموجب حکم سقف و ستونهاے ایوان چهل ستون دیوان عام بزربافت و مخمل زردوزے و زربفت هاے طلائی و طاقهاے گوناگون نظر فریب درگرفته و آئین بسته رشک نگارخانه چین ساختند و کوکب هاے مرصع و مینا کار مانند انجم رخشان از طاقهاے آن ایوان بسلاسل زرین در آویختند و در وسط ایوان تخت گاهے مربع ساخته اطراف آن بحجر طلا مزین گردانیدند و تخت مرصع طاؤسے را بروے آن جا دادند و در پیش تخت شامیانه لولو نگار که حاصل عمان صرف آن شده و مسلسل و مرتش از مروارید گران بها ترتیب یافته بچهار ستون مرصع برپا کردند و بر جانبین تخت گاه در چتر خورشید مثال باسلسل لآلے کواکب تمثال باوج اقبال برافراشتند و بر هر دو بازوے تخت مرصع دو زرین سریر مینا کار گذاشته عقب تخت سندلهاے طلا نهادند و تور خاصه را که مشتمل بر شمشیر هاے مرصع ساز با پردلهاے جواهر طراز و سپرها و برچهاے مرصع کار جواهر نگار که در ترصیع آن انواع جواهر ثمینهٔ گران بها بکار رفته بر روے سندلهاے گذاشتند و در پیش ایوان مذکور بر فراز صحن آن که محاطه است بحجر سرخ شادروانی عظمت نشان که با سائبان فلک دست و گریبان تواند بود بستونهاے سیمین بیضاضیا برافراشته بر دور آن شامیانهاے مخمل زربفت و مخمل زردوزے بستونهاے نقره برپا کردند و فرشهاے رنگا رنگ و بساطهاے گوناگون گسترده بحجر نقره دیگر درمیان بحجر سرخ نصب کرده هر دو طرف خرگاههاے عالی با پوششهاے زرنگار برپا گردید و در و دیوار خاص و عام بمخمل زربافت و مخمل کلابتون دوزے و پرده هاے فرنگے و دیباهاے رومے و چینی گرفته زینت دادند و حجرات دور صحن دیوان عام نیز بنفائس اقمشه بهتمام هریک از امرا آرائش یافت و شامیانهاے زربافی و مخمل زردوزی بفراز صحن حجرات برپا کرده فرشهاے الوان بساطهاے مزین گسترده و همچنین عمارت غسل خانه که انجمن خاص است بانواع زینت آراسته اسپک مخمل زربفتی که منوهٔ فلک

طلسی تواند بود و ستونہائے عظیم الشان نقرہ کہ با کنکشان تواند ہمچو در پیش ایوان با وج کیوان برافراشتند و در اطراف و امن اسپک مذکور مجمر نقرہ برتہیں نصب کردہ درون آن قالی ہائے نفیس کرمانے و بساطہائے رنگین خسروانے فرش کردند و اندرونش کہ از نہایت صنعت گرے و آرایش اصلی نگارخانۂ چین بود بحال خود گذاشتہ کمال حسن احداث محتاج بتکلف ندانستند و بمحنت کوچک بنا کار را کہ مخصوص جلوس این انجمن بود در پیش ایوان قرار دادہ زرین تخت کلان مثمن مسقف بنگلہ دار در وسط ایوان گذاشتند و ایوانہائے اطراف غسل خانہ را بہ لفتہائے نفیس ثمین مزین نمودہ در پیش آن شامیانہ ہائے زربافت و مخمل زردوزے بستونہائے نقرہ بریا کردند و در ایوانہائے انواع اوانے طلا و ظروف نقرہ کہ از لوازم آرائش این قسم بزمہا و دولت آئین است بر کرسیہائے زرین و سیمین چیدہ شد کہ نگاہ نظارگیان از تماشائے آن بازنے گشت ہشتوے چو خلد برین محفلے سازشد ۔ بنظارہ چشم فلک بازشد ۔ مزین بصد نقش خاطر فریب ۔ ہمہ آشنائے دل اما غریب ۔ بر نگینے باغ در نوبہار ۔ بزیبائے خلوت وصل یار ۔ ہویدا در و نقش ہر صنعتے ۔ ز ہر سینے جلوہ گر صورتے ۔ ز انقارہ اش دیدہ رنگین چنان ۔ کہ شد بال طاؤس مژگان ازان ۔ بعد ازان کہ دولتخانہ بادشاہے بنوعیکہ گذارش یافت آرائش پذیرفت روز یکشنبہ بیست و چہارم ماہ مبارک رمضان سال ہزار و شصت و نہ ہجرے کہ عمر عالمگیر بحساب شمسی بہ چہل سال و ہفت ماہ و سیزدہ روز و بقمرے چہل و یک سال و دو ماہ و دہ روز رسیدہ بود بعد انقضائے ہشت گھڑی و ہفت پل از روز مذکور کہ سہ ساعت و پانزدہ دقیقہ بخوے باشد بر تخت سلطنت و جہانبانے مرتبہ ثانے جلوس نمود و امرا موافق ضابطہ آداب تہنیت و مبارکباد بجا آوردہ رسم نذور و نثار بقدیم رسانیدند و بعنایت خلاع و اضافہ مناصب و عطائے خطابہا و انعامات سرعزت بأوج رفعت برافراشتند و امیر الامرا شایستہ خان بر خصت نوازش نوبت در حضور بعد نواختن نوبت بادشاہی بطوریکہ پدر او معین الدولہ عضد السلطنۃ آصف خان خانخانان مرحوم در عہد جہانگیر و شاہ جہان باین عنایت از جمیع امرا و اعیان و اقران امتیاز داشت و غیر او احدے را از امرائے عظام و نومیئان والا احتشام دستوری آن نبود مامور و سرفراز گردیدہ سرمایۂ مباہات یافت و خطیب حسب الامر بر منبر رفیع بر آمدہ خطبہ بلیغے کہ انشا کردہ بود شروع بحمد خداوند نمود و بعد حمد و ثنائے الٰہی و درود بر حضرت رسالت پناہے صلعم چون شروع بذکر آبادے عالمگیر نمود و نغمۂ مجامدانہا سر و دمقارن نام ہر دو یکے از امیر تیمور صاحبقران تا شہاب الدین محمد شاہ جہان بطائے تشریفے از خلعت خانہ جود و احسان قامت مباہات برافراخت چون نام پادشاہ زمان بر زبان برد و دعا کردہ ثنائے او شمرد گران بہا علقتے زربنگار کہ کسوت شرف و افتخار او تواند بود پوشید و دامن امیدش بنقد مقصود مملو گردید چندان طبقہائے سیم و زر و خوانہائے در و گوہر بر تارک بادشاہ افشاندند کہ از نثار چیزے آن بزم کیسہ فراخ اہل حضار پر شد و دست کشادہ از ارباب احتیاج پر در گردید و امرا و حضار بانعام و احسان و تشریفات گران بہائے اقسام و الوان مایۂ شرف و شادمانی اندوختند و بخلصان اندوسیدائے دل سپند اخلاص بر مجمر عقیدت سوختند و عالمگیر لقب مقرر گشت چون در عہد شاہجہان بہ یک روے اشرفی و روپیہ کلمہ طیبہ و نام چار یار و بر روے دیگر نام پادشاہ سکہ بستہ دند عالمگیر این نقوش را از ادب دور دانستہ سکۂ خود در اشرفے و روپیہ بتبدیل لفظ مہر و بدر این بیت مقرر کرد

بیت سکہ زد در جہان چو مہر منیر ۔ شاہ اورنگ زیب عالمگیر ۔ و در روپیہ چو بدر منیر و طرف ثانے

سال جلوس و نام بلده دار الضرب و پیشانی مناشیر بلفظ اسے ابو الظفر محی الدین محمد اورنگ زیب بهادر عالمگیر پادشاه غازی ذرین گشت تا هفت گهڑے در دیوان عام فیاض بر سریر مرصع جلوس اجلال نموده به شکوے پادشاهی برنشست و بیگمات را با عطاها و انعام مبالغ بسیار شاد مان ساخت و انا بخا بدولت کدهٔ فیروزی مقر پرتو جلوس افگنده سریر آرا گشت و در انجا نیز بدستور مجلس بار عام انجمن آراست و آئین کام بخشے و کامرانی گرے پذیرفت باز سحاب فیض پادشاهے بتقبل مراتب و مناصب بالیدن گرفت پادشاهزاده با بانعام لکوک و عنایات دیگر مشمول عواطف نشدند و دیگر کدام ازامرا و نوکیان عالی مقدار و سران و سپهداران جنود و سائر ملازمان آستان دولت بقدر لیاقت بوشایستگے عواطف نمایان و عنایت شایان دست ظهور یافت و بزمرهٔ صلحا و متقین و شعراء ارباب طرب و نشاط و سرود سرایان انجمن انبساط الفاتات لائقه و صلات گرانمایه مرحمت شد و دو گهڑی در انجا مجلس افروز ماند و تا دو ماه و شانزده روز هنگامهٔ این جشن امتداد یافته هر روز ابواب بذل و عطا بر روے خلائق مفتوح بود و عمده هاے آستان سلطنت هر یکے بنوبت ادائے مراسم پیشکش و نثارے نمود و سید محمد علی سفیر عادل شاه و محمد ناصر صاحب قطب شاه سلاطین دکهن برائے ادائے مراسم تهنیت با پیشکشها که آمده بود ند بشرف حضور رسیده بعطاے خلعت سرفراز گردیدند و پیشکشها از نظر گذرانیدند پیشکش عادل شاه بهشت لک روپیه و پیشکش قطب شاه از اقسام جواهر و مرصع آلات بدولک روپیه قیمت شده علما و شعراے حضور تاریخها بسیار گفته اند لیکن از نوادر آن تاریخیست که ملا عزیز الله خلف ملا محمد تقے مجلسے اصفهانے بالقاے سروش و امداد الهام غیبی از انوار کلام الهی اقتباس نموده و حروف ملفوظے که در تلفظ آید منظور فرموده و آن کلمه اینکه ان الملک لله یؤتیه من یشاء و عید نوروز را که از اعیاد عظیمهٔ ملوک عجم و نفی الحقیقة عید عالم است زیرا که تمام شار و اشجار بلکه جمیع نباتات و معادن و حیوانات را در ظاهر و باطن اهتزاز روح نباتے و معدنے و حیوانے جلوه گر است چنانچه در حدیث وارد است افتتموا بروائح ربیع اے آخره و در ضمن آن اشارے بآن شده و مولوے معنوے رحمة الله تعالے در مثنوی در شرح حدیث نموده و فرموده ابیات گفت پیغمبر به اصحاب کبار * تن مپوشانید از باد بهار * آنچه با برگ درختان مے کند * با تن و جان شما آن میکند * و از کلام معصومین علیهم السلام نیز مدح و بزرگے این روز هیرائیه وضوح مے یابد از شدت مصیبت موقوف نموده روز دلبوس خود را نوروز مقرر کرده عوض غرهٔ فروردین غرهٔ ماه مبارک رمضان را مبدا جشن نوروزے معین فرموده و این جشن را تا بعید فطر انفصال میداد و این قسم اعمال را دین پروے دانسته خود را محی دین مے شمرد و نمیدانست که جشن و عیش را با ماه مبارک رمضان نسبتی نیست ماه مبارک رمضان براے عبادت و چشیدن مرارت جوع و عطش و صیام و قیام و تحمل اقسام ریاضات شاقه و رنج و تعب براے رضاے رب است نه براے زینت و آراستگی و سماع انواع نغم و سرود و جمیع لهو و لعب و نشاط و طرب و در هند و ستان اجراے احتساب و محتسب نیز از مخترعات اوست اگرچه منع منهیات و مسکرات سلاطین سلف هم بے نمود نما محتسب و احتساب در میان بود

ذکر دستگیر شدن دارا شکوه و کشته شدن آن عاجز بیچاره سراسیمه

دارا شکوه را بعد شکست ثانے نهایت بدحالی و پریشانی روے داد و با میدیاوری عمله خود دیگر بار بے سر و سامانے روبراه گجرات آورده بآن طرف شتافت درین وقت فیروز جنگ با ده دوازده هزار سوار کے با وجود

اگرچه دران روز که شب هزیمت یافت بنا بر پیش بینی عیال خود را بر عماریهای فیلان سوار کرده با خزانه و طلا و نقره آلات و کارخانهای ضروری که بر فیلان و شتران و اشتر ها بار کرده او او اسطر و زبر کنار تالاب (ناساکرده راز جنگ گاه باز داشته بود جمعے از سواره و پیاده با نها گذاشته تا اگر شکست رو دهد خود با نها رسانیده بجمعیت و سامان راه فرار سپارد لیکن دران وقت باریک و شب تاریک از غایت دهشت و خوف وحشت بطرفے بدر رفت و معقول خواجه سرائے معتمد قدیمی او که ناظر حرمش بود بعد استماع صدا و هوے اضطرار لشکریان از آثار شکست لشکر آقاے خود و یافته بخوف آنکه مبادا حرمش بدل اسیری گرفتار گردد بر پر دگیان را ازان مهلکه بدر بردن صلاح دانسته رو بکوهستان نهاد و از میان کوه و دره راهے سر کرده دوازده فیل را که زوجه و صبیه و سائر حرمش دران عماری ها بودند بصد سعے و تعب با معدودی از خواجه سرایان و پیاده ها بدر برد و جمعے که بجراست آنها مامور بودند متفرق گشته هیچکس همراهی نه کرد بلکه غنیمت همان واقعه طلبان آشوب جو دست جسارت بنهب و غارت بر آوردند و راجپوتے را که به محافظت گماشته بود و قطار هاے اشتران که شرفے بر آنها بار بود پیش انداخته با وطن خود که در نواحے اجمیر بود شتافتند حاصل که از خزانه و اسباب و کارخانجات و دواب هیچ با نرسید و اکثر بتاراج رفت و اهل حرمش بعد شدت بسیار و تعب شدید سامانے توقف کرده باز بهمان سرعت رو گردان گردیده در عرصه شصت روز بگجرات رسید چون امرا و کوکبان آنصوبه خبر شکست او شنیده قطع امید از بوده دل بدولتخواهے عالمگیر نهاده بودند بنابران سردار خان که در سلک کوکبان آنصوبه بود جمعے را با خود متفق ساخته سید احمد بخاری را که داراشکوه بصوبه داری گجرات گذاشته بود مقید ساخت و بندوبست قلعه نموده آماده مخالفت گردید و داراشکوه باستماع این خبر از راه گجرات برگشته پر گنه گرسے که هشت کروهی گجرات است رفت و به کانهیے کولی التجا برده استعانت نمود کانهج جوانمردی کرده با اتباع خود همراهے او گزیده بجود و ولایت گجرات رسانیده ازانجا مراجعت نمود درین وقت بکسی گل محمد نام کے از نوکرانش که در انوجدار بندر سورت کرده بود باین پنجاه سوار و دو صد پیاده بندوبستے با وملحق گشته همراه شد چون بکچه رسید راجه آنجا که مرتبه اول در هنگام آمدن بگجرات مسافت بعیدے استقبال نموده انواع خدمت بظهور رسانیده بود و دختر خود نامزد پسرش کرده تن نوبت روے ورق برگردانید و کمال بیگانگی با کرده بچاره دور و در انجا توقف کرده بعزم حدود بهکر روانه پیشتر شد چون بکنار دریاے سندر رسید فیروز میواتی هم جدائی گزیده چون از دریاے سند گذشته بملک جاندیان رسید انها بمخالفت پیش آمده تا صد غارت داسیرے او شدند بسعے و کوشش بها درانه گل و همراهیانش از دست آنها رهائی یافته بحدود دگمیان رسید و مرزاے گمی که مرزبان آنجا بود او را استقبال کرده و جوانمردی را که کار فرموده بوطن خود که از انجا تا قندهار دوازده منزل است برد و قدوقوش را با خراج تملقے نموده و هوا خواهے و تقبل امداد و همراهے کرده متعهد شد که او را بدرگاهی کرده بسر حد قندهار رساند چون ایام عزا در قریب بانجام رسیده بود قبول این امر نموده بنا بر سابقه احسان غلبے که بر ملک جیون زمیندار دهادهر داشت او را در عهد شاه جهان از زیر پاے فیل رهانیده گمان مردے و مردمے بآن افغان بے ایمان مے برد و بے غیرت بسبوی دهادهر نهاد تا بمید آنکه چندے در انجا از محنت سفر و تعب راه آسوده بیدرقه امداد و همراهے او خود را بقندهار رساند چون بملک او رسید ملک برآمده با او ملاقی گشت و دام و خدام و راه او گستر دبحسب تقدیر بعد فرار از اجمیر زوجه او عارضه سل بهم رسانیده درین مدت بیمار بود و روز بروز کوفت اوے افزود و درین وقت که هنوز داخل وطن آن سیه باطن نشده بود آن ضعیفه عفیفه جهان فانی را بدرود کرد و داراشکوه را که بازن خود نهایت الفت داشت کمال که ورت و کلفت روے نمود و تعش او را

باهزاران سوگوارے به لاهور فرستاد و در مقبرهٔ ملا میر پدرخشی که نسبت ارادت با او داشت دفن نمایند و از سقاهت و نادانے خواجه معقول ناظر و گل محمد را که جوانے سپاهی کار آمدے و رفیق چنین روزهاے محنت اندوز بود با قریب هفتاد سوار با وجود امتناع او بهماجهت تمام همراه نعش مذکور فرستاد و بعد ازان لشکرے نداشت باستظهار همان مردم معدودے تا آنجا رسیده بود و خود با چندے از خواجه سرایان و خدمتگاران آنجا مانده با خود قرار داد که چندے در انجا بوده از عاقبت برآید بعد ازان متوجه قندهار شود و ملک جیون ملعون بجیله و افسون او را خوشغمه دواشته صلاح خود در قید آن مظلوم دید بنابرین انتهاز فرصت نموده از صبح بیست و نهم ماه مبارک همان سال که دارا شکوه عازم سمت قندهار شد آن مفسد با ابتاع خود بر سر راه او آمد و آن مهان بیچاره آواره را با پسر شکوه دستگیر نموده حقیقت حال براجه جے سنگه و بها در خان که از انواج قاهره راه تعاقبش سے سپردند و به اقرخان فوجدار بهکر نگاشت اقرخان بمجرد ورود نوشته او بپادشاه عرضداشت نموده بارتحیه ملک جیون مصحوب مسرهمان لبعثیه سلطنت فرستاد بیست و یکم ماه شوال این خبر بغالم گیر رسید بعد چند روز دیگر که خبر گرفتار آمدن دارا شکوه بدست بهادر خان و رسیدن او به دهلی شنید حکم نبواختن شادیانه نمود و راجه راجروپ زمیندار جمون را بکوهستان سری نگر فرستاد که سلیمان شکوه و مین پسر دارا شکوه را بهر صورت که تواند بدست آرد و ملک جیون را در جلد وے این عمل زشت که هیچکس نه پسندد و بغایت ارسال خلعت و منصب هزارے دو صد سوار و خطاب بختیار خانے کامیاب گردانید همدرین ایام بهادر خان که دارا شکوه را با پسر شکوه کمین پسرش از بختیار خان گرفته مقید بسلاسل آهنین تا سزاحسب الامر آقاے آورد بظاهر دارالخلافه رسید و نظر بیگ چیله از فرط خوشی معین شد که پیش رفته دارا شکوه را بصورتے که عالمگیرے خواست دیده بیاید شانزدهم ذے الحجه چیله مذکور برگشته دولت زمین بوس دریافت و حقیقت حال آن بیچاره بازنموده با زمرخص شد و سه شنبه هفدهم حکم فرمود که دارا شکوه را مسلسل با پسرش در حوضه سرکش ده برماده فیل نشانیده بیارید و نظر بیگ چیله در عقب فیل نشسته باشد و بهادر خان با انواج همراه گشته داخل شهر سازند و از میان شهر و بازار دهلی کهنه بخضر آباد رسانند و در جاے محفوظے در عمارات خواص پوره که براے بودنش قرار یافته نگهدارند و بموجب حکم عمل آمد روز دوم که بختیار خان سیه روی بدبخت داخل شهر شد بقصے از نوکران شاه جهان آن تبه کار بے ایمان را دیده از خود رفتند و با ذاریان ظهر نیز از عمل او نفرت نموده شوریدند و بے اختیار بر سر او و اقاغنه همراهش ریخته بزیر چوب و سنگ گرفتند تا آنکه چندکس ازان سیه رویان از پاے در آمدند و برخے مجروح و خسته و سرگردان شکسته گشتند و نزدیک بود که فتنه عظیمے بلند شود کوتوال شهر با هیبت خود رسیده آشوب را فرو نشانید و بختیار نابکار را با همراهیانش لطائف رسانید پادشاه حق پرست معدلت کیش از علماے مذهب خویش فتوی طلبید علماے او حکم نمودند که خون چنین ملحد دکسانیکه خوبے او بر خلاف رضاے خلیفه خواهند بمذهب حنفی درست است پادشاه دین پرور حق شناس استحکام اساس سلطنت خود در قتل آن بیچاره سراسر یاس دیده حکم بقتل او و دو سه دارانش که بر سر بختیار خان ریخته بودند داد و دارا شکوه آخر روز چهارشنبه بیست و یکم ذی الحجه مقتول گشت و لاش او را بعد تشهیر در مقبره همایون دفن کردند و سپهر شکوه را برده در قلعه گوالیار محبوس داشتند و بعض احدیان پادشاهے که باوے فتنه شورش بختیار خان شده بود در پیشگاه عدالت رسیده حسب الامر علماے دیندار

از دنیاے ناپایدار رهائی یافت

ذکر رفتن شاهزاده محمد سلطان نزد شجاع

چون درین مدت شجاع بارسال رسل و رسائل و وعده تزویج صبیه خود سلطان محمد را بسوے خود میکشید و دیگر افسون های دلفریب بروی میدمید و بعضے اعتقاد واثقه طلب میانه شاهزاده و معظم خان سپه سالار بنابر کمال اختیار و اقتدار که عالمگیر درسرداری عساکر باو داده بود غبار نفار برانگیخته همواره بنمامی و غمازے فتنه سازی و برخیش افزائی مے نمودند محمد سلطان درین وقت اندیشهاے فاسد بخاطر خود جاے داده بیست و هفتم ماه رمضان سال دوم از جلوس پدر بامیر قلعه دار وقوچخانه و قاسم علے میر توزک که محرم راز او بودند و دو سه کس دیگر از خدمتگاران برکشتی نشسته از آب گذشت شجاع باستماع این خبر انبساط عظیم نموده بلند اختر کنته پسر خود را باجان بیگ که سرخیل عمده هاے او بود باستقبال فرستاده قدوم او را باعزاز و احترام ملتقے نمود و ازین سانحه کمال فتور و اختلال بجنود عالمگیر راه یافته سپاه بهم برآمد و ملازمان پادشاهے را دل از جا رفته بازوے همت بسستی گرائید و شجاع لشکرے باربستے نوازده بدوگجی فرستاد که از اشیا و اموال و کارخانه لشکر شاهزاده هرچه توانند بآن طرف آب برند و معظم خان همان شب از سنوح این قضیه آگهی یافته بحسن همت و نیروے تدبیر عنان ثبات و سکون از دست نداده مقلوب تزلزل و هراس نگشت و فردای آن بقصد تدارک و التلافے این آشفته بازردی کمال سرداری و هوشیاری جریده از سوقے بدوگجی رسید و لشکر را که از وقوع این سانحه سر رشته استقلال از کف داده بود ضبط و نسق نمود و باستمالت و دلدهی همت بخشید و گروه مخالفان را که چیرگے و خیرگے نموده بانواخته بسزدم بردن کارخانجات و لشکر شاهزاده باین طرف آب آمده بودند دفع نموده خائب و منهزم گردانید و بعد این مقدمه چون موسم طغیان آبها بود و از طرفین مورچالها برخاست و خانخانان معظم در موضع معصومه بازار که زمین مرتفع و از اکبرنگر بمسافت سی کروه بعد بساط اقامت گسترد و برخے از افواج را که در اکبرنگر گذاشت و عالمگیر در دفع و استیصال شجاع تدبیرے مناسب اندیشیده خواست که هردو طرف گنگا فوج او بوده عرصه بر شجاع تنگ گردانند بنابرین یرلیغ مطاع بنام داؤد خان قریشے صوبه دار بهار اصدار فرمود که کمر همت بتعقیم اینخدمت بندد و باتا بینان خود و کومکیان آن صوبه هرجا مناسب داند از آب گنگ گذشته بر سر ٹانڈه برود و خان مذکور بعد از ورود و نشور شیخ محمد حیات برادر زاده خود را با هزار و پانصد سوار و دو هزار پیاده به نیابت خود در پٹنه گذاشته بموجب فرمان غره ماه مبارک رمضان با سائر کومکیان صوبه دار بهار در بلده پٹنه از گنگ گذشت و چون موسم برشکال رسیده آب دریا چهاے کوچک طغیان داشت و هر جا بدون کشتی و جسر عبور ازانها متعذر بود و مردم شجاع بنابر کثرت فوجها و باستظهار آن هر جا مورچال بسته در مدافعه میکوشیدند مدتے مسافت تا رسیدن بهاگلپور بطول کشید و درین میان جنگها روے داده همه جا غلبه و استیلا افواج عالمگیری را بود چون بموضع قاضی کریه محاذے بهاگلپور رسید بنابر شدت طغیان آب که زمین همه جا پدید و دریاے کوسی نهایت عمیق و تند میگذرد و براے گذرانیدن زمان برشکال و فرو نشستن آبها همانجا اقامت ورزید و چون شجاع بار دیگر چنانچه عنقریب گذارش مے یابد اکبرنگر را متصرف گشته بانطرف آب آمد داؤد خان نیز بصوابدید جرأت خود از گنگ عبور کرده در حدود بهاگلپور دکمل کالوگذرانید چون آب کمی پذیرفت و با خانخانان معظم شجاع مصاف روی داد و دگر باره داؤد خان از آب گذشته بطرف شمالی گنگا روانه مقصد گردید

ذکر برگشتن سلطان محمد شاه زاده بلشکرگاه معظم خان خانان

القصه شجاع بجهت گذرانیدن برسات در ٹانڈه طرح اقامت افگنده لشکر خود را در انجا جمع کرد و چون شنید که رشید خان پسر افتخار خان که شجاع او را حاکم جهانگیر کرده بود زمینداران آنجا را خود گردیده در صدد دولتخواهے عالمگیر است و مجموع

زمینداران آن حدود با او موافق گشته دم مخالفت با شجاع میزدند و منور خان پسر معصوم خان زمیندار جهان گیر نگر با شارهٔ او اکثر نواره را ضبط خود در آورده عنقریب با جمع نواره بمعظم خان مے پیوندد باستماع این خبر زین الدین پسر بزرگ خود را با خواجه خسرو که نوکر عمده اش بود و لشکر مناسب بجهانگیر نگر فرستاد تا بضبط و نسق آن حدود و استمالهٔ قلوب رعایا و زمینداران پرداز و تا رشید خان اراده خود بفعل نتواند آورد بلکه اگر قابو یابد او را بالقتل رساند زین الدین بعد وصول بجهان گیر نگر شهید کشتن رشید خان منوده دربار عام طلبید و باشاره اش حاضران او را از پاے در آوردند سبب متصرف شدن شجاع باکبر نگر راج محل آنکه چون یک طرف آن بلده کوهستان و یک طرف گنگاست و زمین هاے اطراف او در موسم برسات زیر آب می باشد و شجاع نواڑه بسیار داشت بردم اکبر نگر که از طرف عالمگیر بود ندسبب قلت کشتی آذوقه نمیرسید و راجه هرچند زمیندار آنجا با شجاع اتفاق داشت کوهستانیان راشورانیده بچاره ها رامیزدند بدین جهت غله بعسکر عالمگیر نمیرسید و مردم لشکر متفرق برجا زمین مرتفعے بود رخصت اقامت انگنده منتظر انقضاے سوسم برشکال بودند و بنا بر قلت غله کار بصعوبت کشیده اکثر مراکب و دواب تلف شد شجاع براین حال وقوف یافته قاصد بدست آوردن اکبر نگر گشته بخت میز بحر خود را با چار صد سوار و برق اندازان فرستاد که آن طرف دریاے گنگ بزمین مرتفعے اقامت ورزیده دست بردی عندالفرصته نموده باشد چون او بشت کروهے اکبر نگر قائم شد و مردم بر نواڑهٔ آمده را کبر نگر تاخت و تاراجے کرده برے گشتند شجاع تمیه اسباب شادے و خترخود باشاهزاده محمد سلطان در تانڈه منوده سراج الدین ملازم خود را با نوجے مناسب و میر علاء الدوله دیوان و محمد باقر سرسامان در تانڈه بحفاظت بنگاه و اهل حرم گذاشته فرمان داد که شادی را بانصرام رسانند تا بعد از دواج شاهزاده بخاطر جمع دلنها و رفاقت او گردد و نزد او بسد و خود جانبگیر میز بحرا و اقامت داشت آمده شاهزاده محمد را بتانڈه فرستاد تا کخدا شود و سیزدهم ماه مبارک رمضان قصد اکبر نگر کرده باینجا آمد و ذوالفقار خان میر آتش عالمگیر با اکثر لشکر در زمین بلندی از دامن کوه که مابین شهر نو و قدیمست اقامت داشت و راجه اندرمن بو ندیله در سنا نزل دعمارات شجاع مقیم بود ذوالفقار خان چون بیمار بود سوار نشد و اسلام خان و فداے خان با سائر عساکر بادشاهی سوار شده بقصد مدافعه براه خیابانی که از دامن کوه ماشهر نو است بجانب مخالفان روانه شدند قبل از رسیدن این گروه راجه اندرمن با همراهان خود بدامنه رفته حتے المقدور در کوشش و آویزش با مخالفان نبود لیکن بنا بر قلت جمعیت تاب مقاومت نیاورده و اسلام خان و فداے خان بنا بر اغراض باطله لفظے توقف جلادت نیافتند و با آن که چندان غلبه و استیلا از مخالفان روے ننمود و شوکت و کثرت فوج عالمگیر را بودی کوشش و جانفشانی قدم بازپس گذاشته رخ از عرصه مقابله برتافتند و دران سرزمین که محل اقامت بود نیز از عدم اتفاق باستقلال نیافتند ذوالفقار خان چون حال بدین منوال دید با مجموع عساکر او اخر همان شب کوچ کرده براه دامن کوه بجانب معصومه با زار شتافته بجان خانان معظم ملحق گشت و بعضے از بندگان بادشاهی از پستی فطرت راه بیوفائی پیموده برگردان شدند و بشجاع پیوستند و اکثر نوکران شاهزاده محمد سلطان از فرقهٔ سپاه و خدمه بآن طرف رفته بعضے کارخانجات و فیلان و اسپان شاهزاده و هرکه در انجا بود بتصرف در آمد و شجاع را از وقوع این قضیه نخوت و جرأتی تازه و قوت و شوکتی شایسته بهم رسیده فوراً اکبر نگر پاے جسارت فشرد چون برسات منقضی گشت و آبها فرو نشست معظم خان اسلام خانرا و همسنه فدائی خان و راجه بهگوان سنگه بندیله و گروهے دیگر را در میسره جاے داد و فتح جنگ خان را با لودی خان و زبردست خان و فریقے دیگر از افاغنه که همگی دو هزار سوار بودند بهراول مقرر کرده و اخلاص خان خویشگی را با جمعے از دلاوران نوجه طرح نموده و احتیاط

اقبال عالمگیر و جرأت و تدبیر خود بتوز کے لائق و عقب مخالف کہ سہ سردار تورہ داشت و پادشاہزادہ محمد سلطان با آن مایۂ جرأت و دلاوری و تربیت عالمگیر مقدمۃ الجیش بود روان گردید چون بکنار بھاگیرتی رسید چنڈاول شجاع کہ سردار آن اسفندیار معمورے بود از ان طرف نمودار شد باشارۂ خان سپہ سالار از توپخانۂ پادشاہی دست باندختن بان و گفتگال و شترنال گشودہ نیران قتال برافروختند و قشونے از اغاغنہ فوج ہراول و برخے از تابینان معظم خان و گروہے دیگر از مبارزان از آب گذشتہ بدشمنان در آویختند و یک حملہ پاے مخالفان از جاے رفت و اکثرے ازان جامہ گریبان بچنگ اجل دادہ سر بجیب عدم درکشیدند و اسفندیار زخمہاے بسیار خوردہ در میدان افتاد و لور حسن از عمدہ ہاے لشکر شجاع چہار زخم برداشتہ از معرکۂ کارزار خان برتافت و گرد ہر اطہور کہ نیز عمدۂ آن لشکر بود با چہ جرئت خویشی داشت بعالم دیگر شتافت شجاع باستماع این خبر فوجے را برجبر گذاشتہ بمقابلۂ معظم خان رفت و بعد انقضاے سہ پاس مقابلہ میر آمد معظم خان خواست کہ بہیئت مجموعی بر مخالفان حملہ کند امراے ہمراہی خودسری آغاز نہادہ و فی الجملہ تفاقے ورزیدہ خود داری کوتاہی نمودند معظم خان بشاہدۂ این حال و قلت اعوان بجنگ توپ و بندوق و بان گذرانیدہ روز بانجام رسانیدہ از خود داری ہمراہان تعجیل در جنگ کوتہ یراق صلاح ندیدہ چون میدانست کہ داؤد خان از تنگیٔ عبور گنگا منودہ عازم ٹانڈہ است بہ نگاہ شجاع در انجا بعبور و استماع خبر قرب او بقصبۂ ٹانڈہ شجاع خود بجنود خود با ہر برگشت و نیز شنیدہ بود کہ دلیر خان از حضور بکمک او معین شدہ انتظار ورود او ہم می کشید و بمقتضاے اصالت راے با چنین رفقاے منافق صف آرائی و نبرد آزمائی صلاح ندیدہ قاصد مخصوص آباد کہ از زمان جعفر خان بر شد آباد و شہرت گرفت گردید شجاع بشاہدۂ این حال گمان ضعف و وہن در لشکر اقبال و انتلاے در جرأت خانخانان معظم خیال کردہ خود ہم از طرف دیگر بھاگیرتی عازم مخصوص آباد گشت در گنہ رنصیر پور پایاب یافتہ پارہ از گذشتن ازان و آویختن با خانخانان مقابل لشکر فرود آمد خان سپہ سالار تا دوازدہ روز بنگ توپ و تفنگ گذرانیدہ مجال عبور نداد تا آنکہ شب دوشنبہ بیست و یکم ربیع الثانی کہ شجاع عازم عزم عبور بود خبر با و رسید کہ داؤد خان مورچال متعینۂ دریاے کوسی را کہ بہمت و کوشش شکستہ از کوہیاے مذکور عبور نمود و عنقریب بٹانڈہ کہ بنگاہ اوست میرسید باستماع این خبر مغلوب جنود خوف و ہراس گردیدہ اپچہ معظم خان اندیشیدہ بود بظہور رسید و شجاع عزم پیکار را بادۂ ادبار از انجا ورسیدن باہل حرم و استحفاظ اموال زناموس بدل نمودہ کوس معاودت نواخت و او اخر ہمان شب الکرانہ راب بھاگیرتی کوچیدہ قاصد سوتی گردید تا در انجا از گنگ گذشتہ خود را بہ ٹانڈہ رساند معظم خان کہ بدیدۂ پیش بین این منصوبہ را دیدہ بود نہتا فرصت نمودہ کر خدمت بر میان بست و بقصد تعاقب شجاع بعد یکپاس روز سوار شدہ از دریاے بھاگیرتی کہ پایاب بود عبور نمود لیکن چون تمام اردو و اموال و اثقال لشکر بایستے از آب بگذرد و سہ دریاچہ دیگر نیز تا معسکر مخالف درمیان بود آن روز یک و نیم کروہ طے شد و شجاع بر کنار نالہ کہ سہ طرف دلدل داشت توپخانہ چیدۂ خود با فوج سوارہ در عقب آن ایستاد معظم خان نیز روبرو ہمین قسم چون شام شد ہر دو بجاہاے خود منزل نمودند و ہمین شب فوج دیگر از حضور مع توپخانہ و خزانۂ بکمک معظم خان رسید و شجاع سہ پاس شب گذشتہ کوچ نمود و سلطان محمد را چنڈاول خود ساخت و معظم خان نیز صبح سوار شدہ و توپخانہ را با متیاط از گل و لاے گذرانیدہ تعاقب نمود و از سوتی اندکے گذشتہ ہر دو لشکر بیکدیگر رسیدہ توپ و تفنگ در میان آمد روز آخر شام گروہے از طرفین بر ہم حملہ بردند و برخے مجروح و مقتول شدند تا آنکہ او اخر شب بیست و ہفتم ربیع الثانی شجاع بطرف دونا پور کوچ نمود و معظم خان ہم

سوار شده در پے او رفت در اثنای راه شنید که شجاع بعجالت سیر و دانتظام لشکر رسیده پذیرفته فتح جنگ خان از فوج هراول و اسلام خان با فوج برانغار تیغ عنانی کرده پیشتر راندند و چندانکه معظم خان کس فرستاده منع نمود سودے نکرد تا آنکه کنار دریا چه دوگچهی رسیده در آن طرف نالهٔ فوج شجاع ایستاده بود و توپخانه پیش رو چیده فتح جنگ خان و اسلام خان مجال گذشتن نیافته جا بجا عنان کشیدند معظم خان هم ناچار در پے اینها با جمیع افواج رسیده بپیش قدمان گفته فرستاد که چون آن تیره ملوے رافع شده الحال صلاح درین ست که مورچال وسیبه مخالف را وقت نداده بتلاش ملادت و دلیری بگذریم رحمت بگرفتن شجاع برگماریم و او را باجمال عبور از دریاے گنگ ندهیم لیکن چندانکه درین باب امراء و سرداران باتحریک و تکلیف این جرأت نمود گوتاهی و خود داری نموده بفرمان آن نوئینین اخلاص آئین کار نه بستند و شجاع چون داعیهٔ گذشتن از گنگ اهم امور دانست فرصتے گرد لشکر خود در نهایت حزم کنده مورچال را استحکام داد تا بفراغ بال لشکر و اسباب لشکر از آب گنگا عبور نماید چون خندق و مورچال خاطر خواه درست شد شروع بگذرانیدن لشکر نموده اول سلطان محمد را از آب گذرانیده بڈانڈه فرستاد و باستحکام و ضبط مورچال پرداخته تا عبور لشکر بمدافعهٔ اعدا کوشش داشت چون جمیع لشکر گذشت آخر شب خود هم عبور نموده چون راه تیلیا گڈهی بسبب بودن شجاع دران طرف گنگا مسدود بود دلیر خان که بکمک سپه سالار آمده بود نا چار از موگیر عبور نموده بداؤد خان پیوست و معظم خان فرهاد خان را با فوجے مناسب توپخانهٔ لائق بجانب اکبر نگر برای کشادن راه گڈهی فرستاده که کوتوالے باکبر نگر متعین کرده بعد رسیدن نواڑه که داؤد خان مصحوب شیخ حمید پسر خود فرستاده بود اسلام خان را با وده هزار سوار حسب الامر بادشاه بنظم و نسق این طرف گنگا گذاشته چون دریاے گنگا در سه شعبه بود و سه شعبه را گذاشته بر کنار شعبهٔ سوم خیمه کرد و داؤد خان و دلیر خان ازان طرف گنگا دیده پیش خان معظم آمدند و گفتگوش نموده بعد یکپاس شب بلشکرگاه خود رفتند و بصد قال و مقال بسیار لودی خان و فدائی خان را با ذوالفقار خان بسمت مسافت آرده و گذاشته خود با مخلص خان و جمعے دیگر عساکر اقبال توان از شعبهٔ سوم گنگ عبور نمود و ازان طرف داؤد خان و دلیر خان و سائر کمکیان همراه شده باتفاق روانه مقصد گردیدند غرهٔ جمادی الاخرے خبر آمد که فوج مخالف که بر هاندا مورچال بسته در مقام مزاحمت بودند بسببے غیر معلوم برخاسته نزد شجاع رفتند و داؤد خان و دلیر خان در اثنا رفته فرود آمدند و خبر آمد که سید عالم با قریب یکهزار پیاده و صد سوار و پیاده فرستاده زین الدین پسر شجاع مع دو صد توپ آمده به شجاع پیوست پنجشبه ماه مذکور معظم خان از مهانداکبشتی عبور نموده بکنار ناله که آنرا هم عبور باید کرد رسیده بران پل بست و یک کروه پیشتر رفته آن سرزمین را بانظر احتیاط دیده مراجعت نمود و فوجے را با لاله فرستاده مردم شجاع را از انجا بدر کرده

ذکر برگشتن سلطان محمد شاه به لشکرگاه معظم خانخانان

چون محمد سلطان ازین حرکت لغو یکه تعجل آورده بود متنبه گشته اقامت خود در رفاقت شجاع متضمن انواع فراهیا دیده بهانهٔ دیدن زوجهٔ خود که دران زمان عارضهٔ بیمارے داشت بڈانڈه آمد و اسلام خان را که با فوجے از عساکر قاهره در اکبر نگر بالا مرصد بود از داعیهٔ خود آگهی داده نهانی نوشتهاے مکرر با فرستاده اشعار نمود که با جمعیت خود در دوگچهی منتظر ورود او باشد و ششم جمادی الاخرے او اخر روز بهانهٔ شکار سوار شده بکنار دریا رسید و خود در کشتی نشسته یازده کس از نوکران روشناس و برخے از خواجه سرایان و خدمه و یک اسپ سواری در چهار کشتی دیگر درآورده از گذر ڈانڈه بگذره رسید که اسلام خان با افواج در انجا مترصد بود متوجه شد درین اثنا مردم شجاع که

در آنجا نشده بود آگهی یافته بسواری کشتی راه تعاقب سپرده نزدیک رسیدند مقارن این حال اسلام خان که منتظر قدوم شاهزاده بود خبر دار شده خود را باهمراهان بکنار دریا رسانیده تعاقبان جمعیت لشکر و قریب بساحل رسیدن کشتی شاهزاده مشاهده نموده ناکام برگشتند و شاهزاده قرین سلامت بساحل مقصود رسید خانخانان معظم این خبر شنیده شاهزاده را نزد خود خواندند هم در شاهزاده از گذر سده بازعبور گنگا نموده بلشکر خانخانان سپهسالار متوجه شد معظم خان با جمیع ملازمان شاهی استقبال نموده شاهزاده را آورده بخیمه که برای او برپا شده بود فرود آورد و ذوالفقار خان را که عارضه بیماری با متداد کشیده طاقت سواری جنگ نداشت حسب الحکم از لشکر جدا شده عازم حضور گردید و در قرب بنگاله گهاٹ بقاصله پنج کروه از الهدپایا بی سموع گشته بود که صلاحیت عبور لشکر منصور دار د معظم خان بجمعی رافرستاد و که برکنار آن سورچال بسته بضبط خود نگهدارد و شجاع برین حال اطلاع یافته بلبند اختر پسر خود را بهمان طرف فرستاده مامور نمود که هر جا پایاب یابند مورچالها بسته مانع عبور اعادی باشند و خود با کمتر فوجے باعتماد نواڑه برابر لشکر داؤد خان پاے ستقلال فشرد معظم خان کثرت مردم دشمن بطرف عدوه و الهدپایا شنیده فوج دیگر بکمک دلیر خان در انجا فرستاد و شاهزاده محمد سلطان را حسب الحکم بادشاه همراه فدائی خان با فوجے از سپاه و ارادت خان راهم که از سابق در خدمت شاهزاده معین بود با چندے از نوکران قدیمی او بجراست و خبرداریش مقرر نموده روانهٔ حضور نمود و به ذوالفقار خان که سابق مرخص شده بود نیز نوشت که هر جا نوشته برسد توقف گزیند و در خدمت سلطان محمد بوده لوازم حراست و محافظت بجا آرد و شاهزاده غرهٔ رجب او اخر سال دوم جلوس روانهٔ حضور شد چون نزدیک بشاه جهان آباد رسید بموجب حکم آله یار خان داروغهٔ گزرداران لشکر پور صبح عیت و پنج شعبان رفته سلطان محمد را از راه دریا بسلیم گڈه که برای بودن او مقرر شده بود رسانیده و حراستش بمعتمد خان خواجه سرا تفویض یافت و شروع سال سوم از جلوس که مجلس جشن مهیا و آماده بود خبر رسید که شجاع ششم ماه رمضان از جهانگیر نگر بولایت رنتنک ره سپر ناکامی گردید و مملکت بنگاله سراسر مسخر و از لوث وجود مخالفان مصفا گشته نهم ماه مذکور خانخانان سپهسالار معظم در جهانگیر نگر نزول نمود بتفصیل جنگ شجاع در عالمگیر نامه مشرح و مبسوط تمام ست درین مقام بایجاز ذکر مخل مرام نباشد قناعت نموده می انگارد چون گذر پایابی چنانچه مذکور شد بدست آمده بود معظم خان چند روز در تدبیر گذرانیده درخواست که نوعی سعی و تردد بکار برد که زیاده در نگ در اتمام این جنگ روی داده بسبب آینده مخل مقصد نگردد و جنود قاهره را بارادهٔ فرود آگاه گردانیده چهارم شعبان سال دوم جلوس پاسے از شب مانده باین عزیمت با مخلص خان و اخلاص خان خویشگی و دیگر سواران جرار فیروزی شعار سوار شد در اثنای راه دلیر خان رسید مظفر خان و دیگر سواران شهامت نشان که پرگذر واقع بودند با سپاه خود از مورچالها برخاسته رفیق طریق نصرت گردیدند و بهئیت مجموعی اول روز بگذر مذکور که دو کروه پائین بنگاله گهاٹ بود رسیدند و شجاع قبل ازین پسر خود را با فوج شائسته بهمراهی فرستاده استحکام آن مقام نموده بود و آنها آماده مدافعت بودند بمجرد ورود این جنود دست باندا ختن توپ و تفنگ کشودند معظم خان توقف و درنگ مصلحت ندیده مردم را تاکید و تحریص برعبور نمود و شجاعت پیشگان جلادت منش از دحام اعادی را وقعے ننهاده با تفاق کرمت برعبور بستند نخست دلیر خان و مخلص خان و اخلاص خان خویشگی فیل سوار آب زدند و بعد سید مظفر خان و دیگر بهادران آن ناله در آمده از چپ و راست و پیش و پس فوج فوج مانند موج در آب روان گشتند و درین وقت مخالفان مقابل بجد و کوشش تمام آتش پیکار برافروختند فوج عالمگیر لوازم مقاومت بظهور رسانیده

چندے از سپاه بهوف ناوک بلاگشته سر بجیب عدم فرو برند و برسخے مجروح شدند و جمعے مغلوب هراس گشته برگردیده
دبسالت کیشان شهامت جو که حفظ ناموس سپاهگری و آبرو در انگیر شان بود روی همت بزنتافتند چون هر دو طرف
گذر آب عمیق بود و میان دریاچه نے های قلم بر اے نشان منصوب بود تا مردم در غرقاب نیفتند درین وقت از عبور فوج
آب بتلاطم آمده ریگ درین اثنا بدر رفت و بعضے مواضع پایاب هم غرق آب شد و نشانها نیز برجا نماند بدین سبب از سوار و
پیاده قریب هزار کس غرق گرداب فنا گردید ندا از انجمله بود فتح خان پسر دلیر خان مشهور بجرو برآمدن از دریا با اعدا در آویخته
و معظم خان نیز از پے اینها رسید و باتفاق بر مورچال ریخته ند آنها نیز پاے جلادت فشرده بحسب طاقت کوشیدند درین حال
این حال بلند اختر سید عالم کمک رسیده از دور نمایان شد ا ل از رود آنها پاے ثبات و استقلال مستحفظان
مورچال لغزیده راه فرار در نظر دیده بودند بلند اختر سید قلی اوزبک از سرعجلگی به ثانده شتافت و سید عالم با دیگر
جنود شجاع برگشته روزگار پیوست و خان معظم چون دید که کشتی و افر دست آمده بر کنار دریا چه نشسته جریست و بقیه
جنود را فرود آورده آن روز ها بانجا مقام نمود و شجاع باستماع این خبر وحشت اثر دل از سلطنت و اقامت بنگاله و دولت
چندین ساله برگرفته از میر داود پور رحل اقامت برداشته و بنگاه خود که در ثانده است شتافت که از انجا بسیج راه آوارگی
نموده بجهانگیر نگر رود و معظم خان روز دیگر با جمیع افواج بجانب ثانده روان گردید بعد طے اندک مسافت خبر رسید که
تمامی مواژه نزدیک بدروے پور که اردگذر مذکور پشت کرده است جمع شده و شجاع خود نیز بآن راه آمده لهذا سپاسالار با جمعے
از لشکر جدا شده بر جناح استعجال بهمان جانب شتافت و باقی جنود نیز از پے او روان گردید و یکپاس روز مانده خانخانان
معظم به بروے پور رسیده چهار صد کشتی از نواژه شجاع بعضے ازان مشحون باموال و اسباب که در انجا منتظر او بود بتصرف
در آمد و معظم خان میر عزیز دیوان لشکر با واقعه نویس و جمعے از سپاه و سه صد پیاده بندوقچی براے ضبط آن اموال در انجا
گذاشته خود با سهم ایلغار روانه شد و با چار صد سوار قریب نصف النهار به ثانده رسید شجاع که شب پنجم شعبان چنانچه مذکور شد
از جهوکی میر داود پور روانه ثانده شده بود صباح در انجا رسیده بعزم فرار و سازراه او دبار بیرون ثانده کنار دریا فرود آمد
و باهتمام تمام دو عراب که اعتماد بر استحکام آن داشت از نفائس اموال مثل اشرفی و طلا و جواهر و مرصع آلات پر کرده
دیگر اشیاء و کارخانجات که در انجا داشت بر دو عراب دیگر بار کرده آنها را روانه ساخت و بعد فراغ از سر انجام این امور
اژدهاے پیشتر رفته در رخت زارے فرود آمد و ساعتے چند توقف گزیده درین اثنا قراولے با و خبر رسانید که افواج قاهره
نزدیک رسیده باستماع این خبر در کمال اضطرار سوار شده دو ساعت از روز باقی مانده بکنار دریا رسیده با بلند اختر
وزین العابدین پسران خود و جان بیگ و سید عالم و رشید قلی بیگ اوزبک و میرزا بیگ و معدودے از سپاه و خدمه
و خواجه سرایان که همگی سه صد کس بودند در کشتی نشسته با قریب شصت کوسے پنجم شعبان سال دوم جلوس عالمگیر بجانب
جهانگیر نگر شتافت و دیگر نوکران عمده او با قتضاے صلاح وقت خود را یکسو کشیده مفارقت گزیدند و اعوان و فدویان
لشکرش دست بغارت کشوده باخذ اموال و لی نعمت خود جسارت نمودند و معظم خان روز دوم بثانده رسیده بضبط و
گرد آوری مالے که مانده بود و استرداد انچه او باشان بغارت برده بودند ساعی شده صورات و پرگنات که در انجا
مانده بودند باحتیاط شایسته حراست کرده جمعے را برائے کشیک آنها براطراف حرمگاه گماشت و ناظران و خواجه سرایان
را تاکید بلیغ نموده مقرر ساخت که بدستور سابق بکار خود قیام نموده هوشیاری و خبرداری همیشه از پیشتر بظهور رسانند

داؤدخان بحر دریافتن خبر فرار شجاع بر آب جهاندار که نشسته بود جسر بر دریا بسته گذشت و آخر همین روز معظم خان ملحق شد چون غرابهای و الامال از نقود و نفائس اموال جهاندار بروی پور رسیدند برخی از بندگان بادشاهی که معظم خان در ابتدا نشانده آمده بود بر کشتیهای خود نشسته بودند و هر دو غراب اول را که جمیع وجوه اموال او در آنها بود بدست آورده بکنار آوردند مجموع اشرفی و طلا آلات و جواهر گرانبها و دیگر نفائسیکه در آنها بود بحیطهٔ ضبط و تصرف اولیای دولت قاهره در آمد و معظم خان مخلص خان را با جمعی از افواج و راکبر نگر مانده وغیره بنا بر انتظام این جا گذاشته خود با ولیرخان و داؤدخان قریشی و اغرخان و دیگر جنود منصور عبور داده روز دیگر تاریخ نوزدهم شبان بتعاقب شجاع شتافت تا اورا مجال اقامت و جهانگیر نگر میسر نیامده زود تر بپیرآوار گی گردد و یازدهم شبان شجاع بجهانگیر نگر رسید و درین مدت که زین الدین پسر کلان شجاع در جهانگیر نگر بود حسب الامر پدر و منظر لشکر حالی خود بار اجه رنگ راه رسل و رسائل مسلوک داشته راه استحاد و وفاق بهم رسانید و یکبار برای دفع منور خان زمیندار جهانگیر نگر ملک طلبیده او فوجی فرستاده منور خان را با تفاق شکست داده بود و بسبقت از فقد جنس و رجله دوی این اعانت برنگیان داده راجه را با خود رفیق و همداستان گردانیده بود چنین قرار یافته که هرگاه پدرش بمنظر و برفتن رنگ طلب شود دگر بار جمعی بملک فرستاده اعانتی که باید بعمل آرد و راجه بجا گیر نگر سرحد رنگ است تاکید کرده بود که هرگاه دشجاع اشعاری نماید بی توقف گروهی را نزد او فرستد شجاع بجرد ورود جهانگیر نگر کسان خود را با فوشتهٔ نزد راجه رنگ فرستاده درخواست نمود که جمعی از مردم خود بفرستد تا رفیق طریق بوده لازم اعانت و راهنمائی بعمل آرد و هنوز فرستاده با معاودت نکرده بود که شجاع از قلت انصار و اسباب رو دیکشنبه شش رمضان باعتضاد اب تمام و آغاز سنه ثالث عالمگیر رفت او را بر سفینه منتظر ارشاده با هر سه پسر خود زین الدین و زین العابدین و بلند اختر و چندی از عمده ها که تا آن وقت در رفاقت بودند و جمعی از سپاه و خدمه و معدودی از خواجه سرایان و نسوان از جهانگیر نگر برآمده بچهار کروهی شهر که جای تنانهٔ بهت منزل نموده و در انجا جمعی از ملاحان و سپاهیان برگشته بشهر آمدند و بعضی از کشتیبان با پر فقدان ملاح جا نجا مانده فردای آن از انجا روانه شده در سری پور که از تنانه های عمده و دوازده کروهی شهر بهت منزل نموده و بجان بیگ که از پرورده های عمده و قدیمی او بود با چندی از روشناسان و گروهی از عمله خواره و ملاحان ترک رفاقت نموده مفارقت کردند و فردای آن از انجا روانه شده درین روز در حین ره سپری فرستاده های زین الدین و شجاع باپنجاه و یک منزل حلیه رنگی و فرنگی مشحون مردان کار و ادوات حرب و پیکار که حاکم چاتگام بامر راجه سامان کرده بجهت کمک فرستاده بود با شجاع ملاقی شدند و نوشتهای راجه و حاکم چاتگام رسانیدند و زبانی رنگیان که آمده بودند ظاهر نمودند که راجه اگرچه ما را برای امداد فرستاده و قرار داده که خود بر آمده در چاتگام نشیند و متعاقب مواژه عظیم بفرستد و جمعی را برا خشکی نیز متعین نماید لیکن این مراتب در صورتی مقرر بود که شما در جهانگیر نگر قدم ثبات فشرده استقامت میکردید چون اضطراب کرده بر آمدید ما مور یم که شما را برنگ بریم شجاع گفت که ما باین غربت از جهانگیر نگر بر آمده ایم که در موضع بهلوه که سرحد ملک بادشاهی ست رحل ثبات افگنده تمکن و اقامت نمائیم و قلعهٔ آنرا با دیگر تهانجات استکام و تیم و با ما واعانت شما هرچه باید کرد از قوه بفعل آوریم بنا براین رنگیان بر اقفت راضی گشته همراه شدند روز دوم با نواژه رنگی در مکانی که تا آن قلعه براخشکی چار کروه مسافت بود منزل نمود و در انجا امام قلی خویش حسین بیگ که حاکم قلعه بهلوه بود باشارهٔ پدرزنش حسین بیگ آمده باشجاع ملاقی شد شجاع او را بتهال ساخته پیش آورد و روز دیگر حسین بیگ نیز آمده شجاع را و دیگر شجاع هر دو را نزد خود

بگاه بهشته بکلیف داد ان قلعه نمود و میرزا بیگ را باد داده کس فرستاد که رفته قلعه را مستعرف شود و میرزا بیگ نوشته حسین بیگ نزدگی نوشته های دو فرستاده آنها شجاع را بدر حال دیده طرف معظم خان راجع شمرده و بلطف هر پیغام داد ان قلعه نموده داخل ساختند و پس از ساعتی مظفر نام بادیوان آنجا و بهشتاد سوار و چهار صد برق انداز و دو فیل بکنار دریا رسیده بینگ پیوستند و فیلبان را با آب زده بر سر کشتیها آمدند و میرزا بیگ را باده کس دستگیر نموده و کس گرفته خود را بشجاع رسانیده مژده از سنوح این سانحه آگهی دادند شجاع خواست که با ستدار رنگنیان و نواده آنها قلعه را بعنف بگیرد و رنگنیان را باین امر تکلیف نموده و درین روز سراسر دیگر از رنگنیان بارفشتی از چاتگام رسیده ملحق شد و رنگنیان جملاح مال شجاع از چیزهای خود بیرون دیده جواب دادند که داب و آئین ما نیست که از کشتی برآمده جنگ کنیم بر روی آب آتش کار را عجولانیم فرمود که بیگ قلعه دار بهلوه را داده باز خواسته او را با امام قلی خویش او پیش خود برانده بشجاع گفتند که اگر بهلوه متعرض می آمد شما را در آنجا متمکن گردانیده یکی از پسران شما را بر جنگ مے بردیم و اینجا را بتقریکه معلوم مے آمد رویم اکنون چون نقش تدبیر درست ونشست و بهلوه بدست نیامد صلاح درین ست که بے توقف در جنگ روانه رنگ شویم شجاع قبول نموده قرار داد که با آنها رفت ناکامی بدان ناحیت کشد چون مردم شجاع ازین عزیمت آگهی یافتند اکثر سپاهیان و خدمه و ملاحان متفرق شده هر یک بطرفے بدر رفت صبح که از انجا روانه می شد سید عالم با دو کس از سادات بارهه و سید قلی اوزبک با دوازده مغول و معدودے دیگر که همگی بچهل کس نمیرسیدند با او ماننده بودند چار روانه رنگ گردید و قریب بهمین رود ها را چه سری نگر بخود تر سیده دست از حمایت سلیمان شکوه و مین بسته دارا شکوه با دکشیده بوساطت راجه جیسنگه بستعفاے جرائم خود نموده والتماس کردتا کسے از بنده های حضور آمده سلیمان شکوه را ببرد حسب الالتماس راجه جی سنگه پادشاه غفران پناه تقصیر زمیندار سری نگر نموده کنور رام سنگه ولد جی سنگه را با دو دن سلیمان شکوه نامزد فرمود فوزدهم ربیع الثانی کنور مرقوم روانه سری نگر شد پرتهی سنگه زمیندار سری نگر این خبر شنیده منصوبه افرستاد که سلیمان شکوه را در جائے که بر محوس نماید سلیمان شکوه با وجود هزاران اندوه با مردم آن بے حمیت بینگ پیش آمد و محمد شاکر کوکه او با چندے از همراهان مقتول و خود اسیر پنجه تقدیر گردید و پنجم جمادی الاولے آن بیچاره همراه مبدنی سنگه پسر پرتهی سنگه از کوه فرود آمده بدست کنور رام سنگه و تربیت خان و رعد انداز خان که از سابق متعین آن نهم بودند گرفتار گشت و هفتم ماه مذکور بسمع پادشاه رسیده حسب الامر شاه دانه اقبال خواهد شد و یازدهم شاهجهان آباد رسیده و سلیم گده باشاهزاده محمد سلطان ملحوس گردید چهاردهم حسب الحکم بحضور آمده مراسم کورنش یافت بتفضلات پادشاهی مستمال و مطمئن خاطر شد بعد چند روز شاهزاده سلطان محمد و سلیمان شکوه را امر قضے خان حسب الحکم بقلعه گوالیار که مروکنج بابرش در انجا مقید بود برده هر چهار شاهزاده را یکجا نگهداشت و معتمد خان خواجه سرا که معتمد علیه پادشاه بود بتغیری عبد الله خان قلعه دار گوالیار گردیده حسب الحکم بحراست قلعه و قیدیان مذکور بیست و چهاردهم جمادی الاولی رسانده

ذکر اجرای لنگر در ممالک محروسه

چون در عهد بیماری شاهجهان که هنگام غفلت بود کشت و درع و ضبط و عمل چنانچه باید صورت نه بست و مزروعات کشوری پایمال نهب و غارت گشت و درین چند سال او سوے اعمال پسران شاهجهان هم حوادث اختلال و اختلاف شیوع داشت و هم باران بنابر سوے نیت و بدی اعمال حکام بروقت و مقام نمی بارید بعض دمان در اوائل و بعض اوقات در اواخر کمی میکرد و در بلاد هندوستان آثار قحط و غلا شائع گشته چهره حال فقرا و مساکین و وجوه میش

بینوایان خاک نشین غبار آلود کدورت گشت تهیدستان بی برگ و نوا گرفتار فقر و عنا گردیده دل سوال و سیع طلب گشتند خصوص در شاه جهان آباد که مجمع طوائف انام و مسکن اصناف خلائق عالم بود با وجود فقرای شهر گدایان قری و قصاب سیده از غایت اضطرار با اهل و عیال بدر یوزه و گدائی اشتغال داشتند از وظائف خیرات سلطانی و وجوه اتفاقات جهانبانی ثائره جوع متمادی متمکنین تسکین می یافت بنا بران حکم جهان مطاع بطرائے نفاذ پیوست که بغیر از لنگر های مقرر از سرکار خاصه شریفه لنگره بیگر در شهر بود و از ده لنگر در قصبات نواحی شاه جهان آباد و همچنین در لاهور و اکبر آباد و ترتیب داده اهتمام این خیر عام بعهده معتمدان متدین مقرر دارند و جا بجا داروغه های موثر متعین شدند و بامرائے حضور و صوبه داران نزدیک و دور فرمان روان جهاران از جمله منصب داران تا هزاری منصب حکم شد که بقدر تفاوت مراتب و مقدار ذمایب خود هم لنگر ها مقرر داشته رواتب فیروز موائد انفاق مرتب دارند و قدغن بلیغ شد که درین خصوص اهمال نورزند و چون عساکر بسیار و لشکر بیشمار در شاه جهان آباد فراهم آمده بود باعث ارزانی و قحط و غلا گشته فرمان شد که فوجیان و الا احتشام و شاهزاده های سپهر مقام و امرای عالیجاه نصف لشکر و سپاه همراه خود در حضور داشته نصف دیگر را بجا گیر و اقطاعات خویش فرستند تا هم در حضور صورت ارزانی روی نماید و هم حال مردم متعین بوسعت در فاه گراید

ذکر ورود بوداق بیگ سفیر شاه عباس ثانی

در آخر سال سوم جلوس بوداق بیگ سفیر شاه عباس ثانی فرمانروائے ایران بهشت نشان سلخ ماه شعبان داخل بلده ملتان گردید تربیت خان صوبه دار آنجا در خور مقدور خویش ضیافت نموده پنجهزار روپیه نقد و خوان از نفائس اقمشه تواضع نمود و چون بلاهور رسید خلیل الله خان بهادر صوبه دار لاهور ضیافتے پسندیده و مهمانداری سنجیده نمود چون ایرانی بود انواع تکلفات بکار برده چهار صد قاب طعام و هفتصد خوان از اقسام حلاوی و تنقلات و عطریات کشیده بست هزار روپیه و یک قبضه خنجر و شمشیر مرصع و باسادیناکار و هفت خوان پارچه نفیسه هندوستان تواضع نمود و عرضی بوداق بیگ متضمن رواله شدن او از لاهور بار سخے از جانوران شکاری مثل باز و جوجه و شاهین و چرغ مصحوب مردم او بحضور رسیده حاملان عریضه و موصلان طیور بعنایت خلاع سرفرازی یا فتند بیست و هشتم ماه رمضان بوداق بیگ بسرای باولی رسیده منزل کرد و بعنایت اولیش طلاس مورد نوازش گشت و حکم شد که سوم ماه شوال که ساعت منجار و از جمله ایام جشن جلوس بود در اکمل مشرف حضور نماید و باسد خان و اصل خان و ملتفت خان میر توزک حکم شد که باستقبال ایلچی رفته بملازمت حضور آرند نامبرده حسب الامر تقدیم رسانیدند و بوداق بیگ در ایوان بار عام که پادشاه در کمال تجمل سریر آرائے عظمت بود رسیده بآدابے که معمول بود مشرف اندوز حضور گردیده نامه پادشاه ایران گذرانیده دعا طفت خسروانه اورا بعطای خلعت فاخره جیغه و خنجر مرصع مشمول نوازش گردانید و از گوهر بخش پایه و خوانچه طلا و یاندان و خوان طلا مرحمت شد و پس از انقضائے مجلس در خانه رستم خان که منزلی عالی برلب دریای جون و فروش و اسباب منزل از سرکار خاصه شریفه بود فرود آورند و میر عزیز بخشی بهمانداری او متعین گردید و روز دیگر بوداق بیگ اطلبیده بعطای یک قبضه شمشیر با ساز مرصع سرفراز ساخته همراهانش مثل نظر قلی بیر آخور اسپان سوغات و محمد حسین تحویلدار امتعه تنسوقات و احمد بیگ خویش ایلچی مذکور و میر زین العابدین فاضل بمرحمت خلعت کسوت امتیاز پوشیده و هنگام شب که بزم چراغان و شموع افروزی بود و باهتمام شاهزادگان عالیشان و امرائے رفیع بنیان در کمال نظر فریبی سامان یافته بود بوداق بیگ و همراهیان او را احضار فرموده شریک این تماشا

گردانیده هفتم شوال دگر باره سفیر صافی ضمیر و اداک دولت مصحوب خود سوغات پادشاه ایران از نظر گذرانیده ازان جمله شصت و شش سر اسپ عراقی برق گام صبا رفتار و یک دانه مروارید غلطان آبدار که بوزن سی و هفت قیراط بود و الحق چنین نطفه گوهر از صلب ابر نیسان در صدف امکان کمتر قرار یافته و در دانه باین گونه و لون بطریق ندرت از بحر صنع بساحل ظهور نشانته جوهریان هندوستان بشصت هزار روپیه قیمت نمودند و مجموع آن از خان بچهارلک و بیست و دو هزار روپیه قیمت شد و بوداق بیگ از طرف خود نیز اسپان و شتران نجبتی و دیگر نفائس ایران پیشکش شایسته بنظر پادشاه گذرانید و مطابق پادشاهانه او را با انعام شصت هزار روپیه و عطای ماده فیل باوجه نقره و جل زربفت مباهی ساخت محمد حسین متولد ا باانعام پنجهزار روپیه و نظر قلی میر آخور و میرزین العابدین هریک بانعام سه هزار روپیه و احد بیگ خویشخی بانعام دو هزار روپیه سرفرازی یافتند و در شروع سال چهارم جلوس تا نهایت اختتام سال پنجم بسعی خانخانان منعم کوچ بهار مفتوح گشته ملک آسام نیز بتسخیر در آمد اما بنا بر عوارض امراض مهلکه خانخانان صالحا انجا نمید و آخر از کف اتباع سلاطین بازبه بیرون رفت لیکن حق آنست که درین مهم خانخانان منعم داد مردی و مردانگی داده گوی سبقت بر جمیع شجاعان امرای عالمگیری ربوده تفصیل آن حواله بمتن عالمگیرنامه سهرت مین شاه خلینظر الیه چون مهم سیوا مرهته از امیر الامرا شایسته خان بهادر خانخوا پادشاه انصرام نیافت و ازمهما را چسبوت که کمکی این مهم بود نیز عقده نه کشود و در حادثه شجون که از کمال غفلت وی و ابو الفتح خان پسر امیر الامرا دران شجون گشته شد پادشاه امیر الامرا را از صوبه داری دکن تغییر نموده مهین پسر خود سلطان معظم صوبه دار دکن گردانید و را به جے سنگه رامع دلیر خان و داؤد خان و شروع سال هفتم از جلوس بمهم سیوا مرهته متعین نمود و جے سنگه درین مهم بسیارت و تدبیر خود و امرای کمکی سیوا را ایل و منقاد گردانیده مع پیشکش شایسته بحضور فرستاد و درینجا بنا بر غرور و نادانی سیوا صحبت ناچاق گشته و در میان ادب گرفتار آمده از غفلت مستحفظان هرد و گریخته بمسکن خود رسیدند و بعد اندک اراعات از سلاطین و کن کار سیوا چنان بالا گرفت که عالمگیر مع شاهزادگان خود بدکن رفته تمام عمر در دکن گذرانید اما استقرار این همه مدت درین مهم از تنگ گیری پادشاه بود و دل آزردگی امرای قدیمی از دو اگر امید وار عنایت بوده مورد التفات و تحسین می بودند چندان دستوار نبود و آخر از شومی حرص و شره پادشاه از دست همان مرتبه تمام هندوستان ویران و خاندان سلطنت بابریه با ادوانی رعایای هندوستان همیان گردید و درین سال هفتم زمیندار تبت اطاعت پادشاهی قبول نموده مسلمان گردید و درین سال شاه جهان پادشاه که در قلعه اکبر آباد محبوس بود بدار آخرت شتافت و نیز درین سال قلعه چاگام مفتوح شده آن ملک ضمیمه ملک پادشاهی گردید و باسلام آباد موسوم گشت اینی از توابع ژنگست و ژنگیان در عوام بقوم گهه مشهور و تفصیل آن در عالمگیرنامه کو محمد هاشم خافی در کتاب تاریخ خودی نگاشته که عالمگیر پادشاه بعد انقضای ده سال مع پانیخ نمود کرا حمدی متوجه ضبط احوال آن پادشاه والاجاه نگردید سبب هنا غیر ازین نخواهد بود که چون معجونی بود از شجاعت و فطنت و عناد و دلداد و عصبیت شجاعت و فطنت او بر کارهای عمده که سزاوار سلاطین عالی مقدار تواند بود میداشت و عصبیت و عناد و دلالت باموری که شان سلطنت نزیبدی نمود و فطنت و دانشمندی میزا فعال او گشته بر خاطرش ظاهر میکرد که این کارها سزاوار تذکار نیست خلاصه انتساب آن عمال بسلاطین عالی قدر نهایت نادیبا بنا بر این مانع بود تا مبادا بر اعمال و احوال او تجسس و اوراق کتب ارتسام و انتقاش نیابد و بر صحائف روزگار بیادگار نماند و الا چنین پادشاه جاه طلب صاحب اقتدار

از ارقام محاربات و معاملات خود که مستوجب بقای نام و نشان و حیات پایدار در دنیاست مانع چرا باشد بهر صورت چون هیچ عملی از اعمال بزرگان صاحب نام از خیر و شر مخفی و مستور نماند احوال عالمگیر هم از راویان و تحریر ارباب قلم مثل هاشم علیخان خافی و غیره لک محجوب و مستور نماند آخر بزبانها آمد و در صحائف و اوراق ارتسام یافت همین قسم بجمیع احوال پادشاه دوران ما هر چند قابل نگارش نبود و بضرورت اخبار رمویسی اعصار و در آخر کتاب نگاشته خامه قانع نگارشت بخاطر گذشت که جمل از غرائب اوضاع و اطوار حمیدهٔ بزرگوارش اورنگ زیب عالمگیر که منزل فی منزل این سلسله و سرسرگروه این مرحله اند درین کتاب هم بمکاشته آید هر چند او و اورنگ زیب انسبتی با این عالی گهر و نیکنام کن حمیده پدید نمیتوان داد چه صده را با ماره گل را با خار نمیتوان سنجید چه مناسبت و تحرف را با رزگده ام شباهت اما بمقتضای کلام کل شی یرجع الی اصله شاه عالم در اعجوبه بودن از عالمگیر پای کم ندارد و هر دو اعجوبه روزگار موافق مقتضای اوان خود و مداهنه اورنگ زیب که شجاع و هوشیار صاحبکرده و در کارها عیار بود اکثر اوضاع سنجیده هم داشت اما در کاتی چند با آسمه کش و فش او و بظهور رسیده که هنوز شاه عالم با وفی مرتبه از مراتب او نمیتواند رسید. فرق در صدور حرکات عجیبه هر دو بقدر لیاقت و طاقت همه گیر است اما در بوالعجبی برابر چنانچه اندکی از بسیار و یکی از هزار در ذیل صفحات آینده پیرایهٔ وضوح و ظهوری یابد و قائع حیدرآباد که نعمت خان عالی در نهایت شوخی بکمال آب و تاب نگاشته محلی ازان هم میتوان نهید خلاصه آنکه درین سرای ناپایدار هر کرا بار داده اند گریزی ندارد و ازین که یکبار بلا علاجی و ناچاری بار سفر بر بندد از حطام فانی دنیوی هر چه اندوخته همه را انداخته بر وجه چیزی که از وی در دنیا و بار و حقی میماند نام او اعمال ست اگر نیکی کرده اجرش با او و درین عاریت سرا نام نیکو از و بیادگار دنیا بماند و کذا بالعکس نه غالب می ماند و نه مغلوب نه مقتدر میماند و در دنیا مخلدست و نه ضعیف عاجز در اسلاف هر دو نوع مردم بوده اند که ذکر بعض ازانها در ذیل این صفحات مفصل شد گذشتند و رفتند نه ازینکان اثری پیداست و نه ازیدان خبری هویدا نام هر کدام ازان دو گروه بطور یکه استحقاق آن دارند برالسنه و افواه مذکور و هر یکی بجزای اعمال خود معاقب ست یا معفور باید باز ماندگان و آیندگان بتتبع آثار و اخبار پیشینیان عبرت گیرند و موعظت پذیرند حالیا گذشتگان را اینها متذکر نمیدارد و امید آنچه خود هم بر زبان دیگران مذکور و با اعمال و افعال خود مشکور خواهند بود و فقیر برای همین بعض حالات اورنگ زیب عالمگیر که گریزی سراسر تزویر و شدید الحرص لیپرود و احوال معاصران او از ملوک و امرا و لوکران و تتبعهٔ آنها از خلاصهٔ کتابی که مولف آن محمد هاشم خافی ست پیده و فقیر ضیافت گوش ارباب هوش می سازد و میخواهد هر کس محامد و مناقب نیکوکاران و قساوت و سوء حال ارباب خسران از مدراس یافته سرمایهٔ عبرت عابرین این کهن سرای سست بنیاد گردد و محمد هاشم خافی و مدرسش در دو مرحلهٔ زمان مراد بخش برادر عالمگیر و بعد ناکامی او از متوسلان ذیال دولت عالمگیر پادشاه گشته واقعاتی که نوشته میشود مشاهدهٔ او دست نداشته احتمال کذب و افترا دارد و تواند بود و هر چند احوال معاملاتی که مابین عالمگیر و مراد بخش برادر حقیقی و دوری و او و سلوکی که با پدر و برادر بزرگ خود و اراشکوه نمود و او اوراق سابقه مفصلاً نمط ارتسام یافت و بینجا بنا بر مزید تذکر با جمال نوشته می آید عالمگیر بعد فیروزی و ظفر بر برادر خود و اراشکوه پدر خود صاحبقران ثانی شاه جهان را زندانی ساخت و تا بیست سال مقید داشت بیچاره در همان قید از زندان بدن خلاصی یافت و رخت سفر آخرت بربست وقت مردن همیشه و فتحش خدا همراه اورنگ زیب استغفای جرائم برادر نمود و قبول نظر نمود و ناخوش در گذشت و بعد چند روز از ظفر بر داراشکوه بر آورد حقیقی خود مراد بخش را که باعانت عالمگیر حسب الطلب او از گجرات رسیده در جنگ مهاراجه جسونت، اتهور بعد عبور از آب نربدا در حوالی

او حین وهم در جنگ دارا شکوه جانفشانیها نموده زخمهای منکر بر آرایش چهره شجاعت خود برداشت و عالمگیر تیز و بیتاب انفصال هنگامه جنگ دارا شکوه باظهار تصمیم اراده حرمین شریفین و مبارکبادیهای سلطنت و کامرانی برادر ابله خود را امیدوار پادشاهت و جهانبانی داشته خوشنود و مطمئن خاطر میداشت و آن ساده لوح فریب بردار مکار غدار محو خود رده بی هراس و وسواس حضور او آمد و رفت می نمود و دولتخواهان او از چنین آمد و رفت بے موقع مانع آمده اشد مزاحمت می نمودند او هرگز گمان بدی باعتبار آن همه قول و قرارات ان پر مکار نکرده نمی شنید بدشکست یافتن دارا شکوه و سرفتاده آن ابله بے نصیب انیز مقید نموده در قلعه گوالیار نگهداشت بعد ازان که داعیه برآمدن ازان قید بدستیاری بعض مخلصانش مسموع آن زشت سیرشت افتاد راه فساوت قلب قاصد قتلش گردیده یکے از نوکر زادهای او را بدعوی خون پدرش که مراد اورنگزیب او را در ایام اقتدار و شروع خروج خود از گجرات بداعیه جنگ دارا شکوه بنابر بدگمانی و سوی ادبی که از و در گفتگو بظهور رسیده کشته بود برانگیخت و بحیله شرعی در قصاصش بکشت و دارا شکوه را نیز بعد اسیر آمدنش اول نموده در سلاسل کرده در تمام شاهجهان آباد تشهیر کرد و بعد ازان بیچاره را بهانه الحاد و تصوف ذبح نموده در روبروی لاشش را مثل اندافته مانند روز اول در کوچه و بازارهای شاهجهان آباد و دهلی کهنه تا تشهیر گردانید

ذکر اسیر آمدن دارا شکوه و منبوح شدن آن سراسر اندوه چنانچه قبل ازین هم مذکور شد

دارا شکوه بعد برگشتن روزگار و پیش آمدن ادبار از جنگ ثانی که در اجمیر با عالمگیر نمود بسبب بے مهدی و بیوفائی مهاراجه جسونت شکست عظیم خورده بازین دو فتر صفیر خود و قلیلے از مونث گریخته بهزار خرابی و خسران باز بطرف احمد آباد گجرات شتافت سید احمد صوبه دار آنجا که دست نشان دارا شکوه بود اراده موافقت و ملازمت ولی نعمت خود نموده دیگر حیله سلطانی از بیم عالمگیر سید احمد را اسیر نموده در امیدواری بر روی آن آواره صحاری بسته بمبالغت از دخول شهر گجرات برخاستند دارا شکوه ناچار بکان چیوریس گولیان کوران نواح قطاع الطریق مشهور بود رجوع نموده و کمر خدمتگاری بسته بعد تقدیم ضیافت بقدر طاقت جمعے از گولیان همراه داده بسرحد ولایت کچهه رسانید درین وقت یکے از خدمتیان ملال نمک گل محمد نام که دارا شکوه او را حاکم بندر سورت ساخته بود با قدری داد و ستد سوار و دو صد پیاده دست از جان شسته و از سر گذشته رفیق راه و زمکسی او گردید و سید دار کچهه که در سفر اول بامید بهبود ملازمت دارا شکوه نموده دختر خود را با پسر شکوه پیش نام مرکوز کرده بود درین سفر محنت اثر بے الفاتی پیش آمده جواب صاف داد و دارا شکوه از انجا راه بهکر گرفت چون بکنار سنده رسید در ملک جانیان صحرانشینان آن دیار قصد اسر و غارتش شد ند بزور سعی همراهیان گل محمد از چنگال آنها رهائی یافته بسرحد تعلقه لگیان رسید میرزا کی که سرور آن طائفه بود با استقبال و مهمان نوازی پیش آمده با عزاز و اکرام تواضعات متعارفه بعمل آورده اشاره برفتن ایران نموده و خواست تا قندهار مشایعت او نماید و درین باب مبالغه نمود دارا شکوه قضا را بیت مشهور بیت چو تیره شود مرورا روزگار ✦ همه آن کند کس نماند بکار را مصلاح بعض خیر اندیشان خفیف العقل بامید اعانت ملک جیون افغان زمیندار مقتدر و با ندر که منصوب شاهجهان گشته در معرض سیاست بستن پای فیل آمده بود و دارا شکوه در حضور پدر استعفای جرائمش نموده او را مرحمت فرموده بود و نیز بنابر رودعا نقض او که متضمن رسوخ عقیدت و بندگی و استدعای نزول و ورود در قلمرو او بدارا شکوه کمر میرسید تا صدد آن طرف گردید توقع آن که شاید بسبی او آبے بروی کار آید آن ملعون بدیر سخنے و دغا پیش آمده اسیر شود و من خود سرمایه تقرب در حضور عالمگیر دانست و از شدت شقاوت اراده سپردن دارا شکوه که جان بخش او بود بدست دشمن و قاتلش نموده کمر باین قساوت بست و ابلیس آسا تلبیس استقبال نموده بیچاره را سخنان گذشته آورده و نفاق

گرفت دست بسته غافل ساخت درین ضمن زوجهٔ دارا شکوه از عوارض جسمانی و آلام معانی بهالم جاودانی شتافت چون دن و شوهر را باهم الفتی و رنهایت مرتبه بود کوههای غم بردل ناتوان دارا شکوه نشسته عقل و هوشی که درین اوقات بقبل ازین هم کم گذاشت و رباخت و ملک جیون را صدیق مخلص شمرده گل محمد را که رفیق شفیق و زمکیسی و سپاهی عقیدت کیش بود باجمعی از همراهیان معتمد و معقول خود سراکه افسر همدم جان نثار بود همراه تابوت بیگم بلاهور فرستاده ازخود بعد اساخت تا نعش او را در مقبره ملاشاه میر بدخشی که پیر دارا شکوه بود بخاک سپرده باز آیده خود با معدودے از خواجه سرایان و خدمتگاران ناکاره تنها و دست و دشمن امد بحمرو اندک مجدد و فاصله کار گل محمد سیر آمد بوی نفاق افغان بے ایمان اندک اندک بشام هوش پریده دارا شکوه رسیدن گرفت و امیدها انقطاع پذیرفته هیچ سبیل گرویدن او در وفاداری آن نشناس حق شناس پشیمان گشته قاصد رفتن بسمت قندهار شد و کافرنعمت مرقوم ایرا داعیهٔ خود آگاه ساخت او در ظاهر بقبول مسئول شاهزاده نموده همراه برآمد و بمنزل رسانیده بهانه دیگر انجام بعض ضروریات رخصت چند روز خواسته بجای خود برگشت و یکی از برادران خود را همراه داده مامور نمود که او را مقید کرده بیاورد آن ناپاک بے مروت و سوسه کرده راه رفته و ست بیدا کی دراز نمود و بیراق همراهان شاهزاده گرفته دارا شکوه را مع صبیهٔ او و دیگر خدمه محل مقید ساخته معمار محسن عاجز بیچاره آواره را نزد میزبان مهمان کش بدسرشت زشت کاره آورد و آن بدبخت سینه نامه معمار مقید را در سکانی محفوظ محبوس داشته حقیقت حال را بحضور نگاشت مبارقرغان خود را بحکم انیزیرین ماجرا آگاهی داد او هم وقت عرضداشت بعالمگیر نوشته مع خط ملک جیون مصحوب قاصدان سریع السیر فرستاد و عرضداشت جے سنگه و بهادر خان مع عرضی ملک جیون نیز رسید عالمگیر شادمانیها نموده حکم بنواختن شادیانه فرمود بیغرضان و ارباب غرض زبان بطعن و تشنیع فحش و نفرین ملک جیون برگشاده و دعا بدشاه دین پرور قدرشناس فرمان مملکت عنایت مع عطایای منصب هزاری دو صد سوار و خطاب بختیار خان مصحوب گرزبردار و فرمان متضمن آوردن دارا شکوه بحضور بنام بهادر خان نوشته روانه نمود چون بهادر خان دارا شکوه را آورده خبر بعالمگیر رسید حسب الحکم او طوق و زنجیر در گردن و دست و پا کرده از راه لاهوری دروازه داخل شاهجهان آباد نموده از راسته چاندنی چوک و پیش هردو دروازه قلعه گذرانیده و از چوک و بازار سعد الله خان در نظر مردم جلوه داده بشهر کهنه دهلی برده در خواص پوره خضر آباد مقید ساختند و بهادر خان بملازمت رسیده مورد الطاف و عنایات بی پایان گردید و روز دوم که بختیار خان بدبخت عرف ملک جیون بامید ملازمت داخل شهر شد همین که بر سر سته چاندنی چوک نزدیک رسید بعضے از هواخواهان دلسوخته دارا شکوه با جمعے از اصناف اهل حرفه و بازاریان و بچه های بیباک ذاهم آمده بر سر ملک جیون بهیات مجموعی ریخته آنقدر خس و خاشاک نجاست آلود و سنگ و خشت و کلوخ بر سر او و افاغنه همراهیش زدند که باعث هلاک چند نفر گردید و تماشائیان همه جا از در و بام زبان بنفرین و دشنام آن بدانجام سیدین و رازنمودند و غلغلهٔ عظیم برپا گشته صورت بلوائے عامے رسے و نزدیک بود که فتنه بزرگے حادث شود که توالی آگهی یافته باجمعے از بندگان پادشاهی شتافته افغان مذکور را سالم از ضربهائی تبلغه رسانیده فتنه بیدار شده را خوابانیدند و دوم موجب حکم معلی بتحقیقات بطور رسید که یکے از اصدیان و چند نفر جلیدهٔ دارا شکوهی باقی این فساد و منشا و این جسارت شده اند پادشاه دیندار از علمائے زمان استفتا نمود که در بارهٔ مجرمان چنین مفتیان دین چه می فرمایند فتوی دادند که چون شر قلیل برای خیر کثیر جائز است خاصه در باره کسانیکه مخالف امور رضای خلیفه بحق آورده باشند قتل چنین کسان بمقتضای دل سوختگان بفتوے وجوب مقتول شدند بعد چند روز احضار و اجماع علما فرموده رسائل موقوفه دارا شکوه را که متضمن

مقالات صوفیه و تحقیق و توفیق کلمات محققین میخواهد با اقوال ارباب حال خود برآورده بدست آورد تا آنکه داراشکوه کفر و اسلام را بهم در
توام خوانده و گفته صنمکده کفر و اسلام در پیش چهان ۰ وحده لا شریک له گویان ۰ اثبات نمودند که پا از احاطه شرع بیرون گذاشته
و علم الحاد برافراشته است لهذا قتل او مباح بلکه از اعاظم صلاحت چون تولیه و تشییه مذکور قرار یافت و دیندار ان بهر خود
محضرش آراستند و داراشکوه بیچاره در سال هزار و شصت و نه هجری اول سال جلوس ثانی عالمگیر و براه اخروی الحجه منزوع
و سرمایه عبرت جاه طلبان ناپایدار گشت و لاش او را بر موج فیل انداخته دو یا سه روز مانده و مرده اش را از زیسته ما یار شهر کهنه و نو
بقشون گردانیده در مقبره همایون پادشاه سفاک سپردند و درویش دلریش شاه سر بحقیقت کیش نیز بجرم دعوای و اخلاص داراشکوه از جمله
ملحدان منسوب گشته بفتوای علمای جاه طلب تقرب خواه مقتول و در چهارمسجد جامع شاه جهان آباد مدفون گردید اما عمل و حکام
دست نشان عالمگیر و زمینداران با وجود معافی و مغفرت از اخذ بعض و بوجه که مکرر پادشاه تهدیدات دران باب بخود از گرفتن
بوجه مذکوره باز نیامده عالمی را رنجانیده از دنیا گذرانیدند و پادشاه و دیندار هما بدران باب بنا بر اتفاق دو تبیت شرع متین بر کسے
سیاست نکرده و وزر و وبال عالمے بر دوش خود برداشته بمقتضے بر و چنانچه هاشم علیخان بن خواجه میر محرر تاریخ که رفیق و شریک سفر و حضر
و اغلب اوقات اصالة و نیابة صاحب بعضے خدمات و در جمیع احوال ناظر بود این معارج را با وجود احتیاط و پاسدار یها در مسودات
خود مفصل نگاشته فقیر بقدر ضرورت از کتاب و التقاط نموده و بعض فقرات او را بنا بر آشنائی و بیعنه می نگارد و از انجمله این عبارت است
هر چند از طرف پادشاه اکثر ابواب معافی و مرفوع القلم گشت لیکن حکام بدستور سابق ملانیه و خاشیه تا حال میگیرند بسبب
عمده این عبارت آنکه بعد ظهور چنین نافرمانیها مکرر رعایا از تعدی فوجداران و حکام غافل از مابین پرس روز جزا چوق چوق بحضور کنند
زیاده و ابلاهی نمودند سوای حکم تحقیقات و ابلاغ احکام تنبیه آمیز از راه متابعت شریعت غرا سیاست ظالمان که باعث
عبرت دیگران گردد بعمل نیامد مگر بعد ثبوت بعضے بکمی منصب و عزل خدمت معضوب گشته بعد چند روز بوسیله مربیان
باز بحال میشدند و ظلم را راهداری که زمینداران بتقلید حکام زیاده از اینچه باحاطه بیان توان آورد با مسافرین و مترددین و تجار
مے نمایند بجائے رسید که باعث قتل جمعے کثیر از مردم قافله و تاراج تمام مال و عرض و ناموس آنها گردیده خصوص کسانی که از سفر
بیت الله برگشته می آیند زن و مرد در کمال عسرت راه می سپارند و گاشتهای حکام نزدیک بندر سورت تا دار الخلافه
و در روز و سه روز آن بیچاره ها را انگاهداشته هرگاه چیزے نیابند بزجر و خواری رخت بدن آنها را کشیده میگیرند محرر اوراق
مکرر شاهده کرده که بسر گذرهای راهداری مردم عزیز را که طرف مدینه و حج و بیت الله برگشته عازم اوطان خود و ما بین راه
بندر سورت نادر بار گشته و زخمیان را عاری از لباس ساخته و رخسارهای سرماه انداخته و بغیر از حق تعالی کسے بفریاد و
آن مسافران مظلوم نرسیده انتهی کلامه شاید گشته شدن این همه مظلومان و بغارت رفتن جان و مال و ناموس مسافران بحضور او
و منفیان عمدش مشروع بود که برای اصلاح چنین فساد عظیم ظاهر شر قلیله برای خیر کثیر بعمل نیاورده بعضے از احکام هدایت انجام را در
قصاص مسافران مظلوم قتل و سیاست نفرموده و قتل و اسر اخوان و اولاد و پدر از ضروریات دین بود که بلا تامل و دران مضایقه
نموده و منفیان هم از فتوی و موعظت کذلک و برای حفظ ظاهر و اشتهار صفت دین پروری مبالغه بجائے رسانیدند از استماع
سرود قبول نموده کلاقوتان و قوالان را که در سینه ملازم سرکار شاهی بودند اضافه منصب داده بحال و ملازم دهشت اما از خواننده گی
توبه داده شعرا و مغنیین را بر طرف ساخت و سررشته حساب و معرفت وصول و تنخواه جاگیرداران که منحصر بر تقادیم بود و در دفتر
دیوانی میداشتند بر بیت مشهور عبیت لا و لا لب لا و لا لاشش هست ۰ لل کط و کط لل شهر کوشست ۰ گذاشته

از دیوان تقدیم و نگاهداشتن دروغا تمغ نموده بنای سفر پنجشنبه و دوشنبه گذاشت و ترک آرایش بلباس زرد و زری و رنگین و جواهر نموده امرا را نیز مانع بود که رنگهای خام و با دله و زرتاری پوشیده بجفنور نیایند ارباب نغمه سوزی باهم اتفاق نموده جنازه ساخته گل بسیاری بران انداخته بکمال آرایش و ازدحام از زیر نشیمن پادشاه گذرانیدند چون پرسید عرض شد که نعش مرده است کلانتران او را برای دفن می برند در جواب گفت که چنان دفن نمایند که فلان عاق تا قیامت مردم را نبیند بنیاد و نشستن در سن کرانزمان پیشین معمول سلاطین بود بنوعیکه بابا نامه گوید بر بیوم شواغل عظیم ازو عدم باشد و غرفه شدن کنار دریای چنانست عالمے را که پنجاه هزار مسلم و هندو حاضری آمدند او دیدار خود بیرون و مرئی ساختند و جمعے از هنود بوده اند که آنها را دوست می خواندند باین معنی که بدون دیدن پادشاه چیزے نمی خورند و این معنی از جلوطاعت بیهوده خود سیده استند موقوف نبود و عیش عیش عالمے را آزرده خاطر ساخت برای او نه تصانیف نداشت گو این عقیده دیدار طلبان طبل یکے از جمله دیگر عقائد باطلا آنها بوده باشد و قضات عسکر را بحق خود رائی چنان مستقل ساخته بود که موجب بهم بستن صوبه داران و عمال و حکام هر فوجداری و چکله و سرکارات گردیده کل امرا و عمله و فعله آزرده خاطر گشته استقلال کلی در جمیع ضوابط و انتظام ملک داری راه یافته بود هاشم علیخان خافی در تاریخ خود می نویسد که عبدالوهاب نام شخصے از متوطنان احمد آباد قاضی القضاة نموده در کل معاملات مالی و ملکی همه را تابع او گردانیده بمرتبه تسلط داد که ارکان سلطنت از وزرا اعتبار تمام پیدا استند و با انواع حیل و تدابیر سعی با بکار بردند که فضلت بدور سانده و مرتشی بودنش و فراهم آوردن او زر بارا بر ثبوت ثابت نمایند فائده نداد و مختار خان بنی مختار که با پادشاهان هندوایران سررشته قرابت و صوبه داری برهان پوره داشت و محمد صالح نام مرد کیچوری قاضی بلده مذکوره و نهایت مرتشی بود بنا بر رضای خاطر و پاس امر پادشاه چنان تسلط و استقلال در خدمت قضا یافت که روزے در دعوی جوئی که بر بطالت مدعی و دعوی او صوبه دار و عالمے مطلع بود بحجت گذشتن دو شاهد مجهول مطلع با صوبه دار و اکثر کبار طرف شده اثبات دعوی مدعی نمود و مختار خان با قاضی طرف شدن نتوانست اما آزرده خاطر گشته بعد چند روز بهمین بهانه هر دو گواه را در مقدمه دیگر آورده نزد قاضی حاضر ساخت بعد انان که قاضی گواهی آنها اثبات مدعی نمود شاهدین مذکورین خود بلا جبر و اکراه اقرار نمودند که ما بدروغ شهادت داده ایم چون این کار باشاره مختار خان شده بود خان مرقوم قاضی را مخاطب ساخته گفت که این هر دو همان گواهند که در باره دعوی حویلی با آنکه عالمی بر بطلان دعوای آن مدعی مطلع بود شما حکم باثبات آن نمودید قاضی بمقصد مختار خان خمیده بر آشفت و بدرشتی گفت که شما را قصه آنکه مرا آنها نمودید و نمیدانید که در ابانت شرع و حاکمش واجب التعزیر شده اید اگر همین هر دو شاهد مذکور بر شرب خمر شما گواهی دهند حکم بتعزیر شما نمایم و باز که شاهدان از شهادت رجوع نمایند گواهان را تشهیر میکنم و هاندم هر دو شاهد مذکور را سر و ریش تراشیده با نواع خرشتی بر خر سوار گردانیده در شهر تشهیر نمود و محبوس ساخت یکی از ان هر دو خود را مسموم ساخت و قاضی با نظهار استعفای قضا نشروی گشت مختار خان چاره غیر از استرضای او نیافته پاس خاطر پادشاه ندیده قاضی را استمال ساخته باز سرگرم کار کرد و داشت و فائده غیر از ندامت بر نداشت انتهی کلامه با وجود آنکه از عهده سیوا و سنبها بر نیاید و بدون جمع مبلغ کثیر متصدی دفاتر و اجرای مقتدر بود مذکر باش از پیش نبرفت از شدت عصبیت با مطیعان فرقه مذکوره که فرمان بردار بوده اند باخذ جزیه و محصول زیاده و دیگر احکام خشک گاه و شها از عهده بدر برده ندامتها میکشید چه این قسم احکام را نهایت نفاذ امر میباشد تا حکم آن کس یکسان بر اعالی و ادانی اجرا یابد نه آنکه مجرم را بر سنجانده از عهده اتویا برنیاید با آنکه سلاطین ظل الله را نباید متعلق

با خلاق الهی بوده با هیچ فرقه وقومے بد نباشند و با احدے کینه و عداوت نورزند تا خلق خدا بیگانه و آشنا در کنف عواطف اینها بجمع و آرام بوده سلاطین را به از پدر شفیق دانند و در حجر تربیت فارغ البال بگذرانند سعدی اے کریمے که از خزانهٔ غیب ❊ گبر و ترسا وظیفه خور داری ❊ واگر منظور رعایت و تکمیل خلق باشد در اشفاق و الطاف زیاده از عناد و نفاق میسر می آید و در آثر نبوے باید دید که سید الانبیاء والمرسلین صلی الله علیه وسلم با مسلمین و دیگر بیگانگان از دین چه برآمی و رافت سلوک می نمود و عقده های دل شان را بانفتاح عطوفت و اکرام چگونه می کشود و اینکه جهاد فرمود بر یکے خود را صاحب وحی و ماموریا موریکه آن سرور بوده نداند و خود را با آنجناب برابر نگرداند بیت کار پاکان را قیاس از خود مگیر ❊ گرچه یکے شد سر و نوشتن شیر و شیر ❊ سلطان محمد پسر بزرگ خود را که از جهل جوانی و ناوافی اندک انحرافے نموده چند روز بهبوس و اما وی عم خود سلطان شجاع در جنگهاے بنگاله باو پیوست و آخر ندامت کشیده برگشت سالها مقید نگه داشت تا براه آخرت شتافت و همین قسم بهادر شاه پسر دوم خود را با تمام سادش و اتفاق با سلطان ابوالحسن تا شاه بادشاه حیدر آباد مع پسران و زوجه عاقله فاضله مجیبه انوار النساء بیگم و بعض خواجه سرایان و مقربان در کمال ذلت و هوان مدتی ممتد مقید داشت و خواجه سرایان و غیرهم را در تفتیش و تحقیق تمکنے که بر بهادر شاه بود تعذیب و تعزیر بسیار نموده چون به ثبوت نه پیوست بفرض آنکه باید دامات کشیده از ایذاے آنها باز می آمد بنا بر خجالتے که عاید حال او گشت برآشفته به بهادر شاه پیغام فرستاد که بتقصیرات خود اعتراف نموده از ان جرائم استغفار کند تا وسیلهٔ رستگاری او در دنیا و عقبی گردد بهادر شاه در جواب گفته فرستاد که اگرچه فی الحقیقه انسان نظر بحقوق و احساناے بے پایان رب و اب سراسر مقصرست اما در ظاهر بتقصیرے که موجب عتاب باشد از خود نمیدانم تا بآن اعتراف و ازان استغفار نمایم بعد صفای چنین جواب هم جواب آتش غضب آن متعصب دور از ثواب التهاب یافته در اشاعهٔ قبیح پسر افزود و سرتراشی و قطع لحیه و اخذ شارب و ناخن و لبس جامهاے لائق و اکل غذاهاے موافق منع فرمود و بیچارگان را مدتها بانواع عقوبت و ایذا امتحان داشت بحسب اتفاق بنا بر تربیت و پرورش شاه جهان بادشاه و تفضل و امرا و منصبداران بهادر و لائق کار زیاده از حد شمار و در شجاعت و دلیری و مردانگی اکثرے نادره روزگار بوده و جوهر جلادت خود بظهور رسانیده و بر صفحهٔ روزگار کارنامها بیادگار گذاشته اند آنها هم از اتفاق روانی و بیهوده رشحی او همیشه دلتنگ بوده گاهے بکام دل بقدر استحقاق نرسیده بلکه برعکس اکثر مورد طعن و ملامت بکنایه و صراحه بوده ازین جهت است که کارهاے او حسب المرام انجام نیافت بلکه بعض احیان با غماض ملازمان خجالتهاے فاحشے کشیده و هر چه دیدار دست خود دیده تاریخ نوشتهٔ ابشم حلیمان خانی بر بعضے سفاهتهاے او اشعارے بتفصیل وارد من شعار خلیفه جمع الیه سلاطین صفویه انار الله برهانهم الجلیه اگرچه شیوهٔ مروت و مهمانداری و فتوت و غریب نوازی را بر طاق بلندے گذاشته اند که دست سلف و خلف آنها نمیرسد و از غایت ظهور کالنور علی شاهق الطور از القاء اظهار بے نیازست و سلوکیکه با ملوک و ملوک زاده اے اقالیم مختلفه نموده اند کتب تواریخ و سیر ازان مشحون و عنایات و مراحاتیکه بابا بر و همایون فرموده اند نیز مشهور و معروف شاه سلیمان صفوی پدر شاه سلطان حسین با آنکه بمستی مدام و شرب علی الدوام و غفلت و بیباکی و نهایت سفاکی شهرت دارد و در اخبار عمروی و مروتے که در بارهٔ اکبر پسر عالمگیر بعمل آورده و شفاوت و دنائتے که از پدرش و غارجے مسقط بظهور رسیده و هاشم حلیمان خانی بآن اشعارے نموده بگوش مستعدان هنرپیشه مے کشد همراه جبهوت راتهور را که همیشه تخم عناد با عالمگیر در دل خودی کاشت و پادشاه هم با او از همنود و دیگر زیاده ترعدو بود اما هنگام آمدن دارا شکوه از گجرات با میر حسب الاشعار مهاراجه مذکور در جنگ شاهی نمودن با عالمگیر بوساطت راجه جے سنگه

مهاراجه مذکور را عالمگیر پادشاه ترغیب ترک رفاقت دارا شکوه و عفو تقصیرات مهاراج موصوف نموده منصب هفت هزاری باصوبه داری گجرات بشرطه مذکوره عطا فرموده از تکلیف آمدن حضور نیز معاف داشته بود و مهاراجه جسونت سنگه مبلغ یقینی بهات و محارابت دکن و سرحدولی ازانجا متعین صوبهٔ کابل بود بهمدستی انجا بمرد و اتباع او که سرداران راجپوتیه جبلت کیش جلادت پیشه بودند زنها و فرزندان او را که دو پسر بوده اند یکے امیت سنگه و دومی دل تهمن سنگه از کابل بے اذن صوبه دار آنجا و بدون اخذ دستک بردا شته عازم وطن شدند بمعبر اٹک میر بحر مزاحم شد بجبالت خانه جنگی نموده مقابله مجبور نموده چون بدارالخلافه شاه جهان آباد که پرسرراه ست ناچار وارد سواد ش شده منزل نمودند عالمگیر باستماع این حرکات و کینه های دیرینه برآشفته حکم بقتل نمود و گرد و اشکار انها کوتوال بحراست امور شده مردم خود را بحفاظت و پاسبانی گذاشت بعد چندے رؤسای آن لشکر بهاء رخصت وطن خواستند عالمگیر رفتن آنها برای مقهور بودن عیال و اطفال مهاراجه مذکور صلاح دانسته مرخص نمود آنها اطفال را بطور غلامان و رانی ها را بلباس مردانه ساخته و دیگر جبلاوت کیشان را در جزیه های مهاراج نشانیده و بعضی کنیزان را بصورت رانیان و دو غلام مجهول الاحوال را بکبوت اطفال مهاراج در انجا گذاشته سفارش نمودند که اگر کشف راز شود و درخواست این اطفال و رانیهای مجهول پادیاری بعمل آورده چندان مزاحمت و استقامت ورزید که فاصله پنج شش ساعت از زمان نهضت مامع رانی ها شود چه عجب که استشمام بے سیرقی رانیها و داعیه منلامی گرفتن اطفال را جبه نموده این داعیه کرده باشند چنانچه در افواه عوام چنین شهرت دارد علی ای حال بعد بدر رفتن آنها باندک فاصله خبر بادشاه رسیده استفسار و کشف اسرار سابقه نموده زرگذشت چون متحقق شد افواج برای آوردن اطفال مجهول الاسباب باز مانده و تعاقب رنگکاوتی تعیین شد راجپوتان متعین خیمه داوجلاوت و مردانگی داده پادیاری خارج از مقدور نمودند بعد قتل آنها اطفال و نسوان داخل حرم سرای سلطانی گشته اطفال حواله پرستاران حرم برای پرورش شدند و شرف اسلام حاصل کرده قرار و قیمتی ذهنانیه به پرستاری پرستاران حرم سلطانی درآمدند و تجربه مرهم مستحقق بود که اولاد مهاراجه جسونت همین اطفال اند و در راجپوتیه اطفال مجهول را برای ایفای نام مهاراجه اولاد ش قرار داده اند بادشاه مجاهدین پرور از کمال غیظ و غلظت قلب مهم جو جسونت مرحوم و دیرینه راجپوتانه ٹھوری آبای مهاراجه جسونت سنگه بر دوش جرأت خویش گرفته برادرهٔ تسخیر و پامنصت نمود و رانا راجه اودے پور را عانت زنها و اطفال مهاراجه مرقوم وجه همت خود ساخته علم تمرد برافراشت بادشاه فرمان ادای جزیه و برآوردن فرزندان و زنهای مهاراجه جسونت از حد و خود برانا نوشته ارسال داشت اول رانا ترسیده بقبول فرمان پیش آمد و کلا فرستاده بادشاه را خوشنود گردانید و خانجهان بهادر برای وصول زر مقرر و بندوبست ضلعه اودے پور مامور گشت و بادشاه بدارالخلافه برگشت بعد چندے باز تمرد و عصیان رانا بعرض رسید و آتش غضب سلطانی شعله ور گردیده عنان توجه کرهٔ ثانیه بطرف اجمیر انعطاف یافت و شاهزاده معظم بهادر شاه اول دکن و اعظم شاه از بنگاله که صوبه داران آنجا بودند حسب الطلب بایلغار روانهٔ حضور شاهزاده محمد اکبر که حاضر و بعین شباب بود جنبیه تادیب رانا مامور گشته شاه قلی خان آلیق اولعطای اضافهٔ منصب خطاب مهتر خان سرافرازی یافت و با قلیلے از امرای نامدار کارزار طلب هراول شاهزاده و سپاه سالار فوج مقرر گشت و در جنگ و تعاقب راجپوتان جلاوتها نموده عرصه بهان جاده تنگ ساخت و بهادر شاه از دکن باجمین رسیده و از انجا حسب الحکم تا بادامگ که فاصله بیست کروه از اجمیر و معسکر شاهی داشت متوقف گشت و شاهزاده اعظم شاه نیز بتجویز طرفین از ملک رانا مامور گردید رانا و دیگر راجپوتیه با تهور خان و شاهزاده محمد اکبر ساخته او را ترغیب بغی با پدر نموده سی هزار سوار را ٹھورشه یک لشکر ش

شد و محمد اکبر خبر مرگ پدر را نپذیرفته این کار را سهل شمرده بهادر شاه بوئے ازین مشوره شنیده بمجرد اکبر که با او اندک محبتے داشت و بکلمه نصیحت نوشته به پدر خود هم عرضه داشت که از مکر راجپوتان و اغوائے شاهزاده که جوان ناتجربه کار است غافل نباید بود عالمگیر که از طرف اکبر مطمئن خاطر بود در جواب نوشت که هزار امتنان عظیم حق تعالے همیشه شما را بصراط مستقیم رهبرے و از آلائش سخن شنوی بدخواهان محفوظ دارد چون خبر جلوس محمد اکبر و سکه بنام خود زدن و منصب هفت هزاری نمودن تهور خان و اضافه منصب دیگر امرائے همراهی بنا برتالیف قلوب آنها انتشار یافته بر عالمگیر متحقق گشت و در لشکر غیر از اسد خان و بهره مند خان و مع متصدیان دفاتر زیاده از شش قدسوار نبود نه مضطر گردیده بهادر شاه را باتاکید تمام نزد خود با یلغار خواند چون آن بیچاره اهل و عیال را بحفظ الهی سپرده و بکمال استعجاب جریده مع ده هزار سوار و سیاه و شاه دین پناه قیاس بعقل خود که با پدر نموده بود کرده ترسید در روے تو پخانه بسوی عسکر او نموده حکم فرستاد که خود را تنها مع هر دو پسر بحضور رسانید بهادر شاه حسب الامر بجا آورد و عالمگیر اندکے مطمئن خاطر گشته شروع بوعده و وعید رفقاے اکبر نموده اکثرے را بسوے خود خواند بیاوری طالع مردم اطاعت نموده اکثرے برخاسته آمدند و تزلزل در احوال و ارکان اکبر بهم رسیده ناچار راه فرار او پیش گرفت چون احوال او بدینجا رسید بحکام اطراف فرمان در باب اسیر نمودن او نوشته اکبر مضطر ساخت او را ز دوست و دشمنان همه جا گریزان بوده خود را بهزار خرابی تا بسنبهلی خلف سیوا مرہٹه رسانید سنبهلی اگرچه مرد خرجے برائے او مهیا داشت اما از ننگ ظرفی و سلوک حرکاتیکه لائق بشان شاهزادگی نبود وی نموده و اکبر کبیده خاطر میگذرانید عالمگیر چون خبر رود اکبر بزمینهای شنیده و قصدی او نیز همیشه بگوش پادشاه میرسید بدایه گرفتن اکبر و تنبیه سنبهلی اتبر سال بست و پنجم جلوس مطابق هزار و نود و دو هجری بنام نامزد دیها و قاصد تعیین بلاد و کن گردیده و دران ولایت رسیده بعد سرانجام مهام بسیارا عتقاد خان پسر اسد خان را با فوج هزار و سامان بیشمار به تنبیه سنبهلی و گرفتن اکبر روانه نمود اکبر باستماع این خبر هراسان خود نرسیده بسی بسیار و در کمال اضطراب و اختفا تا جیشیان خبر یافته زمام اوشنوده جهاز سے بهم رسانیده در کمال خوف و هراس با دل پر از یاس با دو صد و چند فکر همراهش مانده بوزیران جهاز سوار گشته عازم ایران گشت و در دریا صدمات تباهی و طوفان کشیده بهزار مشقت بمسقط رسید امام مسقط اول اعزاز و اکرامش نموده آخر مقید ساخت و بعالمگیر عریضه نگاشته از ورود و اخبار کرده اشعار نمود که اگر دو جلد دے این حسن خدمت پنج لکهه روپیه نقد و فرمان سند معافی محصول جهازات تا کرانه هندوستان و سه مطلب دیگر پذیرائی یافته مرخص شود و معتمدے برائے آوردن محمد اکبر بسدا و را بحضور بفرستد جمیع ملتمسات خارج از فرط و نیازمندی با شدت عداوت و دنیاداری پذیرفت و بنام متصدی بندر سورت حکم محکم رفت که یکے از ملازمان مزاحمان دریا نورد مع فرمان عواطف عنوان که بنام امام مسقط صدور یافته زود وارسال نماید متصدی سورتی حسب الامر مرشد معنوی حاجی فاضل را که از تاخت ایران مورد شے پادشاهی و عارف بلغت اکثر زبانها بود باین کار روانه ساخت ناخدا و اول منزل خیر جوا بمروی و فوت سلطان سلیمان شاه سلیمان صفوی انار الله برهانه دربارهٔ مهمان نوازی و چاره سازی گرفتار مضطر شاهزاده محمد اکبر شنیده بجاے خود برگشت

تفصیل این اجمال آنکه باجراے امام خارجی زشت افعال با اکبر از خارج سمع همایون پادشاه مالک رقاب مهمان نواز رسید که اکبر پسر عالمگیر از خوف پدر بر جان خود ترسیده بعد هزاران مصائب و محن از قلمرو هند بدینجا آمده با نواع امیدواری عازم آستان سلاطین سجدگاه بود بهاز تباهی خورده بمسقط رسید امام خوارج بنا جوانمردے

مرد بی دین دنیا پرستی را قبله همت خود ساخته مبلغ پنج لک روپیه و معافی محصول ده سه طالب و گیرم خواهد که اکبر را حضور پرنور پیش مقید فرستد و این معنی بها انگیر نگاشته و صورت پذیرائی معتمدی را از ملازمان او بنابر سپردن اکبر و خواسته بحضور استماع این خبر آتش غضب جهان سوز آن پادشاه سلیمان جاه و بانه زدن گرفت و فرمان واجب الاذعان در کمال شدید بوالی مسقط نوشته ابلاغ درخواست که مهمان ما را بعزت و احترام نزد ما اگر نفرستاد سی افواج بحر امواج که آماده بکار و روانه برای خرابی دیار خود و قتل عام صغار و کبار آنجا رسیده و دان مسقط بوش از سر باخته بلا تامل در کمال شان و تجمل شاهزاده محمد اکبر را بسیار گاه آسمان جاه سلیمان زمان فرستاد اکبر به بندر عباسی رسیده محمد ابراهیم ملازم معتمد هوشیار خود را برای شکر گذاری بدستیاری عنایت و اعانت شاهی بدار السلطنت اصفهان فرستاد شاه مهمان نواز محمد هاشم تبریزی را امینداری همراه ابراهیم متعین نموده و سر انجام ضیافتها و فرمان برداری و فد شکر گذاری و رضاجوئی مهمان نهایت تاکیدات فرمودند و شاهزاده مذکور بمعنی تحائف از شاهزادگان هند مثل انبه و اناس و اوراق پان که در سواحل بندر عباسی و قرب جوارش بهارت بهم میرسد شاهزاده اکبر متواتر رسانده و بهر صورت خوشنود نگهدارد و مصور جادو رقم صورت نگار را که در شبیه کیفی سحر طراز نادره روزگار بود مخفی همراه داده و فرمان داد که شبیه اکبر بدون اطلاعش درست کشیده قبل از درود او بحضور بفرستد تا لیاقت او ملاحظه افتد شاهزاده تصویر قبل از ملاقات دریافته بحسب الامر این کار بتقدیم رسید و محمد هاشم شاهزاده را در راه نهایت خوشنود داشته چون بلبه کرمی اصفهان رسیدند یکی از باغهای پادشاهی فرود آوردند شاه مهمان نواز بهر عایت سرفرازی اکبر خود تا باغ مذکور باستقبال آمد شاهزاده تا در باغ باستقبال پادشاه شتافته ملاقات نمود و دسته جواهر یکی الماس دیگی زمرد دیگی یاقوت گران بها بطور ارمغان داده آورد گذرانیدند شاه بنابر دلجوئی و آبروبخشی او هر سه جواهر گرفته در دست او خود گذاشت و مشوق شفیق بسیار مساعدت نموده در پرسش احوال بی تفقد فرمود و از باغ تا خانه که برای اکبر مقرر شده بود پای انداز زربافت و مخمل و دارائی گاشان و چهینت بندری که قدرش در اینجا زیاده تر از زینهاست گسترده بودند اسپ سواری شاه ایران شاهزاده محمد اکبر بالای آن را دیر فت اسپ پادشاه همواره بسیر گی میرفت و اسپ اکبر تندی نموده مضطر بانه پا می گذاشت جلو دار اکبر پادشاه آقای خود بکبدی اسپ دیگر آورد و اکبر بچپقی و چابکی تبدیل سواری بنوعی نمود که شاه و دیگر مقربان تحسین و آفرین نمودند بعد ورود در باره شاه سلیمان عنان اسپ کشیده اکبر را بجائیکه برای او مقرر شده بود مرخص ساخت و مایحتاج شاهزاده و آن مکان هر چه می بایست میداشت روزدیگر باز شاه مهمان نواز قدم رنجه فرموده اکبر را همراه خود بدولتخانه آورده مسند علیحده برای او گسترده با غزاز و اکرام نشانیده لازمه مهمانداری و غریب نوازی را بنهایت مرتبه رسانیده وجهی لائق برای مصارفش معین فرمود و بعد مرور ایام چون اکبر اظهار امداد و اعانت و طلب رخصت بهند نمود شاه گفت تا پدر شما زنده است شما مهمان عزیز ما هستید و تا آن زمان اعانت در خاقت از ما بعمل نخواهد آمد بعد انتقال او که کار بقا بپذیرد آن افتد و تقدیم خدمات خود را صاف و مقصر نخواهیم داشت ارباب تبصره و انصاف ازین حکایات و برخی از مقالات دیگر که بعد ازین نقل میشود احوال عالیگیر و والی مسقط و شاه سلیمان پادشاه ایران و دیگران شرافت و خساست هریکی ازین اشخاص و فضائل و رذائل اخلاق دریافته هر چه را می شناسند اختیار نمایند و آنچه را رذالت شمارند اجتناب و احتراز از آن واجب و اندیشه نمایند که زمانه را چه بسوخت مع هذا و طفل بچه بادت راجپوتان غیرت شعار بحیله و جرأت چنانچه گذشت از دار الخلافت شاهجهان آباد برآمده بملک خود رسیدند و رانا حمایت آنها نموده و عصیان و زیده عالمگیر قاصد استیصال آنها گشته عازم اجمیر گشت از راه مذکور با مهارا جپوتنه و رانا آماده پورش شد

حکم اخذ جزیه از ہندو فرمود و فرامین در این باب بکاشته بجمیع صوبجات فرستاد و در حضور ہم حکم جزیه گرفتن جاری شد چون شاہجهان آباد ہندو زیاده از لکوک و عدد محسوب شدند و ہزاران ہزار از جائه مذکوره مقدور ادای آن وجه نداشتند لهذا چندلکه از ان فرقه زیر شمیر خاص شاہی که معروف به جهرو که بود ہجوم آورده ضعیف نالی را از حد بردند عالمگیر اصلا ملتفت باستماع ناله و فریاد آنها نشده تا پیاده چه رسد تا آنکه روز جمعه که پادشاه به نماز میرفت ہندوان قلعه تا مسجد جامع آنقدر از دحام نمودند که راه تردد بر هردو سمت بود و از چار سوبای و پیوسی تظلم و استغاثه بلند گردیده در گنبد افلاک پیچید و کار بجائی رسید که باوجود انتظام شدید که سر دست مردم مجروح گشته اکثرے را راست و پا از کار رفت تخت روان پادشاه و وقدم راور فته بازمی ایستاد و آخر گفتند شتن و پیش رفتن از جائیکه ایستاده بود متعذر گشته جنبیدن و شوار بود و ہر دم کثرت و ازدحام می افزود و لحظه توقف فرمود آخر فرمان داد که فیلبان کوه شکوه نشانهای شاہی و افیال سواری و غیره طلبیده گفت که صف فیلان بسته بر مزدحمین برانند چون حسب الامر عمل آمد و جمعے پامال افیال و اسپان رهم عور و ده گشتند باقی نامگان مایوس و محروم گریخته در خانهای خود خزیدند و چار ناچار پادشاه جزیه ورمانده بسبب مصیبتهای مذکور و دیگر زور و رنجیهای عیش بعد ورود دکن کار هائیکه خانجهان بهادر کوکلتاش و معظم خانخانان و سید عبدالله خان معروف بسیدیان و ولیر خان افغان و آغر خان و داؤد خان قریشی و دیگر امرای صاحب جرأت و دانا دل ملازم او بعزت و احتشام در بلاد دکن و بنگاله و آسام در جنگ و غیره جابانفرام داده و حروب و مهام عظیمه را بانجام رسانیده اند از عالمگیر بظهور نرسیده و اکثر بادر کار هائی بسیار بنابر شکسته خاطری و نفاقهای امرا کار دل پری از پادشاه مبدا شتند نوجهای پادشاهی رنام آوران فوج و سپه سالاران عمده را خفتهای عظیم چنان رسی داد که لائق ذکر و تحریر نبود برائے همین بعد ازده سال محرران تاریخ را از تحریر سوانح ایام دولت خود ممتنع داشت و کسے احوال او را مفصل ننگاشت چنانچه بعض فقرات ہاشم علیخان نافی اشعارے بآن دارد و فقیر نیز بر استشهاد فقرات مذکوره را بعینه مینگارد و همی هذه بعد انقضائے ده سال مورخان از تسطیر احوال آن پادشاه عدالت گستر دین پرور ممنوع گشتند مگر بعض مستعدان خصوص مستعدان بطریق خفیه برخے از احوال حمات و کمن مجملاً بلاتذکار یکرد و هات فقط فتوحات بلاد و قلاع را بزبان قلم داده تاریخے که احوال چهل سال باقی دران درج باشد دیده و یافت نشده کاتب مروف تجسس و سعی تمام در فراهم آوردن باقی احوال نموده و انچه را بارائین مشاهده کرده مسموعه نموده اوراق نگاشته متفرق خود را جمع ساخت امید که انشاء الله تعالے توفیق اتمام آن یابد چون بعد ده سال از جلوس ہمایون حضرت عالمگیر غازی خلد مکان براحوال حکمرانی عشر ثانی آن خسرو عدیم المثال بضبط ناه و سال اطلاع نیافته سوانح ہر سال بقید تاریخ بگزارش نتیجه اندآورد اما از بعض وقائع حضور و صوبجات رنچه راقم حروف برارائین مشاهده کرده و از راویان ثقه بعرض مسموع نموده لغایت سنه نوزده از بیار کے بزبان خامه داده باز اغاز سال بیستم بر ہر سوانحے که علم حاصل نموده بقید سال انشاء الله تعالے بتذکار خواهد آورد و خانجهان بهادر بعد مهم عید آباد که انشاء الله تعالے بگزارش مے آید مدتے مغضوب و بے جاگیر ماند تاه فات یافت اما قبل ازان که رایات ظفر آیات پادشاه و رممالک دکن سایه فگن گردد بندوبستی که از خانجهان بهادر در قلعه مرتفه بظهور آمده بود بعد تشریف آوردن پادشاه غلد مکان عالمگیر غازی بدکن با وجود بیست و شش سال در استیصال مقهوران کوشیدن و چندین کرور روپیه صرف نمودن و قلعجات عظیم بسعی و تردد تمام مسخر فرمودن از نفاق امرا و تقاضای ایام میسر نشد بلکه روز بروز سوئی ضنیم و در آمدن او بملک قدیم بطریق توطن زیاده گردیده صدمات چند بارای رکاب اطراف

رسید که از اندازه تحریر بیرون است و سخنان جان بها در هر گرد صدمه بے آبروئی نرسید سوای جنگهای مشهور او که با امرای سلاطین بیجاپوری و حیدرآباد می نمود و شجاعت و جانفشانیها که خارج از حد قیاس بظهور آورد و با وجود اتمام سازش با نظیم تا نهایتی رستمانه بر فوج اشقیاے مذکور آورد از آنجلد در سب دو جنگ او بزبان قلم ے و هنا سخنان بهادر بقصد تادیب مرهٹه نشانه از خجسته بنیاد ساخت چهل و پنجاه کروه دور تر تاخته بود سه چهار سردار سنبهائی نامبردار با سی هزار سوار بارادهٔ غارت خجسته بنیاد و بطریق ایلغار زده به اورنگ آباد رسیده تاهی پوره دست اندازی نمودند و تنزل تمام در خجسته بنیاد روی داد خانجهان بهادر بمجرد استماع این خبر خود را بایلغار رسانید وقت مقابله زیاده از دو هزار سوار با او نبود در میدان هر سو قتال عظیم و محاربهٔ صعب روے داد تا رسیدن باقی فوج کارزار رستمانه نموده قیامتے برپا ساخت هر سو مے تاخت از کشته پشته ها برپا افراشت هر چند مرهٹه بسیار هلاک شدند انظر بقلت فوج خانجهان بهادر نموده چنان حمله های صعب آورد که منجمله دو هزار سوار زیاده از پنجاه شصت سوار همراه آن شهسوار عرصهٔ جلادت نماند از انجمله بود اغرخان باو دو سه برادر و پسر خود و آن بهادر شیر دل و اوباش مردی داده می جوشید و می خروشید و گرد سنگدلان را دلدهی نموده و سخنان غیرت افزا فرموده بسوی خود دعوت مے نمود و چندان پایداری ورزید که فوج متعاقب رسید و هزیمت خورد گان هم برگشته باز خود را با و رسانیدند و آن جنگ الی الآن بجنگ هر سول شهرت دارد و دران روز انقدر در میدان هر سول سه کروهی خجسته بنیاد و سر مرهٹه ها از بدن جدا کرده که چندین هزار سر زینت افزای کله مناراطراف خجسته بنیاد گردید و چندین ارابه پر از نیزه و چقری و آفتاب گیر مع اویان بسیار روانهٔ قلعهٔ خجسته بنیاد ساخت محل جنگ دوم آنکه بعد صلهٔ سی کروه از خجسته بنیاد با سرداران مرهٹه جنگ و مقابله داشت خبر رسید که فوجے بسیار گران بارادهٔ تاراج خجسته بنیاد نزدیک بلدهٔ مذکوره رسیده قریب بیست هزار سوار سردار سے یکے از پسران خود مقابل و دشمن گذاشته یکے از راجهاے دکهن را با خود گرفته سی کروه راه را در پنج پهر ایلغار نمود پاسے از شب مانده بفاصله دو کروه از فوج مرهٹه رسید چون زیاده از هفتصد سوار با او نرسیده بود راجه را فرمود که اگر صبح دمد و مرهٹه قلت فوج ما را بر ابر العین به بیند و لیگرشته جسارتها خواهند نمود بمصلحت آنکه نشانها و نقاره خانه مرا نزد خود داشته همین جا باشند از راجپوتیه که همراه شمار سیده توقف نمائید و فوجے را که از عقب برسد توقیف نموده آسایش دهید و من همین وقت در آنها تا فته شبخون میزنم و تا دسترس باشد منی الفان رامی کشم بعد طلوع صبح اگر آنها سر شخنی نموده زور آزمائی نمودند آنها را بطرف خود کشیده این طرف مے آرم باید که شما دران وقت اعلام را کشاده نقاره و کرنا بلند آواز ساخته هر طرف که هجوم آن قوم شوم باشد یورش نمائید بعد ازین تمهید خود را بلشکر مخالف زد تا آنها خبردار گشته جمع آیند مردم بیشمار بقتل آورده و از انجا سر صدای بگیر و بکش بلند گردید چون صبح دمید و کیفیت فوج بانشانهاے راجه بر مرهٹه ظاهر گردید شاهزاده هزار سوار که در شب تیار گشته خود را بیک کنار محفوظ داشته بود بفاصله خانجهان بهادر یورش آورد و ان بهادر موافق مشوره عنان گردانیده فوج مذکور را بسوی خود کشیده بمیدان آورد و تا آنوقت نزدیک بچهار هزار سوار جمع نشده بود آثار اجه جب الامر نشانهای خانجهان بهادر کشاده و صدای نقاره خانه و کرنا بلند ساخته یکبارگی حمله آورد همین که علامت لشکر خان جهان بهادر ظاهر گشت مرهٹه ها دست و پا گم کرده بفرار آمدند خانجهان بیاده و رسید و بے اختیار رو بفرار نهاده و همدرین وقت سه چهار هزار سوار دیگر از افواج عقب ماندهٔ خانجهان بهادر بمقابل مرهٹه های فراری و پسین ویسار آنها رسیده صدای بگیر و بزن بلند گردانیدند مسودا وراق دران زمان برای تفتیش در جاگیر والد دران برگنه رسیده محصور شنیم گردیده امید جان بدر بردن مرهٹه تا بوقت فرصت خود را بفوج ظفر موج پادشاهی

اندیشہ ناہرطرف نظر کار میکرد و از گذشتہ پشتہا بنظر می آمد کار بجائے رسید کہ مرہٹہ ہا خود را از دیان انداختہ باظہار عجز و زبونی بتمنای مزار عان و رعایا پناہ می بردند و آنہا بلنگ و چپ سر آنہا زدہ می نمودند و غنیمت بسیار کہ از اطراف غارت نمودہ آوردہ بودند بدست غازیان اقتدار و بعد فتح تا دو سہ روز حسب الامر خاکر و بہا سر افتادگان میدان را بریدہ چہل پنجاہ ارابہ از سر بریدہ آن جماعہ و غیرہ و آفتاب گیر با اسباب دیگر کردہ روانہ خجستہ بنیاد و میافتند بہمین دستور در اکثر محاربات کہ سر رشتہ تدبیر از دست نمیداد باقبال عالمگیر فتح و ظفر نصیب او می گردید انتہی کلامہ این قسم امیر کبیر و شجاع ولیر و امثال او ملازمان جان نثار کار گزار را بعض اہتمام بعض تنک ظرفان حضور با بجعفر قضات و مشائخ باطن کہ در معزول المنصب نمودن و ضبط جاگیرات فرمودن ہمان تمنای داد کہ سالہا صرف اوقات نمودہ و کمر بر رہا بر ایگان دادہ انتظام رکن اصلا میسر نشود و سرمایۂ فساد و رضا و مرہٹہ با مسلمانان بیچارہ دیگر گشتہ آخر تمام ہندوستان جولانگاہ عساکر مرہٹہ و باعث ہلاکی اطفال و نسوان مسلمانان و بے سیرتی آنہا از دست سکمان و مرہٹہ و دیگر ہندوان مقتدر گردید و اجرای مفاسد عائد حال عالمگیر گشتہ قرون بسیار و اعصار بیشمار ثواب آن بروح کثیر الفتوح او رسیدہ و خواہد رسید اطاعت اوامر و نواہی الٰہی در اغراض و اہواے نفسانی خود چنان بود کہ انمودنی است ازان دربارۂ پدر و برادران و پسرانش بعرض بیان در آمد و بتعیت شرع و قاضی کہ از مشرب دارد و در کارہائے کہ خلاف رضاے او بود باین قسم کہ محرر تاریخ مذکور می نگارد صورتہ خطہ ازان کہ پادشاہ عالمستان کرمہت بتسخیر بیجاپور و حیدرآباد بستہ بود روزے از قاضی شیخ الاسلام درخلوت فتواے جواز این مہم خواست قاضی برخلاف مرضی واراۂ خلد مکان جواب دادہ بعد چند روز بمدد دیگر ہوا خواہان رخصت بیت اللہ خواستہ و بگذشتہ حاصل نمود و روانہ کعبۂ مقصود گردید انتہی این عبارت او دلالت میکند کہ از قاضی نہایت رنجیدہ او بر جان خود ترسیدہ بدر رفتن بہانۂ حج بیت اللہ فوز عظیم دید و قاضی عبد اللہ در جنگ حیدرآباد قاضی حضور بود اتلاف مسلمانان از طرفین ہر روز دیدہ تنگ آمد روزے کہ عرض نمود کہ ابو الحسن و ہمراہانش ہمہ مسلمانند و ازین طرف ہم اکثرے اہل اسلام جدال و قتال خلاف آئین و منافی شرع متین ست اگر بمقتضاے الصلح خیر مصلحہ فرمایند ہر اینہ بجا و موجب ترحم بر مجزہ و غربا خواہد بود چنان مورد عتاب گردید کہ قریب بود قضا متوجہ قاضی گردد و بسفارش بعضے از مقربان تادیب قاضی از لوح خاطر محو نمود و جزاے محرومی از شرف حضور و امتناع از باریابی مجرا ہراے او اثبات فرمود و مدتے امتداد ادراک کورنش ممنوع بود و فضائح و قبائح چند از پادشاہ مجاہد بظہور رسید کہ اولی ہوشیار ازان قسم کارہا تجنب و احتراز لازم می شمرد و برشتے ازان در وقائع حیدرآباد کہ نعمت خان عالی بطور شوخی یا کمال شقاوت و سعد اوکما گذشتہ پیرایۂ ایضاح می یابد اکنون لازم افتاد کہ بعضے از سوانح جنگ حیدرآباد درین صفحات ارقام یابد تا بر سلامت نظران کرام گردد

ذکر محملے از حملے عالمگیر کہ در تسخیر حیدرآباد و بیجاپور نمود

چون عالمگیر در شدت حرص و شرہ بے نظیر بود تسخیر سلطنت بیجاپور از آخر سلاطین عادل شاہیہ کہ سمی بسکندر عادل شاہ بود و انتزاع حیدرآباد از خاتم سلاطین قطب شاہیہ سلطان ابو الحسن تانا شاہ در خاطر خود مصمم نمودہ شروع بہانہ جوئی فرمود و خواست کہ حتے المقدور ہمی مکاوحت بدست آید اول نامہ مستضمن بر طرف نمودن مادنا برہمن کہ بوزارت او و بنا بر بعضے جہات فروگی مامور بود فرستاد و سلطان ابو الحسن در امتثال فرمان مذکور عذرے خواست درین ضمن شنید کہ ابو الحسن الماسے از دکہ درین دوران بدان وزن و قیمت و رجواہر خانۂ ہیچ پادشاہے نتوان یافت و طمع افتادہ میر محمد شریف دیوان خاص را کہ انفاذ و ادخال

وتربیت کردہ او بود بطلب آن الماس رخصت نمودہ در خلوت فرمایند کہ مطلب باز فرستادن تو فقط طلب آن پارچہ سنگ نیست بلکہ مقصد آنست کہ در ہر دو صورت قبول و انکار ازسال کن جوہر بستہ فرستادہ ہای دیگر نظر بہ طمع و ضرر خود نکردہ واز بیم و امید او خود را بر کنار داشتہ عمداً در گفتگو بیباکی و درشتی نمودہ گستاخانہ سخن پیغامش نمائی شاید با تو بدسلوکی و درشتی پیش آید و تقصیر نافرمانی بر او ثابت گشتہ دست آویز منازعت میسر شود و چون میرزا محمد زیک بحیدرآباد رسید ابوالحسن یکے از عمدہ ہاے سرکار خود را باستقبال او فرستادہ با عزاز و احترام طلبید بعد تقدیم مراسم ضیافت چون میرزا مرقوم طلب الماس معلوم نمود فرمود کہ جمیع الماسہای جواہر خانہ کاغذ سیاہ بہ جواہر خانہ و متصدی سررشتہ دار پیش میرزا محمد حاضر آورند و بقسمہاے فلاطہ و شدا و برات نوشتہ خود واز انواعہای الماس غیر از الماسہای حاضر حاصل نمود از جملہ آن الماسہا جوہریکہ در وزن و شفافی و رنگ بہ ازو نمود مع تحف و ہدایای لائقہ دیگر بطریق پیشکش حوالش نمودہ رخصت فرمود ارزانی داشت ہاشم علیخان خافی محرر تاریخ عالمگیری می نگارد صورتہ خط محرر اوراق بعد عود از زبان او شنیدہ نقل مینمود کہ در سر مقدمہ در مجلس ابوالحسن کرے کہ می آید موافق حکم و مرضی پادشاہ گستاخانہ و بیباکانہ سوال و جواب نمودہ او را ملزم میکردم اما در یک سخن ملزم گشتہ تواہم کہ جوابی بگویم و آن انکار بہ تقریبے ابوالحسن گفت اگرچہ ہم پادشاہیم اما خود را در حجرہ کہ نوکران عالمگیر میدانیم من ازین سخن برآشفتہ گفتم کہ در مقابل عالمگیر پادشاہ غازی شما را نرسد کہ نام پادشاہی بر خود اطلاق نمائید ابوالحسن در جواب گفت میرزا محمد غلط میگوئی اگر نام پادشاہی بر ما اطلاق نشود پادشاہ شما را شاہان چہ قسم خواہند گفت انتہی کلامہ بعد در دو سہ روز ہمان پسر کہ گویا سر حدد کن ست و رسالہ بیت و پنجم از ملوس شہاب الدین خان پسر قلیچ خان را کہ آخر مخاطب بغازی الدین خان فیروز جنگ شد و در ان ایام منظور نظر تربیت عالمگیر گشتہ اضافہ ہاے متوالی می یافت برآ تسخیر بعضے قلاع تلنگہ سبنہا مع اسباب قلعہ گیری و فوج شایستہ مرخص نمودہ مامور ساخت کہ قلعہ رایسج چون از قلاع متینہ نامی نیست و شاہجہان پادشاہ ہم وقت ارادہ تسخیر بلاد و قلاع دکن ابتدا ایہان قلعہ نمودہ بآسانی مسخر ساختہ بود خان مذکور ہم ابتدا ایہان قلعہ نماید و نیکنام خان را قلعہ ارملہ و فوجدار سکا بگلانا گردانیدہ منفی تاکید نمود کہ قلعہ سالیر را کہ از قلاع مستحکمہ معروفہ است باحتیال شایستہ سعی نمودہ زنہار تا بدون جنگ و جدال بدست آید و در سنہ بیست و ششم بعد انقضای برشکال از خجستہ بنیاد کوچیدہ متوجہ احمد نگر گشت و شاہزادہ محمد اعظم را برای تسخیر قلعہ سالیر و دیگر قلاع نواح گلشن آباد متعین نمودہ شاہزادہ معظم را برای تنبیہ مفسدان رام درہ متصل کوکن عادل شاہیہ مامور فرمود چون اعظم شاہ متوجہ تسخیر قلاع گردید نیکنام خان کہ حسب الامر از سابق با قلعہ دار سالیر راہ سازش باز کردہ ارسال رسل و رسائل مے نمود زیادہ تر سرگرم کار مذکور گشتہ با قلعہ دار پیغام نمود کہ آخر این قلعہ باقبال و اقتدار عالمگیر مفتوح خواہد شد اگر مہمت مرا ضائع نگردانی حق مذہبت تو در حضور اثبات نمودہ پنجہ اری خواہم گردانید و ہم رفاہ خود در قبول نصائح نیکنام خان دیدہ اطاعت کردہ قبل از ورود اعظم شاہ بسعی نیکنام خان تسخیر قلعہ مذکورہ میسر آمدہ کلید طلا مرسلہ خان مرقوم بحضور رسید و نیکنام خان مورد عنایت و قلعہ دار بحضور رسیدہ پنجہ اری سہ ہزار سوار گردید ہاشم علیخان خافی می نگارد کہ ابتدا عالمی سلطنت عالمگیر بلکہ تحقیق نام و نشان فراخور حال خانہ زادان مورونی و نوملازمان بمناصب و اضافہ ہا سرافرازی مے یافتند و آبروے منصب و نوکران پادشاہ زادہ کہ بادشاہ داخل احمد نگر دکن گشت بحال بود و از جاگیرات و نقدی کامیاب و برخوردار گشتہ بجوبی مے نمودند و پادشاہ در پیش آوردن افغان و راجپوت احتیاط می نمود و قوم کشمیری خصوص فرقہ چک کمتر بمنصب سرافرازی می یافت بعد ازان کہ حلب قلوب دکنیان خصوص ملازمان سبنہای مرہٹہ و سلاطین بیجاپور و حیدرآباد و نامزد عرض استیصال آنہا

وتسخیر ممالک دکن پیش نهاد خاطر گشت هرکس بوسیله هرکه رجوع بدین آستان می آورد بزیاده از مرتبه و حوصلهٔ خود بمناصب عالیه وعطایای خلاع وجواهر و پیشکش خطاب سربلندی می یافت بهر چند برای استمالهٔ آشنا مناصب مظلمه بخشیده جاگیر یا نقد هرچه بود دیاده از سه ماهه یا چار ماهه تنخواه نمی شد و در اوان جاگیر اغماض بسیار بعمل می آمد باز هم بر برایام کار بجائی رسیده که تمام ملک بتنخواه نوآمدهای دکن رفت و وکلای آنها بایصال رشوت و کارسازیها معالات سیر حاصل برای وکلای خودی گرفتند هر قدر که در مراتب و مناصب عمدهٔ جدیدان بی نام و نشان افزود و هر روز هر مرتبه در اعتبار و اقتدار منصبداران و بلادان قدیم کاسته کار بجائی رسیده عرصه چنان تنگ گردید که بعضے از خانه زادان روشناس از راه قدردانی پرورش می یافتند لیکن جمع کثیری از منصبداران کم پایه کچنان مربی و زرخرج مهم سازی نداشتند بی جاگیر محض شده نه دوام اسمای پای باقی معدوم الوجود گردید چنانچه مکرر بطور ارباب طلب پادشاه دستخط نمود که یکبارگی صد بیکار و در اوقات تعین انواع و عزل و نصب خدمات عمده های اجب الرجا تا نظر بر قلت پای باقی از روی آوارهٔ جاگیر مردم کم پایه تغییر نموده تنخواه عمده های مذکور فرموده عالے را زیر تیغ بیدریغ قلم می کشید این عمده نوادی علاوه دیگر خرابیهای بیچارگان بی بضاعت می گشت انتهی کلامه شهاب الدین خان که بتسخیر قلعهٔ رایچ مامور شده بود نظر بشجاعت او و اسباب قلعه ستانی که همراه او معین شده بود بایستی سرسواری آن قلعه فتوح می گشت از حزم و هوشیاری قلعه دار آنجا که همراست آن قلعه مامور بود فتح قلعهٔ مذکوره دشوار گشت با آنکه آن قلعه دو سه توپ آهنی کهنه شکسته داشت اما قلعه دار بکاردانی خود توپهای چوبی بسیار تراشیده و از چرم پیچیده تیار نموده تا ضرورت نمی شد و مردم پادشاهی بر بالهٔ آن نمی آمدند توپ نمیزدچه آن توپها زیاده از یکبار بکار نمی آمد و نوعے پایداری و دراست نموده که شهاب الدین خان و فوج پادشاهی مجال تسخیر آن نیافت و ایام محاصره بامتداد کشید بعد ازان قاسم خان که از امرای صاحب دولت پیشه مدبر و کارطلب مشهور بود بتسخیر قلعهٔ مذکور مامور شد و از کثیدگی و پرشتهای متوالی آن بهادر هم منفتح نشد بعد ازان خانجهان بهادر کوکلتاش مستعین گشت و پنج لازمهٔ سعی و تلاش بود تقدیم رسانید سوے مذکور چار روزے منصوبهٔ درستی و بدهٔ عوام سپاه و بازاریان از طرفی مقرر ساخت که شور یورش از صد بدر بر زند تا مردم قلعه آن طرف بدانند آنها پردازند و از طرف مقابلش که قابل کمند انداختن بود سه چهار صد کس شجاعان مقتدر را مقرر و بسوا حیدر اضافه و انعامات مستعد ساخت که چون حاریسان قلعه بطرف یورش مشغول شوند بهادران مذکور و ایشان همت بر کمر جرأت زده و در کمال اتفاق شور و غوغا بالا برایند اتفاقاً این خبر از جاسوسیس بحارس قلعه بعینه رسید و هم بهمین قسم تدارک پرداخته عوام قلعه را بطرف عوام اهل یورش و ارباب غوغا و شورش مقرر ساخته شجاعان آبرو طلب از طرف کمندافگنان پلنگ فصلت گذشت و آشنا پنجه های آهنین که در دکن رایج و آنرا بزبان هندی گهه نو میگویند در دستها کرده و سیوف و دیگر حربه های جان ستان گرفته مستعد واقعه عار جان فصیل قلعه استاده ما نوعے خاموش بودند که کسے گمان بودن مردم بدان طرف نمی برد از حملهٔ جانان قلعه کشا دو نفر پیش آهنگ بر زینه ها برآمده خود را بسر دیوار قلعه رسانیدند و پیروان آنها در راه بودند همین که پیش قدمان بر فراز حصار برآمدند حارسان قلعه که پنهان نشسته بودند یکبارا از کمین جسته اول دستها بالا برآه گان و در بودند بعد ازان پنجه های آهنی سرو روی آنها چنان خراشیدند که چشم و لب و رخسارهای هر دو زخمی گشته بزشت ترین صورت معیوب گردیده بصدمات پے در پے از بالای آن کوه سرنگون گردانیده پائین افگندند و از پی برآمدگان نیز بصدمهٔ افتادگان پیروی پیش قدمان گزیده سر و دست شکسته دست و پا و زمین رسیده و بعد روزی چند

منورے کہ در علم تکسیر و تسخیر من شہرت داشت مزعفر نے چند بخان جہان بہادر گفتہ مارے از طلا بوزن صد تولہ درست کنانیدہ لباس چرم پوشیدہ از سر تا پا مطلائی در دست گرفتہ بر کنگرہ چوب بالای دیوار نشستہ فوج را مامور بہ یورش گردانیدہ خود آن مار را بانواع تحائف حرکت داد و شروع بخواندن بعضے از اسامی عجیبہ نمود و حدہٗ او با خانجہان بہادر آن بود کہ بدین صورت قلعہ مفتوح خواہد شد ناگہان ضربتے از سنگ یا گلولہ بر سر و بآن مرد مزور رسیدہ از بالای آن بلندی گردیدہ دست و پا شکستہ بر زمین مغلطید و کارے ساختہ نشد آخر الامر سرداران متعینہ مثل خان جہان بہادر و قاسم خان و غیرہ دست افسوس مالان از مرگ او دلتنگ و از تسخیر مایوس گشتہ روزیکہ داعیہ برخاستن ادبای آن قلعہ نمود در سر دروازہ کہ کنکرہ و غیرہ آلات چوبی کہ برای تسخیر قلعہ ساختہ بودند آتش دہند وقت سوار شدن تغییر لباس نمودہ کوچ کردند تا مخالفان سردار را نشناسند چہار سوار را فرستادند کہ آتش کنکرہ سر شود و خاکستر آن بر دو یای خود مالیدہ برگردید و سنجہا باستماع این خبر برای قلعہ دار خلعت فاخرہ و حلقہ ہائے طلائی کہ اکثر در ہندی کمر دہ میگویند بدون نیم آثار تیار کردہ برای ہر دو دستہای او فرستاد و از قلعہ داری آنچہ تغییر نمودہ حارس یکی از قلاع متینہ گردانیدہ صوبہ بیجاپور را نوشتہ است کہ زیادہ از سہ چہار ماہہ راہ طول اردو عرض گستر از دو صد کروہ واقع نشدہ حاصل صوبہ مذکور در عہد سلطان محمد عادل شاہ جد سکندر عادل شاہ کہ از دست او عالمگیر انتزاع نمودہ دو کرور رہون کہ عبارت از ہفت کرور روپیہ باشد بود و از دستی سکندر شاہ کہ اکثر ممالک او تصرف بدر رفت ملک بیت لکھ ہون در ید تصرف او ماندہ بود کہ عالمگیر پادشاہ در سال ہزار و نود و شش ہجری سنہ سبت سنہم جلوس خود از احمد نگر بارادۂ تسخیر بیجاپور منضمت نمود و چون آنجا را بمجد اعظم شاہ پسر خود تا مزد نمودہ روح اللہ خان را با پنجاہے از امرائے جلادت شعار با بیست ہزار سوار روسید عبد اللہ خان بارہہ را کہ از قدیم الخدمتان محمد معظم بہادر شاہ و لیعہد بود با دو ہزار سوار و دیگر اسباب قلعہ ستانی بہراولی اعظم شاہ قرار دادہ پیشتر روانہ نمود و خانجہان بہادر را با افواج و اسباب جنگ تلاقع و بلا و حدود حیدرآباد راہی ساخت و حیدرآباد را دار الجہاد نام نہاد از سید عبد اللہ خان بعد جنگہائے راہ ہنگام محاصرۂ ناک تعلقہ بیجاپور تردوات نمایان تا رسیدن اعظم شاہ بظہور رسید چون میان اعظم شاہ و بہادر شاہ نفاق و شقاق بود اعظم شاہ بنی خود ست کہ نام تہ و در فقای بہادر شاہ بر زبان مذکور نمود و سید عبد اللہ خان را از جانبداران بے نیاز میدانست لہذا اول بوساطت مصطفے خان کاشی کہ معتمد علیہ او بود دلالت بر فاقت خود نمود و فرمود کہ نام مرا چال بہادر شاہ از میان باید برداشت و چون بدلیری روح اللہ خان سید عبد اللہ خان مغلوب رسید و از قلعہ روی تہور بہادر شاہ و ہر نوع آتشبازی بطرف سید عبد اللہ خان زیادہ بود و دران یورش قریب دو صد و پنجاہ نفر کہ اکثرے مردان تہور پیشہ و شاسان بہادر شاہ و دلاوران بارہہ بودند مع دو فیل کشتہ و زخمی گردیدند و سید عبد اللہ خان بہادری نمایان نمودہ نزول تمام در دل ہوش باختگان قلعہ اندا خت و قریب بود کہ مستحفظان امان خواہ آیند و رفتہا در ہوج و بارہ بہم رسد اعظم شاہ و ظاہر روح اللہ خان را با عانت و باطنا با نفت این جلادت علی الرغم نام بہادر شاہ بہ پیا جاے وعدہ وعید آمیز فرستاد و روح اللہ خان رسیدہ بپاس خاطر شاہزادہ جا تقضاے وقت از طرف خود ہم کلمۂ چند

بطور نصیحت گفته سید عبد الله خان را باز داشت و خان مرقوم طوعاً و کرهاً چاره خود را بکنار کشید. بسیاری خود نشته فرود آمد چون استقبال خبر جلادت و جانفشانی سید عبد الله خان بپادشاه رسید پرسید بهادر است گفتند تحسین و آفرین بسیار گفته بشاه عالم بهادر شاه مبارکباد گفت روز دیگر که خبر معاودت سید مذکور مع فوج پناکامی و بیچارگی رسید نهایت آزرده خاطر از سید عبد الله خان و شاه عالم گشته اعتراضے و خفگی بے محل نمود بعد ازان که بر اصل حقیقت آگهی یافت بتقاضای مصلحت روح الله خان و سید عبد الله خان را بحضور طلبید و سید عبد الله خان را خانخانان برتبه مخصوص گردانید که اگر روح الله خان شفیع جرائم ناکرده او نمی گشت کمال خفت و بے آبروئی با وی میرسید ملخص کلام هاشم علیخان خافی ست که نگاشته خامهٔ حقیقت نگار گشت زهی قادر دانی و بیلیقدر سلطانی و اعظم شاه در محاصرهٔ قلعهٔ مذکور از ملازمان سکندر بیجاپوری چنان محصور بود که اگر شهاب الدین خان پسر عم جانبدان و برادرش مجاهد خان دو دیگر امرای متعین این سرحد و پدر رسد غله و بنجاره از غارت افواج سنبهاجه سکنه بیجاپوری محفوظ داشته بلشکر اعظم شاه نمیرسانیدند اگر شاه و لشکر او کسی نمییافت هاشم علیخان خافی می نگارد که کار لشکر اعظم شاه بجائی رسیده بود که حیوانات دواب قافله های غیر معدود می کشیدند و آدمی زادگان بجوزون آرد پوست درختها و تخم انبلی که با گاو استخوان چارپایان مرده ممزوج بود میسوزوند و آنهم میسر نمیشد و عالے از گرسنگی و خوردن چنین ماکولات غیر لائقه بشربت ممات چشید و جانی بیکم و فقر و اداشکوه زوجهٔ اعظم شاه که در اردو در از لشکر شاهزاده میماند گاهے که غلبهٔ فوج دکهنیان در محاصرهٔ اردو روے داده خود سوار شده از محفه و عماری تیر بر اعاده امرا و فوکران را تحریض بر جانفشانی و پایداری مے نمود تا کمک از لشکر اعظم شاه میرسید و دران حین که شهاب الدین خان رسد غله برائے اعظم شاه و لشکرش مے برد در راه افواج بیجاپوری که اضعاف مضاعف فوجش بود مانعت نموده عرصه چنان تنگ ساخته بود که قریب بود آنتے عظیم بفوج بادشاهی و اجناس غله پرسد شهاب الدین خان و برادرش مع سرداران همراهی خانگه فیروز نموده و دست از جان شسته خود را بان سپاه بے قیاس زده کارزار رستانه نموده مخالفان را شکست داده غله بنجاره را صحیح و سالم با اعظم شاه و لشکرش رسانید شاهزاده شهاب الدین خان را آفرین گویان در بغل گرفت و بلباس خاصه که پوشیده بود خلعت داده مورد عنایات دیگر ساخت و چون این خبر بعالمگیر رسید بے اختیار بر دولت عشق گذشت که بنا چه آبروے چغتائی و جانبازی شهاب الدین خان بحال ماند عشق سیجانه آبروے او را و فرزندان تا آخر زمان از اخلاف و دودمان در حفظ و امان خود نگاه دارد و بر مراتب منصب هزاری با هزار سوار افزوده بغازی الدین خان بهادر فیروز جنگ مخاطب فرموده فرمان اعطاء آمیز برائے او و دیگر عطایا برائے برادر و همراهیانش فرستاده و بعد انقضائے زمانے بسیر چون محاصره بیجاپور بامت او کشید عالمگیر چهارم ماه شعبان سال بیست و سیم از جلوس خود بدان طرف رایات عزیمت برافراشت چون در قرب و جوار بیجاپور رسید شاه عالم بهادر شاه و روح الله خان و غازی الدین خان بهادر فیروز جنگ و دیگر امرا رزم آزما را بنا بر کمک و اعانت محمد اعظم شاه و محاصره و تسخیر بیجاپور فرستاده هر یکے بارادهٔ اظهار جوهر جلادت و جانفشانی و کارگزاری و کاردانی خود کمر همت بسته خواست که حسن خدمت خود بظهور رساند شاه عالم بهادر شاه از طرف دست راست مقابل دروازه شاهپور مورچال داشته مے خواست که بپیغام استمالت و امان بخشی یا بحرأت و جلادت هر قسم اتفاق افتد مهابت الله قلعه مفتوح گردد و محمد اعظم شاهزاده ماین اسرار پی برده غیر شایسته نمود شاه با سکندر بادشاه بیجاپور بعالمگیر رسانیده و دیگر همراهان نیز راه اعظم شاه همداستان شدند

روح الله خان بنابر معروفیت با لحظ شاه نیز گواهی داد و سردار خان کوتوال هم بشهادت دبان کشا رشاه قلی نام شخصے از ملازمان بهادر شاه که آمد و رفت در قلعه داشت حسب الامر عالمگیر از بیرون قلعه بجاسوسان گشته بحضور رسید پادشاه اول بلایت استفسار احوال منوداو اظهار کرد چون حکم بشکنجه صادر شده چوب و کشک خورده بفریاد و اقرار آمده پرده از روے کار برداشت و چند کس دیگر یا شریک بدنامی خود ساخت از انجمله موسن خان منجم محمد صادق و بندر ابن دیوان بهادر شاه و سید عبد الله خان بارهه را نام برده عالمگیر بهادر شاه را طلبیده گله بسیار ازین ناهنجار یها در میان آورده مفصل ساخت اگرچه بهادر شاه انکار نوکری او نمود سودے نداد و سید عبد الله خان را بے جست و جو بے نشانیها سے او که در جنگ جیاپور مذکور شده و هم در جنگ حیدرآباد که ذکر پیش آمد تقدیم رسانیده بود قید نمود و دیگران را اخراج فرمود اگرچه در ظاهر چنین لازم و ملیمه دی و مراتب منصب بهادر شاه کم نمود و اما بر آثار بے التفاتی روز بروز سے افزود و روح الله خان چون بکرر شفیع جرائم سید عبد الله خان گردید بطریق نظر بند حوالهٔ او فرمود و شروع سال سی ام مطابق هزار و نود و هفت هجری سے چون عرصه بمحصوران جیاپور تنگ گردید و از نایابی غله و کاه اسپ و آدم بے شمار تلف شدند شرزه خان که عمدهٔ سرداران سکندر عادل شاه بود و از زبان پادشاه خود امان خواسته اوائل ذی قعده کلید قلعه بخدمت عالمگیر آورد روسکندر رخصت گردید تاریخ تسخیر جیاپور مصرع سه سکندر گرفت ۱۰۹۷ بعرض عالمگیر رسید بشیخ هدایت کیش واقعه نگار کل پهای راحل واقعه نمودن این فقره نوشته عنایت شد بستیاری فرزندار جمند بے ریو رنگ غازی الدین خان بهادر فیروز جنگ فتوح گردید و همین مضمون در فرمان امیر خان صوبه دار کابل نیز درج گردید ۱۲

ذکر مجملے از وقایع جنگ حیدرآباد و لشکر کشیدن عالمگیر بر سلطان ابو الحسن بادشاه آنجا بخلص غاد

بعد فتح جیاپور عالمگیر قاصد تسخیر حیدرآباد و نفس نفوذ گردید اگرچه افواج او از ابتدائے ارادهٔ تسخیر جیاپور برائے طرایی و قتل و ویرانی حدود حیدرآباد متعین بود با قتضائے صلاح وقت و طبیعت خود تغییر و تبدیل افواج و سرداران سپاه می نمود بنابر مجملے ازان بزبان قلم خواهد داد و بعد تسخیر جیاپور ازان طرف مسلمین خاطر گشته اهلگی همت بتسخیر حیدرآباد گماشت و حیدرآباد را دار الجهاد نام گذاشته با جمعیت مسلمانان و کفار پادشاه مجاهد و سیدار بدان طرف نهضت نمود احوال قبل از نهضت بر سبیل اجمال آنکه در هنگامیکه اعظم شاه را بتسخیر جیاپور مامور نمود خانجهان بهادر را بر رایع ایرج خان و صمصام خان پسر فدائی خان برادر زادهٔ خانجهان بهادر و محکم سنگه وغیره بلاے تسخیر بعضے قلاع و ماموره هاے نواح و سرحد حیدرآباد دانه فرسود سلطان ابو الحسن بشنیدن خبر متعین شدن خانجهان بهادر محمد ابراهیم خان سپه سالار خود را با چند سردار دیگر بمقابلهٔ او فرستاد و چون خانجهان بهادر نزدیک ملکهر رسیده با جان نثار خان و پرویز خان که از سابق در آنجا بوده با افواج حیدرآبادی تسخیر و آویزش داشتند متفق شد محمد ابراهیم خان سپه سالار حیدرآبادی با برخے از سرداران دیگر و سی هزار سوار باستقبال شتافته معرکه گیر و دار گرم ساخت و هر روز مقابله و مقاتله روی میداد و چون مدد محمد ابراهیم متواتر میرسید بجمعیت او همیشه می افزود تا آنکه قریب پنجاه هزار سوار با و فراهم آمدند و اطراف خانجهان بهادر را فرو گرفتند چنان مورچال آورد که احوال فوج خانجهان بهادر قریب بمغلوبی رسید و خانجهان بهادر بنا بر احتیاط گرد لشکر خفر خندق بسزاوه مورچال آراست و تا یکماه هیچ جنگ سبک و گاهے بشدت هم میشد بعد یک ماه محمد ابراهیم خان دو روز نظره داده روز سوم که فوج خانجهان بهادر فاضل و سردار مشغول بازی چوپڑ بود با گروهے انبوه شایان گردیده و چون خبر خانجهان بهادر رسانیدند

که افواج دکن اطراف مورچال را فروگرفت خانجهان بهادر همت خان و سپهدارخان پسران خود را و بایرج خان کرانتی اقاقبول خویش را
باتفاق جگت سنگه هاڑه از طرف راست بدفع اعادی مامور فرمود و دیگر سرداران راجپوتیه و افاغنه را بطرف چپ
مامور نمود و خود نیز مهیای سواری گشت تا سواری او تیار شود افواج دکن مورچال را شکسته و از خندق گذشته
بر افواج عالمگیری ریخت و مردم مقابل آمده را مجروح یا مقتول ساخته ذخیرهٔ توپخانهٔ پادشاهی را شکسته ریخته قیامت
برانگیخت شیخ منهاج مقابل سپهدارخان پسر خانجهان بهادر و جگت سنگه هاڑه و شرزه خان لودی و رستم خان برابر
همت خان سپر دوم خانجهان بهادر و محمد ابراهیم خان سپه سالار مع بری خان هاش بهیر با فوج دریا موج روبروی
خانجهان بهادر و رایرج خان رسیده ولوله عجیب و غلغله غریب در افگند رفته رفته دیگر بمقابل راجپوتیه رسیده بجلادت مردانه راجپوتان
را بی دست و پا ساخت و شیخ نظام پسر بهیر ریخته هنگامهٔ دار و گیر بکره اشیر رسانید افواج عالمگیر و روسای لشکرش
پیادهای نموده هر طرف کشته و زخمی گردیدند همت خان پسر خانجهان بهادر و صفدرخان برادرزادهٔ خانجهان بهادر
پسر فدائی خان و جسونت بونديله زخمهای کاری برداشتند و عماری همت خان و دیگر سرداران از شدت تیرباران
گنبدهای آراسته اقلام مانند اما همت خان با وجود زخمی شدن همت نباخته حملات متواتر مینمود و داد پردمردی میداد طلبید
خانجهان بهادر که خود نگین و اگر فنا رحلقهٔ اعدا بود تسلی بمدد و فضل ایزدی مینمود و درین ضمن بڑی هاش خان بهادر با جمعی
از یکه تازان دلاور اسپها تاخته بر خانجهان بهادر سردار پرسان یورش آورد و تیری بر خانجهان بهادر انداخت
خانجهان بهادر هم تیری بحلقهٔ کمان در آورده چنان بر بری خان زد که یک دست او از کار رفت اما عرصهٔ کارزار بر فوج عالمگیر
چنان تنگ گردید که احدی را امید حیات و نجات نماند درین ضمن از فیال راجه های کمکی که نهایت مست و بطرف
از ریسمانها و زنجیر آهنی محکم بسته بودند فیلبان صلاح در اطلاق آن دیدهٔ مطلق العنان ساخت و زنجیر سه چهار مشتی در
خرطوم او آن بلای سیاه بجسب اتفاق مقابل بری خان رسید خان مرقوم بفرط شجاعت خودداری نکرده بر فیل حمله
آور فیل زنجیری را که در خرطوم داشت چنان بر سواران زد که اسپها چراغ پا گشته سواران را بر زمین زدند و کار بری خان
با تمام رسید و فیل چند کس دیگر را از دلاوران دکن را زیر پا و خرطوم خود آورده سمار ساخت و رفقای خانجهان بهادر فرصت
یافته باقی ماندگان مقابل را از پیش روبرو داشته پس دواندند و دیگران هم از صدمات فیل مضطرب گشته کنا جستند و
افواج عالمگیری تا بو یافته حملات متواتر آورده بسبب قسمت شکست بر فوج دکن افتاده فتح و ظفر نصیب خانجهان بهادر گردید
خانجهان بهادر در حقیقت فتح خداداد و غلبهٔ اعدا معروضداشت پادشاه استماع نموده عالمگیر محمد معظم بهادر شاه را با فوج
شایسته مع اعتقاد خان خانه جملة الملک اسدخان و مرحمت خان پسر امدارخان و دیگر سرداران رزم آزما بمدد
خانجهان بهادر فرستاده بعد یک جا شدن هر دو فوج بصلاح خانجهان بهادر روز دوم از رود دقبل از طلوع آفتاب باتفاق
سوار شده چون دو سه کروه از لشکر و مورچال برآمدند افواج دکن با دیده تمام نمایان شده و بعد تقارب بر سر شاهزاده
معزالدین و خانجهان بهادر که هراول بهادر شاه بودند ریخته و اول یورش چنان جرأت بکار بردند که سه فیل با چار صد نفر
سوار و پیاده از پا در آمده از توپخانهٔ آتشبار پادشاهی گذشته آشوب غریب در لشکر پادشاهی انگندند سید عبدالله خان
بارهه و خواجه ابوالمکارم باتفاق راجه مان سنگه بمدد هراول رسیده مبارزت بهادرانه نمودند و تا سه روز آتش
پیکار در التهاب بود و از طرفین سوار و پیاده کشته و زخمی گردیدند آخر الامر فیلان بهادران عالمگیری افواج دکن را

جمال پیدا نمود سلطنت خان بر بنگاه خود نمود سید عبدالله خان دیگر شجاعان بهادر شاهی و اعیان تفاقب تا بنگاه نموده میادم بود مدکه امرا و اعیان مغلی ست و بشود و خانجهان بهادر این را مقرون بصلاح ندانسته به بنگاه خود مراجعت نمود و یکپاس شب گذشته بلشکرگاه خود رسیده آرمیدند و احوال این فتح بحضور عرضداشت شاهزاده و خانجهان بهادر متوقع تحسین و آفرین بود نموده فی الواقع بجا بود بعد عرض بسبب معاودت و بازماندن از تفاقب توقعات عنایت بمثاب مبدل گشته فرمان والا شان مشتمل بر غضب و طیش تمام بنام شاهزاده و خانجهان بهادر صادر گشت و این معنی موجب ملال خاطر هر دو گردید اگرچه ایلان روز افزون ابوالحسن بقصد مقابله و مقاتله سوار نشده اما گاه گاهی روزانه از دور نمایان و بهنگام شب بطور شبخون شورشے افگنده چندان و بیدوق زده بسیاے خود میرفتند خانجهان بهادر و شاهزاده هم از فرط کلال و ملال قاصد جنگ آنها نمے شدند و ترک سواری نموده تا چهار ماه در انجا گذرانیدند و این معنی موجب ازدیاد شکفگی بادشاه گشته فرمانے مشتمل بر خاص و کمال اعتراضی و سرزنش نگارش یافته مرسل شد و بادشاه بخانجهان بهادر نوشت مصرع ای صبا این همه آورده تست شاهزاده بعد مطالعه صبح آن روز دیوان نموده خانجهان بهادر و سایر امراے صاحب راے جمع آورده درین باب گفتگوش بیان آورد چون خانجهان بهادر و بعضے راجهاے دیگر که بیده خاطر بودند رضا بجنگ نمیدادند و سید عبدالله خان و دو سه راجهاے دیگر تجویز بمقابله و مقاتله می نمودند بنابر اختلاف راییها آن روز مشوره ناتمام ماند روز دیگر سید عبدالله خان درخواست التماس نمود که خان جهان بهادر از سرداران کهنه کار آزموده و هوا خواه پادشاه هست الحال صلاح دولت آنست که زیاده برین خلاف مرضی حضرت پادشاه عمل نیاید و بداعیهٔ گوشمال مخالفان کنایه رفع الوقت التماس صلاحی نمایند سزاوار باشد اگر خانجهان بهادر سرداولی نمایند فدوی راه پیشداول مقرر فرمایند والا بنده در سرداولی شرط جانفشانیها بتقدیم خواهد رسانید و در رکاب یکے از شاه زادها که سپهسالار لشکر حیدرآبادی پیغام داد که بنابر اغماض از جنگ شما سور و عتاب پادشاه شده ام لیکن فظر باصلاح طرفین و بحال ماندن دولت و آبروی ابوالحسن و شما باصلاح دران میدانم که اگر شما از تعرض گذشتهٔ من مرد و دیگر محال سرحدی که بتصرف بنده هاے پادشاهی درآمده دست برداشته برگشته رسید این معنی را وسیلهٔ التماس عفو تقصیرات و شفاعت ابوالحسن ساخته بحضور عرض کرده آید محمد ابراهیم که خواهان مصالحه بود راضی گشته با سرداران دیگر استشاره بموقع شیخ منهاج در سر راه نزار دارد دیگر جلادت کیشان جبالت پیشه باتفاق جواب دادند که قلعه سرم و ملک سرمد بر نوک سنان و دم شمشیر ما ها وابسته است و دران روز بخلاف ایام ماضی ورزیدن با ما نمی آنقدر شوخی نمودند که وقت آوردن خوانهای خاصه یکبار ان نمودن سراچه حرم سرا رسیده خوان طعام از سر خواص افتاد و چون تو بخانه تازه الحیدرآباد رسیده آواز شلک آن بمرخ بخت رسانیدند و بر مردم گهی پادشاهی نیز چیره دستیها نمودند عرق حیث بهادر شاه بحرکت آمد تهیه آهنین صفوف پرداخت و پشتو سابق شاهزاده معزالدین و خانجهان بهادر را سرداول و سید عبدالله خان را چنداول و دیگر امرا را در جرانفار و برانفار قرار داده خواجه ابوالمکارم وغیره را در قول با خود گرفته بقصد مقاتله سوار گشته پا در عرصه کارزار گذاشت و سرداران ابوالحسن بهیرا سه چار کرده از جائیکه بود دست رهبت فرستاده توپهای بزرگ را در گودالها افگنده بعضے از انها زیر خاک نهان ساخته و فوج را سه حصه نموده یکی را مقابل هراول و یکی را روبروی بالمتش و یک فوج سنگین را با دو سردار شیر شکار کار زار دیده بمقاتله سید عبدالله خان قرار داده مثل چون دریای بلا جوشان و خروشان روبفوج بهادر شاه آوردند و بهنگامهٔ دار و گیر پلنگ گیر

وکوشش وکشش زیاده از حد بظهور رسید سرداران دکن جرأتها نموده عرصه بر افواج پادشاهی تنگ ساختند اورنگ شاهزاده معزالدین
وهمت خان پسر فاتحخان بهادر و اعتقاد خان پسر جملة الملک اسدخان مردوات نمایان بظهور رسید وسید صدالله خان بعد
جرأتهای بے پایان فوج مقابل ابر داشته بهدر سرداران مبین ویسار پرداخت وتا دو پهر کارزار گرم بود بعد ازان
فوج دکنیان رو بفرار گذاشت وبهادر شاه مع افواج در تعاقب تعین پا بنگاه آسنا شافت وغلغلهٔ عظیم در لشکر دکن افتاد و
شیخ سنباج دوسوار زبان دراز نزد شاهزاده فرستاده بپادشاهزاده وسرداران هراول پیغام داد که سلاطین وامرای سلف را
حفظ ناموس طرفین ملحوظ ومنظور بود مقاتله فیما بین مردان بست آنقدر توقف باید نمود که ناموس از بیخ محفوظ بگذرد و
معزالدین بعد از اذن پدر عنان کشیده مردم را از غارت معسکر باز داشت ودکنیان ناموس را بر آسپها وفیلان سوار کرده
در مکانے محفوظ رسانیدند وبعد وبجمعی از طرف ناموس اول عصر از بهیات مجموعی هجوم آورده معرکه کارزار اول گرمتر ساختند
حق آنست که از هر دو طرف انچه نزای ناموس طلبان بود صدر دم ست بظهور رسانیده داد مردمی ومردانگی دادند وجمعی کثیر از طرفین
مع دو فیل فوج شاهزادهٔ معظم از پا درآمدند واز افواج ابوالحسن شیخ سنباج ورستم را وبرهمن زخم برداشتند وچار پنج سردار دیگر
بزخمهای کاری مجروح شدند وجلادت کیشان دکن بندرابن ویوان بهادر شاه را مجروح ساخته وفیل سواری او پیش اندخته
روانه شد نزدیک رسید عبدالله خان باآنکه درهمان حالت بدهن او صدمهٔ وسخه بآن رسیده بود یکی از راجها را همراه خود گرفته در قلب
فوج مذکور که دیوان شاهزاده نامی بر دشتانخته وجها رتنها نموده بندرابن را دوست آشنا رانیده باز آورد وزمین فیرت خان
میرتوزکی شاهزاده در عماری فیل سواری مع یک خادمه که همراهش بود کشته گردید ومردم بے نام ونشان جمعے کثیر از
طرفین سرصحرای عدم را ودند افواج دکن تا شام ثبات قدم ورزیده چون سیاهی شب بسا از نظرها گشت راه اوبا
گرفته بمجیدرا باد شافت اما وقت شام سرداران دکن به بهادر شاه پیغام داده بودند که درین جنگها خلق خدا بسیار
تلف می شود سرداران هر دو فوج بطور سپاهگری در آمده فن سپاهگری وجوهر شجاعت خود ها بظهور رسانند هر کرا
بخت یاری کند ظفر خواهد یافت شاهزاده بنابر ممارست آداب حرب دکنیان دارد قبول نمود وهنگام صبح که عبور
در رفتن افواج دکن معلوم گردید شاهزاده شادیانهٔ فتح نواخته در تعاقب آنها بمجیدرآباد شافت چون نزدیک مجیدرآباد
رسیدند بر همن که مدار علیه سلطنت ابوالحسن ووزیر سیاه بود از طرف خلیل الله خان معروض همداشتند که سپاه
افواج دکن بود پادشاه خود را بدگمان ساخت که محمد ابراهیم بابهادر شاه سازش دارد وآن بے نصیب بتزئیب وتدبیر
قید وقتل خلیل الله خان گشت خلیل الله خان همینی دریافته بمجیدرآباد شتافت وبهادر شاه آمده مورد عنایات گردید چون این خبر
بابوالحسن رسید خود را باخته بے آنکه بامراء ورفقای خود مصلحت نماید وعیال وناموس خود و مردم همراهی خود بردارد یکتا گاه
با بعضے از عمدهٔ محل وصنادیق جواهر وهون پاسے از شب گذشته راه قلعه گلکنده کنار دیکی شهر حیدرآباد بود گرفته خود را
بدانجا رسانید مردم شهر از سپاهی ورعایا بحال خود درمانده حاجز وحیران شدند وبهادر شاه مع فوج در رسید و در حیدرآباد
رستخیز قیامت وشور یوم النشور برپا گردید چندین هزار شرفا فرصت سواری وبار برداری نیافته دست وپا فرزندان
گرفته بے آنکه بر قطع یا چادرے بر سر ستورات کشند سراسیمه ومضطر روبقلعه آوردند وکارخانجات سلطان ابوالحسن
ومال مردم تجار وغیر تجار دران شهلور که عمرها روی فتنه وآشوب ندیده بود بیکبارگی بامجال برداشتن بیکدیگر
میسر نشد صاحب تاریخ مے نگارد که اموال نامحصور که در ارزش زیاده از پنج بشش کرور خواهد بست بغارتگران

اتفاقاً قبل ازان که خبر بلشکر شاهزاده رسد اوباش و لچه‌های شهر بخانهای عروم ریخته دست تطاول دراز ساخته‌اند و ارباب ناموس تمام شب ازدال و عیال آنقدر که توانستند قلعه رسانیده‌اند و صبح نا شده مردم لشکر بشهر تافته‌اند چون در هر محله و بازار زر نقد کلوک و اقسام اموال و اقمشهٔ سرکار پادشاهی و امراء و تجار افتاده و قراشخانه و چینی خانه و اصطبل و فیلخانهٔ شاهی هم بجای خود بوده وقت غارت یاد از هول قیامت میداد و آنقدر زن و فرزند بهزور و ستم باسیری درآمده و عرض و ناموس شرفا و غربا وضعفا برباد فارفت که علام الغیوب میداند و قلم را یارای احاطهٔ آن نیست اعاذنا الله وجمیع عباده عن مولک الآفات بعد از چند روز فرستادهای ابوالحسن باظهار عجز و نیاز و استعفای جرائم کرده بحضور بهادر شاه رسیده ادای رسالت نمودند بهادر شاه در منع غارتگران ببالغه اهتمام نموده شعلهٔ فتنه اندکی فرو نشست اما بر خلق خدا گذشت آنچه گذشت و بر گردن عالمگیر و نا وزیر سلطان ابوالحسن وزر و وبال آن پایدار ماند و در وقایع احوالش ثبت افتاد و بهادر شاه بر حال ابوالحسن و خلق آن دیار ترحم نموده بقبول پیشکش مبلغ یک کرور و بیست لک روپیه سوای وجه مقرری هر سال بیدخل و معزول نمودن مادنا وزیر و اکثر برادران که سرانجام فساد و غوغا می‌کنند و انضمام قلعهٔ سرم و کهم و دیگر محالات مفتوحه که بمصرف افواج عالمگیری درآمده بود بمملکت محروسهٔ عالمگیر شفیع جرائم نا کرده ابوالحسن پیش پدر گردید چون ابوالحسن بنا بر اقتدار مادنا درین عرصه جواب و سوال و آمد و شد سفرا مقید نمودن او و برادرش تامل داشت بعض سرداران عمده و خدمه صاحب غنا رحمل نظر بانکه این همه ثمرات بیبا نجوست آن هر دو برهمن روی داده نزد ماه جانی صاحب زن سلطان ابوالحسن که تسلط تمام داشت رجوع نموده باتفاق او بحیلهٔ آنکه با بوالحسن خبرے شود زبانی بعض محرم رازان بنوکران خدمت کیش که همراه آن هر دو برهمن می بودند پیغام دادند تا قتل آنها دادند و آن هر دو برادر مقتول گشته سر آنها مصحوب سعتمان فرستاده نزد شاهزاده فرستادند چون عمده امر عالمگیر تقدیم رسیده بود بهادر شاه عرضه داشت متضمن اقرار صلح با ابوالحسن بمطاعت او در جمیع امور و فرستادن سرهای مادنا و برادرش بحضور عالمگیر فرستاد و آن شدید الحرص سر از ترزویرا گرچه وطن هرچه پذیرفت و سعادت خان را که دیوان خان جهان بهادر و از جمله تربیت کردهای نوید بود برای وصول زرهای پیشکش سابق و حال مقرر کرده تاکید بلیغ نگاشت که زود بعرض وصول درآرد تا قبل از ورود خودش این زرها بحیله و تزویر بدست آمده باشد اما مخفی بهادر شاه و خان جهان بهادر مطلع و مغضوب ساخت و خفگی را از حد بدر برده خان جهان بهادر الطلب بحضور نمود و با وجود آنهمه جانفشانیهای او محض ترحمے که بر حال ابوالحسن و خلق حیدرآباد بحال آورده ملامتها نگاشت و چون نوجوانان امرازاده با خصوص اعتقاد خان خلف جملة الملک اسدخان و دو پسرزاده دیگر و راطاعت فرمان و جانفشانیها مبالغه می نمودند و عالمگیر در تربیت و پیش آوردن آنها می کوشید بکرور و فرمان طلب آمیزکه بخان جهان بهادر نگاشت تعریف آنها و تعریض از خان جهان بهادر باین عبارت نوشت که خانه زاد انیکه هنوز بوی شیر از دهن آنها می آید نسبت بآن پیرها که خورده زیاده شرط خدمت و جانفشانی بجای آرند خان جهان بهادر ازین قسم قدردانیها نهایت دلتنگ و کبیده خاطر می گذرانید و میخواست که امیرزادهای مذکور در حروب و کروب اباتی یا بهند و در جنگ و شمنان اجلال می نمود و نیز درین ضمن امرای نمک بحرام ابوالحسن بتطمیع عالمگیر و دلگیری از آقای بحضور عالمگیر رسیده و دلالت بتسخیر حیدرآباد می نمودند عالمگیر افواج معتدبها بمضافی آنها برفاقت و اعانت بهادر شاه فرستاد و افواج ابوالحسن تا تنقیح صلح و جنگ بسرکردگی عبدالرزاق خان لاری و غیره برای مقاتلهٔ مکاوحهٔ افواج عالمگیری تعین شده بر فوج تازه رسیدهٔ عالمگیری زد چون آنها غافل بودند و از لشکر بهادر شاه بنا بر بعد مسافت نیز مدد نمی رسید دو سه سردار افواج عالمگیری زخمی و سپر فوج حیدرآبادی شدند و بهادر شاه

تا انفصال و تحقیق صلح و جنگ او کنار حیدرآباد و بشهرت گرانی علوفه کوچ نموده بکمر آمده استقامت ورزید اینمده مدار چ جرأت و دلیری کرد با افواج حیدرآباد مع تسخیر ملک های تازه درین حرب روی داد و جانفشانیهای سابق که از خان جهان بهادر و سید عبدالله خان قبل از فتح بیجاپور بظهور رسیده هرو امیر مذکور و بهادر شاه بیچاره با وجود جرات و جانفشانی بمحض ادراک ترحم برابو الحسن و خلق حیدرآباد و استعفای جرائم ناکرده او مورد عتاب و مغضوب و معزول المنصب شده عیاذا بالله و جاء المؤمنین من الحرص الشدید چون محاصره بیجاپور بطول انجامید و از بهادر شاه و خان جهان بهادر ترحم غیر مرضی بظهور رسید بعوض خان جهان بهادر عابد خان پدر غازی الدین خان فیروز جنگ را بشهرت تحصیل زر پیشکش نزد بهادر شاه فرستاده اول خانجهان بهادر را طلب حضور نمود بعذر از ان بهادر شاه را هم بر فاقت خود طلبید چون خان جهان بهادر بحضور رسید میان مردم معظم خان پدر زن شاهزاده کامبخش و خان جهان بهادر در جلوخانه پادشاهی بر سر گذاشتن پالکی سواری هر دو خانه جنگی و هنگامه عظیم برپا گردید پادشاه خان جهان بهادر را برای استکاف و افهام مردم او وجیله های حضور را برای منافعت مردم معظم خان و جهال طرفین بیرون فرستاد خانجهان بهادر که نهایت طول و اذنا قدر دانیهای پادشاه بغایت آزرده خاطر بود از دربار برآمده چون معظم خان را در جنب عمگی و خدویت و بهادری خود هیچ می شمرد و فرمود که بازار معظم خان را غارت نمایند پادشاه ازین حرکت آزرده ترکشته خانجهان بهادر را بمهم قلعه سنتی متعلقه جاٹ از دکن باکبرآباد فرستاد و بعد تسلیت آن مهم چون باز بحضور آمد بازجیله برآورده او منصب معزول و جاگیرات خان جهان بهادر تغییر نمود بیچاره بهمین حال از دار نیخ و ملال درگذشت آحوال پادشاه منجمله خصال دیندار و قدردانی و سلیقه او در امور سلطنت و جهانبانی مردم هوشیار ازینجا و این کارها که مشته نموده از خود دارد بقلم آمد دریابند که تا چه مرتبه و چگونه بود و در محاصره بیجاپور از بهادر شاه و سید عبدالله خان بارها چنانچه ذکرش گذشت عبث عبث میوجب بعض افترا و بهتان آن قسم کاوشها نموده مقید داشت و اینها را بارسانید

ذکر نهضت عالمگیر بتسخیر حیدرآباد و نام نهادن دارالجهاد

بعد فتح بیجاپور فرستادن فتح نامه ها در اطراف پیش خیمه عالمگیر بشهرت زیارت مزار سید محمد گیسو دراز رواد گردید و او اخر محرم بسعادت خان سنزاول وصول زر پیشکش نوشته فرستاد که ما بدولت عزم جزم در تسخیر حیدرآباد داریم درین زودی رایات جهان کشا آن طرف متوجه خواهد شد زرهای پیشکش هر قدر که تواند و بهر صورت که میسر آید قبل ازانتشار خبر اراده ما بدست آورده سرمایه ظهور نیکو خدمتی های خود در حضور داند و دوسه لک قبل ازین که بهادر شاه استدعای مصالحه و استعفای تقصیرات ناکرده ابو الحسن باظهار رسگونه اطاعت نموده بود در انزمان اگرچه غلغلی وجواهر بسیار فریب دادن آن بیچاره ارسال یافته بود اما خاص و عام میدانستند که محض ابله فریبی ست و حرص بادشاه قناعت بزرگ پیشکش نمیکنند و دران وقت هم بنام سعادت خان همین حکم مخفی رفته بود چون سعادت خان حسب الامر حضور را خذه جرزر بالقیمه زیاده نموده و سلطان ابو الحسن را در صورت اطاعت و ستمنای عالمگیر امیدوار امان از صدمات آن صاحبقران گردانیده بیچاره اظهار نموده که زر نقد بالفعل متعذر ست عوض زر از جواهرهای گرانبها هیچه موجود دارم جیده حوالی نمایم و صدوهجا هیچه جواهر اعلی مع اقرار عقد او بلا تعیین قیمت و تحریر چیره بطریق امانت در پارچه های باریک پیچیده و مهر خود نموده فرستاد و پیغام داد که دوسه روز تنگ مدار تا آن زمان آنچه نقد میسر آید رسانیده مقیم جواهر را باسر رشته دار جواهر خانه فرستاده خواهد شد بعد تعیین قیمت سعادت خان نقد و

وجواهر بحضور عالمگیر مع عرضداشت مشتمل بر اظهار فرمان برداری ابوالحسن ارسال نماید و سلطان ابوالحسن قبض الوصول نوشته در روز دوم چند بهنگی میوه برای عالمگیر ارسال داشت سعادت خان که تربیت یافته عالمگیر و مرید مخلص سراسترزیر بود جواهر را که ابوالحسن نزد او امانت داشته بود بهانه فرستادن چند بهنگی میوه برای پادشاه خود خواسته جواهرهای جواهر بیم در سبد میوه پاگذاشته از طرف خود بحضور ارسال داشت و سه روزے بران نگذشته بود که خبر کوچ عالمگیر از گلبرگه باراده تسخیر گولکنده بابوالحسن رسیده زبان دو خاص و عام گردید ابوالحسن از رافت و عنایت معاند خویش مایوس گشته بسعادت خان پیغام داد که غرض ما از اطاعت فرستادن ذیوناموس خود استرضای عالمگیر بامید مراحم و عواطف بود درینگاه تقسیم اراده او باستیصال این شکسته بال به ثبوت پیوست وامید الطاف و عطوفت نماند خواجه های امانت جواهر واپس باید داد سعادت خان جواب فرستاد که چون پرسش بحضور پادشاه داعیه منصفت او باین طرف معلوم و متیقن بود نظر بپاس نمک وفاندازی آن آستان خواجه ها را سر بمهر شما در سبد میوه ها گذاشته همراه بهنگی های مرسله شما بحضور فرستادم و اکنون در عرضش سروجان من حاضر و فدای کار عالمگیر ست و درین باب گفتگو طول کشید و بعضے از مردم ما مامور شدند که رفته جواهر ند کور بعنف گرفته بیارند و یک دو روز شورش مذبعداد ان سعادت خان پیغام داد که درین باب حق بجانب شماست اما من حسب الامر آقای خود تغیر پذیری نموده جواهر شما گران بها بود گرفته خلاصی خود و خوشنودی آقا درارسال آن دانسته راه وفا پیموده ام الحال کنا پدر اکشته باید شد و برای کار و لی نعمت خود جان نثاری باید نمود عالمگیر که از مدتها برای استیصال شما مجتهدی خواست از کشتن من دست آویز محکمے بدست او خواهد آمد و الا من بندهٔ احتمال انصراف او از ادعا نیکه دارد باقیست و بشرط حیات من هم در سنگاری شما کمر خدمت محکم بسته بقدر خود قاصر نخواهم بود و ابوالحسن را جانفشانی او بجای آقا و عذر این تقصیر نظر بعواقب امور خود مقبول افتاده دست از مزاحمت برداشت بلکه اورا طلبیده مورد مراحم و تحسین گردانید و خلعت و جدهر مرصع الماس و دیگر اشیا عنایت نمود و درین ایام روزے افاضل حیدرآباد نزد سلطان ابوالحسن حاضر بودند احوال عالمگیر و اشتهار دین پروری او مذکور شد علمای مجلس گفتند که اسپهای فرستاده پادشاه ایران که عالمگیر از عصبیت رد نموده بفقر اقسمت نمود با اینهمه اظهار تعبیت شرع و دعوی اتقا و مناهی و اقدام بچنین امور جمع و توفیق نمی یابد و غیر از اطاعت نفس کرش محمول برامر دیگر نتوان نمود اسپهارا اگر بفقرا و مساکین و ارباب استحقاق میداد فیضیابی بخلق خدا بیشتر بود سعادت خان متصدی جواب از طرف پادشاه خود گشته تاویلے شایسته نمود اگرچه بنا بر عدم تحقیق بمضمون فاطر ارباب فرد نیتوانند شد و آن اینکه پادشاه دیندار را بسبب بیداغی از قهرمان ایران اسپان اندوخته فائده است که زبانها جاری گشته حقیقت این بست که اسپها را چون بوقت معین برای ملاحظه آورند پادشاه در تلاوت کلام الله بود بنا بر ملاحظه اسپان از تلاوتی که مقتضا بود خواست که قدرے کم نموده تلاوتش را بروز دیگر گذارد و دران حالت آیه کریمه که در شان سلیمان نبی علی نبینا و علیه السلام متضمن اشتغال او زدین بملاحظه اسپان و مشغول گشتن از نماز مستثنی و بر واپسی از نماز و اجبی بسبب انهماک در دین آنها و بعد تنبه امر بذبح اسپان مذکور فرمودند نازل شده از نظر گذشت آیه مذکوره تلاوت نموده حسب حال خود است و بنا بر تنبیه نفس بسنت حضرت سلیمان عمل نموده امر بذبح آن فرمود مردم دنیا هرچه خواهند بگویند علمای این جواب شنیده گفتند که اگر چنین بود اسپان را بر دروازه های امرای ایران فرستاده ذبح نمودن چه معنی داشته خواهد بود سعادت خان جواب داد که این نیز غلط ست که شهرت یافته بر السنه مردم جاریست و اصل این ست که چون شاه جهان آباد تازه احداث یافته بود و بر ایرے که از ایرانیان در هر محله از محلات آن شهر خانه خود ساخته

بنام او شهرت داشت و سپاه اگر بنجا و پنج یشتند از دحام بسیار میشد و اکثر ضعفای محلهای دور دست که آنها را رسیدن در انجا متعذر بود محروم می ماندند و برنج را اگر بے رسیدند بتدریج و جمع بسیار قسمتے ازان گوشت میسر می آمد بنابراین حکم فرمودند که در هر محله یک دو سپ بره ذبح نمایند از روی اخبار وقائع نگار حیدرآباد چون خبر این تقریر و توجه بعالمگیر رسید شادمان گردیده بر سعادت خان تحسین و آفرین بسیار نمود و از کلبرگه پیش خیمه بطرف حیدرآباد روانه فرمود سلطان ابوالحسن پیچاره بستماع این اخبار موحشه غریضه مشتمل بر استیمان و التماس اطاعت و استعفای جرائم ناکرده و اظهار زبان بردار یها و باز آمدن از انچه ممنوع شود مصحوب بلاران عندالله فرستاده ضعیف حالی و عجز و مسکنت آنقدر که باید نمود اما از قساوت قلبی که عالمگیر داشت مطلقاً پذیرفته جوابش را حواله بزبان سیف و سنان فرمود و سیئات غیظ و خشم مقید نمودن پدر و پسران فرمان بردار و مقتول ساختن برادران عاجز و گرفتار و درویش حقیقت کیش شاه سرمد و لرویش و دیگر تزویرات باقتضای طبع دنیا پرست نمودن و آثار کسوت دین پروری پوشانیده ابلهزیبها فرمودن فراموش ساخته و مصداق آیه دانی هدایه (آتامرون الناس بالبر و تنسون انفسکم) گردیده فرمانے مشتمل اثبات تقصیرات ابوالحسن اصدار نمود و قرش آنکه اگرچه افعال قبیح آن بدعاقبت از احاطه تحریر بیرون است اما از صدیکے و از بسیار اندکے شمرده می آید اولاً اختیار ملک و سلطنت بکف اقتدار کارفرما جز ظالم داون و سادات و مشائخ و فضلاء الکوب و مغلوب ساختن و در رواج فسق و فجور بانواع علانیه کوشیدن و خود را از بادیه پرستی و بدمستی در انواع کبائر شب و روز مستغرق بودن بلکه کفر را بر اسلام و ظلم را بر عدل و فسق را بر عبادت فرق نمودن و در اعانت کافر حربی یعنی سنبهای جنبی و قیقصنا مرعی نداشتن و خود را سبب معادنت دار حربی که نص کلام الهی و صنع آن واقع شده پیش خلق و خالق مطعون گردانیدن و با وجود ارسال قرابین نصیحت آمیز معصومه مرحوم آداب دان مزاج گرفته حضور پنجه غفلت از گوش نکشیده و درین تازگی یک لک هون برای سنبهای بدکردار نرستاده و با اینهمه اعمال خود روسست باده غفلت بوده نظر بر افعال خود نمودن و امید رستگاری در بهرو و جهان داشتن مصرعه ز بهے تصور باطل نرسے خیال محال و القصه ابوالحسن مایوس محض گردیده بلکه محاربه و تعین افواج برای استقبال خصم اقتدار و شیخ منهاج و شرزه خان و مصطفے خان معروف بعبدالرزاق لاری و دیگر سرداران مبارز پیشه را مرخص نموده عالمگیر چون بمنزلے حیدرآباد رسید بعض سرداران حیدرآباد را نمود و از گشته دست و پای جنبانیده و در اندک منزل گزیدند چون افواج عالمگیر بوده برابر افواج دکن و اسباب حرب علی هذا القیاس بود سعی آن بیچارگان کار سودے نبخشید و خان فیروز جنگ که بعد فتح بیجاپور برای تسخیر قلعه ابراهیم گڈه مامور بود کلید مطلب مع عرضداشت مژده فتح قلعه مذکور مرسله او رسید و رود دشدن خان مذکور بطریق ایلغار حسب الطلب حضور سرعوض گردید عالمگیر بغاصله یک کروه از قلعه گولکنده رسیده معسکر ساخت افواج دکن او دوخام نموده شورش افزا گشت بعض امرای رکاب بجنگ آن مامور شده بعد زد و خورد یکدیگر را طاقتش نبود و بفرار نهاده و در هر جا یکه مناسب دانست منزل گزیده و بعد رسیدن فیروز جنگ تعین مورچال تمام هر یکی از امرا نموده حکم بکندن کنده بستن و بهم رسانیدن و تقسیم افواج فرموده میان جدال و قتال گردید و در همین روز عابد خان پدر خان فیروز جنگ که بجهاز سوار دریکی که در بندر سدا سیدرآباد بنام پکل سدالله الغالب نموده بتوپ نیزه خود میزانست محمد نامے رسیده دست راست او از ضرب گوله توپ پریده و بعد دو روز راهی ملک عدم گردید سلطان ابوالحسن چون همه را برابر حال خود مشوجه و جمع میدانست رجوع باد نموده بتوسط همدمان محرم سفیاهای محبت مع تحف و هدایا فرستاده التماس عفو و صفح نامه کرده نموده استدعای امان می نمود و بهاء و شاه هم میخواست که در بهرو صورت فتح و جنگ علی الرغم اعظم شاه و فیروز جنگ مصالحه با ابوالحسن یا فتح قلعه از دست او اتفاق باید نمود بنابرین

باب گفتگو با سلطان ابوالحسن مفتوح داشت اعظم شاه دیگر غماز ان فتنه انگیز این احوال را بنا خوش وجهی در حضور عالمگیر باب و تاب تمام ظاهر ساخته عالمگیر را از بهادر شاه و زوجهٔ او نورالنسا بیگم و دیگر رفقای محرم شاهزاده بدگمان ساخته بودند درین ضمن وارد غسلخانه و دیگر کارخانجات بهادر شاه بعرض شاهزاده رسانیدند که سواریهای حرم از دولتخانه دور واقع شده و مردم قلعه برآمده گاه بیگاه بر سر چال میریزند مبادا چشم زخمی بناموس سلطانی رسد بهادر شاه فرمود که خیمه و سواریهای زنانه را نزدیک دولتخانه آرند محمد اعظم شاه و فیروز جنگ و دیگر مخلصان اعظم شاه بعالمگیر خبر رسانیدند که بهادر شاه در مقام غدر و پیوستن بسلطان ابوالحسن و قاصد فتن قلعه است عالمگیر با وجود دعوای عقل و شعور نفهمید که اگر سازش با ابوالحسن هم باشد محصور شدن چه فائده دارد و چرا افواج اورانزد خود طلبیده بر سرش نریزد که خود هم اندرون قلعه محصور و مقید گردد و آتش خشم و کین او شراره بارگرد یده حیات خان دارو غه غسل خانه بهادر شاه و خواجه ابوالمکارم را که با وجود رفاقت شاهزاده هر دو را از جمله مریدان صادق خود سے شمرد طلبیده استکشاف احوال نمود و بانواع تمهید و تمدیدات علیحده علیحده از هر دو کس پرسید هر دو همین معروض داشتند که بهادر شاه را اراده غیر ازین نیست که بالتماس و قلم عفو بر جرائد اعمال ابوالحسن کشیده گرد ریا قلعهٔ گلکنده بسعی و اهتمام او به تسخیر در آید و هرگز ارادهٔ فاسد پیرامون خاطرش نگشته چگونه سخن غیر واقع عرض نموده زبان با تمام مرشدزاده خود کشائیم و هرچند بدلائل موجه بچیرے بهادر شاه خاطرنشان نمودند سودمند نیفتاد آن بدباطن بیرون نرفت و بهادر شاه را چنانچه سابقا اشاره بآن رفت طلبیده بناحق مقید نمود و نورالنسا و فرزندان شاهزاده و خواجه سرایان و دیگر همدمان او را انواع خفت و اهانت و ایذا و تصدیعات رسانیده مدتها محبوس داشت و جمیع کارخانجات بهادر شاه را ضبط نمود و بسرکار خود انضمام داد و از منصب چهل هزاری چهل هزار سوار که هفت هزار سوار سه اسپه دو اسپه بودند دوده کرد و رام انعام بر طرف ساخته جاگیرات او را بار باب طلب تنخواه داد و روز اول نورالنسا زوجهٔ بهادر شاه را فرمود که بدون ضبط اموال او را مقید سازند روز سوم خواجه سرائے زشت فرتوت یاقوت نام که آخر خطاب محرم خان یافت و در درشت گوئے و بیرحمی مشهور بود مامور گردید که نورالنسا را بطپانچه و لگد و مشت و سیلی و امثال

دست از و برداشت و میرزا شکرالله عموے نورالنسا را کہ مخاطب بشاکر خان و شریک تہمت بود نیز بخفت ثقیله ساخت و سه چار خواجه سرای دیگر را ہم تنبیه نمود و انواع ایذا و اخراج شامل شکنجه و دیگر تعذیبات در تحقیق افترا بر آنہا کرده رہائے دادا ما جرم بہادر شاه و نورالنسا ہیچ باثبات نرسید دیگر سکاره و آلاے کہ بہادر شاه بیچاره و مہربان او کشیدند تا کجا انجامکاشته آید محمد ابراہیم سپه سالار سلطان ابوالحسن کہ پیشتر از ہمه ملازمان او بیدهادے مادنا ابوالحسن از و بدگمان گشته ہنگام رسیدن بہادر شاه و خان جہان بہادر بحیدرآباد قاصد قتل و تیه ش شده بود و او بیچارے واندک طمع اقتدار رجوع به بہادر شاه آورده معرفت او ملازمت عالمگیر اختیار نمود و در منصب ہفت ہزارے ہفت ہزار سوار گشته عزت وافر و خطاب مہابت خانے یافت و مورچالہا بسے و اہتمام خان فیروز جنگ و دیگر رزم جویان قوے چنگ ہمیشه کم کم پیش میرفت در یکی از روز ہا کہ غازی الدین خان در فکر پیش بردن مورچال بودشیخ نظام و مصطفے خان معروض بعبدالرزاق لاری وغیرہما برآمده مقابل فوج پادشاہے بجرات پیش آمدند و دار دگیر عظیم بمیان آمده کشور سنگ ہاڑہ زخم کارے برداشته از اسپ افتاد و جمعے از راجپوتان تا او را از دست وکیلیان برآرند مقتول گشتند چند نفر وکیلیان نامی نیز مجروح و نابود شدند اما آنقدر ہجوم وکیلیان بغلبهٔ آنہا بود کہ ہر چند مرام فوج پادشاہے جلاد تہا بکار بردند تا لاش یکی از آنہا را بدست آرند میسر نشد و آنہا لاشہاے رفقاے خود را بالاش چند نفر پادشاہی برداشته بردند آخر بہزار سماجت و سے سہ بداران ایران و تورانی و جلاوت و شجاعت سادات و افغان و راجپوتیه وغیرہم افواج ابوالحسن برگشته بقلعهٔ خود در آمده در ایام محاصرهٔ گولکنڈه و اغلب اوقات از تعصبات جراتہا بظہور رسیده کہ محمول بر مبالغه نتوان نمود لیکن مبالغه نیست از انجاعه ہمین قسم جانفشانیہا ظاہر شد اما چون بخت یاور نبود فائده کرد بایدبران تردودات مترتب نشد و عالمگیر بوسائل و وسائط روز و شب در تالیف قلوب رفقاے سلطان ابوالحسن کوشیده بمواعید امانات و اضافه ہاے منصب و از دیاد تقرب بطرف خود مائل گردانید و آنہا بحرص وامید دنیا و یاس بقاے عمر و دولت سلطان ابوالحسن توسل باذیال دولت عالمگیر جستند مگر معدودے با او شریک و رفیق ماندند و آخر ہمه برگشتند چنانچه شیخ نظام بعد ملازمت عالمگیر بخطاب مقرب خان شش ہزاری پنجہزار سوار منصب و جاگیر یافت و ہمین قسم شیخ منہاج وغیرہ رجوع بعالمگیر نموده مناصب اقتدار عظیمه یافتند از نوکران سلطان ابوالحسن عبدالله خان افغان و عبدالرزاق لاری تا پایان کار با او ماندند اگرچه آخر عبدالله خان ہم برگشت بلی از عمدهٔ ملازمان کسے کہ تا روز تسخیر قلعه از ابوالحسن روی رفاقت برنتافت بلکه روز فتح قلعه ہم تردوے کہ از جزو قول عقل بیرو دانست از و نظہور آمد و مجملی بگزارش خواہد آمد عبدالرزاق لاریست و کارنامہاے مردم ابوالحسن کہ با وجود مغلوبے و تحصن بقلعه نظہور رسانیده اند و سفاہت و سبکی ہا کہ از عالمگیر و اتباع خاص او بروز یافته از وقائع حیدرآباد نگاشتهٔ قلم بدائع رقم نعمت خان عالی بے کم و کاست و از تاریخ ہاشم علیخان خانے باندک پاسداشتے پادشاہ او پیرایهٔ وضوح می یابد بالجمله مدت محاصره با متداد کشید و از شدت توپخانه و ذخیرهٔ بارود و آتشبازی عملهٔ قلعه کہ لاینقطع شبانه روز گولهٔ توپ و تفنگ و بان و قنبارہ ہاے آتشبار در کار بودند مردم مورچال اردوے عالمگیر را زندگے دشوار بود و از ہجوم و تراکم دود بارود روز از شب کمتر ممتاز میشد و ہیچ روز نبود کہ ملازمان کارطلب عالمگیر بے تلف نشوند و زخمے نگردند بعد مساعے موفوره در عرصهٔ یک ماه و چند روز مورچال کنار خندق رسید عالمگیر عجب الافعال حکم پرکردن خندق نموده اول خود و ضو فرموده کیسه کرپاس برائے پرکردن از خاک بدست مبارک خود دوخت و دمه با تیار شده تو پہا بالاے آن برده محاذے قلعه بستند اما گرانے و کمیابے غله و کاه بجائے رسید کہ صاحب ثروتان طاقت یافتند و انچه بر کم بضاعتان مقیم الاحوال گذشت بیان آن امکان ندارد خلق بیرون از حساب در گذشت بلائے و با بمقتضائے حسن نیت پادشاه علاوهٔ صدمات قحط غله بود بسیار مردم تاب گرسنگے و بے برگے نیاورده نزد ابوالحسن رفتند و بعضے مخفے نفاق ورزیده برائے

اغراض خود با عانت محصوران کوشیده آخر رسوا شدند و بجز او سزار سیدند و چون کارے از پیش نمیرفت اعظم شاه را کسبب نفاق بهادر شاه عالمگیر برائے بند و بست او عین دا کبر آباد مرخص کرده بود و شاهزاده تا به برهانپور رسیده بود باز طلبیدا شت روح الله خان را کار طلب و مشیر سلطنت و برائے بند و بست بیجاپور گذاشته بود نیز بحضور طلبیده بعد از سه ماه که خان بهادر فیروز جنگ در پرده سیاه شب قریب بسحر کمین نموده دلاوران معتمد را بستیارے کمند و زینه ها بالائے فصیل قلعه برآورده حارسان غفلت گشته قطع رشته حیات آنها نمودند وقت بالا برآمدن مردان کار حاجے محراب که یکے از مقربان عالمگیر و در آنجا حاضر و بر جانفشانیهائے خان فیروز جنگ نبا بر استشهاد ناظر بود بے آنکه پایان کار تماشا کند بجرد عروج بر برج گمان فتح قلعه نموده بحضور پادشاه دوان دوان رسید و پادشاه بر سر سجاده بود که از دور شروع به بجا آوردن آداب مبارکباد نموده زبانے فیروز جنگ و دیگر بهادران مورچال نیز پیغام مبارکباد فتح قلعه معروض داشت پادشاه سراسر وقار هم بمقتضائے الصاحب علی قدر صاحبه بدون تحقق خبر شنوف گشته اشاره بنواختن شادیانه نوبت فرمود و حکم بطلب سوارے و پوشاک خاص داده مستعد تماشا گردیدند مائے حضور بدست و زبان آداب تهنیت بجا آورده بعد آنے خبر رسید که قضیه منعکس ست و چشم زخم عظیمے بدلاوران ملازم سرکار رسیده خان فیروز جنگ ناکام برگشت و این حرکت موجب استهزا و خجالت پادشاه و حاجے محراب گشت و جاسوسان خبر آوردند که چون باعث شهید ارے حارسان قلعه سنگے گشته بود ابوالحسن آن سنگ را قلاوهٔ مرصع طلائے و جُل زربافت عطا فرموده برنوکران نمک بحرام خود تفوق میدهد سه چار شعبان بارانے بشدت باریده بالائے جان لشکریان خصوص اهل مورچال شد و سلامت کوچه و دمه و دیگر مساحتهائے فیروز جنگ باطل و نابود محض گردید و در عین شدت طغیان نهر هائے اطراف قلعه و طوفان باد و باران متحصنان خصوص عبد الرزاق لارے بیرون برآمده داد مردانگی داد و سلیم خان حبشے که از جمله سرداران شجاعان محسوب مے شد دست و پائے زده خود را در مغاکے پنهان ساخت و صف شکن خان کرنسبت بدیگران سعے بسیار در تسخیر قلعه داشت قبل از رسیدن مصطفے خان عبد الرزاق لارے دو زخم کارے خورده بود بر جان خود ترسیده در میان زخمے ها آب و گل آغشته خود را انداخت همشیر خان بکوچهٔ سلامت خزیده امید رستگارے داشت بگرفتارے در آمد جلال چیلهٔ خاص داز جمله محرمان قدیم المخدمه عالمگیر که مخاطب بسر براه خان بود با دو از ده منصبدار دیگر و سیر مردم ابوالحسن گردیده بعد استماع این خبر حکم شد که حیات خان داروغهٔ فیلخانه با هفتاد و هشتاد فیل کوه پیکر بهادران لشکر را همراه برده از نالهائیکه طغیان نموده اند گذرانده بمحمد اهل مورچال رساند هر چند حسب الامر اقبال بر سر نالها رسیدند آما از شدت طغیان احدے از بهادران را عبور و وصول تا مورچال میسر نیامد و تا ثلث شب حیات خان مع فوج قیناتے و رگرداب حیرت معطل و سرگردان مانده نصف شب بخیمه هائے خود برگشت و بهادران قلعه اسرار انقلبه برده نزد ابوالحسن حاضر ساختند سلطان مذکور سه چار روز جمیع آنها را مهمان نوازے فرموده خیرت خان و سربراه خان را خلعت مع اسپ و دیگران را فقط خلعت داده باعزاز و احترام مرخص ساخت آنگاه سربراه خان را دل تماشائے انبار خانه اجناس غله و بارو تخانه و غیره با یحتاج اسباب قلعه داری فرستاده گنج هائے سر بفلک کشیده قلعه و غیره بنمود و عریضه مع پیغام زبانے که مضمون هر دو واحد بود داد و جلال عالم عزت و جلال خالق العباد و سر مبارک پادشاه مقسم ۱۰ داده رد انه نمود و تا در ابلاغ پیغام و گزارنیدن عریضه قصورے نکند چون اسرا برگشته آمدن غیرت خان را که هزارے دو صد سوار بود بانضمام منصب بے خطاب بحال داشته تنبیهات بنگاله نموده در باب سربراه خان فرمود که گر تحقیق کار خلاف نیست بعرض خطاب مخاطب ساخته گفت که منصب ذات آن کم ذات که چار صد بیست بحال دارنده عرض داشت ابوالحسن مبالغه غایت

غرور پیش خان فیروز جنگ فرستادہ گفت کہ انتخاب نمودہ آنچہ قابل عرض باشد معروض دارد وجلال چون برای پیغام زبانی عرض کردار شاد شد کہ شمشی از شب رفتہ پس پردہ خلوت خاص خواب گاہ آمدہ عرض نماید ملخص مضمون عرضداشت وپیغام زبانے جلال سپہ راہ خان آنکہ من خود را از جملۂ بندگان جان نثار آن درگاہ میدانم اگر تقصیر ازین عاجز باختیار و بلا اختیار سرزدہ باشد بسبب خود رسیدم از شیم کریمہ سلطانی الحال امید وارا فضالم کہ عفو فرمایند درصورتیکہ قلعہ مفتوح شود و مرا حیت بدارا لخلافۃ شاہجہان آباد فرمایند البتہ بیکے از بندہ ہاے درگاہ آسمان جاہ این ملک برہم خوردہ پامال گشتہ راخواہند سپرد وہمانا آن بندہ من باشم ہرکرا درانجا مقرر خواہند فرمود زیادہ از محصول این سرزمین در وجہ منصب خود و ہمراہیان خواہ خواست ودیگر زرہا برای اخراجات ضروری از سرکار خواہد گرفت تا از عہدہ آباد نمودن این مرزبوم کہ از ورود عساکر سماکن چند و بوم گردیدہ برآید و ہفت ہشت سال باید کہ صورت ابادی روے نماید و بندہ ہرآنچہ بوکلاے درگاہ سلاطین سجدہ گاہ میرسانیدم خواہم رسانید علاوہ آن بعد پذیرائے ملتمسات ہر گاہ معاودت فرمایند در ہر منزلے کہ ہنگام عبور در حدود این الکہ محقر مضرب خیام سپہر احتشام گردد بعد دہر گردہے از منازل مذکورہ معدود شود و لکھ روپیہ تسلیم دیوانیان سرکار نمایم و نیز بعد دہر پورشے کہ قدم مبارک بپاے حصار رسیدہ نزلے بطریق نثار و پاانداز ے گذرانم و این ہمہ خدمات برائے آن بجاے آرم کہ زیادہ برین خونریزے مسلمانان نشود و سپاہ لشکر ظفر پیکر پیشتر ازین مدت محروم از اہل و عیال و بیوت و اموال خود نباشند معذا گر التماس بندہ بقبول امتیاز نیابد و خواہند کہ مدت دیگر ہم بندگان حضور تضییع اوقات نمایند تدبر برگاہ حال سپاہ پانصد شش صد ہزار من غلہ کہ جلال جملۂ سرکار در انبار خانہ ذخائر غلات وغیرہ دیدہ رفتہ بحضور ارسال دارم چون این مضمون زبانے جلال بسمع جاہ و جلال رسیدہ در جواب کلمات سراسر صواب ابوالحسن لغوے چند اوا فرمود کہ بعض ازان اینست اگر ابوالحسن از فرمودۂ ما بیرون نیست دست بستہ حاضر شود و یا گلبارد کہ سرو گردن او را بستہ بیارند بعدہ آنچہ آقا ضاے مروت ما باشد بعمل خواہد آمد و صبح آن شب علی الرغم ابوالحسن تمام متصدیان صوبہ برارا حکام مع گرز داران صادر شد کہ پنجاہ ہزار گیسہ کرپاس بطول و دو در عدہ عرض یک درعہ دوختہ باد گیر مصالح قلعہ گیرے روانہ حضور نمایند کہ از سر نو خندق اپنا شتہ آیہ از شنیدن این خبر بر زبان عجزۂ مضطر بے اختیار گذشت کہ این کلام عقل و دانائی و چہ مسلمانان کشتی ورسوائیست کہ کیسہ ہا آیند و خندق اپنا شتہ گردد چہ التماس ابوالحسن مدار سال غلہ شرف پذیرائے نیافت تا ہم وسیلۂ بقاے حیات ما میگردید و ہمان جوالہاے غلہ بکار پر نمودن خاک و اپنا شتن خندق ہم مے آمد نوزدہم شعبان بعرض رسید کہ نقابات کار خود با نجام و نقب را با تمام رسانیدہ باروت دران پر کردہ اند و آتش دادن را چشم براہ فرمایند حکم محکم صادر گردید کہ اول اہاے مورچال بشہرت یورش ہاے و ہوے بہا در اند بلند سازند تا محصوران بارا ۂ مداخلۂ بالاے فصیل حصار جمع آیند بعدہ در نقب آتش زنند اما عبدالرزاق لارے از شدت فدویت و ہوشیارے از ما جراے نقب کنے خبر یافتہ مقابل ہر سہ نقب از اندرون بدستیارے سنگ تراشان چابکدست نقب ہا کندہ باروت یک نقب راہ یافتہ آن بریدہ بر دواز دہ نقب دیگر قدرے از باروت برداشتہ باتے را بآب آمیختہ ضائع و نابود ساخت چون آوازۂ یورش بلند گردید و مردم بالاے حصار فراہم آمدند عملہ نقب کہ منتظر ہمین از دحام بودند در یک نقب آتش زدند چون باروت آن طرف از آب ضائع شدہ قدرے این طرف باقے بود بجرو آتش در گرفتن حدت باروت ہمین طرف برگشتہ مردم مورچال کہ مسلح و مستعد یورش بودند دویگر تماشائیان و سپاہیان عالمگیرے را سوختہ و بقدر زور باروت رہین بالاے آن پر یدہ سنگ و کلوخ انجا سرور وے مردم این طرف را شکستہ جمع کثیرے را بعد و سال ہجرت دران زمان کہ عبارت از سنہ ہزار و نود و ہشت است مطابق بود آوارہ صحراے عدم ساختہ ازا بجملہ جماعتے از

مردم ناسے بناکاسے درگذشتند بعد فرونشستن دو دو بار دست ستدان یورش را در قلعه رخنه نظر نیامد تا ارادهٔ عروج وصعود نمایند بلکه بسبب هلاک شدن مردم بسیار اضطراب واضطرار عجیب لاحق حال این طرفیان دو دو بار دست پردهٔ بصارت نظارگیان بود و تحصنان قوی دل فرصت را غنیمت شمرده چون بلاے آسمان برمور چال نشینان رنجیده آفت جان باقی ماندگان گردیدند بعرض حکم تنبیه متقلبان صدور یافت وپس از سعی بسیار که جماعتی این بار هم بکار آمد مور چالهاے قائم ماند مردم پادشاهی هنوز جاگرم نکرده تحقیق تعداد جانبازان درمیان بود که نقب دوم را آتش دادند وچندین هزار سنگ خرد وکلان چون حجاره ابابیل از اوج آسمان برسر مردم پادشاهی از طرف الهی نزول یافته شور وفریاد زخمیان وناله واویلاے ورثهٔ کشتگان سر بعیوق کشید ومضاعف شمار کشتگان سابق که تعداد آنها بود وغاطابق ست خود تلف گردیدند وباز محصوران از قلعه برآمده خواستند که مور چالهاے اطراف حصار که بسے بسیار وردت شش ماه تیار گشته محل اقامت ملازمان شاهے شده بود انتزاع نموده قابض ومتصرف شوند خان فیروز جنگ مع فوج به تنبیه آن جماعه بیباک رسیده وجنگے عظیم برپا نمود وشمار کشتگان این جنگ نیز بعد وخرگاه مساوے آمد وهر چند فیروز جنگ چقلشهای دیرانه نمود تدارک شوخے هاے مخالفان بحل نیامد رسیدن این خبر آتش غضب جهانسوز شاهے شعله درگردید وعالمگیر سوارے خاص طلبیداشته مع فوج قاهره پابرکاب گذاشته با امراے جلادت شعار عرصهٔ کارزار را بفر وجود خود زینت داد وتخت روان را در مکان کوه رس توقیف فرموده حکم یورش نمود با آنکه دست بیکے از خواص که متصل تخت روان استاده بود از گوله پریده پادشاه هراس و وسواسے نکرده دست از تاکید یورش برنداشت درین ضمن باران بے محل مخل عزیمت پادشاه دین پناه گردیده سے شنا دران بحر وغارا چون حباب دریا موج ساخت وپیچکارے ساخته نشد واز ملازمان پادشاهے کسے را مجال تردد نماند از شدت بارش وصدمهٔ سیلاب پاے دمدمهاے فلک ارتفاع بگل فرو رفت وکار بجائے رسید که سوارے خاص پادشاهے مع مردم همراهے برگشت وقلعه نشینان خیره تر گشته وفرصت را غنیمت شمرده از قلعه برآمدند وبر مور چالهاے نخته توپهاے از دهاپیکر را که بسے بیشمار وخرج مبالغهاے بسیار بالاے دمدمه برده بودند تا ساسانے وبالاخرج بدست آورده هرچه توانستند برداشته برده وانچه را بیرون متعذر بود مخیها زده معیوب وناقص ساختند وچندین هزار جوال پر از خاک که از انجمله کنیسه پاک باوضو دوخته دست مبارک حضرت قدر قدرت بود وبخرج مبالغ خطیر ومشقت بیکران کرهٔ ثانیه در خندق انداخته بودند مال غنیم شمرده دست بسته برده ومصالح انسداد فرجه هاے قلعه که از گوله وغیره شده بودند هر چند فیروز جنگ دست وپا زده کارے از پیش نبرد فیل خاصهٔ پادشاهے که قیمتش چهل هزار روپیه محسوب مے شد وهمراه سوارے خاص بود از رسیدن ضرب گوله وصدمات باد وباران از پا در آمد وآن روز هم کارے نشده بشام انجا میرسد روز دوم باز پادشاه عالیجاه خود سوار شده حکم بآتش دادن در نقب سوم فرمود چون فتیله را آتش دادند درنگرفت هر چند تفحص مے نمودند سبب آن درست فهمیده نمیشد تا جواسیس صادق الخبر برسبب آن پے برده ظاهر نمودند که محصوران از اندرون قلعه راهے بهر سانیده بارود آن نقب پاک رفته فتیلهٔ آنرا بریده برده اند لهذا پادشاه دین پناه را انفعالے ازاراده یورش روے داده براوقات دیگر موقوف فرمود وبه وتنخانه معاودت نمود چون درین ترددات دو زخم تیر بفیروز جنگ رسیده وجمعے دیگر از رؤسا وسپاهیان مجروح گردیده بودند فیروز جنگ چند روز از سر داے فوج ممنوع گشته اختیار تردد تسخیر قلعه بشاهزاده محمد اعظم گذاشته آمد ودر جلوه عام سلطان ابوالحسن یکسان پنداشته واورا وجودے نگذاشته دیوانیان کفایت شعار وحکام آبادان کاروار باب عدالت واحتساب جابجا منصوب فرمود وحکم داد که حیدرآباد را در دفاتر دارالجهاد سے نوشته باشند وعبدالرحیم خان بیوتات را برائے احتساب

شهر مقرر نموده مامور گردانید که بعضی سوم کفار و بدمذهبان که ابوالحسن رواج داده از شهر برداشته و تبخانها را مسمار نموده مساجد بنیاد کنند
از عجائب حکایات آنکه صفدشکن خان پسر قوام الدین خان خلاف دیگر امرای ایرانی در قلعه ستانی جد و جهد تمام داشت رضی الله
فضلای ایران یکے از همدم و معاصر بش بود گفت که جمعے کثیر از مومنین و صلحا و سادات صحیح النسب علما دین قلعه محصور ندارند بسبب اتهام
تسخیر قلعه و اتلاف خرابی محصوران و بے ناموسی عیال و فرزندان آنها از چه باب تواند بود آن بدبخت سیاه رو در جواب گفت که اگر
امام حسین علیه السلام خود درین قلعه است در تسخیر این قلعه خواهم کوشید این کلمه شهرت یافته خیمه بخیه از زبان او انتشار یافت همذا
بتنوی آن مقوله کفر شتم بالنفاق یا بحصورین دو دیگر جرائم گردیده مغضوب عالمگیر گشت و از نظر اعتبار افتاده مقید شد و اموال او بضبط سرکار
پادشاه در آمد و بعد چندے عالمگیر ظلم عفو بر جریده زلات او کشیده نظر به بیباکیهاے او بخدمت میرآتشی که بصلابت خان
نامور گیران تجویز شده بود آنها از جمن و مدوے اباد اشتند و کار توپ خانه ابتر بود مامور نمود و چون همیشه در تالیف قلوب ملازمان و سواران
ابوالحسن عالمگیر بوسایل دوسائط سعے داشت و فیق روزنامے بدکتر کسے مے باشد اکثر نوکران ابوالحسن بمرور ایام رجوع
بعالمگیر نموده بمناصب جلیله و خطابهاے عمده و نقاره و فیل و اسپ و جواهر و جاگیرات اختصاص یافتند و شیخ مهناج
بنابر شهرت آنکه او نیز اراده رجوع به لشکر عالمگیر دارد مقید گشته میر عبدالرزاق لاری و عبدالله خان ترین افغان با سلطان
ابوالحسن از سرداران کسی نماند و مدت محاصره بهشت ماه انجامید عبدالرزاق رحمة الله و عبدالله خان ترین درین همه مدت بدان حصن
در کاروے نهمت خود میکوشیدند و شرط وفاداری و جان نثاری بتقدیم میرسانیدند مکرر برائے عبدالرزاق لاری
فرمان عنایت و استمالت مع قول منصب شش هزاری شش هزار سوار با عنایات دیگر رفت آن وفاکیش حقیقت اندیش ملاحظه
جان و آبروی خویش بفرموده از قبول ابا نمود و خود ان مرسله عالمگیر را بر سر برج علاقه خود و فصیل قلعه برآمده بروم لشکر
عالمگیر نموده از کمال اباهت و استخفاف پاره کرده پائین انداخت و زبانی گفته حامل فرمان و پیغام برا استمالت و مواعید عنایت بود جواب
داد که این جنگ بلا تشبیه بجنگ کربلاست ماند عبدالرزاق امیدوار است که تا نفس باز پسین در زمره بیست و دو هزار نامردکربلا امام حسین
علیه السلام بیعت نموده آخر تیغ بر روے آن شهید مظلوم کشیده ندریناید بلکه منجمله هفتاد و دو تن شمرده شد البته سرخ روئی و نیاو
آخرت حاصل نماید عالمگیر بدا استماع جواب در ظاهر آزرده شده گفت زهے بدبخت لاروے بازاری اما در باطن نظر به ثبات قدم
در وفاداری و پاس نمکخوارے تحسین و آفرین کرد اگرچه باقتضاے تقدیرات الهی قلعه گلکنده آخر مفتوح گشت اما محک امتحان
دین و ایمان و شجاعت و وفا و حیا و مروت و دیگر فضائل در ذائل مردم طرفین گردیده پایه و مقدار همه خلق آن زمان سنجیده آمد
و تردوات بهوده بهادران عالمگیرے و کیسه دوزے پادشاه دین پناه با وضو و طهارت و صرف مبالغ خطیر در سرانجام تسخیر قلعه
مذکوره و تلف شدن هزاران سوار و پیاده و راکب و مرکوب دیور شماے کمر عقده نکشود و مگر به تطمیع و ترغیب نوکران ابوالحسن
و انحراف آنها از ایمان و نمک حلالے بدون تحریک سیوف و سنان و جان بازے مهارزان بکر و تزویر آن قلعه بتصرف عالمگیر درآمد

ذکر مفتوح شدن قلعه گلکنده و پایان احوال سلطان ابوالحسن خدانبده

اوائل ماه ذے قعده در سنه هزار و نود و هشت هجرے بسعے روح الله خان و وساطت رستم خان افغان پنی در سائل
او عبدالله خان ترین نوکر معتبر ابوالحسن که صاحب اختیار دروازه معروف بکهڑکی بود نیز در طمع جاه و اقتدار افتاده با افواج
و سرداران لشکر عالمگیر همراز و دمساز گشت و پاسے از شب مانده دروازه بر روے روح الله خان و مختار خان و رستم خان و
صفدشکن خان محروم از ایمان و خواجه مکارم که جان نثار خان خطاب یافته بود کشاده و مردم هم از دروازه دیم از طرف فصیل

که جا بجا شکست و ریخت یافته لیاقت درآمدن داشت بنفاق دیروه دارے آن افغان نمک حرام بی ایمان داخل حصار شدند
و شاهزاده معه اعظم شاه با فوج خود طرف دروازه آمده منتظر فتح الباب استاد چون سیلاب مردم پادشاهی داخل قلعه گردیده هر
سرجا برائے حراست استاد غلغله مفتوح شدن قلعه و شوریوم النشور از حرم سرائے سلطان ابوالحسن و دیگر اهل ناموس برخاست
مصطفے خان معروف بعبدالرزاق لاری مطلع گشته چون فرصت مسلح شدن نیافت بمقتضائے شجاعت ذاتی و ادائے حق نمک
ولی نعمت سپر و شمشیر در دست گرفته و بر اسپ چارجامه کشیده بدروازه نفر مقابل فوج عالمگیر و بر در دولت سرائی ابوالحسن دویده
تا آنوقت دروازه مفتوح و هجوم افواج عالمگیرے در تمام قلعه شده بود آن شیر دل بلا اندیشه و تامل خود را بران سپاه بیقیاس زد
دران ازدحام رفقائے او نیز متفرق شدند و او تن تنها بمقابل هزار ها شمشیر میزد و غره میکشید گرتا جان دارم در رفاقت ابوالحسن
خواهم کوشید و هرنفس قدم پیشتر میگذاشت و با خون خویش بازی مے نمود و از چار سو نامردان بر او زخم ها میزدند و از فرق
سر تا ناخن پا از کثرت جراحت تحل شگونه رنگین گشته زخمهائے کارے بی شمار بر بدن برداشت و متوجه جلادتی نبلبود رسانید
که بعقل و نقل راست نیاید اگر جبر این جرأت بگوش رستم و سهراب میرسید هر یک بے اختیار غاشیه بندگی او بر دوش ارادت گرفته
در رکاب او میدوید و جنگ کنان و شمشیر زنان تا سر دروازهٔ ارک و دو لنگه آقائے خود در سید و ران عین دوازده زخم تنگ بر هم
آن بهادر وفادار رسیده بود آخر پوست جبین و بینی او بر چشم پا افتاده از دیدن عاجز شد و بر یک چشم هم زخم کارے رسید چون از
بینش عاطل گشت و طاقت هم از کثرت جراحت و ریختن خون در بدن نماند و اسپ هم زخمهائے بے شمار برداشته مے لرزید
آغاز نجابت استاده خود دارے مے نمود آن وقت عنان اسپ باختیار او سپرده بخود دارے بسیار بر اسپ قائم ماند اسپ
او را بخانه اش رسانیده و مردمش او را فرود آورده بر بستر آفگندند هاشم علیخان خانسامان حرتا تاریخ که دران وقت در لشکر
عالمگیر حاضر و بریں ماجرا ناظر بود مے نگارد که این شمه ایست از شجاعت و بهادرے آن بی همتا گو هر بحر دلاورے و مردانگی باید
مردان کارنامه او را سرمشق حق گزارے و خدمتگارے اولیائے نعم گردانیده خود را محبوب قلوب خلق و صور والطاف خفیه
و جلیه خالق گردانند بالجمله پادشاه ظاهر و باطن سلطان ابوالحسن چون از پایان این محن آگهے یافت و نالهائے جانکاه جزع
و فزع پردگیان حرم و سقربان محرم از اندرون و بیرون بلند گردید بتسلی و استمالهٔ عمده محل کوشیده و از همه با کمال طلبیده
وداع خواست و بعد استوداع سر رشته صبر و وقار از دست نداده بدیوان خاص خود بر آمده بر مسند تمکین خوش نشست و
چشم براه مهمانان ناخوانده دوخته چون وقت طعام خوردنش قریب بود تاکید در طعام کشیدن نمود زمانیکه روح الله خان و مختار خان
با دیگر امرائے مذکور رسیدند سبقت در سلام علیک نموده دست بر سر نهاده بر پاس سلطنت نگذاشت و سر رشته وقار بادشاهے
را نگهداشت و خود دارے فرموده در گفتگو کمال فصاحت و گرم جوشے بآداب ریاست نموده و با هر کس بخوشے و گرم جوشے
متکلم گردید ریاسے با تیز قضا سپر بخوید هشیار پر با حمله تقدیر چه صحرا چه حصار پر خفتان رضا گزیدن و خود از تسلیم پر با خیل
خواهشت چه افتد پیکار پر تار و شن شدن روز صحبت داشته چون بکاول خیر طعام کشیدن آورد از حاضران اذن چیز خوردن
خواست و آنها را هم تکلیف هم سفره شدن نمود بعضے اشتهاء مضائقه نمودند مخلیه ایران مضائقه نکرده مرخص فرمودند و مختار خان
با دو سه کس دیگر شریک چیز خوردن گردید روح الله خان از روے تعجب پرسید که این چه وقت طعام خوردن است ابوالحسن
فرمود که وقت چیز خوردن من همین ست روح الله خان گفت میدانم اما با این حال چگونه رغبت بطعام مے نماید جواب داد که
موافق رویهٔ جمهور چنین است که میگویند اما اعتقاد من بخدائے که مرا و شاه گذار آفریده اینست که در هیچ وقتے از اوقات نگذرم لطف

از بنده خود با نمی دارد و روزی و نصوم میرساند اگرچه جد پدری و مادری بزرگانم برفاه و آبرو گذرانده اند اما چند گاه بقضای مصلحت پروردگار من در این بود که بلباس درویشی و فقر گذرانیدم باز که نظر تفضل برمن عاجز نمود بے آنکه را تصور آن هرگز بخاطر گذشته باشد یا دیگرے را گمان آن خطور کرده باشد در ساعت واحد مادهٔ سلطنت برائے من آماده ساخت والحمدلله که هیچگونه هوسے و آرزوئے در دلم نگذاشت که در ما بدست آورده صرف نمودم و لکوک نخشیدم اکثر اموال هم که مراور نکاکات بعض اعمال ناشائسته که در ایام سلطنت از من سرزده تنبیه و تادیب آن زمام پادشاهے را از دست من بازگرفت شکر میکنم که عنان اختیار امور مرا تا ایام معدودے که از حیات باقی مانده باشد بدست پادشاه دیندار داده بعد اکل طعام اسپ سوارے طلبیده شاه و مان باشوکت ملوکانه مالهای مروارید در گردن با تفاق امرائے عالمگیر سوار شده راهی شد چون اعظم شاه بر دروازه قلعه خیمه مختصرے زده وفرود آمده انتظارے کشید نزد او برو ندمین ملاقات مالهای مروارید از گلوے خود برآورده شاهزاده را بدیه گذرانید شاهزاده استمالهٔ او نموده بحضور عالمگیر برد آن وافر الطمع نیز سلوکے مناسب نموده با حترام نگهداشت و یومیه بقدر معاش ضروری از خوراک و پوشاک و خوشبوئے وغیره مقرر ساخته بعد چند روز روانه قلعهٔ دولت آباد نموده در انجا بقید نگهداشت بعد ازان روح الله خان و دیگر متصدیان بضبط و تفحص اموال او و ملازمانش مامور گشته بکارهائے مرجوعه پرداخته و بر حقیقت عبدالرزاق لارے خبر یافته طلبیداشتند اورا در حالتی که از خود خبر و غیر رستے از حیات نداشت بر چارپائے که افتاده بود برداشته نزد روح الله خان آوردند صف شکنان شمر خصلت را همین که نظر براو افتاد بفکر یاد آمد که این همان لاری ناپاک بے ادبست سر او را بریده نزد پادشاه باید برد و بر دروازه باید آویخت روح الله خان گفت سر مرده که اصلا امید حیات او نیست بی حکم پادشاه بریدن از مروت و مردی دور است و احوال اورا نوشته محو ضد اشت چون عالمگیر حسارت و رفاقت و نهایت نمک حلالی و شجاعت اورا شنیده حکم نمود که در جراح هندی و فرنگی برائے علاج او مقرر دارند و حقیقت زخمهائے او را بدهند بقائے حیات هر روز عرض رسانند روح الله خان را طلبیده گفت که اگر ابوالحسن یک نوکر نمک حلال دیگر مثل عبدالرزاق میداشت تسخیر قلعه مدتهائے ممتد از متعذرات بود جراحان زخمهائے او را دیده و شمرده بعرض رسانیدند که هفتاد زخم نجیبه طلب و علاج خواه بشمار در آمده اند و سوائے این زخمها بسیار دارد که بشمار نتوان آورد و یک چشم او اگرچه از جراحت محفوظ مانده اما شاید آفت بنور او هم از صدمات جراحت هائے دیگر رسیده قابل دیدن نماند با ز برائے علاج او بیمار دارے او تاکید فرمود بعد انقضائے سیزده روز بعرض رسید که عبدالرزاق چشم دا گرده بلکه نت زبان عرض نیز نزدیک بهبودی دارد امید حیات او هم رسیده حکم نمود که پیغام اما و رسانند که تقصیرات ترا بخشیدیم پسر کلان خود عبدالقادر نام را با پسران دیگر که لائق ملازمت باشند بحضور بفرستند تا بمنصب سرافرازے یابند و از طرف پدر نیز گورنشان عفو تقصیر و عطای منصب و دیگر عنایات بجا آرند چون این پیغام عالمگیر بآن بهادر نمک حلال و لیر رسید به لکنت زبان بعد ادای شکر قدردانی خود داد که این جان سخت سیخ هر چند الے الآن از بدن برنیامده اما بدین حال امید حیات از محالات است معهذا او تعالی شانه که قادر بر احیائے اموات ست بمحض اظهار کمال قدرت خود اگر حیات دوباره باین ناکاره عطا نماید باین دست و پاهائے باخته بتقدیم کدام مراسم نوکرے توانم پرداخت بعد ازین که نوکرے هم توانم نمود کسیکه نمک ابوالحسن گوشت و پوست بدن او پرورده باشد نوکری عالمگیر پادشاهے تواند نمود بعد رسیدن این جواب اگرچه اثر ملال و عتاب بر چهرهٔ او معلوم شد اما از راه انصاف آفرین گفته فرمود بعد صحت احوال او بعرض رسانند واز جمله اموال او کرچه بیشتر تبا راج رفت و قدرے بتصرف متغلبان در آمد باقی مانده را بدو بخشود و از اموال ابوالحسن بعد تفرقه پنج بضبط در آمد شصت و هشت لک و پنجاه و یک هزار روپیه دو کرور و پنجاه و سه هزار روپیه تخمیناً

شش کرور و هشتاد لک و ده هزار روپیه باشد سوای جواهر و مرصع آلات و ظروف طلا و نقره که بعرض رسید آنرین تشخیص و تخمین هاشم علیخان معلوم میشود که نرخ هر نهاے مذکور در آن وقت هفت روپیه و وزن آنها مضاعف و طلای اولی غش نسبت بثانی زیاده ما خوابود والا بانرخ و اوزان هوون که درین آوان ست اینقدر مبلغ نمیتواند شد مجموع رامی یک ارب و پانزده کرور و سیزده لک و کسرے در دفاتر ثبت گردید مصنف خان که آخر خطاب امیر خان یافت و نام اصلی او میر عبد الکریم است از مستعدان بود تاریخ تسخیر این جا و فتح قلعۂ گلکنده مصمار کیا و گفته گذرانید پاستحکام قلعه گلکنده و خوبی شهر حیدر آباد و لطافت آب و هواے آن سرزمین و حسن تمکین آنجا و سیر حاصلی آن مرز بوم زیاده از انست که درین وجیزه توان نگاشت قلعه خاص گلکنده ابتدا بنا کرده آباے راجه پوراى است سلاطین بهمنیه تبصرف اهل اسلام در آورده در زمان انقراض دولت بهمنیه سلطان قطب نام مخاطب بقطب الملک از امراى سلطان محمود بهمنی که حاکم گلکنده بود چون کار بطوائف الملوکی کشید مستقل و فرمان روای آنجا گردید قلعۂ خام احداث کرده آبادی و پورای را پخته ساخت بعد ازان که اولاد او سالها مستقل یافته فرمان روائے آنجا و همه ملقب بقطب الملک میشدند در استحکام آن کوشیده نهایت متانت آراستند چون نوبت سلطنت بمجید قطب الملک رسید بر بهاگ متی نام پاترے عاشق شده و تعلق بسیار بهم رسانید بموجب خواهش او بفاصله دو کروه شهرے بنام او آباد ساخته نامش بهاگ نگر گردانید و بسبب آنکه آن زن فاحشه بود در آن شهر دوام خرابات خانها و مسکرات بیشتر بود و سلاطین آنجا علانیه و فاشے عیاشے مے نمودند با انواع فسق و فجور اهاے آن شهر بدنام بودند یکے از سلاطین بر قباحت استشمار بنام آن زن مطلع شده بحیدر آباد مسمی گردانید چون ابو الحسن زیاده از دیگران بلهو و لعب و عیش و طرب رغبت داشت رواج آلات و اوضاع فسوق زیاده تر شد و عالمگیر که در ظاهر خود را بکسوت اهل صلاح و سداد می آراست و تشبه بتارکین دنیا تلدینامے حبست شهر مذکور را بدارالجهاد موسوم ساخته بقتل و غارت اهاے آنجا و خرابی شهر مذکور پرداخت و غرض اصلی تحصیل خزائن نقود و جواهر یکه در سرکار ابو الحسن شهرت و حقیقت هم بیداشت و استیصال اکابر علاى شیعه و انقیاد عامه مومنین که درآن شهر بسیار بوده اند نیز منظور و مقصودش بود و در زمان بهادر شاه شهر مذکور بفرخنده آباد موسوم گردید اما اشتهار آن شهر باسم حیدر آباد چنانچه بود الحال هم هست و سعی او سودے نه بخشید بعد از فتح قلعۂ گلکنده عالمگیر بطرف بیجاپور رفت چون خبر صحت یافتن عبد الرزاق لارے بآن سرمایۂ دل آزارے رسید بصوبه داری حیدر آباد نگاشت که عبد الرزاق را مستمال ساخته روانه حضور نماید عبد الرزاق عذر خواسته التماس نمود که امیدوارم مراسم اطفال روانه بیت الله فرمایند تا بحصول طواف حرمین بوطن رفته بقاے ازدیاد عمر و دولت پادشاه مشغول باشم بعد عرض این خبر بر آشفته فرمود که مقید ساخته روانه حضور نمایند غیر از جنگ شفاعت نموده نزد خود بدلاسائی بسیار طلبیده چند گاه با خود داشت و بدلیرے بے شمار بقبول منصب چهار هزارے سه هزار سوار بجرگه ملازمان پادشاهے درآورد این برآشفتن بموقع محض عناد و لدات است والا بایستے نظر بخوبے هاى آن یگانه عصر و وجید دهر بستے خلیر با و میداد و چنانچه خواست بوطن مالوف رخصتش مے نمود و اگر نگهداشتن و دلش کافتن واجب بود قدردانے مقتضے آن بود که از راه ضعیف پدرے خود نجانه اش میرفت یا شاهزاده را از اولا دیاشل روح الله خان وغیره عمده از ملازمان را فرستاده بهر صورت دل جوئی و تالیف او نموده زیاده از منا صبے که بنوکران نمک حرام ابو الحسن مثل محمد ابراهیم و شیخ نظام و اشباها اینها داده بود برائے او مقرر کرده در عزت و احترام او زیاده از همه میکوشید تا هم حق قدردانے بتقدیم میرسید و هم ولالت دیگر نوکران در رفقا بوفادارے و نیکو کارے بود نه آنکه نمک حرامان را هفت هزارے نمودن و عبد الرزاق را حکم مقید فرستادن بعمل آید و بعد ازان که بیچاره بضرورت نوکرے کند چهار هزارے منصبش دهد و همین قسم بمقتضاے دنیا طلبے و تحصیل کارخانه

ملک جیون افغان ملعون را که ممنون احسان جان بخشی داراشکوه بود مهربانی نمودن و منصب بخشودن اگر تا لیف قلب و تطییع او
ضرور بود بایستی بعد بدست آوردن داراشکوه آن ولد الحرام را مقید و ناکام میداشت بلکه همراه داراشکوه گردنش میزد و تا دیگران عبرت
یافته ازین سجیه غیر مرضیه ارواح خاطر خود را شست و شو میدادند نه آنکه مرا عاتمانوده دلالت و ترغیب باین کارها نماید و آخر جمله عجائب تلوّن
گر اکثر ازین متحول بوده اند یکی آنکه سعادت خان را که حاجب ابوالحسن گردانیده بود داد جانبازی میانموده آن قسم جواب دسوال جا سلطان ابوالحسن نمود
و خواهی نخواهی جواهر قیمت چهل و پنجاه لکهه روپیه حسب الامر مجسن تزویر دست از جان شسته بدست آورده فرستاد همین قدر که در آتش افروزی دارائی
انمک قصوری نموده بعض اقوال و احوال را معروض نداشته بود و ممکن است که باو اطلاع نشده باشد بعد فتح مورد عتاب نموده و دو صدی
منصب ذات و صد سوار او کم نمود و از خطاب برطرف ساخته هشتاد هزار روپیه که ابوالحسن با او در عایت کرده و بعرض رسانیده ظاهر نموده بود
باز یافت فرموده تا یکسال در پای عتاب در آورد و احوالش چنین بود که هاشم علی خان سی نگار دکن همراه سعادت خان بود و خواهی نخواهی
جواهر ابوالحسن با عفو تقصیرات در تحویل او هر چند مخلصانش گفتند که فرد و تخلف ابوالحسن درین جواهر و چهره و قیمت آنها نیست عدد و اکمال
داشته برسنه انا بخلجه جواهر که در قیمت اعلی باشد گرفته عوض آن جواهر کم قیمت و ران نگهدارند آن عزیز بپاس امانت دارے راضے
باین عمل نشده اصلا دران تصرفے نکرد غرض فقیر از التقاط بعض فقرات از کتاب هاشم علی خان خافی وارتسامش درین اوراق
فقط بنا بر بقاے تذکار مدارج رضا و تسلیم و ثبات و استقلال مزاج ابوالحسن است در انقلابات و تغییر احوال بمرتبه که در دیشان را حصول
و استکمال آن خالی از دشوارے نیست اللهم اغفر له وارحمه فی الحقیقه در لباس سلطنت درویشے بود حقیقت کیش و ذکر مراتب شجاعت
و وفا و اخلاص که مصطفے خان عبد الرزاق را ایزد تعالے داده در خلقت او بحض عنایت و ودیعت نهاده بود و قیاس باید کرد که در عالت
یاس محض که مطلقاً امید ظفر در ستگاری نباشد باین حد در پاس نمک و وفا و اخلاص و صفا کوشیدن و در کمال خواهش شربت تلخ
جراحات داجل نوشیدن از متعذر انست و اظهار عناد و لجاج و کر بزه عالمگیر و شدت مکر و تزویر بدرسوخ در کینه وری و تعصب و تعیت
نفس و هوا ے تغلب بر ابناے جنس و قساوت قلب و وفور حرص و شرهٔ او باین حق پرستان احوال ابوالحسن و عبد الرزاق را
در کسب اخلاق حمیده که از مهانا ندکور شد سرمشق خود گرداند و تجنب و احتراز از شیم رزیله که در عالمگیر جمع بود واجب دانند چه دینا
بهر صورت در گذرا راست و جزا و پاداش اعمال در دنیا و عقبے باقے و پایدار ابوالحسن و عبد الرزاق هم نمانند و عالمگیر هم درگذشت کرد ار
هر سه در صفحهٔ روزگار بیادگار ماند و هر چند بکر و حیل و منع تاریخ نویسے عیوب خود را پوشیده و کوشید که بر مردم ظاهر نشود فائده
نه بخشیده فاشه تر شد و اگر بفرض محال از بعض کسان یا جمیع مردم مخفے ماند از عالم السرائر که برضمائر عباد واقف و آگاه است
چگونه مخفے و محتجب تواند ماند الحال بر سبیل اختصار و اجمال احوال عروج و وصول سلطان ابوالحسن بپایهٔ رفیعهٔ سریر آرائی
و فرمان روائے که ایزد تعالے بیک آن او را از کنج زوایاے خمول برآورده باوج کامرانے رسانیده و آخر بر تخت سلطنت
حیدر آباد متمکن گردانیده مناسب نمود تا طالبان اخبار را سرمایهٔ حیرت و انتظار نباشد که ابوالحسن چنانچه خود بروح الله خان اشعار نمود
چگونه در آن واحد از ابتلاے فلاکت بر آمده با عتلاے ریاست مترقے گردید مخفی نماند عبد الله قطب شاه که قریب شصت سال
فرمان روائے نمود و چون پسر نداشت از جمله سه دختر که حق تعالے باو داده بود یکے را بسید نظام الدین احمد الحسینے که از سادات صحیح النسب
مدینهٔ طیبه و خلف سلسلهٔ علیه غوثیه اعلیا میر غیاث الدین منصور شیرازے قدس الله روحه العزیز بود منسوب ساخت احوال او قبل
اعلام این سلسله چون امیر مبرور مذکور که ملقب شده باستاد البشر و هو سن الشمس اظهر و صدر الحکما امیر صدر الدین محمد
دستگے شیرازے و سید مبارک شاه و میر جلیل الدین و میر جمال الدین محدث و غیرهم بزرار باب بصائر مستور نیست موطن اصلی

ایشان مدینه طیبه وارا بجا بدارالعلم شیراز آمده سکنی اختیار نمود و صاحب ضیاع و عقار گردیده با عزاز و احتشام روزگارے دراز بسر برده اند تا آنکه سید نظام الدین احمد باز ساکن حجاز و سید یلنخان پسرش همانجا متولد گردید بعد ازان مع پسر بمیدرآ باده کن از تغیر نموده چنانچه اشعارے بآن شد داماد پادشاه گشت و عبدالله قطب شاه سید نظام الدین احمد داماد خود را بر تبهٔ رفیعهٔ امارت رسانیده اختیار الکل امور ملکی بدو مرجوع داشت بود چندے سید سلطان که او هم از سادات مشهور عرب و از جملهٔ تلامذه پدر بزرگوار سید احمد بود وارد گشت و در خدمت پادشاه تقرب بهم رسانیده دختر دوم با دنامزد گردید و روز بروز عزت و احترام او فزایش یافت تا آنکه در میان سید احمد و سید سلطان مادهٔ رشک و حسد بهم رسید روزے قطب شاه از سید سلطان پرسید که شما را بحقیقت احوال بزرگان سید احمد اطلاعے هست او گفت آرے فاضل و پسر فاضل و استاد زادهٔ من است چون این سخن راست بصورت اهانت گفت سید احمد شنیده با او بدگردید و بوسیلهٔ دراندازان درمیان ایشان روز بروز مواد عناد و منازعه پیدا و میافت تا آنکه مجلس شادی و صلب سید سلطان با دختر عبدالله قطب شاه انعقاد یافت و هنگامهٔ عیش و نشاط و آرایش در و بام بازار حیدرآباد روزے چند سرمایهٔ فضارت و شگفتگی خاطر تماشائیان بلاد بود و در عین روز شادی که امشب سید سلطان را بداماد خواهند برد و حرکتے دیگر از و بظهور رسیده کار بجائے رسانید که سید نظام الدین احمد قسم شدید خورده ببعد الله قطب شاه گفت که اگر شما دختر بسید سلطان میدهید مرا مرخص فرمایید و بفکر برهمدن از حیدرآباد افتاد هر چند قطب شاه و دیگر اعیان سلطنت خواستند که این فساد باصلاح گراید فائده نداد چون تسلط سید احمد از حد تمادر اندرون محل و بیرون دربار درست نشسته بود و سر و ماه کدار علیهٔ محل بود و دیگر محرمان محاون سید احمد گشته پادشاه را مانع آمدند عبدالله قطب شاه حیران گشته از محرمان و همه مان چاره جوگردید و صلاح برین قرار یافت که سلطان ابوالحسن را که از طرف مادر با پادشاه قرابتی قریبه داشت بداماد بجائے سید سلطان بگیرند اما سلطان ابوالحسن از شروع ایام شباب در صحبت فقرائے آزاد نا مقید خراباتے وضع بسرے برده و وضاع سبک اختیار نموده از نظر پادشاه بنوعے افتاده بود که بهیچ وجه التفاتے بحال او نداشت لهذا ابوالحسن بلباس درویشان در حلقهٔ ایشان میگذرانید و در این ایام در خانقاه سید راجو که بمرشدے او اشتهار داشت اوقات گذاری میکرد حسب الامر پادشاه سلطان ابوالحسن را تفحص نامع بهمرسانیده بحمام برده و مخلع ساخته سهرهٔ مروارید بر سرش بسته و بر اسپ عراقی با ساز مرصع الماس سوار نموده تجمل و تزئینی که برای سید سلطان مهیا شده بود بمجلس دارالسلطنه بشان و شوکت سلاطین حاضر ساخته عقد دختر عبدالله قطب شاه را با او بسته حوالهٔ اش نمودند و روز بروز در جاه و اقتدارش افزود و سید نظام الدین احمد نظر بعلو نسب و از انکه شوهر دختر بزرگ پادشاه است هیچ امیری را از امراوارکان دولت بخاطر نیاورده سید مرتضے را که از سلسلهٔ سلاطین زادگان مازندران و عمده امرای قطب شاه و صاحب فوج حیدرآباد بود نیز باهمه کس برابرے شمردارکان دولت همه از و کشیده خاطر بودند و برنمے از خدمهٔ محل هم متنفر و مخالف دارا بوالحسن که با همه کس بر فق و مدارا سلوک برادرانه و مخلصانه سے نمود نه راضے و خوشنود بوده اند بعد رحلت عبدالله قطب شاه در تعیین سلطنت اختلاف بهمرسید بیرون حرم سرا سید نظام الدین احمد با سپاه خود مستعد جنگ و اندرون حرم سرائے سلطانے سرو ماه صاحب کلان زن سید احمد با کنیزان حبشیه و ترکیه خود شمشیر برهنه در دست گرفته آماده فتنه پردازے گشت و از هر گوشه و کنارنائرهٔ جدال و قتال اشتعال یافت آخر بامانت سید مرتضے و حسن سماعے و تدابیر ماوانمای هر دو برادر و برهمن مدار المهام سید مرتضے بوده اند نوکران عمدهٔ پادشاهے رفیق ابوالحسن گشته سید احمد مغلوب و سلطان ابوالحسن پادشاه گشت اما آخر میان ابوالحسن و سید مرتضے بسبب غرور و تحکم با وجود سررشته نوکرے نابر

اعانتی کہ در جلوس ابوالحسن بر تخت سلطنت نمودہ بود برہم خورد و ابوالحسن تحمل خود سرے و نافرمان بری سید مرتضے نتوانست و کار بنازعہ کشیدہ صورت حدوث فتنہ تازہ نمایان گردید دران وقت مادنا پنڈت کہ از پیشکاران مستقل و معتمد علیہ سید مرتضے بود بمساعے جمیلہ و منصوبہ و تدابیر خود بدون جنگ و جدال جماعہ داران عمدہ سید مرتضے را بحلقۂ اطاعت ابوالحسن در آورد و سید مرتضے را بے پر و بال گردانید در جلدے این خدمت گزارے ابوالحسن قلمدان وزارت بمادنا داده کارہاے سابق او را بہ برادر او اکنا مقرر نمود و بہمت اقتدار مادنا حقوق بہمن بندگی و نیکو خدمتہاے او بود فقط

تمام شد جلد اول

بخندانی کہ پیمبر اسرشتہ و قار و زخلایق کاملیں بحکمش نوشتہ

درین زمان فیضا قتران از کتب معتمدہ تواریخ ہندوستان جنت نشان خصوص سلاطین دہلی تاریخ صداقت آئین

سیر المتاخرین

جلد دوم

تصنیف تریف و تصنیف لطیف آمدہ خان فصیح بیان ثانی بنظیر پیر عطارد تحریر مستمند جہان منشی غلام حسین خان باطن

جناب منشی نولکشور طبع آیاد گاری شہر بمبئی بمرتبہ آگہی بانواع احسن کامل کشتہ

بسم الله الرحمن الرحیم

سپاس بیقیاس و ستایش سرمدے اساس نثار بارگاه عظمت و جلال دار و بهاے است که گوناگون عوالم بلسان حال زبان مقال بر ادای شماوت تبفرید او در تقا و ابداع مترنم است و دبو قلمونی روزگار متبدل اوضاع و اطوار و اختلاف لیل و نهار بر بر عجز ساخت کبریایش از تطرق حوادث تغییر و تبدل مخبر و متکلم ؛ درود و نوازے البدد ابدے الانتساز ای هدیه عتبات عالیات سید الانبیا آل و اصحاب آن جناب است که علت غائی ایجاد و وسیله انتظام سلسله معاش و معاد اند علیه و علیهم الصلوة و السلام الی یوم التناد ؛ اما بعد بر نگرندگان صحائف روزگار و دفاتر لیل و نهار ظاهر و آشکار است که کتب تواریخ و سیر بحسب تفاوت طبقات امم فوائد بسیار و عواید بیشمار دارد گو یا مطالعه هر صفحه از کتب مذکور ملاحظه روزنامچه آثار قدرت کاملهٔ کردگار و مشاهده بدائع صنائع آفریدگار علت عظمی است و نیز اطلاع تام بر احوال و اخلاق طوائف انام و محامد سنن و آداب برگزیدگان و مدارج اتباع و پیروی مقلدان آن زمره عالیشان و انتباه بر شقاوت اشقیاے سابق و ندامت در زلات طاغیان لاحق که واسطه تیقظ و آگاهی در رجوع از غفلت و گمراهی است سعادتمندان دانا دل و هوشیاران کامل را بسهولت و آسانی میسر ے تواند شد لهذا بنجا طرقا هر اقل الخلیقه بل لاشے فی الحقیقه غلام حسین بن هدایت علی خان بن السید فیض الله الطباطبائی الحسنی عفا الله عنهم بالنبی و الولی در غره ماه صفر خمسه الله بالخیر و الظفر روز سه شنبه سنه ۱۱۹۴ هجری نبوی علی صاحبها الصلوة و السلام من الله العزیز العلام مرتسم گشت

چون احوال علماے هند را بعد از رحلت محمد اورنگ زیب عالمگیر ظاهرا احدے متعرض نوشتن نگردیده هر قدر معلوم و از معتمدان متصل القول مسموع افتاده باشد مجملا بزبان قلم داده آید تا اگر دانشورے محرر نجه ازین زمان متصدے نقل و بیان احوال پیشینیان شود سر رشته اخبار اعصار و ازمان از هم نگسلد بنابرین تشبثا بیمن الله و تایید شروع در تسطیر نموده بر خود التزام کرد که انچه از ناقلان معتبر شنیده بعبارت صاف بلا تکلف و دور از سلک تحریر کشد اگر خللے ظاهر شود حمل بر سهو

الحمد علی الراوی و هرگاه که بعونه تعالی انجام یابد به سیر المتاخرین من ثمانیة عشرات خمس و تسعین من المائة الثانیة عشر من الهجرة المقدسة سمے خواهد بود ؛

ذکر رحلت محمد محی الدین اورنگ زیب عالمگیر پادشاه و جلوس اولادش بریر سلطنت و مقبول شدن محمد اعظم شاه مغفور و محمد کام بخش در جنگ و قرار یافتن سلطنت به محمد معظم خلف اکبر محمد اورنگ زیب ؛

عالمگیر پادشاه را که مشغول تسخیر و تنسیق ممالک دکن بود و سلاطین کل ازان امور میسر نیامده عطف عنان بشاهجهان آباد کرد مرکز دولت سلاطین بابریه و سواد اعظم بلاد هندوستان است میسور نگشت بحسب فرمان قضاء جریان سال پنجاه و دوم از جلوس عثمان نور و یک سالگی در بلدهٔ احمد نگر سنه ۱۱۱۸ الهجری بدے عوارض آلام جسمانے برمزاجش هجوم آورده از زندگی مایوس گردیده دران وقت محمد کام بخش پسر کهتر خود را که بسیار دوست میداشت بروز دوشنبه هفتدهم ذی القعدة الحرام چار ساعت روز برآمده صوبه بیجاپور مرحمت فرموده حکم نمود که از دولت سرای شاهی با تجمل ملوکانه سوار گردد و نوبت نواخته راهی شود و کوچ های طولانی ننموده در هر منزل توقف نماید بسبب آنکه مبادا از دست اعظم شاه عجالة بادآسیبے رسد و روز پنجشنبه بستم ماه مذکور چار ساعت از روز برآمده محمد اعظم شاه پسر دوم را که در حضور حاضر بود رخصت کرده حکم نمود که بصوبهٔ مالوا نهضت کند آنا مانے در قطع منازل نموده هر روز پنج کروه مسافت طی نماید و دو روز در سرنزل مقام کرده روز سوم باز راهی شود همانا غرض ازین امر آن بود که اگر سانحهٔ ناگزیر رو نماید بسبب نزدیکے شاهزاده مذکور که شجاع بافرهنگ و جویای نام و ننگ است در آرد و آشوبی برانگیزد و علت کوچاندنش آنکه مبادا و ضعف بیماری کار که خود با پرش کرده بود پسرش با او کند القصه اعظم شاه حسب الامر بجا آورده فرسخے چند رفته بود که عالمگیر پادشاه روز جمعه ۲۸ ماه و سال مذکور یکپاس و سه گهڑی روز که تقریبا پنج ساعت بخوبی باشد برآمده داعی حق را لبیک اجابت گفته بلقا شتافت ؛

ذکر آمدن اعظم شاه به اردوے پادشاهے و جلوس نمودن بر تخت سلطنت

اعظم شاه بمجرد اطلاع که در ساعتے چند دست داد بسرعت معاودت نموده روز شنبه ۲۹ ماه مذکور ربع ساعت از روز مانده داخل دولت خانه پادشاهے گردیده روز دوشنبه دوم ذی الحجة الحرام دو ساعت روز برآمده تابوت محمد اورنگ زیب عالمگیر را شایلیت نموده چند قدم بر دوش خود برداشت و روانه اورنگ آباد کرد صبح روز یکشنبه هشتم ذی الحجه حکم به نواختن نوبت فرموده در روز سه شنبه دهم ماه که عید الضحی بود در بلدهٔ احمد نگر بر تخت سلطنت مورونے جلوس نموده با متمالت رعایا و برایا پرداخت دختران و اسباب موجوده را تقابض و متصرف گردیده امرا و اعیان مملکت و علما و ارکان سلطنت را بار عام داده هر یک را در خور مرتبه او نوازش فرمود و بدستور بوزارت مقرر و پسرش ذوالفقار خان نصرت جنگ بهادر سپه سالار بجاه و اقتدار پدر مسلم ماند علی هذا القیاس هر کس را حسب لیاقت مامور و مناسب او بود مشمولے یافت چون خبر بهادر عالمگیر در ممالک محروسه منتشر گشته بود هر کرا هر جا اقامت داشت بفکر کار خود افتاده در خور لیاقت خود مشغول چاره سازے گردید حسین پور سلطنت سلطان معظم که لقب بهادر شاه در ایام سلطنت خود داشت و دلان او ان حسب الامر پدر در صوبهٔ کابل

مع دو پسر و دختر خود یکی خجسته اختر جهان شاه و دویمی رفیع القدر بر سر حدایران اقامت داشت پسر کلانش محمد معز الدین جهاندار شاه در ملتان بصوبه داری آنجا اشتغال مے ورزید و پسر دویمش عظیم الشان که ارشد اولاد و منظور نظر التفات جد خود عالمگیر پادشاه بود صوبه داری ملک بنگاله داشت و محمد کام بخش مذکور حسب الامر پدر خود عالمگیر پادشاه در بیجاپور رائق و فاتق مهمات بود گویند بعزم خود عالمگیر پادشاه هندوستان را بسلطان معظم بهادر شاه و ممالک دکن به محمد اعظم شاه و سلطنت بیجاپور بکام بخش داده خواهش داشت که این هر سه در سه جای مسطور بطور خود کامیاب و کامروائے خلق خدا باشند امّا حرص دنیا کرا بحال خود گذاشته که اینها را بگذارد محمد کام بخش بعد استماع رحلت پدر در عقر جای که با وتعلق بود فکر کار خود افتاده و پا از حد خویش بیرون نگذاشته مشغول خود داری گشت ظاهرا محمد اعظم شاه بنویید عطای صوبه دیگر اضافه صوبه بیجاپور کام بخش و مادرش را خوشنود نموده حکم کرده بود که کام بخش در ان حدود سکه خود زند و خطبه بنام خود خواند ؛

ذکر نهضت سلطان معظم بهادر شاه از صوبهٔ کابل و جلوس ممنون بر تخت سلطنت در اثنائے راه و سوانح دیگر که درین ضمن روے داد

سلطان معظم از کابل و عظیم الشان پسر کلانش از بنگاله با استماع شدت بیمارے عالمگیر پادشاه لبسا مائیکه میسر بود حرکت نموده روانهٔ سمت اکبر آباد گردید و در اثنائے راه خبر رحلت پدر شنیده روز سه شنبه سلخ محرم الحرام سنه ۱۱۱۹ هجری بوقت نصف النهار که ساعت مختار منجمین بود بطالع اسد بر تخت سلطنت جلوس نموده بمجد اعظم شاه نوشت که اگر بر وفق ارادهٔ پدر شما بسلطنت دکن که ملک وسیع است اکتفا نموده سلطنت هند بمن واگذارید بمقتضائے المصلح خیر مقرون بخیر وصلاح بسیار و منتج فوائد بے شمار خواهد بود اعظم شاه که بهادر راجح باب با خود برابر نمیدانست در جواب کلمه مشوره که دو پادشاه در اقلیمے نگنجند گفته سخنش را نشنیده آخر دیدانچه دید و بهادر شاه ملی منازل نموده بلاهور رسید محمد معز الدین که از ملتان حسب الطلب پدر خود در هنگامے شده بود با سامان میسور بلشکر ملحق گردیده شرف بساط بوس پدر دریافت و زبان بدعا و تهنیت بر کشاده باتفاق روانهٔ اکبر آباد شده و از طرف بنگاله عظیم الشان که با سامان مناسب حرکت کرده بود نیز تا اکبر آباد رسیده خوانده صوبهٔ بنگاله که چند لک زیاده بر یک کرور سرمایهٔ دیوان صوبه مذکور بود در اثنائے راه بقبضه خود در آورده برائے پدر امانت نگاه داشت و مختار خان صوبه دار اکبر آباد را که پدر زن شاهزاده بیدار بخت و دولت خواه اعظم شاه بود گرفته مقید ساخت و خزائن و اسباب سلطنت که در اکبر آباد به افراط میبا. موجود بود بدست آورده در افزایش فوج و تبالیف قلوب حکام و عمال پادشاهے و عموم رعایا و برایا و سپاهی کوشیده روز بروز بر کثرت جاه و حشم مے افزود و از قلعه دار اکبر آباد درخواست قلعه مذکوره نموده قلعه دار باین عذر که بالفعل سمه بر اورد وارث سلطنت باهم داعیهٔ جدال و قتال دارند بنده نوکر فرمان بردار است بدون یکسو شدن معامله و تسلط یکی بر مسند سلطنت قلعه بکسے نمے تواند داد تمسک شده در سامان قلعه داری کوشید عظیم الشان صرفه در محاصره قلعه ندانسته بکار ها بایکه باید اشتغال داشت تا آنکه مدیر ش در رسید و اتفاق عسکرین دست بهم داد عظیم الشان ملازمت پدر نموده شرف کورنش دریافت و تنبیت سلطنت گفته خزانهٔ مقبوضه را پیش کش نمود چون در سرکار بهادر شاه قلت زر بسیار و لشکریان خراب و پریشان حال بودند و صول این زر مقدمه حصول مامولات دیگر شمرده شکرانے تقسیم رسانیدند و زر بها بمرد م بقدر مناسب تقسیم یافته پریشانے انرا بجمعیت گرائید ؛

ذکر منعنت نمودن محمد اعظم شاه از دکن بمقابله بهادر شاه و محاربه هر دو برادر در میدان جاجو

محمد اعظم شاه نیز چند روز در اردوی پادشاهے صبر نموده با جمیع اسباب و سامان و لشکر قدیم خود وجدید پادشاهے کز فراوان بود بداغه بهادر شاه که حریف معظمش میشمرد منعنت نمود و غیر و صولش تا اکبر آباد شنیده در قطع مسافت عجلتے کز مناسب نبود بعمل آورده با یلغار سے آمد ازین سبب اکثر لشکریان و کم کم اسباب حروب مثل توپ خانه وغیره عقب می ماند روز یکشنبه یازدهم ربیع الاول سنه ۱۱۱۹ ہجرے بقلعه گوالیار رسید و بنگاه را در گوالیار گذاشته خود بیشتر روانه گردیده هیجده هم ماه مذکور که روز یکشنبه بود در میدان جاجو متصل باکبر آباد تلاقے فریقین روے داد مقدمة الجیش لشکر اعظم شاهے به پیش خیمه سلطان معظم بهادر شاه رسیده خیمه ہارا آتش داوند واندک نوبے که با پیش خیمه بود بهزیمت رفت عظیم الشان که هراول پدر خود بود اندک پیش قدمے نموده زیاده جسارت در خور طاقت خود ندید و منتظر وصول موکب بهادر شاهے استاد بهادر شاه که در شکار بود آن روز احتمال جنگ نداشت بجز شنیدن این خبر استعمال نموده بملک پسر خود عظیم الشان با محمد معز الدین و دیگر همراهیان رسید درین اثنا چون ارادهٔ ربانی و قضاے آسمانے مقتضے سلطنت بهادر شاه و زوال عمر و دولت اعظم شاه بود هواے تندکه یا داز صرصر قوم عاد میداد مقابل روے فوج اعظم شاهے و پشت سر جند بهادر شاهی وزیده شروع باشتداد نموده اعظم شاه لشکر مرتب نموده شاهزاده بیدار بخت پسر اکبر خود را هراول و شاهزاده والاجاه را در سمینه قرار داده عاے تبار راکه صغیر السن بود همراه خود بر فیل داشت و مستعد مقاتله مقابل بهادر شاهے آمد و آصف الدوله اسد خان بهادر و جمله الملک راکه وزیر اعظم او پدرش بود در گوالیار بر تپه گذاشته خود مع جمیع افواج بمقاتله شتافته بود ذوالفقار خان بهادر نصرت جنگ کز از عهد عالمگیر پادشاه سپه سالار و به کمال اقتدار بود از راه دولت خواهی بعرض رسانید که چون آفتاب بسیار بلند شده هواے مقابل تندے وزد و اکثر توپها د عمله توپخانه وغیره مع عامه سپاه متعاقب مانده جنگ سلطانی درین وقت مقرون حزم و هوشیارے نیست همین قدر که پیش خیمهٔ مخالف را آتش داده همراهیانش را بهزیمت نموده اند مقدمهٔ فتح و نصرت شمرده نزول اجلال باید فرمود و علی الصباح که لشکر بجمعیت گراید و اسباب عقب مانده هم بیاید بهمنانے اقبال و ظفر پا در رکاب سعادت گذاشته بر خصم باید تاخت اعظم شاه که بر شجاعت خود و رفقاے دیرینه غرور موفور داشت التفاتی بالتماس او نکرده جواب درشتے داد سپه سالار دا تادل هوشیار تاب جوابش نیاورده سر و ضد داشت که هر گاه بخن و دولت خواه بسمع قبول اصغائی شود وقتے مرخص است اعظم شاه جواب تلخ و تند داده روے خود چون بخت خویش ازو برگردانید ذوالفقار خان عطف عنان نموده بدیوان خود و وزیر الممالک بهادر که در بنگاه مانده بود ملحق گردید اعظم شاه همان قسم برستیز و آویز اصرار نموده عنان ریز خود را بر سر دشمن رسانید و از مقابله بمقاتله انجامیده پر دلان طرفین داد مردے و مردانگے داده ناگاه از شدت هواے مقابل و کثرت گرد و غبار عرصهٔ کارزار در چشم مردم تیره و تار گشته از عرصه قریب حریف و رفیق ممتاز نمی شد از حاضران عرصه مذکور مسموع شده که سنگ ریزه خورد بر چشم و روے مردم نبوے میخورد و کمتر آن بر اکثر کسان و جستن تیر از کمان زیاده از چند قدم دشوار و گران بود و باین حال همراهیان اعظم شاه دشمنان خود را زبون و تباه کرده بودند و کوششهاے خود بمرتبه گرانی بود که ناچار جنگ مسلوره منعنت بسیار مشهور و بر السنه و افواه مذکور است درین وقت منور خان بهادر و خان عالم بهادر و کنی که رئیس قوم خود و در شجاعت و قوت بین الجمهور مشهور بودند و دران روز باین کلام متکلم گشته که میدان نزد مجلس شاهے و بزم گنجد اے است لباس

ز رتبارے دربر کردہ پنجزار کس از ہمراہیان آنہا تابع سردار دستار زر تار بادلہ بر سر پیچیدہ مستعد خون فشانی خود وجان ستانے اعدا بودند بحضور اعظم شاہ آمدہ التماس نمودند کہ غلامان را حکم سوارے اسپ شود تا ہمراہیان خود راہ ورسم میدان داری واسپ تاختن وجانستانی اعداو سر باختن در راہ ولی نعمت بدوست ودشمن تعلیم وکار باد شاہے چنانکہ مکنون خاطر وارید کم از دست فدویان برآید چون اعظم شاہ بسعایت مخالفان از چنین فدویان جان فشان بدگمان بود قبول نمودہ بر قبول حیلہ کہ از سرکار خود مقرر کردہ بود سوار داشت سرداران مذکور لا علاج ومجبور بسوارے فیل مع ہمراہیان خود پیش رفتہ بر لشکر عظیم الشان کہ ہراول بود تاختند ازان طرف حسین علی خان وغیرہ اولاد واحفاد سیدیان کہ مخاطب بعبد اللہ خان بود باحمیت خود روبرو دی ایشان آمدند وجنگے صعب روی نمود ہمراہیان خان عالم اکثرے مقتول ومجروح شدہ حسین علیخان با برادران وہمراہیان زخمہای گران برداشتہ درمیدان افتاد وخان عالم با معدودی خود را بعظیم الشان رسانیدہ نیزہ کہ در ہند معروف بہ بلم است چنان زد کہ سنان نیزہ از تختہ عقب ہودج فیل عظیم الشان برآمد وعظیم الشان پہلو تہی کردہ محفوظ ماند وجان عالم مع قلیل ہمراہیانش بسی رفقاے عظیم الشان بعالم جاودانے شتافت ہمدرین عرصہ شاہزادۂ بیدار بخت کہ ہراول اعظم شاہ بود کشتہ شدہ متعاقب اد برادرش شاہزادہ والاجاہ ہم شربت ناگوار مرگ چشید اعظم شاہ چون خبر کشتہ شدن پسران خصوص بیدار بخت کہ زیادہ ترش دوست میداشت شنید نفس سرد کشیدہ گفت الحال فتح وزندگے در کار نیست میگویند کہ بر عمارے سوارے خاص اعظم شاہ کہ میک ڈنبرش میگویند تیرہاے بسیار بنوعے کہ گویا از آسمان باریدہ گشتہ بودند وکمتر کسے از رفقاے ویرینہ اش سالم ماند باین حال اعظم شاہ با دل قوے وخاطر مطمئن فیل خود بطرف دشمنان میراند وتیر میزد وشاہزادۂ عالی تبار را کہ اصغر اولادش بود وبر فیل ہمراہ داشت از فرط شفقت در سایۂ سپر خود خوابانیدہ بود آخر روز کہ یک ساعت دیم از روز باقیماند بیدار بخت ووالاجاہ وتربیت خان واماں اللہ خان ومطلب خان وخان عالم مع برادر خود منور خان ودراجہ رام سنگہ وراجہ دلیپت وغیرہ امراو سرداران کشتہ شدہ جنگ باختتام پذیرفت واعظم شاہ خود ہم زخمہاے گلولۂ تفنگ خوردہ بیہوش افتاد ودوران وقت نامردی رستم دل خان نام از ہمراہیان بہادر شاہ بر فیل برآمدہ وسر اعظم شاہ را بریدہ عالی تبار را زندہ پیش بہادر شاہ برد وشنیدہ شد کہ بہادر شاہ سر بریدہ را دیدہ گریست وتاسف بسیار کرد وبر شاہزادۂ عالے تبار ترحم نمودہ مورد التفات ومہربانی ساخت ومادام الحیات مثل پسران خود بعزت واحترام مطلق العنان میداشت تا آنکہ پسران در قالب نصلحت مصالحت نمودند

جواب داد کہ اگر اندیشۂ دشمنے برائے سلطنت است شما با دشمن ترید داد سلامتی مرا از شما زیادہ تر خواہد خواست ؛

ذکر استقلال یافتن سلطنت بہادر شاہ ومنازعت با کام بخش وکشتہ شدن او

زمانہ چون بکام بہادر شاہ گشت وبر اعظم شاہ ظفر یافت ارکان سلطنت واعیان مملکت سوای نوکران اعظم شاہ باتفاق جملۃ الملک اسد خان ونصرت جنگ سپہ سالار روز دیگر از استماع خبر علالت بہادر شاہ شتافتہ آصف الدولہ وپسرش ذوالفقار خان ہر دو دستہاے خود بدستہاے بستہ ادراک کورنش نمودند بہادر شاہ مہربانے فرمودہ پیش طلبید واز جاے خود جنبیدہ دستہاے بستہ آصف الدولہ را بدست خود کشاد وپسر خود محمد معز الدین را فرمود کہ بند دستہاے ذوالفقار خان بہادر را بکشود وبار غم از دل پدر وپسر متبرا بالطاف ملوکانہ بزدود وخلعت ملبوس خاص طلبیدہ بر ایشان پوشانید وسر افتخار شان کیوان رسانید وآصف الدولہ اسد خان را بشرف معانقہ مشرف نمودہ اجازت نشستن در حضور داد ومنصب نہ ہزاری ہفت ہزار سوار دو دکر در دام انعام عطا نمودہ مقرر شد کہ پالکی سوار پیش تا در دارۂ غسلخانہ جائیگہ نالکی شاہزادگان سے آمدہ باشد

و در حضور نوبت نواز و منصب جلیل القدر وکالت مطلق عنایت شده منعم خان خطاب جملة الملک و وزارت اعظم یافت و تعویض بداری اکبرآباد ضمیمهٔ وزارت باو عطا شد و مامور شد که در کچهرے دست راست آصف الدوله گشته بر کاغذ ها پائین عرض آصف الدوله مهر خود می نموده باشد و چون جی سنگه زمیندار آنبیر همراه اعظم شاه و بجے سنگه برادر کشن همراه ایشان مصدر ترددات گردیده بود مرکوز خاطر شد که آنبیر را از و انتزاع نموده به بجے سنگه عنایت فرماید و اجیت سنگه پسر جیونت سنگه را بطور زمیندار جودهپور میرٹهه نیز پاداش اطاعت بیرون نهاده بود بنابرین شروع سال سلطنت خود از مستقر الملک اکبرآباد بجانب آنبیر و جودهپور نهضت نمود و قلاع راجهاے مذکور مستخلص فرموده حواله بنده هاے بادشاهے نمود و اجیت سنگه و بجے سنگه را همراه رکاب گرفته آصف الدوله را بدار الخلافت شاهجهان آباد فرستاد و در انجا بوده از نظم و نسق آن ضلع خبردار باشد و سهگے مردم بستمال گردیده قوائم سلطنت بهادرشاهے تقویت یافت محمد کام بخش که خبر کشته شدن اعظم شاه شنیده شکسته دل و مضمحل خاطر گشته آشتے و انقیاد بهادرشاه از حوصله خود بیرون دیده مهیاے جنگ و مستعد تهیج جدال گردید بهادرشاه که پادشاه سلیم النفس کم آزار بود باستماع این اخبار هر چند بمواعظ و نصائح دلالت بر مصالح نمود سودے نه بخشید و جوابهاے خشونت آمیز شنیده آخر الامر چار و ناچار به تحریک لشکر و تلخوابان اراده مدافعه او قرار داده روز یکشنبه هفتم شعبان سنه ۱۱۱۹ هجرے نصف ساعت در نصف النهار باقی مانده از راه فتح پور اجمیر قاعده بیجاپور گشت و روز سه شنبه سوم ذے القعده سنه ۱۱۱۹ هجری در مضافات صوبه حیدرآباد کرکام بخش در انجا متصرفات گشته بود تلاقے فریقین و مقابله طرفین رویداد بعد کشش و کوشش بسیار هم ساعت از نصف النهار باقیمانده لشکر بهادرشاهے غلبه نموده در نفاے اخلاص کیش محمد کام بخش جانفشانی نموده بقیة السیف را راه فرار اختیار اقتدار محمد کام بخش جسارت هاے ملوکانه بکار برده روز عماے گران برداشته بهوش افتاده مردم بهادرشاه درین احوال بهجوم آورده بجالیکه رمقے از حیات باقی واثرے از هوش و حواس نداشت مع پسران بر فیل سوارے خود اسیر نموده تقدیر گردنه حضور بهادرشاه رسید بهادرشاه محمد معزالدین همین پور خود را با استقبال فرستاده کام بخش را با اعزاز و اکرام بیارد و چون آورده در خیمه دولتخانه خود بجاے مناسبے فرود آورد و خود بملاقات برادر رفته رقت نموده و گفت نمے خواستم که شمارا چنین بینم و هم در جواب همین کلمه گفت و جان بجان آفرین سپرد بهادرشاه اولاد او را هم مثل خالی تبار پسر اعظم شاه بے قید و بند معزز و محترم نگهداشت و سعایت اولاد خود درباره آشنا اصغاے نمود ۱۲

ذکر ارتقای اسدخان بمرتبهٔ وکالت مطلق و تفویض شدن وزارت به محمد منعم خان خانان و بعضی سوانح ایام سلطنت بهادرشاهی

پروانیے چون سلطنت ممالک محروسه هندوستان و دکن بهادرشاه را بانفراد میسر و مسلم گردید بعد تسلط و اقتدار اینچه کمنون خاطر داشت اظهار آن مناسب دیده با اسدخان که وزارت اعظم داشت و پسرش ذوالفقار خان بهادر سپه سالار بعجز بیان ظاهر کرد که منعم خان رفیق دیرینه و مخلص دولت خواه این درگاه است در عهد شاهزادگے ما را باو مسعود بود که هرگاه بر تخت سلطنت جلوس فرمایم وزارت باو مفوض باشد چون پاس خاطر شما هم ضرور، در گذشتن از عهود نیز از طریقهٔ پادشاهے و حق شناسے دور است درین باب صلاحیکه بصدق و امانت مقرون باشد سرانجام باید داشت آصف الدوله دفعتے جنگ سپه سالار مرضی پادشاه دریافته التماس نمود که پادشاهان را ایفاے وعده و عهد البته ضرور است اما آبروے خانه زادان هم که نمک خوار دربار این خانه ایم بر باد نرود بهادرشاه آصف الدوله را بعطاے خلعت وکالت مطلق کر نیابت پادشاه و ماخوق از مرتبه وزارت

اختصاص بخشیده منعم خان را که در شاهزادگی وکیل دربار و گاهی دیوان سرکارش بود بخطاب خانخانانی وعطای قلمدان وزارت سرفرازی داد وحکم کرد که آصف الدوله پسند وکالت زیر شامیانه وزارت نشیند ومحمد منعم خان خانان رفته بآداب نوکری کاغذ ها را بدستخط آصف الدوله مزین گرداند حسب فرمان والاشان بعمل آمده هر دو کس را فراخور مرتبه خویش ارتقا بمدراج علیا که نهایت اعتلای مرتبه نوکریست میسور ومرزوق گردید وذوالفقار خان را بمنصب جلیل القدر امیر الامرائی با صوبه داری جمیع صوبجات دکن از اشمال داتران ممتاز فرمود الحق لیاقت اینکار را داشت ودیگرے را مجال نبود که دران ایام بندوبست صوبجات دکن سرانجام تواند داد وبعد از تنسیق معاملات ودیگر مهمے از امور مالے وملکی عطف عنان بممالک هندوستان نمود وذوالفقار خان بهادر داؤد خان را که افغانے از قوم نپی واز مشاهیر امرائے دکن بود ودر شجاعت وشهامت سیم وشریک خود نداشت به نیابت صوبجات دکن اختصاص داده رائق وفاتق مهمات آنجا ساخت ودر نام حل وعقد مهام ممالک مذکور بکفایت اوگذاشته خود همراه پادشاه بهمت بانتظام امور سلطنت گماشت وصوبجات بنگاله داؤدیسه وعظیم آباد ودار آباد که از پیشتر هم بعظیم الشان تعلق داشت اکمال هم باختیار او ماند شاهزاده در جلدوی جانفشانے که از اولاد سیدمیان در جنگ اعظم شاه بعمل آمده بود صوبه الهآباد بمبارز خان پسر کلان سیدمیان وصوبه عظیم آباد بحسین علیخان برادر عبداللهخان داده وبنگاله داؤدیسه را بجعفرخان سپرده خود باقتدار وافر در حضور پدر حاضر ماند بهادر شاه چون بپادشاه علی الاطلاق وخالق نفس وآفاق عهد کرده بود که اگر او سبحانه زمام مهام عباد بدست او سپارد تا سوال هیچ سائلے نه نماید لهذا هرچه میخواست مبذول بود ومنعم خان مامور ومختار که امتیاز حسن وقبح هر کار فهمیده انچه برائے انتظام سلطنت الیق داند بعمل آرد واز تجمیت از عهداد وخطاهائے عهده ومناصب عظیمه بجدا ابتذال رسیده اعتبارے نماند واقاصے وادانے هندوسلم بمناصب شش هزارے وهفت هزارے وخطاب جنگی وملکی ورائی ورائے گلے سربرآورده مدارج مناصب وخطاب از درجه اعتبار ساقط وهابط گشت چنانچه یکے از پیشکاران بعض خدمات عظیمه درخواست خطاب رائے بوساطت وارد فهه آن خدمت نمود وعظیم الشان که از طرف پدر صاحب وسنخط بود توقیع نمود که خانے ورهرخانه ورائے وهر بازار بپاس خاطر شما این گیدے هم رائے باشد واو بهمین خطاب استتمار یافته انگشت نمائے عالم گشت وهر یک اندورونے دیک باشاره دیگرے را نموده میگفت که گیدے رائے همین است او از دست وزبان مردم بجان آمده بعلنی پیشکش میداد که ازین قضیحت رستگاری یابد آما سودے نبود تا بود همین خطاب شهرت داشت ودرعین نهضت بطرف دکن که کوچ بکوچ درموسم برسات بمسافت بیشمار نجاز الدین خان که از عهداورنگ زیب صوبه دار برار بود صوبه گجرات عنایت نموده قبل از ملازمت بدانصوب فرستادند وراجه جے سنگه کچهواهه واجیت سنگه را ٹهور پسر مهاراجه جسونت از آب نربدا بے رخصت از رکاب جداگردیده باوطان خود رسیدند وبندهاے پادشاهی را بعد مجادله ومقاتله از قلاع خود برآورده قابض ومتصرف شدند بهادر شاه چند روز در حیدرآباد توقف نموده معاودت هندوستان فرمود ودر ماه شوال از آب نربدا عبور نموده باراده تنبیه راجپوتیه متوجه اجمیر شده واجیت سنگه وجے سنگه که در غیبت پادشاه سر بشورش برداشته احمد سیدخان وحسین خان وغیرت خان هر سه برادر را که سابقا بارها بوده ودر مقابله ومقاتله سعادت شهادت رسانیده بودند ازین جهت پادشاه را نهایت کینه بارا جاے مذکور وآثارا لانبیشه وافراز حضور بود وراشناے همین سفر که پادشاه عازم وجازم تنبیه راجپوتیه بود خبر فساد گوز وگوبنه بعرض رسید از نیمروز هم این جماعت درکج وارد ومرزا افتاده صلح گونه درمیان وسرسواری ملازمت هر دو راجه درخصت آنها با قامت اوطان بعمل آمد وپادشاه متوجه اطفاے نائره گوروگرد یدوگورد ے مذکور معمد رفساد گردیده

یلاوری یه خان نوجوان سپهر مصاف داده غالب آمد و وزیر خان کشته گردید بعد ورود پادشاه در دامن کوهستان ملک راجه برنی تجمیع سپاه و فاقات پادشاهی گردید و خانخانان در فیح القدر حسب الحکم سوار شده از سه طرف قلعه گور را محاصره نمودند قریب بشام آنجماعه راه فرار بسمت راجپوتانه پیش گرفته بودند گرفتند و چند کس از انها بقتل رسیدند خانخانان فی الجمله مورد عتاب گردید که چرا اول راه فرار را نداده بست و رستم دل خان را مدتها گذاشته دایات عالیات متوجه لاهور گردید درین اثنا خانخانان پدرود جهان فانی نمود و رایت خان پسر عنایت الله خان عظمت عنایت وزارت یافت و غازی الدین خان فیروز جنگ نیز در احمد آباد گجرات درگذشت و بیست و ششم ربیع الاول کنار دریای نربدا وی مخیم سرادقات پادشاهی گردید و رستم دل خان تا بر شوم ملیے از قلعه گور دو بے حکم حضور برخاسته آمده معزول المنصب مال و جاگیرش ضبط و مقید شده در قلعه لاهور رفت و محمد امین خان به تنبیه گور و مامور گشت پادشاه مذکور خود فاضل و محدث و صحبت اهل فضل و کمال را غب و شائق و در تبحر فنون علوم خصوص فقه و حدیث از جمیع سلاطین تیموریه فائق بود با ارباب علم صحبت میداشت و علم مناظره بے افراشت و چون به تحقیق خود مذهب شیعه امامیه را حق میدانست همین مسلک اختیار نموده هنگامیکه وارد دارالسلطنه لاهور شد علماے آنجا را که اکثرے ناصبی مذهب بوده اند جمع نموده برحقیت و صایت جناب ولایت مآب حضرت امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام حجت برآنها تمام نمود و بعد از اقرار و اعتراف آنها برین کلمه خاست که کلمه علی ولی الله و وصی رسول الله در خطبه اجرا نماید چون انیکار نفاق بسیار در اوامر و نواهے پیغمبر و سلاطین هند خصوص متاخرین تیموریه را کثر میسر بوده و پسر اورنگ عظیم الشان و دیگرے خجسته اختر جهان شاه که مقتدر و والا در بودند در تسنن و اشریت نهایت عصبیت داشتند و بلواے عام آنچنان را کثر اشخاص شعار مذکوره گشته این اراده از پیش نرفت یکبار برلے اظهار این کلمه خطیبے را در مسجد جامع همراه عظیم الشان فرستاد چون شاهزاده خود خواهان انیکار نبود و در رضاجوئے پدر به ظاهری نمود بتحریک و اشاره بالغه او خطیب بیچاره قبل ازینکه تلفظ باین کلمه نماید به تقصیر طعمه شمشیر مردم گردید و اعاظم مذهب حنفے و عوتها و خویشها برلے دفعه بهادر شاه و استمداد از هر بر و بنا جرد سلم و کافر به خود دند و بهادر شاه بدستور اصرار بر انیکار داشته در ترویج و تقویت مذهب شیعه میکوشیده مدتے دراز در مباحثه با علما بازبود اما فائده بران مترتب نمیشد بے اگر ترویج مذاهب منحصر بر اقامت بینه و برهان بے بود سید انبیا صلے الله علیه و آله و سلم کرا فصح عرب و عجم و اعلم اهل عالم بود خالق عباد اموز بجها دنے فرمود ؛

ذکر رحلت بهادر شاه از دار رنج و عنا بالعالم بقا و مقابله هر چهار پسر ش با همدگر و ظفر یافتن محمد معز الدین جهاندار شاه بر هر سه برادر و بعض سوانح ایام دولت او ؛

چون پنج سال کامل از سلطنت بهادر شاه گذشت در هنگامیکه لاهور مورد و معسکر پادشاهے باکمل امراے عالیشان و شهزادگان سپهر مکان بود شروع سال ۱۲۲۴ هجری در اواسط ماه محرم اختلالے در حواس و مزاج مبارک شاهنشاه مهر سپیه حکم ملتبق کلاله و شهر لاهور پدید و این حرکت از چنان پادشاه صاحب شعور پر دور بودا حتمال دارد که به اثر سحر ساحران دور عوت خوانان بهاستے رودی داده مقتضے چنین حرکت گردیده باشد علی اے حال هنگامه شب چون وقت خواب مردم میشد و پناه ظلمت سگها پیدا گشته آواز نبکر و نه و بجاے صاحبان و مهمان خود و جا نیکه به آن مانوس بودند رفته و قبل از دمیدن صبح دامنشار نور آفتاب در آب افتاده و دریاے راه داشتکرده بعورے خود و در صحراے آسوده ند این احوال و احوال جنگ عظیم الشان از روے مکتوب امین الدوله سینبلے

میر تورک اول کہ بوالد خود نوشتہ و بتبریہ در منشآت منشی ملازم او دیدہ ام صورت تحریر یافت وملایان پنجاب چون باخلیفہ الہ دیگر نمودند نصب سلطانی گرفتار گردید بعضے در قلعہ گوالیار و برخے بزندان حبس گرفتار آمدہ در قید افتادند ناگاہ سہل عارضہ لاحق مزاج بہادر شاہ گردیدہ در سن ہفتاد و دو سالگی نوزدہم محرم الحرام دو ساعت از روز ماندہ یک ناگاہ بجوار رحمت پروردگار شفاقت محمد عظیم الشان دریافتہ کہ جان کندن بہادر شاہ رسید واو در حضور بود مضطرب الاحوال بر آمدہ بہ لشکر خود رفت واین الدولہ را فرمان داد کہ ساعتی چند دریخا بودہ و پایان کار دیدہ خواہے آمد چون پادشاہ برحمت الٰہی رفت آمدہ معروض داشت کہ انچہ مقدر بود شد عظیم الشان بر مسند داور دہلی خاص الخلص پاک کردہ عرض رسانید کہ وقت تاخیر نیست جلوس فرمایند حکم نبواختن نقارہ شادیانہ جلوس نمودہ مخلصان حاضر موافق رسم وضابطہ نذر تہنیت گذرانیدند وہمین وقت امین الدولہ و نصرت اللہ خان بہادر و دیگران عرض نمودند کہ مخالفت ذوالفقار خان ظاہر است فرصت را غنیمت شمردہ او را کرم حمید الدین خان و محفوظ خان مشغول تجہیز و تکفین پادشاہ و جریدہ و میان جائی کلال باڑہ است بدست بیاید آور دعظیم الشان گفت کہ ناموس پادشاہے بغارت خواہد رفت ذوالفقار خان چہ می تواند کرد ملہم بر فضل الٰہی است مشیران خاموش ماندہ زیر لب گفتند خدا خیر کند اول بسم اللہ غلط شد امانعمت اللہ خان با وجود منع ممنوع نشدہ بعد رخصت از حضور بانوجے گران شقاوت ذوالفقار خان بخیمہ خود رفتہ بود بے نیل مقصود برگشتہ آمد عظیم الشان کہ بنیابت پدر در مسند فرمانروائی امور مرجوعہ بے نمود و بر کار خانجات شاہے مستولی و اقتدار از ایام حیاتش داشت قابض و متصرف جمیع اسباب گذشتہ بر تخت سلطنت جلوس نمود و آوازہ شکستگی و سراسیمگی او بے در لشکر رسید و او تامل اندیشان کم جرات کسے کہ عیال ہمراہ داشت و کسیکہ نداشت نگذاشت کہ بار بردار نمودہ شبانہ شب خود را بشہر رسانیدند و بعضے گرد کلال باڑہ رفتہ سکونت ورزیدند حکیم الملک و حکیم صادق خان و مہابت خان و شاہ نواز خان و حمید الدین خان و اکثر بندہاے پادشاہے بعظیم الشان ملحق شدند و رستم دل خان و بعضے دیگر با جہان شاہ پیوستند ذوالفقار خان بہادر سپہ سالار کہ عظیم الشان با او نقار و غبار داشت رجوع نکردہ پیش عزالدین شتافت و استفسار نمود کہ سر کوز خلد چیست گفت کہ اسباب وزر ہمراہ نیاوردہ انچہ میسر و مقدور است در صوبہ ملتان تعلق بمن و ارد گذاشتہ ام و جریدہ براے ملاقات پدر آمدہ بخواہم کہ بدر روم وازانجا سر انجام مرام نمودہ انچہ از دست برآید بعمل آرم ذوالفقار خان مانع آمدہ زر و اسباب را از سر کار خود متعہد گردید و صلاح داد کہ رفیع القدر و جہان شاہ و نجستہ اختر را حالیا بمشورہ رفیق و شریک خود نمودہ بعد استیلا بر عظیم الشان انچہ مناسب باشد بعمل آرند عزالدین جہاندار شاہ این امر را نعمت غیر مترقب شمردہ کہ ہمت بقوت خان سپہ سالار بر بست و ہم برائے تالیف برادران بہ ذوالفقار خان التماس نمود خان مذکور بلشکر خود آمدہ اسباب وزر یکہ بالیت بعزالدین رسانیدند و رفیع القدر و نجستہ اختر را ہم بنجا نہاے شان رفتہ بوعدہ تقسیم دولت و سلطنت علی السویہ راضی و متفق ساخت و عظیم الشان مع عمدہ سلطنت و امرائے موافق در لشکر خود دم استقلال زدہ متر صد نشست کہ ہر کہ بر سرش بیاید یا او مقاتلہ کنم و در و در لشکر خندق کندہ توپخانہ را چار سو چیدہ تو قف چند رضا صلح دید گمان آنکہ دیگران خزانہ ندارند سپاہ خود بخود در عرصہ قلیل متفرق خواہد شد چون بخت یاور نبود نجستہ برعکس آن بنظور رسید ذوالفقار خان ببد کار سازے کہ در حوصلہ طاقت بشرے نگنجد بشاہزادگان پیغام داد کہ بیا باید شد خان سپہ سالار صلاح ہر دو شاہزادہ مذکور از جاے خود جنبیدہ بلشکر جہاندار شاہ عزالدین پیوست و جمعیت لائقے کہ باید حاصل آمد واین لشکر در ماہ صفر سنہ ۱۱۲۴ ہجری بہیات مجموعے بر سر عظیم الشان رفت و بجنگ سلطانے در پیوست چون تقدیر عظیم الشان را نصیر و ظہیر نبود در اندک زمانے جنگ اختتام پذیرفت و از لاش عظیم الشان اثرے پیدا نگشت تفصیل این اجمال آنکہ اول جنگ سلے رویداد تا ہفت روز از طرفین جنگ توپ بود نعمت اللہ خان و عزیز خان و دیا بہادر ناگر و راجہ محکم سنگھ کہتری و

راجه راج سنگه بهادر و شاه نواز خان یک زبان گشته عرض کردند که هنوز جمعیت اعدا چندان نیست بیک حمله برمیداریم جواب شد که اندک باشیده آنها را غیر از خاموشی چاره نبود و عظیم الشان بزعم آنکه چورامن جاٹ و نجاره با تکفل ارزانی غله شده اند و مخالفان مفلس و مفلوک اند از گرسنگی هلاک خواهند شد در جنگ اصلح ست شمرده بداود و دهش سپاه هم خیل و اساک ورزیده زر اندوخته را منجو است با خود بسرای آخرت ببرد و هر گاه مردم بیورش میگفتند جواب همان بود که اندک باشید روز هشتم ذوالفقار خان با هر سه شاهزاده بقصد تعریب تو پهاے کلان که از قلعه لاهور آورده بود بر مکان بلندے نصب کرده بریزش گلولها عرصه بر ین لشکر تنگ ساخت چون راه لاهور برای همین روز گشاده داشته بود مردم لشکر عظیم الشان جان بسلامت برون غنیمت شمرده راه عافیت گرفتند راجه دیا بهادر ناگر و راجه محکم سنگه بهادر با فوج خود رو بروی عظیم الشان آمده بدل سوختگی تمام فریاد کردند که ما الحال طاقت نخفتن نخانده سیر دیم و بر مخالفان میزنیم حضرت اگر خبر گرفتن مناسب دانند بعمل آرند والا خیر تو تمے نداریم باز همان اندک باشید جواب ناصواب بود هر دو بهادر بهر پست و بلند یکه بر زبان شان آمد بی ملاحظه گفته بر مخالفان زدند و اعدا را شکست داده ویران بلند پی رفته توپها را گرفتند شاه بے نصیب را توفیق اعانت رفیق نشد و نه کسے را کمک آنها فرستاد بلکه بعضے بیخو استند که بروآنها پیش روند قراولان را فرستاده مخالفت از حرکت نمودند ذوالفقار خان و رستم دل خان و جانی خان و دیگران نه آنها نمیکنند برآنها تاختند و زد و خوردی سخت درمیان آمد چون عظیم الشانیان کم و اینها بسیار بودند غالب آمدند و هر دو راجه مذکور بزخمهاے کاری از کار رفتند و هراسیان شان بسیارے مجروح و مقتول گشته بقیه السیف راه لاهور گرفتند سلیمان خان برادر داؤد خان پنی بود مقتول هر دو راجه با فوجے قریب هزار سوار و اینجا رسیده بگوله بندوق فقد جان در باخت هراسان جسم بیجانش را بشهر بردند و پیش و پس فیل عظیم الشان از جمله شصت و هفتاد هزار سوار ده و دوازده هزار سوار باقے ماند شام چون از سنگر برگشته بفرودگاه رسیدند عظیم الشان داخل خیمه گشت از انها هم اکثری راه شهر گرفته زیاده از دو سه هزار کس نماند صبح که عظیم الشان اراده سوارے نمود فیل خاصه را فیلبان هر چند خواست تن بسواری نداد بر فیل دیگر سوار شد نعمت الله خان با ده سوار و امین الدوله با بیست سوار و راجه راج سنگه با هزار سوار بهیئت مجموعے دو هزار سوار حاضر بود ذکر بزدم گاه رسید قضا را بار تندے بر خاست ریگ در پاے راوی پریدن گرفت و غبار مانع نظر و چشم کشودن گشته غیر آواز توپ صدائی بگوش نمیرسید و غیر از چشم لبستن چاره نبود فوجے از مردم مغول رسیده تیر باران کردند و زخم پرست مال به بعضے رسید چون عظیم الشان را شناختند پیشتر برائے غارت خزانه رفتند مجد گذشتن آنها گلوله بمیک ڈنبر سوارے عظیم الشان رسیده تکیه را آتش در گرفت و دود و رش مانع دیده نماند آن باش را عظیم الشان بر زمین زد امین الدوله پرسید خیر است عظیم الشان گفت بخیر گذشت امین الدوله را در آنوقت رقت زور آورد گریه و فغان شروع نمود عظیم الشان در چنین وقت بکمال استقلال ولد ے نموده فرمود اینقدر بیقراری و بے صبرے چرا امین الدوله گفت که کشته مراد مردم تباهے بتقدیر آیه اگر سر بر سنگ و بر سر سنگ نزنیم و دیگر چه کنیم پیشتر هر چه عرض کردیم قبول نداشتند هر قدر بندگان بجلدے و یورش التماس مے نمودند در جواب آن از زبان عالے اندک باشید برسے آمد حضرت چه کنند تقدیر و خواهش ایزدی چنین بود حالا صلاح آنست که خود بدولت بر اسپ سوار شوند و در ملک بنگاله رخت اقامت بستند و در رو کمن داؤد خان پنی از خدویان سرکار است هر جا بخاطر بگذرد رسیده پر و بال درست کرده متوجه تدارک بایشد فرمود که از دوار الشکوه و شجاع بهر جهت چه شد اگر سلطنت مقدر است بمصداق کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة فتح یافتن بعیدیست باز امین الدوله عرض نمود که بیست و دو سوار همراه فدوے مانده اند دیگر همه یار فتنه عظیم الشان گفت وه سوار همراه من دهید تا بر تلاطم بیتابی دشمنان دوازده سوار برنا خسته اختر روان شوید امین الدوله تقریر شد خواجه عاصم خاندوران در آنوقت باین الدوله گفت

به بنگاله میروم بیائید تا همراه رویم این الدوله گفت تا عظیم الشان زنده است جدا نخواهم شد و خاندوران راه سلطان پور گرفته در رفت همان ساعت گلوله توپ کلانے به خرطوم فیل عظیم الشان رسید فیل روے از میدان بگردانید و بسرعت برق و باد بطرف آب لاوی روان گردید فیلبان بر زمین افتاد و جلال خان لودی که در خواصی بود رسیمان فیل گرفته بر زمین آمد و راه خود گرفت چند کس در عقب فیل می دویدند اما بفیل نمیرسیدند ازان جمله این الدوله هم بود ناگاه دید که فیل از ساحل بلند خود را در آب افگند و بگرداب رفت او چنان فرو رفت که باز بر نیامد چون باندک فاصله در انجا رسیده دید که گل و لاے ته نشین دریا ببالاے آمده صداے موجے از حرکت ضعیف آب برنمیخیزد معلوم نمود که عظیم الشان مع فیل غرق گرداب فنا گردیده بیشا پده این حال راه رستگارے خود جست لیکن این الدوله گرفتار آمده تا رسیدن فرخ سیر و شکست یافتن معز الدین و ذوالفقار خان مقید بود بعد ورود شهر فرخ سیر بحکم بازیافت قلعه دار شاه جهان آباد و رهائے یافت و بمدارج علیا ترقے نمود لهذا ازین فتح خدا داد نوزدهم ماه مذکور جهان شاه که اندک مایه استعداد و جراتے هم داشت جویاے ایفاے وعده تقسیم ملک و دولت گشته علم منازعت برافراشت و اتفاق با فراق گرائیده مکالمه بمجادله و مقاتله انجامید سبب ش همانا آنکه یکصد و بیشتا دارا به خزانه که از انجمله بیشتا دارا به اشرفے و صد ارا به روپیه یا برعکس بود بدست جانشان افتاد خواست که سه حصه علی السویه نماید ذوالفقار خان در تقسیم جمتبا برآورده بجیله هاے چند از پنج حصه سه حصه بطرف معز الدین بخواست و دو حصه هر دو برادر دیگر را میداد آخر مصالحه برهم خورده با همدگر آماده محاربه گشتند چندے از امرا مثل مرحمت خان و امیر خان و رستم دل خان وغیره هم رفیق جهانشاه گردیده صفوف قتال آراسته شد تمام روز جنگ قائم بماند چون سلطان سیارگان تسخیر ممالک مغرب دیار سیر فرمود و ظلمت شب و بیجور عالم را فرو میگرفت طرفین پاس احتیاط را مرعیا شته باشتغال مشاغل و مهماے اشتغال نموده جهان شاه مع امرا و رفقاے خود و معز الدین مع ذوالفقار خان و دیگر همراهیان بدستور با سامان موفور پاسبانے کرده مراسم می نمودند تا آنکه سه روز بدین منوال گذشت روز چهارم آفتاب عمر و دولت جهان شاه پذیرائی زوال گردیده آخر فرمود که مراقبان ملاحظه مورچال منظور است افواج داخل سنگر نگشته همه سوار مستعد و تیار باشند و هر کار را فرمود که هر گاه معز الدین و امرا فوج او برگشته داخل سنگر شوند و زینها از پشت اسپان خود فرود آرند همانوقت مرا خبر باید رسانید هر کار و با حسب الامر بجا آورده چون لشکر معز الدین در خیام خود فرود آمدند و بفکر دانه و کاه و آب و طعام خود افتادند جهان شاه هیئات مجموعے بر لشکر معز الدین حمله مردانه نمود بر قلب معز الدین رخنت و از صدمات حملات او رفقاے معز الدین را پاے ثبات بر جا نمانده تزلزلے تمام در اجزاے دحام آنها دیده داد گریز پرا گنده شدند حتی لال کنور که سایه وار ملازم سوارے او بود همراه امرا ے پادشاهے سراسیمه و آشفته حال گردیده دست رستم دل خان افتاده شده مردار یده که در بنه آزار ش بود خان مذکور در ربود و درین انقلاب معز الدین خود را در عمارے دیگر غیر مسکیه ڈنبر که مخصوص ملوک اینجا است کشیده بچاندنے سفید محفوف گردانید و فیلبان را گفت که بهانه سوارے زنانه یا میرے معقول اگر مسئول گردد مرا ازین محله بیرون برده تا بذوالفقار خان باید رسانید او حسب الامر بجا آورده معز الدین را تا به خان سپه سالار رسانیده و شادیانه فتح از لشکر جهان شاه بلند آوازه گشت ذوالفقار خان بمشاهده این حال مضطرب گردیده چون شام شده بود برتندازان خاصه خود را طلبیده استه مشت مشت اشرفے در دست آنها ریخت و گفت همین قدر از شما توقع دارم که بهانه گذراندن نذر مبارکباد تا بجهان شاه رسیده هرگاه متصل شوید یک شلک بر فیل او بکنید بعد ازین انچه مقدر باشد ظهور خواهد رسید آنها حسب الامر سه چهار صد کس مع سردار به هیئت مجموعے بحضور جهان شاه گرد او سه صد کس استاده و دیگر افواج او مشغول غارت لشکر معز الدین بود رسیده نه بروفق اشعار ذوالفقار خان بریز ش گولے هاے بندوق کار جهان شاه

با بجانم رسانیدند و فتح و نصرت نصیب مزالدین گردید معزالدین جهاندار شاه از خبر فتح و ظفر شنیده بد و تنخانه خود نتر دل نمود و بالال کنور
که محبوبه اش بود بعشرت و عشرت داشته بشرب خمر اشتغال ورزید و لشکر هم جا بجا آرمید چون صبح دمید رفیع القدر خواجه سرا
کله خود را بجای تنبیت پیش مزالدین فرستاد و گفت تمام شب بیدار و سرشار بادهٔ خوشگوار بود استراحت می نمود خواجه سرایان پادشاهی
یا خواجه سرائے رفیع القدر در مقام استهزا در آمده گفتند ای احمق دیدے که بر سر عظیم الشان و جهان شاه چه رفت آقای تو در سلطنت
چه توقع دارد و او هم رنگ دربار دیده متنبه گردیده معاودت نمود و تنها از خواجه سرایان مزالدین شنیده بود لبعرض رسانید رفیع القدر
از خواب غفلت جسته حکم نواختن نقارهٔ جنگ نمود و خود مسلح گشته و دست از جان شسته سوار شد همراهیان مخلص هم مستعد شده
هر یکے سواره بدربار حاضر گردید ذوالفقار خان بر حقیقت حال آگاهے یافته امر به تیارے لشکر و سوارے فرمود خواجه سرائے
معتمد خود را فرستاده تاکید نمود که بهر صورتیکه هست پادشاه را برآورده سوار نمایند مزالدین در عین خمار آشفته سر و دستار بر فیل
سوار شده روبمیدان نهاد و ذوالفقار خان مع امرا و افواج مقابل رفیع القدر استاد رفیع القدر با قلیل خوجے که همراه داشت در کمال
دلاوری بر سر این همه جمع کثیر و جم غفیر آمده داد مردے و مردانگی داد و چون از آنکه همراهیان هدف ناوک جانستان گشته بخاک هلاک
افتادند و خود تنها ماند سپر و شمشیر در دست گرفته دلیرانه از فیل جست و چقلشهاے مردانه نموده شربت ناگوار مرگ بکمال گوارائی نوشید:

ذکر استقلال یافتن مزالدین بر سلطنت و بعضی سوانح ایام دولت او و انقلاب طالعش باندک فرصت

محمد معزالدین جهاندار شاه ظفر یافته مناشیر مطاعهٔ باقطار و اطراف ممالک محروسه نگاشت و خود بفتح و فیروزے از لاهور کوچیده
بدار الخلافهٔ شاهجهان آباد رسید روز یکشنبه چار دهم جمادے الاولے سنه مذکور سه ساعت از روز مانده غفران پناه محمد یار خان صوبدار
شاهجهان آباد کرا از معهد اورنگ زیب تا آن وقت بود از قلعه شهر مذکور برآمده برائے ملازمت و استقبال مزالدین تا به بادے
پیش رفته روز دو شنبه پانزدهم سر سواره ملازمت حاصل نمود روز پنجشنبه سیزدهم قبل از نصف النهار معزالدین جهاندار شاه داخل قلعهٔ
دار الخلافه مسطور گردیده آصف الدوله بدستور وکیل مطلق مانده ذوالفقار خان را وزارت اعظم علاوهٔ اقتدارهاے دیگر گردید سلطان
کریم الدین پسر بزرگ عظیم الشان بسبی هدایت کیش خان از شهر لاهور رسیده بحضور رسید و در همان مقام بفرمان پادشاه
زمان مقتول گشت و دیگر شاهزادگان اولاد اعظم شاه و محمد کام بخش که فارغ البال بکام و آرام بودند بیچاره ها بدام قید افتادند
تفصیل نام آنها ثبت افتاد دعاے تبار بسپران اعظم شاه و پسران محمد کام بخش محمد مے السنه و محمد فیروز مند و سومی ناموس منقح
معلوم نشده معزالدین در ترتیب و تقویت برادر رضاعے خود کوشیده خطاب کوکلتاش خانے گرداشت بجا بجان همدار ستبدل داد
و دیگر بندگان مناصب و خدمات مرحمت گشت و اکثر عمله و فعله زیر و زبر گردیده لال کنور خطاب امتیاز محل بیگم یافت و حکم شد که همراه
سواره از چتر بر فیل طلبیده سوارے پادشاهان میرفته باشد و کوکلتاش خانزاد مشار الیه ساخته منصب امیر الامرائے با و عطا فرمود
و وزیر و وزیر جاه و حشمتش بے افزود این امر با علت دلال خاطر ذوالفقار خان میگردید و معزالدین اعتماد وافر بر کوکلتاش خان نمود
بمانند یاد اقتدارش سامنے بود و هم محکوم عشق لال کنور گشته و رخ عقل و دے خاطرش دقیقه فوت و فروگذاشت نے کرد
با خوشحال خان بیدار حقیقت او را بخانے برادرے و فات خان برادر دیگر شش را که بن عم لال کنور بود نجهزارے کرد و دارادهٔ
داون صوبه داری اگره با و بخوشحال خان خود ذوالفقار خان مترشح را جابے نکرد و با ستهزا درخواست حق التحریر نمود
چند هزار فلوس بر دل بلغیه خوشحال خان بوساطت خواجه لال کنور بحکایت این استهزا بپادشاه رسانید پادشاه سفارش

بندوانفقار خان کرده گفت که درخواست دبل وطنبور ظاهر الشوخی خواهد بود وزیرا الممالک جواب داد که شوخی نیست حقیقتی دارد بعد استکشاف التماس کرد که بندوبست صوبه دارے وسرانجام دیگر مهام پادشاهے کار خانه زادان مورونثے بود ورعایت خوانندگان ورقصان بانعام ووجوه دیگر بعمل ے آید هرگاه قوالان وفرقه کلانوت بصوبه داری اشتغال نمایند خانه زادان بایشان همنشین باشند بگیرند تا راه معاشی برای آنها هم کشاده باشد طلب ساز ها برای همین بود که برخانه زادان تقسیم یابد مغرالدین خجالت کشیده خاموش شد وعلی هذا القیاس زنے سبزے فروش که زهره نام داشت وبا صطلاح هندها لال کنور دوگانه بود نیز عروج یافته بر ماده فیل سوار شده بقلعه پادشاهے درون حرم سرا پیش لال کنور آمد ورفت می نمود در اثنای راه برمجزه وزیر دستان همراهیان وملازمانش که در رکاب او می رفتند ویرمیامے نمودند اقتدار اجلاف موجب آزار واستخفاف بنجا گشته بر طبائع کرام واعیان بسے دشوار گران بود روزے چین قلیچ خان خلف غازی الدین خان فیروز جنگ تورانے که در اول سپه سالار اورنگ زیب عالمگیر ودر کمال جاه واقتدار بود پیش چین قلیچ خان مورد الطاف ومنظور انظار پادشاه مذکور بود وغیر از ذوالفقار خان دیگر یرا هم چشم خود کمی انگاشت بود رحلت محمد اورنگ زیب زمانه را باخود موافق ندیده انزوا گزیده وآمد ورفت بدربار نداشت مگر بدیدن درویشان وعلمای خلوت گزین رغبت نموده گاه گاهی بملاقات ایشان می شتافت روزے براے دیدن یکی از فرقه مذکوره میرفت در اثنائے راه با سوارے زهره مسطوره غیر مستوره مذکور از کمال خرم وتمال اندیشے مردم سوارے خود را که اقل قلیل بوده اندا شاره نمود که مقابل سوارش نرفته طرف دیگر بازار را اختیار نماید چون او وهمراهیانش کم ظرف وسفله منش بودند علی الزعم وعدهٔ مردم چین قلیچ خان را زیرا اهتمام گرفته شوخیها نمودند تا مقدورا غماض فرمود چون ماده فیل سوارے زهره برابر سوارے چین قلیچ خان رسید از مردم پرسید که سوارے کیست گفتند چین قلیچ خان پرده را برداشته گفت که چین قلیچ خان پسر کورتوئے ازبیاکے او کرا زحد گذشت حواصلاش تنگی کرده پادشاه مغفور که آن یگانه هر زه راع همراهیان بسنزا رسانند مردم خان مرقوم همراهیان زهره را کتک معقول کرده وزهره را نیز از فیل کشیده زیر لگد ومشت گرفته بعد ازین زدوخورد فهمید که پادشاه خفیف العقل محکوم زن ناقص نظر تیست شاید فتنه سر کشد ناگزیر علے هذا تا آنکه از ابتدائے رحلت عالمگیر آمد ورفت بخانه ذوالفقار خان بهادر نداشت تا چارے سوارے را گردانیده بخانه اش رفت ذوالفقار خان متحیر گشته سبب آمدن پرسید چین قلیچ خان ماجرا را مشروحاً ظاهر گردانید ذوالفقار خان بطوریکه باید وشاید استمالت نموده بیان جرایت تحسین کرده خوشنود نموده مرخص فرمود وپادشاه را پیغام فرستاد که آبروے خانه زادان واحداست وفدوے باچین قلیچ خان بهادر متحد دان جاذبره پیش لال کنور رسیده خاک بسر برزمین می غلطید ولال کنور مزاج پادشاه را مستوا نتقام گردانیده قریب بود که درین خصوص امرے صدور یابد روز دوم پیغام ذوالفقار خان مانع این فضیحت گردید ودرین عرصه خوشحال خان برادر لال کنور هم که بمقتضائے تنگ ظرفی می جوشید در همسایه اوزن نجیبی بود از غرفه هاے خانه خود در دگر بسته عاشق گردیده ے خواست بقهر وغلبه رخنه در ناموسش کند شوهر او استغاثه نزد ذوالفقار خان برده خان عادل وشجاع باذل از جاد رآمده بے اختیار فرمود که مردم رفته خوشحال خان را کشان کشان بیارند چون حاضر شد زیر چوب گرفته بمرتبه ذوق که هوش در سرش نماند وچون خلق خدا از دست آن ناکس بے حیا بجان آمده بودند مقید شده بسلیم گره فرستاده واموال او ضبط شده بسرکار والا رسید بنا بر حالات مرقومة المصدر مصحبت میان پادشاه ووزیر صائب تدبیر منغص گشته روز بروز ملالت می افزود وپادشاه را بسبب اقتدار وپاس حقوق واحسان او چاره غیر از رضا جوئے نبود

ذکر خروج نمودن محمد فرخ سیر پسر عظیم الشان با عانت حسن علے خان وغیره

یافتن در میدان بر محمد معز الدین بہ تقدیر خداوند آسمان و زمین

چون صوبہ بنگالہ تمام خالصہ شریفہ است خدمت دیوانے صوبہ مذکور بسبب مرقوم عمدہ ترین دیوانیہا ممالک محروسہ جعفر خان از عہد اورنگ زیب عالمگیر بدیوانے صوبہ مسطورہ اختصاص داشت و عظیم الشان دران ایام ناظم صوبہ بنگ و سالار فوج و مختار صلح و جنگ با سرکشان و متمردان بلاد شرقے بود و در سلطنت پدر خود و بہادر شاہ مالک ہر چہار صوبہ اوڈیسہ و بنگالہ و عظیم آباد و الہ آباد گشتہ چنانچہ سبق ذکر یافت صوبہ دارے الہ اباد و عظیم آباد و عبد اللہ خان و حسین علی خان داد و صوبہ دارے بنگالہ و اوڈیسہ علاوہ دیوانے آنجا بہ جعفر خان سپرد وقت رحلت عالمگیر کہ کمک پدر خود میرفت محمد فرخ سیر پسر خود را بہ بعضے فسوان حرم و اسباب خانہ مع معدودے منصبداران و ملازمان خود در اکبر نگر معروف براج محل در منازل بنا کردہ شاہ شجاع پسر شہاب الدین محمد شاہ جہان گذاشتہ بود و بعد از فتح پدر و مدت سلطنت او بنا بر بعضے جہات طلبیدا شتن فرخ سیر مناسب ندیدہ ہمینجا سے گذاشت تا آنکہ در لاہور ایام عمر و دولتش انقراض یافتہ آخرت شتافت و محمد معز الدین جلوس اینکہ رقمزدہ قلم وقائع نگار گشت سلطنت یافتہ احکام مطاعہ برائے مقید فرستادن فرخ سیر بجعفر خان نگاشت خان مرقوم بپاس حقوق عظیم الشانے مخفے مصحوب معتمدے بفرخ سیر پیغام داد کہ چارہ خود جویدو راہے کہ برائے خویشتن مناسب داند پوید باراده قید او نمود و فرخ سیر بر کنون خاطرش اطلاع یافتہ علے الاتقدیرین بودن خود در راج محل مناسب ندیدہ چون سے داشت کہ حسین علے خان ناظم صوبہ عظیم آباد از خانہ زاد نجابت و سیادتست و بجوانمردے و فتوت و شجاعت و مروت موصوف با میدا عانت او با اہل و عیال از اکبر نگر شکستہ خاطر و پریشان حال سنفت نمودہ در عظیم آباد رسیدہ متصل بلباغ جعفر خان کہ برلب مد یا طرف مشرقے شہر واقعست در سراپردہا منزل گزیدہ و بحسین علی خان بہادر عجز و الحاح پیغام نمودہ بیکبے و بے یارے خود ظاہر کرد چون رفاقت فرخ سیر و مقابل گشتن با پادشاہ ہندوستان مع جمیع امرا خاصہ مثل ذوالفقار خان زیادہ از خیر تاب و توان حسین علی خان بود اول سر باز زدہ از امر مذکور استنکاف کرد و گفت کہ حکم پادشاہ در بارہ شما بلور دیگر رسیدہ من بنا بر پاس حقوق پدر شما نمیخواہم کہ نسبت بشما از دست من آزارے بر سد صلاح آنکہ زود خود را بطرفے کشیدہ تا عذرے برائے خود بہر سایہ از عطش و سطوت سلطانے این توانم بود و بہدایت دیگر بلور آخر نیز تہیہ اسباب جلوس فرخ سیر و جلوس او بر تخت سلطنت معلوم شدہ بعد ازین مذکور خواہد شد بروایت اول احمد بیگ مخاطب بغازے الدین خان کہ سہ در میان آمدہ بحسن بیان حسین علی خان را بیک ملاقات و آمدن نزد فرخ سیر راضے نمودہ آوردہ فرخ سیر سلوکیکہ ہیچ آقا و پادشاہے کی از امرا و نوکران نکردہ عمل آوردہ و حکم بہ نشستن حسین علے خان نمودہ با صلاح تمام بیکبے و بے یارے و حیرت و گرفتارے خود و مقتول شدن مثل سلطان کریم الدین کہ بیرا در او بود بعد اسیرے و بہر صورت ناامیدے خود از زندگے ظاہر نمود و از پس پردہ کہ اہل حرم را در انجا نشانیدہ بود ملکۂ زمانے و دختر صغیر السن او برآمدہ بر زانوی حسین علی خان نشست و بر وفق تلقین و تعلیم بشیرین زبانے استمداد پدر خود نمودہ ستایش حسین علے خان آغاز کردہ گفت کہ شما از خاندان نبوت و ولایت و بمجمع مناقب و مفاخر لائق ایدو حقے ہم از عظیم الشان بر گردن دارید اگر شگے پدر من نمودہ اینچہ شایان سیادت و شجاعت بعمل آرید سزاوار یدو اگر نکنید بیجا اینچہ رفتنے است خواہد رفت لیکن شما را بہ بینید کہ خلق عالم چہ خواہد گفت محرمان بیرون و پردہ نشینان اندرون ہمگفتگو موافقت یاد نمودہ استمالت و استعانت را از خاندان بزرگ فرخ سیر کہ اول خلعت خاصہ خود بر قامت لیاقت حسین علیخان

پوشانیده بود بر خاسته بدست خود شمشیر در کمر حسین علی خان بستن گرفت حسین علی خان سر جرأت از پیش تفکر بر آورده التماس نمود که ای بنده کمترین بعمل آمد کار بندگانست نه لائق خداوندان و بنده و مدار کشن غیر از سر چیز دیگر ندارد و کمر بر خدمت های بستم دست از سر و جان خود بشستم الحال شروع به نگهداشتن فوج و آراستن اسباب حرب باید نمود و جلوس بر تخت سلطنت فرموده دشمن را فرصت نباید داد تا اینچه مقدر گشته میسر آید بیت به بینیم که تا کار و کار جهان چه در این آشکارا چه دارد نهان و چون نقش مراد فرخ سیر درست نشست حسین علی خان بهر که دسته فرمان داد که بملازمت فرخ سیر شتابد و از مال و جان و اسباب و توان هر چه باقوه هر که باشد دراغت فرخ سیر در بازه بشتابد این احوال بهر منهم و رتال و مشائخ صوبه بهار رجوع آورده بشارت سلطنت بفرخ سیر میداد و او هم بهر کسے رجوع آورده استمداد استقبال پایان کار خودے نمود مردم و لجوئے او نموده سخنے بر وفق خواهش او گفتن براے خود مصلحت سے شمرند چنانچه فی الواقع بعد استیلاے او بر سلطنت هر یکے بکام خود رسیده مغز روزگار جمند گشت و حسین علی خان به تهیه اسباب و سامان پرداخته بسید عبد الله خان برادر کلان خود که ناظم الله آباد بود خطے متضمن ارادهٔ در خاقت خود با فرخ سیر نگاشت و مصحوب مستعمل ابلاغداشت عبد الله خان برارادهٔ برادر متحیر گشته در جواب سخنے و نصیحتے نوشت که این چه ارادهٔ است و بچه استند ادعا قصد او شده و اید ناموس و اکثر اخوان و منتسبان در قبضه جهانداران شاه و اتباع اوست همه بر باد فنا خواهند رفت حسین علی خان در جواب نوشت که شما بزرگید رفاقت مزالدین نمائید و من خود بالفعال این ارادهٔ انصراف بخشے توانم کرد سید عبد الله خان بزبردست برادر خود هر این عزم آگهے یافته مرقوم ساخت که در اخیر فیما وقع الحال که کار برا نیکار بسته ایم هر چه سے تواند میباید که زود بر سید که افواج پادشاه و اتباع او بمن نزدیک تر نرسیده کوشش کرده آید روایت دوم آنکه بهادر شاه صوبه بنگاله به اعزالدوله خانخانان بهادر مقرر نموده فرخ سیر را طلب حضور نمود لیکن چون او را نسبت با خوان او سلطان کریم الدین و همایون بخت نبود و جدو پدر چندان اعتبار نبود در فتن حضور برادر شاق سے نمود تا برین لعب ورود بعظیم آباد پٹنه بهانه قریب رسیدن ایام وضع حمل زوجه خود و ایام برشکال طرح اقامت دران بلده انداخته بحضور عرضداشت درین ضمن بعضے نمکین و درویشان باتفاق محمد رفیع نام شخصے فرخ سیر را ببشارت جلوس بر تخت سلطنت درین سرزمین رسانیده زیاده تر شائق باقامت بلده مذکور و دو سیله پیش آمد خود ساخته و در همان ایام محمد رضا نام مخاطب بر عایت خان که از مقصوبان بهادر شاه بود آواره گردیده خود را باین صوبه رسانیده فرمان سند متضمن به هتاس جبل آباسته در قلعه مذکوره بجیله و تزویر دخل یافته مستقل گشت و علے الفور ذخائر اجناس غله و غیره مایحتاج در قلعه کشیده استعداد اقامت در قلعه میا ساخت و به پادشاه نوشت که ازین خبرے عمله سلطنت قدوے این نگان را مستعرف گشت و از نوشتهاے سوانح و وقایع نگاران نیز ظاهر گردیده بنا برین فرمان بهادر شاه و حکم عظیم الشان خود باره تنبیه آن مخاطب بنام فرخ سیر رسید چون دست یافتن بران قلعه از جمله متعذراتست فرخ سیر از همراهیان خود استشاره درین خصوص سے نمود و لاچین بانگ فلماق که نوکر فرخ سیر و بے باک متور و دران وقت از جمله مقصوبان آقا و محروم از جزا الدوله سید بعض مقربان مخفے از همه کس بفرخ سیر پیغام نمود که اگر شاهزاده رسیدن فرمان سند بنام آن محل مشهد و عفو جرائم او از حضور مشهور نموده خلعت و نشان همراه بنده داده رخصت فرماید اغلب که بهبود طالع و اقبال شاهے وقت سپردن نشان کار آن و سگال بسامان مرتب آن سرافرازے یابم و اگر در کار و بے محنت جان خود در بازم فرزندان مراد سید کما بیش از افضال خواهان پادشاهے خواهد بود باین مصلحت پسندیده امکان دولت آمده حسب المشوره شهرت کاغذ به درود فرمان شائع گشت

وخلعت ونشان فرخ سیر مصحوب قلماق مذکور برای رعایت خان ارسال یافت چون در پای کوه قلعه رسید متغلب مذکور بخوف جنانت راضی بآمدن لاچین بیگ بجماعت نگشته وکس را حکم داد که چون خلعت وفرمان بیابند قلماق مذکور بایک کس بالای قلعه رفته هنگام رسیدن قلعه دار بگرفتن سند ونشان کار واز کرکشیده بجراحات پے در پے از پایش درآورده واز دست همراهیانش خود مع رفیق زخمے گردیده هزاریان وغیره ملازمان پادشاهے حمایت قلماق نموده رفقاے متغلب را مجروح ومخذول ساختند وسر مقتول را باقلماق مذکور بحضور فرخ سیر فرستادند لاچین بیگ مورد الطاف فرخ سیر گردید ودرهمین ایام خبر رحلت بهادر شاه رسید حسین علیخان بهادر دران آوان از شهر عظیم آباد بیرون رفته به بند وبست پرگنهاے مفصل مشغول بود فرخ سیر بدون آنکه خبر دیگر از انجام معامله اولاد بهادر شاه رسد وسلطنت یکی تقریر یابد خطبه بنام پدر خود عظیم الشان خواند وجلوس وتسلط او بر تخت سلطنت شهرت داده شادیانه تهنیت بنواخت بعد انیکار از حرکت بے تامل خواند نیشها نموده از سکوت حسین علیخان نیز تبر سید وخطوط معذرت آمیز وپیغامهاے محبت انگیز مصحوب معتمدان فرستاده حسین علیخان را نزد خود طلبید ووالده فرخ سیر التجا بحسین علیخان برده از طرف فرخ سیر قول وعهد مدار المهامے سلطنت برای او بکفالت وضامنے خدا ورسول درمیان آورده باخود متفق ساخت درهمین زودے خبر کشته شدن عظیم الشان مع دیگر برادران ومقرر گشتن سلطنت بهمانداز شاه منزالدین رسید چون حسین علے خان قبل ازین بافرخ سیر همداستان گشته بود سکه وخطبه بنام او خواند وعلم منازعت بامعزالدین برافراشت فرخ سیر روز بروز در استحکام قول وقرار باحسین علی خان واستقلال واقتدار اوے افزود ؛

ذکر جلوس فرخ سیر بر تخت سلطنت ونهضت نمودن از عظیم آباد باتفاق حسین علی خان بهادر وبدست آمدن خزانهٔ بنگاله از تائیدات قادر ذو الجلال ؛

حسین علیخان بهادر فرخ سیر را بتاریخ مختار بر تخت سلطنت جلوس فرموده از صاحبن وغیره هرکس که مایه دار بود زریکه از و سرانجام ے شد قرض وستاندگرفته تنسک بود عده تسلط بر دشمن نوشته داد ونے الجمله تهیئهٔ اسباب نموده بساعت سعید مع پادشاه دست نشان خود عازم پیشتر گردید وغیر تمان خواهر زاده خود را به نیابت صوبه عظیم آباد ومقرر ساخته مرخص فرمود وبسید عبدالله خان خود هم نوشت وحکم فرخ سیر نیز فرستاد که خزانه صوبهٔ بنگاله مرسله جعفر خان وامارا وشجاع الدین محمد خان بهادر اسد جنگ بدار الخلافه شاهجهان آبادے برد بالله آباد رسیده بضبط خود در آورد ولقدر ضرور بمصرف رسانیده باقے را امانت نگهدارد عبدالله خان بهادر حسب الحکم میل آورده بعضے بیاخود متصرف گشته بکار پادشاهے صرف نمود وبعض را برائے پادشاه برادر خود نگهداشت واز توپهاے صوبه وقلعه الله آباد قدرے که ضرور دانست وتوانست قابل جنگ میدان آراسته مهیاے خود گرفت

ذکر رسیدن سید عبدالغفار کردیزے به الله آباد بامر معزالدین وشکست یافتن او از دست برادران عبدالله خان بتقدیر خداوند آسمان وزمین

هنوز حسین علے خان مع فرخ سیر بالله آباد نرسیده بود که سید عبدالغفار خان کردیزے به نیابت رائے محمد خان که بتغیرے عبدالله خان صوبه دار الله آباد از طرف منزالدین گشته بود با جمعیت دوازده هزار سوار وغیره سامان شایان بهادر عبدالله خان مامور گشته در رسید عبدالله خان انتظار برادر وفرخ سیر کشیده قلعه دارے را مناسب دیده پیغامهاے تالیف وترغیب رفاقت

بعبد انفطار مذکور فرستاد و النزجو برای افزایش جاه و اعتبار خود التفاتی بلفته او ننموده در محاربه اهتمام تمام داشت عبد الله خان برادران خود
سراج الدین علیخان و نجم الدین علیخان و سیف الدین علیخان را مع ابو الحسن خان بخشی که اصل او از سادات بخت اشرف و او خود از ساکنان
بیجاپور و از شجاعان با تمکین بود مع نصف فوج که در حساب قریب سه و نیم هزار سوار و چهل قدر پیاده میشد بمقابله او فرستاد و
سید عبد الغفار که سرشار بادهٔ نخوت بود مهر سه برادران عبد الله خان را مع فوج بر سر راه دیده اما کار زار با اینها عار خود شمرده راه دیگر گرفت
و گفته فرستاد که با اطفال بازی نمیکنم اینها تا چار خود بطرف او تاخته جنگ در انداخت چون جمعیت قلیل و اسباب نیز چندان نبود دل
مقابله و کشش بکوشش اکثر مردم همراهی اینها مغلوب گشته بعضے مقتول و بعضے فرارے شدند برادران عبد الله خان با سادات دیگر
که اولوس الیشان بود مع ابو الحسن خان و رفقاے معتمد قدیم پاے جلادت در میدان فشرده و دست از جان شسته دران جمع
کثیر مانند شیران دلیر استاده داد مردے و مردانگی دادند بضربت ایزدے بارتند و زیده چشم مخالفان را بنوکے تیره ساخت که کسے
حریف و رویف را نشناخته هر یکے حواس خود در باخت پر دلان بارها در آن وقت مجلات مردانه و کوششهاے رستمانه دشمنان
راج برادر عبد الغفار را از پادر آوردند و آوازهٔ کشته شدن عبد الغفار خان دران معرکه انتشار یافت همراهانش که در غارت بهیرو زد و خورد
دلیر بودند بے اختیار رو بفرار نهاده از میدان کارزار با ننگ و عار بسیار بدر رفتند و شکست فاحش بر عبد الغفار افتاده چون بخت منزلگاه
بحال تباه برگشت و از برادران عبد الله خان سراج الدین علے خان جام سرشار مروت از مے شهادت نوشیده و آبائے بزرگوار
خود پیوسته و در عنفوان جوانے دست از آب زندگانے شست سید عبد الله خان بعد اطلاع نذر و مبارکباد گرفته شادیانه فتح
هم نواخت و در ماتم برادر خود اشک حسرت ریخته بعزاے او نیز پرداخت مصرع زمانه جام بدست و نبازه بر دوش است
مؤلف دین باستماع این خبر مصلحت در استمالت عبد الله خان شمرده سند صوبه دارے الهآباد بالاصالة بسید عبد الله خان فرستاده
تحسین و آفرین با و نوشت و خلعت و عنایت فرستاده بتالیف قلب سید عبد الله خان پرداخت متعاقب این سانحه فرخ سیر
با لشکر تازه فراهم آمده مع حسین علی خان بهادر و صف شکن خان نائب صوبه دار اودهیسه و احمد بیگ کوکه مؤلف دین مخاطب
بغازے الدین خان بهادر غالب جنگ کوسه دخواجه عاصم خاندوران وغیره همراهیان رسیده عساکر فرخ سیر و هردو برادر در
مجمع گردیده سادات تکیه بر الطاف نا متناهی الهی و استمداد از ارواح اجداد خود نموده عازم پیشتر گردیدند او نیز بجای سراج الدین نور الدین است

آمدن سلطان اعز الدین با فوج بسیار و خائب و خاسر برگشتن بقدرت کامله کردگار

چون خبر نهضت فرخ سیر از عظیم آباد انتشار یافته بمعز الدین رسید پسر خود اعز الدین را مع پنجاه هزار سوار تادیب عبد الله خان
و تسخیر الهآباد رخصت کرده خواجه احسن خان یزدی کوکلتاش خان را که پنجهزارے بود و هفت هزارے و مخاطب بخاندوران بنوده
زمام اختیار فوج و شاهزاده و تدبیر امر جنگ با و سپرده با توپخانه سنگین و دیگر اسباب حرب روانه ساخت و چین قلیچ خان
را هم متعاقب آنها مستعال ساخته بدو شاهزاده فرستاد اعز الدین از اکبرآباد گذشته تا کجوا رسیده بود که خبر یکجا شدن فرخ سیر
و حسین علی خان مع فوج با عبد الله خان شنیده از راه بدر رفته هما نجا طرح اقامت افگنده و بکندن خندق و نشستن مورچال و
ارا ستن سنگر فرمان داد و با وجود فوج سنگین و توپخانه گران بحر و استماع خبر نزدیک رسیدن فرخ سیر که هنوز لفاصله بعیده بود و
سراسیمه بقیاس در دلش راه یافت و بحرکات ناشایسته مذکور خصم را به خود دلیر ساخت تا آنکه فرخ سیر در رسیده و عبد الله خان
هم از اول بود دیوار هاے اطراف دیده و مورچال را فروگرفته از آخر روز تا سه پهر شب توپ انداز سے خود شهزاده و دیوار المهام

فوج دل باخته باهمدگر قرار فرار درمیان آوردند وهر دو کس مغلوب هراس بیقیاس گشته اشرفی وجواهر یکه توانستند همراه گرفته وباقی خزانه وتوشک خانه وهمچو کارخانجات را هما نجا گذاشته پاسے از شب باقی بود که هر دو باتفاق راه فرار پیش گرفتند لشکر باطلاع این احوال غرق حیرت وملال گردیده عظما ومعتبرین لشکر بتلای آوارگے بکمال اضطرار شدند لشکریان فرخ سیر باستماع این بشارت بے اختیار ودیده تاراج خاطرخواه نخوندند جمعے کثیر در برقوت یکروزه بنوزند ذخیره اندوزتنعم گردیدند وبعد تاراج مال واثاثے بضبط سرکار فرخ سیر نیز درآمدین قلیچ خان کرستمال گشته متاقب اغرالدین باعانت اوے آمد در اکبرآباد رسیده شاهزاده رابا این قضیت ادراک نموده بجروضعف توقیف ونموده منتظر فرمان مغزالدین گشت چون خبر شکست اغرالدین بدارالخلافه رسید امید مغزالدین مبدل بیاس گردیده مهیاے حرکت مع ارکان سلطنت گردید؛

کوچ نمودن مغزالدین مع ذوالفقار خان وکوکلتاش خان وجمیع ارکان پادشاهے ورسیدن باکبرآباد وسوانحے که درین عرصه روے داد

محمد مغزالدین جهاندار شاه دوازدهم ذے قعده شب دوشنبه بود مرور سه ونیم ساعت ۱۱۲۴ هجرے باراده مدافعهٔ فرخ سیر ازشاهجهان آباد برآمده باشان بے پایان وهرادے ذوالفقار خان ومحافظت کوکلتاش خان واعظم خان وجانے خان ومحمد امین خان وغیره سرداران توران وایران ودیگر امراے رزم جو ومردان پلنگ خود وتوپ وتوپخانه جهان آشوب با هشتاد هزار سوار وپیاده بیشمار متوجه اکبرآباد گردید در اثنائے راه سربلندخان که از فوجدارے کثرت زرے بدستش آمده بود از رفاقت فرخ سیر مستمسک گشته خود را مع زر بمغزالدین رسانید ومورد آفرین وتحسین گشته بصوبه دارے احمدآباد گجرات مرخص گردید و چهیلهرام فوجدار کوڑه وعلے اصغر خان پسر کار طلب خان فوجدار اثاوه چندے همراه اغرالدین بوده بلشکر فرخ سیر پیوستند چون مغزالدین بقصبه سموگر متصل اکبرآباد ورسید اعلام وخیام سادات وفرخ سیر مع رفقاے دیگر که ازین طرف نیز متصل شهان قصبه رسیده بود ند جلوه گر گردید چون از اوضاع زشت مغزالدین اکثر امراء وعموم خلق خدا خصوص امراے تورانیه غیر عبدالصمد خان متنفر ومنزجر بودند نوشتهاے اکثرے متضمن آمیزش بلشکر فرخ سیر رسید اگرچه نسبت باقتدار مغزالدین احدے راامید فتح وظفر فرخ سیر نبود لیکن عمده ارکان دولت مغزالدین که عبارت از کوکلتاش خان وذوالفقار خان باشد باهم نهایت منافق ومعاند بودند وبسبب نفاق اینها واعوجاج کوکلتاش خان که نهایت معتمد علیه مغزالدین باعدم اصابت راے سلیقه غیر مستقیم بود کارهاے بادشاهے بسیار ضائع وتدبیرات همه درهمی وبرهمی داشت ازنجهت نقش هیچ منصوبه درست نے نشست حتے درشوره عبور از آب جمنا وجنگ با فرخ سیر هیچ امر متعین نے شد وهر دو هفته همدیگر صلاح میدادند وپادشاه خود مبهوت ومالیخولیاے عشق لال کنور داشت سید عبدالله خان مبرے پایاب بهر ساینده از مقابل لشکر مغزالدین چند کروه پیشتر بطرف شاهجهان آباد کنار هٔ جمنا وقت شب رفته از دریا گذشت ومتصل بسر اے روز بهانے که چار کروه از اکبرآباد بطرف شاهجهان آباد واقع است منزل گزید ویاندک فاصله فرخ سیر هم باهمراهیان از آب گذشته بعبدالله خان رسید وبراے سر راه گرفتن بر لشکر مغزالدین ومحافظت دشمن حسین علی خان بهادر جایگه بود مقابل خصم مانده چون تمام روز گذشت وشب دوم رسید مع فوج وراے چهیلهرام ناگزیر از آب گذشت پرده دارے کارکنان تقدیر تماشا بایدکرد که مغزالدین وکل امراے آنطرف وقتے خبردار شده نه کرد طلیعهٔ لشکر فرخ سیر از عقب لشکرش نمایان گردیده ترتیب فوج کراول مقرر شده بود بحال نمانده از سر نو ترتیب فوج وپیش بردن

تو پخانه حاجت رویداد و انقلاب عجمی روے نمود ؛

جنگ نمودن سادات و فرخ سیر با مزالدین و ظفر یافتن تایید احکم الحاکمین ؛

تبارنج چهار دهم ذی الحجه سنه مذکوره مقابله فتین رویداد و مزالدین خود با افواج و توپخانه مع تجملات ملوکانه باقتدار در قول جاگرفت و ذوالفقار خان که معتمد علیه سلطنت و در افواج و احشام قائم مقام پادشاه بود اگرچه غبار خاطر بسیار از اوضاع و اطوار پادشاه در دل داشت لیکن برای آبروے خود با فوجی شایسته و سامانے بایسته و کرناوکوس (کانهم بنیان مرصوص) بهراولی و پردلی استاده و کلتاش خان مع اعظم خان و جانے خان و دیگر همراهیان بطرف راست و محمد امین خان و عبدالصمد خان و چین قلیچ خان و جان نثار خان و دیگر سپه داران توران بجانب چپ و راجی محمد خان و اسلام خان و مرتضے خان و حفیظ الله خان و دیگر افواج بطور ملتمش و رضا قلیخان وارد قوتوپخانه باهتمام کار خود و دیگر افواج بوضعے که مناسب و میسر بود جابجا قیام و رزیدند ازین طرف فرخ سیر با مردم همراهی خود بطرف سلاطین در قول و عبدالله خان در هراولے و حسین علی خان و صف شکنان معروف بحسین بیگ در دست راست مقابل ذوالفقار خان و خانه زمان علی اصغر و جمیله رام ناگر با معدودے دیگر از بهادران مقابل کوکلتاش خان صف آرا گشت عبدالله خان بآرامگے و اطمینان اول مقابل تورانیان رفته بعد ازان خود را بر توپخانه جهاندار شاه مزالدین زود تر دو نمایان نموده از توپخانه گذشته خود را نزدیک قول رسانید و حسین علیخان مع صف شکن خان و فتح علی خان دارو غه توپخانه فرخ سیر کرد برادرزاده حسین علیخان بود و زین الدین خان پسر بهادر خان روهیله و میر شرف و برادر او میر اشرف بطرف ذوالفقار خان تاخت درین حمله صف شکن خان و فتح علیخان و زین الدین خان و میر شرف و جمعے دیگر از بهادران رفقاے حسین علی خان تقدیمات در باخته و جمیله رام و خانه زمان بهیئت مجموعے استاده انتظار قابو و شعبده بازے فلک سی نمودند حسین علی خان عرصه بر رفقاے خود تنگ دیده بمقتضاے غیرت و آئین بهادران هندوستان از فیل جسته مع همراهیان تردد و رستمانه بطور رسانیده زخمهاے شمشیر و تیر و گولے برداشته از خود بیخبر در سرکرا افتاد و سید عبدالله خان که در وسط فوج مزالدین و از صدمات تیر بارانیان تورانیان و دیگر تنگیهاے کمان تفرقه بر رفقایش افتاده هر یکے بدیگرے آویخته در زد و خورد بود و فیل نشانش با اکثرے از جماعه داران ملازمش جدا افتاده زیاده از صد سوار همراه نداشت دران حالت سید عبدالغفار مذکور روبروی فیلش آمده نام خود را گفته تیرے بسوی عبدالله خان انداخت همراهیان عبدالله خان باو تاختند و عبدالله خان تیرے براو انداخته زخمے ساخت و سید غفار زخم برداشته جان بسلامت پدر برد سید عبدالله خان نبود از اثر دحام و کثرت فوج مخالف نمیدانست که کجا میرود و کارش بکجا خواهد کشید و درینوقت جمعے از رفقا باو پیوسته تقویت یافت و بمکانے مرتفع رسیده مزالدین را مع همراهیان باخود متصل و نهایت غافل یافت فرصت غنیمت شمرده بهیئت مجموعے بر سر فیلان سواری تاخته ریخته تیر باران گرفت و طرفه آشوبے دران عرصه هویدا گردید هنوز مزالدین خود را درست نکرده بود که فیلان سوارے تازیانه اش بر همدگر افتاده رستخیز قیامت برخاست و فیل سوارے لال کنور و همراهیان او و خواجه سرایان از صدمه تیر باران درهم جوشیده و خود شیده گریزان روبیدند و همرکابان او مغلوب هراس و متحیر گردیدند مزالدین اراده مداخله فیل سوارش سر کشته آغاز نهاده از اختیار فیلبانان بدر رفت و عبدالله خان که رفقاے او پے هم رسیدند دلیر شده جرات پیش گذاشت و خلل در لشکر مزالدین پدید آمده بهم برآمد تا آنکه شادیانه فتح در لشکرش نواخته بودند که فوج رو گبر بزنهاد کوکلتاش خان از مشاهده آنحال خواست که خود را بمزالدین رساند خانه زمان و جمیله رام که در کمین بوده قابو میدیدند بر کوکلتاش خان ناخته زخمهاے متنوعه از پا پیش درآوردند و رضا قلی خان دارو غه توپخانه نیز بکار آمد جانے خان و مختار خان

قبل ازین در مقابله حسین علی خان کشته گشتند اعظم خان برادر کلانش خان محروح بمعزالدین رسید معزالدین عرصه بر خود تنگ دیده خود را بسواری لال کنور رسانیده و نزدیک باخیر روز براه اکبرآباد پیش گرفت ذوالفقار خان باوجود هجوم اعادی از چار سو تا کپاس شب در سیدان استقامت ورزیده مردم را بتفحص جهاندار شاه واعزالدین گماشته جویای پادشاه و پسرش گردیده کسان را بمواعید و مراعات امیدوار گردانیده در تلاش ایشان بودند تا اگر یکی از دو بی نصیب آبی بر روی کار و شجر اقبال آنها را بار آرد چند انگه جستند نشانی ازان برگشته بختان پیدا نشد و شاد یا بفتح و ظفر در لشکر فرخ سیر بلند آوازه گردید و هر یکی از رفقایش به تهنیت و مبارکباد دویدند

فرخ سیر از استقامت ذوالفقار خان پریشان خاطر و مستفسر بود که اگر فتح ناشده پیدا رسی ذوالفقار خان چیست بعد تحقق فرار مدعیان سلطنت بذوالفقار خان پیغام فرستاد که دعویدار سلطنت خود گرفتیت شما را چه دعویست اگر سلطنت مے خواهید الحق جداوا گر از نسل عالمگیر پادشاهے مے باید معزالدین نباشد من باشم ذوالفقار خان باستماع این پیغام و مایوسے از طرف معزالدین واعزالدین چار ناچار میدان کارزار باستقلال واقتدار برگشته راه دارالخلافه پیش گرفت وجهاندار شاه شب در اکبرآباد بسر برده ورلیش تراشیده هیئت خود را تغییر داد و آخر شب لال کنور را همراه گرفته با چند نفر معتمد روانه شاهجهان آباد گردید و نزد آصف الدوله رسیده مقید گردید متعاقب او ذوالفقار خان هم بدارالخلافه آمد و عبدالصمد خان بعد فتح جویاے برادر گردیده ملازمان خود را دعوت و خواص او شتافته حسین علی خان را در لاشها مجروح و بے هوش یافته کسے بما نجا نماند کے خبر بعبدالله خان رسانیده بعطاے لباس و جواهر کیه برسد و در برداشت مفتخر گردید از بعضے کسان مسموع شده که شکرالله خان و ماهیار خان ملازمان حسین علی خان مع همراهیان خود بر سرش استاده بجراستش قیام داشتند و بروایت محمد هاشم بن خواجه میرخافی که اونیز احوال سلاطین تیموریه را آبائے انهار انگاشته مستفادے شود که تنها در میدان رزم مجروح و بے خبر از خود افتاده دیده با لباسش را بغارت برده بودند علی ای حال عبدالله خان بر دران معتمد خود را فرستاده حسین علیخان را پیش خود طلبید بعد رسیدن جویندگان حسین علیخان را به استماع ظفر فرخ سیر جان رفته از بر و هوش رسیده از سر ناز آمد و مردم او را برداشته نزد عبدالله خان آوردند عبدالله خان برادر را زنده و خود را مع پادشاه مظفر منصور دیده سجدات شکر الٰهی تقدیم رسانید و ذوالفقار خان با پدر بهشتاره نموده قاصد بود که باز معزالدین را برآرد و تدارک نماید زیرا که از فرخ سیر بنا بر عداوتهائی که ذوالفقار خان با او و پدرش داشت و معزالدین را حمایت نموده بسلطنت نشانیده بود اطمینان خاطر نداشت آصف الدوله مبالغه در ترک این ارادة نموده ذوالفقار خان ناچار اراده رفتن بصوبه خود که دکهن بود ظاهر کرد بدین رای راهم قبول نکرده در ملازمت و ترک منازعت فرخ سیر سماجت از حد بدر برد خلاصه چون زمان اقبال اسدخان و ذوالفقار خان به اختتام رسیده اجل موعود ذوالفقار خان انجامیده بود باوجود عدم اطمینان و تیقن زوال آبرو و جان آصف الدوله ذوالفقار خان را باعطا و حقوق خدمت خود که در خاندان اورنگ زیب محقق داشت و حفظ قدر و مرتبه او را که عالمگیر و بهادر شاه مے نمودند همراه خود گرفته عازم ملازمت فرخ سیر و استعفای جرائم پسر گردید

ذکر اقتدار یافتن فرخ سیر در سلطنت و فرستادن عبدالله خان به بندوبست دار الخلافه و قلعه مبارک که دولتخانه پادشاهی ست و ملازمت امراو ارتقای بعضے از انها بمدارج علیا

بعد ازان که فرخ سیر با مول خود رسیده زمانه بکام گردید روز دوم از جنگ که یوم الخمیس پانزدهم ذی الحجه بود اول صبح بجاه و دولت برآمده بار عام داد اول چین قلیچ خان و عبدالصمد خان و محمد امین خان و دیگر سرداران توران بوساطت سید عبدالله خان

گورنش دریافتہ تہنیت سلطنت بجا آوردہ مورد عنایات وعفو زلات گردیدند وعبداللہ خان مع لطف اللہ خان صادق ودیگر امرائے موافق برای بندوبست دارالخلافہ وحفاظت دولتخانہ شاہی وسلاطین محبوس رخصت یافتہ بمقصد شتافت وفرخ سیر بعد یک ہفتہ خود عازم شاہ جہان آباد گردید وچہارم محرم دربارہ پلہ متصل سواد دارالخلافہ نزول اجلال نمودہ سید عبداللہ خان را مخاطب بقطب الملک نمودہ منصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار سرفرازی بخشیدہ بمرتبہ رفیعہ وزارت اعظم سربلند گردانید وحسین علیخان بہادر خطاب امام الملکی ومنصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار مرتبہ علیہ امیرالامرائی یافتہ بخشی الممالک اول گردید محمد امین خان بخشی گری دوم باضافہ ہزاری منصب وہزار سوار وخطاب اعتماد الدولہ یافت وچین قلیچ خان را کہ پنجہزاری بود ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار کردہ خطاب نظام الملکی مع صوبہ داری دکھن بتغییرے داؤد خان کہ نائب ذوالفقار خان بود مرحمت شد وصوبہ داری برہان پور کہ داؤد خان باصالت داشت صوبہ داری احمد آباد گجرات یافت وخواجہ عاصم بخطاب صمصام الدولہ خاندوران ومنصب ہفت ہزاری وشش ہزار سوار بلند پایہ گردید واحمد بیگ کوکہ مغز الدین را در جلدوے رفاقت ونیکو خدمتہا مخاطب بغازی الدین خان بہادر غالب جنگ فرمودہ منصب شش ہزاری پنجہزار سوار مع بخشی گری سوم عنایت نمود وقاضی عبیداللہ تورانے را کہ قضای جہانگیر نگر ڈھاکہ داشت وقبل ازنہضت بدارالخلافہ برای تالیف سرداران توسنیہ ومصالح دیگر روانہ شدہ بود مخاطب بخانخانان میر جملہ وبمنصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار سرافراز نمودہ ہمدم محرم خود ساخت واختیار دستخط خاص خود بدست او گذاشت اما بظاہر دارونگی خواص ڈاک داشت ومحمد جعفر نشی کہ بلقب خدمات سابق باو مقوض بود بخطاب تقربخانی وخدمت خانسامانی ودارالانشا امتیاز افزود وسیف اللہ خان بخدمت بیوتاتی امور گشت وسیف الدین علی خان ونجم الدین علی خان برادران قطب الملک ودیگران از رفقای پادشاہے وسادات بارہہ کہ حق خدمت آنہا ثابت گشتہ بود ہریک بقدر قسمت ولیاقت خود بعطای مناصب واضافہ وخطاب امتیاز یافتہ قطب الملک بہ نظم ونسق ارکان سلطنت ومعاملات وزارت وبندوبست ملکے پرداخت،

ذکر ملازمت آصف الدولہ وذوالفقار خان بافرخ سیر وانقراض یافتن عمرو دولت ذوالفقار خان بمقتضاے قضا وقدر

آصف الدولہ اسدخان وذوالفقار خان بہادر بربارہ پلہ رسیدہ خواہان ملازمت فرخ سیر بودند میر جملہ عبداللہ خانخانان کہ دخل تمام ومزاج فرخ سیر بہم رسانیدہ داعیہ آنداشت کہ ازجمیع امرای حال وسابق مرتبہ ارگذشتہ برہمہ ہا فائق آید در آمد کار مردم و تصلب در امور مرجوعہ خود وحمایت متوسلان وبراندافتن عمدہ ہا از پیش وہن بمقدورے نمودہ بنابرین اول ارادہ استیصلال نہال عمر واقبال ذوالفقار خان نمودہ فرخ سیر رادرین کار مستعد تر ساخت امیرالامرا حسین علیخان بہادر بر مشورع پادشاہ ومیر جملہ آگاہی یافتہ بذوالفقار خان پیغام نمود کہ اگر بوساطت من ملازمت نمایند کسے را مجال تخواہد بود کہ سر موئے از شما کم تواند نمود میر جملہ براین معنے مطلع گشتہ دانست کہ فی الواقع درا تفاق چنین دوکس ہیچ سے کہ مراورسر است سیر نمی آید تقربخان را کہ از اہالی ایران بود بنسبت ہم جنسے نزد ذوالفقار خان فرستادہ نہایت اطمینان واستمالہ اش نمود وقسم کلام الٰہی بخدع ودغا در میان آوردہ خاطرنشان نمود کہ چون پادشاہ دربارہ من باسادات خوش نیست ملازمت شما سعرفت امیرالامرا غیر از ندامت وخسارت جان ومال دیگر ثمرہ مذاشتہ خواہد بود وشما را چہ حاجت رجوع بدیگرانست بعد ملازمت ورفع ملال

مرجع کل امرا و خدا وندان دولت و اقبال زیاده از سابق خواهید گشت و دیگران با شما توسل خواهند جست پادشاه را از دست شما امید حصول کار راست این قسم سخنان که ملایم مزاج مرتبه آصف الدوله ذوالفقار خان بود در نظر آنها بیگانه نمنمود و قسم کلام اکبی تائید ش نمود و تیقن گشت خاطر آصف الدوله را خود اطمینان واقعی بهم نرسید ذوالفقار خان دغدغه باقی بود میر جمله خود رفته و عمود و مواشی مجدد و مکرر نموده آورد و وقت بردن بحضور فرخ سیر دست ذوالفقار خان بالا بسته روبرو برد و آصف الدوله کلاه چند مشتمل بر عذر تقصیرات پسر و استعفای جرائمش عرض نمود فرخ سیر در ظاهر مهربانی بهم رسانیده دستش را کشود و خلعت فاخره جواهر لائق عطا فرموده آصف الدوله را بهانه ضعف کرسن مرخص نمود و گفت که ذوالفقار خان ساعتے در خیمه بیرون بنشاسانید که استشاره بعضے امور ضروریه از ایشان منظور است آصف الدوله متوهم مرخص گشت و ذوالفقار خان متردد در قتل خود بجاے ماموشوش نشست مردم ماموریحضور اطراف اورا فروگرفتند و فرخ سیر بنیاهای خشونت آمیز متضمن هوے قتل عظیم الشان و سلطان کریم الدین فرستاد ذوالفقار خان که امیر غیوره بود قتل خود را مشاهده دیده دست از جان شست اما اول برامت ذمه خود نموده اعمال دیگر را نسبت بپادشاه داد و بے جوے خود ظاهر کرده حکایت واقعات را بطور نفس الامریه بیان فرمود چون دید که فرخ سیر در مقام کینه جوئی و بدخوئی است از فرط غیرت عجز و سکنت را در دل خود راه نداده و ضعیف نالے ننموده جوابهای درشت داد و درین ضمن لعین ظلمان مخاطب بهادر دل خان که ذکر او قبل ازین در ضمن قتل محمد رضا مخاطب برعایت خان که قلعه رهتاس را بمدفع و دخا متصرف گشته بود گذشته از پشت سرش غافل تیره در گردنش انداخته کشید و مردم اطراف بهجوم آورده بضرب کارد و خنجر کارش تمام کردند و روز عمرش بانجام رسید همان روز که یکشنبه شانزدهم محرم بود مردم فرخ سیر اندرون قلعه شاهجهان آباد رفته معزالدین را بهم بتسمه خفه نموده روانه شهرستان عدم نمودند و فرخ سیر روز دوشنبه هفتم ماه مذکور ۱۱۲۵ هجری بتحویل سلطنت و نهایت کرد و فردا غسل قلعه مبارک شاهجهان آباد گشت و فرمان داد که سر معزالدین را بر نیزه کرده و لاشش بر فیل انداخته لاش ذوالفقار خان را و اژدون باذم همان فیل بسته عقب سوار لیش در شهر گردانند و لاشها را بعد تشهیر آورده بر دروازه قلعه بیندازند و آصف الدوله را بر پالکی او مع سواریهاے زنانه اش متعاقب لاش با سوار آورده بارخت و لباسے که در بردار بجولیے خانمان بهادر محبوس نگهدارند و جمیع اموال پدر و پسر بقید ضبط درآورند و راجه سبها چند دیوان ذوالفقار خان را که ظاهر از بان درازی بمردم مے نمود حکم بقطع لسان و ضبط اموال او شد میگویند با وجود زبان بریدن در سخن گفتن قاصر نبود بیت از مکافات عمل غافل مشو * گندم از گندم بروید جو ز جو * و اکثر امرا و متوسلین بلفن و تهمت بسیاست قهر رگهراے بیدادے عدم گردیدند و اعزالدین پسر معزالدین و عالے تبار پسر اعظم شاه و بهادر بخت برادر خرد فرخ سیر را نیز حسب الحکم میل در چشم کشیده از نور بینش عاریے و عاطل نمودند بسبب ناحق کشی و سیاست بے جرم و تقصیر بیم و هراس بیقیاس در دل صغیر و کبیر جاے گرفته خوف هلاکت هر یکے را بحدے رسیده بود که وقت آمدن بدربار مردم از عیال و اطفال بجلیت خواسته مترصد قتل خود بے آمدند و بعد رسیدن در خانه خود لبقات نذور و صدقات بفقرا و مساکین میرسانیدند *

ذکر شروع منازعت درمیان فرخ سیر و سادات و فرستادن پادشاه حسین علی خان را برای تادیب راجه اجیت سنگه بخدع و تلبیسات

اول منازعت که میان پادشاه و قطب الملک افتاد و آخر بقتل انجامیده باعث برهمی و اختلال سلطنت و خرابی تمام

هندوستان گردید این است که چون قطب الملک را فرخ سیر بنابر بندوبست شهر و قلعه بدار الخلافه فرستاد لطف الله خان صادق را همراه داد قطب الملک بشهر رسیده دیوانی خالصه بنام لطف الله خان و صدارت کل بنام سید امجد خان که در عهد بهادر شاه نیز باین خدمت مامور بود مقرر نمود و فرخ سیر بعد فتن قطب الملک بدار الخلافه دیوانی خالصه و تن بکچهیله رام ناگر و افضل خان را صدر الصدور مقرر نمود بعد داخل شدن پادشاه در شهر و توجه نمودن بامور سلطنت و تعین صدارت و دیوانی میان وزیر و پادشاه مکاتبه رو بداده مبالغه در میان آمد قطب الملک میگفت که اگر در ابتدای کار سخن من مسلم نماند وزارت را چه اعتبار و مراکدام اقتدار خواهد ماند و میر جمله خاطر نشان پادشاه مے نمود که هر چند سلاطین نوکران را مختار و مطلق العنان سازند بندگان باید که حد خود دانسته خدمات عظیمه را بطور خود بے امر حضور بامدے مقرر ننمایند **بیت** خواجه گر لطف بے حد دراند بنده باید که حد خود داند + القصه اگرچه منازعه مذکوره باین صورت انفصال یافت که دیوانی خالصه بلطف الله خان ماند و صدارت بافضل خان اما در خاطر طرفین عقد ها محکم گردید اصل سبب آشفتگی در اوضاع ارکان سلطنت و بدنامی که عاید حوال قطب الملک حسین علی خان امیر الامرا و جماعهٔ سادات بارهه گردید آنکه فرخ سیر عقل سلطنت و فراست و کیاست نداشت و پست فطرت و جبان بود مگر اندک بهتے بهوقع داشت و بار اول و اوائے و مردم فرومایه بے استعداد که بجز هرزه ذاتے سلیقه هیچ کارے نداشتند بخششهاے بیجا نموده عطاهاے خیر لائقه میرسانید وجود حسنے است که هر چند طرف اسراف داشته باشد خالے از سودے نیست سخاهاے طمع پیشه چنین کسے را بسیارے ستایند و ذکر جمیلے برائے او در عالم ناپایدارے ماند بهین جهت فرخ سیر نزد کچه هاے بازار و اعتقاد خان و امثال او ممدوح بود و فی الحقیقه لیاقت سلطنت بلکه امرے ریاست نداشت و میر جمله بنابر وفور طمع و حسد و عناد با عدم لیاقت و استعداد سروری از کل امرا برتری می جست و دولت صد و پنجاه ساله اسد خان ذوالفقار خان را برباد داده در پی سادات افتاده میخواست که مرجع خلائق و معتمد السلطنه باشند و قطب الملک هم بنابر میل بسیار به نسوان و شوق عیش و طرب آرام طلب گشته زمام اختیار خود را برای رتن چند که دیوان او و بقال و طنش بود سپرده مطلق العنانش کرده بود و او مردک متعصب در کفر و طاقت تمشیت مهام وزارت که پایه بس رفیع ست نداشت بنابر جهات مذکوره روز بروز اعداء او تنها افزوده هم سلطنت خاندان چار صد ساله تیموریه برباد رفت و هم بدنامی عظیم عائد روزگار سادات بارهه گردیده عالمے ازین نفاق و شقاق مختل و نظام مملکت هندوستان مختل گردید القصه میر جمله و پادشاه و بعض هواخواهان او تدبیرے در افراق هر دو برادر و ازالهٔ اقتدار حسین علیخان بهادر اندیشیده امیر الامرا حسین علی خان بهادر را برائے تنبیه راجه اجیت سنگه راٹهور که بعد مردن اورنگ زیب عالمگیر کرد ارناهموار مثل تخریب مساجد و تعمیر بتخانه در جودهپور و وطن خود بظهور رسانیده بود و بهادر شاه بنابر مجادله با برادران خود و بعد ازان بنابر اشتغال بتدابیر قلع و قمع جماعهٔ سکهان که در حدود صوبهٔ لاهور سر بطغیان برآورده بودند فرصت تادیب او نیافت مقرر نمود امیر الامرا حسین علی خان با بعض امرا و فوج شایسته و سامان لائق بگوشمال آن بدسگال نهضت نمود اجیت سنگه از سطوت امیر الامرا مغلوب هراس گردیده مال و عیال خود را بکوهستان و مکانهاے صعب المسالک کشیده ملک خود خالی نمود و با وجود تحریک بجدال و قتیصال حسین علیخان که از حضور بعمل آمده بود وکلای معتبر مع هدایاے لائق نزد امیر الامرا فرستاده ملتمس امان و مستدعی مراحم گردید درین ضمن چون در حضور بر هم کاران حسد پیشه نفاق کیش میان فرخ سیر و قطب الملک اشتعال نوائر عناد و لداوه نموده تدابیر دستگیر نمودن عبد الله خان کرده بودند نوشته هاے او متواتر بامیر الامرا مشعر بزودی رسیدن و متوقف نگردیدن رسید حسین علی خان ناچار گردیده بحسن تدبیر اجیت سنگه را

باطاعت وارسال پیشکش مع دفتر برای فرخ سیر و فرستادن پسر برای ملازمت خود و مستعد ساخت و بعد تمهر این امور خود را بحضور رسانیده

ذکر افزایش منازعات و مشاجرات میان فرخ سیر و سادات

چون قطب الملک وزیر اعظم و حسین علیخان امیر الامرا بود بر امری از امور سلطنت مثل منصب و اضافه آن و خدمات بدون تجویز و مرضی ایشان متعذر بود که بعمل آید و میخواستند که بی رضای آنها هیچ کاری تمشیت نیابد و میر جمله که از طرف پادشاه صاحب دستخط گشته بود و فرخ سیر مکرر در بار عام میگفت که زبان و دستخط میر جمله زبان و دستخط من است لهذا مردم برای اغراض خود رجوع با و نمود سر صاد و دستخطی که شنیدند و او مصلحت در برآوردن مرام انام دانسته نیک نام می شد و راجه رتن چند دیوان قطب الملک بکینه آنکه چرا رجوع بمیر جمله می نمایند جاسوسی نمود و هر کار بارتن چند رجوع مینمود ند تدریجا او را برای خود و خاوند گرفته کارش سرانجام میداد ازین سبب بدنام و هدف سهام ملام پادشاه و میر جمله و عوام میگشت و به حمایت قطب الملک غرور موفوری بهم رسانیده زیاده رو بیهانیزت نمود و کامروائی خلق که میر جمله می نمود بر خاطر قطب الملک و امیر الامرا گران بود و میر جمله در حضور فرخ سیر مکرر بانواع شتی کلمات شکایت آیات سادات سرمایه خیر خواهی دانسته اطوار اینها را بهموار ها شمرده خاطر نشان پادشاه می نمود که آثار نمک حرامی از ناصیه احوال و افعال ایشان پیدا و عدم لیاقت مناصب عمده که بآن مامور ند هویدا است بنابرین فرخ سیر وسواس زیاده از اندازه قیاس و رو لش جای گرفته کمر تدبیر و سنگ برساختن عبد الله خان نمود گاهی قصد شکار گاهی سیر باغ محسن خان بهانه حصول مقصود کرده بر می آمد و هر چند تمهیدات مختلفه پیش می آورد بمقتضای حماقت و بین نظری کاری از پیش نمی برد و سودی غیر افزایش عداوت و نفاق نبود و حسد بر حسد و کینه بر کینه می افزود بلکه شهرت دارد که مادر پادشاه بنابر عهدیکه بالسادات بکفالت و ضامنی کلام الهی نموده بود بعضی اوقات از ارادهای فاسد پسر امیر الامرا و قطب الملک را خبرداری نموده درین ضمن امیر الامرا استدعای صوبه داری بهای کل ممالک دکن در میان آورده میخواست که بعد حصول مامول داؤ و خان را بدستور فوالفقار خان نائب خود کند و مبلغ معتد به از محاصل آنجا سال بسال برای خود از خان مرقوم معین کنانیده خود از حضور دور نه شود و مرخص پادشاه و میر جمله انکه امیر الامرا خود بدکهن رود و بر سر قبول این صورت که امیر الامرا منظور بر سلوک پادشاه و میر جمله تنها گذاشتن قطب الملک مناسب نمی دید گفتگوی خشونت آمیز از طرفین بمیان آمده کار بجائی کشید که هر دو برادر از رفتن دربار پاکشیده بحفاظت خود و فراهم کردن سپاه و بستن مورچال باطراف خانهای خود مشغول گردیدند و پادشاه امرای خیر اندیش خود مثل میر جمله و محمد امین خان و خانه زادان را طلبیده در خلوت مشورت تهامی نمود و هر روز بسبب تلون و نامردی تدبیر دیگر و ارادهٔ هیچ امری قرار نمیگرفت و از اشتهار و انتشار این خبر گرانی اجناس غله و جمیع ماکولات باطراف اهم رسیده حرج عظیم بر مسافر و مقیم میگذشت و آمد و رفت پیغام برات و ابواب مراسلات فیما بین پادشاه و وزیر مفتوح بود لیکن عقده نمی کشود چون صورت مذکوره امتداد یافت ادبر پادشاه بخانهٔ قطب الملک رفته مطمئن خاطر ساخت و قرار برین یافت که در قلعه بند و بست سادات شود بعد ازان هر دو برادر نزد پادشاه حاضر شوند چنانچه همین قسم بعمل آمد و قطب الملک امیر الامرا بحضور پادشاه آمده عذر تقصیرات خود خواستند و شکایت سوء ظن که پادشاه باظهار و وسوسهٔ فتنه انگیزان از سادات بهم رسانیده بود در میان آورده و شمشیر را از کمر خود برآورده پیش پادشاه گذاشتند و گفتند که اگر مقصر یم اینک سر و شمشیر و اگر بنابر حقوق خدمت قتل نامردم گران باشد معزول المنصب نموده رخصت فرمایند که بر ج بیت الله الحرام و زیارت سیدنا و مولانا ابای کرام خود علیهم السلام سعادتها اندوزیم و اگر منظور خدمت گرفتن و همراه داشتن باشد بر گردن و اذانان تمامی پیشه و خانه زادان دخل کرده از

روا دار ایذا و استخفاف جانفشانان وفا سرشت بودن بعید از لیاقت سلاطین حق شناس و خلاف قانون خردمندان محکم اساس است آخر بنای معامله و رفع مناقشه بدین صورت گذاشته آمد که میر جمله بصوبه داری عظیم آباد سرفرازی یافته از حضور مرخوص و مهجور گردد و امیر الامرا به بندوبست صوبه های دکهن نهضت فرماید چون استرضای طرفین به صورت مرقومه معمول آمد در همان ایام میر جمله بصوبه داری عظیم آباد مامور گشته راهی گردید و نظام خود خاطرداری سادات بعیس آمد و در باطن گویا افزایش استعداد میر جمله و تهیه ازدیاد مواد فساد منظور بود فرمان مهتمد امیر الامرا برای صوبه داری صوبه های دکهن مع احکام مطاعه بنام نوکران و طوعداران و غیره علیٔ پادشاهی که متعین ممالک دکهن و بهکار ماموربود شروع به تیاری و نگارش آن شد و رقم عزل بنام نظام الملک از دکهن و داؤد خان از احمد آباد گجرات نوشته گشته حکم حضور صدور یافت که نظام الملک بحضور آید و داؤد خان نبی به برهان پور رفته انتظار امیر الامرا نماید و بعد رسیدنش دران دیار بامری که حسین علی خان فرماید قیام نماید و در باطن بداؤد خان حکم محکم رفت که در برهان پور رسیده باستعداد حرب کوشد و هرگاه حسین علیخان در اینجا رسد سعی تمام در استیصال و نماید که بعد ظفر یابی برادر ناظر جمیع صوبه های دکهن و مورد الطاف و اعطاف پادشاهی خواهد بود و همدرین عرصه شادی گنجدائی فرخ سیر پادشاه با دختر اجیت سنگ انجام یافت چنانچه عنقریب بیائی کر آن نموده می آید بنا بر اطلاع بر احوال و مزاج داؤد خان فتنه که بمقتضای عدم تدین او در گجرات بر مسلمانان روی نمود چون ذکرش ضرور بود به نگارش آن اینجا دست یافت

ذکر حدوث فتنهٔ عظیم میان مسلم و هنود در بلدهٔ احمد آباد گجرات بنا بر عدم تدین داؤد خان افغان

در سنه احد فرخ سیر که داؤد خان ناظم گجرات بود آخر سال از ایام حکومتش شبی که هنود هولی را بر غم خود مسوزانید یکی از هنود در صحن خانه خود که آن صحن مشارکت باخانهای مسلمانی چند داشت اراده سوختن هولی نمود مسلمانان مانع آمدند هندو بجهت آنکه اختیار خانهٔ خود دارم آتشی برافروخت و بر غم خود هولی را بسوخت روز دیگر مسلمانان علی الرغم هنود همان جهت بر هندو گرفته گاوی را آورده بر اراده پیشین طعام روز وفات سرور کائنات بکشتند هنود تمام محله بهجوم بر مسلمانان نمودند مسلمانان چون کم بودند تاب نیاورده در خانها پنهان شدند هنود قصب را از جدید برده پسر قصابی را که چارده پانزده ساله بود بدست آورده عوض گاو بکشتند مسلمانان شهر مشاهده این احوال چون حق بجانب خود داشتند ندای عام در دادند چند هزار افغان که ملازم داؤد خان بودند با جمیع سکنه شهر اژدحام نموده بی استرضای آقا بدر خانهٔ قاضی آمدند قاضی بخوف داؤد خان که رعایت هنود منظور داشت و سر بروی مردم بست مسلمانان بشورهٔ قاضی یا بشوق خود در خانهٔ قاضی را شکسته خانه اش را آتش دادند و شریعت پناه را همراه گرفته شروع بسوختن دکانهای اتک چوک و دیگر خانهای هنود نمودند و بر سر خانه کپور چند نام جوهری که مصاحب داؤد خان و شدید التعصب با مسلمانان بود هجوم آوردند و دروازهٔ محل خود را بسته و بر قندازان بران گذاشته بجنگ پیش آمد و جمعی از هنود و مسلم کشته گشت و از شدت فساد چند روز دکانهای شهر بند بود چون تدارک خاطر خواه مسلمانان صورت نگرفت عبد العزیز و عبد الواحد و شیخ محمد علی و اعظ که بحلیهٔ فضل و صلاح آراسته بودند با جمعی از مسلمانان بهره و غیره برای استغاثه عازم دار الخلافه گشتند داؤد خان به کپور چند بهر غرور و قاضی و دیگر حکام و عمله پادشاهی محضری متضمن بی جرمی هنود و قصور مسلمانان نوشته داده روانه حضور نمود بعد ورود شیخان آباد و راجه رتن چند بحمایت هم کیشان خود پرداخته مسلمانان را مقید گردانیدند و فریاد آن بیچارها بجائی نرسید خواجه محمد جعفر درویش که برادر حقیقی صمصام الدوله نامدار ان و بزرگ حقیقت کیش عاشق خدا و تارک دنیا بود بر احوال مذکور مطلع گردیده بوساطت خاندران و استخلاص مسلمانان مقید

بیگناه قریه اله کوشیده بیچارگان را ازان بلای سیگیان رهائی و باشنید شیخ محمد علی واعظ ممنون احسان آن بزرگ گردیده رابطهٔ اتحاد و اخلاص با خواجه محمد جعفر بهمرسانید و در خانه و مجلس خواجه مذکور در رسالت و عهد و سماع اشعار متضمن مدح و نعت سرور کائنات و ائمه اهل البیت قوالان نامستاد ان خود یاد گرفته میخواندند و خواجه با استماع آنها نهایت رغبت داشت شیخ محمد علی واعظ نیز در خانقاه خواجه قدم گاه گاهے در وقت وعظ بعد حمد و نعت فقره چند در مناقب ائمه اثنا عشر بر زبان بیان جاری مے نمود و باین سبب مفسده در شاهجهان آباد هم میخواست که بلند شود اما نشد ذکر آن بعد ازین خواهد آمد چون اجیت سنگه سفارش دختر خود بحضرت اتم و اکمل نموده شقه های پادشاه که متضمن قتل امیر الامرا بود نمود امیر الامرا شقه های پادشاهی بدست آورده احترام و آبروی رانی را متعهد گشته بود هنگام تجدید عهود گربوساطت ماه رو پادشاه بعمل آمد شقه های مذکور نیز بپادشاه نمود و عذر خواهی آن هم درمیان آمد چون رفع کدورتها رو میداد و جمیع جواب و سوال انفصال یافته میر جمله همراز حضور بیرون رفت شادی فرخ سیر بارانی تقریر یافته مصمم شد که امیر الامرا بعد اقراغ از اعتقاد این بزم عازم سفر دکن گردد

ذکر شادی کتخدائی فرخ سیر بارانی

محمد فرخ سیر حکم به تیاری سامان شادی کتخدائی نمود و باندک فرصتے انچه بایست مهیا گردید ازان طرف امیر الامرا لوازم و اسباب شادی دختر موافق ضابطهٔ هندوستان آماده ساخت و شادی این عروس و داماد بخوبی و زینتے بعمل آمد که در هندو و کمن از ابتدائے عهد رایان و راجهائے کمن و سلاطین اسلام در هیچ اوقات و ایام کسے ندیده و کسی از کسی نشنیده بر تجملات سلطنت تکلفات بسیار اخراجش یافت چراغان گوی سبقت از کواکب آسمان ربوده زبان ملامت بدر خشانی ثوابت دراز داشت و چمنستان آرایش گلستان ارم را خوشه چین نضارت خود انگاشت ازدور سرور بهر عشرت و کامرانی به اقاصی و ادانی میرسید و مسرت و شادمانی چون روح حیوانی در رگ و پے مردم میدید باز دعام تماشائیان و ملازمان فضائے شهر و بازار از دل عاشقان تنگتر و بمشاهده تازه روئی و بشاشت چهرهٔ حاضران و دوستان گلهای بوستان را خار خار حسرت در جگر افتاده شب پنجشنبه بست و دوم ذوالحجه ۱۱۲۵ هجری مجلس انعقاد اختتام یافت و پادشاه بخانه امیر الامرا آمده صیغهٔ عقد خوانده رانی را چون عروس در غلغله گرنا و کوس همراه گرفته بدولت سرائے خود شتافت

ذکر مناقشه که شیخ عبید الله ملتانی را با خواجه محمد جعفر روی داد

در همین آوان شیخ عبید الله نامے از ملتان بدار الخلافه برای کاری آمده در مسجد جامع وعظ میگفت معرکه اورونق گرفت روزے برای دیدن خواجه محمد جعفر مرحوم رفت چون در مجلس خواجه مشاهده نمود که بعض مریدان و معتقدان زمین بوس می نمایند و قوالان انجمن اندن ابیات منقبت حضرت طاهره پیغمبر علیه و علیهم السلام اشتغال می نمایند شیخ عبید الله را استماع ابیات مناقب گران آمده شروع بموعظت نمود که سجده بغیر خدا دیگری را روا نیست و شنیدن سرود در شریعت ممنوع و مردود است و قناعت باستماع مناقب اهل بیت پیغمبر صلعم که بدون ذکر اسامی و مفاخر اصحاب کبار آن سرور باشد خلاف آئین اسلام است خواجه در جواب فرمود که درویشان و پیروان ایشان بحضرات پاک حق دیگرے را موجود نمیدانند چگونه راضی بسجده اغیار و روا داشتن این کار توانند بود و کسانیکه از فرط عشق همه جا محبوب و معبود خود را موجود دانسته بزمین بوس می پردازند از گفته کسے ممنوع نمیشوند ما چه گناه ریاست

همسایه همنشین وهمره همراوست + وردلق گداو اطلس شه همراوست + درانجمن فرق ومیخانه جمع + بالله همراوست ثم بالله همراوست
وقوالان اینجا از استادان خود یاد گرفته انمی خوانند منع آن مارا لازم نیست اگر شما اشعار مناقب صحابه باد دارید تلقین نمائید آنها نخوانند
آن ابیات بهرجا وهرگاه خواهند اشتغال نمایند شیخ عبید الله ازشنیدن این جواب میل خواجه بمذهب تشیع گمان کرده آزرده برخاست ودور
مسجد جامع در وعظ خود علی الرغم خواجه اقوال متاخرین متعصب مثل آنکه جناب امیر المومنین علی مرتضی علیه التحیة والثناء اهل آل عبا نیست
وعلوی راسید نباید گفت ونیچ تن پاک که میگویند خلاف عقیدهٔ اهل سنت است چه صحابهٔ دیگر پاک نبوده اند ودیگر مذاهب
امامیه را نصب العین خود نموده راضی بتقصیر دران باب نبود خواجه برین اعتراضات او مطلع گردیده پیغام داد که این چنین مقالات در وعظ
خارج از طریقه دین مبین وبیرون از رویهٔ اهل سنت وجماعت است بلکه مجلس آئین خوارج اگر بفقیر خانه بیائید یا جائے مقرر نمائید که بحضور
دیگر فضلای منصف متدین در تحقیق اقوال یکدیگر گوئید بدلائل عقلی ونقلی مناظره کرده آید یا انچه دعوے نمائید از روی کتب
معتمده فقهای اهل سنت وصحاح احادیث خاطر نشان نمائید تصدیع بیجا نخواهد بود شیخ عبید الله درجواب کلمات درشت وپریشان
گفته فرستاده اتفاقاً درهمین روز دوی در جمعه وقت وعظ چندی از مغل زادهای او باش وضع مع سبحه های خاک کربلا در گردن ویازو
بهیأت مجموعے در مجلس وعظ آمده نگه های تند شیخ عبید الله نمودند وسه هزار کس از پیروانش که سماع وعظے نمودند
گمان آنکه اینها فرستادهٔ خواجه برائے قتل واعظ آمده اند کلمات تشنیع رفضه بر زبان راندند مغل زادها تاب نشنیدن نیاورده از
مسجد برآمدند عقب آنها هندوی اهل رسیده سپاهی وضع بیهوس شنیدن وعظ آمده برگردیدکے از خدمهٔ مسجد باجمعی دیگر چون آنکه
اوهم ازان جماعه است بقصد گرفتن وکشتنش دویده هندوے مذکور برگشته موذن را بکشت وخود هم کشته شد وتا دوسه روز لاش او باهمدیگر
تحقیق واثبات آنکه فرستادهٔ کیست نگذاشتند که برداشته شود بعضے از متعصبان وهواخواهان شیخ عبید الله زیاده گو بوسیله بعضے مقربان
درگاه حضور بادشاه استغاثه نمودند که خواجه میخواهد درین اهل بیت خللی اندازد در عهد بهادر شاه نوای تلفظ بکلمه روے آن هنگامه شد
الحال احتمال زیاده برانست بهتر آنکه خواجه را از شهر بیرون کنند ودر معارک وبازار شاهجهان آباد که اشعار مناقب ائمه طاهرین
خوانده فضائل آنها مذکور میشد بعد روی نمودن انصورت ورق گردانده غیر مروجه افض بر زبان نمی آمد فرخ سیر بادشاه خان کرخانه
حضور بود درین خصوص سوال نمود قاضی گفت که بداعتقادی خواجه شرعاً ثابت نمی شود وانچه شیخ عبید الله میگوید مطابق کتب معتبره
عقائد اهل سنت وجماعت نیست آنها بر رفع گفتگو خواجه اگر تبدیل مکانی نماید مضائقه ندارد وخاندوران درین باب انچه بایست بجانب اجا
التماس نموده صلاح داد که چندی در مزار خواجه نظام الدین رفته زبان معاندان بامدیحت وشیخ عبید الله را طلبیده گفت که بپیچ طلب
درین شهر آمدهٔ مطالب او را بعد اظهار در سه چهار روز سرانجام داده روانه ملتان نموده وفتنه را خوابانید

ذکر ظفر یافتن عبد الصمد خان بر بندا مقتدای فرقهٔ سکمان ومجمل احوال آن فرقه ومقتدایان ایشان

وهمدرین عرصه که سال پنجم از جلوس فرخ سیر مطابق سنه ۱۱۲۶ هجری بود بزیرے بازوے عبد الصمد خان بهادر دلیر جنگ بنده از خدا دور
وبهین نام بندا ور قوم خود مدعو ومشهور ودران وقت بریاست سکمان ونصرت آنها مغرور ومردکه سفاک بے باک بود وخود را
بسلطنت برداشته ظلمهای بے پایان برخلق خدا می نمود بپاداش اعمال خود رسید تفصیل این اجمال آنکه فرقهٔ سکه که پیروے سلک گورو نانک میگویند
نموده موے ریش وبروت وسر را بتمای تولد مطلقاً نمی تراشند واکثر نیلگون پوشیده باسلاح وبراق میگردند وهرچند از
فرق مختلفه باشند بهرگاه این مسلک اختیار نمایند اجتناب واحتراز از همدیگر بقیدا بطه مستمره وقاعده دیرینه نخوانند اگرچه

الصمد فرق باشند حدوث این مسلک از اواخر عهد عالمگیر اورنگ زیب اتفاق افتاده موجد این طریقه گورگوبند است که از خلفای نانک شاه فقیر مشهور بوده و قبل احوال نانک آنکه پدرش بقلاشی از قوم کهتری بود و در عهد سلطنت حسنی و صباحتی بالاتر از پایه استعداد ولیاقتی خداداد داشت و سید حسن نام و درویشی صاحب حال و مقال بر نانک مذکور منظور و جداشته محبت پدر ترتیب اوسے گماشت بفیض صحبت و پرورش حقیقت کیش فی الجمله شعور و دانش بهم رسانیده بر حقائق و معارف که کتب فقرای اسلام و صوفیه ذوی الاحترام بآن مشحون است اطلاعے حاصل نمود و از تعصب کیش آبائی خود درگذشته مضامین اقوال آن بزرگواران بزبان پنجابی که داشت در بحور اشعار سنجیده موزون ساخته نمود و اشعار و کلمات او فراهم آمده بصورت کتابے گرفت و نام آن گرنت افتاد و این اعتبار و کثرت اتباع در عهد پادشاه او را میسر آمد مالے الآن در میان پیروان او آن کتاب عزت و شهرت داشته مشهور و معروف است و بخواندن آن اشتغال و اهتمام بسیار برای آن کتاب می کنند و کلامش چون مانند مجمل دارد و خالے از کیفیتے و متانتی نیست بیشتر اوضاع فقرائے او مشابه اوضاع فقرای مسلمانان هند بود و الحال هم فقرایش بهین صورت اند اکثر جا بلکه بهر شهر با دهات تکایا که باصطلاح آن جا سنگت گویند دران سنگتها یکی سرگروه و دیگر مریدانش میباشند و اولاد نانک منحصر بدو پسر بود یکے سری چند نام دوم لکهمی چند و دنیا اندوخت و پسر دوم شکار بسر برد و اولادش هم الآن که نانک صاحبزادگے و در خاندان آنهاست و سری چند صورت درویشی اختیار نمود و از فرزند نداشت آنا بجای پدر هم نشست و سجاده نشینی لکر و فقرای نانک شاهے که در لباس و اوضاع مشابهت تمام فقرائے مسلمین هندوارند اختلاف دو پسر دوان او دو یکے از خدمه نانک که انگد نام داشت سجاده نشین نانک گشته بجای او نشست و سیزده سال سجاده نشینی نمود و چون پسر نداشت امر داس مرید خود را سجاده نشین خود نمود او بیست و دو سال بجای پیر خود نشسته قالب عنصری را پدرود نمود و با وجود اولاد او هم را مداس نام داماد خود را بجای خود نشانده و هفت سال زندگی کرد بعد او گورداس پسرش سجاده نشین پدر گشت و بعد بیست و پنج سال از دنیا در گذشت بعد او گورو هرگوبند پسرش سی و هشت سال سجاده نشینے نمود بعد او گورو هرای نبیره هرگوبند که پدرش حضور پدر خود مرده بود بجای جد خود نشست و هفده سال بنهائی اتباع خود نمود بعد او گورو هرکشن پسرش در خرد سالی برسادهٔ پدر نشست و سه سال زندگی کرد بعد او تیغ بهادر سر خود گورو هرگوبند باز ده سال سجاده نشینی نموده و در قید امرای عالمگیر افتاده و در سنه ۱۰۷۵ هجری مطابق سنه عالمگیری حسب الحکم پادشاه عالمگیری شهید گشته شد و گورو هرگوبند پسر تیغ بهادر بجای پدر نشسته مدت بار یاست نمود سجاده نشین هشتم نانک که تیغ بهادر نام داشت پیروان لبدار بهم رسانیده صاحب اقتدار گشت چندین هزار کس همراه او میگردیدند و معاصر او حافظ آدم نام فقیرے از فرقه مریدان شیخ احمد سرهندی جماعه کثیر بهم رسانیده پیروی خود بهم رسانیده هر دو کس شیوهٔ اقتدا و جبر و قهر و تعدی اختیار نموده در ملک پنجاب میگردیدند تیغ بهادر از هندوان رها میگرفت و حافظ آدم از مسلمانان و قائع نگاران پادشاهے بعالمگیر نگاشتند که دو فقیر یکے هندو و یکے مسلمان فلان فلان بهم رسیده این شیوه را برگزیده اند و چه عجب که اگر اقتدارشان بیفزاید خروج هم نمایند عالمگیر بعد استماع این خبر بحاکم لاهور نوشت که هر دو را گرفته حافظ آدم را از ممالک محروسه بدر کرده در مواطن اقامتش آن طرف اتک و پشاور سر هند و نگارند که باز این طرف عبور تواند نمود و تیغ بهادر را گرفته مقید و محبوس دارند چنانچه حسب الحکم عمل آمد و بعد چند روز حکم دیگر در بارهٔ تیغ بهادر رسید که او را کشته و جسدش را چند حصه نموده اطراف شهر بایزند حسب الامر بوقوع پیوست اما هر اسیان تیغ بهادر بطور فقرا میگردیدند و سلاح و یراق ندارند و در میان شان معمول نبود بعد ازان که عالمگیر رحلت نمود و نوبت سلطنت به بهادر شاه رسید و بقولے در اواخر عهد عالمگیر گورگوبند بجای پدر خود تیغ بهادر نشسته منتشران فرقهٔ خود را آهسته آهسته جمع نمود و سلاح و اسپ و یراق بهم رسانیده بر هر اسیان عبور

قسمت کرده اندک اندک دست و پای خود دراز و شروع بتگ و تاز نمود بموجب فرمان بادشاه فوجداران حضور بتادیب او پرداختند
آن مدبر خود را گرفته بهامنی رسید و دو پسر او اسیر پنجه تقدیر گردیده کشته شدند چون خواست که نزد اهل عیال خود برسد عبورش از لشکرگاه
سهرند وغیره دشوار بود به بعضے از اناغنه وعده رسانیدن مبلغ گران بشتر رسانیدن دران مکان نمود آنها او را لباس نیلگون بطور اناغنه
روبیله پوشانیده و موی سر و ریش او بلند گردانیده همراه خود گرفته و در راه باحترام می آوردند هر کرا از احوال او می پرسید میگفتند که پیشوای
او چهره است چون بجای مقصود رسیدند پیشوائی بجمعیت گرائید همان هیات را بحال داشته تغیری دران نمود و پیروان خود را نیز دلالت نمود
که بهمین طریقه و صورت اختیار نمایند و شبهه نگذاشت در حواس او و پیرسیده هیچ شی نداشت بهمین حال در نعم انتظام پسران خود بمرور بعد ابتدا بجای گوکلته
گذشت او اقتدار او بسیار رسانیده چون کمینهای دیرینه قتل تیغ بهادر و پسران گورگوبند در دل داشت جرئات آبادی اهل سلام بر هادست
او میرسیده تاخته از سکنه آنجا هر کرا میافت ایقا نمیکرد در چند اطفال صغیر السن باشند حضرتهای حامله مسلمانان را شکم دریده چنین را بیرون کشیده
میکشتند بهادر شاه استماع شورش او نموده افواج چندین بتنبیه او گماشت کمابیش رفاخانان منعم خان باسی هزار سوار او را در کوه کرکه محصور نموده و او
از انجا بحیله و جرئات بدر رفت کرة ثانیه محمد امین خان و اغرخان و رستم دل خان وغیرهم امرا رسیده باز محصورش ساختند اما بهمش انجام
نیافت بندای مذکور کمتر مقابل افواج پادشاهی می گشت اکثر بطور چپاولے و قطاع الطریقے در اطراف و جوانب دویده کیفیتی نمود
و هر جا قابو یے یافت در قتل و غارت و تخریب مساجد و قبور مسلمانان قصوری نمی نمود و همین قسم این قضیه امتداد یافته
تمام نشده بود که بهادر شاه رحلت نموده و در لاهور مقاتله پادشاه زادگان باهمدگر چنانچه مذکور شد رویداده کسی بحال سکهان نپرداخت
از نجهت اقتدار بندا نهایت زیاده شد چون معزالدین کشته گردید و نوبت سلطنت بفرخ سیر رسید حکم تنبیه بندا باسلم خان صوبه دار لاهور
شرف صدور یافت اسلم خان بجنگ بندا برآمده بر سر او تاخت و در جنگ هزیمت خورده غائب خاسر بلاهور برگشت و بندا را
تخوت بسیار بهمرسیده دست تعدیش بر مسلمانان از پیشتر هم بیشتر کشاده گشته انچه نبایست بعمل آورد و همدرین نوصه بایزید خان
نام فوجدار سهرند یارا ده مافوه بندا از قصبه مذبوره برآمده در لشکر خود اقامت داشت و وقت نماز مغرب با معدودے و خیمه
علیحده نماز میکرد که سکے از اتباع بندای خذلانمرس مثل فدائیان حسن صباح و غفلت یکے گاه بخیمه مذکور درآمده بایزید خان را
در عین نماز بکشت و صحیح و سالم بدر رفته بهمراهان خود پیوست چون این خبر بحضور رسید عبد الصمد خان بهادر و دلیر جنگ قدیم
که صوبه دار کشمیر و چند هزار سوار متعلق باو بود حکم استیصال و قتل و اسر بندا مع سند صوبه داری لاهور بر اے پسر او زکریا خان
اصدار یافت قمرالدین خان پسر اعتماد الدوله محمد امین خان و اغرخان و دیگر فوج مقلیه و رساوله و اشاے واحدیان و توپ و توپخانه به مدد و
کمک او متعین شدند عبد الصمد خان بجرد ورود سند حکم عازم لاهور گشته عارضت خان چیله خود را به نیابت در کشمیر
مذکور فرستاده خود با فوج جرار بر سر آن بدترین اشرار رفت چون فوج و لاے همراه داشت بتاخت و تاراج متواتر بندا
متردد المفصل ساخت و متواے در تعاقبش بود آن سیاه درون چند ین جنگ صعب با عبد الصمد خان نمود و قریب بود
که شکستی در لشکر مغلان افتد آنا بحضرت ایزدے شکستهای پے درپے خورده در قصبه گورداس پور که مسکن و موطن
آنها و آبادے معمور بود و اسباب موفور و حصار مستحکم داشت رسیده محصور گردید عبد الصمد خان بمشغول محاصره گردیده
نگذاشت که یک دانه از جنس غله باندرون قلعه تواند رسید چون محاصره امتداد و ذخیره و انبار باتمام یافت اکولات بدست نمی آمد
و مردم محصور که خلق کثیرے بود مجبور گردیده گاو و اسپ و خر و هر چه در مذهب شان ممنوع و محرم بود بنا چار میخوردند اما بنا بر خوف
و تعصب که بدل داشتند راضی بتناول و انتیاد نمی شدند هرگاه بے طاقتی از حد گذشت و ماکول مطلقاً مفقود گردید بسیارے

ازان فرقه گلبرسنگی و مرهٹ زخیره اسهال هلاک شده باستهٔ التماس امان واسطه های آمدن بلشکر نمودند عبدالصمد خان نشانے در میدان نصب نموده فرمان داد که سلاح و یراق زیر قلم مذکور گذاشته بے یراق نزدیک لشکر جمع شوند بنابر عجز و اضطرار چاره ناچار قبول نموده حسب الحکم بعمل آوردند بعد اجتماع آنها عبدالصمد خان همه را دستگیر نموده جمع کثیرے را اسیر کرده هاے لشکر خود سپرد که برایشان دریاکه پایین گورداس پور میگذرد گردن زنند و رؤسا و مشاهیر فرقه مذکوره را بر شتر هاے بے پالان و خرهای عریان کلاه کاغذ بر سر و سلاسل در دست و پا کرده سوار ساخت و باین هیات قاصد لاهور گردیده بصورت مسطور آن جماعه مغرور را پیش پیش سوارے خود گذاشته داخل شهر گردید و بایزید خان که در شهر لاهور بود باستماع این خبر شادمان گشته بر سقفے و در بازار سر راه سوارے عبدالصمد خان نشست و مردم را گفت که هرگاه قاتل پسر من که در قوم خود بسبب کشتن بایزید خان باز سنگه نام یافته بود بر سر ایشان خواهید داد چون آن نابکار عدّار بر خر سوار در رسید مردم آن ضعیفه را خبر داده شناسانیدند عفیفه مذکوره بکینه خواهی و انتقام پسر خود آن سبک سر را چون نزدیک رسید سنگ گرانی از بالای بام بر سرش افگنده ازجان بگشت عبدالصمد خان باستماع این خبر سکهان را بجلهاے اسپ و خر پوشانیده از نظر مردم مستور ساخت تا اکثرے کشته نشوند و بردن بحضور فرخ سیر که منظور داشت میسر آید و بعد چند روز آنها را بستور مسطور از لاهور کوچانیده همراه قمرالدین خان پسر محمد امین خان و پسر خود زکریا خان بدار الخلافه فرستاد چون نزدیک بشاهجهان آباد رسیدند فرخ سیر اعتماد الدوله محمد امین خان را فرمود که بیرون شهر فته بندای مگوز را تخته کلاه در دوسیاه نموده بسوارے فیل و دیگران را بر خر و شتران و سرها را بنیزها کرده بشهر در آرد بعد آوردن بحضور حکم حبس آن ناجنس مع پسر و دو سه نفر معتبر در قلعه شده دوباره دیگران فرمود که هر روز صد نفر را ازان گروه رو بروے چبوترهٔ کوتوالے در سته بازار بالتفق رسانند حسب الحکم بعمل آمدا عجب تصلیے ازانجا مسموع شده که در کشته شدن یکی بوضعی سبقت سے جست و منت جلادے نمود که اول او را بکشید چون تمام آن جماعهٔ بپاداش اعمال خود رسیده مقتول گردید پسر بندارا برزانوے او بدست همان نابکار ذبح کنانیدند و آخر بر بنور هاے آهنی تاب داده پارهای گوشت او را از بدنش کشیدند و بجزای اعمالیکه باخلق خدا نموده بود مجازاً گردانیده بجائیکه مستحق آن بود رسانیدند گویند محمد امین خان از بندا ے بیدین پرسید که آثار عقل و رشادت از چهرهٔ تو پیداست ترا چه چیز بر انداشت که خود را مبتلاے چندین وزر و وبال در دنیا و آخرت گردانی در مکافات اعمال خود باین مدرسیدی و در جواب گفت که اجماع جمیع ملل و مذاهب است که هرگاه تمرد و عصیان خلائق از حد بیرون رود منتقم حقیقے در مکافات اعمال آنها چون من ظالمے را می گمارد تا جزاے هر یکے در کنارش نهد بعد ازان مثل شما مقتدران را بر و تسلط داده او را بسزای کردارش میرساند بیت این جوشش و خروش ظالمان چیست * گویی همه باصداے ماند

ذکر نهضت نمودن امیرالامرا حسین علے خان بهادر به دکهن و طفر یافتن بر داؤد خان پنے و رو نمودن دیگر حوادث و فتن

قبل ازین نگاشته خامه وقائع نگار گردیده که امیرالامرا بعد برآمدن میر جمله از حضور تصمیم اراده دکهن نموده بنابر انصرام بعضے مرام چند روز متوقف بود بعد انفراغ از جمیع کار سازیها بطرف دکهن عازم گردید و بخدمت پادشاه معروضداشت که در صورت مخالفت صوبه دار و مواشیق دیروز اراده فاسدی نسبت بقطب الملک بیست روز بنده را رسیده دانند بعد نهضت امیرالامرا پادشاه بداؤد خان که صوبه دار احمد آباد و افغان صاحب الرس شجاع مشهور بود و با سرداران مرهٹه دکهن نهایت

ربط و اتحاد داشت صوبه داری برهانپور مقرر نموده مخفی و متواتر احکام میفرستاد که در برهانپور آمده اطاعت امیر الامرا حسین علیخان نماید و جد فع دست تصال او کوشیده امیدوار عنایات و صوبه داری کل دکهن باشد داؤد خان به برهانپور رسیده دم از صوبه داری باستقلال زد امیر الامرا ایراین ماجرا اطلاع یافته بداؤد خان فرستاد که چون کل صوبه جات دکهن همین تعلق گرفته است باید که قدم از جاده اطاعت بیرون نگذاشته باستقبال شتابد والا خود را نزد پادشاه رساند و باعث فساد نگشته خلل انداز نباشد داؤد خان از قبول این هر دو امر ابا نموده از برهانپور برآمد و بیرون شهر خیمه نموده از اطاعت امیر الامرا سر باز زد و سرداران مرتبه باکه یکه از انها از عهد بهادر شاه نوکر سلطنت و هفت هزاری بود و بنیابچی سندهیه نام داشت و پرگنات سیر حاصل اورنگ آباد در جاگیر او تنخواه بود بمدد و خود طلبیده و انها حاضر آمده گرد برهان پور فرود آمدند تا انکه اوائل شهر رمضان المبارک سنه چارم جلوس امیر الامرا حسین علیخان بهادر سیده هر چند سخنان سود مند بآن افغان جهالت شعار گفته فرستاد در نگرفت و پایان کار بجنگ انجامید امیر الامرا با جمعیت و چند هزار سوار که در رکاب نصرت انتساب موجود داشت صفوف حرب آراسته سوار شد و از ان طرف داؤد خان با همراهیان که هر یکے بزعم خود رستم دستان بود فوج خود آراسته باراده مدافعه نمودار و معرکه کارزار نمایان گردید زد و خورد عظیم و دست بردی قوے رو نمود بهادران طرفین رستخیز عجیبے برپا کرده دست از قتال یکدیگر نداشتند سرها چون تگرگ از ابر و غبار شمشیر آبدار میریخت و دست مبارزان خاک معرکه را با خون مردان مقابل می آمیخت چه بدنهای نازپرورده که بستر خاک نخفت و کدام گلها که از سرهای خون چکان برشاخسار نیزه یا نه شگفت از صدمه تیغ و تبر یهای گران زمین چون آسمان متحرک گردید و آسمان از حیرت نماشای رزم دلیران خون آشام ماند کره خاک از حرکت آرمید داؤد خان بدا هیه مقابله با حسین علی خان فیلبان خود را نامزد کرده بود که فیل او را بفیل سوارے امیر الامرا رساند بنابرین با وجود کشته شدن همراهان اول داؤد خان که در شروع جنگ خود را با بسیاری از همراهیان بر توپخانه امیر الامرا ریخته و دولول محشدر لشکر حسین علیخان برانگیخته طلف تیغ بیدریغ سادات عالی درجات گشته و اکثر رفیقانش کشته و زخمے شده بودند داؤد خان با معدودے از فیل نشینان برنگ اصحاب فیل با جمعیت فیل چو پاے حسین علی خان نموده و حملات متواتر نموده دمے در جائے نمی آسود و با دو سه صد افغان جانفشان تیرزبان سے آمد و قصد آن بود که بهر صورت خود را بحسین علیخان رساند لهذا تنزل عظیمے در لشکر امیر الامرا افتاده رستم بیگ و محمد یوسف دارو غه توپخانه و بسالت خان و جمعے کثیر شرط جانفشانی تقدیم رسانیده دو خانزمان و عالم علیخان با عمده های دیگر زخمی گردیدند درین گیرودار میر مشرف که سردار عمده و رفیق قدیم امیر الامرا بود ران روز غرق آهن از سر تا پا بود مقابل داؤد خان آمد داؤد خان سو فار تیر و رچله کمان گذاشته با گمک بمیر مشرف زد که مثل زنان روے خود چه پوشانیده چلم بردار تا روے ترا نبینم و تیر را از شست خود رها کرد این سخن کنایه برائے آن بود که خود در حرب زره و سلاح دیگر نپوشیده اکتفا بجامهاے سفیدے نموده تیر مذکور متصل بگلوے میر مشرف چنان محکم و کارے نشست که بدشواری برآمد و میر مذکور بر تخته هودج برو بیفتاد فیلبان داؤد خان دوسه ضرب گچک برشپت میر مشرف بچابکی و چستے چنان زد که تا دام الجبوه همیشه یاد کرده در مجالس ذکر آن سے نمود و فیلبان میر مشرف فیل خود را از فیل داؤد خان جدا ساخت از مشاهدهٔ این صدمهٔ عظیمه که بمیر مشرف رسید تمام فوج امیر الامرا را گمان فارغ گردیدن میر مشرف مرتسم خاطر گشته چون داؤد خان متصل با امیر الامرا رسیده بود بیم و هراس بیقیاس فرو گرفت و نزدیک بود که لشکر از هم باشد و شکست فاحش روے نماید بلکه اکثرے خود را کنار کشیده پاے استقامت جمع کثیری لغزیده سران و سرشناسان

جان نثار لغزنده بود دین زود کوب قیامت آشوب گلوله بندوق جانستان مداؤ دخان رسیده کار او باتمام وصبح عمر دولتش بشام رسید فیلبان برگشته شدن او اطلاع یافته فیل را از معرکه برگردانید والبقیة السیف را نیز ناچار فرار اختیار آمد امیر الامرا حکم بنواختن شادیانهٔ فتح وظفر نموده فیل سواری داؤد خان باز طلبید چون آوردند جسد او را بدوم فیل بسته در شهر گردانیدند بنا بر سنیدهیه که از میدان پایش لغزیده انتظار ظفر احد الطرفین نه کشید خود را بمبارکباد امیر الامرا رسانیده فدویت تقدیم نمود و سراپا یانش بتاراج بنده و اموال داؤد خان و غارت اسباب سپاهانش پرداختند اهل و اسپان او بضبط سرکار امیر الامرا درآمد ازان جمله بعد مدتے چند فیل ارسال حضور گردید

نقلے عجیب متضمن استقلالی غریب

گویند در ایام صوبه داری احمد آباد گجرات دختر یکے از زمینداران موافق ضابطه صوبه مذکور مسلمان گشته بعقد داؤد خان در آمد و چار ماهه بود که داؤد خان بقصد مقابله حسین علیخان نهضت نمود زن مذکور چند بر داؤد خان باذن و اطلاع او نزد پدر نگذاشت چون خبر گشته شدن داؤد خان شنید شکم خود را بسان حمد بر باصتیاط چاک نموده طفل را امانت برآورد و خود بعد ازان که خبر فتح و ظفر یافتن امیر الامرا بهادر بفرخ سیر رسید اثر حزن و اندوه بر روے او ظاهر گشته بقطب الملک گفت که چنان سردار شجاع نامی صاحب اقتدار را بیجا کشتند قطب الملک در جواب گفت که اگر برادرم از دست آن انغان کشته میشد موافق مرضی مبارک و بجا مے بود

ذکر گریختن میر جمله از صوبهٔ عظیم آباد بسبب جبن و بے عقلی و هجوم آشوبهاے دیگر و شدت پذیرفتن نفاق با سادات از سفاهت فرخ سیر

محمد فرخ سیر در اوائل سال پنجم از جلوس خود حکم نگهداشتن شش هزار سوار کرده بود که اکثری ازان دو اسپه تا نه صدے بودند و تا برآمدن جاگیر قرار یافته بود که پیاده روپیه در ماهه نقد می گرفته باشند و این جماعت دوازده ماهه طلب برسرکار داشتند و جمعے فقط بامید جاگیر خدمت مے نمودند که ناگهان حکم بر طرفے آنها صادر و یافت بخشیان جماعهٔ مذکوره را جواب داده بودند و در همان ایام میر جمله که صوبه دار عظیم آباد بود و از بد نسقے او و نگهداشتن لشکر بسیار از مغلیه وغیره بے انتظامے صوبه طلب بسیاه رسیده و جماعهٔ مغلیه قدرے بر رعایا عموم برایاے شهر عظیم آباد بسیار نموده و نهایت بدنامی عائد حال میر جمله گردیده هرف سیام ملامت سکنهٔ صوبه و مردم حضور و مطعون ملازمان خود گشت با آنکه نزد بسیار از خزانه پادشاهے صرف نمود باز سهم از عهدهٔ ادای طلب سپاه کینه خواه بر نیامده بے خبر از ملازمان خود مخفے و رمخفه نشسته بدار الخلافه گریخت و از عظیم آباد در عرصهٔ پانزده روز دفعةً وقت شب بدروازه قلعه پادشاهے رسید اتفاقاً دران ایام اخبار مختلفه بانواع مشتمل متضمن گرفتن قطب الملک استماع می یافت و فی الحقیقة پادشاه ارادهٔ بدی با سادات مرتسم خاطر داشت و در عوام شهرت بود که میر جمله را نیز برائے همین تدبیر پادشاه طلبیده است که ناگهان ورود شان باین صورت اتفاق افتاد این معنی موجب مزید بدنامے میر جمله واز و یاد و اتهام پادشاه گردید میر جمله ازین حرکت بیموقع مورد عتاب پادشاه گشته در حضور روے نیافت و نزد قطب الملک آمده باظهار عجز و انکسار و اطاعت و تذلل التماس عفو جرائم خود و استعفاے زلات از حضور نمود لیکن اینهمه امور محمول بر مکر و تزویر تدبیر بنی زیرشته

هشت هزار سوار بر طرف مذکور و دیگر مغلیه که برای تنخواه خود فراهم آمده بخانه محمد امین خان بخشی و خاندوران نائب امیر الامرا و میر جمله رفته تقاضای طلب خود و نالشهای نمودند هجوم این مردم با اسلحه و یراق و محاصره دائره حرم بر جویلی امرای مذکور مظنون مردم میگشت که لبسازش فتنه جویانست و غرض آنکه عند الحاجة علی الفطنة برخانه قطب الملک بریزند از بین شهر تا قطب الملک مشوش گشته در فکر اجتماع فوج افتاد و شروع به نگهداشت نمودند و غیر تخان همشیره زاده او که دران آوان بخوجداری نارنول سرفراز گشته برآمده بود با مردم بارهه که تازه فراهم آمده بودند فوج نوگهداشت دیگر خود را بقطب الملک رسانید تا پنج شش روز اژدحام بر طرفین این مذکورین دیگر افواج مغلیه در بازار ها بود و دسته دسته مسلح و مکمل میگشتند و سرداران طرفین قطب الملک نیز از صبح تا بشام بر فیلها سوار مع جمعیت خود مستعد و تیار بودند و میر جمله سراسیمه گشته و خود را گم کرده پناه بخانه محمد امین خان برده هر دو سهام مطاعن گردیده نمیدانست که چه کند با این چک و چانه دعوی همسری بلکه برتری با امیر الامرا ذو الفقار خان بهادر و حسین علیخان بهادر و قطب الملک مے حبست آخر کار چار ناچار فرخ سیر بضرورت بنابر رفع فساد و بلوات از اتهام میر جمله را معاتب و کم منصب و از صوبه پٹنه عظیم آباد تغییر نموده سربلند خان را صوبه دار عظیم آباد و میر جمله را بطرف پنجاب رخصت داد چون باطمینان صاف بنود معهذا احتمال سازش و تزویر از ضمیر اصحاب تدبیر بیرون نمی رفت و هر گاه پادشاه بسیرے و شکارے میرفت یا ادنے حرکتے روے میداد غلغلہ گرفتن قطب الملک در افواهے افتاد و قطب الملک متوهم بوده نگهداشت سپاه علی الدوام مے نمود +

ذکر رحلت امیر کبیر عمدة الوزراء حمایة الملک اسد خان آصف الدوله وزیر عالمگیر

در سال ششم از جلوس فرخ سیر مطابق سال ۱۱۲۹ - اسد خان آصف الدوله پدر ذو الفقار خان بهادر زمانیکه رحلت نمود در چهارم از مراحل عمر سکیسر سے نموده بود بر حمت ایزدی پیوست گویا در هند خاتم الامرا بود چه از صفات حمیده و شیم پسندیده و مکارم اخلاق و مراحم اشفاق و علو قدر و منزلت و سموجاه و مرتبت انچه باید داشت تا آخر عمر برائے هیچ یک از امرا دست بسر نشد و رافت تمام بر کل انام داشته کامروای عالم و بامر جمعیت طوائف امم ممدوح و مشکور اهل زمانه و منوصوف و معروف بفیض رسانے آشنا و بیگانه بود بیت نیک و بد چون همی بیاید مرد + خنک آن کس کز گوی نیکی برد + اللهم اغفر له و ارحمه مشهور است که ذو الفقار خان امیر الامرا ایملازمت فرخ سیر راغب نبود بلکه اراده جنگیدن بار دیگر با فرخ سیر با اتفاق معز الدین با شاهزاده دیگر یا بدر رفتن بطرف دکهن کوصوبه های او بود داشت بعد مبالغه پدر ناچار تن ملازمت در داد چون باعث ملازمت ذو الفقار خان با فرخ سیر اسد خان بود و از ناقدر دانے فرخ سیر و بنهادی میر جمله ذو الفقار خان مقتول شد و نام ذو الفقار خان اسمعیل و نام اسد خان ابراهیم بود تاریخ قتل پسر خود چنین موزون نمود بیت ها لف شام غریبان باد و چشم خونفشان + گفت ابراهیم اسمعیل را قربان نمود +
گویند در مرض الموت اسد خان فرخ سیر که از سفاهت و نادانی خود حیران بود معتمدے را برائے عیادت و معذرت فرستاده پیغام نمود که افسوس قدر شما را ندانسته انچه نبایست بعمل آوردیم و الحال ندامت میکشیم لیکن سودے ندارد اگر مصلحتے درباره سادات بدهید از اشفاق شما بیگانه نیست جواب داد که غلطے عظیم از شما بحسب قضا و قدر واقع شد چنانچه خاندان ما را برباد داد و بدرمکافات آن افتاده اید و خلل در ارکان سلطنت تیموریه راه یافته الا کنون که زمام اختیار ملک و دولت بدست سادات داده اید تا مقدور در استرضاے آنها کوشیده کار بجائے نرسانید که منازعات زیاده از حد مایه عناد و فساد دیگر گردیده بالمره

مجبور شوید وعنان اختیار از دست شما مطلقاً بدر رود

ذکر افزایش منازعات فیما بین پادشاه وسادات

فرخ سیر تجویز مصاحبان هوا خواه هر کرا می خواست بخدمتی از خدمات ممالک دکهن امورے ساخت وسند نوشته میداد وامیر الامرا آنرا موجب وهن خود شمرده بلطائف الحیل دخل نمیداد وبران خدمات همراهیان خود را مقرر مینمود واین امور باعث افزایش عنادے شد ودر حضور هم با قطب الملک پادشاه همین آتش در کاسه بود راجه رتن چند دیوان قطب الملک بحمایت آقاے خود از غرور موفور دخل در جمیع دفاتر پادشاهے نموده متصدیان حضور را هیچ کاره اختیار واقتدار نمیداد ودر مقدمات مالی وملکی دیوان خالصه وتن معطل محض گشته اجاره محالات خالصه تجویز رتن چند رواج یافته بود معاملات لکوک بوساطت رتن چند انفصال سے یافت واعتصام خان را که تجویز نامزدان دیوان خالصه شده بود وراے رایان جهان شاهے را که دیوان رتن کرده بودند هر دو ناچار بودند که رضا جوے پادشاه وقطب الملک هر دو باشند اعتصام خان را اندک طرف پادشاه وکلک رای رایان را طرف قطب الملک امنے زیاده مطلوب بود ازین جهت هر دو معاتب استعفای خدمتین مذکورتین بر هر دو واجب عقلی گشته بود ناگهان عنایت الله خان که در سنه احد فرخ سیر بحکم گشته شدن پسرش هدایت الله خان معاتب گشته بکلیه منظر رفته بود معاودت نمود وفرخ سیر از بهم اوضاع سلطنت وحماقت هواخواهان خود مثل میر جمله وغیره نداست داشت وبر انداختن امراے بهادر شاهے وعالمگیری غلط فاحش می انگاشت ورود عنایت الله خان را که از زمره عالمگیریان ومتصدے پخته کار کفایت اندیش بود مغتنم دانسته ارادهٔ تقویض خدمات حضور باو نموده بسر افرازی مناصب اضافه اش مستمال وسرگرم کار ها ساخت درین ضمن اعتصام خان که از پاسداے طرفین وخجالتها که از ارباب طلب می کشید استعفاے خدمت نمود وتجویز دیوانی خالصه وتن باصوبه داری کشمیر بنام عنایت الله خان شد خان مرقوم نظر باقتدار قطب الملک اجتناب می نمود قطب الملک از سخت گیر یهاے او که در عهد عالمگیر مشاهده نموده راضے نمے گشت اخلاص خان نو مسلم بهادر شاهے که فاضل دانشمند وباوجود کمال اخلاص با سادات نظر بمنازعتها ترک خدمات بوده بنوشتن تاریخ فرخ سیرے حسب الامر اشتغال داشت ومصاحبت با قطب الملک می نمود درمیان آمده باصلاح جانبین کوشیده طرفین را باین صورت ماضی ساخت که عنایت الله خان بدون اطلاع عبد الله خان چیزے بعرض پادشاه نرساند وتجویز خدمات ننماید وراجه رتن چند در معاملات خالصه پادشاهے دخل نکند چون قطب الملک بسبب بیدماغے از پادشاه ورغبت بعیاشی برائے اجرائے امور وزارت دستخط کچهری نمی نشست وکار خلق خدا جاری نگشت عنایت الله خان درین باب التماس نمود که دو بار نهایت یکبار بقلعه آمده جلوس در کچهرے و اجرائے مرام انامے فرموده باشند ملتمس او نپذیرائے یافت لیکن چند روز بر ایمین گذشته باز بهمی پذیرفت چنانچه مذکور خواهد شد عنایت الله خان باوجود شور یکه با دلسبت سید سهند ملاحظهٔ احوال روزگار نکرده برای اخذ جزیه خلاف مرضی رتن چند عرض نموده از پادشاه اصدار حکمش نمود وبزبردستی مناصب ومناسب زیاده از حد مرتبه ودادهاے سیر حاصل جاگیرات در تصرف خود آورده عرصهٔ جاگیر بر مردم دیگر تنگ گردانیده بودند خواست که از زوی اوراجه وتوجیه منصب هنود وغیره متقلبان ضبط وکم نماید واین امر بر رتن چند وهمه صاحب داران دفتر شاق گذشته بقطب الملک جوع آوردند عبد الله خان را بے باجرای این حکم نگردید وجمیع هنود ومردم متغلب کر عداوت عنایت الله خان محکم بستند ازین کاوشها قرار یکه درمیان قطب الملک

و عنایت الله خان بود بحال نمانده رنجشها درمیان آمد و بیخ دار و مرنجے گذشت که ناگهان یکے از عمال محال خالصه متوسل رتن چند پاے حساب دیوانی آمده مبلغ کلے بذمهٔ او برآمد عنایت الله خان براے وصول زر او مقید ساخت و کرر رتن چند مستخلص او گردید اما سودے مذبذ عامل مذکور قابو یافته روزی گریخت و پناه بخانهٔ رتن چند بردرتن چند حامی او گردید عنایت الله خان بعرض پادشاه رسانید چیلا براے گرفتن عامل از خانهٔ رتن چند تعین کنانید و کار بگفتگوے فساد انگیز منجر گردید پادشاه از روے غضب بقطب الملک رو بطرف نمودن رتن چند فرمان داد اما اثرے بران مترتب نشد و عمده ترین منازعات که سرمایهٔ فساد کلے گردید و سررشتهٔ اختیار از دست فرخ سیر بیرون رفت آن بود که چورامن جاٹ زمیندار عمدهٔ صوبه اکبرآباد که آباواجداد او خود از همیشه مفسد و کرر مصدر شوخیها گشته قابل تادیب و تنبیه بود در زمان سابق سلاطین بهم آنجا مامور گشته بجزا و سزاے زمینداران سے پرداختند در اوائل شوال سنهٔ الف و هجرے راجه جے سنگه سوائے بخطاب راجه و هیراج و اضافه و عطاے جواهر و فیل و چند لکهه روپیه نقد سرافرازے یافته بهم چورامن و تنبیه او مامور گردید سیدخانجهان خالوے قطب الملک از عقب جے سنگه سرفوج علیحده بطور کمکی مقرر گشته بکمال اقتدار مرخص شد جے سنگه بر بهمامور خود زار سانیده بمحاصرهٔ قلعه چورامن و پیش بردن موچال پرداخته تردداتے نمایان نمود و سید خانجهان نیز بعد چند ماه رسیده مصدر جسارت ها گردید و کرر یورش و یورش ها درمیان آمد و مردم از طرفین کشته و زخمی گردیدند و در مدت محاصرهٔ یکسال عرصه بر چورامن محصور تنگ گردیده زمان فتح و ظفر قریب رسید چورامن وکیل خود پیش قطب الملک رجوع نموده استدعاے مصالحه بقبول پیشکش و بودن خود در حضور پیشه ها عفو جرائم و سرفرازی بمنصب بدون آنکه جے سنگه اطلاع یابد و پاے او در میان باشد نمود و بسعی قطب الملک پذیرائی یافت جے سنگه شکسته خاطر گردید و نهایت ناخوشی بحضور آمده پادشاه بهم بشدت آزرده خاطر شد و چورامن بشاهجهان آباد رسیده مکانی نزدیک بجوار قطب الملک گرفته فرود آمد یکبار در نهایت استکراه ملازمت چورامن میسر گشت اما بسبب ملال و افرکه پادشاه ازین مصالحه و معامله داشت بجراے ثانی او را همی نگردید درین ضمن اخبار متناقره لب ایراز دکن بپادشاه رسیده باعث مزید فتنه و فساد جهان آشوب گردید

ذکر برخے از احوال امیر الامرا حسین علی خان بهادر که در دکن سانح گشت و بهمرسیدن مواد هیج فساد که بمرور تمام مملکت هندوستان را فروگرفته اقتدار سلاطین تیموریه را بمرور بباد فنا داد

بعد ازان که امیر الامرا برداؤد خان ظفر یافته خود بفجسته بنیاد اورنگ آباد رسانید و به بندوبست ملک دکن پرداخت اطلاع یافت که بکهنڈه و همایسه سپه سالار عمدهٔ راجه ساهو بضابطه آنکه در هر صوبه دکن یکے از سرداران مرهٹه بدستور صوبه دار پادشاهی براے تحصیل چوتهه از مدت دوازده سال بعد انتقال عالمگیر پادشاه بسبب دوربودن پادشاه و بهوم مرهٹه و وجوه دیگر رائج گشته بودے ماند و صوبه خاندیس در تصرف دارد و راهین راه بندر سورت قلعچه ها بے گله ساخته تهانها قائم نموده هر قافله را ازان راه سے گذرد اگر چوتهه از اموال خود داد سلامت گذشت والا بتاراج رفته و مردم قافله اسیر شده بعد دادن مبالغ سر هر نفر فلانے سے یا بندامیر الامرا ذوالفقار بیگ بخشی خود را با سه چهار هزار سوار و همین قدر پیاده ازین به تنبیه او مرخص ساخت چون ذوالفقار بیگ از کوتل راهین اورنگ آباد و خاندیس گذشت کهنڈه و دهاریه خبر دادش شنیده با هشت هزار سوار جنگے و سپاهی پانزده شانزده هزار سوار نزدیک سرحد بکلانه و کالنه که بمسافت هفتاد کروه بطرف غربے اورنگ آباد واقع هست نمایان گردید ذوالفقار بیگ خواست که برو بتازد کهنڈه و فراهم آورده بخشی مذکور را

بطرف جنگلهای صعب المسالک کشید و هر چند هرکاره باظاهر کردند که این مکان قابل مقابله و تعاقب غنیم نیست ذوالفقار بیگ بغرور شجاعت خود و جهالت دیگر سادات بارهه همراهے نشنیده باجوانان یکه تاز خود را بسر کهنڈ در ساندیه کهنڈ و در اول مقابله که بجمعے ازان جماعت بدار البوار رفته بودند موافق آئین دکهنیان رو بفرار نهاده فوج امیرالامرا را بنمودن جمعیت چار صد یا قصد کس باطراف خود کشیده پراگنده ساخت روز دیگر بهنیات مجموعے بر ذوالفقار بیگ هجوم آورده راه کمک سواران متفرقه بسته عرصه بر ذوالفقار بیگ چنان تنگ نمود که با معدودے دران معرکه کشته گشت و بقیة السیف از اوج تخت بزیر آمده زنهار جوده عاری از لباس و یراق و اسیر آن شریر گردیده بعد ازین ماجرا امیرالامرا راجه محکم سنگه دیوان مقتدر خود را با فوج شایسته برای تنبیه او رخصت نموده و سیف الدین علیخان برادر خود را که صوبه دار تربانیور بود امر بتادیب کهنڈ و نموده فرمان داد که هر دو سردار جداے او را در کنار نهند کهنڈ و بدین خبر آگاه گشته خود را نزد راجه ساهو که در قلاع تینه و شوارگذارے بود رساندیه و تنها نهاے او هرگاه فوج بسرشان میرفت مکان را خالے میگذاشتند و بعد باز آمده بجاے خود می نشستند هر چند با افواج مرسٹه هاے دیگر که از اطراف احمد نگر تاخت و تاراج آمده بودند محکم سنگه را مصافها رویداد مرسٹه ها هزیمت یافته تا پاے قلعه ستاره رسیده اما ملاقے کشته شدن ذوالفقار بیگ با کهنڈ و بعمل نه آمد و بسبب انتشار یافتن اخبار خلاف فیمابین فوج سید و سادات بلکه بقول مشهور رسیدن فرامین و احکام خفیه بنام راجه ساهو دیوانیان و زمینداران عمده طرف کرناٹک غیره و رباب عمده اطاعت امیرالامرا و استیصال او سرانجامے نمودند و اگرچه مبارز خان صوبه دار حیدرآباد که امیر عمده و معاند مشهور بود با ورنگ آباد آمده با امیرالامرا ملاقات نمود و باز بجاے خود رخصت یافته رفت اما چنانچه باید بندوبست واقعی در حیدرآباد و بیجاپور و هرد و کرناٹک نشد امیرالامرا بعد یافت حالات مذکوره صوبه دار و دیوانیان و ظلعه داران که از حضور مامور شده میرسیدند اکثری را داخل خانه لیت و لعل میگذرانید

ذکر مصالحه نمودن امیرالامرا با جماعهٔ غنیم بسبب همکاری ارکان حضور و بهمرسیدن اسباب فتور

عالمگیر پادشاه بسعے بسیار و صرف خزاین صاحبقران ثانی شاه جهان پادشاه قریب سے چهل قلاع تینه مرسٹه را مسخر و مفتوح و آن جماعه را بے خانمان ساخته بود بعد مردن عالمگیر و فترت که بسبب منازعه و مجادله اولاد شان رو میداد و بهادر شاه در لاهور و در افتاده بود مرسٹه ها مکان خالی و پادشاه را دور دیده بیش از بیش سعے در تسخیر مساکن خود نموده مصدر شورشها و باعث قتل و غارت ملک پادشاهے می شدند جائیکه فایده یا صدمه اگر کسے چه تواند که چهار چند حاصل ست میداد از دست شان رهائے می یافت دالاتخت و تاراج آنجاے نمودند و جائیکه از جماعهٔ مذکوره چیزے بیش نے رفت چند روز محاصره آنجا نموده غالب و ظاهر برسے گشتند و عهد عالمگیر که تا زمان رام راجه تارابائی نام رانی تا ده دوازده سال دم مخالفت زده با پادشاه بوده و کلا بمنت التماس سے کرده که شرط عطا فرمودن دیس مکهی شش صوبه دکهن بدستور سه صده روپیه بل گسته رجوع آرد و فساد بگذارد و اورنگ زیب از حمیت اسلام و سلطنت یا از طمع دخنت قبول نموده در عهد بهادر شاه و کلاے راجه ساهو صاحب مذکور رجوع آورده ماصول مذکور بحصول رسانیدند آنا بسبب منازعت امین راجه ساهو و رانی مذکور بیند و بستے که مسطور بهادر شاه مسطور بود بظهور نرسیده و در صوبه داری داؤد خان میان مرسٹه و او عهد اخوت و قرار موافقت بعمل آمد مشروط آنکه در باگیر شاهزادگان و او مرسٹه مزاحمت نرسانده و از باقے معاملات امراء و ارکان میرامن نائب داؤد خان باستصواب خود

چوتھ بداہ و مرہٹہ بالجوافل و مردم دیگر آزادے نرسانند باین صورت کج دار و مریزے بعمل سے آمد و در صوبہ داری نظام الملک کہ ہنگامی آن مدت یک سال و پنج ماہ کشید در اوائل بصلح و در اواخر بفوج کشے و حروب بدار و مدار گذشت کیار در اواخر گوشمالے بواقعے دادہ دوسہ فیل و مادیان بسیار ازانہا غنیمت گرفتہ فیلان را مصحوب مرزا بیگ بحضور فرستادہ بعد ازاں تا دو سال از صوبہ داری امیر الامرا کہ در فساد و عناد با پادشاہ گذشت امیر الامرا دانست کہ بسبب ہمکارے فرخ سیر و ہواخواہان خفیف العقل او ہر روز نو شتجات مشعر بر تمرد بر اجہ ساہو و دیگر سرکشان و حکام حضور میرسد بدین جہت بندوبست آنجا را چنانچہ باید بعمل نے تواند آورد و الطینانے از طرف آقا در البقاے برادر و سلامتے خود نیز نداشت بنابراین ناچار بزرگی ہمبر سانیدن استمداد مافوق اعدا بنائے مصالحہ بامرہٹہ گذاشت و ازانچہ در عہد داؤد خان پنے مقرر بود باضافہ دیس کھی کہ سہ صد و ہ روپیہ باشد قبول نمودہ مرہٹہ ہارا باخود متفق ساخت و مقرر نمود کہ شوتھ و چمنا باجمیت مشالیستہ بطور نیابت و وکالت راجہ ساہو در خجستہ بنیاد اورنگ آباد بحضور امیر الامرا حاضر باشند و چوتھ از عمال پادشاہے و باگیر داران چنانچہ مقرر بود بگیرند و دیس کھی کہ سہ صد و ہ روپیہ باشد از رعایا بستانند بالفصال این صورت منازعہ و مشاجرت در قتل و غارت کہ در بلاد دکھن شائع و ذائع بود فرو نشست و الطینانے بعائلہ خلائق میرسد آما عمال و حکام و مالگزاران را از بودن سہ عامل یکے عامل حضور دوم عامل چوتھ سوم عامل دیس کھی رنجے تازہ و انزجارے بے اندازہ روے داد بعد نوشتہ داون سند الفصال نامہ و دخیل نمودن گماشتہ ہاے مرہٹہ عرضداشت امیر الامرا متضمن درخواست فرمان سند مطابق دستاویز خود بحضور رسید فرخ سیر بر طبق فحانیدن دولتخواہان معتمد خود ازین مہم آزردہ تر گشت اول برائے آنکہ شہ اکت غنیم در ملک پادشاہی خوب نشد دوم آنکہ بے استیذان او بعمل آمد در ہین ایام جان نثار خان اگر امیر قدیم و بہادر دانا و باعبد اللہ خان مرحوم بدرجہ حسین علے خان برادر خواہد گے کہ عبارت از صبیۂ اخوت باشد داشت بہ نیابت امیر الامرا صوبہ برہان پور مع خلعت و فیل و سیچ مرصع عنایت فرمودہ مرخص نمودند و در خلوت پند و نصائح حسین علی خان پیغام فرمودند بامید آنکہ جان نثار خان بمنزلۂ عموے حسین علی خان ست و او ہم عزت جان نثار خان بسیار نمودہ عزیز و شفیق خود میداند شاید بہ نصیحت او خاطر خواہ فرخ سیر بعمل آرد و ہمدرین آوان اعتماد الدولہ محمد امین خان را در ماہ ذی قعدہ سنہ شش جلوس مطابق سال ۱۱۲۰ ہجرے بصوبۂ مالوا مرخص نمودند و مقرر شد کہ بعد رسیدن بسرحد مالوا فرمان صوبہ داری از تغییر راجہ سے سنگ سوائی نیز عطا خواہد شد و موافق مشہور آنکہ خفیہ فرمان صوبہ داری باعنایات دیگر مرحمت نمودند بعدہ کہ جان نثار خان نزدیک آب نربدا رسید با آنکہ از راہ نرم و ہوشیاری پختہ کار بنابر تذبذبے کہ خود در دخل و عدم دخل در صوبۂ کہ یافتہ اصلا جمعیت بسوار و پیادہ با خود نگاہ نہ داشتہ بود و نیز محمد امین خان بسرو رنج کہ تعلقہ مالوا ست وارد کردید خبر ورود این ہر دو با اورنگ آباد خجستہ بنیاد انتشار یافتہ برزبان ہر زہ درایان در ہر محفلے رسید محمد امین خان با شصت ہزار سوار مع امرائے کار زار دیدہ و سر اولی جان نثار خان مع ہفت ہشت ہزار سوار بارادۂ پیکار حسین علے خان مذکورے شد بمرتبہ کہ حسین علی خان را ہم اندک تردد در خاطر ہم رسید بعد تحقیق بی اصلے این اخبار ظاہر شدہ خطوط جان نثار خان متضمن طلب قلیل جمعیتے بطور بدرقہ رسید دران خطوط مرقوم بود کہ ستنامی مغلیہ ہمراز منتسبان راجہ ساہو بطرف ہند بالعلم سرکشے برداشتہ سر راہ مرا گرفتہ است بعد رسیدن خط جان نثار خان اندک مردمی موافق آوردن جان نثار خان متعین شدند و جان نثار خان رسیدہ ملاقات امیر الامرا کامیاب گشت آنا بنا بر احتیاط صوبہ برہانپور کہ بعد واقع ست نیافتہ عرالطف ظاہر و سلوک بزرگانہ با او سپردہ دل و سلوک کرد و در ہین ایام ضیاء الدین خان کہ از شرفاے دیار خراسان

بود بدیوانے دکھن از تغیرے دیانت خان غیرۂ امانت خان مقرر گشتہ باجلال الدین خان کہ بدیوانے برہان پور مامور گشتہ و فیض اللہ خان تبعلقہ بخشے گرے دکھن منصوب گردیدہ بود تجستہ بنیاد اورنگ آباد رسید منضیاء الدین خان بسبب بخارش قطب الملک کہ بسیار نوشتہ بود دخل در دیوانے یافت الماہمہ کار ہا بتبعیت عملۂ امیر الامرا می نمود و امیر الامرا را خشنود میداشت و فیض اللہ خان بخشے را امیر الامرا جواب صاف دادہ باز سلام ہم نداد و جلال الدین خان عوض دیوانی برہانپور چندروز دیوانی برار یافت ورود این اخبار ہم موجب افراط ملال فرخ سیر گردید +

ذکر اقتدار یافتن رکن الدولہ اعتقاد خان و برافتادن بنیاد دولت فرخ سیر بحماقت او و دیگر ہواخواہان نادان

درہمین عرصہ محمد مراد نام شخصے کشمیری الاصل کہ در تمام ازمام بہائب عظیمہ بدنام و بذمائم افعال اشتہار داشت بوسیلۂ ہم وطنے باصاحبہ نسوان مادر فرخ سیر تقرب ہمکلاے بادشاہ درخلوت یافتہ خاطر نشان بادشاہ نمود کہ بتدبیرات صائبہ قلع و قمع سادات بدون آنکہ حاجت بجدال و قتال افتد توانم نمود فرخ سیر چون کینۂ دیرینہ با سادات مع چین و بدلی داشت این سخن نہایت خوشش آمد و میگوید کہ جلت مشارکت مرض ابنہ نہایت موافقت با اعتقاد خان بہمرسانیدہ خان مرقوم در اندک زمانے بخطاب رکن الدولہ اعتقاد خان فرخ شاہے و بمرتبۂ ہفت ہزاری دہ ہزار سوار ارتقا نمودہ در خلا و ملا محرم و ہمراز و ہمدم و دمساز گردیدہ شریک مصلحت براندختن سادات گردید ہیچ روزے نبود کہ مرصع آلات گران بہا و جواہر ارزاں اقسام اعلے و پوشاک خاص انعام باو نہ شود و بنایات و افر دیگر زیادہ از حوصلۂ خود کامیاب و سرفراز نگردد و چنین قرار یافت کہ سربلند خان را از پٹنہ عظیم آباد و نظام الملک فتح جنگ را از مراد آباد کہ بعد معزولے از صوبہ داری دکھن بفوجداری مراد آباد قناعت نمودہ بود و راجہ اجیت سنگھ را از احمد آباد طلبیدہ و ہریکے را امیدوار خدمات عمدہ حضور و عنایات دیگر نمودہ شریک سعی در برانداختن بنیاد دولت سادات بارہہ نمایند و از غائب آنکہ بعد رسیدن نظام الملک بحضور ہنوز او را بخدمت دیگر امور نفرمودہ خود اے سرکار مراد آباد و بحال جاگیر دران سرکار داشت از تغیر نمودہ مراد آباد را سامے برکن آباد سابقہ صوبہ علیحدہ قرار دادہ صوبہ داری آنجا و جاگیر نظام الملک برکن الدولہ اعتقاد خان بطرق التمغا عنایت شد و چون اجتماع راجہ اجیت سنگھ و سربلند خان و نظام الملک دست ہم دادہ اجیت سنگھ بخطاب مہاراجگی و عنایات دیگر با مبالغہ ثمانت در قتل سادات سرفراز شد لیکن او ازین کار سربازدہ نظر بتاہل دین و بین بادشاہ و اقتدار و نے جرمی سادات با قطب الملک ہمدم و ہمداستان گردیدہ و نظام الملک و سربلند خان کہ امید وزارت و میر بخشگری بشرط قلع و قمع سادات رسیدہ در ابتدا بمناصب مذکورہ موعود و خوشنود بودند آخر اشارے ازان بظہور نپیوست بلکہ مذاتیکہ داشتند ازان ہم محروم و ممنوع افتادہ بودند کہ بطمع وجرأتیکہ در کار موعود داشتند التماس ے نمودند کہ قلمدان وزارت بہریکے ازین دو بندۂ کہ در نظر دولتخواہان حضور لائق این کار بنظر آید مرحمت فرمایند تا اقتدار و استقلال قطب الملک فتور پذیرد و بعد ازان اگر دم از نافرمانے زند بہ سزا خواہد رسید درجواب آن از فرخ سیر این کلمۂ نگین اصداری یافت کہ برائے وزارت با اعتقاد خان و دیگر یرا نمیدانیم از ہر امیر عمدۂ ایرانی و تورانی کہ مشاورہ در امر خطیر استیصال سادات بعمل ے آید اگر خیرتے و شجاعتے شنیدہ اختیار آن نمودہ و در تفویض وزارت استمزاج می نمود از فرخ سیر استماع ہمان نغمہ خارج آہنگ کہ بہ از اعتقاد خان دیگرے را نمی شناسم شنیدہ دل تنگ میگردید و در اثنی باین حماقت و ندلت اطاعت چنان سفلہ بہنا دیز تاخیر نمینمود و درین گرداب

منصور و مقید ساختن قطب الملک و ترغیب تطمیع نمودن امرا باین کار آمدن عید فطر اتفاق افتاد و قریب هفتاد هشتاد هزار سوار مع همراسیان
راجها و امرا و فوج خاصهٔ پادشاهی در رکاب فرخ سیر حاضر و همراه قطب الملک زیاده از پنج هزار سوار نبود و غلغلهٔ عظیم در عوام و خواص بود که امروز
البته قطب الملک کشته می شود یا مقید خواهد شد باوجود اینهمه شهرت در سواری از ارادهٔ مشهور مذکور از هیچ جا صدائی برنخاست و قطب الملک
از انتشار این اخبار برخود تر سیده شروع به نگهداشتن سپاه نمود سابق سواری مردم بار به که برآنها اعتماد داشت دیگر از اکثر فوکر
میگذاشت درین هنگامه از تخصیص گذشته بتعمیم پرداخت و فرمود تا بیست هزار سوار از هر قوم که باشد نگهدارند چون اخبار
فتنه بار حضور یا میر الامرا حسین علیخان بهادر رسید از طرف برادر روناک احوال خود مشوش گشته بارادهٔ حمایت برادر و برانداختن
مخالفان داعیهٔ آمدن خود بپایه جهان آباد نمود و قبل ازین معین الدین نام مجهول النسب را که بشهرت پسر محمد اکبر اورنگزیب
اسیر راجه ساهو گشته بود اندک مردی فرستاده بنشان و شوکت اما بطوریکه صورتش نه بیند پیش خود طلبیده و احوالش را بحضور نگاشته
جواب آن طلبیداشت و عرضداشتی متضمن ابراز اراده و آرزوی ملازمت و ناموافقت آب و هوای دکهن نیز نگاشته ابلاغ
داشت فرخ سیر از نگهداشتن فوج که قطب الملک شروع نموده و ورود اخبار دکهن و عرائض حسین علی خان متضمن ارادهٔ حضور
و رسیدن قاصد مصالحه و عذرخواهی از قطب الملک گردید مهاراجه اجیت سنگه که با مداد و حمایت عبد الله خان سر فراز بها یافته
همدم و همراز و صاحب عهد و پیمان رفاقت و ایفای عهد نانفس باز پسین با قطب الملک گردیده بود واسطهٔ صلح میان وزیر
و پادشاه گشت و در اواخر ماه شوال فرخ سیر با اتفاق اعتقاد خان و خاندوران و دیگر امرای متخلص بخانه قطب الملک آمده با هم
موافقت بسته قسم عدم مخالفت در میان آورد و از طرفین عذرخطاهای سابق و ارادهٔ های فاسد ایام ماضیه خواسته فرخ سیر
بدولتخانه شاهی پادشاهی مراجعت نمود لیکن از انکه عزم و رای پادشاه بر یک حال و قرار نمی ماند گاه بصلح و مدارا میساخت و گاه بتنبیه
رفع دفع سادات بشورانیدن مخلصان خود که بنابر مناسبت مزاج همه جزو بی جرأت و دلیری فطرت بوده اند بے پرداخت
و باین ارادهٔ کسانیکه مصدر چنین کارے توانستند شد تبعیت رای آنها نکرده اطاعت نامردان که مصاحب او بوده اند نمود و از کسانیکه
توقع جرأت و طاقت مقابله سادات داشت آنها را خوار و پریشان حال گردانیده با قدار سفلگان سرا پا ننگ عاری افزود و
مردان کار را بمنزل مناصب و خدمات آزرده و بیدل میساخت چنانچه از سلوکیکه با سربلند خان مبارز الملک نظام الملک شهید
و نهایان ظلم داده آمد مبین است راجه سنگه سوائی و مبارز الملک سربلند خان می گفتند که اگر پرده از روی کار بردارند و کرمت
محکم بسته قطعة الملک را معزول فرا پیش تاب و توان در اینها نمانده مضمحل میشوند درین وقت ناچار ند که تن باطاعت و قربان بردارے
و هند یا بمنزلهٔ حیارت و گستاخی خود سزند لیکن سخن اینها نشنید بلکه متوقع منصب جلیل و زارت و امیر الامرائے که نموده بودند بعمل
نیاورده انچه در دست آنها بود مثل فوجداری مراد آباد و جاگیرش از نظام الملک گرفته چیزے بران افزوده باعتقاد خان داده سربلند خان
را از صوبه عظیم آباد بوعدهٔ مذکوره طلبیداشته کارے در عوض آن نداده جاگیرات سیر حاصل اورا تغیر نموده بمیر جمله مزور جهان
گردکهن خاندان اسد خان بلکه سلطنت هندوستان برباد دادهٔ اوست بخشید و بعد ازان که بخانهٔ قطب الملک آمده عهد و پیمانے
نموده بود اخلاص خان بهادر شاهی را که از مخلصان سادات بود برای مطمئن نمودن امیر الامراء و بازداشتن از ارادهٔ فاسد و منع نصفت
از دکهن بشاه جهان آباد مرخص نمود و تاکید کرد که بعجلت و هرچه تمامتر خود را بحسین علیخان که باستماع اخبار ساز بعشه ارادهٔ
بشاه جهان آباد نموده بود سیف الدین علیخان برادر خود را با پنج هزار سوار برای همراه نمودن سرانجام توپخانه و غیره اسباب لازمه صوبه برهان پور کرده بود از استماع خبر آمدن فرخ سیر بخانه قطب الملک و نمودن عهد و پیمان کوچ نموده صباحے

چند دیر تاخیر و تعویق انتظار خبر ثانی داشت که باز اخبار موحشه و نوشتهٔ قطب الملک مشعر بطلب موکد رسید و فرنگ گردین عرضه رسید عبد الله خان نقل مجلس بر صغیر و کبیر دشخته بنیاد گردید و هم جواب عرضداشت حسین علیخان باین مضمون صادر گشت که اگر خواهد باحمد آباد گجرات رفته بتبدیل آب و هوا نماید و الا ما را هم مشتاق دانسته خود را بحضور رسانده حکم طلب معین الدین سپه سالار اکبر نیز صدور یافت و فوج والا شاهی و توپخانهٔ پادشاهی و دیگر افواج سلطانی در نهایت پریشانی هشت ناچار قصد طلب داشتند و از اغماض قطب الملک و عمله او دامے و درمے نمی یافتند دسترا کار فراهم ندشتند ناگهد هشت قطب الملک قریب به بیست هزار سوار رسیده بود سربلند خان که بسبب تغییر جاگیر و عسرت اخراجات و تقاضای طلب سپاه و قرضخواهان میخواست اسباب خانه و افیال و سپاه بتقاضائیان داده خود خرقه درویشے در بر کند و نظام الملک نیز قدر دانے پادشاه که بوعدهٔ وزارت طلبیده و خدمت سابق مع جاگیر تغیر نموده باعتقاد خان بخشید و هم ناهموارے روزگار سفله نواز مشاهده نموده بیدماغ و سوخته ناقدر شناسیها کرده از نوا گزیده قطب الملک بجانهٔ هروا میر مذکور رفته و استمالت آنها نموده نجانهٔ خود برداشته آورد و عوض سربلند خان زرهاے متقاضیان از خانهٔ خود داده صوبه داری کابل بنام او مقرر ساخته مزید احسان خود کرده به تسلے نظام الملک پرداخته امید واریصوبه داری مالوا نموده و هم درین اثنا که محمد امین خان اعتماد الدوله باستماع ارادهٔ نهضت امیر الامرا بطرف شاهجهان آباد نرسیده سد موعود صوبهٔ مالوا از حضور مجبور گشته بے طلب فرخ سیر برخاسته آمده بود مغضوب سلطانی و معزول المنصب از راه نادانی گشت قطب الملک او را هم مطمئن خاطر و بالطاف خود مستظهر ساخت و بمقدور در تفقد احوال جمیع بدطوایان خود مے پرداخت و خاندوران را که از ابتدا باتفاق سیر جمله کش افروز عناد و نفاق بود همدم و محرم خود گردانید روزے فرح سیر برای شکار سوار شده با همرازان خود قرار داده بود که بعد مراجعت از شکار بدیدن قطب الملک آید و چون خانهٔ مهاراجه اجیت سنگه نزدیک بخانهٔ قطب الملک است و هر سه راه واقع شده وقت رسیدن سوارے پادشاه راجه مذکور بر در خانهٔ خود البته برائے گذرانیدن نذر و نمودن مجرا خواهد آمد در اهتمام مبالغه نموده منظر باتفاقے که با قطب الملک دارد اسیر دستگیرش باید نمود ملخص آنکه این معنی با فرخ سیر اسطون نباشد او بظن و گمان خود با جزم و یقین بنا بر استماع از معتمدین قبل از مراجعت پادشاه خود را بخانهٔ عبد الله خان رسانیده پادشاه با استماع این خبر بیدماغ گشته با وجودانکه اکثر لوازم همراے شاهے بخانهٔ قطب الملک آمده و قطب الملک بارادهٔ استقبال برکنار دریا رسیده منتظر بود متوجه بوزیر الممالک نگشته فسخ عزیمت نموده و ملاحان را فرموده تا کشتی را در بائے نموده تندبرانند و داخل دولتخانهٔ خود گردیده

نقل معدلت افزا متضمن بعضے از اوصاف امیر الامرا

از معتمدے مقبول القول مسموع شده که در سفر امیر الامرا از دکهن چون لشکر بسیار و مردم همراهے بیشمار بودند وقت ورود معسکر چند موضع از دیهات درمیان لشکرے افتاد که دست تعدی بر سکنهٔ مواضع دراز نموده غرضے نماند رسانیدند روزے وهی درمیان لشکر واقع بود دو خترے بالغه رسیده از بیوه زنے عفیفه که در نهایت فلاکت گذاران تحصیل قوت عاجز و ناچار بود پیش سپاهے از لشکریان متصل بدیه بگدائی آمده چیزے داده پرسید که اگر نگاهدارید خواهی ماند چون دختر از شدت احتیاج لاعلاج بود قبول نمود آنکس بے آنکه دراو تصرفے کند در خیمهٔ خود گذاشته صبح بر بار بردار خود سوار

ساخته همراه بنگاه راهی ساخت مادرش تمام شب در اضطراب بسر برده صبح بر سر راه ایستاد چون سواری امیر الامرا رسید زن مذکور التماس کرد که دختر این ضعیفه بگدائی در لشکر آمده بود کسے از لشکریان لورا همراه خود گرفته رفته است دمن باعتماد عدل گستری وضعیف پروری شما در اینجا استاده امید وارم که باراین الم از دل پرغم این ضعیفه بردارید و دختر مرا بمن رسانید امیر الامرا چون استماع تظلم او نمود استاد و فرمان داد که دختر این ضعیفه را همین جا حاضر آرند و بدست او سپارند تا او نیاید تمام لشکر همین جا بپاید و بر من آب دانه حرام است نادخترش را باو نه سپارم و این کلمه را بهمان ساخت بخشیان فوج و نقبا مضطر گشته دویدند و هر یک از جماعه دلالان یکے از سواران معتمد خود را نیز تجسس فرستاد از انجا که ارادهٔ اقبالمندان را کارکنان ملاء اعلے معین میباشند به تفحص سهلے از چنین انبوه محشر شکوه دختر مذکور را مورد ان باکسیکه همراه گرفته بود بهم رسانیده بحضورش آوردند امیر الامرا خود متوجه استفسار گشته پرسید که انیکس با تو چه کرده و چه قسم همراه برده دختر معروض داشت که قصورے بملازم سرکار عائد نیست نه بزبردستی مرا همراه برده و نه دست خیانت بدامن عصمت من رسانیده به علت شدت احتیاج همراهی او را برضای خود قبول نموده بودم امیر الامرا باستماع این ماجرا شکر الهے بنا بر حفظ عصمت او از دست ملازم و خوشنودی مادرش لسبب بهم رسیدن او تقدیم رسانیده دخترش را مع اشرفے چند که آنوقت در جیب داشت برآورده بدست او سپرد و بیکے از غلامان را فرمود که همراه سفته بخانه اش رسانده و تا گذشتن لشکر از ین ده همانجا بوده بعد برگشته باید تا کسے از همراهیان باو ضرر ے نرساند

نهضت نمودن امیر الامرا حسین علیخان بهادر از دکهن بشاهجهان آباد و روی دادن حوادث و فتن

قبل ازین بگاشتهٔ قلم وقائع نگار شد که امیر الامرا حسین علیخان بهادر برادر خود سیف الدین علی خان را با چار هزار سوار بنا بر تهیهٔ سرانجام نوبخانه و دیگر اسباب بتاریخ پانزدهم شوال سال ۱۱۳۱ هجری بصوبهٔ برهانپور که بر سر راه واقع است فرستاده انتظار جنابش میکشید بعد رسیدن اخبار فتنه بار و خطوط متواتره قطب الملک او اخر ذی الحجه سنه مذکوره از اورنگ آباد برآمده یک هفته توقف برای امور ضروری نمود و اوائل محرم ۱۱۳۲ هجری سال هفتم جلوس فرخ سیر باتفاق اسد الله خان عرف نواب ولیا لیسر عمده و مع سپران او و جان نثار خان و عوض خان نائب صوبه برار و اسد علیخان یکدست علی مردان خانی و دل دلیر خان پانی پتی برادر خان صادق و اختصاص خان بخشی گری و حاجی سیف الله خان وضیاء الدین خان دیوان دکهن وغیره و علیخان بخشی که از سادات نامی بارهه بود و راجه پوتیت سنگه بندیله و راجه بحکم سنگه که نوکر عمدهٔ امیر الامرا بود و غیرانها بیست و دو نفر نوکران پادشاهی که بعضے در رفاقت مجبور بعضے باختیار و خواهش بوده اند مع فوج دریا موج قریب بسے هزار سوار همراه داشت در حرکت آمد ازان جمله دوازده هزار سوار مرتبه بود و باقی ملازم سرکار امیر الامرا و علی الاتیاس پیاده هاے برقندازو اکثر منصبداران دکهن که همراه هیچ امیر و شاهزاده ازان بلاد برنیامده بودند بضرورت چار و ناچار همراه شده گزیدند و در قلعه احمد نگر وغیره قلاع دکهن قلعه داران خود نشانیده و بعضے را بتصرف مرتبه آگذاشت بعد رسیدن به برهانپور بر سے سرانجام بعضے مهام مزدے چار پنج مقام واقع شد و بیست و دوم محرم از برهانپور کوچ نموده منزل بمنزل راه پا بریده از آب گذر اکبر پور عبور نموده درین ضمن اخلاص خان که برای تسلی و دلگرداندن امیر الامرا از حضور روانه شده بود اوائل صفر نزدیک ماندو رسیده در خلوت بعد ملاقات مذکور مسلح بے ثبات و هیچ سنگامه وآشوبے که در شاهجهان آماد سدیاد و اسباب فساد یکه مهیا آماده بود و فراهم آمدن امرا و رؤسا انفاقا دلپاس خاطر اعتقاد خان بمرتبه که در حضور منظور بود موبید ل شدن صابنه الملک نظام الملک و اعتماد الدوله مذکور ساخته

سرگرم رسیدن دار الخلافه ببزودی ساخت و مرحمت خان پسر امیر خان کلان صوبه دار کابل که در بندوبست ملک پائین دور و تنبیه و تادیب مفسدان فوجدار سے مذکور و کوه نشینان مغرور آنجا و اقعے کوشیده ملک مذکور را انتظام بخشیده بود بنا بر اطلاع بر مساعی الفصیر امیر الامرا بیهانه تمارض ظاهرات نمود و انمعنی موجب ملال خاطر امیر الامرا گردید چار دهم صفر کنار دار الفتح اجین نزول لشکر شد از نوشتهٔ وکیل حضور ظاهر گشت که فرخ سیر باستماع واشتهار خبر نهضت امیر الامرا بیست و پنجم محرم الحرام بجانب قطب الملک باتفاق بعضے امرا آمده عهود مواثیق بر عدم مخالفت و ترک منازعت بمقالت کلام الهے نموده میانه وداد و اتحاد مستحکم ساخت و ستار از خرد برداشته بر سر وزیر الممالک عبد الله خان بهادر گذاشت و روز دوم عبد الله خان را با مهاراجا جیت سنگه طلبیده به تجدید تشبید بیمان اخوت و اتفاق مبرا از نفاق پرداخت و درین باب باعتقاد خان و دیگر امرای فتنه انگیز و اندازی پیشه بمبالغه تاکید فرمود که من بعد الیوم باصلاح کار و رفع مواد منازعت کوشند امیر الامرا بعد اطلاع براین مضمون دربار عام بیانگ بلند فرمود که اگر واقعے پادشاه ما با ما عداوتے نماند و از اخلاص و آید ما را هم غیر از اطاعت و فرمانبرداری ارادهٔ دیگر در سر نیست و بعد ملازمت عما قریب مراجعت بدکهن خواهم نمود از استماع این سخن کسانی را که متوطنین دکهن بوده اندیشه تے عظیم روے نمود اما از زبان ثقات عیان از امیر الامرا روایت کرده اند که در خلوت میگفت که این همه افسانه و افسون است و اصل انیست که اگر پادشاه برابا قابو یابد رها کے از چنگال او محفوظ بودن بجان و آبرو خیال محالست و اگر برو دست یابیم کذلک بعد ورود در حدود ملک ما نا قبل از رسیدن وکیل او بعضے دهات بتاراج لشکریان رفت چون وکیل مع پیشکش رسید امیر الامرا فرق فرمود و دیگر دست تعدی لشکریان کوتاه گردید ایچون بملک راجپوتانه رسید سنگه نزول رایات ظفر آیات اتفاق افتاد بنا بر عداوتے که از و ظاهر بود معاملات متعلقه او که در راه واقع بیشد همه بمعرض تلف درے آمد هر چند یکے از نوکران عمدهٔ او با پیشکشهاے لائق رسید پذیرائے نیافته زراعت و مواشے بسیار و زنان و اطفال خلق آن دیار بدست سپاه افتاده باز پرسی نشد بعد رسیدن بقرب جوار دار الخلافه که سه چار منزلے بیش نمانده بود روشن الدوله ظفر خان و راجه رتن چند و دیگر امرائے حضور و متصدیان سلطنت و اهیان مملکت چون جوق جوق باستقبال امیر الامرا شتافته ادراک خدمتش نمودند چون ظفر خان روشن الدوله در سوارے توزک خود را نمود و خود نمائے را کار فرمود امیر الامرا را ناخوش آمده در اهتمام خفتے باور سانیده و هر زه درایان واقعه طلب فتنه انگیزان هنگامه جو سخنان اصل و بے اصل از اراده هاے پادشاه و مخالفان هر دو برادر بنهاے بیان نمودن سرمایهٔ تقرب خود دانسته قصورے نکرده ند خصوص رتن چند که نهایت کینه کشی و نا مآل اندیشی بدخواه سلطنت و اکثر اهل اسلام بود کلمات عداوت افزا و سخنان فتنه زا خاطر نشان حسین علیخان زیاده از دیگران نمود و امیر الامرا از سابق کبیده تر گشت و در اواخر ربیع الاول بکنار شهر شاهجهان آباد طرف منارهٔ فیروز شاه رسیده معسکر ساخت روز یکه داخل خیمه در مکان مذکور میشد بخلاف ضابطه و آداب در سواری وقت نزول حکم بنواختن نوبت نموده تعجل لموکانه داخل خیمه و خرگاه گردید و گفت که من الحال خود را در زمرهٔ نوکران پادشاه نمیدانم و اندیشهٔ سطوت سلطانے ندارم که ضوابط آداب بجا آرم با وجود اطلاع براین حالات تردد پادشاه بهر دو طرف دوستے و عناد از غرابت خالی نیست گاه اظهار شوکت و قدرت سلطانے و عزم تدارک و تنبیه انهاے نمود و گاه بعجز و الحاح در آشتی زده طالب اتحاد و موافقت بود راجه جے سنگه صلاح بیرون برآمدن و تصمیم عزم تنبیه و تادیب میداد و میگفت که هرگاه کمر باین اراده محکم بسته برآیند نوکران پادشاهی که اضعاف و مضاعف جمعیت هر دو برادر اند اتفاق نموده سرے غرور و زیره امیر الامرا کنار شان سے توانند نهاد بلکه همراهیان آنها بعد تیقن اراده پادشاه بانیکار ترک رفاقت آنها نموده

توسل باذیال دولت سلطانی خواهند جست و هر دو برادر رعایت و منظور خواهند گشت و امرای عقیدت کیش آمال اندیش خصوص جماعت منغلیه از تلون پادشاه و سبکی او ضایع ندیمان و مصاحبانش سه دقه را کشودن و رهبری باین مصلحت نمودن دور از قانون حزم و احتیاط دانسته گرچه لب سخن نه مصلحت بی سنگه پذیرائی یافت و نظر بقدامتی و دیرینه گی پیموده گشت غرض سخن دولتخواهان دانشمند فرخ سیر خود پسند و مصاحبان اهل سنگسر او نشنیدند و آخر دیدند چون دیدند امرای مقتدر و دانشور از ملاحظهٔ این صورتها خون جگر میخورند و بناچار سے از پیش سے بروند ملک بفرمان پادشاه راه ملازمت و اطاعت امیر الامرا پیموده بمشاهدهٔ استکبار و اقتدار او لبریز شکایت و ملال حسرت و ندامت معاودت می نمودند تا آنکه قطب الملک از زبان برادر پیغام داد که اگر بی سنگه را که مخالف پادشاه است رخصت بوطن او فرمایند و خدمات حضور مثل توپخانه و داروغگی دیوان خاص و خواصان بمتوسلان نامرحمت نمایند و در قلعه بند و بست نامشود بدون وسواس آمده حصول ملازمت و بخاطر جمع آمد و رفت حضور نوا نیم نمود فرخ سیر جواب داد که بالفعل خدمات مذکوره اصالة بنام قطب الملک و دیگر سادات و همراهان سپرده مدار المهام مقرر سے نمائم و به نهایت اعتقاد دان باشد بعد چند روز در جشن نوروز سے که قریب رسیده پردهٔ نیابت هم از میان برداشته خواهد شد دوسوم ماه ربیع الثانی سے سنگه سوائی فرصت یکروزنه یافته حسب الحکم از شاهجهان آباد برآمده روانه وطن خود آنبیر گردید

ذکر آمدن حسین علی خان بملازمت فرخ سیر و مقید شدن پادشاه بحکم قضا و قدر و انتشار یافتن حوادث و فتن بعنه مان خداوند ذوالمنن

چون فرخ سیر در اصل فطرت مطلقا جرأت نداشت باوجود نهایت عداوت با سادات و ارادهٔ استیصال آنها و دولتخواهان مخلصان جلادت کیش خیر اندیش بنابر استیلای بیم و هراس بطاقت مقاومت حسین علیخان نیافته اراده برآمدن به پیکار و آراستن معرکه کارزار نتوانست نمود بنابراین چار و ناچار راضی به بند و بست سادات در قلعه گشته بقطب الملک اذن انیکار داد و قطب الملک پنجم ماه ربیع الثانی سنه مذکوره باتفاق مهاراجه اجیت سنگه مع مردم معتمد خود در قلعه داخل گشته مردم پادشاهی را از سر دروازها برخیزانید و جا بجا بند و بست خود نموده رفقای معتمد را نشانید از مردم عمده پادشاهی بغیر از اعتقاد خان و امتیاز خان مشرف دیوان خاص و ظفر خان روشن الدوله که وجود و عدم آنها مساوی بود و چندے از خواص و خواجه سرایان هیچ کاره دیگرے در قلعه و نزد پادشاه نماند و امیر الامرا لبتان شاهانه و شکوه ملوکانه با لشکر آراسته بتجمل وافر که اطراف قلعه را لشکر او و سیاه مرسپه فرو گرفته بود آخر روز داخل قلعه گردید و بعد ملازمت کلمهٔ چند ملال آمیز گفته از خدمت و اسپ و فیل و جواهر بعضے عنایات را با کراه خاطر گرفته باقی را عذر خواست و در تقدیم آداب خیر سهل انکاری نموده لشکر خود را جمعیت نمود معذا پادشاه تشنه نگشته به فکرے که باید نه پرداخت و سلطنت خود را ضائع ساخت باز تاریخ هشتم روز سه شنبه قطب الملک و مهاراجه با معتمدان خود قلعه در آمده به بند و بست آنجا پرداخت و بدستور روز اول مردم پادشاهی را از ان محوط برآورده دروازهاے قلعه معتمدین خود سپرد و کلیدهای دروازهای دیوان خاص و خواگاه و عدالت حضور خود طلبیده نگهداشت بعد دلجمعی چون خبر بحسین علیخان رسید بهمان دو به و شوکت سابقه از لشکر خود اراده آمدن نمود و افواج ظفر امواج او از اول روز شروع بآمدن و فرو گرفتن اطراف قلعه نموده چون [illegible] از روزها قے ماند خود سوار گشته

معین الدین مجهول مشهور بپسر اگر پاکه همراه آورده بود بر فیل در عماری مخوف سوار ساخت و باخود گرفته در خانهٔ که نزدیک قلعه و مشهور به یاره درے شایسته خانست فرود آمد و قطب الملک نزد فرخ سیر رفته اتفاق اجیت سنگه التماس پذیرائی خدمات مطلوبه و اظهار شکوه بسیار از زبان برادر خود نمود مشعر بر نکته درعوض جانفشانیها که بهنگام پاس و نگهداشت ما با شما و جده و پدر شما از ما بظهور آمده ازپادشاه غیر بدگمانی و ارادهای فاسد در بارهٔ ما فدویان مشاهده نگشت چنانچه شاهد صدق و گواه عدل ما درین مقال این فرمانست که متضمن بر حکم وصل ندادن و قتل نمودن بنده بی تقصیر بنام داؤد خان بی ایمان و دیگر سرکشان بیدین آن سرزمین و صاحب یاران ممالک صادر گشته الحال اطمینان ما از درباره حضور بتفویض خدمات حضور بما بنده هاست بدون قید نیابت بیگانگان و در اندازان مرد ون این صورت آمد و رفت ما در حضور و تقدیم مدارج نوکری و آقائی امکان ندارد پادشاه جاهل مغرور با وجود مشاهدهٔ حالات مذکوره و تسلط سادات برادو همان عمدهٔ پوچ ایام جشن ے نمود تا آنکه از رفتن گفتگو بطول کشیده بکلمات سخت و درشت منجر گشت فرخ سیر تنگ ظرف سکسر تاب نیاورده اعتقاد خان و قطب الملک را باشتمال مخاطب ساخته کلمات نامناسب بر زبان راند دران حال اعتقاد خان خواست که بیخان البه فریب در اصلاح کوشد قطب الملک دشنامهای فحش یاد داده فرمود که از قلعه او را بدر نمایند اعتقاد خان حواس باخته و سراسیمه پانشناخته جان بدر بردن غنیمت شمرد و به پالکے خود رسیدن نتوانسته بر پالکے سوارے امتیاز خان مشرف سوار شده رله خانهٔ خود گرفت و رفت که رفت دران زمان از هر گوشه و کنار آن حصار آثار فتنه آشکار و صدائے آشوب بلند گردید و پادشاه برگشتگی طالع خود در آئینهٔ احوال دیده خود را بدرون محل رسانید و فحوای هدایت پیرای اینها تکونوا یدرکم الموت ولو کنتم فی بروج مشیده از لوح خاطرش محو و نسی گردید درین قال و مقال و اختلال احوال چادر ظلماتے شب از ایوان افلاک فرو هشته گشت و آفتاب عالمتاب چون کوکب اقبال فرخ سیر خاک بسر کرده زیر زمین فرو نشست و درهاے قلعه مانند ابواب امن و امان بر روے عالمیان ببستند قطب الملک و مهاراجه اجیت سنگه اندرون و همواخواهان فرخ سیر بادل پرخون بیرون نشستند بلیت بسر برد هر یک درین انتظار + نهان تا چه بازی کند روزگار + دران شب پرشور و شر آشوب محشر و نشور یوم النشور تمام شهر را فرو گرفته عجیب ولوله و غریب غلغله بود کسے نمیدانست که در قلعه چه گذشته و چه ے گذرد افواج امیر الامرا بر سر هر رسته بازار و دهای شهر پناه مستعد و تیار تمام شب ایستاده و مرتبهٔ ها مع سرداران براسپان خود سوار انتظارے کشیدند که چه خواهد روی داد چون صبح دمید هر کس به بیم و امید سر از خواب برداشت و آفتاب جهانتاب علم زرتارے بیارے بخت سادات برافراشت خبرهای مختلف فی اصل گشته گشتن قطب الملک بر زبان عوام جاری و شور و شر مردم بازارے ظاهر گردید درین اثنا بعضے از امرای فدویت کیش بمقتضای حق گزاری خویش مثل سادات خان پدر زن فرخ سیر و غازی الدین خان کوسه غالب جنگ و اعزخان بهادر ترک جنگ باراده نصرت فرخ سیر از آل احوال بیخبر از خانه خود ها باستعداد یکه میر لبود سوار شدند و نظام الملک و صمصام الدوله باقتضاے دانش و دوربین خانه نشین بودند اعتماد الدوله محمد امین خان بقصد رفاقت حسین علیخان سوار شد اتفاقاً چند سوار از رفقاے صمصام الدوله معروف بمکمل پوش بخانهٔ آقای خود می آمدند مرتبه ها در راه فرصتے نمودند آنها تیر باد رکمان گذاشته بطرف مرتبهٔ ها سر دادند بمثل پانجال نشانهای سواری اعتماد الدوله نمایان گردید مرتبهٔ ها که بجنگ شهر آشنا نبودند دل از دست داده و دلپر سیان نیاسیان انها افتاده رو بگریز نهاده در بازار خلیه خیر و سیاه بکار و ملازم سرکار که ازان جماعت بسیار بودند تاب نیافته شروع بتاراج و قتل آن نمودند مرتبه ها بی اختیار افتان و خیزان بعضے بلشکرگاه خود رسیدند و برخی مع ستنا تمام سردار و دو سه جماعهٔ دار همراهی او قریب پنجهزار و پانصد سوار مقتول و جمعے زخمی شده زبونیاری

از نمد زین و خربین آنها بدست غارتگران ولیچه های سند افتاد و محمد امین خان نزد حسین علی خان رسیده حسن خدمتش دلنشین امیر الامرا گردید و از یک طرف غازی الدین خان و سادات خان مع لشکران خود باتفاق همدیگر بنصرت پادشاه رسیدند از طرف دیگر اعتقاد خان و سید صلابت خان داروغه مغول توپخانهٔ پادشاه و منوهر نراین پادشاهی با دو سه هزار نفر اهشام طرف بازار سعد الله خان معرکه آراگشتند افواج و رفقای امیر الامرا از اشتهار خبر قتل عبد الصمد خان و مغلوبی مرتبهٔ ها نیز مضطرب گشته قریب بود که متفرق شوند تا آنکه حیات قطب الملک متحقق گشت و حسب الامر امیر الامرا رفقای دلاور او مقابل سادات خان و غازی الدین خان در چاندنی چوک رفته شروع بمقاتله نمودند و در اول حمله از ضرب بان فیل غازی الدین خان رمے گردان دهمراهیانش گریزان شدند و سادات خان مع پسر فرخم کاری برداشته از میدان برگشت و اعتقاد خان حرکت مذبوحی نموده جرأت پیش قدمی نیافت و نزدیک خانه خود مورچال بسته بجاے خود نشست از مقامات حماقت او چند دکان رسته بازار چوک سعد الله خان بتاراج رفته اغلب مع جمعیت خود و یکه تازان مغلیه کے آمد رو برد دروازهٔ لاهوری نمایان شد مردم حسین علی خان در بروی او بسته مستعد مزاحمت ایستادند او نیز بنا چاری برگشت هنوز همین قسم بازار گیر و دار انک گرمے داشت که فرخ سیر بگریه آمده صداے شادیانه جلوس رفیع الدرجات بگوش منتظران و نوای امان لسمع جان دل باختگان آن معرکه رسید و فتنه برخاسته اندکی آرمید

ذکر اسیر شدن فرخ سیر نکوهیده صفات و جلوس نمودن شمس الدین ابو البرکات رفیع الدرجات

ببین این مقال و شرح این احوال آنکه چون قطب الملک و مهاراجه اجیت سنگه خواست که فرخ سیر برآید تا انفصال جواب و سوال نموده او را بقابو آورده بجائیکه بود بگذارند دفتنه های برخاسته را فرو نشانند صورت نگرفت و فتنهٔ جدال و قتال بالا گرفت امیر الامرا به قطب الملک پیغام فرستاد که اژدهام عظیمے رو نموده عنقریب بلواے عام و فتنه بزرگ حادث مے شود مقدمه را زود دیگر باید نمود که الحال مجال توقف نمانده چون دربارآمدن فرخ سیر در رنگ بسیار رویداد و بهیچ صورت برنیامد آخر الامر ناچار فدائیان قطب الملک از قوم افغان وغیره و جیله ها به پشت گرمے نجم الدین علی خان برادر قطب الملک بحرم سرا در آمدند کنیزان حبشیه و ترکیه و گرجیه را که بر سر دروازه بمدافعه استاده بودند و نمودند بعد جستجو و تفحص از زنها که نبرد و تو بیخ بسیار نشان دادند فرخ سیر را به بحیر متے تمام برآوردند والده و زوجه و صبیهٔ او و دیگر بیگمات اطراف او را گرفته منت و الحاح مے نمودند لیکن در چنین اوقات ازین حرکات چه مے آید و کدام عقده مے کشاید خلاصه از میان انبوه زنان بنهایت مذلت و خوارے کشان کشان آورده بر بالاے تر پولیه اندرون قلعه که جائے بس تنگ و تاریک بود محبوس نمودند ایام سلطنت او سواے ایام حکمرانی معز الدین شش سال و چهار ماه و کسرے بود بعضے از ارباب دانش تاریخ این سانحه کلمهٔ فاعتبروا یا اولی الابصار یافته و فقیر در کتابے نوشته دیده مرقوم ساخت

ذکر جلوس شمس الدین ابو البرکات رفیع الدرجات بر سریر سلطنت

شمس الدین

بعد خاطر جمع نمودن از امر فرخ سیر همانا دم که شور و شر در تمام شهر بود نهم ربیع الثانی یلغی ارروز چارشنبه گذشته ۱۱۳۱ هجری

شمس الدین ابو البرکات رفیع الدرجات پسر خود رفیع القدر نبیرهٔ بهادر شاه را که از بطن دختر اکبر خلف عالمگیر بلست سارو بوقار
برآورده بسبب شورش عام که نهایت انتشار داشت بے آنکه بحکام فرستد و تبدیل رخت و تزئین نمایند بهمان لباسے که در بر داشت
عقد مروارید در گلویش انداخته بر تخت نشانند و صدای شادیانه از نقار خانهٔ شاهے بلند گردیده فتنهٔ آشوب باطمینان گرائید
قطب الملک با همدمان خاص و رفقاے معتمد ماندن در قلعه قرار داد و بر دروازهاے قلعه و اطراف دیوان عام و خاص و عمده
جاها معتمدین خود را نگهداشته خواجه سرایان مهم خواص و دیگر عمله کارخانهها از معتمدان خود مقرر ساخت در دیوان روز اول بجب آرزوے
اجیت سنگه در تن چند حکم معافی جزیه صادر شد و احکام امن و امان و بجالے حکام و صوبه داران بممالک محروسه روانه گشت و اعتقاد خان را
بخشت و خلوتے مقید کرده جاگیر و خانهٔ او را که باوجود متفرق ساختن اموال و اسباب از نقد و جواهر و طلا آلات مرصع آلات
ظروف و ادوانے طلا و نقره مالامال بود ضبط نمودند و بنا بر تحقیق و تفتیش دیگر جواهر و رارے بیش بها که عطایاے فرخ سیر
بود نهایت خفتها و شداید بسیار بر او مے گذشت و همچنین جاگیرات دیگر هواخواهان فرخ سیر غیر از مراتب و جاگیر پرانے
زوجه او که بپاس و لحوظ اجیت سنگه بحال مانده همه بضبط در آمد منصبداران والا شاهے را که برخے بقرار در ماهه پنجاه روپیه
و بعضے زیاده مشمول جاگیر یافته ملازم بودند و اگر خے با مید نقدے با جاگیر دران زمره بسرے برند حکم شد که هر کس
ارادهٔ نوکرے دارد در سرکار حسین علے خان اسپ خود بداغ رسانیده موافق شرح دیگران پنجاه روپیه سرکار
میگرفته باشد و بخشے گرے دوم باسم اعتماد الدوله محمد امین خان بحال داشتند و تغیر سیف الله خان بخشے سوم
ظفر خان را مقرر ساختند و صوبه دارے مالوا بنظام الملک هرچند نظر باوضاع روزگار او قبول نمے نمود لدزانے
شد و سر بلند خان را که قبل ازین انقلاب بکامل مرخص شده پانزده کروه رفته بود و انتظار انجام کار سلطنت میکشید
باز طلبیده از سر نو خلعت استقلال و بحالے صوبه مذکور داده رخصت نمودند فوجدارے مراد آباد بنام سیف الدین علی خان
برادر خود مقرر فرمودند و محمد رضا نام را قاضی القضاة حضور و میر خان عالمگیری را که صوبه داری اکبر آباد داشت صدر الصدور
نمودند و یانت خان خواسته دیوان خالصه و راجه بخت مل دیوان تن شد لیکن جمیع متصدیان ملکی و مالی حتے ارباب عدالت
گویا نائب رتن چند بودند و همت خان که محرم و همدم قطب الملک بود مشرف دیوان خاص و اتالیقے پادشاه و خدمت مناسبه
دیگر یافت در خدمات دیگر صوبه هاے دور دست بنا بر اینکه نظم و نسق برهم نخورد تغیر و تبدیل راه نیافت مگر قلعه دارے
ماندو را زمرحمت خان پسر امیر خان صوبه دار کابل بنا بر استمکاری که در ملاقات حسین علی خان هنگام آمدن از دکهن نموده بود
تغیر نموده بخواجم قلی خان تورانے مقرر ساختند و راجه اجیت سنگه را که بصوبه دارے احمد آباد بحال بود میخواست مرخص
شود تا از طعن مردم شهر رهائے یابد میسر نشد

ذکر مردن فرخ سیر و رخت بربستن او ازین سرای دو در

ذکر انتقال فرخ سیر باختلاف اقوال مسموع و معلوم شده بهر دو صورت نے نگارد صدق و کذب اخبار بر عهدهٔ راوی است
فقیر را از معتمدان مقبول القول استماع افتاده که فرخ سیر را سادات غیور از مفید نمودن ضرر جسمانے دجانے نرسانیده
افغانه را که از معتمد الیشان بوده عنان اختیار حبس فرخ سیر بدست او سپرده بودند او روز و شب در حراست اشتغال داشت
شبے فرخ سیر خبر آن افغان از راه باهماکه با همدگر متصل بودند خود را میخواست بطرفے بیرون برد و چند قدم راه رفته

برباے دور از مکانے کہ مقید بود رسید افغان بعد آگاہے دست از جان خود شستہ حیران استادہ ہر طرف مے نگریست
ازدور شخصے را دید کہ در ستر دیوارے پنہان گردید ہمان سو دویدہ فرخ سیر را یافت آن ناکس بمقتضاے سبعیت کہ
در اکثر طباع افاغنہ مے باشد دستش را کشیدہ آورد و وقت نشاندن او طپانچہ بر رویش زد فرخ سیر احتمال این مذلت
نکردہ سر خود را بر دیوار چنان زد کہ از ہم شگافت و بہمان صدمہ بعالم آخرت شتافت و محمد ہاشم بن خواجہ میر مورخ
موت فرخ سیر را بعلت کشتہ شدنش بامر سادات نسبت نمودہ اگرچہ از فحواے عبارت او بچندین جہات او را
نہایت انزجار و نفار ازان فرقۂ والانبار ظاہر مے شود فقیر بنا بر احتیاط عبارت کتاب او را بعد اصلاح از بے ربطی کلام
کہ بہ تصحیف کاتبان یا عدم استعداد محرر داشت مے نگارد تا محمول بر حمایت و پاس طرف سادات نگردد العمدۃ علے الراوی

صورت عبارت محمد ہاشم بن خواجہ میر محرر تاریخ کہ خوافی الاول از زمرۂ نمکپروردگان صاحبقران ثانے شاہ جہان پادشاہ واو و پدرش رفیق سلطان مراد بخش بود و تاریخے متضمن احوال اکثر سلاطین ہند عموماً و خصوصاً پادشاہان تیموریہ نگاشتہ تا ابتداے عہد محمد شاہ بن جہان شاہ بن بہادر شاہ بحیطۂ تحریر در آوردہ

درین ضمن چون دو ماہ از حبس پادشاہ مظلوم کہ دران مکان تنگ بانواع عذاب مبتلا بود گذشت و بروایت مشہور
باوجود میل کشیدن نور باصرہ اش کلیتہً زائل نشدہ بود از راہ سادہ لوحی و حب ریاست کہ دشمن جان و ایمان عالمیست
گاہ بمدعیان پیغام معاذیر قصورات ایام گذشتہ فرستادہ استدعاے نشاندن خود بر تخت و مختار بودن ہر دو
برادر در امور سلطنت مے نمود و گاہ بعبد اللہ خان افغان کہ بہ نگاہبانے آن پادشاہ زندہ بگور مقرر بود
تملقات نمودہ امیدوار مناصب عظیمہ فرمودہ اشعارے نمود کہ مرا تا براہ دہیراج مے سنگہ سوائی باید رسانید
و افغان مذکور برمافی الضمیر او اطلاع یافتہ ہر دو برادر خبر سید دادتا آنکہ سادات بر منہائی مخلصان در فکر قطع رشتۂ حیات
آن پادشاہ سادہ لوح افتادہ دو بار مسمومش ساختند کارگر نیفتاد دفعۂ ثالث کہ اثر کرد چون جان کندن بر و
اشتداد نمودہ بود بر نمک حرامے ہر دو برادر و کفالت قسم الٰہی کہ درمیان بود تاب صبر نیاورده کلمات درشت نسبت
بہر دو نمک حرام و کلام اللہ کہ چرا جزاے خاطر خواہ بسادات علی الفور نمیدہید و جناب قدس الٰہی را نیز مخاطب کردہ
سخنہاے ناگفتنے میگفت امیر الامرا و قطب الملک استماع این احوال نمودہ حکم دادند کہ تسمہ کشیدہ زود فارغش سازند
وقت تسمہ کشیدن بہر دو دست تسمہ را گرفتہ دست و پاے بیغائدہ زدن گرفت محصلان جلاد پیشہ بضرب چوب
وغیرہ دست ہاے او را از کار عاطل ساختند **بیت** بر خوان دہر دست ارادت کمن دراز + کالودہ کردہ اند
بزہر این نوالہ را + تا ازین جہان فانے بصد حسرت و ناکامے درگذشت اگرچہ بر السنۂ عوام شہرت دارد کہ دران
حالت اضطراب سر کارد و خنجر ہیدن او نیز رسانیدند اما انچہ از زبان صاحب اہتمام شہادت پادشاہ مغفور محرر سوانح استماع
نمود و او رقت کنان باظہار ندامت و مجبور بودن نقل میکرد و کار بزدن خنجر و کارد نکشید بہر حال بعد دو از دہ پہر کہ
عبارت از یکروز و دو شب یا برعکس باشد بتجہیز و تکفین پرداختہ تابوتش را بمقبرۂ ہمایون بردند و سہ ہزار زن مرد

از لچہ ہای شہر کہ از وفیضیاب بودہ اند پیش پیش تابوت گریان و براعدایش نفرین کنان و دشنام دہان گریبان چاک و بسر خاک میرفتند و لاور علی خان بخشے حسین علی خان و سید علیخان برادر بخشی قطب الملک کہ ہمراہ تابوت حسب الامر بودند آنہا نیز با اعیان شہر رفت کنان ہمراہ میرفتند و مردم سنگ و کلوخ بر سواری اینہا انداختہ زبان بناسزا می کشودند و نان و فلوس خیرات از نہانے نمیگرفت روز سوم جمعے از لچہ ہای گدا پیشہ بر سر جیو تڑہ کہ لاش فرخ سیر را بران غسل دادہ بودند فراہم آمدہ و طعام وافر پختہ و مولودیان را طلبداشتہ بفقرا طعام خوراندند و مجلس مولود نمودہ تا صبح احیای شب بجا آوردند سبحان اللہ انتقام الٰہے در معاملات فرخ سیر چہ بظہور رسیدہ باوجود چندین عداوت بایستے روز اول کہ مقید شش نمودہ بودند ازین سرائے فانی میگذرانیدند اما چون فرخ سیر در ایام اقتدار خود برادران معصوم خود و دیگر بیگناہان را بہ تہمت و سربریدن مقتول و چشمہای بینا را بے نور گردانیدہ باید فہمید کہ این ہمہ ظلم و ستمہا را بخشید و انچہ دیگران از دست او کشیدہ بودند باید از دست دیگران او ہم بکشد و سادات نیز در عرصۂ نہیب مکافات اعمالیکہ با او و دیگران نمودند یا قتدا نتخ کلامہ القصہ بعد تسلط برخزاین سلطنت از نقد و جواہر و اسباب و فیلان و اسپان پادشاہے انچہ خواستند انتخاب کردہ شامل کارخانہاے خود ساختند و بنوعیکہ مناسب دانستند ہر دو برادر باہم تقسیم نمودہ گرفتند بلکہ قطب الملک کہ رغبت بسیار بنسوان داشت میگویند بقصے از پرستاران حرم سرای شاہے را ہم کہ در حسن و جمال عدیم المثال بودند بتصرف خود در آورد واللہ اعلم عند اللہ تعالے بعد این حال برادران را نیز با ہمدیگر بجاہ و آرزوے ترفع چندان صفائے نماند اگرچہ در ظاہر نے نمود اما محرمان مزاجدان را انک اطلاعے بر این راز سربستہ از بعضے حالات استنباط این معنے نمودند و امیر الامرا بمقتضاے افراط فراست و شجاعت کہ در ذات او از عطایاے الٰہے ودیعت بود در جمیع محامد اوصاف بر برادر بزرگ خود تفوق مے جست و اقتدار او در ہمہ امور از اقران بلکہ از فرمانداران زمان گذشتہ سلطنت بخش و مملکت ستان گشت افسوس کہ عمر و دولتش وفا ننمود والا احوال روزگار باین فلاکت و ادبارے نمے کشید و آبروے ہندوستان چنین برباد نرفتہ الحق بنجابیان اشراف ہند باین حد نے رسید چون اعمال خلق مقتضاے تادیب و تنبیہات الٰہے گشتہ بود عمر و دولت

چنین امرا بزودے منقرض گردید یفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید

ذکر رحلت رفیع الدرجات و جلوس برادر او رفیع الدولہ بر سریر سلطنت و بزودے درگذشتن ازین جہان و خروج نمودن نیکوسیر در اکبر آباد در ہمین زمان

چون رفیع الدرجات مسلول بود در راہ چہارم از جلوس خود سہ ماہ و چند روز متمم بسلطنت بودہ و روز شنبہ بست و یکم رجب رحلت نمود و برادر کہ مدار المہام سلطنت بود مد رفیع الدولہ را کہ برادر رفیع الدرجات بود بسلطنت برداشتہ بادشاہ ساختند و با نظام مہام سلطنت مے پرداختند چون احوال ایام سلطنت این دو برادر کہ متعاقب ہمدیگر مسے پادشاہ کردہ در ہفت بسیر بجیب تقدیر رہگرائے عالم بقا شدند فقیر را مفصل معلوم نبود و در زمان رفیع الدولہ خروج نیکوسیر خلف محمد اکبر پسر اورنگ زیب عالمگیر در قلعہ اکبر آباد کہ ہمانجا محبوس بود اتفاق افتادہ لہذا باجمال ذکر این ہر سہ نفر از سلاطین تیموریہ بنابر انتظام سوانح ایام بزبان قلم داد و غرض اصلے ہم درین مسودات ایجاز و اختصار احوال و ارقام انچہ بدانست خود محقق و اندہست لہذا باطناب کلام و نگارش اخبار عوام نپرداخت لمحض آنکہ بعد اندک زمانے از جلوس رفیع الدولہ شاہزادہ نیکوسیر ولد اصغر محمد اکبر در قلعہ اکبر آباد کہ ہم آنجا مقید بود بیاورے قلعہ دار و دیگر نزاریان احشام متعینہ قلعہ مذکورہ و منصبداران متعینہ

صوبه اکبرآباد نظر بمشاهده آشوبے که در سلطنت افتاده بود خروج نموده بر تخت سلطنت جلوس فرمود و مردم اکبرآباد بر سر او اژدحام نموده صورت بلوای عامے رویداد امیر الامرا مرابع قطب الملک رفیع الدوله را همراه گرفته با جمیع امرا و ارکان دولت و اعیان سلطنت به اکبرآباد رسیده قلعه را محصور ساخت نیکوسیر با اعوان و انصار خود هر چه اندوخته شان بری آید مضایقه نمی نمود بعد چند روز قلعه مفتوح و نیکوسیر مغلوب و محبوس گردید هزاریان قلعه وغیره که مایهٔ فساد و مادهٔ استکبار و عناد او شده بودند بسزا رسیده قلعه دار و اعتماد مستحفظین تبدیل یافتند درین ضمن مرض اسهال که لاحق احوال رفیع الدوله گشته بود اشتداد یافت و هر چند قطب الملک رند اوی و غمخواری کوشید و حکما در معالجه اهتمامها نمودند چون اجل موعودش رسیده بود سودے نه بخشید و هنوز ایام سلطنت او بحد مساوات با اوقات پادشاهی برادرش نرسیده بود که آثار درگذشتن او از ین عارضه سرا هویدا گردید قطب الملک و امیر الامرا از حیات او مایوس گشته او اخر شوال بر واپسی نجم الدین علیخان برادر خود را برواتیے غلام علیخان پسر سید نابخان را برای آوردن روشن اختر خلف جسته اختر جهان شاه پسر بهادر شاه که سجیده سال عمر داشت فرستاد و ممکن است که غلام علیخان همراه نجم الدین علیخان رفته باشد و امکان دارد که نجم الدین علیخان صوبه دار شاهجهان آباد بود برآوردن شاهزاده مذکور بقلعهٔ سلیم گڈھ باتفاق غلام علیخان رفته باشد علی ای حال شاهزادهٔ مذکور از عهد معز الدین با والدهٔ خود در قلعه شاهجهان آباد بسر برد جوانے بود زیبا و نوخط باندک ذهن و ذکا آثار رشادت و فهم و فراست از ناصیهٔ او پیدا قبل از رسیدن روشن اختر از دار الخلافه باکرآباد بلکه قبل از برآمدن او از شاهجهان آباد رفیع الدوله با اجل موعود درگذشت و رخت ازین جهان فانی بربست تا رسیدن شاهزادهٔ مذکور مردن رفیع الدوله کیهفته و بروایتی ده روز مخفی بود لهذا رسیدن روشن اختر تا بوت رفیع الدوله برآورده در جوار خواجه قطب الدین فرستاده چنانچه برادرش مدفون شده بود دفن نمودند

ذکر جلوس ابوالفتح ناصر الدین محمد شاه باقبال طالع بیزوال و عروج نمودن او بمعارج جاه و جلال

تا بتاریخ یازدهم ذی قعده روشن اختر با قبال روز افزای سواد فتح پور گردید و تا بتاریخ پانزدهم شهر مذکور سنه ۱۱۳۱ هجری نبوی روز شنبه بعد مرور چار ساعت نجومی از اول صبح در ساعت مسعود و طالع محمود بر سریر آرای دارائے هند گردید زینه های منابر بفیض خطبهٔ نام نامے و اسم ولقب گرامے او پایهٔ بلند و زر سرخ و سفید از یمن سکهٔ او سرمایهٔ ارجمند یافت و به القاب مستطاب ابوالفتح ناصر الدین محمد شاه ملقب گشت و از میامن نام مبارکش نرخ غله ارزانی گرفت نواب قدسیه که مادر مهر پرور آن آفتاب اوج حشمت و نهایت باشعور و صاحب فطنت بود سررشتهٔ اقتضائے وقت را از دست نداده در همه امور رعایت خاطر و پاس مرضی هر دو برادر که مدار المهام سلطنت بودند از دست نمیداد چنانچه بعد از نکبهاء که برای همراهے پسر و مشاهده دیدار آن گرامی گوهر از دار الخلافه بلشکر رسید مردم قدیم جهان شاهی را که ملازم شیوهٔ سرشت بوده ارادهٔ استقبال او داشتند مطلع برعزم آنها گشته ممانعت نمود که باستقبال نیایند بلکه بملازمت هم ننمایند و بارادهٔ کورنش بر در حرم سرا نیز نیایند و مقرر شد که ابتدای سال سلطنت محمد شاه بعد از عزل فرخ سیر نویسند و ایام فطرت که هفت هشت ماه زمان سلطنت رفیع الدرجات و رفیع الدوله و خروج نیکوسیر بود اعتبار ننمایند و پانزده هزار روپیه در ماهیه برائے مصارف ضروریه نواب قدسیه و خدمه محل مقرر شد و بندوبست کلال باڑه و نظارت و عهده داران بدستور هر دو پادشاه زاده های مغفور مذکور باختیار معتمدین سادات مقرر ماند و خواجه سرایان و خواص و فیلبانان و مردم خاص جلو و رسوارے و باورچے و رکابدار و فراش و غیره

عمدہ از نوکران سید عبداللہ خان برسرامرے وکاری منصوب بودہ اندوہمت خان برآنست لیقے پادشاہ چارپنج خدمت حضور وصاحب اختیارے دیوان خاص وعام ازطرف سادات مقرر بود ومحمد شاہ ازراہ ہوشیاری برفق ومدارا با او سلوک نمودہ ہیچ امرے بے استرضای او بعمل نمے آورد ودر سواری معتمدان سادات پادشاہ را محیط بودہ دور او را نمی گذاشتند وگاہ گاہ در یکدو ماہ بطور سیر وشکار وتماشای باغ یک کروہ دو کروہ بردہ بازبدولتخانہ می آوردند القصہ چون ازطرف جیسیلہ رام ناگر صوبہ دار آگرہ آباد کہ اطاعت نمی نمود بلکہ بعضے اطوار ناہموار نسبت بہ برادر صاحب ارسلطنت بظہور میرسانید ودلجمعی نبود امیر الامرا ارادۂ تنبیہ او نمودہ حکم بہ برآوردن پیش خیمہ بطرف آگرہ آباد فرمود درہمان آوان خبر فوت جیسیلہ رام بغتتہً رسید حسین علے خان اگرچہ رسیدن این خبر از زندوطایع خود دانست لیکن فرمود کہ افسوس مردم سرپرغرور او را باریک سنان ندیدند متعاقب این خبر معلوم شد کہ گردہر بہادر برادر زادۂ جیسیلہ رام کہ میر شمشیر جیسیلہ رام بود بعد فوت عموے خود بجای او نشستہ درفراہم آوردن سپاہ واستحکام برروج وبارہ قلعہ آگرہ آباد پرداختہ ازشنیدن این خبر او اخر ذے قعدہ محمد شاہ را از فتح پور بنواح مستقر الخلافہ اکبر آباد آوردہ وشہرت مہم تسخیر قلعہ آگرہ آباد دادہ حکم بستن پل برآب جمنا وتعین فوجے بطریق ہراول فرمودند ودرین ایام میر جملہ را صد بالصد ورنمودند اما رتن چند درجمیع امور مالی وملکی بلکہ شرعی ہم بمرتبہ استقلال واقتدار داشت کہ متصدیان پادشاہی جزو وکل معطل بودند وغیر ازینکہ سند بمہر آنہا میرسید دیگر دخلے نداشتند حتے تعین قضات بلاد وارباب عدالت ہم بے تجویز رتن چند متعذر بود گو بندروزے رتن چند شخصے را نزد قطب الملک آوردہ قضاے بلدہ فرمود قطب الملک روبہ یکے ازندماتبسم کنان گفت کہ رتن چند ما قضات را ہم مقرر وتجویز می نماید گستاخانہ درجواب التماس نمود کہ راجہ جیو از نظم ونسق امور دنیوے فراغت حاصل کردہ الحال بانتظام امور دینی پرداختہ ہم الی حاصل وکیل گردہر باشہنام تعین افواج برموکل خود استدعاے عفو تقصیر واظہار اطاعت نمودہ امیدوارے او در بحال داشتن صوبہ آگرہ آباد باعطا فرمودن صوبہ او دہ با بعضے خطاب ومناصب واقرار برآمدن از قلعہ آگرہ آباد بعد فراغ از مراسم تعزیت جیسیلہ رام ظاہر ساختہ مہلت خواست مسئولات او پذیرائے یافتہ فرمان صوبہ دارے او دہ باد یگر عنایات وخطاب بہادری بنام گردہر صادر گردید

متعین شدن دلاور علی خان باعانت راجہ بھیم بھم بوندے وحیدر قلی خان بتادیب واخراج گردہر بہادر از قلعہ آگرہ آباد بشرط نمردا و

چون برسر ملک بوندے راجہ بدھ سنگھ راجہ بھیم کہ ملک موروثے نام بردہ ہا بود منازعت داشتند بدھ سنگھ برراج تسلط یافتہ بھیم سنگھ را اخراج نمود وبھیم سنگھ توسل باذیال دولت امیر الامرا نمودہ امیدوار بود حسین علے خان بہادر سید دلاور علے خان بختے خود را باشش ہزار سوار رزم جو کہ اکثرے از الوس سادات بارہہ بودہ اند باعانت راجہ بھیم سنگھ مقرر نمودہ مرخص ساخت وفرمود کہ بعد فراغ از تنبیہ بدھ سنگھ باتفاق راجہ بھیم سنگھ وگج سنگھ بسرحد صوبہ مالوا رفتہ منتظر حکم مجدد باشد واز نجہت کہ براظہار والتماس گردہر بہادر دستخطے نبود حیدر قلی خان بہادر را باجمعے دیگر وفوج شایستہ بصوبہ آگرہ آباد رخصت نمود تا اگر گردہر وعدہ نکند بمہم او پردازند حیدر قلی خان بہادر بعد رسیدن بہ آگرہ آباد لازم جرأت وتدبیرات انچہ بود مبذول نمودہ قصورے نکرد امّا چون در انصرام این امر منفذ ونبود

انجام نمی یافت و گرد دهر بهادر نیز بنا بر عدم اطمینان چند روز بقبول و اقرار خالی کردن قلعوی گذرانید و چند روز بجنگ و قلعه داری پرداخت تا آنکه مقدمه بطول انجامید و حسین علیخان خود از آب جمنا عبور نموده و شهرهٔ برآمدن او بطرف آگره اشتهار یافت و گرد دهر بهادر زیاده تردد توفیر ذخیره غله وغیره کوشیده چاره غیر از تحصن بآن قلعه نمی دید و از پا بدارے او در اکثر محالات خالصه و جاگیرداران عمده خللها پذیرفت امیر الامرا بملاحظه آنکه قلعه آگره را از هر سه طرف آب گنگا و جمنا محیط و گرد دهر بهادر خالی از نشئه شجاعت نیست اگر پایه داری نماید و محاصره بطول انجامد برامر سهلے مدت مدید کوشش خواهد شد و این امر باعث برسیدن دراموره غلیمه دایهٔ هراس دیگر معاندان مے تواند گشت متوقف بود و همدرین ایام بر حطام دنیا میان هردو برادر صاحب مدار که از نقد و جنس اکبر آباد بدست آمده بود نقار و غبارے برخاسته پیغام و کلام رنجش آمیز از جانبین بعمل آمد اما در اخفای آن کوشیده رتن چند نگذاشت که صدائے ازان برخیزد ٭

ذکر رفتن رتن چند با آگره آباد حسب التماس گرد هر بهادر و فرونشستن اختلال آن دیار

درین عرصه نوشته های متواتر از گرد هر بهادر رسید که اگر راجه رتن چند آمده با من عهد و پیمان نماید و مطالب مرا پذیرائے میر آید من بخاطر جمع و دل مطمئن تبعیت امر و اطاعت فرمان را حاضرم لهذا هردو برادر اطفاے فتنه اصلح شمرده رتن چند را مرخص نمودند و رتن چند با خزینج الماس با فوج لائق روانه آگره آباد گردید و بعد رسیدن درانجا حصول ملاقات هردو با هم عهد الیفاے اقوال همدیگر بکفالت آب گنگ که از اقسام غلاظ هنود است بمیان آمده استحکام یافت صوبداری اوده با فوجداری ضمیمه قدیمه صوبه مذکوره و دو سه فوجداری دیگر بران افزوده گرد هر بهادر مفوض گشت و اوائل ماه جمادی الثانیه سنه دو جلوس محمد شاه قلعه آگره آباد خالے گشته بدست متوسلان دامن دولت پادشاه و سادات آمد و رتن چند معاودت نموده بملازمت خداوندان نعمت خود شرف اندوز گردید ٭

ذکر شروع فتنه آصف جاه و حدوث منازعت میان او و سادات

نظام الملک بر صوبهٔ مالوا چنانچه سابقاً مذکور شد رفته بانتظام آن مکان پرداخت و تادیب مفسدان آنجا نموده ملک را مصفا ساخت چون امیر الامرا حسین علی خان را بنا بر نمودن ملاقات وقت آمدن از دکهن با مرحمت خان ملالے بود بعد اقتدار یافتن بسلطنت مرحمت خان را از قلعه داری مانڈو معزول نموده و خواجم قلی خان تورانی را بآن کار مامور فرموده فرستاد مرحمت خان بعذر انقلاب سلطنت و گردش روزگار مستمسک گشته در سپردن قلعه تعلل ورزید خواجم قلی خان شکوه او را بحضور نوشت سادات وکیل مرحمت خان را چشم نمائی نموده در باب عمل دهانیدن خواجم قلیخان به نظام الملک نوشتند نظام الملک همت خان را فرستاده خواجم قلیخان را عمل دهانید اما چون مرحمت خان را بنا بر خوشے امیر الامرا ندے آمدن در حضور نبود و نظام الملک عمدگی و نجابت خاندان و قدر دلاورے و هوشیاری مرحمت خان میدانست نزد خود طلبیده باعزاز و اکرام تمام نگهداشت قلعه رات گڈه تعلق صوبهٔ مالوا را که چهار سال زمیندار فساد پیشه تصرف خود آورده بود و در همان ایام حکم برآوردن قلعه مذکور از دست آن منقلب بنام فتح جنگ سیده بود فتح جنگ نظام الملک مرحمت خان را با فوج شایسته بدان خدمت روانه ساخت و مرحمت خان بران کار رفته و تردد ات نمایان نموده قلعه را

سخر ساخت باوجود این حسن خدمت عفو جرائم او نگردید فتح جنگ مراعات بزرگانه بکار برده اختیار بندوبست صوبه داری مالوا باو گذاشت و مرحمت خان در نظم و نسق صوبه داری و تنبیه مفسدان و گوشمال سرکشان چنانچه باید کوشیده مواضعے چند از پرگنه چنایرے که مسکن مفسدان بود بتاخت بعد ازان حقیقت فراهم نمودن مرحمت خان جمعیت بسیار و تاخت دیهات چندیرے از روے نوشته اخبار نویسان بسید عبدالله خان رسید و بروایات مشهوره متوازره بایای اعتمادالدوله کابا محمد شاه گاه گاه بزبان ترکے گفتگوے نمود سپاه زیاده از حاجت نزد نظام الملک و مرحمت خان جمع آمده بود و بقول بعضے درین ایام نوشته حسین علیخان بنظام الملک رسید بدین مضمون که ما میخواهیم براے بندوبست صوبه های دکهن و اطراف آن مکان ماندن خود در صوبهٔ مالوا مقرر نمائیم از چهار صوبه اکبرآباد و آلاباد و بیهار و ملتان هرجا خواهند بنام شما مقرر کرده آید نظام الملک بسببی ازاسباب مذکوره و رسیدن دلاور علیخان با فوج خود و رفاقت راجه بهیم و راجه گوپال بسرحد صوبهٔ مالوا که قریب لشکرش بباعث اختلال بعض نواح آنجا و اضطراب سکنهٔ آن دیار گشته بود مکدر گشته در جواب امیرالامرا کلمات رعونت نوشت و در عنوان آن خط این بیت هم نگاشت بیت من بیوفا نیم بوفا میخورم قسم + من چون شما نیم بشما میخورم قسم + امیرالامرا و قطب الملک نوشته مذکور دیده مضمونش را فهمیده وکیل معتبر نظام الملک را در خلوت طلب داشته کلمات غیر مناسبت دفع و برخاستن غبار عناد و فساد درمیان نظام الملک و سادات و ظهور آثار و اختتام عمر و اقبال قطب الملک و امیرالامرا بلکه اتمام انتظام سلطنت و بعرصه آمدن امرای نفاق پیشه کم جرأت

بعد رسیدن خبر گفتگوی سادات بنظام الملک و تحریک نهانی پادشاه بو ساطت محمد امین خان او را مشار الیه جاه و اقتدار و آبروی خود و جمیع امرای مغلیه و غیرهم منحصر در افتاد اعدام امیرالامرا و قطب الملک دیده و از تسلط سادات در تن چند و راجه اجیت سنگ دل تنگ گردیده بصلاح همدمان صاحب راز و رفیقان جانباز چاره کار منحصر دران دانست که توکل بر نصرت بخت و طالع نموده علم منازعت برافراز د و عزم مذکور را جزم ساخته مطابق آن دو کلمهٔ قطب الملک و امیرالامرا انگاشت و برفاقت عبدالرحیم خان و مرحمت خان و رعایت خان و جمعے دیگر از هواخواهان قدیم و جدید با دوازده هزار سوار در وسط جمادی الثانیه ۱۱۳۱ مطابق از جلوس محمد شاه از نواح سرونج که برای بندوبست و نظم و نسق آن ضلع خانه کوچ برآمده بود متوجه و سمت آباد دکهن گردیده و اخبار مذکور این خبر بسادات رسیده در لشکر بادشاهے انتشار یافت امیرالامرا بدلاوری علی خان و هر دو راجه بهراهیش برای تعاقب نظام الملک نگاشت و نیز نوشت که فاغنه صاحب لوس آن طرفها را بتوکرے و مواعید مناصب بے حصول مقاصد با خود رفیق ساخته باتمام این فتنه پردازد +

رسیدن خبر فتح و ظفر عبدالصمدخان بر حسین خان خویشگی از افاغنه مشهوره قصور در صوبهٔ لاهور

حسین خان افغان خویشگی رئیس قصبه قصور از مدت چند سال طریقهٔ تمرد و رزیده پرگنه های سیر حاصل نواح قصور لاهور بتصرف خود در آورد و علم مخالفت افراشته و هم از عصیان ملتفت نمیشد و از ابتدای صوبه داری عبدالصمدخان بهادر دلیر جنگ گردنکشی اختیار کرده عمال منصوبه او و دیگر گوکران پادشاهی را بیدخل ساخته بشوخی تمام پیش می آمد

قطب الدین نام عامل صوبه دار را که صاحب فوج بود در میدان گشته فوج خزانه او بغارت نموده و با هشت نه هزار سوار بقصد تاخت و تاراج پرگنه های قرب و جوار بر آمد عبد الصمد خان نگذاشت نموده و هفت هشت هزار سوار فراهم آورده بعزم تنبیه و تادیب او نهضت نمود و نزدیک چهونے که از لاهور رسی کروه مفاصله دارد بهر دو فوج بهم رسیده صفوف بیاراستند عبد الصمد خان کریم قلی خان بخشی خود را بر اول نمود و دست راست جانے خان و خواجه رحمت الله را که اقربای بزرگ مے او بوده اند مقرر ساخت و حفیظ علی خان برادر خان مرزا را بر اول اینها با هزار سوار روبهلکه دشمن حسین خان بودند مقرر نمود و طرف چپ افغان با قفان عارف خان نائب خود نگهداشت و برای طرح نیز فوجی معین ساخت حسین خان نیز از و غور غور مصطفے خان برادر زادهٔ خود را بر اولی داده مع رحمت خان و بهلول خان و سعید خان و دیگر افغانان بنام و نشان که همه فیل سواران شجاع بیباک بوده اند صدا گشت و بجود شروع جنگ و بر خاستن آواز توپ و تفنگ خود سابے باکانه بر توپخانه ریخت و از توپخانه هم گذشته کریم قلی خان بر اول را از پاے در آورد و فوج همراهے کریم قلی خان هزیمت خورده گریخت حسین خان با دو سه هزار جوان یکه تاز بمقابله آغرخان پرداخت و عجب زد و خورد ے در میان آمد همراهیان آغرخان تاب صدمات حمله افاغنه نیاورده رو بفرار نهادند اما آغرخان با شصت هفتاد کس که قدماے رفقایش بودند داکثرے از آنها مثل دلنواز اده و همه نیز اندازو یکه تاز پایداری نموده افغانان را بزیر تیر باران گرفتند و آغرخان خود با تفنگ بر فیلبان زده فیل را بمقابله دشمن راند و بهر تیر یکے از مخالفان را انگند تا آنکه مصطفے خان بر اول حسین خان با جمعے از افغانان نامے گشته گردید و بعضے ازان جماعه مجروح گشته حسین خان چندان التفات بآغرخان نکرده مقابل عبد الصمد خان چنان بجرأت و دلاوری رسید که عرصهٔ بر او تنگ گردید و اکثرے از همراهیان او و بفرار نهاده تنزلے عظیم در ارکان لشکرش رو بداد میگویند عبد الصمد خان ریش خودے کند و میگفت که اے خواجه آخر تو از شاه بهتک که پیر حسین خان بود کمتر شدهٔ درین عرصهٔ جانے خان و حفیظ علے خان تردد نمایان نمودند و آغرخان دران وقت بر کرشن زد دران حال فیلبان حسین خان مع پیر و مرشد او شاه بهتک نام که بر فیل با او همنشین بود کشته گردید و بهانو قت گولے تفنگ از دست حفیظ علیخان بر سینه حسین خان رسید و جان بجان آفرین سپرد و آتش در هودج فیل او گرفته شعله کشید عبد الصمد خان مظفر و منصور گردیده شادمان شد و مراحات شایسته با همراهیان خود نمود و با آغرخان تواضع فیل و خنجر و شمشیر مع تجویز اضافه پانصدی دو صد سوار پیش آمد ازان گذرانید قطب الملک امیر الامرا رسیده عبد الصمد خان را بمورد تحسین و آفرین بسیار نموده خطاب سیف الدوله علاوه خطابهای سابق فرمود +

رسیدن نظام الملک در حدود دکهن و عبور نمودن از آب نربدا و بدست آوردن قلعهٔ آسیر و قلعه برهان پور +

نظام الملک بعد تصمیم ارادهٔ منازعت با ساداات عازم ملک دکهن گردیده از آب نربدا عبور نموده چون اقبال یاور او گشته بود بمجرد عبور از گذر اکبر پور هزاریان قلعهٔ آسیر که از قلاع متینهٔ مشهوره سر حد دیست و اکبر بادشاه بمحاصره سالها آن را مسخر کرده بود بصلاح طالب خان قلعه دار آنجا که نشانده و منصوب کرده امیر الامرا بود باستقبال نظام الملک بنابر تطمیع او رسیده و طلب دو سال خود و دیگر افغانات از نظام الملک گرفته قلعه مذکوره را تفویض او نمود و قلعه ارک برهان پور نیز بهمین دستور بدست نظام الملک افتاد و عوض خان صوبه دار برار که با نظام الملک قرابت قریبه داشت و در شجاعت و اصابت راے از مشهوران بود با فوج شایسته و سامان بایسته بمدد با نظام الملک رسیده باو ملحق گردید و در بنها نام سردار مرهته که با راجه ساهو و اتباع او مخالف بود و هزار سوار نیز نظام الملک فتح جنگ بپیوست و بقبضه زمینداران و سه داران و اخانه

آن نواح نیز بهمین دستور بحضور نظام الملک رسیده با او اتفاق ورزیدند انور خان صوبه دار برهانپور که از دست گرفته های قطب الملک پیش آورده های او بود چندین حقوق دیرینه را فراموش نموده تا آنکه پیش عالم علی خان برادر زاده امیر الامرا صاحب صوبه کل ممالک دکن اقامت داشت خبر اقتدار یافتن نظام الملک شنیده بهانه خواست حصار شهر نیاه برهان پور رخصت حاصل نموده خود را بخدمت نظام الملک رسانید و مرتبه که بنابر مصالحه باراجه ساهو در اکثر جاها بتحصیل چوتهه خود گشته بودند از قرب لشکر آصف جاه گریخته لب دریا ن خود پیوستند درین ضمن والده سیف الدین علیخان که مع اطفال صغیر ارادهٔ رفتن نزد پسر خود به برهانپور رسیده بود برادهٔ نظام الملک اطلاع یافته راضی بداد من جواهر و اسبابیکه همراه داشت گشته پیغام حفظ آبروی خود بنظام الملک فرستاد نظام الملک جوانمردی نموده اصلا طمع در مال و آبروی او نفرمود و محمد علی نام را که این پیغام آورده بود بعطای خلعت شادکام و مطمئن خاطر رخصت نمود و میوه برای اطفال فرستاده دو صد سوار بدرقه همراه داده تا فوج دلاور علیخان رسانید بعد رسیدن این اخبار امیر الامرا بدلاور علیخان متواتر تاکید مقابله و مقاتله با نظام الملک نوشت و خود امیر الامرا جازم عزم سفر گردید و انتظار خبر دلاور علیخان میکشید و درین چند یا نجای مختلفه دلالت بصلح با نظام الملک و دادن صوبه داری دکن او می نمود اما حسین علیخان بهادر راضی بمصالحه نگشته بسعی رتن چند سودے نه بخشید ++

ذکر آشوبی که بشومی کردار محتویخان دران اوان بکشمیر رو داد عالمے به بلاے بے زنهار آن گرفتار آمد

ملا عبد الغنی کشمیری مخاطب بمحتوی خان که از مدت با هنود آنجا از نهایت حماقت تعصب و عداوت داشت نظر بانقلابے که در روزگار مشاهده نموده عرق شرارت او در حرکت آمده اجامره و اوباش مسلمانان احمق و مفسد آنجا را با خود متفق ساخت و نزد میر احمد خان نائب صوبه کشمیر و قاضی آنجا رفته تکلیف نمود که هنود را از سواری اسپ و پوشیدن جامه و بستن دستار و براق و سیر سبزه و باغ و غسل ایام مخصوصهٔ آنها مانع آیند و درین باب سماجت زیاده از حد بکار برد آنها در جواب گفتند که پادشاه و ارباب شرع حضور درین ماده بجمیع هنود ممالک محروسه نمایندگان مطابق آن حکم در اینجا نوا نیم هنود محتوی خان فتنه پرداز بیدماغ برخاسته باعانت سفله یاکه با او جمع بوده اند هر جا هندوے را میدید با انواع شرارت پیش آمده مجوز خفت و ایذاے آن بیچارگان میگشت روزی صاحب رای نام که از هنود معتبر کشمیر بود بسیر باغے رفته برهمنان را طلبیده میخواستند آن مفسد فتنه انگیز علی الغفله بر سر آنها رسیده باعانت شیاطین الانس که اعوان و اخوان او بودند بیچاره ها را شروع بزدن و کشتن و بستن نمود صاحب رای باچند نفر گریخته خود را بمیر احمد خان رسانید محتوی خان با جماعت خود بر سر خانهٔ صاحب رای رسیده خانهٔ او و محلهٔ هنودان را غارت کرده آتش داد و شروع بتاراج نمود جمعے از هنود و مسلم که بمانعت پیش آمدند مجروح و مقتول شدند بعد ازان بهمان هیئت بر خانهٔ میر احمد خان آمده اطراف خانهٔ او فرو گرفت و شروع بجنگ و زدن سنگ و خشت و تیر و تفنگ نموده و هر کرا یافت گرفته انواع بیحرمتی ها در رسانیده و بر سنے را کشت و جمعے را تاراج و زخمے ساخت میر احمد خان آن روز و شب قادر بر آمدن از خانه و دفع شر آنها نگشته بصد حیله از دست آن جهله بے باک نجات یافت روز دیگر جمعیت فراهم آورده باتفاق میر شاهپور خان بخشی پادشاهے و دیگر عمله و متصدیان و منصبداران سوار گشته بسر محتوے خان مفسد رفت

آن مفسد کینہ جو بدستور روز گذشتہ اعیان خود را فراہم آوردہ بہ مقابلہ میر احمد خان ایستاد و جمعے ازان شور بختان عقب میر احمد خان در آمدہ پے در پے گذشتہ پیشتر آمدہ بود سو فتند و ہر دو طرف رستہ بازار را تا جائیکہ میر احمد خان رسیدہ بود آتش دادہ از مقابل و از بالای بامہا و دیوارہا بر بردن تیر و بندوق و خشت و سنگ پرداختند و اطفال و نسوان آنہا از اطراف نجاسات و کلوخ و ہر چیزے یافتند مے انداختند جنگ عظیم در پیوست و دران ہنگامہ سید ولی خواہر زادہ میر احمد خان ردو الفقار بیگ نائب چوبترہ کہ تواے و جمعے دیگر کشتہ و زخمی گردیدند کار بر میر احمد خان کہ راہ بازگشت و نیروے پیش رفتن نداشت ہر بر تنگ ساخت کہ ناچار بعجز و الحاح پیش آمدہ بصد مشقت دو شواری و خفت دوچاری ازان مہلکہ نجات یافت و متوجہ خان بار دیگر بسر خانۂ نائب رفتہ صاحب رای را با جمعے کہ در خانہ او متوازی بودند بخفت تمام کشیدہ آوردہ گوش و بینے آنہا بریدہ و خصتہ بلکہ قطع آلت تناسل بعضے نمودہ مقید ساخت و روز دیگر باہمان ہنگامہ در مسجد جامعہ آمدہ میر احمد خان را از نیابت صوبہ داری معزول ساختہ خود را مخاطب بدیندار خان و حاکم مسلمانان قرار دادہ مقرر ساخت کہ تا رسیدن نائب دیگر از حضور اجراے احکام شرعے و تنقیح قضایاے نمودہ باشد و پنج ماہ میر احمد خان بیچارہ بید خل و تنزوے بود و دیندار خان حاکم مستقل گشتہ در مسجد نشستہ اجراے امور کلی و انفصال معاملات می نمود بعد رسیدن خبر حضور پر نور خان بخم الثانی را بہ نیابت عنایت اللہ خان صوبہ دار کشمیر روانہ ساختند او در اواخر شوال بسہ کروہی کشمیر رسیدہ محتوی خان و دیندار کہ از کارہاے ناصواب خود خائف و منفعل بود بخواجہ عبد اللہ کہ او ہم از مشاہیر شہر بود و آن مفسد را با او اخلاص داشت رجوع نمودہ دو پسر خرد سال خود را ہمراہ برداشتہ بخانۂ او رفت و بلجز التماس نمود کہ بر فاقت او و جمعی از فضلاء اعیان باستقبال نائب صوبہ رود خواجہ مذکور صلاح داد کہ شمار رفتن بخانہ میر شاہ پور خان بخشی و عذر خواہے از جرائم گذشتہ ضرور است لہذا بر فاقت ہم برای آوردن مومن خان نائب خواہیم رفت محتوی خان با شعار خواجہ عبد اللہ بخانہ بخشی رفت و بخشی مذکور بصلاح خواجہ مسطور جمعے از مردم محلہ جڈی بل را طلبیدہ در خانہ خود پنہان ساختہ بود چون محتوی خان رسید و دو سہ کلمہ مذکور گردید میر شاہ پور خان بہانۂ امر ضروری بر خاست مردم پنہان کہ منتظر محتوی خان متر صد ایماد اشارہ بخشی بودند از گوشہ و کنار بر آمدہ اول در حضور او پسر انش را تکہ در بدند و آخر دیندار خدار ا بباد داس اعمال او بعذاب و عقوبت کشتند روز دیگر پیروان او اجتماع نمودہ بدعوی خون مقتداے خود بر سر محلہ جڈے بل غلو و اژدحام کردہ شروع بردن و بستن و کشتن مردم آنجا و سوختن خانہا نمودند قریب دو سہ ہزار کس ازان محلہ کہ جمع کثیر از مغلیہ مسافر نیز دار و آنجا بودند بزیر تیغ بیدریغ جماعۂ مذکورہ آمدند و اعیال و اطفال سکنۂ محلہ نیز اسیر بلاے آن سفاکان شدند و اموال لکوک بغارت بردہ بد سلوکیہا کہ با مردم آنجا نمودند شرح نتوان داد بعد فراغ ازین جہاد بزعم خود بر سر خانۂ قاضے و بخشے ہجوم آوردہ جہاد ثانے شمردند بخشے دست و پاے زدہ روپوش گردید و قاضے تغیر لباس نمودہ بدر رفت خانہ او را از پاے در آوردہ خشت خشت جویلے را دست بدست بردند مومن خان نائب حضور رسیدہ میر احمد خان را بدرقہ دادہ بقصبۂ امین آباد روانہ نمود و بامردم کشمیر کہ اشرار خلقند طوعاً و کرہاً بارادہ مدارا ساخت

ذکر مقاتلہ دلاور علے خان بخشی امیر الامرا حسین علے خان با نظام الملک فتح جنگ و یاورے اقبال تورانیان و کشتہ شدن دلاور علے خان

بعد رسیدن دلاور علیخان به چاردہ کروہے برہانپور نظام الملک بقصے از سرداران لشکر خود را مع فوج عوض خان وسرداران و جماعۂ داران شجاعت پیشۂ دیگر بسرداری محمد غیاث خان مع توپ وتوپخانۂ لائق بمقابلہ دلاور علیخان رخصت نمود وخود با تفاق عوض خان دو کروہی برہانپور برآمدہ تبنا و تیکہ عند الحاجۃ بمدد محمد غیاث خان توان رسید اقامت گزید چون مقابلہ با دلاور علیخان نزدیک شد غیاث خان صفوف را آراستہ حسب الامر نظام الملک توپخانہ دستی وتوپہائے پر از گولی تفنگ کہ باصطلاح ہند چھرہ گویند ہمراہ مردم معتمد وبہادر خود کہ وقت کار ہوش نباختہ باستقلال تمام بکار ما مور پردازند در پناہ نرخشک طولانی کہ نالہ اش میگویند بطور مناسب چیدہ درکمین نشانیدند ودلاور علی خان بمقتضاے شجاعت ذاتے وجبلت جبلی کہ در طباع مردم بارہ است با یازدہ ہزار سوار ہمراہ خود وفوج راجپوتیہ ہمراہ بہیم سنگھ راجہ گج سنگھ دوست محمد خان افغان مسلح گشتہ وصفوف آراستہ فیلان جنگی را عقب توپخانہ گذاشتہ ستانہ وار قدم بمعرکہ کارزار گذاشت وغیاث خان عقب مردم کمین منتظر پیش آمدن دلاور علی خان استادہ واز طرفین آتش افروزے بان وتوپ شروع گردید دلاور علی خان از فرط غرور تامل وصبر نکردہ قدم پیشتر گذاشت چند قدم بوقار وسکون رفتہ چون از کمین گاہ آگاہ نبود دفعۃً حملہ نمود در یورشہا کہ انتظام صفوف باقے نماند خود با ہمراہیان نامنتظم بردم توپخانہ کمین گاہ رسید مردم کمین یادل پرکین پایدارے نمودہ بہ یکبارگی توپہا وبندوق دستی وبانہا را آتش دادہ فوج دلاور علی خان را ہدف گولہاے شلک ساختند وبیک شلک جمع کثیر از پیش قدمان دلاور وہمراہیان نقاے بہا در برخاک ہلاک افتادند عقب ماندگان بمشاہدہ این حال متزلزل گشتہ ودود باروت را پردۂ خفت خویش شمردند وعار قرار اختیار نمودہ از کارزار برگشتند دلاور علی خان وہر دو راجہ با چند جماعہ دار کہ زیادہ از چار صد وپا نصد سوار نبودند پاے ثبات فشردہ سینہ ہاے خود را ہدف تفنگ بلاگرداینیدند چون راہ ناہموار پیش رو توپخانۂ آتش بار بود اسپ تاختن وفیل راندن میسر نے آمد درین عرصہ اکثر دلاوران بارہ ومتہوران راجپوتیہ ودوست محمد خان افغان کہ صاحب الوس واز سرداران بانام ونشان مالوا بودند تنگ فرار برخود گوارا نساختہ بدرجۂ رفتند وبہر حال چون بخت واقبال سادات برگشتہ نصیب یاور نبود دلاور علی خان مع چند راجہ ہا بجمعیتے کہ ماندہ بود دلیریہا نمودہ نشانۂ تیر وگولہ تقدیر گردیدہ جان در میدان دادند کہ ہیچ یک از سرداران لشکر نظام الملک آفت جانے نرسید وصدای شادیانہ از طرف جنود نظام الملک بلند گردید وتوپخانہ ومکانہاے دلاور علی خان آنچہ از جواہر ومتاع ونقد ونقار ومال ومواشی ومتاع ہا بود بضبط نظام الملک در آمد وقرین فتح وظفر مراجعت بشہر نمودہ بہ تسلی رعایاے صوبہ خاندیس واستمالۂ سپاہ پرداخت بقصے از ہمراہیان راکہ زخمہا برداشتہ بودند بمراحم الطاف وعنایات اسپ وفیل وخلعت ملتئم ساخت واستماع این اخبار موجب خوشنودے پادشاہ محمد امین خان اعتماد الدولہ ودیگر ارکان امیدوار ودر باطن گردید وشکرانہ ہا بتقدیم رسید قطب الملک امیرالامرا نہایت ملال عارض گردید وبفکر چارۂ کار خود افتادہ اکثر اوقات صرف تدابیرے شد گاہ ارادہ ہمراہ بردن پادشاہ ورفتن ہرودر با تفاق بہ تنبیہ نظام الملک مے شد وگاہ فرستادن پادشاہ مع قطب الملک بدار الخلافۃ وتنہا رفتن امیرالامرا بدکن مرکوز خاطرے گشت گاہ آنکہ پادشاہ ہمراہ امیرالامرا شریک محاربہ باشد گاہ اینکہ اول مصالحہ را کارفرما شدہ متعلقان امیرالامرا را از دکن باید طلبید بعد ازان تمشیت مہم نظام الملک باید کوشید ودربارۂ محمد امین خان نیز مشورہ ہا میرفت اونیز در مرگ وزیست خود متردد بود گاہ شہرۂ قتل وسیرے او بسے سادات رومی نمود او باز برفق ومداری التجا مینمود گویند امیرالامرا میخواست کہ محمد امین خان

را بکشد قطب الملک چون عهد و پیمان با او داشت و مناسب هم نمیدانست نهایت ممانعت می نمود بلکه روزے گفت که جان من وابسته جان اوست اگر شما او را بکشید من خود را خواهم کشت بهر صورت چون او قاتل حسین علیخان بود چه طور کشته شد و در همین ایام بیست و دوم ماه مبارک رمضان ۱۱۳۵ روز جمعه بعد از زوال که مردم در مساجد مشغول استماع خطبه و اشتغال بنماز داشتند زلزله وحشت افزائے روے نمود که ان زلزلة الساعة شے عظیم یاد میداد و اکثر عمارات در شاهجهان آباد و دهلے کهنه از هم پاشیده افتاد و بعضے مردم از صدمۂ آن مرده اکثرے مجروح شدند و از صدائے که از زیر زمین بسمع ساکنان روے زمین میرسید خلقے در حیرت و اضطراب بود و نه بار عمارات و زمین بحرکت آمده جنبید و مدت زلزله امتداد یافته تا چهل روز کشید هر روز و شب کرر زمین و عمارات بجنبش سے آمد و صدائے ظاهر سے گشت و در دلهای مردم خوف بسیار جای کرده خوابیدن زیر سقف متروک بود بعد ازان مدت که مذکور شد اگرچه زلزله تخفیف یافت اما تا چار پنج ماه گاه گاه زمین و عمارتها به لرزه سے آمد و اثر آن زلزله باقے بود القصه قرار یافته بود که غره ماه ذی قعده پیش خیمه پادشاه و قطب الملک بطرف شاهجهان آباد به بزند و حسین علے خان با جمعے از امرای رزم آزما روانه دکهن گردد درین عرصه باز با محمد امین خان عجبت در انداز ان و نامان چون توهمے از تورانیان بود منازعتی درمیان آمد و چند روز گفتگوی مختلفه که استشمام فسادانان سے شد زبان زد خاص و عام بود و بمرتبه رسید که اعتماد الدوله با بهادران توران شب و روز کمربسته مترصد قتل خود نشسته سے ماند تا آنکه رفع کدورت ها درمیان آمد و عهد و رفاقت با فقدان نفاق بعمل آمده عهود و مواثیق با قسام و ایمان غلاظ و شداد موکد و مستحکم گردید و دو فای آن از محمد امین خان چنانچه بظهور رسید انشاء الله تعالی عنقریب مرقوم خواهد شد گویند بقیة السیف فوج دلاور علے خان که دو سه هزار کس خواهند بود شکسته حال بعالم علے خان بهادر پیوستند و نظام الملک به تهیه اسباب و تیارے سامان جنگ و مرهم نے خستگان همراهے و تالیف قلوب سپاه خود و افواج اطراف و دور غلانیدن رفقاے عالم علے خان پرداخت و انور خان ناحق شناس که حقوق پرورش سادات فراموش نموده بنظام الملک پیوسته بود بنا بر جبت طینت قناعت بیگ نیابت نکرده از نزد نظام الملک خطے بعالم علے خان نوشت مشعر بر انکه نظام الملک هنوز قوت زیاده نگرفته پرداخت احوال همراهان مشغول است تا بوی وقت از دست نداده خود را زود باید رسانید آن خط بدست نظام الملک افتاده عزت انور خان بمذلت مبدل گردید و بپاداش اعمال خود زود رسیده عالم علیخان او اکثر ماه رمضان با فوج مناسب قریب بیست و پنج هزار سوار که ازان جمله دوازده سیزده هزار سوار مرهٹه ملازم راجه ساهو بسرداری کهنڈو دهابای و سنکر اجے ملهار و دیگر سرداران نامی مرهٹه که همه با خود را از بندگان امیر الامرائے گرفتند و مرهون احسان او بودند و بعضے از امرائے مشهور دکهن برے بدل و اکثرے مجبور بظاهر داری رفیق بوده اند و باقی فوج ملازم سرکار خود از کتل فرد اپور کرد سط حقیقی صوبه خاندیس دبالا گهاٹ اورنگ آباد واقع است فرود آمد و فوج مرهٹه بضابطۂ خود نشسته گرشته دست بغارت و تاراج دهات کشاده نظام الملک اسباب زیاده و ناموس خود را بقلعه آسیر فرستاده از دوائے برهانپور متوجه جنگ عالم علے خان گردید چون دریائے پورنا که از برهانپور سه هفته کروه واقع شده در طغیان بود در عبور توقف روی نمود نظام الملک برهنمائی خواجه خان همجیره کروه بطرف چپ پایاب بهر سانیده بدلالت زمینداران واقف کار بلغار نموده ناخبردار شدن عالم علے خان از آب گذشت عالم علیخان بر عبور نظام الملک آگهے یافته بمقابله و حرکت نمود و مرهٹه برائے دست برد سبقت کرده پیشتر از لشکر نظام الملک را محصور ساخته شوخیها نمودند چون باران متصل می بارید و مرهٹه هم احاطه داشت غله در لشکر

نظام الملک

نظام الملک چند روز کم یاب و گران بود و اطراف بنگاہ رامرہٹہ فروگرفتہ بطور چپاولے مے جنگید عوض خان در نہما مرہٹہ کہ رفیق نظام الملک و با حسین علیخان مخالف بود برآمدہ تدارک مے نمود و نظام الملک بتامل و تانی جنگ کنان راہ می پیمود و برای حرب با عالم علے خان مکان مناسبے مے خواست تا آنکہ نزدیک بقصبۂ بالاپور رسید و مکان خاطر خواہ یافتہ معسکر ساخت

مقابلہ نمودن عالم علیخان با نظام الملک در کمال دلاوری و راہ آخرت پیمودن با نہایت بہادری

عالم علیخان بہادر پنجم شوال مقابل نظام الملک رسیدہ بترتیب فوج و تہیۂ قتال پرداخت مہتور خان و غالب خان پسر رستم خان دکنی را ہراول کردہ بمہراہے امین خان برادر خان عالم و عمر خان بن عم داؤد خان و شمشیر خان و محمد اشرف خان بخشی و فدوی خان دیوان و مشے خان و مہدے بیگ کہ ہر دو جماعہ دار عمدہ و بہادر مشہور بودند مستعد ساخت و رفاہیت طلب خان و خواجہ رحمت اللہ دو دیگر دلاوران و سرداران دکن و مرہٹہ را بمین و یسار فوج طرح مقرر ساختہ ہر یکے بجا نبیکہ مناسب بود تعین نمودہ خود در قول قرار گرفت و غیاث الدین خان را با خود در ہودج فیل شریک سوارے ساخت و توپخانہ را با سلوب شایستہ با دوازدہ ہزار پیادہ کرناٹکی پیش روے خود داشتہ فیلان مست جنگے را فرق آہن نمودہ عقب توپخانہ جا داد و با دل قوی و خاطر مطمئن ارادہ کارزار مصمم ساخت لیکن چون جوان نورسیدہ ناتجربہ کار بود یا آنکہ احوال جنگ دلاور علی خان شنیدہ بود کہ نظام الملک مردم خود در کمین نشانیدہ دلاور علے خان را بدم توپخانہ آنہا کشید و ازان جہت شکست بر فوج دلاور علیخان افتاد و حزم و احتیاط درین خصوص نیز نکردہ خود ہم در ہمین بلا گرفتار گردید و جان شیرین بمرد انگی در باخت اصل خود آنست کہ چارۂ تقدیر بہیچ اندیشہ و تدبیر نہ جوان مے تواند و نہ پیر ششم ماہ مذکور بتریتیکہ رقم پذیر خامہ وقائع نگار گشت با سی چہل فیل سوار پاے جلادت در عرصۂ کارزار گذاشت و نظام الملک بقائمدے بخت و اقبال مرحمت خان بہادر را ہراول خود ساختہ غازی الدین خان پسر خود را ہمراہ او داد و عبد الرحیم خان و رحمت خان و سعد الدین خان و داراب خان و کامیاب خان و غیاث خان و قادر داد خان و اختصاص خان و دلیر خان و روح اللہ خان و انور خان و چندے از راجہ ہا و دیگر بہادران ہمراہی خود را کہ ہمہ کینہ خواہ و رزم جو بودہ اند جا بجا در میمنہ و میسرہ قرار دادہ خود مع عوض خان در قول جا گرفت و رنہما مرہٹہ را بعضے از زمینداران بر بنگاہ گذاشتہ ہمدا فوجہ شورش مرہٹہ ہاے مخالف متعین نمود و توپخانہ و با نہا انچہ از خود داشت و انچہ از قلعہ آسیر و برہان پور و لشکر دلاور علے خان بدست آوردہ بود اول روز بطور یکہ چیدہ بود شب آنرا تغییر دادہ در گوشہ ہاے مخفی یمین و یسار چیدہ دلاوران معتمد را با توپہاے چہرہ دار و جزائر و بان در کمین نشانید و خود در پناہ آنہا ایستاد دلاوران فوج عالم علے خان در حرکت و ہیجان در آمدہ مہتور خان ہراول با فوج خود کہ دہ دوازدہ ہزار سوار خواہند بود بر توپخانہ شریر بار نظام الملک حملہ نمود ہمین کہ در شلک اول چندے از جانبازان بار رہہ و دکن بخاک ہلاک افتادند مبارزان مغلیہ نظام الملکے دلیرے کردہ قدم پیشتر گذاشتند و مقابل ہراول رسیدہ چپقلشہاے نمایان نمودند و تزلزلے در فوج ہراول عالم علی خان بہر رسید بہادر مذکور با دراک این احوال از راہ جرأت قطرے مع غیاث خان کہ ہمنشین و قرین او بود و دیگر سرداران و سربازان فوج فیل سوارے پیش راندہ مدد ہراول خود نمود و بجلادت مردانہ پے در پے عرصہ بر فوج نظام الملک تنگ ساختہ از پیش روی خود برداشت فوج مقہور رو گردان و عالم علے خان مع ہمراہیان متعاقب او روان گردید و عنان حزم و احتیاط را از دست دادہ

بے ملاحظه پس و پیش بعجلت میراند تا آنکه بهر سے تقدیر بر روے توپخانه کمین و فوج مغلان پُرکین که بران توپخانه متعین بود رسید دلاوران بیکبار توپهاے چهره دار و بانهاے بسیار و جزائر بے شمار را بر روے او سرداد و اندر ستیز قیامت برخاست چون توپخانه عالمے را سیاه ساخت چون دود که همه نار نمرود بود فرو نشست منهور خان هراول و غالب خان و شمشیر خان و محمد اشرف خان و خواجه رحمت الله و مثنی خان و محمدے بیگ و بسیارے ازجانبازان مقتول و مجروح و اکثر سواران و پیادگان بر خاک هلاک غلطان بنظر در آمدند عالم علے خان بهادر باوجود برداشتن زخمها مع معدودے از جان نثاران که هر یکے شرزه شیر و مبارز دلیر چنان عرصه خون خوار و معرکه گیر و دار بود استقامت ورزیده داد تهور و شجاعت میداد و مبدم قدم پیشتر مے نهاد درین حالت اختصاص خان نبیرهٔ خان عالم و محمد غیاث خان که یک چشم او از زخم تیر درهمین دار و گیر از کار رفته بود پاے جسارت پیش نهاده مقابل حملات رستمانه عالم علے خان گردیدند و دیگر سرداران همراهے نظام الملک مع عوض خان که از اقربای قریب او بود بدو آن هر دو رسیدند زد و خورد عجیب و ستیز و آویز غریب روے داد آخر الامر از ضرب شمشیر اختصاص خان دست عالم علے خان از حرکت افتاد و از یورش فوج نظام الملک که از پے هم میرسید آن نوجوان رستم نشان مع همراهیان که نوزده فیل سوار و دیگر فارسیان وفا کردار و پیاده هاے شجاعت شعار بشمار آمدند سوخ روبایاے کرام خود ملحق گردید سنکرا سے ملهار زخم برداشته با چند مرشد دیگر اسیر گردید و عمر خان برادر زادهٔ داؤد خان و این خان برادر خان عالم که ازمنافقان رفیق عالم علے خان بوده دو سه لک روپیه و سه چار فیل درین عرصه از خان مرحوم مذکور بدست آورده بودند وقت مقابله پهلو از جنگ وفے الحقیقة از نام و ننگ تهے نموده باتفاق بعض نفاق پیشه دیگر بلشکر نظام الملک پیوستند و فیلان و توپخانه و جمیع کارخانه هاے سرکار عالم علے خان همراهیان او انچه از دست برد تاراجیان محفوظ ماند بتصرف نظام الملک در آمد و درین جنگ نیز بهیچ یک از همراهیان نامی نظام الملک آفت جانے نرسید چند کس از اعیان که زخمها برداشته بودند از مرهم لطف و احسان نظام الملک جراحت آنها التیام یافت لهذا استماع این خبر لابکیه بقطب الملک و امیر الامرا گذشت بیانے نیست خصوص امیر الامرا که از افراط غم و غصه بر آتش بیقراری مے طپید و اندیشهٔ ناموس و فائهٔ خود که در دکهن داشت نیز بخاطرش میخلید بعد هفته خبر رسید که قبائل حسین علی خان را مع مال و اسباب قلعه دار دولت آباد قبل از رسیدن فوج نظام الملک اندرون قلعه گرفته لازمه غم خوارے مرعی داشت و باوجود آنکه کمال آزردگے از حسین علے خان داشت جوانمردے را کار فرموده منت احسان بر سادات گذاشت **بیت** بدے را بدے سهل باشد جزا ✦ اگر مردے احسن الے من اسا ✦ از استماع خبر اندک تسلے دل غمدیده امیر الامرا بهادر گردید و نیز درهمین زودے خبر رسید که سربراه خان صوبه دار حیدر آباد و دلاور خان که هم زلف یکدیگر بودند با هفت هشت هزار سوار آمده بنظام الملک پیوستند و عهد رفاقت بالا و بستند

نهضت نمودن امیر الامرا بسمت دکهن و مرخص شدن قطب الملک طرف دار الخلافة شاهجهان آباد و اجمال ذکر انچه درین عرصه روی داد

لبه کنگاش بسیار را بها براین قرار یافت که قطب الملک به نیابت پادشاه دار الخلافه شاهجهان آباد استقامت ورزد و حسین علے خان در خدمت پادشاه بدکهن رفته تنبیه و تادیب نظام الملک نماید چون این عزم جزم گردید امیر الامرا

در تهیه فراهم آوردن سپاه و سر انجام سامان جنگ افتاده بصوب سید محمد خان پسر اسد الله خان و دیگران زرد پروانه ها برای طلب جماعه واران عمده بارهه وافغانان صاحب الوس فرستاد تا آنکه قریب پنجاه هزار سوار قدیم وجدید نگهداشته مع پادشاه وافواج شاهی وراجه ها وغیرهم هرکه اطاعت ورفاقت نمود با توپهای جهان آشوب وتفنگچی های قدرانداز اسباب سفر ساز کرده اواخر ماه شوال پیش خانه بطرف دکهن برآورد وخود امیرالامرا نیز کوچ نموده بده کروهی اکبرآباد نزول فرمود چون اجل موعود حسین علیخان رسیده بود بعض امور که صریح در حق او مناسب نبود فرمان تقدیر از دست او بدری آورد چنانچه در اوائل ذی قعده خدمت میرآتشی که بندوبست خانه پادشاهی والسته اوست از سید خان جهان که از جمله اقربای حسین علی خان بود انتقال یافته بنام حیدر قلیخان مفوض گشت ونهم ذی قعده سنه ۱۱۳۱ هجری محمد شاه از سواد مستقر الخلافه اکبرآباد کوچ نموده بسه کروهی بلده مذکوره شرف نزول ارزانی داشت وسید عبد الله خان بطریق مشایعت وحصول رخصت رفاقت نموده چون پانزدهم ذی قعده روز جلوس وجشن پادشاه بود قطب الملک میخواست که بعد انقراض جشن رخصت حاصل نماید حسین علیخان راضی نشده ازچهار کروهی اکبرآباد مرخص نمود وچهاردهم ماه مذکور پادشاه را حسین علیخان همراه خود گرفته بمنزلی نزدیک فتح پور معسکر ساخت وسه چهار روز برای جشن جلوس پادشاهی توقف نموده بسمت دکهن نهضت فرمود وقطب الملک مع حامد خان عموی نظام الملک حمید الدین خان وغازی الدین خان غالب جنگ وبیرام خان ونعمت الله خان ومیر خان وسید صلابت خان وچند امیر دیگر پربوال درانجا مانده نوزدهم ذی قعده بطرف شاه جهان آباد کوچ نمود در راه محمد خان بنگش باقطب الملک ملاقات نموده داعیه رفتن خود بلشکر پادشاه بنابر رفاقت امیرالامرا وتهیدستی خود ظاهر نمود وپنجاه هزار روپیه علاوه مبلغ چند لک روپیه که حسین علیخان بامید رفاقت خود باو داده بود از قطب الملک گرفته بدر وغ راست نماکه بلشکر پادشاه میروم رخصت حاصل نمود قطب الملک بگمان شاه جهان آباد وامیرالامرا بمنزل بمنزل روانه دکهن گردید

کشته شدن امیرالامرا حسین علی خان بهادر در راه دکهن از تزویر و احتیال امرای کینه کوش پرفن واتمام پذیرفتن شوکت و قوت سلطنت کهن خاندان بابریه

بعد ازان که قطب الملک بچپل کروهی شاهجهان آباد رسید کشته شدن امیرالامرا حسین علیخان بهادر وغیرت خان بهادر خواهرزاده او ونور الدین علی خان برادر امیرالامرا از شقه رشن چندکه در اضطرار نوشته مصحوب شتر سواری فرستاده بود مطلع گردید شرح این واقعه آنکه چون پادشاه را چندان اختیاری نمانده دست نشان سادات گردیدند ازامرای کهن نظام الملک محمد امین خان اعتماد الدوله خار رشک ودر جگر مجی خلید وهمه وقت درفکر وتدبیر استیصال سادات بدل میگذشید ند ومحمد امین خان با محمد شاه فرصت یافته دو سه کلمه ترک گفته اذن او حاصل نمود ونظام الملک اشور انید بتفصیل سعی واهتمام او ببرعالم علیخان وداود علیخان اگرچه مقدر نبود گذشت انچه گذشت چون محمد امین خان اراده حسین علیخان برسیتصال نظام را بر العین دید نهایت مذلت خود ترجیح توانیه در فنای نظام الملک بیقین میدانست ومیر ظن غالب بود که هرگاه کار نظام الملک بمقابله امیرالامرا کشد البته فتح وظفر امیرالامرا میسر خواهد شد بنابرین روز وشب درهمین فکر بود که اگر بنوعی توانند شد خدع ودغا امیرالامرا در راه علی الغفله باید کشت اما بدون اعانت رفیقی شفیق اقدام براین امر خطیر زیاده از حیز تاب توان بود بنابرین علی هذا میگوید سید محمد امین معروف بسعادت خان که از سادات نیشاپور خراسان ودر اول منصبداری والا شاهی در عهد فرخ سیر حاصل نموده

بعد ازان بمذمت فوجداری هندون بیانه که از محالات عمده مستقر الخلافه اکبرآباد است مامور گشته در انجا سپاه زیاده نگهداشته واز سید عبد الله خان استمداد نموده بعد امداد و نظم و نسق آن محال پرداخت و بجرمندبیر و شجاعت خود نادیب سرکشان آنجا نموده باضافه پانصدی سرافرازی یافت و از جمله مشاهیر و ربار صاحب نام و اعتبار گشته درین سفر برای آوردن بعض مطالب خود همراه لشکر محمد شاه بود محمد امین خان او را همدم و همراز و رفیق جانباز خود بمناسبت مغلیت ساخت و این هر دو میر حیدر خان کاشغری را که از قوم چغتا و بسبب میر شمشیر بودن لقب میرے دارند انتخاب نموده درین باب استمزاج او نمودند میر حیدر مذکور که شجاع بیباک و جوان دلاور سفاک بود قبول نمود و آن بے نصیب بطمع دنیا و تصدیق سبب قتل سید حسین علیخان بهادر را که در رزم و تصور احدے نمی گنجید قبول نمود و هر سه بار دنیا طلب محروم راز گشته قدم ارادت برین جسارت ثابت کرده با همدگر در مشوره بودند که چسان و کدام کس برانگیخته رسد و درت نماید تا آنکه قرعهٔ این فال بنام میر حیدر محروم از دنیا و آخرت افتاد و آن اجل رسیده عرضے متضمن شکایت محمد امین خان نوشته و یکی دیگر از همراهان خود را که براو اعتماد و شجاعت و بیباکی داشت رفیق خود گردانیده برین اراده آگاه ساخت روز چهارشنبه ششم ذی الحجه ۱۱۳۲ هجری مطابق سنه دواز جلوس محمد شاه که در منزل قریب سی و پنج کروه از فتح پور معسکر پادشاهے بود محمد امین خان بعد رسیدن پادشاه نزدیک به ولتخانه برسم نزاع و تنوع ظاهر کرده خود را به پیش خانه حیدر قلی خان رسانید و او را نیز ازین راز آگاه ساخته با خود متفق داشت امیر الامرا بعد ازان که پادشاه را بخیمه رسانیده داخل محلسرا گردانید از خیمه پادشاه برآمد و عازم لشکر خود که بفاصلهٔ هزار و سے بمسافت یک کروه کسرے کم و بیش میشد گردید چون نزدیک دروازه گلال باڑه رسید میر حیدر خان از دور نمایان شده کاغذ التماس را بلند ساخت چیله ها و چوبداران مانع پیش آمدن شدند قضا و قدر دو دل امیر الامرا انداخت که حکم پیش آمدن داد و چوبداران را از مزاحمت ممانعت نمود میر حیدر خان ایماے امیر الامرا را بکام خود دیده دو دیده دو عرضے را گذرانیده متصل به پالکی امیر الامرا پایه آنرا گرفته احوال خود عرض کنان میرفت همین که امیر الامرا متوجه ملاحظه عرضے گشت میر حیدر خان پیش قبض از فکر خود کشیده چنان بر هنگر آن سید دلاور زد که از طرف مقابلش بیرون شد و بهمان ضربت واحد بسعادت شهادت فائز گشت اما در همان جلدے امیر الامرا لگدے بر سینه پر کینهٔ قاتل خود زد و دوم که پادشاه را بکشید پالکی سوارش از صدمه لگد زدن غلطید و لاش بیجان امیر الامرا بر زمین افتاد متصل باین جسارت نور الله خان پسر اسد الله خان که عمه زاده امیر الامرا بوده همراه پالکی میرفت بضرب شمشیر خود قاتل امیر الامرا را بسزا رسانیده روانه بوادی عدم ساخت و برواتے میر مشرف هم رسیده شریک گردید و دخل دوم که نور الله خان را کشته میر مشرف او را کشته و خود زخم برداشته جان بسلامت بر برد و مغلان گیگیوچه آورده سر امیر الامرا و نور الله خان را ازتن جدا کرده پیش پادشاه بردند و خواجه مقبول خان ناظر امیر الامرا جان نثارے و وفاکردارے را کار فرما شده تردد ی نمود و خود چند زخم منکر بر داشته بعد سه چار روز از همان جراحتها بعالم آخرت شتافت سفاوفاکر و سامیر الامرا نیز حق رفاقت و تهوری بجا آورده با شمشیر های بر سر و سینه خود را بر هجوم خلائق که محافظین پادشاه بوده اند زدند و صفوف را دریده تا نزدیک تسبیح خانه رسیده از ضرب دست مغلیه بقتل رسیدند گفته اند که از ضرب دست برهان الملک ازپا در آمد و مجمعے از همراهان محکم سنگه دیوان امیر الامرا بدروازهٔ گلال باڑه رسیده راه را مسدود یافته سراچه دیوان خاص را دریده با شمشیر های بر سینه زبانی را کرده در آمدند و دو سه کس زخم ها برداشته و امیر الامرا را کشته یافته برگشتند و بقیهٔ مردم برق انداز حسین علیخان بهادر نیز به برق اندازے

پرداخته کاری نساخته پریشان و متفرق شدند

رسیدن خبر مقتول شدن امیر الامرا بغیرت خان بهادر و رسیدن او بلا تامل بسر پادشاه و ملحق شدن با بای خود در رزمگاه

چون خبر کشته شدن امیرالامرا بغیرت خان بهادر خواهرزاده امیرالامرا رسید مطلق التفات باراستن فوج وهمراه گرفتن توپ و نوپخانه و طلبیدن رفقا نموده وانتظار تیارے وحاضر آمدن آنها نکشیده از حاضرین کمے خورد دست کشید وبرد مال دست خود پاک نموده برفیل سوار شد وبلا تامل بمقابله پادشاه وقضا حاوے خود شتافت لیکن دو سه هزار سوار که همراهی اورفاقت نمود بکمال شجاعت ودلاوری بسرعت برق وباد برلشکر پادشاه رسید وسعادت خان دران وقت بتهموتی محمد امین خان وحیدر قلی خان بردرحرم سرای شاهے رسیده اژدحام بعضے رفقای امیرالامرا که دران وقت بردروازه بود بجرأت خود دور نمود وبرچند پادشاه از شفقت مادری راضی بهبیرون برآمدن پسر خود نبود وسعادت خان باقتضای فدویت ودولت خواهی قدم جرأت پیش گذاشته بمبالغه تمام ونهایت الحاح وابرام دست پادشاه راگرفته از محل برآورد واعتماد الدوله را برفیل خود سوار نموده خود بجای خواص نشست چون افواج ورساله های پادشاهے دامرای موافق بدستور وهر روز بجاهای خود شتافته بودند درآن وقت قلیل جمعیتے از مخلصه بهمراهے محمد امین خان واندک مایه مردم سعادت خان دررکاب پادشاه حاضر بود حیدر قلیخان که جمعیت سابقه برای همین روز مردم نوپخانه را مستعد ومشغول میداشت درعین آشوب وستیز آمد غیرت خان بهادر که نظیر هزار سوار نهایت نزدیک رسیده بود باهتمام اجماع واحضار مردم وتوپخانه واسپ وفیل پادشاهے وسرکار خود پرداخت ودرعین اضطراب بانتظام وترتیب فوج وتوپخانه پیشقدمی مستعد بهراولی استاد ودیگر خان چون شیرژیان ودیربیان دست ازجان شسته برهجوم فیل مانند سپند درمجمر نشسته ازنهایت بیقراری دمے نمی آسود گویا درخانه گمان نقل مکان نموده عازم سفر آخرت بود وآن بهادر دلاور این دارو گیر همت بردفع قتلهٔ خال خود امیرالامرا بهادر گماشته نظر برپادشاه ومحمد امین خان وحیدر قلیخان داشت وبحسن اهتمام حیدر قلیخان ودسلیقه کارفرمائی او گولا چون تگرگ بخیزت وحیدر قلیخان معرکه رزم راچنان بگرمی آراست که صدای احسنت احسنت ازچار سو برخاست امرای پادشاهی علے التواتر بمدد رسیده در تقویت وجمعیت پادشاهی می افزودند وکم کم مردم همراهی غیرت خان نیز بکمک او رسیده ازدحامے روے نمود خلاصه غیرت خان پرمتصل بحیدر قلی خان وپادشاه گشت وتیر از شست غیرت خان رهائی یافته چون اجل حیدر قلی خان نرسیده بود بپشت کمانش خان نرازه نشست که بعد فتح بدشواری برآمد وقمرالدین خان وسعادت خان بمدد حیدر قلی خان رسیده شرط وفاق ووفا بپادشاه بتقدیم رسانیدند وپادشاه بدست خود نیز تیرها میزد درهمین عرصه تاراجیان آتش بخیمهٔ امیرالامرا وسادات داده دست بغارت اموال دیگرخانه ها پیش کشاده خزائن عامرهٔ اورا که ازکرور درحساب گذشته بود بیغما بردند وصمصام الدوله خاندوران بهادر منصور جنگ بمدد پادشاه رسیده وغیرت خان بعد ازان که دوزخم کارے تیربرداشته بود بزخم گولے جبشی که درخواهی حیدر قلی خان بود برگردے عالم بقا ورفیق وهمنشین ملائے اعلے گردید اللهم الحقه بآبائه الصالحین خزانه لشکر امیرالامرا بتاراج رفت وانچه درراه عقب مانده بود از تاراج محفوظ مانده بضبط پادشاه درآمد

ذکر سوانحی که بعد قتل امیرالامرا برهمراهیان اوروی داد وارتقای مدارج دولت امرای خالص الوداد

بعد فتح ونصرت حیدر قلی خان بحکم سنگر پیغام امان جان وآبرو ازطرف پادشاه داده نزد خود طلبیده کورنش عفو تقصیرات وعطای منصب شش هزاری از اصل واضافه کنانیده رتن چند را ازطرف اعتماد الدوله پیغام استقالت مکرر رسید او بخیال آنکه ماندن جان وآبرو ازمحالات است شقهٔ شمشیر ماجرا بقطب الملک نوشته معصوب شتر سوارے فرستاد وخود بسوارے پالکے راه خانه خویش گرفته روان گردید جمعے از مخلصه ولوچه های بازار که اکثرے از اطوار ناشایسته او

مستکره و بیزار بوده اند بر سرش ریخته و از پا لکد کشیده بزیر لگد و مشت گرفتند و عریان و خسته احوال نزد محمد امین خان آوردند
بعجز و گریه التماس امان جان نمود محمد امین خان لباسے باو پوشانیده بطوق و زنجیرش مقید ساخت سالے سرو مندان
وکیل قطب الملک احوال وقت دیده ریش و بروت خود تراشیده قشقه خاکستر پیشانے کشیده اسباب خانه برخی بتاراج
داد و قدرے نقد و جنس با خود گرفته چندے در خیمه آشنایان بسر برد و قابو یافته بدر رفت و خود را بعبید عبد الله خان
رسانید میر علے خان خدمتگار مقرب حسین علے خان که صاحب فیل و کمنت و دار و غه داغ و تصحیح در روز جنگ فاقت غیرت خان
نموده بود دو سه روز آفت تاراج و بے آبروئے با و نرسید آخر الامر و آبرویش برباد رفته مقید گردید و میر شرف با وجود
استمالت و عطاے اضافه در حمایت نقد که بعمل سے آمد پاس نگهوارگے منظور داشته از قبول عنایت ابا نموده و زمانی چند
به بیکاری گذرانیده بعد مدتے رفیق پادشاه گشت و محمد امین خان بنابر رفع تشنیع عوام جنازهٔ امیر الامرا و غیرت خان پسر نواب
اولیا را بزر باف گرفت و نماز بران خواند و بنابر اظهار حسن تردد و شجاعت خود مردم را مخاطب ساخته گفت که یاران اینها شیر اند
که خوابیده اند بعد ازان جنائز را روانه امیر ساخت که اجساد مذکوره را در جوار عبد الله خان کلان پدر حسین علیخان بخاک سپارند
و غرض از تزئین جنائز آن بود که در راه قطاع الطریق بطمع زر باف و غیره غارت نمایند و در نظر عوام اهانتے عائد
احوال سادات گردد و الا نشد هر جا این تابوت ها میرسید مردم باحترام میکوشیدند و تا امیرش رسانیده اجساد را بخاک
سپردند سعدے جهان اے پسر ملک جاوید نیست + ز دنیا وفاداری امید نیست نه بر باد رفتی سحرگاه و شام +
سریر سلیمان علیه السلام + در آخر ندیدی که بر باد رفت + خنک آنکه باد انش دوا رفت + الحمد لله که متواتر از عدهٔ معتمدین
مسموع شد که این هر دو صفت در امیر الامرا چنانچه باید بود و انچه باعث فرح سیر و بعضے هوا خواهان دیگر بعمل آمد از قرائن احتمال
نقله آثار معلوم شد که بنا چاری بود چه حفظ جان و آبرو کیست که نخواهد و دنیا طلبان را در گذشتن از آبرو و جان باوجود معتقدین
از احدی مسموع نشده بلکه از زبان خداور رسول هم در خصوص این امور کم کسے بود که خالص عیار برآمده باشد حال آنکه اطاعت
در اینجا از واجبات و سرمایهٔ وصول باعلا درجات اخروی بود و اطاعت امثال خود در دنیا تا این حد ثمره و سودے ندارد
چه طور میتوانند شد که مثل قطب الملک و حسین علیخان امیر الامرا باوجود آن همه جانفشانیها تن باطاعت و تبعیت فرخ سیر
برای افزایش جاه و اقتدار اعتقاد خان و میر جمله که از ارادل ناس و بانواع عیوب مبتلا بوده اند در داده جان و آبروے
خود را برباد دهند و اسد الله خان معروف بنواب اولیا پسر عمهٔ امیر الامرا که اسباب ثروت و کمنت او برباد رفته عاری
از اعتبار گشته بود رخصت بیت الله حاصل نموده روانه مقصد گردید و غلام علیخان نظر بحق خدمتے که وقت آوردن پادشاه
از دار الخلافه بفتحپور نموده بود از آفت بی آبروئے محفوظ ماند و فرصت یافته خود را بعبد الله خان رسانید نصرت یار خان
که از سادات نامی بارهه بود و با عبد الله خان غبار خاطری بوفور داشت بموجب طلب حسین علیخان با لشکرے آمد سکروه
مفاصله بود که خبر امیر الامرا شنید چون با صمصام الدوله رابطهٔ اتحاد و اخلاص داشت اطلاع نمود صمصام الدوله را طلبیده
بملازمت پادشاه رسانید و باضافه دو هزاری بر منصب پنجهزاری سرفراز گردانید و اعتماد الدوله محمد امین خان را پادشاه
از اصل و اضافه هشت هزارے سوار دو اسپه گردانیده یک کرور و پنجاه لک دام انعام و خدمت وزارت با لقب زیر الممالک
بهادر ظفر جنگ مرحمت نمود و خدمت میر بخشے گرے بصمصام الدوله مقرر نموده منصب هشت هزارے
و خطاب امیر الامرا داد و فخر الدین خان پسر محمد امین خان بخشے دوم و داروغه غسل خانه و صاحب خدمات دیگر گردید

و باضافہ ہزاری صاحب منصب ہفت ہزاری شد و حیدر قلیخان منصب ہفت ہزاری و شش ہزار سوار و دو اسپہ و یک اسپہ یافتہ مخاطب بناصر جنگ گردید و سعادت خان با اصل و اضافہ پنجہزاری گردید و بخطاب بہادری و عطای نقارہ سرافرازے یافت و ہمچنین ظفر خان و دیگر ملازمان و متوسلان دولت فوکران قدیم و جدید و الاشاہے و غیرہ موافق حسن خدمت و سعی و سائل و وسائط مورد عنایات گردیدند

ذکر رسیدن خبر بقطب الملک و احوال او و سوانح عبرت افزای جنگ عبداللہ خان با پادشاہ و اختتام آن ہمہ دولت و اقتدار سادات بیک ناگاہ

سید عبداللہ خان بجمل کردہ بے شاہجہان آباد رسیدہ بود کہ شتر سوار غیرت خان بہادر با شقہ نوشتہ خطر تن چند معتمن ساحۂ جانگاہ کشتہ شدن امیر الامرا مع ہای احداث و رود نمود چشم جہان بین او را تیرہ و تار و زندگانی بر او ناگوار ساخت بعد اطلاع بر اجرا چارہ جز صبر و شکیبائے ندید و با ہزاران کوہ غم و چشم پر نم مصلحت در توقف ندیدہ متوجہ شاہ جہان آباد گردید بعضے از مشیران ترغیب بے نمودند کہ ہنوز افواج اطراف بہ پادشاہ نہ پیوستہ و لشکر حسین علیخان با و نگردیدہ در حین وہیں خود را باید رسانید قطب الملک این رائے را نہ پسندیدہ مصلحت دران دید کہ چون پادشاہ مستقل و امرائے ہمراہ او کیدل شدہ فوج ہا شکستہ خاطر گردیدہ است بدون ہمراہی شاہزادہ از اولاد اورنگ نیب عالمگیر مقابلہ مقرون بصواب نیست رسیدن بدار الخلافہ و برآوردن یکے از سلاطین و جذب قلوب امرائے کہن کہ در انجا سکونت دارند و فراہم آوردن افواج و اسباب ضرور دانستہ کوچ بکوچ مرحلہ پیما گردید از انتشار اینخبر گمنامان مفسد و سیوا تیان قطاع الطریق فراہم گشتہ و قابو یافتہ باز ماندہ ہای سپاہ و بیگاہ را غارت می نمودند و ہر چند افواج تادیب آنہا میکرد از پیشۂ خود نمے آسودند روزے جماعہ داری از ہمراہیان پیش خیمہ با جماعہ خود مقتول گشت و قافلہ از طرف شاہجہان آباد کہ ہمراہ بعضے از اسباب حسین علیخان بسرائے چاتہ بفاصلہ دو سہ کروہ از لشکر قطب الملک رسیدہ بود تمام و کمال مع اسباب بتاراج رفت و عمال محالات جاگیر سادات را زمینداران مفسد بے دخل ساختہ محصول حریف را تا انتظام سلطنت متصرف شدند و سید عبداللہ خان برای برآوردن یکے از شاہزادہا شجاعت اللہ خان را مع مرتضے خان بشاہجہان آباد فرستادہ با برادر خود نجم الدین علے خان صوبہ دار شاہجہان آباد خطے درین خصوص و در باب نگہداشتن فوج و آراستن آلات کارزار نگاشت آخر روز تاریخ ہشتم ذی الحجہ خبر بہ نجم الدین خان رسید قبل از انکہ برز بانہا این خبر انتشار یابد اول خلاف انچہ خبر رسیدہ بود اشتہار دادہ جمعے را ہمراہ کوتوال بر خانہ محمد امین خان فرستاد و تا ثلثی از شب ہنگامہ محاصرہ اطراف حویلے خان مرقوم در میان بود و مردم او با بنا بر اطلاع احوال یا بپاس و فا برجای خود مستقل بودہ ابواب را پاسدارے مے نمودند آخر حکم عبداللہ خان بمخالفت این کار رسید یا خود ستہ گشتہ ازین حرکت نامناسب باز آمدہ مردم را برگردانیدند و نجم الدین علیخان روز عید قربان با وجود انبوہ اندوہ بعیدگاہ رفتہ نماز خواندہ برگشت بعد ازان فرستادہ ہای عبداللہ خان بدر خانہ پسران سعد الدین رفتہ درخواست برآمدن نمودند آنہا قبول نکردہ رد سئوال بعمل آوردند و شاید با نیکو سیر ہم ہمین معاملہ شد بعدہ نزد سلطان ابراہیم خلف رفیع القدر غیرۂ بہادر شاہ آمدہ او را راضے ساختہ برآوردند

جلوس نمودن سلطان ابراہیم برای چند روز

یازدهم ذی الحجه ۱۱۳۳ سلطان محمد ابراهیم را بر تخت نشانیده ملقب بابوالفتح ظهیر الدین محمد ابراهیم ساختند و سید عبد الله خان بعده و روزه اهل شهر شاهجهان آباد شده ملازمت محمد ابراهیم نمود و غازی الدین خان را منصب شصت هزاری و خطاب امیر الامرائی و خدمت میر بخشی گری مقرر نمود و نجم الدین علیخان را بخشی دوم و سید صلابت خان را بخشی سوم و بهرم خان بخشی چهارم کرده بر مراتب هر یک از رفقا و امرا افزود و در استمالت امرای قدیم کوشیده جمیع ازین مردم که از عهد رفیع الدرجات از مناصب معزول و از ترقی مایوس و منزوی بودند هر یکے را طلبیده باعطای مناصب بے عنایت مدد خرچ خوشنود و فرود اگرچه را ما مور به نگهداشتن رساله بقرار هشتاد روپیه در ماهه نمود و بالجمله ازین مردم امداد و مساعدت از چهل پنجاه هزار روپیه تا لک روپیه بعمل آمد و حامد خان عموے نظام الملک را بحال نمودن جاگیر و مبلغ نقد دادن تسلی نمود بعض امرا ے فرخ سیر ے را مثل اعتقاد خان و شایسته خان و سیف الله خان و اسلام خان و صفی خان که بومیه داشتند نیز طلبیده دلیر بیانموده و امیدوار بسے مکارم ساخته دلالت بر فاقت کرد اسلام خان و صفی خان و محمد یار خان بمجاذیر انعام سر انجام و ناسازے مزاج بنا بر اندیشه آل کار از رفاقت پهلوتهی نمودند اعتقاد خان و سیف خان قبول مناصب نموده مبلغے بر سے مدد خرچ گرفتند اما اعتقاد خان و دیگر منصبداران پادشاهے و والا شاهے خیانت را کار فرما شده یکه و منزل همراهے نموده برگشتند و با منصبداران کم منصب همراه خود و طوی خاص تا هفت صدے و هزارے قدیم و جدید با نخاے مختلفه و مقادیر متعدده مثل انعام و مساعدت و مراعاتها بعمل آورد و نوکران قدیم که سراسرے پنجاه روپیه داشتند هشتاد روپیه شد اما از نهجت که هشتاد روپیه سراسرے تعمیم یافته جدیدان و یا پوسواران هم شریک بودند بر دل قدما و خوش اسپه و خوش یراقان گران مے آمد موجب ملال خاطر آنها مے گشت چون در نگهداشتن فوج مبالغه بود و قت اقتضاے تعین و تشخیص نجابت و رذالت نمی کرد از هر قوم هر کس که اسپے داشت آمده نوکرے شد نود هزار سوار ملازم سرکار قطب الملک گردید و تعین را مبلغ یک کرور روپیه بصرف این سپاه در آمد

ذکر نهضت نمودن قطب الملک مع سلطان ابراهیم بارادهٔ مقابلهٔ محمد شاه از دار الخلافهٔ شاهجهان آباد و سولنخے که درین عرصه روی داد

هفتم ذو الحجه الحرام سنه مذکوره قطب الملک سلطان ابراهیم را با جمل ملوکانه بنوعیکه درین مجلت میسر آمد همراه خود گرفته از شاهجهان آباد برآمد و طرف عیدگاه نزول فرمود در بنجا غلام علے خان از لشکر محمد شاه و تهور علے خان از اکبر آباد رسیده بلشکر قطب الملک ملحق گردیدند غلام علے خان را با نجابت علے خان که برادر زاده و ستیناے قطب الملک و بس چار ده سالگی رسیده بود برای بند و بست قلعهٔ شاهجهان آباد مع قلیل جمعیتے مرخص نمود چون اول خبر رسیده بود که محمد شاه از راه ملک راجپوتیه متوجه دار الخلافه است قطب الملک در کوچ سوم بدرگاه خواجه قطب الدین معسکر ساخت بعد ازان شنید که از راه اکبر آبادے آید لهذا راه ابر گردانیده بفرید آباد رسید و با نتظار سیف الدین علی خان و شهامت خان و سید محمد خان و ذو الفقار علیخان و دیگر افواج و روساے بارهه توقف و تامل ے منازل ے نموده و در هر منزل جوق جوق فوج بارهه و افاغنه صاحب اوس اطراف و زمینداران مقتدر صاحب فیل و فوج آمده بلشکر ملحق می شدند علی هذا القیاس از نوکران حسین علیخان که در فاتحهٔ پادشاه نوکر شده بودند و کما هو کرفته فرصت یافته پرے آمد هر روز صد و صد سوار ازین مردم میرسیدند بعد ازان که موضع پلول منزل لشکر قطب الملک گردید سیف الدین علیخان و شهامت خان و سید

محمد خان پسر اسد الله خان معروف بنواب دلیر با دیگر سرداران و افواج بارهه که مجموع قریب بده دوازده هزار سوار خواهد بود و صد و پنجاه ارابه پر از سادات بارهه که هر یک خود را رستم عصر میدانست با میدد وصول بمراتب امارت و ادای حقوق اخوت رسیده بهم آمیخته فیل سواری قطب الملک مقرر شدند بعد ورود اینها چورامن جاٹ پدر بدل سنگه پدر چند رهمند رسوخ حل کرده میدان عمده اگرآباد و متهرا بود مع محکم سنگه و برخی از جماعه داران همراه حسین علیخان و زمینداران اطراف ملحق گردیده علاوه افواج سابقه گردید و تا نظر کار میکرد عرصه زمین زیر سم اسپان و پای پیادگان ناپدید و غیر مرئی بود و همان روز چورامن با برادر خود سه زنجیر فیل و چند قطار شتر که از لشکر محمد شاه ربوده و پیش انداخته آورده بود بطریق ره آورد تسلیم قطب الملک نمود قطب الملک افیال و شتران را باو انعام نمود ملخص آنکه نهم محرم الحرام که فوج محمد شاه از موضع شاهپور گذشته مضرب خیام و معسکر ساخت و مقابله بین العسکرین گشت ماند محمد شاه بر چند انتظار عبد الصمد خان سیف الدوله بهادر دلیر جنگ و راجه دیبراج جیسنگه داشت نا برده با سبب بعد راه و موانع دیگر نرسیدند مگر محمد خان بنگش با سه هزار سوار و عزیز خان روهیله و بایزید خان میواتی با جمعیتی از همراهان همنان ملازمان بادشاهی و قریب چار هزار سوار از نزد جیسنگه نیز رسیده رفیق لشکر محمد شاهی گشت

ذکر صفوف آراستن از جانبین و هم آمیختن عسکرین و برانگیختن سپاه گرد هیجا و مقابله قطب الملک با محمد شاه پادشاه و ظفر یابی محمد شاه بر قطب الملک و اختتام زمان دولت و اقبال سادات و شروع شدن در پذیرفتن ارکان سلطنت خاندان بابریه بامقتضای تقدیرات

اگرچه از نهم دهم محرم بنابر قرب عساکر بهمدیگر طرفین حزم را کار فرما گشته بترتیب جنگ راه می پیمودند و چورامن حسب الحکم قطب الملک سعی بسیار نمود که آتش بیاروت خانه بادشاهی دهد یا گاوان توپ کشی را بنحوی کشیده به برد از خبر داری و هوشیاری حیدر قلی خان میر آتش میسر نشد و هراول لشکر محمد شاه حیدر قلیخان مقرب شد و سعادت خان بهادر و محمد خان بنگش بطرف بین و مصمام الدوله و نصرت یار خان و ثابت خان مع برخی از مردم دیگر در بسیار قرار یافتند و اعظم خان را با جمعی از جنگ دیدگان فوج طرح مقرر ساختند و اعتماد الدوله محمد امین خان مع هادی خان و فخر الدین خان و عظیم الله خان و طالع یار خان و جمعی دیگر فوج التمش قرار یافت و شیر افگن خان و تربیت خان و دیگر فدویان در رکاب پادشاه جاگر فتند و میر جمله و عنایت الله خان و ظفر خان و اخلاص خان و راجه گوپال سنگه بهدوریه و دیگران برای محافظت بهیره و نگاه و اسد علیخان و سیف الله خان مع محامد خان و امین الدین خان و جمعی از دلاوران دیگر مع فوج راجه دیبراج همدوش و برانغار و سواری خدمه محل تعوت افزای فوج گشتند و فیلان کوه شکوه را با اسلحه و یراق جنگ و یکه تازان رزم آهنگ در عقب توپخانه لشکر آشوب جای داده و قطب الملک بعد ورود در منزل حسن پور که از لشکر بادشاه بفاصله سه کروه بود مقام نموده بتاریخ دوازدهم محرم الحرام بترتیب فوج خود پرداخت سرداران بارهه بنابر خودسری در عونت چنانچه باید اطاعت نمیکردند لهذا ترتیب چندبار تغیر یافته و باز برهم میشد بر صورت نجم الدین علی خان و سیف الدین علی خان و غالب جنگ بهادر غازی الدین خان و سید محمد خان و شهامت خان مع پسر و برادران و تهور علیخان و شجاعت الله خان و ذوالفقار علیخان و عبد النبی خان و مظفر خان و دیگر دلاوران بارهه که همه بارستم و افراسیاب عهد خود رامی شمردند بهراولی مقرر شدند و حامد خان و سیف خان و ابرام خان و نعمت الله خان و امیر خان و سید صلابت خان و عبد الغنی خان و اخلاص خان افغان و عمر خان روهیله و دیندار خان

وعبد القدیر خان وصبغۃ اللہ خان وغلام محی الدین خان ودلیر خان وشجاع خان پول وعبد اللہ خان ترین ودیگر افاغنہ صاحب اولوس وزمینداران فیل سوار مع انبوہ خود زیادہ از ہفتاد فیل سوار دران عرصہ کارزار دیرین دلیار قطب الملک وسلطان ابراہیم صف آرا گردیدند وابو الحسن خان بخشی سائر وسید علی خان بخشی رسالہ وبیرامن بخشی مردم بارہہ بالبست ودہنجر اصوار قدیم وجدید خانہ قطب الملک ہمرکاب او پیادگان بارہہ گرد پیش فیل سوارش مقرر شدند شب سیزدہم بپاسداری گذشت ودر سہین شب راجہ محکم سنگھ مع خداداد خان وخان مرزا باہفتصد ہشتصد سوار از فوج پادشاہ گسستہ بقطب الملک پیوستند چون صبح صادق دمید دمدای کرنائے بگوش مردم رسید منادیان ندای (الجرأۃ فرمن الجبن) در دادند ومجادلان بنیز تفنگ وتیر پیغام اہل امن مبارزہ بیکدیگر فرستادند محمد شاہ پادشاہ ترتیب فوج نوعے کہ مذکور شد برعمارے خاصہ سوار فیل گردیدہ فرمود تا سر رتن چند از پیکرش جدا ساختہ پیش پلے فیلش انداختند وفوج دریا موج بہ پیش آہنگ توپخانہ دشمن کوب چون سیل بلا برائے از پا در آوردن بنیاد اعدا از جائے جنبید وبشور وآوائے کرنا وکوس گوش ستمکاران آن میدان از استماع نوائے امن وامان مایوس گردید غریدن توپہا پیغام اجل بدلیران اہل میرسانید وبان آتش بیان زبان لاف دلاوران را کوتاہ میگردانید حیدر قلی خان کہ در انتظام توپخانہ دولتے دارد توپ انداز ان اہتمام تمام نمودہ بود بحسن تردد آت خود در آتش افروزے ہا بیضائے نمود وازان طرف افسردہ دلان از در دم وفا نشان ثابت قدم خود ما بدم توپہائے صاعقہ کردار وتوپخانہ آتش بار دادہ دمبدم قدم بر قدم پیشتر مے آمد وسبکسران بیدل ہستہ نزل گستہ عار فرار را اختیار نمودہ از ہر گوشہ وکنار بدر میرفتند خصوص نجم الدین علی خان بہادر بادہ دوازدہ ہزار سوار وتوپخانہ برق آثار در سایۂ درختان کہ بالائے تلی کنارہ واقع شدہ بود رسیدہ در مقابل چنان صفوف آتش بار کہ طائر وہم وخیال را بال وپری سوختے نظر ہمت بمدافعہ اعدا دوختہ پائے بلند نمے درانبوہ محشر شکوہ جانبازان مے اندوخت وعرصۂ تردد بر فوج پادشاہے چنان تنگ ساخت کہ گلبرگ رخسارۂ بہادران بانام ونگ رنگ باخت وتزلزل بسیار در ارکان ثبات قدم ولبا نخستگان بے شرم وعار راہ یافتہ سر از قدم نشناختند واز اضطرار وبیقرارے باستقلال وپایدارے نپرداختند حیدر قلیخان مع صمصام الدولہ بمشاہدۂ این احوال بہراولے نصرت یار خان بارہہ وثابت خان ودیگر پردلان پای جلادت پیش گذاشتہ بصدمات توپ انگنہا تزلزلے در مورچال نجم الدین علی خان افگندند بعضے رہکلہ ہا وسائۂ درختان از دست کسان نجم الدین علیخان کہ در انجا فراہم آمدہ بودند بدر رفتہ مورچال مذکور در تصرف آنہا نماند نزدیک بغروب آفتاب قطب الملک فرمود کہ خیمۂ محقرے برائے آسایش شب بر پا کنند چون آسایش دنیا برائے او اختتام یافتہ بود مقرون بصلاح نشمردہ موقوف نمود ہر گاہ شب اندکے گذشت حیدر قلیخان در پیش بردن توپخانہ کوشیدہ گولہ زنان پیش قدمیہا نمود وآہستہ آہستہ از جائیکہ استادہ بود ہیجدہ راندہ وتمام شب بر فوج قطب الملک آتش توپخانہ مے بارید واکثر ہمراہیان مجروح وبرخے مقتول می شدند لمحض آنکہ غریب تجملی درین صدمہ ازان مردم بظہور رسیدہ فوج بسیاری تاب صدمات آتشبارے نیاورده راہ بنگاہ ما من وپناہ دور دست جستہ خود را بکنار کشیدہ اکثر فیل نشینان وجماعہ داران معتبر عار فرار بر خود گوارا ساختہ مبتلائے حوادث تاراج گنواران ودہقانان گردیدند ونزدیک بآخر شب کہ گولہ انبیل سواری راجہ محکم سنگھ رسید محکم سنگھ انبیل خود را برشت اسپ کشیدہ چنان بدر رفت کہ تا مدتے خبر از موت وحیات او معلوم احدی نبود تا آنکہ صبح روز چہارشنبہ چہاردہم محرم الحرام سنہ ۱۱۳۳ ہجرے دمید پانزدہ شانزدہ ہزار سوار از جملہ لک سوار کہ تمام شب بیدار ہشتہ بر مقابل توپخانہ آتش بار

کہ عبارت از یک روز و یک شب باشد گرسنہ و تشنہ لب محرومی از آب کہ پرورد و در تصرف جاٹ بود بنا بر پاس عار و آبروے خود با قطب الملک و غازی الدین خان و دیگر سرداران بارہہ و حامد خان عموی نظام الملک و سیف خان و اسد خان و روح اللہ خان و نعمت اللہ خان و بیرام خان و بعضے صاحب دلو سان و چند جماعۂ دار قیم الحنۃ مثل صیغۃ اللہ خان و شیخ ہیلا ماندہ بودند و محمد شاہ پادشاہ بر فیل سوارے خاصۂ خود کہ پادشاہ پسند نام داشت سوار گشتہ بامراد رفقا تمام روز و شب در فوج خود زنیت افزا بود ناگہان نجم الدین علے خان با دیگر سرداران بارہہ قدم جرأت بے باکانہ و دست از جان شستہ پیش گذاشت و با آن صدمہ ہاے جوع و عطش و شرر پاشے آتش کہ از توپخانہ بر سر او و جمیع رفقاے قطب الملک تمام روز و شب گذشتہ بود پروائی ننمودہ با شجاعت ارثی کہ اباعن جد داشت بستیز قیامت بر آنگیخت و رفقاے محمد شاہ خصوص حیدر قلیخان و عصام الدولہ بیارستی نصرت یار خان کہ او نیز سید بارہہ بود و دعوی ہمچشمے با نجم الدین علی خان و قطب الملک داشت علم شہامت برافراشتہ و سینہ سپر ساختہ با آب شمشیر غبار خاطر ہمدیگر را شستہ و شومید او ند و از ہر دو سو نہنگان دریاے وغا و شیران بیشۂ ہیجا بر یکدیگر افتادند شورے برخاست کہ یوم النشور از یاد رفت و برائے خامان سوزے بر دلان از آہن تیر و شمشیر و سنگ و علامت سخت کوشی بہادران دلیر آتش صاعقہ تاثیر بالا گرفت سعادت خان بنا بر تحصیل نام و نشان چون پیل دمان بہ دوجان نثاران پادشاہ رسیدہ حملات بہادرانہ ے نمود و شیر افگن خان حسب الامر پادشاہ باعانت انصار و اعوان محمد شاہے خصمان مقابل را کمبند پیچان و نوک سنان چون بریبان ے ربود و درویش علیخان داروغۂ توپخانہ عصام الدولہ و عبد الغنی داروغۂ توپخانہ حیدر قلیخان و سیارام خشے او و محمد جعفر بخشیۂ حسین خان با چند کس دیگر جانہاے خود در باختند و نصرت یار خان بدو زخم تیر مجروح گشت و دو دست علیخان با چہے دیگر زخمہاے شمشیر و سنان بر داشت و از طرف قطب الملک شہامت خان کہ عمدۂ با نام و نشان بود مع فتح یار خان برادرش و یک پسر و تہور علے خان عبد القدیر خان برادر قاضے میر بہادر شاہے و عبد الغنی خان پسر عبد الرحیم خان عالمگیری و غلام محی الدین خان و صبغۃ اللہ خان عرف مشیخا کہ ہر سہ جماعۂ داران عمدہ قطب الملک بودند مع پسر شجاع خان بلوے دران عرصہ مرد آزاد اداد شجاعت و رفاقت دادہ جرعۂ ناگوار مرگ را بکمال گوارائی نوشیدند و تا جان در بدن بود بجان ستانے اعدا کوشیدند و جمعے کثیر از ہمراہان این سروران جان شیرین مطلب ننگ و نام و دران عرصہ خون آشام در باختہ بعالم آخرت شتافتند نجم الدین علیخان بہادر کہ گرے باز ار معرکہ از او بود چند زخم کارے بر بدن خود خرید و از رسیدن تیرہاے پیاپے چشم جہان بین او از لباس نور عاری گردید قطب الملک عرصہ بر برادر بہادر خود تنگ دیدہ با جمعے از دلاوران بارہہ کہ باو ماندہ بودند ببدو نجم الدین علی خان پیش راندہ و درین وقت چورامن جاٹ نیز عقب لشکر پادشاہ تاختہ شور و ولولہ در انداخت و قریب ببزار گاو و شتران پر تل کہ بکنار جنا جمع بودند مع چند شتر بار لنگر خانہ و دفتر تاراج بردہ مقابل فوج پادشاہے کہ بجرات بنگاہ مامور و ستعد بود نمایان شد پادشاہ ہم از دور ترے بدانجانب انداخت و محمد امین خان مع ہادی خان داروغہ برقندازان خاص بدفع او پرداخت و از پشت گرے قطب الملک بقیۃ السیف فوج بارہہ و رفقاے نجم الدین علی خان را نیم جانے کہ باقی بود لقوبت گرفت و با وجود پایداری عصام الدولہ و دیگر امرا تزلزلے در ارکان لشکر محمد شاہ راہ یافت حیدر قلیخان و سعادت خان و محمد خان بنگش مشاہدۂ این حال خواستند کہ باستیصال رسیدہ بر کر قطب الملک تنند قطب الملک این ارادہ را دریافتہ بمقابل حیدر قلے خان شتافت و حیدر قلیخان مع دیگران دست بقبضہ کمان بردہ در تیر اندازی و برق انداز ے نہایت اہتمام بکار برد درین وارد گیر اخیر سید علیخان برادر ابو الحسن خان بخشی زخمے دلسیر

وشیخ سُبیلادار وغیره توپخانه قطب الملک سمی طالع یارخان وهمراهیان اوازپای درآمد حیدر قلی خان بافوج آراسته وسامان پیراسته
بر قطب الملک باتفاق صمصام الدوله ورفیقانش هجوم آورد وقطب الملک باآنکه بارها درحروب سابقه عرصه براو تنگ گشته
اما بلور عجولان منهور هندوستان گاهی خودرا زفیل پائین نه انداخته وآئین سروران شجاعت پیشه صاحب تمکین ازدست نداده
باقتدار ووقار درمدافعه میکوشید وعالمے داب انتهای شجاعت وبُردلی ازان شرزه شیر معائنه نموده صبر وتحمل اورا برمکاره و
آشوب جنگ یقین میدانست این بارکه بخت ودولت یارنبود دیدآنکار باین حد رسد حواس باخته درتدبیر خطا نمود وباوجود
بودن دوسه هزار سوار بیباک درچنین وقت خطرناک بامید آنکه اغلب همراهان شرط رفاقت بجاے آورده وازاسپان پیاده گشته
راه جانبازی تقدیم خواهند رسانید ازفیل سواری مع سیر وشمشیر بزیر آمد چون تقدیر برعکس امید اورفته بود بحرد فرود آمدن از
فیل سیف الدین علیخان وشجاعت الله خان وذوالفقار علی خان وعبدالصمد خان ترین وابوالحسن خان بخشی فوج باچندین فیل سوار
دیگروسرخوجهاے بارسه گمان کشته شدن عبدالصمد خان بانبار مشاهده این حال استشمام یاس ازظفر نموده مثل قطب الملک
سپه سالاری رادران کارزار تنها گذاشته راه فرار پیمودند وبقولے قبل ازفرود آمدن قطب الملک ازفیل سیف الدین علی خان ابتدا
باختیار این عار نموده ودیگران براثر او بسپر گردیدند علے ای حال قطب الملک حیران نبرنگے تقدیر وبه تن تنها دلیرانه ایستاده
چون ازفرق سرتاناخن پاغرق آهن بود دران دار وگیر زخم تیر برپیشانے وجراحت شمشیر بردست برداشته اسیر پنجه تقدیر گردید
دران حال حیدر قلیخان قطب الملک انشاخته برسرش رسید ونجم الدین علی خان نیزشریک حال برادر گردیده وزبان حال آن هنرور
بزرگوار باین مقال مترنم بود سعدی من آنم که چون حمله آوردمے + برمح ازکف انگشتری بردمے + وبچون
نگرداخترم یاورے + گرفتند گردم چو انگشتری + چه ایرے کند مفتخر چوشم + چو یارے نگرداخترروشنم + کلید ظفر چون نباشد
بدست + ببازو درفتح نتوان شکست + حیدر قلی خان هردو برادر را برفیل علیحده سوار ساخته بحضور پادشاه آورد چون در
جبلت محمد شاه ترحم بسیار بود بنظر شفقت بحال شان نگریست وحوالهٔ حیدر قلی خان نموده حکم نبوانتن شاه یانه فتح وظفر
نمود بقیه از انواج مغلوب شامل لشکر پادشاهے گشته محفوظ ماندند وغازے الدین خان بهادر غالب جنگ بعد این ماجرا
برگشته درلنگاه قطب الملک توقف نمود ولنگاه راکه ازدست برد تاراج مصئون مانده بود پیش روی خود گرفته راهے شد
وامراے حضور بالازمان مظفر ومنصور اداے کورنش ونذر ومبارکباد بجا آورده سجدات شکرانے بحصول این فتح غیر مترقب بتقدیم
رسانیدند وتمام اسباب ودولت انچه ازتاراج محفوظ ماند بضبط سرکار شاهی درآمد

ذکر حروف جفر که بعد سوال از بزرگے مشعر آل احوال امیر الامرا برآمد

ازمعتمدین مسموع افتاد که چون بامیر الامرا وقطب الملک جماعهٔ تورانیه رامنازعت رویداد کسے ازدولت خواهان سادات
بابزرگی عارف مقدس که درعلم جفر بهم دستی لائق داشت ازآل احوال امیر الامرا سوال نمود آن بزرگ بقاعدهٔ جفر ازحروف سوال
سائل استخراج نمود این حروف برآمد ر غ ل ب ع د و ک م هرگاه مرتب کنند کلمه غلب عدوک واگر برگردانند ر بلغ وعدک م
برمی آید فی الحقیقه غالب ازغالبے نیست چه بانیصورت کثرت استخراجے رویداده باشد چون سلطان ابراهیم بعد فرار میدان گرفتار
آمد ایضا لبطه سلاطین مقید ماند آخر روز جمعه چهاردهم محرم الحرام این خبر بیمار الخلافه رسیده جمعے راسرمایهٔ شادمانی
وبرخے راوسیلهٔ اضطراب وحیرانے گردید نعم ماقیل شهرت اگر نه درد کسے مے شود دوائے کسے + چرا شکست

کسے فتح شد برای کسے ۔ وابستگان اذیال دولت پادشاهی و هواخواهان سلطنت سالهای مسرت نوافتند و متوسلان خاندان سادات برتجدید عزای محرم پرداختند عورات و مستورات خانهای نجم الدین علی خان و قطب الملک و اتباع ایشان بمضطر الاحوال و پریشان خاطر گشته بعضے فرصت را غنیمت شمرده تا رسیدن مردم پادشاهی هرچه توانستند زبر چادرهاے کهنه گرفته بدر رفتند بعضے سلامت ماندند و بعضے بدست مردم کوتوال گرفتار آمدند و نسوان سیدهٔ بخیمه چادر صبر و شکیبائے بسر کشیده از عصمت عفت پا بیرون نگذاشتند عبد الله خان کاشی که از نوکران قدیم و معتمد قطب الملک برای محافظت حرم سرا و ناموس متعین بود باتفاق بگمبر به ادست خیانت دراز کرده معامله حرص و آز گرم ساخت او و بگمبر به ا هرچه توانستند از میان ربوده بیرون تافتند و خود را مطعون خلق و مردود خلائق ساختند غلام علیخان و نجابت علے خان که برادر زادهٔ قطب الملک و متبناے او بود تغیر وضع و لباس نموده عازم قصبهٔ جانسٹھ که سوطن امیر الامرا و اجداد ایشانست شدند و بمنزل مقصود نرسیده درراه بدست مردم پادشاه اسیر گردیدند

ذکر شروع اقتدار سلطنت محمد شاه وارتفاع درجات امرای دولتخواه

بعد حصول اطمینان محمد شاه فارغ البال بجاه و جلال خود پرداخت و نظر عواطف و اشفاق بحال امرا و ندویان صاحب و فاق انداخته کسانیکه طلای طبیعت و ارادت آنها در گداز آتش این حروب و کروب خالص عیار برآمد و جوهر خدویت و جانفشانے بظهور رسانیده بودند هریکے را در خور مرتبهٔ او بعطایاے مناصب و مواجب و دیگر مواهب سرافرازی بخشید و از ان میان بیشتر بخش شانزدهم محرم الحرام بفتح و فیروزی برخش نصرت سوار گشته همعنان دولت و اقبال بصوب دار الخلافه لواے نهضت برافراشت و بتعجیل تمام منازل و قطع مراحل نموده نوزدهم ماه مذکور نزدیک مزار خواجه نظام الدین نزول نمود و زیارت آن مزار کرده خدمهٔ آنجا را باعطا و انعام شاد کام فرمود و در دو منزلی بنا بر تعین ساعت مختار مقام نموده هزار سوار بر مراتب جیده تلنگان افزوده هفت هزار سے هشت هزار سوار گردانید و سعادت خان بهادر ملقب به بهادر جنگ نموده بعطاے ماهی و مراتب سربلندی بخشید و دیگران نیز مورد عنایات شدند بجابت علیخان مقید بحضور رسیده حوالهٔ حیدر قلی خان شد که با عبد الصمد خان نگهدارد و بتاریخ بیست و دوم ماه مذکور روز شنبه ۱۱۳۳ هجری پادشاه باکوکبهٔ حشمت و جاه که صداے کوس و کرنا غلغله در مهر و ماه افگنده بود در نهایت شان و شوکت با فیلان زرین بزیورهاے طلا و نقره و پاکر و جلهاے کلابتون نشانهاے زر افشان و تخت روانهاے طلا کار زرنگار و پوشش هاے زربافت و بادله که چشم تماشائیان در پرتو آفتاب از شعاع آن خیره گے نمود و دسته بدسته فوج پادشاهے و امرای همراهی مسلح و زرین با ساز و یراق نو ساخته و زیبے زینت پرداخته جابجا تبرک تمام میر فتند و اسپان کوتل پری چهرهٔ خوش اندام با سازهاے مرصع و مینا کار پیش پیش سواری میکشید ند و دیگر لوازم ارائش جابجا بانواع حسن و بها مهیا بود بسواری قبل کوه شکوه برعمارے طلاے کے با هزاران زینت و رعنائے از راه اجمیر بدروازهٔ شهرپناه داخل شهر دار الخلافه گردیده به نثار و تصدق لبسیار فقرا و مساکین را که چشم انتظار دو چار این روز دا شتند شاد کام و مقضی المرام ساخت و بساعت پنجم لقدم میمنت توام داخل قلعه دولت خانهٔ مبارک شد و نواب قدسیه مادر مهربان پادشاه و دیگر پردگیان حرم طبق هاے طلا و نقره پر از زر سرخ و سفید با جواهر آمیخته نثار تارک دانسر محمد شاه نموده وظائف تهنیت و مبارک باد بتقدیم رسانیدند

رسیدن بعضی امرای دور بحضور و سرفرازی یافتن برخی از امرا و غیره بخدمات لائقه و عنایات فائقه

او اخر ماه مذکور سیف الدوله عبد الصمد خان بهادر دلیر جنگ و زکریا خان پسر عبد الصمد خان و آغر خان و دیگران که سبب طلب از دار السلطنه لاهور عازم حضور بودند از بعد مسافت بروقت نرسیدند لهذا بمنصب سلطنت رسیده شرفیاب ملازمت و بعطای خلعت و خنجر و سرپیچ مرصع و دیگر عطیه افتخار یافتند زکریا خان اضافهٔ هزاری بر پنجهزاری یافت و نیز راجه جے سنگه در اجه گردهر بهادر صوبه دار اوده بروقت نرسیده اوائل ماه صفر ادراک زمین بوس نموده مورد مراحم گردیدند حکم گرفتن جزیهٔ شرعیه صد و یافته حسب الالتماس جے سنگه که عذر های رنگین نمود معاف شد عرضه داشت نظام الملک در جواب فرمان الطاف آمود متضمن مبارکباد و تهنیت از نظر گذشت و عرضهٔ مرشد قلی خان صوبه دار بنگاله مبنی بر تهنیت فتح و ارسال خزانه و مسلخی بطریق نثار رسید سعید قلی خان خطاب معز الدوله علاوه ناصر جنگ عطا شد و ظفر خان بهادر روشن الدوله یافت و دارونگی خواصان بسعادت خان بهادر بهادر جنگ مفوض گشت و زکریا خان بتغییر عنایت الله خان صوبه دار کشمیر شد روز سه شنبه بیست و دوم ربیع الاول پادشاه برای شکار نیله گاو سوار گشته بود که از زبانی هرکاره بعرض رسید که اعتماد الدوله بسبب عارضهٔ بدنی از همرکابی محروم مانده روز دیگر مرض او نهایت شدت پذیرفته تغیر تمام بحال او راه یافت و لحظه فلحظه ایلغار نفس استدا دیافته کار بجائی رسید که معالجه اطبا و دوای حکما سودی نبخشید تا آنکه فضلات از دهنش برآمده رخت هستی بصحرای عدم کشیده روز سه شنبه بیست و نهم شهر مذکور بدرود این عالم نمود سه ماه و بیست و دو روز ایام دارائش بود اموال مخلفه او از ضبطی خانه امیر الامرا حسین علیخان و تاراج خزاین او و اندوخته و جواهر دیگر که بورثها میرسید بورثاء او معاف گردید و خلق خدای از ایذای او آرمید میگویند مقتصد خانه و رجوار و همسایهٔ او زمانیکه میخواست خانهٔ خود را بفروشد و سقفی و بدر یک حکم خالی گشته و مردم قفل بر درهای خانهٔ خود زده بیرون رفتند و عمله او از مالکان بستاندند اما بعد انتقال او قمر الدین خان پسرش منتبه گشته خانها را بصاحبانش رد نمود و خوشنودی خلق و خالق بدست آورد محمد شاه اگرچه مشهور بمجمل و اساک بود اما از بعضی حالات او ظاهر می شود که چنان بود که اشتهار یافت چنانچه درین وقت که محمد امین خان مرد چندان خزانه و سرکار پادشاهی نبود بلکه از لشکرکشی های قطب الملک امیر الامرا چون قابض و متصرف بر جمیع امور سلطنت بوده اندرهای بسیار بصرف درآمده آنچه در خزاین سادات مذکور باقی بود بدنبهٔ و تاراج رفت و بدست پادشاه چیزی نیفتاد و خزائن که خالی افتاده بودند تخم های عمارت دیوان عام و خاص که نقرئی و طلائی بود و دران آشوبها مسلوک گشته مصروف شد و دیگر کارخانها نیز بهمین رونق محض شده بودند تعمیر آنها ضرورت داشت و مخزن اموال محمد امین خان از نقد و جواهر و طلا آلات و نقره آلات و دیگر اسباب و اجناس نفیسه سلخی خطیر وانموده بودند محمد شاه التفاتی بآن نکرده بواشانش نبخشید تا آنکه معمول سلاطین بابریه بلکه تیموریه بود که اموال امرا و ملازمان خود را بعد مردنش ضبط نموده وارثانش را محروم میداشتند بعد مشاهدهٔ لیاقت وارثان اگر چیزی ازان می بخشیدند بار منت و احسان خود بر سر آنها می گذاشتند و الحق این عمل از فضائح صفات انها بود که بهیچ عقل و شرع نمی پسندد چه طور معلوم است که شخصی تمام عمر خود صرف محنت و خدمت نماید بلکه اکثری جان خود در کار خدا و ندآن نعمت و رباز ندهد بعد جانفشانی و خدمت گزاری تمام عمر که بحج و تصدیعات فرمان برداری گذرانده باشند اولاد و نسوان جمیع

منتسبان ایشان در تشویش معاش مرگ مرد بی خود را فراموش کرده باختفا و انتشار اموال لاعلاج و مضطر باشند میگویند در زمره محمد اعظم شاه باوجود اقتدار و طاقت انکار از عمل مذکور نهایت تجنب و انزجار داشت کسے از علما و موافق ضابطه ستره بعد مرگ کسے از ملازمان عمده اش تحقیق اموال او نموده دلالت باین امر کرد و کثرت نقد و جنس خانهٔ او ظاهر ساخت اعظم شاه نفرت خود از این عمل دانسته شخص ظاهر کرده ممانعت تهدید نمود که باز در حضور او احدی چنین مذکور نکند

ذکر میر محمد حسین معروف بنمود و احداث مذهب باطلی که او اختراع نموده بود و فتنه ها که درین مردم بر انگیخته باضلال جماعتی پرداخت و دین خود بجهت جاه و ریاست درباخت

میر محمد حسین نامی از سکنهٔ مشهد مقدس رضوی علی مشرفها السلام ظاهرا سید بوده باشد باشتهار اقتدار عمدة الملک امیر خان صوبه دار کابل که با اهل ایران افضال و احسان او نهایت شهرت داشت بامید رفاه و افزایش جاه خود از وطن مالوف برآمده به کابل رسید چون در علوم عربیت و منطق و غیر هما بهره نمود بعد از ورود ولیاقتش اشتهارے یافت و پسر منشی امیر خان بشاگردے او رغبت نموده شروع باستفاده نمود ازین سبب تکراستعداد علمی او در مجلس امیر خان تبقریبے مذکور شد و امیر خان بدین جهت بر احوال او اطلاع تام بهم رسانیده صاحب بچے زوجهٔ خود را که دختر علے مردان خان بود از مقدم او آگهی داد بسبب آنکه چون صاحب بچے اولاد نداشت دخترے از خانواده سیدی مشهور که پدر آن دختر نوکر شوهر ش بود بفرزندی گرفته پرورش او می نمود و اراده داشت که اگر بخیے لائق از دیار ایران وارد اینجا شود دختر مذکور را باو وصلت نماید و شوهر خود را باینمعنے اطلاع داده متوقع بود که اگر چنین کسے برسد او را آگهے دهد تا اراده خود را بانجام رساند صاحب بچے این خبر شنیده امیر خان را بتفتیش احوال او فرمود بنابرین امیر خان او را طلبیده شته بچشم خود معائنه دید و او را ولیاقتش را بمزید شوهر خود پسندیده پسندیدند و زن خود صاحب بچے را بر احوال او آگاه ساخت و بذکر محامد او پرداخت صاحب بچے بنجویز شوهر رضا داده سرانجام تزویج آن دختر بطوریکه بایسته انفور مهیا ساخته بمحمد حسین مذکور کد خدا کرد بعد ازان بوسیلهٔ آن سراسر حیله را رنا قت امیر خان دست داده محرمیت باعروم دربار و اندک مایه جاه و اعتبار میسر گردید بعد مرور سالے چند حسب الاستدعای عمدة الملک داروغگی خوشبوئی خانه پادشاهی بنابه آن میل مقرر گردید و بعضے از اولاد عمدة الملک را که از بطن نسوان دیگر غیر صاحب بچے بودند با او اتحاد و آشنائے بهم رسید و این شخص مردم عیار جاه طلب بود بنوعے که بعضے شعبدها چندے از پسران امیر خان مثل هادی علی خان و دو سه دیگر از برادرانش را نسبت بخود معتقد گردانید بادے علے خان زیاده از دیگران در خدمتش ارادت بهم رسانید درین اثنا امیر خان بر حمت ایزدی پیوست و اهل و عیال او از صوبهٔ کابل بحضور آمدند میر محمد حسین مذکور بلاقه کاپادشاهی همانجا ماند بعد از مدتے عطر و گلاب پیشاور وغیره برای سرکار پادشاهے و علة وارکان حضور بوفور سرانجام نموده قاصد ملازمت پادشاه و طالب بهم رسانیدن عزت و جاه گردید بتصمیم این عزم در لاهور رسیده بود که خبر رحلت عالمگیر پادشاه شنید و توقف نکرد و در افزایش جاه و اقتدار از عالمگیر پادشاه دشت منقطع دیده عطر مذکور و غیره اموال را در ان بلده بقیمت عالی فروخته مبلغ شصت هفتاد هزار روپیه بهم رسانید و همان زر را مایهٔ توکل خود ساخته لباس فقیری در پوشید چون مرد جاه طلبے بود و سر پر غرورے داشت بقیت و دنیا دوستی سابقین نا پسندیده عازم اختراع مسلکے جدید گردید تا آنزمان کسے از کسے نشنیده بود گردید و همان منشی زاده شاگرد خود را که صاحب شعورش دریافته بود با خود متفق ساخت

و با او مشوره نمود که اگر ما و شما باتفاق بنای تجدید مذهبی گذاشته قواعد مجدده بهم رسانیم و زبانی هم که تا زگی داشته غیر معروف بود ایجاد کنیم و دعوی الهام و نزول کلام از حضرت ملک علام در ان زبان نموده اظهار مرتبه کهین بین نبوت و امامت بوده لیاقت مقابله باشان انبیا و اوصیا داشته باشد برای خود ثابت نمائیم و البته فریبی نموده اول عوام را بدام خود آریم منتج جاه و اقتدار فراوان و محاصل و انتفاع بی پایان خواهد بود و هرگاه اثر دعام عام صورت بست هم از کند نامی تواند چیست باین حال مرجع انام و مطاع خاص و عام خواهیم بود و محاصل هم بمرتبه که مافوق آن متصور نباشد روی خواهد نمود چون طبیعت هر دو از یک جنس بود شاگرد را لغنهٔ استاد دلنشاد گردیده درین کار باهم اتفاق ورزیدند و شروع بایجاد زبان و قواعد آن و انشای عبارات عجیبه و فقرات غریبه نموده بجک اصلاح همدیگر بتالیف کتابے پرداخته آغوزه مقدسه نامش گذاشتند و ابواب سعادت بگل دلای شقاوت برخود انباشتند چون اندک مایهٔ علمی داشت الفاظ غیر مانوسه فارسی قدیم را که کمتر بگوش مردم خورده بود به ترخیمات وغیره قواعد عربی که کم و بیش مناسبتے بتعلیلات صرف و ضوابط نحو داشت کسوتے غریب پوشانیده صورتے عجیب پیدا نمود و هر مرتبه بیگوکیت نموده گفت که این مرتبه الست مابین نبوت و امامت و برای هر پیغمبر اولوالعزم نه بیگوک بوده اند و برائے خاتم الانبیا که ذلک اول بیگوک حضرت ختمی پناه سید اوصیا و شاه اولیا علے ابن ابیطالب است و هشتم امام رضا و ثامن امام ضامن امامت و بیگوکیت هر دو باهم جمع بود بعد ازان بیگوکیت بمن انتقال یافت و امامت بحضرت امام محمد تقی ناحضرت صاحب الامر علیه السلام و من خاتم البیگوکیت ام ترتیب تعداد بیگوکین بروشیکه مرقوم شد بپیش امامیه سے شمرد و هرگاه پیش اهل سنت و جماعت شمردن میخواست خلفاے اربعه و چهار کس دیگر را از خلفاے امویه و عباسیه که اندکے معروف بنیکی و از اقران خود بمراتب صفات امتیاز داشتند شمرده بیگوک نهم خود را حساب میکرد و میگفت که مارا بمذهب کسے کاری نیست ما روشن کنندهٔ چراغ هر ملت و داعی الی المشرب ایم و بیگوک نهم که ختم بیگوکیت با وے شود صاحب کتاب و صاحب دعوت و همی مراسم شریعت و مجدد بعضے ضوابط و طریقت می باشد لهذا بمن هم وے و الهام ہاے شود و ضوابط چند اختراع کرده بعضے ایام را مثل اعیاد اسلام که در دین محمدی و ملت بیضاے احمدیست محترم ہاے شمرد و هر گردیدگان خود که آنها را فریبود ہاے نامید لازم کرده بود که ضوابط و رسم یافته او بجا آرند و حرمت روز ہا می مختر عهٔ او را نگاه دارند و چنانچه در آثر نبوے آمده که وحی بران حضرت دو قسم نزول ہاے یافت خود هم تشبه بانجال جسته میگفت که یک وحی باواین قسم ہاے شود که قرص نورانی چون آفتاب مشاهده گشته دران قرص کلماتیکه ہاے یافت منقش بنظرش ہاے آمد و آن قرص نورانے آخر محیطا و شده از پیشش ہاے برود و منقش بسیار بود که محمل آن غیر او را دشوار دیکت و وحے باین قسم که آوازے ہاے آمد و همان کلمات مزخرفے شنید که بحضور مردم ہاے چاوید و در سلام بضابطهٔ السلام السلام علیک گفته کلمه خفشان نمود بوال می افزود و ازان روز ہا روزی را که باظهار او اول مرتبه دران روز وحی براو نازل شد روز جشن نام نهاده اجتماع داژد عام مردم بعمل ہاے آورد و عبیر خوشبو را امت او بر روی همدگرے افشاندند و شادے ہا میکردند و دو علم همراه گرفته و خود کلاہے شبیه بکلاه ارامنه اما اندکے بلند تر از ان بر سر گذاشته مع فریبود ہاے خود بطرف کوهستانیکه عمارات دیول رائے که مشهور بجلهای دهوے بهنیاے است میرفت و اظهارش اینکه اول نزول وحے براو در همان کوهستان بلا تشبیه بطور غار حرا شده و شش روز قبل از روز جشن از غرهٔ ذی الحجه روزه میگرفت و خاموش میماند شبیه بصیام صمت که در شرائع سابقه مثل زمان حضرت زکریا و غیره بود و حضرت مریم وقت تولد حضرت عیسے برای ترک جواب سوالهای قوم همین صوم امور شده باکسی سخنی

نمی گفت و حضرت عیسی علی نبینا و علیه السلام در مهد و عهد صبا قوم را جواب داده تطهیر در ظاهر خود از تهمت و اظهار نبوت خویش اعجاز میفرمود و هفتم ماه مذکور جشن بعمل آمده اختتام بے یافت و همین قسم روزی را یاد نمانده که کدام ماه و تاریخ بود و وجه تسمیه اش نیز معلوم نشده و روز سولان نام نهاده بود دران روز هم اجتماع و ازدحام بے شد +

ذکر اوقات و آداب عملی که بمنزلهٔ نماز قرار داده

هر روز سوای نماز پنجگانه مفروضه سه بار دیده مقرر کرده بود که بعمل آید و او قاتش اول وقت طلوع آفتاب بعد نماز صبح دوم عند الزوال که آفتاب در وسط آسمان باشد سوم وقت غروب آفتاب که هنوز سرخی شفق در مشرق باشد و آداب بعمل آوردن دیدن آنکه او خود با خلیفه او در میان بے ایستاده هر قدر مردم که حاضر بے بودند چار صف مربع مثل یک دیوار خانه متصل هم بے شدند در هر صف رو بطرف مقابل نموده کرده بے ایستاده کلمات چند که یافته زبان اختراعے او بود میخواندند بعد اتمام آن کلمات سر را بهمان طرف فرود آورده بطرف دست چپ خود میگردیدند بطور یکه صف شمال رو بیه مغرب رو بیه شود و صف مغرب رو بیه جنوب رو بیه و صف جنوب رو بیه مشرق رو بیه و صف مشرق رو بیه شمال رو بیه شود چون مقابله چار سمت هر چار صف بانجام میرسید باطراف زمین سے نگریستند بعد ازان سر برداشته بسوے آسمان و هر بار همان کلمات را تکرار سے نمودند بعد ملاحظه شش جهت دیده تمام شد و جمعیت منتشر میگردید و دعواے دیگر این میکرد که من عیاذا بالله همان یسم که از شکم حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها اسقاط حمل شده و دیگر کفر و زندقه باو داشته خواهد بود که فقیر را بران اطلاعی حاصل نشده اینقدر خود در وقت ورود بشاهجهان آباد که اواخر محمد شاه و اوائل احمد شاه دوبار اتفاق افتاد از پسرانش که شاه فخار الله و شاه دیدنام داشتند دو دیگر پیروانش که گرد بالا آنها لاقات و اختلاط شده بیو ساطت دیگرے اطلاع بهم رسانیده و برای خود بهار خلیفه همقابل طفلے اربعه که در اسلام شهرت دارند مقرر کرده بود خلیفهٔ اول همان شاگرد نارشید مشیرش که وجی بارنام زبان مخترع خودش داشت و دوم میر باقر خسر پوره او دو دیگر بود نام خود نمود الله و نمود و همین قسم مقرر کرده و همین قسم نام اولاد و اقارب خود بزبان مخترع خود میگذاشت و هر که باو میگردید سوائے نام مقرر ے او از پیش خود نامے مقرر کرده آنرا نشان میگفت پسرانش سه نفر اول نما نمود دوم فخار سوم دیدو دو دختر نمانه کلان و نمانه خرد و دیگر از اقرابای طرف زنش حق نما اوست و نما یار و نمو دیار و نما فرد و نمود و فرد نام پسر فخار نموده دیده و امثال ذلک القصه آن کذاب محروم از ثواب از لاهور بشاه جهان آباد آمده نشست و چون بهادر شاه در لاهور بود کم کم دام ابذریعے نماده سفیهان بے خرد را بگمند خود میکشید و استغنائی خود را بنا بر وجه معاشے که داشت بر همه کس ظاهر میساخت و از کسے مطلقاً چیزے نمیخواست عوام الناس بسیار خوش آمده زیاده تر سرمایهٔ اعتبار او میشد و آهسته آهسته بترغیب گرویدگان دیگران هم در دام او سے افتادند تا آنکه کرتے در اتباع او پدید آمد درین ضمن بهادر شاه در لاهور مرده و اختلافے در شاهزادگان پدید آمده موجب اختلال در هر شهر و بلاگشت و آن مزور را فرصتے بدست آمده دام گسترده خود را بهن تر ساخت و بے پرده گشته مؤلفات و مخترعات خود را در نظر مردم جلوه داده از اخفا باظهار و اطلاق پرداخت و از عامیان اگر کسے باو مناظره سے نمود چون خود انمک حرامیه استعداد در معقول منقول داشت بچاره را بمجادله و مکابره قائل میساخت بمشاهده این احوال اعتقاد عوام در باره او زیاده شد و میافت تا آنکه نوبت سلطنت بفرخ سیر رسید او خود و اطفے نادان بود امیر الامرا حسین علی خان بهادر را اکثر اوقات در حروب و اسفار گذاشت و قطب الملک نیز مشغول عیش و طرب و گاه گاهے از نفاق پادشاه در فکر کار خود بود

بنابرین متعرض اقوال کاذبه و افعال باطله او کسے نمیشد و هادی علیخان پسر امیر خان مرد عمده بانام و نشان نیز از جمله گردیدگان بود عوام را مشاهدهٔ انقیاد عظما بمرتبه دلیل قوے میباشد که بالاتر ازان متصور نیست گردیدن خان نادان مذکور و چند کس دیگر مثل او نهایت تقویت مسلک مختلق اوے نمود تا آنکه قریب به بیست و چند هزار کس باآن ناکار ناکس گردیده شهرت و اقتدار تمام یافت

ذکر ملاقات فرخ سیر با نمودو اشتداد یافتن بنای اضلال آن مدبر

برهمنے نے بعضے خواتین بیدین سبی فرخ سیر هم با بعضے از خواجه سرایان محلی مخفے از نظر اغیار ملاقات این مکار آمد و نمودهٔ مردود رسوخ نیازمندی پادشاه سفیه ادراک نموده دروازهٔ حجرهٔ خود را از اندرون بسته و اندکی مکث نمود فرخ سیر از قراح و الحاح نمود و اولاد فریبودان آن بے ایمان نیز منت ها کردند تا در را بر روی او کشود و پادشاه متواضع و فروتنی سلام کرده پیش رفت او پوست تخت آهو برای پادشاه افگنده گفت **بیت** پوست تخت گدائی و شاهی + همه داریم انچه میخواهے + فرخ سیر که از عقل بے بهره بود استغنای زور او را پسندیده پیشتر معتقد گردیده چند هزار روپیه و اشرفی که به نذر او برده بود گذرانید نقود مذکوره را هم آن مدبر قبول نموده بنهار سماجت مصحف نوشتهٔ خود را پادشاه داده و جهت اجرت کتابتش که هفتاد روپیه مقرر بود گرفت و پادشاه تعظیم قرآن برخاسته و بر سر گرفته مرخص شده و برگشت بعد بیرون آمدن از حجره نذر مذکور را برعایت خان سدهٔ آن مکار سراسر زور تقسیم نمود این حرکت زیاده تر موجب ازدیاد اعتقاد احمقان گشت و بنیاد اضلال او نهایت متانت و رصانت گرفت و در روز اعیاد که خود قرار داده بود با جاه و حشم و کثرت اتباع و خدم بجائیکه معهود بود قبل ازین مذکور شد میان شهر و بازار در کثرت ناس بے بیم و هراس میرفت و اعمال مخترعه خود را علے رؤس الاشهاد او و پیروانش بعمل میآوردند و اقاویل باطله مهمله مختلقهٔ او را با بانگ بلند میگفتند +

ذکر اراده نمودن محمد امین خان تادیب آن مفضل مردن خان مرقوم ناگهان بتقدیر حق عزوجل و افتادن مردم در افتتان باقضای گردش آسمان و اعانت شیطان

چون سلطنت فرخ سیر و زمان دولت حسین علیخان و عبد الله خان انقراض پذیر فته نوبت سلطنت بمحمد شاه رسید و وزارت بمحمد امین خان منتقل گردید محمد امین خان بعد دو ماه و چند روز از وزارت خود روز بکه شروع بیمار شیں بود احوال این مزور مکار شنیده از جا در آمد و حکم کرد که از فرقهٔ سپاه چند کس که در نوبت بر دروازه حاضر اند فته این قرمساق را گرفته بیارند و اگر ایستادگی کنند هم آنجا بکشند چون قریب بدوپهر رسیده بود مردم کم بر دروازه اش حاضر بودند بموجب مرخانه اش فته برای کاریکه آمده بود مظاهر نمودند دران وقت خفتشان نمود هم در خانه خود چیزے میخورد بمجرد استماع این خبر هوش از سرش پاخته حیران گردید اما چون کمال استقلال داشت حواس خود را جمع نموده پسر کهتر خود را که نام او دیدو جمال و صباحتی بر مزید داشت مع چند قرص نان جو و گندم و بعضے از نان خورش فقیرانه که مهیا داشت بیرون فرستاد و پیغام داد که یاران چون بخانهٔ فقیر آمده اید چیزے بخورید تا فقیر هم بر سد مردم صورت زیبا و سن دون تکلیف این پسر دیده ترحم بجمال او نموده توقف کردند محمد امین خان را که مرض تولنج عارض شده بود ناگهان دران وقت اشتداد یافته انجر بمردم متعین که بر در نمود مردود بوده اند رسید باستماع خبر مذکور متحیر گشته بر در آقاے خود معاودت نمودند محمد امین خان را که مبتلاے بدترین اقسام تولنج مسے

بالیاوس دبهوش بود همین که اندک افاقه یافت روداد خبر آوردن نمود رسید حاضران عذر تشویش بیماریش گفته التماس کردند که توقف درگرفته آورد تش بسبب بیماری شماره داوه آزرده خاطر گشته تاکید کرد که فردا صبح او را البته گرفته بیارند شبهاری محمد امین خان آنا قاتا را زدیاد پذیرفته صبح مشرف بر هلاکت گشت و نمود را که هادی علیخان وغیره پیروان و دوست دارانش متواتر خبر محمد امین خان میرسانیدند اول اراده بدر رفتن داشت چون آثار مردن او از اخبار مردم دریافت مستعد شده فقرای سند و اتباع خود را احضار نمود و صبح که اشراف محمد امین خان بر هلاک شنید بخاطر جمع و دل شاد از خانه بیرون آمده در مسجد یک برسر دروازه اش بود نشست و فقرا و اتباع او از دحام داشتند فرالدین خان پسر محمد امین خان احوال پدر را دگرگون دیده بتخلیف فسوان و مردان کم از زن مضطرب گشت و دیوان خود را با پنجهزار روپیه نذر پیش نمود برای استعفای تقصیرات و طلب نمودند فرستاد آن مکار دران وقت که رقعهٔ متضمن خبر جان کندن محمد امین خان با و متواتر رسیده بود بال بلند پروازی کشاده باحاضران در سخن سازی بود دمیگفت تیرے بر جگر این کافر زده ام که زنده نمے ماند و من باراده شهادت که جد من هم در مسجد شهید شده نشسته ام اگرچه شهید شدنی نیستم کرنیکبار شهید شده ام گویا اشعار با سقاط حمل حضرت محسن می نمود در این ضمن دیوان فرالدین خان در رسیده کیسهای زر را از نظرش گذرانیده استدعای تعویذ و استعفای جرائم محمد امین خان از طرف فرالدین خان نمود در جواب گفت که تیر از کمان جسته و آب از جوی رفته باز نمی آید چون مبالغه و الحاح بسیار نمود روبدو جی بارکه خلیفهٔ او بود کرده فرمود بنویس (وننزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة للمؤمنین ولا یزید الظالمین الا خسارا) چون نوشت کاغذ را بدست دیوان فرالدین خان داد و گفت بگیرو ببر اگرچه سید انم تا تو در اینجا برسے او زنده نمے ماند دیوان اقتراح بسیار در قبول زر نذر نمود قبول نکرده گفت من خود نمیگیرم فقرا که نشسته اند اگر خواسته باشند بگیرند گدایان سند که تمام روز برای یک فلوس میگردند این همه مبلغ خطیر را غنیمت شمرده باهم قسمت نموده متصرف شدند دیوان در راه شنید که محمد امین خان بجائیکه مستقش بود رسید چون خبر مردن محمد امین خان به نمود رسید خوشحال و فارغ البال از مسجد برخاسته بخانهٔ خود شتافت و کرانش در شاه جهان آباد اشتهار یافته زیاده تر موجب رغبت الهمان گردید +

رفتن نمود بدار البوار و بمرسیدن نزاع فیمابین اولاد او دوجی بار و برخاستن پرده از روبکار

بعد از دو سه سال نمود بے بود بهم بمقر سقر رحلت نمود و پسر کلانش که نمانمود نام داشت بجای پدر نشست و بعلت طمع در حصه ها که نمود مذکور برای دوجے بار وغیره محرمان در حیات خود بنا بر راز داری دمکارے مقرر کرده بود منازعت با دوجے بار و نمانمود روی داد و هر چند دوجے بار سماجت کرد که منازعت با من که مهمان چند روزه ام خوب نیست چون اقتدار و تسلط نمود بر اتباع و عوام باقصے الغایات رسیده بود گمان الحاف مظنون نے گشت نمانمود التفاتے باستغاثهٔ دوجے بار نفرمود دوجی بار که ثانے آن مکار و شریک کارش بوده است ناچار گشته روز یکه اجماع فریقین بقدر متعذر بود در میان آمنا السناد و پرسید که یاران خط نمود و خط این فقیر شما هاپیشنا سید اگر نگویند اقتدا عتراف نمودند بعد اعتراف و اقرار آنها مسود اتیکه نمود و دوجی بار باتفاق همدیگر نموده قلم اصلاح بر دو در مسودات همدیگر جاے شده بود در دامن خود خراشے ازان کاغذ آورده پیش آنها انداخت و گفت بنائے این مذهب باجتهاد نمود و اعانت فقیر استحکام یافته اگر از جانب خدائے بود حاجت بمک و اصلاح همدیگر نداشت مردم مسوده ها را دیده و سخن دوجے بار شنیده کسانی را که اندک شعور را هبر بود دستنگ گشته منحرف

شدند و حاضران بفاتحہ رسانیدہ راہ انحراف کشادہ باز از تزویر آن ملاعین اندک کسادیافت بعد ازان بفرورت بازدوجے بار را باخود یار کردند لیکن چندان سودے بخود بعد چندے نمانمود بردوجے کہ ہادی علی خان از جاگیر خود در دوآبہ دادہ بود رفتہ نشست وہم آنجا رخت حیات از دنیا بربست و شاہ فقار سجادہ نشین پدر خود گشت +

ذکر شاہ فقار پسر مسطے نمود و پایان احوال اولاد و اتباع آن بدنہاد

شاہ فقار مردے زبان آور و خوش اختلاط و متواضع بود اندک مایۂ آشنائی بعلوم متداولہ ہم داشت فقیر او را و برادرش شاہ دیدہ دوجے بار دو سہ بار قرکہ خلیفۂ اول و ثانیش بود مذہر چہار کس را دیدہ و سخنہا پرسیدہ آنچہ ثبت افتاد اکثر از نیہا و بعضے خالات از دیگران شنیدہ و شاہ فقار در عہد محمد شاہ تا ابتدائے احمد شاہ زندہ بود و راہ آمد و شد پیش محمد شاہ بعد نادر شاہ کہ ذوق مصاحبت با فقرا بسر رسانیدہ بود مفتوح داشت و در عہد احمد شاہ بمصاحبت نواب بہادر جاوید خان تقرب جستہ در تالیف الہامات جاویدی کہ چند کس باتفاق بنا بر خوش آمد جاوید خان مے نوشتند شریک بود دید قبل از فقار مرد و فقار ہم در اواسط احمد شاہ در گذشت در پایان زندگانی فقار اکثر پیروان پیش مردہ و اکثری معروف و تائب گشتہ معدودی از احمقان بران مسلک ماندہ بودند بعد رحلت فقار و خرابے شاہ جہان آباد چند کس از اقربای قریبہ نمود مثل بقیہ قوم حاد و ثمود آوارگے از شاہ جہان آباد اختیار نمودہ بہ بنگالہ رسیدند و میرن پسر جعفر علیخان کہ ناظم بنگالہ و ازاوضاع و رسوم ایمان بیگانہ بود و احوالش در آخر این کتاب انشاء اللہ تعالے قلمی خواہد شد بجاقت خود و سپارش بعضے از مصاحبان کہ مثل صاحب خود بودند بر احوال آن بیدینان مہربان گردیدہ تولیت قدم رسول و پنجرہ پیہ یوسیہ مقرر نمود اکثرے از انہا ہم بدار البوار شتافتہ یکے از انہا نمانمود اربع سنہ بعضے از نسوان آن نابکارے الآن کہ ۱۲۹۵ ہجری ست زندہ و انتظار طلب مالک دارد دیگر کسے از انہا نمانمدہ فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد للہ رب العالمین +

ذکر سفر نمودن محمد امین خان ازین جہان و شدت عداوتش با اہل بیت پیغمبر آخر الزمان

محمد امین خان را چون عارضۂ بیماری مذکور زور آورد و ہیچ وجہ بر چند اطبا بتداوی وندابیر پرداختند افتتاح سدہ و اجابت طبیعت میسر نگشت آخر الامر رای جمیع اطبا بر احتقان قرار یافت و کریر بعمل آمد باز ہم سودی نکردہ فضلات از راہ دہن او بر آمد و ازین جہان سفرے گزید گویند شدت عداوتش با اہل بیت رسالت و جناب حضرت ولایت آب بمرتبہ بود کہ شارکے را شنیدہ بود کہ کلمہ علے ولی اللہ میخواند طلبیدہ زبانش را قطع نمود و نیز شہرت دارد کہ علے الرغم بعضے مردم کہ دستر خوان حضرت شاہ مردان مینہایند و بران نشانے از غیب میشود چنانچہ در ہند معمول و کریر مردم ہوشیار چشم خود فشانہا دیدہ سوء اعتقاد و بصیرت در دیدۂ دلہا کشیدہ اند و این کرامت از ان جناب بنظر احقر ہم الحمد للہ کہ مکرر در آمدہ آن بہ بخت این احوال را شنیدہ بتاب گردیدہ بہ تعصبے کہ داشت پیش ہم شربان خود نام یزید و معویہ وغیرہما کہ اعتقاد بآنہا داشت باحترام تعظیم بردہ گفت کہ ما ہم دستر خوان ندر ایشان میکنیم البتہ کہ نشانے ہم بنا بر حسن اخلاص کہ ما در فرقست این بزرگان است خواہد شد و صورت بلند پروازے را فضیان خواہد شکست بر طبق گفتۂ خود بعمل آورد چون اسباب دستر خوان در مکان خلوتے از حرم سرا مہیا و آمادہ گشت خود بخضوع و خشوع دران مقام رفتہ و چند کس را ہمراہ بردہ فاتحہ بنام مقتدایان مذکور و الحمد للہ خود

خواند و دروازه اش را محکم بسته زنی را از معتمدان خود بران در نشانید و کلیدش را بدست او سپرد که بعد از ساعتی در را بکشاید و به بیند اگر اثری از نشان ظاهر شود آمده خبر نماید تا مشتاقان را با تشهای دیدار همراه خود برده بنماید اتفاقا زن در باطن شیعه بود و منهیب خود مخفی داشت بعد از ساعتی حسب الامر در را کشود دید که سگ سیاه گرگین دران جایگاه بر سر دستر خوان نشسته از هر گونه طعام انک اندک چشیده و مے چشد از شدت شغف خود داری نتوانست بے اختیار دوید و بشارت رسانید که نشان چه معنے دارد خود تشریف آورده نوش جان می نمایند محمد امین خان مع همراهیان بسوے آن خانه دویده و زن مذکور بر جان خود ترسیده بدر رفت چون بآن خانه رسید دسگ بچشم خود دید بغضب ناک شده برگشت و میخواست که زن بیچاره را بکشد اما هر چند جست نشانے از ان ندید همیشه سراغ او از مردم مے پرسید و لبهای خود بدندان غضب کین مے خائید و دستش بجائے نمے رسید تا جهان فانی را پدرود نموده رهگرائے جاے خود گردید و نیز نهایت مشهور و از معتمدین مسموع شده که وقت ماموریشدن میر جمله بصوبه داری عظیم آباد امرا برای ملاقات و استرضاص او میرفتند نعمت الله خان مرحوم خلف روح الله خان بنابر ایام عاشورا و اشتغال بمراسم تعزیه داری حضرت سید الشهدا حسین بن علی علیهما السلام چند روز نرسیده بعد انقضای ایام مذکوره برای رخصت میر جمله رفت اتفاقا محمد امین خان هم دران مجلس حاضر بود در یک پهلوے میر جمله نعمت الله خان نشست و در پهلوے دیگر محمد امین خان نشسته بود نعمت الله خان عذر دیر آمدن خواسته گفت که بنا برانم و رنگے در آمدن شده معاف باید داشت محمد امین خان بکنایه پرسید که کسے در وانجا نه مرده بود نعمت الله خان گفت خیر ماتم سید الشهدا بود محمد امین خان گفت ای صاحب چه معنے دارد و یزید حسین بن علی هر دو صاحبزاده بودند ما را چه میرسد که ماتم یکے بگیریم و دیگری را بدانیم و ماتم او در عقای او نگریم نعمت الله خان در جواب گفت صاحبزاده ما کشته شد ما ماتم او مے گیریم صاحبزاده شما ظفر یافت شما شادے بکنید و گفتگو بطول کشیده منجر بمحاربه جنگے شد میر جمله درمیان آمده اصلاح داد +

ذکر مقرر شدن نیابت و وزارت بعنایت الله خان و سوانح آن زمان

بتاریخ بست و دوم ربیع الثانے سنه ثلثه جلوس مطابق ۱۱۳۳ هجری عنایت الله خان عالمگیری را بعد انتقال محمد امین خان خلعت نیابت و وزارت بلا تعین و زبر مرحمت گردیده و رخصت یافته رسید که نظام الملک بعد انتظام دادن نواح اورنگ آباد عازم حضور گردیده به نزدیک فرداپور رسیده بود که خبر فساد و عدم انقیاد بعضے ناعاقبت اندیشان بیجاپور و طرف کرناٹک شنیده بنابر بندوبست اضلاع مذکوره متوجه آنطرف گشت و عرضه داشت راجه ساهو مع پانصد اشرفی متضمن مبارکباد فتح از نظر گذشت و سیف الدوله عبد الصمد خان بصوبه داری خود یعنے لاهور رخصت شد و فخر الدین خان بخطاب پدر خود اعتماد الدوله مخاطب گشت معز الدوله حیدر قلی خان بهادر خطاب فیروز جنگے عوض ناصر جنگ یافت و سعادت خان بهادر بهادر جنگ بصوبه داری الله آباد سرافراز گشته رخصت یافت و محمد خان بنگش بصوبه داری آله آباد رخصت یافته بعد برآمدن از شهر بنابر زیاده طلبے حاکم و دیگر تکالیف نالایقان مکرر معاتب و باز مورد عنایت میگشت و سهو درین عرصه از روی اخبار سوانح و وقائع نگاران حیدر آباد معلوم شد که در ضلع کرناٹک هفتم صفر سنه دو باران غیر موسم چنان باریده که آبهای رودخانه و تالاب رو بطغیان آورده از صدمات سیلاب و شدت طغیان نه دوازده کروه اکثر خانها و آدم و چارپاے بعضے دیهات و قصبه ها غرق و تلف شده و سه درین ضلع کی از جبال آن طرف چاک شده و رپای دامن انگوه نیز جانور بیشمار ضایع گردیده اشرآبادی [illegible]

روزے در شکار پادشاہ با اعزخان بزبان ترکی تکلم گشتہ او را بجسب و نسب ستود و قبلے با نمود بعد دوسہ روز بے وساطت دیگری اضافہ ہزار و پانصد و ہزار سوار و نقارہ و سرپیچ مرصع عطا فرمود و بعد چند روز ہزارے ہزار سوارہ خطاب بہادرے عنایت نمودہ با اصل و اضافہ چار ہزارے سہ ہزار سوار نمود و از سوانح صوبہ اکبرآباد بعرض رسید کہ دلیر خان متبنای محمد خان بنگش را در اواخر ماہ رجب با دو ہزار سوار متصل سودھ مودھ تعلقہ بندیل کھنڈ کہ باز میندار آنجا بر سر جاگیر گفتگو داشت معاملہ بجا دلہ انجا میدھارہ عظیم رو بداد و دلیر خان با ہفتصد ہشتصد سوار و پیادہ کشتہ شد بمحمد خان بنگش خلعت و سرپیچ مرصع ماتم پرسے عنایت گشت +

ذکر شروع منازعت باراجہ اجیت سنگہ راٹھور و بظہور رسیدن شستیہای موفور از امرائے حضور

سکنۂ صوبۂ اجمیر و احمد آباد گجرات اکثرے از قدیمی نواب راجہ اجیت سنگہ در حضور آمدہ تظلم و استغاثہ نمودند و چون کنیسہ مرافقت راجہ مذکور با امیر الامرا و قطب الملک نیز در سینہ جا بود و راجہ ہم بتعصب مذہب خود با مسلمانان کاد شما داشت ہر دو صوبہ مذکور از راجہ مسطور تغییر نمودہ صوبہ داری گجرات مع امینی و دیوانی و فوجداری کل محالات خالصۂ مذکورہ و متصدی گرے بندر سورت در سال مرقوم بمعز الدولہ حیدر قلی خان بہادر مقرر شد و کاظم خان شجاعت خانے را کہ از منصبداران متعینہ احمد آباد بود بنیابت صوبہ دارے گجرات مقرر فرمودہ از اصل و اضافہ سہ ہزارے و دو ہزار سوار نمودہ مخاطب بہ شجاعت خان ساختند و بعطاے علم و نقارہ سرافرازی دادند و مرتضی قلی بیگ برادر او را با ضافۂ ہزارے پانصد سوار و خطاب رستم علیخان مفتخر ساختند و نیابت فوجدارے پرگنات بردہ وغیرہ بدو فرمودند و رائے رگھنات دیوان حیدر قلی خان را مورد عنایات اضافہ منصب ذات و سوار فرمودہ برای بندوبست مالے بندر سورت و صوبۂ مذکور مقرر و مرخص ساختند و فوجداری سرکار مراد آباد از تغییر معز الدولہ عوض متصدی گرے بندر سورت باعتماد الدولہ مقرر گشت و صوبۂ اجمیر بمظفر علی خان کہ از متوسلان صمصام الدولہ و راجہ جیسنگہ سوائے بود مقرر نمودہ خلعت و سرپیچ مرصع و فیل عطا فرمودہ مرخص نمودند عطیۃ اللہ خان پسر عنایت اللہ خان بخدمت داروغگے ڈاک و فضل علے خان بدارو غگی فیل خانہ از تغییر تربیت خان مقرر و خلعتہا عنایت شد و سعد الدین خان راکہ از نزد نظام الملک آمدہ بود و تسلیم بدیرائے منصب پنجہزارے سہ ہزار و عطاے نقارہ بہ تجویز نظام الملک نمودہ خلعت عرض کردہ عطا فرمودند از اخبار واقعہ احمد آباد ظاہر شد کہ بعد رسیدن خبر عزل راجہ اجیت سنگہ نیابت او و انتشار این خبر در ان صوبہ کہ ہنوز سند نیابت بشجاعت خان نرسیدہ بود نائب از علماے زشت خود کہ با ہیچ کس نمودہ بود تو ہم بسیار بہم رسانیدہ خواست کہ قبل از ورود نائب حیدر قلی خان بہر چہ دست رسد شہر را غارت و تجار را تاراج نمودہ بدر رود مہر علے خان بخشی معزول آنجا کہ چند روز نیابت راجہ و آخر از مباشرے او آزردگے خاطر داشت و حیدر قلی خان نیز از بخشی مذکور و صفدر خان بابے لول و مکدر بود ہر دو با ہم اتفاق نمودہ نظر بآنکہ بر رفع تعدی آن ساچوت با خوشنودی حیدر قلیخان حاصل آید و حقوق حسن ندمت بر حیدر قلیخان متحقق گردد جمعے را از اغا غنہ و رجا بائے شہر متفق ساختہ بر سر نائب راجہ ریختند و جنگے در پیوستہ جمع کثیر از راجپوتہ بہ کشتہ و زخمے گردیدند و نائب مغلوب و محصور در حویلے گشتہ با عمات خواہر زادہ صفدر خان بابے بہ خفت و خواری از شہر برآمد و بعد بیرون شدن از شہر بر بعض محالات

ما بین راه دست اندازی بشتاوت ذاتے نموده به جودهپور وطن خود رفت ومهر علیخان وصفدر خان بعد دلجمعی ازین ممر خان دیوان احمد آباد ساکه او هم از رفقای سادات بود پیغام داون خزانهٔ موجوده ومصارفت از حمل وحمل نمود وندا وچون تمیتی فرامیم داشت بعذر خواهش سند به پرخاش پیش آمده جدائے رویداد درین ضمن شجاعت خان مع دست آویز بمعز الدوله حیدر قلی خان انجمل رسید وناهر خان صلح نموده از شهر برآمد وسید نصرت یار خان بار سے صوبه دار عظیم آباد راخطاب رکن الدوله مع اضافه هزار سوار دو اسپه عطا شد وشیر افگن خان خطاب عزة الدوله وصوبه داری ملتان یافت واز سوانح اکبر آباد بعرض رسید که سه چهار تلچه راکه امن مفسدان طرف متهراو بر سر راه دارالخلافه واقع بود سعادت خان بهادر بهادر جنگ بعد محاصره ومقاتله عظیم که قریب چار صد کس مردم کاری از طرف سعادت خان وجمع کثیر ازان مفسدان هلاک شدند تلچه ها را به تسخیر وتصرف پادشاهی درآورد وخلعت وخنجر مرصع مع فرمان عنایت ودلیرے برائے بهادر جنگ عنایت شد اگرچه نفاذ امرے که درین خصوص باید محمد شاه چندان مذاشت وتوجه هم بچنین امور چندان نه اما از برائے تشبیه به نیکان وهوس عدالت گسترے بنابر ترحمے که در خاطرش بود حکم نمود که زنجیرے ملصق به برج شمس باجے بیاویزند وسر زنجیر را بطرف دریا در میدان بگمارند ومنادی نمایند که هر که بر دستمی رود ودر قلعه رسیدن تواند بزیر برج شمس آمده استغاثه نماید وسر زنجیر گرفته بجنباند ونهم روز اجلاس جلوس به تزئین وآئین معمول مستمر در نهایت کرده فرهمل آمد وهم درین سال مظفر علے خان که بصوبه داری اجمیر مامور شده بود بسبب نهایت عزت وبے مراجاے هنوز از قصبه رواڑے که سے کروهے دارالخلافه است نگذشته بود که خبر حرکت راجه جودهپور بطرف اجمیر باسے هزار سوار مع زمینداران وراجپوتان اطراف که فراهم آورده بود رسید وچند روز بدین جهت بفرودت توقف نمود واجیت سنگه داخل اجمیر گشته اول فرمانداد تا منادے نمایند که هر یک از قصابان وغیره اهل حرفه هر کسب و کار یکه دارند بمان اشتغال ورزیده بے اندیشه کار ها میکرده باشند وموذنان ومؤذنه مسجد ها طلبیده برای دفعه بنامی خود اظهار تبعیت قواعد اسلام وتاکید در اجرای آن وتعمیرات ساجد نمود بعد ازان عمله دارکان پادشاهی را خلعت فاخره قول نامه وفرمان پادشاه مع نشان پنجه مشتمل بر اقسام وایمان در بحال داشتن هر دو صوبه اجمیر واحمد آباد تا بقای عمر ودولت محمد شاه که مادر پادشاه در بیمارے رفیع الدوله واشتهار سلطنت پسرش روشن اختر محمد شاه ناظر هر سنگه راجه شریک ورفیق ساعات است اورا باخود متفق ومعین کار خود باید داشت نوشته فرستاده بود برآورده نمود ونقل آنرا باعرائض خود مصحوب پیوان پادشاهے نزد صمصام الدوله وروشن الدوله مع عرضداشت حضور فرستاد ومضمون مرقومات آنکه اگرچه هر دو صوبه را تغیر نمودن خلاف عهد وپیمان است اما صوبه داری احمد آباد را بنابر مرضے حضور پیشکش نمودم اگر صوبهٔ اجمیر از راه تفضل بمن بحال مذارند آبروے من میان همچشمان واقوام غیر اهل بود در صورت رفتن آبرو اهل غیرت را جان عزیز نیست بنابرین امید دارم که از انتزاع هر دو صوبه مرا معاف ومعذور داشته به بحالے یکے ازین دو صوبه ترحم بحال من فرمایند که سرو جان من وبرادرم دو صوبه مذکوره است در ماه ذی الحجه همین سال پادشاه بیگم دختر عالمگیر که زیب النساء نام داشت بدرود این جهان نموده بعد درود نوشتهای راجه اجیت سنگه مرضے صمصام الدوله نظر بقلت زره وشواری جنگ نائل بصالح وترک امتداد گشته ومیگفت که چون صوبه اجمیر مزار اکثر بزرگان واتصال مدار الخلافه وارد گجرات راجا اجیت سنگه بحال باید گذاشت واجمیر را در عمل یکے از مسلمانان مخلص پادشاه باید داشت وارادهٔ پادشاه وبعض ارکان دولت خصوص حیدر قلی خان بران قرار یافت که تنبیه تادیب او باید پرداخت بعد کشایش بسیار که هیچ یک از امرای حضور تن بهم او نمیداد وتجویز حیدر قلی خان سعادت خان بهادر

راز اکبرآباد بتاکید طلب حضور نمودند سعادت خان بجود رسیدن حکم چون جرأت داشت بطریق الغار و اوآخر نقعده خود را بحضور رسانید و بکارکنان و لشکریان خود تاکید نمود که لشکر و سرانجام کارزار متعاقب بلا توقف برسد بعد ملازمت که استدعای اسباب مهم میان آرد بعض امرای جبان راضی برفاقت او نگشتند و از حضور نیز و را عانت قصوری بظهور نرسیده عائق عزیمت او شد درین ضمن خبر رسید که مظفر علیخان بسبب عسرت و تهیدستی در تقاضای تنخواه سپاه گرفتار آمده دوسه موضع معتبر نواح اجمیر تاخت اما مال و مواشی غارتگران لشکر برده او بچنان گرفتار تقاضا ماند و ازین گرفتاریها بجان آمده هرچه داشت و نداشت حتی فیل و اسپ سواری لبسپاه داده از دست آنها خلاصے یافت و از خوف سپاه ملازم و غلبه راجپوتیه خود را آنجا نیز نزد نائب راجه بهنگه رسانید و خلعت فرمان صوبه داری نزد صمصام الدوله واپس فرستاد در همین حالت هردو پسران راجه اجیت سنگه با جمعیت کثیر متعاقب هم چار پنج دهات پادشاهی را تاختند و همدران زودے جمعے از مفسدان و زمینداران آن نواح نظر بآشوب زمان و اشتعار اجیت سنگه بر قصبهٔ نارنول تاخت آوردند بایزیدخان فوجدار آنجا که برای گشت بیرون برآمده بود طاقت مقابله آنها در خود نیافته روبفرار نهاد و خواهرزادهٔ او که در قصبه بود جرئت ندبوجی نموده بحال خود ملحق شد شرفاے نارنول بر سر مال و ناموس خود جنگیده برسنے ناموس را باصطلاح و قانون هندو هر کرده بشهادت رسیدند و مفسدان متغلب تمام قصبهٔ نارنول را خاطرخواه خود تاخته رخت بر بدن مرد و زن نگذاشتند و جمعے را اسیر ساخته بردند بعد استماع انخبر تادیب و تنبیه راجه اجیت سنگه صمصام الدوله بعهدهٔ خود گرفته پیش خیمه را بیرون فرستاد اما چون ازابتدا میان مغلیه و صمصام الدوله نفاقے مضمر بود و اندیشه قلت خزانه هم داشت بلیت و لعل میگذرانید و حیدر قلی خان با وجود سوے مزاج که از سابق با خاندوران داشت درین مهم بکمال گشته در غلاولا بقسمهاے غلاظ و شداد رفاقت بے نفاق را متعهد شد و تبعیت بدل و جان قبول نموده صلاح برآمدن براین مهم میداد و سزاوارے نمود و خیمهٔ خود را بیرون فرستاد پیراولے بعهدهٔ خود گرفت خاندوران صمصام الدوله صلاح در جنگ اجیت سنگه ندیده با پادشاه در خلوت بعرض رسانید که اگر خدانکرده او غالب آید باز اصلاح این کار درین نفاق و شقاق مشکل که تواند شد و در صورت هزیمت هم راجه اگر خود را بلوادیهای صعب المسالک کشد و مهم بطول انجامد خزانه کو و کرا طاقت که از عهدهٔ تعاقب او برآید فی الحقیقه بقول مشهور آنکه از نفاق و عدم اتفاق اندیشیده جرأت باقدام این مهم که متعهد گشته بود ننمود و بعد ازان قمرالدین خان که عزیمت بسنه این مهم را متکفل شد و الناس رهائے قطب الملک نجم الدین علیخان از قید و سپردن این هردو بخود کرد و بعضے تکالیف دیگر هم که خلاف مرضے پادشاه و مقربان بود التماس نمود چون برآمدن قطب الملک از قید مقبول اکثر طبائع نبود فسخ عزیمت اعتماد الدوله نیز شد و درین حالت چون انواع سخنان درمیان ے آمد خاندوران ترک آمد و رفت دربار نموده چند روز خانه نشین گردید پادشاه در اصلاح و آشتی مدار المهام سلطنت کوشیده رفع ملال و کدورتها نمود و اراده مهم راجه اجیت سنگه ازین گرگ آشتیها بالمره ازمیان برخاست و ظاهرا نوشتهاے صمصام الدوله مشتمل بر دلجوئے و متوقع گردانیدن راجه متواتر رفته اجیت سنگه را ارادهٔ فاسدیکه داشت باز آورده درین ضمن خبر آمد نظام الملک که بعد فراغ بندوبست طرف کرناٹک اوائل ذی الحجه داخل خجسته بنیاد اورنگ آباد گردیده هفتم ماه مذکور عازم حضور گشت و بر برهانپور رسیده دیانت خان را که سابق بخدمت دیوانی دکن از حضور مامور شده بود خلعت و فیل بخشیده بران کار مرخص ساخته بپادشاه رسیده در شهر انتشار یافت و جمیع تدابیر سرانجام و انتظام ملکے برآمدن نظام الملک موقوف مانده ازد قائع پیشاور و کابل بعرض رسید که سربلندخان خان زاد خان پسر خود را که

به کابل فرستاده بود خان زاد خان بعد فراغ بندوبست پیشاور نزد پدری آمده در منزل غریب که محمد امین خان پسر خانخانان سپهسالار مرحوم بغارت رفته بود اقامت نمود و بلخ فراهم آمده سر راه بر فوج خان زاد خان گرفته جنگ عظیمی روے داد بعد تردد بسیار کرانا خانزاد خان و همراهیانش بظهور رسید و شیخ مجاهد که جماعه دار عمده هراول بود زخمی گشته دستگیر گردید و قریب هفتصد هشتصد نفر بکار آمدند بغوج سربلند خان افتاد و دو اسپ سواری خانزاد خان بهیم از ضرب گولهٔ تفنگ غلطیده بخاک هلاک افتادند و بجانزاد خان نیز بوسیلهٔ زخمی رسیده دانست که کار از اقتدار گذشته بحال استقامت نیست ناچار با معدودے چند جان بسلامت ازان میان بدر برده و تمام فیلان و توپخانه و بنگاه و لشکر بتاراج افاغنه رفت و عبد الصمد خان بنابر اینکه زکریا خان پسر او صوبه داری کشمیر یافته بود خبر شورش و فساد اشرف الدین پسر محتوی خان با نائب عنایت الله خان و محصور و مغلوب شدن نائب مذکور شنیده با سه چار هزار سوار مغلیه وغیره بطور ایلغار شتافته خود را رسانید و اشرف الدین مخوف گشته مقابله را مناسب ندانست بے جدال و قتال بالفعال و معذرت پیش آمده اطاعت نمود و مواد فساد تسکین یافت عبد الصمد خان جمیع منصبداران متعینه و یوسیه داران و وظیفه خواران را بتقصیر التهاب نائرهٔ فساد و مخذول داشتن نائب منصوب معاتب ساخته جاگیر و مدد معاش همه آنها را بضبط و تصرف خود در آورد +

ذکر تولد صبیه در حرم سرای شاهی و کتخدائی ملکه زمانی دختر فرخ سیر با محمد شاه

شب پنجشنبه بیست و نهم محرم الحرام ۱۱۳۳ هجری صبیه در خانه محمد شاه متولد گشت و شب شنبه نوزدهم صفر المظفر ۱۱۳۳ هجری شادی کتخدائی محمد شاه پادشاه با ملکه زمانی دختر محمد فرخ سیر بکمال زیب و زینت لائق شان سلطنت بعمل آمده بطالع اسد نکاح خوانده شد و در سوم آرایش و نثار و آتشبازی و رقص و سرود بطور معهود هندوستان بعمل آمده ملکه مذکوره کدبانوی مشکوے پادشاهے گشت +

آمدن نظام الملک درحضور و مامور شدن بوزارت و بعض سوانح دیگر

نظام الملک بعد الفراغ از بندوبست ممالک دکن و دیگر مهمے از صلاح مفاسد حدود کرناٹک وغیره که رویداده بود نهضت نمود و دار الخلافه شاهجهان آباد رسید و روز پنجشنبه یازدهم ربیع الثانی سنه مذکوره آخر روز بملازمت پادشاه شرف یاب گردید و روز یکشنبه پنجم جمادی الاولے سنه مذکوره قبل از انقضای نصف النهار بعنایت وزارت ممتاز و بعطاے خلعت چارقب و قلمدان موافق ضابطه سرافرازی یافت و روز شنبه سوم جمادی الاخرے سنه مذکوره جشن عید نوروز موافق قاعده سنه بعمل آمده لقب پادشاه که اول ابو الظفر مقرر شده بود بابو الفتح ناصر الدین تبدیل یافت و روز پنجشنبه ششم رجب الرجب سنه مذکوره دیوانے خالصه براجه گوجرمل مفوض شد و روز یکشنبه نهم شهر مذکور آخر روز بشیخ سعد الله دیوانی تن تقریر یافت و بعض امرای حضور خصوص حیدر قلی خان در مقدمات مالی و ملکی خلاف رای آصف جاه دخل سے نمود پادشاه پاس خاطر آصف جاه ضرور دانسته حیدر قلیخان را بصوبهٔ اولگ گجرات بود مرخص نمود و حیدر قلیخان در انجا رفته عملے نمود که مثل آن در سیع عصر و زمان نشان نمیدهند و اقتدار بسیاری بهم رسانید نظام الملک که امیر دیرینه سال مزاج گرفته جاه طلب افتاده آرزو بود بعد وزارت خواست که راتق و فاتق مهام سلطنت خاطر خواه خود گشته با انتظام امور پردازد و پادشاه را نیز ولالت بگرانباری

وقار و تهذیب اخلاق و اوضاع و تادیبا تتبع و تقسیم اوقات بالفصال معاملات خلق کرضا جوئی خالق بشرط عدالت در نهست
و برای توجه در انتظام عظائم امور سلطنت و غیر آن از مهمات لائقے نمود پادشاه را بغرور دولت و جوانے وسیل طبیعت بلاحب
و لاہے مقبول خاطرے افتاد امرای دیگر خصوص عصام الدوله و خود نظام الملک در حضور بنا برکسا د بازار خود باشے خواستند و همیشه
بکج دار و مریز میگذشت تا آنکه تحریک امرا و خواجه سرایان حضور حیدر قلی خان مشوریده پا از حد خویش بیرون گذاشت و چون او
نیز مرد صاحب جرأت و اقتدار طلب بود و در صوبهٔ گجرات زر هاے وافر از تحصیل صوبه گجرات و جاگیرات خود و هم از ضبطی خانه
عبد الغفور بهره که کثرت دولت او مشهور آفاق بود بهم رسانید و حساب خزاین او از کرور ها درگذشت نخوتے پیدا کرده در دل
خود بارادهٔ عروج بمعارج امیر الامرا حسین علیخان بهادر خیالهاے بست با خوای امرای حضور عازم استیصال نظام الملک
و وصول بنیل مقاصد خود با وجود او متقدر رسید گردید و پادشاه و امرا که خواهان برآوردن نظام الملک از حضور بودند مهم او را
وسیله ارادهٔ خود شمرده مستدعی الفصال امر حیدر قلی خان و عزل او از گجرات بدستیاری نظام الملک شدند نظام الملک
که حرص وافرے برانداختن زر و توسیع قلمرو حکومت خود داشت قبول این مهم نموده بهدرین عرصه شب دوشنبه غره محرم الحرام
سنه ۱۱۳۵ هجری قریب بوقت صبح کاذب صبیه از بطن ملکه زمانی دختر فرخ سیر متولد شد و روز دوشنبه پانزدهم محرم الحرام سنه
مذکوره خلعت صوبه داری گجرات نظام الملک را تبغیر حیدر قلی خان عطا شد و روز پنجشنبه دوم صفر المظفر سنه مذکور بعد
انقضای نصف النهار نظام الملک بصوبه احمد آباد گجرات از حضور رخصت یافته عازم مهم مذکوره گردید +

ذکر کشته شدن نیل کنٹھ نائب سعادت خان بهادر در اکبر آباد و تغییر یافتن صوبهٔ اکبر آباد از سعادت خان و تفویض یافتن صوبهٔ مذکور براجه جیسنگه و مهم چورامن مفتوح شدن تهون قلعه جات

ظاهرا برهان الملک سعادت خان بهادر را علاوه صوبهٔ اکبر آباد صوبهٔ اوده که براجه گردهر بهادر بود مقرر شد برهان الملک بندوبست صوبه بعد
خود رفته رای نیل کنٹھ نائب خود را در صوبه اکبر آباد گذاشته بود نیل کنٹھ مذکور روزی به بخل سوار فیل با جمعیت مناسب در راه
میگذشت یکی از جاٹان بر سر درخت پنهان گشته بنظر جمع نشسته تحریک یکے از عمده زمینداران نیل کنٹھ مذکور را نشانه تفنگ
خود ساخته چنان زد که گلوله آن بسینهٔ او نشسته از پشتش بدر رفت برهان الملک عازم بود که مالک هر دو صوبه بوده انتقام
نائب خود بگیرد عصام الدوله فرصت یافته صوبه داری اکبر آباد تغییرے برهان الملک سپرده سنگه سوائی را وادارند و برهان الملک
را فقط صوبه داری اوده مسلم ماند و راجه سنگه به تنبیه چورامن جاٹ بعد عطاے صوبه داریے اکبر آباد مامور شده
بجنگ چورامن و تسخیر قلعه او کهتون نام داشت پرداخت و قاصد اخراج او از زمیندار لیش گردید و بدن سنگه برادر زادهٔ
او را با خود متفق ساخته مدتے به تسخیر قلعه مذکور اهتمام نمود تا آنکه حکم سنگه پسر چورامن با پدر خود روزے در عین
مجلس گستاخے کرلائق شان پدرے و پسرے نبود نمود و پدر را خفیف عائد گشت چورامن شفقت پدری را کار فرما شده
تدارکش مناسب ندید اما از افراط غیظ بغلبهٔ جهالت که اکثر در طباع هنود پیدا شد خود را مسموم نموده هلاک شد و حکم سنگه
بجاے او نشست چون سکیرے مغرور و از عمدهٔ امور ریاست و مهم راجه جے سنگه استمالهٔ رعایاے زمیندار جهت
و تالیف قلوب سرداران قوش فرمان داد و بدن سنگه بکار امور اهتمام تمام نموده رفقاے محکم سنگه را با خود متفق ساخت
محکم سنگه بر احوال آگهی یافته از قلعه بگریخت و شب پنجشنبه نهم صفر سنه ۱۱۳۵ هجری تهون مفتوح و مسخر بدن سنگه

بجای حکم سنگ مقرر شد و راجه گردهر بهادر بعهدهٔ مالوا سرافرازی یافته و با دیگر رسیده نظم و نسق آنجا قرار واقعی نمود +

ذکر آشفتگی احوال حیدر قلیخان و غالب شدن نظام الملک حیدر قلیخان و احوال او باجمال

نظام الملک چنانچه نگاشته قلم وقایع رقم گشت صوبه داری گجرات یافته بعزم تسخیر آن ملک روانه گردید و افواج اسباب لائق سرانجام داده از اثنای راه تدبیر منحرف ساختن ارباب افواج او پیش نهاد خاطر ساخت و بار سال رسل و رسائل جماعه خصوصا دورانیه و افغنه بانبه و غرنے و دسنے که لشکر او بسیاری ازین قوم بوده از اکثری را بطرف خود مائل و از حیدر قلیخان منحرف گردانید چنانچه شجاعت خان و رستم قلیخان و مهر علیخان گجراتے و صلابت خان و زبردست خان بابی و اسد خان فرنی و دیگر سرداران پنی و مغلیه دورانیه دل دگرگون کرده متفرق شدند و نظام الملک تا جالوه قریب گجرات رسیده معز الدوله حیدر قلیخان بمشاهدهٔ این حال در خود تاب مقاومت تا اصفهان ندیده علت البخولیا بتعارض مهر سانید و در قضای دیرینهٔ او در محفه بیماری اختیار بیش نشانیده ریگ ای حضور شدند اصفهان بگجرات رسیده بانتظام آنجا متوجه گردید بعد الفراغ از امور ضروریه صوبه گجرات بحامد خان عموی خود که بشاهزاده جنگلی شهرت داشت داد و خود با نبره بندوبست بصوبهٔ مالوه که تبعیرے گرد سر بهادر نظام الملک مرحمت شده بود آمد و از انتظام آنجا دلجمعی نموده عظیم الله خان را که پسر عمه اش بود نیابت آنجا داد و خود بحضور برگشت حیدر قلیخان باز رد اسباب که همراه داشت بحضور رسیده چند روز معطل بود روز یکشنبه سیزدهم جمادی الآخره سنه ۱۱۳۵ هجری نور روز شد و همدرین روز ها سیکو سیر رحلت نمود و شب شنبه یازدهم رجب المرجب سنه مذکوره پاسی از شب مانده صبیه جهان افروز بانو بیگم نام از بطن روشن آبادی در خانه محمد شاه متولد شد و ظاهرا حیدر قلیخان بعد معاودت از گجرات در رعیت نظام الملک مورد مراحم پادشاه گشته چون تنبیه اجیت سنگه دشمنی و تمرد او ملحوظ بود بصوبه داری اجمیر مامور گردید و حیدر قلیخان هم که مرد صاحب جرأت و دشمن دیرینه اجیت سنگه بود قبول نموده یکدستی که مهیا داشت اسباب مدافعه را جه مذکور آماده ساخت و بهم او حسب الامر حضور پرداخت و بر سر اجیت سنگه تاخت آخر شعبان المعظم سنه مذکوره راجه مرقوم ناگزیر شده همدرین سال پسر سیسے قاسم کوتوال رانزد یک بجائے عدالت یکے از جماعه سرخ پوشان نبرخم کارد از پائے در آورد و سرخ پوش هم بزخم شمشیر ش مجروح گشت در روز یکشنبه غره شوال المکرم سنه مزبوره نظام الملک بعد الفراغ از انتظام گجرات داله معاودت نموده ملازمت محمد شاه نمود و در روز پنجشنبه بیست و چهارم ذی القعدة الحرام سال مذکور بعد مرور یک نیم ساعت بخوشی نیمرے در خانه محمد شاه متولد گردید و در نصف آخر محرم الحرام ۱۱۳۶ هجری ستاره ذوذنب در کواکب برج دلو نمودار شده قریب ده دوازده روز ظاهر و بعد ازان مختفی گشت و همدرین ماه پسر کلان پادشاه انتقال نمود +

ذکر آزردگے نظام الملک از پادشاه بنابر بعضے حرکات و تنافر طباع امرا از نظام الملک و رجوع وزارت باعتماد الدوله قمر الدین خان پسر محمد امین خان و رفتن او بصوبه های ممالک دکن و تفصیل بعض امرا و ارکان حضور

ارکان سلطنت و اعیان مملکت مثل اعتماد الدوله قمر الدین خان بخشے دوم دوازدهم غسل خانه و صمصام الدوله امیر الامرا بخشے اول و صاحب رساله والاشاهے و اعلی شاهے و روشن الدوله ظفر خان بخشے سوم و سعید صلابت خان بخشی

چهارم و خان سلمان غرة الدوله شیر افگن خان و بعد ازو برادرش لطف الله خان صادق صاحب سالهٔ سلطانی و صدر الصدور میر جمله ترخان و ناظر و داروغه عرف خاص حافظ خدمتگار خان خواجه سرای عالمگیری و بانتقال او روز افزون خان و دیوان خالصه راجه گوجرمل بعد ازو شرف الدوله اراوتمند خان و بعد ازو راجه مجتبل و دیوان تن شیخ سعد الله و میر آتش اول حیدر قلیخان و بعد ازو سعد الدین خان و باز از حیدر قلیخان و بعد ازو مظفر خان برادر صمصام الدوله و داروغهٔ خواسان برهان الملک و نائب او احمد قلی خان و میر توزک اول امین الدوله و دوسیے داور و او خان و داروغه گزداران مبارز خان و بعد انتقالش آغر خان و داروغه خاص طلوه و خلوت قدیم میر حسن خان کوکه و عرض کرنیله احمد خان کوکه و داروغهٔ فراش خانه و بخشی علی حامد خان و داروغهٔ فراش خانه ابو علی خان توپه بیگی و بخشی اعدیان سنو خان بهادر روشن الدوله شاگرد پیشه عنایت خان راسخ پسر خان صادق فراول بیگی اله ویردیخان خدمت جیب فیض به بهروز خان و جیب خاص به جاوید خان خواجه سرایان جواهر خان داروغهٔ جواهر خانه بختاور خان داروغه بادر چیخانه وجیه خان داروغهٔ قهوه خانه فضل علیخان داروغهٔ فیلخانه سید قطب الدین علیخان نگهبوری داروغهٔ جلیسین خان داروغهٔ سرخ پوشان و قولدران الیار خان قلوه دار شاهجهان آباد قائم خان پسر روشن الدوله دارو غه وقایع کل وداک حکیم معصوم علی خان داروغهٔ سوانح و ازین مقوله هر یکے بکارے مامور بود لیکن روشن الدوله دخل بسیار در مزاج پادشاه بهر سانیده باز ارزانی العمی گرم نموده برآمد کار مردم سے نمود و دختر شاه جان محمد درویش مشهور بکوکے تقریب وافر در حضور محمد شاه بهر سانیده فلمدان پادشاه باو مفوض و از طرف پادشاه صاحب دستگاه شده در اندرون محل برعائض مردم حاجتمند توقیع میکرد و عقل دور بین فرین حیرت گردیده این نکته سے سراید ربا سے نوبت زکیان بما کیان افتاد است + بازوے شکرے بمیان افتاد است + شاید که سپهر سفله بر قصد زندگانی شاه شمشیر زدن بدست زنان افتاد است + پادشاه چون جوان بے عزم و کم جرأت بود مشغول عیش و طرب گردیده در امر ملکه اشد ضرور بود توجه سے نمود و در غیبت مصاحبت با عمدة الملک امیر خان و دیگر امرا امرا زادگان رنگین مزاج خوش طبع در خاطرش جا یافته با مور سلطنت و انتظام ملک و ملت التفاتیکه باید سے نمود و باین سبب اندک اندک خوف و هراس از دل امرا و رؤساے هر فرقه بلکه عوام الناس برخاسته هر کس در دماغ خود خیالے مے پخت و بجاے خود نشسته در باطن دم از استقلال میزد نظام الملک میخواست که پادشاه به تبعیت رساے او اوضاع خود را بیاراید و در غیبت مصاحبت رنگین مزاجان که محمد شاه داشت و زمام اختیار کار ها که بدست کوکے و امراے دیگر بود از دل پادشاه و دست امرا برآید بسبب نکالیف چنین امور که برطبائع سلطان و ارکان دشوار و گران بود پادشاه و امرا از صحبت نظام الملک نفور و همیشه او را استهزا سے نمودند و در غیبت کلمات رکیکه در حق او مذکورے شد نظام الملک از جمات مسطوره مستکره از حضور گردیده عازم ارکاه خود که صوبه هاے دکهن و گجرات بود گشت و تهیج مواد فساد خاطر نشان خود ساخت و اظهار انزجار و ملال از آمد و رفت دربار کرده در خانه خود نشسته مستدعی ترک مناصب و وزارت گردیده اما چون متامل و متحمل بود زود از جا در سی آمد محمد شاه و امرا بر ضای الفیر او انه کے پے برده در فکر تدارک و استرضای او افتاده قاصد بود ند که از ناخوشنود بودن او نیز اراده این اشخاص در یافته برای خود غنیمت دانست تا آنکه وسائط و وسائل در میان آمده لطا بر رفع کدورت بعمل آمد و نظام الملک روز دوشنبه دهم صفر المظفر سنه ۱۱۳۶ هجرے بازملازمت پادشاه نموده و بهر پا تهاے بے اصل خوشنودش ساختند +

شورانیدن امرای حضور میبارزخان صوبه دار برهان پور را بر آصفجاه و کشته شدن میبارزخان

به تقدیر خالق مهر و ماه

امرای حضور برآزردگی خاطر آصف جاه ستمگر کشته شقه خاص پادشاهی در کمال اخفا ببارزخان ناظم برهانپور فرستادند که اگر تواند صوبه های مذکور از دست گماشتهای آصف جاه انتزاع نماید عنقریب آن نظامت دکن هم متعاقب خواهد رسید و آصف جاه برفتنه انگیزی امرای حضور آگهی یافته اظهار ناموافقت آب و هوای شاهجهان آباد و موافقت هوای مراد آباد بهانه نموده برای شکار آن طرف از پادشاه روز یکشنبه بیستم ربیع الاول ۱۱۳۲ هجری رخصت گرفت و اندک مسافتی آنطرف رفته بجانب دکن عطف عنان نمود و بر جناح استعجال خود را بملک دکن رسانید و مشغول تهیه اسباب حرب و کارزار گردید مبارزخان باستیلای وهم فتح و ظفر اختصاص یافتن باعلی مراتب دنیا و دین را بلا افتاده باتفاق ابراهیم خان برادر داود خان پنی و ابنای شیخ نظام داماد شیخ منهاج سرداران دکن که مخالف آصف جاه در جان و دل با آب و گل ایشان سرشته بود سر بشورش برداشته اسباب حرب و کرب آماده ساخت و بعد تهیه سامان جنگ با هنگ رزم آصف جاه برآمده معسکر ساخت و لشکرے بخوبے آراست آصف جاه برادر زادهٔ مبارزخان آگهی یافته بمجادله اش شتافت بعد مقابله روز پنجشنبه بیست و چهارم محرم الحرام ۱۱۳۳ هجرے مقابله عظیم و جنگے صعب چنان رو بداد که چار هزار مرد چار فیل در میدان کشته افتاد و فتح و ظفر نصیب آصف جاه گشته مبارزخان مع پسران و رفقا بآخرت شتافت آصف جاه عرضداشت متضمن فتح خود بقید اسامے کشته های معرکه ناکامے که از طرف مبارزخان جان سپاری نمود ند نوشته مع اثر فیلهاے نذر مبارکباد و بعرض سوال مقبول موافق معمول ضبط ارسال حضور نمود و خود فارغ البال بر تمام صوبجات دکن تمکن یافته بندابر تعجیز امرای دون همت و پادشاه کم جرأت پرداخت ذوالفقارالدین خان بعد هفت ماه از کوچ نظام الملک بخطاب جملة الملکے و وزارت سرافرازی یافت و بعد استمزاج آصف جاه قبول فرمود +

آمدن حیدرقلیخان از اجمیر و مامور شدن بخدمت میرآتشے حضور

چون صحبت آصف جاه و پادشاه ناچاق و نفاق بمدیگر ظهور و بروز نمود و از هر دو طرف مدارا و مماسات بعمل نے آمد خصوص بعد جنگ مبارزخان که اندک پرده از روے کار برخاسته بود پادشاه حیدرقلیخان معزالدوله را مخلص یکرنگ صاحب شوکت جرأت آهنگ دانسته نزد خود طلبید و حیدرقلیخان روز جمعه چاردهم ربیع الاول سنه مذکوره از اجمیر بدارالخلافه شاهجهان آباد رسیده دو ساعت بخوبی از روز برآمده ملازمت محمدشاه حاصل نمود و تفویض میرآتشے و عنایت خلعت خاص اختصاص یافت و سعدالدین خان تورانے که متوسل آصف جاه و از دست گرفتهای او بود معزول از خدمت مذکور گشت و نیز راجه گردهر بهادر که بعد او لے تغییرے نظام الملک صوبه داری مالوا یافته مدارالملک بین شتافت و با نظام صوبه چنانچه باید پرداخت و عظیم الله خان که از طرف نظام الملک بکارهاے آنجا اشتغال داشت برخاسته بشاه جهان آباد آمد +

برانگیختن آصف جاه عموی خود حامدخان را به تمرد و عناد و مهیا شدن او بفتنے و فساد

آصف جاه بعد ظفر یافتن بر مبارزخان و مشاهدهٔ احوال امرای حضور پیلاجے کنتهاجی سردار ان مرهٹه را با عموی خود حامدخان که صوبه دار گجرات بود متفق ساخته اشاره بطغیان و عصیان نمود حامدخان حسب الاشعار گماشتهاے جاگیرداران و

فوجداران حضور را بیدخل ساخته کوس لمن الملک الیوم نواخت اخبار اتری وافزان بری او باتفاق مرهٹه بحضور رسید ارکان دولت در تدارک آن بنا، مشاوره باهم گذاشته هرکی رائی میزد پادشاه بشاهزاده اورنگ جام تورانیان قاصد استخلاص قطب الملک از حبس گردید و بوساطت معتمدی پیغام فرستاد که الحال هم از شما چیزے میتواند شد قطب الملک معروضداشت که اگر دست شفقت پادشاه بر سر این فدوی درگاه سایه گستر شود همین که شرف ملازمت میسر آید فرخ شیر هزار سوار مهیا و هرگاه بکارے امور شوم انچه مرکوز بندگان حضور باشد بظهور میتواند رسید مخالفان باستماع این خبر ظاهرا بکدورتی آن سید لسیر مظلوم را مسموم نموده بآبائے کرامش ملحق ساختند ٭

ذکر متعین شدن سربلندخان بتادیب حامدخان وخلاصے نجم الدین علی خان بهادر وزیر یافتن حامدخان وبهم رسیدن فتنه برکیان در مملکت هندوستان

مبارز الملک سربلندخان بعد تغیرے از صوبه کابل ومنصوب شدن ناصرخان بصوبه داری مذکور بوساطت روشن الدوله دارغهٔ خود مدتے بیکار نشسته آمد و رفت دربار کمتر نمود چون قطب الملک بزمت ایزدی پیوست بالتماس عمده های حضور خصوص بمشوره حافظ غدیتگار خان که براصابت رای وحسن عقیدت او پادشاه را اعتماد بود مقرر شد که مبارز الملک بتادیب وتنبیه حامدخان باغی متعین وصوبه داری گجرات بتغییرے نظام الملک بامساعدهٔ مناسب بخان مذکور عنایت گردد چون سربلندخان ازمدتها بیکار ومعطل اسباب وسامان سرکارش مختل بود سال سی وهفتم ازماه دوازدهم مبلغ یک کرور روپیه لقد بطریق مساعده از خزانهٔ عامره یافته قسخیر گجرات وتادیب حامدخان از حضور پادشاه مامور گشت بلکه مختفی بر بشارت عنایت وزارت نیز مبشر گردید سربلندخان باعانت ورفاقت خود بسته عاد استخلاص نجم الدین علیخان بهادر برادر قطب الملک که او هم مقید بود نمود چون محمد شاه از وقتیکه نجم الدین علیخان برای برآوردن او از حبس قلعه شاهجهان آباد آمده همراه خود برده بود نظر الطاف بحال خان مذکور داشت بلطیف خاطر قبول نموده روز چهارشنبه دوم رجب ۱۱۳۱ هجری آخر روز از حبس برآورد وخلعت عنایت باشمشیر بسید نجم الدین علیخان بهادر مرحمت نمود و سربلندخان ونجم الدین علیخان از حضور رخصت یافته هردو امیر بریک فیل سوار شده داخل خیمه ها شدند و فوجے از سادات ودیگر رفقای قدیم بسر نجم الدین علی خان جمع آمده صورت اقتداری بهم رسید ومبارز الملک که سپاه دوست بود واز صوبه های هند هیچ صوبه نمانده که سالے چند صوبه دار آنجا نبوده باشد وسرداران سپاه که رقیق ودیرینه ودولت خواه او بوده در بکارے وقت کار همیشه چشم انتظار براه دولت واقتدار او داشتند در اندک زمانی از جاهای متفرق نزدا وجمع آمده لشکر شایسته فراهم گشت مبارز الملک سید نیابت بشجاعت خان گجراتی فرستاد وحامدخان بنابر عدم مقدرت برخود پیچیده از گجرات برآمد ودر موضع دهرا اقامت نموده کتنا نافلمی را بکمک خود طلبید وخود هم مجمعیتے فراهم آورده باتفاق غنیم مذکور بر سر گجرات رفت شجاعت خان هم از گجرات برآمد وباحامدخان جنگیده فتد سهتے ورباخت رستم علیخان برادر شجاعت خان که حاکم بندر سورت بود خبر قتل برادر شنیده اسباب محاربه سامان نمود و پیلاجی کاکیوار راکه دران حدود بهنگامه آرا بود باخود متفق ساخته از بندر سورت برآمد حامدخان باجمعیت خود کنتا نافلمی قریب بیست هزار سوار بود از احمد آباد کوچ کنان در پاے سهی تلاقے فریقین روی نمود پیلاجی کاکیوار اگرچه رفیق رستم علے خان بود آمادهٔ لالت کنتاجے باحامدخان اتفاق داشت رستم علیخان هم بهغاے آن مرهٹه مقبل رسید

حامد خان مظفر گردید بعد استماع این خبر مبارز الملک کہ بدورا رہا گرگاؤں واجمیر متردد و متوقف بود بامید ایفائے وعدۂ وزارت باتفاق نجم الدین علی خان ببرہے برد بیتاب شدہ از پادشاہ استمزاج نمود چون کوکب اقبال تورانیان در عروج بود وفا بوعدۂ مذکور مقرون بصلاح نگشتہ حکم کوچ بطرف گجرات صدور یافت وراجہ گردھر بہادر بتغییرے نظام الملک صوبہ داری مالوا یافتہ بکار خود مرخص ورد انہ صوبہ مذکورہ گردید و نجم الدین علی خان بعارضۂ بیماری چند روز در حضور ماندہ بعد صحت صوبہ دارے اجمیر یافتہ متعین مبارز الملک گردید و پادشاہ از فتنہ پردازے و ہنگامہ سازے نظام الملک با قاطبۂ فرقۂ تورانیان بدمنظر و آزردہ خاطر گشتہ کینہ اینہا در دل داشت باگرفت بعض صوبہ داری و دیگر خدمات کہ باعتماد الدولہ قمر الدین خان بود از نامبردہ تغییر گشتہ بدیگران مقرر گردید برہان الملک رخصت بندولبست صوبہ یافتہ بنا برانتظام معاملات آنجا نصبت نمود و لبسرانجام مہام صوبۂ خود پرداخت و سربلند خان سال سے و ہشتم از مایۂ دوازدہم بطرف گجرات شتافت و نجم الدین علی خان بسبب نے اسبابے کہ از مدتہا مفید ماندہ چیزے ندداشت چند روز توقف نمودہ منتظر اجتماع اعوان و انصار از رفقاے دیرینہ و اخوان بے کینہ خود ماند بعد فراہم آمدن آنہا متعاقب سربلند خان شتافتہ بلشکریش ملحق گشت و حامد خان باتفاق کشتا و پلاجے کاکیوار سرداران مرہٹہ بقصد محاربہ از گجرات برآمد مرہٹہ مبارز الملک بحامد خان نصائح برنگاشت سودے نداد و حامد خان بخشے خود امان بیگ را با فوج غنیم بجنگ مبارز الملک فرستاد سربلند خان و نجم الدین علی خان جنگ عظیم با بخشے حامد خان و ہر دو سرداران مرہٹہ نمودہ غنیم را گریزانیدند و امان بیگ در میدان کشتہ شد و شیخ الیار بلگرامے بخشے دوم دار معتمد سرکار مبارز الملک از راہ دیگر داخل قلعہ احمد آباد شدہ شہر را بتصرف خود در آوردہ و حامد خان شکست خوردہ پیش نظام الملک رفت سال دیگر نظام الملک جمعیتے مرہٹہ را تحریک و تحریص بجنگ سربلند خان نمودہ و شریک حامد خان گردانیدہ بطرف گجرات فرستاد بعد رسیدن آنہا در حدود گجرات جنگہاے صعب با مرہٹہ ہا روید اد و نجم الدین علی خان بشجاعتے کہ از آباواجداد خود میراث داشت کرد جنگ مرہٹہ ہا را چنانچہ باید زد و مرہٹہ ہا علی الغفلۃ بدہ نگر و بیل نگر جاگیر امیر الامرا تاخت و تاراج نمود و خانزاد خان پسر سربلند خان رسید نجم الدین علی خان بجمعیت شصت ہزار سوار و پیادہ ہاے عرب و فرق دیگر و چند صد ضرب توپ خرد و کلان مقابل مرہٹہ در میدان کنبایت بندر در آمدہ جمعے کثیر از انہا کشتہ بقیۃ السیف را منہزم گردانیدند و تا آب نربدا عنان از تعاقب شان باز نگرفتہ از حدود گجرات بیرون ساختند چون مبارز الملک فوج بسیار ہمراہ داشت پنج لک روپیہ ماہ بماہ بسبیل پشکوی از حضور معرفت ناظر خدمتگار خان و بعد مردن ناظر معرفت بخشے سوم روشن الدولہ بمبارز الملک میرسید تا خلل در تسلط او بران ملک نشود و مقرر شدہ بود کہ تا بندولبست آن صوبہ قرار واقعی نشود و داخل صوبۂ مذکور بجہۃ عائد سرکار مبارز الملک نگردد مذکور راہ بماہ از حضور باو میرسیدہ باشد چون خبر فتح مذکور بحضور رسید بصوابدید صمصام الدولہ حکم برطرفی فوج زیادہ و موقوف شدن اعطاے در ماہہ بسربلند خان رفت تا این حکم بسربلند خان نرسیدہ بود صیت سطوت پادشاہی دران صوبہ بلند و سرکشان متمرد خستہ حال و دستمند بودند +

ذکر انحطاط درجات روشن الدولہ و کوکے و شاہ عبد الغفور و اخذ و جر کرورہا در حضور از ثلثہ مذکورہ و معزول شدن سربلند خان از گجرات بسعے صمصام الدولہ و منصوب شدن انہے سنگہ و مقابلہ باہم و دیگر و معاودت سربلند خان بشاہ جہان آباد و قوے

شدن مرہٹہ از ضعف و سستی ابھے سنگھ

روشن الدولہ بہادر ہرچند صفات حمیدہ بسیار داشت لیکن چون بنائے کار او بر رشوت بود دنقدی دوازدہ لک روپیہ بابت صوبۂ کابل کہ سال بسال از خزانۂ عامرہ حوالۂ روشن الدولہ میشد نصف فرستادہ نصف را خود متصرف میشد وہمین قسم در امور دیگر ہم عمل مے آورد وامرا را باہم منازعات بود پردہ از روی کارش برنداشتہ بفضیحت انجا میدہ پادشاہ اورا عتاب ساختہ حکم بحاسبہ گرفتن فرمود متصدیان حضور مبلغ دوکرور روپیہ برذمۂ او برآوردہ بعرض رسانیدند حسب الحکم پادشاہی مبلغ مذکور از روشن الدولہ طلبے شدہ او مبلغ مذکور لاعلاج ومجبور داخل سرکار والا نمودہ از نظر افتاد وزمام اختیار این اخراجات بصمصام الدولہ مفوض گشت وقدر امیر الامرا در حضور اصلا پذیرفت وشاہ عبد الغفور ہم کہ معتقد الیہ تورانیہ ودر مزاج پادشاہ داخل وافر بہرہ سانیدہ مختار عزل ونصب امنای خالصہ شریفہ ومرتشے بود فی الحقیقۃ ہمین سبب وبجب ظاہر بنا برادا ہائے ناشائستہ کہ بفرط غرور از عبد الغفور غافل بظہور رسید از مرتبۂ اقتدار افتادہ گرفتار غضب سلطانے گشت ومحبوس ومقید روانۂ بنگالہ گردید ضبطے خانہ اش قریب بدو کرور روپیہ نقد سوای اجناس داخل خزانۂ حضور شد وکوکی ہم کہ ہمکار این ہر دو مختار بدستخط در حضور پادشاہ بود ہمین علت شریک حال اینہا گردیدہ از محل اخراج ویا دیار از دواج یافتہ واندوختۂ او نیز علاوہ ضبطے اموال عبد الغفور مسطور گردید صمصام الدولہ چون اختیار کار ہا باقتدار تمام بہم آمد سربلندخان را کہ توسل بروشن الدولہ داشت معزول کنانیدہ راجہ ابھے سنگھ را بحضور رسانید صوبہ داری گجرات فرستادہ وتاکید نمود کہ خود را بالجملہ ہرچہ تمامتر بگجرات رسانیدہ سربلندخان را رواندہ حضور نماید ابھے سنگھ اثارام طلبیاہ وزمام حراست عمدگیہای خود نائب بہ گجرات فرستاد وسبارز الملک نائب ابھے سنگھ را گوشمال واجبے دادہ غائب وغاسر بگردانید ابھے سنگھ نوبت دوم نائب دیگر بسامان تر از اول فرستاد ثانی ہم مثل اول سنے نیل مقصود برگشت ابھے سنگھ ثمر مساعی ہای متواترکشیدہ ناچار گردیدہ خود باجمل پنجاہ ہزار سوار وسامان بسیار در حرکت آمدہ بہ گجرات رسید مبارز الملک ہرچند از طرف حضور وآصف جاہ تشویشہا داشت لابسبب قلت زر واسباب سفر ناچار بقاصد مجادلہ با ابھے سنگھ گردیدہ چند فرسخے شہر گجرات معسکر ساخت وہر قدر مردم از فوج کہ بر اقتش کردند بمقابلہ ابھے سنگھ پرداخت وپایداری بہادرانہ ودولاوری مردانہ نمودہ جنگ راجہ ابھے سنگھ بجوشش بسیار چنان زدکہ راجہ را پای ثبات از مقاومت لغزیدہ بضرورت برگشت وانکی پست ترشدہ مبارز الملک بہادر ہمین قدر را غنیمت شمردہ چون از حضور وطرف آصف جاہ مطمئن خاطر نبود قاصد مصالحت آشتی با ابھے سنگھ گردید وآخر روز با معدودی از چہ بہادر وخدمتگار دستار سفید بسر پیچیدہ ولباس سادہ در برکردہ بملاقات راجہ ابھے سنگھ رفت ابھے سنگھ باستماع این خبر متحیر گردید وملاقات او را از جملۂ نعمائے غیر مترقبہ خیال کردہ خوشحال باستقبال شتافت وبر بر دروازۂ خود ملاقات نمودہ مبارز الملک را باحترام تمام آوردہ بر مسند نشانید مبارز الملک اختلاط ہا شروع نمودہ گفت کہ ما با شما وسیلہا از قدیم وبا ہمدیگر راجہ ہیت سنگھ دستار بدل وبرادری متحقق است شما را بجای برادر زادۂ خود میدانم اینقدر بنا بر ناموس مردی بعمل آمدہ عداوتے در میان نیست کہ مانع ملاقات گردد وغرض کار پادشاہے است سن ہم برای ہمین کار وارد این دیار بودہ ام اکنون شما را مبارک است کہ بانتظام مہام این صوبہ پردازید وما از شما اعانت اسباب سفر وقدرے زر برای زاد راہ مے خواہیم ابھے سنگھ استقبال ام او را سعادت شمردہ تبقدیم آن عمل خود را مامور وجزیہ تاکید درین باب بآنہا نمود مبارز الملک بعد اطمینان ازین ہمدستی و اتحاد سابق را متذکر گردیدہ در تجدید وتشیید آن تقریرہای دلپذیر نمودہ از سر نو با ابھے سنگھ دستار بدل گردیدہ دستار

او را که با نواع مرصع گران بہا مزین بود از سر شش برداشته بر سر خود گذاشت و دستار سفید خود را بر سر او نهاد و با ہم دیگر تهنیت و معانقهٔ اخوت بعمل آمده خوشنود و شادمان بر خاست و بعسکر خود رسیده چون سامان سفر نمود موجود از بهر سنگه رسید عازم ولایت شاه جهان آباد گردید صمصام الدوله باستماع خبر جنگ که مبارز الملک با ابهی سنگه خلاف مرضی او و فرمان حضور نموده بود از زه خاطر گشته پادشاه را تحریک نمود که سربلند خان را معاتب ساخته گزرداران متعین باید فرمود تا ہر جا که باو برسند ہم آنجا او را متوقف سازند بعد ازان که عفو جرائمش از حضور شود بمسکن و ماوای خود خواہد رسید بنابرین دو صد گزردار از حضور متعین شده صد گزرد بطرف راه امیر و صد دیگر بسر راه اکبر آباد رسیده انتظار مبارز الملک میکشیدند چون او باکبر آباد رسید بموجب امر حضور توقیفش نموده نگذاشتند که گامے پیشتر گذارد مبارز الملک بضرورت در اکبر آباد منتظر فرمان حضور و امیدوار عفو قصور خود مقامات نمود سپاه همراه که اکثرے برطرف شده بودند بنابر تقاضای تنخواه شورش و گستاخیها مے نمودند برہان الملک که بتقریب صوبه داری دران روزها در صوبهٔ اکبر آباد بود و پیشتر نوکرے مبارز الملک نموده مدتے در سلک ملازمانش جا بداشت التماس کرد که تنخواه ملازمان سرکار بعهدهٔ این دولتخواه قدیم صمیم اگر گذاشته آید در تمشیت این خدمت سعادت خواہد شمرد این سخن بر دوش همت سربلندخان گرانے کرده ابا نمود و فرمود که با فضال قادر بیهال احوال تا حال باین حد رسیده که منتے از دوستان کشیده آید و از خزانه که در حرم سرا مخفے میداشت اشرفیها برآورده در تنخواه سپاه داد و قضیهٔ مذکوره را کوتاه ساخت +

برانگیختن آصفجاه رؤسای مرهٹه را بتسخیر ممالک ہندوستان و درست نشستن نقش مراد آنها بحماقت امرای زمان

چون آصف جاه ملاحظهٔ اوضاع حضور و شعور امرا در قدردانی مبارز الملک مشاهده نمود رغبتش او در ترغیب انواع مرهٹه به تسخیر ممالک ہند بیشتر گردید و باجے راو با که سپه سالار راجه ساہو رئیس معظم جماعهٔ مرهٹه از اولاد سنبها سیوای مشهور بود بر انتزاع صوبه مالوه از راجه گردہر بہادر ناگر که صوبه دار آنجا بود و استخلاص گجرات از دست نواب راجه ابهی سنگه راٹهور و تاخت و تاراج آن دیار برانگیخت باجی راو و غیره سرداران مرهٹه لشکر گران با خود برداشته بر سر راجه گردہر بہادر و گماشتگان راجه ابهی سنگه رفته جنگها در ہر دو صوبه و تاخت و تاراج محالات آن حدودے نمودند راجه گردہر بہادر خالی از نشئهٔ شجاعت نبود باجی راو وغیره شروع بمحاربه نموده بنابر قلت سپاه و تقدد استمداد از حضور نمود ہر چند خوانین پادشاه و امیر الامرا مکرر نگاشت سودی نداشت تا آنکه در ہمین ستیز و آویزش رخت ہستی از دنیا بربست و یکی از اقربای راجه جیسیله رام بہادر که دیا بہادر نام داشت قائم گردید ہر چند بجای او نشسته بدروش گردہر بہادر دست از محاربه مرهٹه برنداشت و بحضور مے نگاشت که تا من زنده ام سد راه محمود خود مرهٹه در ملک ہندوستان نخواہد گذاشت و انها در تمام سلطنت سرائت خواہد نمود و باوجود انهمه نوشتنها فائده نبود آخر الامر او در جنگ کشته گشته بدرود جهان فانی نمود و در سنه ۱۱۳۵ ہجری محمد خان بنگش صوبه دار مالوه شده باجین رسید اما از شر کتاز مرهٹه نقش او درست ننشست و در سنه چهل و پنجم از پایهٔ دوازدہم ہجری صوبه مذکوره به تغیرے بنگش براجه جے سنگه سوائی صاحب صد مقرر گشت او بنا بر خبیثیت مذہب تقویت باجی راو نموده و به سفارش جیسنگه در سال چهل و ہشتم از پایهٔ دوازدہم ہجری بسمصام الامر اصمصام الدوله خاندوران صوبه داری مالوه باجی راو مقرر و مرحمت شد چنانچه ذکرش عنقریب آید صوبه مالوه تبصرف مرهٹه در آمده ملک گجرات ہم از سستی و غفلت ایهے سنگه مسخر آنها گشت و بسیے خرابیها دران دیار بضعف

بیار در سلطنت بهمرسیده تدارک چنین امور از دست شجاعان باتام فرنگ دلاوران صاحب فرهنگ بے آید از دست کم جرأتان ودبنگ چه کشاید روباه تزویر پیشه درمیشهٔ شیر راه نبرده وتیغ چوبین ورمیدان کین چون شمشیر آبنین نبرد صمصام الدوله بنای تدارک وتنبیه یاغیان وانتظام سلطنت هندوستان برعیارے ومکارے گذاشته میخواست که بحیله هاے درست وشعبده هاے چست غبار فتنه وآشوب فرو نشاند وخصم قوی دستی مثل آصف جاه ومرہٹه را بطائف الحیل عاجز گرداند بهمات چون اراده دور از صواب وآتش افروزے بر روے آب بود سودے نه نمود وهرتدبیرے که اندیشید موجب وهن سلطنت میگشت وارکان دولت سستی پذیرفته سرمایهٔ تمرد وعصیان طاغیان قوت میگرفت عرصهٔ نفاق روز بروز کشاده واسباب حوادث وفتن آماده تر میگردید درچنین مقام پادشاه ذی شوکتے صاحب سطوتے بایست که مخل نخوت گردن کشان متمرد ومبعدات حملات مردانه از بیخ وبن برکند یا امیر الامرائی مثل ذوالفقار خان وحسین علے خان بے شایست که بدست جرأت گردن کشان را در خم کمند خود افگند +

شیوع یافتن سرکشی از رعایای منقاد وحادثه عاجز شدن محمد خان بنگش از دست مرہٹه وبوندیله در صوبهٔ الٰه آباد

افواج مرہٹه چون بر صوبهٔ گجرات ومالوه تسلط یافت واز حضور تدارکی که باید بعمل نیامد دیگر سرداران مرہٹه باهم هوس مملکت ستانی ومنازعات باحکام وعمال سلطانے در خاطر جاگرفت باجی راؤ وغیره سرداران که قابض گجرات ومالوه شده بودند قدم خود پیشتر گذاشته آهسته آهسته فوجداری هاے قرب وجوار را که از صوبه هاے الٰه آباد واکبر آباد وغیره بود متصرف شدند وهمیشه توسنے در ملک ومملکت شان دست میداد تا آنکه درچنین اوان محمد خان بهادر غضنفر جنگ بنگش صوبه دار الٰه آباد به تسخیر ملک بوندیله که مقر راجه آنجا راجه چترسال دنکهابود قاصد گشته فوج وافرے از اولوس خود یعنے جماعهٔ افاغنه بهمرسانیده سامان مناسبے مهیا کرده داخل دیار آنها گردیده اکثر جاهاے بوندیل کهنڈ سامسخر نمود واقامت خود درهمان دیار که تازه قابض گشته بود مناسب دیده در دارالملک راجه مذکور سکونت ورزید راجه مذکور ودیگران ازان فرقه که ملک آنها بتصرف بنگش درآمده بود شوکت سلطنت را بمشاهدهٔ حالات مذکوره سهل شمرده رجوع بمرہٹه هاے ناگپور کلان که ظاهرا از توابع صوبه برار واورنگ آباد وبرپشت ملک بوندیل کهنڈ واقع است یا بسرداران باجی راؤ که در آنجا بین ازطرف اودی بودند نمودند وآنها را وعده رسانیدن سیلنے ودادن بعضے از ملک خود کرده بحمایت واعانت خود در آوردند محمد خان بنگش بر خلاف خود وتسخیر ملکے که نموده بود مغرور گشته فوج بقدر ضرورت نگهداشت وزیاده مردم را رخصت باوطان شان نمود چون ازراههای آن ملک که تازه بدستش آمده وچندان بلدیت ومعرفت نداشت راجه مقهور مذکور افواج مرہٹه را همراه گرفته بغتتهٔ در غفلت بر سر محمد خان بنگش رسیده بنگش مضطرب گشته بمدافعهٔ او سوار شده مقابل گردید چون بوندیله ومرہٹه بکثرت تمام بودند از عهده برنیامده عاجز گردیده دست وپا گم کرده برای خودرای در تفحص ماسنے افتاد تا خود را در آنجا کشد بعد از دو سه روز بقلعه که جیت گڈھ نام دارد ودر تصرف او بود رسیده خود را با فوج اندرون قلعه مذکور کشیده محصور گردید راجه آنجا با فوج مرہٹه بحاصره قلعه پرداخته نے گذاشت که پرکاهے در قلعه تواند رسید چون مردم بسیار همراه داشت آذوقه روزبروز نه نموده رفته رفته ناپیدا گردید ومردم برگاوه وخر واسپ وسگ چشم طمع دوخته کار بجائے رسید که ناخورده نهاخورده میشد وراه بیرون شدن میسر نبود واز پادشاه وامرای حضور زن وفرزندان غضنفر جنگ که در فرخ آباد بودند استغاثه واستمدادے نمودند کسے نے شنید واحدے بفریاد شان نمیرسید آخر

قائم جنگ پسر او را طلاعے دنا چارے رجوع باقوام خود کرد و زنش ہم خود سا نزد افاغنہ فرستادہ استمداد و استخلاص بنگش
ازان گرفتاری نمود افاغنہ بجمعیت ہمقوسے فراہم آمدند و بقلیل زر کیہ ازین غضنفر جنگ پسرش قائم جنگ سرانجام توانست شد
قناعت نمودہ بسر کردگی قائم جنگ بسر وقت غضنفر جنگ رسیدند و از قلعہ کوران محصور بود برآوردہ بالآبادر سانیدند الحق کار
عظیمے بود کہ این پسر نیک اختر برائے پدر خود نمود امرائے حضور قصور مغلوب گشتن از بوندیلہ و مرہٹہ بر غضنفر جنگ ثابت کردہ
صوبہ عتاب و از صوبہ داری آلہ آباد معزول ساختند و مبارز الملک را عفو تقصیرات فرمودہ صوبہ داری آلہ آباد دادند مبارز الملک
پسر کلان خود خانہ زاد خان بہادر غالب جنگ را بر صوبہ مذکورہ نائب گذاشتہ اکثر در حضورے بود آمد و رفت در بار بسبب
شکستہ خاطر بہا کم نمودہ اکثر در خانۂ خود انزوا داشت و در ہمین ایام حیدر قلیخان باکش خود در خانہ سوختہ جان بجان آفرین
سپرد و روز چہار شنبہ بیجدہم جمادی الاولے ۱۱۳۸ ہجری چاربنج گھڑے روز برآمدہ محمد یار خان کہ صوبہ دار شاہ جہان آباد
از عہد عالمگیر ہمیشہ بماند و برادر زادہ امیر الامرا شالستہ خان بود برحمت حق پیوست و در سنہ مذکورہ روز جمعہ خدمت میر آتشے
بمظفر خان برادر صمصام الدولہ مفوض شد و درہمین سال چہارم شوال بارد گانہ برہان الملک را آتش گرفتہ منارۂ فیروز شاہ
را مع نصف عمارت پائینش برداشت و از جائیکہ بود کندہ دور تر انداخت و ہمدرین آوان نجم الدین علی خان برحمت ایزدی واصل
گردید و بانتقال او صوبہ داری اجمیر علاوہ میر آتشے بمظفر خان شد و روز سہ شنبہ دہم جمادی الاخرے ۱۱۳۹ ہجری پادشاہ را
اندک بیماری رو بدادہ بصحت ایزدی پیوست و روز سہ شنبہ ہفتم شعبان المعظم سنہ مذکورہ راجہ ابھے سنگھ پسر مہاراجہ
اجیت سنگھ کہ از گجرات آمدہ در حضور بود استماع نمود کہ فتنہ مرہٹہ شیوع یافتہ بوطن او کہ اتصال حدود گجرات دارد رخت
نمود بنا بریں رخصت یافتہ روانہ جودھپور سر ہٹھ دار الملک خود گردید و روز جمعہ دہم ماہ مذکور سنہ مسطورہ کفش فروشان پنجاب
و دیگر اہل حرفہ مسلم جمع شدہ بنا بر دعوی خون یکے از ان جماعۂ کہ حاجے بود و جوہرے ہندو بہ ہنگامۂ ہولے خانہ جنگی نمودہ
ناحق او را کشتہ بودند لاش او بنا بر طلب انتقام از پادشاہ اسلام بر جا گذاشتہ چند روز تجہیز و تکفین نہ نمودہ بودند و از سستی امکان
ضعیف الایمان کہ پروائے از روز جزا نداشتہ اند باحقاق حق نمے پرداختند چون طرفدار یہا نیز بنا بر نفسانیت نصب العین
ہر یکے بود کسے بتدارک و تسلیہ آنہا ہم نپرداخت جماعۂ مذکورہ ناچار اژدہام عام و بلوای عام نمودہ مانع نماز جمعہ و جماعت
گشتند و قاضے را بے عزت نمودہ خفت دادند عمدہ دیگر ہمچنان آشوب آنہا استمداد داشت بنا بریں قمر الدین خان وزیر
و روشن الدولہ امور باقرای نماز جمعہ گردید و بجمعیت خود با مع امرای دیگر بمسجد در آمدند مستغیثان دل سوختہ شروع
بتظلم و نفرین و تشنیع امرائے بے حمیت و دین نمودہ جسارت را از حد بدر بردند تا انکہ روشن الدولہ در سایۂ سپر ہائے افاغنہ
کہ رفقائے او بودند گرمخت و کفش دوزان از دور کفش اندازے نمودہ افواج و رفقا و امرا را بزیر کفشہا گرفتند اعتماد الدولہ
پا بدارے نمودہ بانہائے بے دستہ سر داد و از صدای آن بلوائیان را تر سانیدہ فتنہ را اندک فرو نشانیدند کی ترشیحہ
ہم اندک تالیف و تسلیہ فرمودہ اصلاحے داد چنانچہ گفتہ اند بیت کہ سخن دستی ہم در بست + چو رگ زن کہ جراح دا
مرہم نہست + لیکن دران عرصہ اکثرے مبتلائے قضیۂ گشتہ غریب رستخیزے روی نمود و ہمدرین سانی از آخر شوال
در تمام ماہ ذی القعدۃ الحرام ہوای شہر عفونت گرفتہ تمام سکنۂ شاہجہان آباد صغیر و کبیر بہ بیمارے تپ مبتلا گشت کار بجائے
رسید کہ بازار ہا و دستہ ہا خالی و دکانہا بند افتادہ شہر و قصبے نماند مردم میگفتند کہ چنین حال درین دیار گاہے ملفوظ
و مسموع نشدہ و گویند کہ شروع بیمارے از پٹنہ و الہ آباد و اکبر آباد شدہ آنرا دہلی و شاہجہان آباد و دیگر پائے تخت سمت و لاہور

سیر سرایت نمود و آنجا هم حال همین بود الا الحمد لله که بایان آن تپ بخیر و عافیت انجامیده هیچکس شفا یافت مگر قلیلے که اجل شان رسیده بود فوت شدند و در ۱۱۴۳ هجری در ماه رجب شبهای پنجشنبه و جمعه شنبه دوم و سوم و چهارم ماه مذکور سرما بنوعے اشتداد یافت که در شهر شاهجهان آباد و دیهے کهنه سر جا آب در سبو وغیره ظروف بلکه بعض آبهاے جاری یخ بست دهم از آسمان برف بر سقفها و جاهاے بارید +

برآمدن پادشاه بطرف اجراآباد و بروتهه بطریق سیر و شکار و ازانجا عبور نمودن دریاے جمنا برای تنبیه مرهٹه و معاودت فرمودن قرین عیش و مسرت بنصرت بخت بیدار

روز سه شنبه پنجم رجب المرجب ۱۱۴۳ هجری وقت طلوع آفتاب محمد شاه پادشاه بطالع سعدی از قلعه دارالخلافه شاهجهان آباد برای سیر و شکار بطرف اجراآباد و بروتهه کوچ فرموده قریب یکپاه در سونپت و بروتهه بتماشای شکار مع اعتماد الدوله قمر الدین خان و امیر الامرا صمصام الدوله و جمیع امرا و ارکان سلطنت مشغوف و مشغول ماند و بعد ازان معاودت نموده در باغ معروف بتال کثوره نزول اجلال فرموده چند روز بسیر و تفرج آنجا مسرت اندوز بوده عبور دریاے جمنا نموده در باغ فرح بخش دوازده روز توقف کرده خبر شوخیهاے مرهٹه در حدود سرزمین اکبرآباد استماع نموده بارادهٔ گوشمال آنجماعه ضال یکدو منزل نهضت نموده کنار دریاچه هندن نزدیک لبرای بهنگیل معسکر ساخته هفت هشت روز مقام داشت بعد استماع خبر بدرشدن آنجماعه از حدود مذکور بطرف تلپت نزدیک بفرید آباد آمده در ماه شوال سال مذکور بدولت و اقبال داخل دولتخانه مبارک شده

ذکر رخصت نمودن پادشاه و صمصام الدوله مظفر خان را به تنبیه مرهٹه و بعض سوانح دیگر

روز یکشنبه شانزدهم رمضان المبارک ۱۱۴۳ هجری سه نیم ساعت از روز برآمده مظفر خان بهادر برادر آتش برادر صمصام الدوله برای تنبیه مرهٹه رخصت و خلعت یافته همانوقت نزدیک باره پله در باغ جیو نداس بدون آنکه بخانه آید رفته منزل گزید بعد آنکه مرهٹه بعد از تسخیر صوبه هاے گجرات و مالوه چون تدارک بعمل نه آمد راه تنگ تاز بازو دست طلب را ز کرده آهسته آهسته قدم سعی و اجتهاد پیش گذاشت و بعد انقضاے هر سهل مدتے یکے و دو مهال از ملک پادشاهے بتصرف خود می آورد تا آنکه ببرهانپور و انقضاے اعوام و شهور نا بگوالیار که از حصار مشهوره هندوستان و اکبرآباد نهایت قرب جوار دارد متصرف گشته دم نخوت و اقتدار زد و آصفجاه باغوای مرهٹه کوشیده باشتعال نائرهٔ فساد و التهاب آتش مجادله و عناد و تسخیر دیگر بلاد و ولایت نموده جماعهٔ مذکوره را دلیر ترے ساخت و مرهٹه که ضعف ارکان سلطنت دریافته خود بخود در باطن این اراده داشت تحریک آصف جاه بهانه خاطرخواه دانسته قدم پیشتر گذاشت و بتاخت و تاراج جاگیرات امیر الامرا و محالات خالصه شریفه همت گماشت چون صدمات ناخت و تاراج مرهٹه از حدود گوالیار هم تعدی نموده سراپت بمحالات متعلقه اکبرآباد و اجمیر نمود امیر الامراے مدبر پیشه درست اندیشه لاعلاج و ناچار گردیده برادر خود مظفر خان را که در خانه دوم از شجاعت بے نهایت بهره به تنبیه و جنگ مرهٹه مقرر ساخته از حضور رخصت داد و امیدوار امراے دیگر را مع افواج پادشاهے و بعض رساله هاے همراهی خود که بهیات مجموعے بیست و دو امیر و جم غفیر فراهم گشته بود رفیق و معین او گردانیده مرخص نمود و بعد الامر مذکور با سامان موفور و لشکر مسیور بکرو فر بسیار با در رکاب اقتدار گذاشته بعزم رزم مرهٹه و براه نهاد مرهٹه که

ضابطۂ جنگ او بطور چاوله و قراولے است در اثنای راه باو جائی برنخورد و مظفر خان تا لب رویخ رفته سکونت ورزید عصر همان روز چند اور ادران میدان مقصور و طرق وصول اجناس غله مسدود نموده دائم الاوقات در ستیز و آویز بود و مظفر خان خود و اری نموده انتظار حکم پادشاه و امر برادر خود میکشید چون حکم معاودت صدور یافت مظفر خان بهادر بلشکر آمده پرداخته بملازمت پادشاه و برادر عالی جاه خود شتافت و روز سه شنبه بیستم محرم الحرام ۱۰۴۲ هجری شرف کورنش پادشاه دریافته بعطاے لشکن جواهر سرفراز گشت و بعد وصول به شاه جهان آباد که منتهاے مامول و کمال مراد بود ادای صدقات و نذور حسب المقدور بعمل آمده هواخواهان شکرے بے پایان بر سلامتی آن امیر عالیشان تبقدیم رسانیدند و مخلصان برحسن تدبیرات که درین سفر ازان سردار خجسته سیر بوقوع آمد تحسین و آفرین بر ای رزنیش نموده و رو دفیض آمودش را مایه انواز منتشات شمرده و اکثر اوقات بر زبان مصاحبان مزاحدان این مقراع مذکور بود مصراع این کار از تو آید و مردان چنین کنند + و همدرین سال شاهزاده عالی تبار مغفور پسر محمد اعظم شاه مرحوم شانزدهم محرم برحمت حق پیوسته و در مسجد و مقبرۂ والدۂ خود کرپا پورے که تعمیر او در ش بود مدفون شده همدرین سال اول روز یکشنبه بست و چهارم جمادی الثانیه امیر الامرا صمصام الدوله و اعتماد الدوله قمر الدین خان به تنبیه مرهٹه رخصت یافته بدو و بهادر شیل مظفر خان تلاشها نموده معاودت فرمودند و غلیم لئیم روز شنبه شانزدهم شوال سنه مذکوره قصبۂ سانبهر را که قریب بعسکر او از شاهجهان آباد ست تاخت و غوجدار آنجا معروف بنغر و سه چار فیل و قریب به سه لک روپیه مال و اسباب خانه خود بمرهٹه داد تا دست ازو بردارد مرهٹه قناعت بران نکرده فخر و را چنانچه خواست غارت نموده و با یک دست لباس که پوشیده بود سر داد و قاضے قصبۂ مذکوره بحمیت جاهلیت کار فرما شده حیال خود را گشته باصطلاح هندو هر نموده و بامرهٹه تا جائیکه دستش میرسید جنگیده آخر الامر مجروح بر درسرای خود افتاد و اما حق انیست که داد غیرت و مردانگے داد و بتاریخ هیجدهم ربیع الثانی سنه ۱۰۴۳ هجری آخر روز چارشنبه باران بشدت باریدن شروع نموده تا روز پنجشنبه نوزدهم همچنان بشدت بود و اکثر عمارتها افتاده و در سرائے روشن آرا در یا چه اش چنان طغیان نمود که بمقدار قد آدم آب جائے بود و از اکبر آباد خبر رسید که نوزدهم روز پنجشنبه در انجا هم چنین شد +

OSMANIA UNIVERSITY

سر برآوردن اژاژو زمیندار چکله کوڑه و کشته شدن جان نثار خان بردست او و پیغرستے عظیم الله خان و قمر الدین خان درین خصوص و تنبیه یافتن او از دست برهان الملک

در اختلال احوال سنین ماضیه اژاژو زمیندار چکله کوڑه حاکم خود جان نثار خان برادر زن اعتماد الدوله را بمشاهده سستے اوضاع سلطنت کشت و اسباب او را غارت نموده عیالش را متصرف گشت اعتماد الدوله بعد استماع عظیم الله خان را فرستاد تا تنبیه او کند و ناموس را استرداد نماید زمیندار مذکور که مرد متهور مفسد شریر بود بعد ورود عظیم الله خان مزینه قمر الدین خان مکان سکونت را خالے گذاشته چند روز بزوایای صحرائے دیار خود که اندک صعب المسالک بود رفته آرامید عظیم الله خان بے بهره از حمیت و ایمان گوشمال آن بدسگال را مهمل شمرده چندے در چکله مذکور مقام و آخر الامر خواجه بیگ خان تورانے وغیره را بحکومت آن چکله و تادیب زمیندار مذکور گذاشته خود بشاهجهان آباد معاودت نمود و اژاژو مغرور نگشته بعد عطف عنان عظیم الله خان بر سر خواجه بیگ خان و دیگر چکله داران رسیده همه را بجان کشت اعتماد الدوله وزیر که از حمیت محروم و جود تدارک چنین امور بنابر بے جرأتیها معذور بود ناچار گشته درین خصوص رجوع به برهان الملک بهادر که صوبه دار اوده بود نمود بالتمام

برنگاشت که تنبیه اژاژو بپاس آبروے متعلقه باسلام طور یکه داند تواند بنماید چون برهان الملک نهایت جرأت و نشه مردی و مروت داشت در سنه ۱۱۴۵ که عازم حضور گشته از صوبهٔ خود بشاهجهان آباد سے آمد از اثنائے راه و عشرهٔ دوم جمادی الاخر بر سر بهگونت اژاژو رسید زمیندار میخواست که بسخنان اله فریب باو هم خدعی نماید چون برهان الملک فریب او را خورد اژاژو نهایت عجب و غرور بهمرسانیده بود ستعد محاربه گشته استخبارات سے نمود زمانیکه برهان الملک از راه رسیده داخل خیمهٔ خود گردید و اتفاقاً آن روز جامهٔ سبز در برداشت بر کار راه اژاژو خبر رسانیدند که نواب جامه سبز در بر دارد و همین دم داخل خیمه گردیده اژاژو که در کمین نشسته بود انتظار خبرش میکشید علی الفور مع فوج خود نمایان گردید برهان الملک بعجلت بر فیل خود سوار شده تاکید بآراستن صفوف نمود بعضے از ملازمان رکاب که مستعد و تیار بودند سوار شدند و بعضے تنکه دران عجلت میسر آید اندک ترتیبی در فوج صورت گرفت برهان الملک را آنوقت جامه سولی کنده لباس سفید در بر داشت و ابو تراب خان تورانے که از سرداران و عمدهٔ ملازمانش بود قضارا او هم دران روز لباس سبزی در بر و ریش بلند سفید داشت اژاژو ابو تراب خان را برهان الملک تصور نموده همت بر فیل او گماشت و باجان بازان معتمد خود عنان ریز بر سرش تاخته باو در آویخت و نزدیک بفیل او خود را رسانیده و اسپ مهاجانیده نیزهٔ خردی که در دست داشت بصدمه توانے چنان بسینه اش زد که سنان نیزه از پشت او بیرون جسته بتختهٔ هودج فیل پیوست و اکثر همراهیان برهان الملک مدانه دیدنه آمد آمد او عار فرار اختیار افتاده پاے ثبات و قرار برجا نماند برهان الملک با معدودے از خود که پاے جرأت شان لغزیده بود بمقتضاے غیرت و جرأت قدم جلادت پیش گذاشته اژاژو را مع همراهیانش بر تیرباے خود گرفت و رفقاے حاضر نیز دست جرأت آستین شوکت برآورده بتیر و شمشیر با فوج مخالف در آویختند و رجن سنگه که یکے از افسرباے اژاژو و رفیق برهان الملک بوده اژاژو را شناخته ببرهان الملک شناسانید و خود اسپ را تاخته مقابل اژاژو شد هر دو را بهد گیر ملعن و ضرب اسلحه بعمل آمده اژاژو از دست رجن سنگه و هم بتیر برهان الملک کشته افتاد و نسیم نصرت ایزدی بر پرچم علم برهان الملک وزیده فتح و ظفر لصهیل ولیای دولتش گردید برهان الملک سجدهٔ شکر الهے تبقدیم رسانیده و شادیانهٔ فتح نواخته داخل خیمه شد و سر اژاژو را بریده پیش پادشاه دیوست بدنش کشیده و پرارکاه نموده براے فرالدین خان فرستاد و خود چند روز در آنجا مقام کرده و لشکر را بسر کردگی صفدر جنگ بهادر در چکلهٔ مذکور گذاشته بصوب دارالخلافه نهضت نمود و اول روز چارشنبه هفتم رجب سنه مذکوره بحضور رسیده ملازمت پادشاه نمود و یک هزار اشرفی و یک خنجر و یک شمشیر مرصع گذرانید و بعطاے خلعت و سر پیچ مرصع و خنجر مرصع و شمشیر مع اسپ و فیل سرافرازی یافت و روز یکشنبه ششم شوال سنه مذکوره حسب الالتماس ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ که داماد و خواهرزادهٔ برهان الملک بود و شیخ عبد الصمد و غیره سرداران تعینات عسکر رخصت شد بیش از آنکه آنها خبر آمدن مرهٹه که بسر اژاژو کمک خود آورده بود معروض داشته بودند و سه چهار روز سه شنبه ششم ذی القعدة الحرام سنه مذکوره پادشاه یادگار خان کشمیری را که مردے جربزه بان هوشیار و از رفقاے معتمد امیر الامرا صمصام الدوله بود نزد راجه جے سنگه سوائی و باجی راؤ و سپه سالار مرهٹه که بتسخیر ممالک هندوستان از طرف راجه ساهو با سوگند شته بود مع اسناد هر دو صوبه که عبارت از گجرات و صوبه مالوه است مرخص نمود و فرمود که بزودی بپنا تهاے دلفریب بشعر تالیف قلوب مرهٹه و ترغیب باطاعت حضور و تطمیع بانواع مکارم و مراحم برساند و بے سنگه را در حصول این مامول واسطه گرداند و نیز درین سال شب پنجشنبه چهار دهم ذی الحجه پاسے از شب گذشته روشن الدوله بهادر از جهان رحلت نمود

مرد قیاسے بود و اکثر صفات حمیدہ داشت سررشتہ ارادت بشاہ بمبک نام درد سے درست نمودہ نہایت الوقت بہر سانید و پیر پرستی شیوۂ خود ساختہ معروف رضا جوئے او بود ۔

مجمل ذکر فخر الدولہ برادر روشن الدولہ و غزل او از صوبۂ عظیم آباد و انصمام یافتن صوبۂ مذکور بصوبہ داری بنگالہ

بعد از نصرت یار خان فقیر را معلوم نیست کہ کدام کس بصوبہ داری عظیم آباد پٹنہ مامور شدند اینقدر میدانم کہ اغلب در سنہ ۱۱ ہجری یا سالے کم و بیش فخر الدولہ برادر حقیقی روشن الدولہ صوبہ دار عظیم آباد گردیدہ پنج شش سال بصوبہ داری آنجا اشتغال داشت آناچون بسوء خلق و کجخلقی بود اکثر اعمال او بسفاہت و سفلگی اشتمال داشت و نہایت مغرور و زود رنج بود با شیخ عبد اللہ کہ از مدتہا مدار المہام صوبۂ عظیم آباد و مرجع معاملات آنجائی بود و صوبہ داران سابق گاہے نائب خود و گاہی شہد صوبہ اش میدانستند و زمینداران آنجا اکثرے بلکہ ہمہ با او موافق و متفق بودہ اند و جماعۂ داران سپاہ آن مرز و بوم نیز با او در مقام انقیاد و انحنا و بودہ نہایت ادب و احترام او مے نمودند بر امور سہل در آویختہ کار شہا آغاز نہاد و دست بے ایذا و احمرار او افتاد او نیز با چارے از شہر عظیم آباد دغانہ مملوکہ خود دران بلدہ داشت عبور گنگا نمودہ در قلعہ سوانچ کہ ساختہ او بود انجا موانع چند ز رخنہ برداشت رفتہ آزردہ خاطر نشست فخر الدولہ دست از و برداشتہ متعاقب خود ہم عبور کردہ شیخ مذکور را دران قلعہ محصور نمودہ بہ تسخیر قلعہ پرداختہ ارادۂ بحر متے او را جازم گشت او بناچار با برہان الملک کہ صوبہ دار اودھ بود توسل جستہ ماجرائے خود و ارادۂ فخر الدولہ ظاہر ساخت و بعد از طلب برہان الملک ہمرو انگے از ان قلعہ برآمدہ باستصحاب خود با بجدود صوبہ او رسانید و از آسیب تعدی فخر الدولہ محفوظ ماندہ خود با حضور برہان الملک رسانید و عزت و اعتبار لائق ہمرسانید و فخر الدولہ بی نیل مقصود شرمساری کشیدہ برگشت و بعد چند روز با خواجہ متصم برادر امیر الامرا کہ بظاہر بلباس فقرا و مشائخ ہندو در حقیقت نشان مشرکت امرا در عظیم آباد بسرے برد حرکات سبک و سفیہانہ بعمل آوردہ او را آزردہ خاطر ساخت خواجہ مذکور نہایت ملال و انزجار از دہ از بزرگیہائے او بہمرسانیدہ روانہ شاہ جہان آباد گردید و بعد ورود بدار الخلافہ با برادر خود صمصام الدولہ ملاقات نمودہ احوال فخر الدولہ ظاہر ساخت صمصام الدولہ بمجرد استماع از جا در آمدہ فخر الدولہ را تغییر کنانید و صوبہ داری عظیم آباد را ضمیمۂ صوبۂ بنگالہ نمودہ سند صوبہ مذکور بنام مومن الملک شجاع الدولہ شجاع الدین محمد خان بہادر اسد جنگ داماد جعفر خان کہ دران آوان بانتقال پدر زن خود صوبہ دار بنگالہ بود فرستاد و فخر الدولہ تغییر گردیدہ روانہ شاہ جہان آباد گردید ۔

ذکر مجمل احوال شجاع الدولہ داماد جعفر خان ناظم بنگالہ و ماتیعلق بہ

گفتہ نماند کہ شجاع الدولہ اصلش از زیدانپور صوبہ دکن و النصبا و قوم افشار کہ فرقہ از اتراک خراسان است میرسد از مشاہیر صوبہ مذکورہ در ایام اقامت اورنگ زیب بدکن بمصاہرت جعفر خان دیوان صوبہ بنگالہ کہ آخر با نظامت آنجا ہم داشت انتظام یافتہ ہمراہ او بصوبہ دہر زمان کہ باعتبار جعفر خان از دیاد یافت اقتدار او ہم اقتلاع پذیرفت تا آنکہ جعفر خان بنظامت و دیوانے صوبہ بنگالہ و اڑیسہ اختصاص یافت شجاع الدولہ دران عہد با عاطفت او صوبہ دار اڑیسہ و دران صوبہ بانتظام آنجا اشتغال مے ورزید بیش ہمانا آنکہ بنا بر مسابنیت مزاج کہ با پدر زن خود داشت صحبت فیمابین جعفر خان و شجاع الدولہ چنانچہ باید و شاید نمیگرفت و اکثر بجدائے و دوری از جعفر خان راضی بود شجاع الدولہ در کمال جود و سخاوت و اخلاق حمیدہ و

جمیع صفات پسندیده موصوف و جعفر خان در جمیع امور بعکس و صافش معروف بود و زن شجاع الدوله زیب النساء بیگم و برادر علاء الدوله سرافراز خان بهادر حیدر جنگ اگرچه زن نیکوکار شایسته اطوار بود اما بنا بر اطاعت پدر خود و بسبب کثرت رغبت شجاع الدوله بنسوان دیگر مع پسر خود همراه پدر در شهر مرشد آباد که بنا کرده جعفر خان و بنام سابق او که مرشد قلی خان بود موسوم گردیده اقامت ورزید و مع پسر خود علاء الدوله در کمال احتشام بسری برد و چون مادر محمد علی و ردی خان بهادر مهابت جنگ هم از قوم افغار و با شجاع الدوله قرابتی داشت و مهابت جنگ مع پدر خود میرزا احمد نام و برادرش حاجی احمد نام در سلک فقاے اعظم شاه مغفور انتظام داشت بعد کشته شدن آقای خود بنا بر خانه نشینی بلای افلاس گرفتار آمده در ابتدای عهد محمد شاه اول پدر مهابت جنگ خود را بشجاع الدوله رسانید او آمدن میرزا احمد را مغتنم شمرده و سلوک لایقے نموده رفیق خود ساخت باستماع این خبر مهابت جنگ را که میرزا احمد علے نام داشت بزفاف شجاع الدوله رغبت بهم رسیده قاصد بنگاله داور لیسه گردید و نهایت صعوبت و انطاس خود را تا بشجاع الدوله رسانید چون میرزا محمد علے نهایت هوشیار مزاج شناس و آداب دان و قبقه باب باکمال شجاعت و دلاوری بود شجاع الدوله در وداو را از نعماے غیر مترقبه شمرده رفاقت او را سعادت طالع و عروج نیر اقبال خود دانست و میرزا احمد علی مذکور یونا فیونا در مراتب اختصاص مرتقی گردیده بمرتبه عالے ترقے نمود چون محبت شجاع الدوله با میرزا احمد علے باحسن وجوه در گرفت و مبانے اخلاص و اشفاق فیما بین بهم گرا استحکام پذیرفت برادر خود حاجی احمد را مع متعلقان و اولاد و عیال خود از شاه جهان آباد طلب داشت و حاجے مذکور مع جمیع عیال و اطفال بصوبه اوڑیسه آمد او نیز مثل برادر در سلک منتظمین منسلک و معتمد شجاع الدوله انتظام یافت هر دو برادر چون در امور دنیا شعور وافر و در حسن آداب و اخلاق بهرهٔ متوافر داشتند بنای دولت شجاع الدوله را بسعے و اهتمام اینها استحکامی پدید آمد و بندوبست و مداخل صوبه اوڑیسه نیز با عانت تدبیر و رے اینها تو نیر پذیرفت میرزا محمد علے که با اصابت رای جوهر شجاعت هم در ذات خود مجتمع داشت در جمیع امور زیاده تر از پدر و برادر و جمیع رفقاے شجاع الدوله نام و نشان و عزت و شان بهم رسانیده محسود امثال و اقران گشت و شجاع الدوله برای او منصب مناسب قدرش باخطاب محمد علے و دیوانی از حضور بادشاه بوساطت وکلای خود طلبید چون جعفر خان با داماد خود شجاع الدوله اندکے سرگران و رنجش را پایان بود و میخواست که علاء الدوله نوهٔ او بعد از و که بنام دیوانے صوبه بنگاله داشت فطانت هم داشته قائم مقام او باشد بنا برین در ین خصوص بوکلاے خود نوشت و خواند نموده مافی الضمیر خود ظاهر ساخت و شجاع الدوله بر مقتضاے آگاهی یافته از مدتے در ریغان و حاجی احمد در ین باب مشاوره نمود هر دو کس تدبیرے مناسب وقت و مقام التماس نموده تجویز خود چند کس هوشیار زبان آور برای رسالت و وکالت حضور معین کنانیدند و مسودات عرایض برای پادشاه و امیر الامرا بانشای عبارت بلاغت اسلوب و تقریر دل پذیر مرغوب بقلم پسندیده رقم خود متضمن استدعاے حصول اسناد صوبه بنگاله و اوڑیسه و دیوانی وغیره کارها بنام شجاع الدوله نگاشته مردم مختار را با استعجال و اطمینار روانه دار الخلافه شاه جهان نمودند و مردم معتمد فرقه سپاه از رفقاے دیرینه شجاع الدوله را در ظاهر بر طرف کنانیده رخصت نمودند میر مرشد آباد رفته متفرق نزدیک بیکدیگر لا الاماره منتظر خبر ورود شجاع الدوله در خانه جعفر خان که دار الحکومته همان بود باشند و چون موسم برسات نزدیک رسیده بود دانه لشیه افسد او طرق از کشک نامرشد آباد یقینی بود کشتیهاے قابل سوارے خود و سپاه مهیا نموده ملاحان بسیار فراهم آورد و نوکر نگهداشت نا هرگاه خبر انتقال جعفر خان رسد بلا توقف روانه مرشد آباد شود و نیز مخفے آگاهی خود برای وصول خبر حصول اسناد شاهجهان آباد نشانیده بود که هر روز اخبار مرشد آباد و دار الخلافه مع

مراسلات فرستادگانش میرسید باشد چون منصفین گردید که جعفرخان مهان و نخشش وزده و نیاست شجاع الدوله مع محمد علی بیگ
وغیره رفقای خود بقدر یکه لائق و مناسب اوست از کتک و بعضی جاها از راه خشک و در بعض مواقع بهوادی کشتیهای
مهیا بطرف مرشدآباد نهضت نمود و پسر خود محمد تقی خان را که از بطن زنی دیگر غیر دختر جعفرخان بود در کتک بجای گذاشت
در راه خبر انتقال جعفرخان شنیده چون چند منزل پیشتر آمد استاد صوبه داری وغیره نیز رسید در جانیگر فرمان سند از حضور
بادشاه رسیده بود آن مکان را مبارک منزل نام نهاد و در روز و شب بالغار نموده بجلدی هرچه تمامتر بدارالحکومه جعفرخانی
رسیده در چهل ستون که دیوان عام ساخته جعفرخان بود مع رفقای خود نزول اجلال نموده و بمجرد رسیدن مردم خود را
فرستاده احضار علوه پادشاهی بمثل وقائع وسوانح نگار و غیره فرمود بمجرد حاضر شدن آنها بر مسند امارت جلوس فرموده حکم
بخواندن فرامین اسناد و نوشتن شاهانه دولت خداداد نموده نذور مبارکباد گرفتن آغاز نهاد پیرش علاء الدوله سرافراز خان که
جوان نادان و در زعم خود ولی عهد و جانشین جهانداری خود جعفرخان بود و خاطر جمع داشت که دیگری را مجال تصرف درین امر
نخواهد بود و قتی خبردار از خواب غفلت بیدار شد که صدای نقاره دولت پدر بگوشش رسید و چون از ادراک حقیقه بمسافت
یکمیل راه میبود بعد وصول خبر منجر گشته از عمله و دسای فوج خود استشاره نمود که چه باید کرد همراهیان اکثری یکدل
و یک زبان گشته معروض داشتند که الحال که سند پادشاهی بهم به پدر شما رسیده و بر خزاین و دفائن جعفرخانی و
سند حکومت و کامرانی قابض و متمکن گردیده چاره غیر از اطاعت نیست علاء الدوله بن رضا داده جریده سوار گردیده شتافت
پای بوس پدر دریافت و تذر مبارکباد چار و ناچار گذرانیده بساط مناعت در نوردید شجاع الدوله بنای سرانجام مهام
مالی و ملکی برای زرین خود و بعد ازان بر استشارهٔ مخلصان دولتخواه مثل محمد علی و ردی خان و برادرش حاجی احمد و رای
رایان عالم چندکه دیوان قدیم او بود و فی الحقیقه در فرقهٔ هنود لیاقت اعتماد و اقتدار داشت و بعض دولتخواهان دیگر مثل جگت سیٹھ
فتح چندکه دولت و صاحبکاری او از اعتبار کرور ها گذشته در زبان خود نظیر نداشت بنای کارهای خود گذاشته در باب
عدالت و معامله خلق الله باهم گریز گرفته احدی از مقربان اعتماد نکرده بمقدور خود تفتیش استکشاف احوال طرفین می نمود
و بنفس نفیس خود استماع سوال و جواب هریکی نموده بکنه سخن میرسید حق بطرف هرکه می بود طرفش را پاسداری نموده احقاق
حق میکرد هرچند طرف مخالف اقرب منسوبان داد لیا واجب احمد فا بوده باشد و نیز در عهد جعفرخان جمیع زمینداران و مالگذاران
صوبه بنگاله مقید و بانواع شدائد مبتلا بوده اند و ذکر تعذیب و تعذیر که در زمان او بر زمینداران و دیگر خلائق اشتهار دارد حیف
کاغذ و مداد است که بذکر آن صرف کرده آید مطابق رسوم و عادات اوست مضمون این بیت مشهور سعدی بیت بنا باید
بهم برآئین نهاد + که گویند لعنت بران کین نهاد و شجاع الدوله بعد تمکن بود ساده امارت زمینداران وغیره مفیدان را طلب
داشته آنها که بی جرمی و جنایتی درین بلا بوده اند سرداد و زمینداران و مالگزاران را که مفید بوده اند احضار فرموده خود از هریکی
از آنها پرسید که اگر شما ها را بطور خود گذاشته ازین حبس رهائی دهیم در مالگزاری و فرمانبرداری حال شما چگونه خواهد
بود آنها که از مدتی مبتلای انواع عذاب و بلا بوده اند زبان بدعای بقای عمر و دولت و سپاس و ثنای
شجاع الدوله برکشودند و همه بایک زبان گشته عرض نمودند که مالگزاری و فرمانبرداری هزار چند از بنوقت زیاده تر
بعمل آورده تابع فرمان و رضاجوئی بندگان این آستان خواهیم بود و این قسم اموکد بعهود و مواثیق عظیمه نموده قسمهای
غلاظ و شداد در میان آوردند و بنای نشان زر بوساطت جگت سیٹھ گذاشته شجاع الدوله هریکی را

بقدر لیاقتش خلاع فاخره و تشریفات لائقه بخشیده باوطان مالوفه شان مرخص فرمود باین عدل نوشیروانے در رافت مهربانے بنگاله که لقب جنة البلاد دارد در عهد او اسم باسمے بود و خلق خدا در ایام دولت و سایهٔ رافتش بکمال امن و امان در دعاگوئی عمر و دولت ابد توامان اور طب اللسان بوده اندر افزا خان را بدستور بنام دیوان صوبه مقرر داشته محمد تقی خان پسر دوم خود را چنانچه سبق ذکر یافت بصوبه داری اوڑیسه گذاشت و جهانگیر ڈاکه بمرشد قلی خان بهادر رستم جنگ داماد خود مقرر نمود و فوجدارے رنگپور بنام سعید احمد خان برادر زاده وسطے مهابت جنگ بسر حاجے احمد و فوجداری اکبر نگر معروف براج محل بنام زین الدین احمد خان برادر زاده خرد مهابت جنگ که داماد مهابت جنگ هم بود مقرر شد و بخشی گری فوج بنوازش محمد خان برادر زاده و دامادگان مهابت جنگ تفویض یافت و در جمیع عظام امور و معالملے ولی محمد علی و ردیخان و حاجے احمد و رائے رایان عالم چند و جگت سیٹھ فتح چند مرجع حل و عقد و مستشار شجاع الدوله بوده کارها بانجام میرسانیدند تا آنکه فخر الدوله تغیر گردیده صوبه داری عظیم آباد ضمیمه صوبه بنگاله گشت و امیر الامرا صمصام الدوله سندش بنام شجاع الدوله فرستاد +

انضمام یافتن صوبهٔ عظیم آباد بصوبه بنگاله و رجوع شدن نظامتش بمهابت جنگ و شروع عروج دولت آن عمدهٔ امرائے با فرهنگ

شجاع الدوله در تجویز نائب عظیم آباد با دولت خواهان استشاره نموده مذکور چند کس در میان گذشت و شجاع الدوله از رفقا را لائق این کار ندانسته خواست که یکی از برادر و پسر خود را به نیابت آنجا مقرر نماید مادر سرفراز خان بنت جعفر خان زوجه شجاع الدوله جدائی پسر را نداشت و محمد تقی خان پسر دوم را که بیگانه و دشمن مے نشمرد نیز تجویز نکرد عاقبت الامر رای شجاع الدوله برین قرار یافت که آن ملک زر طلب و حدود صوبهٔ مذکور بصوبهٔ اوده و الله آباد و برار و اورنگ آباد اتصال دارد جواب و سوال با صوبه داران هر صوبه و بندوبست آن با زمحمد علی و ردیخان دیگرے نمے تواند نمود و دولتخواهان بی غرض تصدیق قول شجاع الدوله نموده براصابت رایش تحسین نمودند و شجاع الدوله بنیابت صوبه عظیم آباد با ضافه منصب که مع اصل و اضافه پنجهزارے باشد و خطاب بهادرے و مهابت جنگے مع پالکے جهالردار و علم و نقاره برائے محمد علی و ردیخان بهادر مهابت جنگ تجویز نموده برائے مناصب و مراتب مذکوره معرفت وکیل خود بپادشاه عرضداشت نمود که بتدریج مرحمت شود و با میر الامرا نیز نگاشت و شجاع الدوله بعد تقرر این کار بنام محمد علی و ردیخان بنابر اثبات احسان خود خان مرقوم را بدرحرم سراطلبیده خلعت صوبه داری عظیم آباد از طرف خود داد و بعد ازان شجاع الدوله مهابت جنگ را از پیش خود خلعت و فیل و شمشیر و جواهر و سند نیابت داده افواج ملازم سرکار خود بقدر حاجت همراه داده بانتظام مهام صوبه عظیم آباد رخصت فرمود چند روز قبل ازین عروج که مهابت جنگ بمیر آمد از بطن دختر کبتر ش که زوجه زین الدین احمد خان بود پسرے متولد گردیده بمیرزا محمد موسوم گشت مهابت جنگ چون پسر نداشت همین دختر زادهٔ خود نفرزندی برگرفته پرورش می نمود آمدن این دولت خداداد به یمن مقدم او شمرده همتش دوبالا گردید هر دو داماد خود را مع بعض افسرانے دیگر استیذان تعیناتے از شجاع الدوله نموده همراه گرفت و از مرشد آباد نهضت نموده داخل عظیم آباد گردیده بعد انقضائے کیسال باز بملازمت شجاع الدوله

شائقه وصورت اطاعت سے اکناف گردید مقتضی الرام بصوبه خود رخصت یافته در همین روز سیاه منصب پنجهزاری مع عطای پالکی جالردار علم و نقاره از حضور پادشاه حسب الطلب شجاع الدوله بمهابت جنگ سیده قدرشوکتش افزود چون مهابت جنگ مرد دانشور بافرهنگ و اولوالعزم و همت آهنگ بود شروع بانظام عظیم آباد و آراستن فوج و تالیف قلوب سپاه و رعیت و تادیب گوشمال زمینداران و مفسدان متمرد و جمع نمودن بهادران صاحب شمشیر بدیشان ردکشن خیر اشتغال ورزیده در اندک زمانی سامان بایسته و اسباب شروت و برتری مهیا ساخت و یوماً فیوماً بر اندوخته و مواد استعداد او میکوشید از اتباع و پیرکسیکه وضع آهنگ و شاهه مے نمود و رشحه قابلیت و ترتیب دیگران بقدر حاجت توجه مے نمود عبد الکریم خان نامے افغان رد بیله که قریب هزار و دو صد کس از قوم خود نزدیک داشت و در شجاعت و تهوری سابر یرغه مے انگاشتند و فی الحقیقه چنان بود که مے پنداشت صاحب جنگ اول از دست او کامهای عمده گرفته میخواست که بقانون نوکری مطیع و منقاد بود و از جاده اطاعت پاے خود بیرون نه نهد اما افغان مذکور که نهایت غرور و نخوت اجدادی در دل او اندیشه خطور نمیکرد اوضاع سرکشی و تجربیش گرفته متغیب نمے شد و خود سرے آغاز نهاده دم استقلال میزد و صاحب جنگ که ابو همات سیاسات نمودن نخوت او و دیگران افزود نست بلکه در قانون خود سیاستش ضرور مسامحه در اینها از آداب ریاست دور مے نمایه صلاح آنکه او را بسزا بایدرسانید تا دیگران را عبرت شود و روزی با بعضے همراهیان خود مثل والده و چند کس دیگر که اعتمادے بر آنها بود مشاوره نموده فرمود که فردا بر گاه آن افغان سیاه دل را در تقصیرات سرگشتهایش معاتب ساخته سر از تنش باید برد داشت چون او باده کس برای مجرا و بیرون آمد و صد دو صد کس از همراهیانش بیرون دروازه مے ماندند خود هم نهایت تهور داشت هر کس هوس مقابله نمیتوانست نمود بنابرین دو سه کس را که لائق جنگ او بوده اند بیکبار ها نمود و صبح حسب الحکم بعمل آمده دو دخوت جمع گردن کشان فرونشست و در عنفوان جنگ و جدال نوکران چنانچه باید جا گرفت و زمینداران صوبه مذکور که اکثر متمرد و مغرور بوده اند از بعضے با گستاخے و خیره سرے بعمل آمد مزاحے لائق تقصیر در کنار شان نهاده بر سرشے را از بیخ و بن برانداخت و چند کس که آثار اخلاص و عقیدت از سیمای آنها هویدا بود مورد مراحم فرموده ممنون احسان و رفیق جانفشان ساخت و شجاع الدوله را سامانے و خوشنود داشته بانتظام صوبه و انتظام کار سپاهی دولت خود پرداخت الحال باز احوال دار الخلافه بنابر انتظام اخبارے نگارد بعد ازان انشاء الله تعالی احوال مهابت جنگ و صوبه عظیم آباد و بنگاله رقم زده کلک وقایع نگار خواهد شد *

ذکر متعین شدن امیر الامرا صمصام الدوله وزیر الممالک عماد الدوله باهم به تنبیه باجی راو مرهته و بیان احوال این مهم

قبل ازین اشعاری شده که محمد شاه بادگار خان کشمیری را بزای جواب سوال بامرهته بوسالت و سپاهے گرے راجه بیجے سنگه سوائی فرستاده و صوبه داری گجرات و مالوه هم با تفاوت بود چون در انجا نه مقاله مواعظ دلپذیر حضور تاثیرے نکرد و نخشیدن صوبه گجرات و مالوه تسکین التهاب آتش حرص نمینمود بلکه مقدمه بیشتر از پیشتر دیده و مغرور سر گردیده دست از تمرد و گستاخی باز نکشید و در معدر شوخیها میشد تا روز یکشنبه هفتم ذی القعده الحرام ۱۱۴۹ هجری بعد مرور یازده گهری روز امیر الامرا صمصام الدوله برای تنبیه غنیم رخصت یافت و یک بالابند مرحمت گردید همانوقت امیر الامرا بے آنکه بخانه خود رفته تبدیل کپڑا نماید از شاهجهان آباد راست رفته فرود آمد و روز شنبه بیستم ماه و سال مذکور بمقام نصف النهار اضافه الله

وزیر الممالک هم یک بالا نیافته بتنبیه مرهٹه رخصت یافته و بچاپاغ رفته نقل مکان نمود امیر الامرا صمصام الدوله خانه دوران خان بهادر منصور جنگ باهنگ گوشمال مرهٹه های بدسگال بجاه وجلال وعظمت واقبال مع فوج ملازم سرکار خود ومتوسلان وهمراهیان ورسالهای متعینه ملازم پادشاه که بهیأت مجموعی قریب به سی چهل هزار سوار میرسید مع توپ توپخانه ودیگر آلات وادوات کارزار در نواح اکبرآباد لشکر آراست وبعضے از راجه های عمده هندوستان نیز همراه داشت بااین همه شکوه وگردهٔ انبوه که حسن بصر از ملاحظهٔ آن بستوه آمد بسے وجیل کروهے شاهجان آباد قاصد ستیز وآویز با مرهٹه ها بود وقات اکثر همراهیان امیر الامرا مین الخوف والرجا لایموت فیها ولایحیی درگذار ودهر کسے بانتظار تا چه پیش می آید واعتماد الدوله با سرداران مغل وهندوستانی که ملازم رکاب دولت انتساب وبوده اند علاوهٔ آن دیگر مغلیه تورانیه که نوکران دیرینه پادشاه وهمراهیش مقرر وتحصیل تمام چکله سهرمذ یحاگیر آنها تنخواه بود سوای آنها دیگر متوسلان اذیال دولت او وعمده های تقرب جوکه لشکر اکثر از عده وسامان فراوان بیرون از حد میاگردیده بود بجاه وثروت وشان وشوکت بعزم تنبیه مرهٹه داخل خیمه ها گردیده براه اجمیر انتظار درد وغیم دران نواح می کشید ومحمد خان بنگش نیز از فرخ آباد که مسکن وآبا دکردهٔ او بنام فرخ سیر است برآمده حسب الامر پادشاه ره سپر راه مرهٹه بود اما ازین همه امرای معتمد مشهور کسے را جرأت نبود که خود بر سر مرهٹه ها تاخته وکار او را ساخته نامی برآرد وآن بداندیشان را بسزای عمل رسانیده گوشمالی که باید بدهد صمصام الدوله بجای خود نشسته تدبیرات می اندیشید وخلاصهٔ آن بهمینگه می نگاشت وچیزے چند که بخاطرش میگذشت بامیر الامرای نوشت وراجا بهے سنگه را تهور در وطن خود عرق نشئهٔ افیون همیشه روز نامه در خواب شبها در پیچاب که چه باید کرد وهرگاه که امیر الامرای طلبید بعذر خود داری وحفاظت ملک متمسک گشته لاطائلی چندی نگاشت اعتماد الدوله علے هذا القیاس گاهے غافل از خود وگاهی در هراس بعسکر خود نشسته استشاره بارفقای خود وامرای همقوم می نمود اما عقده نمی کشود وپیوسته چشم امید باعانت آصف جاه نظام الملک داشت ونظام الملک چون از دست صمصام الدوله پادشاه تنها آزرده خاطر گشته بدکن رفته بود التفاتے باصلاح مفاسد این طرف ها نے نمود بلکه میخواست تا کسر شان ارکان سلطنت واعیان مملکت بهر صورتیکه تواند شد بعمل آید وپادشاه بنا بر سوء ظن که با آصفجاه داشت وهم از ممانعت امیر الامرا رجوع باصف جاه درین خصوص نمی نمود بلکه از قاطبه امرای تورانیه بدگمان بوده کسے را باعانت خود نمیخواست روز وشب در تدبیب همرا میگذشت وبنای هیچ امری درست گذاشته نمی شد امرای بمیقدور ومنصبداران معدود که در حضور پادشاه بوده اند مصدر کارے نمیتوانستند واکثری را لیاقت کاری هم نبود بعضے مثل عمدة الملک وغیران بسبب ناخوشی امیر الامرا صمصام الدوله با در مجال التماس امری خلاف مرضے او نداشتند واگر عمدة الملک بهادر با سبارز الملک سربلندخان بهادر که جرأت ولیاقت کار با داشتند چیزے میگفتند پادشاه بخوت صمصام الدوله که در حضور دائر وسائر ومدار المهام سلطنت بود سخن کسے را خلاف مرضے او نمے شنید وهر چه بخاطر پادشاه مے آمد بصمصام الدوله واعتماد الدوله مے نگاشت وانها عرائض عذر آمیز بجهات دور از کار مے نگاشتند وراه استشاره واشاره با پادشاه وصمصام الدوله بارسال رسل ورسائل مفتوح وهر یکے از امراء پادشاه باشد بقضا آرزومند مصالح بامرهٹه بودند وامیر الامرا استیصال مرهٹه از ثانی توان خود بیرون انگاشته بنای اختیار یکے از دو شق صلح وجنگ بر تامل عمیق ونظر دقیق گذاشته انفصال معامله را ملتوے ونا تمام داشته معاودت بالخلافه شاه جهان آباد اصلح امور میدانست درین ضمن اتفاقات غیبی وتائیدات ایزدی خبر تنبیه کردن برهان الملک جماعه مرهٹه را چنانچه باید بعمل آورد ورسیدانده کے خاطر امرائے متقدر آرمید +

مصاف دادن برہان الملک با جماعۂ غنیم لئیم و ہزیمت نمودن آنہا با کمال خوف و بیم و بر ہمکاری صمصام الدولہ امیر الامرا بمقتضای اعوجاج طبع غیر مستقیم

برہان الملک سعادت خان بہادر بہادر جنگ با آنکہ فقط صوبہ دار اودہ و دارو غۂ خواص پادشاہی بود و نسبت بامرای طبقۂ مذکورہ در فوج و معدود و ناز کردن مدارج داشت اما نہایت شجاع غیور و مردانہ صاحب شعور جوانے نام و ننگ علی العزم با فرہنگ از مشاہدہ مداہنات مذمومۂ امرا و خیرگی مرسٹہ بانہایت دلتنگ گردیدہ با وجود آنکہ حدود و صوبہ اش طرف شمالی گنگا و سروکاری باجنوبیان نداشت بمحض غیرت عزم رزم مرسٹہ را با خود جزم نمودہ مستعد پیکارش گردید فوج خود را کہ ہمیشہ آراستہ میداشت از سر نو بیاراست و اسباب حرب و آذوقہ انچہ حاجت بود و مناسب انست مہیا نمود و مع دادا و خود ابو المنصور خان بہادر صفدر جنگ از دار الملک خویش نہضت نمودہ عبور گنگا فرمود و جازم بود کہ از آب جمنا ہم گذشتہ کمک راجہ بہادر کہ توسل بہ برہان الملک داشت نماید بسبب آنکہ مرسٹہ قلعہ راجہ مذکور را محاصرہ داشت و او حرائض بہ برہان الملک نگاشتہ استمداد نمود برہان الملک در جواب نوشت کہ زنہار زبون نشوی و دامی و دورے مذہبے کہ اینک رسیدیم چون مرسٹہ و بوندیلہ باتفاق ہمدیگر بر معابر و گذرہای جمنا اشد حمام داشت عبورش بآسانی و مجلت میسر نشد و راجہ مذکور صدمۂ عظیمے از دست مرسٹہ کشید در اواسط مہار کہ سردار عمدہ باجی راؤ بود از آب جمن پایاب جستہ عبور نمود و در غفلت عقب برہان الملک آمدہ از چکلۂ اٹاوہ آنہا موتی باغ اکبر آباد ہر جا آبادی یافت سوختہ و غارت کردہ بخاک برابر ساخت و دست تطاول بقصبۂ سعد آباد و جالیسر و راز نمودن خرابیش مے نمود برہان الملک روز دوشنبہ بست و دوم ذی القعدہ ۱۱۴۵ ہ دفعۃً چون بلای ناگہان بر سر راو ملہار تاختہ اکثرے را قتیل و سپہ سردار عمدۂ نامدار را اسیر نمودہ تا اعتماد پور کہ چہار کروہ مسافت بود از تعاقب آنہا عنان باز نگرفت و در راہ از کشتہ ہا پشتہ ہا برافراشت و راؤ ملہار زخم منکر بر داشتہ با فراریان بدر رفتن غنیمت شمردہ بخود راہ گریز پیش گرفت فراریان چون دست و پا گم کردہ تمیز ہیچ چیز ندا شتند راہ معبر جمنا کہ پایاب ازان گذشتہ بودند بسبب بیہوشی و فراموشی گم کردہ از گذر دیگر خود را بدریا زدند آنجا چون پایاب نبود بسیاری بگرداب فنا افتادہ ہلاک و نابود گردیدند و ملہار راؤ مع قلیلے از ہمراہیان نیم جانے بدر بردہ بہ پاگاہ باجی راؤ کہ سپہ سالار صاحب خروج و کمن بود و در قصبۂ کوئلہ آبادی سادات متصل بگوالیار رخت او بار داشت بحالت تباہ رسید برہان الملک در تعاقب او دہ دہ کروہ و بیشتر دو روز متصل بطرف دہول پور بازی کہ پنجدہ کروہے مستقر الخلافۂ اکبر آباد این طرف دریای چنبل واقع است باستماع آنکہ باجے راؤ در انجا معسکر دارد میتاخت باین ارادہ کہ ہر جا تلاقی شود بمقابلہ و مقاتلہ او پردازد و آب از جو رفتہ آبروی ہندوستانیان باز آرد چون اثری ازان لاعین پیدا نبود واحدی ازان جماعۂ غنیم و مراجعت بلشکر خود کردہ و دو روز بر اسود و روز سوم در معسکر خود منادی نمود کہ سواران لشکر ہر یک چار روزہ آذوقہ اراکول و مشروب باخود گرفتہ مسلح و مکمل ہمراہ شود و خود نیز مستلمہا و راویہای پر آب و انہای پختہ باقدرے نان خورش مناسب بافراط ہمراہ برداشت و جار زد کہ ہر کہ از ملازمان در خیمہ گاہ خواہد ماند و ہم آنجا پس بریدہ بہ تشہیر گردانیدہ خواہد شد جز آنہا کہ ران برافیال و شتران و خرہای توپ کہ سبکسار بودہ اند ہمراہ گرفت و آذوقہ اراکول و مشروب بر شتران و بستران بار کردہ ہر کہ اب خود داشت و مصمم نمود کہ اگر غنیم آن طرف چنبل ہم باشد خود را مع فوج بدریا زدہ بر سر آنہا رساند و دست بردے مردانہ و مبارزت دلیرانہ نماید سامانہاے مذکور سر انجام نمودہ مستعد حرکت گردید ✱

بتعویق افتادن تنبیه غنیم از دست برهان الملک بهادر بمنعت معصام الدوله و تاختن او نواح شاهجهان آباد و ظهور اضطراب امرای حضور و قرار یافتن مصالحه با نهایت مذلت و خواری

چون خبر جرأت و جلادت برهان الملک مغلوبی غنیم بمعصام الدوله رسید انفعال بسیار ازین ممر کشیده خواست که بهرا هی او برای خود نامی پیدا کند و اگر نتواند او را هم مثل خود بدنام و رسوا سازد و بنابرین شتر سواران خود متواتر با مکتوبات مشحون از ایمان غلاظه شداد متضمن آنکه من هم عنقریب میرسم تا آمدن من توقف نماید و شما باتفاق بتنبیه و استیصال غنیم خواسیم پرداخت زنهار که کار بتعجیل و شتاب نخواهید فرمود فرستاد برهان الملک بهادر را بنابرو رود قائم امیر الامرا عین وقت سواری و تیاری لشکر تند بی رویه داده از ارادهٔ خود باز ماند بعد از سه چار روز امیر الامرا هم در رسید حسب الامر پادشاه که بنابر قرب مرتبه اندیشها داشت و امرای صاحب فوج را بهم و بدافعهٔ او مامور فرموده بود قمر الدین خان هم مع فوج خود بسی کروهی شاهجهان آباد در راه سوبا جیر لشکر داشت و محمد خان بهادر ظفر جنگ بکش نیز با جمعیت خود بکنار فتنه غنیم لبسیرے برد و بعد ملاقات برهان الملک بمعصام الدوله دهلی آمده خیمها از طرفین غنیم را که قریب شش هفت روز بنابر تعویقات مذکوره میرسیده اضطراب تعاقب برهان الملک از خاطرش بدر رفت شاهجهان آباد را خالی از فوج تصور نموده همان طرف تاخت و روز سه شنبه هشتم ذی الحجه سنه مذکوره باجی راؤ سه هزار سیده در متلق آباد رسیده مردم شهر شاهجهان آباد را از هستود و مسلح که برای پرستش کالکا و تماشای آن اجتماع برآمده اژدهام و کثرت عظیم نموده بود بخاطر جمع غارت نموده مال و اجناس دخت و شب نزدیک مزار خواجه قطب الدین مانده صبح روز چهارشنبه یوم العرفه بنابرا بازار دکانهای آبادی آنجا را سوخته و غارت نموده قریب بدوپهر روز مذکور قصد بازار تاراج نموده گرنجگان مجروح کالکا بشهر رسیده خبر ورود مرسٹه و قتل و غارتے که نموده بودند بیان حال مقاتل ظاهر ساختند و مردم شهر را باستماع اینخبر و مشاهده حال جریحان مضطرب دل از دست و هوش از سر رفته هول عظیم و نهایت خوف و بیم مستولے گردید پادشاه عجالتاً سعادت یار خان و امرا و ارکان حاضر را که قلیل جماعه بودند امر بیرون شتافتن برای تنبیه و مدافعه مرسٹه فرمود امیر خان و راجه جیت سنگه و حسین خان کوکلتاش و منصور خان برادر بزرگ نظام الدوله و عبد المعبود خان و شیخ نظام سردار رساله صفدر جنگ و دیگر منصب داران حسب الحکم برآمده نزدیک بسرای قاضی و تال گنبد زه جای مناسبی متصل بشهر دیده صفوف آراسته روبروی غنیم ایستاده و نداز جماعه میر حسن خان و شیخ نظام که جرأت باعدم تجربه و قلت شعور داشتند قدم پیشتر گذاشتند هر چند عمدة الملک که هوشیار تجربه کار بود ممانعت نموده در جنگ مرسٹه خصوص چنین اوقات پیشتر و پیاسا سب نیست کجا بوده بهدافعه باید پرداخت هرزه و مغرور بے شعور نشنیده اندک مسافتی پیش رفتند اول کم کم نمایان گشته و بطرف خود کشیده چون دور تر بردند از چار طرف احاطه آن جماعه نموده بضرب سیف و سنان درمیان گرفتند شخصے از همراهیان میر حسن خان مجروح از میدان برگشته بامیر خان رسیده بزبان طعن و تشنیع کشاده آواز داد که استاده چه تماشائے تماشید سید امام کشته میشود امیر خان که خون طبع بذله گو بود شنیده گفتگوی خود دران وقت هم از کف نداده در جواب گفت که ما را دولت و امام کافی اند امام سیزدهم اگر کشته شود ما نفے ندارد و چون مردم در جنگ سبب مهارت ندارند اگر تے مقتول گشته میر حسن خان خود با بعضے باقی ماندگان مجروح از میدان گریخته جان بسلامت برد و همراهیان بقیه السیف بزبان بے زبانی خود بسیدنداما میر خان و امیر خان و غیره امرا تا شام بجائی خود استاده شب بخیمه ها خود آمدند و خبر ستیز شاه جهان آباد و تاختن مرسٹه گالکا وغیره را امرائے متعین کرده

در دور شاهجهان آباد بادک قرب و بعد منتشر بودند شنیده یا مرهٹه را مقابل خود ندیده باندازهٔ تنهائی پادشاه هر یکے الیغار کرده بطرف شاهجهان آباد شتافت اعتماد الدوله که از همه نزدیک تر بود زود تر رسیده آخر روز چهارشنبه نهم ذی الحجه با مرهٹه امدک جنگے نمود مرهٹه رفته عقب تولنشت بربان الملک از اکبر آباد روز سه شنبه هشتم ذی الحجه با الیغار کوچیده روز چهارشنبه بعد طے مسافت شصت و پنج کروه قصبهٔ تلپت متصل بشهر اله الخلافه رسیده وقیقه نمود و در روز دوم از تاخت مرهٹه که عید اضحی بود در جوار اله الخلافه نازل گردید و صمصام الدوله نیز همراه او نموده متعاقب رسید روز سوم بنگش هم باین عساکر ملحق گردید چون غنیم ضرب دست بربان الملک دیده و آب شیرش چشیده بود اتفاق او با این همه افواج شنیده و خود طاقت مقاومت ندید و گرد انبار هم شده بود دو چار بطرف قصبهٔ رواڑی و پالوڑهی رفته هر دو قصبه را چنانچه خواست غارت نموده از بیخ و بن برکنده و از همان راه که ملک مسخر کرده او بود رفته در راه هیچ جا نپائید چون بغیر بربان الملک گیری را هوس تعاقب و تنبیه آنها در سر نبود هر یکے بفکری متمسک گشته از جای خود نجنید بادشاه و وزیر و امیر الامرا با دل جمعه راضی گشته الطاف نائره فساد را اصلح امور شمرده بادشاه اصفهان نظام الملک را بانے سپاه مقاصد مرهٹه و اختلالهای دیگر داشته و از عمده او برآمدن دشوار شمرده دلجوئے او ضرور دانست و در سنه خمسین و مائه بعد الالف بار سال شقه های اشفاق و عطای خطاب آصفجاهے و منصب و کالت مطلق و اضافه منصب هشت هزاری و دیگر دلبری و دلداریها نموده طلب حضور فرمود و پسر خود نظام الدوله ناصر جنگ را نائب صوبه های دکن نموده روانه حضور شد چون خبر آمد آمد نظام الملک از دکن بود صمصام الدوله امیر الامرا قبل از ورود او معامله مصالحه را با مرهٹه سر نمود تا پاے او درین کار در میان نه آید مشروط آنکه مرهٹه تابع حکم پادشاه و فرمان پذیر امراے حضور بود تربیت او امر آصف جاه نماید مرهٹه ناچیزے و بے تمیزی امرا دیده کار خود را از طرفین چنانچه باید پخته و محکم ساخت بعد چندی آصف جاه بشاهجهان آباد رسیده روز دوشنبه شانزدهم ربیع الاول سنه ۱۱۵۰ هجری ربیع روز برآمده ملازمت پادشاه نمود در روز پنجشنبه هفدهم ربیع الثانی خلعت صوبه داری اکبر آباد و مالوه بتغیر رے سنگهه باجی لو بخاری الدین خان پسر آصفجاه مرحمت شد روز جمعه نوزدهم ربیع الثانی خبر مردن عبد الصمد خان رسیده خلعت تمامی باعتماد الدوله عنایت شد و خلاع ماتمی و بجاے صوبه لاهور و ملتان بزکریا خان خلف عبد الصمد خان و دیگر ورثاء او بلاهور ارسال یافت آصفجاه حسب الامر پادشاه اراده تنبیه باجے راؤ نموده باکبر آباد آمد و محی الدین قلیخان را که از بنائر سعد الله خان وزیر منجمله اقربای آصف جاه بود نائب صوبه اکبر آباد نموده عازم مالوه شد و از معبر اکبر آباد بجمنا دریای جمنا نموده راه اتاوه دکن پور گذشته زیر کالپی دوباره عبور جمنا نموده در ملک بوندیله در آمده راجه آنجا را با جمعیتے همرکاب خود کرد و بعد طے منازل به بهوپال که از توابع صوبه مالوه است رسید باجی راؤ هم با فوج سنگین از دکن استقبال نموده در ماه رمضان سال مسطور ببواد بهوپال مقابل گشت و آتش جدال و قتال اشتعال گرفت درین ضمن خبر قرب وصول نادر شاه بآصف جاه رسید و آصف جاه مصالحه را بر مجادله ترجیح داده زود بشاهجهان آباد برگشت +

مقتول شدن سیف الدین علیخان مرحوم بعداوت اعتماد الدوله و شقاوت عظیم اللہ خان شوم

امرای نفاق پیشه حضور که بهره از حمیت و ایمان نداشتند چنین فتنه های بزرگ مذکور را سهل خورده همیشه در فکر استیصال امثال خود مشغول بودند چنین احوال مسرور و مشغوف بودند و بشوی کینهٔ دیرینهٔ از قتل مسلمین و سادات پروائی نداشتند چنانچه در همین ایام سیف الدین علیخان که از همراهی قطب الملک کناره گشیده بوطن خود آمده در خانه انزوا گزیده بود و بتقلیل

مداخلی کہ از جاگیر قدیم و تعلقہ موروثہ او میرسد بے آید معاش خود بے گذرانید و با ہیچ کس کاری نداشت سدرمقے کہ رازق العباد باو داده بود با کمال شکستگان و مجائز و ضعفاے منتسبان و دومان تقسیم نموده اوقات میگذرانید اعتماد الدولہ وغیرہ تورانیان کہ عداوت سادات را سرمایۂ سعادات خود و انستہ بوجوہ اصے از اقربای امیر الامرا حسین علے خان بہادر مرحوم راضے نبودند برائے قتل و استیصال سیف الدین علیخان بہانے جستند ہمین جست اعتماد الدولہ چشمت خان بہادر شجاعے را فوجدارے چکلہ سہارن پور داده بضبطے ضیاع و اقطاع سیف الدین علی خان وغیرہ منتسبان امیر الامرائے مغفور مذکور مقرر نمود آن بے چشمت بفوجدارے مذکور رسیدہ دست تعدی دستم براولاد سید ولہ آدم دراز کرده خواست کہ سیف الدین علے خان وغیرہ سادات را بقوت لایموت عاجز و محتاج گرداند ازدست تعدے آن محروم از ایمان بیچارہ ہا بجان آمده چون ہیچ گونہ از چنگال اورہائے ندیدند لاعلاج گشتہ بمقتضای المعذور معفو بدافعہ و مجادلہ پیش آمدند و آن بدبخت بجدال و قتال پرداختہ رخت حیات بدار الملک عمات کشید اعتماد الدولہ و عظیم اللہ خان کشتہ شدن جان نثار خان و متصرف شدن بیگونت و اژدہ ناموس او را ننگ و عار نشمرده مدارک و انتقام از ان کافر خون آشام حذر نمیدانستند کشتہ شدن چشمت خان از دست سادات کہ بمحض ناچاری و لاعلاجی بعمل آمده بود اعتماد الدولہ نہایت مذموم و بر دوش وزارت و امارت خود گران شمرده قتل سادات عالے درجات را اہم مہمات دانست و نائب ابن ابی سفیان عظیم اللہ خان را سالار فوج نموده با بقیہ فوج شام کہ عبارت از جماعۂ تورانیہ و علی محمد خان و ہیبت اللہ شیر مع فرید الدین علیخان و عظمۃ اللہ خان فاروقے شیخ زادہاے لکھنوے کہ فوجدار مراد آباد از طرف قمر الدین خان بودند بقتل و غارت سیف الدین علے خان وغیرہ سادات بارہہ مامور نمود آن بدبختان بے دین با دل پر از کین بسر وقت آل علے حسین رسیده صفوف حرب آراستند سیف الدین علی خان با معدودی از برادران و ہمراہیان کہ در چنان وقت نازک توفیق رفاقت یافتند ناچار آبروے خود را پاسداری نموده بمقابلہ شتافت و با وجود قلت اعوان و انصار و فقدان توپ و تفنگ کہ آلات کارزار است دمار از روزگار نابکاران بر آورده عظیم اللہ خان را با فوجش از پیش رو برداشتہ چند میدان گریز انید و اعادی دین و دولت منہزم گردیده قریب بود کہ بمقر سقر شتابند کہ ناگہان فوج دیگر از اخاضہ ملاعنہ کہ عبارت از روہیلہ باشند در پہلوے سادات چون مرض ذات الجنب پدید آمده بشلک بندوق دبان سیف الدین علیخان و ہمراہیانش را شربت شہادت چشانیدند بعد ازین شقاوت بے شرمے راکار فرما شده با بارے قصبہ جانسٹہ کہ مسکن قدیم سیف الدین علیخان و آباو اجداد و الاشانش بود در آمده دست غارت از آستین کین و شقاوت بر آورده بر فوائد سادات ریختند و آبروے ایمان خود را بہ نہب اموال و ضرب عیال و اطفال و تعریت سیده ہای مستوره با خاک کلفت و کدورت آمیختند شور و نشور و غوغاے محشر در قصبہ جانسٹہ ہویدا گردیده از دست بردکین آن ملاعین نالہ و حنین از خانہاے اولاد پیغمبر بفلک ہفتمین میرسید از معتمدان مسموع افتاده کہ دران ایام علے التواتر سرخے شفق صبح و شام برتبہ از باد و داشت کہ گویا دامن فلک جفا کار آلوده خون مظلومان و دیده لیل و نہار بر ماتم آن ابرار خون فشانست ازین ستم کہ بر سادات رفت و شدت حمرت شفق کہ بر آسمان نمایان گشت تجربہ کاران روزگار و علماے شناسان دہور و اعصار مہر خون تجسیم و ناظران اوراق تقویم گفتند کہ در عوض این ستم کہ بر ذریت سید انبیا بسبب باکے در نیزہ در دون و عظیم اللہ خان ملعون رفتہ یقین است کہ قتل عام و سفک دماے وافر بنا بر انتقام بعمل خواہد آمد +

راه یافتن بستی بسیار در بندوبست کابل و اختلال پذیرفتن در انتظام صوبه مذکور و برخاستن انضباط طرق و مسالک آنصوبه و افتتاح راه حادثه نادرشاه بسفاهت امراء پادشاه و ورود سفرای ایران

چون اقتدار صمصام الدوله در حضور افزود و اعوجاج عجیبی در طبیعت او مرتسخ بود در هر کار هر انچه مے اندیشید و صلاح کار مے دید غلط کار خود مے فهمید باعث فساد آن کار گردیده مفاسد آن عجالة بظهور مے رسید ازان جمله انچه بامر شته با بعل آورد و تفرقه کلمه وقائع نگار شد اندکی از بسیار دشتی نمونه خروار بود ازین قبیل است تصرفاتیکه در مصارف صوبه کابل و عدم اعتنا ملیکه در شیرازه و استحکام ضوابط آن ملک بے التفاتے که در حفاظت طرق و مسالک آن صوبه نمود و باین جهت مفسدهٔ عظیم که ورود نادرشاه بهندوستان باشد رویداد چه اگر از حالات آن صوبه و انسداد طرق عبور و مرور و استحفاظ آن غافل نمے شد و هر چه در هر کار آنجائی بایست بعمل مے آورد احتمال داشت که نادرشاه اراده این طرفها نمی نمود و اگر احیاناً مے نمود عبور او ازان راهها باین آسانے که رویداد نے شد ناصرخان صوبه دار کابل مرد صالح غافل اکثر سرکارش باشکار بود و هرگاه از شکار اجابت میکرد بعبادت و تلاوت اشتغال مے نمود و تنخواه نقدی صوبه کابل که از حضور پرفت صمصام الدوله امیر الامرا ارسال میبلغ مذکور بے وجه دانسته موقوف فرمود و خبر راه و دره هایش نه صوبه دار غافل میگرفت نه امیر الامرا پروائی بجا بود ازین سبب مستحفظان در راه نماندند و بنابر شتهار دشتی سلطنت اندیشه باز پرس ازدل نوکران و عملهٔ سرکار برخاست کسے را از کسے خوف و هراسے و غرضے و التماسے نمانده بود ازین جهت هر که هر جا هر چه میخواست میکرد و از راه هر کسے که میخواست می آمد و میرفت نه بپادشاه و امرا خبرے میرسید و نه پادشاه و امیر الامرا از جائے پرسید که چرا خبرش نمیرسد ازعجائب واقعات آنکه سلاطین سلسلهٔ علیهٔ صفویه یا سلاطین هند مطلقاً رجوعی در هیچ باب گاهے نبوده و بابر پادشاه و همایون پسر او که مورد التفات خاقان مصطفوی نسب بهمال ابو البقا شاه اسمعیل صفوی و پسر والا گوهر شاه جنت مکان شاه طهماسپ بوده اند بر عالمیان ظاهر و آشکار است با وجود فقدان جمیع اغراض سلاطین صفویه بنابر پاس شیوهٔ مردی و مروت راه ارسال سفراء و مراسلات متضمن تهنیت و تعزیت مسلوک داشته احیای مراسم یگانگیت و اتحادی نمودند ازین طرف بنابر حرمان از اوصاف آدمیت و وفا این سلوک نامعمول نمی گشت چنانچه با وجود شیوع یافتن حوادث فتن در ممالک ایران و مسلط شدن شاه طهماسپ ثانی بر تخت سلطنت موروثی بعد تنبیه افاغنه و استیصال و اخراج مفسدان محمد شاه را هرگز رسم پرسش و تهنیتی بخاطر نگذشت بلکه با پیر ویش افغان راه آشنائی و داد و سلوک داشته و با حسین پسر پیر ویش مذکور نیز در اوخر که ضابطه قندهار شده بود با آنکه بملتان لشکر کشیده در قتل و غارت و خرابی آندیار تقصیرے نکرده باز گشت نوتے طریق مراسله مفتوح شد و شاه طهماسپ با وجود دوری از اغراض بعد از فتح اصفهان و استیصال افاغنه کے از امرا را به سالت هندوستان فرستاده وقائع آن ایام را اعلام نمود و در نامه شعاری شده بود که چون مخاذیل افاغنه نائن این آستان و دودان دیار و الحال بسزای خود رسیده بقیة السیف در بر بریت و فرار انداز بیم لشکر ظفر اثر ایشان را گریزگاهی سوای هندوستان نیست باید که آن مدبران راه و جای نداده نگذارند که بآن حدود در آیند بالجمله محمد شاه پس از چندے نامه متضمن سخنان بیفروغ نوشته ایلچی را مرخص ساخت و بعد از جلوس شاهزاده عباس مرزا بجای پدر و الاگهر باز یکے از امرا به سفارت هند متعین شده همین سخنان در نامه او نیز مندرج بود پس ازمدتے دیر انیز رخصت انصراف داده همان قسم کلمات که نفس الامر تے

نداشت نگاشته بود بعد چندی که نادر شاه بر تخت سلطنت ایران متمکن گشته یکی از معتبرین قزلباش را نزد برهان الملک که اعظم امرا بود فرستاده به محمد شاه داد هر دو نامه نگاشته بود فرستادهٔ مذکور را بعد از ورود این مملکت در دان غارت کرده و بهزار التماس نامه از ایشان پسندیده بشقت تمام خود را رسانیده ادای سفارت نمود اما خود قدرت مراجعت نیافت محمد شاه برای سپنداز وصول ایلچی های ایران پی در پی دو پادشاه شدن حسین افغان وضبط او قلعه قندهار را و ناخوش صوبه ملتان و صدد آن مشوش گشته آصف جاه را که در میان اینها گرگ باران دیده و سرد و گرم روزگار چشیده بخبر بکار لیل و نهار و امیر عمده سپه سالار و از اصحاب کبار محمد اورنگ زیب عالمگیر بود از دکن طلبیده رخصت انصراف بصوبه اش نداده پیش خود دیده شنند اگر سانحه پیش آید تشویشی روی ننماید بجواب دیدار راه روند چون نادر شاه بقندهار رسیده آن قلعه را فروگرفت محمد خان ترکمان که از امرای صفویه بود باز بسفارت فرستاده سخنان گذشته را اعاده و گله از بیجا سابق نمود چون بشاهجهان آباد رسیده نامه بر سانیدوی را توقیف فرموده از جواب ساکت شدند چندانکه او اظهار رخصت میکرد سود نداشت گاهی در اصل نوشتن جواب تردد خاطر داشتند و گاهی در اینکه اگر نوشته شود نادر شاه را چه القاب باید نوشت متحیر و سرگردان بودند حقیقة اینکه توقیف محمد خان ایلچی را از تدابیر ملکی شمرده توقع آن داشتند که شاید حسین افغان با متحصنان قندهار بنادر شاه ظفر یافته و برانا چیز و منهزم و آواره سازد و جواب نوشتن حاجت نماند چون محاصره قندهار بطول کشیده مراجعت محمد خان نیز متعویق افتاد نادر شاه فرمانی بوی نوشته مصحوب چند نفر سواران سریع السیر فرستاده ازوی سوال حقیقت حال و سعی در حصول جواب و امر تعجیل عود نمود چون جواب صادر نمیشد رخصت نمی یافت اثرے بران مترتب نگشت بالجمله چون محاصره قندهار قریب بیک سال رسید و شهر نادر آباد در جنب آن اتمام یافت نادر شاه بفرمود تا لشکر قزلباش بران حصار هجوم آورده بر بروج صعود نمودند و آن بی دست و پا شده آن حصن استوار مفتوح گردید و آن قوم مقتول گشته حسین افغان مذکور مقید باز ندران فرستاده شد و در عرض چند سال ازان زمان باز که افاغنه در شیراز منهزم شدند همواره از هر طرف جمع ازان قوم پراگنده بهندوستان آمده در هر جا سکنے و اکثر در سرکارات ملازم شده داخل سپاه گشتند علے محمد خان معروف بروهیله که در جنگ عظیم الله خان با سید سیف الدین علی خان رفاقت و اعانت عظیم الله خان نموده و مورد التفات اعتماد الدوله گردیده بعضے محالات جاگیرات و خالصه را بطور ملکیت قابض و متصرف بتوجهات وزیر گشت اگرچه پسر خوانده افغانے و در نسب از قوم جاٹ بود اما چون مرد صاحب جرأت و شخص صاحب اراده باشعور بود همین افغانان و روهیله های گریخته قندهار و اطراف را با خود رفیق ساخته بنام روهیله اشتهار و از اجتماع آنها اقتدار یافت و ملک بسیاری را مثل آنولہ و سنبهل و مراد آباد و بدائون و بریلے و غیره متصرف گشت الحق تکلیف مسافت که محمد شاه مے نمودند بیرون از حوصله وسع و ضبط وی بود چه درهای کابل و ضبط وے از نارسائی صوبه دار و بی خبری امرا و پادشاه و عدم التفات باحوال آن و موقوف نمودن تنخواه نقدی و مصارف مقرره آن از انتظام افتاده کسے را از عبور و مرور کسے خبرے نبود صوبه دار خود در پیشاور و رواد نے قلعه داری در قلعه کابل مے بود کرا بحال ضبط راه و کدام کس مطلع و آگاه براحوال مترددین و مفسدین بود که تدارکش مے نمود هرگاه مثل نادر شاهی در پهلو نشسته باشد و کسی با استعلام احوال و استکشاف ضمائر و سرائر او نه پردازد و برارادهٔ مثل طلاع نیابد ظاهر است که بچه چیز و بگیر و بیا بان احوال این قسم بیخبران چه خواهد بود نادر شاه بتخریب قلعه قندهار فرمان داده مردم بازار و سکنه آنجا بنادر آباد کنی فرمود و مصوب غزنین و کابل در حرکت آمده کوتوال قلعه کابل را پیغام داد که ما بمملکت محمد شاه کاری نیست اما این حدود

چون معدن افغان است و معدودے گریختگان نیز بایشان پیوسته اند غرض استیصال این قوم است هراس بخویش راه نداده و بر اسم مهماندارے کوشده خود بکنار شهر کابل نزول نمود کوتوال و کابلیان مستعد جنگ جدل شدند و نصیحت و پیغام ایشان را سود نکرد فوجے از قزلباش بقتل ایشان و تخریب قلعه اموگشتند محصوران بجرد حمله و نبیاد تخریب برجے فریاد الامان برآوردند محصوران امان یافته قلعه را خالے نموده بر سیتے پرواختند و دران حدود هرجا افاغنه فراهم آمده بودند لشکر بر ایشان رفته قتل عے نمود نادرشاه از توقیف محمد خان ایلچی بغایت آزرده شده چند کس از معتبرین کابل را زبانے پیغام مهاد داده بشاهجهان آباد روانه ساخت که بایشان و امرا بر سانند و خود در کابل توقف داشت فرستاد ها بلاهور آمده بشاهجهان آباد رفتند و کسے سخنے از ایشان نشنید و اگر شنید نفهمید از معتمدین بقبول القول مسموع شده که هرگاه از زبان کابلیان مذکور باد گیر مسافر باشور که ازان طرف میرسید و کسے اخبار و پیغام نادرشاه شنیده تا بامیرالامرا امیر سانیده اند و ران التفاتے نه کرده باستهزا میگفت که بام خانهاے مردم مرتفع است باین سبب مغلان و قزلباش را از دوری بینند و رفقاء مصاحبین او ورود کابلیان را سازش و فریب اعتمادالدوله و آصفجاه وغیره تورانیان فهمیده فرستاد های نادرشاه و بے غرضان منهے را فرستاده زکریا خان تورانے که زینهار اعتمادالدوله و صوبه دار لاهور بود تصور نموده بر مرد میکه تصدیق این خبرے نمود نه استهزا و حمل بر خفت عقل او میکرد ند جائیکه امیرالامرا چنین و عقل و فهمید او و همرایان شش این باشد استحکام ارکان دولت و سرانجام مهام سلطنت آنجا را تماشا باید کرد که در چه مرتبه تواند بود (فاعتبروا یا اولے الابصار) نادرشاه باز از کابل یکے از لشکریان را ده سوار همراه داده بسفارت فرستاده چون بجلال آباد رسیده در خانه فرود آمدند جمعے از تتبه کاران آنجا برگرد آنخانه هجوم آورده اول سلاح ایشان را در ربودند و آخرده کس ازایشان را کشته یکے فرار به کابل نموده صورت واقعه باز نمود و مدت اقامت نادرشاه در کابل تخمیناً بهفت ماه رسیده و افاغنه آنحدود را قهر و قتل نموده از استماع خبر کشته شدن آن ده نفر بیقرار شده و بصوب جلال آباد نهضت کرده آن شهر را قتل عام فرموده طقے انبوه ناچیز شدند و از غرائب اینکه برای رئیس قاتلان ده نفر مذکور خلعتے از سرکار محمدشاه معین شده بود که از سال گرد قتل عام جلال آباد عائق آن شد ازان روز که خبر ورود نادرشاه بکابل در هند شیوع یافته بود خانه دران امیرالامرا و نظام الملک بجاگیر به وے معین شده در شاهجهان آباد اقامت داشتند و آوازه توجه خود عما قریب بسوے کابل نشنیده اینسا ختند و این نیز بزعم ایشان از تدابیر ملکیه بود تا آنکه نادرشاه از جلال آباد بصوب پشاور در حرکت آمد +

ذکر جنگیدن ناصرخان با نادرشاه و مغلوب شدن بیک ناگاه و رسیدن نادرشاه بلاهور و مغلوب شدن زکریاخان و پیش آمدن نادرشاه و معاملاتیکه او را با محمدشاه رویداد

ناصرخان حاکم صوبه کابل با فوجیکه داشت بر سر راه رفته و افاغنه بسیار آن حدود را نیز فراهم آورده کوتلهای صعب و وادیهای تنگ مثل درهٔ خیبر وغیره را باعتقاد خویش محکم و مسدود ساخته مستعد محاربه با نادرشاه نشسته بود نادرشاه بوے پیغام کرد که من در فلان روز خواهم رسید بهتر آنکه از سر راه برخیزی سخن در نگرفت و نادرشاه روز موعود بر سیده طرفی انبوه ازافاغنه و فوج ناصرخان بوادی هلاک رفتند و خان مذکور زنده و مجروح بدست قزلباشے گرفتار شده خود ظاهر نمود قزلباش گرفته پیش نادرشاه آورد بعد از چند روز اعزاز و خلعت یافت و نادرشاه به بلده پشاور در نزول نموده از آب اٹک بگذشته عبور نمود و در مملکت پنجاب خاصهٔ شهر لاهور فزع قیامت برخاست و آن مملکت بهم برآمده هر کس دست بغارت و یغما برآورد و چندین هزار

قطاع الطریق شوارع و معاملات را فرو گرفته باهم ستیز و آویز رایج بود نادر شاه چون بکنار لاهور رسید زکریا خان حاکم لاهور بجمعیت خود مغرور گردیده با تنوه فوجے که داشت و استعداد یکه بود برلب آب راوی که متصل لشهر میگذرد اطراف خود مضبوط ساخته دست آرا گردید کیفیت صلح و جنگ بلمان هر دو از غرائب است القصه نادر شاه با فوجے از لشکر اسپ رآب رانده گذشت و چند سوار قزلباش بر سیاه لاهور تاخته شجاعان و بهادران افغان که در سواری ماهر تر بوده اند مگر نخیندو باقی بهم برآمده متلاشے و متحیر شدند آخر حاکم باتسویان اقلیه در آمد نادر شاه با سپاه متصل بشهر نزول کرد زکریا خان عریضه نیاز و اعتذار فرستاده التماس امان نمود و بحضور نادر شاه آمده عزت و خلعت یافت نادر شاه جمع را در قلعه لاهور گذاشته بصوب شاهجهان آباد در حرکت آمد

نهضت نمودن محمد شاه از شاهجهان آباد و رسیدن بکنار و اجرای جنگ و جدال که دران میدان با نادر شاه رو داد

محمد شاه با جمیع امرا و لشکر چنپگاه بود که از شهر برآمده تباتی تمام می آمد و قریب بده چاه منزل راطے نموده در موضع کرنال چادرزدے شاه جهان آباد برلب نهر آورده علی مردان خان معسکر نمود و توپخانه گرد لشکر چیده توپها را بهمدیگر زنجیره بند نموده محصور بود و نادر شاه دو سه نوبت نیز از لاهور تا رسیدن بلشکر هندوستان پیغام روانه ساختن محمد خان ایلچے خود محمد شاه نمود ایلچی مذکور را همراه داشته رخصت نمی نمودند و در آنوقت معلوم نمی شد غرض از نگاه داشتن او چیست صمصام الدوله راجه جے سنگه سوائی وغیره راجه هاے راجپوتیه را که نهایت اعتماد بر شجاعت و درخاقت آنها داشت هر چند درین جنگ با عانت خود طلبید عذرها پیش آورده بروعده های امروز و فردا بلیت و لعل گذرانیده احدے از جاے خود نجنبید و پادشاه امرا را چشم امید وصول برهان الملک بلشکر فرش راه انتظار بود و نادر شاه مع فوج خود هر چند نهایت قریب رسیده بود و لا در لشکر پادشاه هندوستان احدی را از خواص و عوام خبر وصول موکب او که بکجا رسیده معلوم نبود تا آنکه روزے علی خان و غیره که سه چار کروهے لشکر برای آوردن کاه و دیگر کارها هر روز بیرون میرفتند پنج شش ساعت از روز برآمده چند کس از آنها مجروح و منتشر الحواس بمشاهده قزلباش فوج قزلباش و خوف ضرب دست آنها لشکر رسیدند و غلغله آمد آمد نادر شاه شنیده یافت و تهلکه عظیم و نهایت خوف و بیم در لشکر پدید آمد آتش انتظار برهان الملک نیز تر گشت ✦

رسیدن برهان الملک در لشکر محمد شاه و اشتعال نائره حرب و جنگ بدون اراده و آهنگ

درین اثنا خبر قرب وصول برهان الملک بپادشاه و امیر الامرا رسیده روز سه شنبه پانزدهم ذی القعده سنه احدی و اربعین و مائه الهجری خاندوران باستقبال برهان الملک به نیم کروهی لشکر شتافت و برهان الملک را همراه گرفته بملازمت پادشاه آورد و بعد ملازمت مورد الطاف و مرحمت گردیده مامور شد که متصل لشکر امیر الامرا فرود آید برهان الملک بجای مامور رسیده انتظار خیمه و جنگاه خود میکشید ناگهان خبر رسانیدند که بعضے از افواج نادر شاه بر جنگاه او تاخته قتل و غارتش مے نماید برهان الملک با استماع این خبر مضطرب گشته بصمصام الدوله پیغام فرستاد که چنین رویداده من برای حمایت فوج و اسباب خود میروم و از جائیکه ساده بود حرکت نموده پیشتر راند صمصام الدوله پیغام برهان الملک بپادشاه و پادشاه آصفجاه گفته فرستاد آصفجاه در جواب بعرض داشت که قشونے از روز باقی مانده و لشکر برهان الملک از ماندگی راه نیاسوده صلاح در ستیز و آویز امروز نیست برهان الملک حکم شود که عجلت را کار فرمانگشته بجای خود باشند و فردا بهیئت مجموعے توپ و توپخانه را پیش رو گذاشته بر سر دشمن باید تاخت

تا با قبال پادشاهی کاری از پیش برده آید محمد شاه همین جواب بصمصام الدوله گفته فرستاد صمصام الدوله حمل بتغافل وسهل انگاری آصفجاه نموده به پادشاه گفته فرستاد که برهان الملک در تر غفته چه عجب که با دشمن او نخته باشد چنین فدوی جانفشان ایکشتن داون واعانت نه نمودن بعید از مردی ومروت وخلاف قانون دولتخواهی ومصلحت است تگیران هرچه خواسته باشند بکنند من خود بکمک برهان الملک میروم این گفت وبر فیل سواری که موجود بود سوار شده با همراهیان خود مع توپخانه طلوئی سهل سر انجامے از لشکر برآمده متوجه پیشتر گردید درین عرصه ربعے از روز مانده بود که نزدیک برهان الملک سیده در پهلوی هم بفاصله نیم کروه ایستاده ند نادرشاه لشکر بدو قسمت نموده بقصد را در مقرب خیام خود گذاشت وبا فوجے بسر ایشان راند ومقشون سوارے خود را سه حصه نموده یکے را همراه خود گذاشت ودو حصه را بجنگ وامیر کبیر ند کور را مور فرمود بهادران قزلباش بسر امیر الامرا تاخته شروع بتاختن وزدن واندا ختن نمودند در دو ساعت جمیع لشکر صمصام الدوله وبرهان الملک بهم برآمد وهمراهیان امیر الامرا اکثر کسان که نام آور بوده اند بیخ مظفر خان برادرش بکار آمده سفر آخرت گزیدند ازان جمله بود پسر کلان صمصام الدوله وعلی حامد خان وشاهزاد خان وبادگار خان ومرزا عاقل بیگ کمیل پوش مع سه ود رفقای خود ویسر کلوخلف میر شرف در تن چند پسر برای خوشحال چند پیشکار میر بخشی وغیرهم وامیر الامرا مجروح وبیهوش همراهے معدودی از رفقا که بقیة السیف بوده انداز میدان برگشته سر شام بلشکر رسید واز خوبے نظم ونسقیکه امرا وسلاطین هند دارند قبل از رسیدن امیر الامرا بلشکر خیمه واسباب خزانه او لشکر یا غارت کرده اثرے از اردوی صمصام الدوله برجا نماند تا آنکه بعد رسیدنش سرایه میسر نبود که لاش نیم جانش را فرود آرند آخر از جائے بچوبۂ بدست آورده برپا نمودند وامیر الامرا را در آنجا گذاشتند اعتماد الدوله آصف جاه وخواجه سرایان محلے پادشاه برائے پرسش وعیادت آمده تاسف ودعای بقای عمر وده تلش مے نمودند صمصام الدوله که اندک بهوش آمده بود چشمے وا کرده بانهایت ضعف جواب او که یا خود کار خود را تمام کردیم شما دانید وکار شما انیقدر میگوئیم که پادشاه را هلاقات نادرشاه ونادرشاه را بشاهجهان آباد نخواهید برد ونخواهید دانست از همین جا این بلا را بگردانید آصفجاه واعتماد الدوله بعد گفت وشنید برخاسته بخانهای خود رفتند وصمصام الدوله روز سه شنبه نوزدهم ماه مذکور بدار البقا انتقال نموده وبرهان الملک که در میدان ایستاده و همراهیانش بقصے کشته گشته وبقیة السیف باضطراب باهم مجتمع ومتحیر بودند لشکر قزلباش از چار سو هجوم آورده یکے از انها که جوان نوخاسته از اتراک نیشاپور هم وطن برهان الملک بود جرأت نموده بے باکانه روبروی فیلش آمد برهان الملک که تیری انداخته جوان مذکور بانگ بروی زده گفت محمد امین دیوانه شده باکه میجنگی ولبدام بافوج اعتماد داری ونیزه را برزمین زده اسپ خود را به نیزه بست واز خانه زین جسته رسیمان هودج فیل گرفته برعماری سواری برهان الملک آمد برهان الملک که از ضابطه ایران واقف بود موافق آداب آنجا اطاعت نموده واسیر بخود نقد پیگردیده همراه لشکر قزلباش بحضور نادرشاه رسید نادرشاه عفو تقصیرات او فرموده مورد الطاف وعنایات ساخت وچون شام شده بود شاه از میدان برگشته بلشکرگاه خود رفت برهان الملک کشته شدن صمصام الدوله شنیده متوقع مرتبه امیر الامرائی که همیشه آرزوی آن داشت گردیده وسخنان بمصلحت آمیز مناسب وقت با نادرشاه گفته گرفتن مبلغ دو کرور روپیه خوشنود ورامی بمصالحه ومعاودت نموده وبنابرین گذاشت که آصفجاه آمده مبلغ دو کرور روپیه را انجام وبدهد نادرشاه معاودت نماید رفته متضمن این بشارت بپادشاه واصف جاه نگاشته ابلاغ داشت چون این سفته رسید پادشاه واصفجاه که سر گریبان عجز واضطرار افگنده نمیدانستند که چه کنند شادمان گشته محمد شاه نمودی آصفجاه را مرخص ومقرر فرمود آصفجاه بعد حصول ملازمت بوساطت برهان الملک عدهٔ ایصال زر معهود نموده خوشنود برگشت وبخدمت محمد شاه رسیده

کار دانی و دولتخواهی خود ظاهر نمود پادشاه ازنظور امر غیر مترقب مسرور و مطمئن و آصف جاه مورد مراحم گردید چون عهد و پیمان مصالحه و معاودت استحکام داده آمده بود بمقتضای حرص وافر خواهان منصب امیر الامرائی و امیدوار خلعت گشت پادشاه که خوف فراوان بر سلامتی جان خود و سلطنت داشت استرضای آصفجاه لازم دانسته همانوقت که آخر روز شنبه نوزدهم ماه بود بمرتبه امیر الامرائی و عطای خلعتش سرفرازی بخشید و روز یکشنبه بیستیم اول روز محمد شاه حسب الطلب پادشاه بصلاح و صوابدید آصف جاه بلشکرنادر شاه برای ملاقات رفت زانیکه قریب بلشکر ایران رسید نادر شاه پسر خود نصر الله میرزا را باستقبال فرستاد شاهزاده چون نزدیک رسید محمد شاه تخت روان سواری برزمین گذاشته بانصر الله میرزا ملاقات و معانقه بزرگانه نمود و شاهزاده سلوک فرزندانه سلوک داشت و همراه خود تا بنادر شاه برد نادر شاه تا سر فرش استقبال نموده معانقه فرمود و بهر سند خود کجا نشانید و سلوک مکوکانه باکمال احترام مرعی داشته در نهایت خوشنودی مرخص نمود برهان الملک که خبر مخلع شدن آصفجاه و یافتن منصب امیر الامرائی شنید سپند وار بر آتش قهر و طیش غلطیده بیقرار گردید و به نادر شاه معروض داشت که در لشکر محمد شاه غیر آصف جاه احدی مصدر امری نمی تواند شد و مبلغ دو کرور روپیه چه پایه اعتبار داشته باشد که از دولت هندوستان باین قدر قناعت توان نمود دو کرور روپیه تنها غلام تهمدسی نمایکه از خانه خود بدهد وزر های بیشمار از خانه پادشاه و امرا و مهاجنان و تجار عائد سرکار میتواند شد بشرطیکه تا بشاه جهان آباد که سی چهل کروه زیاده مسافت ندارد نهضتی بعمل آید نادر شاه باستماع این خبر مستبشر گشته رقمی متضمن طلب آصف جاه نوشت آصفجاه باطمینان عهد و پیمان سابق و نفاذ امر نادر شاهی بلا تامل حاضر شد چون بعسکر نادر شاه رسید حکم محکم شرف نفاذ یافت که آصف جاه در لشکر ظفر اثر بیاید و محمد شاه را باز برای ملاقات ما طلب نماید آصف جاه معروض داشت که عهد و پیمان بین بود و فرمود که ایمیکه کرده ایم نقض آن نمی نمائیم ما را با سلطنت و جان و آبروی محمد شاه کاری نیست ؛ ما حضور راست که ملاقات دیگر با او بعمل آید اصفجاه عرضی بمحمد شاه متضمن حکم شاهی نوشته فرستاد و پادشاه ناچار گشته مع عمدة الملک مومن الدوله محمد اسحق خان و بعضی از خواص و خواجه سرایان دهمله شاگرد پیشه بر تخت روان سوار شده عازم لشکر نادر شاه گردید منصبداران و برخی از ملازمان که اراده همراهی نمودند بزجر و عنف آنها را باز داشت و خود جریده بملاقات نادر شاه شتافت بعد رسیدن بلشکر محمد شاه را نادر شاه در خیمه علیحده که برای او برپا گشته بود جای داده گفته فرستاد که اسباب تجمل سلطنت و مستورات حرمسرا خود را مع دابستگان مقرب و ملازمان خدمت و دیگر عمله و فعله حضور باخیمه و بارگاه طلبیده شته بخاطر جمع در لشکر باستراحت و آرام همراه باشند و عموم لشکر محمد شاه را فرمان داد که هر کسیکه خواهد در لشکر بماند و هر که خواهد بشهر شاهجهان آباد برود موافق فرمان بعمل آمد انچه محمد شاه را مطلوب بود حاضر آمد رقم نادر شاهی بنام اعتماد الدوله متضمن طلب او مصحوب بسقیچی شرف صدور یافته اعتماد الدوله قمر الدین خان هم بحضور رسید برهان الملک مع طهماسپ جلایر که سردار فرقه جلایر و مقرب الدوله نادر شاه بود باشقه محمد شاه و رقم نادر شاه متضمن دادن مفاتیح ابواب قلعه و خزائن و جمیع کارخانجات بنام لطف الله خان صادق که در دار الخلافه شاهجهان آباد به نیابت بود پیشتر روانه گردید و متعاقب ایشان نادر شاه مع محمد شاه در حرکت آمده عازم شاهجهان آباد گردید و در لشکر محمد شاه بحرد آمدن آوازه نادر شاه و بعد رفتن اعتماد الدوله را روی شاهی مردم مضطرب و منتشر گشته اکثری در راه از دست سواران قزلباش که در تعاقب تاز بودند گرفتار آمده غارت و هلاک شدند و اگر بدست قزلباش نیفتادند رعایای هندو زنده نگذاشتند و اگر از خویش و رگذشتند عریان ساخت سر دادند القصه نادر شاه مع محمد شاه بشهر در آمده در عشرهٔ اول ذی الحجه بتاریخ هشتم روز پنجشنبه محمد شاه در روز جمعه نهم نادر شاه سنه احدی و خمسین و مائه بعد الالف در قلعه

شاهجهان آباد نزول نمود و محمد شاه در قلعه و امرا و لشکریان بوضع معمول سابق در مسکن خود قرار گرفتند روز شنبه که عید الفطر و دهم نور روز بود خطبه بنام نادرشاه در مسجد جامع و غیره مساجد خوانده شد چون هنگام عصر روز یازدهم شهر مذکور شد هندیان آوازه در انگندند که نادرشاه در گذشت بحدی میگفتند که وفات یافته برخی را سخن اینکه بعذر و تمهید محمد شاه زنی قلماقیه او را هلاک ساخت علی اتی حال در یک ساعت موت او شهرت گرفت و دے صحیح و سالم با جمع کثیر در تالار نشسته بود و ابواب آن شب و روز مفتوح و بقضای مهمات مشغول و برخی از سپاهش در حول قلعه و خانهای شهر ساکن و بعضے بر کنار رود خانه که متصل بشهر است فرود آمده بودند مجملاً بمجرد این شهرت کاذبه در هر کوچه و کنار فوج فوج احمقان کم فرصت با اسلحه دیران از دحام نموده و شورش انگذند بقتل و تاراج قزلباش همت گماشتند و این هنگامه تمامی شهر را فرو گرفت قزلباشیه که فهم زبان هندیان نمیکردند و خبر از جائے نداشتند متفرق یکیک و دو دو در هر کوچه و بازار و رگذر بودند هندیان غافل بایشان رسیده میکشتند و باآنکه شب در رسید شورش انگیزان از قتل اصلا آرام نگرفتند و آن هنگامه در افزایش بود چون کسر حقیقت حال بعرض نادرشاه رسید سپاه را امر فرمود که هر کس در جا و مقام خود آرام گرفته بانتظام بپردازند و اگر هندیان بر سر ایشان بهجوم آورند مدافعه نمایند و در آن شب بهیچکس از امرای هند که واقف این کار بودند اصلا متعرض لشکریان نائره این فتنه و غوغا نگشت بلکه چند نفرے که حسب الاستعلام از نادرشاه گرفته برای اطمینان و محافظت خود بخانه برده بودند در منازل ایشان مقتول شدند و باآنکه در جنگ کرنال قریب بیست کس از قزلباش اندک بزخم تیر مجروح و زیاده بر سه کس کشته نشده بود درین هنگامه قریب بهفتصد کس ازان طبقه بقتل رسید بالجمله چون روز شد و بهمان آشوب در ازدیاد بود نادرشاه از قلعه سوار شده بقتل عام فرمان داد و فوجے از سوار و پیاده بآن کار مامور گشته بایشان گفت که تا جائیکه احدے از قزلباش کشته شده باشد احدے را زنده نگذارند لشکر قزلباش بنیاد قتل و غارت کرده بمنازل و مساکن آن شهر در آمدند و قطع اموال نموده عیال و اطفال بیهیچ و بیاری از ان شهر خراب و سوخته شد چون نصف روز بگذشت و تعداد کشتگان از حساب در گذشت نادرشاه ندائے امان بقیة السیف در داد و لشکریان دست کوتاه کردند و پس از چند روز شوارع مساکن که پر از اجساد مقتولین بود هوا عفونت یافته عبور نیز دشوار داشت حکم بتنظیف آن شد کوتوال شهر در هر گذر آنها را جمع آورده باخس خاشاک که از عمارات فرو ریخته بروے آنکه تمیز مسلم و کافر شود همه را بسوخت برهان الملک بعد چندے بعرض سرطان که در پای او بسر برده بود برحمت حق رفت و شیر جنگ که با هزار سوار قزلباش برای آوردن دو کرور روپیه موعود پیش صفدر جنگ بصوبه اوده رفته بود مبلغ مذکور آورده رسانید و داخل خزانه نادرشاهے گردیده و نادرشاه ذخائر پادشاهے را بتصرف در آورده ازمردم نیز زر بها حاصل نموده و دختر از حفاد شاه جهان پادشاه بحبالهٔ نکاح پسر کوچک خود نصر الله میرزا که همراه داشت در آورد و چون بسبب دواعی شتاب در معاودت داشت تمامے ملک سند و صوبهٔ کابل را بابعضے محال پنجاب که بتنخواه صوبه کابل است از مملکت هندوستان تفرقه محمد شاه وضع نموده ملحق بممالک ایران ساخت و محمد شاه ضیافت نادرشاه در کمال تکلف قرار داده بتقدیم رسانیدن مقدمات حضور امرای عظام معین شدند عمدة الملک بخوراندن قهوه مامور گردیده وقتیکه میخواست پیاله قهوه بدهد اندیشید که اگر اول بمحمد شاه که آقا و پادشاه من است ندهم اتلاف حق نمک نوعے از خوف وبیم خواهد بود و اگر بدهم از لبطش و سطوت نادرشاه که پادشاه سفاکیست ایمن نیستم دو پیاله پر از قهوه نموده اول بدست آقاے خود داده گفت که مندوے را لیاقت دادن پیاله بدست شاهنشاه نیست ولی نعمت از دست خود لبشا هنشاه و هندو هر دو پادشاه و حقدار احسن اوای این خدمت

پسند آمده مورد تحسین آشنا و بیگانه گردید والحق مرد باشعور و سلیقه اش در همه امور نهایت درست بود بعد ازان نادرشاه محمد شاه و امرای هند را طلبیده مجلسے بیاراست و پادشاه را جیغه داده امرا را خلعت بخشید و نصائح نموده بسلطنت گذاشت و بتاریخ هفتم صفر اثنتین و خمسین و مائة بعد الف از شاهجهان آباد طبل مراجعت کوفته بازگشت +

ذکر سوانحی که در هندوستان بعد مراجعت نادرشاه بایران روی داد

بعد نهضت نادرشاه بطرف ایران محمد شاه باآصفجاه و اعتماد الدوله و عمدة الملک و مؤتمن الدوله اسحق خان بهادر که تازه بعرصه آمده دیوان خالصه و بسبب نیکو خدمتیها که در سفر کرنال و دنگ نادرشاه نموده کمال تقرب یافته بود سرگرم سرانجام مهام خود گردیده مشغول گاهها شد روز چهارم صفر سنه مذکوره امیر خان بخطاب عمدة الملک و خدمت بخشی گری سوم سرفرازے یافت و دیوانے خالصه و خطاب مؤتمن الدوله محمد اسحاق خان بهادر و خدمت صدارت بعظیم الله خان مفوض شد و روز یکشنبه بیست و نهم شهر مذکور خلعت خدمت میر توزک بمرتضے خان و قراول بیگے بسمت الله خان نوۀ روح الله خان امیر الامرا عنایت شد و روز دوشنبه هشتم ربیع الاول سنه مذکوره دارونگے فیل خانه با خلعت شش پارچه به هادے علیخان برادر عمدة الملک و بخشی گرے اصدیان بسید صلابت خان پسر سادات خان مرحمت شده دارونگی گرز داران بنظیم الله خان و دارونگے توپخانه بمرتبت خان و بخشی گری اعلے شاهیان بعمدة الملک ڈاک سوانح به حکیم معصوم علیخان عنایت شد و روز پنجشنبه هفتدهم شعبان سنه مذکوره ماهے و مراتب باسحاق خان و صلابت خان و روز یکشنبه بیستم شهر مذکور عطایاے مسطور بسعد الدین خان میر آتش عنایت شد و محمد شاه را از ابتدا سوء ظن بامرائے تورانیه بود در سانحۀ نادرشاهے افزود و به تقویت نادرشاه استظهاری بهم رسانیده قاصد تذلیل و تضعیف آصف جاه و اعتماد الدوله گردیدا عمدة الملک و اسحاق خان وغیره استشاره ے نمود عمدة الملک که مرد صاحب جرأت فهمنده بود پادشاه را دلاسے نموده برعزل اعتماد الدوله از وزارت دلیر گردانید و در خلوت معروض ے داشت که اگر سایۀ دست مرحمت خداوندے بسر این دولت خواه خواهد بود و این اراده جزم و تصمیم خواهد یافت انشاء الله تعالے انتظام مهام سلطنت خاطر خواه و لے نعمت سرانجام ے تواند شد پادشاه چون بردانش و شعور عمدة الملک اعتماد وافر داشت اراده بعزل قمر الدین خان از وزارت مصمم نموده انتظار انصراف آصف جاه بسمت دکن میکشید بعد انقضاے کیمال و چند ماه آصف جاه برائے تجدید و تشیید بندوبست دکن که بنابر سنوح فتنه ورود نادرشاه و مسلک خودسرے پیمودن پیرش ناصر جنگ که در دکن نائب او بود دچار اختلال و بر هم در مرکز دولتش رویداد از محمد شاه رخصت گرفته و پسر کلان خود غازی الدین خان بهادر فیروز جنگ را که داماد اعتماد الدوله بود خلعت نیابت امیر الامرائی از حضور داده نیده عازم دکن شد و کوچ نموده داخل ملبه آگردید محمد شاه مخفے فهمندان وزارت بعمدة الملک عنایت کرده عازم بود که بعد دو روز افتادن آصفجاه خلعت وزارت بعمدة الملک عنایت نماید عمدة الملک چون اندک تیزے بدیها در طبیعت داشت بی پرده گپها آغاز نهاده درحق اعتماد الدوله کلمات رکیکه که لائق شان او و زبان ایشان نبود پیش مخلصانش دو سه نوبت گفت چون سخنانے مذکور باعتماد الدوله رسید آصف جاه را که بیرون شهر در مضرب خیام خود مقام داشت نوشت و استشاره نمود که احوال انیست چه سے باید کرد آصف جاه در جواب گفته فرستاد که مخالفت با پادشاه و منازعت با خداوند موجب فلاح و مقرون بصلاح نیست از پادشاه رخصت خواسته اراده همراهے ما باید نمود اعتماد الدوله حسب الامر آصف جاه با پادشاه عرضداشت نگاشت

مضمون اینکہ از غلام تقصیرے بزعم خود بعمل نیامدہ ومزاج حضرت بگفتہ غوش گویان انحرافے بہم رسانیدہ چون ارادہ نکوا سے نبودہ والحال ہم نیست فدوے ہمراہ آصف جاہ مکن میرود ولے نعمت کار سلطنت از دست ہر بندہ دولتخواہ کہ منظور باشد بگیرند وعرضے بحضور فرستادہ خود داخل پیش خیمہ گردیدہ ملق بآصف جاہ گشت پادشاہ کہ مزاج مستقل وجرأتے مذاشت مشوش ومتحیر گشتہ استشارہ باعمدۃ الملک مؤتمن الدولہ نمود عمدۃ الملک سخنان گذشتہ را اعادہ کرد پادشاہ خاموش ماندہ عمدۃ الملک رخصت نمود ودر تنہائے از مؤتمن الدولہ پسر خود بسر خود قسم داد کہ ایچ برائے پادشاہ سلطنت صلاح داند بلا حیف ومیل بعرض رساند مؤتمن الدولہ چون دست گرفتہ ومتوسل عمدۃ الملک صاحب عمدہ وپیمان بالا بود کہ در مشورہ ہائے پادشاہ خلاف مرضے عمدۃ الملک سخنے نگوید در جواب متحیر گشتہ متوقف شد پادشاہ باز قسمہائے غلاظ وشداد دادہ استفسار کرد مؤتمن الدولہ بعرض رسانید کہ اگر مخالف قول عمدۃ الملک بعرض رسانم نقض عہد وپیمان مے شود واگر موافقت قول ایشان نمایم نمک حرامے وبوفوی از خیانت خواہ بود بہتر آنکہ درین باب غلام را معاف دارند پادشاہ استشارہ فقرا بند محمد شاہ در مبالغہ افزود ومؤتمن الدولہ ناچار گردیدہ التماس کرد کہ ہر چند عمدۃ الملک امیر الامرا ومرد صاحب جرأت صائب تدبیر است اما پیش مردم دعمدہ ہائے ہندوستان کہ اوضاع واطوار مشہور واین کہتر بندگان وبعضے دیگران کہ بموسل ایشان شرف عتبہ بوسے وملازمت حضرت دریافتہ باوج عزت رسیدہ اند ہنوز در نظر راجہ ہائے ہندوستان ودیگر اعیان وارکان ہمان مرتبہ دیروزہ دارند وآصف جاہ واعتماد الدولہ را جمیع امور ہائے ہند بنظر امیدے بینند واطاعت آنہا را سرمایۂ حصول تارب وسعادت خود میدانند باعتماد امثال ہمدم برہمزدن بایہا بزعم قاصر دولتخواہ مقرون بصلاح نیست پیشتر ہر چہ مرضے ولے نعمت باشد احسن واولے خواہد بود محمد شاہ باستماع این کلمات منتبہ واز ارادۂ خود منصرف گشتہ شروع باسترضا واستمالت اعتماد الدولہ وآصف جاہ نمود روز دیگر عمدۃ الملک مزاج پادشاہ را بطور معہود نیافتہ متحیر ومستفسر گشت پادشاہ در جواب گفت کہ از زبان امرای تو رانیہ کہ بالفعل دائر وسائر مناسب نمی نماید واسترضای ایشان بصلاح دولت اقرب شما را ہم بمقتضای دولتخواہے باید کہ از انچہ موجب نفاق وافتراق باشد احتراز نمایید عمدۃ الملک مزاج پادشاہ دریافتہ پیش آصف جاہ شتافت واعتماد الدولہ وآصف جاہ را راضی ساختہ گفت ہر چہ مرکوز خاطر عاطر باشد ایما شود کہ بندہ بہان راضے است آصف جاہ مدح وثنائے عمدۃ الملک آغاز کردہ گفت چون الحال در میان شما واعتماد الدولہ ملالے حادث گشتہ بہتر آنکہ چند روز بالہ آباد کہ صوبۂ شما است تشریف برید عمدۃ الملک از آصف جاہ واعتماد الدولہ رخصت گرفتہ از پادشاہ ہم سرخاص استیذان نمود وعازم صوبۂ الہ آباد گردید وبیرون شہر معسکر آراستہ چند مدت برائے انجام سفر وانفصال جواب وسوال کارہائے خود توقف نمود ودوکلائے محمد برائے دربار معین نمودہ روانہ منزل مقصد گشت ومؤتمن الدولہ در دل پادشاہ واعتماد الدولہ وآصف جاہ بائے بسیار بہم رسانیدہ نہایت اعتماد یافت وابو المنصور خان بہادر صفدر جنگ بعد رحلت برہان الملک بصوبہ داری اودہ سرفرازی یافتہ در دار الملک خود کہ صوبہ مذکور بود اقتدار بسیار بہم رسانیدہ مبانی دولتش استحکام پذیرفت وزکریا خان بدستور صوبہ دار لاہور وملتان ابنایت نادر شاہ مستظہر ماندہ ولیکن کہتر کہ اندک دلیر وبیباک بود در تنبیہ وتادیب نور محمد خان لٹی کہ نادر شاہ نمود رفاقت ودر ابہرے کردہ بخطاب شاہ نواز خانی امتیاز یافتہ خشنود میگذرانید وبکام وآرام باانتظام مہام متعلقہ خود در ممالک پنجاب اشتغال مے نمود

ذکر رحلت شجاع الدولہ صوبہ دار بنگالہ ومنازعت مہابت جنگ نائب صوبہ عظیم آباد

باعلاء الدوله سرفراز خان پسر شجاع الدوله مذکور و حاصل نمودن مهابت جنگ حکم جنگیدن با سرفراز خان مع سند صوبهٔ بنگاله بنام خود بتوسل مومن الدوله اسحاق خان بهادر

شجاع الدوله که صوبه دار بنگاله بود هنگام ورود نادرشاه بتباهجهان آباد باجل موعود درگذشت و حشمت ایزدی بپوست زبان از بیان محامد ذات ستوده آیاتش قاصر و محلے از اوصافش بدقاترنے توان نگاشت احدی از ملازمان نبوده که دیده و دانسته آبادی مراعاتی لائق بحال او نکرده باشد و هنگام مردن دو ماهه مواجب هر یکے از رفقاے ملازم مثل سوار و پیاده و عمدهٔ ماه وخدمه و جمیع عمله و فعله پیشگی داده و از همه ها استعفا خواسته رحلت نمود و در ایام دولت او هر که اندکے هم آشنا بود از سوابقان احسان او بهره برسید اشت و پیرزالهاے یرهان پور که مولد و موطنش بود هر یکے مواجب و سالیانه بقدر معاش خودے یافت رعایت طرف حق بمرتبه داشت که در عدل و انصاف و ازالهٔ جور و اعتساف فرزندداد نے عاجز مستمند نزداو نکیسان بود و عصفور در چنگل باز آشیان سے نمود ایام دولت آن والانژاد از عهد نصفت نوشیروانے یاد میداد از قبط هوشیاری انتظامی که در امور ملکداری داشت هر کرور دام ملک بنگاله میشد اگر حسابا بنسبا اندک هم لیاقتش بود بجرو ورود در سرحده قلمروش بآن مبرور مغفور اطلاع آمدن او میشد و هرگاه در شهر مرشدآباد میرسید سه روز انتظار میکشید تا بیند که وارد دربار این مملکت از ارکان دولتش دار دیانه اگر داشت و کسی تعریف و تقریبے و سیکرد احضار فرموده امیدوار مقصد یکه بود کامیاب میفرمود اگر کسے وسیلهٔ او نبود روز چهارم در مجلس خود خبرورود او را مذکوری نمود و سیگفت شاید از حاضران کسی را با او سابقه معرفتی نبود والا البته معروف او شده باینصورت هم اگر کسے متنبه گشته ذکر او بقدر معرفت نمود فهو المطلوب گرنه خود کسے را فرستاده استعلام حال او میفرمود و پیغام میداد که هرگاه ورود باین دیار اتفاق افتاده ما را هم میتوان دید و بر اوضاع معاش و مقدار مصارفش در غیبت او از مهنیان راست گفتار اطلاع حاصل ے نمود و کسے را از ملازمان او بحال نبود که سخن دروغے با او تواند گفت و این رسم پوچے که درین بلاد هند و دائر و سائر است که عمله امرا و سلاطین هر جا بر و دنیا چیزے از نزد آقاے خود بیرند انقاے از دگیرند هرگز بجریانند ملازمان او را حتے انفار دو چدار که اغلب این قسم ایذا و اضرار شیوه رذیله اینهاست و گاه بعضے از بنیاے اراذل پیشه هم بدلالت طبع سیاه رو پیروے آنها نموده از تکاب چنین امورے نمایند مقدور نبود اگر کسے از صدر رفته جائے ملحوظے نمود بجود اطلاع بر طرف دمنهم هم مورد عتاب ے شد از نجمت این راه مسدود کسے را از نوکران او مقدور نبود و خود بجهت رعایت ادنے از ملازمان خود میفرمود که آنها هم از مال دیگران مستغنی و بے نیازے بودند القصه بر لابد یات عزیز دارد مطلع گردیده بعد ملاقات استفساره و استزاج ے نمود اگر میدانست که قاصد رفاقت و نوکر لیست کمال دلجوئے و اعزاز ملازم خود گردانیده و چیے معتد به برائے مصارف ضروریه او عجالتے فرستاده و اعلام ے کرد که در این دیار این مقدار قلیل کفایت ے کند و او تعالے قادر است که توسعے هم کرامت فرماید و جمله ملازمان روشناس را از موائد احسان آنصاحب جود خوانے پر از انواع نعماء میرسید برخے را همیشه و جمعے را روزے درمیان و بعضے را در اسبوعے دو بار و ما دام الحیوة او این فیض هم از کسے منقطع نبود و اسماے ملازمان روشناس از عملهٔ شاگرد پیشه و مصاحبان وغیره همه را در بیاضے که او راقش از عاج تراشیده بودند نوشته پیش خود میداشت و وقت رفتن در رخت خواب اوراق مرقومه را دیده چند اسم ازان اسماء برگزیده زیر سرنامے مبلغے لائق حال او که زر خطیرے میشد بقلم خود مے نگاشت

وہر یکے را بہ بگذاری از زمینداران خالصہ بنام کارسزاولے وغیرہ تعیین فرمودہ او را یا وکیلش را اعلام میکرد کہ اینقدر رعایت
با این عزیز موجب خوشنودی ماست زمیندار سعادت خود شمردہ مع شے زائد بعمل مے آورد بعد عود از شخص مذکور استعلام
فرمودہ اگر ظاہر مے کرد قدر او در نظرش مے افزود والا رعایت بعمل آمدہ از نظر اعتبار بنا برناراستی مے افتاد وبعد مراجعات با
اشخاص مرقومہ اسمای آنہا محو فرمودہ نام مگیران می نگاشت مادام الحیوۃ چنین بود اللہم اغفرلہ وارحمہ وعافہ واعف عنہ
بجای پدر برمسند ایالت صوبجات متعلقہ او کہ اوڈیسہ و بنگالہ وعظیم آباد بود متمکن گشت مہابت جنگ کہ از طرف پدرش
بہ نیابت صوبہ عظیم آباد مامور بود انقلاب سلطنت دیدہ بسرحد صوبہ عظیم آباد اقامت داشت رقم نادر شاہ کہ بنام
شجاع الدولہ اصدار یافتہ بود بعد طلبش بسر فراز خان رسید مہابت جنگ را کہ از سرفراز خان اطمینان نبود لفکر کار خود افتاد
و سرفراز خان ہرچند صلاح و سداد داشت و بصیام ماہ مبارک رمضان ورجب وشعبان وایام البیض ہر ماہ واکثر اعمال
نوافل معینہ ایام وسال مے پرداخت اما از عقل وشعور یکہ سروران را ازان گزیرے نیست بے بہرہ افتادہ بامور
مرجوعہ چنانچہ باید نمے پرداخت وبکنہ دقائق وشرائط سروری نمیرسید بنابر جہات مذکورہ ہرچند با متوسلان پدر خصوص
رای رایان عالم چند وجگت سیٹھ وحاجے احمد کہ عمدہ مقربان ومرجع حل وعقد امور نظامت بودہ اند تعرضے نداشت
اما مصاحبان ورفقاے دیرینہ او مثل میر مرتضے وحاجی لطف علیخان ومردان علیخان ودیگران کہ با حاجے احمد کینہ ہاے سابق
داشتند اہانت وتذلیل او منظور داشتہ بتوہینات زبانے ودقیقہ نامرعے نمیگذاشتند وہموارہ خصومت ومخالفت
حاجے احمد با علاء الدولہ مرحوم بانجاے منجلہ ظاہر نمودہ از حاجے مذکور مزاج او را منحرف مے ساختند تا آنکہ علاء الدولہ مہر دیوانی را
کہ از عہد شجاع الدولہ سپرد حاجے بود گرفتہ بتحویل میر مرتضے سپرد وخواست کہ فوجدارے را جمل از عطاء اللہ خان تغیر نمودہ
بداماد خود حسن محمد خان بدہد حاجے احمد ازین ممر واز کید اعادے خود متوہم گشتہ بمہابت جنگ کے را نہ ارے نگاشت
وسرفراز خان را در قوالب دو لتخواہے وکفایت دلالت بر برطرفے سپاہ نمود واندکے از راہ سفاہت باعدم
اعتماد پذیرا نمود درین عرصہ کہ زین الدین احمد خان از عظیم آباد وسعید احمد خان از رنگپور فوجدارے خود بحضور علاء الدولہ
رسیدند منوچہر خان سرفراز خان را مشورہ قید وحبس حاجے با ہر دو پسرش کہ نام شان مذکور شد دادو علاء الدولہ قبول
نکردہ با حاجے احمد ظاہر ساخت وبدانست خود این اظہار را موجب تصفیہ واطمینان خاطر حاجی شمرد با این حالات دختر
عطاء اللہ خان را کہ دختر زادہ حاجے احمد و بامراج الدولہ نوہ مہابت جنگ کہ مرزا محمد نام داشت منسوب بود خواست کہ فسخ نسبت
سابقہ نمودہ با پسر خود منسوب نماید ونیز محاسبہ صوبہ عظیم آباد میخواست وسپاہی را کہ از سالہا وعدہ پرداش متعینہ مہابت جنگ بودہ از
جملہ متوسلانش بود نداحضار نمود چون تعلل در آمدن نمود ندارادہ استرداد عطایا کہ شجاع الدولہ بآنہا مرحمت کردہ بود نمود حاجی احمد
امور مذکورہ را مفصل مع شے زائد برنگاشت وسعید احمد خان نیز تائید قول پدر نمودہ حالات مذکورہ را بہم خود مہابت جنگ
بطور شہادت مرقوم ساخت وعلاء الدولہ با این سلوک امتوقع اطمینان ودفاز حاجی احمد وبرادرش وپسرانش بود مصرع زہے
تصور باطل زہی خیال محال + مہابت جنگ بعد استماع این مقالات وتحقیق این حالات تامل احوال خود در صورت اغماض نہایت
ابتر دیدہ با موتمن الدولہ محمد اسحٰق خان بہادر کہ دیرینہ آشنائے او وکمال تقرب واعتماد در حضور پرنور سانیدہ بود توسل جست
ومخفے از اخیار استدعاے سند صوبجات ثلثہ مذکورہ بہ تقبل یک کرور روپیہ پیشکش ورسانیدن اموال ضبطی سرفراز خان در حضور
نمودہ شقہ پادشاہ متضمن فرمان جنگیدن با سرفراز خان ونتزاع صوبجات ازو درخواست وخود در تیاری

فوج باشتهار تنبیه زمینداران بهوج پوریه که در صوبهٔ عظیم آباد متمرد مشهور دیگرست اقوام خود مغرور بوده اند اشتغال ورزیده سرافرازخان
ظاهرداری کرده وقع الوقت وانتظار فرصت مے نمود تا آنکه ده ماه از مراجعت نادرشاه بایران وکیسال وکیماه تمام از انتقال شجاع الدوله
مرحوم گذشت وشقهٔ پادشاه خاطرخواه مهابت جنگ در رسید مهابت جنگ کوچ نمودن بجنگ سرفرازخان ازمنجم
معتمد خود معین کنانیده طرق ترد وسافرین بطرف مرشدآباد بانهایت احتیاط بنحوے مسدود ساخت که هیچکس ازین طرف رفتن
برمرشدآباد نے توانست وشخصے ازمعتمدین خود راسع خطے بنام جگت سیٹھ فتح چند متضمن کوچ نمودن بتاریخیکه تقریر یافته بود برمرشدآباد
گرد السلک صوبهٔ بنگاله است فرستاده فهمانید که فلان تاریخ این خط را بجگت سیٹھ باید رسانید وخود در اواخر ذی الحجه سنه
اثنی وخمسین ومائة بعد الالف بشهره رفتن بطرف بهوج پور از شهر عظیم آباد برآمده متصل پاٹا دے بر تالاب دانت خان که بطرف
مغرب ازشهر واقع است معسکر ساخت وفوج را بجمعیه یکجا نموده سپه را فراهم آورد وزین الدین احمد خان داماد کبیر خود را در شهر
عظیم آباد نائب گذاشته سید هدایت علیخان بهادر اسد جنگ والد فقیر را به پرگنه سرس وکلینه وغیره که حکومت آنجا داشتند
مرخص نمود ومتعاقب نوشت که شما را وزین الدین احمد خان را بمدد سپرده عازم مرشدآباد شدیم هرصورتیکه پیش آید باتفاق انچه
مناسب باشد خواهید نمود روزی که میخواست فردا بطرف مرشدآباد نهضت نماید سران سپاه را از هندو ومسلمان احضار
فرموده مجمعے ساخت بعد فراهم آمدن همه مصحف مجید بدست مسلمانی صالح وآب گنگا مع مس وریحان سیاه که مقسم به عمده جماعهٔ
هنود است بدست برهمنے طلبداشته ازمسلمانان بکلام الٰهے واز هنود باشیای مذکوره خواهان قسم شد معهود آنکه مرا با
دشمنان خود محاربه درپیش است ازشما مردم که رفقای دیرینه ومعتمد وبازوے فیدبنا برالمینان خاطرخود عهد وپیمان میخواهم
اگر رفاقت واعانت من منظور باشد تجدید عهد وپیمان موکد بقسمها وایمان نمایید که اگر من خود را برآتش زنم یا درآب و
دشمن اگردستم باشد واگر افراسیاب شما رفاقت مرا از دست نداده باهرکه دوست وباهرکه دشمن باشم دشمن باشید وجان خودرا
رفاقت من دربازید سپاه که اکثر ازآنها مخلص دولت خواه بنابر پرورش حقوق سابقه وتوقعات لاحقه بودند عهد نکردند بالطبع طرفقدیم
کرده موکد بقسمهای غلاظ وشداد نمودند وکلام مجید را برسر وچشم خود برداشتند وهندوان نیز عهد وپیمان نموده قسم بقبیل پای برهمن ومس
آب گنگا ودست غیره نموده همه یکدل ویکزبان صدا بتسلیم رفت وجانبازی درخدمت بلند نمودند یگانگان وفولازمان نیز بتبعیت آنها
شریک عهد وپیمان مذکور گردیده که برضاقت مهابت جنگ بست چون ازین طرف المینان میسر آمد حقیقهٔ راز برگشود وارادهٔ خود باهداوت
وابانیکه سرفرازخان بالاود برادرش حاجی احمد نموده وبعد ازان انچه مکنون خاطر داشت ظاهر نمود وچون عهود واقسام درمیان آمده بود بیهیچ
خیراز تصدیق قول مهابت جنگ تعمیر خافت اجاره نبود وقت شام این مجلس باختتام یافت وصبح آن روز که تاریخ مختار بود مهابت جنگ با
فوج جرار وسامان موفور که مهیا نموده بود نهضت بطرف مرشدآباد نموده ومنزل بمنزل بلاتوقف قطع مراحل نموده بهرگاه بدرهٔ شاه آباد که عبور
آن درصورت مزاحمت دشواری دارد نزدیک سید شکر را در صحرای دامن کوه توقف نموده مصطفے خان افغان را که یکی از اولوران و
سرداران جان فشان بود مع صد سوار وپروانه ودستک مهری سرفرازخان متضمن طلب یکی ازجماعهٔ داران که ازجائی بپیش آمده بود پیشتر مرخص
فرمان داد که این پروانه ودستک بمستحفظان درهٔ مذکور رسانیده صد صد پیاده برق اندازبمش تخ اهند بود نموده داخل درهٔ مذکور شود وعلامت
دخول آنکه درآنجا رسیده نقاره شتری خود را بنوازد وتعاقب وفوج بآسانی بدون مزاحمت عبور تواند نمود مصطفے خان موافق فرمان بعمل
آورد چون نزدیک بدره رسید مستحفظان موافق ضابطه ازدرحکم توقیف نموده استفسار احوال گردیدند مصطفے خان دستک وپروانه
مصحوب یکے ازهمراهیان فرستاده متصدے درهٔ بعد ملاحظه دستک وپروانه درهٔ راکشوده واذن داخل شدن داد

مصطفے

مصطفے خان در آنجا رسیدہ علامتیکہ معہود بود بتقدیم رسانیدہ نقارہ را بزور و شور بنواخت افواج براول مہابت جنگ بجرد استماع صدای نقارہ از دامن صحرا ہیئت مجموعی در نہایت کروفر نمایان گردید مستحفظان مضطر گشتہ مستعد حرکتی گردید مصطفے خان با گمنڈ کہ زنہار اگر حرکتے گردید ہمہ را بسزا رسیدہ کشتہ خواہید شد جماعۂ پیادہ بجواسی مضطر گردیدہ بجای خود نشستند و مردم مصطفے خان در اکثر دہ مستعد ایستادہ فوج بے ہم رسیدہ داخل دہ گردید چون ہمان روز در میان حائل خط جگت سیٹھ مہابت جنگ معہود بود کہ خط برساند و نیز حسب الامر جا آوردہ خط ارسانیہ جگت سیٹھ بعد ملاحظۂ تاریخ تنفست مہابت جنگ شمردہ دید کہ امروز مہابت جنگ از درۂ تپلیا گذشتہ در پنج شش کروہی گذشتہ در پنج شش کروہی میرسد باضطراب تمام سوار شدہ پیش سرفراز خان آمد خط مہابت جنگ نمود و احوال مدروش قریب براج محل ظاہر نمود و نیز خلیفہ مہابت جنگ بسرفراز خان نگاشتہ بود گذرانید خلاصۂ مضمونش اینکہ چون ذلت و خفت برادرم بمداخلہ رسیدہ کار بجائے رسید کہ حاجی مراد سے بنا بر پاس ناموس لاعلاج تا بانجا رسیدہ غیر از بندگے و عقیدت مقصدے ندارد و امیدوار است کہ حاجی مراد سے توابع و علائق رخصت فرمایند بمجرد اطلاع حیرت عظیم ہر کہ و مہ را لاحق گشتہ سرفراز خان با حضار روسائے لشکر و جمیع ہمراہیان فرمان داد و بحاجے احمد برادر مہابت جنگ را نیز طلبیدہ چون اجتماع دست بہم داد ہمہ را مارداد حاجے احمد را بوعید و تہدید ترسانید حاجے احمد سخنان ملائم مناسب وقت معروض داشتہ تعہد نمود کہ اگر رخصت یافتہ تا مہابت جنگ برسد بمجرد رسیدن او را بر گرداند بعضے اظہار حاجے احمد را تزویر شمردہ راضی برخصت نمے شدند و برنگے بسفاہت تصدیق قولش نمودہ ماست و انستند و رخصت حاجے احمد در ندادند خواجہ محمد خوش خان از رفقائے قدیم شجاع الدولہ و سرفراز خان کہ نشۂ مروے و مروت در نہایت مرتبہ داشت بسرفراز خان گفت کہ از قید حاجے احمد کارے نمے کشایدہ مہابت جنگ از لعاوۂ خود بقید حاجے احمد باز نمے ماند درین صورت رخصت حاجے احمد مضائقہ ندارد اگر موافق وعدہ بعمل آورد بہتر و اگر عمل ننمود انچہ میرود بر گاہ با مہابت جنگ جنگ را آمادہ ایم حاجے احمد کہ شخصے وامدے بیش نیست از رفاقت او یا برادرش پروائے نداریم و در جمعیت مہابت جنگ از وجود و عدم حاجے نہ چیزے سے افزاید و نہ چیزے سے کاہد التماس خوش خان موثر افتاد حاجے احمد رخصت یافتہ پیش برادر خود شتافت و دران وقت پوسائل و وسائط معروض داشت کہ محمد قلی و روی خان بجان و دل مطیع و منقاد است زنہار کہ خداوند در مقابل نوکر صاحب اقتدارے کہ ازو منطقۂ خلاف عقیدت نباشد ارادہ برآمدن از دولت خانہ نخواہند نمود تا او بسعادت عتبہ بوسے رسیدہ و عرض مطالب خود نمودہ مطیع و منقاد باشد اگر احیانا خلاف التماس این خدوے باغوائے مخالفان بقصد مداخلہ برآید خوف آنست کہ بنا بر حفظ ناموس و جان ازو امرے بظہور رسد کہ موجب روسیاہی و نیا و عقبے باشد چون بعض ارسال حاجے احمد اطمینان نبود و اختلاف آراء در برآمدن و نیامدن واقع شدہ بیرون بلدان مرجع افتاد و بسے مردان علے خان کہ کمال نفاق با حاجے و مہابت جنگ داشت مبیت دوم محرم الحرام ۱۱۵۳ ہجرے روز چہارشنبہ از خانۂ خود علاء الدولہ برآمدہ در سہ چار کوچ بمنزل کہمرہ رسیدہ دران منزل بسنت خواجہ سرا و شجاع سقلے خان نوجدار ہوگلے کہ برائے استقبال مہابت جنگ پیشتر رفتہ بودند مع حکیم محمد علے کہ از ان طرف بسفارت آمدہ بود ملاقات نمودہ ملازمت علاء الدولہ نمودند بعد ملازمت بعرض رسانیدند کہ مہابت جنگ تابع فرمان بردار است و معروض میدارد کہ حالے ہمنان ہر کسے را توجیہ فرمودہ بدرجۂ رفیعہ میرسانند پاس ودیعت خود نمودہ حفظ مرتبۂ او و السلام میدانند این کمترین پروردۂ این دودمان و خاک برداشتہ این آستان است

وچنانچہ حقوق پرورش خداوند پرورندۂ خود ثابت دارد ہمان قسم باعتبار بندگی خود کہ در عالم عبودیت ہیچ گونہ قصوری
اے الآن ازین ناتوان سر نزدہ بر سائر بندگان تفوق خود را متحقق سیداند در نصیورت دو التماس دارم اول آنکہ جمعے
کہ باعث غبار و نقار از طرف خاکسار شدہ اند و سرکردہ اینہا مردان علی خان و میر مرتضے و حاجی لطف علیخان و محمد غوث خانند
امور باخراج شوند دکترین بقبول التماس ممتاز گشتہ بشرف ملازمت مشرف گردد دوم آنکہ اگر این امر متعذر باشد
خود بدولت ازانہا جدائے جویند و آنہا را باید دفع این بندہ امور نمایند اگر آنہا غالب مدمدعائی کہ دارند بحصول پیوست و
اگر مغلوب شدند بندہ بدد غالب آمدن سر قدم ساختہ بجدست خواہد شتافت و این مقالہ را موکد بایمان ساختہ کلام مجید را مصحوب
حکیم محمد علے فرستاد لیکن چون سرداران مذکور نہایت اعتبار و اقتدار در حضور علاء الدولہ داشتند و ہمان قدر با حاجے احمد
و اخوان و اولادش دشمنیہا بود سخن مصالحہ در نگرفت و صورت مجادلہ ہم چنانچہ شجاعان دانشورے نمایند بظہور نرسید
و حاجے احمد نزدیک براج محل رسیدہ سوار ملاقات پردہ برادر با ہمدیگر میر آمد و بر فیل مہابت جنگ باتفاق سوار
شدہ بنا برایفای عہد فیل مہابت جنگ را چند قدم برگرداینیدہ باز براہے کہ منظور بود روانہ گردید از ان طرف
سرفراز خان مع فوج و استعداد خود برآمدہ تا موضع کریک کہ جاے مشہور بر لب آب بہاگیرتی است رسید غوث خان انطرف
بہاگیرتے مقابل لشکر مہابت جنگ کہ بر لب آب مذکور در سوتے است معسکر ساختہ فرود آمد و سرفراز خان درمیان لشکر خود و
غوث خان دریا گذاشت اما پایاب و عرض بقدر یک تیر پرتاب بود و مفاصلہ فیما بین لشکر مہابت جنگ و سرفراز خان تخمیناً
پنج شش کروہ خواہد بود تا رسیدن بمکانات مذکور جواب و سوال مصالحہ و ترغیب بملاقات از طرف سرفراز خان متواتر
بوقوع مے آمد مہابت جنگ ہمان در جواب یک سخن مے گفت کہ من بپاس حقوق پدر شما داعیۂ بد خواہے مدارم لشکر طیکہ
آنکہ در اندازان کہ باعث نفاق و شقاق میان من و شما شدہ اند یا آنہا را ہمن سپارید یا خود بر جاے بلند خیمہ کردہ مرا و آنہا را
یا کید یگر بجنگانید اگر من ظفر یافتم آمدہ ملازمت خواہم نمود و اگر آنہا ظفر یافتند خاطر صاحب خواہد آسود چون ہرہ و شق
بر سر سرفراز خان دشوار بود ملاقات صورت نہ بست و از طرف سرفراز خان باوجود پیغامہاے آشتی و استدعاے
وفاق نوشتہاے جگت سیٹھ کہ باصطلاح آنزمانیہ مے گویند متضمن تطمیع بمبالغ کلے بقدر حال ہر یکے از سرداران
لشکر مہابت جنگ بشرط گرفتہ دادن او در ہمین منزل وقت شام سید مصطفے خان و بعضے مخلصان دیگر نوشتہاے مذکور
را بمہابت جنگ نمودہ التماس کردند کہ اگر جنگیدن است فردا باید جنگید والا پس فردا صورت دگرگون خواہد گردید مہابت جنگ
سخنان مخلصان سنجیدہ و پسندیدہ بمان وقت تقسیم سرب و باروت پہرا بیان نمودہ محاربہ فردا معصم کرد و فوج را
سہ حصہ نمودہ نندلال را کہ سردار عمدہ بود مع نشان خود بمقابل محمد غوث خان تعین نمودہ فرمود کہ ہمین طرف دریا
راست بطرف او شتابد و دو فوج ہمراہے خود را از دریا پایاب گذرانیدہ یکے را فرمود کہ رفتہ در عقب لشکر سرفراز خان
بایستد و خود با فوج دیگر کنارہ دریا گرفتہ روبروے لشکر سرفراز خان روانہ گردید و علامت میان خود و فوج اول چنین مقرر
نمود کہ ہرگاہ آواز توپ گوش شما رسد بلا تامل بر لشکر سرفراز خان تاختہ داخل معسکر شوید عبد العلے خان بہادر و مصطفے خان و
شمشیر خان و غیرہ افغانان ہمراہ نوازش محمد خان کہ داماد کلان مہابت جنگ و دران روز مقدمۃ الجیش بود ثلث شب
باقے ماندہ حسب الحکم روانہ پیشتر گردیدہ متعاقب او باندک فاصلہ مہابت ہم روانہ گردید و نندلال نیز موافق فرمودہ
قدم بقدم مہابت جنگ مقابل محمد غوث خان رفت تلاقے فیئتین اول طلوع صبح صادق روے نمود و مہابت جنگ

چون نزدیک لشکر سرفراز خان رسید توپے را از لشکر خود سر داد بمجرد شنیدن صدای توپ فوج هراول بر لشکر سرفراز خان ریخت و نندلال با محمد غوث خان آویخت سرفراز خان باضطراب از مصلای خود برخاسته بر فیل سوار شده بمقابله مهابت جنگ روانه گردید فوج هراول مهابت جنگ بعضے از مردم عقب لشکر سرفراز خان مثل محمد ایرج خان و پسرش را هلاک و ناچیز نموده بلشکر ریخت و در عین معرکه زد و خورد رسیدا و سرفراز خان چند قدم رفته نزدیک نبقاره خانه و سرا پرده خود بطرف کوتلی تفنگ راه آخرت پیمود و اکثرے از همراهیانش مثل میر کامل و میر گدائے و میر احمد و میر سراج الدین و پسر محمد ایرج خان و حاجی لطف علے خان و باقر علے خان نقد خان در میدان باخته بعالم آخرت شتافتند و رای رایان عالم چند و محمد ایرج خان از جمله بشهر معاودت نمودند و محمد غوث خان آنطرف دریا با نندلال مصاف داده ظفر یافت و نندلال کشته گردید فیلبان سرفراز خان خاوند را مقتول دیده فیل را برگردانیده براه مرشد آباد گرفت محمد غوث خان که از دور فیل آقاے خود را گریزان دید از اهمال عدم دلیرے آقا نموده سوارے را فرستاد تا سرفراز خان را بگرداند و پیغام فرستاد که من جنگ را زده حریف را کشته ام باسن ملحق باید شد که بقیة السیف را نیز بزار رسانیده آید و مهابت جنگ احتیاط را کار فرما گشته با آنکه کشته شدن سرفراز خان را بیقین دانست بنابر اندیشه زنده بودن غوث خان و مجتمع بودن فوج او چون در چراگش شکے نداشت مردم قول خود را مستغرق شدن نداد مردم فوج هراول که در لشکر ریخته بودند باطمینان ظفر یافتن خود کشته شدن سرفراز خان لشکر را معمور از زر و جواهر و اسباب وافر یافته مشغول غارت و از سرداران خود متفرق شدند محمد غوث خان خبر کشته شدن سرفراز خان از زبان سوار همراهے خود که برائے آوردن رفته بود شنیده غرق دریائے حیرت و اندوه خود بنابر عداوت مهابت جنگ که از سابق در نهایت مرتبه متحقق بود نا امید گردیده کشته شدن خود را جازم عازم گردید و پسران خود محمد قطب محمد بهرام را مکندن درع و خفتان از بدن شان نمود و گفت که الحال آبرو منحصر در مردن است دست از جان شسته خود را بر قول مهابت جنگ باید زد چون محمد غوث خان و پسرانش نے الحقیقه شیران زیان و رستم های زمان بوده اند با جمعیتے که در آن وقت حاضر بود روبمهابت جنگ آورده باستقلال تمام روان گردیدند همراهیان او را چون مردن سرفراز خان یقین شد اکثر عنان از میدان برتافتند و چندان جمعیتے با غوث خان نماند با معدودے که رفاقت نمودند خود را متصل بقول مهابت جنگ رسانید از زخم گولے بندوق مجروح گردید باز هم اصرار برارادهٔ خود داشته اسپ طلبید که سوار شده بر مهابت جنگ بتازد وقت فرود آمدن از فیل دو زخم گولے بندوق متواتر خورده مرده در میدان افتاد پسرانش بعد پدر اسپان را سر داده پیاده پا مقابل فوج مهابت جنگ با سپر و شمشیر دویدند و متصل رسیده بزخمهاے گولے بندوق در خاک و خون غلطیدند محمد قطب که نهایت شجاعت باکمال قوت بدنے داشت بطرزیکه سپر و شمشیر در دستش بود بهمان هیئات باطمینان و وقار در میدان نشست و روح در همان حال از بدن او مفارقت نمود و بهمون هیئات مدفون شد و میر ولیر علی هم با شانزده کس از براداران و همراهیان خود بعد کشته شدن سرفراز خان بمحض پاس آبرو و حق نمک با مهابت جنگ جنگیده رنگرلے عالم بقا گردیدالحق در هندوستان مانند نوکران سرفراز خان کم کسے جرأت نموده میر شرف الدین هم مع دیگران جرأتے نموده مقابل مهابت جنگ دست و پائے جنبانیده از میدان برگشت چنانچه دو تبر از دست میر شرف الدین بمهابت جنگ رسیده یکے بر کمانیکه در دست مهابت جنگ بود خورد و یکے بدوشش راست او رسیده اندک جراحتے کرد

علی ای حال بهر اهیان سرفراز خان اکثرے بقدر طاقت و توان حق نمک خوار گے ورزیدند تبقدیم رسانیده کسانیکه زنده ماندند بلا علاجے ناکامیاب برگشتند و مهابت جنگ ظفر یافته حاجے احمد برادر خود را برای استمالت سکنه شهر مرشد آباد و نظم و نسق آنجا و ضبط و قرق کارخانجات نظامت و خانه سرفراز خان پیشتر فرستاد حاجے احمد بسرعت برق و باد رسیده منادی مهابت جنگ در شهر گردانیده آشوبے که عارض شهر بود فرو نشانید +

داخل شدن مهابت جنگ بمرشد آباد بعد فتح و نصرت و تمکن یافتن بر مسند دولت و حکومت

بعد از دو روز مهابت جنگ بتانی و تامل با نهایت شان و تجمل در اواسط شهر صفر ۱۱۵۳ داخل شهر مرشد آباد گردید و قبل از استقرار بر مسند امارت بر در سرای نفیسه بیگم بنت شجاع الدوله مرحوم رفته در کمال فروتنی و تواضع التماس عفو قصورات خود نمود و معروض داشت که انچه در لوح تقدیر مرقوم بود بپرایهٔ ظهور و بروز یافت و این سیاه روئے امید آبنام این خاطی بر صفحهٔ عالم ثبت افتاد لیکن از این زمان مادام الحیات نسبت بادنی ملازم سرکار غیر از اطاعت و فرمان برداری بظهور نخواهد رسید امید آنست که زلات این بیغلام از لوح خاطر محو و منسی گردیده جریدهٔ بندگیهاے دیرینه بتوقیع قبول اختصاص یابد بعد ازان رو بدار الامارة آورده در چهل ستون شجاع الدوله مرحوم نزول اجلال نمود و بر مسند ایالت جلوس فرموده شادیانهٔ دولت نواخت عمله پادشاهے و نظامت و اعیان و عظماے شهر بشرف ملازمت رسیده نذور مبارکباد گذرانیدند اول خلق را از مهابت جنگ سبب این حرکت قبیح که با خداوندزادگان خود نموده نهایت تنفر و عداوت بود آخر بسبب محاسن اخلاق و اوصاف و اعزاز و احترام نجبا و اشراف و شمول داشتن عنایت و اشفاق بایگانه و آشنا و لبوے اقربا و ضعفاء قدیمی مخلصان و ترحم بر عجزه و زبردستان و درگذشتن از جرائم عباد و پاس حقوق قرابت و اتحاد آن چنان قبول خاطر یافت که مانوقش در ان زمان دا گر اوقات و احیان متصور نیست نفس الامر آنکه اگر چه کشتن سرفراز خان که آقازاده اش بود قبیح افعال و شنیع اعمالست و اما سرفراز خان مرحوم لیاقت سروری و ملکدارے نداشت چه عجب اگر ایام دولتش امتداد نے یافت نهایت اختلال بحال ملک و مردم راه یافته تمام صوبجات خرابی بسیاری پذیرفته و فتنه های بزرگ برپے خواست و در عهد مهابت جنگ که مرتبهٔ اراده تسخیر مملکت بنگاله و اوڈیسه و عظیم آباد و اوڈیسه داشت و افواج از اطراف بر این ملک ریخته ستیز و آویز بارد مے نمود مثل مهابت جنگے بود که بحسن تدبیر و آب شمشیر چنان حوادث بزرگ و فتن عظیمه را فرو نشانید چنانچه انشاء الله تعالے مجملے ازان رقمزدهٔ کلک فائع نگار خواهد شد سرفراز خان و دیگران را مجال نبود که از عهده تدارک برایند و در حسن اخلاق و فروتنیها با کمال جاه و جلال گوے سبقت از جمیع امرا ربوده بمرتبه بود که در سالف زمان هم کمتر کسے مثل او نشان توان داد و هر سه برادر زاده پایش نیز بصفحات مذکوره موصوف و در جمیع خصائل ستوده مسلکش بالا و به تساوی پیموده اند و هر یکے از آنها باقتدار عظیم رسیده همه هفت هزاری و مرجع انام و ناظم مهام گردیده کامرواے بندهاے خدا بودند در اوراق آینده بمقتضاے مقام ذکر انها و دیگر اولاد و احفاد مهابت جنگ و وابستگان دامن دولتش انشاء الله و حده العزیز صورت ارقام خواهد یافت +

تسلط یافتن مهابت جنگ بر صوبجات بنگاله و عظیم آباد و اوڈیسه و ارسال زرهاے پیشکش

بحضور مع اموال ضبطے خانۂ سرفراز خان و مفوض گشتن خدمات بر فقا و اضافہ ہاے مناصب و خطاب و دیگر عنایات پادشاہی برای او و برادرزادہا و دیگر منتسبان و دمان او

چون مہابت جنگ بر ممالک شرقیہ تسلط یافت و خزاین و اموال ضبطے خانۂ سرفراز خان و شجاع الدولہ کہ کیرورہا میر سید متصرف گردید برق وقتق مہابت پرداخت از حضور بخطاب حسام الدولہ و منصب ہفت ہزارے و مراتب و ماہے مفتخر و مباہے گردید زین الدین احمد خان داماد کہتر خود را کہ در عظیم آباد نائب گذاشتہ ببرشد آباد رفتہ بود صوبۂ مذکورہ را اصالۃً باو داد و خطاب احترام الدولہ بہادر رہبیت جنگ و منصب ہفت ہزاری مع ماہی و مراتب پالکی جمالدار و نوبت و علم برای او طلبید و داماد کلان خود نوازش محمد خان را کہ بلکہ جہانگیر نگر و فوجداری سلہٹ و اسلام آباد چنگاؤں و بنام دیوانی صوبہ بنگالہ داده منصب ہفت ہزاری و مراتب مذکورہ باخطاب احتشام الدولہ بہادر شہامت جنگ طلبیده داد و برادرزادۂ سومے وسطے کہ سعید احمد خان نام و در عہد شجاع الدولہ سرفراز خان فوجدار رنگ پور و دولت لائق داشت مناصب و مراتب مذکورہ مع خطاب مہام الدولہ بہادر صولت جنگ طلبیدہ نوید صوبہ داری او شنید بعد انتزاع از مرشد قلی خان داد مرشد قلی خان داماد شجاع الدولہ نیز نہ سرفراز خان مرد سخن فہم و شاعر خوش فکر بود سرشار تخلص و رستم جنگ بہادر خطاب داشت و میرزا احمد کہ نوۂ مہابت جنگ و پسر کلان رہیبت جنگ بود مہابت جنگ بفرزندے خود گرفتہ بجای پسرش پرورش مے نمود و خطاب سراج الدولہ شاہ قلی خان بہادر مع خدمت نوارۂ جہانگیر نگر دہا کہ برای او طلبیدہ بنام او مقرر داشت و برای برادرش کہ شہامت جنگ کہ داماد کلان مہابت جنگ او را بنا بر بے اولادے از رہبیت جنگ برادر کہتر خود بفرزندے گرفتہ بے پرورد خطاب اکرام الدولہ پادشاہ تلے خان بہادر و خدمت احشام آنجا طلبیدہ و این ہر دو برادر نیز منصب ہفت ہزارے مع مراتب دیگر کہ لازمہ این منصب است داشتہ در صفر سن امیر کبیر بودہ اند و عطاء اللہ خان داماد کہتر حاجے احمد کہ از عہد شجاع الدولہ و سرفراز خان بعد تقرر یافتن نیابت نظامت عظیم آباد بنام مہابت جنگ و معزول شدن از فوجدارے اکبر نگر راج محل فوجدار آنجا بود باضافۂ فوجدار بھاگل پور و رسالۂ سہ ہزار سوار و پیادہ و منصب ہفت ہزاری مع جمیع مراتبش و خطاب اعزاز الدولہ بہادر ثابت جنگ امتیاز یافت و حسین قلی خان نائب شہامت جنگ بخطاب بہادری و منصب چار ہزارے و علم و نقارہ ممتاز شد و الہ یار خان برادر علاقے مہابت جنگ و فقیر اللہ بیگ خان و نورالہ بیگ خان و میر جعفر خان و مصطفے خان و دیگر سالاران و افربا در فقا ہر یکے بخطاب بہادرے و مناصب مناسبۂ رسالہ ہا و خدمات لائقہ حضور سرفرازی یافتند و چین راے کہ پیشکار راے رایان عالم چند دیوان شجاع الدولہ بود بخطاب راے رایانے و دیوانے مہابت جنگ ممتاز شد و راجہ جانکی رام کہ دیوان قدیم خانہ مہابت جنگ بود بدیوانے تن و دفاتر دیگر تقرر یافت عبد العلے خان خالوے راقم سا کہ ہمراہ مہابت جنگ درین محاربہ ہراول شہامت جنگ بودہ تردد ات نمایان بظہور رسانید و قرابت برادرزادگی باو داشت باین صورت کہ پدر عبد العلے خان سید زین العابدین جدا دے فقیر پسر عمۂ مہابت جنگ بود بخشے گری تمام سپاہ با عطاے خطاب بہادری و منصب سہ ہزارے مقرر مرشد خان مرحوم کہ در جاہ و مرتبہ امید برابرے با دیگر برادرزادہایش داشت

ناخوش گشت و رخصت عظیم آباد گرفته معاودت نمود احترام الدوله بهادر بهیت جنگ مقدش را قسمت شمرده خدمات بگلانه سمت سمای علاوه پرگنه بهار و بسوک که از پیشتر داشت عنایت نموده بر فاقت خود گرفت و مهابت جنگ بجای عبد الله خان بهادر نصرت علی خان را که شوهر خالهٔ فقیر بود بخشی فوج خود نمود و بخشی دوم فقیر الله بیگ خان بهادر را که دیرینه نمک پرورده او بود مقرر نمود و مبلغ کرور روپیه پیشکش که با پادشاه موعود بود نقد و جنس سر انجام نموده ابلاغ داشت و بوساطت موتمن الدوله اسلحی خان بهادر داخل خزانهٔ عامره گردید و ال ضبطی سرفراز خان برای پادشاه بقدر یکه مناسب دانست علیحده نموده نگاهداشت مؤیه خان بهادر که یکی از امرای متوسطین حضور بود برای گرفتن اموال ضبطی و خزانه هر ساله بنگاله که در حیات سرفراز خان ارسال نشده بود بعظیم آباد رسید مهابت جنگ ورود او در بنگاله مناسب ندیده برنگاشت که در سنگلی رسیده توقف فرمائید تا این نیاز مند مع اموال دران مکان رسیده تسلیم ملازمان نماید و در راه رجب بسمت اکبر نگر راج محل رفته چند روز انتظار مؤیه خان کشید و بعد ملاقات چند لک روپیه نقد و جنس بهنتاد لک روپیه از قبیل جواهر و اقمشه و اقسام ظروف و اوانی طلا و نقره و غیره اقمشه فاخره حوالهٔ مشار الیه نموده رخصت فرمود و موافق ضابطهٔ خزانهٔ اموال سپرده رحلتی لائق بحال او نموده مرخص ساخت و خود تهیه لشکر و حشر نموده باراده انتزاع صوبه اوڈیسه از دست مرشد قلیخان داعیهٔ نهضت بسمت کتک مصمم فرمود +

ظفر یافتن مهابت جنگ بر مرشد قلیخان بعد جنگ گران و بخشیدن صوبه اوڈیسه برادرزاده خود مهام الدوله صولت جنگ بهادر سعید احمد خان

چون مکن مسند ایالت بنگاله و انفراق از رتق و فتق مهمات آنجا مهابت جنگ افواج قاهره باسامان لائق آراسته خواست که با مرشد قلیخان استمزاج و استکشاف مافی الضمیر او نماید درین اثنا مرشد قلی خان مهاریه با مهابت جنگ فوق طاقت خود دیده ابی استدعای مصالحه آقا محمد تقی سورتی را نزد مهابت جنگ فرستاد مهابت جنگ بنا بر سوابق حقوق و حسن اخلاق که جبلت داشت قبول کرده مشار الیه را شاد کام رخصت انصراف ارزانی داشت لیکن میرزا باقر خان اصفهانی که از طرف مادر بسلسلهٔ علیه صفویه میرسید و داماد مرشد قلیخان بود بطمع ایالت بنگاله با آنکه استعداد این امر خطیر نداشت رضا بمصالحه نداده بتحریک مادر زن خود باشتهار انتقام علاء الدوله تمرد و خلاف رای مرشد قلیخان ظاهر ساخت مهابت جنگ بعد استماع این خبر بمرشد قلی خان نوشت که اینجانب بنحوی ایذا و اضرار نسبت بآن والا و دودمان در خاطر ندارد لیکن توقف درین قرب و جوار موجب اطمینان طرفین نخواهد بود لهذا مول آنکه آن والا جناب با متعلقان و منتسبان و احمال و اثقال خواه از راه مرشد آباد بسمت هندوستان خواه از همان طرف بجانب دکهن تشریف ببرند مرشد قلی خان که مرد مآل اندیش عاقبت نجو بود مدافعه و مقابله با مهابت جنگ از حیز قدرت خویش بیرون دیده خواست که ایفای معاهده و ترک عناد و فساد نماید میرزا باقر مذکور که هوس ریاست بنگاله از سرش بیرون نمی شد و در ترغیب جنگ بحدی مبالغه نمود که ما فوقش متصور نباشد و نیز زن مرشد قلی خان نهایت طعن و تشنیع بشوهر خود و رباب اخذ انتقام برادر نموده قاصد آن شد که اگر براین اراده اقدام ننماید شوهر را از ریاست باز داشته زمام اختیار ملک و خزاین و افواج بدست داماد سپارد و با مهابت جنگ کینه خواهی نماید مرشد قلی خان چاره ناچار جواب خط مهابت جنگ متضمن نقض عهد و مصالحه و مشعر بر منازعه و مقاتله نوشته ارسال داشت مهابت جنگ براین معنی آگهی یافته علم احمد و شهامت جنگ را به نیابت در مرشد آباد گذاشته

بجمعیت ده دوازده هزار سوار بساعت مختار اوائل ماه شوال سال مذکور بعزم رزم مرشد قلیخان بطرف کنگ نهضت نمود مرشد قلیخان اول با رفقای خود مجلسے آراسته شمشیر خود دران مجمع گذاشت واز اراده مهابت جنگ وتقلب او آگهے داده استمزاج رفقای خود نمود که اگر اعانت وموافقت را جازم باشند قاصد مقابله گردد والا راه سلامت پیش گرفته خود را بامانی رساند عابد خان وغیره بعهد وپیمان اطمینان خاطرش نموده مستعد مقاتله گویا نیز دحسب الالتماس مرشد قلیخان سردران لشکر برافراسته شمشیر بادسکرش بستند چون ازین ممر مطمئن خاطر گشت مع باقر علیخان استعداد محاربه نموده بارادهٔ مدافعهٔ مهابت جنگ از کنگ برآمد واز بالیسر بندر گذشته کنار رودخانه اش بموضع بهلوار رسیده ودر محلے دشوار گذار که اطرافش را جنگل ودریاچه محیط بود وعبورش مخالفان را نهایت صعوبت داشت منزل گزیده بر اطراف لشکر خود قریب سه صد خرد لوپ خرد وبزرگ چیده استقامت ورزید مهابت جنگ پس انطے منازل از میدنے پور وبالیسر گذشته این طرف رودخانه مذکور بفاصله کروهے چند دائره دولت نمود واعلام نصرت برافراشته انتظار آن میکشید که بچه تدبیر خصم را ازان مکان دشوار گذار بیرون کشد چون محل لشکر وسرزمین مخالف ومزمندان آن دیار در رسانیدن غله وغیره قاصر بوده اند بلکه غلاتے که از نواح نرائن گڈھ وغیره عمال سرکار مهابت جنگ ارسال میداشتند در راه مزاحمت نموده بعرض تلف میرسانیدند ازین جهت عسرت اجناس غله از دیاد یافته تشویشے قرین حال اهل اردو گردیده میرزا باقر خان بوجود استماع تشویش لشکریان مهابت جنگ اراده برآمدن از مکان محروس خود بعزم رزم نموده بهر چند مرشد قلی خان مانع ازین حرکت بود بسمع قبول اصغا نموده آخر فے قعده بعزم مقاتله برآمد مهابت جنگ باستماع این خبر از لشکر خود مهیاے دفع اعادی گشته با فوج ظفر موج در حرکت آمد چون تقارب فئتین دست داد جانب توپخانه اعدا که آنها غافل ازان طرف وارسته گردیده بقابو یافته بودند افواج مهابت جنگ در اول یورش در تصرف خود در آورد وازطرفین جنگ بان وبندوق درمیان آمده جمعے کثیر از هر دو سو مقتول ومجروح گشتند ومرشد قلی خان باوجود آنکه همراهیانش اکثرے متفرق شدند کمال پایداری فرموده درین عرصه عابد خان نامے افغان که ساخته وپرداخته مرشد قلی خان ومعتمد علیه او بود باقتضاے طبیعت افغانے با مصطفے خان که رفیق مهابت جنگ ورساله دار عمده بود اتفاق نموده بآقای خود غدر ونفاق ورزید درین وقت مقابله عنان ازمیدان برتافته بطرفے که مصطفے خان نشانش داده بود در رفت وبگوشه آسوده از رفقاے دیگران زمرهٔ سادات وغیره مردان بانام وننگ وجویای پرخاش وجنگ پای جلادت پیش نهاده ودست جرأت کشاده داد مردی ومردانگی دادند وچنان جنگی رستمانه ودست بردی مردانه بعمل آوردند که اکثرے از لشکریان مهابت جنگ را پاے ثبات وقرار استوار نمانده ننگ فرار چاره ناچار اختیار آمد وحشتی عظیم پدیدار گشته قریب بود که چشم زخمی بجاه وحشم مهابت جنگ برسد درین عرصه میرزا باقر خان خواست که فتح بنام او باشد از مکان خویش که همین فوجش بود جنبیده وطرف یسار مهابت جنگ که میر جعفر خان وغیره بود مندرسیده آغاز محاربه نموده ونزلزل در ثبات قدم اکثرے افگنده بمشاهده این احوال میر محمد جعفر خان در میدان با معدودے از رفقا از اسپ سوارے پیاده گشته با عانت مصاحب خان ومصالت خان پسران عم خان که رساله دار عمده ورفیق قدیم مهابت جنگ بودند جیقبلش های دلیرانه نموده آبروے خود در میدان مردآزما افزود آخر الامر از جماعت سادات که رفقاے مرشد قلی خان بوده اند میر علے اکبر ومیر مجتبے علے وه دیگر جمعے کثیر بعد تردد ات نمایان زخمهاے گران برداشته جام سرشار مرگ از دست ساقے اجل نوشیدند و

باقر علی خان داماد مرشد قلی خان زخمهای منکر بر سر و گردن برداشته برگردید شکست بر بقیة السیف لشکر مرشد قلی خان افتاده راه هزیمت پیش گرفت مرشد قلی خان مع داماد خود باقر علی خان وغیره متعلقان نیز چون بخت خویش برگشته لبسلامت بدر رفت وپناه بآبادے بالیسر برد چون دو سه هزار کس هم دران وقت همراه بودند مرشد قلی خان اطمینان ازانها دور از خرم دیده جهانه آنکه در شهر محصور گشته ومور چال بالبته خواهم جنگید مردم را بر سر شوارع آبادی نشانیده ازخود دور ساخت وخود برلب دریا رسیده از فیل سواری فرود آمده نشست یکی ازدوستان مرشد قلی خان که مصاحب ندیم واز آشنایان قدیم او ومتوطن سورت بود شغل تجارت مے ورزید جانے داشت وهمیشه پر ازمال در بنادر برائے تجارت مے فرستاد وقضارا جهاز مذکور پر از مال وآذوقه تیار ومستعد روانه شدن بود ومالک جهاز جاے محسن نام نیز همراه مرشد قلی خان درین سانحه شریک وچنانچه مذکور شد دیرینه رفیق بود فنش که عبارت ازکشتی کوچکے است که همراه جهازات مے باشد تارا کبانش تردد آمده مرفت برکنار بان نمایند حاضر بود عمله جهاز ازدحام برلب دریا دیده کسے را برائے استخبار مرشد قلی خان درآقائے خود جاے محسن فرستادند حاجی محسن بمرشد قلی خان اطلاع داد که رسیدن این کشتی لطیفه غیبی است مرشد قلیخان بلاتامل بهانه سیر وتفرج مع باقر علی خان خویش خود وجاے محسن وبعضے ازخدمه ضروری برکشتی نشسته خود را بجهاز مذکور رسانیدند وبرجهاز نشسته لنگر برداشت وبعرصهٔ پنج شش روز بمچهلی بندر رسید امّا ازطرف متعلقان ونقد وجنس که مبلغے خطیر درکنک بانا موس خود ورخانه گذاشته آمده بود نهایت تشویش داشت بنابرین باقر علے خان را برای استخبار وتدارک که ممکن باشد بطرف سیکاکول وگنجام که اتصال بسیار بکنک دارد فرستاد وبحسب تقدیر ونصرت وحمایت حافظ قدیر راجه رستے پور خورده مالک بتخانه بگتانه که از معابد مشهوره هنود ومسجود اکثر فرق مختلفه بت پرستان هندا ست بنابر کمال وداد که بامرشد قلے خان وحقوق عواطفش برگردن داشت باستماع خبر شکست وهزیمت خان مرقوم وبدر رفتن او بطور مذکور عجالة محمد مراد را بسروقت ناموسش مع جمعیت واستعداد فرستاده بیگم ودختر ش را که زوجهٔ باقر علے خان مرقوم بود مع جمیع توابع ولواحق که درخانه مجتمع بوده اند باخزاین واسباب برداشته واز صدر دکنک گذرانیده درانجاپور که از توابع سیکاکول وگنجام بود رسانیده بکمال وآرام گمداشت انور الدین خان حاکم آن دیار نیز بنابر معرفت سابق که بامرشد قلیخان وباقر علے خان داشت پاس مهمانداریها مرعے داشته سلوکهاے شایسته بعمل آورد درین ضمن باقر علی خان رسیده وناموس واموال را محفوظ ومصون ازصدمات حوادث دیده شکرانے بتقدیم رسانید ودر استخبار احوال صوبه کنک اشتغال ورزیده دران نواح اند که آرمیده وزن ومادرزن خود را مع اموال مرشد قلی خان بجذمتش فرستاد وپدرزن ودامادهردو پناه بجدود ممالک کهن که دارالملک آصفیاه بود غنیمت شمرده مهابت جنگ بکنک رسیده چندروز که تخمیناً اربعینی خواهد بود توقف نمود چون از عهد شجاع الدوله بازمینداران آنجا نهایت محرمیت داشت باهرکے سلوکے که بایست بعمل آورد واستمالت هرکے بقدر لیاقتش نموده برادرزاده وصلبے خود مهام الدوله سعید احمد خان بهادر صولت جنگ را خلعت صوبه داری آنجا پوشانیده بروساده حکومت صوبه مذکور متمکن گردانید وبعضے ازجماعهٔ داران ملازم خود را که گوجرخان نام داشت باسرداران رساله صولت جنگ متعین آنجا گردانید وصولت جنگ را حکم داد که هرقدر فوج حاجت داند ودرکار باشد گمدارد ومهابت بعد الفراغ از انتظام مهام صوبه اوڈیسه سالماً وغانماً بمرشد آباد که مرکز دولت صوبه دار بنگاله از عهد جعفر خان مقرر گشته بود معاودت نموده برونق افزاے دولت سراے خود گشت وبکام دوستان بانتظام معاملات ملکے وآراستن سپاه وترفیه حال رعایا وبرایا پرداخت

شہامت جنگ و سراج الدولہ و دیگر منتسبان دودمان مہابت جنگ و عظمای آن مملکت و اعیان و ارکان دولت در مرشد آباد پیش مہابت جنگ حاضر و باز ماندگان سرفراز خان را شہامت جنگ بہادر در کنف حمایت خود گرفتہ نفیسہ بیگم خواہر حقیقی سرفراز خان مرحوم را بعزت و احترام در خانہ خود آورد و زمام اختیار حرم سرای خود با و سپردہ نسبت مادری و فرزندی با او قرار داد اگرچہ پسرے در میان نبود اما نفیسہ بیگم را شہامت جنگ بلفظ والدہ و او شہامت جنگ را بلفظ پسر میخواند و جمیع امور خانہ خود را شہامت جنگ و زنش کہ دختر مہابت جنگ بود باختیار نفیسہ بیگم سپردہ مختار نمودہ بودند کہ ہر چہ خواستہ باشند و مناسب دانند بعمل آرند و از اسباب و اموال و خدمہ نفیسہ بیگم و محال خاص تعلق کہ سابقے معتدبہ ازان حاصل مے شد و غیر آن انچہ زر خرید جعفر خان بود و مطلقاً تعرض نکردہ باختیار بیگم مذکور گذاشتہ بود و ادب و احترام در سلام و تکلم چنانچہ باید مہابت جنگ و شہامت جنگ و جمیع منتسبانش بعمل مے آوردند از مدخولہ ہای سرفراز خان ہمان روز کہ سرفراز خان کشتہ شد کسے پسرے زائید و نفیسہ بیگم او را بفرزندی خود برگرفت شہامت جنگ او را برابر فرزند خود داشتہ نہایت احترامش می نمود و چون سرفراز خان زنی از اکفا و اقران در حبالہ نکاح خود نداشت اکثری جواری بودہ اند و بعضے ظاہرا ممتوعہ شدند ازان جملہ ہر کہ صاحب اولاد بود آنہا را مع اولادشان و دیگر متعلقان و منتسبان سرفراز خان را بجاگیر نگر فرستادہ مواجب لائق معاش ایشان کہ فارغ البال زندگانی نمایند مقرر کرد و ہمہ را با سایش و آرام نگاہ میداشت و ہیچ یکے از متوسلان سرفراز خان اگر انزجا گزیدہ بود و اگر ملازمت شہامت جنگ اختیار کردہ بود مجوز تصدیعے نبودہ ہمہ با راحے بود و میخواست کہ ہیچ وجہ غبار ملالے بپرامون خاطرشان گردد از معتمدان شنیدہ شد کہ سابق سے ہزار روپیہ در ماہہ عجزہ و ضعفاء بیوہ زنان بود کہ تعلق بدفتر دیوانے نداشت و ہر ماہ کیسہ ہاے در ماہہ ہر یکے از حضور خود مصحوب خواجہ سرایان و زنہاے معتمد ملازم میرسانید و نائب شہامت جنگ حسین قلیخان بہادر و از طرف خان مرقوم رای گوکل چند کہ دیوان حسین قلیخان بود بنیابت صلہ جاگیر نگر و اسلام آباد و سلمٹ وغیرہ کہ تعلق بشہامت جنگ داشت امور گذشتہ بنظم و نسق ممالک مذکور معزز و مغز بود و فوجداری رنگپور بقاسم علی خان کہ برادر زادۂ زن مہابت جنگ بود مقرر گشتہ نام بردہ را بحکومت آنجا ثروت و کمنت افزود و معین الدولہ سیف خان بہادر سیف جنگ برادر عمدۃ الملک کہ از عہد جعفر خان بفوجدارے پورنیہ وغیرہ از حضور مامور بود چند روز بضابطہ مستمرۂ ایام سلاطین سابق مہابت جنگ ایامے تصور نمودہ آوازہ برآمدن خود بارادہ مدافعۂ او شہرت میداد و متوقع بود کہ از حضور پادشاہ نیز امرا و افواج بتادیب مہابت جنگ خواہند رسید چون اثری از مظنونات سیف خان بپرایۂ ظہور نیافت نداست کشید و اشتہار ارادہ خود را مخالف مصلحت و احتیاط دانستہ برای استحفاظ خود تعین اختیار نمود و مہابت جنگ را بپاس خاطر عمدۃ الملک بمصالح دیگر چندان التفاتی بحرکات او نبود

ذکر احوال ہیبت جنگ و صوبہ عظیم آباد و لواحق آن

احترام الدولہ زین الدین احمد خان بہادر ہیبت جنگ پسر حاجی احمد کہ داماد کمتر مہابت جنگ بود بعد فتح بنگالہ صوبہ دارے عظیم آباد را مہابت جنگ باو گذاشتہ خلعت باخطابہای مذکور و منصب ہفت ہزاری و ماہی و مراتب و نوبت و پالکی جمالدار کہ برای او از حضور طلب داشتہ بود فرستاد و ہیبت جنگ سید ہدایت علی خان بہادر والد راقم را کہ ہر گونہ ہاے فوجدارے خود بودہ اند طلبیدہ نہایت عواطف و اشفاق مبذول حال الیشان داشت

وتکلیف بخشی گری لشکر خود بایشان نموده فرمود که حق تعالی این ملک و دولت را برادر شما که عبارت از ذات خودش باشد عطا فرموده باتفاق همدیگر با تنظام فوج وانصرام معاملات این ملک باید پرداخت و نوعے کار ها را باید ساخت که محسود اقران و مورد تحسین والطاف بزرگان باشیم و دیگر کلمات مناسبه که مظهر مودت قلبیه باشد بر زبان آورده سلوکی که موجب افزایش اتحاد و وفاق و وداد باشد همیشه معمول داشت و باهم نهایت الفت و آمیزش رویداد ورای جنابمن واس را که دیوان تسلیم مهابت جنگ بود از عم و پدر زن خود مهابت جنگ طلب داشته دیوان سرکار خود نمود بهیبت جنگ اگرچه در صداقت سن بود لیکن باکثر محامد موصوف و بجرأت و هوشیاری مقطور داد فاقش نهایت منضبط و معمور باداب ریاست مودب و تهذیب اخلاق مهذب مهابت جنگ و قتیکه بصوبجر مرشد آباد رفته بود بسبب حسن سلوک و احسانهاے او اکثر زمینداران صوبه عظیم آباد خصوصا راجه سندر سنگه برهمن زمیندار پرگنه هاے گمه و زمینداران پرگنه ترهٹ سماے که قوم بهٹی و نومسلم و درین دیار بقدم متین استمرار داشته اند دران وقت هر چهار برادر نامدار خان و سردار خان و کامگار خان و رستم خان که دران اوان راجه هاے بحال مرقوم بوده اند رفاقت نمودند و از فرقهٔ سپاه نیز بعضے جماعه داران که متوطن صوبه عظیم آباد بوده اند همراه رفته بعد فتح و ظفر استدعای معاودت بوطن خود نمودند هر یکے از انها مورد عنایت گردیده اقبال و خلاع فاخره و جواهر گران بها در عطا یافته بوطن مالوف خود مراجعت نمود بعد ورود در سلک ملازمان مهابت جنگ منسلک گردیده بمقتضاے نیکو خدمتیها که باعموی او نموده بودند مورد الطاف و معتمد بوظایف حسن سلوک در سلسله مهابت جنگ با انهمه اقتدار که ایشان را میسر گشت بمرتبه بود که در احدے از زمرهٔ امرا ملکه از متوسطین اغنیا مشاهده نگشته و پاس حقوق هر یکے را نیز بمرتبه رعایت مے نمودند که خود در زمان خویش از هیچ کسے ندیده و از کسے نشنیده ایم بهیبت جنگ را با والد و فقیر که ابناے عم همدیگر بوده اند و سر رشته رضاع هم از نجهت که جدهٔ مادری فقیر در صغرسن بهیبت جنگ را بمقتضاے شفقت گاه گاهے شیر میخوراند یقین محقق بود انیقدر پاس اخوت مرعی میداشت که برادران حقیقی هم هیچ جا بآن مرتبهٔ رعایت نکرده باشند علی ای حال بهیبت جنگ بکمال جاه و جلال باتفاق والد و عم و خال این شکسته بال و دیگر ملازمان با تنظام مهام این بلاد و رفاه رعایا و کل عباد در نهایت عدل و داد بسرے برد اگر بنگارش جزویات خصائل و بزرگیها و فضائل مهابت جنگ و هر سه برادر زاد هایش و دیگر حالات و معاملات ایشان پرداخته آید دفاترے باید بنابرضیق فرصت و اندیشه خمل مردم براغراض اغماض نموده بنگارش عظائم امور که ضرور است اکتفا نموده مے آید۔

اسیر شدن صولت جنگ در دست باقر علیخان خویش مرشد قلیخان بحسب تقدیر و رفتن مهابت جنگ بر سر باقر علیخان و رهانیدن صولت جنگ ازان گرفتاری بقدرت حکیم قدیر

چون مهابت جنگ بهادر بمرشد آباد رسید صولت جنگ برادر زادهٔ او که صوبه دار اودیسه شده بود اندک طمع را کار فرما شده خواست که تحقیقے در مواجب سپاه مقرر فرماید آنها نیکه غریب الدیار در فقاے دیرینه واز مرشد آباد همراه رفته بودند قبول نمے نمودند و مردم شهر کٹک وغیره که متوطنان صوبهٔ اودیسه بوده اند نوکرے در اوطن خود غنیمت شمرده بقلیل مواجبے که صولت جنگ میخواست راضے میشدند ازینجهت از فرقهٔ سپاه اکثرے از مردم همان دیار ملازم سرکارش گشته رفقاے دیرینه که همراه رفته بودند برطرف گردیدند و بعض دیگر از سرداران عمده مرشد قلی خانے در شهر کٹک

سبے آنکہ نوکر دولت جنگ باشند سکنے داشتند و تخم محبت باقر علی خان در سینہ خودے کاشتند و شاہ بیگے نام در دستیے کہ از آشنایان دیرینہ دولت جنگ و از ہنگام طالب علمے کہ در شاہجہان آباد باہم مے نمودند خلعت اتحاد داشت در نیوقت کہ از اطراف دکن رسیدہ مصاحب و متمکن گردید چون سرشت خوشے نداشت دولت جنگ را کہ سستے جوانے و سرگرداں باد دولت و کامرانی بود بامور نالائقہ مثل ایذا و اضرار مردم آن شہر با تمام و احتمال بودن مالہای مرشد قلیخان در خانہ آنہا و بہر سانیدن نسوان از خانہائے مردم باستماع خوبے صورت و صباحت و ملاحت منظر بہر صورت کہ میرسید دلالت نمودہ نہایت مبالغہ درین امور داشت بلکہ در خانہ او این قسم کارہا وزدہ کوب بیچارہا معمول می آمد ازین افعال ناشایستہ مردم شہر بجان آمدہ آہ و فغان مظلومان بگیوان میرسید و از اکثر سپاہ کہ زر مساعدہ بخشیدہ مرشد قلی خان بذمہ آنہا تحقق یافت بجبر و عنف از آنہا کشیدہ داخل خزانۂ دولت جنگ میگردید ازین ممر و وجوہ مذکور طباع مردم را تنفر از حکومت و ریاست دولت جنگ بہم رسیدہ بدل و زبان تاب و توانے کہ داشتند ہمت بر دفع او گماشتند چون از قدمائے رفقائے دولت جنگ و حمایت جنگ چندان کسے در انجا نماند مگر قلیلے از مصاحبان و تفنگچیان و در فرقہ سواران فقط گوجرخان جماعہ دار مع رفقائے خود کہ دو سہ صد کس زیادہ ہمراہ او نبودہ اند و مردم آنجا کہ ملازم شدہ بودند اکثرے از انہا بلکہ ہمہ نوکران چند سالہ مرشد قلی خان و باقر علی خان و از جملہ منتسبان آنہا بودند قریب یکسال دولت جنگ مع عیال و اطفال بہر صورت شاد کام و فارغ البال دران صوبہ بسر بردہ اطمینان کلے از ہر ممر بہم رسانید ناگاہ فلک شعبدہ باز بنائے فتنہ آغاز نہاد تفصیل این اجمال آنکہ باقر علیخان دامادِ مرشد قلی خان پدر زن خود را از تغیب و تحریص بانتزاع صوبۂ اودیسہ از دست دولت جنگ بتحریک انتقام سرفراز خان از نہایت جنگ سے نمود مرشد قلی خان اوضاع روزگار و عدم اقتدار خود را دیدہ پاے قناعت بدامن عزلت پیچیدہ میداشت باقر علیخان چون دید کہ خویش با مرشد قلیخان در نمیگیرد ناچار خود عازم این کار گردیدہ توسل بابعضے از دکھنیان جست تا باستظہار آنہا شاید از عہدہ برآید و تدبیرش چنین اندیشید کہ در بعضے از فوجداریہا کہ اتصال جولہ با صوبہ کٹک داشت تبقریبے کہ مذکور شد در آنجا آمدہ نشست و راہ آشنائے با حکام و زمینداران و مہاجنان آنجا انگندہ برفق و مدارا روزگار میگذرانید و بر احوال دولت جنگ و رفقای او اطلاع تام بہم میرسانید چون معلوم نمود کہ از رفقائے معتمد قدیم کمتر کسے با او ماندہ اکثرے ہمان مردم اند کہ نوکر و نمک خوار مرشد قلیخان و او بودہ اند با آنہا راہ مراسلات مفتوح نمودہ آمد و شد مردم و ارسال مکاتیب مسلوک میداشت و استمزاج ہر یکے در رفاقت خود و عداوت دولت جنگ می نمود تا آنکہ میل خاطر آنہا بطرف خود و انحراف از دولت جنگ بتحقیق معلوم نمودہ مردم را بہ تطمیع و مواعید سراسر امید با خود متفق ساخت و نوشت کہ بعضے کسان مثل گوجرخان وغیرہ کہ با شما کیدل نیستند آنہا را بہانہ خانہ جنگے یا بطور دیگر بصورت کہ میسر آید دفع باید نمود تا کاریکہ پیش نہاد خاطر است صورت تواند گرفت مردم آنجا این رائے را پسندیدہ روزی با ہمدگر جمع گردیدہ غلغلہ اژدہام بطور بلوائے عام بردہ کار آوردند آہستہ آہستہ ہنگامہ اشتداد یافتہ بلند گردید دولت جنگ گوجرخان را برائے تسکین ثائرۂ فساد و اطفائے التہاب آشوب فرستادہ پیغامہائے مناسب داد چون طبائع مردم شہر انحراف کلی از دولت جنگ بنا بر اسباب مذکورہ و ترغیب باقر علی خان و تحریک محمد مراد کہ چابک سوار علاء الدولہ آنا بہشیار و در آنجا اندک با اقتدار و در فیق راجہ ٹھاکر دوارہ بود بہم رسانیدہ

تقدیر هم داعی انقلاب بود سودے نداد روز دیگر در عین بازار که گوجر خان هراسے مجراے صولت جنگ جریده سواره میرفت بدغا بر سر او رخنه او را از پا در آورد و بوجود این حرکت غلغله وصول باقر علے خان در قرب جوار اشتهار داده و صورت بلوای عام رویداد بعد التهاب این نائره ماجرا را مصحوب سمرجان بباقر علیخان پیغام فرستاده استدعاے آمدنش نمودند او که آرزوی این روزها میکشید عجالة خود را بشهر کنک که دار الملک صوبه اودیسه است رسانید و بفتنه انگیزان و دیگر مردم شهر که مخلصانش بودند از وصول خود خبر داده پیغام فرستاد که بهر صورت مستحفظان و ارا لا بارة را کراست صولت جنگ سے نمایند به بیم و امید شریک و رفیق خود گردانیده صولت جنگ را اسیر باید نمود مردم شهر که نوکران صولت جنگ و مخلصان باقر علیخان بودند ملازمان قدیم صولت جنگ را که تفنگچیان معتمد و بوده اند و بجز استش قیام می نمودند بجز نزدیک سیدن باقر علیخان و بوعده و تهدید از طرف او بهراسان ساخته پیغام دادند که اگر اطاعت نمائید و دست از روی مایکنائید سلامت میتوانید اندوالا دست از جان شسته مهیای سیاست باشید بیچاره ها چنان بر جان خود ترسیدند که هر چند صولت جنگ استمالت آنها نمود سودی نکرد و دست از رعافت او کشیده و مفاتیح ابواب را تسلیم مفسدان مذکور نموده خود هم بآنها پیوستند باقر علیخان که نهایت متعقل بود بسر وقت صولت جنگ رسیده اسیر و دستگیرش نمود و خود بجای او متمکن گشته خزاین و اسباب صولت جنگ را متصرف گردیده و عیال و اطفالش را در قلعه بارة بهائی محبوس ساخته صولت جنگ را نزدیک خود مقید نگهداشت صولت جنگ چند روز قبل از اسیری خود انحراف مزاج ملازمان و نزدیک رسیدن باقر علیخان و کشته شدن گوجر خان بمهابت جنگ اطلاع داده بود مهابت جنگ از شهر برآمده داخل خیمه گردیده و جازم بود که بسرعت هر چه تمامتر خود را بامانت و حمایت صولت جنگ برساند ناگهان خبر اسیر شدنش اشتهار یافت و از هر کار و بار مهابت جنگ همین خبر رسیده عائق حرکت گردیده چه احتمال میرفت که چنین حرکت عظیم بدون تحریک آصف جاه نمے تواند شد و ندارکش نامل تمام سے خواست بنا علے هذا بنا بر استشاره گذاشته شروع بمشاوره شد مادر صولت جنگ نهایت محبت بالپسر بمرتبه تعشق داشت مهابت جنگ استرضاے او برابر با مادر خود سے نمود حاجے احمد و مادر صولت جنگ مبالغه در مصالحه نمودن و اولا صوبه اودیسه بباقر علے خان و استخلاص صولت جنگ از دست او در عوضش سے نمودند و این مدارا اصلح امور و انسب اصوب تدابیرش سے شمردند و مهابت جنگ بتبعیت این راے نکرده استرضاے باقر علے خان مذلت و سستی در ارکان دولت خودے فهمید مصطفے خان که سردار عمده در زمره سپاه و دولت خواه مهابت جنگ بود رای آقای خود اختیار نموده سماجت و ابرام تمام در مقاتله داشت آخر الامر بعد چند روز شق جنگ بر مصالحه اختیار آمده حیثیه اسباب و افواج موکد و مصمم گردید +

نهضت نمودن مهابت جنگ بطرف کنک بعد تیاری فوج و آراستن سامان باراده استخلاص برادرزاده خود صولت جنگ از دست باقر علے خان

چون مظنون بود که باقر علے خان را استطاعے بقوت و شوکت آصفیه سے متحقق است و استخلاص صولت جنگ از دست او متحتم بنابرین در نگهداشتن فوج و سرانجام نمودن اسباب حرب اهتمام تمام بعمل آمده و مهابت جنگ هر یکے از سرداران لشکر را حکم نمود که یاران و برادران شاهزاده مهیا باشند ملازم سرکار نمائید بعض مردم

اگرچند روزه راه باشند طلبیده رفیق خود سازید چنانچه بمصطفے خان حکم نگهداشتن رساله پنجهزار سوار صادر شد و بشمشیر خان سه هزار سوار و سردار خان دو هزار سوار و عمر خان سه هزار سوار و عطاء الله خان دو هزار سوار و حیدر علیخان هزار سوار و فقیر الله بیگ خان هزار سوار و میر جعفر خان هزار سوار و میر شرف الدین پانصد سوار و شیخ محمد معصوم پانصد سوار و امانت خان وغیره نارنولیان یکهزار و پانصد سوار و میر کاظم خان دوصد سوار و بهادر علیخان داروغه توپخانه جنسے پانصد سوار حکم داد و فتح راه بخشے و چهیدن بهیلیه و خیره هزاریان را با پنجاه هزار پیاده تفنگچی بهیلیه همراه گرفته از جانب احمد برادر خود و از مادر صولت جنگ وقت رخصت التماس نمود که انشاء الله تعالے اگر بے ایم صولت جنگ را همراه می آرم وگرنه روے خود را بشما نے نمایم شهامت جنگ را با پنجهزار سوار و قریب ده هزار پیاده به نیابت خود در مرشد آباد گذاشته بساعت سعید با بیست هزار سوار جرار روانه گردید و بتامل و تانی قطع منازل مع توپ و توپخانه نمود و با مردم همراهی وعده نمود که هرکس اول بصولت جنگ رسیده او را از دست دشمنان خواهد برآورد ملک روپیه نقد بآن شخص و اگر صاحب رساله خواهد بود علاوهٔ آن دو ماهه بهمراهیانش انعام خواهد شد با قرعلیخان را از استماع فرآمد مهابت جنگ و کثرت فوج و استعداد جنگ شور بخوت فرو نشسته حیرتے لاحق بود که چه کند چون چاره نبود با استعدادے که داشت آن طرف دریای مهانذا بر کناره دریا مورچال بسته و توپخانه چیده مع همراهیان خود مستعد محاربه نشست و نگاه را سه چار کروه عقب لشکر فرود آورده صولت جنگ را در یک رتهم که برغلاف آن چاندنی سفید پیچیده و از ریسمان سفید بالایش را چون دام بهم یافته بودند گذاشته دو مغل نورانے را اندرونش همراه نشانیده بود که هرگاه مردم مهابت جنگ نزدیک رسند هریک از شما بکاره ها کار او تمام نمائید و با نصد سوار و پیاده دکهنے راجه نیزه دار در دو آن رتهم تعین نموده فرموده بود که هرگاه لشکر مهابت جنگ از دور نمایان شود شما هریکے اسپها را تاخته و خود را بر رتهم نزدیک ساخته یک یک نیزه بر رتهم خواهید زد و بعد ازان در هر چه حرفه خود به بینید خواهید نمود مهابت جنگ چون متصل رسید و احوال السنه مورچال و نگهداشتن صولت جنگ در نگاه شنید بعضے از افواج را معین ساخت که بمجرد شروع جنگ هرگاه اضطراب و آهنگ گریز در لشکر مخالف مشاهده کنید از راه دیگر غیر مقابل دشمن سبقت نموده اراده رسیدن بر نگاه و برآوردن صولت جنگ از قید دشمن خواهید نمود و نصف شب گذشته با فوج بر سه مورچال مخالف روانه گشته اول صبح سپید سپید که برلب دریای مهاندا رسید لشکر با قرعلے خان بمجرد مشاهدهٔ کثرت فوج مهابت جنگ و شروع محاربه همین که چند توپ و بان ازین طرف سر داده شد روبگریز نهاده متزلزل گردید افواج مهابت جنگ دلیر گشته خود را بدریا زده و از دریا گذشته بر لشکر با قرعلے خان تاخت بمجرد رسیدن دلیران قوی جنگ همراهیان با قرعلے خان آهنگ گریز نموده راه فرار پیمودند مصطفے خان و میر جعفر خان که برائے استخلاص صولت جنگ تعین شده بودند اراده نگاه نموده پیش قدمے کردند و از لشکر با قرعلے خان در نیم ساعت اثرے بر جا نماند محمد امین خان برادر مهابت جنگ که برادر زن حقیقے میر محمد جعفر خان بود مع اصالت خان و دلیر خان پسران عمر خان با معدودے از همراهیان که زیاده ازده نفر نبوده اند پیشتر از همه به نگاه رسیده جویاے صولت جنگ گردیدند نوجوانے از عمله گاو خانه ملازم زاده صولت جنگ که قدامت نوکری داشت رتهیکه دران صولت جنگ بودے شناخت حاضر آمده بسواران مذکور ازدو برنشان داد که نواب را در فلان رتهم مقیدے برند سواران بطرف همان رتهم حرکت نمودند مرهٹه هائے

متعینین آثار قرب لشکر مهابت جنگ دریافته بهیئت مجموعے قطعن واحد بر تخت عبارت نموده راه گریز پیش گرفتند از دحام سنان آنها یک نفر ازان دو مغل که بقتل صولت جنگ مامور گشته در تخت همراه او نشسته بودند مقتول گشت مغل دوم چون مغل مقتول را سپر ساخته بالای خود کشید قعقنا را صولت جنگ پائین ہر دو افتاده از انجمله جراحات محفوظ معصون ماند مغل دوم را نیز اندک جراحتے رسید درین عرصه سواران مذکور نزدیک تخت رسیده دام بانته بالاے آن تخت را از ریسمان بود بریده پرده ها را برداشتند صولت جنگ اصالت خان و محمد امین خان وغیره را شناخته لب بدعا و ثنای آنها کشود و تحسین و آفرین شروع نمود محمد امین خان از اسپ خود فرود آمده صولت جنگ را دلالت و تاکید بسوار شدن نمود مغل مجروح را بکے نموده از تخت جست و بر اسپ نشسته اسپ را عنان داد و بفراریان لشکر خود ملحق گردید تماشائیان متحیر گشته بحسب اوتحسین نمودند دلیر خان از اسپ خود فرود آمده صولت جنگ را ترغیب بسواری نمود و از تخت بر آورده سوارش کرد چون افواج مهابت جنگ بهیم متواتر سے آمد بعد آنے میر محمد جعفر خان مع سه دو سے از همراهیان بر فیل خود سوار در رسید محمد امین خان و دلیر خان پیش آمده بمقدم بهجت توام صولت جنگ بشارت رسانیدند میر محمد جعفر خان بمجرد دیدن و شناختن فیل خود نشانیده صولت جنگ را بران سوار کرده خود عقب او در خواصے ہودج نشست از عجائب قدرت کامل پروردگار و بوقلمونے روزگار صولت جنگ که یکساعت قبل ازان ستر صد قتل و مایوس از جان بود در ساعت آخرے صاحب اقتدار و بر فیل سوار مطاف اصناف خلائق گشته گروہا گروہ بردم از چار سو بجست و جوے او رسیده ہر کسے دید از دور جبین ارادت بر خاک ادب سے سود و بند گیها بکمال سرافگندگی نمودند پذیرائیش آرزو سے نمود سبحانک اللهم مالک الملک تؤتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و تعز من تشاء و تذل من تشاء بیدک الخیر انک علے کل شئے قدیر متعینان خبر مهابت جنگ رسانیدند صولت جنگ هم متعاقب در رسید و بملازمت عموے خود سرور و منبسط گردید مهابت جنگ آغوش اشتیاق کشوده در برش کشید و هم آنجا سر پیرہاے مسرت و شادمانے بر پا گشته حکم بنواختن شادیانه نوبت صدور یافته و صولت جنگ سا بملکوت فرستاد حکم تمام و اصلاح سر و ریش نمود بعد انفراغ خلعت فاخره در بر پوشانیده و بجواہر گران بہا که عبارت از سرپیچ و جیغه مرصع مع بر سے گلے و عقد هاے مروارید وغیره باشد فرمن نموده بر مسند امارت عزت و احترام نشانید و سر کرده هاے لشکر را فرمان داد که نذور مبارکباد بگذرانند حسب الحکم بعمل آمده نذر و افرے بصیغهٔ انعام و صدقات و نذور بملازمان و مساکین و ارباب استحقاق رسید و نثارا بنثار سے بشکر گذاری پروردگار بطوریکه ممکن و میسر بود تقدیم رسانیدند و بهمان وقت فوجی برای آوردن عیال و اطفال صولت جنگ از قلعه بارہ بهاٹے مع سواریها متعین گردید جماعه که از طرف بافرصلے خان حراست شان و قلعه دارے می نمودند کما ینبغی خدمتے و احسان با آنها نموده بودند باسید عنایت و رعایت برجا ماندند و موذیان ایذا رسان بخوف پاداش دیا سا در رفته مفقود الخبر شدند مردم متعین اہل و عیال صولت جنگ را بمعسکر فیروزے پیکر رسانیده در خیام علیحده که برای صولت جنگ و حرم سرائے او برپا شده بود فرود آوردند دل خستگان فراق و مستمندان مشتاق ملاقات ہمدیگر مسرت اندوختند بعد توقف چند روز مهابت جنگ اسباب و سامانیکه صولت جنگ مامی بالیت و زاد ارش بود مثل اموال و اقمشه و تجمل خانه جواہر و اسلحه و یراق و دیگر امتعه که شخصے آن شان دفعتا لاحق بایدا خانه خود مرحمت نموده بکمال جاه و حشمت روانه مرشد آباد نمود تا بعد رفتن و سیمنست بمنزل مقصود رسیده بلاقات والدین

سعادت و مسرت اندوز و والدهٔ خود را که در مفارقتش نهایت غم و الم داشت و خود را از زمرهٔ مردگان مے انگاشت از رنج هجران و بیت الاحزان برآورده بلقای مسرت پیرائے خود شمع شادمانے در شبستان زندگانیش افروز و چون صولت جنگ حسب الامر روانه مرشد آباد گردید اکثر افواج و اسباب همراهے مهابت جنگ برفاقت صولت جنگ روانه مرشد آباد گشت و مهابت جنگ با جمیع سرداران و پنج شش هزار سوار جریده ماند و صوبه مذکوره را انتظامی داده ازان پس ارادهٔ معاودت بمرکز دولت خود نمود و مخلص علے خان داماد و حاجی احمد را به نیابت صولت جنگ در انجا گذاشت بعد چند روز از آشنای راه حسب الالتماس مصطفے خان شیخ محمد معصوم پانی پتی را که سردار دیرینه معروف و بشهامت و شجاعت موصوف بود بنیابت صوبه مذکور مامور نموده چند منزل بنابر انفصال بعضے جواب و سوال همراه داشت بعد از تشخص و تقرر جمیع معاملات شیخ مرقوم را خلعت نیابت صوبه اوڈیسه داده با جمعیت سوار و پیاده که همراه او ضرور بود مرخص فرمود و شیخ معصوم رخصت یافته بطرف کٹک نهضت کرد و مهابت جنگ سیرکنان و شکارافگنان با پنج شش هزار سوار مع سراج الدوله و بیگم خود راه مرشد آباد گرفته قطع منازل مے نمود ؛

ذکر ارادهٔ بهیبت جنگ باخراج و استیصال جماعهٔ بهوجپوریه و ابتدائے ورود جماعهٔ مرهٹه در ممالک اوڈیسه و بنگاله وغیره و رسیدن بجاسکر پنڈت با چهل هزار سوار دکهنی فرستادهٔ رگهوجے بهوسلا راجهٔ ناگپور کلان و رسیدن فوج مذکور چون بلای ناگهان بر سر مهابت جنگ و سوانحیکه در حروب مرهٹه روی نمود و تدارکهائی که مهابت جنگ فرمود

درین ایام که صولت جنگ اسیر پنجهٔ تقدیر گردیده مهابت جنگ برای استخلاص او بطرف کٹک حرکت نمود احترام الدوله بهادر بهیبت جنگ صوبه دار عظیم آباد پٹنه را ارادهٔ تسخیر و تصفیهٔ ملک بهوجپور قلع و قمع راجه هوسل سنگه و بالواوند سنگه قوم اوجین زمینداران سرکار شاه آباد که از مدتها مقتدر و مستمر دیده اند پیش نهاد خاطر عاطر گشته تصمیم این عزم نمود رائے جتاسن داس که دیوان صوبه و نهایت قداست و اعتماد داشت بر والد راقم سید هدایت علیخان بهادر بنابر قرب و منزلت که در خدمت بهیبت جنگ علاوهٔ قرابت بهم رسانیده مرجع تمام معامله و اکثر زمینداران صوبه و رئیس و بخشی کل فوج بود حسد ها برده در دل کینه ایشان می ورزید خاطرنشان بهیبت جنگ چنین نمود که بهدایت علیخان بهمه وجوه در حضور عالے نهایت اعتبار و اقتدار و سخن ایشان پذیرائی دارد و زمینداران این حالت را خشاخهٔ چشم امید بطرف او شان دارند هرگاه استیصال جماعهٔ بهوجپوریه در مزاج مبارک تصمیم یافته جماعه مذکوره بعد مقهوری و یاس البته رجوع بهدایت علی خان خواهند نمود . ایشان بپاس نام آوری خود در عفو جرائم و تسلیم زمینداری آنها تا بآنها مبالغه خواهند نمود و جناب عالے بنا چارے پاس خاطر ایشان نموده حسب الالتماس بعمل خواهند آورد و دزر و محنت ضائع گشته زمینداران بدستور برجاے خود مسلم و مستقر خواهند ماند و درین صورت صلاح آنکه بلطائف الحیل هدایت علیخان را از حضور دور تر باید داشت بهیبت جنگ ملتمس او را مناسب ارادهٔ خود دانسته والد مرحوم را حکومت و فوجداری پرگنه سنوت وغیره ضلعه گمهو داده مختار معاملات آنجا ساخت و گفت که راجه سندر سنگ چون زمیندار عمده و ملک او اتصال کهستان دارد بدون بودن شما در ان ضلعه

اطمینان خاطر من از طرف نمی تواند شد باید که شما بانتظام ضلعه مذکوره مشغول باشید تا من بادل مطمئن بسر انجام مهام سرکار شاه آباد و سرکار رهتاس خاطر خواه خود پردازم و برادر خود مهدی نثار خان را به نیابت بخشی گری خود مقرر کرده همراه من دهید والد مرحوم امتثال امر آقا نموده بکار ما مورروانه گشت و مهدی نثار خان مرحوم را همراه بهیبت جنگ داد و بهیبت جنگ سرور با فوج و سامانیکه میخواست بسرکار شاه آباد رفته استیصال جماعهٔ بهجپور یه بجا گرفت و فی الحقیقه استحقاق استیصال داشتند چه کمتر کسے از سکنهٔ ضلعه مذکوره و مترددین و مسافرین از دست قدعی و انواع ایذا و اضرار آنها محفوظ میماند و شرح اجمالے ظلم و آزار شان که بغیر باد عجزه میرسید طول بسیاری میخواهد خلاصه زمینداران مذکور البعد محاصرهٔ مدید و چندین جنگ از قلعهٔ آنها بقهر و غلبه اخراج نموده ملک را مصفا و مسخر ساخت و استمالهٔ رعایا پرداخته سے در آبادی پرگنه هاے آنجا می نمود درین عرصه روشن خان تراهے از فرقهٔ افاغنه که از سردار قدیم اقوام خود و در صوبه عظیم آباد و آره آباد و ازمنها صاحب نام و نشان بود و از مدت حکومت سرکار شاه آباد داشت و باز میندران آنجا هم با قتدار و بهم با تحاد و وداد میگذرانید اخراج زمینداران آنجا و استیصال آنها را چنانچه کنون خاطر بهیبت جنگ بود لنظر به قدامت ریاست آنها دران دیار و اتفاق آنها با راجه ها و مقتدران قرب و جوار متعذر دانسته با بهیبت جنگ مکرر در مجالس متعدده بطریق دولتخواهے با بخاے مخلصانه استعفاے زمینداران آنجا و ترغیب معامله با آنها و طلبیدن و شمول عواطف فرمودن مے نمود و راه مراسلات آنها با روشن خان مفتوح بود چون این امور نا ملائم طبع بهیبت جنگ بود روز بروز انراز جاے و رخاطرش از طرف روشن خان مے افزود و آخر با افغان مرقوم درین خصوص در مبالغه افزوده بعضے کلمات که ملائم طبع بهیبت جنگ نبود گفتن شروع نمود چنانچه روزے عبارت نموده گفت که صاحب هنوز طفلند و اوضاع روزگار و انقلاب لیل و نهار ندیده ملتمسات را باید شنید و الا ثمرهٔ شایسته نخواهند دید بهیبت جنگ را این سخن بسے گران آمده قاصد کشتن او گردید و میر قدرت الله خلف شاه شکر الله قادرے را که از جمله جماعه داران و مردصاحب جراتے بود و حسن بیگ خان را که قلعه دارے مونگیر در اوقات سابقه و درین زمان هم داشت براین کار گماشت روشن خان بدستور معهود در خیمهٔ دیوان عام برای مجرا و سلام بهیبت جنگ وقت عصر آمده نشست هر دو کس مذکور آمده کارش را تمام ساختند روشن خان بسبب فربهے از جاے خود جنبیدن نمی توانست همان قسم نشسته براه آخرت رفت و درین اسفار و حروب مهدے نثار خان عم عالے هم راقم که در صفات حمیده و شیم پسندیده یگانهٔ روزگار و جوان سنجیدهٔ هوشیار بود جراتهاے نمایان و خدمتهاے لائقه بظهور رسانیده مورد اشفاق بسیار و منظور نظر بهیبت جنگ گردید بهیبت جنگ بعد استرضاء و استیذان از والد مقبور خلعت خدمت بخشی گرے اصالتا بمهدی نثار خان مع فیل و اسپ و شمشیر و جیغه عطا بامر حمت فرموده بر فاقت خود برگزید و تا بود و نهایت مهربانی و پاس خاطرش مرعی میداشت و بر جمیع رفقاے خود تفوق میداد اگر در مدح آن عم گرامے قدر حوصلے رود سخن بطول انجامد و بسا باشد که محمول بر تکلف و تصنع گردد در حقوق شناسی و فروتنے و تواضع و صله ارحام و احسان و انعام با قربا و اقوام بدون سنت و آداب و اخلاق و وفا و مروت و شجاعت و فتوت و حسن بیان و تالیف قلوب مردمان و پاس آشنائی و وداد و با وجود کمال شجاعت و غیرت در نهایت تحمل و بردباری بود اللهم اغفر له وارحمه والد مرحوم حسب الامر بکار ما مور پرداخته برای برآمدن نام و نشان خود با تفاق راجه سندر سنگه و راجه بکیشن رای زمینداران [illegible] گیا و چگانوان وغیره باراده تسخیر رام گدهم و نادهب زمینداران آنجا که عمدهٔ

زمینداران کوہستان بود و کمتر کسے از حکام و اقربا در انجا تسلط یافتہ نہضت نمودہ قلعہ چترا کہ بسر درۂ کوہ و راہ رام گڈھ واقع ست محاصرہ نمود بعد ازان کہ قلعہ مذکورہ مفتوح گردید و مراحل چند پیشتر ازان مکان نہضت واقع شد و از بندوبست آنجا انفرانے میسر آمد خبرداران معتمد آگہے دادند کہ رگھوجے بھوسلا پنڈت پروہان خود را کہ بھاسکر پنڈت نام دارد با چہل ہزار سوار مرہٹہ متسخیر مملکت بنگالہ تعین نمودہ مرخص گردانید عنقریب فوج مذکور ازہمین راہ کوہستان گذشتہ بطرف بنگالہ خواہد رفت والد مرحوم خبر مذکور را بے کم و کاست بہیبت جنگ معروضداشت ہیبت جنگ عرضے والد را بجنبہ درخط خود پیچیدہ پیش مہابت جنگ فرستاد مہابت جنگ این سخن را ممہد دانستہ چندان التفاتے باین خبر نہ نمود و در جواب نوشت کہ شما بخاطر جمع کار خود نمائید ہرگاہ مرہٹہ این طرفہا بیاید تنبیہ و تدارکش چنانچہ باید بعمل خواہد آمد چون جواب مہابت جنگ از نوشتہ ہیبت جنگ بوالد فقیر معلوم گردید دران وقت چنان فوجے ہمراہ نداشت کہ انسداد طرق عبور مرہٹہ تواند نمود لہذا خیر طلبان ناچار از کوہستان بزیر آمدہ بجای مناسب اقامت گزید و مرہٹہ بعد چند روز رسیدہ جلو ریز بست پچھیہ و سور بنج شتافتہ در نواح میدنے پور ظہور و بروز نمود مہابت جنگ چنانچہ سبق ذکر یافت با قلیل فوجے کہ زیادہ بر پنج شش ہزار سوار نبود تفرج کنان و صید افگنان بخاطر جمع بمرشد آبادے آمد و منزلے نزدیک بمیدنے پور یکے از عمال معتمد وقت نہر زمانیکہ مہابت جنگ در تہیۂ نماز بود خبر ورود مرہٹہ در نواح مذکور بہیبت کردہ بے لشکر رسانیدہ معروضداشت کہ بھاسکر پنڈت با چہل ہزار سوار نزدیک رسیدہ فردا شام یا پس فردا صبح طلیعۂ لشکر او نمودار خواہد شد چون دولتخواہ را اطلاع ضرور بود معروضداشت مہابت جنگ آنکہ فوج لبسیار کے ہمراہ او بود مطلق اندیشہ را بخاطر راہ نداده فوراً در جواب گفت کہ این کافران را در کدام جا باید زد شخصیکہ این خبر بمہابت جنگ رسانیدہ پیش فقیر قسم یاد کردہ احوال استقلال مہابت جنگ بفضل مے نمود کہ من اصلا اثر تشویش بر بشرہ اش نیافتہ نہایت تعجب از فرط دلیرے و استقلال او دارم +

ذکر رسیدن مرہٹہ بر سر مہابت جنگ و سوانحیکہ درین ستیز و آویز روے داد

مفصل این مجمل آنکہ رگھوجے بھوسلا بنی عم راجہ ساہو کہ از سرداران عمدہ مرہٹہ مکاسد از صوبۂ برار بود و دارالملک او ناگپور کلان است بنا بر ضعف ارکان سلطنت با ترغیب آصفجاہ بقصد تسخیر مملکت بنگالہ در صورت غلبہ تمام والا اخذ چہارم حصہ حاصل کہ بچوتھ مشہور و در تمامے مملکت ہند رائج گشتہ و بنگالہ ازین قسم آفات محفوظ بود بھاسکر پنڈت مدار المہام سرکار خود را بسپہ سالاری بیست و پنجہزار سوار کہ شہرت چہل ہزار سوار داشت فرستاد و چنانچہ سبق ذکر یافت تدبیر فراهمت و ممانعت او از در ہای کوہستان بعمل نیامد بھاسکر مذکور از جبال کنک راہ نیافتہ بطرف درہ پچھیہ کہ ہشت منزلے غربے مرشد آباد است متوجہ گشت و این خبر در منزل جگڑہ مسموع مہابت جنگ گردید و چون بمبارک منزل رسید خبر عبور مرہٹہ از درہ پچھیہ و ورود او قریب سرحد بردوان متحقق گردید ازین جہت کہ حکم برطرفے سپاہ نمودہ بود داکڑی از ملازمان ہم نگہبان آنکہ در راہ شورشے نیست ہمراہ صولت جنگ بمرشد آباد رفتہ بود ندزیادہ از سہ چار ہزار سوار و چار پنج ہزار پیادہ برق انداز ہمراہ نداشت قصبۂ بردوان کہ در کثرت غلات و وفور معموری بر سائر پرگنات بنگالہ تفوق و ارد مسکن خود قرار دادہ مقرر نمود کہ قصبۂ مذکورہ متصل بساقہ لشکر گذاشتہ بدفع مخالف پردازد باین ارادہ از مبارک منزل کوچ کردہ روز دوم محل بردوان موضع مرہ و لشکر گشت و مرہٹہ ہم مقارن این حال رسیدہ اکثرے از آبادے مذکور را آتش داد و بعضے محفوظ ماند در مکان مذکور

ازطرفین جنگہائے سبکے رویداده بمنازل خود معاودت مے شد درین ضمن از اشتہار شجاعت واسپہدی مہابت جنگ
ومشاہدہ جسارت ودلاورے افواج وسردار بھا سکرخواست کہ اگر چیزے بدون محاربات بدست آید مغتنم شمارد
وہمان قدر قلیل قناعت نموده معاودت نماید بنابرین پیغام فرستاد کہ چون ازراه دور شاق سفر کشیده
تا اینجا رسیده ایم اگر مبلغ ده لک روپیه برسم ضیافت عنایت شود برے گردم ملتمس او درحضور نواب بمقتضای
غیرتش ومشورۂ مصطفے خان کہ ہمیشہ خواہان جنگ وجدل بنابر ترفیۂ حال خود وکل فرقہ سپاه بود پذیرائے نیافته
جواب صاف باستعداد وتہیه مصاف یافته چون چندروز برین وتیره گذشت وانچه مرکوز خاطر مہابت جنگ بود بظہور
نمے یافت مہابت جنگ قاصد گشت کہ زوائد اسباب مثل آرایه وبنگه وجمیع باربردار واسباب وبارونیه در لشکرگاه گذاشته
جریدۂ برسر مرسٹہ تازنده ودود از نہادشان برآرد باین خیال اول صبح سواری فرموده قدغن نمود کہ ازمردم بنگاه
وارد وبا احمال واثقال احدے ملحق بفوج نشود امامردم ارد واز خوف مرسٹہ ممتنع نگشته بے اختیار خود را داخل
فوج کردند چون اندکے ازراه طے شد ومعسکر دور افتاد افواج مرسٹہ از چار سو ہجوم آورده شروع بیورش وحملات نمودند
عرصه دار وگیر گرم گردیده ازطرفین کشش وکوشش بظہور آمدن گرفت چنانچه مصاحب خان پسر کلان عمر خان کہ جوان
بانام ونشان وآبروے خاندان خود بود پاے مردے ومردے درمیدان مردآزما فشرده تردد استے لائق بظہور رسانید
ودرعین میدان کشته گردید وہمین وتیره قطع مسافت بسمت بنگاه مرسٹہ میشد تاآنکه وقت عصر رسید دازشمشیر خان
ومصطفے دسردار خان ورحیم خان کہ لشکر مہابت جنگ بجرأت شان قوے بود جلادت وجانفشانے کہ باید بظہور
نرسید مہابت جنگ متحیر دخیره گشت کہ سرداران مذکور با من سرگران دارادۂ آنانوع دیگر است وچون لشکرگاه مہابت جنگ
دور افتاده وفرودگاه مرسٹہ دورتر بود دید کہ نه یارائے رسیدن بمعسکر خود است ونه مجال تاختن برارده وے مرسٹہ بناچار
در جائیکہ رسیده بود وبحسب اتفاق آن زمین خاک ناپاکے داشت وبسبب بارش گل ولاگشته بود رحل اقامت انداخت
وغیر چار ناچار پالکے وغیره مختصر سفری برائے مہابت جنگ نمانده بود خیمه مذکور را برسر بلندی بآتش ہفت کرده بے بردوان زدند
واسباب وامتعۂ تمامے لشکر دران روز بغارت رفت وعقب ماندهاے فوج نیز مجروح ومقتول وبچشے سالم وصحیح آواره
باطراف شدند وفوجیکه ہمراه مہابت جنگ مانده بود بہیئت مجموعے محصور فوج مرسٹہ گردید وتاشام مدافعۂ حملات عساکر شومن
نموده شب بجائیکہ بودند منزل گزیدند ودران شب نمونۂ شور یوم النشور دراصحاب مہابت جنگ مویدا وآشوب
قیامت دران انقلاب پیدا بود ومصطفے خان وشمشیر خان وسردارخان واکثری ازافاغنه بچندین جات آزرده خاطر
وول افسرده بودند بنابرین درستیز وآویز کناره جوئے نموده آثار جانفشانے واتفاق ازینها بظہور نرسید ازجمله وجوه آزردگی
یکے آنکه دوسه بار درحرو بی کہ روی نمود مہابت جنگ نگمداشت افواج میکرد وبعد انفصال جنگ مردم نوکمدا شته را
برطرف سے نمود واین امر مخالف مرضے سپاه بود درہمین جنگ کہ برائے استخلاص صولت جنگ میرفت مصطفے خان التماس
نموده کہ مکرر افواج بمواعید ولاسا ملازم فرموده بعد رفع احتیاج برطرف سے نمائید درین صورت نقصان بسیاری بما مردم
علائد وبرادران ورفقا آزرده مے شوند این بار امیدواریم کہ مخالف عہد وپیمان بعمل نیاید مہابت جنگ جابر
ولجوئے سپاه تسلے مصطفے خان ودیگران نموده وعده کرد کہ این بار چنین نخواہد شد وبعد خلاصے صولت جنگ
وظفر یافتن برابر قرضے خان بازبدستور نوملازمان را برطرف نموده وموجب دلشکنے فرقہ سپاه عموماً بخصوص مصطفے خان

دیگر افغانان گردیده والحق که این عمل از حسن اخلاق و محل اکثر مصالح و وفاق واتفاق است خاصه سروران و فرماندهان را نهایت اقبح باید اقوال اینها خصوص وعده و وعید خالی از صدق گاهے نباشد نادر دل اتباع بلکه کل خلائق وقع و وفرش بیشتر و مردم را بیم و امید زیاده تر باشد دوم آنکه در ہمین ایام ہیبت جنگ ناظم عظیم آباد که کهین برادر زاده و داماد مہابت جنگ پدر صلاح الدوله بود در جنگ و تسخیر بهوجپور روشن خان افغان را که فوجدار سرکار شاه آباد و بر بهوجپوریه حاکم بود بسهل تقصیرے ناحق بکشت چنانچه در بیان احوال ہیبت جنگ مرقوم گشت و امر مذکور نهایت باعث آزردگی خاطرهای جمیع افاغنه بل کل ملازمان گردید و زشتی این عمل از غایت ظهور حاجت به بیان ندارد دوستوم آنکه راجه سور بهنج هنگام عبور لشکر مہابت جنگ بطرف کلکته بنابر استخلاص صولت جنگ از چنگ باقر علیخان ذبابا و ایاباً خیر گیها کرده با مہابت جنگ نفاق و شقاق ورزیده بود و با باقر علی خان راه وداد و اتحاد مسلوک داشت مہابت جنگ تنبیه و گوشمال او را جازم بود راجه مذکور توسل بمصطفے خان جسته راه سلامت خود منحصر درین صورت دانست مہابت جنگ ملتمسات مصطفے خان را اصغا نکرده کج دار و مریز میگفت را نید و چون میدانست که مصطفے خان طرف او در دل دارد مخفی از دبیر محمد جعفر خان گفته بود که هرگاه راجه بر در دولت سرا رسد شما باتفاق همراهیان خود حاضر گشته قبل ازان که افشای راز شود کار او را تمام نمائید تا آنکه راجه مذکور چاره ناچار استدعاے آمدن بحضور نموده و بعد ازان که اذن یافت باجمعیت خود باستلام در دولت شتافت میر محمد جعفر خان خبر آمد آمد او شنیده بارفقای خود مسلح گشته حاضر آمد و بجرد رسیدن راجه مردم میر محمد جعفر خان او را درمیان گرفته کارش تمام ساختند و همراهیانش را هر که هر جا یافت شکار خود دانسته غارت نمود و افواج مہابت جنگ در بعضے از ممالک او در آمده نهب و سرقه فراوان نمودند این کار هم موجب ملال خاطر مصطفے خان گردیده علاوه آن هر دو کرور تنکه بود که هنگامه مرہٹه روی نمود و مصطفے خان بلکه سائر افواج و افغان وقت فرصت یافته شقاق و نفاق خود را اندکے ظاهر و بے پرده گیها شروع نمودند مہابت جنگ از مشاهده احوال سپاه خصوص نفاق و سرگرانے مصطفے خان که اعظم رفقا و رئیس جماعه افاغنه بود و اکثر افواج او از ین قوم در کار خود متحیر ماند و چاره نبوعے نمیدید و مرہٹه دران میدان مہابت جنگ را مع مردم همراهے محاصره نموده اطراف معسکر بهریکے از سرداران لشکر خود حواله نمود تا هر کسے ضابطه و ناظر طرف مقابل خود بوده از عبور و مرور لشکریان مہابت جنگ خبردار و مانع وصول مدد و اجناس ماکولات باشد مہابت جنگ بنابر قابو طلبے و وضع الوقت راه جواب و سوال مصالحه بامرہٹه گشوده میر خیر الله نام را که بخشی راجه بردوان و از متوطنین ملک دکهن بود بسفارت مقرر نموده به بهاسکر پنڈت پیغام صلح فرستاد پنڈت مذکور که تمامے متاع اردو بغارت برده احوال مہابت جنگ را بصورت مذکور شاهد نموده جواب داد که الحال طاقت محاربه در فوج شما مفقود و تمامے لشکر شما محصور من است مصالحه چه معنے دارد لیکن چون شما در عداد امرای هندوستان محسوب میشوید اگر نجات ازین مهلکه مرکوز خاطر باشد یک کرور روپیه نقد و تمامی اضیال لشکر تسلیم من نمائید تا دست از اضرار شما برداشته برای رفتن مرشد آباد مزاحمت نه نمائیم راجه جانکی رام که دیوان تن و صاحب اختیار سرکشته سپاه و معتمد دولتخواه بود بهشاهده آنکه روز گذشته فتور عظیمے بلشکر رسیده قریب بسه هزار سوار من حیث المجموع در رکاب انداز آمنا هم اکثری بنابر اضطرار احوال و ضیق مجال قصد پیوستن به غنیم دارند جواب بهاسکر شنیده ازراه حسن عقیدت معروضه داشت که غلبه خصم با فراط رسیده قلیل مرد مسکه در رکاب حاضر اند بدریافت این احوال داعیه موافقت با مخالفت دارند درین صورت صلاح دولت آنکه گفته بهاسکر پذیرائے یابد افیال در بنگاله نه بهتر از نیها

در فیل خانہا موجود و باز ہم سے تو انند رسید و در خزانہ عامرۂ پادشاہے چہل لک روپیہ موجود است شصت لک روپیہ را بندہ بہر صورت سرانجام دادہ میرساند مہابت جنگ بمقتضاے غیرت و شجاعت ازین دلالت سرباز زدہ نہایت استنکاف ازین امر نمود و فرمود کہ تا زندہ ام باین نخوت و اہانت راضے نخواہم شد انشاء اللہ تعالے باین اشقیاے مغرور محاربہ و مقاتلہ نمودہ اعدا را مغلوب خواہم نمود و زر کہ باین خفت بدشمن دادہ آید چہ خوبے دارد انشاء اللہ تعالے بعد فتح و ظفر بدوستان معاضد و رفقاے معاون کہ درین میدان مردآزما و شجاعت و جانفشانے دہند دہ لک روپیہ انعام خواہم نمود بہر صورت آن روز را بشام رسانیدہ چون پردۂ سیاہ شب عالم را فرو گرفت اکثرے از اہالے اردو جمعے از بے سروپایان لشکر تبفاریق بر خاستہ راہ لشکر مرہٹہ گرفتند غیر از جماعۂ داران مشہور واعۂ روشناس و نداوا عاظم رفقاء دیگر کسے نماند چون میر خیر اللہ مذکور را آمد و رفت مکرر بعمل آمد دیگران ہم بفکر کار خود افتادہ ہر کسے راہے بہر سو سپرد میر حبیب ہم بالبعضے از روساے مرہٹہ بعلت نفاقیکہ با مہابت جنگ داشت ساختہ قاصد بود کہ فرصت یافتہ با ہنیا بیوندد و مرہٹہا وقت شام نشان دہرم دوار روبرے لشکر محصور مہابت جنگ برپا کردہ ندا در دادند کہ ہر کہ زیر این نشان آید از قتل و غارت محفوظ خواہد بود باستماع این ندا و مشاہدہ علم امان بے خبران غافلے از جا بجا پیوستہ از لشکر برآمدہ خود را بآن نشان میرسانیدند تا آنکہ مرہٹہ در اثنا طمع نمودہ غارت کردند و بہ لطیفۂ غیبی آن راہ سدود گشت مہابت جنگ در چارۂ کار بجمات مذکورہ خود را عاجز دیدہ ناچار تن بمرگ خود داد و شبے تنہا بے خدمتگار و شعلچی سراج الدولہ را ہمراہ گرفتہ بخیمہ مصطفے خان رفت و گفت مرا با شما سخنے گفتن است مصطفے خان مشاہدۂ این حال نمودہ حیران گشت و بر خاستہ دستکے از دو بر خیمۂ خود مہابت جنگ را بردہ نشانید و استفسار نمود کہ چہ حکمے شود و مہابت جنگ گفت کہ بشنوید مصطفے خان جیو انسان را از جان عزیز تر چیزے نے باشد و مرا حالے پیش آمدہ است کہ درین وقت پیش من اہل و الذا امور مردن است و از جان درگذشتن شما را اگر از من ملالے و کینہ در خاطر نباشد بعضے امور باشد اندیشہاے بسیار و تدابیر دور از کار بنماید نمود اینکہ من مع سراج الدولہ کہ عزیز تر از جان من است تنہا پیش شما حاضرم کار من تمام کردہ خود را از تشویشات فارغ سازید اگر حقوق مرا در خاطر جاے دادہ از بعضے قصورات کہ بعمل آمدہ باشد درگذرید و ارادۂ رفاقت و اعانت من نمودہ تجدید عہود و مواثیق کنید بے نمائید من بخاطر جمع متوجہ تدارک مرہٹہ گردیدہ ہر چہ از دست بر آید و بالقوۂ من باشد بعمل آرم مصطفے خان در جواب گفت کہ این سخن را من تنہا جواب نمیتوانم گفت ہر گاہ سرداران دیگر از فرقۂ من مجتمع آیند بالتفاق آنہا آنچہ گفتہ اید اعتماد را شاید مہابت جنگ گفت چہ مضائقہ مصطفے خان کسے را فرستادہ شمشیر خان و سردار خان وغیرہ جماعہ داران افغان را حضار نمود چون جمع آمدند بمہابت جنگ گفت کہ جناب عالے را سخنے کہ باندوے گفتہ اند اعادہ باید فرمود مہابت جنگ کلمے سابقہ را باز در جمع مذکور کردہ مردم ششدہ خاموش ماندند مصطفے خان جمیع افاغنہ را مخاطب ساختہ گفت کہ برادران چرا جواب نمیدہید انچہ در خاطر دارید ظاہر نمائید شمشیر خان و سردار خان و دیگران گفتند کہ سردار قوم درین فرقہ شمایید ہر چہ شما بگوئید جواب ما ہم چانست مصطفے خان گفت یاران تا حال ما را در خاطر انچہ بود بود و الحال خود سر و جان من وابستہ قدم ولی نعمت است و تا مرا بر تن سریست وقف نثار جان و آبروے مہابت جنگ و عیال و اطفال اوست بلکہ درین عرصہ

مصطفے خان

تا مصطفے خان زندہ باشد سر خود را و البتہ نعل اسپ ادنای غلام مہابت جنگ میداند و مشہور است کہ باتفاق چہل شمشیر سلطنتے مسخرے شود نامردم خود از سہ ہزار کس متجاوز نیم این ہمہ جبن و بد دلی بخود راہ دادن کمال نامردیست بقول الٰہی یا اعدا جنگ کردہ انشاء اللہ تعالے غالب مے آئیم شما صاحبان ہر چہ بہتر دانید بکنید دیگران باستماع کلام مصطفے خان ہم داستان او گردیدہ رای رفاقت مہابت جنگ ہمہ را اختیار آمد و مصطفے خان ہمہ را ایما بفاتحہ خیر نمود چون حسب الاشعار بعل آمد مہابت جنگ خوشحال بخیمۂ خود برگشتہ بخاطر جمع آسود و صبح غلام علیخان را کہ سابق دیوان خالصہ عظیم آباد و مقرب و ندیم مہابت جنگ و مرد عمدہ ہوشیار بود و پسرش یوسف علیخان بہ امادے علاء الدولہ سرفراز خان اختصاص داشت و با مصطفے خان راہ مصاقت مے پیمود بخانہ او فرستاد تا غائبانہ از گفتگوی او انچہ استنباط نماید آمدہ ظاہر سازد غلام علیخان بخانہ مصطفے خان آمدہ ساعتے چند باختلاط گذرانید درین عرصہ آدم شمشیر خان آمدہ پیغام داد کہ بموجب بندوبست سابق نشان ہا کہ از مرثیہ خواستہ بودیم امروز مے آیند درین باب مرضے شما الحال چیست مصطفے خان گفتگوے شب را اعادہ نمودہ فرمود کہ ہر کہ زادۂ افغان ست بر ہمین قرار خواہد بود غلام علیخان بعد استماع این کلمات برخاست و لے کم و کاست بخدمت مہابت جنگ سیدہ ظاہر ساخت مہابت جنگ را اصفای این مقال در استقلال افزودہ تہیہ مقاتلہ تصمیم یافت الحق درچنین اوقات ہر گاہ از رفیق مقتدر معتمد چنین سخنان مسموع و متیقن شود موجب کمال انشراح خاطر و ازدیاد جسارت میگردد چون بنای جنگ تقریر یافت مصلحت آن شد کہ بمرشد آباد باید رسید و پر و بال خود آراستہ بمدافعہ اعدا باید کوشید چون باز شام شد مرثیہ تو پے را کہ در غارت اول بدست او افتادہ بود بر درخت نصب نمودہ گلہا بلشکر مہابت جنگ میریخت و با ہنا ہم سر میدادند ازین ہمہ عجب شور شے تمام شب در لشکر بود حتے آنکہ مانک چند دیوان راجہ برد وان قریب بصبح گرمخیہ راہ خانہ آقای خود گرفت درین اثنا از جہات اربعہ مرثیہ یورش آورد و مہابت جنگ بر فیل خود سوار شدہ متوجہ دفع اعادی گشت چون مرثیہ بغتہ بر لشکر ریخت فرصت ترتیب فوج میسر نگشتہ سررشتہ اجتماع بر ہم خورد و مردم مرثیہ داخل فوج مہابت جنگ شدند درین گیر و دار میر حبیب عمدۂ آقا توقف در سواری نمود و فوج مرثیہ باو رسیدہ بعد ازان کہ دو سہ زخم شمشیر بر داشتہ بود دستگیر مرثیہ گردیدہ بجائے مذکورہ پیوست دران روز حیدر علیخان داروغہ توپخانہ دستی مہابت جنگ کمال دلاوری و جان فشانی بتقدیم رسانیدہ جماعۂ لبیاری را از مرثیہ بخاک ہلاک انداخت و مصطفے خان و میر جعفر خان و شمشیر خان و سردار خان و رحم خان و عمر خان و غیرہم بمحاربات مردانہ از دحام و جمعیت مرثیہ را در ہم شکستند و رو سوے مرثیہ ضرب دست شجاعان نصرت نشان دیدہ دا کثر مردم خود را مجروح و مقتول ملاحظہ نمودہ یورشے کہ از چار سوے آوردند موقوف کردہ و خود را جمع نمودہ بطرف ساقہ لشکر متوجہ شدند و فوج برہم خوردہ مہابت جنگ منتظم گشتہ بہیأت مجموعے جنگ کنان بطرف کٹوہ روان شد دران روز بقدر اسباب و متاع لشکر تاراج مرثیہ را زواید بلکہ از ضروریات مثل ماکولات و ملبوسات و مرکوب ہیچ نماندہ و صد ہزار کس اسپ و قریب دو صد فوج سوار و قریب سہ صد سوار فیلبان و پنج شش ہزار بھیلہ برقی انداز پیادہ جنگ کنان بطے مسافتے نمودہ و فوج مرثیہ از ہر چہار طرف دلیرانہ کوششہا نمودہ بر لشکر مہابت جنگ کہ قلیل جمعیتے بود حملہ ہاے متواتر و یورشہاے پے در پے مے آوردند رفقاے مہابت جنگ بشجاعت آقا و سرداران خود مستظر بودہ بہ فیصہ آنہا مے پرداختند دفعے الواقع کہ داد مردے و مردانگے دادہ باستقلال تمام راہ مے پیمودند چون شام میشد تالابے را انتخاب کردہ بر زمین مرتفع کہ دور تالابہا مے باشد در راہ کنک کہ راستا

بگرفتہ است بنود ان بامید ثواب بے حد و حساب ساختہ امد فرودے آمد سایۂ خیر از سما و بستری خیر از ارض خیر ابرای غربا و اغنیا میسر نے شد و افواج مرہٹہ گرد لشکر مہابت جنگ بمفاصلہ قریب کہ گلہ جزائر تا باجگاہ نزسد محیط گشتہ منزل میگزید چون خیمہ و بار بردار روز اول بغارت رفتہ احدے را سر سایۂ و جنس ماکولے میسر نبود مرہٹہ دہات گرد و نواح را در ہر منزل تاوہ کردہ از چار سو سوختہ و تاختہ اثر آبادے و اجناس غلہ باقے نمیگذاشت ازین جہت حرجی عظیم بر لشکریان مہابت جنگ و جمیع روساے عسکر داہل بازار گذشتہ امید زندگے و فیروزے کسی را نماند و بسبب فاقہ ہاے پے در پے تاب توان ہم در رگ و پے ہیچکس چندان باقی نبود و از جنس ماکول برای ارباب توسع در شبانروزی وقتے از اوقات بقدر یک سد رمق تواند شد میسر نے آمد و سائر الناس باکل ساق درخت موز و مانند آن شکم خود را پر میکردند چنانچہ از تقریر یوسف علیخان مرحوم پسر غلام علیخان مغفور ظاہر شدہ کہ در سہ روز مدت رسیدن بکمٹوہ یکروز قریب سہ پاؤ کچھڑے میسر آمد کہ ہفت کس دران شریک بودند و روز دیگر ہفت عدد شکر پارہ کہ نوعے از حلوا یاست سہ کس را قوت لایموت گشت و روز سوم قریب بہ نیم آثار کباب گوشت گاو و چند کس در خوردن آن مشارکت نمودند در ہمین سفر کہ از بردوان بر شد آبادے آمد نا افواج مرہٹہ لبسیب نماندن توپ و رہگلہ ہمراہ لشکر مہابت جنگ بمفاصلہ قریب کہ گلہ جزائر تا باجگاہ نزسد اطاق نمودہ فرودے آمد روزے مصطفےٰ خان لشکر مرہٹہ را بحضور گاہ خود دیدہ از سر غیظ و غیرت با ہمراہیان گفت کہ جمعیت اسلام و علاوت افغانے را چہ بلا زدہ است کہ شما مردم مقہور اجامرہ و اجلاف دکنیان گردیدہ بجوع و ذلت ہلاک میشوید و گاہے بہیئت مجموعے دل بمرگ نہادہ این کافران را از پیش رو بر نمیدارید ہمراہیان او کہ اکثر افغان و شجاعان قوم بودہ اند ازین سخن تیز گشتہ در جواب گفتند کہ شما رئیس و سردارید ہر چہ بعمل آرید ما ہم رفیق و شریکیم مصطفےٰ خان ہمراہیان را درین عزم جازم یافتہ سپر و شمشیر در دست خود گرفت و ہمراہیانش نیز بہمین ہیأت اول آہستہ آہستہ بطور تماشائیان پیش رفتند و مرہٹہ کہ بر فوج مہابت جنگ گمان این جرأت نداشت غافل بطبخ طعام مشغول و فارغ البال جاری از لباس و اسلحہ بآرام بود چون مصطفےٰ خان مع ہمراہیان اندک نزدیک رسید یکمرتبہ شمشیر ہا کشیدہ بر سر آنہا ریخت و خون آن متکبران معذور را بخاک معرکہ آمیخت اکثرے از مرہٹہ مقتول و بقیۃ السیف مضطرب الاحوال ماکولات و غیرہ احمال و اثقال بجا گذاشتہ گریختند ہمراہیان مصطفےٰ خان این غلبۂ نمایان را مغتنم شمردہ از ماکولات انچہ ممکن بود برداشتہ بلشکر خود معاودت نمودند دیگر لشکریان نیز فرصت یافتہ انچہ توانستند آوردند و بعد از دو سہ روز بعض کسان را قوتے میسر آمد و مرہٹہ ضرب دست مصطفےٰ خان دیدہ دیگر نزدیک تر فرودے نے آمد مہابت جنگ بحالتے کہ مذکور شد ہمیشہ کوچ سے نمود تا خود را بکمٹوہ رساند در یکے منازل اول صبح کہ مہابت جنگ با لشکر خود سوار شد قبل از انکہ لشکر ہم پیوندد بفتنہ مرہٹہ بر سر فوج مہابت جنگ ریخت و ہر کہ ہر جا بود او را در میان گرفت ہر یکے در نہایت اضطرار لاعلاج و ناچار بمدافعہ دشمن مقابل خود اشتغال ورزیدہ نے توانست کہ خبر دیگرے گیرد یا بمدد مہابت جنگ پردازد ازانجا کہ حافظ حقیقے ناصر و معین آن لشکر بود فیل نشان کہ پیش روے مہابت جنگ بودند اتفاقاً در حلوم آہنا زنجیرے بود کہ بآن بازے نمودند دران وقت آن ہر دو فیل بفرمان قہرمان تقدیر بہمان زنجیر ہا کہ در حلوم شان بود شروع بزدن سواران مرہٹہ کردند مہابت جنگ را احاطہ داشتند نمودہ ہر جا کہ زدند ما خاکش برابر کردند از پدید آمدن این رستخیز مرہٹہ ہاے دور مہابت جنگ مضطرب الاحوال رو بگریز نہادہ دستے و عرصہ وقتے میسر گشت و ملازمان مہابت جنگ بعد فیل

سوارے او فراہم آمدہ بر سہ دیگر مرہٹہ کہ بعضے سرداران لشکر مہابت جنگ را احاطہ نمودند و بر شے بمل آمد آنہا ہم گرفتہ جمعیت افزود و ہمین قسم مرہٹہا کہ در عین لشکر داخل گشتہ بزد و خورد مشغول بودند بیرون نمودند و باز بتائید الٰہی صورت اجتماع در ترتیب لشکر مہابت جنگ روی دادہ بعادت معہودہ نہضت میر آمد لخص آنکہ در نہایت مشقت راہ سے پیمودند و در ہر قدم خطرات عظیم و خوف و بیم عارض گشتہ از نصرت الٰہی دفع بلاء و ظفر بر اعدا میسر سے آمد تا آنکہ در عرصہ غیر معہود جنگ کنان خصم افگنان بفصیہ کٹوہ کہ دو منزل از مرشد آباد بطرف جنوب واقعست بعنایت الٰہی مع الخیر رسید روز دوم کٹوہ اہل جماعت گمان آنکہ غلہ در اینجا فراوانی دارد ہر نوع از ان جنس بوفور خوبی میسر خواہد گشت خود را بہ تعجیل رسانیدہ اما قبل از ورود آنہا مرہٹہ بآن قریہ رسیدہ تاخت و تاراج واقعی نمودند و ذخائر غلہ را کہ بر دوش متعذر بود آتش کشیدند با این حال حیوان و انسان کہ بعد فاقہ ہای بسیار رسیدہ بودند غلات سوختہ را از نہای غیر ترقیہ شمردہ بکار بردند و مہابت جنگ رحل اقامت در کٹوہ انداختہ بجا جی احمد و شہامت جنگ در باب حفاظت و حراست نوشتہ صولت جنگ سامع غلات و دیگر ضروریات طلب فرمود اول خود ہفتے شہامت جنگ و صولت جنگ و حاجے احمد و جمیع منتسبان و دومان از احوال مہابت جنگ بے خبر از سلامتے او و ہمراہیانش ناامید و مایوس بودند بعد چندے خبر سلامتش بافتہ از بارگاہ حافظ حقیقے کہ جامع المتفرقین است عافیت و ورود او سامع الخبر سائل و داعے بودہ صولت جنگ سامع فوج و توپخانہ و دیگر اسباب یکہ ضرور بود باذخائر اجناس غلہ مرخص نمودند کہ بکمک مہابت جنگ ہر جا کہ یابد شتابد صولت جنگ مع فوج مشالستہ و استعداد بالستہ و آذوقہ وافر از مرشد آباد کوچ نمودہ بعد چند روز در منزل مذکور با مہابت جنگ ملحق گردید مہابت جنگ و ہمراہیانش فرح بعد از شدت کہ مظنون و متصور نبود ملاحظہ نمودہ سجدات شکر و نیاز بدرگاہ کریم کارساز بندہ نواز تبقدیم رسانیدند و از اطراف و جوانب ذخائر غلات رسیدہ مجمع مردم کثیرے انجا میدان باز معتد بہ سرانجام بافوج و سامان شایان در کٹوہ اقامت نمودہ با من و امان بود و بجاسکر بنابر قرب ایام برشکال و مغرب دستی کہ از لشکریان مہابت جنگ دیدہ بود اقامت خود را در مملکت بنگالہ دشوار دانستہ از راہ بیرہوم عازم دیار خود گردید میر حبیب بنابر شدت عداوتیکہ با مہابت جنگ داشت مانع معاودت او گشتہ متکفل شد کہ اگر منظور بدست آوردن ندراست چند ہزار سوار ہمراہ من دہید تا بمرشد آباد رفتہ چون شہر بے حصار است و مہابت جنگ در کٹوہ کوٹھے جگت سیٹھ وغیرہ با سامانے غارت کردہ مال وافرے برائے شما آنجا بسکر بدلالت میر حبیب کار فرما شدہ چند ہزار سوار خوش اسپہ ہمراہ او داد و مہابت جنگ براین معنے وقوف یافتہ چون احوال مرشد آباد چنانچہ بود میدانست و از شہامت جنگ و دیگران امید حفاظت و حراست آنجا نداشت مصلحت در توجہ خویش دانستہ با یلغار شتافت افواج مرہٹہ قبل او ورود و بیک روز خود را رسانیدہ غارت کوٹھے جگت سیٹھ را نصب العین خود ساخت و قریب بسہ لک روپیہ نقد و اندکے از جنس بغارت بردہ و در بعضے محلات شہر نیز دست تعدی نمودہ و میر حبیب برادر خود میر شریف را از خانہ خویش ہمراہ گرفتہ بیرون بردہ چون دار الامارۃ و خانہ شہامت جنگ و عطاء اللہ خان بنابر بودن بعضے از افواج در نہایت استحکام بود و ظے در اینجا ہا نیافتہ بمجرد استماع خبر وصول مہابت جنگ براہ فرار پیش گرفت و در ایات نصرت آیات مہابت جنگ شام روزے کہ مرہٹہ بعد تاراج فرار کردہ بود وارد مرشد آباد گشتہ وسیلہ استظہار سپاہ و رعیت و اصدقا و اعدا قرار گرفت و این ماجرا در ماہ صفر ۱۱۵۵ ہجری روے داد ۔

اقامت نمودن بهاسکرت سپه سالار مرہٹه در کٹوه و تسلط یافتن بر بهوسکلے کہ بندر عظیم بنگاله و آبادے معمور از مال و تجار بود

بعد ازان مہابت جنگ بمرشد آباد نزول نمود بهاسکر پنڈت بارادہ معاودت بهاوای خود بطرف بیر بهوم رفته بود میر حبیب کہ سالها دغا نمک نزد او رسید او را بر فتن دکن سرزنش بسیار کرده و هم بنگاله را بکفالت خود گرفته بمبالغه و اصرار از جائیکه رسیده بود برگردانیده بکٹوه آورد و بهاسکر را در اقامت کٹوه و لیر ساخته متعهد رسانیدن غلات وغیره مایحتاج گشت در راه و رسم آمیزش با مردم بهوسکلے و زمینداران اطراف نمود واقعه طلبان بهوسکلے وغیره اماکن قریبه باهم اتفاق نموده اندک اندک توسل و لد سال رسل بامر پیشوا آغاز نهاده میر حبیب را واسطه ساختند تا آنکه میر ابو الحسن و میر ابو القاسم وغیره سکنه بهوسکلے کہ با محمد یار خان برادر علاتی مہابت جنگ کہ حاکم بندر مذکور بود نهایت اتحاد و وداد داشتند با او در مقام خدع و غدر درآمده باستاره میر حبیب شبی از شبها با ده پانزده کس بر دروازهٔ قلعه بهوسکلے آمده دروازه را بسته یا فته پیغام فرستادند کہ چیزے ضروری الاتماس داریم محمد یار خان دغا خورده همانوقت طلبید چون تنها و بیخبر بود مقید گردید و خادمان او ل تمهید نموده یکے را منجمله رؤسائے مرہٹه کہ سیس را و نام داشت از بهاسکر بو ساطت میر حبیب طلبیده نزدیک بهوسکلے نشانیده بودند بعد مقید کردن محمد یار خان سیس را و ندکور را طلب داشته دبرو سادهٔ ایالت بهوسکلے متمکن گردانیده با او در ساختند بعض دیگر از تجار خلیسکنه بهوسکلے باغوائے میر حبیب نیز با او پیوستند و صورت تسلطے روی داد و وزیری هم بطور اخذ باج و خراج و عشور اموال تجارت بعرض وصول در آمد و بهاسکر پنڈت بهودن ملک بنگاله جازم گشته رحل اقامت خود در کٹوه انداخت و میر حبیب مدار المهام گردیده گاهے در بهوسکلے و زمانے در کٹوه بسر برده مهابت جنگ بملاحظه آنکه فوج کمتر مانده و با وجود قلت قبهای سفر یکسال کشیده و انواع تصدیعات خسنگیها دیده و ایام برشکال نیز نزدیک رسیده اخراج مرہٹه از مملکت بنگاله در ان سال متعذر دیده بنا بر ین در حفاظت و حراست مرشد آباد کوشیده در اثنائے گنج و تارک پور خلاج شهر معسکر ساخت و فوج مرہٹه یک دو بار تا پلاسے و داؤد پور رسیده دیهات اطراف را سوخته باز بکٹوه برگشت و بعد یک ماه کہ آب دریای بهاگیرتے طغیان نموده پا آب نما نه چون کٹوه آن طرف دجله بهاگیرتے است پاسے نزد مرہٹه ازین طرف کوتاه و دست تطاول آنها بر پرگنات و قرار معموره اطراف مدار گردیده تمام چکله بردوان و میدنے پور را تا بلیر پدست آورد و سیر قلندر فوجدار میدنے پور بر نخوردار ازین مهلکه نجات داده در گوشه خزیده شیخ معصوم نائب صوبه کٹک بنا بر رسیدن فوج غنیم کہ اضعاف مضاعف جمعیتش بود خود را بامنے کشیده اضلاع بیر بهوم و اکثر پرگنات راج شاهے و قصبه اکبر نگر نیز بتصرف مرہٹه در آمده غیر مرشد آباد و مملکت آن طرف گنگا در تصرف مهابت جنگ نماند سکنه مرشد آباد کہ از سالهای دراز چنین سانحه ندیده بلکه گوش شان نشنیده بود و بلدهٔ مذکوره حصاری هم نداشت در موسم برشکال با کمال اضطرار و اختلال احوال بسواری سفائن آنطرف گنگا منتقل گردیده و مالده و رام پور بولیا وغیره با عیال و اطفال رفته سکنے گرفتند حتے شهامت جنگ هم آنطرف گنگا و مکان کوده کاری کرده راه هجرت بنای نا ندخته طرح آبادی انداخته با عیال و اثقال و دران مکان رفته توقف نمود و اسباب و اشیای مهابت جنگ نیز مدانجا ارسال یافت و شهامت جنگ بعد چند روز با خواص مردم سوار و دن بمرشد آباد نمود و مهابت جنگ اوقات بجلب قلوب سپاه

معروف داشته ده لک روپیه موعود انعام فرمود و بآن جای انطاف و بذل و ایثار تخم مذ دیت خود را در دل مردم کاشت

طلبیدن مهابت جنگ برادر زاده و داماد خود هیبت جنگ احترام الدوله بهادر و عبد العلی خان بهادر را از عظیم آباد و رسیدن انها بمرشد آباد و استعانت نمودن شجاع الملک بهادر مهابت جنگ از بادشاه

مهابت جنگ بعد ورود بمرشد آباد خط باحترام الدوله بهادر هیبت جنگ که برادر زاده و داماد دلبرش و صوبه دار عظیم آباد بود و خط دیگر بعبد العلی خان بهادر خالوی راقم که نیز قرابت برادر زادگی با مهابت جنگ داشت متضمن استعانت و طلب انها مع فوجیکه ممکن و مقدور باشد فرستاده تاکید نوشت که احوال بدین منوال است و سلامتی همه منحصر بر دفع این اعادی و در گوشه خط این فقره بقلم خود بعبد العلی خان نگاشت اگر توفیق اعانت رفیق باشد درین وقت رفاقت عم ضعیف خود ننمایند هیبت جنگ باستماع اخبار مذکور مدور و خطوط مهابت جنگ متضمن طلب متحیر و مضطر گشته از تصمیم عزم استیصال جماعهٔ بهوجپور یه که بعد اخراجات و محنت بسیار میسر گشته وقت برداشتن انتفاع ازان مکان بود مایوس گردیده در فکر ادلے تنخواه سپاه و استعداد حرب و اسفار افتاده اراده معاودت بشهر عظیم آباد که مرکز دولتش بود نمود و خود از بهوجپور کوچ نموده بعظیم آباد رسید بعد چند روز بارادهٔ مرشد آباد داخل باغ جعفر خان گردید و با والد فقیر هدایت علے خان بهادر و دیگر رفقاے دولت خواه خود مشوره مخلصے از دست تنخواه سپاه و دیگر امور نیکه موجب اطمینان خاطر او شود روے نمود روزے با والد فقیر در خلوت فرمود که مرا رفتن بکمک مهابت جنگ که بزرگ دین و دولت من است ضرور و از دست سپاه که تنخواه آن بسیارے باید و هم از طرف بنده و لبست صوبه و در قابو ماندن این ملک اندیشها بخاطر راه یافته در تدارک آن حیرانم و چاره اش نمیدانم اگر بناخن تدبیر شما این عقده کشاید در فتن نزد مهابت جنگ باستعداد مناسب میسر آید احسانے از شما برما خواهد بود و آبروے من در امثال و اقران و حضور مهابت جنگ که بزرگ و مے نعمت من است خواهد افزود والد فقیر در جواب معروض داشت که بنده دولت خواه منتسب این دودمان و خادم دیرینه این آستان است جناب عالے هرچه اشق و اصعب امور دانند ارشاد فرمایند تا در انصرام آن بجان کوشده یقین تصور فرمائید که درچنین وقت از دست این ناتوان انچه تواند شد در تقدیم آن بقدر خود سامے بقصور نخواهد شد هیبت جنگ فرمود که اکنون هیچ امرے برمن صعبتر ازین و دامنیست اول آنکه سپاه از تنخواه خود مطمئن خاطر گشته رفاقت مرا جازم شود و دوم خللے در بندوبست صوبه راه نیابد و بنده بخاطر جمع با عانت مهابت جنگ پردازد تا در رفاقت بزرگ خود کوششی که باید از من بعمل آید والفقیر التماس نمود که زر یکه تمام تنخواه سپاه و فاکند منفے نخواهد بود که کمترین را میسر نیست سهل است بقبال او لیاے نعمے تواند شد که وجه را از مالگزاران صوبه و وجه مالقرض و دوام از معاجان سرانجام نموده در تنخواه ملازمان دهد و تتمه تنخواه را ذمه خود نماید تا میرور بوکلاے معتمد سپاه حائل سازد و انشاء الله تعالے تا جان در بدن شد دشمنان را مجال نیست که خللے در صوبه یا ارادهٔ فاسدے درین باب توانند نمود هیبت جنگ خوشنود گشته فرمود

کہ ہمین قدرے خواہم سپاہ را بتوفیکہ دانید راضے برفاقت من نمائید و در حفاظت و حراست صوبہ بستقدر دستقل باشید دیگرے غیر از شما نیست کہ دراین کار ہا درچنین وقت نازک چشم امیدے از و توان داشت و درینباب مبالغہ را از حد گذرانیدہ سخنان بسیار مناسب وقت و مقام بر زبان آورد و والدہ اطاعت فرمان نمودہ امور مذکورہ را مستحسن گردیدہ بخانہ خود آمدہ صدی نثار خان برادر خود را کہ بخشی فوج و سالار لشکر بود طلبیدہ گفتگوے دربار کہ با ہیبت جنگ درمیان گذشتہ بود اعادہ نمود و باتفاق برادر سرداران لشکر را طلبیدہ آئین مناسب ہر یکے را راضے برفاقت ہیبت جنگ نمود زر ہا از نقدگزاران و مہاجنان سراانجام دادہ باقے تنخواہ را ہم ذمہ خود گرفتہ دست آویز ہا نوشتہ داد و از ہر یک معتمد را ہمراہ خود گرفت تا زمانیکہ موافق وعدہ باو رسانیدہ رسید ش بگیرد چون ہیبت جنگ را ازین ہمہ جمعے میسر گشت والدہ را خلعت نیابت صوبہ عظیم آباد دادہ خود بتاریخ مختار از باغ جعفر خان مع مہدے نثار خان و جمیع سرداران لشکر با پنجہزار سوار و شش ہفت ہزار پیادہ بمرشد آباد نہضت نمود و متاقبش عبد اللطے خان بہادر زر ہا از خانہ خود بصبور تیکر دست کنتش آن میرسید سراانجام دادہ بقدر طاقت خود مردم معتمد از فرقہ سپاہ ہمراہ برداشتہ عازم رفاقت و اعانت مہابت جنگ و قاصد مرشد آباد گردید قبل از حرکت عبد اللطے خان از عظیم آباد خط دیگر از مہابت جنگ متضمن مضامین سابقہ رسیدہ در گوشۂ آن مکتوب بخط خود نوشت کہ مصرعہ از یاران چشم یارے داشتیم + و ہمین مصرع قناعت نمودہ مصرع دوم ننوشتہ بود بعد قطع منازل ہر دو بزرگ مذکور بمرشد آباد رسیدہ ملاقات مہابت جنگ مستعد و برفاقتش مستعد گردیدند مہابت جنگ عند الملاقات عبد اللطے خان بہادر در عین معانقہ مصرع ثانے ہمان مصرع مرقوم بر خواند و آن اینست مصرع خود غلط بود انچہ ما پنداشتیم + و شجاع الملک بہادر دنکہ شتہ فوج اہتمام نمودہ رسالہ ہاے سرداران لشکر را بقدر مراتبہم افزود چنانچہ مصطفے خان کہ رسالہ اش پنجہزار سوار بود ہشت ہزار سوار مقرر و بذات خود بمنصب پنجہزارے و نوبت و پالکے جمالدار و خطاب بیر جنگ بہادر معزز گشت و ہمین قسم فقیر اللہ بیگ خان و نور اللہ بیگ خان و حیدر علے خان برادر حسین قلے خان و میر محمد جعفر خان بخطاب بہادری و افزایش رسالہ سرافرازے یافتند و عمر خان و شیر خان و سردار خان و بہادر علے خان و دیگر جماعہ داران سائر توپچانہ یافزایش جماعۂ ہمراہے و مردم رسالہ و مواجب ذات و امتیاز معزز و مباہے شدند و توپہا و اسباب آن مع توپچانہ دستے چنانچہ در کار بود سراانجام یافت و فیلان جنگے ہم چند زنجیر معلم و معتمد گشتند و در سوارے پیش رو باشند و علے ہذا القیاس انچہ درچنین ایامہاے باید مہیا گردیدہ انتظار اکثر اوقات ایام برسات بے کشید و مرید خان کہ از حضور برائے بردن خزانہ بنگالہ آمدہ بود و مہابت جنگ از و سرگرانی داشت رخصت رفتن بعظیم آباد و نشستن در انجا تا انفصال ہنگامہ مرہٹہ داده خود بپادشاہ عرضداشت کہ بالفعل بسبب ہنگامہ مرہٹہ فدوے را ارسال خزانہ عامرہ متعذر است لہذا مرید خان بہادر را ازین بلیہ کہ محل فتن و حوادث است بعظیم آباد فرستادہ تا بآرام منتظر تادیب و تنبیہ مرہٹہ بفضل الٰہے و اقبال پادشاہے بنشیند و فدوی امیدوار است کہ درین وقت کسے از امرائے حضور یا دیگرے از بندگان درگاہ آسمان جاہ بکمک و اعانت این دو تنخواہ معین شود اگر خدانخواستہ فدوے درین کارزار نثار کار سرکار شود دیگر سلطنت را شوکتے نخواہد ماند و اگر معارف حضور کہ منحصر بر وصول وارسال خزانہ صوبۂ بنگالہ است موقوف و مرفوع القلم خواہد گردید خبر گیری فدوی

ضرور و تغافل درین باب از آئین سلطنت و خداوندی دور است چون عرضہ داشت مہابت جنگ از نظر پادشاہ گذشت محمد شاہ فی الحقیقہ متوحش گشتہ باجرای حضور کہ مخلصانش بودہ اند مشاورہ آغاز نمود و عمدۃ الملک کہ بر صوبہ آگرہ و اودھ از حضور دور بود اما پادشاہ او را از زمرۂ مخلصان غافل و مصاحبان و اماول میدانست نیز شقہ نگاشتہ استشارہ نمود عمدۃ الملک و جمیع مخلصان تصدیق التماس مہابت جنگ نمودہ ترغیب و تحریص بر کمک و اعانت نمودند پادشاہ شقہ خاص متضمن نہایت تاکید در کمک مہابت جنگ بابو المنصور خان بہادر صفدر جنگ داماد برہان الملک کہ صوبہ دار اودھ بود و قرب جوار باعظیم آباد و بنگالہ داشت و خزانہ و سپاہ و دیگر اسباب حروب نزد او بوفور مہیا بود بعجلت ہر چہ تمامتر نوشتہ الماس داشت و عمدۃ الملک بہادر کہ در الہ آباد بود نگاشت کہ بہر صورت کہ تواند ابو المنصور خان را بمدد مہابت جنگ برانگیزد و فرصت ندہد کہ عذرے تواند نمود و نیز حکم محکم بیالاجے بالے راو کہ مدار المہام و سپہ سالار جمیع عساکر دکھن بود شرف ورود یافت مضمون آنکہ چون از حضور والا سابق کلے در وجہ چوتھ باو میرسد الحال کہ رگھوجے بھوسلہ مصدر فساد و منشاء بلغے و عناد گردیدہ بہاسکر پنڈت را با اشرار بسیار بصوبہ بنگالہ فرستادہ ہیچ مواد فساد گذاردہ باید کہ خود را عجالۃً بدان صوبہ رسانیدہ آن مدبر امور را بسزای کردار رساند و چنان گوشمال بآنہا دہد کہ از جسارت خویش نادم و پشیمان گشتہ بار دیگر ہیچ امور چنین گستاخیہا نکردند ٭

ذکر برآمدن مہابت جنگ از مرشدآباد بعزم رزم بہاسکر پنڈت و جنگیدن با او بعد عبور از دریا و گریزانیدن او را تا اقصای بلاد کٹک تا چلکا و آمدن رگھوجے و بالاجے راو

مہابت جنگ اسباب حروب و افواج را بکام دل آراستہ و مدد از ناصر حقیقی خواستہ باتفاق ہیبت جنگ و صولت جنگ و عبد اللطیف خان و جمیع ہمراہیان با فوج جرار و سامان بے شمار بحسب اقتضائے شدت ایام برسات کہ ہنوز گل و لاے طغیان آبہا باقی و دوسہرہ نشدہ بود بارادۂ تنبیہ و تادیب بہاسکر پنڈت عزم رزم مرہٹہ جزم نمودہ شہامت جنگ را بر سالاری و مع دیگران افواج متعینہ در شہر نائب گذاشت و خود با ہنگ گوشمال دکنیان با دولت و اقبال از شہر برآمد و مقابل بہاسکر پنڈت بر لب دریاے بھاگیرتے محاذے کٹوہ رسیدہ روبروی محل اقامت بہاسکر اقامت ورزید ہشت روز جنگ گولہ توپ درمیان بود و لشکر بہاسکر را از دو طرف دریا احاطہ داشت طرف مقابل مہابت جنگ دریاے بھاگیرتے و در پہلوی چپ لشکر مرہٹہ دریاچۂ اجے نام دیا ہتمام وسعے پیوستہ سلفی بہم رسیدہ مقابل لشکر مہابت جنگ لنگر داشت و توپہا کہ بران بود بر فوج مہابت جنگ گلہایش متواترے بارید و مہابت جنگ راہ عبور میجست تا آنکہ صلاح درین دید کہ در شب تار از بھاگیرتے گذشتہ و بر دریاے اجے رسیدہ از کشتیہا پل بستہ بے خبر عبور نماید چون از دریاے اجے طرف سر بالا ہر دو طرف بھاگیرتے خالی از مرہٹہ و با ختیار مہابت جنگ بود کشتیہاے بزرگ جبرے سنگھ بر روے بھاگیرتے مرتب کردہ بخاطر جمع افواج و مہابت جنگ عبور نمودہ اجتماع روید اد بعد ازان کشتیہاے متوسط را کہ برائے پل آراستہ بودند آہستہ آہستہ بیک یک و دو دو ملاحق متصل کنارہ بھاگیرتے نامبدہ دریاے اجے کشیدہ فراہم نمودند از نیرنگے تقدیر حارسان مرہٹہ را دیدۂ بینا چون بخت شان بیدار نبود و اگر کسے بیدار مے شد دمی پرسید اہل کشتی جوابے مناسب دادہ غافلش میکردند تا آنکہ

آخر شب نیم کروه دور تر از لشکر مرشه بر دریای اجی پل تیار شده مرشه را احتمال عبور دریای بهاگرتی و پل بستن بر دریاچه اجی و آمدن فوج مهابت جنگ از ان پل در خاطر خطور نمی کرد از جهات غافل گشته درپی تفتیش و لحاظ پل بستن نگردید بعد تیاری پل مهابت جنگ بهادر افاغنه جلادت کیش و دیگر جان نثاران حقیقت اندیش را بعبور مامور فرمود حیدر علیخان و مصطفی خان و شمشیر خان دیگر خان و سردار خان و میر محمد جعفر خان و دیگر سرداران پیاده پا برلب دریا باحتیاط و انضباط همراهیان رسیده و معتمدان رفقای خود را چیده امر نمودند که چون مرشه آن طرف دریا اتردحام دارد باید درین غفلت و ظلمت شب عبور نمائید مقصد آنکه پیش رفتگان مانع مزاحمت اعدا گردند و باقی فوج بآسانی از دریا گذشته و بفوج سابق لاحق شود یکه تازان و نام جویان لشکر پا پیش گذاشته شروع در عبور نمودند اتفاقا بسبب ازدحام مردم و کثرت عابران محلے در بند بعضے کشتیها رویده و یک کشتی یا دو از میان پل غرق گردید و مردم که بے خبر از پے هم سبقت بر یکدیگر جسته مے آمدند بسبب تاریکی و صدمه مردم عقب که هر یکے از آنها قاصد عبور بود و از رخنه پل آگهی نداشت متواتر بے هم بدریا افتاده غریق گرداب اجل مے شدند از دستهای شنیده شده که جمعے کثیر قریب بیکهزار دریا بقصد کس بلکه افزود بهین رویه پاک گشتند بعد ازان مردم خبردار شده که چنین رخنه در پل افتاده جمعے کثیر بهمرهی تلف درآمده ازدحام اضطراب عبور تسکین یافته مردم بجای خود آرمیده منتظر تجدید استحکام و مرمت پل گردیدند عمله چابک دست دفعتا یان یافتگان بهاندم کشتیهاے دیگر آورده رخنه را مسدود و پل را مستحکم نمودند غیوران دلاور عبور دریا از سر گرفته اول صبح صادق بود که تخمینا قریب بدو سه هزار کس آن طرف دریا رسیده فراهم گردیدند و دیدند که اگر روز روشن شود مرشه بر قلت جمعیت آگاه گردد کاری از پیش نخواهد رفت دلاوران بیباک طلب بیکه بر دل قوے و نصرت ایزدے نموده شمشیرها کشیدند بهیئت مجموعے دویده خود را بران لشکر بے حد و حصر زدند بمجرد ریختن آوازه بلند شد که مهابت جنگ رسید و افواج مرشه مضطرب گردید قبل ازان که بر کیفیت و کم این مردم اطلاعے شود راه گریز پیش گرفت و بهادران طرف مهابت جنگ دشمنان را بزیر شمشیر برق گرفته طوفان بلا انگیختند مهابت جنگ کشتیهاے رکاب را تا کید کشیده در دریاچه اجی افگند و لشکر علی التواتر شروع بعبور نموده در عرصه قلیل مردم مع اسپ و فیل و توپ و دیگر سامان همه آن طرف دریا رسیده صفوف آراستند و مهابت جنگ با جمیع سرکردهای لشکر بشان شایان بمقتضاے سابقان لشکر خود رسیده اندک تعاقبے نموده و مرشه هر قدر مقدور بود علف تیغ بیدریغ شجاعان گردیده بقیة السیف با آنهمه سر انجام و استهشام در کمال اضطراب و اضطرار بمجرد یکه از اسباب و استعانه چنه دست قدرت شان بدان رسیده برداشته و باتے همه را وا گذاشته در نهایت سراسیمگی راه فرار پیمود و کسے ملاحظه پیش و پس نمی نمود چون فوج مرشه دور تر رفت و اضطراب خاطرش باطمینان گرائید دید که چندان کشتے نبود و واهمه عطف عنان بلکه بعضے از افواج او عود نمود و بفاصله نصف یا ثلث میل رسیده لشکر خصم را آراسته و مهابت جنگ را با افواج گران و توپهاے جلو بان و دیگر سامان مهیاے گوشمال خود یافته پایدارے نتوانست در راه گریز پیش گرفته دور تر رفت مهابت جنگ بنابر صدمه غرق که بر لشکر پالش گذشته و در که غریقان را اندوه آن گروه لاحق بود این غلبه نمایان و فتح عظیم الشان را از نصرت الهے شمرده منتظم دانست و بر فرودگاه مرشه خیمه های خود زده آنروز مقام نمود و لاشهاے فرورفتگان دریا را و ارثان آنها برآورده لباس و سلاح از بدن شان کنده بعد تجهیز و تکفین دفن نمودند رنگ رخ و اجساد جمیع مردهاے مذکور کبود و بوضع ظاهر

سبب ہمین کہ ہوا در نہایت حرارت و آخر موسم برسکال ہندو بنگالہ بود و مردم سلاح و اہل فرنگ کہ توپ و بسیار گران سے باشند در برسات تنہ و مردن ہم بتنگی و اختناق انجامد چون اتفاق افتاد و اللہ اعلم بحقائق الامر این فتح مبین در ماہ شعبان المعظم ۱۱۵۵ ہجری روی نمود و بہاسکر زیادہ براین توقف از خیر قدرت خود بیرون دیدہ راہ درۂ پچھٹہ گرفت و افواج او از حد و برد ذان و ہوسکلے و اطراف دیگر کہ متفرق بودند باستماع این خبر مشوش و سراسیمہ گردیدہ ہنگے راہ فرار پیش گرفتند و مہابت جنگ عنان تعاقب باز نگرفتہ دمے نے آرمید بہاسکر خود را بجنگلہاے معبب المسالک کشیدہ و بفاصلہ شش ہفت کروہ ہر دو لشکر بطریق می نمودند چند روز بجائے رسیدند کہ بنا بر کثرت تشابک اشجار کہ ہمہ معدن مور و مار بود عبور مرور دشوار نمود و دو سوار باہم امکان نداشت کہ بے حجاب اشجار پہلوے ہمدگر توانند رفت و دریافت اخبار فشون لشکر خود متعذر گشت تا بفوج مخالف چہ رسد بہاسکر نیز راہ عبور از مسالک آن جنگل بسر حد مملکت خویش نیافتہ لاعلاج برہنہاے میر حبیب عطف عنان بجنگل بشن پور نمود و از انجا بصحرا سے چندر کونہ راہ بردہ سراز سیدنے پور برآورد و فوجے را کمک برائے مدافعہ شیخ معصوم فرستاد فوج مذکور پس از راہ نورد سے شیخ مسطور را کہ باجمعیت قلیل در حاجی پور بود ادراک نمود اما شیخ سر از اطاعت مرہٹہ باوجود استمالہ باز زدہ بمقتضاے غیرت و شجاعت بانمک مایۂ مردے کہ ہمراہ داشت مستعد محاربہ گشت و ما فوق الطاقۃ کوشیدہ و در میدان بقتول افتاد چون مہابت جنگ را خبر رسید بہاسکر بسیدنے پور معلوم شد از جنگل بطرف بردوان برآمدہ راہ سیدنے پور گرفت بمجرد رسیدن مہابت بہاسکر بطرف کٹوہ مضطرب الاحوال از سیدنے پور بسمت بالیسر روانہ گردید و مہابت جنگ نیز بلا اہمال و اہمال با فوج ظفر موج در پے او تاخت بہاسکر در دو کروہے سیدنے پور بقصد محاربہ برگشتہ استقبال کرد و کار زار صعب اتفاق افتاد چون بعضے از ین طرف و اکثری از طرف بہاسکر بر خاک ہلاک افتادند بہاسکر تاب مقاومت نیاورده راہ فرار در پیش گرفت و مہابت جنگ مع صولت جنگ و ہیبت جنگ و عبد العلے خان بہادر شجاع جنگ و عطاء اللہ خان بہادر ثابت جنگ و مصطفے خان بہادر میر جنگ و میر محمد جعفر خان بہادر و شمشیر خان و سردار خان و عمر خان و حیدر علی خان بہادر و فقیر اللہ بیگ خان بہادر و نور اللہ بیگ خان بہادر و غیرہم با فوج ظفر موج و توپخانہ قیامت آشوب کہ لائق تعاقب گزیر پایان بود و سامان و ذخیرۂ ماکولات در پی بہاسکر تاختہ ہیچ جائے آسود و مرہٹہ ضرب دست افواج نصرت امواج دیدہ راہ فرار پیش گرفت و ہر جا مقابلہ و مقاتلہ نمے گردید و ساعتے روبرو نمی یافتند ہمین منوال علے الاتصال در پے مدبران تعاقب نمودہ باقصاے حدود کٹک بلکہ بسر حد دکھن بہاسکر را گرنیانیدہ خود تا بہ دریاے چکا رسید و چون اثرے از مرہٹہ نیافت بعزت و اقبال معاودت نمود و در کٹک کہ دار الملک صوبہ اوڈیسہ است روزی چند متوقف گردید اما برگشتہ شدن شیخ معصوم کہ پاسداری حقوق رفاقت نمودہ جان خود را نثار آبرو ساخت تاسف بسیار فرمود و عبد النبی خان عمودی مصطفے خان را کہ حسب الطلب برادر زادہ خود از قصبہ سامانہ مضاف صوبہ لاہور کہ وطن آبا و اجداد وش بود بار نقاے معتمد چیدہ از قوم و اولوس خود بعد جنگ بردوان رسیدہ ملازم سرکار مہابت جنگ گردیدہ بود بصوبہ داری کٹک و حراست صوبۂ مذکور از حوادث و صدمات مرہٹہ با مورد بطاے منصب سہ ہزاری و نوبت خطاب بہادر و پالکے جھالر مذہب لالتماس مصطفے خان ممتاز فرمود در سالۂ پنجہزار سوار بنام او تقرر یافتہ و گیاہاے برق اندازو اسباب ایشتاج مناسب وقت و مقام متعین شد و راجہ دولبھ رام پسر راجہ رام جانکے رام بہ پیشکاری او مقرر گشت و درین ضمن خبر آمدن جنگ و بعض حرکات ناملایش بمہابت جنگ رسیدہ مقتضے آن شد کہ بمرشد آباد سعادت

معاودت نماید واگر صفدر جنگ خواهان عذری باشد تدارکش بعمل آرد بنابرین عبد النبی خان را بطور مذکور بصوبه داری کنک
مامور نمود و مواعظ پسندیده آویزهٔ گوش هوشش فرموده خود مع برادرزاده ها و باقی فوج و رفقا معاودت فرمود و قطع مراحل
مینمود نزدیک بردوان رسیده بود که خبر معاودت صفدر جنگ بدار الملک اوشنید دران زمان که بعضے اخبار ناهنجار
صفدر جنگ شنیده چاره تدارکش میدید روزی با مصطفے خان پرسید که از اوضاع صفدر جنگ بیگانگی می نماید و من در
مدافعهٔ مرهٔ شغولم اگر او هم باجابت بجنگ باشد چه باید کرد مصطفے خان التماس نمود که حل تشویش چندان نیست یکی را جناب عالی
برانند و مقابل دیگری غلام بانگه دارند انشاء الله تعالی چنانچه باید تدارکش بعمل خواهد آمد و بهدرین آوان بسمع مهابت جنگ رسید
که حسب الامر پادشاه بالاجی راو از جای خود کوچیده عما قریب بکمک میرسد نزدیک برشد آباد رسیده بود که بالاجی راو وارد
گردید و چون اخبار فتح و نصرت مهابت جنگ براعادی ملک و ملت بمحمد شاه رسید از راه قدر شناسی و مهربانے فرمان
متضمن تحسین و آفرین فرستاده بلقب خطاب صمام الدوله و بعنایت شمشیر و خنجر مرصع و عقد مروارید و سرپیچ مرصع
و خلعت البوس خاص فاخره لیاقت اورا بیاراست و بهدرین اوقات حسب الاستدعای مهابت جنگ خطاب حشام الدوله
فیشهامت جنگ و مهام الدوله بصولت جنگ و احترام الدوله بهیبت جنگ و اعزالدوله بعطا الله خان ثابت جنگ و منصب
سه هزاری و خطاب خانے بابهادری بمصطفے خان از حضور رسید آخر شوال یا اول ذی قعده آمدن صفدر جنگ در
عظیم آباد و معاودت بمرکز دولت خودش در سال یکهزار دیکصد و پنجاه و پنجم اتفاق افتاد و مهابت جنگ در آخر ذی الحجه
سال مذکور از تعاقب بهاسکر پنڈت بعد اخراج او از حدود کنک باستماع آمدن صفدر جنگ و حرکات غیر مناسبه آش
برگشته قریب مرشد آباد ورود نموده و اوایل صفر یا اواخر محرم رنگهوجی بهونسله آقا و منیب بهاسکر پنڈت ۱۱۵۶ هجری در قرب جوار
مرشد آباد وارد گردیده و بفاصله چند روز بالاجی راو هم حسب الامر پادشاه بکمک مهابت جنگ رسیده و بنابر ملاقات با
صفدر جنگ بتوسل مرید خان و عمازی و دراندازے معاندان و نمامان میهابت جنگ و مهابت جنگ از والد فقیر آزرده
خاطر گشته اخلاص و وفاق سابق باحتراز و افتراق انجامید تفصیل امور مذکوره از صفحات آینده ظاهر سے تواند شد +

ذکر ورود صفدر جنگ بعظیم آباد و معاودت او بصوبهٔ خود بعد چند روز حسب الحکم حضور و اندیشهٔ ورود بالاجی راو

چون ایام برسات منقضے گردیده آب و گل راه باشکے پذیرفت صفدر جنگ در اواخر ماه شوال یا اوائل ذی القعده ۱۱۵۵ هجری
بجمعے بافوج لبیار از مغل و هندوستانی از انجمله جماعهٔ مغلیه که بازماندگان لشکر نادر شاهی بوده اند در تعداد شش هفت هزار
خواهند بود و قریب بده هزار سوار قدیم هندوستانی مهیا ساز و یراق لائق و توپ و توپخانه مع ساز و سامان وافر و بنگاه معمور
و سرانجام موفور از دار الملک صوبه خود که فیض آباد نام دارد حرکت نموده بعمدة الملک بهادر معروض داشت که این نیاز مند
حسب الحکم حضور و اشعار و ایماے گرامے بکمک مهابت جنگ و محاربه مرهٹه میرود و این امر آسانے سطے نخواهد شد
صوبه من دار الفتن و زمیندارانش قابو طلب فساد پیشه اند ناموس رانه همراه میتوانم برد و نه در صوبه بے توانم گذاشت
که مانے مستحکم در نظر ندارم لهذا امید وارم که اگر از حضور پرنور قلعه رهتاس و قلوچنارهٔ باین خاکسار عنایت شود و نهایت
مهربانے و سرمایهٔ اطمینان از طرف ناموس خواهد بود عمدة الملک قبول نموده اشعار نمود که درین باب عرضداشت
بپادشاه نماید تا او هم مطابق آن بحضور برنگارد صفدر جنگ حسب الاشعار بعمل آورد پادشاه اسناد قلعه داری رهتاس و

چنهاڑه بنام صفدر جنگ نوشته قلعه داران سابق را حکمی بتاکید نوشت که قلعه های مذکور حواله او نمایند صفدر جنگ تا بنارس رسیده وبر دریاے گنگا از کشتی ها پل بسته عبور نمود وبقلعه چنهاڑه مع عیال واطفال خود در آمده وقلعه را تماشا کرده پسندید دستخطان معتمد از طرف خود دران نشانیده متعلقان را تا عظیم آباد بهمراه آورد باین عزم که اگر احیاناً در نواح عظیم آباد بامر شه نوبتے روے دهد متعلقان را بهر صورت بقلعه های مذکور رسانیده وخود باکمال جاه وجلال و شوکت وا قبال عازم عظیم آباد گردید واز طرف هیبت جنگ بوالد فقیر حکم رسید که صفدر جنگ بهادر حسب الحکم حضور بکمک جناب عالی شجاع الملک حسام الدوله بهادر مهابت جنگ می آیند هرگاه فرزند یک رسند لازمهٔ استقبال ومهمانداری و امتثال اوامر شان بطوریکه مناسب دانند بعمل آرند لهذا موجب ملال خاطر عاطر الشان گردد ودر عظیم آباد باشتهار خبر آمد آمد صفدر جنگ دستگاهی و بیباکی قشون مغلیه بقیهٔ لشکر نادر شاه که همراه ایشان بود عجب تزلزلے افتاد که آن زلزله الساعة شکلے عظیم بپا ومردم میدادسبب آنکه اخبار قتل عام که هنگام ورود نادر شاه در شاهجهان آباد دیده وشنیده بودند مردم ابنجا گرویده بود والد فقیر هرچند فوج واسباب لائق نیابت این نظامت همراه داشت لیکی در جنب شوکت صفدر جنگ هیچ نمود چون سابقهٔ معرفتے بصفدر جنگ وهمراهیانش اصلا نبود احتیاط در پاس آبرو مقتضی آن گشت که در میان واسطهٔ بایدمرید خان بهادر که بر وفق گفته مهابت جنگ در عظیم آباد نشسته انتظار الفصال سوانح بنگاله میکشید اتفاقاً از فرقه سادات طباطبا بود ووالد مرحوم نیز ازهمین زمره بدین جهت باهمدگر ربط اتحاد ووداد وملاقات نامعدود اتفاق افتاده خلاصی کامل بهم رسیده بود مرید خان چون از امراے حضور وبا صفدر جنگ دیرینه آشنا بود درمان وقت بهتر ازوه واسطه درنظر نیامده والد مرکوز خاطر خود به تقریبے بامرید خان ظاهر ساخت خان مرقوم استمالهٔ والد درین خصوص بنهایت مرتبه نموده خود برای ملاقات صفدر جنگ وتقریب ملازمت والد مبشیر رفت وپردانهٔ صفدر جنگ متضمن استمالهٔ بسیار مع خط خود فرستاده مبالغه نوشت که جمعیت خاطر باستقبال صفدر جنگ پیشتر آیند وهیچ اندیشه بخاطر خود راه ندهند والد باسباب وثروه تیکه داشت تا منهر باستقبال شتافت ودرهمین راه وسواریے ملازمت نموده مورد الطاف وعنایات گشت وهمان او متصل بعظیم آباد رسیده واستقبال اوامرا نموده خوشنود ش داشت صفدر جنگ حکم تخلیه قلعه از اموال وجواریے هیبت جنگ که در انجا گذاشته رفته بود نمود وقبل ازین حکم حارسان صفدر جنگ از مردم مغلیه وغیره بر دروازه های قلعه نشسته برآمدن مردم واسباب از خانهاے حاکم نشین قلعه دشوار ومتعذر بود حسب الامر والد شیخے بنده بامعدودے از معتمدان رفته خواص وجواریے را با بعض اموال که خلاصه بود با حفاظ واحتیاط برآورده ومکانیکه براے آنها معین شده بود آورد وبعد ازان والدنا چار مع وثقل وبگر اموال وجواریے مذکوره نموده در خانه علحده متصل بخانهٔ خود آورده گذاشت وصفدر جنگ بتجمل بسیار داخل شهر عظیم آباد گردیده قلعه را بنظر اجمالے دیده بعض مردم خود را در انجا نشانیده خود بفاتحه زیارت قبر حیدار دی خود که در عظیم آباد مدفون واز آن مکان بهتمرهٔ پدر سعادت خان مرحوم است آمده بعسکر خود که در باقی پور داشت معاودت نموده وصحیح منصب داران وعطا واعزه شهر وزمینداران وجاگیرداران صوبه بملازمت او تقرب جسته با ربابِ محمد شد ند چون غرور نخوت بسیار داشت با اکثر مردم عالی منش بنازل ترین سلوک پیش آمده مردم را از خود بادل ناراض وبیدل ساخت بعضے از فیال چیده وتوپ های کلان که بنا برانديشه بسیاق مرهٔ هیبت جنگ در عظیم آباد گذاشته رفته بود صفدر جنگ تعریف آنها شنیده از والد خواست عاقبت والد فیال وتوپ های مذکور بها داده وجه قیمتش را گرفت والد در جواب معروض داشت که

نه آقاے من سود اگر است و نه سمن گی سشته او صاحب هم امیر داد شان هم امیر اند و فیما بین از کمال وداد، اتحاد و مجال تصور بیگانگت نیست مال او شان مال سرکار است هر چه خواهند گیرند لابنده بدون اذن او شان چیزے را بخودی خود نمی توانیم داد الحاصل مصوفخان اتفاقاتے باین سخن نه کرده طمع در دو سه زنجیر فیل و سه چار ضرب توپ اگر چه لائق بشان او نبود نموده داخل سرکار خود ساخت این قسم حرکات مهابت جنگ را خوش نیامده مراسله متضمن ممانعت آمدن به طرف مرشد آباد و مراجعت بصوبهٔ خود به آئین مناسب بصفدر جنگ نگاشت و بپادشاه هم معروض داشت که مرا حاجتے به لگک بچه مردم نیست با قبال بادشاهے هر چه زودتر این دو تخواه تواند شد بسیل خواهد آورد و امید وارست که ایشان را حکم معاودت بجاے خود برسد که میان من و او شان صحبت و نخواهد گرفت پادشاه حسب التماس مهابت جنگ شقه خاص متضمن هر سه عود بصفدر جنگ نوشته بوکیل او سپرد و تاکید نمود که زود تر برگرد و خط مهابت جنگ و خبر عرضداشت او بپادشاه دا صدار حکم حضور بروقت مرخص مهابت جنگ قبل از ورود شقه پادشاه از نوشته وکلا به صفدر جنگ رسید و همدرین عرصه هر کارهاے صفدر جنگ خجسته بیدن بالاجی راؤ اختر دولتش برا راده کمک مهابت جنگ بطرف عظیم آباد و بنگاله رسانیدند چون بنابر نزاع دیرینه که باجی راؤ پدر بالاجی راؤ رایا بر هان الملک محقق بود و چندے از سرداران مرهته در عین جنگ چنانچه در سوانح ماضیه گذشت اسیر بر هان الملک گردیده تا آن زمان پیش صفدر جنگ مقید بود و صفدر جنگ از بالاجی راؤ اندیشها داشت عبور نمودن گنگا و معاودت بمرکز دولت خود اصلح شمرده بلا توقف از عظیم آباد بسیل مراجعت کوفته در مصر نیر بر گنگا پل کشتیها بسته عبور نمود و الداقیر را از نیر رخص فرموده

ذکر آزردگے هیبت جنگ و مهابت جنگ از سید هدایت علی خان والد راقم و آمدن بالاجے راو در نواح عظیم آباد و بهم رسیدن آشوب و انقلاب در صوبهٔ مذکوره و محفوظ ماندن شهر عظیم آباد بتائید ایزدے و حراست سرمدے و رسیدن بالاجے راو بمرشد آباد و ملاقات با مهابت جنگ و سوانح دیگر که بعد از ملاقات او روی داد

غماز ان و در ساند از ان ملاقات والد فقیر را که نائب صوبهٔ عظیم آباد بود با صفدر جنگ بوساطت مرید خان بنوعیکه مذکور شد بطور دیگر وارده هاے فاسده که هرگز در خیال والد مرحوم نبود با هیبت جنگ و مهابت جنگ ظاهر نمودند مهابت جنگ چون با مرید خان آزرده و بگمانها نسبت با و داشت و از صفدر جنگ نیز حرکات رکیکه نالایقه سر بزد متمسات بدخواهان دوبارهٔ والد فقیر مقرون بصدق دانسته آزردگے دا فر بهم رسانید هیبت جنگ نیز تهیت بزرگ خود و استماع امور مذکوره از والد نهایت آزرده خاطر گشت اما بنابر مصلحت وقت چندے مخفی داشته بعد ازان که عموے خود مهابت جنگ را در تنبیه مرهته مستقل دانسته عاجت دیگران مستغنی یافت آزردگے باطن خود را ظاهر کرده راے چنتا من داس دیوان را به نیابت صوبهٔ عظیم آباد و فرستاده او را در عظیم آباد رسیده بعد چند روز بسهل عمارضه بهم رسانیده بمرد و شهر عظیم آباد اندک مدتے حاکم نداشت سرکنانان بالاجے راو با نواح که گروه انبوهے بود در رسیده اغلب که چهل پنجاه هزار سوار خواهد بود هنگام عبور راه از راه ماهر که اعانتش نموده پیشکش میگیرد رانیده ساکن او از لکد کوب حوادث و فتن و قتل و غارت افواج دکن محفوظ مانده و هر که اندک تمردے نموده پایمال بلایا و محن میگردید چنانچه احمد خان نبیرهٔ داؤد خان قریشے که ذکر گذشته

انجها و کوه بار صوبهٔ عظیم آباد آنتخا داشت و قصبهٔ داؤدنگر آباد کرده جدش مسکن و موطن او بود به گمان آنکه بالاجی راو بکمک مهابت جنگ میرود در اثنای راه بجا صرهٔ قلعه و جنگش نخواهد پرداخت در غوث گڈھ که متصل بداؤدنگر ساخته او بود و بعزم خود آذراتین و استوارے شمرد مع مهاجنان قصبه و اغانه ساکنین داؤدنگر و همراهیان خود شخص جهت دباطاعت و انقیاد نپرداخت بالاجی راؤ فوجے را تنبیه او و تخریب قلعه مامور نمود فوج مذکور داؤدنگر را سوخت و غارت نمود و از خس و خاشاک آن قصبه خندق غوث گڈھ را پر کرده قلعه را فروگرفت احمد خان را که دو دو نخوتے در دماغش پیچیده بود رفت هوش و حواس درباخت و لاعلاج بمضطر گشته بوساطت مهاجنان که در قلعه با او متحصن بودند اندیشه بوے نمود و پنجاه هزار روپیه پیشکش رسانیده جان خود را از هلاکت باز خرید از استماع این خبر مردم عظیم آباد را طاقت در جگر نماند و رجوع بوالده نموده التماس کردند که درین شهر غیر شما کسی نیست در اینجا شهر محفوظ ماند و ناموس خلق بباد نرود باید نمود والده عیال و اطفال خود را آن طرف دریا فرستاده کسانے را که کمنت و اسباب میسر بود دلالت نمود که ناموس را از گنگا عبور کرده بطرفے باید فرستاد و من شریک احوال شما هر حال خواهم بود چنانچه سکنهٔ شهر حسب الامر والده بعمل آوردند منتظره اردات غیبی نشستند بحسب اتفاق جد عالی مقدار این خاکسار سید علیم الله طابا سکنه الله در نفس دیس الجنان چندروز قبل ازین انقلاب از شاهجهان آباد رسیده وارد عظیم آباد گردیده بود هر چند والده مرحوم مبالغه نمود که آنجناب بهم عبور دریا فرمایند از فرط غیرت و وثوق به حمایت ایزد تعالے قبول نه فرموده چون بتقدیم الهی عادت باحوال آتیه بود والده راسخ دل رسے دامر باقامت شهر باکمال اطمینان نموده و خود تنها براسپے سوار شده خلاف عادت دور شهر را گشت و باز آمده والده را گفت که انشاء الله تعالے هرگز درین شهر از بلائے که نمی آید کسے اثرے نخواهد دید والحمد لله که چنین شد از علو علامات و سو کرامات آن مرد خدا اگر ذکرے رود سخن به طول انجامد در ضمنے که قبل ازین مستفاد و مستفهم آن را مستلزم و بشارة الامامة موسوم ساخته بذکر بعضے از خوارق عادات و مقامات آن عالی درجات پرداخته ام من شاء فلیرجع الیه باز ادا الهی دنصرت ارواح طیبه حضرت رسالت پناهے و آل اطهار آن سرور یکے از اقربائے بالاجی راؤ که در بنارس و دیگر قصبات عظیم آباد مهاجنے مے نمود و گوبندجے نایک نام داشت اتفاقاً در ایام حکومت والد بچندین جهات کرر مسنون احسان و مشمول عواطف و اشفاق ایشان گشته بود در افوفت بمقتضاے بل جزاء الاحسان الا الاحسان نایک مذکور بسرعت خود را از بنارس ببالاجی راو رسانیده احسانهاے که والد با خود نموده بود عرض داشت و التماس نمود که تدارکش را به ازین وقتے نخواهد بود اکنون شما به ایشان لوازمے بگوئید که مرا از ابراز احسانهاے ایشان سیکدر شمے میسر آید بالاجی راؤ باستماع این ماجرا خطے متضمن نهایت احترام و اشفاق بابرنے از تخالف دکن براے والد فقیر فرستاده استمالت بسیار نمود و نوشت که شما با جمیع مردم شهر بکام و آرام باشید که مرا با شما و بپاس خاطر شما با شهر عظیم آباد اصلا تعرضے نه خواهد بود بفضل الهی و یمن انفاس مبارکه بزرگان پاکیزه نفس و پاکیزه طبعان خدارس از چنین بلاے بے زینهار عموم خلق ایزد یار در حفظ ایزدے محفوظ ماند فلله الحمد و المنه الحمد لله که والد مبرور و هر جا عبور نموده چندے دران دیار گذرانید خلق آنجا این بنده کمترین و حجیج عابدین ازان حرم محترم دعاخوان و طیب اللسان انفصال و احساسش یافته اند اخلاق و انعام او بر زبان مردم افسانهاست و اغلب اوقات در اکثر جاها بغیر و دیگر اولاد و نسبا و اش سا مردم هر دیار بسبب احسان و نیکوکاریهاے آنمغفور و رهالک عظیمه و مخاوف جسیمه حمایت یافته خدمتگاریها بتقدیم رسانیده اند الرا قمه نکو یان را پس از مردن نکوئی جانشین باشد و چه نیکوتر لیست آنکو بعد مرگش این چنین باشد و القصه بالاجی راؤ

نزاد و دنگر راہ را گرداینده بالا بالا از طرف ٹکارے دیکھا پور دبہار گذشتہ باز سر راہ گرفت دبونگیر و بہاگلپور رسیدہ در ہر قصبہ مذکورہ بسبب ورودش نہایت شر و شور ظاہر گشتہ آفت عظیم بسکنہ آنجا بار سید اما زوجۂ محمد غوث خان مرحوم کہ می التفات شیر زمانے بود بنا بر تہیدستی و پریشانی طاقت عبور و مرور دریا نیافت ناچار محوطہ خانہاے خود را در بستہ با معدودے از اقربا و متعلقان کہ درین عسرت دست از رفاقتش بر نداشتہ بودند از فرط غیرت بنا بر حفظ عصمت مستعد مدافعہ چہان لشکر بیکران گردید و چون از ان خانہ شکستہ دور ہاے بستہ آتش جنگ و صداے تفنگ بر خاست غارت گران را حیرت روی داد و بعضے در محاصرہ اش کوشیدند و بعض دیگر بسردار لشکر رسانیدند بالاجی را نقص نمودہ دریافت کہ زن محمد غوث خان مرحوم سنگلاخ بے ابانی خوانست کہ بدر رود نا چار بپاس آبروے خود تن بمردن دادہ با چند کس مغلوک در ابستہ مستعد جنگ نشستہ است و تا حال کسے را مجال دخل و تصرف در انجا نداده بالاجے را دراین جسارت زیادہ از طاقت پسند آمد و برائے او چیزے از لباس و اقمشہ دکھن فرستاد و چند سوار معتمد خود را ہمراہش دادہ ماموز گردانید کہ ناگفتہ گذاشتن لشکر ہمانجا حاضر بودہ نگذارند کہ کسے بآن ضعیفہ تصدیعے تواند رسانید و خود پیشتر منضمت نمودہ راہ کوہستان گرفت چون تمام فوج او از بہاگلپور گذشت سواران مذکور از ان ضعیفہ رخصت حاصل نمودہ بلشکر خود پیوستند و بالاجے را و بعد از طے منازل از حدود بیر بھوم سر بر آوردہ دار دنواح مرشد آباد گردید و از طرف ناگپور کالان رگھوجے بہوسلہ احلال مغلوبی بہاسکر پنڈت دریافتہ حسب الطلب بہاسکر نیز در قرب جوار مرشد آباد رسید و عساکر بے حد حصر در بنگالہ مجتمع گردید

ذکر ملاقات بالاجی راؤ با مہابت جنگ و اخراج رگھوجے از حدود بنگالہ و معاودت بالاجی راؤ بمرکز دولتش

چون بالاجے راؤ متصل بہابت جنگ رسیدہ در اطراف منکرہ معسکر ساخت مہابت جنگ ہم کہ دران اوقات بر لب دریا دران ضلع مخیم سرادقات جاہ و جلال داشت بقصد ملاقاتش رفت بالاجے راؤ مراسم استقبال العمل آوردہ بخیمۂ خویش آورد و جلوس ہر دو با ہم بر یک مسند گویا اتفاق مریخ و زحل بود کہ مفاسد و خونریزے بسیار نتیجہ داد و بعد تقدیم رسیدن مراسم مواضع و تکلفات معاودت بدولتسراے خود نمود و روز دیگر بالاراؤ بقصد باز دید در رسید آن امیر کبیر تا سر فرش مراسم استقبال بجا آورده برسنده خویش جاے داد و دخان بسیار در انتظام مملکت خصوص دفاع رگھو مذکور گشتہ بعد تواضع عطر و پان موافق ضابطہ فیل و خوانہاے جواہر و ملبوسات دادہ بالاراؤ را مرخص نمود بعد ازان پیغام مدافعہ و اخراج رگھوجے بوسلہ داؤ بالاجے راؤ درخواست چوتھ چندین سالۂ عظیم آبا دنمودہ گلاز توقف ایصال آن وجہ نمود مصطفے خان دہیبت جنگ درین جواب و سوال مقرر گشتہ آمد و رفت نمودند تا آنکہ حساب سلفہاے چند سالہ چوتھ منضم گشتہ مہابت جنگ رسانیدنش را متعہد گردید باستعدادہاے مولت لشکر برائے تنبیہ رگھوجے نمود و خود نقارۂ نواختہ داعیۂ سواری کوچ فرمود بالاجے راؤ کسے را فرستادہ مانع گردید و مہابت جنگ بہ ضرورت مصلحت در حرکت نیافت و ناچار زرہاے معہودہ بہ بالاجے راؤ رسانیدہ التماس تنبیہ و اخراج رگھوجے نمود و خود نقارۂ فوا ختہ داعیۂ سواری رحل اقامت بر افگندہ بود بر این اتفاق آنگے یافتہ و مقاومت خویش در مقابل حریف غالب محال دیدہ بصوب بہارے عزیمت بھاگلپور راند گردید روز دیگر موافق وعدہ افواج ظفر امواج در تعاقب رگھو تبلاطم آمدہ ازرو دخانہ بھاگیرتے

بسمت غربی بنگالہ گذشتہ وبعد یکدو کوچ بالا راؤ را مدعا سے رخصت از جناب مہابت جنگ نمودہ پیغام فرستاد کہ افواج سرکار چنانچہ باید در سلک مسافت مسارعت نمی نمایند من مرخص می شوم بعد چندے خبر رفع رگھو بعرض گرامے خواہد رسید بعد تبلیغ این پیغام روز دیگر بالا راؤ تبجیل ہر چہ تمامتر بتاقب رگھو تاختہ باو رسید وبعد محاربہ ہزیمت بر رگھو افتادہ از درہ جبال راہ ملک خود گرفت وبیشتر از بہیر بھگاؤ وبناخت وتاراج رفت وبھاسکر کہ بہیدنے پور رفتہ بود بہ استماع این خبر از درہائے جبال کتک در کمال سراسیمگی واضطراب بیرون رفت وبالا راؤ ہم مقتضی المرام روانہ بلاد دکھن گردید وقتیکہ بالا راؤ مرخص گشتہ عازم دکھن گردید وکیل بالا راؤ کہ برائے بعضے جواب وسوال پیش مصطفےٰ خان آمدہ بود در گفتگو سبب اقتدار آقائے خود وتسلطش بر عطائے سلطنت تہور نمودہ کلمہ نامناسبے بر زبان آورد مصطفےٰ خان تاب نیاورده فرمان داد کہ او را بزنند بالا نمش حسب الامر بہ عمل آوردہ ذلیلش نمودند او آزردہ گشتہ می خواست برود وفتنہ برانگیزد ومہابت جنگ شنیدہ او را پیش خود طلبیدہ بہ عنایت اسپ وخلعت ودیگر عطایا خوشنود نمودہ بر گردانید وبالا راؤ کہ چیدہ رہگرائے مقصد گردید بعد ازان مہابت جنگ بہ مصطفےٰ خان گفت کہ این حرکت باعث مفاسد عظیمہ وعداوت بالا راؤ مے شود در جواب التماس نمود کہ اگر چنین مے شد ولی نعمت بہ تنبیہ رگھو مے پرداختند وفندوے بالا راؤ رامے مالید یا ولی نعمت بالا راؤ را گوشمال مید ادند وبندہ رگھو بے مہوسلہ را بسزا میرسانید این سخالہ وزادہ مرحوم یا او کل صفر ۱۱۵۶ ہجرے روے نمود القصہ بعد رفتن بالاجے راؤ وتسکین فتنہ اطمینان خاطر مہابت جنگ وہمراہیان میسر آمد وچون احتمال معاودت رگھو وبھاسکر بنمود مہابت جنگ عازم مرشد آباد گردیدہ بمرکز دولت خود رسید وہیبت جنگ از مرشد آباد رخصت معاودت بصوبۂ عظیم آباد کہ دار الملک او بود گرفتہ قاصد منزل مقصود گشت ہمدرین اوقات گوکل چند کہ نوکر دیرینہ ونمکخوار سرکار حسین قلیخان بود وبوسیلۂ او پیشکارے جہانگیر نگر داشت بامرے دولی نعمت خود نزد وغا باختہ در حضور شہامت جنگ بر آمد مبالغ خطیر بنام حسین قلی خان نوشت وحسین قلی خان معزول ومورد عتاب گشتہ نیابت جہانگیر نگر بہ یسین خان کوتوجدارے گرداشت مقرر گشت وعلاقہ فوجدارے بہ میر قلندر مرحمت شد حسین قلی خان وارد مرشد آباد شدہ ودر تدبیر اصلاح برہمے کار خود افتاد وبہ گذرانیدن مبالغ کلی مزاج گہستی بیگم زوجہ شہامت جنگ ومہابت جنگ را بحال خود متوجہ ساخت ومشار الیہا اصلاح کار حسین قلی خان بر ذمۂ خویش گرفتہ از پدر وشوہر عفو جرائم وصفح ناشائستہ او درخواست وندویت ودولت خواہے او خاطر نشان ہر دو ساختہ خلعت نیابت جہانگیر نگر بار حسین قلیخان دہانیدند این مرتبہ حسین قلیخان نظر بوجود چنین مربے محکم در حضور بہ کمال استقلال واستبداد روانہ جہانگیر نگر شد یسین خان را کہ کبیدہ خاطر گشتہ بود عطاء اللہ خان از طرف خود فوجدارے بھاگل پور داد وحسین قلی خان بعد وصول بجہانگیر نگر گوکل چند را از پیشکارے معزول نمودہ مورد انواع تحمیلات متعددانہ گردانید نج وبنش برگشتہ راج بلبھ را بہ پیشکارے خود مقرر داشت وبعد انتظام آنجا اقامت خود در حضور ستحسن ودہ بنیابت خود بحسین الدین خان صاحب برادر زادۂ خود داد وبمرشد آباد آمدہ مادام الحیات در کمال تسلط واقتدار بود تا آنکہ نخبش برگشت وسراج الدولہ او را از اصطبل انداختہ بناحق کشت وخون او چون خون سیاوش تمام بنگالہ وخاندان مہابت جنگ را با خاک ابوار برابر ساخت

ذکر آمدن ہیبت جنگ بعظیم آباد وانقطاع عمر شستۂ مفاقت الدالزا وشان ودیگر سوانح کہ دران آوان رویداد

چون ہیبت جنگ بمعان امن و اطمینان از مرشد آباد معاودت نموده در حدود و صوبۂ عظیم آباد رسید نبابر بندوبست صوبه خود در نواح پرگنه سنوت و نگارے اقامت گزید ہمانا سبب آنکه چون با والد سرگران و پرگنه ہاے مذکور تا نہایت کوہستان پلانوان و ناگپور در علاقۂ ایشان و پرگنه ہاے سرن و کنڈیه و جیگا نوان و شہر گماٹے و کوٹھی کنده نیز در تعهد والد و زمینداران آنجا بار ابا والد توسل بود و مقتدران آنجا اکثرے خاصه راجه سندر سنگه نہایت اخلاص با والد داشت بخواست که آنها را بنوید عواطف خود بستمالی و با والد مخرف ساخته از خود گرداند و چون راجه کیرت چند پسر راے رایان عالم چند دیوان شجاع الدوله مغفور را دیوان مدار المهام خود ساخته همراه آورده بود ے خواست که مالگزاران و منصدیان صوبه با دو توسل جسته از دیگران بگسلند و بندوبست صوبه بوساطت او نمایند یا غرضے دیگر داشته باشد علی اے حال والد عریضه متضمن استیذان آمدن خود بنگاشته فرستاد در جواب نوشت که عنقریب من بشهر سیرسم ہمانجا ملاقات تا خواهد شد تعدیع نه کنند والد رضاے او در نفس نیافته بجاے خود نشست ناگهان شهرهٔ ورود مرہٹه در نواح پرگنه اے مذکور برافواه والسنهٔ مردم افتاده شیوع یافت و ہیبت جنگ توقف دران مکان بسبب قلت فوج و اسباب کرده راسفار کاکک و بنگاله حالتے و طاقتے باقی نمانده بود صلاح ندانسته بعد استماع این خبر کوچیده و تمام شب راه با بریده اول صبح بفضاے شهر عظیم آباد رسید والد با ہمراہیان خود بر آمده متصل به تالاب بیتی پور ہیبت جنگ را دریافت ہیبت جنگ که براسپ سوار بود و در پس تنهاے تالاب مذکور استاده راجه کیرت چند را پیشتر براے استقبال و ملاقات والد فرستاد چون نزدیک رسید والد و راجه مذکور از اسپ فرود آمده باہمدیگر معانقه نموده باتفاق براے ملازمت ہیبت جنگ رفتند ہیبت جنگ از حجاب مذکور بر آمده اسپ را پیش راند والد چون سلام مذکور بجا آورد اسپ گرفته استاد و والد پیشتر شتافته نذر گذرانید و ہیبت جنگ سواره براسپ خم گشته یا والد معانقه نمود و دو سه کلمه استفسار احوال نموده حکم بسوار شدن داده خود پیشتر راند و والد آنے چند در انجا استاده با برادر خود مهدے نثار خان کرنجشی ہیبت جنگ بود و دیگر سرداران سپاه معانقه و ملاقات نموده سوار شد و ہمراه سوارے ہیبت جنگ داخل شهر گشته بخانه اش رسانید چند روز راه آمد و رفت در بار و تکرار داعا و ده کلمات شکایتهاے سابقه و عذر خواهے و اظهار ہر کارے عملی ماهے علیحده از طرفین منقوح بود و ہیبت جنگ بود ن والد با نتزاع بعضی خدمات خواسته وعده ہاے نموده میگفت که چون جناب عالی یعنے نہایت جنگ از شما بدگمان و آزرده اند و مرا از اطاعت و استرضاے ارشان گزیرے نیست چند روز بنوعیکه تین مے گویم باید بسر برد من رفع مظنه ہاے ارشان نموده باز بدستور جمیع مقدمات بشما مرجوع خواہم داشت والد نظر به آبرو ے خود قبول نمی نمود و بنا بر غیرت و حدت مزاجے که داشت بکاهش مرتبهٔ خود راضے نمے شد تا آنکه ناچار روزی براے ملاقات والده فقیر آمده در حرم سرا مدارج دلجوئی و عذر خواهے را به پایان رسانیده و والد سر از اطاعت باز نزده بمذلت خود رضا نداده و بناے کار بر ترک رفاقت و اراده شاہجهان آباد گذاشته از ہیبت جنگ مرخص شد بعد چند روز تهیه سفر نموده بساعت مختار که پانزدهم رجب سنه ۱۱۷۶ ہجرے بود مع رفقائیکه داشت طبل رحیل در عین شهر خلاف ضابطه نوکری دآقائی کوفته سوار شده در باغ راے بالکشن وکیل ناظم بنگاله نقل مکان نموده مهدے نثار خان عم راقم که برادر خورد والد بود با آنکه ہیبت جنگ در نہایت مرتبه او را دوست میداشت و از زمرهٔ مخلصان دولتخواه خود مے انگاشت و جوہر شجاعت و صداقت او را بکرات امتحان نموده کمال اعتماد بر او داشت بنا بر افتراق برادر بزرگ شکسته خاطر گشته استعفا از نوکری و خدمت بخشی گرے نموده

ہر چند ہیبت جنگ در منع استعفا و ترغیب رفاقت خود مبالغہ ہا نمود و معتمدین خود را فرستادہ نصیحتہا فرمود و خواست کہ خود بخانہ اش آمدہ ہمراہ خود گرفتہ ببرد مہدے نثار خان معذرتہاے مناسب نمودہ انزوا گزید و چون اندیشہا در خاطر مردم بود کہ مبادا از میندارلان بھوجپور یہ کہ متمرد اند و راہ ہا غوای دشمنان باد الدخدے نمایند مہدے نثار خان رحیم ماحد صوبہ عظیم آباد کہ عبارت از یکہ باشد با والد ہمراہی نمودہ بخانہ خود برگشت و والد در عین برسات قطع منازل نمودہ بفیض آباد صوبہ اودھ کہ دار الملک صفدر جنگ بود رسیدہ روز ورود لازمت صفدر جنگ نمود چون باعث برہمی اوضاع معاش والد صفدر جنگ شدہ بود باین شرم نہایت دلجوئے و استمالۂ نمودہ نویدہا دادا ہما نروز ساعت کوچ او بحضور محمد شاہ مقرر بود و بعد دو سہ ساعت داخل پیش خیمہ ہاے خود شد تتمۂ احوال والد و صفدر جنگ در سلک احوال محمد شاہ و احمد شاہ و امراے شاہجہان آباد انشاء اللہ تعالے رقمزدہ خامۂ وقائع نگار خواہد شد اکنون مناسب چنین مے نماید کہ ماجراے نبگالہ عظیم آباد و وقائع حالات خاندان مہابت جنگ وغیرہ کہ درین ممالک عروج نمودہ منقرض شدند الے یومنا ہذا کہ سال ۱۱۹۴ ہجرے است مسلسل و منظم در یک دفتر بنگارد و بقیہ احوال محمد شاہ و احمد شاہ و عالمگیر ثانے و شاہ عالم مع امراے شاہجہان آباد و لاہور را در دفتر دیگر آباد و اگر آباد در دفتر دیگر احوال دکھن آن قدر کہ باجمال معلوم گردیدہ در ہر دو دفتر ہر جا مقام اقتضا کند ثبت نماید من اللہ التوفیق و بہ الاعتصام

آراستن ہیبت جنگ حصار گلی برای شہر عظیم آباد و رنجیدن مردم ازان بنا در ابتدا و آخر اعتراف نمودن بخوبی آن عمل بنا بر محفوظ ماندن از اکثر حوادث و بلایا

چون ہیبت جنگ وارد شہر عظیم آباد گردید و آمدن مرہٹہ دران صوبہ شہرت یافت ہیبت جنگ حصارے برائے حفظ عموم سکنہ در ایام بصلحت دیدہ عمدہ را مامور فرمود کہ بر بناے حصار قدیم دیوار ہاے جدید بکشند و خندقے در دور آن حصر نمودہ کالش را پشتہ دیوار بنمایند تا متانتے بہم رساند حصار قدیم را زمانے مدید گذشتہ بود کہ انتادہ و مردم بران خانہاے خود ساختہ از حصار اثرے نگذاشتہ بودند درین بنا بعضے خانہا ضرور شد کہ منہدم شود صاحبان بیوت لائق الانہدام این بنا را در بارۂ خود ظلم نمایان دیدہ آہ و فغان از حد گذرانیدند چون بمصلحت حفظ عام در ضمن این انہدام منصور بود سودے بران مترتب نشد حسب الامر اجمل آمدہ در اندک زمانے حصن استوار بنا گشتہ قلعہ متینے پدید آمد بعد ازان در ہنگام حرب مرہٹہ وغیرہ آن کہ کمر ورود جماعۂ مذکورہ روے داد و خلقے کثیر از سکنۂ بیرون شہر ہم درون حصار در آمدہ از صدمات حوادث محفوظ و از عمارات بیرون شہر نیز خوف گوا توپہاے بروج و بارۂ حصار دست تصرف مرہٹہ کوتاہ گردانید ہمان خلق شاکے شکہ گذاربودہ بر حسن تدبیر ہیبت جنگ اعتراف و اقرار مے نمودند و ہیبت جنگ بکام و آرام در کمال عزت و احتشام مے گذرانید و اغلب اوقات برائے دلجوئے والدہ بخانہ مآمدہ عاطفتہا مے نمود و تمام سرکار تر ہٹ را از حضور بجاگیر خود طلبیدہ ارادہ آبادے پرگنہ ہاے آنجا بجد داشت بنا بریں عازم رفتن سرکار تر ہٹ گردید چون بزعم راقم مہدے نثار خان مرحوم شفقت ما فوق القیاس داشت و راضے بآزادے او نبود خود بخانہ اش رفت و با خود آوردہ ہمراہ گرفت بعد عبور دریاے دوصول بمحال مذکور در آبادے مہنوارہ کہ محل سکونت راجاے آنجا نہ قدیم و عمارات آنجاست نزول نمودہ اقامت گزید و بعضے پرگنہ ہاے سرکار مذکور بمہدی نثار خان و دیگر جاہا بدیگران

سپرد و اہتمام در اکثار آباد سے و تو فیر محاصل محالات مذکورہ و اغست بعد ازان کہ سکونت قصبۂ مذکورہ بطول انجامید زوجۂ خود آمنہ بیگم بنت مہابت جنگ را با اطفال و اکثر خدمہ محل نزد خود طلبید و نیز بوالدۂ فقیر نگاشت کہ آرزوے ملاقات شما زیادہ ازان ست کہ نوشتہ آید اگر مرجے بنا شد مع فرزندان تشریف آورد و صباحے چند در ہمین مقام بگذرانند جاین بنا بر شفقت و محض دلجوئی ما بود و الا مقتدران را باغربا ہر چند از اقارب باشند این قسم سلوک کما ینبغی مے باشد فقیر و علی نقی خان برادر خود را تمام بہمراہی والد درین ایام در شاہجہان آباد بود و مصطفے خان بنا بر ینکو خدمتیہا و کمال جرأت کہ داشت باوج اقتدار رسیدہ و در زمرۂ ملازمان مہابت جنگ کسے را سہیم و شریک خود نمیدید

ذکر عروج مصطفے خان بہادر ببر جنگ بمرتبۂ عالی و مقتول شدن بہاسکر پنڈت باغوای مصطفے خان و تقدیرات الٰہی

مصطفے خان کہ در حروب مذکورہ سابقہ حسن ارادت و جوہر جانفشانے و جلادت خود نسبت بر نقاے دیگر مکرر و متواتر بہ ظہور رسانیدہ مستطور نظر مہابت جنگ گردیدہ بانعام مبالغ کلے و اسباب و افیال در اقران ممتاز و سرفراز گشت ازان جملہ دوازدہ لک روپیہ یکبارہ انعام یافت و ہفت ہزار سوار رسالدار و پنج ہزار سوار رسالہ عویش عبد النبے خان صوبہ دار کنک بود و بعد مردن عبد النبے خان پسرش عبد الرسول خان بمنصب پدر کہ پنجہزارے یا چار ہزارے داشت بر سالہ و صوبہ دارے مذکور سرفراز یافتہ حاکم بالاستقلال صوبہ مذکورہ گردید و مصطفے خان خود بمنصب پنجہزارے و پالکے جھالردار و علم و نوبت و رسالہ ہفت ہزار سوار و قرب بچہل و پنجاہ فیل و غیرہ اسباب امارت انچہ باید مہیا داشتہ در کمال استقلال و اقتدار مرجع جمیع معاملات ملکی و مالی و مقتداے فرقۂ سپاہ خوے بود کہ اقارب قریبہ مہابت جنگ در حصول مرزم خود توسل بوے جستند و بمرتبہ رسید کہ حسود جمیع ملازمان و منتسبان گردید تا آنکہ حاجی احمد برادر کلان مہابت جنگ با وجود سہ پسر ہفت ہزاری از اقتدار و اختیار مصطفے خان عاجز و حیران گشتہ بنا بر انزجار خاطر جدائی برادر غربت از مرشد آباد کہ مسکن دیرینہ او از عہد شجاع الدولہ بود اختیار نمود و پیش پسر کہتر خود احترام الدولہ زین الدین احمد خان بہادر سپہ سالار جنگ بہ عظیم آباد رفت و نیز سبب آزردگے حاجی احمد خدمت ہوگلے گردید کہ بہ صولت جنگ بہادر عنایت گشت زیر اگر حاجے آن را برائے خود می خواست و صولت جنگ من بعد ہنگامۂ کلک خدمتے کہ اندک فائدہ داشتہ باشد نداشتہ مہابت جنگ پاس خاطر صولت جنگ عزیز تر دانستہ چون حاجے احمد را از محال سائر مرشد آباد بقدر ما یحتاج میسر بود دادن خدمت ہوگلے فضولی دانست و حاجی احمد بہمات مذکورہ آزردہ خاطر گشتہ بہ عظیم آباد بر خاستہ رفت درین عرصہ بعد انقضاے موسم برشکال در سال پنجاہ و ہفتم از مائۃ و دواز دہم بہاسکر پنڈت ملی قرادل را کہ از سرداران مشہور بعض ممالک دکن بود بر قاقت خود برگزید و او را سردار لشکر ہفت ہزار سوار گردانیدہ شروع سال مذکور در نہایت اقتدار حسب الامر مگھو بھوسلہ با بیست ہزار سوار داخل بلاد اوڈیسہ و بنگالہ گردید بقصد آنکہ اگر مصالحہ میسر آید مغتنم شمارد و الا بجارہ پردازد و مہابت جنگ کہ از مشاق استفسار متواترہ اندک کسالتے و ملالتے بہم رسانیدہ بود و بناے مدافعہ بہاسکر بعض تدبیر گذاشتہ آرام و آسائش سپاہ منظور داشت و با مصطفے خان در باب مدافعہ او مشورہ آغاز نہادہ خواست کہ تدبیرے بہاسکر و تمام جمیع سرداران فوج او یکجا بقابو ے خود در آوردہ ہمہ را یکبارہ راہے ملک عدم گرداند چون این کار بنا بر اقتدار بہاسکر و وحشت او مہابت جنگ و ہمراہیانش و عدم اطمینان از فوج اسلامیان متعسر بلکہ متعذر مے نمود مہابت جنگ

مصطفے خان

مصطفے خان را بنابر حصول مرام خود امید وار انواع انعام وعنایات ساختہ متوقع صوبہ دارے عظیم آباد گردانیدہ وعدہ کرد کہ اگر بہاسکر را مع سرداران ہمراہے بدام خود کشیدہ بحضور مہابت جنگ رساند صوبہ مذکور باو مفوض باشد مصطفے خان کہ مرد صاحب عزم وحزم واولوالعزم وہوشیار زبان آور بود بہ طمع افتادہ مہیا وآمادہ گردید وبا بہاسکر شروع پیغامہاے آمیزش وآشتی نمودہ او را از جنگ غافل وامید وار امر کیہ در خیال او نمیگذشت گردانید چون با بہاسکر سخن او در گرفت راستہ عاسی آمدن مصطفے خان نمود مہابت جنگ مصطفے خان را مع راجہ جانکی رام کہ متعمد علیہ او ومدار المہام خانہ اش بود بر راز خود آگہے دادہ نزد بہاسکر فرستاد وگفت کہ بہر صورت او را مع سرداران لشکر باید آورد تا ہمہ را یکبارگی بصحرائے عدم سر دادہ آید مشار الیہما حسب الامر نزد بہاسکر کہ در حوالے کٹوہ رسیدہ بود نشانہا فتہ ملاقات نمودند ومہابت جنگ بارادۂ امضاے مافی الضمیر خود از مرشد آباد نہضت نمودہ در محال منگر اکنار دریاے بھاگیرتی معسکر ساخت ومصطفے خان وراجہ جانکی رام بتمہید مصالحہ پرداختہ بچندین فساد وفسون کہ موکد بایمان غلاظ وشداد گشتہ بود بہاسکر را راضے بادراک ملاقات مہابت جنگ ساختند او علی قراول را کہ از معتمدالنفس بود بجناب مہابت جنگ روانہ نمود معہود آنکہ ہرگاہ او مطمئن برگردد بہاسکر باتفاق رؤسای عساکر ملازمت مہابت جنگ شتابد مصطفے خان وراجہ جانکی رام چون دیدند کہ نقش مرادشان درست نشست علی بہائی را ہمراہ گرفتہ معاودت نمودند ومصطفے خان در اثناے راہ با علی بہائی بمناسبت ایمانی واتفانی راہ مکالمہ وگفتگوے زبانی کشود واو را بہابت جنگ رسانیدہ مورد الطاف بسیار گردانید مہابت جنگ کہ در حسن خلق وتقریر دلپذیر بے نظیر بود بگفتگوے رنگین وسخنان شیرین دل علی قراول را فریفتہ وشیفتۂ خود ساخت وبتالیف قلب او چنان پرداخت کہ ما فوض تصور نتوان نمود ومصطفے خان را ہمراہ او فرستادہ بدلاسائی بہاسکر ودفع مظنہائیکہ در دلش استقرار داشت ہمت گماشت ودرین عرض مدت کہ عرضۂ سوال وجواب درمیان رنگ بر روے آب بود مہابت جنگ علی التواتر بارسال تحف وہدایا از قبیل نواکہ ولایت ونگالہ واقمشۂ ویراق ودیگر چیزہاے دلفریب باعث ازالہ وحشت واز اجۂ نفرت خاطر بہاسکر گردیدہ دلش را بسامانی ساختہ بود کہ اگر مقصد عظیمے بہاسکر در نظر نمیداشت چہ عجب کہ بے اختیار وبدون تحریک اغیار خود بخود بملاقات مہابت جنگ بشتافت واز طرفین آمد ورفت نکار یافتہ راجہ جانکی رام ہم کہ دیوان تن مہابت جنگ بود براے استمالہ بہاسکر بنڈت اکثر در حرکت بود آخر الامر بنیاد مصالحہ وملاقات فیما بین مہابت جنگ وبہاسکر گذاشتہ آمد ومیدان منگر امو عد ملاقات قرار یافت مہابت جنگ در اثنائے کنج منگر داشت وبہاسکر پنڈت در کٹوہ سکونت ورزیدہ بود اواخر سفر یا اوائل شہر ربیع الاول روزے کہ براے ملاقات ہمدیگر معین گشتہ بود یک خیمہ بزرگ در میدان منگر استادہ شدہ وسراپردہ ہاے بسیار بر پا گشتہ صحن طولانے وسیعے براے آن خیمہ بہر سہ مہابت جنگ با جمیع فوج خود چون در میدان مذکور رسید خود مع صولت جنگ وعطاء اللہ خان ثابت جنگ ومیر محمد کاظم خان ودیگر یکہ ہاے معتمد داخل خیمہ گردیدہ برمسند عزت نشست وچون احدے غیر از جانکی رام ومصطفے خان وہکیم بیگ بر این راز اطلاع نداشت اعیان شہر ہم اکثرے براے تماشاے چنین مجلس حاضر آمدہ مصاحبت مہابت جنگ گزیدند ومصطفے خان وراجہ جانکی رام کہ واسطۂ جواب وسوال وصاحب عہد وپیمان با بہاسکر بودند براے آوردن بہاسکر پیشتر رفتند باسے سرداران لشکر مع ہمراہیان عقب خیمہ مہابت جنگ سوار وتیار در میدان استادند ویکہ ہاے معتمد جانفشان بیطلے متصل بستونہاے خیمہ وبعضے بر سر مہابت جنگ کمر بستہ منتظر فرمان استادہ بودند دران وقت مہابت جنگ اطلاع این راز بصولت جنگ وعطاء اللہ خان بہاسے تنبیہ وبرآمدن آنہا از غفلت صلاح دیدہ بہ حکیم بیگ فرمود کہ خیمہ

دومے را کہ برای مکالمہ با بہاسکر پنڈت بر پا شدہ بصولت جنگ بہادر بنمایند حکیم بیگ صولت جنگ را بہانہ نمود ن خیمہ تنہا بردہ کنون خاطر مہابت جنگ را ظاہر نمود صولت جنگ بعد معاودت تحسین خیمہ نمود و معلوم شد کہ او ہم این راے را پسندیدہ مہابت جنگ متفکر بہاسکر نشستہ دہدم خبرش می پرسید و ہرکارہا علے التعاقب رسیدہ خبرش میرسانیدند بہاسکر چون بسرور دازہ رسید دستہ ہاے افواج او پیش روے خیمہ مقابل فوجہاے مہابت جنگ بفاصلہ تیر یک جزائر جا بجا استادند و دستہ ہاے فوج مہابت جنگ ہم بہمین فاصلہ از خیمہ طرف عقب استادہ بودند و فیل سوارہاے مہابت جنگ درمیان سراپردہا طرف پشت سرش استادہ بود و سرداران لشکر بہاسکر پیادہ پاگشتہ و دیگر متعدان یکدش باسلاح و یراق بہانہ عمدہ داران ہراے گزیدہ چہل پنجاہ کس از رفاقت او از انجملہ بیست و دو سردار و دیگر یکہ با کہ آنہا را بزبان ہندیان امینگ گویند با یکدیگر گفتہ بر در سراپردۂ مہابت جنگ فراہم آمدند چون بہاسکر از مادیان فرود آمد بیکدست دست مصطفے خان و بدست دیگر دست جانکے رام گرفتہ داخل سراپردہا شد و علی قراول پیش روے او و دیگران در عقب بہین ولیسار دامن گرد اینده و قبضۂ صیفہا در دست کردہ ہر یکے بفرور تکبر مے خرامید مصطفے خان و راجہ جانکی رام کہ از تہ کار خبر داشتند عذرے مناسب گفتہ دست خود از دست او بر آوردہ بیرون رفتند چون رہے از میدان صحن سراپردہا بر نوردید مہابت جنگ پرسید کہ بہاسکر پنڈت کہ ام است شناسندگان شکل میرزا حکیم بیگ و دیگران کہ آنہا را مہابت جنگ براے ہمین نمود خود داشتہ بود نشانش دادند مہابت جنگ سہ بار تفتیش نمود چون آمدنش متیقن شد باستادگان حضور فرمود کہ این نمودے۔ انگیشید از حاضران برین راز کسے آگاہ نبود مردم متحیر گشتہ متوقف شدند گرمیر کاظم خان التماس نمود کہ چہ حکم مے شود چون مکرر تاکید گفت میر کاظم خان و برخوردار بیگ و دیگر فدویان شمشیرہا کشیدہ دویدند مصطفے خان پنج شش ضرب شمشیر اول شاہ و حکیم شاہ و غیرہما را کہ متعدان با جرأت بودند در حضور گذاشتہ مامور ساختہ بود کہ ہر امرے کہ از مہابت جنگ صدور یابد شما بلا تامل خواہید نمود رفقاے مصطفے خان مشاہدہ این حال نمودہ ہما نجا شمشیرہا کشیدہ با بہاسکر و ہمراہیانش در آویختند و میر محمد کاظم خان سبقت بر دیگران گرفتہ ضربتے بر سر بہاسکر نواخت و کارہا تمام ساخت ہمراہیان او نیز شمشیرہا کشیدہ بر مردم مہابت جنگ ریختند غریب الفلا بے رویدادہ تماشائیان شہر را کہ بے خبر مصاحبت داشتند برخے از جوہر شجاعت عاری عار فرارازان سرکہ با قمع و جمعے بے اختیار روے داد فراشان بمشاہدہ این احوال سراپردہاے صحن را بر زمین افگندند مصطفے خان برق شمشیرہا دیدہ با فوج خود کہ مستعد استادہ بود بر سر مرہٹہ ہا تاخت و مہابت جنگ را گفتہ فرستاد کہ جنابعالے سوار شدہ تعاقب فوج غنیم نمایند مہابت جنگ درعین ازدحام کران وقت۔ کسے کسے را نمی شناخت سپر و شمشیر در دست گرفتہ استادہ بود و چند کس کہ در محافظت او اہتمام داشتند دلالت بسوارے فیلش می نمودند و او بنا بر غیبت کفشش بردار انتظار بہمرسیدنش داشت کسے عرض کرد کہ چہ وقت انتظار کفش است بجواب داد کہ ہمین زمان بعد آنے شما خواہید گفت کہ مہابت جنگ کرا فرصت اضطراب کفش پاگذاشتہ بدر رفت تا آنکہ کفشش بہمرسیدہ بر فیل خود سوار گشت و کار سرداران مرہٹہ آخر گردید صاحب جنگ خبر مصطفے خان بر سید بعرض رسانیدند کہ در تعاقب مرہٹہ تاختہ عرض کردہ رفتہ است کہ جناب عالے ہم متعاقب خود سے در رسند آن وقت مہابت جنگ باطمینان تمام سر بہاسکر براے تحقیق قتلش طلبیدہ ہر چند سے گفتند کہ کشتہ شد قبول نکردہ مبالغہ در طلب سرش داشت و حکم بنوا ختن شادیانہ فرمودہ دست از تفتیح بر نیداشت تا آنکہ سرش آوردند بشناسندگان نمودہ چون متحقق شد کہ سر دست تعاقب قتیلہ تھوران پرداخت و تا کبکوہ کہ اردوے عظیم مرہٹہ در آنجا بود عنان باز نگرفت

اما شہے از گرفتگان پیدا نبود سبحش ہمانا آنکہ ہرگاہ مصطفےٰ خان بہاسکر وغیرہ سرداران مرہٹہ را بعہد و پیمان و قسم کلام آنے مطمئن ساختہ میخواست ہمہ را بہ اندازہ دیگران بحبیم قبول نمودہ فریب مصطفےٰ خان خوردند و بملاقات مہابت جنگ آمدہ راہ عدم سپردند مگر یکے ازان سرداران کہ رنگھوکاسے کو از نام داشت ہرچند مصطفےٰ خان و بھاسکر و سلے قرار دل مبالغہ را از حد گذرانیدند قبول نہ کردہ بملاقات مہابت جنگ دران اجتماع راضے نشد و باگروہ خود بیرون ماندہ وعدہ نمود کہ روز دیگر بعد ملاقات و معاودت بھاسکر پٹدت وغیرہ سرداران من ہم بخدمت مہابت جنگ خواہم رسید و بمجرد این انقلاب باجمعیت خود در رفتہ بنگاہ بھاسکر را با خود برداشتہ برداگرچہ در راہ از صدمات رعایا و زمینداران و یکہ تازان لشکر مہابت جنگ اکثرے بہ چنگ بلا مبتلا شدند باز ہم بہوشیاری حزم کاری او را ندکور خلق کثیرے از فرقہ مذکورہ خود را ازان گرداب اضطراب بساحل نجات رسانید و افواج منتشرہ بھاسکر بہرحال شکستہ بال و باز و افغان و خیزان از حدود بلد بنگالہ و کٹک خود را بیرون کشیدہ و مہابت جنگ با جمیع رفقا سالما و غانما بہ مرکز دولت خود معاودت نمودہ بکام و آرام نشست و در جلدوے این خدمت از افزایش مرسومات کافۂ سپاہ راضی و خوشنود نمودہ دہ لک روپیہ بطریق انعام عنایت فرمود و عرضداشت متضمن فتح مذکور بپادشاہ نوشتہ التماس اضافہ منصب و خطاب بہر جنگے و نوبت برائے مصطفےٰ خان و بعجمت ہر یکے از رفقائے خود کہ بصدور ترددات جانستانی اعداشدہ بود مانند سید محمد جعفر خان کہ جراحتے از تمشیر ہا در سیدہ بود و فقیر اللہ بیگ خان و حید یار علیخان وغیرہ نمود محمد شاہ مرحمتے مشتمل بر عزت و عنایت باخلعت خاص و جواہر و خطاب شجاع الملک و اسپ و شمشیر بعجمت مہابت جنگ فرستادہ خطاب بہر جنگی و نوبت و منصب پنجہزارے برائے مصطفےٰ خان و اضافہ مناسب و خطاب بہادرے برائے دیگران پذیرائی یافتہ در رسید و موجب خوشنودی برائے ہمگنان گردید ۔

ذکر برہمی صحبت فیمابین مہابت جنگ و مصطفےٰ خان و بر آمدن مصطفےٰ خان از مرشد آباد و جنگیدن مصطفےٰ خان بہادر ببر جنگ در عظیم آباد باحترام الدولہ زین الدین احمد خان بہادر بہیبت جنگ و ظفر یافتن احترام الدولہ بر مصطفےٰ خان و سوانحیکہ درین ضمن روے داد

چون اقتدار مصطفےٰ خان از مرتبہ کہ گذشتہ بہتر ے بلکہ برتر ے رسیدہ بود و جمعیت اولوس افغان در ملک بنگالہ و سرکار مہابت جنگ از حد بدر رفتہ طرفہ از دحامے داشت کہ احدے را مجال نفس کشیدن با افغان ہرچند یک نفر ازان جماعۂ باشد بسبب استیلاے فرقہ مذکورہ بخود وے فی الحقیقۃ این قوم بنا بر کثرت عدد و قلت عقل و نفوذ و فساد در جبال و صحاری مانا بسباع و نہایت دلیر و طماع نے باشند بنا بر ملے ذوک المقدمات پاس حقوق اولیاے نعم بلکہ اب وہم نداشتہ زود بشناسند اندک مایۂ استعداد صحیح مواد فساد و مستعد لجاج و عناد مے شود و بکمتر طمع حقوق مصاحبت دیرینہ و احسانہاے سابقہ فراموش نمودہ تا بقتل آقا و خداوند بلکہ اقربا و خویشا و مددار اضے اندوہم نبا بر سہانیت تمام از ادراک و تمیز با محاسن اخلاق کہ ازان جملہ عفو و احسان ست آشنا نمودہ در انتقامات خصوص تتل افغانے اگر شدہ باشد نہایت صلب مے باشند و دعوے خون اینہا ہرچند قرنہا بگذرد نے خواہد و گروہ ہاے کینہ از سینہ شان نے کشاید مصطفےٰ خان اگرچہ خالی از شعور ے نبود اما بنا بر جرأت و شوکتے کہ داشت بمشاہدۂ دولتہاے نبگالہ کہ براے الیمین ہمیشہ مے دید آتش حرص و طمع در کانون سینہ اش برے افروخت تا آنکہ استعداد خود باز دحام افغانان در مقابلہ و مقاتلہ با مہابت جنگ

برابر بلکہ سبز دید آتش دیرینۂ او شعلہ کشیدہ با مہابت جنگ شروع باستیفاے مواعید کہ بنا بر اغراض درمیان آمدہ بود نمود و
از جملہ وعدہ ہا یکے صوبہ داری عظیم آباد بود کہ احتشام الدولہ بہادر دادا دکنتہ مہابت جنگ داشت مہابت جنگ را وفا
بوعدہ ہا یکہ ہنگام غوض سہل مے نمود در زمان فقدان غرض نہایت گران و دشوار آمد خواست کہ بحسن بیان و سحر طرازے زبان
چنان امر دشوارے را بآسانے طے کند چند ماہ با نخاے گفتگو و لجو بود و با نواع مہربانے خیالات مرتسخہ خاطر
مصطفےٰ خان سے زود و اما ہا از انجا کہ تشنہ لب بسراب دو جوایے وصال با فسانہ و خواب و تسلے نمی شود خان مرقوم با مید
امروز فردا و تدبیر در امور بسر بردہ آخر الامر آہستہ آہستہ پردہ از روے کار بر خاستن و اخلاصہا کاستن گرفت و رفتہ رفتہ
در اواخر محرم ۱۱۷۲ آمد و رفت دربار موقوف گردید سبب امتناع مصطفےٰ خان از آمدن دربار تقریر یوسف علی خان مرحوم
آنکہ مہابت جنگ بہ ظاہر در دلجوئے و استمالۂ او میکوشید و در باطن بنا بر تسلط و تحکم او و قاصد رفع مفاسدش بود و ہ از تدبیر
آن غفلت نمی ورزید روزے مصطفےٰ خان او دل شاہ و حکیم شاہ را کہ سران رفقاے او بودہ اند لجاجت مترمیش از خود
بدربار فرستادہ خود تہیۂ آمدن داشت مشار الیہما بحضور مہابت جنگ رسیدہ مجرا کردہ نشستند اتفاقاً یوسف علی خان
مرحوم ہم دران روز حاضر و بر ماجراے دربار ناظر بود می گوید کہ غیر معدودے از ملازمان دران وقت حاضر بودند کہ آن ہر دو
رسیدند بمجرد نشستن آنہا خواجہ سرائے از محل برآمدہ شدت عارضۂ ہیضہ جواب بیگم زوجۂ مہابت جنگ ظاہر نمود مقارن
التماس او خبر قرب وصول مصطفےٰ خان معروض شد مہابت جنگ بنا بر دریافت احوال بیگم بمجلسرا رفتہ او دل شاہ و حکیم شاہ را
تا آمدن خود بموقف امر فرمود درین حال آن ہر دو دریکے از حجرہ ہاے زولتسرا احساس حرکتے کردہ متوہم شدند کہ شاید جمعے
از ارباب صلاح را دران حجرہ بدفع مصطفےٰ خان نشاندہ خود بہمانہ عارضہ بیگم اندرون رفتہ اند باحتمال این خیال
از انجا بر خاستہ راہ خانہ گرفتند و مصطفےٰ خان را کہ قریب بدر دولت سرا رسیدہ بود اعلام نمودند خان مذکور کہ از مدتے
بنا بر خیرہ سری با راہ مردے پیمود و از مہابت جنگ مطمئن نبود در غرفہ قوی در خاطرش نشستہ از جائیکہ رسیدہ بود برگشت
مہابت جنگ خبر مذکور شنیدہ سلطے الغور شہامت جنگ بہادر را فرستاد کہ بہر نحو بہ تسلیہ و تصفیہ خاطرش کوشیدہ باز آرد
شہامت جنگ در راہ باو رسیدہ ہر چند خواست کہ بانواع تقریرات و اقسام ایمان خاطر پریشان او را جمع گرداند ازالہ
وحشتش نمود بحضور مہابت جنگ آرد سودے نہ کرد مصطفےٰ خان بخانۂ خود رسیدہ رسالۂ خود را کہ نہ ہزار سوار و
پیادہ با علاوہ آن بود با خویش متفق ساختہ لوائے مخالفت برافراشت و پیغام استعفاے نوکرے و اشتد عاے تنخواہ خود
نمود مہابت جنگ بتوسط شہامت جنگ قول و فعلش پیش سپاہ وغیرہ وثوق تمام داشت ہر چند خواست کہ
وحشتش را بمو النست تبدیل و ہر بیع صورت در نگرفت تا آنکہ مصطفےٰ خان بنفاہاے خشونت متضمن اسند عاے الفاے
مواعید فرستادہ مہابت جنگ و شہامت جنگ وصولت جنگ مع جمیع والسنگان و منتسبان متعدد مضطرب و حیران
گشتہ نمی دانستند کہ چہ کنند چون جرأت و جلاد تہاے او سالہا دیدہ بودند خوف عظیم روے داد و از طرفین باستعداد حرب
انجامید در شہر مرشد آباد ملازمان دولتخواہ مہابت جنگ فراہم آمدہ از دار الامارۃ تا قریب چھاونے
بر جنگ مردم سپاہ از سلاہر یکے مثل صولت جنگ و ثابت جنگ و شہامت و میر محمد جعفر خان و حیدر علے خان و حقیر الہ بخش
و نور الحد بیگ خان و عمر خان و پسرانش و دیگر یکہ متفرقات و ہزاریان برق انداز مثل فتح را و بخشی
و چیدن و دیگر سپاہیہ با و خاص بردار ان گرد حویلے مہابت جنگ از دحام داشتہ روز و شب مسلح و طیار

می گذرانیدند و شمشیر خان و سردار خان آمد و رفت دربار داشتہ ظاہرا مہابت جنگ و باطن با مصطفےٰ خان بودہ ہر دو کس را خوشنودی داشتند مہابت جنگ ہم بنابر عدم اعتماد بر جماعۂ افغان مماشات با شمشیر خان و سردار خان نمودہ بتالیف قلوب آنہا مے پرداخت اما مصطفےٰ خان منجر بفسادہاے عظیم و فتنہاے خصومتہا نوق طاقت خودیدہ اصلاح ذات البین اصلح امورے دانست و ہم بنابر مشاہدۂ ندامت گزارے و جلادت و جانفشانیہاے او مفارقت او را وہن عظیمے برائے دولت خود مے شمرد نہ یارائے نگہداشتن داشت و نہ خواہش فروگذاشتن و جنگ کردن با او نیز بنابر رفقاے مخلص و شجاعان او لوس کہ ہمراہش بودند امر صعبے مے پنداشت تا آنکہ روزے خواست کہ مثل سابق تنہا باسراج الدولہ بیش او رود و او را از خود کند بلکہ پالکے طلبیدہ میہا گردید برادر زادہاش کہ شہامت جنگ و صولت جنگ حاضر بودند و دیگر اقربا و دولتخواہان مثل میر محمد جعفر خان و حسین قلی خان بہادر و نقیر اللہ بیگ خان و دیگران باشد مبالغہ مانع و مزاحم شدہ معروض داشتند کہ الحال محل چنین کارہا نماندہ و کارانان گذشتہ کہ بدلجوئیہا و اظہار اخلاص تدارک چنین فسادہا خوان نمود حالا مصطفےٰ خان دعویدار ملک است و بقاے خود در زوال عمر و دولت جناب عالی میداند اول با ہم راہ بکشند بعد ازان بنجانۂ او بروند مہابت جنگ ہم بنظر امعان ملتماسات ایشان راست دیدہ فسخ عزیمت نمود درین عرصہ یکے از ہمراہیان او کہ رحیم خان نام داشت و ہمیشہ علم ہرادلی او بر مے افراشت بحسب تقدیر بتالیف و ترغیب مہابت جنگ حرکت رفاقت مصطفےٰ خان نمودہ بہ مہابت جنگ پیوست و شمشیر خان و سردار خان ہم عروج در خروج مصطفےٰ خان از بنگالہ میدانستند بنابرین از اعانت ہیر جنگ پہلوتہے کردہ با او ہمداستان نمی شدند مصطفےٰ خان جنگ مرشد آباد بدین جہات مناسب دانست باقہرمان تقدیر راے مصطفےٰ خان را گردانیدہ آمادہ برآمدنش ساخت علی اے حال مصطفےٰ خان رفتن بعظیم آباد و انتزاع آن صوبہ از دست احترام الدولہ بہادر بہیبت جنگ نسبت بجدال و مقاتلہ با مہابت جنگ آسان تر شمردہ قاصد برآمدن از مرشد آباد گردید و مہابت جنگ این ارادۂ او را فوز عظیم شمردہ از تائیدات غیبیہ دانست مصطفےٰ خان وکیل خود را با فرد حساب مشاہرہ خود مع ہمراہیان خاطر خواہ بدون دادن تصحیح و موجودات فرستادہ درخواست مبلغ مذکور نمود مہابت جنگ بدون تعلل و تامل ادائے مبلغ ہفتدہ لک روپیہ از قبیل الصدقہ ترد البلا تصور نمودہ فرستاد و مصطفےٰ خان مردم خود بر سر رئیس بہلبانان و غیرہ فرستادہ از بار بردار انچہ در کار بود بخرید و تہدید طلبیدہ و اسباب خود و ہمراہیان بخاطر جمع بار کردہ روزے کہ برائے کوچ مقرر بود باکرّ و فرّ و افر سوار شدہ چہار دنے خود را آتش داد دہل رحیل کوفتہ بہ فاصلہ اندک مسافتے داخل خیمہ ہا گردید و روز دیگر باز کوچ نمود چون از مرشد آباد پہ مسافت لیدے رسید و مردم شہر را یقین گردید کہ مے رود جانے نازہ در قالب مرشد آباد و عموم سکنہ بلدہ مذکورہ در آمد و ہر یکے بر دفع بلا سجدات شکر بجا آوردہ و مہابت جنگ بہ دلجوئے رحم خان پرداختہ رعایت نمایان بحال او نمود و شمشیر خان و سردار خان را نیز مشمول عواطف ساختہ منظنہاے ایشان کہ باشتراک قومیت در دلہا داشتند زدودہ خوشنود فرمود با آنکہ دل شیر خان برادر و مراد شیر خان خواہرزادہ کہتر شمشیر خان و الف خان داماد و سردار خان رفاقت مصطفےٰ خان گزیدہ شیوۂ کفران نعمت و عصیان ورزیدہ بودند ترک مذکورات آنہا فرمودہ اگر تقریبے در محل مہابت جنگ مے آمد تا دیل این حرکت از انہا بنابر جہل جوانے و نادانے نمود و مصطفےٰ خان بہاج محل رسیدہ بعضے از توپہا و افیال کہ در آنجا بود مع سازو سرانجام آنہا از فیل خانہ و توپخانہ چیدہ برگرفت و راہ بلغے و تردد آشکارا اختیار نمود مخفی نماند کہ چون مصطفےٰ خان

تغافل مہابت جنگ در ایفاے وعدہ عطاے صوبۂ عظیم آباد تا شام مؤدبرا در عم زادۂ خود را کہ عبد الرسول خان صوبہ دار کنتک بود نزد خود طلبیدہ تا پیش آید و مناسب نماید باتفاق او کردہ آید عبد الرسول خان داؤد خان نام افغانے را نائب خود گذاشت و بار سالہ خود از کنتک کوچیدہ بہ مصطفےٰ خان محق گشت پدرش عبد اللہ خان شیعے مذہب و از رفقاے محمد اعظم شاہ خلف اورنگ زیب و از عمدہ زادہا بود با کثرت صفات حمیدہ آراستہ و بجوہاے بسیار پیراستہ بود میر عبد العزیز از سادات سمانہ مضاف صوبۂ لاہور کہ سید عزیز صاحب تیمز از رسالہ داران سرکار مہابت جنگ و منجملہ افواج متعینہ کنتک ہمراہ او بود پیش فقیر نقل ہے کرد کہ عبد النبی خان چون ہموطن با من بود و زمانیکہ مصطفےٰ خان داعیۂ مخالفت مہابت جنگ مضمر ساخت با بندہ روزے در خلوت گفت کہ سید صاحب شما را خبر نخواہد بود این طفل یعنی مصطفےٰ خان را داعیۂ نمکوے در سر ہمچو پیۂ است من در عجب مخمصہ گرفتارم اگر با مصطفےٰ خان موافقت ورزم ننگ نمک حرامے کسے در خاندان ما نداشتہ من چگونہ روا دارم این نام زشت بر اے خود تو ائم بود اگر با مہابت جنگ بسازم از طعن اقارب و اصحاب رہائی نخواہم یافت و خواہند گفت کہ بہ عیت دولت در رفاقت مہابت جنگ دیدہ دست از رفاقت کسیکہ بوسیلہ او باین مرتبہ رسیدہ باز داشت خوشتر آنکہ ایزد تعالے قبل از بروز و ظہور این مفسدہ مرا از جہان بردارد تا ازین ننگ کہ بہر دو صورت عارض شد عیت نجات یابم و ہر روز پنجشنبہ بمزار قدم شریف کہ در کنتک است رفتہ دعاے ہمین امر مینمود و ہیچ پنجشنبہ را ناغہ نمے فرمود تا آنکہ دعاے او مستجاب شد و سہ چہار روز قبل از شروع مخالفت مصطفےٰ خان عارضہ بہم سایند و در پنجشنبہ بر حمت خدا رفتہ در ہمان قدم شریف مدفون گردید و زیارت او کردہ روز پنجشنبہ معین بود فوت نشد القصہ چون مصطفےٰ خان ترک رفاقت مہابت جنگ اختیار نمود عبد الرسول خان کہ تیر روے ترکش او و زور بازو بود باتفاق برادر بر گزیدہ ترک نوکری کردہ ہمراہ مصطفےٰ خان رہ سپر گردید و مہابت جنگ کنتک را از نائب خود خالی دیدہ بفرورت راجہ دیبی رام پسر جانکے رام را کہ قبل ازین پیشکار صوبہ مذکور از عہد عبد النبی خان بود و بعد مردن عبد النبی خان کہ بپرسش عبد الرسول خان نیابت صوبہ داری کنتک شد باز راجہ مرقوم بکار نویسش بحال و برقرار بود منصب سہ ہزارے و نوبت با لکی جھالردار و برسالہ دو سہ ہزار سوار سرفرازے داد و بصوبہ داری کنتک مقرر ساخت و سند نوشتہ فرستاد و مہابت جنگ زین الدین احمد خان را مادہ کہتر خود را بسیار دوست میداشت و الحق شمع شبستان و چراغ دودمان او بود را دۂ مصطفےٰ خان برجان او تریدہ خطے در مخالفت مقابلہ با مصطفےٰ خان نگاشت و مصحوب سر منشے مہابت جنگ از راہ طرف شمالی و ریا غیر راہے کہ مصطفےٰ خان میرفت ابلاغ داشت و در نہایت تاکید نوشت کہ از راہ لب دریاے طرف شمالی گنگا خود را بما رسانید اگر حاجت شود باتفاق ہمدیگر بمدافعۂ مصطفےٰ خان خواہیم پرداخت درصورت جنگیدن بہ تنہائے براے مصطفےٰ خان لقمہ بیش نخواہد بود

آمدن ہیبت جنگ از سرکار تربت لعظیم آباد و اقامت نمودن در میدان باغ جعفر خان و جنگیدن با مصطفےٰ خان و ظفر یافتن بر و بہ نصرت ایزد منان

اخبار رفتار کیہ فیما بین مصطفےٰ خان ہبر جنگ و مہابت جنگ برخاستہ بود بسمع القواتر بہیبت جنگ مصیر رسید چون خبر حرکت او از سرشد آباد بارادہ بلغے و عناد نوشتہ مہابت جنگ متضمن عدم تعرض با او و رسایندن خود را نزد مہابت جنگ بہیبت جنگ چارۂ کار خود را بر استشارہ گذاشتہ با دو نخواہان در رفقاے خود درین امر بے تمتی نمود ہر کسے سخنے بقدر استعداد و مناسب مزاج خود گفتن آغاز نہاد رضاے اکثرے بتبیت امر مہابت جنگ بود چہ مقابلہ

با مصطفی خان مناسب نمی نمود و توقع نظر بران لشکر خلاف عادت بود چرا که دوازده بلکه چارده پانزده هزار سوار جرار ملازم و غیر ملازم که در رسالها و بیکار باشی متواتر چیده و امتحانات نموده جمع آورده بود همراه داشت و مصطفی خان خود در نهایت شجاعت و کمال دلیری و شهامت و تجربه کار دقائق و آداب کارزار بود چون بنای جنگ او بر تیر و شمشیر بود حاجت به توپخانه نداشت مگر افغانان اقوام او تفنگهای خاصه با خود داشته در معارک جنگ مناسب وقت و مقام سوار اسپ یا پیاده پاگشته باستعمال آن مے پرداختند با وجود آن قریب به پنجاه توپ مع اسباب لائق در رکاب او بود و زیاده از صد و پنجاه فیل مع سرکار او و همراهیانش در لشکر موجود و هر یکے از همراهیان او اسپ خوب داشت که اقل قیمتش کمتر از پانصد چارصد روپیه نبود و ساز سلاح و یراق و قلماشهاے زین اکثرے از نقره و زره و خود و چار آئینه فولادے طلاکار داشتند خلاصه فوج شایسته به جمیع مایحتاج آراسته و پیراسته که دران زمان کمتر کسے چنان داشته باشد مهیا داشت و هیبت جنگ بهمه جهت زیاده از سه هزار سوار و بیش شش هزار پیاده تفنگچے نداشت بعضے ازانها متعینه جاها و برخے همراه رکاب و بعضے از رفقاے احترام الدوله که جوهر شجاعت و غیرت داشتند خصوص مهدے نثار خان عم راقم که در شجاعت و حمیت آیتے بود ترغیب بجنگ و مقاتله مصطفی خان نموده التماس کرد که جمیع امور خاصه موت و حیات و البسته تقدیر و ظفر یافتن بر اعدا منحصر بر نصرت ایزد تعالے است بر قلت و کثرت فوج نیست کما قال عز من قائل کم من فئته قلیله غلبت فئته کثیره باذن الله درین صورت روگردانیدن از جنگ و الحاق بمهابت جنگ بر چند موافق فرمان جناب عالی است اما در چشمان و اقارب و اصحاب کمال نجالت و موجب ننگ و شرمسارے بیشتر هر چه راے بیضا ضیاے اقتضا نماید مطیع و منقادیم چون هیبت جنگ نهایت غیور و در کمال شعور بود دشمنی جنگ اختیار کرده از ترهت نهضت نمود و کوچهاے متواتر کرده اراده نزول در منازل شهر نه فرمود و بمیدان باغ جعفر خان معسکر ساخت عبد العلی خان بهادر و اخوه شهر مثل عقید تمند خان بهادر برادر عمده الملک امیر خان و دیگر اعیان و منصبداران بملاقات او شتافته حاضر شدند و هیبت جنگ از درو تواضع و فروتنیها در آمده اخلاقے که لائق بشان او بود و پیشتر معمول نداشت بعمل آورده و بجوئے راز حد گذرانیده و در سرانجام اسباب جنگ و فراهم نمودن سپاه اهتمام آغاز نهاد فائز علی خان بنام بخشی بود بنابرین مهدے نثار خان و عبد العلی را در تالیف قلوب جماعه داران و انفصال جوابات سوال سران سپاه امور و مختار فرموده احمد خان قریشے نبیره داؤد خان مشهور و شیخ جهان یار و شیخ حمید الدین و شیخ امر الله و کرم خان و غلام جیلانے خان و خادم حسن خان و راجه کیرت سنگه و راجه رام نرائن و دیگر رفقا و مخلصان را مامور نمود که روز و شب در بهمرسانیدن مردم خوش اسپه و خوش یراق مشغول بوده بعد امان هر که بهر صورت بدست آید نگذارند و کوشش نمایند اگرچه قلیل باشد و بطن مردم نیست احتمال دارد که در زمره عوام هم خاصے برآید و جماعه زمینداران صوبه را هم آنها که در زمره مخلصان منسوب مے شدند طلبداشت از انجمله راجه سندر سنگه مع گروهے انبوه از ملازمان و همراهیان خود و نامدار خان سکین زمیندار پرگنه کهت و سامے مع برادران متوره پیشوخود سردار خان و کامگار خان و نرست خان با جمعیت سیصد که آنهم برابر همراهان راجه سندر سنگه بود و بشن سنگه زمیندار سرس کنبه و بهلوان سنگه و سبو تهر سنگه برادر زمینداران پرگنه سهرام و چین پور و بهرت سنگه زمیندار ارول وغیره حاضر آمده شریک حال و مستعد جانفشانیها گردیدند و در عرصه قلیل روز و شب تلم نگهداشت بهارے بوده باصطلاح هند مثل سپاه نو ملازم مے دید و اسپها بداغ که علامت نوکری ست سیر سید تا آنکه سپاه با عتبار عدد قریب بچارده پانزده هزار سوار و پیاده علاوه آن ملازم مهیا گردید

و بایاسے مناصبان و لنگوٹہ صلاح دران دید کہ در میدان بدون سنگر از عہدۂ جنگ مصطفی خان و سپاہیانش کہ سوار کار و ماہر فنون کارزار و دلاور و جان نثار اند برنے توان آمد لہذا بیلداران و کلندداران را قطار وا کنانست مسالک محدود خود طلبد اشتہ ابتدائے سنگر از برج باغ جعفر خان نمودہ انتہائش بسمت یکہ برائے آب جلہ بنابر محافظت آبادے خارج شہر بناہ خطیر مسموم آباد بستہ امد رسانیدند و خندقے عمیق بیرون سنگر درست نمودہ از گنگے کہ بخفر خندق حاصل شدہ بود سدے بدون گلابہ بستہ قلعہ مہیا گردید بر برج آن توپہا گذاشتہ از بہے تا برج دیگر بیکے از جماعہ داران مفوض شد و سردارے فوج بہ ہمچنیں مقرر گشتہ چند جماعہ دار باطاعت او مامور شدند اول عبد اللطیف خان بہادر خالوے فقیر دوم احمد خان قریشی سوم راجہ کیرت چند دیوان پسر رائے رایان عالم چند چہارم راجہ رام نرائن پنجم خادم حسن خان ششم ناصر علی خان و مردم مذکور زیر سنگر باجمعیت خود بارحل اقامت افگندہ روز و شب مشغول حراست نشستند خیمہ ہا و بنگاہ مع اثر و دے رکاب پس پشت افواج متعینہ سنگر بہ طور معسکر برپا دہیا بود و اعلام ہریکے بالائے خیمہ ہائے او و ہمراہانش در بنگاہ دلنشانے سوارے بر سنگر جائے کہ ہر کسے خود مع رفقا بود برپا داشت و انتظار ورود مصطفی خان مے کشیدند و برادر خرد فقیر لطف علی خان سہ ماہ قبل ازیں غرہ ذی القعدۃ الحرام ۱۱۵۷ ہجرے در مائۃ دوازدہم از شاہجہان آباد حسب الامر والد رحمۃ اللہ برائے انصرام شادی کہ خدائی در جائیکہ معین شدہ بود بہ عظیم آباد رسیدہ و در ماہ محرم سال پنجاہ و ہشتم از مائۃ دوازدہم با دختر خال سہ اسرا فضائل خود عبد اللطیف خان بہادر فقیر کخدا شد و چہار دہم ماہ صفر در لشکر ہیبت جنگ آمدہ بر فاقت خالوے خود شریک این معرکہ گردید و لطف علی خان بر فاقت مہدے نثار خان عمدے مرحوم ملازم سرکار ہیبت جنگ گشت و ہمراہے او چند سوار کہ شاید زیادہ از صد نفر نخواہند بود مقرر شدہ خاکسار بے علاقہ نوکرے بپاس آبروے خود و مجتبیکہ با خال و عم و غیرہ دوستان داشت حقوق سابقہ ہیبت جنگ در سن فوزدہ سالگے بر فاقت گزید و ہیبت جنگ بر دروازہائے حصار شہر و بعضے بر برج آن مردم و توپہا نگذاشت نا ممد و منفوج از لشکر منصورے در اندرون شہر نخزد و ہم اگر مصطفی خان با بعض افواج اقدام خرابے شہر و اختلال احوال ناموس و زنہائے رفقائے ہیبت جنگ شوند نتوانند و ہمان حصار ساختہ ہیبت جنگ آن روز بکار آمد و مال و جان و ناموس سکنۂ شہر محفوظ ماندہ موجب شکر گزارے مردم آنجا گردید و نیز برائے استکشاف مافی الضمیر مصطفی خان ہر چند فاشے و عیان بود و بنابر اتمام حجت ہیبت جنگ دو سہ کس معتمد را بسفارت برگزید از انجملہ بود یکے حاجے عالم کشمیرے کہ آخر مخاطب بحاجے محمد خان شد و دومے مولوے تاج الدین کہ اہلش از صوبۂ اودھ و از طرف عمدۃ الملک بیدرئیس مدرسہ سیف خان کہ برلب دریا متصل بقلعۂ پادشاہے بہ طرف مغرب واقع و مکان بافیض و فضا و نزہت و لفشار نخزدیدہ و دلہا بود مقرر بودہ وظیفہ سے یافت دیگ کس دیگر خوب در خاطر نماند اما اغلب کہ آقا غلیمائے مرحوم چشم و چراغ سلسلہ ملک محمد خان دیوان صوبہ کابل باشد و اصحاب فلمنہ مذکورہ رائزد مصطفی خان فرستادہ پیغام دادہ کہ حرکت شما از مرشد آباد اگر بنا برارادۂ انقطاع مطلق از رفاقت جنابعالے یعنے محابت جنگ و بیرون رفتن ازین دیار خواہ بمحوہ مصمم باشد چون حقوق سابقہ ہست باین مہمانان و دوستان بخانہ ما ورود و نزول باید نمود و اگر بنا از اسباب سفر و بار بردار حاجت باشد اظہار باید کرد تا دو سہ روز باہمدگر بہ کام و آرام گذرانیدہ ما یحتاج را حاضر سازیم و وداع یکدگر نمائیم و اگر ملالتے از جنابعالی بنابر جہتے رویداد آگہی دہید کہ بندہ واسطہ رفع کدورت

گشته التیام دهد و افتراق باتفاق گراید و اگر سندے از حضور شاهی برائے این صوبه حاصل کرده باشید بنمائید تا ما راه خود گرفته بدون مجادله و منازعه صوبه را تسلیم شما نائیم فرستادگان روانه گردیده در لواح شرحے قصیده مونگیر به مصطفے خان رسیدند و بعد ابلاغ پیغام بعجلت معاودت نموده جواب آوردند مخلص آنکه نه ارادهٔ نزاع است و نه با هیبت جنگ پیوستن بلکه انتزاع این صوبه از دست شما منظور است و استفسار سند که نموده اید جوابش آنکه سندے که در انتزاع صوبه بنگاله از سرفراز خان در دست عم شما بود همان سند من در دست دارم باید دید مصرع تا در میان خواسته کردگار چیست + بعد این جواب از مولوے مذکور پرسیده که مولوے جی اگر طرفے بت پرستان و طرف دیگر جماعهٔ رفضه مستعد پیکار باشند و ما را اقتدار استیصال هر دو باشد اول کدام یک از فریقین را زیر تیغ کشیم مولوے تاج الدین مقصدش را نفهمید اما تجاهل کرده جواب داد که کافران را اگر حربے باشند رواست که زیر تیغ کشند داهل قبله هر چند رفضه باشند نمے توان کشت آرے دلالت بخیر و ممانعت از منهای محال کمن از مستحسنات است مصطفے خان گفت با عتقاد و دار شما و مشائخ ما خود رفضه بدتر از کفره اند اول رفضه را باید گذرانید بعد ازان از حال دیگران باید پرسید مولوی خاموشی گزیده مرخص گردید فرستادها چون در بنجار سیدند و ما جرا ازین وضع ظاهر یافتند هیبت جنگ که مستعد مدافعه بود مستعد تر گشت و نیز شهرت داشت که مصطفے خان خانه هائے مردم شهر و رفقائے هیبت جنگ را از فرط غرور بر رفقائے خود بخشیده هر خانه بنام یکے از مقربان خود مقرر ساخته بود که بعد فتح آن خانه مع اهل و اسباب او متعلق باشد ایزد تعالے نخواست فقیر در نهایت تشویش از دیوان حضرت حافظ شیراز که بلاشبهه لسان الغیب است درین واقعه تفاءل نموده بود این بیت برآمد حافظ تو با خدائے خود انداز کار و دل خوش دار + که رحمے اگر نکند مدعے خدا بکند + و الحمد لله که مطابق این تفاءل مشاهده گشت القصه مصطفے خان چون بمونگیر رسید عبد الرسول خان برادر خود را مع فوج همراهش برائے انتزاع قلعه آنجا که اندک بمتانت و رصانت شهره داشت تعین نمود حسن بیگ خان قلعه دار و تفنگچیان که بهمراهش تیام داشتند به مدافعه استاده چون این قدر کار با دور نظر او هیچ نمے نموده پا بامعے از رفقا بران قلعه یورشش نمود و مردمش بالائے حصار برآمده قلعه را گرفتند ا بحسب تقدیر عبد الرسول خان که زیر دیوار دروازه قلعه استاده مردم را تحریص بر آمدن بالائے قلعه مے نمود یکے از مستحفظان دروازه سنگے از بالائے فصیل بران مرد حسین افگند فقط ارسنگ مذکور بر سر و چشم و عبد الرسول خان رسید خورد و شکست و نامهربده همانجا رخت هستی ادر دنیا بربست فتح قلعه مونگیر چنان بود که تدارک شکست عبد الرسول خان تواند نمود مصطفے خان اگرچه باستقلال خود و بپاس دلدهی رفقا از جا در نیامد اما در باطن متاثر گشت و کمر شکست چه عبد الرسول خان بازوے زور آزمائے او بود سه روز در آنجا مقام نموده برسم تعزیت و منع نواختن نوبت پرداخت و بعضے از توپها و باروت و کله انچه حاجت و مناسب بود ازان قلعه گرفته پیشتر نهضت نمود چون خبر قرب وصول او بهیبت جنگ رسید در پاسداریهائے اطراف سنگر اهتمام تمام نموده روز و شب نمے آسود و بهمدے نثار خان را مامور فرموده بود که شبخون در وزان چند نوبت گرد سنگر گشته بدلدهے و تشجیع رؤساے لشکر پرداز د مرحوم مذکور درین خصوص انچه مناسب مے دانست مے نمود تا آنکه روز پنجشنبه که هفتم ماه پیچ صفر بود مردم همه در جاے خود مستعد و مهیا نشسته همین که دو ساعت از روز برآمد مصطفے خان متصل به سنگر رسیده و با هم اشجار انبه که بانبوه بود توقف نموده فوج خود را دو حصه ساخت یکے بسرکردگے بلند خان روهیله و یکے به همراهے خود و از باغهائے مذکور برآمده بلند خان را پیشتر فرستاد تا بالا رفته از طرف پشت لشکر و سنگر در آمده بر پشت

مردم هیبت جنگ زنده و خود نیز از آخر سنکر که راجه سندر سنگه و کیرت چند وغیره مستحفظین آن طرف بوده اند ادا ده در آمدن نبود بلند خان حسب الامر به طرف نخاس رفته داز باغ جعفر خان جابرے که بنجارها در انجا مقیمه بوده اند گذشته با امر علیخان و پسرش سعید علی و داماد مرتضوی خان میرزا رمضانے نام که آن طرف مقرر بوده اند در آویخت ناصر علیخان مجروح افتاده از کار رفت و سید علے و میرزا رمضانے برحمت الهے پیوستند و ناهر خان میواتے زخمی گشته گریخت بلند خان و مسکر داؤد دے هیبت جنگ در آمد و رو بهیله هاے همراهیش معمورے لشکر دیده مشغول غارت شدند و مصطفے خان بر سر راجه سندر سنگه که آخر سنکر بود تاخته یک حمله جمعے کثیر از همراهیان سندر سنگه مثل غازی خان بالوزئے داماد سندر سنگه و غیره بسیارے را بزخمها سے بسیار بر خاک میدان انگنده سندر سنگه با چند کس معدودے در از دحام فوج مصطفے خان کشته از شش هفت هزار سوار نبود متلاشے گشت و مصطفے خان بحال او نپرداخته بیشتر راند لیکن دور در آن اودر سنکر واندک تیر باران ذوالفقار خان میواتے بر کله و راجه کیرت چند بر پهلو جراحتے از تیر خورده راه گریز پیش گرفتند از مشاهدهٔ این احوال جمیع لشکریان آن ضلع بے استقلال گشته فرارے شدند و پیش روے هیبت جنگ تمام عرصه خالے گردید و مصطفے خان با جمع کثیر تنها ماند

هیبت جنگ بر فیل سوارے خود برآمده با اندک مایه مردم که کمتر از دو صد سوار و صد و پنجاه پیاده خاص بردار بود ندبا دل قوے و خاطر مطمئن مقابل مصطفے خان گردید از جمله سواران نامدار خان دکانگار خان و سردار خان و رستم خان بهگن با صد سوار همراهے خود و قریب بهشتاد سوار متفرقه از موالے میر بدرالدرجے مخاطب بسیادت علی خان دیگر هاے روشناس ملازم سرکار و رکاب نصرت انتسابش بوده اند و مهدے نثار خان با نقے علی خان و میر اکرام و پنج شش کس دیگر در مورچال شیخ حمید الدین مجاهد لکهنوے طرف پهلوے چپ هیبت جنگ مشغول گفتگو و دلجوئے او بود که این القلاب رو نمود چند مهدے نثار خان به شیخ مذکور که جماعه دار هفتصد کس و بشیخ امر الله لکهنوے که او هم در جمعیت برابر به شیخ حمید الدین بود تاکید ها برائے سوارے خود سودے نذکر مهدے نثار خان به همان جمعیت پنج شش کس در پهلوے چپ هیبت جنگ استاده مصطفے خان در رسیده بهر دو دست مردم را تحریص بفروگرفتن هیبت جنگ بایما و اشاره خود و زبانے هم به آواز بلند گفت که هیبت جنگ همین است او را زنده بگیرید حکیم شاه مقابل مهدے نثار خان آمده از اسپ فرود آمد و سه چار کس از همراهیان مهدے نثار خان مقابل او پیاده شده با او در آویختند و هیبت جنگ باکمال استقلال بطرف مصطفے خان اندیشه تیز زنان پیش رفت و یکے را فرستاده عبد الصمد خان پیغام فرستاد که با کل فوج همراهیت خود سوار شوید عبد الصمد خان و دیگران را که این طرف در پناه سنکر از دحام مردم بوده اند مطلقا از درد و مصطفے خان و بلند خان و این همه زد و خورد ے که روے داد آگهی نبود ازین جهت عبد الصمد خان را حیرت دست داده جواب فرستاد که در سنکر ضابطه نیست که کسے سوار شود هر کس بجاے خود مستعد است حریف از جاے که بیاید فوج همان طرف مدافعه با او خواهد نمود آدم دیگر آمده حکم سانید که هر گاه من تمام شوم بچه کار خواهید آمد عبد الصمد خان متحیر شده بر فیل خود و بنده و معدودے دیگر نیز بمراقبت ایشان بر اسپ سوار شده چون ملاحظه کردیم مصطفے خان شکست خورده بیرون سنکر بدر رفته بود از طرف هیبت جنگ که بر سر سنکر استاده بود بان در سکله ها رسیدا و ند و فوج مصطفے خان با سرداران فیل نشین گریزان میرفت عبد الصمد خان را مشاهده این احوال باعث انفعال شد که چنین جنگے خاوند جنگید و از ماخذ ستے به نهور رفته سعید خواست که با معدودے که همراهش سوار بودند بر سر فوج مصطفے خان که قدا صله ضرب بان در سکله رفته باستقلال استاده علماے لشکر پاکیزه شهادیانه

ی نوا خت و مردم او که متفرق شده بودند از هر طرف بسراو جمع آمده ازدحام و اجتماع مے نمودند بتاز دد و ستان دانا تا لفت مے نمود و بعد لعلے خان از شدت غیظ و غضب نشنیده بیشتر مے راند تا آنکه هیبت جنگ کس فرستاده مبالغت شدید نمود و گفت که این غلبه خدا داد و در رفتن شما بر سراو به تنهائے بر باد رفته قضیه منعکس خواهد شد بجائے خود بوده فکرا تے بجا آرید مو به سینید که از نصرت الهی پلیان کار یکبارگی انجامد بعد لعلے خان برگشته بجائے خود ایستاد و مصطفے خان با نصف النهار استاده مانده چون مردش همه فراهم آمدند اکثر خلصان را مجروح دید و خبر کشته شدن بعضے معتمد ان دیگر شنیده همان وقت یورش نمودن صلاح ندانست و بعسکر خود که بر سر دریائے پن پن خرد به فاصله یک کروه بلکه کمتر بود سعادت کرده نزول نمود و قوپیها را مقابل سنگر در باغ انبه که بطرف جنوب سنگر واقع شده بود قائم کرده فرمان بگله اندازے داد و صورت جنگ مذکور و شکست خوردن مصطفے خان برین منوال است که چون مصطفی خان بر سر هیبت جنگ رسید هیبت جنگ مایوس از ظفر گشته و دست از جان شسته باستقلال استقبال او نموده بدست خود سزا مے زد تفنگچیان خاصه روبرو و یکه تازان همراه او و راجه هائے میئن به برق اندازے و استعمال تیر و شمشیر سر راه بر مصطفے خان گرفتند و مصطفے خان قلت فوج و هیبت جنگ را تنها دیده به همراهیان خود میگفت که هیبت جنگ همین است زنده اش بگیرید درین عرصه حکیم شاه که از جوانان بانام و نشان و از جمله معتمدان مصطفے خان بود روبروے مهدی نثار خان و ایدل شاه برادر او و بعضے متهوران دیگر روبروے هیبت جنگ از زخم شمشیر و تفنگ کشته افتادند و مصطفے خان قریب رسیده بود که فیلبان او از زخم تفنگ بر زمین غلطید و مقارن این حال مصطفے خان اضطراب فیل خود دیده بخوف آنکه مبادا بگریزد و فتح و ظفر صفت از دستش رود با عتماد شجاعت و رفاقت همراهیان خود خود را از فیل افگنده تا بالتفاق او دیگران هم همین کار کرده هجوم آورده هیبت جنگ را دستگیر نمایند بحسب تقدیر مردم همراهے این جستن او را مثل افتادن فیلبان دانسته و مضطرب گشته گرفتند مصطفے خان نیز تنگ روزگار را تماشا کرده چار و ناچار تا بیرون سنگر همراه گریختگان پیاده پا بدر رفت بیرون سنگر مردم او را شناخته اسپے برای سوارے حاضر آوردند و او را سوار کردند چون عین انقلاب دو قت اضطراب بود توقف مصلحت ندید دور تر رفته حکم بنواختن شادیانه نمود و مقابل استاده چنانچه مذکور شد بعمل آورد ازین طرف هیبت جنگ مع جمیع سرداران و افواج باقے مانده تمام روز و تمام شب سوار و مستعد کارزار استاده مانده بعد اطمینان معلوم شد که راجه سندر سنگه بتعدد زخمها کوشیده چون همراهیانش اکثرے شربت ناگوار مرگ نوشیدند و مصطفے خان او را محدوم مطلق شمرده پیش راند و راجه کیرت چند مع دیگر افواج گریخت دلبند خان با شش هزار کس در آرد و با نک بخیمه ها و آرد و با را غارت نموده و اعلام را با زر افتاده کسے دران عرصه نماند سندر سنگه فتح مصطفے خان و کشته شدن هیبت جنگ یقین دانسته بدر رفت و همراه او بشن سنگه و محمد جمال و نصر الله زمینداران پرگنه سرس و کتیه و نواده دیگر زمینداران هم بدر رفتند و افواجیکه ضرب دست مصطفے خان دیده بود اکثرے بخانه هائے خالی بیرون حصار عظیم آباد جمع گشته بر لب دریا و انبوهے در باغ جعفر خان رفته پناه گرفتند و نصف سنگر از مردان کارے که مستحفظان سنگر بوده اند خالے مانده از آرد و بازار و خیمه ها نشانے نمانده تا جائیکه نظر کار کند میدان خالی دیده عیشد بنا چارے سنگر طرف شهر که سمت مغرب بود خانی گذاشته بطرف مشرق مقابل لشکر مصطفے خان پاسدارے را ضرور شمرده و هیبت جنگ رونانه در خیمه مختصرے که برائے او با ندک فاصله از خیمه عبدالله خان استاده کرده بودند

بسرمے برد و وقت شب در خیمه عبد الاعلے خان آمده استراحت مے نمود و عبد الاعلے خان و مهدے نثار خان و این اقل الانام و معتمدان رفقاے او و همرا هیان عبد الاعلے خان و دیگر مردم مهدے نثار خان و تقی علی خان پاسداریش مے نمودند شبے اغا فخنه نزدیک لشکر رسیده و باقی چند سردار ده قاصد شبخون بودند بیاورے اقبال و حسن سعے و اهتمام مهدے نثار خان و عبد العلی خان که زود مردم معتمد هر جا فرستاده تاکید نمودند که کسے از جا نجنبد و از هر جانب که کمینه گو شان در آیند بجاے ایشان رسانند انقلابے روی نداد و فتنه برخاسته فرو نشست تمام روز گوله هاے توپ از ان سوی آمد و اسپ و مردمے که اندکے دور تر از لشکر بطرف پشت ما مے بودند مجروح و مضائع مے شدند و در دامن لشکر مردم محفوظ بوده اند پنجم ذی الکامل بدین منوال گذشت شب ششم که شب چار شنبه آخر ماه صفر بود هر کاره باخبر آوردند که مصطفے خان قصد اکوچ می کند هیبت جنگ ارباب مشوره را جمع نموده استشاره نمود رائے دانایان برین قرار یافت که او بدون جنگ دیگر امرے منظور ندارد صبح استعداد حرب باید نمود چنانچه این امر باید بود تا اگر مقدمه راست بظهور آید و صلاح چنین افتاد که لشکریان مغلوب جنگ سابق را مع سرداران شان در سنگر باید گذاشت و لشکر یکه در سنگر بوده همراه گرفته باید جنگید همین قسم عمل آمد عبد الاعلے خان بهادر راے احمد خان قریشے و شیخ جها نباز و خادم حسن خان و سید عرب خان مقدمه انجمیش نمودند و حسونت ناگر و نامدار خان راجه مئین با هر چهار به اورے کل همراهیان در رساله خاص و مهدی نثار خان و شیخ حمید الدین و دیگران بهراهے احترام الدوله هیبت جنگ بهادر مقرر شدند و راجه کیرت چند و راجه سام نرائن و ذوالفقار خان و دیگران که در جنگ اول ضرب دست مصطفے خان را دیده منهزم گردیده بودند در سنگر متعین شدند اول صبح هیبت جنگ ناز خوانده توکل بر نصرت باری دیاری او اقاے نموده سوار شده و ناصیه عجز بر آستان خداوند مستعان سوده فتح و ظفر بر دشمن خیره سر آلت نموده همراه عبد الاعلے خان قریب یک هزار و پانصد کس جمعیت فراهم آمد و با هیبت جنگ نزدیک بده هزار سوار و دو هزار پیاده برق انداز و تفنگ انداز بان دو دسته ضرب و رکاب جلوی موجود و مهیا گردید و سواران همراهے مصطفے خان از باغهاے ابنه که طرف جنوب سنگر بود نمایان و توپهاے او مغرب رویه روان شدند مهدے نثار خان آمده با عبد الاعلے خان گفت که پیشتر رفته سد آب جله را باید گرفت والا اگر دروست مصطفی خان آمد درین میدان ایستادن متعذر خواهد شد عذر پرا که آنها در پناه سد و ما در میدان خواهیم ماند عبد الاعلے خان قبول نموده از پیش روے هیبت جنگ مائل بدست چپ پیشتر راند و هیبت جنگ بر سر شارع عام عقب تر از عبد الاعلے خان مائل بطرف دست راست ماند و در میانه فاصله بقدر گوله رس توپ افتاد و عبد الاعلے خان مع همراهیان که نبده هم ازان جمله بود هنوز تا بسر سد نگذشته بودیم که مصطفے خان داخل میدان عقب سد مذکور گشته آنجا را قابض و متصرف گردید و توپهاے او را بجانب چپ پیشتر راند و هیبت جنگ بر سر شارع عام بسر دادن شروع نمود و بر ما در پناه آن سد مرتضی خان پسر مصطفی خان با جمعیت فراوان پیاده پا گشته استوار ایستاد و مصطفے خان بمنتهاے سد رسیده بر سر راسته باغ جعفر خان مقابل روے هیبت جنگ بذیل خود قرار گرفت و امین مصطفے خان و پسر شش مرتضے خان افاغنه جانفشان با تفنگهاے برق آثار بر سر آن سد متصل بهم چون سد سکندر صف بسته استاده شروع به برق انداز نمودند میان ما و دشمن فاصله بقدر یک تیر انداز بود و در اندک زمانے از همراهیان ما اکثرے مجروح و بعضے مقتول و پسپا هاے اکثر سواران ابتدا یکدیگر از انجمله یکے از رفقاے عبد العلی خان

بود که اسپش از گولے خلیده و او پیاده گردیده استعانت به نقیر آورد و نقیر بر فیلے که سوار بود نشانیده او را همراه خود برگرفت وقت بر خاستن فیل گله تفنگ بر کمر آن عزیز رسیده احتمال بود که در سر گذشت اما در کمر بند و چلته او بند شده و نیز در بازدی چپ فقیر جراحت گله تفنگ رسیده گوشت و پوست را سوخت و استخوان محفوظ ماند فیلبان عبد العلی خان را دو زخم گله تفنگ بر سینه رسیده از کار رفت اما زنده ماند و عبد العلی خان و جمن خان خواص خود را از عقب حوضه فیل برداشته برجاے فیلبان نشاند و فیلبان را در خواصے هودج عقب خود افگنند و بازار گیرودار نهایت گرمے پذیرفت یکے از رفقاے عبد الله خان میرزا فتح الله نام که او را رستم زمان و سام عصر توان گفت تفنگچے هاے معدود از ملازمان عبد العلے خان را که دران وقت برجا مانده بودند با وجود آنکه خود در پا ضربے یافته طاقت استادن نداشت اما بقوت تجلی همراه تفنگچیان خود گرفته و تفنگها را تیار کنانیده پیش رو آورده شلک می کنانید چون وقت نازک بود و عرصه بر مردم تنگ اکثرے بدر رفت چندان جمعیتی با چهار سردار که عبد العلے خان و احمد خان قریشے و شیخ جهان یار و خادم حسن خان بودند نماند و زیاده از سه صد سوار بلکه کمتر ازان همراه نبوده اند در انوقت عبد العلی خان بهیبت جنگ پیغام فرستاد که عرصه بر ما تنگ گردیده بے کمک سبقت نمی توانیم نمود مناسب آنکه صاحب هم از جاے خود بجنبد تا به پشت گرمے شما پیشتر تاریم والا آنچه بر ما گذرد خواهد گذشت اما انتظام جنگ نیز برهم خواهد خورد بهیبت جنگ پیغواست پیشتر اندجاے پدرش مانع گردید و ما این خبر شنیده مایوس شدیم و رجوع باستعداد ایزدے نمودیم درین ضمن فیل نشان مصطفے خان از عقب سد و صفوف افاغنه برآمد و بدا متیقن شد که افاغنه حمله می آرند همان وقت قضا را مرزا فتح الله با تفنگچیان رسیده شلک کنانید زخم گولی بر نشان بردار فیل سوار رسیده کارش تمام گشت و بقدر یک دو گز علمدار از فیل جست و نشان بر زمین افتاد و ما ندانستیم از زبان فقیر برآمد که زده ایم انشاء الله تعالے و هر چهار سردار و لیر کشته فیلها را پیش راندند و از سد گذشته با فوج مرتضے خان که روبرو بود درآویختند و مقارن همین احوال هیبت جنگ راے عبد العلے خان و پیغام او شان را صواب دیده مخالفت راے پدر خود نمود و باندک فاصله از ما دو جا پنجاه سوار از جائیکه استاده بود بهیئت مجموعے فیل سوارے خود را پیش راند و بان و رسکله هاے جلوی پیش پیش او میرفت و عمله آن درعین رفتن تیار کرده سر بسر داده و خاصه داران و دیگر تفنگچیان نیز شلک کنان مقابل مصطفے خان شدند حمله بار افاغنه و مرتضے خان در رسیدن هیبت جنگ بر مصطفے خان در وقت واحد روے داد بار فقاے مرتضے خان و همراهیان ما معرکه نرم گرم بود و برق شمشیر دلاوران سر مبارزان از تن همے ربود و قریب پهل پنجاه کس از افاغنه روبروے ما مجروح و مقتول گشته درمیدان افتاده بودند که ناگهان بنصرت ایزدے نسیم فتح و ظفر بر پرچم علم هیبت جنگ وزیدو فی الحقیقة هوا که مغربے بود مشوقے گشته گولے بندوق بر چشم راست مصطفے خان از دست برق انداز ان پیش روے هیبت جنگ رسید و از بن گوش راست او بیرون رفت و خود بر فیل چون مرده افتاد و بمشاهدهٔ این احوال رفقاے او امر گرمش منقطع گشته همه ها را دل از دست رفت و بے اختیار عار فرار همه کس را مختار افتاده عنانها برگشت مرتضے خان فرار فیل پدر با لشکرش مشاهده نموده صبر و طاقت در باخت و هزیمت رفتنیت شناخت چون مصطفے خان امیر المومنین علیه السلام و محیان آنجناب را بانظر کج میدید بچشم راست او چنین آمنے رسید و بدانچه دید بهیبت جنگ و عبد العلے خان و دیگر سرداران منصور لشکر الے بتقدیم رسانیده شادمان گردیدند و احترام الدوله حکم بنواختن شادیانه فرموده آهسته تعاقب فراریان نمود چون ناموس نیز همراه افاغنه بود در فرار هم اضطرار نه کرده تاملے و تانے

راہے بریدند و اگر ارابہ بمال و بہل سوارے بنا بر بے راہی بسہولت نمیرفت دو سہ ہزار کس باستقلال مے استادند چون ارابہ و بہلہا و در ترمیرفت خود ہم راہے میشدند ہیبت جنگ و حاجے احمد پدرش بلشکریان و سرداران خود تاکید کردہ متواتر اہتمام مے نمودند کہ مردم در تعاقب زیادہ روے نکنند خلاصہ در عرصۂ دو پہر یک کروہ راہ در تعاقب طے شد بعد ازاں بجاے خود استادہ شادیانہ مے نواختند تا سپاہے لشکر و اثر بنگاہ فرارے مفقود شد و خبر رسید کہ مصطفےٰ خان بر تالاب میٹھی پور رسیدہ اقامت گزید و در راہ حیات او معلوم شدہ از فیل بر پا لکے سوار یش فرود آورد ندو در منزل افاقہ ہوش محواس او رارو دادہ از ماجرا استفسار و ازو واژونے بخت و اقبال تاسف نمود و ہیبت جنگ معاودت نمودہ داخل خیمۂ خود گردیدہ نذور مبارکباد گرفت و بقدر پایہ ہرکس از تحسین و آفرین بعمل آورد و ہر یکے را خوشنود فرمود فقیر را آنکہ حدیث الحسن بودہ ہم در آغوش مہربانے کشیدہ ستایش را بنہایت رسانید و شب درہمانجا گذرانید صبح خبر کوچ مصطفےٰ خان شنیدہ با استماع این خبر خود ہم کوچ نمودہ بر خیمہ گاہ او کہ تالاب میٹھی پور بود مسکر ساخت و مصطفےٰ خان از تالاب مذکور کوچیدہ بنوبت پور رفت ہمین قسم تا محب علے پور تعاقبے بعمل آمدہ بود کہ مہابت جنگ بعظیم آباد رسیدہ بر آمدن رگھوجے بہوسلہ کہ حسب الطلب مصطفےٰ خان از جاے خود جنبیدہ بود آگہے یافت و ہیبت جنگ نوشت کہ احوال اینست و در صورت اتفاق مرہٹہ با مصطفےٰ خان از عہدہ اش بر آمدن نہ مقدور شما ست و نہ یارائے من بہتر آنکہ چون احوال او مغلوب شما بحال او تنہا بپردازید و کار او بسازید و من معاودت بمرشدآباد نمودہ تدبیرے مرہٹہ را متوقف سازم تا ہمدیگر نہ پیوندند ہیبت جنگ باستماع این خبر سالارے لشکر لبعد العلی خان سپردہ و مہدی نثار خان و دیگران را تعین نمودہ ہمانجا گذاشت تا انچہ مناسب دانند بعمل آرند و خود ہنگام شب بر پالکے عبد العلے خان سوار و کہاران بسیار ہمراہ گرفتہ شبانہ راہ ہاے طے نمودہ صبح نزد مہابت جنگ رسید و راضی بآمدن چند منزل نمودہ سراج الدولہ المظفر خان ہمراہ گرفتہ بلشکر خود معاودت نمود مہابت جنگ ہم بعد یکدو روز رسیدہ در تعاقب مصطفےٰ خان تا بقصبۂ زینیا محاذی غازے پور برلب گنگا کہ عمل صفدر جنگ و سکن اغاثہ است رفت و قصبۂ مذکورہ را سوختہ و تاختہ معاودت و اجازم گشت مصطفےٰ خان خود را بقصبۂ چناڑہ کہ قلعہ اش از مضافات بیر قلاع ہند است کشیدہ در تہیہ تیارے لشکر و آراستن سلاح و یراق و فراہم آوردن اعوان و انصار کوشیدن گرفت و ہیبت جنگ و مہابت جنگ باتفاق ہمدیگر معاودت نمودہ بعظیم آباد رسیدند از انجا مہابت جنگ بارادہ توقیف مرہٹہ عازم مرشدآباد گردید و ہیبت جنگ در شہر عظیم آباد نزول نمودہ بہ تیارے اسباب حرب و تالیف مکاوب اصدقا و رفقا و ترفیہ حال عامہ سپاہ و سرانجام دیگر آلات و ادوات کارزار پرداخت

ذکر رفتن مہابت جنگ بمرشدآباد و توقیف نمودن مرہٹہ را در بردوان و انقراض یافتن عمر و دولت مصطفےٰ خان در جنگ ثالث و اختصاص یافتن ہیبت جنگ بفتح و ظفر بتائید ایزد منان

مہابت جنگ در باغ جعفر خان بنابر بعضے امور ضروریہ دو سہ روز مقام نمودہ منعم علی خان نام شخصی را کہ مردلسان زبان آور بود برسالت نزد رگھوجے بہوسلہ بچناج استعجال فرستاد و خود متعاقب او بمرشدآباد رسید و رحیم خان جماعہ دار عمدہ خود را بر حراست ہیبت جنگ گذاشت و رگھوجے بہ بردوان رسیدہ بود کہ منعم علی خان با او در انجا ملاقی گشتہ

پیغام مصالحہ رسانید رگھوبہابت جنگ رامشوش ومضطر تصور نمودہ مصالحہ رابشرط رسانیدن مبلغ سہ کرور روپیہ قبول مے نمود ومہابت جنگ ازراہ دانائے جواب وسوال بکیج دار ومریز نمودہ تردد سفرا وگفتگو راطول داد دوازدہ روز تقریرات خود رگھورا جستن نداد دو ونیم ماہ بہین آئین گذرانید تا بشارت فتح وظفر ہیبت جنگ شنیدند آنزمان لشکر اے پرداختہ سررشتہ پیغامہا مصالحہ راانقطاع داد تفصیل این اجمال وتبیین مقابل از صفحات وسطور آیندہ پیرایۂ وضوح وظہور سے یابد

رسیدن مصطفےٰ خان وپرگنہ ہاے سرکار شاہ آباد وجنگیدن باحترام الدولہ بہادر ہیبت جنگ مرتبہ ثالثہ درمیدان قصبہ کڑھنے وظفر یافتن ہیبت جنگ بران پلنگ توے جنگ واسیر شدن راجہ دولبہہ رام درکنار بدست رگھوبھوسلہ وجنگیدن میر عبد العزیز درقلعہ بارہ بھاٹی

احترام الدولہ بہادر ہیبت جنگ اواخر جمادے الاولی کہ پایان تابستان وشروع برشکال بود باستماع خبر تہیہ مصطفےٰ خان از شہر عظیم آباد برآمدہ واسلحۂ حرب راآراستہ عازم گوشمال آن بدمآل گردید ومصطفےٰ خان اقوام خود راکہ عبارت ازجماعۂ افاغنہ باشد درقصبہ چندوہ فراہم نمودہ زریکہ داشت بمصرف رسانید چون دید کہ موسم برشکال تقرب آمد ورگھو برسید خود رادر حدود صوبۂ عظیم آباد نمود ہیبت جنگ ہم بادو دہ سنگہ او جین مالک جگدیس پور کہ مخالف او طلبیدہ بود رسانید باین ارادہ کہ اگر ہیبت جنگ برآمدہ جنگید وفتح وظفر نصیب او گردید مدعا بحصول انجامید واگر کشتہ شد قضیہ کوتاہے یافت چہ زیادہ بران مقدور نگہداشتن فوج نداشت واگر ہیبت جنگ درنگے نمود وآبہا طغیان کردہ دریاے سوہن سدعبور ومرور گردید بازمیدار آنجا کہ مواقع است درساختہ پیلغے از تحصیل سرکار شاہ آباد مبعرض وصول باید درآمد ودوسپاہ رابطور جماعہ داری یومیہ براے لابدیات دادہ برسات رابپایان باید رسانید ورگھورا ترغیب نمودہ چنانچہ درنواح مرشد آباد است اینجا باید طلبید یا خود رااینجا رسانیدہ بااو اتفاق باید ورزید کہ درین صورت برمہابت جنگ غالب میتوان شد وسپاہ راہم ازپہلوے مرہٹہ بازبخوبی میتوان آراست بعد ازان ہرچہ مقدر باشد ہیبت جنگ مراتب مذکورہ رابصیرت قلبے مشاہدہ نمودہ فرصت تمادو باسپنرد چار دہ ہزار سوار مع شیخ دین محمد متبنای شیخ مجاہد سربلند خانے کہ سیف خان حاکم پوریہ اورا تعین نمودہ بہ کمک ہیبت جنگ فرستادہ ورحسم خان رودہیلہ کہ مہابت جنگ بہ کمک ہیبت جنگ گذاشتہ رفتہ بود از عظیم آباد کوچیدہ بربھیر کولور از دریاے سوہن بایاب گذشت وروز دوم درمیدان کڑھنے کہ قریب بجگدیس پور وصحراے آنست رسیدہ برلب دریاچہ کہ دران میدان بود اقامت نمود چون لشکر مصطفےٰ خان قریب بود تمام روز پاسدارے نمودہ بعض افواج راستعد جنگ استادہ گذاشت وشب دروعادمناجات باقاضے احتجاجات گذرانیدہ اول صبح بعد الفراغ از نماز ہا تمام لشکر سوار وہیبت جنگ مستعد کارزار گشت وحاجے احمد پدرش مبالغہ مے نمود کہ بدستور حرو نب اول سنگر بستہ باید جنگید اما مہدے نثار خان ودیگر دو لتخواہان شجاع دانا این راے رانپسندیدہ جنگ میدان برسنگر ترجیح دادہ ہیبت جنگ فہمانیدند کہ اول بارما مغلوب بودیم واو غالب وبالحال برعکس است کہ ما غالبیم واو مغلوب ودیگر آنکہ درین قسم جنگ اکنون اوراصرفہ است وآرزوے اوچہ درماندک وقتے کہ برسات زور آورد وميدان گل ولاگشتہ مجال مدافعہ ومجادلہ بما عدائے ماند داو بخاطر جمع اوقات می گذراند وزیادہ از نصف صوبہ بعمل اودرآمدہ کمتر درعمل شما مے ماند وبعد برسات مہیاے حروب عظیمہ او باتفاق مرہٹہ باید بود ہیبت جنگ این مدارج رامفہمیدہ بعبد اللطیف خان بہادر

که هراول و مقدمة الجیش بود فرمان داد که آهسته آهسته بهانه تعین سکان سنگر پیش رفته شروع جنگ بکنند همین قسم عمل آمد گروهے از معسکر پیش رفته بودند که سپاهے لشکر مخالف نمایان شد و مصطفے خان فوج را دو حصه کرده یکی بسرکردگی بلند خان و دیگرے را باختیار خود گذاشته از میان صحرا سے کڑھنے پدید ارگشت ازاین طرف پکبار توپ کلان سر دادند و گلوله فیل سوارے بلند خان خورده دران فوج تنزلزلے بهمرسید بحر دین حال مصطفے خان بفوج همراهی خود بیکبارگے فیلها بالعجلت راند و سواران همراهش اسپها را عنان داده و مصطفے خان با جمع غفیر چون ابر سیطر با برق شمشیر و ژاله باے پیکان قطره زنان برسر داؤد خان که همراه توپخانه جنسے پیشتر ازهمه بود رسیده درآویخت و داؤد خان مع هفتاد کس از برادران خود پایدارے نموده در میدان مردان جانفشانے کرد و نام نیکے بیادگار گذاشت بشاهده احوال داؤد خان دل از دست مردمان رفته همه را راه فرار اختیار آمد مصطفی خان بطرف چپ خود خادم حسن خان را دیده برسر او ریخت و زد و خورد معقول روی داده خادم حسن خان با پنجاه شصت کس در میدان افتاد چون عبد الله خان احوال فوج برهم و ابتر دید با معدودے که مانده بودند پیشتر راند گاوان مسلسل توپهاے کلان درمیان افتاده راه برآمد نظر نمی آمد لیسمان گاوی گاوان را کرد حائل بود بریده گذاشتند درین وقت مهدے نثار خان با پنج شش کس و نقے علی خان تنها از یمین و یسار رسیده شریک احوال ماکه با عبد الله خان بودیم گردیدند و شیخ جهانیار و راجه سندر سنگه که بطرف دست راست متعین و از همه عقب مانده بودند با ده دوازده سوار رسیدند و چون خان با پانزده شانزده کس نیزه ها درکف از یسار ما پیدا شده بجرد این اجتماع و مقابله عبد الله خان با مصطفے خان و نزدیک رسیدن شان همدیگرنے دانم از کجا گلهٔ تفنگ قضا در سینهٔ مصطفے خان متصل بقلب او رسیده از پشتش بیرون رفت چون ازهمرا هیان هم اکثرے مقتول و بسے مجروح شده بودند و باقیماندگان باستظهار سلامتے و جرأت او چسار تهاے نمودند مرگش را که دیدند ناامید گردیده هرکسے راه خود پیش گرفته گریخت حتے پسر با آن شان و فرایزدے مردی را در میدان رخنه مضطرب الاحوال بدر رفت و هیبت جنگ که از گرفتن افواج هراول از ظفر مایوس گشته مستفسر احوال عبد الله خان و باقلت انصار و اعوان به نصرت و اعانت ایزد ستان مستظر بود جسارت نموده فیل سوارے خود را پیش راند و در پایان همین دار و گیر بر سر ما رسیده عبد الله خان را منظفر در میدان دیده هاشم قلی خان داروغهٔ دیوان خانهٔ خود را فرمان داد که بر فیل سوارے مصطفے خان برآمده سرش را بهر وجه الامر بعمل آمد سرش را بریزه کرده لاشش را بعظیم آباد فرستادند که در شهر گرد دانند بعد از ان بخاک سپارند علاوه شهر چنانچه فرمان بود تقدیم رسانیده بخاکش کردند احکایه فیه ارانبة بامیر محمد باقر مرغشی شوستری که از جلهٔ سادات شوستر و اقیاسے عهد را فسر و رکمال ورع و تقوے بود در معاملهٔ هیبت جنگ و مصطفے خان حسب الالتماس مخلصان رجوع بنهان غیب نموده در عالم رؤیا دیده بود که جناب ولایت مآب امیر المومنین علیه السلام با آن اعظان پرکین بشمشیر مقاتلے فرمایده بعد از دیرے آنحضرت نعره الله اکبر کشیده در کمرش دو نیم زده است باستماع این خبر که سرش را بریده و جسدش در پاے فیل بسته و کشیده خاک کرده اند تعجب نموده فرمود که من چنین دیده ام باید از کمر دو نیم شود تا آنکه بعد از خاک کردنش حکم هیبت جنگ بدو سه ساعت در رسید که جسدش را از کمر دو نیم کرده یک حصه بطرف شرق شهر عظیم آباد و یک حصه بطرف مغرب بیاویزند و همچنین شد بعد از مدتے اعضاے گندیده اش را فرود آورده جائیکه آویخته بود خاکش سپردند

ذکر بقیه اسیف از رفقای مصطفے خان و حال احوال دلشیر خان والف خان و عیسی خان و مرتضی خان

ومعاملہ رگھوبا راجہ دولبھ رام و پایان جواب وسوال مہابت جنگ باو

مرتضےٰ خان پسر مصطفےٰ خان در زمانیکہ پایان عرصہ جنگ بود با اکثر باقیماندگان بمقتضائے بیت مشہور تن زندہ و خندۂ ہمگنان ✦ بہ ازمردہ وگریۂ دوستان ✦ عمل نمودہ در رفت و پناہ بمکرے رگھو بردو صیحی خان خالوے مرتضیٰ خان برادرزن مصطفےٰ خان کہ درکوالے نہان گشتہ بود اسیر آمدہ چند روز مقید بود بعد ازان بلطای جامہ ویاس وانمدک زادراہ اختصاص وخلاص یافت و دلشیر خان خواہرزادۂ شمشیر خان برادر خرد مراد شیر دوسہ زخم کارے بندوق کہ ازانجملہ یکے زیر ناف بود برداشتہ در خاک میدان بیہوش افتادہ بود ہیبت جنگ براحوال او کہ از عہد طفلے پرورۂ الطاف بود ترحم فرمودہ بر پالکی سوارے خود برداشتہ بخیمۂ خود جاے داد وجراحان ماہر را طلبداشتہ باصلاح حال او پرداخت چون زخمہاے کاری داشت واجلش رسیدہ بود سودے نداد بعد از دو روز درگذشت والف خان و اما دسردار خان ہمراہے مرتضےٰ خان نمودہ جانے بسلامت برد و ہیبت جنگ خاک عرصۂ میدان را کہ سائے نیاز وسجدات شکر خالق بے نیاز زیب سیماے خود ساختہ بر مضرب خیام مصطفےٰ خان نزول نصرت شمول نمودہ نذور وتہنیت وبہارکبا دگرفت و شام بخیمۂ خالوے حقیر عبد العلے خان بہادر آمدہ مبارکباد بایشان گفت و مدارج تحسین وآفرین بنا بر جسارت وجانفشانے کہ درین کارزار ازیشان بظہور رسیدہ از حد برد وچون بعد از فتح در میدان اقبال نقارہ خانہ واسباب نوبت بدست خان معظم مذکور در آمدہ بر وفق حکم نواختن نوبت فرمودہ بہابت جنگ در عرضے مبارکباد التماس عطاے علم ونقارہ از حضور پادشاہ براے او نمودو مہابت جنگ در جلدوے این امر عظیم کہ از ہیبت جنگ باحسن وجوہ پیرایۂ انجام یافت وعبد العلیخان بہادر ہم کہ شریک کارزار در شمار برادر زادہ با بود خلاع فاخرہ و افیال مجواہر وشمشیر براے ہردو باتفاق فرستادہ دربارغ جعفر خان ہردو کس رفتہ بدلاب وآدابے کہ درین دیار رائج است دربرکردہ کورنش عنایات بتقدیم رسانیدہ بخانہ ہاے خود بتجمل معاودت نمودند وبعد چندے از حضور محمد شاہ علم ونقارہ براے عبد العلے خان بہادر مرحمت شدہ رسید

ذکر آمدن رگھوجے بھوسلہ درکٹک ومقید گردیدن راجہ دولبھ رام باقتضاے گردش فلک وجنبیدن میر عبد العزیز در قلعۂ بارہ بہائی بارگھو بپاس آبرو وحق نمک

در جنگ نامے کہ مہابت جنگ بعد ازان رسیدہ در تعاقب مصطفےٰ خان شریک بود از نوشتہاے شہامت جنگ ورود رگھوبھوسلہ درکٹک معلوم گردیدہ بود ماجراے آن برین منوال است کہ چون عبد الرسول خان بنابر ناچاقے صحبت فیما بین مہابت جنگ ومصطفےٰ خان از کٹک معزول ونیابت صوبہ مذکور بہاے خان مرقوم بہ راجہ دولبھ رام پسر راجہ جانکی رام کہ پیشکار آنجا بود مقرر گردید دولبھ رام موافق عقیدۂ خود بصحبت سنیاسیان وبراہمہ بیراگی وزجماعہ داران متینہ کہ اکثرے سلمانان بودہ اند ستکرہ بود واغلب اوقات صحبت باہنود ضعیف العقول وسنیاسیان مجہول میگذرانید واز سنیاسیان اکثرے جوانیس رگھو بودہ امرد ستے او صناع وسبکی وغفلت راجہ دولبھ رام بارگھو ظاہر ساختہ او را بر راجہ مذکور دلیرے ساختند چون خط طلب مصطفےٰ خان بر گھو بھوسلہ رسید نامبردہ کہ از گشتہ شدن بہاسکر روز وشب مترصد فرصت وغم وچون مار سر وم زدہ در پیچ وتاب بود رسیدن خط مصطفےٰ خان لطیفۂ غیبی

شمرده باجمعیت چارده پانزده هزار سوار رروانه بنگاله گشته ازجبال بلاد کنک وارد آن مملکت گردیده وراجه دولبهه رام فریب سنیاسیان خورده برتبه غافل بود که تاورود رگهور بلب دریاے کنک اطلاعے ازقرب او نداشت میر عبد العزیز متوطن سمانه که به تقریبے ذکر آن سید عزیز قبل ازین گذشت برورود او مطلع گردیده باده بیست کس که دران وقت حاضر بودند سوار شده بدربار آمد وبهرا بیان راگفت که زود تیار شده متعاقبش دررسند چون بدر دولبهه رام رسیده پرسید مردمان در جواب گفتند که مهاراج درخواب وخبرے ازمرهٹه درینجا نیست ساعتے براین گذشت که آشوبے عظیم درشهر برخاست وبلبله گریز شیوع یافت دران وقت دولبهه رام ازخواب غفلت جسته وبرپا لکے خود نشسته اراده رسیدن بقلعه بارهٔ بهاٹے که چندان مفاصله نداشت نمود وآشفته سروده ستار گرفت میر عبد العزیز دریے او باسه ودے ازرفقاے دوید نبا برامرے یک آن توقف نموده بطرف پشت سرخود دیده بایکے ازرفقا سخنے گفت چون بازروبراه نمود دید که راجه مذکور بنابر مشاهده چند نفر مرهٹه که غارتگران بوده اند پالکے را درکوچه گذاشته وخود پیاده پاگشته راه خانه هاے چند که درپهلوست گرفته دیگریخته میرود اسپ خودرا دوانیده وپهلویش راگرفته مماثلت نمود وگفت که هنوز قلعه مے توانی رسید چراخودرا ذلیل وهلاک میگردانے بهوش آمده برابسے که میر عبد العزیز پیش کشیده سوار گردید ومیرمذکور اورا درمیان رفقاے خود گرفته بالقلعه بارهٔ بهاٹی رسانیده ودیگر مردم همراهے ازرساله او ورساله داران متعینه اندک اندک جمع آمده دولبهه رام به جمعیتے میسود رقلعه محصور گردید ورگهور سیده قلعه را فروگرفت دولبهه رام خبر لبد مهابت جنگ که بتعاقب مصطفے خان رفته بود شنیده مضطرب ومتوش گردید وهمان سنیاسیان که آمد ورفت داشته جاسوسے مے نمودند واسطهٔ پیغامها گشته دولبهه رام رادلالت بملاقات رگهو نمودند اونیز زندگے رابرآبرو گزیده راضے شد وباسرداران همراهے استشاره نمود بعضے بموشماره بعضے باقتضاے طبیعت راے دولبهه رام رامرجع شمردند میر عبد العزیز وبرخے دیگر بپاس آبروے خود وشرم مهابت جنگ سرباز زده جنگ را ترجیح دادند آخر الامر بعد پانزده روز از قلعه گیرے راجه دولبهه رام براے ملاقات رگهو راهی گشت وجمیع سرداران همراهے او اختیار کردند حتے برادر کلان میر عبد العزیز نیز باده کس بیرون رفت ومیر عبد العزیز بارفقاے خود که همه چهار صد کس بودند مع چند کس ازشهریان که استحفاظ خود نموده بپناه بقلعه برده بودند درقلعه ماند ورگهو بعد ملاقات بناے خدعه دیگر گذاشته سرداران رابلبزاران خود سپرد که تواضع نمایند وبراے دولبهه رام خیمه برپا کرده دراینجا جاے داد بهانه آنکه هواگرم ست اکنون بیائید وضیافت بخورید آخر وزبجاے خود خواهید رفت چون هیچ بجائے نرسید وکمر کشاده آرمید همانجا متعید گردید واز آمدن خود ندامت کشید میر عبد العزیز مهباے جنگ گشته درخواست قلعه کوشیدن گرفت رگهو بعد استفسار دانگی برآنکه میر عبد العزیز مے جنگد براد رمیر مذکور رامع پنجاه مبران دولبهه رام بامردم خود نزدیک قلعه فرستاده مواعید ووعید وتهدید آغاز نهاد میر مذکور جواب داد که نه برادر داریم ونه آقا نوکر یک کس که مهابت جنگ است بوده ایم بعضے نامردی کرده بشما پیوستند وباپاس نمک تاجان داریم بمدافعه ومحافظت قلعه میکوشیم خلاصه تایک ماه وچند روز سید عزیز مذکور درحفاظت آبروے خود ومراسم قلعه داریے کوشیده نگذاشت که کسے دران قلعه تصرف تواند نمود تا آنکه مهابت جنگ حسب الالتماس شهامت جنگ وبنابر اطلاع برورود رگهو بکنک ازتعاقب مصطفے خان ورفاقت هیبت جنگ برگشته برشد آباد رسید دهر چند خبر اسیرے دولبهه رام وجنگیدن میر عزیز شنیده امانبا بر خبر ضعیفه درتوقیف رگهو داشت

اعانت دلک میر عزیز وارادۂ مقابلہ و مدافعہ رگھو بلطایف ہر موقوف داشتہ بر بنائے گمان مردم نجم علی خان نام شخصے را کہ از شاہجہان آباد آمدہ ارادۂ توسل بانزیال دولتش داشت و زبان آور رنگین مقال بود نزد رگھو فرستادہ خواستگار مصالحہ گردید و رگھو این استدعا با ضطرار و عجز مہابت جنگ دانستہ قبول مصالحہ بشرط ایصال سہ کرور روپیہ مے نمود مہابت جنگ بضرورت و لیت و لعل مے گذرانید تا آنکہ خبر ظفر یافتن ہیبت جنگ بر مصطفے خان شنیدہ سجدات شکر الٰہی بتقدیم رسانید و بار گھو کہ جواب و سوال مصالحہ داشت روے ورق بگردانید و پیغام داد کہ مصالحہ را سبب یا عجز و قصور است یا امید موفور و الحمد للہ کہ اے الآن غازیان غیرت شعار و ہزبران شیر شکار در مقابلہ و مقاتلہ با ایشان حریص تر از اول و مشتاق تر از صیاد بصید لبسمل اند و تحصیل لقمے ہم ازان مسافر غریب و سالوک منظور ندارند و درصورت مصالحہ منصر بہ کادبہ ایست کہ شیران بیشہ جنگ و عمار با تہنگان دریاے برار کار زار را بجائے رسانند کہ جوئے از خون دریا مون روان گردد و دران بحر بے پایان دلاوران بہادر و بہادران دلاور شناور گشتہ بر ہمدیگر حملات رستمانہ آرند بعد ازان ہر کہ مغلوب و زبون و دشمن گردد از غالب طالب صلح و آشتے شود رگھو جواب داد کہ از جانب با چاردہ پانزدہ ہزار سوار ہزار کردہ مسافت طے نمودہ تا جوانان گردون وقار رسیدہ و آنجناب صد کروہ ہم بر سم استقبال قدم رنجہ نفرمودند مہابت جنگ باز جواب فرستاد کہ چون شما از راہ دور حرجے عظیم کشیدہ بہ بیم و امید در نجا رسیدہ آید و ایام بر شکال قریب الانفصال است ما مول و مناسب آنکہ چندے آسودہ مہیاے رزم و پیکار شوید بعد انقضاے برسات بعون اللہ تعالے استقبال شما نمودہ تا مملکت شما مشالعت خواہیم نمود رگھو با استماع این کلمات در اطراف ملک بیر بھوم رفتہ چھاؤنی نمود و تمام صوبہ کنگ تا میدنے پور و بجبلی و بردوان در تصرف او در آمد و میر عزیز در مدت جواب و سوال مصالحہ بنابر اقتضاے صلاح وقت از کنگ خود نا امید گردیدہ و قلعہ را از ذخیرۂ آذوقہ و ایحتاج حرب خالی دیدہ بحسن تدبیر راضے بمصالحہ و دادن قلعہ بارہ بہاٹے بشرط حفظ آبرو و اسباب ہمراہے خود و اختیار ماندن و نماندن نزد رگھو گشتہ عہد نامہ بدستخط رگھو و مہر و گواہے و ضمان رؤساے لشکر گرفتہ از قلعہ بر آمد و چند روز در لشکر ماندہ از رگھو مرخص شد و خود را نزد مہابت جنگ رسانید و بعد یکسال کامل بلکہ چند ماہے زیادہ بر یک سال راجہ جانکے رام سہ لک روپیہ براے استخلاص پسر خود راجہ دولبھ رام بر گھو معرفت مہاجنان رسانیدہ دولبھ رام را رہا نید و بعد آمدنش مبلغ مذکور مہابت جنگ بپاس قدویت و دولتخواہے راجہ جانکے رام از خزانۂ خود بخشید

رفتن رگھو بطرف عظیم آباد براے استخلاص مرتضے خان و بلند خان وغیرہ افاغنہ از مکرے گھو و رسیدن مہابت جنگ ہم برای مقابلہ بار گھو بسمت عظیم آباد و معاودت از انجا بہ مرشد آباد

دران احیان کہ رگھو بہوسلہ و رنواح بیر بھوم سکونت داشت مرتضے خان پسر مصطفے خان و بلند خان و دیگر افغانان کہ در مکرے گھو بعد فرار از میدان رفتہ سکینت گرفتہ بودند و زمیندار آنجا آنہا را جاے دادہ طمعے در بعض اموال آنہا نمودہ و چلوان سنگہ و سوتھر سنگہ زمینداران سہسرام و چین پور حسب الاشعار ہیبت جنگ نمی گذاشتند کہ افاغنہ ازان شعاب جبال بطرفے بدر روند افاغنہ دران مکان ہم آشیان مار و مور و زندہ بگور بودہ مردن را بہ زیستن چنان تنگ مے دانند بنا علے ہذا بر گھو بہوسلہ عرائض مشعر بر عجز و انکسار متواتر فرستادہ معروضداشتند کہ اگر شما باین طرف

قدمے رنجہ فرمایند و ما مخلصان ازین تنگنائے نجات یابیم تا دام انعامات حلقۂ اطاعت در گوش دعا شیۂ عبودیت بر دوش ورشتہ در مراسم جانفشانے قاصر نخواہیم بود رگھو بامید آنکہ چند ہزار افغان بانام ونشان را مطیع ومنقاد خود سازد او اخر برشکال سال پنجاہ وہشتم از مائۃ و داز دہم از محل اقامت خود از راہ جنگل ببر بھوم وکھرکپور متوجہ صوبۂ عظیم آباد گشت وبعد ملاقات شیخ پورہ ودہات شکارے وغیرہ برائے استخلاص مرتضے خان وغیرہ از دریائے سوہن پایاب گذشتہ افاغنہ را خلاص ساخت وباجمعیت بیست ہزار سوار مع افاغنہ ومرہٹہ درعرصہ اردل وحدود شکارے اجتماع داشت کہ متعاقب ادمہابت جنگ باوازدہ ہزار سوار جرار از راہ متعارف بقصد قتال واستیصال مرہٹہ بتعظیم آباد درسید واحترام الدولہ بہادر بہیبت جنگ استقبال عم خود مہابت جنگ نمودہ ادراک شرف قدمبوس نمود ومہابت جنگ در باقے پور طرف غربے عظیم آباد معسکر ساختہ روزے چند دران میدان بلقائے دوستان وصحبت مخلصان مسرت اندوخت

ذکر آزردگے عبد العلیخان بہادر باہیبت جنگ ورفع غبار نفار باصلاح مہابت جنگ

چند ماہے قبل ازین میان ہیبت جنگ وعبد العلے خان خالوے مسود اوراق غبار ملالے برخاستہ صحبت ناچاق و مادۂ افتراق گردید وہیبت جنگ رقعہ بعبد العلے خان نوشتہ دران ورقہ نقرہ نوشت کہ حاصل مضمونش این بود کہ در جنگ مصطفے خان اخرے راجہ کیرت چند زخم تیر بر داشت وبر جانفشانہا نہا ہمت گماشت صاحب چکردہ اندکہ انیہ اثبات حقوق خودے فرمایند عبد العلے خان ترک آمد ورفت دربار نمودہ بخانۂ خود منزوے بود چون مہابت جنگ ورود نمود عازم گشت کہ ترک رفاقت ہیبت جنگ فرمودہ ہمعنان مہابت جنگ بمرشد آباد رود ودرخدمت مہابت جنگ لقبیہ اودائش بگذرد روزے درخیمہ مہابت جنگ کہ بعد طعام مجلس خلوت وحاجے احمد ومہابت جنگ وہیبت جنگ وعبد العلے خان یکجا نشستہ بندہ راہم حضور مجلس مذکور میسر بود عبد العلے خان راہ سخن کشادہ شروع بعرض احوال وانہا مقصد خود نمود و یا مہابت جنگ گفت سن داعیہ آن دارم کہ بقیہ عمر در خدمت بگذاریم چہ الحال بحال اقامت باہیبت جنگ بہادر ندارم مہابت جنگ بنا بر تسلیہ وتصفیہ فرمود کہ درین جزو زمان پسر با پدر وبرادر با برادر خصومت مے نماید چنانچہ مشاہدہ است سبب این تقریر آنکہ دو سہ روز قبل ازین اجرا صولت جنگ را با پدر خود حاجے احمد نبابر سوء ظن خصومتے فیمابین روے دادہ وسیلہ تفضیح پدر وپسر گشتہ بود ہرگاہ کہ این قسم ماجرا میان آبا واولاد واخوان چقدے روے دہد درمیان برادر ہیبت جنگ کہ نبی عم کدیگر بدیدار گرد لائے ظاہر شود چہ استبعاد دارد عبد العلے خان گفت کہ قبلہ گاہا اخوان اولاد باہم اگر خصومتے ورزند مضائقہ نیست کہ باہم دعاوے ارث وشراکت دارند سنکہ نوکر مخصم این معاملہ با من راہے ندارد اگر لائق کار خود دانند نگہدارند والا بدون رنجش ودشمنی رکیکہ نامناسب مرخص فرمایند این قسم رقعہا چہ معنے دارد کیرت چند چہ گیدی ست کہ او را با من مے سنجند ہیبت جنگ ازین سخن برآشفت ورنگ رویش متغیر گشت وگفت کہ من جان خود را برائے آبروے کیرت چند خواہم داد کیرت چند کیست کہ کفشہائے پدر وما بزرگان ہمہ کس برداشتہ اند کنایۂ آنکہ پدرش دیوان شجاع الدولہ مرحوم ناظم بنگالہ ومرجع جمیع اہل خدمات بود کہ حاجے احمد ومہابت جنگ ہم ازان جملہ بودہ اند عبد العلے خان گفت کہ پدرین کفش بردارے پدر کیرت چند نکردہ تا من احترام او از جملہ ضروریات شمارم مہابت جنگ تسکین عبد العلے خان فرمودہ گفت کہ بابا شما چرا آزردہ مے شوید کنایۂ نواب ہیبت جنگ

بسوے من است این سخن مہابت جنگ احترام الدولہ تفضل گشتہ سکونت ورزید و مجادلہ اختتام یافت بعد چند روز ہیبت جنگ را در تنہائی نمایندہ باہمدیگر معانقہ کنانیدہ ملالت رفع گردید

رجوع بما جرای حرب رگھوبھوسلہ باہمابت جنگ کہ در میدان شرقی محب علی پور اتفاق افتاد

بعد روزے چند مہابت جنگ از بانسے پور مع ہیبت جنگ وصولت جنگ وثابت جنگ وسراج الدولہ وشمشیر خان وسردار خان وسید محمد جعفر خان وحید رسلے خان ورحم خان وعمر خان وشیخ جہانیار وغیرہم کوچیدہ بنوبت پور رسید دران روز اشوے از مرہٹہ در راہ پیدا نبود بعد ورود اندک غلغلہ نمودارے بلشکے سواران مرہٹہ کہ از بازاریان کسے دیدہ بود برخاستہ غرونشست صبح مہابت جنگ بہ تزک جنگ وحرب مقدمہ وجناحین وساقہ لشکر آراستہ سوار شد دران روز کشش کس صاحب نوبت وشیخ کس صاحب ماہے ومراتب دران فوج بود ہ اند مقدمتہ الجیش میر محمد جعفر خان وشمشیر خان وجانب راست عطاء اللہ خان وسردار خان وطرف چپ احترام الدولہ ہیبت جنگ وساقہ لشکر کہ عبارت از چنڈاول ست صولت جنگ وشیخ جہانیار وعمر خان وبانشان فیل مہابت جنگ رحم خان ودر قول خاص فقیر اللہ بیگ خان ولوز اللہ بیگ خان ودیگران بہین شان وتجمع کل عساکر جویاے اعداتا اول نظر راہ پیما بود مرہٹہ ہا روبرو بنیاد نہ ودہات اطراف را سوختہ ودور تر از ضرب توپ ولفنگ راہے پیمودند تا آنکہ بر تلاب رانی متصل محب علی پور عسکر منصور ورسید اتفاقا رگھوبھوسلہ مقام فرودگاہ داشت ودران روز وصول مہابت جنگ تا آنجا دور از قیاس ے پنداشت سید محمد جعفر خان وشمشیر خان کہ بغتتہ بر سرش رسیدند رگھو مضطرب گردیدہ بے آنکہ لشکر خود مرتب سازد بمدافعہ پرداختہ در محاصرہ افتاد افواج مرہٹہ از چہار سو ہجوم آوردہ در استخلاص او لور شہا آوردند جنگ عظیمی با میر جعفر خان روے دادے گویند کہ بسبل الکارے شیر خان رگھو خلاص یافتہ بدر رفت وبعد ازان مہابت جنگ باستماع ازدحام مرہٹہ بر سر سید محمد جعفر خان بکمک او رسید وہمدرین عرصہ ہا ماکہ ہمراہ عبد الحلی خان بہادر بانذک فاصلہ از شمشیر خان وسید محمد جعفر خان بود یکم نیز جنگے روے داد ہ چند کس از طرفین مجروح ومقتول شدند عبد الحلے خان با معدودے مقابل چند ہزار کس استادہ بود درین ضمن صدے نثار خان مع فیل نشان ہیبت جنگ باندک مایہ ہمیت رسیدہ محمد عبد الحلے خان گردید درین زد وخورد شام شد ومرہٹہ ہا مضطرب الاحوال پس تر رفتہ اقامت نمودند وہابت جنگ مع ہمراہیان درہمان میدان نزول نمود خیمہ محقرے برائے او برپا گردیدہ برای سردار ان عمدہ مثل صولت جنگ وہیبت جنگ وثابت جنگ وامثال ایشاں سراپہ نیز میسر آمد ودر بارظلمت شب احدے از بار بردار خود کہ کجا ماند وچہ بر سرش آمد آگہی نداشت وتمام شب مردم گم گشتہ ہاے خود را یافتہ در جستجوے آنہا شتابان ودر طلب آنہا بفریاد وفغان بودند عبد الحلے خان بہادر وبندہ وحمد الہ یار خان بہادر وبرادر علاتے مہابت جنگ واکثر دوستداران ومقربان آنشب را در خیمہ مہابت جنگ بسر بردہ چون صبح شد بار برداراہا در صحرا افتادہ امانت وسلم یافتند چنانچہ اسباب فقیر ہمراہ جا بیکہ مردم ما ورفقاے عبد الحلے خان بہادر وقت شب فراہم بودند قدرے نیم کروہ در صحرا بے نگہبان محفوظ ماند صبح بہلبان گاہ وان را بردہ وچند پیادہ ہمراہش رفتہ آوردند وعسکر انتظام یافتہ چند روز دران میدان مقام شد مہابت جنگ ہر روز در میدان برآمدہ بامرہٹہ مصاف میدادو غالب آمدہ مرہٹہ را خائب وخاسر بسمے گردانیدند ہمانجا شمشیر خان وسردار خان را باخود منافق یافتہ کے در باطن اندیشہ مند گشت چنانچہ یا دوارم کہ روزے اندرون محل حضور نواب بیگم فقیر نشستہ بود

کہ مہابت جنگ آمدہ اندک تفکر نشست و بیگم صاحبہ بخواہرے کار فرمائشہ مستفسر گردید در جواب فرمود کہ این مرتبہ من ننگ ملازمان خود دگر گون مے بینم بیگم مذکور مظفر علی خان بہادرے و قتلے قلے خان خلف حاجے عبداللہ خطاط مشہور راکہ در عہد عالمگیر دیوان بر ہانپور بود باتفاق بررسالت پیش رگھو از طرف خود فرستاد تا صورت مصالحہ اگر تواند شد بعرضہ ظہور آرند نامبرد با لوسالت میر حبیب تا بہ رگھو رسیدہ ابلاغ رسالت نمودند و رگھو کہ غلبہ لشکر مہابت جنگ در خاطر خود مرتسخ داشت مصالحہ را مغتنم شمرد امیر حبیب کہ با مہابت جنگ نہایت عدو بود و راضی نگشتہ رگھو را باز داشت و دلالت بر فتن مرشد آباد نمود بسبب ہمانا آنکہ شہامت جنگ در انجا تنہا و عرصہ خالے است بلکہ کارے از پیش رود در گھو بشورہ میر حبیب روانہ مرشد آباد گردید مہابت جنگ نیز اتفاقش گردید چون در ستیز و آویز روز اول کہ ناگہان روے داد انقلابے پدید آمدہ بود و اجناس غلہ نہایت رفتہ نہایت قلت داشت آمدن تا ہنبیر اندک بشقت و عسرت ماکولات میسر آمد چون دریاے سوہن آب عمیق نداشت و اجناس غلہ در لشکر از ہیچ طرف نمیرسید وجود غلہ کیاب و آخر الامر نایاب شد و مہابت جنگ کنار دریاے سوہن گرفتہ قطع مسافت می نمود و ہمہ جبوشت ناگر و میر غلام اشرف کہ ہر دو جماعہ دار ملازم سرکار مہابت جنگ و صاحبان جرأت بود و اند در شہر عظیم آباد دنبا بکارے دو سہ روز توقف نمودہ چون راہ از تک تا زمرہٹہ مسدود گردید بپاس غیرت و ارادۂ رفاقت ولی نعمت خود باتفاق ہمدیگر جمالت راکار فرما شدہ با جمعیت قلیل ہمراہ داشتہ از شہر برآمدہ راہ صحرا برگرفتند مرہٹہ ہا در راہ محاصرہ کردہ خواستند کہ غارت کنند بمذلت راضی نگشتہ ابتدا باستقبال سیف و سنان نمودند مرہٹہ ہا کہ بسیار بودند جماعہ داران مذکور راہ رفتہ در میان گرفتہ مورد طعن و ضرب سیوف و ہر دو با نہایت مجروح نمودہ بر خاک افگندند بعینہ ناگر مذکور را نوخم شمشیرے کہ دران گیرودار رسیدہ بود از تنج منقطوع گردید و اسباب ہر دو کس بہ غارت رفتہ عریان بحال تباہ بسپاہ ہیبت جنگ ملحق شدند و مہابت جنگ بعظیم آباد رسیدہ چون رگھو در رفتن مرشد آباد عجلت داشت بلا توقف ہمت بر انتقاش گماشت در منزل بہاگلپور بر ہنر محقر چنیا نگر مہابت جنگ زیر سایۂ اشجار ابنہ استاد و سرداران لشکر برائے تعین مقامے مناسب معسکر آہستہ آہستہ پیشتر رفتند و فاصلہ بعیدے در میان افواج و مہابت جنگ افتاد رگھو انتہاز فرصت نمودہ با جمعیت پنج شش ہزار کس نمایان و در فرو گرفتن مہابت جنگ شتابان گشت مہابت جنگ ہران وقت بکمال استقلال کار فرما گشتہ حواس خود را جمع نمود و با مدد و سے کہ مع سوار و پیادہ زیادہ از پانصد شش صد کس نبود در مقابل رگھو شد و مردم قلیل مذکور را مرتب نمودہ تا دیر مدافعہ آنہا نمود و دست محمد خان یکہ راکہ نو نگہداشتہ بود و ظاہرش با او ضلع با نکہ انتباہت داشت در روز اول ملازمت دعواے بلندے کردہ بود یاد فرمود چون حاضر آمد گفت کہ محل اظہار آن دعوے اینجا ست اگرے تو انید شاہد عدلے بر اثبات آن دعوے درین میدان بیارید او ہم آنچہ گفتہ بود بہ ظہور رسانید و اسپ خود را پیش راندہ در رجع کثیرے کہ مقدمۃ الجیش رگھو و از یکہ تازان فارسان لشکرش بود ند تاخت و با دو کس جمعیت شان را در ہم شکست از انجملہ یکے را کشت و یکے را زندہ گرفتہ آورد درین اثنا سرداران دیگر کہ اندکے دور تر بودند رسیدہ رگھو را مع فوج او بضرب تفنگ و تیر و سنان و شمشیر زرد و خورد مغلوب ساختند چون طاقت در باخت ناچار رو بفرار نہاد و دیگر افواج او بقدر دست رس بار و بنہ را غارت کردہ راہ فرار پیمود و شارع عام متعارف ازان مکان چون عرصہ چندان ندارد کہ دو لشکر مخالف با ہمدیگر تواند رفت رگھو از خوف مہابت جنگ و ہم بتابر عجلت و ارادۂ سبقت وصول بر مرشد آباد راہ جنگل و کوہستان پیش گرفت مہابت جنگ

برائے محافظت شہر مرشد آباد اطلاعاً بشہامت جنگ نگاشتہ برڈاک فرستاد و خود براہ منازل مقررۂ معروفہ باستعجال شتافتہ بعد یکروز از ورود رگھو بمرشد آباد رسید رگھو دران عرصہ کہ مہابت جنگ نرسیدہ بود و ہات اطراف مرشد آباد مثل جہپائی دہ و باغ میر جعفر خان را آتش داد و تا اتراج خود و بیجرد و رود مہابت جنگ غالب تہی کردہ بے استعمال آلات حرب با تمامے فوج خود در رفتہ سمت جنوبے و غربے شہر روانہ گردید مہابت جنگ بعد سہ چار مقام از جہپائی دہ کوچ فرمودہ و براہ خارج شہر گذشتہ در امانی گنج نزول نمود و یکبارہ دیگر بر سر تالاب رانی آن طرف کٹوہ محاربہ قوے بارگھو نمود و مشار الیہ در انجنگ بکمال پایداری راکار فرما شد و بعد ہلاک شدن جمعے از ہمراہیان صورت فتح و ظفر در آئینہ خیال خود ندیدہ و طاقت مقاومت منقطع دیافتہ روے از میدان برتافت مہابت جنگ عنان از تعاقبش باز نہ گرفتہ در پی او تاخت رگھو و سردار ان او چون بارہا ضرب دست عساکر مہابت جنگ دیدہ و درین محاربہ ہم لبسیارے از رفقاے او بقتل رسیدہ بودند علاوۂ آن اخبار موحشۂ شیوع شورش در مملکت خود شنیدہ مضطرب گردیدہ میر حبیب را با دو سہ ہزار سوار مرہٹہ و شش ہفت ہزار افغان ہمراہی مرتضے خان و بلند خان و غیرہ گذاشتہ در کمال یاس و ناکامے رو بدیار خود نہاد بعد ازان کہ خبر فرار او و بدر رفتن از حد و بنگالہ بتواتر رسید و فوج مہابت جنگ راہم از اسفار ستوالیہ و آمد و رفت صوبۂ عظیم آباد و محاربہ با تیکہ درین عرصہ کرر روے داد ملال و کلالے در خاطر ہا راہ یافتہ بود و شادے دختر زادہاے خود نیز منظور داشت بنابر جہات مذکورہ و ترفیہ حال سپاہ و اصلاح حال بعضے از مفسدان و تیارے اسباب کتخدائی سراج الدولہ و اکرام الدولہ مشاورت فرمودہ بنظم امور مذکورہ و ترفیہ حال رعیت و سپاہ توجہ فرمودہ و دوست محمد خان یکہ روز بروز منظور نظر عاطفت گردیدہ شروع بلبروج نمود و میر محمد کاظم خان کہ پیشتر در زمرۂ اقربا و دو صد روپیہ مواجب ذات داشت لسبب تقدیم رسانیدن خدمات پسندیدہ ترقے نمودہ صاحب رسالہ و سردار اندکے از افواج گردید چون از سابق بہادری با بہ ظہور رسانیدہ مورد عنایات و الطاف بے نہایت بود و دوست محمد خان بمجالست شجاعت و داد و اتحاد لبسیار با میر محمد کاظم خان بہم رسانیدہ در حروب باتفاق ہم مے بودند در راہ جسارت و جرأتہا بیارے یکدیگرے پیمودند و لہٰذا غیوماً در اقتدار شان افزودہ از جملہ رؤساے لشکر مہابت جنگ گردیدند حق آنست کہ ہر دو بہادر بے بہادر بودند و کارہا بنوعیکہ باید ازین ہر دو بکرات و مرات بظہور رسیدہ مورد تحسین و آفرین دوست و دشمن گردیدند

ذکر شادی کتخدائی سراج الدولہ و اکرام الدولہ و برطرفی شمشیر خان و سردار خان و اخراج آنہا از مرشد آباد

قبل ازین مذکور شد کہ در جنگ رگھو کہ بر سر تالاب رانی در صوبۂ عظیم آباد اتفاق افتاد آثار نفاق از شمشیر خان و سردار خان اندکے بظہور رسیدہ موجب از جا رطبیعت مہابت جنگ و موہم ملال از سرداران مذکور گردیدہ بود بعد ازان نظر بعدم اعتماد بران جماعہ بعضے حرکات سابقہ آنہا نیز مجمول بر سازش و اتفاق با مرہٹہ گردید از انجملہ اینکہ ہنگام ورود رگھو و نواح مرشد آباد و اقامت او در اطراف بیر بھوم چون برسات پایان پذیرفت و آب دہنۂ بھاگیرتے روے بکمی آوردہ پایاب گشت و رود اجناس غلہ کہ ازان طرف گنگا بر کشتیہاے آمد موقوف گشتہ و صول اجناس مذکورہ بہ مرشد آباد بخصوص از بھگوان گولہ کہ شش ہفت کروہ از شہر فاصلہ دارد معین گردید اما ازین ممر کہ در راہ ہا مرہٹہ منتشر بود آبادے بھگوان گولہ و آمدن غلات از انجا انحصار بر تعیناتے سرداران معتمد مقتدر داشت بنابرین مہابت جنگ کہ در اماتے گنج

معسکر داشت شمشیر خان و سردار خان را بنا بر حفظ طریق بهگوان گوله ذوق ایذاے مرہٹہ کہ بتردد ین مے رسید رخصت فرمود و دران وقت بکرات غارت و تاراج گاوان غله وغیره بعمل آمد و مهابت جنگ اندک توهمے نموده صولت جنگ را بحفظ طریق بهگوان گوله تعین فرموده بود متیقن شد کہ دران وقت هم این مسامحه از افاغنه مذکور بهاس خاطر رگهوبود و ازین مقوله صدور حرکاتے چند کہ دلالت بر عدم صداقت مے نمود بظهور آمدن گرفت بحدیکہ مهابت جنگ متوهم گشت کہ افغانان مذکور داعیهٔ خدع و غدرے نسبت با و دارند و بجزم و احتیاط کوشیده در باب تیقظ و آگاهے بملازمان متعلقه اشاره نموده و احتمال میرفت کہ تمرد و سرتابے اینها بایما و اشاره رگهوبنا بر سازش با او ست متخصصان میگفتند کہ رگهو بشرط اتفاق با و عطاء الله خان را نظامت عظیم آباد و سردار خان و شمشیر خان را لک روپیه نقد و نوکرے دوازده هزار سوار و عده نموده بود و بشرط کشتن زین الدین احمد خان هیبت جنگ و تصرف آوردن عظیم آباد و ذلک روپیه نقد و فوجداری دربهنگا علاوهٔ آن نوکرے موعود بود و خطوط رگهو برین مضامین رسیده اینها را راهنمون راه ادبار گشت و بعضے مے گویند کہ خود را صاحب اقتدار و لائق صدور این کار دانسته رگهو را هم با خود متفق ساخته ارادهٔ فاسد را حازم شدند علی ای حال یا آنها استقفاے نوکرے نمودند یا مهابت جنگ ازسیاے اعمال و افعال اینها آثار شرارت مشاهده کرده در شروع برسات سال پنجاه و نهم بعد یکمزار و یکصد بر طرف ساخت و درهمین عرصه کہ موسم برشکال بود هیبت جنگ و عبد الحلے خان و حاجے احمد و جمیع منتسبان را کہ در عظیم آباد بودند احضار فرموده بنائے شادے کمخدائی سراج الدوله و اکرام الدوله گذاشت حاجے احمد بنابر بعضے جهات عذر خواسته نیامد و هیبت جنگ و عبد الحلے خان مع عیال و اطفال و تبعه و لحقه حاضر آمدند و فے الحقیقة این شادے بر نهجے کہ باید و شاید کہ شاید بامثل آمد ابتدا بشادے برادر صغر یعنے اکرام الدوله نمودبعد ازاں کہ دخترے کہ باسراج الدوله از بنات عطاء الله خان منسوب بود بحسب قضا رخت هستی از دنیا دو سه سالے قبل ازین بنا بر بست و دختر منسوب اکرام الدوله زنده بود مهابت جنگ برائے دلداریے و دلدارے رابعه بیگم زن عطاء الله خان کہ برادر زاده اش بود شادے اکرام الدوله مقدم داشت و نزدیک هزار خلعت در شادے اکرام الدوله و دو هزار خلعت در شادی سراج الدوله بجمیع قبائل و عشائر و رفقا و مصاحبین و ارباب طرب عنایت فرمود و خلاع فاخره مذکوره از صدر و پیه تا هزار روپیه و بعضے ازین زیاده هم قیمت داشت و بعضی کسان را لائق بحال او جواهر هم بخشید و تا یک ماه بلکه زیاده ازان طعام ضیافت در سرکار مهابت جنگ و شهامت جنگ دائر و سائر بود احدے ازاقاصے و ادانے در شهر باقے نماند کہ بکرات هر هفته ازین ضیافت ها و نذر سیند و هر حصه کہ باصطلاح مشهور تورہ گویند تخمیناً بیست و پنجروپیه خرج داشت و هزاران ازین نوع تورہ ها بقسمت رسید و چراغان و آتشبازے چه شرح داده آید کہ زمین همسر آسمان و مرشد آباد رشک افزاے ارم ذات العماد گردید و در ضمن همین شادے ها صولت جنگ هم شادے یکے ازبنات خود کہ بانخر الدین حسین خان پسر سیف خان منسوب شده بود بانصرام رسانید و پسر سیف خان چون پدرش نهایت دولت و ثروت باعتبار قدامت امارت و عدگے خاندان داشت بکمال تجمل و فراوانے اسباب زینت و آرائش وارد مرشد آباد گشت و صولت جنگ هم بپاس نام و نشان کہ برادر زاده مهابت جنگ و امیر هفت هزارے بود عروسے دختر خود بشدت کرّ و فرباهر دو شادے مذکور بحسب ظاهر برابر نمود قضا را دختر مذکور روز سوم از شب کمخدائے کہ در هندوستان معروف بچوتھے است بفتنهٔ مرد مردم عمل بر چیزهاے بسیار نموده انواع بخنهاے مذکور مے شد از انجمله اغلب احتمال مهیله است و بعضے گمان مسموم شدن او بعد اوت یکے از نسوان صولت جنگ

بنابر رشک داون امتعہ واموال بسیار دو بہ بنیلہ دے خود ند علے ای حال فخر الدین حسین خان نادان با وجود آنکہ ظن غالب بود کہ اگر بماند تکا بہوشیارے میکند دو ختر دیگر ہم صولت جنگ باو منسوب کردہ در عقد ازدواج او میدارد بدگمانے بخود راہ دادہ شد کہ مراہم مسموم نمودہ خواہند کشت واین وصلت توطیہ وتمہید کشتن من بود وسرکن وپرکن بے خبر وبے رخصت عظماے بنگالہ مثل مہابت جنگ وشہامت جنگ وصولت جنگ گریخت وآبروے خود وآباے خود باین حماقت دنجاست ریخت سخنے نماند کہ عطاء اللہ خان از اقرباے کار طلب خان واز بنی اعمام شجاع الدین محمد خان شجاع الدولہ بود بعد رفتن مہابت جنگ بہ نیابت صوبہ عظیم آباد حاکم اکبر نگر راج محل گردید وتا برآمدن از مرشد آباد کہ بعد ازین مذکور خواہد شد بکجوست آنہا مامور ماند وبہ منصب شش ہزارے وشش ہزار سوار وعطاے نوبت وپالکے جمالدار وخطاب اعز الدولہ بہادر ثابت جنگ از حضور سرفرازے یافت وتا آل احوال او تقریباً عنقریب مذکور خواہد شد وسراج الدولہ بعد مردن دختر عطاء اللہ خان کہ باو منسوب بود با دختر محمد ایرج خان منسوب شد واحوال محمد ایرج خان بر سبیل اجمال آنکہ جدش مصطفے قلی خان دیوان صاحب اعتبار محمد اعظم شاہ بن اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود وعلاوۂ آن در زمان بودن شاہزادہ مذکور در احمد آباد گجرات خدمات عمدہ آن صوبہ داشت اورا سہ پسر بود اکبر قلی خان پدر محمد ایرج خان وشاہ قلی خان وسیر زا محمد تقے وہر سہ برادر خصوص اکبر قلی خان وشاہ قلی خان حرمت وعزت تمام داشتند مصطفے قلی خان در زمان اعظم شاہ درگذشت شاہ قلی خان راشاہزادہ قبل از محاربہ با بہادر شاہ بچند روز خدمت توپخانہ عنایت کردہ بود در جنگ کشتہ شد واکبر قلی خان خدمت بھاگلپور وغیرہ بعد انقلاب حالات اعظم شاہ بتقریبے حاصل نمودہ طرف عظیم آباد وبنگالہ افتاد ودر زمان فرخ سیر باعزاز بسرے بر وبعد نوشتن محمد ایرج خان در زمان فرخ سیر را بطۂ اخلاص با غیرت خان ہمشیرزادۂ امیر الامراحسین علے خان داشتہ فارغ البال مے گذرانید وبعد کشتہ شدن سادات بہ نفاقت مبارز الملک سربلند خان بہ گجرات رفت ومدتی باو بود وبعد ازان ترک رفاقتش کردہ بہ بنگالہ آمد شجاع الدولہ مرحوم کہ تقارت نام ہا پیش داشت در زمرۂ مخصوصان منتظم گردانید وہمراہ علاء الدولہ سرفراز خان مرحوم در جنگ مہابت جنگ پسرش کشتہ شد وخود مجروح گردیدہ مدتے خانہ نشین بود منتسبان ودودمان مہابت جنگ بتالیف او پردا خنہ در سرکار مہابت جنگ بعلاقہ نوکرے منسلکش گردانیدند بواسطۂ ربط اخلاص اکثر با عطاء اللہ خان مے بود چون مہابت جنگ از محاسن ومحامد سلسلہ اش اطلاع وافی داشت پیغام وصلت سراج الدولہ با صبیۂ او داد بعد ایجاب وقبول وانعقاد وصلت مذکور متوجہ پرورش وتزفیہ احوال محمد ایرج خان شدہ بعضے از صدمات ملک بنگالہ با فزایش رسالہ باو مقرر ومفوض نمود شب شادے سراج الدولہ فوجہا تیار واز چھاونی تشیر خان وسردار خان خبردار بودہ مستعد ومہیا بود ند تا اگر خدمے منظور باشد بعمل نہ قواند آورد بعد الفراغ از شادے سراج الدولہ ہیبت جنگ وعبد اللطیف خان مع متوسلان اذیال دولت خود از مہابت جنگ رخصت یافتہ واز مرشد آباد منضبت نمودہ بہ عظیم آباد کہ مسکن وماواے شان بود مع الخیر بدولت خانہاے خود رسیدند وبعد رخصت منضبت ایشان شمشیر خان وسردار خان کہ قریب شش ہفت ہزار کس ہمراہ شان بود مبالغ تنخواہ در ماہہ وغیرہ از روے حساب گرفتہ بوطن ومسکن دیرینۂ خود کہ قصبہ در بھنگا بود روانہ شدند وبر معابر مونگیر بسوارے کشتیہا عبور نمودہ وبوطن ومسکن دیرینۂ خود رسیدہ زمانے آرمیدند قریب یکدو ماہ باین حال گذشتہ بود کہ میر علے اصغر کبرے حسب الطلب عطاء اللہ خان بعظیم آباد رسیدہ عازم مرشد آباد گردید

ذکر ورود میر علی اصغر کبرے بمرشد آباد شروع نقار و غبار میان مہابت جنگ و عطاء اللہ خان و عروج و انحطاط درجات میر محمد جعفر خان قریب بہم و بناے مفسدہ شمشیر خان و سردار خان

میر علی اصغر از سادات سیکرے مضاف میوات و در زمرۂ ملازمان عمدۃ الملک امیر خان بہادر خلف عمدۃ الملک صوبہ دار کابل منسلک بود و پدرش میر غلام محمد نام داشت مرد بسیار عیار و نہایت ہوشیار میت شجاعت و دلیرے موصوف و در ابتداے جوانے بخدمت یکے از درویشان رسیدہ بعضے از اشغال و اعمال نفرا از درویش مذکور و زیدہ آخر طالب دنیا و جویاے نام و نشان گردیدہ و دام پیرے و مریدے گسترده اکثر جاہلان اہل را بدام خود آورد و ناے بہم رسانیدہ در اتباع خود ملقب بکبرے گشت و معصوم العارفین لقب نامے خود ساخت و سخنان سخیفہ پیش معتقدان و ابلہان گفتہ اظہار عروج بمراتب منوے بانحاے سکستی مے نمود کہ ہیچ یک ازان اصل نداشتہ اعاظم اولیا را میسر نبود و مردم بدعت تحلیل و تحریم بعضے چیزہا ازان عزیز نیز ناقلند چنانچہ مے گویند تخم مرغ را حرامے دانست بعضے ہوشیاران کہ در خصوص این امر پرسیدہ بود ندمے گفت کہ نہ حرام کردہ ام و نہ درین باب چیزے گفتہ ام امامن نے خورم و اتباع او خرق عادات عجیبہ را براے او ناقل بودہ اند از انجملہ آنکہ روزے در چاہ افتادہ چون جویندگان یافتند او را در میان چاہ برہوا استادہ دیدند و این خبر مشہر گشتہ ہمان جا یک قصد کس بشرف مریدیش مشرف گشتند و در ابتدا جاہل بود یکے از طلبہ علوم را با خود متحقق ساختہ در خلوت کتب بنادے صرف و نحو از و مے خواند و چند لغت عربے یاد کردہ در مجالس ہنگام گفتگو ندکورے کرد اگر کسے از تحصیل علم پرسید مے گفت بلے در مکتب حالی با ہر شد زادہاے خود تحصیل مؤدہ ام کنایہ از انکہ علم لدنے در عوالم معنے باحسنین علیہما السلام اخذ کردہ ازین مقولہ گفتگو ہا داشت و نیز در مجلس اگر بیگانگان حاضر باشند سخنے چند بطور اجمال بنوعے مے گفت کہ مستمعان گمان کنند کہ بر قلوب ما اشرافے بہم رسانیدہ از ضمائر و سرائر ما آگے دارد خلاصہ مردِ بیمارے جاہ طلب و با معدودے از مردمان ہمراہے در خانۂ عمدۃ الملک نوکر بود چون عمدۃ الملک کشتہ شد وزیر خان نامے افغان دلاور اک انہ معتقدان او کہ جماعہ دارے بود رفیق عطاء اللہ خان تقریب میر علی اصغر نکو پیش عطاء اللہ خان نامزدہ خان مرحوم راشتاق او نمود عطاء اللہ خان بعد استیذان از مہابت جنگ مبلغے معتد بہ بطریق مساعدہ فرستادہ او را با چہلے لایق طلبید میر مذکور اسباب تجمل خود مثل پالکے جمالہ دار و آلات نوبت و دیگر لوازم امارت از ان زر آراستہ و شش صد مقصد سوار از خویش و تبار خود و بیگانگان فراہم آوردہ در سال ششم از ہائیہ دوازدہم ہجرت بہ عظیم آباد رسید و در خارج شہر دو سہ روز مقام نمودہ عازم مرشد آباد گردید در زمان توقف او حاجی احمد و عبد اللطیف خان باشتہار درویشے و کمالاتش شائق گشتہ ہر یکے برائے دیدنش رفت او ہم برائے بازدید نخانہ حاجے احمد و عبد اللطیف خان بہادر در آمد فقیر ہمان روز در خانہ خال خود یکبار دیدہ بر بعض اوضاع او مطلع گردید ہیبت جنگ کہ ناظم عظیم آباد و داماد مہابت جنگ بود این استکبار او کہ براے دیدنش نیامد خوش نہ کردہ در باطن آزردہ گشت و احوال او را بمہابت جنگ نوشت و حاجے احمد نیز در تعریف و توصیفش نگاشت سید صاحب چنین و چنان در ہیچ باب کمتر از مصطفے خان نیست

ذکر عروج میر محمد جعفر خان بمرتبهٔ نیابت صوبه داری کتک و نزول ازان مرتبه باندک زمانی بمقتضای گردش فلک

مهابت جنگ بعد اخراج شمشیر خان و سردار خان و فیضه افواج مرهٹه از حدود بنگاله چون مطمع نظر داشت و آنها بطرف کتک گشته پناه برده بے گذرانیدند و از عهده عزل عبدالرسول خان و مقید شدن راجه دولبه رام در کتک صاحب موجے متمد نبود خواست که میر محمد جعفر خان را بانوجے مناسب بکتک بفرستد درین خصوص مشوره چنین قرار یافت که خلعت صوبه داری کتک بصولت جنگ نظام الدوله سعید احمد خان بهادر عنایت شود و نیابت نظامت آنجا بمیر محمد جعفر خان داده آید بنابرین خان مرقوم رالعنایت خلعت نیابت کتک و فوجدارے میدنے پور و جلی باجمالی علاقه بخشی گرے گرداز چند سال باز بود و عطایاے سرپیچ و جیغه مرصع و اسپ و فیل و شمشیر امتیاز بخشید و صولت جنگ بهادر نیز از قبل خود خلعت باجوا هر مجدداً عطا فرمود میر محمد جعفر خان نیابت بخشی گرے خود را بمیر اسمعیل بے عم خود داده درحضور گذاشت و سبحان سنگه نامے را از نزد خود بهوجداری بجلے گاشت و خود باجمعیت هفت هزار سوار و ده دوازده هزار پیاده حسب الامر مهابت جنگ بانتظام صوبهٔ کتک و تنبیه و اخراج مرهٹه راهے گردید و بعد قطع منازل در جوار میدنے پور رسیده باجمعے از مردم مرهٹه و افغانان که دران مکان بودند جنگے نموده شکست آنها داد و مرهٹه مذکور فرار بطرف بالیسر نمود و خان مذکور باجمعیت مزبور وارد میدنے پور گشته این طرف رود خانه کهنسائے جهاؤنی لشکر را حکم داد و باندازیشه آمدن افواج دیگر جرات برلشکر کتک ننمودتا آنکه خبر آمدن جانوجے پسر رگهو در نواح کتک شهرت گرفت و میر محمد خان باستماع این خبر مضطرب الاحوال بدون اذن و اطلاع مهابت جنگ ازمیدنے پور کوچ نموده اراده بردوان نمود و فوج هراول جانوجے بے جراتهاے میر محمد جعفر خان دیده چند زنجیر فیل وغیره بغارت برد و خان مرقوم باآنکه شانزده هفتده هزار کس ازسوار و پیاده همراه داشت بدون تحقیق افواج مرهٹه وبے تحریک سیف و سنان راه بردوان گرفت و مهابت جنگ چون براحوال میر محمد جعفر خان آگهی تمام داشت عطاء الله خان نایب جنگ رامع فوج بکمک او پیشتر از خود فرستاد و میر ملے اصغر کرے بعد برآمدن عطاء الله خان ازمرشد آباد رسیده ملازمت مهابت جنگ درغیبت او که حسب الطلبش آمده بود ندکرده از بیرون شهر راه لشکر خان مرقوم گرفت و لشکر عطاء الله خان رسیده ملحق شد عطاء الله خان باظهار وزیر خان اسیر دام تزویر او پیشتر گشته بعد رسیدن میر مذکور و مشاهره ابله فریبهاے او شفیته تر گردیده باتفاق همدیگر ببردوان رسیدند و ازان طرف میر محمد جعفر خان هم برگشته وارد قصبهٔ مذکوره گردید و جانوجے مع میر حبیب و افاغنه مرهٹه در انجا رسیده دعرصه را از مهابت جنگ خالی دیده محاربه صعبے نموده در ان جنگ از عطاء الله خان تردد نمایان بظهور رسید خصوص میر ملے اصغر کبری که نهایت صاحب جرات و دران روز سهراول عطاء الله خان بود و فوج او بوس نخود همراه داشت جسارتهاے بے نهایت نموده مورد تحسین آشنا و بیگانه گردید عطاء الله خان باغواے میر ملے اصغر کرے عرصه را خالی دیده و خود را هم چیزے فهمیده سودائے خامے بدماغ خود بخت و قاصد آن شد که میر جعفر خان را باخود متفق ساخته هرگاه مهابت جنگ رسید با او خدعے نموده ازمیان بردارد چنانکه بوساطت میر ملے خان که مرد بسکر سفلگے فش و نهایت مصاحب میر محمد جعفر خان بود این پیغامها داد خان مرقوم هم بنابر سفاهت میلے باین کار نمود و مقرر شد که بعد حصول مقصود صوبه عظیم آباد

و میر محمد جعفر خان با عدد و بنگاله بعطاء الله خان میر عبد العزیز و غیره دوستان میر محمد جعفر خان برین ماجرا آگهی یافته مالفت
را از حد بدر بردند خان مرقوم را ازان اراده فاسد نادم ساختند و نامبرده ازان نه فاقت باز زده بخانهٔ خود نشست
اما مهابت جنگ استشمام آن نموده از بهروه بگمان و بجان آزرده گردید و همدرین اثنا مهابت جنگ بردوان را
سفرب خیام خود گردانیده متصل لبرود گاه عطاء الله خان و میر محمد جعفر خان رسید میر محمد جعفر خان آمده ملازمت نمود
مهابت جنگ سخنے چند بطور موعظت در ضمنیه قباحت حرکت معاودت از بیدسے پور کرا ز خان مرقوم بظهور رسیده بود
بر زبان آورده رخصت انصراف بخانه اش داد میر محمد جعفر خان را بمقتضاے الحق مرکلبات مذکوره گران آمده از آمدن
دربار تقاعد ورزید مهابت جنگ بنابر دوستے و آبروبخشے عطاء الله خان تقریب مهابت جنگ رفته در انجا
میر علے اصغر کهے آمده ملازمت نمود او را در سلک مهابت جنگ راهم عطاء الله خان قصور نموده حکایتیکه شایان لوکرے
و آقائی نباشد بظهور رسانیده و مهابت جنگ آزرده گشته کمنون خاطر خود را ظاهر نمودن صلاح ندانسته و بخانهٔ خود معاودت
فرمود عطاء الله خان التماس نگهداشتن میر علے اصغر را هزار سوار نموده مهابت جنگ پیغام داد که در رساله خود تا بهقدر
مردم که خواهید نگهدارید و من بر رساله شما ازان قدر که دارید نمے توانم افزود میر علے اصغر ازین سخن اظهار
آزردگے نموده اراده برخاستن از لشکر نمود عطاء الله خان معروضداشت که در صورت رفتن سید صاحب من هم
نے توانم ماند مهابت جنگ جواب صاف داد که اختیار با شماست عطاء الله خان را که میر مذکور بسفارت مفوض شدن
صوبه بنگاله از عالم بالا بنام او داده بود و آن سفینه ابلد و عدهٔ او را از حنیات سے شمرد بلا تامل از بردوان مع میر مذکور
برخاسته راه مرشد آباد گرفت مهابت جنگ خواست که بتالیف قلب میر محمد جعفر خان پرداخته مستمال سازد بنابرین
تبقریب فاتحه کے از اقربا سے او که دران ایام مرده بود بخانه اش رفت خان مرقوم مشاهده شش هفت هزار
سوار مستعار با بعضے از اسباب امارت همراه خود پندارِ فسلطے بخویشتن راه داده در مراتب استقبال و مشائعت و
عرض مطالب حفظ مراتب را ملحوظ نداشت و حرکاتے چند که لائق بحال او نبود بظهور رسانید مهابت جنگ آثار
سفاهت و تنگ ظرفے از ناصیهٔ احوال او دریافته بخانهٔ خود معاودت فرمود و بهانه محاسبه هیلی بسمان سنگه سابق
نائب خان مرقوم باو در مقام فقد بود طلبداشت میر محمد جعفر خان در فرستادن او عدول حکم نموده جواب داد که بردن
او باسر من وابسته است مهابت جنگ ازین جواب دور از صواب برآشفته سید محمد لیسادل را با چند نفر
فرستاد که بسمان را همراه خود رفقا قهراً بیارد و شارالیه که غلطے و خشونتے در مزاج داشت حضور میر محمد جعفر خان رفته و چند
کلمه درشت گفته دست بسمان سنگه را گرفته همراه خود آورده مهابت جنگ بنا بر مصلحت نوجداری هیلی بسمان سنگ
و بخشیگرے بنود الله بیگ خان برادر فقیر الله بیگ خان تنبیه میر محمد جعفر خان داده رساله میر محمد جعفر خان را برطرف
نمود و فرمان داد که هر که نوکرے خواهد در رسالهٔ حضور در رساله سراج الدوله آمده نوکرے کند بجرد این عزل و نصب دشمنان
برطرفے رساله تفرقه در مردم همراهے میر محمد جعفر خان روے داده چندان کسے با او نماند و دو توپخانه که در ماغش
پیچیده بود فرو نشست ناچار با نفعال و اضطرار او هم راه بنگاله گرفته بشهامت جنگ پیوست و دران عرصه
فقیر هم از عظیم آباد بمرشد آباد آمده در دربار شهامت جنگ آمد و رفت داشت که این سماخ روی نموده مهابت جنگ
باستماع خبر وصول جانوجے در قرب جوار لشکر با فواج بحر امواج بمقابله افواج مرهته دافاغنه شتافت و بعد از سے

اندک مسافت محاربہ باجانوجے دمیر حبیب روسے داد ولادران ہمراہ مہابت جنگ برمے سہام وضرب حسام خون آشام وشلک برق اندازان آتشبار دود ازنہاد دمار فوج دکن برآوردہ لیکن برآوردہ لیکن بسیارے ازمرہٹہ ہلاک انداختند جانوجے مشاہدہ این حال شکستہ بال گردیدہ بقصد تاخت وتاراج مرشدآباد دوید مہابت جنگ باستماع این خبر درتعاقبش کمال استعجال نمودہ فرصت نداد کہ آن گروہ انبوہ ضرر سے بسکنۂ شہر توانند رسانید جانوجے کہ ضرب دست اسلامیان درنظر داشت درحوالے مرشدآباد حرکت مذبوحے نمودہ خائب وخاسر راہ سپرد گرفت ومہابت جنگ ہم درتعاقبش دویدہ ہیچ جا توقف نورزید اما جانوجے سبکروئے ازباد وغبار ستعار گرفتہ جائے مقابلہ نمود مہابت جنگ نظر برقرب پرنکال بمرشدآباد دسعادت فرمود واز اثنائے راہ متواتر احکام اخراج میر علے اصغر کبرے بشہامت جنگ فرستاد شہامت جنگ بپاس خاطر عطاء اللہ خان سماحے کرد مہابت جنگ چون نزدیک رسید بشہامت جنگ بہادر رقعہ درکمال تاکید نوشتہ قلمی فرمود کہ رحم خان برای ہمین کار میرود اگر آن عزیز برآمدہ باشد بہتر والارحم خان بجبر وعنف اورا برآوردہ داخل جہاؤنے خود خواہد شد عطاء اللہ خان باین خبر کہ شہامت جنگ رقعہ را بخفیہ فرستادہ بود مضطرب گشتہ میر علی اصغر کبیری را طلبیدہ اشت ورعایت ہاے لائق نمودہ مرخص فرمود وآن عزیز بے تمیز برکاغذے وعدہ فریبے نوشتہ بہ عطاء اللہ خان داد کہ بعد الفضاے اینقدر مدت شما برسند ایالت بنگالہ متمکن خواہید شد بعد از رقت لبسیار وتاسف بے شمار عطاء اللہ خان میر مذکور راستے الباب شائقت نمودہ رخصت فرمود ومیر سراسیمہ زود زیر بادل خستہ وخاطر شکستہ رخت سفر بربستہ راہ وطن گرفت وقطع منازل نمودہ چون بعظیم آباد رسید ہیبت جنگ کہ از وآزردہ خاطر بود دماغ نداشت از دخول شہر نمودہ فرمود کہ چنانچہ از بیرون شہر بمرشدآباد رفتہ بود الحال ہم ازہمان راہ بوطن خود برود چون دربرسات از شدت سیلاب جلدراہ با مسدود وعبور ومرور منحصر از رستۂ بازار شہر است میر بچارہ غریق گرداب حیرت گردیدہ نیدانست چہ کند آخر الامر بہ سعے والتماس مہدے نثار خان وعبد العلے خان پروانگے مرور از رستۂ بازار شہر یافتہ بیرون شہر رفتہ منزل نمود وہمین قسم بر دریاے سوہن چہلوان سنگہ حسب الایماے ہیبت جنگ طرف مقابل آمدہ بارادۂ تاراج لشکرش اقامت نمودہ میر علی اصغر کبرے مضطرب گردیدہ بازبمہدے نثار خان وعبد العلی خان وحاجی احمد نگاشت واین ہر سہ کس نہایت مبالغہ درخدمت ہیبت جنگ نمودہ پروانگے درگذشتن از اضرار او گرفتہ چہلوان سنگہ را حکم برخاستن ازمقابل او ودادن کشتیہا بنابر عبور دریاے سوہن نویسا نیدند ومہدی نثار خان وعبد العلے خان مرکوز خاطر ہیبت جنگ دریافتہ مردمان خود رابراے تسلے وحمایت میر مذکور فرستادند تا از حدود صوبہ عظیم آباد بلغانیت گذرانیدند بعد مرور دو سہ ماہ ازین معاملہ کہ برسات اختتام یافت وہیبت جنگ بمشاہدہ دولت برادران خود ورفقاے مہابت جنگ کہ درشادی سراج الدولہ واکرام الدولہ پسران خوانش دریافتہ بود عازم آن گشت کہ اقتدار فوج ہمراہ سایندہ مثل مصطفے خان درمملکت بنگالہ وخانہ عم وپدر زن خود محیط ومسلط باید شد ودیگران را محکوم ومطیع خود بلطائف الحیل باید داشت بنابرین درادائل زمستان کہ مہابت جنگ بقصد تنبیہ واستیصال مرہٹہ ہا کہ درمید نے پوراقامت داشتند از مرشدآباد برآمدہ باسامانے گنج معسکر ساختہ بود درین مکان میرابو الہاے کہ سابق برین خانسامانی برہان الملک داشت ودینولا لبغرت تمام پیش ہیبت جنگ بسرے برد برسالت وسفارت ہیبت جنگ رسید وبملازمت مہابت جنگ فائز گشتہ تبلیغ رسالت نمود خلاصۂ پیغام آنکہ شمشیر خان و سردار خان کہ بعد برطرفے باعتبار توطن قدیم دردربنگہ اقامت گرفتہ اند وجمع کثیرے ازافاغنہ ہمراہ دارند اخراج این فرقہ

خالی از تعذر نیست و بودن اینها بے علاقه نوکرے درین دیار موجب مفاسد درین صورت ملتمس آنکه اگر ارشاد شود سرداران مذکوره را جمعیت سه هزار سوار نوکر نگهدارم لیکن چون جائداد تنخواه این سپاه درین صوبه گنجایش ندارد و مقدورکترین نیست و چشم شاهره این جمع از سرکار مرحمت شود و مهابت جنگ اگرچه ابتداءً استنکاف ازین امر فرمود آخر الامر بپاس خاطر هیبت جنگ و به وجوه معقولے چند که درصورت عدم قبول مفاسد سرش را حالی مهابت جنگ ساخته بود قبول نموده سیرشاله مقتضی المرام عاودت نموده از پذیرائے مدعا هیبت جنگ آگهی داده بعد رسیدن میرمذکور احترام الدوله بها در هیبت جنگ باستمالهٔ افغانان مذکوره گوشیده استدعاے ملازمت آنها نموده پیغام نوکرے فرستاد آقا عظیما مے مرحوم و تقے قلی خان مرحوم و محمد عسکر خان مرحوم واسطهٔ جواب و سوال گردیده آنها بهر صورت مطمئن نموده ندچون آنها هم قاصد امرے عظیم بودند قبول نموده خوانان عهده و پیمان با ایمان غلاظ و شداد گردیدند حسب المدعاے شان بعمل آمده نوکرے منقح شده و اخوندی الحجه از درِ رهنگه شمشیر خان و مراد شیر خان همشیرزادهٔ او و سردارخان بخشی بهلیه روانه گردیده در ایام عاشورا شروع سال شصت و یکم از مایهٔ دوازدهم آن طرف گنگا رسیده فرود آمدند و آمد شد مردم از طرف هیبت جنگ نزد آنها گرم بود آنها خوف خود را از ملازمت آمد و رفت دربار نهاد اندیشهٔ خدع که از مهابت جنگ و هیبت جنگ دربارهٔ عبد الکریم افغان و روشن خان بظهور رسیده بود ظاهر مے نمود نه هیبت جنگ ازالهٔ وسواس و هراس آنها بانواع مختلفه دلاسائے متشتته مے فرمود تا آنکه روزے بنابر اظهار اطمینان خاطر خود از انها دلرام کردن شان بدون اطلاع بر نفاق همدمان بکشتی خاصه که باصطلاح پرنده مے گویند مع پسر کوچک خود میرزا مهدے و سید علے خان برادر دوستے فقیر که بدا مادیش گرفته بود و محمد عسکر خان سوار شده بے خبر از همه کس تنها عبور نموده بخیمهٔ شمشیر خان که برلب دریا داشت رفته نزدل نموده شمشیر خان تالب آب استقبال نموده رسم سلام و آداب و نذر تقدیم رسانیده در خیمهٔ خود برده بر مسند نشاند و خود با دب ایستاد چون هیبت جنگ به بهانه حکم به نشستن فرمود نشست و مراد شیر خان و دیگران آمده سلام داز دحام نموده نذر گذرانیده مراد شیر خان شمشیر خان دروست مستعد بیک پا نشست افاغنه در زبان پشتو که دا زمد از شمشیر خان اذن گشتن او در خواست داده و گفتگو با آنها و مخالفت در ان زبان و هم بزبان هندے مناسب مقرون به صلاح ندانسته به بهانه خاریدن ریش سر خود را بطور مخالفت بشدت جنبانید سید علے خان این ماجرا بچشم خود دیده پیش فقیر بعد ساخته مذکور که بنده از شاهجهان آباد برگشته بود لقل مے نمود لیکن هیبت جنگ براین استبداد ان و منع مطلع نگردید و قضا چشم او را پوشید شمشیر خان فیل و اسپها موافق ضابطه در نذر گذرانید و از نذر گذراندن هیبت جنگ عذر خواهے نموده نگرفت و دلدارے و اطمینان خاطر او نموده برگشت و پردانگی عبور داد عمله میر بحر کشتیها حاضر آورده و عبور افاغنه در باغ جعفر خان شروع گشت اول سردار خان مع همراهیان خود عبور نمود هیبت جنگ همان قسم تنها بر پا لکے سوار شده بیرون کڑه بحم الدین رفته نشست سردار خان با همراهیان خود آمده مجرا و ملازمت نمود مشهور است که او درین دخاشرکت و اطلاع نداشت چنانچه خود پیش شاه محمد امین و شاه رستم علی که دران وقت از مشاهیر درویشان ظاهر و باطن ایشان یکسان بود و کیفیتے از نشاء معنوے داشتند بقسم ظاهر مے نمود که من از علیکه این هر دو سفله یعنے شمشیر خان و مراد شیر خان نمود ند آگے ندارم والا از رفاقت شان سر باز مے زدم اکنون ناچارم چه کسے این سخن مرا باور نه کرده اگر ترک رفاقت نمائم نسبت جبن و نامردے بمن خواهند نمود بنابرین بپاسی آبروے معقولے و شرم افغانے شریکم اما از معتمدے مسموع گشته که مے گفت که این خبر از اسرار هر دو سردار است

چون مقدر نبود بظهور رسید که هریکے ازین هر دو در باطن این اراده داشتند که بعد الفراغ از قتل هیبت جنگ کار دیگرے تمام کند و بانفراد خود مالک ملک و دولت باشد والعلم عند الله تعالے القصه در عشرهٔ اواخر ماه محرم شروع شال شصت و یکم از مایهٔ دوازدهم بحرست ملازمت آنها و آمدن بخانه هیبت جنگ معین گشت درین ایام عم راقم حمدے نتار خان که نهایت معتمد الیه هیبت جنگ و سرمایهٔ استظهار او در چنین اجیان بود بخدمت پرگنه سرس کهنه و تنبیه و گوشمال بشن سنگهه زمیندار آنجا مامور گشته اکثر سرداران معتمد کار آمدنے مثل خادم حسن خان و احمد خان قریشے و امثال آنها نام راجه سندر سنگهه زمیندار ملکاری متعین او بوده در حضور حاضر نبود و فرمانے که حاضر بودن ممنوع شدند که کسے از فرقهٔ سپاه روز ملازمت شمشیر خان و سردار خان حاضر نشود و چوبداران خانه بخانه جامه داران و رساله داران گردیده حکم حاضر نشدن دران روز رسانیده آمدند و این بنا بر تکمیل اطمینان آنها بود و نے انکه قطع در بعضے عظائم امور و قضا که برعکس آن جارے شده بود چشم هیبت جنگ را کور ساخت والا آن عزیز در هوشیارے و تأمل اندیشے هر چند مقلد مهابت جنگ بود اما گوے سبقت در معاملات دنیا از هم بوده قدمے چند پیشتر رفته بود و فقیر چار روز قبل ازین سانحه بارادهٔ ملاقات والد عازم بریلے و غیره محالات که خدمات آنجا از طرف غازے الدین خان نبیرهٔ ذوالفقار جنگ خلف آصفجاه داشت کشته دو سه منزل پیشتر رفته بود و بسبب اتفاق از غرائب امور آنکه روزے که هیبت جنگ کشته شد همان روز وقت عصر فقیر بے آنکه قائل رانه بیند شنیده که کسے مے گوید شمشیر خان هیبت جنگ را کشت و روز دوم از استماع در منزل مٹهی مضافات پرگنه غازے پور مجدوحان چند از پرگنه بهوج پور که ملازمان عامل آنجا بودند رسیده خبر کشته شدن هیبت جنگ و غارت شدن توجه از سرکار شاه آباد از دست زمینداران آنجا بنابر برهمے عمل ظهور و شیوع یافت

ذکر کشته شدن هیبت جنگ و انتقال او ازین جهان تاریک و تنگ

ما بکیفیت کشته شدن هیبت جنگ مرحوم آنکه یک روز قبل از ملازمت شمشیر خان سردار خان مع رفقاے خود آمده ملازمت هیبت جنگ نمود و موافق دستور بیڑه هاے پان تسلی گرفته بخیمه هاے خود رفت روز دیگر بطور روز اول هیبت جنگ و چهل ستون نوساخته خود اول روز برآمده بر مسند نشست و محمد عسکر خان که ندیم و واسطه جواب و سوال با افاغنه مذکور بود و میر مرتضے و میر بدر الدین و میر لید هر هر کاره و در مضافے تحویلدار سلاح خانه که اصلش قصاب بود و ستیا رام مشرف توپخانه دستے که پیشکارے خادم حسین خان داشت با چند نفر خدمتگار حاضر و چوبداران و چیله ها بدستور دربار بجاے خود بنابر نوکر استاده و میر عبد الله صفوے نسب که از اعیان زاده هاے عظیم آباد و صاحب اندک زمین و املاک مورونے بود و شاه بندگی از پیرزاده هاے شهر قریب باغ جعفر خان ساکن و مجاور آستانه قدم شریف خانه خود بود و ازین قبیل دو سه مشیخت پیشه اکابر و صنع برای مجرا حاضر آمده مصاحب بودند و محمد عسکر خان مع حساب راے کهتری زاده که رفیق پر درده او بود پشت سر هیبت جنگ متصل سبد نشسته ادهم سلاح و براقے نداشت و احدے از مذکورین شمشیرے در دست بلکه اکثرے مثل میر مرتضے و میر بدر الدین و محمد عسکر خان و میر لید هر هر کاره کارد هم در کمر نبند اشتند مگر مضافی مذکور سیف هیبت جنگ موافق ضابطه در دست گرفته استاده بود و راجه رام نرائن دیوان و بعضے متصدیان عمله دیوانے و سه چار نفر منشے و منشی خانه تخمیناً بقدر پنجاه گز دور از چهل ستون بطرف شرقیش نشسته بودند و عنایت یاب خان که پیشتر خانسامان والد فقیر و دران زمان ملازم هیبت جنگ بود و میر سامانے خانه اش واشت نیز حاضر بود و اول بهلیمه

تخمیناً مع هزار کس قدرے کم و بیش با بندوقهاے تیر بجد و فتیله هاے روشن آمده از دور سلام به آداب بجا آورده پیشتر آمده با معدودے
از روشناسان همراهے خود ملازمت نموده نذر ها گذرانیدند و تفنگچیان همراهش بطرف دست راست عمارت چهل ستون که راه طرف حلسرا
بود هیئت مجموعے توقف نمود بعد ازان مراد شیر خان نامراد با یا الفصد کس افغان مسلح و مکمل معتمد در رسیده از دور آداب بندگی و خدا وندی
سلام نموده بهیأت مجموعے پیش آمد و در عمارت چهل ستون از دحام روے داد هر یکے نذر ها لازمت میگذرانید و مراد شیر خان روبرو استاده
نام و نشان هر افغان عرضداشت و هیبت جنگ استفسار می نمود که شمشیر خان کے می آمد او بهر کاره با التماس می نمودند که سوار شده
در راه است عنقریب ادراک شرف حضور مینماید تا آنکه شمشیر خان نزدیک بچوبتره کوتاله که بر دروازه قلعه پخته بادشاهی دروازه
چهل ستون به فاصله دو تیر انداز است بر پالکے خود سوار در رسید و افغانان بجمعه که کمتر از سه چار هزار نبوده اند همراه پالکے او پیاده
دامن به کمر ها زده با سلاح و زیراق شمشیر خان را در دور خود گرفته تا نفے و تامل سے آمدند از دروازه چهل ستون تا دروازه
مشرقے حصار شهر رسته بازار بر ازدحام ایستاده بودند چون خبر ورود شمشیر خان تا بجاے مذکور رسید مراد شیر خان افغانان
همراهے را گفت که برخاسته مرخص شوید و پان بگیرید تا شمشیر خان مع همراهیان خود آمده ملازمت کنند افغانان برخاسته بر سر
هیبت جنگ ازدحام نموده پایان سے گرفتند تا نوبت بعبد الرشید خان رسید چون با هدیگر موعود بودند که سبقت از دخا بخود
لرزه بر اندامش افتاده دستش سے لرزید هیبت جنگ که پان بدست او داد بنا بر لرزه که داشت پان از دستش
افتاد هیبت جنگ متبسم شده گفت که پان قسمت شما افتاد دگر بگیرید و متوجه طرف پاندان گشت نظرش پائین بود که رشید
نارشید کنارے از کمر کشیده بر سینه هیبت جنگ زد اما چون دستش لرزان بود کارے نه کرد و محمد عسکر خان مقاربان
این حال قریبا دیکر دیدند و هان هان این چه نمک حرامی است درین گیر و دار شمشیر هیبت جنگ نقد بالاکرد و این حالت دیده دست بقبضه
شمشیرے که بر دو بود داشت و از ساخت مراد شیر خان تینه که در دست داشت کشیده چنان به قوت زد که از شانه هیبت جنگ
گذشته تا بتهی گاه حمائل بر سینه هیبت جنگ مرده بر تکیه مسندا افتاد و آن شقے یا دیگرے سرش را بریده و پاے راستش
را بریده بر سینه اش گذاشت و بزعم خود این را علے سے پنداشتند که خون خواهانش را بدرود هوش و حواس
ازین عمل پیش آمده تدبیرے درست نخواهند نمود میر مرتضے دویده به گمان زندگے او خود را سپر دار بر پیکرش انداخت
و ریزه ریزه شد و محمد عسکر خان شمشیر هیبت جنگ را کشید و دستی بقدر طاقت خبانیده مقتول افتاد مهتاب راے که همراهش
بود زخم شمشیرے بطرف شقیقه راست یا چپ برداشته سر لاش عسکر خان را بزانوے خود گرفته همانجا نشست و همراه
لاشش بر خاست بادشاه نواز خان نام منصبدارے کنه هم که از مشاهیر مردم عظیم آباد و در عهد نظامت مخرا لدوله
برادر زن دشن الدوله آبرو و اقتدارے داشت درین ایام تقرب با هیبت جنگ بهم رسانیده امیدوار ارتقا
به معارج دنیا بود درین کشش و کوشش مقتول گشته ره نورد عرصه عقبے گردید و رمضانے دارو غه سلاح خانه به سیفے
که بطور عهده در دست گرفته استاده بود و سیتا رام مشرف توپخانه دستی شمشیر دیگرے را بدست آورده داد دلادری
بپاس نمکخوارگے داده بقدر تاب و توان خود با هزاران افاغنه جنگیده سرخ رو بعالم آخرت شتافتند مرلید هر دو میر بدر الدرج
مقطوع البلدان معرکه بدر رفتند راجه رام نارائن و دیگر متصدیان بعضے مجروح و بعضے غیر مجروح مراجعت شده برآمدند
میر عبد الله نیز صحیح و سالم با دو سه نفر بالاے دوش دکنے بر دکنارے راه استخلاص جسته شاه بندگے نیز براه آخرت
قدم نهاد از بازماندگان هر کس بطورے که طالعش و توانست بدر رفت چون این غلغله بلند و مردم را سکته حیرت

عارض گشت حجاب و دربانان دولتسرای امارت راه گریز گرفته بخانه های خود رفتند سید علی خان که در مکتب مهیای رفتن حضور سهیب جنگ حسب الطلب او بود و استادان و تالیقان اراده همراهیش داشتند باشماع این خبر وحشت نما سید علی خان را درون حرم سرای سهیب جنگ افگنده خود باستغراق شدند و آمنه بیگم دختر مهابت جنگ مادر سراج الدوله زن سهیب جنگ دروازه ها را بسته آئینه حیرت بود اما سید علی خان را از بامهای خانه خود کاتصال بامهای خانه شهامت جنگ داشت بدر کرده گفت بهر تخویکه دانی و توانی خود را بخانه خالوی خود عبد الحلی خان برسان عبد الحلی خان دران وقت خانه شیخ عبد الرسول بلگرامی که از جاعه داران مشهور و خواهرزاده شیخ الیاس بلگرامی سر بلند خانی بود از مهابت جنگ مرخص شده بوطن خود مے رفت برای توديع در خانه نشسته بود سید علی خان برادر فقیر دران وقت چون طفل بود مضطرب الاحوال استاده می توانست که بطرفے راهے بردینائے از افضال الٰہی بهرسیده او را شناخت و ترحم کرده دستار زرتارے را از سرش دور انگند و کمند چادرے بر دوشش انداخته همراه خود از راه لب دریا تا بخانه عبد الحلی خان رسانید و منت و احسان بر پدر و مادر و جمیع اخوان و اقارب او گذاشت شمشیر خان سلسلهٔ چند دران مکان با سیده حیات خان را که بهانه ملاقات حاجی احمد فرستاده بود حکم بگرفتنه آوردنش نمود حاجے به استماع این خبر مضطر و متحیر گردیده خیال ها پخت اما به طمع زر و نوان راه بدر شدن نیافت والا اگر برا پے سوار شده بیرون مے رفت ممکن بود که محمود را نزد راجه سندر سنگه یا به طرفے تواند کشید طمع در تقدیر دامنگیر او گشته نه گذاشت تا آنکه طالبان بدرش رسیده جستجوی آغا نهادند و از دیوارے یا رخنه بدر رفته در خانه حاکمی یا اسکانے پنهان گشته آخر بدست آمد و تا هفته روز یا کم و بیش مقید و بانواع سیاست مبتلا بود وزیر رهائے مدفون او را از تخت قدم شریفے که در خانه خود بنا نهاده بود برآورده برند و دیگر زر و جواهر بمرور و تغریرات مونورا فرار کنا بنده برے آوردند و مے گرفتند تا آنکه مے گویند قریب شصت هفتاد لک روپیه و اشرفے و جواهر علاوه آن از خانه اش بتحصیل افاغنه درآمد و از اموال زین الدین احمد خان مرحوم انچه اشتهار دارد قریب سه لک روپیه نقد برآمد و از بعضے کسان بسیار کمتر که عدد شش زیاده از چند هزار نبود مسموع گشته والله اعلم بالمعلومات بعد ازان که رحلت حاجے اتفاق افتاد بر لب دریا متصل بده پیل پور چند قدم پیشتر از باغ جعفر خان بنوے که مقبره بود مدفون گشت بعد از قتل زین الدین احمد خان مرحوم و اسیر شدن حاجے احمد شمشیر خان بر هر دو خانها چوکے نشانیده خود بباغ جعفر خان رفته اقامت ورزید و در شهر مراد شیر خان را گذاشت و به قصد محاربهٔ مهابت جنگ افتاده دست بذل و احسان بر فوج خاصه بر جاعهٔ افغان کشاده در قائم باطراف و اکناف فرستاده اولوس خود را از هر سو طلبید بسبب تقدیر دران سال افغان مثل حشرات الارض از زمین مے رویید چنانچه احمد ابادے از قندهار و هرات به طرف شاهجهان آباد لشکر کشید و علے محمد روهیله بعد چندے در همان هنگامه آمد آمد ابدالے سنه ندرا گذاشته از راه سهارن پور بوریه خود را به بریلے رسانید و آشوبے عظیم در تمام هندوستان رسید القصه هر روزے پنج شش یا رصداے فقاره به گوش مردم عظیم آباد رسیده بعد استفسار معلوم میشد که فلان افغان به این قدر جمعیت از فلان جا بافواج شمشیر خان و سردار خان آمده و عمله داران شمشیر خان و بخشے بیلیه دست تطاول بر سکنهٔ شهر دراز کرده کم کسے از دست برد تاراج و غارت و بے عزتے آنخانهٔ محفوظ ماند و عبد الحلی خان تمام روز در خانه شیخ عبد الرسول مذکور گذرانیده شب بخانه خود رفت دران وقت کشتیهاے خانه ایشان براے بار بردارے ملاحان

وکفنی خاصه سوارے که عبارت از بجره باشد موجود و مهیا بود سردار ملاحان عرض کرد که درین وقت شهر مثل عرصهٔ قیامت است و امرا غافله انتظام نیافته اگر برکشتی مع مخصوصان و احمال و اثقال متفرق الانفکاک سوار شوند بے اندیشه بدرے توانیم برد و ما شب پیشتر ازسی کروه مے رویم دیگر کسے بمانی رسد الحق صلاح خوبے بود مقدرات نگذاشت که بعمل آید بعضے کسان خیالات دور از کار و اندیشه هاے غیر صواب نموده در مهلکهٔ عظیمه انگندند بعد چند روز مراد شیر خان چون شهید الارکان گشت یکے را فرستاده عبد الحلے خان را پیغام آمدن براے ملاقات فرستاد و عبد الحلے خان به طوریکه سوارش معمول بود که برود به پالکی خود با چند سوار و پیاده رفت هرگاه بر دروازه رسید بعضے از خواص مراد شیر خان برفق و مدارا التماس بیرون ماندن رفقا و رفتن بدون یراق نمود عبد الحلے خان به گمان آنکه اگر بدے بامن منظور داشت با وجود قدرت این قسم چرا مے طلبید برفق گفته او عمل نموده بدون یراق با دو سه خدمتگار اندرون رفت و آن بدعهد اسباب بیرونے را به تصرف اتباع خود داده عبد الحلے خان را بر پالکی خود مع معتمدان پیش شمشیر خان فرستاد شمشیر خان به مجرد استماع این خبر بر هنه پا دویده درصحن خیمه خود دریافت و عذر خواهے زیاده از حد نموده بعزت و احترام بر پالکے خود نشانیده بخانه اش باز فرستاد و دو سه کس را بر دروازه براے محافظت نشانید بعد چندے که مردم عبد الحلے خان بخان بریشان گفتن آغاز نهادند و خبرها داده مهابت جنگ به این طرف اشتها ریافت بتوهم بیجا باز طلبیده در خیمه مقید داشت و بسے مراد شیر خان و پسر مصطفے خان فرمان بکشتنش داد چنانچه ملازمان او خان مرقوم را حسب الامر بدرکشته سوار کرده آن طرف دریا برده بامر مامور مستعد شدند و عبد الحلے خان مع رفیق خود حیدر لوز خان مهلت فسلی دو دو رکعت نماز خواسته بآن مشغول بودند که درین اثنا حکم مخالفت رسید و هر دو کس را برگردانیدند شاه صادق باعث این استخلاص و ضامن افعال عبد الحلے خان گردیده بخانه اش آورد و مهود آنکه اگر هنگامه مهابت جنگ روے نماید عبد الحلے خان از جاے خود نجنبد و مصدر فسادے و امرے درین خصوص نه گردد و مهدے نثار خان که باز میندار سرسس کنبله حسب الامر هیبت جنگ کادشها نموده اخراج کرده بود وقت رسیدن خبر هیبت جنگ زمیندار و ابتاعش بر او هجوم آورد و نثار خان مرقوم با زریکه همراه داشت مع معدودے از رفقا باستقلال برآمده خود را به هتاس رسانید سلطے خان قلعه دار آنجا بحسن خلق و مهمان نوازے پیش آمده بر قلعه جاے داد و خانه فقیر که عبارت از خانه والد است از صدمات تاراج و غارت الی غنه حق تعالے باین تقریب محفوظ داشت که اول یکے از جماعه داران بهلیه ملازم والد که دران وقت همراه نگشته بهلیه بود محافظت درهاے حرم سرا و دیوان خانه نموده و بعد ازان روز دوم نجتا و رخان که نهایت مقرب الدوله شمشیر خان و احسان والد برادر این قسم ثابت بود که او قرضے از والد داشت و والد وقت رفتن از عظیم آباد کاغذ متمسکات ده دوازده هزار روپیه را چاک نموده زر مذکور با و بخشید و همین قسم شیخ محمد صلاح کلنوے و کالے خان بلیمین که هریکے زبردار احسانش بوده اند در محافظت کوشیدند قبل ازین ساطم نجتا و رخان از شمشیر خان عهد گرفته بود که کوچے سید هدایت علیخان همن باید نجنبد و وقت تسلط ازان خانه تعرضے نماید کرده والامن بر رازشاه و نخوانان هیبت جنگ را آگهے خواهم داد چون شمشیر خان با او خصومت داشت بهر جهت اختصاص بمجے داشت قبول نموده با نجتا و رخان عهد و میثاق موکد بقسم غوث الاعظم نموده بود ازین جهت نجتا و رخان مع شیخ محمد صلاح و کالے خان روز و شب در دیوان خانه بوده آمد و رفت بدربارے نمودند اگر کسے محرک فتنه گشته اراده بدے مے نمود رفقاے

خود را که دو سه هزار کس بوده اند جمع کرده مستعد مقابله شدند باین صورت حق تعالی آن مکان را از چنین حادثه عظیم در امان خود محفوظ و مصئون نگهداشت و جسد مهابت جنگ را سید محمد اصفهانی که پدر زن میر حیدر ملے کوتوال شهر و داماد میرزا داراب مرحوم بود با التماس میر حیدر ملے برداشته آورد و جزوے از سر صاحب انسراد که بر سر دروازه از صدمات پایمالے محفوظ مانده افتاده بود دفن نمود و بعد چند سخنے که از کربلاے معلے آورده بود مدفون در زمینے که الحال معروف به مقبره مهابت جنگ در محله بیگم پوره از محالات عظیم آباد است وزیر خرید مهابت جنگ مرحوم بود دفن نمود و شیر خان و مراد سراسر عناد چون خبر حرکت مهابت جنگ از مرشد آباد شنیدند بے حیائی را کار فرما شده زن و دختر احترام الدوله را با پسر کوچک او میرزا مهدے نام بر رتهه بے ستر و غلاف سوار کرده از رسته بازار عظیم آباد عریان و در نظر مردم نمایان به لشکرگاه خود بردند و مورد لعن و طعن موافق و مخالف گشتند و در چند روزه اقتدار مستعار وزر و وبال خلائق بر دوش خود بر نتابیده برداشتند که غیر از نویسندگان اعمال دیگرے را مجال تحریر و تسطیر آن نیست و قریب به چهل هزار سوار و اندکے کمتر ازین پیاده که آن هم اکثرے افاغنه بودند هم رسانیده و در رتهه را که با خود از مدتها برای سلات و ارسال سفرا متعلق نموده بودند نیز بکیل گرو انیده و تمام توپخانه عظیم آباد را باسر انجامش مهیا عازم حرب مهابت جنگ گردیدند

ذکر رسیدن خبر وحشت اثر کشته شدن احترام الدوله بهادر هیبت جنگ بمهابت جنگ و استعداد و نمودنش بجنگ افاغنه و آمدن بعظیم آباد و ظفر یافتن بر شمشیر خان و میر حبیب وغیره معاندان بتائید ایزد منان

زمانیکه مهابت جنگ بداعیه حرب و تنبیه میر حبیب و جانوجے مرهته از مرشد آباد برآمده اواسط زمستان در مانے گنج خیمه داشت خبر این حادثه عظیمے و سانحه کبرے رسید اگرچه با عتبار تسلط چنین مخالفان قوے چنگ که صاحب اولوس و با مرهته متفق بودند چنین فرزند که چشم و چراغ خاندان بابر رشادت و در امور ریاست با خود همسر و همشان نمیداشت به قتل رسید و برادر و دختر زاده با لقید و غل اسیرے گرفتار شدند و صوبه عظیم آباد از تصرف بدر رفته بدست مخالفان افتاد و اکثر فوجش افغان بودند نهایت اضطراب و تشویشات عارض مزاج مهابت جنگ با طنا گردید لیکن در ظاهر احوال اصلاً و قطعاً سر رشته صبر و قرار و عزت و وقار را از دست نداده در کمال استقلال به احضار تمامی رؤسای فوج از صغار و کبار فرمان داد بعد حضور و جلوس آنها سر حقه را زیر کشود و فرمود که صاحبان سنگ آمده سخت آمد فرزند رشید من کشته شد و برادر و فرزندان من بذل اسیرے گرفتار آمدند بعد سنوح چنین حوادث زندگے ناگوار و غیر از کشتن و کشته شدن چاره کار ندارم ارادهاے شما چیست و یا رویه در چنین امر از رفقا و مخلصان کمیت همه باستفتح اللفظ سر و ضد اشتند که مطیعیم و منقاد و تابع حکم و ارشاد بعد استماع جواب ملازمان فرمود که چون حقوق رفاقت شما از سالها بر من است هر که داعیه رفاقت و اعانت من داشته باشد من هم جان و مال خود را از و مضائقه نخواهم داشت و هر کرا رغبت نباشد متعرض احوال او نیستم چه هر گاه موت را بر چنین حیات ترجیح داده باشم برائے مردن مهینے درکار نیست قاطبهٔ حاضران همه یکزبان بعرض رسانیدند که بر بندگان حقوق سابقه

نگذارد جناب عالی ثابت و بانواع عواطف و عنایات مشمول بوده ایم اکنون غیر از جانفشانی ارادہ دیگر نیست فرمود که اگر بر قول خود صادق اید بیان سابا یمان مؤکد و مشیّد سازید که موجب مزید اعتماد و ازدیاد وثوق من گردد چون قبول نمودند قرآن را حاضر ساخته از جمیع رؤسا و برباره وفاق و یساق قسم گرفت بعد ازان گفت که من مدیون شما هستم و وجوه مشاهره شما بر ذمهٔ من باقی و لازم الاداست در رسانیدن وجوه مذکوره مقصر نخواهم بود و هرگز در چنین حال که شما مضائقهٔ جان خود در راه من ندارید من نیز صرفه در ادای مال نخواهم کرد لیکن مسئول آنکه بمرور و مدارا از طلب خود از من بگیرید فرق سپاه بمجهم قبول نموده در امر رفاقت یکسو و متحد شدند آنگاه مهابت جنگ در فکر سرانجام زر افتاده مبلغی از شهامت جنگ و دیگر جاے از زوجه او یعنی صبیهٔ خویش و از جگت سیٹھ و دیگر مهاجنان و ساهوکاران و اعیان نیز قرض گرفته تنخواه سپاه را بسیے بلیغ ادا فرموده هنوز هم از مرسوم آنها دیگر باقی ماند درین ولا فوج مرہٹه بحوالے شهر رسیده شروع بهنگامه سازے نمود چون جنگ مرہٹه سماجت دارد دیکهیا و یک محل نے یابد دستیزه آویزه آنها مقرون بفرار و گریزے باشد در فتن عظیم آباد خاطرش راتردد روے داد آخر ازاماندگی گنج بتعاقب مرہٹه بخشم فرمود و تا سرانجام سفر عظیم آباد و تهیهٔ اسباب درعمل مذکور استقامت ورزیده صولت جنگ را به بهگوان گوله فرستاد که سد راه مرہٹه از انجا تا شهر بوده مسالک و صول رسد غلات مسلوک دارد تا گرانے روے ندهد فرمود که مرا محارب با افاغنه و نهضت تا عظیم آباد ضروری است اغماض ازان امکان ندارد و مرہٹه درین نواح انتشار دارد تدارکش بالفعل از من صورت نمی تواند گرفت هرکس بهرسانے که داند و تواند برود به استماع این مقال اصحاب قدرت و استطاعت به مواضع آن طرف گنگا یعنی شمالے دریاے مذکور باماکن مختلفه خود را کشیدند و جمعے را طاقت و استعداد نبود در خانه باے خود به مرشد آباد گذشته تو کلا علے الله تعالے آرمیدند و مهابت جنگ بقیهٔ عرب دیره و از سرانجام اسبابے که باید فارغ گردیده بجنبش بهان و اعطا و احسان تالیف قلوب سپاه نموده در اوائل ماه ربیع الاول سال یک هزار و یک صد و شصت و یکم هجرے با پانزده شانزده هزار سوار و قریب هشت هزار برق انداز رایات عز و جلال بسمت عظیم آباد برافراشت و از اماندگی گنج نهضت نموده در چپانے ده کسه کروهے مرشد آباد و براه عظیم آباد واقعست نزول مسعود شهامت جنگ بهادر و عطاء الله خان بهادر و نایب جنگ را با پنج شش هزار سپاه گذاشته سید محمد جعفر خان را نیز معین مرشد آباد فرموده و بنا بر انکه سالهاے بسیار خدمت بخشی گرے به میر مذکور مفوض بود به وسیلهٔ التماس داشد هاے شهامت جنگ درهمین عرصه با چندے قبل ازین سانحه براے استرضا و دلجوئے او مرتبه ثانیه از عزل فوز الله بیگ خان خدمت بخشیگری بنام میر محمد جعفر خان مقرر شده و بدین سبب که مرہٹه در حوالے مرشد آباد بود منطنه آن شد که در کوچ چار روے لشکر منصور محیط بوده مانع وصول اجناس غله و باعث حرج مردم و حسرت معاش لشکریان خواهد شد فرمان داد که بقالان محمده اردو و دیگر جمعے که استطاعت داشته باشند بقدر مقدور غله وغیره ما یحتاج برسفائن بر دارند خلاصه بعد انتظام مهام ضروری از چپانے ده اعلام اقبال برافراشت و بدفع اعادے همت گماشت و مرہٹه بعد نهضتش شارع معروف را گذاشته و دست از مرشد آباد برداشته از راه جنگل برای نصرت و اعانت افاغنه روانه عظیم آباد شد

ذکر فرستادن معین الدولہ سیف خان شیخ دین محمد جماعہ دار ملازم سرکار

خود را به کمک شجاع الملک بهادر مهابت جنگ وبعض سوانح اثنای راه

سیف خان فوجدار پورنیه شیخ دین محمد ولد شیخ مجاهد را که جاهدار عمده سرکار او بود با یک هزار و پانصد سوار برسم اعانت فرستاده خود بعذر بیمارے تمسک جست شیخ دین محمد از گندمه گوله عبور گنگا نموده در زمانیکه مهابت جنگ بونگیر رسیده رودے چند بنا بر بعض امور مقامات داشت وارد سلطان گنج گردید و مرهٹه خبرش شنیده از حوالے لشکر مهابت جنگ ایغار نموده شیخ مذکور را مع همراهیانش فروگرفت او تمام روز با جمعیتے که داشت جنگیده پایداریها نمود و مستعجلے را فرستاده مهابت جنگ را اعلام کرد و مهابت جنگ اگرچه فرستادن فوج دور از خود صلاح نے دانست اما بفرورت پسران عمر خان و دیگران را بکمک او فرستاد و هنوز آنها نرسیده بودند که مرهٹه قریب شب و پهره وقت غروب آفتاب بعسکر خود برگشت و شیخ دین محمد فرصت یافته وقت شب کوچیده اول صبح بکیکان محل گردیده و باتفاق بعسکر مهابت جنگ رسید روز دیگر بملازمت و شرف حضور مهابت جنگ رسیده مورد تحسین گشت درمن ذکر احوال التماس نمود که باردت مناتی سیف خان درین جنگ اختتام یافت قدرے ازسر کار عنایت شود تا در جنگ افاغنه حاجت بالتماس نباشد مهابت جنگ درین باب استادگی نموده درعرف باروت استجابها نمود شیخ مذکور اظهارا متداد مدت جنگ که از صبح تا به شام بود مے کرد مهابت جنگ درقبول آن تردد داشت بهزار سماجت قلیل باروتے عنایت نمود محل تعجب است ازچنین امیر مقتدرے درچنین اوقات اینهمه سماجت در اعطاے این قسم اشیاء غیر ارایا دے الغنی و درعبور همین سفر دوست بیگ بخشی که یکے از جماعهٔ داران سرکار بود شخصے را گرفته آورد و بعد استفسار و استکشاف معلوم شد که خطوط عطاء الله خان نبهام شمشیر خان و سردار خان مشتمل استدعاے موافقت و موافقت و ترغیب باتحاد و اخلاص و تحریص و تشجیع برمحاربه همراه دارد چون مهابت جنگ به بهاگلپور رسید مرهٹه مع میر حبیب از جنگل برآمده برسر ناله چنپانگر اندکے باساقه لشکر پیچیده و بعضے مردم بگاه و بیجا بنده رو بوادے قرار نهاد چون عساکره منصوره مهابت جنگ وارد مونگیر گردید راجه سندرسنگه زمیندار گاے که پرورده مهابت جنگ و حقوق شناس عنایت او بود مع کامگار خان معین زمیندار ترهٹ و سماے به ملازمت مهابت جنگ رسیده مورد عنایت گردید و مقارن درود اینها زبدة الفقها اسوة العلما کاشف رموز خفے و جلے مولانا میر محمد علے ادام الله ظلاله افضاله به مهابت جنگ رسیده بشرف ملاقات خود مشرف فرموده نداند کے از احوال سعادت اشتمال ایشان در پایان ذکر سلسله مهابت جنگ در علیش از دنیا مذکور خواهد شد و خادم حسن خان هم کرا زمکک و رفاقت مهدے نثار خان برگشته بعظیم آباد ے آمد نزدیک پهلوارے سانحه هوش پرور گشته عدم خاوند خود هیبت جنگ بهادر شنیده بنا بر بعضی جهات راه بدر رفتن نیافت و با شمشیر خان بوده انتهاز فرصت مے نمود خبر مرگ و وصول مهابت جنگ شنیده از لشکر افاغنه گریخته در مونگیر ادراک شرف عتبه بوسے نمود و اسمعیل قلی خان که حاکم مونگیر بود از انجا گریخته در مرشد آباد بملازمت مهابت جنگ زبحر گردید اما از نظر افتاد

ذکر نهضت شمشیر خان با افاغنه فراهم آمده از باغ جعفر خان بداعیهٔ استقبال مهابت جنگ وملاقات افاغنه با مرهٹه ومیر حبیب ومخادعه هر دو فرقه با همدیگر

ازان طرف شمشیر خان و سردار خان نیز با حشم فراہم آمدہ خود کہ پنجاہ ہزار سوار بود بر ہنمونے او با رغلط کار از باغ جعفر خان بطرف قصبہ باڑہ روانہ شدہ مہابت جنگ بعد از چند مقام کہ بنا بر آرام سپاہ لائق بود از مونگیر مستظہر بتائیدات ربانی اعلام ظفر ارتسام برافراشت درہمین اثنا میر حبیب با جانوجے پسر رگھو بھوسلہ مع فوج مرہٹہ رجوار عظیم آباد رسیدہ از آمدن خود با غنہ آگہی داد و با غنہ کہ اول تجریک میر حبیب و مرہٹہ باین امر اقدام نمودہ بودند بقصد ملاقات باز رود سے مرہٹہ رفتند و میر حبیب کہ فتنہ پردازے و آتش افروزے در مزاج داشت و با نواع شتے در تخریب بنیای دولت مہابت جنگ و ملک بنگالہ ساعی بود اما طالعش یاوری نمود شمشیر خان و سردار خان را بعطاے خلاع فاخرہ امتیاز بخشیدہ بہ آداب نوکرے نواخت و بنرخ خود صوبہ دارے بہار بآنہا تفویض نمودہ رخصت انصراف ارزانی داشت اما غنہ بنا بر اثبات دعواے مواجب مشاہرہ درین خصوص تعیت نمودہ روز دیگر میر حبیب و میرزا محمد صالح و موہن سنگھ و غیرہم چند کس را بتقریب ضیافت طلب نمودند و بعد ادائے مراسم مہمانے خیمہ کہ برائے آسائش و خواب آنہا برپا کردہ بودند نشان دادہ و بہ منازل معینہ خود با رفتہ جمعے از افغانان را فرستادند کہ بطریق چوکے حوالی خیمہ میر حبیب باشند و ہرگاہ مشار الیہ قصد رفتن بلشکر خود نماید مانع گشتہ بگویند کہ ما گنجینۂ شما بر این امر اقدام نمودہ کارلوکرے تمام کردہ ایم و زین الدین احمد خان را ازیمان برداشتہ پنجاہ ہزار سوار و پیادہ نوکر گذاشتہ مستعد رزم و پیکار مہابت جنگیم درین صورت مبلغ سی چہل لک روپیہ کہ تا حال تنخواہ سپاہ شدہ است تدبیر آن نمودہ باید رفت این را بر ملا افتادہ میرزا محمد صالح را از خارج سموع گشت نامبردہ تدبیرے با خود اندیشید و چند سوار مرہٹہ را تعلیم نمود کہ شما بیرون لشکر رفتہ از انجا مضطرب الاحوال گشتہ عنان داخل لشکر شمشیر خان شوید و خبر دہید کہ مہابت جنگ رسید آنہا بطور معہود بعمل آوردہ آوازۂ رسیدن مہابت جنگ در لشکر شہرت دادند میر حبیب و غیرہ بسراسیمگی قصد رفتن بہ لشکر خود نمودند درین اثنا شمشیر خان و سردار خان رسیدہ اظہار مدعا نمودند میر حبیب جواب داد کہ بالفعل توقف و این گفتگو با موجب مفاسد و مخالف مصلحت است و سرانجام این قدر مبالغ با ہستگے و بعد رسیدن بلشکر گاہ خود مے توانم نمود حالا از ہمہ اہم تدبیر جنگ و دفاعۂ دشمن است کہ حریف بر سر رسیدہ ملخص آنکہ بعد گفتگوے بسیار میر حبیب دو لک روپیہ را کہ در ابتدا موعود بود قبول نمودہ مہلتے را ضامن ادا و متعہد شد کہ بالفعل برساند باین تدبیر میرزا صالح خود را ازان ورطۂ ہولناک مع میر حبیب نجات دادہ بمعسکر خود رفت و روز دیگر تقارب فریقین و تقابل فیلین روے دادہ فاصلہ بین العسکرین بیش از سہ چار کروہ نماند

ذکر جنگ نمودن مہابت جنگ با شمشیر خان و سردار خان و میر حبیب و جمیع مرہٹہ ہا کہ بہیئت مجموعے کمتر از ہفتاد ہشتاد ہزار سوار و پیادہ نبودہ اند و ظفر یافتن بران فوج انبوہ بہ محض تائیدات ایزد جبار

نواب شجاع الملک حسام الدولہ محمد علی دردے خان بہادر مہابت جنگ کہ در تدابیر حروب و جنگیدن با اعداد رزمان خود فیصر آصف جاہ نظیر نداشت لب دریاے گنگا را دور داشتن مناسب ندیدہ کنارہ اش نہ مے گذاشت چون از قصبۂ بارہ برآمد دریا چہ کہ چکے کہ سابق گنگا بود حالا دریا این طرف را گذاشتہ آن طرف جاری گردیدہ درمیان جزیرۂ کہ درینجا بمعروف بدیرہ است افتادہ دریا چہ عقبے کم آب این طرف ماندہ بود مردم شمشیر خان معبر آن را محکم گرفتہ توپہاے

خرد و کلان بردم آن چیدہ بودند و عبور از انجا دشوار بود مہابت جنگ معبر مذکور را گذاشتہ بقدر دو میل بہ نہمائے زمینہا رسے پیشتر بطرف مغرب شتافتہ عبور نمود مردم شیر خان براین عبور کہ بے خبر آنہا وقت عبور میسر شدہ بود آنگے یافتہ سراسیمہ گشتند و باضطرار توپہا و آلات و ادوات حرب را برجا گذاشتہ خود بدر رفتند این اول شکست دوہنے بود کہ بہ شیر خان و اعوانش رسید درین منزل مہابت جنگ بنابر پاس شبخون و حیلہ دریہاے اطراف غنہ سپاہ و رون افواج را مرتب ساختہ از خیمہ گاہ خود بیرون رفت و بہ نزدیک توپخانہ گلان کہ سابق تر از جمیع فوج و کمتر مفاصلہ بہ مردم مخالف داشت تمام شب بسر برد چون صبح اقبال او دمید و پرتو انوار عواطف ایزدے بامداد او رسید اول صبح نماز کتوبہ را بہزاران نیاز بتقدیم رسانیدہ و جملہ عجزہ انکسار بر خاک معرکہ کارزار مالیدہ از جناب واہب المواہب جل احسانہ فتح و ظفر بر خصم سیاہ اختر درخواست و خاک تربت مقدسہ سید الشہدا را کہ ہمیشہ درچنین اوقات با خود داشت برآوردہ قدرے ازان تربت طاہرہ را ناصیہ آراے خود ساخت و رقت از حد بدر برد چون اشک الینا و از ناصر حقیقے نصرتہا مسالت نمود و بر فیل خود سوار دریاے کارزار گشتہ نزدیک پرہ معروف بہ سرائے رسانے چار کروہ عرب قصبہ باڑہ بر آب دریاے گنگا بترتیب انواج پرداخت بہادر علی خان را تا توپخانہ بجنگے پیشتر از جمیع فوج گذاشت و حیدر علے خان بہادر را با توپخانہ دستے عقب بہادر علی خان و بر پشت ایشان رحیم خان و میر محمد کاظم خان و دوست محمد خان را جاے دادہ ہراول ساخت و بہ طرف یمین کہ دریا بود فقیر اللہ بیگ خان و نور اللہ بیگ خان و شیخ جہان یار سامقرر فرمود و بہ طرف چپ کہ مرہٹہ آن طرف وہم بہ طرف پشت بود نواب صولت جنگ و محمد الیار خان بہادر و محمد ایرج خان بہادر و راجہ سندر سنگھ و پہلوان سنگھ و کامگار خان و چند سردار دیگر را معین نمود و عمر خان را با فیل نشان خود مع پسر اش کہ عبارت از اصالت خان و دلیر خان و احمد خان و محمد خان باشند پیش روی خود نگہداشت و در ساقہ لشکر شیخ دین محمد را با جمعے از ملازمان و جماعہ داران مقرر داشتہ خود در قلب لشکر قرار گرفت و شیر خان و سردار خان نیز با سی چہل ہزار سوار افغان و پیادہ ہاے بخشی بہلیہ و اغنہ تازہ فراہم آمدہ تسویہ صفہا پرداختہ بہ طرف دست چپ خود کہ جوئے از گنگا جارے بود جیات خان نام افغانے جماعۂ دار را با چند ضرب توپ گلان از جوے مذکور گذرانیدہ مقرر داشت کہ از طرف راست نواب مہابت جنگ بخاطر جمع گولہ ہاے توپ برادو لشکر پاشش زند و خود از کنارہ دریا تا عرصۂ بعیدے صفوف آراستہ مستعد مقاتلہ استادہ مرہٹہ از طرف دست چپ و عقب لشکر نمایان گشتہ بعد ہر ساعتے حملات دلیرانہ نمودہ بحسب ظاہر نواب مہابت جنگ را مع لشکر شش نگین وار درمیان گرفتہ از چہار سو احاطہ داشتند حق آن ست کہ درین جنگ آن امیر صائب تدبیر و بہادر دلیر جراتے کردہ و استقلالے بکار بردہ کہ بے شائبۂ تکلف کمتر کسے را درچنین مقام این قسم ثبات قدم و اطمینان خاطر میسر آمدہ باشد چون تلاقے فریقین و تقارب طبقین روے داد و شدمع بہ توپ اندازے گردید از انجا کہ منح و ظفر بامداد ملک متقدر نصیب مہابت جنگ بود در اول جنگ گلہ توپے پسر وار خان رسیدہ سرش پریدہ و دو از نہاد آن سرمایۂ ہیجا و عنا دیر آمد از کشتہ شدن سردار خان کہ مالک نصف از افواج و دلیر ترازشیر خان بود پشت لشکرش شکست و ہمرا ہیان سردار خان را از دست رفتہ تفرقۂ دران مردم افتاد و نوجوان ستور بہ مشاہدہ تزلزلے دران لشکر اکثرے بحضور مہابت جنگ آمدہ التماس یورش سے نمودند برفوع و مداسا در جواب سے فرمود کہ لمحۂ تماشاے برق اندازے باید نمود بعد ازان انشاء اللہ تعالے البتہ یورش کردہ خواہد شد درین ضمن حیدر علی خان بہادر پیش قدمے نمودہ پیادہ ہاے برق انداز را دلدہے با فرمودہ و سلک آتشبار بسان جماعۂ صاحب ادبار رجوعے

نمود کہ روز روشن چون شام او بار از کثرت دود ابنوہ ہمہ تیرہ بختان سیاہ بود چون معرکہ کارزار و عرصہ جنگ بر مخالفان و تنگ
باوجود وسعت میدان تنگ گردید شیخ جہان یار و فقیر اللہ بیگ خان حکم فرمود کہ تہاز مرد و بار عدا حملہ آرند اما اثرے بران مترتب
نگشت درین اثنا مرہٹہ و میر حبیب با فوج افاغنہ کہ ہمراہ داشت بطرف چپ خصوص بر ساقہ لشکر بہیئت مجموعے یورش نمودہ
ہجوم آوردند چراغ الدولہ کہ فیل سوارے او ملصق بفیل سوارے خاصۂ نواب معظم بود مرد ضد اشت کہ غنیم یورش بر سر آوردہ
دنیز متصل رسیدہ تدارکش ہم منظور باید داشت نواب معظم جناب بہ کمال غیظ غلظت فرمود کہ غنیم دحریف من پیش روداست
از مرہٹہ پروائے ندارم انشاء اللہ تعالے بعون فتح وظفر ہما فاغنہ مرہٹہ را نیز لعون اللہ وتائیدہ از میان بر میدارم والتفاتے
بطرف مرہٹہ وہجوم و غوغائے او نہ کردہ باز تاکید بفقیر اللہ بیگ خان و شیخ جہان یار براے یورش فرمود درین وقت سواری
از رحم خان و دوست محمد خان و میر محمد کاظم خان و حیدر علی خان کہ ہراول بودہ اند رسیدہ معروض داشت کہ الحال صلاح
در یورش نمودن است و بندگان برا عادے می تانیم خداوند نیم اعانت فرمایند فرمود کہ آفرین بہادران باستظہار نصرت
الٰہی بتازید و مراہم بر سر خود رسیدہ دانید چون سوار مذکور برگشتہ رفت مہابت جنگ قبضۂ کمان در دست جرأت گرفتہ و تیر
از ترکش کشیدہ دست بناز بدرگاہ چارہ ساز بر عابر داشت بعد سالت نصرت و ظفر بر دشمن تیرہ اختر ہمراہیان رکاب فرمود
کہ بہادران حالا زمان اسپ تاختن و جان باختن است ہر کرا ہوس تحصیل نام و نشان و میدان مردان باشد مرد وار بکوشد
و خود یکبارگان را کشیدہ و احوالش را در دست دیدہ سوفار تیر بر چلہ گذاشت و حکم نبو اختن شادیانۂ ظفر فرمود چون صدائے
نقارہ شادمانے بلند شد باخاطر مطمئن فیل سوارے بر دشمن راند فوج ہراول بہ مشاہدہ جسارت خاوند از جاے خود جنبید
مہابت جنگ نیز ہمنان آنہا رسید درین گرمے دوست محمد خان و میر محمد کاظم خان کہ بر یک فیل سوار بودہ اند داعیۂ
سبقت بر دیگران نمودہ چوپاے نام و نشان خود گردیدند و بازار گیرودار گرم گردیدہ ہر یکے از حاضران با مخالفان مقابل خود
در آویخت و خون خصم را چون آبروے بیدلان بر خاک ریخت میر کاظم خان و دوست محمد خان فیل خود را پیش بردہ با فیل
مراد شیر خان برابر کردند میر کاظم خان خواست کہ تختہ ہودج را گرفتہ بر فیل او بہمد مراد شیر خان اگرچہ زخم گولی داشت
لیکن تیغہ خود یا کار دفعانے بر دست میر کاظم خان چنان زد کہ بعض انگشتان دست را سنش مقطوع گشتہ تختہ از قبضہ اش
بدر رفت دوست محمد خان برجست و بر ہودج فیل او رسیدہ بر سینہ اش نشست میر کاظم خان با انگشتان مقطوع نیز بر فیل مراد شیر خان
رفتہ اعانت دوست محمد خان نمود و بالاتفاق سر از پیکر او جدا نمودند اما شیر خان دران گیرودار معلوم نشد چگونہ از فیل خود
بر زمین رسید و حبیب بیگ یکدم ملازم سرکار مہابت جنگ کہ بصباحت و ندیمی دلیر خان پسر عمر خان پسر مے بر دسرش را
بریدہ آورد و سر بر غرور آن ہر دو بمبغر دست تقدیر زیر پاے فیل نواب مہابت جنگ رسانید و آن جناب بعد چنین
فتح کہ ابواب انواع شادمانے بر روے او کشود ناصیۂ شکر گذارے در بارگاہ حضرت بارے بر خاک نیاز سودہ سجدات
شکرے کہ در حیز طاقت بشرے گنجد تقدیم رسانید و حکم نبو اختن شادیانہ مجدداً فرمود فوج مرہٹہ کہ جانب لیسار امید وار کامیابے
خویش بود بمشاہدۂ امرے کہ در خیال کسے نے گذشت مضطرب الاحوال در کمال انفعال معترف بشجاعت و سپہدارے
فروج نیر اقبال آن بے بہا گوہر افسر دولت و کامگارے روبداوے فرار گذاشت و مہابت جنگ قرین فتح و اقبال
دیکمال جاہ و جلال متوجہ اردوی مخالفان گشتہ بر بنگاہ آنہا قبۂ بارگاہ خود برافراشت

ذکر ملاقات آمنہ بیگم دختر مہابت جنگ مع اولاد با پدر والا گہر

آمنه بیگم صبیهٔ اوزوجه زین الدین احمد خان با دختر و پسر کوچک خود میرزا احمدی که مقید افغانان در نهایت ذلت و هوان بود بادراک ملاقات پدر والاگهر عمر دوباره حاصل نمود و طرفین را فرط خوشدلی و خرمی از جبهه و جبان و قلب و لسان باداء شکر ایزد منان دلالت فرمود باستماع این مژده روح افزا خواص و عوام شهر عظیم آباد از ورطات غمهای جان فرسا رستگاری یافته و آرزوی ادراک عتبه بوسی شائقه ذخیره اندوز مسرت ها گردیده همه و عموم رعایا و برایا روی آن صاحب اقبال و زیب افزای وساده جاه و جلال رسید بمشاهده جمال او که آئینه صور حصول مقاصد خلائق بود کامیاب خود و یدند بعد یک دو مقام آن والانژاد عالی دودمان اعلام نصرت نشان برافراشت و باکمال فتروشان دوست نواز و دشمن گداز طی مراحل نموده وارد شهر عظیم آباد گردید و ظلال عواطف و اشفاق بر مفارق سکنهٔ آن دیار که در تمنای این روز از دو نیم ماه چشم آرزو فرش راه انتظار داشتند انداخت و مجدداً باداء شکر واهب النعم پرداخت و ایفای عهود و نذور سے که درین خصوص کرده بود نموده بارباب استحقاق از سادات و مومنین و فقراء و مساکین زر بسیار رسانید و بشهامت جنگ بهادر نیز برنگاشت که الحمدلله فتح و ظفر بتوفیق خالق داد گر مرزوق و میسر گشته نذور و صدقاتے که در انجا برای مردم مرشد آباد معین شده بارباب استحقاق برسانند و بلجوئے ضعفاء و امویکه از جور افاغنه احوال همه شان یکسان بود پیش نهاد خاطر عنایت مآثر خود نموده بموجب التماس تمام رکن شکسته خاطر بای سکنهٔ آن بلده فرمود

طلبداشتن مهابت جنگ عیال و اطفال شمشیر خان و مشمول عواطف شدن آنها بر عکس ظن و گمان

یکے از معتمدین را برای ضبط اموال و املاک کافرنعمتان حق نشناس بدربنگاله که موطن و مسکن شمشیر خان و سردار خان بود فرستاد تا زمیندار پتیاله که اهل و عیال آن مفسدان در پناه و جوار او بودند معروض داشت که آن جماعهٔ ازین کمترین امان خواهند اگر مطلق العنان مبلغ سه لک روپیه نذرانه مے رسانم التمس او مقرون باجابت نگشته بعضے از دوستخواهان به آوردن شان مامور شد و خود هم برای مزید دید به تازمیندار حیله نه کند مناقب عبور گنگا نموده به بهانه شکار دو سه منزل حرکت فرمود و صولت جنگ بهادر بهام الدوله را در شهر نائب گذاشت چون زوجه و دختران شمشیر خان زمیندار پتیاله تسلیم عمله مهابت جنگ نمود حکم محکم صادر شد که در سوار یها محفوظ و مستور از نظر نامحرمان ببرند و بنحوے ایذا و اضرار بحال شان روا ندارند و بعد رسیدن آنها بشهر از راه دروازهٔ مغربے داخل رسته بازار شده بدر دولتسرا رسانند و در حرم سرا بمکان مناسبے فرود آرند چون حسب الحکم العمل آمد سراج الدوله را که بمنزلهٔ جان او بود در آمدن بحرم سرا بدون ستر و خبر نابودن آنها منوع نمود و از انواع فواکه و مطعومات لایخ خود در غیبت مے فرمود و به نسوان و اطفال خود وا فرما میداد اول حصه برای آنها میفرستاد و در محاوره گفتگو و پیغام هرگاه اتفاق مے شد غیر از لفظ بے بے تلفظ نمود با آنکه آن جماعه بے هراس حق نشناس که حقوق پرورشهای تمام عمر با کمال رافت و عنایت برگردن شان بود کمال دولت و شفقت و عیوبتے و فضیحت نسبت بناموس بیگ مرحوم که فرزند فرزند اده مهابت جنگ بود روا داشته خود را هدف سهام ملامت خواص و عوام و مورد لعن و طعن کل فرق انام ساخته مهابت جنگ که عقل دوربین و دل دانش اساس حقیقت آئین داشت بانتقام آن اصلا التفاتے نه کرده برای اتمام مے دربدست آمدن ناموس اغاغنه نمود چنانچه فرمود که مرا با ناموس کسے هر چند اعداے عدو باشد کارے نبوده و نخواهد بود و اینها را فقط برای همین آوردم که شمشیر خان پاس حقوق مرا نگذاشته

نسبت با فرزندان من کمال بے حرمتے روا داشت هیبت تقصیرے در بارهٔ شمشیر خان نه کرده و من نیز با او بدے پیش نیاورده ام معهذا اگر کینهٔ یا هیبت جنگ بود او نخه کرد نے بود کرد با ناموس و عورات چکار بود که باعث انهمه خفت آنها گردید بعد چند روز شاه محمد آفاق نام شخصے را از اولاد قاسم سلیمانے تجویز دیگر انا غنه معتمد بهمرسانیده شادے کتخدائے دختر شمشیر خان بخوبے کرده داد و جمیع آنها را مشمول انواع الطاف و عنایت فرموده وباستے چند براے معاش آنها معین کرده انعام نمود و حسب المرام آنها رخصت انصراف بوطن که قصبه در بهنگاست ارزانے داشت مخفی نماند که قاسم سلیمانی افغانے بود بد رویه مشهور و در عهد جهانگیر پادشاه بنا بر کثرت اتباع مقید گشته در قلعه جنهاڑه محبوس ماند چون درگذشت بطرف غربے آبادے قصبه مذکوره مدفون گردید و مریدان و افغانان معتقدش در تعمیر قبر و عمارات اطرافش کوشیده درین آوان نهایت رونق و شان داشت اکنون بسبب تسلط جماعه انگلشیه تمام ممالک شرقیه هند و آن قصبه مع مقبرهٔ او بیرونقی پذیرفته افاغنه هم از طاقت افتاده و مداخل و مصارف نقصان یافته روبه ویرانے دارد تا بعد ازین چه شود

فرستادن مهابت جنگ عیال میر حبیب را نزد او و سوانح دیگر

همدرین ایام بشهامت جنگ بر نگاشت تا عیال میر حبیب را که از ابتداے پیوستن او بهرهٔ بمرشد آباد محفوظ و محروس بوده اندسوارے باے خوب و خرج راه زیاده از قدر مطلوب داده مردم معتمد را همراه کرده نزد میر حبیب بفرستند و همدرین اثنا خبر ارتحال محمد شاه بادشاه و سریر آرا شدن پسرش احمد شاه رسید چون مهابت جنگ را با شکار رغبت بسیار بود چهل پنجاه روز آن طرف گنگا توقف نمود و سراج الدوله که در شهر مانده بود نیابت صوبه جنگ برادر ناگوار آمده حرکاتے چند که لائق بحال او نبود بعمل آورد و این اول اظهار تسلط و اقتدار و ناهنجار یهاے او دست آلقصه بعد سیر و شکار در اواخر رجب معاودت فرموده داخل قلعه عظیم آباد مشد درین آوان امرے عجیب که سرمایهٔ عبرت و انذار ارباب خرد و مردم هوشیار از تناکح و تناسل تواند بود روے نمود تفصیلش آنکه چون قبلة الانام میر علے محمد عالی مقام مدّ الله تعالے ظلال افضاله را اتفاقاً عبورے در پورنیه روے داده نواب سیف خان و پسرش فخر الدین حسین خان میسر آمده بود فخر الدین حسین خان پسر کلان سیف خان که معروف بنواب بهادر بود خطے بخدمت میر صاحب قبله مرقوم و عرضے ملفوف آن خط به مهابت جنگ نوشته فرستاد و سید عالی قدر را مضمون عرضے مطلقاً اطلاعے نداده التماس کرده بود که عرضے او را در خلوت از نظر مهابت جنگ بگذراند ایشان خالی الذهن وقت عصر نزد مهابت جنگ رفته خط خود اول نموده عرضے را از نظرش گذرانیدند مهابت جنگ عرضے را خوانده میر صاحب گفت که خوب است نوشے که خواهند فرمود بعمل خواهد آمد چون میر صاحب را اطلاعے نبود متحیر گشته گفتند که مرا خبرے نیست که در عرضے چه نوشته مهابت جنگ عرضے را بدست میر صاحب داد میر صاحب بعد مطالعه دریافتند که بدیگبت دران عرضے نوشته خود اظهار بندگے و اخلاص نموده عرض کرده است که اگر اندک اعانتی شود و حکم عالے شرف صدور یابد بدیگبت خود را اسقید کرده بحضور فرستند همدرین زمان سراج الدوله نادان با آقا عظیما که مرد ساده صالحے بود کاوشے آغاز نهاد و پیش آنکه سردار خان بنا بر سابقه معرفتے که از زمان نوکرے سیف خان با آقاے مذکور که بخشے سرکارش بود داشت سلوک مناسب مے کرد و در استخلاص بعض مردم عظیم آباد پاس خاطرش مے نمود بعض بدگمانے دعوے هشت لک روپیه امانت سردار خان نمود و قتل پدر خود زین الدین احمد خان را

بصلاح و مشورت آقای مذکور که واسطه جواب و سوال افاغنه بود شهرت داده بازخواست عظیمے در خاطر داشت و مهابت جنگ هم درین خصوص با آقای مذکور بدگمان گشته خواهان اضرار آن بیچاره بود بسے و توجه میر محمد علے صاحب مخلصی یافته بقبض رفاقت صولت جنگ ازین تشویشات رهائی یافت

ذکر آزردگی صولت جنگ باعموی خود مهابت جنگ بنا بر خلف وعده و انجامیدن باصلاح و خوشنودی و بهم رسیدن کدورت بی پایان و میان مهابت جنگ و عبد العلیخان و بعض سوانح همان زمان

جواب صولت جنگ بهادر تبع صوبه دارے عظیم آباد که در شروع محاربه افغانان با او وعده بود و شهرت داشت اعزه بسیارے را مثل مهدے نثار خان عم راقم که بعد فتح مهابت جنگ از رهتاس آمده بود و برادر فقیر فتح علی خان و خادم حسن خان و عبد علیخان و غیرهم را که اکثر رفقاے هیبت جنگ بوده اند رفیق خود گردانیده براخراجات افزود لیکن نزد وجه مهابت جنگ درین فکر افتاد که صوبه عظیم آباد عمده صوبجات است و گذر افواج و وصول آن به بنگاله بدون مرضے ناظم آنجا دشوار و شهامت جنگ مرد یست لابالے واز فهم و ادراک دقایق ریاست خالے و بعد مهابت جنگ دشمن قوے و دختران و دخترزاده هاے او سراج الدوله و هر دو برادرش صولت جنگ خواهد بود درین صورت سعے باید نمود که نیابت عظیم آباد به یکے از متوسلان خود یا شد بنابراین مقدمه تباهی بودن صولت جنگ در صوبه مذکور و حسن انچه خود تصور نموده بود باشخاے شتے خاطر نشان مهابت جنگ نمود و بسراج الدوله دختر زاده خود تعلیم کرد که علانیه وفا شعے پیش همه کس بر زبان آرد که اگر صوبه بهار بصولت جنگ مفوض شد من خود را هلاک خواهم کرد چه این صوبه پدرمن است بحسب وراثت باید برائے من باشد نه برائے دیگران مهابت جنگ از استماع چنین کلمات چون خاطر سراج الدوله نهایت عزیز داشت و گفته زن خود را هم بنابر مصالح مقصدے که در نظرش بود که بعد او سراج الدوله بجاے او باشد مناسب پنداشته از اراده خود باز آمد صولت جنگ بدریافت این سخنے که گویا سخته عائد به احوال او شده اظهار کدورت و ملال نموده عازم دارالخلافه شاهجهان آباد گردید و از آمد و شد در بار تقاعد ورزید مهابت جنگ بارسال رسل و ارقام رسائل و بجوئے و عذرخواهی ها آغاز نهاد بعد چندین گفتگو صولت جنگ در عریضهٔ اظهار تصمیم ارادهٔ خود نموده مرقوم ساخت که من درین خصوص قسم یاد کرده ام که اگر چنین بنا شد بشاه جهان آباد خواهم رفت مهابت جنگ در جواب بدست خود در رقعه نوشته این فقره در ان مندرج ساخت کفارهٔ همین سهل است و ترک رفاقت عم خود جهل و متعاقب رقعه خود بخانه اش رفته گفتگو با نمود و در ضمن آن گفت که باباے من فرط محبتی که مرا با شماست باعث براین سماجتها گشته والا میدانید که من یک مرتبه بزبان عذرے مے گویم و خاطر مخاطب بجویم اگر شنیند فهو المطلوب واگر نشنیند باز با او سخن نمے گویم مگر بزبان شمشیر شما را اگر غرضے باعث این ارادهٔ گردیده ظاهر نمائید تا مطابق آن بعمل آید روبرو گفتن اگر منظور نباشد حکیم جنگ یا دیگران که حاضر اند بوساطت آنها اظهار نمائید و مراد خود را زیاده برین نرنجانید صولت جنگ نخواسته گفتگو در یافته بوساطت ندماے حاضر مقاصد خود را ظاهر ساخت و مهابت جنگ بعضی وجوه مداخل براے مصارف که افزوده بود مقرر فرموده تسکین آشفته خاطر بهاے او نمود و عبد العلے خان بهادر خال سراسر افضال را قمم را بسفارت و حمایت زوجه اش که بحضور مهابت جنگ نمود صحبت ناچاق گشته کار بجائے رسید که احتمال هلاک او بود چه بعضے سخنان پریشان زن او

مشعر بخیانت شوهر در ناموس مهابت جنگ بود اما مهابت جنگ باس صلهٔ ارحام و دیرینه اشفا قیکه بحال او داشت از قتل او گذشته فرمان بدرشدن از ملک محروس خود داد و عبد اللطیف خان ناحق از حماقت و بکاجت زن خود لاعلاج و ناچار بشاهجهان آباد رفت و ذکرش آید **بیت** زن بد در سرای مرد نکو ✦ همچنین عالم است دوزخ او ✦

ذکر تفویض شدن صوبهٔ عظیم آباد بسراج الدوله و نیابتش به راجه جانکی رام و معاودت مهابت جنگ بمرشد آباد و اخراج نمودن عطاء الله خان از حدود ممالک محروسهٔ خود

چون ایام برشکال قریب رسیده بود مهابت جنگ بنابر انتظام آن صوبه بودن خود در آنجا قرار داده زوجه سراج الدوله را با راجه جانکی رام بقصد دادن نیابت عظیم آباد از مرشد آباد طلب فرمود بعد رسیدن او خلعت صوبه داری عظیم آباد بسراج الدوله و خلعت نیابتش براجه جانکی رام مع نوبت و پالکی جهالردار عنایت فرموده بنابر پاس خاطر صولت جنگ جانکی رام را همراه صدر الحق خان بخدمت او فرستاد تا آداب تفویض خدمت مذکوره بجا آرد صولت جنگ اگرچه کمال ملال ازین ممر در خاطر بهر سانیده بود اما در ظاهر بنابر امتثال امر عم عالی قدر خود ملتفت فرموده پان با ضابطه ممالک هند عنایت نمود بعد انقضاے ایام برشکال جانکی رام را بکار ماموره گذاشته و صولت جنگ و سراج الدوله را همراه خویش گرفته در اواخر ماه ذی القعده لواے نهضت برافراشت و قاصد مرشد آباد گردید چون از سابق بمظنگی با عطاء الله خان متحقق بود درین سفر بنا بر گیر آمدن خطوط اوضاع حالش چنانچه مذکور شد عداوت او متیقن گردید هر چند مستحق تعزیرات بود اما بنا بر تحقق خویشی و پاس خاطر زوجه او از انتقامات گذشته بنام شهامت جنگ حکم محکم بر نگاشت که عطاء الله خان را بدون اخذ و جرو آزار و ضرر جان بجلدے از بنگاله اخراج نماید که تا ورود عساکر فیروزے مآثر خان مرقوم از مرشد آباد بر آمده باشد شهامت جنگ بعد وصول فرمان ابلاغ حکم با نموده در بر آمدنش تعقید شدید بکار برد عطاء الله خان چاره غیر از اطاعت ندیده دل از آرزو و امید ریاست بنگاله کرده بستظهار مواعید کاذبه سیر علی اصغر کبرے نهایت مرتبه داشت برکنده رضا بقضاے الهی داد و مع عیال و اطفال تماے اموال که بروایت مشهور شصت لک روپیه نقد داشت و هفتاد هشتاد زنجیر فیل و دیگر اجناس نفیسه و جواهر و ماهر و جمیع اثاث البیت از مرشد آباد بر آمد و بصوب گنگانگوه در حوالے مالده و حویلے میر ضیاء الله که در موهن پور واقع بود تهیهٔ سر انجام سفر توقف نموده مهابت جنگ در راج محل که مسمے باکبر نگر شده رسوم جشن عید الضحے بعمل آورده بسوارے کشتی عازم مرشد آباد گردید و اواسط ماه مذکور در سنگوان گودنزول نموده بملاقات شهامت جنگ و ملازمت حسین قلی خان و دیگر امراء شهر و منتسلان اذیال دولت گرد بر سم استقبال شتافته بود مسرت اندوخت و از انجا بسوارے فیل کوه تمثیل از راه خشکے روانه گردیده در کمال جاه و جلال و قرین فتح و اقبال داخل دولتسراے خود گردید و در اداے شکر این فتح که عطیهٔ عظمے از بارگاه کرم قادر توانا بود مرتبه ثانیه نذور و صدقات بمومنین و سادات و دیگر ارباب استحقاق رسانیده تذلل و استکانت در جناب عزت و حضرت احدیت بنوعے که دانست و توانست بعمل آورد و درین سفر بعضے از اعزه که در عظیم آباد بودند مثل اسوة العلما و قدوة الفقها ذو المناقب والمفاخر کاشف الحقائق والدقائق البحر الملی سید الافاضل میر محمد علے دام الله ظله و خان جلیل القدر عالی شان انسان العین و عین الانسان زائر حسین خان خلف مرحوم مولوے محمد نصیر

رحمها الله تعالی الکبیر و خان ذو المکارم والاحسان تقی علی خان مرحوم بن حاجی عبد الله خطاط مشهور که دیوان صوبه برهان پور در عهد محمد اورنگ زیب عالمگیر بود و خان والا دودمان مردمک دیدهٔ مردمی و مروت منبع نیابع فضائل و مکرمت علی ابراهیم خان بهادر نوهٔ مولوی مرحوم مذکور همشیره زادهٔ زائر حسین خان مغفور و حاجی محمد خان کشمیری همراه مهابت جنگ به مرشد آباد آمدند و صولت جنگ چند روز بعد از کوچ مهابت جنگ از عظیم آباد برآمده ماه مرشد آباد می بوسید

ذکر معاودت فقیر از شاهجهان آباد و میسر آمدن رفاقت صولت جنگ و رفتن همراه او بمرشد آباد و بعض سوانح دیگر که همدرین عرصه روی داد

فقیر نیز درین عرصه که مهابت جنگ از عظیم آباد برآمد و صولت جنگ عازم بود از شاهجهان آباد به آزروے ادراک ملاقات والده ماجده و اخوان و خال و عم و احباب و اصدقاے همدم که در حوادثهٔ شمشیر خان و کشته شدن هیبت جنگ امید بقا و لقاے هیچکس ازآنها نمانده بود و بشارت حیات شان شنید معاودت نموده بعظیم آباد رسید و در راه مابین لکهنؤ و فیض آباد جمعی اطلعے خان بهادر خال سراپا افضال خود ملاقے گشته سبب برهمے با مهابت جنگ و اختیار نمودن سفر پرسیدم فرمود که بنا برنماے و سعایت زوجه ناچاے صحبت و نهایت مرتبه با مهابت جنگ روے داده و کار از حرج گذشته اتلاف جان را باعث بود و بنا بر تاخیر در اجل موعود زنده ماندم و به بلاے آوارگے و غربت و جلاے وطن و دیگر شقاق و محن مبتلا گردیده عازم شاهجهان آباد م بیت زنهار از قرین بدزنهار ٭ وقنا ربنا عذاب النار ٭ ازین سبب اخراج عمدا اطلعے خان والده را با مهابت جنگ جواب و سوالے روی داد که مردان را از عهده اش برآمدن متعذر باشد تا بزنان چه رسد و در گذشتن درچنین مواقع بعد استماع چنان جوابهاے درشت با وجود قدرت که مهابت جنگ بعل آورد نفس ملکی بخواهد مقدد نفوس البشر اینست و بهمین جهت نسبتی که با هیبت جنگ با سید علی خان برادر فقیر مقرر نموده میخواست دختر خود را باو وصلت نماید برهم خورد و مهابت جنگ آن دختر را بدیگرے داده بصاهرت خود امتیاز بخشید الحق در گذر از جرائم و اغماض از تقصیرات و پاس حقوق ذوی الارحام و اقارب بمرتبه که مهابت جنگ و هر سه برادر زاده هاے مقتدر او داشته اند از کمتر کسے مشاهد و مسموع گشته اللهم اغفر لهم و ارحمهم بعد رسیدن فقیر در عظیم آباد وضوح یافت که مهدے نثار خان و لقے خان و دیگر اقربا و اکثر احبا و اصدقا مثل غلام رضا خان پسر مرتضوے خان و آقا عظیما سے مشهور بربا در ملک محمد خان و خادم حسن خان و عرب علے خان و میر اسد علے و میر فضل علی و از افاضل عظیم آباد ملا غلام تیکے و میر وحید و فقی ضیاء الله و مولوے لال محمد و میر عبد الهادے مرحوم بر فاقت صولت جنگ تا صدر مرشد آباد اند فقیر را مفارقت انها و سکونت در عظیم آباد که از اکثر اصدقا خالی مے ماند دشوار آمده بدون سر رشته رفاقت صولت جنگ همراه عم و برادر خود ره سپر گردید روز عید الفطر بود که صولت جنگ در نواح مونگیر از کشتی سواری خود لب دریا در مقامیکه خالے از اغیار بود فرود آمده قربانے نمود و همانجا از گوشت اضحیه کبابے تیار شده تناول مے فرمود فقیر را بنجا طرگذشت که روز عید است و خلوت درهمین جا اورا باید دید از کشتی سوارے مع سید علے خان برادر خود فرود آمده روبرو یش رفتیم و سلام و اداے رسم مبارکباد نموده تذکر گذرانیدیم بسیار خوش گشته حکم جلوس فرمود و در طعام شریک گردانیده وقت برخاستن مبالغه نمود که همیشه در سفر و حضر ملازم باید بود و وجهے بقدر معاش برائے بنده و هم برائے سید علے خان مقرر نموده دستخط فرمود بالفعل صحبت آن مرحوم خوب

درگرفتہ در احوال او بقدر اقتضاے وقت و مقام انشاء اللہ تعالے ارقام خواہد یافت چون مدت سفر بانجام رسید صولت جنگ بنابر ملاے کہ از نیافتن صوبہ عظیم آباد در خاطر و برادر کلان خود شہامت جنگ نیز عدم صفائی داشت بودن مرشد آباد و مستکر بشمردہ رحل اقامت خود در بھگوان گولہ افگندہ امر بجہاوے نمود آخر بتکلیف عم و برادر بزرگ خود کہ از دیدنے در آمدہ ترغیب سکونت مرشد آبادے نمود بعد دو ماہ از انجا برخاستہ در حوالی کہ آن طرف بھاگیرتے محاذی بیوت جگت سیٹھ واقع بود بہ نزول خود و خانہ میر حبیب را کہ بطور خود ساختہ بود منزل فقیر و محمد نثار خان و نفی علیخان گردانید

ذکر تمنا کردن سیف خان معین الدولہ ملاقات مہابت جنگ در گنڈھ گولہ و پذیرائے یافتن و رحلت سیف خان و معین شدن فوجداری پورنیہ از انتقال او و بصولت جنگ و آمدن نخر الدین حسینخان پسر سیف خان بمرشد آباد و ملاقات او با مہابت جنگ و انتقال دیوان خالصہ رای رایان چین رای و مامور شدن بھیرو مدت پیشکار بران کار

درمیان آوان کہ بعد رفع شغب خان مہابت جنگ از عظیم آباد معاودت نمود سیف خان کہ راہ مراسلات و ارسال سفراء و ہدایا با مہابت جنگ مسلوک داشتہ بفرستادن افواج کمک در اوقات مناسبہ بیگانگت و اتحاد در امتوقع بود و چنانچہ باحمد وقت رفتن بعظیم آباد و با ہیبت جنگ ہنگام معاودت از مرشد آباد کہ در شادی پسران خود رفتہ بود دیر گشتہ بعظیم آبادے آمد در گنڈھ گولہ کہ از توابع ملک محروسہ اوبود مدہ ملاقات دو ہمانہا نمودے خواست کہ مہابت جنگ ہم بہمان روش با او برخورد مہابت جنگ نظر بعلو شان خود کہ از جعفر خان و شجاع الدولہ مرحوم مرتبہ سروری و امارت و سپہ داری و شجاعت او گذشتہ دعوے ہمسری بلکہ برتری با سلاطین عالیشان داشت ازین استدعا و ہوس بیجا ناخوش گشتہ در خلوت بے گفت کہ سیف خان ہر چند ہفت ہزارے و پسر عمدۃ الملک امیر خان صوبہ دار کابل است اما فوجدارے پورنیہ دارد ہمچو سالی یکبار موافق ضابطہ برائے ملاقات شجاع الدولہ و جعفر خان و علاء الدولہ سرافراز خان بے آمد برائے ملاقات من چرا نمے آید کہ این آرزوے زیادہ از مرتبہ خودے نماید سیف خان کہ از مآلے الضمیر شجاع الملک مہابت جنگ آگہی نداشت و برعم نہرگے دو ہان خود سید النسب کہ مثل حاجے احمد و ہیبت جنگ و مہابت جنگ ہم خواہد آمد با اسباب ضیافت و مہالے و ہدایا و پیشکشہا در گنڈھ گولہ آمدہ اقامت و رزید و خیام و سرا پردہ ہاے عالیشان برپا نمودہ مترصد ورود مہابت جنگ نشست مہابت جنگ ہنگام عبور خود از نیلیا کوٹے بسفرائے مستدعے جواب داد کہ اگر ملاقات منظور دارند چرا موافق ضابطہ و زمان ناظمان پیشین بمرشد آباد نمے آیند سیف خان با استماع جواب ندامت کشیدہ بمرکز دولت خود کہ پورنیہ بود برگشت و بعد اندک مدتے مریض گشتہ صاحب فراش گردید و سہل مدتے بعارضہ اسہال مبتلا بودہ در شروع سال شصت و دوم از مائہ و دوازدہم ہجرت بر حمت خدا رفت و خلف اکبرش نخر الدین حسین خان ناخلف کہ اصلا لیاقت سروری و اقارب و اخوان بپورے نداشت بجاے پدر نشست و بر جمیع مشروکات پدر کہ مبلغ خطیرہ و جواہرات گران بہا بے نظیر و دیگر اجناس و اقمشہ نفیسہ کثیرہ بود قابض و متصرف گردیدہ دیگر برادران خود را محروم داشت بلکہ شنیدہ شدہ کہ انچہ در دست دیگران بود دران ہم طمعے نمودہ باز گرفت و قلیلے در دست آنہا گذاشت و چیزے را کہ آنہا مخفی توانستند نمود محفوظ اندچون این خبر بہ مہابت جنگ رسید و صولت جنگ کارے کہ لائق شان و احوال او باشد

و رینگانه عداشت سند فوجداری پور نیه مع جمیع ضمائم و مضافات بدستور معین الدوله سیف خان بهادر سیف جنگ برائے مهام الدوله سعید احمد خان بهادر صولت جنگ مع خلعت و عطایائے لائق از حضور طلبیده قامت قابلیت او ابطائے خلعت و جقه و سرپیچ مرصع مع پرگلی و مالا مروارید و فیل مع طرایل بیاراست و فوجداری هوگلی از غرل او بسراج الدوله بخشیده میرزا پیارن برادر علائے خود را که مخاطب بمحمد یار خان بود و به نیابتش مقرر داشت و صولت جنگ خادم حسن خان از طریق البطائے قبل از رفتن خود روانه نمود و آخر ماه ربیع الاول سال مذکور خود هم عازم پورنیه گردید بنده حقیر و دیگر اغرقه کارفرما او بوده اند با دو سه هزار سوار و سه چهار هزار پیاده برق انداز ملازم سرکارش همراه بیش گزیدند فخر الدین حسین خان چون چاره خیر از توسل با ذیال دولت مهابت جنگ ندید عریضه مشتمل بر اطاعت و انقیاد نوشته ابلاغ داشت مهابت جنگ بطبع کارفرما شده در جواب نگی نمود که از من بهر صورت مطمئن خاطر بوده اینجا تشریف آرند و بملاقاتها مسرور سازند که اگر خدائے خواسته باشد در انجاح مطالب شما تصورے نخواهد شد چون ایلچی با برادران سلوکیکه بنابید بعمل آورده میبائے انتقامات الهی بنا بر بعضے جهات دیگر دیده بود اطاعت امر مهابت جنگ نموده قاصد مرشد آباد گشت و الا بنجوے که سپاه و اسباب سفر آماده داشت اگر مجبور دریا چه کوسی نموده بدر رود مقدور نه بیندارن ترهٹ و غیره بنود که با و مبارحت برخیزند و اگر احیانا کسے طمعے نموده باندک الغام و افضال او را خیر خواه و بلد و راهبر خود ے توانست نمود اما بنا بر بلاهت و اتلاف حقوق برادران بلکه شماست بدخواهے پدر کرده بود فریب خورده با اسباب و سامان بے پایان و سپاه و افواج بیشمار عازم مرشد آباد گردید و در راه با صولت جنگ برخورد صولت جنگ پسر کلان خود شوکت جنگ را با بعضے سران سپاه مثل مهدے نثار خان عم راقم و دو سه کس دیگر که ازان جمله این بے مقدار هم بود برائے ملاقات او و تعزیت پدرش فرستاد شوکت جنگ همراه اخره حسب الامر رفته و ملاقات نموده باز گشت روز دیگر فخر الدین حسین خان بملازمت صولت جنگ آمده مورد الطاف و مراحم شد روز سوم صولت جنگ با اراده کوچ سوار شده در اثنائے مرور راه باز دید نموده پیشتر رفت و فخر الدین حسین خان بعد انسان کوچ نموده راه مرشد آباد گرفت اکنون احوال صولت جنگ جداگانه محلش مذکور خواهد شد و تتمه احوال مهابت جنگ و ورود فخر الدین حسین خان بمرشد آباد گذاشته مے آید فخر الدین حسین خان برسبیل کوچ آن طرف مهانداران فواج خود گذاشته به ملاقات مهابت جنگ شتافت بهنگام ورود او برلب معبر مهابت جنگ جمعے را باستقبال فرستاده عین ملاقات هم سلوک مناسب با او مسلوک داشت و برائے نشستن او بفرش سونے امر فرمود و عطر و پان و گلاب تواضعات معموله هند به عمل آورده خاطرش مطمئن و بجائیکه محل اقامتش معین بود رخصت فرمود او در آنجا رفته آسود

ذکر درگذشتن رائے رایان چین رائے ازین عاریت سرائے

درین ایام رائے رایان چین رائے درگذشت و بهیرون دت بعد انتقال نسیب خود بلا تعین دیوانے حسب الامر به سرانجام کارے امور خالصه پرداخت مخفی نماند که این چنین رائے عجب متعددے و طرفه هندوئے بود در معاملات مالی و ملکی دانستے و در دولتخواهے و کفایت سرکار آقائے خود ا منتهائے داشت که ما فوقش تصور توان نمود و بنا بر صداقتے که داشت کارش بجائے رسیده بود که مقتدران رفقائے مهابت جنگ بلکه فرزندانش مثل شهامت جنگ و صولت جنگ پاس خاطرش نموده احترامهائے کرد مدروزے بتقریبے در مجلس مهابت جنگ که خلوت و اجتماع برادر و برادرزاده پیش

بود بسببیت جنگ مذکور چین راے بآشیبه دیوان خود نمود مهابت جنگ گفت که بابا کار چین راے ازان گذشته است که ذکر او درین مقام توان نمود او نوکر من نیست آقاے من است

نهضت نمودن مهابت جنگ بطرف کتک بنا بر تنبیه میر حبیب و بعضے مرهٹه و افاغنه و نزاع نمودن قلعه باره بهاٹے از دست گماشتگان مرهٹه و گریختن فخر الدین حسین خان از مرشد آباد و قصد پورنیه نمودن و برگشتن از راه بخوف صولت جنگ و توقف نمودن در مالده و باز آمدن بمرشد آباد و تقید شدن و یافتن بیرون وت خطاب راے رایانی و خدمت دیوانے خالصه باصالت و واقعات دیگر

جانوجے پسر رگهوجے بهوسله بعد ظفر یافتن مهابت جنگ بر شیر خان از نواح عظیم آباد و غائب و خاسر شدن میر حبیب و افاغنه همراهی خود برگشته قاصد نواح مرشد آباد بود و در اثناے راه خمر نوت او در خود شنید و میر حبیب را با چند هزار سوار مرهٹه و افغان بطرف کتک و میدنے پور فرستاده خود با معدودے از رفقا راه وطن گرفت و رگهو بعد وصول جانو برادر خود او را که ماناجے نام داشت با جمعے از مرهٹه نزد میر حبیب فرستاده و مهابت جنگ چنانچه مذکور شد بعد وصول بمرکز دولت شکر مواهب واهب العطایا بتقدیم رسانیده بکام دل آرام نشست و بیمن عواطف و الطاف او خلق خدا و ممالک محروسه اش با من و امان رطب اللسان احسان و غیر از فتنه میر حبیب و مرهٹه فتورے در دیار بنگاله نبود مهابت جنگ استیصال آن بد سگالان بر ذمت همت خود لازم دانسته اوائل ماه ربیع الثانی سنه ۱۱۶۳ هجرت اعلام نصرت احتشام بقصد اخراج ارباب لجاج بر افراشت و از مرشد آباد بیرون رفته چند روز بنا بر اجتماع عساکر در کٹوه توقف نمود و حیدر علی خان بهادر داروغه توپخانه دسته را با هفت هشت هزار سوار و پیاده برق انداز چند ماه قبل از نهضت خود ببردوان فرستاده امر بهمراهے نموده بود که اگر احیانا میر حبیب بضابطه و اقتضاے طبیعت خود اراده فتنه انگیزے و خرابے ملک بردوان و نواح مرشد آباد و غیره نماید خان مرقوم سد راه آن جماعه ضاله گردیده نگذارد که مقصد را مرے توانند شد بعد فراهم آمدن سپاه مهابت جنگ با افواج بحر امواج عازم بردوان گردید و چون بقرب قصبه مذکوره رسید حیدر علے خان مع همراهیان باستقبال شتافته شرف اندوز ملازمت گردید بعد توقف چند روز که عازم میدنے پور گردید واین اراده تصمیم یافت عمله توپخانه مذکور که عبارت از پیاده هاے تفنگچے و سواران رساله حیدر علے خان باشند برا ے بقیه تنخواه خود بتقاضاے شدید نموده مانع حرکت شدند مهابت جنگ از ندماے خود غلام علے خان را مع میر زا حکیم بیگ که معتمد علیه او بود برا ے استمالهٔ آن جماعه فرستاد و هر چند آن هر دو کس درین باب بشیشه گفتند جماعهٔ مذکوره کمتر شنیده اثرے بران مترتب نشد روز دیگر مهابت جنگ خود بخانه محمد علیخان رفته هر چند خواست که بر شکایت زلال انفعال خود نوائر مشعله آن ظلمت سرشتان فرو نشاند و بعضے از وجوه مرسومه آنها عجالة رساند و باقے را بر شهامت جنگ تنخواه نماید تا به مرور آن هم بوصول انجامد مفید نیفتاد و بدستور بهمان سابقت خود اصرار داشتند میر افضل علے جماعهٔ دار از سواران رساله حیدر علے خان شریک آن جماعت بلکه مشار این فساد و محرک آن مفسدان بود مهابت جنگ بشاهدهٔ این حال نکیه بر حمایت

و نصرت ایزد متعال نموده تمامے آن جماعت بطرف فرمود و دست از دامن اعانت و رفاقت شان کشیده روے توجه بروضع امداد آورد و فخر الدین حسین خان باستماع این احوال خللے در ارکان دولت مہابت جنگ تصور نموده بعضے از بعض مخلصان احمق معلوم نیست که چه چیز بخاطر آورد و بے اطلاع شہامت جنگ عبور گنگا نموده بلشکر خود ملحق شد و باتفاق فوج و حشم قدم در راه گذاشته بطرف پورنیه راسے گردید صولت جنگ اصغاے این خبر نموده با فوج و اسباب مقاتله باراده مقابله از دارالعماره پورنیه برآمده دو سه منزل طے نمود چون درمیان چنان مسافتے نماند فخر الدین حسین خان از بی جرأتیها مضطرب شده بحال خود درماند و ارسال عرائض نیاز نموده استدعاے عدم تعرض باخود و درخواست راه یافتن کرد تا بدرود صولت جنگ عذر آنکه بے اذن مہابت جنگ این کار از من نے تواند شد درمیان آورده جواب داد که بهتر همان ست که براهیکه آمده است برگردد آن احمق بے جرأت لاعلاج برگشته در ماله سکونت نمود و مہابت جنگ از بردوان باعتماد نصرت ایزدی بے توپخانه و توپ بعد قطع مراحل در حوالے میدنے پور نزول فرمود میر حبیب با جمعے از مرہٹه که در میدنی پور چهاؤنی داشت باستماع خبر ورود مہابت جنگ قریب آن مکان آتش باما کن خود در زده و همه را سوخته راه فرار پیش گرفت مہابت جنگ قرین عزت و اقبال از خارج آباد ے میدنے پور رود خانه کنسائی عبور نموده منزل ساخت و اعلام اعتلا برافراشت منهیان بعرض رسانیدند که در اطراف جنگلستان میدنے پور افواج مرہٹه رخت اوبار افگنده است حکم دادتا میر محمد کاظم خان و دوست محمد خان ذخیره بتعاقب آنها شتافته دمار از روزگار آن مدبران برآرند مشارالیها بطریق شبگیر با لوار خود را بآن برگشته بختان رسانیده آتش قتال برافروختند و از طرفین دلاوریها بظهور رسید بفتح و نصرت نصیب اولیاے دولت مہابت جنگی گردید افواج مرہٹه بحال تباه طرف کنک روانه شد و مہابت جنگ عازم بیشتر گشته بنا بسر بندر نزول نمود و دران محل بوضوح پیوست که میر حبیب و مانجے یاراے مقاومت در خود ندیده با فوج مرہٹه و افاغنه در جنگلهاے اطراف کنک آواره گشته دو تر رفت مہابت جنگ سطے منازل نموده از سر رود بهدرک و حاجے پور گذشته بمنزل بره که ازانجا تا کنک تخمیناً بیست کروه خواهد بود نزول نمود در اینجا عرائض سید نور و سراندازخان و دهرم داس هزارے تفنگچیان که حارسان قلعه بارہ بهاٹے و متصرف ملک نواح کنک بودند از نظر مہابت جنگ گذشت مضمون آنکه مانند حامی مطیع و منقاد جناب عالے و تابع امر مفوضیم هرگاه رایات عالیات در ساحت این بلده پر تو نزول اندازد مفاتیح ابواب حصار تحویل ملازمان سرکار دولتمدار نموده بشرف ملازمت استسعاد میجوئیم و راه انقیاد و اطاعت بسرے پویم مہابت جنگ بنا بر تنقیح و تفتیش میر حبیب مع افواج درمان صحرا گرآوارگے و زیده بود چند روز در اتفاقیش راند و داخل جنگلهاے صعب المسالک گشت عدم رسیدن غلات نرخ جنوب در لشکر تفرقه گرفت و ازدحام و تشلک اشجار بمرتبه بود که افواج هر اول که چند کروه پیشتر رفته بود تا سه روز خبر آنها بلواب و خبر لواب بالا نمانبود و هر دو گروه متفحص هم بودند ازین جهت تشویشے بمہابت جنگ لاحق گشته بقار چیان حکم نمود که بچهار طرف لشکر برآمده نقار سے فیلے بزرگ و کرناے گران متواتر نوازند و این تدبیر موافق افتاد و افواج مقدم که بفاصله کے بود صداهاے کوس و کرنا شنیده بهمان جانب شتافت و بفیروزی مہابت جنگ رسیده سراپا مسرت همدگر گردید و چون معلوم شد که اثرے از مرہٹه و میر حبیب پیدا نیست ازان صحرا برآمده بقصبے از افواج را بر ورود جنگل گذاشت و با دو هزار کس که همراه رکاب گرفته بود از محل بره بقصد تسخیر قلعه بارہ بهاٹے شتافت و تمام شب تا نصف روز آینده متصل طے مسافت نموده از دریاے مهانداکه بپاے حصار بارہ بهاٹی مے گذرد گذشته در نظر اهل قلعه مسلوره اعلام هیبت اعلام مرتفع ساخت مخفی نماند که

حکایت دخول مہابت جنگ در صحرائے انبوہ و انحراق ہر دو گروہ از لشکرش و بہر سیدن آنہا بصدای کرناو کوس اشتباہی دارد کہ درین یساق واقع شدہ یاد یساق دیگر اما سنوح این ماجرا بے شبہہ است آلقصہ چون فوج مہابت جنگ شش پہر بلا فاصلہ راہے بریدہ بملہ دو ہزار سوار حین ورود دریائے حصار قریب بسہ صد سوار در رکاب حاضر و از فرط کسل و کلال مجال جدال و طاقت قتال در احدے نبود و فی الحقیقة از چنین سردار دانائے ہوشیار عجب عمل سفیہانہ سرزد اگر درین ہنگام اہائے قلعہ بقصد مقاربہ برسے آمدند کارش باتمام و نامش و نشانش بانجام مے رسانیدند محض بتائید قادر متعال و بمیمنت طالع و اقبال خوف و ہراس بر ضمائر و بواطن محصورین کہ جمعے کثیر بودہ اند مستولی یافتہ چارہ کار در اطاعت و انقیاد دانستند و دران روز شدت حرارت آفتاب بانفقدان سرسایہ کہ بنا بر طول مسافت خیمہ احدے نرسیدہ بود یا در صحرای قیامت می داد آخر ہمان روز سید نور و دھرم داس بملازمت رسیدہ رخصت انصراف یافتہ مامور شدند کہ فردا صبح خود را مع سرانداز خان بحضور رسانیدہ قلعہ را تسلیم لاکھان نمایند اما چون برآنہا اعتماد و بخود باندیشہ از خواص خود فرمود کہ فردا صبح ہرگاہ حاضر شوند اینہا را بہ تیغ بیدریغ بگذرانند و سراج الدولہ را وقت خواب باین کار مامور فرمود تا راز سر بر ملا نکند بنا بر علے ہذا صبح روز دیگر کہ شام عمر آن بیچارگان بود مہابت جنگ در خیمہ مختصرے کہ دران وقت رسیدہ بود نشستہ و سراج الدولہ بیرون قنات در سایہ اش باصحابیکہ بآن کار مامور بودند اقامت داشت کہ سید نور و دھرم داس آمدہ مجرا نمودہ پیش مہابت جنگ رفتند و سلام نمودہ در مجلس او مامور بجلوس و مشغول استماع سخنان دلاویز او شدند متعاقب این ہر دو سرانداز خان با چند نفر نزدیک چوبداران و حجاب رسیدہ از اسپ فرود آمد سراج الدولہ بحجرہ دود داد و بقتلش فرمان داد و کسانے کہ مستعد این کار حاضر بودند با او در آویختند او نیز دران حال با وجود شانہ مرگ دل از دست ندادہ و حواس را درست داشتہ شمشیر از کمر برکشید و بقدر امکان مقاتلہ نمودہ قاصد بود کہ ناگہان مہابت جنگ بر سد اجل امان نداد و بہ ضرب دست پعضے از بقربان بعالم عقبے شتافت سید نور و دھرم داس باستماع این خبر بے حواس و مضطرب گشتہ بسے کسانے کہ در حول آنہا حاضر بودند سیر پنجۂ تقدیر گردیدند و حسب الامر سپہ و کشور خان کہ شخصے بیباک و زندان بان ناپاک بود شدند مردم قلعہ کہ از اتباع و رفقاے اینہا بودند بشنیدن این خبر پریشان خاطر و غمگین گشتہ درہاے قلعہ را بستند و آمادہ پیکار شستند و مہابت جنگ بودن خود در پاے حصار از قانون خرد بیرون دیدہ میر محمد جعفر خان و فقیر اللہ بیگ خان و راجہ دولبھ رام و دیگران را کہ از تعاقب میر حبیب اطمینان حاصل نمودہ بحضور رسیدہ بودند در باب محاصرہ قلعہ و تضییق محصوران مامور نمودہ خود بدولت داخل دار الامارۃ کٹک گردید و تا پانزدہ روز ہنگامہ قلعہ ستانے گرم بود و آخر الامر محصوران مدافعہ را بچنین افواج نصرت امواج دخلو قلعہ از اسباب قلعہ دارے خارج از حد طاقت خود دیدہ توسط میر محمد جعفر خان و راجہ دولبھ رام شرط عفو جرائم و امان پیغام تفویض قلعہ بہ ملازمان فیروزے نشان دادند مشار الیہما ملتمس مستامنان بعرض رسانیدہ بعد پذیرائی مژدۂ امان بآنہا رسانیدند حارسان ابواب قلعہ چون در دولت بر روے مہابت جنگ کشادہ خود بہیئت مجموعے پیش میر محمد جعفر خان و دولبھ رام شتافتند و مہابت جنگ برائے ملاحظہ حصار داخل قلعہ مذکورہ شد۔

ذکر مجملی از احوال شہر کٹک و قلعہ بارہ بھاٹے

قطعہ زمینی کہ دران عرصہ قلعہ مذکور و شہر کٹک واقع شدہ میان دو رود خانہ مسمے بمہانداو کٹھ جوریست و اطراف کہ

اتصال و اشراف بر وی خانہائے مذکور دارد از سنگہائے استوار کہ باصطلاح مشہور پشتہ مے نامند مستحکم ساختہ اند و ہر دو دریا در ہمہ ایام برسات پائے آب و در برشکال پہنائے مہاند اقریب بدو کروہ و عرض دریائے کٹھہ جورے بقدر نصف آن خواہد بود قلعہ بر کنار رہمانہا واقع و دور حصار قریب بسہ کروہ تخمیناً خواہد بود کہ از سنگ و خشت و گچ و آہک در کمال استحکام و رصانت بنایافتہ و خندقے پختہ عریض بر اطراف قلعہ است و آبادے شہر کنگ بر ساحل کٹھہ جورے است و فاصلہ میان این شہر و قلعہ مسطورہ قریب بدو کروہ و عمارات و ابنیۂ حکام و بیوت اغرہ آنجا کہ بر دریائے کٹھہ جورے بر پشتہ پختہ مذکور اتفاق افتادہ در کمال ارتفاع و بلندے پشتہ ہائے عمارت جائے دہ گز و جائے قریب بنصف ارتفاع مذکور و در زیر اکثر ابنیۂ آب دریائے کٹھہ جورے جاری است و آن طرف آب دریائے مذکور باختلاف مواضع از دو کروہ تا چار پنج کروہ مسافت صحرائے وسیع خوش فضاست و متصل آن جنگل اشجار عظیمہ در کمال خضرت و صفا و انتہائے آن جنگل ابتدائے دامن جبال فلک آساو سکنۂ آن شہر را این ہر سہ کیفیت ہر زمان در نظر است و چون قطعہ مذکورہ از ہر دو طرف دریاہا محیط افتادہ اگر مخالفان در اوقات طغیان آب باتفاق زمینداران آنجا قصد محاصرہ کنند وصول جنس ماکول وغیرہ ما یحتاج از جملہ ممتنعات است و در برسات اگر کسے قاصد بنگالہ گردد چون در ہر منزلی دو دریا چہائے عمیق واقع و مانع عبور و مرور ند قطع طریق و رسیدن بمنزل مقصود از جملہ متعذرات مہابت جنگ کہ این قسم امور ہمیشہ ملحوظ و منظور مے داشت زیادہ توقف دران بلدہ دور از صواب دانستہ انچہ میسر گشت منتظم شمرد و شیخ عبد السبحان نامے را کہ در سال راجہ دولبھ رام از جملہ مغلوکین مجہول الاحوال بود بہ نیابت کنگ مقرر ساخت بکبیش آنکہ مہابت جنگ بنا بر جہاتے کہ مذکور شد در سعادوت عجلت داشت و بسبب خوف مرہٹہ کہ در قرب و جوار کنگ و منتظر فرصت در کمین بود و رسیدن افواج کنگ از مرشد آباد بنا بر بعد راہ و برسات امکان نداشت احدے قبول نیابت آنجا نمے نمود و شیخ مشار الیہ کہ ترقبے باین مرتبہ ہرگز در خاطرش نمیگذشت عند التکلیف از فعلائے غیر متربہ شمردہ بمقتضائے این مصرع سلطنت گرچہ ببازیست خوشست ۔ متقلد این امر خطیر گشت و جہت تعجیل کہ بر ضمیر مہابت جنگ جلوہ گر بود مردم دیگر نیز ہمراہ الیمین مشاہدہ دیدند چہ ہر گاہ شیخ عبد السبحان را بہ نیابت گذاشتہ عنان عزیمت بسمت مرشد آباد منعطف گردانیدند تا آنکہ آفتاب در جوزا و شروع ماہ اساڑھ بلکہ آخر ماہ جیٹھ بود باران متواتر بنوعے مے بارید کہ ہیچ روزے از تر شح و تقاطر خالے نبود و گاہے اشتداد مے نمود و دریا چہائے کوچک کہ حین رفتن نہایت کم آب بود ہنگام عود بنحوے طغیان داشت کہ عبور و مرور از انہا بصعوبت دست میداد ہر چند آب بعض ازان دریا چہا تا بسینہ و کمر بود اما بنا بر زور آب گذشتن ازان متعذر مے نمود و بر دیگر بلہا اکثر انسان و حیوان تلف شدند چنانچہ در ترجمہ یوسف علی خان بن غلام علے خان مذکور است کہ بر نالہ ترہان کہ قریب میدنے پور واقع ست با وصف آنکہ عرض آن آب بسیار کم بود ناز کمال شدت جریان و عدم تیسر سفائن عبور منحصر بہ تعبیہ گھرنے بود و گھرنے عبارت ازان ست کہ سبوہا و مشکہائے خالے پر باد در ابانے و چوب و اشجار موز متصل ہپلوے ہم از ریسمان بستہ بران عبورے نمایند اسباب متاع و مردم بران و اسپان و حیوانات دیگر را بشناسے گذرانید ند بنا برین از جنس اسپ و گاو صد ہا تلف شدہ باشند ازان جملہ معابر معابرے کہ خان مرحوم عبور نمود و ناظر و محاسب بود ہفتدہ اسپ خویش بحر فنا گشتند برین قیاس باید کرد معابر و دیگر سابر رود خانہ گھنائے کہ متصل بہ میدنے پور واقعست و آبش بسبب طغیان داشت زیادہ از سہ چار رسیفہ میسر نبود و عبور تمامے لشکر بران انحصار داشت خلاصہ در کمال اشکال عبور ازان دریا چہا میسر گشت و تفصیلش

تطویل بلا طایلست امانهایت صعوبت ومشقت بنا بر گل ولای راه وزیادتی آبها عائد حال لشکریان گردید اگر اندک درنگے در کنگ رو سے مید اور سیدن بر شد آباد از متقدرات بود بعد ازان که مهابت جنگ با لشکر از کنگ کوچ نمود و میر حبیب که در گوشهٔ صحرائے با فوج مرهٹه خزیده بود عازم استخلاص قلعه وشهر مذکور گردیده تا صد بدست آوردن شیخ عبد السبحان گشت چون شش هفت روز از کوچ مهابت جنگ گذشت میر حبیب نزدیک به کنگ رسید شیخ عبد السبحان با آنکه مقابله با چنان فوج گران از تناب وتوان خود بیرون مے دانست بمقتضاے غیرت وجرات با قلت اعوان به مقابله میر حبیب ومرهٹه شتافت وبعد از تقارب بمقدر درخود مساعے جمیله در محاربه نموده بقدر طاقت ماضی به تقصیر نشد چون جراحات متواتر با و رسید ودستش بزخم شمشیر از کار رفت بسر در آمده اسیر مخالفان ومجبوس دشمنان گردید وحدوث این سانحه که قبل از وقوع به آراے صایبه ظهور داشت درحوالے بالیسر بندر بعرض مهابت جنگ رسید چون وقت اقتضاے تدارک نداشت موقوف بر اوقات دیگر ماند ومهابت جنگ بعد از طے مراحل واخر جمادے الاخرے بکنده رسیده بر سبر سفائن که قبل از ورود لشکر مرتب شده بود عبور نمود واوائل رجب سنه مذکوره در عمارات موتے جیل که آغاز تعیش بود نزول فرمود شهامت جنگ وحسین علے خان ودیگران به ملازمت رسیده مورد عنایات وعواطف شدند وبهیر وندت پیشکار راے رایان پین راے بخطاب رای رایانے وعنایت خلعت ویوانے خالصه شریفه سرفرازی یافت

بقیهٔ ذکر فخر الدین حسین خان پسر سیف خان وبعض سوانح متعلقهٔ آن احیان

فخر الدین حسین خان پسر سیف خان که از حیز اعتبار ساقط گشته در نظرها ے آشنا و بیگانه سفاهت وبے قدرے او محقق یافته بود در رفقاے او اکثرے بر خاسته بصولت جنگ پیوسته بودند وخود مع مال واموال بامعدودے از نداے که جرات وپیاده ها ے میواتے ونیره عمله شاگرد پیشه در قصبهٔ مالده شکسته بال وبازو موسم تابستان را گذرانیده انتظار می کشید تا چه پیش آید مهابت جنگ سفاهت او را ازین حرکت کما ینبغے در یافته قاصد انتزاع دولت سیف خان که مبلغ خطیر گران وجواهر واسباب فراوان بود از دست آن سفیه جبان گردید وبعضے از معتمدان خود را فرستاده او را پیش خود طلبید بعد آمدن مکانے برا ے ماندنش تجویز نموده اسباب بایحتاج برا ے او مهیا داشت وحارسان را به نگهبانے او گماشته جمیع اموال نقد وجنس که در دست او بود ضبط نمود وحیدر علی خان مع جمیع عمله توپخانه که از برد وان برخاسته بر شد آباد آمده بود بعرض نزول ها مبتلا گشته کمفوف البصر گشت وسراج الدوله واسطهٔ عفو تقصیرات هزاریان توپخانه گردیده داروغگے توپخانه دستے یافت ومیر ضیاء الله راکه مدتها رفیق عطاء الله خان بود به نیابت او خلعت داروغگے توپخانه مذکور عنایت شد وهمدرین اوقات مهدے نثار خان باستدعاے مادر سراج الدوله با صولت جنگ برهم زده مع نقے علے خان برادر فقیر وغلام رضا خان پسر مرتضوے خان ودیگر سرداران بر شد آباد رسید سراج الدوله که مخالفت باعم خود صولت جنگ داشت ومهدے نثار خان رفیق دیرینه ومتمد علیه پدر او بود ورودش را مغتنم شمرده همه بار رفیق خود گردانید ومهدے نثار خان را زیاده از همه رفقاے سابق وحال مشمول عنایت وافضال خود نموده یوماً فیوماً در مراتب اقتدار او ے افزود

رفتن مهابت جنگ بمیدنی پور باراده اخراج میر حبیب ومرهٹه ازان مکان بلکه از

حدود صوبۂ کٹک و بنگالہ و چہاو نے نمودن در میدنی پور و سراج الدولہ را بالیسر بندر فرستادن و فرار مرہٹہ ازان اماکن و بدر رفتن فخر الدین حسینخان پسر سیف خان از قید بوسیلہ سانژ با مرہٹہ

چون میر حبیب بحقد و رشک بر دولت خداداد و باهمابت جنگ نجاح دلدار انخوهد بد بردہ خود را و عالمے را بخجیدہ است وخیالاے بے انتہا کشیدہ خلقے را از پہلوے طمع پیشگی خود اکثرا وقات بمتلاے انواع محن و مشاق بساخت وجمعے از مرہٹہ و افاغنہ با خود داشتہ اکثر دیار جنوبے گنگا از ملک بنگالہ مے تاخت بنابران استیصال و اخراج آنہا را مہابت جنگ بر ذمہ ہمت خود لازم شمردہ با وجود پیرے و کمن سالگے درسے و مہمات راضی بتقصیر نبود لہذا بعد الفضاے برسات دل بقصد سیر و شکار کہ باین شغل ہم شوق مفرط داشت و خالی از مصالح دنیا دارے ہم نیست بطرف مہر پور کہ شرقے و جنوبے مرشد آباد واقع است متوجہ شد و کثرت آہو دسان نواح بمرتبۂ بود کہ ہر روز صدہا شکار مے شد و از شدت وفور خیل خیل بسبب انتشار شکریان و صحرا سراسیمہ گشتہ در معسکر مے آمدند و بازاریان و مردم اُردو بضرب چوب و کٹک آنہا را شکار مے کردند بعد الفراغ از شغل شکار رو براہ آوردہ در کٹوہ نزول نمود پس از اجتماع عساکر متوجہ بردوان گردیدہ اما بنا ہم پیشتر راندہ بعد قطع مراحل بحوالے میدنی پور رسید جماعۂ مخالفین بمجرد استماع قرب ورود لشکر ظفر اثر طاقت مقاومت در خود نیافتہ بعادت معہودہ آوارہ دشت ادبار و مفقود الخبر و الآثار شدند و مہابت جنگ وارد میدنی پور گشتہ ساحل دریاہم گھنسائے مضرب خیام ظفر احتشام گردانیدند درین تہیہ افتاد کہ این مرتبہ بانتظام این ممالک انضباط طرق و مسالک نجوے پردازد کہ معاندین را مجال عبور در محروسہ صوبہ بنگالہ و کٹک متعذر گردد بنابرین ارادہ اقامت خود در میدنی پور نمودہ فرمان بچھاؤنے داد و فوجدارے میدنی پور بعطے تلے خان کہ نخشے رسالہ سراج الدولہ بود مرحمت فرمود چون خبر میر حبیب شنیدند کہ بہ طرف بالیسر متوقف است نظر بآنکہ چندان فوجے کہ گمان خطر و تفرر دران باشد با میر حبیب نیست و سراج الدولہ راہم دلیر برحرب نمودن ضرور است مشار الیہ را با جمعے از انواج قاہرہ بدان سمت فرستادہ بدفع آنہا مامور نمود سراج الدولہ دوست محمد خان و میر کاظم خان را بطور چہاولے پیش فرستادہ خود متعاقب آنہا راہی شد دوست محمد خان اول صبح بہ سنان رسیدہ بقدر گوشمالے دادو فوج مخالف کہ از نام مہابت جنگ میر سید باندک جا ریکہ دوست محمد خان و میر محمد کاظم خان نمودند دل از دست دادہ راہ فرار اختیار نمود و سراج الدولہ ہم متعاقب در رسیدہ متصل بالیسر بندر معسکر ساخت و چون امور بہ پیش رو یہا نبود متعاقب نپرداخت مہابت جنگ را کہ مفارقت سراج الدولہ نہایت دشوار بود خصوصاً منگا میکہ اندیشہ فتن و حوادث باشد یکدم جدائی او تیامت می شمرد بخاطر آورد کہ اگر میر حبیب درمیان دو لشکر برآمدہ ہر کرا سبک پندارد با او بیاویزد خدائے تعالے داند کہ پایانش چہ روی نماید و فوج متحد گرانزا کہ ہمراہ سراج الدولہ است مبادا از ناکردگاری و سفاہت او صدمہ عظیمے رسد بنا گزیر ملے ہذا سراج الدولہ را متاکید ہر چہ تمامتر طلب داشت و متعاقب رسولان خود ہم حرکت نمودہ بے اختیار راہے برید و ازان طرف سراج الدولہ ہم نہضت کردہ قطع مسافت سے نمودہ زین گڈھ محل تلاقے عسکرین گردیدہ سراج الدولہ بقدمبوس جد خود رسید و ازان جا باتفاق معاودت بہ میدنی پور نمودہ محل چہاونے سابق منزل ساخت درین زمان خواجہ عبد الہادے خان کہ در زمرۂ جماعہ داران او نے ملازم سرکار بود بہ مرافقت سید محمد یسار دل کہ ہر دو کاپے بودہ امر بتوسط نائب غلام حسن خان دارو غۂ دیوان خانہ بعرض رسانید کہ نمین

و غائله در عدد ملازمان سه کاران افزودن تراست که مفصل گفته آید مبالغ خطیر متصدیان و عملهٔ بخشے گرے بالتفاق جماعه دان بخیانت متصرف میشوند همراه کیکه در سر رشته دفتر با صد نفر نوکر است ربع آن موجود نخواهد بود چنانچه کمترین اول فهمین مردم همراهی خود بعرض میرساند و انچه بود معروض داشته التماس نمود که درین صورت اگر یک مرتبه ملاحظهٔ موجودات سپاه باین کیفیه دولتخواه حکم شود کفایت سرکار بلکوک خواهد رسید حمایت جنگ برطبق التماس او بعلهٔ بخشی گرے سائر حکم فرمود که جمع علمه لبید الهادے خان رجوع آورده عرض موجودات سپاه بدهند درین سانحه عجب انقلاب و اضطرابے در خاطر رؤساے سپاه روے داد و خواجهٔ مذکور از وضیع و شریف و آشنا و بیگانه بنا بر غرض تقرب و اقتدار خود اغماض نموده مردت را در گوشه نشانید و برائے تحصیل نیکنامے خود همه را بدنام و عاجز ساخت بمرتبه که در رساله یکے از عمده هاے لشکر که تخواه یک هزار و هفتصد سوارے گرفت حین ملاحظه موجودات هشتاد نفر باثبات رسید براین حال قیاس کافهٔ سپاه باید نمود که در هزاران صد با شاے مانند اگرچه کفایت بلکوک سرکار بعمل آمد و باین حسن خدمت خواجهٔ مذکور مشمول عواطف بے پایان شده یوماً فیوماً بر مراتب او افزود اما مطعون تمام لشکر و باعث نهایت دل شکنے سپاه گردید طرفین را چنین نبایست نه سپاه را غائله باین حد مناسب بود و نه خواجهٔ مذکور را اینهمه اهتمام و مهابت جنگ را هم اینقدر مبالغه خاصه درچنین مقام که محار باست در پیش و حقوق جانفشانیهاے رساله داران و عموم سپاه برگردن داشت مصلحت و لائق نبود **بیت** سراسر غبار است این پهن دشت ✦ ازین چشم پوشیده بایدگذشت ✦ دراین اثنا خبر رسید که فوج مرهٹه از راه صحرا متوجه شده آباد شد مهابت جنگ را چون استیصال آنها در نهایت مرتبه منظور بود و برا فواج متعینهٔ مرشد آباد چنان اعتمادے نه داشت از سیدنے پور جنبیده به بردوان رسید و باینجا معلوم گردید که باستماع توجه عساکر منصوره مرهٹه را مجال توقف درجوار مرشد آباد نمانده بطرف جنگلستان غربے مرشد آباد قرار اختیار افتاد و نخر الدین حسین خان خلف سیف خان که در مرشد آباد بحسب الحکم نظر بند بود مستحفظان خود را غافل کرده و با مراسلهٔ و میر حبیب در سابقه یا تبطیع مستحفظان را با خود متفق گردانیده بلشکر مرهٹه ملحق گشت و همراه آنها بدررفت پایان احوالش آنکه چون تمام عمر ناز و نعمت پرورش یافته بوے مشقت اسفار بمشامش نرسیده بود و درین یساق مرکوبے غیر از اسپ نداشت از فراقت اینها عاجز گشته روانه دار الخلافه شاه جهان آباد گردید و پس از وصول به شاهجهان آباد بزر و جواهرے که در ایام اقامت مالده محبوب متمولان و وساطت مهاجنان پورنیه و مالده جمع کرده بود از کفار فنا رسے خود بدار الخلافه فرستاده بود از انجمله انچه بدست او آمد قناعت نموده اوقات خود را براحت سے گذرانید بعد اندک زمانے به مرض سرسام مبتلا گشته پدرود جهان ناپایدار نمود و مقارن باین حال یکے از زمینداران جنگل با مهابت جنگ التماس نمود که اگر رهنمونے فوج ظفر موج باین دولتخواه مفوض شود لشکر فیروزے بیکبرگ را عجالة به یک ناگاه بر سر بنگاه خصم تیره درون سے تواند رسانید مقبول افتاده حکم عالے نفاذ یافت که زمیندار مذکور برفیل متعینهٔ سه کار سوار بوده قائد فوج در یاموج باشد و حسب الامر بعمل آمده باعتماد قول او قطع طریق بطور ایماغار سے شد بعد ازان که دو سه منزل طے نمود شے که تمام شب در جنگل قطع مسافت بعمل آمده بود هنگام دمیدن صبح بعرض مهابت جنگ رسید که زمیندار مذکور بر هوج فیل بخم کار و شکم خود را دریده است باستماع این خبر احضارش نموده استفسار کرد که تراسبب الهلاک و اقدام خود چه بود جواب داد که چون راه را اغلط کرده ام و نه قوالنستم که به بنگاه دشمن رسانم ترسیدم که چه بر سر من خواهد آمد بنا برین مبادرت باین عمل نمودم و پس از لحظه به مقر خود شتافت مهابت جنگ که بدلالت او مرجح چند منزل کشیده دهرکارها ازان راه آگاه نمود بر صلاح و رمعاودت

شمرده مراجعت به بروده ان نمود و در باغ مانک چند دیوان راجه بروده ان که بهترین مواضع آنجا بود تا تحقیق خبر مرهٹه که در کجا آواره است نزول اجلال فرمود و درین آوان میر محمد جعفر خان که در مرشد آباد بتقریب تهنیتے شهامت جنگ اقامت داشت حسب الطلب راهی گشته در باغ مذکور بتقبیل قدوم مهابت جنگ استسعاد یافت نواب والا جناب که از مشاهده خیانات سریشته بخشیگری و بعضے وجوه دیگر ملالے از میر جعفر خان داشت کلماتے چند متضمن نصح و ملامت فرموده ارشاد نمود که نیابت بخشے گرے بغزل برادر خود میر اسمعیل از طرف خود بخواجه عبد الهادے خان و بهر خان مذکور استنکاف ازین امر نموده راضے نمی شد آخر الامر طوعاً و کرهاً حسب الامر نیابت خود بخواجه مرقوم مفوض نمود و بعد توقف چند روز بعرض رسید که مرهٹه با نزدیک صد اسپه بمیدنے پور بر آورده مهابت جنگ که با مجزم عازم دفع آن گرده بود اعلام نهضت بسمت میدنے پور بر افراشت سراج الدوله رخصت مرشد آباد گرفته داخل بلده مذکور گردید

ذکر سبب افتراق سراج الدوله از مهابت جنگ و رفتن او بعظیم آباد و مجادله او با جانکے رام نائب صوبه مذکور و کشته شدن مهدی نثار خان مغفور عم راقم سطور

مخفے نماند که عم فقیر مهدے نثار خان مغفور جامع محامد و صفات و در شجاعت و عزم و اعتلا و اقتدار یگانه روزگار و نادره زمان بود بعد کشته شدن هیبت جنگ مرحوم مهابت جنگ را قدر دان خود ندیده عازم آن گردید که اگر فلک بکام او گردد با علای مدارج و نیاز تے کند و الا چون پایان دنیا مردن ست راه آخرت سپرده آید و در حین رفاقت سراج الدوله دمسر اے مهابت جنگ و بعض جواب و سوالها که مهابت جنگ بعادت خود از روے کنایه مے گفت بیباکیها نموده کلمات گران بر زبان آورده بود مهابت جنگ بمشاهده جرات و بیباکے او اندیشه بخاطر راه داده خواست که از رفاقت سراج الدوله ممنع شود مهدے نثار خان این معنے را بالبغ وجهے دریافته خاطر نشان سراج الدوله خود کرد که جد شما بنا بر تربیت و فرط محبت جدائی شما را نخواسته و اعیشه آن دارد که همیشه تابع فرمان او و از مرتبه اعمام خود که مقتدر و مختار اند نازکتر بوده بسر برید و شما در مرتبه هیچ وجه کمتر ازانها نیستید بلکه با عتبار وراثت مهابت جنگ چراغ دودمان و زبده خاندان خود بید و بفضله تعالے الحال طفل هم نیستید که این قسم اطاعت باضرور باشد اگر خود را بمرشد آباد رسانیده راه عظیم آباد گیرید جانکی رام را که هندوی مغلوک و ملازم و نائب شماست از انجا برداشتن چندان کارے نیست بعد ازان مهابت جنگ غیر از رضا جوئے شما چاره ندارد سراج الدوله مصلحت مذکور را بسمع قبول اصغا نموده در دل خود داشت و مهدے نثار خان را در اخر ربیع الثانے یا اوائل جمادی الاولے ۱۱۷۳ هجرت استعفاے نوکرے کرده بمرشد آباد و از مرشد آباد مع رفقاے معدود بعظیم آباد رفت و قطب علے خان برادر خورد را که همراه عم خود ترک رفاقت صولت جنگ نموده ملازم سراج الدوله با دو صد سوار شده بود قبل ازین سوانح بحسب تقدیر ناخوش گشته و ترک نوکرے نموده عازم شاه جهان آباد بود بنده که همراه صولت جنگ در پورنیه اقامت داشت برادره را دیده آگهی یافته و مفارقتش را ناخواسته پیش خود طلبداشت و بسے بسیار باز ملازم صولت جنگ گنانید و مهابت جنگ چنانچه مرقوم شد بمیدنے پور رفته میر حبیب رامع فوج مرهٹه مفقود الاثر یافت و در چهاد نے قدیم نزول فرمود چون قلع ریشه فساد آن گرده در خاطرش تصمیم یافته بود حیدر علے خان پسر علے قلے خان که بنام او فوجدارے میدنے پور تقرر داشت بسبب عدم قدرت و قوت مقاتله و مقابله با مرهٹه از بودن میدنے پور باصلاح تمام معذرت خواست مهابت جنگ برائے تعمیر چاهار دیگان دولت خانه خاص

فرمان داده نسوان محل را از مرشد آباد طلبیداشت وخواص وعوام لشکر را که از طول مدت یساق سنزجر گشته بنابر قرب موسم برشکال امید عود به مرشد آباد نداشتند بچها ونی مامور نمود عامه سپاه وغیره خلائق بالوس از فتن مرشد آباد گردیده اغره دارالزل لشکر حسب الامر مشغول بار استن سر سایه شده بقدر استطاعت ومقدور خانه های گاهے برای خود آراسته پابدامن فراغت کشیدند سراج الدوله قاصد وداعیه کنونه خود گردیده واز همراهیت جنگ رخصت چند روزه بسیر اماکن مرشد آباد وتفرج باغات بلده مذکور درخواست چون مجاز گشت بمرشد آباد رسیده وچند روز بسیر وتماشای اطراف وتفرج اماکن وباغهای آنجا گذرانید چون صباحے چند برین نمط گذشت سراج الدوله ازاراده خود بمهدے نثار خان آگهی داده ورقعه متضمن حرکت خود از مرشد آباد بطور ایلغار باتعین تاریخ نوشته معسوب هرکارها فرستاد وخود بتاریخ معین بهانه سیر باغ مع لطف المساکه جاریه نواسته اوالدهٔ دخترش بود بسوارے رسته که گاه وانش را بنابر مزاولت اسفار متواتره طاقت رفتن سے چهل کروه دریک روز بود راه عظیم آباد گرفت شهامت جنگ مع حسین قلی خان وحسن رضا خان والگزهرایان روشناس تقرب اساس بهجرد استماع این خبر هوش پرواز مضطرب الاحوال برپا لکے خود سوار با معدودے از ملازمان بے اختیار در پے او دویده وتا سرای دیوان رسیده چون نیافت بعض معتمدان را پیشتر فرستاده درالتماس معاودت مبالغه را از حد گذرانید سراج الدوله التفاتے بسخنان آنها نفرموده بلنف وزجر از پیش خود راند وخود بطورے که راه مے برید ساعتے نیارسید شهامت جنگ این ماجرا را بهمراهیت جنگ نگاشت که من هرچند دویدم بگردا ونرسیدم وفرستاده های اینجانب که تا با ورسیدند بعد ملاقات والتماس معاودت جواب داد که اگر مبالغه در مراجعت نمائید من خود را هلاک میسازم آنها ناچار برگشته آمدند مهابت جنگ همین که این خبر شنید عنان صبر واختیار از دست داده بنابر محبت بمرتبه تشویش که با سراج الدوله داشت بودن خود در میدنے پور محال دیده دیوان محمد جعفر خان وراجه دولبهه رام را باستمال عواطف مستمال ومنبع وارشاد مداقعه ارباب عناد اگر احتیاجت شود مستعد ساخته باتمامے فوج درمیدنے پور گذاشت ورياست نوج مذکور بشارالیها مفوض داشته باسعد وحی از خواص اعیان روز روے به مرشد آباد نهاد باآنکه شروع موسم برشکال وراه پرگل ولاله ونالا بادر طغیانی بود از صبح تا شام قطع مسافت می نمود ودهشت منزل راه را در چار روز طے نموده وارد دارالامارة مرشد آباد گشت ویک روز در انجا توقف نموده روز دیگر روانه عظیم آباد گردید وخطی بسراج الدوله مشتمل بانواع دلجوئے وشفقت وانجای آرزومندی ومحبت مشعر برترک اراده که پیش نهاد خاطر داشت بوجه هیچکدام طبع او باشد نوشته ارسال داشت سراج الدوله قریب به بهاگلپور رسیده بود که خط مذکور با و رسید وجواب نوشت که جنابعالے باتمیم اظهار رافت وعنایت وشفقت ومحبت در صدد پرورش دشمنان فتنه از ان جمله حسین قلیخان را باعلی مراتب اقتدار رسانیده مرا در نظر او واشائش بجدے ذلیل گردانیده اند که حین معاودت من از بردوان یکے هم بقدوم استقبال پیش نیامد ودشمنانه راه ولایت عهد داده صولت جنگ را فوجدار پورنیه فرموده اند وبحال من غیر از لطف زبانے عنایتے که موجب ازدیاد قوت وشوکت ودفع ثروت وکسنت ورامثال واقران تواند بود بعمل نیامده حالا از نهار تشریف نخواهند آورد والا سرشما ودر دامن من باسر من زیر پاے فیل شما خواهد بود وهمین جواب زبانی هرکاره هم گفته فرستاده مهابت جنگ از مطالعه آن هبتیج وشادمان گردیده ونهایت اظهار مسرت نموده اما چون هرکاره کلمات مذکوره بزبان راند برهرکاره برآشفت وگفت سر من زیر پاے فیل اگر غلط آرزوی من است نام سراج بحال مذکوره روبروی من چگونه بزبان تو گذشت وباز خط دیگر بامضای فوج وملایت متضمن اظهار غلط فهمی او نوشته ابلاغ داشت ملخص مضمونش اینکه آن عزیز از جان ما من وگمان برعکس مدعاے من نموده گله بیجاے نمایند تمنای من

آنست کہ حکومت و فرمانروائے کل عالم برائے آن نور چشم باشد و این رباعی بخط خود دران رقیمۂ قلمی نمود ؎ رباعی کہ پے شہادت اند تنگ و پوست ✣ عاشق کہ شہید عشق فاضلتر ازوست ✣ فردائے قیامت این بآن کے ماند ✣ این کشتۂ دشمن است و آن کشتۂ دوست ✣ حالیا قلم و قانع نگار را از نگارش احوال صلابت جنگ انصراف داده ماجرائے سراج الدولہ را قام سے نماید؛

سر رشتۂ سخن از نظام نیفتد

ذکر رسیدن سراج الدولہ در نواح عظیم آباد و پیوستن مہدی نثار خان با او و جنگیدن با جانکی رام و کشتہ شدن آن سید ناہنجار

سراج الدولہ چون در غیاث پور رسید و مشتمل مرقومۂ او مہدی نثار خان قبل ازین رسیده بود متضمن آنکہ من بسلطنت خود را بامتداد اقوال شما برباد داده خود را رسانیده ام شما بطور یکہ گفته بودید بر آن مہیا و آماده گشته خود را پیش من رسانید مہدی نثار خان قبل از ورود رقعۂ مذکور اسباب و ناموس را بر کشتی سوار و بار کرده قاصد بود کہ بعنایزی پورفرستاد اگر سراج الدولہ بیاید اپنچہ از دستش برآید بعمل آرد و اگر او نیاید خود در نواحے متعلقان روانہ شاہ جہان آباد شود چنین نبود کہ سراج الدولہ بدان سخنے کہ با او گفته شده این ارادۂ عظیم خواہد نمود چون رقعہ مرقومہ باو رسید والدہ فقیر را کہ بجائے مادر خود دانسته بلکہ او کمال مراتب ادب و محبت مرعی می داشت بجائۂ خود طلبیده و اظہار مکنون خاطر خود و سراج الدولہ نمود والدہ در ممانعت مبالغہ فرموده گفت کہ برادرمن از عہدۂ صلابت جنگ برنمی توانی آمد و بالفعل این قاطع ہر چند ہندوی نویسنده است امانشانیدۂ صلابت جنگ و با خوبیکہ حاضر دارد صد برابر شباہت سراج الدولہ فرزند صلابت جنگ است و او عاشق سراج الدولہ برائے او این آمد نما مضرت ندارد با زبا ہم چون شیر و شکر خواہند آمیخت شما خود را سفت بگشتن مدہ و بہ یکے کشتی بار کرده مہیا سیاست زن و دختر خود را سوار کرده روانہ سازید و خود بر اسپ تیز رفتار سوار شده بدرویہ مہدی نثار خان را غیرت و اجل دامنگیر گشته ہر چند والدہ فرمانبہین جواب داد کہ اگر سراج الدولہ بے آمد من رفتن را جازم بودم و اکنون نمی توانم کہ خود را کنار کشیده پیش مردم بنامردے و بہین اشتہار یابم اگر حیات و اقبال یاوری گردد بر این ہندوی بنگالی غالب آمدیم دیگر با صلابت جنگ نمی ستیزد و دولت آدمانی گریبد و اگر زندگی بآخر رسیده شب کور در خانہ نمی توان خفت القصہ ناموس را روانۂ غازی پور نمود و بعض جواہرات و ظروف طلا و نقره حق و دختر خود بوالدہ سپرده آخر شب مرخص و صبح عازم خدمت سراج الدولہ گردید و در قصبۂ غیاث پور معروف بہ بارہ بلاقات او رسیده بجماعه داران کہ طرف در بھنگا و آن طرف گنگا اقامت داشتند پروانہ ہائے سراج الدولہ و خطوط خود متضمن طلب آنہا با نواع مواعید فرستاده فوج بسیارے از ہر طرف آماده نصرت سراج الدولہ ساخت و عمائد مردم متضمن رسیدن بجلدے در خدمت ورود نمود بلکہ اکثرے از جاے خود جنبیده ماجرائے کشته شدن مہدی نثار خان و انتظام سراج الدولہ شنیده از اثنائے راہ برگشتند و فی الحقیقت در فراہم آوردن سپاہ و تالیف قلوب این فرقہ عجب سلیقہ داشت کہ دیگرے تا حال مثل او درین کار مشاہده نشده و خود مع سراج الدولہ در باغ جعفر خان رسیده نزول نمود مردم شہر عظیم آباد و بعضے از اطراف و اکناف حاضر آمدند سراج الدولہ بجانکی رام پیغام فرستاد کہ آمده شرف ملازمت حاصل نماید او از استماع این خبر طریق بحر تحیر و تفکر گردیده متحیر است کہ چہ کند اگر بملازمت سراج الدولہ رود مبادا صلابت جنگ مورد عتابش سازد کہ مقدمہ ملکداری این قسم الطا ختنہا و استرضا برسانے تا بدو اگر بمقابلہ و مدافعہ پردازد و دران مورد چشم زخمی بسراج الدولہ رسد ہم دست از حیات خود باید شست [illegible] کہ صلابت جنگ را با سراج الدولہ بود در صورت آسیبے کہ باو رسد اقتضائے ہمین سیاست داشت ناچار مصطفیٰ قلی خان [illegible]

برادر محمد ایرج خان پسر زن سراج الدولہ بود پیش فرستاد تا ارادۂ باطن او دریابد که چیست مصطفے علی خان بملازمت رسیده از هر طرف گفتگو آغاز نهاد مهدی نثار خان بسراج الدوله فهمانیده بود که مقربان جانکی رام را که روے سخن در حضور داشته باشند اگر بیایند رفتن نباید داد تا بر ضمائر سامی آگهی یافته او را مانع آمدن بخدمت نشوند چون سراج الدوله را از تنگ حوصلگی و کم ظرفی مجال کتمان اسرار نبود ارادۂ خود را با مصطفے علی خان ظاهر کرده در آوردن جانکی رام استعانت جست او هم بلسان بسیار گفتگو بود آوردن جانکی رام را بلا تامل متعهد شده رخصت خواست مهدی نثار خان بحسب تقدیر دران زمان برائے کارے بیرون رفته بود مصطفے علی خان مرخص شده در رفت و جانکی رام را برخلاف ضمیر سراج الدوله آگهی داده در رفتن مانع شد جانکی رام که از جمله تتبیه آمدن پیش سراج الدوله داشت موقوف نموده ابواب حصار شهر را بروے او بست و تتبیه قلعه داری نشست سراج الدوله که اصلا طاقت تحمل مکاره نداشت بشدت خشم و لجین برآشفت و باعتاد آنکه کسے او را نے تواند گشت ارادۂ تسخیر قلعه دگوشتال جانکی رام نمود مهدی نثار خان امر بتوقف و انتظار آمدن افواج مطلوبه فرستاده آن ابله تامل اندیش از اضطراب که دران وقت داشت تمییز نیک و به مشوره نفرموده بمهدی نثار خان گفت که من گفته شما دست از سلطنت خود برداشته متعلقه جانبازیم و شامل از جنگ سے و زدید مهدی نثار خان که تاب چنین گفتگو ها نداشت برآشفته گفت سخن ما اول نشنیدید و در اندازان و برهمکاران را دلتنواه کارگذار شرده بر رازهاے خود آگاه ساخته خنکار رام شده را متوحش گردانیدید اکنون باشصت هفتاد کس که ازین جمله معدودے مرد کار و جان نثار خواهند بود ارادۂ جنگ و قلعه ستانی کرده اید معقول نیست در یکدو روز مهیت شایسته فراهم سے آید آن زمان ارادۂ که پیش نهاد خاطر است میسر سے تواند آمد آن سفیه ناکرده کار باز اعادۂ کلمات اول نمود مهدی نثار خان مرگ خود مصمم نموده تمام شب باحیا و دعا در بارگاه کبریا بسر برد و صبح بار نقاهے تقلیلے که حامل داشت اعلام شجاعت برافراشت و بهمت بر تسخیر حصار عظیم آباد گماشت این سانحه در آخر رجب یا اول ماه شعبان سال شصت و سوم از مالجه دوازدهم هجرت روے نمود و ازین جهت که بر در دروازه مشرقے دیوار فصیل طرف نه کوراز دحام مستحفظان و مزاحمان بود بهانه زیارت مزار پدر سراج الدوله او را بمقبره بیست جنگ بر دو از انجا سراج الدوله را بر اسپ خنگ رنگ خود سوار ساخته پیرش بدروازه معروف بکهڑکی بیگم پوره فرمود چون در انجا هم مستحفظان مستعد و آن طرف باهتمام مردم حضرت جسوفت ناگزیر ادراق برائے راهبر دیا بهادر بود محاربه و سپیوست و صدائے برق اندازے از قلعه بلند گردید مهدی نثار خان سراج الدوله را با معدودے از هرسان او در پناه دیواری گذاشته خود مع رفقا پیاده پا بپائے دیوار حصار رسیده ارادۂ عروج بر دیوار و بروج نموده بهمراهیان ترغیب و تاکید فرمود برخے به دیوار چسپیده بهر صورت خود را بالا کشیدند و اندک اندک مجروح گردیده چنانچه مهدی نثار خان را هم در بازو تیرے تراز و گردید و بعضے مثل امانت خان وغیره از راه بدر رود که از کثرت مرور آب کشاده تر گشته بود در آمده اندرون قلعه رسیدند دروازه را کشوده سراج الدوله و بقیۂ مردم را اندرون کشیدند و عرصه مذکور را از اعدا خالی و را مصفا و کشاده گشت مهدی نثار خان جامه یک تنی پوشیده و شمشیرے حمایل کرده بارنقاهے معتمد پیش پیش و پشت سر خود سراج الدوله را بر اسپ خویش مع مستحفظان او گرفته بتامل و وقار مستعد کارزارے آمد تا آنکه بدر محلسرائے والد مرحوم که محاذی حاجی گنج و درمیان هر دو مکان شارع عام دروازۂ بیگم پوره واقع است رسید و جانکی رام مع اسباب حرب مثل توپ و توپخانه و سنتی و بان وغیره بر فیل خود سوار و حسن علی خان را بهمراهے خود نشین نموده در چوک سر دروازه

قلعه پته عظیم آباد و حیران کار نخود استاده منتظر بود تا چه پیش آید و البته سه چار هزار کس غیر حارسان قلعه دران عرصه با او در آید و راه تاراج حاضر بود ندرین بین امانت خان که رفیق مهدی نثار خان و از شجاعان بود نیزه کوسچلکے که باصطلاح بر چپے و سانگش میگویند در دست گرفته اسپ خود را تاخت و در اندوحام همراهیان حسن علی خان که بر دروازه جنوب رویه چوک تلهٔ متصل بمسجد حاجی تاتار علو و اجتماع داشتند در آمد و طرفه تیزی آویزے نمود که در انیمه مردم مجال کسی نبود تا مقابل او گردد و در دکانها و گوشه های بازار پنهان گشته او را مجروح می ساختند و امثل غیر دلیر که برگلهٔ گودن افتد بر اعدا تاخته نواخت و می انداخت تا آنکه از سر باسے یا در خانه با و گوله بندوق رسیده جان غیرین در کمال تهور و جلادت در باخت مردم که مهدی نثار خان را از پیش رفتن بنا بر خبر طلبے ممانعت می نمودند بر آشفته جواب داد که در این مقام چنین غیر خواهے ملایم طبع من نیست هر که مرا دوست دارد و جان مرا از جان خود عزیز تر داند پیش روے من آید و از من پیشتر خرامد متعاقب امانت خان میرزا مدار بیگ و کهنے با پسران و داماد خود دو دو سه کس دیگر از در فقا بکمک امانت خان از همراهیان سراج الدوله اسپهار اعنان داد تا بر سه امانت خان ازین جهان رفته بود مدار بیگ تیر و نیزه پشمشیر بکار برده ها نقسم بزخم گوله بندوق رو بلبوق آورد و پسران و داماد ش عنان از میدان تافته باعث درهم شکستن هیبت و انتظام همراهیان مهدی نثار خان و سراج الدوله و سبب تفرقه و انقلاب و اضطراب این جماعه شد ندچون شارع تنگ بود و پیچ شش سوار اسپ سرایسه برگشتند و بدون تماسک عنان گریزان گذشتند مردم مجتمع فراریان را کوچه داد ند مهدی نثار خان برلب چبوتره دکانے استاد ده نیزه قسم هر کسے طرفے خزیده چون رستخیز فراریان فرو نشست مهدی نثار خان بدستور اد دکان فرود آمده پشمشیر در دست گرفته استاد اما جمعیت دیگران بطور سابق دست نداد و چه مردم بظاهر هم پریشان و در باطن نیز بشاهده فرار اولاد و رفقاے میرزا مدار بیگ آشفته خاطر گشته راه مانیت مے جستند متعاقب گریختگان حمله جسونت ناگر مسلح و مکمل در رسید و مهدی نثار خان را شناخته گفت خان صاحب شما از طرف مورچال من در شهر در آمده مرا رسوا و سبک ساختید و خود را در معلکه انداختید الحال هم برائے خدا برگردید مهدی نثار خان در جواب گفت حمله جیوچه جائے این سخنان و خیر خواهیست درین وقت ما و شما حریف همدیگریم **بیت** بیا نچه داری ز مردے نشان + بشمشیر و خنجر ز گردن سنان + بعد ازین گفتگو حمله جسونت که مبارز دلیر و درین کار ها بارها در آمده آبروئے در امثال و اقران داشت ناچار پیاده پاگشته مقابل مهدی نثار خان شد و د بانهد یگر در آویختند مهدی نثار خان شمشیرے بکلاه ناگر نواخت و نیز بعد انعطاف او پر داخت از همراهیان حاضر دکے توفیق مدد نیافت و الا بعد کشته شدن ناگر ند کور دل همرایان سراج الدوله را زدے و قوتے بهم رسید سپاه جاکی مرام را کوتولے در ثبات بود زیاده تر می شد چه عجب که فتح و ظفر برائے سراج الدوله جلوه گرے گشت در همین دار و گیر مهدی نثار خان بیکے از منتسبان آواز داده گفت فلانے مرا از تو این توقع نبود لیکن سودی نکرد تا آنکه از دروازهٔ گنج حاجی که بطرف دست چپ مهدی نثار خان بود برادر زاده میر محمد اشرف که همانه دار و بسیار آشنائے ناگر بود پیدا گشته خان مذکور را نصیحت آغاز نهاد و چه گشتن و لالت کرد مهدی نثار خان او را بالتهر و بانگ درشت منع و پیش آمدن نمود آن همیل از نظر مهدی نثار خان پنهان گشته بطرف پشت سرش در آمد و شمشیرے در پائے آن سردار سرافرازنده از پائیش در آورد و ناگرواد با تفاق کار سیدنا محمود نه و سراج الدوله کرنا مردے فطرے داشت بشاهده این حال عنان گرداننده خود را از راه گنج مذکور بکوچه چاکشید و راه خانه مصطفے قلی خان گرفت و همراهیانش متفرق گشته هریکے بگنجے خزید

از پیرزادہاے سیف خان مرزا سنگی نام بضرب گلہ بندوق در ہمہ کوچہ بر قافت مہدی نثار خان رہ سپر آخرت گردیدہ و دو کس دیگر ہمین قسم مجروح و مقتول شدند فتنہ جسونت از خوف باز پس صابت جنگ با وجود جراحت منکرے کہ بر شانۂ خود داشت خود چکان سراج الدولہ را پے گرفتہ تا بخانۂ مصطفے قلی خان رسانید مصطفے قلی خان از دروازۂ خود باستقبال سراج الدولہ برآمدہ بمراسم خوش آمد و لابہ گرے تقرب جست و در خانۂ خود آوردہ شروع بخدمت گزاریے و دلجوئیہا نمود فتنہ مذکور بسلامت سراج الدولہ بسلامت و رخانۂ مصطفے قلی خان بمرخانۂ قوم گرفتہ بخانۂ خود برگشت و جانکی رام سر آن سید والا مقام را نا حق بر پیادہ سلحتے بر دروازۂ مشرقے حصار آوبخت باز بگفتۂ بعضے از سرداران سپاہ فرود آوردہ مع لاش کشتگان اذن بتجہیز و تکفین داد و آن سید نامور در جوار قبر پدر بزرگوار خود در محلہ لون گولہ مدفون گردید و نقایش را نیز بیرون ہمان محوطہ در خاک سپردند مصرع ہمین است پایان دنیا ہمین ہا اللہم اغفرلہ وارفع درجتہ فی اعلی علیین والحقہ بآبائہ الصالحین) جانکی رام باستماع محفوظ ماندن سراج الدولہ و بریدہ شدن سر مہدی نثار خان منفور زندگی از سر یافتہ بجاے خود مشعوف و مغرور نشست

ذکر رسیدن صابت جنگ در نواح عظیم آباد و ملاقات با سراج الدولہ و داخل شدن بشہر عظیم آباد و بیمار شدن و برگشتن بمرشد آباد مع سراج الدولہ

صابت جنگ کہ با کمال اضطرار در آرزوے بقاے سراج الدولہ و تمناے مشاہدۂ شمع جمال او پروانہ وار بیقرار مے دید و از تشویش آنکہ آیا چہ خواہد شنید و بیم و امیدی گذرانید در قصبہ غیاث پور کہ معروف بہ باڑہ است رسیدہ بر حقیقت حال مطلع گردید و خاطر پریشانش اندکے آرمید سید اسد اللہ خان برادر منعم ملی خان راکہ درین سفر از مرشد آباد ہمراہے او گزیدہ بود پیش سراج الدولہ فرستاد و پیغامہاے آرزومندے خویش داد خان مذکور نزد سراج الدولہ رسیدہ ادراے رسالت باحسن وجوہ نمود و خاطر آزردہ اش را از اصفے آبادن نزد جد بزرگوارش کرد استماع خبر حرکت نمودن سراج الدولہ بعزیمت استیصال صابت جنگ را بنحوے مبتہج و مسرور ساخت کہ سر رشتۂ تمکین و وقار از دستش بدر رفت و با آن کہ کوہ متانت بود بیشتر از کاہے گشتہ آثار بیقرارے ظاہر شدن گرفت ہر دم و ہر آن ذکر سراج الدولہ و نقایش احوال او کہ تا بکنار سیدہ خواہد بود و رود دانش گردیدہ تا آنکہ منہیان خبر قرب وصولش رسانیدند فرمود تا سراپردہ ہاے پیش و دے خیمہ بر چیدند کہ مانع ملاحظہ نشود و سواری او از دور بنا بدہین کہ نظر او بر سواریش افتاد بے اختیار سر بسجدۂ شکر نہاد سراج الدولہ نزدیک خیمہ رسیدہ از مرکب پائین آمد و با ادراک قدمبوس شتافت صابت جنگ او را در آغوش رافت کشیدہ بے اختیار رقت نمود و مرۃ بعد اخری لشکر جناب احدیت پرداختہ سر بسجدہ گذاشت و با تفاق ازان محل نہضت نمودہ بعد طرح مراحل ظلال عواطف بر مفارق سکنۂ عظیم آباد انداخت و در عمارتیکہ از مستحدثات احترام الدولہ زین الدین احمد خان بہادر بہیبت جنگ مشرف بدریاے گنگ واقع بود نزول اجلال فرمود سراج الدولہ از جانکی رام جا بر سیدہ تہاے او کہ بلا علاجے نمودہ نہایت کدورت داشت صابت جنگ واسطۂ شفاعت او شدہ استدعاے عفو جرائمش نمود و بملازمت سراج الدولہ فرستاد سراج الدولہ پاس ارشاد جد بزرگوار مشمول

عنایت ساخته رخصت انصراف ارزانی داشت و بنا بر آنکه در صوبهٔ بهار امرے موجب توقف نبود بلکه خاطرش از طرف فوج مرهٹه کرکلک و بالیسر مشوش بود و میر حبیب خان و راجه دلبهه رام را که دهید سنگه پور گذاشته برآنها اعتماد نداشت متوجه بود عزم معاودت بمرشد آباد جزم افتاد و جانکی رام را خلعت استقلال مرحمت نموده باتفاق سراج الدوله روے توجه بمرشد آباد آورد و مادر بهین او قات بمحرقهٔ عارضهٔ مزاجش گشته پا بحد اعتدال گذاشت دران اوان طبیبے غیر از تاج الدین نام روشناس مکارم آنجا نبود مشارالیه بموجب فرمان و رکاب آن جناب حاضر بوده تدبیر کیه بزعم خود سنا سبے شمرد بعمل می آورد و عداوت جنگ بسوارے کشتی در سلک مسامحت تعویق داشت و ازین جهت که حکیم لائق التعظیم حکیم هادی خان هاشمے عقلی جواهر زاده خاتم الاطبا هادی علوم بطبے در حلقے جاینوس الزمان علوی خان شناسا سے تمام مزاج عداوت جنگ داشت از اثنائے راه یکے از ملازمان را بطلبش روانه مرشد آباد فرمود خان مشارالیه در سراج محل بملازمت رسیده متوجه علاج گردید و عداوت جنگ در اشتداد و مرض داخل دار الامارة مرشد آباد گشت و دوا و غذا و جمیع تدابیر منحصر بر راے حذاقت پیرا ے هادی علی خان گذاشته نجاح و از فرمان او نے نمود نے الحقیقه آن خلاصهٔ نظرت مسیحا آیت در تدبیر مرض و اصلاح مزاج والا بدیهنا نمود و در اندک زمانے صحت و عافیت قرین مزاج مهارکش گردید بعد حصول شفا آن قدر شناس اصحاب فضل و کمال خان مشارالیه را بعطاے خلعت فاخره و سیوچ و جیغهٔ مرصع و فیل کوه پیکر با جوهر و پنج هزار روپیه نقد معزز و مباهے فرموده در تعظیم و تکریم و سلوک کماے ظاهرے دیگر نیز باقصے الغایة اهتمام تمام مے نمود بحدیکه سوارہ داخل دولتخانه می شد تا جائیکه نالکی سواری شهامت جنگ و سراج الدوله و صولت جنگ نزدیک بزینه هاے صحن چبوتره می آمد پالکی خان مرقوم هم تا آنجا میرفت و شهامت جنگ و سراج الدوله نیز تواضعے لائق بعمل آورده بعد مخلص صحت مذور و صدقات مستحقین و سادات و ارباب حاجات رسانیده چون سنه ۱۱۷۱ ایام برسات باقی و اندیشهٔ تک و تاز مرهٹه نبود و ضعف بیماری قوت داشت رفاقم کرائم بنا بر درد دلبهو رام و میر محمد جعفر خان مشتمل بر نوید حصول صحت و مشعر با نکه بعد برشگال رایات نصرت آیات متوجه مبدل پور خواهد شد شرف صدور یافت و چون از عظیم آباد عداوت جنگ بصولت جنگ نوشته بود که هنگام معاودت در گذره گوالیار که برابر دریاے گنگا واقع است بنا بر ملاقات تو تخفے بعمل خواهد آمد صولت جنگ بیماری بعضے اکابر و اعیان اسباب ضیافت مهیا نموده فقیر را چند کروه پیشتر فرستاد و انتظار ایفاے وعده می کشید عداوت جنگ بسبب عارضهٔ بیماری مذکور از اثنائے راه خطے مضمن عذر نا بودن عارضه مرض نوشته بصولت جنگ فرستاد و خود از سنا ور با باستعمال گذشته بمرشد آباد رفت صولت جنگ بمجرد استماع خبر مرض عداوت جنگ محمد مسیح طبیب ملازم خود را بمعالجه فرستاد بعد شنیدن خبر صحت بتقریب عیادت و مبارکباد از پورینه که مرکز دولتش بود نضمت نموده شرف اندوز پا پوش عم خود گردید درین ضمن بقیه بیگم بنت شجاع الدوله مرحوم خواهر علاء الدوله سراج الدوله خان که کمال یگانگت با شهامت جنگ و زوجه او مهر النسا بیگم معروف بی بی گهسیٹی بنت عداوت جنگ داشت بون و شوهر نهایت مرتبه ادب و انقیاد بعمل آورده زمام اختیار خانهٔ خود را با و سپرده بودند بیگم مذکور از جملهٔ قید زندان علاء الدوله یکے را که شب گذشته شدن آن مرحوم ببرهنه وجود در آمده مخاطب بلشکر الله خان و معروف به آقا بابا بود بلغو زندهی خود از وقت ولادتش برداشته محبت با او بمرتبهٔ تعشق داشت ارادهٔ وصلت او با یکے از بنات صولت جنگ نموده بوساطت بی بی گهسیٹی بصولت جنگ پیغام این امر داد صولت جنگ اولاً از قبول این کار سر باز زده آخر الامر بمبالغهٔ شهامت جنگ و زوجه او رضا داده گشت و ازانجا که شادی بصلت مذکور بدون اجتماع قبائل و عشائر عداوت جنگ و سرافراز خان مرحوم صورت نمی گرفت و رفتن اینهمه ذکور و اناث در پورینه متعذر بود بنا ے شادی در مرشد آباد قرار یافته معین خدمت صیاد اشتن

سرانجام بساعتے کہ تقریر یابد صولت جنگ بمرشد آباد آید تتمۂ این حکایت در وقایع آیندہ انشاء اللہ تعالی تحریر خواہد یافت بعد چند روز صولت جنگ مشمول عواطف عم گرامی قدر خود گردیدہ عازم دار الملک خود گردید

ذکر استدعای میر حبیب و مرہٹہ مصالحہ یا مہابت جنگ بشرط تفویض صوبۂ کٹک و قلیل و سجے از زر و پذیرفتن مہابت جنگ این مصالحہ را بنا بر ضعف پیرے و رفاہ خلائق و آسودن امشاق سفر

افواجیکہ بسرکردگے میر محمد جعفر خان و راجہ دولبھ رام در میدنی پور بتقریبے کہ مذکور شد اقامت داشت اگر چہ عجب کمیت در تدارک محاربات مرہٹہ و اخراج آنہا از کٹک و بالیسر کافی بود لیکن بنا بر قصور جرأت و شعور سپہ سالار و اشتہا بیہا رے نواب گردون اقتدار متعذر رے نمود چہ ہر چند مراسلات حصول صحبت باطراف و اکناف ورود یافت اما دوست و دشمن ورود خطوط را حمل بر تدبیر و تزویر نمودہ سپاہ ملازم ہم جساعت بجنگ مخالف نشے نمود و دشمنان ازین ممر خیالات دیگر بخاطر خود آوردہ دلیر ترے شدند بنا برین مہابت جنگ را با وجود دلیۂ ضعف و نقاہت مرض در سال ۱۱۶۴ با فوج پستارہ شمار حرکت ضرور افتادہ از مرشد آباد بطرف میدنی پور بجشم رسید او ازان طرف میر محمد جعفر خان و راجہ دولبھ رام برسم استقبال بر آمدہ مابین بردوان و میدنی پور بتقبیل قدوم و نعمت خود مشرف شدند و مرہٹہ و میر حبیب باستماع اخبار بیماری مہابت جنگ سیما بنا بر جنبیدن افواج میدنی پور پاے جرأت پیش ننہادہ از محل و مقر خود بطرف میدنی پور در حرکت آمد مہابت جنگ نیز با افواج سابقہ و لاحقہ بقصد دفاع مرہٹہ و میر حبیب روے بمیدنی پور آورد و در حوالے قصبۂ مذکور تقابل عسکرین و تقارب فئتین دست داد بعادت معہود میر حبیب و مرہٹہ مغلوب و مہابت جنگ مظفر و منصور گردید و افواج دکن از صدمات محاربات بہادران دشمن افگن طاقت مقاومت در خویشتن نیافتہ بطرف صحرا و کوہستان غربی بگلگر آوارہ گشت و مہابت جنگ در تعاقب افواج منہزمہ روے توجہ بہان سوے آورد و امام مرہٹہ تاب مقاومت در خود ندیدہ بمجرد نزدیک رسیدن عساکر منصورہ گریزان و پریشان شد و مہابت جنگ در پے آنہا تاختہ فرصت قرار و استقرار نمی داد تا آنکہ مخذولان مذکور عرصہ را بر خود تنگ دیدہ از مسالک صحرا راہ کٹک گرفتند و مہابت جنگ قرین فتح و ظفر رایت معاودت بسمت مرشد آباد برافراشتہ تدارک اخراج آنہا از کٹک موقوف برسال آیندہ داشت و در ساحت کٹوہ نزول اجلال فرمود میر حبیب و سرداران مرہٹہ بشاہدہ غلبہ مہابت جنگ و کشیدن ایذا و تعب سالہا کہ جان شان بلب رسیدہ و تمثال بہبود در آئینۂ احوال خویش گلہے ندیدہ پود و در بن فکر افتادند کہ بر صورتیکہ ممکن باشد از در مصالحہ در آیند و چون دست از کٹک بالمرہ برداشتن و از بنگالہ بخذلان محض رائی گشتن نہایت استنفاف رگھوجی بھوسلہ بود بپذیرائی بعض ملتمسات را مشروط داشتہ اطاعت و انقیاد مہابت جنگ را جویا شدند و بجہت تثبیت این مدعا برخے از معتمدان خود را میر حبیب نزد میر محمد جعفر خان فرستادہ خان مشار الیہ ملتمسات آنہا را بطور لائق در وقت مناسب بعرض مہابت جنگ رسانید نواب عالی جناب را نظر بشیخوخت و عجز و ضعفہاے مزاج و آسائش بقیۃ السیف ممالک محروسہ او بود مائل بپذیرائی آن شد چہ دران وقت سن شریف او البتہ بہفتاد و نوح سال رسیدہ بود و در محاربات و منازعات مرہٹہ کردہ سال متمادی مصافہاے متعددہ داد و در ضمن آن دیگر اعداے قوی چنگ مثل شمشیر خان و سردار خان و دیگر سرکشی نمودہ با اعادی دیگر پیوستند ہر چند فتح و نصرت شامل حال و لیاے دولتش گشت اما اکثر غربا و رعایاے ممالک

جنوبے گنگا مکرر بمثلاے صدمات عساکر جنود بیان کہ عادت شان قتل وغارت غربا وسوختن مزارع وابنا رہاے قلعہ وبیوت سکنہ دہاتست گردیدہ وبفراغ خاطر زندگی می نمودند بلکہ ہمیشہ درخوف وروظلم بودہ بسا کن خود نمی آسودند وچون میل مصالح بخاطرش پدید آمد کلمہ عزت ربی بفتح الغائم برزبان آوردہ میر محمد جعفر خان را اجازت داد کہ بعضے از معتمدان خود را پیش میر حبیب فرستادہ ہرگاہ یکے از عمدہ اولیاے او کہ بزیور عقل وقعود محلے وسخن فہم ودانا باشد بحضور آمدہ استدعاے مصالحہ بطور سے کہ منظور راست خواہد نمود اگر لیاقت پذیرائی داشتہ باشد پذیرفتہ خواہد شد والا سیم وسالم بجاے خود خواہد رفت خان مشار الیہ میر حسن علی ومیر عوض علی را بجہت امر مذکور مصحوب رسولان میر حبیب بطور مبشر فرستاد ومشار الیہا نزد میر حبیب رسیدہ خبر رضاے مہابت جنگ بمصالحہ واسرسال شخص کذا لکے رسانیدند میر حبیب کہ ہرگز توقع این امر بخاطر نداشت باستماع این بشارت کہ نعمتے بود غیر مترقب نہایت شادمانی نمودہ نامہ اطاعت وانقیاد مہابت جنگ بردوشش خود گرفت وامتثال اوامر ونواہی او را برخود لازم شمرد میر زا صالح را باتفاق میر حسن علی ومیر عوض علی نزد میر جعفر خان فرستاد تا بوساطت او ملازمت مہابت جنگ حاصل کردہ الطاف قبول اطاعت وانقیاد نواب عالی جناب بنوعیکہ ہرگونہ خاطر عاطرش باشد نامزد وبا ایشان مقصود معاودت نماید فرستادہ میر حبیب بتوسط میر محمد جعفر خان ودراین احیان کہ در مہابت جنگ درکنوہ بود بلازمتش فائز گردید ودر رکاب او باکتساب سعادات کوشیدہ وارد مرشد آباد شد

ذکر وقوع مصالحہ فیمابین مہابت جنگ ومرہٹہ بوساطت میر زا صالح وباصلاح گرائیدن فرمانفرما یافتن امن وامان وعباد وبلاد

بعد ورود مہابت جنگ درمرکز دولت میر زا صالح اظہار اطاعت وفرمانبرداری والتزام مراتب بندگے وخدمتگاری بعہود ومواثیق نمودہ درخواست مطالب او بر طبق عرض نہاد وجواب وسوال چند رد وبدل درمیان ماندہ مشروع سال ۱۱۶۵ ہجری مصالحہ باین صورت انفصال وتحقق یافت کہ میر حبیب نوکر مہابت جنگ بود از طرف آن جناب بتفویض نیابت نظامت کٹک سرافراز شود ووجوہ محاصل آنجا بہ تنخواہ فوج رکھودہ وسوائے آن دوازدہ لک روپیہ دیگر بوکالاے رکھوشرط آنکہ قدم در قلمرو حکومت مہابت جنگ نگذارد متعہدیان بنگالہ ملازم سرکار وواگذار آنجناب باو می دادہ باشند وفوج مرہٹہ وخانہ سوختن ایکبارا کہ کنارجالیسر واقع است مدوسد دانستہ بقصد عبور پا در رودخانہ مذکور نگذارند چون میر حبیب براین صورت آگہی یافتہ عرضداشت متضمن قبول واستقبال اوامر وخدمت مہابت جنگ بطور مستمسک فرستاد میر زا صالح بخطاب مصلح الدین محمد خان ودیگر عنایات سرافرازی یافتہ مع اسناد وخلعت وفیل وعطایاے دیگر براے میر حبیب رخصت انصراف یافت چون ازین ممر بیت خاطر دست داد مخالفت ومعاندی دیگر درمیان نبود مہابت جنگ تخفیف در فرقہ سپاہ بقدر لائق نمودہ در تہیہ آبادی دہات وقصبات کہ از تک وتاز سپاہ ویران افتادہ بود اشتغال ورزید وشرفیہ احوال رعایا ورعایا پیش نہاد خاطر عاطر ساخت ومیدنی پور کہ بعد وقوع مصالحہ داخل مملکت بنگالہ گشت راجہ رام سنگھ کہ بمالداری ہرکارہا در حضورش داشت بفوجداری آن جا سرافرازی یافتہ نزاین سنگھ جداو راو بخدمت برادر خود راجہ رام ممتاز گردید

ذکر معاودت رابعہ بیگم برادرزادی مہابت جنگ از لکھنؤ بخدمت عم شریف خود

ودرہمین ازمان لیکن مدتے قبل ازین معاملہ را بدہ بیگم زوجہ عطاء اللہ خان فرستہ حاجی احمد کہ ہمراہ شوہر خود لکھنؤ رفتہ بود

بعد کشتہ شدن شیو ہرش کہ در رفاقت نول راے و جنگ احمد بیگش اتفاق افتاد بو سیلہ نام و قرابت و برادر زادگی صاحب جنگ بادہ و ساے شہر مذکور و روشن علی خان زمیندار عمدہ مشہور صوبہ اودہ ساختہ و بعطایاے لائق اکتفاے ممنون احسان خود فرمودہ مع اموال و اسباب و اولاد صغار کہ ہمراہ داشت سالما و غانما بر رفاقت و دلالت آنہا راہی علیم آباد رسانیدہ و از انجا بکام و آرام بمرشد آباد آمدہ در ظل عاطفت عم بزرگوار رحل و اقامت گزید

ذکر انتقال راے رایان بھیرون دت و رجوع دیوانی خالصہ براجہ کیرت چند و در گذشتن او و ہم بعد ماہے چند و تفویض خدمت مذکورہ بہ امید رام

در ہمین ضمن راے رایان بھیرون دت دیوان خالصہ شریفہ بنگالہ بمرض استسقا در گذشت و امید رام پیشکار او بلا تعین دیوانی بموجب حکم ہا بانصرام معاملات مالی و ملکی سے پرداخت تا آنکہ راجہ کیرت چند پسر راے رایان عالم چند کہ دیوان خالصہ شریفہ و رعمدہ نظامت شجاع الدولہ مرحوم بود و کیرت چند مذکور اندک ربطے بخود صرف داشتہ فارسی را نسبت بہنود دیگر بربوٹ می نوشت و چند روز دیوانی احترام الدولہ بہادر بہیبت جنگ و رعظیم آباد نمودہ چنانچہ ذکرش در اجزاے سابقہ گذشت بعد ازان صباحے چند دیوانی عطا اللہ خان داشت و ہمراہ او رفتہ در بنارس اقامت گزیدہ بود در ہنود راعہ الفل بمضامین مناسب بہابت جنگ نوشتہ حسب الطلب او بحضورش رسید و بعطایاے خلعت دیوانی بنگالہ سرمباہات بر افراشت و پیشکاریش بدستور بر امید رام مقرر ماند چون راجہ کیرت چند کہ پسر زادہ دیوان مغفور بنگالہ و از معاملات سابقہ علی ماہے علیہ آگہی داشت بعضے زیاے لازم الادا کہ بذمہ جگت سیٹھ و زمیندار بردوان بود و دیگران بران آگاہ نبود بخاطر اظہار حسن خدمت زیاے مذکورہ را بعرض وصول در آوردہ چند لک زیادہ بر کرور روپیہ داخل خزانہ صاحب جنگ نمود بدین جہت صاحب جنگ را از خود و نیابت راضی و خوشنود گردانیدہ قریب بدو سال بامر جلیل القدر دیوانی پرداخت و بعد مدت مذکور بعارضہ مرض نواسیر از مخمصہ دار دگیر این جہانے رستہ بعالم آخرت شتافت و در جاے خود نشین ساخت چون امید رام از مدتہا پیشکاری نمودہ نیک نام بود بعطاے خلعت دیوانی بنگالہ و خطاب راے رایانی سرفراز شد

ذکر کشتہ شدن میر حبیب بازردگی و نادانی جانوجی پسر رگھوجی بھوسلہ

چون مصالحہ با مرہٹہ تقرر یافت و میر حبیب نوکر صاحب جنگ گشت و ہم از طرف رگھوجی معتمد و دولت خواہ بود و افواج افاغنہ و بجالے و برارے آنہا با ختیار میر مذکور آمد و فوج مرہٹہ ملازم سرکار رگھوجی و یکے از ابناے اقرباے او سردار آن جماعہ بودہ در کٹک می ماند و ما در تحت فرمان میر حبیب بودہ سر از او امر و نواہے او نمی پیچید میر حبیب از زرہاے حاصل کٹک و دوازدہ لک روپیہ نقد حصہ براے خود و در تنخواہ فوج افاغنہ طعین نمودہ حصہ دیگر براے سرکار رگھوجی مقرر داشت صرف اوقات می نمود بعد انقضاے یک سال و چند ماہ سال ۱۱۷۲ ہجرت جانوجی پسر رگھو بھوسلہ بسرداری فوج مرہٹہ و نیابت پدر خود در صوبہ مذکورہ آمد متصدیان و برہمنان مرہٹہ کہ از حکومت و فرمانبرداری میر حبیب آزردہ خاطر بودند جانوجی را کہ جوان خود سر و اندکے بیرون از فرمان پدر بود بر میر حبیب شورانیدہ خوابان محاسبہ نمودند و چون این مصلحت نمیدانست جانوجے میر حبیب را طلب داشتہ سلوک و مدارا تے کہ مسلوک می داشت نفاقیہ و تمام روز براے لطف

ولیق گذرانید چون لشکر میر حبیب دانسته که دور از لشکر مرهٹه فروے آمد و ساخته بسیر و رمیان سے بود هم اهیان میر حبیب
اتطول جلوس ملول گردیده اکثرے سپے کار خود رفتند و قلیلے در انجا حاضر مادند چون خام شد میر حبیب با رفقاے معدود
ماند جانوبے بیماند پو جا بطرفے رفت دوران بنگله مرهٹه با هجوم آورده میر حبیب را پیغام دادند که بدون حساب زر با و نوشته
دادن دست آویز مبالغ متصرفه رفتن نخواهید یافت میرمد کور که با عتماد حسن رفاقت و عنایت رگهو بهال خود استقلالی
و افر داشت سر بگفته جانوبے فرد نیاورده بنوے رهائی خود از ان مکان میخواست چه میدانست که بعد برآمدن ازانجا بے
براه و دست نمی تواند یافت اما هر چند تقریرات متنوعه نمود او چنگ قضاء هائے نیافت چون دو پهر شب گذشت و دید که الحال
قال و مقال سودی ندارد و مرد انه کمر بست و چهل و پنجاه کس که با او بود در آنها راهم ترغیب بشجاعت و استقلال نمود و ماده
مجادله گشت این هم در خیال داشت که بدون امر رگهو با او کسے تا باین حد نخواهد بکاوید و سوار ان مرهٹه گرد بنگله را احاطه نموده
مستعد مزاحمت و مخالفت شدند و کار از مکالمه بمجادله انجامید میر حبیب چون معدودے همراه داشت و پیاده بود راه
برد شدن نیافت و با اکثر رفقاے خود که بقید افاغنه بودند مقتول شد و چند کس مجروح گشته زنده ماندند هر چند رگهو باستماع
این خبر از پسر عنایت آزرده خاطر گشت اما میر حبیب بیچاره بعد محنت بسیار چون وقت شهر خود رون اشجا خالی بود دیگر قافات
مظالم بے گناهان که در تاخت و تاراج افواج او در مرهٹه در آمده بودند گرفتار آمده محروم و مایوس بنوے در گذشت
کرد بازبر نگشت بعد ازان مصالح الدین خدمتگار که واسطه جواب و سوال مصالحه بود بر نیابت کنک از طرف مرهٹه و صابت جنگ
سرفرازی یافته بکام و آرام سے گذرانید اما تسلط که باید و میر حبیب را میسر بود داشت بکی دار و مریز بسرے برد و خود را در
زمره نوکران مرهٹه می شمرد

ذکر درگذشتن جانکی رام و عظیم آباد و یافتن راجه رام نارائن صوبه داری خدا داد و مردن اکرام الدوله بتقدیر خالق عباد

هدرین اثنا و اخر سال شصت و نهم از مائه دوازدهم هجرت یا شروع سال شصت و ششم جانکی رام نائب صوبه عظیم آباد با جل خود درگذشت
و راجه رام نارائن پسر رنگ لال که از عهد طفلی پرورده خاندان صابت جنگ و از ابتداے صوبه داری بهیبت جنگ پرستاریے
والد مرحوم اول بخدمت خاص نویسی اختصاص یافته آخر به پیشکاری دیوانی مقرر گشته در عهد جانکی رام به دیوانی صوبه عظیم آباد
مامور بود نظر بحقوق دیرینه خدمتها و شعورے که در سیاق و معاملات داشت به نیابت صوبه داری عظیم آباد و عطاے خلعت
و سرپیچ مرصع و شمشیر و فیل سرافرازی یافت و راجه دولبهرام پسر کلان راجه جانکی رام که به نیابت پدر دیوان تن و از معتبرین
ارکان حضور صابت جنگ بود و بعطاے خلعت ماتے مع هر سه را برادر دیگر مورد الطاف و بعطاے خدمت مذکور بالا مفتخر
سرافراز گردیدند و واسطه جواب و سوال راجه رام نارائن و عرض مطالب و آداب با و والتماس معاملات صوبه عظیم آباد در
حضور مقرر گشت و صابت جنگ بکام و آرام اوقات خود را که از همیشه منتظم داشت منتظم تر فرمود و هر دو سه هفته براے کاوے
قرار داده مسرور و مشغوف زندگی سے گذرانید چون با شکار رشته شوق مفرط داشت در موسم سرما بطرف رانج محل برآمد فیل
سے بتماشاے شکار و بعد ازان بجنگ جانوران خصوص خیلان و مرغهاے دکهنی سے گذرانید و صولت جنگ هم هر سال
براے ملاقات عم بزرگوار خود در احیاناً که بطرف رانج محل براے شکار می رفت از پورنیه حرکت نموده بلازمت صابت جنگ
رسیده ازانجا بمعاودت سے نمود و گاهے تا بهر شد آباد آمده برادر خود شمامت جنگ و سراج الدوله اکرام الدوله و احترام الدوله

را کہ ہر سہ برادر زادہاے او و پسران ہیبت جنگ بودند و دیگر اقربا و عورات را کہ ہمشیرہ و ہمشیرہ زادہاے او بودہ اندوبہ بمرکز دولت خود برے گشت تا آنکہ برائے شادی شکر اللہ خان خلعت سرافراز خان پرورہ و نفیسہ بیگم شہامت جنگ و بی بی گیسوئی تاکید ہا نمودہ صولت جنگ را طلب داشتند و ہمچو دختر ے کہ نام زد فخر اللہ خان بود و دیگر عیال و اطفال خود سرانجام شادی صبا نمودہ بمرشد آباد آمد

ذکر رحلت اکرام الدولہ خلف ہیبت جنگ متبنائے شہامت جنگ

درین اثنا اکرام الدولہ برادر وسطے سراج الدولہ خلف ہیبت جنگ کہ شہامت جنگ بنابر بے اولادی از بدو تولدش بفرزندے گرفتہ در حجر تربیت خود پرورده بود و محبت با او بمرتبۂ تعشق داشت بیماری چیچک اما بعجب شدت کہ کسے چنین صورت آبلہ گاہے ندیدہ بود بہم رسانیدہ در اندک زمانے درگذشت و آشوب قیامت او خانۂ شہامت جنگ برپا گشتہ شور نشور در تمام خاندان صابت جنگ و اتباع و اقرباے آنہا برخاست و شادی مذکور دران سال ملتوی ماند و بعد چند روز صولت جنگ مرخص گشتہ بپورنیہ رفت و شہامت جنگ را غم او در گرفتہ بربستر بیقراری جاے گرفت ہر چند صابت جنگ و زوجۂ شہامت جنگ و مادر زنش و دیگر احبا و اتباع بانواع مختلفہ دلجوے شہامت جنگ نمودہ دلالت بعیش و نشاط و بہجت و انبساط نمودند سود ے نداد ہمیشہ مبتلاے غم و الم بود چنانچہ بعد چند ماہ از رحلت او عید فطر آمد و صابت جنگ بخانۂ شہامت جنگ رفتہ بہبالغہ و الحاح تمام لباس تجمل در بر وے پوشانید شہامت جنگ فرمان عم عالی قدر را امتثال نمودہ تا دمان حضور ش لباس مذکور در بر داشت چون صابت جنگ برگشت دستار از سر افگندہ و لباس از بر کندہ بے تحاشے دستہا را بسر و روے خود میزد و بہاے بامیگریست و می گفت من بے وفائی کردم و عہد را بجا نیاوردم و بہمین صورت احوالش درگذر بود تا آنکہ ایزد تعالے از مدخولۂ اکرام الدولہ کہ در زمان مردنش حاملہ بود پسری بوجود آورد صابت جنگ برائے استرضاے شہامت جنگ بمجرد ولادت او از حضور بادشاہ منصب شش ہزاری یافت ہزارے و خطاب مراد الدولہ مع نوبت و ماہے و مراتب و پالکی جھالردار بلکہ نالکی برائے آن پسر طلب داشتہ عطا یاے مذکور خود بحضور شہامت جنگ آورد و شہامت جنگ را اندک افاقتے با و بہم رسیدہ یادگارش می نگرد و با او مشغول بودہ اوقات خود را بہر صورت بسر می برد و کارخانۂ امارت برائے آن طفل بہم رسیدہ چشم و خدم و اقبال و اقراس مناسب سن و سالش جمع آمدہ برائے مردم تماشاے بود و جمعے از معتمدین برائے حفاظت و مشغولے او معین گشتہ اکثرے بوسیلہ خدمات آن طفل توسل جستہ سرمایۂ تقرب مے دانستند با این حال شہامت جنگ ملال انتقال اکرام الدولہ در کاہش تن و جانش قاصر نبود و چون بعد ظفر یابے بر سرافراز خان حاجے احمد برادر صابت جنگ با ناموس سرافراز خان بے سرتے روا داشت و چندے از مدخولہاے او را بجبر متصرف گشتہ خیانتے در بین خصوص ورزید و صابت جنگ با وجود قدرت بر ممانعت بعمل انکارے نمودہ اغماض را کار فرما گردید و دیگر ستمہاے گران و بیکران بر اولاد و نسوان سراغراز خان مرحوم در انتزاع اموال و اسباب رفت غیرت الٰہی مقتضی انتقام گردیدہ در اواسط ایام دولتش بعضے افعال زشت کہ ذکر آن مناسب نیست در بعض خاندان او شیوع یافت و اوضاع سراج الدولہ و دیگر صغار اولادش از لیاقت سروری دور افتادہ اطوار ناشایستہ و کارہا نالیقہ نمی بایست پیش گرفت و از غارو در دوبال کہ سرمایۂ استیصال نہال اقبال

اسباب انتظام قادر متعال خواند بود هر یکے شروع نمود و بنا بر فرط محبت و نیز برائے تشیید مبانی رعب و تسلط سراج الدوله حمایت جنگ حرکات و مقالات بیهوده او را اصل شمرده کرده اش ناکرده ها انگاشت ازین جهت سراج الدوله بیباک گشته اکثر بزرگان را رنجانید و عربده و استهزه شعار خود گردانید و نیز خدمتگاران و ارکان سفله منش بهمرسانیده و فحش گوئی و انواع ظلم و جفا بائے محابا گردیده و بارتکاب تجرع و غرور دولت و جوانی و حمایت جد خود قساوتے بهم رسانید که دل او از هر کاکیکه می کرد اصلا متاثر و پشیمان نمی گشت و در میان اعمام و اخوان و بنی اعمام تمام نفاق از دحام آورده حسن و قبح پایان کار او را مشاهده نمی شد و در باطن حماقت مواطن رجال و نسوان مقتدر مضمون ضلالت مشحون مقارنه صعون دون که انا ربکم الاعلے است مرتسخ گشته نخوت و غرور از مد خود بالبراسخ دور رفته بود

ذکر کشته شدن حسین قلی خان و حیدر علی خان بظلم و سفاهت سراج الدوله نادان

سراج الدوله بمقتضائے جهل و نادانی اقتدار و دولت شهامت جنگ و زوجه اش که عمو و خاله حقیقے او بود مرتکبه شمرده هیچ و تاب بیهوده مے خورد و حسین قلی خان را که رفیق و دولتخواه شهامت جنگ و هوشیاری و دانائے علم بود هدف خود مے شمرده و فے الحقیقت خالا او و زوجه شهامت جنگ با سراج الدوله باقتضائے حماقت نسوانے کینه نهانی داشت آن ابر سپهر حسین علی خان بیچاره را بنشانه منازعت و عناد پنداشته اتلاف حقوق چندین ساله خدمت او و برادرش حیدر علی خان نموده قاصد قتل شان گشت اول پسر آقا باقر نبیرهٔ ارشد میر محمد صادق نام و صداقت محمد خان خطاب داشت و بنا بر نامواقفتها که از عمله حسین قلی خان او را روی داده هر شد آباد آمده توسل بصحابت جنگ بهم رسانیده بود سراج الدوله او را شور انیده بران داشت که در جهانگیر نگر رفته حسین الدین خان برادر زاده حسین قلی خان را که بنیابت عم خود در انجا بود و دران روزها خلل دماغے بهم رسانیده ملت مالیخولیا عارض داشت بکشد آن ابله عجول حسب الامر سراج الدوله بعمل آورد و فتنهٔ بزرگے در انجا حادث گشته چند روز بتوهم آنکه چنین کارے بے مرضی کسے از خداوندان ملکت نخواهد بود مردم جهانگیر نگر سکوت و سکون ورزیدند آخر چون معلوم شد که سندے مستکے در دست او نیست مردم شهر و رفقائے حسین قلی خان هجوم آورده آقا باقر را کشتند و صداقت محمد خان گریخته پائے رفاه و آرامش بر باد رفت بعد چند مدت سراج الدوله ز وجهٔ شهامت جنگ جد و مادری خود را متفق ساخته از شهامت جنگ استیذان قتل آن سه دو برادر کرد عبارت از حسین قلی خان و حیدر علی خان باشد نمود شهامت جنگ هم بنا بر چشم بندے قضا رضا بآن داده گفت که بے مرضی شهامت جنگ انکارے نتواند خندچون جده او از طرف شهامت جنگ اطمینان بهم رسانید این حاجت را بدختر خود که زوجهٔ شهامت جنگ بود برد و آنکه دن شهامت جنگ با سراج الدوله کینه هائے مستکم داشت اما برائے سهل امرے که لائق ذکر و التفات نیست دران روزها با حسین قلی خان آزرده خاطر بود این بهمه چنین امر عظیم با مادر خود بهر استیصال گردیده شهامت جنگ را که از پیشه لاابالے دو ران روزها از دنیا و مافیها انزجار داشت باین امر قبیح که خسران دنیا و عقبیٰ در ضمن آن مندرج و منسلم آن مجید با حسین قلی خان در میان بود که بهمه وقت و بهر آن شریک جان و آبروے شما خواهیم بود راضے ساخت و صحابت جنگ برائے رفع بهانه ظاهرا در مرشد آباد و بر آمده بطرف راج محل بشکار رفت و ازان طرف صولت جنگ برائے ملاقات او از پورنیه که چسپیده بملازمت عم خود رسید فقیر نیز هم رکاب صولت جنگ

درین سفر بود و نہایت مورد عنایت صابت جنگ گردیدہ جاے بدلش بہتر سانید اما چندان غرضے نبود و اجلش نیز امان ندادہ والا بعد مردن صولت جنگ اگر زندہ می ماند و فقیر بخدمتش میرسید احتمالی داشت کہ توجہے لائق بحال بندہ و مرتبہ خوے نمود الحاصل بشد کہ او تعالے شانہ کفایت این عبد ضعیف خود نمودہ محتاج رجوع بسدہ اش نقر مود القصہ سراج الدولہ رفیت عبد خود اول سال شصت و ہشتم از مائہ و دوازدہم ہجرت رودے بخدمت عم خود شہامت جنگ رفتہ و ازین کشتنش گرفتہ وقت شام باین ارادہ خون آشام از خانہ اش برآمد و بسوے خانۂ خود روان گردید چون حویلے حسین قلی خان در اثناے راہ و آن بیچارہ بیگناہ از چند روز متر صد مرگ خود در خانہ متروے بود بسر دروازہ اش استاد فرمان داد کہ ہر دو برادر را گرفتہ بیارند حسین قلی خان بخانہ حاجی مہدی دارد و دیوانخانہ شہامت جنگ کہ نہایت اتصال بخانہ اش داشت پناہ بردہ التجا کرد کہ بشہامت جنگ عرض احوالش نماید حاجی مہدی رفتہ التماس نمود و جواب بصواب نشنیدہ برگشت و جویندگان از خانۂ حاجی مہدی حسین قلی خان را آوردہ در معرض سیاستش داشتند و آن مظلوم مرحوم ملتفت بیدریغ وجہت سہام ملام و دشنام آن سفاک بیباک گردیدہ جرعۂ شہادت نوشید و ہمین قسم حیدر علیخان بیچارہ را کہ کمتوف البصر بود نیز آوردہ بہ برادر رشید ش ملحق ساختند امامید علی خان چون شجاعت و افر داشت و رانوقت مثل برادر خود الحاج و عجزے نکردہ کلمات درشت بر روے او گفت و فرمود کہ اے نامردان را چنین نمی کشند خون این ہر دو برادر کہ بناحق ریختہ شد گویا خون سیاوش بود کہ دود او دود مان صابت جنگ برآورد بلکہ تمام ہر شرآباد و ممالک محروسہ صابت جنگ را با خاک سیاہ برابر کرد از صدق رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ حیث قال کما تدین تدان القصہ بعد این ماجرا صابت جنگ بمرشد آباد و صولت جنگ بپورنیہ برگشت اما صولت جنگ را ہم اعتماد از عم و برادرزادہ خود نماند بفکر کار خود افتاد و اسباب انتقامات الکی از ہمان زمان روے بآمادگی نہاد چون وظیفہ وقایع نگار آنست کہ آنچہ واقعے داند ثبت نماید لہذا بندہ بنگارش بعضے حالات درین مقام جسارت نمود و ہمین قسم درین صفحات ہر جا ہر چہ وقوعی باشد چون آنکہ بطرفے الفت و بطرف دیگر کلفت را ملحوظ داشتہ سخن سازی و خوش آمد پردازے نماید خواہ نگاشت امید از ناظران انصاف سرشت آنست کہ بجہت مذکورہ غبار ملالے از جانب فقیر در خاطر راہ ندادہ مورد عفو و الطاف دارند و بلکتہ گیرے و عیب جوئی نپردازند

ذکر اشتداد امراض ملاحقۂ شہامت جنگ و انتقال او ازین غمخانۂ تاریک و تنگ

شہامت جنگ را کہ از ابتداے رحلت اکرام الدولہ پشہ مروگے خاطر و افسردگی مزاج لازم گشتہ کمتر بحال خود خوش شدے بود بعد مقتول شدن حسین قلی خان چون دستے بسیر گذشت عارضۂ استسقا ظاہر گشت و حکیم علی نقے اصفہانے قبل از بروز و ظہور عارضۂ مذکورہ بے گفت کہ مواد این مرض میا گشتہ اگر الحال باصلاح مزاج و تدابیر دفع مرض کوشیدہ آید مناسب است اما شہامت جنگ بنابر جہاتیکہ مذکور شد بحال خود چندان نمی پرداخت بعد ظاہر شدن مرض زن او و دیگر عمہ طلبان مبالغہ در معالجہ او نمودہ او خود را مطلق بتقصیر نبود تا آنکہ مرض اشتداد یافت و صابت جنگ شہامت جنگ را مع زن و خدمۂ او حتے نسوانیکہ با او تعلق داشت مثل بھاگ باندی وغیرہ بخانۂ خود بردہ در معالجہ کوشیدن گرفت چون سپرداری سہام قضا بارائے احدی نیست احوال شہامت جنگ تباہ گردید آثار مرگ بر او ظاہر شدن گرفت و زن شہامت جنگ از خوف

سراج الدوله که مبادا هما نجا مقیدش سازد با آنکه خانهٔ پرش بود شوهر خود را در انحالت بر محفهٔ سواری خود برداشته بجای خود آورد اول ـ روز یکه شام آن انتقال خواهد نمود پرسید که امروز چه روز است گفتند دوشنبه اظهار بشاشت نموده گفت عجب روزیست که با معشوق خود ملاقات خواهم نمود و ظاهرا وصیت کرد که در پهلوی اکرام الدوله دفن نمایند با مردم بمشاهدهٔ الفت که با وداشت خود بخود در انجا دفن نمودند القصه سیزدهم ربیع الاول شب سه شنبه سنه یک هزار و یکصد و شصت و نه هجری بعد یک سال از کشته شدن حسین قلی خان بعالم عقبی شتافت و منشی آن مرحوم کلمهٔ خدایش بامرزد تاریخ رحلتش یافت صبح آن شب تجهیز و تکفین نموده باقتدای سید الافاضل میر محمد علی ایده الله تعالی صاحب "جنگ" و جمیع اعیان شهر و اشراف اعلی و ادنی بر جنازهٔ او حاضر گشته تا گذارده در کمال احتشام جنازه اش را بباغ موتی محیل که ساخته او بود برده در صحن مسجد آنجا که خودش تعمیر نموده در جوار قبر اکرام الدوله مدفون کردند هنگام بردن جنازه اش از دحام و غوغای عام و نوحه و شیون مردان و زنان بمرتبه بود که کسے کمتر دیده و شنیده باشد مبلغ سی و هفت هزار روپیه در ماتمه عجائز و ضعفا و بیوه زنان و غیرهم از ذوی الارحام و زن آشنایان و غیرشان بود که باسر رفتهٔ او فائز تعلق نداشت و بجود رویت هلال کیسهای زر بقدر دو پارچه سفید بسته در خوانچهای آورد و شهامت جنگ از حضور خود مصحوب خواجه سرایان و زنان متعلد ملازم مبلغ ستا و نابدست هریکے رسانیده برگردد اللهم اغفر له وارحمه

ذکر بعض خصائل حمیده و اوصاف پسندیدهٔ آن مرحوم

ترحم بر عجزه و مساکین و ایتام و ذوی الارحام زیاده از جمیع خاندان خود داشت و اوقات را اکثر بفراغ بال و انشراح خاطر می گذرانید باکسے بدنبود و دشمنے خواست که کسے باکسے بدی نماید از عورات و اطفال شهر مرشد آباد آنکه وارثے نداشت و اگر داشت از تحصیل وجوه معاش عاجز بود یا ماجز نموده هر چه بهمرسانیده بمصارف دیگر رسانیده ذوی الحقوق را محروم مے داشت همه آنها گویا عیال او بوده اند که خبر گیرے بکمال رفاه و فرد تنهاے نمود و از خود راضی خوشنود میداشت تملق وضع نبود و تواضعات رسمے را دوست هم نمی داشت با رفقا و نوکران خود آشنایانه سلوک می کرد و صحبت دوستانه می داشت رفیقانش همه روبروحقه مے کشیدند و قهوه با ایناے خورد و در اختلاط با رمیداشت و هرچند با مردم احسان مے نمود عظیم نمے شمرد بلکه کمتر شمرده آثار انفعال و عذر خواهی ظاهر مے نمود **نقل** چنانچه یاری ستقے ملی خان مرحوم خلف حاجی مبرور حاجی عبد الله خطاط مشهور که در عهد اورنگ زیب عالمگیر دیوان برهانپور بود برا ے سید یکه بنا بر محاسبه معامله در جهانگیر نگر مقید بود عرض داشت که فلانے سید است و باین سبب مقید مبلغ پنج شش هزار روپیه از سرکار برا و طلبے است و اینقدر مبلغ در بر هاے از سرکار بلکه چند برابر آن به خیرات و صدقات صرف می شود امید دارم که مبلغ مذکور باو معاف و آن عزیز در اینجا طلبیده شود بے اختیار شفقت بسیار ظاهر نموده فرمود تا هما نوقت رقم معافے و پروانهٔ طلب او در مرشد آباد نوشته آورد و بخان مکرم مشارالیه سپرده تشکر و التفات باین امر خیر فرمود و گفت حق تعالی شما را سلامت دارد که مرا باین سعادت آگهی فرمودید اگر عملهٔ آنجا درین کار اهماے ورزند مرا زود اطلاع خواهند فرمود که تدارکش باحسن وجوه نمایم و آن سید بیچاره از ان بلا و مکاره نجات یافت **نقل دیگر** مدت چند سال والدهٔ بنده و بجمات متعدده مع دو پسر خود سید بلے خان و غالب بلے خان و داماد خود میر اسد بلے در مرشد آباد

اقامت داشت و آن مغفور متعدد احوال او بود و هر چهار کس را وجهے مناسب مخارج آنها میرسانید و علاوۂ آن او را نشہ و ملبوسات خاصہ جہانگیر نگر دند یا والدہ مراعات می فرمود غالب علی خان را که از همه اخوان کلتر است اکرام الدولہ بنا برهمسائے اکثر در یا غما و سیر و تماشا همراہ خود سے برد اتفاق گرنی از کمپنی هاے ملازم سرکار اکرام الدولہ رغبتے بطرف غالب علی خان بهم رسانیده نگاه مختصے بسوے او گاه گاهے مے نمود غالب علی خان هم چون جوان نورسیده و بدو نیک و هر مند ده بود زنگ مزبور را بنظر رغبت بمقتضاے طبع بشرے می نگریست ابناے جنس بنا بر رشک و حسد یکه بحال غالب علی خان میبرند بر بین سر آگهی یافته اکرام الدولہ را آگاه نمودند و او بید ماغ گشته از سیر باغ آزرده خاطر برگشت و این احوال بر شہامت جنگ ظاهر شد والدہ را طلبیده بلطف و مهربانی فرمود که چند روز غالب علی خان را از آمدن دربار باز باید داشت چرا که هر دو طفل جاهلند خدا ے داند باهم دیگر چه بظهور رسانند اکرام الدولہ که در سفلگی و آشفتگی مزاج گوے سبقت از برادر خود سراج الدولہ برده بود بنا بر استمزاج پدر یعنے شہامت جنگ تمهیدے برا ے رنجانیدن غالب علی خان در خاطر خود ساز داده شکایت او آغاز نهاد و پیش شہامت جنگ متواتر گفتن گرفت که دیروز غالب علی خان از دست من مفت جست والا هما نجا می کشتم چون شہامت جنگ این کلمات واکرر و متواتر شنید فهمید که غرض او استمزاج من است با وجود آن محبت و خاطر دار بها بر آشفت و گفت که بسے جز و کلام الله که اگر تو اورا می کشتی من بدست خود ترا ذبح میکردم او با استماع این سخن که خلاف گمان او بود جزع و فزع بسیار نموده گفت آیا شما مرا برا ے او می کشتید گفت البته در میان تو و او چه تفاوت است فرزند یک همشیره تو ے و فرزند همشیرۂ دیگر او چون این سخنان شنید صفراے او تسکین یافت و برا ے همین این گفتگو هم بود حق آنست که درچنین مقام که مرچند محبت از عشق هم گذشته باشد این قدر پاسداری دیگرے بعمل آید دلیل کمال خوبی آن مرحوم است **نقل دیگر** و ازین هم زیاده تر اینست که بهاگ بائی عزیز ترین زنانش و مرتبط اوعالی مرتبه زوجه اش بود و جمیع دمان خانواده اش بنا بر خوش آمد پاسداری او احترام و خاطر داریش می نمودند والده ام فلما که مزاج عجمی و نهایت غیرت دار و با او مطلقاً نمی آمیخت روزے بهاگ بائی را بطوریکه شہامت جنگ که برادر بزرگ بود والده را میخواند و در گفتگوی گفت که شنوید بی بی او هم همین قسم خواند و والده بهم برآمده گفت که تو خود را چه نمیدهٔ که این قسم مرا میخوانی باین طور با بزرگان خود را میخوانند یا خداوندان نوکران خود را و من ترا هیچ یک ازین هر دو قسم نمیدانم کنیز والده که استاده بود بسوے او اشاره نموده گفت که من ترا و این را یکسان بشمارم فرق همین است که این زیور طلا و نقره دارد و تو انواع دیور جواهر بهاگ بائی بحال خود در نظر دیگر سخنے نگفت اما آزرده خاطر گشته فکایتها پیش شہامت جنگ برد و آن مرحوم او را جواب داد که مزاج او شان همین قسم است تو چرا با او شان در اختلاط می کشائی و والده بخانه خود آمده ارادۂ معاودت بعظیم آباد نمود و آمد و رفت خانۂ شہامت جنگ مدتها موقوف بود شہامت جنگ بعد یک ماه برین معامله مردم خود را برا ے طلب والده فرستاد و والده راضی برفتن نمی شد تا آنکه گفته فرستاد گرنی آئی سن و بی بی گهسیٹی آمده تراخواهیم آورد و والده ناچار رفت شہامت جنگ سبب از جا پرسیده تسلیمے فرمود و والده از فرط غیرت رفت کرده اظهار رفتن خود بعظیم آباد ے نمود تا آنکه سخن بطول کشید و شہامت جنگ عذر خواهی کرده می گفت که کسے بتو چیزے نگفته خود هر چه بخاطرت آمد گفتے و خود آزرده گشتی تقصیر با چیست و والده هیچ نمی پذیرفت و بر ارادۂ خود مصر بود تے بی بی گهسیٹی زن شہامت جنگ و نفیسه بیگم خواهر علاء الدولہ گفتند که صاحب تشما را چه شده است برادر و بزرگ شما چنین مے گوید و راست مے گوید و شما او عوجاج را کار فرما شده می شنوید

معذا والده برهان سابقت بود آخر الامر شهامت جنگ با وجود بے جرمے و بزرگی عمر و دولت و اقتدار حکومت از جای خود برخاسته پیش آمد و فرمود که خوب من تقصیر وارم الحال برپاے تو ے افتم تقصیر مرا معاف کن آن زمان والده منفعل گشته زبان بدعا گوئی برکشاد بماندن مرشد آباد رضا داد و تا حال این اخلاق و عنایات او را یاد کرده زار زاری گرید و برائے او از حضرت ارحم الراحمین عفو و غفران مسالت می نماید و همین قسم بعد آقا میرزائے مرحوم که از احفاد و اقارب اخوند مجلسے و از عبد شجاع الدوله وارد بنگاله و معزز و مکرم بود و با شهامت جنگ از همان زمان آشنائی داشت با اولاد آن مرحوم وزوجه او که دختر تقی قلی خان مرحوم است سلوک مسلوک می داشت که کمتر کسے در کم زمانے با کسے کرده باشد بمجرد استماع خبر انتقال آن مرحوم که بنگام آمدنش از جهانگیر نگر نزدیک بمرشد آباد در بین راه بر کشتی اتفاق افتاد علاوه خود را که در جهانگیر نگر از قبل او حاکم بوده اند نوشته بتعزیت و تسلیهٔ اخلاف آن مرحوم که همانجا سکونت داشت فرستاد و بعد چند روز همه را طلب داشته بحیطهٔ خصوص هر دو نبیرهٔ تقی قلی خان مرحوم را که نام یکے میرزا باقر بود و نام دیگرے میرزا عبد الله سلمه الله در مجر تربیت خود جاے داده خواجه سرا برائے اتالیقے و معلمان برائے تعلیم نگمداشت و همیشه خبر گیران احوال و معروف دلجوئیها بود و هر چه قدر باهر سلوک می کرد کمتری شمرد و هفت صد روپیه در ماهه بوالدهٔ هر دو برادر و مذکور میرساند و همین قدر در ماهه هر دو برادر را علاوه و علمه تعلیم و تربیت جدا ملازم سرکارش بودند و فهشه ملبوسات خاصه بوفور فرستاده مذرخواهی می نمود که این هدیه محقر و لائق کنیزان شما است گو یا در بارهٔ او گفته اند بیت آنچنان زی که گزاز حادثه بر بادروی * چو حسن معنی نگذارد که تو از یاد روی * چون فقیر را در خدمت هر دو برادر مذکور نهایت اخلاص و اتحاد و از حالات ایشان چنانچه باید آگهیست لهذا بر بن ما جرا ها که ثبت افتاد مطلع شده و ما جراهاے اول بمرخانه خود است و شهامت جنگ این قسم متوسلان هزارها داشت که بنده از معاملات شان مطلقاً آگاه نیست اما باجمال این قدر معلوم است که شکر گذار او جمیع اهالی مرشد آباد مخصوص عجزه و بے دست و پایان محتاج بوده اند باید قیاس کرد که چه نیکوئیها یا چه قدر مردم بچه خوبے نموده که وقت مردنش تمام مرشد آباد ماتم سرا بود و اکثر خلق مردن او را مصیبت خود میدانستند

ذکر مجمل احوال صولت جنگ وحسن معاشرت او با خلق خدا و انتظام او قاتش تا پایان عمر سبک خرام کم بقا

صولت جنگ مرحوم نام او محمد سعید و خطاب هاے او نصیر الملک صمام الدوله سعید احمد خان بهادر صولت جنگ و برادران خود و سلطنه بحسب صورت ممتاز و در سیرت هم به بعضے جهات به از دیگر برادران و بنا بر بعضے وجوه برادر و در بعضے امور اند کے کمتر بود بحسب مقدور و دولت از شهامت جنگ کمتر و با هیبت جنگ با عتبار نظامت عظیم آباد کم آما با عتبار دولت زیاده و در شجاعت زیاده از شهامت جنگ و اند کے کمتر از هیبت جنگ و در حسن خلق و علم و فضل از هر دو بهتر و با عتبار صلاح و سداد هیبت جنگ از هر دو برادر زیاده بود و صولت جنگ در ابتدائے جوانی میلے بلهو و لعب که عبارت از تماشاے رقص و مخالطت با نسوان است بوفور داشت بعد از سنوح ماجراے صوبه کلکته متنبه گشته اقتصاد کلی اختیار و امراے هوشیار و رین کار می نماید اختیار نموده گاه گاهے بتماشاے آن رغبت مے فرمود ساعتے از شب مانده بیدار می شد و از تخلے و تطهیر فراغت نموده اول صبح نماز را خواند و دربارے کرده هفته دو مرتبه بار عام می داد تا هر یکے از حاجتمندان عرض حاجت خود نماید و جمعه یوم التعطیل بود و چار روز دیگر در خلوت نشسته اول مقربان را می طلبید و با آنها خلوتے خورد بعد ازان حکم بود که مجرائیان آمده سلام نمایند و بعضے از آنها ساعتے نشسته برخیزند و بروند و بعضے فقط بسلام

قناعت نموده برگردند و بعد دو ساعت برخاسته در ظاهر اندرون مے رفت اما غیر از جوارے خادمہ و خواجہ سرایان در انجا کسے نمی بود و مقصد یان هر سر شته کاغذ هاے خود را مصحوب خواجہ سرایان می فرستادند و در انجا که خلوت محض بود کاغذ را دیده و فهمیده بدستخط خود رسانیده مے فرستاد عملهٔ دار کان دربار و بعض خواص مثل این اقل الناس دو سه کس دیگر بپرده پرده حاضر می ماندند منشیان مسودات مکاتیب فرستاده بعد اصلاح صاف نوشته بو ساطت خواجہ سرا از نظر گذرانیده ملفوف و مصموع نموده از مهر دار که حاضر مے بود بمهر رسانیده هر جا ماموربودند می فرستادند دار و غهاے ڈاک هر کاره خطوط را گرفته روانه مے نمودند چون یک ربع دکسرے از روز می گذشت بر طعام می نشست و از موالد احسان او خوانهاے طعام خاصه اکثری را هر روز و بر خے را بعد یک روز بعضے را هفته دو بار و کمتر کسے را و را اسبوعی یکبار بدون پرسش چون معین بود میرسید و چون بکاول خوانهاے طعام بوقت معینی که مذکور شد حاضر میساخت عملهٔ دربار که تا آنزمان حاضر نبودند عرض سلام بو ساطت خواجہ سرایان نموده بجاے خود میرفتند و نواب بعد الفراغ از اکل طعام آرام قیلوله فرموده اول وقت ظهر برمی خاست و بعد تخلے و طهارت نماز ظهر خوانده تلاوت جزوے از کلام الهی مے نمود بعد از ان نماز عصر خوانده بیرون می آمد دوران مجلس اول ملا غلام یحیی و مفتے ضیاء الله و میر وحید و مولوے لال محمد و شیخ هدایة الله و سید عبد الهادی حاضر شده تا دو ساعت بخوبے مذاکرهٔ علمے می شد و کتابے بخصوص مثل درس میخواند و ملا غلام یحیے حل مغلقاتش مے نمود و دیگران نیز دران باب گفتگوے کرده مکرر فرموده بود که الحال تحصیل کمال متعذر است و هما نقدر استعداد که مرا بگذشته چیزے بران نخواهد افزود اما لذت فهم مطالب علمیه مرا بمنزله القاے جانی تازه گردیده چنان بآن معتاد شده ام که اگر روزے میسر نه آید میدانم که دولت عظیمی از من فوت شده و خاطر مشوش می ماند چون بر فقیر نهایت نوازش داشت تأسف کرده بود که دران وقت هم حاضر شوم و از استماع سخنان من بسیار خوش بود در سفر و حضر بضرورت با دیگران سخن می گفت والا هر وقت مکالمه با فقیر در وے سخن و گوش ساعت بساعت من داشت بنوعیکه دیرینه رفقاے کهن سال او حیرت داشتند که این جوان چه سحر بکار برده است که با غیر او التفاتے ندارد بعد فراغ از شغل مذکور عمده هاے رفقا مثل سیف علی خان برادر سیف خان ولد عمدة الملک امیر خان صوبه دار کابل و روح الدین حسین خان پسر سیف خان که بمصاهرت صولت جنگ اختصاص داشت و نقے علی خان برادر بنده و میر علی یار خان همشیره زادهٔ سیف خان و آقا عظیما و دیوان صاحب مدار معاملات ملکے راجه عجائب راے و بعد مردن او پرش راجه سیم راے و راے پران چند مستوفے و پیشکاران و فاتر بخشی و توپخانه و دستی و راے چو ارام منشی و جعفر قلی خان دار وغهٔ خزانه و میر زاد اؤد فانسامان حاضر شده ساعتے بعرض امور و ریات پرداخته مرخص می شدند و صولت جنگ برخاسته داخل حرم سرا می شد و بانسوان که منظور نظر او بوده اند بسیر خانهٔ باغ که صحن خانه اش بود لفرحے مے فرمود و بسوارے گینی هاے مقطع که بکمال تکلف آراسته بودند از جائے بجائے نقل و حرکت بعض مے آمد چون شام می شد نماز عشا ئین خوانده اگر خواهشے داشت مغنیه هاے محرمش خوانندگے و رقص مے نمودند والا بمصاحبت تنها و مکالمه بهجت افزا شغلے از شب می گذرانید بعد از ان استراحت مے نمود بهمین آئین اوقات او علے الدوام انتظام داشته و گذران بود بنده کمترین و مدت رفاقت که هفت سال کامل بود گاهے ناخوشے از زبانش نشنیده که در حق کسے از ادانے هم گفته باشد و مدیده ام که بر کسے غضب کرده حرکتے نامناسب با او بعمل آورده باشد و سلیقهٔ معاشرت نهایت درست با آنکه مداخلش نسبت بشهامت جنگ هم باعتبار مدت و هم بحسب مدت بسیار کم بود اما در خزائن و جواهر

وظروف وآوانی طلا ونقره واسباب واثاثیال وجمیع لوازم امارت برابر شهامت جنگ می نمود وچنانچه بعد رحلتش چهل وچند لک روپیه نقد وشاید قریب لک اشرفی درخزانه موجود ونقره آلات وطلا آلات وجواهر واقمشهٔ نفیسه هم کمتر ازین قیمت نخواهد بود واثاثیال وافر آن هم بسیار ولوازم دیگر بیزبو فور ونازگی حیا داشت روزی درخاطرش گذشت که بنده فیلی عنایت کند مجلس خلوت بود بلکه پس پرده زنهایش نشسته واسباب جشن بست پنجمی که درهند معمولست حیا گشته میر محبوب علی نام مرد پیری که کمنه آشنای وقت افلاس ورفیق زمان طالب علمی او بود حاضر وغیر چند نفر خدمتگار دیگری دراتجا بود خواجه سرای محلی فرستاده بنده را طلب داشت چون حاضر شدم مامور بجلوس نمود ودراختلاط کشوده هرگونه سخن گفتن آغاز نهاد وبعد ازامتداد صحبت حاضر علی خان که غلام سرکار واروغهٔ دیوانخانه اش بود عرض نمود که میرسلطان خلیل خان برای اوای آداب عنایات فیلی که با او مرحمت شده بود ودولت سراحاضر است اگر حکم شود درسلام گاه ازدور تسلیمات بتقدیم رسانیده برگردد فرمود چه مضائقه حسب الاشعار بعمل آمد بعد ازان فقیر راهمین عبارت گفت خان صاحب شما فیل خاطر مارا دیده اید بنده عرض کرد که مکرر ازانجا گذشته وفیلان سرکار رادیده ام بسیار خوب ونهایت بوخوراند فرمود حالا هم می توان دید ویکی ازان جمله باید پسندید تا اورابشما بگذرانیم فقیر برخاسته آداب تسلیمات بجاآورد وعرض کرد که این کلمات بتفقه ارشاد شد که کمترین آنرا برابر بعنایت تمام فیلخانه شمرد اما سواری فیل راوضعی دیگر باید وکمترین اگرچه بدولت مالی ورکمال رفاه وآرام بسری بردلیکن هنوز لیاقت سواری فیل ندارد وانشاء الله تعالی درسایهٔ مرحمت عالی هرگاه وقت سواریش خواهد آمد آنزمان عنایت خواهد شد طرز التماس بنده رابپسندید ودرلب خنده پوشیده خاموش شد بعد چندی که خبرورود صفدرجنگ دربلاد بنگاله بسبب آمدن او به بنارس شهرت گرفت ودهابت جنگ بقبولت جنگ نوشت که چنین شهرت دارد من هم ازین طرف می آیم شما هم ازان طرف باسباب حرب نهضت نمائید به بنده فرمود که چند سوار وپیاده خوب باید بهم رسانید گفتم مردم همین جا بدست خواهند آمد چه این ملک گوشه ایست عبور ومرور مردم ملک دیگر درینجا کمتر می شود فرمود چه مضائقه ازینها چیده باید نگهداشت حسب الحکم اوبعمل آمد درین اثنا خبر معاودت صفدرجنگ رسید وگرمی تفحص مردم سردگردید جماعه دران واقعه طلب که چنین روز بابدعا می خواهند درتلاش نوکری کسان بهم رسانیده خود لیاقت داشتند نواب آزرده گشته همه را جواب صاف داد مگر بیست ودو افغان که خوش اسپ بوده اند بخواهش خود آنها رانگهداشت بنده الناس جمع آمدن مردم حسن طلب دانسته چنین معروض داشت که الحمد لله شورش فرونشست اگرحکم شود چندکس راکه فراهم آمده اند جواب داده آید برعونی دستخط نمود که آن عالیشان رابابین کارها چه کار فردا آخر روز بیارند واز نظر بگذرانند مردم جمع آمده رادیده سوار وپیاده همه نگهداشت وآن بیست ودو افغان رابنوکری فرمان داد که دررساله بنده ملازم شوند چون قریب بهفتاد هشتاد سوار ودوصد یا صد وپنجاه پیاده دررساله بنده ملازم وسررشته آنها درست شد فرمود خان صاحب الحال خود فیل گرفتن وسواری آن شاید تامناسب نخواهد بود بنده آداب عنایت بجاآورد وچون روز جمعه آمد فیلی راازافیال خود پسندیده وبنده رادرخانه طلبیده عنایت نمود نقل دیگر ونیز فقیر یکبار هندوی مبلغ دوهزار روپیه بنام والد مرحوم بشاه جهان آباد فرستاد بدین امر وقوف یافته گفت خانصاحب شنیده ام که هندوی این قدر مبلغ بشاه جهان آباد فرستاده اید چون انخفا مناسب نبود ومخفی هم نمانده اقرار نمودم گفت چه می شد که مارا هم مطلع می نمودید تا هم شریک شما می شدیم فقیر عرض نمود که شراکت بمعنی دارد وانچه بعمل آمد ازدولت عالی است والاعقیدت بنده برملازمان ظاهراست خندیده ودعا جن که خزانچی سرکارش هم بود حکم

کرد وحساب سرکار مجرا بگیرد ورسید بفقیر طلبیده دو هزار بندهٔ براین معنی آمدگی یافته فکر عنایات بجا آورد نقل دیگر خدمت پرگنه سری را که یک لک وهشتاد وچند هزار روپیه معامله آن منفح شده بود خواست که به بنده رعایة تفویض نماید بے آنکه بنده را اطلاعی فرماید دیوان مدار المهام خود را که دیوان سیف خان مرحوم هم بود وراجه عجائب راے نام داشت بخانهٔ بنده فرستاد ومع استماد وشیخ امان الله نام که مرد عامل پیشه از مشاهیر عمال آن ضلعه بود آمده ودو دست خلعت نیز همراه آورده گفت که جناب عالے معاملت این پرگنه را ابلغ مذکور منفح فرموده براے شما تجویز نموده اند ودو صورت براے آن قرار داده هر کدام پسند شما باشد بعرض آرید یکے آنکه خلعت این کار پوشیده ومبلغ مذکور را ذمهٔ خود نموده هر کرا دانید بفرستید تا او بنده بدست پرگنه مذکور نموده زر معامله سرکار داخل خزانه کرده باشد وهر چه بران بیفزاید براے شما مبارک یا آنکه خلعت اصالتاً شما بپوشید وخلعت دوم به نیابت خود وشیخ امان الله را بپوشانید ونائب خود گردانید وفردے را برآورد که بصاد ودستخط نواب مزین وورآن فرد مبلغ هفت هزار روپیه منافع براے فقیر مندرج بود وشیخ امان الله ذمهٔ خود نموده بر فرد مذکور رقم خود کرده بود به بنده نمود که این مبلغ را سال بسال مع احراجات نذور عیدین وسالگره ودیگره که معمول است از شیخ مذکور میگرفت باشید وهر امر یکه بفرمائید در سرانجام فرمایشات شما وجمیع اوامر ونواهی چون نوکران مطیع ومنقاد خواهد ماند بنده مرضی حضور و براے خود هم تصدیع ورشکاری از جمیع اندیشها در یافته نوعیکه فرموده بود هر چند خواهش رفقاے بنده نبود بامید آورد این قسم مهربانی وقدردانے از پدران هم در حق پسران کمتر ملحوظ ومسموع شده تا به خاوندان ونوکران چه رسد نقل دیگر وهم روزے آن مرحوم از سواری کشتی خاص فرود می آمد اتفاقاً پالکی ونالکی آن طرف دریا مانده هیچ سواری حاضر نبود وصولت تنگ گاهے معتاد راه رفتن بر تخته چوبی که ملاحان براے آمدورفت مردم می گذارند نبود متحیر شد فقیر بسبب توقف وتحیر دریافته پاپوش گذاشته دست خود را زکره صولت جنگ از حدس بنده وپیش آمدن با عانت خوشنود گشته دست خود را بدست من داد وباستعانت فقیر پا بر تخته گذاشته فرود آمدن گرفت چون اندکے ماند توقف نموده تبسمے کرد وفرمود که خانصاحب درین وقت عجب دستگیرے نمودید بنده عرض کرد انچه ارشاد مے شود موافق زن کمترین نیست چه بنده چنین گمان دارد که جناب عالے دستگیرے احقر نموده اند بپایهٔ که با بد خواهند رسانید خندید وگفت در این خود چه شک است انشاء الله تعالے چنین خواهد شد اما مرا از شما توقع دستگیرے همدرین عالم است وهم در عالم عقبے از اینها باید که نیک فرجام بے برند که اخلاق آن بزرگ صاحب اشفاق درچه مرتبه بود اگر بحسب سن وسال ملاحظه شود بنده بیست وهفت ساله واو آن بزرگ شصت ساله بود واگر قرابت ملحوظ گردد هم او بزرگ وبنده خردش بود واگر مراتب ظاهری ملحوظ گردد آیا او هفت هزاری وامیر کبیر وبنده ادنی ملازم او یا این هم بزرگیها که در او جمع بود باین قسم فروتنے ها وتواضع سلوک مے نمود بیت تواضع زگردن فرازان نکوست ✣ گدا گر تواضع کند خوے اوست ✣ القصه آن مرد بزرگ هفت سال وچند ماه بکام وآرام در فرمانروای ضلعه پورنیه بکمال نصفت ومعدلت واحترام وعزت گذرانیده ملازمان ورعایا بلکه عموم برایا را از خود راضے داشت وحاجت باسفار وحروب نیفتاده مگر براے ملاقات عم خود صابت جنگ که تا برایج محل براے شکار می آمد نصفت مے نمود وگاهی براے دیدن خویش وبرادر زادها ونسوان اقربا تا بمرشد آباد می رفت ودر مدت اقامت پورنیه یکبار برای مافوق الدین حسین خان پسر سیف خان که بسفارت از مرشد آباد برآمده عازم این طرف بود چنانچه ذکرش گذشت برآمده بعد معاودت او بسوے مالده بمرکز دولت خود برگشت ویکبار برای تنبیه شیخ محمد جلیل که زمیندار پرگنهٔ لکهکره بود وعبث عبث باقتضاے انقلاب طالع تحریک

بعضے از تعلقا سر بشورش برداشته تمرد ورزیدن برسات بود که این سانحه روے نمود و هر چند نصیحت او بعمل آمد سودے نه بخشید اگرچه مومن و موفق باکثر امور مستحسنه بود اما درین تمرد لجاجت و مبالغه را از حد بدر برده خود را هدف آلام و محن و مورد مصائب و فتن گردانید چنانچه بره هم برائے اتمام حجت و دفع بلا از سر آن ابله خود رائے سعیها نمود و معتمدان را فرستاده و لجبی و استمالة او کرد و صولت جنگ را نیز برا و مهربان گردانیده عهد و میثاق درین باب گرفت که با او نوعی بدی نکند اما فایدهٔ بر ان مترتب نگشت و صولت جنگ درعین برسات بنا چاری ارادهٔ تنبیه او نموده بر آمد و همراهیان محمد جلیل مذکور از خائف بازمانده و خود آواره دشت ناکامے و آخر بنا چارے مع عیال و اطفال اسیر پنجهٔ اقتدار گردیده بعد چند روز در حبس بمرد و مبلغ خطیر منجمله مالگذارے سرکار که درین بابت بمصرف رسانیده برذمهٔ او از سرکار طلبے بود و بعد مردنش از پسرش مواخذهٔ آن ے نمودند آن طفل غلام حسین نام داشت بنده در عهد شوکت جنگ پسر صولت جنگ که بجاے پدر رخود تمکن یافته چند ماه فرمانروائے پوربنه بود با قیات مطلوبهٔ مذکوره را بنا بر پاس ایمان و نظر به تتبع و بکسے او معاف کنانیده غلام حسین مذکور را بر سر راج پدرش قائم ساخت بے آنکه چشم امیدے باطمع مبلغے از و بوده باشد و الحمد لله علے ذلک نقل دیگر نقی علی خان برادر فقیر در جوانی مزاج بسیار تندے داشت و مطلقاً آل اندیش نبود روزے بعد از برخاستن از حضور صولت جنگ در کچهرے دیوانے پیش راجه عجائب راے آمد نشست اهل سنگهه هندوی قوم کایته که آثار شر و فساد از ناصیهٔ حال او پیدا و دانائے کسے از متوطنان آنجا بود دیوانے شوکت جنگ سرافرازے داشت و دران روز پرگنهٔ تاجپور وغیره زمهٔ شوکت جنگ از سرکار پدرش بود و نیز داروغگی توپخانه دستی تقلید صابت جنگ که بسراج الدوله داده بود صولت جنگ بپسر خود شوکت جنگ عطا فرموده ریاست جماعهٔ هزاریان برق انداز باو تعلق داشت اتفاقاً هندوی مذکور هم برائے جواب و سوال امور متعلقهٔ خود پیش راجه عجائب راے در کچهری آمد چون نهایت تنگ ظرف و بدیوانی صاحبزادهٔ مستغنی و مغرور بود خواست که از فاصله که میان برادر بنده و راجهٔ مذکور بود بگذرد نقے علی خان ممانعت نمود نشنید و جوابے بیجا گفت نقی علی خان آشفته گشته بملازم خود که استاده بود فرمود تا سیلے بر سرش زد و دستار از سر اهل سنگهه بگفتا و او بهمان صورت پیش شوکت جنگ رفته شکایت نمود شوکت جنگ نهایت بید ماغ گشته باحضار هزاریان و جماعه داران توپخانه فرمان داد و بتصمیم ارادهٔ خانه جنگی نمود خانه نقے علے خان محاذے محل اقامت شوکت جنگ و درمیان شارعے وسیع بود بعضے ازو قائع مفضل میرزا رستم علی و برادرش میرزا حیدر و میرزا قنبر علے وغیرهم چند کس بکار ما فوق الطاقة کربسته بر خاقت نقی علیخان حاضر آمدند چون خبر این اژدحام و غوغاے عام بصولت جنگ رسید علی هزارے را که سرجماعه داران توپخانه و معتمد علیه صولت جنگ و منجمله قدماے رفقاے او بوده دو صد سوار و یک هزار و چند صد کس پیاده همراه داشت بر روادهٔ طلبید و بر خاقت و اهانت نقے علی خان مامور نمود و التماس کرد که چون داعیهٔ صاحبزاده بر پرخاش جزمے نمایه اگر فی الحقیقه مکافاة حتے شود فرمان چیست فرمود برائے همین متعین نموده ام که بهر چه از طرف شوکت جنگ ابتدا شود تو هم در تدارک همان قسم بعمل آرد جمیع ملازمان توپخانه را حکم فرستاد که اگر کسے متصدے خانه جنگے با نقے علے خان و مصدر فسادی خواهد شد بسزا رسیده بر طرف خواهد گردید شوکت جنگ باستماع این خبر کمر گشته پیش پدر رفت و تظلم و استغاثه نمود و جوابهاے منیف شنیده ناموس و پشیمان برگشت و مدتے با شوکت جنگ و نقے علی خان ترک متعارفات بود بعد ماهے چند که شادی روے نمود و مجلس انعقاد یافته ایامے چند برائے مرسومات شادمانے معهود و معین گشت روزے درهمان ایام

صولت جنگ از مجلس برخاسته میخواست که داخل حرم سرا شود ناگاه برگشت و دست پسر گرفته نزد نقی علے خان آورده گفت که درمیان برادران این قدر ها ملال نے باید باهمدیگر معانقه کنید والحق وآمیزش را از سر گیرید حق تعالے آن بزرگ مرحوم را بیامرزد و در جوار رحمت خود جاے دهد و در مدة العمر خود چنین اخلاق و الطاف از جمیع امیرے مقتدر بلکه اقتدار مقتدر مسموع نشنده تا بدین چه رسد رب اغفرله وارحمه چون عبد العلی خان خالوے فقیر بنا ساز گارئی طالع در شاهجهان آباد با وجود اجتماع اسباب امارت و عنایت در فاقت امیر الامرا ذوالفقار جنگ بهادر خلف سادات خان مرحوم برخاسته منظور بودنه رسید چندروزے بر فاقت محمد مطلے خان پسر میر زامحسن برادر زاده صفدر جنگ که در زمان وزارتش بعد کشته شدن نوابے و ظفر یافتن وزیر بر افاغنه نائب صوبه اوده از طرف عم خود صفدر جنگ بود گذرانید آخر با و نیز صحبت برهم خورده در بنارس آمد نشست و بنده برائے او نهایت کمر بود نواب صولت جنگ با وجود اطلاع بر آزردگے صابت جنگ از خان مرقوم حسب التماس بنده بمبالغه تمام در استعفائے تقصیرات عبد المطلب خان بهم خود نوشت و صابت جنگ جواب دیگر مطالب نگاشت و در خصوص امر عبد المطلب خان بهادر اغماض فرموده جوابش را قلم انداز ساخت صولت جنگ پاس خاطر فقیر ملحوظ داشته خطے از طرف خود متضمن تسلیه بسیار بعبد المطلب خان خالوے فقیر نگاشت و مبلغ پانصد روپیه در ماهه مقرر کرده دو هزار روپیه پیشگی فرستاد و همین قسم بعد دو سه ماه تا زنده بود بوجه معین مذکور راپیشگی می فرستاد درین جزو زمان این قسم مردم کجا و صاحب این همت کو مصرع من خود دیده ام تو اگر دیده گو + اکنون در تدارک احسانهاے بے پایان غیر از دعاے مغفرت و آمرزش برائے آن قدر شناس بخبا دفیض رسان عموم بر ایا و تذکر محامد او صافش ازین بنده دعاگو و دیگر پروردگان دولت او چیز دیگرے نتواند شد اللهم انا لا نعلم منه الا خیرا و انت اعلم به منا اللهم ان کان محسنا فزد فے احسانه وان کان مسیئا فتجاوز عنه

ذکر رحلت نمودن نصیر الملک مہام الدولہ سعید احمد خان بہادر صولت جنگ مرحوم از دار فانی موہوم

چون تقدیرات ربانے مقتضے استحدام مبانے دولت خاندان صابت جنگ و دستدرج تنبیه ارباب غفلت و اصحاب عطلت ممالک بنگ بلکه عموم سکنه هند گردید از ورثه صابت جنگ آنکه لائق جلوس ارائک ریاست و سروری و شایسته قعود و مسائد فرمانروائے در عیت پروری بوده اندوست قضا قبل از انتقال آن صاحب اقبال بساط حیات شان در نوردید مخفی نماند که بعد صابت جنگ هر سه برادر زاده هاے او که عبارت از شجاعت جنگ و صولت جنگ و هیبت جنگ باشند موافق این از مان لیاقت تقلد امر خطیر و ارائے و فرمانروائی هر اعتبار شتی بهتر از سراج الدوله و اخوان او دینی اغماض داشتند زمام کار بقبضهٔ اقتدار یکے از اشخاص ثلثه مذکوره اگر می افتاد شاید احوال مردم محروسه بنگاله و بهار عجالةً باین ذلت و خواری نمی کشید اما قضا هاے آسمانی و تقدیرات ربانے چون چنین رفته بود و روزنامچه عمر آنها قبل از رحلت صابت جنگ بپیچیده گشت احترام الدوله زین الدین احمد خان بهادر هیبت جنگ که درین هر سه برادر بحسب شجاعت و حسن تدبیر فائق بود بر دیگران سبقت جسته پیش تر از همه ها در گذشت و برحمت ایزدی پیوست و صابت جنگ بعد سنوح این سانحه گفت که اگر دولت را در خاندان ما پائیدگے بود هیبت جنگ زنده مے ماند بعد از ان ناصر الملک احتشام الدوله نوازش محمد خان بهادر شجاعت جنگ راه آخرت گرفت محرر این سوانح را

بعد انتقال شہامت جنگ با حمایت جنگ ملاقات و محاکات اتفاق افتاد بر مرد دلش نہایت تاسف داشت و می فرمود کہ فوت او مثل مرگ فرزند خان نیست پدر شفیق مرده است پرورش کنندۂ تمام فاعدان بود بعد ازان پیغام بصولت جنگ داده گفت کہ امال طاقتے و ہوسے نماندہ اگر حیات وفا کرد سر ماسئے سال آیندہ کہ پنج شش ماہے دران باقی بود بر بوج محل ۸ برائے تفکار فقط با رزوے ملاقات شما خواہیم آمد و ادراک دیدار شما کہ مالیًا از مقتضیات است خواہیم نمود و اگر عمر وفا نکرد معذور خواہند داشت و این قطعہ را خواند تغییر پیغام فرمود **قطعہ** گر بماندیم زندہ بردوزیم ✤ جامۂ کز فراق چاک شدہ ✤ ور برفتیم خدا رحمت کند ✤ ایں سبک سارگان زود کہ خاک شدہ ✤ بعد شہامت جنگ بفاصلۂ دو ماہ و دوازدہ روز صولت جنگ نیز مسافر ملک بقا گردید تقریر و تفصیلش آنکہ نزدیک ببردن شہامت جنگ دام محبتے در سر صولت جنگ بہم رسیدہ حدتے و وجعے داشت اما احدے را گمان نبود کہ سبب فوتش خواہد گردید چنانچہ بندہ در ہمان احیان بہ تقریب ملاقات والدہ و غمگساری او خان بنا بر سانحۂ شہامت جنگ از صولت جنگ رخصت گرفتہ بر شد آباد آمد و با حمایت جنگ ملاقات نمود و او بصولت جنگ پیغام فرمود چون بندہ معاودت کردہ بہ پورنیہ رسید و ابلاغ پیغام مہابت جنگ بحضور صولت جنگ بتقدیم رسانیدند شنید کہ ہنوز غلش آن دانہ باقی و در وستا ربستن الی مارض مے شود بعد چندے خود روزے فرمود کہ زلوچپانیدن برین دانہ شاید خوب باشد بندہ عرض کرد کہ امالہ مواد اگر بقصد و حجامت بعضوے بعید فرمایند غالبًا اصلح خواہد بود بعد دو سہ روز دیگر دیدم کہ زلوچپانیدن در خاطر او مرجح گشتہ دران باب سماجتے دارد بندہ بار دیگر جسارت نمودہ ممانعت کرد ممتنع نشد و فرمود کہ زنان میگویند ہر گاہ ذکر زلو آمدہ باشد حزم راست کہ بچپانند عرض نمودم کہ گفتن دنان بہ رتبہ دارد کہ جناب عالی بآن اعتنا نمایند گفت واقعیست اما قباحتے ہم ندارد دیدم مبالغہ دارد خاموش شدم چون از مقدرات گزیرے نے باشد زلوچپانیدہ و مادہ بسیار منجذب گردیدہ ورم شدت نمود و جراحات ہر زلو جوشیدہ ریم کرد رجوع بمزاج نمود آہستہ آہستہ تمام گردن آماس گرد و درد اشتداد پذیرفت گمان کردند کہ مادہ برگردن ریختہ و نضج یافتہ مستعد انفجار است بندہ علے جراح را طلبیدہ فرمود تا جریک نشتر منفجر نماید و اہم قضا اعے ساختہ و تامل و تحقیق نپرداختہ بدون مشورۂ اطبا از نشتر چار پارہ نمود و گمان نضج مواد کہ بود غلط گشتہ مطلقًا ریے بر نیامد موافق قانون جراحان برگ نیم مشوے ساختہ بران بست شب آثار عفش ظاہر گشت بر گشاے نیم کہ بستہ بودند کشودہ گلاب و مقویات تحلیب و داغ استعمال نمود مزاج بحال آمد اما تشویش خاطر باقی اطبا بہم رساند اطبا و جمیع نوکران عمدہ و روشناس حاضر آمدہ برسنے در عمارت دیوان عام و برسنے در صحن آن خیمہ ہا برپا کردہ ہمہ وقت حاضرے ماندند بندہ متصل بہ پردہ ہاے عمارت رخت خواب گسترده بسر می بردم روح الدین حسین خان خلف سیف خان مرحوم کہ بمصاہرت صولت جنگ اختصاص داشت و نقصلے خان برادر بندہ و حکیم محمد مسیح و چند کس دیگر نزدیک ہما نجا قریب بندہ اقامت داشتند بزرگے از افاضل ایران آقا عبد اللہ نام کہ فی الحقیقہ نہایت استعداد در جمیع علوم خصوص در فنون ریاضے بد طولائے داشت در شروع بیمارے ندکور مع سید محمد ترسیتے فراسانے کہ از صلحا و اتقیا بود وارد پورنیہ گردیدہ بملاقات صولت جنگ رسیدہ مورد الطاف مکارم شدہ بودند اگر حیات آن مرحوم وفاے کرد چون قدر دان چنین کسان بود سلوکے کہ لائق حال این بزرگان بود بعمل می آمد این ہر دو بزرگ نیز اکثر اوقات آمدہ نزدیک فقیر ساعتے چندی نشستند و بدعاے خیر و قرأت دعوات ماثورہ اعانت مے نمودند اما چون سہام قضا را سپرے نیست اثرے مترتب نشد تا آنکہ شروع شب بیست و نہم جمادے الاولے وقت شام اثر نقصان حواس ظاہر گشتہ یک دو کلمہ بطور ہذیان از زبانش بر آمد شیخ محمد جہان یار اگر چہ از جملہ داران عمدہ سیاہ بود اما

چون دستے در طبابت و این پیشہ را حسب الارث داشت چنانچہ پدر رشید طبیب حاذق و مجرب و خیر التجار ب، از مولفات اوست
دران وقت با طبا و جراحان در تدبیر معالجۂ صولت جنگ شریک بود باستماع کلمۂ ہذیان بسوے فقیر و فقیر بسوے او دید چون بیرون
آمد ہمہ را اندیشۂ عظیم لاحق و امید شفا زائل گشتہ معلوم شد کہ فساد آن مادہ باطن دماغ سرایت نمودہ تشنجے از شب چون گذشت
صولت جنگ ہم احوال خود دگرگون دیدہ قیدیان را حکم بآزادے و صدقات شروع نمود و مستورات حرم را فزع و اضطراب
لاحق گشتہ تزلزل و تشویش عظیم روے داد و قریب باول صبح ہالۂ سقوط حواس عارض گشتہ چون دو ساعت از روز گذشت
تاریخ بیست و پنجم جمادی الاولے سنہ یک ہزار و یک صد و شصت و نہ ہجری وداع حق را لبیک اجابت گفتہ رہگرای عالم بقا
گردید مصرع جہان ماند و خوبے پسندیدہ برد و دران دم کہ از شدت غم و الم ہمہ را تشویشی لاحق بود نسوان محل علاء الدولہ ملازم
و رفیق آن مرحوم بودند با مید آنکہ دعاے کنند ما چیزے بخوانند تا محتش حاصل شود طلبیدہ بودند صولت جنگ خود بیہوش و محتضر افتادہ
دو سہ نفس از حیاتش کہ باقے بودے گذرانید و ازیں جاۂ ہر کہ سے آمدہ دیدہ و تاسفے نمودہ برے گشت میر عبد الہادی
روشن تخلص کہ صاحب دیوان بود دو دفتر نظم و نثر عبارتے تمام و علم عربیت و عروض را ہم مستحضر داشت چون بدیدن آمد
بمجرد مشاہدہ احوالش از خود رفتہ بیہوش افتاد و خواجہ سرایان و بعض زنان ملازم دست و بازوے او گرفتہ بیرون
پردہ آوردہ انگندند مردم بیرون پالا طلب داشتہ و دران افگندہ بغاۂ داش رسانیدند چند پہر در ہمان عشش گذرانیدہ
ثلثے یا نصفے از شب چون گذشت آن سید صاحب کمال ہم درگذشت اللہم اغفرہ و ارحمہ سید ند کور مولدش جہانگیر نگر
بنگالہ بود و نشو و نما در شاہجہان آباد یافتہ تحصیل علوم متداولہ ہا نمودہ در غبت بنظم و نثر ہم رسانیدہ دران کار سر آمد
امثال و اقران گشت والد مرحوم او را برائے تعلیم و تربیت دو برادر خرد بندہ سید علے خان و غالب علے خان
سلمہا اللہ تعالے از شاہجہان آباد بعظیم آباد فرستاد چون ہیبت جنگ سید علے خان را بمصاہرت خود خواستہ بخانۂ خود
برد سید ند کور را ہم برائے تربیت او ملازم خود ساخت و بعد کشتہ شدن ہیبت جنگ صولت جنگ مرحوم او را برائے
خود ہمراہ علماے عظیم آباد کہ نام شان در صفحات سابقہ تقریباً مذکور شد برگزید و پایانش باین صورت آنجا مید
ہمیشہ با خلوت معتاد و از آمیزش و اختلاط قاصر طبعان منزجر و محترز بود با مردم کمترے جوشید تنہا بمطالعۂ کتب و فکر شعر
و تکمیل خود اشتغال مے ورزید در عظیم آباد و پورنیہ تا زندہ بود روے سخن بافقیر داشت و مے گفت مثل من و شما مثل
آن کس است کہ بشخصے مے گفت کہ اگر تو بباشے شعر من معنے ندا شتہ خواہد بود صولت جنگ مرحوم را سید صالح متوسع
سید محمد ترسبتے کہ مذکور ایشان گذشت و تازہ از زیارت عتبۂ علیہ کربلاے معلے برگشتہ از راہ کلکتہ باتفاق زبدۃ الافاضل
آقا عبد اللہ بپورنیہ رسیدہ بود متوجہ گشتہ غسل داد و کفنے کہ از آستانہ مقدسے ہمراہ آوردہ بود پوشانید
و ہر دو بزرگ با جماۂ مومنین حاضر کہ جمعے کثیر و جم غفیر بودہ اند نماز جنازہ خواندہ چنانچہ ضابطہ است تبجیل و اسباب
سوارے جنازہ اش را برداشتہ در جعفرے باغ مدفونش ساختند چون سال فوت ہر دو برادر یعنے شہامت جنگ
و صولت جنگ بلکہ مہابت جنگ ہم سال واحد تفاوت ماہہاے چند است ہمان کلمۂ غدائیش بیامرزد کہ تاریخ رحلت
شہامت جنگ است تاریخ صولت جنگ و مہابت جنگ ہم مے تواند شد بعد ایں سانحہ شوکت جنگ کہ پسر کلان
صولت جنگ و صاحب نام و نشان از عہد پدر بود دران مجمع حاضر آمدہ بساختگے دریا دستار از سر افگندہ و اظہار جزع
و فزع بے اصل نمودہ کہ دران دربار و حضور پدرش اعتبارے داشت دستار بسرش گذاشتہ بر مسند و صدر نشین

مصیبت زدگانش ساخت و شیخ جہان یار وغیرہ سرداران را آوردہ موافق ضابطہ گفت تا باو تعزیہ گویند و اظہار رقت و اسف و اشعار جانشینی پدرش نمایند بعد فراغت از امور مذکورہ از زبان شوکت جنگ ہر یکے را تسلی کنند و در ہمان دیوانخانہ بیچو پسران او استادہ نمودہ خوابگاہش ساختند صبح دوم بندہ حاضر آمد و شوکت جنگ شروع بدلجوئی و استرام و استرضای فقیر نمودہ درخواست مسودہ عرضے برائے صحابت جنگ کرد بطور منابے کہ بایست نویسانیدہ ارسال یافت صحابت جنگ را ہفتدہ روز قبل از رحلت صولت جنگ مرض الموت او کہ عبارت از استسقا باشد شروع شدہ بود و صولت جنگ خبر شروع بیمارش شنیدہ و از موت خود بے خبر بودہ تاسف می کرد و می گفت اکنون کہ وقت کار است من بیمارم و وکیل خود را خلعت دادہ برائے تالیف قلوب سپاہ و اعیان و ارکان دولت بمرشد آباد رخصت فرمودہ و تاکید بلیغ بہ کار سازیہا نمودہ بود سبحان اللہ انسان چہ قدر غافل و سفے الحقیقۃ این غفلت از اسباب انتظام دنیاست اگر غفلت باین مرتبہ نمی بود دنیا ہم نے بود بلکہ دنیا عقبے می گشت القصہ چون صحابت جنگ خبر رحلت صولت جنگ شنید نہایت متاسف گشت و گفت الحال بے پر و بال گشتہ قاصد حضور رفت و اوندمتعاقب او خطے متضمن تعزیہ و تسلیہ بہ اولاد صولت جنگ و نصیحت اتفاق با برادران و اتفاق بر جمیع بازماندگان بشوکت جنگ نوشتہ برائے ہر یکے خلاع ماتے و بنام شوکت نیک سند بمالے پور تنبیہ بشر طرافت و نوازش بر مخلفان صولت جنگ و حسن سلوک با رفقاء رمایا نوشتہ مصحوب میرزا زین العابدین بکاول خود فرستاد شوکت جنگ بہانہ و خوف صحابت جنگ امور مامورہ را بقدم قبول تلقے نمود و اچہ میرزا زین العابدین از زبان صحابت جنگ ابلاغ کرد ہمہ را دست بر سر و چشم گذاشتہ متعہد گردید و میرزائے مذکور را مشے و خوشنود برگردانید و بتاریخ مختار بر مسند ایالت جلوس نمودہ اظہار سفاہت خود شروع کرد بندہ کہ از عقل و اوضاع او اطلاع تمام داشت بعد کامیابے او استعفائے نوکرے نمود ہر چند کہ یعنے دایۂ مرضعۂ او کہ والدۂ کوئل نام و دایہ انکا از طرف صولت جنگ خطاب و بابندہ نہایت دوستی و وداد داشت بندہ را طلبیدہ مبالغہ در ترک ارادۂ استعفا نمود و گفت شوکت جنگ مرا بجائے پسر و فرزند صولت جنگ است اما از علیۂ شعور عارے و مست مے غفلت و نادانے و سرشار بادۂ جہالت و جوانیست و برگردن شما حقوق صولت جنگ و این ضعیفہ متحقق بخاطر من مے آید کہ شما نائب مدار المہام معاملات مالی و ملکی و متعمد جواب و سوالہائے حضور با و شاہ و بنگالہ و اطراف و اکناف عالم باشید و کارگزار خان باشما دوست از وقت صولت جنگ بخشے موج است بکار مذکور باتفاق شما پردازد و خانہ و نام صولت جنگ بر باد نرود و بندہ در جواب گفت کہ آنچہ مے گوئید واجبے و حسابیست اما امید انید کہ شوکت جنگ ہرگز رائے باین صورت نبودہ بصحبت اجلاف و ارذال در آنچہ نام و نشان پدرش ضائع و نابود شود خواہد کوشید و در نام نوکرے و آقائے جملے رضائے او چنین کار را صورت نے تواند گرفت چون آن نیک بخت ہم عاقلہ بود و فہمید و حالات او را دیدہ ملتمسات بندہ را پذیرفت و بندہ برائے جناب آقا عبد اللہ فاضل کہ ذکر خیرہ خان گذشت مبلغ پنج ہزار روپیہ و ہزار روپیہ برائے سید جلیل القدر میر سید محمد گرفتہ ہر دو بزرگ رسانیدہ ہر دو را رخصت دہانیدہ بعد چندے خود رخصت گرفت انکائے مذکورہ با وجود انقطاع امید و اغراض پنج ہزار روپیہ نقد برائے فقیر بطور زاد راہ فرستاد و عجب زنگہ عاقلہ محسنہ بود با آنکہ ادا و اداے فرق فرو مایۂ کنگ بود اما مدار المہامے خانہ امیر کبیر سخت ہزاری بخوبی مے نمود و از خزانۂ حافظۂ او گاہے بے گاہے فوت فروگذاشت نے شد و از جملہ ہزاران نفر ملازم کہ اکثر اوقات امیر زادہ و سرداران سپاہ و یکہ ہائے روشناس و عمال متصدی پیشہ و ہر قسم مردم بودہ اند کمتر کسے خواہد بود کہ مسئولن

احسان او نبوده باشد و در اوقات صبغهٔ حمایت اماتش باو نرسیده آقا و عمله و اتباع همه را از خود رانده و داشته تمام تیکے در عالم گذاشت و بنده خانه کوچ ارپور نیه خاسته بگنڈ سمه گوله آمد تا عازم عظیم آباد شود و درین ضمن خبر رحلت مهابت جنگ و تسلط سراج الدوله بر وساده ارث و فرمانروائے هر سه صوبه بنگاله و بهار و اوڈیسه شنیده در گنڈ سمه گوله توقف نمود تا بعد دریافت احوال سراج الدوله و سلوک او با خلق خدا انچه وقت اقتضا کند بعمل آید درین عرصه خبر اخراج برادران خرد خود سید علی خان و غالب علی وعم مهربان و باب علی خان که درسن ما فقیر همسال بود و این هر سه کس بعظیم آباد اقامت داشتند از صوبهٔ مذکور شنید و استماع این ماجرا عائق حرکت فقیر گردید چون موسم برشگال رسیده مجال اقامت دران و متعذر بود ناچار معاودت بپورنیه و سکونت در حویلی سابق رولداد الحال بنابر انتظام اخبار احوال انتقال مهابت جنگ و رجوع امارت و ریاست ممالک بنگاله و بهار و اوڈیسه بسراج الدوله که شروع خرابی تمام هندوستان و اسباب تسلط جماعهٔ انگلیشیه بر بلاد وسعت آباد هند است رقم زدهٔ کلک وقائع نگار نے شود و در ضمن آن پایان احوال شوکت جنگ نیز در مقام مناسبش پیرایهٔ وضوح و ظهور خواهد یافت

ذکر انتقال مهابت جنگ از جهان گذران و بعضے از اخلاق و انتظام اوقات آن فخر دودمان و تمکن سراج الدوله برمسند ایالت و شروع ظهور حوادث و فتن از نادانی آن ابله سراسر سفاهت و سرایت نمودن فساد در جمیع بلاد و ویران شدن مملکت معمور از بے شعورے امرائے مغرور

مهابت جنگ را چنانچه ایماے رفت نهم شهر جمادے الاولے سنه یک هزار و یک صد و شصت و نه هجری عارضه استسقا در سن شصتا و سالگے شروع شد چند روز تمه بهر و پهر گذرانیده بعد ازان فرمود که این بیمارے درین عمر هر که را عارض شود زائل نے گردد و شفا حاصل نے شود و دست از پرهیز برداشته در غذا و آب خود دارے نے نماید و بے بے گمیئے زوجهٔ شهامت جنگ دختر بزرگ مهابت جنگ مع احمال و انقال رفته در موتے جمیل سکونت ورزید و بلا زمان شوهر خود در الکوک و اضیال نجشیده بر رفاقت خود و مدافعه سراج الدوله مستعد ساخته عمود و مواشیق گرفت بخت برگشتگی یاد لالت بچنین تدابیر و اهیے کند خلاصه چون مهابت جنگ را عمر قریب الانقضا شد از زنها بلفظے را مے گویند که از مهابت جنگ درخواستند تا دست شان بسراج الدوله سپارد چون احوال او را نیکوے شناخت تسلے کرده گفت او عمدهٔ خود را اگر سه روز از خود رانے نگمدارد آن زمان شمار دیگرے توقع خواهید داشت تا آنکه نهم رجب یوم السبت سنه مذکور دو ساعت از روز مانده برحمت الهی رفت و خواص اصحاب بتجهیز و تکفین او پرداختند نصف شب دهم ماه مذکور حسب الوصیت پانین پاے مرقد مادر خود در خوش باغ مدفون گردید رب ان تغفره فانه من عبادک و ان تغفرله فانت ارحم الراحمین مهابت جنگ را از ابتداے جوانی با خواهش و مسکرات و سماع سازها و سرودها مصاحبت و مقاربت نسوان رغبت بود و اوقات شریفش باداے نمازهاے مکتوبه و اشتغال تلاوت کلام الهے و اوراد و ماثوره می گذشت و نام عمر گردونا و شرب خمر نگذشته نهایت تجنب و احتراز ازین خبائث داشت همیشه دو ساعت از شب باقے مانده برے خواست و بعد از تخلے و طهارت و الفراغ از نوافل اول صبح نماز وتر ادا خوانده با معدودے از مصاحبان قدوه میل می فرمود و چون صبح طالع و روز روشن می شد تا دو ساعت بخوبے

یا رعام سے داد چہپی سرداران سپاہ واہالے وموالی عموم ملازمان وارباب حاجت حاضر بودہ ہرکس بعرض احوال وانجاح مقاصد خود کوشید دبہرۂ ازموائد احسانش برمی داشت بعد ازان برخاستہ درخلوت سے نشست وکسانیکہ موعود بودہ اند بامثل شمامت جنگ وصولت جنگ وسراج الدولہ وبعض مصاحبان دران مکان حاضر بودہ صحبت اختلاط وشعرخوانی ونقل حکایات سے داشت وچون ذائقہ اش نہایت درست وطعامہاے خوب مرغوب طبع او بود ازحدّ وعدّ روزمرہ یا شنیدہ تازہ وادر ہر کہ دستے درلذیذ طعام داشت روبرولیش چیزے می پخت ازمصالح آن انچہ بایست مثل انواع لوم وسلہ وغیرہ مہیا می بود گاہے اختراع درطعامے نمودہ باورچیان رارو برو تعلیم سے نمود وآن طعام تیار می شد وعملہ وارکان دربار دیگر حاضر بودہ انچہ حاجت باظہار والتماس داشت روبرو آمدہ بعرض میرسانیدند تاوقت طعام خوردنش می شد آن زمان بکاول مع خوانہاے طعام حاضر آمدہ وستارخوان پہن وطعامہا چیدہ سے شد وطعامہاے فرمایش اشخاص موعودہ روبرو شان ودیگران سے چیدند وازطعام خاصہ اش نیز ہریکے رابہرہ سے رسید وبرسر ستارخان ذکر حسن وقبح مطبوخات ودقائق ذوق مذکور گشتہ ذائقہ ہریکے بمک امتحان سے رسید وچون فراغ از طعام خوردن سے شد صاحبان حاضر دست کشتہ مرخص سے شدند ومصابت جنگ رااین میزبانے ہمیشہ مستمر ومقرر بود وغلب مجلس مردانہ بود وگاہے حماے نسوان اقارب کہ اولاد او وبرادر وانفس وذوے الارحام دیگر بودند سے نمود وبا آنہا طعام میل سے فرمود وبعد فراغت از طعام دست کشتہ سراستراحت برہالش آسائش گذاشتہ تبہ خواب سے نمود ومرحوم چوکے پلنگ حاضر سے شد ورقصہ خوان حاضر آمدہ بکار خود درجاے معین سے نشست ساختے بعد از زوال بیدار گشتہ بستراغ می رفت وازانجا برآمدہ وضو سے نمود ونماز ظہر خواندہ یک جزو تلاوت کلام اللہ کردہ نماز عصر سے خواند بعد ازان آب یخ بردہ یا آب شورہ انچہ مہیا وموجود بود سے نوشید وبرہمین یک آب دو روز وشب قناعت سے نمود بعد ازان افاضل وابرار مثل سید الافاضل میر محمد صاحب فاضل ادام اللہ عزہ وتقی علی خان وحکیم ہادی خان ومیرزا محمد حسین صفوے وفاضلے دیگر ملتانے کہ اسم او فقیر را معلوم نیست نشریف آوردہ آب وبخش مجلس او سے شدند ودریک دردیوان خانۂ مقابل وحاذے مسند مصابت جنگ مسندے براے سید مالی قدر فرش سے شد وہمکہ بزرگے بطرف پشت مسندے گذاشتند چون میر صاحب از طرف دروازۂ در پاکہ اقرب راہہا بود داخل شدہ برچبوترۂ صحن کہ تا ایوان عمارت فاصلہ بعیدے داشت برسے آمدند مصابت جنگ از جاے خود برخاستہ برمسند منتظر استادہ سے ماند وچون کفش از پا کندہ داخل ایوان عمارت سے شدند با آنکہ ہنوز بعد وافرے بود مصابت جنگ چند قدم از مسند فرا تر رفتہ باداب سلام سے کرد میر صاحب ہم بدستور با او سلوک ورسلام سے فرمودند وآمدہ برمسند معین خود سے نشستند ومصابت جنگ بجاے خود برمسند می نشست آن وقت تکیہ کہ چک اسپلوی مسند خود بمیر صاحب تواضع سے نمود وحقہ ہاے میر صاحب وتقی علی خان وحکیم ہادی خان ومیرزا حسین صفوے می آمد وقہوہ سے آوردند مصابت جنگ خود حقہ نمے کشید اما در قہوہ شریک بود بعد از قہوہ تکیہ پیش روے فاضل ملتانے می گذاشتند وکتاب کافے کہ از مصنفات شیخ محمد بن یعقوب کلینے ودر محمدیت صفراے حضرت صاحب الامر تصنیف شدہ وموافق معتقدات جماعہ امامیہ از نظر آنحضرت گذشتہ ولقب کافے بآن کتاب بخشیدہ آن سرو راست آوردہ بران تکیہ سے گذاشتند وفاضل مذکور ہر روز دو حدیث از کتاب مذکور سے خواند

وتربیه کرده و حل حقائق و دقائق آن میر صاحب مے فرمودند بعد ازان اگر امرے حمایت جنگ را منظور بے بود سوال مے کرد و میر صاحب بجواب آن پرداخته در اختلاط بازمے داشتند تا دو ساعت این مجلس منعقد بود چون فراغت از مذاکرات روے میداد میر صاحب برمے خواستند و حمایت جنگ بدستور چند قدم مشایعت نموده سلام مے کرد و استاده بود تا میر صاحب کفش در پا کرده راهے می شدند آن زمان بجاے خود مے نشست و آهسته آهسته اصحاب مذکور مرخص شده راه خانه مے گرفتند بعد ازان عملهٔ دیوانی و جمعیت سیٹھ آمده عرض اخبار هر دیار و استفسار امور معاملات کرا اول روز ملتوے مانده بود نمود دو ساعت درین گفتگو با تمام مے رسید و همدرین عرصه گاهے شمامت جنگ و گاهے سراج الدوله و صولت جنگ اگرے بود حاضر مے شدند بعد برخاستن اینها ارباب مزاج و خوش طبعے مثل میرزا شمس الدین و زین العابدین بهادر و میر کاظم و داروغه نشانه و شمع و چراغ خانه و میر جواد فوش بیگے و محمود زنانه و اخال ذلک حاضر آمده یک دو ساعت باستماع مطالبات اینها باهمدگر و بذله گوئی مے گذرانیدند تا شام مے شد و شمعلیان و شماعیان حاضر آمده بجراے آنها بطاقهاے رفه هندوستان مے شد بعد ازان نماز عشائین خوانده در دیوان خانه بند و بست زنانه مے شد و نشس مع زن سراج الدوله و دیگر عورات اقارب که براے ملاقش مے رفتند حاضر آمده مجلسے می شد و چون حمایت جنگ شب چیزے نمی خورد از خواکه تازه و خشک و حلاوے و لوز ها که همیشه مهیا بود آورده خدمت مے نمودند و چون خلقے از شب مے گذشت نسوان مرخص و باز مردانه مے شد و حمایت جنگ بر پلنگ یعنے چارپایه رفته مے خوابید و بدستور قصه خوان و سپاهیان چوکے پلنگ آمده بجاهاے معین خود می نشستند و در خواب بعد هر دو سه ساعت متبدگشته مے پرسید که شب چه قدر باقی و که ام کس حاضر است همین قسم سه چار بار بیدار شده آخر شب که اغلب دو ساعت بخوے می بود دیر مے خواست و از تخلے و طهارت فراغت نموده شروع بنوافل و اوراد می فرمود و اول صبح نماز واجب ادا کرده باز بدستور یکه مذکور شد در هر وقتے ازاوقات مشغول کارے بود و در صلهٔ ارحام و احسان با اقارب و اقوام و اصدقا و احباکار بجاے رسانیده که مافوقش تصور نتوان نمود هر که در شاهجهان آباد هنگام افلاس با او ادنے سلوکے و رعایتے نموده بود در زمان اقتدار اگر او بود و الا از اولاد او هر که را طلبیده یافت رعایتها لیکر در گمانش نبود لهل آورد و با اطفال اقربا و نسوان آنها سلوکے داشت که درین جزو زمان بلکه در ازمنهٔ دیگر هم کسے مخصوصان منتسبان خود نکرده باشد و در تمام قلمرو او مادام الحیاتش عموم رعایا و خلائق بکارے بوده اند که شاید در کنار پدر و آغوش مادر هم این آرام ندیده باشند و هیچ نوکرے ستے از خدمتگاران معتدش احدے نبود که مالک لکوک نبوده باشد غیر از آنکه با نفس سرد و صحبت و فرقت نسوان چنان رغبتے نداشت دیگر هاچیز کارها آشنا و با صاحب کمالان هر فن راغب و قدردان جمیع کمالات و در سلیقهٔ صحبت داری و اختلاط بے مثل و نظیر امیر صائب تدبیر و بهادر دلیر بوده از صفات حمیده شاید معدودے در وموجود بود و الاکثر صفتے از محامد او صاف خواهد بود که در ذات مجمع المحاسنش جمع نباشد در زمانیکه آصف جاه مرحوم نام جنگ پسر او بجایش نشست و بر پهول چرے رفته از دست افغانان همراهی خود گشته گشت و مظفر جنگ خواهرزادهٔ ناصر جنگ اول بامانت همان افاغنه برمسند ایالت متمکن گشت و آخر بامانت فرانسیسان باافاغنه مذکور که قلعهٔ خالش بود دست جنگید و بسبب تقدیر مظفر جنگ در رکاب سے افاغنه هر دو کشته شدند و سید محمد خان صلابت جنگ

برسند امارت وکمن مسلط گشت چنانچہ وراورق فخر سوم درضمن سوانح دکھن پیرایۂ وضوح خواہد یافت وتسلط موشر بہوسے بالا گرفت وخطاب متضمن سفارش فراسٹا انگ بطراق بسیار صابت جنگ رسید صابت جنگ چون مناسبت مزاج سراج الدولہ بانا مرجنگ وارادۂ پرخاش او باجارۂ انگلیشیہ مے دانست ومرتبۂ داناے وشجاعت او وحسن سلوکش بارفقاو خلق خدا از صابت جنگ مخفی نبود بندہ کہ دران روز ہا بحسب اتفاق چند ماہے بسراج الدولہ بود بگوش خود واز مردم معتمد ہم شنید کہ صابت جنگ مے گفت اسباب دلالت بران مے کند کہ بعد از ما سواحل عالک ہند در تصرف کلاہ پوشان خواہد بود وچنین شد کہ او بنظر دوربین خود دیدہ بود روزے درزمان دولتش مصطفے خان صابت جنگ را ترغیب بمقاتلہ جارۂ انگلیشیہ ودون کلکتہ نمود صابت جنگ اغماض کردہ جواب نداد بار دیگر شہامت جنگ وصولت جنگ را در عرض این مقدمہ شریک خود ساخت صابت جنگ بدستور جواب نداد وہ در خلوت با شہامت جنگ وصولت جنگ گفت کہ بابا مصطفے خان خود سپاہی ونوکری پیشہ است مے خواہد کہ ہمیشہ رجوع من باو بودہ باشد شمار اچہ شدہ است کہ درچنین امور با او ہمداستان مے شوید جارۂ انگلیش برائے من چہ بد کردہ اند کہ من بدخواہے آنہا کنم الا آن آتشی کہ در صحرا گرفتہ است خاموش نمی شود آنقدر کہ در دریا گیر دیکست کہ او را فرو نشاند زینہار گوش باین قسم سخنہا از نخواہید داد کہ نتیجۂ غیر از فساد ندارد

ذکر افاضل کرام ومشائخ عظام کہ در عہد صابت جنگ در قلمرو او بودہ اند یا بحسب قسمت ورود برخی ازان گروہ والا شکوہ درین دیار گردیدہ ومردم بلاقات آن بزرگواران رسیدہ اند

اول مولوے نصیر مرحوم است متوطن شیخ پورہ از اولاد شمس الدین فرہ یاورس کہ مزاران بزرگ در او دہ معروف است جد بزرگوارش از انجا بصوبۂ بہار نقل نمودہ در شیخ پورہ سکنے فرمود ومولوے مرحوم در شروع جوانے وزمان نظامت امیر الامرا شایستہ خان مرحوم کہ اخوند ملا شاہ محمد شیرازی وارد بنگالہ گردیدہ باز بشوق وطن مالوف قاصد معاودت بود وبنا بر شوقی کہ در تحصیل علوم داشت ترک یار ودیار نمودہ بر فاقت اخوند مرقوم مرحوم عازم ولایت ایران گشت ودر راہ با آنکہ چار و اے سوار یش مرد قطع منازل پیادہ مے نمود درس خود را نافذ نمے کرد وہمین قسم بولایت رسیدہ وعلوم متداولہ را بحد کمال رسانیدہ فقہ واحادیث را از علماے ایران سند کردہ در فنون ریاضے خصوص ہیات وہندسہ وحساب سرآمد اقران گردیدہ در ایران بعزت واحتشام روزگار گذرانید میر غلام محمد بہارے کہ الحق یۂ روزگار ونادرۂ زمان واسطۂ جواب وسوال عمدۃ الملک امیر خان ناظم صوبۂ کابل بانواب وحید دامر اے ایران بود چون خانۂ امرا نے رفت مولوے مذکور از طرف او آمدہ بعہدہ پیش عمدہ ہاے ایران مے نمود بعد از مدتے بہند آمدہ قلیل جاگیرے از بادشاہ در صوبۂ بہار کہ وطنش بود حاصل نمودہ در عظیم آباد اقامت نمود واے آلان بیوت بنا کردۂ او موجود ہ نبیرہ اش محمد حسن خان خلف زائر حسین خان دران امکنہ حسب الارث متصرف ومقیم است دوم داؤد علے خان معروف بزائر حسین خان خلف ارشد مولوے نصیر مرحوم است ودر اکثر فضائل نفسانے بہ از پدر تحصیل علوم متداولہ از پدر خود نمودہ با آنکہ بہ جمیع خلفات را بنام او بہ عام واو را وصے خود ساختہ بود بعد رحلت پدر بانصاف کار نہ ماگشتہ خلفات را علے ما فرض اللہ

بهریکے از قسم خود تبرعا تقسیم کرده داد و بعد انتظام امور معاش بشوق طواف ائمهٔ انام ادراک سعادت حجۃ الاسلام و عتبه بوسے آستان ملائک پاسبان مرقد منور سید الانبیا علیه و علے آله الصلوٰة و السلام عازم گردید پس ازادراک شرف و سعادت زیارت مذکوره بوطن مالوف معاودت نمود و اوقات بکسب سعادات مصروف داشته رضاجوئے خالق و مرجع و کامروائے خلائق بود همیشه در معاملات کرم مردم بخدمتش رجوع می داشتند اصلاح ذات البین منظور و ملحوظ فرموده بصالحه رفع منازعات مے فرمود و در معاش تعلیلے که میسر بود بحسن سلیقه صرف نموده حاجت روائے اکثر محتاجین و مساکین بود و جمعے کثیر از عجزه را اعیال خود گردانیده در ماکولات با جمیع منتسبان و وظیفه خواران مساوات مے جست تا آنکه خود خوشتر خورد و دیگران کمتر از ان زبان از ذکر و بیان محامد او صافش بعجز و قصور معترف است و انسلاک او در ان سلسله برائے اخلاف و اسلاف سرمایهٔ افتخار و شرف چون از زیارت عتبات عالیات برگشت خطاب خود را که اولاً علیخان داشت مبدل بزاد الحسین خان ساخت و باین لقب راضے بوده تفاخر می جست و مردانه وار در مراحل مابین ستین و سبعین برحمت ایزدے پیوست تا نفس انقطاع نپذیرفت در کمال استقلال راضے برضائے ایزدے و متکلم بکلمهٔ طیبهٔ الله بود اللهم اغفر له و ارحمه سوم میر محمد علیم که از مشاهیر مشائخ عظیم آباد و از جملهٔ شاگردان میر زاهر موسوے خان فطرت تخلص بود شهرت علمش اگرچه بسیار و شاعریش هم اشتهار دارد و تحقیق تخلص او اما بنده را مسلمے ماهے علیه بر علم و فضل او آگهے نیست چهارم مولوے محمد عارفے گویند از عرفائے زمان و عزلت گزیدگان دوران بود حالات خوش ازان بزرگ استماع افتاده در اول زمان دولت صابت جنگ در گذشت و در کوائف قلعهٔ عظیم آباد مدفون بود مدفون گشت از مریدانش شاه کوک نام شخصے صاحب حال طالب خدا بود مکرر دیده شده ترک و تجریدے داشت و الله اعلم بضمائر عباده پنجم میر رستم علے مرد مستغنے گوشه گزین و از علوم ظاهرے هم بهره داشت اکثر اشخاص غرق عادات از فضل مے نمایند بنده خود مکرر دیده لیکن مرد صاحب معنی مرتاض و به فائق حقائق آشنا بود در عظیم آباد هنگام صوبه دارے رام نارائن برحمت الهی پیوست و در حالیکه الحال بمقبرهٔ میر افضل سوداگر کشمیرے معروف است مدفون گردید بسبب آنکه سوداگر مذکور در خدمت سید میر و را رادت داشت بعد رحلتش در ان مکان که زر خریدا و بود او را در ده مدفون کرد چون خود هم مردم حسب الوصیه ها نجا مدفون گردید ششم شاه محمد امین در و بیشے تجرد کیش و عارفے حقیقت اندیش بود از پکیر نزارش راز عشق اے آشکار و نظاهر و باطنش لبالب از انوار محبت پروردگار از اصناع و احوالش ظاهر و رضاجوئے محبوب ازل و شاهد لم یزل از افعال و اقوالش باهر انیقد رمعاشر صحبتش فقیر هم دیده که بمجرد ورود در محوطهٔ تکیه اش هوائے دنیا از دل بیرون می رفت و محبت خدا و انقطاع از ین علائق سراور دل جائے گرفت شبها بعبادت و ریاضت بیدار و روزها با وجود هجوم مردم مراقب احوال و مشغول پروردگار بود بعد ساعتے کم و بیش نعره اش یا محبوب بنوعے از دل مرویے کشید که دلهائے دیگران چون سیل در بحر طپیده خلاصهٔ آن صاحب نفس عالے از هماے و کیفیتے بود و مرشدش شاه محامد عظیم آباد بکرامات و خوارق عادات مشهور و از ثقات علو مقامات آن بزرگ استماع افتاده سالک بود اما اندک جذب هر مزاجش غالب گاهے افاده درس ظاهری هم مے فرمود ششم شاه اودهم هشتم حیات بیگ در ظاهر او طوع مجانین داشتند و انقطاع از اکثر منوره ریاست رزان اینها غلبه داشت اما مردم بزرگے و خوارق عادات از ایشان نقل مے شود و الله اعلم عند الله تعالے

نہم شاہ خضر رویشے بلند پایہ بود در سعد پور معاملہ پرگنہ بہار اوقات بسر می برد مجذوب وضع اما اکثر عقلا و ہوشیاران بخدمتش رسیدہ علو مقامات و سمو حالاتش را ناقل بود و اند و بسے کرامت و خرق عادت ازان بزرگ روایت نمودہ بنوعیکہ مجال تشکیک در بارہ او نیست و ہم سید والا تبار میر محمد سجاد کہ نے الحقیقت یادگار آباو اجداد کرامش بود در حقیقت در طریقہ راہ بردہ و صیہ حقیقت بدام آوردہ در کمال عزت و احترام بسر می برد و دنیا را برابر پر کاہے نمے شمرد باو الد مرحوم ہر شتہ اخلاص نہایت مستحکم داشت و ہمت بر تحصیل مقدمات از و سے می گماشت در علم جفر و دیگر علوم ظاہر نیز دستے داشت فضلا و کمالاتش ازان وافر تر است کہ خامۂ قاصر اللسان درین عجالہ بذکر مجملے ازاوصاف حمیدہ اش تواند پرداخت کتابے ازمؤلفات او دیدہ شدہ بر علو مدارج و سمو معارجش آگاہ مے سازد از نظر ہر کہ بگذرد او را بر قدر و پایۂ آن والا مرتبت آگاہے بہم مے تواند رسید بعد رفتن والد مرحوم بشاہ جہان آباد باجداد امجاد این خاکسار اتحاد یکدیگر باہم پیدا کرد مجتمعا میداشت و باتفاق او شان ہمت بر مجاہدات می گماشت سال رحلتش را فقیر یاد نداشت و الا بے نگاشت اللہم الحقہ بآبائہ الصالحین و اسکنہ فی اعلی علیین یازدہم جد بزرگوار این بیقدار سید علیہم اللہ طباطبا است از سادات بنی حسن علو مقامات آن برگزیدہ آلہی اگر نگاشتہ آید دفتری علیحدہ میباید سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری وارد عظیم آباد گردیدہ در ماہ شعبان سال پنجاہ و ششم از مایۂ دوازدہم برحمت الہی گردید ریاضات و مجاہدات آن سید عالی مقدار و خرق عادات و کرامات کہ ازان نقاوہ اخبار نظہور رسیدہ و بندہ بران مطلع گردیدہ در شنوے علیحدہ کہ منظوم نمودہ بہ بشارۃ الامامۃ موسوم ساختہ ام بہنے ازان مندرج است سن شاہ فلیرفع الیہ دوازدہم جناب شاہ حیدری عموے حقیقی جدۂ پدرے بندہ از اولاد علے بن الحسین علیہما السلام و کربلاے العاشرے در تشیع نہایت مجاہر و سینہ پاک و در کمال استغنا بود با متکبران استکبار و با عجزہ نہایت فروتنی و تواضع سلوک نمود اکبر قلی خان پدر محمد امیر خان از اکبر آباد بسباحت تمام ہمراہ آورد و قصبۂ بھاگل پور را خوش نمودہ در محل اقامت افگند محمد غوث خان کہ بتقریب رفاقت فال خود فتح اللہ خان در قصبۂ مذکورہ توطن گزیدہ بود اتفاقا بیمار شد و بیماریش اشتداد یافتہ از حیاتش امیدے نماند و ان وقت شاہ حیدرے کہ از مبانیت ندیش نفورا ما از شجاعتش رامے و مسرور بود بسر وقتش رسیدہ بشرط قبول مذہب تشیع ضامن شفای او شد و او قبول نمودہ شفا یافت و ارادتی کامل باشاہ حیدرے بہم رسانیدہ مع اولاد مطیع و منقادش بود تا در جنگ سرفراز خان کشتہ شد شاہ حیدری از بھاگلپور بہر شد آباد آمدہ صاحبت جنگ را بر محل نہایت ملامت نمود و صاحبت جنگ سر بزیر انداختہ غیر از تسلیم و استکانت سخنے بر زبان نیاورد و شاہ حیدری لاشہای غوث خان مرحوم و پسران و رفقاے او را از میدانی کہ دران مدفون بود تند برآوردہ بہ بھاگل پور رسانید و بعد چند سال خود ہم انتقال نمودہ برحمت الہی رسید و در بھاگلپور مدفون گردید شاہ جعفری پسرش بہ از پدر بود و از امثال و اقران در صبر و توکل و قناعت و رضا و ترک سمعہ و ریا گوے سبقت ربود با آنکہ صاحبت جنگ و اولادش نہایت احترام او می نمودند مفارقت و عجبی را نجو راہ ندادہ در ویشانہ بسر می برد و در مقامیکہ باید باستقلال کار فرما شدہ اغنیا را برابر پر کاہے نمی شمرد حسین خان فوجدار بھاگلپور روزینہ مردم بھاگلپور و فقراے آنجا ماہیانہ نمود تقرضے بہ میسہ شاہ جعفری نداشت اما ہرگز بہ میسہ خود نگرفت و نہ بصاحبت جنگ درین خصوص چیزے نوشت تا آنکہ صاحبت جنگ خود خبردار شدہ حسین خان را ملامت بانمود و بہ میسہ جمیع فقراد ہانید آن زمان وجہ خود ہم گرفت و در زمان ہنگامہ مصطفی خان و عبورش از بھاگل پور مردم سنہاے گفتند و متعصبان بھاگل پور با فاغنہ مصطفی خان اعلان تشیع او را اخبار نمودند و خبر رسید کہ مصطفی خان واعیۂ بر خاش با او دارد در جاے خود باستقلال مستعد شہامت نشستہ بطرفے نجنبید و آن بلا خود

دفع گردید در شادے سراج الدوله اسبهے رام خود بهاگلپور رکه از طرف عطاء الله خان بود برای کشتن گاوی دست سیدے
سے برید واو هر چند استغاثه پیش اعیان نمودکسے نه شنید وفریاد او بجائے نرسید آخر شاه جعفری شریک احوال او شد
وبلوائے عامے روئداد قریب بود که فتنهٔ بزرگی حادث شود عطاء الله خان راحواس برجاے نماند ومردم بهجوم آورده میخواستند
که بخانه اش بریزند چون دران وقت شمشیر خان وسردار خان برطرف نشسته بودند واین ساخته روئداد پیبت جنگ ورعین معرکه
آمده باشاه جعفرے گفت که صلابت جنگ ازمیان برمی خیزد شاه جعفری گفت که این سید را راضی کنید وگرمرا کارے نیست
پیبت جنگ سید را بداد ن ده وزر نقد وتنبیه قاطعان یدراضعه ساخت آنزمان فتنه فرونشست باین حمیت ایمان وشجاعت
وجمیع صفات حمیده کمتر کسے دیده وشنیده شده یکبار درمین شکار که شروع جوانے او بود شیرے برآمد محمد قطب پسر کلان
غوث خان مانع بود که شاه جعفرے بدم شیر نر دوآن سید نوجوان اسپ تاخته وبر سر شیر رسیده وپیاده پاگردیده شیر را
چندین تازیانه زد وشیر مثل روباه از پیش روے فرزند اسد الله دمی گریخت وسید دریے او رفته تازیانه هامیزد وبمحمد قطب
می گفت که شیر را چنین می زنند علاج وسداد ومهمان نوازیها ومساوات درمعاش چنانکه بابیگانه وآشنا یکسان بسرمے برد
دیگ طعام باهم کس مے خورد وحاجت روائے مومنین بافقدان اغراض دنیوی همرتبه بود که مافوقش تصور نتوان نمود در
عهد حکومت میر محمد قاسم خان درمونگیر برحمت اسکے واصل گردید ونعشش را از مونگیر به بهاگلپور نقل نموده درزمینی که درایام
حیات خود پسند کرده بود دند مدفون گردید اللهم الحقه بآبائه الصالحین

مشائخ سلاسل مشهوره در اطراف صوبها

بسیار کسان واکثری با نام ونشان وصاحب اسباب مشیخت وشان بوده اند اما کیفیتے از آنها بگوش فقیر حقیر نرسیده که قابل تحریر
باشد ازان جمله شاه غلام علی در موضع دیوهره مضاف پرگنه ارول وشاه بدیع الدین وغیره اولاد شاه شرف الدین یحیی منیری
در بهار وشاه کبیلن درسهسرام وشاه محمد مسیح در للیا مضاف سرکار مونگیر وشاه بحم الدین مشهور بشاه مولی در پرگنه سوریج گڈھ
مضاف سرکار مونگیر او در کمال عسرت متصل بسوریج گڈھ بسری برد وجلیل زمینی که در قبضهٔ تصرفش بود حاصل آنچنان را صرف ضیافت
مسافران وارد وصادر می نمود تا آنکه حیدر علی خان برادر حسین علی خان داروغهٔ توپخانه صلابت جنگ رسونی جودتش بهم رسانیده
پرگنه مگر اکه محقر پرگنه از توابع مونگیر بود بصلابت جنگ التماس نموده مدد معاشے برائے او مقرر کنانیده وسندش از دفتر
سرکار نویسانیده داد الحال اولاد او که عبارت از اقربای زنش باشند بکام وآرام بسر می برند

وعلماے ظاهر

که متصدے درس وتدریس بوده افاده واستفاده را جاری داشتند بسیار بوده انسته نه وه کس مدرس درشهر عظیم آباد
وقریب به سه صد چار صد طلبهٔ علوم بوده اند ودر پرگنه ها وقصبات مشهوره صلے ندالقیاس اما از مستعدان بهار قاضی
غلام مظفر مخاطب بمظفر صلے خان گشته بتقرب صلابت جنگ اختصاص یافت ودارو نه عدالت مرشد آباد گردید مرد خوش تقریر باکثر
فنون علمی ماهر ودر نظم ونثر سلیقه لائق داشت

وبزرگانی که بفرمان قهرمان تقدیر بنا برانقلابی اوضاع ایران وارد هندوستان گشته به تقریبی چند

ورود بعضے از آنہا در عظیم آباد و بنگالہ روی داد

اول و اعظم آن بزرگواران عمدۃ العلماء العظام و زبدۃ الحکماء الکرام کاشف الحقائق الخفی و الجلی خاتم الحکماء المتالہین مولانا و شیخنا المحمد المدعو ببطلے المتخلص بحزین اعلی اللہ مقامہ از نبائر شیخ تاج الدین ابراہیم المعروف بزاہد الجیلانی و نسب شریفش بہ پانزدہ واسطہ بشیخ عارف کامل مذکور می رسد و از غایت اشتہار کہ میت فضائل او اقطار عالم را فرو گرفتہ و مصنفات او در جمیع بلاد عالم عموماً و در ہند خصوصاً دائر و سائر است مناقب و مفاخر او اطناب مستغنی و بے نیاز است اما بنا بر جبر قریحہ کہ مجبلے از محامد اوصاف و اخلاق آن برگزیدہ النفس و آفاق پر واختہ می آید مخفی نماند کہ فقیر و کسانیکہ بہمہ وجوہ بہتر ازین حقیر بودہ اند اعتراف دارند کہ درین جزو زمان چون او کسے دیدہ نشدہ بلکہ متردد بین عرب و عجم نیز بجامعیت آن جناب در جمیع علوم ظاہر و باطن احدے را در اطراف و اکناف عالم نشان ندادہ اند آسیتے بود از آیات الٰہے جامع حقائق و معارف تام تناہے قوت مدرکہ و حافظہ باین مرتبہ در اسلاف ہم شاید کسے را کمتر با ہم جمع شدہ باشد جس را در ہیچ امرے از امور ہیچ فنے از فنون علمے و عملی و علوم عقلے و نقلے بذات جامع الکمالات او نسبت نتوان داد از غوامض علوم کدام مسئلہ بود کہ نمانندہ و از دقائق رموز کدام نکتہ بود کہ نشناسد الحق کہ اعجوبہ بود دہر و نادرہ زمان و علامہ بود ہمدران محمد شاہ بو ساطت عمدۃ الملک و دیگر مقربان دولت خواہ مکرر پیغام دادہ مسالت نمود کہ متعہد امضائے امور و وزارت گشتہ رونق افزائے سلطنت او شود اما چون سر فرو آوردن بدنیا ننگ و عار آن نقاوۂ اخیار بود در اصلے نشد و ہم مے دانست کہ اساس دولتش پوسیدہ عنقریب از ہم فرو می ریزد لہذا التفاتے بآن نکرد و الا انتظام عالم در فاہ حال بنے آدم از دست چنین کسان اگر بر آید خود را معاف نے دارند و بر ذمہ ہمت خود واجب و لازم می دانند زیادہ بر این الطناب در باب ذکر فضائل آن والا مقام در کار نیست مآثرش کہ خافقین از ان مالا مال است بر ادائے شہادت مناقبش کافے و بیمبران را معلم سبلغ کامل وافے چند بار آن عالی مقدار تا عظیم آباد رسیدہ عازم ہ بر رفتن از خاک سیاہ ہند بود تقدیر مساعدت نہ نمود و ذکر وجوہ ورود و دواعیۂ عود طولے میخواہد و چنان فائدہ دران نیست مہابت جنگ و شہامت جنگ و صولت جنگ عرائف منضمن آرزومندیہا نوشتہ تمنائے مقدم سعادت توامش بکرات نمود و مہر بار بذرے تمسک جستہ راضی بآمدن و بودن با اینہا نگشت و برگشتہ در بنارس با سبابے چند سکونت ورزید تا آنکہ طاقت حرکت در خود دیدہ برائے خود قبرے آراست و در سنہ یک ہزار و یک صد و ہشتاد ہجری بجوار رحمت پروردگار شتافتہ در ہمان بقعہ شریفہ کہ خاتمۂ آخرت خود را انجا ساختہ بود مدفون گردید بر لوح مزار بخط خود کلمہ چند و دو سہ شعرے بگاشتہ بر سبیل یادگار قلمے می شود بر سر لوح اسم مبارک اللہ است بعد از ان یا محسن قد اتیناک اسلمئے بعد از ان العبد الراجے رحمۃ ربہ الغفور محمد المدعو ببطلے بن ابی طالب الجیلانی و در پائین لوح مذکور این مطلع خود ش نوشتہ **بیت** روشن شد از و صال تو شبہائے تار ما ✤ صبح قیامت است چراغ مزار ما ✤ و در ہر دو پہلوے لوح مزار این دو بیت مرقوم است **نظم** زبان دان محبت بودہ ام دیگر نمیدانم ✤ ہمیدانم کہ گوش از دوست پیغامی نشنیدا نیہا ✤ حزین از پاے رہ پیما بے سر گشتگی دیدم ✤ سر شوریدہ بر بالین آسائش رسید اینجا ✤ اللہم اغفرلہ وارحمہ دوم جناب شیخ محمد محسن کہ از نبائر شہید ثانی شیخ زین الدین علی است ذکر نسب ہمایون او از غایت اشتہار کالشمس فی وسط النہار حاجت بارقام و اظہار ندارد و در علم غریبت و فقہ و حدیث و تفسیر بے نظیر بود و در عقلیات چندان توجہ و التفات نداشت اما اجنبی ہم نبود گرچہ شش بظواہر شرع شریف بیشتر بود و از مسلک عقلاء و عرفا احتراز نمودہ نہ ریختے آنہا داشت و نہ کلفتی از انہا بلکہ مے فرمود مقتدایان ما ہر دو طرف

بود اندوہگر و ہی مسلکی پیمود من درانیا زحقیقت وحقیقت این دو فرقہ عاجزم و ہو اعلم بالحقائق اول ورود آن بزرگ در ہنگامہ تسلط افغان بر ایران بر کربلاے معلی اتفاق افتاده مع بزرگان و برادران خود دران مکان سعادت آشیان و آستان مقدسہ بنجف اشرف زادہا اللہ شرفا مجاورت اختیار فرمود چون عسرت زور آور و بضرورت در شاہجہان آباد رسیدہ برفاقت صفدر جنگ بسری برد و وجہی برای معیال خود بکربلاے معلی فرستادہ خود با امیر مذکور روبالقا قبلقین پیر شجاع الدولہ تینا و تبرکا ماموریود چون صفدر جنگ انتقال نمود و شجاع الدولہ مست می غفلت و نادانی گردید از رفاقت او کناره جسته در عظیم آباد رسید چنانچہ از زبان عسرت احوال آن بزرگ دیده مبلغے بطور مضاربہ داد تا تجارتی نماید شیخ مذکور بنا بر اجنبیت ازین وجوہ یکے را با ینکار برگزیده خود در مقبرہ پدر برہان الملک اوقات میگذرانید تا آنکہ بعد مدتی چوبہاے سکہوہ گورکھپوری خریدہ گماشتہ او در عظیم آباد رسید و رام نارائن نائب نظامت آنجا اگرچہ در ظاہر مدارا ہا می نمود اما در باطن عجب عداوتے و عصبیتی داشت و دران روزہا بعمارت کہنے بیساخت پیغام فرستاد کہ چوبہارا بقیمتی کہ دیگران میخرند بہ رایکیا من مے خرم و زرش یکمشت مے رسانم آن بزرگ رامضے شد عمارا راجہ مذکور چوبہارا پیمودہ و نشان خود نمودہ در وادن زر تجتہا بر آوردند شیخ گفتہ فرستاد کہ این چہ معاملہ است یا چوبہا موافق وعدہ بگیرند یا وا گذارند تا دیگرے بخرد جواب ناصواب بغرور خواب اقتدارے کہ در شب زندگانی خودے دیدہ گفتہ فرستاد خلاصہ اش آنکہ من از مغرب و مشرق نمی ترسم و پاس خاطر شما بعض ترحم میکنم صاحب گمان دیگر نخواہند برد شیخ حیران گشتہ در جواب نوشت کہ مضمون پیغام ہیچ مفہوم نشد اما آنچہ از بیباکے ہا مرقوم بود بیت عزیزے ہست میدانے خدا نام ✤ کہ دشمن ریدہ در باگیر و آرام ✤ بعد ازین ماجرا عسرت در احوال آن بزرگ بالا گرفت و چندروزے بران نگذشت کہ عالیجاہ میر قاسم خان بر نظامت ہر سہ صوبۂ بہار و بنگالہ و اوڈیسہ تسلط یافتہ دمار از روزگار راجہ مذکور برآورد و چنانچہ انشاء اللہ تعالے در اوراق آیندہ بوضوح خواہد انجامید و شیخ مذکور را حق تعالے بواسطۂ میر قاسم خان رفاہے لائق در معاش دادہ قروض آن بزرگ ادا گردید و بعد یک دو سال آن بزرگ والاتبار دمان را اجل موعود در رسید و در زمینی کہ الحال مزار او متصل بمقبرۂ پدر برہان الملک و زرخرید عالیجاہ ست مدفون گردید و اخوند ابو القاسم کہ تلمیذ و ملازم او بود بجاورت مزار او نشستہ خانۂ برای خود آراست از مردم کشمیر بود اما در خوبیہاے نظیر بدستے باحسن معاشرت در انجا بسر بردہ سال گذشتہ کہ سنہ یک ہزار و یک صد و نود و سہ بود بر حمت الٰہی انتقال نمود و در جنب شیخ خود مدفون گردید مردی بود نیکو طینت و معروف بر ضا جوے خلق خدا و بعلم عربیت و فقہ و حدیث و تفسیر آشنا زندگے بہ نیکوئے نمود و ہمیشہ معروف پاس خاطر خلق خدا بود و صفات حمیدہ بسیار داشت ظاہرا پیچدہم ماہ مبارک رمضان سنہ مذکورہ بعد افطار بموتہ فجاۃ در گذشت و داغ حرمان بر دل دوستان گذاشت اللہم اغفرلہ وارحمہ الحال دو کس از بزرگان آنزمان باعث نزول برکات آسمان بر روے زمین باقی و از رحیق مختوم حقائق و معارف خلق خدا را بقدر ظرف و لیاقت ساقی اند

اول سید الاجل علامۃ الوری الحبر الملی کاشف السرائر والرموز الازلی سید محمد علی مد اللہ تعالی ظلال افضالہ علینا وعلی جمیع المومنین بلطفہ الجلی

مولد ایشان اورنگ آباد دکن و والد بزرگوارش میر عبد اللہ بن میر ابراہیم و جد مادری ایشان میر محمد شفیع قسب شریفش

بحسین ذوالدمعہ بن زید بن علی علیہ السلام سیر سد و مولد اصلی آبای ایشان یزد است میر عبداللہ مرحوم باورنگ آباد وارد شدہ سکنے اختیار کرد و صبیہ صلبیہ عم بزرگوار خود میر محمد شفیع را در جمادالاولی در آورد عفیفہ مذکورہ والدہ ماجدہ آن عالی جناب و تاریخ ولادت باسعادتش روز چہارشنبہ دوم شہر رمضان المبارک سنہ یک ہزار و یک صد و ہفتدہ است در سنہ ہفتدہ و ہیجدہ سالگی ہمراہ بعضے از بزرگان قبیلہ بقصد زیارات و تحصیل علم در سال یک ہزار و یک صد و سی و یک یاسے و دو متوجہ ایران و عراق شدند و در حادثہ محمود افغان و اشرف با مردم آنجا شریک بود و مدت بیست سال ہمان طرف تشریف داشتہ اکثر بلاد فارس و عراق را مفصل سیر فرمودہ و زیارات عتبات مایہ کمر بعل آورد و با اکثر علماے ربانی مثل حاجی اسمعیل خاتون آبادی و حاجی عبداللہ جدے و میر محمد تقے مشہدے رضوی و ملا محمد صادق اردستانی صحبتہا داشتہ و در ندا کرہ علمی شریک بودہ با علماے ظاہر مثل میر محمد حسین نبیرۂ ملا محمد باقر مجلسے و برادران ایشان و ملا محمد علے قاینی و میر محمد طاہر خاتون آبادی و میر معصوم خاتون آبادے و غیرہم نیز صحبتہا داشتہ اندا اما انچہ بطریق درس تحصیل فرمود و با نظہار آن سید بزرگوار معلوم شدہ زیادہ بر پنجاہ شصت بیت الفیہ نخو نبودہ لیکن در مبادے تحصیل موہبت الٰہی چنان شامل حال شدہ بود کہ ہنگام ورود اصفہان کہ سن شریف ایشان دران وقت تخمیناً بیست و دو سال بود اکثر مردم برائے درس کتب معدودہ درسی حاضرے شدند و مواضع مشکلہ جمیع کتب معقولہ مثل شفا و اشارات کتب منقولہ و عربیہ را مطالعہ نمودہ نحوے تقریر می کرد کہ اکابر علماے آن دیار از حسن تقریر و جودت ذہن و سرعت مطالعہ و قوت حافظہ آنجناب حیران شدہ بودند و وجود شریف ایشان را مغتنم مے شمردند و ہر پہ بحافظہ سپرد ہر چند بران سالہا بگذرد و با قید جزئیات در خاطر است اما با وجود اجتماع این اوصاف از آئین درسے و پیش نمازے و اختلاط با اہل دول زیادہ بر حد ضرور ہمیشہ و ہمہ جا گریزان و متنفر بودہ در اصفہان در سلسلہ مشکیہا تاہل اختیار کرد و آن مستورہ بعد دو سال بجوار رحمت الٰہی پیوست و دیگر بار از مشاہدۂ اوضاع زنان و ملک شوق تجرد میل بتاہل نکرد و اجازت احادیث اصول و فروع مثل اصول کافی و من لایحضرہ الفقیہ از میر محمد تقے مشہدی خسروی و میر محمد حسین و میر زین العابدین نبیرہ ہاے ملا محمد باقر مجلسی رحمہم اللہ گرفتہ و اسرار قرآن و احادیث کہ مخصوص خواص عرفاست از حاجے نصیر در شیراز و میر محمد تقے مشہدے در اصفہان استماع کردہ و کتب حکمے و کلامے در خدمت ملا محمد صادق اردستانی گذرانیدہ الحاصل از ایران قصد سفر حج کرد و جہاد تبا ہے شدہ بسندہ بر ہند چند ماہ در انجا بودہ باحمد آباد و چندے نیز در انجا توقف کردہ بسورت آمد و از انجا باورنگ آباد ہر چند نامرہنگ ناظم دکن تکلیف ماندن کرد لیکن بنا بر فساد اوضاع او قبول نکرد و از انجا بمیدر آباد آمد و در انجا چندے توقف نمودہ از راہ سیکاکول بہ بنگالہ و ہتے در ہوگلے بنا بر استدعاے خواجہ محمد حامد نقشبندی تشریف داشتہ متوجہ بیست شاہجہان آباد شد در اثناے این سفر از راہ پوربیہ عبور فرمود و بتکلیف حاکم آنجا سیف خان برادر عمدۃ الملک امیر خان روزے چند در انجا گذرانیدہ آخر صحبت او را کہ خالی از جنون و سفاہت نبود مسکرہ شمردہ بعظیم آباد تشریف آوردہ و در انجا چند روز عبدالعلی خان بہادر خال سر اسر افضال را تکلف مقتضم شمردہ متعہد خدمت گذاریش گشت بسبب فقدان مناسبت از انجا نیز بر خاستہ عازم لکھنؤ گردید مدتی بسیر و ران فواح بسر بردہ بنا بر اتفاق از طرق بسبب برآمدن محمد شاہ بادشاہ بر علی محمد روہیلہ فتح عزیمت آنطرف نمودہ حسب الاستدعاے ہیبت جنگ کہ سابقاً را از عمدہ بر بردہ بظیم آباد آمد ہیبت جنگ معتمدان خود را باستقبال او فرستادہ بر ورود فیض آمودش نہایت بشاشت نمودہ شہر بقدر شش ماہ در خانہ او بسر بردہ روز و شب در صحبتہاے خاطر عاطرش می کوشید تا آنکہ حادثۂ شمشیر خانی روی داد ہیبت جنگ مقتول گشت و دران

انقلاب خانه سید هم بتاراج رفت و سید بعد وصول لشکر مهابت جنگ در قرب و جوار مونگیر شنیده بمقتضای الفرار مما لا یطاق من سنن العسکر
از عظیم آباد بر آمده خود را بمهابت جنگ رسانید مهابت جنگ ورود همایونش را از سعادت طالع و یاری بخت خود شمرده و از ان باز
تا زنده بود خدمت گذارے او را سعادت می انگاشت و چنانچه گذشت دقیقهٔ اطاعت و انقیاد و ادب و احترام او فرو نمیگذاشت
درین ایام سال یک هزار و یک صد و شصت و پنج باز عازم حجة الاسلام و زیارت آستانهٔ سید الانام و عتبات علیهٔ ائمهٔ اهل بیت
علیهم السلام گردیده از راه دریا دراک سعادات مذکوره شتافت و بعد از چهار سال شرف یاب طواف مکهٔ معظمه و عتبات
مکرمه زادها الله شرفا و تعظیما گشته بمرشد آباد معاودت فرمود بعد رحلت مهابت جنگ سراج الدوله بمقتضای سفاهت
و شامت طالع خود با چنین بزرگ واجب التعظیم بیمحابی پیش آمده از جائیکه منزل داشت بجبر و عنف بلا مهلت بدر کرد و آن
بزرگ متغیر گردیده درچنین حالت کجا رود و چه کند که مالک مملکت چند ماهه راه آن سبک سر بتاخت و درین عرصه حسن رضا خان
و مختار الدوله حاجب احمد که چراغ دودمان و فخر خاندان مهابت جنگ است با آنکه خود هم از سراج الدوله بنا برزشتے مزاج او
در فراغت شهامت جنگ مرحوم خوفها داشت بجرد استماعے این خبر بلا تامل بخدمت سید جلیل القدر بر بهته پاشافت و آن فرزند
را بخانهٔ خود دلالت نموده بهراه آورد و لب دریا مکانیکه اکنون اقامت آن جناب است برده مکان مذکور را بندر و پاانداز
سید عزیز دیو رنمود فی الحقیقة دران وقت خود را در دهن سبعی در افگنده بود و جناب اقدس اکمے و پاداش این عمل
حفظ و صیانتش فرمود و الا عمل خطرے عظیم بود آن وقت خوف و اندیشه اش گذشت اما نیک نامی این کار بر صفحهٔ روزگار
از حسن رضا خان بیادگار و در صحیفهٔ اعمالش ذخیره روز جزا ثبت و پاسے دار ماند و سراج الدوله هم گذشت و بر عکس
نتیجه یافت بیت از مکافات عمل غافل مشو گندم بروید جو ز جو هذا ظاهرا مجاسے آلیه در بیان حضرات خمس
بعبارت عربے مقفا بر طریقهٔ محققین و عرفا تحریر فرموده دیگر حواشے شرح مفاتیح ملا محسن کاشے رحمه الله در فقه بعبارت
عربے که کاشف معضلات اوست و کتاب اخوان الصفا و خلان الوفا که در حکمت است چندین نسخه فراهم آورده با کمال
تنقیح و تحقیق مقابله نموده جا بجا اکثر عبارات نامناسب و نامفهوم را بعبارت مناسب و قریب الفهم تغییر داده من حیث اللفظ
والمعنی تسهیل و تصحیح فرمود بلکه چندین رساله کثیر النفع دیگر بران افزوده ے توان گفت که تصنیفے است جدید دیگر شرح کافیه نحو
بعبارت فارسے برائے مبتدیان شروع بنوشتن نموده ناتمام است و شرح نخبه ملا محسن کاشے رحمه الله نیز در فقه بعبارت
فارسے نوشته اما ناتمام مانده و سرعت مطالعه می گوید بحدیست که اگر کسے در یک سال مطالعه کند ایشان در یک روز مطالعه
می فرمایند الحمد لله لسے آلان که اوائل ماه شعبان سنه یک هزار و یک صد نود و چار هجریست سید معظم مذکور در ان مکان که خانهٔ
عالیشان حسن رضا خان پاانداز آن مقتدائے ارباب راز نموده شرح البال بمطالعهٔ و مقابلهٔ کتب و هدایه و افادهٔ مردم در
شهر مرشد آباد مے پردازد حسن رضا خان و اولاد ایشان و محمد حسین خان بن حکیم هادی خان و دیگر مخلصان و ارادتمندان
و مقیم و مسافر از فیوض انفاس مبارکه اش فائده ها برمی دارند حق تعالے سایهٔ بلند پایهٔ سید جلیل القدر مذکور را بر سر
عباد خود مخلد و پاینده و اراد و هنگامیکه فقیر بتقریبے عازم کلکته گردیده زمانے ببیرد ربلدهٔ مرشد آباد متوقف بود اغلب
احیان در صحبت سید مبرور مذکور رسیده مستفید بود اد هر عالم سخنان مے شنید روزی بتقریبے مذکور رفتن خود بسمت
دهلی و استماع کشتنے عجیب از بزرگے که نام او اکنون بیاد نماند فقیر سه سال قبل ازکشته شدن نادر شاه حکیمه محمد شاه
بتحریک عمدة الملک و صفدر جنگ بعزم تادیب علی محمد روهیله به آنوله و بن گذور سیده بود و سید درهان لشکر بود ان

بعضی از ثقات مغلیه ایران که از روشناسان نادرشاه بود و از واسطه این قصه نموده بود ند نقل میکردند و میگفتند که اگر من این خبر بعد کشته شدن نادرشاه می شنیدم هرگز تصدیق این مقوله نمودم الحال بیقین میدانم که آن بزرگ از کمل اولیا و عمده ارباب کشف و صفا بود چون این نقل از جمله شواهد مصححه اخبار اخیار سلفست خامهٔ حقائق نگار بتحریر آن بے کم و کاست مبادرت نمود چون نادرشاه کرهٔ ثانیه از قریب قندهار بتنبیه نور محمد خان لئی رئیس دیرینه ولایت سمنکوه که در کمال اقتدار و برقلعهٔ امرکوت که هفتاد کروه از هر طرف او آب و آبادانی مفقود الاثر است مستظر گشته رجوع بنادرشاه نکرده بود و نادرشاه ملک اورا با بعض ممالک دیگر که از مملکت محمد شاه انتزاع نموده منضم ملک خود گردانیده بود معاودت بهند نمود ذکریا خان و پسر او شاه نواز خان باستقبال شتافته بعد اطلاع برمافی الضمیر شاه عرضه داشتند که قلعه مذکوره هشتاد کروه از هر طرف دور خود آب ندارد و لشکر در نواح آن از بے آبے اقامت نمی تواند نمود جواب داد که اگر لئی مذکور ببر آسمان رفته پایش کشیده نمے آرم و اگر در زمین خزیده موے سرش گرفته می کشم شاه نواز خان پسرش را با اندک فوج هندے همراه خود گرفته لشکریان را فرمان داد که طعام و شراب سه روزه همراه گیرند و شام کوچیده نصف النهار بقلعهٔ مذکوره با قلیلے از فوج رسیدو باقے افواج سرور پے هم نهاده مے آمدند نادرشاه شاه نواز خان فرمود که ای پسر میتوانے که آبے بهم رسانی ادا التماس نمود که آب جذا مدرون قلعه وجود ندارد اول نیز معروض شده این قدر گفته تحصیل آب بسوے قلعه با معدودی از سواران خود که همراه او رسیده بودند راهے شد بهمرسیدن آمدنش از فوج شاهے ندای الامان از قلعهٔ امرکوت بلند گردیده اهالے قلعه بضابطه سفید چادر امان بر سر گردانیده عذر خواه بر آمدند شاه نواز خان رسیده بنور محمد خان گفت که رستگاری و پایداری عمر و دولت تو منحصر بر انقیاد و اطاعت فرمان ست او قبول نموده با تفاق شاه نواز خان عازم خدمت شاهے شدند شاه نواز خان او را با مین ولایت بطور یکه گنگاران را با تیغ و کفن در حضور ببرند آورد و نور محمد خان خود را بر خاک مسکنت افگنده زمین بوس نموده عذر تقصیرات خواست نادرشاه عفو فرموده او را دو یک شب در انجا بوده روز دیگر بهمان روش که رفته بود بقلعه خود مع لئی معاودت نمود بعد الفراغ از انتظام معاملات روزے نور محمد خان را در خلوت طلبیده در تنهائی گفت از تو سخنے می پرسم اگر راست گفتی رستے و گرنه بسیاست خواهی رسید او گفت مجال ندارد که غیر از راستی سخنی در حضور گذارش نماید فرمود با این قلعه و سامان سبب استکانت و فرمانبرداری بلا توقف چه بود او بطور یکه در حضور سلاطین قاهر بخوش آمد گوئید سخنے شروع نموده برآشفته فرمود گفتم که راست خواهی گفت متلف در التماس کمن و گرنه بسزائیکه شاید خواهے رسید معروض داشت که نفس الامر اینست که بزرگے معتقد الیه این بنده است و من تابع ارشاد او یم او بمن گفته بود که اگر از ایران یعنے حضرت شاهی و امیه توکند اعتماد بر قلعه و اسباب خود نکرده غیر از فرمانبرداری خیال دیگر نخواهی کرد که هرگز از عهدهٔ برنیائے و بلاک بادیهٔ عصیان و خذلان شوی بنده گفته بود هاچنین پناه جانیکه مراست و اسباب قلعه داری و ذخائر نا بحتاج کفایت امرادنمی تواند شد آخر نوح ایران و نادرشاه هم انسان است و دواب و مراکب نیز محتاج آب و علف اندرین مکان استحضار نا یحتاج بشری و حیوانے از مقتضیات عادیست او شان فرموده اند باست گفتی اما بالفعل نادرشاه اقبالی دارد که اگر عساکر عالم و جبال و بحار برابر آیند همه بسر در آیند بنده درگاه بنابرین انتباه یا رای تمرد و عصیان در خود نیافته با طاعت و فرمانبرداری پیش آمد نادرشاه بعد استماع این حکایت فرمود که آن بزرگ را با من ملاقات و صحبتے میسر آید گفت نمی توانم گفت فرمود تو بر تو واز من ابلاغ سلام نموده بهر گونه اطمینان و راحت و احترام که خواهد و مناسب نماید

بصد و قسم موکد گردانیده همراه خود بیارد اگر هیچ وجه رغبت آمدن نکند عرضه دارد که نادر شاه میخواهد بداند که مرگ و انتقال او ازین دار الملال بچه صورت مقرر گشته بمرگ طبیعی و بیماری در خانه برفراش خواهد بود یا در معارک حروب و کروب کشته خواهد شد بهر صورتیکه برای او مقدر شده است اشکشاف آن می نماید و هرچه او بگوید بے کم و کاست پیش من آمده باید گفت نور محمد خان بے حسب الامر بخدمت آن بزرگ شتافته حسب الامر بجا آورد و برگشته پیغام گذارد که چنین فرموده اند و فرمان در میدان جنگ از مخالفان گشته نمی شود و بر فراش بیماری نیز نمی میرد و موت او از دست نوکران اوست از دست ملازمان مستحفظ در محفن خیمه های خود کشته خواهد شد و استماع این خبر سید فاضل مرحوم مرقوم سه سال قبل از کشته شدن نادر شاه از ناقلش فرموده بود چنانچه اول بآن اشعاری کرده آمد

دوم سرخیل اتقیای مومنین و زبده اصحاب الیقین حاجی بدیع الدین اطال الله علی رؤس المسلمین ظلاله وسقانا من رحیق التحقیق زلاله

وی از متوطنین پرگنه سرکار سارن و از جمله اتقیای زمان و عزلت گزیدگان بانام و نشان است تحصیل علوم متداوله نموده و مراحل زندگانی را در خدا طلبی و مجاهدات بالنفس اماره پیموده اکثر در صحبت خواجه محمد جعفر مرحوم که درویش صاحب حال و مقال بود بسر برده سرشته ارادے و خدمت خواجه مرقوم درست نموده و محبت اهل البیت کمر گردید و باتفاق حاجی احمد علی داماد مولوے نصیر مرحوم بحج و زیارت عتبات عالیه شتافته وقت معاودت بسعادت زیارت عتبهٔ علیهٔ رضویهٔ علی مشرفها السلام نیز مشرف گشته الحال در ده میطنے آباد که ملوکهٔ زوجهٔ اوست با عیال و اطفال بسر می برد و فقهای مجسم است از علم فقه و حدیث و تفسیر نهایت آشنا و از عقلیات نیز بیگانه نیست افاضل عصر او را در زمرهٔ فضلا شمرده اند و شیخ محمد سعید مرحوم نهایت احترامش مے نمودے فرمود که تمام عظیم آباد است و یک حاجی بدیع الدین روزے برائے رخصتش کرا از بنارس بوطن خود می آمد محض برائے ملاقات شیخ میرود کور رفته بود شیخ تا سر دروازه مشایعت نمود و وقت رخصت نهایت رقت و دعا فرمود روز و شب اوقات شریفش بعبادت و طاعت الٰہے بسر می رود و گاهے نماز شب که عبارت از تهجد باشد فوت نشده اوقات در کمال انتظام و انضباط می گذراند و در احیان مصاحبت ندیده ام که فعلے خلاف شرع سرزده یا سخنے از سنن فوت شده باشد سن شریفش بهشتاد رسیده بسیار تاسف مے نماید که عمر بهیچ یکے از ائمهٔ اهلبیت علیهم السلام باین حد نرسیده عمر من نمیدانم چه اینقدر درازی یافته ایزد تعالے او را و چنین بزرگان را سلامت نگهدارد که باعث نزول برکات الٰہی و یادگار اسلاف کرام اند

ذکر جلوس سراج الدوله بر مسند ایالت بنگاله و بهار و اوڑیسه و سوانحے که در ایام دولتش روی نمود

سراج الدوله بعد فراغ از مراسم تعزیت بر مسند ایالت جلوس نموده قلیلے از فوج را زمان داد کرفته خالا او بے بے گسیٹی ذوبهٔ شهامت جنگ و فتر کلان حمایت جنگ را از موتے تعمیل کرده از انجا رفته سکونت گرفته پوه آرند و در گوشه نشسته و اموال او را نقیر و قطمیر ضبط نموده داخل خزانهٔ دولت خانهٔ او ساز ند رفقاے بی بی گسیٹی بجز و مردن حمایت جنگ با آنکه زد های خطیر بودهٔ رفاقت و جنگیدن با سراج الدوله از ان ژن احمق گرفته بوده راه عافیت جسته هر یکے

بصلحے و ماوے فرستد و مشاہیر ازانجا برخاستہ در مساکن دیرینہ خود کہ در شہر داشتند آمدہ اقامت نمودند قلیلے کہ ماندہ بودند بعد شاہدہ محاصرہ افواج سراج الدولہ مضطر شدند میر نفر سلے کہ سرمایۂ فساد مدار المہام بے بے گسیٹی بود و دست محمد خان و رحم خان وغیرہما سردران فوج را تطمیع نمودہ پیش سراج الدولہ مدرخواہ تقصیرات خود گشتند و بوساطت آنہا بہ رفت و اموال خانہ بی بی گسیٹی انچہ بود و میاہہ شدہ ضمیمۂ خزائن خانۂ سراج الدولہ گردید و آن زن ناقص فطرت بشومی عداوتیکہ باخواہرزادہ خود باوجود بے اولادے می ورزید و بکافات رضاداون خون ناحق حسین قلی خان و دیگر اعمال قبیحہ گرفتار آمدہ از اسباب عزت و زر و دولت مارے گشتہ در گوشۂ نشست و بی بی را بہ ور اسراج الدولہ بوجوہ چند ترسانیدہ باو فہمانید کہ او کہ زن اکرام الدولہ برادرش بود عقدے بنام خواند و رابعہ بیگم از اکثر صدمات او محفوظ ماند و میر محمد جعفر خان را از بخشی گری معزول نمودہ میر مدن نام قحبہ را کہ رفیق حسین الدین خان برادر زادہ حسین قلی خان در جہانگیر نگر بود طلبیدہ خدمت بخشگیرے داد و پیشکار دیوانخانہ خود موہن لال را خطاب مہاراجگی و منصب پنج ہزاری و نوبت و پالکی جھالردار بخشیدہ مدار المہام و مرجع تمام ساخت و رشت گوئی و نمکحرامی و استزاو تمسخر ارکان دولت و اعیان مملکت خود از ابتدا شیوۂ او و موجب نفرت طباع مردم از و بود بعرصہ آمدن ہر دو کس مذکور غرور موہن لال بارتقاے مہابت جنگ و رؤساے دیرینہ در تنفر و توحش جمیع سرداران افزودہ کینہ ہا اشتداد یافت و غیر از سفلہ چند کہ بدولت سراج الدولہ اقتدار یافتہ بودند ہمہ را دفینۂ سراج الدولہ پیش نہاد خاطر گشت و بدام و حیلہ و ہر نادر فکر بر انداختن بنیاد دولت او شدند درین ضمن سراج الدولہ ارادۂ انتزاع ملک پورنیہ از دست شوکت جنگ پسر صولت جنگ و برادر خود مضمر ساختہ بطرب رواج محل نہضت نمود با ستماع خبر تہیہ او تاراج محل اضطراب عظیم بشوکت جنگ و اولیاے دولتش رو نمادہ نہایت تشویش مارض اسہلے و ادویے گردید شوکت جنگ چون شنود چند ان مشیہ الارکان نشدہ بود در جوع بصلحا و اتقیا نمودہ استمداے دعا برائے دفع بلا و برگشتن سراج الدولہ از ارادۂ کہ داشت می کردند گان بسراج الدولہ خبر رسید کہ مردم برای گرفتن کشن بلبہ پسر راجہ راج بلبہ دیوان شامت جنگ بجانگیر نگر رفتہ بودند کشن بلبہ گریختہ خود را بکلکتہ رسانید و مسٹر وریک صاحب کلان آنجا حمایتش نمودہ نمی گذارد سراج الدولہ از استماع این خبر فرط عزیمت منازعہ با شوکت جنگ نمودہ معاودت بسر شد آباد و شروع مخاطبات و معاملات با مسٹر ڈریک نمود تا آنکہ از مکالمۂ رسلہ کار بجادلہ انجامید و سراج الدولہ لشکر بکلکتہ کشید

ذکر لشکر کشیدن سراج الدولہ بر کلکتہ و مغلوب شدن مسٹر ڈریک صاحب کلان آنجا و غارت شدن معمورہ مذکورہ و بدر رفتن مسٹر ڈریک با معدودی از انگلیشیہ و گذاشتن سراج الدولہ مانک چند دیوان راجہ بردوان را بحفاظت و حکومت کلکتہ

سراج الدولہ کہ دودنخوت و رد ماغش پیچیدہ از طریقۂ حزم و احتیاط بفراسخ دور افتادہ بود داعیۂ پیچیدن با انگلیشیہ جزم نمودہ بر آتش طیش خلطیدن گرفت رفقا و سرداران دیرینۂ مہابت جنگ را در حضور او مجال نفس کشیدن نبود و اگر شے بنا بر سبے آبروے خود و بعرصہ آمدن ارذال و سفلہ ہا ان زوال دولت و اقتدار او بودہ اند در تدبیر این امر تو عکہ مناسب و مقرون بصلاح بود بر زبان نمی آوردند و از ہیچ نمی پرسید و کسانیکہ مشیر و مخلص او بودہ اند اکثری خفیف العقل و سبکسر از قانون مشاورت و اصابت راے بمراحل دور تر و بدولت ما جلیکہ میسر آمدہ مغرور بودہ سخنے خلاف رضای او

مخل مصالح امور خود دیده بر زبان نمی آورد و سراج الدوله خود ابلهی بود عدیم الشعور و از باده جهل و جوانی و دولت قسمت و مغرور حسن و قبح کارها پیرامون خاطرش نگشته دلهای مردمان کار با آتش غضب بی سوجبش برشته والا الفصال این معامله با دفی جواب و سوال عاقلانه میسر بود و حاجت باشتعال نائره جدال و قتال نداشت لیکن چون تقدیر اگهی بمزاجی خاندان حمایت جنگ و انقلاب عظیمی رفته بود زمام مهام مملکت بنگاله و بهار و اوریسه که سلطنتی است وسیع بدست دو طفل نادان احمق طفل یکی سراج الدوله دوم شوکت جنگ افتاده دو دزد و دمان با بر آمد القصه سراج الدوله بتهیه لشکر و اسباب سفر فرمان داده اوائل ماه مبارک رمضان بارادهٔ تسخیر کلکته از مرکز دولت خود بمنصور گنج که ساخته اردبود نهضت نمود و قطع منازل کرده در فنای معموره مذکوره منزل گزید چون جماعهٔ انگلیشیه را جنگ سراج الدوله متیقن و اسباب حرب او مهیا بود بکوشش قدیم تحصن جسته و یعنی منازل متحکم و شوارع منضبطه را محکم نموده بمدافعهٔ برخاستند سراج الدوله که سامان وافر موجود و سپاه بلا انتها مهیا داشت بتسخیر امکنه مذکوره کوشیده بتسهل بدستے و اندک جنگ و خفتی غالب آمد و مسٹر واٹس رئیس عرصهٔ را بر خود تنگ دیده چاره کار در بدر رفتن دید بے آنکه با آنهائے از اقوام خود خبر نماید خود را با معدودے از سرداران بر جهاز کشیده باقی ماندگان بنا بر فرار سردار مضطر گشته لاعلاج و ناچار برخی بمقتضائے غیرت موت را بر حیات گزیده تا بار و دت و گله بندوق بود جنگیده آخر الامر بخریت ناگوار مرگ بد لاوری و گوارائی نوشیدند و بعضے مجبور گشته اسیر پنجهٔ تقدیر شدند و اموال و زرهائے خطیر که احصای آن غیر مقدور است و محاسب و هم در حساب آن اعتراف بعجز مے نماید از کوٹھے کمپنی و دیگر سوداگران هندی و انگلشی وارمنی وغیرهم بغارت لشکر رفت و بسراج الدوله فائده غیر از وزر و وبال عائد حال نشد این ماجرا بیست و دوم ماه مبارک رمضان سنه یکهزار و یک صد و شصت و نه هجرے بعد انقضائے دو ماه و دوازده روز از رحلت مهابت جنگ روی نمود ظاهرا مسٹر واچه صاحب کوٹھے قاسم بازار و چند کس دیگر از قضیه کلکته دستگیر گشته نزد سراج الدوله زنده مقید بودند و شاید در همین جنگ بی بی چند از نسوان انگلیشیه در دست میرزا امیر بیگ که رفیق میر محمد جعفر خان بود افتادند و میرزای مذکور اپنچه لازمهٔ ایمان و حجابت بود بعمل آورده باحتیاط نزد خود امانت مخفی نگهداشت چون شب شد میر جعفر خان را مطلع ساخته بحیله سواری او یکشتی چالاک دیگر خواسته بی بی هائے مذکوره را بران کشتی با خود برداشت و کشتی را هنگام شب آهسته آهسته سخنے از ستغفران سراج الدوله رانده چون دور تر از حدود لشکر رفت تندتر رانده بر جهاز مسٹر واٹس رئیک که ده دوازده کروه دور از لشکر لنگر کرده بود رسانید بی بی هائے مذکور حسن امانت و خوبی و دیانت امیر بیگ با اصحاب خود ظاهر نمودند صاحبان مذکور خواستند که باحسان مقدور با و رعایتی نمایند امیر بیگ از قبول آن عطایا ابا نموده ظاهر کرد که این کار را من بطمع این مال نکردم تا شما هم سرداران و صاحب فرقه ایدمن هم مردم آدمی و نجیب قوم خودم بمقتضائے نجابت امر بکر بایست کردم تا شما را از ما یادگاری باشد و شبانه شب برگشته امیر جعفر خان پیوست الحق کارے کرد که از نجابت توقع چنین و کار نجیبان همین است و این بنام مسلمانان بے ایمان شیمهٔ خیانت در مال و ناموس مردم گذاشته مقتدایان آنها امثال غزانیده بزعم خود اقتضائے سید انبیاء خلائق و او سیاسے او کرے و انند از تسویلات نفس امارهٔ و دلالت سلطان شیطان و شهوات طبع دنیا پرست است چه اکثر اعمال ابرار تا عمل دنیا ملایان که قبلهٔ اعمال و آمالشان اینها فقط دنیاست لاغیر فرقے است بین و تفاوتے است مبرهن بیت کار پاکان را قیاس از خود مگیر هان مگو چه یک شد در نوشتن شیر و شیر ✤ بلے اگر پیغمبر با دے پیغمبر حامل شد هر چه بفرماید مسلمانان را واجب است که اطاعت امر نمایند و درین مقام پیغمبر ما دفاع واجب است یعنے اگر کے قصد جان یا مال و آبروے ما کند

وبخوے ممنوع نگردد وا در البطور یکه توانیم و دانیم از سر خود و در گرد انیم نه آنکه عیش عشرت بطمع ملک و مال مردم و رمنازعات و مجادلات گشائیم و خود را و دیگر خلق خدا را در مهالک و بلایا اندازیم خانهٔ مغتیان بے ایمان خراب که بفتوے طمع و بته رائے اینها عالمی در بلا افتاده وے اقتدا اللهم احفظنا و سائر المومنین من شرور الذین یوسوسون فی صدور الناس من الجنة و الناس القصه سراج الدوله چند روز در کلکته توقف نموده و امور یکه از خرابے بیوت و ایذا و اضرار بے گناهان و بناے بعض مفاسد دیگر که بزعم خود مصالحش مے شمرد منظور داشت بلطور رسانیده سالما و غانما بمرکز دولت خود برگشت و مانک چند دیوان راجبردوان را که دنگی بود براے خود مغرور و در جمیع امور بے شعور و از جوهر شجاعت هم محروم چنانچه روز جنگ بردوان که عبارت جنگ محصور مرهٹها شده بود دیگر بخته نزد راجه خود رفت با وجود امتحان مذکور بحفاظت و حراست کلکته تعیین نموده پانصد هزار سوار و هشت نه هزار پیاده در انجا گذاشت و همیشه با میر محمد جعفر خان و رحم خان و عمر خان و لپراکش دلیر خان و اصالت خان و مهما و مهاراجه دولبهرام و دیگر سرداران آبرو طلب و جگت سیٹهه و غیره اعیان شهر با استخفاف و اهانت پیش آمده همه را بنوعی بجان آورده بود که از زندگے خود همه کس بیزار و بمرگ سراج الدوله امیدوار بودند و باهر که بوے عداوت سراج الدوله از و استشمام می نمودند توسل جسته پمعابت معتمدان پیغام می دادند که اراده بغی و خروج نماید و ما را مخلص و رفیق خود داند خصوص میر محمد جعفر خان که زیاده از دیگران درین کار ساعی بود و جگت سیٹهه هم بکمال اخفا درین باب اعانت و دلالت می نمود چنانچه در احوال شوکت جنگ بنده در اسمی میر محمد جعفر خان باستیصال سراج الدوله از عرائض مرسله او که بشوکت جنگ می رسید مفصل بوضوح انجامیده و درین صفحات نیز پرایهٔ نگارش خواهد یافت اکنون تتمهٔ احوال خسران مال شوکت جنگ بنا بر انتظام اخبار و سوانحی که از پهلوی حالت یاس اورو می نماید بزبان قلم می دهد تا ناظران را انتظارے و ابهامے در حال او و انجام کارش نماند

ذکر چند روزه امارت شوکت جنگ در پورنیه و بدست خود بلا بر سر آوردن و خود را و عالمے را در بلا انگندن او بطفیل حماقت هاے ذاتے و اعزاے شوم طبعان خوش آمد گو

در اوراق سابقه احوال رحلت صولت جنگ و نشستن شوکت جنگ بجاے پدر و پیلوتنی کردن فقیر از رفاقت او بمت تحریر پذیرفته و اشعارے بآن شده که احقر و اعیهٔ بدر رفتن از قلعه و پورنیه داشت بسبب اندیشه از سراج الدوله که برادران کوچک فقیر و میر عبد الوهاب و عموے بنده را در عظیم آباد اسیر کرده و موسم برشکال رسیده بود بدر رفتن از حدود او که پانزده شانزده روزه راه طول داشت متعذر نمود لهذا از مهر گنڈهه گولهٔ برگشته و پورنیه اقامت ورزیده و دستان نادان بعد چند روز مبالغه در ترغیب رفاقت شوکت جنگ نمود و فقیر هر چند عذر خواهے می نمود وے گفت که صحبت من با او در نخواهد گرفت و پایان کار او بخوبے نخواهد انجامید اکنون که در گوشهٔ خانهٔ خود نشسته ام از شهر هر دو ابله یعنے سراج الدوله و شوکت جنگ بر کنار و ام و در صورت رفاقت هدف سهام آفات و آلام از هر دو طرف خواهم بود مرا معاف دارند و زیاده در نخانند سودے نمی کرد سخنان بیهوده مثل آنکه مرگ انبوه جشنے دارد و امثال ذالک فقیر را بخاطرے داشتند چون دیدند که بنده هرگز گفتهٔ آنها نمے پذیرد و روزے آن سفیه مغرور را خداے داند چه تقریب در خانهٔ فقیر حقیر آورده و او را محرک ترک انزواے بنده نمودند بنده ناچار خدوه پیقین دانست که اگر احوال زیاده استادگی نماید بلامی سینهٔ لقد خواهد بود و از اینجه در آخر کار می ترسید اول روے خواهد نمود و با من بنا بر تنفر مان بر دارے کاوشهاے سخت خواهد کرد بنا بریں ناچار گشته تن بر فاقتش

در دادم و واردات را آغوش کشادم و آمد و رفت دربار شروع نمودم چند روز چنانچه مناسب بطبع ملون مزاجان نادانست
مصروف رضاجوئی من گشته بنائے جمیع کارہای خود بر استشارہ و اشارہ من گذاشت و بندہ صباحے چند مانند وزیر
عرصہ شطرنج در پہلوے شاہ ماری از تملق و ہوش فریب و فرین و در حکم و دستخط سرگرم تعلیم و تلقین بودم اگر لحظہ دیری رسیدم
انتظار من کشیدہ دست و زبان را در تشیت احکام معطل می داشت و من بدین جہت بعجب بلای مبتلا بودم خط و سواد درست
نداشت باید وقت دستخط تعلیم نمایم کہ ضاد را با و طا را با لف و ہر حرفی بحرف دیگر وصل نماید با فصلے گذارد تا آنکہ خود بخود
روزے بے اختیار در عین دستخط بسم بر آمد و قلم دور افگندہ از مسند بر خاستہ بجای دیگر نشست چون سببے در میان
نبود بندہ مطلق پے نبرد کہ سبب این آشفتگی چیست بعد ساعتے بر خاست بندہ مع حاضران دیگر مرخص شدم و بخانہ روح الدین
حسین خان بہادر پسر ارجنگ سیف خان مرحوم کہ شوہر ہمشیرہ او و با بندہ نہایت آشنا بود آمدہ از حرکت ندکورہ او کہ بہیچ
محض بود استعجاب می نمودم ناگاہ خدمتگاری از مقربان او آمدہ رقعہ اش آورد و مضمون آنکہ صاحب رفیق مندتہ اتالیق
من اینقدر تعلیم و تلقین چرا ے فرمایند جواب دادم کہ بنوعیکہ مامور بودم حسب الامر تقدیم می رسانیدم اکنون کہ چنین میفرمایند
ہرگز التماسے نخواہد شد۔ روزے چند خاموش بودم بعد چند روز باز ساجت در تعلیم و القا نمودم عذر خواہے نمودم کہ مزاج اعلیٰ
آتش می باشد و مرا معلوم نیست کہ در کدام امر مرضے شریف چیست امیدوارم کہ مرا معاف دارند لجاجت نمودہ مبالغہ را از
حد گذرانیدند ناچار در امر یکمے پرسیدنے گفتم تا آنکہ عالیجاہ میر محمد جعفر خان متضمن تحریک او بہ لفے و عناد با سراج الدولہ
رسید و نام اکثر سرداران کہ مرا یاد خانہ در ان مندرج و مرقوم بود کہ باہمہ دست توسل بدامن دولت شما میزنیم
بشرطیکہ با ما عہد و پیمان چنین و چنان در میان آید و صاحب کمر ہمت محکم بستہ قاصد انتزاع این مملکت از سراج الدولہ
شوند و رود این عرائض و بروز مانے الضمیر سرداران منافق سر بے مغز شوکت جنگ را شورانید و ہمدرین عرصہ میر مہدی خان
سبک سر کہ از جملہ بر ادر زنہاے برہان الملک سعادت خان بود از طرفے پیدا شدہ بلازمت شوکت جنگ رسید و عجب شورے
در سر و تنگ ظرفے پید و مرد از سابق با میر محمد جعفر خان ربط رفاقت و مناسبت مزاج بمرتبہ اتم و اکمل داشت و حبیب بیگ
یکہ قدیم نوکر صابت جنگ و مزاج لوطیانہ مسرگے پیشہ داشت در سفر جنگ اول کلکتہ مورد عتاب سراج الدولہ گردیدہ از
عین راہ گریختہ بپورنیہ رسید و در سلک ملازمان و مقربان شوکت جنگ منسلک گردید این ہر دو کس بطبع اخذ و جمع
سرسخنان خوش آمد را با سمان رسانیدہ دقیقہ از دقائق ستایش شوکت جنگ فرو نمی گذاشتند او خود ابلہ بود فریفتہ سخن
ملامان مذکور گردیدہ ہر چہ در بارۂ او برزبان اینہا ے گذشت ہمہ را در حق خود راست پنداشتہ تحت فلک قمر احدی را
باخود برابر نے شمرد چنانچہ بتریف آن ہر دو چون قدر خود را نشناخت می گفت بعد فتح بنگالہ چون آب و ہوا ے آنجا باطبع من
سازگار نیست اول تصفیہ راہ ببرداشتن پسر صفدر جنگ بعد ازان باستیصال نازے الدین خان و بادشاہ دست نشان
او نمودہ بلاہور و کابل خواہم شتافت و قندھار و خراسان را نشیمن خود خواہم ساخت و معرفت ضیاء الدولہ پسر سدید الدین خان
و جلال الدولہ جلال الدین محمد خان کہ مقربان عماد الملک بودہ اند و صولت جنگ پدر شوکت جنگ با آنہا راہ خود درست
ساختہ واسطہ جواب و سوال و برآمد کار ہاے حضور گردانیدہ بود شقہ دستخطے و مہرے عماد الملک متضمن اذن جنگ با سراج الدولہ
و انتزاع ملک بنگالہ و بہار و اوڑیسہ از دست او بشرط ایصال پیشکش کرور روپیہ نقد و ضبط اموالش حاصل نمود چون رقعہ
مرقومہ رسید نخوتش دو بالا گردید و گاہ شماے بمیوجب با سرداران قدیم پدر کہ پرورد گانعمتش از سالہا و معتمد علیہ

بوده اند بنا بر کینه های پوچ که از عهد صاحب زادگی بسبب بعضی نافرمانی ها که حسب الامر آقای خود می نمودند داشت شروع عنفی اکثری را ذلیل و آزرده خاطر ساخت و میر معلی خان و حبیب بیگ و بعضی متوسلان قدیم عمد صاحب زادگیش که همه سفله سبک نهاد بوده اند و در دولت اعزه عزت خود و ارتقا بدارج آنها در عزل شان میدانستند ترغیب دران کار بلکه خود محرک امور مذکوره میشدند و همیشه در فکر گرفتن خلاع و خدمات و جواهر و فیال بوده اند بنده در بعض احیان بآنها فهمانیدند که اول فکر پائداری عمر و دولت آقا نمایید بعد ازان بتحصیل فیل و جواهر پردازید اما سودے نداشت روزی ارادهٔ مقید نمودن صلے هزارے که سرسردار ان توپخانه دستے و صاحب جرات و پروردهٔ نعمت پدرش بود نموده بنده و برادر بنده نقی علی خان را بی وقت در خلوت طلبیده و در بارهٔ گرفتن للی هزاری استشاره نمود بنده سکوت و رزیده چیزی نگفت مبالغه نمود و قسمها داد که آنچه صلاح من دران باشد بگوئید بنده گفت اینقدر باید دانست که سبب نفرت مردم از سراج الدوله با وجود حقوق چندین ساله صاحبت جنگ و جمع بشما غیر ازین نیست که مردم او دست سراج الدوله بر جان و آبرو سے خود مطمئن نیستند و شما را ازین بدیها معرا میدانند هر گاه بدسلوکے شما با نوکران پدر بگوش آنها رسد همه از شما بیزار و سلامتی سراج الدوله را خواستگار خواهند بود آنوقت تصدیق بنده نموده فیلے بفقیر عنایت فرمود و رخصت کرد و بعد چند روز معاصحبان صفیه نادانش باز برین مرافعت آورده مردمان هراهی للی را تطمیع نموده پراگنده ساختند و شوکت جنگ پیاده و سواران برادری للی را بسراهی سیف الدین محمد خان پسر او روزے خود سوار شده برخانهٔ او تاخت بعضے برادران همراهیان که با او مانده بودند بر رفته للے را اتفاقاً گذاشتند محمد سعید خان و نقی علی خان برادر بنده بر در خانه اش رفته دست او گرفته آورده میخواست که بزیر تازیانه اش بکشد محمد سعید خان و دیگران در شفاعت مبالغه ها نمودند نشنید آخر محمد سعید خان برآشفته گفت خداوند باچنین کسان این قسم نمی کنند بخوف آزردگے عامهٔ سپاه و اجتماع آنها بر حمایت للے و بهر صورت از ضرب تازیانه محفوظ مانده مقید شد و اسباب و اموال و اسپ و فیل او ضبط نمود و بعد چند روز او رامع زن و فرزندانش عاری از جمیع اسباب گردانیده سی روپیه خرچ راه داده بکشتی نشانیده از دریاے کوسی گذرانیده بطرف بیرنگر سرداده و زبان پیاده گوئی کشاده همه را از خود آزرده ساخت بزرگان خود را بزشتے یاد می کرد و ناسزا میگفت روزی باکارگذار خان بخشی درین دربار که ملازمان بسیار نشسته بودند می گوید چون کارگذار خان بعد فتح بنگاله سپاه و دیاهه خود را البته ندر من خواهد نمود کارگذار خان بیچاره که جوان هوشیار و مرد بکارے بوده است حیران شده گفت بلی ولی نعمت مردم را غنیمت بنگاله چندان بدست خواهد آمد که این قدر مبلغ گرانی نخواهد کرد گفت بغیر این کار محابت جنگ احمق بود که مردم را مال غارت معاف نموده من پرکاهے به کسے نخواهم داد روزے دیگر میر معلی خان که خودارے نواب گنج و سرنیه وغیره برائے تسخیر دنگ پور و دیگر جاها باو شده بود عرضی نموده و برعرضے نوشت که نواب عالم پناه سلامت این لقب را پسندیده بجای میر علیخان داروغه دیوانخانه حکم داده تا چوبداران بهمین خطاب همرای مردم می کنانیده باشند و تخفه تر آنکه منشی را طلبیده گفت که بهادر الملک عرضے کند مضمون آنکه چون جناب عالے را مردم نواب عالمیان مآب در خطوط و اخبار می نویسند منکه دعوے فرزندے آن جناب دارم خود را خطاب عالم پناه مقرر نمودم امید وارم که مرا بهمین لقب و خطاب یاد فرموده باشند و نذر مبارکباد این خطاب که خود برائے خود مقرر ساخت یازده اشرفے برائے عماد الملک فرستاد و بضیاء الدوله و جلال الدوله که مرا بخطاب بود و نوشت که بهر که بغیر این خطاب بمن خواهد نوشت خطش را پاره نموده جوابش نخواهم نوشت عقل باین خوبی و با آنکه زنانه

نبود اما او ضلع و گفتگوے زنهار داشت لیکن تا اقبال بود دربار عام فحش باجمال و اشتمال همه کس را امید اد و هزاران بهادر جیاع استماع نموده سکوت می ورزیدند تا آنکه میر مطلب خان احمق عرض داشت نمود که من اراده تسخیر رنگ پور دارم و کمک را امید وارم مردم را تاکید نمود که کمک او برونده برسات در عین طغیان و تمام زمین زیر آب بود دران وقت کرا مجال که حرکت تواند نمود چون در رنگ در بر آمدن مردم شد دیوانه وار خود بر آمد و بے لحاظ پیش و پس دو سه منزل دوید آخر خود هم حیران گردید و بطریورت معاودت نموده بخانه خود رسید

ذکر ظاهر شدن بیدلے سپاه از سفاهت شوکت جنگ و برگشتن او به پورنیه نادم و دل تنگ

درین سفر چون مردم از دست شعور و زبان او بجان آمده بود هر کس در خانه خود با تفاق دوستان شکایتش مے نمود حبیب بیگ موذی در میان دوستان شریک بوده و نامی سخن چینے را انتخاب کرده سخنان مردم را پیش او نقل نمود که مردم سپاه با هم اتفاق ورزیده نسبت بشما دامنیه نمک بحرامی دارند و این سخن اصلی نداشت بلی کارگذار خان و شیخ عبد الرشید نوه شیخ جهان یا رودیگر سرداران باهم یکدل گشته این بنا را گذاشته بودند که بمیشت مجموعی او را بزجر و تهدید از پیوچ گوئی باز آرند و بتر سانند شوکت جنگ بر این ماجرا مطلع گشته خائف شده همه را احضار نموده عذر خواهی نمود مردم این نامی را حبیب بیگ گمان نموده مبالغه کردند که شخصیکه بدر وغ اراده نمک حرامے بالنسبت داده روبروی شما ظاهر کرده نامش را بیان فرمایند تا گواه راست گوست روبرو شده ثابت کند که کدام کس گفته و اگر دروغگو است ما او را بسزا میرسانیم حبیب بیگ مضطرب شده خود ظاهر نمود که من چنین نگفته ام بطور یکه خواهے نخواهے ام که ترک این گفتگو نمائید والا مردم مستعد آزردگیها هستند و اول از همه ما از سخن چون دروغ بود شوکت جنگ هم از و آزرده شد و دوستان و آشنایان هم درهمان مجلس موده دلعن و طعنش گردانیدند حبیب بیگ خود را مصعون طرفین دیده چاره رستگاری منحصر در ترک دنیا داری یافت و همانجا یراق و لباس از بر کنده گفت تا جنگ نفیقم و بعد از ان فقیر و فی الحقیقة اگر چنین نمی کرد مردم از و بیزار گشته اراده استخلاصت و آزار او همان جا داشتند شوکت جنگ مردم را از خود منحرف دیده از جمیع سپاه استکناف گزیده در میان توپخانه دستے که بر بعضے از امرا اعتماد داشت بلغار نموده داخل خانه خود در قلعه گردید و بر دروازهاے قلعه مستحفظان گماشت کسے را بر یراق نگذارند چون سپاه را هم بر او اعتماد نبود همه کس ترک آمد و رفت نموده در خانه خود نشستند آخر ناچار شده اذن آمدن بر یراق داد درین اثنا خبر رسید که لشکر هزاری حسب الطلب سراج الدوله از طرف بیرنگر روانه مرشد آباد شده نهایت تعجب نموده و گفت اگر از لشکر این حرکت با وجود حقوق چندین ساله پدرمن بعمل آید دیگر از احدے چشم وفا نباید داشت حاتمش را تماشا باید کرد حقوق پدر خود را انچه بر لبی بود یاد می کند و سلوکیکه خود با او کرده یا دنے آرد که با او کدام بدیها است که نکرده نمیدانم بکدام سلوک امید وفا از و داشت باخراج نمودن یا ضبط اموال و اسباب فرمودن یا آبرو ریختن او بر باد دادن یا او را ماری از عزت و زر بملک بیگانه فرستادن خلاصه ذکر سفاهت او را در فترها باید لاحیف مداد و قلم است که در تحریر آن رایگان صرف شود سراج الدوله انتشار حواس و تنگ ظرفے و بد اوتهای او از مرکات میر علی خان و دیگر تابعان رای او استنباط نموده خواست که اراده او در یابد بلکه شروع منازعه نماید

فرستادن سراج الدوله رای راس بهارمی پسر جگت سیٹھ راجه جانکی رام را بفوجداری گونده و اره و بیرنگر

وشعله کشیدن آتش شور وشر وخاموش شدن چراغ دولت شوکت جنگ سبک سر

سراج الدوله باستماع حرکات عجیبه او با آنکه خود اعجوبه بود متنبه گشته اراده مدافعه او بعجلت پیش نهاد خاطر ساخت ورای راس بهادر اورا جدو دولبه رام بهادر رامع خلعتی بنام شوکت جنگ وسند فوجداری بیرنگر وگوندواره بنام راسے مذکور نوشته فرستاد وراس بهاری محافظ راج محل کشتیهاے خود را بسته عرضی بشوکت جنگ نگاشت وخط سراج الدوله ابلاغ داشته نود منتظر اذن شوکت جنگ نشست مضمون خط سراج الدوله آنکه هر دو پرگنه مذکور در حضور جاگیر وجاگیری میشد من دخل بیگانه در انجا مناسب ندیده پرگنه هاے مذکور بجاگیر خود وطلبیدم چون جدائی در میان متصور نیست راس بهاری راکه بکار انجا مامور نموده ام ونیل فرموده دفلنامه او خواهند فرستاد وشوکت جنگ بور ود خطوط مذکوره متحیر گشته قاصد استشاره بادولت خواهان خود شده وهمه را احضار فرموده بنده را هم طلبداشت میر مطلب خان وحبیب بیگ وکارگذار خان ودیگر اعیان مجلس وملازمان معتمد او حاضر بودند که بنده رسید خطوط را کشوده نمود ومصلحت طلبید هرکس مستفسر از بنده شد بنده خود هم پرسید بنده چون از مدتے گرفته خاطر بود التماس نمود که هرچه بخاطر عاطر رسیده باشد عین صواب وصلاح خواهد بود باز که سماجت را از حد بدر برد گفتم که چون عرصه قلیلے دربرسات باقی وراه تنگ ونازک درمحاربات چاره ازان نیست همنو زمسند ودواست مناسب چنین می نماید که این پیشدست را بمدارا بگذرانند وراس بهاری را بلطف ومهربانی متوقع داده دن دستک عمل نموده بحضور طلبند در بسراج الدوله بزنگار مذکه انچه بعمل آید بسیار بجا وبموقع شد اما چون بنده هم خود را از زمره متوسلان دامن دولت میدانم بهتر خود آنکه این جا بنده رسپرده دولتخواه باشد ومالگذاریش را من بعده نموده باتمام باید دید جوابش چه می نگارد واگر راس بهاری بیاید وبلطائف الحیل نزد خود باید داشت وچند روز برسات که باقیست باید گذرانید واسباب حروب را مهیا باید گردانید بعد برسات که احتمال شورش جماعه انگلیشیه هم هست انها را باخود متفق ساخته هرطرف که صلاح وقت باشد بمنت مایه نمود باید این ملتمس را پسندیده وبمنشی حکم نوشتن خطوط همین مضمون داد وتحسین راے بنده نمود وخوش آمد گویان بصفا بطه خود پیروی کلامش نموده شروع بستایشش فقیر نمود ودگفتگو راورین خصوص طول داد ند تعریف بنده که ببالغه شد ناخوش آمد یک مرتبه روی ورق برگردانید وگفت عقل ایشان تاکجا زیاده از عقل من میتوانند بود ایشان عقل هزار رها دارند ومن عقل لکوک دارم مرا هرگز گفته ایشان منظور نیست وهرکار هاے راس بهاری راطلبیده بیچاره ها را ناحق گوشمالی داد ورقعه وزیر راکه سند ریاستش بود طلبیده دربار عام حکم بخواندش نمود وبرکار رها پیغام زبانی هم داد وخط هم بسراج الدوله بهمین مضمون نگاشته درجواب فرستاد که سند نمود به دار یهاے هرسه صوبه بنام من رسیده چون واسطهٔ اخوت وقرابت درمیان است ازسرجان شما گذشته هرمکانے راکه ذریعه جاگیر نگریز تجویز نمایند واطلاع دهند بنام شما مقرر کرده سند داده آید وخود در انجا رفته بنشینند ودارالامارة را مع خزاین واسباب واگذارند که این جانب منتظر جواب باد رکاب است هرکاره ها برگشته براس بهاری ما جرا نقل نمود وجواب خط شوکت جنگ را نیز سراج الدوله فرستاد سراج الدوله این مزخرفات را شنیده آخر ذوی همه بود که مع افواج بارادهٔ استیصال شوکت جنگ درحرکت آمد وراجه رام نارائن مع زمینداران وافواج عظیم آباد بدو خود طلبید از انطرف راجه رام نارائن مع راجه سندر سنگه وپهلوان سنگه وبرادرش سوتهر سنگه وجمیع افواج عظیم آباد که تنها دوبرابر کثرت وجمعیت شوکت جنگ واگر همه یکجا شدند زیاده ازمساوات البته خواهد بود حاضر آمد وسراج الدوله افواج همراهی خود را دو حصه کرده نصف فوج را بسرکردگی اجه موهن لال دیوان قدیم معتمد خود آنطرف گنگا فرستاد که از راه بسنت پور گوله وحیات پور گوله وصدابر سر شوکت جنگ رود ونصف فوج همراه

خود گرفته نزدیک برآج محل معبر مقرر ساخت و متصل با و راجه رام نارائن مع فوج خود عبور نمود

ذکر رسیدن افواج سراج الدوله در مینا ری و افواج شوکت جنگ در نواب گنج و مورچال بستن عساکر شوکت جنگ و جنگیدن فیئین و ظفر یافتن افواج سراج الدوله و کشته شدن شوکت جنگ و رمیدان جنگ و حرکات عجیبه که دران مضاف از شوکت جنگ بظهور رسید

شوکت جنگ که از پیشتر عزم جنگ با سراج الدوله جزم نموده پیغامیکه سابقا نگاشته گذشته رشد فرستاده بود بعد فرستادن خط مذکور بمردم خود فرمان داد که جای محفوظ تفحص کرده معسکر را همان جا قرار دهند عمده پدرش که البته خالی از شعور نبوده اندما بین مینا ری و نواب گنج جائیکه از هر جانب جبل های عظیم محیط داشت و راه در آمدن دران مکان منحصر از یکسو آنهم باریک بلکه بار آستن پلے از چوب و سنگ و کاه ممکن المصور شده بود معین نموده با آنکه در میدان جبل عمیق عریض بود که بعضی جا دو سه کروه بعرض جا اندکے کمتر عرض داشت باز هم اکثر جاکه احتیاط مقتضے آن بود خندقے برلب جبل کنده شدی مرتفع برآورده بودند و اگر کسی در انجا بسلیقه باجمعیت بسیار کم هم سے جنگیدن مدتهاے بایست که لشکر خصم پورش نتواند آورد و بر پشت لشکر خود بوده از رسد و اسباب انچه درکار میشد بسهولت و آسانے سرانجام یافته می رسید سپاه سائر که عبارت از سواران و پیادها و سردارها و لاورباشد باندیشه زبان بے تامل او دادخود بنا بر عدم اطمینان ز سپاه دور از همدیگر بودن بهتر دانسته چندروز قبل ازانکه خود برآید سپاه را بر مورچال معین نذکور مرخص نمود و فرمان داد که علیحده از نیمه گاه او برلب دریاے سونرا که البته فاصله یک و نیم کروه بلکه افزود بود جمیع سپاه فرود آید چنانچه بنده و نقے علی خان برادر بنده و کارگذار خان بخشی و شیخ جمان یارو شیخ عبد الرشید نوکر شیخ مذکور و میر سلطان خلیل خان و محمد سعید خان پسر ابو تراب خان بهادر انے که در جنگ ژاژه و برخاسته برهان الملک کشته شد و دیگر سرداران سیف خانی وغیره مع رساله هاے خود که گویا کل فوج همان بود حسب الامر او همانجا رسید و فرود آمدیم و سیام سندر کایته بنگالے که پیشکار توپخانه دستے بود و توپخانه داروغه غیر از شوکت جنگ از عمده پدرش هداشت همراه آقاے خود مانده یک روز قبل از جنگ رسیده بر سر راسته که راه برآمدن از مورچال همان معین شده بود فرود آمد و لشکر بے سردار سائر و توپخانه بفاصله دو نیم کروه از همدگر جدا منزل گزیدند هر روز خبر قرب وصول افواج سراج الدوله رسید روزے قبل از جنگ خبر آمد که فوج هراول سراج الدوله رسیده می آید مردم این طرف هم ناچار تیار شده باستعداد مدافعه استادند بعد ازان منتج شد که هنوز اندک بعدی درمیان است و تا فردا خواهد رسید شام پیش خیمه شوکت جنگ رسیده برپا گردید معهذا یقین نبود که تا کے می آید شب بهر صورت گذشت و صبح تاریخ بیست و یکم محرم الحرام سنه یک هزار و یک صد و هفتاد و سه هجری ساعت روز برآمده بود که شوکت جنگ خود هویدا گردید ملازمان نزدیک بخیمه او آمده سلام باکردند ازانجمله بنده هم بود آنوقت هم عقده از جبین و خاطر پر گنیش که از نوکران بے پیچ داشت نکشود و مسلک اعطاف و دلجوئے نه پیمود سرداران را که برائے سلام حاضر آمده بودند حکم داد که بجائیکه خیمه و مورچال داشتند برگردند بیچارها ناچار بطرف دست راست بفاصله یک و نیم کروه که بودند رفته مستعد گشستند ناچه پیش آید و خود مع سواران یکه متفرقه و معتمدان خود مثل میر مردان علے پسر میر رستم علے خواهرزاده خواجه معتصم برادر صمصام الدوله خان دوران که دارونه خاص برادران

وصاحب نشان زرتارے بود و مٹھن لال کہ دیوان قدیم او بود و سیف الدین محمد خان نوہ آقا عظیما کہ بجاے للی ہزاری مقرر گشتہ بیلہ ہاے برق انداز برادرے ہزاری منصوب مذکور بسر کردگے او معین شدہ بودند و برادر حقیقے خودش میرزا رمضانی نام کہ بادے علی خان بہادر جسارت جنگ خطاب و سہ چار صد سوار ہمراہ داشت و درمیان مورچال مثل صید وحشے گردیدن گوفت و بزعم خود گویا انتظام مورچال مے داد و عمر خان نام جماعہ دارے کہ افغان کہن سال آوردہ میر سلطان خلیل خان سردار معقول دنیا دیدہ آزمودہ کار بود نیز مع جمعیت خود کہ قریب بصد و دو صد سوار خواہند بود اتفاقاً دران وقت ہمراہ بود درین عرصہ ہم انواع زشتے مرکب خلقے باہم ابیان مے نمود و شلتے از روز چون بگذشت درمیدان آبادی منہارے لشکر سراج الدولہ بسردارے راجہ موہن لال دیوان او در رسید و اعلام آن لشکر بر پا گردید و از دور مشاہد مے شد و فاصلہ بین العسکرین از ہر سو قریب بدو کروہ بود سیام سندر مشرف توپخانہ دستے از سیاہ مستی ناکردہ کارے بانظار جلادت و جانفشانے خود از مورچال بیرون رفتہ درمیدان قریب برنیم کروہ دور از مورچال مع کل برق انداز ان مغرب رو بمقابل لشکر سراج الدولہ ایستادہ مفاصلہ یک ونیم کروہ گذاشت نوعیکہ درمیان جھیلے و مانعے نماند ہمہ از جبیل و مورچال برآمدہ ایستادہ بود و ہمین لشکر سراج الدولہ از فوج سرداران و سواران لشکر شوکت جنگ جنوباً و شمالاً مقابل و مفاصلہ دو کروہ و درمیان جبیل عظیم داشت راجہ موہن لال باتفاق میر محمد جعفر خان و دوست محمد خان و میر محمد کاظم خان و دلیر خان و اصالت پسران عمر خان و شیخ دین محمد و دیگر سرداران خیمہ ہا را لب دریاے گنگا برپا کردہ خود مع سائر سپاہ و توپخانہ لشکر را مرتب ساختہ بنابر احتیاط مستعد ایستادہ و شروع بتوپ اندازے نمود گولہا بنابر بعد مسافت اکثر در جبیل مے افتاد بعد از دو سہ ساعت کہ توپہاے کلان رسیدند آنہا را سر مے دادند بعضے از گولہا متصل بمورچال و احیاناً یکے دو ئی در اندرون مورچال ہم مے رسید چون گولہ اندرون رسیدن گرفت شوکت جنگ ماہے و مراتب را از نمود خود دور ساخت و فرمود تا بجوابا ندن و توکران کہ ناچار ہمراہ مے گشتند بر آنہا خفگے مے نمود کہ نمک حرامان ہجوم آوردہ مے خواہند مرا نشانہ توپ گردانند مردم متفرق دور دورے گردیدند باز ہم راضے نبود و بکمالے آسودہ عمر خان جماعہ دارند کورا التماس نمود کہ نواب سلامت این صف جنگست و من ہمراہ آصف جاہ جنگہا دیدہ و جنگیدہ ام چنین جنگہا را این قسم نے جنگند فوج را بکجا و مرتب نمودہ مقدمہ و جناحین آراستہ توپ و توپخانہ دستے را پیش رو گذاشتہ باید بمقابلہ خصم شتافت و پائداریہا باید نمود تا فتح و ظفر جلوہ گر آید برآشفت بجماعہ دار مذکور سرزنش نمود و آصفجاہ را فحش دادہ گفت من خود سہ صد صف جنگ جنگیدہ ام قلیم کسے در کار نیست بیچارہ خاموش شد درین اثنا سوارے رافرمود تا رفتہ بشیخ جہان یار و کارگذار خان و جمیع سرداران بگوید کہ نشانہاے دشمن می نماید و شما ہا جرأت و یورش نمی کنید برآنہا بتازید سوار رفت و باز جواب آورد کہ با این فوج قلیل بر چنین فوج کثیر و مزاحمت گل ولاے جبیل یورش نمی توان نمود و مقرون بصلاح نیست ہرگاہ آنہا یورش آرند و این گل ولا را سطے نمایند و صدمات توپخانہ کشیدہ نزدیک رسند آنوقت اینچہ از دست برآید بعمل باید آورد کہ ہمین غنیمت است آزردہ و آشفتہ گشت و سخنان نالائق بر زبان راند و گفتہ فرستاد کہ نامردے چہ مے کنید بلا باید نمود سیام سندر ہندوے توپخانہ من برآمدہ بیرون مورچال رفتہ و شما ہمہ ہا سخن سازے مے کنید اما در آمد و رفت یک بار و دو بار روز گذشت پیغام دیگر کہ رفت تا جوابش آید عرصہ بایستاد چون ثلث روز بباقے ماند ہوس رفع غبار و کشیدن پیالہ ہاے سرشار در سر شان بجنبید و میل صحبت نسوان مغینہ عنان خاطرشان بطرف خلوت کشید از فیل فرود آمدہ در خیمہ حرم سرا

رفت بنده باد یگر جا مزان در خیمه دیوانخانه نشسته تنکرا کے بجا آوردم و گفتم که اگر این قدر روز که باقی مانده بکلیت بگذرد شب همه با یکجا گشته واین احمق را بطوریکه میسر آید فما بنده فرد افوج را یکجا و مرتب باید نمود و بهیئت مجموعے باید کشید تا پنج مقدور است میسر آید این را گفته اراده رفتن در لشکر سپاه که طرف دست راست قریب بیک و نیم کروه برادر من نقے علے خان و جمیع دکستان هما نجا بودند نمودم چون از انبوه معسکر بیرون رفتم دیدم که شیخ جهان یار و کارگذار خان و بیگ و محمد سعید خان و شیخ مسعد الله و میر سلطان خلیل خان و جمیع سرداران باستماع پیغام ثانے شوکت جنگ تاب خفت نیاورده بورش نموده الدولنعف جمیل پیش روے را بخراب تمام پیوده عنقریب بلشکر سراج الدوله رسند و جنگ اتمام رسند پیرد من دور وتنها افتاده ام الحال با نهانے توانم رسید و لشکر شوکت جنگ را در عجب تفرقه دیدم و دانستم که سرداران عمده سپاه مع سواران همراه از میان جمیل بحال تباه گذشته و ضرب توپ و بان و بندوق طرف سراج الدوله خورده اگر راه یا بند افتان و خیزان تا مخدم خود خواهند رسید یا در راه تمام خواهند گردید و سیام سندر سیاه درون بابرق اهداف از طرف مشرق خدا سے داند بچه صورت برسر آنها خواهد رفت یا نخواهد رفت و اگر رفت چگونه خواهد رسید و معامله چه خواهد انجامید دانستم که هر دو لشکر این سبک سر تمام شد اگر بصورتے این ابله هم بلشکر خود پیوندد و عجالة هر دو لشکر یک جا شده صورت ترتیبے روے نماید شاید کارے از پیش رود برگشتم که شوکت جنگ را بر آورده سوار گردانم و زود تر برانم تا همه یک جا شوند بر در خیمه اش که رسیدم دیدم که خبر پیش رفتن هر دو لشکر یعنے سواران سائر و توپخانه و سیام سندر باین سست لاتعقل رسیده و خودش مست شراب اشفته سر و دستار از خواب بیدار و بر فیل سوار شده مردم رکابش گرد هر یکے بعد داخل شدنش در خیمه بجا هاے خود آسوده بودند مضطرب الاحوال تیار شده میر سند ساعتے درین اجماع و احضار دیر شد و تا آن زمان افواج متفرقه پیش رو با فوج سراج الدوله نزدیک تر گردیده بارے تاکید نمودم تا از جاے خود نجنبید اما بیحواس وده قدم راه میرود باز دست بر دوش فیلبان گذاشته فیل را توقیف مے فرماید و بنده علے الاتصال تاکید مے نماید تا بهر صورت این بے خبر بر پشت گرمے سیاه خود برسد هر چند سعے کردم سودے نه بخشید ناگاه از دور دیدم که فوج جمیل راه سطے نموده چون نزدیک بفوج سراج الدوله رسید آب و گل عظیم نزدیک بکنار جیل که طرف لشکر سراج الدوله بود یافته محال عبور و برآمدن از انجا نیافت و از ان طرف مردم سراج الدوله بنجا طرح جمع اینها را نشانه بندوق و جزائر خود نموده بعضے را مجروح ساختند و اکثر مردم از ان ورطه خود را کنار کشیده بلشکر ما رسیدند در اینجا هم از خوف پا لداے نکرده در گذشتند تا آنکه میر محمد جعفر خان و دوست محمد خان و میر کاظم خان و عمر خان مع پسران خود و لیر خان و اصالت خان وغیرهما و شیخ دین محمد که هراول راجه موهن لال بودند پیش تاخته و کار هر دو لشکر شوکت جنگ که قلیل مردم متفرق مانده بودند تمام ساخته پا پیشتر گذاشتند شیخ عبد الرشید نوه شیخ جهان یار و محمد سعید خان خلف ابو تراب خان تورانے دادد لاورے داده شربت ناگوار مرگ نوشیدند میر سلطان خلیل خان نیز همان جام را در کشید نقے علے خان و حبیب بیگ که در ان میدان فرود آمده استاده بودند اندک جراحتے خورده بدست دو دست محمد خان و میر جعفر خان افتاده چون آشنا بودند زنده ماندند کارگذار خان دلاور بهانموده زخمهاے گران برداشت چون گسے نمانده ناچار شیخ جهان یار صحیح و سالم و کارگذار خان مجروح و بیهوش از میدان برگشتند و سیام سندر هم زخمے برداشته گریخت و سرداران فوج سراج الدوله بنیابت مجموعے پیشتر آمده بمجرد رسیدن آنها رو بروے شوکت جنگ میر مردان علے

مع خاص برادران و میتھن لال مع خاص رسالہ و میرزا رمضانے برادر شوکت جنگ باہمراہیان بے تحریک آلات کارزار راہ فرار گرفتند و سیف الدین محمد خان کہ قائم مقام ملکی شدہ بود جراحتہا خوردہ برگشت و از برق انداز ان کسی رفاقتش نکرد و شوکت جنگ مؤلف الحواس با پانزدہ شانزدہ کس استادہ بود کہ گلولہ بندوق بر سرش خورد و جان بجان آفرین سپرد و سر بپیچید و دستار عزا نے کہ بر سرش بود بر زمین افتاد و کسے آنرا برداشت بندہ راہ خانہ خود و چند کس دیگر ہم کہ با خیلش ماندہ بودند برگشتہ ہر یکے راہے گرفت میر مرتضے برادر کرم اللہ خان امیر خانے کہ رفیق میر محمد جعفر خان بود عقب فیل لاش شوکت جنگ تا خانہ خود رانند یک رسانید و میرزا رستم علی پسر آقا صادق ہمشیرہ زادہ امام قلی خان مرحومین را کہ دوخواہر نشستہ بود بے خبر از طرف پشت نیزہ خورد کہ برچھے نامندبر شانہ او چنان زد کہ برابر بشرگ گردنش بر آمد و گفت یراق را بمن واگذار میرزائے مذکور کہ واقعے رستم زمان و از نیکان جہان مومن پاک اعتقاد صاحب صلاح و سداد مجمع محامد اداد بود در خولمے برگشتہ مقدر نشست و شمشیر کشیدہ خصم را پیش طلبید و گفت کہ بدغا و غفلت نیزہ بمن زدہ لاف بہادرے دارے مایراق را نہ برائے آن بستہ ایم کہ درچنین اوقات مفت با مثال تو بدہیم پیشتر بیا و یراق بگیر میر مرتضے جرات نیافتہ بجائے خود استاد و فیل بدستور یکہ فیلبان سے راند پیشتر رفت چون شام قریب شدہ بود کہ این جنگ طے شد کسے تعاقب کسے نکرد و رعیت ملک پورنیہ ہم جرات غارت نداشت مردم ہر یکے براہے رفتہ بخانہائے خود رسیدند بندہ و برادر بندہ منضوب طرفین بودیم شوکت جنگ مے گفت کہ بعد از فتح ازین ہر دو و دیگر ملازمان خود کہ بایشان پیوستہ اند خواہم فہمید و سراج الدولہ مے گفت کہ شوکت جنگ چیز ناچیز است ہمین ہر دو برادر نشانے فساد و مبیج جدال و عناد شدہ اند بعد ظفر ہر دو را بسزا خواہم رسانید یکبار در لشکر رفتہ ہم از سراج الدولہ متضمن عنایات و ترغیب ترک رفاقت شوکت جنگ۔ توسل و وصول بلشکر خودش، ما ہر دو رسید اما جواب از خوف غماز ان ننوشتیم و زبانے پیغام دادیم کہ درین وقت اگر ترک رفاقت کنیم صاحب را برما چہ اعتماد خواہد بود خلاصہ نقے علے خان و حبیب بیگ را خود بعد دو سہ روز چوپالہ برائے سوارے و خرچ راہی دادہ باخراج از کرم ناسہ فرمان دادو راجہ موہن لال را برائے ضبط اموال شوکت جنگ و بندوبست پورنیہ فرستاد و میر محمد کاظم خان را تعین راجہ مذکور نمود میر محمد کاظم خان چون داماد خالہ فقیر بود التماس نمود کہ غلام حسین خان اگر زندہ ماندہ باشد مع مادر و عیال و اطفال خود و عیال برادرش نقی علی خان در انجا خواہد بود در بارۂ آنہا حکمے بمہاراجہ موہن لال شرف صدور یابد تا متعجب شر مساری و انفعال من از روی آنہا نشود و بافضال اکمے موہن لال را فرمان دادہ گفت کہ مادر غلام حسین خان ہمین بیست کہ با میر محمد کاظم خان بہادر قرابت داشتہ باشد عمۂ من نیز ہست و من او را بسیار دوست مے دارم باید قدرے از انہا فکر دہ و رستگ راہ دادہ بخوبے رخصت کنے تا ہر جا خواستہ باشند فارغ البال برود و بہندہ بعد رود بخانہ خود از میدان جنگ احوال والدہ را متغیر یافتہ بہ تسکین خاطر ایشان پرداخت چون حواس اوشان از انتشار برآمدہ بمعیت گرائید التماس نمود کہ بالفعل در گوشہ باید نشست تا بعد ازین چہ شود معدودے راکہ ناموس و پاس شان ضرور است ہمراہ خود گرفتہ مع والدہ در گوشہ پنہان شدم و رقعہ بمیر محمد کاظم خان نوشتم ایزد تعالے آن مرحوم را بیامرزد چند سوار ان ہمراہے خود را مع جواب رقعہ فرستادہ تسلے بسیار نوشت و صبح آنروز سوم از جنگ بود ہمراہ راجہ موہن لال وارد پورنیہ گردید در خانۂ فقیر فرود آمد و بر چہ دست قدرتش مے رسید در تسلے و حمایت فقیر کوشیدہ مساعے جمیلہ بتقدیم رسانید موہن لال

للا اقبال بعض سر بجیاے جواہر بخشیدهٔ شوکت جنگ را ازاو واپس گرفته دیگرا صلا تعرضی نکرد مگر چند کس مثل میر سعلے خان
وآغا میر و میر عبد اللے وغیرہم کہ سراج الدولہ بقید آنہا فرمان داده بود مقید شدند و فقیر اثاث البیت و ناموس را مع خدمہ برگشتہا
محمول و اسباب قابل خشکی علحدہ روانہ نموده راہ عظیم آباد گرفت و در عظیم آباد کہ رسید یعنی بعضی از مسلمانان آنشاسعت مأذون بدخول شہر
عظیم آباد شده و در تکیہ شاہ ارزان نزول نمودیم و ہما آفتاے سائے نگذاشت کہ بدر رویم بلکہ امید وار بود کہ شاید مجدد اگر بجاے
ماحکے غیر مرغوب برسد و موجب شادمانی او گردد ایزد تعالے صیانت نمود و حکم خاطر خواہ آن عزیز رسید تا آنکہ رام نارائن کہ
بہ زیارت ہمینا تھ جوگی رفتہ بود بعظیم آباد رسیده از خیر خواہے تاکید بہ بدر رفتن فقیر نمود و دستک و بدرقہ از طرف پہلوان سنگھ
بہ برادر او فرستاد بنده درین مقامات تکیہ شاہ ارزان بیمارے صعبی کشید و کسے از آشنایان عیادت و احوال پرسے
نو دیدنے ہم نکرد مگر سہ کس اول حکیم غلام علی طبیب حق تعالے او را بیامرزد و در جوار رحمت خود جاے دہد مثل یا متنعم و آرام
حاضر بوده معالجات و نسخہ ہاے فرمود دوم برادر او معصری بیگم صاحبہ کہ از اخفا و میرزا داراب و دختر میر سید محمد صفہانی
مرحوم و زوجہ میر حیدر علی مغفور است حق تعالے او را سلامت بعافیت دارد و عاقبتش را مقرون بخیر و سعادت گرداند برادر
والدہ بر احوال فقیر شفقت فرموده روز و شب حاضر بود و تا بحب علی پور رسانیده بساہتے کہ نمودیم برگشت و الا میخواست کہ تا کرم
ناسہ کہ حد سراج الدولہ بود رسانیده برگردد و الحال ہم شفقت آن ضعیفہ عفیفهٔ صالحہ رضاے جوے خدا باحوال این عبد اقل
مع اہل و عیال بر ابر باما دراست سوم شیخ نصر اللہ مرحوم خلف عنایت یاب خان میر سامان والد مرحوم و بسیت جنگ مغفور
کہ تازہ جوان و بسفارش جناب شیخ مبرور مغفور شیخ محمد علے حزین او ہم دران ایام میر سامان نظامت عظیم آباد بود و بہانہ
زیارت و تماشاے مزار شاہ ارزان مکرر بدیدن فقیر آمده در تدبیر بر آمدن فقیر از حدود و حشت زاے مملکت سراج الدولہ
بمقدور خود در اصفے تقصیر نشد و الحمد للہ از میامن افضال نامتناہے الٰہی از انجا فقیر کوچیده صحیح و سالم مع اسباب و ناموس
بہ بنارس رسید و بسعادت ادراک خدمت و تقبیل قدوم جناب شیخ محمد علی حزین املی اللہ مقامہ و بملازمت خالوے خود
سید عبد العلی خان بہادر شجاع جنگ کہ دران روزہا بیکار و در نہایت افلاس بہ بنارس مقیم بود مشرف گردید و بملاقات نقی علی خان
کہ از دست سبعی مثل سراج الدولہ نجات یافتہ بود و ہر دو برادر دیگر کہ پیش از ہمہ آنہا را عظیم آباد بحکم او اخراج نموده بود دندست
اندوخت و الحمد للہ علے ذلک و علے جمیع نعمائہ کما یلیق بکرمہ و کبریائہ و موہن لال سسمدتے در پور نیہ توقف نموده اولاد
و نسوان صولت جنگ مرحوم را کہ اخوان و اخوات شوکت جنگ بودند و سپہدار جنگ خلف سیف خان مرحوم را کہ داماد
صولت جنگ شده و زن او قبل از مردن پدر خود صولت جنگ ہنگامیکہ بر سر محمد جلیں زمیندار کنکرہ لشکر کشید مرده بود
با عزاز و احترام نزد سراج الدولہ فرستاده و خود بعد ضبط اموال صولت جنگ مرحوم و تحقیق و استدراک انچہ باصراف
بیموقع شوکت جنگ بر باد رفتہ بود و الفراغ از بندوبست ملک پسر خود را دران مکان نائب گذاشتہ خود بخدمت سراج الدولہ
برگشت و سراج الدولہ بنی اعمام خود را امور و مراجم فرموده برای ہر یکی مشاہرہ موافق معارفش مقرر نمود و بمرکز دولت خود
کہ عبارت از عمارت منصور گنج و مرشد آباد باشند ظفر و منصور معاودت نمود

ذکر رسیدن جماعهٔ انگلیشیه برائے تدارک و استرداد کلکته که از دست آن جماعهٔ بدر رفته بود و گرفتن مانک چند دیوان و تسلط اصحاب انگلیشیه بر کلکته و رفتن سراج الدوله بر سر آنها

وگریختن بخوف شبخونے کہ انگلیشیہ بر لشکر او زدند و زخمی شدن دوست محمد خان و معاصران نمودن با سرداران انگلیشیہ از راہ خوف و بیم در نہایت عجز و زبونے

چون سراج الدوله بمرگزد دولت خود سالماً و غانماً برگشت و دولت ها بر دولت او افزوده زر بسیار و اسباب بیشمار از هر خانه بخانهٔ او منتقل گردید مهیاے آسیب عین الکمال و مستعد پذیرائے زوال گردید و این ضابطه مسئمره دنیاست که هر چیز هر گاه بحد کمالیکه لائق او دست بر سد بعد ازان پذیرائے زوالے که لازم اوست گردیده آن چنان نابود و مفقود گردد که هر چند مردم متجسس تفحص او نمایند اثرے ازان پیدا نباشد تفصیل این اجمال و بیان پیدا شدن اسباب زوال برای دولت سراج الدوله آنکه چون مسٹر ڈریک صاحب کلان کلکته که باعث جنگ و فساد با سراج الدوله شده بود مغلوب گشت خود را مع معدودے از اصحاب که باقی مانده بودند بر جهاز کشیده بمندراج که کوٹهی عمده کمپنی انگلیش در صوبهٔ ازکاٹ دکهن است رسانید و شاید بعضے دیگر هم از سرداران جماعهٔ مذکوره که باطراف مملکت بنگاله برائے کاروبار خود متفرق بودند خبر نهب و غارت کلکته و قاسم بازار شنیده بطور یکه توانستند خود را از مهلکه مذکوره بدر برده بهمنجا رسانیدند دران وقت کرنیل کلیف سالار فوج انگلیشی ملازم بادشاه انگلستان و متعین کوٹهی دکهن بود و دران روزها با فرانسیس جنگیده ملک دکهن را از دست آنها برآورده قلیل فوجے آراسته قریب یک دو پلٹن تلنگه و سه چار کمپنی سوله اله ولایتے همراه داشت و اعانت ناظم دکهن سید محمد خان صلابت جنگ پسر آصف جاه در مقور ساختن جماعهٔ فرانسیسه نموده مورد الطاف او و مخاطب به ثابت جنگ بود ارباب کوٹهے دکهن و صاحبان بنگاله که مستعد و خراب کشیده از دست سراج الدوله رفته بودند باتفاق همدیگر قرعه مشوره انداختند راے بران قرار گرفت که کرنیل کلیف بهادر ثابت جنگ مع صاحبان کلکته وغیره بطرف بنگاله رود و بهر صورتیکه درانجا صلاح داند فکر گذاشتن بناے کوٹهے بطور سابق نماید اگر باشتے و صرف مبلغے میسر آید مضائقه نکنند و اگر بغلبه ممکن باشد آن قسم پیش آید کرنیل کلیف مع اصحاب کوٹهے بنگاله از مندراج بسوارے جهازات با افواج و اسباب حرب انچه دران وقت میسر داشت منضمت نمود و متصل بکلکته در دریائے که مشهور آب سیاه و محل اتصال بهاگیرتی بدریاے شور است رسیده جهازات را لنگر کرد و چون سرداران این فرقه نهایت دانا و شجاع و مستعجز و کارآگاه مے باشند پیغام مصالحه بسراج الدوله داده عذر تقصیرات مسٹر ڈریک خواست و چند لک روپیه بشرط دادن حکم احداث کوٹهے در کلکته موافق وضع سابق و برخاستن غبار نقار از فیمابین قبول مے نمود سراج الدوله که سفیه ترین مردم و مصاحبان او خود هم سفیه تر داشت و بر آداب حرب این جماعهٔ و کمال دلیرے و شجاعت و دانائے اینها مردم بے خبر مغرور و اینها را آگهی نبود و آگاهان را مجال نبود که نفسے توانند کشید و گفته آنها را کسے نمی شنید و الحال هم کسے شنود و اعیان مملکت خود از دست او بجان آمده خواهان استیصال او بودند صلاح مصالحے کسے نمیداد و احیاناً اگر کسے ازین مقوله چیزے میگفت ابلهان بخود مغرور و مصاحبان بے شعور عقش چنان میپنداشتند که از گفته خود ندامت کشیده توبه میکرد که باز ازان حکایت نکنند تا آنکه ثابت جنگ بر احوال خلاے مملکت بنگ کما ینبغی آگاه و از توقف و انتظار خود دلتنگ گردیده عزم رزم را جزم نمود و جهاز توپخانه را محاذی محل اقامت مانک چند در دریا آورده و لنگر نموده شروع بآتش باری گوله توپها فرمود چون تزلزل در لشکر مانک چند احساس نمود فوج را آراسته مع توپهاے لائق جنگ میدان در جاے مناسب بر کنارهٔ دریا فرود آورده با افواج مانک چند مقابله و مقاتله بنیاد نهاد آن ابله جبان

تاب رزم مردان میدان نیاورده عار قرار بکوہ آرائے و دانائے برخود افتیا رنموده بگرفتن و ثبات جنگ سع دیگر اصحاب وارباب کوٹھی کلکتہ باماکن قدیمہ خود نزول نموده لواے فتح وظفر برافراشت سراج الدولہ باستماع این خبر اندک بیذہ غفلت از گوش ہوش خود کشیده عازم حرب وتادیب جماعۂ مذکوره گردید

ذکر بر آمدن سراج الدولہ از مرشد آباد با راده جنگ با جماعۂ انگلیشیہ و مغلوب شدن بخوف شبخون کہ بر لشکر او زدند از بخت برگشتگی و واژونی و مصالحہ نمودن با کمال عجز و زبونی

دو ماه و بیست و دو روز بعد فتح پوریہ سراج الدولہ در جاے خود بکام و آرام نشست کہ ناگہان صور اعمال او بر گشته اسباب زوال دولت او مہیا شد و خبر گرفتن مانک چند از کلکتہ شنیده روز دوشنبہ دوازدہم ماہ ربیع الثانی سنہ یک ہزار و یک صد و ہفتاد از مرشد آباد بدا عیۂ محاربۂ انگلیش بر آمد و لشکر خود با اسباب جنگ مہیا نموده رہگراے کلکتہ گردید چون نزدیک بہ بلدۂ مذکوره رسید مکانے بزعم خود مناسب دید فرود آمد و معسکر ساخت و ہمیشہ سے و تردد در تسخیر آن مکان نموده اہتمام تمام داشت ہم جنگ مے شد و ہم جماعۂ انگلیشیہ ابواب جواب و سوال بنا بر مخلص احوال مفتوح داشته آمد و رفت بعضے مردم گاہ گاہ مے شد چون انگلیشیان را زدن شبخون منظور گشت شخصے را از فرقہ خود کہ بزیور شعور و شجاعت و حدت حدس و محافظہ وجودت ذہن و ذکا محلے بود بوسیلۂ ابلوغ بعضے پیغامہا پیش سراج الدولہ فرستاد ند تا اطراف و جوانب خیمۂ او و معسکرش را برای العین مشاہدہ نموده و بجزائن خیال و حافظہ سپرده باز آید شخص موصوف کہ باوصاف مذکورہ متصف بود حسب الامر در حضور او آمده بظاہر رسالت پیغامہا تقدیم رسانید و باطنا از کم و کیف معسکر و راہ آمد و شد آن و اطراف خیام خاص او علے ماہے علیہ آگہے بہم رسانیده برگشت معلوم نیست کہ ہمان شب یا شب دیگر اما زیاده از دو سہ شب نگذشته بود کہ ارادۂ شبخون جزم نمودند و ظاہرا آخر شب برکشتی معہود کہ میبا بود فوج خود را بر ان سوار کرده بطرف منتہاے لشکر سراج الدولہ رفته انتظار سر کشیدند چون ساعتے از شب باقے ماند اکثرے از کشتے فرود آمده از طرف پشت لشکر تفنگ افگنان داخل شدند و فاصلہ در شلک نداده قدم بقدم راہ مے پیمودند و گولہ تفنگ چون آگ گرگ بلا بر سر لشکریان سراج الدولہ مے بارید ند و برلب دریا نیز از ان جماعۂ کہ بر کشتے سوار و متصل بکنارہ ہنگام عبور مے گذشتند ہمین آتش بارے بود و اکثر اسپان و مردم لشکر کہ مہاوتے و مقابل این شلک افتاد زخمی مجروح و مقتول شدند چنانچہ از سرداران عمدہ دوست محمد خان یکہ کہ ہم مہابت در دولت خواہ و ہم از روساے سپاہ بود مجروح گشته از کار رفت و از مشاہیر دیگرے در ذکر نیامد و شنیده شد کہ ارادۂ شجاعان انگلیشیہ آن بود کہ درین شبخون سراج الدولہ را اگر میسر آید گرفته ہر زند بسبب منع و ضباب کہ بسندے کہ اسہ گویند چون دران وقت بشدت مے بارید ہوا ہم تتہ تاریکی گرفته بود کہ دو شخص متصل ہم یکدیگر را نمے دیدند ازین جہت سمت خیمہ و مکانیکہ جاے اقامت او بود در لحاظ نماند و عبور صفوف برق انداز ان از طرف دیگر شده سراج الدولہ از گرفتارے محفوظ ماند و شلک کنان بوقار و اطمینان در راہ ہیچ جا نپائیده از طرف سر لشکر بر آمد و باماکن و بیوت آبادے خود کہ محل اقامت و اجتماع عسکرشان بود سالما و غانما رسیده آرمید ند سراج الدولہ و کم جراتان لشکرش را بمشاہدہ این رستخیز کہ نمونہ محشر دران معسکر آنکارو نمایان گشته بود دل از دست رفته اضطراب و ہراسے عظیم در خاطر جاے گرفت و از خوف این جراءت اقامت در مکانے کہ معسکر

متصل پایادے کلکتہ بود مشتمل دیدہ محمد ایرج خان را کہ پدر زن او بود با جمیع اعیان لشکر و ارکان دولت احتمال نمود و استشمارہ فرمود کہ الحال چہ کنم و خیمۂ کجا برزنم آخر مردم اضطراب اور اویدہ ناچار خیمہ گاہ بمسافت بعید قرار دادند و بناے مصالحہ گذاشتہ آمد چون جماعۂ انگلیشیہ بر عجز و تزلزل او آگہے یافتند دعواے اموالیکہ در جنگ اول فوج سراج الدولہ غالب آمدہ از کلکتہ بغارت بردہ بود نمودہ مبالغ خطیر بر گردنش گذاشتند آخر الامر بعد قال و مقال و تردد سفرا و پیغامبران جواب و سوال مصالحہ انفصال یافت و سراج الدولہ ادراک مبلغے را متعہد گردید کہ در تاوان تاراج سابق نقد بدہد و در عوض بعض دیگر چنین قرار یافت کہ شش پرگنہ متصل بکلکتہ کہ نام آنہا را فقیر مذکر نیست در جائداد مبلغ مذکور بدست انگلیشیہ سپارند و تا وصول مبلغ معین محالات مذکورہ در دست آنہا بود و بعد ادائے مبلغ معہود محالات مزبورہ را بدست عمال سراج الدولہ سپارند چون این صورت منقح شد مستر واچو کہ ظاہرا بعد مغلوبے سراج الدولہ از قید خلاصے یافتہ و اسلحۂ جواب و سوال بود در طرفین معزز و مکرم گشتہ مورد تحسین و آفرین گردید بعد تحریر مستمسکات از جانبین و گرفتن وثائق از ہم و گرسراج الدولہ طبل مراجعت کوفتہ ببر شد آباد رسید و در عمارات منصورہ گنج نزول نمودہ بنا بر مشاہدۂ امور یکہ در عالم غرور تصور نمی نمود متحیر و بکار خود متفکر بود نمیدانست چہ کند از بعض معاملے و اوضاع تائب و نادم گشتہ دانست کہ خدای ہست دوست محمد خان برائے استعلاج و گذاشتن اہل و عیال خود رخصت رفتن بسہرام گرفتہ و ران قصبہ رفت و اکثر قدماے رفقاے خصوص میر محمد جعفر خان و راجہ دولبھ رام را باخود دگرگون دیدہ میدانست کہ چون سررشتۂ داران و رئیس فوج اندا طفاے نائرۂ فساد ایشان بر ہم مقدم و از قبیل ملاج واقعۂ قبل از وقوع تدارک اینہا ضرور اما چون چنان جرأتے نداشت و دشمنے مثل انگلیش در پہلو نشستہ بود نہ غرور و نخوت مادے و ناداے فطرے میگذاشت کہ بسلیقۂ درست و اخلاق حمیدہ اشخاص مذکورہ را گردیدۂ خود گرداند و نہ بین و بد دلے می گذاشت کہ مخالفان خود را مقہور و مغلوب گردانیدہ از ظلم و دستی بیرون نماید و اعوان و انصار تازہ بہر سانیدہ او از و ناقصتر نہ شعور انتظام مظالم امور داشتند و نہ طمع میگذاشت کہ غرض خود یکسو گذاشتہ و خود را لائق کار ہاے عمدہ ندانستہ التماس نمایند کہ اعیان شہر و ارکان دولت محابت جنگی را از خود رانے داشتہ خود را ہلاک نسازید معاملۂ نامردم سہل است بہر صورت اگر شما بعزت و اقتدار باشید ما را ہم بقدر لیاقت از عنایت شما خواہد رسید از جہات مذکورہ گاہے کہ مغلوب قہر و طیش مے گردید تو پہا مقابل حویلے میر جعفر خان مے چید و راجہ دولبھ رام باطاعت و فرمان پذیرے موہن لال مامورے گردید و جگت سیٹھ را گاہے بہ تہدید و استمزاے رنجانید و گاہے نوازے و عید فتنہ بکوشش می رسانید و درین اثنا با فرانسیان و انگلیشیان کہ منازعت پانصد شش صد سالہ است زمانے بمصالحہ و استعداد اسباب حرب مے گذرانند و زمانے بجنگ و جدال و حروب و قتال مے پردازند مدت مصالحہ انقضا یافتہ نائرۂ منازعت التہاب یافت و در وکن باہم جنگید و جماعۂ انگلیش بر فرقۂ فرانسیس غالب گشت و جہاز جنگے انگلیشے بسرکردگی ازمرال دلیر جنگ بہادر بتسخیر فرانسس ڈاکہ متصل بہ ہوگلے و چیرہ آبادے و لندیسیہ است آمد و برہنمائے موشیر تر تو کہ باقوم خود نمک حقوق نمک و رفاقت و ہم قومی فراموش کردہ در راہے را کہ فرانسیسیان چند جہاز در دریا غرق کردہ مخفے بقدر یک جہاز برای آمدن جہازات خود نگہداشتہ بودند بہ انگلیشیان نمودہ جہاز جنگے ایشان را آوردہ قلعۂ فرانسس ڈاکہ مسخر گشت و فرانسیسیان مغلوب شدہ کوٹھی کرنتی اتاسماباغ امدہ داشتند نیز از دست خان مذکور رفت موشیر لاس کہ عمدہ و رئیس جماعۂ فرانسیس بود بسراج الدولہ توسل

جسته مع باسقے ماندگان جماعهٔ خویش وتوپ وبندوق وپیاده هاے برق انداز تربیت کرده خود ملازم سرکار اوشده جماعهٔ انگلیشیه یا بایا واشعار سرداران منافق سراج الدوله یا بخواهش خود مصحوب وکیل خود بسراج الدوله پیغام دادند که مصالحه فیما بین ما ونواب بعمل آمده ولازمه مصالحه بلکه مشروط است که دشمن ما دشمن نواب ودوست ما دوست نواب وهمین قسم دشمن نواب دشمن ما ودوست نواب ودوست ما باشد الحال میان ما وفرانسیسان جنگ شده ما اینها را زده ایم ونواب آنها را درکنف حمایت خود جا داده تهیه پرورش آنها دارند این امر باعث نقص عهد وبرهم مصالحه است ومنافقانیکه خواهان زوال دولت او بوده اند مبالغه کرده اند که برائے این گرمخته هاے چند آزردگے دریهی با انگلیشیان مناسب نیست اینها را جواب باید داد سراج الدوله درین باب با موشیر لاس گفتگو نموده لاس مذکور در جواب گفت که اگر شما حمایت ماورا معاملات کمپنی فرانسیس بکنید مخالفت عهد مصالحه خواهد بود دانیکه هزاران نوکر دارید اگر چند کسے از فرقه ما هم ملازم داشته باشید نقض عهد نمی شود سراج الدوله جواب مذکور با وکلاے انگلیش گفت آنها بایا واشعار به خوانان سراج الدوله اسرار سخن سابق نموده مبالغه داشتند وارباب غرض نیز در قالب دولت خواهے عرض مے نمودند که برائے چند فرانسیس مغلوک برهم با انگلیش خارج از قانون خرده موجب بے مفاسد است تا آنکه سراج الدوله ناچار گشته موشیر لاس را برفتن عظیم آباد ترغیب ودر برآمدن او از حضور خود مبالغه بانمود وموشیر لاس وقت رخصت عرض نمود که اکثر نوکران با شما در مقام عذر وکینه خواهے وبا انگلیش اتفاق نموده اراده ها دارند ومرا به رائے بد خواهے شما برمے آرند بعد برآمدن من شما را با انگلیش جنگانیده کار خود سرانجام وشما را اتمام خواهند کرد تا من همراهم درجنگیدن با آنها قاصر نخواهم شد ونوکران با شما برشما دست نے توانند یافت پیشتر اختیار باشاست سراج الدوله از خوفیکه مستولے داشت نتوانست که او را رنگمدارد وگفت بالفعل رفتن شما صلاح است اگر حاجت شود باز جلد شما رائے طلبم لاس گفت که نواب صاحب یاد داشته باشند که میان من وشما باز ملاقات نخواهد شد وبعد گرسیدن از ممتنعاتست وروانه عظیم آباد گردید بعد بدر رفتن او ازمرشد آباد منازعتهاے سراج الدوله با میر محمد جعفر خان وراجه دولبهرام اشتداد یافت واین هر دو کس جنگت سیتهو دیگران را کان دست سراج الدوله عاجز بجان وروز وشب ترسان ولرزان بودند باخود متفق ساخته وفکر براندافتن بنیاد دولتش شدند بے بے گمسیٹے که کینه دیرینه از سراج الدوله وتبازگے داغ ضبط اموال واسباب خانه خود داشت مخفی درامانت میر محمد جعفر خان کوشیدن گرفت وباهر کسے که گمان رغبت خاطر بسیے خود واحتمال انحراف از سراج الدوله داشت دفترے شکایت بزبانے مردم معتمد پیش آنها کشاده وحقوق پدر وخود هر خود بیاد خان داده تظلم واستغاثه مے کرد وهر یکے را دلالت برفاقت میر محمد جعفر خان وراجه دولبهرام مے نمود وخود نیز برسانیدن اشرفیها که در وقت بستے اموال مصحوب زنهاے معتمد وخواجه سرایان خانه خود نخفه نگذاشته بود امانت وعده میر محمد جعفر خان مے کرد ومیر محمد جعفر خان رفقاے دیرینه خود را ازرها رسانیده معرفت آنها از فرقه سپاه هرکس را که بیکار وبافلاس گرفتار بود گردیده خود مے گردانید وازدحامے درخانه او بکمال اخفا بود

ذکر برانگیختن ارکان نفاق پیشه اصحاب انگلیشیه را بمحاربه سراج الدوله وگذاشتن بنائے عهد وپیمان باجماعهٔ مذکوره وشکر کشیدن سرداران انگلیش بسراج الدوله وبرآمدن

راجہ دولبھ رام باستحکام مورچال در پلاسے و در ساختن آنہا و آمدن سراج الدولہ تا بہ پلاسے بارادۂ جنگ و ہزیمت یافتن از افواج انگلیشیہ فرنگ و مقرر شدن نظامت بنگالہ بمیر محمد جعفر خان و انتقال دولت از خانوادۂ مہابت جنگ بدیگران

چون کار بجائیکہ سابق ذکر یافت رسید ہریکے را سے اختیار نمودہ چارۂ مدافعہ سراج الدولہ و برانگیختن جماعۂ انگلیشیہ دید و بنوعیکہ تو انست و دانست و در ترغیب و تحریض آنہا بجنگ سراج الدولہ کوشید جگت سیٹھ ظاہرا بو ساطت گماشتہاے خود این چند روزہ را کہ صاحبان عمدۂ کلکتہ بود بہ بین مسافت آورد و کہ انگلیشیان را برارادۂ مہابت جنگ دلالت و مقاتلہ سراج الدولہ مصمم گردانند و راجہ دولبھ رام نیز کہ یکے را برین کار متعین نمودہ کہ بندہ نام او نشنیدہ و میر محمد جعفر خان ہمان میر ۱۱ امیر بیگ را کہ سابقہ مذکور شد احوال او ونیکوئے کار در رسانیدن بعض بے بنے با انگلیشیان نمودہ بودند مذکور شد فرستادہ احوال بسلکیہاے سراج الدولہ باخود و دیگران و اجتماع آراے جمیع مردم بر دفعہ او با جماعۂ انگلیشیہ ظاہر نمود بلکہ محرکیکہ بسی میر محمد جعفر خان بسر سردار اینکہ از دست سراج الدولہ بجان آمدہ بودند تیار شدہ بود و نیز بصعوبت میر و اے مذکور فرستادہ نوابان حرکت سردار ان جماعۂ انگلیشیہ گردیدہ پیغام دادکہ اگر شما صاحبان اندک حرکتے از بہاسہ خود و سمل جنگے با سراج الدولہ نمایید ہزار کرور روپیہ و اگر بصورتیکہ دانیم با خواہیم نمود و باندک توجہ شما خلق عالمے از دست اعداو اضرار این ظالم نجات خواہد یافت و عدہ ادائے مبالغ خطیر سہ کرور روپیہ و دیگر تواضعات کہ بندہ را بران اطلاعے نیست موکد بعہد و پیمان و بدرمیان آمدن ہمانجان مذکور نمودہ ظلمہائیکہ از دست سراج الدولہ بر بے بے گمینی و دیگران گذشتہ بود و چندان از آراستہ یکے ظاہر ساختند جماعۂ انگلیش کہ در شجاعت و پردلے نظیر عدارند و کیست کہ با نشہ شجاعت و مردے جویاے نام و نشان خود بشرط تیسر اسباب ملکت ستان نباشد باستماع این اخبار و اطلاع بر حالات باہم مشورہ نمودہ ملتمسات میر محمد جعفر خان و راجہ دولبھ رام پذیرفتہ مہیاے مجادلہ با سراج الدولہ شدند اما چون ضابطۂ این جماعۂ دوکل عقلا نیست کہ بی ہیچ معقول باکسے برہم زنند البتہ جواب و سوال با سراج الدولہ نمودہ چیتے معقول و برہمزدن معاملہ بہم رسانیدہ باشند کہ بندۂ بران اطلاعے ندارد و اظہر کہ در رنگ و تقاضا در اداے مبلغ تاوان کہ بابت عوض مال بغارت رفتہ کلکتہ مقرر شدہ بود موجب آویزش جنگ و برہم زدن صلح شدہ باشد چہ شنیدہ شد کہ سراج الدولہ یک کرور روپیہ بضرورت قبول نمودہ اداے آن بر او دشوار گشتہ بود بہر صورت بعد قرار یافتن ارادہ مدافعہ با سراج الدولہ کرنل کلیف معروض بہ نہایت جنگ باافواج و اسباب کہ ہمراہ داشت مستعد جنگ گردید و سراج الدولہ باستماع این خبر مضطر گشتہ چارہ بغیر از استرضاے منافقان ندید و از در رفتن بمرشد آباد اسودی ندید **بیت** بسا لے زجورت جگر خون کنم ✤ بیک ساعت از دل بدر چون کنم ✤ راجہ دولبھ رام با افواج پیشتر تا بہ پلاسی فرستادہ تیاری سنگر و مورچال و استعداد اسباب حرب نمایند او در انجا نشستہ کار سرکار بظاہر مے نمود و در باطن از کار سازے خود غافل نبودہ مبالغے عہود و مواثیق با جماعۂ انگلیشیہ ہم از طرف خود و ہم از قبل میر محمد جعفر خان استحکام مے داد و سرداران لشکر سراج الدولہ را نیز با خود متفق مے ساخت و ہریکے را بوعدۂ مناسب حاشش ستمال و شریک حال خود مے گردانید و میر محمد جعفر خان نیز آمدورفت دربار رفقاے خود شروع نمودہ در ہمین کار بود تا آنکہ شہرت دارد کہ ہمکس با اینما گردیدہ کمتر کسے از دل با سراج الدولہ ماند چون خبر

جنبیدن کرنل کلیف از کلکته بنیه غفلت از گوش سراج الدوله کشید چار و ناچار با دل دو نیم پر از هراس دیم از منصور گنج کوچ
نموده با فوج معتد خود که عبارت از میر مدن بخشی و راجه موهن لال و بوان و همراهیانش باشند و معدودے از خلصان دیگر
تا به پلاسے رسید و ازان طرف کرنل کلیف فابت جنگ با جماعهٔ خود و قلیل فوجے از لنگه که شاید بمبه و جوه عدد لشکرش ده و سه
هزار نفر سے کشید در باغ پلاسے رسیده صف آرا گردید و روز پنجشنبه پنجم شوال سنه یک هزار و یک صد و هفتاد آتش
گیر و دار بلند شد چون فرقهٔ کلاه پوشان در قانون و آداب جنگ توپ اندازے و تفنگ سیم و شریک ندارند خصوصاً میر مدن
که در فرق مختلفه خود هم ممتاز و درین کار کسے را با خود انباز نے داند بمرتبهٔ بارش گله توپ متواتر و متوالے
نمودند که عقل تماشائیان خیره و پریشان و قوت سامعه و باصره در ادراک سرعت آن ماجز و حیران بود میر محمد جعفر خان
و دیگران که باعث این فساد و خوابان تحکمت سراج الدوله بوده اند از دور بطرفیکه متعین بودند استاده تماشای می نمودند و
میر مدن وغیره که گرم جانفشانے و طالب فتح و نصرت بوده دست و پاے میزدند از شدت ورود گوله توپ مجال یورش
نمی یافتند اما آهسته آهسته پاے جلادت پیش گذاشته راستے بتقصیر نبودند تا آنکه دو ثلث روز گذشت و میر مدن و موهن لال
قریب بباغ پلاسے رسیدند بلکه می گویند ثابت جنگ نسبت به این چند بدگمان شده مورد عتاب ساخت و فرمود که دو هزار چشم
بود که بیکے در نهایت تملت رو نداده مقصد یکه منظور است انجام خواهد یافت و فوج همه منحرف از سراج الدوله است انچه
دیده می شود برعکس گفتهٔ اوست و التماس نمود که همین جماعه مخلص سراج الدوله اند که سے جنگند هرگاه اینها مغلوب شوند انچه
گفته ام اثر آن ظاهر خواهد شد چون زشتے افعال و قبح کردار سراج الدوله مثل کشته کسوت انتقام پوشیده بود میر مدن را کار
دلاوری و شجاعت بهره داشت و تخم اخلاص سراج الدوله بدل خود می کاشت گوله توپ جانستان رسیده ظاهر از ان او
پریده دکارش بنهایت انجامیده او را در همان حالت که بر جناح سفر آخرت بود بحضور سراج الدوله آوردند کلمه مشعر بحسن ارادت خود گفته
جان شیرین بجان آفرین تسلیم نمود و سراج الدوله را بمشاهدهٔ این احوال پر درد و هوش و حواس پیش آمد و شروع با ضطراب
و اضطرار نموده میر محمد جعفر خان را طلبداشت او در آمدن سهل انگاری نموده و رنگ میکر و سراج الدوله مکرر مرحوم را فرستاد با بدرا
و ساجت تمام آوردند چون میر محمد جعفر خان مع متوسلان و منتسبان خود مثل خادم حسن خان و پسرش میر محمد صادق خان و میر قاسم
بمیر مدن نزدیک آمد سراج الدوله عجز و الحاح را از حد بدر برد چنانچه شنیده شد که دستار از سر خود برداشته بحضور میر محمد جعفر خان
گذاشت و گفت اکنون من اندگرد پاے خود پیشیان و حق قرابت و رعایتهاے جد خود و محابت جنگ را شفیع آورده
اظهار ابجاے آن مرحوم مے دانم امید وارم که از تقصیر پاے بنده درگذشته انچه لازمهٔ نجابت و سیادت و مقتضاے
عتوق و دیرینه و قرابت باشد بعمل آید و جان و آبروے مرا نگهدارید میر محمد جعفر خان در ان وقت قابو را دیده انچنانچه
ملحوظ داشت و نرود نا باوه نیافته التماس نمود که الحال روز قریب الاتمام و وقت یورش و جنگ نمانده پیش رفتگان را حکم
شود تا بجاے خود برگردند و این وقت جنگ را موقوف نمایند فردا انشاء الله تعالی باتفاق سائر فوج تدارک این جنگ
خواهیم نمود سراج الدوله گفت خون شجونست میر مذکور آنرا هم متعهد گردید که ذمهٔ من ست شجون نتواند نمود سراج الدوله
دیوان خود راجه موهن لال را که پیشتر رفته مع میر مدن گرم ستیز و آویز و بتوپ اندازے مشغول بود پیاده هاے همراهے
او داد اطراف و جوانب پیشتر رفته و قابوے خود دیده تفنگ اندازے هم می کردند حکم فرستاد که برگشته بمعسکر و مورچال
آید او جواب فرستاده که وقت برگشتن نیست هرچه شدنیست همین جا خواهد شد و اگر من بگردم لشکر راه یافته طریق فرار

کشاده خواهد یافت سراج الدوله روسے میر محمد جعفر خان دیده مشوره طلبید خان عرقوم سخن اول را اماده نمود و گفت که از انخود همان قسم که گفتیم کارسے می تواند شد دیگر اختیار با صاحب است سراج الدوله باستیلاے هراس بهبوش و حواس گشته اطاعت میر محمد جعفر خان را به ضرورت اصوب و اصلح شمرد و موهن لال را بمبالغه و اهتمام از جائیکه رسیده بود واپس طلبید **بیت** چو تیره شود مرد را روزگار ✤ همه آن کند کش نیاید بکار ✤ بمجرد برگشتن موهن لال ازان مکان لشکریان را پریشان خاطرے پیش آمده همراهیان اهل نفاق و بیدلان دور از وفاق راه فرار کشاده گرفتن آغاز نهادند چون این راه کشاده گشت هر یکے بمشاهده دیگرے سر در پے هم نهاده شروع بگریختن نمود و در اندک زمانے عار فرار شیوع یافته همه را اختیار افتاد سراج الدوله که بر احوال لشکر آگهی یافت و خوف عظیمے از حریف مقابل و عظیمتر ازان از دشمنان بقبل لاحق داشت و کسے را دوست خود نے انگاشت بشدت اضطراب از جمیع تدبیرات دست برداشته ساعتی از روز نکور که یوم الخمیس بود باقے نمانده خود هم رهگرائے مسالک فرار گشت و ششم ماه شوال سال مذکور دو سه ساعت از روز جمعه برآمده بمنصور گنج رسید هر چند تاکید نمود که ملازمان در منصور گنج بجراست او قیام نمایند تا برائے خود راهی که مناسب داند بعد اندک تامل اختیار نماید کسے قبول نکرده هر یکے بعذرے متمسک گردید حق محمد ایرج خان که پدر زنش بود سراج الدوله پیش او هم دستار خود از سر برداشته بر پایش گذاشت که درین وقت برائے خدا دست ازمن برنداشته همین جا باشید و مردم را جمع نمائید تا اگر گریختن هم صلاح افتد بطور مناسب میسر آید خان مذکور نشنیده و مذر ها خواسته بخانه خود رفت سراج الدوله پاس استر ضاے مردم هر کرا از وجوه مشاهره بلکه بطور مساعده هر چه درخواست فرمان داد که خزانه را کشاده بهر کس بدهند و تا شب در خزانه باز و دست گیرندگان در ازدحام بودند دران شب مبلغ خطیرے هر که بهر حیله توانست برداشت و در خانه خود برده جمع نمود اما کسے بکار شتر نیامد و وقتے که بذل اموال و در گذشتن از اندوختن در زور و بال می بایست نکرد و دست و زبان از ایذاے مردم باز نداشت آخر بر اعین خود مکافات همه را دیده و جمیع مصائب و محن بر جان و بدن خود برداشت چنانچه گفته اند **بیت** هر که در عمر خود ستمے کرد ✤ که بر یک مرد ازو نماند جهان ✤ هم بگفتمت پاس مردم نگاهدار ✤ که عاجز شود گر درآید ز پاے ✤ دل دوستان جمع بهتر نه گنج ✤ خزینه تهی به نه مردم برنج ✤ بیندازد مرد پاس کاسے کسی ✤ که افتد که در پایش افتی بسے ✤ عدو را بکوه چک نباید شمرد ✤ که کوه گران دیدم از سنگ خرد ✤ نه بینی که چون با هم آیند مگس ✤ توانند شیران جنگی برآرند ✤ نه موے ز ابرو بتیغے کمتر است ✤ چو پیر شد ز زنجیر محکم تر است ✤ القصه سراج الدوله خود را بمنصور گنج رسانیده تمام روز در منصور گنج گذرانید و شب غره هفتم شوال سال مذکور بقدری که توانست جواهر و اشرفی بالطف انسانے و مبلغے از زر نقد دیگر که آنها را دوست سے داشت بسواری رخت و میانه برداشت و اموال را بر ازاحمال و انقال هم گرفته در ثلث آخر شب از خانه خود بدر رفت و از راه نادانے و حکم اے قضا راه خشکے گذاشته بگلوان گولا شتافت در انجا بر کشتی ها که آماده داشت سوار شده راه عظیم آباد گرفت اگر اندک دل خود قوے داشته بعضے جماعه داران ریزه را که گمان رفاقت با نمابود پیغام فرستاده راه خشکی سے رفت اکثر مردم بطمع بسیار و قدامت حقوق بر فاقت او بری آمدند و با چند هزار کس بدرمی رفت و کسے مزاحم او در راه ها نمی توانست شد بلکه در هر منزلے مردم با و پیوسته کثرت و جمعیت سے افزود لیکن کرا مجال و یارا که چاره تقدیر و تدارک قضا تواند نمود غرض سراج الدوله بر بجره کشتیها راه عظیم آباد پیمود قبل ازین ما هم اینجا هنگام استماع حرکت جماعه انگلیشیه باراده جنگ او و منهزمت خود به پلاسے خطی بمو شیر لاس

رئیس فرانسیس در کمال اضطرار نگاشته در نهایت تاکید وعجلت ابلاغ داشته بود خط مرقوم باو رسید اما موافق مضابط الی الحال هندوستان تا زمانیکه برسد مصارف او بر راجه رام زائن تنخواه کرده بود وصول شود درنگ بسیاری شد بعد از ان لاس مذکور روانه گردید قبل از رسیدن او در اینجا کار سراج الدوله تمام واو را مردم میر محمد جعفر خان از محافات راج محل گرفته در معرض انتقام آورده بودند موشیر لاس متصل براج محل رسیده اتمام کار سراج الدوله شنیده کشتیهای خود را بطرف عظیم آباد برگردانید وبمیر کوت که الحال جنرل شده ازو لایت آمده وران وقت بمرتبه میجر سے همراه کرنل کلیف بود بتعاقب لاس ودر صورت ملاقات او ودرهم انقیاد وشمامور بجنگیدن با او بهر جا بر خورد گردیده تاکرم ناسه ویکسر درسپه او رفت موشیر لاس یک منزل پیشتر از و میرفت بمیر کوت تعاقب او نموده از حدود سرحد صوبه متعلقه سراج الدوله بدر کرده برگشت

ذکر داخل شدن میر محمد جعفر خان در منصور گنج وجلوس نمودن برمسند ایالت هر سه صوبه بی تصدیع ورنج وگرفتار شدن سراج الدوله در دست نوکران وخرامیدن او بعد تکیه انتقام ازین جهان بعالم جاودان

چون میر محمد جعفر خان زمانه را بکام خود دید بعد گرفتن سراج الدوله در پلاسے توقف نموده باکه نزلیه ودیگر سرداران انگلیش ملاقات کرده واستحکام عهود ومواثیق نموده جماعهٔ مذکوره را با خود رفیق گردانید وبر احوال سراج الدوله واخراف سرداران فوج از ان برگشته طالع اطلاع بسمع رسانید از اعیان شهر وارکان دولت وسران سپاه چون خاطر جمع داشت بعد یک روز که عبارت از صبح روز شنبه هفتم ماه شوال سال مرقوم الصدر باشد داخل دولت خانه سراج الدوله در منصور گنج گردیده منادے بنام خود در شهر مرشد آباد گردانید منافقان دیگر که با او وفاق ورزیده بودند وسلامت طلبان آرام خواه که از بهر خود او را کمر رسمے شمرده بودند باو مبارک باد گذرانیدن نذور تهنیت نزد او شتافتند وکسانیکه بدل راضے این امر بودند از سراج الدوله در دل داشتند شر و قلیل بوده اند آنها هم چاره ناچار از ابداء اضرار او ترسیده خود را باز گشته نما ساختن مصلحت ندیده حاضر آمدند وسید محمد جعفر خان برمسند ایالت تکیه زده کوس ملک ودولت بلند آوازه ساخت وباتفاق راے ولیم رام برق وفتق مهمات وضبط وربط اموال واسباب وانتظام آن برای جماعهٔ انگلیشیه وراجه دولبهو رام چند پنج موضع از بلوچپور داخت چون باعطاے والقاب مهابت جنگ ووضع واعلام اونهایت خوش ودر دل آرزوے آن داشت پرگنه مقرر ساخته شجاع الملک عماد الدوله میر محمد جعفر خان بهادر مهابت جنگ در مرخود کند وخطاب مهابت جنگ مرحوم برے خود بدین مقرر ساخت وخطاب بهیبت جنگ مرحوم برای برادر خود میر محمد کاظم خان معین نمود ودر ممالک محروسه هر سه صوبه اکثر بجاے قاضی استقلال بنا بر صلاح حال نوشته ارسال داشت ومیر محمد قاسم خان داماد خود را بمرزم معتمد برای گرفتن سراج الدوله فرستاد ومیرداؤد برادر خود را که در راج محل می بود نیز تاکید وجلدے نوشت که در گرفتن سراج الدوله جد وجهد بلیغ نماید سراج الدوله را که دام اجل پیچیده بود آنطرف دریا مقابل راج محل رسیده در تکیه دانا شاه نام فقیرے ساکنے انکشی نزول آمد وارادهٔ پختن کیچڑے برای خود ودختر خود ودیگران که دو سه روز چیزے نخورده بودند ظاهرا با فقیر مذکور در زمان دولت واقتدار چیزے که موجب استخفاف وآزار او باشد بعمل آورده بود فقیر مذکور کینه دیرینه در سینه خود داشته دام تزویر بگسترد وبشکلے دل جوئی پیش آمده اهتمام در طبخ طعام والتماس استراحت

و آرام نموده و مستعجلے را بر اسپ محل فرستاده دشمنان او را که در قفص و تلاش نمی آسودند آگهی داد میر داؤد و میر قاسم خان با انبوهی که همراه شان بود در رسیدند و سراج الدوله را مع عیال و اموالیکه با خود داشت بدست آورده شاد مان گردیدند **بیت** آنچه یار ما پسندد آنست اگر بشنوی ۞ کار گر خار کارے سمن ندروے ۞ چون سراج الدوله مکافات راجسم و صیاد بیعجز و الحاح پیش آمده کسانے را که قابل خطاب خود نمید انست متحمل عتاب آنها می گردید باز هر کس التماس جان بخش و تلقین وجه قوت و نگهداشتن در زاد یه مے نمود میر محمد قاسم خان صندوقچه زیور لطف النساء را که زیاده بر لکوک مے ارزید در ان زمان بوعده و عید بیم و امید گرفته متصرف گردید و ازین قبیل اچه دیگر میر گشت و پرستش آمد گرفت و دیگران نیز در خور رتبه و لیاقت خود هر چه هر که را بر صورت دست داد در اخذ و جر آن کوتاهے نمود و موهن لال که بدیو انے سراج الدوله سر افتخار و اقتدار بگیوان کشیده سرمایهٔ عناد و عداوتها گردیده بود قبل ازاسیرے آقاے خود در مرشد آباد گرفتار آمد و محمد جعفر خان برائے استرضائے راجه دولبهرام او را احوالہ راجه مرقوم نموده و ظاهرا اموال اندوخته او بدست راجه دولبهرام افتاده جانش نیز در همین کشاکش تلف گردید و سراج الدوله روز یکشنبه پانزدهم شوال سنه یک هزار و یکصد و هفتاد و پنجے در دست نوکران خود اسیر ذلت و هوان بمرشد آباد رسید چون خلق او را بدان حال مشاهده نمود از لیست و اقبال و جاه و جلال و ناز پرورد گیهایش که در زمان صغرسن و عهد نهایت جنگ دیده بود دهد بیداد آورده خیره سران و زشتے افعال او را بالمره از خاطر محو نشسے گردانیده بر احوال او ترحم مے نمودند مے گویند سبعضے از جمله دلیران ملازم که مسکن آنها سر راه بود او را بدان حال دیده و متاثر گردیده قاصد استخلاص او شدند اما مقتدران که بعضے از دول پرو بعضے از دشمن متسلط امید وفاے وعدهٔ بیسم و زر داشتند درین باب مسامحه نموده اغماض کردند و اینه مرکوز خاطر ثمرهٔ ناتوانان بود بظهور رسید میر محمد جعفر خان اقامت خود در منصور گنج به عوے جانشینی مقرر نموده میران را که اکبر اولاد و از لبطن شاه خانم همشیره علاتے صابت جنگ و پرورده او بعد مردن پدر بود در حویلے قدیم خود در جعفر گنج مرشد آباد نگهداشت و میران مذکور در جمیع امور قدمے چند از پدر خود پیشتر و در غرابت وضع و لباس و ایذا و اضرار دیگر ذمائم اخلاق پیشتر بود و نیز در قتل مردم و مایشبه به نهایت عجول و چابکے و چالاکے در امور نامعقول از جمله خرم و دور اندیشے شمرده تابل و ترحم سوء تدبیر میدانست و با این حالات خود را اعقل الناس دانسته بارتکاب اعمال قبیحه گذاشته بصابت جنگ می جست بمجرد استماع درد و سراج الدوله او را نزد خود طلبیده رجاے مقید نموده و از رفقاے خود خواهان قتل او گشت نجیب زادگان که نشانه مردے داشتند ازین کار رزشت استنکاف نموده احدے بران امر شنیع اقبال نکرد آخر الامر محمدی بیگ نامے که از بدو شعور نمک پرورده پدر سراج الدوله و صابت جنگ بود و عدهٔ سراج الدوله یا ماورا و دخترے بیکس را پرورده غلبا لمرضات الله با آن شقے کتمد اکرده بودند این شقاوت را اختیار نموده بعد دو سه ساعت از روز سراج الدوله قتل او رفت چون سراج الدوله او را دید پرسید که همانا برائے کشتن من آمده اقرار نمود آن بیچاره از جان خود مایوس گردیده مجدد آ از افعال بد در بارگاه کریم اکے تائب گشت و گفت ایا راضے نمی شوند که در گوشه افتاده زندگانی کنم بعد ازان گفت نه البته در انتقام قتل ناحق حسین قلی خان کشته باید شد و جلاد نکور تیغ بید ریغ کشیده ضربتی چند بر پیکر نازنین او زد بر روے زمین افتاده گفت بس است که کار من تمام و انتقام بانجام رسید و جان شیرین بجان آفرین سپرده ازین دار ابتلا مظلوم و مقتول تیغ جفا در گذشت و لاش او را بر هودج فیلی انداخته بطور تشهیر در شهر گردانیده نمیگویند فیلبان همانجا که سراج الدوله خون حسین قلی خان

رسیده بود رسیده بدون امر و ارادهٔ برائے کارے بضرورت فیل را استاده کرده قطرهٔ چند از خون سراج الدوله هم بر همان
زمین چکید فاعتبروا یا اولی الابصار **نظم** چنین بود دگردیدن روزگار ✣ سکیسر و بدخمه و ناپائدار ✣ منه بر جهان دل که بیگانه ایست
چو مطرب که هر روز در خانه ایست ✣ نه لائق بود عیش با دلبرے ✣ که هر بامدادش بود شوهرے ✣ بر مرد هشیار دنیا خس
است ✣ که هر بامدادے جائے دیگر کس است ✣ نکوئے کن امروز چون توانی ✣ که سال دیگر دیگرے وه خدا است
اگر گنج قارون بدست آورے ✣ نه خرگز اینچه بخشے خورے ✣ چون لاش او در بازار بر سرائے مادرش رسید از استماع
شور و غوغا برما جرا مطلع گردیده بر سینه سر و پا برده و سینه طپانچه زنان بیرون دوید خادم حسن خان بر بام خانه خود که سر بازه
و مقابل دروازهٔ مادرش بود تماشائے تشهیر لاش مخدوم زادهٔ خود بے نمود و مشاهدهٔ این احوال نموده بیساولان خود را
فرستاده تا بضرب کتک و چوب پستی آن زن بیچاره پسر کشته سرگشته را مع دیگر نسوان همراهش اندرون خانه کردند وقتیکه
سراج الدوله را آورده بودند میر جعفر خان در خواب بود اگرچه از افراط میغرات بیدارش هم کمتر از خواب بود خصوص
دران وقت که نشهٔ بنگ بتائید جلوس بر مسند امارت بنگ و دوبالا گشته از هیچ عالم خبرے نداشت پسر بلند اخترش قبل ازین
که بپدر را اطلاع شود کار سراج الدوله تمام ساخت چون بیدار شد بمیرن پیغام فرستاد که از ناظم معزول مقید غافل نخواهے
بود خندید و جواب فرستاد که من نه آن بے خبرم که درچنین امور قساهل و تغافل خواهم نمود و هر کس نزد او حاضر می شد در
مفاخرت خودے گفت که پدر مرا الحال پیغام فرستاده و من همان وقت کار را در اتمام ساختم یاران من خود همشیره داده
مصاهرت جنگ ام مداهنه درچنین کار ها چگونه روا توانم داشت ملخص که بعد تسلط و تشیید ارکان دولت خود باراجه رام نرائن نوشت و خواهش
متضمن ترغیب باطاعت و تسلی و استمالت شروع شد و او نیز مراسلات بامیر محمد جعفر خان اصوب مدبرات شمرد و حکمے برائے غلامی میرزا
غلام علی بیگ پسر حکیم بیگ بر اجه رام نارائن نوشته نزد خود طلبداشت میرزائی مذکور که حسب الامر سراج الدوله مقید بود و بیچاره را
از اول کشیده آورده بودند خلاص یافته نزد میر محمد جعفر خان رسید میرزائی مذکور از سابق بنا بسبت طبعی نهایت دوستی بامیر محمد جعفر خان
داشت درینولا به تقرب وافر اختصاص یافته کسے از مقربان با او برابر نبود چون خبر این انقلاب و بیداری بخت میر محمد جعفر خان
از خواب و انکاے او بر مسند ایالت به بنارس رسید مردم را که اخراجے سراج الدوله بودیم و خانه و معالات مملوکه والتمغا در
عظیم آباد و معرفت بامیر محمد جعفر خان از صفر سن چنانچه باید بود امید عود بعظیم آباد بمیقن شد چه خان مرحوم با والد فقیر نهایت
ربط اخلاص و کمال اتحاد داشت هرگاه بنده وارد مرشد آباد بتقریبے از جای میشد اول میر محمد جعفر خان برای ملاقات بنده
بجز و خبر رو دهے آمد بعده بنده برائے باز دید میرفت و میرن بنا بر حداثت سن کر نسبت بفقیر داشت سلوک خردے
بعمل مے آورد و از اداب حقه رو برو سے فقیر نمی کشید علاوه آن با تفاق علیخان برادر خرد فقیر میر محمد جعفر خان را دوستی
و بے تکلفے یارانه بمرتبه بود که بالاتر ازان تصور نتوان نمود بنا برین اورا گمان شد که گویا این دولت بخانه اش آمده اگرچه
نباشد نیابت صوبهٔ عظیم آباد البته باو خواهد شد ازین جهت عرضے متضمن مبارکباد نوشته ابلاغ نمود و خود بنا بر اعتمادهائے
وافر که بر آشنائی و اتحاد میر محمد جعفر خان داشت اراده معاودت باماکن مالوفه مملوکه تقسیم داد و کشتی ها تیار نموده والده و
جمیع اهل و عیال و اخوان را برداشته روانه عظیم آباد گردید بنده نظر بر نبکه الحال میر محمد جعفر خان را کلهٔ گوشه بآسمان میسائیده
و ما از مرتبه خود در نهایت پستی و تسلیم و میر محمد جعفر خان چنان کسے نیست که بوے آدمیت از گلزار خصائل او استشمام توان
نمود و امید حقوق شناسی تعارف سابق از و بایه داشت اندک تاملے نموده در بنارس توقفے کرد و تفے علے خان

را نیز مانع قبیل شده ایشان نشنیده مع اخوان و منتسبان بعظیم آباد آمده چون خبر ورود ایشان بناظم وقت رسید جواب عرضی قلم انداز نموده راجه رام نارائن را نهایت ملازمت بربے خبرے او نوشت و امر نمود که وارد ان را مع نقے علی خان بازنه بنارس برگرداند آن وقت نقی علی خان را گفتها ے بنده یاد آمده برآمدن پشیمانیها روے داد بحسب قسمت میر محمد کاظم خان برادر میر جعفر خان از چند سال ملازم راجه رام نارائن و بخشیگرے سرکار او داشت اگرچه مرد ساده بود اما از حق نباید گذشت خصائل حمیدهٔ بزرگانه بسیار داشت سید علی خان برادر سومے فقیر بخدمتش رفته این ماجرا ظاهر ساخت و گفت که راجه رام نارائن چه بدل خود فرستاده و رمعاودت ما بطرف بنارس حسب الامر برادر شما که ناظم اند مبالغه دارد از استماع این خبر برآشفت و بر ام نارائن پیغام فرستاد که من با ایشان شریکم اگر بر آوردن ایشان از شهر منظور باشد فکر برآوردن من باید نمود رام نارائن عذر ها خواست و اظهار نمود که مرا با این صاحبان کارے نبود از امر برادر شما جسارت باین کار نموده ام گفت او شان پوچ نوشته اند تدارکش را من مے نمایم شما کارے ندا شته باشید او خاموش نشست و این مرد بزرگ را هر چه در دلش آمد بزبان قلم داده به برادر خود میر محمد جعفر خان نوشته فرستاد چون خط رسید بتنبیه برادر نادم و متنبه گشته از ارادهٔ فاسدهٔ خود باز آمد متعاقبش بنده رسیده براین ماجرا آگاه و نقے علی خان از آمدن من مضطر گردیده که مبادا خبر ورود ایشان محرک آشفتگی خاطر میر جعفر خان و رام نارائن مجدداً گردد بنده تشویش ایشان دیده استمالت نمود که من از ورود خود رام نارائن را آگاه مے گردانم اگر رخصتے گشته اذن داد میباشم و الا برسے گردم و رقعهٔ برادر مذکور نوشته فرستادم جواب درکمال خوبے نوشت و برای ملاقات خود مرا طلبید و اذن اقامت داد فقیر در خانه با برادران و مادر بسر برده گاه گاهے آمد و رفت دربار رام نارائن مے نمود تا آنکه غلغلهٔ شورش حاضر علے خان غلام دولت جنگ مرحوم که دارونهٔ دیوان خانه اش هم بود باتفاق اهل سنگر کاپته دیوان شوکت گذشت که در پورنیه خروج نموده پسر موهن لال یا نائب او را گرفته مقید ساخت و خود بحکومت آنجا سرے برافراشته بود و چون آمد آمد میر محمد جعفر خان و برآمدنش از مرشد آباد باستماع شورش مذکور شیوع یافت و معلوم شد که میر محمد جعفر خان بارادهٔ اطفاے نائرهٔ آنجا و انتظام و تسخیر عظیم آباد با فوج انبوه برآمده چنانچه در اوراق آینده تفصیل این سوانح بوضوح می انجامد

ذکر برآمدن میر محمد جعفر خان بارادهٔ گوشمال حاضر علے خان و انتظام و تسخیر عظیم آباد و تالیف راجه رام نارائن و دیگران

چون در مرشد آباد انقلاب عظیم و فترت جسیم روی داد هر یکے در خیالے افتاده ارادهٔ پیش گرفت راجه رام نارائن راهم پهلوان سنگر و راجه سندر سنگه و دیگران دلالت بلشکر کشے و انتقام و لے نعمت و خداوندزاده اونمودند توفیق و جرأت نیافت و هر چند اندیشه ها از طرف میر محمد جعفر خان در حال احوال خود داشت مهمات پیش گرفته آمیزش را اصعب امور پنداشت روزے میر محمد کاظم خان برادر میر محمد جعفر خان مع همراهیان خود که جمع غفیرے بود بے خبر و غیر وقت اول صبح در باغ ساخته رام نارائن که او هم در آنجا بود رفته داخل شد و رام نارائن متوحش گشته از عمارت باغ مذکور در عمارت باغ دوم که ضمیمهٔ همین باغ بود رفته نشست و مخلصانش در آنجا اجماع نموده گلهٔ این قسم آمدنها نمود و رام نارائن هم عذر آنکه این وقت ملاقات نشد زبانے مردم گفته فرستاد و او میر محمد کاظم خان و برادرش بدگمان گشته شکایت ایشان بمجلس خود نمود تا آنکه میر شرف الدین که جاگیردار قدیم اولاد زمان شجاع الدوله و سرفراز خان و بعد زمان

آنها رفیق مهابت جنگ و سراج الدوله و تبازگے مخلص و دولتخواه میر محمد جعفر خان بود و گینڈا مل نامے ادگماشته با و رفتاے جگت سیٹه بسفارت و تالیف و استمالت رام نارایں از لشکر میر محمد جعفر خان مع مراسلات او رسیدند و سرگرم کار خود گردیده و حاضر علے خان که درم خریدهٔ دولت جنگ مرحوم و داروغه دیوان خانه او و مورد الطافش بود بعد کشته شدن شوکت جنگ و تسلط پسر موہن لال از طرف سراج الدوله در پورنیه بسر میبرد و نیز اچل سنگھ کایتهه دیوان شوکت جنگ و رعمده پسر موہن لال متعمد برگنه تاج پور و سری پور و گوندواره و گنڈ مگوله وغیره جا ها گشته زر وے تامی بهمرسانیده بود و سپاه در هایاے پورنیه از عهد دولت جنگ که هشت نه سال گذشته باهر دو کس مذکور نهایت معرفت و سبب تقرب آنها بالا و لیاے نعم رجوع هم داشتند بنابرین هر دو را چیزے می شمردند مردم پورنیه مثل رعایاے بنگاله نهایت نامرد و مطیع هم کس می باشند و سپاه متعین آنجا هم کذلک حاضر علی خان و اچل سنگھ از کمال شناعت نشناختن مرتبه خود در این انقلاب باهم ساخته سپاه آنجا را باخود متفق گردانیدند و نائب موہن لال دیوان سراج الدوله را که حاکم پورنیه بود مقید نموده حاضر علی خان بر و ساده حکومت تکیه زد و اچل سنگھ دیوان مدار المهام او و مرجع مردم آن دیار گردید فی الحقیقه حاضر علی خان را بنام توره ساخته صاحب اختیار جمیع معاملات و کاروبار نمنده وے مذکور بود میر محمد جعفر خان را چون بر رام نارایں نائب نظامت عظیم آباد الطینان و اعتماد نبود رفتن بصوبه مذکور و انفراغ و دلجمعی از معاملات آنجا ضروری شمرد درین عرصه آشوب پورنیه هم بگوش او رسید ناچار برائے انتظام این دو کار در ماه صفر سنه یکهزار و یک صد و هفتاد و یک هجرت در ماه پنجم از امارت مستعفا رخصت نموده داخل معسکر گردید و فرزند ارجمند خود میرن را در مرشد آباد به نیابت گذاشت اول منزل که میان بهنیا بود از برادر حقیقی سراج الدوله که میرزا مهدی نام و ببعضے از خطاب هاے پدر خود داشت و در تخت فرمان بر او رزندگی می نمود با آنکه در قید سخت مقید بود اندیشه بهمرسانیده بقتلش فرمان داد مشهور خود چنانست که آن بیچاره را در تخته هاے که برای نگهداشتن شال و تهانهاے سفید مے سازند گذاشته ریسمانها بگردنش راچنان تنگ کشیدند که در آن تنگنجه روح آن مظلوم بعالم قدس پرواز نمود و از ببعضے مسموع افتاد که زهر قوے الناثیرے خورانیدند آن مظلوم مرحوم مسموم بآن عالم رفت ببعضے از معتمدین مے گویند که سبب کشتن آن بیچاره برکشتن راجه دولبهرام از میر جعفر خان بود که در اندک زمانے صحبت فیمابین هر دو کس ناچاق و اتفاق بافتراق مبدل گردید سبب همانا آنکه راجه دولبهرام چون متصدے عمدهٔ مهابت جنگ و پسر معتمدی مثل راجه جانکے رام و در عهد آقاے خود صاحب پالکے جهالردار و نوبت بود و میر محمد جعفر خان در ظل حمایت او از جزاے خیانتهاے بخشیگرے محفوظ مانده منت احسان بر سپاه مے گذاشت و خود هم قضایا برمے داشت راجه مذکور بخوف خان و آبروے خود که از سراج الدوله داشت اولی با میر محمد جعفر خان شریک و همداستان گردید و آخر در دل خود از ریاست میر جعفر خان و اطاعت خود نادم و منفعل گشته اراده بر آوردن میرزا مهدے مرحوم در خاطر گذرانید و ببعضے کسان را درین باب خفیه باین کار گماشت که برادر سراج الدوله را بنحوے تابا در سانند و میر محمد جعفر خان رجوع سپاه و مزاواے زر بادولبهرام دریافته و بر ارادهٔ او آگاه گشته و مضطر و قاصد قتل آن نوجوان بے گناه گشت علے اے حال آن بی چاره را ناحق کشته ذخیره اندوز زر و دولت گردید و بال بقتل نفوس محرمه بذمهم خود مطمئن خاطر و فارغ البال گردید میرن مذکور خود را بجاے شهامت جنگ شمرد و عمله او را عمله خانهٔ خود کرد چنانچه حاجی مهدے مرحوم را داروغه دیوانخانه و راجه راج بلبهه بنگاله جهانگیر نگرے را دیوان خود مقرر نمود و خادم حسن خان که نام قرابت خود با میر محمد جعفر خان

اشتہار مے داد فی الحقیقۃ قرائتش آنست کہ سید خادم علی خان پدر خادم حسن خان شوہر خواہر میر جعفر خان بود و خادم حسن خان ازان منیفہ بہم نہ رسیدہ از زنے دیگر کہ شاید کشمیریہ بود متولد گشتہ بدین جہت بخواہر زادگی او مفاخرت مے جست و در ہر مجلسے میر محمد جعفر خان را بلفظ ماموکہ در ہندی خالو را مے گویند تعبیر مے نمود اما بعض مناسبتہائے مزاج داشت و درسن ہم چندان تفاوت نبود بدین سبب از بدو جوانے در تماشا بینے و فواحش طلبے و لہو و لعب کہ مرغوب ہر دو کس تا پایان زندگانے بود ہمیشہ شریک و سہیم و در یک مرتبہ و مقام مقیم بودہ اوقات را بجام و طرب مے گذرانید ند لیکن نسبت بمیر محمد جعفر خان نہایت عیار و در حساب و کتاب و اخذ و جر در ہوشیار تر و سبکسرے و نیز مغزے و رمزاجش غالب و با وضاع خانہ جنگی و حرکات و کنایات لوطیانہ معتاد و راغب بود چون بنوکری صولت جنگ مرحوم مدتہا در پورنیہ بسر بردہ از راہ و رسم آن دیار و مداخل و مخارجش آگہے تمام داشت آرزوی حکومت آنجائے نمود و در جلدوے رخ داد کہ ہنگام خوف سراج الدولہ امیر جعفر خان کردہ و فی الحقیقۃ در پناہ او بسر بردہ چہ سراج الدولہ از خادم حسن خان ہم بدگمان و خواہان ایذا و اخراجش بود توقع داشت کہ چون حق نعمت بر شما این ہمہ ملک و دولت بخشید و اگر گوشہ پورنیہ باین بندہ کہ با ذیال دولت شما معتشبث و منتسب بودہ بخشید از بندہ پوریہا بیگانہ نخواہد بود چون ہنگامہ حاضر علیخان روے داد و میر جعفر خان بارادۂ اطفاے نائرۂ آن فساد بیرون بر آمد خادم حسن خان کہ زرے معتدبہ باخود داشت اسباب امارت بقدر حاجت آراستہ ہمراہ میر جعفر خان گردید و باصلاح مفاسد پورنیہ را بشرط اعطاے خدمت آنجا و اعانت اندک فوجے متعہد گردید میر جعفر خان کہ رغبت بعیش و آرام خصوص درین ازمنہ کہ وقت شام و دولتے بدستش آمد نہایت داشت و معاملہ عظیم آباد را و پورنیہ عظیم ترے پنداشت رائے گشتہ خلعت خدمت پورنیہ باو داد و میر محمد کاظم خان رسالہ دار قدیم مہابت جنگ را کہ با فقیر ہم قرابتے داشت چنانچہ ذکرش در جنگ شوکت جنگ با سراج الدولہ بتقریبے گذشت و بالفعل میر محمد جعفر خان بنا بر تالیف قلوب بر سالہ اش افزودہ بخشیگرے بعض افواج ہم با و منضم مودہ بو کمک خادم حسن خان معین نمود

ذکر رفتن خادم حسن خان بہ پورنیہ وظفر یافتن بر حاضر علیخان و مجملی از سوانح آنجا

میر محمد جعفر خان خود در راج محل توقف نمودہ خادم حسن خان را چنانچہ گفتہ آمد بہ پورنیہ مرخص نمود خادم حسن خان فوج و اسباب خود آراستہ عبور گنگا کرد و نوشتجات بمسر خود و بنام ہریکے از روساے سیاہ و رمایاے پورنیہ کہ جملہ را بنام و نشان مے شناخت متضمن وعدہ و وعید و تالیف و تہدید بر نگاشت حاضر علیخان سفاہت نشان واہل ننگ مغرور خود و از آدمیت دور بمشاہدۂ ازدحام شش ہفت ہزار پیادہ برق انداز نکبتے آنجا و دو سہ ہزار سوار مجاور آن دیار کہ بمنزلۂ رمایا و از تاثیر آب و ہواے آنجا برے از تنگ و عار گشتہ لائق کارزار نبود خود را مصدر کاری نمودہ بارادۂ مدافعۂ خادم حسن خان بعد استماع ارادہ اش از پورنیہ برآمدہ بجائیکہ مناسب دانست طرح سنگر و مورچال انداخت و زبان پان نامے نجیبے و مانع او را بتطبیق احکام نجوم بر دلالت فتح و ظفرش شہرت دادہ اطراف و اضلاع مورچال بتجویز خود مقرر ساخت و حاضر علیخان مع دیوان با فوج و سامان دران سنگر اقامت ورزیدہ مستعد

پیکار نشست و رفقاے خود را از رہاے بسیار کہ از خزانہ فراہم آمدہ بامل سراج الدولہ بدست آمدہ بود را یگان بخشے
نمود و خوشنود گردانید چون خادم حسن خان نزدیک رسید رعب و خوف در دل قیتن جا کردہ خادم حسن خان خود استعداد
فوج از میر جعفر خان نمود و عرضہ نوشتہ عجالۃ ابلاغ داشت کہ موافق وعدہ خوبے باعانت من زود تر برسد و تزلزلے
در قلوب سپاہ پورنیہ ہم رسیدہ در میان آنہا اندک اندک راہ فرار افتتاح یافت و شبہا ہر کسے تو سناک تر بود راہ
خانہ ے گرفت تا آنکہ در جمعیت حاضر قصور ے راہ یافتہ خاطرش ہم پریشانی پذیرفت میر محمد جعفر خان چنانچہ تعین شدہ
بود میر محمد کاظم خان را بکمک خادم حسن خان روانہ ساخت خادم حسن خان کہ مرد عیار ے بود بر اضطراب سپاہ و سالار
پورنیہ آگہے یافتہ مقابلہ را مناسب ندانست تا بے اعانت دیگرے کار ے ہم کند و نامے ہم برآرد بنا برین
قبل از ان کہ میر محمد کاظم خان برسد سپاہ ہمراہ خود را آراستہ صفوف حرب مرتب نمود و ملبل جنگ کوفتہ سوار
شد از ان طرف حاضر ملے خان و اچل سنگھ نیز تہیۂ جنگ نمودہ و صفوف را آراستہ بر سنگر خود مستعد ایستادہ چون
خادم حسن خان مع فوج خود نمایان شد سپاہ حاضر را کہ خوف و ہراس وافر مستولے گردیدہ احکام بیم و امید از
خادم حسن خان نیز رسیدہ بود بجرد دیدن طلیعۂ لشکرش بے تحریک سیف و سنان گریزان گشتہ راہ فرار پیمودند
و بخانۂ خود رسیدہ آسودند حاضر ملے خان عاجز و حیران گشتہ بچابکے و چالاکے بدر رفت و رفت کہ رفت ظاہرا
راہ کوہستان گرفتہ بیرون از حدود و معروسہ این صوبہ جاے سر برآوردہ در انجا بسر برد و در عہد عالیجاہ
میر قاسم خان باز آمدہ مدتے در قید او ماند بعد ازاں از و چیزے مسموع نشد و خادم حسن خان مظفر و منصور داخل
پورنیہ گردیدہ در خانہ ہاے بنا کردہ صولت جنگ نزول نمود و فرمان داد تا تفحص کردہ اچل سنگھ را حاضر کنند
آن احمق با میدے آنکہ منصبے پیشہ ام و بدنامے بر سر حاضر ملے خان افتادہ چنان تعرضے با من نخواہد بود و غائب
نگشتہ گرفتار آمد خادم حسن خان کاغذ جمع و خرچ از و گرفتہ ہر کرا با و پیوستہ و چیزے از حاضر او بدست آوردہ
بود استرداد نمود و اکثر فراریان را بے آبرو کردہ مع شئے نزائد از انچہ گرفتہ بودند بعرض وصول در آوردہ دم
را بطعن و کنایۂ ہر قدر سلیقہ اش وفا نمود رنجانید و زر وافری با بدنامی اندوخت و ریں حین میر محمد کاظم خان
حسب الطلب رسید و با خادم حسن خان ملاقات نمودہ بعد روزے چند مرخص شدہ نزد میر محمد جعفر خان رفت و
خادم حسن خان مشد الارکان گشتہ بانتظام ممالک متعلقۂ خود پرداخت بعد چند ماہ رتن پان سنجم کہ دہات بخشیدۂ
سیف خان و صولت جنگ در پورنیہ داشت بگمان آنکہ امرا را بمنجان کہ کارشان ہمین خوشنود نمودن اغنیا بسنجان
و روغ بے اصل است کینہ نے باشد خادم حسن خان با من کینہ چرا داشتہ خواہد بود رفتہ با او با یدساخت و دہات
را متصرف باید شد چون رسید خادم حسن خان با ستقبال شروع نمودہ گفت رتن پان جیو ساعت را خوب خوب سنجیدہ از
خانہ برآمدہ باشد گفت نواب نامدار کار ما ہمین است کہ تحقیق و تفتیح ساعت برائے دیگران مے کنیم برائے خود
چگونہ قصور ے کردہ باشیم گفت حاضر راہم خود ساعت سعدی گفتہ در میدان آوردہ بود یمنفعل شد بمجرد الفعال ہر دم
را گفت کہ این گیدے را ببردہ بینی اورا ببر تا قدر ساعت شناسیں برادر دیگران عیان گردد و حسب المکم ادبل
آمدو میر محمد جعفر خان با جمیع لشکر و حشر تہیۂ رفتن عظیم آباد نمود ۔

ذکر نہضت نمودن میر جعفر خان از سراج محل بطرف عظیم آباد و ساختن راجہ رام نارائن

باکرنل کلیف و محفوظ ماندن از شرور و برگشتن میر محمد جعفر خان مشغوف و مسرور

چون تیقنه میر محمد جعفر خان بر راجه رام نارائن جزما معلوم شد رستنگاری خود و پائداری دولت خضر را اتفاق با جماعهٔ انگلیشیه دید چه اعتمادے بر قول و فعل میر محمد جعفر خان و اتباعش نداشت ناچار باگینڈا ال ساخته او را وکیل خود گردانید و گفت بجوے خاطر خواه من خطے بمهر و دستخط کرنل کلیف تحصیل نموده باید آورد تا من مطمئن خاطر گشته حاضر شوم و مسوده درست کرده داد گینڈا ال نزد میر جعفر خان رسیده ظاهر نمود که بے توسط صاحبان انگلیشیه رام نارائن حاضرے نشود اگر خطے از مهر و دستخط ایشان برسد مقدمه بزودے سر انجامے می شود و الا خدا داند چه صورت گیرد جواب یافت که چه مضائقه گینڈا ال باخطے ساخته و مسوده خاطر خواه خود نویسانیده روبرو آورد و چون میر محمد جعفر خان چندان خط و سواد نداشت و در نشئهٔ بنگ که مستی لازمه اوست خصوصاً بعد طعام بهیچ کارے نمی پرداخت مزاج شناسان وقت دیده مسوده را آورده مدتها بلی دمانے خواسته متوجه خواندن نشد گفت مضمون بگوئید مناسب مزاجش ظاهر نمود دعده پروانگی داد که پیش کرنل کلیف برده مطابق همین تحریر نویسانیده بیارید گینڈا ال کاروخود کرده بزودی نزد کرنل کلیف رفت و موافق مسوده خط نویسانیده گرفت و کرنل مسوده را نزد خود انگلداشت مضمون آنکه شما بخاطر جمع بیائید حفاظت جان و آبرو و مال و صوبه و عدم درخواست محاسبه از شما و مساعدت و گینڈا ال از ینجا پرپر و از بطرف عظیم آباد برگشاد و رسیده براجه رام نارائن مژده درداد او خطرا دیده و مطمئن گردیده ارادهٔ رفتن باستقبال و ملاقات میر محمد جعفر خان جزم نموده و ساعتے دیده نقل مکان کرد بنده را که تالیف قلب نموده اغلب خواهان ملاقات بود و شمول اشفاق و عنایات می نمود ضرور افتاد که ماشات و مدارا تے با او کرده آید بنا برین در مکانے که نقل نموده و روزے مقام داشت رفتم و محقر رقعه نوشته بدست او دادم حاصل مضمونش آنکه همیکاره باهم گاهے بکار می آیند اگر مناسب دانند بنده نیز همراه باشد بر فقاے همان وریقه دستخط نمود که من بالفعل در تشویشی میروم امامحسن اخلاص شما در نظر جلوه گر و فرصت را منتظرم انشاء الله تعالے بعد معاودت باکامیابے خدمتی که از دست برآید سعادت خواهم شمرد مرخص گشته بخانهٔ خود آمدم و او راست بمدست کرنل کلیف ثابت جنگ شتافت و سائر غیر گینڈا ال که محرم نبودند ترغیب و دلالت برفتن نزد میر جعفر خان و اظهار قباحت ملاقات باجلهٔ انگلیشیه بانواع مختلفه نمودند رام نارائن که مردعیار بود اتفاق بگفته او نا کرده و رفته باکرنل کلیف ثابت جنگ ملاقات نمود او یکے از سرداران را همراه داده تا رفته بملازمت میر جعفر خان رساند این سخن بر میر مذکور گران آمده در دل ملالے از رام نارائن بهم رسانید بعد ملازمت فرمان داد که در فلان طرف خرگاهش رام نارائن خیمهٔ خود کند چون او الحال مطمئن بود حسب الامر بما آورد و باتفاق دو سه منزل طے نموده باغ جعفر خان که متصل بآبادی عظیم آباد طرف شرقی بر لب آب گنگا واقعست معسکر گردید نقی علی خان و سید علی خان و غالب علی خان اخوان فقیر بوساطت میر محمد کاظم خان برادر میر جعفر خان بملازمتش رسیدند و بنده بمعرفت میر محمد کاظم خان بخشی گرفته الجمله نام قرابتے و با آن عزیز آشنائی و حقوق دوستیهاے او و احسان سابق با بت جنگ سراج الدوله باشوکت جنگ بر گردن بود یک ملاقات بنا چارے با میر محمد جعفر خان نمود چه فقیر را با او ضاع او قبل ازین نظامت و بعد ازان هم مناسبتے و با معالست او بنا بر عدم مجانست رغبتے نبود و در مدت دو سه ماه اقامت او در عظیم آباد شاید یکبار یا دو بار دیگر بدربار رفت و هر بار باستماع تقریرات موحشه او زجرت خاطر و انتشار حواس بهم رسانید و خواهش مشاهده آن محفل منحس گردید بے اغلب اوقات بخانهٔ میر محمد کاظم خان بخشی گذرانیده دل خود را خوشنود میداشت و هر چند عسرت و تنگ دستی بسیار دران آوان

لاحق بود فقیر این شعر جناب شیخ حزین را اسکنه الله تعالے فی علیین متذکر بوده نوے از لکه در تمنا را بخاطر خود راه نمیداد

بیت مطرب سماع برکش و ساقے شراب ده ✤ ایام را بمال و فلک را جواب ده ✤ میر جعفر خان را با میرزا شمس الدین استثنائے دیرینه و نهایت بے تکلفی با بود بلکه اندک مبلغی بطریق قرض بمیر جعفر خان در عهد سراج الدوله که ایام اضطراب بود نیز رسانیده و دراین اوقات مالک دفائن و خزائن سراج الدوله شده صوبه را قابض گشت میرزا شمس الدین متوقع انواع مراعات بنابر حقوق سابقه بود اما برعکس انچه مظنونش بود مشاهده نمود و کتر در خلوت بارمی یافت بخوف آنکه چون مرد خوش طبع بیباک و کینه آشنا است مبادا فرصت یافته کلماتے چند که موجب کسر شانش باشد بر زبان آرد روزے میرزائی مذکور صحبت جلادت وقت فرصت دریافت میر جعفر خان خواست که عذرے گفته از اول زبانش را بند کند گفت میرزا صاحب من احسانهاے شما فراموش نکرده از احوال شما غافل نیم لکن چه کنم که زرهاے موعود بصاحبان انگلیش رسانیدن و دیگر امور ضروریه را سرانجام دادن واجب شمرده هرگاه او تعالے فرصتی و وسعتی بخشد از خدمت شما قاصر نخواهم بود میرزا که دل سوخته و خفگی هاے اندوخته چندماه داشت گفت نواب صاحب احوال خود را زیاده برین نفرمایند که مرا رقت می آید و چه کنم که سراج الدوله خانه مرا غارت کرده والا در نیوقت هم خدمت را سعادت مے شمردم میر محمد جعفر خان را که جواهر زواهر و افر بدست افتاده و تمام عمر خود در آرزوے آن برباد داده بود بیارے پوشید چنانچه در هر دو دست از هر جو هر هر یک سمن و این سمن ها شش هفت در یک دست جمع مے شد و مالها ے مروارید علے هذا القیاس سه چهار عدد در گردن مے انداخت آن روز هم همین هیئات بود میرزا شمس الدین گفت سنگے چند که در دست و گردن خود بدولت است چیزے نیست که بکار کسی آید آما اینقدر هست که اگر باین دست طپانچه بر روے این مخلص مے زدند راستے و مسرتے بدل من می رسید چون میرزائی مذکور هم همراه میر جعفر خان بعظیم آباد آمده بود کسے بخان مرقوم خبرے در وقوع از راه عداوتے که با میرزا شمس الدین داشت رسانید که آدمهاے میرزائی مذکور با مردم کرنل ثابت جنگ منازعه و خانه جنگی نموده اند اتفاقاً بعد لحظه میرزا هم حاضر شد مجمع عام بود و چه عجب که من هم آن روز بوده باشم بمجرد ورود میرزا شمس الدین میر جعفر خان او را نه اخاطب بلکه معاتب ساخته گفت صاحب مردم شما آدمهاے کرنل صاحب می جنگند نمیدانید که کرنل کیست و مرتبه اش چیست میرزا شمس الدین برپا ایستاده ببانگ بلند گفت قبله گاه مرا چه یارا که با کرنل صاحب طرف توانم شد من هر صبح برخاسته خر کرنل صاحب را سه کورنش میکنم با کرنل صاحب چگونه برابر خواهم جست و این کنایه بود بطرف او که با وجود عدم لیاقت نظامت بتفضیل کرنل مرقوم بآن مقام و مرتبه رسیده القصه بعد چند روز میر محمد جعفر خان را که انفراغ از عیش و کامرانے و تماشاے رقص و سرود زنهاے آن دیار میسر آمد اراده داد ن صوبۂ عظیم آباد به برادر خود میر کاظم خان نموده و محاسبهٔ مداخل صوبه مذکور از رام نارایین درخواست او که برای همین روزها توسل به کرنل ثابت جنگ و اصحاب انگلیشیه جسته بود با کرنل کلیف ظاهر نموده کرنل میر جعفر خان پیغام مانعت ازین امر فرستاد و میر جعفر خان بوضع گفت گوئے که داشت بهمه شفته جواب داد که صاحب چه مقتضے دارد صوبه را که برام نارایین به برادر خود میر محروم گردانم برای چه و برای که کرنل باز گفته فرستاد که من برای همین روزها اول باشما در مرشد آباد که خواهان رفاقت من شدید و تکلیف رفتن همراه خود نمودید راضی نبوده مانع شما بودم که مردم را همراه نبرید و در کارهاے مالی و ملکی خود وخیل مگردانید که اکثر کارهاے شما مطابق ضوابط و آرای ما نخواهد بود و هرگاه پای من درمیان باشد چاره از عهده بر آمدن مخالفت اطوار و افعالیکه موافق قواعد مقرره و عهود معینه ما نباشد نداریم تا بین مداخلت ما در معاملات موجب رنجش و

افتراق و باعث تبدیل وفاق نفاق خواهد شد بخاطر شما نیامده اکنون که ما را آورده علاوه خطا استمالت متضمن عهد و پیمان بمهر و دستخط من نویسانیده چگونه خلاف عهد و نقض پیمان جعل مے تواند آمد میر جعفر خان انکار مضمون خط و استدعای مسوده نموده ثابت جنگ مسوده را فرستاد چون مسوده خوانده شد میر جعفر خان انفعال کشیده بانشیان و گنیڈ ال در آویخت آخر هم رد و بدل چنانچه باید نموده باتفاق بلزم ساختند که ما مسوده را در حضور گذرانیده بمضمونش مطلع گردانیده ایم الحال بنا بر هجوم مشاغل و غلبه نسیان از خاطر عاطر جسته و فراموش گشته است خلاصه میر جعفر خان را چاره غیر از استرضای کرنل ورام نارائن نماند و از اظهار ارادهٔ خود ناوم گشته شروع برضا جوئے رام نارائن نمود و برادر بیچارهٔ خود را به نویده امید اتم و عطاف دیگر خوشنود گردانیده همراه خود در زمرهٔ امیدواران گرفت و کامگار خان مبین که در ینه آشنائے باخان مرقوم و ازابتدائے تسلط نیز عرایض بنیاز نگاشته خوشنود داشت بامید غور رسے در رفع مناقشه که با راجه سنده رسنگه داشت حسب المطلب میر جعفر خان در حضورش آمده بوعدهٔ امروز و فردا شادمان بود راجه سنده رسنگه از دانائے و خوبے خود توسل برام نارائن کرد داشت دست امتنان بر نداشته میر جعفر خان را مثل سائر الناس میدید و گاه گاهے آمد و رفت دربارش مے نمود چون مقدمه رام نارائن صورت گرفت و بمبانے معاملات تمانت پذیرفت کامگار خان که از مدتے با نتظار ایفائے وعده امیدوار بود بر وفق ایمائے رام نارائن بپاس خاطر راجه سنده رسنگه مقید گردید و میر محمد جعفر خان از انتظام امور نوئے که مذکور شد فراغت یافته اجماع فقرائے قلندر که باصطلاح میدے نامند نموده طمائے لائق خوراینده و سر فقیر یک روپیه داد بعد ازان سرگرم نشاط هوئے گردید و جا بجا رنگین ساخت و ارباب لهو و لعب و اصحاب عیش و طرب را بنواخت درین عرصه رام نارائن که براحوال فقیر اندک توجهے داشت برائے واگذاشتن جاگیرات قدیم پرگنه چهلا دوا مهائے مونگیر و بهاگلپور و مولا نگر بمیر جعفر خان التماس نمود و میر جعفر خان ناچار پاس خاطرش ضرور شمرده اذن داد رام نارائن این احوال را به بنده گفت و میر جعفر خان چون دید که این کار تشبث یافت و نقے علے خان برادر فقیر که باخان مرقوم دیرینه آشنا بود همیشه آمد و رفت بخدمتش مے نمود پیشتر خود چنانچه ایمائے بدان رفت توقعات عظیمه داشت بالفعل هم بتجدید مصاحبت امیدوار کارها بود خواست که با راحسانے بر سر نقے علے خان گذارد و او را از سر خود واکند نقے علے خان فرمود که صاحب دربارهٔ جاگیر خود اگرامرے منظور باشد سوالش بیارد تا من دستخط کرده دهم نقے علے خان مافی الضمیر او را یافته ناچار سوال واگذاشتن جاگیرات مذکوره نوشته بر دو میر محمد جعفر خان بنام راجه رام نارائن دستخط کرده داد و هر دو کس را خوشنود نموده داعیه معاودت نمود چند روز در چهل ستون که بنا کرده هیبت جنگ مرحوم بود رسوم هوسے را با هتمام تمام تبقدیم رسانیدند و سه روزانه موسش چون باتے مانده در ریگستان دریائے گنگا که درمیان اندک آبے جارے داشت عبور نموده سراپرده ها برپا کرده مشور هوسے بیوم النشور شتابه ساخته آخر روز از ایام مهوده اش که باعتقاد هنود روز خاک بیزے بر سر روئے هند گراست این عمل هم خاطر خواه خود و هواخواهان بانجام رسانیده و از رنگ آمیزے و خاک بیزے داده معاودت بشهر عظیم آباد نموده و ازانجا عازم مرشد آباد گشته اول بزیارت مقابر بهار حضوص مرقد شاه شرف بن یحیے میتره کشیخ و مقتدای مردم بهار و قرب و جوار آنجاست رفت آرزوے کباب گوشت گاو یا روغن تلخ سرشف که گزگ تاڑے نوشان آنجا نست میسر نداشت و میگفت که در انجا خاطر خواه خورده خواهد شد شنیده ام که اهدو در قصبهٔ بهار بسکبٹر روشناس آنجا کار دتیارے کباب مذکور شورے داشتند فرمایشها نمود و هر کسے درست کرده مے آورد بعضے از آنها مورد تحسین و آفرین بسیار و بر خی کمتر و زمره

مورد ملامت شدند و العهدة علی الراوی

ذکر مجملے از سوابق احوال رائو شتاب رای و عروج او بمعارج این عاریت سرای

رائو شتاب رای اول بیوتات نویس خانهٔ آقا سلیمان غلام گرجے خاندوران امیر الامرا و خانسامان صمصام الدوله پسر امیر الامرا مذکور بود و بتقلیل مواجبے ملازم سرکار گرجے مرقوم آخر نبابر رشد و تمیز یکه در جبلت آن عزیز بود و بمرتبهٔ اعلی ترقی نموده مدار المهام سرکار صمصام الدوله بنیابت آقاے خود گردیده رائق و فائق مهمات گشت چون احوال شاهجهان آباد آشفته و اوضاع آنجا را برهم یافت سکونت دران شهر لائق حال خود ندیده و بدوانے پادشاهے عظیم آباد و قلعه داری رهتاس و خدمت محالات جاگیر صمصام الدوله مذکور بنام خود گرفته باوضع شایسته و اسباب درست لائق حال خود و اندک مایهٔ زر یکه اندوخته بود بدو رود محمد جعفر خان بعظیم آباد رسیده اول ملاقات با راجه رام نارائن نمود و بوسائط راجه مذکور ملازمت میر محمد جعفر خان حاصل کرد چون هوشیار بود دریافت نمود که رام نارائن دخل دیگری درین صوبه و مداخلت او بر کارهای ماموره نبابر دوستی خواجه محمد خان کمتر جاگیرات صمصام الدوله که سپرداو بود نمی خواهد و میر محمد جعفر خان مردیست از همه امور غافل نبابرین وقت سعادت میر محمد جعفر خان برسد آباد رفاقت کرنل کلیف بهادر ثابت جنگ اختیار نموده همراه او تا بهشهر مذکور رفت و باکرنل مرقوم بگذرانیدن تحف و هدایا توسل و اخلاص بهم رسانیده بوساطت او کارهای خود را خاطرخواه برآورد و استدعای احکام در مداخلت و معاونت کار خود بنام رام نارائن بمهر کرنل مذکور و بوساطت او بمهر میر محمد جعفر خان حاصل نموده بعظیم آباد برگشت و در کارهای مذکور چنانچه باید دخل گذشته بحسن شعور خود و سلیقه کار دانے رام نارائن را هم در چند روز از خود راضی ساخت و در دل او هم بنوعیکه باید جا کرده روزگار بکام و آرام و عزت و احتشام بسر برد

رجوع به بقیهٔ قصهٔ عود میر محمد جعفر خان و لواحق آن

نقے علے خان برادر فقیر پاس اخلاص همانا بهمار مشابعت میر جعفر خان نموده برگشت و بنده را هر چند میر کاظم خان بخشے سماجتها کرد و سے گفت که شما را کارے با ناظم عمده و اولادش نخواهد بود مگر گاهے بعد ماهے یکبار رفتن بدربار اتفاق خواهد افتاد و پانصد روپیه مدوخرج ماه بماه من خواهم رسانید فقیر را بنا برانز جاریکه اداوضاع و اتباع میر محمد جعفر خان و از فقدان لیاقت و قدردانیهایش بود اراده رفتن هرگز نشد و راجه رام نارائن هم امیدوارے داشت بهر صورت چون مقدر نبود بنده تا بکینته پور نجیبهٔ میر کاظم خان بخشے و روح الدین حسین خان رفته از دوستان استر خاص نموده روزیکه کوچ لشکر بطرف باڈه رستهٔ مرشد آباد و منضمت میر محمد جعفر خان بسمت قصبهٔ بهار شد فقیر معاودت نموده بخانهٔ خود برگشت سرداران انگلیشیه که همراه میر محمد جعفر خان آمده بودند از انجمله لودسڑ واچه و مسٹر امیٹ و این هر دو را با میر عبد الله بن میر غلام علے صفوے کرنبش بپادشاه فلک بارگاه شاه اسمعیل صفوے الموسوے جد سلاطین صفویه ایران و درة التاج صاحب خروان جهان سے رسد نهایت دوستے از عهد اقامت شان در عظیم آباد و که بکار کپنے خود مامور بودند بود و جد بزرگوارش که دارو و هندگرویده برادر زادهٔ شاه طهماسپ ماضے خلعت صاحب شرف شاه اسمعیل است در هنگام فترت ایران که در عهد سلطان محمد بن شاه طهماسپ نبابر عدم بصارتش روے داد و آخر فرزند اقبال مندش شاه عباس اول بفال همایت اعداد

از ریخ و بن برکنده و بجاه بنائے سلطنت را شیدتر از سد اسکندر ساخت بنا بر وجوهیکه در سیر سابقه مسطور است بهندوستان فرار مگرویده فاکبر پادشاه با او نرد دغا باخته قندهار را بو عده هائے دروغ گذرانیدن ممالک سنده وغیره بطور سعاوضه متصرف گردیده ایفائے وعده خود ننموده شاهزاده که در انجا سکه و خطبه بنام خود کرده بود از غم و غیرت بازی خوردن خود قوق گشته رحلت نموده دیار اردوش و اما عبد الرحیم خان خانان شده به تنگ نوکرے تیموریه بصر ورت سر فرو آورد شهنواز خان صمصام الدوله پسر مصفوے منزا دان از طرف پدر کرد رهند چند خانه بوده اند و اکنون هم هستند اولاد بهین داماد عبد الرحیم خانخانا ند مسٹر واچه که دران وقت از جمله فضلاے جماعهٔ انگلیشیه در هیچ حکام بنگاله و عظیم آباد بود سفارش میر عبد الله مذکور بارام نارایین نائب نظامت عظیم آباد نمود و هندوے مذکور بسر و چشم قبول نموده در مائه لائق در سال صد سوار برائے او مقرر ساخت و وکیل مرهبے خود در اکثر امور مرجوعه با انگلیشیه مے پنداشت میر مذکور هم سید عزیز باخلاق نیکو متخلق و باکثر صفات حمیده متصف بود احوال و تقریبات مختلفه بمقتضائے مقام درین صحائف انشاء الله تعالے اندراج خواهد یافت و مسٹر ایمیٹ بمبارالمهامی کونسل عظیم آباد از کونسل خود مامور گشته صاحب کلان کوٹهے عظیم آباد گشت زیرا بوساطت میر عبد الله مذکور که با بنده دیرینه آشنا بود با مسٹر ایمیٹ آشنائی و آمد و رفت دوستی و اعتمادی بشعور فقیر بهم رسید

ذکر معاودت نمودن میر جعفر خان بمرشد آباد و از دیاد اقتدار میران پسر ش و سوانحیکه درین عرصه در مرشد آباد و عظیم آباد دیده شد

میر محمد جعفر خان بعزم زیارت قبور مشائخ بهار و تفرج دران دیار قاصد مرشد آباد گردیده منازل سے پیمود و شنیده شد که ذهایا دایا با اراده شکار از لشکر و فوج بطرفے بیرون رفته و راه با جماعهٔ از خواص و مردم ضرورے شکارکنان و صیادانگنان مراحل سے برید و درین عرصه که گویا بزعم او خلوت بود زنگه هائے خواننده و نوازندگان ساز بر هودج هائے فیل همراه او بخواندن و نواختن ساز با اشتغال سے نمودند و خود دران وقت دوستان را مخاطب ساخته سے فرمود چرا یاران در جنگل شگل همین منحے دارد عیش آنکه در صحرا شاد زائے و عیش و کامرانے خلاصه باین دل خوشے و مسرت راه مسافرت پیموده و انتظام ممالک بزعم خود نموده معاودت بمرشد آباد و در دولت خانهٔ مهابت جنگ مرحوم نزول نمود و استغراق تام در عیش و آرام بهمرسانیده از هیچکار خبرے نداشت و میران نخوت و غرورے موفور بهمرسانیده با دضاع اجلاف شاه جهان آباد خوشنود و سه چهار هزار کس ازان جماعه را ملازم خود گردانیده چون در عین جوانے بود و پدر را با وجود پیرے بسبب زنگه بازے و لوازم آن عمل جریمے سے دید خود هم در انیکار شمهک گشت و با نظام امور ملک و دولت و ترفیه احوال سپاه و رعیت کمے نے پرداخت تا آنکه کار سپاه از فقر و فاقه بجائے کشید که بیچارگان آخر اسپها را در میدان سر داده بودند و آنها گیاه مرسبزه زمین خود سرے چریدند و غیر از چند هزار کس که ملازم میران و با مزاج او و اضاعش مشابهت داشتند باز نان و عیالان میر محمد جعفر خان کسے را او ضاع معاش منظم خانه و اختیار این همه ملک و سیع که سلطنت عظیم بود مدار در بار بدست چنے لال و منے لال و اکنون سنگه هرکاره درآمده جهانگیر نگر ڈهاکه با اختیار راج بلبهه دیوان میران که در عهد شهامت جنگ مرحوم پنیکار حسین قلی خان بود افتاد و بعضے از ممالک جنوبے مثل بردوان وغیره در تنخواه جماعهٔ انگلیشیه چنانچه داستے زر موعود بود و هو گلے با میر بیگ خانمرحوم در جلد وے رسالت و سفارتے که با انگلیش نموده تشیید مبانے و دوستی کرده عنایت شده تعویضه عظیم آباد را با ملک و مختار را جدرام نارایین بود و پورینه را خادم حسن خان

متصرف گشته زری وسپاهی جمع می نمود انچه باقی بود از مصارف بیهوده ناظم نمی افزود تا کار سپاه واشباه آنها که مصارف ضروریه لازمیه بود آید حتے دلیر خان واصالت خان پسران عمر خان که واقعی از نیکان وشجاعان زمان وبرای محبت واخلاص میر محمد جعفر خان مورد عتاب سراج الدوله گردیده درمعرض هلاکت بوده اند چون سراج الدوله کشته گردید رستگاری یافتند وهمیشه میر محمد جعفر خان باعانت آنها مستظهر وبنصرت شان نام ونشان برآورده ودرهین بلا مبتلا بوده کسے بداد انها نرسید اگرچه مدتها نهایت دوستے وبے تکلفے وشکر احسانهاے سرداران مذکور گوش بخانه گفتگوے او بود اما بسبب عسرت معاش زیاده تر از دیگران مفلس قلاش بودند وفرقهٔ سپاه همه تباه گشته بجان آمده بود

ذکر اجتماع نمودن اکثر مردم برارادهٔ قتل میر جعفر خان وبر ملا شدن راز ایشان وبدر کردنش خواجه عبدالهادی خان را وکشتن در اثناے راه وکشتن میران میر محمد کاظم خان را بعد چند ماه

چون یکسال وسه ماه از ایام حکومتش گذشت وسپاه ما کار بجان وکارد باستخوان رسید خواجه عبدالهادی خان واکثر جمعداران وبعضے از سرداران باهم متفق گردیده وعهد وپیمان درمیان آورده قاصد آن شدند که میر محمد جعفر خان را ازمیان بردارند ومحضرے در مینابت نوشته بهر بازدند میگویند میر محمد کاظم خان نخشے هم درین امر با خواجه عبدالهادی خان شریک وموافق وهراوبران محضر بود اما از منتسبان او مسموع شده که یکے از رفقاے او مولوے مصطفے نام که عجب شخصے ناتمام ودنگ ایمان واسلام مدارالمهام رساله ونخشے گرے میر کاظم خان بود وه خان مرحوم مرقوم بنا بر اعتمادے که براو داشت خانهٔ خود باو سپرده مهر خود را هم حواله او کرده بود وبراوران مولوے خصوص میر جان محمد را نهایت اختصاص باميرمحمد جعفر خان بود بایماے او وارادهٔ پیش آمد خود مهر میر کاظم خان را بران محضر زده از نام دیگران ومضمون محضر آگهی بهمرسانیده. درایام عاشور ارادهٔ اهل اجماع بود که هرگاه میر جعفر خان بامام باڑه عمارت سراج الدوله که عبارت از تعزیه خانهٔ سید الشهدا حسین بن علی است علیهما السلام لجادت معهود دشبها بیاید وقتی فرصت یافته براو دست اندازے نمایند وکارش تمام سازند چون ماه محرم دیده شده ومیر محمد جعفر خان آمد ورفت آستانه مذکور درشبها شروع نمود وشبے خواجه عبدالهادے خان با جماعهٔ متفق قاصد ایکار ودر ایوانهاے پهلوے دروازه آن مکان نشست وبمصداق مصرع مشهور مصرع سنان کے ماند آن رازی کز وسازند محفلها پمیر محمد جعفر خان براین ماجرا پی برده وبرپا گشته خود سوار شده انان مکان بدر رفت وخواجه عبدالهادے خان بکاریکه درخاطر داشت جرأت نیافت میر کاظم خان متعاقب میر محمد جعفر خان برآمده نواے برخواجه عبدالهادے خان کشید این احوال هم مردم مستجر بمیر جعفر خان رسانیدند ندا واز استماع این حکایات متوحش گشته آمدن دران مکان موقوف نمود وباخواجه عبدالهادے خان ودیگران بدگمان گردیده واراده هاے مردم که در دل بود بزبانها آمده نقل هر مجلس گشت میر محمد جعفر خان وتفحص افتاد مولوے مصطفے مذکور واقعهٔ محضر ونام کسانیکه مهرشان بران بود مشروحاً بامیر محمد جعفر خان ظاهر نمود ودیگران هم که آگهے داشتند براے مخلصے خود وبامید نجات از دست میر محمد جعفر خان دلسپرش در اظهار با مولوے همداستان شدند وخواجه عبدالهادے خان را مجال غدر وا خفا نماند ناگاه طول کشید چون خواجه عبدالهادے خان حماتے داشت درخانه خود مستعد مافته نشست ومیر کاظم خان کلام آملے راجع اطفال خود در دربار آورده حضور میر جعفر خان ومیران بقرآن مجید قسم خورده برأت ذمه خود نمود ورساله خود را

برائے وفیۂ بدگمانے بطرف کنایندہ از خدمت بخشیگرے استعفا کرد تا تنہا با عیال و اطفال فارغ البال بسر برد اما سودے نکرد میرن و پدرش کینۂ او در سینۂ خود ذخیرہ نمودند و خواجۂ عبد الہادے خان را بطرف دپنیام برآمدن از حدود ممالک محروسۂ خود و اداد قبول نمودہ و اسباب خود را برکشتیہا بار کردہ ہمراہ گرفت و خود با معدودے روانہ گردید حاکم وقت و لپسر بلند اجترش بحکام راج محل و مستحفظان تلیاگڈھے مخفے حکم فرستادند کہ خواجۂ عبد الہادے سے رد و چند کس معدود ہمراہ وارد نگذارند کہ زندہ بیرون برد و افواج محالات مذکور و مردم متعینہ حضور کہ جماعۂ اغا غنہ رو ہیلہ بودند مطابق ہر دو اوائل ماہ صفر سنہ یکہزار و یکصد و ہفتاد و دو ہجرے حسب الحکم در عقب او برآمدند و با ہمراہے کشتے آہستہ راہے سے کرد اینہا بزودے در میدان شاہ آباد واسط ماہ مذکور خود را رسانیدہ دیدند کہ خواجۂ عبد الہادے خان مع کشتیہا در ہمین میدان کنار آب گنگا سے رود ارادہ کاریکہ مامور بآن بودند نمودند و نیز ملاحظۂ مردم مذکور نمودہ دریافت کہ کیستند و طالب چیستند مردانہ وار خود را باسہ چار رفیقے کہ داشت بسلاح بیاراست و بر اسپہاے خود سوار شدہ کشتیہاے اموال راتختہ ہا شکست و در عین دریا غرق گردانیدند و خود مقابل اعدا گردیدہ دلیرانہ کارزار نمودہ کارنامہ بر صفحۂ روزگار یادگار گذاشت نقل سے کنند کہ ہر سومے تاخت گروہاکردہ مردم از پیش روے او سے گریختند واز دور بہ تیر و گولے بندوق مجروحش سے نمودند باستقلال تمام خود مع ہر چار رفیق نامدار آخر کوشیدہ شربت ناگوار مرگ را بگوارائے نوشیدہ در پہلوے مسجدیکہ متصل پاباد ے شاہ آباد زیر درخت بڑ کہ بالفعل ارام گاہ و محل فرود آمدن مسافرانست مدفون گردیدہ

مجمل احوال راجہ نارائن و عظیم آباد و نبا بر انتظام اخبار

راجہ رام نارائن بعد معاودت میر محمد جعفر خان بطرف مرشد آباد برائے تہنیت بشن سنگھ زمیندار سرسں کہ بمشابہ ہ انقلاب سراج الدولہ از مالگذارے دست کشیدہ دو کانے برائے خود چیدہ بود با فواج لائق و اسباب مناسب مع بابو پہلوان سنگھ و برادرش بابو سوتھر سنگھ کہ زمینداران مقتدر چین پور و سہرام از فضال و انعام مہابت جنگ شہ بلوند ارادۂ برآمدن نمود و قلیل و جمیے برائے فقیر مقرر نمود و پنیام داد کہ این قدر خود من از خانہ خود خدمتگزارے سے کنم و دو جاگیرات شما کہ اختلال پذیرفتہ نیز عمل و دخل کنایندہ سے دہم چون فقیر ابتدا ترک رفاقت میر محمد جعفر خان معصم نمود ہمراہ میر کاظم خان نرفتہ بود چارہ غیر از استرضاے او ندیدہ بہر چہ مقرر نمود و رساختم چہ توقع مداخلے از محاصل جاگیر بقدر خط خود نیز بود بہر صورت چون راجہ مذکور بہ آمد فقیر ہم مع برادران ہمراہے گردید و بشن سنگھ زمیندار صباحے چند بقلعچہ ہاے خود استظہار نمودہ انقیاد نہ نمود و آخر مغلوب الہراس گردیدہ امان در و سائے لشکر رام نارائن را برائے حفظ جان و آبرو ے خود ضمان طلبید بود پذیرائے ملتمسات بلاقات رام نارائن آمدہ معاملۂ خود را اقتضائی داد و نارائن سنگھ پسر برادر زادۂ خود بہیکم سنگھ را برائے بقایاے سرکار بر غمال گذاشت این بہیکم سنگھ و اعمام و پدرش پر دردہ و بمرصہ آوردۂ والد مرحوم بودہ اند اما در زمانیکہ سراج الدولہ ما را اخراج از عظیم آباد نمود بمحالات مملوکہ کہ جاگیرات ہم ہمان محالات بود متصرف گشت و بعض قلعہ داران را کہ با خود موافق نے دانست بدر کردہ دیگران را در ان مکان گذاشت و قلعہ دار قلعۂ سلطے نگر را کہ راجپوت منڈیار و از اقربائے آن بدکردار

و نبی عم زمیندار چه گانوان بود بدستور بحال و برقرار داشت راجه رام نارایں موافق عهدیکه کرده بود خاطرداری فقیر و رظاهر متشال میر جعفر خان و پاره نقے علی خان بادفقیر رسے داشته مبالغه و اهتمام تمام در خالی نمودن قلعجات محالات جاگیرات ما بهیکم سنگه نمود و لیسرش نرایں سنگه را که در سن ده دوازده سالگی بود بطور ضمان و یرغمال همراه گرفت و نقی علیخان را حسب الاستدعای ایشان برائے انتظام محالات جاگیر رخصت و معدودے از ملازمان خود را چند روز بنابر اعانت متعین نمود و بنده را بنابر مصاحبت کوچ شش سے آمد همراه گرفت نقی علی خان چند روز دران مکان محنت نموده بعضے جاها را مسخر ساخت اما قلعه دار علی نگر با یاد اشخار بهیکم سنگه قلعه را که خالے از متانتے نبود نگذاشته مستعد مدافعه گردید بنده این ماجرا ها را م نارایں ظاهر کرد و او براجه سندر سنگه زمیندار سنگوت و رباب اعانت نقے علے خان و گوشمال قلعه دار و تنبیه بهیکم سنگه نگاشت بنده هم درین باب خطے براجه سندر سنگه مذکور نوشت چون راجه مذکور مرد معقول و ممنون احسان والد مرحوم بود و بمقتضائے حقوق شناسے فراموش نکرده واز جمیع زمینداران صوبه عظیم آباد جاه و اقتدارش زیاده تر و لبنابیت مهابت جنگ صاحب نوبت و پالکے جهالر دار و نے الحقیقه لائق آن بود بجرد ورود خطوط مذکور بقلعه دار علی نگر تهدیدات بسیار و بهیکم سنگه نیز کلمات تنبیه اشعار نگاشت و اشقیاے مرقوم ملوم و مذموم گشته دست ازان مکان واز عناد و لداد برداشتند و قلعه دار با نقے علے خان رجوع نموده معاملات آن محالات منتظم گردید و بنده مع والده و دیگر اخوان در شهر عظیم آباد بر فاقت رام نارایں صرف اوقات سے نمود واز برادران سید علے خان بهر صورت همیشه با من شریک و از دیگر برادران بحال من مهربان تر بود و صرف اوقات و معاش باتفاق سے نمود نقی علی خان بگمان آنکه رعایت و اگذاشتن جاگیرات باس خاطرش میسر آمد اندک بے انصافی را دران اوقات کار فرما بود و اما الحمد لله الحال شفقے که اخوان را باهم باید دارد و لیکن بنا بر تباین سلیقه و ترفع که در نفس او فطری است در اکثر امور برای خود استبدادی نماید و در بنباب ناگزیر و لاعلاجست اما الحال که پایان زندگانے و رفق و وفاق احق و الیق و محمادین شیوه ثابت و متحقق است در نفاق و شقاق افزوده معاندت را از حد بدر برده الله تعالے همگنان را توفیق و داد و وفاق بخشیده بر صراط المستقیم خیرات و مبرات مستحکم نگهدارد ؛

رجوع بذکر احوال مرشد آباد و بنابر انتظام اخبار و اظهار احوال و افعال حکام آن بلاد

میر محمد جعفر خان مع پسر خود میران که چشم و چراغ خاندان و سپه سالار پدر بزرگوار در زمان خود بود بعد انفراغ از قتل عبد الهادیخان اندک اطمینان و تسلط بر زیردستان بهم سانیده کلاه گوشه نخوت بآسمان سے سائید و میران در اراده کشتن میر کاظم خان کز رسالدار و خدمت بخشیگرے کنار گرفته و بقسمهاے غلاظ و شداد از خیالات فاسده برات جسته گوشه عافیت گزیده بود و تنها با معدودے از خدمتگاران آمد و رفت و دربار برائے رفع سوء ظن پیش میران سے نمود و باطناً نهایت سماجت و مبالغه داشت چون موسم سرما بود میران بازے کاغذ بادپرانے و پتنگ جنگانے با میر کاظم خان بنا بر غافل ساختن او اختیار نموده تکلیف آمدن او بر شام بشرط همبازے شغل مذکور فرمود آن بیچاره رانا چار بازے مذکور اختیار افتاد و بسر رشته بازے مذکور و دام اجل گرفتار آمده قطع رشته حیات او گشت بتعین این احوال آنکه سید مذکور چون ما مور بود همیشه برای بازے مذکور اول پیش میران سے آمد و بعد ازان مقابل خانه میران در ریگ مهاگیرتے استاده بآن شغل سے پرداخت روز شنبه بیست و یکم ماه ربیع الثانے سنه هفتاد و دوم از مائه دوازدهم هجرت وقت عصر بے یراق

دوپٹہ در کمر بستہ بدستور معہود پیش میرن آمد میرن دو سہ صد نفر از قوم افغان روہیلہ کہ بقیۂ فوج شام و خون آشام سادات اند و برای همین قسم کار ها نگهداشته مجاور در دولت سرای خود ساخته بود به بعضے از انها که محمد علیه او بوده اند اول صبح مخفی حکم داده بود که امروز میر کاظم خان بغاوت معهود چون حضور من آمده بیرون رود اند که از سر دروازه دورتر هر گاه بر پا لکے خود او اراده سوار نماید همانوقت کار او را تمام نمایند آن جماعهٔ بادل پر از کین و کمین بودند میرن مبالغه در پر انیدن و جنگانیدن تپنگ نمود میرزا عبد الله خلف مرحوم میرزا محمد معروف بآقا بیسر زاد او غه خزانهٔ شجاع الدوله مرحوم ناظم بنگاله نیز درین بازے راغب و آن روز حاضر بود او را ده سر افخت در ان بازے با میر کاظم خان نموده برخاست چون اجلش مقدر نبود ایزد تعالے بسبب مهیا نموده او را صیانت نمود بیائش آنکه میرن اگرچه اراده گشتنش در سر نداشت اما باندیشه کشف راز مخالفت هم نے تواند ست و راضے بر فتن او همراه میر کاظم خان نیز نبود دران وقت متحیر گشته نے دانست چه کند تا آنکه میر کاظم خان دو سه قدم راه رفته خود برگشت و گفت که وکیل را حبه ندیا بسے ملازمت حاضر است میرن گفت بطلبید و میرزا عبد الله را گفت تا ایشان بیایند شما خود رفته تپنگ بپر ایند میرزا عبد الله بیرون رفته بکار خود پرداخت و نے الحقیقت خدا حفاظتش نمود والا این بندهٔ خدا هم عبث عبث در معرض هلاکت بود بیت قتل این خسته بشمشیر تو تقدیر نبود ؛ ورنه هیچ از دل بے رحم تو تقصیر نبود ؛ بهر صورت میر کاظم خان لحه کرزنده گانیش باقے بود توقف نموده ملازمت وکیل کنانید و بعد ازان بر آمد افاغنه که براین کار مستعد و تیار بودند چون از دروازه گذشته پا بر پا لکے خود سے گذاشت بر سرش هجوم آورده یکے کار دافغانے که نصف شمشیر است در پهلوے او زد که از طرف دیگر بیرون جست و دیگران بشمشیر و کارد پاشش را پاره پاره و بصحرا سے عدم آواره کرد و ندا للهم الحقه بآبائه الصالحین میرزا عبد الله این ماجرا شنیده متحیر برگشت چون ملاقات کردن میرن در آغوشش کشید و تهنیت زندگے دوباره داد و بر کامیابے و کارد انے خود ثنا و ثنا نمود و سے گفت که کسے براین راز غیر از لاهورے بیگ اطلاع نداشت لاهورے بیگ ایلچی با وجود اقرار و اظهار آقا و منقضے شدن معامله باظهار کمال راز دارے خود دران وقت انکارے نمایدو سے گوید که جناب عالے خود چنین سے فرمایند انافی الحقیقت مرا هم اطلاعے نبود مخفی نماند که سید مقتول مذکور از سلسلهٔ سادات نبے فخار و پسر سید عیسے عرب از بطن دختر خواهر عزیت خان بن امیر خان عمدة الملک ناظم کابل بود و امیر خان مذکور عمده و از عمده زاده هاے ایران و از سلسلهٔ میر پر انیانست و در هندوستان هم آباے اواز روز ورود امراے عظیم الشان مرجع عالیان بوده اند و اصل شان نعمت الهی آئینی ست در بارهٔ این فرقه عمده بنجابیکے از شعراے ایران گفته بیت میر سیرانیان و صاحدیان ؛ پادشاهند و پادشاه نشان ؛ بعد ازین سانحه زن مهابت جنگ و بے بے گیتے و بے بے آمنه هر دو دختران مهابت جنگ راح لطف الله که معروف بزوجه سراج الدوله و مادر دخترش بود مع دخترسه چار سال را دا با وجود حقوق دایگے و دیرینه و علاوه آن احسان جدیدے که هنگام محاصره نمودن سراج الدوله میر جعفر خان را بے بے گیتے دختر کلان مهابت جنگ زوجه شامت جنگ با میر جعفر خان نموده با هانت رسانیدن اشرفیها باخفا به پاساخت مقید کرده در کمال ذلت و خواری روانه جهانگیر نگر نمود و سه ماهے بر قتل میر کاظم خان گذشته بود که آمد شاهزاده عالے گهر بن عالمگیر ثانے که بوالمظفر شاه عماد الملک او را پادشاهے برآورد شیوع یافت اما تا شیاع خبر ارا شاهزاده مذکور با محمد قلی خان معروف بمیرزا کوچک پسر میرزا محسن برادرزاده صفدر جنگ وزیر به تسخیر بنگاله و عظیم آباد و لشکر ملازم چیرے وصول

انگشته حال آن جماعهٔ بگدائے رسیده بود چند بار بتقاضاے شدید و محاصره دارالامارة هم معمل آمد اما فائده بران مترتب نگشت یکبار به اجبار همراهیان دلیر خان و اصالت خان پسر عمر خان هم درین محاصره دارالامارة شریک بودند میر جعفر خان و فرزند دولتمندش احسان الله بالمره فراموش نموده قاصد اخراج ایشان هم بود اما از شجاعت و سطوت شان که شیران دغا و نهنگان بیجا بودند ترسیده بمدارا و مماشاة سے گذرانیدند تا آنکه خبر منضمت شاهزادهٔ عالی گهر مع محمد قلیخان بارادهٔ تسخیر این بلاد از اله آباد بوضوح انجامیده متحقق گردید ازین سمر مضطر گشته بدلاسا سے سپاه و اخفاے ارادهاے تباه خود کوشیده یکے از وجوه مشاهره بسپاه رسانیدند و شورش جماعهٔ مذکوره را اندکے فرو نشانیدند

ذکر آمدن شاهزادهٔ عالی گهر مع محمد قلی خان بتسخیر عظیم آباد و بنگاله و برگشتن بی نیل مقصود بمحض سفاهت و نادانی و بحال و بر قرار ماندن حکام این دیار بتائید آسمانے

رام نارائن نائب نظامت عظیم آباد چون جبلتش آمیخته بحیله و تزویر بود با میر محمد جعفر خان داولادش صفائے نداشت اما بتاریخ توسلے که با انگلیش بهمرسانیده بود ظاهرا امر یکه موجب الزام نقض عهد و دغا تواند بود بعمل نے توانست آورد و در باطن خوشش نبوده طلب فرصت سے نمود راجه سندر سنگه و پهلوان سنگه نیز بمقتضاے حقوق پرورش مهابت جنگ باخان مذکور راضے نبوده خواهان استیصال خانمانش بودند و فے الحقیقة آنکه اول مردم انسج خلقے و بدزبانے سراج الدوله واستخفاف او که اباعن جد با غره میرسانیدند یا زاله او راضے شدند و گمان سے بردند که چون میر محمد جعفر خان مرد معمر و دیده و عمده بود در خدمت مهابت جنگ گذرانیده تا کجا شمهٔ از اخلاق و اعمال او درین کس نخواهد بود بعد تسلطش بر وساده حکومت و ملاحظهٔ احوال او خصوص مشاهده اوضاع میسر ن که اعجوبهٔ روزگار بود حسرت و تاسف بر وزگار عهد سراج الدوله سے کردند رحمة الله علے نباش الاول که مثل کهنه البست تجدید یافته و لطیفه زبان دانا و نادان بود میر محمد جعفر خان که همت او برانگیخته اموال مهابت جنگ هنگام نخبشیگرے او در فرقه سپاه شهرت داشت محو و نسے گردیده بجنگل و اسماک قارون تبدیل و تشمیر یافته سے گویند که شخصے پرسیده بود که نواب صاحب جو دیکه از خناب سامے مشهور مردم و معروف بود الحال او را چه شد جواب داد که در عهد مهابت جنگ مال بیگانه دآب از در یا بخشیدن بود الحال که مال خود است دل نے خواهد که پشیزے بغریزے داده آیه خلاصه احوال این ممالک که بگوشش محمد قلے خان ناظم الله آباد برادر زادهٔ صفدر جنگ متواتر رسید هر چند سر بے مغز خالے از شعور داشت اما خالے از جسارت نبود مداخل اله آباد که وجه کفے بود بران قناعت نکرده هوس تسخیر بنگاله و عظیم آباد و اوڑیسه در دماغش جاگرفت باشجاع الدوله این راز را در میان نهاد و کار ساختے بخواهد و قاصد آوارگے محمد قلے خان از اله آباد بود باین امر زیاده ترغیب نموده شراکت خود درین عزیمت ظاهر ساخت و گفت شما پیشتر از من دران بلاد داخل گشته مهیج غبار فساد شوید متعاقب من هم تهیه این کار را درست دیده بشما لاحق سے شوم و نبایرین گذاشته آمد که شاهزاده عالے گهر را که ملقب بشاه عالم و به ولیعهدے پدر خود شهرت دارد و از خوف عماد الملک آواره سے گردد بالفعل پیش نجیب الدوله نجیب خان افغان در میران پور گنجوڑه است طلبیده اشته و در ابر یاست برداشته عازم دیار شرقیه باید شد محمد قلے خان عرائض نیاز متضمن استدعاے منضمت و شعر ارادهٔ مضمر مکرر بشاهزاده گماشته پیش خود

پیش خود طلبداشت شاهزاده که این روزها راز خدا نیخواست مع رفقائے که داشت عازم الہ آباد گشت و ظاهر اعرائض را جه سندر سنگه بوالد مرحوم و بخدمت شاهزاده نیز متضمن استدعاے او درین بلا در فتنه راجه مذکور را هم خیال آراستن فوج و اسباب حرب عظیمه در سرحد گرفته بود و منجو است که اگر چنین کسے باراده تسخیر این مملکت برخیزد رفاقت و اعانت او نموده انتقام سراج الدوله از میر جعفر خان بگیرد زیرا که عجب خصوصیتی با مهابت جنگ و نهایت حسن ارادت با او داشت و پهلوان سنگه راهم دراین کار با خود متفق کرده بود و نے الحقیقت که عجب شجاعت و غیرت و شعور و پاس حقوق و دیگر صفات حمیده داشت اگر اجل امان میداد کار را بتمانت میکرد گوا نچه مقدر بود بظهور رسید اما عرش و فانکرد بهانه گردیدن در ملک خود و دیدن راجه رام نارائن از قلعه شکارے برآمده عسکر ساخت و بتهیه سپاه سے پرداخت ناگاه روز بیست پنجمے که از ایام معروفه هنود است آمد و شیخ غلام غوث جماعه دار ملازم قدیم سرکارش که پسر شیخ عاصم قدوائے لکهنوے مشهور از بطن کنچنے بود و سندر سنگه او را بسیار دوست میداشت و از دو بار ها کار هاے عمده و جرأتها در حروب بظهور رسیده بود آمده درخواست هزار روپیه کرد و اکثر همین قسم سے شد که انچه سے خواست بناز فرزندانه همان وقت میگرفت روزے چند قبل ازین بنابر همین سماجت ها سندر سنگه در مجلس خود بر زبان آورد که غلام غوث شجاعت و خوبیها از طرف پدر بسیار دارد اما این سماجت از طرف مادر در طبع او نهایت بدواقع شده و غلام غوث این سخن از مردم شنیده چون مادر خود پیچیده گفته بود که مرگ این برهمن بدست من است اتفاقاً درین روز بیست چون اجل هر دو رسیده بود مبالغه را از حد بدر برد سندر سنگه گفت غلام غوث این سماجتها خوب نیست مرا مهلت بده خواهم داد گفت نه امروز زر گرفته ترا برخاستن خواهم داد سندر سنگه خواست که برخاسته از دست او رهائے یابد غلام غوث دامن سندر سنگه را کشیده گفت بنشین و زر داده برو سندر سنگه گفت که دماغ را پریشان کردے عجب دیوانه این سخن گفتن بود که او در یک ضربت کار سندر سنگه تمام نمود دو بے سنگه کهترے که مصاحبش بود دویده خود را با و رسانیدند او را هم کشت و زخمے به بنیاد سنگه که برادر زاده و متبنائے سندر سنگه بود زده بدر رفت و بر اسپ کسے سوار شده راه دریا چه پن پن گرفت صبور سنگه نام برهمنے از رفقاے سندر سنگه بفاصله سه چار کروه با و رسیده طعنه زد که چه گریزان میروے شرمار مردے نیست برگشت و از اسپ فرود آمده با صبور مذکور مقابله نمود شمشیر غلام غوث بشکست و دیده با برهمن مذکور دویده گشته در آویخت و او را بر زمین زد مردم وه که اجتماع نموده از عقب سے آمدند صبور آنها را بانگ زد که تماشا چه سے کنید قاتل مهاراج را بکشید آنها بر سرش ریخته از چوب و لکت و کار و و شمشیر کارش تمام کردند و سندر سنگه آن هوس را در دل باخود برد و القصه همراهیان شاهزاده که صاحب نام و نشان بوده اند همین چند کسند که نام آنها مفصل سے شود اول والد فقیر که مخاطب به نجشے الملک نصیر الدوله سید هدایت علی خان بهادر اسد جنگ بود دوم مدار الدوله خطابهای دیگر او این وقت در زرکوفته بود سوم فضل الله خان ممتاز الدوله صبیرهٔ اعتقاد خان کشمیرے فرخ سیرے چهارم نوبت خان پنجم منیر الدوله رضا قلی خان مهابر تاور جنگ ششم بهادر علیخان محلی خواجه سرا ناظر آن این اوراق گمان نکنند که راقم نام والد خود را در صدر جمیع آسامے بنابر پاس پدرے و پسرے جاے داده نے الحقیقه آنست که در هنگام عجز و اضطرار و برآمدن شاهزاده از شاه جهان آباد کسے را از نام آوران مجال آن نبود که رفاقت و اعانت شاهزاده از خوف عماد الملک وزیر تواند نمود پادشاه عالمگیر ثانے در غیبت عماد الملک که بطرف احمد نگر گسیل و دیگر افاغنه باراده خصومت با شجاع الدوله و دیگر شوره با که میدانست برآمده بود و در احوال سلاطین و عظماے شاه جهان آباد و لاهور و اکبر آباد و اودهه و سوانح صوبه هاے دکن انشاء الله تعالے چنانچه موعود است در دفتر سوم مفصلاً رقمزده کلک وقائع نگار

خواهد شد والد بنده را بوساطت زینت محل زوجه خود که مادر عالی گهر بود بر دروازه او طلبداشته دست شاهزاده بدست او سپرد و سفارشها نموده عهد و پیمان گرفت والد مغفور برای شاهزاده جید موفور نموده کرهمت و راعانت او محکم بست و کمر عزیمت او را مستحکم گردانید چنانچه مجملے ازان در وقائع احوال عالی گهر انچه متعلق بحروب و اسفار او درین دیار است درین دفتر و انچه تعلق به شاهجهان آباد و اطراف و جوانب آن دارد انشاء الله وحده العزیز در دفتر سوم ارقام خواهد یافت ملخص آنکه شاه عالم در هر وقت و هر جا والد مرحوم را مخلص دوستخواه دانسته از صلاح و صواب دیدا و بقدر طاقت و لیاقت خود بیرون نمی شد و با وجود بی جوهری که شاهزاده داشت در اعزاز و اکرام آن والا مقام و پاس خاطرش حاضر و غائب در حین حیات و بعد ممات کوشید مراعات اولاد و اخوان هم بقدر سعی و ارادت آنها و در خور همت و عادت خود رامنے تبقصیر نبود و الحال هم اگر نام منتسبان والد مرحوم بشنود چه عجب که مقصر نماند منیر الدوله که پیشتر ملازم انتظام الدوله پسر اعتماد الدوله قمر الدین خان دارو غه فراشخانه اش بود بوساطت والد مرحوم بحضور پادشاه رسیده مورد عواطف گردید و همیشه تا دم الحیات آن مبرور منیر الدوله حقوق نیکوئیهاے والد را ملحوظ داشته در نهایت آداب و فروتنے سلوک مے نمود و بعد رحلت آن مرحوم هم با این فقیر و دیگر برادران قواعدے که زیاده از مرتبه سن و سال و جاه و احوال ما و او بود مسلوک میداشت اللهم اغفر لهما و ارحمهما القصه شاهزاده از قصبهٔ مذکوره کراقامت داشت بعد وقوف و اطلاع بر ارادهٔ محمد قلی خان از سادات شکسته بال بارهه کثیرے را همراه خود گرفت و والد مبرور را مع منیر الدوله مغفور و انجا گذاشت تا بقدے اسباب و لوازم ضروری مهیا کرده از مردم کارے که عبارت از سپاهیانست هر قدر بهمرسند نموده عروج بمعارج اقبال امیدوار و مستمال ساخته متعاقب همراه خود آرند و شاه عالم مع همراهیان از میران پور کوچیده بعد دو شجاع الدوله رسید شجاع الدوله مراسم استقبال تقدیم رسانیده شاهزاده را دریافت و از زر و اسباب انچه مناسب دانست پیشکش نموده بحیله و تزویر باراده اعانتے کر با محمد قلی خان موعود بود و اصلے نداشت دلپرساخته مرخص نمود چون به الله آباد رسید محمد قلی خان باستقبال شاه عالم شتافته دساوت تقبیل توائم سریر سلطنت دریافته بجائیکه منزلش قرار داده بود فرود آورد و چند روز باهم بمشاوره گذرانیده اراده کرد پیش نهاد خاطرش گشته بود ظاهر ساخت همراهیان شاهزاده همگی خصوصاً مدار الدوله که طرز سازش با هر کس و سلیقه اخذ و جراز کس و ناکس خوب یاد گرفته بود و توسل بمحمد قلیخان بهمرسانیده سر آمد دیگر رفقاے پادشاه زاده درین خصوص گردیده میان جے گرے پیش گرفته سررشته وساطت جواب و سوال فیما بین شاه عالم و محمد قلے خان بهمرساینده چون شجاع الدوله را دغائے با محمد قلی خان مضمر و فرصت را منتظر بود درینوقت آمده با محمد قلی خان گفت که متعاقب من هم میرسم اما چنانچه شما خوب میدانید غیر از قلعه چنار چاره جائے که ناموس را دران مکان گذاشته از دشمنان خود که عماد الملک و احمد بنگش و جمیع افاغنه اند اطمینان بهمرسانیم و بخاطر جمع در تسخیر ممالک شرقیه پرواز یم در نظر نیست و چنار قلعه عمارتے لائق که محل اقامت بیگمات باشد ندارد و آب و هوایش هم بنا بر اتصال جبال چندان خوش نیست اگر بمیرزا نجف خان رو بدو پیغامے در قلعه بدست خط و مهر خود بطور دست آویز نوشته بمن سپارید که بعد کارسازے متعلقان خود را با منتسبان شما چون ناموس و آبرو واحد است یکجا گذاشته خود بخاطر جمع با عانت شما پرواز یم مناسب و مقرون بصلاح خواهد بود محمد قلے خان از سفاهت خود و شیعیت ازلے پے بخدع او نبرده رقعه بمهر و دستخط خود بنام میرزا نجف خان قلعه دار و جمیع عمله نوشته بدست شجاع الدوله سپرد و بر وهم بمیرزا نجف خان وغیره بمزید تاکید پروانگی داد که چون بانواب صاحب بیگچونه جدائے نیست برادر و بنے عم همدیگریم ایشان در حاضر و غائب مالک و وارث من اند هر چه

بفرمایند عمل خواهید آورد و درین وقت این قسم اختلاط را از جمله تدابیر تالیف و ترغیب ادبا عانت خود شمرده دست آویز نبوغیکه خواست نوشته داد شجاع الدوله بجای خود برگشت و محمد قلی خان اسباب این سفر انچه بالقوة او بود مهیا داشت مگر دو ضرب توپ کلان که بر بنجے دور قلعه شکنی مثل آنها کیاب بود از قلعه الهآباد فرود آورده و تخت سوار یش آراسته علاوه توپهای دیگر همراه گرفت و در سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و دو هجری بساعت مختار از قلعه برآمده داخل خیام و معسکر گردید و باتفاق شاهزاده در قفایش روانه گشت این خبر منتشر گشته متواتر براجه رام ناراین رسید او بنا بر مصالحه بمسٹر ایمیٹ صاحب کونسلی عظیم آباد ظاهر نموده با دلیای ضمت خود علی التواتر نگاشت چون میر محمد جعفر خان و میرن و چنین امور بی رفاقت و اعانت افواج انگلیشے نمی توانستند که از جای خود بجنبند بکرنل کلیف بهادر ثابت جنگ اطلاع داده مکلف منصفت و همراهی او شدند اگرچه از شدت خرم و احتیاط اسباب حروب و استعار جماعه مذکوره همیشه مهیا و موجود بود عند الوقت حاجت تیاری ندارد اما باید بر دارد دیگر مایحتاج چنین استعار البته چند روزے باید تا سرانجام یابد و افواج هند دستانی خود همیشه می باید بوقت در تیاری اسباب کوشد خاصه فوج بنگاله را غیر از رفقاے جدید میرن کار بجائے رسیده بود گر از جاے خود جنبیدن و از دست قرض خواهان رهائے یافتن متعذر بود بارے بضرورت سے موفور و اهتمام بکار رفت تا صورت تیارے گرفت و محمد قلی خان مع شاهزاده عازم گهر بر کرم ناسه کریا چه معروف و سرحد صوبه عظیم آباد است رسید ؛

ذکر آمدن شاهزاده مع محمد قلی خان در حدود صوبه عظیم آباد و سوانحیکه درین ضمن روے داد

چون شاهزاده مع محمد قلیخان از بنارس پیشتر آمد راجه رام ناراین را ندیشه بے رسید او که افواج انگلیشے واز اولیای نعمت او کسی تا حال از مرشد آباد و نجنبیده و انها چون بلاے ناگهان بر سرش رسیده و نبا بر نام سلطنت و فوج صفدر جنگے که شهرت عظمت و شوکت داشت رعب و هراس بے قیاس بر مزاج او استیلا یافته ساعتے براے برآمدن خود بارا ده جنگ مقرر و مشهور گردانیده در فتح باغ متصل بتالاب دارث خان داخل خیمه گردید و مشکر گاهش قرار داد مافی الضمیرش آنکه اگر افواج بنگاله زوده تر رسید بیرون برآمدن خود را سرمایه اظهار استعداد به هیئة جانفشانے نموده با نها ملحق شود و اگر میر جعفر خان مغلوب هراس گشته اراده مدافعه باشاهزاده نه نموده و انگلیش هم ازین کار نبا بر مصلحتے پهلوتهے کرده استنکاف نمود باشاهزاده و محمد قلی خان در ساز و برآمدن خود نبا بر استقبال آنها دانمایه چند روزے دران مکان جویاے اخبار طرفین و بین بین اراده ذو جهتین نشست چون تحقق شد که میرن و افواج انگلیشے از مرشد آباد نهوز بر نیاده و محمد قلی خان مع شاهزاده در پاچه کرم ناسه که پایاب است عبور نموده در ساختن با نها اصوب شمرده بامسٹر ایمیٹ گفت که اے آلان کسے خبر مرا نگرفت واحدے بود من رسید و مرا تنها یارا ے جنگ باشاهزاده و محمد قلی خان و افواج ایشان نیست بنده را بچه کار ما مور میفرمایید و خود چه منظور دارید مسٹر ایمیٹ گفت که اگر فوج ما رسید بجاے خودیم والا چند منزل بطرف مشرق رفته مے نشینیم تا هر چه حکم کونسل رسد و صلاح وقت اقتضا کند همان قسم عمل آریم و شما را هم لائق آنکه بلطائف الحیل بگذرانید اگر مکے و ندے یافتید بهتر والا انچه دران زمان در بارهٔ خود بهتر شناسید عمل آرید راجه رام ناراین جواب را بکام خود یافته سازش با طرفین آغاز نهاد میرن و کرنل ثابت جنگ را از نتیجه خود که قاصد جنگم اما به تنهائے از عهدهٔ جنگ آنها برآمدن مقدور ندارم اگر زود رسیدید مرا سم ندویت بقدیم خواهم رسانید نوشته سے فرستاد و بطرف افواج مغربے مراسلات مناسب نه دیده

بوساطت مردم رابطهٔ اخلاص و عقیدت خود را استحکام میداد بنده دران وقت مع برادران و والده و جمیع ناموس در عظیم آباد باکمال تشویش بسر برد و نگرنقے علے خان در محالات جاگیر ازین خوفها بر که ان بود سبب وسواس و هراس بنده آنکه چون شهرت رفاقت والد مرحوم بمیر جعفر خان و میرن رسید بنا بر خوش طینتیها که جبلت میرن بود قاصد ایذا و اضرار ما مردم گردیده باجه رام نارائن نگاشت که محرک پادشاهزاده و مهیج این فساد سید هدایت علی خان گردیده و پسرانش که در نیچا بوده اند پدر خود را باین کار ترغیب نموده انداز احوال و حراست اینها غافل نخواهید بود و ما مطلق اطلاعے برارادهٔ پادشاهزاده و محمد قلی خان نبود و سالها گذشته که با والد مبرور مراسلات هم بعمل نے آمد چه او شان بر قرابت سهابت جنگ که والدهٔ ماجدهٔ رام ظلما را پوداعتماد تمام فرموده در شاهجهان آباد و ناهل بطور امرا به نگهداشتن نسوان و خریدن دختران کلانوت و قوالان و نکاح باز نے از اقربائے لال میان کشمیرے اختیار نموده مطلقاً سر و کارے بما نداشتند و در مدت شانزده سال که اکثر حکومتها نموده هزاران سوار و پیاده ملازم داشتند و در هر ماهے لکوک بمصارف مے رسید خبر ما مردم و والده بجبهٔ دو نیارے نگذشته بودند و ما را هم راز ق امهاد از حسن سلوک و صلهٔ ارحامیکه در مهابت جنگ و هر سه برادر زاده ها لیش بود محتاج خبر گیرے آن مبرور نساخته بکام و آرام در کمال عزت و احتشام داشته بود گا ہے بعد سالها و ماهها اگر ضرورتے داعے مے شد خطے از طرفین بهمدیگر مے رسید رام نارائن خط آقا و آقازاده خود متضمن علے که در بارهٔ نارسیده بود خواند بنده در جواب گفت که خدا شاهد است که ما را درین امور اصلا دخلے و خواهشے نبوده نه اکنون هست و والد را چه مقدور است که باعتماد آن چنین ارادهٔ عظیم نمایند بانے این امر محمد قلی خانست که صاحب فوج و خزانه و ناظم الهٔ آباد و برادرزاده وزیر و بنے عم شجاع الدوله پسر صفدر جنگ است و قطع نظر از امور مذکوره بر عالم ظاهر و عالم السرائر آگاه است که ما را از مدت ها با والد راه درسم مراسلات مسدود و سوزشته اشاره و استشاره مفقود است و مادرین خصوص گناهے نداریم مع هذا اگر اولیاے نعم شما صرفه در قید و بند و ایذا و اضرار ما دارند و صاحب ببود و خود را اطاعت این امر پندارند ما خود مقید و رمقاومت با شما هیچ وجه نداشته حاضریم هرچه منظور باشد بعمل آرید رام نارائن و مرسید هر دار و فه هر کاره که اعظم ارکان عظیم آباد و رام نارائن منقاد او بود با تفاق گفتند که صاحب خاطر خود جمع داشته آرام باشند بنده باز گفت که این وقت چنین مے فرمائید اگر میرن در رسد و قاصد ایذا مے گردد دران وقت حمایت ما از شما نمیتواند شد گفت صاحب ازین ممر مطمئن خاطر باشند اگر حمایت توانیم نمود خواهیم کرد و اگر نتوانیم شما را بسلامت برآورده خواهیم داد بنده شکر حق سبحانه و مروت شان بجا آورده همراه رام نارائن بود که خبر رسید و شاهزاده مع محمد قلیخان که مخالب باعتماد الدوله شده بود رسید و والد مرحوم مع میر الدوله حسب الامر شاهزاده متصل بنارس با لشکر شاهزاده ملحق گردید و بین خبر هم رام نارائن آگهے یافت و خبرے تازمان مذکور از منضمت افواج نبگاله مسموع او نشد و مسٹر امیٹ هم با معدودے از اصحاب انگلیشیه که در کوٹهٔ عظیم آباد بودند بسوارے بجره و دیگر کشتیهاے خانه و ملاحان ملازم قریب بیست سے کروه بطرف مشرق رفته کوٹهے را تفویض بعض ملازمان خود از زمرهٔ برق اندازان معتمد که به تلنگ شهرت یافته اند نموده و سپارش حفاظتش به رام نارائن فرموده چون این حالات مشاهده راجه رام نارائن گشت قاصد مصالحه و ملاقات با محمد قلی خان و شاهزاده گردید و صلاح و فلاح خود بر عکس راے راجه مرید هنخصر درین دید لیکن مرید راے بمصالحه و اطاعت شاهزاده نبود و طرف افواج مشرقے را بنا بر اتفاق فوج انگلیشے راجح سے شمرد و فے الحقیقة چنین بود اما رام نارائن بدوبهٔ نام شاهے و عدم آگاهے بر کیفیت روساے لشکر تر سید و لهذا ملاقات ندامت کشیده چنانچه

نگرش آید مخفی نماند که مرید بهر با وجود بے سوادے عجب برهمن فطن و در متانت رائے و حسن تدبیر بے نظیر و در حساب و سر انجام معاملات مالے و ملکی آشنا و نهایت دلیر بود اما خباثت بر مزاج او غالب و مرجعیت عالمے را طالب دراند و ختن زر و مال و زر و بال حرص وافرے داشت القصه چون ارادهٔ تعلیم یافت فقیر را در خلوت طلبید و تکلیف رفتن بلشکر شاهزاده و افتتاح راه سئوال و جواب و مهربان ساختن شاهزاده بحال خود بوساطت والد مرحوم نمود و شاید دیگرے را نزد محمد قلے خان فرستاد باشد اما بنده آنگے ندارد و تاکید نمود که راه مرید بهر واحدے برین سر اطلاع نیابد قدم بندگیهاے خود را با واله و حقوق نیکوئے و اخلاص که تجدید با بنده نموده بود مذکور ساخته التماس سے موفور در انجاح مرام خود نمود درین کار بود که مصطفے قلے خان برادر محمد ایرج خان پیدا شد چون از ابتدا ماذون بود که در آمدنش کسے تعرض و توقیف ننماید و درین چند روز مال دولت سراج الدوله هم از خلق بسیار یکه تنها بر لازمه مکارے داشت همان قسم سلوک سے نمود تنها برین کسے مزاحمتش نکرد خان مذکور آمده راجه را با فقیر مشغول سر گوشیها دیده فهمید که در چه کار اند و راجه هم اخفاء و موجب رنجش و کشف راز خود دانسته ادراهم شریک ساخت بلکه او را مخاطب ساخته گفت که زیاده برین جمیع مدارج را شما بخان صاحب فهمانیده بنده را مرخص ساخته گفت ازین راه که خیمه مرید بهر از همه پیشتر است نخواهیم رفت از راه باتے پور بدر رویده مصطفے قلے خان همراه بنده تا خیمه فقیر آمده کار روائیهاے خود در موشک و دانے و آشفته کردن فوج بنگاله و فریقین مردم بر فاقت شاهزاده متوقع اظهار در حضور شاهزاده پیش بنده ظاهر نمود سماجتها درین باب بکار برد و راجه رام نارائن قلیل وجیے برائے خرج فقیر مصحوب یکی از متعلقان خود فرستاده بنده رقعه بسید قلے خان و غالب قلے خان برادران خود نوشته بواله و انها اطلاع داد هر دو برادر نیز قاصد قبیل قدم پذیرفته خود را نزد بنده رسانیدند و بنده مع آنها از راسته باتے پور برآمده راهے شد در راه قلے الاتصال بهر کار ها در تردد و دوان و خبر ورود شاهزاده و محمد قلے خان بے گفته چون بنده بارول رسید دید که مدار الدوله از طرف شاهزاده و میرزا محمد قلے موسوے از طرف محمد قلے خان بر فیلها سوار با عده سوار بهاے سفارت در سالت نزد رام نارائن سیروند متحیر شدم که با وجود عمر میت والد بایں دیار و مرجعیت خلق اینجا آنجناب و دیگران چرا در کار اندازا نها کسے پرسید که این مردم کیان واز کدام طرفند همراهیان من نام فقیر و برادران با اظهار نبوت و ابوت ظاهر نمود ند مدار الدوله سلام گفته فرستاده و استفسار خبر خیریت نمود جواب گفته شد چون پیشتر رفته در شمشیر نگر رسیدیم شنیدیم که قتے علے خان هم بطلب بخدمت والد رسیده ملول شدم که این عزیز چرا خود را نزد نائم نگاله بدنام ساخت ساعتے از روز باتے مانده قاصد لشکر شاهزاده که در میدان طرف مشرق واقع و نگر بود شدیم و ساعتے از شب گذشته بقدمبوس والد مرحوم مشرف و مشئوف گردیدیم هرگونه سخنها مذکور و از طرفین استکشاف و استفسار اکثر امور گردیده معلوم شد که والد مغفور بنا بر توقعے که در نفس دارد بطور مدار الدوله وغیره با محمد قلے خان تبذل و استکانت پیش نه آمده از مدار المهام مذکور اجنبیت دارد و شاهزاده مع لشکر و عمله خود در قبضهٔ اقتدار و اختیار محمد قلے خان است و چگونه نباشد که تمام این بنا ساخته و پرداخته اوست و شاهزاده در جمیع امور خاصه وجوه معاش و اعانت و نصرت محتاج او بنده را این احوال دور از صلاح و قانون دیانتدار محظوظ گشته با والد التماس نمودم که چون احوال چنین است قبله گاه را در کشریف آوردن غیر از آشفتگے اوضاع مردم و بر هم وجوه معاش دیدن رفتن کمالات جاگیر که بچندین سے و محنت مدتے بدست آمده فائده چه بود هر گاه آنجناب مستکف و زمام اختیار بدست سفلگان ناکرده کار باشد معلوم ست که عقدهٔ نخواهد کشود و کارے از پیش

نخواهد رفت جواب آشفته بنابر سوء ادبے که از بنده در التماس بعمل آمد فرمود اما در حقیقت متنبه و متاثر شده اما فرصت از دست رفته وقت آن نبود که الحال تبدارکش باید پرداخت و محمد قلی خان را تابع نصح و ارشاد و رائے او را منقاد و مشوائے خود توان ساخت طرفه تر آنکه چون شاهزاده نهایت سبکسر و حرکات او اکثر خالے از غرابتے نبود هر حرکتے که از او مخالف مزاج محمد قلی خان سرزد حرکت مرقوم را خان مذکور باشعار کسانیکه متوسل با و نبودند مثل والده مرحوم و اتباع او گمان مے کرد و بعد یک روز والد مغفور مع میر الدوله و فقیر بدیدن محمد قلے خان رفت او کنایه سخنان شکوه در میان آورد ازین طرف هم بندهٔ خواهے که نیز مفرح بنود در رفع غبارے میسر آمد اما مردے که در جواب و سوال رام نارائن معین بودند دران وقت تغیر آنها متعذر و مناسب هم نبود از ان جمله میرزا اسحق کشمیرے مخاطب بامیر قلے خان که واسطهٔ جواب و سوال و ترددش بیشتر بود و دخل بسیار در مزاج محمد قلے خان و غرور وافر بر شعور خود داشت برسبیے دران کار از سفاهت او و اعتمادے که محمد قلی خان از قلت تجربه و نادانے خود با قوال او سے کرد افتاده محنت و جان و مال محمد قلے خان همه بر باد رفت بیت هم نشین تو از تو به باید پناتا عقل و دین بگیرد پ تفصیل این اجمال آنکه راجه رام نارائن بدیدهٔ افواج مغلیه و آوازهٔ نامش شاهزاده شنیده از باغے که دران معسکر داشت برگشته خود را در حصار شهر عظیم آباد کشید و باستحکام بروج و بارهٔ آن پرداخت و هر طرف از سرداران کسے را که مناسب دانست بحافظت آن طرف تعین نمود بعد این تمهید و استعداد مدار الدوله میرزا محمد علے موسوے و میرزا اسحق باتفاق رسیده بدروازهٔ شهر در میدانے دور از آبادے منزل گزیدند ازان آمدن خود و حضورش نموده بعد اذن باسعدودے از پیادگان و سه چهار سوار مصاحبت شعار داخل حصار گردیده ملاقات نمودند رسوم متعارفه بعمل آمده گفتگوے مطلب شروع گردید و فرستادگان فوائد رجوع و توسل باشاهزاده و محمد قلے خان باظهار عظم و شان آنها خاطرنشان نموده رام نارائن را که از سابق مغلوب الهراس بود نوید عدم تعرض باجان و مال و بحال داشتن او بصوبه دارائش رائے برفتن حضور گردند و درخواست عهد و میثاق طلب مستحکے بمهر سران لشکر محمد قلے خان متضمن ضمان امور مذکور نمود و فرستادگان برگشته عهود و مواثیق حسب الاستدعاے او گرفته کاغذے هم بمهر سرداران لشکر و دستخط محمد قلے خان بر وفق خواهش او نوشته بردند چون او را دلجمعی حاصل شد و هنوز خبرے از حرکت افواج مشرقے باو نرسید داعیهٔ ملازمت محمد قلے خان و استلام آستان سلطنت بوساطت شان نموده لبا عیتکه مختار منجانش بود همراه مدار الدوله و دیگر سرداران لشکر محمد قلے خان که برائے آوردن او حسب الطلبش رفته بودند در نواح پهلوارے بخانهٔ محمد قلے خان آمد و شاهزاده حسب الاشعار خان مرقوم خیمه و خرگاه بفروش داسبابے که میسر بود آراسته و امراء ارکان خود را نزد خود خواسته به تجمل و احتشام بر تخت جلوس فرموده منتظر آمدنش نشست بنده قبل از ورود او بیک روز با والد معروض داشت که راجه رام نارائن نهایت عیار و کیس است و بنابرا شتباه به مجرد استماع نام شاهزاده و عظمت خاندان صفدر جنگ اراده آمدن نمود و بعد ملاحظهٔ احوال این جا برآمدن خود ندامت کشیده اگر به خانه خود برگشتن یافت باز نخواهد آمد و الحال آمدنش از تائیدات الهے شمرده هر گاه برسد از قابوے خود بدر رفتن نباید داد چون دست شان بجائے نمے رسید برآشفته گفتند که از خاندان تیموریه الے الآن با کسے وفائے بعمل نیاورده گفتم بنده هم ولالت بدغائے کنم عهود یکه نموده اند ازان تجاوز نکنند و راه نارائن را همراه خود گرفته داخل حصار باید شد که درین صورت او ناچار رفیق و شریک شما است و افواج مشرقے

بعد اطلاع براین ماجرا فهمیده قدم پیشتر خواهد گذاشت گفتند اختیار با محمد قلی خان است گفتم باد باید گفت گفتند چون اولاد من نمی پرسد مرا چه غرض است که با او چیزی بگویم بنده هم به تنگ آمده عرض نمود که درین صورت عرض وناموس بر باد و افسوس بیا دخواهد ماند اگر دخیل درین معاملات نبود ند شریک هم نمی بایست شد خفگی با فرمودند خاموش شدم روز دیگر که برای ملازمتش مقرر بود بنده هم همراه والد ببارگاه سلطانی حاضر و جمیع حالات را ناظر بود تا آنکه خبر ورود رام نارائن بخانه قلیخان و صحبت داشتن ایشان با راجه مذکور در خلوت و اراده آمدن خان مرقوم در حضور و آوردن راجه در خدمت شاهزاده همراه خود رسیدن بنده بتیاب گشته بمنیر الدوله و دیگران هم صلاح مذکور گفت هریکے عذر مجبوری خود ظاهر نمود تا آنکه محمد قلے خان دامن رام نارائن را بیرون دولت خانه بلکه در راه گذاشته خود پیشتر آمد و کورنش نموده بطرف دست چپ بضابطه وزارت مع بیرم خان و مدار الدوله و یحیے خان پسر زکریا خان و دیگر همراهیان خود استاده و والد مرحوم بضابطه نخشگیرے مع منیر الدوله و بنده و دیگر برادران و امرائے رفقائے شاهزاده بطرف دست راست استاده بود محمد قلے خان بجرد قیام شروع مذکور راجه بذکر و ستایش او نموده گفت هندوے هوشیار مسلسل گوئے است فارسے را درست مے گوید و دانائے از محاوره کلام او هویداست من دیوانے خود و نیابت الآباد هم باد دادم سخنان بنده نے دانم بچه صورت شاید بگوش شاهزاده رسیده یا خالے الذهن گفت که اینقدر اعتماد از و بیک ملاقات شما را چه قسم بهم رسیده مدار الدوله شروع بگو اے خوبے و وفا و حسن اخلاص و رسوخ عقیدت او نموده میرزا اسحق از میان جسته جمیع خوبهاے مذکوره را مع اضافے دو فرمان بر مارے او متعهد گشت و وعده خود نموده اینها خود بمقتضاے طبع دو سه هزار روپیه نقد و جنس و نبابر آتشباع کلمات بے فروغ که از عیارے و مکارے بزر بالش گذشته واز راجه مذکور شنیده بود ند مبالغه هاے نمود ند اما محمد قلے خان و شاهزاده و دیگر دولت خواهان خانه شان راجه بلازده بود کسے بکشمیرے مذکورنے گفت که اگر بعد رفتن درحصار او اطاعت نکند چنانچه همین کار کرد تو کر فرمان بردارے او را تعدے نمائے چه گونه از عهده آن برمے آئے از آقاے او با آنهمه اسباب و اتفاق شاهزاده خود عقده نکشود این کشمیرے مملوک اطاعت او را نداشم چه گونه متعهد گشته بود بیت جائیکه عقاب پر بریزد پشه از پشه لاغرے چه خیزد ۱۲ القصه بود اندک زمانے رام نارائن درحضور رسیده باداب داد و اضاعے که در تمام عمر خود ندیده بود مبتلاے کورنش و سلام گردیده بالب خشک و سهمگین نزدیک تخت رسیده یا دمانده که مدار الدوله یا شاهزاده بدست خود اشرفیهاے نذر گرفت و محمد قلے خان شروع باظهار حسن ارادت و عقیدت او نموده التماس باعطاے خلعت نمود شاهزاده حکم داد رام نارائن را بر ده خلعت پوشانیدند و سرپیچ و جیقه مرصع مع پر کلگی عقار که مخصوص شاهزادگان بود مرحمت گردید مرلید هر ازین شراکت سرباز زده همراه بنیاد احمد خان قریشے و مصطفے قلیخان از همراهیان او بملازمت رسیده بعنایت خلعت چار پارچه و سه پارچه سرفرازے یافتند اما رام نرائن که گاهی انیقد قرب کشیده خود خاندے مے نمود در سرگردانے بجا آوردن آداب بکرات و مرات که برائے هر امرے مے باید افتاد و نهایت خسته و حیران گشت بعد ازان که دمے استاد و حواس او بجا آمد نظر پائین انداخته بملاحظه احوال فلاکت شاهزاده و غرابت اوضاع امرا و رؤساے لشکر و پریشانے اردوے سلطانے که هنگام ورود دیده بود از آمدن خود ندامت کشیده بنده از سیماے او دریافت که از آمدن خود پشیمان و در آرزوے بدر رفتن از چنگال ایشان است بعد ساعتے محمد قلے خان مع رام نارائن مرخص گشته بخانه خود رفت و در انجا نمیدانم که چه سودائے خام پخته چنین صید بدام افتاده را

بخاطر جمع رخصت دادند مقدمے که دران وقت حاضر بود میگفت که رام نارائن در خیمهٔ علحده سکونت داشت اما نهایت متصل بخیمهٔ محمد قلی خان میرزا محمد علے موسوے را که باتفاق مدار الدوله برائے آوردن راجهٔ مذکور رفته بود طلبیده محمد قلی خان گفت که به رام نارائن رفته بگوئید که صوبه بیا باکه عبارت از میرزا حسن برادرش باشد مقرر شده شما را دیوانے هر دو صوبه مبارک شود و میرزا اسحق راهم همین کار باتفاق او امور نمود هر دو عذر آورده التماس نمودند که هنوز این سخن گفتن مقرون بصلاح نیست بر آشفته خواهد رفت فرستاده راجه را طلبیده چون آمد خود این سخن گفت او از دانائے سر بر انداخته نیز مبارکبادے گفت و بجائے خود برگشت قریب بشام که ساعتے از روز باقے بود محمد آفاق کوتوال عظیم آباد را که همراهش بود نزد محمد قلی خان فرستاده پیغام داد که از صبح چیزے نخورده ام الحال مے روم گفت مبارک است بعضیها همان سخن که من می گفتم عرضه داشتند اما نمود که بدعهد است و وعده نچنین بوده گفتند بدے نباید کرد و داخل قلعه نشدن خود معهود نیست قبول نکرد و گفت کرا مجال است که بدم شمشیر من تواند آمد بیت چو تخشش نگون بود در کاف کن ۞ نگردانچه نیکانش گفتند کن ۞ چون راجه ازانجا برآمد شخصے بالا بر یک فیل سوار و باتفاق قاصد عظیم آباد حسب الامر محمد قلی خان گردیده چند قدم پیش رفته عذر خواست که من بهندوم دریکجا بامسلمان آب نے توانم خورد و ماده فیل حوضه دار دیگر طلبیده بران سوار گشت و آبے خورده بسرعت پرواز بلور و حشے بدر رفت بیت تو گفتے که خواهر شادے پرید ۞ چو طاوس کو رشته در پاندیه ۞ بجرور رسیدن در قلعه فرمان داد که مردم از برج دیواره قلعه پیش از پیش خبردار بوده در استقبال کوشند و محمد قلی خان بے نصیب ازامور یکه گویا پیش پا افتاده و ازانجلے بدیهیات بود غافل گشته برائے دشجاعت خود مغرور و در لهو و لعب و تماشائے رقص و طرب منهمک و مستغرق بوده یقین داشت که راجه مذکور نوکر است فرمان پذیر و هر روز احکام بے سر و پا بصحابت لیاولان دمیرزا اسحق مے فرستاد و انتظار خبر منضمت افواج بنگاله مے کشید تا آنکه بعد از دو سه روز تحویل آفتاب ببرج حمل مبین و مردم منتظر را تقریب امتحانے میسر شده گفتند که باید دید برائے نذر عید نوروز رام نارائن مے آید یا نه اگر آید یارائے بخت و اقبال است والا انچه یقین محمد قلی خان گردیده همه وهم و خیال تا آنکه نوروز رسید و رام نرائن اشرفیهائے نذر شاهزاده و محمد قلی خان مع بیضه هائے مرغ که نقاشے و رنگین و ساده بود و دیگر انواع حلاوے و لوزینه و عقاقیر با دو راق طلا و نقره گرفته فرستاد و خود عذر اشتغال بکار هائے سرکار خواست و بر اکثر عوام حتے بعض بازاریان باشعور هم متحقق شد که دغا کرده الحال او نخواهد آمد اما محمد قلی خان ابله خفیف العقل را تا هنوز همان اعتماد بر او و اسبتداد برائے بے سر و پائے خود کربود و چون جشن نوروز هم گذشت و شاه روز بر از لهو و لعب و عیش و طرب خاطر خواه فرصت میسر گشت قاصد کوچ ازان مقام گشته داعیهٔ ورود بطرف شرقے شهر عظیم آباد نمودند چون راه منحصر از رسته بازار شهر است رام نارائن پیغام فرستاد که فوج سرکار اکثر مخالفیه و مردم اینجا ازان جماعهٔ خائف اند مبادا از لچه هائے لشکر شما بهنگام عبور کسے تعدے نماید و بجائے شهر بنا بر حفظ آبرو جسارتے کنند و باین صورت فتنه در عین شهر برپا گشته هنگامه بزرگے حادث شود و مناسب آنست که عمله حضور مع دار و غه بلیداران اینجانب که آمنا هم ملازم سرکار ند از طرف جنوبے شهر در زمین جله که خشک افتاده برائے توپخانه سرکار دارا به باربرداران راه راست نمایند و خود بدولت مع لشکر از همان راه رونق افزائے باغ جعفر خان شوند محمد قلی خان قبول نموده همین قسم عمل آورد و هنوز انقیاد و اطاعت راجه مذکور در خاطر مغرور شش ارتسانخ و ارتسام داشت تا آنکه چند روز

در باغ جعفر خان و میدان ان طرف هم گذشت و آمد و رفت سفرا و لیسا و لان بنا بر ابلاغ احکام و طلب کاغذ مداخل و مخارج صوبه بنگاه هی غلطے و شه تے هم از لیسا و لان بعمل سے آمد و راجه در انتظار خبر نهضت لشکر بنگاله بهرا راد معاشات میگذرانید و درین اثنا خبر کوچ نمودن میرن ولد اکبر میر جعفر خان که سپه سالار و مختار سرکار پدر بود مع افواج انگلیشے و کرنل کلیف ثابت جنگ برام نارائن رسید و شدائد تقاضاے محصلان محمد قلے خان هم از دیاد پذیرفت حوصله مرلید هر دو رام نارائن تنگی نموده مردم محمد قلے خان را بکبر و عنف از شهر و خانه خود بر نمود ند ارا ده رام نارائن آن بود که چنده سے دیگر هم بمعاشات بگذراند تا فوج انگلیشے و میرن در رسد و کارا ین سپه سالاران نادان بے در دسر ا نجام یابد یا وه گوئے رئیس و متعینان فرصت نداد و حوصلهٔ مرلید هر تاب نیاورده منه بنگی آقا و بدناے خود در جنگ چند روز دیدند و الا بے شبهه این البلان را لبسنخان و لادیز مفتون داشته غافل میگذاشتند تا افواج انگلیشے رسیده گوشمال گستاخی شان میداد ؛

ذکر آشکارا شدن خدعے که رام نارائن با محمد قلیخان می نمود و محاصره نمودن افواج مغربے حصار عظیم آباد را به بدسلیقگی و برگشتن سلطان و وزیر خائب و خاسر از سوی تدبیر

بیت هر چه دانا کند کند ناد ان ؛ لیک بعد از خرابے بسیار ؛ مطابق احوال محمد قلے خان ادبار اثار است اول هر چند هوشیاران صلاح شایسته و اندسودے نداد و گفته آنها نشنید و بر عقل ناقص خود اعتماد و استبداد تمام نموده کار بجائے رسانید که ظهراز پشت دست گزیدن چاره ندید تفصیل این اجمال بر سبیل ایجاز و اختصار آنکه چون راجه رام نارائن لیسا و لان و ملازمان محمد قلیخان را بدرکرده جواب فرستاد که صاحب این همه تحکم کرے نمائید چه فهمیده اید من نوکر شما نیستم که محاسبه و هم نوکر ناظم بنگاله ام شما همان مابود یدیک ملاقاتے و ضیافتے نمودیم حالا برائے خود هر چه بهتر رانید بکنید خان مذکور دوراز شعور از جا در آمده هرزه درائے ناهنجار و بلند پروازیهاے بسیار نمود که صبح این مرد که بر خود غلط را اورا گوشه گمنان گرفته سے آرم و بپا دشاهزاده گفته فرستاد که فردا جنگ است فوج سرکار هم همراه خود سے نبا بر تنبیه این مخبل هنگار متعین شود شاهزاده والد فقیر و جمیع رفقاے خود را اطلاع احوال و حکم باعانت و رفاقت محمد قلے خان نموده فرمان دادکه فردا اول صبح همه کس همراه او سوار شده تابع راے و فرمانش باشند یحیے خان خلف زکریا خان که خواهرزاده و داماد قمرالدین خان وزیر بود بحضور استماع حکم و خبر بإظهار جلادت جمالت و سفاهت خود ظاهر نموده از اول شام مع همراهیان یراق لسته و از خیام خود بر آمده متصل بباغ حیدر نواز خان مرحوم که والد در انجا فرود آمده بود بزعم خود مورچال قائم نمود و نفهمید که حرج بے موقع کشیدن و جائیکه خیمه گاه مردم و از قلعه عنایت بیداست تمام شب بسر بردن فائده غیر از اظهار حماقت چه داشته باشد القصه چون صبح صادق دمید حسب الحکم رسوا و لشکر مهیا گشته نوکران شاهے بدبار شاهزاده و همراهیان محمد قلی خان بر در دولت سرائے او حاضر آمدند بنده هم بر فاقت والد بدبار شاهزاده رفت و هر کس مرخص بجنگ گشته از مخیم خویش در میدان شتافت میر حسین خان خواهرزاده ذوالفقار جنگ از رفقاے محمد قلی خان که بزعم خود سپه سالار سرکار آقائے خویش و از جمله بهادران بود با جمعیت خود رفته در باغ راجه رام نارائن محاذے لشکرے رانے اقامت گزیده مورچال خود مقرر ساخت و همین قسم هر یکے مقابل حصار عظیم آباد در جائے مناسب رحل اقامت انداخت والد مرحوم مع رفقاے قدیم و جدید خود مقابل برج طرف نخاس در میدان استاد از همراهیان شاهزاده لشکرے که توسل و اخلاص در خدمتش داشتند بر فاقت آن جناب علم جلادت برافراشتند درین عرصه عبدالوهاب خان

مرحوم کرم کهتر فقیر و همسن و سال و نهایت شفیق براحوال این عبد اقل بود از مهابگپور با وجود مخالفت پسران علے قلے خان کرورنا قبیت
شان لبسرے بردو بآرزوے ملاقات برادر بزرگ خود بحر و اصفاے خبر ودر دوش با شاهزاده مع عیال و اطفال و اسباب
اندوخته چند سال همانوقت که والد سوار و عازم میدان بود رسیده ادراک سعادت قدمبوسش نمود و گفت که متعلقان همه را همراه
آورده در باغ لون گولکر مقبره والد مرحوم است فرود آورده ام الحال که معرکه جنگ گرم گشته اندیشه است که آشوبے بیرون حصار
روے دهد بیرتے عنایت کنند تا مردم لشکر بیرق سرکار شناخته تعرضے ننمایند حسب التماس او بعل آمد اما بنده را اطمینان نبود
گفتم بهتر آنکه همه را همین جا آورده نگهدارند عذر خیمه علحده و وجوه دیگر نموده سخنم را نشنید و علم دار راه بیرق والد همراه برده در انجا
که عیال و اطفال راه اسباب گذاشته بود نشانید و بنا بر رفاقت برادر و این عبد اقل برگشته شریک ماموم گردیدند
بعد اندک زمانے گلهٔ توپ از طرف حصار بطرف ما که مردم بسیارے از دحام داشتند سرداده نه دردم تا راین شروع
بجنگ نمود و از هر طرف قلعه که مجاذیش افواج مخالف بود گلهاندازے شروع گشته علے الاتصال گلهٔ توپ ے بارید و از
بالاے سرما گذشت و بطرف باغ رام نارائن که متصل بدیوار حصار قلعهٔ عظیم آباد بست کهڑکے رانے و میر محمد حسین خان
در انجا نشسته راه یورش مے جست التهاب نیران جنگ و توپ اندازے با آهنگ زیاده تر از طرف مابود تا آنکه محمد قلے خان
هم بر فیل خود سوار با جماعهٔ بسیار نزدیک مارسیده بایستاد و مرلیه هر که بر برج نحاس جاے داشت و اهتمام آن طرف باو
متعلق بود کثرت از دحام و اسباب جاه و احتشام دیده گمان برد که مقابل برج محمد قلی خان یا شخص دیگر از اعظم ارکان خواهد بود
بتوپ انداز محرمین نموده تاکید کرد که باید گله در هیچ بلکه سردار فیل نشین را بزنے او هم بمقدور خود سعے درین کار داشت گلهها
متواتر رسیده اکثرے ازان گلهها اطراف و جوانب فیل محمد قلے خان و بالاے سر مردمان فراهم آمده آنجا بیگذشت
چنانچه یکبار گلهٔ توپ ندکه از بالاے سر فقیر باندک ارتفاع گذشته نزدیک بمن بر زمین خورد بنده از ین جهت بے موقع
ناخوش گشته بود الدکه برپالکے برابر فیل محمد قلی خان باندک فاصله استاده بود التماس نمود که قبله من ازینکه هدف گلهها ے توپ
درینجا استاده ایم کدام فائده متصور است فرمود که میرانے چاره بدست من نیست گفتم پس الا رلشکر باید گفت که اگر منظور ریوش
بیفائده باشد قلعه رو بروے خود بدولت سوار اند و رنگ چیست بر قلعه بریز ند انچه مقدار ست حواهد شد عبث بهم توپ
استاده در معرض هلاکت بودن چه ضرور الا یک گله بهارے بر سد جنگ تمام و کل لشکر بے انتظام مے شود و اگر بفرض بطریق
عقل که درین لشکر اثرے ازان پیدا نیست جنگیدن منظور باشد چنین قلعه را محاصره سخت باید صوبه دارے با سه چهار هزار
سوار و دوازده هزار پیاده برق انداز مع چندین ضرب جزائر و توپهاے کلان با اسباب حرب مستعد محاربه است
و جمیع همراهے شهر بنا بر حفظ ناموس و آبروے خود علاوه در رفاقت او کمربسته با عانت حاضر اند بعد دخول در قلعه احتمال
جنگ عظیم است و ازین طرف که افواج محاصره دارد شکست بر وج و دیوار این حصار که همه پشته متین مرتفع گلے دارد و از جهت
متذرات است اول صلاحیکه مناسب بود مسموع نیفتاد حالا که کار بجنگ کشیدند بیرجنگ هم چنین است که سرداران
لشکر اختیار نموده از هر طرف اراده احاطهٔ حصار دارند بلکه بے باید این مردم را از همه جانب محمد قلے خان طلبداشته بهیئت
مجموعے از راه متعارف بیرون شهر کرسته بازار و گشت عمارتها بمنزله سلامت کوچه است در شهر در آیند و بآرام مع جمیع
فوج همراهے در حفظ آلهی متصل قلعه پادشاهے در حویلے مرید خان برلب دریا رسیده سواران و سرداران لشکر را پیاده
سازند و یکجا مستدیر یورش باشند و توپهاے بزرگ را مقابل دیوار نخته قلعه که کارگل و خشت و ساخته و صد سال بلکه زیاده

خواجه بود و مطلق پشته و استحکام ندارد و نهایت بوسیده و از جا جا خشتهایش ریخته دیوار مرتفع خشتی کهنه ایست برابر بچنید و حکم بزدن گلوله ها فرمایند اغلب که در چند مشلک و عرصه یکروز بلکه کمتر ازان تمام دیوار مسمار و باز مین هموار گشته راه دسی برای یورش بهم خواهد رسید آنزمان برق اندازان را پیش رو گذاشته با دلاوران بهادر یورش فرمایند تا انشاء الله تعالی صورت فتحی رو نماید والد قاصد این اخلاص شده بود که ناگهان خود بخود محمد قلی خان از جائیکه استاده بود بطرف مغرب پیشتر راند و ما والد نیز برفاقت او پیشتر رفتیم بارے محافظ بهج نحاس بر طرف گردید و محمد قلی خان و دران مکان استاد و کسے را فرستاده والد را پیش خود طلبیداشت چون رسیدند فیل را نشانیده همراه خود بر عمارے سوار ساخت بعد آنے والد مرحوم بنده را نزد خود طلبیده پیشتر رفته بمحمد قلی خان سلام کردم والد فرمود که نواب صاحب شمارا سے خواهند بسفارت پیش رام نارائن بفرستند گفتم حاضرم اما درین وقت که او محصور و مشغول مدافعه و از قلعه غیر از سفیر تیر و تفنگ و دیگرے نمی آید بنده چگونه اندرون توانم رفت محمد قلیخان شخصے را روبرو طلبیده فرمود که ایشان از برادران شیخ حمید الدین جماعه دار و رفیق منند شب تبقریب دعوت در خانه شیخ مذکور اندرون حصار بوده اند این وقت از انجاے آیند رام نارائن حضور شیخ حمید الدین میگفت که من ملازمت نموده ستوه رفاقت پیش ناظم بنگاله بدنام شدم با وجود این نواب کربر استیصال من بسته قلعه را فروگرفته است بنا برین حمید الدین پیغام فرستاد که اگر عفو جرائم او شود بنده متعهد سے شود که بازدارد حضور بیارد شمارا سے باید رفت و باید گفت که الحال هم اگر اوازد در اخلاص و عقیدت در آید ما بر عهد خود استوار و با او کارے نداشته خواستگار اطاعت و انقیاد یم گفتم اگر این سخن صحت دارد چرا او کسی را نفرستاده تا بلاغ این التماس نمود شخصے که حامل پیغام و روبرو استاده بود گفت پیغام اوست که شیخ حمید الدین داده و او را فرستاده تا در حضور عرض نمایم محمد قلی خان گفت خوب از ما چه میرود صدق و کذب این خبر بعد درود شما در حضور را ظاهر خواهد شد چون دیدم که از سفاهت امتیاز معقول و غیر معقول نمی کند گفتم چه مضائقه اگر منظور همین است بنده میروم اما نواب صاحب درجاے مناسب نزول فرمایند و مردم از قرب حصار بر خاسته در حضور آیند تا راه آمد و شد باز شود و بنده آنجا رفته مرضے اورا دریابد و از پنده اندرز هم انچه مناسب داند بگوید بعد ازان در حضور آمده انچه ادراک کرده باشد اظهار نماید محمد قلی خان گفت تا او جنگ موقوف نکند ازین طرف چگونه سے تواند شد گفتم درین امر ابادے نیست چون افواج حضور قاصد یورش بر حصار شدند او بنا بر ضرورت بدافعه بر خاست ازان طرف اگر اندک اهمالے شود و طرفة العین مردم بر برج و باره صعود نموده کارش را تمام سے نمایند چگونه از طرف او توقف و بر برق اندازے و خصم افگنے خواهد شد و بدون موقوف شدن تفنگ اندازے بنده چگونه رسے تواند یافت برق اندازان و گلوله بندوق امتیاز سپر و دشمن نمی کند شخص مذکور گفت همراه من بیائید که من سے برم گفتم چه مضائقه من همراه ایشان میروم تا جائیکه ایشان برند ببنده همراه است مرخص گشته باتفاق روانه شدیم علم مرحوم وهاب علے خان که ذکرش گذشت بنا بر اخلاص و اشفاقیکه داشت رفیق من شد شیخ مذکور که مدعے بدون من در حصار بحضور محمد قلے خان شده بود در عبور راه محافظت خود از گلوله بندوق نموده میرفت و بنده در پے او راه سے برید تا آنکه بباغ رام نارائن که منزل و مورچال میر حسین خان و مجمع چند هزار کس بود رسیده تو قف نمود چه بیرون برآمدن از دیوار باغ که نهایت متصل بحصار و درمیانه خالے و سایرے نداشت تا در پناه آن توان رفت متعذر بود دیده بعد اندک استراحت شروع تباکید کرد شیخ را همراه گشته عذر خواسته آغاز نهاد که را بجویم بعد ازان برویم گفتم چه مضائقه من خود با شما ام هر جا بروید میروم و هر جا باشید هستم آخر ناچار شده الحاح و تمامت

یا خدمتگار خود شده رو ع نمود تا رقعه او را نزد رحمید الدین رساند و او را به نماید ایشان بروند و بنده را هم ببرند خدمتگار این طرف آن طرف گردیده را به ندیده برگشت و عذر خواست شیخ ابله تعلیم او با نام چغر و پیه نمود خدمتگار نا چار گشته جواب صاف داد که صاحب جان عزیز تر از همه اشیاست هرگاه صاحب نه تواننده رفت من چگونه میروم من هم آدم و همین گوشت و پوست و استخوان که اغنیا دارند غربا نیز دارند از استماع این جواب خاصه حضور من با آن دعوا یکه به نمود نهایت منفعل گشت و لمحه سر بزیر انداخته گفت پس باید برگشت همان سخن گفتم که من همراه شما هم جا میروید میروم بخجالت برخاست چون رو بروی محمد قلی خان رسیدیم و او پرسید گفتم از ایشان باید پرسید محمد قلی خان دریافته خاموشی گزید و آن عزیز عذرے با شرمسارے خواسته بگوشهٔ در رفت و بنده تا عصر سے نا تمام جا عهٔ البلهان را دیده آخر روز بجاے خود برگشت بعد از من بصباعتی والده و اکثر سرداران بے فوج بمنازل خود سعادت نمودند مگر افواج محمد قلی خان و جماعهٔ داران ملازم شاهزاده شب حراست قلعه و توپ و اسباب همراهے خود نموده همانجا بسر بردند و لچه هاے بے ایمان هر دو لشکر و گرسنه هاے نا خدا ترس در آبادے خارج حصار که سکنهٔ آنجا بود و شاهزاده نهایت مشغوف و مطمئن بودند ریخته و واز نها و مردم برآورده و خان مان عالمے بباد رفت خانها سوخته اند و خستهاے مردم غارت بردند چنانچه اهل و عیال دیوان سلطے خان مرحوم هم ببلاے غارت مبتلا گردیده مالک یک جبه و یک گز کرباس نماندند اما شخصے ملک خصلت در همان هنگامهٔ غارت بسر وقت شان رسیده و حافظ عرض و ناموس آنها گردیده بهر افقت خود متصل بلشکر رسانیده و در گوشه نشانیده رفت عم مرحوم مرقوم تمام شب در تلاش آنها برنج و تعب گذرانیده اثرے از آنها نیافت و صبح نهایت نزدیک بخیمه گاه والد در انبوه بعضے اشجار که گویا محشر صحرائے بود غارت زدگان گم شده را یافت و برسلامتے ناموس و بدست آمدن اطفال و محفوظ ماندن آنها از ذل اسیرے شکر منعم حقیقے بجا آورده و برحمن شنوهاے خود کمال ندامت کشیده اما سودے نبود سلطے اے حال چون معامله بدین منوال مشاهده گشت فقیر را اگرچه از پیشتر امیدے ازین رو سیاه لشکر نبود بیشتر نا یوس و در بارهٔ محافظت ناموس مشوش شد چه عصر همان روز که راجهٔ رام نارائن مردم محمد قلی خان را رانده و داعیه حرب مصمم نموده جناب والده دام ظلها و بعضے از متعلقان بنده و دیگر برادران با یک یک خادمه و لباسیکه در بر بود رخت خواب و دیگر اشیاے ضروریه برائے ملاقات والد مرحوم آمده بودند مستحفظان دروازهٔ مشرقے حصار عظیم آباد وقت برآمدن سوار هاے مذکور مزاحم شده برام نارائن اطلاع دادند او فرمان داد که احدے تعرض نه کند درفتن و بفی الحقیقه احسان نمایانے کرد والا خدائے داند که میرن بود و رو چه ناخدا ترسیهاے نمود والحمد لله علی ذلک و سلطے جمیع نهائه آخر خیمه شاهزاده و محمد قلی خان از طرف باغ جعفر خان کنده در میدان جنوبے قلعهٔ عظیم آباد دور تر از حد و صول گلوله توپ کرزمین خشکیده جلد بود و لشکر شهر بنده و دو سه روز دیگر مشاهده اخو هاج آرائے رو سیاه سیاست تدابیر غیر صائبه جماعهٔ مذکوره نموده دل تنگ گردیده با والد مرحوم کلمات که ورت آمیز گفته التماس کرد که پاشکستهاے چند خانمان برباد داده در نیجا افتاده اند طاقت پیاده راه رفتن ندارند و این قلعه با این تدابیر در ما هها هم مفتوح نخواهد شد عنقریب لشکر شرقے با افواج انگلیشے میرسد و محمد قلی خان و شاهزاده راه خودے گیرند در باره این بیچاره ها اگر همین وقت فکرے فرموده بجائے بفرستید بهتر است والا بعد چند روز هیچ نے توانست شد آزرده خاطر گشته فرمود که از من خود چیزے نمے آید هر چه بهتر دانید بکنید بنده چند بیل سوارے و یک دو ارابه بار بردار برائے حمل سرمایه و الا بارے و اسبابے خود همراه نبود از عالم گنج که چوده هرے بهلبانان آنجاے باشد و آشنا بود طلبیده اشته و چند نفر کهاران بهر سایه

از پا پیلوان سنگ بر قفا گرفت و بیچ و والدہ و جمیع ناموس کر متعلقان صدری شار خان و وہاب علی خان برادران بودند ہمراہ خود از راہ گولور عبور و در پای سومین نمودہ بملک بالا وی مذکور رسانیدند چند روز در قصبہ سیوام و حویلی شاہ قیام الدین نوہ شاہ کیلان بسر بردہ بودکہ یکبارگی شاہزادہ و محمد قلی خان گرفتار و بارگردیدہ برگشتند و در سلام بندہ باز شرف حضور والد مرحوم دریافت

تتمۃ احوال محمد قلی خان وشاہزادہ عالی گہر کہ در غیبت بندہ رسیدہ و برگشتن ہر دو از عظیم آباد

بعد ازان کہ فیتر از لشکر برآمد محمد قلی خان و ہمراہیانش و سرداران رفقاے شاہزادہ اہتمام و تسخیر قلعہ زیادہ از تصور مقدور نمودہ مورچالہا را مقفل بدامن حصار رسانیدہ محدا کثرے مجروح و بسیارے مقتول شدند اما انہمہ محنت چون بے موقع و بر الت حماقت بود سودے نداد محمد قلی خان بر برج طرف مدے گنج از دحام نمودہ بہ بیلداران حکم داد کہ بیایند برج مذکور را کاہ کنند روز ہفتم سہ چار بیلدار در بیخ برج کارے کردند ناگہان برج از بار خود فرو نشست یکی از انہا گیر نخفتہ جانے بدر بردہ دو سہ کس باز مین ہموار گشتہ مسمار شدند اما را ہے برائے برآمدن بران برج میسر آمد و مردم محمد قلی خان بجوم آوردہ یورش نمودند محصوران ہم پائے دارے نمودہ سنگ آسیا و سبوچہ ہائے باروت آتش دادہ بر سر مردم میریختند و از برج پہلو گلولہ تفنگ چون تگرگ بر ساعیان میبارید و اکثرے از آنہا تا نصف و شمش دیوار برآمدہ برنے سوختہ باروت و بعضے مجروح گولے بندوق پائین افتادہ بالا رفتن نتوانستند و در پائین برج نیز جمعے کثیر از بندوق مجروح و مقتول افتادند مے گویند قریب بدو صد کس بلکہ زیادہ بہمین صورت تلف شدند و کارے از پیش نرفت تا شام شد و مردم برگشتہ بمورچال خود آسودند صبح آن روز بعضے جواب و سوال محمد قلی خان را باشاہ زادہ ملائے عظیم بہر رسیدہ فوج خود را از پائین حصار برگردانیدہ و عازم مراجعت گشت شاہزادہ بخانہ اش رفتہ عذر خواہے و دلدارے بسیار نمودہ مردم بہیر و بنگاہش را کہ پیشتر رفتہ بودند برگردانیدہ و مجددا آوازہ استعداد محاربہ و تسخیر حصار عظیم آباد را عرض ساخت چون در جواب و سوال بیگاہ گشتہ و قت یورش نماندہ بود مردم را بر سیدن تا بمورچال و حراست جاہاے معینہ خود مامور ساختہ یورش را برفردا گذاشت و صبح باز ہمان ہنگامہ و دار و گیر و رام نا راین راج حارسان قلعہ اضطراب و تزلزلے عظیم در ثبات و استقلال بہر رسیدہ قریب بود کہ بگریزند و قلعہ را خالے گذارند درین اثنا آخر روز خبر قرب ورود لشکر شرقے بمحمد قلی خان رسید و قبل ازین خبر رسیدہ بود کہ قلعہ الہ آباد کہ شجاع الدولہ بنا نہادہ است قلعہ دار محمد تقی خان انتزاع نمودہ قابض و متصرف گشتہ بود نیز رسیدہ استماع دو خبر گذاشتہ محمد قلی خان را ہوش و حواس بر جا نگذاشت و دست پا چہ گردیدہ مراجعت بطرف شجاع الدولہ را بسیمہ قرابت کہ بنے عم ہمدیگر بودہ اند مناسب دید خلاصہ چون بخت یاور نبود و اجل مقدرش رسیدہ بود چہ نے بایست ہمان سے کرد عزم معاودت راجزم نمودہ و در تاکید یورش اہتمال نمود و قریب بشام وعدہ فردا مبرم داد و بخیام خود برگشت و بر ارادہ عزم و قرب وصول میرن و افواج انگلیشے شاہزادہ را اطلاع بخشید شاہزادہ دو سہ بار پیغامہاے پایدارے فرستادہ جواب خلاف خواہ نشنید ناچار گشتہ خود ہم ارادہ برگشتن و بہانے رسیدن جرم گردانید آخر شب از تبدیل وضع لشکر ہم کس متغیر بود ند مبنی ارادہ ہاے مضمر ظاہر شد ہر چند پہلوان سنگ و بعضے رفقاے صاحب جرأت محمد قلی خان را ضمانت کردند بیال ارادہ آشفتہ و اتفاق با شجاع الدولہ نامعقول است بہر صورت ہمین جا باید جنگید یا تدبیرے دیگر باید اندیشید فائدہ نہ بخشید و صبح طبل رحیل کوفتہ عازم ملک خود گردیدند

ذکر ورود موشیر لاس فرانسیس در لشکر و برگشتن او همراه شاهزاده با کمال تاسف و تحسر

نزدیک به پهلوی موشیر لاس فرانسیس برخورد و فرمایند که این چه خیال باطل و چه بی ننگی است صاحب مرتی محتشما نمود به دور روز توقف فرموده حسن تردد مرا که از چتر پور دوان دوان خود را رسانیده ام به بینید بعد ازان هر چه مناسب باشد خواهید نمود مطلقاً گوش نکرد لاس مذکور هم ناچار تماشائے قدرت کردگار عزم بازگشت نمود اما ملاقات با شاهزاده مناسب دانسته پیغام فرستاده شاهزاده توقف نمود تا موشیر لاس آمده ملازمت کرد و از کنون خاطرش استفسار نمود شاهزاده آنچه واقعے بود ظاهر کرد که باعانت محمد قلی خان معارف ضرور به آنچه بایست مهیائے شد و اکنون مرا آن مقدار زر و اسباب که مقاومت با افواج مشرقے تواند نمود میسر نیست بضرورت طرف چتر پور میروم تا بعد ازین چه شود لاس هم چون همانجا اقامت داشت رفیق سفرش گردیده اما پیشتر از شاهزاده میرفت چنانچه فقیر هم دفعتگی ادوار دسهام گردیده بدینش رفت و احوال پرسید گلاسرائے هند که حقائے بے قرینه چندرین عهد ما برائے خراب ساختن عالمے موجود شده اند بسیار کرد و اضطرار و عجلت محمد قلی خان را هم از همه حقائق شمرد میگفت که من از بنگاله تا شاه جهان آباد همه جا گردیدم غیر از غریب آنهارے و غارت مسافر دیگر از کسے چیزے مشاهده نشد هر چند خواستم که یکے ازین مقتدران مشهور محروم از شورش شجاع الدوله و عماد الملک و اشال شان باقتضائے غیرت و انتظام سلطنت ارادهٔ بند و بست بنگاله و جنگ جماعهٔ انگلیشیه نماید کے باین کار اتفاقات نمود و حسن وقع این امر مطلقاً ادراک نکرد القصه چون او گذشت محمد قلی خان و پادشاهزاده رسید والد مرحوم هم تشریف آورد اما از سپاهے رفاقت سرداران بسکسر نهایت ناموس و تحیر بود در همان خانه که ما منزل داشتیم فرود آمد و شکایت سفاهت هر دو سردار زدن الا قتال آغاز نموده با بنده استشاره فرمود که الحال چه باید کرد عرض کردم که شما همان آباد از عداوت و عناد عما الملک نمی توانید رفت و شاهزاده را این مقدور که متصدا حوال آن جناب ع خیال و اطفال و دیگ منتسبان که از این حرکت آواره گشته اند توانائے شه معلوم و شجاع الدوله رانما سبتے با مزاج آن قبله نیست که توقع رفاقت او توان نمود و صحبت ما مردم بار باب مشرق بنا بر آمدن نجانب همراه اینها در ضیق گردیدن ما همه برادران با شاهزاده به هم گردیده بزعم بنده چاره منحصر در یک صورت است اگرچه تحمل آن بر طبیعت عالے گران خواهد بود اما بضرورت باید نمود و آن اینست که پهلوان سنگه زمیندار محمدگ این صوبه دهارام نارائن دمرلے دهیر ربطے عجیب و زر و افرے هم چنانچه گمان نتوان نمود دارد و بقدر فوجے هم همراه او هست درین وقت باو اتفاق باید ورزید البته کار او صورتے خواهد گرفت درصورت وفاق با و برائے جنابعالے تا کارے نکند کار خود نخواهد کرد باین صورت ممکن است که محالات جاگیر وغیره بدست آید و گوشه برائے بسر بردن او قات میسر باشد تامل نموده فرمودند الواقع اگرچه برمن بسیار گران و ناگوار است اما چاره هم بالفعل منحصر در اینکار نباید برین والد از سهام کوچیده بدو رپانچ دوگانه تے باتفاق پهلوان سنگ خیمه زد و بائے ملاقات آمده بکمال تواضع و فروتنے استکشاف مافی الضمیر نموده بعد اطلاع سعادت شمرده درین اثنا واقعه آن داشت که اگر شاهزاده تصمیم مقابله و مقاتله با میرن نماید و موشیر لاس را برگرداند زود افرے باجتماع سپاه و اسباب لیاقت صرف نموده اعانت شاهزاده چنانچه باید بعمل آرد تا هر چه مقدر است بظهور رسد و ازو نائے در عالم پایدار نماند چنانچه بنده مکرر رفته ابلاغ پیغامها نمود موشیر لاس و شاهزاده نظر به پیشه او کرد زمیندار است اعتماد نکرده ملتماسش پذیرائے نیافت و بضرورت صلاح چنین افتاد که خوب شاهزاده اگر نے ماند خطے بگرفتن کلیف متضمن وجهی معقول برائے برگشتن

خود نوشته بفرستاد تا او را از نهضتے که درین برگشتن رو نیاده اند کے صیانت کند شاهزاده نوبت خان اتالیق سرو منشیان خود فرستاد تا مسوده نموده بمضمونیکه مناسب داند بر نگارند چون کسی خاطر خواه نتوشت فقیر را داله ارشاد کرد که اگر چیزے بخاطر تو آید بنویس آنچه طبیعت بآن و ملت نمود بزبان قلم داده آمد مقبول طبایع افتاده موافق ضابطه منشیان تفلش برداشته و بدستخط پادشاهزاده رسانیده بگرنل کلیف نوستاد تا اکنون نیابر انتظام اخبار و رفع حیرت ناظران اوراق محلے از احوال محمد قلیخان و شاهزاده و موشیر لاس و برآوردن ناموس خود از مخمصه توقف و هراس نگاشته بعد ازان احوال ورود میرن و افواج انگلیشیه ع رام ناراین ده پرگنه سدام و چین پور بتفصیل معامله والده و پهلوان سنگه بزبان قلم داده خواهد شد

ذکر بدر رفتن شاهزاده و موشیر لاس بطرف چهتر پور بندیل کهنڈ و آشفتگے اوضاع محمد قلیخان و غارت شدن لشکر او از دست راجه بینی بهادر و راجه بلوند سنگه

چون شجاع الدوله پسر صفدر جنگ خبر برگشتن محمد قلی خان و شاهزاده بے نیل مقصود شنید کمال نامردے کار فرما گشته دست از مردت و ایمان شسته راجه بینی بهادر نائب خود و راجه بلوند زمیندار بنارس را فرمان داد که با تفاق مقابل محمد قلیخان رفته نگذارند که بالاباد تواند رفت و بهر صورت که بر او دست یابند بقابو آرند راجهاے مذکور حسب الحکم باهمدگر قرین گردیده مقابل بنارس برلب دریاے گنگا دو کروه پیشتر از رام نگر که آباد کرده بلوند زمیندار بنارس و خانه او در آنجاست معسکر ساخته دو تو پهارا مقابل لشکر محمد قلی خان چیده مستعد مزاحمت و مداخلت نشستند شاهزاده و موشیر لاس را پیغام دادند که ما را با شما کاری نیست هر جا خواهید بروید اما محمد قلے خان را نخواهیم گذاریم که از جاے خود پیشتر تواند جنبید شاهزاده بر آمدن خود ازان مخمصه متنظم دانسته موشیر لاس را با خود متفق ساخته از راه مرزاپور خود وراه ملک بوندیله بارادهٔ اقامت در چهتر پور گرفت و محمد قلے خان از سراے سید راجے بقدر مسافتے گذشته لشکر داشت هر کدام از لشکر او بلکه از طرف عظیم آباد و پاینده گذاشت شکار زمینداران ملک بلوند سنگه بود یکے خان پسر زکریا خان از لشکر شاهزاده جدا شده حبس و در مرزاپور باذن بلوند چند روز توقف گزیده بشاه جهان آباد رفت و محمد قلے خان ع لشکر اسیر دام تحیر در چاپلوسے و جواب و سوال میگذرانید اگر شے از همراهیان که اصحاب جرأت بودند صلاح جنگیدن با هر دو راجه مقابل داده و نے الواقع صلاح همین بود چه انچه بقدر بلوند بابر و میسرے آمد اما از حیرت حواس باخته جرأت نیافت بنده بعد اتفاق والده با پهلوان سنگه و دیگرے ازین امور ناموس را کرهمراه ابو دوارا ده بردن به بنارس داشت ع سید قلے خان همراه گرفته بسراے کرم نامه رسید شنید که غالب قلے خان برادر سوے فقیر دو سه روز قبل ازین با زن و مادر زن خود بتجریت به بنارس رسید و الحال بر سر بر کشته ریاست بحکم راجه بلوند همه کشتیها کشیده زیر رام نگر که خانه اوست جمع نموده اند و هر که ازین طرف بهر سو رود مردم بلوند او را غارت میکنند ناچار باز برگشت و خطے از پهلوان سنگه بنام بلوند در باب حفاظت والاعانت خود و ناموس فرستادن بدرقه دوستانه راه و فرود آوردن در چاپلوسے مناسب نویسانیده فرستاد و والده هم بهمین مضمون خطے براجه مذکور نوشت فقیر چند کس از ملازمان پهلوان سنگه را همراه گرفته ع ناموس و سید قلے خان از راه چین پور کرداس کوه و صحراست روانه گردیده و قلے خان همراه والده مانده صدراه نوشته راجه بلوند متضمن عدم تعرض و بجا آوردن خدمت و ملازمت و صیانت و حفاظت بنام عمله او ع و نفرها بهمبر به بنده رسید بنده چون نزدیک مرزاپور رسید با وجود همراه بودن

نوشته و ذکران او با زهم بدق الله لقان حاضر آمده مزاحم شده نبوده کسے ما فرستاده راجه بلونت را اطلاع داد و چوبدار او آمده مرا همان
دا معافت نموده چند روز در سرا پرده رسانیده و در مکان مناسب فرود آورد و شب دران مکان بیتوتت کردیم صبح با فضال الله آمده
علوا و کشته آورده ما مع ناموس آفتاب گنگا گذرانیده و تا پرس رسانیده الحمد لله چند ماه در بنارس شرف ما صحبت با برکت
جناب قدسے آب حضرت شیخ محمد علی حزین اسکنه الله فی اعلی علیین و از خدمت خال بزرگوار افضال سید عبد الله خان بهادر
شجاع جنگ سعادت اندوزیدیم درین اثنا بیرم خان خلف بیرم خان مرحوم نوکر نواب مدوح الله خان بخشی الملک اورنگ زیب
هم بهر حیله از لشکر محمد قلی خان خود را تا به بنارس کرا ایل و عیال ما همراه داشت رسانیده بود چند روز شنیدیم که محمد قلی خان رفتن
خود با مدد و سے بحضور شجاع الدوله از راجه مانے مزاحم مذکور درخواست و آنها بشجاع الدوله از نوشته چون ما زودن شدند رخصت
دادند آن ابله مظلوم با میدهاے ارحام و بودن بنے اعتمام همدگر با دوازده سوار و مدد و سے ز نخواص خدشگار عبور گنگا نموده نزد
شجاع الدوله رسیده حکم دیده بود که چند روز از رفته شدن او لشکر او را غارت و اموالش را ضبط نمایند همین که سه چار روز
از کوچ او گذشت بهر دو نهد و سے مذکور سوار شده قاصد غارت لشکر و هیاهے ضبط اموالش شده و فزع قیامت دران
لشکر برخاسته شور یوم النشور بهویدا و خلقے کثیر بانواع بلایا متبلا گردید اکثر لشکریان بے آب و دوا و مال و اسباب شان تباه
رفت گریبے نام و نشانے چند کر با ملازمان بهر دو راجه آشنائے یا نسبت خویشے و همقوم داشتند شبها مخفے بآن لشکر
پیوسته محفوظ ماندند و برخے را سیدے از سادات بارهه که جماعه دار معتبر لشکر راجه بینے بهادر و صاحب ایمان و آبرو بود و
متکفل جان و مال و حرمت آنها گشت و جماعه مسطوره وقت شب بطرف خیمه گاهش رسیده بود پیوسته بود و نهاز شر آن اشرار محافظت نمود
و از جمله نام آوران نقطه زین العابدین خان که اخرا به نیابت وزارت شاه عالم نامی برآورده بود جنگ عظیم آباد که بر قلعه بیدش آورده بود
سفر آخرت نموده ذکرش انشاء الله تعالے خواهد آمد لفیض رفاقت پرورے و احسان که با مردم نموده بود و از استقلال و شجاعتی که داشت از
سرکه معزز و مکرم و صحیح و سالم برآمد تفصیل این اجمال و تبیین این مقال آنکه خان مرقوم از سرداران زباده هاے ایران و شجاع جلادتی بود و قبل
ازین رفاقت محمد قلیخان در صوبه لاهور به فاقت صفدر جنگ و شجاع الدوله روزگارے بعزت و احتشام گذرانیده و در اکثر مهمات صوبه مذکوره
حکومت داشت و همیشه دست عطایش نوال احسان بکام دوبان امیدواران میرسانیده و سحاب کفش در مزارع آمال خواهندگان
متواترے بارید رفقا و فخر رفقا هر که بخدمت او رسیده از موائد افضال او محروم و مایوس نگردیده در سایخه مذکوره خانم قوم بتعصب
غیرت و شجاعت چون احوال لشکر جان منوال مشاهده نمود با مدد و سے از ملازمان که همراه داشت در محوطه از خانهاے
خراب و باتین که متصل بلشکر بود خود را رسانیده بر دیوار خانه مذکور مع همراهیان برآمده تفنگ و تیر و سپر و شمشیر انچه در آنوقت
میسر بود درست ساخته مستعد قتال گردید و گفت که هر که در اینجا بر سر من بیاید و با من تعرضے نماید با او جنگیده تا بر گشته
خواهم شد اینخبر بلشکر چان بلونه سنگه رسیده بود تعرض معلوم گردید که صاحب این اراده کیست چون جماعه داران ملازم
بلونه اکثرے نمک پرورده او و بعضے از رفقاے سینے بهادر هم ازان جمله بوده اند همه آنها با هم متفق گردیده با ولیاے
نعم خود اطلاع و التماس نمودند که زین العابدین خان بهادر پاس آبروے خود چنین قرار داده بود بود فلان دیرانه با نه و کیه
مستعد استیصال است و ما همه ممنون احسان و نمک پرورده آن جاللاده و ملان ایم حکم شود که در خدمت او فته نهضت احترام
او را بجا آریم و اگر این التماس ما نپذیرائے تنها بدا هم شریک جان و آبروے او ایم بهر صورت که مرضے او باشد عمل آرند
را پسندیده و ستیزه با او مناسب ندیدند و التماس ملازمان خود پذیرفته بمقابله و قتال رفته بهر صورت که مرضے او باشد عمل آرند

جماعهٔ مذکوره که جم غفیرے بود بخدمتش شتافته سرداران همراهیان شان از دور پیاده پا گشته با دب تمام سلام و کورنش نمودند و بقدم اخلاص پیش آمده مافی الضمیر خود را عرضه داشتند زین العابدین خان بحسن ارادت و وفای آنها تحسین نموده لشکر آلهی تقدیم رسانیده و مع رفقاے حاضر خود سوار گشته با کمال عزت و حشمتش در لشکر بلیوند داخل گردید و بعد اطفای نائرهٔ نهب و غارت در بازار آمده منزل گزید باید ارباب هوش لآلی کلمات این حکایت آویزهٔ گوش خود نموده قدر کرم و احسان بدانند و شیوهٔ خود گردانند که صفت مذکور حیات پایدار دنیا و سپر سهام حوادث و بلا در دنیا و عقبے است و محمد قلے خان نزد شجاع الدوله رسیده مقید گردید احوال آنچه استماع یافته انشاء الله العزیز در ضمن احوال شجاع الدوله سمت ارقام خواهد یافت

ذکر رسیدن میرن بعظیم آباد و برآمدن راجه رام نارائن باتفاق او و کرنل کلیف بهادر و ثابت جنگ بداعیه چشم نمائی سپاهیان سنگه

میر محمد جعفر خان و میرن پسر کلان او که سپه سالار پدر بود باستماع خبر ملاقات نمودن راجه رام نارائن با محمد قلے خان و ملازمت کردن شاهزاده بوساطت خان معظم مرقوم اول نهایت اندیشه مند گردیده رجوع بروسار جماعهٔ انگلیشیه نمودند و کرنل کلیف را بسماجت و ابرام طلبیده شتند بعد ورود و مشوره بر آمدن با افواج قرار یافت تا بعد ازان هرچه صلاح باشد و جماعهٔ انگلیش را چون اطلاع تمام بر احوال رؤساے هند بنبود و نام شاهزادگے وقعے و وقرے در نظرها داشت ارادهٔ ستیز و آویز با او و محمد قلے خان مصمم بنود اگر در اوضاع و اطوار ایشان متانتے مشاهدے گشت البته معاملات بآئین شایسته انفصال مے یافت اما حرکات سفیهانهٔ سلطان دوزبر آنها را بے قدر ساخت و اندیشهٔ از طرف آنها باقے نگذاشت چون خبر بر سے معامله رام نارائن با شاهزاده و محصور شدن او در قلعهٔ عظیم آباد و فرو گرفتن محمد قلے خان و شاهزاده حصار آنجا را انتشار یافته میرن و کرنل کلیف تحقیق گردیده هر دو با تفاق هم با فوج گران از مرشد آباد منعطف نمود و در اثنائے راه بنا بر آنکه با خادم حسن خان میرن را صفائے نبود و از خان مرقوم گمان صداقت نداشت اندیشه اه در خاطرش نخلید که مبادا درین هنگامه چه فتنهٔ برانگیزد و در عین راه بجهل ستی که محاذے پورنیه واقعست مقام نموده قاصد آن بود که او را بقتل برسے خود آرد این ارادهٔ میرن شهرت یافته خادم حسن خان که مرد عیار و از طرف میرن اندیشهاے بسیار داشت مع فوج و اسباب خود با شتابتار کمک میرن از پورنیه برآمد و بر لب دریاے گنگا در گنبد سه گوله توقف داشت و با کرنل کلیف بار سال سفارت همراهت بمرافقت مے گذاشت آخر چنین شد که کرنل میرن را از در آویختن با او مانع آمده بناے تجدید عهد و پیمان گذاشت و خادم حسن خان اندیشهٔ خود را از میرن ظاهر کرده در آمدن بمسکر او عذرها خواسته و استه نمود که اگر صاحب بر بجره خود در وسط گنگا تشریف آرند بنده هم بر بجرهٔ خود همانجا آمده ملاقات کنم و عهود و مواثیق را بالمشافهه مجدد آ موکد گردانیده بجاے خود برگردم و با عتماد اقوال سابے نجا طرفین گذرانیده روزه و سیتها را سنخ رم و ثابت قدم باشم هرچند این امر مخالف مرضے میرن بود لیکن کرنل صلاح وقت و کار خود و باین صورت دیده حسب الالتماس او بجهل آورد و ملاقات با خادم حسن خان چنانچه ماموال و مسئول بود نموده برگشت و از طرفین عهد و پیمان استحکام یافته اندیشه ها فرو نشست و میرن را با خود گرفته عازم عظیم آباد گردید محمد قلے خان خبر قرب وصولش یافته چنانچه مرقوم شد صلاح خود در توقف ندیده و بهیچ الصعقے برگردیده چون بعظیم آباد متصل رسید رام نارائن مع ارکان دولت و اعیان مملکت باستقبال شتافته معلوم نیست که بکدام حیله عذر ملاقات کردن خود با محمد قلے خان خواست و چنانچه بود زیاده تر انان مورد اعتماد و اتفاق گشت رام نارائن فقیر را برائے کار خود و بمنت در لشکر شاهزاده فرستاده خود هم بدیدنش رفت و اراده توسل

یاد داشت بعد ازان کہ طرف اور اسهل شمرده راے مرا پسند ہر را راجح والسنت شکایت بنده پیش ہرکه ومه بنابرابرای ذمهٔ خود اصلح شمرده ہر روز چندین نوبت باہر کہ مناسب میدانست مذکور مراکرده میگفت صاحب عجب دنیاست وعجب زمانه من یا غلام حسین خان صاحب چه بدکرده بودم کہ ایشان ہم ترک رفاقت مرا نموده به پدر خود ملحق شدند واین ہمه روباه بازیہا نموده خود را نیک نام میداشت وعجب از صاحبان انگلیشیه کہ باوجود مشاهده رفتن وملاقات کردن او باخصم ہرچند سخن سازے کند مخلص خود شمرده باشند اصل اینست کہ درین زمانه صاحب زر در دنیا ہرچه کند کسے عیب او نے کند ورز ہمه عیوب راے پوشاند بلکه عیب را ہنر مینماید ما در نظر زر پرستان واصحاب عقل وخرد الحال ہم مرتبهٔ آدم راے شناسند کہ پایه ومقدار او چیست بہر صورت میران و کرنل چند روزے در شہر توقف نموده باستدعاے رام نارایں بر سر پہلوان سنگه روانه گردید پہلوان سنگه مامن کوہستان را مامن خود قرار داده ودو سه روزے تبشویش جنگ گزرانید آخر گفتگوے مصالحه ومعالجه درمیان آمد ومیران رارام نارایں بعظیم آباد برگردانیدند تا در شہر رفته مشغول عیش وطرب باشند والتماس نمودکه کمترین باتفاق کرنل صاحب معامله پہلوان سنگه را انتظام داده عنقریب در خدمت میرسم میران کہ ہمین آرزو داشت بشہر برگشت ورام نارایں مع کرنل کلیف ونواح سهسرام ماندہ معاملهٔ پہلوان سنگه را انفصال داد وپہلوان سنگه معاملهٔ والد مرحوم را مقدم بر معاملهٔ خود داشته اول کار ایشان درست ساخت وچنان مقرر شد کہ والد مرحوم بر محالات خود بکام وآرام باشند وبا ایشان کسے را تعرضے نباشد الحمد لله کہ اینچه متصور بود بعرصهٔ ظهور رسید وخط شاہزاده نیز بکرنل رسیده موثر افتاد ومضمون خط مذکور وسیاقت تحریرش پسندیده میران روشن ضمیر گشت نمودند چنانچه بعد مدتے کہ فقیر را باصحاب انگلیشیه ملاقات شد مدح وثنائے منشی کہ خط بکرنل نوشته بود میکردند آن وقت بنده ظاهر کرد کہ منشے ممدوح منم ستایشها کردند والے الآن گورنر عما والدوله مسٹر ہشٹنگ بہادر حلاوت جنگ محررات فقیر راے ستایند وجواب خط شاہزاده بخوبے نوشته یا ونیست کہ چند ہزار اشرفے براے نذرش فرستاده والد مرحوم مع نقے علے خان بمحالات جاگیر خود رفته بآرام نشست وپہلوان سنگه نیز بر زمینه ارے خود آمده کارش راستحکام پذیرفت ورام نارایں مع کرنل کلیف برگشته بعظیم آباد رسیده بملازمت واسترضاے میران سرگرم گردید

ذکر برگشتن میران بمرشد آباد مع کرنل کلیف بمسرت وشادمانے ودعاکردن بادلیر خان واصالت خان از راه جبن ونادانے

چون میران را ازین سمر خاطر جمع گشت ارادهٔ مراجعت بمرشد آباد تصمیم دادند اصالت خان ودلیر خان ودیگر پسران عمر خان را بسبب سلوت وشجاعت آنہا بادصفر افقت ووفادارے مخے خواست کہ درین ریارما شته ہنگامهٔ ورود شاہزاده وجیب مدارا وخوش آمد آنہا گشت لہذا ہمراہ خود آورد وپدر بزرگوارش نصیحت کرده بود کہ بعد ورود بمجمے اینہا را از سر خود مخواہے نمود اینہا بے خبر نه والاتر اخواہند کشت وحاشا کہ آنہا را ارادهٔ بدے باو یا پدرش باشد بلکه ہمیشه از ابتداے عروج مہابت جنگ آنہا ناصر ومعین میر جعفر خان بوده اند وہمین سبب سراج الدوله باعمر خان ودلیر خان وبرادرانش بگمان گشته برطرف نمود ومادام الحیات اواین ہچار ہا در عظیم آباد قریب بیک سال حیران بوده طاب وتنخواه خود نے یافتند وقتیکه بنده تبقریبے کرگشت در لشکر شاہزاده رفت ودیگر الحال رفاقت این لشکر بر گردن افتاد

خطے بدلیر خان کہ بنہایت آشنا و باصطلاح ہند باہمدگر دستار بدل بودیم نوشتم دران خط ترغیبے بر فاقت شاہزادہ والتماس حفاظت ناموس نمودہ بودم در جواب نوشت کہ از طرف ناموس خاطر جمع دارند کہ باسر من وابستہ است وانچہ برائے رفاقت شاہزادہ نگاشتہ اند معلوم داشتہ باشند کہ اگر یک کسے باسیر جعفر خان خواہد ماند من خواہم بود و دعا کنند کہ در رفاقت کسیکہ ہستم ثابت باشم القصہ میرن بدانائے خود و قسمت پدر کار فرما گشتہ تا آمدن رام نارائن صحبت بادلیر خان گرم و او را غافل میدہ آشت و وعدۂ آمدن رام نارائن در باب دہاندن تنخواہ او بے نمود چون رام نارائن آمد خود قاصد نہضت مرشد آباد گشت برام نارائن گفت کہ مردم محمد دلیر بر دروازۂ مغربے حصار بگذارند و بگویند کہ دروازہ بند و کلہ کے کشادہ باشد و بر دو دروازہ طرف کوٹھے ہم پہرۂ انگریزے باشد تا دلیر خان اندرون آمدن نیابد و خود بر کشتے سوار شدہ راہ مرشد آباد گرفت دو دو سہ منزل برکشتے طے نمودہ بعد ازان راہ خشکے میرفت دلیر خان عاجز و حیران ماندہ نمیدانست تا چہ کند و رام نارائن بکار خود مشغول بودہ عذر بے تقصیرے خود در باب تنخواہ از دلیر خان خواست و التماس نمود کہ باین صورت بودن شما درین شہر مناسب نیست او ہم دید کہ الحال فائدہ ندارد من بعد برادران و رفقائے خود بر خاستہ بطرف ملکاری رفت فتح سنگہ و بنیاد سنگہ و دیگر اولاد و اقارب راجہ سندر سنگہ مقدم او را مغتنم شمردہ بقصد و خود وجہے برائے مصارف جمعیۃ او و رفقایش مقرر کردہ بے رسانیدند بعد چندے فتح سنگہ برائے استحکام کارہائے خود نزد میرن بمرشد آباد رفت میرن در مرشد آباد و رام نارائن در عظیم آباد بکام دل آرام زندگے مے نمودند و میر محمد جعفر خان برائے اعانت پسر نیز تا براج محل یا فرسنگے چند پیشتر از مرشد آباد بنگالہ برآمدہ بود بعد استماع خبر فتح و ظفر شادمان گردیدہ با صداقت محمد خان خلف آقا باقر زمیندار ڈہاکہ کہ مجملے از احوال او در ضمن ذکر شہامت جنگ و حسین قلی خان کہ حاکم جہانگیر نگر ڈہاکہ بودند مذکور شد ناحق بدگمان گشتہ بیچارہ را بدم توپ پرانیدند و خیرۂ برائے آخرت خود بہم سانیدند دلیر خان و دکا نگر خان حسین زمیندار تہت سمائے نیز بنا بر سلوکیکہ ہنگام ورود عظیم آباد با سائے رام نرائن میر محمد جعفر خان با او کردہ مقید شان ساختہ بود نہایت ناخوش بود باتفاق ہمدیگر عوائض نزد شاہزادہ استد عائے آمدنش نمودند شاہزادہ کہ جائے دلجائے نداشت بار رفقائے خود از چھپرہ کوچیدہ عازم عظیم آباد گردید و بندہ چند روز قبل ازین از بنارس کوچیدہ در خدمت والد رسیدہ و بلا بر بقصے جہانت در انجا توقف نکردہ بہ نگارے آمد چند روز نزد دلیر خان مقام نمودہ چون از ارادہ او آگہے یافت خود ان خود را انجا مناسب ندید چہ رفاقت شاہزادہ برائے خود اصلح نمے دانستم رخصت خواستم مبالغہ در ہمراہے نمودن عذر ہا بیکہ داشتم ظاہر نمودم ناچار مرخص کرد ہ بقدریکہ دران وقت دسترس بود زادراہے تواضع من کردہ بندہ بطرف بہار کہ سید علے خان برادر فقیر چند ماہ قبل ازمن در انجا رسیدہ اقامت داشت روانہ شدم در بہار رسیدہ ہمانجا بودم کہ خبر آمد شاہزادہ شیوع یافت و کامگار خان مع فوج خود کوچیدہ متصل بہ بہار رسیدہ عازم پیشتر گردیدہ بنا بر آنکہ ہنگام ورود شاہزادہ ناچار باد ملاقات باید کرد و باز ہمان آش در کاسہ و اقامت در عظیم آباد متعذر خواہد بود داعیۂ آمدن بعظیم آباد نمودم لیکن رام نارائن بندہ را ناحق بدنام کردہ رواندار آمدن بنود و بندہ در عظیم آباد متعذر ے نمود اتفاقاً دران روز ہا حکیم غلام علے نبابر علاج داماد ش نہایت خصوصیت با رام نارائن بہم سانیدہ معتقد الیہ او شدہ بود و حکیم مذکور نہایت شفقت بحال بندہ داشت بندہ بخدمت حکیم مغفور مذکور رو کلمہ متضمن استیذان آمدن خود بعظیم آباد از راجہ مذکور نوشتہ اذن طلبیدہ بعد ماذون شدن مع سید علے خان داخل شہر مذکور گردید امامرید ہرہ بعض مقربان

مسلمانش رانا خوش آمد بنده با مسٹر امیٹ صاحب کلان عظیم آباد و ڈاکٹر فلرٹن حکیم متعین کوٹھے آنجا از طرف کونسل کلکته از سابق آشنائے دودستے خصوص با ڈاکٹر زیاده تر داشت ملاقات نموده ماجرائے خود ظاهر ساخت آمنا و لجھے بنده نموده گفتند که بخاطر جمع باشند بلکه ڈاکٹر بنگاه خود نشان داد که درانجا فرود آیند بنده اطمینان بهم رسانیده در عظیم آباد ساکن گردید درین اثنا خبر آمد آمد شاهزاده رام نارائن رسیده فکر اجتماع عساکر نموده و پهلوان سنگه و دیگر زمینداران را طلبیده باخود متفق ساخت درهم خان رو سیله که جماعه دار قدیم از ملازمان صاحب جنگ بود حسب الامر میر جعفر خان از مرشد آباد بکمک رام نارائن رسیده حاضر رفیق او بود رام نارائن ساعتے براے برآمدن خود تجویز منجمان برهمن معین نموده بطرف بهار چار پنج گروهے شهر عسکر آراست و قریب دوازده هزار سوار و پیاده هاے لسیار و توپهاے کلان و بندوق و جزائر و بان اسباب حرب انچه باید همراه داشت علاوه آن فوج انگلشیه لسرکردگے کپتان کاکرن و چند سردار دیگر و چندے از سار جنان و سوله اوان ولایتے و پیاده هاے هندے مؤدب بآداب جنگ فرنگ که به تلنگه شهرت دارند همه جمعیت قریب بیکهزار و چند صد کس مع بنده و قناتے چهاتے و دو توپ فرنگے و پٹے هاے باروت و گولہ نیز با عانت او مهیا گشته با افواج مذکوره شامل و داخل لشکر او گردید ؛

ذکر آمدن شاهزاده در حدود عظیم آباد و جلوس نمودن او بر تخت سلطنت و جنگیدن با رام نارائن و ظفر یافتن شاهزاده بقدرت کامله خالق بلاد و عباد

چون شاهزاده از دریاچه کرم ناسه که سرحد صوبهٔ عظیم آباد است عبور نموده فرسخے چند پیش آمد خبر کشته شدن پدر خود عالمگیر ثانے باین نحو شنید که مردم عماد الملک حسب الامر آقاے خود بهانه ظاهر نموده نذر و پیشے صاحب کرامات و مقامات وارد کوٹله فیروز شاه گردیده قابل زیارت است او خود احمق و اجلش رسیده بود بدلالت مهدے علے خان کشمیرے برادر علی قلی خان سوار شده در کوٹله مذکور رفت و مهدے علی خان همراهش رفته تا بحجره که قاتلانش رانشسته بود برده پرده اش را برداشت و سینهٔ که پادشاه در دست داشت بدست خود گرفت چون پادشاه داخل حجرهٔ مذکور گردید از بیرون دراز نگردیده قاتلانش که چند نفر تورانے بے ایمان گشته بودند بزخم کارد آن بیچاره را از پا در آورده لاشش را از دریچه شرقے بدر یا در آن وقت ریگستان خشک بود و پائین افگنده مرزا بابر پسر اعز الدین دامادو برادر زاده عالمگیر ثانے که همراه رفته بود شمشیرے کشیده یکدو کس را مجروح ساخت مردم مهدے علے خان هجوم آورده اورا بگرفتند و در پالکی مخوف سوار نموده در سلیم گڈه که مسکن سلاطین ماضیه است رسانیدند و سے السنه پسر کام بخش را لقب شاهجهانے داده و بسلطنت برآورده بر تخت نشانیدند و لاش عالمگیر را لچه ها برداشته در مقبره همایون مدفون کردند شاهزاده باستماع این خبر مضطر گشته بوالده مرحوم که در حسین آباد دار الملک محال جاگیرات خود که بنا گذاشته و آباد کرده آن مرحوم است مع اهل و عیال اقامت داشت شتابد بخط خاص متضمن ماجرائے مذکور و استشاره در بارهٔ خود که چه باید کرد نوشته مصحوب مسرے فرستاده والده اش را خوانده عجالة دو کلمه نگاشت مضمون آنکه بجد و دو این عریضهٔ لعل لبهٔ مسترهٔ بر تخت مورو ثے جلوس فرمایند و قلمدان وزارت مع خلعت برائے شجاع الدوله فرستاده نیاتش به سیکے از مخلصه که در حضور حاضر و لائق اعتبار باشد عنایت شود و خدمت امیر الامرائے که عبارت از سپر بخشے گریست بنجیب الدوله عنایت فرموده برائے او خلعت باید فرستاد

نجیب الدوله بهادر

و منیر الدوله بهادر روانه پیش ابدالی بسفارت فرستاده رقم او متضمن اطاعت و اعانت خود بنام شجاع الدوله و نجیب الدوله و دیگر رؤسای افاغنه و ارکان سلطنت و فضلای هند باید طلبید و در استمالت و دلجوئی اقویا و مقتدران کوشیده برای فتوی کار شاه شده هیچکاری نباید گذاشت چه کمترین را غرضی غیر از تشیید مبانی دولت ابدمدت نیست هرگاه بعون الله تعالی ارکان سلطنت استحکام یافت و متانت گرفت برای پرورش من و دولتخانه کمی نخواهد بود شاهزاده در کهتوله بود که عرضی والد رسید هم آنوقت بضابطه خاندان بابریه در سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و سه بر تخت سلطنت جلوس نموده بشاه عالم بهادر پادشاه ملقب گردید و نیر الدوله را چنانچه گذشت بسفارت پیش ابدالی روانه فرمود و برای شجاع الدوله و نجیب الدوله نیز حسب المسطور خلاع و قلمدان و دیگر عطایا فرستاده منتظر نصرت ایزدی بود که کامگار خان مبین با پنج شش هزار سوار رسیده بشرف تقبیل قوائم سریر سلطنت مستسعد گردید و دلاور خان و اصالت خان نیز باجمعیت خود که قریب بهزار کس از سوار و پیاده بود بملازمت پادشاه رسیده مورد عنایت گردیدند کامگار خان متعهد اخراجات سرکار شاهی گشته از زمیداران و باج گذاران وغیره هر چه بجای مختلفه بدست مے آمد فرستاده میرسانید چون دلیر خان دل پرے از میرن داشت آرزو میکرد که بعد ورود میرن جنگ درمیان آید تا سزاے وغائی کنین باو کرده در میدان مردان بکنارش نهد اما کامگار خان از راه هوشیارے انتظار آمدن میرن و اجتماع عساکر رام ناراین با او صلاح ندیده تحمیل داشت که اول با رام ناراین باید جنگید بعد ازان اگر میرن بیاید تدارکش خواهیم فهمید همین راے را پادشاه هم اختیار کرده آهسته آهسته باجتماع مردم از هر سو که بر سند گوشیده متصل بمقابل لشکر رام ناراین رسید.

ذکر جنگیدن پادشاه با رام ناراین و ظفر یافتن بتائید قادر ذوالمنن

رام ناراین بر کنار دریاے دهنوا معسکر داشت که شاه عالم پادشاه مع کامگار خان و اصالت خان و دلیر خان و افواج قدیمے خود در رسید و بتاریخ کار بمقابله انجامیده از طرفین صفوف آراسته بدافعه همدیگر بر خاستند رحم خان و احمد خان قریشے و مراد خان پسر بهرام خان بلوچ باتفاق مرلید هر مقدمة الجیش رام ناراین شدند و پهلوان سنگر اجمیچ بهوجپوریه و دیگر افواج با رام ناراین جمع گردیدند و کپتان کاکرن با سرداران و فوج انگلیشیه بهیئت باشته و وضع شایسته در کمال انتظام چنانچه ضابطه انهاست صف آرا گشته متصل افواج رام ناراین استادند و از طرف پادشاه نیز فوج دو دسته گردیده یکے بسر کردگے کامگار خان و دیگرے بستظهار دلیر خان و اصالت خان از جاے خود جنبیدند و پادشاه با بعضے از قدماے رفقاے خود در عقب افواج جا گرفت اول دلیر خان و اصالت خان چون ببرابران و پهلو دمان بر کرا افواج رام ناراین رسیده فوج مخالف را از پیش رو برداشتند دلاور خان و اصالت خان اول از همه داخل فوج دشمن گشته بدف جمیع انواع جراحات بود و ندگولی بندوق هم از صفوف انگلیشیه مثل تگرگ مے بارید و هم بندوق بهوجپوریه وغیره زمینداران بانبوهے رسیده دیگر آلات طعن و ضرب و سینه و سینه نامے آن هر دو برادر دلیر با جمع رفقاے جانفشان نشانه بود و درین گیر و دار از شدت صدمات گولے بندوق روی فیل نشان دلیر خان برگشت مردم پنداشتند فرمود دلیر خان خود برنگشته فیل بلکه آسمان برگشته باشد و از اسپ فرود آمد رفقاے قدیمش که قریب بسه صد سوار بود و تمام همراه او و برادرش اصالت خان از اسپ پیاده گشته سپر و شمشیر در دست گرفته بر دشمنان جلادت نموده فوج رام ناراین را تا منزل سیم رسیده رو بفرار نهاد و بر دلیر خان و اصالت خان و همراهیان ایشان گولی بندوق تفنگ و سوله داران انگلیشی چون قطرات باران مے بارید بهادران مذکور با سه صد کس دو دیده صفوف افواج مخالف را پراکنده ساخته درین ضمن

گولی بندوق بالفعل چپ ولیر خان رسیده از شقیقهٔ راست بیرون رفت ویلم مدهن اصالت خان رسیده کلاه او را برد و ریده و
جراحتهاے دیگر نیز برداشت و قریب سے کس از رفقا همراه بهادران مذکور همین شربت ناگوار با دل شاه و روی شگافته نوشیده
شاهد اجل در آغوش کشیدند و قریب چهل کس دیگر مجروح افتاده بعضے شفایافتند و اکثرے همراه سرداران خود شتافتند اما همراه ولیر خان
عرصه از فوج مخالف خالے و شلک بندوق انگلیشے ساکت گشت بعضے از رفقاے بادشاه که همراه مدار الدوله بودند دیده جم خان
و غلام شاه را بملازمت مدار الدوله رسانیدند مدار الدوله چون سیر مردم کامگار خان گردیده احمد خان قریشی و مراد خان بلوچ را اقرار گرفتند
کامگار خان دید که الحال شلک انگلیشے موقوف و میدان خالی گردیده بر سر رام ناراین که با معدودے ایستاده بود رخنیت بشاهده
این صورت رام ناراین مضطرب گشته کپتان کاکرن را پیغام فرستاد که نصف مردم خود باعانت من باید فرستاد اول کپتان
مذکور بر رام ناراین گفته بود که نفس خود در فوج انگلیشے باشد او بغرور رد و عدم شور قبول ننمود یا غرضے دیگر خواهد بود کپتان چون
مامور بجراست او بود دران وقت که در فوج او هم حالے باقی نبود مردم را دو حصه ساخت درین تجزیه زیاده تر تفرقه در مردم
او افتاده انتظام بر هم خورد و مقارن این حال کامگار خان رسیده غبار هیجا بر انگیخت باقیماندگان راه فرار گشاده سر و پے هم نماند
و بالمره شکست بر لشکر رام ناراین افتاد و کامگار خان بذات خود بسر وقت رام ناراین رسیده بضرب نیزه و تیر مجروح و مغلوب ساخت
میر عبد الله مرحوم که پیشکار مستر واچه ملازم سرکار ش شده بود در آنوقت رفاقت واه انتش نموده به چند زخم تیر و نیزه مجروح
گردید و رام ناراین در هودج فیل خود خوابیده پناه بتخته تاے هودج برد کامگار خان از نے نیزه بر نشش را کوفت بعد ازین حال
رام ناراین مجال اقامت نیافته از میدان مجروح و بیحواس گرخیت و کپتان کاکرن و مستر بارول و دیگر از سرداران انگلیشیه
و سپاهیان ایشان بسبب همان تفرقه بیوقت را یگان تلف شدند فوجے ازان جماعه که باقی مانده بود بسرکردگی ڈاکٹر ولیم طرٹن
استثنای بنده و شاید بعض سرداران دیگر هم که بنده نام شان نمیداند بهر صورت منتظم گشته یک ضرب توپ که از ایشان در میدان
مانده بود بمیخ آهنے در روزنه اش زده آن را ناقص و معیوب ساخته یک ضرب توپ و پیٹی باروت را همراه گرفته باجتماع و انتظام
ازان مقام برگشته راه شهر عظیم آباد گرفت در اثناے راه وقت برگشتن خللی در گردون ارابه توپ رویداد ڈاکٹر با استقلال ایستاده
و آنرا درست ساخته باز راهی شد در جمعیت حواس و استقلال ایمردم موصف آرائی و حزم و احتیاط و شجاعت بافراط شبهه
نیست چنانچه در آداب حرب یگانهٔ روزگار ند اگر در ملکدارے و احوال پرسے خلق و تفقد و تفحص حال رعایا و عموم برابر بعضے
از معشار امور حرب توجه و التفات نمایند معاجراے بند نامے خدا رسیده یتیم خوارے و دلدارے آنها پرواز ند شاید درین
جزو زمان هیچ فرقه لیاقت ریاست به از ایشان نداشته باشد اما عدم التفات ایشان باین کار بلائیست بے زنهار که خلق
تمام قلمرو ایشان ازین جهت در کمال عجز و اضطرار است اللهم اجعل لهم فرجا و مخرجا پادشاه مع کامگار خان
در میدان ظفر یافته شادیانهٔ فتح و فیروزی نواخت و بتعاقب منهزمان نپرداخت بعد الاطمینان معلوم شد که ولیر خان ضربت ناگوار
مرگ را بکمال گوارائی و ولیرے نوشیده جان شیرین بجان آفرین داده و اصالت خان زخم کاری خورده بر جناح سفر آخرت
در میدان افتاده و رفقاے آزموده آن هر دو شیران بیشه و غابه راهی سرداران خود همان راه مردانه پیموده اند و یک چشم بر لیدیر
از زخم نیزه کور گشته بقید افتاده و رحم خان نیز طوعا و کرها بگرفتاے رضا داده در قابو آمده است ولیر خان و اصالت خان را هم
بعد انتقال ارواح او در جوار مزار یکه بر سر راه در میان فتوحه و مکنهه پور واقع است آورده مدفون ساختند و مقتولین دیگر را یکجا
خاک سپرد ند اگر متعاقب فوجے از پادشاه میرسید در قلعے که از حارسان نبود و جود رام ناراین با عدم برابرے نمود بی حرج

قلعه بدست پادشاه مے افتاد و انقلب که شهر بتاراج میرفت چون حفظ ناموس نجباو غربا و پایمالی و بات و مفاسد دیگر مقدر بود اندیشهٔ تسخیر شهر از خاطر کامگار خان و دیگر ارکان پادشاهی محو گردید بهر صورت بنده با آشنائی در بنگلهٔ ڈاکٹر فرشته بو که خبر شکست رام نارائن رسید اول متیقن نگشت چون متواتر همین خبر و متعاقب گریختهاے نامور نیز رسیدند و معتمدین خبر آمدن میر عبد الله و رام نارائن و مجروح بودن انها آوردند بنده برائے عیادت احوال سیر موصوف که نهایت آشنا و مرد صادق الولا بو بخانهٔ او رفت و شهریان را هول عظیمی گرفته اضطراب مفرطی با غنیا و ارباب دول لاحق گشت مصطفے قلی خان برادر میرزا احمد ایرج خان متعلقان خود را مع اموال بر کشتی نشانیده بر معبر میرزا نوزر متصل بمعبر کوٹی انگلیشیه آورد و خود در خانهٔ میر عبد الله که جوار کوٹی انگلیش و رئیس آن مکان در ان زمان مسٹر امیٹ بود آمده بسبب تجرید و افلاس بے وسواسی بود از ملاحظهٔ اضطراب آن غریب شرمگشته اندک نصیحتے نمود شماتت شمرده بودند در انجا گوارا نکرد متعلقان را بر کشتی رها نجا گذاشته خود بجاے دیگر رفت و مسٹر امیٹ برائے دیدن رام نارائن رفته قبلے او نموده پهر هاے خود برائے حراست او در خانهٔ اش نشانید و رام نارائن چون مشوره پرسید مسٹر امیٹ گفت که گفتگوی بے فروغ و نوشتهاے دروغ ضابطه مانیست شما بهر چه مناسب دانید تا آمدن افواج مشورتے در دفع الوقت و حفاظت جان خود نمائید رام نارائن عذر جرائتهاے خود نوشته و عدهٔ ادراک ملازمت بعد صحت نمود چون دو سه روزے گذشت و کسی بسوے قلعه نیامد گریختهاے لشکر رام نارائن هم جمع آمده بحراست قلعه قیام نمودند هر ضرب و صول سیرن مع کرنل و افواج انگلیشیه بپادشاه و کامگار خان رسیده باستقبال فوج مذکور بطرف مشرق نهضت شد

ذکر جنگیدن میرن با کامگار خان و گریختن در حملهٔ اول و برگشتن بعد ازان فظهر یافتن بقدرت کاملهٔ خالق زمین و آسمان

نخفے نماند که چون سیرن گاهے قبل ازین نه جنگیده و زهر خشم دلاوران خون آشام نچشیده بود غرور موفورے بر شجاعت خود داشت و خود را اشجع ترین مردم مے پنداشت لهذا با قوجے که خود بهم رسانیده و نهایت اعتماد بران مردم داشت داعیهٔ اش آنکه بے اطاعت فوج انگلیشیه فتح نماید و ضابطهٔ انگلیش نیز اینکه وقت جنگ فوجے دیگر را شامل و شریک فوج خود نے سازند تا انتظام صفوف افواج شان از هم نپاشد مگر از سرداران اگر کسے خواهد در پناه آنها با شد امانت اما با چند خواص شمرده مضائقه نے کنند بنا علے هذا هر دو فوج از هم جدا لیکن نهایت متصل بهم مے آمدند تا ریکه در میدان چندے و مقابله رو بدا دسیرن با فوج خود علحده صفوف آراسته سوار گشت و کرنل مع دیگر سرداران و افواج خود بضابطه که دارد مدبر تعبیهٔ افواج و توپخانه پرداخته و سپاهیان خود را مستعد ساخته روے بمخالف آورد و در دل لشکر پادشاه خود کسے که جاے ولیعهد خان تواند داشت نمانده بود لهذا کامگار خان فوج خود را دو حصه نموده قادر داد خان ولد خالق داد خان توپین الهٔ آبادی و غلام شاه راهبر اول ساخت و خود مع باقے افواج پشت سر انها جا گرفت و پادشاه نیز با مردم خود برائے نمود سوار گشته عقب تر از همه تماشائی بود چون عسکرین را تقابل روے داد قادر داد خان مع غلام شاه فوج انگلیشیه را بطرفے گذاشته از پهلو چون بلائے ناگهان بر سر سیرن رسیده آتش قتال را اشتعال داد بحدے که دیوارش نمودند انها اکثر لشکریان سیرن را اول از دست رفته تزلزلے در آنها بهم رسید و سیرن بمشاهده این حال بے استقلال گشته روبهوا دے فرار گذاشت و عرصهٔ بعیدے بپاے گریز پیمود هم اهیان را پاره و ناچار در پے او دویدن اختیار آمد بعضے که شجاعتے در انها بود ملامت کرده دلالت بعودے نمودند و نامردان خود فرار آغاز را عذرے

صبح برای خود نهشته در رفتند فوج انگلیشیے توپ اندازے شروع نموده نائرهٔ حرب را التهاب داد میران رایتهیه میمان اندکے دل بجا آمده ارادهٔ معاودت تصمیم یافت جماعتے از بهادران با او اتفاق کرده عطف عنان نمودند قادر داد خان بهتابیه میران شتافته تیر پایان آغاز نهاد اول تیرے بر سینهٔ محمد امین خان خالهٔ حقیقی میران کهٔ برفیل دیگر در پهلوے خواهرزادهٔ خود بود رسیده کار بش تمام ساخت بعد ازان تیرے بر کلهٔ میران رسیده تابین دندانش سوراخ کرده در دهان گرمے تیر دیگر گلوبش را مجروح ساخت چون اجلش هنوز باقے بود کارے نرسید و همرکابیان قادر داد خان با همراهیان میران در آویخته بزخم تیر و شمشیر هر دو گروه مقتول نمودند زده خوردے لائق روبداد جماعهٔ کثیرے از طرفین بخاک هلاک افتاده میران ساواس تیر از ترکش کشیدن نماند کمان در دست او صورت الامان و سر چون شعلهٔ جوالهٔ بے اختیار جنبان بود تا مبادا تیرے دیگر سینه و جگر نخورده قریب بود که بار دیگر منهزم گردد درین ضمن فوج انگلیشی از پهلوے قادر داد خان سر برآورده شلک شراره بار نمود و گوسفند بندوق بهادر داد خان رسیده جان بحق تسلیم کرد کامگار خان که بر پشت قادر داد خان بود در رسیده او را حفظ حفظت فوج خود و آتش بارے افواج انگلیشیے نموده پایدارے در انجا صلاح ندانسته برگشت غلام شاه و عزیز الله خان بخشی شاگرد پیشه پادشاه مجروح در میان فوج میران محصور گشته بعد بدست آمدن به تیغ جفاے سپرکے مقتول شدند و میران را باین صورت فتح و ظفر میسر آمد و کامگار خان پادشاه را همراه گرفته بطرف بهار رفت میران شادیانهٔ فتح نواخته در خیمهٔ خود فرود آمد و تکمید و التیام جراحتهاے خود و اصحاب و تجهیز و تدفین محمد امین خان و دیگر مقتولین پرداخته چند روز در چلن میران اقامت داشت مردم شهر غیر از فقیر همه تا بلار تش رسیده تقرب جستند و میر عبد الله دوام تا براین ایمیب جراحتی که داشت قدرے نهضت نمود

رفتن پادشاه مع کامگار خان بطرف مرشد آباد از راه کوهستان و سر برآوردن از بیربهوم و برد وان و برآمدن میر جعفر خان از مرشد آباد بمدافعهٔ اینها مضطرب و حیران و دویدن میران و سپے اینها افتان و خیزان

کامگار خان در همانه دو سه روز مقام نموده مصلحت دران دید که الحال بمرشد آباد باید شتافت و میر محمد جعفر خان را از جا بدر باخت بنابر این اسباب سفر انچه میسر توانست شد مهیا ساخته و ارابه و غیره را که در راه کوهستان عائق تنگ و تار است دور انداخت بلکه بهانے گذاشت خود با فوج جریده مع پادشاه بطور ایلغار از راه جبال عازم مرشد آباد گردید میران برین ماجرا آگهی یافته خطے مشعر برین خبر به پدر خود نگاشته برڈاک فرستاد و ازرام نارائن استمداد فوج نموده اکثر سرداران همراه و اولاد سرکردگی برادرش دیسرج نارائن همراه خود گرفت و از راهے که کامگار خان و پادشاه رفته بود بعد چند روز روانه مرشد آباد گردید میر محمد جعفر خان چون بورود خط پسر عزم پادشاه و کامگار خان آگهی یافت مضطر بالاحوال گشته افواجیکه همراه داشت فوراً هم آورده و نیز از رؤساے انگلیشیه استمداد نموده فوجے گران همراه برداشته بساعتے مبین از مرشد آباد برآمده التزام کرده بود که همیشه فیل سوار پیش و میان برق انداز ان انگلیشے که به تلنگه معروف بوده باشد و دیگر افواج هندی که ملازم او بودند پیش و پس چپ راست دور دور میرفت و در حلقهٔ پیادهاے انگلیشیے خود مع زنها و دو سه مصاحب راه مے سپرد و گروخیمه هم در حراست خان مے ماند تا آنکه میران در رسیده و خاطر میر جعفر خان مطمئن گردید بطرف پادشاه شتابیده بجهٔ دریا بو خان مرشه و راجه لشن پور لاحق گشته ملازمت پادشاه نمود و میر قاسم خان داماد میر جعفر خان حسب الطلب پدر زن خود از رنگپور که فوجدار انجا بود رسیده

برلب دریاے دسو در خیمه داشت کامگارخان خبرش شنیده از شانزده کروه بهر دو دویده و پیشتر طرح انداخته کوچ نموده بلشکر پدرزن خود ملحق گشت
گرمسیر اندک گردو پیش تاخته سیاهے خود با نمود و سیر جعفرخان باتفاق پسر و داماد و فوج انگلیشے روبسیاه بادشاه آورده بلشکر شاهے
کنار دریاے دسو در پا دستمل گردیده کامگارخان جنگ این همه فوج از حوصله طاقت خود بیرون دیده اراده معاودت بعظیم آباد نمود و شب
در مقامے که عسکر داشت مانده صبح نقاره کوچ نواخت و بار دبنه تیار گشته راه عظیم آباد گرفت و سیر جعفرخان مخالف راسلوب
دیده فوج خود را از دریا گذرانیده اراده تعاقب نمود شیوبهت مع کامگارخان مردیگر افواج پیدارے نموده فوج خصم را
مشغول جنگ و تاز گردانید تا بار بردار و بنکاه چاربخ کرده راه طے نموده در رفت بعد ازان شیوبهت مع کامگارخان راه منزل
گرفت چون خاطر سیر جعفرخان مطمئن گردید شیخ عبد الوهاب کهنه ور اکه پیشتر نوکر سراج الدوله و درین سفر ستم بنارسے
گشته که بادشاه مراسلات دارد بدم توپ پرانیده

ذکر برگشتن پادشاه و کامگارخان بطرف عظیم آباد و آمدن موشیر لاس بدربار شاه عالم و تشویشے که مردم شهر عظیم آباد و لاحق شده بود

کامگارخان چون از دحام افواج در بنگاله دید باز بطرف عظیم آباد شتافت سیر جعفرخان و میرن از آسایش طلبی و افواج انگلیشے که همه
پیاده اند ازین تکاپو کمال آزردگی بسیار بهم رسانیده طالب آسایش شده مدتے دور جاے مناسب بحالے بردند ان رسیده
و راحت جو گردیده منتظر بودند تا خبر مرتبه بادشاه و کامگارخان منتج و اراده اینها معلوم گردد و موشیر لاس هر زمانیکه بادشاه و کامگارخان
در مضافه بردوان بود حسب الطلب این ها از چترپور رخنبیده نزدیک بعظیم آباد رسید باستماع قرب وصولش چون در عظیم آباد
نه فوج هندوستانی بود نه فوج انگلیشے اضطراب عظیمے بسرداران کوتهی که سرانجامیت و خیره بوده اندوهم بر ام نارایین و اعیان شهر
لاحق شد انگلیشان خود با عتاد صنوف ابطه و لایت شاد مان لیکن بغلوبے خود و بتسلط موشیر لاس یقین داشتند و رام نارایین و مصطفے قلی خان
و دیگران خود را صلاحواس نداشتند اخره شهر سیر جعفر نامی را که فرانسیسان در جاے او کرایه سے بودند و سر خته با موشیر لاس
داشت فرستاده استعلام حالش نمود مرجون برگشته آمد بوضوح انجامید که بالفعل اراده خنگیدن با حصار و خاطرش نیست
وهمانا سبب آن بود که چون از دور منزلها بریده سے آید بر احوال عظیم آباد و کم و کیف لشکر اندرون اطلاعے نداشت و الا اگر آگاهے بود
غکار رفت و نام آورے عمده داشته تصورے در تسخیر آن نے نمود و چون چندان کسے در شهر نبود افواج رام تا راین صدمه مملکت
فاخره سابق دیده بود زد تحمل پورش موشیر لاش نے توانستند و در کوتهی انگلیشه خود زیاده از یک کمپنی و صد دے از سر داران
دیگر فوج انگلیشے وجود نداشت لخص آنکه میر جعفر بضمیر او مطلع گشته مردم و بجار اسطفن ساخت الاهنوز دلجمعی دانسته میر جونا تا گره لاز بردوان
کوچیده و نزدیک به حصار رسیده انتظے نذرے راه بطرف بهار گردانیده دو سه کروه رفته منزل گزیده و در فن موشیر لاش در قالب
مردم عظیم آباد گویا تابازگی جانے دمیده سیر جعفرخان بیگفت که احوال آشنایان عظیم آباد را مثل سید عبد الله و مصطفے قلی خان و میر افضل بدیگران
پیغام سلام اینها با احوالیکه بود گفته از طرف خود و صاحبان مذکور احوالش پرسیدم نه جواب همین بیت اکتفا کرد بیت ازما حذر کنید که ما دل
شکسته ایم به فاکستریم و میرسد آتش نشسته ایم و در بهار رفته ایم تیار ے بارود و دیگر اسباب حرب انچه دست کمتش بآن میرسید
مشغول گردیده اخبار تیاره ے او در شهر عظیم آباد و میرسیدن آنکه کامگارخان مع پادشاه الابرد ان برگشته بآنها خورد سید و موشیر لاس هم با او متفق گشته
و حرانعض خادم حسن خان محسن اخلاص ورسوخ خود و جزم نتیجه رسیدن بدو پادشاه و اندک اندک زر ها از را جبدو ابله رام

بوساطت سنیاسیان مع عرائض و مشعر بر دولت خواهی و بندگی مے آمد و همین قسم سیر و فصل کشیرے هم پادشاه را اعانتے بزر و مشورۂ مے نمود اما خادم حسن خان در رسیدن دیر کرد اگر بجلدے میرسید فتح قلعه عظیم آباد و قوت و شوکت و افرے بپادشاه دست مے داد

ذکر محاصرۂ نمودن پادشاه و کامگار خان قلعۂ عظیم آباد و شکستن زین العابدین خان حصار او میسر نگشتن فتح بسبب نامردی دیگر رفقاے پادشاه و آمدن کپتان نکس از برودان باعانت رام نارائن و دیگر عظیم آبادیان

پادشاه و کامگار خان بهار رسیده صباحے چند صلاح در آسایش سپاه دیده توقف نمودند عظیم آباد چون سپاه کمتر بود و شنوائے نداشت مفر پیدا نمود ارکان دولت و اعیان رومے داد و رام نارائن بترتیب سپاه و جمعیت اسباب قلعه داری کوشیده شکسته بستگی ها آغاز نهاد و تے الجمله جمعیتی و از دحامے دست داد و همیشه عرائض عذر کم فوجے بنا بر بودن برسات و رشد مع اخراج همراه سیرن برشد آبادے فرستاده دو گز خندقے هم سپاهیان کم و معدودے در اطراف منتشر بودند مسلح و مسلح بسر علیه تا سه کمپنی باجز و جمع نبود و درین ضمن پادشاه مع کامگار خان رسیده قلعه را فروگرفت و مدافعه ازین طرف شروع گردید فوج قلعه کرد قلعه بود انقسام یافته جا بجا متعین شده تا حراست حصار نماید راه شتاب راے بنا بر انضمامیکه از شکست سابق کرده فاقت رام نارائن و رسیدن یافته بود با آنکه عالمے مع ناظم صدان امر شریک او بوده اندا ما نام برده از فرط غیرت منسوبت بدگیران کمر در تر بوده و در مدارکش کوشیده زیاده تر از همه کس محنت مے نمود شبها بیدار بر سر دیوار حصار بسر مے برد و همراهیانش زیاده از فوج نظامت بدل رهبے و انضمامات او عبارت اے نمود و دیوار شش پادشاه و کامگار خان بطرف شرقے قلعه و در چال کامگار خان محاذے دیوار نخته قلعه پادشاهے بود بدچ شش روزان محاصره و شبی که موشیر لاس با بعضے از همراهیان خود بطرف جنوبے قلعه و درین غفلت زینه ها گذاشته بر دیوار حصار برآمد و اکثر و بعضے از کپتانان اتباع قلیلے از تلنگان که بان طرف برده اند عبارت مافوق الطاقة نمودند یکے از کپتانان انگلیسے که مرد ضعیف النبیه بود حصه بان دستی در دست گرفته آتش داد چون آتش در گرفت بر سینۂ فرانسیسی زد که از زینه گردیده بر زمین غلطید نیم زنده ماند یا مسافر راه عدم گردید و راه شتاب مراے تفنگچیان خاصه چه دار خود را از پهلوے ان حمایه بیرون فرستاده بتفنگ اندازے مدد نمود و تا بالاے حصار تلنگان چنان شه ربارے نمودند که صعود مردم فرانسیسی بر بالاے حصار میسر نگردید بعد دو رفیقے شبی موشیر لاس بطرف غربے قلعه آمد ساعتے از شب باقی بود که توپ اندازے دقتبار ه انگنے را از حد بدر برد و تر لزلے عظیم در احوال سکنه شهر پدید آورد از طرف شرقے زین العابدین خان مرحوم که از آن بزرگ صاحب جود و سخاوت در ضمن احوال لشکر محمد قلی خان گذشت از طرف دیوار پخته قلعه که قدرے ازان توپهاے کوچک فرانسیسیان شکسته بود زینه ها گذاشته و علمدار خود را پیش روی خود گرفته بالاے حصار برآمد و چند کس معدود و توفیق رفاقت یافته با آن بهادر دلیر تا سر دیوار رسیده بندوقها در دست گرفته مستحفظان را که در پاے دیوار قرار گرفته بودند بضرب گولے تفنگ گریانید چون دیوار مرتفع بود خواست که زینه ها را کشیده این طرف گذارد و فرود آید این کار عرصے خواهد در رنگے شد درین ضمن بردل خان بلوچ جونپورے بدو مستحفظان رسیده هنگامه گیر و دار بلند ساخت و ڈاکٹر فلپرن مع معدودے از تلنگان نیز رسیده تفنگ اندازے متواتر نمود قضارا گولی هاے بندوق بپاے زین العابدین خان بهادر رسیده استخوان ساقش ریزه ریزه گردید و رفیقانش او را بدان حال بدیده شجاعت پائین برده

وانچہ او دیگران جمعیت این علامت نیافتند بندہ ادشت شورا بال شہر و غرش توپ و قنبارہ موشیر لاس بیدار گشتہ بدیوان خانۂ میر عبداللہ صفوے کہ مذکور شد گذشت آمد دیر پورسشے کہ از ہر دو طرف قلعہ رسیدہ بود آگہی داد تمام محلہ را اضطراب بے عظیم لاحق بود اول صبح از صحن دیوانخانہ میر مذکور آن طرف گنگا بر آب دریا کہ فاصلہ بسیے بود علمہا و علامت لشکر انگلیشے بنظر آمد بازدیدم از سبر کرنی کہ متصل بود بجبوٗ فرنگے و دیگر شتہا روانہ آن طرف شد خبر طلبیدم معلوم شد کہ کپتان نکس با اندک فوجے بہمہ قلعۂ عظیم آباد انہ بود دران در عرصہ سیزدہ روز رسیدہ و سٹر اسمیت صاحب کوٹھے برائے آمد و نشست گشتہا فرستادہ بہمہ ازان بندہ باتفاق میر عبداللہ نزد لاجہ رام نارائن کہ در باغ اسمعیل قلی خان مرحوم بر سر فصیل قلعہ در وسط حصار مقیم بود رفتم دیدم کہ لبالبش غلک و بے حواس محض است و ڈاکٹر فلیرٹن ہم قالے از تشویشے نیست چہ مردم رایقین بود کہ امشب خود باین صورت گذشت و فوج بادشاہے راہے بہر سانیدہ است شب آیندہ باز ہمین آمش در کاسہ خواہد بود پردل خان و ہمراہیان مجروح شدہ اند دیگر ہر کہ بجراست آن مکان کہ رفتہ ہم ویران شدہ مقرمے شود اگر چہ رخنہ را بگل گرفتہ بود نمد استیلاے ہراس مبتلاے وسواس گشتہ قبول نے نماید اغلب کہ باین حال صبح آیندہ قلعہ مفتوح و رام نارائن مع تبعہ و لطقہ مغلوب و مخذول میشود بندہ ہمچنیں باڈاکٹر نہایت اخلاص بود بشارت وصول فوج انگلیشے دادم تعجب گشتہ گفت خان صاحب کہاست فوج انگلیشے احوال را نقل کردم شادمان گشت تمام نارائن ہم شنیدہ زندگے دوبارہ یافت و ہرکارہ برائے تحقیق خبر فرستاد چون ہرکارہ ہم ہمین خبر آورد زندگے از سر گرفت بندہ مع میر عبداللہ و ڈاکٹر بکوٹھے آمدہ با سٹر اسمیت و کپتان نکس کہ آشنا بود ملاقات نمود معلوم شد کہ چار کمپنی پلٹنگر و یک کمپنی سوار مدد لایتے انگلیشی است اما چون فوزدہ منزل راہ را در سیزدہ روز طے کردہ اند نہایت خستگی و ماندگی لاحق دارند و کپتان ہمراہ ایشاں اکثر پیادہ راہ سپر فت تا سوداران و تلنگہ ہا عقب رسے در قطع طول باین عجلت نباشد و سبب عبور دریا نودن و از ان راہ آمدن اینکہ سپاہ و افواج پادشاہے استقبال نمودہ مزاحمت نمایند و رسیدن بظیم آباد میسر نیاید و اگر میسر آید رسد و صول استاد و یابد و تا آن وقت قلعہ مفتوح و رام نارائن مع اصحاب کوٹھے مغلوب شود و خدا داند کہ چہ روئد سٹر اسمیت ہمان وقت طعام و شراب بسرداران و سوداران و خیر ہم و انچہ سوائے آن درکار بود رسانیدہ دلالت باستراحت نمود تمام روز آنہا آرام کردند چون وقت شام شد کپتان نکس فوج را بضابطہ راست و اعلام را کشادہ با دہل و نقارہ بہیئت درست از طرف دروازۂ منیجے در آمدہ بشوکت تمام از راہ بازار عظیم آباد داخل قلعہ گشتہ پادشاہے گردید و دلہاے مضطرب شہریان آرمیدہ دیگر فوج پادشاہ را مجال یورش بر قلعہ میسر نگشت و ہمان شب کپتان نکس مع دو کپتان دیگر و یک نفر ہرکارہ مخفی بیرون رفتہ راہہا را دیدہ و فہمیدہ آمد کہ از دحام کدام طرف و کاسگار خان کجاست روز دیگر وقت انصاف النہار کاسگار خان در خانہ کہ اقامت گزیدہ حریان در تہیۂ خواب و مردم مورچال بضابطہ آسائش طلبان ہند غافل ہر کس بکارے و کارے مشغول بود ناگہ مردم بر آمدہ شلکہ بر آنہا نمودند و اہل مورچال مضطرب الاحوال گذاشتہ راہ فرار پیمودند کاسگار خان مصور گشتہ راہ بدر شدن نمی یافت بہزار خرابے بر بنہ سر و پا خود را ازان معرکہ بیرون کشید و کپتان نکس چند نشان سپاہیان آن طرف کہ بر مورچال نصب بود کندہ بعضے اسباب کہ ازانجا بدست آمد گرفتہ آورد و بعد ازین حال کاسگار خان اقامت درانجا مناسب ندیدہ از شہر بیرون رفت و بہمان عسکر ساخت و در حوالی آبادے تا شب خود و بعد چند روز اقامت در نواح شہر مناسب ہمدانستہ طرف گیا ماپور رفت و شرح بندوبست گنہ ہاے تحصیل زمینداری خود پادشاہ را دوست خود مجبورے داشت چون پادشاہ از ہیچ طرف اطمینان ہمراہ نداشت ناچار استرضاے او بے فرجود و لدر را کہ رطلب نمود آن مرحوم باندیشۂ آوردگی حکام عظیم آباد

عذر ہا خواستہ از جاے خود نے جنبید بادشاہ ازین معنی رنجیدہ خاطر گشت و کامگار خان ہمان افزودہ التماس نمود کہ شیوہبت مرہٹہ را حکم شود تا وران نواح و محال جاگیر ایشان شورش کند البتہ حاضر خواہند شد بادشاہ بر طبق التماس او شیوہبت را باین کار مامور فرمود چون کار باین عمدہ رسید والدنا چار گردیدہ شیوہبت را از ارادہ اش باز داشت و خود عازم خدمت بادشاہ گشتہ بہ تہیۂ اسباب سفر پرداخت رام نراین برین ماجرا آگہی یافتہ خواست کہ نا چاری صحبت میان سن انگلیشہ روے نماید این احوالی را بنا خوش وجہی بمضمون سرسیے ظاہر ساخت و گفت کہ غلام حسین خان در صحبت شما صاحبان بودہ بہ پدر خود از حال و مقال اینجا چیزے دہد والحال پدر ایشان باوجود رعایت و گذاشتن جاگیرات اداے کار رفاقت بادشاہ و افزودن آتش عناد و فساد دارد بغلام حسینخان تاکید باید نمود تا بہ پدر چون مخالفت نمودہ ازین ارادہ باز دارد سرسیے بہ بندہ برائے نوشتن خط متضمن مخالفت مذکور بخوبی تمام اشعار فرمود بندہ جواب داد کہ حاشا للعظیم از عہدہ یکہ من با صاحبان مراسلات بلکہ ابلاغ پیغام زبانی ہم نکردہ ام و اینچہ رام نارایں سے گوید اکثر غلط و اندکے ازان راست است و الدنا لی الآن بہ حیلہ کہ تواند ترک رفاقت بادشاہ کردہ در خانۂ خود مع اہل و عیال نشستہ ماند الحال کہ بادشاہ اظہار ناخوشے فرمودہ قاصد ایذاے او شان گردیدہ است صاحب بفرمایند کہ چارہ اش چیست سرکار رام نارایں با اقتدار نفاست از عہدہ برنیاید والد کہ در میدان مع اہل و عیال نشستہ است چگونہ سر تابے از حکم بادشاہ تواند نمود رام نارایں بخوف آنکہ مبادا البدر وہ پدرم را با صاحبان ملاقات ہا میسر آید و صاحبان لیاقتش دریافتہ تجویز صوبہ دارے اینجا برائے او کند راضے بآمدن او در شہر نیست و والد با وجود بودن در میدان طاقت عدم انقیاد حکم بادشاہ ندارد البتہ بصورت بحضور بادشاہ خواہد رفت اگر منظور ایں است کہ والد با بادشاہ نیامیزد حکم آمدن در شہر باید داد و بدون این صورت مخالفت از مصاحبت بادشاہ بیوجہ و تکلیف مالایطاق است سرسیے کہ مرد با عقل و تمیز بود دشمن مراد را یافتہ تصدیق فقیر نمود و گفت شما راست میگوید اما صفائقہ ندارد خط نوشتہ بدہید بندہ ہا بنا خطے حسب الاشعار او نوشتہ داد و مکرر برائے اتمام حجت و براءت ذمہ خود صاف گفت کہ رام نارایں را ازین گفتگو با غرض بد نامے من و والد بندہ است و این ہم مخالفت با مانند پیوستن والد با بادشاہ نے تواند شد اگر منظور ہمین است او شان را اینجا باید طلبید و الا در اینچہ حفظ جان و آبرو و ناموس خود خواہند دید خواہند نمود و نے الحقیقت ہمین بود کہ مرا با والد و بلا در و با دشاہ و احدے از مخالفان اصحاب انگلیشہ راہ مراسلات یا پیغام زبانی مفتوح نبود بلکہ اگر کسے ازان طرف مے آمد پیش خود بار نمیدادم چہ رسد ہا زے و بے وفائے و اینچہ ازین مقولہ باشد الحمد للہ کہ بندہ را گاہے منظور نبودہ و الی الآن ہم نیست و ایزد تعالے تا حال با فضال خود بکام و آرام داشتہ ذاکر شاکر خان و مزوران را دیدم کہ با دعواے دانائی و عیارے مبتلاے انواع بلیات شدند مصرع من ہمان احمد پارینہ کہ بودم ہستم والد مرحوم چنان کہ سبق ذکر یافت از حسین آباد مع پسر و سلطے خود نقے علے خان در لشکر بادشاہ رسیدہ مورد الطاف و عنایت گردید و دستار سربستہ و چار قب ملبوس خاص خلعت یافتہ مدار المہام سرکار شاہی و نائب دستخط گردیدہ مرجع اہالی لشکر و ارکان حاضر گشت و کامگار خان برائے محمد اے والد و موشیر لاس ہم برائے ملاقاتش آمد و بادشاہ مع کامگار خان و موشیر لاس و افواج دیگر در ملک راجہ سندر سنگھ و بہرت سنگھ و غیرہ گرد و پیرامون قلعہ لکارے ہمیشہ بسر مے برد و در انتظار وصول احکام ابدالی در بارہ خود نام اعوان و ارکان ہند سیگذرانید درین اثنا خادم حسن خان کہ از ہمیشہ با سیرین سرگران و نا مطلع از دقایق مقاصد اعانت بادشاہ و بدر رفتن از ممالک محروسہ سیرین و میر جعفر خان گردیدہ و ملک پورینہ را چنانچہ باید غارت نمودہ و ضبط از جمیع رعایا و عموم برایا بر صورت گرفتہ با فوج چیدہ کہ از مدتے جمع مے نمود و اسباب و سامان لائق از جاے خود جنبید و

با پنج شش هزار سوار و هفت هشت هزار پیاده تفنگی و چهل و چند ضرب توپ خرد و کلان عازم عظیم آباد از راه طرف شمالی دریا گردیده در نواح جاجیپور که مقابل عظیم آباد و شمالے شهر مذکور آن طرف دریاے گنگا بر لب آب واقع است رسید اگر این آمدنش قبل از وصول کپتان نکس بعظیم آباد در زمانے که پادشاه عظیم آباد را محصور داشت و اندرون شهر فوج انگلیشیه و هندوستانے در نهایت قلت بود اتفاق می افتاد عظیم آباد مفتوح و عجب نامے براے خادم حسن خان و کمال تقویت و شوکت پادشاه رامیرے شد لیکن چون هر امرے وابسته وقتے و سببے است نقاوت و تماوزان چگونه نتیوانه شد

رسیدن خادم حسن خان قریب بجاجے پور و مضطرب شدن رام نارائن مع کل اعیان و ارکان و جنگیدن کپتان نکس با خان مزبور و ظفر یافتن بر چنان فوج گران

چون اخبار قرب وصول خادم حسن خان متواتر رسیده متیقن گردید رام نارائن بکوٹهی آمده باستراحت استاده و احوال قلت فوج ظاهر خود چاره جو گردید سر اسیمه بهین صلاح داد که پادشاه بالفعل دور از حصار سر گرم سیر و شکار و اخذ و جمع زر هاست اندک مردے از فوج حاضر با خود داشته باشے با همراه کپتان نکس تعین نماید که کپتان نکس جنگ خادم حسن خان را تهدے نماید رام نارائن از قلت جمعیت کپتان نکس جنگیدن با این فوج گران حیران گردید چون تصمیم این عزم دریافت براے رخصت و تدارک افواج ملازم خود شتافت و شیخ حمید الدین و صاحب داد خان و غیرها جماعه داران خود را متعین نموده تاکید در عبور زمینه و صاحب داد خان علم خود را سوا راه و در میان دو آبه گنگا که روبروے شهر بود فرستاد تا بر افراشت و شیخ حمید الدین خود بهمان طرف گنگا سکونت داشت و خانه اش نیز آن طرف بود و بنابرا طاعت فرمان آقاے خود مع همراهیان آمده سیاهه لشکر خود نمود و کپتان نکس با سه چار کمپنی تلنگه و یک کمپنی سوله اداوه لا یتے و دو ضرب توپ مع اسباب آن از گوله و باروت انچه ضرور بود بخود همراه گرفته قاصد عبور گشت چون راو شتاب راے دم ازدوستی ساهبان و شجاعت خود میزد و جمعیت دو صد کس از سوار و پیاده و لاور چار لک همراهش بود او را و اهم مسٹر امیٹ و کپتان نکس صلاے رفاقت داده استقبال نمود و بسیر کمال رغبت قبول نموده همراه شد گزیده و بے تعلل و تامل همراه کپتان عبور نموده شریک معسکر گردید و افواج رام نارائن بفاصله شوم این زمانه و خانه او که ده روز با پیدا تا از یافتن تنخواه و اراستن اسباب فراغت یابند مبتلا مانده احدے از آنها بکپتان نرسید بلکه شیخ حمید الدین که براے دفع بدنامے رسیده بود دو سه کرو اد و زر فرود آمده یکروز قبل از جنگ وقت شب تنها آمد و بدا و شتاب راے فهمانید که صاحب شما دیوانه شده اید راجه رام نارائن از وجود شما رائس و دفع شما خوا هانست چه دخل دیگرے درین صورت تنخواهدو مرا برا ے هضم نمودن لک روپیه طلب من گشته خواهد لهذا برا این جنگ ما و شما را فرستاده خادم حسن خان که دعوے همسرے با جعفر علی خان و شمشیر هفت هزار سوار جرار ده هزار پیاده برق اهماز آتش بار چیره و چهل ضرب توپ همراه دارد این با لفعل پیاده که همراه کپتان است چگونه از عهده اش خواهد برآمد اگر این پیاده ها از سنگ و رو باشند که کارے نکرده همه هلاک خواهند شد زنهار که شمار فاقت شانع نایید و مذرے اندیشیده کنار گزیدن خود هرگز مشورت جنگ نخواهم شد این سخنها گفته مرخص شد و صاحب داد خان خود هنوز در شهر بود که خادم حسن خان از لشکر کپتان نکس بشش هفت کروهے رسیده منزل گزید

ذکر جنگیدن کپتان نکس و راو شتاب راے با خادم حسن خان و ظفر یافتن بر چنان فوجی سنگین و گران

کپتان چون خبر قرب لشکر خادم حسن خان بشش هفت کروهے شنید شام در خیمه را مشتاب رای آمده مشورة شبخون زدن بر فوج او نمود و گفت که فوج ما بسیار کم و مردم او شاید ه از دحام و اهتشام او بدل و مخوف خواهد شد اولی آنکه شبخون براو نه نیم کارش تمام با انخفاشش متفرق و متزلزل گردد و زر و اسباب و خزاین او بغارت رفته طاقت و لیاقت که دارد و رو نامد مشتاب رای قبول نموده گفت من بهر صورت باشما رفیق و تابع رای و صوابدید شما هستم هرچه گویید و کنید سن وران کار حاضر و فرمان بردارم کپتان گفت پس این وقت چیزے خورده خود هم بخوابید و رفقا را هم حکم استراحت بدهید که نصف شب رهانه میشویم مشتاب رای حسب الاشعار سبل آورد و نصف شب مستعد و تیار گشت و کپتان هم یک کمپنی در لشکر گذاشته مع باقی فوج مشتاب رای را همراه گرفته براهنمائی هرکاره که راه دیده آمده بود عازم لشکر خادم حسن خان گردید اتفاقا هرکاره بنا بر تاریکی شب راه گم کرده بلشکر نرسید دیگرے کم دو ساعت از شب باقی ماند کپتان از قضیه بندوق بندی که همراه مشتاب رای با بعض خاص بردار انش بود ساعتیکه با خود داشت برآورده دران نظر کرده دریافت که شب نهایت کم مانده است مشتاب رای گفت که حالا وقت شبخون نمانده بایستی درین وقت ما در لشکر مخالف داخل شده یم باید برگشت کپتان مکس مع مشتاب رای برگشته هردو باتفاق معسکر رسیده بودند که صبح دمید و هنوز مزاغت از تخلے و شست و شوے دست و روے فکرده بودند که طلیعه لشکر خادم حسن خان هویدا گردید کپتان خود مستعد و تیار گشته مشتاب رای را آگهی داد مشتاب رای هم کمر بسته با رفقاے خود حاضر و شریک حال کپتان در کمال دلاورے استاد خادم حسن خان فوجے را فرستاده بهیرو بنگاه کپتان را غارت و مترددین را کما از عظیم آباد قاصد لشکر کپتان بودند مجروح و مقتول ساخت و بعضے با فرصت یافته وراه راگرد انیده بر رفتند کماران بعض کپتانان پالکے و اسباب شان هرچه ممکن بود گرفته خود را بکنار آب گنگا رسانیده کشتیهاے که برائے چنین وقت و همین کار گذاشته بودند عبور نموده بعظیم آباد رسیدند و دیگر افواج خادم حسن خان چند دسته شده هر گوشے از طرفے بر کپتان هجوم آورده برق اندازے و تیر کمانے شروع نمودند و توپها از طرفین در غرش بوده از طرف کپتان علی التواتر گلوله بارے بر لشکر خادم حسن خان بود کپتان و مشتاب رای با استقلال تمام استاده حکم بشلک نمی نمودند گر کسانے را که متصل میرسیدند بضبه آهنا سواران و برق اندازان مشتاب رای را گاهی چند قدم پشتیر فرستاده بضرب تیر و گولی و اخلے بصدمات گوله توپ انگلیشی منهزم میگردانیدند همین قسم معرکه جنگ تا دو پهر گرم بود آخر میر افضل بخشے فوج خادم حسن خان حسب الحکم آقاے خود فوج را دو حصه نموده از دو طرف یورش آورد چون نوبت از توپ اندازے گذشت و مردم بسیارے از طرف خادم حسن خان بضرب توپ مجروح و هلاک شدند اسپها را عنان داده نزدیک صفوف کپتان رسیدند آن وقت توپ موقوف و شروع بشلک بندوق شد و نیزه برلب دریا در غرغاے که وهی انگلیشه استاده تا شاے گرنجیه هاے لشکر کپتان مے نمود و مسلسل میشد و دوربین در دست گرفته میدیدے شناخت که پالکی انگلیشی است از سرداران ناکسی مجروح شده باشد که براین مے آید و نیزه را هم بدوربین مے نمود گرنجیگان چون مضطرب الاحوال از دست مردم خادم حسن خان نجات یافته آمده بودند هرگز میرسید جعفر غلبه خادم حسن خان و محصور بودن انگلیشان و شتاب رای و گرنجیان شیخ صمید الدین از صدمات افواج خان مرقوم میرسانیدند و تمام مردم عظیم آباد چه نام تا راین وجه سردار کوتهی وجه عموم خلق همه مضطرب و گوش بر آواز بودند که خبر چه میرسد بنده مسمات و میر عبد الله دوستان خاصه را مستعد یافته که این گرنجیها را از خوف خود چنین میگویند و دوباره توپ بنظرے آید و صدایش متواتر گوش میرسد مغلوبے کپتان از کجا معلوم شد اگر کپتان مغلوب گشته جنگ کند درین عرصه نجابه میر عبد الله آمده و برلب دریا سن و اکثر مردم استاده و رهین اندیشه اند که چه مے شود ناگاه بصدائے شلک گوش مردم رسیده گفتند احوال

بعد این شلک اگر باز صدائے توپ برسد کپتان غالب آمدہ و فوج خادم حسن خان منہزم گشتہ است و گر نہ برعکس است باد آواز شلک آمد بعد ازان لحظہ چند آوازے نبود و مردم را تشویشے رو نمودہ بود کہ باز صدائے توپ بگوش رسید گفتم کپتان غالب آمد و مردم خادم حسن خان شکست خوردہ برگشتند کتہ کیسے سخن مرا باور نمودہ حیران بودند بعد چند آواز توپ دیگر صدائے توپ ہا موقوف و شعلہ بلندے می نمود و موقوف میشد و مکرر ہمین تسم مشاہدہ گشتہ ربعے از روز باقی ماند آن وقت رقعہ کپتان باسیے صاحب کوٹھی مضمر ظفر یابے خود و شکست دادن بخادم حسن خان و بدر رفتن او از میدان رسیدہ موجب شادمانی گردید و مسٹر اسمیٹ جنرمذکور را ہمہ کس از احیان و دوستان گفتہ فرستادند بندہ بکوٹھی رفتہ گرم اختلاط بودم کہ ناگہان ساعتے از دو زمانہ کپتان نکس مع راو شتاب رائے بہان ہیئات میدان غبار آلودہ و عرق ناک در رسید و احوال جنگ و ظفر یافتن بر دشمن با کمال شجاعت شتاب رائے مفصل و ستایش راو مذکور بکمال مبالغہ نمود و ہر دم شتاب رائے را ستودہ مے گفت کہ من چنین نواب ندیدہ ام حقیقتہ نواب ہمیشہ سودیگران بنام رام نارائن و مصطفے قلی خان و محمد آفاق کوتوال و دیگر اعیان شہر باستماع جنر جرد و رود این ہر دو کس دویدہ رسیدند و مژدہ گرمخیتہ آمدن این ہر دو بمرتبہ یقین داشتند چہ زدن جنگ خادم حسن خان باین جمعیت قلیل خلاف قیاس و برگشتہ آمدن سرداران از عسکر مخالف صنا طبہ ہندے انکار داشتند مسٹر اسمیٹ مبالغہ در بیتاب سے نمود و رام نارائن و دیگران را معقول نمی شد مسٹر اسمیٹ گفت کہ کپتان ہرگاہ سیر اضفل را در جنگ منہزم ساخت چون فوج خادم حسن خان ہمان بود و غالب نہ آمد بلکہ مغلوب و منہزم گشت او را پائے ثبات متزلزل گشتہ برگشتن و دور رفتن ضرور افتاد تا شنیدن مژدہ کپتان چون دید کہ میدان خالی و خادم حسن خان مع افواج خود برگشت تعاقبش بتانی تا یک کروہ نمودہ توپ و ارابہ بار بردار و مجروحان بیشمار را از میدان گرفتہ احتیاط نمود و بارود ہر چہ بدست آمد ہمہ را آتش دادن این شعلہ ہا کہ می نمود ہمان بود ابعد ازان بودن خود در انجا بے فائدہ و غیر ضرور دانستہ برگشتہ انجا آمد و فوج را با سرداران دیگر ہا انجا گذاشت و پاس خاطر شتاب رائے ہم کہ الحال بسیار سکندا و را ہم برائے اکرام ہمراہ آورد رام نارائن بعد این تفصیل اند کے تصدیق قول کپتان نمود و خاطر مردم مطمئن شد صبح خود از ہر طرف ہمین خبر رسیدہ متحقق گردید و خادم حسن خان بطرف سرحد تباشتافت و افواج انگلیشی مع مردم شتاب رائے بعد چند روز از دریا عبور نمودہ بشہر عظیم آباد آمدند و حقوق شتاب رائے و شجاعت و لیاقتش در دل جامعہ انگلیشیہ متحقق گشتہ و قرودقے عظیم در نظر جماعہ مذکور بہر سانیدہ الحق جائے آن بود و استحقاق آن داشت و انچہ آخر با او بعمل آمد از قدر دانی و حقوق شناسی بیگانہ نے نمود و درین ضمن خبر آمد آمدن میرن مع افواج انگلیشیے لبسر کردگی کرنل کلیو سیف جنگ بکرفر تمام اشتہار یافت

ذکر آمدن میرن باکر و فرتام و رفتن بر سر خادم حسن خان و برق افتادن بر میرن از آسمان بنابر سکافات اعمال آن نکوہیدہ خصال و ذکر مجملی از کردار او و رہائی یافتن خادم حسن خان از چنگال آن زشت خو و تتمۂ احوال شاہ عالم پادشاہ و قرار یافتن پادشاہے بر او بمشیۃ اللہ

چون خبر ورود خادم حسن خان در حدود عظیم آباد بر شتاب رائے و رسیدن میر جعفر خان و میرن را تشویشے عظیم بنا بر قلت فوج رام نارائن و وجود پادشاہ این طرف دریا و رسیدن خادم حسن خان ازان طرف روئیداد حرکت میرن کہ اسپید پدر بود از مرشد آباد و ضرور افتادن او در تہیۂ اسباب سفر سرگرم گردید و ورود و عرائض رام نارائن متضمن اضطراب و خلوط مسٹر اسمیٹ بر رسائے قوم

مشعر باحاطه نمودن دو صاحب جیش شهر عظیم آباد و موکد عزیمت مذکور گشته تصمیم یافت و میرن با فوج لبسیار و سامان افزون از شمار مع کرنل کلیو سیف جنگ و افواج انگلیشے در اواخر تابستان نزدیک بعظیم آباد رسید چون خادم حسن خان آن طرف گنگا بود داخل شهر نگردیده در شروع عشره اول ذی قعده سنه یکهزار و یکصد هفتاد و سه هجری عبور دریا نمود و خادم حسن خان که صدمهٔ جنگ کپتان نکس دیده خود را عهده بر آوازان مذبر تعلیل نیافت جنگ میرن را با فوج و افر انگلیشے زیاده از تاب و توان خود انگاشته بقصد بلند پرواز جهانگیر داماد و باطن نهایت مغلوب الهراس و در رهائی خود از دست میرن یاس داشت و راه بدر شدن مے جست چه دریاچه گندک که از کوهستان شمالی آمده و غربے حاجی پور بگنگا پیوسته سد راه او بود و بدون کشتی هاے وافر عبور چنین شخص کثیر الاسباب والعساکر ازان دریا متعذر مے نمود میرن چند کوچ متواتر نموده بلشکر خادم حسن خان متصل گشت خادم حسن خان بارونیهٔ خود از شب کوچانیده خود حمیده با فوج میرن از دور در مقابله نمود و میرن نیز از خوف جنگ شاهزاده که جراحت دو تیر در ران داشت بر هوس مقاتله با دشمن نماشته در حفظ جان خود میکوشید و افواج انگلیشے راهم از جلدے و چابکے در تعاقبش حمائت مے نمود بعد مقابله و سر و اون چند توپ در سیدن گولهاے سعده دکه از طرفین بمیل آمد از خادم حسن خان روے خود از میدان گردانیده راه صحرا پیش گرفتن و دران داشت بمرگرفت و در رفت میرن هم در تعاقب او راه مے پیمود تا آنکه بعین حال چند کروه از قلعه تبیا که سکن زمیندار آنجا بود پیشتر رفته منزل گزید و خادم حسن خان چند کروه از و هم پیشتر رفته بر لب دریا تحیر بود که الحال کجا رود القصه روز عرصه میرن آخر شده شام حمائش در رسید و بار بردار اکثر لشکریان خادم حسن خان بسبب راه رفتن و تعاقب دشمنی توے چون میرن متفرق گشته بفرودگاهش نرسیده میگویند خود و خادم حسن خان هم تمام شب بر فیل و اکثر همراهیانش بر اسپ گذرانیدند و جاے استراحت نیافته بکمال بے آرامے آن شب را بروز آوردند و با خیال نداشته و انستند که صبح مفرے معلوم نیست دامن کوهستانست و لب دریا و هم بیش ازین روز و هم موسم برسات و اوهٔ خالق کائنات بانتقام و مکافات اعمال متعلق گشته بود باران شدیدے بعد انقضاے دو سه ساعت از شب مذکور که شب چهارشنبه نوزدهم ماه مذکور بود شروع بباریدن نموده جهان را بمیرن و هواخواهانش تیره و تار و روز روشن عمر و اقبالش شب دیجور اد بار مبدل ساخت و پس از مرور ثلثے از شب دو سه صاحب مثل سید محمد خان مرحوم خلف علی رضا خان بن صفی خان بن اسلام خان و همت خان بن مصلح خان بن اعظم خان خانسامان که انیس و جلیس او بوده اند مرخص گشته بخیمه هاے خود رفتند و میرن بنابر احتیاط با دو طوفان از خیمه کلان بر خاسته در پال دلیر خانے که خیمه ایست بطور خاص و دائمش متصل بزمین بجناے وافر استحکام مے یابد براے خواب رفت و زنے از خواصش که در سفر دو سه زنان از ان فرقه با او همراه و همخوابهٔ او مے بود تدبیح قصه خوان و خدمت گارے براے وداک با صطلاح چپی مے نماند حاضر شد چون اجل آن دون باقے بود بعد لحظه اورا مرخص کرد و خدمت گار شروع بچپی و قصه خوان قصه براے خواب عدم آغاز نمود خداے وانمد خشش گرم شد یا در انتظار یک اجل بیدار بود که در عین شدت بارش رعد و عید قهار متقم عزید و برق خضب و تهدید بر سر میرن نازل گردید و همان دم که بر چارپایه خوابیده بود بعرض انتقامات اخروے سید آتش آن برگشته بخت در خرمن هستی خدمتگار و قصه خوان هم افتاده و دو و از نهال عمرشان بر آورد و بمیت دیهار از قرین بدنار و قطار بنا عذاب النار چون زمانے بر این ماجرا رفت و شدت باران تسکین پذیرفت چاکران باستعبار احوال و تبدیل خدمتگار کنجد در کارے نشوند رسیده میرن را با آن دو بیچاره در خواب عدم دیده بعض شتربان منش اشخاص مذکوره را خیال کسالت متصل بخوابش فرو دے آمد بدون شور و غوغا آگاه ساختند آنها حاضر گشته بعد تفحص معلوم شد که پنج شش سوراخ بارکه در کاسه سرش

بطرف قفا و بریدن بطور اغر تازیانہ کہ محل مزبتش کبود و پیدا است و در شمشیر کہ متصل بسر او بر چار پاچہ اش بود دو جا یا سہ جا سوراخ و نزدیک بنوک قدرے گداختہ شدہ و چوب خیمہ طرف سرش گویا پوسیدہ گشتہ چون این خبر بجناب فضائل مآب شیخ محمد علے حزین اسکنہ اللہ تعالی فی اعلے علیین رسید از احوال میرن خود علے ماہی علیہ آگہی داشت فرمود کہ برق انداز ے عالم بالا را ے بنیاد جلور جستہ جستہ در خیمہ ہا ے زنند و اللہ و اعلم

ذکر غرق شدن دختران بیچارہ مہابت جنگ بفرمان میرن ستمگار و مشاہدہ نمودن خلق انتقام الٰہی را ظاہر و آشکار

میرن چون از قتل خواجہ ہادی خان و میر محمد کاظم خان فراغ یافت و پدرش صداقت محمد خان پسر آقا باقر زمیندار عمدہ جہانگیر نگر و شیخ عبد الوہاب کنبو را بگمان وقت بدم توپ پراندید ہر دو در دل خود از تشویشات رہائی یافتہ اندکے آسایش یافتند این شیوہ را پسر خاک بسرش پسندیدہ بجد گرفت و اکثر زن و مرد را کشتن آغاز نہادہ حتے بعضے از حرم راہم بدست خود از شمشیر گذرانید و میگفت کہ بعد بدگمانی تصفیہ ہمین معنے دارد کہ از ہر کس گمانی بدل بگذرد و او را از تیغ باید گذرانید و تصفیۂ خاطر ہم باید رسانید و غیر ازین پوچ و لایعنے است بنا بر این قاعدۂ ایجادے خود از آمنہ بیگم و گسینی بیگم دختران مہابت جنگ کہ پرورۂ خانگ و نعمت شان بود بدگمان گردیدہ بعد ارتقا بر معارج جاہ و جلال ازان زنہاے عاجزہ شکستہ بال دغدغہ ہم رسانیدہ و مکرر بجا کم جہانگیر نگر کہ جسارت خان نام و در صلاح و سداد عالی مقام بود برا ے قتل آنہا نوشت آن مرد بزرگ کہ او ہم نمک پرورد و مرہون احسان پدر و اولیاے شان بود بر این عمل زشت اقدام نمودہ در جواب نوشت کہ حکومت جہانگیر نگر بدیگرے بدہید و مرا از چنین تکالیف معاف دارید آخر الامر میرن ہنگامیکہ داعیۂ رفتن بر سر فادحسن خان نمودیکے را از اشقیاے رفقا بانبکار ماموز ساختہ فرمان داد کہ بجہانگیر نگر رفتہ بہانہ آوردن مرشد آباد زنہاے مذکور را بر کشتی سوار نمودہ در راہ جائیکہ دور از آبادے باشد آن بیکسان را غرق نماید و بجسارت خان مرحوم کہ از عہد شہامت جنگ مغفور حاکم بود نوشت کہ آن ہر دو ضعیفہ را بصحابت فلانے روانہ مرشد آباد نمایند میرن خود بطرف عظیم آباد بجنگ خادم حسن خان روانہ گردید و فرستادہ شقے برا ے بنماے کار ماموز راہ جہانگیر نگر بلکہ سبیل سفر گرفتہ بجہانگیر نگر رسید و آن ہر دو خواہر بے یاور را بہانہ کہ معین شدہ بود بر کشتی سوار کردہ چون در جائیکہ خاطر خواہش بود وارد گشت گفت تا غسل کنید و لباس پاک بپوشید بلکہ از ارادۂ خود خبر داد فلانے کہ گسینی بیگم بود بگوید اضطراب بے لاحقش گشت لیکن خود ترش کنانہ بیگم بدو بہ تسلے خواہر کلان پرداختہ گفت چرا ے ترسید آخر روزے مردن بود امروز باشد کہ چون بسیار گنہگار بودہ ایم امید مغفرت وسیلۂ نجاتے بہم رسید و مظالم خود بر دوش میرن گذاشتہ میرویم غسلہا نمودہ و لباس پاک بجاے کفن پوشیدہ خاک پاک سید الشہدا علیہ السلام بر ابدان خود بطور حنوط بر سر و روے بسیار مالیدہ از سعاے مہدی تائب گردیدہ و دم آخر نفرین بر میرن نمودہ گفت خداوندا گناہگار تو ایم از میرن تقصیرے ندار یم داد حقوق پرورش کہ از خانمان ما یافتہ بر باد دادہ ما را بنا حق میکشد امیدوار یم کہ بر سد او بفرستے تا انتقام ما و فرزندان ما از و بکشد و کلمۂ طیبہ و اعتقادات حقہ کہ داشتند بر زبان آوردہ غوطہ بحر رحمت نا متناہے الٰہی شدند میگویند ہمان شب برق بر میرن افتاد و بضعفے تفاوت ما ہے میگویند بلیہ ہلاکت کہ آخر شوال سال مذکور بر آنہا این ستم رفت و نوزدہم ذے قعدہ میرن راہ خود گرفت و اللہ عزیز ذو انتقام

وارسمان بلکه سفر پانش استماع افتاده که میرن در بند کانغذے نام و دسه صد کس نوشته وربن سفر که سفر آخرتش بود همراه داشت و سیگفت که بعد فتح بر خادم حسن خان و پادشاه و معاودت بمرکز دولت و جاه این مردم را که نام شان درین طومار است کشته فارغ البال بکام و آرام با دوستان خواهیم نشست و از بدخواهان اندیشه نخواهد بود و تعالی شانه که رب العالمین است روا نداشت مخفی نماند که حکیم علی الاطلاق و خالق انفس و آفاق هرگاه بندگان خود را در شرور و فساد منهمک می بیند زمام مهام ایشان را بدست تسلط ظلمه میسپارد و تنبیه مفسدان نماید اما همیشه ظالم را بر عباد خود حاکم نمیگذارد و حکومت ظلمه پاینده نمیدارد چنانچه مخبر صادق علیه السلام میفرماید الملک یبقی مع الکفر و لا یبقی مع الظلم بعد تنبیه مفسدان اگر ظلمه هم بعدل گرایند و از ظلم باز آیند ممکن است که ایزد تعالی بر انها هم ابقا کند و بخ دولت شان بر نکند و الا علاج فاسد باسد نمودن ظالمتر ے را بر او ے گمارد تا مار از روزگار شان برآرد وهو علی الله العزیز یسیر وانه علی کل شئ قدیر

شروع بذکر بقیهٔ احوال لشکر میرن و سنوح دیگر سوانح و فتن

نوزدهم ذی قعده روز پنجشنبه اول صبح خبر واقعه غلیظه که شب بر میرن گذشت سمعدے رفته بکرنل سیف جنگ که رئیس کل فوج انگلشیه و سرمایهٔ استظهار عساکر هندے و سردارش بود ظاهر نمود و او نیز بصلاح هندیان راضی گشته اخفاے این امور مناسب دانست و شکم میرن در حضور کرنل و پرده و احشا و اسعاد دیگر اعضاے اندرونی را بیرون کشیده هما نجا دفن کردند و نقارهٔ مراجعت نواخته لاشش را بر فیل سوار پیش انگنده و پایش از هودج فیل بیرون گذاشته روانه شدند و شهرت دادند که ادبیار است لیکن هما نوقت بر مردم منکشف گشت که مرده را بر هودج افگنده اند گو یا انتقام لشهیر لاش سراج الدوله از دست ملازمان او بالغ و جهی ملهور یافت لهذا بر صورت کرنل مستقل بقلعه بنیار سیده حسب الالتماس عمله کارگزار و کلاے رام نارائن توقف نموده بزمیندار آنجا بپیغام انفصال معامله بتاکید و تهدید داد و از خوف فوج انگلشیه اطاعت و انقیاد نموده قصبه را کوتاه ساخت و عسکریان بریاست کرنل از صحراے بتیا برآمده جنازه براے لاش میرن تیار ساخته و عمارتے بر کماران بسیار بارش گذاشته در گنگا رسانیدند و از انجا بر کشتی لاش او در کمال عفونت و خرابے براج محل رسیده چنانکه اکنون مقبرهٔ او ست مدفون گشت (فاعتبروا یا اولی الابصار) و لشکر مع سرداران دیگر بعظیم آباد رسیده سکونت در انجا در زیده راجه راج بلبهه نبگالے که پیشتر دیوان شمامت جنگ مرحوم و در این زمان بدیوانے میرن مقرر بود در رئیس لشکر میرن شد و رام نارائن خود نائب بعظیم آباد بود برادرش با فوجے که همراه میرن رفته بود آمده ببرادر خود ملحق گشت

ذکر رفتن سترامیت بکلکته و بعد او رفتن کرنل سیف جنگ و شروع نفاق در سرداران انگلشیه کهباعث خرابی ملک گردید

تا کرنل کلیف ثابت جنگ در کلکته بود ریاست فوج و کوتهے هر دو با او تعلق داشت چون او قاصد ولایت خود گردید کار نبگاله و ریاست این جماعه درین سه صوبه عظیم آباد و نبگاله و اوڑیسه که از سابق برا تب افزوده شغل انها اعظم و دائرهٔ ایشان وسیع گشته بود کرنل مذکور سترامیت را لائق ریاست کل مدانسته شمس الدوله بهنرے و نسترت داکر صاحب کلان مندراج بود بسردارے کوهی کلکته تجویز نمود و کونسلیه هاے دیگر هم این تجویز را مسلم داشته مقرر شد که بالفعل بعد رفتن ثابت جنگ سترلهوں و صاحب کلان کلکته گردانید بعد ازان چون شمس الدوله برسد صاحبکلان و مدار المهام حل و عقد این ممالک و خواهر بود و بعضے از

ایام سابقه مستزاد سیه باعتبار درجه نوکرے و قاعدهٔ کلیهٔ قدیمه مستحق این مقام و لائق این مرتبه گشته امیدوار بود از استماع این تقریر کدر گشته از عظیم آباد بمراسلات درین خصوص گفتگوے نمود و بعد رفتن ثابت جنگ بولایت انگشتان هلول برکرسے گورنرے کار عظیم آباد را به صاحب مزبور و غیره اصحاب آنجا گذاشته عازم کلکته گردید بعد چند روز کرنل سیف جنگ هم از عظیم آباد کوچیده رفت و شاید تقصیرے از و بظهور رسید که از ریاست فوج معزول گشته امر مذکور بسیر کرنک قرار یافت میر محمد جعفر خان از فوت سیرن حواسے که داشت در باخت و کاروبار ملک و فوج معطل تر گشته اختلال کلے در جمیع امور روے نمود میر قاسم خان بن سید مرتضے خان بن امتیاز خان خالص تخلص که ولایت زاے ایرانی و در عهود سابقه دیوان پادشاهے عظیم آباد بود بصلاحیت میر جعفر خان اختصاص داشت اما فیما بین پدر زن و داماد صحبت همیشه ناچاق و بنفاق میگذشت و سیرن زیاده تر دامن افزاے این ناچاقے میکوشید از غیبت میر جعفر خان اگرچه از داماد خود میر قاسم خان راضی نبود لیکن بضرورت اندکے در آشتی کشوده سورد الطاف شناخت و خدمت پدر سینه علاوهٔ خدمت رنگ پدر نام او مقرر کرده در شوکت او افزود و برائے بعضے سوال و جواب او را بالکلیه فرستاد چون میر قاسم خان در خاندان میر جعفر خان بلکه از امثال و اقران در هوشیارے و کرد کارے امتیازے داشت و در گفتگو با اصحاب کونسل نقش محبت خود در دل آنها نگاشت و خاطر نشان کونسلیه ها شد که نسبت به سیرن و پدر زن خود میر قاسم خان لیاقت سرداری و کارگذاری بیشتر دارد و میر قاسم خان برائے کارے که آمده بود درست نموده برگشت و میر جعفر خان هم اندکے از و خوشنود شد و چون از اولاد و اتباع دیگرے لائق کار نداشت بلکه ضرورت میر قاسم خان مرجع اکثر امور گردیده و اسلحه جواب و سوال اکثر اهل معاملات و فرقهٔ سپاه هم گشت درین ضمن بسبب مردن سیرن و غفلت میر جعفر خان دیر بیدار در تنخواه سپاه رویداده تقاضاے آنها شدید گردید و چند بار بساحت پیش آمده دار الاماره را برائے وصول تنخواه محاصره نموده مکالمات عنیفه در میان آورد ند و میر محمد قاسم خان اصلاح ذات البین فرموده بعضے از تنخواه را خود متعهد شد و هم درین عرصه باز تقریبات چند باعث رفتن میر محمد قاسم خان بکلکته گردید میر جعفر خان پس و پیشے درین باب در خاطر داشت اما تقدیر نگذاشت که ممانعت تواند نمود چار و ناچار مرخص فرموده و میر محمد قاسم خان بکلکته رفت درین وقت سیئر هنرے و نسبتے مخاطب بنصیر الملک شمس الدوله بهادر در کلکته رسیده و صاحب کلان یعنے گورنر آنجا گردیده بود میر محمد خان چون داعیهٔ رفتن پورنیه و در ضمن آن دو اهی سفره هم بسیار داشت علی ابراهیم خان بهادر را که ذکر محامد او سابقا شد انبهار یکے و از بسیار اندکے برسبیل ایمال در احوال عمارت جنگ و فتح شمشیر خان گذشت و آن عزیز سراسر عقل و تمیز در ان زمان دفین میر محمد قاسم خان بوده بمجرد استن فوج بنام ارادهٔ سفر پورنیه و تالیف قلوب مردم قدیم کمالات نظامت بوده اندوارکان دا حیان مرشد آباد مامور فرموده خود سفر کلکته نمود الحال احوال بادشاه و کامگار خان

و بعض سوانح عظیم آباد بنابر انتظام اخبار بزبان قلم داده می آید

ذکر احوال عظیم آباد و جنگیدن میر کرنک باتفاق راجه رام نارائن و راجه راج بلبهه با بادشاه و موشیر لاس و شکست خوردن بادشاه و بگیر آمدن موشیر لاس و سوانح دیگر که دران نواح رویداد و تسلط یافتن میر محمد قاسم خان بر ایالت هر سه صوبه در مرشد آباد بتائید خالق عباد و بلاد

سیرن خود در شروع موسم برشگال بزیر برق انتقام ذوالجلال در آمد اما فوج او بنابر آنکه بادشاه و کامگار خان منشار

فساد در عظیم آباد اندمتعین صوبهٔ مذکور شده اقامت داشت ریاستش براجه راج بلبهه دیوان سیرن متعلق بود و رام نارائن خود نیابت همان صوبه داشت فوج ملازمش همراه او بود و فوج انگلیشی نیز بهانجا اقامت داشت همه این افواج بسبب برسات در جاهای خود آرمیده تا انقضای موسمش از جای خود نه جنبید و پادشاه درین عرصه از داد و دگر تا قرب جوار بهار همیشه در سیر و تردد بود و بسبب آنکه معاش لشکریان او منحصر بر مزارع مزارعان بود برای چارپا و حیوانات آنها نیز مرغزارے نمے بایست کجا اگر مدت مدیدے ماندچون در صوبه نقش تسلط او درست ننشسته با وجود سلطنت مثل بنگاله غارتگرے نبود دانه و کاه و دواب و حیوانات و غله و غیره ماکولات برای همراهیان مفلسش مطلق میسر نمیشد و کمیاب گشت نیکرد و راجه بنیاد سنگه برادرزادهٔ راجه سندر سنگه و پهلوان سنگه بسبب تسلط کامگار خان و عار جمع آورون بیشتر خود پیش پادشاه نمے آمدند و کامگار خان چون کنیه دیرینه باسندر سنگه و اولاد و اقربای او داشت ملک خود را از صدمات پایمالے افواج محفوظ داشته علی الرغم بنیاد سنگه ملک او را لگد کوب حوادث نمیخواست ازینهم علت سید و سفر لشکر پادشاه درین صنع بود روزے بنیاد سنگه از قلعهٔ نگار سے قبلعه کوراکه متعلقان را در انجا گذاشته بود میرفت این خبر به پادشاه و کامگار خان رسیده فوج مغلیه ملازم سرکار شاهے قریب بهزار سوار برای گرفتنه آورد نش متعین گردید فوج مذکور ایلغار نموده بسر بنیاد سنگه رسیده او را گرفته آورد و او چند روز نظر بند بوده عرائض و پیغام بوالد مرحوم سفیر ستاد که بوساطت صاحب اگر خلاصے من شود و پادشاه مرا و در و مراحم فرموده نگهدارد من بجمعیت خود را فراهم آورده کار پادشاهے برازکامگار خان خواهم نمود و بهم چشمی همدگر هر دو تهدید بایغ در کار سرکار بعمل خواهیم آورد و فتح سنگ برادر من کرد رنبگاله است افواج میر جعفر خان را بدولت خواهے پادشاه گردیده ساخته خود هم حاضر خواهد شد و اگر پادشاه خاطر کامگار خان کرده بواسطهٔ او خواهد گذاشت چون این صورت موجب عار ماست از ما رفاقت و دولتخواهے پادشاه هیچ نخواهد شد والد این مدارج را بپادشاه فهمانیده بنیاد سنگه را خلاص کنانید و او آمد : ملازمت و دالد نموده بوساطت ایشان شرف یاب کورنش پادشاه گردید و مهمایے رفاقت و بیان فشانی گشته نون خود را طلبید و بعلهٔ خود تاکید سرانجام وزر و اسباب حرب و غله و غیره مایحتاج نوشت کامگار خان بعد یک روز اظهار ملالت با پادشاه نموده معروضداشت که اگر بنیاد سنگه این قسم خلاصے یافت غلام ترک رفاقت خواهد نمود پادشاه فاقد الشعور ازین سخن تر سیده بنیاد سنگه را چون روز دیگر بحضور آمد باز گرفته مقید نمود و والد فقیر ازین حرکت آزرده خاطر گشته با پادشاه سخنان درشت گفت پادشاه عذر اندیشه بخاسته رفتن کامگار خان پیش آورد و والد گفت که کامگار خان را در نخیزد چاره غیر از رفاقت شما نیست و او غیر ازین در دولت جائے ندارد و اما پادشاه را رعب برهمی کامگار خان چنان مستولی بود که سودے نکرد و والد آزرده گشته چند روز در خانه نشست و کامگار خان بنیاد سنگه را خلاص گردانیده ممنون احسان خود خواست او بوالد گفته فرستاد که الحال پادشاه از ما توقع رفاقتے ندارد باشد سن دو سه روز مانده کنار میگیرم و همین قسم کرد آخر پادشاه بها در علی خان محلی را فرستاد تا والد عذر خواهے بانمود والد گفت که الحال بودن من در لشکر با وجود تسلط کامگار خان محالست و من امیدوار رخصتم پادشاه دلجوئے بسیار نمود و ناچار رخصت کرده فرمان داد که اگر بضرورت جدائے شوید خوب علیحده بوده هر قدر تواند ملک را مسخر سازید و در تقابر سانیده باز در و قوت باز آئید والد قبول نمود و پادشاه چند هزار روپیه برائے خرچ و اعانت والد تبابر سانیدن مردم تعینی از کامگار خان فرستاد و والد در نواح محال جاگیرات خود رفته بکارے که امور بود اشتغال نمود

ذکر جلوس میر محمد قاسم خان در مرشد آباد بر مسند ایالت بنگالہ وغیرہ صوبجات بتقدیر خالق ارضین وسموات

چون میر محمد قاسم خان چنانچہ خامہ وقائع نگار اشعارے بآن کردہ در کلکتہ رسید و باشمس الدولہ ہنرے و نصرت ملاقات وتبلیغ رسالت نمود در بین گفتگو با غفلت میر محمد جعفر خان و برہمی معاملات مالی و ملکی و بے انتظامے سر رشتہ افواج دمصالح لابدیہ بیوتات وغیرہ بالبغ وجوہ ظاہر ساخت و چند کس را از ارا ذل ناس مثل چنے لعل و منی لال و اگنون سنگھ ہر کارہ وغیرہم کہ از غفلت و عدم لیاقتش بر سر کار و مدار المہام مختار بودہ اند نامبردہ فصنایع شان بر شمرد شمس الدولہ کہ در میان فرقہ انگلیشیہ بعقل و دانش ممتاز و در نکتہ یابی و کاردانے بے امتیاز بود میر محمد قاسم خان را برامور ملک داری لائق و در ہوش وسلیقہ ریاست در میان اقارب و اتباع میر جعفر خان از ہمہ فائق دید و میر محمد جعفر خان و احوال ایشان را درست شناختہ مترددو بود کہ برائے انتظام این ممالک چہ کند آمزد در خاطرش چنان تصمیم یافت کہ میر قاسم خان را بہ نیابت کل مقرر و مختار ساختہ مدار المہام سازد و برائے میر محمد جعفر خان وجہی مقرر نماید تا میر قاسم خان وجہ مذکور بلا تعلل با و در سانیدہ بزرگ و منیب خود داند با اصحاب خود انچہ مافی الضمیر او بود ظاہر کردہ درین خصوص با ۶ تنہا استشارہ نمود رائے اکثرے از روسائے کونسل کہ باشمس الدولہ اتفاق داشتہ نفاقش نمی ورزیدند برین کار قرار یافتہ اما مسٹر اسمیٹ کہ بنا چارے صاحب جز و کونسل و ثانی مرتبہ شمس الدولہ بود و دو سہ کس از کونسلیہ با او یکدل و خواہان ریاست او بودند مثل مسٹر السس و میجر کرنک و مسٹر باتسن سر باز زدہ این رائے نمی پسندیدند و قبا حتہا درین کار بر سر سانیدہ عذر شان در کونسل مذکور می ساختند ہر چند مدام با قطب میر محمد جعفر خان بخفتان بود کہ امیر نصفہ اما چون باشمس الدولہ طرف شدہ خواہان ریاست خود بود در جمیع امور انچہ رائے شمس الدولہ بران قرارے یافت بمقتضائے قول مشہور لا تحب بطلی بنصف معاویہ آن رائے را مرجوح و مطرح شمردہ رد و تقبیح آن مے نمود و در مراسلات ولایت خود ہر دو تضعیف امرائے ہمدگر نمودہ طعن در اعمال و افعال یکدگر مے کردند ہر یکے دیگرے را بسفاہت و اعوجاج طبع و لجاج منسوب داد و شکایت و سعایت ہم مے نوشت و ایں عناد ایشان عالمی را بباد فنا داد چنانچہ عنقریب نگاشتہ قلم صداقت رقم انشاء اللہ العزیز خواہد شد القصہ چون طرف شمس الدولہ غالب و رایش صائب بود عزیمت مذکور تصمیم یافتہ میر قاسم خان باین بشارت مبشر گشت و بنا بر این گذاشتہ شد کہ شمس الدولہ خود در مرشد آباد رفتہ این امر را تثبیت و بدیہ میر قاسم خان خوشنود بر مرشد آباد معاودت نمود شمس الدولہ مع عماد الدولہ مسٹر ہیسٹنگ کہ در نیو لا از ابتدای سنہ یکہزار و یکصد ہشتاد و چار ہجرے الی یومنا ہذا کہ روز شنبہ بست و سوم ماہ مبارک رمضان سنہ نود و چار ہجری از زمانہ دوازدہم است گورنر کلکتہ و مدار المہام اکثر ممالک ہند است با برخے از سرداران و نصف افواج انگلیشیہ بداعیہ تثبیت امر مرقوم متعاقب میر قاسم خان از کلکتہ بر مرشد آباد نہضت فرمود و میر قاسم خان بعلی ابراہیم خان ہمدر نوشت کہ افواج نو گمد اشت و اسپہ داران مردم شہر را تالیف قلوب با خود رفیق نمودہ و اسباب تجمل سواری انچہ از قدیم و جدید عجالۃ میسر تواند شد و عصاء کتک ہائے نقرہ ضابطہ ممالک ہند تیار نمودہ باستقبال تا پلاسے خود در ساند خان و الاشان کہ در ہوشیارے وسلیقہ کارگزاری یگانہ روزگار است زیادہ از انچہ متصور میر قاسم خان بود مہیا کردہ حسب الامر باستقبال شتافت و میر محمد قاسم خان چنانچہ مرکوز خاطرش بود با جاہ و حشمت و تجمل و شوکت داخل خانہ خود گشتہ با میر محمد جعفر خان ملاقات نمود و

روز دیگر وقت شام شمس الدوله رسیده براد باغ نزول فرمود صبح آن شب میر محمد جعفر خان عازم ملاقات او گردید و ثلثی از روز برآمده عبور دریا گیرتے نموده براد باغ نشاقت شمس الدوله بعد معمول داشتن رسوم متعارفه سرحقه راز برکشود و آنچه صلاح بود اعلام نمود میر محمد جعفر خان سر باز زده اباى سفر طرح نهایت مبالغه آغاز نهاد شمس الدوله کس فرستاده میر قاسم خان را طلبید و در اثنا معرکه سخن گرم و گفتگو هاى درشت و نرم درمیان آمد هر چند شمس الدوله خواست که میر محمد جعفر خان وضعیکه تقرر یافته بود قبول کند در نگرفت و قبل ازان که میر محمد قاسم خان بباغ مذکور رسید میر محمد جعفر خان از قبول تکلیف آن امر امتناع نموده مرخص شد و برکشتیهاے خود سوار شده راه دار الاماره گرفت در وسط دریا کشتی سوارے میر محمد قاسم خان بنظرش در آمد اشاره معاودت نمود غرض آنکه در اثنار رفته مهیج این فساد گردد خان مرحوم معاودت بحال خود مناسب ندانسته تخفش را تشدید و خود را به تجاهل زد که گویا صداے مانعت نشنیده و ایاسی که درین خصوص سے شد ندیده است بهر صورت خود را تا براد باغ رسانیده با شمس الدوله ملاقات کرد و ماجرا را از اول تا آخر حکایت نمود میر قاسم خان گفت که این صورت خوب نشد و میر جعفر خان از من بدگمان گشته در پے جان من خواهد افتاد شمس الدوله جواب داد که ما نا چاریم میر قاسم خان گفت که هرگاه شما نا چار دیدید که بے چاره محض ام چه کنم چون وقت طعام شان بود گفت الحال خود صاحب نشینید بعد از طعام باز گفتگو خواهد شد میر قاسم خان در جاے علیحده سخن نشست و ملا ابراهیم و ان که همراه برده بود مشوره آغاز کرد علی ابراهیم خان گفت که اول با ایشان آنچه گفتنی است باید گفت اگر صورتے نگیرد باطلاع ایشان از همین جا ملازمان خود را طلبیده و خانه که مهیاست نزد خود کشیده بطرف میر بهوم باید رفت و بطور با غنیان تاخت و تاراج و زد و خورد شروع باید نمود چون اکثر فوج با شما موافق است و کاسگار خان هم مع پادشاه با شما اتفاق خواهد ورزید اغلب که باین صورت هم کارے از پیش ببریم چون اطمینان از میر جعفر خان نمانده بود این تدبیر را آخر الدواء دانسته در خاطر ذخیره داشت و فی الحقیقت بسبب دیر طلبی با فوج از میر جعفر خان بیزار و منزجر و با میر قاسم خان چون متحد تخواه آنها شده بود فرمان بردار و چاکر بودند و جگت سیٹھ مهتاب رائے و برادرش مهاراجه سروپ چند نیز در باطن معین و مددگار خلاصه میر قاسم خان نهایت حیران و پریشان خاطر و از تنگنا هاے قدرت کامله ایزد قادر بیخبر بود تا چه پیش آید چون شمس الدوله از طعام فراغت یافت باز میر قاسم خان پیش آورفته اضطرار و ناچارے خود و اینکه اگر چنانچه قرار یافته بود بعمل نیاید لا علاج بمفاسدے انجامد ظاهر نمود شمس الدوله بعد استماع مقالات او باز علیحده نشست و با عتماد الدوله مصر مشتنگ بها درود دیگر را باب مشاورت تا دیر مطارحات و مناظرات نمود بعد گفتگوی بسیار رایش بران قرار گرفت که فردا باتفاق میر محمد قاسم خان بدار الاماره باید رفت و نوعیکه مقرر شده این معنے را تثبیت باید داد و میر محمد قاسم خان بسبب اندیشه که از میر محمد جعفر خان بهم رسانیده بود افواج و ملازمان خود و دیگر کسان را که با او اتفاق داشتند گفته فرستاد که در خانه او و دور از محوطه اش مستعد و حاضر باشند علاوه خود را فرمان داده بود که ملاها نخفته همه را نجوانند حسب الامر او بعمل آمده در دور خانه اش جمعیت و ازدحام بیشتر بے که بود متفرق نشد تا آنکه صلاح مذکور تنقیح و تقریر یافته شمس الدوله میر قاسم خان را مرخص نمود معهود آنکه فردا اول صبح کرسته باجمع همراهیان خود حاضر شود و سرداران افواج انگلیشیه را هم حکم داد که ساعتے از شب باقے مانده فوج و توپ ها تیار نموده بر دروازه الاماره جائیکه ماسور و معین است حاضر آنند میر قاسم خان چون ارادهٔ آمدن بخانه خود نمود اول رفقایش از درخانه تا سر سبے که فرودگاه او از کشتی بود ازدحام و جمعیت نموده برائے حراست ستاده ند بعد ازان بر کشتی سوار شده عبور دریا نموده و در احاطه سیاه دولتخواه خود بدولت خانه رسیده تمام شب در دعا و مناجات قاضی الحاجات و زمانے به تسلی و دلجوئی خیر طلبان گذرانیده ساعتے چند استراحت نمود

ذکر عروج نیر اقبال میر محمد قاسم خان بمعارج جاه و جلال و رجوع نمودن کوکب بخت میر جعفر خان بافول و زوال

چون مسیح دولت میر محمد قاسم خان و سیدن آغاز نهاد خان مرقوم حسب الوعده بسان بخت خویش بیدار گشته رفقا و هم اهیان را به تیاری و استعداد سواری فرمان داد چون مهیا گشته حاضر آمدند خود را بمسوت امارت آراسته و نصرت از بخت و قسمت خواسته بر رخش همت و اقبال سوار و بگرد اے دربار گردید و ازان طرف قبل از ورود میر قاسم خان شمس الدوله بهنرے و نسترت گورنر با عماد الدوله میر هنگ بهادر و سرداران دیگر بیع توپ و فوج در میدان حلیفه دار الامارة رسیده بر طرف عبور و مرور ستر و دین دربار مردم خود را تعین و حکم گردانید و میر قاسم خان هم بیع جمعیت خود وارد گشته مقابل نقار خانه بر اسپ سوار استاد و آمد و شد پیغامبران و سفر اشروع گردید هر چند شمس الدوله بانحاے مختلفه میر جعفر خان را فهمانید که اگر خویش شما نائب بوده کار ملک و سپاه برویه عقل و دانائے سر انجام دهد و شما فارغ البال بعیش و کامرانے خاطر خواه خود زندگانے کنید برای شما بدی ندارد از غفلت شما کار ملک مختل و سپاه و وظیفه خواران مضمحل گشته دوسه هندوی مفلوک مالک الملوک شدند و عده ها و نجاے آبرو طلب جان بلب دارند سودے نکرد و ان جاهل قباحت نافهم بر خواهش خود اصرار ورزیده بخن روسلے انگلیش شنید و درین بین که مدتے ممتد جواب و سوال از طرفین بود ناهنجار کمپنیهاے تلنگه انگلیشی نزدیک ترمیشدند و توپ هم تیار رو بدار الامارة بود رفقاے میر جعفر خان که اندرون دار الامارة حسب الامر او برای حراستش مقام داشتند از خوف افواج انگلیشے که رعب و هراس انها حق تعالی بر قلب مقلوب مردم مغضوب این ممالک مستولی نموده بود آهسته آهسته هر یکے بهانه راه خانه خود گرفت و شمس الدوله تنگ آمده گفت هرگاه این مجهول معقول را نمی فهمد استر ضاے او چه ضرور در انچه انتظام ملک در فاه رعایا و سپاه باشد بعمل باید آورد و چندے از سرداران جماعه او که حاضر بودند تصدیق این قول نموده با او همداستان شدند و او میر قاسم خان را فرمان داد که بر سندایالت هر سه صوبه تا صالحه گشته فرمانروائی کند اندرون دار الامارة صد و دیکه از مخلصان میر جعفر خان مانده بود و ند آنها زاهم بدر کرده بر دروازه هاے کار خانجات و سرا پهاے حرم سرا تلنگه ها را برای حفاظت و حراست معین نمود و خود داخل دار الامارة گردیده در جاے علیحده نشست و میر محمد قاسم خان را بطلبیده زیر شامیانه کار چوبے که در ایوان دیوان عام استاده بود بر مسند نشانید میر محمد قاسم خان روز دوشنبه دهم ربیع الاول سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و چار هجری پاے عزیمت از حد نیابت بالاتر گذاشته ایالة هر سه صوبه را ملک گشت و صداے نقاره شادیانه ندائے ایالت و ریاست او خانه بخانه بلند گردید هوا خواهان که اکثرے در رکاب حاضر و بعضے در خانها منتظر بودند هجوم آورده مبارکباد تقرب جستند و شاید شمس الدوله تا سه چار روز میر هنگ عماد الدوله را مع افواج انگلیشیه برای حراست او گذاشته خود در مراد باغ رفت و میر محمد جعفر خان را که اندرون حرم سرا با زنها و اطفال خود بود شمس الدوله پیغام فرستاد که اگر ما مذن در مرشد آباد مرکوز خاطر باشد کسے را باشما مزاحمت نخواهد بود هر جاے که و هر کجا که خواسته باشید بماے اقامت خود معین فرمائید و اگر رفتن بکلکته و بودن در انجا منظور افتد هر جا که خواهش کنید مضائقه نخواهیم نمود تا نظم معزول رفتن به کلکته قبول نموده بجزه و کشتیها برای سفر مذکور درخواست بقدر خواهش و حاجت او مهیا گردید و میر جعفر خان به خاطر جمع خزانه محل و جواهر نفیسه که از نوادر و ذخائر خاندانهاے قدیم امرا مثل شجاع الدوله و علاء الدوله سرفراز خان و سیف خان و مهابت جنگ و شهامت جنگ و صولت جنگ و سراج الدوله بود و اندرون حرم سرا برای چنین روز ها در تحویل سنی بیگم که در خانه میر جعفر خان بمنزله زن صاحب خانه اش بود و سپرد است و نوشکاف خانه و بارچه هاے ملبوس خاص که آن هم مثل جواهر اندوخته چندین امرا مے مقتدر

مذکور و دیگر تخالف و نوادر که بطور مزبور از نظر مردم مستور داشت همراه خود مع زنهای مدخوله و اتباع و خدمه آنها و اطفال صغیر
کم و بیش و چند دختر بوند برد واشته راه کلکته گرفت چند کمپنی تلنگه بحر است او تعین شده تا به بلده مذکوره که الحال شهری در کمال معموری
و آبادی و دار الملک جماعه انگلیشیه است رسانیده و معزول مذکور زمینی در عین آبادی متصل بچوک بلده مسطوره خریده طرح
عمارت بسلیقه خود ریخت و مکانهای متعدد و ساخت از رفقای او میرزا غلام علی بیگ پسر حکیم بیگ راه وفا پیموده شریک او در ین سفر گردید
گردید و فی الحقیقه آنکه جائے هم غیر از جوار او نداشت و میر محمد قاسم خان خود را مخاطب بنصیر الملک امتیاز الدوله میر محمد قاسم خان بهادر
نصرت جنگ ساخته خطابهائے مذکور از پادشاه برای خود طلبید و پیرے هم که در بین نزدیکے قبول زجلوس بر مسندلیات بر آورد بهر سیده
بود قدمش را برای خود مبارک شمرده چون در علم نجوم اندک شعور بر احکامش عتادی داشت زائچه طالع او کمال تنقیح از منجمین فونیسانیده
گمان عروج او بمدارج علیا داشت لیکن عمرش وفا نکرد و در دو سه سالگی مرد صوبه عظیم آباد بنام او مقرر کرده خطاب مظفر الملک شمس الدین
میر شمس الدین علی خان بهادر ناصر جنگ از حضور طلبید و او را بهفت هزاری قرار داده افیال و افراس کوچک بازین و عمار یهای
مناسب قدر شان آراست و اطفال بسیار از شاگرد پیشه بهر سانیده و در هر فرقه ملازم او گردانید و تماشائے برائے مردم همیشه
و عمومی خود میر ابو تراب را هم که مرد مفلوکے در اوائل بود بخطاب معز الدوله تراب علی خان بهادر صلابت جنگ مخاطب ساخته
بمنصب شش هزاری و عطای پالکے مهالدار و علم فقاره و جاگیر و رساله امتیاز بخشید و پسر عمومی خود را ابو علی خان بهادر خطاب
و رساله داده بر آبروی او فی الجمله افزود و اما چندان اعتبار و اقتدارش نماند و در اصل حقیقت لیاقتے هم نداشت و عمو یش
اگرچه عالے محض و استعداد سرورے بحسب جبلت در او نبود اما پاس احسانهائے سابق و دوستی هائے دیرینه که از مردم
برادر او را با مردم بود مرعے می داشت و بقدر مرتبه خود بگفتن کلمة الخیر در حضور قاسم علیخان که هنگام اقتدار بصبتی بهر سانیده بود قصور نمیکرد
القصه بعد از تعین و تشیید سبائی عهود و مواثیق که با کونسل کلکته و جماعه انگلیشیه انعقاد و انفصال یافته از طرفین محرر و مرقوم گشت
و وضع بسر بردن با هم باتفاق نحوی خاص تفصیل و تخصیص یافت میر قاسم خان برتق و فتق مهمات ملکی و محاسبه از متصدیان برادران
خیانت عمله میر جعفر خان که بعضے مردم قدیم نغماست و برخے جدید بعرصه آورده مُمرن و میر جعفر خان بود نه پرداخت و دیدن موجودات
سپاه و خزاین نقود و جواهر و دیگر اموال و اثاثه توجه گماشت بعضے از متصدیان قدیم را بنوید الطاف و عنایت ستمال نموده شکیک
و معین خود در استکشاف احوال دیگران گردانید و بعضے از متوسلان خود را که بر آنها اعتمادے داشت در بایگار ناظر گردانید
علی ابراهیم خان بهادر را که در دیانت و امانت یگانه و ممتاز و در شعور و ادراک دقائق و فاتر دیوانی وغیره بے نظیر و بی انباز
است در تنقیح و تصحیح کم و کیف سپاه و تنخواه آنها بخصوص امور ساخت و سوائے این کار حل اکثر عقده هائے دشوار برای رزین او مرجوع
عیشد و سپاه را هم اگرچه صنوابطا استیفا و دیوانی را درست اخذ کرده بود اما سخت گیر و طبیعت خوشی نداشت بحاسبه فاتر دیوانی و بیوتات
و تنقیح و تحقیق حیانات دیگر متصدیان و ارباب قلم مقرر گشت و منشی قدیم میر قاسم خان که مستعد علیه او بود میر منشی و بخطاب حافظ اسرار خان
مخاطب گردید و تجسس و تفحص بعض امور نیز باو تعلق داشت و خواجه گرگری برادر خواجه پدرو سل رستی بهار و بگی توشه خانه و آماستن
توپها و اسبابش و سوب نمودن پیاده هائے برق انداز تفنگچی باداب و قواعد فرنگ که الحال باصطلاح آنها را تلنگه می گویند سرافرازی
یافته گرگین خان بهادر خطاب و کمال تقرب و اختصاص یافت مثل او دیگرے در خانه میر قاسم خان نبود و سخن اور اثیرے که در دل
میر قاسم خان بود الآن در هیچ نوکرے و آقائے مشهود و مسموع نیفتاده گویا مثل شیطان در رگ و پے میر قاسم خان دویده
او را سخنور و گرداینده بود و شیخ سند علی لکهنوے که یکے از اعادی الناس قصبات لکهنو هیچ محض بود در زمره سپاه بدرجه عالی

رسیده او هم پایه یکی از گرگین خان نداشت بعد مردنش پسرو برادزاده هایش بخشی بعضے از افواج و هر یکے چهار و پنج هزار سوار با خود داشت چنانچه فرحت علی برادر زاده او بخشے و چند صد سوار در رساله او بود و برکت علی هم علی هذا القیاس و محمد علی پسر او بخشے و رئیس معاصب اختیار پنجهزار سوار طرق سوار بود که بضابطهٔ انگلیشی حوالدار و جماعه دار و صوبه دار دکیدان داشتند و با هیزده سوار یکے در پے سر آنها شش شش کشیده راه میرفت چه اگر در جنگ کسے روی خود را برگرداند این صاحب شمشیر برهنه بدون اذن و تامل سرش بشمشیر بردار دو سیر از شمس الدین که از ایام شباب با سیر قاسم خان یار و مرو خوش فتاط هوشیار بود و در عظیم آباد بتالیف قلوب مردم عظیم آباد و رؤسای لشکر میرین حسب الامر میر قاسم خان اجتهاد میکرد و بصاحبت و بعضے خدمات مثل ملبوس فاخس و وکالت حضور پادشاه و معامله جاگیرات مردم حضور وغیره بیگانه ها اختصاص یافت و فقیر را از مرشد آباد خط کمال اشفاق قبل از لکن برد ساده ایالت نوشته و سوا چیے مقرر کرده آمد و داشت که بنده پیش انگلیشیان ارباب کوٹھے عظیم آباد و دیگر از ان جماعه هر که آشنا باشد سے نموده صوبه دارے عظیم آباد باو بدهاند و جز مداشت که یاد رے بخت او را بر تخت سلطنت بنگاله رسے نشانده

اندوختن میر محمد قاسم خان زر بسیار بطور مصادره از مردم مرشد آباد و بهم رسانیدن اسباب تجمل و استعداد و کفایت اندیشے بدنامت نمودن و جمیع کارخانجات را انتظام داده از تشویشات آسودن

میر محمد قاسم خان چون مشید الارکان گشت و خزانه را از زر خالی دید و را دائے زر سعود که با سپاه خود و نوکران نظامت و افواج و اعیان انگلیشیه وعده بود تغیر گردید بنابرین اول بندوبست پرگنه هاے صوبه بنگاله وغیره که در پرتصرف آورد آمده بود نموده ضلعه مردوان وغیره را در تنخواه انگلیش مقرر گردانید و بعضے از جواهر را نیز در عوض پیشکش که دین انگلیشیه بود بدست جماعه مذکوره رهن نمود موجودات سپاه داهم علی ابراهیم خان بهادر و دیگر معتمدان دیده تغلب و خیانت دفاتر بخشیگرے برآورد و عدد ملازمان بعد تصفیه جمعیه انچه ثابت و متقح شد حساب آنها نموده مشاهره آن جماعه برخے نقصان تحصیل داد و بعضے تنخواه شد و برخے موقوف هر زمان آینده ماند و سپاه که از دست میر جعفر خان بجان آمده چاره نداشتند هر چه میسر و مقرر گشت راضے و شاکر شدند شاید از جگت سیٹھ هم چنانچه وعده بود مبلغے بطور قرض گرفته از تقاضاے متنوعهٔ رهائی حاصل نمود و برائے آینده مداخل خود را دیده مخارج بقدر مناسب کما زعمده اش برآید مقرر ساخت و اکثر اخراجات بے فائده که اغنیا بطور ملاهے و ملاعب لازم دارند مثل نوعبت و دانسته موقوف نمود چنانکه دبنه خانه و طبل خانه و دربری خانه و امثال ذلک بالمره دور نموده از جانور ها ی مذکور سعدوے در هر کارخانه نگهداشت و باقی را بزمینداران صوبه داد تا بمیتے برائے آنها مخصص کرده و از وکلائے آنها علیه دیوانے زرشش شمره گرفتند و چند لعل و سنے لال بهاداش اعمال خود رسیده زر وافرے از آنها در سرکار ماند گشت تخفے تا نماند که میر قاسم خان از بدو طفولیت بنا بر دامادی میر جعفر خان واجب الرعایة خاندان حمایت جنگ مرحوم و همیشه با چند سوار ملازم سرکار شهامت جنگ پاس خاطر او در زشش بود و بدین جهت آمد و رفت او در جمیع کارخانها و با علهٔ شاگرد پیشه و ملازمان دولت خانه هر یکے از اقارب حمایت جنگ آشنا و بر احوال هر فردے از ان جماعه کما ینبغی آگهی داشت چون بیاورے طالع و اعانت جماعه انگلیشیه بر سند دولت متمکن گشت بر هر کدام از ان جماعه که گمان زر اندوزے داشت بهر قسم که دانست حیله جسته و او را بمعرض عتاب و خطاب در آورد و هر قدر رضا جاعت و اظهار دوستش کشیده گرفت حتے بعضے زنسوان مغنیه فواحش که ملازم میرین و میر جعفر خان بوده اند و از دفاتر خانسامانی وغیره معلوم شد که انقدر جواهر و فلان ظرف طلا و چیزے از تحائف یافته اند همه را بجبسه [illegible] مع شمے زاید استرداد نموده از آنها

باز یافت کرد و کنیزان و خواجه سرایان خانه مهابت جنگ و شهامت جنگ که برای خود در گوشه جائے ساخته و با کسے اتفاقے ننموده بسر مے بردند با آنها هم ستیزه کرده آنچه ممکن بود و غماز ان گفته بودند فراهم آورد مضمون شعر مشهور سعدی رحمة الله علیه چرا نسائی از هر یک جوے سیم و زر آید تراهر روز گنجه گویا بگوش دل اصغا نموده بود راجه سکت سنگه که کهنه متصدی سرکار مهابت جنگ و پیشکار راجه جانکی رام و راجه دولبهه رام اما در اقتدار برابر بانها بود حیص و بیص روزگار دیده نبرد آسا بکیه اندوخته بود آبروی خود خریده و نقد وجنس خانه خود را سیاه کرده بے کم و کاست بیر قاسم خان نمود و بلفظ خطیر بود بیر قاسم خان قلیلے براجه مذکور معاف نموده باقی را هم گرفت اما از سکت سنگه راضی و شادمان گردیده عزتش بسیار بسیار کرد و در پهلوے سند خودے نشانید و از غلام حسین خان که داروغهٔ دیوان خانه مهابت جنگ و رفیق قدیم او و مالک الکوک بود نیز زر و اسباب همه انتزاع نموده بدار و گهگی دیوان خانه بدستور مقرر داشت لمخص آنکه باین صورت زر وافرے اندوخت و سپاه را هم ستال ساخته آنها را که لائق کار خود دانست ملازم کرد و بعضے را جواب داده تنخواه آنها داد و از انتظام این فرقه هم اطمینان بهم رسانیده در فکر قلع و قمع زمینداران مفسد افتاد

ذکر بر آمدن میر محمد قاسم خان بطرف بیربهوم و جنگیدن کپتان بر دوان با زمینداران آن مرز و بوم

چون در صوبهٔ بنگاله از زمینداران قرب و جوار دار الملک مرشد آباد و غیر از زمیندار بیربهوم و گیرے دعوی شجاعت و حمیت و داعیهٔ جنگ و نام ذنگ نداشت و میر قاسم خان گویا در باطن با زمینداران از قدیم دشمن بود و فی الحقیقة اکثر از ین فرقه قابو طلب و ناقص عهد و پیمان و کم فرصت و کوته اندیش اند بمشاهدهٔ اندک انقلاب حقوق مراعات حکام و غیر حکام بر طاق نسیان گذاشته هر بدے که توانند بظهور رسانند و مدین سبب است که سلاطین سلف هرگز بانها اعتماد نکرده عمل خود را در امور مرجوعه بهر یک گنه و هر جا معتمد میگذاشتند و بهمین جهت در عهد بادشاهان مغفور مذکور ملک معمور و رعایا و مسافران مطمئن و شادمان مزارع و اراضے مزروع و آباد ممالک منتظم و خلائق دل شاد بوده اند و الحال که زمینداران مطلق العنان اند در تمام عالم نساد شائع و مملکت خراب و برهم افتاده است و اگر همین صورت باند انطفا مهار تبر و ملکها ویران تر خواهد شد القصه زمیندار بیربهوم که بدیع الزمان خان نام و بدیوان جیو اشتهار داشت از ایام جوانی بلکه در سن کهولت بنا بر افراط رغبت بعیش و آرام زمام بند و سبت ملک بدست علی نقے خان پسر خود که ارشد اولاد ش بود سپرده فارغ البال مے گذرانید بعد انتقال او و انقراض ایام دولت خاندان مهابت جنگ دل تنگ گردیده لباس درویشے بر کرد و پسر دیگر خود اسد زمان خان را که از بطن رانی بود بر راج نشانیده خود گوشه نشینے و صحبت گزینے با فقرا اختیار نمود بیر قاسم خان در معالمه بیربهوم چیزے افزوده مے خواست اسد زمان خان اطاعت نکرده تمرد ورزید و سبب همانا آن بود که چون میر محمد قاسم خان در بهیم نگر نشو و نما یافته و در سوابق ایام بهقدرترین مردم بود و عامهٔ خلائق بنظر حقارت در و مے نگریستند و رنجولا که عروجے نجسته اوایل امر اقتدارش بخاطر ها دشوار و قدرے مداخلت بهر صورت میر محمد قاسم خان برای تنبیه زمیندار مذکور از مرشد آباد بر آمد و در بدر گام که از شهر فاصله ده دوازده کروه داشت عسکر ساخت و خواجه محمدی خان را که از عهد میر جعفر خان خدمت بخشی گیرے داشت مع چند یک انگلیش و گرگین خان ارمنی که دار و غهٔ توپخانه و ساخته و نواخته او بود گوشمال زمیندار مذکور بیشتر فرستاده بنوکران خود تاکید کرده بود که سعی نموده جنگ این زمیندار قبل از وصول کمک انگلیشے انفصال دهند لیکن چون در لشکر هندوستانی از سرداران سابق که نظر کرده مهابت جنگ و پرورده تربیت او بوده اند کسے نمانده سفله هاے ناکرده کار بعرصه آورده میر و میر جعفر خان با وجود معتمار رسیده مشار الیه و معتمد علیه گشته بودند کارے از پیش نمیرفت اسد زمان خان پدر خود دیوان بدیع الزمان خان را

منتهای ملک نشانیده و خود با چار پنج هزار سوار و قریب بست هزار پیاده در کریوه های صعب المسالک جا گرفته طرق مداخل را بستحفظان سپرده بجای خود بآرام نشسته بود که درین اثنا فقیر حسب الاشعار میجر کرنک سالار فوج انگلیشیه قائم مقام کرنل کلپ سیف جنگ و مسٹر بهی صاحب مدار کوکلهٔ عظیم آباد در غیبت مسٹر اسمیت قبل ازورود مسٹر مگو بر نبرابر بلاغ بعضے پیغامهای زبانی گذشته بود نمود براے بردن میر محمد قاسم خان بطرف عظیم آباد بهر مرشد آباد رسیده پیاده گام رفت و بامیر قاسم خان ملاقات کرده ادای رسالت نمود بنده در لشکر میر قاسم خان بود که خبر فتح میر بهوم رسیده صورتش آنکه بعض از کپتان با کته متعین بر دوان با چند کمپنی تلنگه بود نمازراه دیگر رسیده بر سر اسد زمان خان در غفلت ریخته فوج او را پریشان ساختند و بچند ضرب توپ و شلک بندوق بهاگتے از فوج زمیندار مجروح و مقتول گشته بقیة السیف رو بفرار نهاد بعد استماع آواز توپ و شلک فواج قاسم علی خان هم رسیده سیاهی لشکر خود نمودند و قدمے چند در پے گریختگان رفته بر مسکن لشکر او مسکر ساختند ازو صول این خبر جعین و بدولے افواج خود ادراک کرده از جمیع آن مردم خاصهٔ خواجه محمدی خان که تر سین آن لشکر بود آزرده تر گشت اکنون مناسب است که احوال عظیم آباد و سبب آمدن خود بمرشد آباد نگاشته انتظام اخبار داده آید

ذکر برآمدن میجر کرنک بارادهٔ جنگ بادشاه و مشیرالاس و دلتنگ شدن سردار مذکور از استماع مشوره های مختلفه رام نارائن و راج بلبهه و فرستادن فقیر را پیش میر محمد قاسم خان و ماجرائیکه بعد ورود فقیر بحضور میر قاسم خان در عظیم آباد روے داد و نهضت نمودن میر قاسم خان از راه کوهستان باستعجال و رسیدن به عظیم آباد

سابق مذکور شد که بعد رفتن کرنل کلیف ثابت جنگ مسٹر هولس زمان یسیرے صاحب کلان کلکته بود بعد او شمس الدوله رسید و مدار المهام معاملات کونسل کلکته و گورنر باستقلال گردید اول مسٹر اسمیت و بعد از و کرنل کلپ سیف جنگ مع میجر کرنک و مسٹر شنٹن و بعض سرداران دیگر از عظیم آباد بکلکته شتافته مسٹر اسمیت و خود صاحب حزد کلکته گشته در منازعت با شمس الدوله کشاد و شکایت و تحقیق او در کار ها بولایت خود نوشتن آغاز نهاد و شمس الدوله را نیز همین رویه بضرورت با مسٹر اسمیت اختیار افتاد و سیف جنگ خنائے داند که بچه سبب از ریاست فوج معزول گشته بولایت رفت و میجر کرنک بجائے او رئیس فوج انگلیشیه گردیده بعد عزل میر جعفر خان و مسلط شدن میر قاسم خان مع مسٹر شنٹن بعظیم آباد برگشته آمد چون فقیر را با سرداران انگلیشیه نهایت اخلاص و دوستی بود بنده خبر مدد خرچیکه میر قاسم خان بنابر غرض خود قبل از عروج بریاست کل صوبجات برائے فقیر مقرر کرده بود با انگلیشیان همانوقت ظاهر نمود و نیز معلوم شان بود که شش لکهه دام جاگیر فقیر در پرگنه مونگیر متصل مقبلهٔ از قدیم الایام مقرر است و میر جعفر خان بعد هنگامه ورود پادشاه بنابر آمدن والد بنده همراه او ضبط نموده صاحبان مذکور بنابر فرط اخلاصیکه با بنده داشتند جاگیر مذکور را از میر قاسم خان بنام بنده گذاشت کنانیده سند واگذاشتنش بمهر و دستخط او و نشانے دفاتر تکمیل گردانیده آورند و از دست رام نارائن برآورده سپرد فقیر نمودند و عامل بنده در انجا رفته دران مکان عمل نمود چون موسم برسات انقضا یافت میجر کرنک به تنبیه اطفای نائرهٔ فساد پادشاه و مشیرالاس و کامگار خان از عظیم آباد برآمده در میدان باغ جعفر خان معسکر ساخت و رام نارائن و راج بلبهه را بر فاقت خود مامور نمود و بنده بپاس حقوق مراعات ایشان درین سفر شریک گردید چون بنابر عسرت اسباب سفر و اسلحه و سوارے هیچ نداشت میجر کرنک مسترحی خیمه

از سرکار خود مقرر نموده اسپهای متعدد و یراق وغیره ما یحتاج مهیا کرده دادند فقیر در لشکر ایشان بخوبی بسر برده اکثر اوقات بلکه علی الدوام شریک مشوره و را سور مرجومه می نمودند چون مدتی در میان مذکور سپری شد و هر دو هندوی مذکور یکی صبح و دیگری وقت شام آمده صلاحیکه آن یکی میداد دیگری برعکس او التماس میکرد و هر دو صاحب لشکر و سرکرده های معتبر بودند میجر کرنک وغیره اصحاب انگلیشیه از اختلاف آرای اینها دلتنگ گردیده باتفاق صاحبان کوٹهی خصوص سترجی فقیر را طلبیده گفت که شما دوست دولتخواه میر قاسم خان هم هستید واین هر دو هندو الحال نوکر و نائب او و ما از منازعت و منافقت این دو کس عاجز آمده نمیدانیم گفته کرا پذیریم صلاح همین است که میر قاسم خان در ینجا آید دلمتسات اینها ناشنیده هر چه بهتر داند بکند و ما را جواب و سوال فقط باو باشد مکرر درین باب باو نوشتیم سودے نمی کند کار بر پوهم عظیم تر از مفسدهٔ پادشاه و موشیر لاس نیست شمارنده این مدارج علے اهے علیه اورا فهمانیده اینطرف بیاریدنبده قبول نموده عازم شدن میجر کرنک خطوط بمیر محمد قاسم خان و خطے متضمن سفارش و حفاظت بنده از صدمات ایذاے او بمیجر پاک نوشته بجرهٔ فاصلهٔ از بجرهاے پادشاهے جهانگیر نگر که متعین میجر مذکور بود براے سوارے بنده متعین نمود و فقیر بسوارے کشتی مذکور روانه مرشد آباد گردیده در راه مستر مکویر را دیده که مدار المهام و صاحب کلان کوٹهی عظیم آباد گردیده آنجا میرود چون عاجل در رفتن بودم مکث نتوانستم نمود از دور ابلاغ سلامے بآواز نموده پیشتر رفتم القصه خود را بنده گام رسانیده بامیر قاسم خان ملاقات و ابلاغ رسالت سرداران فوج انگلیش نمودم شنیده اغماض کرد و تهیهٔ رفتن عظیم آباد دلاجازم نبود اما فقیر بعطوفت و مهربانے پیش آمده خیمهٔ براے بودن بنده علحده فرمود تا بر پا کردند و هر دو وقت طعام مے فرستاد و تا آنکه رام نارائن بوساطت گماشته جگت سیٹھ تولیانیده که غلام حسین خان فرستاده میجر کرنک بحضور رفته اند چون نهایت اخلاص با انگلیش دارند و پدر و برادر ایشان با پادشاه ست فی الحقیقة از طرف هر دو کس یعنے جماعهٔ انگلیشیه و پادشاه هر کارگی منظور دارند جگت سیٹھ این سخن بوساطت وکلاے خود بمیر قاسم خان رسانیده او خود توهم محبه بود از فقیر بدگمان گردیده التفاتے که داشت موقوف ساخت و چون میجر پاک در لشکر نبود بنده هر خود ترسیده متحیر شدم که چگونه اگر رخصت طلبم بدگمان تر گشته خدا ے داند چه ارادهٔ نماید و در لشکر با وجود بے اسبابے بدون التفات و عنایت او چگونه بسر توانم برد ناچار دو سه روز بودم که عارضه سبکی رویداد همان عارضه را وسیله ساخته رخصت خواستم تبرشس روے گفت میخواهید عظیم آباد بروید انکار آن طرف نموده اظهار ارادهٔ مرشد آباد کردم که رخصت داده براے خرج چیزے نداده بنده خود را بصعوبت تا مرشد آباد رسانیده در خانه آشنائی منزل گزیده بعد از نزول من بمرشد آباد دلیل وجهی بوساطت خواجه اشرف کشمیرے که از برادران و بنی اعمام فخر التجار خواجه واجد بود و دران زمان مصاحبت با میر محمد قاسم خان گرم داشت براے فقیر فرستاد بعد چندے خبر رسید که میجر کرنک در عظیم آباد بر سر پادشاه رفته پادشاه را شکست داد کامگار خان مع پادشاه پس پاگشته عقب تر نشست و موشیر لاس بضابطهٔ ولایت انگلیش و فرانسیسه که فیما بین همدگر ستمگر دارند بعزت اسیر گردید و بعد چند روز پادشاه را میجر کرنک بارسال سفرا راضے بصلح گردانیده ملازمت نمود و همراه خود آورده در عظیم آباد نشانید میر قاسم خان باستماع این خبر مضطر گشته ازراه کوهستان باضطراب و ایلغار روانه عظیم آباد شد بنده ارادهٔ عظیم آباد نمودم شنیدم که تراب علے خان عموے خود را که نائب گذاشته رفته است فرمان داده که خطوط احدے از هندوستانیان مرشد آباد و عظیم آباد و کلکته نزد و کسے

هم از شهر مذکور بیرون رفتن نیابد عاجز و حیران گردیدم آخر باعانت صاحب کوتهی قاسما بازار از مرشد آباد بر آمد بعظیم آباد رسیدم اکنون تفصیل این اجمال بر زبان قلم داده آید تا مخلصان اخبار را حیرت و انتظار نماند که معاملات مذکوره چگونه طے شد

ذکر رفتن سیجر کرنک بجنگ پادشاه و آوردن سوشیر لاس را همراه و مصالحه شدن با پادشاه و رسیدن سید قاسم خان بعظیم آباد بضرورت مع سپاه

سیجر کرنک بنده را بطلب سید محمد قاسم خان فرستاده بعد ازان رام نارائن و راج بلبهه راسخ افواج صوبه و سیرن همراه خود گرفت و بر سر پادشاه گردنواح گیامان پوربه در رفت چون تقارب فئتین روی داد پادشاه خطوط متواتره بوالد بنده متضمن طلب نگاشته پیش خود طلبیده اشت تا والد مع فوجیکه فراهم آورده بود ملحق شود مقابله قبل از آمدن ایشان اتفاق افتاد سوشیر لاس بجرات و جلادت پای پیشگی اشته باندک مردمیکه همراهش بودند و اقل قلیل سامانیکه داشت با فوج انگلیش محاربه نمود و فوجهای دیگر بر سر پادشاه و کامگار خان رفته تزلزل در افواج انداخت و کامگار خان مجال پایداری نیافته فرار را اختیار نمود پادشاه هم متابعت او کرده رو باندیدان گردانید همراهیان سوشیر لاس را بسیاهٔ این احوال و بنا بر قلت سامان و محنت سالها دل از دست رفته همراهی کامگار خان و پادشاه منظور افتاد سوشیر لاس چون تنها ماند بر یکی از تو پهای خود مثل اسپ سوار گشته مترصد قتل استاد و عار فرار اختیار نکرد سیجر کرنک و کپتان کس برین حال وقوف یافته با معدودے از سرداران بر اسپ خود سوار بدون تلنگه و برق انداز پیش رفتند چون نظر بر سوشیر لاس افتاد از اسپها فرود آمده کلاه های خود بر سم سلام از سر برداشتند او نیز بهمان قسم تعلل آورده با هم گرگفتگو نمودند سیجر کرنک سوشیر لاس را در ثبات عزم و فرط شجاعت و غیرت ستوده گفت انچه حق سعی بود از شما بظهور رسید محمد شاه در دفاتر سیر و اخبار ثبت گردید الحال موافق مناسبهٔ کرچ از کمر کشائید و نزد ما آمده ترک منازعت نمائید گفت من کرچ از کمر نخواهم کشود بهمین صورت اگر خواهید چه مضائقه باطاعت در مے سازم والا بذلت کرچ کشادن را نخواهم گذاشته جان خود درین میدان مے بازم جماعهٔ انگلیشیه شجاعت های سابقه و لاحقهٔ او را دیده بصورتیکه او را منظور بود راضی شدند و با هم گر مصافحه بیکدست چنانچه معمول آنهاست بعمل آورده بسباط خصومت در نوردیدند و پالکے خود طلبیده سوشیر لاس را دران نشانیده همراه آوردند او از فرط حیا و غیرت پرده های پالکے را فرو هشت تا آشنایان را نه بیند باستماع این خبر بعضے از آشنایان نش مثل میر عبد الله و مصطفے قلی خان برائے دیدن آمدند سیجر کرنک عذر خواست که چند روز دیگر او را نتوان دید که از انفعال راضے بلقات احباب نیست احمد خان قریشے که مرد باده گوئے بود تبسم شایشر هم و بنا بر خوش آمد سرداران انگلیش بر وفق مناسبهٔ زمان و اقران خود استفسار مکان او نتجبین نموده گفت بے بے لاس کجاست سیجر کرنک و دیگر سرداران انگلیشیه نهایت برآشفته بتلخ و تندے جواب دادند که پوچ گوئی درمیان ما مردم مناسبهٔ نیست و شجاعان و جوان مردان را بزشتی یاد نمودن عیبے است بزرگ او مرد میدان رزم و آشنائے دوستان بزم است این قسم هرزه درائی پسند طبع شما مردم و مناسبهٔ بهبود ده و یار شما خواهد بود که مردان را هر چند حریف و دشمن باشند بزشتی نام برند احمد خان خجل گردید و زبان بکام خود کشیده خاموشے گزید بضرورت ساعتے نشست و منفصل برخاسته رفت و از انگلیشیان کسے بحال او با آنکه سردار معزز بود و باحترام او برنخورد در نوبت ازان حرکت ناشایسته اش التفاتے نکرد الحق این صفت نه تنها جمیع متوابعان ایشان در حرب و قتال و معامله با دشمن هم در فتح و غلبه و هم در شکست و مغلوبی نهایت خوب و بسیار محمود است و موافق است با آداب عقلاے سلف القصه بعد این جنگ راو شتاب راے رانزد

پادشاه فرستاده پیغام مصالحه و ملاقات داوند و بهترین آئین منظور بود پادشاه کم شعور تعلیم کامگار خان را ننگ شته راه مذکور
رابے نیل مقصود برگرداند او عرض کرد که حضرت خود بخود این مصالحه را باز خواهند خواست اما دران وقت باین خوبے میسر
نخواهد آمد چه اکنون آنها سیخواهند و بهر گاه مایوس گشته ازین اراده باز آیند و شما خواهش کنید ظاهر است که بچه صورت خواهد بود
لیکن سودے نکرد و شتاب راے برگشته آمد چون والد مرحوم رسیده برین ماجرا آگهی یافت پادشاه را ملامت مناسب نمود اما
کار از دست رفته بود و کامگار خان همان قسم اصرار بر جنگ داشت و میگفت که باز مردم جمع کرده باید جنگید و میر حسین خان پدر
اسد الله خان که ذکر او در احوال محمد قلی خان گذشت نیز با کامگار خان هم داستان بود و والد پادشاه را قهمانید که کامگار خان نمیداند
است جنگیدن دگر بختن شیوه اوست اما این قسم گریز پایها و فرار سلطنت را نهایت ننگ است و عار مناسب همین که الحال
هم شتاب راے را طلبیده بنائے مصالحه گذاشته آید درین ضمن حروب ابدالے با افواج مرهته که بداعیه سلطنت هندوستان آمده
شاه جهان نام پادشاه دست نشان عماد الملک را برداشته در قلعه دهلے بند و بست خود نموده میخواست که بساس راے را بر تخت
سلطنت هندوستان جلوس فرماید باتفاق شجاع الدوله و نجیب الدوله روهیله و حافظ رحمت و احمد بنگش بعد اقامت
نه ماه کامل انجام یافت و مرهته گویا باسره تمام گردیده ستاصل شد و ابدالے مظفر و منصور بقندهار و هرات برگشت و انشاء الله
تعالے ذکر این سوانح در ضمن احوال شاهجهان آباد و آن طرف خواهد آمد ابدالے شجاع الدوله و نجیب الدوله و جمیع افاغنه را
سفارش شاه عالم نموده با طاعت او و پادشاه کردنش تاکید نمود نزدیک که همشیره پادشاه عالم در عقد او و شاه عالم منیر الدوله
را بعد گشته شدن پدر خود بسفارت پیش ابدالے فرستاده همین استدعا نموده بود و منیر الدوله هم آمده درانجا با امراے
مذکور بخت و زیر نمود جوان بخت پسر شاه عالم را نجیب الدوله حسب الامر ابدالے بنیابت پادشاه در قلعه شاه جهان آباد نشانیده
شجاع الدوله را باوردن پادشاه از طرف بنگاله تاکید نموده بود بنابرین عرائض شجاع الدوله بطلب پادشاه رسید و پادشاه هم از گریز پاے
متاثر کامگار خان بتنگ آمده مصالحه با انگلیشیه در رفتن نزد شجاع الدوله تصمیم داد و التماس والده را قبول نمود و راه شتاب راے
را شقه بدستخط خاص نوشته طلبداشت شتاب راے بعد استیذان از میجر کرنک وغیره رؤساے انگلیش پیش پادشاه
رفت و جواب و سوال منتج گردید بناے ملازمت میجر کرنک با پادشاه گذاشته آمد کامگار خان احوال بدین منوال دیده چون
مصالحه و ملاقات با انگلیش مخالف راے و خواهش او بود مع لشکر خود برخاسته بملک خود رفت و پادشاه اندک مسافت
کوچ کرده بطرف لشکر انگلیشے آمد و درانجا عسکر ساخت روز دیگر که براے ملازمت میجر کرنک و دیگر سرداران انگلیشیه مقرر
گشته پادشاه اراده رفتن پیشتر نمود میر حسین خان نیز گمان مقید شدن پادشاه یقین کرده از لشکر بدر رفت و مردم او در عین
لشکر بنا و سی سیکر دند که پادشاه را نصیر الدوله سید هدایت علیخان بهادر اسد جنگ باسیرے فرنگیان سید بدهر کرا جان و آبروے
خود عزیز است ازین لشکر بر آید اکثر احمقان بصلاے او ترک رفاقت پادشاه نموده همراه شدند و اوگر یزند در شناسے راه مزاحم
بنیاد سنگه بسر کردگے او دیگران سنگه از قلعه نگارے بر آمده همراهیان میر حسین خان را غارت نمودند و او بهر صورت بدر رفت
مردم دیگر احوال بدین منوال دیده باز بلشکر برگشتند و فوج سوارے پادشاه تیار بود که قریب نصف النهار میجر کرنک در مقام
پچاین که هفت کروهے گیا و لشکر گاه پادشاه بود آمده ملازمت پادشاه نمود بعد ازان پادشاه حسب الاستدعاے
او سوار گشته بطرف گیا که لشکر میجر کرنک بود رخصت فرمود میجر کرنک تا نیم کروه کلاه از سر برگرفته و در بغل گذاشته در رکاب
پادشاه پیاده پا راه رفت بعد ازان بموجب حکم شاهے بر اسپ خود سوار گشته تنها پیش پیش میل بفاصله یک تیر انداز

راه میرفت و والد مرحوم پشت سر پادشاه با جمیع افواج بر فیل خود سوار بفاصلهٔ نهایت کم می آمد تا برلب دریاچه یکنے که فاصله یک دو نیم کروه از گیا دار و رسید و لشکر گاه پادشاه در انجا قرار یافته بهیر و بنهبه فرود آمد و پادشاه مع والد مرحوم جریده با مردم سواری حسب الاستدعای میجر کرنک در باغ گیارفته نزول نموده نذور مناسب پیشکش کرد و والد مرحوم مع فوج بلبهه و سرداران لشکر این هر دو هندو آورده ملازمت پادشاه کنانیده و ضیافتش نموده نذور مناسب پیشکش کرد و والد مرحوم مع فوج بر در باغ مذکور سوار استاده ماند چون پادشاه از انجا بر آمد والد اندرون رفته با میجر کرنک و سرداران دیگر ملاقات نمود و آنها رسم تواضع بعمل آورد ند بعد بجا آمدن مرسومات والد هم از باغ بر آمده همراه پادشاه بلشکر گاه خود معاودت نمود و قریب نصف شب مع مردم همراه بخیام خود رسیده آسود روز دیگر پادشاه از انجا کوچ کرده گیارا خیم سراوقات خود گردانید بعد چند روز از سکان مذکور بالتفاق کوچیده پادشاه مع افواج انگلیشے وغیره بعظیم آباد رسید لشکر پادشاهے بر تالاب بیتهی پور مقرر گردید و فوج انگلیشے بهاوے خود در باقی پور داخل و رام نارائن مع فوج در منازل خود و راج بلبهه بدستور طرف باغ جعفر خان منزل گزید سیر قاسم خان این اخبار شنیده از راه کوهستان بیربهوم و کهرک پور ایلغار نموده خود را بعظیم آباد رسانید و بطرف مشرقے شهر عظیم آباد در باغ جعفر خان با فوج خود فرود آمد رام نارائن و راج بلبهه استقبال نموده بملازمتش تقرب جستند رام نارائن بدستور در قلعه سے بود و راج بلبهه مع فوج همراهے خود که نوکران سیرن بودند ضمیمهٔ لشکر سیر قاسم خان گردید میجر کرنک و سرداران انگلیشے واسطه ملازمت سیر قاسم خان با پادشاه گردیده جواب و سوال این امر پیش آوردند سیر قاسم خان از خوف دغا یا از کثرت استکبار راضے برفتن در خانهٔ پادشاه نگشت و بنائے ملازمت در کوچهٔ اصحاب انگلیشے گذاشته شد معهذا سیر قاسم خان مطمئن نبود و اندیشها داشت که چه پیش خواهد آمد زیرا که میجر کرنک سالار فوج انگلیشے طرفدار سژراجت و از شمس الدوله و دیگر امرا معروف بود الغصه آنها خانهٔ خود را بفروش و آئینه آراسته و بر میز طعام خوردن خود مستعد تکلف گسترده تخت جلوس شاهے ساخته بودند و در انجا هم قاسم علے خان بآمدن والد مرحوم و هجوم خواص پادشاه راضے نشد پادشاه حسب الالتماس میجر کرنک جریده بکوٹهی در آمد و انگلیشیه بمهم حاضر گشته از دروازهٔ کوٹهے خود بسیار دور رسم استقبال بعمل آورده پیاده با تخت روان آمد ند و پادشاه در کوٹهے نزول نموده بمسند مسهود مذکور بر نشست و آنها همه استاده بودند تا میجر کرنک ماموز شستن گشت و آنها بجا آورده نشست دیگران بجاے دیگر رفته مے نشستند باز آمده کمر خدمت می بستند بعد ساعتے میر قاسم خان آمده بقاعده مجرا و ملازمت کرد و یکهزار و یک اشرفی نذر گذانیده تحف دیگر هم از ملبوسات خاصه و جواهر وغیره پیشکش نمود و از حضور خلعت شش پارچه و مالهٔ مروارید و سرپیچ و جیغهٔ مرصع مع پرتگلی عقار عطا یافت پس ازان در همان سکان بجرهٔ دیگر که اختصاص بستر یکو پر صاحب کلان کوتهے داشت نشسته اکثر جواب و سوال معاملات بنگاله و داد و ستد خزانه صوبجات وغیره انفصال داد بیست و چار لک روپیه نالگذارے هر سه صوبه تقرر یافت بعد ازان بحضور آمده رخصت شد و لشکر خود که در باغ جعفر خان بود رفت و پادشاه تجویز سرداران انگلیش داخل قلعهٔ عظیم آباد گردیده در عمارات قلعه پخته که منسوب بپادشاهان مغلیه خانمان شان مشهور است منزل گزید چون میر قاسم خان بآمدن والد مرحوم و امدکے هم از فوج شاه بے در قلعه رامنے نبود انگلیشیان استرضائے او نموده از پادشاه استدعا نمودند که سید هدایت علے خان بها در داخل قلعه نگردد و نا برین والد مرحوم را پادشاه گفته فرستاد که در لشکر بوده بجمعیت لشکر و اطمینان خاطر رفقا کوشد تا تفرقه در مردم نا برانديشها بهم نرسد والد حسب الامر در لشکر و خیمهٔ پادشاه نشسته حسب الحکم در اجتماع عساکر و نگهداشتن فوج می پرداخت و رام نارائن برنیابت

صوبه گرخود داشت ازوالده مه ترسید که مبادا با قاسم علی خان سوانحے بسیر آمده بادشان رجوع شود بنابرین میر قاسم خان را از طرف والده بدگمان ساخت و سخنهاے دور از کار تراشیده باو مے گفت میر قاسم خان که مستدعا ملتون بلکه درین خصوص قریب بجنون بود اندیشه مند گشته شکایت والده پیش سرداران انگلیشیه مے نمود آخر اصحاب مذکور حسب التماس او بوالده پیغام فرستادند که صاحب بجاگیر خود روند والده جواب داد که من رفیق و ملازم پادشاهم و باذن او در بنگاله نشسته بدون امر او چگونه مے توانم رفت انگلیشیان که اکثر ذوی عقل و حقیقت پسند اند ازین جواب رانے گشتند دیگر از اقوام خود فرستاده عذر خواهی و اظهار رضامندی خود از والده مرحوم نمودند اما بپادشاه گفتند که میر قاسم خان با وجود بودن سید هدایت علی خان در لشکر و فراهم آوردن عسکر رانے بانفصال معامله و الیصال نزدود فاے مواعید نخواهد شد صلاح آنکه خان مرقوم مکرر رود که بجاگیر خود رود پادشاه حسب الالتماس انگلیشیان گفته فرستاده مرحوم مذکور درین صورت مجبور گشته شب بلاقات مجیر کرنک و دیگر سرداران انگلیش بکوٹهی رفته مرخص و صبح بجاگیرات خود روانه گردید نقے علے خان برادر فقیر بوساطت والد خود رفیق پادشاه و نبام دیوان تن بود و فخر الدوله بهادر ظفر جنگ خطاب یافته در شهر نزد پادشاه ماند درین اثنا فقیر از مرشد آباد با عانت صاحبان انگلیش برآمده بعظیم آباد رسید صورتش آنکه چون میر قاسم خان با مضطراب از طرف بیربهوم کوچیده بعظیم آباد رسید و چند روز قبل ازین نهضت چنانچه گذشت از میر قاسم خان استرفاس نموده بمرشد آباد آمده بود و از مرشد آباد نه کسے بمے توانست آمد و نه خط کسے بکسے میرسید احوال فقیر از مجیر کرنک و مسٹر جے و غیره مخفے ماند که آیا براو چه آمد چون رام نارائن با میر قاسم خان عدم صفا داشت مینواست که موشک دوائیها نموده انگلیشیان را با او بدمنله سازد و در اندازے نموده فتنه برانگیزد اول خود در بارهٔ بنده از گماشته جگت سیٹه آن قسم که گذشت تولیا نیده میر قاسم خان را با من بدگمان ساخت چون بنده بعظیم آباد رسید و از بنده خبرے هم بکسے نمیرسید میر عبد الله صفدری که با انگلیشیان نهایت آشنا بود و ذکر شرح احوال سابق مگذشت برادر رام نارائن در گوش گفت که میر قاسم خان سید غلام حسین خان را زهر داده در مرشد آباد کشت سید مرحوم مرقوم با فقیر نهایت دوستی داشت و سید علیخان برادر کهتر فقیر مع اتباع بنده در خانه خود چنانچه گذاشته رفته بود مے ماند باسید مذکور ملاقات داشت ازین خبر آگاه گشته هر دو بشدت رقت نمودند و هر چند هیرج نارائن برادر رام نارائن بحیله و رے ماهیت از اظهار آن نموده بود غرض آنکه نام او مذکور نشود تا عند التحقیق بلاے بر او نیاید میر عبد الله و برادر بنده بتاب گشته اظهار این امر با انگلیشیان ضرور شمرده ندلیکن صلاح در اخفاے ذکر نام و هیرج نارائن که میر عبد الله نوکر برادرش و هندوے مذکور از عمده ها بوده دانسته با مسٹر جے و مجیر کرنک این مبرز ظاهر کرد چون مجیر کرنک و مسٹر جے با مسٹر امیٹ یکدل و از شمس الدوله سرگران بودند با میر قاسم خان هم که دوست نشان شمس الدوله بود کدورتها داشتند و در تفحص بودند که قصورے بر میر قاسم خان اثبات شود تا انهارا جاے الزامے بر شمس الدوله بدست آید بمجرد استماع این خبر چون آتش شراره بار شدند و گفتند که سید غلام حسین خان با ما آشنا و فرستادهٔ ماست اگر این خبر ثابت شود با میر قاسم خان خصومت نموده انتقامش خواهیم کشید میر عبد الله را غم خیتر از پا در فته پر درد و هوشش و حواس پیش آمد و از استعجال در اظهار این سخن مبالغه نموده دلالت بر نوشتن خطوط بنده و صاحب قاسما بازار و استجارا حوال فقیر نمود آنها خود از زمره هوشیاران بوده اند قبول نموده خطے بفقیر متضمن استفسار حالات و سبب توقف در مرشد آباد و در صورتیکه مجبورے روے داده لاعلاج باشم دلالت باطلاع و ملاقات با صاحب قاسما بازار که در ان ایام مسٹر استین لک باشن بود اگر ممکن باشد نموده خطے هم بصاحب مذکور بقلم و رقم انگلیشے نوشته مصحوب یکے از اقربا ے فقیر فرستادند و روانه آن عزیز با خطوط مذکور سرمایه سرور و وسیله رستگارے و خروج فقیر از مرشد آباد گردید بنده

با صاحب قاسما نار ملاقات نمود و دستک راه و هر کاره مع کشتی گزنته روانه عظیم آباد گردید والحمد لله مع الخیر بمنزل مقصود رسیده باو دستان ملاقات کرد و در خانهٔ خود شادمان نشست اما از دیدن میر قاسم خان و ملاز تمش اندیشها داشت چه عجب نفاقے دران روزها شیوع داشت در جملهٔ بادشاه و برادر بنده با او همراه و مرلید هر و رام نارایں آزرده از سن اما در ظاهر آشتی او حقوق عواطف سابقش مرا بر گردون و میر قاسم خان با رام نارایں دشمن و از بودن پادشاه در قلعه با سطلبی و انگلیشیان اهم در منازعت سیر کو پر صاحب انتیار کوٹهی عظیم آباد با شمس الدوله متفق و طرف میر قاسم خان داشت و میجر کرنک سیرجے با سیر اسیٹ یکدل و علے الرغم شمس الدوله بحمایت رام نارایں همت مے گماشت رام نارایں با عتماد حمایت میجر کرنک و سیر اسیٹ و غیره مغرور بوده با سیر کو پر معاسات و مدارا می نمود و با سیرجے و میجر کرنک دوست مخلص بود ایں عمل زیاده تر موجب ناخوشی میر قاسم خان و سیر کو پر از رام نارایں مے گردید و بهمیں سبب دید انچه دید و احوال بنده آنکه میر قاسم خان بسبب آشنائی بنده با اصحاب انگلیشیه و رفاقت برادر بنده با پادشاه تعارف سابقے که بنده را با رام نارایں بود بدگمان از فقیرے ماندو رام نارایں و مرلید هر بسبب نام نوکرے میر قاسم خان و بنا بر آنکه مبادا برائے والد خود خواهان نیابت صوبهٔ عظیم آباد از میر قاسم خان و انگلیشیان خواهم بود نیز مرا بد پنداشتند درین عرصه میر قاسم خان مشتاق ملاقات فقیر برای غرض خود گردیده مکرر مے طلبید و فقیر عذر بیمارے گفته نمیرفت تا آنکه مجبور شده رفتم ملاقات کرده مرا همراه خود در خلوت برد و شروع بدلجوئے و نوازش نموده ترغیب بر فتن کلکته کرد و فرمود که سیر اسیٹ حمایت رام نارایں مے نماید و شما با او آشنا آمده را بجا رفته سعے نمائید تا سیر اسیٹ با ما متفق و از رام نارایں منحرف گشته حکم کونسل بفرستد که من او را بقابو ے خود در آورده تسلطے که باید بهمرسانم تبده بر آمدن زود از عظیم آباد بوجوهیکه مذکور شد و بعضے حیلات دیگر غنیمت دیدانست لیکن از تلون و سوے ظن میر قاسم خان در آمدن در کار هاے او متعذر مے شمرد بنا بریں گفته که کار هاے شما هر چیه از دست من برآید مضائقه نیست اما از مزاج شما که انحراف بے سبب کثر بهم میرساند خائف چنانچه در بنده کام کدام تقصیر از فقیر روی داده بود که صاحب یکبار از بنده میل کلی نموده نا آشنائے محض شد عذر اظهار مرحوم خصوص گماشته بگت سنگه ظاهر ساخت گفتم و راندازان در خانهٔ اخفاء دخیل گشته همین شیوهٔ از زمانه الا اولیاے نعم را باید که بدون تحقیق بار تقاضے خود بدگمان گران خاطر نشوند لخص آنکه عهد و پیمان درمیان آورده فقیر را مطمئن و عازم کلکته گردانیدو دو هزار روپیه براے خرچ راه فرستاد بنده از دوستان هندی و انگلیشی مرخص گشته عازم مرشد آباد گردید و روز چارم بمرشد آباد رسیده در خانه یکے از اقربا منزل گزید چون تراب علی خان عموی خود را بسبب فرستادن من به کلکته و مهیا کرده دادن کشتی باو غیره اسباب و ایجتاج اعلام نموده بود بنده برای همراهے که باو گفته فرستاد سرانجام داده حاضر ساخت و فقیر بعد از دو سه روز روانه کلکته گردیده بمنزل مقصود رسید و با سیر اسیٹ و جارج گرے و کپتان نکس ملاقات نموده صحبت اختلاط گرم داشت و اخبار عظیم آباد از زبان انها مفصل مے شنید

ذکر رفتن پادشاه از عظیم آباد بارادهٔ اوده و لکهنو و آمدن شجاع الدوله باستقبال پادشاه تا سرحد صوبهٔ خود بر لب دریاچه کرم ناسه

درین عرصه که پادشاه درین نواح گرم تگ و تاز بود انتظار سیر الدوله که پیش ناحمد شاه ابدالی بسفارت رفته بود و احمد شاه ابدالی هم درین آوان حسب الطلب نجیب الدوله و احمد بنگش و جمیع افاغنه و شجاع الدوله بارادهٔ استیصال قوم مرهته و رؤساے انها که داعیه سلطنت هندوستان و بر داشتن شاهجان نام شاهزاده که علے عماد الملک پدر شاه عالم حالیگیر پادشاه را کشته اورا بر تخت نشانیده بود نموده قاصد دار الخلافه بود هندوستان آمده و در مدت نه ماه جنگ مرهته را با نصرام رسانیده بقندهار که دار الملک او بود

برگشت و شجاع الدوله و نجیب الدوله وغیره را باطاعت شاه عالم و پادشاه ساختن او سفارش بتاکید تمام کرده معاودت نمود منیر الدوله تا مدت مذکور با احمد شاه ابدالی بسر برده رقمهای او بنام سرداران هندوستان بارهٔ اطاعت شاه عالم حاصل نمود و در برودی او بالمشافهه هم سفارش شاه عالم بعمل آمد بعد مراجعت شاه ابدالی نجیب الدوله سلطان جوان بخت پسر شاه عالم را به نیابت پدر در قلعهٔ شاهجهان آباد نشانیده سکه بنام شاه عالم زد و خطبه بنام او خواند شجاع الدوله نیز در ملک خود سکه و خطبه بنام او اجرا نموده زر سرخ و سفید مزین بسکهٔ شاه عالم مع عرائض نیاز متضمن استدعای مقدم او فرستاد و عرائض احمد بنگش و نجیب الدوله و منیر الدوله و غیرهم متضمن بسیار کباد جلوس بر تخت سوروثی و ارسال مبالغ نذور بدستور شجاع الدوله نیز رسیده سرمایهٔ اطمینان پادشاه گردید و میر محمد قاسم خان و جماعهٔ انگلیشه را جائے مذکور نمانده معامله خاطر خواه خود انفصال دادند و وزرا سابیکه مناسب دانستند پیشکش پادشاه نمودند هر خص شد شاه عالم شکر قادر کارساز برین بنده نواز بجا تقدیم رسانیده طبل معاودت کوفت و شاید در اواخر شوال یا اوائل ذیقعده سنه اثنین از جلوس خود مطابق سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و چار هجری از عظیم آباد بیرون رفته قاصد ملک شجاع الدوله گردید چون از دریا چه کرم ناسه گذشت شجاع الدوله پیش آمده ادراک شرف کورنش و تقبیل قوائم سریر سلطنت نموده پیشکشهای لائق گذرانیده همراه پادشاه بصوبهٔ خود رفت میر محمد قاسم خان را از طرف پادشاه دلجمعی رسیده او در فکر بدست آوردن راجه رام نارائن افتاده بکونسل کلکته خصوص کشمل لدوله گورنر که طرف او را محکم گرفته بود در استدعائے امر مذکور خود هم خطوط می نگاشت و از آنجمله یکی را بمارام نرائن بدبود مکرر می نویسانید و مسٹر کوپر را بانواع سلوک از خود خوشنود میداشت درین ضمن جنرل کوٹ که قبل ازین ایام بمیجر و همراه کرنل کلیف ثابت جنگ در هنگام انقلاب سراج الدوله بتعاقب سوشیر لاس تا به بکسر رفته بعد ازان بولایت خود شتافته بود درین عهد بمرتبهٔ جرنلی رسیده و با سلاری فوج انگلیشیه از ولایت مامور گردیده بعظیم آباد آمد راجه رام نارائن با او ساخته سخنان دروغ بے فروغ بگوش او رسانیده با جواسیس او ساخته روزے با او القا نمود که میر قاسم خان فردا ارادهٔ ریزش بر لشکر شما دارد او فوج را مخفی حکم تیاری نموده جرنل مذکور با استماع این خبر صبح ناگهان اول وقت بخیمهٔ او با معدودی از همراهیان در آمد میر قاسم خان را خفته و افواج او را غافل و ازتیارے عاطل دیده اثری از آنچه شنیده بود دنیافت و ازین حرکتے که کرده بود پشیمانی کشیده یکے را از انگلیشیان بعذر خواهے گذاشته رفت تا گوید که برای ملاقات آمده بودم شمارا در خواب دیده برگشتم میر قاسم خان خبر یافته علے الفور سیدار و ازین حرکت جرنل نهایت آزرده گشت و شخص عذر خواه را ملامتها نموده او خائف و هراسان شده واپسها نمود میر قاسم خان حرکت مذکور را دست آویز شکایت ساخته بکونسل نگاشت و جرنل کوٹ را در کونسل انفعال کشیده بجاره غیر از رفتن بولایت خود ندید و فتنه انگیزے های رام نارائن ظاهر نگشته برای او نتائج غیر شایسته داد فقیر که در کلکته دو سه ماهے اقامت داشت احوال خطوط میر قاسم خان که بکونسل میرسید اغلب معلوم و درین ضمن تقریبات مختلفه از سٹراسٹر اسمتز مزاج سوانحفت با میر قاسم خان مے نمود آن عزیز سر باز میزد تا آنکه روزے صاف باو گفت که شما خوب آگهی دارید که مرا با رام نارائن سودت و اخلاص نیست بلکه از و متنفر و بیزارم لیکن الحال که فیما بین من و شمس الدوله مخالفت افتاده از ابتدا او طرف میر قاسم خان گرفته و من علے الرغم او طرف میر جعفر خان و رام نارائن وغیره گرفته ام و در بنیاب مراسلات ماهر و دو بولایت انگلنڈ و بکونسل لندن رفته تضعیف آرائے یکدیگر و رد و تقبیح کارهائے هم نموده و می نامیم الحال بدون انفصال یکی از ولایت توقع داریم طرف دار میر قاسم خان نے توانم شد و اگر طرف او را بگیرم خود خود را تکذیب و تقبیح کرده باشم بنابرین اگر سخن شمس الدوله در ولایت پذیرائی یافت میر قاسم خان را بار جوعے نخواهد بود و اگر سخن من مؤثر افتاد و زمام

اختیار کارهای اینجا بدست من آمد دران وقت اگر میر محمد قاسم خان با ما سر آشتی داشته باشد ما را هم مضائقه نخواهد بود بنده مانی الضمیر سترست و مخلصانش بمیر قاسم خان نگاشته آگهی دادا چون طرف شمس الدوله غالب بود و ملتمسات میر محمد قاسم خان در کونسل پذیرائی یافته حکم تختاری بنام او و سایر انفصال معاملات بارام نراین وغیره مخالفان بنوعیکه مرکوز خاطرش باشد واصل داند رفت و فقیر بین ما جرا مطلع گردیده از نگلانه و آسیم برآمدن نموده از سترامیت وغیره مرخص شدو راه مرشد آباد گرفت بعد وصول چند روز در مرشد آباد بنا چیتے توقف کرده قاصد عظیم آباد گردید

مقید نمودن میر قاسم خان رام نارائن وغیره مخالفان خود را باطمینان خاطر و تسلط یافتن بر صوبهٔ عظیم آباد و اندوختن زرهای وافر

میر محمد قاسم خان که در جزو رسے و کاغذ فهمی مهارت لائق داشت و عمله کاردان بهم رسانیده بمصاحبت آنها توجه می گماشت بعد رسیدن حکم خاطر خواه از کونسل رام نارائن را در پاے محاسبه آورده کاغذ مداخل و مخارج صوبه را درخواست و زر کیه بنام جاگیرداران حضور را حراجات نوشته بود در رسیدن زرهاے مذکور بهر آنها طلب داشت و زر کیه در تنخواه سپاه نوشته بود عمله خود را بملاحظه موجودات و تصحیح آنها حکم فرموده باحضار متصدیان ملازم رام نارائن فرمان داد چون کارهای رام نارائن همه مبنی بر غلط و خیانت بود اضطراب عظیم او را روی داده بساط استشاره بار صدقای خود گسترد و سترامیت و میجر برک را ملامت کرده براعتماد خود که برآنها نموده بود ندامت کشید بعضے از رفقاے او که صاحب جرأت بوده اند تشجیع و تحریض بمکاوحت مے نمودند و کم جرأتان دلالت بتذلل و اطاعت سیکردند چون او جرأت ذاتی نداشت و تقدیر بمقتضے انتقامات اعمالیکه با عجزهٔ مسلمانان و غیرایشان کرده بود گشت چاره غیر از امتثال فرمان میر محمد قاسم خان ندید مگر بعضے از عمدهٔ متصدیان خود مثل سردار سنگه وغیره را گرفتار نیاندتا سرانجام محاسبه کم گردد چون میر قاسم خان برادوست یا فت ملازمان معتمد خود مثل برکت علی وغیره را برا و گماشته نظر بند ساخت و خیانت مبالغ خطیر در تنخواه سپاه و جاگیرداران وصول زر صوبه بر آورده نقد و جنس خانه او را ضبط نمود چون او دولت خود را متفرق ساخته بود هفت لک روپیه نقد و جنس هم نزدیک بهمین قدر قیمت از خانه او بعد اخفائیکه شاید او وزنهایش نزد معتمدان خود نموده بود بدست افتاد و فلاسا بوکه مهاجن عمده و امانت دار معاملات او بود و کنگاییش خزانچی خانه اش نیز بعلت تهمت امانت داری زر هایش گرفتار آمده خانهاے آنها بر باد رفت و زرے از انها نیز بعصول پیوست و از جمله مرلید هر کاره که هر بار بارام نارائن و شریک حال و بود و سمح محمد آفاق کوتوال او هم از کوچک ابدالان مرلید هر وزر و بال پامالی عالمی بر سر داشت اسیر شکنجه انواع تعزیرات گردیده زرهای اندوخته چندین ساله اینها هم گرفتند خطیر بود بخانه سید قاسم خان رسید مصطفی قلیخان برادر محمد امین خان غفر الله لهما نیز بنا بر خباثت طینتے که داشت شریک گرفتاری جماعهٔ مذکوره گردیده اسیر زار و گیر بر حمت خداوند علیم قدیر رفت سید عبد العلی خان خالوی فقیر که دران اوقات از بنارس با خطر پریشانی خود را بعظیم آباد رسانیده با عتا و نظامت و اقتدار رام نارائن توسل با او پیدا کرده بود در دستاب میر قاسم خان گردیده مامور بخروج از عظیم آباد و عودت بنارس گردید در هر یکے از اقربا و رفقای او که بعلاقه و کارے سوسوم بود اند متهم بجاسوسی گردیده مبتلا بوا خذه ها گشتند و زر فراوانے از اعالی و ادانی فرقهٔ مذکوره عائد خزانه میر قاسم خان گردید و خان مذکور بعد تسلط بر رام نارائن و مقهوری او مع رفقا مستمدن خاطر و شید الارکان بکمال جاه و جلال و عظمت و شان داخل قلعهٔ عظیم آباد گشت و مرلید هر را مقید بجانگیر فرستاد و رام نارائن را با باقے اتباعش نزد خود مع رای رایان اسیدرای و غیره محبوسان مرشد آباد مقید نگهداشت و محصلان شدید بر او شتاب رای گماشته کاد شها با او بنا بر مشارکتش با رام نارائن از حد در برد

او چون مرد باسته تقلال بود با معدودے از رفقا مستعد انتیاد جان برآورد در خانه خود نشست و چندان علاقه دار معاملات میر قاسم خان هم نبود اما چند روز در نهایت سعوبت گذرانید وزیر قاسم خان اسناد قلعه دارے رهتاس و دیوانی صوبه عظیم آباد و محالات جاگیر سمسام الدوله بنام خود از بادشاه گرفته در قبضهٔ تصرف خود آورد و بعالت محاسبه همین کار* با با او کاوش مے نمود لیکن چون او را حقوق قدمت و رفاقتے که در جنگ خادم حسین خان نموده هرگز دین سرداران انگلیشیه ثابت بود و پاس خاطرش ملحوظ داشته بهر صورت از دست میر قاسم خان استخلاص و نموده بنارے انفصال جواب و سوال او در حضور گورنر و کونسل کلکته گذاشته میر قاسم خان باعتماد الدوله و شمس الدوله گورنر نیز رائے گشت و شتاب رائے بصحابت میجر کرنک وغیره بکلکته رفت و چون شه الحقیقه تقصیرے برا و ثابت نبود و خویهاے بسیار داشت شمس الدوله و اصحاب کونسل حکم به بیرون رفتن او از حدود ممالک محروسه میر قاسم خان نمودند او همراه میجر السن و میجر لیسٹر صاحب کلان و خرد کونسل عظیم آباد شده بعد عزوے میجر کوپر سے آمده بعظیم آباد آمد از عظیم آباد میجر لیسٹر صاحب یک پلٹن تلنگه همراه گرفته راه شتاب رای را از راه چهپره و سرکاران همراه خود بر دو از دریاے سرجو که دیوه دکهاش هم مے گویند و مابین حدود عظیم آباد و اودهه واقع است گذرانیده بحدود ملک شجاع الدوله صفدر جنگ رسانیده برگشت و میر محمد قاسم خان زر هاے وافر از تحصیل صوبجات و منبطے اموال مردم فراهم آورده نقود نامعدود مع نمود و سید مهدی خان را که نبیرهٔ قراولی برادر او بود بلقب صوبه داری سرکار ترهت مامور ساخت و در اجانب مسارام برادر دایاد را جه رام نارائن عامل بود از جهالت و جرأتی که داشت بجنگ او برخاست و سید مهدی خان برادر نافرخنده مسارام در میدان کشته افتاد و همیشه میر قاسم خان در تیارے توپخانه و بندوق چقماقے فرنگے و دیگر آلات حروب سلسله بوده گرگین خان را عمار المهام این کار و سپه سالار خانه خود ساخت بلکه خود را بدست او سپرده غیر او اعتماد نداشت و سرداران دیگر هم از زمره سپاه سپهدے سپهر سائیده هر یکے را بجاهی و مرتبه رسانید از آن جمله اشرف و اعلے از همه محمد تقے خان تبریزے که از کلانے بود که او را خواجه ابریشم نموده حکم بآراستن فوج و نگهداشتن مردم کار آمدے داده بود و آن مرحوم زیاده از مقدور از انچه امید بود و دانی خود نموده مردم لائق فراهم آورد و متوجه تربیت رفقاے خود بوده در مدت سیر همراهیان خود را هم ببذل وجود هم بشفیق و مدارست نوعے بیارا است که احدے از رفقاے او این کار را بخوبے او سرانجام نتوانست داد فی الحقیقه ایالت اپسندے او داشت نه گرگین خان گرے فروش اگر محمد تقے خان بجاے گرگین خان مے بود هنگام جنگ بنگ ناموس مردے را نگهداشته چنانچه باید مهم محاربه را انجام مے داد با وجود قلت مقدور و نفاق سید محمد خان نائب صوبه مرشد آباد بنگاله و خود سرے و عدم فرمان برداری شیخ هیبت الله عالم خان و جعفر خان وغیره جامه داران متعینه در جنگ انگلیشیان کار نامه بر صفحهٔ روزگار بیادگار گذاشت در اصل استحکام اساس اقتدار گرگین خان گویا بر انداختن بنیاد دولت بود و نامید قاسم خان نمودیاے نمود لیکن تقدیرات الهی او را کور و کر گردانید چنانچه از وقایع آینده انکشاف خواهد یافت القصه میر قاسم خان در آراستن اسباب تجمل و افزایش آلات و ادوات حرب و دیگر امور ملکداری کوشیده زمینداران مقتدر صوبه عظیم آباد را در حضور خود طلبداشت کاگار خان بخوشامد ریاضت پادشاه و فواغ و عادی برخود دسر باز زده خود را کپوهان رام گڑهه وغیره کشیده بنیاد دسنگه و فتح سنگه با عتاد و عدم مرافقت پادشاه و حاضر باشے خود در حضور انسان سلف حاضر آمده مقتدر رشد مند و پهلوان سنگه وغیره زمینداران سرکار شاه آباد که بهوجپور بها مشهور بوده اند با تمام موافقت ابراهیم نارائن را مدتے در اداش اعمال زشت خود مقهور و رنجیده انقیاد نمود میر قاسم خان که استیصال مقتدران قدیم خصوص زمینداران متمرد در اهل تصمیم داشت بداعیهٔ قلع و قمع آنها جانم گشته اول برادر زاده خود ابو طالب خان و بعد ازان اسد الله خان پسر سید حسین خان

کوه سفلک و مابه پاک بود حاکم ملک کامگار خان گردانیده خود اراده داشت بطرف سهرام و پرگنه های سرکار شاه آباد مسمم شود درین ضمن بنده از کلکته برگشته بظلیم آباد رسید و بوساطت ڈاکٹر ولیم فلرجن که با فقیر نهایت آشنا و میر قاسم خان را نیز از جمله مخلصان بود ملازمتش حاصل کرد و بظاهر التفاتها نمود اما در باطن بسبب اندک رنگے که بنده آن طرف کردیلوں و منزجر بود ازین معرکه باکرد و بنده عذرها خواست چون باطنش باکتر کسے صاف بود عذرهاے بنده هرچند پذیرفت اما میدانم که غبار خاطرش چنانچه باید رفع نشد همدرین اثنا والد مرحوم بضرورت آنکه میر قاسم خان حاکم و مرحوم مرقوم تخلیل جاگیرے درین دیار دارد و اشوب زمانه را دیده بهان تخلیل که هم ملوک و از قدیم جاگیر هم بود قناعت نموده صرف اوقات با بره و هفتم ماه محرم وقاصد ملاقات ناظم مذکور گردیده بوساطت میرزا شمس الدین گویه منشی ابتو دهنام فرستاد میر قاسم خان بسبب سفرسن و مرتبه سابق خود که نهایت کمتر داشت راضی بملاقات نبود بشنود ماجده که عمده استنظام خودش بود قبول نمود و والد مغفور آباد رسیده بر نخوت و خواهشهاے او از آمدن خود پشیمانے کشیده در خدمت والد شتافته کلمه چند که تقاضاے صلاح وقت بود معروض داشته راضے باستنظام میر قاسم خان نمود ملو خاوکر ناچکم ضرورت قبول فرمود عند الملاقات که اندک اوبے برادے میر قاسم خان اختیار فرمود میر قاسم خان نظر برفعت شان و بزرگے او نموده از خواهشهاے خود منفصل گردیده از مسند برخاسته پاے استمتار پیش آمد و محافظه نموده بر مسند برابر با خود نشانیده و مراتب خردے تقدیم رسانیده خوشنود ساخت و عزت و احترام بسیار کرده شاد کام و مقضی المرام برحال جاگیر مرخص فرمود و تا بو در رعایت خاطرش نموده راضے بسیاست روزے بنده بخانه میر عبد الله نشسته بود که پیدا میر قاسم خان بطلب فقیر آمده همراه بر دور خلوت بود بعد ملاقات و محاکات فرمود که ما از شما چیزے می طلبیم گفتم چه خواهید بود گفت از سن طلبیده شود انچه در نظر داد باشد گر و سر خایه است گفت جاگیر میگیر باید داد که پرتصل تقلعه است و قلعه سونگیر بر حالات آنجا حواله گرگین خان شده و بسبب نهایت اتصال محال مذکور بالقلعه همیشه حامل شما از علاوه اونائش و اوراقعایت حامل شما علی التعاقب خواهد بود من بهتر ازان داجها در عوضش بشما سید هم گفتم انچه برائے سرکار بهتر باشد بعمل آید بنده وجه معاشے نخواهد این راهم شاداده آید جاے دیگر هم اگر مقدر و منظور باشد می تواند داد بر اجاے طلبیده که دران روز ها بنیابت عظیم آباد از عزل رام نارائن مامور بود بیرو انگے داد و داد و دراست و لعل گذاشت بعد چند روز میر قاسم خان بسوے بهوجپور و سهرام بدرفت و تبدیل و اجاے مذکور بعمل نیامده سرسته و افر عارض حال نبده گشت چون بنده نهایت مقروض و بے اسباب سفر پرخته اتم بود طاقت هجرانش دران سفر نیافتم و چندانکه ڈاکٹر مذکور دوستان دیگر التماس حکم و اذن وجه تنخواه بنده نمودند بآرے و بے گذرانیده چیزے نماند فقیر بنا چارے در عظیم آباد ماند و او بطرف بهوجپور و سهرام شتافت

رفتن میر قاسم خان بسهرام و بهوجپور و گرفتن زمینداران آنجا بطرف زمین غاری پور و ظاهر نمودن خان مرقوم آثار سفاکے خود و سر کشیدن باوج نخوت و غرور

چون میر قاسم خان بالشکر قیامت اثر بر سر زمینداران سرکار شاه آباد و پهلوان سنگه رفت آنها بدر رفتن از ملک خود فوز عظیم دانسته راه دیار شاهجهان آباد و راجه بلونت زمیندار بنارس گرفتند و از دریاے گنگا عبور نموده آن طرفها سکونت ورزیدند میر محمد قاسم خان حال محمد بهریک از راجستان زمینداران مذکور با فوج گران متعین نموده خود در سهرام سکونت ورزید چون توهم و استمتار جزئیات و خصوصیات مردم در مزاجش غایت رسوخ داشت احوال اشخاص نام آور غالب و اکثر منتخ باو میرسید راجه سکه لال هرکاره معتمد او بود و جاسوسیں بسیار در بلاد رے او نوکر و امور باستمتار حالات اهاے لازم و خیر لازم از سکنه شهر و زمینداران بود ند

اما متحمل هر کاره که بدنفس مردم آزار و اول نوکر تا دم حسن خان بوده در پورنیه لشیوا خود عالمی را بر باد داده درین ایام رفیق گرگین خان بوده حق و ناحق با اکثر مردم با غراض و عداوت خود کاویده و معرفت گرگین خان میر قاسم خان اعتبار مخالف مزاجش رسانیده غرضای بیچاره لب یار را با خاک برابر ساخت و کینه های دیرینه در خاطر میر قاسم خان جای گیر بوده هرگز بیرون نمی شد چنانچه با کلب علی خان و سید رضا علی خان پسران علاقلی خان فوجدار بهاگلپور تقصیر آنکه میر ابوالحسن برادر حقیقی بوسلی خان پسر تراب علی خان عموی میر قاسم خان داماد راجه گهر کپور در جنگی که با راجه مذکور نموده بود ندکشته شده بود کینهٔ داشت و کینهٔ دوم آنکه آنها را هنگام عبور و مرور جنرل کوٹ وقتیکه در تعاقب موشیر لاس رفته بود با جنرل مذکور ملاقات اتفاق افتاده راه دوستی کشاده یافته بود این بار هم که جنرل کوٹ بعظیم آباد آمد آنها ملاقات نمودند میر قاسم خان این کینه را هم در دل راه داده بعد توقف در بوجپور و دلیر شدن بقتل هر کار را و ستیارام و شیخ سعد الله و عدم باز پرس انگلیشیه براج بلهه حکم قید نمودن آنها فرستاد و بچهار راج پدر مقید گشته تا آخر ایام حکومت میر قاسم خان در بلاے اسیرے بودند و از عجائب آنکه کسانے را که راج بلهه بآدردن آنها فرستاده بود فرستاده ها در راه مراسوار دیده و اشتباه و رزیده گمان آنکه من یکے ازان هر دو برادرم سوارے مرا از راه حماست نموده نزد راج بلهه آورد ند هر چند سبب پرسید چیزے نگفته تا نزد راجه مذکور رسانیدند و بعد ملاقات چون فقیر را نام و نسب شناخت مخالت کشیده و عذر خواسته رخصت نمود و فقیر شکر الهی بجا آورده بخانه آمد اما چه گویم که آن یکساعت برسن از خونهاے گوناگون چیان گذشت حق تعالے هیچ آفریده را خود را گرفتار دست غلبه قساوت شعار نفرماید دیگر گرفتاران را از دام ستمهای شان رهائے بخشد اللهم امین مردم گرفته او ضاع سابق بوده هر یکے با دیگرے مراسلات و راه آشتی باز میداشت راجه ستیارام مقتدی که مدار المهام اکثر امور خلیفه بود خود را فراموش کرده مزاجش را مثل حکام سابق در عهد اغماض تصور نمود و بنا بر طبیعت مقتدیان هندز یاده روی از حد خود تعدی آغاز نهاد و در کارهاے مردم باخذ رشوت وغیره حق را باباطل و باطل را باحق آمیختن شروع نمود و شیخ سعد الله نام جاهه داره از فرقه سپاه که اغلب اوقات قبل ازان میر قاسم خان در ملازمت رام نارائن بکار پرگنه هاے سرکار شاه آباد اشتغال داشت درین وقت نیز بعلت اطلاع بر کم و کیف محالات مذکوره حاکم و علاقه دار بعضے ازان اماکن بود و بر دوش سوابق ایام مراسلات از زمینداران اخراجی داشت و شاید کلمات چند مخالف مزاج و رضاے میر قاسم خان مے نگاشت و سه چار نفر از سرکرده هاے جواسیس که هر یکے در خانه اسیرے از اُمراے پیشین بریاست فرقهٔ مذکوره ممتاز و روے عرض و التماس دران آستان داشت بالفعل در سرکار میر قاسم خان هم هر یکے با چند مدکس ازان جماعه ملازم و بکار استعبار و اخبار هر طرف و هر خانه مامور بودند تصور تقاوی باو قات سابقه نموده از سهل انکارے و دروغ گوئے باز نمی آمدند لهذا آنکه هر یکے ازین پنج کس باثبات تقصیرے سورو عتاب جیسا گردیده بسیاست رسیدند جرم هر یکے از بنها اگر بعد ازین مفصل و معلوم گردد انشاء الله تعالے مرقوم خواهد گردید از معتمدین مقبول الروایه معلوم شده که ازین پنج کس احدے چنان جرمیکه قابل کشتن باشد بمیان نداشت بلکه بعض توهم و سوء ظن بیچاره ها مقتول شدند شیخ سعد الله بانفته عرض گویان بدستی میر جعفر خان و زمینداران بوجپور رشته گشته گردید و ستیارام هر یکے از زمینداران بوجپور خطے نوشته دادن خط خبر رسید که چون میر قاسم خان زمانے معین نوشته بود مظنون شد که او را اطلاع برائے استمداد معاودت نموده و چهار اه مراسلات داشت و جرم هر کارهاے مقتول نیز ازین مقوله که ظن و وهم محض بود باعث قتل آن بیچارگان گشت چون میر محمد قاسم خان تیغ تهدید و تعذیب پنج نفر مقتدر از مشاهیر را بناحق هلاک انگذرعب و سطوتش نهاے درد لها متمکن گشت که احدے را هر چند از اقویا باشد مجال دم کشیدن پیش او نبود و هر دور و نزدیکے که بود از بیم او در خانه خود نمی توانست آسود و هر چند میر قاسم خان

در معامله لازمان و بندریان مختار و انگلیشیان را بنا بر قول و قرار با او مجال باز پرس در میچ امرے نبود سهذا چون قتل مردم امر یست عظیم ارباب کونسل خطے مضمن استفسار علت قتل آنها نگاشته جوابش را طلبیدا شتند میر قاسم خان بعضے خطوط را که بمهر شیخ سعدالله وغیره بدست آورده دست آویز قتل آنها ساخته بود پیش بعضے از انگلیشیان مخلص خود مثل کوپر و ایکرٹ وغیره فرستاده التماس ترجمه کردن آن نموده بود فقیر را چون با ایکرٹ طرح ربط بسیار و اورا باسن محرمیتے بود خطوط مذکور بمن نموده بقرأت سن برمضمون آن آگاه شد فقیر آنها را که دید معلوم نمود که خطوط را ساخته اند و محک و اصلاح در کمال احتیاط و کم نائی بعمل آمده شاید وجه کشتن آنها امر دیگر بود بعد ازان برائے رفع بدنامے خود خطوط مابهر آنها بهر سانیده حیله هائے دیگر تراشید بنده و ایکرٹ را هم نمود که درین حرف این قسم ساخته اند نیدانم که خطوط مذکور بکونسل رفت یا نه و عذر قتل آنها بچه صورت خواست و چگونه پذیرائی یافت و بهدرین اثنا میر قاسم خان را داعیهٔ دیدن قلعه رهتاس در سر افتاده بنثار علی خان که از طرف خود قلعه دارش نموده ساهل را بپیشکارے او مقرر فرموده بود از ارادهٔ خود آگهی داد و والد مرحوم راهم که دران آوان بملاقات میر قاسم خان بهرام رفته بود همراه خود بنبود ن قلعه برسید علی خان برادر فقیر از پیشتر ملازم میر قاسم خان بسفارش سٹر کوپر بهنگام رفتن فقیر بطرف کلکته گشته بود درین سفر برادر خرد تر فقیر غالب علی خان هم بسفارش والد مرحوم ملازم شد و فقی علی خان برادر سوے فقیر را که ازین هر دو بزرگتر و ازنبده در سال کمتر است هر چند میر قاسم خان بر فاقت خود دلالت فرمود قبول نخود و بهمراهے والد راضے گشته قلیلی کنار گیر میرش میشد قناعت ورزید القصه بعد ملاحظه قلعه و انتظام آنجا معاودت نموده بازبهرام رفت و ساهل را بع قلعی هزاری پادشاهے که از قدیم حارس قلعه بود مقید ساخت و والد را بحال باگیرش مرخص فرمود

ذکر معاودت نمودن میر قاسم خان از بهوجپور و بهرام و مقید نمودن راج بلبهدر او متعین نمودن راجه نوبت رائے بصوبه داری عظیم آباد و اقامت نمودن در قلعهٔ مونگیر

چون میر قاسم خان را از انتظام سرکار شاه آباد فراغت دست داد و از سرس کنبه هم بشن سنگه زمیندار پرگنه مذکور گرفتنی به بنارس رفت میر مهدی خان بنے عم اسد الله خان را در ساونت مهتیه بفوجدارے چهین پور و بهرام مع شیخ محمد اکبر خان جاندار کمکے برائے خبردارے و هوشیارے از فقنه هائے پهلوان سنگه گذاشت و سمرو فرنگے را مع چار پلٹن پیچاقے و چهل ضرب توپ در بکسر و میر روشن علیخان بخشی را با رساله و مردم همراهے او در بهوجپور وغیره نگهداشت و خود تا شاے ملک که عبارت از سرس کنبه داروں و نگارے و بهاروپلچ وغیره است نموده عازم مونگیر گردید اما قبل ازان که بمونگیر رسانه گردد راجه بلبهدر را نزد خود طلبداشت بعد ورود او در حضور او را سقید ساخته مردم معتمد برائے ضبط اموالش بجا نگیر فرستاد و راجه نوبت رائے را متصل بعظیم آباد رسیده خلعت نیابت صوبه مذکوره بخشیده بسرانجام مهام آنجا مرخص فرمود و خود با کمال عظمت و جاه قلعهٔ مذکور شتافته شب پانزدهم ذی الحجه سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و پنج هجرے شرف نزول بخشید و قلعه را بانتظام تمام آراستن شروع نموده و ترمیم عمارات سابقه فرموده محمدًا بر بعضے عمارات افزود و بکمال بطش و سطوت و جاه و عظمت زندگے می نمود از انجا که در ایام دولت و اقتدار زنانے جمیل جوان بسیار یافته و قوت شهویهٔ بهیمیه اش نهایت نقصان پذیرفته بسر حد زوال رسیده بود درصدد تحصیل این قوت سالفه داشت و اطبائے حاذق چاره جوئی وافر نمودند اما سودے نمی دید آخر الامر معلوم میشد بدلالت کدام کس از مجربان باکمل خراطین پرداخته قائده عظیمی برداشت گویند بمرتبهٔ

این قوت بهم رسیده گو یا اعاده شبابش دست داده بعضے از خلصان خود را هم بهمین عمل اشارت نمود ظاهرا لعید اطاعت آنها را هم قوت مذکوره همان قسم میسر آمد چنانچه بعضے از آنها بزبان خود حضور نقیر اقرار و تقریر این اثر شے نمودند القصه چون میر قاسم خان در مونگیر طرح اقامت انداخت و آنجا را مرکز دولت خود ساخت بانتظام امور مرجوعه پرداخت ازان جلبا مرے چند نهایت توجه داشت چون از شیمه کریمه محرران سوانح ایام و مذکران مراسم و عادات انام صدق مقال و مراعات راستی در ارقام احوال است نابرین بمقتضائے سرح مشهور مصرع عیب مے جمله بگفتی هنرش نیز بگو، انچه از احوال او شنا یده رفت و مسموع افتاد بزبان قلم حقیقت رقم داده مے آید منعمی نماند اگرچه میر قاسم خان را بدگمانے نابر ملاحظه احوال نمک حرامی و بے وفائی سپاه بنگاله و دورو ئی و نیرنگے عموم شاهیر این دیار زیاده از حد بود و در اخذ و جرا احوال و قتل و تبعید مردم نهایت بے باکی داشت اما در جزوی معاملات ملکی و انفصال قضایا و منازعات عموم الناس باهد گر و دادن تنخواه بسپاه وغیره ملازمان و قدردانی علما و احترام جماعه مذکوره و سیاندروی و راستی و اسراف و معرفت محل و موقع بذل و ایثار نادره روزگار بود چنانچه در هفته دو روز برائے عدالت بضابطه سلاطین سلف مقرر داشته بر انفصال عملهٔ عدالت اعتماد نفرموده خود متوجه استماع فیصله قضایا و استکشاف وقائع ماجرائے شده و باحضار مدعی و مدعا علیه فرمان داده بگوش خود گفتگوئے طرفین و تکلم کردن عملهٔ عدالت در بارهٔ آن گرده بوزنه شنیده و احدے را مجال نبود که بطمع اخذ رشوت حق را با باطل شبهه تواند ساخت و زمینداران مقتدر که تا اندیش که در ایام حکومت جانکی رام و رام نارائن دبات غرباے بے مقدور را بقهر و غلبه متصرف شده بود ند از ذوی الحقوق هر که بستمکے داشت داگذاشت بر حقیقت خود خصمے بهرگواهان معتمد غیر قانعے و مفتے مے آورد همان وقت بعد ملاحظهٔ آن وثیقه و تحقیق احوال از شهود سند مهر او حاصل نموده و سزاولان شدید از حضور برده از دست متعدی استرداد حق خود مے نمود و بر ملوکات خود قابض و متصرف میگردید و اکثر لوازم تزئینات امام باڑه سراج الدوله که علا آلات و نقره آلات لکوک بود مسکوک نموده بوساطت جناب شیخ محمد علی حزین و میر محمد علی فاضل و شیخ محمد حسن و زائر حسین خان و غیرهم که از فقهاے عصر و معتمد بوده اند باب استحقاق از سادات و غیره و مجاورین مشاهد متبرکه مبلغے زاید از قبل خود بطریق نذور و تبرع رسانید و دیوان جناب شیخ حسن مرحوم مرقوم ناکرده مبلغ کلے بود از خانه خود ادا فرموده و جمله لائق بر اے مصارف ضروریه اش مقرر داشت و در کمال ادب و احترام رسانیده سعادت خود مے پنداشت هر گاه شیخ بدیدن او مے آمد مسند علحده برائے نشستن او در پهلوے خود گسترده در ذهاب و ایاب استقبال و مشایعت بکمال تواضع و فروتنے مے نمود و امتثال فرمان او و سیله نیل سعادات دارین و ارتفاع درجات انگاشته هر چه میگفت بطیب خاطر بے پذیرفت و همین قسم استرضائے خواطر بزرگان مرقوم و مجبت خود ساخت تا مقدور رسانے بقصور نرفت و علاوه ای تنخواه سپاه علی هذا القیاس از اعادی الناس گاهے شکایتے بگوش نرسیده اما درین شک نیست که اعدے هم از خوف او باطمینان و آسایش نخوابیدند و مے آرند فقیر راچون مدتے در عظیم آباد و بکمال عزت گذشت روزے ڈاکٹر فرانسس باسن گفت که خان صاحب چرا شما بونگیر نے روید گفتم از بطش میر قاسم خان ایمن نیستم گفت اگر در نجا او بر شما نظر کند حمایت شما را که مے تواند نمود بهتر آنکه ما نجا روید شاید شما را توسے روی نماید و ما مردم خود را نجا نفرستیم اما شما گفت بجال حمایت ما ریم و بنا بر نام رفاقت او اعانت شما ظاهر و قاشے نمیتوانم نمود زیرا که اعدا بتفویض معاملات هر سه صوبه از جمله شرائط و عهود که انگلیشان با او نموده بودند یکے این بود که در بارگاه هندوستانیان خاصهٔ ملازمان کسے حمایت و بانه پرسش ننماید فقیر هم دید که راست میگوید بهر حالیکه بود

بہ بنگیر رفتم و روز ملازمت بخدمتش رسیدہ مورد الطاف بسیار گردیدم و تنہائی یارانہ و اختلاط مصاحبانہ میسر آمد روز دیگر ناآشنائے محض بودہ نادیدہ را چہ دلیشہا افزود و بضرورت عمل کلمۂ علیہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ کہ در کتاب الدعا شیخ مرحوم محمد علی حزین اسکنہ اللہ تعالے فی اعلا علیین مستور است شروع نمودہ تا سلخ ذی الحجۃ الحرام باتمام رسانیدم نیت آنکہ او تعالے مرا از شر میر قاسم خان در امان خود نگہدارد و از دولتش نفع گرداند اتفاقا عجیبے مشاہدہ شد در مجلس عاشورا اول روز مہربانی بسیار کردہ پیش خواند و مرا نزدیک خود نشاند و سخنان بسیار باسن کردہ تا اخر مجلس در اختلاط باز داشت روز دوم بگمان آنکہ مہربانے او منے باید و اعتماد در انشاید ارادہ نشستن دور کردم باز طلبید و نزد خود بدون فصل نشانیدہ گفت ہر روز ہمین قسم نزد من بے نشستہ باشید و چہ احوال خود من نگفتید گفتم جناب عالی را معلوم است بشوشت گفت کہ عالم الغیب نیستم گفتم عرض خواہم کرد گفت کے گفتم عاشورا گفت روز عاشورا کدام کار دنیا مہم است کہ این کار نبد باشد گفتم درین مجلس خود نمیتواند شد و غیر این وقت درین روز ہا کسے بار یاب نمی شود گفت البتہ فردا مع عرضے اول وقت حاضر باید شد حسب الامر بعمل آوردم بلغ پنجہزار روپیہ نقد انعام داد و از ابتدائے نوکرے نہایت آخر محرم باقی تنخواہ دہانیدہ از آنیدہ حکم کرد کہ ماہ بماہ میدادہ باشید و فرمود کہ بعد دو روز بجرا حاضر شدہ باشید و غالب علی خان کہمین برادر فقیر را برائے سلام در ہفتہ یکبار فرمان داد و سید علی خان را بعد یا نزدہ روز و بدار و غۂ دیوان خانہ فرمانید کہ بہ بہانۂ مناسب سید علی خان را بار نباید داد سبب آنکہ بسفارش انگلیش یعنے سنڈکویر نوکر شدہ و دخل آنہا اور ادر کمال بے تکلفی و اختلاط دیدہ بود و از جہت جوانے بلکہ شروع شباب او را تا حال اندیشہ فہمیدہ احتمال جاسوسے از طرف جماعۂ مذکورہ نسبت باو میداد و بندہ را پختہ کار و در بعضے مواقع کارگذار و راز دار خود مے دانست و الا این احتمال ہرگز نہ دہ الیق و اولے بود بہر صورت باوجود توسع کہ فقیر را میسر شدہ بود بسر بردن با او بنا بر تعارف با جماعۂ انگلیشیہ نہایت صعوبت داشت و در کمال بیم و ہراس مے گذشت تا این زمان نظر علیخان پسر غلام حسین خان دارو غۂ دیوان خانہ مہابت جنگ بعد رحلت پدر ندائم بچہ مصلحت بکار مذکور مامور و دارو غۂ دیوان خانہ میر قاسم خان بدستور بود بعدہ شیخ عبد اللہ نامے کہ پیشتر در عہد ہیبت جنگ نبابر اصلاح مسودات سید علیخان برادر خرد فقیر کہ بصباہت ہیبت جنگ نامزد شدہ بود ملازم سرکار او و متعین برادر مذکور بود باز در زمرۂ رفقائے جگت سیٹھ بسبی و تجہیز گرگین خان ملازم سرکار میر قاسم خان دارو غۂ دیوان خانہ او شد و نظر علی خان معزول گشتہ نبابر باز خواست زر اندوختۂ پدر خود مقید گردید و چند روز قبل ازین تراب علی خان عموی میر محمد قاسم خان از نیابت مرشد آباد معزول و سید محمد خان کہ مرد ولایت ذا از اقربائے میر قاسم خان و از بدو اعلام امتیاز خان جد میر قاسم خان بود بجائے او مقرر و عسکر علی خان مغفور خلف سیف اللہ خان مرحوم صوبہ دار تتہ تخت رائج شاہے صوبۂ بنگالہ مامور شد و تراب علی خان بحضور رسیدہ در مونگیر اقامت گزید بہ ہر دین روز ہا بہادر علی خان خلف میرزا داور قلی بیگ دارو غۂ توپ خانہ بجنبے مہابت جنگ مغفور کہ بالفعل ملازم میر قاسم خان و دارو غۂ تلیلے از کارخانہائے جنبی بود باتفاق دیگر رؤسائے افواج ملازم سرکار و چند پلٹن پیادہ و توپ ہائے آراستہ گرگین خانے بتسخیر ملک بنگالہ و تادیب و تنبیہ زمینداران آنجا و تخریب قلعہ دار الملک او مامور شد

روداد سانحۂ عبرت افزا بر عبد النبی خان و رحیم اللہ خان و پنتاس داس و شیخ عبد اللہ بیگ ناگاہ ورود بالاشدن بطش و سطوت میر محمد قاسم خان عالیجاہ

چون میر محمد قاسم خان را دعوی ہمسری بلکہ برتری باشجاع الدولہ خلف صفدر جنگ کہ بوزارت سلطان ہند و خطاب شجاعی

اختصاص داشت بود برای خود خطابے از خطاب مذکور اشرف و اعلی تجویز نموده طلب داشت و بادشاه بطبع قلیل سلیقی قبول نموده منصب هشت هزارے باخطاب عالیجاهے برائے او در شروع سال هزار و صد و هفتاد و شش هجرے فرستاد و این خطاب رواج و شیاع یافته ازان باز غیر از نواب عالی جاه بخطاب دیگر کسے او را نام نه برد و درین بین بحسب اقتضائے قضا شیخ عبد اللہ در خلوت با عالیجاه ظاهر ساخت که محمد علی پسر سند علی و برکت علی و فرحت علی برادر زاده هاے او کار روساے سپاه و بعرصهٔ آورده جناب عالے اند باگر گین خان صاحب عهده پیمان گشته ایمان غلاظ و شداد با هم در میان آورده اند و تسلط گر گین خان بر افواج و علما و ارکان دولت ظاهر است دولت خواه پاس نمک خوارگی معروض نمود الحال اختیار بدست ولی نعمت است سید قاسم خان بعد اطلاع بر این احوال پریشان خاطر گشته چون کتمان چنین امور بر مزاجش گران و دشوار بود شام که وقت سلام گر گین خان بود بعد ورودش آهسته آهسته استفسار امر مذکور نمود او خود از کارے که کرده بود بیگونه آگاه نباشد زود پے برده اقرار و اعتراف کرد و سبب آن دو تخواهے خود ظاهر ساخت که برائے کار سرکار و جانفشانے در راه شما با هدگر این عهود و مواثیق بعمل آمده و هر که خلافش باشد آفت در فکر برانداختن بنیاد دولت خداداد است چون توسل شیخ عبد اللہ باجگت سنیه از سابق معلوم عالی جاه بود متوهم گشته دانست که بجگیک جگت سنیه این دشمنی را در قالب دوستی باسن نموده در تدبیر روسپهی افواج است و کار گر گین خان نه بجاے رسیده بود که شکایت و سعایت شیخ عبد اللہ رخنه در بنیان مبانے اخلاص و اقتدار او تواند نمود هم درین روز ها رحیم اللہ خان نام پسرے پنجاهے که جوان معروفے در لشکر بود و کمان تخت بسیار پر زور می کشید شاید بازنے از زنهاے اغنیاے معروف بنگاله ربطے داشت و دم از عشق شکر اللہ خان پسر سرفراز خان نیز میزد و اسپے کمیت بقیمت سه هزار روپیه خرید و خدمتگار شکر اللہ خان را که برای اعیان لشکر و ارکان دولت عالی جاهے خطوط آقاے خود متضمن استدعاے مخلصی که در جهانگیر نگر حسب الامر عالیجاه مقید بود و خداے داند بچه سبب سید قاسم خان از زندان با او بد بنظنگے داشت آورده بود خدمتگار مذکور را در خانهٔ خود جاے داد سید قاسم خان از استماع این خبر بر رحیم اللہ خان غضب شده حکم فرمود که او را بیارند و رحیم اللہ خان در چاونے عبد الرسول خان برادر دوست محمد خان که منزل داشت پسر کلان عبد الرسول خان که عبد النبی خان نام و در کمال غیرت و شجاعت بود پیدا و برادر خود را مشورهٔ حمایت رحیم اللہ خان داد آنها از خوف عالیجاه ابا نمودند داد تنها این اراده نمود پدر و برادر بر پاے او افتاده ممانعت نمودند که عهد و حمایت جنگ نیست تا توقع عفو و اغماض بمقتضاے حقوق بندگیها توان داشت مع زن و فرزند تمام خاندان تلف خواهد شد او ناچار شده دست از حمایت رحیم اللہ خان برداشت و مردم عالیجاه او را برده در جلو خانه دیوان عام مقید نمودند اما عبد النبی خان زهر خورده خود را هلاک ساخت و هندران ایام چنانمن داس را که یکے از نوسندگان ملک بود چوبه رو متوطن آن جا بود بیرام خان نظر بغربت و هوشیارے او را سور و مراحم فرموده متصدے تمام آن سرکار گردانیده مدار المهام آنجا ساخته بود خطوط او که بزمینداران فرارے آنجا نگاشته بود در دست جواسیس عالیجاه افتاده از نظرش گذشت و بندے مذکور سخنوب او گردیده بحضور رسید اتفاقا روز یکشنبه که از ایام مقرره سلام فقیر بود بنده هم حاضر گشت و عالیجاه در کمال گرمجوشی در بارعدالت گرم کرده نشست بنده موافق ضابطه بعد سلام نیم ساعت نشسته برخاست و سلام رخصت نموده برآمد چه بدار بعد برآمدن فقیر و دیده فقیر را باز طلبیده بر در حکم نجشستن و حاضر بودن فرمودند ناچار نشستم چون مقدمات عدالت انفصال یافت عمله الاوه رخصت نمودهم رانشانیدند و سیاه لان که مغلیه بود بنده نیز استاده ماند اول رحیم اللہ خان را طلبید چون حاضر آمد بر عجب عجوبت از و پرسید که من تا کرر گفتم و منع کردم تو باز بر سر همان کار ها رفتے اگر با آن زن سروکارے ندارے این اسپ

سہ ہزار روپیہ در نوکرے صد و پنجاہ روپیہ چگونہ خریدے عذرہاے غیر مسموع کمال عجز نالی گفتن آغاز نہاد و تکذیب و رد تواش نمودہ در غضب افزود باز گفت مند نگار شکر اللہ خان کہ دشمن من و مقید است چرا در خانہ خود داشتہ او ہا بقسم عذرہای پوچ با صد اضطراب التماس نمود قبول نفرمودہ حکم کرد تا بینی او را بریدہ و بر خر سوار گردانیدہ تشہیر کردند و از کرم نا سپاسی بدر نمود بعد ازاں چند تن را حکم کرد کہ بپاے فیل بستہ بکشید تا ہلاک شود او عذر آورد کہ خطوط سربمہرہ اند جواب داد کہ مہر و خط است و خط ترا خطوط شناسان بیمزن با این خطوط نوشتہ تو تطبیق دادہ تصدیق نمودہ اند کہ خط تست بہر صورت عذر او را ہم نشنید و بپاے فیل کشید تا ہلاک گردید بعد این دو امر برکت علی و محمد علی و فرحت علی را طلبید چون حاضر شدند بر آنہا ہم غلیش و خفگی بسیار فرمودہ گفت دشنا ہا بالتہ در پاے خود بستہ آمدہ آیید و اکنون از دولت من فیل سوار و صاحب رسالہ و سردار ہزاران سوار شدہ آیید و گرگین خان را نہ من گرگین خان نمودہ ام گزے فروشے بیش نبود شما بچہ ارادہ یا او ہمدرد و مواخی در میان آوردہ چون آنہا را متبل از گرگین خان فہمانیدہ و مطمئن خاطر گردانیدہ بود باستقلال جوابہا داد ند کہ ولی نعمت ما بچہ سیفرمایند حق است و صدق لیکن ہم خیر از بندگے و غلامے امر یا در خاطر نگذرانیدہ ایم اگر قصورے از ما ظہور یابد ہر چہ بدترین جزاہا باشد راضی ایم این سخن را کہ بر پرسید آنہا ہم ہمان جواب را بر یاراعادہ نمودند بعد ازاں شیخ عبد اللہ را کہ حاضر بود در و بر و طلبیدہ و گفت شیخ بیا بینا اثبات انچہ اظہار نمودہ اید ضرور است تا من آنہا را بسزا سانم و در صورت کذب خود مہیاے عقوبت باشید چہ در صورت عدم اثبات گویا ارادۂ استیصال فوج مرا بست من خواستہ بودید شیخ مذکور چون معلوم داشت کہ فیما بین گرگین خان و عالی جاہ دیرہ ز این مقدمہ طے شدہ تجدید عہد و پیمان بعمل آمدہ است اکنون مکابرہ نمودن سودے ندارد و الحال کسے از حمران زبان بہ شہادت نخواہد کشود تقدیر کار خود نمودہ چارہ پذیر نیست سر فرو بردہ زبان بکام خاموشے کشید و ہر گز سر بر نیاورد عالی جاہ سہ بار سخن اول تکرار نمود اما از شیخ سوا سے بر نخاست و روز دہم از نصف النہار در گذشت تا آن وقت اہالی دربار ہمہ حاضر و نسق چیان و سیاولان و جمیع عملہ دیوان عدالت استادہ بندہ را کہ طلبیدہ بود حواس بر جا نماند کہ درین مجلس سبب باز طلبیدن من چیست آیا مراہم نخیانتے متہم داشتہ و از حضور من چہ خواستہ است تا آنکہ خود بر خاست و فقیر سبقت نمودہ بر در خلوت سر السلام مبادرت نمود فرمود ہمراہ من بیائید آنزمان دانستم کہ امرے دیگر منظور و وارد چون اندرون رفتم برائے تحقیق بر نامی کہ در فروش نک بسٹر یکویر عائد گشتہ بود دو قصور یکویر دران بود عجالۃ تعظیم آباد فرستاد و سوارے جلد رو از خانہ خود داد فقیر بعظیم آباد رسیدہ و امر مذکور را تنقیح نمودہ در ہفتہ برگشت و شیخ عبد اللہ را مقید بپورنیہ فرستاد آخر در زمان جنگ با انگلیشیان بچارہ ناحق حسب الحکم عالیجاہ کشتہ گردید

ذکر آمدن شمس الدولہ سر ہنرے ونسنرٹ از کلکتہ بمونگیر و عظیم آباد و شروع شدن بناے ہنگامہ و فساد میان انگلیشیان و نواب عالے جاہ میر قاسم خان

چون فرمان قہرمان تقدیر سر ہنرے ونسنرٹ شمس الدولہ را کہ گورنر کلکتہ بود ارادۂ دیدن عالی جاہ و مونگیر و کوٹھے عظیم آباد و چہپرہ و غیرہ ہمہ سیدہ از کلکتہ عازم این طرف ہا گردید و قاسما بازار و مرشد آباد و بردوان و غیرہا جاہا را دیدہ روز دوشنبہ غرہ جمادے الاولی سنہ یکہزار و یکصد و ہفتاد و شش ہجری نبوی وارد مونگیر گردید عالے جاہ از قلعہ مونگیر تا باغ کہ در کنہ کہ سہ کروہ مسافت است استقبال نمودہ در کمال احترام و القیام بمونگیر آورد و عمارتیکہ گرگین خان کہ پیچ

سیتا کوٹ ساختہ بود منزلگاہ نشیمنش ساخت وخیمہ ہائے عالی برائے اقامتش برافراشت وگرگین خان وغیرہ عمدہ خانسامانے رابرائے مہمانے وسرانجام فرمایشات مامور ومستعد گردانید وخود مرخص گشتہ داخل خانہ خود در قلعہ گردید روز دیگر شمس الدولہ برائے دیدنش در قلعہ آمد وعالی جاہ تا پائین زینہ ہائے عمارات استقبال نمودہ بر سندخود بجایش نشانید وتحائف وندور انسب لائق مرتبہ او واتحادش بود پیشکش نمود روز سوم میر محمد قاسم خان بخانہ او رفتہ بضیافت وعدہ گرفت واو نیز تحائف فرنگ کہ برائے عالیجاہ آوردہ بود گذرانیدہ شب چنانچہ موعود بود بخانہ میر قاسم خان آمدہ ضیافت خورد وتماشائے رقص دیدہ مرخص گردید تا سہ چار روز نوادر تحائف از نظر عالیجاہ میگذشت روزے عالیجاہ فوج وتوپخانہ خود را کہ باہتمام گرگین خان تیار وبرق انداز ان بداب واصواب فرنگ مودب شدہ بودند بہترین آئین وتزئین آراستہ ومزین ساختہ گویا بملطراق خود شمس الدولہ نمود او بعد از ملاحظہ دوسہ کلمہ نصیحت مشفقانہ بمیر قاسم خان القا نمود کہ فوج را خوب آراستہ اند چنانچہ باید پیراستہ اما برائے جنگ مردم ہندوستان خوب است زنہار کہ باین فوج ارادۂ خصومت ومجادلہ با انگلیشیان نخواہید نمود کہ از عہدہ برنخواہید آمد وآبروئے تمام ہندوستان بالفعل بآبرو واقتدار شما وابستہ اگر شما مغلوب شوید تمام ہندوستان سبک وبے مقدار ودر نظر اہل ولایت زبون وخوار خواہد گردید اما با مردم زبردست زبان جنگیدہ برآمدن غالب باید بود وروشے وقاعدۂ کہ من فیما بین انگلیش وہندیان گذاشتہ ام تجاوز ازان نباید نمود کہ خلق این دیار باتفاق ما وشما آرام وآبرو در کمال رفاہ خواہند گذرانید ودر صورت برہم این نہاد در میان آمدن منازعات عاملے در معرض ہلاکت وفلاکت خواہد افتاد ویک ہفتہ در مونگیر توقف نمودہ عازم پیشتر شد بیت نصیحتے کنمت بشنو وبہانہ مگیر ۔ ہر آنچہ ناصح مشفق بگوید بپذیر ۔ درین عرصہ میر قاسم خان گفت کہ در حمایت نام انگلیشیان مال تجار بسیار میرود ونابر اندک فائدہ کہ بانگلیشیان میرسد آید نقصان بلیغ خطیرے ازمن بے شود میخواہم کہ حکم گرفتن محصول از انگلیشیان بدہید مگر محصول کپنے معاف خواہد بود شمس الدولہ گفت چون محصول تجارت این جماعۂ از قدیم معاف است درین ایام چگونہ مے توان گرفت مہذا شما درین باب عجلت نکنید من بکلکتہ رفتہ تدبیرے این امر را تشیت دادہ ہرگاہ حکم نویسم جارے خواہید نمود وشمس الدولہ مرخص گشتہ بظیم آباد رفت وروزے چند در عظیم آباد وسہیرہ بسر بردہ بکلکتہ برگشت ومیر محمد قاسم خان ہاسید وعدۂ او مطمئن گشتہ اخذ محصول را جازم گردید وبعمال خود بعد اندک زمانے بطور اطلاع نگاشت کہ انشاء اللہ تعالے چنین خواہد شد شما خبردار بودہ تا رسیدن حکم احتیاط نمائید کہ مال اینہا بلطائف الحیل رفتن نیابد عمال ہمہ را این حوصلہ وشعور معلوم کہ ضبط وکنتان ہمہ را توانند نمود وکار نجوے توانند کرد کہ الزامے عائد نشود لہذا شروع بمماشعت وفراہمت کردند وپردہ از روے کار برنگرفتند بلکہ بعض جا باکہ انگلیشیان معاند با میر محمد قاسم خان بودہ اند چنانچہ سٹراسن صاحب کلان کوٹھے عظیم آباد کہ با میر قاسم خان عناد داشتہ طرفدار سٹراسیت بود در ہین قسم در جانگیر نگر سٹر باسن تاب احداث این عمل غیر معمول نیاوردہ بعض عمال میر قاسم خان را بدست آویز مزاحمتے کہ غیر معمول وبموجب نمودہ بودند گرفتہ مقید داشتند تا در کونسل کلکتہ جرم آنہا ثابت نمودہ سزائے دہید وعالی جاہ گویا اہانتے وخجلتے رسانند وقبل از سنوح این سانحہ عالیجاہ را سفر نیپال بتر غیب گرگین خان ضرور افتادہ از مونگیر بطرف نیپال نہضت نمود گرگین خان چند روز قبل از میر قاسم خان پیشتر شتافت قبل ازین شمس الدولہ عظیم آباد برگشتہ بکلکتہ رفتہ بود عالیجاہ ہنگام عود از قبایا در عین ہمان سفر بر این حبادت انگلیشیان آگہی یافت اکنون ذکر رفتن میر قاسم خان بطرف نیپال کہ اول بے اقبالیش بود نگاشتہ بعد ازان منازعت او با جماعۂ انگلیشیہ تفرزہ خانہ

وقائع نگار خواہد شد

ذکر رفتن عالی جاہ بطرف بتیا و برگشتن از انجا بے نیل مدعا

چون حصول طلا از نیپال و بودن آن ملک از دولت مالا مال شہرت تمام داشت مرس و شرہ کہ در مزاج گرگین خان بافراط بود در حرکت آمدہ باستظہار فوجیکہ آراستہ بود عازم تسخیر نیپال گردید و مردم واقف کار از کشامرہ و سناسیان و بعضے از پادریان فرانسیس کہ در لاسہ و آن طرفہا سکونت و آمد و رفت داشتند بہر سانیدہ اکثرے را از انجا عہ کہ اندک ہوشیار بودند با خود یار ساخت و تفحص و تجسس راہ و استفسار راہ در باب عبور و مرور از رہاے کوہستان آنجا آغاز نہاد بعضے از آنہا کہ سخن سازی و ہنگامہ پردازے در مزاج داشتند متعہد رہنمائے گردیدہ ترغیب بتسخیر ممالک آنجا نمودند گرگین خان کہ ابا عن جد گاہے تسخیر بلاد و تدابیر حروب نکردہ و باین امور مطلقا آشنا نبود تسخیرات بلاد نیپال نہایت سہل و آسان شمردہ عالی جاہ را شائق این سفر گردانید سلطانبراہیم خان بہادر و بعضے مخلصان دیگر ہر چند ممانعت نمودند و بنا چارے دلالت باتفاق انگلیشیان فرمودند عرض کردند کہ اگر این سفر خواہ نخواہ منظور نظر گردیدہ انگلیشیان را باخود شریک سانختن اصلح امور است چاگر بآسانے فتح بلاد مذکورہ میگشت نمود المراد و اگر متعذر گشت برائے جناب عالے آنہا را محل شماتت و ملامت نخواہد بود و در صورت تنہائے نہایت انفعال بحضور جماعہ مذکورہ عائد احوال ملازمان خواہد بود و واقع صلاح مناسب بود بسماجت و ممانعت گرگین خان پذیرائی نیافت القصہ چون تازگے بتیا مفتوح گشتہ بود عالی جاہ نبدوبست محال مذکور را بہانہ ساختہ بتاریخ بیست و پنجم جمادی الثانیہ سنہ یکہزار و یک صد و ہفتاد و شش بعد چاشت روز از ورود شمس الدولہ بموتگیر قلعہ قصبۂ مذکورہ نہضت نمودہ گنگا را عبور فرمود و گرگین خان چند روز پیشتر از عالے جاہ با مع فوج آراستہ خود کوچ نمودہ وہ دوانہ کردہ پیش پیش میرفت تا آنکہ عالیجاہ بہ بتیا رسید و گرگین خان روز پنجشنبہ پنجم رجب سنہ مذکور بکوائے کہ چار منزل از نیپال این طرف است رسیدہ ارادۂ برآمدن برگمائے نمود مردم راجۂ نیپال بمزاحمت پیش آمدند و جنگ شروع شد ہر ایبان گرگین خان بجسارت کار فرمانشدہ از یک عقبہ بشقت تمام کہ مردم بسیار مجروح و بکار آمدند گذشتہ بر قلۂ کوہ سکونت ورزیدند ہنگام شب نیپالیان از اطراف خبگل ہجوم آوردہ بطرین شبخون مردم گرگین خان را از ہر جانب بزیر سنگ و تیر تفنگ گرفتہ اکثرے را نابود و ہلاک ساختند بقیۃ السیف را بضرورت و ناچار فرار اختیار افتادہ بخیر اے تمام کہ یراق بسیارے ہا بجا ماند بلشکر گرگین خان رسیدند و گرگین خان را بنشانیدۂ این احوال توقع وصول باموال منقطع گردیدہ از شرسار کہ در خسران و غیبت از روے سپر قاسم خان و امثال و اقران متصور بود زندگے ناگوار گشت نہ پاے مقاومت داشت و نہ روی معاودت غریق بحر حیرت گردیدہ چارہ کار خود نمیدانست تا چہ کند و این خبر میر قاسم خان رسیدہ باعث تفکر و تردد او نیز گردید آخر بنا بر این گذاشتہ آمد کہ گرگین خان را باز باید طلبید و مکرر پروانہ ہاے تاکید متضمن امر مرور گرگین خان نوشت اما کہ حماقت قدیم و نجالت جدید عارض گشتہ بود امتثال فرمان نگردہ معاودت نمود عالے جاہ خواست تا کسے را فرستادہ او را برگرداند و چنین کسیکہ گرگین خان سخن او را شنیدہ اطاعت کند غیر از عالے ابراہیم خان بہادر در نظر نیامد ناچار باین گذاشت تا خان مذکور رفتہ گرگین خان بیارد عالے ابراہیم خان جریدۂ عازم گردیدہ در راہ دید کہ اکثر لشکریان او مجروح و مایوس مضطرب الاحوال گریزان مے آیند گریختگان را امر بتوقیف نمودہ تعلے کرد کہ من برائے

آوردن گرگین خان میروم شما ہا در بنجا باشید کہ محل خطر نیست و رفتن باین حال موجب انفعال شما و سردار شما پیش آقا و عموم خلائق است چون سخن خان مرقوم را و قرے در نظر مردم ہست قرار یان اطاعت امرا و راسقرون بصلاح دانستہ ہا بجا سکونت در زیدند و علی ابراہیم خان پیشتر رفتہ بعد ملاقات گرگین خان را کہ آوارۂ تیہ حیرت و خسران بود راضے بمعاودت نمودہ برگردانید و او بعسکر عالی جاہ رسید عالیجا بہ مضمون کلمۃ العود احمد در خاطر گذرانیدہ طبل معاودت کوفت و بطرف عظیم آباد نہضت اتفاق افتاد درین ضمن خبر رسید کہ ہامۂ انگلیشیان بنا بر اخذ محصول از اموال شان غیر معمول کہ بعضے جا بعمل آمدہ عمال بعضے محالات را کہ از طرف عالی جاہ مقرر بودند مقید نمودہ بردہ اند چنانچہ میرزا احمد علے نام شخصے از عمال محالات جہانگیر نگر مقید گشتہ بکلکتہ رفتہ و چہ قسم مسترالسن بعضے عمال محالات عظیم آباد را بعلت مذکور مقید نمودہ بکلکتہ فرستادہ عالی جاہ از استماع این خبر برآشفتہ امر بروے ریاست خود را در مقید نمودہ آوردن بعضے گماشتہاے انگلیشے دید و بعمال محالات و فوجداران خود نوشت کہ ہر جا قابو یابند بعضے از گماشتہاے انگلیشیہ را مقید نمودہ عمالات بحضور بفرستند بعد ازین ارادہ و فرمان باوجود بودن مسترالسن مدار المہام کونسلے عظیم آباد کہ با عالی جاہ نہایت عناد داشت راجہ نوبت رای را لائق نیابت صوبہ عظیم آباد ندیدہ میر حبیب خان بہادر حاکم سرکار شاہ آباد را بہ نیابت صوبہ مذکور تجویز نمودہ طلب داشت چون عالیجاہ خود در حاجی پور رسید برگنگا بطرف کوٹھی انگلیشیان از گشتیہا پل بستہ عبور فرمود و با مسترالسن ملاقات نکردہ در باغ جعفر خان نزول نمودہ دو روز در انجا توقف نمودہ چون میر مہدی خان بہادر در رسید بہ نیابت صوبہ عظیم آباد خلعت دادہ و در قلعہ گذاشتہ راجہ نوبت رائے را ہمراہ خود گرفت و روز سوم از عظیم آباد کوچیدہ عازم مونگیر گردید بندہ بسبب عارضۂ بیمارے رخصت از عالی جاہ گرفتہ در عظیم آباد توقف نمود و سید علی خان و غالب علی خان ہر دو برادر بندہ کہ ملازم سرکار شان بودند ہمراہ رفتند و دو چہارم از کوچ عالی جاہ غالب علی خان را دیدم کہ ناگاہ برگشتہ آمد گفتم سبب چہ بود گفت عالی جاہ مرا و سید علیخان را فرمود کہ شما ملازم من ہستید لیکن ہمراہ من در سفر و حضر بودہ چرا القصدیے مے کشید بہتر آنست کہ پیش والد خود یا در عظیم آباد بگام و آرام باشید بنا بریں من خود برگشتہ آمدم اما سید علی خان این سخن را بمیدان نجا طر نہ آوردہ ہمراہ رفتند بندہ دانست کہ الحال بنائے منازعت با انگلیشیان گذاشتہ آمد بنا بریں چون با سید علی خان و بندہ بسبب آشنائی انگلیشیان اعتنا ندارد بلکہ بدگمان است از پیش خود دور نمودہ بودن ایشان در حضور خود مصلحت نمیداند بضرورت پیش او باید رفت و باید دید تا مرکوز خاطرش چیست و در بارۂ ما مردم چہ خواہد لہذا باوجود بیمارے و عدم لیاقت سوارے اسپ و غیرہ کشتی را کرایہ نمودہ ہوگلی رفت بعد ملاقات از سید علی خان استکشاف احوال نمودم او شان نیز سخنے کہ غالب علی خان گفتہ بودند مذکور نمودند اما فی الحقیقت مافی الضمیر عالے جاہ را نفہمیدہ این امر او را کہ فرمودہ بود سہل و از راہ رعایت و عنایت فہمیدند لیکن بندہ اندیشہ مند گشت تا آن کہ بعد از پنج شش روز عالی جاہ میرزا شمس الدین را پیش پادشاہ و شجاع الدولہ برائے استمدادے اتفاق و اتحاد و درخواست عہد و پیمان در خصوص آنکہ اگر او با انگلیشیان کارزار جدال و مقاتلہ انجامد وزیر و پادشاہ معین و رفیق عالیجاہ باشند فرستاد میرزائے مذکور کہ با بندہ نہایت ربط اتحاد و برکتان اسرار اعتماد داشت گفت کہ سید علی خان را بخوبے فہمانیدہ تاکید کنید کہ ہمراہ من روانہ شود و از راہ نزد والد خود برود و پرسیدم سبب چیست کہ این ہر دو برادر را میر قاسم خان از نزد خود دور ے فرستد گفت کہ چون بر شما اعتماد دارم انچہ واقعے است میگویم لیکن شما ہرگز پیش کسے بر زبان نخواہید آورد کہ کشف این امر موجب خرابے بسیار برائے بندہ است فی الحقیقۃ عالی جاہ از سید علی خان مطمئن نیست

و جاسوس انگلیشیان سید اند لہذا دریں روز ہا کہ اسباب منازعت باجانہ مذکورہ آمادہ گشتہ بود دن سید علے خان در لشکر خود سزاوار نمی داند اگر تنہا ایشان را رخصت می نمود و کمنون خاطر او مخفی نمی ماند لہذا غالب علی خان ہم شریک ایشان گردانیدہ گفتم پس بندہ چہ اعتماد دارد باین گمان او باید کہ من راس الجواسیس باشم چرا بندہ را از لشکر خود بدر رنکنند گفت شما را برائے بعضے از کارہاے خود بنا بر فرط آشنائی با انگلیشیان پیش خود نگہداشتن صلاح سید اند و ہم شما را بطور پدر غمال و ضمان افعال پدر و برادران شما نگہداشتہ بندہ ہر کمال خوف و یاس از جان و آبروی خود یاس بہم سانیدہ بتہنائے و بے کسے در ساخت و سید علی خان را آہستہ این مدلج فہمانیدہ و بر ضبط و کتانش قسمہا دادہ در حفظ ایزد تعالے مرخص گردانید و خود تنہا در سونگیر بیمار افتادہ بود لیکن میر قاسم خان برائے رفع بدگمانی اگر چہ بدا خود را فرستادہ خبرے طلبید و ہر روز طعام از سر کار خود مے فرستاد تا بندہ غسل صحت نمود و روز عید الفطر بلا زمتش رسید مہربانے بسیار فرمود چون میخواست کہ اندرون رود بندہ بدروازۂ خلوت سلام رخصت نمود ایستادہ کلمہ چند متضمن مہربانے گفت و دو دو نہ پان از خاصہ ہاے خود داد گفت چون صاحب من خوب کردم یا نہ کہ برادران شما را پیش پدر بزرگوارشان رخصت نمودم تا بآرام بنشینند و بفراغت بگذرانند بندہ لاخود اصل احوال معلوم بود بدار تصدیق و تحسین او نحوہ عرض کردم کہ غیر از صدے نعمت دیگرے کیست کہ در ما ہہ وافر از سر کار خود بدہد و بار تکالیف نوکرے از دوش شان بردارد بعد ازاں گفت کہ از اول ہم آشنائی با شما داشتہ ام و با اینہا خود مرا بطے نبود این کذب صریح او را نیز بنا چارے تصدیق نمودم چہ بندہ را در اوائل کہ میان ما و او مساوات بلکہ اندک تفوق ما را حاصل بود معلق با او و بزرگ او سید محمد جعفر خان و برادر زن او میران نما بر بتاین مزاج ربطے و اتحادے نبود و سید علے خان چون اکثر در بنگالہ در مزاج او شوے غالب بود ایں قسم مردم اختلاط ہا داشت ازاں جملہ با ایشان ہم آشنا بود

ذکر مقید شدن بعضے گماشتہاے انگلیشے بفرمان عالیجاہ و رسیدن خط شمس الدولہ گورنر متضمن عدم تعرض و سواخذہ محصول از اموال انگلیش و امتناع نمودن عالی جاہ از قبول امر مذکور و معاف نمودن اخذ محصول از جمیع تجارت پیشگان در ممالک محروسہ بخود و آمدن مسٹر امیٹ با معدودے انگلیشیان بطور سفارت از طرف کونسل کلکتہ و بہم رسیدن منازعت با انگلیشیان و عالے جاہ و روے دادن حوادث و فتن عظیمہ

عمال عالی جاہ حسب الامر او قابو یافتہ بعضے از گماشتگان انگلیشیہ را بدست آوردہ پیش آقاے خود فرستادند و عالیجاہ آنہا را بعرض گماشتہاے خود مقید نگہداشت بسبب عجلتی کہ از میر قاسم خان قبل از رسیدن شمس الدولہ بکلکتہ و فرستادن حکم اخذ محصول بعمل آمد و امضاے این امر حد فساد تا بجائے رسانید کہ گماشتہاے طرفین مقید گردیدہ در آشتی و صداقت سدود و چارہ کار یکے شمس الدولہ درین خصوص بخاطر داشت سفقود گردید و قدرت اختیار فرستادن حکمے کہ میر قاسم خان را منظور بود از دست او بدر رفت و کونسلیہاے کلکتہ کہ در اطراف منتشر بودند جمع آمدہ شمس الدولہ را سورد ملامت در حمایت میر قاسم خان نمودہ مطلوب رائے خود ساختند و تا بحال گذشتہ تعالی جاہ حکم معاف محصول از اموال انگلیشیان و اگذاشتن گماشتہاے مقید ایشان فرستاد چون این سخن غیر مرضے میر قاسم خان و موافق رضاے کونسلیہ ہا کہ با او عناد داشتند بود پذیرفتن آن بر خاطر بسیار گران آمد و گرفتن محصول ہم از اموال شان متعذر دانستہ حکم بعالی کل محصولات از جمیع تجار

در داد و در جواب حکم کونسل شمس الدوله نوشت که چون تجار هر یکے از ستوسلان انگلیش ساخته مال خود را بشراکت آنها مے برند و در صورت معافی محصول شان معافے محصول اکثر تجار است مگر قلیلے از ضعفا و بیچارگان که توسل با انگلیشیان و علمه اینها نمی توانند اندک وجهے از محصول آنها داخل سرکارے شود بنا برین معاف نمودن جمیع محصولات مناسب نمود چه هرگاه مهاجنان و تجار عمده محصول سرکار را باین بهانه ندهند غرباے بیچاره را رنجانیدن و قلیل وجهے از انها بهم رسانیدن چه خوبے داشته باشد و براے استخلاص گماشتگان که قلعے شده درین امر انگلیشیان بادے شده گماشتگان ما را شهید کرده برده اند هر گاه گماشتهاے ما از قید کلکته خلاصے یافته درینجا برسند گماشتهاے انشان هم خلاصے یافته خواهند رفت چون این جواب بکونسل کلکته رسید کونسلیه هاے سعاند عالے جاه که درانجا جمع بوده اند گفتند که غرض عالی جاه ازین معافے محصول اهانت و خفت ماست تا ما را با تجار دیگر مساوے سازد اگر او را با ما مردم سر آشتے و صداقت است باید بدستور سابق محصول انگلیشیان معاف و از دیگران مے گرفته باشند و ما امیدانیم که شمس الدوله را طرف دارے عالی جاه غالب افتاده خواهان خفت و اهانت ما مردم گردیده است مایکے را از طرف کونسل سفارت پیش عالیجاه می فرستیم تا پیش ورفته انچه گویند ظاهر است ابلاغ نمایدگر او پذیرفت فبها المقصود والا میان ما واو آشتے نخواهد بود شمس الدوله دران وقت بنا برادام کونسلیه هاے مخالف عالی جاه و قلت طرفداران خود بنا بر قاعده مستمره مغلوب بوده مخالف راے انها حکمے نمی توانست داد لهذا ناچار شقیت حکم آنها گردید دستر امیت و مسٹر جے با معدودے از انگلیشیه کمپنی تلنگه بسر کردگے کپتان جانسن بسفارت روانه مونگیر گردیدند شمس الدوله مصوب معتمدان و وکلاے عالی جاه خطے باجمال نوشته مفصل زبانے آنها پیغام فرستاد که عمده پیانیکه روز اول میان ما و شما از طرف کمپنی بعمل آمده و بروثائق طرفین ثبت گشته از عهود و مواثیق مذکور رهرگز تفاوتے نخواهد بود باید شما هم بر همان قول و اقرار راسخ و مثبات قدم باشید بالفعل بسبب جلدے شما سررشته اختیار از دست من بیرون رفته و کونسلیه هاے دیگر که با شما مخالفت دارند در کلکته جمع آمده طرف آنها بر طرف من و دوستان شما غالب گشته مسٹر امیت بروفق استدعاے آنها بسفارت سیرو تکلیف امرے که منظور دار دهر چند موافق رضاے شما نباشد چون چندان قباحت هم ندارد بالفعل بپاس خاطر مسٹر امیت و دیگر مخالفان خود قبول نموده ایشان را خوشنود و مرخص نمائید تا قضیه طول نکشد و منجر بفساد هاے عظیمه نگردد که خدانخواسته اگر چنانچه باین حد رسد زمام چاره کار از دست من بیرون رفته هیچ امرے خاطر خواه شما تشیید نخواهد یافت و در صورت استماع نصیحت من و پذیرفتن مرقومات کار را همه اوقات کام شما خواهد انجامید و کونسلیه هاے مخالف شما را در عرصه پنج شش ماه حکم بر طرفے رسیده از کار هاے خود که درینجا دارند معزول خواهند گردید چون این خط بعالے جاه رسید گرگین خان را که اعظم رفقا و معتمد علیه او بود و جمیع کار ها خصوص معاملات انگلیشیه بوفاق ریا و اشعار او بگمان آنکه هم مذهب و بر ضوابط و قواعد آنها آگاه و از احوال شان بسبب بودن برادرش و دیگر دوستان در کلکته کما ینبغے خبیر است بعمل مے آورد طلبیده بمضمون خط شمس الدوله مطلع گردانید و در باب قبول و امتناع امر یکه خط شمس الدوله متضمن آن بود استشاره نمود گرگین خان که سفاهت مجسم و مردکه سبب مغرور و از کل عقلا و بنجابا نفور بود عدم قبول حکم شمس الدوله را ترجیح داده گفت حالا جناب عالے و انگلیشیان باهم برابر اند اگر اطاعت خواهند نمود روز بروز پست و خوار و ذلیل و بیقدار خواهند شد و اگر بجرات و اقتدار کار فرمایند روز بروز غالب و انگلیشیان مقهور و مغلوب خواهند گشت عالے جاه که خود در اتباع راے او نموده بهر حال مطیع و فرمان بردار شش بود بهمین ارادت کار بفرموده او در خاطر خود تصمیم داد

ذکر اندیشه مند گشتن عالی جاه از جگت سیٹھ و مهاراجه سروپ چند و طلبیدا شتن آنها را از مرشد آباد تا بمونگیر در قید و بند

عالی جاه را بنا بر اطلاع بر اجتماع کونسلیه های مخالفت خود در کلکته و مشاهده اسباب منازعت با انگلیشیان بتوسلیے مفهیم از طرف جگت سیٹھ و برادرش بهر سیده بود ایشان در مرشد آباد مقرون بصلاح حال خود ندانست سببش آنکه چون جگت سیٹھ در معامله سراج الدوله با میر جعفر خان و دیوانه رام و در بارهٔ میر جعفر خان با میر قاسم خان ساخته بزور تدبیر معین و نصیر بوده اند در نیولا کر منازعت با انگلیشیه بوده عالی جاه را کر شناسائے احوال آنها بود اعتمادے بران هر دو برادر نمانده آنها را در قابوے خود داشتن اصلح امور دانست وچون میدانست که فقط بنوشتن خطوط آنها عزیمت مونگیر نخواهند نمود بلکه گمانهائے بد از طرف من بخاطر خود آورده چه عجب که بهر صورت خود را بکلکته رسانند و نصرت مخالفان من بزرگ تدبیر نمایند بنا بران بجانعالیشان محمد تقے خان بهادر کوزه کلانے تبریزے که حاکم بهوم و جوانمرد یک رسے و دولت خواه مے نعمت خود بود فوقست که خود را عجالة بمرشد آباد رسانیده فاهائے جگت سیٹھ را فروگیرد تا بطرف برآمدن و رفتن متوانند وچون مالکان را رسانند که یکے از جانبین گرگین خان بود در رسد جگت سیٹھ را حواله او نموده رسید بهراد بگیرد و مالکان مذکور را با سه چار پلٹن روانه مرشد آباد ساخت تا در انجا رسیده جگت سیٹھ را مع برادرش مهاراجه سروپ چند همراه خود باحتیاط در حضورش امور دانا منسبت بهر دو برادر مذکور در ظاهر سوے اداب و استقبال نعل نثار دمحمد تقے خان بر وفق فرمان نفتهٔ بر مرشد آباد رسیده خانه جگت سیٹھ را محاصره نمود و پیغام فرستاد که شما بهیچ نحو پریشانے را بخاطر خود راه ندهید ما را با جان و مال و آبرو و ناموس شما کارے نیست مگر مالے جاه شما را پیش خود طلبیده اشته تهیهٔ سفر نموده بخاطر جمع بمونگیر برسید هر دو برادر مذکور بضرورت چاره در اطاعت دیده بندارک سفر پرداختند بعد دو سه روز مالکان ارشنهم در رسید جگت سیٹھ مع برادر خورد همراه ارشنه مذکور روانه مونگیر گردید بعد ورود ملازمت عالی جاه نموده مورد استالت و عنایت گردیده مامور بسکونت حویلے و کوٹھے در مونگیر شدند و حکم شد بدستور مرشد آباد متعلق العنان بوده در دربار سوافق ضابطه که داشتند آمد و رفت مے نموده باشند اما در باطن مردم مخبر است شان مامور بودند تا بے خبر و در تزییج طرف رفتن نتوانند آن بے چاره ها ناچار بوجب امر نباے حویلی در مونگیر جائیکه عالی جاه اشعار نموده بود انداخته و بروزگار عذار نوعیکه مے خواست در ساخته منتظر نماند که جگت سیٹھ مهتاب رای و مهاراجه سروپ چند هر دو نبیره ها جگت سیٹھ فتح چند بودند و هر دو بے هم همدیگر پسران فتح چند جگت سیٹھ در حیات پدر و زمان دولت شجاع الدوله نائم بنگاله در گذشتند دولت فتح چند باین هر دو نبیره منتقل شد و در عهد مهابت جنگ با قتدارے زندگے داشتند که شرح بیانے نیست و دولتے داشتند که در عهد آنها احدے از مهاجنان هند و دکن را با آنها مجال برابرے و همسرے نبود و جمیع مهاجنان گو یا عیال آنها بودند در هنگامه جنگ مرهٹه اول و روز وش چون تهر مرشد آباد حصارے نداشت سر حیب بر کوٹھے جگت سیٹھ قبل از وصول مهابت جنگ بے خبر یکهته غارتے نمودند و کرور روپیه فقط جنس ارکاٹ نقد بدستش آمد اما جگت سیٹھ این قدر نقصان را برابر پرکاهے نشمرد و مدعے نوشتن هنڈوے که در روپیه بودند که درستی باشد یعنے بمجرد دیدن پارچه کاغذ مهاجنے که براو تنخواه نوشته بدون عذر بر ساند لهذا آنکه دولت آنها بمرتبه بود که بیانش محول بر مبالغه و اغراق مے تواند شد و هزاران گماشته و وکلا و رفقا بدولت آنها مالک مبالغ خطیر شدند و الے الان که سالها بر قوت آنها گذشته و کار مهاجنے نبابر تسلط انگلیشیان بر مملکت بنگاله چنانچه آنها را میسر بود اولاد شان ندارند هر یکے از فتنیان آن خاندان به کمال رفاه و آرام مے گذرانند درین ضمن خبر آمدن سر ایسٹ اشتهار یافت

ذکر آمدن سر ایسٹ بمونگیر بنابر سفارت کونسل پیش عالی جاه و گشته شدن آن چاره هنگام معاودت در مرشد آباد بگناه

حالی جاہ میر عبد اللہ صفوی را کہ ذکرش بتقریبات مختلفہ درین اوراق گذشت بنا بر ہوشمندی او با سٹراسیٹ از عظیم آباد طلبداشت و بعد رسیدنش در مونگیر چون خبر کوچ نمودن سٹراسیٹ از مرشد آباد در رسید فقیر و میر عبد اللہ را باستقبال سٹراسیٹ مامور نمود و فرمود کہ شاہد در اکہ با سٹر مذکور آشنای دیرینہ اید واز شما ہا تکلفے ندارد باستقبال او باید رفت و باید دریافت کہ مافی الضمیر او چیست و بچہ ارادہ در نجا مے آید و بیست نفر ہر کارہ مع یک مقدمے فارسے نویس و دو جماعۂ دار ہر کارہ کہ ہر یکے دہ دہ نفر ہمراہ او بود با ما ہمراہ کرد و ہر دو جماعۂ دار مذکور را فرمود کہ در لباس خدمتگاران یکے سایہ وار ملازم این بیقدار و دیگرے ہمین قسم با میر عبد اللہ باشند خصوص وقتیکہ ما پیش انگلیشیان مذکور باشیم یا کسے از انہا در خانہ ما آید باید کہ جماعۂ داران مذکور در آن وقت از اول مجلس تا آخر حاضر و سامع و ناظر باشند و ہر چہ گفتگو میان ما و انگلیشیان بزبان یا باشارہ و ایما بعمل آید آنہا ہر روز نوشتہ مے فرستادہ باشند و یکے از ہر کارہا ے متعین خط مذکور را بچوکے ڈاک رسانیدہ تاکید رسانید کہ نشست بحضور نمودہ خود باز آمد پیش ما حاضر باشد باین حال فقیر و میر عبد اللہ از مونگیر کوچیدہ و در گنگا برلتا در رسیدہ بلاقات سٹراسیٹ بہرہ اندوز شدیم و در عین معانقہ احوال تعیناتے ہر کارہ با نحو یکہ ما مور بودند گذارش نمودیم سٹراسیٹ و ہمراہیانش احوال ما را دریافتہ در گفتگو عزم و احتیاط را کار فرما شدہ تفنیکہ مناسب نمی بودند کور نے کردند و بعد از نزول در منزل اغلب اوقات ما در صحبت انگلیشیان مذکور مے گذشت و ہر گفتگو یکہ در میان ما و آنہا مے آمد ہر کارہ ہا مفصل و فقیر و میر عبد اللہ مجملش می نوشتند یک روز فقیر بنا بر رفع بدنامے خود و میر عبد اللہ با سٹراسیٹ باواز بلند انچہ منظور عالے جاہ بود گفت و پرسید کہ سبب آمدن صاحب چیست ما ہم مخلص صاحب و خیر خواہ طرفین ام باید بر ما فی الضمیر مطلع گشتہ انچہ حق و صواب و خیر و خوبے جانبین باشد گذارش نمایم سٹراسیٹ نیز بآہنگ بلند گفت کہ صاحب ہندیان رو بروے ما موافق مرضے ما سخن مے گویند و رو بروے عالے جاہ خاطر خواہ او شان بنا بریں مرضے طرفین مستور ماندہ انچہ منظور ماست پیرایۂ ظہور نہ نے یابد برائے ہمین اینقدر مسافت طے نمودہ ما خود برائے سفارت آمدہ ایم تا رو بروے عالی جاہ انچہ گفتن است بگوئیم و انچہ او بگوید ما بشنویم بنا بریں ما را حاجت درجوے درین باب با کسے نیست و در اختلاط ما رو قوع بسیار میان ما و انگلیشیان بمقتضائے صلاح وقت بعمل مے آمد تا عالی جاہ از طرف ما مردم بدگمان نگشتہ مجوز ایذا و اضرار ما نباشد روز یکہ گفتگوے مذکور میان من و سٹراسیٹ گذشت بندہ ہم نوشت و ہر کارہا نیز معروض داشتند در بہاگلپور رسیدہ بودیم کہ خط عالے جاہ بہ بندہ و میر عبد اللہ متضمن طلب ہر دو رسیدہ و دران خط نوشتہ کہ ہر گاہ سٹراسیٹ بشما از مافی الضمیر خود آگاہی نمیدہ بودن شما در انجا بے فائدہ است باید قبل از آمدن سٹر مذکور شما خود را بحضور برسانید بندہ و میر عبد اللہ پیش سٹراسیٹ رفتہ مضمون خط ظاہر نمودہ مرخص شدیم روز دوم بلاقات عالے جاہ رسیدیم

معاودت فقیر مع میر عبد اللہ و گفتگوئے کہ با گرگین خان فقیر را روی داد در حضور عالے جاہ

در راہ ہر کارہ ہاے او متواتر بتاکید طلب میرسید تا بعد رسیدن بحضور پرسیدن آغاز نہادند بندہ و میر عبد اللہ انچہ دیدہ شنیدہ بودیم مذکور کردیم چون میر عبد اللہ مبرور و مرحوم تقریر دلپذیر نداشت از گفتگوے آن بے چارہ منزجر و ملکدر گشت و بعضے کلماتش را نہ پسندیدہ ملامت نمودہ مرخص فرمود فقیر و میر عبد اللہ بخانہ ہاے خود رفتہ آسودیم وقت عصر بود کہ آدم علی ابراہیم خان بہادر بطلب بندہ آمد و گفت کہ شہاب عالے صاحب را ہمراہ مخلص طلبیدہ اند تشریف باید آورد بندہ لباس سوار

بوشیدہ ہمراہ رفت دید کہ در خلوت جامہ کن حمام عالی جاہ و گرگین خان روبروی ہم نشستہ اند بندہ در کھڑے وحلی ابراہیم خان در کنج دیگر نشست عالیجاہ مذکور یکہ از زبان بندہ شنیدہ بود با گرگین خان مے گفت آخر بندہ را فرمود پیشتر آئید وانچہ دریافتہ اید باگرگین خان بگوئید بندہ اندکے پیش آمدہ روبروے گرگین خان نشست خان مذکور بنا بر آنکہ عالی جاہ گفتہ ہاے مرا لائق اعتماد ندانند یا عالے جاہ گفت کہ نواب صاحب اگر کسے از خنجر صدر انگلیش را بنگاگذ معلوم نخواہد کرد کہ مرکوز خاطر او وافی اضمیرش چیست بعد ازان بسوے سن متوجہ شدہ پرسیدن گرفت فقیر انچہ با عالی جاہ گفتہ بود گفتنش آغاز نہاد دو سہ کلمہ شنیدہ یکبارہ مضطرب شد و گفت کہ صاحب انیقدر چرا ے گوئید سن چہار چیز از شما ے پرسم جوابش را باید گفت گفتہ پرسید گفت اول خود آنکہ ارادۂ سسٹر اسمیٹ چیست و در نیجا کہ مے آید با نواب صاحب ارادۂ دغا دارد یا نہ و دیگر آنکہ ہرکارگے قلعہ و فوج منظور دارد یا چیزے دیگر و دیگر آنکہ با ما ارادۂ دوستی دارد یا دشمنی بندہ بکمال حیرت در روے او دیدہ گفت کہ بندہ را از سوا لہاے صاحب تعجب مے آید ہمین زمان در حضور عرض کردہ اید کہ اگر کسے سینہ انگلیش را بنگاگذ بر ضمایر شش آگاہی نخواہد یافت ہرگاہ چنین باشد بندہ چگونہ بر کمنون خاطر سسٹر اسمیٹ آگہی یافتہ باشد و انچہ اندیشہ و غا از طرف او می نمائید محل حیرت ست او تنہا در خانہ شما مے آید باید از شما اندیشہ و دغا داشتہ باشد نہ آنکہ شما از و این اندیشہ ہا را در خاطر خود راہ دہید و انچہ در بارۂ حبس و ہرکارگے استفسار مے نمائید ہرکہ درین قلعہ و در لشکر شما خواہد آمد بقدر شعور و لیاقت خود بر کم و کیف آن مطلع خواہد شد بعد سسٹر اسمیٹ چیست انچہ از ارادۂ دوستی و دشمنی استفسارے رود و برا ے بعض سوال و جواب نزد شما آمدہ است اگر استرضاے او خواہید نمود دوستی با شما خواہد کرد و اگر مخالف مرضے او عمل خواہید آورد یقین است کہ بخصومت و دشمنی خواہد انجامید این سخن ہا خود قابل پرسیدن نیست عالے جاہ تصدیق اقوال فقیر نمود و گرگین خان کہ از ہمیشہ با من بد بود بدتر شدہ بندہ را عالیجاہ مرخص نمود بندہ در کمال حیرت تماشائے قدرت پروردگار کہ در عصر ما چہ قسم مردم سپہ سالار و مرجع حل و عقد عظائم امور شدہ اند برخاستہ بخانہ خود آمد صبح آن روز عالے جاہ برادر خود میر بو علے خان در احاطہ نوبت رای رایاں استقبال سسٹر اسمیٹ فرستادروز سوم کہ غرہ ماہ ذی قعدہ سنہ یکہزار و یکصد و ہفتاد و شش ہجری بود سسٹر مذکور بمونگیر رسیدہ جائیکہ برای ورود او معین خیمہ ہا برا ے او برپا گشتہ بود منزل نمود و عالے جاہ برا ے ملاقات او رفتہ و مدار او مماشات فیمابین ہر دو گیر عمل آمد روز دوم سسٹر اسمیٹ و سسٹر جے و کپتان جان سن و مسٹر کلسٹن کہ جوان نوخاستہ و شگفتہ خاطر و غارسے را درست اخذ کردہ بانبدہ در ہمین ملاقات باستقبال دوستی بسیار بہر سانیدہ بود دو سہ انگلیش دیگر باتفاق برا ے ملاقات عالی جاہ آمدند عالے جاہ موافق ضابطہ چند قدم از مسند خود بطریق استقبال پیشتر رفتہ آورد و برکرسے کہ برا ے نشستن شان گذاشتہ بودند نشانید خود ہم با آنہا نشست و رسوم تواضع عطر و پان و خوانہاے لباس برا ے سسٹر اسمیٹ مع اضافہ جواہر عمل آوردہ مرخص ساخت ہنگام رخصت نیز تا سر فرش مشایعت نمود و بعد ازان ضیافت نمود و سسٹر اسمیٹ مع جمیع انگلیشیان مذکور ہنگام شب موافق وعدہ آمدہ تا نصف شب تماشاے رقص و آتش بازے دیدہ و طعام خوردہ بجاے خود برگشت ازان باز کرر آمد و رخصت انگلیشیان مذکور بعمل آمدہ جواب و سوالہا درمیان آمد و گلہ ہاے ہمدیگر بسیار مذکور شد لیکن ہر بار صحبت بنا جاے اختتام مے یافت و وقت آمدن آنہا بر سر دروازہ حجاب عالی جاہ حرکتے کہ موجب رنجش و استخفاف آنہا باشد بعمل مے آورد ند چنانچہ یکبار سسٹر اسمیٹ وغیرہ روبروے عالی جاہ آمدہ شکایت حرکات بے موجب بوابان و مستحفظان دروازہ نمود و میر قاسم خان عدم اطلاع خود دران امر ظاہر نمودہ عذر ہا خواست اما آنہاے دانستند کہ این حرکات مجال چاگران بدون مرضے عالی جاہ

نیست و آزردہ خاطرے شد ندلیکن چون عذر خواہے بسیار مے نمود چارہ غیر از تصدیق اقوال او نبود روز سے سر کلسن و کپتان جانس موافق مناطیہ خود اول صبح بر اسپ سوار برائے سیر و شکار از خیمہ ہائے خود بیرون رفتہ خواستند کہ اندک دور تر روند پیادہ ہائے ملازم عالے جاہ و جمعیت سواران نیز از چار سو پیدا گشتہ انگلیشیان مذکور را از دور رفتن مانع آمدند آنہا ازین حرکت متحیر گشتہ بنا بر غلبہ خود بدرشتی و غلظت پیش آمدند پیادہ ہائے برق انداز عالی جاہ مستعد جنگ شدہ فتیلہ ہائے تفنگ را روشن کردہ در مزاحمت افزودند انگلیشیان مذکور پیچ و تاب بسیار خوردہ مجبور و ناچار برگشتند چون ملاقات عالی جاہ آمدند شکایت این امر از حد بدر بردہ قیل و قال بسیار درمیان آوردند میر قاسم خان انکار محض نمودہ عذر عدم اطلاع خود بچندین وجہ درخواست لیکن از زبان آنہا غبار این حرکات اصلا برنخاست بلکہ روز بروز مترائم گشتہ سد باب مصالحت و آشتے گردید و ہر روز میر قاسم خان با رفقاے خود شمس علی ابراہیم خان و میرزا شمس الدین وغیرہ درین باب مشورہ می نمود و اینہا تامل و تفکر نمودہ سخن مناسب در جواب عرائیسٹ بہم رسانیدہ التماس می نمودند بندہ اگرچہ بہ تہمت دوستی انگلیشیان مجال سخن گفتن روبرو ے او درین خصوص نداشت اما بطلب ابراہیم خان بارو میرزا شمس الدین اکثر سخنان لائق کہ متضمن آشتے و رفع غبار کدورت و نقار بود گفتہ قباحت مکاوحہ و مجادلہ می فہمانید و آن بیچارہ ہا بعینہ بعالے جاہ میرسانید عالیجاہ ہم فہمیدہ می پسندید لیکن وقت عصر کہ گرگین خان آمدہ تا یک پہر صحبت خلوت بعالیجاہ میداشت جمیع مشورہ ہاے گفتہ علی ابراہیم خان و دیگر دوستخوانہان از لوح خاطرش شستہ سخنان لاطائل خود را بر صفحہ ضمیر او بنوعے مرتسم و مرتسخ مے ساخت کہ حک و اصلاح آن متعذر بود چنانچہ یکبار علی ابراہیم خان تنگ آمدہ عرضیہ بعالے جاہ نوشت کہ ہرگاہ ملتمسات بندہ و دیگر دولت خواہان ہر چند پسند خاطر عاطر ہم آمدہ باشد یا واشعار گرگین خان پذیرائی نمی تواند یافت درین صورت خود را و دیگر مخلصان دولت خواہ را در نصب انگلنڈ و تامل و تفکر بسر بردن سودے ندارد و آخر انچہ گرگین خان بہادر التماس مے نماید بعمل مے آید پس انسب آنکہ زمام این معاملہ بکف اختیار گرگین خان گذاشتہ خود را و دیگر بندگان دولت را معبث عبث رنجہ نباید داشت و ہر چہ گرگین خان بعرض رسانند مطابق آن چنانچہ بعمل مے آید بعمل باید آورد و سٹر امیٹ وغیرہ را بحرکات سبک کہ لائق شان خداوندان اقتدار نیست آزردہ خاطر نباید ساخت اگر با اینہا مصالحہ نمودن و با تفاق داشتی بودن منظور است این قسم سلوک ما اصلا ربطے بدرگاہ ندارد و اگر سخن آنہا پذیرفتنے نیست و ارادۂ برانگیختن غبار پیجاد کارزار اصطلاح گرگین خان در خاطر عاطر جا گرفتہ باز ہم سفرا را رخصت باید دادن از قانون اسپیدی و جہان بانے بیرون و لائق شان خداوندے نیست اشفاق و الطافیکہ از ہیئہ با اینہا مسلوک و معمول بودہ درین وقت کہ بسفارت آمدہ اند قدرے بران باید افزود و خوشنود مرخص باید فرمود و باستعداد حرب و ضرب کہ منظور است باید کوشید چہ حرکات مذکورہ نہ بر سطوت و شوکت جناب عالے می افزاید و نہ از قدر و منزلت انہا چیزے مے کاہد غیر ازین کہ بنیاد کینہ و عداوتہا محکم تر شود دیگر سودے ندارد چون این کلمات بگوش گرگین خان رسید رخصت داد از آمدن دربار دو سہ روزے تقاعد ورزید درین ضمن کشتی از کلکتہ پر بار بعضے اجناس و در تحت اجناس بانصد ضرب بندوق چقماقی کہ بگوشی عظیم آباد مے رفت در رسید و گرگین خان مزاحمت نمودہ راضے نگاشتن آن نبود سٹر امیٹ مکرر برائے عدم تلاشے آن کشتی و سر دادن بدون مزاحمت و تجسس موافق معمول معروض داشت سخنش پذیرائے نمی یافت علی ابراہیم خان گفت کہ کاوش درین خصوص فائدہ ندارد اگر اتفاق منظور است رفتن نبود و تہا بگوشی چہ قباحت دارد و اگر جنگ است بر دو ہزار بندوق با ضد دیگر ہم اگر افزود باشد چہ مے شود ہرگاہ از دو ہزار بجنگید با دو ہزار و پانصد ہم توان جنگید عالے جاہ گفت کسے این سخن را گرگین خان نمی تواند کہ بگوید علی ابراہیم خان فرمود کہ اگر مرخص حضور باشد باگرگین خان گفتن چہ قدر کار است عالی جاہ گفت

البتہ رفتہ با او باید گفت و باید پرسید تا او چہ صلاح سید بر علی ابراہیم خان قبول نمود و عالے جاہ مضطرب گشتہ راجہ نوبت رائے و علی ابراہیم خان را پیش او فرستادہ استدعائے آمدن او بدربار و استشارہ در خصوص این کار نمود علی ابراہیم خان و راجہ مذکور پیش او رفتہ پیغام عالی جاہ رسانیدند گرگین خان بر آشفت و جواب داد کہ سن دارد غنہ توپ خانہ و مرد سپاہے ام با مشورۂ کارے نداریم مشورہ از مصاحبان دولت خواہ خود بہ پرسند ہر گاہ حاجت بہ جنگ خواہد شد و مرا خواہند فرمود در جنگ حاضر بودہ را قصہ تقصیر نخواہم شد مشورہ رائے دائم راجہ نوبت رائے ادر عرب آرزو مے او خاموشے گزیدہ بسوے علی ابراہیم خان دید علی ابراہیم خان گرگین خان را مخاطب نمودہ فرمود کہ نواب عالی جاہ از دار و غہ توپخانہ خود صلاح پرسیدہ و ظاہر است کہ بے صلاح شما کارے نیکند پس چرا انچہ در حق خود و آقائے خود بہتر مے دانید نمی گوئید گرگین خان روے بسوے علی ابراہیم خان نمودہ خواست کہ جواب دور از صواب بر لشہ بیہ و تمثیل ادا کند ہر دو دست خود و احذاے ہمدیگر گذاشتہ گفت کہ بالفعل نواب صاحب و انگلیشیان این قسم یعنے برابر ہمدیگر اند با ذ انگشتان یک دست خود را بلند کردہ انگشتان دست دیگر را فرو گرفت و گفت اگر اطاعت سٹراسیٹ نکنند این قسم بر آنہا غالب می آیند و اگر اطاعت کنند بطور انگشتان دست دیگر مغلوب خواہند بود و دیگر تمثال را نداز ہر دو صورت انچہ پسند خاطر باشد بعمل آرند فرستادہ ہا از انجا بر خاستہ احوال را من و عن با عالے جاہ ظاہر نمودند و داعیۂ معاملہ بالمرہ موقوف گردیدہ بنائے منازعت گذاشتہ آمد سٹراسیٹ ناچار گشتہ رخصت خواست اول خود را بعضے بر خصت احدے از انگلیشیان مذکور نبود آخر الامر گفت و شنود بسیار را بعضے شد کہ سٹراسیٹ و انگلیشیان دیگر بروند اما سٹرجے را موعوس میرزا محمد علے وغیرہ عمال خود کہ در کلکتہ مقید بودند در مونگیر نگہداشت موعود آنکہ ہر گاہ آنہا خلاص شدہ خواہند آمد سٹرجے را ہم مرخص خواہم نمود سٹرجے بمرگ خود دستعد گشتہ را بعضے باندن در مونگیر شد و سٹراسیٹ وغیرہ مرخص شدہ بسوارے بجبرہ و کشتیہاے خود روانہ کلکتہ گردیدند

ذکر برگشتن سٹراسیٹ وغیرۂ انگلیشیان بطرف کلکتہ از راہ دریا و جنگیدن سٹراسن در عظیم آباد با میر مہدے خان و غالب آمدن اول بار و گرفتن قلعۂ عظیم آباد و گریختن میر مہدے خان و رسیدن فوج دیگر از مونگیر آخر ہمان روز و بر گشتہ آمدن میر مہدے خان ہمراہ فوج مذکور و غالب آمدن بر سٹراسن وغیرہ بہ تقدیر ایزد تقدیر و کشتہ شدن سٹراسیٹ در حر شد آباد و التہاب یافتن نائرہ عناد و فساد

چون سٹراسیٹ دید کہ عالے جاہ مطلقا التفات او را نشنید و بہیچ وجہ خاطرداری او بعمل نیاورد ناچار دکمال غیظ و کدورت بطرف کلکتہ بر گشت و بسٹراسن نوشت کہ میان ما و عالے جاہ صحبت در نگرفت بخبر بجادلہ و مقاتلہ خواہد شد شما خبردار و دستعد کار زار بودہ ہر چہ از دست بر آید دران قاصر نخواہید شد سٹراسن ہم کہ دل پرے از عالے جاہ داشت و با جتماع کونسلیہ ہاے موافق خود در کلکتہ یقین مے پنداشت کہ بجبر در رسیدن سٹراسیٹ بکلکتہ حکم کونسل متضمن جنگیدن با عالے جاہ و انتزاع ممالک از دست آن برگشتہ بخت خواہد رسید چند روز انتظار گذشتن سٹراسیٹ از حدود حکومت عالے جاہ و مجامع سپاہ او کشیدہ چون بحساب روز کوچ سٹراسیٹ از مونگیر معلوم نمود کہ الحال سٹراسیٹ از احاطہ افواج عالے جاہ بیرون رفتہ بکلکتہ رسیدہ باشد تہیۂ جنگیدن با میر مہدے خان و تسخیر قلعۂ عظیم آباد جزم نمودہ رقعۂ بمجبر کرس کہ سالار فوج انگلیشیہ تعین عظیم آباد بود نوشت کہ امشب با کل فوج در کوٹھے آمدہ جمعیت باید نمود و صبح بر قلعۂ ریختہ ابواب حصار را باید کشود و در کوٹھے زینہ ہاے متعدد از نے

وجوب برائے برآمدن بالائے حصار مرتب و تیار نموده نگهداشت و پاسے از شب گذشته بادا کثر فلزین که بر سر بخشے و در وسط شهر خانه داشت رقعه نوشته طلب داشت ڈاکٹر مذکور بے اطلاع از داعیهٔ حرب و جنگ برخاسته پیش سر الس رفت بعد رسیدن در انجا معلوم نمود که ارادهٔ چیست میر مهدے خان چیزے از داعیهٔ انگلیشیان در قلعه پخته عظیم آباد که دار الامارهٔ صوبه مذکور بود در راستهٔ احت و افواج متعینه فصیل هاے حصار نیز نا پرچیزے و بے انتظامے منوابط که حالیا درین دیار رواج و اشتهار یافته بعضے حاضر در خواب و ناتیار و اکثرے در خانهاے خود مستغرق عیش و آرام بوده مستعد قلعه دارے کسے نبود سیجر سترس وغیره انگلیشیان با اخواج همراهے خود پاے جلادت پیش نهاده زینه هاے مرتب را بر دیوار حصار از طرف برجیکه بر لب دریاے مابین حویلے میر عبد الله و کوٹھے انگلیشیه است گذاشته بحر روز جمعه دوازدهم ماه ذی الحجة الحرام سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و شش هجرے بقدم جرأت بالائے حصار بر آمدند از مستحفظان قلعه قلیل جماعتے که در گرد و نواح آن مکان حاضر بودند بمدافعه پرداخته بعضے از انگلیشیان و لشکر ها را مجروح ساختند باقیماندگان اندرون شهر در آمده یک فوج از راسته بازار کلان که مابین دروازهٔ مغربے و قلعهٔ پادشاهے است و فوج دیگر از کثره نوذر در راستهٔ محله دیوان شلک کنان پا پیشتر گذاشت میر مهدے خان و دیگر افواج متعینه شهر و حصار بشنیدن آواز توپ و شلک خبردار و از خواب غفلت بیدار گشته ببر سهاتیکه دران اضطراب میسر گشت بر روے مخالفان شتافتند تا بسر رشته گوره هٹه رسیده مقابله و پیکار از ان طرف بفلک بندوق و سر دادن توپ چهره دار آتشبازے شروع افتاد محمد امین خان سیج چندکس که ازین طرف مجروح گشتند دیگر انرا پاے ثبات و قرار بلغزید و شکست بر میر مهدے خان و شیخ برکت علی و محمد امین خان وغیره افتاد میر مهدے خان ازراه دروازهٔ مشرقے بدر رفته ارادهٔ رفتن لبسوے مونگیر نمود و شیخ برکت علے مضطرب الاحوال از کهڑکے رانے بدر رفته بے سر و پا بر لب دریاچه دهوه رسید و مضطرب راه سے برید محمد امین خان برگشته داخل عمارت چهل ستون زین الدین احمد خان گردیده دروازهٔ را بروے خود بست و در انجا مستعد مدافعه نشست تا چه پیش آید دلال سنگه هزارے دروازهٔ قلعه پخته را بسته بدافعهٔ ایستاد و بندوق میزد و از چهل ستون هم گولے بندوق همین قسم مے بارید و افواج انگلیشیه در تمام شهر منتشر گشته فصیل و بروج حصار شهر را مستحکم ساخت و از دروازهٔ مشرقے تا دروازهٔ مغربے غیر از چهل ستون و قلعهٔ پادشاهے که در انجا لال سنگه و محمد امین خان قائم بودند تمام شهر در عمل انگلیش در آمده تا دو پهر هر جا دست تلنگان و هر کاره و لچه هاے لشکر ایشان رسید خانهاے مردم را انجا طرح تاراج نموده بر کاهے دران خانه نگذاشتند و این عمل گاهے از لشکر ایشان تا آن زمان بعمل نیامده بود و درین عرصه میر مهدے خان بفتوحه رسیده بود که افواج دیگر از مونگیر فرستاده علیجاه بکمک میر مهدی خان و حصار عظیم آباد رسیده میر مهدے خان را بدا نحال مشاهده نمود و کیفیت پیدا رسے محمد امین خان و لال سنگه در چهل ستون قلعه دریافته مع میر مهدے خان بعزم انتزاع شهر از دست انگلیشیه پاے شتاب عازم شهر عظیم آباد شده و از راه لب دریا تا بر برج درگاه سید معروف رسیده سر بر آورده و بطرف دروازهٔ مشرقے پرش نموده چون نزدیک بدروازهٔ مذکور رسیدند انگلیشیان دو توپ خود را از دروازهٔ مشرقے بیرون کشیده بر پل خندق قائم کردند و خود صف بسته مدافعه ایستادند میر ناصر دارو غهٔ بان داران و جعفر خان و عالم خان که پیشتر از مالکار ارسنے رسیده میر مهدے خان را همراه آورده بودند بعزب باتهاے ستوار تر و بندوق و مانک جمعیت افواج انگلیشیه راستزلزل و متفرق گردانیده حمله آوردند فوج انگلیشیه را دل از دست رفته پاے ثبات بر جاے نماند بیخ آتهنے در هر دو توپ خورده راه فرار پیمودند و میر مهدی خان

مع چهار سردار مذکور تازه رسیده در تعاقب شان دویدند باستماع این خبر افواج دیگر را که بر برج وحصار استوار بود مضطراب عظیم روی داده عار فرار را اختیار افتاد و فتح و نصرت نصیب اولیای دولت عالی جاه گردیده حصار از دست رفته باز بدست آمد و انگلیشان گریخته واز شهر بیرون رفته کوچ خود را استوار ساختند افواج منصوره عالی جاه از بالای فصیل طرف کهڑکے بر سنه از دحام نموده کوچ را بزیر توپ اندازے گرفت سر الس بالقیه السیف فوج انگلیشے تاب استقامت در کوٹھی نیافته آخر شب گریخته بچهاونے خود که در باغے پور بود رفت درین عرصه مالکار رمنے باشش پلٹن دهشت توپ وسر انجام آن رسیده با میر مهدے خان وغیره ملحق گردید وهنگام صبح از گریختن سر الس آگاه گشته بهیئت مجموعے در تعاقب افواج انگلیشے عزیمت نمود سر الس براین احوال مطلع گردیده در انجا هم طاقت پایدارے نیافت و بسوارے کشتیها مع فوج خود بطرف چپر او انجا در دریاے سرجو که آن طرفش مدصوبه شجاع الدوله است عازم گردید رام مذهب فوجدار سرکار سارن بنگاله بیقدرے بودجرات راکار فرما گشته بر سر آنها تاخت واز طرف دیگر سمرو مع فوج همراهے خود و دیگر افواج متعینه آنجا کمک رام مذهب بایغار شتافت چون ایجل سر الس وغیره انگلیشیه هراسش رسیده بود با آنکه دو سه پلٹن فوج همراه داشت چیزے از دست آنها بر نیامد واسیر نخبه تقدیر گشته در دست رام مذهب وغیره گرفتار آمدند واین خبر مفصل بعالے جاه رسیده سر مایه از دیاد نخوت وغرور و وسیله اطاعت راے گرگین خان از خرد دور گردید و قت عصر اول خبر مغلوبے میر مهدے خان و مفتوح شدن حصار عظیم آباد بدست انگلیشیان رسیده و جان از قالب میر قاسم خان بدر رفت دو پهر شب گذشته خبر رسیدن سیر نامرو وغیره وغالب آمدن میر مهدے خان باعانت این فوج بر انگلیشیان و انتزاع نمودن قلعه از دست ایشان و گریختن سر الس مع باقی فوج رسیده و جان از تن رفته میر قاسم خان باز به بدنش بر گردید هما نوقت حکم نوا ختن نوبت شادیانه نمود و صداے نقاره شادمانے از نقار خانه او بگوش اعالے وادانے رسید صبح ملازمان براے گذرانیدن نذور مبارک باد شتافته و بار مجرا یافته بگذرانیدن نذر مبارکباد حسب تدبیر میر عبد الله را بهین اندیشه جنگ انگلیشیه رخصت برفتن عظیم آباد نموده بود که سباد اپاس آشنائی با میر عبد الله با انگلیشیان ساخته از طرف خانه خود که متصل کوٹھی آنها بود راه داخل شدن دهد میر مذکور دفعتے اتفاقا هر دو برابر هم بحضورش رسیده نذر سبار کباد گذرانید نه به میر عبد الله گفت که شما مے گفتید که انگلیشیان مردم را زنده مے خورند کسے روبروے آنها نے تواند شد میر مرقوم ساحوال برجا نماند و بنده را گفت که آشنائے شما یعنے ڈاکٹر فلرٹن با من عجب سلوکے کرده فوج را مخفی در خانه خود طلبیده اشته این هنگامه برپا نمود بنده عرض نمود که من درچه عرصه ام که با آنها آشنا توانم شد آشنائے ڈاکٹر با جناب عالیست ما مردم را باید که با آشنائے آشنا و دوست او دوست باشیم و با دشمنانش دشمن اگر ڈاکٹر دوست سرکار است ما هم دوستدار اویم و اگر دشمن است ما زیاده تر دشمن اویم القصه بعد اصغاے این خبر مکرر احکام نوشته بکنام ممالک محروسه خود فرستاد که سیان ما و انگلیشیان الحال آشتے و وداد نامنده عداوتها متحقق گردید هر کجا ازین جماعه هر کرا یابند از تیغ بگذرانند و شاید در باره سر ایسٹ حکم مرگ براے کشتن او و هم راهیانش نوشته باشند یا هین حکم عام که در مرشد آباد رسید سر ایسٹ بیچاره را مع هم راهیانش شهوار بیگ وغیره جماعه داران ملازم میر قاسم خان محصور نموده هر چند عجز و الحاح مے نمودند که ما را زنده بپیش میر قاسم خان بفرستید سفله هاے بے ننگ و عار سخنان شان گوش نکرده روز پنجشنبه تاریخ هیجدهم ذیحجه سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و شش هجرے همه آنها را بتیغ بیدریغ گذرانیده سر آنها را نزد

عالی جاه فرستاده مذکور همان روز کوچ جاده انگلیشیه که ابتدا بازار داشته تا دروازه تا راج رفت + +

ذکر تقسیم نمودن کونسل کلکته جنگ میر قاسم خان و برآوردن سر جعفر خان بریاست منگاله و عظیم آباد و تنبیه مواد اعاظم فساد و تقیید رسیدن سٹرلسن وغیره انگلیشیان بمونگیر نزد عالیجاه و جنگیدن محمد تقی خان بهادر با فواج انگلیشیه و کشته شدن بگمال شجاعت درعین رزمگاه

میر محمد قاسم خان چون دید که الحال غیر از جنگ چاره نماند محمد تقی خان بهادر فوجدار بیربهوم را حکم خبردارے و تیارے محاربه انگلیشیه نوشته جعفر خان و عالم خان و شیخ نهیبت الله وغیره را به کمک او فرستاد و ما سور ساخت که هرگاه انگلیشیان از کلکته بقصد سنارغه برآیند خان مذکور بقابا بایستاند و افواج متعینه بمرشد آباد رسیده سامانے که حاجت باشد از سید محمد خان نائب نظامت مرشد آباد درخواست بطرف پلاسے و کٹوه بیرون رفت و محمد تقی خان بهادر نیز با فوج آراسته خود از بیربهوم نهضت نموده در کٹوه اقامت ورزید چون خبر کشته شدن سٹرامیت بکلکته رسید شمس الدوله بهادر گوزخطے متضمن تهدید و وعید بسید محمد خان نائب عالی جاه نگاشت مجمل مضمونش آنکه کشتن سٹرامیت بیچاره که بسفارت رفته بود از چه راه معمول آمد و این بیت هم دران خط مندرج بود بیت باین شاهان و رسم کیان + فرستادگان این انداز زیان + و نیز خلاصه این مضمون اندراج داشت که اگر این حرکت زشت برائے خود بجهے حکم آقا بعمل آورده اید سزائے آن درکنار شما نهاده خواهد شد و اگر بفرمان میر قاسم خان نموده اید بنویسید تا کرد کار جهان درمیان ما و ایشان چه خواسته است و بعد ارسال این خط کونسلیه هائے کلکته را آتش بجا نها در گرفته اجتماع نمودند و شمس الدوله را حامے عالے جاه دانسته دشمن او نیز بودند اتفاقا شمس الدوله را دران روز کسل مزاجے عارض و لایق آمدن کونسل نبود لهذا در کونسل حاضر نشده سر هستنگ حواله الدوله بها در جلادت جنگ را که باشمس الدوله یکدل و یکزبان و خود نیز از جمله کونسلیه ها بود در کونسل فرستاد تا عذر بیمارے شمس الدوله خواسته در جواب سوال انچه حاجت افتاد از طرف شمس الدوله گفتگو نماید بعد ازان که سر هستنگ شامل اجتماع کونسل گردید کونسلیه هائے دیگر احوال شمس الدوله را پرسیده بنا مدنش راحل بر استکان نمودند و ملالت شان افزود و چون این اجتماع بارادهٔ شوره و مجادله با میر قاسم خان بود گفتگوے این امر شروع نموده از شدت غیظ و طیش در گفتگوے خود دارے نخواسته بعضے سخنان نامناسب بنسبت بشمس الدوله و سر هستنگ بر زبان آوردند سر هستنگ با آنکه کوه تحمل بود تاب سخنان سٹرالسن نیاورده باهد گر خشونتے درمیان آمد شمس الدوله باستماع این خبر لباس عالیت بیارے که در برداشت بکونسل خانه شتافت بعد از رود و قعود دران مجلس بر سید که صاحبان چه مے فرمایند و مرضے چیست اکثر کونسلیه را بی گفتگو با سٹرامیت و سٹرالسن هم دم و هم نفس و با عالے جاه و شمس الدوله ناخوش بوده اند و کشته شدن سٹرامیت و مغلوب گشتن سٹرالسن تنگ بر جراحت شان پاشیده بود از شدت غضب بے لحاظ حال و مآل زبان بهین مقال کشادند که مرضے ما غیر از انتقام سٹرامیت از عالی جاه و جنگیدن با آن کنیه خواه دیگر چیزے مے تواند بود شمس الدوله در جواب آن بر کاغذے نوشت که سٹرالسن وغیره جماعه بسیار از سرداران و سولدران انگلیش در دست میر قاسم خان گرفتار اند هرگاه ازین طرف افواج ما بجنگ عالی جاه و استیصال او مصمم است که برابر سے انگلیشیه عالی جاه ریفا نخواهد کرد مناسب و مصلحت آنست که اول نیرنگے و اشته استخلاص مقیدان خود از دست آن سفاک بے باک نمائیم و بعد ازان بمنازعه و انتقام پردازیم چون کونسلیه هائے دیگر را ظن غالب بلکه یقین بود که شمس الدوله حمایت و نصرت میر قاسم خان مے نماید این سخن او را هم محمول بر عزور پنداشته و در جواب بران کاغذ یکه شمس الدوله

نوشتہ در کونسل انداختہ بود ہر یکے بدستخط خود نوشت کہ اگر صدر ابر میدان را میر قاسم خان بکشد ما را غیر از انتقام امرے دیگر با او منظور نیست و ہرگز در آشتی با او نخواہیم زد شمس الدولہ کاغذ مذکور را کہ دست آویز عمدہ برای رفع بدنامی او بود برداشتہ و جیب خود گذاشت و گفت الحال بدون تامل بر خاستہ پیش میر جعفر خان باید رفت و او را بجائے میر قاسم خان منصوب ساختہ با فوج خود بادفرستاد و با تفاق پیشوش میر جعفر خان آمدہ خان مذکور را بتکلیف امارت بنگالہ و رفاقت عساکر خود نمود و بعد گفتگو و تعین بعضے شروط و استحکام قول و قرار بایکدیگر و اقسام تہیہ سفر لشکر خود و میر جعفر خان درست دیدار کلکتہ بارادۂ جدال و قتال با عالی جاہ برگشتہ اقبال بر آمدند و مسٹر السن وغیرہ انگلیشیان بدست رام ندہے نوجدار سرکار ساران و سمرو گرفتار آمدہ توپ و بندوقہائے چقماقے ایشان با سباب دیگر کہ بحملے و باتے پور بہرام مسٹر السن بود بہ ضبط سرکار عالے جاہ در آمدو انگلیشیان مقید را میر مہدے خان حسب الحکم عالے جاہ بونگیر فرستاد و عالے جاہ مسٹر السن وغیرہ سرداران را و الشیخ فرحت علی خود و سولداد ان بچارہ را نیز مقید داشت و ہر جا انگلیشیان بدست عمال میر قاسم خان آمدہ بودند بآنہا حکم فرستاد کہ بچارہ ہا را از تیغ بگذرانند بعضے از آنہا ترحم نمودہ بمقل کار فرمودہ چند روز در تنگ کردند بعد ازاں کہ غلبہ فوج انگلیسے مشاہدہ گردید مقیدان را سرداد ند و بعضے از آنہا کہ خیرہ سرے خرد و بطرف مغرب دور از افواج انگلیسے بودہ اند مقیدان بچارہ را بزیر تیغ بیدریغ کشید ند مسٹر السن وغیرہ انگلیشیان را بحوالات شیخ فرحت علی و گرگین خان سپردہ کمال تاکید در حفاظت و نگہبانی آنہا مے نمود روزے ڈاکٹر فلرٹن احوال عسرت و تصدیعات خود بفقیر گفتہ فرستاد و فقیر نظر بر اینکہ آن عزیز آشنا و برمن احسانہا کردہ سخنے در بارۂ او گفتن ضرور است و ہم باعتبار اقتضائے وقت مصلحت شمرد چہ گمان میرفت کہ یقین بود کہ خبر آمدن آدم او نزد بندہ بعالے جاہ بے شبہہ رسیدہ باشد اگر من اظہار این امر نکنم از من بدگمان تر خواہد شد لہذا عجل احوال ڈاکٹر بعالے جاہ گفتم جواب دادکہ آشنائی شماست مضائقہ ندارد کہ درین وقت خبر گیرے او نمائید اما این سخن بلبز و کنایہ بود بندہ التماس کردکہ با جناب عالے زیادہ تر از من آشناست و خاطر دارایشان بسیارے شد بنا برین عرض کردم اگر عنایتے بحال او منظور باشد بعل آید و اگر تقصیر و از سرکار باشد مرا کار با و نیست ہر چہ بہتر داند بعل آرند تبسم کردہ فرحت علے را پیش خواند و گفت کہ ڈاکٹر غلام حسین خان بنگالہ مے فرستاد و ایشان خود چون دوست من بودند اطلاع کردند ہمین قسم صد جا آدم ہائے او سیر فتہ باشند و شما خبر از پس و پیش خود ندارید آیندہ احتیاط کنید کہ او را در ماکول و ملبوس و ضروریات دیگر تصدیع نشود اما احتیاط کنید کہ آمد و رفت و پیغام و سلام او با لشکریان نما شد کہ مبادا فتنہ ہائے بزرگ حادث شود و بندہ بجان خود تر سیدہ دیگر ازین مقولہ با او سخنے نگفت و انگلیشیان بچارہ بکمال حفاظت و حیا در دست مردم مذکور تا بر سیدن عالی جاہ در عظیم آباد مقید بودہ اند

ذکر سرتالی شیخ ہیبت اللہ و عالم خان و جعفر خان وغیرہ از فرمان محمد تقی خان پیش قدمی خود سری نمودن در جنگ جماعۂ انگلیشیان و نفاق ورزیدن سید محمد خان نائب مرشد آباد با محمد تقی خان

محمد تقے خان بہادر کہ فی الحقیقۃ سردار و لائق ریاست و سروری بود با سید محمد خان نائب مرشد آباد کہ مرد پوچ و ہیچ محض بود سر اطاعت فرو نمی آورد و بگونہ ہے تواند شد کہ جوان مرد کریم الطباعت خسیس لئیم نما یدازین ہمہ پیشہ سید محمد خان آتش کینہ او در کانون سینۂ خود ہے افروخت و با آتش رشک و حسد نیکنامے و بلند آوازگے او ہے سوخت در ینولا کہ خان بہادر مذکور بجنگ انگلیشیان بامور گشتہ در فواح کٹوہ سید بعضے اسباب و آلات و ادوات حروب از سید محمد خان کہ حاکم شہر و صاحب اختیار خزاین و اسباب

آنجا بود طلب مے نمود آن احمق بارزوے شکست یافتن و برہمی کار او در ایصال اسباب و سرانجام مطلوب تعلل مے ورزید و قباحت حال این کار کہ موجب غیبت و خسران او و آقاے او بود بنی فہمید تا آنکہ افواج متعینۂ از مونگیر بر شد آباد رسیدہ عازم پٹنہ گردید چوں غیبت کہ فوج مذکور را بنا بر نفاقیکہ خود از طرف محمد تقے خان داشت دلالت و ترغیب بعدم امتثال فرمان محمد تقے خان نمودہ باشد مخلص آنکہ چون شیخ ہیبت اللہ و عالم خان وغیرہ نزدیک لشکر محمد تقے خان رسیدند ہر چند خان مرقوم با آنہا گفتہ فرستاد کہ کجا باید شد و باتفاق ما باید جنگید آن البہان خود سر گوش بفرمان او نکردہ آن طرف بہا گیرے تعلقہ فرود آمدند و روز دیگر خبر بر آمدن دیلپٹن انگلیشیہ ادہاٹ کہ ظاہرا کوہی جماعۂ مذکورہ در آنجا بود شنیدہ فوج مذکور ارادہ رفتن بر سر آنہا سر خود نمود و محمد تقی خان را گفتہ فرستاد کہ مدد ما بہ بعضے از برق اندازان باید نمود محمد تقے خان بنا بر سر انجام کار سرکار و رفع بد نامے خود شیر بچہ ہا کہ خود بہمرسانیدہ و جوانان چیدہ برائے جزائر ہاے مذکور بدہ روپیہ سر سرے نگہداشتہ بضابطۂ ولایت دہ باشے و یوز باشے و منک باشے برائے آنہا مقرر کردہ بہ قدر لیاقت سروارے در ماہ ہر یکے از ینہا پانزدہ روپیہ وے دو روپیہ وے شصت روپیہ و صد روپیہ مقرر کردہ ہمیشہ از آنہا مشق برق اندازے روبروے خود مے کنانید و برائے بار برداری آنہا از سرکار خود یابو و گاو و شتر وغیرہ مقرر داشت تا آنہا سوائے جزائر شیر بچہ و ساز آن دیگر بارے بردوش و جائے عدرے نباشد پانصد نفر جزائر انداز منجملۂ آنہا مع فرامرز جیلہ خود کہ سالار آن فوج و مربے آن جماعۂ بود بکمک خود سران مذکور فرستاد و جماعۂ داران متعینۂ مرقومہ با تفاق فرامرز مسطورہ پٹنہ رفتہ با جماعۂ مذکورہ مقابلہ نمودند و بحسن اہتمام فرامرز بران دو پلٹن غالب آمدہ پلٹن ہاے مذکور را تا بہ ہائیکہ از انجا بر آمدہ بودند برگردانیدہ خود در پے آنہا رسیدہ جاے مذکور را از بیخے اطراف محصور داشتند تا آنکہ وقت شب پلٹن ہاے بردوان و دیگر افواج از ہر جا و ہر مکان بدو پلٹن ہاے مذکور رسید چون صیح شد ہیبت مجموعے و کروفر بسیار در میدان بر آمد و جنگ شروع گردید آن وقت عالم خان و شیخ ہیبت اللہ وغیرہ حواس باختہ و قدر نصیحت محمد تقے خان بہادر شنا نہ بقدر خود دست و پاے جنبانیدند آخر الامر بعد مجروح و مقتول شدن اکثر جزائر انداز ان محمد تقے خان جماعہ داران مذکور تاب جنگ نیاوردہ بنا چارے فرارے شدند چون نزدیک لشکر محمد تقے خان رسیدند خان مذکور کشتیہا را بطرف خود کشیدہ گریختگان را راہ عبور در لشکر خود نداد و گفت کہ مصاحبت و مشارکت اینہا فوج ما را ہم شکستہ خاطر و در جنگ قاصر خواہد ساخت و فوج انگلیشیہ بر لشکر مذکور غالب آمدہ دو سہ کروہ از انجا پیشتر آمد

ذکر جنگیدن محمد تقی خان بہادر تبریزے کوزہ کلانے و کشتہ شدن در میدان مردانہ مگر دش آسمانی

محمد تقے خان بہادر روز دوم یا سوم پنجم ماہ محرم شروع سنہ یکہزار و یکصد و ہفتاد و ہفت ہجرے بعزم استوار پای ثبات و قرار در رکاب گذاشتہ بر باد پاے راہوار کہ چون عمر عزیزش سبک رفتار بود با جمعیتی کہ ہمراہ داشت بدون استمداد و استظہار از غیر سوار شدہ رو بمیدان کارزار آوردہ ہمراہیان خود را تسلیہ و استمالت بسیار فرمودہ تحریص و تشجیع بر جنگ مخالفان نمودہ ہر یکے را بوعدۂ فتح امیدوار ساخت و بدلجوئی چنان نواخت کہ در راہ او سر باختن آسان شمردہ یکے بر دیگرے سبقت مے نمود و خان مرقوم سرداران ہمراہے خود را تاکید نمودہ و صفوف افواج خود را منظم و منسق داشتہ پیش میرفت چون با فوج انگلیشی مقابل گشت و جنگ در پیوست و از طرفین توپ اندازے شروع افتاد و قدم از طرفین پیش روے ہم مے آمدند کسانے را کہ آجال شان دران روز بیابان رسیدہ بود ہر یکے در وقت معین خود ہدف گلولۂ توپ و چہرہ ہایش گردید ضربت

ناگوار مرگ می چشید تا انکه بدل وهی محمد تقی خان آماز غلبه در لشکرش ظاهر گشته افواج انگلیشیانمکے مغلوب گردیده درین عرصه اول یک زخم گولی در پاے محمد تقی خان رسیده اسپ سوارش در میدان غلطید بر اسپ دیگر سوار شده همان قسم جرات وسبقت بر خصم می نمود و فاید متصل بصفوف انگلیشیه گردید و صفوف آنها آهسته آهسته پس تر میرفت اما بضابطه و اد ابکه در آنها مقرر است جنگ کنان می رفتند تا انکه گولی دیگر یا سپ سوارے محمد تقی خان رسیده این اسپ راهم غلطانید بر اسپ سوم سوار شد و تند تر پیش رفت درین عرصه یک گولی در پهلوے سینه خان مرقوم رسیده از پشت او بدر رفت و آن دلاور بهادر دامن خود را فراهم آورده بر دوش انداخت و زخم را از نظر رفقاے خود پنهان ساخت و باز پیشتر رفت انگلیشیان در عین پس پائی فوج را در میدان ناله بلور کی نشانیدند و محمد تقی خان بر سر نالهٔ مذکور رسیده متوجه یورش بود تا بر آنها حمله آرد چون بر لب دریا چه مذکور رسید راه نیافته معبرے می جست تر صدان قابو یافته بهیئت مجموعے بیکبار شلک کردند درین شلک بسیارے از همراهیان محمد تقی خان رگ جانے ملک عدم گردیدند و یک گولے بر پیشانی خان بے همال کناصیهٔ اقبال عالی جاه بود رسیده در پے رفقاے خود به عالم عقبی شتافت و شکست بر بقیه السیف افتاده بادل دونیم در کمال خوف و بیم برگشتند و انگلیشیان منظفر و منصور گردیده هم آغوش عیش و طرب گشتند شیخ هیبت الله وغیره افواج متعینه که اصلا کمک محمد تقی خان نکرده از دور تماشائے بودند شاهد این احوال نبوده راه فرار پیمودند افواج قاهرهٔ انگلیشیه مجروحان را از میدان برداشته برائے مداوا به ڈاکٹر سپرد ند و خود دو سه روزے توقف نموده و اصلاح لشکر و تهیه اسباب حرب و سفر نموده عازم پیشتر گردیدند سید محمد خان باستماع این خبر مضطر گشته از کمال جبن و بددلے بی انکه مردم را فراهم آورد و با تباع اسباب و اثاثه و سامان سرکار عالیجاه که در انجا بود بر داز دسلک فرار بپاے اضطراب و اضطرار پیموده راه لشکر عالیجاه گرفت میرزا محمد ایرج خان پدر زن سراج الدوله که در مرشد آباد محروم از صحبت و عنایت عالی جاه بود با استقبال و مبارک باد میر جعفر خان شتافته و ادراک حضورش نموده حسب الامر میر جعفر خان بزودی برگشت و در مرشد آباد منادی نیام میر جعفر خان گردانید و خود فارغ البال نشسته باستمالت اکابر و اهالے بلدهٔ مذکوره پرداخت و تاریخ دوازدهم ماه محرم سنه یک هزار و یکصد و هفتاد و هفت روز یکشنبه میر جعفر خان مع افواج انگلیشیه داخل مرشد آباد گردید اندک تزلزلے در شهر روے داد و لچه هاے لشکر سهل دست بروے هم بعمل آورد ند میر محمد جعفر خان شش روز در دولت خانه مهابت جنگ کردار الامارهٔ مرشد آباد مقرر گشته نزول نمود در روز هفتم کرشنبه هیجده هم محرم سنه مذکوره بود مع افواج انگلیشیه

از مرشد آباد بارادهٔ جنگ بیرون رفت

ذکر رسیدن خبر کشته شدن محمد تقی خان بهادر بعالی جاه و فرستادن افواج دیگر بجنگ و ظهور آثار ادبار میر قاسم خان

میر قاسم خان خبر کشته شدن محمد تقی خان مرحوم در نواح کٹوه و بردوان شنیده پریشان خاطر گردید و شیخ هیبت الله وغیره افواج متعینه سابق را حکم توقیف بر سوئے نموده اسد الله خان اسپر میر حسین خان را که فوجدار تر هٹ سابے بود و ذکرش در بیان تسلط عالی جاه بر صوبهٔ عظیم آباد گذشت با شش هفت هزار سوار دیگر و ما لکار و سمور را با هفت هشت پلٹن و شانزده توپ مع اسباب آن و سیزنا مردا وغهٔ باهمداران را علی الفور بکمک فوج مذکور فرستاده فرمان نوشت که همه با تفاق در میدان سوئے با افواج انگلیشیه بجنگند و شیر علی خان فوجدار پورنیه را که یکے از اولاد نامے متوسلان فخر الدین حسین خان اسپر سیف خان مرحوم و در وقت میر قاسم خان بدارج علیا ترقے نموده بجاے صولت جنگ و سیف خان فوجدار تمام پورنیه بود نیز

تاکید نوشت کہ عبور گنگا نموده شریک معین اسد اللہ خان وغیرہ افواج متعینہ باشد اسد اللہ خان و شیر علی خان وغیرہ افواج قلع منازل نموده بشیخ حبیب اللہ و جماعہ داران دیگر در میدان سوے ملحق شدند

ذکر جنگیدن افواج عالی جاہ در میدان سوے با انگلیشیان و مغلوب گشتن باقتضاے گردش آسمان

روز سہ شنبہ بیست و یکم محرم تقارب فئتین روی داده مالکار ارسنے دسمرد برشارع صفوف آراستند و اسد اللہ خان دست راست ایشان بجمعیت ہشت نہ ہزار سوار و دوازده ہزار پیاده بفر و شکوه تمام استاده در جنب ہر دو فوج مذکور شیر علی خان بجمعیت دو سہ ہزار کس جا گرفت ازان طرف افواج انگلیشی کہ ظاہرا زیاده از سہ ہزار کس نبود و اندیشہ آن داشت مقابل شدند و جنگ در پیوست از طرفین گلہ بارے توپ بعمل آمده افواج انگلیشے قدم بقدم پیشتر میرفت اسد اللہ خان کہ دعوی شجاعت بسیار داشت با فوج ہمراہ خود بسمت عین حرکت نموده نصف میل یا قدرے افزود راہ پیمودند ازین سمن افواج انگلیشے علی برسمرد مالکار ارسنے ظاہر ساخت اسد اللہ خان با رفقا داعیه یورش از پہلوے فوج انگلیشے نمود چون را ہا بران قرار یافت سید بدر الدین خان یکے از رسالہ داران ملازم عالے جاہ کہ متعین اسد اللہ خان بود با خوان و اعوان ازان مجمع علیحدہ گردیده علم خود کشود و با اسد اللہ خان گفت کہ من منتظر نعرۂ شما و رفقاے شما ام ہر گاہ اسپان راعنان دہید انشاء اللہ تعالے سبقت بر شما میگیریم با ید بعد عنان دادن تا در آمدن میان فوج مقابل سکوے بعمل نیاید تا انچہ مقدر است بعد جرات و پایداری رونماید بعد قبول این امر سید مذکور گوش بر آواز استاد چون نعرۂ اللہ اکبر ازان جامۂ کشیر شنید و دید کہ فوج از جاے خود جنبید با نود سوار کہ دران وقت ہمراہ داشت بر دشمن تاخت و از دست چپ او سیر نامبردار دغه با نداران و غیره یورش بر صف دیگر از فوج انگلیشے آورد و ندو عرصۂ بر افواج انگلیشیہ تنگ گردید تلنگہ ہاے مقابل سید بدر الدین خان کمتر از یک پلٹن بود پس باگشته در آنچہ بطرف پشت سرشان بود در آیند واز اضطراب قریب بود کہ غرق شوند آب تا نگلو و سینہ ہنا رسید بضعے از ہمراہیان سید مذکور مجروح و بضعے مقتول در میدان افتاده سیزده کس ہمراہ او بودند گولے بندوق در دست اسپ سواریش خورده استخوانش شکست و اسپ ہمادرش نیز ہا نجا رسیده غلطید و از پیش قدمان ہمراہان اسد اللہ خان نیز بہ نہے در میدان کشته و بضعے نیم جان افتادند باقے مردم بمشاہده حال جبکہ ان کہ چون بسہل تپان بودند جرات پیش آمدن نیافتند دور تر از سید بدر الدین استادند و سید بدر الدین سدی از خندق پر آب و گل آن کہ بلند کرده بودند رو بر دیا فته در گذشتن از انجا نمی توانست می گفت کہ ہر چند صدا کردم و اشارہا نمودم تا اسد اللہ خان مع سواران برق انداز رسیده بر سر تلنگان پہلی بریزند مردم جرات نیافت و سواران انگلیشیہ فرصت یافته از سر نو بارایش صفوف و بر آوردن توپ از میان ازدحام مردم بمقابل لشکر مخالف پرداختند و بطرف دیگر سید ناصر و غیره کہ ہجوم آورده آثار غلبه بر لشکر انگلیشے ظاہر نموده بودند بر سید ند با ہر نرسیدن مدد از جمع سوکارے از پیش نبرده زمانے نپیمود کہ فوج انگلیشے دست و گریبان مقابل ہم استاده ماند افواج انگلیشے کہ روبروے آنہا بود تفنگہاے خود حسب الحکم یکبارہ آدمس بر سینہ خود گذاشته تو کہاے سنگین مثل دندانہاے سمین بر ابر ہم چیدند تا خصم را مجال گذشتن ازان و رسیدن در میان میسر نیاید این احوال را فقیر گوش خود و اگر تا گوش معتمدان طرفین شنیده جنرل گاڈرڈ کہ دران وقت کپتان بالفنٹ بود مے گفت کہ در جنگ سوے اگر مردم عالے جاہ مارا عبث عبث چند روز دران میدان مشغول تنگ و تاز دارند کار ما با تمام رسیده بود چون زمانے

در انتظار مرد گزشت و پیش قدمان حریف چنانکہ ازین قدر فاصلہ بر شمن توان زد نداشتند ہر چند باشارہ و آواز دعوت عقب ماندگان نمودہ استمداد از انہا کردند کسے امداد و اعانت آنہا نظر بود بمشاہدۂ این احوال از نصرت مایوس و در کمال افسوس بودند کہ در ین بین کپتان فوج مقابل مانکار استے دسمر و مخالفان خود را مغلوب دریافتہ دو سہ کمپنی تلنگہ را کمک این فوج مغلوب انگلیشے فرستاد و فوج مغلوب ہم مردم مقابل خود را جماعۂ قلیل دیدہ دریافت کہ کسے بدد ایشان نمی آید ما حیارت ننمودہ حواس خود را درست کردہ اضطرار و پریشانے بجمعیت و اطمینان مبدل ساخت سید بدر الدین این احوال دیدہ مع رفقا بتسکین و وقار از عرصہ کارزار گزشت و سینا سر و غیرہ بجمالت ہا نجا ماندہ از شلک فوج انگلیشے کہ بد دفوج خود آمدہ بود در میدان مردان جان عزیز در باختہ مانکار اسی و سمر و خود پیشتر روے گردان شدہ از شارع عام بپاے فرار سلک مذلت پیمودہ بودند متعاقب آن ہر دو اسد اللہ خان ہم بقید اضطراب آوارۂ دشت ادبار گردید باقے ماندگان میدان سر در پے او گذاشتہ دست از آبرو برداشتند و نسیم فتح و فیروزے بر پرچم علم انگلیشے وزیدہ جماعۂ مذکورہ مظفر و منصور شدند و مجروحان مطروح را از میدان برداشتہ باستعلاج و اصلاح احوال شان پرداختند و افواج منہزمہ میر قاسم خان قطع مسافت کمال استعجال تا دریاچۂ او دہوا کہ عالے جاہ برائے ہمین قسم روزہا انزا الراستہ و استحکام دادہ بود نمودہ در انجا مادے گرفتند افواج متعینہ مکان مذکور مع مردم فرارے میدان سولی توڑہ متعینان ہمہ کہ در انجا رسیدہ بودند بہمان مکان تحصن جستہ مستعد مدافعہ گشتند و بعالے جاہ این خبر رسیدہ موجب مزید تشویش و اندیشہاے مبدل از سبق گردید

نقل عجیب متضمن حفظ قادر رقیب

کرنل گاڈرڈ بہادر کہ الحال جرنل و سالار فوج متعینہ نواح صوبجات دکھن و گجرات است حضور فقیر تقریبے کرد کہ از جملۂ حرب و حمالان فوج عالی جاہ یکے بود کہ زخم شمشیر بر سر دین خود داشت کہ در وسط کاسۂ سر شمشیرے رسیدہ تا ہر دو شقیقہ برابر بریدہ بود و ڈاکٹر اسید شفاے او نداشت بلکہ در زمرہ مردگان مے پنداشت مجروح مذکور بے ہوش بود اما چون آمد و شد نفس داشت ناچار او را ہم از میدان برداشتہ و زخم را بجبیرہ بستہ با جریحان دیگر نگہداشت روز سوم کہ بملاحظۂ جریحان و مرہم کارے ایشان آمد دید کہ مجروح مسطور جان شدہ حقہ گلے کو چک بہر دو دست گرفتہ مے کشد و جراحت ملتئم گردیدہ حاجت بمرہم ندارد اما ہر دو چشم او از نور بینائے عاطل و محروم گردید بفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید ۔

ذکر رسیدن خبر شکست سوئے بعالے جاہ و فرستادن او متعلقان و اموال خود را بہ قلعۂ رہتاس و بر آمدن او بمدافعۂ انگلیشیہ در کمال بیم و یاس

عالی جاہ بمجرد استماع خبر گزشتہ شدن محمد تقے خان بہادر متعجب گشتہ در فکر فرستادن اموال و متعلقان بطرف قلعۂ رہتاس گردید و زنہاے بسیار کہ بضابطہ امراے ہند در خانہ او رجع آمدہ بودند اکثرے از آنہا را کہ بارگران بر طبع حیران و قابل اطلاق بزعم او بودہ اندبدر کردہ فرمان داد کہ ہر جا خواہند بروند و زن خود و دختر میر جعفر خان را با جمیع نسوان بستگان خود و اموال اندوختہ بر گنجے و اخیال و ارابہ و شتران بار نمودہ بصوب میر سلیمان خانسامان و راجہ نوبت رائے و بعض ملازمان معتمد دیگر بقلعۂ رہتاس فرستاد و ازین ہمراندک انقلابے در مزاج ملازمان قابو طلب و نوکران بے ادب بہمرسید

اما بنابر تسلط هراسیکه از میر قاسم خان در دل شان بود چندان تغییر و تبدیل در انتظام و اوضاع لشکر او روے نداد چون خبر شکست یافتن فوج خود و نواح سونے شنید زیاده تر مضطر گردیده داعیه برآمدن از قلعه مونگیر با عانت افواج متعینه در پاچه او دهوا نمود مخفی ماند که دریاچه او دهوا از جبال جنوبے راج محل جمیان یافته بگنگا پیوسته در نهایت عمق و اکثر کنارهاے او صحراے خاردار است و غیر از پلے که بران دریاچه عالی جاه ساخته است راه دیگر ندارد عالی جاه دریاچه مذکور را چند قدم عقب گذاشته پیشتر ازان خندقے عمیق کنده و سدے بران در نهایت متانت بسته کوهستان متصل گردانیده ماورا خندق مذکور جیلے عظیم عمیق از دامن کوهستان تا نزدیک دریاے گنگاست و بران خندق هم پلے خام بسته و در سدر اهے پیچ و خم بطور قلعه گذاشته عبور و مرور اختصاص بهمان یک راه دارد و غیر ازین راهے این طرف گنگا براے راج محل نیست مگر کشتے از گنگا برکشته عبور نماید این نیز دشوار مزاحمت افواج متعذر است بنابرین جاے مذکور را که اصعب طرق فی الحقیقة است عالی جاه استحکام داده در مزاحمت و مدافعهٔ انگلیشیه اسلم شفوق میدانست و افواج متعینه را مزید تاکید در حراست مکان مذکور نموده به پشت گرمے آنها بشارت برآمدن خود عنقریب از قلعهٔ مونگیر نگاشت و تاریخ سفر مقرر نموده و تنبیه نهضت درست دیده پیش خیمه را بیرون فرستاده و باحضار و جمعیت عساکر فرمان داد

ذکر برآمدن میر قاسم خان با عانت افواج متعینهٔ او دهوا و کشتن بسیارے از مقیدان بیچاره و رسیدن تا ناله چنپا نگر ناکام و آواره

چون عالی جاه از کارسازیها انفراغ یافت بتاریخ بست و چهارم محرم الحرام سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و هفت هجرے نبوی از قلعهٔ مونگیر وقت شب که ساعت مختارش بود برآمده داخل خیام گردید و چون سفاکے در مزاج او رسوخ یافته و دلالت گرگین خان این شیوه را مے افزود در نیولا که اختلاے در ارکان دولت عالی جاه بهم رسید از طرف مقیدان اندیشه ها پیدا کرده خواهان قتل آن بیچارگان گردید هر چند بتفصیل اسماے گرفتاران معلوم نیست اما باجمال انقدر رسیده ایم که جاعهٔ کثیرے بوده اند از جملهٔ عظماے آنها راجه رام نارایں ناظم عظیم آباد و راجه راج بلبهه دیوان شهامت جنگ که بعد انتقال آن مرحوم بدیوانے میرن اختصاص یافت و پس ازان در عهد عالی جاه نیز در اوائل سور د مراحم و نائب نظامت عظیم آباد بود مع چند پسر و راے رایان امید رام مع پسر و راجه تخت سنگه و راجه بلیا دیسنگه زمینداران گاهے و شیخ عبد الله که در پورینه مقید بود و اکثرے از جماعهٔ زمینداران و دیگر نام آوران که در زمره امرا بوده اند همه را روانهٔ صحراے عدم گردانید رام نارایں را شنیده ام که سبوئے بر او ریگ در گلو بسته غرق گردانید و شاید دیگران را هم همین روش از دنیا گذرانید و جماعهٔ انگلیشیان بیچاره را در کمال احتیاط مقید نگهداشت هر چند گرگین خان در قتل اینها هم استعجال مے نمود لیکن عالیجاه بزعم خود مصلحتے در وجود آنها دانسته بخشش را درین خصوص نمی شنود و سپاه هند بضابطه پوچے که دارند دران وقت اندک سرتابے و اظهار تمرد آغاز نهاده تنگ ظرفیهاے خود ظاهر مے نمودند و عالی جاه عبارا و عماسا مے گذرانید تا آنکه آهسته مع فوج بدجاے چنپا نگر رسیده مقامات نمود و افواج سابقه و لاحقه بر مورچال او دهوا قائم گشته سد راه عبور انگلیشیان گردید درین حین که جنگ انگلیشیه با محمد تقے خان اتفاق افتاد و عالیجاه جمدپاے رفقاے جلادت پیشه بود آرزو نمود که کامگار خان سخن هم بنا قش در آید علی ابراهیم خان بهادر را واسطه این امر گردانید خان مرقوم بذل جهد خود نموده اورا احضار فرمود چون آمد وجهے لائق براے او مقرر نموده در سفر تا له چنپا نگر همراه گرفت ایامے چند که دران مکان گذشت کامگار خان را گرگین خان

تکلیف رفتن بنالهٔ او دهوا که سور چال بود نمود و کامگار خان درجواب گفت که فوج حاضر آنجا زیاده از احتیاج و اکثرے از اتباع در جاے خود دور از سور چال معطل و بیکار نشسته اند من اگر بروم ازانجمله خواهم بود بهتر آنکه رئیسی سطلع برای آن لشکر متعین شود تا حاضران اطاعت او نموده بکار سرکار ستعد و جان فشان باشند درین باب سخن بطول کشیده کامگار خان رنجید و گفت شما جنگ را چه سے دانید و کجا جنگیده اید انچه من میگویم مناسب و صلاح حال است گرگین خان آزرده گشته شکایت نزد دعاے جاه بُرد و گفت کامگار خان باشعار علے ابراهیم خان بجنگ او دهوانی رود عالے جاه بتعلیم گرگین خان باعلی ابراهیم خان درین خصوص کنایهٔ سخنان چند گفت قلاسه اش آنکه کامگار خان بانتظار تصنیهٔ نامرضیه بجنگ نمی رود ارادهٔ اش آنکه اگر نوع دیگر شود قابو یافته لشکر را غارت کند گرگین خان سے گوید کشاید انتظار امر شاه دارد علی ابراهیم خان عرض نمود که چاره اش آسان است بنده را در حضور نظر بند فرموده کامگار خان را هرچه بمنظور باشد امور فرمایند عالے جاه عذر خواهے نمود علی ابراهیم خان سوال وجوابیکه باگرگین خان و کامگار خان گذشته بود بحضور عالی جاه مفصل ظاهر نمود دعالے جاه هم رفتن رئیس سطلع برائے لشکر او دهوا پسندیده گفت چنین کسے کیست علی ابراهیم خان عرض نمود که غیر گرگین خان دیگرے را این مرتبه جناب عالے نداده اند اما اغلب که او نرود عالے جاه گفت چه عذر دارد علی ابراهیم خان عرض نمود کار ریست تبویه نزدیک امتحان شود عالی جاه که تکلیف رفتن بگرگین خان نمود جواب داد که احوال او دهوا انچه ارشاد مے شود واقعیست و مراسم خیر رسیده لیکن سن پاے خود را چاپاے عالی بسته ام و دراین دار و گیر مناسب نمی دانم بهر صورت گرگین خان نرفت و کامگار خان راعلی ابراهیم خان برائے رفع بد نامے خود راضے برفتن بیرسوم برائے تنبیه فساد نمود تا رفته دران نواح آشوبے و شورشے انگیزد و افواج انگلیشے را پریشان خاطر کرده در تعذیب اندازد چون قدریا و رنبو دتیل از ورود او قضیهٔ او دهوا انجام یافت و از شدت برسات و طغیان آبهاکه در بنگاله با فراط مے باشد راه تنگ و تاز بسته و گردیده فرصت چپاولے نیافت و بعد شکست او دهوا کامگار خان برگشته بجاے خود رفت و بلشکر عالے جاه پیوستن نتوانست و بهدرین آوان که میر قاسم خان بر دریا چه چنپانگر مقامات داشت میرزا نجف خان که از اقربا ے میرزا محسن برادر صفدر جنگ و از اولاد نجف خان صدر الصدور ایران و بالفعل سپه سالار سلطان هند و امیر الامراست از دست نفاق شجاع الدوله خلف صفدر جنگ بجان آمده تنها با معدودے از رفقا از ممالک محروسه اش برآمده بخدمت عالی جاه رسید او ورودش را مغتنم شمرده رفیق خود و بجنب خواهش او بدد و کمک مستحفظان سور چال او دهوا مامور ساخت

ذکر بدرفتن میر روح الدین حسین خان بهادر سپهدار جنگ از لشکر عالے جاه بے اذن و اطلاع بطرف پورنیه و مسخر نمودن منطقهٔ مذکوره بتائید الله

بهدرین حیص وبیص میر روح الدین حسین خان بهادر سپهدار جنگ خلف سیف خان بن امیر خان صوبه دار کابل که همراه میر قاسم خان در سونگیر سگیدر انید و وجهے لائق مشاهره نمی یافت گاهے قلیل وجهے میر قاسم خان برائے او مے فرستاد و بعسرت اوقات گذرانیده بفرو رفتن اسبابے که میرداشت معاش مے نمود انتهاز فرصت نموده کشتی محتوی کسنه بهر سانیده و اثاثش را بانعام راضے ساخته و رزوایاے سواحل گنگا بنام رفاقت عالے جاه و عدم اسباب سفر

نشلکے مخفی میگذرانید و پایان کار سید قاسم خان سید ناگهان بے خبر از جمیع دوستان بطرف پورنیه نهان رفته در سیاهے شب بخانهٔ محمد بیگ پیرزادهٔ پدر خود وفرود آمد او بر جان خود و سپه دار جنگ از سیاست حالی جاه ترسیده ماندن را در فرمانهٔ خود بلکه در پورنیه صلاح ندید و گفت زود باید برگشت سپهدار جنگ بر همان کشتی سوار گشته در دریاچه کوسهے قدیم که چار پنج کروه دور از آبادی پورنیه و محل اجتماع دریاچهٔ مذکور باشد سوار شد که زیر آبادی مذکور مے گذر رود در گنجے از دریاچهٔ مذکور مخفی باد و سه خدمتگار به تبدیل نام بخشش روز گذرانید و بعض هر کار ها را مقرر ساخت که خبر جنگ نهاد و هوا قبل از انتشار باور سانند چون انگلیشیان بر ستعفظان او دهوا غالب آمدند و شکست بر نوکران عالیجاه افتاد اول خبر سید روح الدین حسین خان رسید و شیر علے خان نوجدار پورنیه متعین افواج ستعفظ او دهوا و سکان مذکور از فوج تالے بود و دو بردار او باسعد و دے دروازالحکومته مثل لخ ولقه افتاده بود ند و زخطیرے قریب بدو لکهه روپیه برگشتها بار شده بنا بر ارسال خرج لشکر متصل بکشتی سپهدار جنگ توقف داشت و بیاده چند نگهبان آن بوده اند سپهدار جنگ بشکست او دهوا الصمت دریافته سر شب باز بخانهٔ پیرزادهٔ مذکور در آمد چون پدرش مدت سے سال حاکم آنجا و در عهد صولت جنگ مرحوم نیز داماد او و بهر صورت مخدوم زاده مردم آن سکان و از خاندان عمده و هزاران کس نوکر پدرش و ممنون احسان این عزیز بوده اند اکثر دوستان مخلص خود را که اعتماد بر آنها داشت مخفی طلبیده بهر یکے گفت که هر کس با شما اشنا و صاحب جرأت و اهل یراق باشد امشب همه را نزد من باید آورد که صبح انشاء الله تعالے بر سند ایالت اینجا جلوس مے نمایم دوستان مخلص چار سو دیده و اصدقاے معتمد خود را فراهم نموده حاضر آوردند تا صبح جمعیت صد کس کسرے کم و بیش بر سر اوجمع آمد اول وقت نماز گوردیال سنگه را که نمک پروردهٔ خاندان او و در آن وقت متصدے کارگذار پورنیه بود طلبید او در غفلت حاضر شد بجبر و حضور او را در قابوے خود آورده سپه و معتمدان خود و خود بر اشهب اقبال سوار گشته بے خبر بر دار الامارهٔ ریخت و نائب شیر علی خان را که او و منیب او هر دو نمک پرورده پدرش بودند طوعاً و کرهاً ملازمان رکاب سپهدار جنگ گرفته در حضور آوردند او غیر از اطاعت و گذرانیدن نذر و اداے آداب سپهدار کباد چاره ندید سپهدار جنگ در دار الامارهٔ بر مسند فرمان روائی جلوس فرموده حکم بنوا ختن نقاره شادیانه نموده حسب الامر معبل آمده احباء و نوکران قدیم خاندانش مع موالی و اهالی حاضر آمده نذر مبارکباد گذرانیدند همان وقت مردم معتمد فرستاده کشتیهاے خزانه را که بجاے خود گذاشته آمده بود کشیده طلبید و هر کارے و معتمدے را معین مواضع و خطوط سابر کباد بسید جعفر خان و انگلیشیان نوشته فرستاد چون میر حیفر خان راهنود جنگ بعالی جاه باقی بود این امر را غنیمت شمرده سند خدمت پورنیه بارقام الطاف و سواعید اعطاف بنام او نوشته فرستاد و سپهدار جنگ بنصرت نجت بیدار بر مسند فرمان روائی پورنیه انگلنوده حکمرانے و مهر بانے بر اهالے و ادانے آغاز نهاد و حکومت آنجا برائے او مقرر گشته تا اواسط عهد نیابت نظامت مظفر جنگ بحال مبرقرار ماند

ذکر جنگ او دهوا و ظفر یافتن جماعهٔ انگلیشیان بر افواج میر قاسم خان

افواج میر قاسم خان بر دریاچهٔ او دهوا و سور جال آن نظر بتباقش فارغ البال بمدافعهٔ افواج انگلیشے نشست و هجوم توپخانه و برق انداز ان از حد گذشت اسد الله خان با فوج خود و سمرو و مالکار ارمنے و اریطون با توپها و بندوقهاے جقماقے

و محمد تقی خان خلف اکبر علی خان یمنک باشی و عالم خان و جعفر خان و شیخ هیبت الله و میر همت علی یکخشی و بعضی افواج مع رساله و اتباع خود در محافظت سد مذکور سعی بلیغ نمودند اما عبور مخالف از انجا متعذر شمرده اوقات را خصوصاً در شب بغفلت می گذرانیدند و اکثری که نام سردارے و اندک مایه زری بهمرسانیده بودند شب خمر و تماشاے رقص و خوابیدن با فواحش مشغول بودند درین عرصه میر اشرف خان که وارد گردید بعضے مردم از رفقاے میر مهدے خان برادر اسد الله خان و بعضے از همراهیان خود و ملازمان عالی جاه چیده بهمراهی خود گرفت و بر سور چال او دهوا رفته از کوهستانیان آنجا بلدے بهمرسانیده راهی پایاب از جیل که سد بورش انگلیشیه بود پیدا کرد و هنگام شب وقت سحر از ان راه بیرون رفته در غفلت بر لشکر انگلیشیه جا نیکه خیمه گاه میر جعفر خان بود تاخت و تازلے دران معسکر انداخت و میر جعفر خان مضطرب الاحوال بر کشتی سوار شده قاصد کشادن کشتیهاے خود گردید بعضے از افواج انگلیشی رسیده تبدارکش پرداخت و میر اشرف خان دست بروے نموده بجاے خود برگشت ازین قسم تنگ و تازکه کار بطول آمد انگلیشیان در تفحص راه افتادند که از کجا این مردم بر سے آیند ظاهراً سول دادے از انگلیشیان مدتے قبل ازین هنگامه از جماعهٔ خود گرخته در سلک ملازمان عالی جاه بود و موافق ضابطه مستمره هرگاه او بدست آن جماعه می افتاد کشته می شد ازین راه که میر اشرف خان بیرون میرفت آگهی یافت وشی بنا برا حتیاط از ان راه خود رفته نشانی جا بجا گذاشت و خود بر لنار جیل رسیده بزبان انگلیشی فریاد بر آورد که من فلان کسم اگر از جرم من گذشته از قتل امان دهید راهبری نموده شما را بالاے سور چال می رسانم بعضے از سرداران آواز را شناخته عهود و پیمان امان را مؤکد با یمان غلاظ و شداد نمودند و او آمده ملاقات کرد بعد دلجوئی شبی مقرر گشت که او آمده همراه ببرد تا آن عرصهٔ زینه ها ساخته و اسباب یورش انچه باید آماده نموده انتظار آمدنش کشند او نیمهٔ از شب گذشته رسیده پلٹن گرانڈیل که کرنل گاڈرڈ دران وقت لفٹنٹ آن پلٹن بود باین کار مامور گردید و علامت عروج بران و رجال باهد گیر چنین مقرر گشت که هرگاه پلٹن مذکور را عروج میسر آید شعل مهتابے روشن نماید پلٹن گرانڈیل تو سدان و بندوق را بر سر گرفته چون نصف شب گذشت بدلالت انگلیش معلوم ازراه جیل که اغلب کم از یک میل نخواهد بود دران شب تار و عین آب که جائے تا بسینه و جائے تا کمر بود طے نموده در دامن سور چال مذکور رسید ستحفظان آنجا اکثر بار استبعاد عبور و مرور ازان آب در خواب غفلت بوده اند پردلان انگلیشی زینها گذاشته بالا بر آمدند نفیرے نواخت همه بیدار گشته خواست نفسے کشد یا دمے در نفیرے خود دمد بدبالا بر آمدگان بزخم سنگین بندوق که بطور سنان میباشد کارش تمام ساخته و جاعتے معتد بچون بالا بر آمد صفوف آراسته شعل موعود برافروختند افواج و رؤساے انگلیشه مجاذی پل و دروازه که مستعد و منتظر بوده اند بمجرد مشاهده شعله مشعل هجوم آورده با فروختن آتش حرب و قتال و قدغن اندازے و گولهٔ انگنی توپ اشتغال و ازدحام نمودند و پلٹن مذکور فراهم آمده ستحفظان غفلت شعار خواب آلوده را ز پا شکاف آتش بار گرفت در اول شلک جماعتے کثیر مع محمد تقی خان مینگلباشی مجروح و برخے ازانها مقتول شدند و میر همت علی غازی پوسے که بخشے بعض افواج بود نیز مقتول گردید و هر که از خواب غفلت جست غیر از فرار در باره خود چاره ندید چون احوال بقیة السیف تا بانجا رسید فوج انگلیشه که روبروی دروازه بود نیز در آمده رستخیز عظیم در فراریان افگند و مردم مضطرب خود را در دریاچهٔ مذکور انگنده بعضے بساحل نجات رسیدند و برخے غرق گرداب ممات گردیدند سرداران انگلیشیه بشاهده سراسیمگی مردم سور چال خوشحال گشته یک پهرهٔ خود را که عبارت از شش هفت نفر بر پل بخته دریاچهٔ مذکور استاده کردند مثل سمرو والکار وغیره که پیشتر بدرفته بود محفوظ ماندند باقی ماندگان که خلق بیحساب بود هر که مے آمد بحکم سترے که عبارت از تلنگه مامور بحراست است اسپ و یراق و اسباب خود را گذاشته در نهایت تذلل

وخواری عریان از عزت جانے بدرے بردہ میرزا کجف خان باسعد و دے از رفقائے خود راہ کوہستان گرفت و اسد اللہ خان پیادہ پا دو میل راہ پیمودہ اسپے برائے سوارے یافت پیش قدمان عرصۂ فرار با اسباب و اختیار قطع طریق نمودند و پس ماندگان کسے کہ حیاتش باقی بود بذلت تمام ازان جا رہائے یافتہ باخوان و احباب خود بلشکر عالی جاہ پیوست شب دیگر غنیہ بست و شتم صفر سنہ یکہزار و یک صد و ہفتاد و ہفت ہجری نبوی صلے اللہ علیہ وسلم پورش مذکور بعمل آمد و چار گھڑی روز مذکور برآمدہ شکست فوج سید قاسم خان بانجام رسید و افواج انگلیشیہ ظفر یافتہ قائم مقام گردید روز دوم یاسوم خبر این شکست کہ کمر سید قاسم خان شکست بعالے جاہ رسیدہ وسیلۂ پریشانے خاطر او گردید تمام روز بنا چارے گذرانیدہ چون شب درآمد بصلاح گرگین خان مراجعت بر محاربہ ترجیح یافت و عالی جاہ ساعتے از شب باقیماندہ بے آنکہ روی کسے بیند سوار شدہ بمونگیر معاودت نمود لشکریان ناچار در پے آقائے خود رہ سپر گردیدہ بمونگیر رسیدند عالی جاہ در قصبۂ مذکورہ دو سہ روز توقف نمودہ اسبابے قلیل کہ در قلعہ بود برداشت و موجودات سپاہ بنا بر اظہار اقتدار خود و استکشاف مزاج ملازمان در باب اطاعت و عدم انقیاد دیدہ ازان ہمرہی جمعی حاصل نمود دران وقت علی ابراہیم خان بہادر التماس کرد کہ بیشتر درباب رہا کردن سرداران انگلیشی معروض شدہ پذیرائی نیافت الحال ہم اگر واگذارند کمال نیکنامی است و اگر منظور نباشد مردان را نگہداشتہ بعضے از نسوان کہ ازان جماعہ گرفتار ند سوارے بجبرہ با احترام پیش میجر آدس باید فرستاد برآشفتہ گفت گرگین خان باید گفت چون باو گفتند رنجید و گفت این وقت کشتی کجاست و التفاتے باین امر کہ نہایت مناسب بود ننمود و عرب علی خان نام عربے را کہ از نواح لعلدادو نہایت نامرد پر از حماقت و لدادو از رفقائے گرگین خان و ستوسلان او بود بقلعہ دارے مونگیر با دو پلٹن معین نمودہ بطرف عظیم آباد نہضت نمود و مسٹر السن و مسٹر جے و مسٹر شنٹن وغیرہ انگلیشیان را ہمراہ مقید داشت صعوبت عبور راہ خصوص تا بنالۂ رہوا بیانے نیست کہ در نگل و لاچپان گذاشت و اکثر مردم باندیشۂ عبور از پل رہوا کہ از کشتی درست نمودہ بود ذر و مرور راہ کہ از طغیان آب گرداب ہلاکت اکثر حیوانات بود ارادہ پیش روی نمودند بندہ و یوسف علی خان مرحوم خلف غلام علی خان مغفور و میر شعارے و میر زا باقر و میرزا احمد اللہ اخلاف آقا میرزاے سبرور باتفاق سبقت نمودہ از پل رہوا گذشتیم و یک روز در انجا توقف نمودہ شب دوم کہ تاریخ آن بالفعل در خاطر نماندہ سانحہ عظیمی و انقلاب جسیمی رو یداد و سانحۂ مذکورہ کشتہ شدن گرگین خان بود کہ ناگہان روی نمود و آن اجل گرفتہ بمکافات بد باطنی خود گرفتار آمدہ جان بے بقا را زود بدرود ساخت

گرفتار آمدن گرگین خان بچنگال گرگ اجل و کشتہ شدن او بتقدیر خدائے عزوجل و کشتن میر قاسم خان جگت سیٹھ و برادرش را از راہ عناد و مقتول شدن انگلیشیا مقید در عظیم آباد

گرگین خان کہ کینۂ عالمی در دل داشت و خود را تقلید از جماعۂ انگلیشیان مے پنداشت در نسق ملازمان تتبع انگلیشیان نمودہ میخواست کہ در اضطراب و اطمینان یکسان بار رفقائے خود بر عرب و سلوت بسر بردو نمیدانست جماعۂ انگلیشیہ بچندین جہات براین تسلط و نسق بر ملازمان قدرت یافتہ اند و منوط بطوموضوعۂ آنرا اکنون در طبائع آن قوم بمنزلہ طبیعت گردیدہ مصرع از مقلد تا محقق فرقہاست ۔ بیچارۂ ارمنے کہ ایا عن جد بہ تجارت گذراندو بنا بر دو روزہ دولت و قدرت بر غیر قوم خود کہ معتاد بآن آداب نباشد چگونہ مے تواند کہ نسق انگلیشی تن تنہا جارے نماید بیت کلاغے تنگ کبک را گوش کرد ۔ بہنگ خویشتن ہم فراموش کرد ۔ القصہ عالے جاہ دو سہ کردہ از رہوا رسیدہ منزل نمود گرگین خان بعادت معہودہ پس از جمیع لشکر

فرود آمده در پال خیمهٔ خود بود ناگهان دو سه طرق سوار که ساخته و آماسته او بوده اند حاضر آمده در تخواه خود چیزے درخواستند او جواب تند و تلخ داد آنها انقلاب احوال را دیده در تقاضا شدت و گفتگو بحدت نمودند گرگین خان تصور ایام سابق نموده گفت کسے هست که اینها را دور پهره نگهدار و آنها فرصت فنیمت دیده تا خود بدام افتند شمشیر با کشیده بسیه چار زخم پے در پے گرگین خان را از پای در آورند و عجالته با سپان خود سوار گشته راه صحرا گرفتند خبر کشته شدن او شهرت گرفت مالکان رسته سوار ان مذکور را از حد بندوق و سلطان دیگر دور تر دیده دو سه تو پے که پر از چهره بود بطرف آنها سر داد صدائے توپها که بگوش مردم اردوی عالی جاه رسید وصول مردم انگلیشیان را تا گرگین خان قیاس نموده آواز توپها را محمول بر جنگ کردند دعالی جاه نیز همین خیال کرده بر فیل سوار شده راه میدان گرفت و شور یوم النشور در لشکر گرگین خان بهرسیده سرایت بعسکر عالی جاه نمود مردم لشکر عالی جاه خصوص شصدیان و بازاریان هم برآمده بے آنکه حقیقت حال انکشاف یابد راه فرار اختیار نموده ارادهٔ عبور از پل رهوا نمودند و سر در پے هم گذاشته ملازمان و بازاریان بے اختیار شروع بآمدن نمودند جماعهٔ کثیرے که پیشتر آمده باشکر یکجا مخیم و منزل بودند احوال و ارادان دیده مضطرب گردیدند درین ضمن شام شد و بلوای عام مزاریان ربازدحام آور دعمده ها مشاعل برافروخته مے آمدند رفقای مخصوص یوسف علی خان و سیرزا باقر مرحوم را هراس مستولے گشته در تفحص احوال ساعے نشدند و مردم را فرستاده از گرفتگان پرسیدند هریکے همین جواب مے داد که سخن گفتنے نیست استماع این خبر اضطراب را افزود چون احدے خبر از جائے نداشت و بنا بر خوف عالیجاه نمی توانست که قیاس خود را ظاهر سازد میان یک سخن که قابل گفتن نیست می گفت و علی الاتصال در ازدحام و کثرت موم می افزود و پل مذکور نه صراط آخرت شده عبور و مرور متعذر گشته بود از تصادم کشتیهای پل که هنگام عبور ارابه و افیال بهدگر میخورد صدائے مثل آواز توپ که از دور آید بگوش مردم میرسید و یقین مے شد که جنگ توپ درمیان است و ظن غالب هاکه انگلیشیه رسیده چون دریاچه درمیان است جنگ توپ شروع گردیده تا آنکه رای یوسف علی خان هم برین قرار یافت که اسباب بار کرده مستعد باید ماند یا بطرفے باید راند فقیر و میر شعارے مانع گردید چون قریب بنصف شب گذشت و آشوب اندکے فرو نشست فقیر یکے از معتمدان را فرستاده یاد نمانید که بسر پل استاده استعلام شده هرگاه از وجوه و معارف لشکر کسے عبور کند اندک عرصه رایا و شایعت کرده ازو باید پرسید که ماجرا چیست فرستاده حسب الاشعار بعمل آورد یافکه مخوف مع دو سه سوار چون از پل فرود آمد چند قدم همراه او رفته از سوارے پرسید او احوال را نقل نموده گفت برین پالکے لاش گرگین خان است برای دفن حسب الامر عالیجاه مے بریم بعد استماع این خبر اطمینان میسر آمده فارغ البال نشستیم صبح عالی جاه هم رسیده و ما بخا منزل گزیده روز دیگر عازم پیشتر گردید و در منزل قصبهٔ باژه جگت سیٹھ و مهاراجه سروپ چندر را به تیغ بیدریغ گذرانیده متصل بظیم آباد رسیده باغ جعفر خان را منزل ساخت و دران عرصه در استحکام قلعهٔ عظیم آباد کوشیده محمد امین خان و افواج دیگر را بکار است گذاشت چون روزے چند بران گذشت و خبر تصرف شدن جماعهٔ انگلیشیه قلعهٔ مونگیر را شنیدیم از شدت غیظ و کینه بسمور ابقتل انگلیشیان مقید فرمان داد و آن سنگین دل با وجود اشتراک مذهب که در سلک زمره یکے از فرق مخلفهٔ عیسویان منسلک بود بلا اکراه قبول نموده در اواخر ماه ربیع الاول یا اوائل ربیع الثانی سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و هفت هجری شبے در خانهٔ حاجی احمد برادر صاحب جنگ که انگلیشیان هما نجا مقید بوده اند و الحال خانهٔ مذکور محل قبور جماعهٔ مذکوره در عظیم آباد گردیده جائے معروفے شده است در آمد و بیچارگان بے الحمد و یراق را بضرب بندوق بخاک هلاکت افگنده شنیده شده که درچنین وقت عجز و اضطرار اکثرے ازان جماعهٔ دل از دست نداده بپاے استقلال مقابل قاتلان استاده بشیشه هاے شراب و سنگ خشت انچه دست داد

جنگیده ره سپر صحرای عدم گردیدند و نیز دو سه روز قبل ازین ظاهر بوساطت برخے از مخصوصان خواهان بندوقهاے چقماقے و توشدان آن برابر باعدو خود بودند میر نشمے گفتند که اگر بدست آید از میان ستحفظان جنگیده برمے آیم و اگر برآمدن میسر نیاید بآبروکشته مے شویم و جماعهٔ کثیرے رامی کشیم ازان همه کس غیر از ڈاکٹر فلرٹن که بعلت معالجات مردم با اکثر عمدگان دارکان دولت عالی جاه آشنا و با عالی جاه هم از حملهٔ اصد قا بود دیگرے زنده نماند چنانچه صبح آن شب که انگلیشیان بقتل گشته بودند بدربار رفت اما از قتل آن جماعه محفوظ ماندن ڈاکٹر اطلاعے نداشتم بعد سلام ساعتے نشسته برخاستم عالی جاه گفت باشید آشنائے شما سے آید بنده چون بیخبر بود تحیر شدم که آشنا کیست واز کجامی آید بعد ازان گفت که خوب بالفعل برو ید خواهم طلبید بنده که از خوف جان خود مجاورت علی ابراهیم خان بهادر اختیار نموده متصل بخیمهٔ ایشان خیمه سیر داشت کمر بسته منتظر طلب نشسته بعد اندک زمانے چوبدار آمده گفت کسے طلبیدرفتم باندک فاصله ڈاکٹر را آورد ند لباس هندی در بر داشت بعالی جاه سواتوں سنا ربطهٔ این ممالک چند روپیه نذر آورد عالی جاه گرفت و گفت سیمان ماد شما این عمل نیو د و معانقه نمو ده گفت نزد آشنائے خود بنشینید در پہلوے فقیر نشست عالی جاه گفت که بایاران دزدے و بادوستان و غابازے چه معنے دارد شما افواج انگلیشیه بیائید بیاران درخانه خود داشته وقت کار برای جنگ ما برآورد یدڈاکٹر در کمال دلاوری جواب داد که من از مردن نمی ترسم اینهمه انگلیشیان را کشته آید مراهم بکشید اما اتهام دغا بر خود روا ندارم سن این کار نکرده ام اگر ثابت شود الحال هم رانے ام که بکشتن من فرمان دهید عقیدتمندان برادر امیر خان عمدة الملک زنده و آن وقت حضور عالی جاه نشسته بود و خانه اش دیوار بدیوار خانه ڈاکٹر بود گفت ایشان همسایه من اند از ایشان بپرسید و از هر که خواهید تحقیق نمائید چون این سخن بے اصل محض بود خان مرقوم گواهے عدم تقصیر او درین خصوص داد بعد ازان مهربانے آغاز نهاده گفت اگر خواهید بکلکته بروید والا پیش من باشید ڈاکٹر از هوشیارے رفتن کلکته را انکار کرد عالی جاه بخواست که شاید برفتن او نزد شمس الدوله صلحے میسر آید فقیر را گفت که ایشان را در تنهائی باید نهانید بنده برسید که سبا دا در تنهائے سهم بامرے غیر مرضے او گردم اما چارحسب الاشار در سایهٔ سراپرده ڈاکٹر را تنها برده اشاره بدو گفتم سر باز زد و گفت باقتل سٹراسیٹ امکان مصالحه نیست علاوه دی شب جماعه دیگر نیز مقتول شدند بنده آمده با عالی جاه ظاهر ساخت عالی جاه خلوت نموده ڈاکٹر را نزد خود خواند و مراد علی ابراهیم خان بهادر را شریک مشوره گردانید ڈاکٹر گفت که این امر امکان ندارد اول خود فوجیکه درعین راهست مرا نمیگذارد که پیشتر روم و اگر پیشتر هم رفتم قتل سٹراسیٹ در نهایت بے بهبودے اقبح اعمال است که از شما سرزده با این عمل مصالحه از جمله ممتنعات است عالے جاه ازین امر یاس کلی بهم رسانیده ساکت گشت و گفت هرگاه رفتن نمی توانید هرجا بهتر دانید بایند او خود را تابع رضاے عالے جاه نموده گفت هرجا شما را خوش آید بنده هما نجا خوش است خلاصهٔ نباے بود نشس در شهر گذاشته بعلی ابراهیم خان امر شد که مکانی تجویز نموده در انجا گذارند و چند کس معتمد برگمارند تا امد و شد مردم نزد او و آمد و شد مردم او نزد دیگران نباشد و حاضر ضامنے از ڈاکٹر باید گرفت علی ابراهیم خان ابلاغ امر عالے جاه بڈاکٹر نموده ضامن طلبید ڈاکٹر میر زاهمت علی را ضامن مقرر کرده ضامنے او نویسانیده و او خان مرقوم مکانے تعین فرموده فرود آورده و چند نفر معتمد تعین نمود که بر در مجاور باشند و بعد داخل شدن ضامنے میر زاهمت علی در سرکار علی ابراهیم خان از عالی جاه اذن گرفته مردم خود را از در سراے ڈاکٹر برخیزانید و ڈاکٹر مطلق العنان ماند عالی جاه باستماع خبر مفتوح شدن قلعه مونگیر طرف باغ جعفر خان گذاشته بطرف عزیمه عظیم آباد متصل بهلوارے عسکر نمود و صورت فتح قلعهٔ مونگیر بدین وجه است که جماعهٔ انگلیشیه در انجا رسیده قلعه گیرے پر دا نتند عرب علیخان

از شدت نامردے در دو روز ترسیده راغب و طامع گردید که اگر چیزے بدست آید قلعه را بدست انگلیشیه سپارد و هم اینمعنی تعین
را بدین امر با خود همداستان ساخت این خبر بانگلیشیان رسید چون باخراج عالی جاه مستعجل بودند اندک سلفنی را سهل شمرده عرضداشت
خان را پیغام دادند او قبول نموده قلعه را بدست انگلیشیان سپرد و آنها قلعه دار خود گذاشته از انجا بعزم تسخیر عظیم آباد نهضت نمودند چون
متصل سید مدعالی جاه در پهلوارے اقامت را ازحزم دور دانسته قصبهٔ بکرم کیازده کروهے شهر سرائے بود معروف بمدویران
شدند الحال بسعی مهاراجه کلیان سنگه سپهسالار راجه شتاب رائے بازسورت آبادے گرفته منزل نمود و همیشه ازراه دروازهٔ
مغربی که شارعش باغتیار ملازمان او دجلهٔ پراز آب و عبور خصم از بیرون شهر متعذر بود خبر شهر مے گرفت و افواج و اسباب
باعانت حارسان قلعهٔ عظیم آبادے فرستاد و هم درینولا احمد خان قریشے راکه ازعهد عزل رام نارائن مورد عتاب بود بشمول
عواطف فرموده ملازم ساخت و جاگیرهاے اورا واگذاشت و چیزے هم از تقوی بطور مساعده داد و میر ابو خلف میر قدرت الله
بن شاه شکر الله قادرے که از اعجوبهٔ روزگار و بنابر اختصاصش با میر جعفر خان از نظر افتاده عالے جاهے بود تعقیب پیش سرفرازی
یافته سیخواست جاے گرگین خان گیرد و بعشرے از عشار مرتبه اش رسیده مشیر تدابیر حروب و تظهیر دولت منزلزل عالی جاه
گردید و اغلب اوقات بترتیب افواج و تشیید قلعهٔ اشتغال نموده حسب الامر بقلعهٔ عظیم آباد میرفت و ملازمان عالی جاه
تقرب او دریافته باو در اکثر امور مهاشات مے نمودند شاید فرصت دیده و قابو یافته با عالے جاه گفت که ڈاکٹر را
در حوالات مردم علی ابراهیم خان بهادر گذاشتن مقرون بصلاح نیست و عالے جاه خود هیچو لاے قابل پذیرائے صور
وهمیه بود اندیشه بهم رسانیده علی ابراهیم خان را گفت که ڈاکٹر الحال در حوالات دیگران باشد خان موصوف معروض داشت
که جناب عالے را در خاطر نمانده روز یکه ڈاکٹر در سرکار مهاشے داخل کرد هان روز حکم برخیز انیدن مردم متعین شد بنده
حسب الامر چند نفر پیاده ملازم خود را هان وقت باز پس طلبید الحال هرچه مرکوز خاطر مبارک باشد اصلح خواهد بود و ڈاکٹر را تا
صورت حال اطلاع داده مردم خود را که حسب الالتماس ڈاکٹر دوسه کس بر در او گذاشته بود نزد خود طلبید ڈاکٹر از تبدیل
مستحفظان بدگمان گردیده بچاره کار خود افتاد و مردم دیگر بهمرسانیده بر دروازه خود نشانیده آنها را اهانیده که مردم سیر ابو تراب
دخل ندا ده بگوئید که بدون امر حضور ما نخواهیم برخاست سید ابو این سخن را دست آویز حمایت ساخته از هر کاره متعینهٔ شهر و
بعض جامه داران آشنائے خود نوشتند که مردم علی ابراهیم خان اطاعت امر نمی نمایند و ڈاکٹر با مردم سید ابو تفویض نمیکنند
عالی جاه چون مشوش بود مجال خشونت نیافته گله امر مذکور با علی ابراهیم خان نمود علی ابراهیم خان در جواب عرض نمود که من
هانوقت مردم خود را چنانچه عرض نموده ام طلبداشته ڈاکٹر را با ختیار او گذاشته ام مردم من در انجا نمیستند هر که نام نوکرے
من گرفته مزاحمت نماید و اگر فته بیازند تا مردم سید ابو شهر رسند و کارے کنند ڈاکٹر در کوٹھے و لندیس رفته و کشتی محقر
شکسته بهرسانیده ملاح مالک آن را بانعام خطیر راضی ساخت که او را عبور دریا کنانیده بجانبے پورکه بعضے ازافواج انگلیشیے در انجا
بود برساند و بر کشتی مذکور مع سید اهمت علی که منافس او بود سوار شده راهی شد مردم متعینهٔ عالی جاه که طرف دریا بحفاظت امور
بوده اندو در ان وقت قورتی بود که هیچ کسے آن طرف دریا بلکه بهیچ سو نمی رفت کشتی را دیده شور بر داشتند و معلوم شد
که ڈاکٹر مے رود تا آنها کشتی را کشانیدند و نزدیک او برسند ڈاکٹر تا نصف دریا رسید ازان طرف مردم افواج انگلیشے کشتی را
بسوے خود قاصد دیده بر کشتیها سوار گردیده بحمایت او رسیدند کشتی سواران این طرف ترسیده برگشتند ڈاکٹر بدرفته
بگنا پوست این خبر بمالے جاه رسیده هرچند فهم این عمل نسبت بعلی ابراهیم خان نخود داما وقت بحقیقے کاوشش نبود.

ذکر جنگ یدن افواج انگلیشی با قلعه عظیم آباد و ظفر یافتن عالی جاه و بدر رفتن او ازین مهالک و حمایت وزیر پادشاه

افواج انگلیشی بعظیم آباد رسیده از رسته بازار شرقی بیرون شهر آمده در حویلی که پیشتر میرزا خلیل معروف و الحال بمعروف گنج مشهور است توپها چیده دیوار قلعه پادشاهی را که از گل و خشت و بسیار کهنه بود نهدم ساختند اول صبح بود که بضرب گولهٔ توپ و قنباره متحصنان را از مقابل خود رانده ازراه دیوار شکسته داخل شهر شدند میر بوسعلی خان برادر عموزاد عالی جاه و میر روشن علی خان بخشی برادر میر مدن که با چند هزار سوار یکبارگی متحصنان قلعه متعین شده اول شام رفته بودند نزدیک بشهر رسیده داعیهٔ عبور از مهدی گنج و بیگم پوره بیرون شهر داشتند که ازان راه رفته بطرف نخاس سر برآورده افواج انگلیشی بورش آرند نزدیک تر بکیه شاه مجنون رسیده بر شکست قلعه و دور آمدن افواج انگلیشی بحصار شنیده تحیر و اضطراب شدند و فتح عزیمت نموده در برگشتن و جنگیدن متردد بودند که ناگهان تلنگه های انگلیشی بعد غلبه و گریزانیدن متحصنان قلعه از دروازه مغربی سعدو دے بیرون آمده نمایان شدند و این همه جمع کثیر بے آنکه قلت و کثرت آنها ملحوظ و معلوم نماید سلک فرار پیموده در کمال اضطرار بجوی گریخته که بعضے از همراهیان در آب جله غرق گردیدند و بعضے در گل و لا افتاده شربت مرگ چشیدند روشن علی خان بخشی نیز در گرداب اضطراب بآبے که گل بسیار داشت رسیده از اسپ سوارے غلطیده دستار از سرش افتاده کفش از پا بدر رفت با این فضیحت برگشته بلشکر پیوست و عالے جاه زمانه را بالهام اعدا دیده چاره بجز بدر رفتن ندید و از بکرم کوچیده بحب علے پور نزول نمود درین منزل میر عبد الله بالفت ولن ورزوزن بے خبر از لشکر علیحده گشته بزحمت تمام از دست گنواران راه رهائی یافته جانی بسلامت بدر برد و اکثر قابو طلبان راهبین روشن اندیشه آمد احمد خان قریشے یعنی بطلبهٔ هرزه درایان زمان در ابتدا که عالی جاه عفو تقصیر اتش نموده بر فاقت خود گرفته بود پیش او دو سه قرباتش بلند پرواز یها در داب رفاقت نموده سخنان بیجا گفت که بخبا در عالم رفاقت چنان و چنین می نامید لیکن از سه سال دل برے از عالے جاه داشت بعد ورود در منزل شیشه نگر مامور باستماع و ارسال ذخائر اجناس علة بنا بر مصارف لشکر گردیده پیشتر بدا ؤ د نگر رفت و عالی جاه از شیشه نگر کوچیده محاذی شیخ پوره که محل سکونت افغانی از زمین دار است دریاے سوهن را پایاب عبور نموده ورتلی تهوکه آبادے تاجران معروف بعز اقامت مقام فرود و زن و اسباب و اموال خود را که بر قلعهٔ رهتاس گذاشته بود زنده خود طلبید میر سلیمان خانسامان که معتمد علیه و مدار المهام نقل و تحویل بود فلامهٔ اموال و نقود و جواهر با سع زن عالیجاه و دیگر نسوان محبوبه مطلوبه اش آورده بلشکر رسید و هم درین مکان میرزا لطف خان که از نالهٔ او دهوا راه کوهستان گرفته بود از ملک سئین سر برآورده بعالی جاه بیوست و در جاے مذکور مجلس مشوره انعقاد یافته اختلافے در آرا بهم رسید میرزا لطف خان که مزاج و رویهٔ شجاع الدوله را علی ما هی علیه می دانست را ضی بر فتن پیش او نبود و می گفت که هرگز آن طرف نباید رفت خود در قلعهٔ رهتاس با جمعے از خواص و مستحفظان معتمد نشیند و فوج را مین و آگذار ندسن ازین جمله مردم سواران خوش اسپ خوش یراق که در سوارے ماهر و با داب سپاهیگری واقف اند چیده و از پیاده ها نیز بقدر حاجت هر که لائق باشد همراه خود گرفته با انگلیشیان می آویزیم و فرصت آرام و انتظام نمیدهیم تا بخت هر کرا یار باشد عالی جاه از مدے آب و هوا سے رهتاس و بسخنے اندیشهاے دیگر می پسندید را سے مذکور در ان حین تا نیز داشت لیکن تقدیر برگذاشت میرزا لطف خان گفت اگر این را سے را نمی پسندند از راه تبدیل کهنڈ عازم دکهن باید شد و اقفا و کهنیان کارے از پیش نمی توان برد عالی جاه از دو رے راه و اجمیت ازان بلاد و مردم آنجا و سپانیت مزاج از جماعه مرهٹه

وغارت پیشگی آنہا بہ ین ارادہ ہم اجتماع نکرد در جوع بپادشاہ و شجاع الدولہ اصوب آرا شمرد خطوط میرزا شمس الدین نیز اعانت این رائے می نمود و میر سلیمان بنا بر غرض خود نیز دلالت بہمین ارادہ می کرد میرزا نجف خان از رفاقت عالی جاہ در صورت جزم عزم رفتن پیش شجاع الدولہ سر باز زدہ قاصد ترک رفاقت بود ہنوز امرے متقع و مقرر نشدہ بود کہ عرضہ احمد خان قریشے متضمن ورود اخواج انگلیشے تا مجب علی پور رسید ہر چند این خبر دروغ و حیلہ قریشے مذکور بود اما عالی جاہ را تشویش بے نہایت روی داد و اضطراب عظیمی لاحق حال او شد در بین ممتن عرضے دیگر از خان مرقوم رسید کہ فوجے را بر جناح استعجال از راہ دریائے گنگا انگلیشیان فرستادہ اند کہ در زینہ رسیدہ سد راہ عبور لشکر شود و زمینداران محالات خود را اشارہ نمود کہ پس ماندگان لشکر و اسباب عالی جاہ را کہ عقب ماندہ متصرف شوند آنہا حسب الامر با بیل آوردند گرنخیگان آنجا ہم بلشکر رسیدہ اخبار موحشہ منتشر نمودند عالی جاہ با اضطراب تمام پاسے از روز بر آمدہ با آنکہ ارادۂ مقام داشت بنا چارے کوچ نمودہ و الد مرحوم از راہ شفقت بندہ را طلب نمود کہ حالیا نزد من آمدہ باید نشست الحال چہ محل رفاقت عالی جاہ ماندہ و حالے جاہ بنا بر آشنائے بندہ با انگلیشیان از فقیر نہایت سرگران و بے التفات محض بود فقیر ہیچ پاس اخلاص علے ابراہیم خان بہادر و میرزا باقر و میرزا عبد اللہ ترک رفاقت تا وصول بامنے غیر لائق دانستہ دست از ہمراہے لشکر مخذول برنداشت و حالے جاہ وقت شام بقصبہ سہرام رسیدہ صبح از انجا ہم پیشتر رفت در منزل سانوت مہینا بر لب دریا پڑ درگاوے در خزانہ کہ مردم تنخواہ می یافتند وقت شب طالبان تنخواہ را با متصدیان جواب و سوال تلخ و تند روے دادہ صدا ہا بلند شد بہیجیت آنہا غورے در لشکر بہم رسید آشوب عظیمی بہ خاست بمرتبہ کہ عالی جاہ مضطرب گشتہ از مسند خود تا سر دروازہ پا برہنہ آمدہ می گفت کہ در ظاہر این غوغا را بسبب مہیا نیست شاید کہ بجراے نوکران شورشے بر پا کردہ است چون ایزد تعالی را در سلامتے لشکر عالی جاہ مصلحتہا بود آشوب مذکور فرو نشست و صبح آن روز یک لک و پنجاہ ہزار روپیہ نقد و پنج زنجیر فیل بمیرزا نجف خان کہ قاصد رفتن نزد شجاع الدولہ بود مرحمت فرمودہ مرخص نمود و خود بر دریا چہ کرم ناسہ منزل کرد درین عرصہ خطوط میرزا شمس الدین مع عہد نامہ شجاع الدولہ بمہر و خط او بر قرآن مجید رسید و عالی جاہ از کرم ناسہ کوچیدہ در ملک راجہ بلوند کہ قلمرو شجاع الدولہ بود بر لب دریائے گنگا ورود نمود

ذکر عبور نمودن عالی جاہ از دریائے گنگ و مقامات دران مکان و فرستادن میر سلیمان خانسامان را نزد شجاع الدولہ شست بیان

عالی جاہ از خوف تعاقب جامۂ انگلیشیہ آسودہ متصل بہ بنارس بفاصلہ شش ہفت کروہ از بلدۂ مذکورہ منزل گزید و بندہ از دوستان رخصت گرفتہ در بنارس رسید و بشرف تقبیل قدوم حضرت شیخ محمد علے حزین اسکنہ اللہ تعالی اعلے علیین مشرف گشتہ در خانہ خال سر اسر افضال خود سید عبد العلی خان بہادر نزول نمود مرحوم مذکور در ان ایام با کمال عسرت دران بلدہ خانہ و مقام داشت فقیر در انجا نہ بود و از رنج اسفار آسودہ بعد چند روز کہ لشکر عالے جاہ در فضاے بنارس رسید آمد و رفت نزد دوستان می نمود و گاہ گاہ عالی جاہ را ہم میدید روزے در جلد وے این رفاقت با من گفت کہ صاحب پیر و مرشد او ران شما را انجا با انگلیشیان مختلط و محفوظ اند شاید کہ بالقصد ہمراہے من مے کشید بروید و با آنہا اتفاق ورزید فقیر بیدل گشتہ جواب داد کہ بندہ در رفاقت شما خیانت نکردہ با انگلیشیان وفاق پوشیدہ و پنہان و راہ

مراسلات و جاسوسے نگذاشته ام و پیشه من نیست والا این همه مردم که بے اطلاع شما در راه برگشته بآن طرف پیوستند نبوده راهم امن نبود بآرام و بے حرج در اقطاع پدر خود رفتن مے توانستم بجابت و اخلاص نگذاشت که چنین حرکات زشت را اختیار کنم دیگر آمد و رفت نزد او کم کرده اکثر در خدمت شیخ میرو رندکور و بعض اوقات بصحبت علی ابراهیم خان و دیگر دوستان میگذرانید

ذکر شهرت خیانت نمودن میر سلیمان با عالی جاه و دزدیدن بعض کیسه های جواهر در راه و برخی از سوانح دیگر

بر اکثر نقود و جواهر گران بها که کیسه های گران پاس سفید پر از انها بود و همراه سواریهاے زنانه بهانه مستورات مے برد میر سلیمان خانسامان هنگام بردن بهتاس مع بیگم عالی جاه و آوردن از انجا مختار و محرم بود اشتها دارد که هنگام آوردن اسباب از قلعه رهتاس خیانت عظیم نموده جواهر نفیسه بیش قیمت که بلوک مے ارزید دزدید و عالے جاه را دران زمان فرصت ملاحظه و محاسبه آن نبود سهل احتمال سوا خذه هم با نوکران خصوص مثل میر سلیمان نداشت و میر مذکور دران اوقات لباس درویشے در بر کرده رو بروے عالے جاه اکثر دستمالی در دست و در کمال افسوس گریان مے استاد و می گفت بیگانه و بکدام چشم شما را باین حال توانم دید تا آنکه سفارات همراه کسے که از طرف شجاع الدوله باستمالت عالے جاه آمده بود نزد شجاع الدوله رفت سیگوینید در انجا با راجه بنی بهادر و علی بیگ خان و مرزا بهلو که در ایام عطلی وزیر مذکور اتالیق او بود و دیگر علمدار کمان آن دولت غیر سالار جنگ که بوساطت میرزا شمس الدین مربے عالے جاه و واسطه جواب و سوال شد در ساخت و بهریکے را از امال خیانت تواضع لائق نموده بعضے از جواهر بے بها بانها داد و وسیله حمایت برائے خود محکم پیدا نمود نزد عالی جاه بانوشته های استمالت و تسلیه های بے نهایت برگشت و قبل از عود او میرزا شمس الدین نیز بارقام وزیر و بادشاه که متضمن نهایت دلجوئی و عواطف باکمال مهربانے و الطاف بود رسیده سرمایه اطمینان خاطر پریشان عالی جاه گشته اورا مستر صد منعت بطرف لشکر وزیر گردانیدند و میرزا نجف خان از کرم ناسه راه بونديل کهنڈ گرفته بملک بونديله ها رفت راجه انجا مقدم او را مغتنم شمرده در اعزاز و احترام او کوشید و بر فاقت خود برگزید عالی جاه بعد عود میر سلیمان و دلجوئی از انتظام احوال خود و نگهداشتن مردمیکه منظور و در کار بود و ادائے تنخواه بر طرفیان روانه لشکر وزیر بادشاه گردیده بنا بر عدم اسباب و بے التفاتے عالی جاه رفاقت خود درین سفر بے فائده و تضییع اوقات دیده توقف در بنارس اصلح دانست چه بنا بر ناخوشے مزاج میر جعفر خان از رفقاے عالے جاه و بود و نش بر کرم ناسه و گمانها که مردم با نفاق وزیر در امور عالی جاه داشتند معاودت درین زودے دور از حزم و مآل اندیشے مے نمود و محبت حضرت شیخ میرو نیز از مغتنمات و نعماے غیر مترقبهٔ الٰهی بود و شکر عواطف و اشفاق آن زبدهٔ النفس و آفاق که درین تنهائی و غربت سبزول احوال فقیر داشت زبان و بیان را یارائے تعهد هزار یک آن نیست دلجوئی و استمالت این بزرگ را نمیدانم چگونه بر نگارم که قلم در تحریر آن بعد هزار عجز و تقصیر اعتراف می نماید چون درین جزو زمان دو روئی و بیانیت قلب و لسان از جمله شیم متعارفه خلق عموما گردیده و در زمرهٔ سروران و رؤساء خصوصا نهایت رواج دارد و دیرو بادشاه هم با عالی جاه مواعید کاذبه اعانت و امداد مے نمودند و هم با انگلیشیان و میر جعفر خان جواب و سوال آشتے و معامله مے فرمودند چنانچه راد شتاب رائے را که ذکر او بتقریبات مختلفه در اوراق ماضیه گذشت و او بعد بر آمدن از عظیم آباد نوکر شجاع الدوله گردیده بر فاقت راجه بنی بهادر نائب صوبه او تا زمان دولت عالی جاه بسر برده درین وقت نیز از جمله رفقاے بنی بهادر مذکور بود بنی بهادر بنا بر رجوع میرزا شمس الدین

وکیل عالے جاہ بسالار جنگ وعدم رضامندی او درین کار و شور یکہ در فہم آں امور داشت بر ہمزن حصول مطالب مرجوعۂ عالی جاہ و مرغوب مصالحہ و معاملہ با میر جعفر خان و فرقۂ انگلیشیان بود برائے پیغام انفصال معاملات مع خلعت عنایات و مہربانے فرستادہ بالتماس اخذ جرو جواب و سؤال حصول مقاصد خود از ہر دو جانب گرم داشتند میر جعفر خان بوساطت راؤ شتاب رای سبلغ یکہزار روپیہ فرستادہ عبد العلی خان خالوے بندہ را بسبب آنکہ عالی جاہ با او بدو از عظیم آباد دنبا بر رفاقت رام نارائن چنانچہ گذشت آن مرحوم را بدر کردہ بود طلبیدہ و مورد مہربانے گردانیدہ و ہمدران آوان والد بندہ مع برادران فقیر در لشکر میر جعفر خان بضرورت آمدہ ملاقات کردہ اما چون عالی جاہ با والد الطاف نمودہ بود میر جعفر خان چندان از دل از ایشان راضے نبود

ذکر رسیدن عالی جاہ متصل بلشکر شجاع الدولہ وملاقات اینہا با ہمدیگر و آمدن وزیر و پادشاہ بر سر جماعۂ انگلیشیہ بدلالت و اعانت عالے جاہ در کمال کرّ و فر

چون پادشاہ و وزیر الممالک شجاع الدولہ بہادر بطرف اکبر آباد دنبا بر بندوبست بندیل کھنڈ بود عالی جاہ ہم حسب الطلب او ہمان طرف راہی گشت بعد ورود تقرب معسکر و دیرکنا فاصلہ بین العسکرین سہ کروہ بود شجاع الدولہ باستقبال عالی جاہ در کمال شان و شوکت فوج خود را آراستہ با دہ دوازدہ ہزار سوار بغیر مالی جاہ آمد عالے جاہ کہ از آمدن او آگہی داشت پلٹن ہاے خود را آراستہ از سر دروازۂ سراپردہ ہاے خیام تا فاصلہ بعید کہ اغلب جنس یک میل خواہد بود دو رویہ استادہ کرد و خیمہ ہا در کمال رفعت و زینت بر پا نمود و سران سپاہ و رفقاے عمدہ را نیز ماموریہ تنظیف لباس نمودہ احضار فرمود چون وزیر رسید تا طرف اندرون دروازہ استقبال نمود از طرفین سلام بضابطۂ ہندوستان بعمل آوردہ باہم معانقہ نمودند و باتفاق آمدہ ہر دو بیک مسند نشستند وزیر کلمات اخلاص و اتحاد و تسلی زیادہ از حد تقریر کردہ بلازمت پادشاہ ہمراہ خود دعوت نمود عالی جاہ بست و یک خوان ملبوس خاص مختلف الفماش و خوانہاے جواہر و اقمشہ کوہ شکوہ پیشکش نمودہ باتفاق وزیر بلازمت پادشاہ رفت وزیر الممالک اصفجاہ عالی جاہ را بر پیل خود گرفتہ ہر دو بیک مرکوب روانہ سدۂ سلطانی شدند بعد حصول ملازمت وزیر بلشکر خود رفت و عالی جاہ معسکر خویش برگشت روز دوم عالی جاہ بخانہ وزیر برائے بازدید روانہ گردید او نیز مقابلہ ملازم را فرستادہ بود کہ لباس ملون سقرلاطے پوشیدہ و نبدوقہا در دست گرفتہ دستہ دستہ از سر دروازہ تا فاصلہ کہ گنجائے داشت بایستند حسب الحکم بعمل آوردہ حاضر بودند و دیگر اعیان لشکر و ارکان دولت نیز کمر خدمت بستہ در جاے و مقام لائق خود احتماد ازدحام نمودند و عالی جاہ با کوکبہ حشمت و ابہت رسیدہ چون داخل سراپردہ وزیر گردید شجاع الدولہ اصفجاہ تا سر فرش استقبال نمودہ دست عالی جاہ گرفتہ ہمراہ خود بردہ ہر دو بر مسند برابر خود نشانید و نہایت دلجوئی و اشفاق را کار فرما گشتہ تسلی بسیار و امداد و اعانت و استرداد صوبجات بنگالہ و عظیم آباد از دست انگلیشیہ امید وار نمود و بعد چند روز عالی جاہ بصعابت علی ابراہیم خان بہادر یکدست زیور بسیار گران بہا کہ بلوک می ارزید سج رتبہ فیل کہ نہایت تکلیف با پوشش زردوزی بود برای ہبو بیم زن شجاع الدولہ و ہم بعضے ہدایا و تحف گران بہا برائے مادر شجاع الدولہ زن صفدر جنگ فرستادہ آنہا را خوشنود و مادر شجاع الدولہ را مادر خود خود و چون شجاع الدولہ را انفصال معاملہ با بندیلہ ہا و گرفتن مالگزارے بعضے پرگنات آلہ آباد از آنہا منظور بود و راجہ بینی بہادر را بیشتر فرستادہ بتوقع حصول ماموں سیگذرانید و بندیلہ ہا القیا دکردہ سر اطاعت فرو نمی آوردند احتمال درنگ بسیار دران جوار سے رفت عالے جاہ با وزیر پیغام نہضت بطرف ممالک شرقے نمودہ استعجال دران زمینت و درنگ

وفرصت دادن بانگلیشیان مصلحت نمی انگاشت وزیر الممالک معذرانفصال یافتن معاملهٔ مذکور درمیان آورد عالی جاه گفت که اگر انحطار ایشان کاراست مخلص با اینهمه فوج واسباب معطل نشسته چه میکند مرا مامور فرمایند تا کار سرکار بسهولت وعجلت انصرام داده برگردد وزیر قبول نموده مرخص ساخت عالی جاه عبور جمنا کرده داخل قلعهٔ کنونج گردید چون توپهای تیار بآئین فرنگ وافواج مرتب ومؤدب بآداب آنها همراه داشت ازینی بهادر پیشتر رفته قلعچهٔ محقرے از انها مفتوح ساخت ومتصل قلعهٔ مذکوره اردو رسید چون میرزا نجف خان ممنون احسان او آن طرف بود دو بند بلیه نسق فوج عالے جاه بر خلاف رویهٔ افواج متعارفهٔ هند منتظم دیده واسباب قلعه گیرے راهم بفور دریافته اندک سرحساب وراتے بادائے زر راضی گردید وبوساطت میرزا نجف خان بحالهٔ انفصال یافته ازوصول زرمعین الطمینان میسر آمد عالی جاه شاد کام ومقتضی المرام معاودت نموده باوزیر الاتفاق ویلشکر الحق شد وعزیمت تسخیر ممالک شرقیه تصمیم یافته تهیه سفر مذکور پیش نهاد خاطر ها گردید اواسط ماه مبارک رمضان سنه یکهزار ویک صدو هفتاد وهفت هجرے بودکه وزیر وپادشاه مع عالی جاه در بنارس ورود نموده بلدهٔ مذکور را معسکر ساختند وتخمیناً ده روز در بنارس بهیچ ماه گذشته بودکه ورود این عساکر وملاقات بادوستان میسر آمد چه عالی جاه در آخر ربیع الثانی یا اوائل جمادی الاولے شکست خورده بجدود بنارس رسید واواسط یا اواخر ماه مبارک بودکه باتفاق وزیر وپادشاه بازدر بنارس باسید انتزاع بنگاله وعظیم آباد دوار گردید ویازده لک روپیه درماهه وزیر الممالک مقرر کرده معین ساخت که هرگاه باراده اعانت اوو انتزاع صوبجات شرقیه عبور گنگا نموده داخل حدود صوبهٔ عظیم آباد رشوند از ابتدائے روز ورود دران حدود درماهه مذکوره ماه باه ے رسانیده باشد

ذکر حدوث فتنهٔ سنا زعت در فوج انگلیشی وبرخاسته آمدن بعض افواج از آن لشکر در رام نگر وملازم شدن آنها در سرکار شجاع الدوله بهادر

سوشیه یدک فرانسیس مع جماعهٔ از اقوام خود در رفاقت انگلیشیه بوده وسید جعفر خان در جنگ عالی جاه وعدهٔ انعامی بافوج نموده بود وزمانے که برکرم ناسه بعد انقطاع تعاقب عالی جاه مقامات داشت ایفائے وعده نموده زر سوعود رسانیدند کوره انتاج اورا کوتوش بوده اندبرزر مذکور سنا زعتے با انگلیشیه روے داده تنجر بافتراق گردید سوشیه یدک بایک صد وچند کس هم قوم خود مع بنده وقهاے چقماقے وشاید یک ضرب توپ هم بابدون توپ از کرم ناسه برخاسته قبل ازورود شجاع الدوله بنارس وبعد رفتن عالی جاه بلشکر وزیر بملک راجه بلوند سنگه زمیندار بنارس آمد وافواج انگلیشیه چند میل راه تعاقب آنها نموده بنابر احتیاط ونظمهٔ اشتعال زائره فساد باوزیر درحدود داو اهتمام سوا خذه ومجادله بامدک مذکور نکرده برگشتند آخر الامر جماعهٔ مذکوره مع سردار هر قوم ملازم شجاع الدوله گشتند رؤساے لشکر هر سه سردار که عبارت از پادشاه ووزیر وعالی جاه باشد بخدمت شیخ مرحوم حاضر شده بدوا هر سه سردر نیز ادراک خدمتش مکرر نموده از فحواے کلام جناب مرحوم مرقوم مماهنتے از حرب انگلیشیان نظر بعدم انتظام افواج وفقدان مهارات داب حرب در سپاه مستفاد شده وفقیر را نیز مانع مرافقت بالشکر مذکور بود وے فرمود که ازین جماعه تشیث امرے متصور نیست راهے پیوده عنقریب معاودت خواهند نمود وبنده را آرزوے وصول باما کن ماکوفه واصدقاے سهو رنگذاشت که اطاعت امر لازم الامتثال آن مرحوم نموده از فیض صحبتش مستفید باشد بهرحال پل کشتی بردریاے گنگا بسته عساکر بجر امواج عبور نمود وبعد اندک توقف درحرکت آمد وراجه بلوند سنگه زمیندار بنارس

بنارس کہ مرد عیار در زمرہ خود جرار و نہایت مال دار بود و بمرتبہ کہ مردم اندوختہ او را از کرور ہا متصاعد می دانستند و ہر گز تا زمان مذکور بحضور شجاع الدولہ و پدرش پیچ و جہ حاضر نمی شد درین سفر باعتما د اقوال بینی بہا در پوسا ملت سید نور الحسن خان بلگرامی کہ سزاول معاملہ او بود و ضمان جمیع سرداران لشکر خصوص عنایت خان پسر حافظ رحمت رو ہیلہ و راجہ بینی بہا در حاضر آمدہ بشرف کورنش وزیر استسعاد یافت و برفاقت او ہمت گماشتہ ہمراہ نائب مذکور شامل لشکر گشت دو سہ ہزار سوار و چند ہزار پیادہ مستعد ہمراہ داشت و انبوہ مردم درین عساکر بمرتبہ بود کہ احصاے آن از متعذرات است تا جائیکہ نظر ہا کار مے کرد فوج مردم بود کہ موج مے زد لیکن از بے خبرے سردار و عدم ضبط و ربط در عین لشکر ہمدگر را مے کشتند و مالہاے یکدیگر مے بردند و کسے بحال کسے نمی پرداخت و ہنگام کوچ در راہ رفتن از حیلہ پس ماندگان و مردم اطراف و جوانب ہر کہ اندک از ازدحام دور شدی فتاد شکار نابکاران بود مثل قطاع الطریق غارت می کردند بلکہ از جان می کشتند اما لشکر نبود گویا سواد اعظمی است کہ از جائے بجائے حرکت می کند و ہر چیہ در دار السلطنت شاہ جہان آباد کہ چشم و چراغ ہندوستان بود مردم را میسر مے گشت دران لشکر ہم میسر بود بعضے از ہوشیاران وزیر را فہمانیدند و بواسطہ و بے واسطہ رسانیدند کہ جنگیدن با انگلیشان لضباطہ بمثابہ این دیار مقرون بصلاح نیست چہ جا اینہا صفوف آراستہ درست بایستند گویا سد اسکندر اند اگر ہزار کس خواہند بود بنجاہ ہزار کس اینجا بر روی اینہا نمی توانند آمد مناسب آنکہ چون از مدتے شق چپاولے معمول جناب عالی است و للزمان رکاب ہم در خدمت بودہ ممارست این عمل نمودہ اند جوانان خوش اسپہ معتمد و سرداران دلاور جان فشان را چیدہ بہمراہی خود باید برگزید و تحذرات را با بارو بنہ درہمین جا ہا کہ سرحد ملک سرکار است مع دیگر افواج گذاشتہ بے آنکہ نام جناب عالی شہرت یابد جریدہ برانگلیشیہ کہ الحال متزلزل گشتہ تاصد نمودند و از یکسر ہ خاستہ میروند باید تاخت و اول مہیج قتیل ازانکہ مستعد گردیدہ راہے شوند بر سرشان باید ریخت اگر جمعیت آنہا پاشیدہ انتظام شان بہم خورد کار ہا بانجام رسیدہ و فتح و ظفر نصیب اولیاے دولت گردیدہ است والا ہر کہ بدست آید او را از تیغ باید گذرانید و اسباب پس ماندہ را آتش باید کشید و توپ و ابارہ ہر چیہ یافتہ شود و بردنش متعذر باشد ناقصش باید کرد و تمام روز و رپے آنہا بودہ شب از صدمہ شبخون دور تر منزل باید گزید و بہمین صورت تا حصار عظیم آباد دست از نہا نباید برداشت در راہ و مدت قطع طریق اگر کار شان تمام شد فبہا المطلوب والا استعرض قلعہ نگشتہ و در سہ رام مستکمر فرمودہ بعضے از افواج را بتعیت سردار شجاع ہوشیار از طرف سرکار سارن یا مقابل آرہ عبور گنگا فرمودہ و عمال برائے ہر محال با جمعیت لائق بحال آن کار تجویز نمودہ خلعت و سند دادہ رخصت باید نمود و حکم باید کرد کہ در دلجوئے و حسن سلوک کوشیدہ احدے از رعایا را نرنجانند و بندوبست محال مذکور در کمال تخفیف کہ موجب تالیف زمیندار و رعایا باشد نمودہ در تحصیل آن سعی نمایند و مردم را از خود متوحش نمودہ در تمام قلمرو بنگالہ و عظیم آباد کہ پدر نباشد غل و دغل نمایند و یک فوج طرف عظیم آباد گذاشتہ عمال بدستور مذکور این طرف ہم مامور شوند ہر دو طرف در یابہ در فوج در تنگ و تاز بودہ ہر کشتی کہ از مشرق قاصد عظیم آباد گردد ہر طرف کہ ملاحان سیکشیدہ باشند فوج ہمان طرف ملاحان را دودہ کشتی و اہل و اسبابش را قتل و غارت نمایند و نگذارند کہ جنس غلہ وغیرہ ہیچ چیزے داخل حصار عظیم آباد تواند شد درین صورت در اضطراب و اضطرار شان افزودہ آنہا را غیر از فرار بکلکتہ و غالے گذاشتن حصار عظیم آباد چارہ نخواہد بود بعد ازان آنچہ مناسب باشد بعمل خواہد آمد وزیر برگشتہ تقدیر را چنین راے صواب کہ فی الواقع از احسن تدابیر بود دلپذیر گشت و ہر کہ در بارہ جنگ صلاحے و سخنے می گفت التفاتے بآن نکردہ چون جنگ ابدالے دیدہ خود را از جملہ مقللہ انش

می شمرد جواب میداد که جنگ را برای وسیلهٔ سن باید گذاشت چون جماعهٔ انگلیشیه و افواج شان بسیار کم و خرج سفر بسیار و محاربات عالی جاه کشیده نهایت خسته حال بوده اند و سطوت افواج شجاع الدوله و شجاعت و جرأتهای او شهره داشت جنگ او در میدان مناسب حال خود ندیده و تحسن بحسن عظیم آباد اسلح داسته مع میر محمد جعفر خان از کیسر در نهایت اضطرار بر خاسته راه عظیم آباد گرفتند و شجاع الدوله مع پادشاه و عالی جاه بکمال جوش و خروش داخل حدود عظیم آباد گردیده منزل بمنزل راه مے برید و غارتگران فوج پانچ شش کروه از چهار سوے لشکر شش اثر آباد سے نگذاشته عموم خلق خدا را بنوعے ایذا و اضرار رسانیدند که بیچارگان چنانچه از حد و وزیده پادشاه و خادمان بودند بجان آمده از ته دل دعاگوے انگلیشیان شدند چه از نها این قسم ظلم بمثل ندیده خبرے و آثارے بچشم کس نمیرسید چون ورود لشکر در کنار این دریاے سوہن گردیده بنده که از مدتے آرزوے ملاقات والدهٔ خود داشت احوال لشکریان و بیاکے ایشان فراموش کرده برچه پالهٔ خود که در هند سوارے معروفے است سوار شده با دو سه خدمتگار روگا و بار بردار روانه حسین آباد که دار الملک محال المتعاشت گردید چون از دریا گذشت محمود خان رفیق خود را مع دو سه کس دیگر با بار بردار مذکور گذاشته خود پیشتر رفت در موضع شیخ پوره که سکناے آنجا از خوف غارت لشکریان وزیده پادشاه گریخته وه را خالی گذاشته بود نه رسیده از دهاے دکنرے و دیگر سپاهیان شنیده متعجب گردید که اینجا سپاه از کجا آمد و مردم چگونه مانده اند آن وقت یاد آمد که قطاع الطریقان لشکر نخواستم که برگردم پیشتر رفتم و دسته گروه راه طے شده بود که غبار عظیمے در میان آن سناتاے رخشان نمایان آمد حیران شدم و بعد اندک زمانے دیدم که هزاران سوار و قریب بدو سه صد سوار ان مغل و افغان در پے ما لازم و زیر نه که در پے آن مے آیند فقیر دران صحرا بر جان خود و رفیقی که بر چه پالهٔ دیگر همراه داشتم ترسیدم و گاو بار بردار را نیز از جملهٔ غنائم آنها شمرده خواستم که هنوز دور اند شاید ما را ندیده باشند کنارهٔ صحرا پائین رفته در ریگ سوہن کناره اش گرفته تا حد ملک خود باید رفت بکهاران گفتم کهاران قدیم بوده اند سردار آنها پسندیده و گفت چنانچه ما آنها را دیده اند و این حرکت را اصل بر خوف ما نموده بر غارت دلیر تر خواهند شد حالا در میان انها بکمال دلاوری باید رفت فقیر فصید که رست مے گوید صلاح او را پسندیده اطاعت نمود **بیت گاه** باشد که کودک نادان ۴ بغلط بر هدف زند تیرے ۴ چون متصل بهم گرشدیم یکے از انها که مغل بود اسپ را از صف برآورده دفتیله رشن بندوق را بجایش گذاشته بطرف من راند و گفت کیستی و کجا میروے بنده هم دلیرانه جواب داد که ترا چه کار است و زیر الممالک را برائے آوردن سید هدایت علی خان بهادر اسد جنگ که مرد عده و صاحب جاگیر و دامن قلعه رهتاس مے باشد نزد سناده آنجائے روم گفت این دیگر کیست گفتم رفیق من است و بار بردار سن عقب می آید این را گفته براه افتادم او جواب شنیده و دلیر سے حرامزاده گفتن مرا راست دانست و از اراده خود گذشته برگشت و تعرض با من و رفیق و اسباب من نکرد و بعد از ان نصف میل دیگر چون رفتم دسته دیگر بهمین صورت برخورد آنها فقط استفسار نموده جواب از خدمتگاران شنیده راه خود گرفتند پس از ان دسته دیگر دور دے برخورده چیزے نه پرسید و جوابے هم نشنید اما از چاپسو دو آتش اندوبات سوخته ملبند و تایان بود بعد از انکه پنج میل راه طے کرده بموضع مهوان رسیدم دوره را خالی از مردم و یک دو سپاه پاسبان برکنار دره مذکور استاده دیدم از دور پرسیدم که پیشتر هم غارت گران رفته اند گفت تا بانجا رسیده دوبات را سوخته و غارت کرده مواشے و هر چیه بدست شان آمد برده اند گفتم خیر بدبات دیگر باید رسانید فردا از نجا پیشتر خواهند دوید و ساعتے دمانجا آرمیده پیشتر رفتم و بحسین آباد رسیده دو روز توقف کردم و والده و دیگران را دیده مع برادر خود

سید علی خان بلشکر معاودت نمودم لشکر تا آن زمان از محب علی پور گذشتہ بود زراہ از خوف وزدان بشتافتے بریدہ آمد کہ چہ گفتہ آید و جماعۂ انگلیشیہ مع میر محمد جعفر خان بشہر رسیدہ باز فوج خود را جریدہ گزانیدہ بارادۂ مزاحمت چند کروہ از اردو پیشتر آمدند و در خود تاب تحمل صدمات افواج شجاع الدولہ نیافتہ روے خود از مقابلہ برتافتند و از فوج درانیان کہ در غارتگرے اطراف جوانب مے دویدند خود بدارے نمودہ بشہر عظیم آباد در رسیدند و بعض تو پہا را بر بروج حصار گذاشتہ خود بطرف پچا پہاڑے برسد آب جلبہ کہ اکثر اطراف شہر را در برسات محیط باشد منزل گزیدہ بطور سور چال قائم کردند و تو پے راہم بر بلندے عروف بہ پچا پہاڑی بردہ بستند و میر محمد جعفر خان رایع ہندیان ہمراہش بر سد مذکور اما طرف جنوبے شہر جاے دادند و چند کمپنی تلنگہ خود را در محافظتش گذاشتند گویا میر جعفر خان پشت سر انگلیشیان و متصل بایشان بود شجاع الدولہ ادسید آباد بامراعات اغراض اصحاب برائے لشکر کنارہ دریاے سوہن گرفتہ و راہ راست عظیم آباد را گذاشتہ بطرف قصبۂ منیر میل خود در سنیر بندہ ہم بلشکر لحوق گشتہ بصحبت احباب کامیاب گردید آخر بصورت از انجا کوچ نمودہ باز بطرف پہلوارے چار کروہے عظیم آباد منزل گزید اگر چہ درین منزل چاہا بسیار بود اما باز ہم تخلتے در آب رویداد چاہاے دیگر حفر کردند ظاہر ایک روز در انجا ماندہ صبح روز دوم بارادۂ جنگ و زیر مع عالے جاہ و کل سپاہ سوار گردید

ذکر جنگیدن شجاع الدولہ با انگلیشیان و دریافتن احوال جنگ ایشان و اہمال نمودن مع جنگ چند روز بعد ازاں برگشتن بطرف بکسر و چہاولی نمودن در انجا و بودن بے خبر و بد عہدی نمودن با عالی جاہ بے بال و پر

شجاع الدولہ با جمیع افواج خود کہ بحساب سوار و لخ بودہ اند سوار گشتہ از شارع عام کہ تالاب بیٹھی پور و کھانے پور و مقبرۂ پدر عالی جاہ بر سر آن راہ واقع است پیش رفت و مینی بہادر مع راجۂ بلونڈ سنگہ بطرف دست راست و زیر باندک فاصلہ جاے گرفت و عنایت خان پسر حافظ رحمت رہیلہ ملک دار پیلی بھیت و بریلی وغیرہ با دو سہ ہزار روہیلہ و گشائین پانچ شش ہزار تلنگہ در قول و زیر بودہ اند و عالے جاہ با پنج پلٹن کہ بسر کردگے سمرو با تو پہاے وضع انگلیشی و نبدوقہاے چقماقی آراستہ و تیار بود و البتہ پنج شش ہزار سوار نیز ہمراہ داشت بطرف دست راست بینی بہادر اما بفاصلہ بسیار بعید کہ تخمیناً یک دنیم کروہ و مقابل پچا پہاڑے دور چال میر جعفر خان واقع بود از پلۂ گولہ رس توپ دور تر رفتہ استاد فقیر کہ سرشتہ توپ کرے باکسے نداشت برابے سوار نبا بر دوستیہاے علی ابراہیم خان بہادر و میرزا باقر و میرزا عبد اللہ ہمراہ ایشان در فوج عالے جاہ بود اما ہر جاے خواست رفتہ تماشاے نمود تا آنکہ شجاع الدولہ در پناہ عمارات آبادے خارج شہر آہستہ آہستہ آمدہ متصل بمیدان ملے باغ زار حسین خان مرحوم نایان و جنگ توپ و بان شروع گشت و در یرغ خوج خود بسیار تہا نمودہ قدم تصدم پیشتر مے آمد و از طرف انگلیشیہ متواتر گولہ بارے توپ بود دو گولہ یک توپ کلان بطرف سمرو کہ البتہ بقدر شش کروہ پیشتر از عالے جاہ صفوف خود آراستہ استادہ بود در فوجش میرسید دلنگہ ہاے ہمراہیش مجروح میشدند و گاہے گولہ توپ از سر فوج او گذشتہ در میان مابین او و عالے جاہ مے افتاد شتر سوار شجاع الدولہ پیغام برائے عالی جاہ آورد کہ من با دشمنان شما مقابل گشتہ گرم ستیز و آویزم شما در انجا استادہ چہ مے کنید از ان طرف شما ہم شامل من مقابل انگلیشیان آمدہ یورش نمایید و اگر نہ می توانید سمرو را مع توپہاے دلنگہ ہاے پلٹن متعین من نمایید تا پیش روے من او توپ اندازے بر اعدا نمایند و از اطراف سواران بر آنہا یورش نمایند عالی جاہ در جواب سخنان بیفروغ گفتہ فرستاد و از جاے خود نجنبید و سمرو را

نزد وزیر بکلک او فرستاد دونیم بهر از روز گذشته وقت ظهر بود که گسائین مع نانگه بایورش نمود و از طرف انگلیشیان شلک که بیاده اشتهار دارد بعمل آمد و جمعی از نانگهای سپاه بر خاک هلاک افتاده مغلوب شدند دیده از لشکر عالی جاه علیه گردیده مابین فوج اودهنی بهادر تهانا شا ایستاده دودستان را آگاه ساخت که بعد شلک اگر باز آواز توپ انگلیشی گوش آید علیه انگلیشیان است و علامت انهزام گسائین و اگر آواز نیاید انگلیشیان مغلوب بلکه متلاشی گشته اند انتظار مے کشیدیم که بعد یک دو شلک باز آواز توپ استماع افتاد و افواج شجاع الدوله باهم جمع گشت بعد دو سه گهڑے عنایت خان پسر حافظ رحمت بارو هیله های همراهے خود و دیگر افواج وزیر یورش آورد و هان قسم آواز شلک بگوش مارسید انتظار آواز توپ میکشیدیم بعد لمحات چند شنیدیم واز برج طرف مهدے گنج نیز توپ اندازے علی التواتر شروع افتاد باز فوج شجاع الدوله جمعیت نموده سه ساعت از روز باقے خواهد بود که یورش ثالثه بعمل آمد و انچه توانائے و تاب تحمل در مردم وزیر بود صرف نموده تزلزلے در صفوف انگلیشی پدید آورده و پیشے از دهل و طنبور آنها که در جنگ می نوازند در دست مردم وزیر افتاد و اما انگلیشیه کمال پایداری را کار فرما گشته مدافعه معقول نموده شکلهاے ستوار زدند و فوج وزیر تاب نیاورده بجاے خود برگشت لیکن بلونڈ سنگه و بینی بهادر از جاے خود نجنبیدند مگر شیخ دین محمد جماعه دار مشهور پسر متبناے شیخ محمد باهر سر پلند خانے از لشکر اینها بکار آمد و در میدان جنگ از دنیا درگذشت و فقیر بچشم خود دید که هواے شرقے پیدا گشته رو بروے لشکر وزیر و زیدن گرفت اول معزبے بود و از پشت لشکر وزیر مے وزید هان زمان دیدم که بعد شلک سوم انگلیشیان توپ خود را از جائیکه بود پیش برده خود هم از مکانیکه استاده بودند قدمے چند پیش آمدند درین عرصه شتر سوار وزیر نزد عالی جاه رسیده ملاقے بر ستاهل ایشان و نکردن یورش و نفرستادن سمرو نمودو گفت که الحال روز بآخر رسیده وقت جنگ نمانده است به بنگاه برگردند فردا تدارک کرده باید بعمل خواهد آمد عالی جاه سمرو را کلانک پیشتر بود از سعادت اعلام نمود تا سپاے خود و همراهیان برگردد چون ساعتے از روز باقے ماند عالی جاه راه خیمه گاه خود گرفت و شجاع الدوله قبل ازین بعسکر خود برگشت عالی جاه نصف میل راه رفته باشد که شام شد اول شام بود که ظاهرا کپتانے یا دو سه کمپنی بر آمده چون معلوم بود که عالی جاه این طرف استاده و انگلیشیان را عداوت با او زیاده تر بود بمقام قیام عالی جاه رسیده شلکے کرد سست قدمان مجهول که عقب مانده بودند بلا حفظ این عبارت مضطرب گشته بے اختیار بطور فراریان ازان جا در رفتند فقیر خود از پیشتر دور از عالے جاه خبرے از ندانست درین وقت که شب سیاه و هجوم عوام و سپاه بود معلوم نشد که عالی جاه کجا و فقیر کجا خود رسید و نبده ستاره که در مغرب اول شام طالع شده بود ملحوظ داشته بطرف لشکر راه مے برید تا بخیمه خود رسید صبح خبر سوار شدن وزیر شهرے گرفت اما نشد بعد دو روز خبر دهل شنیده شد که وزیر را بمهر سیده و بعضے گویند که بخم گولے درین جنگ برداشته شهرت را مناسب ندانست و معالجه بنام دهل میکرد چون شفا یافت از انجا کوچیده بر لب دریاے جن پن طرف جنوب حصار عظیم آباد منزل نمود و هر روز خبر تازه شهرت مے یافت گاهے آنکه از طرف سورجال سیر جعفر خان یورش خواهد شد زمانے اینکه از طرف مشرقے شهر خواهند ریخت و وزیر با معدودے سوار شده بنابر

دیرینه خود همیشه بر اطراف شهر و سورجال میگردید

محصور شدن وزیر از لشکر انگلیشیه درعین میدان بے خبر فاگهان و نجات یافتن از انجا بتائید خداوند ذوالاحسان

روزے چند سردار انگلیشیے مع سیر مهدے خان که از لشکر عالے جاه برخاسته با انگلیشیان ملحق شده بود بر آمده اطراف

حصار خود لشکر وزیر مے گشتند و چند پهره تلنگه نیز همراه شان بود باوزیر که نهایت جریده مع چند نفرے در دشت می گشت دو چار شدند و از طرفین نادانسته ارادهٔ دست بردے در خاطر بارا ه یافت و باهم طعن و ضرب نیزه و تیر و تفنگ و شمشیر بطور قراولے بعمل آمد باین سبب چون اندک اتصالے بهم گرا میر آمد میر مهدے خان وزیر را شناخته بسردار انگلیشیه که شاید بچر کرنک بود اطلاع داد و او فوج دیگر از شهر عوالهٔ علیحده و وزیر را مع همراهیان باخود مشغول داشت چون سیاهے فوج جدید ادور نمایان گردید کسے از همراهیان وزیر و دیده بلشکر خبر رسانید که وزیر محصور انگلیشیان گردید و وزیر خود را در محله دیده بدر رفتن اصلح شمرد و علف عنان بداتائی نموده آهسته آهسته خود را از ان مضائق بیرون کشید اما در لشکر بمجرد رسیدن خبر عجب انقلابے روے نمود عالی جاه مع رفقاے خود جمیع رفقاے وزیر با همراهیان آنقدر که بزودے حاضر آمدند باستعجال هر چه تمامتر با عانت میرمدن رفته او را در راه دیدند و باتفاق معاودت میر گشت و آشوب فرو نشست القصه بهمین روش یک دو روز کم و بیش ماهے گذشت و سوسم برسات قریب رسید رائے شجاع الدوله بران قرار یافت که الحال اقامت در نزدیک حصار مناسب نیست در کمبسر که از مضافات صوبه عظیم آباد بر لب دریاے گنگا در محاذات غازے پور محال متعلقه وزیر که تعهد راجه بلوند سنگه زمیندار بنارس است سکونت باید ورزید و چاولے نباید نمود و بعد برسات مدارک شایسته باید کرد از محاصره حصار عظیم آباد دست برداشته طلب معاودت کوفت و از راه سنیر طرف کمبسر نهضت فرمود و الدبراے ملاقات وزیر و پادشاه از احوال جاگیرات خود آمده در لشکر بود و فقیر نیز از حالے جاه و دل گیر گردیده رفاقت پادشاه گزیده همراه و الد مرحوم بسر مے بردتا آنکه از سعر کو لور دریاے سوهن را پایاب عبور نموده لب دریا نما پا نزده روز معسکر ماند و از انجا کوچ نموده قصبه آره را که دار الملک بهوجپور است لشکرگاه ساختند و الد را از انجا ارادهٔ معاودت بمحال جاگیر خود مصمم گشت و فقیر او صناع لشکر و وزیر مختل دیده بود خود دران مجمع مناسب ندید چون از سابق آشنائی با بعض انگلیشیان خصوص با ڈاکٹر فلرٹن که از سفاکی عالیجاه بنجاب یافته بدر رفت در نهایت مرتبه بود و در جنگ شجاع الدوله پیغام و مراسلات او بفقیر میرسید و بنده هم در جواب بقدر مناسب مے نگاشت و ڈاکٹر مکرر بفقیر نوشت که پادشاه را با مامرام موافق کرده تدبیرے باید کرد که تا با بر سد بخدمت والد معزز مندا شتم که اگر این صورت میسر آید باعث ازدیاد اتحاد انگلیشیان و موجب ممنونے ایشان خواهد بود و احوال وزیر معلوم است که نا منظم و توقع ظفر بر انگلیشیان با اینهمه بنجیرے و عدم التفات باستماع کلمات مشوره خیر اندیشان نیست درین صورت اگر را هے با انگلیشیان درست و استرضاے ایشان کرده اید خالی از صلاح نخواهد بود و نیز معلوم است که اینها را خواهش نفاق با پادشاه است و مکرر مراسلت نوشته بر این ارادهٔ خود آگهی داده اند پادشاه را هم اگر رفاقت آنها منظور باشد ازین امر آگهی داده شقهٔ بر وفق رضاے جماعهٔ مذکوره نویسانیده باید داد و الد با اتفاق سنیر الدوله این راز را با پادشاه رسانید و پادشاه که نبا بر خود سری و عدم انقیاد شجاع الدوله راضی بهبودن خود در دست او نبود قبول نموده شقهٔ بر ستخط خود مفصل نگاشته اعلام نمود که هر شقهٔ با ین خط و وساطت بهمین حامل یعنے فقیر برسد پذیرفتنی است و هر چه غیر ازین باشد باید دانست که بضرورت نبا بر پاسداریے وزیر وغیره او نوشته شده غرض پادشاه از تحریر این فقره آن بود که پاے راد شتاب راے درمیان نباشد چه او از سوسلان وزیر و رفقاے بنی بادر نائب او بود و تاکیدے بمین نمود که مضمون این شقعه افشا نیابد تا دیر یا ن مطلع نشوند شد بعد حصول رقعه فقیر همراه والد از لشکر بر آمده قاصد عظیم آباد گردید و والد مرحوم بمهین آباد محال جاگیر خود رفت بحسب تقدیر دران مان ڈاکٹر فلرٹن را که واسطه جواب و سوال انگلیشیان با بنده و نهایت آشنا و فی الحقیقة مرد خوبی بود با بمجر کرنک سالار فوج انگلیشیه

کمال شقاق و افتراق درمیان آمده وفاق و اتفاق که زیاده از حد داشت اثرے ازان باقے نماند و بنده با عتاد نوشته هاے او دگمان احوال سابق این شقه پادشاهے حاصل نموده آورده بود چون نزدیک بشهر عظیم آباد رسید ڈاکٹر را آگهی داد او بسردار فوج اطلاع داده هر کاره هاے خود و هر کاره سوار مذکور ربع رقم عدم مزاحمت بنام مستحفظان راه که کپتانان مع بعضے افواج بر سر راه شهر متصل باباے اقامت داشتند فرستاده فقیر را طلب داشت بنده بخانه اش رسیده بر احوال ناجاقے صعبت او بایجیر کرنک مطلع گردید و تاکید کرد که برمضمون این شقه ساد هورام وکیل شتاب راے آگهی بیابد والا قباحت عظیم برای پادشاه و منیر الدوله و هم محل اندیشه برای فقیر و والد خواهد بود ڈاکٹر گفت که من بمقدور خود قاصر نخواهم بود اما موافق امر و رای من الحال متعذر است که بعمل آید بهر صورت روز دوم بیجیر کرنک فقیر را طلبداشت و میر جعفر خان را هم بخانه خود طلبید آخر روز فقیر همراه ڈاکٹر رفته بیجیر و میر جعفر خان را دیده و شقه گذرانید بیجیر شقه را بر سر گذاشته بکشود و در تنهائے او و میر جعفر خان باتفاق نشسته و برمضمون آن مطلع گردیده بنده را جواب داد که الحال پادشاه باختیار خود نیست بلکه تابع مرضے وزیر و فرمان پذیر اوست و با این حال امتثال فرمان نمی توانیم نمود و علی الرغم ڈاکٹر بنا بر اتحاد یکه با راجه شتاب رای داشت ساد هورام را طلبداشت شقه پادشاه نمود و او نقلش برداشته نزد راجه شتاب راے فرستاد و بیجیر بنده را رخصت نموده عرضداشت در جواب شقه نوشته حوالے من نمود و فقیر سے خود درین خصوص پرسیده جواب را مصوب حواسیس پادشاهے فرستاد و خود نزد والد رفته در حسین آباد سکونت ورزید سید زاده مرحوم و سید زاده عبد الله هم بر اثر فقیر از لشکر عالے جاه بر خاسته بحسین آباد آمده برسالت راگذرانیدند

ذکر بد عهد نمودن شجاع الدوله باعالی جاه مقید نمودن او را بی گناه و ضبط نمودن مال و اموال مع دیگر سوانح و احوال

فقیر و حسین آباد بود که خبر تقید شدن عالی جاه شنید و مفصل ماجراے مذکور بعد چندے که با علی ابراهیم خان بهادر اتفاق ملاقات شد از او شان معلوم گردید موافق آن درین صحائف ثبت افتاد اول که شجاع الدوله و عالے جاه باتفاق در محاصره محله عظیم آباد بودند یازده لک روپیه در ماهے بالیست که عالی جاه بوزیر ماه بماه برساند عالے جاه برآمدن خود از چهگال وزیر باندیشه قلت زر و شدت تقاضاے او در هر ماه مناسب دانسته تدبیرے درین خصوص اندیشید و بوزیر پیغام داد که بنده را بطرف مرشد آباد مرخص باید فرمود تا دران نواح رفته و بندوبست تحصیل ممالک نموده آشوبے در انتظام عمل انگلشیه برانگیزم چون بالفعل خوف اینها کم است نهایت تشویش عارض حال آنها گشته کار سرکار بسهولت صورتے خواهد گرفت و مراجعت اطلاع تمام و نام حکومت دران اماکن است این کار از دیگر متوسلان سرکار بهتر توانم نمود پیغام بسر علی ابراهیم خان بهادر بود وزیر گفت که اگر عالے جاه باز نیاید چه باید کرد علی ابراهیم خان عرض نمود که عالے جاه را غیر از درد ولت اسید گاه و ملجاے و پناه کجاست که آنجا خواهد رفت خلاصه بخیالات دور از کار اندیشه مند گردیده گفت که اگر شمار مضامین گشته بطور پیرغال پیش من باشید چه مضائقه علی ابراهیم خان التماس نمود که البته من حاضرم اما زر کیسو داست تعهد آن نمی توانم نمود بلکه هر جا که عالے جاه بنشیند و بسته نایند و عمال او بروند سزاولان حضور هم در انجا بوده هر چه بعرض و صول در آید ارسال نمایند تا داخل خزانه سرکار مے شده باشد وزیر گفت که این قسم هم نمی تواند شد علی ابراهیم خان معروض داشت که هر چه مرضی عالیست همان بهتر اما الحال حسن وقیح پایان این کار باید بطرف جناب عالے

وشرم قصور سے کہ درین امور روے دہد بہ بندگان حضور خواہد بود دنہ بعالے جاہ او خود آستان دولت را لمبای وملاذ خود دانستہ خود را بہر صورتیکہ توانست بحضور رسانید حالیا فکرے باید کرد کہ آبروے سلطنت بماند و آب از جوے رفتہ باز آید وزیر ہرچند قوت منفعلہ چندان نداشت باز ہم ستاد گشت وگفت کہ مردم دیگر بانیکار متعین می نایم علی ابراہیم خان گفت خوب است غرض باکار وانفرایش اقتدار جناب عالی است وزیر علی ابراہیم خان را مرخص ساخت وہماندم ایشان کار یکہ گفتہ بود ند خاطرش جمعیت بلبود بسطے کہ بآن معتاد بود مشغول گشت وسطے ابراہیم خان برگشتہ جواہا را بعالے جاہ رسانید

ساختن سیر سلیمان خانسامان عالی جاہ با وزیر و برافتادن نبیاد دولت او باقتضاے تقدیر

سیر سلیمان قبل ازین اوان با میرزا ابلو و بینی بہادر و دیگر ارکان دولت وزیر ساختہ در کار ہا شاہل می نمود یکبار بہانہ ترک لباس و بوشیدن دلق می خواست خود را بکنار کشد عالی جاہ بخانہ اش رفتہ او را لباس پوشانیدہ ہمراہ آورد لیکن بمقتضاے مصرع مشہور مصرع ہر دم آزردگے غیر سبب راچہ علاج ہ اکثر بخش با عالی جاہ وسازش با مخالفانش از میرند کور نظہور رسید وعالی جاہ شکایت او را نقل مجلس خود و گزک بیخانہ گفتگوے خویش می نمود و می گفت کہ فلان روز سر بچے کہ پسر بینی بہادر دیدہ ام از خانہ من بود کہ در تحویل سیر سلیمان سپردہ بودم یا فلان انگشتر در دست فلان کس از ین قبیل سخنان اکثر در حضور مردم مذکورے نمود و بسیر سلیمان رسیدہ باعث وحشت او می شد تا آنکہ روزے از لشکر عالی جاہ برخاستہ در جوار میرزا ابلو و علی بیگ خان تغبی بلشکر شجاع الدولہ نزول نمود بعد پنج شش روز ازین حرکت پیغام وزیر بعالی جاہ در باب تقاضاے زر ہا پیاپی رسید عالی جاہ عذر بے بضاعتے خود ظاہر ساخت اما اکثر اوقات گلہ وزیر بنا ہنجارے می نمود علی ابراہیم خان مانع بود و مردم دور وشل سیر ابو وغیرہ کہ درین زمان از مقربان عالے جاہ و توسل جویر و ساے لشکر و زیر بودہ اند سخنان مذکور شنیدہ و خود دران گفتگو شریک گردیدہ با غیارے رسانیدند و بوسائط کلمات مذکورہ بوزیر رسید و طبع بہانہ جوی وزیر را وسیلۂ بد عہدی باعالی جاہ می گردید آخر وزیر پیغام فرستاد کہ پادشاہ بقایاے معاملہ صوبہ بنگالہ و خزیرہ ازشما طلب دارد و محصلان می گمارد فکرش زود باید نمود عالی جاہ علی ابراہیم خان بہادر را طلبیدہ براے جواب و سوال نزد وزیر فرستاد او در حضور رفتہ بعد عرض بندگے از طرف عالی جاہ التماس نمود کہ من با سید امانت و امداد بخدمت رسیدہ بمبود خود را امانیت حضور سید انم و آنچہ میر بود در او اے آن تصورے نرفتہ الحال کہ مقدورے نماندہ و تقاضاے پادشاہ بے موجب بابدہ است جناب عالی بینی بہادر را بفرمایند تا بقصد اگر چیزے برآید در اداے آن بکوشد یکہ ممکن باشد تا مرخوا ہم بود و اگر بے موجب باشد امید وار اعانت و حمایت از جناب عالیم وزیر آزردہ گشتہ جواب داد کہ مرا چہ کار است شما دانید و پادشاہ بینی بہادر کیست کہ من فرماں بفرستم سیر وم اختیار با پادشاہ ہست ہر چہ خواہد کرد علی ابراہیم خان مایوس برگشتہ جواب وزیر گزشتہ بود عالی جاہ اعلام نمود عالے جاہ چون ہمیشہ در وقت اضطرار رجوع بعلی ابراہیم خان بہادر نمودہ صلاح ے طلبید درین خصوص ہم پرسیدہ او جواب گفت کہ اگر زر در سرکار باشد استرضاے وزیر باید نمود والا خود تنہا از خیمہ بیرون رفتہ پیغام باید داد کہ من بتوقع حمایت وعنایت خود را تا در دولت رسانیدہ اسید وار اعانت بودہ ام واکنون مع اہل وعیال واسباب واسوال در ظل اقت و ملکت عالے حاضرم انچہ مقتضاے الطاف وشفقت و نیک نامی و مرحمت باشد بعمل آید

ترک لباس نمودن عالی جاہ و باز پوشیدن باشعار وزیر بلا جبر و اکراہ

عالی جاہ بتحریک مصاحبان سفاہت پیشہ بدون تامل واندیشہ روز دوم کہ تاریخ ہشتم ذی الحجہ سنہ یکہزار و یک صد و ہفتاد و ہفت ہجری بود اول صبح پیرہنے در بر دکلاہے بر سر گذاشتہ ترک جلوس سند نمود و بوریائے را در صحن خیمہ گسترده بیران نشست ہمہ ایشان مقرب کہ محرم از شعور و مآل اندیشے دور بودہ امدہ بیست کس بیکبار گے لباس رنگین درویشے در بر کردہ انگشت نمای تمام لشکر شدند واین خبر بوزیر رسیدہ موجب تفکر او گردید چہ فقر عالی جاہ در رفاقت او موجب بدنامی و وسیلہ حرمان از مقاصد بود نبا بریں علی بیگ خان را روز دیگر کہ نہم ذی الحجہ یوم العرفہ بود بعذر خواہی و دلجوئی ہم از طرف خود و ہم از طرف مادرش کہ زن سفندر جنگ دختر برہان الملک است و بنواب بیگم شہرت دارد فرستاد و علی ابراہیم خان بہادر را طلبداشت علی بیگ خان کہ مرد لسان زبان آور و در گفتگو نہایت بیباک و دلاور بود حضور عالی جاہ رسیدہ با و با انواع گفتگو پیچید و ملتماسے رنگین نمودہ عذر ہاے شیرین از طرف وزیر و مادرش درخواست چون عالی جاہ در گفتگو حسن تقریر چندان سلیقہ نداشت عمالہ علی ابراہیم خان بہادر را طلب نمود خان مرقوم خبر تغیر اوضاع لباس آقا و مقربانش شنیدہ بخوف ملاست مقربان وطعن زبان بدگویان اندیشیدہ خود اگرچہ ترک لباس نفرمود اما بلباس پیرہن و پچیدین دستار تحفے بر کلاہ قناعت نمودہ بہمین ہیئت بدربار رفت واحوال مطابق خبر مسموع دیدہ ساکت و ساعت نشست عالی جاہ گفت کہ شما را نواب وزیر طلبداشتہ اند باید رفت علی ابراہیم خان بہایی کہ رفتہ بود ہمراہ علی بیگ خان قاصد خانہ وزیر شد او گفت کہ بہمین لباس حضور وزیر الممالک میرویدگفت ہرگاہ آقاے ما باین صورت شدہ باشد ما را غیر ازین لباس دیگر چہ چیز خواہد بود دو بوشے کہ بود ہمراہ علی بیگ خان رفت و وزیر مہربانی بسیار نمودہ سبب تغیر لباس عالی جاہ پرسید و از گفتگوے سابق خود عذر خواہ گشتہ گفت پادشاہ سخنے فرمودہ بود ما آنرا اظہار کردیم جوابش بایستی داد حاجت بدلیل پوشیدن و مراد بدنام نمودن نبود علی ابراہیم خان جواب داد کہ ما بامید عنایت خانہ امید خود شمردہ آمدہ بودیم چون جنابعالی کلمات عدم التفات در خصوص تقاضاے پادشاہ بجاے جاہ ارشاد نمودند ما شان کہ ملجاے و ملاذے غیر از آستان دولت نداشتند قطع امید نمودہ دست از دنیا برداشتند وزیر بینی بہادر گفت کہ شما با علی ابراہیم خان گفتگو نمائید سہ روز در گوشۂ حضور وزیر نشستہ ہر یکے مطلب خود تقریر میکرد بینی بہادر بہر صورت تحمیل مبلغے میخواست کہ بر عالی جاہ نماید علی ابراہیم خان بحسن بیان استنکاف ازان نمودہ تن در نمیداد بکمال استغنا انقطاع آقاے خود از دنیا و مافیہا اظہار میکرد چون ساعتی گذشت وزیر پرسید کہ ہنوز چیزے منقح نشدہ بینی بہادر گفت کہ گفتگو فیابین کارگر نیست وزیر خان مرقوم را نزد خود خواند و در خیمۂ خس کم نباید حفاظت حرارت ہوا ے تابستان برای او استادہ کردہ بودند برده انجا پرسیدنے بود پرسید و جوابے کہ بینی بہادر شنیدہ بود شنید بعد ازان گفت کہ درین صورت کہ عالی جاہ اختیار نمودہ نہایت بدنامی من است مرا چہ مے باید کرد خان مرقوم معروض داشت کہ عالی جاہ بنا چارے انچہ لائق حال او بود بعمل آورد الحال جناب عالی را انچہ لائق باشد بعمل آرند وزیر گفت نمیدانم شما بروید کہ متعاقب من مے آیم علی ابراہیم خان رسیدہ بعالے جاہ مظاہر نمود و وزیر نیز رسیدہ دلجوئیہاے بسیار فرمودہ تکلیف بخلع لباس درویشے و لبس لباس سابق کرد عالی جاہ استادگے نمودہ حسب الاشعار او بعمل آورد

محصور نمودن سمرو سی نمک حرام بتحریک وزیر عالی جاہ را برائے تنخواہ

بعد دو سہ روز سمرو مع پلٹن ہاے خود خیام عالی جاہ را بایاے نہانی وزیر محصور نمودہ زر تنخواہ خود گرفت چون روپیہ بنود اشرفیہا از اندرون کان برآوردہ داد بعد ازین ماجرا عالی جاہ بسمرو پیغام داد کہ الحال مقدور نگہداشتن مردم نمیباشد

پلٹن ہا و عملہ توپخانہ را جواب داده توپہا و بندوقہاے چقماقے کہ از سرکار راست در خانہاے مسپرد نمایند و دو پلٹن نگہدارند وچون او با وزیر ساخته بود کہ بہ نمک حرامی بستہ جواب فرستاد کہ الحال توپ و بندوق از کسے است کہ در دست او ست و خود ازان مکان کہ خیمہ داشت برخاسته در لشکر وزیر زول نمود و ملازم او گردید

مقید شدن عالی جاہ در دست وزیر باقتضاے قسمت و تقدیر

چون شب سوم شیخ جنبیل فرانسیس کہ پیشتر ملازم عالی جاہ و بعد ازان بر طرف گردیده نوکر وزیر شده بود با علی ابراہیم خان بسیار آشنا و پاس خلاصہاے سابق سید اشت پنج شش کس از قوم خود ہمراہ آورد و با علی ابراہیم خان گفت فرد الافواج وزیر برای دستگیر کردن عالی جاہ می آید انقلاب عظیمی درین معسکر روی خواہد داد نمیدانم دران وقت بر شما چہ رود اگر این پنج شش کس در حفاظت خواہند بود امیدے متعرض شما نخواہد گشت علی ابراہیم خان لشکر پاس خلاص آن مخلص سر تاسر وفا بجا آورده معذرت خواست کہ برائے من نامناسب و از رفاقت بعید است کہ عالی جاہ در چنین بلا مبتلا و من در حمایت اسد قابا شم صبح دیگر پاے از روز گذشته بود کہ افواج وزیر بجہا سوار شده قاصد خیمہ گاہ عالیجاہ گشت چون نمایان شد باز موشیو جنبیل از پلٹن خود علحدہ گردیده با سعد و دے نزد علی ابراہیم خان آمد و چنان دیر وزہ را اعاده فرمود و خان مرقوم بطور مسطور انکار نموده ابا کرد و او گریان بر گشته بصف خود ملحق شد مردم مذکور خیام عالی جاہ را محصور نموده ہر طرف حرم سراو کارخانجات مستحفظان محکم نشانیدند سردار یکہ باین کار مامور شده بود در خیمہ عالی جاہ در آمد و او را بر خیلے کہ برائے سوار یش آورده بود نشانیده خود در عقب ہودج نشست و ہمراہ خود در انبوہ مردم متعین بلشکر وزیر برده در جائیکہ معہود بود محبوس داشت

محروس بودن علی ابراہیم خان حسب الامر وزیر و نجات یافتن ازان حراست بحسن تقریر

آخر روز چند سوار ملازم سرکار وزیر عنان ریز مقابل خانہ علی ابراہیم خان بہادر از دور سید اشدند خان مرقوم را متیقن گردید کہ برای او می آیند عرضے چند را کہ در خدمتش حاضر و او بر بستر بیماری خوابیده بود آگاہ ساخت کہ اینہا جویاے من می باشند الحال ہر کہ خواہد بدر رود و ہم نشینان ہمہ گریخته گوشہ عافیت جستند مگر میر شطارے و غالب خان و خواجہ عبد اللہ و واحد علیخان کہ او را جاے خود بجنبیده رفیق حالش ماندند تا آنکہ سواران مذکور رسیده فرود آمدند و بر اسپہا و اسباب ناظر بوده بجراستش قیام نمودند قبل ازین سانحہ یکے از دست گرفتہاے علی ابراہیم خان برہان خان نام جماعہ دارے افغان کہ اندک طالب علمی و فراستے داشت و خود را از جملہ فدائیان خان موصوف شمرده در بندگیہا و حسن اخلاص از جمیع متوسلان ممتاز ے نمود ظاہر کرد کہ انچہ درین وقت از اعادے پنہان داشتن منظور باشد بمن باید سپرد علی ابراہیم خان گفت دیگر چیزے غیر از دو فیل و چند شتر ندارم این را با خود نوعے کہ دانید نگہدارید آن صدیق صداقت شعار کہ خود از اثنای اشین اذہانی الغارمی شمرد اغیال و شتران را گرفته بجاے شتافت کہ دیگر کسے نشانش نیافت القصہ علی ابراہیم خان در عین ہمارے حیران و تماشاے قدرت ایزد سبحان بود و دیگر رفقاے عالے جاہ ہر یکے بیکے از روساے لشکر وزیر ساخته با او پیوست مگر حافظ اسرار خان فیضے و بعضے از متصدیان بگیر آمده در لشکر وزیر حوالات مردم بود ند کسے از دوستان حاضر علی ابراہیم خان را دلالت نبوشتن عریضہ بخدمت وزیر نمود او دو کلمہ از احوال خود نوشته فرستاد وزیر دران وقت اندرون محل بود لیکن چون ابراہیم خان

را السبب آرسید گے مزاج دحسن اخلاق ایزد تعالی محبوب القلوب آفریده مستحفظ خان حرم سرائے وزیر که از جمله النسوان بوقت رسانیدن زیور جواهر و دیگر تحائف بزن وزیر و والدهٔ او که علی ابراهیم خان بر دو بود و شناسائے باو داشتند احوالش پاشیده دل آنها بران عزیز و افر التمیز سوخت و عرضے را بوزیر رسانیدند خواجه سرا از طرف وزیر آمده سواران را تاکید نمود که از دور ناظر بوده سوار او بے نسبت بعلے ابراهیم خان بعمل نیارند و دستخط نمود که باشها تعرضے نیست سخنی چند از شما پرسیدن است ویس بخاطر جمع باشند صبح روز دیگر سواران رسالهٔ شجاع قلی خان که معروف بیان عیسی و از جملهٔ یکان بود آمده ظاهر ساختند که وزیر شمارا طلبیده است علی ابراهیم خان پیرهنے در بر و دستار مختفی بالائے کلاه بر سر چیده بر بالکے خود سوار بدربار رفت سواران سفله مزاج و بنجائے پوچ طبع بودند در لشکر رسیده گاهے بطرف خیمهٔ که مالے جاه در انجا مقید بود بردند و گاهی بجائے دیگر چون دو سه بار این حرکت بعمل آمد خان مرقوم یکے از ملازمان خود را فرستاده بشجاع قلی خان پیغام فرستاد که حسب الطلب رسیده ام نمیدانم همراهیان را از کرداینده من سود چیست هر چا منظور حضور باشد ما مور فرمایند که رفته در انجا نشینند شجاع قلی خان کسے را عجالهٔ فرستاد و تاکید کرد که سواران را تندید نموده خان را با احترام نزد او آرد فرستاده از انجا بسواران دشنام دهان و تهدید کنان در رسید و علی ابراهیم خان را بعزت در دیوان خانهٔ وزیر جائیکه مکتب میرزا امانے پسر وزیر بود بر د شجاع قلی خان و بینی بهادر و سوشیر جنگ و یاقوت خان ناظر و دیگر مقربان حاضر بکجا جمع بودند سوشیر جنگ از دور خان مذکور را دیده تعظیم بر خاست دیگران نیز بتبعیت او بر خاسته علی ابراهیم خان را بعزت نشانیدند و خنان استمالت و استفسار احوال مزاج و تاسف و حیرت بردو و انخوردن نموده آدم نزد حکیم محمد خان فرستادند و در فکر تیارے دوا و غذا افتادند خان مرقوم عذر خواست که آفتاب بلند شده وقت خوردن دوا نیست فردا خورده خواهد شد بعد علی ابراهیم خان را حضور وزیر بردند در انجا سهیل علی خان خواجه سرا داروغهٔ فیل خانه سوا حافظ اسرار خان منشی و بعضے دیگران از عملهٔ عالی جاه حضور وزیر استاده بودند خان مشار الیه باتفاق جماعهٔ مذکوره در حضور رسیده یک اشرفی بوزیر نذر گذرانید و بدون آنکه ما مور بجلوس شود نشست از جماعهٔ مرقومه بینی بهادر و شجاع قلی خان و یاقوت خان نیز نشستند وزیر که لباس ولایتی پوشیده تبرزین در دست بکمال رعونت برسند نشسته بود رو بعلی ابراهیم خان نموده گفت که صاحب من با میر قاسم خان چه بد کرده بودم که روز جنگ پچا پهاڑے بسر و گفت که هر گاه سوارے من بعد فتح بر انگلیشیان روبروے او گذرد سمرو برین شلک کند علی ابراهیم خان التماس نمود که مرا ازین خبر آگهی نیست واے بر احوال عالی جاه که برائے چنین کسے که او دار الملک خود گذاشته باعانت او و نشانیدنش بر مسند ما یالت روبروے دشمنی چون انگلیش آید واو در بارهٔ اش چنین بد اندیشے نماید وزیر برآشفته گفت مگر من دروغ می گویم اگر خواهید سمرو را طلبیده روبروے شما با مالے جاه مقابل سازم علی ابراهیم خان ازین جواب دور از صواب آزرده گشته گفت من بے اطلاعی خود التماس نموده ام تکذیب جناب عالی نمی کنم و انچه از مقابل نمودن سمرو با مالے جاه ارشاد مے شود درین وقت مرتبه عالے جاه بجائے رسیده است که خدمتگارے با او شان مقابله تواند نمود سمرو خود جاهے و مرتبه دار و وزیر خجالتے کشیده شروع بمبر بانے و دلجوئے مالے ابراهیم خان و عیب جوئی میر قاسم خان نموده گفت شما مرد خوبے هستید و با شما هم بد بود و نارائے مرا معلوم است که در محفل خود شکایتهائے من مے نمود و کلمات رکیکه نسبت بمن می گفت شما او را حمایت می کردید و او ستنبه نے شد نمی دانم بار فیقے مثل شما چه ابد بود علی ابراهیم خان عرض نمود که من بدانست خود تقصیرے در کار شان نکرده ام مگر آنکه هنگام برآمدن از حدود عظیم آباد اختلاف در آراء دیده او جماعت

رفتن نزد و مرتبه و اعیان دکن مرجع می شمردند و بنده مبالغه در تجویز بسته سلطنت و وزارت نبوده طمانچه و ماشه برای سپر قاسم خان به ازین آستان نمی دانستم و دیر از استماع این جواب تر آمده دیگر نفس کشیدن نتوانست استاله علی ابراهیم خان بهادر نموده و بجوبے ایشان راستوده سبک از جاے خود برخاست و خادم حرم سرا گشت مقربانش تا سر دروازه محل مشایعتش نموده سلام کردند و دیر بسوے علی ابراهیم خان اشاره نموده چیزے بمقربان خود گفت شجاع قلی خان و دیگران برگشته خان مرقوم را همراه خود در مکتب مذکور آوردند بعد جلوس گفتند که نواب وزیر شمار ابر فاقت خود می خواهد و فرموده که همین وقت هرچه هرکه از ایشان پرده باشد حاضر کند چنانچه جواسیس حضور رفته اسپها و اسباب ایشان آنچه رفته بود حاضر ساختند و حکم خیمه کردن در جوار دیوانخانه خود نموده فرموده است که شاه محمد علیه غانه عالی جاه و امین دراز وار او بوده ایدا حوال امانات بعض رفقاے ایشان نزد و مها جنبان بنارس معلوم شده لیکن احوال امانت شاه و عالی جاه در هیچ جا ظاهر نگشته و سراغ آن بعلق انکشاف نیافته چون بر شما اعتماد بسیار داشت ے گویند که جهل هزار اشرفی حواله شاکرده اگر واقعی باشد و دیگر هر که سپرده باشد البته که شما را معلوم خواهد بود در صورت اظهار آن مهربانی و عنایت وزیر الممالک در حق شما بسیار خواهد بود علی ابراهیم خان گفت که کسے تا حال از من در چنین امور سوال و استکشاف احوال ننموده بود الحال که استفسار شده البته آنچه معلوم است معروض خواهد شد و نهو سنگه هرکاره را که خون عالمی برگردن اوست و از جمله رفقاے سمرو بود و اظهار این چهل هزار اشرفی در حوالات خان مرقوم هم او نموده بود طلبیده بمقابله استاده کردند شنیدن جوابیکه علی ابراهیم خان داد یکے از همنشینان همان مجلس برخاست و ده پیاده بنواب وزیر بشارت رسانید که اسپے بهمرسیده سراغ ذر بسیارے پیدا خواهد شد مردم متوجه علی ابراهیم خان گردیده مستفسر شدند خان مذکور سخن بیان شروع تقریر نموده گفت که از آبدارخانه تا بجواهرخانه سپرد بهرها سمرو دولک اشرفی بحواله او شده در سرکار رسیده یا نرسیده مردم بهر متوجه نهو مل گشته بسوی او نگرستند او انکار کرده گفت که بے اصل است علی ابراهیم خان گفت هرگاه سخن کسیکه او را معتمد علیه و رازدار و امین ے دانند بے اصل باشد اظهار سکسران غیر معتمد چگونه قابل استماع دانسته گمان صدقے بران ے توان کرد بهنی بهادر باستماع این خبر برخاسته بر در حرم سرا رفت و وزیر را جوابیکه علی ابراهیم خان داده بود گفته فرستاد و نیز پیغام داد که باکسیکه در جواب الزام هم دهد و نادانی مردم نیز اثبات نماید معارضه کنانیدن ثمرهٔ غیر از تضییع مذارد وزیر بمصلحت انصراف داده بسلے بسیار گفته فرستاد علی ابراهیم خان بشجاع قلی خان فرمود که ده دوازده کس شکسته بال و باز و همراه اند و در جوار دیوانخانه با اجنبیت آرام خاطر میسر نیست اگر عنایتی مبذول حال مخلص است در چهاونے خود جاے باید داد شجاع سلے خان برخاسته بر در سراے وزیر رفته اذن همراه خود بیرون آورد و باخود برده متصل بمقام خود جاداد و نهایت تواضع و دلجوئی را کار فرماشده تا یک و نیم ماه که زنده بود دقیقهٔ از حسن سلوک و دلجوئے فروگذاشت و اموال عالی جاه از نسوان و خواجه سرایان و دیگر عمله هرکاره بجد و جهد بسیار تحقیق گشته بضبط وزیر در آمد مگر اندک جواهر گران بها که قبل ازین سانحه میر قاسم خان مصحوب شیخ محمد عاشق نام ملازمے معتمد در ملک نجیب الدوله فرستاده بود برای عالے جاه باقے مانده در پرستاریهای او بکار آمد و قلیلے اگر زنهایش باوجود جان تفحص شد بدو سلطنت کنیزان و پیرزالهای ملازم معتمد مخفی داشته باشند احتمال امکان دارد اما منفع و مفصل معلوم نشده +

رفتن سلیمان برای بیست آوردن قلعهٔ رهتاس و برگشتن ازان قلعه بانهایت ندامت و یاس

چون عالی جاہ بچاہ ادبار اسیر گردید میر سلیمان انگشتر سلیمانی در دست کردہ از کنج خمول برآمد و داعیۂ تقرب در خدمت وزیر بہر سانیدہ بوساطت مقربان ظاہر کرد کہ یعقوب کمیدان حارس قلعۂ رہتاس از متوسلان من و سابق متصدی آنجا کہ قلعہ دار است نیز از دست گرفتہای این جانب و اموال و نسوان مخفیہ ہمہ معلوم و گذاشتۂ ضد و لیست اگر حکم شود تدبیری در تسخیر آن نمودہ قلعہ مذکورہ را ضمیمہ ممالک محروسہ گردانم وزیر خود بوای این قسم امور بود سیر مذکور امور مہربانی ساختہ رقعتی چند حسب الاستدعای او بمیر رحیم خان کہ دران آوان حاکم سہسرام از طرف وزیر بود و بہام ساہل و یعقوب و غیرہم نوشتہ داد میر سلیمان باعتماد وداد سابق ایام کہ دنیا داران بنا بر اغراض بمقتضای وقت میباشد برہتاس آمد و بمجرد سردار فوج انگلیشے کہ ملازم پادشاہ آن جماعۂ فائزہ وارد این دیار و بصلاح کونسل کلکتہ برپاست خرج و مقابلہ وزیر مامور گشتہ در عظیم آباد رسیدہ بود خط بہ فقیر بوساطت ڈاکر ظفر بن نوشتہ فرستاد کہ اگر بسے شما قلعہ رہتاس مسخر بامردم گردد موجب مزید دوستیہا خواہد بود فقیر بارادۂ سابق کہ حقوق سابق ما بر گردن او دارد قریبش محقق و قرب حوالی ممالک محروسہ دجاگیر داشت این راز در میان نہاد و فہمانید کہ طرف اینہا غالب و وزیر از عہدہ اینجا عہ برنیامدہ عنقریب منکوب و مغلوب میگردد اگر خوبے خودی خواہید قلعہ را بدشمن آقای خود مدادہ تسلیم جماعۂ انگلیشیان نمائید کہ برای شما و اولاد شما سرمایۂ سود و بہبود و ہمیشہ مورد عنایت و الطاف خواہید بود و داد خود مردفطن بود اقوال مراد میر سلیمان را سنجیدہ میر مذکور را بلبیت و لعل توقیف نمود و در اگفتہ فرستاد کہ سردارے از انگلیشیہ را مع فوج زود بطلبند و مطالب خود نوشتہ فرستاد کہ براین کاغذ پذیرائی مطالب من باعہد و قول مستحکم کنانیدہ دہند فقیر بڈاکٹر و بمجر منرو نوشتہ جرنل گاڈرڈ را کہ دران وقت کپتان و در نواح ٹنکاری بود طلبداشت و مطالب ساہل را مستحکم کنانیدہ طلبید و بساہل رسانیدہ و باسطۂ جواب و سوال گردیدہ قلعۂ بکپتان مذکور دہانید میر سلیمان خبر ورود کپتان مذکور مع یک پلٹن شنیدہ بر ضدع ساہل آگاہ گردیدہ بلشکر وزیر برگشت و سعایت فقیر بالشجاع الدولہ رسید ✦

رفتن بندہ بعظیم آباد و نزد ڈاکرد و شنیدن خبر شکست یافتن وزیر و بکسر

بندہ باندیشۂ آنکہ مبادا وزیر بوجے را فرستادہ با فقیر تعرضے نماید نہایت اندیشہ داشت درین ضمن صحبت ساہل با کپتان برہم خوردہ ساہل از قلعہ فرود آمد و مراسلہا نوشتہ التماس کرد کہ باید ہمراہ من بعظیم آباد رفتہ مواعید را بایفا رسانند والا ظلمے صریح در بارۂ من کردہ خواہند بود و بندہ قبل ازین ماجرای اینجا بڈاکر نوشتہ مع خطوط میرزا شمس الدین و خط وکیل والد مرحوم کہ متضمن آزردگی خاطر وزیر بہ بندہ و حضرت والد رسیدہ بود فرستادہ استدعای آمدن خود بعظیم آباد نمودہ بہ خط او متضمن طلب فقیر رسیدہ بود بندہ با والد مرحوم قباحت بودن خود در حسین آباد و حسن رفتن بعظیم آباد التماس نمودہ اعلام کردہ کہ اگر احیاناً وزیر درین خصوص باز پرسے نماید ظاہر باید کرد کہ فلانی یعنے بندہ پسر من است لیکن از فرمان من بیرون و از مدتہا با جماعۂ انگلیشیہ آشنا اعمال او را من جواب نمیتوانم داد لاتزر وازرۃ وزر اخری اگر وزیر بطلب باید برای آن جناب عذر واضح است ✦ بندہ بہمراہ انگلیشیان انچہ مقدر است خواہد دید و اگر انگلیشیان بر وزیر غالب آمدند برای آنجناب قباحتے نخواہد بود بلکہ ممنون دوستی باخواہند بود و مرخص گشتہ مع ساہل روانۂ عظیم آباد گردید در انجا احوال رفتن میر جعفر خان بکلکتہ و مرشد آباد و در گذشتن ازین جہان و ورود بمجر منرو و سانحہ گرفتہ بردن تلنگہ ہائے متعینہ سرکار سارن کپتان کمپنے را بطرف لشکر باڈن و رہائے یافتن او انہ و دست تلنگہ ہا و بسر اسیدن تلنگہ ہائے مذکور و خبر رفتن بمجر منرو بجنگ شجاع الدولہ و جواب سوال او با انگلیشیان و مغلوب گشتن از جماعہ مذکورہ مفصل معلوم خواہد شد تفصیل این اجمال از صفحات آئندہ واضح می یابد ✦

رفتن میر جعفر خان قبل ازین جنگ بکلکته و مرشد آباد و در گذشتن او ازین جهان و دیگر سوانحیکه درین مدت روی

چون شجاع الدوله عالیجاه مع پادشاه از محاصره عظیم آباد برخاسته در کنکر که از محالات بهوجپور و محاذات غازی پور است طرح اقامت انداخته اراده توقف دران نواح نموده و موسم برسات در رسید میر محمد جعفر خان برای بعضے جواب سوال های خود قاصد کلکته گردیده و برادر خود میر محمد کاظم خان را که مرد ساده نیک ذات و متهاست صوبهٔ عظیم آباد قبل ازین مقرر ساخته بود بصلاحے که بزعم خود اصلح میدانست متنبه گردانیدند و میرج نارائن برادر راجه رام نارائن نائب صوبهٔ عظیم آباد را که عالی جاه او را در گنگا غرق کرده بود دیوان و مدار المهام صوبهٔ مذکور با آنکه لیاقت انیکار بلکه هیچ کار نداشت گردانیده خود راه کلکته که برای او مقدمهٔ سفر آخرت بود گرفت همانا سبب برگزیدن راجه میرج نارائن فقط عناد عالے جاه با برادر او بود و همین قسم هر که در زمان عالے جاه ملازم او یا مورد الطافش بود نزد میر جعفر خان مبغوض ترین مردم گشت هر چند نے حد ذات آن شخص لیاقت انواع عواطف و عنایت داشته باشد و گذا بالعکس چون اکثر بزرگان و بزرگ زاده های بنگاله و عظیم آباد بنا بر تسلط و اقتدار عالے جاه در زمرهٔ رفقای او انسلاک داشتند میر جعفر خان را بغضے بنود که بیچاره ها با ماکن و اوطان خود معاودت نمایند چنانچه میرزا باقر و میرزا عبد الله خلفین آقا میرزای مرحوم و یوسف علی خان پسر غلام علے خان و ازین مقوله اکثر کسان در اطراف شهر عظیم آباد و بنگاله حیران و در کمال پریشان خاطری بودند تا آنکه میر جعفر خان در گذشت و آوارگان بیچاره را عود بمنازل خود میسر گشت و اکثر کسان که نزد میر قاسم خان مردود بوده اند در عظیم آباد و مرشد آباد مشمول مراحم میر جعفر خان گشته بمدارج علیه مترقی شدند و خان مذکور بکلکته رسیده مشغول جواب و سوال خود با ریاب کونسل کلکته گردید چون شمس الدوله بهزے و نسرت گورنر از سفاهت و نادانی میر جعفر خان علی ماهے علیه آگهے داشت نمیخواست که مطلق العنان او را در مرشد آباد گذارد و تا ممکن باشد هر شهر و دیار عیش گاه دیده بیچارگان را ناحق برنیاندبنا برین جواب سوالات او را در چکاپوی کونسل انداخته بهیچ گفتگو را یکسو نمود و هر چند خواست که نند کمار چنانچه بدولهٔ مامور و در کمال اقتدار بود بحال و برقرار بوده همراه او از کلکته برآید چون مفاسد وجود هندوی مذکور شمس الدوله را کما ینبغے معلوم بود و میدانست که میر جعفر خان با غوائے او مجوز انیدن اصرار اکثر نام آوران عرب طلب گردیده والحال هم خواهد بود رضا نمی شد تا آنکه بهزار سماجت میر جعفر خان مرخص گشته بمرشد آباد آمد و نند کمار همراه او رخصت نیافت بعد ورود او در مرشد آباد خطوط با انواع حیل بمشارکت آرائی مشیران خود بکونسل نگاشته و بعضے از کونسلیه ها را بطور سے از خود خشنود نموده درین باب استمداد کرد شمس الدوله صلاحے در ضمن خوشش فهمیده بمرشد آباد مرخص فرمود اما عیوب و مفاسد او را نوشته کتابے مجلد ساخته و نند کمار در مرشد آباد آمده اقتدارش بجائے رسید که منشی محمد رضا خان که نائب نظامت همانگیر گردد و داماد را بو بیگم و عماد الدوله ثابت جنگ بود محتاج رجوع او گردیده اکثر سرو بے اقتضا قولے شد و میر جعفر خان فرمانروا هندوی مذکور گشته خان مرقوم را از حکومت جهان گیر نگر تغیر فرمود حسب الایمائے او مقید ساخت تا مگر بتهدید (تکلیفے که صاحب قاسمه بازار بود نند کمار و میر جعفر خان نرسیده خلاصش نمودند درین ضمن میر محمد جعفر خان بیمار گشته روز بروز کاستن گرفت و چهار دهم ماه شعبان سنه کینزار و یک صد و هفتاد و هشت هجری روز سه شنبه بدرود جهان بے بقا کرد مزرع حیاتے است نمود از معتقدین مسموع افتاده که دم آخر آب تبرک بتهامی کریٹ کوٹه که یکے از معابد هنود در سواد مرشد آباد است تجویز نند کمار آورده بخلق میر جعفر خان چکانیدند آب خوردن تهان بود جان سپردن همان بیت

همینست بسنداست اگر شنیدی + که گرفتار کارے سمن خدرویے + اعاذنا اللہ وجمیع المومنین من غیر ازانجمله میر محمد جعفر خان از خوف افواج شجاع الدوله و جسارت او اشهرت داشت آرزومند مصالحه بود که بهر صورت میسر آید و شاید اصحاب انگلیشیه هم بنابر اشتهار شجاعت واقتدار وزیر و بنای مقابله با پادشاه میخواستند که اگر مصالحه بآئینے که مخل امور تجارت شان نباشد بعمل آید قبول باید نمود و صوبهٔ عظیم آباد باختیار وزیر و پادشاه گذاشته در الگزاری صوبهٔ بنگاله هم سلسلهٔ مناسب که فقیر را منفع معلوم نشده تعهدے نمودند شجاع الدوله از فرط غرور و فقدان شعور که درین زمانه نهایت مروج و از سرداران کمتر کسے ازین مرض خالی است قبول نکرده اصرار بر انتزاع جمیع ممالک داشت و عجب آنکه با وجود کثرت لشکر و توپهاے خرد و بزرگ و قیاطر سراب بوفور از شدت غفلت و بے خبرے و غرور بشعور خود با وجود نبودن دانش وضع و تدابیر یکه براے این کار بایست خیتوانست که درست بعمل آرد و التماس دولت خواهان دانا دل و هوشیاران کامل اصلا نمی شنید بهمین علت دیدا بخر دیدغریب حالی است درین جزو روزگار که هر کرا زمانه اندکے یار شد و بامداج اقتدار رسانید هابیت او انقلاب یافته خود را از انبیا و ملک که در زمرهٔ انسانے بالاتر ازین جماعهٔ نشان نداده اند افضل و اعلے شمرده رویه و طریقه آن بزرگواران را مرجوح و شیم سخیفه خود مرجح میدانند ازان جمله است استشاره در امور که سید کائنات علیه افضل الصلوة را عقل ناس و صاحب وحی بود از جناب حکیم خبیر بعزان مشاوره هم نے الامر امور گردید و سلاطین ذوی الاقتدار و امرای کبار همیشه بناے کار خود بر مشاورت گذاشته باوزار اصدقاے عاقل استشاره مے کردند الحال هر که بدستیاری بخت ناگهان بدولتے رسید خود را و در جمیع فضائل و کمالات از کل کائنات افضل شمرده رجوع بکسے نمی کند بلکه اطاعت را ننگ و عار دانسته هر چند ناصح صدیق ارسطو مرتبت باشد التفاتے بالتماس او نے نماید بلکه عقول را بازرد مقدوری سنجد و میگوید که ما عقل کل کوک با آلاف داریم و دیگران عقول مات و عشرات سبحان الله کار عقل بکجا کشیده و مرتبهٔ انسانی خصوص در هندیچه حد رسیده (اللهم افرغ علینا صبرا علے ما اوذے بالتفضل والاحسان وبدل بمنک وجودک بالفرج الاخران) +

ذکر معزول شدن میجر کرنک از سالاری فوج انگلیشیے بورو میجر منرو کہ نوکر پادشاہ انگلیشان بود و اتفاقا بطرف کلکته از جهاز رسیده بسالاری فوج بنگاله مامور گشت و جنگ وزیر با انجام رسانید و سانحه که کپتان کمبونے بان مبتلا گردید

هنوز میر محمد جعفر خان زنده و در کلکته بود که میجر منرو بر جهاز منوارے که عبارت از جهاز جنگے است بقریبے که فقیر بران آگهی مدار و وارد کلکته گردید چون اصحاب انگلیشیه امتداد زمان جنگ وزیر بنابر سوے تدبیر و کم جرأتے میجر کرنک احتمال میدادند و نیز ضابطهٔ این جماعهٔ است که هر جا سرداری ملازم کمپنی باشد و سردار دیگر نوکر پادشاه در انجا وارد شود تا هنگام اقامت سردار ملازم شاهے حاکم و سردار ملازم کمپنی محکوم او باشد شمس الدوله دو دیگر کونسلیه های کلکته میجر منرو را بسرداری افواج عظیم آباد تجویز نموده مرخص کردند میجر کرنک باستماع این خبر بکلکته رفت و میجر منرو بعظیم آباد رسیده بریاست فوج پرداخت زمانی قلیل گذشته بود که کپتان کمبونے را با معدودی از انگلیشیان تلنگه های پلٹن او بهجوم آورده گرفتند و با جمیع توپ همراهش اراده بردن نزد راجهٔ بلوند نمودند راجه مذکور حسب الامر وزیر بر لب دریای سرجو که مشهور بگهاگرا و دیو است بر سر حد و دغازے پور متصل بجدود گورکهپور بنابر قبر گرے ملک وزیر و مزاحمت دخل و تصرف انگلیشیان در ممالک محروسه

او اقامت داشت و کپتان مذکور نیز بمقابله او برای همچنین امور برلب بهان دریا در حدود صوبهٔ عظیم آباد مامور بود کپتان مذکور نهایت مدارا با فوج همراه با بهر تنهائی خود و اخراف و غلهٔ آنها نموده بیجر منرو را از ما جرا نگیکه فیما بین او و تلنگه با رو میداد اعلام نمود بیجر بجوا بگفت کسان را منوا تر باستعاله و تسلی تلنگان فرستاده خود با یک پلٹن سوار او دو لاتے بسبیل الیغار و برجناح استعجال دو دیوه متصل بکپتان رسید و علے الفور مستعجلان بر تسلی تلنگان مے فرستاد و کپتان خود هم اچنبا لیت در ساختر ضای آنها بعمل می آورد چون اقبال ناصر انگلشیان داد بار در دنبال تلنگان بود باوجود آنکه راه لسیار بریه نزدیک بلشکر بلوند سنگر رسیده بودند بموا عید مدار استعمال گرد معطوف ورزیدند و بیجر رسیده لفایظ معهود قواعد سلامی از آنها دیدچون بند و قها را خوا بانیدند تلنگان را معصور سوار او ان نموده بند و قها را بستید و آنها را همراه آورده جمعیت آنها را برهم شکست و ده بیست بیست تنان جماعه در پلٹنے داخل کرد و از پلٹنهای دیگر سپاهان قدر مردم برآورده پلٹن تازه آراست و لبسرکردگی کپتان بجاے مذکور فرستاد و بیست و پنج کس از جمله پلٹنے که این فساد برانگیخته او بود بطور قرعه برآورده در حضور جمیع فوج برای عبرت بدم توپ پرانیدند برهنے از جمله این بیست و پنج کس اندک نهلتے خواسته و پرستش خاصی برای آفتاب و غیره معبودان خود بعمل آورده خاکی از سهان گل زمین برسر و روی خود مالیده و لطیب خاطر و کمال استقلال آمده جان خود بدم توپ داد صدق الله تعالے و کل حزب بما لدیهم فرحون) تا جواب و سوال از طرف شجاع الدوله متابعت عقل میشد اصحاب کونسل انگلشیه که فحا رحل و عقد امور بوده اند حکم جنگ با او بیجر منرو نمیدادند چون رقائم چند متضمن عجب و غرور بیرون از قوانین عقل و شعور بجانب مذکور رسید در اواخر صفر با او اسطه ربیع الاول سنه یکهزار و یک صد و هفتاد و هشت هجری نبوی صلے الله علیه وسلم حکم بتنگیدن با و بر بیجر منرو فرستاده امور بجا دله و مقاتله نمودند بیجر منرو صیاحے چند در سر انجام اسباب ضروری مثل گاوان باربردار و اذ خار جنس ماکولات و غیره ما یحتاج و شمار مردمے که میخواست آنها را درین جنگ همراه ببرد پرداخته داعیهٔ نهضت بجنگ در ضمیر خود بکسر نمود

ذکر عبور بیجر منرو مع فوج از دریای سوہن بر معبر کولور و رسیدن بمقابل لشکر وزیر و جنگ این هر دو با همدیگر و ظفر یافتن بر وزیر بحسب تقدیر

و اخر ربیع الاول یا اوائل ربیع الآخر بود که بیجر منرو بجنگ وزیر با مور گشته مردم لشکر خود که بردن آنها همراه منظور داشت از سپاهے و اهل اردو مع سوار و پیاده انسان و حیوان همه را شمرده لضبط حساب درآورد و غله و دیگر ما یحتاج آن قدر که تا ده روز بلشکر وی کند همراه برداشت و با صحاب کوٹھے عظیم آباد گفت که در همین ایام معدوده یا ظفر بر خصم میرسے آید و حاجت بغله منظوره نمی ماندیا مغلوب و مفقود میشویم باز رجوعے و حاجتے باین مذخورات نخواهد بود چون این داعیه مصمم بیجر راهی گشت نیرو لے الدنام شخصے از سکنهٔ صوبهٔ عظیم آباد که از طرف وزیر عامل پرگنه بهیا و غیره مضافات سرکار شاه آباد بود از حرکت بیجر بوزیر خبر داد و افواج مغلیه خود را بقراولی چپاولی فرستاد و توپ بزرگی را که چندی قبل ازین برلب دریا بمقابل افواج انگلشیه که بر دریای سوہن محاذی کولور بکراست معبر آنجا قیام داشت فرستاده بود و باز پس طلبید چون برسات با فراط و کل یا لاسیار شده بود در بعض جا از اثنای راه پاپیای ارابه توپ مذکور بگل فرو رفته برآمد نش متعذر گردید فوجدیر خود با هزار سوار و دراني آمده توپ را برآورده همراه برد اما از کثرت غفلت در فکر سر انجام اسباب جنگے ملاحظهٔ گوله های توپ و بارود و استماع عرض حمله آنها و تفویض هر چیزے هر کرا مے بایست و مشوره او ضاع جنگ با آل اهل عقل و ارباب حرب پرداخته

مشغول لهو ولعب از قبیل باختن قمار چوپڑه پراندین کبوتر و دیگر ملاهی و ملاعب چنان غافل و عاطل ماند که گویا در ملک خود بسیر و شکار آمده که سد مورچالے از دریاچهٔ تهور اکشیده تالب گنگا ملحق ساخت و ارادهٔ حرب در حجاب و پناه آن داشت تا آنکه میجر منرو مع فوج بنگاه رسیده بفاصله سه کروه برلب چیلے معسکر ساخت و چیل مذکور بین العسکرین واقع شد روز سوم منیر فسخ عزم و تدبیر یکه اندیشیده و ترک سد یکه برای جنگ کشیده بود کروه مباعیهٔ جنگ انگلیشیان از سد مذکور بیرون رفت افواج مغلیه وغیره همراه وزیر و شجاع قلی خان معروف بمیان عیسے با همراهیان خود کشش هفت هزار سوار و پیاده اود بر پشت سمرو و موشیر مدک قرار گرفت و راجه بینی بهادر نائب صوبه اوده و آگره آباد بالازمان خود از مورچال برآمده برلب دریای گنگا متصل خوبپور آبادی اقامت گزید سمرو و موشیر مدک با هشت توپ که بآئین ولایت فرنگ برآرابهاے سبک مستعد تعبیه بود مع هشت پلٹن تلنگه بابنده تهاے چهاتے پر ساز ساخته و آراسته عالے جاه مقابل فوج انگلیشے گشت شجاع قلی خان برگشت اینها بود و وزیر با فوج خود طرف دست راست میسے و بینے بهادر بطرف دست چپ میسے متصل بگنگا و جنگ توپ شروع شده از هر دو طرف گلهاے باری علے التواتر بعمل آمدن گرفت و مردم طرفین برابر مجروح و مقتول از ضرب گولهٔ توپ میشدند دو زیر از طرف دست راست اینها برآمده با فوج مغلیه و غیرایشان بر لشکر انگلیشے یورشهاے نمود و متواتر در تردد بود مغلیه و در انیان در سواران همراهی میجر منرو و بنگاه اورنجیهٔ قتل و غارت مے کردند از توپ اندازی سمرو و موشیر مدک و حملات متواترهٔ وزیر عرصهٔ بر افواج انگلیشے تنگ گردیده زبون حال گشت میجر منرو حال بدین منوال دیده چون بنا بر جلولت جیل که گل و لاے بسیار داشت یورش بودن نمی توانست لهذا فوجے را بطرف گنگا روانه ساخت تا رفته بر بینے بهادر یورش آرد و فوج مذکور بسر کردگی کمپتانان شجاعت هوشیار آهسته آهسته مائل بطرف گنگا گشته بآبادے و یرانے که بینے بهادر و فوج او در پناهش استاده بود متصل گردند و شیخ غلام قادر و غیره شیخ زادگان لکهنو که هراول بینے بهادر و معتمد او بودند پیاده پا بندوق در دست در حجاب دیوار خرابهاے مذکور باخته داشتند تلنگه هاے انگلیشے پنهان از نظر ها در راسته ده خراب در آمده چون بپنهاے آبادے رسیده بر سر دیوار برآمدند و گویند که بسنگ و کلوخ آنها را مشتعب گردانیدند شیخ غلام قادر با اخوان و رفقا بعد ورود آنها بر سر خرابه آتشگه بجنگ پرداخت تا اینها جمع شوند و صفوف آراسته گردانیدند گماشتگان یعنی بطریق تعلیم کمپتانان خود که همیشه منتظم راه مے روند صفوف آراسته شروع برق انداز ے نمودند شیخ زادگان هم بقدر طاقت و فرصت جمع آمده تفنگ اندازے آغاز نهادند لیکن مردم اینها را کم غیر وقت و دیر کمال تفرقه بندوقها را سرد مے دهند بعد ورود برآمدن از عهده جواب شلک برق اندازان انگلیشے معلوم و یک دو شلک منتظم صفوف انگلیشے که باصطلاح پندیا بڑه مے گویند کار شیخ غلام قادر مع برادران و همراهان بانجام رسیده برخاک هلاک افتادند و بے دلان پهلک از جان جاے هولناک برآمده عرضهٔ راهاے گذاشتند راجه بینے بهادر از غالب خان که مردهندوستان زاے منتخب و از نیکان و قدماے شاهجهان آباد و بصفات حمیده موصوف و نهایت سنجیده و آراسته بود پرسید که الا باید کرد خان مرقوم گفت اگر آبرو باید جاے جان باختن است والا محل بیرون تاختن بینے بهادر اظهار قبول آبرو و جان بازی نموده و گفت بسم الله و اشارهٔ فرود آمدن از اسپ نمود غالب خان مع پسر متبناے خود که میر وجیه الدین خان نام دارد از اسپ خود فرود آمد و درین عرصه تلنگان اندکے پیشتر آمده بینے بهادر را مردن و شوار آمده عنان اسپ از میدان گردانید میر وجیه الدین خان پدر را از برگشتن بینے بهادر آگاه گردانید غالب خان احوال آقا دیده باز بر اسپ خود سوار و دو سے راجه سالک راه فرار گردید ٭

بیرون رفتن شجاع قلی خان معروف بمیان عیسے از پشت سر موشیر مدک و سمرو و برہم انتظام و شکست افتادن بر فوج وزیر باوجود ظہور غلبہ بحسب تقدیر

شجاع قلی خان باستماع آواز شلک تلنگان و تیغ زادگان ہمراہی مبنی بہادر گمان غلبہ و جسارت را حمل مبنی بہادر نمودہ برآبروی خود ترسیدہ کہ مبادا مبنی بہادر کاری از پیش برد و او در حضور وزیر برود دیگر ہمچشمان شرسازی کشد و بنابر فرط اضطراب استعجال بدون استخبار و ادراک احوال مبنی بہادر از پشت سر سمرو و موشیر مدک برآمدہ پیش راند چون پیش رو جمیل پرگل و لائے بود و گذشتن ازان دشواری داشت علاوہ آن رویہ دیوار آتش بار کرا مجال است کہ برود ازان جملہ رفقای معتمد کہ شش ہفت ہزار سوار بودہ اند جماعۂ قلیلے باخان مرقوم ہمراہی نمود بسبب پیش رفتن او توپ اندازی سمرو و موشیر مدک کہ علے التواتر بر سر افواج انگلیشے گولہا مثل تگرگ میریخت موقوف گشت چہ شجاع قلے خان مع ہمراہیان بین الصفین در آمدہ حائل دافع توپ اندازی این طرف گردید و از طرف انگلیشیان شدت و پاکے شروع گردیدہ بر سر افواج عیسے و سمرو و مدک قیامتی آشکارا شد شجاع قلے خان با معدودے از رفقا ہزار خرابے از جمیل بیرون برآمدہ ہدف گولے ہائے شلک انگلیشے گشتہ جان خود در ان میدان برایگان داد بقیہ مردم ہمراہش کہ از آفت قتل و جراحت سالم ماندہ بودند گرختہ استادگان میدان ہوا باضطراب خود رہنمای فرار شدند و تلنگان مقابل مبنی بہادر از سور چال گذشتہ داخل لشکر وزیر گردیدند و شور یوم النشور در ان معسکر ظہور رسید سکنہ آبخوار آلمنگان زیر شلک آتش بار گرفتہ چنان مضطرب ساختند کہ احدے را مجال حمل و نقل اسباب و دولت نماندہ بے اختیار ہر کس بہر صورتے کہ بود در راہ فرار پیمود و شکست بر کل مردم افتادہ کسے را پائے ثبات استوار نماند و خلیدہ در ایمان بے ایمان نمک حرام احوال مبین منوال دیدہ بطمع غارت اموال لشکر خود از وزیر جدا ئے گزیدہ و با لشکر خود در آمدہ دست بغارت و تاراج بر کشادند و وزیر بتوقع خلق و ظہور اندک غلبہ حیران قدرت داور گشتہ ساعتی تماشائی انقلاب بود بعد ازان کہ کمتر کسے با او ماند خود ہم از میدان برآمدہ در پے گرختگان رفت و جمیع اسباب خانہ وزیر و سرداران ہمراہے او و زرہای صرافان از اشرفے و روپیہ و جنس نزازان و سوداگران مثل زربافت و کمخواب و انواع اقمشہ و توپہائے بزرگ خرد و فروش و خیام و انچہ در ان لشکر بود بغارت افواج انگلیشے در آمد و لشکریان وزیر نیز دست تاراج باموال ہمدگر گشادہ ہر چہ دست ہر کہ افتاد و در ربود حساب این دولت کہ در بن لشکر بغارت رفت علام الغیوب میداند پس محاسب وہم در حساب و قیاس آن عجز معترف است الحق عجب لشکرے معمور بود کہ پہلو بمعمورہ شاہجہان آبادے زد ہیچ پرہائے بسیار در دریا چہ تصور را کہ بطرف پشت لشکر بود و اندک عمقی با گل ولای بسیار داشت فرو رفتہ و در ماندہ گشتہ زیر شلک تلنگان مستغرب صد آمد و بنا کامے ایام حیات آنہا بسر آمد حالیا راشجاع الدولہ یکروز قبل ازین جنگ از قید رہائے دادہ نامہ فیلے را کہ در پائے او تلنگے بود عنایت نمود قدرت کاملہ الٰہی در ان دار و گیر یارے وہ سنگیرے نمود کہ مرکوبے باد عیر گشتہ ازان ورطہ بعد فوت ایام حیاتش باقے بود و الا در چنین حادثۂ ہوش گسل پیمانۂ بیہوشی را از برادر میگریزد آن بیچارہ را کہ مقید و از ملاقات مردم ممنوع بود کہ مے پرسید قربان قدرت نمائے حکیم قدیر باید رفت کہ در دل دشمنے چنین انداخت و برای او سوائے مہیا ساخت مصرع صد شور و سبب خیر گر خدا خواہد ۔ در ہمان شب کہ صبح آن شکست بروز وزیر افتاد مطلع ابراہیم خان بہادر اطلاع بر خلاصے میرزا سلیم خان یافتہ نصف شب پیغام داد کہ نزد ما این بندہ و نخواہ

اسپ خوب که هر جا خواسته باشند برساند مبلغ هزار روپیه نقد بدولت عالی موجود است اما بمذمت نفرستاده که بشنود باستماع این
خبر وزیر بدگمان گشته بازلادهٔ بدی نماید اگر امری منظور شود دایما فرمایند فرستاده آید عالی جاه گفته فرستاد گان بروت پاس وزیر بجای
شما که در چنین وقت بکسی عنوانی من نموده خیر خواهی را منظور داشته اید اما فی الحقیقه این زمان صلاح نیست وعدهٔ سر کوبی
نموده اند اگر فرستاد نه بهتر والبته عند الحاجة طلبیده شته خواهد شد اتفاقا شب مادهٔ فیل مذکور رسیده سواری برای او میسر آمد وقت
شکست میر قاسم خان هم با فراریان دیگر بدر رفت و علی ابراهیم خان بهادر اسباب و احمال همراه برادر خود علی قاسم خان
یک روز قبل از شکست از پل گشتیها که بر دریاچهٔ تمورا بود عبور کنانید و در لشکر پادشاهی که آن طرف تمورا بود فرستاده خود
چریده ماند وقت فرار بر دریاچهٔ مذکور رسیده از هجوم فراریان مجال عبور نیافت پل نیز شکسته بود علی ابراهیم خان بهادر سمبرا
گذاشته بالاتر رفت و از انجا خود را بدریا زده عبور کرد چون بسر راه گرنجگان که در انجا هجوم نموده بعضے دیا نشتار بعض دیگر و
برخی برای آسودن اندک توقفے نموده بودند رسیدند دیدند که بعضے از افواج انگلیشیه رسیده توپے را سر از چپو کرده بطرف
مردمین هر دو طرف دریا سر داده اند و از طرف دیگر شلک بندوق نمودند اضطراب عظیم در فراریان بهم رسید امیدے را
هوش و حواس برجا نماند و خلقے کثیر دران دریاچهٔ صغیر هلاک و مستلاشے گردید و بر سر همگرا فتاده جمعے مردند و جمعے بهزار
خرابے جان بسلامت بدر بردند اما در کمال رسوائی و فضیحت هر کرا هر راهے پیش آمد بناچار اختیار افتاده برخے
بمرض تاراج و غارت گنواران در آمدند بعضے بشقت فراوان راه ها بریده بجمیع فراریان رسیده زندگے از سر گرفتند
وزیر عبور دریا نموده متعلقان را باخود گرفته راه آله آباد سپرد و میر قاسم خان لنگان لنگان شش هفت کروه از بنارس گذشته
توقف داشت و بینی بهادر حسب الامر وزیر برائے همراه بردن پادشاه برلب آب گنگا محاذی بنارس که معسکر پادشاه هم
آنجا بود مقام داشت علی ابراهیم خان متصل بلشکر بینے بهادر خسته حال رسیده بر کنار دریا مع ده و دوازده رفقا برای آسودن
اندک توقفے گزید ستفسر خیمه برادر خود بود که در انجا رود خدمتگار غالب خان که درین وقت رفیق بینی بهادر بود و از مخلصان
واقعی علی ابراهیم خان ایشان را دیده بغالب خان خبر رسانید خان مرقوم باستماع ورود مقدم ایشان شادان گشته بارادهٔ
آمدن نزد خان مرقوم برخاسته از بینی بهادر رخصت خواست راجهٔ فرط آرزو مندی ادراک علی ابراهیم خان در دل غالب خان
دیده پرسید که علی ابراهیم خان چه طور کسے است که شما را در شوق ملاقات او چنین بیقرار ساخته بنیم غالب خان مجمل محامدش
بیان کرده گفت احاطه بر محاسن او موقوف بر ملاقتها و صحبتهای متعوفی است بینی بهادر که اکثر در حضور وزیر علی ابراهیم خان را
دیده و حسن تقریرش را شنیده بود خواهان آن شد که او را بر ملاقت خود برگزیند غالب خان را گفت که پیش ما میتوان آورد و
خان موصوف بخدمت علی ابراهیم خان رسیده ماجرا معروض داشت و بهمان هیئتی که بود بملاقات بینے بهادر آورد و راجه
مقدم او را منتظم شمرده استقبالهای همراهے نمود علی ابراهیم خان نیز ملاقت او را مناسب دیده بمصاحبتش رضا داد و چون راجه
را بهر را برای همراه بردن پادشاه گذاشته بود او تاکید نموده در کوچ کردن استعجال مے نمود و پادشاه که از وزیر بدگمان
بود سر از رفاقت بینی بهادر باز زده بهانهائے چند در چند قاصد ملاقات انگلیشیان و مقامات بود جماعهٔ مذکور نیز راه
مراسلات با پادشاه کشاده او را ترغیب بر رفاقت و اعانت خود می نمودند و از انجا که از طرف کمپنی مامور تسخیر بلاد هند بودند داعیهٔ
مصالحه و مصادقت با وزیر هم مکنون خاطرشان بود بناءً علے هذا ارادهٔ ملاقات با بینی بهادر که رفیق و زیر و مخالف با
میر قاسم خان بود نیز داشتند درین ضمن راجهٔ مذکور تعلل پادشاه در کوچ دیده ناچار گردیده خود بسمت گنگا مع لشکر نمود +

ذکر ملاقات پادشاه با جماعهٔ انگلیشیه و عبور دریای گنگا باتفاق آنها و ملاقات نمودن مینی بهادر هم با انگلیشیان بنا بر صلاح وقت زمان

چون مینی بهادر عبور گنگا نمود پادشاه مع فیروزالدوله فارغ البال مقام کرده انگلیشیان را پیش خود خوانده انها را وسیله پیش رفتن در ظاهر هم رسیده متعاقب که بے آمد ندانند تند تر رانده بملازمت پادشاه توسل جستند و بعد حصول کورنش باتفاق عبور گنگا نمودند و ازانجا مینی بهادر را نیز بسوی خود دعوت فرمودند و بنا بر مشوره گذاشته علی ابراهیم خان را هم درین خصوص مستشار خود ساخت و اصابت رای او را دیده بعد ازان اکثر اغلب شریک مشورهٔ میداشت آخر الامر ملاقات با سرداران انگلیش بنا بر فیر طلبے آقاے خود مناسب دیده با آنها برخورد و ایشان داعیهٔ مصادقت با وزیر بشرط تفویض میر قاسم خان و سمرو با او ظاهر نمودند مینی بهادر چون با عالیجاه خوش نبود و سلامتے ملک و دولت خود و آقا درین صورت مشاهده نمود قبول کرده معروض داشت که سمرو صاحب فوج و اوضاع او درین شکست از نظام نیفتاده گر فتن او خالے از صعوبت نیست امامیر قاسم خان را مے توان گرفت اگر وزیر پسندید البته تقصیرے دران خواهد شد پیغامهاے سرداران انگلیشے گرفته و رخصت گشته بلشکرگاه خود که فاصله چند کروه داشت معاودت نمود و مذکور صحبت انگلیشیان با همراز ان خود کرد علے ابراهیم خان هرگنون خاطرش پے برده پاس نمک و حقوق صحبت هاے دیرین میر قاسم خان را که شش هفت کروه از لشکر بے نهایت پیشتر بود آگاه ساخت میر قاسم خان برین امر اطلاع یافته بسرعت برق و باد در رفت و به الله آباد رسیده متعلقان خود را که غارت زدهٔ مردم وزیر بودند حسب الامر در خانهٔ معتمدے اسیر بوده اند بهر صورت که میسر آمد و خدا کار سازے کرد و درچنین تشویش و تشویر همراه خود گرفته ره سپر گردید و در یکے از آباد یهاے قلمرو افاغنه معروف بروهیله رسیده آسوده باقی احوال و تا انتقاش و حسن اوراق وقایع شاهجهان آباد انشاء الله تعالے نگاشته آید +

تتمهٔ احوال سراسر اختلال وزیر بے تدبیر و نیرنگی هاے تقدیر

شجاع الدوله که در عالم غرور ادراک چنین امورے نمود احوال بدین منوال دیده چاره غیر از بدر رفتن از قلمرو خود در ملک بیگانگان نه دید بنا برین بعضے از مقربان معتمد را بفیض آباد و لکهنؤ فرستاده تاکید نمود که متعلقان و اسباب و خزائن را برد و در ملک حافظ رحمت که با و اندک آشنائے لسبب عنایت خان پیشش داشت پیرند و در آبادی بریلے که معمور ترین بلاد او و در آب و هوا از پیلیبهیت وغیره جا ها ممتاز بود اقامت ورزند و خود هم بپای شتاب بالا آباد شتافته مادر و زن خود را گرفته علی بیگ خان را در قلعه الله آباد گذاشته بملک افاغنه رفت و ناموس و اثاث البیت و بالجمله جمیع اسباب دولت در بریلے گذاشت و در قلعهٔ چنارگڑه بشیر جنگے را که معتمد علیه او بود با مردم لائق قلعه داری گذاشته در حراست قلعه مذکوره مستعد گردانید چون در دربار مینی بهادر مشوره او را که متضمن مصالح با انگلیشیان بود باعتماد اعانت افاغنه و راه هاے مرسٹه و بنا بر بغض قدیم خود و تمام و نشان خاندان نه پسندیده و او را بطرف صوبهٔ لکهنؤ مرخص گردانید متضمن آنکه مینی بهادر در ظاهر با انگلیشیان در ساخته و باین بهانه عمل او در صوبه بماند و خود در ملک بنگش با وجود عداوت دیرینه کبا احمد خان بنگش داشت و سبب این کینه از دفتر آخر مستفسر احوال شاهجهان آباد و سلاطین و امرای آنجا است بپرائیه ظهور پیدا پذیرفته با حافظ رحمت و احمد بنگش و غیره سردار ان افاغنه و نواب الدین خان حماد الملک که اتفاقا از هم دیگر انجا بود قرعه مشاوره انداخت هریکے او را امیدوار

اعانت ساخته دلالت باستعانت از راؤ ملهار مرسٹه نمود که او دیرینه سردار دکن و کهنه سپه سالار باجے راؤ و سکاسدار ضلع شاه جهان آباد و بنام صوبهٔ دار اشتهار داشت و دران هنگام در نواح کالپے دگوالیار بسے برد اما از جنگ احمد شاه ابدالی که شکست عظیم بر جماعهٔ مرسٹه افتاده اسباب و دولت اینها بتاراج رفته بود چندان شوکت نداشت شجاع الدوله معتمدان خود را بخدمت او فرستاده استدعاے آمدنش برفاقت و وعده ادای سالیانه بشرط ظفر بر انگلیشیه نمود و بنا بر طمع که درسان روزها بغایت داشت قبول نموده آمد و با عساکر شجاع الدوله بمحن گشت و افاغنه را هر چند حسبا لوعده مرافقت خود خواست آنها بعذرے ستمسک گشته آمدن خود بروعده هاے امروز و فردا گذاشتند +

آمدن راجه بنی بهادر نوبت دوم نزد انگلیشیان و نزدوغا باختن با ایشان

راجه بنی بهادر چنانچه مذکور شد بطرف لکهنؤ رفته براجه شتاب رای حسب المصاحبت نگاشت که شجاع الدوله در معامله با انگلیشیان بشره وطمکیه منظور شان بود تن در نداده عازم حرب بار دیگر است و میر قاسم خان از دست او بدر رفته و سر و را نمے تواند گرفت گر بدغا و درین وقت این قسم کار ها برای خود خوب نمیداند اما من پایان کارش را بخیر ندانسته راغب ملاقات و رفاقت انگلیشیه ام چون شتاب رای معتمد علیه اصحاب انگلیشیه و ممنون احسان دنگهوار بنی بهادر در زمان اخراج عالے جاه بود خدمت او را در عوض حقوق پرورش منعتم شمرده برای خود فوز عظیم دانست و میجر سرو وز پر برادر کلنل کست داده تا به بنارس در تعاقبش رفته زود تر بنا برامرے غیر معلوم برگشته میجر فلچر را بسالارے فوج گذاشت از او هم بعد چند تقصیرے روی داده از ریاست لشکر معزول و میجر کرنک که در سابق رئیس لشکر و نوکر کمپنی بود بسرداری فوج امور گشته وقوع از خطا بهای جرنلے که آنرا برگ دیر جنرل میگویند یافته درین ایام رسیده بود جرنل مذکور نهایت اتحاد با شتاب رای داشت رای مذکور داعیهٔ بنی بهادر با جرنل موصوف ظاهر نموده او رو بنی بهادر از مصالح عظیم شمرده مغتنم دانست و خط متضمن طلب او بکمال اکرام نگاشته بود بوساطت شتاب رای طلبیدن بنی بهادر آمده ملاقات با جرنل نموده زمام حل و عقد معاملات اندکے بدست او آمد او از دانائی چند روز هر دو طرف را خوشنود و راضے از خود میداشت جرنل میگفت که هرگاه شما متعلقان خود طلبیده اشته ناموس را در عظیم آباد یا بنارس بگذارید آن زمان خاطر جمع گشته نیابت و معامله هر دو صوبه با ختیار شما واگذاریم او عذر های مناسب خواسته رضا بطلب ناموس خود نمیداد تا آنکه شجاع الدوله راؤ ملهار را با خود متفق ساخته بداعیهٔ جنگ انگلیشیان در نواح کوڑه رسید و بنی بهادر با فقیری اعتقاد داشت ازو پرسید که مراجه پیدا کرد او گفت که در دو انگلیشیان بمنزلهٔ بادندی بود آمد و رفت بنی بهادر با استماع این سخن غلبهٔ شجاع الدوله گمان کرده داعیهٔ مرافقت او تصمیم داد و راؤ شتاب رای که واسطهٔ جواب و سوال او در خدمت انگلیشیان بود خبر اجتماع راؤ ملهار با شجاع الدوله شنیده به راجه بنی بهادر گفت که اگر بهوستن بشجاع الدوله منظور باشد مراصاف باید فرمود تا من انگلیشیه را برارادهٔ شما داده رخصت بدهانم و شما علانیه و فاشے مرخص شده بروید و اگر ماندن منظور باشد بخاطر جمع و مطمئن باید بود امر یکه موجب بدنامی من و بدعهدی شما باشد بعمل نیاید که برای من خطرے عظیم و برای شما ننگ بی انتها خواهد بود بنی بهادر سوء ظن را جزو احتیاط شمرده را نغود از شتاب رای هم پنهان داشت و انتهاز فرصت نموده زنانیکه بنام بندوبست بعضے از محالات صوبه از لشکر انگلیشیه دور تر و چند کمپنی تلنگه انگلیشیه با او متعین بود بطرف لکهنؤ شتافته و متعلقان خود را برشاهد بطرف عساکر شجاع الدوله

راهی شد کمپنیها قصد مزاحمت نمودند چون فوج بینے بهادر بسیار و تلنگان اقل قلیل بوده اند ممانعت نتوانسته خاموشی گزیدند
وبینی بهادر با فوج خود بدر رفته بشجاع الدوله پیوست علی ابراهیم خان بهادر که بعلت عارضه بیماری در حصار پرتاب گڈه مانده
وبینے بهادر او را در انجا گذاشته رفته بود بنا بر بے خبری از ارادهای مضمر راجه بینی بهادر با وجود رفاقتش بجای خود حیران
ماند وزن راجه آنجا لازمه فتوت با وجود بودن شوهر و اتباع او که حسب الاشعار بینی بهادر بدر رفته کسے در انجا نبود با خان مزبور
بعمل آورده بمقدور خود از دادن مکان اقامت و رسانیدن باحتیاج که در انجا بدست نمی آمد کوتاهی نکرد آخر الامر بصعوبت
تمام اسباب حرکت بهمرسانیده خازنان مکان برآمده وارد اله آباد گشت جرنل کرنک ازین خبر رفتن بینی بهادر متحیر گشته بپاس خاطر
شتاب رای که صدیق مخلص بود چیزے نگفت اما شتاب رای برآبروی خود ترسیده بمجرد اصغای این خبر حضور جرنل
رفته التماس نمود که ایفای عهد بینی بهادر را من ضامن بوده ام واز وچنین حرکتے نظهور رسید اگر در کونسل باصاحب درین
خصوص اندیشه باز خواستی باشد مرا باید فرستاد که قصور از من است نه از شما جرنل و دیگر سرداران انگلیشے را حسن
صداقت و اخلاص راه شتاب رای پسند افتاده دلجوئے بافراط نمودند وخاطرش را مطمئن گردانیدند تا آنکه شجاع الدوله
مع راو ملهار مرهٹه باراده پرخاش بافواج انگلیشے مهیا گردید +

فرستادن اصحاب انگلیشے فوجے را بتسخیر قلعه چنارگڑه و محفوظ ماندن قلعه مذکوره از صدمات تسخیر

سرداران انگلیشے قبل ازین سوانح راجه بلونڈ زمیندار بنارس را بوساطت راو شتاب رای وسید نور الحسن خان
بلگرامے که اول رفیق وملازم شجاع الدوله وبینے بهادر و سزاول معامله بنارس بود بدستمال ساخته رفیق خود نموده بودند
بدلالت او تسخیر قلعه چنارگڑه که بر سر کوه ولب دریای گنگا بده کروهی بنارس طرف جنوب واقع واز قلاع متینه معروفه است
در خاطر آورده فوجی را مع یک میجر وچند کپتان ولفٹنٹ وانسن وسارجن بر سر قلعهٔ مذکوره فرستادند وچند ضرب توپ قلعهٔ
شکن همراه داوند میجر مذکور مع فوج واسباب قلعه ستانی در انجا رفته ازطرف پادشاه احکام اطاعت رسانیده اول نهیدیا
سلطانے فرسانید چون درنگرفت بجنگ اشتغال نموده آتش توپ اندازی را اشتعال داد وکمر همت بتسخیر قلعه
بسته پاے جلادت پیش نهاد محمد بشیر خان که سقرب الدوله وزیر قلعه دار آنجا بود نهایت جبن وبزدلے داشت
اما چون سپاهش پای ثبات افشرده بمدافعه پرداخت ند و محمد بشیر خان را بنوعیکه خواست از قلعه برآورده بحضور وزیر رسانیده
گردانیدند و در دے چند با قلعه جنگ ماند آخر الامر انگلیشیان دیوار حصار بضرب گلهای توپ از طرفے خراب ساخته
در شب تاریک با فوجے مناسب یورش آوردند فوج انگلیشے بالاے کوه برآمد چون داعیه درآمدن بحصار نمودند میجر
همراهیان را دلدهے نموده کم برآمدن بر سنگهای افتاده دیوار حصار داو ستحفظان قلعه صدائے پاے بالارفتگان و
گفتگوی آهنا بسمع گرشنیده خبردار بسعد مدافعه وکلهزار شدند وزیر شلک بندوق وسنگ گرفته اکثر بالارفتگان
را مجروح ساختند وهم ازاضطراب وتاریکے شب پای لبسیاری از سرسنگهای افتاده دیوار وکوه لغزیده غلطیدند وسنگها
از صدمهٔ همدگر غلطیده سر و رو دست وبازوے غلطیدگان را وهم شکست میجر که سالار فوج بود نیز بهمین صورت
زیر سنگها افتاده وزخم تفنگ خورده مدهوش افتاد وعارجان را دل از دست رفته پای ثبات برجا نماند بناکام
برگشتند بعد دیرے ورکمال احتیاط میجر را در همان هنگام شب آوردند مدهوش بود بعد اندک زمانے

عالم فانے را پدرود نموده وجرنل این خبر شنیده وبر پیش آمدن وزیر مطلع گردیده فوج متعین قلعه را پیش خود خواند باتفاق مجادله با شجاع الدوله ومرہٹه پیشتر راند درین عرصه میرزا نجف خان هم که باشجاع الدوله بدلو از بندیل کنڈ آمده رفاقت انگلیشیان گزیده ملازم شان گردید سرداران انگلیشے بعض فوج را بسالاری میجر استبرت بلکهنو فرستاده تا ضابطه آنجا بوده از اطراف صوبه اودھ وحدود آنجا خبردار باشد ومحمد اکبر خان را بکمک توالے آنجا بجونپور راؤ شتاب رای مقرر ساخته وجرنل کرنک باکل فوج مع شتاب رای ومیرزا نجف خان به الہ آباد رفته بتسخیر قلعه آنجا عازم شدند میرزا نجف خان که از کم وکیف قلعه مذکوره آگهے داشت طرف حصار راه جائیکه پشته نداشت نشان داده وجرنل توپهاے قلعه شکن که از غارت لشکر وزبر همراه داشته همان طرف بلند دیوار انجا را شکست وعلی بیگ خان وغیره که از قبل وزیر بحراست قلعه آنجا مامور بوده اند عرصه بر خود تنگ دیده امان خواه شدند راو شتاب رای ضامن آبرو ومال آنها غیر مال وزیر ومنیجر بودن در رفاقت وعدم رفاقت انگلیشیان گردیده آنها را از قلعه برآورده وقلعه بتسخیر اصحاب انگلیشیه درآمد علی بیگ خان وغیره ملازمان شجاع الدوله رخصت یافته نزد توالے نوشته رفتند راؤ شتاب رای باتفاق واعانت راجه بلونڈ سنگه بندوبست هر دو صوبه خصوص صوبا وده مهما امکن انتظام داده عمال در اکثر محالات بلکه همه جا فرستاده اکثرے از افواج میر قاسم خان مثل میر روشن علے خان وشیخ فرحت علے وبرادرانش وشهسوار بیگ تورانے قاتل مسٹر امیٹ را ملازم ساخته متعین صوبه وعمال هر محال نموده چون شجاعت ونژبرتحقق یافت جرنل مع شتاب رای ومیرزا نجف خان عازم جنگ وزیر ومرہٹه گردید وعمال را مع افواج تو ملازم جا بجا گذاشت الحق که شتاب رای در بندوبست صوبه مذکوره باوجود عمل دیرینه شجاع الدوله که از عهد برہان الملک سعادت خان جد مادری او قریب بہ پنجاه سال بود برہم زده اکثر جا را انتظام داد وکارے سترگ کرد لیکن نمک بحرامے بعض ملازمان وقابو طلبے وناحق شناسے اکثر زمینداران آنجا خصوص راجه بلونڈ درین امر نسبے سوید بود +

گفتار در جنگ ثانی شجاع الدوله باتفاق راؤ ملہار مرہٹه با جماعهٔ انگلیشیه ومغلوب گشتن او

چون راؤ ملہار اجابت دعوت شجاع الدوله نموده در رسید وزیر باتفاق پیشتر آمد وجماعهٔ انگلیشیه وعده رفاقت نموده بودند امیدوار رسیدن داشته وشهره برآمدن در عوام انداخته گاے پیشتر نگذاشتند عماد الملک ظاهرا با معدودے رسیده تماشائے بودنه مقدورے داشت ونه ازو دست او کاری برآمد ودر الحقیقه از ناخن تدبیر وعزم شمشیر هیچ کسے عقده نکشود وزنگ کدورت شکستیکه یافته بودند احدی از دل احدے نزدود القصه درنواح کوڑه تلاقے عسکرین روی داده جنگ سبکی دست داد مرہٹه که تاب تحمل صدمات توپخانه گاهے نداشت دست وپاے خبط انیده عطف عنان نموده وتابمرکز دولت خود که نواح گوالیار بود عنان بکران باز نکشید شجاع الدوله نیز از نمک حرامی نوکران وعدم دلدهے فدویان چهرهٔ مقصود در آئینه امید ندیده دل تنگ برگشت درزمانیکه فوج انگلیشیه با افواج صوبه الہ آباد جنبیده خان استقبال افواج وزیر بود بعض افواج مرہٹه بضابطه سنمرهٔ خود افواج انگلیشیه را در میدان مقصود داشته از تنگ نازندگے مشوش میداشت چنانچه یکبار راؤ شتاب رای با اندک مردم در میان آنها افتاده قریب بود که هلاک شود دران وقت جسارتهاے دلیرانه نموده گوئیدبدست خود سبا شر طعن وضرب نیزه گردیده ودر میدان مردان آبروے خود نگهداشت تا آنکه فوج انگلیشیه رسیده ازان دار وگیرش رهانیدند حق آنست که راؤ شتاب رای اکثر صفات حمیده داشت

و درین جزو زمان از جمیع رؤسا ممتاز بوده بر اکثری از اعیان و سکارم اخلاق تفوق داشت برخی ازان انشاء الله تعالی عنقریب در ذکر احوال او بنابر نیابت صوبهٔ عظیم آباد و حکومت آنجا که داشت نگاشتهٔ خامهٔ وقایع نگار خواهد شد ۔ ابراهیم خان بهادر ازالهٔ آباد حسب الاشعار بینے بهادر خواست که بلشکر وزیر رفته با راجه بینے بهادر پیوندد چند کروهے از شهر مذکور برآمده بود که خبر شکست وزیر کرهٔ ثانیه شنیده باز برگشت و مدتے دران نواح مختفی بود تا مصالحه وزیر با انگلیشیان روے داد و فسادها فرو نشست و آن عزیز از التمرسر اصدق و دفاز کیچ خمول و اختفا برآمده بشرف آستان بوسی رسید و ذکرش در ضمن حکومت مظفر جنگ که نائب نظامت مرشد آباد گذشت انشاء الله تعالی خواهد آمد القصه وزیر بار دیگر شکست خورده بطرف فرخ آباد رفت و ازافاغنه وغیره شکوهٔ تعلل و اهمال در اعانت نموده از هر یکے سخنان شاره و چاره جوئے نمود هر یکے سخنے سنجیده اما چون از نه دل نبود در خاطر وزیر جائے نیافت آخر الامر احمد خان بنگش خلف محمد خان بنگش غضنفر جنگ با وجود عداوت تلے دیرینه بمقتضای جوانمردی که داشت صاف با شجاع الدوله گفت که ازین جماعهٔ افاغنه وغیره که شما توقع نصرت و اعانت دارید کسے بکار شما نخواهد آمد و در انتظار ها چند شست زر که دارید بخرج سپاه و مدعیان امداد رفته بحال خود در خواهید ماند و همین منظران نصرت تماشائی بوده دوام مضحکه خواهند ساخت بزعم من صلاح و رود حال است یا بامعدودی که توقع رفاقت ازانها دارید بر دشمن بتازید اگر حیات باقی است ظفری یابید والا بآبرو جان خود در میدان مے بازید و اگر این کار دشوار نمایدی و ساطت دیگری یکبارتن تنها برخواسته پیش انگلیشیان برویم اینچه شنیده شده کار آنها برویهٔ عقل و جوانمردی نیست اغلب که با شما نرود نخواهند باخت و شما را در مهلکه نخواهند انداخت بلکه ظن غالب آنست که بنابر نام و نشان خاندان شما از در اخلاص درآمده در اکرام و احترام شما را ضه بتقصیر نخواهند بود درین بین بعد فتح قلعه آله آباد و شکست یافتن وزیر نوبت دوم بوعده وعید پادشاه و سردران انگلیشے مستحفظان قلعه چنارگڑه نا امید از ظفر و غلبهٔ شجاع الدوله گردیده و سامان قلعه داری را هم کتر دیده قلعه را حوالهٔ انگلیشے نموده بعضے از آنها ملازم پادشاه و برخے نزد شجاع الدوله راهے شدند +

ذکر پذیرفتن شجاع الدوله نصیحت احمد خان بنگش و ملاقات نمودن با سران انگلیشیه و انجامیدن بمصالحه و مصادقه

شجاع الدوله بعد امعان نظر سخن احمد خان بنگش را در باره خود اصوب آراء دانسته با معدودی از غذا بر پالکے خود سوار گشته راه لشکر انگلیشے گرفت زیاده از ده دوازده سوار همراه نداشت بعد طے مسافت بجرنل کرنک خبر رسید که وزیر الممالک باین صورت مے آید اول متحیر بمتجوز صدق و کذب گذشته بعد تحقیق بپای ادب با جمعے از سرداران در اوتاب رای پیش رفته استقبال وزیر کرد وزیر جرنل را مستقبل دیده از پالکے فرود آمده معانقه نمود و جرنل مع کل سرداران و شتاب رائے نذر گذرانیده پیاده پا با پالکی وزیر در رکابش روان گشته تا بخیمه خود که برائے او استاده کرده بودند رسید و فرود آوردند سرداران انگلیشے لوازم ضیافت و مهمان داری بعمل آورده از آداب و تواضع دقیقهٔ فرو نگذاشتند شجاع الدوله طعام ضیافت همانجا خورده خوابیده و بعد بیداری از خواب هم عنان شادکامی بجائیکه خیمه گاه او بود و در سه کروه فاصله داشت برگشته با همراهیان که از سه چهار صد کس بیش نبوده اند منزل ساخت و از طرف مصالحه که دو سه چار روز بوساطت شتاب رای انفصال یافت دلجمعی نموده حسب الاذن رؤسای انگلیشیه جمیع ملازمان خود را طلبیده اشتقه و آمد و رفت سفراء و پیغام بران اکثر اوقات و در بعضے احیان آمدن او و جرنل در خانهٔ همدیگر معمول بود و رائے شتاب رای

درین کار استرضای طرفین منظور داشت اما بمقتضای نکموارگی که قبل ازین سانحه در سلک ملازمان شجاع الدوله بر فاقت بینی بهادر بنا بر اخراج نمودن میر قاسم خان از عظیم آباد منسلک بود عزت شجاع الدوله را وجه همت خود ساخته در انصرام مرام او مساعی جمیله بتقدیم رسانید و صورت حسین دوست دوشمن گردید +

گفتار در قرار داد و شروط مصالحه میان شجاع الدوله و انگلیشیه و تمرض شدن او بر صوبه خود بعد استحکام عهد و پیمان و مرحوم شدن آن

بنای مصالحه براین قرار یافت که شجاع الدوله پنجاه لکه روپیه عوض اخراجات انگلیشیه را در حروب اودیه داد انگلیشیان ساند نصف نقد و نصف دیگر بصوبه تنخواه فرماید و پنج از صوبه او در تحصیل در آمده باشد بجوایا بد و صوبه الله آباد مخصوص پادشاه و پادشاه در اله آباد بغاطر خواه خود میرزا نجف خان بهادر که رفیق پادشاه انگلیشیان شده بود ملازم پادشاه بوده یک لکه روپیه سالیانه از خزانه شاهی بمنجمله انگلیشیان بنگاله بیافته باشد و فوجے از انگلیس باعانت پادشاه در آله آباد بماند و یکے از اصحاب انگلیشیان در خدمت شجاع الدوله بطور میلنچے گرے حاضر بوده کارے بمعاملات او نداشته باشد و بعد ازین عهد و پیمان دوست همدگر را دوست و دشمن همدگر را دشمن دیوسر هر کسے دشمنے زور آر دو گرے اعانت او نماید و هر کرا دیگری فوجے باعانت طلبید وجهے برائے مصارف بصاحب فوج برساند و راجه بلوند سنگه زمیندار بنارس که بنا بر فاقت پادشاه و انگلیشیان از خدمت شجاع الدوله مقصر و بجانبات موسوم شده بود استغفائے تقصیرات او صاحبان انگلیش نموده در اطاعت و زیر و حمایت خود گذاشتند عهود مذکور از طرفین مرقوم گشته وثائق مرقومه به مهر و دستخط فریقین استحکام یافت و شجاع الدوله را حالت منتظره غیر از ادائے زر یکه عجالةً معهود بود نماند +

ذکر بیگانگی که مادر شجاع الدوله مع کل اقربا بطمع زر هانمود و گوئی فاو اخلاص ازین جمله مرحوم نزنش در ربود

وزیر بعد تقرر و تحریر عهود زر یکه بزودی موعود بود در فکر تحصیلش افتاده با هر یکے از رفقای خود بقدر مقدور او تکلیف ادائی زری نمود و همین قسم بمادر و زن خود و برادران زن خود و جمیع اقربا خطے متضمن فرستادن پیغامے مناسب نگاشته برآمدن خود از بند حسران شروط بوصول زر مذکور ارقام نمود اما به ثبوت پیوسته که از هر کس هر چه توقع داشت و فی الحقیقه آنکس زنده ایصال و ایثار آن زر برآمدن میتوانست طمع را کار فرما گشته برنخ نصف و جمیع ثلث و گروهے ربع آنرا اعتراف نمود و فرستاد حتی الدور برادران زن او و غلامان و ملازمان نمک پرورده دیرینه اش همین سلوک را سلوک داشتند گرزن او که هر چه از نقد و جواهر و طلا آلات و نقره آلات داشت و انچه خدمه او را میسر بود حتی حلقه بنیے خود مع مروارید ان برائے شوهر با وجود ممانعت مردم خویش آمد گو فرستاده و ناصحان را جواب میداد که انچه مرا میسر است تا سلامتے شجاع الدوله مرا مے باید و اگر او نباشد هیچ یک ازین اسباب بکار من نمی آید اگرچه زنے بود اما آفرین بر همت مردانه او و حق صحبت شناسے از نیهاست که گفته اند شعر زن خوب فرمان بر پارسا + کند مرد درویش را پادشا + شجاع الدوله هم بعد این امتحان هر چه بدستش مے آمد و از مصارف لابدیه باقے مے ماند بزن خود میداد و الحق چنین مے بایست مصرع چه مردے بود گر زنے کم بود +

القصه بعد سرانجام شدن مبلغے که امکان داشت برائے باقے مبلغ معجل جواهر گران بهای خود را بدست صاحبان انگلیش بعد تعین قیمت که درین باب هم راؤ شتاب رای درمیان بود رهن گذاشته اهل و عیال را از ملک حافظ رحمت طلبیده شت

و قلعہ چنارہ را نیز بعوض ملوا آباد ازدست انگلیش انتزاع نمودہ از پادشاہ و سرداران انگلیش مرخص شدہ و در خدمت پادشاہ یکے را بہ نیابت وزارت و دیگرے را بہ نیابت میر آتشے کہ خدمات مورو ثے او بود گذاشتہ بدار الملک صوبہ خود فیض آباد کہ یادے آبادے آن برہان الملک سعادت خان و تمم کمالش شجاع الدولہ است روانہ گردیدہ دران کل زمین رفتہ بکار ہاے خود پرداخت تتمہ احوال او و شاہ عالم پادشاہ و بقیہ احوال میر قاسم خان عالیجاہ در دفتر حالات سلاطین پشاہ جہان آباد و حکام و ناظمان آن طرف غیر بنگالہ و عظیم آباد مرقوم قلم وقائع رقیم خواہد شد و وضع انتظام و ملک دار سنگھ باختراع اصحاب انگلیشیہ و نواب و حکام دست نشان این جماعۂ رائج گشتہ و سوانحیکہ درین صوبہ روے دادہ نگارش یافتہ انشاء اللہ تعالے این دفتر اختتام میابد +

ذکر جلوس نمودن نجم الدولہ بر مسند ایالت بنگالہ بہ تجویز ارباب کونسل کلکتہ و رفتن شمس الدولہ بہزی و نسترت بولایت خود و ورود لارڈ کلیف ثانیا جنگ از ولایت انگلنڈ و دار الملک لندن بانتظام این ممالک و رفع شورش و فساد و سوانحیکہ بسبب میر قاسم خان درین ضمن رو یداد

چون روز ناپو عمر دولت میر جعفر خان دست قضا در نوردید شمس الدولہ بہزی و نسترت گورنر کلکتہ شنید کہ لارڈ کلیف ثانیا جنگ صاحب انتیار صوبہ بنگالہ و عظیم آباد گشتہ از ولایت انگلنڈ آمدہ بودن خود در کلکتہ مناسب ندیدہ قبل از ورود لارڈ مذکور روانہ ولایت انگلنڈ شد و بقیۂ اصحاب کونسل بضابطہ مستمرۂ حکمرانے و انتظام امور مرجوعہ سے نمودند بعد ردن میر جعفر خان در کونسل چنان قرار یافت کہ نجم الدولہ معروف بمیر بہلورے پسر کلان میر جعفر خان از بطن منے بیگم بجاے پدر نشیند و نواب او بصلاح اصحاب کونسل رائق و فائق مہمات نظامت و ملک دارے باشند چون این صورت قرار یافت مسٹر ہدلٹن صاحب کلان مرشد آباد و مسٹر جان سن صاحب کلان بردوان ہم در مرشد آباد آمدہ بحضور خود بر مسند ایالت بنگالہ او را اجلاس فرمودند و او ہے معتمد بہ بہ دو صاحبان مذکور بطور تواضع رعایت نمود و نجم الدولہ چند روز ناظم مستقل روند کمار دیوان مدار المہام او و مرجع طوائف انام صوبہ بنگالہ بود و میر محمد کاظم خان برادر میر جعفر خان ناظم عظیم آباد بہ نیابت برادر زادہ خود و راجہ دیپریج نارائن دیوان دیوان مدار المہام صوبہ مذکورہ و راؤ شتاب رائے دیوان پادشاہی آن صوبہ بود و امانیابت موافق با جمیع انگلیشیان خاصۂ با جرنل کرنک سالار فوج انگلیشیے شجاع الدولہ بنا بر مصلحت وقت پرگنہ ماہول کہ چند ہزار روپیہ زیادہ از یک لک محاصل آنجا بود در نواح اعظم گڈھ و جونپور بطور جاگیر او بخشید سہل مدتے باین صورت گذشتہ بود کہ نند کمار بنابر آزردگی گورنر ہزے و نسترت شمس الدولہ بہادر حسب الطلب کونسل بکلکتہ رفت اما از کار خود معزول نبود عملہ او کار ہا بقدر میکردند شمس الدولہ معائب او را بشرح و بسط نگاشتہ و کتابے مجلد ساختہ حوالہ برادر خود خارج و نسترت ہوشیار جنگ بہادر کردہ گفتہ رفتہ بود کہ ہرگاہ لارڈ کلیف برسد و در کونسل خانہ نشیند کتاب مذکور را در اجتماع ارباب کونسل بحضور او بخواند و او را بشنواند ازین جہت ارباب کونسل کلکتہ نند کمار را از کلکتہ بیرون رفتن نمے دادند و او بنابر انتظار لارڈ کلیف کہ در زمان منصف کرنیلے او و زوال دولت سراج الدولہ شروع اقبال میر جعفر خان منشے و مقرب او بود بآمدن لارڈ کلیف امید افزایش اقتدار از مرتبۂ کہ میرش بود داشت تا آنکہ لارڈ کلیف بہادر ثابت جنگے رسید و ہوشیار جنگ کتاب عیوب نند کمار نوشتہ برادر خود در کونسل بحضور ارباب

لفظاً بالفظ خوانده به لارڈ مذکور شنوانیدند کمار ہرچند منظور نظر عطوفت لارڈ بود اما بنوعے معایب و نقایص و شمس المهام نوشته رفته بود که از کار خود معزول و مامور باقامت کلکته و عدم خروج از حدود معینه شهر مذکور گردید +

ذکر عروج محمد رضا خان باعلے مدارج دنیا داری بمحض مساعدت بخت و تقدیر باری عز اسمه

بنابر معزولے نند کمار از تسلط و اقتدار محمد رضا خان خلف حکیم هادی خان عقیلے شیرازی که در عهد ثانوی میر جعفر خان نیابت چکله جهانگیر نگر داشت بیاورے تقدیر مورد الطاف لارڈ کلیف گشت و بسپارش مکار ساز سیاست نجم الدوله در نظامت و اختیار حل و عقد معاملات کل صوبه بنگاله یافته بمحمد رضا خان بهادر مظفر جنگ مخاطب گردید و آهسته آهسته خطاب معین الدوله مبارز الملک خانخانان یافته نوبت و ماهی و مراتب و حکم سواری و نالکی نیز حاصل نمود و لارڈ کلیف چون باستماع خبر انقضاب ممالک تنگ و عظیم آباد و استیصال میر قاسم خان و انتظام این ممالک متعین شده بود و این کار در تظار این ولایت نهایت عظیم و دشوار می نمود لهذا بمدراج علیا ترقے یافته کیبار از کرنله بمرتبه لارڈے که منصب و خطاب امارت ولایت انگلنڈ و لندن اگست رسید و در جمیع کارهاے اینجا بنوعے مختار و کمال اقتدار آمده بود که تا حال هیچ گورنری باین اختیار و اقتدار نیامده مگر نواب گورنر جنرل عماد الدوله بهادر مسٹر هشنگ طادت جنگ که در مرتبه برلارڈ کلیف هم فائق آمده در هند وستان و ولایت شریک و سهیم مدار دونی الحقیقه لایق این مرتبه و مقاست لارڈ کلیف بجهات مذکوره تابع احتجاج آرای ارباب کونسل نبود لهذا احدی از انگلیشیان را باخود برابر ندانسته کسے را از هندے و انگلیشیه بخاطر نے آورد و بنابر اظهار اقتضاء خود اول باجان سن و مدلٹن کاویده که نشانیدن نجم الدوله بجاے برپرش مناسب و معقول شد الا مزرے از گرفتن بے حساب و هیاست عائد سرکار کمپنی باید ساخت هر دو سردار مذکور را استعفاے نوکری نوشته فرستاده جواب صاف دادند که بلا اطاعت امر شما در نوکرے کمپنی ضرور و لازم بود الحال که ما دست ازین نوکری برداشتیم دیگر حکم شما برما نیست اگر دعوی دیگر باشد در عدالت پادشاهی رجوع نمایید که در انجا انفصال یابد و انچه اشعار ایصال زر بسرکار کمپنے بے فرا ئید هرگاه زرهاے خطیری که شما از بدر نجم الدوله گرفته بجاے سراج الدوله نشانیده بودید داخل سرکار کمپنی خواهید نمود باهم این مبلغ بسیر را که از پیرش گرفته ایم عائد سرکار کمپنے خواهیم نمود لارڈ کلیف جواب صاف شنیده و بعد استعفاے نوکری که آنها اول نمودند مجال گفتگو با آنها ندیده خاموشی گزید جانسن خود بولایت رفت و مدلٹن مدتے چند مستعفے در هند بود بتجارت گذرانید و بعد زمانے چند باز نوکر شده صاحب کلان مرشد آباد بود که اجلش در رسید و در موضع پتے متصل بشاه آباد و فیما بین راه عظیم آباد و مرشد آباد مرده بهمان کوه پتی مدفون گردید قریش ازدور مرسے میشود درین فرقه نجوبے و ترحم برخلق شهرت دارد باشد که مرد خوبی خواهد بود بفهم و خوبهاے ڈاکٹر ولیم فلرٹن و در جرأت و هوشیارے امور جنگ و ثبات آشنائیها و درستی مزاج کرنل کاڈر ڈو در دانائے و پاس حقوق اخلاص و آشنائی و معامله فهمے و جزو رسے در معاملات ملکی هوشیار جنگ جارج و لسترت و در حسن اخلاق و اکثر اوصاف مسٹر اولیف و مسٹر طامس لابراور خرد مسٹر ایون لابرابر برادر کلان و بارلو صاحب هم مثل ایشان و طامسن صاحب در اکثر محامد و رافت بے نظیر و مسٹر اندرسن و مسٹر الیٹ در کمال دانائے و تواضع و عطوفت و جمیع صفات حمیده و در اشال و اقران ممتاز الله و برادر مسٹر اندرسن هم شنیده میشود که برابر با برادر بلکه در بعض علوم مخصوص بمزید

بہ از براد راست و مثل این اشخاص درین فرقہ کمتر کسے دیدہ شد اوصاف بعض انگلیشیان دیگر ہم شنیدہ شد اما چون بندہ را با آنہا چندان سروکارے نبودہ است احوال آنہا بیقین معلوم نیست کہ نگاشتہ آید ÷

ذکر ہلاک کردن مسٹر بلرس خود را از جہالت و نادانے و مطعون گشتن او در اعالے و ادانے

مسٹر بلرس کہ صاحب کلان عظیم آباد بنابر مرتبہ نوکری خود بود بسبب قلت شعور تتبع مسٹر ڈلٹن دمسٹر جالسن کردہ از باغ کمپنی کہ در باغے پور است گاہ گاہ ران روز یا ہر صاحب کلان ہمانجا شبے ماند بگرد قریب یار سوار گشتہ در قلعہ آمد و میر کاظم خان را بنظامت عظیم آباد نشانیدہ قلیل وجے بدست آورد و بمصاحبت و اشعار بعض ہندیان کہ مثل او دور از شعور بودہ اند ظاہرا ترکیب بعضے حرکات نامناسب گشتہ بود ازین جہت اقتدار لارڈ کلیف شنیدہ برآزردے خود ترسید و بدست خود از جراحت کرچ خود را ہلاک ساختہ در باغ باغے پور مدفون و مطعون اقوام خود گردید و چرا عمل کرنک کہ از سابق بالارڈ کلیف نہایت اخلاص درست داشت درین وقت مصدر حل و عقد جمیع امور و مرجع کل معاملات گردید چون باڈاکٹر جرنل مذکور اول در کمال اخلاص و آخر در نہایت بد خواہے بود چیزے چند خاطر نشان لارڈ ساختہ ڈاکٹر فلرٹن را برطرف کنانید ڈاکٹر ازدوستان خود در کمال ناکامی مرخص گشتہ بولایت خود رفت و عدۂ برگشتن بادوستان بشرط چند کردہ بود ارادۂ او با تقدیرات ازلے مطابق نیفتادہ تا حال برنگشت خبر زندگے او شنیدہ مے شود خدا او را ہر جا کہ باشد موافق نیت او خوشش نگہدارد ÷

رفتن لارڈ کلیف بالہ آباد برای ملاقات شاہ عالم پادشاہ و وزیر الممالک شجاع الدولہ آصفجاہ و گرفتن فرامین استناد دیوانے خالصۂ شریفہ ہر سہ صوبہ بنگالہ و اوڑیسہ و عظیم آباد بنام کمپنے انگلیش و تجدید عہود و داد و اتحاد و بدر رفتن تحصیل زرہاے ہر سہ صوبہ از دست ہندیان و اختصاص یافتن انگلیشیہ بحکومت صوبجات مذکور و شروع انقلاب کلی اوضاع و دستور

لارڈ کلیف بود رود بکلکتہ و اطلاع ہر امور ضروریہ و انصرام بعض مرام کہ حاجت بآن داشت نہضت بالہ آباد بنابر تحصیل مقاصدے پیش نہاد خاطر داشت نمود و وزیر الممالک شجاع الدولہ نیز از فیض آباد کہ مرکز دولت او بود حسب الاشعار لارڈ و جرنل و بنابر التماس رائے شتاب رای کہ گویا واسطۂ اصلاح بین المجانبین بود قاصد الہ آباد گردید و میر زا کاظم نام شخصے را کہ مرد ولایت زاد و بمصاہرت حسن رضا خان نوۂ حاجے احمد پسر علی جواد خان مرحوم اختصاص و در ایام حکومت میر قاسم خان بدستگیری علے ابراہیم خان بہادر علے پرگنہ مہرام و چین پور داشت لارڈ مذکور در زمان اقامت خود بدگہن با او آشنا بود درین وقت مورد الطاف بے اکناف خود گردانیدہ لک روپیہ نقد بخشید و مصاحب خود گردانید ظاہرا واسطۂ جواب و سوال در تحصیل عروج محمد رضا خان ہم او گردیدہ چون محمد رضا خان شراکت رائے شتاب رای در معاملات مطلقا نمی خواست قاصد آن بود کہ واسطۂ جواب و سوال در حضور پادشاہ و وزیر ہم شتاب رای نبودہ میرزا کاظم مذکور بجای او باشد بنابر تقریب این امر با لارڈ کلیف مخفے از جرنل نمود و میرزاے مذکور امید وار این کار ہمراہ لارڈ کلیف رفت و لارڈ کلیف ہنگام ورود عظیم آباد ملاقات با میر کاظم خان برادر میر جعفر خان و راجہ دیبی چ نارائن و رائے شتاب رای نمودہ قدر و منزلت

هر یکے را بمیزان شعور و وجدان سنجیده راه شتاب رای را برای همراهی خود بنا بر انفصال جواب سوال برگزیده میر کاظم خان را مرد ساده لوح دیده لائق سرانجام معاملات صوبه ندانست و بهیرج نارائن نیز بنا بر شوم طمعی باوجود احسانهای خان مرقوم و برادرش میر جعفر خان نمک بحرامے را کار شده بقیدری او در کارهای دنیا ظاهر ساخته خواهان نیابت صوبهٔ عظیم آباد بنام خود بانفراد گردیده لیکن لارڈ درین سفر غزل و نصب مناسب ندیده راه شتاب رای را همراه گرفته روانه پیشتر گردید چون بالاآباد رسید بعد حصول کورنش پادشاه و ملاقات با وزیر الممالک شجاع الدوله بهادر وضیافتها و پیشکش تحائف که از طرفین بعمل آمد مقصد یکه داشت ظاهر ساخت و فرمان اسناد دیوانے هر سه صوبه بنام کمپنی از وزیر و پادشاه درخواست چون پادشاه و وزیر مغلوب این جماعهٔ هم بجرأت و جلادت و هم بفهم و فراست بوده اندچار و ناچار قبول نموده بر وفق خواهش او فرامین اسناد نوشته داوند و بیست و چار لک روپیه مالگزاری هر سه صوبه مقرر گشته قبولیت بمر کمپنے که دست آویز تعهد مالگزارے است داخل دفتر پادشاهے گردید و امور عظیمهٔ چنین بے آنکه عذرے درمیان آید و کسے گفتگوئے با کمپنے و پادشاه انگلنڈ بسفارت ایلچیان دانا دل و مراسلات محرره دبیران کامل نماید در کمال سهولت و آسانے که بیع و شرائے خربار بردار و چار پائے رهوار هم باین زودے بدون تکرار کمیسو نمی شود انفصال و انقطاع یافته لارڈ مذکور کامیاب مقاصد بدار الحکومت خود که عبارت از کلکته است معاودت نموده کرنل اسمٹ را که بعد رفتن لارڈ بولایت جرنل شد لشکر داری فوج انگلیشے گماشته در آله آباد بخدمت پادشاه گذاشت انما فی الحقیقه حاکم او بود و پادشاه محکوم او در قلعه میماند و پادشاه بیرون قلعه در چهاونے که خود احداث آن نموده برای بعض منازل از خشت و آجر در انجا انداخته بود اوقات میگذرانید و جرنل از صداهائے نقاره نوبت خانه پادشاهے که در قلعه بود گاهے ناخوش گشته نواختن نوبت پادشاهے را مانع سے شد و مردم نقارخانه ناچار ممنوع از عمل خود سے بودند مصرع هر کرا پنج روز نوبت اوست القصه حسن سلیقه راه شتاب رائے و طلاقت بیان و رسیدن بگنه کار و حقوق دیرینهٔ خدمتهای او در دل و لخواهی کمپنے و اصحاب انگلیشے منظور نظر لارڈ گردیده میرزا کاظم از کار یکه مخطور داشت محروم همراه لارڈ برگشت و علی ابراهیم خان بهادر را که بر فاقت وزیر دبینے بهادر بعزلت و احترام میگذرانید لیکن بنا بر غربت از یار و دیار کمدرے ماند میرزائے مذکور نظر بحقوق احسانیکه خان مرقوم در عهد عالے جاه بر او کرده جان و آبرو او را از صدمات بطش دسطوت عالے جاه در کنف حمایت خود محفوظ داشته بود ترغیب آمدن بمرشد آباد نموده واسطهٔ ملاقات او با لارڈ جرنل گردید و علی ابراهیم خان بنا بر التفاتے که ببلدهٔ مذکوره و آشنایان آنجا بسبب طول مدت اقامت داشت قبول فرمود و در ۱۱۷۱ اراده بمرشد آباد نموده راهے شد و بمرشد آباد رسیده در زمرهٔ رفقائے مظفر جنگ انسلاک یافت اگرچه در کمال عزت بسر سے برد اما قدر دانے او بقدر لیاقتش بعمل نیامد و لارڈ کلیف بعظیم آباد رسیده میر محمد کاظم خان را از صوبهٔ اعظم آباد معزول و راجه بهیرج نارائن را با لقب راتق و فاتق مهمات صوبه مذکوره گردانیده برای میر کاظم خان لکهدر پنسالیانه مقرر گشت او در راج محل اکبر نگر که مولد و موطنش بود سکونت ورزیده چون نیت خوشے داشت درین عصر پر آشوب در کمال آرام و احتشام گذرانید و نیکنام زندگانے نموده و بهیرج نارائن بپاداش بد بلطفے دو غائیکه باین بیچاره بعمل آورد بعد چند روز خفتها کشیده معزول گردیده در حسرت حصول حکومت جان خود در باخت چنانچه در مقامش مفصل و مبین خواهد شد و لارڈ کلیف چند روز در عظیم آباد توقف ورزیده روانه کلکته گردید چون در انجا رسید بانعرام مهام خویش پرداخته مسٹر سکس را صاحب کلان و شریک انتظام معاملات مالی و ملکی چکله جاگیر نگر بحسارت خان مرحوم گردانیده و چکله

برده وان را از مشارکت هندیان پرداخته بدست دو سه کس از رؤسای معتمد انگلیشیه سپرده و میر فرخ الدین حسین خان بهادر سپهدار جنگ خلف سیف خان بن عمدة الملک امیر خان صوبه دار کابل چون وقت نهضت لارڈ کلیف بطرف آله آباد که در عین برسات اتفاق افتاده بود بسواری کشتی سوریکی و نواح پتنی و شاه آباد ملاقات لارڈ مذکور رسیده او را از خود خوشنود گردانید حکومت ملک پورنیه مع ضمائمش بدستور در تصرف او ماند و مالگزاری آن در کچهری نظامت بنگاله چنانچه در عهد پیشین بود مقرر گشت اگرچه بظاهر از ده پنج شش لک روپیه نبود لیکن از غفلت شعاری و ناکرده کاری سپهدار جنگ و عمله او [illegible] سکر علی خان پسر زادهٔ پدرش که نائب و مختار و مرجع کل معاملات جمیع صغار و کبار بود بعد دو سه سال از دست اختیار سپهدار جنگ بیرون رفت و ذکرش انشاء الله تعالی خواهد آمد و جاگیرات و التمغا و املاک مردم چون از عهد نهایت جنگ و اتباع او واگذاشت بود و کسے با اینها هیچ گونه تعرضے نداشت اصحاب انگلیشیه هم فتوت را کار فرما گشته بهمان روش واگذاشته متعرض احدے ازین مردم نگردیدند و این از جملهٔ افضال اکثر و احسان انگلیشیان است والا احدے از عطای این دیار یکروز درین ممالک بلکه در زیر آسمان زندگے نمے توانست نمود و نیز تغیر و تبدیلے که از تلون بادشاه و متصدیان خیانت پیشه مظنون بلکه متیقن بود موقوف مانده انگلیشیان بنابرا براین مقرر داشتند که هر قطعه مکانے در دست هر که هست برای او بعد از و برای اولاد ش مقرر باشد و الحق لله که الی الان بدین منوال گذشته آینده هم از کرم اگے ماسول است که بیچاره های چند که با آب و نانے که قناعت نموده افتاده اند مع عیال و اطفال بآرام سر برند و روزگار غدار بد تر ازین احوال مبتلا نه سازد بجوده و احسانه +

ذکر انتقال نجم الدوله بلغتهٔ و جلوس سیف الدوله برادرش بر مسند نظامت

زمانیکه لارڈ کلیف باراده آله آباد رسیده از بلدهٔ مذکوره کوچیده در صادق باغ نزول نمود نجم الدوله مطعف جناب برای مشایعت و استرخاص تا باغ مذکور آمدند و مرخص گشته چون بخانهای خود رسیدند لارڈ دروازه بهشت گشت نجم الدوله را بعد ورود در خانه هیضهٔ مجتبه عارض گشته بتاریخ بیست و دوم ذیقعده سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و نه هجری بیک ناگاه از این عالم انتقال نمود و برادر خرد او سیف الدوله بر مسند ایالت جلوس فرمود سیف الدوله حسن خلق و نرمخوئی بر اخلاق بسیار داشت در چند روزه حکومت و حیات مستعجل نیکنام زیست اگرچه چیقدر نبود اما تا هر جا دست قدرتش میرسید در ترحم و نیکوئے را سے تقصیر نبود +

ذکر عروج نمودن راوشتاب رای بمرتبهٔ نیابت نظامت عظیم آباد

هنگام سعادت لارڈ کلیف از آله آباد راوشتاب رای با سو بهرا به گشت و او بنابر بعض جهات چند روز مهلت خواسته وعده آمدن بعد اندک مدتے نمود چون والد مرحوم بمناهدهٔ اوضاع روزگار و سیکے اطوار سلطنت گوشهٔ قناعت گزیده در قلیل جاگیرے که از مدتها درین صوبه داشت سکونت ورزیده بود ملاقات و مماسات با حکام ضرور دانسته هر که بر مسند ایالت این بلاد متمکن سے شد یکبار و ملاقات با او سے نمود تا از شر اشرار قرب جوار محفوظ ماند بنابرین قاصد ملاقات لارڈ هم گردیده بعظیم آباد رسید او چون در رفتن دیر شدن عجول و قبل از ورود واله مرحوم از عظیم آباد پیشتر رفته بود بنابرین

مرحوم مذکور سید علیخان برادر فقیر را که آشنائے محکم با رابعه بیگم مادر زن محمد رضا خان داشت ارادهٔ فرستادن بمرشد آباد بهمراهی او شتاب رای نموده خطے براو مرقوم متضمن اشعار ارادهٔ خود و التماس اعانت در امور مرجوعهٔ دربار نظامت و انگلشیه و فرستادن پسر خود برای حصول بعضے از اسناد بهمراه ناظم بنگاله بنابر استحکام کار با نگاشته استمزاج نمود او که مرد هوشیار و قدر وقت شناس نیکوکار بود پاسخ لازمهٔ آدمیت و حسن اخلاق بود در جواب نوشته تقدیم خدمات را متعهد گردید بعد چندے که داعیهٔ رفتن بنگلکته نمود مرلی دبر بر کاره که مرد عیار و از مدتها رکن عمدهٔ نظامت عظیم آباد بود به ابال کار با پی برده همراهی را و شتاب رای برگزیده سید علیخان نیز همراه این هر دو روانه مرشد آباد گردید چون شتاب رای بکلکته رسید لارڈ کلیو بسمار جنرل کونسل و مشاهده عظمت رای مذکور او را بتکلیف شراکت در انتظام مهام نظامت فرمود او بنابر رفع بدنامے و اظهار استغنا و بے غرضے خود دل عذرے چند آورد و مسموع نیفتاد و شتاب رای بعارضهٔ رجع مفاصل که بنابر باده آتشک بود مبتلا گشت لارڈ مذکور ڈاکٹر خود را بمعالجهٔ او معین و مولد گرانید ڈاکٹر معالجه او را بنحو بے نمود عجیب آنکه چنین مرضے را که در نهایت شدت و حرکت متعذر بود بمالیدن دو انیکه سیماب داشت ناهر دو بند دست مداوا نمود و مرض مذکور بالکره زائل گردیده از ان باقی نماند و شتاب رای ده هزار روپیه ماهیانه ڈاکٹر انعام فرمود و بعد شفا یافتن بخطاب مهاراجگی بهادری و اضافهٔ منصب پنجهزاری و بیست و پنجهزار روپیه در ماهه اخراجات نظامت و پنجهزار روپیه در ماهه ذات علاوهٔ جاگیراتے که در عظیم آباد داشت و شراکت با دو هیراج نارائن و مسٹر مڈلٹن صاحب کلان کوٹهے عظیم آباد در انتظام معاملات نظامت و تفویض مهر سیف الدوله که ناظم هر سه صوبه بنام بود مترتب گشته امور بمعاودت گرویدکا . ها ے والد مرحوم حسب الامر او شان نیز در مرشد آباد بسعے سید علیخان اخ امجد فقیر حسن سلوک رابعه بیگم انصرام یافته بود که مهاراجه شتاب رائے بمرشد آباد رسید +

ذکر رحلت والد مرحوم از جهان بے بقا بجوار رحمت خداوند اعلے

درین اوقات فقیر لبسپارش ڈاکٹر فلرٹن در رفاقت مسٹر بیج که یکے از رؤسای انگلیشیان و صاحب مدار کوٹهے بنارس شده بود ببلدهٔ مذکور رفته شرف یاب خدمت شیخ اجل الکمل شیخ محمد علے خرین اسکنهٔ الله نے اعلی علیین بود و والد مرحوم در قصبهٔ حسین آباد که بنا کرده آن مرحوم است مع جمیع متعلقان و منتسبان بر مجال جاگیر خود سکونت داشت ناگهان سهل عارضه لاحق مزاج قدسی امتزاج او گردیده تپے عارض گشت شنیده شد گاهٔ دمانے بهرسیده منجر بسرسام شد او در حواس چندان خللے نبود روز دوازدهم از مرض یوم یکشنبه تاریخ سوم جمادی الثانیه سنه یکهزار و یک صد و هفتاد و نه هجری نبوی صلے الله علیه و آله الصلوة و السلام اول روز بجوار رحمت ملک علام انتقال فرموده در قصبهٔ مذکوره مدفون گردید اللهم اغفر له و ارحمه و الحقه بآبائه الصالحین خبر این واقعهٔ هائله در بنارس بفقیر رسید و والدهٔ ماجدهٔ دام ظلها و برادر مهربان مخدوم و نقی علیخان و دیگر متعلقان و منتسبان طلب بنده بمبالغه و ابرام نگاشتند فقیر ناچار ترک رفاقت مسٹر بیج مذکور نموده عازم حسین آباد گردید بیج مبرور مانع بود و جدائے فقیر نے خواهست سے فرمود که سهل مدتے نمانده است تا من جهان فانے را بدرود کنم ے خواهم تا آن زمان شما از من جدا نباشید ابراهیم والده و دیگر بازماندگان والد مرحوم و کم سعادتے طالع من نگذاشت که استقبال فرمان واجب الاذعان بزرگ مرقوم نموده در خدمت او مستفید باشم اگر ے ماندم سعادات عظیمه نصیب من ے شد قصور قسمت را تدارک نے توان نمود بیت تهیدستان قسمت را

چه سود از رهبر کامل ✦ که خضر از آب حیوان تشنه می آرد سکندر را ✦ بهر حال بنده بحسین آباد و خبر رحلت والد مرحوم بمرشد آباد رسید مهاراجه شتاب رای و سید علی خان زمان بسیرے در مرشدآباد توقف نموده استاد بجائے جاگیر دوا گذاشت آن بنام این اقل الانام که بحسب سال اکبر اولاد والد مرحوم است حاصل نموده عازم عظیم آباد شدند ✦

ذکر ورود مهاراجه شتاب رای بعظیم آباد و دلتنگ دیدن دهیرج نارائن از راه حماقت و عناد

چون مهاراجه شتاب رای وارد عظیم آباد گردید از راه دانائی و امانتی که در مزاج و شتابهای اکثر ارباب معاملات و انفصال مقالات را در جائے گذاشت که نه خانهٔ او باشد و نه خانهٔ دهیرج نارائن بلکه قلعهٔ پادشاهے که از قدیم محل اجتماع اهل معاملات و مجمع دیوانیان و ارباب حاجات بود برای درباره قرار یافت و مقرر شد که صاحب کلان در وقت معین همانجا آمده برکرسے خود جلوس نماید و دیوانی کرسے او مسند طولانے گسترند یک طرفش دهیرج نارائن که مدعے نظامت است بنشیند و طرف دیگرش مهاراجه شتاب رای و یک یک تکیه برای هر دو کس بگذارند هرسنده پروانه که مرقوم گردد دهیرج نارائن بطور معمول دستخط سبیض در خاتمهٔ آن کند و مهاراجه شتاب رائے بر قفاے آن یازیر مهر سیف الدوله قلم خود کلمهٔ دیده شد رقم زند دهیرج نارائن که غرور نظامت و برادرے رام نرائن داشت و چندروزے خود منفرد در کارها بوده مهر خودے نزد چون ناظرے غیر خود نداشت خیانت در کارها برویهٔ برادر خود مثل خود سابقه نیزے نمود بناے این طریقه بر طبیعت او بسے دشوار نموده الا چارهٔ نداشت بنابرین صحبت همیشه ناچار بوده نفاق و شقاق سے افزود و عمارهٔ نظامت نیز به دو حصه انقسام یافته نصف مردم مانوسل بشتاب رای بهرسید و نصف دیگر بستور با دهیرج نارائن ماند را چه شتاب رائے که کاغذ هلوائے ملاحظه نمود معلوم کرد که در بندوبست صوبه خیانت بسیار و در هر معامله هزار ها بالا بالا تدارکه دهیرج نارائن است اظهار این امر مناسب ندیده مستاجران دیگر که باگنجایش قدرانه قصد نمایند بهرسانیده و با دهیرج نارائن گفت که با ازعمال سابق همین معامله نویسانیده گیرید یا آنها را معزول نموده اینها را بجاے آنها مقرر نمائید چون در هر دو صورت نارائنے یا خیانت دهیرج نارائن بظهور رسیده موجب رسوائے و درشت خاطرے شد و در وصول صوبه و اخراجات هم چون خائف و خیانت بسیار بود شتاب رای به دهیرج نارائن محبوب معتمدان او نصیحت سے نمود که این ندها و اغل خزانه بصورتے باید نمود که برده از روے کار شما برخیزد مرلیه هر شریک شتاب رای گردیده چون از سابق بروقائع و خفایاے امور آگهے داشت کشف استار از روے اسرار دهیرج نارائن سے کرد و آن الباسین قدر حقوق خود که را چه دامن نارائن بدو دستے جرنل کرنک و مسٹر امیٹ صوبه و عتاب حاکے جاه گردیده غرق دریاے ممات و هلاکت گشت مصنده و از سخن بشنوی بفراسخ دور افتاده مواعظ و نصائح شتاب رای چه بلکه از دولت خواهان خود هم نمے شنید و نمی فهمید که انگلشیه یا این قدر پاس خاطر نخواهد بود که بنابر قتل برادرش حاصل صوبه عظیم آباد را بجاگیر او دهند تا هر چه خواسته باشد بخورد و بهر صورت این احوال آهسته آهسته آخر انکشاف یافته بلاده کلیف و جرنل کرنک و دیگر روساے انگلشیه رسید اول بمراسلات پنهان غفلت از گوش دهیرج نارائن کشیده دلالت باطاعت رای و فرزند مهاراجه شتاب رای و ادای زر باقیات ذمه اش نمودند او هر بار بصفا ذیرا موجی نگاشت تا انکه لارد کلیف نامه داعیهٔ مساعدت بولایت الله اعلم بکه جهت و در باطن تصمیم یافت و بلده دهلی و مواضعات بشجاع الدوله و تنفیح نمودن بعض امور خصوص مقدمه راجه بلونت سنگه که از بطش و نهابت شجاع الدوله

این ہنود زر دادند و شجاع الدولہ سانیز اکثر کارہا با او بود بنابرین موعد ملاقات ہمدیگر در موضع چپرا قرار یافتہ لارڈ کلیف از کلکتہ و شجاع الدولہ از فیض آباد و غیر الدولہ از الہ آباد بسفارت پادشاہ و راجہ بلونڈ سنگھ از بنارس روانہ موعد معین مذکور شدند ۔

ذکر ورود لارڈ کلیف و شجاع الدولہ و راجہ بلونڈ سنگھ در موعد معین کہ موضع چپرا قرار یافتہ بود

و معاتب شدن راجہ دہیرج نارائن و افتدار یافتن مہاراجہ شتاب رائے

چون لارڈ کلیف ثابت جنگ بہادر قریب عظیم آباد رسید مہاراجہ شتاب رائے با استقبال او با جاہ و حشمے کہ میسر داشت بیرون رفت و دہیرج نارائن کہ ہمیشہ خیال عزت و اقتدار خود بہبود می پخت بکمال کروفر بدون آنکہ فکر برکات از زدہائے لازم الادا و ذمہ خود نماید و مسلک استرضای لارڈ و اتباع او پیدا نیز بداعیۂ استقبال در نہایت استقلال با لشکر خان رکاب خود برآمد چون کہ از دور سوارے ہرودہ بنظر لارڈ و جماعۂ انگلیشیہ درآمد چون قبل ازین ابلاغ احکام بدہیرج نارائن نمودہ بودند کہ بدون ادائے زر ہائے باقی برائے تلافی نیابد لارڈ برآشفتہ کسے را فرستاد کہ رفتہ دہیرج نارائن را در آوردن بحضور ممتنع گردانند و نگذارد کہ قدمے پیشتر گذارد و فرستادہ حسب الامر بجا آوردہ دہیرج نارائن سابقہ و اجرا بر گردانید و در مجمع عام آشنا و بیگانہ کہ برائے استقبال لارڈ بیرون رفتہ بودند خفت عظیم لاحق حال آن بے عقل و اقبال گردید و مہاراجہ شتاب رائے ادراک شرف حضور نمودہ مورد الطاف بسیار شد و دہیرج نارائن کہ سالہائے ناگوار مرارات از دوشت ساعتے غرور نوشیدہ برگشت و بہر صورت زرے سرانجام دادہ بار سلام یافت و باتفاق عبور نمودہ ہمرکاب لارڈ و جرنل مع راجہ شتاب رائے بموعد شتافت و در راہ محرم سنہ یکہزار و یک صد و ہشتاد و پنجے اجتماع شجاع الدولہ و نیر الدولہ و لارڈ جرنل و راجہ بلونڈ اتفاق افتاد و بعد از قیل و قال عفو تقصیرات راجہ بلونڈ و بیست و چہار لک روپیہ معاملہ مالگزارے او در سرکار شجاع الدولہ و عہد و پیمان امان محفوظ و ممنوع بودن او از ہرگونہ دغا و غدر مقرر شد و نقض این عہود کہ فیمابین شجاع الدولہ و انگلیشیہ بود انضمام یافت و عہود و مواثیق باوزیر و پادشاہ و انگلیشیہ و فیمابین وزیر و پادشاہ ہم بگواہے انگلشیان و با بلونڈ سنگھ و وزیر مجدد آ مؤکد گشتہ مرقوم و مختوم گردید و ضیافتہا و پیشکش تحائف ہمدگر بعمل آمد و وزیر بعد تماشای قواعد جنگ و تفنگ اندازے سوداگران ولایتی کہ در کمال خوبے و چابکے نمودند چند ہزار روپیہ انعام فرمودہ مرخص و بمرکز دولت خود رسید و راجہ بلونڈ سنگھ ہم بعد ادائے پیشکشی کہ لائق حال او بود باشیانۂ خود رام نگر بر لب گنگا محاذی بنارس است روانہ گشت و غیر الدولہ نیز کامیاب مقصد خود معاودت نمود و راجہ شتاب رائے احوال اختلال معاملات و خیانت و نارسائے عمالہ سابق بالارڈ کلیف ظاہر ساختہ معروض داشت کہ وصول این زر راجہ دہیرج نارائن و عمال متوسل او بدون مشقت متعذر و بسہولت میسر نیست و بندہ بنا بر سوابق حقوق تعارف با برادر او سالہا در افتد و جزر کہ بحد شدت رسد نمی تواند نمود مناسب آنکہ بعد تشریف برد بمرشد آباد مظفر جنگ کہ نائب صدر و مرجع کل معاملات است برائے چند روز در بنجا تشریف آورد کارہائے اینہا را حسب الامر سامے انعام دادہ معاودت فرماید لارڈ ملتمسات راجہ شتاب رائے پذیرفتہ و او را مشمول عواطف بیپایان گردانیدہ عازم مرشد آباد گشت و عدم لیاقت و خیانتہائے دہیرج نارائن را معدول خود جای دادہ عزل او و ازین کار و منصوب فرمودن مہاراجہ شتاب رائے با انفراد و اقتدار در خاطر خود مصمم نمود لیکن بالفعل مضمر و پوشیدہ داشت ۔

برگشتن لارڈ کلیف بکلکته ومرشد آباد وفرستادن محمد رضا خان مظفر جنگ را برای انصرام مهام معاملات عظیم آباد

لارڈ کلیف بعد ورود مرشد آباد محمد رضا خان بهادر مظفر جنگ را برای تمشیت امور یکه یکه خاطر داشت بعظیم آباد فرستاد مظفر جنگ هم ورود ببلدهٔ مرقوم برد ساوه بحشمت وسیاست انکا فرموده عملهٔ دبیر یج نارائن را چشم نمائے وانظر بند فرمود و با برهنے [illegible] حمل آورده استکشاف خیانتهای او قرار واقعے تبقدیم رسانید ونیز بعضے عمال مثل ساهل و محمد تقے خان پسر مانزے خان ومحمد اشرف خان کشمیرے واشال انهارا در معرض زجر وتوبیخ کشیده ساهل را بزیر چوب وکتک بے آبرو وبرائے بقایائے سرکار مقید ساخت ومحمد تقے خان ومحمد اشرف خان راهمراه جشتاب رای از دوام گرفتاری بهابر آورده ادائے زر ذمهٔ آنهارا بر در متعهد گردیده دبیر یج نارائن باثبات خیانت وظهور فقدان لیاقت امر خطیر نیابت نظامت از قدر ومنزلت خود افتاده معزول وزر ذمهٔ او از ماصل جاگیر آتش ملبه بندگردید باین وجه که تا حصول زر سرکار تطیل برائے مصارف او برسد وباقے همه زرها تا ادائے باقیات داخل خزاین نظامت گردد وچون خال سراسر افضال فقیر سید عبد الطلب خان بهادر شجاع جنگ موسوے بنا بر مهربانی میر جعفر خان وبرادر او میر کاظم خان وفقدان رجوع وغرض باد بدبیر یج نارائن خار خطر او بود بندوبسے مذکور در ایام اقتدار خود بعد عزل میر کاظم خان کرد روزے چند بود بزرگ مرقوم را باوجود آنکه راجه مذکور وپدر وبرادر کلانش نمک پرورده خاندان وگویا گوشت وپوست او از زیرهٔ خوان انعام دودمان مهابت جنگ روئیده بود بمقتضای تنگ ظرفی از کار سرکار شاه آباد معزول وتا زمان اقتدار خود متصدیان ملازم او را بهانه محاسبه گرفتار انواع حیرانے داشت بعد امتناع او از مقام مستعار محمد رضا خان بهادر مظفر جنگ وهمراه جشتاب رای معامله مذکور را که بهیچ محض بود انفصال داده فارغ خطے نوشته دادند وآنجناب بقدر دانی رابعهٔ بیگم حسب الطلب او همراه محمد رضا خان مهیای سفر مرشد آباد گردید مظفر جنگ بعد الفراغ از معاملات این صوبه موافق مشوره مهاراجه جشتاب رای طبل رحیل کوفته ببرشد آباد رفت وراجه مذکور بالفراد وکمال اعتماد بانصرام مهام انتظام معاملات صوبهٔ عظیم آباد از کونسل کلکته مامور گشته بکار گزاری پرداخت وچنان بامسٹر ڈلٹن ولارڈ کلیف ناچاقے صحبت چنانچه مذکور شد روے داد مسٹر مرقوم از نوکرے کمپنے وکارکنے عظیم آباد مستعفے ومعزول گشته مسٹر رنبول بجاے او ومشارکت جشتاب رائے متعین گشت ودر مرشد آباد بمشارکت محمد رضا خان مظفر جنگ مسٹر سکس معین شد ولارڈ کلیف بعد دیگے از امور این ممالک حازم ولایت خود گشت ✦

ذکر رفتن لارڈ کلیف وجنرل کرنک بولایت انگلنڈ وکاغذ تصرفات وتقصیرات شمس الدوله همرے ولسترت بولایت همراه خود بردن ومعین شدن مسٹر ورلس بگورنرے کلکته

لارڈ کلیف درایام اقامت خود خواست که از تقصیرات وشرارت شمس الدوله بهادر اگر چیزے بثبوت وظهور رسد نزد کونسل ولایت برساند وتدارکے که خود در انکار ها نموده نیز ظاهر گرداند چون عمل ارباب دنیا همیشه احسان فراموشے بوده دهست خصوص درین جزو زمان این اوقت وبندهٔ غرض بودن را از جمله دانائے شمرده بمرتبه رواج داده انه که بردداد واتحاد اندے اعتماد نمانده واز غرائب آنکه برائے کسانیکه این شیوه را اختیارے نمایند نزد آنها

مدام از اعتبار برای ساقط می شوند و آنها نمیتوانند برای کار خود چند روز اتفاق فرموده و کار خود گرفته بعد ازان نظر حقارت و بی قدری در اینای نگرند بنا بر مقدمه مذکوره اکثر اشخاصیکه دست نشان لارد مذکور بوده اند برای استرضای او هر چند بکرات و مرات زیر بار احسان شمس الدوله بوده اند باتفاق نهند کار سبب صداوتی که با شمس الدوله داشت طومار برآمد و تقصیرات او درست نموده نویسانیده دادند انیقدر احوال باجمال چون کمال شهرت داشت بگوش بنده رسید و تفصیل و تحقیق آن معلوم نیست چه حقیقت ارادهٔ وسخنان [illegible] عدم آمیزش باغیر و نهایت کتمان و احتیاط درمیان خود شان هم بروی کسے ظاهر نمی شود بلکه از جمله [illegible] استالقه [illegible] و جنرل گریک مسٹر ولس راگورنر و جنرل اسمٹ را سالار کل فوج نموده طبل رحیل کوفت و مظفر جنگ از حضور پادشاه که در آله آباد و با انگلیشیان مختلط و مشهور بود برای خود خطاب خان خانانی و سپهسالار الملک معین الدوله مع ناکه و مهاراجه شتاب رای خطاب ممتاز الملک بهادر منصور جنگی نامبرده و مراتب برای خود طلبیده و بکام آنام و عیش و کامرانی زندگانی نمودند +

ذکر عروج مظفر جنگ و راه شتاب رای باعلی مدارج اقبال و درگذشتن سیف الدوله از بن عاریت سرای

در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و اینجا شتاب رای برای ملاقات مسٹر ولس که بنارس گورنر شده بود عازم کلکته گردید فقیر هم بنا بر حسن سلوک او قاصد رفاقتش گشته همراه رفت مسٹر ولس با او بخوبی ملاقات نموده بعزت و احترام برگردانید و بنای کار باچنین مقرر گشت که شتاب رای و مظفر جنگ و جسارت خان بهادر کارهای ملکی هر چیز موجب دولتخواهی دانند بعمل آرند او در بفته دو بار انچه تقریر یافته با انگلیشیه که شریک کار آنها باشد ملاقات کرده او را بفهمانند و صفحه ظاهر سازند و در همان دور روز امور متفقه سابقه بحضور انگلیش مذکور را مضایا بد و جمع و خرچ محاصل هر جانب آنجا بدستخط انگلیش مذکور رسانیده بعد سال تمام کاغذ دستخط مذکور بدفتر خانه کمپنی در کلکته سپارد و معاملات عدالت که عبارت از انفصال قضایای خلق خدا باهمگی است دار و غه این امر در جزویات امور انچه مناسب حق داند فیصل دهد اما امور عظیمه در بفته دو روز غیر ایام دیوان بحضور نائب آنجا و انگلیشے که بشراکت او مقرر باشد مذکور گشته انفصال یابد درین ضمن هم کاسانعرام ے یافت و هم انگلیشیه بواه و رسم معاملات مطلع گشته آشنای هم میرسانیدند و چنانچه ضابطه آنناست هر امرے و قاعده که از زبان ارباب معاملات و غیر هم بشنیدند در اجزای ساده که بطور کتابے اکثر همراه میدارند نگاشته جمع می نمود تا آنکه مسٹر رنبول هم در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و سه قاصد ولایت خود گشت و مسٹر الکسندر بجای او مقرر شد و بجای مسٹر سکس در مرشد آباد مسٹر بیجر معین گردید و انا و اخر همین سال آثار قحط و غلا و غلت و بای آبله طهور یافته دهم ماه ذے قعده سیف الدوله دنزدیک بهم برادر را و اشرف علے خان و فتح الله خان برادران مظفر جنگ و زوجه او و زن حاجی اسمعیل خواهر زن مظفر جنگ که هر سه کس آخرین اولاد رابعه بیگم بوده اند به بیماری آبله در گذشته و این هر دو علت ازان وقت خروج گشته در موسم شروع سال هشتاد و چهارم بچیچک انتشار نموده و تا سه ماه امتداد یافت و طرق کثیره که حساب آن علام الغیوب داند بنابر هر دو علت مذکور هلاک خلایق و گردیدند و در ماه ذی حجه یکهزار و یک صد و هشتاد و سه مبارک الدوله خلف سوم میر جعفر خان بعد فوت برادر خود سیف الدوله مرحوم تنظیم نشت

بنگالہ نام زد گردیدہ و بتجویز مظفر جنگ علی ابراہیم خان بہادر بدایونے خانہ او کہ بالفعل عبارت از نظامت بنگالہ است و بیست و چار لک روپیہ دران وقت برائے ناظم بنگالہ از قبل کمپنی مقرر بود مامور گردیدہ کاردانے و فیض رسانیہا بظہور رسانیدہ و مظفر جنگ کہ بعضے حالات عجیبہ و خصلت ہائے غریبہ دارد بجد جلوس مبارک الدولہ برسند نظامت خواست کہ کسر شوکت منی بیگم بعیا آرد با آنکہ با او ہم قبل ازین دوستی ہائے بے انتہا و عہد و پیمانہا دریمان داشت با بوبیگم مادر مبارک الدولہ وسائط بر انگیخت [illegible] دوداد مخفی پیدا نمود و بوبیگم را ترغیب منازعات با منی بیگم نمود ہر دو را روکش ہمدیگر گردانید منی بیگم نہ رہائے دار بوبہر بسیار و شعورے بقدر لیاقت بود فوردار دازین حرکت بے آزردہ خاطر گشتہ گفتگو را مناسب ندید و اغماض نمودہ زبان بکام خاموشے کشید چند روز اقتدار بوبیگم اندکے رو بداد و نیز درین ایام با اعزۂ این ملک سرداران انگلیشی نہایت مختلط در کمال انبساط بودہ مصاحبت با ہاجت تمام مے نمودند و ہر انگلیشی با ہر کہ آشنا بود از ان کس استکشاف ہر امرے نمودہ برضوابط و قواعدے کہ آگہی مے یافت برائے انگلیشیان دیگر ذخیرہ می نمود و ہر یکے را غرض از آشنائی مغل و ہندے ہمین بود و کسانے کہ در عہد انہا بر سر عہدہ آمدہ مدار المہام ملک دارے گشتہ بودند بخوف آنکہ مبادا دیگران ضابطہ و قاعدہ زیادہ تر از ما با ایشان ظاہر کنند و ما متہم بقصور و خیانت گشتہ از مرتبہ خود تنزل گردیم ہر رطب و یابسے کہ ظلمہ و طاعون باو فرمایگان بے ایمان بعمل آوردہ قائم مقام ضابطہ گردانیدہ بودند حضور جماعۂ انگلیشیہ ظاہر نمودہ دقیقۂ فوت و فروگذاشت نمے نمودند حتے روبروے فقیر درامرے فیصلہ رو بداد مرلید ہر دران مجلس حاضر بود آنکہ خائن و مقصر بود بران کس وجہے بطور جریمانہ و بردیگرے کہ حق بجانبش بود وجہے بطور شکرانہ اثبات نمود مسٹر بنول کہ خالی از ہوشیارے نبود و ابتدائے زمان حکومت این جماعۂ و دران وقت تالیف قلوب مردم بیشتر ملحوظ بود تعجب نمودہ گفت کسی کہ حق بجانب او نبود و خیانت ورزیدہ بیائے و بجیائے مے نمود از جریمانہ گرفتن نوعے از تنزل دادن است گو یا تنبیہ بالمثال بعمل آمدہ ما از دیگرے کہ محق و صادق بود بر او چیزے الزام نمودن چہ معنے دارد مرلید ہر دو دیگر خوشامد گویان فضول اصطلاح شکرانہ ظاہر نمودہ عرض داشتند کہ این کار موافق ضابطہ و معمول این ملک است بتازگے احداث آن نمی کنیم مسٹر مذکور تعجب موفور نمودہ متحیر و خاموش ماند و اظہار کراہت از ان نمود اما آمدن زر جمع دنیا طلبان را خوش مے آید این جماعۂ کہ سر آمد ارباب دنیا و ہمگے ہمت شان مصروف بتحصیل آنست تا کجا از چنین امور باین ہمہ دلالتہا مستکرہ توانند بود تا حال ہم کہ پردہ از روے کار بر خاستہ امرے کہ موجب بدنامے ایشان باشد از سر دران این جماعۂ بظہور رسیدہ مگر از وضاع معاملہ سکے و عدالت اینہا و نارسائے مردم ہند تا بسرداران انگلیشیہ رسیے بہ بعض خلق انجا میرسد اگر اندک توجہے باحوال اشخاص انجا نمایند و ملتمسات ہر یکے بشنوند شاید ستم رسیدگان برادخود رسیدہ از رنج و فغانے کہ می کشند نجات یابند خلاصہ ہیچ کسے از انہا کہ سر گرم خیر طلبے خود و نام دو تنخواہ کمپنی بودہ اند در اظہار قباحت امور کہ چہ و حسن احسان با عامۂ خلائق و ترویج ضوابط دیرینہ کہ ہر ضابطہ برائے کدام فائدہ و غرض ازان چہ بود کوشیدہ تا کار بجائے کشید کہ مفے الجملہ کتاب ہائے مرقومہ اصحاب انگلیشیہ صورت جمعیتی یافت و اندک اندک بر بعض قوالب ضوابط نہ حقیقت آن انگلیشیان را اطلاعے دست داد چون [illegible] ہندیان و نہایت ہوشیار اند و در ہندوستان حق تعالے ایشان را برائے تنبیہ جماعۂ طاغیان عصاۃ فرستادہ بر اکثر رسائے بے حقیقت نظر داد و قرا عنہ مغرور قوم از حد در

آنها راز دست اینها ستاصل گردانیدکه ومه هندوستانیان را در نظر ایشان وقرد وقعے نماندهٔ خود را در هر باب در هر کار بهتر از همه اینها دانسته شروع بنافشه ومنامره باحکام دست نشان خود وعمله واتباع ایشان نمودند ودر سقام تنقیح معاملات و خیانت وتصرفات آنها برفق ومدارا در آمدند اینهم از قدرت نماے خداوند مقتدر است زیراکه این جماعه بر سر کار آورده و اعتبار داده صاحبان انگلیشیه در چند روزه اقتدار مستعار آن قدر بر خود مغرور واز انصاف واشفاق دور افتاده بودند که هر یدے بران تصور نیست مهابت جنگ وشجاع الدوله مغفور با وجود نهایت اقتدار داشتند هرگز در نفوس شان بعشرے از معشار این تنگ ظرفان اثر نخوت ونفرت از اتباع پدید نیاورد اختصاص در خانه تمامهٔ انگلیشیه بهم سید خوارے وبیمقدارے دیگران را پیش نهاد خاطر خود نموده در شکست قدر ومنزلت نجبا واشراف کوشیدن گرفت هر یکے در پے دیگرے افتاده تاز وال غرت امثال خود فراروآرام نداشت تا آنکه همه ذلیل وبیمقدار وخفیف وخوار شدند اما مقربان ورؤسا بمکافات نیات خبیثه خود از اتباع وغربا بیشتر وبیشتر مذلتها کشیدند وآنچه دیدند از دل ودست خود دیدند ذلک تقدیر العزیز القدیر تبیین این مقال وتفصیل این اجمال در سطور آینده بپیرایهٔ ظهورے یابد

ذکر متعین شدن ضلعه داران از فرقهٔ انگلیشیه در مفصل بنگاله وعظیم آباد ومنقسم شدن هر سه صوبه بشش ضلعه و قرار یافتن کونسلیه ها در هر ضلعه از اضلاع سته مذکوره ومعزول شدن میر روح الدین خان بهادر سپهدار جنگ از پورنیه بنا دانے خود وکاوش تهانے محمد رضا خان بهادر مظفر جنگ

میر روح الدین حسین خان بهادر سپهدار جنگ خلف سیف خان که بشبهدهٔ فلک ناگهان حکومت پورنیه یافت چون مرد لاابالی ومنهمک در عیاشی ونهایت خود راے متلون بالکمال بذل وهرف است غرق دریاے عیش وعشرت گشت واز فرط انکباب انواع مغیرات روز وشب در مستی وغفلت بسر بردن گرفت ویکے از پیرزاد هاے پدر خود تاعسکر علی نام راکه نوهٔ شاه مصطفی قلی مرشد سیف خان وشاه شکر الله قادرے بود عسکر علی خان خطاب دادهٔ نائب ومدار المهام ملک وخانه خود ساخت وآن عزیز جوانی در کمال تزویر وبدباطن فاسد العقیدة ونهایت تنگ حوصله بر خود غلط بود دنے نعمت خود را مصروف رضا جوئی خود دیده هر چه میخواست میکرد کسانے که رجوع باو ندا شتند باآنها انواع کاوشها می نمود وستوسلان خود را درجاه ورفاه می افزود ودر معارف رقص وانعام رقاصان وقوالان ونقالان وبعضے از مقربان که ندیم روح الدین حسین خان بهادر سپهدار جنگ هر دم وهر آن بودند تغلل نکرده خان مرقوم را از خود خوشنود میداشت ورعایا وسپاه وعملهٔ نظامت مرشد آباد بنابر تاخیر در وصول زر معامله ناخوش بوده از سپهدار جنگ تکایتها داشتند گاه گاهی مخلصانش برای آگاهی دو کلمه باو می نگاشتند واز حاضران هم بعضے از نائب نرسیده بنده ولی نعمت غفلت پیشه خود مے شدند اما سودے نه کرده خود در بلاے کینه جوئی نائب می افتادند تا آنکه یکبار حسین قلے خواجه سراے سیف علی خان عموے سپهدار جنگ بگفتگوے بسیار عسکر علے خان مذکور را تغییر کنانیده خود نائب شده ودر روز چندے از جمله انتظامے در معاملات داده خانه اش را اندکی آراست اما سپهدار جنگ که از هیچ عالم خبر نداشت ونمیدانم چرا با او تعشقی می ورزید باز در مقام دلجوئے

او در آمد حسین علی بیچاره را معزول و آن نامعقول را منصوب ساخت خانخانان مظفر جنگ که مثل دیگر مقتدران وجود نام نام آوران در خانه انگلیشیه نمی خواست تقصیر تاخیر دو سال زر موعوده مالگزاری پورنیه بحضور ارباب کونسل ظاهر کرده بهمدار جنگ را تغییر کنانید و برای سوجیت رای را متعهد محالات مذکوره گردانید پنجهزار روپیه در ماه که شصت هزار روپیه سالیانه می شود برای سید [illegible] گشت چون سالے برین گذشت سوجیت را هم تغییر و مقید گشت و رضی الدین محمد خان حاکم [illegible] وقلت مصارف زر درین بلاد و اشتغال زرهاے خطیر بولایت انگلنڈ ازین ممالک که در هر سال باهریے از آمد بابت شیه کپیتشن کس بلکه افزود از عمده ها بملاک خود بعد تحصیل وجهے لائق راهے می شوند لکوک بدر میرود و فراوانے جنس ملات و از انی نرخ آن که از قلت انسان و حیوانات بسبب فقدان فرقه سیاه خصوص سواران هندے که فقط در بنگاله و عظیم آباد بوده اند مع فوج ملازم نظامت و زمینداران و امیدواران البته کمتر از هفتاد هزار سوار نبود و الحال مکم عنقا دارد جمع هر محال کاستن گرفت و در قحط که خلق بیحساب هلاک گردید بیشتر موجب ویرانے ملک گردیده اراضی مزارع زیاده از حد حساب خراب و نامزروع افتاد و آن قدر که مزروع می شود برای تنعم خریدارے پیدا نیست اگر خرید شوره و افیون و ابریشم و پارچه سنید که انگلیشیان می نمایند درین بلاد بنگاله و عظیم آباد نمے بود شاید روپیه در اخر نمے بطور کیمیا و عنقا بدست کسے نمے آمد و اکثر خلق تازه بوجود آمده نمے دانست که روپیه کرا مے گویند و اخر نمے چیست

متعهد شدن جارج و نسترت هوشیار جنگ برآوردن خیانت عمال هند را و احداث و یافتن اضلاع ستة در تمام ظفر و بنگاله و عظیم آباد و اودیسه

اول شروع سال هشتاد و پنجم از مائه دوازدهم یا دوازدهم هشتاد و چهارم مسٹر ولسن گورنر قاصد ولایت نمود گشت و مسٹر کرنیر که تا سے مرتبه اردو گورنر کلکته گشت بعد ازان بمشاهده کے محاصل و شوق ادراک و احاطه جزویات ضوابط ملکداری و معاملات رای ارباب کونسل بران قرار یافت که یکے ازان جماعه در مفصل رود داحوال را دریابد که حاکم را رعایا و رعایا را با حاکم چه معامله است عمال بارا جها و زمینداران چه مے کنند و آنها با حاکم چه مے دهند و کدام کدام رسوم و ابواب میگیرند و بکدام نام زرهاے ستانند قرعهٔ این کار بنام هوشیار جنگ بهادر و نسترت که یانده هم آشنا و فی الحقیقة مرد تیز رای دانا و باکثر صفات حمیده موصوف و با دقائق معاملات فی الجمله آشنا بود افتاد و آن عزیز وافر التمیز باسے امر مذکور بفضلع دیناج پور تعین گردید و در انجا رفته بقدر طاقت و لیاقت بر اکثر امور آگهی یافت و مورد تحسین و آفرین امثال و اقران خود و ارباب کونسل گردید چون در معاملات بنگاله که اکثر خیانت و بے انتظامی بود ظاهر گشت ارباب کونسل درباره همکنان بدگمان گشته و معاملات را و شتاب رای راهم ازین قبیل دانسته برای تقسیم اضلاع و تعین فیصله دوران و بجاے یک کونسلیه که با مظفر جنگ و شتاب رای و جسارت خان مرحوم شریک میماند سه چار کس را از انگلیشیه که ارباب کونسل نبوده مرتبه امیدوارے کونسل داشته باشند کونسل هر ضلعه مقرر نمودند از ان جمله هوشیار جنگ با مسٹر پالک و صاحب کلان عظیم آباد و مهاراجه شتاب رای کونسلیه هاے ضلعه عظیم آباد مقرر شدند و اضلاع سته بدین تفصیل انقسام یافت ضلعه کلکته ÷ و ضلعه بردوان ÷ و ضلعه راج شاهے مرشد آباد ÷ و ضلعه جهانگیر نگر ÷ و ضلعه دیناج پور ÷ و ضلعه عظیم آباد

ذکر ورود ہوشیار جنگ ومسٹر پالک در عظیم آباد واحوالیکہ این ہر دو را با مہاراجہ شتاب رائے رویداد

چون خبر آمد آمد ہوشیار جنگ وبنائے کونسل در ہر ضلعہ وعظیم آباد اشتہار یافت کسانی را کہ با مہاراجہ شتاب رائے دل وگرگون بود امید وار رہا بہمرسید اگرچہ از حسن سلوک وہوشیاری او چنین کسان دران ضلعہ اقل قلیل بودہ اند اما باز ہم چون چنین طبائع یکسان وسلوک شخص واحد با عالمیان ہرچند اعدل ناس باشد بیک وضع نتواند بود لہذا [illegible] شتاب نوائر فساد گردیدہ مستعد شدند ورائحہ مذکور اگرچہ در اہن عملداری او بلوث خیانت چندان آلودن ودر مقابل حسن خدمتہائے او اندک تقصیراتے کہ بعمل آمدہ باشد وجود ونمودے نداشت باز ہم بنا بر تخالف قومیت ومباینت لسان مسلک دیگانگت اوضاع ورسوم نشوونمایش گونہ دشمنی کہ تا آنکہ ہوشیار جنگ در رسید ومہاراجہ شتاب رائے تا فتوحہ باستقبال رفتہ بعد ملاقات بر فیل خود سوار کردہ یک جا معاودت فرمود مردم فتنہ جو بملاقات ہوشیار جنگ شتافتہ دکان تہیج فساد وعناد کشادند اما چون شتاب رائے مردم ہوشیار غیور واز آلودگیہا بمقدور نفور وملازمان خود را ہم از شیم خبیثہ نہایت مانع بود ودر شیوہ متصدی گری نیز مہارت کامل وکاغذ ہر قسم کہ خواہند میباشت بجائے خود مستقل بودہ در ہر باب ہر قسم استکشاف واستفساری کہ ہوشیار جنگ نمود وہر گونہ کاغذے کہ درخواست مفاتحہ وتامل ننمود وبجواب ہائے شافی مسکت ہوشیار جنگ را مجال الزام نداد تا آنکہ ہوشیار جنگ شیفتہ محامد ونیکرائے ودیانت ودانائی او گردیدہ ابواب وداد واتحاد کشادند چون راہ صعادت کشودہ یافت مہاراجہ نیز از در اخلاص در آمدہ تقدیم مراسم تواضع وگذرانیدن ہدایا پرداخت واز خود بلا نہایت خوشنود ساخت ومسٹر الکسندر معزول گشتہ مسٹر جگل بصاحب کلانی عظیم آباد مامور شد وبعد چندے او ہم معزول گشتہ بجائے او مسٹر بارول آمد چون مسٹر بارول بلہ ووسیلہ قوے در ولایت وبہرہ وافرے از شعور ودانائے نیز داشت با ہوشیار جنگ درنی ساخت ومہاراجہ شتاب رائے را عظمت وشان خود نمودہ ترغیب بموافقت ومرافقت خود واجتناب واستنکاف از اتفاق ہوشیار جنگ ے کرد مہاراجہ عذر عدم تقصیرات ہوشیار جنگ در بارۂ خود خواستہ می گفت کہ بے جہتی معقول بندہ چگونہ از ان عزیز تجنب جویم ودرین صورت صاحب را بر وداد من چہ اعتماد خواہد بود اما مسٹر بارول چون مزاج تندی داشت بنا بر عدم قبول فرمان معقول را نفہمیدہ آزردگے نمود بعد چند روز عماد الدولہ مسٹر ہشٹنگ بہادر جلادت جنگ کہ در عقل ودانش وذہن وحسن تحریر وتقریر بالفعل نظیر ندارد وخلق دلفریب او عالمے را کمنون ومرہون عطوفت داشتہ شکر گزار عنایت ورافتش میدارد بکلکتہ حسب الامر ولایت در رسید وبارول را فہمید انسلاک ورزمرۂ کمپنی کلکتہ کہ عبارت از پنج کس مدار المہام حل وعقد جمیع معاملات کل ہندوستان اند رسیدہ حکم معاودت بکلکتہ اصدار یافت ومسٹر بارول بکلکتہ برگشت وہوشیار جنگ صاحب کلان عظیم آباد با تفاق چہار کونسلیہ دیگر گردیدہ از ان جملہ بود مسٹر اسٹولنس ومسٹر دوروزو مسٹر ایون لا ومہاراجہ شتاب رائے

ذکر ورود عماد الدولہ مسٹر ہشٹنگ بہادر جلادت جنگ گورنر کلکتہ در بلدۂ مذکورہ با کمال اقتدار واعتماد وجہت ورود او دران جا وانقلاب عظیمے کہ بعد ازان اتفاق افتاد

چون لارڈ کلیف بولایت رفت وزلات وتقصیرات شمس الدولہ در کونسل ولایت مذکور گشت او خود مردے در کمال ہوشیاری وبردباری بود چنانکہ اقوام او اعتراف دارند کہ مثل او حالیا در ولایت ہم کسے را نتوان یافت جواب ہاے سکست بسائلان و ساعیان وادہ برات ذمہ خود از جمیع تاثم ومعاصی نمود وحسن بیکوکاریہاے خویش ظاہر ساخت از ان جملہ مکالمات ومحاکات کہ از بعضے مستخبران مسموع گشتہ اینست کہ ساعیان گناہ گشتہ شدن انگلیشیان بمقید میر قاسم خان باد اسنادی نمودند او در جواب کاغذیکہ در [illegible] آشفتگی مزاج کونسلیہ ہا بنا برکشتہ شدن مسٹر امیٹ وابرام انہا در جنگ میر قاسم خان نوشتہ در کونسل افگندہ بود بالفعل انگلیشیان گرفتار اند صلاح در مصالحہ است بعد اخلاص انگلیشیان مقید باد وجنگید وکونسلیہ ہاے دیگر از فرط غیظ وغضب بران دستخط کردند کہ صلاح دربارۂ میر قاسم خان ومرضی ما جنگ باد است گو جمیع مقیدان کشتہ شوند شمس الدولہ کاغذ مذکور باخود داشتہ اذن جنگ بامیر قاسم خان داد وکاغذ مذکور باحتیاط باخود میدہ است در حضور کونسل ولایت افگندہ گفت کہ قصور من ہست یا قصور ارباب کونسل کہ حالیا سعایت من می نمایند کونسلیہ ہاے ولایت کاغذ مذکور را دیدہ برراے او آفرین واز ساعیان انزجار خاطر ظاہر نمودند وہم از جملہ قصور وزلات او کہ ساعیان در ولایت ظاہر کردہ بودند این بود کہ تجارت نمک بدون خرچ وبردن در ماکن بعیدہ فائدہ عظیم داشت واو براے کمپنی نگردہ بہندیان واگذاشت شمس الدولہ اعتراف بفوائد تجارت نمک نمودہ در جواب گفت کہ جمیع انواع فوائد تجارت وملک براے کمپنی است ودر انجا مردم ہر پنج فرقہ کہ عبارت از نوکرے پیشگان واہل حرفہ وتجار ورعایاے مزارع ومحاجین عاجزکہ فقرا ومشائخ ودیگر ارباب استحقاق اند نہایت بکثرت از انجملہ زیادہ از لکوک نوکرے اوقات می گذرانیدند در عہد کمپنی نوکری موقوف گشتہ وہزاران مردم انجا اوقات بتجارت می گذرانیدند کمپنی دران وقت یکی از جملۂ دیگر تاجران انجا بود حالا ہر نوع تجارت بہمہ وجوہ خاص کمپنی ونوکرے اشراف انجاکہ در زمرۂ سواران بودہ اند بالمرہ موقوف گردیدہ بمقدر تجارت را برائے خلق انجاکہ اضعاف مضاعف مردم ولاتیے وملازمان کمپنی اند گذاشتہ ہم تا خلق انجا از اسد رقی باشد وبالمرہ تمام سکنۂ انجا از شما بیزار نبودہ از دست عمل شما انہار اکار بجان وکارد باستخوان نرسد چہ زمانہ ہموارہ یکسان نیست در وقت حوادث وفتن ہمہ مردم دشمن قوم شما باشد عقلاے انجا این کار را ہم بسندیدند وساعیان را بنظر استخفاف دیدند الحق این سخن کمال متانت واین راے نہایت اصابت دارد چہ سروے وملکداری است مصالح عموم سکنۂ انجا را منجر خواہد شد نہ ایذاے کل ساکنان آن مکان بہیت اگر دریافتے بر داشت بوس + وگر غافل شدے افسوس افسوس + بعد ازان کہ بریدگویان غالب آمد صلاح ارباب حل وعقد ولایت اقتضاے آن کرد کہ الحال ہم براے انجا بہ از و دیگرے نیست لہذا بسماجت وابرام شمس الدولہ را بنا بر انتظام معاملات این ملک روانہ نمودند واحکامے چند متعاقب او نوشتہ فرستادند بحسب اقتضاے قضا جہاز سوارے او در اثناے راہ چنان مفقود الخبر گشت کہ ہیچ کس در ہیچ جا اثرے از و نیافت چون این خبر بولایت رسید عقلاے انجا باہم مشورہ نمودہ صلاح چنین دانستند کہ بالفعل در پلہ بامشمس الدولہ غیر از عماد الدولہ مسٹر ہیسٹنگ بہادر احدے برابر نیست ہمین را بجاے او مقرر باید ساخت ومسٹر مذکور دران اوان صاحب کلان ارکاٹ دکھن بود بنا بران بجلدے ہر چہ تمامتر مکتوبے بعماد الدولہ مسٹر ہیسٹنگ بہادر بلاوت جنگ نوشتہ فرستادند کہ خود را بکلکتہ رسانیدہ صاحب حل وعقد امور انجا دانند وحسب ارقام پاکٹی کہ بنام شمس الدولہ رفتہ نوعے کہ بہتر دانند بعمل آرد حکم دیگر بکلکتہ فرستادند کہ پاکٹی کہ بنام شمس الدولہ رفتہ مختوم ومحفوظ بماند تا مسٹر ہیسٹنگ در انجا رسیدہ بکشاید وبخواند این ہر دو حکم ہر دو جا رسیدہ مسٹر ہیسٹنگ از مسند راج

روانه کلکته گردید و پاکت یعنی خط کونسل ولایت متضمن احکام در کلکته با انتظار مستر هنشنگ محفوظ نگهداشته شد چون عماد الدوله مستر هنشنگ بکلکته رسید تا سه ماه تالی مرتبه مستر کریته که گورنر کلکته بود مانده روز و شب در مطالعه و ملاحظهٔ کاغذ های کل معاملات و پاکٹ مرسلهٔ ولایت بسر برد چون سه ماه که شاید موعد تغییر مستر کریتر بود گذشت و او از ان کار ممنون گشت عماد الدوله برکرسے گورنری نشست بعد چند روز حکم آوردن محمد رضا خان بهادر مظفر جنگ ببارز الملک معین الدوله خانخانان و ممتاز الملک مهاراجه شتاب رائے بهادر منصور جنگ دپهره بلدهٔ کلکته نوشته بمستر کرام صاحب کلان مرشد آباد و برائے سورش [illegible] که صاحب کلان عظیم آباد بود نجوے فرستاد که دیگرے را بران اطلاعے نشد اما از ثقات مسموع شده که چاپ [illegible] مظفر جنگ بسیار دوست بود سے گفت که در حفاظت وصیانت مظفر جنگ هرگاه سعے من پیش نرفت شتاب رائے را که در مرتبه او باطنا با هم دیگر متنازع بودند و حکم ولایت بعزل و تبعید او نیامده بود چنین تقریر و تدبیر خود شریک این ندلت گردانیده حکم گورنر بهادر برائے عزل و تبعید او فرستاده او را هم با مظفر جنگ برابر گردانیدم ایزد تعالے از بلیهٔ بیموجب چنین طرفه ادیهائے گناهان را در امان خود نگهدارد

ذکر رفتن مظفر جنگ دپهره از مرشد آباد بطرف کلکته لاعلاج و مجبور و رفتن راجه شتاب رائے بعد ازان بچندر وزر همان جا بهمان دستور

مستر کرام صاحب کلان مرشد آباد در خانه یکے از اقوام خود شبی بطعام مسیو رد که ناگهان نوشته گورنر بنام او در همان مجلس رسید و او قبل از وقت از انجا برخاسته بخانهٔ خود رفت و از انجا رقعه کپتانے نوشت این خبر از هر کاره بعینه بمظفر جنگ همان وقت رسید بنا بر اقتدارے که درخت گمان انقلاب روزگار در کار خود کرده در نشاط باغ فارغ البال خواب غفلت نمود ساعتے از شب باقے بود که کپتان مع یک پلٹن تلنگه همراه مستر اندرسن آمده متصل بنشاط باغ استاد و اول صبح مستر اندرسن با معدودے از غدمتگاران بر در نواب آمده بملاقات او فرست و ابلاغ ام گورنر باو شان باتسلیه نموده گفت که کسے را با شما نرمے و خشونتے در هیچ امرے از امور منظور نیست اما حکم چنین رسیده چون مظفر جنگ دل و دست سر بالی و بحال نمرده نداشت گردن انقیاد فرود آورده بهرچه مامور بود رضا داد و کپتان بهرهٔ تلنگان ملازم مظفر جنگ برداشته در هر جا و هر مکان پهره هاے خود که عبارت از تلنگه هاے مستحفظ است قائم ساخت و باینها فرمود که باهیچ کسے از ملازمان مظفر جنگ و واردان خانه اش سچگونه خشونت و پرخاش بعمل نیارند اگر دم او باکسی از اهل و رود خشونتے نماید کپتان اطلاع نمایند لمخص آنکه هیچ نوع سوی ادبی نسبت بمظفر جنگ بعمل نیاید مگر کسے چیزے را بجائے ببرد و مظفر جنگ از ان احاطهٔ باغ تنها بطرفے نرود و بعد انتظام درین مکان یک لفٹنٹ همان پلٹن که تالے کپتان مے باشد با یک کمپنی برخانهٔ مظفر جنگ که در شهر مرشد آباد منبو ساخت اشتهار دارد و حرم سرائے او هما نجا بود آمده بر دریهائے در آمد و برآمد خانهٔ مذکور بهر عدد که بود پهره ها نشانید اما با کسے درچیزے تعرض نبود لیکن انقلاب عجیبی رو بداد و منی بیگم که با مظفر جنگ غبار کدورت در خاطر داشت شادمان گشته ساعی شکست او بود اما پاس خویها که در فطرت و ثبات مزاجیکه در خلقت دارد فتوت کار فرما گشته برائے نجات مظفر جنگ ازان مهالک مساعی جمیله بتقدیم رسانید و کارے چند نمود که مجال مردان کاردان نبود و همین قسم با نواب گورنر جنرل بهادر نیز یک رو بوده با جنرل کلاوران نساخت اگرچه عمل اندیشها بود و هرگز عجز و زبونی را بخود راه نداد و بعد معزولے

مظفر جنگ خود متصدی امور متعلقه نظامت گردیده مختار و مدار المهام امور متعلقه نظامت و مرثی و اتالیق مبارک الدوله گشت اعتبار علی خان خواجه سرای ملازم خود را که از غلامان محسن الدوله محمد اسحق خان مرحوم است نائب نظامت مبارک الدوله گردانید عالمی از دست آن خواجه سرای تست راسخ خلق تنگ ظرف بجان و دماغ خود حیران بود ندنی بیگم اگرچه از قبائل نجیب و فقیر شرفا نیست اما هوشیار و مستقل مزاج آنچه مقرر سازد برساند و بلکه اکثر کارها رسد انچقدر دوراندیش و هوشیار است مجمل بقدر ضرورت مسکوت و خود پرده نشین و درمیان گذاشته جواب و سوال مردم شنیده و مشورهٔ نائب نجیب هوشیار کاری کرد ریاست مرشد آباد و انتظام نظامت را که بالفعل ست کسی از دست او بیرون کردن نمی تواند است اما بمشورهٔ اعتبار علی خان که نهایت درست خود بے شعور و از اوصاف ریاست دور افتاده محض ست کار فرا گشته ناظم مذکور را مع مادرش بوبیگم بقابود اختیار خود گذاشت و بوبیگم را با آنکه منی بیگم پرورده پدرش بود بصلاح خواجه سرای مذکور مع مبارک الدوله نهایت دست نگر خود بے اختیار محض میدانشت اما حق آنست که مبارک الدوله هم لیاقت همین حال داشت تا آنکه تنها را فرج بعد از شدتی رویداد و ذکرش عنقریب انشاء الله تعالی آید

ذکر رفتن مظفر جنگ بکلکته و بهره بکمال ناکامی و ناچاری و رفتن مهاراجه شتاب رائے برائے او و معزول شدن هردو از تمشیت امور خالصهٔ شریفه و آوردن انگلیشان بدست خود سررشتهٔ ملکداری

مظفر جنگ بنوعیکه گذشت در بهرهٔ انگلیشی بین الخوف و الرجا بود که حکم دوم از نزد گورنر هشنگ بهادر در باب ارسال او بکلکته رسید و جان گرام صاحب کلان مرشد آباد حسب الامر او را بتاریخ بست و سوم محرم سنه یکهزار و یک صد و هشتاد و شش از هجرت در بهره بطور یکه بود روانه کلکته نمود خلق کثیرے بنا برزمانه سازی بامید آنکه شب حامله ست فردا چه زاید تا پلاسے مشایعت نموده گریشت و بریشے درین باب بر دیگران تقدم جسته تا بکلکته رفتند و بعد روزے چند احوالش در کمالی اختلال دیده برگشتند مگر زمرهٔ از متوسلان همراه ماندند کلکته که دریاے تلزمی ست بے پایان و شهر بیست ناپرسان چون مظفر جنگ مورد عتاب کمپنی بود زیاده تر بی التفاتی در بارهٔ او مبذول گشته جواب و سوال را ملتوی گذاشتند و مسترجان گرام که با مظفر جنگ آشنا و از راجه شتاب رائے بیگانه نبود حمایت مظفر جنگ متعذر دیده پاس دوستی هاے او را چه مرقوم را با آنکه شاید در بارهٔ افراز و ولایت حکمی نرسیده بود در بلاے مذکور مبتلا گردانیدند و سعی بسیار نموده همین حکم در بارهٔ شتاب رائے بعظیم آباد نیز رسید چون راجه مذکور حسن خلق و سلیقه کاردانی و کارگزاری هنگامان را خوشنود و راضی از خود داشت هوشیار جنگ جارج دنسترت در بارهٔ او بنقدر رعایت کرد که اظهار این حکم نکرده تاکید روانه شدن بروز معین نمود و این معامله ظاهرا برای او در اواخر ماه صفر سال مذکور روی داد و فاصله یک ماه در معامله او و مظفر جنگ اتفاق افتاد راجه شتاب رائے بتاریخ معین حسب الامر بر بجره سوار و روانه گرائے کلکته گردید هوشیار جنگ گفت که یک کمپنی برائے حفاظت همراه مهاراجه باشد و صوبه دار که عبارت از سردار کمپنی ست مخفی مامور شد که از حدود علیه عظیم آباد بیرون رفته بر بجره سواری او سایه دار ملازم بوده هیچ گونه استخفاف در ارباب وسلام و استقبال فرمان نیافتند آشته تا بکلکته رساند راجه مذکور نیز بطور مسطور بکلکته رسیده در منزلی که مامور گشت منزل نمود تفصیل جواب و سوال و انفصال معاملات هردو فقیر را معلوم نشده اگر از جائے منع معلوم شود ضمیمه این سطور و اوراق انشاء الله تعالے خواهد نمود بعد یک دو ماه روزے چند کم و بیش که احوال فقیر متذکر آن نیست بارباب کونسل مرشد آباد و عظیم آباد حکم کونسل متضمن عزل راجه

شتاب رای و مظفر جنگ از کاری خالصه که عبارت از بندوبست ملک و تحصیل خراج بادشاهی ست و مامور شدن ارباب کونسل هر دو جا بکار مذکور رسیده و هوشیار جنگ روز دیگر اول وقت حکم باحضار اعیان شهر و ارکان دربار و قلعه شاهی داده خود مع جماعهٔ کونسلیه اجتماع نموده در حجره باکونسلیه هالنشسته حکمنامه کونسل کلکته را ترجمه بفارسی نموده برآمد و در دربار عام فشی هیرا الدین محمد خان ترجمه مذکوره را حسب الاشعار بیانگ بلند خواند و بگوش حاضران رسانید مضمون آنکه مهاراجه شتاب رای را از کارهای دیوانی خالصهٔ شریفه معزول و ارباب کونسل عظیم آباد را بر آنان کار مامور و منصوب گردانیده شد باید که عمال محالات خالصه و اضرحمان مذکور رجوع نموده حسب الامر آنها بعمل آرند و مهاراجه مذکور را در هور نظامت بحال و برقرار دانند از ان باز سان کونسل دیگر رای خالصه حسب الاستقلال و الانفراد بلا مشارکت نائب هند وستانی می پردازند اگرچه پیشتر ازین هم بعد فوت میر جعفر خان مختار امور انگلیشیه بوده اند امانی الجمله اختیار معاملات مظفر جنگ و شتاب رای سه هم داشته اند و بعد چند سال که عبارت از ابتدا ورود گورنر هشتنگ بهادر سنه یکهزار و یک صد و هشتاد و شش هجری ست الی الآن که ماه محرم شروع سنه هزار و یکصد و نود و پنج هجرت ست اصحاب کونسل را در معاملات مالی و ملکی از هندیان نه کسی نائب مختار کارگزار ست و نه شریک صاحب اختیار مگر مشتمل ست چند کرکه و اتباع مظفر جنگ و شتاب رای بودند نوکر سرشته دار و تابع فرمان ارباب کونسل هر شد آباد و عظیم آباد اند و در کلکته پسر دوم بهمدم نبیرهٔ راجه جانکی رام مهابت جنگی بنام دیوان خالصه و فی الحقیقة تابع مسٹر ورکریل و هر انگشتی که دیوان خالصه باشد مقرر ست تا بعد چه شود و بعد ازین شروع سال نود و ششم هجرت خیالی رام بکلکته رفته محالات قلعه عظیم آباد بعضے بنام خود و برخی بنام کلیان سنگه پسر مهاراجه شتاب رای تعهد نموده آورد و نیز در رسید ان بعظیم آباد نفاق در میان هر دو همسر سیده سادهو رام و خیالی رام تفاوت قلیل زمانی سیر و ذلیل گردیده از درجه اعتبار افتادند و کلیان سنگه که در گرداب انتظار و اضطراب امیدوار وصول باحوال هر دو هندوے مذکور و معاملات محالات ضلع مذکوره در نهایت اختلال ست بیت جهان مراجانذار دار دخراب بهانه سیاوش و افراسیاب

ذکر آمدن عماد الدوله مسٹر هشتنگ ببرشد آباد بنگاله و برگشتن از انجا بکلکته و خلاصے یافتن مظفر جنگ و مهاراجه شتاب رای از ان گرفتارے و فی الجمله اقتدار یافتن مهاراج مذکور در امور ملک دارے و وفات یافتن او بدون برخوردن از سروری و سرداری و قناعت نمودن مظفر جنگ بدون مرتبهٔ خود بعجز و ناچارے

چون مظفر جنگ و شتاب رای در گرفتاری پره انگلیشی بکلکته رسیدند عماد الدوله مسٹر هشتنگ برای اطلاع و انتظام معاملات بنگاله اراده نهضت برشد آباد نمود و بموجب حکم ولایت ده دوازده کونسلیه که برای انتظام ملکداری هند و بنگاله سابق مقرر بوده اند موقوف گشته برای کار مذکور پنج کس از کونسلیه نامزد عماد الدوله گورنر بکمیت مقرر شدند از جمله چهار کس یکے مسٹر بارول بود که آخر سال نود و چهارم از مایهٔ دوازدهم بولایت رفت و ذکرش آید و نام کس دیگر فقیر را معلوم نیست و کونسلیه نامزد سابق ده دوازده کس در کار تجارت کمپنی مقرر ماندند اما تابع ارباب کمیت و کمیت عبارت ازان جماعه اند که ارباب حل و عقد جمیع امور عظیمه و غیر عظیمه این ملک باشند مثل تسخیر بلاد و حروب با اصحاب افواج و عناد یا مصالحه با بعضے از گردنکشان و هر چه ازین قبیل پیش آید و نیز هر چه ما دون آن باشد القصه گورنر در اواخر ماه ربیع الاول سنه یکهزار و یک صد و هشتاد و شش هجری تنها یا بعضی از ارباب

کمپٹ وارد مرشد آباد گردید دو ماہ و چند روز در مرشد آباد بوده از بندوبست معاملات و عزل و نصب بعض عمله که متوسل با دیال دولت مظفر جنگی بوده اند قاصد معاودت بکلکته گردید و در ماهه ارباب نظامت مع ناظم بنام که سابق بیست و چار لک روپیه بود شانزده لک مقرر نموده منی بیگم را بحبالت آنکه مبارک الدوله پسر مختار معارف مبلغ مذکور ساخت و این مبلغ برای کارخانجات امارت و در ماهه مردم واجب الرعایت که همیشه ملازم و مورد مراحم ناظمان سلف بوده اند و برخی از عشائر و اقارب میر جعفر خان و نسوان مدخوله او و بعضی از علاقات مهابت جنگ مرحوم و منتسبان آن دو دمان و اسباب تجمل و عمله ضروری که برای عمده ها سے اینجا باید از سرکار کمپنی معین دهند و همین قسم دیگر قلیل برای بعضے مردم عظیم آباد و غیره موجب نائب آنجا که اکنون پسر شتاب رای است معین گشته لیکن چون شراکت ماه ریا به کلیان سنگه پسر شتاب رای نداشت و دوری و دست او بسته مردم آنجا بلا خرج ماه بماه می یابند و چون وجه معین مرشد آباد بالشراکت ناظم و در پچکا پوے اختیار مبارک الدوله و نواب و عمله اوست که بعد هر دو سال تغییر و تبدیل مے یابند و کسانیکه چند روز بزبان کارمعین می باشند باهم نفاق داشته در پی خرابی متوسلان همدیگر و طمع و اخراج افتاده هر حیله که دانند و توانند خانه خود معمور و دو قیضه خواران را که معدودے از بسیار مانده اند همیشه عاجز و محروم از وجوه معینه مے دارند بحدے که وجه مشاهره بعضے شانزده ماهه و از برخی بیست و پنج ماهه و ازین قبیل در سرکار بسیار باقی ست و چند برهمین قسم باقیات را بحیله چند نهم نموده اند از جمله حیل یکے آنکه بحال اگر فارغطی این باشے بدهید آینده ماه بماه خواهید یافت و گاهے در وجوه تنقیض نمودند که این قدر را ماه بماه تو نیم داد و باقیچه باقی مانده مقدور را نسبت معاف نمایند با این حال باز اعطاء و بحال آن وجوه بدستور و غرباے بیچاره که درین زمان در آسمان هند دستان وسیله معاشے ندارند خصوص نوکران مرشد آباد از مشاهره خود محروم و مجبور اند و بحالی می گذرانند که نصیب کسے بباد و سرداران معدلت شعار مثل ناظم و نائب او و بیگمات و عمله مقتدر اینها هرگز نظر ترحمے بحال درماندگان بیچاره نیست اگر این قدر مبلغ هم که مقرر است بطور انصاف و تحقیق عقل حقیقت بین انقسام یابد و بمصارف مناسب و مایه مردم لیاقت کار آدم زندگی توانند نمود و از دست و دولت اینها توانند آسود اما بمقتضاے دوائر فلک کج رفتار و حرمان حکام از عدل معدلت شعار هرگز بعید نباشد از ناقدر شناسان بی ننگ و عار و قدغه این قسم امور خطور نمی کند و در امرے که باید دقیقه کار دانی و عنصاے اینها نیابد بهزار ها لکوک بمصرف می رسانند و از فضولی ها سے خود باز نمی آیند چنانچه انشاء الله تعالے بطرز به بعضے از اعمال اینها که از تهزاریکی و از بسیار اندکی ست اشعار کرده آید القصه گوز بعد انفراغ از امورے که مرکوز خاطر داشت بکلکته معاودت نمود و در روز سه شنبه هشتم ماه جمادی الثانیه یا شانزدهم ماه مذکور سنه هشتاد و شش از مایه دوازدهم راهی گشته بکلکته رسید آن زمان مکم با حضار مظفر جنگ و شتاب رای در کمپٹ نمود و در یک کونسل شتاب رای برای جواب و سوال مے رفت و در کونسل دیگر مظفر جنگ

ذکر رہائی یافتن مہاراجہ شتاب رای از ابتلای گرفتاریهای جان فرسای

چون شتاب رای کاغذ منقح و دامن از آلودگیها پاک داشت و برای او معاندین هم چنانکه مخل امور او توانند نبود نسبت بمظفر جنگ جواب و سوال او رود انفصال یافته تخلصی او بابرات ساخت فعالش از جمیع تائم و ظنون بود و در مدت مکاتبه و مناظره یک سال و چند ماه میسر آمد و گوز نزد جمیع ارباب کمپٹ عذرخواهی بسیار و مهربانی و دلجوئی بظهار نموده و حقیقه متضمن اعتراف آنکه گمان عدم دیانتی که نسبت بمهاراجه شتاب رای بنا بر بعض جهات در دلهاے اصحاب کمپٹ و ارباب حل و عقد

بمائہ انگلیشیہ راہ یافتہ بود بعد تنقیح و تحقیق کہ در کمال تدقیق و مدت مدید بعمل آمد اثرے از خیانت و عدم دیانت پیرارد دولت خواہی و حسن اخلاص ازان زبدۂ ارباب وفا ظاہر نگردید و سلوک نا ملایمی کہ نسبت با و بعمل آمد نہایت بیجا و بیگانہ از جزاے نیکو عہدیہاے او بود نوشتہ با و تفویض یافت و خلاع فاخرہ برقامت لیاقتش پوشانیدہ فیل و جواہر علاوۂ آن عطا فرمودند و بدستور سابق شریک کونسل ضلعہ عظیم آباد گردانیدہ مرخص نمودند تا زمان مذکور ہوشیار جنگ از کار عظیم آباد بضابطۂ نوکری کہ بترتیب دارند موقوف گشتہ بکلکتہ آمدہ بود و سٹر ہرسٹ بجاے او مقرر اما مہاراجہ شتاب راے بنابر فرط غیرت و روائت و بیگانگت آب و ہوا ے کلکتہ بامزاج او بیمار گشتہ آخرہا ضعف معدہ کہ لازمۂ ہواے آنجاست بہم رسانید و رفتہ رفتہ منجر باسہال گردیدہ بود لہذا رخصت یافت چون از کلکتہ نہضت نمود مرد م عظیم آباد اکثر بمقتضاے ودادو اتحاد و بعضے کہ در غبیت او اتلاف حقوق او تمیش نمودہ در مقام ابراز و اظہار خباثت بودند از خوف تسلط او و اظہار ارادت و ابقاء ذاباڑہ و بعضے خوشامدیان عیار تا بحاکم پور باستقبال شتافتہ آوردند نہایت ناتوان و ضعیف البنیہ گردیدہ بود بعد ورود بخانہ خود نہایت گلہ مند از انگلیشیان و ہمان قدر کہ مداح شان بود شکایتہا داشت بلکہ زیادہ تر ازان دحق بجانب او بود چہ نوکرے در فیضی با جمیع خوبیہا مثل او دیگرے برا ے این جماعۂ نبود بلکہ برا ے ہر آقائے مانند او نوکرے نایاب و قدردانی او از جملہ واجبات مقلی بود و رہائی مظفر جنگ ہم ازان عاد و ننگ مقارن رستگاری شتاب راے اتفاق افتاد اما چون روح شتاب راے متصل ہمین رہائی از زندان بدن خلاصی جست اتمام احوال او درین مقام مناسب نبود و احوال مظفر جنگ کہ ہنوز در قید حیات است انشاء اللہ تعالے متعاقب بزبان قلم دادہ خواہد شد

ذکر انتقال راجہ شتاب راے از دنیا بمرض اطلاق و شتافتن بمعرض مخاطبات خالق انفس و آفاق

چون راجہ شتاب راے بعظیم آباد رسید از شدت مکاہ کہ حوض مرہم عمولہ در جلدوی نیکو عہدیہا دید از جبات خود فی الجملہ استکراہے بہم سانید و قضاے معہود او ہم رسیدہ بود در مرض ہا لبکہ لاحق و اشت افراطی پدید آمد و فراجش را با آنکہ معتاد بود بما کولات غیر مناسب رغبت بہم رسید و در تدبیر مرض با وجود شعور و ثبات مزاج تلونی پیدا کردہ امتیاز نفع و نقصان دوائی کرد چنانچہ مولوی فیض علی طبیب سلمہ اللہ تعالی کہ بالفعل در عظیم آباد نظیر ندارد متوجہ معالجہ او شد و نفع ظاہر از حسن تدبیر او احساس نمود اول خود بعضے از خوشامدگویان حق ناشناس کہ در حضور او فقیر را از مخلصان ہوشیار جنگ و معاند او ظاہر ے کردند و مولوی فیض علے مذکور در ان زمان بر فاقت فقیر صرف اوقات مے نمود بنابر اظہار دلسوزے و خیر خواہی خود و اثبات نسبت فقیر بدشمنی و معاندت از رجوع طبیب مذکور مانع بودند بعد از انکہ باضطرار رجوع نمود از خوردن دوا ے مجہول الاجزا کہ در غیبت او تیار شدہ باشد بمبالغہ ممانعت مے نمودند و آن اجل گرفتہ با وجود اعتراف بفوائد دوا ے او استکاف از مداوا و ایش نمود چندے بالمرہ ترک دوا کردہ بر طبیعت گذاشت بعد از ان رجوع بد اکثر کہ عبارت از طبیب انگلیشی است بسا جت ارباب کونسل آنجا نمود اما این مبالغہ و الحاح صاحبان انگلیشیہ بنا بر شدت خیر خواہی بود نہ از راہ عذر و بد اندیشے ڈاکٹر مصلاح در تنقیۂ مواد و تضعیفۂ معدہ از اغلاط و اجب الدفع دیدہ علاج بمسہلات نمود معدہ اش کہ ضعفی بکمال عارض بود ضعیف تر گشتہ قوت ماسکہ و ہاضمہ بالمرہ ساقط گردید

رفتن گورنر عماد الدولہ سٹر ہرسٹنگ بملاقات شجاع الدولہ در بنارس و انتظام معاملات

عظیم آباد و معاودت نمودن به کلکته بی مکث و درنگ

متعاقب ورود راجه شتاب راے عماد الدوله مسٹر هشٹنگ بهادر گورنر بهم بنابر ملاقات شجاع الدوله قاصد بنارس گردید و پانزدهم ربیع الثانی بر شد آباد آمده در آخر ماه مذکور بامتروع جمادی الاولی سنه هزار و صد و هشتاد و هفت هجری بعد چند روز از ورود شتاب راے بعظیم آباد در سید و قاصد بود که مهاراجه مذکور را همراه خود گرداند و بر جناح سفر آخرت بود مدتے بیماری خود که واقعے دشت گفته تن بخاشت در نداد و گورنر دو روز در عظیم آباد مانده به بنارس رفت و با شجاع الدوله که او هم بهمان هوای مبدء فیض آمده بود ملاقات نمود و جواب دسوا لیکه داشت انفصال داد و واسطهٔ ملاقات راجه چیت سنگه پسر راجه بلوند سنگه چندے بنارس که پدرش بتسهیل مدتی قبل ازو رود گورنر مرده بود با شجاع الدوله گردیده بناے راج اورا استحکام داده مرخص شد و تتمهٔ معاودت بعظیم آباد نمود درین عرصه که او اسط باد اخر شهر جمادی الثانیه سنه مذکوره بود راجه شتاب راے ازین عالم در گذشت عقائد او و پسرش اگرچه مطابق هنود نبود بلکه طرف اسلام غالب داشت اما بنابر استرضاے اقارب و اقوام و مصلحتهاے دیگر موافق مشرب هنود جسدش را در آتش سوختند و گورنر بعظیم آباد رسیده و معدود ایام توقف درزیده بنابر دفع بدنامی خود که تا باشتاب راے کینه منظون مردم نگر و در راجه کلیان سنگه پسر راجه شتاب راے اگرچه لیاقت این منصب با عتبار حداثت سن و سال که عنفوان شبابش بود نداشت بکارهاے پدرش ماسور گردانید و جاگیرات و در ماهه بدستور بحال داشته علاوه آن وجهی براے زن شتاب راے مادر راجه کلیان سنگه افزود و ماهیست و پنجهزار روپیه در ماهه نظامت که باعتبار او بود موقوف کرده وجهی که مناسب دانست باعتبار کونسلیه ها گذاشت و در ماهه مردم را اندک کم و بیشی نموده تنخواهش بر کونسل و خزانه خالصه نمود و خود بعجلت هر چه تمامتر ببلدت کلکته نهضت فرمود

ذکر بعضے از حالات راجه شتاب راے و گذاشتن بنکنامها درین عمارت سراے

راجه شتاب سراے از قوم کایتهه سکهه سینه متوطن شاهجهان آباد دست نمک پرورده خاندان صمصام الدوله پسر صمصام الدوله خاندوران امیر الامرا دزارلازمان آقا سلیمان گرچه غلام صمصام الدوله و میر ساسان و معتمد علیه خانه او بود اول بقلیل وجهے ملازم شد آخر بحسن کارداني و نیکو خدمتی مدار المهام خانه آقا سلیمان و صاحب اختیار سرکار صمصام الدوله گردید چون صمصام الدوله برحمت حق رفت و در شاه جهان آباد انقلاب بسیار پدید آمد او نیز بوطن خود در ان ملک صلاح ندیده دیوانی بادشاهے صوبه عظیم آباد و خدمات محالات جاگیر صاحبزاده خود که پرتپ پرتاپ سنگه نام داشت درین نواح آمد و چنانچه مذکور شد با وجود اقتدار رسیدن نهایت هوشیار و منصدی معامله دان کارگزار هیچ درس و فقیه یاب در هیچ باب بود اکثر خوبیها داشت بدانست فقیر از جمیع مردم سلمه هندوستان که درین جزو زمانند ممتاز و با وجود متصدی گری خالی از شجاعت و دلیرے نبود هیچ چیز در کمال عروج و مرجع وزیر و بادشاه و اکثر اقویاے عصر نشست اما نخوت مذهبی داشت و با نجباء و بزرگ زادگان بانهایت قوت اضع و فروتنیهاے گذرانید و مطلب هر کسے در شروع التماس دریافته اگر لیاقت برآوردن داشت بسهولت و آسانی سرانجام میداد و الا عذر موجه بشیرین زبانی خواسته سائل را خوشنود می گردانید و با آنکه بهجوم کارها و با انواع مردم گفتگوها داشت و از اول روز تا دو سه واز اول شب قریب پاسی از ان در جواب دسوال میگذرانید دل تنگ نگشته با آدمے کسی هر چند در عرض حاجت مبالغه ها کند خشونت نمی کرد و سخن درشتی با کلمه فحش درشتی از زبان او مسموع نشده با وجود خردسے

وقدر و قیمت شناسی هر جنسے و نایرت نداشت بهاے جنس بیهاجنان بالعان بقدر نیازش میداد و درنخشش بقلت و تقصیر نمیدانست
خود سلیقهٔ معاش درست داشت اجناس ناگیتاج از جاها ے دور دست که قسم اعلاش بکفایت می آمد طلبیده بمعارف میرسانید بلکه
مقدور نبتان امراے متوسط بسر میبرد بجز دور و دنام آوران خوانهاے ضیافت موافق لیاقتش در کمال نفاست که انواع اطعمه و
حلاوے داشت میفرستاد و در شادیها و غیر آن که ضیافت مردم می کرد دستر خانش وسعت و رونق غلبه داشت خود و در انجا
حاضر نبوده لقمهاے چاشنی شیرین زبانی علاوهٔ اطعام ضیافت و مهمانی بکام جان حاضران می چشانید خرم و جابر تبه داشت
که از ملازمان مقربش هم آمد و رفت او پیش زنے راه نمی که به تعشق نگهداشته نهایت اُنس و الفت با او داشت کسے
ندیده و مطلع هم نگردید که چه وقت اندرون برفت و کے بیرون آمد بازن همقوم دکفو خود که مادر راجه کلیان سنگه و بهوانی سنگه
است کارے نداشت خانه علحده براے او باندک فاصله از مکان اقامت خود ساخته بود و در سالے دو بار که بعضے از ایام
سعینه هنود بوده اند بضرورت میرفت لیکن همان قسم که کمتر کسی راخبری شد اکثر مردم کهرا و تنگ ظرفها طرف شده و یاسے که
از انگلیشیان عمده مثل صاحب کلان عظیم آباد و امثال ذلک ساخته و بکار تجارت کمپنی و امور دیگر یا مورگشته مسالها مداومت
ے و زیدند هرگاه اتفاق انقلابے براے آنها روید اده معاتب می گردیدند و ظن بے آبروئی آنها بحیه یقین می رسید و چنان
وقت بجز و جوعی که باو ے نمودند سینه سپر ساخته بحمایت آنهاے می کوشید و از زر هم گرفتار یها نجات می بخشید و هرکس ا ز
شاهجهان آباد ے آمد اگر بشخصه باو آشنا بود و اگر بنام او رای نشناخت در رعایت او بهر صورت که دست میگشت با ن
میرسید مقصر نمی گردید چون وجه معینی قلیل برای معارف نظامت مقرر و باختیار او بود و باقی زرها از کمپنی در مجال تصرف
دران نداشت بنابرین اگری تواست برای او وجهے معین مے نمود و ماه بماه میرسانید اگر باین صورت تعذر بود در کارهاے
مفصل مردم را فرستاده از انجا استفاے میرسانید این قسم هم اگر تعذر داشت تو اضعی لائق با آن شخص نموده عذر خوبے
میخواست و زاد راهے علاوه تواضع سابق گذرانیده خوشنود مرخص مے فرمود شیخ شرف الدین محمد از احفاد شهید اول شیخ
سعید شهید محمدی اعلی الله درجته مرد فاضل صالح سمعے بود از متوطنین نجف اشرف زاد الله شرفا با منظر ارضیاح و افتقار
که نبابر سبب عارض آن بزرگوار گردیده باشتهار دولت هند و قیاس اعتماد و انعامیکه امراے این دیار در زمان اقتدار سلطنت و
شوکت خود با علماء و خدمهٔ عتبات عالیات و زوار و مترددین امکان مقدسه می نمودند درین هشتاد سالگی دار دنگاه گردیده
قریب بیک سال کم و بیش در مرشد آباد و هوگلی بسر برد با آنکه ناظم و نائب هر دو مسلمان صاحب اقتدار و اتباع این هر دو هم
زر دار بودند کسے کماکان او چنانچه باید نپرداخت ناچار آن بزرگوار عازم اوده و لکنهو گردید دولت تجاع الدوله والا آباد که در آن
دار السلطنت شاه عالم پادشاه همانجا بود گردیده وارد عظیم آباد شد و تقریبے بفیر بخدمت آن بزرگ رسیده توفیق تقریب
ملاقات او با صاحب راجه شتاب راے یافت با آنکه بنام هند و بود بحر و استماع احوال آن بزرگوار شنده بخدمت او رفت و
جمیع مذهم و حشم را بیرون گذاشته تنها با یک دو خدمتگار و میر قوام الدین خان در حضورش رفته بکمال تواضع و فروتنے
سلام کرد و هر چند بزرگ مرقوم تکلیف نشستن بر مسندے که براے او گسترده بودند و بپاس ادب بر و ساده مذکور نشسته
بیالقه تمام هر گونه آن مقام گرفت و ساعتے ادراک فیض صحبتش نموده و عدهٔ ضیافت گرفته برخاست شا میکه و عدهٔ
آمدن شان بود مسند مکلفے که در اعیاد برای مهاراج می گسترند بدیر اے بزرگ موصوف گسترده خود بر چار گوشه سفید
ساده نشست و مردم را از ورود حضور خود تا مدود آن بزرگوار ممنع داشت بعد نماز مغرب که همراه بنده تشریف فرما

آوردند مہاراج تا سر زینہاے چبوترہ صحن استقبال نمودہ در نہایت ادب و تذلل سلام کردہ آوردہ برسند مفروش نشانید و سخنہاے انقیاد و اطاعت بنوعی بالکمال خوبی نمود کہ شیخ مذکور بخشنود گشتہ گفت کہ من میخواہم اخلاصیکہ حق تعالی شما را عطا فرمود مسلمانان ہمچو شما باید باشند چون زبان اشیان عربی بود مہاراج نمی فہمید بندہ ترجمانے میکرد مہاراج تکلم اشفاق آن بزرگ و اہتمام بعدم لیاقت خود نمود و وقت نخست دو خوان پارچہ مثل دوشالہا و کمخواب و تہانہاے چھینٹ و غیرہ گذرانید بنا بر پاس ادب بگرفتند روبرو دادن مناسب ندیدہ بعد ازان کہ نخست نمود شیخ بخانہ زادہ حسین خان مرحوم باتفاق فقیر آمدہ نخست بمحبوب کی از معتمدان خود کیسۂ مبلغ یکہزار روپیہ نہان از نظر مردم فرستاد عامل حسب الامر مخفی آورده بدست فقیر داد و فقیر بخدمت شیخ مبرور مذکور بردستور گذرانید یکبار شخصے از آشنایان مہاراجہ شتاب رائے کہ منجملہ مقربان رائے رایان ناگرل دیوان حالیہ پادشاہ ہند وستان کہ با فدا اورا مے عظام ہمسر بود تبقدیم مراسم گیا کہ در کیش ہندوان بعد وفات والدین از جملہ اشد فرائض ست و بدون این عمل نجات آنہا غیر ممکن میدانند بتعظیم آبا آمد وقت استراحت استدعا سفارشی از رای براے مہاراجہ شتاب رائے نمود ناگرل گفت کہ اورا با شما ہم آشنائی ست و خالی از مروتی نیست این عمل از فرقۂ ما مردم موجب اجر و ثواب میدانند در بارۂ شما قصوری نخواہد کرد و نوشتن من احتمال اخلالی درین کار دارد چہ اگر در القاب مراعات مرتبہ اورا کمتون دارد یکنم نفس من قبول نمی کند و اگر بمرتبہ کہ در نیجا داشت برنگارم اورا کہ امکان سرش بآسمان مے ساید نفس قبول نکردہ خواہد نجنبید و سوال خط مخل کار شما خواہد گردید چون مہاراجہ شتاب رائے در استخبار احوال ہر بلد و اعیان و حکام ہر شہر بقدر بطہ سرداران ہوشیار نہایت مبالغہ داشت و ہر یک از زداران ہر محلہ مراعاتی لائق در ہر ماہ و سال نمودہ برین کار گماشتہ بود کہ ہر سخنی و خبرے کہ قابل ارتقام و اطلاع باشد بدون جبر و نقصان نگاشتہ حوالہ وکلایش نمایند خبر ہر جا در کمال درستی با و میرسید این خبر ہم بعینہ بر او ظاہر شدہ بود بعد ملاقات پرسید کہ مثل شما کسے تشریف آورد در رای رایان صاحب مارا بد و کلمۂ یاد نفرمایند محل حیرت است او گفت چون مراہم در خدمت بندگی ست حاجتی نبود شتاب رائے گفت چنین ست چون او ہم مرد ہوشیارے بود فہمید کہ از اصل مطلب مہاراج ہم آگاہ است گفت پس بر مہاراج خود ظاہر ست حاجت باستفسار نه دارد بعض مقربین مثل راجہ خیالی رام و میر قوام الدین خان حاضر بودند این معمار افہمیده روبروی دارد پرسیدن نامناسب دیدند چون بیرون رفت استفسار نمودند مہاراج در جواب آنچہ از روے اخبار معلوم داشت مذکور کرد و گفت تدارکش الشار اللہ بخوبی مے کنم این سخن ہم کسے نفہمید کہ چہ می خواہد و با او کہ رجوعے باین ندارد چہ مے تواند وقتی کہ آن شخصے رخصت شد تواضعی لائق بحال او نموده براے ناگرل با وجود فقد آن جمیع انواع اغراض مرضے در کمال ادب و فروتنی نوشت مضمون آنکہ ورود عنایت نامہ برہے کمترین موجب ازدیاد آبرو و اطمینان خاطر خیریت جوست امیدار شیم کریمہ بزرگان آنست کہ باندک مطوفتے دل مستمندان شاد و دولتخواہان را بیاد رقعہ یادی فرموده باشند و تحفہ و ہدایا تخمیناً بقیمت دہ دوازدہ ہزار روپیہ بلکہ بیشتر مثل عطر اگر و اقمشہ لباس سفید کہ خصاص بینگالہ دارد و در جاے دیگر کمتر توان یافت و پایہ ہاے پلنگ از عاج و ساعت ہاے ساختہ فرنگ و شمعدانہاے شیشۂ بلورین و آئینہ ہاے کلان شفاف و دیگر نوادر فرنگ و چین مصحوب ہمان مصاحب او کہ براے گیا آمدہ بود ابلاغ داشت ناگرل از استماع گفتگو و سلوک کہ با او نمود عرق انفعال گردیده عذر خواہیہا نگاشت و در مجالس خود محامد شتاب رائے مذکور کردہ مے گفت کہ این عزیز از فرط ہوشیاری و تمیز با وجود بعد مسافت مارا عجالت ہاے بی نہایت داد و در او اخر سنہ یکہزار و یک صد و ہشتاد و سہ بلاے قحط و غلا شروع گشتہ تا اواسط ہشتاد و چار کہ گذشتہ داد و دہشت شتاب رائے در مساعی جمیلہ براے غربا و ضعفا و گرسنہ و محتاجان و مساکین فرمود تفصیلش آن کہ دران سال کہ این بلا و ابتلا رو نمود در بنارس اندک ارزانے

نرخ غلات بود سی هزار روپیه برای همین کار مقرر کرده فرمود که کشتیهای مملوک و ملاحان ملازم اند دریای سه بار بعد دو روز غله از بنارس خریده می آورده باشند وچون در عظیم آباد رسد بنرخ خرید آنجا بفروشند و کشتیهای آمده باز بنارس برگردند بعد ده روز کشتیها که در آنجا باشند روانه شوند همین قسم تا مدت قحط کشتیها در تردد بوده بطور دوره غلات متعاقب هم میرسانیدند و ملازمانش بنرخ خرید بنارس بی کم و کاست بدون حساب اخراجات می فروختند و مردم محتاج می خریدند و کسانی که طاقت خریدن نه داشتند آنها را در سه چار جا از بناهای مردم که دیوار احاطه داشت مثل مقید ان نگهداشته برای هر جا پیاده ها و دروغه و علیحده مقرر ساخته بود و طعامهای پخته و غلات مشوی و جنس غله باظروف گلی و پیمانه سوختنی و چند خرچه فی نفر برای خرید انجه دل آنها خواهد مع نقدها و افیون و تنباکو هر که بهر چه معتاد باشد معین ساخته بود که بلا نانه هر روز میرسید بشاهدهٔ این حال انگلشیان و دیگر هم در یک محوطه مساکین را جاے داده طعام آنها می نمودند و خلق کثیری باین طور از هلاکت محفوظ ماند و در عرشد آباد از این معوله عملی از هیچ کس منظور نرسید بلکه می گویند که با وجود اهتمام مظفر جنگ غله در بعضے اوقات نایاب محض می گشت و مردم عمده مثل میر سلیمان خانسامان و امثال او که براین کار مامور می شدند اول خود سر انجام غله نمی توانستند و از جائے احیاناً اگر غله بدست می آمد و مصحوب پیادهاے سرکار می فرستادند دیگرے از مقتدران و مقربان مظفر جنگ خصوص راجارت سنگه که ناز معشوقانه با آقا داشت کشتیهاے ندکور از دست پیاده هاے سرکار بجبر و عنف کشیده بخانهاے خود می بُرد یا اقویا هجوم آورده از دست غربا می ربودند و از کسے تدارک این حرکات و محافظت غلات و فروشانیدن باحتیاط و انصاف بعمل نمی آمد تا آنکه درین خصوص مظفر جنگ متهم گشته از جمله بازخواستهاکه با او در کمیت بعمل آمد یکے نهیم بود و اسد اعلم بفشار عباده دهر سال میوه هاے ولایتی بوساطت سوداگران میوه فروش طلبیده برای رؤساے انگلشیه و عظماے بنگاله می فرستاد و بشاهیر و عمده زادهاے عظیم آباد دهم دوبار سه بار سے داد چون دید که اکثرے باین صورت محروم ماند مبلغی خیر زر مقرر سے ماند مذکور برای میوه فروشان مقرر داشت که میوهٔ این وجه اورده در بازار ها بقیمتی که باشد بفروشند و هر که دلش خواهد بخرد بعد از انکه باقے ماند و کسے آنرا خرید نکند خود میخرید تا انقضاے برای میوه فروشان و سبیع و شری در بازار ها نشود و بعضے از قوم مرائیان راکه کارندهاے نهال شمره و فروشندهاے میوه در شاهجهان آباد و لاهور از جمله مشاهیر فرق اند در ها فرستاده طلبید و با آنها رعایتے نموده در شهر عظیم آباد سکنی فرمود که انجه لائق زمین انجا دانند و توانند بکارند و ثمارش را بفروشند تخم سرده و خربزه و دیگر ثمار و بقول از لکهنؤ و اکبر آباد و کابل طلبیده بکاشتن میداد و ثمارش را برای مردم می فرستاد انگور خوب و نیشکر در نهایت بالیدگی و طول و فربهی دکولهاے شاه جهان آبادی از عهد او در عظیم آباد در رواج یافته اکنون بافراط در بازار ها فروخته میشود و انگور خوش مزه هم گاهے روپیه را سه آثار و گاهے دو آثار و گاهے یک و نیم آثار را زنبانها بدست می آید و گاهی در بازار ها هم می نماید قصیده مسلمانان هوشیار داشت چنانچه تعزیه حضرت سید الشهداء علیه السلام بکمال ادب و احترام می گرفت و در بیست و یکم ماه مبارک که روز شهادت سید اوصیا ملی مرتضی علیه افضل التحیة و الثنا است شیرینج و دیگر علاوے و طعمه ترتیب داده نیاز آن حضرت تقسیم میکرد و دگردیدن از پهلوی دیگر اکثر بزبانش یا علی میگذشت گاهی نام مقتدایان هنود از زبان او مسموع نشده قسم هم اکثر کلمه والله باسد بود سالی یکبار دستر خان حضرت شاه مردان علیه السلام می نمود در کمال تکلف و نفاست و بعد ادای رسوم فاتحه تقسیم میشد کسی روزے گفت که انتظار نشان شدن بریکی از سوغاتها یا نمک یا چیز دیگر در بعضے خوانها نخست مهاراج چرا نمیکنند در جواب گفت که ظهور این قسم خوارق عادات از جناب حضرت شاه ولایت علیه السلام استعجاب و استبعاد ندارد و من

کار خود طلب نیستم کہ در پے چنین امور بگردم مرا دران جناب اعتقادی کہ باید ہست انتظار چنین امور بہای چہ بایکہ شید دوم آنکہ درین کار ہا حکومت کسی بران حضرت نیست اگر بنا بر عدم احتیاط یا سوء ادبی نشان ظاہر نشود برای من بی چارہ کہ بنام ہندوم راہ طعن و شنیع گشادہ یا فتہ بزبان بے خبران از حال باطن من ملامتی و شماتتی جاری خواہد بود کہ صاحبان آخر این ہند و چہ فہمیدہ کہ مستدعی نشان از جناب حضرت شاہ مردان گردیدہ روزی برای استقبال جرنل اسمٹ بیاڑہ میرفت در کینتہ پور بطرف پشت بتخانہ آنجا کہ مکانے معروف و خیمہ گاہ وارد نست محل خیام اگر دید صبح ازان جاکہ عازم مہتر و اسپ سواری خاص او بر در خیمہ بود ملازمان دہمراہیان او طرف شارع دور تر از مکان اقامت صف بستہ برای سلام موافق ضابطہ استادہ بودند بندہ اندرون خیمہ رفتہ ہمراہ او بر آمد ہنان مجا و بتخانہ مذکور عرصہ خالی دیدہ و فرصت را غنیمت شمردہ چند کس نزد او جمع آمدند و سیکہ می خواست سوار شود و سوائے کردند و گفتند کہ اینجای مہادیو و امر و زپورنماشی روز پُن ست بخشی بما ہم باید رسید جواب داد کسی کہ برای زیارت این مکان و خدمت این استان آمدہ باشد از او باید خواست مرا رجوعی و عرضی بشما و اینجا نیست با وجود ہمت دامی نداد و سوار شدہ براہ خود گرفت و مکرر دیدہ شد کہ فقرائے ہنود در راہ از و سوالہا نمودہ اند و فلوسے ندادہ و ہمان دم فقیر مسلمانی بنام حضرت امیر المومنین یا اولاد طاہر بیش چیزے خواست یک روپیہ ہمان وقت داد آزار فقائے راز دارش نیز مسموع شدہ کہ در اسفار بنگالہ و کلکتہ کہ ہجوم تبخانہ ہا در راہ ست بعضے رفقائے معتمد علیہ او کہ در مذہب خود متعصب بودہ اند دلالت بزیارت بعضے از اماکن مذکورہ مے نمودند مذری خواستہ و صدی دو صد سے دادہ آنہا را مرخص مے کرد کہ از طرف من ہم شما مراسم زیارات بعمل آرید و مرا معاف دارید حویلی کہ بکمال تکلف برائے خود نو آراستہ بودہ ہندوان ترغیب اطعام برہمنان در ان مکان نمودند گفت خانہ را ضائع و کثیف و آلودہ خواہند کرد اگر ضرور باشد زری گرفتہ در ریگ گنگا طعامی با نہا بخورانند و ہم در ایام قحط کہ اسباب ارزان بود بپاس خاطر و دلالت مرلیدہر و رائے کہتلہ اس وسوسہ را از سنگچہ پیش بکے از برہمنان کہ مرجع ہنود و واقف اشغال خود بود رفت او ورود اختلاط راجہ شتاب رائے فوز عظیم شمردہ آمد و شد برائے ازدیاد اعتقاد راجہ بسوے خود شروع نمود روزے گفت کہ مہاراج موافق طالع شما نامے تجویز نمودہ ایم از جملہ او را دو خود مقرر نمائید در جواب گفت کہ من بورد آسی از اسما متنفرم و برای من کافی است او پرسید کہ آن اسم چیست اول اخفا نمود چون برہمن مبالغہ را از حد بدر بُرد گفت نام پاک اللہ برہمن بر ضمیر او مستشعر گشتہ آمیزشے خواست و گفت کہ مہاراج رام و رحیم اسم یک مسمی است جواب دادکہ فرقے بین درمیان ست برہمن فرق را پرسید گفت در لفظ رام تو ہم ولد و مسرت ست و در لفظ اللہ تو ہم نبوت و ابوت کسے نیست ازین احوال کہ باجمال ارتقام یافت ظاہر مے شود کہ اعتقاد او با معتقدات ہنود تطابق نداشت بلکہ با مذہب الاسلام بود و اللہ اعلم بسرائر العباد و ضمائر ہم اما چون مراعات بسیار با آشنایان و دوستان منظور داشت و خیانت در مال کمپنی بنا بر حفظ آبروے خود نمی نمود و بداعل و زر یکہ خاص او بود بصارت او وفا نمے کرد و بعضے اوقات برائے بعضے انگلیشیان کہ متوسلان عظمائے آن جا مہ بودہ اند رعایتی و ایصال زرے منظور داشتہ و ہم برائے برخی از مخارج زیادہ بر مداخل خود و کار مناسب دور از صواب از او سرے زد یکی خود در اطلاق کہ عبارت از یومیہ متصلان متعین بر بالگزاران و مجرمان ست انصاف را کار فرما نگشتہ جائیکہ استحقاق یک یسا ول یا دو سہ ادل داشت دہ دہ می فرستاد و زر یکہ ازان حاصل می شد بسیار کم در سر شتہ دفتر داخل کردہ بیلغے خطیر علیحدہ برائے عطایائے خود میداشت دوم آنکہ با ارباب جاگیر و املاک و التماس بہانہ نمودہ مے گفت کہ فلان انگلیش دیدن آستانہ شما خواہد و بنام آن کسے کہ با او رعایتے منظور داشت اسناد و قائق از وکلائے ہر یکے طلب داشتہ و حوالہ سیکے از

متصدیان خود نموده بسیر و تعدی ناحق و بے سبب زرے معتدبه از هر یکی بقدر محاصل آنها گرفته و جمع نموده چون مبلغی خطیر مابین او و گیر قراهم می آمد بآن شخص واجب الرعایه می داد و بهر صورت بخوشنودی اشخاص مذکور راضی نشسته سخط ایزدی را درین خصوص سهل می شمرد بر اساس همین چنانچه از صادقین در اخبار وارد شده و سعدی شیرازی هم در گلستان ایراد نموده که هر که رضاے مخلوق بر سخط خالق اختیار نماید حق تعالی همان مخلوق را بر او گمارد تا مار از روزگارش برآرد در حق راجه شتاب راے برای همین مشابه شده که او براے پاس خاطر کسانیکه از سخط الهی چشم پوشیده بنده هاے خدا را ناحق می رنجانید و وجهی بهای خوشنودی آنها میرسانید حق تعالے از دست همین جماعه خرابی که باید بار دیگر بیاید و چون بهانه اطلاق زر یافته و لهاے مردم را سوخته بود خود هم بلاے اطلاق علا گشته رخت هستی بعالم آخرت کشید و در انجا عالم السرائری داند که چها دید اگرچه بزرگے فرموده و ترجمه حدیث سبقت رحمتی علی غضبی نموده مصرع عفو او کرم بیشتر از جرم ماست ÷

ذکر رهائے یافتن محمد رضا خان منظر جنگ از گرفتاری و بسر بردن زمانے مدید در کلکته با امید وارے و آخر رضا دادن بدون مرتبه خود بعاجزے و ناچارے

منظر جنگ دران دار و گیر نهایت مضطرب و بے کس و بے یار گشته بود چه اکثر عمله خائن و خود هم از بے مبالاتی و بی خبرے در چنین امور اندک متهم بود دیوان خانه او که امرت سنگه بود نهایت خاک ظرف در دولت خود مغرور و از مردم آدمی دار باب هوش و فطنت و امانت و دیانت نفور و در کار خود که محاسبه دانی و کاغذ فهمی ست بے شعور و دیگران از دست او بجان و از تند خوئی و تلخ گوئی منظر جنگ در فغان بوده اند درین وقت هر یکے راه خود گرفت و براے خود مخلصی جست امرت سنگه وسیله و تخویف اظهار بعض اسرار که بران آگهی داشت فارغ خطی گرفته در خانه از ماکن کلکته بفراغت آسود و مگر علی ابراهیم خان بهادر با وجود عدم اطلاع بر کاغذ معاملات سنوات ماضیه و بیدخلی تمام در امور ملکی و مالی و قلت انتفاع از دولت منظر جنگ باس ننگ و رفاقت دیرینه نام نوکرے کرهمت بر میان جان بسته و در سهل مدت آگهی بر کاغذ و دقائق معاملات و هر قسم کار رهابهم رسانیده مستعد جواب دهی و وکالت و جمیع امور گردید و سیئه خود را سپر سهام هر گونه بازپرس ارباب کمیت خاصه گورنر که درحسن تقریر نظیر ندارد و ساخته متعهد شد که هر چه تواند دران قائم مقام نباشد و جواب هاے نتند کما را که مرد مقتدر عیار و نهایت عداوت با منظر جنگ داشت دقائق و خفایاے امور او آگهی داشت نیز طرف گردید و از کینه و ریها و اقتدار و تزویرات او تر سید از معتمدین مسموع افتاد که درین کار سحر طرازی و معجزه پردازے بکار برده جوابهاے مسکت و پسندیده داد و گفتگوی او بقبول طبایع و اسماع افتاد سامعین را چیرتهاروے نموده غیر از تحسین چاره نبود و منظر جنگ بمیامن دست و زبان و قلم و بیان او و ازان بلاهاے بے زنهار بیست و پنجم شهر ربیع الاول سنه یکهزار و یک صد و شصت و دو هفت هجری رستگاری یافته دوم ربیع الثانی سال مذکور بهرهاے محفظه از درسنازل او که در مرشد آباد بوده اند برخاستند اما منظر جنگ با مید آنکه شاید بدستور شتاب راے باز شریک کونسل صوبه مرشد آباد بلکه تمام صوبه و فی الجمله مدار المهام انتظام معاملات گردیده معاودت نماید در کلکته اقامت ورزید و مفت خوران کلکته که عمله بعض اصحاب انگلیشیه اند بخنان ابله فریب او را در طمع خام افگنده هر روز باخبار کلمه که بوے حصول مقصود ازان استشمام توان نمود خوشنود میداشتند مثل آنکه امروز فلان صاحب چنین می گفتند و دیروز فلان صاحب چنین گفته و فلانے را از ولایت چنین خبر رسیده و فلانی از فلان کس این قسم شنیده و منظر جنگ باستماع اخبار مذکوره امیدوار گشته و منهیان را

مخلص خود شمرده حسب الاشعار آنها زرهای نقد با کنرکسان داد تا محرک سلسلهٔ حصول ماموال باو باشند وعلاوهٔ آن وعده های بسیار بمبالغ خطیر بعد وصول بمقام ومرتبهٔ مطلوبه درمیان بود بدین جهت زر بسیار اخراجات بسیار وقرضدار زرهای بیشمار گردید فقیر دران ایام آرزوی تیسر اسباب سفر سعادت اثر بیت الله الحرام وزیارت سید انام وعترت کرام آن سرور علیهم السلام بکلکته آمده از مظفر جنگ متوقع اعانتی بود که یک جبه از خانهٔ او نمیرفت ونقصانی برای او دران نبود توفیق نیافت توقع این بود که جاگیرات بنده بعامل جاگیرات خود سپارد وقرض مرا عامل او از محاصل جاگیر من برساند ودر غیبت من زرهای فاضل از دیوان اما نت بلکه مدار دوه جاجن را بامن قرضی نماند تا من اسباب خانه اخراج کرده وزادی ومونتی ازان حاصل نموده براهی شوم بعد رسیدن یا عند الطلب زر امانت بمن برساند دران ایام که پانزده بیست روزی فقیر در کلکته ادراک صحبت مظفر جنگ می نمود از زبان او بگوش خود شنیده که در هر حکایتی دفتر دفتر مدح وثنای علی ابراهیم خان بهادر مذکور می کرد وی گفت اگر من تمام عمر در خدمتگزاری این شخص که محسن من ست بگذرانم هنوز از عهدهٔ ادنای غمخواری واحسانهای بی پایان او بنیامده باشم وانشاء الله تعالی چنین خواهم کرد ودر مخابرات ومحاکمات بلفظ قبله من می خواند وبارها حضور نبده ودیگران می گفت که رفقای تنگ بحرام من لکوک مرا خورده در وقت انقلاب چشم از حقوق ومروت پوشیدند ودست از رفاقت برداشته مرا تنها گذاشتند وکسی بکار من نیامده منت احدی برمن نیست مگر علی ابراهیم خان بهادر که من دم خریدهٔ اویم وآبروی من بخشیدهٔ اوست پدر وبرادر بامن چنین نمی کرد انچه این مرد بامن کرد ودر تمام صحبت هر دم وهر آن رضا جو وثنا خوان علی ابراهیم خان بود

ذکر ورود جنرل کلاورن وکرنل نس ومسٹر فرانسیس رؤسای کمیٹ وبرهمین وشقاق فیمابین گورنر واصحاب ثلثهٔ مذکوره واتفاق بارول با گورنر

مظفر جنگ در انتظار کشائش عقدهٔ کار خود بود که جنرل کلاورن وکرنل نس ومسٹر فرانسیس باتفاق هم مدار المهام کارهای کمیٹ وهم برای تحقیقات معاملات گورنر بهادر ومسٹر بارول که چها وچه سان کرده اند از طرف پادشاه کمپنی در اواسط شعبان سنه یکهزار ویک صد وهشتاد وهشت در رسیدند ودو کس از سرداران انجا یکی گورنر بمرتبه که داشت ودومی مسٹر بارول انجمله اصحاب خمسهٔ کمیٹ مقرر ماندند چون هر سه فرستادهٔ پادشاه وکمپنی وبرای تحقیق تقصیرات گورنر معین شده بودند وجنرل کلاورن از اهل دول ولایت وملازم پادشاه انگلنڈ بود وکرنل نس امید ریاست کل فوج بعد وصول جنرل کلاورن بمرتبهٔ گورنری داشت ومسٹر فرانسیس نامی مرتبه جنرل کلاورن وباتفاق هم بوده اند طنطنهٔ عجیب ودبدبهٔ غریب داشتند ودر ملاقات هر دم از کسے مذوبهم که ضابطهٔ مخصوص همه است نمی گرفتند حتی بعضے نماز هم بطور رهبریه اگر کسی می فرستاد رومی نمودند ومعاندان گورنر را تالیف کرده باخود موافق می ساختند چنانچه نند کمار که از عهد شمس الدوله ولارڈ کلیف ودرین زمان عماد الدوله مسٹر هشتنگ هم مطرود بودند جنرل کلاورن وکرنل نس ومسٹر فرانسیس معزز ومقرب گشت وبوساطت او اکثر کسان طمع پیشه فساد اندیشه بایسه اقتدار یافتن با اصحاب ثلثه مذکوره متوسل گشتند وتحقیقات رمنورد امور مخفیه گورنر هشتنگ عماد الدوله شروع افتاد ودرین هیچ کس تا چاتی صحبت ودنبای آرا بحد کمال رسیده تشویش شدیدی بمتوسلان طرفین بلکه درکل مملکت ومعاملات روی داد حتی فیمابین جنرل ومسٹر بارول خانه جنگی بالفعل موافق ضابطهٔ آن جماعه بعمل آمد دو کس که عبارت از گورنر وبارول باشند یکدل ویک رای ماندند وسه کس مذکور با همدگر موافق بوده همه استیان شدند طرف جنرل را بنا بر کثرت اصحاب که سه کس بوده اند بر گورنر

که دو کس بوده اند غلبهٔ اتفاق افتاده اکثر کارها موافق آرای طرف جنرل بعمل می آمد چنانچه کوسان نام انگلیشی صاحب کلان مرشد آباد و مستر بیج صاحب کلان عظیم آباد و فوک نام صاحب کلان بنارس و مستر رشتو صاحب کلان اودھ و لکهنو بحضور جنرل کلاوردن مقرر گشت و مبارک الدوله بیع مادرش بیوبگم که از دست منی بیگم بجان آمده بود با کوران و سرفت آوبا جنرل ساخته هفتم ربیع الاول سنه یک هزار و یک صد و هشتاد و نه ۱۱۷۹ مختار کارهای نظامت شد دارقبضهٔ اقتدار و اختیار منی بیگم و اعتبار علی خان برادر خواجه سرای مذکور تغیر گردید اما چون منی بیگم زن دار و مقتدر و هوشیار ست و هفته مبارک الدوله با غیار او مانده امیدوار و رعایت کارهای اندوخته اوست و دامی ترساند که اگر از من بی باغتنمد من زنها را بفقرا و دیگر بیگانگان داده شما را محروم محض خواهم داشت و فی الجمله مبارک الدوله را احوال چنین ست که نه کسی از سطوت او می ترسد و نه از دولت او توقعی دارد و چندان توجهی در امور دنیا ندارد که مردم را ازان اندیشه باشد لهذا هر کس هر چه خواهد میکند و ابکار کسی کاری نیست و چنی که برای او باید می خواهد دیگر غرضی بکار ندارد و ازین جهتها هنوز تسلط منی بیگم بدستور و نیابت نظامت غلب اوقات در انقلاب است و بهمدرین سال بیست و نهم جمادی الاولی سید محمد حسین فاضل که کمال حدت ذهن و وقت طبع دارد بنابر شوق سیاحت و تحصیل علوم همراه مستر الیت که انگلیشی در کمال خوبی و صداقت و جوانمردی بود بولایت انگلند رفت و اکثر تحقیقات علمای آنجا خاصه در علم هیات و مفردات و مرکبات ادویه و خواص اکثر اشیا و معرفت اجرام علوی و بعضی صناعات و دیگر مثل تشریح ابدان و امثال ذلک بقدر مکث مدت دریافته راهی پسیر برای ادراک اکثر آن علوم و استکناف و ترجمهٔ کتب آن بهم سانیده در سال نود و دو و ششم صفر از مائه دوازدهم هجرت بگشته بمرشد آباد رسید و با مقتدران آنجا ظاهر ساخت اما ازین امر اسے قدر وقت نفهمناس کسی توفیق نیافت تا سهل مبلغے درین کار که سرمایهٔ اشتهار نام نیک و حیات پائدار دنیا بود صرف نماید و این علوم و کتبش بنام امیر مذکور ابد الدهر بر صفحه روزگار یادگار ماند و ما توفیقی الا باسد گورنر بهادر که در شعور و هوشیاری و دانائی و کارگزاری نادره روزگار است به تسلیم و اغماض کار فرمانگشته گاویدن درخرد یات مناسب ندانسته و قاصد آن گشت که اول برادرت ذمهٔ خود از قصورات منظونهٔ اصحاب و خیانتهای متهمهٔ اعداء حاصل کرده نادانی جنرل و غلبهٔ غلظت و فظاظت بر طبیعت او و باظهار رسانیده صولتش را مضمحل گرداند و در اندازان کوته اندیش خصوص نند کمار را که مرد بباطن خسیس الافعال است بسزا رساند بعد ازان ندارک برهمی کارهای ساخته و برانداختن امور پرداخته جنرل سهل و آسان بسیری تواند شد بنابرین مدتها بجواب بازخواستهای جنرل که بدلالت نند کمار و اتباع او بود پرداخته صدق خود و کذب اقوال مخالفان ظاهر ساخت

ذکر معارضهٔ نند کمار با گورنر هشتنگ بهادر و سزا یافتن او باقتضای قضا و قدر

بعد ازان عیوب نند کمار فاشی و آشکار گردانیده اکثر بلکه همه باثبات رسانید ازان جمله عیوب یکی این بود که هند و سے مذکور دستخط مردم می سازد و مهرهای نام مردم موافق مهرهای آنها ساخته پیش خود دارد و سکها و خطوط عند الحاجة بنام هر کس بهر قسم خواسته باشد درست کرده می نماید و خلقی را باین صورت متاصل ساخته از جمله تسکی بود که بهر بلا قید اس سیٹھ که در عهد میر قاسم خان عتبار بسیار بهم سانیده و از سابق هم مهاجنی معتمد بود درست ساخته و زرش از سرکار کمپنی گرفته تصرف نموده بود در تحقیق این امور و جزا یاش گران جوری مقرر گشت و گران جوری این معنی دارد که انگلیشیان معتمد دوازده کس بقرعه مقرر میشوند اگر مدعی علیه آنها را قبول ندکشته باشد تا دو مرتبه بانکار او تبدیل یافته مرتبهٔ سوم که دوازده نفر تقریر یابند دیگر بانکار و عدم قبول مجرم مسدل میشوند

دا این دوازده کس یا بدبرای او تجویز نمزا نمایند و تا تعیین سزا کسی با آنها مختلط نمی تواند شد که مبادا قطیعی نموده از آنچه تقتضای عدالت و انصاف است مزاج آنها را گردانند این گران جوری مکرر مقرر گشت و تبدیل یافت و حکمه آن مدتها گرم بود تا آنکه اثبات یافت که نند کمار گنهگار و واجب القتل و سزای او آنست که او را بخلق کشند مرد که بد با من موذی و مغرور بد خواه اکثر خلق خدا بود اگرچه با دو کس احسانی هم کرده باشد آنها را محکم داشته باشد و همین که چند روز کسی از خدمتش بنا بر عارضه مرض یا فقدان غرض مقصر ماند در پی ایذاء او افتاده تا کار او در خرابی باتمام نرساند راضی بتقصیر نبود بهر صورت سزای او سنجیده و مقرر گشت چون او را جنرل مستحال ساخته خاطر نشان کرده بود که کسے با تو چیزے نمی تواند کرد اگر تا آنا به پاے دار هم ببرند که هرگز نخواهی ترسید و بهر صورت که تقصیرات گورنر را باثبات تواند رسید دران قصور نیاید و روز بدآن اجل گرفته اول خود بمقتضاے صلاحی که در مزاج و عداوتی که با گورنر داشت در اثبات جرائم گورنر مقصر نبود و هرگز اندیشهٔ مآل احوال خود نداشت علاوه بنصیحت و ارشاد جنرل راسخ نگشته چیزهاے بسیار بر اے گورنر اظهار ساخت و در شدت و غلظت همان قسم که بود رسوخ داشت و گورنر بهمه رارد نموده تقصیرات عظیمه او را باثبات رسانید و جواب و سوال این دو کس بلغت و خط انگلیشی ترقیم یافته کتابی ضخیم گردید و مجلد گشت تقویلش بسیار شده در آن جا مانه اشتهار و انتشار دارد القصه چون تقصیر و سزاے او تحقیق یافت بتاریخ هفتم جمادی الثانیه سنه یک هزار و یک صد و هشتاد و نه هجرے نند کمار را بموعدی که مقرر بود برده بجلقش کشیدند و زر نقد و اموال او تعلیقه شده حواله پسرش راجه گوردا س شدی گونیده جاه و دولکهه روپیه نقد و قریب بهمین قیمت اجناس نفیسه و دیگر اندوختهاے او در حساب آمد و مهرهاے ساخته نند کمار که بنام اعزهٔ مردم بود از مندرجات خانه او برآمده صنعتهاے فاسده اش شیوع و ظهور یافت

ذکر ساختن مظفر جنگ با جنرل کلاورن و مامور شدن او بفوجداری و عدالت فوجداری مرشد آباد و نیابت نظامت که تعلق بمبارک الدوله دارد

چون آثار غلبهٔ جنرل کلاورن در ظاهر شیوع یافت مزاج مظفر جنگ را که خالی از عجلت و تلون نیست رغبت تامینش با جنرل بهم رسید علی ابرهیم خان بهادر که مآل اندیشی در مزاج او غالب است ممانعت می نمود و می گفت که هنوز بطوریکه می گذرد باید گذرانید و گورنر با شما احسان جان و آبرو بخشی بعمل آورده احسان فراموشی نکرده باید دید که پایان این دو طرف عظیم بکجا منتهی می شود اگر گورنر بحال می ماند استقلال مزاج و اختصاص و پاسداریهاے شما در اخلاص خود دیده رعایت لائق بحال شما خواهد نمود اگر جنرل مختار میشود شما با او بدی نکرده اید که دشمنی خواهد نمود بلکه او هم ثبات مزاج شما را پسندیده بقدر نام و نشان رعایتی که مناسب حال شما خواهد بود بعمل خواهد آورد اما مظفر جنگ که اندک خودرایے و بنا بر اقتدارے که با قتضاے قضا چند روزی بدستش آمده بود و تبعیت ارباب خودغرض خود میدانند چنان اتفاقی باین سخن نکرده مداهنه اختلاط با جنرل مذکور و اعوان او بهم رسانیده توسل بجنرل جست گورنر ازین نمط افسرده خاطر گشته او را بجنرل واگذاشت جنرل براے او نیابت مبارک الدوله و فوجداری که الحال عبارت از خبرگیری و تدارک قطاع الطریق و دزدان اند ممالک محروسه و انفصال قضایاے دزدے و خونریزی و زنا است بتجویز نمود و چون خیلے در ماهیهٔ عملهٔ این کار مقرر ساخته نواب و اولاد و اتباع او خلعت از کونسل دمانیده پانزدهم ماه رمضان سنه یک هزار و یک صد و هشتاد و نه مخصص گردانید و دوم شوال مظفر جنگ بر مرشد آباد نزول نموده بکارهاے مرجوعه پرداخت و بهر صورت مردم شهر مرشد آباد مے از جمله مطیع و منقاد او نبا بر فرو گذاشته تن باطاعت در داده اند و او را مرجعیتی میسر آمده بر وساده حکومت جا یافت و علم و کوس حکمرانے برافراشت و دهم ذی الحجه سنه مذکوره صبیهٔ کلان خود را با محمد زکی خان پسر

محمد حسین خان برادر زادهٔ خود که فدا ساخت و پسر کلان خود بهرام جنگ را با عمیده حاجی اسمعیل که هر دو دختر زاده را منیر بیگم اند بست و دوم ماه مذکور تزویج فرمود و بست و سوم جمادی الثانیه سنه یکهزار و یک صد و نود و ر امیر بیگم زن عطاء الله خان دختر حاجی احمد رحلت نمود و رونق خانهٔ او که نشان دودمان حمایت جنگ بود برطرف گردید اگرچه متهم بعیوب و بخور مشهور بود اما خویها هم بسیار داشت مدتے قبل ازبیماری توبه از معاصی نموده و بیماری باز تجدید توبه کرد و مردم را بران گواه گرفت و تا دم آخر باستقلال و باحواس و متذکر کلمه طیبه و معترف بوحدانیت الٰہی و نبوت خاتم الانبیا و مقر و هیاے آن سرور و نادم بر معاصی خود و مستغفر انکه الٰہی بوده از دنیا درگذشت ان تغفر لهم فانهم عبادک وان تغفر لهم فانک انت العزیز الحکیم و سهدران حال بست و هفتم شوال زلزله شدید و قوع یافت که در مدت چهل پنجاه سال کسی را چنان زلزله بیاد نبود و مظفر جنگ علی ابراهیم خان بهادر را که زیر بار منت و حقوق احسانهاے او بود بدیوانے نظامت مقرر نمود و نائب هاے خود بهر جا فرستاد ازان جمله در عظیم آباد نذر باے بیگ بلخی مقرر شد اما کار برفق و مدارا نموده نیکنام ماند و اصحاب انگلیشیه مع عامه رعایا و برایا ازان غرّه راضی و خوشنود بوده شکایت او کسے نمی کرد در خلق خدا رد اداری و ضرر نبود و مظفر جنگ را مقربان مبارک الدوله خشونتها نموده بعضے را خفت رسانیدند و از مبارک الدوله مماشاتے هم بعمل نیامد تا بحمایت و اعانت چه رسد چنانچه بعد عزل اعتبار علی خان خواجه سرا خادم علی خان پسر خادم حسین خان که در اکثر اخلاق شبیه به پدر خود است چند روز مدار المهام خانه مبارک الدوله گشته بود مورد بے التفاتی مظفر جنگ گشته از نوکرے برطرف گردید و مبارک الدوله با آنکه عهد و پیمانها با او داشت نفسی نکشید و مظفر جنگ درین چند روزه اندک اقتدار اظهار تسلط خود بسیار نموده زبان زد مردم شد درین اثنا خیانت پیشگان که زرهاے نظامت را خوان یغماے شمرده مے ابراهیم خان بنا بر تجنب از خیانت نخود چیزے می گرفت و نه روادار بود که دیگرے باین کار جسارت نماید مزاج مظفر جنگ را باهمه اعترافها که باحسان خان مرقوم داشت از علی ابراهیم خان بهادر منحرف گردانیده خواهان ناچاقی صحبت میان او و مظفر جنگ گردیدند و چون باقتضاے اصل طبیعت بساست کلی با مظفر جنگ و علی ابراهیم خان است سخن در انداز ان و مزاج مظفر جنگ زود در گرفته رسوخ یافت مصرع چراغے را که دود ے هست در سر زود در گیرد ۱۲ اول بکنایه بشکایت اے خان مکرم مرقوم شروع نموده در مجالس خود بطور طعن سخنان ناهموار گفتن آغاز نهاد ازین قبیل که صاحبان من شعر گفتن نمیدانم و لباس و دستار هندوستان نزایان در برنمی کنم که دعوے عقل و شعور تواند نمود و این سخنان گویا مطاعن علی ابراهیم خان بزعم او بود که کنایه برزبانش مے گذشت چون حق تعالے علی ابراهیم خان را جامه زیب آفریده و وضع او در لباس و دستار و رفتار و گفتار و بالجمله در جمیع اطوار پسندیده خاص و عام گردانیده طبیعت موزون هم دارد و گاه گاه بگفتن شعر هم رغبت می نماید مظفر جنگ از امثال این امور چنانچه اعتراف باین بے نمود محروم ست نه بینائی او ضلع او و موزونی طبیعتش باعث انزجار خاطر مظفر جنگ گردیده از جمله مطاعنش مے گذشت چون حق تعالے علی ابراهیم خان را جامه زیب آفریده و وضع او در لباس و دستار و رفتار و گفتار و بالجمله در جمیع اطوار پسندیده خاص و عام گردانیده طبیعت موزون هم دارد و گاه گاه بگفتن شعر هم رغبت می نماید مظفر جنگ از امثال این امور چنانچه اعتراف باین بے نمود محروم ست نه بینائی او ضلع او و موزونی طبیعتش باعث انزجار خاطر مظفر جنگ گردیده از جمله مطاعنش مے گذشت و بهانه برای عزل او از کار دیوانی می جست اتفاقاً در ان ایام منی بیگم دختر ربیبه بیگم که زن زشت کردار خسیف اطواری بود بضابطه عمده هاے هندوستان چند از کنیزان و خواجه سرا و غیره جمع نموده آنها را تعلیم رقص و خوانندگی مے دهانید و صحبت هر دل اکثر اوقات میداشت با علی ابراهیم خان راه مکر و تزویر گشاده دامی براے بدنامی او نهاد و بهانه تشکر احسانی که با مظفر جنگ نموده بود خان مذکور را برادر خود خواند و چون چنان اندیشه سترپرده مدانست و از نکته کسے رو می گرفت با علی ابراهیم خان نیز بے پرده ملاقاتها کردن و منیا فتها نمودن آغاز نهاد و در ان مجلس بعضے از مخصوصان مظفر جنگ هم که مدعے اخلاص باخان مرقوم بوده اند شریک بوده بر خصوصیات آن مجلس مطلع می شده اند تا آنکه بیگم مذکور بطرف

یکے ازان کنیزان رقاصهٔ خود رغبت خاطرے از علی ابراہیم خان ادراک نمودہ رغیب بسیار باختلاط با او باظہار آنکہ این کنیز من است
و من آنرا اشبا تحلیل نموده ام می کرد و ہم صحبتان کہ بآن زن سر سر مکر و فن ہم مشورہ بودہ جویاے بہانہ برای خان مرقوم بودہ اند نیز
مبالغہ ہا دران نمودہ می گفتند کہ مطلق مضائقہ ندارد و کنیز بے بیش نیست مالکش بشما تحلیل مے نماید اینقدر احتیاط و اجتناب
را باعث چہ می تواند بود و مرشد آباد از بدو تہا حکم بلاد قوم لوط داشت و الی الآن ہم کذلک چہ کمتر کسی را دران بلدہ پاس ناموس
خود و دیگران منظور و ملحوظ بودہ اند بلکہ اغنیا و اقویا زر ہا درین خصوص بمصرف رسانیدہ عجرۂ و غبار را بانواع ترغیبات و دلالت بفجور
وادار نمودند و بمقتضاے کلام الناس علے دین ملوکہم این عمل رواج یافتہ معدودی از نجبا و غبار عصمتی ماندہ باشد والا از
اوساط ہیر مقتدران اکثری را کہ بینید مبتلا بہمین عمل و علت بود و بیت دست در دامن ہر کس کہ زدم رسوا بود ٭ کو با آن عظمت
یک حرفش صحیح نبود ٭ خلاصہ علی ابراہیم خان با وجود و فور شعور و اجتناب تمام ازین قسم امور بدلالت شیاطین الانس و امنی گشتہ
شاید و سہ بار کنیز مذکور را حسب الالتماس مالکہ او بخدمت خویش خواندہ باشد و تمتع کردند علی ای حال مظفر جنگ ہمین امر را دستاویز
گردانیدہ با علی ابراہیم خان در ابرہم زدن ظاہر ہا آنست کہ فلان ہا تک سیر و ناموس من گردید بیتاری این مخدر کہ غیر از دہ
رسوائی سودے ندارد شاید بخوف انگلیشیان و رفع بدنامی آنکہ باچنین رفیق محسن اینقدر انقطاع و انفکاک چہ معنے
داشتہ باشد زنجم نادانان خواہد بود و الا وجہ معقول مفہوم نمے شود بہر صورت مظفر جنگ شکایت این عمل در مجالس عام مکرر بزبان
آوردہ شانزدہم صفر سنہ یکہزار و یک صد و نود و یک ہجری علی ابراہیم خان را از شغل دیوانی نظامت مبارک الدولہ معزول نمودہ
پسر کلان خود بہرام جنگ را بحضور مبارک الدولہ بردہ خلعت خدمت مذکور پوشانید و علی ابراہیم خان در زاویۂ خانہ خود باستغنا و
استقلال بانزوا گزیدہ آمد و رفت دربار و خانہاے اصدقا و احباب بالمرہ ترک نمود و احوالش بنا بر حسن نیتش با وجود قلت مداخل
و انحراف مزاج چنین حاکم مقتدر بکمال عزت و احتشام نگذاشتہ خانہ او مطاف اصناف انام و مرجع خواص و عوام است
و ہمدرین وصہ اقتدار مظفر جنگ سید محمد خان کہ از رفقاے مقتدر مظفر جنگ و نہایت موافقت و دخل تمام در مزاج او دارد
مردویت زابکمال پختہ کاری و عیاری ست یکی از زوجات رضی الدین محمد خان را بعقد از دواج خود در آورد باین تقریب
کہ در وقتی رضی الدین محمد خان عازم مکہ معظمہ بنا بر غرضی گشتہ بمتمسکی با و تضمن وصایت خود نوشتہ دادہ وصی خود گردانیدہ بود
آخر فسخ آن عزیمت نمودہ مدتی گذرانید و بعد چند سال رحلت نمود زر بسیار و مال و افر و خانہ و حمام عالی داشت سید محمد خان بدست آورد
ہمان تمسک کہ در دستش ماندہ بود قابض متخلفات رضی الدین محمد خان گشتہ پسر و نسوانش را باختیار خود گذاشت و بعد چندے
وسائط بر انگیختہ یکی از زنہایش را کہ غیر مادر پسرش و محبوب ترین نسوان او و ممالک زنہا و اکثر اسباب بود بحبالۂ نکاح خود در آورد
و مالش را ہم متصرف گشت و مردم را نفرت از تعین وصی بمرتبہ بہم رسید کہ ہنگام رحلت صدر الحق خان اسد اللہ خان طبیب
می خواست کہ بصدر الحق خان گفتہ سید محمد مشرب را کہ او ہم مجب با بائیست وصی او گرداند و صدر الحق خان ہم تبرعیب اسد اللہ خان
کہ امتثال فرمانش نہایت منظور داشت رضی گشتہ بود فرش فریا دبر آورد و استغاثہ و انکار شدید نمود کہ من زن پیرے و محتاج
بہیچکارے نیستم برای من وصی نے باید و ہرگز رضا نداد تا آنکہ صدر الحق خان از اطاعت امر اسد اللہ خان سر باز زدہ
ترک تعین وصے نمود عجیب تر آنکہ ازین امتناعے کہ صدر الحق خان در باب قبول و تعین وصی نمود اسد اللہ خان نہایت
آزردہ گشت و ہفدہم رجب سنہ یکہزار و یک صد و نود و یک مظفر جنگ زن برادر خود محمد علی خان را کہ در بعض ایام دولتش
حاکم اسلام آباد و بعض احیان حاکم ہوگلی و بعض زمان حاکم پورنیہ بود و ہمانجا درگذشت بعقد از دواج خود در آورد زن مذکور از

خان مرحوم مرقوم و بسوزد روا فروخته تن بنا لکت دهید ادوسائل و وسائط ترغیب بانموده بسعی بسیار رضامند فرمودند گویند که در ایام نیابت نظامت کل و مدار المهامی جمیع معاملات که اوج اقتدار منظفر جنگ بود زنهای اقربا و غیرا بنابر مرجعیت آمد و رفت در خانه اش داشتند بدین جهت نظرش بر بعضی از آنها می افتاد و برای حصول وصال بعضی که این کاره بوده اند سعی مینمود و الا فلا اگرچه شهرت این عمل بسیار و اکثر حکایات و جواب بعض زنها بتفصیل مسموع گشته نگارشش مناسب نبود وحیف اوقات است که تحریر کلمات مذکوره بگذرد می گویند درهمان ایام وغیر آن چون زن محمد علی خان بنابر قرابت قریبه اکثر درخانه اش می آمد منظفر جنگ اورا دیده میل خاطرش بطرف او داشت بعد از انکه بیوه شد بحسب شرع با او نکاح نمود و العهدة علی القائلین والراوین

ذکر منازعتی که فیما بین گورنر عماد الدوله مسٹر هستنگ بهادر جلادت جنگ و جنرل کلاورن اشتداد یافته درهمان اوان جنرل مذکور بعالم آخرت شتافت برسبیل اجمال بقدر اطلاع احوال

چون گورنر و جنرل را باهم منازعتهاے شدیده روے داد مراسلات هر دو مشتمل شکایتهای همدیگر بولایت شان وحضور بادشاه وکمپنی رفته جوابهاے آمد در سال سوم ازورود جنرل که دران اوان کرنل مُنسن مرده بود خطی ازولایت رسید مضمونش مشعر برفتن گورنر جنرل بولایت بود و دران نوشته بودند که گورنر بهرگاه بولایت آید بعد خود جنرل را گورنر کرده باید و دوستان جنرل باو نوشتند که بحال گورنر جنرل بولایت می آید و گورنری کلکته برای شما مقرر شد جنرل انظار کشف احوال خط گورنر نگاشته گمان برد که برای من حکم گورنری آمده و در کونسل خانه رکرسی گورنری نشست گورنر درین خصوص اورا تحقیق نموده مجرم گردانید و جنرل که مزاج تندی داشت از شنیدن غصه تند ترگشته بسخنان سبک و جواب سوالهای غیر لائق نمودن شروع نمود گورنر جنرل بضابطه قوم خود کار فرما گاشته بمیر جواب و سوال طرفین عملهٔ عدالت پادشاهی را مقرر ساخت آنها حق بطرف گورنر دریافته جنرل را معاتب ساختند و سخنش را از پایهٔ اعتبار انداختند گورنر جنرل بهادر باین صورت برمرتبه و مقام خود قائم ماند و جنرل خجالت عظیم کشیده از شدت کدورت چند روز بخانهٔ خود انزوا گزید و از فرط غصه بیمار گردید چون بیمار پیر بود از استیلاے غم و غصه پر مضمحل گشت و باهمان خطوط چون گورنر جنرل انعقاد یابی بے که بارز و سخن است از ولایت رسیده بود گورنر مجلس شادے که خدائی خود ترتیب داده جنرل را اول ازهمه دران مجلس دعوت نمود و از کثرت ملال و ضعف مزاج امتناع نموده اجابت نکرد گورنر خود بخانه اش رفته بسماجت آورد از کثرت بسیاری که در محفل شادی نمود مرض جنرل بعد سعادت بخانه از دیاد پذیرفت و ڈاکٹری که خاص جنرل و او را از ولایت بنابر احتیاط همراه خود آورده بود در معالجه او تدبیر خطا نمود هرچند جنرل مانع بود که اختفان بعمل نیاید او مبالغه نموده دوا باختفان فرمود و جنرل بمجرد اختفان جان بجان آفرین تسلیم نمود و طرف مسٹر فرانسیس از مردن جنرل ضعف قوی بهرسانیدو طرف گورنر قوت گرفت هرچند مسٹر هولیر که بعوض کرنل مُنسن آمده با فرانسیس اتفاق داشتی در زیدا طراف فرانسیس بنابر علوم تبه گورنر و شدت هوشیاریش قوت نگرفت بمجرد مردن کرنل مُنسن طرف جنرل ضعیف گشته سرداران دست نشان جنرل که خلاف را سے گورنر بودند تغییر شده بودند بعد مردن جنرل خود معلوم که چه حالت بهرسانیده باشد ملخص که مسٹر بوشو از لکهنو و فوک از بنارس و شیخ ارغلیم آباد و کوران زمرشتاباد تغییر گشته مسٹر دلتن برای لکهنو مقرر شده رفت و در بنارس مسٹر گرام منصوب گشت و مسٹر لاصاحب کلان عظیم آباد گردیده در مرشتاباد مسٹر پیر مدار المهامی یافت و راجه گوردهن که بعد گشته شدن

پدرش برای تسلیه و استمالت وهم بنابر استرضای خاطر جنرل بدیوانی مبارک الدوله ما موگشته بعد ازان بپاس رضاجوئی جنرل بدیوانی خالصهٔ بنگاله باوجود عدم لیاقت مباهی گشته بود پس از انتقال جنرل بلکه بعد مردن کرنل بلسن معزول و خانه نشین بود حسب الاستدعای مهنی بیگم بدیوانی نظامت مبارک الدوله مقرر گشته او اسط جمادی الثانیه سنه یکهزار و یکصد و نود و دو در سعید و مظفر جنگ را از مردن جنرل افسردگی بسیار و سستی و سبکی در کار او پدید آمد و گویند که گورنر بنابر بعضی اوصاف مظفر جنگ اعتماد هم بر او نداشت لهذا از فوجداری و عدالتی که بسعی جنرل مع نیابت دیوانی مبارک الدوله برای او مقرر گشته بود مولوی صدر الحق خان را بامور فرمود اگر صدر الحق خان را هم می شناخت که از عهدهٔ اینقدر کار ها برنمی آید لیکن چون آدمی ابتدای ورود گورنر این بار و اقتدار او که گورنر کلکته گردید مجاورت آستان دولت او گزیده در انظار سهل سوائل نگردیده بود و دولتمندان قدرشناس را پاس حقوق خدمت و اخلاص از جمله ضروریات می باشد تدارک خدمات پاس آیین غنایت زیاده از لیاقت فرموده او را عزو مفتخر ساخت و برای دیوانی مبارک الدوله گرداس را چند روز پیشتر فرستاده رقم غرل بنامهٔ مهال مظفر جنگ کشید و بمبارک الدوله برنگاشت که تا ورود صدر الحق خان عمله فوجداری عهدهٔ مظفر جنگ را بحال داشته تحت فرمان خود نگهدارد منی بیگم که این روزها را از خدای خواست سرگرم امور مرجوعه گردیده خوامان آن شد که صدر الحق خان را پیشتر از نیابت مبارک الدوله متمتع دارد بلکه اگر میسر آید فوجداری و عدالتش را هم بدست آرد برای همین کار دیوان خانه خود را بکلکته فرستاده باگورنر درخواستها آغاز نهاد و در اقناع صدر الحق خان از نیابت نظامت مبالغه ها نمود و چند روز جواب و سوال رد و قبول از طرفین در میان بود آخر انچه مرکوز خاطر گورنر بود با اندک پاس خاطر منی بیگم و مبارک الدوله تقریر یافت و بتاریخ بیست و ششم جمادی الثانیه صدر الحق خان وارد مرشد آباد گردید چون مرد ساده بود و از خرافت پیری هم بر او دست یافته در تمشیت امور بلکه قیام و قعود و ورود در دربار و حضور مبارک الدوله حرکات سبک که دلالت فاضی بر خرافتش نماید بعمل می آورد بدین جهت در نظرها خفیف و بی مقدار گردید آقا محمد علی نام منشی ولایت زاد اگویند بعد اخذ مبلغی بفوجداری عظیم آباد و آقا عبد الرحیم را بعدالت انجا مقرر ساخته بود فوجدار مذکور نهایت سبک مغز و تنگ ظرف در چند روزه حکومت عجز انجا را نهایت عاجز و حیران ساخت و خود را بدنام گردانید

ذکر شروع منازعات و مشاجرات جماعهٔ انگلیشیه با سرداران دکن و مهیا شدن اسباب انواع حوادث و فتن

بالاجی راو که بعد انتقال راجه ساهو بجای او مستولی گشت مالک ممالک مرهٹه بود و ذکر او در ضمن احوال دکن آن قدر که باجمال معلوم فقیر گردیده انشاء الله تعالی خواهد آمد چون برگ خود در گذشت پسرش قائم مقام او گشت رگناتهه راو برادر بالاجی راو را با برادر زاده اش که پسر بالاجی راو و بعد پدر فرمان روای ممالک مذکوره بود منازعتی روی داده مقید گردید و در عین قید با متحفظان خود ساخته بخدع و دغا برادر زاده خود را گشت و بجای او نشست در سرداران دودمان اختلاف پدید آمده بعضی طرف رگناتهه راو گرفتند و اکثری زن پسر بالاجی راو را که حامله بود و پسر داری بر داشته علم منازعت برافراشتند و بر رگناتهه غالب آمده باز مقیدش نمودند و بعد ازان بطوری که مرضی رگناتهه نبود و خود را بسر دری می خواست اتفاق و آشتی داده رخصت یافته بدربار رفت و با انگلیش صاحب کونسلی مینائی ساخته در حمایت او شست و استعانت نمود چون اکثر جاهای صعب المسالک بلکه کل ممالک هندوستان در تصرف انگلیشیه همین قسم درآمده که در سر داری ملک

باهم نزاعی بهم رسانیده یکی با تنها پیوست و این جماعه را براه دردش آنجا دلالت نمود و بعض سرکرده های آنجا را که با او قبول داشته از مخلصانش بوده اند با مانت خود و انها کشید و انگلیشیه قول و قرار چند خاطر خواه خود او با او نموده زمانی چند موافق قرار مذکور بسر برده اطلاع تام بر اوضاع آن ملک و ضوابط و قواعد آنجا بهم سانیدند و تا این مدت در تربیت فوج و تقویت ارکان خود کوشیده بعد ازان آهسته آهسته دخیل و متصرف دران دیار شدند اگر او بهوشیاری با انها بسر برد چون او با انها متامل اند با او نکاویده بعد مردنش بطفیل اولاد نا خلفش ملک مذکور را بدون بذامی و کاوش متصرف میشوند و نبوی کاری کنند که از برایشان عائد نگردد و دخل خلق آنجا خصوص اقویا از دست مردم همان دیار بعمل می آید و البهان دست نشان ایشان قباحت این امور نفهمیده در استیصال امثال خود بخوشنودی و تازروی تمام می کوشند انگلیشیه خود تحقیق انها نموده آن البهان را بهدف سهام ملام عقلاء سانیده و ولایت می گردانند و انها خود در کارکردان تصور نموده می جوشند و می خروشند بعد زمانے چند تخم ستمها که کاشته اند بار آمده مواد مکافات و انتقام انها می گردد و بغرور و نشئه زری که اندوخته اند هوس غرت و جاه بهم سانیده تعهد معاملات عظیمه می نمایند و ملک ویران شده را ویران ترکرده بدام شمار انها می افتند و اندوخته سابق را درعوض این نقصان لاحق بخزانه صاحبان انگلیشیه رسانیده فقط حمال مظلمه می مانند و این مقتدران مفتخر بعد عالم سوزے و دبال اندوزے بر خسارت خود از زمان آگهی یافته ندامت می کشند و دران وقت آن پشیمانی سودی بحال انها نمی کند و این بیت مشهور بیت دیدی که چه کردم ذکر + او مظلمه بود و دیگرے نزد + مطابق حال انها می گردد القصه صاحب ینابی این احوال را بگورنر عماد الدوله مستر هشتنگ بهادر نوشته اطلاع داد و منازعت های قوم فرانسیس با جماعه انگلیشیه از قدیم الایام و اکحال بتازگی بنابر اعانت قوم امریکا روے داده و هردم امریکا هم قوم انگلیشیه و از سه چار صد سال در امریکا که ارض جدید و دنیای نو شهرت دارد از دست اقامت ورزیده بوضیع انگلنڈ بود و باش و تربیت اولاد و صرف اوقات و معیشت و حیات در انجا مقرر ساخته اند اما تابع حکم بادشاه انگلنڈ و مطیع او بوده اند از چند مدت که زیاده از پانچ سال نخواهد بود بنابر زیاده طلبی از معمول سر از اطاعت پادشاه خود باز زده جنگیده اند و ارباب حل و عقد یعنی اصحاب کونسل آنجا را که از طرف پادشاه بوده انگشته بر ای خود رئیس بطور کونسل مقرر ساخته اند و با فوج پادشاه خود مکرر مصافها داده غالب آمده و پادشاه و کمپنی خسارت کرورها کشیده فرانسیسان بنابر کینه دیرینه با انگلیش و مردم امریکا بنابر تالیف قلوب انها صلح امور دیده اند و گوله و باروت و توپ و بندوق وغیره ما یحتاج حروب با انها رسانیده اند با دشاه انگلیش رنجیده با انکه مدت صلح باقی بود با بادشاه فرانسیس هم جنگ شروع نمود و جماعه انگلیشیه را در هند وستان از اکثر فرق خاطر جمع گشته اندک اندیشه از طرف حیدر نایک در خاطر می خلید چه حیدر نایک ده دوازده سال قبل ازین با انگلیشیان تبقریب جنگیده غلبه خود در دکن برانها ظاهر ساخته بود و مرهٹه چون جنگ گریز دار در روز ده بار ے جنگ دو می گریزد و فوجی را که در تنگ و تاز بابر با انها نباشد از طرف قوت و جمع ما یحتاج عاجز و لاعلاج می سازد ازین هر جنگ اورا هم انگلیشیه دشواری داشتند و نیز معلوم داشتند که حیدر نایک را رای با فرانسیسان هست لهذا مقدمات گورنر عماد الدوله مستر هشتنگ بهادر که اعقل این قوم و نهایت دانا و هوشیار است سانحتن با رگهناتهه راو پیرو اختن بجنگ مرهٹه بمقتضاے نظر دوربین نهایت صلاح دانست و خواست که افواج انگلیشی بطرف دکن نام اعانت رگهناتهه راو برود و او را با خود گرفته سرداران مرهٹه را دولت بمصالحه و موافقت خود نماید و برا ے رگهناتهه راو اسپچ تمناے او ست در خواهد اگر انها اطاعت ننمایند هم از رگهناتهه راو و هم از مخالفانش عهد و پیمانے

برای قوم خود و مدام موافقت با فرانسیس گرفته وثائق عهود و پیمان را که بایمان غلاظ تقریر یابد بمهر و دستخط سرداران نویسانیده بگیرد و اگر اطاعت نکنند رگهناتهه راو را با خود گرفته سرداران مخالفش را مقهور سازد چه میدانست که رگهناتهه راؤ و چون سردار و سوار زاده آن جماعه است البته بعضے با او خواهند بود بعضے دیگر را باتفاق او بآسانی تدارک و تنبیه توان نمود چون جنگهای عظیم هندوستان تا بدامن علو السلطنت شاهجهان آباد بنابر فرمان قهرمان تقدیر و تنبیه جماعه بدنهادان از خذا غافل بے تدبیر بآسانی زده بودند جنگهای دکهن را هم همین قسم آسان می شمرد و میدانست که بعد تبعیت افواج مرهته حیدر نایک را نیز بسهولت مقهور می توان نمود و همازین هر دو کار بدون اندیشه از فرانسیس دوگیر اهل ولایت کل ممالک فرنگ و اقویای هندوستان را امید محض سنین و شهور سخر کرده فارغ البال بکام و آرام توان گذرانید و ازین رای خالی از اصابتے نبود چه عداوت با فرانسیس خود قدیم است و اکنون امر عظیمی مثل موافقت مردم امریکا آنها را میسر و معاونت با آنها مجدداً متحقق گشته اگر آنها رشک بر شوکت انگلیشیه درین دیار برده چند هزار کس با حیدر نایک و مرهته ساخته در سواحل هند فرود آیند و هنگامه برپا کنند تدارکش دشوار و چیچ یک از مرهته و غیره عنقاے هند دران وقت با انگلیشیان یار نخواهد بود و درین وقت خود رگهناتهه راؤ بآرزو رفاقت اینها را مے خواهد و ممکن بود که نقش این مدعا برای اینها درست نه شست و فتوحات دیگر هم میسر و تمام هندوستان بے حرج سخر مے گشت ملخص آنکه گورنر این همه مدارج بنظر دوربین درست دیده عازم بر ایفقن لشکر و لشکر دار سال افواج بطرف دکهن گردید و شهرت چنین دارد که مسٹر فرانسیس و مسٹر هولیر که منجمله اصحاب کیبنٹ بوده اند این رای را نه پسندیده صلاح درین مے دیدند که بهمین قدر ملک که در دست داریم قناعت نموده یا از حد خویش بیرون نباید گذاشت و شاید حکم کونسل ولایت هم همین و بسلامت روی اقرب بود گورنر بها در درین خصوص سخنان اینها را قبول ندانسته خود تنها متعهد این امر و درین کار منفرد گشت در اوان شروع سال یکهزار و یک صد و نود و دوم هجرے بنده هم برای امری از امور خود از عظیم آباد بهمراه کرنل گاڈرڈ که از لکهنؤ آزرده خاطر گشته برای انفصال بعضے جواب و سوال خود بکلکته می رفت و با فقیر بسیار آشنا و بر حال بنده غمخوار بهاے داشت قاصد بلدهٔ مذکوره گشت فکر نیل بیچاره از کارها یکه برای خود در ملک لکهنؤ می خواست و توقع داشت بیک ناگاه محروم مانده متعین لشکرے که از اله آباد و لکهنؤ بجنگ دکهن مقرر گشته راهی شده بود گردید اول خود هم ناخوش و خاطر بنده هم منوش گشت چه توقع اعانتها از و بسیار بود چنانچه بعد رفتن او بدکهن عقده کارینده بسبب بے التفاتی حکام و معتمدان انگلیشی که درنیولا بنابر استغراق در امور حروب وغیره چنان توجهی در کارهاے هندوستانیان ندارند تا حال نکشوده و ذکر آن در دفاتر وقائع نامناسب است چه کسے مرثیهٔ دنیا تا کجا بخواند خاصه درچنین مقام و مواقع انچه مقدر است میسری آید مصرع میرسد خواهی نخواهی انچه در تقدیر ماست ✣ و بسبب ناخوشی کرنل گاڈرڈ آنکه سالاری لشکر مذکور براے کرنل تسلے که مرتبهٔ نوکری او فوق مرتبه این کرنل بود مقرر گشته این را تابع او می باید بود و کرنل گاڈرڈ با او بسیار بد دلی مطلقاً لیاقت سرداری ندانست لیکن چون موافق ضابطهٔ انها از حکم کونسل چاره غیر از اطاعت یا ترک نوکری نمی باشد قبول نموده بنده بپاس دوستیها با او گفت که این ارادهٔ که تصمیم یافته امر عظیمی ست اما از فرط غرور ے که بنابر غلبه هاے پی در پے و فتوحات متواتره این جماعه راسیر شده بود نهایت سهل شمرده مے گفت که دو پلٹن مارا برای تمام هندوستانیان کافی ست بنده زیاده مبالغه را درین خصوص بے فائده دیده خاموشی گزید و کرنل مذکور حسب الامر کونسل روانه اله آباد گردید تا از انجا از روه کاسپے و بونڈیلکهنڈ و توابع برار و اورنگ آباد بدکهن رود و از هنبالے نیز لشکرے بهما و آماده گشته مع گماشته راو در سه

معین رسیده بکما شود و باتفاق در اعانت گهناتهه راو و اطاعت سرداران دکهن کوشیده حسب الحکم کونسل بمبل آرد و مستر الیت که در جماعهٔ انگلیشیه وهندوستانیان مثل او در صدق مقال وحسن افعال کم کسی مشاهد گشته بسفارت ناگپور کلان معین گشت تا تجدید عهود و بوعده رسانیدن باقیات نذر بمرور موعود هوجے وغیره اولاد رگهوبهسله راخوشنود نموده برگرد و ناگپور کلان دار الملاک رگهوبهسله مکاسد رصوبه برار نبی عم راجه ساهو هست که با وجود جنگ می جنگید و آخر بصلاحه انجا میدهمان مصالحه را انگلیشیان مسلم داشته با اولاد او نه کاویدند اما بنا بر مشاهده غلبه خود در دادن زر نقدی که مهابت جنگ معین و مقرر نموده بود بکج و اردمزیری گذرانیدند چیزے داده قلیلی را باقی میدانشتند و امد و رفت امابر سبیل دوستی از طرف آنها و تقاضا صاحب بسهولت می شد غرض از فرستادن مستر الیت و تجدید عهد آنکه اولاد و اتباع رگهوفراجمت با لشکرے که بجنگ دکهن میرود نکرده فتنه در بنگاله و عظیم آباد برپا نکنند چون رگهو و اولادش کرتی عمام راجه ساهو مدعی مرتبه و مقام او بوده اند و با لاجی راو بعد فوت راجه مذکور بنا بر اقتدار سپه سالاری که داشت خود قابض ملک و دولت راجه ساهو گشته انهار ا بجاے او نه نشانید از اولاد بالاجی راو و سرداران آنجا بیدل بوده اند بنا بریں مودهوجی و اخوان و اتباع او رضی گشته تجدید عهود نمودند و مانع عبور لشکر مذکور نگشته آتش فتنه در نواح بنگاله عظیم آباد نه افروختند اما مستر الیت چون درمیان برسات قطع مسالک کوهستان نموده راهها پیمود و جلش هم رسیده بود در اثنائے راه قدم بوادے آخرت گذاشت و برادر مستر اندرسن که همراه مستر الیت رفته بود اتمام سفارت و رسالت نموده از راه عظیم آباد بنگاله و کلکته برگشت فقیر که ازمدتها با گورنر جنرل هشتنگ بهادر آشنا و برا ے حصول مدعای خود همراه کرنل گاڈرڈ بکلکته رفته بود سه چار نوبت ملاقاتها نمود گورنر جنرل بهادر یک مرتبه پرسید که صاحب گاهے بدکهن هم رفته اند بنده گفت که نرفته ام اما بر احوال آنجا و اندکی با جمال آگاهم وزیر کرنل گاڈرڈ معلوم شد که می خواهد فقیر الملازم خود گرداند اما مشروط بدو کار یکی آنکه بطور میر منشی امور دار الانشا بفقیر رجوع بوده بے ملاحظه و صلاح این اقل الانام صورت ارقام نیاید دوم آنکه سفر سفارت دکهن هم بفقیر متعلق باشد بنده کار دوم را بخوف پیری و دوری از عیال و اطفال و محروسے از تقبیل قدوم والده که ایشان را الفتی سخت با من ست انکار نمود و بهر صورت چون رفاهی و آب و دانه دکهن در نصیب من نبود میسر نشد بنده را برای کاری که سفر کلکته کرده بودم چیزے روی داد و کرنل گاڈرڈ فقیر را بمستر الیت سپرد و خود روانه گردید آن عزیز سراسر مردی و مروت در بانزده روز خط گورنر جنرل نویسانیده و خط خود به کونسل عظیم آباد و سپارش بسیار قوی بمستر اندرسن که دران زمان ادکونسلیه های آنجا و با او نهایت آشنا بود نوشته داده مرخص بعظیم آباد نمود و کار من صورتی گرفت درین بین مستر اندرسن را بسر داری کونسل ضلعه کلکته خواندند و مستر گولدنگ بولایت رفت و کار صورت گرفته فقیر بهم شد تا بعد از ین چه مقدر باشد تتمه احوال دکهن که افواج انگلیشی را جه رویداد انشاء الله تعالی بعد ازین خواهد آمد اکنون برخی از حالات کلکته و بنگاله بنا بر تقدیم آنها نگاشته سے آید

ذکر حلت نبی بیگم دختر ابیه بیگم و صدر الحق خان و بعضے از ماجراے مرشد آباد و لواحق آن

نبی بیگم دختر ابیه بیگم که ذکر آن بتقریبے گذشت بیست و یکم شعبان سنه یکهزار و یک صد و نود و سه هجری در ایام معزولے مظفر جنگ در گذشت مرض افراط اجاى ملمس داشت کسی یاد ندارد که چه مرضے داشت همین قدر معلوم است که مرضے نمود و جمیع مجاری بطبیعے بند گردید آخر وقت که بخارات رو به دل و دماغش را فروگرفته بود مظفر جنگ دوائے مقوی قلب و دماغ داد سود ے

نکرد واز دنیا مسافر گشت اموالش که فراوان بود در ظاهر بنابر احتیاط زیر مهر مظفر جنگ آمد عند التقسیم مسموع شد که بورخه رسید اما کسی اموال وجواهر معروفه اورا در قسمت ندید والعلم عند الله الخبیر المجید وصدر الحق خان که مرد معمر و مرض المرضی بود و اغلب اوقات احوالش متغیر می گشت یکسال وچار ماه وبیست وپنج یا کمش روز بنام حکومت فوجداری نمود ونوزدهم ذی قعده سنه یکهزار ویک صد وسی ودو هجری حق را لبیک اجابت گفته بعالم آخرت شتافت مخفی نماند که صدر الحق خان از مردم گجرات وتولدش در بلدهٔ مذکوره اتفاق افتاده با پدر خود بشاهجهان آباد آمد چون ایام حیات پدرش بسر می گشت ودر شاهجهان آباد روی داد عازم مرشد آباد بنگاله گردید ودر سلک ملازمان نهایت جنگ منسلک گردیده بعد قاضی مظفر علی خان دارو غهٔ عدالت گشت در هنگام آشوب مرهٹه بسفارت دکهن نزد سرداران انتخارفت ومورد عنایت طرفین درین اسفار گردیده جمعیتی بهم رسانید وبقدر رساله یافته نام ونشانی پیدا کرد بعد نهایت جنگ درعصر هر یکی از متنابعان بهمان حالت بود در عصر نیابت مظفر جنگ حکومت بهاگل پور یافته بعد چندی تغیر گردید وهنگام ورود گورنر جنرل هشتنگ بهار در رود دولت اورا محکم گرفته مجاورت نمود وبعد حصول این فوجداری وخطابهای امارت جهان فانی را وداعی گفته مسافرت راه آخرت نمود

ذکر تعویقی که در تجویز خدمات نیابت مبارک الدوله و دیوانی او و فوجداری وعدالتش روی داده آخر بمظفر جنگ مرجوع گشت

چون گورنر جنرل بهادر اوضاع مظفر جنگ ظاهر نمی پسندید دمنی یکم نیز خواهان اختیار او در امور نظامت ومعارفش نیست ومبارک الدوله گاهی این طرف وگاهی آن طرف بنابرین بعد فوت صدر الحق خان در تعیین وتجویز خدمات مذکوره تعویقی رویداد اگر گورنر جنرل هشتنگ بهادر که قدرشناس لیاقت هر شخصی از اشخاص ست علی ابراهیم خان بهادر را که فی الحقیقت قابلیت انتظام امور عظیمه دارد ودر هر کارے چنانچه باید ذهن دقیق اوراه می برد لائق این کار دانسته بمزاج او نمود و بمشیر میر که صاحب کلان مرشد آباد واز مخلصان خالص او داد گورنر جنرل بود تر نگاشت وخطی بعلی ابراهیم خان بهادر هم بوساطت او در استفسار قبول وعدم قبولش ابلاغ داشت علی ابراهیم خان بهادر اختلاف آرائے ارباب کمیت واجنبیت مزاج خود با اختاص این زمان ومبائنت طبیعت با غدست فوجداری این دوران که درحقیقت کوتوالی ومتضمن جرو توبیخ وقتل کشتن وحبس وقید مردم اغلب بظنون وگمان وانتفاع از ان منحصر با تهام وایذای خلق خدا که مستوجب خسران دنیا وعقبیٰ ست دریافته علاوهٔ آن استرضای اصحاب انگلیشیه که ارباب حل وعقد هر ضلعه از اضلاع دهر کانی او بلکه چندکس بیاشند خارج از حد مقدور خود دیده وتهمد امور مذکوره بر ذمهٔ خود شوار دانسته عذرهای معقول خواست ومشیر میر گورنر جنرل را از خود خوشنود داشته از قبول کار مذکور سر باز زد چه میدانست که بنائے کارهائے صاحبان بنابر استرضائے چندین کسان واختلاف آرائے ایشان پایدار نیست چراکه در هر کار وبرائے هر کارگزار استرضائے چار پنج کس که ارباب حل وعقد کمیت اند واتباع هر یکے از انها که ده بیست کس دیگرے شوند ضرور است تا چند روز این کس آبروے خود نگهداشته جار اگرم کند وبکار مامور است اندکے باطمینان بگذراند واین امر احال که اختلاف آرا وافتراق طبائع در ارباب انگلیشیه رائج گشته وشیوع یافته از متعذرات است وطبع غیور سلیم متحمل مکارهی که از لوازم اختلاف وافتراق مذکور است نے تواند بود ودقطع نظر از حفظ آبرو وخطر عظیمے باین کس مظنون ست چه هر گاه یکے از عظما علے الرغم بزرگے

دیگر یا او ناخوش باشد درزمان تسلط خود خدا سے داند که این بیچارہ را بعوض کینہ ہاے دیرینہ درکدام بلیہ انداز د وجہت عمدہ خرابی این دیار و معاملاتش وہلاکت وفلاکت مردم انجا کی ہمین اختلاف ست که اکثر اوقات درسرداران انگلیشیہ که مالک وحاکم این ممالک اند جاری وساری گردیدہ وجہات دیگرہم ست که انشاء اللہ در خاتمۂ این کتاب ذکر احوال و اوضاع اصحاب انگلیشیہ عنقریب بسمت اتسام می یابد شاید که گورنر بہادر بمبئی بیگم ہم که خواہان حکومت مظفر جنگ نیست و مداخلت او در معاملات نظامت نمی خواہد نوشت که اگر کار را بختیار خودی خواہید علی ابراہیم خان را رہنمی باید ساخت تا با عتماد او کار ہا باختیار شما گذاشتہ آید بنابراین منی بیگم و مبارک الدولہ سنت وساجت را از حد بدر بردند و نہا ہی گفتند که اگر اندیشہ ازما دارید مچلکا نوشتہ میدہیم که ہیچ امرے بی اذن و رضاے شما بلکہ دخلے در کار ہا نکنیم و اگر اندیشہ صرف نزرے برای برآمد بعضے کار ہا باشد که مظفر جنگ خلل اندازے بقوت دولتے که دارد نماید و شما از عہدۂ او دے آن عاجز باشید ذمہ ماست و نوشتہ می دہیم که ہرگاہ حاجت شود ما بصرف برسانیم و شما او انگذارید ملے ابراہیم خان قبول نفرمود

ذکر رسیدن حکم ولایت انگلنڈ متضمن عطاے کار فوجداری بمظفر جنگ وسعی نمودن مسٹر دوکریل و مسٹر فرانسیس براے او درین کار و پذیرائے یافتن در کونسل و قبول نمودن مظفر جنگ بدون اہمال و درنگ

مسٹر جان برشٹو که جوان ہوشیار و دوسہ سالے بعد فوت شجاع الدولہ درزمان اقتدار جنرل کلاورن بحمایت او صاحب اختیار کار ہاے صوبہ اودہ والہ آباد دار الملک بربان الملک و اولادش بود حسن سلیقہ خود و بخبری اصف الدولہ پسر شجاع الدولہ و مختار الدولہ نائب او ملک بنارس وغیرہ که در تعمد پسر راجہ بلوند سنگھ است برائے کمپنی گرفتہ بخلاص داد گورنر او را بعد فوت جنرل مذکور از کار مستوفی معزول ساخت برشٹوی مذکور بعد معزولے چون زرے ہم بتحصیل نمودہ کار کمپنی ہم بخوبی سرانجام دادہ بود قاصد ولایت خود گشتہ روانہ گردید تا کار ہاے خود را از انجا درست کردہ بیارد اگرچہ قبل ازرسیدن او جنرل وغیرہ احوال کارگزارے وہوشیارے او را مع سفارشش بولایت خود نوشتہ بودند و در غیبت او بعد روانہ شدنش حکم ولایت متضمن بحال داشتن او بکار ہا مورسابق و تحسین و آفرین او رسیدہ بود خود ہم که در انجا رسید و حسن خدمت گزار یہاے خود ظاہر گردانید حکم مجددے برائے خود و حکمے برای بحالی فوجدار ی بنام مظفر جنگ ہم بسعی جنرل مذکور و بعضے از خلصان و کلاے او که در انجا بودہ اند حاصل نمودہ ہمراہ خود آورد و چون محاربات دکھن و مغلوبے بعض افواج انگلیشی در انجا بوقوع پیوستہ بود مسٹر ڈوکریل که پیشتر مدار المہام ضلع پورنیہ و دربھنگا بعد فوت مسٹر ایلٹ دیوان خالصہ است و مظفر جنگ با او ہم توسل دارد و اسطہ اصلاح ذات البین با گورنر و مسٹر فرانسیس گردیدہ ہر دو را فہمانید که این وقت مقتضی منازعت با ہمدیگر نیست بعد انتظام و غلبہ بر اعدا انچہ در خاطر ہا بگذرد بعمل باید آورد و مسٹر بارول که با گورنر موافق و متعہد بود با آزردگی از گورنر یا بنا ببعضی غرضہای دیگر عازم ولایت بود بضرورت در میان گورنر و مسٹر فرانسیس آمیزش و آشتی بشرط بعضے رضا جوئیہای مسٹر فرانسیس بعمل آمد از ان جملہ بود اعطای فوجدارے و نیابت نظامت برای مظفر جنگ که گورنر بپاس خاطر او قبول نمود و مظفر جنگ بخدمات مذکورہ بیست و دوم ماہ صفر سنہ یک ہزار و یک صد و نود و چہار ہجری امور گردیدہ آب از جو رفتہ باز نیامد

از زبان سید محمد خان که درین زمان مقرب ترست از مظفر جنگ ندارد و محرمیت او هیچ امرے از امور مظفر جنگ بر او پوشیده و پنهان نیست نقل مے کرد که برائے حصول این کار نذر و عهود با حضرت واجب العطا نموده بر نقاے یکی از کلام الهی بدستخط خود نگاشت که اگر مرا بین کار سرفراز شود دوازده هزار روپیه نذر خدا بارباب استحقاق رساند و عجب تر آنکه الی الان که شروع سال نود و پنجم از مائه دوازدهم است و یک سال منقضی گشته که بمطلب خود کامیاب گردیده هنوز نذر و عهد مذکور بایفا نرسیده سید محمد خان مامور بود که اگر بعد حصول مقصود دنیا برا غراض مرتفعه فلسے از ایفاے عهد رونما یدشما بجبر و عنف گلوے مرفشرده خواهید گرفت و با هلش خواهید کشید خان مرقوم حسب الامر یاد دهے با نمود اما سودے نکرد مذر ضیا نتاے مبارک الدوله و تعمیر عمارات نشاط باغ و نو ساخت و مصارف عمر در به دیگر زر جم خود در میان آورده تسلی سید محمد خان نمود که شما از چشمان خود بر آمدید من مانده ام باید دید تا که ایزد تعالے و سعتی و توفیق ایفا و اثبار این زر کرامت سے فرماید سبحان الله نازم باین بسط بساط عوام و جود و به الیه که در یک نوع بشر به قدر تفاوت و تخالف در امزجه و طبائع آفریده یکے از ایشان نوع این فرزند مقتدر است که برین کار چه قدر طمع قاررده و دیگے علی ابراهیم خان است با وجود آنکه در توسع هزار یک مظفر جنگ نمی تواند شد اما همتی دارد که او را سرد سران زمان و حکام عصر نسبت و ار زو دیدن کاری بسر دند او دست زده و پاے استقلال بر سر کار زده قبول نفرمود و ذلک من فضل الله الخلاق العلیم و دور و قبل و دور و قبل ازین محمد ایرج خان خلف اکبر قلیچ خان پدر زن سراج الدوله که مجمل احوالش در ذکر وقائع ایام مهابت جنگ گذشت بتاریخ نهم محرم شروع سال نود و چهارم از مائه دوازدهم هجرت برحمت حق پیوست و چهاردهم ربیع الاول سنه مذکوره احترام الدوله میر کاظم خان مرحوم برادر میر محمد جعفر خان عموے مبارک الدوله که در راج محل سکنے داشت بجوار رحمت ایزدے رفت بیمارے در راجمهل سانید و چون احوال خود زبون دید بمرشد آباد برائے مداوا آمد فائده حاصل براه آخرتش دلالت نمود و در مقابر پدر و برادران خود مدفون گردید مرد خوب بود و اخلاق حمیده داشت اگرچه خالے از سفاهتے نبود اما گویا مصداق حدیث شریف اکثر اهل الجنة بله بوده است

اللهم اغفر له وارحمه

ذکر موقوف شدن کونسل از ضلعه عظیم آباد و در آمدن ضلعه مذکوره به تعهد مهاراجه کلیان سنگه و راجه خیالے رام بحسن تقریر و سعی پذیر راجه خیالے رام و تائید خالق بلاد و عباد

در اواسط سال نود و سوم از مائه دوازدهم هجرے مسٹر ایون لاصاحب کلان عظیم آباد دنیا بر بعضے جهات از کار و مرتبه خود معزول گشته بولایت رفت و مسٹر مکدول که تا سے مرتبه مسٹر لا بود کارهاے ضلعه عظیم آباد باتفاق کونسلیه هاے دیگری نمود مسٹر نیک از جمله کونسلیه ها تند فراج اما نهایت هوشیار و در حمایت و طرفداری صاحب سعی بود و دیوان او رام لوچن بنگالی عجب مجاهد و خنک طرفه در طبع خود مرتبع داشت و مسٹر نیک در جمیع امور راے او را پسندیده و از عهد مسٹر لا بار اخیالی رام بعضے دیگر که بسبب اتفاق راے مسٹر لا رجوع بمسٹر نیک و دیوان او کمتر داشتند کشیده خاطرے بود مسٹر نیک چون توسل بمسٹر لا بهم رسانیده و مشار الیه و گورنر جنرل بهادر پاس خاطر مسٹر لا بردل بیداری نمود بر کونسلیه هاے دیگر غالب و در معاملات ملکی و مالی با دخل و اختیار و اقتدار تمام بسر مے برد و هیچ مے خواست می توانست راجه خیالی رام بمنزورت بعد رفتن مسٹر لا بون لا با او آمیزش نمود و بوده و نابوده او را بزرگتر در نظر بر گشته بخت ها از خود خوشنود و نمود صاحب مدار معاملات بر گنه چین پور و سرام و سرکار کنتیر گردید و بر گنه هاے مذکور رفته بکار خود اشتغال ورزید چون زرها موافق وعده نرسید مسٹر نیک

گرانشفت و رام لوچن که کمینهٔ دیرینه بار اجه مذکور داشت در اواسط سال مذکور با او کاوشها آغاز نهاد و از عناد رام لوچن کار بجائی رسید که راجه مذکور بر جان و آبروی خود ترسیده و اجیه رفتن بکلکته و رجوع گورنر بهادر نمود اما بر آمدن از عظیم آباد بنا بر کینه خواهی شخص مذکور متعذر دیده با رسال عرائض احوال خود در حضور گورنر بهادر ظاهر ساخت و معروض داشت که اگر طلب حضور شوم ازین بلاے بے نهایه رستگاری یافته دولت خواهیها بظهور خواهم رسانید چون مهاراجه کلیان سنگه پسر مهاراجه شتاب رائے که بسبب غفلت و نارسائی ها محروم از اقتدا گشته در کونسل وجود معطل بود و از کونسلیه ها ناخوش درین خصوص اعانت راجه خیالی رام نموده عرائض متضمن تائید و تصدیق اقوال او بگورنر جنرل بهادر نوشت گورنر جنرل بهادر برین ماجرا وقوف یافته راجه خیالی رام را بحضور خود طلب داشت راجه مذکور رستگاری خود ازان گرفتاری غنیمت شمرده عازم کلکته گشت اگرچه بیت خوشی ندارد اما چون هوشیار در است و فلک درین زمان همچو کاکنان رای خواهد در انجا رسیده مورد عنایت گورنر گردید و احوال اختلال معاملات ضلعه عظیم آباد و جنایتهاے رام لوچن و انحای ظلمے که از دوته وسلان او عملهٔ فوجداری بر خلق این دیار رفته و میرفت ظاهر نمود گورنر بعد اطلاع بر حالات معاملات و اختلالات این ضلعه با آنکه قیاس کار نمی کرد که از اقوام خود باین حد انحراف ورزیده بگفته راجه خیالی رام کونسلیه ها را معزول خواهد نمود و خلق خدا را از ابتلاے حکومت فرمان دهی و رضا جوئی عمله و اتباع چندین حکام خواهند آسود بشارهٔ هوشیار راجه خیالی رام و طلاقت بیان او باآنکه زری نداشت و در تحصیل این مرام بمصرف نرسانید ملتمسات او را گورنر بهادر پذیرفته نهاے معاملات این ضلعه برراے و صلاح او گذاشت و بنیکو پیائی راجه خیالی رام از دحام عملداران موقوف گردیده جمیع معاملات ضلعهٔ عظیم آباد بانتیار راجه موصوف مفوض شد راجه مذکور نظر بحقوق سابقه مهاراجه شتاب رائے و اشفاق لاحقه راجه کلیان سنگه مسند ندار المهامی ضلعه مذکور بنام مهاراجه کلیان سنگه و تعهد بعض پرگنه های ضلعه مسطوره هم بنام او و بخی از پرگنه ها برای خود حاصل نموده معزز و مکرم معاودت نمود و از ابتدای سال نود و پنجم از مایه دوازدهم هجری کونسلیه های عظیم آباد معزول و هر دو راجه مذکور بانتظام این ضلعه مامور و منصوب شدند و خلق این دیار را بسبب هم قومی و یک حکم امید رفاهی متصور شد اما با قضای دوران فلکی بجزر و مد دوران راجه خیالی رام مزاج مهاراجه کلیان سنگه با وجود تهیمه تخت و جانفشانی که از راجه خیالی رام بظهور رسید باغوای بعض سفله نشان و غرور جوانی از راجه مذکور منحرف گردید و شکایت او بگورنر بهادر نوشتن و در پنجا با صاحب کلان عظیم آباد مسٹر مگسول نیز سعایت نمودن آغاز نهاد گورنر بهادر که دانای روزگار و مربیه دان صنعار و کبار هر فردی از خلق این دیار بشرط دیدن و شناختن از دست مرتبه هوشیاری و کارگزاری راجه خیالی رام در چند صحبت علی ماهی ملیه دریافته بود مهاراجه کلیان سنگه را هم خوب می شناسد لهذا سعایت مهاراجه درباره او نشنیده برای او ملت نیابت مهاراجه کلیان سنگه و مدار المهامی جمیع کارها دستادار و تولای نفاقهاے اهالی این دیار با نفاذ قرار بمدل سازد تا عائمه خلائق را رفاه و آرام میسر آید و فسادها باصلاح گراید مخفی نماند که درین زمان راجه خیالی رام با وجود آنکه نهایت دروغ گو و قول او لائق اعتماد نیست باز هم از جمله مغتنمات و بعض اخلاق شایسته که باید دارد دخل او هم درین جوزمان ظاهر و نمایان نیست چه عجب که اگر روزگار مساعدت نماید و دست قدرتے او را میسر آید شاید از ان قدر که بالفعل مے نماید بهتر بر آید و خلق این نواح در سایهٔ رافتش بیاساید چند روز قبل از تقسیم این صوبه بزرگے ولایت نذر عظیم آباد و دار و گیر و نصف شب گذشته بود که اندک وجعی بهم رسانید نقشهٔ رحلت نمود صبح عمله فوجداری هجوم آورده قاصد ضبط اموالش شدند چهار پسر صغیر بے مادر اطفالش بودند پدر را مرده و حکام را قاصد و معاند خود دیده ترسیدند و بلاش پدر چسپیده در فزع و اضطراب بودند خانسامان آن مرزبان متوفے از خوف باز خویشتن ناحق شناسان غیبت ورزیده قباستے بران اطفال هویدا و در کار خود درمانده و مبتلا بودند راجه خیالی رام وقوف یافته پیاده پا دویده در منزل

ایتام مرقوم رسیده سرمایۂ تسلی آن بیچارگان گردید و تلاش آن مساکین حقیقت و مجاز را حسب الامر راجه مرقوم بضابطه اسلام و منهج ایمان تجهیز و تکفین نمودند و زمینی از ملوکات خود بدفون گردانیدند و زمین مذکور را وقف قبور مساکین و محتاجین مومنین نمودند اطفال مذکور را که وارثی نداشتند بخانۂ خود آورده عیال خود فرمودند و مثل اطفال خود متعهد وجوه معاش آنها گردیده برای آنها معلم و مربی مقرر ساخت الی الان آن اطفال در حجرۂ عیش جای دارند و با سایش می گذرانند و ارثی بهتر ازین الا رادۂ پروردگار آنها مادام الحیوة دارد ایزد تعالے بر توفیقات حسنات شش بیفزاید و دیگران هم بخیرات و مبرات موفق گردانند بجوده و احسانه

ذکر محاربات کہ افواج انگلیشی را با افواج سرداران دکھن روی داد بقدر استماع ثبت افتاد

تفصیل این حروب و وقائع دکھن فریقین که با همدگر حروب نموده دست و پا نزدی یکدگر را آزموده اند خوب میدانند فقیر آن قدر که بشهرت عوام و تقریر بعضے از خواص که عبارت از هندیان صاحب اقتدار زنده شنیده و مطلع گردیده درین صحائف مرقوم می سازد و در عظیم آباد بودم که اخبار جسارت نمایے کرنل گاڈرڈ شنیدم شروع آن باین صورت است که چون کرنل گاڈرڈ در الہ آباد رسید خبر نهضت لشکرے که متعین آن شده بود بطرف کالپی شنیده بعجلت شتافت و بآن لشکر ملحق گشت سرداران انگلیشیه با بعضے زمینداران آن نواح و مخالفان راجهاے بوندیلکھنڈ ساخته و عهد و پیمانها نموده راه آن طرف را گشاده و آنها را به تعرض خود آماده ساخته بودند لشکر چون چند منزل از کالپی پیش راندند از پی خبری کرنل نسلی که سردار بالاستقلال لشکر و کرنل گاڈرڈ تابع او اما از روے منزجر بود راه گم گشته عجول لشکر بطرفے و دشتی افتاد که چند فرسخ از هر طرف آب مطلق ندشت و آبادی هم نبود و موسم عین تابستان بلکه آخرش که شروع برسات نهند و شدت حرارت هوای باشد بود دران دشت از شدت عطش و اضطراب نقدان آب سه چار سردار ان انگلیشی و قریب بصد و چند نفر پیاده مشهور به تلنگه و ده دوازده بلکه افزود سوار او ان انگلیشی و لاتے هلاک شدند و بقیه سرداران از اظهار ترفع و شدت طبع و اعوجاج خلق و ازین قبیل غفلتی که از کرنل نسلی روے داد نهایت کبیده خاطر از سردار ان کورگشته شکایت بسیار با ربا کیپٹ کلکته نوشتند و کرنل گاڈرڈ نیز شکایتها و از عبارت خاطر از فوگانست و نیز در ان خط مندرج ساخت که میان من و او صحبت درینی گیرد یا مرا از ین سفر معاف فرمایند یا بجاے او دیگرے را مقرر نمایند و سرداران دیگر یا شکایت نسلے مدائح کرنل گاڈرڈ هم نگاشته اکثرے با تفاق نوشتند که اگر سلامتی لشکر و ظفر بر دشمن منظور دارند کرنل گاڈرڈ را بسروری این لشکر مقرر فرمایند گورنر و ارباب کیپٹ نسلی را مقصر و معاتب گردانیده از سالاری لشکر معزول و کرنل گاڈرڈ را بانکار منصوب نموده رقم ریاست کل لشکر بنام او نوشته فرستادند بحسن اتفاق قبل از رود این رقم کارکنان قضا و قدر روح نسلی را از هلوست و ریاست بدقش معزول فرموده از کارفرمائی بیکرش عاطل گردانیدند و ریاست لشکر مذکور من حیث الاستحقاق و الاستقلال بکرنل گاڈرڈ مسلم گردید و کرنل مرقوم که در حسن خلق وجود و کرم و سلیقۂ سپهداری و لشکر کشی نظیر ندارد با تباع لطوف رفاق و زمینداران راه و نظم و نسق لشکر و دو عدد و عید جواسیس کوشیده قدم جلادت پیشتر گذاشت و افواج بوندیل کنڈ را که دوبار بمخالفت پیش آمده شکست فاحش داده و در ملک بیگانه و راه نادیده و هجوم اعدا با پنج شش هزار برق انداز و هشت یاده ضرب توپ و خمپاره و اسباب حرب و کرب در کمال مردی و استقلال دو سه ماه راه بریده خود را قریب بوعده یکبرات اجتماع این لشکر با لشکر بنگش معین بودر سانیده اما جرنل کرنک بزور سرداری و امیدنام آوری با اتباع خود که در کیپٹ و کیفیت از جمعیت کرنل گاڈرڈ زیاده تر بود سبقت در حرب ورزیده نموده با تمام فوج مغلوب بلکه مفقود الاثر گردید و شکست عظیم بر اصحاب انگلیشیه افتاد باقی ماندگان آن لشکر

مانند جنرل کرنک وغیرہ اہمد و پیمان صلح بالکمال دہن و سستی نوشتہ داد و تعلقہ و مساکن خود برگشتند و کرنل گاڈرڈ احوال بدین منوال شنیدہ چون لشکر او بنج ہزار و حرب بسیار کشیدہ بود جنگ سر ہٹہ کہ انبوہ بسیار داشت از خیر تاب و توان خود بیرون دیدہ از راہ ہوشیاری و دہم سرداری بہ بندر سورت شتافت و خود را بصدر آنجا کہ با ختیار اصحاب انگلیشیہ است کشیدہ اندکے از رسید و حوال را علی ماہی علیہ با ارباب حل و عقد کلکتہ کہ در بنولا خان فرماے جمیع کوٹیاے سواحل ہند اند و ہمہ سروران و سرداران مقیم ممالک ہند فرمان پذیر ایشان اطلاع داد گورنر جنرل ہشتنگ بہادر و اصحاب کونسل نہیبی انکار صلح جنرل کرنک فرمودہ کرنل گاڈرڈ نامور بجرب مرہٹہ نمودند دران زمان کہ کرنل گاڈرڈ در بندر سورت بود عماد الملک فتنہ پرداز کہ سلطنت ہندوستان بلکہ تمام این مملکت برباد دادہ آن بے ایمان ہست و بقصد خرابی خانوادۂ مجد خود نظام الملک و استیصال بقیہ اولاد او کہ در دکن الی الآن نام و نشان حکومتے دارند آن طرف رفتہ بود در مقتدران آن صلح کہ اندک تاب ایمان و سپاہ گری و غیرت موجب اند اتفاقی بحال و مقال آن بدمآل نکردہ از پیش خود راندند ناچار چون در تمام سواد و بلاد ہندوستان جائی نیافت داعیہ کلہ معظمہ نمودہ دار بندر سورت و در انجا مخفی بود بعض جواہر برای فروختن برآوردہ ظاہر گشت و کرنل گاڈرڈ دربارہ او ہم از گورنر جنرل ہشتنگ وغیرہ استفسارے نمودہ بود اول حکم امتناع رفاقتش صدور یافت بعد ازاں نظر بآنکہ فتنہ انگیز حیلہ پرداز ہست و تعارفے با سرداران دکن و نام و نسبت بخاندان نظام الملک دارد بنا بر بعضے مصالح کہ شاید عند الحاجت بکاری آمد و عقدۂ از دست او کشاید حکم رفیق گردانیدنش رفت و کرنل گاڈرڈ او را ہمراہ خود گرفتہ وجہی برای مصارفش معین کرد و رگنا تہہ را و فتح گاکوار را کہ یکی از سرداران عمدۂ مرہٹہ است بر خلافت فوج انگلیشی دعوت نمود چون آمدہ بودن او در گجرات او را رضی با عانت او ہمراہی امیر الدولہ کرنل گاڈرڈ بہادر در فتح جنگ نمود کرنل مذکور با تفاق گاکواڑ سلطور عازم تسخیر احمد آباد گجرات گشتہ بتاریخ مختار کہ فقیر را معلوم نیست در اواخر سنہ یکہزار و یک صد و نود و سہ ہجری برآمد و از بندر سورت بگجرات رسیدہ اول مرہٹہ مستحفظان آنجا را دلالت باطاعت و تفویض حصار گجرات بملازمان انگلیشی فرمود او قبول نکردہ بہ مقابلہ بر خواست و کرنل مرقوم جلادت نمودہ در معدود ایام حصار احمد آباد گجرات شکستہ بفتح و غلبہ مسخر ساخت اگرچہ ضابطہ فوج انگلیشی قتل و غارت در ہیچ مکانی بعد ظفر یابی نیست اما در گجرات چون مرہٹہ ہاے گاکواڑ مذکور شریک و رفیق بودہ انداز دست آنہا یا بنا بر سببی دیگر کہ فقیر را بران اطلاعی نیست بقدر تاراجی واندک قتلی ہم شاید بعمل آمد و کرنل گاڈرڈ ظاہرا بر وفق وعدہ گجرات را بفتح گاکوار بخشیدہ تہانہ او نشانیدہ خود بجنگ مرہٹہ ہاے دیگر کہ باعانت مستحفظان گجرات آمدہ بودند از گجرات بدر آمد

ذکر درخواستن رانای گوہد اعانت انگلیشیان و پذیرفتن این جماعہ و غنیمت شمردن از تائیدات آسمان

بعد چند روز وکلاے رانای گوہد رجوع بگورنر جنرل ہشتنگ بہادر نمودہ مستدعی اعانت و خواہان اندک فوجی شدند بسبب آنکہ رانای مذکور را از مدتی منازعت با مرہٹہ و ہمیشہ ستیز و آویز با او می باشد در نیوقت کہ انگلیشیان را قاصد محاربات مرہٹہ دید توسل خود با ذیال دولت ایشان غنیمت شمردہ خواہست کہ بامداد این جماعۂ استمرار داد بعضی قلاع و ممالک خود از دست مرہٹہ نماید و حق رفاقت و عقد اخت خود با انگلیشیان ثابت فرماید گورنر زمانہ راہ دانائی رفاقت راجہ عمدہ را کہ صاحب زور و زر و ملک و فوج است و ولایت تمام با احوال مرہٹہ و طرق حدود و ممالک آن جماعہ دارد و در رفاقت انگلیشیان می نماید و فی الحقیقہ گویا ملک او ہم مفت مسخر مے گردد از لطائف غیبی شمردہ کپتان بامر را باسہ پلٹن فوج و تفضل حسین خان تالیق انتظام الملک میرزا

سعادت علی خان پسر شجاع الدوله را بسفارت و ادای رسالت و استمالت رانا سے مذکور فرستاده ها در انجا رسیده قلعه کوهدر را که خانه رانا سے مذکور هست بنا بر اطمینان خود از زمیندار مذکور بقابوسے خود نگهداشته بصورت دوستیها مسخرش ساختند

ذکر آمدن فقیر بکلکته و بنگاله و آگاهی یافتن بر بعضے از اخبار دکهن

دوازدهم ربیع الثانی سنه یکهزار و یک صد و نود و چهار هجری فقیر را باضطرار انفصال معامله خود رجوع بکلکته فرورافتاد و بفرمان قهرمان تقدیر بسفر طرف بنگاله رویداد بمرشد آباد و کلکته که رسید اخبار دکهن وغیره اندکی از مقتدران انجا مفصل ترشنید چون مسوده این کتاب درین سفری نمود انچه مسموع گردید و لائق اهتمام بود مرقوم ساخت ملخص آن حکایات آنکه سرداران مرهته پونا و ستاره که اکنون صاحب اقتدار ممالک راجه ساهو و رام راجه و اسلاف آنها بودند داعیه انگلیشیان باستیصال خود دیده باهم اتفاق ورزیدند و فتح گاه و کوار که رفیق کرنل گاڈرڈ گشته بود و اولاد گهوجی بهوسله را که از عهد مهابت جنگ بمصالحه بالحکام بنگاله دارد و اکنون مجدد بسفارت مسٹر ایلیٹ و برادر مسٹر انڈرسن باگور رجدید عهود و مواثیق در مصالحه و مصادقه نموده بودند مورد ملامت و تهدیدات نموده برخاست خود خواستند و منافق را بالغ و جهی فهمانیده رفیق و صدیق خود گردانیدند کرنل گاڈرڈ فتح گاه و کوار را در اواسط نود و چهار م از مایه دوازدهم هجرت با خود متفق دیده چون موسم برسات هم رسیده بود و از حروب چندان مایه بامرهته که انفصال ندارد و محتاج لشکر بعلت محامره آنها کتر میسر گردد تنگ آمده رجوع ببندر سورت مناسب دیده و گذشته بصعوبت تمام چندروزه راه راجنگ کنان در مدت چهل و پنجاه روز بریده به بندر مذکور رسید و در تهیهٔ آسودگی اهالی لشکر و آراستن اسباب جنگ و سفر اشتغال ورزید و فتح گاه و کوار گجرات رفعت مالک گردیده حریف دیده خواه کرنل گاڈرڈ گشت و با فوج خود در جائیکه اصلح دانست اقامت گزید و نبیرهٔ رگهوبهوسله پسر مودهوجی که جمناجی نام دارد بتهدید و ترغیب سرداران پونا از دار الملک خود که ناگپور کلان ست با فوجی لائق بجگر ناتهه و کنک ناتهه رسیده در برسات چهاؤنی نمود و وکلاے او پیش گورنر جنرل حاضر بوده اظهار اخلاص مندیش مے نمودند امّا گورنر با وجود اظهار و کلا احتیاط را کار فرمانگشته افواج انگلیشی را مقابل افواج مرهته کنک و رمنه های کوهستان که راه در آمد آنها در مملکت بنگاله و خلیم آباد دست بر سرحدود ملک خود نشانیدند و مامور بمراجعت آنها در صورت داعیه پیش گذاشتن یا گردانید

ذکر مجملی از احوال حیدر نایک و رود او بمندراج و غلبه نمودن بر محمد علی خان صوبه دار ارکاٹ که او هم مثل آصف الدوله و مبارک الدوله دست نشان انگلیشیان هست و مسخر نمودن او تمام ملک ارکاٹ را غیر از قلعهٔ مندراج

حیدر نایک اول از فی جماعه دار ملازم سرکار جماعهٔ فرانسیسیهٔ دکهن بود و در نوکری آن جماعه از مرتبهٔ نایکی که صاحب ده پانزده پیاله می باشد بتدریج جماعهٔ و رد صوبه دار و کمیدان که مدارج نوکری سرکار عموم کلاه پوشان هست ترقی نمود و ملقب نایکی با نام او مشهور ماند بعد ازان ملازم راجهای دکهن بوده نامی و اقتداری بهم سانیده و آهسته آهسته بلند آوازه گشت تا آنکه ملازم راجه ملیبار شد و بعد چندی دیوان راجه مذکور را که موافق ضابطهٔ آن ملک مدار المهام و مختار مخارج و مداخلش مے باشد روزے علانیه دغا شی بکشت و خود دیوان راجه گردیده رافق و فاتق مهمات ملیبار مذکور گشت و راجه را بدستور زنده در جای او

گذاشت والی الآن آن ساحه موجود و با محتاج بهای او مهیاست و حیدر نایک و بعض احیان و اوقات مثل تر کتاز برآورده و تقدیم
او می نماید بعد تسلط حیدر نایک بر بلیسار ظاهر ایکبار نظام علی خان خلف آصف جاه نظام الملک حاکم دکهن را با انگلیشیه و محمد علی خان
منازعتی روے داده بجاره انجامید حیدر نایک دران جنگ بکمک و اعانت او آمد و دران جنگ انگلیشیه غالب آمده نظام علی خان
را شکست داد ند نظام علی خان بمقتضاے جهالت می خواست خود را بکشتن دهد و از میدان برگرد حیدر نایک ازو درسید
بجبر و عنف فیل نظام علی خان را برگردانید دران وقت نظام علی خان وعده گرفت که من بشتر علی برسیگردم که تو بهر صورت تدارک
امر فرمائی، و قبول نموده بعد چند مدت اسباب را مهیا کرده با انگلیشیان آویخت یا بعد بدر رفتن نظام علی خان بقا صله چند روز
فنان گردانیده مقابل انگلیشیه گردید و عمداً از روے صلاح وقت یا خطا بحسب قسمت شکست خورده بطرف ملک خود گریخت و انگلیشیه
در تعاقبش رفته داخل ملک او شدند و هر جا که رسیدند از قلاع او جگیده و منتزع گردانیده تهانه های خود نشانیده بیشتر میرفتند ازین سبب
ملکنی در قطع طریق عبید او عجالة خود را بقلعه مستحکمی رسانیده زوائد اسباب را دران جا گذاشت و زاد راه چند روز با خود گرفته با یلغار خود را
بلشکر انگلیشی بے خبر رسانیده شکستی عظیم بفوج انگلیشی داد چون بقیه آن جامه خود را جمع و منظم نموده باز بدا عیهٔ محاربه پیش آمد ند از نظر آنها
غائب و مفقود گشته بیک ناگاه که احتمال را دران راه نبود دوچار بقلعه مندراج که از فوج خالی و اصحاب و ارباب آنجا بیخبر محض
بودند رسانیده و مکان مذکور را فروگرفت صاحب کلان و ارباب حل و عقد آنجا ناچار باب مصادقت کشاده بملاقات او شتافتند و عهد و پیمانے
درمیان آمده بمصالحه انجامید بعد ازان بملک خود رفته در افزائش اسباب ملک گیری و آراستن فوج اشتغال نمود چون مدتی گذشت
باز مرهٹه ها داد منازعتی روی داد و از دست مرهٹه درسیدان شکست فاحشی خورده بملک خود برگشت و خود را باز درست کرده مرهٹه از
اقتدار او ترسیده و با نظام علی خان متفق گردیده واقعهٔ استیصال او و انتزاع ملکش نمود و چند هزار سوار نظام علی خان بسرکردگے
کالی خان دهونسا و بیست و پنج هزار سوار مرهٹه باین کار نامور گشته بملک او در آمد و حیدر نایک جنگ مذکور را از وسع مقدور خود بیرون
دیده تا یک سال با افواج مرهٹه و نظام علی خان مقابله نکرد گاهے بتفاوت چند میل راه می گذرانید و گاهے که مقامات
میخواست چون بیلداران و توپ خانه فراوان دارد در جاے مناسبی مورچال و سنگر مستحکم ساخته و توپها بر دورش چیده
می گذرانید و افواج مخالف را مجال تاختن بران حصار نبود آخر صلاح در آشتی دیده زر و فری بمرهٹه و نظام علی خان و کالی خان
رئیس لشکر داده این بلا را از سر خود دور گردانید و ده دوازده سال با من و آرام بوده سفر او بلیچیان کاروان نزد کریم خان زند فرمانروے
ایران مع تحف و هدایاے بسیار فرستاده رخصت طلبیدن چند هزار سوار مغلیه گرفت و مبالغ خطیر فرستاده سواران جوان
چابک مع سرداران از انجا طلبیده و با فرانسیسان جزیرهٔ موریث که مقابل ملکش افتاده رابطه و اخلاصے پیدا کرده بوساطت
آنها با عظمائے ولایت فرانسیسیه هم مراسلات و راه ارسال تحف و هدایا دارد و درینجا نیز اسپان خوب بهم رسانیده سواران
بارگیر با صطلاح هندنگهداشت و چند هزار سوار را تربیت کرده بر اسپان خود سوار گشته وصف آراسته پاک دست چند
هزار یان سرد هند و دیگر سواران ولایتی و دیسے را که ملازم او بنده همیشه تا ربع روز در مشق و ممارست آداب و فنون حرب
مشغول داشته ماهر آداب کارزار گردانیده و شصت هفتاد هزار بندوقچی قواے درست نموده و توپخانه ازان موجب با دب
حرب فرنگ و هفت صد ضرب توپ بدو آئین انگلیش و فرانسیس درست کرده در رکاب گرفت و ملک سه چار کرور
روپیه از بلیسار و ممالک مرهٹه منسخر کرده و فوج را باین ولایت از جمیع ما یحتاج فارغ البال اما در کمال نظم و نسق میدارد
مے گویند پسر کلانش که حالیا سپه سالار اوست مجال ندارد که سر موے از فرمان او تجاوز تواند نمود تا بدیگران چه رسد

روز نخستین نمودہ بود کہ شب ہرگاہ ہفت ساعت بگذرد سوار شدہ فلانجا برد اتفاقاً درنگے شد و او در ساعت نہم سوار شد ہمان وقت از عین سوار سے کشیدہ طلبید وزیر تازیانہ اش کشید سرداران مغلیہ تازہ وارد را اول بدار اگفت کہ شما غریب الدیار اید و شمار ا برائے کار سے طلبیدہ ام باہم تا میزش دہ باہم دگر مردم اینجا با خلاص و اتحاد و بسر برید آنہا مغرور بادلوس و جماعت خود گشتہ ہندیاں را انجا وارنیا وردہ گاہے باہم دگاہے با دیگران خانہ جنگیہا نمودند دو سہ بار برق و عطوفت نصیحت نمود و چون نشنیدہ باز خلاف ورزیدش کردند مقصران را طلبیدہ دو سہ سوار آنہا را بزیر پاے فیل کشید از ان باز سر حساب گشتہ الحال کمر بر میان جان بستہ تابع فرمانند و خزائن راجہاے دکن نیز بکستش آمدہ زری ہم خلاف قیاس دارد و بالفعل این زر و شوکت و فوج و کثرت و بطش و صولت ہیچ مقتدرے را از سروران ہندوستان میسر نیست و العلم عند اللہ تعالے القصہ چون حیدر نایک از طرف مرہٹہ کہ بعض ممالک او را مسخر کردہ اطمینان میسر نبود درین وقت کہ مرہٹہ را با انگلیشیہ محاربہ و محاربہ روے داد و راہ آشتی یافتہ پیغام فرستاد کہ اگر با ما مصالحہ نمایند و تعرض ممالک مسخرہ نفرمایند ما ہم با دو اعانت حاضریم آنہا درین وقت چنین رفیقے از مغتنمات شمردہ قبول آشتی و مصالحہ و الحے بیکے از دو شروط نمود نخست اول آنکہ نزد او آمدہ شریک حروب و کروب باشد و اگر این صورت متعذر باشد بصوبۂ ارکاٹ رفتہ آنجا را مسخر سازد و با ستیصال جماعۂ انگلیشیہ آنجا و افواج آنہا پردازد حیدر نایک ہم از مرہٹہ را متعذر دیدہ شق ثانے قبول نمود

ذکر لشکر کشیدن حیدر نایک برصوبۂ ارکاٹ و محاربات او با افواج انگلیشے

حیدر نایک در اواسط سال یک ہزار و یک صد و نود و چار ہجرے وم اخلاص و اتحاد با مرہٹہ زد و با سامان بے پایان و افواج بحر امواج قاصد صوبۂ ارکاٹ گشتہ چون از آبادے مندراج بفاصلہ چہل نجاہ کردہ ماند یکبار فوجے را مع پسر خود بالیغار فرستادہ آبادی مندراج و مساکن محمد علی خان صوبہ دار آنجا را با اسبابی کہ در آنجا یافت متصرف گردید و گویند کہ با مردم شہر چنان تعرضے و تعدے نکرد اما باغات و عمارات انگلیشیہ را خراب و کسانے را کہ در آنجا یافت مقید ساخت تا آنکہ جنرل مزدکہ میتیو جنگ وزیر الممالک شجاع الدولہ دریکسر زدہ در ان زمان ہیجر و اکنون جنرل و متعین کوٹھے و قلعہ مندراج بود از قلعہ باشانزدہ مرتب توپ و ساز و سر انجام آن مثل گولہ و بارود و دہ پلٹن تلنگہ با رادہ جنگ بر آمد حیدر نایک دران وقت بہ پسر خود نگاشت کہ از انجا بر خاستہ افواج انگلیشی را در رسید ان کشد و خود را با او نزدیک سازد پسر حسب الامر پدر بجا آورد و جنرل مزبور فوج را از استہ یک پلٹن را مع کپتان و چند لفٹنٹ و اسن و چند نفر سارجن و دو مرتب توپ و سر انجام آن فرمان داد کہ دو سہ کروہ پیشتر از جمیع فوج موافق ضابطہ سے رفتہ باشد و خود مع کل فوج عقب سے آمد چون دہ دوازدہ کروہ از قلعہ دور رفت حیدر نایک پسر خود را مع فوج لائق برسم منقلا فرستادہ حکم کرد کہ اول بر سر پلٹنے کہ پیش سے آید بریزد بعد ازان منتظر حکم بودہ متواتر عرض احوال مے نمودہ باشد پسر حسب الحکم بجا آوردہ با پلٹن مذکور در آویخت کپتان پلٹن جمعیت مقابل بسے افزون دیدہ اگرچہ شروع جنگ و توپ اندازے نمود اما بجرنل صرفہ اطلاع داد کہ جنگ شروع شد و جمعیت مالا بسیار کم دفوج دشمن نہایت ندارد و بمدد ما باید رسید چون فاصلہ بعید و ریگے از روز بر آمدہ جنگ شروع شدہ بود تا رسیدن سوار مخبر نصف روز گذشت و تا آن ہر امرے قرار یابد نیز زمانے سپری شد تلفی از روز باقے بود کہ جرنل چہار پلٹن را بکمک پلٹن سابق روانہ فرمود از انجملہ دو پلٹن سولہ اودان سفید و لالیتے تازہ وارد و دو پلٹن تلنگہ ہاے ہندے بود تا آن پلٹن ہا برسند شام شد ہر پنج

پلٹن یکجا جمع گردیده شب را گذرانیدند حیدر نایک بعد اطلاع بر وصول پلٹن ها بمدد پلٹن اول دادا دخود را مع فوج دیگر رسید و پسر دستاد اول صبح جنگ در پیوست فوج انگلیشی غلبهٔ دشمن و تقافل جنرل باتمام فوج در اعانت خود دیده کماحق خود جنرل صلاح شمرد و جنگ کنان عطف عنان نمود افواج حیدر نایک از هر طرف که قابوی یافت حملات می نمود و بضرب بانها و قنباره و گودی های توپ آتش دنهال اعمار افواج انگلیشی زده عرصه بر انها تنگ ساخته بود که ناگهان گودیهای توپ و قنباره و بانها دهنها دیق باروت افواج انگلیشی خورده آتش در انها درگرفت و جمیع باروت خانه سوخته خلقی کثیر اکه متصل بانها بود با خود بر دو سرمایهٔ جنگ دران فوج مطلقاً باقی نماند افواج حیدر نایک آنها را درمیان گرفته اول عرض امان نمودند انگلیشیان کمال دلاوری و غیرت وصلابت قلب دارند قبول نکردند بعد ازان حکم بقتل آنها رسید و بیچاره ها بجمعهٔ علف تیغ بیدریغ گشتند سه چار کمپنی گریخته خبر بجنرل منرو رسانیدند اگرچه از شجاعت جنرل نهایت بعید دارد اما میگویند که در کمال خوف و بیم شب را با دل دونیم دران بیابان بسر برده اول صبح بر اسپ جلدگام سوار شده تا دخول قلعه بندریج در راه جای مقام و آرام نکرد و افواج منهزم عقب او بجرابی و فلاکت داخل قلعه گردیدند عساکر فاهرهٔ حیدر نایک در پی فوج گریخته رسیده شهر را بافتتاح خود آورد و قلعه بندریج در دست انگلیشیه محفوظ ماند گویند در چند روز دیگر قلعه محمد علی خان صوبه دار ارکاٹ و قلعه پهلیری که انگلیشیان ازجمله فرانسیسیه درین تازگی انتزاع نموده در دست خود داشتند مفتوح و مسخر افواج حیدر نایک گشت و اسحاق مین راهم که مسکن انگلیشیه بود باین صورت متصرف گشت که در میان انگلیشیان و ملنگان آنجا که ملازم انگلیشیان بودند نزاعی روی داده انگلیشیان که کمتر کسان بوده اند بعضی قتیل و بعضی اسیر ملازمان خود گردیده بدست حیدر نایک افتادند و مکان مذکور هم برآورد مفتوح و مسخر گشت

ذکر خجستگی جنرل منرو با فوج حیدر نایک کرهٔ ثانی و ثالث و گست خوردن درین جنگها هم مثل جنگ اول تقدیرات آسمانی

جنرل منرو که این قسم از میدان برگشت مطعون دوست و دشمن گردیده نهایت شرمساری کشید و این خبر تا کلکته رسیده بود آتش نفاق زبانها بین گورنر جنرل بهادر و مسٹر فرانسیس هم چنان التهاب داشت بلکه کار از منازعه در مکالمه گذشته بجنگ تفنگ کشید و در او اخر رجب یا اوائل شعبان بظابطه که دارند تنها در باغی با تفنگچی باهم دگر جنگیدند گورنر جنرل هشتنگ بیاوری بخت محفوظ ماند و مسٹر مجروح گشت چون حیاتش باقی بود اگرچه گولی تفنگچی بر استخوان پهلوی راست خورد لیکن پرده را ندرید و استخوان هم نشکست بلکه درمیان پوست و استخوان گذشت و در چند روز چاق شد درین عرصه جنرل کوٹ که ملازم بادشاه بنترلهٔ جنرل کلاورن ریمس کل نوج است از طرف لکنو و مسٹر ڈوکریل از طرف بردوان گشته آمدند و بسعی اصلاح و تصفیهٔ مابین گورنر هشتنگ بهادر و مسٹر فرانسیس گردیده در کونسل خانه اش آوردند و خبر شکست فوج انگلیشی و غلبهٔ حیدر نایک و گرفتن جنرل منرو و خبر برآمدن جنرل گاڈرڈ و ممامره نمودنش قلعه لسی را که از قلاع مشهوره مینهٔ مرهٹه است بکلکته رسید و انگلیشی هم ازان طرف ها بکلکته برجهاز پا کشتے که عبارت از قاصدی ست رسیده خدای داند که خبر ها چه گفت اما گورنر و جمیع اصحاب انگلیشیه کلکته را تشویشی مفرط عارض گشت و در فکر تحصیل زر و افزودن استعداد لشکر و جنرل کوٹ را بمکالمه رفتن بندریج شدند و از بنگالیان مالدار قریب بیک کرور روپیه قرض سودی گرفتند فقیر نیز دران روزها وارد کلکته و باگورنر ملاقات کرده بود چون خلق بسیار دار و تسلیهٔ فقیر بنهایت فرموده و عدهٔ حصول مقاصد با بنده نموده اما بنا بر افراط کارها که داشت فرصت ملاقات ها سے متواتر و ایفاے مواعید میسر نشد جنرل کوٹ بنا بر قلت زر و فوج عذر داشت آخر سر انجام زر بقرض از بنگالیان چنانچه گذشت بعمل آمد و جنرل

کوٹ باسپاہ پلٹن کہ از اطراف جمع آمدہ بود مہیاے سفر مندراج گردید امید آنکہ شش ہفت پلٹن و قلعۂ مندراج ست ہر گاہ جنرل برسد ہمہ فوجہاے مندراج و پلٹن ہاے ہمراہی جنرل کہ بسات مجموعی دہ دوازدہ پلٹن خواہد بود بسپار در برای جنگ حیدر نایک کافی است چہ بر فوج و حسن تدابیر خود جماعۂ انگلیشیہ را بسی اعتماد و تقدیرات ربانی را و امور عالم بید غل محض سید انند و فتوحات متواترہ کہ ہند بسر گشت بمحض حسن تدبیر و شجاعت سرداران فوج پند اشتہ درین شکستہا بجز جنرل کرنک و جنرل منرو ملامتہا مے کنند و الزام تقصیر را بسیار در ہر کارے بر آنہا می نمایند شکی نیست کہ دنیا عالم اسباب است و عقل و تدبیرات مدخلیت تمام در انتظام عالم دارد امانہ آن قدر کہ سبب حقیقی جل آلاوہ کہ معقول و حواس آفریدہ و بخشیدہ اوست معطل و معزول و کارہاے دنیاے ناپایدار من جمیع الوجوہ در قبضۂ اختیار و اقتدار خردمندان مخلوق و مجعول بودہ باشد بہر صورت جنرل کوٹ چون سالار کل افواج ملازم کمپنی در ہند و امور حروب ذمۂ اوست و در مندراج و دکن سوانح عظیمہ و حوادث قویہ رویدادہ در اواسط ماہ مبارک رمضان سال نود و چہارم از مایۂ دوازدہم بسواری جہاز روانۂ مندراج گردید و فقیر عدم التفات گورنر بکارہاے خود درین ایام دیدہ و از قلت موش اندیشیدہ بمرشد آباد برگشت چہ اندیشۂ فتنہ انگیزی مرہٹہ کنک ہم مظنون و عیال و اطفال فقیر در مرشد آباد غریب الدیار بودہ اند و شہر مذکور کہ حاکمی کہ از وحفظ ناموس مردم و غمخواری عامۂ خلائق متصور باشد ندارد ناظم و نائب ہر دو ازین صفات محروم و انگلیشیان خود امور خوش باشان ہر بلدۂ اکثر بر وساے ہندی کہ ناظم و حاکم آن بلدہ گردانیدہ اند سپردہ خود چندان التفاتی بحال این مردم دیار ندارند ہفتدہم شوال بمرشد آباد رسیدہ تا بیست و پنجم ذی الحجہ سنہ مذکورہ در مرشد آباد بود و درین ضمن اخبار مختلفہ می شنید انجم منقح تر معلوم گردید درین اوراق ارتسام یافت و آن اینست کہ جنرل منرو چون بصورت مذکور منہزم یافتہ بقلعہ مندراج رسید و ہرف سہام ملام اقوام و غیر اقوام گردید و فوج حیدر نایک نیز نزدیک بقلعہ نزول نمودہ آبادے خارج قلعہ را بقالوے خود آورد و صلاح چنان دید کہ وقتے بے خبر بر فوج متصل قلعہ بریزد تا شاید کہ کارے بایں صورت از پیش بردہ باری چند را با دو پلٹن گران ڈیل کہ عبارت از جوانان جیدۂ قوی دست بلند بالا و شجاعان نبرد آزما است روزے اول صبح بلکہ آخر شب بیرون فرستاد چون حیدر نایک از اوضاع جنگ این فرقہ آگاہ و خود ہم جنگ کش است و از احوال افواج خود خبردار بودہ ملازمان رکاب را غافل و غافل نے گذارد و فوج او ہم مستعد و تیار بود بجنگ در گرفت و از ہر سو افواج متعینہ حسب امر با مداد و اعانت در رسید و ہر دو پلٹن محصور گشتہ بدر رفتن توانست و درمان میدان پاس ناموس مردی و مردانگی داشتہ بعام آخر شتافت و فوج حیدر نایک بفتح و ظفر اختصاص یافت جنرل منرو بعد چند روز خبر متعین شدن جنرل کوٹ بمدد مندراج شنیدہ بر جان و آبروے خود ترسید کہ مبادا در بیجاپور رسیدہ با او چہ کند ناچار ین فوج خود را انچہ در انجا بود فراہم آورد و قلیلی باستحفاظ ابواب قلعہ و ذخائر و ذخائر کمپنی گذاشتہ باقی ہمہ را ہمراہ خود گرفت و با توپ و قنبارہ و انچہ در حروب قلعہ می باید بسنگ برآمد ازین طرف پسر حیدر نایک با فوج شایستہ و اسبابی کہ بایستہ بتعاقب رفتہ و جنگ عظیمی رویداد با زبام کارکنان تقدیر پسر حیدر نایک ظفر و منصور و جنرل منرو مجدول و مقہور رو بقلعہ بست از میدان کارزار برگشتہ و داخل قلعہ مندراج گشت انچہ شنیدہ شد حیدر نایک بجنگیدن با قلعہ مناسب نمید اند و بے گوید کہ فوج را برائے سہ چار ہزار گز زمین رایگان بکشتن نے توان داد اگر حق تعالے ملک را بما دراد و انگلیشیان مغلوب کند تا چند درین آمد و شد ہند بود و اما از غرائب امور اینست کہ می گویند قلعہ مندراج چون بر کنار دریاے شور واقع است آب شیرین مطلقا ندارد و ذخائر آب ہر چند با فراط باشد بمصارف نیست سی ہزار کس کہ از فوج و رعایا در انجا البتہ خواہند بود سہ پارہ ماہ دخانی تواند بود چہ آن قلعہ جاے معمور نیست

حصار شهرے است که تجار بسیار و خلق بیشمار در انجا مکنی دارد آبهاے شیرین از خارج شهر که آبادی جدا نیست در انجا می برند هر چند در ایام فارغ بالی بطور نهر دکانها بر هم ساخته باشند در صورت فرصت که اکنون آن آبها در قنابوے دشمن بست و در انجا نمی توان برد معلوم نمی شود که این همه خلق کثیر با این حال چاره بے آبی بچه صورت نموده اند افسوس که صاحبان انگلیش احوال این اخبار را با امثال ما مردم اظهار نمی کنند و ما را از جاے دیگر منفع معلوم نمے تواند شد والا این سوانح در کمال تنقیح و تحقیق قلمے میشد +

ذکر ورود جنرل کوٹ بندراج وجنگیدن با افواج حیدر نایک جنگ جو و مغلوب گشتن او و هم مثل جنرل منرو و رفتن مسٹر فرانسیس بولایت خود در عین این محاربات و جنگ بنا بر عدم موافقت با گورنر جنرل عماد الدوله بهادر مسٹر هشتنگ

چنانچه سبق ذکر یافت از ابتداے ورود جنرل کلاورن و کرنل حسن و مسٹر فرانسیس گورنر را با اصحاب ثلثه مذکوره صحبت ناچاق گشته هر چند از طرفین گاه گاهے خواهش اتفاق بر لالت مصلحان و دیدا هست حسن وفاق و قبح نفاق مرکوز خاطر ها گشت اما بنا بر تباین مزاج و تخالف آراء و حب جاه و لذت ریاست میسر نیامد درین ایام هم بعد خانه جنگی باز بسبی جنرل کوٹ و مسٹر و کریل صورت آمیزش و آشتی با گورنر جنرل بهادر و مسٹر فرانسیس روی نمود اما بعد رفتن جنرل بندراج مسٹر فرانسیس که از مدتے خواهان جنگ کار بود و دیگے هم از ان گورنر جنرل قبول نمے نمود باز بشقاق و افتراق انجامید از انجمله برای مسٹر جنسٹو حکومت لکهنو با نفراد و اختیار تام نبوے که پیشتر بود می خواست و درین خصوص حکم ولایت هم مکرر رسیده بود و برا ے رام چندر راے دیوانی ضلعه کلکته که بنام گنگا گوبند مقرر است و برا ے پسر نندکمار دیوانی خالصه و ازین قبیل شاید بعضے کارها ے دیگر هم خواهند بود گورنر جنرل بهادر بهیچ یک ازینها قبول نکرد چون از پیشتر هم کدورتها داشت و مانع ارادهٔ مخالفت با مرهٹه هم بود ناگهان این نساد ما درین اوقات نیز روے داد و وحشی عظیم با افواج انگلیشی هم رسیده دوسه فوج معتمد مع سرداران نام آور بسیار تلف شد و زر بسیارے درین حرب بمصرف رسیده خزاین کمپنی را می گویند که خالے گردید چنانچه قرض گرفتن از بنگالیان هم بران دلالت می کند و ارادهٔ تسخیر ممالک دیگر از ولایت هم ممنوع بود مسٹر فرانسیس بزعم خود تقصیرات بسیارے ازقبیل مذکورات برا ے گورنر ثابت نموده و در محافظت و دفاتر ثبت مفرموده باشد اصحاب که از گورنر رنجیده خاطر بوده اند در اواخر ذی قعده سنه یک هزار و یک صد و نود و چهار روانه لندن که دار الملک سلاطین انگلیشیه است گردیدند و گورنر اگرچه پیشتر هم با عتبار عقل اقتدار و انفراد داشت اکنون که از اصحاب یکسو غیر از مسٹر هولیر کسے شریک کارها ے ملک داری با او نمانده صاحب اختیار حل و عقد و عزل و نصب در جمیع امور عماد الدوله جلادت جنگ گورنر بهادر مسٹر هشتنگ است باید دید پایان این معاملات و مفاسد آشوب که شروع ست بچه صورت مے انجامد و چگونه اختتام می یابد و احوال این خلق بیچاره که فیر از غدایا رویا درے ندارد بکجاے انجامد فقیر از م شد آباد بیست و ششم ذی الحجه سال مذکور بکوچیده متصل برج محل رسیده در انجا بنا بر بعض جهات خصوص تقدیم مراسم ایام عاشورا مقامها نمود نهم ماه محرم شروع سال نود و پنجم از ماته دوازدهم از معتمدی شنید که پنجم ذی الحجه جنرل کوٹ با فوج هم راه و مندراجی و ساز و سرانجام موفور که همراه برده بود از قلعه مندراج برآمده با افواج حیدر نایک مصاف داد و بدستور جنرل منرو کارے از پیش نبرده مخذول و منکوب مقطعه مذکور معاودت نمود و افواج حیدر نایک در کمال غلبه خارج حصار مندراج تمام صوبه ارکاٹ بتصرف است

مابعد ازین چه شود

ذکر اسباب تعویق روانه شدن کرنل پیارس که قلعه دار کلکته وسردار عمده افواج انگلیشی است بطرف مندراج باجمل احوال مرهٹه ها سے کنک واندکے از احوال افواج انگلیشی که بطرف قلعه گوبد یا عانت رانا سے قلعه مذکور رفته بے شائبه ریب وشک

افواج انگلیشی که بسرکردگی کپتین پامر یا عانت رانا سے گوبد رفته بود چند روزے در انجا آسوده و در قلعه او برای اطمینان مردم خود نشانیده در فکر انتزاع بعضے قلاع واکنه که فی الجمله در سوابق ایام از ابا سے رانا سے مذکور بود افتاده بار انا منفسار احوال هر جا سے ومکان نمود رانا ظاهر ساخت که از جمله جا ها سے آبا سے من یکی قلعه گوالیار است که از قلاع مستحکمه مشهوره هند وچند مدتے قبل ازین سلاطین بار یقهر وغلبه در تصرف خود داشتند ازان ایام منسوب بپادشاهان وقلعه پادشاهی شهرت داشت چون سلطنت ضعیف ومرهٹه قوے گردید قلعه داران از بے خبری امرا وارکان سلطنت وشدت افتیاج وافتقار بنا برنیافتن وجوه مشاهره به تطمیع مرهٹه راضی بدادن قلعه مذکور گشته وزمے معتدبه در عوض تفویض قلعه مذکوره گرفته حصار را باختیار ملازمان مرهٹه گذاشتند ازان وقت در تصرف مرهٹه است واین معامله در عهد احمد شاه پسر محمد شاه بابری روے داد چون الجه کو بد بار قرب جوار که از گوالیار وقلعه کوبد فاصله سیر ده کروه هست واو همیشه خواهان انتجا بوده از جمع نشیب وفراز اطراف وجوانبش کما ینبغی اطلاع داشت شاید آن قلعه را سے برکوه بطرفے مخفی از اغیار ودیوار حصار همان طرف پستی بسیار نسبت باطراف دیگر داشت مدارج مذکوره رهم باسرداران فوج انگلیشی ظاهر وچندکس را که ازان راه واقف وبلدیت داشتند حاضر کرد سالار فوج انگلیشی زینه ها مناسب آن دیوار درکمال اخفا آراسته وباشتهار طرف دیگر از جاے اقامت خود که در گوبد داشت شصت نفر وچون بفاصله پنج شش کروهے قلعه لشکرش رسید اول شب لشکر را انجا گذاشته فوج راجریده بازینه ها سے آراسته همراه برد وآخر شب قریب صبح بطرف مذکور حصار رسیده در غفلت مستحفظان بالا سے حصار برآمد وحارسان را زیر شمشیر آتش بار گرفت آن وقت که هزار وچهار رکس انیشان داخل قلعه گردیده باشندده هزار رکس غفلت پیشه زنجانے توانند که از عهده برآیند می گویند قلعه دار مرهٹه از فرط حفیظ وغیرت یا خوف باز خواست اولیاے نعمت خود را هلاک ساخت وروایتے چنین هم مسموع شده که رسیدے از حارسان قدیم پادشاهے از مرهٹه ها بنا بر عدم ایفاے وعده با او باعتبار راه عداوت مے پیمود در ظاهر مدارا کرده اندرون قلعه بود بدلالت واعانت او این کار صورت گرفت علی اے حال قلعه در قبضه تصرف واختیار انگلیشیه درآمد بنده خاکسار در کلکته بود که خبر فتح گوالیار رسید وصداے شلک توپها در شادمانی این فتح بگوش خود شنید ومسموع گردید که صباحی سنه بیا که از سپه سالاران عمده دکن وصاحب اختیار صوبه مالوا واوجین وقلعه گوالیار بود درین برسات که او اخر سنه نود وچهارم مائة دوازدهم هجری ست بعد رفتن جنرل گاڈرڈ بندر سورت در صوبه مذکور آمده موسم برشگال در انجا گذرانیده بعد انقضاے برسات اے الان اطلاعے نیست که سردار مذکور بمقابله جنرل گاڈرڈ که بر سر قلعه بے رفته واز احاصره داشت رفته باتدارک گوالیار وافروختن آتش پیکار در قرب وجوار الهآباد وکالپے وکوره واتاوه امرکوز خاطر داشته درین طرف ها با افواج انگلیشیه که متعین گوبد هست ویا کرنل کمک که از راه کوهستان قاصد ملک مالوه واوجین ودرین برسات گشته بود مستعد ستیز وآویزست بعد ازین بوضوح پیوست که بنا بر کثرت اخراجات که لازمهٔ افواج کشی دحروب وکروب هست ونیز بنا بر صدمات قحط وغلا که انیهم از لوازم جنگ باهرمٹه است چه مرهٹه کنتری جنگده وکوشش بسیار در مخالفت وصول اجناس

ما یحتاج لشکر مخالف گشته نمی گذارد که دانه یا پر کاهے تواند رسید واز چار سوے لشکر خواه ملک خودش باشد خواه ملک دشمن
دهات وانبار هاے اجناس رسوخته اثرے از ماکولات وآبادی وجمیع ما یحتاج نمی گذارد وعاجز آمده وآثار نفاق هم از
رانا سے گوهد مشاهده نموده دست از اعانت او برداشته قلعه گوهد وگوالیار را بخیار وگذاشته داعیه مصالحه با مهاشه
نمود ند مهاجی سیندیا این امر را لطیفهٔ غیبی ونعمت غیر مترقب شمرده نیز عنان از حرب ایشان باز کشید وسردار وافواج انگلیشیه
گرفته در کانپور طرف کوه آمده بسر حد ود صوبه الهآباد رحیا ئی نمود ند برا میدمصالحه با هم ود وموثق که طرفین نامنظور است
ترک جنگ نموده انتظار انفصال دارند اما هنوز معاهده منعقد نیست باید دید که چه می انجامد اما سیندیا از رانا سے گوهد که او
با عانت انگلیشیه قلعه گوالیار از دست مرهٹه ها مستخلص ساخت وقابض ومتصرف گشته قاصد انتزاع اکثر ممالک مسخره
آنها بود بجان رسیده در فکر استیصال رانا افتاده خرابی ملک وقلاع را بر اسبد گرفت والی یو نمانداد تاخت وتاراج ملک رانا
ذهتهرع قلاع مستنبا ومستعد ومسرگرم است وتا حالت تحریر این بطور جمیع ملک رانا وقلاع معتمده اورا از دست رانا انتزاع نموده غیر از
قلعه گوهد وگوالیار در دست رانا نمانده وافواج سیندیا هر دو قلعه مذکوره را محاصره دارد وعرصه بر رانا تنگ گشته تا بعد ازین
چه شود بعد از محاربات بسیار سال گذشته که سنه یک هزار ویک صد ونود وهشت هجری بود رانا عاجز آمد صاحبا مهاجی سیندیا رجوع
نمود وقلعه گوهد وتمام ملک رانا بتصرف سیندیا در آمد وسیندیا چند راه قبل ازین معامله گوالیار را هم بچیر وغنا مسخر نموده بود ورحم
چیت سنگه که باگوز جنرل بهاد رغدع ودغا نموده آخر الامر مغلوب افواج انگلیشی گردیده نیز در حمایت مهاجی سیندیا لشکر اوست
وتوقع اعانتهاے او می گذراند باید دید پایان احوال او هم چه صورت می گیرد ونیز احوال جنرل گاڈرڈ بهاد رغیر معلوم واخبار
مختلفه دربارهٔ او مسموع شده لهذا به نگارش آن مبادرت نرفت بعد ازین اگر حیات مستعار وفا کند وخبر متقهی گوش فقیر رسد
انشاء الله تعالی با این مسودات انضمام خواهد یافت اما وقت رفتن جنرل کوٹ گورنر بمبا او معهود چنین بود که فوج سنگین دیگر
از طرف کنک ومگز ناتهه وکنجام وسیکاکول بسرکردگی کرنل پیارس کهه سردار عمده واز افاضل هندستین وقلعه دار کلکته است
بنابر اعانت درفاقت جنرل مذکور براه خشکی خواهد رفت چه خاطرها از مرهٹه کنک بنابر عهود وموثق محدده ومصالحه قدیمه وحضور
واظهار وکلاے او جمع بود که اینها با ما متفق وچیرخواهند مانع وفراهم عبور دمرور فوجهاے ما از راه مذکور نخواهند بود چون برسات انقضا
یافت وافواج وروساے عساکر انگلیشی را گورنر بمبا در ازهر سوچیده وطلبیده ارادهٔ ارسال آنها تصمیم داد یلی از اصحاب انگلیشیه
با مبلغ سه لک روپیه نقد وتحف وهدایاے دیگر مثل بعضے زیورهاے جواهر نوازه جواهر وملبوسات فاخره وغیره مع وکیل جمناجی که
نبیره رگهوجی بهوسله وسالار لشکر وارد کنک است حسب الامر گورنر جنرل بهاد ر وثیقه متضمن عهود پیمان گرفت برای استیذان
ارسال فوج ازین راه واستمزاج جمناے مذکور در قبول وامتناع پیشتر رفت او لطف وابق ظاهرے نموده هدایاے مرسله
گرفت وانفصال جواب وسوال مطالب بر ام پدر که در نا گپور کلان دار الملک خود است گذاشت می گویند دلیل بنا گپور رسیده
عرض احوال نمود او جواب چنین داد که قول وقرار این جماعه بنابر سلوکی که با حکام بنگاله داولاد شجاع الدوله نموده اند از غایت
اشتهار لائق اعتماد نمانده وقطع نظر ازان ما تابع مرضی سرداران عمده دنهیم وخصوص صلح وجنگ هر چه راے آنها بران اقرار
یابد برا هم قبول خواهد بود در باره راه دادن با فواج ایشان که از حد ود ما بگذرد اگر چه ما رندایم با همه تابع امر سرداران دکن وحسب الامر
آنها سردار ایشان بلکه ما مور بامفرد ضمن میران جدال وقتال در قلمرو بنگاله وعظیم آباد یم بهانه نهود وسابقه ازین ارادهٔ تفاقد ورزیده ایم همین قدر
که ما بهاے منازعات ومستاجرات نکرد یم بس است شنیده شد که گورنر جنرل بهاد ر بعد اصغاے این خبر پیغام فرستاد

که شما با ما معاهده خود از سابق دارید چه مانع است که رفاقت ما را هم الحال اختیار نمائید وسه لک روپیه مدد خرچ ماه بماه سوای دیگر چیزها که از سابق مقرر است گرفته رفیق فوج ما که بدکن میرود باشید چنانچی ویدرستش قبول نموده جواب داد که چه مضائقه بشرط آنکه زر نقد آیا چیزها ما که قریب بشصت لک روپیه بر شما از روے حساب لازم الادا است بما بدهید وتا نیده نشان مهاجنے نمائید تا ما وجه مذکور را ماه بماه از وگرفته در رفاقت شما باشیم گورنر جنرل بهادر این استدعا را تکلیف مالا یطاق دانسته واز این گفتگوها بوی نفاق استشمام فرموده قبول ننمود ودر فکر کرنل پیارس بدین جهت در تعویق افتاده افواج انگلشیه چنانچه از سابق برحدود خود وخزانه های راه وآمدن افواج مرهته در قلمرو صوبهٔ بنگاله وعظیم آباد بود دست داخواج چنانچی برسه حدود خود ودر کنک نشسته مراقبین در کمین همدیگر ومنتظر وقت اند باید دید که دگار جهان در این فتنه ها سے آشکارا چه مصالح پنهان داشته وظهور آن در چه وقت اصلح پنداشته بعد ازین بوضوح انجامید که مرهته ناگپور این گفتگوها سرمایهٔ حصول مقاصد گردانیده چون زرهاے بقایاے چوتهه خود تمام وکمال مع دیگر هدایا وتحائف گرفت ووکلاے او در انیز زرها وجاگیرها سرآمد عداوت دیرینه باسروایان برامهه پونا وقوم مالک دکن خود از سابق بوده چنانچه برخاسته نزد پدر خود رفت وکرنل پیارس با فوج شایسته از راه گنجام وسیکاکول بطرف مندراج نهضت نموده بقلعه آنجا رسید وباتفاق جنرل کوٹ مکرر مصافها جید زنایک داد اناکاری از پیش نرفته غیر از حد است قلعه دیگر کارے نتوانستند وحیدر نایک الی الان باستقلال واقتدار در صوبه ارکاٹ مسلط است اما قلعه مندراج بدست او نیامده یکبار کرنل پیارس بسوارے جهاز قاصدے بکلکته آمده زرهاے بسیار سے که این بار گورنر جنرل بهادر از روساے قوم خود بطور معاونه بخوشی آنها گرفته حاصل نموده بمندراج برد ونیز جنرل کوٹ بیمار گشته بکلکته معاودت نمود اما کرنل پیارس ودیگر سرداران مع فوج در قلعه مندراج اند وشهور است که گرانے غله و جمیع ما یحتاج از ماکولات وغیرها در آن قلعه بے نهایت بلکه مافوق الطاقه هست بشدت استقلالی که اصحاب انگلشی دارند واز حسن سلیقه وتدبیر او وقدرسانے گورنر جنرل بهادر پیدا بر پیدا نموده تا حال که سه سال گذشته قلعه مندراج مفتوح نه گشته تا بعد ازین چه شود

ذکر بعضے از احوال وخصایص مبارک الدوله ومظفر جنگ ومنی بیگم دبو بیگم

مبارک الدوله خلف چهارم میر محمد جعفر خان درین وقت سال عمرش بیست ودوم هست جوان صاحب خلق وبامردم باختلاط یار آ ومصاحبت مخلصانه می گذراند وعزت وپاس زنان مردان که از خاندانهاے عمده اند بسیاری نماید ترحم زیاده از حد بزیردستان سے فرماید اما دقائش بانظم وهمیشه مشغول بلهو ولعب ومستغرق در عیش وطرب نه بادنیا کار دارد ونه بادین نه کسی بردستش دل شاد است ونه از دشمنی او کسے غمگین اوناے غلامان وملازمان باد وبه پرسش روبرو هرچه برزبان آید می گویند ودر راه ادب فوکرے دبندگے نمی پویند جائے که نمی باید مراعات هزارها سهل سے آید وجائے که باید امکان ندارد که جسه از کیسه اش برآید عوام هندو در رسات کشتی از کاغذ یا کاه ساخته ودرخت هاے سوزنزر آن بسته ودر او چراغی یا شمعے روشن کرده در دریا سر میدهند ودلبدهٔ گندم بخته وشیرلنگرے در آن داخل کرده بسفا میدهند تا فاتحه بخواند وهنر انباز خواجه خضر علیه السلام میداند سراج الدوله البته هم غرور دولت وجهل دین وملت یکبار این نیاز مخترع عوام را بکمال کروفر کشتی بسیار بزرگے که صدها بر او سوار وعمله غد منگر روشنی بران بودند آراسته وچین هاے روشنی هزارها ساخته در دریا سر داد وشموع

ومشاغل بسیار بگشتیها برافروخت و آتشبازی مختلف الاطوار در دریاے بهاگیرتے سوخته بشبی تماشاے آن عشرت نمود متابعانش
این عمل را سنت سنیه دانسته بجد گرفتند تا آنکه مبارک الدوله هم باوجود آنکه در دولت و شوکت بهزاریک او برابر نیست
و عمله و فعله ملازم و اشخاص عمده مشاهره خوار را بتلاے احتیاج و افتقار ازهمین قسم معارف یوچ مبتلا و گرفتار ساند مباشر
عمل مذکور گشته هر سال ده یازده هزار روپیه صرف این کارے نماید و درین کار هم مثل کارهاے دیگر از بے خبرے نصف
ندها عملهٔ خائن مے خورند و نصف دیگر بمصرف بے موقع مذکور مے رسد باوجود دعوے اسلام و گرفتارے خواص و عوام
از ملازمان و رفقا با انواع رنج و عنا بسبب عدم وصول مشاهره پنج شش هزار روپیه بمصرف بجا آوردن رسم و بواقی که از لیالے
معینهٔ هنود است هر سالے خرج و ترکش بردم تقسیم مے شود و آن اینست که تماثیل مختلفهٔ الاوضاع و الالوان بهائم
و انسان مثل تهاد وغیره از گل و شکر و انواع ملویات و ریحانهاے منسوج از دکانهاے بازار خریده براے اطفال همدگرے
فرستند و هولے خود براے گل اغنیاے ملاهی پسند از جمله واجبات است که بعمل آید و بقدر استطاعت زر وافرے
بمصرف رنگ و رقص و انعام در عوض هزارے و خاشے و دشنام نام بنام که هریکے از عمده ها را مردم هزل و رذل میدهند
داده آید درینولا که فقیر وارد مرشد آباد بود افتتان اولاد مبارک الدوله بعمل آمد در اعطاے خلاع بکنیزان و زنهاے
اقارب و خواجه سرایان ملازم او و مادرش بیبیگم وغیره سے و پنج هزار روپیه بمصرف رسید و فریاد الجوع الجوع طلب داران
سر بفلک مے کشیدند ازان جمله فیل و خلعت و پالکی و جیغه و سرپیچ مرصع مع پرتکلی و مالهٔ مروارید بسعادت مند خان ناظر محل بیبیگم
والدهٔ مبارک الدوله عنایت شد و کسی نفهمید که ناظر مذکور را درین خصوص چه مدخل بود و کدام حسن خدمت بظهور رسانیده که
مستحق این همه عنایت گردید و ازین قبیل معارف لایعنی بسیار است که نمی توان بشمار آورد گر وهے چند از خوانندگان
و رقاصان بموجب عقیمه ملازم اند و عزت و احترام شان هرتبه که در سوالف ایام امرا و سلاطین براے علما و افاضل انام
مے نمودند و مبارک الدوله شاگرد اکثرے ازان جماعه درین روزها روشن خان پسر شریف خان قوال که در عهد عالے جاه
میر قاسم خان دارونهٔ ارباب طرب بود بمرشد آباد رسیده بتازگی اسناد امارت مرتبت مذکور گردید و بدرماهه گران و عنایت
شمشیر خاصه و لاتیے که ظاهرا خرید مبلغ خطیرے بود و در شالهاے پوشاکی امرا و دیگر ملبوسات خاصهٔ اختصاص یافته نهایت
معزز و مکرم و با همچیا دا قرباے ناظم برابر بلکه مقدم است و بیبیگم اگرچه از سلسلهٔ خوانندگان است اما بازنان نجیبه
باوجود کمنت و نشه دولت بفروتنے و تواضع سلوک مے نماید و قدر نجابت شناخته عزت و احترام بسیارے کند
و صفت جود و قبیله پروري دارد و با اقارب بلکه کسانے را که مے شناسد خوش سلوکے ها بتقدیم مے رساند و
منی بیگم اگرچه از اتباع بیبیگم و پرورهٔ پدر و مادر او و پدر بیبیگم منے بیگم را بخدمت میر محمد جعفر خان رسانیده لیکن تقدم
بمخواهگی میر محمد جعفر خان بر بیبیگم دارد زنے است بسیار با شعور اما مغرور و از بخوت معمور و در حمایت رفقاے خود و
متوسلان صلب و مستقل مزاج که کسے را که ملازم خود کند مدارا در برطرفے او نیست مگر جرم عظیمے از و سرزند و او ضلاع او منتظم و
بخشش هم بموقع چنانچه درهمین اوقات که فقیر وارد مرشد آباد بود شنیده شد که کسے از نسوان تبعلیم یکے از دختران ملازمش بود
شادے و دخترش شروع گردید بهر قسم اسباب اعانتش نموده شصت یا هشتاد اشرفی فقد رعایت نموده و همین قسم
اعتبار علے خان خواجه سرا را از حضیض خاکساري باوج رفعت شعاري رسانید و حکیم عسکرے را که طبیب خاصهٔ او ست
نهایت رعایتها نموده از رجوع باغیار مستغنی و بے نیاز گردانید و ازین قبیل هر که ملازم او ست گویا نسخهٔ کیمیا یافته

وروے نیاز و اصطیاح ابواب لیثیان زبان تافته است اگر اندک حسن خلق و تواضع میداشت و مدار المهام دانائے می یافت و بشورهٔ او راه سیر فت در نسوان این زمان نظیر نداشت مظفر جنگ که ذکر احوال و القاب او درین جزء بحسب مقام اکثر گذشت اگرچه کمسن و بیتجربه کار روزگار است اما مرد لیست بیباک و لاابالی در تقریر سخن لحاظ اطراف و جوانبش نمیدارد و اندیشهٔ صدق و کذب هم چندان نیست چند سال قبل ازین که نیابت خانسامه و نظامت بنگاله باقتدار داشت می گویند که نهایت از عفاف محروم بود و ناقدر شناس ارباب عقل و علوم برای خود بسیار مستبد و اوقات او هم نامنتظم اغلب جهان به بانے گنجفه و چوپڑ مشغوف و در مجالس بسیار گوئی و قصه خوانی سلاطین کم مشغول و با وضاع و معتقدات خود نازان و بر و به خود مرعب اولاد و پیردان با وجود جاگیر سیر حاصل وغیره مداخل همیشه مقروض و مصروف ساختن عمارات هر چند اماکن بسیار زیاده از قدر حاجت و کار و جود دارد و خود مقروض است باز هم دست از اسراف بر نمیدارد و از هر که هر چه بقرض دوم یا بهر صورت که میسر آید در گرفتنش اندیشه ندارد و همین جست بدنام و مورد ملام خواص و عوام است و اولادش حسب الارشاد پدر خود را از همه بهتر میدانند و در ملاقات با بزرگان و ارباب خاندان عمده تواضع و فروتنی معیوب می شمارند هر دو پسر بلند اختر ش با وجود قلت مقدور و زر بغرور سے مبتلا اند که حد سے ندارد با آنکه زیاده از صد نفر خدمتگار و چوبدار و مشعلچی وغیره علی العمل ندارند و در سواری زیاده از سی چهل کس همراه نمی دوند آنها هم از عدم وصول تنخواه بانالهٔ و آه می گذرانند معهذا خود را همسر آصف جاه دانسته سر تواضع و اخلاق برای احدی فروگی آرند رفتن در خانه کسی هر چند از اشخاص معزز باشد ننگ و عار خود میدانند و بنا بر قلت مقدور ملازمان مصاحب ندارند و رفیق خانه و مجلس خود که می خواهند هر که ناگهان وارد شود دست از و بر نمیدارند و تا دیر در اختلاط های بارده کشاده جبان او را بلب می آرند با این حال نمی خواهند که کسی حقهٔ خود کشد یا زانوے ادب تکرده نشیند بنابرین اخلاق مصاحبان مفت هم منزجر و آمد و رفت اغره در دولت خانهٔ شان کمتر است برادرش محمد حسین خان از جمله یکان و افاضل و طبیب ماهر کامل است و پسرش که داماد مظفر جنگ و محمد زکی خان نام دارد جوان مهذب خوش خلق نیکو خلق ست و قابل ملاقات و اختلاط ارباب عقل و هوش بنده علی خان پسر حکیم الممالک علی نقی خان که نبی عم مظفر جنگ و الحال بمصاهرت او نیز اختصاص یافته اگرچه مزاج خوانان هندوستان زیانه دارد و در شاهجهان آباد بمهر سیده در مین شباب وارد مرشد آباد گردید اما خالی از بعض محامد و مثل دیگر منتسبان خود مغرور نیست بام و آداب دیسان الف و آمیزشی دارد دیگر عمله و ارکان موافق مزاج آقا و از خدا ترسی و نام نیک طلبی بیگانه و ناآشنا

ذکر بعضے از مصطلحات و رسوم و عادات اصحاب انگلیشیه و ضوابط و قواعدے که در معاملات ملکے اختیار نموده از اوضاع حکام سابق اینجا تجاوز فرموده اند و وجوه و اسباب اختلالے که در احوال خلق این دیار راه یافته اکثرے بفلاکت و هلاکت گرفتار گشته اند

کمپنی عبارت از جمعیت چند کس ست لهذا در فرقهٔ سپاه هم صد و معین اشخاص را کمپنی میگویند بیست صد نفر برق انداز را یک کمپنی دسردار همراه آنها صوبه دار می گفتند الحال هفتاد و پنج نفر برقنداز کمپنی ست دسردار همراه آنها صوبه دار و سردار یک ثلث آنرا جماعهٔ دار و سردار دوازده کس را حواله دار و نایک و سردار گشتی کس را عمله دار می گویند و ده صوبه دار مع اتباع خود که جمع شوند که یک پلٹن ست دسردار هر دو صوبه دار و یک پلٹن را کمپدان می گویند و یک پلٹن گذاسئے یا جمع

سرداران و اتباع تابع یک کپتان می باشند که اختیار بحالی و برطرفی و عزل سردار انش و نصب دیگرے بجاے او در تربیت آنها و دادن تنخواه و کرتے و دستار و کمر بند وغیره و اصلاح و خبر گیری بندوقی انجامهٔ ذمه کپتان مذکور ست و کپتان را در ریاست این یک پلٹن فوائد بسیار عائد می شود گویا بمنزلهٔ جاگیری ست رعایت هر کپتانی که مرکوز خاطر سردارے گردد او را صاحب پلٹن می گردانند والا در ماهه خودی یا بدو امید وار بدست آمدن پلٹن مے باشد و در فرقه سپاهیان ولایتی اگر از ادنی وارد اول اند اول سولدار و بعد ازان که ترقی کند سارجن مے شود که برسولداران در تربیت و نگهبانی آنها حاکم ست و در نجبا و اشراف اول درجهٔ نوکرے انسن ست بکسر الف و فتح سین مهمله و سکون هر دو نون بعد ازان بفشن بفتح لام و سکون فا و فتح تاے مثناتی فوقانے و نون اول و سکون نون ثانی بعد ازان کپتن بفتح کاف عربی و سکون باے فارسی و فتح تاے مثناتی فوقانی و سکون نون بعد ازان میجر است بکسر میم و سکون یاے مثناتی تحتانی و فتح جیم و سکون رای مهمله بعد ازان کرنل بفتح کاف عربی و سکون رای مهمله و فتح نون و سکون لام بعد ازان جنرل بفتح جیم عربی و سکون رای مهمله و فتح نون و سکون لام و بالاتر ازین مرتبه ریاست و نوکری سپاهیان نیست و بجاے خود سپاهی که صاحب اختیار معاملات و رئیس و مطاع می باشند نام مدارج نوکری آنها فقیر مفصل بتے داند اما عموماً همه را کرانی مے گویند و کرانے بکاف عربی بکسور و رای مهمله بالف و نون بکسور یا یاے مثناتے تحتانی عبارت از نوکر بنده متصدی است و نوکر باے هر دو فرقه را رتبهٔ تقدم و تاخر باعتبار زمان نوکری است هر که اول نوکر شده او در مرتبه بر همه مقدم دارد و هر که آخر از همه نوکر گشته او از همه کس در مرتبه موخر تر ست و باقی همه بالنسبة ازیکی مقدم و ازدیگرے موخر اند و موخر بر مرتبه مقدم نمی تواند رسید مگر بعد رفتن یکے ازین سلک خواه بیرون خواه باستعفای نوکرے خواه به برطرف شدن بنا بر جرمے و تقصیرے و بجز بیرون رفتن یکے ازین سلک متاخرین مرتبه او را ترقی یک درجه بدون سعی و تلاش از رتبهٔ که دارند میسر نے آید و اگر سه چار کس بیرون روند همان قدر مراتب متاخرین مے افزاید چنانچه ممکن ست که یک لفٹنت بدون آنکه کپتن و میجر شود یک مرتبه بعد رفتن چند کس هر رتبه کرنلے برسد و همین قسم در زمرهٔ کرانیان و کمپنی که الحال بنام دیوان خالصه هر سه صوبهٔ اودیسه و بنگاله و عظیم آباد و فی الحقیقة مالک و مسخر اکثر سواحل و بلاد هند ست عبارت از چند انگلیش بالدار متقدد ولایت انگلنڈ و سکنهٔ لندن اند و شهر لندن دار السلطنت بادشاه انگلیشیه ست اول آنها باستیذان ارباب کونسل ولایت خود بادشاه آنجا باهم اجتماع نموده بناے تجارت در مملکت هندوستان گذاشتند و سر رشتهٔ تجارت ندکور سالهاے سال جاری و اولاد و ورثهٔ آنها بادیگرے از مالداران هر که خواهد شریک جماعهٔ مذکوره گشته کمپنی بود و هست تا این زمان که از عهد سراج الدولة بن سرداری و کارگزاری او و میر محمد جعفر خان و دولبه رام مالک این بلاد گردیده بقبض دیگر حکام معزول از خرد و درهند و ستان مملکت ستان گشته بهر تبهٔ سروری کل ممالک هند رسیده اند و بادشاه این جماعه را باصطلاح شان کنگ بکاف عربی بکسور و سکون نون و کاف عجمی میگویند بادشاه این فرقه اگرچه ناظر الامر است اما بطور خود بے شورهٔ ارباب کونسل خود و اصحاب کونسل ولایت خود حکمی نمے کند و اگر کند امضائی باید ارباب کونسل او امراے آن دیار اند و اصحاب کونسل ولایت عبارت از چند کس اند که اهالی هر شهر و بلاد آن ولایت یک دو کس را از میان خود جیده آنها را عقل ناس و خیر خواه دیده زمام اختیار جمیع کارهاے خود بدست آنها سپرده بوکالت خود برگزیده اند و بدار السلطنت فرستاده متعهد مصارف آنها می باشند تا هر کارے که در انجا روی نماید بادشاه و امرا را ارادهٔ امرے از خاطر سر بزند که موجب رفاه و سهود آنها و کل رعایا و عموم برایا باشد پسندیده و فهمیده قبول کنند و هر چه را آنها تعهد نمایند همه آبائے

بلا و آن ولایت را بطوع و رغبت قبول و منظور باشد و هر چه درمان کار و کار باشد دکلای مکور منظور داشته بآنها اطلاع دهند آنها در سر انجام مهمان و دل کوشند و عذرے درمان باب بر زبان نیارند قواعد عجمی بسیار شنیع و ضوابط بسیار خوب اقرب بانتظام دارند اما در ولایت دو دینجا هم با یک دیگر همان ضابطه است لیکن تا حال برائے مردم اینجا و در ملکداری این بلاد انتفاع بضوابط و قواعد خمیده اینجا نموده اینچه از متصدیان و عملهٔ دست نشان خود اخذ کرده در کتابها درج فرموده اند همان قدر راحق و صواب میدانند دیگ بنائے قواعد مذکوره که برائے چه کار تقرر گشته است استکشاف و استفسار نمی نمایند یا فهمیده عمداً تجاهل می کنند دفائده این تجاهل بر ما منکشف نیست خلاصه چون ابواب معاجت با مردم این ملک مسدود و دواز اختلاط اهالی این دیار نفورانه طرفین را از احوال یکدیگر آگاهے نیست اشخاص معدودے ازین ملک در خدمت رؤسائے سکیت و کونسلیه هائے ستهٔ حاضر و مشیر اند و آنها نه ازان جمله مردم اند که اغراض خود یکسو نهاده در اصلاح و فاه مردم و انتظام و آبادی ملک و عالم است ظاهر نمایند و با عموم مردم آدمی رغبت صحبت و استماع مقالات و حکایات آنها اصحاب انگلیشیه ندارند تا ازین هم مردم بعض نیک طینتان دانا دل در اصلاح و فاه خلق خدا و آبادے و نظام ملک و رعایا باشند بگوش هوش ارباب حل و عقد انگلیشیه رسانند فقیر درین مقام احوال حکام معدلت شعار سابق و وجوه و جهات بنائے ضوابط و قواعد که سروران عالی شان هر ضابطه و قاعده را برائے کدام فائده برآورده و غرض ازان چه بوده و متاخرین بانقلاب داده اند نیست. ازان قواعد و ضوابط چه خواسته و اغراض باطلهٔ خود را بهمانه اجرائے قواعد مذکوره در نظرها مردم چگونه آراسته اند بقدر مقدور و شعور خود ظاهر سے نماید تا اذکیا را اطلاع تام برین مرام حاصل آید شاید با عانت و سعے صاحب توفیقے اکثر بلاها از سر خلق خدا برخاسته فسادها باصلاح گراید و بندگان حضرت رب الارباب را راستگاری روزگار فتارے ها میسر آید و فقیر بمقتضائے حدیث شریف الدال علے الخیر کفاعله ماجور و ثواب باشد و المدد و منه التوفیق

ذکر اسباب اختلالیکه موجب بے نظامی این ممالک و ویرانے بلاد و خرابی عباد گردیده و انقلاب کارها و ضوابط و قواعد که بیشتر چسان و برائے چه بوده و الحال بچه حد رسیده بر سبیل اجمال

بر ضمائر ارباب فطنت و ذکا ظاهر و هویدا است که بسبب تقسیم اقالیم هر قطعه زمین را اثرے ست خاص که غیر آن ندارد بلکه بنا بر وضع و ارتفاع بلاد جهات خفیفهٔ دیگر در قطعات زمین یک اقلیم اختلاف بسیار پیدا و آشکار است که عاقل فهمند درین باب احتیاج بیان و برهان نیست و اگر مکان جمیع ارضی و بلاد یکسان بودی اختلاف الوان اشخاص و آثار و اشجار و معادن و ینابیع و نباتات و حیوانات پدید از نشدے از جمله بلاد هند اقلیمے ست وسیع و او ضاع و رسوم مردم این دیار و معاملات و ضوابط و قواعد نظم و نسق این ممالک از ابتدا الی الآن میانیت تمام با اقالیم دیگر دارد و تا حکام بطور یکه مناسب اینجاست سلوک معمول ندارند انتظام و آبادی ملک و رفاهیت آسائش خلق خدا امن و امان درین اماکن امکان ندارد و ازین جهت که این اقلیم منسوب بزحل و مزینی ستارهٔ مذکور ست اکثر مردم اینجا پست فطرت و ضعیف العقول و کم طاقت و همیشه مغلوب لشکر کشان دیار دیگر بوده اند اما هرگاه سلاطین عالی شان را سلطین ترین ممالک میسر می شد بعد زجر و قهر که لازم حرب و قتال و جنگ و جدال ست اهالی اینجا را ستمال نموده بسجان و مال و عرض و ناموس امان داده هر یکے را پیش خود بار می دادند و وزرا و امرائے مقتدر مختار در کار ها کذلک تا اعلی و ادنی حضور پادشاه و امرا و اتباع باریافته هر کسے لیاقت هر کار که داشت ظاهر سکرد و سروران صاحب کیاست و فراست قدر و پایه هر یکی را شناخته امر یکه مناسب قدر

ولما قفش بے بود با وتفویض فرموده وخود بران ناظر بوده در انتظام امور اهل وآرام عباد وبلاد وپرورش ارباب خرد وشعوری کوشیدند وبعد امتحان پایۂ مردم نیک خلات کاردان برتبۂ قدر ومنزلتش بے افزودند وباعامۂ رعایا وبرایا چون پدر مهربان شفیق ومخوار بوده نمی گذاشتند که غبار ملالے بر دل یکی از بندگان خدا نشیند وبی آنکه بایکی الفت وبا دیگرے کلفت باشد همه را بیک نظر می دیدند وتا عهد شاهجهان بادشاه کمال انتظام واهن ودامان بود از عهد عالمگیر ببا برشدت حرص وطمعی که داشت فسادها بهمرسید اما از هوشیاری وپیجا صحت و نفاذ امرش خللے در ضوابط وقواعد وحفظ واطمینان خلق از شر اقویاے مفسد راه نیافت باندهم ببا بر رفع بدناے بیدینی خود که در مقید داشتن پدر وکشتن برادران ظهور یافته بود ارباب عمائم را پیش آورده نوعے تسلط داده بود که بالاتر ازان متصور نباشد تا مردم او را پادشاه دین دار اسلام پرور شمارند وبدین جهت ازان مفسدان مرائی چنان فتنه ها بهمرسید که مدے نداشت وعالمے از شوے آن تبه کیشان عاجز وپریشان گردید وفساد هاے تناتا حال در طباع عوام اهل اسلام الی الآن جاے وساے است ومجملے ازان در پایان دفتر اول که حامل احوال سلاطین ماضی است تحریر درآمده ودر زمان فرخ سیر که هیچ وپوچ محض بود رتن چند دیوان قطب الملک اقتدار یافته زمام امور سلطنت مختل گشت وعمله وارکان سلطنت وامراو متصدیان قدیم عالمگیرے از جرئه خود معزول وادکار گذار یها عاطل وممنوع شدند اجاره سرکارات وپرگنات وچکله هاے خالصه ورشوت در استحصال مقاصد مرام شروع گشته شیوع یافت ودون همتان آرام طلب بدست آوردن مشت زرے مشخص معین مغتنم شمرده خلق خدا ورعایاے بیچاره را بدست متعهدان واجاره خواهان ظالم ویران کار فروختن آغاز نهادند وروز بروز جمع هاکاستن ودویرانے ملک وبے زراعتے خلق ونفرت رعایا از حکام بدیا دپذیرفت تا آنکه قضا وعدالت هم تعهد شد واحکام شرع وعدالت بالمره برخاسته بهروجهی که زرے بدست آید وجهت اکثر طبقات امم ورعایان ارباب عمائم گردید وبدتر ازینها فرقه درجهان خوان یافت چه درصورت زهد وصلاح ومقتدائے ورهنمائے مردم را فریب داده جان ومال خلق خدا برباد میدهند وسائر الناس بمشاهده احوال وبنها قبح اعمال را بے اندیشه وهراس ارتکاب نموده اکتساب آنرا قبیح ومذموم نمی شمارند وازپهلوے اینها مفاسد بسیار ناشی گشته درجهان وجهانیان جاری وساری است وبمقتضاے دوره فلکی مردم شوم طبع نادان بهمرسیده زمان دولت سلاطین غافل بے شعور وامراے بهمچندان مغرور بدیدار گشت وآفتاب عدل وداد مائل بزوال گردیده رفته رفته بمغرب بهل وعدوان وظلم وطغیان غروب نموده وکار بجاے رسید که حالیا اصلاح آن متعسر بل متعذر گشت وکنون کل مملکت ویران وخلق عالم بجان آمده اکثرے از زندگی ناگوار واحوال این زمان بسابق گردیده دنیا تیره وتار است درینولا که دانایان فرنگ را آهنگ تسخیر ممالک هند مصمم است وبراکثرے ازین بلاد تسلط دارند بسبب جمعیت تمام از اوضاع ولایت خود شان بارسوم وعادات هندوستان هرچند سروران آنهاے خواهند وبجد وجهدی کوشند صورت انتظام ملک واهن وآرام خلق روے نمے نماید وبنا برتتا وتا کرانگلیشیه بامرهم هند الفت وآمیزش باهم کمتر شاے اتفاق ووفاق ومصدر انتظام والتیام است بسرنے آید بلکه برعکس آن بصفحۂ ظهور جلوه گر آمده روز بروز احوال مردم این بلاد نهایت مختل وویرانی ملک بمرتبه اتم واکمل شده واین احوال بحیات چند است که انشاء الله تعالے باجمال مذکور کرده آید اول آنکه این جماعه را نهایت بیگانگت از رسوم واوضاع این دیار وبیانیت تام از ضوابط تحصیل خراج وقواعد بندوبست این قسم ملک داری وباج ستانی است چه در ولایت ایشان زمینداران مالگزار که خراج سلطانے سال بسال عائد سرکار بادشاهی نماید مطلقاً وجود ندارد وه باج وخراج زراعات وزمین وصوبه دارے وفوجداری وخالصه وجاگیرات در ممالک اینها مروج نیست انچه فقیر از

ازدانایان این جماعہ شنیدہ و بہ ثبوت رسیدہ از غرف و دریچہ ہاے سیوت و ظروف و اوانی نقرہ و طلا و غیرہ اجناس بطور محصول چیزی می گیرند و باکمل در طوفہ ملازمان و امرا در ترتیق و فتق مہمات روشنی غیر روئیہ این دیار و در جزا و سزاے تقصیرات نیز اختلاف بسیار است بعضی جرائم ہم غیر آنست کہ دینجا جریمہ دانند و برخی از تقصیرات ست کہ در ینجا سہل و آنجا عظیم شمارند و کذا بالعکس و بسا امور ند کہ در ینجا حاضر و در رسیج گشتہ و در ینجا کسی گاہی ندیدہ و نشنیدہ مثل شمار مردم ہر بلدی از بلاد جمع و خرج آنہا کہ چہ قدر ہمہ سیدہ و چہ قدر مردند و طفلان چند اندر سیران چند علی ہذا القیاس در اکثر امور بلکہ جمیع ضوابط و رسوم فرق بسیار کہ حصر آن متعذر و خلق این دیار با آن صورت بر آمدن و ملکہ شدن آن اوضاع و عادات نا ممکن و دشوار است و انگلیشیہ چون متادیان امور ند اکثر آن اوضاع را در ینجا می خواہند و رواج یا فتنش را آسان می شمارند دوم آنکہ اکثر ضوابط را کہ اخذ نموده و در دفاتر خود ثبت فرموده اند لم و جہات آن از مردم جو و غرض غیر متدین نشنیده اند و آنہا بانہا را کفایت اندیشی خود و خوشنود نمودن صاحبان انگلیشیہ در ہر ضابطہ و قاعدہ حصول مبلغی ظاہر نموده خیال خاطر نشان نموده اند کہ گمان شود کہ ایجاد این قاعدہ برای ہمین تحصیل چند فلوس و غرضی غیر ازین منظور نبود و فی الحقیقہ از چند مدت کہ ابتداے آن عہد فرخ سیر ست از ضوابط مقررہ مردم شوم طمع را ہمین غرض مانده بود و بس این جماعہ کہ تازہ وارد و از ہیچ سوئے ندانستہ اند اظہار مردم پیش آمدہ را صدق محض پنداشتہ ہمان قسم عمل می آرند بلکہ بمقتضاے ہوش و فطانتے کہ دارند بعض ضوابط را بسیار کریہ شمردہ موقوف نموده اند چنانچہ در ابتداے احکام اسلام رواج زناے نواجش و اشتغال مردان باین عمل نمی خواستند خصوص در شب جمعہ کہ از لیالے متبرکہ است روا ندارنبوده اند کہ احدے مباشر فحش و زنا گردد و قتل و سیاست قوے درباره مجازبدون طریقہ شرع شریف روا نمی داشتند لہذا تنبیہ بالمال کہ طامعان بے مقدور از ہیم بامرگ و آفت عظیم یکسان مے دانند مقرر نموده براے این امور دارو فوقہ قرار داده بودند کہ ہرگاہ چنین زنے ظاہر و آشکار اشود و مباشر فسق و فجور گردد از دو درجے گران و اگر شب جمعہ مرتکب افعال قبیحہ گردد آن تراز وجہ سائر لیالی بگیرد و نقارۂ و سزاے نواز ان بدہم تابع فرمان ہمین شخص معین فرموده بودند کہ بے اذن و اطلاع او در جائے نتوانند و جزا و سزاے تقصیرات فرقہ مذکورہ و محالکہ و افعال دعاوی و منازعاتے کہ اینہا را باہم کرباشد عہدۂ ہمان شخص بود و درین ہم مصلحتی بود کہ ہر کسے در شادیہا بقدر لیاقت و طاقت خود اسباب نقارخانہ بطبل و زنبو لہوسی و نک ظرفے بلاے اسراف مبتلا گشتہ با اعیان و اشراف ہمسرے بلکہ برترے نجوید از مدتے چند چنانچہ مذکور شد شوم طمعان بے ایمان ہمہ سیدہ و از غرض اصلی چشم پوشیدہ فقط تحصیل مبلغی باین بہانہ و رکاکت منظور داشتہ این کار را ہم وجہے از وجوہ تحصیل گردانیدند و اصحاب انگلیشیہ بدنائت و رکاکت این عمل پے بردہ بالمرہ موقوف و ممنوع فرموده اند و ازین قبیل ست احوال جمیع ضوابط اگر انگلیشیان کہ جماعۂ خردمند و از تعصب بیگانہ اند رقائع مروجہ در قالب ضوابط و قواعد مطلع شوند چہ عجب کہ باصلاح آن البتہ بکوشند فقیر بالفعل انچہ بتذکر وجوہ بعضے از ان قواعد و ضوابط است مے نگارد تا ارباب ہوش را موجب تیقظ و آگاہے گردد قاضی براے اجراے احکام شرعے مقرر بود کہ بے حیف و میل براے ہر کہ ہر امرے از امور شرعیہ استحقاق یافتہ باشد بعمل آرد و زر سرکار بادشاہ مشاہرہ و جاگیر بقدر معاش خود بفراغت یافتہ مجال آن نداشت کہ دامے و درمے بطور رشوت از کسے تواند گرفت و اگر احیانا ظاہر مے شد کہ یکے ازین جماعہ مرتکب این شناعت گشتہ مورد غضب سلطانے و ننگ اسلام و مسلمانے گردیده ملعون طوائف امم و مبتلاے غصہ و غم ہمیشہ از ان کار محروم و در دنیا و عقبے ملوم و مذموم مے ماند و اکنون از مدتے اے الامان اصطلاح میران در قضا مقرر گشتہ اجارہ و استیجارۂ آن بعمل مے آید و رسمے کہ در ہیچ مذہب و ملت

بگوش امدی رسیده شیوع یافته عوام مسلمانان را از تحصیل باخذ بعضے از وجوه مخترعه قضاة بی ایمان که معتقد مسلمانان خود میباشد و با سد چرا خواهد بود و بیع ملدی هم چنین عقائد نداشته باشد بجای می آرند و غلم نمایان دانشکار می نمایند و بسی و اهتمام آن سبب دینیان اکحال آن مخترعات معصیت قضیات از جمله معتقدات عوام اهل اسلام چنان گردیده که آنها را برگردانیدن ازان اعتقادات از جمله محالات و متعذرات گشته گویا در بارهٔ این بدبختان هست آیهٔ کریمهٔ وَقَالُوا رَبَّنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ از جمله وجوهات مخترعهٔ بدبختان مذکور یکی انست که اگر کسے از فرقهای مسلمانان بمیرد نائب قاضی بروز معین نباید و وجهی که قاضی مقرر کرده نرساند باعتقاد آن بیچارگان معلم معتقدایان بے ایمان روح آن میت از خانه اش بیرون نمیرود آن بغض صاحب تعزیه اگر معتقد نباشد وجه مذکور نرساند مع عیال و اتباع چنان بخس و ناپاک ست که اقوام اورا آب و طعام نمی خورند و او آب و نان نمی چشد همه ناپاک گشته بدندوسے و قطاع الطریق یا قرض دوم یا بیع مملوکات وجه مذکور بقاضی نرساند و خود را ازان بلیه رهاند و همین صورت است در عقد نکاح دختران که بحد بلوغ رسیده سالها محروم و ممتنع از اقتران و مناکحت می نمایند تا وجے برای رسوم شادی داماد ان وجه مذکور نرساند قاضی اگرچه عمرها بگذرد بهم نرسانند بعمل آوردن کارهای مذکور از متعذرات و ممتنعات است و بسبب همین بدعت اکثرے را مدت اعمار بسر آمد و عقد و نکاح میسر نگشت و کسانے را که تلقین و القای آنها پذیرفته بر دیهٔ اسلام اند در هر معامله که بقاضی رجوع آرند باخذ نذرهای رشوت حق را باطل و باطل را حق می گردانند و ازین قبیل مظالم بسیار دارند که ذکر آن تطویل بلاطائل است

صدر الصدور و دیگر صدر های هر صوبه و سرکارات

برای امتحان قضات و تحقیق احوال ارباب استحقاق و املاک دائمه مقرر بوده اند تا قاضی جاهل از شرائع و مناهج اسلام خود را بصورت فاضل و علما ساخته بمکر و تزویر قضای جائی نگیرد و از دیانت دین و ایمان و یقین بمدار جزا و آخرت بی بهره نباشد و نیز برای گرفتن اراضی و املاک که بعجز و اهل استحقاق هر محمت می شد غیر مستحق خود را در زمرهٔ مستحقین منسلک نگرداند و بکسانے که هر محمت شده متعدیان متغلب بمکر و حیله از دوا زدونه انستانند و بجبر و غدر املاک و متصرف اراضی مذکوره نشوند و یا بعض اراضی همگنان زمین غاصبه را در تحت قطعات املاک خود استمان ندهند و مثل این خدائع و تلبیسات بعمل نیارند آنحال کار صدارت را بجائی که طلبهٔ سابق رسانیده و اتمام آن چنانچه ظهور الصد بیگ ملحد بے ریب و گمان نموده خون هزاران مسکین از راه بغض و کین بے اندیشه و وسواس دیدن خوف و هراس خورد و مردم و مظالم عالمی بر دوش خود برد و محمد سد کالشمس فے وسط النهار از ارقام و الطاف بے نیاز و مستغنی ست و گورنر بهادر بعد شکایت ائمه داران و اطلاع بر ظلمهائی که در پردهٔ نام صدارت بعمل می آمد اعمال قبیحهٔ صدور سابق و ملاعین لاحق که نام آنها بر زبان خامه و قائع نگار گذشت نه پسندیده قلیل وجه رسوے که از ایام سلاطین معدلت آئین و ناظمان صاحب عدل و دین معین بود مقرر داشته آنچه این بدبخت سنگدل افزوده و جمع رسومات صدارت را که بکمتر از هشت صد و چند روپیه بود بسے و پنجهزار روپیه رسانیده هنوز از شکسته حالان بیدل و امنی نبود و برین هم می افزود معاف و موقوف گردانید از تعالی فضل خود نماید که گورنر جنرل بهادر و دیگر سروران مقتدر بلکه جمیع معاملات و ضوابط پے پرده و در هفته دو بار یا یکبار برای استماع احوال غربا و ستم دیدگان ساعتی یا دو ساعت مقرر کرده بدادرسے هر گونه مظلومان پردازند تا خلق خدا و هر فرقه از فرقه ها که بانواع محن و بلایا مبتلا گشته فریاد رسے غیر از خدا ندارند از مصائب بے شمار مائے

ورستگاری یابند قدوعونک یا ارحم الراحمین وقفول اللهم آمین داروغه های عدالت وعمله آن برای این کار قرار یافته بودند که هریکے از مجرمه وزیردستان را بحال وصول بحضور امرا وسلاطین هر وقت متعذر بود و داروغه وارباب عدالت بعد تعین مشاهره وجاگیرات لائق بحال ومعاش آنها مقرری شده تا درجائے معین از اول روز قریب یک ثلث آن نشسته گوش برآواز مظلومان باشند هر که حاضر آید واز رکسے نکاتے نماید اگر مدعے علیه مرد مشخص وطلب داشتن او دران مکان مناسب ولائق قدما نیست وکیل او را احوالا خودش را علیحده اظهار طرفین بتامل وامعان نظر بشنوند اگر امر سهلی است بمصالحه وصلاح طرفین انفصال دهند واگر امر عظیم است از گواه وقسم ودیگر وجوه یکه در تحقیقات باید خوب تنقیح نمایند در هر هفته دو بار که امرا وسلاطین مخصوص همین عدالت داشتند عمله عدالت مدعی ومدعے علیه را مع گواهان وصورت حال تحقیقی که آنها نموده اند در حضور پادشاه یا ناظم صوبه یا فوجدار هر سرکارے که قضیه آنجاست حاضر آرند احوال را التماس نمایند تا سلاطین وامرا خود آن را علی ماهیه علیه دریافته آنچه حق وثواب دانند انفصال نمایند اگر دران مجلس منقح نشود اجلاس دیگرے کرده بطور سے که درخواط پادشاه وامرا سے گذشت تنقیحات نموده بعد تیقن حقیت انفصال سے دادند بحال عدالت وجه عمده برائے جلب منافع گردیده مردم آرزو سے خدمت مذکوره نمایند بلکه پیشکشها داده ووسیله ها برانگیخته می ستانند وحاکم را با کسے که رعایتے منظور باشد این کار با دغایت سے کنند چندروز قبل ازین در ماهه داروغه واتباع او وعمله عدالت از جائداد تحصیل آن بود وصاحب خدمت وعمله مغلوک او در صدد وایام بکام خود رسیده زرهائے خطیر می اندوختند وکسی نمی پرسید که در عدالت وجه تحصیلات زرها چیست بیشتر مردم با دین ودیانت جرات بقبول این کار کمتر سے نمودند که چون حق الناس ست مبادا پیش خدا مشغول الذمه گردند وامرا وسلاطین بمجلس تمام متدینین را بهمرسانیده کسانی را که خدا ترس وصالح حق شناس می دانستند برین کار بسماجت وابرام می گماشتند وزیاده تر از جمیع امور درین باب سوکد بوده می گذاشتند که اتلاف حقے بعمل آید وبرکسے از کسے ظلمی رود ودر هر کار سے متدین هوشیار را کارگزارے سپرده انسداد طرق رشوت وارتشا منظور داشتند وکسے را مرتشے گفتن بدتر از رخش بود وبفیض این تقیدات وتربیت مردم نیک خصلت بهم رسیده مرتشی بودن از مثالب فظیعه بلکه قریب بکفرے دانستند الحال از جمله صفات حمیده وعمده ترین کار دانیها گردیده بعض حکام واتباع جویاے این قسم مردم اند ودرین ها کارگزار هوشیارے دانند فاعتبروا یا اولے الابصار ورسائے غرباتا پادشاه چنان آسان بود که با آن همه اهتمام وتاکیدات اگر احیانا برکسے سهوے رفت مظلوم از دو ماهه راه خود را پادشاه رسانیده وادراک حضور واظهار احوال خود نموده هرچند ضعف الناس سے بود استمداد حق خود از قویاے نمود الحال که اعاظم مردم را رسائی بگورنر وانگلیشیان مقتدر نیست وارباب انگلیشیه ملاقات با مردم این دیار کمترے کنند واگر یک دو بار دیدن مقتدران کسے را احیانا بنابر وسیله وسببے میسر آید چون التفاتے باستماع احوال خلق این دیار بنابر اشتغال با مور عظیمه ندارند وعمله آن قسم که در دو وصول امدے از ستم رسیدگان تا بصاحبان اقتدار بنابر کشف استار خود نمے خواهند باید دید که کار خلق بیچاره این دیار تا بکجا کشیده وبچه مدخواهد انجا میدد شاید با حوال مردم این ممالک که همه رعایاے الیشان وحق تعالے این جماعه را حاکم وملاک گردانیده پرداختن وکار اینها ساختن امر عظیم نے شمارند وبر عمله که مقرر نموده اند اعتماد دارند حال آنکه حکام را ازین عظیم ترامرے نیست وگفته اند بیت بدیوان مینداز فریاد او + که شاید ز دیوان بود داد او + الحمد لله که در اواخر سال نود وپنجم از مایة دوازدهم هجرے داروغگی عدالت وفوجداری از دست هندیان برآمده باصحاب انگلیشیه باین کار مامور شده فی الجمله تخفیفے در اضرار

دار از خلق این دیار بسر آمده اما چون عمله و اتباع اصحاب مذکور بهمان قسم اشخاص مردم آزار و ذمام مهام انام بوسیله نیابت و تبعیت ارباب حکام در دست دارند و صاحبان مامور رسیدن بجمیع امور بنابر وجوه چندی نتوانند هنوز بهم اند کے بهمان آش درکاسه است اللهم اجعل لعبادک الفطنین فرجا و مخرجا محتسب برای تحقیق سنگ و زان و برآوردن غبن و خیانات کیال و ترازو و تعیین نرخ غلات و اجناس دیگر مقرر بود تا زخمها معین و حاجت مباحثه و تکرار در بیع و شرا نباشد و فروشندگان در خرید و فروش اشیا غبن نتمایند و تادیب و گوشمال بیاکان نیز تعلق بمحتسب داشت تا مردم در بازارها است و لا تیل نگردند و هر زه درایان یا وه گو نشوند و در بازارها و انجنان و رشت و حرکات زشت نسنجانند و زنهاے عفیفه در عبور و مرور کوچه و بازار که ضرور ے شود از دست و زبان و صدا و نواے سفلگان در امن و امان بروند و بجان نیایند اکنون مرسوے که درین خصوص معمول و معلوم است سمع شحنه زائد ے گیرند و در یک شهر بلکه در یک بازار نرخ یک جنس بتفاوت سه چار دکان و چند قدم راه اختلاف بسیار و اردو سنگ وزن علے هذا القیاس از همد گر بمرتبه تفاوت و اختلاف بهم رسانیده که حصر نتوان نمود و تمام بازارها میکده و هر گوشه بلکه در عین راهها اجلاف ست خصوص خدمتگاران و خانسامان و خلاصیان و تلنگان و هرکارها یعنی جوانیں و با جمله ملازمان اصحاب اقتدار با عتماد اتفاق همدگر و حمایت اولیاے نعم خود که عالم و مقتدر اند لایعقل در کوچه و بازار سرشار افتاده و سر و دستار و بر و دوش بقے آلوده نیم ستان تنک ظرف که بدون مغیرے هم متغیر اند هر پوچ و یا وه بهر که مے خواهند مے گویند و مردم آبرو طلب را از دست سفلگان بے ادب در بازارها بر آمدن دشوار و تا معاودت نمودن بخانه خود اشتغال با وراد و اذکار هست که او تعالے از شر اشرار در حفظ و حمایت خود نگهداشته مع الخیر بزاویه خود برساند

وقائع وسوانح نگار وهرکاره

برا ے نگارش احوال در هر صوبه و سرکارها و چکله ها ے آنجا که محل حکومت و حاکم نشین بود مقرر بوده اند تا هر چه دران مکان و مضافات آن سوانح شود ما جرا ے تمام روز وقت شام و سوانح تمام شب اول صبح نگاشته بحضور پادشاه ارسال دارند و ڈاک مقرر بود که در نهایت جلدے با قل اوقات اخبار هر جا بحضور رسد و داروغه خلاصه آنرا که قابل اطلاع پادشاه بود بعرض میرسانید و مفصل آنرا که مرسله عمله هر صوبه بود از نظر ے گذرانید و انچه عرضی آنها برای پادشاه بود کسی فی کشود خود پادشاه آنرا کشاده می خواند و چاره هر امر ے که هر قسم مناسب دید است می نمود و پادشاه را احوال هر کسی معلوم بود که اوبا دیگران و دیگران با او چه کرده اند و فلانی با فلانی چه می خواهد کرد اغلب چنان بود که قبل از ورود عرائض ارباب حاجت چون بر احوال آنها از روی وقائع و سوانح پادشاه خود مطلع می شد احکام تدارک آن بنام حکام میرسید و حاجتمند بکام خود میرسید و اگر معلوم می گشت که اهل اغبار مثل وقائع نگار وغیره با شاهزادگان و امرا ے عالی شان و با جمله با یکی از کارکنان و مقتدران او در وراد و اتحاد با امید سود و بهبود دارد همان وقت از ان کار معزول و بجاے او دیگرے منصوب می شد چنانچه عبارت یکے از رقعات عالمگیر اورنگ زیب که باسد خان آصف الدوله وزیر خود نوشته برین معنی گواهے دهد و آن اینست

صورت رقعه عالمگیر

فرزند زاده محمد معز الدین سفارش فلان وقائع نگار نوشته چیزے برا ے او تجویز و اورا ازان کار تغییر باید نمود که این

وقائع نگار وقائع نگار نماند بیت چون غرض آمد هنر پوشیده شد ✦ صد حجاب از دل بسوی دیده شد ✦ ومعز الدین نوشته بود

ایضاً صورت رقعه

فرزندان که مزاج شناس می باشند سفارش وقائع نگاران و امثال آنها نمی کنند حسب التماس رعایتی با او بعمل آمد امارات کار تغیر شده آینده از کتاب چنین امور نباید نمود القصه چون در ملک داری اهم امور اطلاع بر احوال بلاد و عباد است وغرض ازان آرام وآسائش خلق خدا که او تعالی سلاطین وحکام را برای اینها مقرر فرموده وزمام مرام اینها بدست آنها سپرده وسرمایهٔ آبادی وانتظام ملک همین است لهذا چار کس برهمین یک کار معین مے شدند وقائع نگار وسوانح نگار وخفیه نویس وهرکاره تا اگر یکے دوئی بنابر غرضے در ارقام احوال خیانتے نمایند و دو کس دیگر براستی ودرستی ارقام واخبار خواهند بود ودر صورت اختلاف اخبار بعد تحقیق اقوال مختلفه خائن وکاذب بسزا وجزا رسیده از منصب خود معزول وازآبرو وعزت محروم وممنوع می گشت الحال در بلاد وسواد ها سے اعظم در هر قصبه و دیهات نوکران زمینداران وعمال وجمیع کارکنان وگاه بعضے مقتدریان وقلابان خود را بصورت ملازمان حکام ساخته انواع ظلم وفساد در بلاد وبرعیت می نمایند واحدے بازپرس هم نے نماید تا بجزا وسزا چه رسد باید دید که با این حال احوال ملک داری ورعیت پروری از کجا بکجا رسیده فوجداران ثانی مرتبهٔ ناظم واز جمله اعاظم وبعضے ازینها احیاناً در کارها سے سلطانی وجوان مردے وجان فشانے بر صوبه داران ناظم تفوق جسته کارها سے عمده را بتهنائے چنان سرانجام مے دادند که موجب حیرت همگنان ومورد عنایات بے نهایت حضرت سلطان می شدند وازینها در هر صوبه بقدر وسعتش وکثرت زمینداران مفسد آنجا معین ومقرر مے شدند بعضے ازینها هزارے منصب ذات وچند صد سوار وبعضے هزار وپانصدے وبعضے دو هزارے وبرخی دو هزار وپانصدے وچندے سه هزارے تا چار هزارے منصب ذات وسواران بقدر لیاقت او وحاجت کار سرکار باجاه وحشم ونقاره وعلم درجاے تا معین که فوجدار نشین آن صوبه بود هر یکے می نشست وعملهٔ دارکان بادشاهے مثل منصب داران وبخشی آنها وسوانح نگار وخفیه نویس وهرکاره وقاضی ومفتی وصدر ومحتسب ودیوان بادشاهے ودارونهٔ کچهرے حتی مرده پیاده هاے برادری او ودفتر بند آنجا هم ملازم بادشاه وهیچ یکے بر کار خود در آنجا معین وبکار بادشاه سرگرم وکسے را از مقتدران مقدور نبود که او تے نوکر بادشاه را برطرف واز کار او معزول تواند نمود ودر مقدمات عالمی وخانصهٔ عمله دیوانی تابع دیوان بادشاهی ومنصبداران وبخشی آنها در کار لشکرکشی وتادیب وتنبیه مفسدان تابع فرمان فوجدار کار فوجداران بود که هر جا زمیندار صاحب داوس وجمعیت باشد از احوال او بهیچ نهج سرکشی بعمل آمده باشد از زمینداران خبردار بوده نگذارد که فوج نگهدار دیا آلات حرب مثل بندوق وجزائر توپ وتیر وکمان فراهم آرد یا قلعه برا سے خود احداث یا قلاع شکسته را مرمت نماید واگر احیاناً در غفلت یا انقلابات امور مذکوره برا سے زمیندار سے میسر آمده باشد اسباب مذکوره را از و سے باز ستاند ودر فرمان برطرفی فوج دهد اگر اطاعت نموده فرمان پذیرفت زمیندار را بجاے او وحالش نگهدارد والا علے الفور برسرش تاخته گوشمال بوا جبے دهد قلاع او را مسمار نماید وچنان سعے بلیغی بکار برد که متمرد را طاقت مقاومت نمانده مضمحل ومتلاشی گردد وحلقهٔ اطاعت در گوش و عاشیهٔ انقیاد بر دوش کشد ونبوے نگهدارد که باز مجال سرتابے وگردن کشی او را نماند واگر مکرر از متردد سے

اخراج نموده بے حکم حضور باز نیاورد در ملک جاے ندہد ودنگمد ارد کہ دخل وتصرف نماید واگر بدست آید مقید ومسلسل درحضور فرستد یا ہمان جا نگہدارد تا ہرحکمے دربارۂ او رسد مطابق آن بعمل آرد ودیگر خبردار باشند تا زمینداران مقتدر مفسد غلے در جاگیرات زیرۂ جاگیردران وارباب املاک واتعتا نتوانند انگند ودیگر قطاع الطریقان وغارتگران درپیچ جاے و مکانے سکنی نتوانند نمود وہرجا نشان آنہا یابد بقلع وقمع آنہا پردازد خلاصہ ہرجا مفسدے باشد ریشۂ حیات اقتدار اورا ازبیخ وبن برکند واگر احیانًا ازان میان چنان کسے برمے خواست کہ مفسدان اطراف باو ساخته جمعیت و ازدحام بسیار مے نمودند ویک فوجدار را ازعهدۂ تدارکش برآمدن دشوار بود فوجداران دیگر حسب الاطلاع او بے لکث ودرنگ کارپا دشناسے دانستہ بادی پیوستند وباتفاق ہم گوشمال آن مفسد تیز چنگ بخنگ وجدال وحرب وقتال نوعے کہ روے مے داد بعمل مے آوردند ودیگر یک از مفسدان را مجال نبود کہ درخالصۂ پادشاہے یا جاگیرات و املاک واتعتاے مردم بامدعے نفس توانند کشید یا ادنے ماجرے راتوانند رنجانید ازمحل دار الحکومت فوجداران صوبہ ہاے دیگر خود فقیر را چندان اطلاعے نیست نام بعضے محالات متفرق بیاد است ودرذکر آن چندان فائدہ نیست اما اساسے محالات فوجدارنشین صوبۂ بنگالہ وعظیم آباد کہ مدتہا درین ممالک بسر برده ونشو ونما درین جا یافته باناظمان وحکام این دیار قرابتے وخود ہم حکومت یا داشته ایم بنابرین خوب معلوم است وذکرش ہم درضمن احوال اینجا مناسب بود دنبال رسمے بزبان قلم وقائع نگار داده مے آید ہرچہشت[1] سرکار صوبۂ عظیم آباد کہ تغیبہ بسرکار شاہ آباد ورہتاس وبہار ومونگیر وپنیاران وسارن وترہٹ وحاجے پوری شود فوجدارنشین بوده کہ باپصد وہفت صد سوار یا ہزار دوہزار وکمتر وزیاده ترازان فوجداران اینجا جمع علہ وفعلہ بادشاہی چنانچہ مذکور شد مے بودند واین ہمہ مردم افواج پادشاہی وملازم سلطانی بوده اندکہ اگر امور عظیمہ روے میداد نواب خود گذاشتہ پیش ناظم صوبۂ مذکور جمع مے آمدند بلکہ درحوادث بسیار عظیم ناظمان دو سہ صوبہ کہ باہم اتصال وقرب وجوار داشته اند مع فوجداران اینجا جمع شده تدارک آن می نمودند بدون آن کہ حکمی رسد واگر ازین ہم عظیم تر امرے روے میداد پادشاہ کہ ازجمیع اخبار ہرجا ہرروز مطلع می شد بعضی ازامراے عظام بادشاہ زادہاے عالی مقام رابا فوجہاے گران وسباب فراوان بہ تدارکش میفرستاد وبانہا احکام پایدارے وحفاظت ملک وحدود وش مے نگاشت وانہا نحوے کہ مصلاح ومشورۂ ہمدیگر بود پایدار یہا نموده درجانفشانے بکارہاے سرکار تانفس دربدن داشتند قاصر نبوده واذنمک حلالی وجوانمردی می دادند واگر ازکسی قصورے میرفت مورد غضب سلطانی گشته انواع مذلتہا وخواری می کشید وانچہ مبدبدازدست خود میدید وصوبۂ بنگالہ ہم انچہ معلوم ست شاید ده محال فوجدارنشین داشت باین تفصیل اسلام آباد چکلا نو وسلمٹ ورنگ پور قرارنگامائی وقلعہ جلال گڈہ پورنیہ وراج محل اکبرنگر وراج شاہی وبردوان ومیدنی پور وبخش بندر ہوگلی درمحالات مذکورہ فوجداران بادشاہی ودر جہانگیرنگر ڈہاکہ ناظم مع علہ وفعلہ سلطانی کہ مذکور شد بکارہاے مرقومہ مشغول وبحسن سعی واہتمام اینہا رعایا و برایا بکام وآرام وکل ممالک درکمال انتظام بود وخلق خدا ازعواطف واشفاق پادشاہ راضی وخوشنود ودعاگوی بقاے

[1] تفصیل سرکارات مطابق آئین اکبرے باین نوع ست کہ دوازده سرکار اول سرکار جنت آباد کوڑ دوم سرکار محمود آباد سوم سرکار ہوگلا چہارم سرکار گھوڑہ گھاٹ پنجم سرکار باریک آباد ششم سرکار بارہ ہفتم سرکار ستارگانو ہشتم سرکار سہلٹ نہم سرکار چکلا نو دہم سرکار شریف آباد یازدہم سرکار ساتگانو دوازدہم سرکار مدار ان شاید بعد علحده شدن صوبۂ اوڈیسہ تبدیلی درتقسیم سرکار ہا شده واللہ تعالی اعلم منه رح ۱۲

عمر و دولت دشمنان لطف و مرحمت او بوده دوستان او را دوست و دشمنان او را دشمن خود مے شمرد و رفاه و بقاے خود را در بقاے سلطنت او دانسته بدست و زبان و قلب و جنان انصار و اعوان پادشاه و ارکان دولتش بود و باین سبب ملک آباد ان و عموم خلائق شگفته خاطر و خندان در دولت کشاده و اسباب اقبال مهیا و آماده صغیر و کبیر را هر روز بکام و هر شب مے عشرت بجام معنی سرورے و جاندارے ظاهر و عیان و حقیقت ریاست و بزرگوارے آشکار و نمایان بود از مدت شصت سال و کسرے که سلطنت سستے پذیرفت و پادشاهان کم جرأت و امراے نمک بحرام بعرصهٔ آمدند ناظم هر جا بمنزلهٔ پادشاه آنجا گشت اما به تتبع ضوابط پادشاهے آنها هم بدستور سلطنت مباشر انتظام ممالک محروسهٔ خود بوده نجوے می گذرانیدند که باز هم اکثر خلق خدا راضی و کشتر کسان را آفتے عارض بود تا آنکه برین سه صوبهٔ مهابت جنگ تسلط یافته متمکن گشت چون او اقربا و رفقاے بسیار داشت و اکثرے از انها هوشیار و صاحب اقتدار در قطعے از اقطار این ملک مدار المهام و مختار بوده اند و خود هم در کمال دانائی و شجاعت و صاحب فوج و فهم و فراست بود و با مردم در کمال اخلاق سلوک مے کرد و با زمینداران که اخلاص و طاعت آنها مکرر مشاهده گشته بود سلوک فرزندانه مے نمود هر یکے از اتباع او بمنزلهٔ فوجدار ان و امرش را مطیع و منقاد بوده غفلت و مطلت روا نمی داشت و بر احوال سکنهٔ این ممالک نهایت اشفاق و عطوفت مے فرمود و مهابت جنگ و قبل از و شجاع الدوله و سلاطین سابق بمقتضاے ریاست تعصب مذهب نگشیده و همه را خلق خدا دیده هنود و غیره مخالفین مذهب را بقدر لیاقت کار اقتدار و امتیاز رسیده اند چنانچه متصدیان و غیر انها هفت هزاری و ناظمان صوبه و سالار فوج و مصادر امور عظیمه مے بودند و همه کس از دولت آنها بهره برداشته در کنف عواطف و تربیت شان می آسودند و فی الحقیقة پادشاه و هر که در مرتبهٔ او باشد در دنیا ظل الله است باید متخلق باخلاق او باشد چنانچه او تعالی سایر بندگان خود را با اختلاف ادیان و مذاهب و دعوی خدائی و نافرمان برداری مے پرورد سلاطین و حکام هم چنین بوده پیروے متعصبان نکردند و وزرهاے تحصیل اینجا در همین جا بمصرف می رسید ازین سبب ها ملک آباد ان و مردم برفاه همه دولت خواه او بودند و تا زمان دولتش آسودند و فارغ البال زندگی مے نمودند مگر قبیلے از جور بعض زمینداران مفسد عظیم آباد دشمل بهوجپور یه ها و امثال آنها متاذے و متضرر مے شدند باز هم قسمت بود تا آنکه مهابت جنگ درگذشت و هر سه برادر زاده اے او قبل از و درگذشتند و سراج الدوله مغرور و میر محمد جعفر خان از دین خود دور و اتباع او هم سیه دل و جمیع ضوابط عدل و داد بر باد رفت و الحال که صاحب انگلیشیه باستماع نام فوجدارے و دریافت آنکه در زمان سلاطین معدلت آئین بود زرهاے خطیر براے عمله این کار از سرکار خود بخشیده در ظلم و مالک محروسهٔ خود مقرر گردانیده اند بے فائده محض بلکه موجب ازدیاد ظلم و تصدیعات بر سائر عباد عموماً و خصوصاً بر ساکنان بلاد عمده و قصبات مشهوره که دار الحکومت فوجداران ست گردیده آه و فغان مظلومان در همین اندک زمان بآسمان رسیده کارے که می باید مطلقاً از دست انها بر نے آید زمینداران عمده در جاهاے خود چون الحال مختار و مدار المهام جمیع امور و اند کے مورد الطاف اصحاب انگلیشیه بر خلاف ضوابط و دستور ایام سابق اند باهر که هر چه مے خواهند کنند و از قتل و غارت زیر دستان خود را معاف نے دارند فوجدار را مجال نیست که با آنها ستیز د و بر آنها حکمے زاید یا داد ستم رسیدگان از ان مفسدان ستاند یا استرداد مال کسے را که برده اند از دست آنها نماید و اگر گاهے جائے دست شان نرسید و چیزے که از کسی برده اند مسترد گردید خود متصرف گشته ماصدق مثنوے مشهور شیخ سعدے رحمه الله مے گردند مثنوی شنیدم گوسفندے را بزرگے ✤ رهانید از دهان و دست گرگے ✤ شبانگه کارد بر حلقش بمالید ✤ روان گوسفند از دے بنالید ✤

که از چنگال گرگم در ربوده ۔ چو دیدم عاقبت خود گرگ بودے ۔ فوجداری اینها منحصر است بر اشخاص بلا دامکنه مشهوره که
الحال فوجدار نشین گردیده با مردم آنجا بهر حیله و انها میکنه توانند کاوشها نموده چند فلوس حرام جمع می نمایند واندیشه باز پرس
مطلقاً ندارند چه وسیله و وسائط مستحکم پیش راس الرئیس خود دارند و اصحاب انگلیشیه را خود می شناسند که التفاتے بحال
هندوستانیان درین کار ندارند و نه هندیان را با گورنر جنرل بهادر و انگلیشیان مقتدر راه ملاقات و مجال مکالمه و عرض حاجات
است ازین مرجعیت خاطر هر قدر که تواننده و هر حیله که دانند خلق خدا را میرسانند بهمین قدر کار که از قبل ازین زمان در هر شهرے
ادنی کوتوالے بآن مامور بوده بخوبی و صفت تمشیت داده میکنام می زیست فوجداران بانام ونشان که کلاه تخوت شان بآسمان
می ساید خلقی را با مال انواع ایذا و اضرار وخود را بدنام و رسوائے کوچه و بازار ساخته اند ظاهرا بکاری که از طرف کمپنی کلکته و از
پیشگاه گورنر جنرل بهادر ما مورند همین دو سه کار ست که در بلاد مشهوره و قلمرو کمپنی قطاع الطریق و رهزنان و غارت گران راه نیابند و
مباشر این عمل هر که گردد او را بسزا رسانند و در مفصل هم احدی قتل و غارت بمدگر نتوانند نمود و تدارک دزدے و زنا و خون ناحق
در مفصل و شهرها ذمه انیشان ست این قدر کار در صدر هدایت جنگ و قبل ازان هم در شهرهاے عمده کوتوال و در مفصل عمال
هزار چند بهتر ازین فوجداران عالی شان تقدیم میرسانیدند فرق درمیان این جامعه دکوتوالان و عمال سابق همین قدر است
که سابقین از خوف باز پرس اولیاے نعم مجال ظلم و ستم نداشتند و انها از غرور نام ونشان و بنا بر عدم التفات صاحبان
درین کار از هیچ کس و هیچ امرے نترسیده هر گونه ظلمی که می خواهند می نمایند و خصوص با اغوا مردم که رجوعی بانها ندارند بهر حیله
کاوشها نموده خفت و اهانت زیاده تر میرسانند و احیانا اگر نالشی بگوش گورنر جنرل بهادر رسد درمیان انها نخوف عزل و باز پرس
خود حیله ها بواسطت دوسائل برانگیخته و مبلغے برای تکذیب مستغیث صرف نموده می گذارند که بیچاره بتلاے مطالبه بداد خود
نرسد چون احوال و ضوابط این دیار که برای کدام کارها موضوع شده بود و الحال غرض و غائتش چه چیز گشته بر سبیل اجمال
نوشته شد مجملی از حالات اصحاب انگلیشیه که با اوضاع اینجا ها مباعدت و مبانیت دارد و میدان جست اختلال عظیم در انتظام
این ممالک راه یافته و موجب فلاکت و پریشانی مردم این بلاد گردیده نگاشته خامۂ حقائق نگارے گردد باشد که پسند
گوش ارباب هوش آید و باشد که بطورے اختلالها اصحلال یافته با نظام گراید و خلق خدا را آسایشے و آشفته حالان را
آرامشی میسر آید و توسل من الله الاعانة و التوفیق

اول آنکه از زمان تسخیر اصحاب انگلیشیه هر سه صوبه مسخره ایشان ما لکے ندارد چه یک شخص معین و اولادش مالک و وارث این
ملک نیست بلکه گویا فرقۂ انگلیشیه مالک اند زیرا که کمپنی یک کس نیست اشخاص کثیره اند و انها هم معین نمی باشند هر کس زری دارد و
خواست زر خود را بازرهای اشخاص سابق انجمنه خود هم شریک انها گشته داخل کمپنی شد لهذا همیشه غیر معین ست و از طرف آن جماعه
هم یک شخص معین حاکم انجا و متعهد زری معین که سال بسال او را باید رسانیده فقط باز پرس ازو خواهد بود نیست چنانچه درین
مدت بیست سال زیاده از شش هفت کس گورنر گذشته باشند و شخصی که گورنر هم باشد نه بر کار خود اعتماد دارد و نه اختیار با ید تیغ
کس که کمپنی عبارت از نست مختار در هیچ کار باشند و انها همیشه با هم متنازع و همیشه در اندیشۂ عزل خود و نصب دیگرے هرگاه
خانه بے مالک آباد نمی تواند ماند و بنا بر عدم مرمت در چند روز ویران گشته از هم می پاشد ملک با انهمه وسعت که مالک نداشته باشد
بگونه آبادان مے تواند ماند چه غیر مالک آرام و انتفاع خود از ان مکان مے خواهد خواه خانه باشد و خواه ملک و پروا ے
خرابے آن ندارد و نے خواهد که برا ے انتفاع دیگران خود محروم ماند و آنچه ار اضائع نگردانده نگرداند مگر اندیشه باز پرسے

اگر داشته باشد آنقدر احتیاط خواهد کرد که الزامی وبدنامی وخرابی آنجا بر او عاید نگردد اینقدر هم که گورنر عماد الدوله مستر هنشنگ بها در جلادت جنگ کوشید و با دیگر ارباب کمیت باعتماد هوشیاری خود مجادلات نموده انتقاتے بنا زعات آنها با خود نکرد و دیگر کسے را مجال نبود و از کسے تا حال بعمل نیامده باز هم بنا بر پاس خاطر ها که با ارباب کمیت سجا آورد و منازعتها که با هم گرویده او بزعم طرفین موجب خرابی اکثر کارها گردیده باشد و باید دید که پایانش بکجاے رسنجاند احوال اتباع نیز بدین منوال است چه در اضلاع بسته که تجویز و تقسیم این جمله درین صوبه مقرر گشته همین قسم بخشش کونسلیه مدار المهام معاملات آنجا می باشند و همین قسم باهم تنازع دی مالک آنجاها و حاکم بالاستقلال والانفراد نیست بلکه امید اقامت مدت مدید هم ندارد همیشه در فکر کار خود و گوش بر آواز عزل و نصب می باشند و علاوه آن در انها علت دیگر ست که اگر در معاملتی باهم تنازع شود باید بگورنر یا در کمیت برنگارند و از انجا حکمی خواهند ارباب کمیت و گورنر که جمیع کارها بانجا خود گذاشته تدابیر جمیع امور عظیمه تسخیرات ممالک و حروب با اعادی علاوه کارهای ممالک محروسه هر سه صوبه و مکاتبات سته ولایت و تدابیر غلبه بر بدخواهان اقوام که در ولایت شان و درین ممالک اند و تحریر حسابهای اخراجات کرورها و سر انجام یا محتاج کارخانجات کمپنی و فهمیدن حاصلات و مداخل ممالک مقبوضه مسخره بردوش همت خود گذاشته وصت نوشتن جوابهای ضلعه داران و دادن احکام در کارها ندارند از جمله انچه ضرور شمرند و فرصت یافتند برای آن جوابی و حکمی نگاشتند و الا بعضی کارها سالها معطل اند یا هر قسم که متفق علیه آرا سے کونسلیه ها سے اضلاع سته است یا بعض کونسلیه ها به تدبیری بر مقابل خود غالب آمد و رای او لیاقت اجرا یافت صواب باشد یا نه بعمل می آید هر صاحبی ازین اصحاب مدار المهام هر جا و هر کار که مقرر شود اگر زمام انتظام امور انجا با او مفوض داوز مانی ممتد با اختیار و اقتدار خود متیقن و معتمد باشد و بداند که نیک و بد این بلاد و کارها سے اینجا از من خواهند پرسید بلد مذکور و کارها سے انجا را از خود دانسته البته بهمگی همت در انتظام و سر انجام آن کار خواهد کوشید و باندیشه باز پرس آنکه چرا جانداد اینجا کمی پذیرفت در ترفیه حال رعایا و آبادی ملک هم را ضے بتقصیر نخواهد گردید و بدین سبب بلاد آباد و خود هم فوائد عظیمه توانند اندوخت و در صورت اجتماع اصحاب که بکونسل و کمیت تغییر مے شود هر یکے نسبت خطا و تقصیر دیگرے نموده از همدگر شاکی خواهند بود و هر کی خود را معاف و مبرا شمرده الزام تقصیر بطرف دیگرے خواهد نمود و در ازمنه سابقه از ابتدای عالم و خلقت بنی آدم هرگاه افواج و لایات دیگر باین سرزمین آمده مسخر نمود کسانی که اراده اقامت نداشتند و قتل و غارت نموده علم معادودت بر افراشتند آنها را خود کاری باین دیار غیر از تحصیل زر بهر صورت که میسر آید نبود زدند و گرفتند و رفتند و کسانی که تهیه اقامت و ریاست اینجا نموده رحل اقامت انداختند این ملک را مملکت خود و مرکز دولت دانسته بقیته السیف را چنانچه شکار یافت استمالت نموده در کنف عواطف خود جای داده همگی همت بر رفاه حال آنها مصروف داشتند و در انچه آسائش و بهبود مردم بود دقیقه فروگذاشتند تا آنکه زمان تولد من بامتداد کشید و توالد و تناسل رویداد و زبان همدیگر فهمیده اولاد آنها با مردم اینجا چون اخوان یک دل و یک زبان گشتند با وجود آنکه هنود از امثال و اکفاے خود احتراز و اجتناب دارند و از مسلمانان بنا بر مبانیت مذهب بیشتر از هم نسبت کثرت اختلاط کار با خذ رسوم و اوضاع یکدیگر گرفتند و وحشت و نفرت از میان برخاسته بانس و الفت انجامید و بتدریج چون شیر و شکر باهم جوشیدند و در انصرام مهام همدگر تا بجان می کوشیدند آولاد ازین بشما هزاردگی شهرت یافته مطاع لازم الاتباع هند و مسلم گردید که هیچکس بطیب خاطر در اطاعت او حاضر و احدی را در سروری با آنها بارنمیدانستند و شاه و شهزادگان این مملکت را ملک خود دانسته رعایا را بجای اولاد می پرورد ند تا در افعات خصم از جمله اعوان و انصار باشند

واعادے را معاودت دیارے باظہار و اخفا نمایند سعدے رعیت درخت ست اگر پرورے + بکام دل دوستان برخورے + وبراے ازدیاد جاہ و دولت خود کثرت و رفاہ رعایا را آبادی ملک دانستہ اہتمام تمام در ترفیہ حال و انصرام مرام آنہا داشتند باین سبب ملک آباد ان عموم ملائق شادمان بود سعدے با رعیت صلح کن و از جنگ خصم این نشین + زانکہ شاہنشاہ عادل را رعیت لشکر ست + فقیر نتایج مسلوک نیک و ثمرات بد سلوکی در حرف شاہزادہ عالی گوہر کہ با دشاہ عالم پناہ عصر ما ست باجمانہ انگلیشیہ بچشم خود دیدہ و بگوش خود شنیدہ اول کہ خبر آمد آمد با دشاہ مذکور در صوبہ و شہر عظیم آباد تشہار یافت عامۂ رعیت و سکنہ شہر بے آنکہ احسانے از و دیدہ و ذرائقہ عنایتی از خوان کرمش چشیدہ باشند بمقتضاے احسانہاے سابق آباواجداد او کہ بر خلق بود بے اختیار دعا گو و ظفر جوے او بودند چون رسید و غلغلہاے ظاہر از عساکر او و امرائش بر مردم گذشت و رؤساے انگلیشی دران زمان نہایت اہتمام سے نمودند تا لشکریان و اتباع ایشان احدی را از خلق خدا نرنجانند و ہر جا لشکر ایشان باسردارے تنہا با معدودے از خدمتگاران سے رفت ممکن نبود کہ بر کسے ستمے رود و در آمدن تا سے شاہزادہ مذکور کرۂ ثانیہ ثالثہ بطرف عظیم آباد تمام خلق را دیدم کہ نفرین بر بادشاہ و دعاہا براے فتح و فیروزے انگلیشیان سے نمودند الحال کہ از بے اتفاقے صاحبان و تعدی عملہ و حکام دست نشان ایشان بجان آمدہ اند دل و زبان مردم برگشتہ و برعکس احوال سابق گردیدہ ست در سرکار بعضے از اصحاب انگلیشیہ جماعۂ دار ہر کارہ از ہر قوم کہ باشد دار و غۂ دیوان خانہ و مدار علیہ اکثر امور گردیدہ اول خود اغوۂ مردم را بنا بر اظہار اقتدار خود بسلوکہاے غیر مناسب سیر نجاند اگر عزیزے با وچیزے رسانیدہ خود را در سلوک با و ذلیل گردانیدہ اند کسے از او راضی و رواداری رفتن او تا حضور آقا و صاحب خود است والا انواع ایذا و استخفاف با او نمودہ نمے گذارند کہ تا بعد جلش برسد و با منشی و دیوان سرکار صاحب خود و بالجملہ جمیع عملہ باہمدگر اتفاق و زیدہ معاملہ ہر کرا بر ہم صورتہ خواہند ظاہر نمودہ انجام میدہند و اولو الابصار تماشائے قدرت کردگار اند و ہر صاحبے سرکار علیحدہ و ہمین قسم عملہ جداگانہ دارد ہر چند حاکم جائے مخصوص نباشد باز ہم ہر جا برسد حاکم ست و احوال عملہ چنانکہ مذکور شد مردم این دیار را کہ ہمہ حکم رعایا دارند باید دید کہ حال چگونہ خواہد بود و چسان از عہدۂ فرمان پذیری چند بن صاحبان و عملہ و اتباع ایشان بیرون تو انند آمد

دوم اختلاف تمام در السنہ اکثر اوضاع و رسوم

زبان کہ مفتاح ذخائر قلوب و ضمائر و واسطۂ اظہار سرائر ہمدیگر ست فیمابین اہل ہند و انگلیشیان از کار خود معزول ست و اکثر اصحاب انگلیشیہ زبان ہندیان نمی فہمند و نیہا زبان آنہا و باین سبب اغلب اوقات صحبت ہندیان کہ ارباب غرض اند با صاحبان مذکور بنا بر عدم توجہ و ضیق فرصت کہ لازم ہر یکے از ان جماعۂ بنا بر کثرت کارہاے متعلق بنفس او ست و مغائرت لغت و نفہمیدن زبان علاوۂ آن شدہ مثل مجلس تصویر ست و ہر دو از صحبت ہمچنان فائدہ برنمی دارند لیکن چون ہندیان مفتاح اند بیشتر متصفر و در کار خود متحیر اند کہ چہ کنند و اگر دیوان یا منشی و واسطۂ افہام و تفہیم باشد برائے محتاجان دو سہ مرجع بہم رسیدہ استرضاے ہمہ ناظر و وبیرون از عہدہ مقدورے شود و بہر صورت موجب از جار خاطرہا از طرفین میباشد اگر مدت حکومت ہر یکی ازین جماعۂ کہ حاکم ہر جاست بامتداد کشد البتہ بزبان و رسوم و عادات انجا آشنا گشتہ مردم انجا را چہ اینچہ باید خوب بشناسد و یقین ست کہ کارہاے انجا نسبت بہ بیگانہ اجنبی غیر عارف بلغت و رسوم

انتخاب بسے بہتر و بخوبی سرانجام می توانند داد و چون جمیع ما یحتاج بطور ولایت خود دارند ازین جہت اکثر اہل حرفہ ہم مفلوک و محتاج و در تحصیل قوت لایموت عاجز و لاعلاج اند زیرا کہ حاکم و مالک و غنیا الحال این صاحبان اند آن بیچارہ بکدام کس رجوع آورده از پیشۂ خود نزدیکۂ خود انتفاع بر دارند مگر معدودی از اہل حرفہ مثل نباو بخیا و حداد و زرگر در زمان ایشان ہم بطور سابق بلکہ بعضے بیشتر از پیشہ ہاے خود اندک حاصلے دارند و شاید دو سہ تاے دیگر ہم از اہل حرفہ باشند کہ فقیر درین وقت تحریر متذکر آنہا نیست و پیشہ وران دیگر را نوبت بہ گدائی و آوارگی از اوطان بہمرسیدہ بسیارے جلاے وطن گزیدند و برخے بنا برحب وطن بحسرت و ناکامے ساختہ درزوایاے بیوت خود آرمیدند اما الحال در پریشانی و بیکارے کہ قوت شب میسر نبود بلاے عملہ فوجدارے کہ وجہ طلبانہ پیادگان محصل آنہا بعلت ہر تہمتے بایدو بالاگشتہ بیچارگان را کار بیکار و کار و اتحوان رسیدہ و این بلاے حکومت فوجدارے و طلبانہ آن شامل حال جمیع بیکاران بے نواست و اختصاص باعلے و ادنے در ازل و بجا نمانده و فریاد رسے غیر از خدا نماند چہ صاحبان انگلش خود از استماع احوال غربا فراغت جستہ آنہا را بفوجداران سپردند و فوجداران و عملہ ایشان رفاہ خود در تباہے اینہا می بینند و ہر روز یکے را بہ اسے رونق دستر خوان خود مے چینند بیت اگر شمع باشد شعلہ را پایندگی ✦ می کند از پہلوے مظلوم ظالم زندگی ✦ الحمد للہ کہ الحال فوجدارے از دست ہندیان برآمدہ بصاحبان انگلش تعلق دارد این تعدے موقوف گشت و روزگار اندکے بکام غربا شد ایزد تعالیٰ دامور دیگر نیز ہمین قیاس عسر را بیسر تبدیل دہد

سوم اختلاف در تعیین ارباب حل و عقد معاملات

درین دیار و زمنۂ سابقہ ضابطہ آن بود کہ احوال اشخاص و مایہ و مقدار آنہا در رسائی معاملات و کاردانی و حسن نیات دریافتہ ہر کسے را بکارے کہ لائق آن بود واگذاشتہ سرانجام آن کار چنانچہ باید بری توانست آمد و مہارت نام در شیشت آن کار داشت ہمان کار مقرر می گشت بنابرین کارہا رونق نیافتہ دنیا گلزار آراستہ می بود و در صاحبان انگلیشیہ شرائط مذکورہ منظور نیست بلکہ مدار ج نوکرے و پاس رعایت اشخاص و خواطر و سائط ملحوظ داشتہ بآن کار مقرر می شود ہر چند اجنبی محض از تمشیت آن امر باشد و گمان نے رود کہ تربیت او مخطور باشد چہ مکرر دیدہ شد کہ شخصے در جائے بکارے ماموگردیدہ و از لواحق وجوانب آن کار معرفتے بہم سانیدہ الحال عنقریب بمرتبۂ مہارت و لیاقتش خواہد رسید و وقت تفویض کارہا باو آن وقت است دران وقت معزول و دیگرے کہ نہایت اجنبیت از ان کار دارد بجاے او منصوب گشتہ می رسد و بنا بر ضابطۂ مستمرہ این صاحبان کہ ہمیشہ آمد و رفت بولایت خود دارند و ارادۂ توطن کسے را در بنجا نیست نفعدان معرفت از معاملات و عدم مہارت آن ہمہ سالانم افتادہ و انتقال زرہاے خطیر ازین ممالک بولایت انگلنڈ فرض و متحتم گردیدہ و ہر دو امر مذکور خللے ہست عظیم در انتظام و آبادے این ممالک پیشتر ہر سالے نقرہ و زرہاے خطیر ہمین صاحبان در بنجا می آورد و زر مذکور ہا زرہاے سابق ہمیشہ درہمین جا دائر و سائر بود و گاہے باشد کہ یک شخص سالہا محنت کشیدہ و مہارتے در کارہا بہم سانیدہ امیدوار مرتبۂ حکمرانے باہوشیارے و کاردانی ست ناگہان دو سہ کس تازہ وارد از ولایت کہ از کارہا بے خبر محض اند امر مرتبہ نوکرے آنہا فوق مرتبۂ این شخص ماہر ست رسیدہ بجاے او مے نشینند و آن کار کاردان ہوشیار طون و دیرہ گشتہ محروم از مرتبہ و کار لائق خود گردیدہ آزردہ خاطر بولایت مے رود و بے خبران

بجاے او نشسته بنا بر عدم اطلاع بر احوال اشخاص بدنهاد ان عیار را که با آنها رجوع آورده باغهاے سبز بدروغ نموده اند مرجع امور عظیمه سے گردانند و عیاران مذکور کارها را ضائع و انتظام مهام را برهم مے نمایند و تا این صاحبان تازه وارد بر احوال پیش آوردگان خود آگهی یابند مهمات سست و اگر احیانا آن شخص کاردان هم درمیان انیها ماند لیکن چون بناے کار بر کونسل ست گفته و کرده او تا آن سه چهار کس بے خبر هم قصد یق قول و فعلش ننمایند بکار نے آیند و فور سیدگان مذکور بالتماس برهمکاران متوسل و آرزوے مرجعیت خود بر اظهار کاردان هوشیار اعتماد و التفاتے نکرده بجز دراقی و غلبهٔ ظرف خود که سه چار کس اند نے گذارند که مرضی او پیش رود چنانچه گورنر بها در در اهنگام ورود جنرل کلاورن وغیره همین احوال پیش آمده و در اضلاع ستهم اغلب اوقات همین حالات روی میدهد

چهارم کونسل است

کونسل که ماخذش سنت شورائے ست که خلیفه ثانی در باب تعین خلیفه اختراع نمود و غرض او حرمان امیر المومنین از مرتبهٔ خداداد لائق آن سرور بود و عبارت از اجتماع آرائے اصحاب ست بر یک امر و اگر اختلاف در آرا بهمرسد هر طرف کثرت اصحاب باشد آن سخن مقبول گردد و در صورت تساوے طرفین چون صاحب کلان بنا بر رفعت رتبه حکم دوکس دارد هر طرف او باشد همان سخن مقبول و رائش صواب ست چنانچه در شورے عبد الرحمن بود و این مغالطه اگرچه نهایت استحسان دارد چه عقول و شرائع متفق ست بر حسن مشاورات اما بشرطے که مستشار مؤتمن باشد و پاے اغراض و تعصبات درمیان نباشد و این امر اکمال درین مردم و در نیجا خود نیست و در شورے هم نبود معتدا در امور کلیهٔ عظیمه که محل تردد آرا و مدخص اقدام عقلا باشد نے باید نه در هر جزویات و بدیهیات بنا برین اختلال کلے در انتظام معاملات و انفصال قضایا و تعین احکام روے داده و بناے کونسل چنین افتاده که هر قدر امور در دوسه روز حضور صاحب کلان هر جا یا صاحبان دیگر رجوع شود و اهل حاجت التماس کنند همه آنها ذخیره باشد تا روز کونسل برسد و امور مذکوره در کونسل بیان شود و وکلاے ارباب احتیاج حاضر باشند اگر ازان همه امور امرے انفصال یافت جواب آن صادر یا بدو الا امیدوار کونسل آینده باشد چون اجتماع آرائے مختلفه بچندین جهات و اغراض گاه مثل دوستی باکسے و گاه ناخوشے با صاحب حاجت گاه بنا بر اختلاف طرفداریها که یک دوکس از کونسلیه طرفے اختیار کرده و دوکس دیگر طرف دیگر گاه ناخوشے متوسطان بعضے از صاحبان با اهل مطلب از جمله متعسرات بل متعذرات ست مدتها در امیدوارے گذشته احیانا کسے کامیاب و اغلب خائب و خاسر میگردد چون در ازمنهٔ سابقه یک شخص کاردان عارف باحوال اشخاص و معاملات کارگزار و فرمان روا می بود دوسه کس عمله و ارکان سپید و سیاه و مجرو التماس احوال اشخاص جا جمتمند و مقصد او فهمیده بچنانسب سے بود همان وقت انفصال یافته حکمی صادر می شد و ارباب غرض بکام خود رسیده معاملات فیصل می گردید سالها در انتظار و عمرها بنا کامی و اضطرار نمی گذشت در ابتداے ایام حکومت این جماعه هم که یک صاحب کلان و یک نائب کارگذار مثل مهاراجه شتاب رای وغیره او مقرر بود بهر صورت کام روائی خلائق می شد و تهیه حیرت و تردد خلق خدا را لاحق نبود اگرچه مثل ازمنهٔ سابقه بریات از اغراض و اغراض نداشت اما کار بهر صورت که آنها را منظور و مناسب آن اوقات بود بزودی انصرام می یافت و ابتلاے حیرت و انتظار مردم را نمی گداخت چنانچه هنگام معزولے مهاراج مذکور

که جارج ونسترت هوشیار جنگ صاحب کلان بود و مرجع معاملات گشته بنده درخدمتش گزارش نمود که مهاراجه شتاب راے هر دو وقت قریب بنصف روز و ثلث شب متوجه فیصلهٔ معاملات و مستمع ملتمسات ارباب حاجات بود و بلا تامل کارهاے مردم اجرامی یافت الحال تدارکش بهچه صورت منظور ست گفت مثل مهاراج چون معتمد نیستم دربار عام نشستن و احوال مردم شنیدن و فهمیدن خود ازمن نمی تواند شد اما هرگاه عرضی و عرضی باشد مرا اطلاع کند طلبیده و احوالش را شنیده و فهمیده تدارکش خواهم نمود گفتم به حجاب و دربانان حکم شود که عرض همه کس مے کرده باشند همان وقت تاکید نمود چون نافذ الامر و هوشیار و کارگزار بود و بتعیت تعلیم و تلقین دیوان و منشی و هیچ کس سخنے فرمود همین قسم که گفته بود بعمل مے آورد و ازان باز این احوال موقوف گشت و مرجع کار اشخاص بسیار شده آزار ها بمردم رسید مگر چندروز مسٹر ایوان لاهم اشک چشم مردم بآستین عنایت و اشفاق پاک کرد تا بعد ازین چه شود و ظاهر ست که استرضاے یک کس آسان ست چارهٔ آزردگی شخص واحد هم مے تواند نمود اما چارهٔ رضا و غضب پانزده بیست کس بلکه زیاده که مع ارباب کونسل و عمله و اتباع آنها مے شوند از حیز تاب و توان یکے از عاجزان بیرون و از قدر طاقتش افزون ست چنانچه بعد اندک روزے از مغزولے مهاراجه شتاب راے که عید رمضان آمد و اعیان شهر و ارکان دولت بضرورت نذور مبارک باد بر و به هند وستان که بمهاراج می گذرانیدند بهر هیچ کونسلیه داد ند هوشیار جنگ باین حال که بداهت دارد بے برده و بدیگر کسی را که یک اشرفی یا یک روپیه برای گذرانیدن نذرے بایست الحال هیچ عدد باید تا از عهده برآید و این کارها فوق طاقت بیچارها ست باهمه گرفمیده در عید الضحی حکم داد که یک نذر بصاحب کلان کافی ست دیگرے نیاید و همین قسم بعمل آمد اما بعض خوشامدیان صاحب زر هند وستانی با وجود ممانعت برای اظهار حسن عقیدت خود در خانهٔ صاحبان دیگر رفته نذرها دادند باز دیگران را که مقدور داشتند بخوف آزردگی صاحبان که مبادا گمان برند که هندیان قدر بارا کم شمردند ناچار همچنان گزرندتهیدستان رضا بقضا داده درزوایاے خود خاموش نشستند

پنجم اختلاف و مغایرت اصحاب انگلیشیه در وضع دربار و اوضاع این دیار

سلاطین معدلت آئین و حکام والامقام هند وستان اوقات را برای هر کارے تقسیم فرموده قصور و فتورے دران نے نمودند ازان جمله عمده دو کار بود یکے کار معاملات مالی و ملکی دوم مقدمهٔ عدالت و داد دهی خلق خدا و برای هر دو امر در هفته دو دو روز معین نموده با آنهمه شان و شوکت و فر و عظمت دور فرد یوان کرده ملازمان و عیان رایش خود بار عام مے دادند تا همه کس حاضر شوند و عرض حاجت خود نمایند و سلاطین از احوال ملک و عملهٔ خود اطلاع یافته بتدارک آنچه حاجت باشد پردازند و ملازمان و رعایا نیز از فیوض آنها بهره یابند و اکثر یکجا نبوده در ممالک محروسهٔ خودی گردیدند و احوال ملک و رعایا را بچشم و گوش خود مے دیدند و مے شنیدند و همین قسم دو روز دیوان عدالت فرموده داد مظلومان میرسیدند و فریاد دادخواهی شنیدند و احکام و غوغاے عام خلق الله دل تنگ نے گردیدند و اصحاب انگلیشیه چنانچه درعنوان سابق اشاره بآن رفت از بار عام و اجتماع انام و استماع مقالات و کلام آنها نهایت متنفر و نفور و محترز و دور می باشند و بدین سبب احوال ملک و عموم خلق برین جماعه کمتر معلوم و بعضے خلق از فیوضات اشفاق و انعام انها که الحال بمنزلهٔ پادشاه اند مایوس و محروم می باشند سعدی چنان ست در همتے شرط زیست ✣ که هر کسترے

را بدانی که کیست ✦ اگر وقتی از اوقات برای همین کار مقرر فرمایند و مردم را عموماً پیش خود باز دهند و ملتمسات ایشان را بشنوند و بحسن خلق پرسش احوال ایشان را با خود مالوف و در عرض وقائع و سوانح بیباک گردانند اگرچه خالی از حرجی نباشد بر عدم اقبال دیرای این جماعه نیست اما فوائد بسیار برای طرفین خواهد داشت و الله ولی التوفیق و در ضمن همین ملاقات و مصاحبت فائده معرفت اشخاص این دیار هم هست هرگاه هر کسے را دانند و پایه و مقدار آنها در کار باشناسند باهر کسی سلوکیکه مناسب حال و قدر او هست می توانند نمود و هر کرا لائق هر کاری دانند از دست او کارهای خود چنانکه مرضی و مطلوب ایشان باشد می توانند گرفت و این کار بدون مصاحبت و تفحص در عادات و اخلاق مردم و مشاهده حالات هر کسے در اوقات مختلفه بنقل و حکایت اغیار خصوص در این جزو زمان که ارباب حقد و حسد و بغض و کینه بسیار اند میسر نمی توانند شد

ششم ممتنع گشتن مردم از اکثر منافع و محاصل

سلاطین سابق که بعد تسخیر ارادهٔ توطن درین دیار نمودند ممالک مسخره و ما حصل خراج آنرا خاص خود گردانیده دران هم باعطاے مشاهره و جاگیرات و التفاتے و املاک رفقاے اولوس و اقوام خود مردم این دیار را شریک گردانیدند دیگر وجوه محاصل و مدخل را بنا بر پرورش خلق این ممالک که از کدورها مضاعف اند واگذاشتند امراے مسلم و نهود و غیر اینها جاگیرات عمده و لکوک منصبداران دیگر از هر فرقه جاگیرات بقدر کفاف خود یافته امید وار ترقیات در جلد دے نیکو خدمتیها بودند و بعد اظهار فدویت و دولت خواهے از تقارب ارباح علیاے نمودند و این معنی اختصاص باقوام آنها نداشت رفقاے قدیم همقوم و ملازمان جدید اینجا از هر صنف و جنس درین باب اشتراک داشتند مجرده و ارباب استحقاق و اولاد و متعلقان جان نثاران و دعاگویان و خیر طلبان التفاتے املاک و اگذاشتند و می یافتند و وجوه دیگر از تجارت و حاصلات صناعت برای عموم خلائق واگذاشته هر چند انواع انتفاع دران بود مطلقاً التفات نے نمودند و لکوک مردم سواران و پیادگان ملازم سرکارات و سلاطین و امرا بوده پرورش مے یافتند اکثال قلیل مردے بجاگیر و ملک و التفاتے وجه توتے مے یابند آن هم بسبب عدم توجه باستماع احوال مردم اینجا و اقتدار عمال و زمینداران مفسد و ستاجران ظالم و عمله خود غرض بے دیانت انواع نقائص و خسارت دران راه یافته چنانچه در احوال اهل املاک بنا بر تعدیهاے ظهور الدیگ وغیره مذکور شد و الحمد لله اکثال در محنت یک سال که اهل املاک کشیده بفیاضی گورنر جنرل بهادر آن بلا از سر ارباب املاک زائل گردید و قلیل مردم در زمرهٔ برق انداز ان که معروف به تلنگه اند نوکر گشته و جه قوتے مے یابند همین دو صوبه چهل پنجاه هزار سوار داشت که در سرکارات ناظم و اولاد و اتباع او زمینداران مقتدر ملازم بوده مشاهره مے یافتند و تجار هم چندین هزار از کس تبغاوت مقدور از همه گرد بوده اند و از پیشهٔ مذکوره برفاه حال فارغ البال مے گذرانیدند اکنون نوکری سواران بالمره موقوف و جمیع انواع تجارت مخصوص سرکار کمپنی و ارباب انگلشیه است خواه ملازمان کمپنی و ارباب حکومت باشند خواه غیر اینها کتر کسے بی شغل تجارت ست مگر اکثر سرداران سپاه که آنها از ین کار اجتناب مے نمایند هرگاه بکام ذوی الاقتدار تجار باشند رعایا بے بیچاره را چگونه مجال انتفاع ازین کار تواند بود و هزاران اهل حرفه بنا بر عدم رجوع صاحبان بصناعات آنها چنانچه در ذکر اختلاف اوضاع و رسوم مرقوم گشت نیز از سبب وجه معاش محروم اند و مقتدران تجار ابوجوهی که مذکور شد مقدوری نمانده تا از پهلوی آنها چنانچه پیشتر متقطع بوده اند اکال هم توانند بود محل حیرت و محض قیامت الهی ست که اکثرے از مردم حرفه نیچا تا حال زنده و مع عیال و اطفال اوقات بسر برده اند اگر

چند ہزار سوار در رسالۂ سرداری کہ مشہور بشجاعت و صداقت اند مثل شیخ معز الدین خان لکھنوی و احمد خان برادر ولیر خان و شبہا اینہا ہر دو یہ ہند وستان نوکر سرکار کمپنی بودہ در ممالکی کہ بتسخیر در آمدہ ملازم باشند در اکثر محاربات خاصۂ حروبی کہ با فارسان مثل مرہٹہ و سکھان و امثال اینہا اتفاق افتد بمراتب بہتر از طرق سواران بنابر پاس آبروی خود بکار سرکار می توانند آمد و از پہلوے اینہا نفع بسیار بخلق این دیار ہم مے تواند رسید و فوائد دیگر مثل افزایش آبادے و توقیر حاصلات ملک نیز دارد

ہفتم اقتدار یافتن زمینداران و اعتماد نمودن بر ان جماعہ

از مسلمات عقلاے این دیار و سلاطین خرد مند ذوی الاقتدار است کہ اصلا اعتماد بر اقوال بلکہ عہود و مواثیق زمیندار کردہ او را این بغرض قابو طلب و کوتہ اندیش بے ادب سید انستند و نہایت اہتمام داشتند کہ جماعۂ مذکورہ فرصت تمرد و گردن کشی نیابند و استعداد و اقتدار بغی و عناد بہم نرسانند کہ مفاسد بسیار و اکثر اینہا و ہمراہ بخلق خدا مثل قطاع الطریقی و قتل و غارت مسافرین و متردین و رنجانیدن رعایا و عموم برایا و ویرانی ملک و خسارت در مالگزاری و تخلل در ملکداری از پہلوی ہمین جماعہ فسا د پیشہ بدانديشہ است و برای تادیب و گوشمال اینہا خوبداران عالی شان و عملہ دار کان مقتدر مقرر بودہ بر قول و فعل اینہا اعتماد نمی نمودند و فی الحقیقۃ درست فہمیدہ بودند الحال بر خلاف ازمنہ سابقہ و ضابطہ ارباب تجارب فائقہ زمینداران این ممالک را سرداران انگلیشی بگمان روئیہ ملک خود کہ ہر یکے از نجبای ولایت شان چند ہزار گز یا دو سہ کروہ زمین را مالک و در ان جا با عیال آرستہ فارغ البال تنعم و میزبانی مردم میگذرانند و ہمہ با ہم برابر ما انند برادر انند زمیندار ان اینجا را مرد معزز و صاحب شخصیت آبرو طلب و نہستہ زمام اختیار کار و بار زمینداریش بدست او سپردہ اند و آنہا جمیع ملک را ویران نمودہ بنجباے سکنہ اینجا را بجان آوردہ منتظر وقت فرصت نشستہ اند کہ اگر آشوبے روی نماید یکبارگی اعلام بغی و منازعت بر افراشتہ فتنہ ہاے بزرگ احداث نمایند بالفعل از مضرب دست انگلیشیان نرسیدہ و تسلط ایشان دیدہ معاشات در کار ہا می نمایند و بوسیلہ توسل با ذیال مقربان عالی را میر نجانند و اصحاب انگلیشیہ بر ضمائر و ارادہ ہاے فاسد اینہا پی نمی برند یا مصلحتی داشتہ باشند کہ بر ما مجہول ماندہ است

ہشتم چنانچہ اشعاری بآن رفت

گورنر و ارباب کیبٹ در صدد ارجواب ملتمسات مردم و احکامی کہ دربارۂ آنہا باصحاب کونسل اطلاع و اتباع دیگری باید نمود بہ اشتغال بکار ہاے خود و عدم فرصتے کہ از ہجوم مشاغل دارند نہایت درنگ می فرمایند و ازین ممر عالمی شکستہ خاطر و در کمال حیرانی و پریشانی ست اگر وقتی برای این کار و تخصیص باستماع ملتمسات ارباب حاجات و رسانیدن بگورنر بہا در و ارباب کیبٹ وغیرہ مقتدران مقرر گردد و در صدد ارتکاب آن در نگ نشود در فاہ عالمی در کمال سہولت و آسانی و اختمار نیکنامے صاحبان در عدل گستری و رعیت پروری می شود و برای اصحاب انگلیشیہ مباحثی ندارد و اللہ الموفق المنۃ اللہ تعالی کہ بعون تحریر این سطور کیبٹ خود برائے این کار ہا قرار یافت و الم انتظار از ارباب حاجات اندکی بر خاست

نہم چنانچہ گزارش یافت

کہ در سر انجام کار ہا کار دانی شرط است نہ مراتب نوکرے و رفیق پروری اگر پاس مراتب نوکری مرجوع داشتہ انگلیشیان

کاردان سلیم النفس هوشیار در اضلاع مقرر شوند و اول احوال آنها دریافته هرگاه شائسته آن کار باشند بعد تفویض کار بآنها اعتماد نموده ساخته و پرداخته آنها را مسلم دارند و برای هر ضلعه دیوانی کاردان که هوشیار معتمد و کارگزار متدین باشد بطور قانونگوئی که اسلام شاه در هر پرگنه مقرر کرده بود از حضور مقرر شود و در انقلاب کونسلیه ها بدون تقصیر معزول نشود چون ارباب کونسل خاوند و کارگزار ند کور نوکر باید آداب نوکری را کارگزار بعمل آرد اما صاحبان اوراد املازم کمیٹ و دو تخواه کمپنی دانسته صلاح او را در معاملات اضغای فرموده باشند و دیوان دفتری ملازم خود را مرجع معاملات نگردانند چنانچه در عهد جارج و نسترت هوشیار رنگ و مسٹر ایون لا بهادر دلاور جنگ بود و هرگاه خیانتی ازین نوکر کارگزار ثابت و ظاهر گردد سزایش بقدر جرم یا بدتا دیگر هم کاران او عبرت یافته از راستی بیرون نروند و هرگاه بنای مشوره و کونسل ضرور باشد در عهده ارباب کونسل تقلیل فرموده زیاده از دو کس مقرر ننمایند چه کثرت ارباب حکومت موجب اضطراب و تفرقه خاطر رعیت و عهده برآئی بیکارگان از استرضای جمیع کثیرے متعذر است چنانچه ذکرش گذشت و در تعیین متصدی آبکاری و کل عمله و فعله فوجداری و غیره فحص بلیغ بعمل آورده کسی که معامله دان کارشناس و خیر خواه عموم الناس باشد مقرر شود بلکه حاجت بطور فوجداری انیکه احوال مقرر اند مطلقاً نیست کوتوال لائق کار که هوشیار کم آزار باشد برای شهر باد در مفصل عمال نیکو خصال کافی اند و هرگاه انها هم که تقرر یابند اندیشه رسائی مردم تا کمیٹ و باز پرس معاملات خود با مردم آن ضلعه که در انجا متعین اند داشته باشند یقین ست که کارها بر وفق گراید و خلق بسیارے از انواع ابتلا و آفات برآید و معنی سرورے و جهاندارے ظاهر و عیان و خلق او تعالی شانه رطب اللسان احسان و ثنا خوان حکام محسن باشند و لسئلة التوفیق ائمه خیر صاحب در فیق سعدی خدا ترس را بر رعیت گمار + که معمار ملک است و دانائے کار + بد اندیش تست آنکه خونخوار خلق + که نفع تو جوید در آزار خلق + ریاست سپردن بآنها خطاست + که از دست شان دستها بر خداست + نکو کار پرور نه بیند بدی + چه بد پیشه وری خصم کار خودی + بحمد الله که فوجداری بصاحبان انگلیشیه مقرر گشته این بلا هم از سر خلق خدا برخاست

دهم در امور معدلت گستری و رعیت پروری

الحال که خلق این دیار عموماً رعایائے صاحبان انگلیشیه اند و حامی غیر از خدا و مراحم و اتفاق انیها ند ارند باید جانب ملازمان خود و اقوام و مقربان ذوی الاحتشام چنانچه آئین سلاطین عدالت قرین بود ملحوظ نداشته احقاق حق همیشه مقصود باشد که نیکنامے دنیا و نیکخشنودے خداوند اعلی و ادنی و تسخیر قلوب و موجب استرضائے حضرت علام الغیوب ست و وسیله بقائے عمر و دولت و ازدیاد و بسلطنت ملک و سلطنت چنانچه سعدی گوید بیت که حق مهربان ست بر دادگر + ببخشاید و بخشایش حق نگر + و عمله این کار باید از جمیع عمله و فعله بے آزار تر و رضا جوے پروردگار قادر ازدین و دیانت معمور و از طمع و رشوت و پاس خواری مردم نفور باشند و باین حال از اولیائے نعم بنا بر حفظ آبروهائے خود خائف بوده غیر رضائے الله تعالے و اطاعت امر او مرضی آقا امر دیگر منظور ندارند و هرگاه چنین کسان یافت شوند و چه مشاهرهٔ آنها بقدر کفاف از سرکار آن مقدار معین و مرحمت شود که از طرف اوقات گزارے خود مع عیال و اطفال فارغ بال بوده دامن عصمت و دست خود بلوث حق السعی و رشوت نه آلایند الحمد لله که این کار هم بصاحبان تفویض یافته دست دارو غه هائے هندی ازین کار کوتاه شد و بندگان خدا را اطمینان و آرامشی میسر آمد

یازدہم عفو و اغماض در جرائم و تقصیرات محقر

چہ کمتر کسے معصوم تواند بود انسان بمقتضاے دواعے چند مرکب ست بسہو و نسیان اگر ہمہ جا و بر وقت جزا و سزا ملحوظ و منظور باشد کمتر کسے از آفت سیاست محفوظ و مصئون تواند ماند بیت سراسر غبار ست این پہن دشت ✣ ازین چشیم پوشیدہ باید گذشت ✣ و در جزا دہی ہا اکتفا بمضوابط رائجہ آن دیار نمودن و لحاظ مرتبہ آبروے ہر فردے از افراد فرمودن چہ مردم ہر کجا بہر چہ معتاد باشند بآن روئے سازند و وحشت نمی نمایند اما بر غیر آنہا قیامت ست خصوص اوضاع و قواعد عدالت پادشاہی اصحاب انگلیشیہ کہ وکلاے انگلیشیہ اند و صاحب معاملہ برتبہ او بے ملازم ایشان و عدالت فصول و موسمہا دارد عمرہا انتظار آن باید کشید و تا انفصال قضایا ہیچ نے باید فہمید کہ چہ شود و چہ خواہد گردید و پایان کار بچہ خواہد انجامید و بمجرد دعواے کسے مدعا علیہ خواہ محق اشد و خواہ غیر محق اگر وثیقہ ضامنی معتبر کہ دوبار بدعوے زر داشتہ باشد داخل کنند بیچارہ حق ذا حق مقید میشود و اگر ضامن بہم نرسید و معاملہ صورت انفصال بالتسکین نیافت باید تا دوازدہ سال اگر تقصیر دارد و اگر ندارد مقید باشد و برائے ترجمہ و الفاظ سر چہ قدر حروف کہ بزبان انگلیشی ترجمہ کردہ شود چہ قدر اشرفی بترجم باید داد و با وجود ہمہ عسرت و پریشانی کہ مردم ہندوستانی را لائق ست باید یک ماہ را بمجرد حضار حاکم عدالت کلکتہ بنا بر جواب دعوے خواہ حق باشد و خواہ باطل یا فقط برائے گواہے یا بہمین قدر علت کہ معاملہ مرجوعہ کسے را یکبار شنیدہ یا بہر صورت بر ان اطلاعے دارد اگر چہ گواہ ہم نباشد باید اہل و عیال خود را در ابتلاے فقر و ناداری گذاشتہ در ان مکان بد آب و ہوا رود و تا رسیدنش در انجا اگر موسم عدالت نماند یا حاکم عدالت خود برائے تبدیل ہوا بجاے دیگر رود یا بدیے موجب دنا حق ماہا در انجا بگذراند و دیگر انواع بلایا و محن دارد کہ کسے در انجا ہا گاہے ندیدہ و نشنیدہ شاید عمرہا ہم اگر بگذرند اطلاع بر ان ضوابط متعذر ست با این احوال بیاید دانست کہ چہ مصیبتہا دانستہ خواہد بود در ان بلاہا مبتلا گشتن و از اہل و عیال و اوطان مالوفہ کنار گرفتن و پایان کار خود کہ کجا خواہد انجامید در نیافتن اعاذنا اللہ تعالے و جمیع عبادہ من ذلک الشرور و الافات انہ مجیب الدعوات

دوازدہم اعتماد بر اظہار عملہ و فعلہ معین فرمودن

خصوص ہنگامی کہ کسے از دست آنہا یا شرکاے آنہا نالشی و شکایتی داشتہ باشد خاصہ در امور عظیمہ مثل قتل و خون یا عرض و ناموس یا مقدمہ مال بسیار چہ درین صورت امکان ندارد کہ مظلوم بداد خود رسد و حق بحقدار عائد گردد باید گور ز نہا در و ارباب کیٹ و حکام اضلاع پیش ہر کہ ستم رسیدہ حاضر گردد کارہاے عمدہ را پس سر افگندہ بہمگی ہمت متوجہ استماع مقالات او گردد و بغور و تحقیقات حکایت مدعی و مدعا علیہ بر داختہ رضاے اللہ تعالی و فریاد رسی و داد دہی مظلوم بیچارہ منظور دارد و سعی بلیغ در کشف سرار و استار نماید و بعد تحقیق و تنقیح علے ما ہی علیہ بدون آنکہ با یکی الفت و با دیگرے کلفت باشد انفصال دادہ احقاق حق فرماید و اللہ ولی التوفیق سعدے شیرازے بیت مراد ما نصیحت بود و گفتیم ✣ حوالت باخدا کردیم و رفتیم ✣ ایضاً لہ گر نیاید بگوش رغبت کس ✣ بر رسولان بلاغ باشد و بس ✣ و ما علینا الا البلاغ و اللہ ولی التوفیق علے ضمانہ کہ لایلیق بکرمہ و کبریائہ کہ این نامۂ و صحیفۂ گرامی بدستیارے خامۂ مکسور اللسان این عاجز مستمد فیوضات سنے غلام حسین بن ہدایت علی خان بن السید علیم اللہ بن سید فیض اللہ الطباطبائی الحسنی عفا اللہ عنہم بالنبی و الوصی

والهما المعصومین صلوة الله وسلامه علیهم اجمعین صورت انجام ونمط ارتسام یافت اگر حیات مست بنیان بعون الله الملک المنان وفا نماید تتمهٔ حالات ووقایع عهد محمد شاه واحمد شاه وعالمگیر ثانی وسوانح عهد پسرش شاه عالم پادشاه از ابتدا سنه سیت وسوم محمد شاه مطابق سنه یک هزار ویک صد ونیجاه وسوم هجرے نبوی صلی الله علیه وآله بزبان قلم داده آید منه الاعانة والتوفیق انه خیر راحم وشفیق تم الکلام فی هذا المقام یوم الاحد ست وعشرین من المحرم فی سنة خمس وتسعین من المائة الثانیة بعد الالف من الهجرة المقدسة علی صاحبها السلام والتحیة

تمام شد جلد دوم

خدا بخشنده ایست کریم که بیمیزان بر بندگان خود میبخشاید و روزی خلایق بکفایت میرساند

درین زمان فیض اقتران از کتب معتمدهٔ تواریخ هندوستان جنت نشان خصوص سلاطین دهلی تاریخ صداقت آئین

سیر المتاخرین

جلد سوم

تصنیف شریف مترجم لطیف آمده خان صحیح زبان صحیح بیان بالتماس بنیظیر بیعدیل عطارد تحریر مستند جهان منشی غلام حسین خان بهادر

جناب منشی نولکشور طبع آباد گاشته دربار عالی بانواع زیور حسن کامل گشته

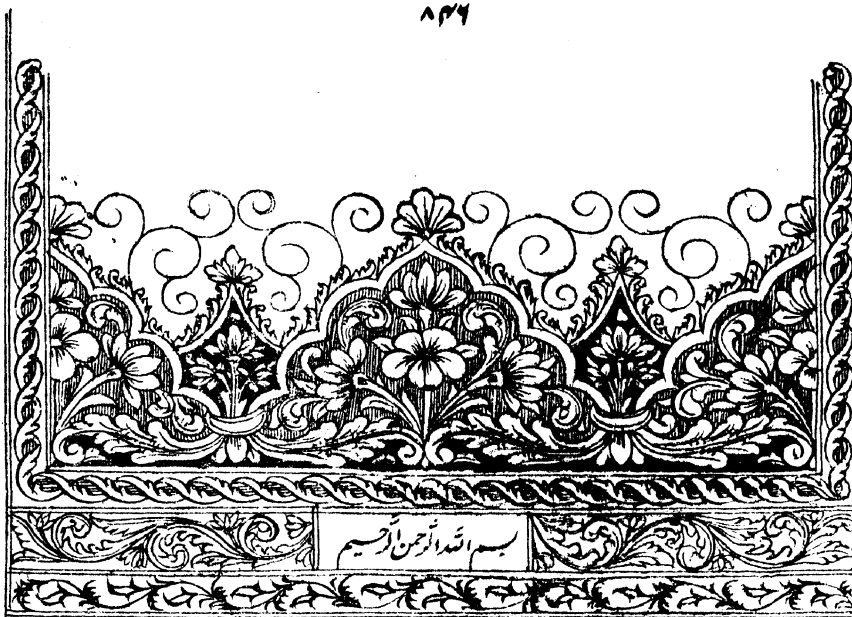

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد وثنائے پادشاہ علی الاطلاق وشکر وسپاس خالق انفس وآفاق جل جلالہ رہموسعہ داران عرصۂ افلاک وگوشہ نشینان زاویۂ خاک بلبغات مختلفہ ودلنشتی باہزاران زبان ہمداستانند وگدایان بارگاہ کرمش از طبقات ہم بفیوضات آسمانی وتائیدات نہانی خسروان جہان وسلاطین دوران راتاج بخش ومملکت ستان قدر ودنا معدود ومعلوم ومغیر محمد ودشمار آستان ملائک آشیان صاحب سخر افلاک مسیر جہانگیر عرش سریر قلعہ کشائے افلاک زمان فرمائے کشور اطلاک سرافراز کونین عارج معارج قرب قاب قوسین ناسخ ادیان وملل خلیفۂ خدائے عزوجل سید الانبیاء والرسل مبعوث علی اہل بیت محمد کہ لولاک درشان اوست جہان جملہ مرہون احسان اوست صلی اللہ علیہ وعلی آلہ الدین درتوامنزلتہ بالاستحقاق ووجب طاعتہم علی الامم فی الافاق اذہب اللہ عنہم الرجس وطہرہم تطہیرا ویسر لہم ہدایۃ الخلق وامارتہ تیسیرا اما بعد براے پیشگاہ ضیائے مستنیر ان آثار ومتفحصان اخبار مخفی نماند کہ درکتاب سیر المتاخرین من اثنا عشرۃ الی خمس وتسعین من المائۃ الثانیۃ بعد الالف کہ این اقل الخلیفۃ بل لاشئی فی الحقیقۃ غلام حسین بن ہدایت علی خان بن السید علیہم اللہ بن السید فیض اللہ الحسنی البلگرامی عفا اللہ عنہم بعفوہ ورحمتہ متصدی تحریر آن گشتہ واحوال عہد پادشاہ مغفرت پناہ محمد شاہ رتاسان بیست ودوم محمد او مطابق سنہ یک ہزار ویک صد وپنجاہ ودو ہجرے نبوئے دران کتاب نوشتہ بعد ازان احوال بنگالہ وعظیم آباد در اندک زمانے بسوانح آنجا ہا مسلسل بزبان قلم دادہ باتمام رسانید تتمہ احوال زمان زندگانی پادشاہ مذکور وسلاطین از منشہ ما بعدش موعود ومنوط کہ نگاشتہ دفتر دیگر آراستہ آید بنابر ایفائے وعدو وداے عہد شروع تحریر آن نمودہ ازو اہب بے منت وبخشندۂ بی صنعت مامول ومسئول است کہ این اجزا واوراق را صورت انتظام والتیام وآغازش را سرانجام وانجام را ختتام بکرمش فرماید وزبان خامۂ بکسور اللسان این فقیر قاصر البیان سراسر تقصیر را از زلل وخطیات تحریر مصانت فرمودہ پذیرائے افوار انظار گردانند علے

کل شئ قدیر و بالاجابة جدیر

ذکر معاودت آصف جاه نظام الملک که بازندگی و بهانهٔ شکار برآمده بود بشاهجهان آباد و ملازمت پادشاه نمودن و بخوشنودی رخصت شدن و رفتن بصوبت دکهن و بعضی سوانح بار دیگر

روز پنجشنبه هفتدهم محرم الحرام سنه یک هزار و یک صد و پنجاه و دو هجری نظام الملک که بهانهٔ شکار و آزردگی عازم داخل شاهجهان آباد گردیده در نواح شاهجهان آباد چند فرسخ از منی عیش عشرت می پیمود و بعد رفتن عمدة الملک امیر خان بصوبهٔ الهآباد و داخل شاهجهان آباد گردیده ملازمت پادشاه نمود بعد ماهے چند شنود که پیرش نظام الدوله نام جنگ با خواهی سفلگان سبک سر مسلک یعنی وخود سرے پیموده سر از اطاعت باز زد آصف جاه ناچار گشته بنا بر اصلاح حال او روز دوشنبه چاردهم جمادی الاولی در سنه مذکوره از محمد شاه رخصت گرفت و غازی الدین خان فیروز جنگ پسر خود را خلعت نیابت امیر الامرائے و نائبنده و پوشانیده عازم دکهن گردید و نانه ده ماه فیمابین بجواب و سوال و نصائح و معاذیر گذشته آخر الامر بضرورت و ناچاری بیستم جمادی الاولے سنه یک هزار و یک صد و پنجاه و چار هجرے در سواد اورنگ آباد بجانب غربی بلدهٔ مذکوره با پدر و پسر جنگ واقع شد و نام جنگ مجروح گشته بدست پدر اسیر آمد

ذکر رحلت مؤتمن الدوله محمد اسحق خان بهادر و رجوع شدن خدمت خالصهٔ شریفه بعبد المجید خان کشمیرے و مجمل سوانح دیگر

بعد رفتن عمدة الملک بر صوبهٔ الهآباد تقرب مؤتمن الدوله محمد اسحق خان باوج آسمان رسیده محبوب ترین امرائش بادشاه و کلمهٔ آخرے که در بارهٔ اعتماد الدوله و آصف جاه گفته بود نزد نهایم اغراض صدق بود و خدمت دیوانی خالصهٔ شریفه با دم رجوع گشته چندین هزار سوار و رساله او ملازم سرکار پادشاه بود ند بداغ قاف که آخر حروف نامش بود و اعتبارے که پادشاه را باو بود بر هیچ امیرے ند اشت چون اوج اقتدار او نهایت رسید دست قضا روزنامچهٔ عمرش در نوردید شبودے چند در بینی او بهم رسیده ورم قاتلے نمود و پنج و شش روز تپی عارض گشت ناگهان روز دوشنبه دوم ماه صفر سنه مذکوره جهان فانی را دوامی گفته برحمت الهی پیوست روز سه شنبه غسلش ماه مذکور خدمت دیوانی خالصهٔ شریفه بعبد المجید خان کشمیرے اختصاص یافته بعطائے خلعت خلش نیز هم سرفرازے یافت و روز جمعه نهم ماه مذکور پسر پسر محمد اسحق خان مرحوم ملازمت محمد شاه نموده بعطائے خلعت مانند و مهربانی بسیار مستمال شد ند میرزا احمد پسر کلان او بخطاب پدر محمد اسحق خان بهادر ملقب و آخر مورد عنایات پادشاهی زیاده از پدر گردید و بحمت پادشاه با و بجائی رسید که می گفت اگر محمد اسحق خان میرزا احمد را نمیداشت نمیدانم چه طور زندگی سے کردم و پسر میرزا احمد اسحق خان را بطور سلاطین در عهد طفولیتش بر تخت پیش روے خود خلاف ضابطهٔ سلطنت می نشانید و هر دو پسر دیگر مؤتمن الدوله اسحق خان نیز معزز و مکرم بوده اند و سطے میرزا علی خان و سوے میرزا احمد علی سالار جنگ و هجدهمین ماه یازدهم صفر بامید اوهر هفته بازار بدنی در گذشت و روز شنبه تمام ربیع الاول سنه مذکوره خلعت صوبه داری مالوه به عظیم الله خان طهیر الدوله شوهر خواهر اعتماد الدوله با نتقال بامید اوهر هفته عنایت شد داد تمیز روی هاکه داشت قبول نمود و نقل مکان هم کرد اما کارے از پیش نبرد چه حسن تردد از و مسموع نگشته روز پنجشنبه بیست و چهارم ربیع الاول سال مذکور خلعت چهار پارچه خدمت فوجدارے پنالا بسمت دلیر خان مع شمشیر عنایت شد و روز سه شنبه سوم ربیع الثانے خان مرقوم خانه کوچ

از شهر شاه جهان آباد بیرون رفت و تا رسیخ بیست و چهارم مذکور خلعت مهربانی و استقلال خدمت خویداری دوآبه بسجاعی خان ثانی پدر زن معین الملک پسر اعتماد الدوله قمرالدین خان عنایت شد و دهمین سال روز سه شنبه هشتم جمادی الاولی انتظام الدوله پسر کلان اعتماد الدوله برفتن صوبه خود دار الخیر اجمیر که باستقلال مظفر خان برادر خان دوران امیر الامرا بعد سانحه نادر شاهی یافته بود رخصت شد و روز دوشنبه چهاردهم ماه مذکور صمصام الدوله پسر امیر الامرا خان دوران صمصام الدوله هزاری منصب اضافه یافته هفت هزاری شد و همدرین سال شادی کتخدائی میر فخر الدین خان پسر اعتماد الدوله با دختر مظفر خان برادر خان دوران شب شنبه بیست و سوم رجب و شادی کتخدائی انتظام الدوله پسر کلان اعتماد الدوله با دختر امیر الامرا خان دوران شب دوشنبه غره ماه مبارک رمضان بعمل آمد و روز سه شنبه سوم محرم الحرام شروع سال پنجاه و چهارم از مائه دوازدهم هجری نبوی صلی الله علیه و آله نوروز شد

ذکر سوانح سال پنجاه و چهارم از مائه دوازدهم هجری

شب شنبه بیست و چهارم شعبان سنه مذکوره دختری از بطن صاحبه محل در خانه محمد شاه متولد گشت و این صاحبه محل دختر صفیه سلطان بیگم خاله ملکه زمانی خواهرزاده سادات خان ذو الفقار جنگ ست که محمد شاه بتعشق او را بعقد ازدواج خود آورده بود و چون عظیم الله خان انتظام صوبه مالوه و انتزاع آن از دست مرهٹه نتوانست مورد بی التفاتی پادشاه گشته از نظرش افتاد ذخیره سرپیاله بسیار داشت ازین جهت اعتماد الدوله وزیر هم که برادر زن او و دیگر قرابتها داشت آزرده می بود ناگهان باقتضای تنگ ظرفی ها از پادشاه اظهار آزردگی نموده از حویلی علی مردان خان مرحوم که در انجا مانند اذن و رخصت کوچ نموده در چار باغ وزیر نقل مکان کرد پادشاه برو غضب ناک گشته از منصب صدارت معزول فرموده بشریعة الله خان صدر سابق منصب مذکور عنایت نمود و خدمت دار و غگی گرز داران باغ خان و فوجداری سهارن پور بحفیظ الدین خان عنایت شد و اغرخان وغیره رساله داران پادشاهی بنابر حراست عظیم الله خان مقرر گشته گرد پیرامونش اقامت گزیده پاسدارش می کردند آخر بعد شش و هفت روز نهضت کشیده بخانه خود معاودت نمود و ملازمان خود را برطرف نموده منزوی شد و در همین سال بعد عید الفطر ستاره دنبه بمقدار یک گز از سمت راس مائل بجنوب در برج جدی نمودار گشته هر روز مرئی می شد که بطرف شمال میرود و قریب یک ماه مانده بعد ایام ماشوره معدوم شد و روز چهارشنبه سیزدهم محرم الحرام شروع سال پنجاه و پنجم از مائه دوازدهم هجری نبوی صلی الله علیه وسلم نوروز شد

ذکر سوانح سال پنجاه و پنجم از مائه دوازدهم هجری نبوی که سال بیست و پنجم جلوس محمد شاهی است

روز پنجشنبه پانزدهم جمادی الاخری سنه مذکوره قاضی القضاة تاج محمود خان انتقال نمود و روز جمعه بیست و سوم ماه و سال مذکور خدمت قضا بمراد الدین خان مفتی مرجوع و خان مذکور بعطای خلعت خدمت مسطور معزز گشت و روز یکشنبه دوم رجب سال مذکور شریعة الله خان صدر الصدور پسر میر جمله فرخ سیری انتقال نمود و درهمین ماه و سال قران ملوثین در آخر برج اسد موافق زیج جدیدکه بسی راجه جی سنگه کچواهه و اهتمام میرزا خیرالله و شیخ محمد عابد مهندس در عهد محمد شاه پیرایه آغاز و انجام یافته و در اول سنبله موافق زیج الغ بیگی شد و روز شنبه هفدهم شوال المکرم سال مذکور باز عظیم الله خان بی اذن و اطلاع

وزیر و بادشاه از خانهٔ خود گریخته قاصد لاهور گشت و همان روز برای تعاقب و گرفتن آورد نش پسران اعتماد الدوله وزیر و جیا رقلی خان بیگلیاشی سردار سوار ان ملازم تو پخانه با دشاهی با دو هزار سوار و رساله کابلی و افواج دیگر متعین شدند و عظیم الله خان باستعجال تمام قطع منازل نموده در پنجشنبه روز بلاهور رسید و ذکریا خان ناظم لاهور که با عظیم الله خان همزلف بود و اسبابهٔ خود بدلاسا برده فیل و اسپ و دیگر لوازم عمارت از سر نو آراسته داد و پسران وزیر و ملازمان بادشاهی را ضیافتها نموده و تقدمات فرموده عظیم الله خان را احوالآنها کرد و خوشنود روانهٔ حضور ساخت و آنها مع عظیم الله خان روز پنجشنبه چهارم ذی الحجه سنه مذکوره بشاهجهان آباد رسیدند و عظیم الله خان در قلعه بادشاه بعد چند روز مقید گشت و در آخر شوال سال مذکور قران حسین در برج سنبله گردید و روز دوشنبه هفتدهم ذی القعدة الحرام سنه مذکوره پادشاه بتقریب سیر و شکار در باغ متصل قصبهٔ لونی رفت و روز بیستم ماه مذکور پادشاه را اتر مرض خناق و ذرات کعب که از پیشتر بود اشتداد پذیرفته آماس در خارج بدن و تضییق در مجاری اکل و شرب و تنفس بهم رسیده تصدیع بسیار کشید و شب پنجشنبه بیستم قصد نمود و زلو چسپانیدند و صحت نیافته آخر شب یکشنبه سلخ ماه مذکور داخل قلعه گشته شفا یافت و روز پنجشنبه بیست و چهارم محرم الحرام شروع سال پنجاه و ششم از مائهٔ دوازدهم هجری نبوی صلی الله علیه وسلم نور بر زد

ذکر سوانح سال پنجاه و ششم از مائهٔ دوازدهم هجرت مطابق سال بیست و ششم جلوس محمد شاهی

روز دوشنبه هشتم جمادی الاولی سنه مذکوره سعد الدین خان میر آتش که خانسامان پادشاهی هم بود در حضور برای کورنش عالمگرشته آخر شب نهشنبه بلای هیئهٔ مجتمعه قبلاگردیده و بدر و معده که بهمان جهت عارض داشت بعالم آخرت شتافت و روز جمعه دوازدهم ماه و سال مذکور حفیظ الدین خان پسرش بعطای خلعت ماتمی و بحالی خدمات پدر مع اضافهٔ هزاری منصب و پالکی جمالدار سرافرازی یافته پنجهزاری و میر آتش و خانسامان پادشاهی شد و در ابتدای ماه رجب سال مذکور فرامین و شقه های خاص شاهی بعمدة الملک امیر خان بهادر و ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ و زکریا خان بهادر ناظم لاهور و ملتان و راجه بخت سنگه راتهور و راجه دهیراج جی سنگه سوائی و دیگر امرا متضمن طلب حضور شرف صدور یافت باصف جاه هم حکم آمدن بحضور رفت اما بنا بر ضعف پیری و آسائش و جاه حکمرانی شش صوبهٔ دکهن چون غرور تمامی داهی نبود عذر خواسته نیامد و کرهت بر تسخیر ملک کرناتک بسته اول قلعه ترچناپلی را محاصره نموده مفتوح کرد بعد ازان ملک ارکاٹ را از قوم نوابت منتزع نموده و راجه دهیراج جی سنگه نهم شعبان که دسهره بود یا سیزدهم ماه مذکور علی اختلاف الروایات فوت شد و سرانی از زوجهای او مع دو دوسه سنه خاوند پا تر باجساد راجهٔ مذکور بدستور معین و مستمر که عادت هنود است سوخته باصطلاح هندستی شدند بفتح سین مهمله و کسر نای مثنات فوقانی یای زده

ذکر ورود عمدة الملک امیر خان بهادر و ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ در حضور و آمدن میرزا پهلوی پسر زکریا خان خواهرزاده وزیر از لاهور

بعد ورود شقه های بادشاهی صفدر جنگ که از سابق دم اخلاص و اتحاد با عمدة الملک زده خود را از جمله متوسلان آن والا دودمان میشمرد بنای قبول و امتناع امر مذکور بر پا و اشاره عمدة الملک گذاشت عمدة الملک

وفاق واتفاق چنین مقتدرے باخود در حضور ضرور و اصلح امور شمرده ترغیبات فراوان نمود صفدر جنگ حسب الاشعار او تهیهٔ اقامت حضور درست دیده در فکر سرانجام ضروریات افتاد و لاجرم لک لکهٔ خود را که اول ادنی ملازم سرکار او و از خدمتگزارے وحسن اخلاق باعلی درجهٔ اقتدار رسیده بود به نیابت صوبه تجویز فرموده و چند روزے بنابر احضار عمال و ملازمان سرکار و اسباب اسفار توقف نمود و عدهٔ رسیدن بدار الخلافه شاه جهان آباد بعد اندک زمانے از ورود عمدة الملک باو داد و عمدة الملک مدتی پیشتر قبل از صفدر جنگ از صوبهٔ الله آباد کوچیده روانهٔ دار الخلافه گشت و سید محمد خان ایرانی را که از قبل او حاکم کوره و در شجاعت آیتے بود در صوبه نائب گذاشت و روز یکشنبه بیست و نهم ماه مبارک رمضان از سال مذکور طرف مبارک قلعه مبارکه شاهی بر ساحل دریاے جمنا رسید و آخر روز شنبه غرهٔ شوال روز عید وزیر الممالک اعتماد الدوله بهادر باستقلال عمدة الملک آمد و هر دو سپهسر بسوارے یک فیل داخل شهر شاهجهان آباد گردیده وقت تمام عمدة الملک بشرف کورنش بادشاه و تقبیل قوائم سریر سلطنت مشرف و مفتخر گشت و در اواسط شعبان سال مذکور فقیر همرکاب والد مرحوم و شروع شباب روز سے که ساعت نهضت صفدر جنگ از فیض آباد آورده بارادهٔ حضور بمقر بود بلدهٔ مذکوره که مرکز دولت صفدر جنگ بود رسید میر بیگ خان داروغهٔ دیوان خانهٔ صفدر جنگ حسب الامر آقاے خود باستقبال والد مبرور آمده مرحوم مذکور را بملازمت صفدر جنگ برد و الدملازمش نموده چون فوج و سواری او تیار و انتظار ساعت مختار بود ساعتے در خانهٔ میر بیگ خان توقف فرمود بعد ساعتی عبد الرحیم خان منجم باشی آفتاب را در ضبط لاب دیده بصفدر جنگ اخبار نمود و صفدر جنگ سوار گشته داخل پیش خانهٔ خود که قریب سه اتابادی داشت گردید و بعد روز سے چند اوائل شهر رمضان المبارک کوچ فرمود و مع اهل و عیال روانهٔ دار الخلافه گشت و بر لب دریاے گنگا رسیده تا مین فتوح و مکن پور که قرار شاه مدار است سه چار روز مقام نموده بپشتن پل از کشتی ها سے رکاب زمان داد بعد تیار سے پل راجه نول رائے نائب صوبه رامرخص گردانیده خود عبور نمود و الد را فوجداری سرکار خیر آباد داده همراه راجه نول رائے رخصت می کرد و سے گفت که شما رنج سفر کشیده رسیده آید چند روز آسوده اگر صحبت میان شما و نائب برار باشد نخواهید ماند و الا بحضور باخواهید آمد و الد مبرور تعجب راجه نول رائے نه پسندیده همراه او وقت عید در فتوح کول جا پیر آمد صفدر جنگ دران روز مقام نموده مراسم عید که عبارت از رفتن مصلی و استماع خطبه است خیمه از لشکر بفاصله برپا کرده تقدیم رسانید و بعد ازان طے منازل فرموده متصل بدار الخلافه رسیده شاه محمد خان بهادر خیر جنگ پسر سیادت خان برادر سعادت خان برهان الملک که خالوزاده صفدر جنگ و برادر سے خود امیر سے بود مع راجه کهیمی نرائن وکیل صفدر جنگ دو سه منزل پیشتر باستقبال آمد و صفدر جنگ بتاریخے که این وقت فقیر متذکر آن نیست بر لب دریاے جمنا رسیده از جائیکه منزل بود جریده باکمال تجمل مع فوج مغلیه و هندوستانی که هر یک سوار خوش اسپ و خوش براق بود خصوص فوج مغلے که لباس بدن از سقلات مشتمل و سادهاے نقره دار سیان ولایت و گزیدند و عمار یهاے افیال زرتاری و حوضه هاے طلائی و نقرهٔ دسته نشان فیلی در نهایت شکوه با فوجے بنیوه بود که البته کم از ده هزار سوار سخوا هد بود و محاذی قلعه بادشاهی اول روز رسید اتفاقا شب بارانی باریده هوا صاف بود صفدر جنگ موافق ضابطه روبسوے برج شمن دیوان خاص که طلائی ست و مثل خورشیدی درخشید از فیل فرود آمده سلام و آداب تسلیمات اربعه بعمل آورد و لمحه استاده بعد گرفتن عطاے گل از قبیل طره و حمائل که پادشاه معجوب خواجه سرا سے محلی فرستاده بود باز سوار شده به فرودگاه برگشت پادشاه هم از تماشاے فوج و سوار سے او که از برج شمن سے نمود محظوظ شد و آخر روز پنجشنبه یازدهم ماه شوال سال مذکور که ساعت مختار ملازمت پادشاه بود نزدیک بقلعهٔ

در ریگستان آن طرف چمنا خیمه های عظیمه دو درجه برپا گشت و صفدر جنگ مع فوج و اسباب حشم و تجمل خود بر پل گشتیها که حسب الامر پادشاه تیار بود عبور نموده در خیمه های ایستاده خود نزول نمود و احتماد الدوله وزیر الممالک قمر الدین خان چون بهاء در نصرت جنگ باستقبال او آمد خیمهٔ اول پر از ملازمان صفدر جنگ بود فرمان داد که ملازمانش در میدان خیمه بر زمین نوشها نشینند و خیمه را پر از رفقای وزیر خالی گذارند مردم وزیر اول آمده درآن خیمه اجتماع نمودند بعد ازان وزیر آمده در میان مردم خود تا سر دروازهٔ خیمه دیگر گذشت و در انجا لمحه توقف نموده معدودے از مقربان عمدهٔ معتمد را همراه گرفته اندرون رفت صفدر جنگ نیز با معدودے از عمده رفقاے خود که ازین جمله بود والد مرحوم نشسته انتظار وزیر می کشید چون وزیر را دید از مسند برخاست و تا نصف صحن خیمه استقبال نموده باهم گرمجوشی سلام و معانقه بعمل آوردند و در خیمه بر یک مسند نشسته ساعتی صحبت اختلاط داشتند بعد ازان متعارفات مطروبان و گذرانیدن خوانهاے اقمشه و جواهر و اسپان و فیال بعمل آمده وزیر رخصت شد که پیشتر رود و صفدر جنگ متعاقب او آید چون وزیر رخصت صفدر جنگ در پے او بگرفتن تمام سوار شده وقت شام ادراک سعادت کورنشات پادشاه نموده داخل چوکی دار الشکوه که از عهد برهان الملک بعنایت پادشاه در قبضه داشت گردید آخر آهسته آهسته تمام لشکر و فوج او داخل شهر گردید عجب شهرے بود اگر چندین امراء اصل صفدر جنگ و عمدة الملک واصف جاه آمده داخل شهر می شدند هیچ امتیاز قلت و کثرت مردم نمی شد و اکثر مقیمان شهر را معلوم نمی شد که کی آمدند و کجا پنهان شدند و الدهر و هم باغ رائقه نخبت ل که دیوان خالصهٔ شریفه و چند سال قبل ازین مرده بود دکرایه گرفته داخل شهر شدند و روز پنجشنبه هیجدهم ماه و سال مذکور شاهنواز خان معروف بمیرزا پهلوے پسر زکریا خان ناظم لاهور که اندک صفاک بیباک بود دبستا هجهان آباد رسیده شرف حضور و کورنش پادشاه دریافت و روز پنجشنبه دوم ذی قعده سال مذکور میعد الله خان پسر دومے میر جمله بخدمت صدارت و عطاے خلعت سرافرازے یافت و آخر روز شنبه چهارم ماه مذکور بند علی خان خلف غیرت خان نعمت آلهی الحسینی که خطاب جدیدے خود شیر افگن خان داشت همراه عمدة الملک بهادر آمده شرف یاب ملازمت پادشاه و بعنایت خلعت پنج پارچه سرفراز گردیده مورد الطاف بسیار گشت و در همین سال و ماه شب دوشنبه تاریخ سیزدهم نکاح شاهزاده احمد میرزا با دختر ے از اعتماد الدوله خان بعمل آمد و هم درین ماه از شب جمعه بیست و چهارم ستاره ذوذنبی اول بقدر نیم گز درمیان آخر برج حوت و اول حمل با بین کوکب سرة الفرس و جناح الفرس اول شب ظاهر شده تا ثلث شب می ماند و قریب بیست و دو روز همین قسم یکجا ماند و از میان هر دو کوکب در ظاهر بطرف مغرب اندک مائل بجنوب میرفت و از شب جمعه پانزدهم ذی الحجه ذوذنب بقدر یک نیزه مرئی می شد عین ستاره بسوی مغرب و ذنب او بطرف مشرق و روشنی همیشه زیاده می شد و در آخر ذی الحجه معدوم شد و شب دوشنبه چهارم ذی الحجه شیخ سعد الله دیوان تن و شنبه پنجم ماه و سال مذکور مهریه در زوجهٔ بهادر شاه جدهٔ محمد شاه فوت شده در مزار خواجه قطب الدین هر دو مدفون شدند و هجدهمین آنثار روز شنبه پنجم ماه و سال مذکور خدمت صوبه داری گجرات بخطاب الدوله برادر روشن الدوله تفویض یافت بسبب آنکه صوبهٔ مذکوره چنانچه در دفتر دوم بزبان قلم داده آمد از عمل پادشاه بدر رفته ازمدت چند سال در قبضهٔ تصرف مرهته بود و کسے صوبه داری آنجا قبول نمے نمود محمد یار خان که از سرداران دلاوران ایران و صاحب تسلق و شجاعت بود از خوف نادرشاه و محنت رفاقتش بستوه آمده هنگام ورود شاه مذکور در هند مخفی گشت و بعد معاودت رفاقت صفدر جنگ گزیده و در ایام رفاقتش از بنارس تا خته زرے که مهابت جنگ برای بالاجی راو مرهته فرستاده بود و وکیل بالاجی مع فوج بدرقهٔ هیبت جنگ ناظم عظیم آباد در سهسرام منزل داشت بغته تر بسر لشکر مذکور با معدودے از سواران

مغلیه رسیده زرندکور را از انها باز گرفت و برخی را مجروح و بعضے را مقتول ساخته به بنارس برگشت چون صفدر جنگ از جرات او مطمئن نبود صحبتش با او در نگرفت و در شاه جهان آباد ترک رفاقتش نموده فخر الدوله راکه نامی داشت بگرفتن صوبه بگرات برانگیخت و واقعیه آن داشت که دلاوران فوج مغلے را از ملازمان صفدر جنگ باخود گردیده و سامانی بهرصورت بهم رسانیده مرهٹه را بضرب دست خود مغلوب و صوبه مذکوره را مسخر ساز و بعد ازان هرچه از دستش برآید بعمل آرد چون فخر الدوله سعی نموده سند و خلعت آن صوبه را بدست آورد فوج مغلی که در ملازمت صفدر جنگ آسائش یافته از ابتلاے اطاعت محنت و رفاقت نا درشاه بر آمده بود و محمد یار خان رای شناخت که شراره ایست از آتش قهر و غضب نادرشاه و بسر بردن با او همان جانکاهیها لازم دارد و از رفاقتش سر باز زده راضی به ترک ملازمت صفدر جنگ نشد مگر قلیلے که با او دیرینه توسل و حقوق احسانش برگردن داشتند همراهش گزیدند و محمد یار خان با همان قدر مردم فخر الدوله را همراه گرفته گجرات شتافت و دست و پائی زد اما بنا بر قلت مقدور و اتباع هیولاے اراده او صورت نگرفت و با فخر الدوله که هیچ محض بود صحبت او موافق نیفتاد بنابرین از رفاقتش متنفر و با وجود ظن خطر عازم خدمت نادرشاه گردید چون رسیدنا درشاه گفت از بطش من نرسیده چرا باز آمدی عرض داشت که کشته شدن از دست چون تو جوانمردی بر زندگی در میان نامردان مرجح نمرده رو بدرگاه آورده ام نادرشاه را عذر خواهی او خوش آمده قلمعنبر جریده زلانش کشید و بگلربیگی فارس یا هرات گردانید و فخر الدوله در غیبت او اسیر و دستگیر مرهٹه گردیده بعد خرابی بسیار بشاهجهان آباد برگشت و منزوے بود تا مرد در روز پنجشنبه هفتم ذی الحجه همین سال باران بسیار و تگرگ هم کم و بیش اکثر جاها باریده برق در عدد بشدت بود چنانچه اندرون قلعه در دیوان عام برق افتاده دو اسپ و دو کس هلاک و دو سه کس دیگر بیهوش و کرشدند و روز دوشنبه بیست و پنجم ماه مذکور بهرسه پسر شیخ سعد الله خلعت یاسے مرحمت شد +

ذکر وقایع سال پنجاه و هفتم از مائه دوازدهم هجرے نبوی صلی الله علیه و آله وسلم مطابق سنه بیست و هفتم جلوس

روز شنبه غره محرم الحرام سنه یک هزار و یک صد و پنجاه و هفت هجری خلعت دیوانی تن بعبد المجید خان کشمیری از انتقال شیخ سعد الله عنایت شد و همان روز در کهری نشسته بر بعضے کاغذهای ضروری دستخط نمود و روز پنجشنبه ششم ماه صفر نوروز شد و هجدهمین سال اصفجاه قلعه مالکنده را نذر توابع خیدرآباد محاصره نموده از دست مقرب خان دکهنی بجوزه تسخیر خود در آورد و هجدهمین سال چون بادشاه را چنان اعتمادی بر امرای تورانیه نبود و سعد الدین خان و پسرش حفیظ الدین خان از متوسلان اصفجاه و و اعتماد الدوله و همقوم آنها بود حفیظ الدین خان را از خدمت داروغگی توپخانه که کارعمده و حرمت جان و مال و ناموس بادشاه درضمن کار مذکور ست معزول نموده بصلاح عمدة الملک روز یکشنبه هفتم صفر اول روز صفدر جنگ را بعنایت خلعت خدمت میر آتشی سرفراز فرمود و نهایت لطف و مرحمت نموده اظهار توقعات و فاداے حقوق نمک خوارگی از امیر مذکور بر زبان آورد و صفدر جنگ تیتحانه میر آتشی بقدر شان و شوکت خود در قلعه آراسته ازان باز اقامت خود در قلعه مقرر فرمود و برای خاطر والدم حوم چکله سکندره از بادشاه گرفته والد را بحضور بادشاه بنابر ادراک شرف کورنش بردو خلعت خدمت مذکور داده پوشانید و فقیر و برادر فقیر نقی علی خان را بمناصب مناسب و خطابهای خانی یافت و چند ماه در خدمت والد گذرانیم در اواخر ماه مبارک رمضان بخدمت [illegible] طرف عظیم آباد [illegible] از مدتی محل سکنی و جناب والده ماجده و برادران و عم و خال [illegible]

مذکوره و صابت جنگ نیز قرار تبع تحقق بود و او خلاع مهربانی مع سرپیچ مرصع بماهر دو برادر عنایت نموده باز سال بعض تحف بنگاله حکم کرد و پیغام و مانا نظم عظیم آباد فرموده مرخص گردانید و غره ذی قعده سال مذکور فقیر با برادر و همراهیان مع الخیر بعظیم آباد رسید و روز سه شنبه دهم جمادی الاخره سال سطور آبائل مراد الهام مهاراجه اجیتسری سنگه سوائی خلعت راجه دهیراج بی سنگه متوفی ملازمت بادشاه نموده بعطای خلعت پنج پارچه سرافراز شد و روز یکشنبه پانزدهم ماه مذکور بتقریب تعزیت پدر مهاراج مذکور کسب الطلب بحضور آمده بود دهم برای آوردن پیش بادشاه بوساطت خود وزیر الممالک اعتماد الدوله نزدیک سرای قاضی نجمه اورفته و ساعتی نشسته بمغرب خیام خود برگشت و آخر روز مهاراجه مذکور بخیمه وزیر برای حصول ملازمتش آمد و شب شنبه بیست و هفتم رجب همدرین سال همایون بخت برادر محمد فرخ سیر بن عظیم الشان انتقال نموده در جوار مزار خواجه قطب الدین چشتی مدفون گردید و روز یکشنبه بیست و هفتم شعبان همین سال فوجداری گوالیار بعمدة الملک بهادر از تغییر خضرخان و صوبه داری کشمیر بصفدرجنگ بهادر از تغییر اسد الدوله اسد یارخان بهادر انسان تمکلس عنایت گردید و این اسد یارخان دست گرفته دیوزمه آورده عمدة الملک بود و هم بسبب او بیچاره منزوی و محروم از تقرب بادشاه شده و یک بالا بندبهر دو امیر بجای خلعت مرحمت گشت صفدرجنگ برادر خالوزاد خود شمشیر جنگ راسخ نوجی از مغلیه و هندوستانی بقدر حاجت برای بندوبست آنجا فرستاد و شمشیر جنگ در انجا رفته سبر الدر اکه مرد شجاع و گردن کش آنجا بود بعهد و پیمان دروغ مستمال کرده طلب داشت و بعد آمدنش با او وفا کرده مقید ش گردانید و سهل مدتی در آنجا مانده و تفرج منزلات آن بلده جنت نظیر نموده از اسیاب خان راکه یکی از رفقای صفدرجنگ بود بهانه عناد سطور مذکور گذاشته خود معاودت بشاهجهان آباد نمود و آخر شب شنبه هفتدهم ماه مبارک رمضان سال مذکور عظیم الله خان که از مدتی در قلعه بادشاهی محبوس بود و بخت زندگانی بعالم آخرت کشید و با مثال و اقران خود ملحق گردید دو سه ساعت از روز مذکور برآمده نعش او را در خانه اش آورده نهاد اعتماد الدوله بنابر قرابت قریبه آنجا رفت هجوم مردم بسیار دران مکان که جسدش افتاده بود بنابر آمدن وزیر روی داد اتفاقا آن مکان ته خانه داشت بسبب کثرت بار مردم یا بنابر سببی از اسباب خفیه سقف آن ته خانه فرو نشست و وزیر و اکثر مردم بنابر تاخیر در آجال شان محفوظ ماندند و لاش او را برده در جوار مزار شاه نظام الدین بخاک سپردند و آخر ماه ذیقعده سال مذکور قمر الحسین و راول برج میزان و بنابر رجعت بار دوم آخر ماه صفر در سال پنجاه و ششم از مائه دوازدهم هجری و بار سوم بنابر استقامت آخر ماه ربیع الثانی پنجاه و ششم از مائه دوازدهم در آخر برج سنبله غره و ششم یا هفتم ذی الحجه سال مذکور سلطان اعز الدین پسر کلان معز الدین فوت شد

ذکر سوانح سال پنجاه و هشتم از مائه دوازدهم هجری نبوی که سال بیست و هشتم جلوس است

علی محمد خان روهیله که نام او بنابر بعضے تقریبات در ضمن احوال کشته شدن سیف الدین علی خان و غیر آن سابقه در وقوع مذکور شد اگرچه پسر اجیر و پرورده افغانے بود و مرد بے او هم کذلک اما بهره از شجاعت و لیاقت سرورے داشت و از غفلت و آرام طلبی وزیر الممالک اعتماد الدوله کارهاے او رونق گرفته باوج اقتدار رسید مجملی از احوال و اسباب عروج او بمجارس اقتدار و قبل از آنکه اول بطور جماعه داران ملازم عمال صوبه مراد آباد و بادوج آن بود در زمان فتنای [illegible] و دران دیار صاحب نام گردیده [illegible]

و حاکم با اقتدار مراد آباد بوده اند زندگانی نمود و بر جاه و حشم او بعد کشته شدن سیف الدین علی خان مغلوم برادر امیر الامرا حسین علیخان شهید مرحوم بنا بر انکه روهیلهٔ مذکور با عظیم الله خان در قتل سید مرقوم بر خلافت حاکم مراد آباد شریک بوده جلا وطنا نمود افزود و روشناس وزیر و صاحب منصب و جاگیر و حاکم بعض پرگنات آن دیار گردید چون صاحب عزم و اراده بود بهر تقریب و تدبیر در تسخیر محالات قرب جوار کوشیده بطور اجاره از جاگیرداران آرام طلب و وزیر بی خبر بدست آورده اقتدار یافت و فرید الدین خان و عظمة الله خان که از شجاعان زمان و حاکم با اقتدار مراد آباد و جاگیر وزیر بوده اند درگذشته بعالم آخرت رفتند او بنام افغانے در زمرهٔ آنها وصلت نموده اکثرے از روساے فرقه مذکوره را با خود رفیق گردانیده و افاغنه نواح قندهار که از صدمات افواج ایران آواره و خسته و بارلو دند باشتهار افغان دوستی او جوق جوق پیش او رسیده ملازم گردیدند و علی محمد خان بلقب روهیله در عوام مشتهر گشت چون اقتدار فراوان یافت دستی سلطنت و نفاق امرا سے دون همت و انهماک و استغراق وزیر در شرب مدام و صحبت قمر طلعتان گل اندام بر صفحه ضمیر او مرتسم گشت مقرر و رزیده سر از اطاعت و ما للذارے سر کار وزیر پیچند و وزیر راجه هرنندر اکه از قوم روڑا بود نائب صوبهٔ مذکور گردانیدند و اسباب حرب از قبیل توپ و بانهاے بسیار و دیگر ما یحتاج از سر کار خود داده حکم بنگهداشتن فوج هر قدر که خواهد و در کار داند داده با نتظام صوبهٔ مذکوره و محالات قرب جوار و تنبیه و گوشمال روهیله مدبر متمرد و دیگر سرکشان مامور مودراجه هرنند به محالات متعلقهٔ خود رسیده و فوج انبوهے ملازم گرفته با سامان موفور در کمال غرور حکمرانی پیش گرفت روهیلهٔ مسطور بمقتضاے شعور پیغامهاے اطاعت و انقیاد داده مدت تقصیرات و اندک تخفیفے در معاملات ذئبهٔ خود مے خواست هرنند نظر بکثرت فوج و حکم وزیر و امید اعانت از و ملتمسات او را مطلق نمے پذیرفت و با او در مقام کاوش و فکر بر انداختن او از بیخ و بن بود روهیله حال بدین منوال دیده با رفقا و روساے قوم استشاره نمود و چون افاغنه اکثر صاحب جرات و بے باک و در تحصیل زینداراے و تسخیر ممالک چالاک مے باشند هرنند را با خود در کمال عناد و عداوت دیده علے محمد خان را اشاره بجنگ او نموده درین باب همه همداستان شدند خان مرقوم مستعد محاربه گردیده لشکر آراست و بجنگ راجه هرنند رخاست او نیز مهیاے مدافعه او گشت و از جاے خود جنبیده مقابل گردید چون تلاقے عسکرین قریب گشت و چند ان فاصله درمیان نماند هندوان که در بند حسن و قبح تاریخ بوده تاثیرات اجرام علوے در عالم کون و فساد بلکه در اعطاے رستگاری و نجات آخرت برابر با خلایق کائنات میدانند هرنند بموجب حکم برهمنان منجم منتظر تاریخ موعود مختار گردید جنگ در تعویق انداخت و گرد معسکر خود سنگر بسته و توپها چیده خواست که ایام معدود تا رسیدن روز موعود بلطائف الحیل در آمده رفت سفراو رسل گذر اندر و هیله برین جمله مستشعر گردیده چون هر دو لشکر نزدیک بوده اند شبی شهرت ملازمت و ملاقات با راجه در صبح آن شب داده هنگام سحر لشکر و سوارے خود آراست و ساعتے از روز برآمده بر لشکر هرنند که غافل بود ریخت و آن مردکه در پرستش اصنام اشتغال داشت هر چند خبر ورود لشکر افغان قریب سنگر باو رسانیدند همین جواب بر زبانش بود که امروز تاریخ جنگ و سوارے مانیست تا فوج روهیله در سنگر درآمده دو دو از نهاد بهنود و جنود کش بر آورند در پایان کار پرسش موتی رام که حسن و جمال شهرت داشت با معدودے از مخلصان سوار شده راه آخرت گرفت و هرنند در پرستش گاه خود که نشسته بود بدیدن برهمنان و گاے بر داشتن برا تر سر رفت و علی محمد خان را اسباب فراوان و غنائم بے پایان بدست آمده فتحے در کمال عظمت نهایت سهولت میسر گشت و اعتماد الدوله بے شرم و ننگ بتدارکش نپرداخته زن خود شعله پورے را مع پسر کوچکش معین الملک که بمیر منو مشهور بود بمصالحه فرستاد و علی محمد خان

درعین دریا که شعله پورے بجره بود با معدودے از ملازمان خود بسوارے کشتی آمده و ملازمت بیگم و پیرمش نموده مالگزارے و معاملہ را انفصال دادے گویند که با دختر افغان مذکور نسبت معین الملک هم مقرر شده بود اما از نکاح و ازدواج او خبرے مسموع نشد خلاصه ازان زمان سر اقتدار علی محمد خان بگیران رسیده مراد آباد و بریلی و آنوله و بدائون و بن گنگره و سنبهل و امروهه وغیره ممالک آن ضلع آهسته آهسته دریدتصرف درآمد و قریب سی چهل هزار افغان و روهیله ملازم رکابش گشته دم از تمرد و اقتدار زد و قتیکه عمدة الملک و صفدر جنگ بحضور رسیده مدار علیه سلطنت گردیدند پادشاه را بر مفاسد وجود افغان مذکور متنبه ساخته دلالت بر تنبیه و استیصال او نمودند پادشاه نصیحت مخلصان پذیرفته آخر شب شنبه ساعتی قبل از طلوع آفتاب بیست و چهارم محرم الحرام سال مذکور بطالع دلو بعد اغنیه گوشمال افغان مسطور اعلام نهضت برافراشته در باغ لونی نقل مکان نمود و بعد انقضاے سیزدهم صفر از انجا کوچیده بر دریاے هیندن و از انجا هم سه منزل اجلال فرموده روز جمعه بیست و دوم صفر سادات خان بها در ذوالفقار جنگ خالوے ملکهٔ زمانے را بصوبه دارے و قلعه داری دار الخلافه شاهجهان آباد سرافراز نموده بعطاے کاتبے بلبوس خاص که دران وقت پادشاه پوشیده بود و عنایت شمشیر اخلاص نخچیده و خان مرقوم آخر روز از لشکر گوچیده شبانه شب متصل بشاهجهان آباد رسیده روز شنبه بیست و سوم ماه مذکور داخل شهر و روز سه شنبه بیست و ششم داخل قلعه مبارکه گردیده بکار خود پرداخته مشغول و رزیده پادشاه اول ماه ربیع الثانی در سنبهل در اوطاق بقعه بدائون رسید علی محمد خان تاب جنگ پادشاهی در خود ندیده بقلعه بن گنده متحصن گشت و افواج پادشاهی قلعه را محاصره نموده منتظر فرمان بود قائم الدوله قائم خان بهادر قائم جنگ خلف محمد خان بهادر فضنفر جنگ بنگش از دار الملک خود فرخ آباد مع فوج بسیار و لشکر پادشاهے رسیده بوساطت وزیر بحصول کورنش پادشاه مفتخر گردید و راجه نول رائے نائب صوبه اوده که ملازم صفدر جنگ بود با فواج و اسباب شائسته حسب الطلب آقاے خود نیز رسیده چون درمیان لشکر شاهے و راجه نول رائے قلعه نبکره بود و احتمالے رفت که علی محمد خان چون دشمن حقیقے خود صفدر جنگ را دیده و زیرهم با او نفاق دیرینه شکست رونق کارهاے صفدر جنگ سے خواهد شد و ازینگام عبور راجه نول رائے که بضرورت نزدیک بقلعه خواهد آمد افغان مرقوم راجه مذکور را تنها یافته دران طرف قلعه با او محاربه کند و شکست زخمے راجه نول رائے رسیده موجب دهن صفدر جنگ گردد لهذا صفدر جنگ از پادشاه استیذان نموده با فوج خود باستقبال راجه نول رائے رفت و او را همراه خود گرفته در کمال کروفر از عین لشکر وزیر بلشکرگاه خود رفت و راجه نول رائے بملازمت پادشاه رسانیده انواع عطایا برائے خاطر داریش و آبروے خود یافت و دریافت القصه چون وزیر بلاهت تخمیر نفاق در زمیده یا آنکه مترقبا که علی محمد خان با وزیر بوده بود طرف اول اعلی الرغم عمدة الملک و صفدر جنگ گرفته در باطن تقویت او مے نمود هر دو امیر مذکور هم روهیله را بافغیار او گذاشته اجتناب از انکار و صلح شمرده نزد وزیر واسطه عفو تقصیرات افغان مذکور گشته آخر روز جمعه سوم جمادی الاولے سنه یک هزار و یک صد و پنجاه و شش هجری دستمالے و ورا بدستمالے پیچیده بملازمت پادشاه همراه خود آورده پادشاه باستصواب وزیر حکم کشادن دستمالے او بوزیر داده فرمود که این را حواله شما فرمودیم و مردم برائے ضبط اموال و اسباب قلعه مامور گشته ذخیره غلات که برائے خرچ سپاه فراهم کرده بود بسیار بدست آمد و بقصهٔ توپهاے کوچک و نقد و جنس غیر غله و چند ضرب توپ دیگر هیچ نبود مگر قلیلے که نزد ذوالفقار خان امانت داشته بود ظاهر گشته داخل سرکار پادشاهی گردید و روز شنبه چهارم ماه مذکور پیش خیمه بطرف شاهجهان آباد روانه شد و پادشاه مراجعت نمود راجه نول رائے و قائم خان بنگش مرخص گشته بجاهاے خود رفتند پادشاه هم عنان فتح و ظفر اول روز پنجشنبه غرهٔ جمادی الاخرے

سال مذکور بطلاع آخر بموجب اسعد راغل قلعه شاهجهان آباد گردید

ذکر فوت بعض امرا در سال مذکور و بعض سوانح دیگر

در آخر ماه محرم نوازش علی خان مرحوم رحمت حق رفته در آستان قدم شریف مدفون گردید و روز چهارشنبه چهاردهم صفر اشرف خان پسر کلان امیر الامرا صمصام الدوله خاندوران انتقال نموده در مقبرهٔ پدر مدفون شد و روز یکشنبه هفدهم ماه صفر فوت شد و در نصف اخیر ماه ربیع الاول سال مذکور اسد الدوله اسد یار خان مرحوم انسان متخلص برحمت الهی رفت و نعش او را باگبر آباد که مولد و موطن او و آبایش بود برده بخاک سپردند مرد بیکو کار هوشیار بود و بمبادی علوم اشتغال مینمود فی الجمله دستگیر شعر بقدر مرتبه خود خوب می گفت بدستگیری عمدة الملک او و جعفر علی خان که این عزیز هم ازین قبیل و باو الدم حوم سیاحت آشنا بود و موتمن الدوله محمد اسحق خان و یک شخص دیگر که این وقت نام او در خاطر نمانده ملازمت پادشاه نموده اند و اسحق خان در اول روز ملازمت پنجهزاری و دو شخص دیگر چارهزاری شدند جعفر علی خان رفاقت عمدة الملک گزیده ترقی دیگر کرد و اسحق خان بآسمان تقرب پادشاه و اقتدار رسید و ذکرش گذشت و اسد یار خان هم ثانی مرتبه او و شش هزاری منصب و با اسد الدوله مخاطب و صاحب اهی و مراتب گردید و رساله دو پنجهزار سوار بداغ شمشیر ملازم پادشاه است شد آخر عمدة الملک به کینه آنکه چرا شل جعفر علی خان و دیگر ملازمانش در رکاب نماند بعد عود از الهآباد و گرم نمودن صحبت با پادشاه مزاج محمد شاه را از منحرف ساخته رساله شمشیر داغ برطرف کنانید و با وجود خویهای بسیار ازین حرکت مغبون خلائق گردیده حالات خوش از اسد الدوله بگوش رسیده و به ثبوت پیوسته از انجمله یکی آنکه حاجب که عبارت از چوبدار است یک صد و چهل نفر ملازم بوده اند و هر روز بقضا دکس بهمه وقت نوبت بر در دولت سرای او حاضر می بودند باین طور که یک روز یک جماعه دار با جماعه مذکوره و روز دیگر جماعه دار دیگر با وجود این حال جماعه مذکوره از غرابت همت مردم و شهرت فاکه و حضور امرای مقتدر دار امرای غیر مقتدر این زمانه می نمایند ممنوع بوده اند و فقط برای نام و دفع ملام که مردم حمل بر دنائت و بخل او نمایند لانهم و دخت و با نجا هر چند درم بهادرانی از او بر دند سلوک مساجانه و برادرانه می نمود و بهر صورت مردم از و خوشنود بوده اند ادب الغرفه و ارحمه این دو بیتی از نتایج طبع او یاد بود ثبت افتاد در بیتی که با صنم شفیق می باید زیست ✣ گه تنها بی رفیق می باید زیست ✣ انسان این بزم چای شکر و گلنه نیست ✣ یک چند بهر طریق می باید زیست ✣ و له ایضاً گه قصه شیخ و شاب باید گفتن ✣ گه شکوهٔ نان و آب باید گفتن ✣ انسان تا مرگ گفتگو لابد است ✣ افسانه برای خواب باید گفتن ✣ و روز دوشنبه نوزدهم جمادی الاخری سنه مذکوره خبر رسید که دوازدهم ماه مرقوم روز دوشنبه زکریا خان ناظم لاهور ازین سرای غرور رخت هستی بربسته و وزیر که برادران زکریا خان بودند این خبر را شهرت نداده میر بخشی خان پسر کلان زکریا خان را که خواهرزادهٔ وزیر بود و با وی هم بود در ظاهر به بهانهٔ دیدن آخر همان روز از پادشاه رخصت دیانیده و او در روز شنبه بیستم ماه مذکور اول صبح که چیده بر صباح استیصال ملا هور شتافته بجای بدر متمکن گشت و میت [illegible] مشهور شده و زیر در ایام شست و بعد انقضای رسوم تعزیت روز دوشنبه بیست و ششم بحضور پادشاه رفت و آخر همان روز ملا مجی الدین خان صاحب خدمت بیوتات خلعت رخصت بنا بر ضبط اموال زکریا خان یافته بلاهور رفت و روز دوشنبه نهم شعبان سال مرقوم بصدر خلعت صوبه داری لاهور و ملتان از انتقال زکریا خان بوزیر الممالک اعتماد الدوله مرحمت شد و او [illegible] زکریا خان خواهرزاده های خود تفویض نمود و آخر میان هر دو برادر مخصوصت انجامیده

شاه نواز خان میرزا اسپلوره برادر کلان خود یحیی خان را مقید ساخت یحیی خان بعد چندے بحیله عمه خود در خوان طعامے پنهان گشته از مستحفظان که بر در حویلی او بوده اند رهائی یافت و با عانت بعضے مخلصان اسپ خاصے بدست آورده بجلدگامی اسپ مذکور از لاهور گریخته در معدود ایام بشاه جهان آباد رسید و از خجالت هیچ کار گے خود جا نداده لباس فقر در بر و خاک مذلت بر سر نموده جائے بر نهر شهر ساخت و آرزو اسپم بارے نام نهاده برائے خود تکیه و نشیمنی مقرر کرد چون داماد وزیر و صاحب سیم و زر بود چند کس از رفقائے او نیز پیروے او نموده همان لباس پوشیدند و بر فقر لباسے قناعت ورزیدند و شاه نواز خان بر وساده حکومت هر دو موضع متمکن گشت و روز دوشنبه شانزدهم شعبان اسد الله خان برادر کلان عمدة الملک در اکبر آباد رحمت ایزدی پیوست و وقت نصف شب پنجشنبه نهم شوال سال مذکور در خانهٔ شاهزاده میرزا احمد بن محمد شاه بادشاه پسرے متولد شد

ذکر سوانح سال پنجاه و نهم از مائهٔ دوازدهم هجرے نبوی صلی الله علیه وآله وسلم که مطابق است با سال بیست و نهم جلوس محمد شاه

روز دوشنبه بیست و هشتم صفر سال مذکور نوروز شده و در ماه ربیع الثانی سال مرقوم غلام محی الدین خان که برائے ضبط اموال نکریا خان رفته بود و پیرانش بعض اسباب و اجناس و قلیل نقد بنام ضبطیه که سنت زشت خاندان بابریه تیموریه است حواله اش نموده بود ند آورده در حضور گذرانید و بعطائے پالکی جمالدار و اضافه منصب هزاره سرفراز شد روز جمعه سیزدهم جمادی الاولی بهروز خان خواجه سرائے محلی بادشاه نماز جمعه خوانده به خانهٔ حیلهٔ خود که عبارت از پسر تبنی است داده مرده بود برائے آوردن زن او و دادن به پیر خود که مرد کهن بر او عاشق گشته و آن زن بشوهر دیگر رامضے نبود رفت زن بیچاره ببالغه و امتناع می نمود و خواجه سرائے قرمساق مذکور برائے آن سبے پیر که مرشدش بود بحیثیه عفیفه را اجبار بران کارے فرمود و چون طرفین مبالغه را از حد بدر بردند پدر آن نیک زن از غیرت مانع و مزاحم شد خواجه سرائے ناکار بغرور اقتدار امارت و تقرب خود غلطت و شدت نمود مرد صاحب غیرت تاب سفاهت خواجه مذکور نیاورده بر حفظ ناموس خود آن دنیگ بے نام ننگ را زخم جمدهر اثر بامی در آورد و بیگانه اورا که همراه بود نیز مجروح ساخت و آن مرد غیور از دست ملازمان خواجه مغرور بدار آخرت مظلوم شتافت و بهروز خان را مجروح بر پالکی سوار کرده آنگذده آوردند بعد ساعتے بمقر خود رفت و در مقابر جوار خواجه قطب الدین مدفون شد الراقم پیروان را نشناسم که کجا راه یابند ÷ رهرو گم شده را رهنما مے بینم ÷ و در ماه جمادی الاخرے شب جمعه حافظ وجیه خان خواجه سرائے دار و ندهٔ داروغچی خانه شاهے آخر شب وضو نموده نمازے خواند ناگاه غشی عارض گشته در یک ساعت رخت هستی ربست و خدمت مذکور بوجگانه پائے او مفوض گشت اول روز جمعه بیست و پنجم ماه مذکور بادشاه برائے سیر باغ تاکوره تشریف فرما گشته برائے میرزا احمد اسحق خان نجم الدوله خدمت چوکی خاص از انتقال خواجه بهروز خان منقول تجویز نموده و تسلیمات این عنایات بجا آورده روز یکشنبه بیست و نهم که بادشاه بمزار خواجه قطب الدین بسیر و تماشا رفت بعنایت بالابند بابت خدمت مذکور سرافرازے یافت و اول روز یکشنبه بتجمل بادشاه داخل قلعه مبارک شد

ذکر شتافتن عمدة الملک مرحوم بجوار رحمت خداوند دنیا و عقبی بزخم جمدهر باشارهٔ بادشاه و خدع روزافزون خان ناظر

عمدة الملک که در لیاقت امور سروری از جمیع اشتال و اقران خود برتری داشت اعدی را در پلهٔ عمدگی با خود برابر نمی پنداشت

وبحسب اتفاق وزیر در سکر شراب شبی از بام خانهٔ خود افتاده بمندرانش پیچیده وصدمهٔ عظیمه باو رسیده مدت هفت هشت ماه صاحب فراش گردید وبعد یافتن صحت هم طاقت آمد وفرصت دربار واستادن بحضور بادشاه درخود نیافته خویشتن را بمندوره دیده وبسران را دور از رشادت وآهسته جواب وسوال کارهای خود را بملاحظهٔ تقرب بادشاه بعمدة الملک سپرده فارغ البال در خانه نشست گاهی بعد ماهی که بدربار می آمد بنا بر قلت طاقت استادن بسهل زمانی حاضر بوده رخصت می شد وصفدرجنگ خود مخلص عمدة الملک وگویا از متوسلانش بود بنا بر مقدمات مذکوره اقتدار عمدة الملک با اوج فلک دوار رسید چون اندک نیز مغز نهاد داشت وبا بادشاه از ابتدا صحبت بندگی اورا میسر بود در تقریر سخن پاس ادبی که امرا بالملوک باید بعمل نمی آورد درنیولاکه افراط اقتدار بسر شتابند بیشتر از پیشتر پیدا کیهای نمود ودر انسجاح مطالب وپذیرائی ملتمسات خود را بر اهانموده مبالغه از حد بدر میبرد وبنجم الدوله محمد اسحق خان بهادر وبرادرانش را با آنکه شمول عنایت بادشاه در بارهٔ آنها برسبیل اطلاق میدانست اما بمقتضای اینکه پدرشان دست گرفته او بود در بنظر کم می دید محمد شاه برای افزایش قدر اسحق خان واقتدار وحمایت وحراست او و برادرانش وملت خواهر اسحق خان باشجاع الدوله جلال الدین حیدر خان بهادر بهادر جنگ پسر صفدر جنگ مقرر فرموده عمدة الملک را از طرف خود برای سرانجام اسباب شادی کتخدائی دختر مذکور مقرر ساخت وصفدر جنگ این شادی را در کمال زینت ونهایت کروفر هم از فرط خوشنودی خود وهم برای استرضای خاطر بادشاه نمود از جمله اسباب شادی مذکور جهیز یک هزار ودویست سبوی نقره بود که در سراپردهٔ خانهٔ عروس درستاد وتخمیناً هر سبوئی کمتر از صد روپیه بخواهد بود عمدة الملک یکبار از بادشاه خلعت گرفته بملاقات سایر امرا رفته رسم گذره رفته اکثری را دیده این کار احتمالات بسر سانیده موجب بدغدغگی از رسم خصوص بخواهان عمدة الملک گردیده بهر صورت فراغ بادشاه را آخر ها انحراف تمام از طرف عمدة الملک بهرسیده بخواهی او در دلش رسوخ یافت اما در اظهار آن فائده ندیده بعد ازاین مذرانیده تا آنکه عمدة الملک روزی باظهار بعض مقدمات با بادشاه شروع نموده سخن را طول داد وبادشاه را باستماع آن گران گشته گفت عمدة الملک بهار بازروز دیگر عرض خواهید نمود عمدة الملک گفت دوسه کلمه است بایدگفته شنیده بادشاه مصمم کرده بازاعادهٔ همان سخن نمود باز عمدة الملک همان جواب داد تا سه بار همین اجتناب والزام بعمل آمد خواجه سرایان که اکثر تنگ حوصله وبد خلق می باشند وزافزون خان ناظر که درین صفت از دیگران بیشتر دخدمت نظارت پادشاهی وبند وبست اکثر ابواب دولتخانه ودرم سرای سلطانی با ومفوض وغلام پیرآباد واجد امحمد شاه بود دلتنگ گشته زیر زبان گفت اما این قسم که عمدة الملک هم شنید که همین امروز قصهٔ بیوه زنان هم سایه رهم باتمام باید رسانید عمدة الملک برآشفته گفت غلامان را چه باراکه درگفتگوی عمده های دولت وسلاطین سلطنت چنین جسارت نمایند او درجواب گفت که اگر غلامیم غلام پادشاهیم نه غلام دیگران عمدة الملک با بادشاه گفت که اگراین ناظر ست غلام بدربار نخواهد آمد پادشاه استمالهٔ او نموده گفت خاطر غمناک نیز ست آنچه مرضی شما باشد همان قسم خواهد شد عمدة الملک وضع نمود که اگر خاطر غلام بندگان حضور منظور دارند خدمت نظارت بغلام عنایت شود وغلام شخص لائقی را از طرف خود براین کارگمارد پادشاه قبول نمود عمدة الملک آداب عنایت بجا آورده مرخص گشت وآگاه خان خواجه سرای را که دار وغهٔ دیوانخانه اش بود تجویز نموده امید واراین کار ساخت اما پادشاه در تفکر افتاده بامانظر روزافزون خان گفت که مرا ازدست عمدة الملک درهمین احوال زندگی دشوار بود هرگاه بندوبست نظارت هم باختیار ایشان رود زندگی متعذر ودمن بطور مقیدان خواهم بود او گفت اگر مرضی پادشاه باشد تدارکش آسانی ندارد پادشاه گفت اگر مے تواند شد درنگ نباید کرد که بعد رفتن بندوبست نظارت بدست ایشان بازپیچ مے تواند شد روزافزون خان در تلاش شخصے که قابلش تواند شد

افتاده چنین کسے را چسان آغاز نهاد و با ابنای خود گفت او برادر خود جواهر مے را که پیشتر ملازم عمدة الملک و روشناس او بوده و باز دگی جدا شده گاه گاهے کشتن او را برادر خود بطور هزل می گفت تجویز نموده از و رسیده او بسیالغه تمام قبول نمود و همراه برادر نزد ناظر آمده با برادم تعهد کرد ناظر او را در بند و بست نظارت گذاشته مامور ساخت که هرگاه عمدة الملک داخل دروازه دیوان خاص شود کار او را تمام رساند آن بدبخت کمر خود بر این کار محکم بسته منتظر فرصت دیگین شست روز جمعه بیست و سوم ذی الحجه سال مذکور اول صبح عمدة الملک خاصه برا سے همین کار با وجود آنکه روز دربار نبود آگاه خان را همراه خود گرفته بنابر دانستن خلعت نظارت در حضور آمد روز افزون خان کمینه در پشت سیر را بر در دیوان خاص پیشتر از و فیل رجائی داد و همین که عمدة الملک بنحاطر جمیع از حلقه ملازمان خود بر آمده داخل در دیوان خاص شد آن بیدین بے کمین از پس پشت عمدة الملک بر آمده چنان تیغ بر تبی گاه آن سید بیگناه زد که بجز آن ضربت بے لست حق هیچ دست و مرده بر زبن افتادنش ان مظلوم بر پا لکی او افگنده در پیش آور دند و مردم چوکی برا سے ضبط اموال همراه لاشش آمدند سپاهیان ملازم سرکارش مانع دفن لاش و بردن اشیا سے خانه اش بسرکار پادشاه تا ادا سے تنخواه خود شدند و ناد علی خان برادر کلان عمدة الملک داروغه فیلخانه شاهے و عبد المجید خان دیوان خالصه و تن و بیرم خان نعمت الله خان و دیگر اقربا و عزیزان و اقربا سے آن مرحوم که برا سے تجهیز و تکفین و تعزیه و تسلیه بازماندگان خانه اش رفته بودند گیر و دار ماتم سرا و آمده کسی مجال برآمدن از آنجا نداشت پادشاه می خواست که همه اموال و اسباب او را برده تنخواه ملازمانش را [illegible] و دند بعض و رندن آنها می شود لیکن از کرسے پیشگان قبول نے کردند آخر صفدر خان دریسان آمد و مربد خان بها در و سیدی بدل را فرستاده طلب و تنخواه ملازمان او ندند خود گرفته درخواست دفن لاش او نمود بر این ماجرا چهار روز گذشته لاش آن مرحوم اندک تغیرے داد بوسے رسانیده بود ملازمان او ناسپاس او و پادشاه حق شناس کار با بنجا رسانیده آخر دادا سے تنخواه بهر اجناس او فرو یافت و ملازمان عمدة الملک مربد خان و سیدے بلال را دادا سے تنخواه پیش خود رهن داشته رضا بدفن لاش دادند روز چهارم در مقبره خلیل الله خان مرحوم جد آن مظلوم متصل بسرا سے روح الله خان جدش مدفون گشت اللهم اغفر له و ابائه و امهاتهم و مشایخهم سے تاریخ شهادت عمدة الملک غم عمده تاریخ یافته آخر اجناس خانه اش بفروش آمده زر تنخواه بسپاه و ملازمانش رسید و پادشاه جواهر و اسلحه او را که بر ان عاشق بود ده یازده لک یا قدرے افزود قیمت آن از خانه خود داده گرفت و هر دو کارخانه مذکور مال بنجاه شصت لک روپیه بلکه افزود بود محصورین سیاه که ناگاه گرفتار بلاے مفت گشته بودند بعض ازان مثل عبد المجید خان وغیره بعد هشت روز و کم و بیش ازان ایام جمیله بارهائی یافته بدر رفتند و هاد علی خان و دیگر بعضے کسان بعد بیست و دو روز و اداشدن تنخواه دو ساله ملازمان نجات یافته بخانهاے خود آمدند و حویلی و جاگیر و املاک آن مرحوم خلیفه دوران بزعم بعض مردمان یعنی پادشاه زمان بدختر خود داده سید محمد اسحق خان نجم الدوله نمود

ذکر سوانح سال شصتم از مائیه دوازدهم هجری نبوی صلی الله علیه و آله وسلم که مطابق ست با سال سی ام جلوس

روز سه شنبه نهم ربیع الاول سنه مذکوره نوروز شد و آخر ماه رجب یا اول ماه شعبان سال مذکور یحیی خان مدار المهام دار الانشا و دیوان خالصه که بمعزولی عبد المجید خان شده بود برحمت الهی پیوسته بعد سوم پسر شش پسر و یک نبیره اش خلعت سه سه پارچه ماتے عنایت شده بر یک پسر که ارشد اولادش بود با لابند خدمت داد الانشا عنایت گردید و روز پنجشنبه

هفتد هم شعبان دیوانی خالصه به محمد اسحق خان و خلعت خش با رچه عطا شد و در پنجشنبه بیست و چهارم در کچهری خالصه نشسته دستخط نمود و روز چارشنبه بلغ شعبان آغر خان داروغهٔ گزداران فوت نمود و غرهٔ رمضان مدفون گردید و خلعت ماتمی و خدمت داروغگی گزداران بپسر او چالاغر خان مرحمت شد و روز شنبه بیست و هفتم ذی الحجه نامر خان صوبه دار کابل با کاله از دست احمد شاه ابدالی گرخته آمده بود بعد ملازمت خلعت خش با رچه و شمشیر و فیل با مید آنکه چون نادر شاه مرده است شاید کابل را باشتی و اعانت و آشنائی افاغنه آنجا سفر ساز د مرحمت نشد

ذکر سوانح سال شصت و یکم از مائهٔ دوازدهم هجری نبوی صلی الله علیه و آله وسلم

عمدهٔ سوانح این سال ورود احمد شاه ابدالی درانی و واقعهٔ رحلت محمد شاه بابری ست احمد شاه ابدالی در ابتدای سال مذکور وارد گشته هنگامه درد و جنگ و عود او و هلوس احمد شاه بر تخت مورث تا بغره جمادی الاولی امتداد یافت بنابرین سانحهٔ مذکوره نگاشته خامهٔ وقایع نگارے گردد مخفی نماند که این احمد ابدالی در اصل از پسران زاده هاے اولوس افغان ابدالی دانر جمله رعایاے دار السلطنت هرات ست بعد قهر و غلبه شاه هفتشاه زمان خود تا در شاه افشار مقید و اسیران پادشاه گیهان سیر گردیده از جملهٔ غلامان شاه و بعد ازان مورد الطاف او گشته در سلک صحبت یساولان شاهی منسلک گردید و آخر بدرجهٔ منیگاشے رسید چون نادر شاه از مردم معتمد ایران و فرقه اتراک آنجا بنابر استشهار عداوت جماعهٔ مذکوره با خود مطمئن نبود جماعهٔ افاغنه و افواج تورانرا بعد مقهور و مغلوب فرمودن مورد الطاف خویش گردانید و اکثرے ازین جماعه را سالار لشکر خود مقرر کرده اقتدار عظیمے بانها بخشیده بود بلکه افاغنه را زیاده ازجماعهٔ اتراک و توران تاب و توان داده منظور نظر اشفاق و عواطف داشت بحدی که بعد مقتول شدنش اکثری از روساے فرقه افاغنه دعوے سلطنت نموده مدتها بر بعض ممالک ایران تسلط داشتند ازان جمله بود آزاد خان مالک سی هزار سوار که دم اقتدار زد و آخر کریم خان زند با و تیغ آبدار شعلهٔ اقبال او را فرو نشانیده ملازم سرکار خود ساخت احمد ابدالی هم ازان جمله است اما او با عانت تقی خان آخته که نادر شاه هم از او در دل حسابے می گرفت در انقلاب قتل نادر شاه مذکور از لشکر گسخته بعضے زرهای خزانهٔ طهماسپ جلائر را که بمعسکر خویش میرفت در راه متصرف شد و برخی از اولوس خود بهم رسانیده صاحب سکه و خطبه گردید و رود او بهند هفت بار اتفاق افتاد و بتدریج انشاء الله وعده بعز بیان درین اوراق بزبان قلم سوانح رقم خواهد گذشت بار اول در سلک ملازمان رکاب نادر شاهی او اخر سنه خمسین و مائه بعد الالف آمد و آغاز سال احدے و خمسین در رکاب ظفر انتسابش معاودت نمود

ذکر واقعهٔ احمد شاه ابدالی معروف بدرانی به تسخیر هندوستان و ورود او تا سرهند و معاودت بکابل و قندهار و تقدیرات ایزد منان و مهیا شدن اسباب سلطنت او بعنایت خالق زمین و آسمان

احمد ابدالی منظور نظر تربیت نادر شاهی گردیده اوقات بابرومی گذرانید در سال هشتم زمانهٔ دوازدهم هجری نبوے صلی الله علیه وسلم از شاهنشاه رخصت گرفته بخانهٔ خود آمد عند المعاودت بزیارت آستانه ملایک آشیانه امام الانس و الجن سلطان ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه التحیه و الثنا آمده بعد استمداد از ان جناب قدسی قباب و وداع از ان آستان در ویشے شاه صابر نام را دید که خیمه محقرے مثل اطفال در جوار مزار فائض الانوار بر پا کرده بر سر او رفته استاد و پرسید

که درویش این چه خیمه و چه بازی طفلانه است او در جواب گفت که توئی احمد ابدالی گفت بلی گفت این خیمه ایست که وقت مردن نادرشاه
می غلطید و تو در آن زمان پادشاه سوی احمد یکی راز رفقاے خود در انجا گفته شت که ملازم درویش بوده بر احوال خیمهٔ مذکوره
ناظر باشید و هرگاه بغلطد وقت و تاریخش ضبط نماید و خود بخدمت نادرشاه شتافت چون نادرشاه کشته شد احمد مع قوم خود
از لشکر گریخته بمشهد مقدس رضوی رسید و انجا از رفیق خود ماجراے خیمه پرسید و اظهار کرد که فلان وقت و تاریخ آن خیمه غلطید
احمد را صدق قول درویش بتطبیق وقت غلطیدن خیمه و کشته شدن نادرشاه ظاهر گشته بسلطنت خود امید وار گشت و قوم خود را
فراهم آورده محمد تقی خان شیرازے را که معروف بآخته و نادرشاه هم از او در دل حسابے پرسیده شت و در ایام مذکور دران نواح بود
با خود متفق ساخت بسبب لقب آخته آنکه نادرشاه وقتی بر او غضب شده غایه او کشیده بود و بساعت مختار مجد انقیاد قوم خیغهٔ
سلطنت بر سر زد و در تحصیل صوبهٔ کابل را که نامرخان صوبه دار صوبه مذکوره با خود زنده نادرشاه و میر محمد سعید نیز زر محالات متعلقهٔ نور محمد خان
لغمی مرسله زکریا خان راهها سنجاے بر دو بحر متصرف گشته و هر دو کس را همراه گرفته بسر افغان غلزه که از طرف نادرشاه حاکم
قندهار بود تاخته او را بگشت و قندهار را متصرف گشت و شاه صابر درویش مذکور را نیز بسماجت تمام همراه خود گرفت این شاه
صابر نوهٔ استاعلال خورغلبند مشهور کابل ست او هم درویشے بود و معتقد الیه جماعهٔ تورانیه القصه احمد ابدالی نامرخان را
بعد گرفتن خزائن تکلیف صوبه داری کابل بدستور مهدنا درشاه نمود و خلعت داده رخصت فرمود بشروط آنکه بعد رسیدن
بکابل مبلغ پنج لکهه روپیه مجالهٔ بفرستد و پنج سوار در رکاب ابدالی همراه داد نامرخان قبول نموده چون بکابل رسید از افاغنه
آنجا ظاهر کرد چون بناے کار آن جماعهٔ بر خدع و دغا ست اداے مبلغ مذکور خارج از مقدور خود ظاهر نمودند نامرخان گفت
که اگر زر نمے دهید چاره باز خواست او چه می کنید گفتند می شنیم نامرخان گفت که خاطر من مطمئن نیست قسمهاے غلاظ و شداد
درمیان آورد ند نامرخان سواران ابدالی را برانداخت احمد شاه ابدالی باستماع این خبر بتدارک دو دیدافاغنه کابل با نامرخان
بدعهدے نموده کناره گرفتند نامرخان ناچار از کابل به پیشاور آمد و بعض در هار استحکم ساخت افاغنه کابل بعد ورود
ابدالی با او پیوسته دلالت بتسخیر پیشاور نمودند احمد شاه به پیشاور در دو دیدنامرخان مع ناموس متحصن گشته بمدافعه پرداخت
دران زمان شاه نوازخان پسر زکریا خان برادر خود یحیی خان را از لاهور بدر کرده خود در صوبه لاهور و ملتان دم از استقلال
زده بود آدینه بیگ خان که شیطانی در صورت انسان بود در فکر برانداختن بنیاد دولت شاه نوازخان افتاده باو گفت که
شما فقط همشیره زادهٔ وزیر الممالک قمرالدین خان بهادر اید و یحیی خان هم داماد همشیره زادهٔ او ست و از دست شما گریخته
بحضور وزیر پناه رفته البته وزیر در برهم کاے شما قصوری نخواهد کرد نخواهد گذاشت که شما فارغ البال بوده حکمرانے
کنید صلاح آنکه احمد ابدالی که در نیولادم از سلطنت مے زند با او در سازید که او رفاقت شما را از مغتنمات و ثائیدات
آسمانی خواهد شمرد شاه نوازخان راه مراسلات با ابدالی کشاده نوشت که سلطنت از شما و وزارت از ما باشد ابدالی که هرگز
گمان این قسم اموز نداشت شکر الهی نموده عهدنامهٔ محکم مشحون بگواهی رؤساے لشکر خود نوشته بمصحوب معتمدی فرستاد
بعد ازان آدینه بیگ خان رنگی دیگر ریخته بقمرالدین خان وزیر نوشت که مرشد زاده مسلک خود سری پیموده سخن فدویان اصغا
نمی کند و با احمد ابدالی راه مراسلات کشاده اگر از حضور تسلی او شان شود مارا هم مجال التماس میرسد تو اند شد قمرالدین خان
چار و نا چار خط بقلم خود در کمال تسلی نگاشت متضمن آنکه از خاندان نامک حرامے گاهے نشده زنهار که چنین اراده ها
ننمائید و حیف که در قلمرو اطاعت افغانے بسیاول نموده اید باید که مردکه مذکور را زده تمام حدود هندوستان را

سخن نمائید که هر پنج صوبه کابل و کشمیر و مُلتان و لاهور و دهلی آن نور چشم خواهد بود و این جانب راهمه وجوه معروف امداد و اعانت خواهد داشت شاه نواز خان بورود خط خالوی خود و وزیر الممالک قمر الدین خان مغرور گشته عهد یکه با احمد شاه نموده بود نسیاً منسیاً گردانید و آدینه بیگ خان از راه بدخواهی بر این نقض عهد بطور مشوره تائید ها نمود ناصر خان که متحصن گشته بود اغوا نموده ابدالی ها کوشید از فقدان ذخائر غلات و قلت فوج عاجز گشته چاره در فرار دید شبخشی ناصر خان کمر بر جان نثاری بسته التماس نمود که یک دو روز پایداری می توانم کرد شما امشب بدر روید بعد فاصله یک روز رود و شب کسی به تعاقبی تواند رسید ناصر خان با معدودے از قلعه برآمده بسحال تباه قدم در بادیه فرار گذاشت و بخشی یک روز رود و شب خبگیده مقتول گشت و ناموس ناصر خان در دست ابدالی افتاد ابدالی پاس خاندان آن ضعیفه که دختر زبردست خان نوه علی مردان خان بود نموده معزز دکرم نگهداشت و آخر سر داد ناصر خان بلاهور رسیده در مسجدے فرود آمد شاه نواز خان خبرش شنیده برای دیدنش آمد و مبالغه نمود که همین جا باشند با تفاق یکدیگر خواهیم خبگید ناصر خان قبول نکرده اظهار رفتن بحضور پادشاه نمود شاه نواز خان مرخص گشته خانسامان ناصر خان را همراه برد و جمیع کارخانجات امارت از خیام و فراش و افیال و ملبوسات و باورچی خانه و آبدارخانه وغیره همه بآئین شائسته سرانجام داده مبلغ چار لک روپیه نقد برائے ناصر خان فرستاد احمد ابدالی خطے متضمن طلب ایفائے عهد نگاشته از پشاور برائے شاه نواز خان فرستاد شاه نواز خان جواب صاف داد هر چند ابدالی در اخلاص و وفاق زد از طرف شاه نواز خان صدائی غیر از نفوذ شقاق و نفاق برنخاست شاه صابر که معتقد الیه ابدالی و پیر او و سابق از متوطنین لاهور بود تنها بلاهور آمده در خانه سمتے عبد الصمد فرود آمد شاه نواز خان خبر او شنیده آدینه بیگ خان وراجه کوڑا مل را فرستاده استعلام نمود او گفت که مرا تعرضے با شما ها نیست اما حقوق این شهر که نشا و مولد من هست و حقوق مردم این شهر و حکامش که با نها بسر برده ام برگردن من است بنابرین می گویم که بدعهدی پیش خلق و خالق ممدوح و محمود نیست و تیغ شما با تیغ احمد ابدالی برابر نه گفت چه صاحب تیغ ما از چوب دست و تیغ او از آهن گفت نه تیغ هر دو از آهن هست اما اقبال او در عروج هست اقبال شما با قبال او برنمی آید آدینه بیگ و کوڑا مل نزد شاه نواز خان آمده نقل اقوال پریشان او کردند و او را بسحر نسبت نمود بهر صورت مصالحه و آشتی درنگرفت و فقیر مذکور حواله بخشی شد تا نظر بندش نگهدارد احمد ابدالی ناچار از پشاور نهضت نموده قاصد لاهور گردید شاه نواز خان با فوج بسیار و سامان بے شمار در کمال اقتدار بیرون شهر متصل باغ بادی معسکر ساخته مورچالها قائم کرد و بکمال جرأت و جلادت مستعد محاربه شست ابدالی هم متصل رسیده لشکر آراست شاه نواز خان از درویشی شاه کلب علی نام که در جفر دخلی داشت کسی را فرستاده استعلام نمود که پایان این جنگ چه خواهد بود او گفته فرستاد که امروز بر شما دشوار است اگر جنگ نشود بهتر و از فردا ظفر شما راست هر قسم و هر گاه که بخواهید خبگید شاه نواز خان آدینه بیگ خان و کوڑا مل دیوان خود را فرستاده بسرداران لشکر ممانعت کرد که امروز کسے بحرب ابدالی بیرون نرود و اگر آنها زور آزمائی از اندرون لشکر بدافعه نمایند بخاطر جمع بخیمه و خرگاه خود آسوده تا وقت طعام رسیدن بر دسترخوان نشسته طعام می خورد و آدینه بیگ خان و بعض سرداران حاضر شریک طعام بودند که ناگاه آواز توپے مسموع شد بعد آنے آواز توپ دیگر بعد استفسار معلوم شد که سواران ابدالی نمودار شده بودند و دو صد سوار قزلباش ملازم سرکار بیرون لشکر رفته بر آنها تاختند آنها برگشته بعد ساعتے سواران دیگر زیاده تر از اول هویدا شدند آنها را نیز بشلک توپها راندند بعد یک ساعت سواری از همراهیان بخشی آمده عرض نمود که کمک ما باید نمود شاه نواز خان متحیر شده پرسید خبر آوردند که همان سواران قزلباش بار دیگر با هم خود را بر آنها زدند آنها که دو هزار کس بودند بر آنها تاختند قزلباشان سرکار که دو صد کس بوده اند تاب نیاورده گریختند مستحفظان

شتر بکار توپ خانه سرکار توپ خانه سرنداده ابدالیان که دو هزار کس بوده اند هر یکی آنها جلو ریز خود را در لشکر رسانیده شور رستخیز برانگیخته احمد شاه نوازخان فرمود که ما هم سوار می شویم و آدینه بیگ خان را گفت که بعد بخشی رسیده ابدالیان را از لشکر بیرون باید کرد آدینه بیگ خان نگاشت قبول بر دیده ها گذاشته رفت و بطرفی دیگر تمامشای دریای ستاد شاه نوازخان حکم تاکید فرستاد اند که از جای خود جنبیده باز ستاد و شاه نوازخان بر فیل خود سوار ایستاده بر دم تاکید می نمود تا آنکه شام شد بلکه ساعتی از شب گذشت و ابدالیان برگشته بجای خود نرفتند اما آشوب که در لشکر برخاست و آدینه بیگ خان روز روشن برگشته داخل شهر شد راه فرار کشاده یافته اکثری راه خانهای خود گرفتند و سر در پی هم گذاشته میرفتند شاه نوازخان برگشته بسرانجام های خود رسیده خواست که از فیل فرود آید شوهر عمه اش که در خواصی حوضهٔ فیل سوار بود مبالغه نمود که درحصار شهر شسته باید خنگید شاه نوازخان قبول نکرده می گفت این وقت در خیمه فرود مے آئیم و فرد ادراک امر فرد می نمائیم ناصح بدبخت مبالغه را از حد بدر برده نگذاشت که در خیمه ها فرود آید همین که فیل سواری شاه نوازخان از در خیمه پا بیشتر گذاشت مردم لشکر حمل بر فرار او نموده تور انیان نمک حرام دست بغارت کشاده در خیمه شاه نوازخان در آمده اسباب رکاب همه را غارت نمودند شاه نوازخان حیران قدرت کردگار گشته نازل و دولتخانهٔ خود گردید سرداران لشکر بعضی حاضر شده بنای ملاقات و مصاحبه می گذاشتند که بخشی آمد شاه نوازخان احوال شاه صابر پرسیده عرض کرد که در غلو هنگامه و ازدحام فقیر نگذاشتیم شاه نوازخان بر آشفته سنگ فرش برداشته بر سینه او زد و گفت که الحال روی ملاقات هم نماند ناچار کیسه های زر قلمی بر فقلمی معتمد و صندوقچهٔ جواهر گران بها بعضے خواجه سرایان داده لاعلاج راه فرار گرفت و بدون غلبه خصم شکست بر لشکر افتاد و فتح و ظفر نصیب ابدالیان در شهر در آمده دقیقه از نهب و غارت فرو نگذاشتند آدینه بیگ خان هم وقت شب مع اسباب بسلامتی در رفت و شاه نوازخان از دست تور انیان ملازم خود اذیتها کشیده در راه بوزیر رسید وزیر او را بشاه جهان آباد مرخص فرمود احمد ابدالی بعد این تسخیرهای متوالی چون بے خبری مردم هند و نفاق امرای انجا و سستی بادشاه در رکاب نادرشاه برای العین مشاهده نموده بود قاصد تسخیر شاه جهان آباد گشته ابتدای سنه احدی و ستین و مائة بعد الف از بلده لاهور مع تقی خان آخته که سالار فوج قزلباش بود در دوی توجه بسوی شاه جهان آباد آورد محمد شاه ادراک این خبر نموده بسر خود احمد شاه را با سائر فوج ملازم سرکار شاهی و توپ خانه با وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان و ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ و راجه اپشری سنگه سوائی پسر راجه جے سنگه و دیگر راجه های صوبهٔ اجمیر از رنتهور وغیره با فوجے عظیم بعد افاقهٔ او مامور نمود و بتاریخ هیجدهم محرم الحرام سنه یک هزار و یک صد و شصت و یک هجری صفدر جنگ ذوالفقار جنگ و شیر جنگ و معین الملک وغیره پسران قمر الدین خان وزیر و دیگر امرای نامدار ربعے از وزیر آمده بعطای فتح پنج مشمول عواطف فرموده رخصت نمودند و نه گهڑی روز بر آمده وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان را بادشاه بدست خود فتح پنج بر سر بسته و طرهٔ باد له از سر دستار خود بر آورده بر سر دستار وزیر گذاشته بجنگ ابدالی مرخص ساخت ذوالفقار جنگ سادات خان انجطاط خدمت بخشی گری سوم از انتقال عمدة الملک سرافرازی داده باتالیقی شاهزاده مقرر فرمود و بخشی گری چارم از تغیر سادات خان بمحمد اسحق خان و خطاب نجم الدوله مرحمت شد شاهزاده با افواج مذکور از هند گذشته کنار دریای ستلج بر معبر ماچهی واڑه رسید و بادشاه ابدالی با فوج همراهے خود که به غیر معتبر زیاده از شش و هفت هزار سوار نبوده اند از راه لودهیانه بالا بالا داخل سرهند گردیده سیزدهم ربیع الاول سنه مذکوره شهر سرهند را تاراج و هر که دست بیراق برد او را مقتول ساخت شاهزاده خبر وصول ابدالی بشهر مرقوم شنیده عنان توجه بسوے او منعطف گردانید و مقابل ابدالی

رسیده بضابطهٔ مستمره هند که برآمدن از عمدهٔ فوج ولایت خارج از مقدور خود دیده سنگر و مورچال که قلعه سفر است گرد لشکر خود می آراید حفر خندق نموده عساکر موفوره خود را در پناه حصار گرفت و از یازدهم ربیع الاول تا بیست و ختم ماه مذکور آتش قتال در اشتعال بود و قدری از اراجیهای بعض اجناس و بعضی از ارابه با نهاد و توپها که از لشکر وزیر و شاهزاده عقب مانده بود بدست ابدالی افتاده او را سرمایهٔ جنگ با حصاریان سنگر میسر آمد گولها و با نهاد میزد و با وجود کثرت عظیم لشکر هندوستان مجهور قرلباش و افغان بود بیست و دوم شهر مزبور اعتماد الدوله وقت چاشت نماز در خیمه خود خوانده برمصلی بود که گوله توپ از لشکر ابدالی چون آتش رسیده کار او تمام ساخت و راجه کپوری سنگه و غیره امرا و راجهای دیگر که بیست سی هزار کس بوده اند از گذشته شدن وزیر سپاه از اقبال برگشته پای قرار در بادیهٔ اضطرار گذاشته راه وطن خود گرفتند صفدر جنگ و معین الملک پسر وزیر مع شاهزاده با وجود دو زخمهٔ بزرگ مذکور پایداری نموده جنگهای مردانه می نمودند روز یکه بیست و ششم ماه بود احمد شاه ابدالی با جمعیت خود از دحام نموده بر مورچال وزیر یورش آورد و معین الملک پای ثبات افشرده داد دلاوری و بهادری داد و جانش خان و اکثر سرداران تورانیه پاس حقوق دیرینه جان نثارها نمودند و مرد و بسیاری از لشکریان وزیر طعمهٔ شمشیر تهنگان خونخوار دریای دعا گردیدند و صدمات جنگ بنا بر اتصال شاهزاده با معین الملک بر قفای احمد شاه هم سرایت کرده قریب بود که چشم زخم عظیمی بافواج هند برسد صفدر جنگ بمشاهده این حال فوجی بکمک شاهزاده فرستاده خود جمیع متعلقه را بیاده پا ساخت و هنگامه های جلوی و جزائر چیان و با نهای جنگی پیش انداخته درمیان معین الملک و ابدالی حائل آمد و جنگ عظیم دیرپوست چون فوج ابدالی صدمهٔ جنگ معین الملک از دست بهادران تورانیان و هیبر یان شاهزاده کشیده بود که ناگهان صفدر جنگ مع فوج گران با انواع توپ خانه و بان آتش بار ان برسر آنها رسید و بهدرین ضمن آتش بارابه های بان که بدست ابدالی در هند آمده همراه فوج بود نیز در گرفت و هزاران بان خود نیز در لشکرش منتشر گشته رستخیر قیامت برانگیخت و اکثر همراهیان ابدالی را بر خاک میدان خسته سر و پیکر بخت انتظام فوجش از هم پاشیده شکست بر لشکرش افتاد ناچار پشت بمعرکه کارزار داده راه ادبار پیش گرفت و فتح و ظفر نصیب اولیای دولت پادشاه هندوستان گردید اما شاه دُرّانی و قلی خان آخته پا بیدار نموده مقابل فوج هند تا شام قائم ماند و هنگام شب بعض پنجاهها که بالفعل فقیر مند کر آن نیست بصفدر جنگ داده صبح طبل رحیل نواخت و اعلام مراجعت بسوی کابل و قندهار برافراخت محمد شاه باستماع خبر ظفر و جهان فشانی اعتماد الدوله و تردد ات نمایان صفدر جنگ و معین الملک و متسلسان اعتماد الدوله شادمان گردید در معین حیات خود که شروع بیماریش بود که صوبه داری لاهور و ملتان بمعین الملک بخشید و صفدر جنگ را مع شاهزاده و جمیع امرای متعین طلب حضور نمود شاهزاده را از طرف پدر خود خلعت و اسناد مرحمت داده بطرف لاهور مرخص ساخت و خود مع صفدر جنگ بسوی شاهجهان آباد اعلام معاودت برافراخت چون مرض محمد شاه دمبدم اشتداد می یافت و آثار رویه ظاهر گشته مرگ خود مشاهده می نمود شقه های طلب برای صفدر جنگ و پسر خود متواتر می فرستاد و بهاباستعجال عازم آستانه جاه و جلال بودند که ناگاه متصل در نواح پانی پت خبر رحلت محمد شاه قرع باب اسماع اینها گردید و محمد شاه بست و هفتم ربیع الآخر شروع سال سی و یکم جلوس خود که مطابق ست باسال احدی و ستین و مائه بعد الالف رحلت نموده اما بمشوره جاوید خان و اسحق خان و غیرهما ارکان حاضر سلطنت و ملکه زمانی مردن او ستور و چند روزی لاش او هم مثل جسد عمدة الملک بمقتضای حدیث شریف کما تدین تدان از دفن محروم ماند بعد تحقیق خبر و تقدیم مراسم تعزیت که شاهزاده در مرگ پدر مخفی بعمل آورده انفراغ یافت صفدر جنگ برای شاهزاده چتری آراسته و در ساعت مختار بر سرش گردانیده و تهنیت

سلطنت داده همعنان نصرت و اقبال در سواد دار الخلافه شاه جهان آباد رسید و چهارم شاه غره جمادی الاولی روز سه شنبه سال مذکور در باغ شالامار دهلی بحضور جمیع ارکان دولت و اعیان مملکت سریر آرای سلطنت هند و ستان گردید نعش محمد شاه را بعد قرب وصول شاهزاده بتجمل برآورده و جمیع امرای حاضر مشایعت نموده در مزار شاه نظام الدین متصل بقبر مادرش که درمیان میدانی خود تجویز نموده قبری آراسته بود دفنش کردند احمد شاه هفتم جمادی الاولی از باغ شالامار بسواری تخت روان بعد مرور دو ساعت از روز یکشنبه داخل قلعه شاهجهان آباد شد و روز جمعه دوازدهم بمسجد جامع رفته خطبه بنام خود شنید و روز جمعه سوم جمادی الاخری قمر الدین خان مرحوم در روز پنجشنبه شانزدهم ماه مذکور مرید خان مرحوم برحمت الهی واصل شدند درین ایام فقیر گرفتار انفکاک و تشویشات بنا بر ساخته شمشیر خانی دکشته شدن هیبت جنگ که در نواح فارزی پور شنیده و برای اشتهار به نبارس رسیده از انجا عازم خدمت والد گشت و بقصبهٔ بریلی که دار الحکومت آن مرحوم و آن جناب از طرف خان فیروز جنگ خلف اصدق جاه حاکم جمیع پرگنه های چکله مذکوره و بداؤن و شاه جهان پور وغیره بود رسیده اوقاتی می گذرانیدند ناگهان حادثهٔ عظیمی در انجا هم روی داده رستگاری ازان بلیه میسر آمد و ذکرش از سطور آینده ظهور می یابد

ذکر گریختن علی محمد خان روهیله از سرهند و رسیدن به بریلی و نمک بحرامی سپاه و الد مرحوم و رستگاری از ان بلاے ناگهان بوفاداری و جوانمردی قطب الدین محمد خان

والد مغفور چنانچه مذکور شد حاکم سکندره بپاس عنایات صفدر جنگ بود کبنده مرخص گشته بعظیم آباد رسید و بملازمت جناب والدهٔ معظمه و اعمام دخال و دیگر قرابتیان خانوادهٔ مهابت جنگ خاصهٔ هیبت جنگ خوشنود و با دختر خال خود که منسوب بود دکتخدا گشت و در جنگ مصطفی خان رفیق بزرگان بوده حسب المقدور خدمتگذاریها بتقدیم رسانید و والد مرحوم را با صفدر جنگ بعد سامے صحبت ناجاق گشته از کار چکله سکندره استعفا نمود چون پادشاه مغفرت پناه محمد شاه بترغیب صفدر جنگ دعدهٔ الملک نواح مرادآباد و سنبهل و بریلی وغیره را از دست محمد روهیله انتزاع نموده او را مغلوب و حوالهٔ اعتماد الدوله چنانچه گذشت فرمود و آن ممالک در جاگیر و التمغاے هر کسے که بود بدست شان آمده در ترق و فتق انجاها مختار شدند محالات بریلی وغیره که جاگیر اصف جاه بود و از مدتی بنا بر تغلب روهیله بند و بست انجا خاطر خواه خان فیروز جنگ حسین پور اصف جاه صاحب سپرد محالات مذکور میسر نمی شد بنا بر انتظام انجا که با وجود رفتن علی محمد خان بسرهند هزاران افاغنه در انجا موجود و ریشه ها ے خود دوانیده زمیندار انجا شده بودند و از عهدهٔ بند و بست انجا هر کسی را برآمدن متعذر بود و الد مرحوم را فیروز جنگ برای حکومت انجا تجویز نموده برفاقت خود خواست و خاصان خود فرستاده ایشان را طلب داشت و بکنار بریلی و هفتده محال توابع آن برگزیده اسباب مناسب همراه داد و الد مرحوم بعد ورود در انجا رفقای و ملازم سپاهی فراهم آورده در انتظام انجا کوشیده مسخر ساخت بعد انقیاد اکثر افاغنهٔ انجا را مثل سردار خان ساکن بریلی و نگل خان مالک ثلهر و پیر احمد که روهیله از اولاد شیخ عبد القادر گیلانی پیرزادهٔ افاغنه بود و ملازم خود ساخته و این پیر احمد با یک هزار و هفت صد کس ملازم بود و دیگر هر دو سردار مذکور نیز قریب بدو هزار کس همراه داشتند در ان وقت قطب الدین محمد خان بهادر برادر زادهٔ فرید الدین خان از احفاد غلیظة الدخان که حاکم مرادآباد و علی محمد خان اول ملازم سرکار ش بود در قلعه چاچت سکونت ورزیده با والد مرحوم منازعت آغاز نهاد اما خانه و رفاقم دست و الد موافقت دلپذیر گفته بضیعت نمود سودے نه بخشید بضرورت قاصد بتنبیه ارشد رفقاے جدید قطب الدین محمد خان بهادر

با دراک خفگی حاکم از وکنار ه گرفته مدد دے از قدما که ظاهر از یاده از بیست و سی کس نبوده اند با او ماندند تا چار بقلعه جاجیت تحصن جست و والد رسیده قلعه را فروگرفت و براے دریافت مکان پورش گرد قلعه گردید قطب الدین محمد خان که بر بندوق و تفنگ انشگنی خود کمال اعتماد داشت و فی الحقیقة چنان بود که می پنداشت گاہے گلهٔ تفنگ او نشانه را خطا نکرده و یله و گلهٔ بندوق او در و دیوار بر بند و قهاے دیگران بود و بعض همراهیانش هم کذلک وقت گردیدن حصار والد را نشانه ساخته بخاطر جمع خود در قفا یش چند کره تفنگ اندازے نمود هر بار خطا کرده گاہے بستون عمارت و گاہے بقیهٔ آن و گاہے بجاے دیگر خورد در غضب شده بندوق را از دست خود بر زمین زد و والد باز پیغام ملاقات و آشتی فرستاده دلالت بر افقت نمود چون قطب الدین محمد خان نهایت شجاعت و جرأت داشت داعیهٔ ملاقات بنا بر خدعے نموده قبول فرمود و قاصد آن شد که عند الملاقات کار والد با تمام رساند رفقاے شیر دل نیز درین کار شریک و یار شدند پیر احمد روهیله و دیگر رؤساے عمو سعید علی خان برادر جاری والد مرحوم بضابطهٔ این دیار در حفظ جان و آبرو و آنکه مع یراق آیند و ملاقات نمایند ضامن گشته آورد ند چون از قلعه برآمده در خیمه عموے مرقوم فرود آمد ند تا بعد اطلاع بملاقات والد آیند والد آن روز باین مجلت ملاقات با چنان صاحب جرأت و غیرت که وقت خشمناکیش بود مناسب ندانسته عذر خواست که امروز مهمان ما بوده و در خانهٔ برادر آسوده فردا ملاقات فرمایند چون این خبر بقطب الدین محمد خان رسید گمان خدعے نموده با آنکه زیاده از ده دوازده کس از رفقا با خود نداشت و در جمع کثیرے از بیگانگان که عبارت از پیر احمد و افاغنه دیگر اند نشسته بود مطلقاً متر سیده بر آشفته و گفت که شما مردم ریش مردان دار ید یا موی سر زنان چه طور وعده بود و بکدام دهن با من عهد و پیمان نموده آورده اید عموے مذکور و حضرات زبان بعذر خواهے و اظهار صداقت وعده و ایفاے عهد نموده معاذیر دلپذیر در کمال تواضع و فروتنے نمودند درین ضمن پیالهاے افشره و بعد ازان خوانهاے طعام مرسله والد با نهایت تکلف و پیغامهاے دوستی انگیز رسیده تسکین صفراے خان مرقوم نمود چون طعام خورد و صحبت اختلاط در گرفت و از طرف والد متواتر هدایا و تحائف میرسید قطب الدین محمد خان در دل از داعیهٔ خود منصرف گشت و روز دیگر که موعد ملاقات بود والد مجلس آراسته مهمان را طلب داشت خان مرقوم مع رفقاے خود باتفاق عموے فقیر و پیر احمد و دیگر رؤساے افاغنه تشریف ارزانی داشت والد بکمال تواضع ملاقات نموده بر مسند با خود برابر نشانید و بارفقاے اوشان نیز حسب الاشعار خان عالے مقدار بعمل آورد خان مرقوم داعیهٔ مضمر خود را ظاهر کرده التماس نمود که امتناع شما در ملاقات وقت ورود و محفوظ ماندن از گولے بندوق من که گاہے خطا نکرده محمول بر بزرگے و حقوق سیادت شما در دل بنده گردید مانع قصد مضمر مستتر گشت والد خندید و بیش ازین اتفاق بسندول داشته تکلیف رفاقت خود نمود خان مرقوم بشرط یکه خاطر خواهش بود قبول فرمود و عداوت و افتراق بصداقت و اتفاق گرائید

ذکر برهمے با پیر احمد روهیله و خبگیدن او با والد و ظهور یافتن شجاعت و جوانمردیهاے قطب الدین محمد خان و شکست خوردن پیر احمد

پیر احمد را که سردار عمدهٔ لشکر و مطاع افاغنه با عتبار پیرزادگی بود از اعتلاے قدر قطب الدین محمد خان بهادر خار حسرت و حسد در دل پر کینه او که از سابق بنا بر مبائنت مذهب با خان مرقوم داشت خلیدن گرفت چه قطب الدین محمد خان و شیخ معز الدین خان که بالفعل در لکهنؤ موجود و از رؤساے قصبهٔ مذکور ست و ذکر جوانمردیهاے او نیز عنقریب آید در خاندان

خود بمذهب تشیع ممتاز و در نام آور بهادران سرفراز و خانوادهٔ اینها از جملهٔ متعصبان بلکه بعضی از ائمهٔ اهل البیت علیهم السلام بوده و قطب الدین محمد خان صاحبزاده آن دیار بود بسبب تقرب والد مرجع معاملات گشت ازین سبب زیاده تر پیرزادهٔ مذکور متغیر گردیده تارک رفاقت والد و قاصد فتنه انگیزی شد و از غنهٔ اطراف که اکثر رعایا و بعضی نوکری پیشه بودند اثقال فرمان او را سعادت شمرده برسر او گرد آمدند و الدنا چار بعد افعه و گوشمال او بر آمد قطب الدین محمد خان بقدمتهٔ اکبش گردیده پیش خرم مسا کر بود هنگام مقابله و مقاتله پیر احمد فوج را دو حصه کرده یک حصه را با بهادران آزموده مقابل قطب الدین محمد خان گذاشت و خود مع معتمدان در پناه خرابهای دهیله دران میدان و در بعض زمین انجا مزارع نیشکر بود و در کمین والد ستاد قطب الدین محمد خان مع همراهیان پیاده پا گشته و بندوقها در دست گرفته در میان فوج مقابل در آمد و دادمردی و مردانگی داده در مقام شمشیر بندوق میتر دمی گویند که در عین کارزار یکے رانشانه خود ساخته بندوق بر سینه گذاشته است که دیگرے شمشیر کشیده از پهلو رسید و بانگ زد که قطب الدین محمد خان ازین بگیر و خان بهادر نشانهٔ سابق اگذاشته همین را نشانهٔ ساخت و گفت بگیر و زد و افگند باین هوشیاری خجلیده دشمنان را بر خاک و خون غلطانیده صفوف مقابل را شکافت و مخالفان را از پیش روبرد اشته شکست فاحش داد چون در تگ و تاز اندکی دور تر شده بود پیرزاده مع معتمدان خود که در کمین والد ستاده بود و الد را با معدودے تنها دیده ناگهان نمایان گشت و اسپهاے خود را عنان داد اکثر همراهیان والد مرحوم را پاے ثبات لغزیده عار فرار اختیار آمد و والد از فرط حمیت و جلادت پا از حوصلهٔ فیل سوارے بیرون کرده در اغیه جستن بر زمین میدان فرمود پسر قطب الدین محمد خان که در سن دون تکلیف و همراه والد بر یک عمارے بنا بر پاس خاطر پدر پشت سوار بود والد را از جلدے ممانعت نموده معروض داشت که تا ما زنده باشیم خداوندان را همین جسارت نمی باید بعضے از رفقای او و اقربا ے والد و مخلصان آن جناب و منتسبان رکاب از اسپها فرود آمده با دشمنان در آویختند و بر سر همدیگر ریخته خون اعدا را با خاک معرکه آمیختند خیره سرے دشمنان اندکے فروشد اپیر احمد روهیله همان قسم در ساجت و ابرام بود در ین ضمن قطب الدین محمد خان خبر یافته متوجه این طرف شد پیرزاده بر کمک او چون بستوه گشت و ضرب دست بهادران چشم افگن رکاب والد هم خورده بود تاب مقاومت نیاورده غائب و حاضر گشت و سیم نصرت انیزدی بر پرچم علم والد وزیده بفتح و فیروزے اختصاص یافت بعد چندے باز آن مدبر شورتے نموده گوشمال یافت و جمیع افاغنه سرحساب گشته هریکی بسوراخ زاویه خود خزیده و والد مع قطب الدین محمد خان و رفقا دیرادران و اقربا بکام و آرام می گذرانیدند تا آنکه در همین سال امدی دستین و مائه بعد الالف فقیر بشوق تقبیل قدوم والد قبیل از سنوح واقعهٔ کشمیر خانی در عشرهٔ اخیر محرم از عظیم آباد کوچیده اواخر صفر یا اوائل ربیع الاول به بریلی رسید و شرف اندوز سعادت قدمبوس گشت درین ایام شاهزاده حسب الامر پدر باتفاق وزیر و صفدر جنگ چنانچه گذشت بجنگ احمد ابدالی رفته ظفر یافت و علی محمد خان روهیله از سر بهند که بامر وزیر عالم انجا بود فرصت یافته مع سی چهل هزار نفر افغان و روهیله از راه سهارن پور بریوڑیه و کنچپوره عبور جمنا نموده عازم ضلع مراد آباد و بریلی و غیره ملک قدیم خود گردیده مراد آباد و غیره را مسخر کرده و فوجداران خود نشانیده عبور گنگا نموده فوج ملازم والد که اکثر افاغنه سکنه انجا و اقارب علی محمد خان بنا بر و صلتے که باهر یک داشت بودند خبر قرب موکب او شنیده بیکبارگی برگردیده بیوت اقامت والد را که در قلعه بریلی بود بهانه گرفتن تنخواه محصور نموده و عهدنامه نمک بحرامے مصمم کردند مگر قطب الدین محمد خان با دو سه صد کس معدودے از رفقاے دیرینه والد که هندوستان زایان شاه جهان آباد و بعضے از اقارب بوده اند رفیق ماندند چون علی محمد خان بده کروهے بریلی رسید

قطب الدین محمد خان باو الدگفت که کار با نیجا کشید و مقدر جنگ با علی محمد خان که انبوهی از افاغنه مانند مور و ملخ دارد و فوج خود هم هوا خواه او گردیده نیست و نوکران در مقام عذر و کینه خواهی اند درین صورت صلاح آنست که من بملاقات علی محمد خان بروم اگر او را با شما اراده بدی نیست چاره این مخمصه و رهائی ازین گرفتاری بامداد او نمایم و اگر اراده فاسدی از و ملحوظ گشت همانجا او را کی شیم و خود هم کشته می شوم بعد ازان هر چه برای شما مقدر ست بظهور خواهد رسید والد قبول فرموده آن رفیق صدیق را رخص ساخت و آن والا قدر اکثر فقارا بجا گذاشته خود با معدودی از معتمدان نزد علی محمد خان شتافت چون بدریچهٔ اردو رسید همراهیان را بر دروازه توقیف فرموده خود با دو سه کس اندرون داخل شد یاران او که بر دوازده پرتو شمع التفات و عنایتش بودند حسب الامر توقف نموده بعد آمدنش در اندرون دو سه کس از انها داخل آمدن نزد خان مرقوم نبودند چوبداران و افاغنه دربان مزاحم گشته شوری بلند شد قطب الدین محمد خان برگشته باز آنها را باستمالت ممانعت کرد چوبداران بعضا بطلب پواج در مزاحمت آنها ایرام آغاز نهاد خان بهادر آشفته گشته بی برسر چوبداران زد و گفت که تو چرا مانع می شوی ازین جهت زیاده تر غوغا شد و قریب بود که فتنه حادث شود علی محمد خان باستماع غوغا برهنه پا دویده تسلیم نمود و خان عالی قدر را در آغوش گرفته معذرت و دلجوئی مع رفقا همراه آورد و در مسند عزت نشانیده خود برگوشه آن تودهٔ نشست و نهایت دلداری بها بتقدیم رسانید بعد ازان خان بهادر التماس کرد که معلوم خواهد بود که من رفیق سید هدایت علی خان بهادر اسد جنگ گشته ام و ایشان لوازم اشفاق اخوت باین مرعی داشته اند و سپاه انجا باشتهار آمده اند شما مسلک بیوفائی و نمک بحرامی پیموده در مقام نفاق و شقاق اند اگر شما را نیز همین قسم منظور باشد مرا رخص نموده خود هم مع فوج بدایرهٔ استیصال سید مبادرت فرمائید تا کار زار مردان بر صفحه روزگار یادگار ماند و اگر شما را بدسے باسید مخطور نباشد اسباب سفر سرانجام داده نمک حرامان را بتهدید ممانعت نمائید تا آنها دست از شقاوت برداشته زر تنخواه بضابطهٔ عمال انچه نقد و جنس غیر ضروری در سرکار او شان باشد گیرند و بهیله مذکور بقسمهای فلاظ و شداد او خاطر شان را مطمئن گردانیده مرخص ساخت و بعلمه خود تاکید نموده اسباب سفر حاضر کرد و قطب الدین محمد خان بهادر را خوشنود و برگردانیدند مشروط آنکه خان مذکور باتفاق والد بشاهجهان آباد نزود چون رسید که بهادر باتفاق از امرای حضور و پادشاه استمداد نموده در فکر استیصال او شوند والد باتفاق او شان و جمیع رفقا از قلعه برآمده در بیچ محله که جای معینی خارج قصبهٔ بریلی واقع است منزل کرد و چند روز حیص و بیص او ای تنخواه بشدت ماند که هر روز اشتعال بدرود جان و آبرو بود آخر الامر دستعال نجات داده بشاهجهان آباد رسانیدند درعین راه که از فرخ آباد دنبکش میگذشتیم خبر رحلت محمد شاه و برگشتن شاهزاده احمد شاه قرین فتح و فیروزی و کشته شدن قمر الدین خان وزیر و متعین شدن معین الملک بصوبه دارے لاهور و آمدن صفدر جنگ همعنان احمد شاه و جلوس او بر تخت سلطنت در باغ شالامار دهلی بسمع افتاد اما از خبر مردن پادشاه زیاده تر از ایام سابق شورش قطاع الطریق روی داده راهها نا امن بود قطع منازل بپاسداری بها گذشت چون وارد شاه جهان آباد شدیم والد توجه غازی الدین خان فیروز جنگ با انتظام بریلی و فیصله محالات متعلقه آصف جاه کم دیده افسرده خاطر و طالب توسل با ذیال دولت صفدر جنگ شده بخانه خود نشست

ذکر معین شدن وزارت برائے صفدر جنگ بتائید الٰہ بعد اذن و رحلت نظام الملک آصف جاہ

احمد شاه خلف محمد شاه بعد ورود و جلوس در باغ شالامار دلازمت نمودن جاوید خان و نجم الدوله اسحق خان و دیگر ارکان سلطنت و اعیان مملکت بساعت مختار داخل دولت خانه خاصے در قلعه شاهجهان آباد گردید و تجویز و تعین وزارت بنام

صفدر جنگ

صفدرجنگ با وجود اقتدار و لیاقت او پاس رضا و اندیشه آصف جاه در حیز تعویق و تاخیر افتاده مراسلات پادشاه و امرا بدکن رفت چون آصف جاه بر جناح سفر آخرت بود عذر ضعف پیری و اظهار عدم رجوع خود بدار الخلافه نگاشت و به صفدرجنگ نوشت که بالفعل از میان اطفال شما اقسقالید را چه بهتر دانید و انتظام سلطنت تواند بعمل آرید باز هم ادام الحیات آصف جاه که روزی چند بعد ورود این خط زنده بود منفذ رجنگ جرات بپوشیدن خلعت وزارت نه نمود تا آنکه خبر رسید که چهارم جمادی الاخری سال مرقوم بصدر آصف جاه در سواد برهانپور وداع عالم عنصری نموده راه سفر آخرت پیمود و نعش او را نقل کرده در روضه که قریب دولت آباد است باین مرقد شاه برهان الدین غریب مدفون ساختند آن زمان صفدرجنگ به خاطر جمع قامت قابلیت خود را بخلعت وزارت بیاراست و روز دوشنبه چهارم رجب بعنایت خلعت هفت پارچه مع چارقب وزارت و جواهر سرفراز و بخطاب جملة الملک مدار المهام وزیر الممالک برهان الملک ابوالمنصور خان بهادر صفدرجنگ سپه سالار مخاطب گشت اکنون مناسب مینماید که کلمه چند از احوال عمدة الملک و اعتماد الدوله و محمد شاه و آصف جاه که قریب بهم بعالم بقا شتافتند در او ضاع و صفات انها باجمال نگاشته بعد ازان سوانح ایام سلطنت احمد شاه و وزارت صفدرجنگ نوشته آید منه التوفیق و به الاعتصام

عمدة الملک امیرخان بهادر بن عمدة الملک امیرخان بهادر صوبه دار کابل

اصل آباے او از سادات حسنی نجمة اللهی ست بعد ازان یکی از اجداد سلسله نخود که میرمیران لقب داشت منتسب گشته بمیر میرانیان شهرت یافتند عمدگی این سلسله که در ایران هم شهرت دارد و مقتدران درین خانواده بهمرسیده از غایت اشتهار احتیاج بارقام و اظهار ندارد و در عهد جهانگیر بن اکبر پادشاه عمدة الملک که او هم میرمیران لقب داشت بنابر صدور جرمے یا بهر صورت بے رضاے شاه عباس قهرمان ایران بهند آمد و در حضور جهانگیر کمال تقرب یافت اما ازفراق پسران خود که دو نفر بوده اند قدے آسوده نخفته در آرزو بود که بلتماے ابناے خود زندگی از سرگیرد تا آنکه جهانگیر پادشاه خان عالم سازنده شاه عباس بسفارت فرستاد و از جمله رسالات عمده درخواست پسرانش بود خان عالم به نیکوتر وجهے پادشاه ایران را رام کشود ساخته این خدمت بتقدیم رسانید پسرانش نیز بهند رسیده سرافراز گردیدند جد او خلیل الله خان خطاب یافته بدرجهٔ عالے ترقی نمود و از وقت جهانگیر الی الآن درین خاندان امارت و عمدگے با علو نسب توامان ماند عموے او روح الله خان بخشی الممالک و مقتدر و مقرب محمد اورنگ زیب عالمگیر پادشاه و پدرش عمدة الملک امیرخان صوبه دار کابل و عالمگیر باعتماد او از صدمات سلاطین ایران مطمئن در دکهن بود و ازین جهت فتوحات آنجا مشهور ست که بنام او می نوشت و این عمدة الملک نیز بکمال اوج و اقتدار رسیده در عهد خود شبیه و نظیر نداشت و نسخه رنگینی بود هاوے کمالات نفسانے باین جامعیت کم کسے توان یافت شجاعت و سخاوت و فهم و فراست و ادراک حقائق و دقائق هر کار چنان داشت که مهره هر فن اورا مسلم داشته هر یکے ستائش او را در کارهاے خود سرمایهٔ افتخار مے پنداشت از علماے عظام و مشائخ کرام و سپاهیان و خواننده گان و رقاصان و شعرا و ارباب انشا هر که ادراک مجتمش نموده مداح و فریفته او نشاهد گشت و یا دخو بهمالیش نموده زار زار مے گریست و چندین کس بدستگیرے او از حضیض خاکسارے باوج رفعت شعارے رسیده در زمرهٔ امراے مقتدر منسلک گردیدند شعر هندے و فارسے خوب می گفت و در بذله گوئے و نکته سنجے نظیر نداشت و حسن بیان نحوے داشت که مستمع از تقریر دل پذیرش چون گل همگی گوش و از حیرت مدهوش مے گردید و هر چه بهر گاه برائے احدے

از ملازمان اعلے باشد خواه ادنے مقرر سے فرمود هر چند حاجت نمانده باشد بانوئے گرفت وسلیقه هاے او در آراستن هر چیز مسلم ارباب هوش وتمیز بود ومعتقدان قدرشناس بآرزو نمونه اختراعاتش خواسته اثاثه واشیاے خود را تقلید وتتبع آن سے ساختند

وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان بهادر نصرت جنگ

پدر او محمد امین خان اعتماد الدوله است از اولاد خواجه احرار در عهد اورنگ زیب عالمگیر از ولایت توران فاروهند وستان گردیده منصب پنجهزارے بتدریج رسید ودر عهد فرخ سیر باعانت ورعایت قطب الملک هفت هزاری وبعد خدع ودغا با امیر الامرا حسین علے خان بهادر ابتداے عهد محمد شاه وزیر ودبس از چند روز سپهسالار عالم دار وگیر گردید وقمر الدین خان درچین حیات پدر بخشی سوم ودوروته غسل خانه بود چنانچه مذکور شد بعد استقلال آصف جاه بوزارت یافت اگرچه غفلت شعار وهمیشه مست باده وخوشگوارے بود امانهایت کم آزار وخلق شاه جهان آباد بسیار شکر گزار او وزندگے او را غنیمت سے شمرد رفیق پرور وعطوفت گستر بود لیکن لیاقت ووزارت چنانچه باید نداشت بکمال جاه وحشمت ونهایت عیش وعشرت زندگے نمود یک ماه وچند روز قبل از محمد شاه چنانچه مذکور شد بجنگ ابدالی درگذشت

محمد شاه پادشاه بن جهان شاه بن اختر بن بهادر شاه بن اورنگ زیب عالمگیر

خالی از فطانت وهوشیاری نبود وترحم بسیار ومزاج آن قدر که پادشاهان را نباید داشت ودر دست امراے مقتدر افتاده چون جرات بسیار نداشت مغلوب نوکران بود ودر سلطنت ضالع کرده فرخ سیر را اصلاح تواند ست وچون جوان وعیش طلب بود اوقات را بهو لعب گذرانید وسلطنت زیاده بر سستی گرفت بعد تسلط نادر شاه ومعاودت او از هند بر الطاف واعانت او منتظر گشته بیشتر از پیشتر آسائش طلب گشت وچون آتش مدت جوانی فرو نشسته شکسته خاطر یهایش گرفته بود در اواخر عمر بصحبت فقرا خوش بود وبا تهماے نشست سخنان معقول را خوب سے فهمید باسفک دماء ایذاے خلق خدا راضی نبود در عهد او خلق بآسایش زندگے نمود وتا زمان دولتش بهر صورت سلطنت را آبرو ئے دوقرے در نظرها بود وبسبب هوشیاری اساس بوسیده سلطنت را بر پا داشت گویا خاتم السلاطین بابریه است چه بعد او سلطنت غیر از نام چیز دیگر ندارد

آصف جاه نظام الملک بن غازی الدین خان بهادر فیروز جنگ بن عابد خان

نام او قمر الدین واز احفاد شیخ شهاب الدین سهروردیست جد مادری او سعد الله خان وزیر اعظم شاه جهان بادشاه وجد پدرے او عابد خان از مشائخ سمرقندست عابد خان در عهد شاه جهان وارد هند وستان گردیده در سلک ملازمان شاهزاده اورنگ زیب انتظام یافت بعد تسلط اورنگ زیب بر سلطنت بتدریج منصب پنج هزاری یافت ودو بار بمنصب صدارت سرافراز گشته بیست وچهارم ربیع الاول سنه ثمان وتسعین بعد الالف در محاصره گلکنده بزخم گوله توپ از مرکب قمر سبک خرام غلطیده بآخرت رفت وپسر او که شهاب الدین نام داشت از کبراے امراے عالمگیری است بتدریج منصب هفت هزارے یافته به غازے الدین خان بهادر فیروز جنگ مخاطب شد واغلب اوقات سپه سالاری پادشاه مذکور نیز می یافت ودر

فتح بیجاپور برالقاب وخطابهاے دیگر فقره فرزند ارجمند افزود ودر ایام سلطنت بهادر شاه صوبه دار گجرات گشته سنه اثنین وعشرین ومائه بعد الالف انتقال نمود وآصف جاه در زمان اورنگ زیب بخطاب چین قلیچ خان بهادر ومنصب پنج هزاری بلند پایه گشت واواخر عهد پادشاه مذکور صوبه دار بیجاپور گردید ودر عصر بهادر شاه بعطاے خطاب خانه دورانی وصوبه دارے اوده امتیاز یافت وبعد اندک زمانے بنابر اقتدار آصف الدوله اسد خان بهادر ذوالفقار خان امیر الامرای سپه سالار ترک منصب نموده لباس فقیر پوشیده انزوا گزید ودر عهد جهاندار شاه معزالدین زمانه ابر آمده باصل منصب وخطاب سابق سرافرازی یافته سال اوجلوس فوج سپر بخطاب نظام الملک بهادر فتح جنگ مخاطب ومنصب هفت هزارے وصوبه دارے دکهن مباهے گشت چون امیر الامرا حسین علی خان بهادر ایالت کل ممالک دکهن یافت ونظام الملک بشاه جهان آباد آمد میرجمله دارے مرادآباد ودر ساخت وچنین سلطنت رفیع الدرجات بمرهانے قطب الملک بصوبه دارے مالوه سرفراخت وابتداے عهد محمد شاه با سادات نروغا باخته بربعض صوبه هاے دکهن تسلط یافت وآخر قابض جمیع صوبه جات آنجا گشت وبعد مردن محمد امین خان بوزارت سرافرازی یافت آخر بناسازے امراے حضور وانحراف مزاج پادشاه استعفاے وزارت نموده بصوبه دارے دکهن قانع شد وبعد صمصام الدوله منصب امیر الامرائے یافته بنابر بغے پسر خود ناصر جنگ نیابت امیر الامرائے بسخن فیروز جنگ پسر کلان خود داده بدکهن رفت چنانچه در دفتر دوم وبعضے صفحات این دفتر گذشت وقریب بسی سال بحکومت کشش صوبه دکهن که قلمرو چندین پادشاه بود پرداخت اکثر امراے عهد محمد شاه دون مرتبه او بوده مراسم وآداب خردی با او مسلوک میداشتند اگر حرص وافر در طلب دنیا داشت اما صفات حمیده واخلاق پسندیده هم در او بسیار داشت اوصاف که امرا را باید در او فراهم بود همیشه صدر سرکار او فقرا وعلما ومشائخ وارباب استحقاق را بحضور ش میرسانید وبقدر قسمت شان آنها می رسید وصیت قدردانے او شنیده مردم عرب وماوراء النهر وعراق وخراسان واطراف هندوستان رو بدکهن میآوردند وبقدر نصیب بهره میبردند از آثار خیر او دست شهر پناه برهان پور که در سنه یک هزار ویک صد وچهل ویک بنا گذاشته بمرور واتمام داد وآبادے نظام آباد بالاے کنل فرود پور که درویرانه محض طرح آبادی انداخت ومسجد کاردان سرا ودولت خانه وپل تعمیر نمود رب اجعل هذا بلدا آمنا تاریخ احداث این آبادی وسطابق ست باسنه احدے واربعین ومائة بعد الالف وحصار شهر پناه حیدرآباد دونهر هر سو ل که درو سط شهر او رنگ آبادی آید طبع موزون داشت وشعر را بخوبی می گفت صاحب دیوان ست بعدسی وهفت روز از رحلت محمد شاه چهارم جمادی الاخرے سنه احدے وستین ومائة وبعد الالف بدرود این عالم نموده ومیر غلام علی آزاد تخلص بلگرامی در تاریخ رحلت محمد شاه واعتماد الدوله وآصف جاه یک جا بتعیئه اسقاط شش عدد می گوید بیت گشت تاریخ چون کشیدم آه ÷ موت شاه وزیر وآصف جاه ÷ وقطعه دیگر بے تعمیه گفته قطعه سه رکن مملکت هند از جهان رفتند ÷ فتاد حیف سه در یگانه از کف دهر ÷ برای رحلت این هر سه یافتم تاریخ ÷ نماند شاه زمان وزیر وآصف دهر ÷

ذکر سرافرازی یافتن سادات خان بهادر ذوالفقار جنگ بمنصب امیر الامرائی واستحکام خدمت دیوانی خالصه بنجم الدوله محمد اسحق خان بهادر

چون خاطر پادشاه وصفدر جنگ از طرف آصف جاه اطمینان یافت خدمت بخشی گری اول باخطاب امیر الامرائے

برای سادات خان بهادر ذوالفقار جنگ خلعت سادات خان فرخ سیری مقرر شد و بعد چند روز از خلع شدن صفدر جنگ روز پنجشنبه چاردهم رجب سال مذکور شمشیر و خنجر مرصع و دیگر جواهر با هفت پارچه خلعت خدمت مذکور با دو بالا بندصوبه داری اکبرآباد و سرکار حدیان با احمد علی خان همشیره زاده شجاعت شد و دیوانی خالصه شریفه چون پیشتر بموتمن الدوله مدبر نجم الدوله منوص بود نجم الدوله ابتازگی بنا بر وصلت شجاع الدوله پسر صفدر جنگ با خواهر او اختصاص و اتحاد بسیار با وزیر الممالک ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ پسر آمد و در آخر عهد محمد شاه دیوانی خالصه بنام نجم الدوله مقرر گشته بود کمال مانده اقتدار یافت و جاوید خان خواجه سرای که از سابق با مادر احمد شاه او دوهم بائی سری داشت نهایت تقرب در خدمت احمد شاه بهم سانیده مدار علیه سلطنت زعم خود و معتمد پادشاه بدلالت مادرش و مصاحبت احمد شاه گشت چون اختصاص غلامی و التفات مغفرت پناه محمد شاه و محرمیت تمام در حرم سلطانی خصوص با او دوهم بائی داشت خدمت نظارت با تعال روز افزون بجان ناظر نیز با وفوض گردید و بست حلوات پادشاه باختیار او در آمد پادشاه که بحسب جوهر ذات خفیف العقل سبک مغز بود بتحریک خواجه سرای مذکور را بکاب شرب نموده غافل و لایعقل محض گشت و جاوید خان بجواب بهادر مخاطب گردیده و دل تمام در مزاج پادشاه بهم سانیده اوامر و نواهی سلطانی اکثر خاطر خواه او می شد و بهمه امور موجب ملال فراج صفدر جنگ و تراکم غبار کدورتهای پی در پی سد باب وفاق گشته سرمایه استعداد دموادشقاق و نفاق جهای گردید روز یکشنبه دهم رجب خلعت بخشی گری دوم و صوبه داری مرادآباد با تنظام الدوله پسر قمر الدین خان وزیر در روز دوشنبه یازدهم ماه مذکور خلعت ماتمی فجاز الدین خان فیروز جنگ بابت مرگ پدرش مرحمت شده نواب بهادر جاوید خان او را از ماتم برآورده بحضور آورد و در روز یکشنبه هفتدهم رجب لعسکر علی خان خدمت مشرفی دیوان خاص و اضافه هزاری منصب مرحمت شد و در روز چهارشنبه بیستم رجب خلعت صوبه داری اجمیر بوزیر عنایت گشت و آخر شب دوشنبه شانزدهم شعبان هادی علی خان مرحوم خلعت نموده نزد قبر شاه نمود بتدرع مدفون شد و چهاردهمان ماه تربیت خان مرحوم برحمت حق پیوست و علی محمد خان روهیله که برخی از احوال او در اوراق سابقه بسمت ارقام یافت بعد ورود در ملک قدیم خود که عبارت از محالات بن گده و بریلی و بدائون و مرادآباد و غیرها است و لشریف آوردن والد مرحوم بشاهجهان آباد چند ماه زندگی نموده بمرض سرطان که برپشت او در همان ایام بهم رسیده بود درگذشت و صفدر جنگ بعد ادراک رغبت والد مرحوم برفاقتش راجه مهانارائن پسر دیوان خود را فرستاده از راه قدردانی طلبیده فقیر هم باتفاق آن مرحوم رفته شرف حضور وزیر الممالک صفدر جنگ بهادر دریافت بعد روزی چند حکومت پانی پت و سونپت وغیره سپرده محال خالصه شریفه تبعهد و الدم حوم داد و منصب پنجهزاری و نوبت مع خطاب اسدبیگی و پالکی چهاردار از پادشاه دهانیده بکارهای مذکور مرخص ساخت چون نجم الدوله محمد اسحق خان بهادر دیوان خالصه شریفه از عهد فردوس آرامگاه محمد شاه بود و الد را توسل باو آن امیر کبیر نیز میسر گردید و الد نظر بود اد و حقوق قطب الدین محمد خان بهادر فوجداری حصار و جهجر وغیره برای خان مرقوم میانموده آن بیبها گوهر دریای شجاعت و کان مردی و مروت را طلب داشت خان بهادر مرقوم چون از قوم روهیله و افغان دلیری و شجاعت و آباء و اجداد او همیشه فوجداری مرادآباد که بمنزله صوبه دار عهد فرخ سیر قرار یافته بودو داشتند و مرادآباد بمنزله وطن خان مغفور مذکور گشته بود همیشه همت بر استیصال روهیله و افغان و انتزاع فوجداری آن مکان از دست ایشان می گماشت در عهد علی محمد خان بنا بر حمایت او که وزیر الممالک قمر الدین خان مرحوم نموده میسر نیامد در نبولا که علی محمد خان بعد مردن قمر الدین خان و هنگامه لشکر کشی احمد ابدالی در ممالک سخنه قدیمه خود که عبارت از مرادآباد وغیره است

آمده مسلط گشت و بعد سهل بدقی بمرض سرطان درگذشت و اتباع او مثل حافظ رحمت و دندے خان وغیره که هریکے از پسران علی محمد خان بود بهانه نام داماد خود ها ممالک مذکوره مسخره را منقسم ساخته بقابو بے خود آورد و دندوبراے داماد هاے خود بقدر معاش آنها جاها علیحده کرده بآنها داده باقے را خود قابض و با نهایت جاه و حشم و فوج و قدم بود ندخان بهادر مذکور خواست که درین ایام از انتظام الدوله خانخانان پسر قمر الدین خان سند فوجداری مراد آباد گرفته با افاغنه بجنگد و بضرب دست خود مکان مذکور را باز دست آنها منتزع گرداند بنابرین از والدم حوم درآمدن خود عذر خواسته بشاه جهان آباد اقامت ورزیده

ذکر جنگیدن قطب الدین محمد خان بهادر با افاغنهٔ مراد آباد و گذاشتن نام مردی و مردانگی بر صفحهٔ روزگار از شجاعتے که ازان بهادر شیر دل دران عرصهٔ کارزار روید اد

قطب الدین محمد خان بهادر که مجمل محامدش قبل ازین مرقوم شد از خانخانان انتظام الدوله پسر قمر الدین خان سند مراد آباد درخواست چون عمل او از تسلط افاغنه در انجا نبود خواهش قطب الدین خان بهادر از نعماے غیر مترقبه دانسته بلا تامل اسناد نوشته داد اما بنابر دنائت باندک رسے و اسباب ضروری اعانتی که باید نتوانست فوجداری مراد آباد دگر دید چون همت و شجاعت خود اسباب ضروری بقرض و دام سرانجام داده قاصد تسخیر فوجداری مراد آباد دگر دید چون همت و شجاعت آن صفدر عرصهٔ کارزار در جمیع بلاد هندوستان خصوص قرب جوار آن دیار کالشمس فے وسط النهار ربرهمه کس ظاهر و آشکار بود باندک استدعا و تحریک خان معظم مذکور جوق جوق مردم سپاهی پیشه هجوم آورده کثرتے در فوج و اتباع بهمرسید و آن شیر دل باستظهار دو سه صد کس قدیم که بارها جسارت و جرأت آنها دیده بود عازم حرب دون نژادان فراوان که اغلب عدد آنها کم ازپنجاه هزار نفر نخواهد بود و سامان حروب از جنس بان و بندوق و توپ و چکله وغیره انچه باید بوفور مهیا و موجود داشتند گزیده بیرون شهر شاه جهان آباد دنشر ل گزید و فی الجمله تهیهٔ اسباب درست دیده رهگراے عرصهٔ جان بازی گشت چون این خبر قبل ازخروج خان معظم از شاه جهان آباد بگوش افاغنه عفریت نژاد رسیده بود از اطراف وجوانب جمع آمده در مقامے متصل بمراد آباد ازدحام داشتند بعد رسیدن خان رستم نهر دزدیک بعسکر آنها بلکه از ابتداے نهضت سفر او مراسلات فرستاده استدعاے مصالحه و ترک منازعه بر تسخیر مراد آباد نموده راضی بودند که چنانچه با مردم با همدگر ملک را تقسیم نموده اوقات بسیگذرانیم شما هم خطے لائق بحال خود اگر قناعت فرمائید ما همه بطوع و رغبت بآن راضی و در تفویض آن بملازمان حاضریم اما آن عالی همت بلند مرتبت راضی باین معامله نگشته بر ارادهٔ خود رسوخ ورزید افاغنه ناچار گشته با وجود کثرت قوم و اسباب بنابر رعونت شجاعت آن شیر بیشهٔ هیجا دست از جان شسته لزان و ترسان آمادهٔ کارزار آن هژبر شیر شکار شدند و صفوف حروب از طرفین آراسته بمقاتله برخاستند قطب الدین محمد خان بهادر با وجود قلت اعوان و کمی سامان بجرد مقابله مع بهادران جان باز که زیاده از دو سه صد کس نبوده اند پیاده پاگشته بضرب بندوقهاے دستی دمار از نهاد هستی اکثرے از انها برآورده تا دو سه کروه انبوه افاغنه را گریزانید و درین عرصهٔ بعید از گشته ها بلند گردانید اما آن جماعهٔ پرکین بشماره کثرت خود قلت اعوان خان جنت مکان بهر صورت خود دارے نموده هر جا قابو بے یافتند کمین کرده باتشباری بندوق و بان نهال وجود رفقاے معدود قطب الدین محمد خان را می سوختند تا آنکه آهسته آهسته چند نفر مجروح که زیاده از بیست سی کس نبوده اندبائی ماندند و خان رستم نشان جراحات متعدده برداشته آخر الامر بضرب گولی بندوق که بر سینهٔ بے کینه اش پے در پے

نشست رخت هستی دران میدان مردآزما از دنیا بربست ازجمله رفقا هم قریب صد کس گرد و پیرامون لاش غرقه بخون افتاده جان شیرین بجان آفرین سپردند و مورد هزاران آفرین ازلب و دهان دوست و دشمن گشتند ده دوازده نفر ازان جمله رفقای قدیم که دوسه صد کس بوده اند درمیان مجروح افتاده بعد معالجه چون صحت یافتند مادم الحیات محسود همکاران بودند اللهم اغفرلهم و احشرهم مع الشهداء و الصدیقین

ذکر جنگاندن صفدر جنگ وزیر قائم خان قائم جنگ نبگش را با اولاد علی محمد خان روهیله بحیله و تزویر

وزیر الممالک صفدر جنگ که ازمدتها اجتماع و اقتدار افاغنه دران دیار که جوار صوبهٔ اودنی سپندید و اواخر عهد محمد شاه چنانچه گذشت داعیهٔ استیصال انها نموده پادشاه را برسر روهیله مذکور برد اما ازنفاق قمرالدین خان وزیر کار او خاطر خواه صفدر جنگ بانجام نرسید درینولا که خود وزیر ظهیر سلطنت و علی محمد خان ره سپر وادی عدم گردید قائم خان پسر محمد خان نبگش را دلالت بانتزاع ملک روهیله مذکور از دست اولاد و اتباع او نمود بلاحظهٔ انکه هرطرف تشکست افتد فائده درستی خواهد داد قائم خان چشم طمع بملک و مال اخلاف علی محمد خان دوخته آنهارا درقلعه بدائون محصور ساخت و عرصهٔ حس و حرکت برآنها تنگ گردانید سعد الله خان پسر کلان روهیله مذکور که داماد حافظ رحمت روهیله و بجای پدر مسند آرای ملک بود دو دیگر سه داماد دو ندیخان دیهریک ازین سردران ملک را بهانهٔ حصهٔ داماد ان خود منقسم ساخته قابض و متصرف بودند اما ریاست کل تعلق بسعد الله خان داشت او مع کل اخوان و اتباع مجرتانی از حدگذرانیده دقیقه از اکاح فروگذاشت چون سودمند نیفتاد ناچار دل برگ و مدافعه نهاده وهم ذی الحجه سنه یک هزار و یک صد و شصت و یک هجری بمیدان برآمد دصف آرگشته فوجی درکوهای دریاچهٔ جنگ پنهان درکمین نشانید و با باقی افواج روبروی قائم خان رفت چون جنگ درگرفت غلبه ازطرف قائم خان که فوج بی پایان و ریاست جمع فرق افغان داشت بظهور رسید و سعد الله خان مع همراهیان بناچاری و عیاری پشت برجنگ داده عطف عنان ازمیدان نمود و جنگ کنان آهسته آهسته خصم را بطرف کمین گاه کشید و قائم خان مع سرداران هم عنان ظفر و با فراط خوشنودی از خود بیخبر درپی گریختگان مطلق العنان بجائی رسید که چند هزار روهیله مع بان و تفنگ قاصد جان قائم جنگ پنهان نشسته بودند بمجرد رسیدن نقش بیکبار جنگ جویان پرکین ازکمین برجسته قائم خان را ازپیش اسلاک آشیار بندوق و بان گرفته درهمان شلاک قائم خان با کل سرداران دنخاک هلاک افتاد و همراهیان او هم بسیار بها دفنا رفته فتح و ظفر نصیب سعد الله خان و دیگر اخلاف علی محمد خان گردید ✣ ✣

ذکر وقائع سال شصت و دوم از مائه دوازدهم هجری

روز جمعه دوم ربیع الثانی نورروز شد و شب چارشنبه بیست و نهم ذی الحجه سنه مذکوره میرزا محسن برادر کلان صفدر جنگ وزیر بعارضهٔ هیضه انتقال نمود و در آخر ماه رمضان همین سال علی احمد خان مرحوم را یا لکی جهاندار مرحمت شد و روز دوشنبه چاردهم ذی قعده بعد نماز صبح که تسبیح خاک شفا در دست و باوراد مشغول بود بیک ناگاه برحمت الله رفت و همدرین سال احمد ابدالی بارسوم بلاهور لشکر کشید و معامله بصلح انجامید

ذکر ورود احمد ابدالی مرتبهٔ ثالث بلاهور و جنگیدن با معین الملک و انجامیدن بمصالحه بتقدیر خداوند علیم و قدیر

مخفی نماند که چون معین الملک پسر وزیر الممالک قمر الدین خان از عین حیات محمد شاه بصوبه داری لاهور و ملتان سرافرازی یافت بهکاری خان مخاطب برستم جنگ بهادر پسر روشن الدوله را مدار المهام خود ساخت و برق و فتق مهمات آنجا می پرداخت چون هنوز تمکن در لاهور و استعداد اسباب حروب چنانچه باید نداشت ناگهان درهمین سال احمد ابدالی با لشکر بلا هور رسید و معین الملک با وجود جنگ پیش آمد چون هر دو چنان استعداد ندانستند معین الملک خود بالقضای صلاح وقت سلسلهٔ صلح جنبانیده اطفای نائرهٔ فساد صلح و نسبت ابدالی هم مغتنم شمرده بدستور زمان شاه از چهار محال تنخواه کابل که عبارت از سیالکوت و اونگ آباد و گجرات و پسرور است پیشکش خود بندبهٔ معین الملک مقرر کرده عطف عنان بجانب کابل نمود

نهضت نمودن ابو المنصور خان صفدر جنگ بارادهٔ انتزاع ملک و دولت قائم خان ازماندرو و استماع او و افاغنهٔ آشوب آهنگ

وزیر الممالک ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ که در هر دو صورت فائده خود دیده بود بمجرد استماع این خبر خواست که ملک و مال بنگش از دست بازماندگان آن دودمان انتزاع نماید بنابرین احمد شاه پادشاه را باخود دگرفته ازشاه جهان آباد در حرکت آمد وزیر و پادشاه روز پنجشنبه سلخ ذی الحجه سال مذکور داخل خیمه گردیده در چند روز تا بکول رسیدند صفدر جنگ پادشاه را در قصبهٔ کول توقیف فرموده خود بدریای گنج که فرخ آباد دار الملک بنگش بیست کروه از انجاست رسید مادر قائم خان زن محمد خان غضنفر جنگ چاره غیر از اطاعت ندیده بملازمت وزیر آمد و معامله بر شصت لک روپیه نقد و جنس بانفصال یافت و با سعد الله خان نیز تقاضای توپ خانه قائم خان و اخیال و اسباب او کرد نبارت برده بود مع نذرانه در میان آورده وجهی خیر معلوم براهم الزام نمود

ذکر وقائع سال شصت و سوم از مائهٔ دوازدهم هجری

بعد انفصال معاملهٔ احمد شاه از کول بدهلی خرامید و روز سه شنبه هیجدهم ماه صفر داخل دولت خانه گردید و روز دوشنبه دوازدهم ربیع الثانی سال مذکور نوروز شد وزیر برای تحصیل نقد و جنس موعود همانجا اقامت ورزیده ملک مقبوضهٔ افاغنه بنگش بضبط خود در آورد و دگر شهر فرخ آباد مع دوازده موضع که التماس افاغنه مذکور از عهد فرخ سیر بود بر مادر قائم خان بحال و برقرار ماند وزیر الممالک از ضبط و ربط محالات و اخذ اموال ضبطی قائم خان و نذرانه که از اولاد و اتباع علی محمد خان قرار یافته بود انفراغ نموده راجه نول رای نائب صوبه خود را رتق و فاتق آنجا نیز ساخت و خود معاودت نموده بحضور آمد

ذکر مجمل راجه نول رای

او از قوم کایته سکسینه کهره سرے باستعداد و اول ادنی ملازم وزیر بود از حسن اخلاص و نیکو خدمتی ها پا بر مدارج ترقی گذاشته بتدریج نائب مقتدر صوبه گردید کسی از رفقا و ملازمانش برتبه او نمیرسید نول رای مذکور جا بجا عمال از طرف خود نصب نموده بلدهٔ قنوج را که جاگیر وزیر بود محل اقامت خود ساخت و فرخ آباد از انجا بفاصله بست کروه است اکثر با دران قائم خان که از بطن دیگر بوده اند مع بعض چیله های معتمدش در قلعه الله آباد مقید شدند و تعدی نول رای بر افاغنه آن دیار از حد تجاوز نموده سرمایهٔ احداث فتنه های بزرگ گردید مادر قائم خان احمد خان را که برادر علاتی او و از رفقای وزیر بود پیغام فرستاد که آبروی

افغانی ونام پدرت برباد رفته اگر غیرتے داری هرچه از دست تو برآید دران قاصر نباید بود و افاغنه اطراف وجوانب را زیر سخنان هیچ فیرت گفته فرستاد آنها باهمدگر ساخته درفکر آن شدند که بنیاد عمر و دولت نول رای را برانداخته ملک خود را از قبضه اوبرآرند نول رای وزیر را باین ماجرا آگاهی داده باجمعیتی که داشت از قنوج برآمده معسکر ساخت وگرد لشکر خود سنگر بسته مترصد وصول افواج وزیر که بکمک او تعین شده بودند شست روز جمعه دوازدهم شعبان وزیر الممالک صفدرجنگ بهادر از پادشاه مرخص شده بر معبر اینلی طرف شهر بر دریاے جمنا داخل باغ گردیده معسکر ساخت و روز شنبه بیست و هفتم ماه مذکور نصیر الدین خان هم لف خود را مع محمد علی خان رساله دار و غیره سرداران بکمک راجه نول رای تعین فرمود و روز دیگر که یکشنبه بیست و هشتم بود اسمعیل بیگ خان معروف بچیله که معتمد علیه وزیر بود مع راجه دیبی دت فوجدار کول مرخص شد و باعانت نول رای روانه گشته شش کروه پیشتر رفت و احمد خان باجمعی کثیر از افاغنه مقابل نول رای رسیده پیغامهای مصالحه و استخلاص برادران خود بنابر غافل ساختن او میداد تا آنکه دهم ماه مبارک رمضان روز جمعه قبل از ورود افواج کمکی سواران افاغنه از یک طرف سنگر ظاهر شده از دهام آوردند و افغانان پیاده از طرف پشت لشکر که توپخانه نداشت بدرون داخل سنگر شدند راجه نول رای فوج خود را منع کرده بود که سوار نشده پیاده با حرست و مردانگی مقابله نمایند افاغنه از عقب درآمده علی الغفله بر خیمه راجه مذکور ریخته کار خود تمام ساختند عطاء الله خان شوهر ربعیه بیگم دختر حاجی احمد برادر حمایت جنگ که ذکرش در سوانح حمایت جنگ گذشت بجرات کار فرما گشته بعد نول رای تشاقت دست در پی او گذاشت و بسیاری از نجبا و اشراف دیگر که رفقای نول رای و ملازمان وزیر و اکثری از متوطنین قصبات صوبه اوده مثل بلگرام وغیره بودند جانسپاری نموده رهگرای ملک بقا گردیدند و توپخانه و اردو و تمام تبار و اجناس افاغنه رفت این خبر بوزیر رسیده موجب تشویش و تشویر او گشت و همدرین سال نامه جنگ خلف نظام الملک آصف جاه حسب الطلب احمد شاه تا دریاے نربدا با هفتاد هزار سوار و جرار بملوریز خود را رسانید درین ضمن باز پادشاه شقه بدستخط خاص متضمن ممانعت نوشته فرستاد و نیز مظفر جنگ خواهرزاده او در دکهن تمرد ورزیده بنابرین گرشته بمرکز دولت خود شتافت و ذکر او بعد نگارش احوال امراے حضور مرقوم مے شود

ذکر نهضت نمودن وزیر الممالک صفدرجنگ مع دیگر امرا و افواج پادشاهے و شکست یافتن از دست افاغنه بقدرت الٰهی و بعض سوانح که درین سفر از قضا و قدر روے داد

وزیر الممالک ابو المنصور خان بهادر صفدرجنگ چون از دهام افاغنه و اهتمام آنها در هیجان مفاسد میدانست قبل از وصول خبر کشته شدن نول رای باعانت او قاصد شده سلخ شعبان روز شنبه سنه یک هزار و یک صد و شصت و سه هجری از لشکر خود بحضور پادشاه آمده مکرر رخصت شد و نجم الدوله محمد اسحق خان بهادر و میر بقا پسر اعتماد الدوله قمر الدین خان وغیره امرا و افواج پادشاهی بنصرت وزیر تعین شدند حین رخصت بوزیر الممالک سپر و شمشیر و باگل و بسیار چیزهاے دیگر از خواهربانی و محبت شان او رحمت شد و نجم الدوله اسحق خان بهادر را فتح پیچ و شمشیر و میر بقا را فتح پیچ بغایت گشته متعین وزیر شدند و با افواج ملازم خود و امراے متعین قریب دو منزل در سه چهار روز از دار الخلافت بشیشر رفته بودند که خبر مذکور شنیدند در قصبهٔ مارهره توقف فرموده باحضار افواج دیگر فرمان داد و والد مرحوم را که بعد معاودت از بریلی و ترک رفاقت غازی الدین خان فیروز جنگ رفیق خود گردانیده حکومت پانی پت وغیره پرگنجات محال خالصه شریفه عنایت نموده بود نیز طلب داشت و تا یک ماه

در باغات مارهره مقامات نموده زیاده از هفتاد هزار سوار فراهم نمود درین عرصه ساخته غریبے روے داد

ذکر بتاراج رفتن قصبهٔ مارهره و مبتلا گشتن بنجبا و اشراف آنجا بذل اسر ناموس و اطفال بحض قضا و قدر ذو الجلال

بیست و هم ماه مبارک رمضان سال مذکور سارباني از نوکران مغلی درخت دروازهٔ عنایت خان که ملازم وزیر و از متوطنان آنجا بود بریدن عنایت خان باعتماد آنکه ملازم سرکار وزیر است ساربان را تادیب فرموده گوشمال بواقعی داد ساربانان دیگر نزد آقای خود جمع آمده فریاد نمودند چون او از جملهٔ جماعهٔ داران مغلیه بود همراهیان خود را فرستاد که عنایت خان را گرفته بیارند جماعهٔ سوار و پیادهٔ همراهی او بخانهٔ عنایت خان دویدند و دیگر جماعهٔ مغلیه را گمان شد که براے غارت قصبه مارهره حکم وزیر صدور یافته تمامی افواج مغلیه تیار شده و قصبهٔ مذکوره تاخته در طرفة العین باخاک برابر ساختند و عنایت خان و پسرش را که جوان نوزده ساله بود بجان گذاشتند و وزیر بمجرد استماع نصیر الدین حیدر خان را فرمود تا رفته زود خبر بگیرد و نسقچیان را تعین نمود که غارتگران ایاز و اندا ماتا انها برسند و تهدید نموده مردم را ممتنع سازند کار از کار گذشته عالمی بر باد فنا رفته ناموس اکثرے از سادات و شیوخ و کنبو وغیره شرفاے انجا بلاے اسیرے مبتلا گردید و اسباب خانه انها تاراج رفت نصیر الدین حیدر خان تمام شب محنت کشیده جمیع نواميس شرفا و غربا را از خیام ملاعین مغلیه برآورده در خیمهٔ علیحده که وزیر براے انها برپا کرده بود فراهم نمود و تمام شب وزیر برین ماجا ملول و اکثر زار زار گریان بود و طعام نخورد از اول طلوع صبح تا وقت اشراق مستورات مذکوره بخانهاے خود رسیدند و اطفال که مغلیهٔ انها را در بارنه خود و گود الها کنده دران افگنده از بالا بنظار وخش پوشیده پنهان کرده بودند بهمرسانیده به پدر و مادر انها باز گردانید آن روز دران قصبه و میدان هنگامهٔ عاشور او آشوب طامة الکبرے برپا بود وزیر مبلغے پیش هر دم شهر فرستاد اما اموال لایحصے بغارت رفت و گذشت انچه گذشت مردم ازهمان زمان بمقتضاے بیت مشهور سعدے بیت آتش سوزان نکند با سپند + انچه کند دود دل دردمند + مے گفتند که فتح وزیر نخواهد شد وزیر بعد اطمینان از جمعیت فوج و اسباب از مارهره کوچیده پیشتر رفت

ذکر جنگ وزیر با احمد بنگش و دیگر افغانان و شکست فاحش خوردن با وجود وفور فوج و سامان و مقتول شدن نجم الدوله و نصیر الدین حیدر خان در میدان

چون عسکرین نزدیک بهم گردیدند شب بیست و دوم شوال سال مذکور وزیر با والد مرحوم که مقدمه افواج نجم الدوله محمد اسحق خان مقرر شده بود دو در حکومت بریلے با افاغنه در وسیلهٔ جنگیده از وضع حرب انها مطلع بود استشاره نمود والد مرحوم صلاح انست که انها اغلب کین کرده در غفلت از طرفے سر برمی آرند و باتفاق شور و هنگامه نموده میریزند دران وقت اگر ثبات قدمے بعمل آمد باز پا بدار سے نمی توانند و مغلوب مے شوند بنابرین فوجے را از مغلیه که اولوس جناب عالی اند بقدر سه چار هزار کس پیش روی فیل سوارے خاص مع بندوق و خمپارے یاده پا باید داشت که وقت آشوب و حضور پا بداری کرده بزیر شلک جزائر افاغنه را بگیرند اسمعیل بیگ خان عجب راکار فرما گشته گفت اے صاحب فردا به بینید که انشاء الله تعالے چه سان احمد خان را مع اتباع او گوشمالے گران گرفته مے آریم والد خاموش ماند چون صبح دمید بعد انفراغ از نماز روز چهشنبه تاریخ مذکور وزیر افواج را آراسته و اطراف

جوانب ملحوظ داشته وتوپخانه را جا بجا پیش روگذاشته قدم بقدم روانه گردید پاسی از روز برآمده مقابلین روسے دادو توپ اندازی وتیر وتفنگ اغگنی شروع گشت راجه سورجمل جاٹ که در میمنه وزیر متصل مقدمه بود واسمعیل بیگ خان که در میسره گذلک بر افاغنه مقابل که رستم خان وغیره سرداران معتمد بودند تاخته دو دو از نهاد آن جماعه برآمده جنگ صعبی روی داده شش هفت هزار سوار جرار افاغنه در میدان کشته افتاد و بقیه السیف را چاروناچار عار فرار اختیار افتاده بهزیمت رفتند راجه برج اندر نهندر تهاکر سورجمل جاٹ واسمعیل بیگ خان مسافتی در تعاقب فراریان نموده از وزیر باندکی دور گشتند وزیر علی التواتر توپ وجزائر وبان بدد وکمک آن هر دو سردار تا پیش روی او از آلات مذکوره خالی گشت وآفتاب شروع بزوال نموده فرمود که والد فقیر ظهر یافته افاغنه کمین که احمد خان هم درمیان آنها بود نماز ظهر گزارده ازطریقه مزرعت حاجب بود نمایان گشت وجنگ شروع گردید بحکم قضا وقدر کامگار خان بلوچ که نوجوان گردشتاجهان آباد وتحصل بمقدمه فوج وزیر بود وجنگ میکرد تاب صدمات بان اندازی سپاه گان رو بهزیمه نیاورده روبفرار نهاده مے کوشید سازشی با احمد خان بنگش داشت علی ای حال افواج مغلیه صورت شکست در آئینه میدان دیده اکثری رپاسے ثبات نگزید وزیر الممالک علی الغور محمد علی خان رسانه داروسید نور الحسن خان جامه دار بلگرامی را بکمک هر اول فرمان داد هجوم اقبال وسپاه مانع گذشتن این هر دو گشت اما بهر صورت سید نور الحسن خان مع جمیع برادران وعبد النبی جیله محمد علی خان مع همراهیان خود که دران وقت بهیئت مجموع سه صد سوار خواهند بود صفوف رانگاه فته خود را بفوج مقدمه انبوه افاغنه رسانیدند چون مغلیه بے غیرتے راکار زار گذاشته روبفرار نهاده بودند وصول خان مذکور بکمک آنها سودی نداد سید نور الحسن خان وعبد النبی خان رجوع بجانب چپ نموده دیدند که قریب سه هزار پیاده در پشت آنها سواران از طرف میسره بقبل مخرطے مے آیند وتوپخانه چون بکمک هر اول رفته آن طرف بسیار کمتر بود فوج مذکور بے انکه صدمه کشند نزدیک رسید میر نور الحسن خان وبرادران ایشان دست بقبضه کمانها برده تیر اندازے وبرق اندازان همراهی عبد النبی خان شکلی نمودند جمعی از طرف افاغنه برخاک میدان غلطیده واندک پیچ خورده باز خود را استقامت داده بسقت نمودند وراه فرار در فوج وزیر کشادیافته کمتر کسے رپاسے ثبات وقرار در جا مانده بود نصیر الدین حیدر خان بمزلت وخانه زاد وزیر چوان شمشیر خشمناک اما با معدودی از رفقا بر انبوه افاغنه بی باک حمله آورده خود را بقلب آنها زد وهفت کس را بدست تیغ وشمشیر خود از هم گذرانیده بسیر لاله زار بهار ستان آخرت شتافت افاغنه بنور الحسن خان ومحمد علی خان رسیده محمد علی خان را زخم تفنگ بر دست راست رسید وفیل نور الحسن خان ظاهر را از همای شمشیر برداشت ومیر غلام نبی متخلص برساد میر عظیم الدین از سادات بلگرام درین وقت بر اثر نصیر الدین حیدر خان رگهاے عالم بقا گردیدند وافاغنه فیل وزیر را احاطه نموده ندانستند که کیست فیلبان زخم تفنگ مقتول گشت ومیر زا علی بیگ اتالیق شجاع الدوله پسرش که در خواصی بود زخم تفنگ بر دوش داشته کناره گزیده ووزیر را نیز زخم تفنگ بر گلو آمده غشی عارض گشت وبیهوش افتاد اما چون هودج بر پشت دیگی بود از دیگر جراحات محفوظ ماند واز هودج غیر از سر چیزے بنظر فی آمد در غشی افتادن آن هم غیر مرے بود افاغنه هودج مذکور را خالی دانسته گذشتند وبر سر اسحق خان رفتند نجم الدوله بانگ بلند گفت که نعم ابو المنصور خان با جمعے کثیر چون شمشیر جوهر شجاعت در میدان مردان ظاهر نموده پاسے ثبات وقرار بر سلم جان فشانی عروج نمود چون تمام فوج ناموس وهمت مردانگی در باخت سید نور الحسن خان ومحمد علی خان سر رشته نمک حلالی وسجایت از کف نداده خود را تا بوزیر رسانیدند وزیر حلم نواخلق شادیانه فرمود تا پرسشانے مردم بجمعیت گرایند لیکن سود سے نکرد وزیر ناچار مع محمد علی خان ونور الحسن خان وچند نفر مغل و هندوستانی که زیاده از دو صد سوار نخواهند بود با دل شکسته وخاطر خسته از میدان برگشت والدم حوم بعد برگشتن وزیر وجمع صغیر وکبیر از میدان رجوع نموده بعض توپخانه وزیر که نیاقته بود همراه گرفتن داشت ومردم متفرق الحواس را فراهم

آوردہ با خود آورد وقت شام وزیر بارہرہ رسیدہ وزیر الحسن خان فرمود کہ اسباب تکمیز رخم بہم سانند خان مذکور حاضر ساخت آتش کارے بعمل آمد والد مرحوم نصف شب در انجا رسید وزیر صبح از بارہرہ کوچ نمودہ پیشتر خرامید و لشکر وزیر با اخلیہ بے غیرت از وفا و آدمیت دور تر راج نمودند بقیہ باقے ماند از دست کنواران و دہاقین راہ بغارت رفت اما از بارہرہ صورت جمعیتے روے داد و کوچ بکوچ قطع مسافت بعمل آمد و بیست و نہم شوال سنہ مذکورہ وزیر بر لب دریاے جمنا مقابل بلدہ کہ معروف بشاہجہان آباد ست رسید

ذکر احوالے کہ در صوبۂ اودہ و الہ آباد بشیت خالق عباد و بلاد گذشت

احمد خان را بعد شکست دادن وزیر ہوائے تسخیر ہر دو صوبۂ اودہ و الہ آباد در سر پیچیدہ محمود خان پسر خود را بضبط صوبۂ اودہ مقرر نمود و خود و احمد خان از خلاص قلعہ الہ آباد از دست بقار اللہ خان و علے قلی خان غیر والہ داغستانی گردید بقار اللہ خان پسر رحمت خان است کہ بر اثر تحقیق عمدۃ الملک امیر خان بود و از عہد عمومی خود امیر خان عمدۃ الملک بفوجداری کوڑہ و درہمین صوبۂ الہ آباد گذرانید درین اوان صفدر جنگ رفیق و صدیق خود گردانیدہ بود کہ این سانحہ روی نمود خان مذکور و علے قلی خان کہ از اتباع سید محمد خان نائب صوبۂ الہ آباد ملازم عمدۃ الملک بود بپاس غیرت و نجابت خود اطاعت بنگش ننگ و عار خود شمردہ چون از عہدہ جنگ میدان بر آمدن نمی توانستند در قلعہ الہ آباد بروی احمد خان بنگش بستہ بحصار ماندند کہ تحسین جستند و بر گنگا پئے پائین قلعہ بستہ راہ رسیدن مدد و رسد مقرر کردند ہمدرین عرصہ راج اندر گر کہ از فقرائے سنیاسی مہادیو پرست و عجب صاحب جرات اندک ذے ملکتی بود برای پرستش معبد بر اگ الہ آباد در پائے قلعہ الہ آباد مجاورت داشت کہ ہمت بر فاقت وزیر بستہ بی اذن و اطلاع او با عانت بقار اللہ خان و غیرہ متوسلان وزیر پرداخت و ہر چند مردم وزیر دلالت باقامت در قلعہ نمودند قبول نکردہ بیرون حصار مستعد و تیاری بود در روزے دو سہ بار قابو دیدہ بر مادیانہاے با پا سوار گشتہ بر افواج افاغنہ خود در اصع معدودے از چیلہ ہاے زود کار اکثر مخالفان ساختہ و بسیارزان را بر خاک ہلاک انداختہ سالما غانما بجاے خود آمدہ می نشست این محاصرہ بطول انجامید و پایداری شایستہ از بقار اللہ خان و دیگر متعصبان وراج اندر گر سائین بظہور رسیدہ احمد خان کارے از پیش نبرد لشکریان او کہ ہمہ افاغنہ بیباک و ردہیلہ ہاے سفاک بودہ اند تمام الہ آباد را کہ بلدۂ عظیم الشانی ست از دروازۂ خلد آباد تا زیر قلعہ سوختہ غارت کردند و چہار ہزار ستورۂ نجیبا و ناموس شہر فارا اسیر بر دند مگر دائرۂ شیخ افضل الہ آبادی و محلہ در یابا دکہ سکنہ آنجا ہمہ افاغنہ اند محفوظ ماند و ہنوز عمل احمد خان درین دو صوبہ درست ننشستہ بود کہ آمد آمد وزیر شہرت گرفتہ احمد خان دست پا چہ گشت و از محاصرہ قلعہ برگشتہ بملک خود کہ فرخ آباد دست رفتہ

ذکر سوانحے کہ در نواح مضافات اودہ و لکھنؤ روی داد و عقدہ ہائیکہ از دست جرأت ذباخ شیر شیخ معز الدین خان بہادر کشاد

احمد خان بنگش چنانچہ مذکور شد بعد غالب شدن بر وزیر خود بارادۂ تسخیر الہ آباد شتافت دلیر محمود خان را بتسخیر اودہ و لکھنؤ و مضافات آن برگماشت محمود خان حسب الامر پدر با لشکر و حشم از جاے خود جنبیدہ شانزدہم جمادی الاولی سنہ اربع و ستین و مایۃ بعد الالف در سواد غریب بلگرام فرود آمد افاغنہ ہمراہے او بمقتضاے طینت خود دست تطاول

بسکنۂ قصبۂ مذکورہ دراز کردہ چند کس را زخمی نمودند مردم آنجا ہم کہ ہمہ اشراف و سپاہی پیشہ اند چندے از افاغنہ را مجروح ساختند قریب دو صد سر اس بار بردار از ہر نوع و مواشی لشکر را غنیمت بردند محمود خان با قتضائے طبیعت افغانی و غرور تسلط و جوانی با تمامی فوج تیار شدہ شہر را فروگرفت و ارادۂ تاراج آنجا نمود مردم قصبہ محلہ بمحلہ و کوچہ بکوچہ استحکام کردہ مستعد مدافعہ شدند مشائخ و معمران قصبہ کہ با احمد خان ربطی داشتند وسیلۂ اصلاح گشتہ فتنہ برخاستہ را خوابانیدند محمود خان خود بطرف پہاپہا مؤ آمدہ یکے از اعمام یا اقوام خود را با بیست ہزار سوار و پیادہ بطرف لکھنؤ روانہ کرد او سرداری را مع پنجہزار کس بلکھنؤ فرستاد و سردار مذکور خود بیرون شہر اقامت کردہ کوتوالے برای ہر معین کردہ فرستاد شہر از عملۂ صفدر جنگ خالے نبود و متوسلان صفدر جنگ بمجرد استماع خبر شکست خوردن او ہمراہ بقا راسد خان کہ دران اوان در لکھنؤ بود از انجا برآمدہ بہ پناہ حصار الہ آباد رفتہ بودند و اکثر متعلقۂ اموال خود را امانت در خانۂ شیخ معز الدین خان بہادر کہ از جملہ سرداران شہر و دیرینہ متوطن آنجا ست گذاشتہ ہر یکے بما منے در رفتہ بود ہر چند خیر طلبان بمعز الدین خان ممانعت می نمودند کہ مال متعلقہ در خانہ داشتن موجب دعوی افاغنہ باشما ست خان مرقوم از فرط جوانمردی نشنیدہ مردم و مال آنہا را در پناہ خود جاے می داد کوتوال آمدہ در شہر تعدی آغاز نہاد معز الدین خان بہادر با قتضائے صلاح وقت بدیدن سردار افاغنہ رفت تا اگر تواند رفع بدعت کوتوال آنہا نماید سردار افاغنہ احترام خان مرقوم نمودہ حکم امان بشہریان داد در بین ممن یکی از مفتریان فتنہ پرداز بحضور سردار رفتہ ظاہر نمود کہ کوتوال شما را مردم شہر زدہ و بے آبرو نمودہ بیرون کردند معز الدین خان گفت کہ از شہریان کسی را مجال چنین تمرد نیست من مے روم اگر کسے مصدر شوخے گشتہ باشد او را بسزا خواہم رسانید و علی الفور رخصت گرفتہ بشہر آمد و دانست کہ امان افاغنہ اعتماد ندارد شاید کوتوال از رذالت خود باز نمی آید شرفا و نجباے شہر را طلبیدہ گفت کہ این جماعۂ بعہد و سست پیمان اند و اطاعت اینہا ثمرۂ غیر از خفت و خواری نیست باید باہم اتفاق نمودہ اینہا را بزنیم و برانیم اکثرے ترسیدہ امتناع نمودند و بعضی از ارباب غیرت رای معز الدین خان بہادر پسندیدہ اتفاق ورزیدند از ان جملہ قربان علی خان چوہدری بعض محالات آنجا یا خان مرقوم متفق و ہمدستان گردید معز الدین خان بہادر زیور خانہ خود فروختہ قلیل وجہی بہم سانیدہ و شیخ زادہاے شہر را جمع نمودہ فرمان داد کہ کوتوال را گوشمال دادہ بدر کنند حسب الامر او بعمل آمد و مغلی را لباس مغلی پوشانیدہ در خانہ خود نشانید و منادی صفدر جنگ در شہر گردانیدہ ظاہر ساخت کہ این مغل کوتوال صفدر جنگ فرستادہ اوست و یک علم سبز بنام حضرت صاحب الامر علیہ السلام بر پا کردہ از مردم زیر ان علم عہد رفاقت می گرفت سردار با شہار این خبر و رسیدن کوتوال از حضور با پنج ہزار کس مستعد گشتہ بدا عیۂ تاراج شہر بطرف اسمٰعیل گنج مشرقی شہر ہنگامہ آراگشتہ شیخ زادہا قریب دو صد کس بمدافعہ او شتافتہ بطرف دریاے گومتی جنگ عظیمی نمودہ افاغنہ را گریزانیدند سردار دیگر کہ پانزدہ ہزار کس با او سوای این پنجہزار کس بود بمجرد شنیدن این خبر گرد بخت تو پخانہ و اسباب و رخوت افاغنہ بدست شیخ زادہا افتاد محمود خان کہ بر معبر پہاپہا مؤ بود او را در ۹ نہضت این طرف نمود معز الدین خان بہادر پیغام فرستاد کہ از مردم شما حماقتی بعمل آمدہ باین حالت رسیدند من بلاقات شما و اظہار بعضے مشورہ ہاے اہم چند سے توقف نمایند او ہمانجا سکونت داشت کہ زاریان بلشکرش رسیدہ شجاعت معز الدین خان و شیخ زادگان و ضرب دست آنہا کہ خوردہ بودند ظاہر نمودند درین عرصہ معز الدین خان بہادر ہم فوجی آراستہ عازم لشکر محمود خان گشت چون معز الدین خان نزدیک رسید محمود خان نیز ترسیدہ راہ فرار پیمود و معز الدین خان بہادر قوت یافتہ جمیع عمال افاغنہ را از حدود صوبہ اودھ بیرون و آن نواح را از لوث وجود فرقۂ مذکورہ

مصنف ساخت و فرمان داد کہ ہر چہ این جا عاید یا بند کشند و رانند

ذکر آراستن وزیر الممالک از سر نو افواج و اسباب و ظفر یافتن بر احمد خان بنگش بتائید رب الارباب

وزیر الممالک صفدر جنگ ہنوز بشاہ جہان آباد نرسیدہ بود کہ خبر شکست او در دوآب بخلافہ شہرت یافت امرای منافق دیا دشاہ احمق و مادر او وجاوید خان مخاطب بنواب بہادر کہ مختار حرم سرائے سلطانی و بانی مبانی سلطنت و رکن عظیم دولت گشتہ بود در فکر ضبط خانہ و اموال صفدر جنگ افتاد و نفاق با طن اینہا اندکے گل کرد اما از سطوت او اندیشیدہ انتظار خبر تحقیق می کشیدند چون شنیدند کہ زندہ است و نزدیک رسیدہ منتظر وصول و مشاہدہ احوال او شدند تا آنکہ در رسید و مشاہد نفاقان گردید کہ ہنوز از عہدہ او برنمی توان آمد زنش کہ دختر برہان الملک بود و شعور و جرأت عجبی داشت قبل از ورود شوہر پسر و اتباع و نواب را امر بحزم و ہوشیاری و استقلال و آراستن افواج و اسباب نمودہ مستقل و مستعد ماند چون صفدر جنگ رسید آشتام بوی نفاق از امرا و ارکان سلطنت فرمودہ و حرکاتیکہ در غیبت او نمودہ بودند شنیدہ نواب بہادر ماہ و یدخان و ما دیا دشاہ پیغام فرستاد کہ ہنوز مردہ من بر زندہ دیگران بار است و بگ باختن با من دشوار ہر دو عذر خواہی ہا نمودہ خوشنودش ساختند و وزیر تدبیر بقا و دست با خصم و گوشمال آنہا پیش نہاد خاطر ساختہ در فکرش افتاد و با کاردیدگان استشارہ آغاز نہاد خالو ے بندہ سید عبد العلی خان بہادر را کہ درین ایام ترک رفاقت امیر الامرا ذوالفقار جنگ نمودہ بشاہ جہان آباد از اجمیر رسیدہ وزیر را دیدہ بود و آمد و رفت پیش او می نمود و ذکرش در بیان احوال ذوالفقار جنگ آمد نیز مخاطب ساختہ مشورہ پرسید او در جواب معروضداشت کہ فوج خود سابق ہم کم نبود و احوال ہم با قبال وزیر ہر قدر در کار باشد میرسد توانند خدا را سر داران جنگ دیدہ کار آزمودہ بر فاقت خود باید گزید پرسید کہ کیا نند نشان باید داد گفت آنچہ بالفعل فقیر را معلوم است راجہ گجپت سنگھ و سردار ان مرہٹہ لیاقت این کار دارند پسندیدہ راجہ جگل کشور وکیل نہایت جنگ و راجہ پچمین نراین وکیل خود را فرستادہ ہولکر ملہار وجی آپا پدر جنکوجی را کہ ہر دو سردار عمدہ مرہٹہ بودند طلبداشت چون حاضر آمدند وجہی لائق برای آنہا مقرر و با خود متفق گردانید و راجہ سورجمل جاٹ خود را سابق و رفیق او بود ظاہر پانزدہ ہزار روپیہ یومیہ جاٹ و بیست و پنج یاسی و پنج ہزار روپیہ یومیہ سردار ان مرہٹہ قرار یافت و از سر نو توپ و بانہا و جمیع اسباب و ما یحتاج حروب و ادارت بیشتر از پیشتر مہیا و آمادہ ساخت الحق عجب استعداد و اقتداری داشت کہ کم کسے بجاہ و حشم او الی یومنا ہذا شاید شد اگر دیگرے بجای او می بود بعد چنین صدمہ عظیمہ البتہ خود را ے باخت و نمی توانست کہ از سر نو خود را بیارا ید و از عہدہ اعدای قوی چنگ برآید القصہ تہیہ خود را دست دیدہ در اوائل جمادی الاولے سنہ اربع وستین و مائتہ بعد الالف از شاہ جہان آباد بر آمدہ بالکبر آباد رسید اول فواج مرہٹہ را کہ بیست ہزار سوار بود بر شادل خان افغان کہ از طرف احمد خان حاکم کول و جالیسر و غیرہ بود فرستاد فوج مذکور جمنار اعبور نمودہ بر سر افغان مرقوم چون بلای ناگہان رسید و ہوش خبر برد تاخت شادل خان گریخت و جمعی کثیر از افاغنہ قتیل و اسیر و غنائم بسیار از قبیل اسپ و فیل و خیام و اسباب دیگر بدست مرہٹہ آمد احمد خان باستماع مہجوری افاغنہ و فرار شادل خان از محامرہ قلعہ الہ آباد کہ تا چہار ماہ محصور داشتہ سعی در تسخیر آن می نمود ناچار دست بردار شدہ بر جناح استعجال با جمعیت قلیل بفرخ آباد رسید و فواج مرہٹہ کہ مقدمۃ الجیش وزیر بود چپا دلی نمودہ خارج فرخ آباد در اقتل و غارت نمود احمد خان فرصت یافتہ حسین پور کہ از فرخ آباد سہ کروہ بر لب دریاے گنگ واقع است آمد و مورچال قائم کردہ آمادہ جنگ شد سبیش ہما نا آنکہ چون یک طرف

گنگا و آن طرف ملک روهیله هم بود رسد اجناس غله و هرگونه اعانت ازان طرف می توانست رسید مرهٹه فرخ آباد مئور اخالی یافته خاطر خواه اسیر و غارت نمود و غیرت آنهی قصاص الله آباد بظهور رسانید درین غارت نقود و اجناسی که در دست مرهٹه افتاد محاسب اندیشه در احصاے آن ابامی نماید ازان جمله بود یک جنس قماش شانزده لک روپیه متعاقب وزیر مع راجه سورج مل جاٹ هم عنان یزر رسید و احمد خان ازین سو طرف حسین پور محصور گشته تنگ آمد و توپ و بندوق ازطرفین سرگرم کار خود بود چون افاغنه را غله و کاه و مدد از طرف گنگا بکشتی می رسید وزیر الممالک سید نور الحسن خان بلگرامی حکم باحضار کشتی ها و تاکید پل بستن بر سفائن بر دریا فرمود محمود خان پسر احمد خان آن طرف دریا بنا بر فراهمت پل بستن قیام نمود چون کشتی ها باهتمام جامه دار مذکور پا مین رام پور که از قشون دوازده کروه است فراهم آمد سرداران دیگر مع توپهاے پلدرس بسیار باعانت سید نور الحسن خان متعین شده دوم جمادے الثانے سال مذکور پلے مستحکم بر روے دریا قائم شد محمود خان هرچند خواست و دست و پا زد که پل را برهم زند از شلک توپ ها که متواتر بر لشکر او گولهاے بارید نتوانست که بسر پل نزدیک شود صبح آن که روز دوم از ترتیب پل بود سعد الله خان خلف علی محمد روهیله با جمعیت فراوان بکمک احمد خان رسید افواج وزیر عبور گنگا نمود احمد خان پا یدارے در مورچال مناسب حال ندیده با سعد الله خان پیوست و جنگ عظیم با افاغنه و افواج وزیر روے داد یک طرف مرهٹه از تنگ و تازیال پر و از افاغنه بر بست و از طرف دیگر جاٹ از شلک بندوقهاے سواران آراسته خود و دو از دو دمان افغان برآورده پشت دکمر آنها شکست آخر الامر احمد خان و سعد الله خان تاب نبرد نیاورده از معرکه کارزار بناکام بدر رفتند و نیم جانے بسلامت بردند اما قریب ده دوازده هزار افغان مقتول و مجروح و اسیر و ذلیل شدند و فیال و اسباب و خیام و افراس و فروش و رخوت فراوان ازان جماعه بغنیمت لشکریان وزیر در آمد افواج وزیر الممالک در تعاقب افاغنه و آنها تا دامن کوه مدار یه که شعبه ایست از کوه کمایون و جنگلستان صعب المسالک وارد عنان باز نگرفتند و افاغنه دران صحرا محصور افتاده هزاران کس ازان جماعه بیدے آب و هوا و قلت اسباب غذا بعسر اے عدم شتافتند دیگر افواج وزیر تمام قلمرو کل افاغنه را لکد کوب حوادث و پاے مال سمند اقبال گردانیده دقیقه از نهب و غارت فرو نگذاشتند و میر غلام سخے تخلص بمجب بلگرامے در جنگ مذکور بشاعره موزونان آخرت رفت چون این جماعت امتداد یافته بود مرهٹه جاے سخے برسات در ملک افاغنه کرد و وزیر در جلد دے این جان فشانے مرهٹه را از سرحد کول و جالیسر و مئو و فرخ آباد و قنوج تا کوڑه جهان آباد دضایت نمود آخر الامر افاغنه مضطر گشته در نهایت مراتب عجز و انکسار مرهٹه وغیره را وسائط و وسائل گردانیده هر قسم که رضاے وزیر بود پذیرفته نفوس خود را از هلاکت باز خریدند فرخ آباد و غیره محالات شانزده لکهه روپیه با حمد خان و غیره اخوان و اولاد بخشش مرحمت شد و دیگر محالات اخلاف علی محمد خان بطور مالگزارے سپرد آنها شد و بعض محالات بخشش ضبط سرکار وزیر و برخے تفویض مرهٹه گردید چون نواب وزیر را ازین مهم فراغتے میسر آمد در سوار صوبه اوده پرتو ورود افگنده تا به بنارس بنا بر بعضے وجوه نزول اجلال نمود و در قطع این مراحل پرسش پت زمیندار پرتاب گڈه را که دم اخلاص با افاغنه زده بود و بعد ظفر یافتن وزیر بملازمتش آمد علی بیگ خان

نسیچی حسب الامر وزیر از هم گذرانیده

ذکر نهضت نمودن امیر الامرا بهادر ذوالفقار جنگ طرف صوبه اجمیر و سوانحیکه درین سفر آن سفیه خود سر رویداد

صوبه اجمیر که اول بوزیر الممالک صفدر جنگ عنایت شده بود بالاآباد بنابر قرب جوار صوبه اوده تبدیل یافته الله آباد بوزیر و اکبرآباد و اجمیر بامیر الامرا ذوالفقار جنگ مرحمت گردید در سنه احدی و ستین و مائة بعد الالف اول سال جلوس احمد شاه راجه بخت سنگه راتهور که فی الواقع در عهد خویش از جمیع راجهاے راجپوتیه ممتاز و بجرأت و دانش در امثال و اقران خود بی نظیر و انباز بود اراده انتزاع ملک موروثی آبائی خود که عبارت از جوده پور و میرتهه است از دست راجه رام سنگه پسر ابهی سنگه برادرزاده خود بحضور پادشاه آمده ذوالفقار جنگ را ترغیب رفتن بصوبه اجمیر برای غرض خود و در ضمن آن اظهار ربط و بست آنجا نموده خود بنا گور که دار الملک او بود رسیده شده بود ذوالفقار جنگ با سید رفاقت و اعانت او در اواخر سنه یک هزار و یک صد و شصت و دو هجری با چار ده پانزده هزار سوار و سرداران نامدار شامل علی رستم خان برادرزاده میر مشرف مشهور و حکیم خان خویشگی معروف و فتح علی خان پسر ثابت خان حاکم مشهور کول که آخر خطاب ثابت جنگی یافته بود و محمد شجاع خان و سید عبد العلی خان بهادر خالو ے فقیر که بعد برآمدن از قلعه و مهابت جنگ چنانچه خامهٔ وقائع نگار در دفتر دوم اشعار ے بآن نمود چون بنشاهجهان آباد رسید ذوالفقار جنگ بارزوے تمام رفیق خود گردانیده رساله سه چار صد سوار داده بود و دیگر اسباب ریاست مثل افراس و افیال وغیره همه از دولت رفاقت مهابت جنگ مهیا داشت و میر علی اصغر کبرے که ذکر او در ضمن احوال مهابت جنگ گذشت و بسا زرخان وغیرهم همه از آمده ایام عاشور اے محرم را در قصبه پالو وهی گذرانیده شروع سال شصت و سوم از مائة دوازدهم هجرت از انجا گوچیده در موضع نیم رانے که در علاقه جاٹ و راجه سورج مل قلعچه محفوظے از گل در انجا ساخته معدودی از ملازمان خود را متعین انجاے داشت منزل نمود فوج مقدمه افواج امیر الامرا قلعه مذکوره پیچیده مردم راجه سورج مل را بدر کردند و امیر الامرا اے ابله بهمین قدر خوشنود گردیده شادیانه نواخت و داخل خیام گردیده در آن منزل مقام نمود چون صبح اراده نارنول بنابر تهیه رفتن اجمیر بود بار دنبه روانه قصبه مذکوره گشت بعد سوار اے امیر الامرا اکه فکر صحیح و راے درست نداشت فسخ اراده اجمیر و تهیه بند و بست صوبه اکبرآباد و کاوش بار راجه سورجمل جاٹ در خاطر سر برزده رسوخ یافت و همانجا سر سواے علی رستم خان را که سردار ده هزار سوار و سپراول بود و فتح علی خان خلف ثابت خان را که با هفت صد سوار رفیق و همعنان علی رستم خان در سپراولے بود و حکیم خان را که با دو هزار سوار رفیق و صاحب همته و بسا زخان را که با همین قدر مردم صاحب میسره و سید عبد العلی خان بهادر شجاع جنگ و میر علی اصغر کبرے را که مخاطب بمتاز جنگ و چند اول مقرر بودند طلبیده بزم استشاره آراست هر چند همه سرداران باتفاق عرض داشتند که کاوشی باجاٹ مناسب نیست با بخت سنگه چنانچه وعده بود دوازدهم روانه شده عقب بسے رسد باتفاق اول از بندوبست اجمیر انفراغ باید نمود فوج هم تا آن وقت تجربه هاے جنگ حاصل کرده دلیر خواهد شد بعد ازان باتفاق بخت سنگه و دیگر راجهاے آنجا بندوبست اکبرآباد و تنبیه سورج مل جاٹ باحسن وجوه توان نمود آن جاهل خود را سے هرگز نپذیرفت و ابرام تمام در کاوش باجاٹ نمود و شتر سواران را فرستاده بار دنبه خود را بازپس طلبید سرداران هم ناچار حسب الامر بار دنبه در آمده طلب داشته نصف روز بر آمده چون بار دنبه مردم رسید از اراده نارنول انصراف نموده بسراے سوبها چند منزل کرد شب در انجا آسوده صبح فتح علی خان را با مردم اردو و مملکه کار خانها بنابر آوردن گبی فرستاده بجاٹ افواج آراسته خود را فرستاده خود هم در عقبش بحرکت آمد بعض افواج جاٹ بعد نصف النهار از دور گرد فرخود نمود فتح علی خان چون بقافله دوسه کروه بود به ذوالفقار جنگ اطلاع داد که گبی تیار و مردم دانه و کاه بار نموده و اغنیه معاودت دارند لیکن

بعض افواج راجه سورج مل نمود اگر شته سردار دیگر بکمک سن معین شود تا مردم محفوظ بلشکر برسند علی رستم خان که مقدمه کمیش و سردار عمده بود باین کار متعین شد تا آنجا برسد چند ساعت از روز باقی ماند حکیم خان خویشگی که کمین سلیقه مشهور و از معروفان و سردار عمده و اندک مرغب بکاه و بدن باجاث بود بنابر پاس آبروے خود بے آنکه ماموریشود نیز رفت هفت صد سوار اولوس او همان زمان از قصور رسیده با او ملحق گردیده بودند القصه تا رسیدن این مردم دو ساعت روز باقے ماند حکیم خان پیغام بعلی رستم خان فرستاد که شام شد باید برگشت او گفت فتح علے خان از من پیشتر استاده اول او را باید گردانید هر دو باتفاق نزد او رفته فهمانیدند او از غرور و حماقت گفت صاحب برو ند من هم مے آیم هر چند گفتند سود سے نکرد چون روز کمتر ماند باز به ذوالفقار جنگ پیغام فرستادند که فوج جاث روبرو استاده اگر برگردیم احتمال خطر است انسب آنکه همین جا خیمه زنیم و جنناب هم همین وقت مع کل لشکر ما ملحق شوند امیر الامرا خود مرد ضعیف العقل خود سر بود قبول نکرد تاکید معاودت نمود در وز کمتر از ساعت بود که برگشتند مردم که از دیر رسیدن رنج تشنگی و گرسنگی کشیده منتظر بودند و جنگ نادیده گان این فوج زیاده از تجربه کاران بمجرد انصراف از میدان اکثرے بر همدگر سبقت جسته پیش قدمے آغاز نهادند و توپ خانه را پیش انداختند که مبادا در تاریکے شب عقب مانده بغارت رود افواج جاث بے اعتنائے اینها دیده بر کمر اینها زد دسته بعد دسته چنانچه جاث تربیت کرده بود اسپها را فنان داده و متصل رسیده زیر شلک آتش بارندوق سے گرفت فیل علے رستم خان اضطراب آغاز کرد حکیم خان باهتمام بسیار خان مرقوم را بر فیل خود کشیده بمجرد برخاستن فیل گولی بحکیم خان رسیده بصحرائے عدم رسانید در شلک دیگر علے رستم خان نیز مجروح گردید و شکست بر فوج امیر الامرا افتاده اکثرے مقتول و برخے مجروح و مضطرب بلشکرگاه رسیدند و اضطراب بمجے لاحق امیر الامرا و لشکریان گردیده و قرا ولان جاث گرد لشکر شورش بسیار نموده امیر الامرا را نوعے در بوتهٔ اضطرار انداختند که داعیهٔ بدر رفتن از لشکر نمود میر علے اصغر کبرے و دیگر رفقا پیدا ے نموده بوعید و تهدید نگذاشتند که ذوالفقار جنگ از جاے خود تواند جنبید چون جاث را براے حفظ خود از بدنامی کشتن و بستن امیر الامرا منظور نبود و دو سه روز شورشے داشته بوساطت فتح علی خان که باو معرفت داشت پیغام مصالحه نمود امیر الامر المعتصم شمرده قبول نمود راجهٔ سورج مل پسر خود جواهر مل را بلازمت امیر الامرا فرستاد و شروط چند درمیان آورده مصالحه کرد از ان جمله بود که درخت پیپل بنزدیک بانت معابد او نکنند و امیر الامرا صلحے بکمال اتمانت قبول فرمود سورج مل وعده کرد که اگر از نارنول پیشتر روند و بشوره او کار کنند پانزده لکهه روپیه معامله اجمیر از راج پوتیه فیصل کنانیده رسانیدن مبلغ مذکور ذمه او باشد با این مواعید از حرکات سفیهانه خود پشیمانی کشیده از حدود اکبر آباد و ملک جاث انصراف و بطرف نارنول نهضت و اقع شد راجه سورجمل دو سه کروه از لشکر ذوالفقار جنگ دور فرود سے آمد و دکلا آمدورفت داشتند تا آنکه متصل نارنول رسیدند در انجا راجه بخت سنگه آمد ذوالفقار جنگ را استقبال نموده آورد راجه مذکور امیر الامرا را بر اطاعت جاث ملامتها کرده بنابر غرض خود دلالت بر فتن اجمیر نموده ذوالفقار جنگ نصیحت او پذیرفته اطاعت رای راجه بخت سنگه فرمود جاث با دراک ارادهٔ اجمیر ترک رفاقت امیر الامرا گفته بجاے خود برگشت و امیر الامرا باتفاق راجه بخت سنگه روانه اجمیر گردید چون متصل باجمیر رسید حسب الاشعار راجه بیست کروه داخل گوکل گهاٹ که نهایت نزدیک بشهر اجمیر است گردیده و از ان طرف راجه رام سنگه پسر راجه اجیسنگه معروف بدهوکل سنگه باتفاق راجه اسیری سنگه پسر راجه دیبراج جے سنگه سوائی با لشکر گران و توپخانه فراوان که اغلب کمتر از سی هزار سوار نبود از جودهپور جنبیده بمقابل امیر الامرا رسیده ذوالفقار جنگ نیز چند روز در اجمیر آسوده باتفاق راجه بخت سنگه در حرکت آمد

منزل اول برسپکر شده و ثانی قلعه شیره سنگه و ازان جا بمیرٹهه و ازمیرٹهه تا بموضع پے پارد و سه بار تلاقی عسکرین اتفاق افتاد چون بارادهٔ جنگ اول از طرفین پا در رکاب گذاشته سوار و ره سپر گشتند بخت سنگه امیر الامرا را آگاه ساخت که از پی سرین بطرفی دیگر میل نباید فرمود چه طرف که روی فوج سرکار ست راجه رام سنگه توپ خانه با فراط چیده ذوالفقار جنگ کرخیره سزا سخن شنو بوده است جواب پیوچ که مردان بطرفے که روکنند نمی گردنند گفته همان طرف راند و راجه بخت سنگه علیحده از فوج ذوالفقار جنگ صد نه توپخانه چیده را برکنار مگذشته راهی شد افواج راجپوتیه که پشت سر توپ خانه استاده بود خموشی گزیده تامل و وقار استاده بود چون فاصله درمیان کمتر ماند یکبار شلک توپ خانه بر فوج ذوالفقار جنگ سر داده آتش باری بے پایان نمودند و جمع کثیرے از لشکریان نادان امیر الامرا ے سبک سر ریسته خاک و خون غلطیدند بعد تسکین رستخیز میدان ازین طرف نیز شلکی حسب المقدور بعمل آمد شنیده شد که وقت نصف النهار چون توپها نهایت گرم شدند و نائره حرب افسردگی پذیرفت در فواج راجپوتانه خصوص دران میدان که قلت آب بمرتبهٔ اتم و اکمل ست رفقاے امیر الامرا بنا بر بے آبی مضطر گشته در تفحص آب اکثرے تا نزدیک لشکر رام سنگه رسیدند راج پوتیه اثر عطش از سیماے آنها دریافته از چاه ها بدست ملازمان خود آب کشانیده اسپ و سوار امیر ابگردانیدند و عقب ایشان برگردید که میان ما و شما جنگ ست حکایت احوال ذوالفقار جنگ و آب دادن راج پوتیه بدشمنان نهایت صحت دارد چه سید اسمعیل علے خان بهادر خلف عبد العلی خان برادر خاندان فقیر دران سفر رفیق و شریک آن لشکر بود فقیر از زبان او استماع نموده بسلک تحریر کشید این صفت راجپوتان از عجائب اوصاف و محامد اخلاق ست او تعالی جمیع اصناف بنی آدم را صفات حمیده و اخلاق پسندیده کرامت فرماید بجوده و احسانه از پے پارجود پور فاصله کمی دارد شاید زیاده از بیست و سی کروه و پیش از دو سه منزل نخواهد بود دران هنگام ذوالفقار جنگ بنا بر تعب سفر و جرح جنگ و لشکر بسته آمده چون برسات هم نزدیک رسیده بود قاصد مصالحه و معاودت بطرف اجمیر و دار الخلافه گردید هر چند بخت سنگه گفت که بند و بست این صوبه از اعاظم امور و مغلوب ساختن راجه هاے نیچاکه رؤساے دیرینه هند و عمدهٔ این ولایت اند نشان اقبال و بلند آوازگی در عالم ست و ثمرات شائسته دارد چه اینها هرگاه مطیع و منقاد شوند قوت بسیار و نهایت اقتدار برای امیر الامرا خواهد بود و بند و بست صوبهٔ اکبر آباد و گوشمال سورج مل جاٹ بسهولت و آسانی میسر می تواند شد مفید نیفتاد و راجه بخت سنگه در عرصه این جنگها با آنکه پسر هولکر ملهار نیز با عانت رام سنگه آمده بود تردد ات نمایان در آوردن رسد و گهی نموده جوهر دانائی و دلیری خود ظاهر ساخت چون امیر الامرا با سے مصالحه گذاشت بخت سنگه کنار گرفت و مرهٹه نیز از رام سنگه و ایسری سنگه رخصت شده رفت امیر الامرا را سه لک روپیه بدست آمده باقے معامله بهشتمال نقد و جنس انچه انفصال یافته بود موعود شد که بعقبد فلان جا و بعقبد دران مکان خواهد رسید و امیر الامرا ذوالفقار جنگ از پے پار معاودت نموده باجمیر آمد اهل سبب مملکت در معاودت آن بود که خبر شکست وزیر الممالک صفدر جنگ شنیده از سفاهت قاصدان شد که بشاه جهان آباد رسیده بمرتبهٔ وزارت ترقے نماید و مرتبهٔ مقل و اقتدار خود نفهمید تا از انجا بدهلی برسد وزیر شهر مذکور رسیده سامان و اسباب ریاست و حروب زیاده تر از اول مهیا گردانیده بکار خود نشتافته و براعد اظفر یافته بود خالوے فقیر تلون و ناقباحت فهمیهاے امیر الامرا دیده از نوکرے و رفاقتش قبل از ارادهٔ معاودت استعفی گشت اما چون درین سفر زیر بار اخراجات غیر ضروری بار امید ترقی شده بود ضرورت افیال و بعضے اسباب تجمل خود را فروخته بغرض خواهان سپاه وغیره داد و خود پیشتر روانه شاه جهان آباد گردید و در انجا رسیده رفتن وزیر بیگ احمد خان بخشی بعد قتل راجه نول راے شنید دو سه روز در شهر شاه جهان آباد آمده متعاقب وزیر راهے

گردید و در قصبهٔ کول لشکر گرفته وزیر را دیده خبر شکست او شنیدند چون وزیر هم رسید همانجا ملازمت او حاصل نموده همراه او بشاه جهان آباد آمد و مشوره طلب داشتن مرهٹه و را مجبت سنگه باعانت او داد چنانچه گذشت و یکسال و چند ماه امیر الامرا درین سفر گذرانیده اوائل سنه یکهزار و یکصد و شصت و چار هجری داخل دار الخلافهٔ شاه جهان آباد گردید و بسبب قلت زر و کثرت فوج که فراهم آورده کاری از پیش نبرد بدیوان سپاه گشته اکثر اوقات در تقاضاے آنها گرفتار و غلب از منه در شور و غوغاے ملازمان گذرانیده ازراه منفاهت امید اعانت زرے از پادشاه داشت چون بعمل نیامد از کم حوصلگی سخنان سبک در حق پادشاه و جاویدخان بخانهٔ خود نشسته گفتن آغاز نهاد و باین قدر هم راضی نگشته روزی در کمال آشفتگی ارادهٔ دربار نمود و بر اسپ سوار گشته و نیزه در دست گرفته داخل در دولت سراے شاهے گردید داعیه آن داشت که بحضور پادشاه شکوه هاے پوچ بتندگوئی نماید نواب بهادر جاویدخان که دران عصر ناظر دولت سراے شاهی و مدار المهام سلطنت بود وقوف یافته منع نمود که درحضور نباید امیر الامرا ازکورنش ممنوع گشته آشفته ترشد و هرچه در دلش گذشت برزبان آورده منفعل بخانه خود برگشت متعاقب چوکی پادشاه برای ضبط اموالش رسید و از اوج جاه و اقبال بچاه ادبار و وبال گرفتار گردید و خدمت امیر الامرائے برای غازی الدین خان فیروز جنگ خلف کلان آصف جاه که درحضور و به نیابت پدر برین کار مامور بود مقرر گشته خلعت یافت ذوالفقار جنگ عزول و تنزل دیگر شد

ذکر بعضے از سوانح دکهن که درین سال تا اواخر سال شصت و چارم از مائهٔ دوازدهم هجرت روے داد و مجمل احوال ناصر جنگ خلف دوم آصف جاه و حروبے که او را دران نواح اتفاق افتاد

ناصر جنگ نظام الدوله بهادر خلف دوم آصف جاه جوان صاحب جرأت و هوشیار صاحب فطنت بود و استعداد شعر و شاعرے هم بقدر داشت با وجود جوانی و دولت خالی از رحمانداد اوصاف نبود و در نیابت پدر و بعد انتقالش که باصالت در دکهن تمکن یافت مرهٹه ها اکثر بضرب دست خود مغلوب داشت چنانچه انشاء الله تعالی در ذکر غنیم باجمال شعارے بآن خواهد شد و رعب او در دلهاے رؤساے مرهٹه نوعی مادام الحیات استولی بود که بالاتر از ان تصور نیست و تا او زنده بود مرهٹه پا از حد خود بیرون نگذاشت در سنه شصت و دو از دهم حسب الطلب احمد شاه تا نزدیک ارسیده باز بنا بر منع پادشاه و فتنهٔ مظفر جنگ عود نموده باهفتاد هزار سوار جرار و یک لک پیاده بعزم تنبیه مظفر جنگ لوائے غریمت برافراشت

مجمل احوال مظفر جنگ و جنگ و بانا مرجنگ و اوائل ظفر مظفر جنگ یا فتن و آخر بخدع رفقاے نمک بحرام خود بعالم آخرت شتافتن

مظفر جنگ نام اصلی او هدایت محی الدین خان ست و نسب او بدو واسطه بسعد الله خان وزیر اعظم شاه جهان میرسد و دختر زادهٔ آصف جاه نظام الملک ست در عهد آصف جاه بصوبه دارے بیجاپور مے پرداخت در عهد نظام الدوله ناصر جنگ خالوی خود در زمانیکه حسب الطلب احمد شاه قاصد دهلی گشته تا بنزدیک ارسیده بود مسلک بغی و خود سرے پیمود حسین دوست خان عرف چنده از رؤساے نواحت ارکاٹ با دیوست و بگرفتن ارکاٹ تحریص نمود مظفر جنگ روبارکاٹ آورد و دران جا فوج عظیمے از فرانسیس پهلے بوساطت چنده همراه گرفته برسر انور الدین خان شهامت جنگ گوپاموے که از وقت آصف جاه ناظم ارکاٹ بود رفته شبانه نزدیک شبان سنه اثنی و ستین و مائة بعد الالتقاء معرکه کارزار گرم نمود انور الدین خان پاے ثبات درمیدان نفشرده ساغر مرد آزمائی مرگ چشید ناصر جنگ باستماع این خبر بتنبیه مظفر جنگ با فوج دریا موج و اسباب موفور از اورنگ آباد

تا بندر پھلچیرے کہ پانصد کروہ جریب است برخناح استعجال رسیدہ بیست وششم ربیع الآخر ستہ ثلث وستین ومائۃ بعد الالف معرکہ قتال آراست نسائم الطاف الٰہی بر پرچم اعلام نام جنگی وزید ومظفر جنگ زندہ دستگیر گردید نام جنگ موسم برشکال در ارکاٹ گذرانید افاغنہ کرناٹک ہمت خان وغیرہ کہ درین یساق ملازم سرکار نام جنگ بودند حقوق نمک خوارگی وتربیت فراموش کردہ بطمع ملک ومال خیال ذغابا ولے نعمت خود در دل مرتسخ ساختہ با نام جنگ نزد خدع ومکر یافتند وبا فرانسیسیان پھلچیرے ساختہ ہفتدہم محرم بحساب نجوم وشانزدہم بحساب رویت سال ہزار وصد وشصت وچہارم ہجری شب خون آوردند ہمت خان کہ در قالب اخلاص قاصد استیصال او بود نزدیک آمدہ بندوق بدست خود بطرف نام جنگ سر دادہ آن میر ولیر البحرای عدم راہی ساخت وانقلاب غریبے رو بداد یعنے از مخلصان ملازم توفیق یافتہ جسد او را تا برونہ شاہ برہان الدین غریب رسانیدہ قریب قبر پدرش اتصف جاہ مدفون ساختند میر غلام علی آزاد تخلص بلگرامی کہ نہایت اخلاص وانحا دبا او داشت تاریخ رحلت او چنین یافتہ

ابیات نواب عدل گستر عالی جناب رفت ✣ فرصت نداد تیغ حوادث شتاب رفت ✣ در ہفدہم ز ماہ محرم شہید شد ✣
تاریخ گفت نوحہ گرے آفتاب رفت ✣

جلوس نمودن مظفر جنگ بر مسند ایالت دکن وبعد دو ماہ بانتقام آلہی در گذشتن قاتلان نام جنگ ازین جہان پر آشوب وفتن

چون روز نامچہ زندگانے نام جنگ دست فلک در نوشت مظفر جنگ کہ مقید ہمراہ بود بر یاست دکن اعلام فرحت برافراشت وبا تفاق افاغنہ نمک بحرام وفرانسیسیان پھلچیرے عازم حیدر آباد گشت منتقم بے مانند بسباب انتقام نظام الدولہ نام جنگ مہیا وآمادہ گردانیدہ وردل مظفر جنگ وافاغنہ مواد نفاق باشتداد او بسر سیدہ روزی کہ گل زمین لکریپلی مغرب خیام شد ناخوشی ہاے باطن بظاہر بروز کرد مظفر جنگ باعتضاد فرانسیسیان قاصد پیکار ہمت خان کرناٹکی وغیرہ اشرار گشتہ بعد دو ماہ کمال از قتل نام جنگ ہفتدہم ربیع الاول سال مذکور بارادۂ جنگ سوار گردید ہمت خان نیز با انبوہ بسیار مستعد وتیار گشتہ بمقابلہ شتافت کارکنان قضا وقدر قتلۂ نام جنگ را یک قلم بخاک ہلاک غلطانیدہ ہمت خان واعوان او سمع مظفر جنگ در میدان گشتہ افتادند مظفر جنگ اول کسی ست کہ توسن پندار آستہ بر استال واقران خود تغلب خواست ودر ایام چند روزہ تسلط خود را مداس را کہ برہمن سیاہ فام سیکاکول ودر ذیل اذیای متصدیان نظام الدولہ نام جنگ داخل بود چون در قتل نام جنگ جد وجہد بسیار بعمل آورده کمر خود را برفاقت مظفر جنگ محکم بست براجہ رگھناتھ داس مخاطب ساخت مظفر جنگ طالب علمی داشت اما خود ستائی بسیار میکرد وملازمان ہر چند در تصدیق او مبالغہ ہا می نمودند او ہنوز مسلی نمی شد در ایام ریاست دو روزہ اش بالاجی راؤ با فوجے از پونہ بر سر اورنگ آباد رفت ودکن الدولہ ناظم آنجا پانزدہ لک روپیہ دادہ آفت او را دفع ساخت

ذکر جلوس نمودن سید محمد خان بہادر وصلابت جنگ بر وسادۂ ایالت ممالک دکن بتقدیر خداوند ذوالمنن

چون مظفر جنگ بانتقام خون نام جنگ در پی او شتافت ہمت خان وغیرہ افاغنہ کہ دشمنان دودۂ اصفجاہ شدہ بودند نیز آوارۂ صحراے عدم شدند بعد این سانحہ راجہ رگھناتھ داس خود بخود وکیل مطلق گشتہ فرانسیسیان را کہ مظفر جنگ معین خود ساختہ بود مستمال نمودہ سید محمد خان صلابت جنگ خلف سوے آصف جاہ را بر یاست قبول نمودہ خود مع جمائہ فرانسیسیان ملازم

او گشته قاصد او رنگ آباد رسید محمد خان ایام برشکال در انجا گذرانیده یازدهم ذی الحجه سنه یکهزار و یک صد و شصت و چار هجری بقصد تنبیه بالاجی راو از اورنگ آباد برآمده و احمد نگر اجولانگاه عساکر ساخته از انجا متوجه پونه گردید بالاجی راو با پنجاه هزار سوار بمقابله پیش آمد سید محمد خان جنگ کنان بالاجی را تا دیهای مرهته راکه بسر راه واقع بود سوخته باخاک برابر کرد درین محاربه فرانسیسیان توپخانه خود دو دوازنها دمرهته برآورد و خصوص شب چهاردهم محرم شروع سال شصت و پنجم از مائه دوازدهم که تمام ماه منخسف شده بود و افواج مرهته اکثر مسع سرداران مشغول پرستش خاتش آنوقت بودند شبخون زد و جمع کثیری از جماعه مرهته با تشکده توپخانه سوخته ریگ راسای آخرت گردانید بالاجی که در پرستش خسوف بود برهنه سر و پا برادیان برهنه پشت سوار شده فرمودازان عرصه وسیله نجات وحیات خود ساخت و ادوات و آلات پرستش که از طلا و اسب بتقسیمت لیمین و اهل اسلام وغیره درآمد اما بسبب نفاق خانه برانداز انجام این همه تردد و تلاش مصالحه برابر بود که باصلابت جنگ بهادر بعمل آمد صلابت جنگ بعد انفصال متوجه حیدرآباد شد مردم سپاه دو سیدان بهالکی سیر دهم جمادی الاخری سال مذکور راجه گنشا نهه داس را کشتند صلابت جنگ بحیدرآباد دشنافت وحسب الطلب او رکن الدوله وصمصام الدوله باتفاق از اورنگ آباد بحیدرآباد رسیدند وکالت مطلق برکن الدوله تفویض یافت ناگاه خبر رسید که امیر الامرا فیروز جنگ خلعت صوبه داری دکن یافته می آید رکن الدوله ازوکالت پهلوتهی کرده بکر وحیله نزد جانوجی بیالکر آمد مقصد آنکه امیر الامرا باتفاق هولکر سی آمد بوساطت جانوجی دهم بوساطت بالاجی که با او از عهد اتحاد جاه ربطی داشت با امیر الامرا سررشته موافقتی بدست آرد زمانیکه رکن الدوله از حیدرآباد روانه شد صمصام الدوله بهانجا ماند و بصوبه داری حیدرآباد از طرف صلابت جنگ امتیاز و اختصاص یافت چون امیر الامرا در اورنگ آباد ذاتقال نمود هولکر ملهار که سند ملک خاندیس و سنگم دجانه از امیر الامرا فیروز جنگ گرفته عمل خود نموده بود با صلابت جنگ که بارادهٔ مقابله برادر خود فیروز جنگ برآمده بود پیچیده سند ممالک مذکور از صلابت جنگ هم حاصل نمود بعد ازان رکن الدوله از کرناله آمده بصلابت جنگ پیوست و بر وکالت مطلق قائم شد وصمصام الدوله راعطل ساخته با اورنگ آباد فرستاد چون ایام برشکال نزدیک رسید رکن الدوله وصلابت جنگ با اورنگ آباد آمدند

ذکر بعض سوانح در حضور لسالهاے مذکور

در ماه محرم یا صفر سنه یکهزار و یک صد و شصت و چار هجری راجه ایسری سنگه پسر راجه جے سنگه سوائی فوت شد و شهرتی دارد که کسے زهر شن داد در انار راجه او دیپور هم درین ایام درگذشت و هم درین سال هفتد هم محرم که نامر جنگ در تسخیر فرانسیسیان بدست افاغنه ملازم نمک بحرام خود بیانچه مذکور شد کشته گشت اواخر صفر سال مذکور این خبر بحضور رسید و غازی الدین خان فیروز جنگ برادر کلان نامر جنگ ماتمش گرفت روز جمعه غرهٔ ربیع الاول سال مذکور از حضور بعنایت خلعت ماتمی تسلی یافت چون از صحبت حضور قصور بود مستدعی نظامت دکن بجاے نامر جنگ شد امراے حضور بدرخواست پیشکش در تعویق می انگندند آخر روز چهارشنبه ششم ربیع الاول سال مذکور بعطای خلعت صوبه داری دکن تبقریبی که مذکور شد دسرافرازی یافت

ذکر ورود صفدر جنگ در سنه خمس وستین ومائه بعد الالف بحضور حسب الطلب پادشاه وارکان سلطنت وسرفرازی یافتن خان فیروز جنگ بصوبه داری دکن بدون پیشکش باقتضای قسمت

احمد شاه ابدالی سنه خمس وستین مائة بعد الالف مرتبهٔ چارم قصد هندوستان نموده بلاهور آمد معین الملک سد راه او گردیده تا چار ماه جنگید و چند بار مصارف داده محاربات سخت نمود و ابدالی را مجال غلبه بر او نبود و فی الحقیقة داد دلاوری باد داده آخر بسبب نفاق خانه برانداز آدینه بیگ خان راجه کوڑا مل دیوان که محض و اقعی جانفشان بود فقد جان در باخت و معین الملک بناچاری مغلوب گشت تفصیلش آنکه چون جنگ ابتدا یافت آدینه بیگ خان میلبر را گیخته در قالب دوستی دشمنی آغاز نهاد و معین الملک صلاح داد که الحال از لشکر بیرون باید شد کوڑا مل عرض نمود که کید و رزم معین جایای ڈاری شود ابدالی تنگ آمده خود بخود میگریزد از سماجت آدینه بیگ خان و جرأت جوانی که معین الملک داشت عزم برآمدن از لشکر تصمیم داده انمنکے پیشتر رانده دکوره های خشت پزی که جای مرتفع و تو پهای معین الملک بر او قائم بود خالی گشته مردم ابدالی مع شتران زنبورک بر آنجا قائم شده و باشمار آدینه بیگ خان ابدالیان بطرف معین الملک از دحام نموده زد و آورد نمودند ناوقت آدینه بیگ خان معین الملک صلاح داد که کوڑا مل را نامزد باید طلبید چون کس بطلبیدن او نرفت او گفته فرستاد که دیروز عرض بنده پذیرا نشد الحال اگر من ازینجا بدست روانه شوم لشکر میگریزد و خود را شکست رو میدهد چون عرضهٔ معین الملک تنگ بود و آدینه بیگ خان عمداً تساهل در جنگ و ترغیب و تحریص کوڑا مل می نمود و ناچار باز تاکید طلبیدن کوڑا مل بطور ست سرداران لشکر خود را نصیحت بپایداری و ثبات قدم نموده میل خود را بطرف معین الملک رانده فاصله درمیان بقدر یک کروه بود همین که چند قدم راه رفت دیدکه سرداران برگشت و شکست بر لشکر افتاد ناچار برگشت و چیقلیشهای دلاورانه نموده ابدالیان را گریزانیده در تعاقب آنها میرفت که گوله بندوق بر سرش رسیده جان بجان آفرین تسلیم نمود چون کوڑا مل دیوان مدار المهام بود از کشته شدنش تمام لشکر مغلوب گردید و معین الملک ناچار شهر برگشته منتظر عبد الله را بپیغام مصالحه فرستاد احمد ابدالی جهان خان را باستقبال فرستاده معین الملک را بکمال عزت طلبداشت معین الملک ناچار بملازمت احمد شاه دُرّانی ابدالی رفت احمد شاه امور و بسے مراجم گردانیده از طرف خود نیابت لاهور داده عطف عنان بسمت کابل و قندهار که مرکز دولتش قرار یافته بود نمود و صوبه های ملتان و لاهور از ظلم و سلاطین بابر یکسر متنزع گردیده در ممالک محروسه ابدالی محسوب و منسلک گشت درهمان آوان که ابدالی در لاهور با معین الملک می جنگید قلندر خان را بطریق سفارت نزد احمد شاه بشاهجهان آباد فرستاد احمد شاه و امرای حضور را آمد آمد شاه دُرانی متزلزل ساخت احمد شاه و امرای حضور وزیر الممالک صفدر جنگ را بابرام و الحاح تمام علی التواتر نوشتند که هولکر مهار و غیره انواج را باخود متفق ساخته بمعانی برق و باد خود را بحضور رسانیده بدفع شاه دُرّانی باید پرداخت وزیر الممالک هولکر مهار را بوعدهٔ زر خطیر بمراه گرفته در راه رجبسال مذکور خود را بشاهجهان آباد رسانید جاوید خان ناظر که مخاطب بنواب بهادر و مدار المهام سلطنت گشته بود و دیگر امرای نفاق پیشه که تا اندیشه قبل از رسیدن صفدر جنگ باشاه دُرّانی صلح کرده و هر چه او خواست پذیرفته و عهد و پیمان درمیان آورده قلندر خان ایلچی را مرخص نمودند وزیر الممالک صفدر جنگ در هم پیچیده نهایت آزرده گشت و گفته فرستاد که من هولکر را بامید اداستدعای شما بوصدهٔ ایصال زر بسیار همراه آورده معالا تقاضای هولکر را چاره کنم واز فریبا بی دماغی داخل شهر نشده بیرون شهر لب دریای جمن مخیم ساخت درین ضمن چنانچه نگارش یافت خان فیروز جنگ را بعد کشته شدن ناصر جنگ در پهلوپی عم صوبه داری دکن و برآمدن از حضور مرتسم خاطر گشته مستدعی استاد و خلعت خدمات آنجا شد امرای حضور بدون پیشکش راضی نمیشدند و او بی دادن چیزی میخواست درینوقت قابو یافته بپادشاه و ارکان حضور التماس نمود که اگر صوبه داری دکن بدون پیشکش بمن عنایت شود هولکر را بنوعی که دانم از اتفاقا بازمی دارم که زر موعود از شما خواهد پادشاه و امرای حضور بصد جان راضی شده صوبه داری دکن بخان فیروز جنگ تفویض نمودند او پسر خود را نائب امیر الامرائے در حضور گذاشته و هولکر را همراه خود گرفته سوم رجب سال مذکور عازم مقصد شد ✦

ذکر داخل شدن وزیر الممالک در شاه جهان آباد و جاوید خان را گشتن از راه عناد و شروع هنگامه ها و فساد

وزیر الممالک بعد رفتن فیروز جنگ و هولکر بدکهن غرهٔ ماه مبارک رمضان سال مذکور داخل شاهجهان آباد از خود دراے جاوید خان داقتدار او در مهام سلطنت و صلحے کہ با ابدالے نموده لاهور و ملتان را باو واگذاشتند و بهن عظیمے در شان سلطنت نرویده نهایت آزرده خاطر و از اتفاق جاوید خان با او و هم بائی مادر پادشاه و اخلال اینها در امور جهانداریے مکدرے گذرانید و پادشاه با مرادر خود در ترغیب جاوید خان امان خان قوال خالوی خود را که از اطلاف او بود هفت هزاری کرده خطاب معتقد الدوله بهادر و اسباب امارت و حویلے عمدة الملک مرحوم بخشیده بعرصه آورد و او در زمرهٔ امرا منسلک گشته با بخشی باعظمای امرا بهر سانید اگرچه بعد عروج با اکثر مردم تنگے و احسانها نمود و خالے از بعض خوبیها نبود لیکن وزیر الممالک ازین کار که موجب فضیحت پادشاه و خفت امرا بود دلتنگ تر گردیده قاصد دفع جاوید خان گشت و در ماه شوال خواجه سرائے مذکور را که از غرور نظر بالک نرسیده بود به بهانهٔ ضیافت در خانهٔ خود طلب داشته بکشت علی بیگ خان بسقچی که شتاب جنگ خطاب داشت بزخم کارد او را از هم گذرانید و این امر موجب وغدغهٔ خاطر احمد شاه گشته با نظام الدوله وغیره در باطن متفق گردیده فکر بر هم زدن اوضاع وزیر الممالک پیش نهاد خاطر ساخت +

ذکر وصول خان فیروز جنگ باورنگ آباد و در گذشتن از جهان بموت فجاة بتقدیر خالق عباد

خان فیروز جنگ بعد طی مسافت سبع هولکر ملهار هیتم ذی قعده سال مذکور داخل اورنگ آباد شد و سید محمد خان بهادر صلابت جنگ که در حیدر آباد بود لقصد مقابله و مدافعهٔ برادر قطع مسافت پیش گرفت هولکر مرسلهٔ نابو یانته از خان فیروز جنگ ملک خانه لیس تمام و کمال و جالنه از توابع اورنگ آباد وغیره اسد عانمود فیروز جنگ چون تازه وارد نا واقف بود و ام مظیمه مقابله باصلابت جنگ و تسلط بر صوبه های دکهن در پیش داشت سند ملکهای مذکور بمهر خود حواله هولکر ملهار نمود و ملک عظیم مذکور بدست مرسلهٔ افتاد چون مقدر چنین بود که ریاست دکهن بصلابت جنگ بحال باشد فیروز جنگ بعد هفت ده روز از داخل شدن اورنگ آباد بمرگ مفاجات هفتم ذی الحجه سال مذکور سرای غرور را پدرود نمود و رفقای اهل بتوقعات بسیار سبیل رفاقت پیموده بودند لول و مایوس تابوت او را همراه گرفته بشاهجهان آباد رسیدند دلکشش را بخاک سپردند +

ذکر تفویض شدن منصب عظیم امیر الامرائی بخلف فیروز جنگ که او هم بخطاب مورثی مخاطب گشته عالمی را تلف ساخت

پسر خان فیروز جنگ که نام اصلے او شهاب الدین است و بخطاب مورثی مخاطب گشته عماد الملک غازی الدین خان بهادر فیروز جنگ لقب یافته بجائهٔ وزیر الممالک صفدر جنگ رفته نشست و تیم نالے را بجنور او زنش بجائی رسانید که صفدر جنگ بر سر ترحم آمده امیر الامرائی از پادشاه باو داد با ندلیکن آن حق ناشناس بی سپاس باوجود طالب علمی و خوشنویسے و زبان دانی لغات مختلفه و شاعری و شجاعت نوعے از نسناس بود کفران نعمت صفدر جنگ و حقوق عنایت و تربیتش را فراموش نموده در مقام غدر و حیله در آمد و باطنًا با خال خود المنتظام الدوله پسر اعتماد الدوله وزیر پادشاه و مادرش ساخته باتفاق قاصد ریز افتن بنیاد

دولت صفدر جنگ گردید ٭

ذکر شروع منازعات احمد شاه با وزیر الممالک صفدر جنگ و بجا میدان بجاربات و انجام یافتن آبروے سلطنت سلسلهٔ بابریه

احمد شاه با خوابے مادر خود و انتظام الدوله و عماد الملک بوزیر الممالک صفدر جنگ پیغام داد که توپخانه و محل خانه و اباد اگذارند و وزارت چنانچه باید تبقدیم رسانند صفدر جنگ نفاق پادشاه با خود دریافته ترک آمد و رفت دربار نمود احمد شاه چاپلوسیها نموده دلجوئے آغاز نهاد یکبار خود هم آمد و عذرها خواست چون از سر صدق و اخلاص نبود فائده بران مترتب نشد و ماهها در جواب و سوال گذشته سال شصت و ششم از مائهٔ دوازدهم کدورت های ظاهر شروع گردید چون شش ماه ازین سال هم منقضی گشت انواع حوادث و فتن ظهور و بروز یافت ٭

ذکر دغا نمودن احمد شاه با صفدر جنگ و برآوردن نائب او را که بدارو نگے توپخانهٔ مامور بود به بهانه و هیجان یافتن فساد ها میان شاه و وزیر با قضاے تقدیر

صفدر جنگ همیشه در اندیشه بود که چه کند جنگیدن با پادشاه مناسب نمیدید و لقای خود با وجود اعداندیده برجان خود هم می ترسید اما حق آنست که جرأت و دانشے که برای چنین ریاست باید نداشت و چنان سرداران که مابکار های بزرگ بردارند و از عهدهٔ تمشیت آن برآیند نیز بنا بر نقصان فراست و کیاستے که داشت بهم نرسانیده الا فقط عماد الملک که طلاے بیش نبود و انتظام الدوله که چین و بد دلے فراوان داشت اگر وزیر یکے از جماعهٔ داران عمده خود را در ابتدای منازعت سے فرمود که هر دو را بسته بیارند آسان بود و اینها محال نداشتند که تمرد توانند نمود اما قدر چشم و گوش وزیر را کور و کر ساخت تا آنکه پادشاه پیشروهٔ خواجه سرایان و دو امیر مذکور شبی بعد انقضای ثلثے ازان شقهٔ برای وزیر بخط خود نگاشته نائب توپخانه را که از طرف وزیر بند و بست قلعه باختیار او بود طلب داشت و از حضور خود رقعهٔ مذکوره بدست او سپرده تاکید نمود که پیش وزیر بهر دو زبانی همچنین و چنان بگوید آن ابله یکبار عذری خواست پادشاه مبالغه و ابرام نمود که امر ضروریست لازم که شما رفته ابلاغ پیغام نمایند آن قباحت ناظم رقعه گرفته از قلعه برآمد پادشاه همردم خود فرمود که در های قلعه را بسته نگذارند او باد یگرے از سرداران و ملازمان وزیر در قلعه بیاید و مردم وزیر را که در قلعه اند طوعاً و کرهاً اخراج نماید حسب الامر عمل آمد صبح تو پهای بروج قلعه را پر کرده روبروی حویلی دارا شکوه که وزیر در انجا بود و قلعه بران مکان اشراف داشت گذاشته استعداد محاربه نمودند وزیر ناگزیر بعد جواب و سوال زنانی منتقل نموده به حویلے که خود ساخته و از قلعه بعدی داشت منزل نموده چند روز متامل بوده آخر جنگ با پادشاه موجب بندے و شهره نمک حرامی دانسته رخصت صوبه های خود خواست احمد شاه نه پذیرفت صفدر جنگ بے رخصت او از شاهجهان آباد برآمده بفاصلهٔ دو کروهی از شهر معسکر ساخت و داعیهٔ آن داشت که بی جنگ و جدال و اشتغال نائره قتال بر صوبه های خود رود و الحق این رای کمال اصابت داشت فتنه جویان شهر و لشکر خیالهای دور از کار خاطر نشان او ساخته قاصد جدال و قتالش گردند ٭

ذکر آراستن صفدر جنگ محمولی اشاهزاده مجعول و شروع محاربات و حدوث حوادث و آفات

صفدر جنگ مرد مجوسے ما کہ کش نمی شناخت شاہزادہ قرار دادہ بسلطنت برداشت وعیال خود را در جوار قلاع مستحکمہ سورجمل جاٹ فرستادہ سورجمل را برفاقت خود خواست او بعد تیاری رسیدہ شریک ومعین صفدر جنگ گردید واحمد شاہ وزارت را بعزل صفدر جنگ یا نظام الدولہ پسر قمر الدین خان وزیر بخشید وعماد الملک خود چنانچہ امیر الامرا بود اما بنا بر جرأت ونطقے کہ داشت متعہد جنگ وزیر گردید فواج را از اطراف وجوانب طلبیدہ اشتہ فراہم آورد واز ان جملہ بوجیب خان روہیلہ کہ جماعہ دارے دلیر صاحب جرأت و شعور بود وآخر بمدارج علیا ترقے نمودہ بمرتبۂ امیر الامرائے رسید وچنتا گوجر وبلوچان وغیرہ زمینداران اطراف وسادات بارہہ وغیرہا کمن ومیواتیان صاحب اولوس وغیرہم وخواجہ سرایان وزیر ومیر امراء ومنصب داران وعمدہ زادہای قدیم مثل محمد صادق خان خلف سیف اللہ خان مرحوم صوبہ دار تھٹھہ ووالد مرحوم کہ بنا بر ناخوشی صفدر جنگ کینہ عبد المجید خان کشمیرے باسباب چند بہانہ باقیات محالات خالصہ کہ ذمہ والد برے آورد ند مقید بود درین وقت باقیات معاف ومورد مہربانی سلطانے بوساطت حافظ بختاور خان محلے گردید وہر یکے از نام آوران بامید سود وبہبود خود بار رفاقتیکہ داشت ودیگران راہم متوقع ساختہ واز خانہ خود خبر گیرے آنہا نمودہ سرگرم رفاقت پادشاہ وامیر الامرا شدوآشوب قیامت درحوالی دار الخلافہ برپا گردید واز شروع ماہ رجب سنہ یک ہزار ویک صد وشصت وشش ہجرے آغاز محاربات گشتہ تاشش ماہ استداد یافت رفقاے صفدر جنگ کہ اکثرے صاحب شوکت وجوای نام ونگ بودند جسارتہاے نمودند خصوص راج اندر گرسائین کہ در الہ آباد رفیق بقاء اللہ خان وعلے قلی خان گردیدہ اعانت وزیر دوجہت خود ساختہ بود پروانہ وار خود را بر توپخانہ پادشاہے میزد وبا معدودے متصل بعملۂ توپ وکارکنان توپخانہ رسیدہ مردم راے کشت وی انداخت بحدیکہ مردم راگمان شدہ بود کہ او سحری یا علے دارد وتوپ وبندوق براو کارگر نمے شود تاآنکہ آخر کار بضرب گولی بندوق مردوگمان باطل مردم مضمحل گشت ذوالفقار جنگ امیر الامرائے معزول نیز بنا بر ناخوشے کہ از پادشاہ داشت وغلبۂ وزیر مردم را بحد یقین بود بوزیر پیغام آمدن خود فرستادہ خوے را برائے بودن خود بلطف پنجہ حضرت شاہ مردان خواست وخود بہانہ زیارت آنجا رفتہ ہمراہ فوج وزیر داخل معسکر وشامل او گشت وغازی الدین خان منادی کرد کہ ہر سوارے کہ ملازم صفدر جنگ واسپ او دانع سین داشتہ باشد برائے نوکرے آید صد روپیہ مساعدہ وشصت روپیہ مشاہرہ یابد باین سبب بیوفایان دنی تورانے اکثرے از لشکر وزیر برخاستہ بعماد الملک ملحق وبر سالہ سین دانع ہزاران سوار ملازم سرکار پادشاہی شدند ونیز صورت بلوائے عام باتفاق کشامرہ وپنجابیان خواستہ علم محمدے برپا کردند ودادر دادکہ صفدر جنگ را نخفے است جنگ با او کہ برخلیفۂ زمان خروج نمودہ جہاد است وہزاران نفر از عوام زیر علم جمع گردیدہ شور وہنگامہ دم چار یار گرم داشتند وہر کرا ایرانی دملازم خیر خواہ صفدر جنگ می پنداشتند در کوچۂ وبازار شاہ جہان آباد کنک وغارت میکردند بلکہ بعضے راے کشتند خانہ محمد اسحق خان مرحوم وبرادرانش میرزا علے خان وسالار جنگ وخانۂ اسمعیل بیگ خان کہ از سرداران عمدہ صفدر جنگ وخانۂ او ہلو از نقود واموال واسباب ویران بود وشاید اثاث البیت او بکرور ہاے رسیدہ دیگر ہر کہ علاقہ داد لے توسلے بصفدر جنگ داشت خانہ او وخوان یغما گردید بنا بریں حرکات از ان طرف سورج مل جاٹ شہر کہنہ شاہجہان آباد را کہ دہلی عبارت ازو در آباد شاہجہان آباد بلکہ اندک زیاد بود غارت کردہ جان ومال وناموس عالمے بباد فنا داد مردم بسیاری در خانۂ شاہ باسط خلف شاہ محمد جعفر مرحوم بمہمان آنکہ وزیر در خدمت ایشان اخلاص وحسن ارادتے دارد دران ہنگامہ جمع شدند آن خانہ ہم از دست بردجاٹان طمعاً وصفصفاً بر سانیدند وگذشت آنچہ گذشت حوادث مذکورہ را بیانی نیست اعاذنا اللہ تعالی وجمیع المومنین

عن ذلک الآفات آخر بعد انقضای شش ماہ ہر دو گروہ بستوہ آمدہ خواہان مصالحہ شدند ای حضور واحمد شاہ عاجز گشتہ پیغام مصالحہ دادند صفدر جنگ ہم کہ از کثرت اخراجات تنگ آمدہ بود وطرف شدن با پادشاہ در نظرش مناسب نمی نمود بصلح راضی شد وبوساطت انتظام الدولہ پسر قمر الدین خان بقرار سجالی ہر دو صوبہ اودہ وآلہ آباد صلح انعقاد یافت دصفدر جنگ در ماہ محرم خجستہ یکہزار ویک صد وشصت وہفت ہجری طبل رحیل کوفتہ بصوبہ ہای خود رفت +

ذکر برآمدن عماد الملک بمہم جاٹ ورفیق ساختن مرہٹہ را باخود واختلافیکہ درمیان او وپادشاہ رویداد وانتقال معین الملک ازین جہان بی بنیاد وسبکی سلطنت وخفت کشیدن ناموس بار تبقدیر خالق العباد

عماد الملک در زمان حروبے کہ باصفدر جنگ مے نمود ہمواکر ملہار مرہٹہ را از صوبۂ مالوہ وجی آپا را از ناگور باعانت خود طلبیدہ بانہا پیش ازورود اینہا باصفدر جنگ مصالحہ درمیان آمدہ او بصوبہ ہای خود رفتہ بود عماد الملک کہ از جاٹ بنا بر رفاقت او باصفدر جنگ دل بری داشت واقتدار خود بسنجاست باتفاق ہر دو سردار مذکور بعزد ورود آنہا بر سر سوچ مل جاٹ رفت سوچ مل حرفہ در جنگ میدان ندیدہ بقلاع مستحکمہ خود کہ ڈیگ وکمبھیر وبھرت پور است تحصن جست عماد الملک مع افواج مرہٹہ بمحاصرہ پرداخت چون تسخیر قلاع از ہمرسانیدن توپہای بزرگ حصار انگن گزیری نیست عماد الملک عوضداشت مشتمل بر ستدعای احضار توپ معسوب عاقبت محمود خان کشمیرے کہ مدار المہام سرکار او وعجب بلای فتنہ پردازے بود بدرگاہ احمد شاہ فرستاد انتظام الدولہ وزیر کہ خالش بود وحالش نیکو میدانست کہ بعد تسلط دو دو از دو دمانہای آشنا وبیگانہ خواہد برآورد وپادشاہ را از فرستادن توپہا مانع آمد عاقبت محمود خان اکثری از منصبداران پادشاہے ومردم توپخانہ را باامید وبیم وتخویف وترغیب باخود متفق ساختہ خواست کہ انتظام الدولہ را از میان بردارد روزے برائے انیکار قرار دادہ بر سر خانہ انتظام الدولہ رفت وہنگامہ گیر ودار گرم ساخت چون کارے از پیش نبرد ہمان روز روی گریز بجانب قصبۂ دانسنہاد واز در قطاع الطریق در آمدہ بتاخت وتاراج محالات خالصۂ شاہی وجاگیرات منصبداران کہ در قرب وجوار دار الخلافہ بود غبار فتنہ برانگیخت درین ضمن سورجمل جاٹ بوسیلۂ مخلصان عرائض باحمد شاہ وانتظام الدولہ نگاشتہ ہر دو را فہماند کہ عماد الملک ہرگاہ باتفاق مرہٹہ اقتدار یافت بنیاد سلطنت وزارت را از بیخ وبن خواہد برانداخت اصلح آنکہ پادشاہ وانتظام الدولہ سر وشکار وبند وبست محالات خالصۂ مع افواج واسباب بیرون خرامیدہ در نواح سکندرہ مضرب خیام فرمایند وصفدر جنگ را اگر خواہند مستمال نمودہ نیز طلبدارند تا فتنۂ عماد الملک ومرہٹہ فرو نشیند این صلاح کہ فی الحقیقت موجب فلاح انتظام الدولہ وپادشاہ بود مقبول افتاد وپادشاہ مع کل بیگمات وانتظام الدولہ وزبردصمصام الدولہ ودیگر منصبداران ملازم وعلہ توپ خانہ ومیگبا شیان برآمدہ چار کروہ پیشتر از سکندرہ مضرب خیام ساخت اما طلب داشتن صفدر جنگ ملائم طبع او وبیم ہائے نادر پادشاہ وانتظام الدولہ کہ بعد جاوید خان با او سرے پیدا کردہ بود نیفتاد ودرین خصوص اہمال ورزیدند عماد الملک باین مشورہ سپے بردہ عاقبت محمود خان را از خورجہ جریدۂ بملازمت پادشاہ فرستاد تا رفتہ اورا ولشکر بالش را بترسانند آن عاقبت نا محمود حسب الاشعار آقای وقت شام رسیدہ ملازمت پادشاہ نمود وتقریبًا ظاہر کرد کہ چند ہزار سوار مرہٹہ پنہان بطرفے نشتافتہ معلوم نیست کہ از کجا سر برآرد وہمانوقت رخصت شدہ بخورجہ برگشت پادشاہ غفلت شعار روز دیگر جہان ناکردہ کار باوجود اشعار او تدبیر حراست لشکر وناموس وپایداری خود ہیچ نکردہ سرشتار بادۂ غفلت بفراغت بود نخبہ ہائے خود آسودند

ہولکر ملہار چون غباری از طرف انتظام الدولہ وپادشاہ بنا برنداون توپہا باوجود کشتہ شدن پیشرش کھنڈے رائہ در جنگ جاٹ داشت خواست کہ الحال کہ اینہا برآمدہ اندر رفتہ رفتہ رسد غلہ وکاہ لشکر بندد عرصہ بر اینہا تنگ نمودہ توپہا ودیگر ہم اینچہ بدست آید باید گرفت وچنان منظور داشت کہ بے شراکت دیگران این کار را بکمر سے نشاند عماد الملک وجی آپا را ہم خبر کردہ دستگیر نمود واز گذر متہرا عبور دریای جمنا نمود بشنیکہ عاقبت محمود خان ملازمت کردہ بخورجہ برگشت ہولکر قریب بلشکر رسیدہ اول شب چندیان سرداران گمان شد کہ عاقبت محمود در قرب جوار ماندہ آتش افروز ہنگامہ است واین امر را سہل شمردہ استعداد تدارک نکردند آخر شب متحقق شد کہ ہولکر آمدہ دست وپا گم کردند کہ نہ بحال استعداد جنگ است ونہ فرصت فرار از نامردی وناکردہ کاری احمد شاہ مع مادر ومحمود وصمصام الدولہ میر آتش خلف امیر الامرا صمصام الدولہ خاندوران وانتظام الدولہ بے آنکہ نامردان بزفقای دیگر ورو سانے لشکر خبرے ہم کنند بعمارہاے محفوف نشستہ مسلک فرار پیمودند وناموس واحمال راثقال را چنانچہ بود گذاشتہ راہ دار الخلافہ گرفتند بعد دورے کہ خبر گرختن اینہا منتشر گشت اعلے وادنے حیران ومضطر گردیدہ کسے بحال خود در ماند کسیکہ اندک اسبابے داشت متعاقب آنہا رو براہ نہاد واندک راہے بریدہ تا بقصبۂ سکندرہ رسیدہ بودند کہ صبح دمید افواج ہولکر بنے منازعے ومانعے رسیدہ تمام لشکر واثاث البیت سلطنت را غارت کردہ ہر کرا ہر کجا یافتند تاراج واتلف نمودہ وعاسے از یراق ولباس وپیادہ از مرکوبات گردانیدہ در صحرا سر دادند ملکہ زمانیہ دختر فرخ سیر زوجۂ محمد شاہ ودیگر پردگیان حرم سرائے پادشاہے محروس ہولکر گردیدند اگرچہ ہولکر احترام بسیار نمود واز اسباب وزیر وجواہر کہ بیش زنہاے مذکور ستور بود تعرض نکرد لیکن دریکہ مطاف اصناف عالم ومحل جبہ سائے سروران عظم بود لکد کوب ازل وابدے نگردید وچشم زخم عظیمے بناموس تیموریہ رسید بفضل اللہ ما یشاء ویحکم ما یرید +

ترک محاصرہ نمودن عماد الملک قلیجات جاٹ را وشتافتن بشاہجہان آباد برای حصول مطالب وحاجات خود ومقید نمودن احمد شاہ رامع مادر وجلوس فرمودن عزیز الدین پسر معز الدین بر سریر سلطنت

عماد الملک کہ این خبر شنید ترک محاصرہ نمودہ بدار الخلافہ شتافت جی آپا بعد برخاستہ رفتن ہر دو سردار خود را تنہا عہدہ برانداختہ نا رفت ودستور جمل خود بخود از مضائق محاصرہ برآمد عماد الملک باعانت ہولکر ملہار صمصام الدولہ میر آتش ودلنگہ باشیان توپخانہ ودنکہ خان دیگر اباخود متفق ساختہ بتغیر انتظام الدولہ وزارت را خود گرفت وصمصام الدولہ را امیر الامرائے دہانیدہ وزنکہ وزارت گرفت صبح خلعت پوشید ووقت استوا احمد شاہ را با مادرش دہم شعبان روز یکشنبہ سنہ یکہزار وہکصد وشصت وہفت مقید نمود عزیز الدین خلف معز الدین جہاندار شاہ را بر تخت فرماندہے جاے داد وبلقب عالمگیر ثانے ملقب ساخت بعد یک ہفتہ چشم احمد شاہ وچشم مادرش را کہ جمیع فتنہ ہا از وزائیدہ بود میل کشید +

ذکر انتقال نمودن صفدر جنگ از ین جہان تاریک وتنگ و جلوس فرمودن شجاع الدولہ پسر او بر مسند پدر بید رنگ

صفدر جنگ بصوبۂ خود رسیدہ بر مہدی گماشت اقامت نمود ومکانے برائے خود آراستہ باصلاح حال سپاہ واسباب پرداخت در تہیۂ ازدیاد استعداد ومواد اقتدار خود مشغول بود کہ ناگہان دانۂ بر پاے او بزور نمودہ آہستہ آہستہ اشتداد

یافت و منجر بجادہ سر طانے گردید ہر چند اطبا و جراحان باصلاح آن کوشیدند سودے نہ بخشیدہ در سال مذکور ہفتد ہم ذے الحجہ بگلزار عالم بقا گردید و نعش او سابقا بزار نجیہ حضرت شاہ مردان کہ در دہلے است نقل نمودہ مدفون ساختند شجاع الدولہ پسرش بجاے پدر متمکن گشت روزے چند اسمعیل بیگ خان کہ سردار عمدۂ سرکار صفدر جنگ و مدار علیہ خانہ اش بود راتق مفاتق مہمات ماند و جمیع رفقاے پدر از امرا و امرازادگان و رسالہ داران بدستور بحال و برقرار ماندند بعد چندے اسمعیل خان ہم درگذشت و یمین خان خواجہ سراے خانۂ او نائب مناب گشت ذوالفقار جنگ ہم در صوبۂ اودہ بر حمت ایزدے پیوست شجاع الدولہ ہر چند جوان لاابالے بود اما بنا بر شجاعتے کہ داشت بنظم و نسق صوبۂ خود و تادیب و گوشمال متمردان چنانچہ باید پرداخت و در عیاشی غیر از شرب خمر منہمک بود و بصحبت نسوان و مبا شرت با آنہا رغبت بسیار داشت اغلب اوقات لہو و لعب میگذرانید لیکن حیاے چشم و عفو و اغماض از جرائم ملازمان و مرحم بحال ایشان در مزاجش غالب بود سہ چار سال بجاہ و اقبال گذرانیدہ بود کہ در سنہ سبعین و مائۃ بعد الالف شاہ ابدالے بفتنہ انگیزے عماد الملک وارد شاہجہان آباد گردید و عماد الملک با او در ساختہ بارادہ برانداختن بنیاد دولت شجاع الدولہ باتفاق افواج دُرانے و دیگر افاغنہ تکش وغیرہ کہ دشمن دیرینۂ شجاع الدولہ و پدرش بودہ اند بارادۂ مقابلہ و مقاتلہ براہ در رسید و شجاع الدولہ پایداری نمودہ از پیش برد چنانچہ ذکرش عنقریب آید ÷

ذکر مجملے از احوال لاہور و انتقال معین الملک از دار غرور

معین الملک خلف قمر الدین خان وزیر در ماہ محرم شروع سنہ شصت و ہفتم از مائۃ دوازدہم بطریق سیر و تفرج سوار اسپ از شہر بیرون شتافت در عین اسپ دوانے علے اختلاف الاقوال قولنجے یا عارضۂ دیگر بہم رسیدہ باضطراب فرود آمدہ بگرائے آن سر آگردید از معتمدیکہ منجملہ رفقاے روشناس و بکار و خدمات حضور امور بود مسموع شد کہ از لشکر خود بلشکر یکے از ملازمان عمدہ کہ بانزدیک فاصلہ بود رفتہ ہمانجا روزانہ طعام خورد چون اکول بود و جوان قوے الاشتہا و انواع اطعمہ بوفور مہیا داشت در غذا اکثاری نمودہ عصر قاصد لشکر خود گشت و در راہ اسپ دوانید حالت خود را متغیر دریافتہ عنان گرفت و باضطرار فرود آمد برزمین بے فرش خوابید بعد لحظے کہ دہنہ خون بود و فوراً ہلاک شد احمد شاہ ابدالے دُرانے صوبہ داری لاہور بنام میر مومن پسر معین الملک فرستاد و بنا بر صغر سن افتیار مہمات ملکے بما در ش تعلق گرفت از عہد معین الملک کہ فوج بسیار و مصارف دیگر ہم بافراط داشت حاصل صوبجات باخراجات او وفائے کرد بنا بر آن قعدے بر رعایا رایج شدہ بود و آنہا عاجز شدہ پناہے و گریزگاہے نداشتند و در فرقہ سکھان اعانت ہمدگیر لازم بلکہ جزو مسلک و مشرب آنہا ست بنا بریں ہر جا قدے میرفت اہل آن خانہ سوہا در سر گرفتہ نعرہ اکال اکال بلند بلند و اظہار اختیار مسلک گورو گوبند میکردند سکھان دیگر در حمایتش مے کوشیدند بنا بر علی ہذا این مسلک کہ فی الجملہ از سابق ہم رواج داشت رائج تر گشتہ کرشتے در فرقۂ مذکورہ بہم رسید درین جزو زمان کہ زمن معین الملک مرجع معاملات گردید چون عورات از جلیۂ عقل عاری میباشند بے انتظامے افزود و اہالی کارگزار ہر یکے کار ہا را بلطف خود کشیدہ ہر امر را بآن زن بطور ے علیحدہ مے فہمانید ازین ممر خراب بے رعایا افزودہ فرقۂ مذکورہ روز بروز کثرت پیدا کرد و مفسدان نفرت و زجرت بہمرسانیدند و اراذل و لواج و خواجہ سرایان و غلامان مدار علیہ گردیدند درین عرصہ میر سومن پسر معین الملک ہم

درگذشت و بجای او خواجه موسے احرارے داماد معین الملک قائم شد بحکاری خان رستم جنگ که مدار المهام کل از عهد معین الملک بود خواست که الحال بطریق اولے همچنان باشد زن معین الملک مرکوز خاطرش دریافته رستم جنگ را در محل طلبید و کنیزان را فرمود تا او را زیر چوب کشیده بجانش کشتند بعد چندے خواجه عبد الله خان پسر سیف الدوله عبد الصمد خان با عانت و تدابیر خفیه آدینه بیگ خان تسلط یافت و بیگم معین الملک را قید کرده نیابت صوبه بنام خود از شاه ابدالی طلبیده و امان خان برادر جهان خان از طرف ابدالے بلاهور رسیده دست تعدی در از در مردم بسیاری را تاراج نمود چند روز چون برین نمط گذشت خواجه عبد الله خان از بنگاهٔ تنخواه سپاه نتوانست پای اقامت افشرد بناچاری گریخت و آبروے ریاست بر خاک ریخت باز حکومت صوبه بر بیگم قرار یافت بعد ازان خواجه میرزا خان که از عمدهٔ جماعهٔ داران معین الملک بود بیگم را مقید کرد و آخرا بصالحه انجامید +

ذکر فتنه انگیزی عماد الملک در لاهور و برافراشتن رایات غرور و خفت کشیدن از دست سپاه رساله سین داغ بحکم خداوند غیور و برگشته آمدن بدار الخلافه و باز برآمدن بداعیهٔ مذکور و کشیده طلبیدن ن معین الملک را بزور شور

عماد الملک را بعد چندے انتظام محالات خالصه شریفه و انتزاع صوبهٔ لاهور و ملتان از دست گماشتگان شاه درّانی و نادیب سرداران رساله سین داغ که در زمان جنگ وزیر الممالک صفدر جنگ بجاٹ بنابر اغراض خود پاس خاطر آنها نموده اقتدار شان از حد گذرانیده و جمیع محالات خالصه وغیره قریب و جوار شاهجهان آباد را در جاید اد تنخواه آنها داده بود منظور گشته مع عالمگیر ثانے پادشاه دست نشان خود برآمد و در باو لے معسکر آراست و والد مرحوم را فوجداری محالات سرهند و تهانیسر و پانی پت و غیره داد تا بانے پت نهضت نمود چون معامله این معاملات بمعرفت کشن چند انفصال یافته واسطهٔ جواب و سوال او بود راجه ناگر مل برادر حسد برده خواست که غلے درین معامله افگند سرداران سین داغ را که از رفتن محالات جاید اد بدست عمله عماد الملک داغ داغ بودند طلبیده گفته فهمانیدند که سید هدایت علی خان که حاکم محالات جاید اد شما شده صاحب مقدور است از نواب وزیر عماد الملک عوض کرده دو لک روپیه بطلبید که بهرچ شما بماند اگر او داد بهتر والا من متعهدی بهم رسانیده سید هم که دو لک روپیه بشما برساند و معامله را تهد نماید سرداران مذکور که نهایت مغرور بوده اند و بدبر رفتن جاید اد نمی پسندیدند فضیحت خورده و با هم اتفاق کرده صبح وکلای خود را بحضور وزیر فرستاده استدعای مبلغ مذکور نمودند والد مرحوم که احوال بدین منوال دید در گذشتن ازان خدمات بحال خود اصلح شمرده استعفای کار مذکور بوساطت کشن چند نوشته داد و خود هم بدربار وزیر حاضر گشت و زیر دو ساعت نشسته باو اله و نجیب خان و ناگر مل و سیف الدین محمد خان و دیگر مقربان صحبت داشته خواست که بخلوت رود درین ضمن وکلای سرداران سین داغ باشاره و تعلیم ناگر مل که پنهان افواه نموده بود از وزیر درخواست زرخطیر و مشاهره خود نمودند وزیر جواب داد که چه تفاوت موجودات بدهید و زر تنخواه خود گیرید آنها گمان آنکه از عمله کرایا راست که در موجودات با ما معارضه تواند نمود قبول کرده معروض داشتند که کسے را حکم شود تا موجودات ما ببیند عماد الملک فرمود که نجیب خان شما موجودات اینها ببینید او قبول نموده از همانجا پسر خود ضابطه خان را گفته فرستاد که خیمه در میدان استاده نموده موجودات اینها ببینید وکلا فهمیدند که راه چاره و خیانت مسدود گشت چه نجیب خان صاحب اولوس و سردار چندین هزار کس است انما نخواهد رسید و خیانتها ظاهر خواهد گشت بموکلان خود خبر داده آنها چاره کار در بلوا دیده بے باکانه خود را باین کار اشاره کردند و عماد الملک بخواسته بخلوت رفته سه چهار کس مقربان را با خود برادران جمله نجیب خان و راجه ناگر مل و کشن چند بودند ناگر مل چون فتنه برانگیخته خود را میدان تفست رفعت شده برآمد

متعاقب او نجیب خان هم رفت والد مرحوم انتظار برآمدن کشن چند برای انقضای جواب سوال استعفای خود مے کشید ناگاه بهیت سی کس سواران از فرقه سین دانع برده سراپرده آمده فریاد و شکایت سرداران خود بشور و غوغای بسیار و اظهار فلاکت و احتیاج بنا بر عدم وصول تنخواه آغاز نهادند بعد آنے چند کس دیگر رسیده شریک آنها گردیدند هر کدام احوال انها نوشته مصحوب عرضی سرایان بحضور فرستاد و بجا لیکه نشسته بود برآمده ارادهٔ رفتن بیرون سراپرده نمود والد مرحوم معروضداشت که بیرون رفتن خود بدولت صلاح نمیبینم گفت صلاح است که من رفته آنها را ساکت گردانم و شور و غوغا فرو نشانم والد مرحوم خاموش ماند و او روانه شد و الد بفرورت همراه رفت و زیر بیرون سراپرده استاده آنها را فهمانیدن شروع کرد درین عرصه دیدم مردم سین دانع افزود گشته قریب دو صد کس جمع شد نزدیک عماد الملک را در میدان گرفته گفتگوی بیباکانه آغاز نمودند والد آنها را گفت که این عزیز شاهزادهٔ شما است پاس او داشته عرض حاجت نمائید تا کام شما برآید چون این اجتماع ممد بود نصیحت والد نشنیدند و هجوم آورده وزیر را کشیدند تکمهٔ جواهر کے روی سر و لباس بدن هم پاره گردید دستار نیز از سرش افتاد و او را از راه کوچه های پانی پت پیاده پاکشان کشان بمسکن خود بردند افواج وزیر متحیر گشته نمیدانست که چه کند چون حیات و چند روز دیگر اقبال او باقی بود سرداران سین دانع عذرخواهی و استغفای تقصیرات پیش آورده عرض والتماس بس پوشاک نمودند و ستاربسته دیگر که ملازمان از عقب رسانیده بودند بحضور آوردند وزیر شروع بغش نموده گفت که فرم ساقان در نگ چرا می کنید اگر مرا کشتن است زود بکشید والا نه کشتے شوید و اگر کشتن نیست این بدنهادی چیست درین ضمن پیغام پادشاه رسید که اگر عماد الملک را مقید چنانچه هست حوالهٔ ما نمائید تنخواه شما بما مراعات دیگر ذمهٔ ماست و کسے تبرکے این پیغام گفت عماد الملک که اکثر زبان خصوص ترکی خوب می فهمید در غضب شده گفت که انچه گردنست زود بکنید آنها عجز و التماس عقیدت نموده و فیل سواری طلبیده سوارش کردند و یکے از انها که حسن خان دکھنے نام داشت درخواهی هودج نشسته مگس پران در یکدست و در دست دیگر آفتابے کوچکے گرفته خدمت گزارے کرده بخانه اش آورده بحجره در رود آمدن وزیر حسن خان از طرف دم فیل پائین آمده در رفت و وزیر آمده بر مسند نشست مردم برائے کورنش هجوم آوردند او انتظار حسن خان لحه کشیده پرسید که کجاست گفتند سوار شده رفت گفت فیل سوارے باز آرند آوردند همانوقت سوار شده فرمان داد که هر جا سواران سین دانع را بیابند بکشند و خیام آنها را غارت کنند و حیله هائے نجیب الدوله دیگر ملازمان هجوم آورده در یک ساعت اثرے از معسکر آنها نه گذاشتند و تمام شب مردم مشغول تاخت و تاراج آنها بودند که یکه در رفت جان بسلامت برد باقے همه بمعرض تلف در آمده مفقود الاثر شدند و وزیر از پادشاه دلگرفته معاودت بشهر نموده و مدتے لیسر مانده اصلاح و اسباب نمود و پادشاه را بمتمدان خود سپرده شاهزادهٔ عالے گهر را که اکنون پادشاه است همراه خود گرفته بارادهٔ بنده بست لاهور برآمد +

ذکر برآمدن عماد الملک مرتبهٔ دیگر بعزم لاهور و آوردن دختر معین الملک و زنش را بتدبیر وزیر

عماد الملک که تیز روی و فتنه انگیزی در طینت او مخمر بود بارادهٔ تحریک مواد فساد با جمیع علماء ارکان و سپاه فراوان و شاهزادهٔ عالے گهر برآمده سیر کنان و شکار افگنان بمرور ایام راهها بریده آدینه بیگ خان را باخود موافق ساخت چون وفاق او تحقق یافت و عماد الملک بلود هیانه رسید بمشورهٔ آدینه بیگ خان فوجے را بسرکردگے سید جمیل الدین خان فرستاده

وخطے بزن خانوے خود معین الملک نگاشته دخترش را که منسوب باو بود طلب داشت زن معین الملک دختر خود را با اسباب چیز یکه لائق بود طوعاً و کرهاً فرستاده مطمئن خاطر گشت عماد الملک سرداران ملازم خود را مع فوج همراه خانهٔ خود باستقبال فرستاده باحترام تمام در خیمه ها تیکه همراه اوضع ملازمان و خواجه سرایان سرکارش آمده استاده شده بود فرود آورده جای داد و در انجا منزل نموده باخانهٔ شوهر که عمه اش بود ملاقات کرد بعد ازان ببعض اشتهار عباد الله خان کشمیری وغیره سرداران معتمد و برادرانی سید جمیل الدین خان را هم باتفاق بعضے از سرداران و افواج آدینه بیگ خان برای آوردن مادر زن خود بالیغار فرستاده چون فاصلهٔ جمل پنجاه کروه بود افواج مذکور صبح روانه گردیده ایک روز و شب راه بریده اول صبح روز دیگر بلاهور رسید و زن معین الملک را که بخیر در خانهٔ خود خوابیده بود خواجه سرایان را در حرم سرا فرستاده از خواب غفلت بیدار و مقید ساخته دران عماریها او برآورده در خیمه جای دادند بعد یک روز اسپان را آرام داده روانه گشتند عماد الملک بعد ورود مادر زن عذر خواهی او بسیار نموده استغفای تقصیرات خود کرد و صوبه داری لاهور در بدل پیشکش سے لکهه روپیه بآدینه بیگ خان مقرر فرموده بدار الخلافه معاودت نمود لیکن زن معین الملک نهایت آزرده خاطر گشته در راه و بعد ورود بلشکر و نیز شاهجهان آباد عماد الملک و ملازمانش را مورد طعن و دشنام داشت و بانگ بلند میگفت که این حرکت با من موجب خرابی عالم و ویرانی شاهجهان آباد و تاراج دیه باموسے عظمای سلطنت و تمام مملکت است بعد شش هفت ماه احمد شاه دُرّانی را رسیده دانیده خواهید دید که دروازه و دامنهاے قدیم و جدید و شقے و سعید بر خواهد آمد و فی الحقیقه جان شد که مے گفت ٭

ذکر ورود احمد شاه ابدالے از قندهار بشاهجهان آباد و نواح اکبر آباد و تاراج بے نهایت در دار الخلافه و قتل عام متعاقب او دیگر حوادث عظیمه که رو یداد

احمد شاه ابدالی را استماع خبر جسارت و گستاخے عماد الملک بازن معین الملک شاق و دشوار آمده بیقرار ساخته و باشکریان خود را بالاهور رسانیده آدینه بیگ خان تاب مقاومت نیاورده بصحرای پانسی و حصار که بے آب محض و جای دشوار گذار است گریخته پناه برد و عماد الملک بر جان خود ترسیده خود را پیش او در زن شفیع آورده بیگم معین الملک را بر خود نهربان ساخته و شاه دُرّانی بر جناح استعجال بیست کروهی دهلی رسیده چادر زد عماد الملک چاره بجز القیاد ندیده بقدم استقبال شتافته ملازمان شاه نمود اول معاتب بعد ازان بسفارش زن معین الملک و سازش باشاه ولی خان وزیر ابدالی از سیاست معفوّن و وزارت هم بقرار پیشکش براو مسلم ماند شاه ابدالے هفتم جمادی الاولی روز جمعه سنه سبعین مائه بعد الالف از قندهار بهندوستان رسیده داخل قلعه شاهجهان آباد گردیده با عالمگیر ثانے ملاقات نموده دست بتاراج اموال و ناموس سکنهٔ شهر دراز کرده و دقیقهٔ از نهب و غارت مهمل نگذاشت اهل حرفت خود را بسم و سلاح ملاک کردند گذشت انچه گذشت قریب یک ماه در شهر مانده خانهٔ قمر الدین خان وزیر را پاک رفت و کم کسے از اعیان و غیران محفوظ و مصوّن ماند و شادی و صلت تیمور شاه پسر خود با دختر اعز الدین برادر حقیقے عالمگیر ثانے نموده باتمام رسانید بعد انصرام شادی مذکور و تاراج شهر معمور به تنبیه سورجمل جاٹ علم دمیت برافراشت و جهان خان سردار لشکر خود را بفتح و تسخیر قلاع سورجمل جاٹ متعین کرده خود هم از عقب او برآمد این مرتبه بر نهج است که شاه ابدالی وارد هندوستان گردید عماد الملک همراه جهان خان تردوات نمایان نموده مورد التفات و آفرین شاه گشت چون درخواست زر پیشکش بعمل آمد عماد الملک از شاه التماس کرد که یکے از شاه زاده های تیموری و فوجی اندرانیان همراه من

شود تا از انتر بیده که عبارت از ملک مابین دوآبهٔ گنگا و جمنا است زخطیری بمعرض وصول درآورده عائد سرکار سازم ابدالی دوشاله
یکے هدایت بخش بن عالمگیر ثانی دوم میرزا بابر داماد عالمگیر سراج الدین را از شاهجهان آباد طلبیده برفاقت او معین نمود و از
سرداران خود جان باز خان را همراه عماد الملک داد +

آمدن عماد الملک بر سر شجاع الدوله پسر صفدر جنگ و سانحه که فیما بین این هر دو روی داد

قبل ازین اشعاری باجمال شد که عماد الملک عناد قوے با صفدر جنگ داشت و خرابی خاندانش میخواست درین سال
توسل باذیال دولت قاهرهٔ شاه ابدالی جسته بهانهٔ تحصیل زرپیشکش او از ابدالی اعانت خواست و او جان باز خان را با فوجے از
دُرّانیان ابدالی همداه داده مرخص فرمود و هر دو شاه زاده را نیز همراه داد عماد الملک باتفاق شاهزادگان و فوج ابدالے
مع جان باز خان اول در کمال بے سرانجامے عبور جمنا نموده بفرخ آباد احمد خان بنگش استقبال کرد خیمه و خرگاه و افراس و
افیال وغیره اسباب پیشکش شاهزاده ها عماد الملک نموده اضافهٔ اطراف و بعضے از افواج خود را با عانت همراه داد و عماد الملک
بهمیات مجموعی عبور گنگا نموده روبصوبهٔ اوده آورد شجاع الدوله باستعداد حرب و کرب در کمال استقلال از لکهنؤ برآمد و در سیدان
ساندی پالی که سرحد صوبهٔ اوست رسیده مستعد پیکار گردید و دو بار جنگ سهلے با فراولان طرفین واقع شد آخر بوساطت سعد الله خان
خلف علی محمد خان روهیله که با شجاع الدوله دوستی داشت بر پنج لک روپیه قدرے نقد و باقی وعده صلح انفصال یافت و سعد الله خان
درین امر غمخواری بسیار و حقوق دوستی برای شجاع الدوله بظهور رسانید و عماد الملک نتوانست که کاری از پیش برد و هفتم
شوال سال سبعین و مائة بعد الالف مع شاهزاده ها و جان باز خان کوچیده و عبور گنگا نموده بفرخ آباد رفت و منتظر پایان احوال ابدالی نشست
و شاه ابدالی علم گذه را که از قلاع متعلقهٔ جاٹ و از شاهجهان آباد به فاصلهٔ پانزده کروه واقع بود بقرب قنباره ها در عرصهٔ سه روز
مفتوح ساخت و عمارسان قلعه همگی را بالقبل رسانیده و ازانجا بارادهٔ قتل متحرا که از معابد مشهوره هنود است شتافته جهان خان را
مقدمة الجیش گردانیده و جهان خان در متهرا در آمده دقیقهٔ از قتل عام و سوختن قماراج نمودن و اسیر فرمودن عیال و اطفال سکنهٔ
آنجا را باقی نگذاشت مردم ملک جاٹ از سیدانها بقلاع حصینه گریختند احمد شاه ابدالی باکبر آباد آمد میرزا سیف الله بیگ قلعهٔ
قدیم بادشاهے سر از اطاعت پیچیده بقرب تو پها نگذاشت که کے پیرامون قلعه تواند گردید شاه در اسنے جمان خان را بتسخیر قلاع جاٹ
مامور فرمود سردار مذکور در قلعه کشائے سرگرم بود که ناگهان وبائے در لشکر ابدالیان افتاد خلق بے حساب هلاک گشت
و مجال اقامتش نماند بفرمان قهرمان قضدیر شاه ابدالے ناگزیر دست از تسخیر قلاع ملک جاٹ برداشته قاصد و لایت
خود گشت چون برابر شاهجهان آباد رسید عالمگیر ثانے بانجیب الدوله بسرتالاب مقصود آباد آمده ادراک حضور شاه
و از عماد الملک نهایت شکوه ها نمود احمد شاه نجیب الدوله را امیر الامرا هند و ستان گردانیده سفارش حمایت عالمگیر ثانی لبیانو

ذکر کشتهٔ شدن احمد شاه ابدالے بادختر محمد شاه بادشاه هندوستان و بردن صاحبهٔ محل مادر آن دختر و ملکهٔ زمانیه را همراه باقتضاے گردش آسمان

مخفی نماند که بعد حبس احمد شاه خلف محمد شاه و جلوس عالمگیر ثانے بسریر سلطنت و اقتدار یافتن عماد الملک حبیث طینت
بدوز گار غدار با ملکهٔ زمانے دختر فرخ سیر زوجهٔ محمد شاه و صاحبهٔ محل زوجهٔ ثانیهٔ او که خالهٔ زاد ملکهٔ زمانی محمد شاه را از بطن همین

صاحبه محل دختری بهمرسیده محبوب ترین خلق پیش او بود نهایت ناسازگار افتاده اوقات بکدورت می گذرانیدند و صدمهٔ غایت مرتبه و تمک بجرائے عماد الملک دیده بودن خود در سیندوستان و تخت فرمان عماد الملک و عالمگیر نمی خواستند چون معاودت شاه ابدالی برنیا محقق گردید پیغام رفاقت خود و داعیهٔ ازدواج دختر محمد شاه با ابدالے فرستاد و ندا احمد شاه درانی این کار را سرمایهٔ افتخار و بقائے بلندنامے خود در روزگار دانسته قبول نمود و همانجا اقامت نموده دختر مذکور را بالعقد ازدواج خود کشید و کارسازی سفر ملکه زمانے و صاحبه محل مع اجمال و اثقال آنها نموده همراه خود گرفت و عازم لاهور گشت بعد ورود لاهور شاه رالبیه سالارے جهان خان والے لاهور و ملتان و مجمعه گوانیده دور الاسلطنته لاهور نشانیده ازراه کابل بقندهار شتافت

مجملے از احوال وسوانح دکن که درهمین ایام روی داد و بتقدیرات خداوندامر کن

موشیر یوسے از وقت مظفر جنگ ملازم دودمان آصف جاه گردیده نهایت اقتدار بهمرسانیده سیکاکول و راج بندر و دیگر محالات را بجاگیر خود گرفته مدار علیه کل معاملات و بخطاب عمدة الملک سیف الدوله مخاطب گشته حکم حکمرانی بود شخصے از غلامای دکن مخاطب بحیدر جنگ صاحب اختیار سرکار عمدة الملک مذکور گردیده رائق و فائق مهمات هر شش صوبه دکن گشت جماعهٔ انگلشیه را هم هوس تسخیر بلاد هند در دل بهمرسیده با محمد علیخان خلف نور الدین خان گوپاموے ساخته بعض صوبه ارکاٹ را متصرف شدند موشیر یوسے بارکن الدوله بدشد و چار دهم صفر سنه سبع وستین ومائة بعد الالف از وکالت مطلق معزول کنانیده منصب مذکور بصمصام الدوله شاه نواز خان اورنگ آبادی دهانید صمصام الدوله چار سال بسرانجام این منصب پرداخته بحسن تدابیر مرتبه را بجاے چنان گمدشهت که اصلا شورشی نتوانست نمود میر نظام علی و میر محمد شریف برادران صلابت جنگ که تا این مدت معطل همراه برادر بسرے بردند صمصام الدوله مذکور در سنه یکهزار و یک صد شصت و نه هجری نظام علی را که اکنون فرمانروای ملک دکن است صوبه داری برار و محمد شریف را صوبه داری بیجاپور از صلابت جنگ امیر الممالک دهانید نظام علی آخر آصف جاه ثانی مخاطب شد و محمد شریف اول بشجاع الملک و آخر برهان الملک مخاطب گردید هر دو بصوبه های خود رفتند و ششم ذی قعده سنه سبعین ومائة بعد الالف وکالت مطلق از عزل صمصام الدوله بربرهان الملک که از صوبه بیجاپور بحضور صلابت جنگ آمده بود مقرر گشت مدر همین ایام آصف جاه ثانی با فواج شایسته از برار بارنگ آباد آمده برادر خود برهان الملک را مطمئن گردانیده زمام مهام ریاست دکن داری بدست خود آورد چون برهان الملک ملقب بوکیل مطلق شده بود نقشش را گردانیده نام ولی عهد برادر مقرر گردیده بود همین سال الاجی راؤ بارادهٔ پرخاش در سیوا اورنگ آباد وارد گردید آصفجاه ثانی امیر الممالک صلابت جنگ که بمنزلهٔ آقا بود بجاست اورنگ آباد گذاشته خود مع برادر دیگر برهان الملک با الاجی راؤ بجنگ کنان تا سنه کهر که قریبے سے کرده از اورنگ آباد است قطع مراحل نمود آخر کار بمصالحه انجامید و جاگیرے و هفت لکهه روپیه از صوبجات دکن تسلیم بالاجی راؤ شد و آصف جاه ثانی از انجا برگشته باورنگ آباد آمد موشیر یوسے مع اتباع او از اختیار و اقتدار آصف جاه ثانی لکهه روپیه در صدد شکست آصف جاه ثانی و فی الحقیقة در اندک زمانے دولت دودمان نظام الملک آصف جاه درآمده دید که با وجود اقتدار آصف جاه ثانی نقش تسلط من درست نمیتواند نشست ابراهیم خان کاردی را که از رفقای معتمد آصف جاه بود و سارا فواج او را بو ساطت حیدر جنگ مدار المهام خانه خود با انواع حیله سازی جدا ساخته در ذیل ملازمان خود داخل کرد و هشت لکهه روپیه نقد تنخواه سپاه از نزد خود داده آصف جاه را بے بال و پر ساخت بعد ازان صمصام الدوله را نیز مفید کرد و خاطر از هر دو جانب جمع نموده خواست که آصف جاه را به بهانهٔ صوبه داری حیدر آباد آن طرف فرستاده و قلعهٔ گلکنده مقید نگهدارد و سیدانے برلے جولان خود خالی سازد آصفجاه برین معنی متفطن گشته

مشورہ متعہدان خود قتل حیدر جنگ مدار المہام موشیر بوسے را با خود جزم نمود سوم ماہ مبارک رمضان قریب باستوا ست احدی وسبعین مائۃ بعد الالف حیدر جنگ درخیمۂ آصف جاہ برای جواب وسوال مذکور آمد چون داعیۂ قتل او تصمیم یافتہ بود حضار کہ باین کار مامور بودند حیدر جنگ را گرفتہ ذبح کردند و آصفجاہ بعد کشتن او تنہا برابسی سوار گشتہ برآمد و نجوی بدر رفت کہ تمام تو بخانۂ فرنگ چون فوج تصویر متطل دستیر ماند فی الحقیقۃ جراتے نمود کہ تا سبخ کارنامۂ رستم واسفندیار گشت از ذبح شدن حیدر جنگ عمدۃ الملک موشیر بوسے دو دیگر وجوہ لشکر ہوش از سر باختند درین آشوب فاریطلبان صمصام الدولہ و پسر خرد او میر عبد اللہ خان و یمین الدولہ را رہگرای ملک بقا ساختند بعد این رستخیز امیر الممالک صلابت جنگ و برادرش برہان الملک و موشیر بوسے بحیدر آباد شتافتند و آصف جاہ ثانی حیدر جنگ را کشتہ راہ برہان پور گرفت ابراہیم خان کاردی کہ طوعاً و کرہاً از آصفجاہ جدا گردیدہ بود با آصف جاہ پیوست و باتفاق سیزدہم ماہ و سال مذکور برہان پور را بفرنزول خود افتخار بخشید و والد ارسان شہر شل محمد انور خان برہان پوری وغیرہ را مصادرہ نمود و این محمد انور خان ہمان است کہ باتفاق سنگرا جے لمبار واسطۂ صلح امیر الامرا حسین علی خان مرحوم با مرہٹہ بقرار اعطای چوتھ شدہ بود درین وقت از غم مصادرہ و شدت محصلان ہفتد ہم ذی قعدہ سال مذکور زندگانی را وداع کردہ در جوار شاہ عیسے جند اللہ مدفون گردید آصف جاہ بعد فراہم آوردن زر و لشکر از برہانپور بصوبۂ برار رفت و در قصبۂ یاسم کہ از تصبات عظیم برار است چاوڑی نمود و بعد چاوڑنے باجانوجے پسر رگھوجے بھوسلہ مکاسد از صوبہ برار محاربات در میان آوردہ آخر مصالحہ نمود و بعد مصالحہ عازم حضور امیر الممالک صلابت جنگ کہ در حیدر آباد بود گردید و فیمابین ہر سہ برادر انواع اشکال منازعات رو میداد آخر الامر امیر الممالک آصفجاہ ثانی باہم یکی شدند و برہان الملک بصوبۂ خود کہ بیجاپور بود شتافت سیزدہم ربیع الاول سنہ ثلاث وسبعین و مائۃ بعد الالف قلعۂ احمد نگر کہ پائے تخت سلاطین نظام شاہیہ است و در عہد اکبر بادشاہ شاہزادہ دانیال بسپہ سالاری عبد الرحیم خان خانان مسخر نمودہ از ان باز در حراست قلعہ داران سلاطین تیموریہ بابریہ بود سد استیو بہاؤ برادر عم زادۂ بالاجی را و با قلعہ دار سازش کردہ بدست آورد و این شہر و قلعہ آباد کردۂ احمد نظام شاہ است کہ در سنہ تسع مائۃ طرح انداختہ بنام خود موسوم ساخت و در دو سال شہرے بکمال خوبے آباد شد و بعد اندک فرصت حصاری از سنگ و گل تعمیر نمود و درون آن عمارات دلکش و قصور منقش برای سکونت خود مرتب ساخت و بعد اخلاف او قلعہ را بتوارث قابض بودند و در اوائل سنہ تسع والف در تصرف سلاطین بابریہ در آمد و در سنہ ثلث وسبعین و مائۃ بعد الالف بدست مرہٹہ افتاد چون فرانسیسیان را سنا زعتے با انگلیشیان درین سال شروع گشتہ بفکر کار خود افتاد دست از رفاقت و اعانت صلابت جنگ برداشت بمرکز دولت خود کہ پھول چرلیست شتافتند شوکت صلابت جنگ رو بانحطاط گذاشت و اعادی را بمیدان جولان بہر سید بہاؤ مذکور ہوس بہبودہ در دماغ خود جای دادہ ارادۂ برانداختن بنیاد اولاد نظام الملک آصف جاہ از ممالک دکن نمود و ابراہیم خان کاردی را نوکر خود کرد و این ابراہیم خان کہ از اوائل بود چون نوکری فرانسیسیان نمودہ در انہا تربیت یافت جنگ توپ و تفنگ بقواعد آنہا نمے نمود سامان حرب و توپخانہ شایستہ بہر سانیدہ اول در سلک ملازمان آصف جاہ ثانی در آمد و آخر از او جدا شدہ بمرہٹہ پیوستہ ہمراہ بہاؤ سد اشیو از پونا بر آمدہ بیست و دوم جمادی الاولے سال مذکور در سواد اودگیر مقابل امیر الممالک صلابت جنگ و آصفجاہ ثانی رسید درین مقابلہ فوج مرہٹہ شصت ہزار سوار و فوج ہر دو برادر مرقوم پسران نظام الملک ہفت ہزار سوار بود اینہا با بر قلت فوج خواستند کہ از سواد او دگیر بدر کہ بعض افواج شان در راہ بودند آمدہ آن فوج را ہم با خود گرفتہ بسیار و ندچون

از همیشه جنگ مرسٹه بطور چپاولے و هنرا اینها نگ و تازو بستن ابواب وصول غلات ایحتاج دیگر بود تا بوپا فتمے رخیتند و براق کوته مثل نیزه وسیف مے جنگیدند و افواج هندوستانیان و در خود حصار توپخانه نموده بر افوجے پرداختند این بار بجلت رفاقت ابراهیم خان کاردے آتشباری توپ خانه هم علاوهٔ کار دانے آنها گردید توپهاے سبک تیز رفتار همراه عساکر آنهاے رفت و همه وقت در حرکت و سکون و قرب و بعد علے التواتر سرگرم کار خود بود و چون فوج صلابت جنگ و برادرش یعنی بطلبهٔ همت باجتماع راه مے برید و گلهٔ توپهاے مذکور متواتر در ازدحام مردم مے افتاد ازین جهت گله هاے طرف مرسٹه کمتر رایگان میرفت و فوج مرسٹه چون همیشه متفرق میرود گلهٔ توپ این طرف اتفاقے بآنها میرسید و در اوقات یورش که سواران و لشکریان اولاد نظام الملک آصفجاه مے نمودند شلک بندوق هم بضابطهٔ فرنگ بر روے آنها بعمل مے آمد از جهات مذکوره خشگے بسیار بلشکر صلابت جنگ و آصفجاه نانے راه یافته عالمے بیاد غارت رفت بیست و ششم جمادے الاولے سال مذکور بهادران لشکر صلابت جنگ و آصف جاهے از فوج خود برآمده برابراهیم خان و دیگر افواج مرسٹه رخیتند و بشمشیر جلادت بسیاری ازمخالفان را بر خاک هلاک غلطانیده یازده علم از جماعهٔ ابراهیم خان کشیده آوردند بهمین روش ثبات و رزیده جنگ کنان تا قلعهٔ اودگیر رسیدند بهاؤ دیدکه اگر صلابت جنگ و آصف جاه به دهاور رسد و فوج آنجا با نها ملحق شود مهده برآمدن متعذر است پانزدهم جمادے الاخرے سال مرقوم قریب چهل هزار سوار مرسٹه بهئیت مجموعے بر چندا اول فوج صلابت جنگ ریخت چون فوج چندا اول دوسه هزار کس بیش نبوده بدلشش و کوشش بسیار چندا اول بتاراج رفته چشم زخم عظیمے باعوان و افواج صلابت جنگ رسید و هردو برادر ناگزیر گردیده لباس مقاومت بر چیدند و بنا چاره صلح کرده انواع مفاسد بودا نقاد یافت و مرسٹه بنام جاگیر ملک شصت لک روپیه براے خود گرفت ازان جمله جمیع محالات خجسته بنیاد اورنگ آباد سواے شهر و پرگنه جوله و پرسول و ستاره و قسمه از صوبهٔ بدر و بیجاپور و قلعهٔ دولت آباد و قلعهٔ آسیر و قلعهٔ بیجاپور که هریک پایهٔ تخت سلاطین عالیمقدار بود و جاگیرات خاصهٔ سرکار آنها و دیگر امرا و منصبداران بسیار در تنخواه مرسٹه رفته بحکم تقدیر اکثرے معدوم از فوت و جاگیر شدند و بغیر از صوبهٔ حیدرآباد و بعضے از صوبهٔ برار و بیجاپور و قلیلے از بدر در دست اولاد نظام الملک آصف جاه نماند آنهم بشراکت فالبا نه چهارم حصه که ضابطهٔ مستمره مرسٹه است و هرجا اول همین ریشه راه دانیده و همین بهانه تسلط بر ممالک هم رسانیده هرچند همین عظیم بخاندان آصف جاه راه یافت اما خواهش بهاؤ هم صورت نگرفت که اولاد آصف جاه با لمره از ملکداری و دارائے دکن محروم و ممنوع نشدند +

ذکر مجملے از احوال قلعهٔ دولت آباد و قلعهٔ بیجاپور و آسیر و بناے آنها

رام دیو راجه دولت آباد در سنه اربع و تسعین و ستمائهٔ مقهور سلطان علاء الدین خلجی گردیده بپیشکش زرهاے بے شمار و اقشهٔ نفیسه بسیار خود را از سیاستش باز خریده و در سنه ست و تسع مائه در عهد سلطنت خلجی مذکور از دست ملک نائب کافور که بهم دکن و دولت آباد مامور شده بود نیز مغلوب گشته اطاعت نموده همراه نائب مذکور در سنه سبع و تسع مائه بخدمت سلطان علاء الدین در دهلے رسیده بعطاے چتر سفیده و خطاب رایانے سرافراز گشته بدولت آباد که دران زمان دیوگر نام داشت رسیده قدم از جاده فرمان برے بیرون نگذاشت و در سنه عشر و تسع مائه باز ملک نائب بتسخیر بعض ممالک دکن که وارد آنحضرت شده رام دیو مرده و پسرش قائم مقام او شده بود پسر با اخلاص پدر ندیده و خوجے رایانه را مادر بالغه نشانه

بعد ظفر پرو دیار کرناٹک بهند رسید و شکایت پسر رام دیو با سلطان علاء الدین نموده استیذان استیصال او و انضمام مملکتش با ممالک محروسهٔ سلطانی نمود و چون ماذون شد در سنه احدی عشر و سبع مائة بدیوگر رسیده پسر رام دیو را گرفته بقتل رسانید و قلعه را بتصرف خود در آورد و ازان باز قلعه مذکوره در دست سلاطین هند بعد ازان در دست پادشاهان دکن بود در عهد شاهجهان پادشاه یکے از امرای او مهابت خان نام نوزدهم ذی الحجه سنه یکهزار و چهل و دو هجری قلعه را از طبقهٔ نظام شاهیه انتزاع نمود و ازز مان مذکور حارسان سلاطین بابریه یکے بعد دیگرے بحراست این قلعه سے پرداختند در عهد رایهٔ با قلعهٔ دیوگر حصار در بند و خندق و چهان استحکام نداشت سلاطین اسلام حصار متعدده ساختند و سلطان محمد بن تغلق شاه دولت آباد نام کرده قلعهٔ سنگ سا تراشیده خندق عمیقے ساخت و عمارات عالیه طرح کرده خواست که دار الملک خود گرداند و دهلی را ویران کرده سکنه آنجا را بدولت آباد آورده آباد ساخت آخر بهیچ لاے ارادهٔ او صورت نگرفت مصرع آنهم نشد میسر و سودای خام شد + تخمیناً بعد چهار صد شصت سال قلعه مذکور بدست مرهٹه افتاد و قلعه بیجاپور از بنایهٔ یوسف عادل شاه است که سید او سلسلهٔ عادل شاهیه بود او ل از گل ساخت بعد ازان در اواخر مائهٔ والف از گچ و سنگ درست کرد و بعد او ورثه اش قابض بودند اورنگ زیب عالمگیر پادشاه اوائل ذیقعده سنه سبع و تسعین والف این قلعه را از سکندر عادل شاه خاتم طبقهٔ مذکوره انتزاع نمود و بعد دو صد و هفتاد سال و کسرے بدست مرهٹه رفت امید بخیف علے خان قلعه دار آسیر باوجود احکام و تاکیدات صلابت جنگ از داون قلعه سر باز زده تایک سال کامل بامرهٹه جنگید چون فقدان ذخیره مضطر ساخت دوازدهم ربیع الآخر سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و چار قلعه را بصلح تسلیم مرهٹه نمود و قلعه آسیر از بنایهٔ آسا اهیر است از کثرت استعمال سه حرف میانه ساقط گردیده و تخفیف یافته آسیر اند آسا نام اوست و اهیر بزبان هندی گاو چران را میگویند و ازز مینداران عمده خاندیس و آباواجداد او قریب هفتصد سال دران کوه رفعت شکوه توطن و هشتند و برای حفظ مواشی وغیرا موال حصاری از سنگ و گل ساخته روزگاری گذرانیدند چون نوبت بکسار سید و نسبت بآبای خود و اموال و اقبال متصاعد گردید چار دیوار خام قدیم را شکسته حصاری از سنگ و گچ در کمال متانت بنا نمود و قلعه بنام او شهرت گرفت نصیر خان فاروقی والی برهان پور که در سنه احدے و ثمان مائه باسلطنت رسید قلعه را از آسا اهیر بگرو تزویر انتزاع نمود باین صورت که پیغام کرد که راجه بکلانه و انشوز جمعیت بسیار فراهم آورده با من در مقام مخالفت اند میخواهم اهل و عیال مرا در قلعهٔ خود جاے دهی تا فارغ البال بدفع دشمن پردازم او قبول نموده اذن داد در روز اول چند محفه عورات در قلعه فرستاده تعلیم کرد که اگر زنان آسا ملاقات آیند مراسم تواضع و تملق چنانچه باید بعمل آرند حسب الامر معمول شد روز دیگر دو صد کس ازموان شجاع بروش روز اول در محفها فرستاد چون بقلعه در آمد نا آسا برای مبارکباد منزل مع فرزندان و خواص خود بے خبر ازین دغاے آمد ازین سو دلیران فاروقے متوجه خانه اش بودند عرصه راه دو چار شده آسا مع کل اولاد و اتباع بقتل رسید باقی اهل قلعه امان خواسته برآمدند نصیر خان این خبر شنیده از جا یکه بود براه برجناح استعجال خود را باسیر رسانیده ترسیم قلعهٔ مذکوره نموده و در دست اولاد او بود تا آنکه اکبر پادشاه در سنه تسع و الف از دست بهادر پسر راجے علے خان انتزاع نموده قلعه داران سلاطین بابریه حراستش نتے نموده ند از عهد نصیر خان مذکور بعد چهار صد و شصت سال و کسرے قلعهٔ مذکور بدست مرهٹه در آمد و بعد بین سال اربع و سبعین مائه بعد الالف جمعیت انگلشیه هند بریاستی ا محاصره نموده از دست فرانسیسه انتزاع نموده و علامات آنجا را یک قلم از بیخ برکنده قاعاً صفصفا گردانیدند و سیکاکول و راج بندرے و دیگر محالات که در بنگاله فرانسیس فته بود و بقیاس کسی نمی آمد که از دست

آنجا خواهد برآمد خود بخود مستخلص گردید

ذکر بقیهٔ احوال عماد الملک عالمگیر ثانی و انهدام مبانی عمر و دولت پادشاه مذکور بنا دلی و معاملاتیکه با عماد الملک و نجیب الدوله روی داد بتقدیرات آسمانی

منجمله از احوال نجیب خان کرافغان روهیله و مردی فطن بود قبل ازین مذکور شد که در هنگامهٔ حروب صفدر جنگ حسب الطلب عماد الملک بشاهجهان آباد رسیده باعتبار لیاقت و استعداد ذاتی که داشت مورد الطاف عماد الملک گردیده باوج اقتدار رسید و آخر بنا بر مناسبت افغانی و هوشیاری و کاردانی باعانت شاه درانی امیر الامرا رهسپار هندوستان و با عماد الملک طرف گردید عماد الملک که منتظر انصراف احمد شاه بطرف ولایت در فرخ آباد بود بعد استماع خبر نهضت ابتقند احمد خان رسلهٔ الرحم نجیب الدوله امیر الامرا گردانیده عازم شاهجهان آباد گشت و رگهناتهه را و برادر را عیانی بالاجی راو و هولکر ملهار را بمبالغه از دکن طلبیده باتفاق آنها شاهجهان آباد را محاصره نمود و عالمگیر ثانی مع نجیب الدوله محصور گشته چهل و پنج روز جنگ توپ و بندوقه درمیان ماند آخر هولکر ملهار رشوت سنگینی از نجیب الدوله گرفته بنای صلح گذاشت و نجیب الدوله را با آبرو و اموال و اثقال از قلعه برآورده متصل خیمهٔ خود جای داد و بملک متعلقهٔ او آن طرف جمنا که عبارت از سهارن پور بور یا و چاند پور ندینا و تمام قصبات بارهه باشد رخصت نمود و عماد الملک و احمد بنگش کرامیر الامرا مقرر شده بود باتفاق غنیم رائق و فائق مهمات سلطنت گشتند +

ذکر اسباب برآمدن شاهزادهٔ عالی گهر از حضور پدر و گردیدن دمار بحسب قضا و قدر

چون عالمگیر ثانی و نجیب الدوله از عماد الملک مطمئن نبودند شاهزادهٔ عالی گهر را که ظفر اکبر پادشاه مذکور و خطاب ولیعهدی یافته بود بر گشتن شاه ابدالی بقندهار قبل ازورود عماد الملک بشاهجهان آباد محالات حجرو هانسی و چرخی دادری وغیرها در جاگیر داده مرخص کردند و گفتند که در ظاهر برای بندوبست محالات مذکوره مرخص میکنیم و مقصد آنکه چون شما شاهزاده و وارث ملکید تا جائیکه توانید عمل خود نمائید و فوج سنگین و رفقای شایسته همراه شما شده هرگاه عماد الملک مع هردو شاهزاده که شاه ابدالی باو سپرده بداعیهٔ فاسد عازم دهلی گردد خود را برای تنبیه او بروقت نزدما برسانید شاهزاده عالی گهر در ماه رجب سنه سبعین و مائة بعد الالف عازم محالات مذکوره گردید زینت محل زن پادشاه عالمگیر ثانی که شاهزاده را در جور پدرش خود بعد فوت او رش گرفته نهایت شفقت بحال او داشت با پادشاه گفته و والد مرحوم را حسب الاشعار پادشاه برورحوم سراطلبیده دست شاهزادهٔ عالی گهر را بدست والد مرحوم سپرده و سفارش حراست و تربیتش بسیار نموده عالی گهر در باغ تال کنوره منزل فرموده باجتماع سپاه پرداخت اکثر شجاعان شهر را ملازم نموده رو بمقصد نهاد از انجمله میر جعفر هندستان را با چند کس از اقربا و آشنا در نهایت شجاعت و وقار اعظم علیخان خلف سیف الدین علی خان مقتول مظلوم برادر زادهٔ امیر الامرا حسین علیخان مرحوم بود و موافق بزرگان خود در رفاقت شاهزاده جانفشانی نمود چنانچه انشاء الله تعالی ذکرش آید چون عماد الملک باعانت مرهٹه غالب آمده پادشاه را بقابو خود آورد و نجیب الدوله را از حضور بیرون کرد پادشاه را طوعاً و کرهاً با حضار شاهزاده دلالت نمود و او ناچار شده شقه های طلب نوشته متواتر

فرستاد و سیف الدین محمد خان کشمیری برادر عاقبت محمود خان را عماد الملک با ده هزار سوار فرستاد که شاهزاده را بوعده وعید و تخویف و تهدید نوعیکه داند و تواند بیارد و شاهزاده ناچار گشته عازم حضور پدر شد اتفاقاً از جمله سرداران انکه همراه هولکر نلهار باعانت عماد الملک آمده بودند بعد برآوردن نجیب الدوله از حضور چنانچه مذکور شد دیگران همراه هولکر بدکن رفتند عماد الملک مسلط گشت یکی ازان جمله اتهل راؤ نام در نواح محالات صوبهٔ شاه جهان آباد بجاگیر اقامت داشت در راه بشاهزاده رسیده نافع رفتن بحضور و متهدر رفاقت گشته والات بلسنج محالات اطراف نمود و شاهزاده مغتنم شمرده همراهی او گزیده عبور جمنا کرد و چند محال را مسخر ساخت عماد الملک اتهل راؤ را تطمیع نموده از شاهزاده منحرف گردانید او شاهزاده را دلالت بمراجعت نموده پهلوان زرفاقتش تهی کرد شاهزاده ناچار بدار الخلافه برگشت هرچند عماد الملک خواست که داخل قلعه شود قبول نکرده در حویلی علے مردان خان نزول فرمود چون هریکے از رفقای شاهزاده بخانه های خود اقامت گزیده معدودے از همراهان با او ماندند عماد الملک پیغام فرستاد که جاید اد تنخواه برائے ملازمان سرکار درحضور نیست یا انهارا بطرف باید فرمود یا بمحالات جاگیر باید فرستاد تا هم بندوبست سرکار بر هم نخورد و هم انها تنخواه خود ماه بماه مے یافته باشند شاهزاده بناچارے بعضے از معتمدان را در شهر گذاشته باقے افواج را بمحالات مذکوره فرستاد بعد پانزده شانزده روز شاهزاده را غافل ساخته و شهرت سواری برای زیارت مزار شاه نظام الدین داده افواج را بدروازه خود جمع نمود و ناگهان ده دوازده هزار سوار را فرمود که حویلے علے مردان خان را محصور نموده شاهزاده را مقید سازند چون فوج از چار سو هجوم آورده دیوار ها شکست و بر ما مها برآمده برق انداز ے آغاز نهاد جمعے از رفقای شاهزاده برخاک هلاک غلطیدند میر جعفر و علے اعظم خان ستده گشته شاهزاده را که او هم کمر بسته تیار نشسته بود التماس نمودند که بکمیار خود را بر اعدا باید زد اگر مقدر است ازین مهلکه بیرون میشویم یا بآبرو سر گردن چندے از مخالفان شکسته بسیر لاله زار شهادت مے رویم شاهزاده قبول نموده سوار شد و دیوار طرف دریا شکسته ازان طرف برآمد و با جمعیت بسیار کم بر سر مخالفان ریخته و اکثری را بر خاک هلاک افگنده راه دریا گرفت فی الحقیقه جراتے بظهور رسانیدند که سام نریمان اگر میدید انگشت حیرت بدندان میگزید شاهزاده هم بست خود و دو کس را کشت هرگاه مخالفان هجومے آوردند و بیست کس چون شیر غرین بر مخالفان بدآئین دویدے گریز انیدند چون دشمنان دور سر فتنه باز راه مے سپردند بهمین صورت قطع مسافت نموده خود را تا بلشکر اتهل راؤ مرهٹه که بر سلیه مجنون معسکر داشت رسانیدند و اتهل راؤ احوال بدین منوال دیده باستقبال شتافت و چون شاهزاده را دلالت باستر ضای وزیر نموده بود نهایت ندامت و انفعال کشیده عذر خواهی بسیار کرد و خیمه های علیحده برای شاهزاده و رفقای مجروح و غیر مجروح استاده کرده باکرام و احترام جاید اد و هریکے را بمنشا بده جوان مردیهای شان سنود هنگام برآمدن در عین راه جائے هجوم مخالفان بسیار شد و نوبت بجائے رسید که شاهزاده بگریز آید یا کشته گردد دران عرصه که مدحض اقدام رستم و سام بود سید عالیشان علے اعظم خان باقتضای شجاعت موروثے از خاندان نبوت و ولایت و پاس نام و نشان اجداد صاحب شهامت پادشاه زاده را گفت که تو سید روزی عالمی خواهی بود بیرون رو من دشمنان را انیقدر توقیف میتوانم نمود که تراه بدر شدن میسر آید در حداثت سن بآئین دلاوران کهن مثل سد سکندر ایستاد و پای ثبات و قرار افشرده داد مقاتله بنوعی داد که چشم فلک بحیرت در اوے نگریست و بعد افتادن آن نوجوان برخاک میدان چرخ پیر زار زار بر او گریست القصه اتهل راؤ برای رفع بدنامے خود و خوف باز خواست سرداران عمده دکن که چرا مخالف راے وزیر بعمل آورد و شاهزاده را

زیادہ حمایت واعانت مناسب ندیدہ بفرخ آباد فرخ آباد بنگش رسانید زمیندار آنجا موسی خان بلوچ خلف کامگار خان قریب سہ لک روپیہ پیشکش گذرانید ایشان راہ مرخص شدہ بجای خود برگشت وشاہزادہ ازراہ گنجپورہ نزد نجیب الدولہ بسہارن پور رفت نجیب الدولہ ہشت ماہ شاہزادہ را نزد خود نگہداشت ولازمۂ مہمان داری بمقدور خود مہمل نگذاشت چون دران ایام انقلاب عظیم در بنگالہ روے داده میر محمد جعفر خان باعانت جماعۂ انگلیشیہ تسلط یافتہ بود شاہزادہ را دلالت بتسخیر بنگالہ وصوبہ جات بنگالہ کرد شے عماد الملک از سر خود واکرد وحسب المیسور زاد راہی گذرانیدہ مرخص نمود شاہزادہ والدہ مرحوم ومنیر الدولہ را برای فراہم آوردن بعض افواج وسرانجام برخے ازضروریات دیگر در میران پور گذاشتہ خود از راہ مراد آباد دبریلی عازم صوبۂ اودھ شد در عرض راہ سعد اللہ خان خلف علی محمد روہیلہ ضیافت ہا در خور استعداد بعمل آورد چون بقصبۂ موہان ہفت کروہے لکھنؤ رسید نہم جمادی الاولے سنہ یکہزار ویکصد وہفتاد ویک ہجری شجاع الدولہ خلف وزیر الممالک صفدر جنگ ناظم صوبۂ مذکور استقبال نمودہ شرف کورنش دریافت یک صد ویک اشرفے نذر گذرانیدہ بعد ازان یک لکھ روپیہ نقد ودو زنجیر فیل مع عماری سایہ بان دار وناگے وہفت راس اسپ ویک خوانچہ جواہر وانمشہ واسلحہ وغیرہ وظروف وده ارابہ بار کشے پیشکش ساخت شاہزادہ دو وساعت باشجاع الدولہ خلوت داشتہ دستار خاص مع سرپیچ وپالکے سوارے خاص کہ از خس بود مرحمت کردہ رخصت نمود وخود عازم الہ آباد گردید ومسافت بابمحمد قلیخان کمیجا گذشتہ چنانچہ در سوانح بنگالہ نگاشتہ قلمرو وقائع رقم شد عازم عظیم آباد گردید وما جرای آنجا دران اوراق مفصل کردہ آمد +

ذکر منازعاتیکہ فیابین نجیب الدولہ ومرہٹہ بوساطت نجیب الدولہ باشجاع الدولہ ومرہٹہ بنا بر فتنہ انگیزی عماد الملک روداد

چون صفدر جنگ مرہٹہ را بنا بر شکست افاغنہ باخود متفق گردانیدہ بیخ دولت احمد بنگش بر کندازان زمان مرہٹہ در ملک انتزعیہ ریشہ دوانیدہ بر کل آن ممالک قابض گشتہ بود ہمیشہ از عدم تصرف در صوبۂ اودہ وملک افاغنہ دست تاسف بدندان میگزید ودرینولا کہ عماد الملک با نجیب الدولہ کینہ ہای محکم ہمرسیدہ قاصد شکست او وترتیب احمد بنگش گردید وعلی الرغم شاہ ابدالے امیر الامرائے بعزل نجیب الدولہ باحمد بنگش داده داعیۂ آنداشت کہ عود چندان بدنام نشود وبدست سطوت مرہٹہ پایمال حوادثش گرداند واگر تواند از بیخ وبن براندازد وباشجاع الدولہ ہم کہ لک بنازم قدرت کاملۂ الٰہی را کہ افاغنہ ہم اگرچہ باشجاع الدولہ باعتبار سنیزہ ہای دیرینہ دشمنند اما بنا بر عداوت عماد الملک با نجیب خان واتفاق او با احمد بنگش نجیب الدولہ وکل اولاد واتباع علے محمد خان روہیلہ رجوع بشجاع الدولہ نمود واز زمرۂ مخلصانش شدند مضمون مشہور مصرع عدو شود سبب خیر گر خدا خواہد + ظاہر گردیدہ در اجیان سوانح وفتن معین وباور ہم می بودند چنانچہ قاسم بیگ ہمکوبے درہجوم سنہ احدی وسبعین ومائۃ بعد الالف از دکن بہند در آمد وباتفاق برادر زادۂ خود خواست کہ تمام ہندوستان را مسخر گرداند سال مذکور در ہند ولبست ممالک مسخرہ قدیمہ گذرانیدہ شروع سال ہفتاد ودوم از مائۂ دوازدہم داعیۂ انتزاع ملک روہیلہ وشجاع الدولہ را تصمیم داد وخواست کہ مبادا در دریای گنگ پایاب گذشتہ اول در ملک روہیلہ در آید بعد ازان صوبۂ اودہ را ہم مسخر سازد عماد الملک نیز محرک مرہٹہ وہیچ این فساد گردید بنا بر این اول عبور جمنا نمودہ بر سر نجیب الدولہ فتنجیب الدولہ نا بجنگ میدان نیاورده وسکر تال بر لب دریای گنگ کہ در انتزعیہ واقع گذار مشہورہ است سنگر بستہ متعدد محاربہ نشست وچہار ماہ بر شکال علے الاتصال صدای توپ تفنگ وبان وسنان شمشیر وسنان جواب عدو برق سیداد نجیب الدولہ وسعد اللہ خان وحافظ رحمت

و دوندی خان باتفاق شجاع الدوله را از احوال خود و محصور بودن نجیب الدوله در سکرتال اطلاع داده معروض داشتند که مرهٹه
بر سر انتر سیده داعیهٔ تسخیر این دیار مصمم دارد انتظار اقتضای بر شگال است همین که طغیان گنگا انحطاط پذیرفته و آب رو کمی نماید
عبور گنگ نموده مملکت ما را مستعرف ے شود هرگاه برین دیار دست یافت دست طمع بملک شما هم دراز ے کند علاج واقعه
پیش از وقوع باید نمود و بر جناح استعجال باید رسید شجاع الدوله قباحت و رود مرهٹه و دیار افاغنه و اعتماض از جنگ آنها
و مفرت اهمال در امداد نجیب الدوله فهمیده در حین موسم برسات با وصف کثرت باران و شدت گل ولای در ماه شوال سنه
هفتاد و دوم از ناگه دوازدهم هجرت از لکهنو برآمد و بشاه آباد رسیده چند ماه توقف فرمود چه از طغیان گنگا وصول بسکرتال نجیب الدوله
و ارتباطی جنگید متعذر بود بعد انحطاط آبها دفعتاً یکی از سرداران خود گوبند پنڈت نام را با جمعیت بیست هزار سوار و پیاده متعین نمود
که از دریای گنگا گذشته در ملک روهیله غبار هنگامه و فساد برانگیزد گوبند پنڈت از ٹھاکر دواره که باین کوه است دریای گنگ را
پایاب گذشته چاندپور گنینه و دیگر پرگنه های آن طرف تا سواد دامرو بهه هزار و سه صد قریه را آتش داد و تهیهٔ تاخت آوردن بر سر
سعد الله خان و حافظ رحمت و دوندی خان که ارادهٔ کمک نجیب الدوله داشتند نموده افاغنه مذکور تاب مقاومت در خود
ندیده از میدان بجنگل دامن کوه کمانون پناه برده مدشجاع الدوله بعد اصغای خبر مذکور اوائل ربیع الاول سال هفتاد و سوم از
ماٹه دوازدهم هجری بسرعت برق و باد خود را بچاندپور متصل سکرتال که نجیب الدوله در انجا محصور بود رسانید گوبند پنڈت عبور گنگا
نموده از تگ و تاز و غارت تاراج دهات و مسدود نمودن طرق وصول غلات نجیب الدوله را با سائر محصوران بحالت نزع رسانیده
بود واز گرفتین افاغنه در جنگلستان کمانون نجیب الدوله را امید رستگاری از گرفتاری محاصره نمانده دست از زندگی شسته بود
شجاع الدوله برنگ تایید آسمانی نزدیک به نجیب الدوله رسیده روز یکه از چاندپور کوچید در اثنای راه فوج مرهٹه از دور سپاهی
نمود شجاع الدوله بیخ کرده راه رفته در سواد موضع ملاوه که از توابع چاندپور است فرود آمد در انجا شنید که فوج مرهٹه
بر بعض اهالی اردو که در راه ے آمدند و بر مردم لگے دست اندازی نمود همانوقت انوپ گرسائین و امراؤ گرسائین را که از
سرداران رکاب بوده اند به تنبیه مرهٹه بطرفے متعین نمود و میرزا انجف خان را با پنجزار سوار و میر باقر حسینی را با چار هزار سوار
منظم بر پاگاه که عبارت از معسکر و فرودگاه مرهٹه است فرستاده فرمان داد که این بے باکان را البته رسانند سرداران مذکور
حسب الامر شتافته بامرهٹه برجا که دو چار شدند آویخته و بر سر شان ریخته چیره دستیها نمودند ازان جمله انوپ گرسائین جماعهٔ
کثیرے را کشته قریب صد کس زنده اسیر آورد و غنائم فراوان و اسپان سواری نیز بدستش آمد گوبند پنڈت شکست فاش یافته
از گذرگاه عبور گنگا نموده بود افتان و خیزان گریخت و در دم و اسپهای بسیار از مرهٹه در آب گنگ طعمهٔ نهنگ فنا شدند صبح
شجاع الدوله طبل فیروزی نواخته سوار شده افاغنه هم که در جنگل دامن کوه کمانون خزیده بودند باستماع غلبهٔ شجاع الدوله
و فرار نمودن مرهٹه بآن طرف گنگا دلیر گردیده خود را بشجاع الدوله ملحق ساختند و باتفاق شجاع الدوله تا سکرتال رفته نجیب الدوله
را ازان ضغطه برآورده اما با وجود غلبه و شکست دادن بمرهٹه بنا بر اندیشه اقتدار سرداران دکهن باز دفعتاً و حیلتاً طرح صلح انداختند
چون فرار اده شاه درانے بطرف هندوستان شهرت داشت دفعتاً سیندهیه و جکو صلح را مناسب شمرده تدبیر انسداد
طرق ابدالی و بندوبست سمت لاهور اصلح امور شمرده دفعتاً قول و قرارے بعمل آورده بطرف لاهور قاصد گردید شجاع الدوله
گذشته هفتم جمادی الاولے سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و سه وارد بلگرام و نهم داخل لکهنو گردید +

ذکر اجرای شاهجهان آباد و مقتول شدن عالمگیر ثانی که بسبب مکر امے عماد الملک رومی و ا

همدرین ضمن که دتا سنده هیه و جنگو نجیب الدوله را در سکرتال حسب الاشعار عماد الملک محصور داشت عماد الملک راهم باعانت خود طلبیدن آن بدنهاد که با عالمگیر ثانی صفا نداشت وسے دانست که پادشاه مذکور با احمد شاه ابدالی مراسلات دارد و در باطن خیر طلب نجیب الدوله و بدخواه آن نمک حرام است و نیز خال خود انتظام الدوله را شمل عالمگیر ثانی بدخواه خودے پنداشت و گمان میکرد که غلبه نجیب الدوله بروتا میخواهد اول خالوے خود خان خانان انتظام الدوله را که مقید داشت به تیغ جفا فرو گذراننده و بعد ازسه روز مهدے علیخان کشمیرے را تلقین نموده پیش پادشاه فرستاد او آمده بجذع و دغا و کذب و افترا ظاهر نساخت که در وقتے صاحب حال وارد شهر گشته در کوله فیروز شاه منزل گزیده قابل زیارت است آن ابله مجبور تلبیس البلیس مذکور مغرور گشته جریده ملاقات درویش مجهول قاصد گردید چون بجای معهود رسید بر در حجره که قالینش را نشانیده بودند توقف کرده سیف در دست داشت کشمیرے مذکور سیف را از دست او گرفته پرده را برداشت چون اندرون رفت پرده را انگنده در سالا زبیرون بزنجیر بند نمود میرزا بابر خلف اعز الدین داماد پادشاه برین حال آگاه گشته شمشیر کشید وسیکے را مجروح ساخت مردم عماد الملک هجوم آورده اسیرش نمودند و شمشیر از دست او گرفته بر پالکی محفوف نشانیده بحبس خانهٔ سلاطین رسانیدند سه چار اوزبک خونخوار که در حجرهٔ با انتظار ورود پادشاه نشسته بودند بیچاره را بے یراق در حجره تنها یافته برجستند و زخمهاے کاردے در پے زده از پا انداخته در آورده لاشش را بطرف دریا بر ریگ جمنا انگندند و لچه ها لباسش را از برکنده عریان ساختند شائسته عورتین مانده بود بعد شش پهر بعض کسان حسب الامر کشمیری مذکور لاشش را برداشته در مقبره همایون پادشاه اجداد سلاطین بابریه مدفون ساختند و همان روز مخ السنه بن کام بخش بن اورنگ زیب را بر تخت سلطنت نشانیده بشاهجهان ملقب ساخت و کشمیرے مذکور را بحراست او گذاشته خود باعانت و رفاقت دتا که با نجیب الدوله درستیز آویز بود شتافت چون معامله نجیب الدوله بصلح انجامید و آمد احمد شاه ابدالے قریع الوباب مسامع جهانیان گردید دتا بطرف لاهور باعانت حکام دست نشان خود راهے گشت و عماد الملک بر جان خود ترسیده نزدیک راجه سورجمل جاٹ بنا برادراک انفصال قضیهٔ تنازعه مرسٹه و ابدالی و انتظار مشاهدهٔ پایان این مشاجره که تا کجاے انجامد رفته نشست و پناه بقلاع سنگهکه او برد +

ذکر احوال تیمور شاه پسر احمد شاه ابدالی که پدرش او را مع جهان خان در لاهور نشانیده رفت و لشکر کشیدن مرسٹه بر سر او بتحریک عماد الملک و غور اقتدار خود و گرفتن تیمور شاه و جهان خان بکابل و تسلط مرسٹه در لاهور و ملتان و مهیا شدن اسباب ورود ابدالے باز در هندوستان و استیصال افواج عظیمهٔ دکهن بتقدیر خالق زمین و آسمان

چون احمد شاه ابدالی بعد غارت دهلے و قتل تهمار در سنه یک هزار و یک صد و هفتاد هجری چنانچه سابقاً مذکور شد پسر خود تیمور شاه را مع جهان خان در لاهور گذاشته بقندهار و کابل شتافت جهان خان آدینه بیگ خان ماکه در اکهی جنگل خزیده بود بنا بر آنکه شناسای احوال آن ملک و ضوابط عملداری آنجا است استمالهٔ بسیار نموده بار سال سند و خلعت حکومت دوآبه سطین خانه گردانیده خان مرقوم این عنایت را فوز عظیم دانسته بضبط و ربط آنجا پرداخت جهان خان و تیمور شاه بعد چندے آدینه بیگ خان را نزد خود طلبیده او بنا بر عدم اطمینان که داشت پهلوتهے کرده خود را بکوهستان کشید جهان خان مراد خان نامے را بحکومت دوآبه نصب کرد و بلند خان و سرفراز خان را بکمک او تعین نمود آدینه بیگ خان سکهان را که از عهد معین الملک کثرتے پیدا

کردہ بود مدد آدینہ بیگ خان آنہا را تربیت میکرد اغوا نموده بسر مراد خان فرستاد و فوجے از ملازمان خود ہم ہمراہ شان داد بعد صف آرائی بلند خان کشتہ شد و مراد خان دستگیر فراز خان تاب نیاورده خود را بجہان خان رسانیدند قوم سکھ تمام پرگنات دوآبہ خصوصاً لہندہ را باشارۂ آدینہ بیگ خان بشدت تاراج نمودند درین اثنار گھناتہ راؤ دشمشیر بہادر ہر دو برادر بالاے راؤ مع ہو لکر ملہار و دیگر سرداران دکن در جوار شاہجہان آباد رسیدہ انتظار سانحے کشیدند آدینہ بیگ خان نوشتہ ہاے متواتر فرستادہ بطرف لاہور بمدد خود طلبید سرداران دکن کہ چشم براہ چنین تقریبات مے باشند رو بلاہور آوردہ اول باعبد الصمد خان کہ از طرف درّانیان بحکومت سہرند مامور بود بجنگیدہ دستگیرش ساختند ازانجا طور بز لاہور شتافتہ قراولان مرہٹہ با افواج جہان خان آویختند جہان خان بنا بر قلت فوج خود و کثرت مرہٹہ ستیز و آویز را اینہا صلاح ندیدہ مع تیمور شاہ باضطرار تمام در شعبان سنہ یکہزار و یک صد و ہفتاد و یک ہجری راہ کابل گرفت و اسباب بے سرانجام فراہم آوردہ چند سالہ را بجا گذاشتہ در رفت و غنیمت موفور بدست مرہٹہ افتاد و تیمور شاہ مع جہان خان تا دریاے اٹک عنان باز نکشید و از دریاے مذکور گذشتہ خود را بہانی رسانید افواج مرہٹہ تا آب جہلم تعاقب نمودہ برگشت و عمل غنیم تا ملتان و دیرۂ غازیخان و اطراف آن تا آب چناب پیش شد مرہٹہ قرب موسم برشکال دیدۂ صوبۂ لاہور با آدینہ بیگ خان بقرار پیشکش ہفتاد و پنج لک روپیہ سالیانہ سپردہ بشاہجہان آباد برگشت رگھناتھ راؤ شمشیر بہادر چند روز ماندہ عازم دکن شدہ جنگجو را برای تسخیر ملک راجپوتانہ معین نمودہ در اطراف دہلی گذاشت بسبب تقدیر در ماہ محرم شروع سال ہفتاد و دوم از سنۂ دوازدہم آدینہ بیگ خان فوت شد جنگجو جاگیر دار سہرند بصدیق بیگ خان کہ از رفقاے آدینہ بیگ خان بود و دوآبہ را بزن آدینہ بیگ خان تفویض نمود و ساباناے مرہٹہ را صوبہ داری لاہور داده رخصت کرد ساباباہور رسیدہ تادیب پاے اٹک سخر ساخت بجیب اللہ ولد و جمیع افاغنہ و راجپوتان ہندوستان از دست مرہٹہ و عماد الملک بجان آمده و زوال عمر و دولت خود از دست بُرد مرہٹہ برای العین مشاہدہ نمودہ عرائض استدعا بخدمت احمد شاہ ابدالی نگاشتہ خواہان ورود او در صدود ہندوستان شدند احمد شاہ جسارت و گستاخے ہاے مرہٹہ با تیمور شاہ و جہان خان دیدہ الحاح افاغنہ و راجپوتان ہندوستان بارزوی ورود خود دریافتہ و بدذاتی و نمک حرامے عماد الملک با عالمگیر و خان خانان شنیدہ اعلام ظفر انجام از قندہار بہ تنبیہ و تادیب مرہٹہ بطرف ہندوستان برافراشت ؛

ذکر ورود ابدالی بلاہور و شاہجہان آباد بار ششم و حروبے کہ با مرہٹہ ہا روی داد

احمد شاہ ابدالی شروع سال ہفتاد و سوم از سنۂ دوازدہم از آب اٹک گذشت و جنگ سہلی از قراولان ابدالے و افواج ساباروی داد فوج مرہٹہ تاب جنگ ابدالیان نیاورده بلاہور گریخت ساباہر قرب موکب شاہ ابدالی آنگے یافتہ مع افواج خود رخت ادبار بجانب دہلی کشید صدیق بیگ خان و زن آدینہ بیگ خان ہم مسلک فرار پیمودہ بگوشہ ہا خزیدند احمد شاہ ابدالے در ماہ صفر سال مذکور بکوہستان جمو در آمده از راجہ آن جا پیشکشے لائق گرفت بعد ازان روے توجہ بشاہجہان آباد آورد این آمدن ابدالے مرتبہ ششم است کہ وارد ہندوستان شد دران ایام فیما بین دتّا و شجاع الدولہ و نجیب الدولہ مصالحہ درمیان آمده ہنوز صورت آشتی انصرام نیافتہ بود کہ خبر توجہ اعلام شاہ ابدالے از لاہور بدہلے انتشار یافتہ بگوش دتّا رسید دتّا صلح را تمام گذاشتہ با فوج خود کہ دران وقت ہشتاد ہزار سوار جرّار بالا بود بمقابلہ احمد شاہ ابدالے روان گردیدہ عماد الملک کہ عالمگیر و خان خانان انتظام الدولہ خالوے خود را کشتہ بکمک دتّا رفتہ بود از خوف غضب رانی پہلو تہی کردہ پناہ بسورج مل جاٹ بُرد او سلوک شایستہ با عماد الملک بہ عمل آورده در قلاع خود جاے داد چون احمد شاہ از لاہور

این طرف خرامید دید کہ بسبب آمد و رفت افواج مرہٹہ دانہ و علف دو آب درین راہ کم است عبور دریای جمن نمودہ در انتر بید در آمد انتر بید عبارت از ملک مابین دریای گنگا و جمنا ست چون ہر دو دریا از کوہ کمانون کہ شمالے ہند است بر آمدہ مبدا انتر بید دامن کوہ کمانون است و منتہای آن الہ آباد کہ مجمع ہر دو دریاست چون شاہ با انتر بید رسید سعد اللہ خان و نجیب الدولہ و احمد خان بنگش و حافظ رحمت خان و دوندی خان کہ ملک اینہا در مبدا انتر بید واقع شدہ خود را بشاہ رسانیدہ شرف ملازمت اندوختند شاہ خود از راہ انتر بید خرامیدہ فوج قزلباش را فرمود کہ براہ متعارف مقابل دنارہ سیر شوند و تا چون بدالے سہرند رسید با قشون قزلباش مقابلہ واقع شد و ایشان بزور ترک و تازی مرہٹہ را از جا برداشتہ عقب تر راندند و تا جنگ کنان بجانب شاہجہان آباد رجع القہقرے نمودہ بمیدان بادلے کہ در سواد شاہ جہان آباد است رسید احمد شاہ ابدالے دران بازغبور جمنا نمودہ بفوج قزلباش خود پیوست و بجنگ دتا فرمان دادند ابدالیان اطراف دتا را فروگرفتند و جنگے عظیم در پیوست دتا از فتح و ظفر مایوس گشتہ برادر زادہ خود جنکو را با جمع قلیل گریزانید تا بدکن رسیدہ ماجرا الجطای قوم ظاہر کند و خود آخر کار با ساگر فوج از اسپان فرود آمدہ پادر ستیزہ قائم کرد ابدالیان بحملات بے در پے و برق اندازے جزائر دار از روزگار افواج مرہٹہ مع سردار برآوردند و دتا با جمیع ہمراہیان علف تیغ بیدریغ گردید این واقعہ در ماہ جمادی الاخرے سال ہفتاد و سوم از مائہ دوازدہم بوقوع رسید میر غلام علے آزاد مخلص بلگرامی تاریخ این جنگ چنین یافتہ قطعہ کرد سلطان عصر فرانی پتتل دتا بہ تیغ دشمن کاہ ۔ گفت تاریخ این ظفر آزاد + نصرت پادشاہ عالی جاہ + احمد شاہ ابدالی بعد مقتول شدن دتا بتعاقب جنگو پرداخت و ہمان روز بعد فتح پانزدہ کروہ راہ پاشتہ کوب رفتہ متصل لبسرای الدو در دی فرود آمد و تا نارنول خان بازنگشید و درین اثنا انجیر ہولکر ملہار کہ در سکندرہ قریب جنگیز اقامت داشت رسیدا و بجد استماع قتل دتا خود را بسرعت تمام نزد سور جمل جاٹ رسانیدہ استدعا کرد کہ باتفاق ہمدیگر ابدالی را باید جنگید سور جمل جواب داد کہ با فوج ولایت تاب جنگ میدان ندارم ہرگاہ ابدالی ملک من در آید در قلعہ نشستہ ہرچہ از دست برآید خواہم کرد درین اوان اغانہ خزانہ و رسد غلہ برای لشکر ابدالی از محالات خودے بر و ند ہولکر ملہار بران قافلہ دویدہ اغانہ غبرش را شنیدہ بمقتضای دور اندیشے خزانہ و اجناس غلہ ہر قدر تو انستند آن طرف گنگا بر دند تتمہ را ہولکر رسیدہ تاراج نمود شاہ ابدالی این خبر شنیدہ شاہ پسند خان و شاہ قلندر خان ابدالی را با جمعیت پانزدہ ہزار سوار بتنبیہ ہولکر تعین نمود نامبردہ ہا از نارنول بشاہ جہان آباد کہ ہفتاد کروہ راہ است چپاولی کردہ در یک شب و روز خود را رسانیدند و روزانہ در دہلی آرام کردہ نصف شب جمنا را عبور کردند و وقت صبح صادق بسکندرہ رسیدہ بر سر ہولکر ملہار ریختند ہولکر مضطرب الاحوال با سہ صد کس بر اسپان برہنہ پشت سوار شدہ گریخت باقے سرداران و لشکریان ہم قتیل و اسیر گردیدہ اجمال و اثقال ہمہ بتاراج ابدالیان در آمد شاہ ابدالی ہم متعاقب فوج خود از نارنول بشاہجہان آباد آمدہ چون موسم برشکال قریب رسیدہ بود و اطراف شاہجہان آباد از لنگ و تاز افواج مرہٹہ ویرانی داشت بطرف شرقے دہلی در نواح سکندرہ بیست کروہے شاہجہان آباد در انتر بید کہ اکثر بلاد اغانہ آنجا بود چادر زد و مقرر فرمود نجیب الدولہ را فرستاد کہ رفتہ شجاع الدولہ را بر رفاقت او راضی ساختہ از صوبۂ اودہ بحضورش بیارد نجیب الدولہ از راہ آماوہ بقنوج آمد و شجاع الدولہ برای ملاقات او بر گذر مہدے پور مضافات ملانوہ رسیدہ بعد استحکام عہود و مواثیق با نجیب الدولہ ملاقات نمودہ میرزا امانے خلف خود را نائب صوبہ و رائے بنی بہادر را مدار المہام حل و عقد امور ملکداری مقرر گردانیدہ در اواخر ذی قعدہ سال ہفتاد و سوم از مائہ دوازدہم ہجریہ ده ہزار سوار مع نجیب الدولہ روانہ شد و چہارم ذی الحجہ سال مذکور اشرف الوزرا شاہ ولی خان وزیر احمد شاہ ابدالی باستقبال

شجاع الدولہ

شجاع الدولہ شافہ بحضور شاہ رسانید احمد شاہ نہایت عنایت و مہربانی نمودہ شجاع الدولہ را بالپسر خود تیمور شاہ معانقہ کنانید شجاع الدولہ استدعای نوافتن نوبت خود در لشکر شاہے نمود اول احمد شاہ گفتہ بود کہ خلاف مقابلہ است او جواب داد کہ نوبت سر بخشیدۂ پادشاہ ہند است بخشیدۂ شما نیست و من نوکر شما ہم نیستم شاہ قبول نمودہ ماذون ساخت و بعد اتمام رسوم شاہی در نقارۂ خانہ شجاع الدولہ نوبتش رامے زدند و خبر قتل و مستاصل شدن فوج او و فوج ہولکر بدکھن رسید سدا شیو راؤ عرف بھاؤ برادر عم زادۂ بالاجی ہر دو برادران نامی و سپاہ کار آزمودہ جنگ جو و فوج سنگین و توپخانہ موذب بآداب فرنگ بسرکردگی ابراہیم خان کاردی و سرداری بسواس رائے پسر بالاجے راو تہیۂ تدارک و انتقام کشتے از ابدالے و برانداختن بنیاد سلاطین بابریہ و نشانیدن بسواس راو بر تخت سلطنت ہگرامی ہندوستان گردید ؛

ذکر ورود سدا شیو راؤ معروف بہ بھاؤ مع بسواس راؤ بداعیہ عظیم و مستاصل گردیدن کل افواج دکھن و ظفر یافتن ابدالی بتقدیر قادر حکیم قدیم

چون سدا شیو راو بھاؤ باکرو فر بسیار وارد جوار اکبر آباد گردید راجہ سورجمل جاٹ بوساطت ہولکر ملہار ملاقات بھاؤ آمد بھاؤ بنفس خود یک کروہ استقبال نمودہ سورجمل را دید و عماد الملک ہم در حوالی متھرا آمدہ بہ بھاؤ پیوست بھاؤ بصلاح چنین دید کہ بالفعل طغیان آبہا مانع عبور جمنا و مقابلہ با شاہ ابدالی است شاہجہان آباد را بدست باید آورد و باین ارادہ بتیز نہضت نمودہ روز دیگر سال ہفتاد و سوم از مائۃ و الف ہجری یک ساعت نجومی از روز مذکور برآمدہ داخل شاہجہان آباد شد و متصل حویلی سعد اللہ خان رفتہ استاد یعقوب علیخان بہمن زئی برادر شاہ ولی خان وزیر احمد شاہ ابدالی کہ از طرف شاہ درانے قلعہ دار شاہ جہان آباد بود بمیت بسیار قلیل بود بمدافعۂ استاد فوج مرہٹہ یورش آوردہ بر اسد برج و دروازۂ خضری ہجوم نمود و فوجے بطرف دہلے دروازہ نیز شورش انگلند از قلعہ چند نفر معدود مخلیہ ابدالی برق اندازی میکردند فوج جنکوزیر چہرو کہ دیوان خاص متصل فصیل قلعۂ استاد از طرف مقابلش گاہے آواز بندوق بگوش مردم میرسید و از سلیم گڈہ یک توپ سرے داوند کہ گولہ اش ہوائے میر فت دران فرصت ہولکر ملہار و جنکو برادر زادہ وی آگہ گریختہ بدکھن رفتہ بود بر دروازہ خضری استادہ سعی وافر در شکستن دروازہ کردند چون دروازۂ تختہ ہای برنجے و سیخہای آہنین و نہایت استحکام داشت در عرصۂ چہار گھڑے ہم کارے از پیش نرفت و درین اثنا قریب پانصد کس از مردم مثیل راؤ و عقب شان ملازمان ہولکر و جنکو از جانب اسد برج بالای فصیل قلعہ برآمدہ تا محلہای سلطانے دست بردے کردہ انچہ بدست شان مے آمد از بالای قلعہ پائین مے انداختند و بکشادن ابواب قلعہ نمی پرداختند چون در قلعہ ہم چندان فوجے نبود کسے متوجہ حراست آن طرف نمیشد بعد خبردار شدن دہ بیست مغل و ابدالی ہندوستہادر دست گرفتہ از طرف سلیم گڈہ آمدہ دہ دوازدہ نفر مرہٹہ را بضرب بندوق و شمشیر بخاک ہلاک غلطانیدند مرہٹہ ہا در زمان حواس باختہ از بالای فصیل قلعہ خود را بر زمین انگلندند و دست و پای خود شکستہ قلعہ بدست آمدہ را از دست دادند و سرداران مرہٹہ در حوالے سعد اللہ خان کہ قریب قلعہ است جمع شدہ گرد قلعہ مورچال قائم کردند و عماد الملک و سورجمل کہ بنا بر ادعات پرستی راہ رفاقت بھاؤ پیمودہ بودند درین قلعہ ستانی بی التفاتے نمودہ تماشائے نمودند مرہٹہ در محاصرہ قلعہ اہتمام تمام نمود و ابراہیم خان کاردے کہ بھاؤ او را از دکھن ہمراہ آوردہ بود آتش خانہ فرنگ ہمراہ داشت سہ عدد توپ در ریگستان زیر قلعہ آوردہ بر بنگلہ اسد برج و برج مثمن و محلہای پادشاہے گولہ ہایش چون تگرگ فرو ریخت و عمارات

دیوان خاص و رنگ محل و موتی محل و شاہ برج شکست عظیم راہ یافت اما بہ حصانت و رصانت قلعہ مزبور از رسیدن معرکۂ جنگ بدستور گرم و ہر روز زد و خورد می از بندوق می شد یعقوب علیخان مذکور کہ قلعہ دار بود چون ذخیرۂ قلعۂ مفقود و وصول کمک از شاہ درانی متعذر دید بر سر پیغام داد کہ بشرط ناموس و مال قلعہ را تسلیم شما میکنم بہاؤ صلح و تسخیر قلعۂ غنیمت شمرده قبول نمود و بعد استحکام عہود و مواثیق از قلعہ برآمده در حویلی ملے مردان خان فرود آمد و برگشتیہا نشستہ عبور جمنا نمود و با احمد شاہ ابدالی پیوست و نوزدہم ذی الحجہ سال مذکور قلعہ بدست بہاؤ افتاد و حرم سرای شاہے و جمیع کارخانجات سلطنت باختیار مرہٹہ رفت ذلک تقدیر العزیز العلیم بہاؤ قلعہ داری عطا جہان آباد بنارو شنکر برہمن تفویض نمودہ جمعے را بجاست قلعہ ہمراہ او کرد برہمنے از تلامذہ میر غلام علے آزاد مخلص بلگرامے عقل مے کرد کہ مکرر از طرف بہاؤ بسفارت نزد شجاع الدولہ رفتم سودی نکرد و مصالحہ میسر نیامد شجاع الدولہ انچہ نفس الامر بود باس گفت کہ ز مستے براہمۂ دکن بر ہندوستان مسلط شدہ اند الحال این بلا بر سر ایشان از دور حرص و طمع و بد عہدے و بد قولے آمدہ کہ روادار آبرو و رفاہ و آسایش احدے از خلق خدا نیستند و ہمہ را برای خود و انوام خود مے خواہند مردم از دست شان بجان آمدہ برای پاس ناموس و آبروی خود و رفاہ عالمے شاہ ابدالے را بہمت از ولایت طلبیدہ اشتہ و صدمات او را نسبت بایذائے مرہٹہ برائے خود سہل انگاشتہ اند الحال صلح امکان ندارد سور جمل جاٹ ہم اوضاع و نیات این جماعۂ را دریافت کہ انجام کار اینہا مقرون بخیر نخواہد بود بے رخصت از شاہجہان آباد برخاستہ بلوگڈہ کہ یکے از قلاع اوست رفت و دیانت و تنگ چشمے بہاؤ بمرتبہ بود کہ سقف دیوان خاص پادشاہے را کہ از نقرۂ مینا کار بود کندہ مسکوک ساخت و طلا آلات و لقرہ آلات مزار اقدام منبوے و مقبرۂ نظام الدین معروف باولیا و مرقد محمد شاہ مثل عود سوز و شمع دان و قنادیل و غیرہ طلبیدہ مسکوک نمود القصہ چون بہاؤ از قلت علف و دانہ و اب بتنگ آمد و اخر ایام برشکال بارادۂ اندوختن و زور و بال تاراج اموال رعایا و برایا کہ بدائع و ودائع آنجا اند برگردن خود داعیۂ حرکت از شاہجہان آباد تصمیم دادہ بہیت و نہم صفر سال ہفتاد و چہارم از مائۃ دوازدہم شاہجہان مے السنۃ را از نظام سلطنت معزول نمودہ مقید کرد و میرزا جوان بخت خلف شاہ عالم عالمے گوہر را کہ پدرش در نواح تنگالہ و عظیم آباد در ستیز و آویز بود برآوردہ در شاہجہان آباد بر تخت نشانیدہ و وزارت خانہ بشجاع الدولہ مقرر کرد و غرض آنکہ شاہ ابدالی با شجاع الدولہ بدگمان گردد و سنگ تفرقہ در اجتماع ایشان افتد و نارو شنکر را در قلعہ شاہجہان آباد بدستور گذاشتہ خود با تمامے فوج بطرف گنجپورہ کہ عبد الصمد خان ابدالی و قطب خان روہیلہ و نجابت خان زمیندار آن سرزمین اتفاق داشتند در سد غلہ و غیرہ ازان طرف دریاے جمنا بلشکر شاہ میرسانیدند نہضت نمود و این عبد الصمد خان ہمان است کہ در نوبت اخیر سنہ ہزار و صد بدست مرہٹہ افتادہ آخر خلاصے یافتہ بود ہفتم ربیع الاول سال مذکور بہاؤ دران جا رسیدہ قلعۂ گنجپورہ را محاصرہ نمود چون گرفتن قلعجات با توپخانہ فرنگے کار سہلے است بانگ اہتمام ابراہیم خان کاردی قلعۂ مفتوح و عبد الصمد خان و قطب خان مقتول گشتند و دست بتاراج گنجپورہ دراز کردہ دقیقہ از نہب و غارت فرو نگذاشت شاہ درانی باستماع این خبر پۂ غضب برافروخت دیگران انتقام بکولان آوردہ با آنکہ ہنوز دریاے جمنا پایاب نشدہ بود با اتفاق افواج ظفر امواج سیزدہم ربیع الاول سال مذکور از گذر باک پت قریب شاہجہان آباد بدلالت شجاع الدولہ سپہ را بدریا زدہ بعضے پایاب بعضے لبشنا گذشتند و بار و بنہ ہم ہمین صورت عبور نمود بہاؤ باستماع این خبر از دہلی روی باز گشتہ از گنج پورہ کہ قاصد سہ روزہ بود بہ ناچارے مسافت کوتاہ نمودہ بود در دو کوچ معاودت نمودہ بپانی پت آمد و درین وقت چہل ہزار سوار جرار جنگ دیدہ آزمودہ کار ہمراہ خود داشت و ہولکر ملہار و شمشیر بہادر بالاجے راؤ و بلوانت راؤ پسر بالاجے راؤ کہ رئیس کل بود ہر یکے با جمعیت ہر لشکر

خود علاوۂ فوج بہاؤ ہر یکے را دود و نخوت در دماغ پیچیدہ و شعلۂ غرور شان سر بفلک کشیدہ و ابراہیم خان کاردے با دوازدہ ہزار بندوق چقماقے و توپہا بطرز فرنگ نیز ہمراہ بہاؤ ملازم سرکارش بود با وجود این ہمہ از دحام مرہٹہ خود را مرد میدان ابدالیان ندیدہ ناچار خلاف ضابطۂ خود در سواد شمالے پانی پت حصارے از توپ خانہ کہ آنرا اسد الحصین توان گفت دور لشکر خود کشید و خندقے حد توپ خانہ حفر نمودہ از خاک خندق مذکور حصار دیگر آراستند بعد سہ روز از ورود اینہا موکب منصور ابدالے را ہمراہیانش بیست و یکم ماہ مذکور مقابل سنگر مرہٹہ رسیدہ فرود آمد و جنگ قراولی توپ و رہکلہ بان و بندوق و تیر و نیزہ و شمشیر شروع گردید ہر روز جمعے رہ نورد بادیۂ فنا میگردیدند ابدالیان در اطراف سنگر دائرہ سائر گشتہ طرق وصول اجناس غلہ از ہر طرف مسدود ساختہ نمی گذاشتند کہ دانہ در سنگر تواند رسید مگر طرف لاہور کہ پشت لشکر مرہٹہ بود ازان سمت الاجاٹ کہ از جملہ زمینداران معروف نواح سہرند است غلہ ی فرستاد و درانیان بران ہم قابو یافتہ ے رسانیدند چون احمد شاہ ابدالے دید کہ با وصف تنگے قافیہ مرہٹہ از ذخیرہ بندی توپ خانہ برنے آید لاجرم بیست و ہشتم ربیع الآخر سال مذکور یورش برذخیرہ توپخانہ مقرر کردہ سواری فرمود جہان خان و شاہ پسند خان و نجیب الدولہ مقدمۃ الجیش و عقب اینہا شجاع الدولہ و احمد خان بنگش و حافظ رحمت و دوندی خان و فیض اللہ خان پسر علے محمد روہیلہ و بر پشت اینہا احمد شاہ ابدالی مع شاہ ولی خان دزیر کہ اشرف الوزرا لقب داشت و ازان طرف مرہٹہ نیز مستعد شدہ بفاصلہ یک بان پرتاب از سنگر برآمدہ ایستادند بعد کوشش و کشش بسیار کہ ازاول ظہر شروع جنگ شدہ بود چون ساعتے از روز باقے ماندہ و سیلہ ہاے پیادہ ہمراہیان نجیب الدولہ قریب دہ ہزار کس بجد برق اندازی و بان افگنی بسنگر درآمدہ بکوتہ یراق باخصم درآویختند بلونت راؤ خسرو پورۂ بہاؤ کہ قوت بازوے او بیش از ہمہ گولے از اسپ بر زمین غلطیدہ رہگراے ملک فنا گردید ہمین روز جنگ اختتام مے یافت پردۂ ظلمت شب مانع امتیاز بیگانہ و آشنا گردیدہ مفارق فریقین گشت و رو سیلہ ہا چہرۂ دستی خود ظاہر کردہ از سنگر برآمدند و بلشکر خود رسیدند درین اثنا خبر رسید کہ گوبند پنڈت مکاسد از ضلع اٹاوہ با جمعیت دہ ہزار سوار و خزانہ بسیار و رسد غلہ آن طرف دریای جمنا بشاہدرہ نوازی شاہجہان آباد رسیدہ ارادہ دارد کہ مرہٹہ وغیرہ را کہ متعلقہ نجیب الدولہ است تاراج نماید و براہ اترپیلا افتادہ از گذر گنج پورہ عبور کردہ شامل افواج بہاؤ وغیرہ گردد شاہ ابدالی عطائے خان درانی و پسر عبد الصمد خان را کہ در گنج پورہ کشتہ شدہ با جمعیت پنجہزار سوار بہ تنبیہ گوبند پنڈت تعین فرمود مشار الیہما از گذر آگرہ و باک پت عبور کردہ بالیغار در شاہدرہ رسیدہ نائب نارو شنکر قلعہ دار را کہ در انجا بود مع ہمراہیانش بقتل رسانیدند و برارتش بغازی الدین نگر کشتہ کردہ از شاہجہان آباد است مشتافتہ مردم مرہٹہ را کہ در انجا بودند قتل نمودہ بجلال آباد کہ فرودگاہ گوبند پنڈت و ہمان روز در انجا وارد شدہ بود رسیدہ بر سرش ریختند و او را با ہمراہیانش علف شمشیر بے زنہار ساختند و غنائم لیسار از نقد و جنس و دواب بدست آوردہ سر گوبند پنڈت بریدند این گوبند پنڈت ہمانست کہ در محاربۂ شکر نال عبور گنگا کردہ آتش فتنہ برافروخت و از رعب ضرب دست شجاع الدولہ گریختہ بدتا لحق شد این واقعہ بیست و نہم جمادی الاولی سال مذکور بوقوع پیوست ۔

ذکر جنگ اخیر کہ افواج دکہن مع بھاؤ و بسواس راؤ وغیرہ سرداران ستاصل گشتہ تخم و بنیاد عمر و دولت مرہٹہ بر کندہ گشت و تا مدتی اثر جماعۂ مذکورہ در ہندوستان نمایان نبود و در تمام ظفر و ہندوستان یک نفر مرہٹہ نمی نمود

چون ایام محاصرہ و محاربہ امتداد یافت و کثرت نجاسات و قاذورات معسکر مرہٹہ را مالا مال تعفن ساخت و بلای قحط و غلا تیز

نوعی بالا گرفت که صفای لشکر گبر سنگے مردن آغاز نهاد و مصمون لا یستطیعون حیلة ولا یهتدون سبیلا ظاهر گشت محصوران تنگ آمده باتفاق قرار دادند که آخر از گرسنگے سیاه و دواب هلاک میشود بهتر آنکه یکبار بهیأت مجموعی خود را بر مخالف زنیم تا انچه در نصیب است حاصل آید و بتاریخ ششم جمادی الاخری روز چهارشنبه سنه هفتاد و چهارم از مأته دوازدهم فوجها ترتیب داده و ابراهیم خان را مع توپ خانهٔ فرنگے پیش رو گذاشته از سنگر برآمده رو بلشکر ابدالی آوردند سردران هندو رؤسهای به آنقدر فرصت دادند که افواج مرسٹه هر هر گویان از سنگر رو بمیدان بیرون آمدند چون مقاصله و مقابله کمتر افتاد ابراهیم خان تگرگ باری گولهٔ توپ پیاپی فرو گذاشته رانیدن و بهاؤ مغلبه ملازم خود را حکم پیش رفتن داد آنها اسپان راعنان داده مقابل صف آرا ابدالی آمدند بعد ازان شجاع الدوله و نجیب الدوله و دیگر رؤسای لشکر تکیه بر عون و صون خداوند قهار مقتدر جلت عظمته نموده دست بشمشیرهای خون آشام برده بر مخالفان حمله آور شدند پیش قدمان لشکر ابدالی و شجاع الدوله و نجیب الدوله اول قراولان مرسٹه را از پیش جز اندکے آتش بار گرفتند چون رعب آنها مثل اقبال مرسٹه برگشت طلوز نیلز آنها تافتند اکثری درین حمله مقتول گشته بقیه السیف گریزان خود را در هجوم مردم بنه که باصطلاح هند بهیر مشاهده صورت حریمان قراری بے قرار گشته رو بفرار نهادند بهاؤ و بسواس راو و جمیع سرداران شکست فوج فوج را و اضطرار اهالے بهیر دیده با بیست سی هزار کس بر ابدالیان و شجاع الدوله و نجیب الدوله و غیرهم حمله آورد و سینها کشیده و نیزه ها بر گوش اسپ خوابانیده بهیأت مجموعے خود را بر فوج ابدالی انداختند و نلغله هر هر گوش عساکر را کر ساختند ازین طرف جمیع افواج بحر امواج خصوص شجاع الدوله و نجیب الدوله و قشون شاه ابدالی داد مردی و مردانگی داده با اعداد در آویختند و خون همدگر را بر خاک میدان ریختند و نا یک ساعت زمین و آسمان در چشم نظارگیان تیره و تار و غبار عرصهٔ کارزار ابر خون بارلبود بعد ازان که زمان مذکور بسر بری گشت خلق بیشمار از لشکر مرسٹه رو فرو خراب آباد عدم گشته از سرداران اول بسواس راو و پسر بالاجی راو که شهزادهٔ آنها بود در عین شباب بزخم تفنگ آهنگ سیر ای عدم سود و برادر او سپه سالار سدا شیو راو عرف بهاؤ برادر عزاد بالاجی راو بمصداق آیه صدق پیرایهٔ مبادا بالغضب من الله کشور هستی را وداع فرمود و جنکو وغیره سرداران بیش از حد حصر علف تیغ بیدریغ گردیده راه بیدای نابیدای فنا و نبود را بر ابراهیم خان کاردی اسیر گشته ساعتی سرایهٔ انبساط الا بهیان میدان بود و پس از زمانی آب شمشیر از سرش گذشت و در بحر مهلت غوطه در گشت زمین معرکه لاله زاری بود از خون کشتگان و عرصهٔ کارزار خوابگاه از خود گذشتگان تا هر کجا نظر کار مے کرد لاشها افتاده و سر در قدم همدگر نهاده بیست و دو هزار غلام و کنیز دکهنی نژاد که اکثرے از اولاد و احفاد سرداران متوسطان بود در لشکریان ابدالی تقسیم یافت و غنائمی که در احاطهٔ انحصار نگنجد از جواهر و نقود و اجناس دیگر و توپخانه و پنجاه هزار اسپ و دوازده لکه گاو و چندین هزار شتر و پانصد فیل که و پیکر بدست عساکر منصوره افتاد چون شاه ابدالی این فتح بعد فتل و نامزده میر غلام علی آزاد متخلص بلگرامی تاریخ آنرا چنین فرموده قطعه شاه بهاؤ را پس از دنا گشت * کرد در انجام و در آغاز فتح * صورتائے خامه تاریخش نواخت * شاه درانے نموده باز فتح * بقیة السیفے که آوارهٔ دشت ناکامے شدند رهایاے هند از تاجوان مرهٹه که طعمهٔ مردم انجا است و هم بنا بر دل برے که از مرسٹه داشتند بر کسے ابقا نکردند و در قتل و اسر و غارت دقیقه مهمل نگذاشتند شمشیر بهادر برادر علاتے بالاجے راو پسر باجی راو که از بطن کنجنی بود بدست یاری غارتگران راه در عین گریز قصل سبیل نمود و دو سرداران نام آور عظیم اصدے جان بسلامت نبرد گرد و سه کس ازان جمله بودند هولکر ملهار و ٹیل مهاجے سیندهیا که بهزار خرابے خود را بمالوه رسانید و ازانجا به پونه آمد بعد وقوع این شکست فاحش بالاجی هم غصهٔ مرگ گشته پس از پنج ماه

و سیزده روز نوزدهم ذی قعده سال مذکور بالسر و برادر خود ملحق گشت و چند روز پیش از تلف شدن بهاؤ با فوج پیرو مرشد انها باسید نامے ملقب بوجیهت که در اورنگ آباد سکونت داشت بمقر اصلے خود شتافت و مریدان و معتقدان خود را راهنمای ملک فنا گردید بالاجے چند ماه قبل از فوت خود رسوم حقداران دیهات مثل مقدم و پٹواری و بکاروگا ذروجمام و عداد و غیرهم ضبط نموده بمستاجران داد و مبالغ خطیرے ازین وجه داخل خزائه حرص او شد آخر مبارک نیامد هنوز این بدعت در تمام برگنه هاے عمل او جاری نشده بود که ایزد تعالے شانه دست اورا بر حقوق غربا کوتاه ساخت بیت ای زبردست زبردست آزار گرم تا کے بماند این بازار + قال الله تعالے وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و شاه ابدالی بعد حصول این فتح از نارودگاه که میدان پانی پت بود خرامیده در سواد دهلے منزل گزید و چند روز توقف نموده سلطنت هند برای شاه عالم و وزارت بنام شجاع الدوله و امیر الامرائے بنام نجیب الدوله مقرر فرمود و بهر دو سفارش همدیگر نموده نجیب الدوله را مامور بحدود شاه جهان آباد و ذکهنه شاهزاده میرزا جوان بخت به نیابت شاه عالم و طلبیدن او از بنگاله نموده و شجاع الدوله را نیز سفارش شاه عالم نموده امرا بخانه و طلبیدن شان فرمود و خلاع فاخره مع اسپ و یراق خاصه بخشیده بصوبهٔ اوکاوده و اکه آباد بود مرخص کرد و خود هم شانزدهم شعبان سال مذکور از باغ شالامار دهلے بقصد قندهار بکران هست زبر ران کشید و کلهٔ مراجعت قندهار نمود تاریخ این معاودت یافته اند بلاهور رسیده نواب خود در انجا گذاشته بیشتر گردید +

ذکر معاودت شجاع الدوله بر صوبه های خود و آمدن باستقبال و استدعای پادشاه بصوبه های مذکور و بعض سوانح که باتفاق پادشاه از شجاع الدوله بظهور رسید

شجاع الدوله در ماه مبارک رمضان سال مذکور بصوبهٔ اوده مراجعت نموده قطع منازل مینمود یکے از رفقاے او که سید صالح صادق القول از مردم دیهات داور زمین سید نجف علی نام دارد با فقیر نقل نمود که هنگام رفتن برفاقت و اعانت ابدالی در جوار و نواح سکندره دو سه ماه قبل از ورود ما افواج مرهٹه که دران نواح گرمتگ و تاز بود باجماعتی غیر معلوم جنگید لاشهای بسیار دران میدان افتاده بود اکثرے را سباع صحرا خورده و جسدهای بوسیده افتاده بودند دران جمله لاشها لاش جوانی تخمیناً سے سال سالے کم و بیش با لباس پاکیزه که دگلهٔ سفید در برش بود افتاده بود تهاے بزرگ و ریش تراشیده داشت و مطلق آسیبے بلاش و لباسش نرسیده بود ملا عباس مازندرانی و سه چار کس دیگر باتفاق لاش مذکور دیده متعجب شدیم بعد از نه ماه که برفاقت شاه ابدالے گذرانیده قرین فتح و ظفر بر بها و وغیره مراجعت نمودیم اتفاقاً گذر ما باز بر همان میدان افتاد و از جمیع لاشها غیر از استخوان بوسیده نشانے باقے نبود مگر همان لاش تا آنوقت هم همان قسم مع لباس برش مسلم حتے سوے بروتهایش هم نریخته بود ملا عباس و ما چند کس این احوال دیده حیرت کردیم و ملا عباس گفت که این عزیز بے شبهه از شهداست و همانجا توقف نموده چون معسکر هم نزدیک شده بود کسے را فرستاد و بلیداران را طلبیده قبرے برائے او حفر نمودیم بعضے کفنها همراه داشتند خواستند برآورده بپوشند ملا عباس منع نموده گفت که این شهید است او را کفنے نمے باید لباسش کفن اوست و نماز خوانده باهمان لباس در خاکش سپردیم بیت کس نداند کاندران بحر عمیق هست سنگے در قعر دارد یا عقیق + القصه شجاع الدوله در راه مبارک مذکور بصوبهٔ خود رسید بلا توقف از لکهنؤ برآمده در عرض بیست روز بسید پور متصل بنارس رسیده چنانچه در فرد دوم در ضمن سوانح بنگاله عظیم آباد گذشت شاه عالم

از عظیم آباد برآمده بسرای سید راجے رسید و شانزدهم ذی القعده شجاع الدوله بملازمت پادشاه ناصیهٔ ارادت نورانے نموده پادشاه راهمراه خود برده کوچ بکوچ تا بجوسے رسیده بر دریاے گنگا از کشتیها پل بسته پنجم ذی الحجه سال مذکور عبور نموده الله آباد را مرکز اعلام گردانیدند یستم ذی الحجه در جاجور رسیده چهاؤنی نمود و گماشته های مرهٹه را که دران جوار بود ند بدر نموده از انجا بیک منزل آنها برداشت و عمال پادشاهے منصوب گردیدند و بعد انقضاے موسم برشکال ربیع الآخر سنه هزار وصد و هفتاد و پنجم اعلام اقبال بطرف کالپی برافراشت و بر صوبه های خود راجه میني بهادر را نائب گذاشت و شاه عالم پادشاه را همراه گرفته عبور دریاے جمن نموده کالپی را از گماشتگان مرهٹه انتزاع فرمود و از انجا بجانسے خرامیده قلعه دار مرهٹه چند روز جنگیده آخر تاب نیاورد و پنجم رجب سنه یکهزار و یک صد و هفتاد و پنجم قلعهٔ مذکوره مفتوح گردید تا آنوقت شجاع الدوله کار روزات ساخته بود اما خلعت نیافته بود بست و یکم ماه مذکور بعنایت خلعت هفت پارچه مع چار قب و مالا مروارید و فلمدان مرصع سرفراز گشت و بست و چهارم ماه مذکور میرزا امانی پسر شجاع الدوله بعطاے خدمت دارونگے دیوان خاص اختصاص یافت ٭

ذکر برخے از سوانح دکهن که همدرین ایام روے داد بخواهش خداوند ذوالمنن

چون بتاریخ نوزدهم ذی قعده سال هفتاد و چهارم از مائه دوازدهم بالاجے راؤ از دنیا گذشته ببرادر و پسر اکبر خود ملحق گشت و ریاست به پسر کهتر او مادهو راؤ که صغیر السن بود و برادر اعیانے او گهات نداد راؤ عاید شد در سنه هفتاد و پنجم از مائهٔ دوازدهم هجرت آصف جاه ثانے نظام علے خان با فوج ظفر موج مع امیر الممالک صلابت جنگ سید محمد خان از قلعه بندر گدوان جاچاولی شده او بنا بر بعضے جهات غیر معلومه اول متوجه اورنگ آباد شد در گهناتهه راؤ و مادهو راؤ نیز با فوج سنگین از پونه حرکت کرده در سیدان شاه گڈه فریقین نزدیک بهم رسیدند اورنگ آباد نے الجمله زد و خوردی واقع شد آصف جاه ثانی بنه و اثقال زائد را در اورنگ آباد گذاشته بست سوم ربیع الآخر سال مذکور بقصد پونه از انجا نهضت نمود و مرهٹه تازه دم تا هفت کروهے پونه رسانیده در اثناے راه تونکه را که شهر لست بر لب دریاے گنگ و دکهن مشتمل بر بت و خانه معتبرے و مرهٹه در دولت خود عمارات عالیه در انجا طرح انداخته بسوخت و بت آنجا را شکسته عمارات را باز مین برابر کرده قریب بود که پونه هم باین حالت رسد ناگاه ناصر الممالک میر مغل خان پسر شمشیر نظام الملک آصف جاه بنا بر غبار یکه با برادر داشت و راجه رام چندر که عمده سردار لشکر آصف جاهے بود بنا بر مجانست ملت و دلالت هنک حرمت بت و بتخانه با مرهٹه ساخته شب بست و هفتم جمادی الاولے سال مذکور بر خاسته بر مرهٹه پیوستند و کاری که نبایست بعمل آوردند بعد وقوع این سانحه مرهٹه پلهٔ آصف جاه و امیر الممالک را سبک پنداشته روز دیگر از چار سو یورش آورده تو پها مقابل آورده بازار گوله اندازی و مردآزمائے گرم ساخت نمکخواران و جان نثاران آصف جاهے از تو پخانهٔ خود برآمده بجنگ گونه یراق پرداختند و به نیروے شمشیر آبدار صاعقه کردار خس و خاشاک وجود اعادے را باب و آتش داده اگرچے ازان جماعهٔ را بر خاک هلاک افگندند چون از معتمدان مادهو راؤ در گهناتهه راؤ جماعت کثیرے باد فنا رفتند مرهٹه تاب نیاورده خود را از میدان کنار کشید و دیدکه افواج آصف جاهے اینقدر مسافت طے کرده تا هفت کروهے پونه رسیده و هر چند مدافعه و مزاحمت نمودیم سودے نبخشید که پونه هم معرض آتش بے زنهارے شود و سکنه پونه هم پیش رگهناتهه راؤ آمده فریاد بر آورد ند که خواهے خانمان ما را بر دست مسلمانان باد دهے ناچار رگهناتهه راؤ مادهو راؤ معتبران را فرستاده پیغام صلح

گردند و ملک بیست و هفت لک روپیه از صوبهٔ خجسته بنیاد و صوبه بیدر بدل صلح آصف جاه ثانی تسلیم نمودند این معامله ششم جمادی الثانیه سال مذکور الصدر واقع شده و سال گذشته درهمین تاریخ شاه ابدالی برهانپور ظفر یافته و آصف جاه ازانجا کوچیده جانب پنج محلهٔ محالات راجه رام چندر خواسته و در اداش حرکت نموی که ازاو بوقوع آمد ملک او را پامال سم عساکر منصوره گردانیده و شروع موسم برشکال چهاردهم ذی الحجه سنه هفتاد و پنج از مائهٔ دوازدهم باراده جهانوانی بالای ملک داخل قلعهٔ بندر شد و همان روز امیر المالک را در قلعهٔ مذکوره مقید کرد و امیر المالک صلابت جنگ یکسال و سه ماه شش رنگ درکشیده گذرانیده بمتیم ربیع الاول روز پنجشنبه سال هفتاد و هفتم از مائهٔ دوازدهم از زندان بدن خلاصی یافته و بوسعت آباد آخرت شتافته در جوار مزار شیخ محمد لطیف جا یافت و آصف جاه ثانی که در قلعهٔ بندر نزول داشت فرمان شاه عالم عالے گهر را که بنام او مشتمل بر تفویض صوبه داری دکن از تغیر امیر المالک صلابت جنگ صادر شده بود استقبال نموده بضابطهٔ معروفه گرفت و راجه پرتانوت را که برهمنے مجرّبیدی ساکن سنگمیر است مختار و مدار علیه معاملات گردانیده کارهاے ملکے باختیار او واگذاشت در گهناته راؤ و مادهو راؤ بعد مصالحهٔ مذکوره در پونه چاؤنے نموده برشکال راسے گذرانیدند مدت سمن بسال هفتاد و ششم از مائهٔ دوازدهم فیما بین عم و برادرزاده مخالفتے روے داد کارگزاران مادهو راؤ خواستند که قابو یافته رگهناته را مقید سازند رگهناته راؤ شنیده سوم ماه صفر سال مذکور با اندک مردم جریدهٔ از پونه برآمده راه ناسک گرفت محمد مراد خان بهادر اورنگ آبادے که از نوکران عمده آصف جاه ثانے و باستمالت مرسٹه مامور بود در اورنگ آباد اقامت داشت خبر سرزده برآمدن رگهناته راؤ شنیده چهاردهم صفر مذکور با جمعیتے ازاورنگ آباد دویده در فواح ناسک بار گهناته برخورد رگهناته که کمال سراسیمگے داشت آمدن محمد مراد خان مغتنم شمرده باعزاز تمام پیش آمده ملاقات نمود روساے مرسٹه از رفاقت محمد مراد خان گمان کردند که آصف جاه جانب رگهناته دارد ازین جهت اکثرے باو گرویده در رفاقت مادهو راؤ خلف بالاجے راؤ تهاون ورزیدند و جمعیت شایسته بار گهناته فراهم آمد واز راه اورنگ آباد باحمد نگر شتافت مادهو راؤ هم با افواج خود از پونه برآمده بر دوازده کروهے احمد نگر بیست و پنجم ربیع الآخر سال مذکور برادرزاده و عم باهم جنگیده و مادهو راؤ شکست یافت و ازمیدان برگشته روز دیگر عذر خواه پیش عم خود رگهناته آمد آصف جاه هم بمدد رگهناته برآمده نزدیک نیاودرگاه رسیده بود که دریغا تنازعه انتظام پذیرفت چون موکب آصفیا به موضع بندر کانور رسید رگهناته همانجا باستقبال آصف جاه شتافته ملاقات نمود و باهم گرمسوم مستعرفه وضیافتها بعمل آمد رگهناته راؤ لک روپیه و قلعهٔ دولت آباد در جلدوی این عنایت باصف جاه گذرانید و اسناد درست نموده بوکلای آصف جاهے حواله نمود چون این عم شگرف بحسن تردد محمد مراد خان بهادر کرے نشست راجه پرتانوت دیوان مدار علیه آصف جاه از راه عناد و حماقت نتوانست دید پیش ازان که عمل و دخل گماشتگان آصف جاهی در ملک و قلعهٔ دولت آباد شود صلح را برهم زده آصف جاه را برآن داشت که رگهناته را معطل باید کرد بنابرین جانوجے پسر رگهوجے بهوسله مکاسدار صوبه برار را بالتطمیع آنکه ترا بجای رگهناته قائم مے کنیم طلبیده ملازم رکاب آصف جاه ساخت و ناصر الملک پسر ششم نظام الملک آصف جاه که رفته رفته مرسٹه گشته بود عدم التفات آنها بحال خود دیده کبیده خاطر گشته برخاسته آمد و بار دوے آصف جاه پیوست و رایات آصف جاهے با فوج سنگین متوجه تادیب رگهناته شد رگهناته طاقت مقابله در خود ندیده آوارگے و تاراج ملک که اصل شیوهٔ مرسٹه است اختیار کرد و هاسی هزار سوار

بسر اورنگ آباد آمده در سواد غربے شهر معسکر ساخت و زرے وافر از شهریان درخواست مومن الملک ناظم اورنگ آباد با وجود قلت سپاه و سامان حرب در کمال حزم و هوشیاری باستحکام بروج و بارهٔ حصار شهر پرداخته هر طرف و هر قطعه حصار بهمت خان بهادر کوتوال شهر برادر اعیانے محمد مراد خان مذکور و دیگر متصدیان و اعیان شهر تقسیم نموده بانتظار کمک آصف جاه ثانے بام هشته بلطائف الحیل گذرانیدن آغاز نهاد و گهناته را و این معنی را دریافته تسخیر حصار و رخاطر تصمیم داد و بیستم شعبان اول صبح سال هفتاد و هفتم از مائهٔ دوازدهم همراهیانش بر آبادی خارج شهر شاه نکیه دست تاراج دراز کردند و گهناته را با فوج خاصهٔ خود شمالی شهر استاد و پیش قدمان رفقای او نردبانها بپاے دیوار قلعه استوار ساخته و فیلان کوه پیکر متصل دیوار آورده چند کس بر دیوار برآمدند و تخته هاے درها را بر دیوار گذاشته آلت عروج بر بروج نمودند و خواستند که تخته دروازه دیوار کلان باغ ارک شکسته اندرون در آیند همت خان و میرزا محمد با قرخان و عموم تماشائیان جنگ جو و سکنه با آبرو بضرب تیر و تفنگ و کفش و سنگ بمرتبه تلاش بانمود ند که خام طبعان بسیار در پاے دیوار راه آخرت سراگرفتند و در اطراف هم مردم بسیار از لشکریان رگهناته را و جمیع وقتیل گشتند درین گیر و معرکه تیرے و گولے تفنگے قبیلیان رگهناته را و رسید و همین تیر قاروق دار و گیر گردید رگهناته را و دست حیرت بدندان ندامت خائیده از یورش برگشت و خبر قرب وصول موکب آصف جاهی شنیده رخت او بار بطرف بگلانه کشید و بیست و ششم ماه مذکور آصف جاه وارد اورنگ آباد شد مرهٹه چون ارادهٔ داشت که در ملک برار آمده غبار تاراج و فتنه برانگیزد آصف جاه غرهٔ ماه رمضان بمنازل طولانے قریب بالا پور رسیده سدراه گشت و مرهٹه از انجا برگشته از نزدیکے اورنگ آباد گذشته جانب حیدر آباد شتافت آصف جاه هم عطف عنان نموده تا دریاے گنگ دکهن بسبیل تعاقب پیمود در انجا صلاح چنین دیدرایها برین قرار یافت که تخریب دیار مرهٹه بر تعاقب اولی تر است آصف جاه تعاقب را گذاشته متوجه پونه گردید و بعد برآمدن از کتل احمد نگر سرداران رامع سپاه بهر نواح مقرر و معین نمود که تاراج مواطن و مساکن مرهٹه پردازند و خود بدهکروے پونه رسیده معسکر ساخت سکان پونه قبل ازین گرخته بقلاع و اماکن صعب المسالک رفته بودند لشکریان آصفیه یکقلم عمارات پونه را سوخته با خاک برابر کردند و در نهب و تخریب اطراف پونه و ممالک محروسهٔ مرهٹه دقیقهٔ فروگذاشت نهادند ناظم قدرت ایزدی را در عهد بالاجے و بهاؤ از دکهن تا لاهور کسے را مجال نبود که پرگاه اینها را درست مزاحمت تواند رسانید و درین چند روز اموال و امتعهٔ سکان پونه که دار الملک آنها بود بغیای غارت گران در آمده عمارا نیکه بعرف لکوک نیار شده بود محل مقود انش نهب و غارت گشت میر اولاد محمد زکا برادر زادهٔ میر غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخی درین خصوص بخاطر گذشته ثبت افتاد رباعی آصف جاه دوم سلیمان اعلام + آبادی قوم برهمن سوخت تمام + تاریخ شنو ز شعلهٔ طبع زکا + آتش زد پونه را سپاه اسلام + رگهناته را بحیدر آباد رفت غره ذی قعده سال مذکور کوشش زیاده از حد در تسخیر حصار آنجا نموده اما از حسن اهتمام شجاع الدوله بهادر در دل خان اورنگ آبادی ناظم حیدر آباد که بجمعیتے مناسب نگهداشته بندوبست قلعه داری بائین شایسته نموده بود دست رس قدم جرأت فشرده بضرب توپ و تفنگ صدمات حملات مرهٹه را رد نموده نگذاشتند که پاے عزیمت پیشتر توانند گذاشت و بسیاری از جماعهٔ مذکوره را طعمهٔ کام خون آشام توپهاے اژدر دم ساخت و بضرب تفنگهاے اضعی عمل نیز اکثر اجل گزیدگان را مقطوع الاصل گردانیده رگهناته را و از انجا هم خائب و خاسر برگشت بعد ازین سانحهٔ احوال سوانح دکهن و آصف جاه ثانی بتفصیل معلوم اهل کسار نشده ناگاشته آید اگر بخوے مسموع و محقق شود انشاء الله تعالی مرقوم حادثه انقدر باجمال متحقق است که الی الآن که شروع سال نود و پنجم از مائهٔ دوازدهم است آصف جاه ثانی نظام علیخان بفرمان روائے اکثر ممالک محروسهٔ مورثهٔ دکن

مشغول موافق معمول فرماندهی میکند و شاید در حروبی که اکنون جماعهٔ انگلشیه را با حیدر نایک و مرهٹه در صوبه ارکات و نواح پونه و احمد آباد گجرات اتباعش و بکارست اوهم معین و نصیر حیدر نایک و مرهٹه ها است والله تعالے اعلم +

ذکر ورود احمد شاه ابدالی نوبت هفتم بملک هندوستان و قتل جماعهٔ بسیاری از سکهان و بدست آوردن سورجمل جاٹ قلعه اکبرآباد و تصرف نمودن خزاین و دفاتر که از سلاطین بابریه دران قلعه از بدتها ذخیره بود

سورجمل جاٹ بعد معاودت شاه ابدالی بکابل و قندهار اعتنائی بوجود نجیب الدوله نکرده و سلطنت شاه عالم بن عالمگیر ثانے را که بسفارش شاه ابدالی بادشاه شده در نواح عظیم آباد بود و پسرش میرزا جوان بخت را نجیب الدوله بولے عهدے برگزیده باخود در شاهجهان آباد داشت سست انگاشته باقلعه دار اکبرآباد راه سازش باز کرده به تطمیع زر نقد در ماه ذیقعده سال هفتاد و چهارم از مائهٔ دوازدهم هجری باوجود شاهدهٔ چنان فتحے عظیم که شاه ابدالی درهمان سال نموده مرهٹه ها را باوجود چنان شوکت بست و نابود گردانیده اندیشه نموده قلعه مذکوره را گرفت و جمیع اسباب پادشاهے که دران قلعه بود متصرف گردید و قوم سکهه که احوال آن جماعهٔ در بیان سوانح عهد فرخ سیر مفصل شده و از زبان معین الملک بنابر بے خبرے او و تعدے عمالش کل رعایای لاهور همان مسلک اختیار نموده ازدحام عظیمے دران فرقهٔ بهبودیده مسلک سالک خودسری عرصهٔ را خالے و شاه ابدالے را دور دیده علم مخالفت و تمرد برافراشته نائب احمد شاه ابدالی را که در لاهور بود کشتند و حسابنامے را از قوم خود پادشاهے برداشته سکه بنام او زدند و اطراف صوبهٔ لاهور را متصرف گشته جمیع خلق خدا لاسیما مسلمانان لاوینهار رسانیدند احمد شاه ابدالے باستماع این خبر باز عازم لاهور گردیده واین نهضت او بطرف هندوستان مرتبهٔ هفتم است که در سال هفتاد و پنجم از مائیهٔ دوازدهم اتفاق افتاد چون بلدهٔ لاهور محل نزول افواج و عساکرش گردیده فرقهٔ سکهان باستماع خبر آمد او گریخته در ضلع روهے که طرق دشوار گذار دارد اجتماع و ازدحام نمودند محال مذکور در نواح سهرهند و عمل آلاجاٹ مرزبان آنجاست قریب دولک سوار و پیاده جمع در انجا فراهم آمد احمد شاه ابدالی اصغای این خبر نموده الیغار فرمود و فرود کرده راه درعرض دو روز قطع کرده یازدهم رجب سنه یکهزار و یک صد و هفتاد و پنج هجری لبسر وقت جماعهٔ مذکوره رسیده بغتةً بر آنها ریخت دو دو از نهادشان برآورده قریب بیست هزار کس را طعمهٔ شمشیر خون آشام ساخت و متاعیکه کمیت آنرا غیر علام الغیوب احدی نمیداند بغنیمت برد بعد ازان اطراف و جوانبش تاخته بقتل و تاراج آن نواح پرداخت چون ازان ممر مطمئن خاطر گشت هفتم شعبان مال مذکور قرین فتح و فیروزی داخل لاهور گردیده رحل اقامت افگند و باانتظام اضلاع آنجا کوشیده نورالدین خان ابدالے را که از نبے اعمام شاه ولے خان وزیر او بود بسرکردگی سکهجیون صوبه دار کشمیر متعین نمود +

مجمل احوال سکهجیون کشمیری و تمرد او باشاه ابدالی و ظفر یافتن انوالدینخان ان هندوی نیم مسلمان

سکهجیون از قوم کهتری ستوطن کابل را بتدا متصدی اشرف انور راشاه ولیخان وزیر احمد شاه ابدالی بود یکبار او را احمد شاه برسم طلب مبلغ مخواه کابل نزد معین الملک بسفارت فرستاد در سال شصت و هفتم از مائیهٔ دوازدهم عبد الله خان اشک اغاسی را که کابل تعین کشمیر و انموده سکهجیون مذکور را بتعین

صوبه داری آنجا بمهر عالمگیر ثانی بنام خود طلبید و خطبه و سکه بنام عالمگیر کرد و تمام صوبه را مع خالصهٔ جاگیر ضبط نموده مالک و متصرف گشت زیباروی و نیکوخوی بود و در عقائد قریب الاسلام مزار بزرگان کشمیر و باحیای آنجا رامرت نمود و هر روز بعد فراغ از دیوان دو صد کس از مسلمانان را در بروی خود الوان الطعمهٔ پیخورانید و هر روز دو هم و یازدهم طعام پخته بر مردم تقسیم فرمود و باوارد دین اگر درویش و اگر غیر آن می بود در خور حال هر کس رعایتی میکرد و در هر هفته یکروز مشاعره قرار داده شعرای کشمیر را احضار می نمود و در آخر مجلس طعام میفرمود و پنج کس از شعرای مستعد را ده ده کس موزون طبعان کمکی مقرر نموده مامور فرموده بود که تاریخ کشمیر از ابتدای آبادی تا زمان او تحریر نمایند نام هر پنج کس مفصل میشود محمد توفیق تخلص و نام اصلی او برهمن کشمیری لاله جواست در عهد خود در کشمیر نظیر نداشت این مطلع از دست مطلع تیرت از سینهٔ من دل زده آید بیرون + همچو آنکس که زنانم کده آید بیرون دوم محمد عالی متین تخلص مؤلف تذکره حیاة الشعرا مشار الیه پسر حسام الدین خان ایرانی است ساکن کشمیر و در زمرهٔ منصبداران پادشاهی انتظام داشت سوم میرزا قلندر برادر خرد متین تخلص او گاهی قلندر دگاه هم قلندر بود گویند صاحب لکمه بیت بود چهارم محمد علی ملقب به پنبه نام یک کس دیگر را درین وقت متذکر نبوده ام القصه احمد شاه ابدالی انور الدین خان مذکور را با فوجی از ابدالیان و تفنگچیان و ایلات خراسان جمعی را از راجه جمبو بدلالت راه و اعانت خواسته بتسخیر کشمیر تعین نمود مخفی نماند که راجه جمبو هنگام ورود لشکرکشان در جاهای دو دست صعب المسالک رفته می نشست و بفرستادن سلفی پیشکش خود را از صدمات آفات آنها محفوظ میداشت چون ورود کشمیر بدون رهبری و دلالت کشمیریان از ممتنعات است و سکه جیون راه عبور و مرور افواج باتفاق کشاورز مسدود نمود احمد شاه را تدارک او ضرور شده بود بنابرین استعانت درین خصوص براجهٔ جمبو برده بوساطت شاه ولی خان وزیر او را طلب داشت راجه که اندیشهای بسیار از چنین کسان سر نمود و راضی بآمدن نبود شاه ولی خان در اطمینان او مبالغه را از حد برده پسر خود را پیش او فرستاد که تا معاودت راجه مذکور بطور ضمان نزد مردمان او باشد چون باین صورت اطمینان خاطرش میسر آمد حاضر گشته جمعی را بهره نمائی افواج ابدالی بطور یدرقه تعین نمود تا بر دریای جهلم که باین کوهستان راه کشمیر میگذرد و نهایت عمق دارد و عبور اسپ و اشتر ازان راه متعذر است از درختهای طولانی پل بستهٔ انور الدینخان را مع فوج گذرانده بعد ازین راه خلاص از ابدالی رخصت یافته بجای خود شتافت انور الدینخان از راه مذکور در یار اعبور نموده بجدود کشمیر در آمد سکنه جیون بر مضائق گذرهای صعب المسالک مردم را بمدافعه و مزاحمه نشانیده بود انور الدینخان بجبر و کرب بسیار خالب آمده کشاورز را از شعاب جبال برداشت و اکثری را آواره صحرای عدم ساخت و خود متعاقب گریختگان تا خانه بشهر کشمیر رسید سکنه جیون با جمعی که همراه بود صف آرا گردیده بقدر طاقت دست و پا زده مغلوب گشته همراه ایشان گریختند و او با بعضی از خواص و جمیع اهل و عیال اسیر آمد احمد شاه ابدالی بعد استماع خبر فتح انور الدین خان را بنیابت کشمیر مامور نمود و در سنهٔ هفتاد و هفتم از مائهٔ دوازدهم عزم معاودت بقندهار تصمیم داد و از لاهور طبل رحیل کوفته عطف عنان بکابل نمود این آقا محمد شاه ابدالی بهندوستان است بسبب عدم بندوبست خراسان که خاطر خواهش میسر نگشت فرصت بندوبست لاهور و استیصال جمعی سکمان نیافت و صوبه لاهور و ملتان و ٹھٹھه از دست گماشتگان او بدر رفته سکمان را تسلط و اقتدار در ان دیار علی ما هی علیه میسر آمد گاه گاهی او و پسرش افواج بطرف ملتان فرستاده تاخت و تاراجی بعمل می آورد اما در لاهور و ملتان عمل ابدالی و انتظام آن هر دو صوبه کما ینبغی الی الآن که سال نود و پنجم از مائهٔ دوازدهم است نشده و سکمان نهایت اقتدار و کثرت بهرسانیده هر ضلع از اضلاع صوبه های مذکور یکی از روسای جماعهٔ مسطوره در کمال جاه و غرور در دست خود دارد و بارها نهایت حسن سلوک نموده ملک را آباد ان کرده اند لیکن بلده لاهور از درجهٔ شهریت افتاده رونقی که داشت ندارد و اعیان و اشراف آن دیار

بکمال عسرت و خرابی گرفتار گشتہ اکثرے جلاے وطن و غربت دوچار دیدہ آوارہ گردیدند و برخے بمصائب محن و رساختہ در خرابہ ہاے خود افتادہ اند درینولا کہ اواسط سال نود و پنجم ہجرے از ہاشتہ دوازدہم است افواج میرزا نجف خان ذوالفقار الدولہ امیر الامراء دران نواح تا قرب جوار بلدۂ لاہور رسیدہ و جنگہاے متعدد جنگیدہ غلبہ خود بر جماعۂ مذکورہ بظہور رسانیدہ بعد ازین تا چہ شود +

ذکر احوال جماعۂ مرہٹہ و اصل آنہا و اسباب اقتدار یافتن جماعۂ مذکورہ بر سبیل اجمال

از پاستان نامہا پیدا است کہ در سوالف زمان فرمانروایان ہند بر دوم دکھن غالب بودہ افواج را فرستادہ قلاع گنگا و سرا ندیپ مسخر نمودہ ذریرہ زیرے ساختند مگر از اوایل عہد محمد شاہ بادشاہے نفاق ارای بے عقل و غیرت قوم مرہٹہ در ممالک ہند راہ یافتہ اکثر بلاد و صوبجات ہندوستان را مسخر نمود و خلق خدا از دست آنہا انواع ایذا و اضرار یافت الا بعضے از صوبجات مثل اودہ بسبب حیلولت گنگا و مدافعۂ برہان الملک و اخلاف او و بنگالہ و عظیم آباد و بجرات و پایداریہاے مہابت جنگ و صوبجات لاہور و ملتان و ٹھٹہ وغیرہ بنابر بعد بعید از مراکز دولت دکھنیان در قبضۂ و تصرف آنہا نرفت اگرچہ صدمات افواج آن جماعۂ بانجاہا ہم رسید اما چنانچہ باید جاہاے مذکور مسخر آنہا نگردید چون مذکور این جماعۂ بتقریبات چند درین صفحات گذشت ذکر اصل و اتباع این جماعۂ بنابر رفع نگرانے مستعیران آثار ضرور افتاد مخفی نماند کہ مہاراشت عبارت از دیو گیر و اطراف آن است و ساکنان آن جاہا را مرہٹہ گویند و زبان مہاراشتی مخصوص این ملک است و ریاستہاے این قوم و جماعۂ ہموارہ نبودہ از چند سال برادر اولاد باجی راؤ قرار یافت چنانچہ ذکرش آید نسب ہموارہ براجہاے اودیپور سے پیوندد و راجۂ اودیپور معظم راجپوتانہ است الحال ہم کہ اقتدارے مثل راٹھور و کچھواہہ وغیرہ ندارد و احترام و ہمہ امتثال و اقترانش سے نمایند و از راجہ ہا ہر کہ نو بر سند راج تلک نشیند راجہ اودیپور براے او قشقہ سے فرستد و آن قشقہ را افتخار خود و السنہ بر پیشانے سے کشد و لقب راجہ اودیپور ساست و نسب را نامہا شہرت دارد کہ منوشیروان عادل سرسد و بقصے از بہورخان آوردہ اند کہ چون سعد وقاص ایران را فتح نمود اولاد نوشیروان آوارہ گشتہ یکی از انہا بہند افتادہ بمرتبہ راجگے رسید و اولاد او خود را ناخواندند ما انچہ محققین ارباب سیر گفتہ اند از ان معلوم مے شود کہ این سخن اصلے ندارد و باعث شہرت انتساب را نبہ نوشیروان آنست کہ پرتاب چند دعوے راجگے و امارت کردہ فوت یافت و اولاد راجپور براندختہ خود بر ہند مستولے شد و خراجے را کہ از قدیم راجاے ہند بملوک عجم مے فرستادہ باز گرفت و تنزک توسل نمود و انوشیروان عادل لشکر ہند فرستاد کہ او را بستہ بدرگاہ برند پرتاب چند عاجز شدہ از خواب غرور بیدار شد و سالار لشکر التجا برده زمین بوسیده و از کرده استغفار کرده و ہر چه بضاعت و اموال داشت با دختر خود نزد کسرے فرستادہ بزارے و مسکنت امان طلبید انوشیروان او را بخشیدہ امارت داد و پدر از و اولادش خود را ناخواندند و بمرور ایام راجگان اطراف و اکناف آنہا را فرو گرفتہ جز اندک زمینے از مملکت در تصرف اولاد پرتاب چیزے نماند لیکن دیگران ایشانرا ہمیشہ تعظیم و تکریم میکردند و از متوسلان کسروے مے شمردند چون پرتاب چند دختر خود را بخدمت انوشیروان فرستادہ بود اولادش خود را از خویشان و اقربائے نوشیروان خواندند ا لا بغیر از فرستادن پرتاب چند دختر خود را اصلا مناسبت ایشانرا با نوشیروان نیست و دخترش اگرچہ داخل پرستاران حرم سرای کسروی شدہ اما مواصلتے چنانکہ سیر معتبرہ بران گواہ است بعمل نیامدہ و بغیر از یک فرزند کہ ہرمز است دو الدۂ او یکے از بنات اکابر عجم دیگر فرزندے از صلب انوشیروان نبودہ **القصہ** یکے از اولاد را نا کہ از بطن دختر بخارے بود چون ہنود چنین فرزند را کہ از غیر کفو و بدون عقد شرعی باشد از جملۂ اولاد

نمی شمارند سبب بی اعتباری خود را در اخوان و اقوام از اودے پور برآمده بکشور دکن افتاده در طرف کرناٹک سکونت ورزید
واز جهت عمدگی نسب با عمده های دکن خویشی بهم رسانید اولاد او دو فرع شد ندکی از نتولیه دوم بهوسله از قوم بهوسله ساهوجی
اول در سلک ملازمان برهان نظام شاه انتظام داشت ثانیاً با ابراهیم عادل شاه پیوسته نوکری او برگزید ابراهیم عادل شاه در اواخر
عمر خود پرگنه پونه وغیره در جاگیر ساهوجی مقرر کرده بخشید ساهوجی در انجا برسم زمینداران طرح توطن انداخت وچندے حاشیه
نوکری صاحبقران ثانی شاه جهان نیز بردوش عدمت گرفته خود در بساق میگذرانید ولیکن سیوا در جاگیر قیام داشت چون
ابراهیم عادل شاه را عارضهٔ مرض الموت نا دو سال استدا کشید اختلالات بسیار در مملکت او پدید آمد واکثر سپاه کوکن
برخاسته به بیجاپور آمد وآن ولایت وتلاعش از لشکری که حراست آنجا کما ینبغی تواند نمود خالی ماند درین اوقات سیوا کرد این نوع
قوم بهوسله ست وشعبده بود از هوشیارے دحیله سازی وشجاعت جمعیتی فراهم آورده شیوهٔ تمرد آغاز کرد وفراوان قلاع
را که از حراست پیشگان واسباب قلعه دارے تهی بود متصرف گشت درین اثنا روزگار ابراهیم عادل شاه بسر آمد وپسرش علی عادل شاه
بجای پدر جلوس نمود چون او بنابر ابتدای سلطنت وصغر سن استقلال بهم نرسانیده بود فتور بسیار در مملکت او روی نمود سیوا
روز بروز قوت گرفته بر تمامی قلاع کوکن استیلا یافت وحصون تازه نفیس خود احداث نموده قریب چهل قلعه سابق ولاحق پر از
سامان قلعه داری بهم رسانید وباستظهار قلاع وجنگلهای صعب المسالک بجمعیت خاطر وفراغ بال سر از اطاعت علی عادل شاه
پیچیده علانیه جادهٔ مخالفتش در نوردید وافضل خان را که رکن عظیم سلطنت علی عادل شاه بود بدغا کشت وفوج او را یغما نمود ودست تعدی
که اوهم از عمده های آن دولت بود شکست فاحش داد بعد ازان خاطر بالکلیه از غدغدهٔ عادل شاهیان پرداخته شروع ببنگاه
سازی وتاخت وتاراج اطراف ونواح کوکن نمود چون مملکت کوکن متصل بدریای شور است بعضے بنادر را نیز متصرف گشت و
قطاع الطریقے دریا را ضمیمه راهزنے صحرا گردانید و بعضے اوقات که قابو بے یافت بر برخی از مواضع متعلقهٔ هند یعنے ممالک
محروسه اورنگ زیب عالمگیر هم دست جرأت ودراز و پایان تگ و تازے نمود چون این خبر بمسامع اورنگ زیب رسید بامیر الامرا
شایسته خان صوبه دار دکن فرمان داد که بدفع سیوا پردازد ومهاراجه جیسونت راشور نیز باتفاق امیر الامرا برین مهم مامور شد
امیر الامرا ومهاراجه جیسونت جد وجهد وافر در تادیب سیوا وتخریب ملک او نمودند سیوا بالبعضے از اصدقای بے نام ونشان که از
اقربای او در زمرهٔ ملازمان امیر الامرا منسلک بودند رجوع نموده آنها را تحریک بخدعه ودغا فرمود تنگ بجرامان مذکور به بهانه
شادی سے از اولاد خود شبی از دحام نموده در سال هفتاد وسوم از مائهٔ یازدهم هرارد وی امیر الامرا شبخون زدند ابوالفتح خان
پسرش درین معرکه شهید وامیر الامرا ازین غفلت سور وتعاقب پادشاهی ومعزول از خدمت مذکور گردید وصوبه داری دکن
بشاهزاده محمد معظم تفویض یافت چون مهم دکن از مهاراجه جیسونت دلخواه پادشاه بکفایت نرسید اورنگ زیب عالمگیر او را بحضور
طلبیده بجای او راجه جے سنگه را متعین فرمود جے سنگه سیوا را گوشمال لائق داده قافیه او تنگ ساخت سیوا چارهٔ غیر از اطاعت
ندید ونزد راجه جے سنگه بدون سلاح آمده با او ملاقات کرد وبیست وسه قلعه وملکه ملک هون پیشکش سرکار پادشاهی نمود وبموجب
التماس راجه جے سنگه فرمان پادشاهی مشتمل بعفو جرائم بنام او صادر شد وسنبها پسرش بمنصب پنجهزاری سرفرازے یافت وسیوا
مع پسر خود سنبها داعیهٔ تقبیل عتبهٔ خلافت نموده بسجده هم ذیقعده سنه یکهزار وهفتاد وشش در اکبرآباد دولت زمین بوس اندوخت
ومورد عنایت خسروانه گردید اما بمقتضای دهقانیت وعدم ادراک صحبت سلاطین عنایت پادشاهی در بارهٔ خود زیاده بر رتبه
توقع داشت نگوشته رفته بارام سنگه پسر راجه جے سنگه اظهار رنجش نمود حکم شد که من بعد از دولت حضور مجور باشد دخافظان

بپاسداری او مقرر شدند اما سنبہا پسرش کہ بے تقصیر بود از مجرا ممنوع نشد و مرکوز خاطر پادشاہ آن بود کہ بعد چندی سیوا را از نظر خانہ اوب برآوردہ و مشمول عواطف گردانیدہ رخصت انصراف ارزانی دارد سیوا این معنی را دریافتہ بعد سہ ماہ و نہ روز بیست و ہفتم صفر و ضع خود تغیر دادہ با سنبہا راہ قرار گرفت و بدکن رسیدہ ہنگامہ آرای فساد گردید و صوبہ داران دکن بہ تنبیہ او نپرداختند تا آنکہ بیست و چہارم ربیع الآخر سنہ یکہزار و نود و یک غبار ہستی او فرو نشست سنبہا پسرش ہمان مقام خویش سرپرای پدر برپا داشت آخر عالمگیر خود بنفس نفیس متوجہ دکن شد و بیست و سوم ربیع الاول سنہ یکہزار و نود و سہ اورنگ آباد تختہ بنیاد را مرکز نزول خود ساخت و تا آخر عمر بیست و پنج سال کامل در گوشمال مرہٹہ صرف نمود و اما از تباہی بعض امرای رکاب کہ برای اغراض خود افعالی ہنگامہ مرہٹہ سے خواستند استیصال جماعۂ مرہٹہ صورت نگرفت سنبہا او و پسر بوجود آمدہ رام راجہ و ساہو بعد رحلت عالمگیر مرہٹہ ریشہ شرکت در ملک پادشاہے دوانیدہ رفتہ رفتہ دست تصرف بممالک خارج دکن رسانید تفصیل این اجمال آنکہ اواخر عہد عالمگیر قرار یافتہ بود کہ با مرہٹہ صلح درمیان آید باین طور کہ از محصول سکے سے صد نہ روپیۂ بصیغۂ دیس مکھی حصۂ مرہٹہ مقرر باشد و آنہا مطیع فرمان پادشاہے بودہ تجاوز از حکم نہ نمایند و احسن خان بسیر ملنگ را با استناد دیس مکھی نزد مرہٹہ فرستاد کہ عہد و پیمان محکم ساختہ سرداران مرہٹہ را بملازمت پادشاہ بحضور آرد آخر رائے پادشاہ برگشت و ملنگ را کہ ہنوز استناد حوالہ غنیم نکردہ بود باز طلبید و در عہد شاہ عالم بہادر شاہ سر صد دہ روپیہ دیس مکھی از حصۂ رعایا بغنیم مقرر شد و سند پادشاہے حوالہ مرہٹہ گردید بہادر شاہ بعد فتح کام بخش در سنہ یکہزار و یکصد و بیست و یک ہجری از دکن لوای سعادت بہندوستان برافراشت و صوبہ داری دکن با میر الامرا ذوالفقار خان مرحمت شد امیر الامرا داؤد خان پنے را بہ نیابت در دکن گذاشت داؤد خان با مرہٹہ اتفاق نمودہ مقرر داشت کہ آنچہ از ملک وصول شود سہ حصۂ از سرکار پادشاہے و حصۂ چہارم از مرہٹہ باشد سوائے دہم حصۂ دیس مکھی کہ سابق از رعایا مقرر شدہ سندش را مرہٹہ از شاہ عالم بہادر شاہ در دست داشت این تقسیم نیز جاری و سارے گشت اما سند چوتھ مرہٹہ نیافتہ بود چون امیر الامرا حسین علیخان بہادر را با پادشاہ ناچاقے رویداد و فرخ سیر با غوای خانہ برانداز ان بسرداران دکن خصوص ساہو راجہ بن سنبہا در باب مخالفت امیر الامرا مکتوبے نوشت و در حضور با قطب الملک عبد اللہ خان ہر روز پرخاش تازہ بری انگیخت و قطب الملک متواتر امیر الامرا را بمدن دیلی تاکید می نوشت امیر الامرا علاج از دشمن خانہ بہ بیگانہ ساختہ در سال یک ہزار و یکصد و بیست و نہ با راجہ ساہو بوساطت محمد انور خان برہانپوری و سنگراجی ملہار صلح کرد و بشرط عدم تاخت و تاراج ملک و عدم قطع طریق و نگاہ داشتن پانزدہ ہزار سوار در رکاب ناظم دکن استناد چوتھ در صد دہ روپیہ دیس مکھی شش صوبہ دکن بمہر خود با تنخواہ کوکن وغیرہ کہ راج قدیمش نامزد حوالہ نمود و بالائے بن لشن نانتہ از برہمنہ کوکنی وکیل ساہو راجہ مقرر شد و در ہر پرگنہ دو عامل از جانب مرہٹہ منصوب شدند یکی مکاسدار کہ چہارم حصۂ وصول کنندۂ دیگری نائب دیس مکھی بعد انعقاد این صلح ملک دکن کہ جولت نزاع غنیم خراب بود اگرچہ روبآبادی گذاشت اما ضبط پادشاہی برخاست و این ترمیم نخوست تمکیت بہم رسانیدہ خرابیہا از اوزائیدہ و امیر الامرا بعد مصالحہ در سال ہزار و صد و سی ہجری عالم علیخان برادر زادۂ خود را در دکن نائب گذاشتہ با فوج سنگین قریب سی چہل ہزار سوار ملازم سرکار و فوج مرہٹہ بسرداری بالاجی بن لشن نانتہ عازم دار الخلافہ شد و لیکن عزل فرخ سیر و اجلاس رفیع الدرجات در سال سی و یکم از مائۂ دوازدہم پایۂ سنگر اے ملہار بلند ساختہ و صاحب اختیار دکن گردانید و او را باتفاق بالاجے لشن نانتہ نزد عالم علیخان فرستاد و این ہر دو بدکن آمدہ تسلط تمام بنوعے بہم رسانیدند کہ از عالم علی خان نامے بیش نبود بعد عالم علیخان و انقضاے عمر و دولت سادات بارہہ بالاجی لشن نانتہ

نیز درگذشت و پسر او باجی راؤ قائم مقام پدر و مدار المهام سرکار ساهو راجه گردید در سال سی و هفتم از مائة دوازدهم که محمد شاه بادشاه صوبه داری مالوه بگردهر بهادر ناگر داد و او آمده دخیل گردید در سال سی و نهم از مائة دوازدهم هولکر علمدار از قوم شبان که منجمله سرداران رفقای باجی راؤ بود از دکهن بمالوه رفته باگردهر بهادر جنگید چون گردهر بهادر دیگی از اولادش که بجای او نشسته حراست شهر او همین مے نمود در جنگ علمدار کشته شد صوبهٔ مالوه لکد کوب تاخت و تاراج مرهٹه بود سال چهل و سوم از مائة دوازدهم محمد خان بنگش صوبه دار مالوه گردیده باجین رسید اما بسبب غنیم که همیشه بتاخت و تاراج اجین و اطراف می پرداخت نقش بنگش در سعد نشست و سال چهل و پنجم صوبه داری مذکور براجه جے سنگه صاحب رصد مقرر گشت او بنا بر خصومیت کیش پیشوا در تقویت و تربیت باجی راؤ کوشیدن گرفت و گجرات که بعد تفویض سربلند خان براجه اجیت سنگه با مشورت مقرر شده بود مرهٹه بتحریک حامد خان دصوبهٔ مذکور همراه یافته شورشے بے انگیخت باجی راؤ ضعف سلطنت و ضعف عقل ارکان حضور دریافته و اسباب اقتدار خود بعد تسلط بر سریر دصوبه نهیا دیده قدم جرأت پیش گذاشت مظفر خان برادر صمصام الدوله بهم او مامور شده بملک مالوه در آمد تا سرونج رسیده طالب نبرد مرهٹه گردید باجے راؤ ترک مقابله اصلح دیده بدکهن برگشت و مظفر خان جنگ ناکرده مظفر و منصور بدار الخلافة عطف عنان نمود در سال چهل و هفتم از مائة دوازدهم باز باجی راؤ اراده هند ستان نمود و اعتماد الدوله قمر الدین خان وزیر الممالک صمصام الدوله خان دوران به تنبیه او مامور شدند و هر دو گروه تبفاوت سے چهل کروه بطرف مالوه خرامید باجے راؤ هم دو فوج کرده فوجے را بسرداری پیلاجے جادو بمقابله وزیر فرستاد و فوجے را بسر کردگے هولکر علمدار بمقابلهٔ امیر الامرا تعیین نمود پیلاجی با وزیر سه چار بار جنگیده هر بار مغلوب شد امیر مراعلی الرغم وزیر طرح صلح انداخت و مصالحه نموده باتفاق وزیر بدار الخلافه برگشت و در سال چهل و هشتم از مائة دوازدهم امیر الامرا بستدعای سنگه سوائی پادشاه را راضے ساخت صوبه داری گجرات و مالوه بباجی راؤ دهانید و سال چهل و نهم باجے راؤ با فوج عظیم از دکهن بمالوه رسیده رائق و فائق صوبه مذکوره گردید و بعد دلجمعی ازان مکان بسر راجه بهدا ور رفته و موضع اجیر و از الاقامة راجه مذکور را محصور نموده مفتوح ساخت راجه خود را بالکل صعب المسالک کشیده باجی راؤ بهدا و تاراج ملک بهدا و خواست که بارتبید که عبارت از ملک مابین گنگا و جمنا است در آید پیلاجے جادو را مقرر کرد که از دریای جمن گذشته بابرهان الملک که دران وقت از صوبه خود حرکت کرده نزدیک اکبر آباد رسیده بود در آویزد پیلاجے جمعیت نموده با برهان الملک مقابل شد برهان الملک غالب آمده جمع کثیرے را مقتول و مجروح ساخت پیلاجے باضطراب گریخته از آب جمن گذشت و هزار خرابے خود را بپیش باجے راؤ رسانید اما فوج او اکثر دران آب بکام نهنگ اجل رفتند و قریب یک هزار و پانصد کس باسیرے در آمدند برهان الملک هر کدام را یک یک چادر دو دو روپیه داده مرخص کرد باجی راؤ خفت عظیم شنیده رو بشاه جهان آباد آورد و افواج پادشاهے انچه در حضور بود بیرون شهر برآمده بحفاظت شاه جهان آباد و دهلی پرداخت و باجے راؤ اطراف شهر را تاخته شورشے در جوارش داشت تا انکه اعتماد الدوله و صمصام الدوله و برهان الملک و غضنفر جنگ بنگش که بمدافعهٔ او مامور گشته سے چهل کروه دورتر از شهر بودند در رسیده باجی راؤ هر فه در جنگ ندیده از راه اکبر آباد بمالوه برگشت و این سوانح در دفتر دوم مفصل شده چون آصف جاه در سال پنجاه و سیم از مائة دوازدهم بحضور آمد و صوبه داری مالوه بتغیرے باجی راؤ مفوض شد آصف جاه عازم مالوه گردید باجے راؤ هم از دکهن باستقبال او شتافته در سواد بوپال آوینز شماروی داد و درین ضمن خبر آمد آمد نادر شاه حائق تنبیه باجی راؤ گشت و آصف جاه بحضور آمد دران زمان که آصف جاه در سوله بوپال بلباجی راؤ در ستیز و آویز بود گهوجے بهوسله مکاسد اصوبه برار

کہ از نے اعمام ساہو راجہ بود شجاعت خان الہ آبادے را کہ از جانب آصف جاہ نائب نظامت صوبۂ برار بود در ماہ رمضان سال مذکور جنگیدہ شکست و چون دہن عظیم از ورود نادر شاہ بسلطنت ہندوستان رسید چنانچہ ذکرش در دفتر دوم گذشت بادشاہے راؤ جاگیرات منصب داران دکن را کہ از طرف پادشاہ و آصف جاہ داشتند ضبط نمود بعد ازان کہ نادر شاہ مطمئن عنان بایران نمود نظام الملک ناصر جنگ خلف آصف جاہ کہ ذکرش ارقام یافت سفیرے نزد باجے راؤ فرستادہ پیغاماے وعید فرستاد باجے راؤ دست از قرق و ضبط جاگیرات بر داشتہ در سال پنجاہ و دوم از مائۃ دوازدہم پنجاہ ہزار سوار جرار فراہم نمودہ قاصد آن شد کہ ناصر جنگ را از میان بردارد و باین ارادۂ فاسدہ با دو لک آدم رسیدہ در سواد جنوبے بلدۂ مذکورہ نزول نمود ناصر جنگ با دہ ہزار سوار کہ در شہر ہمراہ داشت برآمدہ قاعدتاً راج پونہ گردید و باجے راؤ را زدہ زدہ در پاے گنگ دکن را عبور نمود از بیست و ہفتم شوال تا قریب عید الضحیٰ غبار ہیجا نا کردہ اثیر ہیجان داشت چون ناصر جنگ با وجود قلت فوج بسیار غلبہ نمود باجے راؤ صرفہ خود در صلح دید و طالب ملاقات ناصر جنگ گردیدہ بخضوعش آمد ناصر جنگ سرکار کرکون و سرکار بند یہ بجاگیرش داوہ نوازش فرمود باجے راؤ بعد مصالحہ بہ مالوہ رفت و کنار نربدا را سیدہ دوازدہم صفر سال پنجاہ و سوم از مائۃ دوازدہم در گذشت و پسرش بالاجے راؤ بجاے او قیام نمود و در ہمین سال آصف جاہ از حضور مرخص گشتہ سلخ شعبان داخل برہان پور گردید و بالاجے کہ از دکن بمالوہ رفت در برہان پور شرف کورنش آصف جاہ ادراک نمودہ بہ مالوہ مرخص شد و بعد معاودت آصفجاہ بدکن تا رحلت او کہ ہشت سال بود غنیم چند مرتبہ شوخے کرد و تنبیہ یافتہ بہ صلح انجامید و در عہد ناصر جنگ با ساہو راجہ قواعد صلح تاسیس یافت تا کشتہ شدن ناصر جنگ کہ دو نیم سال و کسرے بود صلح مذکور بحال و برقرار ماند بعد کشتہ شدن ناصر جنگ و فوت ساہو راجہ کہ در سال شصت و سوم از مائۃ دوازدہم اتفاق افتاد کار بالاجے اعتلا پذیرفت و سدا شیو راؤ عرف بھاؤ برادر عم زادۂ بالاجے کہ سخت مدبر محنت کش بود مدار المہام شد تا عین حیات ساہو راجہ بر ہمنان کوکن از دو مان بھوسلہ سابے برسے داشتند بعد درون ساہو بالاجے راؤ خلیع الغدار گشتہ کسے را از قوم بھوسلہ بجاے ساہو راجہ بر مسند راج نہ نشانید و زمام مہام ملکی و مالی را یکقلم در قبضۂ اقتدار خود آورد و سرداران قدیم مرہٹہ را منقاد و بلکہ معطل گردانید و تسلط و سطوتیکہ براہمہ کوکنے را بود فوت ساہو راجہ و ناصر جنگ در ہندوستان و دکن میسر آمد در صفحات سابقہ نگارش یافت مجملے از مناقب فرقۂ مرہٹہ عموماً و براہمہ کوکن خصوصاً چنانچہ سمر غلام علے آزاد بلگرامے کہ عمر خود در دکن گزرانیدہ مرجع انواع خلائق بود از حقائق دکن سن و عن آگاہے دارد در تذکرہ خود آن قدر کہ ایراد نمودہ بنا بر اطلاع و انشراح طالبان اخبار نگاشتہ خامۂ وقائع نگارے شود سخنے نماند اگر فریقین مذکور تین ثبتے دارند کہ ہر جا دست سے یا بند وجوہ معاش جمیع خلق خدا بند کردہ بطرف خود سے کشند و زمیندارے و تعلقے و عمل پٹواری گرے ہم باقدمین نگذاشتہ اساس دارثان کارہاے مذکورہ را از بیخ برکندہ بنیاد دخل و تصرف خود قایم سے کنند و میخواہند مالک تمام روے زمین شوند رزاق مطلق تعالے شانہ کہ روزے رسان ہند و مسلمان است برآت رزق اصناف خلائق بر ہمین زمین نوشتہ تمام این مملکت بر یک قوم چہ طور مسلم تواند ماند نظافت طبع و لطافت ذائقہ فرقۂ مذکورہ بجاے کہ بالاجے راؤ با آن اقتدار کہ سلطنت ہندو دکن بدست آوردہ بود نان باجرہ سے خورد و نان گندم خوش نداشت باد بجان خام و انبۂ خام و کرسنۂ سبز خام بر غبت تمام خوردہ بطفیل از آثار نان خورش سے ساخت حال عوام آن طائفہ بریں قیاس باید نمود چون اصل پیشۂ براہمہ گاے است و در کیش ہندوان مقرر شدہ کہ صدقات را براہمہ باید داد طبایع آن قوم نسلاً بعد نسل بریوزہ گرے معتاد شدہ و طماعے و این الغرضے لازم ماہیت برسنے گردیدہ بنا بریں با وجود

حصول مرتبۂ سلطنت و امارت شیوۂ گدائے از طینت آنہا بدر نمی رود و ہر تمناجے کہ بحجام و متصدیان براہمۂ مذکور رجوع کنند نظر آنہا
ہمین کہ برای ماچہ آورده و ہرچہ برسر دربرا و یا بند کشیده گرفته برآمد کار او را حوالہ بعالم بالا میکنند نعم ماقیل بیت بدست خلق عالم
کاسۂ وریوزه سے بنیم پر گدا چون پادشہ گردد گدا سازد جہانے راہ و سبب عدم ملائمت طبع و حسن خلق کہ اصلاً گر طبیعت آنہا نگردیده
ہمانا آنست کہ مدار غذائے آنہا خواہ غنی باشد و خواہ فقیر بر دال تور است و باین دال عملی از روغن کہ آزار رہندے گمان گویند نکنند
واز خاج نیز روغن بکار نمی برند کہ بیوستش راہ اصلاح نماید و احیاناً اگر کسے بخورد اقل قلیل بمرتبہ ایست کہ گویا بخورده مرچ سرخ
وحلیت وزرد چوبہ ہم در ماکولات شان بسیار استعمال میشود و مرچ سرخ سوای اچہ در نخچن داخل نموده اند ہنگام خوردن با طعام نیز افزاید
میخورند لفظہ اینہا پشت برپشت از ماکولات مذکور مرکب میشود و ہمین جہت امراض آنہا اغلب اوقات صفراوی یا بنا بر احتراق مواد
سوداوے است و اطبائے ہند موافق قاعدۂ خود کہ معالجۂ مثل میکنند ادویۂ حارہ بخورد شان میدہند لہذا مزاج آنہا حاریابس واقع
حق علیم است و کفی بہ شہیداً کہ اینہمہ امور مطابق واقع قلم آمده قصب و تصنع اصلاً در نمی آرد و از مختصات قدیم است کہ در روغا تر داشتہ و
خود سنین ہجری بزبان عربی و خط مرہٹی مینویسند انتہے کلامہ ؛

ذکر تتمۂ احوال شاہ عالم پادشاہ و شجاع الدولہ وزیر و نجیب الدولہ امیر الامرا و مجملاً سوانحیکہ در الہ آباد و اوده و شاہجہان آباد رویداد

شجاع الدولہ مع پادشاہ در صوبہ الہ آباد بعد فتح قلعۂ جہانسے و انتزاع آنجا از دست گماشتگان مرہٹہ در فکر بندوبست
بندیل کھنڈ اشتغال داشت تا آنکہ در سال ہفتاد و ہفتم از مائۃ و دوازدہم ہجرے میر محمد قاسم خان عامے جاء از فرقۂ انگلیشہ
شکست یافتہ توسل بدامن دولت وزیر و پادشاہ جست و در صوبہ الہ آباد رسیده با شجاع الدولہ ملاقات نمود چون شجاع الدولہ
دایرۂ بندوبست بندیل کھنڈ داشت عامے جاء خود بطرف بندیل کھنڈ رفتہ بوساطت میرزا نجف خان کہ از عامے جاء در سفر
شکست از کرم نامہ رخصت شده رفاقت را جہ بوندیلہ برگزیده بود معاملہ را انفصال داد و شجاع الدولہ مع پادشاہ عزیمت
ارادۂ ممالک شرقیہ نموده بجنگ انگلیشیان آمد و آخر مغلوب گشتہ مصالحہ نمود و صوبۂ اوده بشجاع الدولہ والہ آباد بپادشاہ
اختصاص یافت چنانچہ ذکرش در دفتر دوم مفصل گشت بعد ازین مصالحہ شجاع الدولہ بانتظام صوبہ خود و پادشاہ
برتق و فتق صوبہ الہ آباد اشتغال ورزید یکے از سرداران انگلش واسطۂ جواب و سوال فیما بین جماعۂ خود و شجاع الدولہ
و حضورش سے ماند و مورد انواع عواطف سے شد و فوج انگلیشے مع سردار عمده مثل جرنل وکرنل پیش پادشاہ حاضر
و در امور مرجوعۂ معین و یاورش سے بود میرزا نجف خان چنانچہ در صفحات دفتر دوم ارتسام یافت رفاقت انگلیشیان
ہنگام جنگہا یکہ با شجاع الدولہ در ملک اوسے نمود نہ اختیار کرده بود بناءً علے ہذا امور و عنایت انگلیشیہ گردیده لک روپیہ
سالیانہ برائے او مقرر شد و در حوالۂ بنگالہ کہ انگلیشیان مالگزارے بہیت و چار لک روپیہ برائے پادشاہ قبول نموده
بود نہ مجرا گرفتہ بخان مرقوم سے رسانیدند و او در رفاقت پادشاہ بوده بود بزمانے بسیر حکومت کوڑہ یافت و بفوجداری
وانتظام آنجا اشتغال داشت و منیر الدولہ بنام خدمت خانسامانے سرکار پادشاہ مدار المہام خانہ او و سرکردہ
رفقایش بنوعے شد کہ مرجع جمیع ملازمان شاہے و مختار حل و عقد امور و بجائے و برطرفے کل نوکران سرکار سلطانے
و واسطہ جواب و سوال پادشاہ با انگلیشیان بود و در اسفار سفارت کلکتہ گاہے کہ ابتدائے یافت سفیے

و مستقلان ملازم پادشاہ مثل حسام الدین خان و راجہ رام نامتہ و میادر علے خان کلے بنا بر مناسبت طبیعت کہ با پادشاہ داشتند بعرضہ سے آمدند خصوص حسام الدین خان کہ زنگہ ہائے نوخاستہ را برقص و خوانندگے تربیت کردہ بخدمت پادشاہ سے فرستاد و وسیلۂ تقرب و نفوذ و جرخود آنہا را مقرر کردہ بود اختصاص بسیار و انتفاع وافر حاصل سے نمود معتمد السلطنۃ سے گوید وائے بر ز مانیکہ عمدہ ارکان سلطنت و مرجع اعیان مملکت چنین چیز ہای ناچیز باشند شجاع الدولہ میرزا سعادت علے پسر خود را بنیابت وزارت و بعض ملازمان را بہ نیابت میر آتشے و خدمات دیگر در حضور پادشاہ گذاشتہ گاہے بضرورت خود ہم حاضرے شد

ذکر احوال نجیب الدولہ بر سبیل اجمال

نجیب الدولہ بنام منصب امیر الامرائے در شاہ جہان آباد مسلط بودہ میرزا جوان بخت پسر کلان شاہ عالم را کہ نام وے عمدے براو بود جانشین پدر بش در دار الخلافہ گردانیدہ رتق و فتق مہمات انجاے نمود و در میان افاغنہ روہیلہ خاے از آدمیت و شعور نبود و نے البتہ لیاقت سروری و سپہداری باہم جمع داشت و علم شجاعت نیز برے افراشت سورجمل جاٹ کہ چشم و چراغ دودمان و در زمرۂ راجہ ہاے قوم جاٹ از ابتدا تا این زمان بہوشیاری و اقتدار و سلیقۂ اسپہبدی وصف آرائے و مملکت ستانے و کارداني بجمل و مرتبۂ او کسے نرسیدہ و دران فرقۂ مثل او پیدا نگردیدہ چہار قلعہ مستحکم بمتانت و رصانت تیار کرد و کہ تسخیر آن مقتدران ہند را متعذر سے نمود و نے الحقیقت ہمچنان بود و خائر و اسباب چنان آمادہ داشت کہ سالہا حاجت بخارج نبود اگر تفصیل متانت و استحکام و اسباب آن کردہ آید سخن بطول انجامد ملخص آنکہ دران زمان غیر از قلاع معروفۂ ہند ہیچ قلعۂ پر تشیید قلعہ ہاے او و سورے اسبابش نشان ندادہ اند دو و ازدہ ہزار اسپ خاصۂ در اصطبل و سوارانش ملازم داشت و آنہا را برق انداز ے بر اسپ و کسہاے سپاہگرے چنان آموختہ کہ مافوقش در ہند متصور نبود و ہمہ سست و شق ہر روزہ چنان مؤدب و ماہر گردانید کہ در حروب افواج ہند را مقابلہ با فوج او و غالب آمدن برآنہا از جملۂ ممتنعات پورو گمان نے رفت کہ کسے از غلاے این مملکت بر سورجمل غالب آمدہ او را بقتل خواہد کشت کہ در مرہٹہ باداو تخیت و افواج ابداے ہم در مملکتش در آمدہ باستقلال و فطانت درون قلعہ ہاے خود نشستہ پایدار یہا نمود و محفوظ ماند و در جنگہاے افاغنہ کہ با صفدر جنگ اتفاق افتاد حیار تہا نمودہ بر افواج افغان غالب آمد و مثل صفدر جنگ و زیر مقتدر استمداد از نمود و اداعانت فرمود چون زمیندارے و ملک محروسۂ او نہایت اتصال بشاہ جہان آباد داشت و ہمیشہ ہمت بر تسخیر زمیندارے و ملک دیگران سے گماشت نجیب الدولہ را با او کنج و کاود ہر دو از ہمدگر خبردار و در فکر غلبہ بر یکدیگرے گذرانیدند بلکہ نجیب الدولہ از و اندیشہا داشتہ در دل حسابہا پرسے داشت و نے الحقیقہ در اعاظم ہند کہ معاصرین او بودہ اند کسے را لیاقت و استعداد آن نبود کہ جنگ او را متحمد تواند گشت چنانچہ از حروبے کہ او را باذوالفقار جنگ و با عماد الملک بعد مصالحہ با صفدر جنگ روی داد و مشاجراتے کہ با مرہٹہ و افواج ابدالی اتفاق افتاد و حسن جلادت و تردداتی کہ تقریب اعانت و نصرتہاے صفدر جنگ در حروب افاغنہ بنگش وغیرہ بعمل آورد ظاہر و آشکار است لیکن چون پیمانۂ عمرش لبریز گردید و اجل موعود بہ پایان رسید در جنگ سملے با آنہمہ استعداد و خرم و احتیاط گرفتار گشت؎

بیداے ناپیداے عدم گشت؎

ذکر مقتول شدن راجه سورجمل جاٹ بدست سید محمد خان برادر زاده بهادر خان بلوچ درمیان مابین شاهجهان آباد و فرخ نگر

چون کشیر از فرقه بلوچان در فرخ نگر از سالف زمان سکونت داشتند در عهد محمد شاه مغفرت پناه یکے ازان جماعه کامگار خان نام برتهونی نخبت بیدار اقتدار سپهر سایه اغلب اوقات فوجداری کردوگاه گاه حکومت پانے پت وحصار وغیره باختیار او بود محال چمار را که ملوا زسرکشان ومتمردان بود وعمل کسر کے وراجناور ست سے نشست سمرو مصفا نخود ومورد هر بانے ارکان حضور وگویا همیشه بکار آن جا مورے بود بهادر خان که یکے از ملازمان او بود در زمان حیاتش عروجے نموده فوجدارے سهارنپور بوے یافت ودر جنگ صفدر جنگ با احمد شاه عماد الملک اورا بدو خود طلبیده محبتش با عماد الملک درگرفت وبمرتبهٔ امارت مترقے گشته هفت هزارے وصاحب مایه ومراتب گردید بعد عماد الملک با نجیب الدوله هم ساخته اوقات سے گذرانیده وبه دوازده گروهے شاه جهان آباد قلعه وآبادے بنام خود طرح انداخته محل اقامت خود واتباع گرداینده آن مکان به بهادرگڈه مشهور ومعروف گشت چون کامگار خان مرده میان اولاد واتباع او منازعات روے داد سورجمل جاٹ قابو یافته بلوچان راتعور وتخم دل ساخت در واڑے وفرخ نگر راسپرده قابض ومتصرف گشت در عهد نجیب الدوله خواست که بهادرگڈه راهم تبض وتصرف خود آورد وبهادر خان از نجیب الدوله استمانت نموده سنمان غیرت افزادین خصوص به نجیب الدوله بیارگفت چون از نجیب الدوله اعانتے بمل نیامد سورجمل جاٹ ازاغماض نجیب الدوله وراعانت بلوچان استیلاے خوف خود بر نجیب الدوله دریافته درخواست فوجدارے کروکر وغیره از نجیب الدوله نمود نجیب الدوله یعقوب علے خان ماکر برادر وزیر ابداے بعض اوقات ناظم شاهجهان آباد سے بود نزد سورجمل جاٹ فرستاده خواست بلطف ومدارا مصالحه نماید وفتنه رابیدار نسازد یعقوب علی خان باتفاق راجه دلیر سنگھ کهترے نزد سورجمل رفته سخنان آشتے مذکور ساخته ویعقوب علے خان جوڑهٔ چینیٹ ملتان برنگ زرده گل زرنج برنگ سونی بران بلور پرّه مرصع مروارید پسند نموده همان وقت فرمود که براے اوجامه ودخته آرند وپنجا مهانا تمام ماند یعقوب علی خان برخاست اما گفت که مذاکر صاحب جلدے وجهالت نباید فرمود نبده فردا بازخواهد آمد سورجمل از فرط غرور جواب داد که اگر پیغام مصالحه منظور باشد هرگز نباید آمد یعقوب علے خان مع کرم الله خدمتگار که نجیب الدوله او را معتمد دانسته همراه فرستاده بود برگشته آمد یعقوب علے خان احوال باز هیچ گونے که بیچ فساد نباشد گفتن آغاز نمود کرم الله عرض کرد که اصل آنست اگر غیرت باشد چاره غیر از جنگ نیست نجیب الدوله تبسم گشته گفت انشاء الله تعالے با این کافر جاوے کنم وپسران خود افضل خان وسلطان خان وضابطه خان را گفت که فردا تیار شده از راج گهاٹ عبور دریاے جمنا نمایند ودیگر روساے افواج خود مثل سعادت خان آفریدے وصادق محمد خان ودان خان ومحمد خان بنگش وغیرهم را تاکید نمود که فردا عبور جمنا نموده با این کافر ضرور باید جنگید صبح تا فوج عبور نمود سورجمل جاٹ هم افواج خود را بعبور دریاے مذکور مامور نموده بر دریاچه هنیڈن مورچال جنگ بست نجیب الدوله کنج شاهدره را برپشت گذاشته صباے جنگ شد افضل خان را مقدمة الجیش گردانیده چون جنگ شروع شد سورجمل مضابطه دیرینه خود ده هزار سوار تربیت کرده خود را کاسپان شان از سرکار او بود همراه برده درجاے مناسب استاده ساخت وخود براے اندیشه آنکه از کدام طرف آمدادا بر سر نجیب الدوله گمارد با مدد دے از مقربان که ازان جمله کلیم الله خان پسر یحیے خان میر منشے هم بود آمده مابین فوج هراول ونجیب الدوله استاده همان وقت افضل خان هراول نجیب الدوله از دست نظام رام وغیره سرداران سورجمل جاٹ که هراول بود شکست خورده روبفرار نهاد چون فراریان از پیش روے سورجمل سے گذشتند کلیم الله خان هم

میرزا سیف اللہ عرض نمودند کہ ٹھاکر صاحب دریں جا با معدودے از رفقا استادن مناسب نیست التفاتے نکرد بعد ساعتے مکرر عرض نمودند باز جوابے نداده فرمود کہ اسپ خاصۂ سوارے دیگر بیارند چون آوردند سوار شده استاد سید محمد خان بلوچ معروف بسید و با چہل پنجاہ سوار از فوج ہراول نجیب الدولہ گریزان شده بطرف نجیب الدولہ میرفت شخصے از ہمراہیان او سورجمل را شناخته گفت خان صاحب کجاے رویدہ ٹھاکر سورجمل تنہا در میدان استاده است چنین وقت باز بدست نخواہد آمد سید و مع رفقا بر سورجمل تاخت یکے از ہمراہیان او شمشیرے بر سورجمل زد دست راست او کہ دران زخم نا سور ہم بود مقطوع گشته در میدان افتاد دیگران ہجوم آورده اوراح میرزا سیف اللہ در اجہ ارسنگ از تیغ گذرانیده دست مقطوع او را نشان بر داشته نزد نجیب الدولہ آوردند و دیگر ہمراہیان سورجمل گریخته بلشکرش پیوستند اگرچہ بر نجیب الدولہ تا دو روز کشته شدن سورجمل تحقق نشد اما ہمراہیان او معلوم نموده بجا ہاے خود باستقلال برگشتند و جنگ موقوف شد چون یعقوب علے خان روز دوم بلاقات نجیب الدولہ آمد دست نا سور دارا و راح آستین جامہ چینیٹ دادۂ خود شناخت و کشته شدن او تحقق یافت ہمیشہ رویۂ او در جنگہا چنین بود کہ نہایت احتیاط در حراست خود و افواج خود را از مہالک دور میداشت و مبالغۂ در غلبہ خود تبدیر سے نمود این بار کرارادۂ ازلی باز او متعلق شده بود سر رشتۂ خرم و خودداری از کف داده بیباک دران مقام ہولناک استاد و خرم و پاس دار نیاسود سے نداد و فتح خلافت قیاس نجیب الدولہ را میسر آمد ؛

ذکر متمکن شدن جواہر مل پسر سورجمل جاٹ بجاے پدر و بزودی در گذشتن ازین سرای دودر

جواہر مل کہ اکبر دار شداد اولاد سورجمل بود قائم مقام پدر گشته سست می غرور گردیده درین مدت عنان داری و حفظ مراتب مقدار شرش نماند پاس جادۂ ہوشیارے و مرتبہ دانی و قدر وقت شناسے کہ مسلک پدرش بود برین گذاشته بوساطت و کلای کاردان مرہٹہ را طلبیده با خود رفیق گردانید و محاصرۂ قلعۂ شاہجہان آباد و نمود و نجیب الدولہ و چہل و پنجاہ روز جنگیده آخر بوساطت راجہ دیسنگہ با ملہار راؤ مرہٹہ ساخته بصلح انفصال داد و با نجیب الدولہ و جواہر مل در میدان خضر آباد ملاقات شده آتش فتنہ فرو نشست بعد ازان سمرو فرنگے را کہ رفیق نمک بحرام عالی جاہ ساخته و پرداخته او بود و با شجاع الدولہ ساخته آقاے خود را بدست شجاع الدولہ سپرد و خانمان او را برباد داد و آخر با شجاع الدولہ ہم نزدو غا باخت و مع ہزاران بندوق چقماقے و توپ و اسباب حروب کہ مملوک عالے جاہ بود بدر رفته خود سے گردید رفیق خود گردانیده خود را صاحب فوج و خزاین دیده از تنگ ظرفے قاصد جنگ با اتحاد مہاراجۂ دیسراج راجہ جے سنگ سوائے شد و افواج بے شمار با خود ہمراہ آورده بر سر جے نگر رفت و در سزاے عبارت بیجا ذریاده رویا با وجود توپخانہ فرنگے کہ با سمر و بود و فوج ماہر تیار آراسته پدرش ہمراہ داشت شکست فاحش از راجپوتان خورده خائب و خاسر برگشت و در زمان اقتدار و حیات مستعجلہ خود مردم بنیادے را از رفقا و اتباع پدر بکشت و صد انام چو بدار را بر جمیع سرداران خود مسلط ساخته ہمہ را از خود ناخوش داشت چون مردم از دست او بجان آمده بودند یکے را برائے کشتن او برانگیختند و بعد اندک زمانے از جانشینے پدر بد عاقبت گشته شد بعد از و رتن سنگہ یکے از برادرانش نجل اولاد سورجمل بجاے او متمکن گردید چون عنین بود آرزوے ورائے رجولیت و اشت بیراگ یا اتیتے بہانہ و واحاضر آمده بدروغ گوئے زرے ازاد و خورد ہنگام کشف راز ستگارے خود در قتلش دید بہانۂ تیارے و داخلوت نموده رتن سنگہ را در تنہائے بد عاقبتہ خواست کہ بدر رود و در بدر رفتن گشته گردید بعد از و برادر او نول سنگہ بر مسند راج نشست و در قلعۂ دیگر رنجیت برادر چہارم باعانت بعض زوجات سورج مل ہنسیا نام کہ خزاین دافرے را متصرف بود

منسلک خود سرے پیمود و عدم انتظام در راج و اختلاف در آرا پدید آمده وقر و قعے که سور جمل داشت و نام نشان او و صیت اقتدارش رو بانحطاط نهاد و نجیب الدوله تا سامان اقتدار خروج نموده چند روز فرمان روای شاهجهان آباد گشت هر چند در قوم زیدیله است که اخص قوم افاغنه اند باز هم سعادت کیش و خیر اندیش خلق بود اما همراهیانش خلق اکثرے بلکه همه هاروهیله و افغان بوده اند از خباثت طینت که لازمهٔ ماهیت افغانیست مگر بندرت در فردے از افراد آنها حسن نیت و پاکے طینت اگر باشد باشد خلق خدا را کرسکنه شاه جهان آباد و اکثر امرا و اعیان و نجیبا بوده اند ذره ئے رسانیده ندکر فوتش تصور نتوان نمود و هر نوع ستم و تعدے بلکه اختراعات دران کرده بر مردم آنجا نصل آورد و گذشت اچه گذشت تا آنکه نجیب الدوله هم ابد اندک فاصله از کشته شدن سور جمل بیمار شده هوای شاهجهان آباد را با مزاج خود ناسازیافته بطرف نجیب گڈه و خیره رفته سکونت در زیده و بعد مدتے ممتد بیمار بوده آخر الامر باجل طبیعی سلک ناگزیر مرگ پیموده و پسر کلانش ضابطه خان بجاے پدر برده اداره امارت جلوس نموده مانند پدر از اکثر صفات حمیده بهره وافر دارد و مدتے بسیر که در شاه جهان آباد و نواح آن حکم رانی کرد خلق آنجا را از خود خوشنود داشت بهمت بر تنبیه و تادیب روهیله بازیاده از حد لازم قدم گذاشت و راه اندازان براندازان برادران را باهم کرجنگانیدند آخر برادران غالب آمده دل جوئی آنها نموده و هر یکے را جائی داده خوشنود نیداشت تا فتنهٔ مرهٹه مبتلا گردید و ذکرش آید ؛

ذکر رفتن شاه عالم پادشاه ازاله آباد بشاه جهان آباد و بعض سوانحیکه در انجا روے داد

شاه عالم پادشاه که از بسکے عقل و بینے فطرت همیشه محکوم یکے از ملازمان و تحت فرمان او بے باشد در اله آباد تاج راے منیر الدوله و فرمان بردار سرداران انگلیشے گردید اگرچه این تبعیت و فرمان برے از سفاهت و سستے رائے خودش بود اما آخر ها دلتنگ گردید و چون آرزومند نزول در قلعهٔ شاه جهان آباد و خود را در سرایهٔ شاهے بمردم آنجا نمودن مے بود بعهده داران نجیب الدوله ارادهٔ رفتن آن طرف تصمیم داده در فکر بهمرسانیدن اعوان و انصار که دران دیار بقوت و نصرت آنها قادر باشد افتاد و طایفه رفاه و اقتدار از باقے ماندگان مردم دلالے پیشه که در شاه جهان آباد از تسلط افاغنه و عدم مداخلت خود در سرکار آنها دلتنگ و آرزومند ورود چنین پادشاه ابله بوده اند در ترغیب و تحسین این اراده کوشیده مرهٹه را لائق اینکار شمرده و سیف الدین محمد خان برادر عاقبت محمود خان کشمیرے سفارت روساے دکن و دلالت در نهمانی مرهٹه بر فاقت و اعانت پادشاه و استحکام عهود و مواثیق درین خصوص ستوگر دیده مقصد شناقت و بعد چندے عرائض آنها متضمن قول مسؤلات که اعظم ممتنعات شان بود خاطر خواه پادشاه آورد و شاه عالم در نهضت بے تاب گشته اظهار ارادهٔ خود نمود منیر الدوله و انگلیشیان و شجاع الدوله اشاعهٔ مخالفت درین خصوص قبل آورده قبائح این حرکت را بوجوه گشته ظاهر کردند بادشاه مطلقاً قبول نفرموده جزم و رسوخ خود درین عزم بالکل سبا لغه ظاهر ساخت و هرگز راضے باقامت اله آباد نشده انگلیشیان ناچار گشته رخصت دادند منیر الدوله رفتن با پادشاه مناسب ندانسته توسل بازیال دولت انگلیشیه جست و از طرف انگلیشه متهد معاملهٔ صوبهٔ اله آباد و کوره گردیده چه جاگیرات لکهه روپیه از سرکار انگلیشیان بنام او مقرر گشته پرگنه بهیم پور شاه جهان پور و چند لکهه دام در پرگنه اردل مضافات صوبهٔ بهار در تنخواه یافته بحمایت آنها نازندگے نمود بعد یک سال ازین معامله یا دو سال گورنر جنرل عماد الدوله مسٹر هشتنگ سبا در جلادت جنگ براے ملاقات شجاع الدوله بنبارس رفت و در آنجا همه کس جمع آمده منیر الدوله هم آمده بملاقات گورنر سبا در بهره اندوز گشت و شجاع الدوله معاملهٔ اله آباد و کوره را از گورنر پذیرفته خود گرفت منیر الدوله مقبول گشته زمانے تهد دام دام بیابت رسانیده و در همان آوان بیمار شده رهگراے عقبے گردید نعش او را در عظیم آباد

آورده متصل بحویلے ساخته اسدالله خان کز زر خریده منیر الدوله وبحضه کریم قلی خان پسرش آمده در مقبره که برائے خود ساخته بود مدفون گردید اللهم اغفر له وارحمه میرزا نجف خان همراهے پادشاه برگزیده شجاع الدوله چند منزل مشایعت نموده در فسخ عزیمت پادشاه ساعتے بود لیکن فائده نکرد درین ضمن احسان نگیش برادر قائم خان حاکم فرخ آباد که نهایت نیاز بضبط اختیار نموده معارف لابدیات اکثر امرا و امیرزادگان شاه جهان آباد را متعهد گشته مشاهره و سالیانه هائے مناسب سے رسانیدونیز تعظیم پرورے بآئین شایسته سے نمود واز حق را لبیک اجابت گفته ازجهان بے بقا رگذشت پادشاه درین سفر باستماع این خبر نزدیک فرخ آباد رسیده وندان طمع باموال اوبرسم دیرینه ضبطے اموال ملازمان معروف مقدر که از شیم ذمیمه سلاطین باریه است تیز نموده بر درحصار فرخ آباد بمقامات نمود آخر وجهے معتد به از مظفر جنگ پسر احمد خان بوساطت شجاع الدوله گرفته لبشاه جهان آباد رفت وشجاع الدوله مظفر جنگ را بشمول عواطف فرموده پسر خود را برسم تعزیه درخانه اش فرستاده ونزد خود طلب داشته بهر بانے سے حسب دل احوالش پرسش نموده وبعبوئیه خود مراجعت نموده بکارهاے مرجوعه پرداخت واحفاد نگیش را بشمول عواطف فرموده از جمله متوسلان ساخت ؛

ذکر ورود شاه عالم پادشاه بدارالخلافه شاهجهان آباد و آمدن جان تازه بکالبد مرهٹه وسر برداشتن او بفساد

چون شاه عالم مرهٹه را باعانت خود خواست بعضے از سرداران که بقیة السیف فوج ابدالے در ملک دکهن و مالوه بانجا نے مشغول کارسازے بودند باید تحصیل اقتدار وعزت وجاه به بهانه توسل پادشاه در تهیهٔ اسباب حروب وملک گیرے کوشیده قاصد نصفت بطرف شاه جهان آباد گردیدند ضابطه خان خلف نجیب الدوله نیابر خوف کینه دیرینه که فیمابین مرهٹه وپدرش بود مداخلت خود در شاه جهان آباد ودر ازخرم واحتیاط دیده بطرف سهارنپور بوڑیه ونجیب گڈهه وغیره که تعلقه حاصل کرده پدرش از مدتها بود اقامت نموده ودر استحکام مبانے حراست خود کوشیدن گرفت ومرهٹه در نواح شاه جهان آباد رسیده شاهزاده جوان بخت پسر شاه عالم را بطور یکه در قلعه بنام حاکم بود مسلم داشته حکومت اطراف اختیار نموده وبا ضابطه خان کاویده در ملک علاقه او دست اندازے شروع نمود وپادشاه بدارالخلافه رسیده در قلعهٔ که دولت خانهٔ پادشاهے است نزول نمود وعبدالاحد خان پسر عبدالمجید خان کشمیرے که مردمرد ومفتن وباهر یکے درزمانش ساخته لعزت وجاهے گذرانیده در عهد نجیب الدوله ضابطه خان پسرش نیز نهایت عزیز بود باستقبال پادشاه آمده مورد الطاف گشت وصحبت او باپادشاه درگرفت سیف الدین محمد خان از واسطهٔ جواب وسوال مرهٹه بود بنابر تقرب عبدالاحد خان بکام خود نرسیده محروم مانده هم درین نزدیکی زمام عبدالاحد خان قطاب محمد الدوله خان زمان فرزند خان بهادر بهرام جنگ یافته مدارالمهام خانهٔ پادشاه گردید وپادشاه داخل حرم سرائے سلطانے گشته در لهو ولعب وحرکات نغو ونامناسب انهماک ورزیده ومیرزا نجف خان بمقتضائے شجاعت رفقائے صاحب جرأت بهم رسانیده عازم عروج بمدارج علیا گشت ودر اندوختن اسباب اقتدار وفراهم آوردن یاران جان نثار اشتغال نمود مرهٹه که حسب الطلب پادشاه از خرابے وویرانے ملک ضابطه خان برگشته بشاه جهان آبادے آمد قریب رسیده درخواست مطالب زیاده از حد وتکلیف مالایطاق آغاز نهاد پادشاه درتحیر تفکر افتاده استعانت بمیرزا نجف خان برده واز فرط شجاعت دلالت تادیب وگوشمال جماعهٔ بدسگال نموده بسرانجام این مهم مامور گشت واز شهر بیرون شتافته معسکر آراست بعد تقارب فئتین باوجود قلت فوج به ستیز وآویز پرداخته هربار در کارزار غالب سے آمد؛

ذکر و اندازی امرای نفاق پیشہ فیمابین نجف خان بہادر و مرہٹہ باعوجاج مزاج و خیانت اندیشہ

منافقان حضور مثل عبد الاحد خان و حسام الدین خان و بہادر علے خان محلی ناظر چون از سطوت میرزا نجف خان بہادر بتابر شجاعش و حسن وجودے خود ایمن نبودند و ظاہر است کہ نامرد با مرد نسازد و در فکر استیصال نجف خان بہادر افتادہ قاصد مصالحہ بامرہٹہ گردیدند خصوص حسام الدین خان ہیز کہ زیادہ تر از ہمہ مقرب پادشاہ و مستکرہ و منتفر از وجود میرزا نجف خان بہادر بود پادشاہ را برین خواست آوردہ بے اطلاع خان بہادر مرقوم در کمال اخفا مصالحہ را استحکام داد و مرہٹہ ہم چون میدانست کہ ہرچہ ہست میرزا نجف خان است ہرگاہ او در میان نباشد تسلط بر پادشاہ و ارکان جہان او بآسانے میسر تواند شد بہر چہ مرضے پادشاہ و رائے ارکان نامردنادان بود بنابر مصلحت وقت تن در داده قبول نمود عمله حضور کہ بطرف بروج و بارہ حصار شہر مستعد مدافعہ بودند حسب الامر بیک ناگاہ در ہا کشادہ مرہٹہ را اندرون شہر راہ دادند و مرہٹہ داخل شاہ جہان آباد و قلعہ او اوراک شرف حضور پادشاہ نمودہ در شہر دائر و سائر شدند نجف خان بہادر با صفائے این خبر متحیر گشتہ خود ہم داخل شہر و در خانۂ خود نازل شد پادشاہ کہ محکوم و مطیع حسام الدین خان بود زریکہ در مصالحہ با مرہٹہ قرار یافتہ بود حسب المشورہ حسام الدین بمیرزا نجف خان تنخواہ کرد و مرہٹہ را فرمود کہ از خان مرقوم بگیرد و حسام الدین خان کہ نہایت کینہ با نجف خان بمقتضائے خباثت طینت خود داشت و ہم بشباہت دلالت خبیث دیگر کہ عبارت از عبد الاحد خان باشد خواست کہ بدست مرہٹہ قلع بنیاد نہال عمر و اقبال نجف خان بعمل آید و بخان عداوت افزا با مرہٹہ در بار کآن والا تبار شجاعت شعار گفتہ اظہار کرد کہ مایۂ فساد و منشائے عناد میان شما پادشاہ نجف خان بودہ و تا زندہ است خوا ہد بود مرہٹہ بترغیب و تطمیع پادشاہ و در اندازان منافق بیفاہائے وعید و تہدید بخان مرقوم فرستادہ زرہائے تنخواہ درخواست نمود آن بہادر دلیر ایثار جان بر حفظ آبرو اختیار نمودہ جوابہائے مردانہ فرستاد و تن بذلت و خوارے نداد چند روز آمد و رفت سفرا در میان ماند و میرزا نجف خان با معدودے از ہمراہیان موافق کہ زیادہ از سہ چہار صد کس با او نمانده بودند مستعد جان بازے نشست و عجز و زبونے را در دل خود راہ نداد چون سردار مرہٹہ دید کہ میرزا نجف خان شجاع بے نظیر و برائے حفظ آبروئے خود در جان باختن دلیر است بتحصیل زر یکہ بگفتہ غرض گویان از و گمان بود امکان ندارد اگر کاوشے زیادہ بعمل آید کار بمقاتلہ می انجامد و تا ہزاران کشتہ نشوند بر او دست نمی توان یافت و دانست کہ آزردن چنین کسے از اہلیت دور و اگر چشم زخمے با و در سد حیف است بنابرین پیغام ملاقات باکمال احترام داده بعد و مواثیق خاطرش را مطمئن ساخت میرزا نجف خان بہادر خود را مع رفقای دلاور مسلح و یراق آراستہ بہیئت مجموعے بمسکر مرہٹہ رفت تکوجے سردار بحضور و اطلاع تا بیرون سراپردہ ہائے خود عرصۂ لبیدے استقبال نمودہ نجف خان بہادر را دیده و بعد معانقہ با احترام تمام آورده بر مسند خود نشانیده و مراسم عذر خواہے تقدیم رسانیده اقمشۂ فاخرہ و افراس و خوانہای ملبوسات نفیسہ و جواہر گران بہا پیشکش نمودہ خوشنود برگردانید

تتمۂ احوال سراسر اختلال میر قاسم خان معروف بعالی جاہ و انتقال او از دنیا با حال تباہ

میر محمد قاسم خان در ملک افاغنہ معروف بر و ہیلہ رسیده در سایۂ عواطف آنہا آرمید و زمانے چند در انجا گذرانید اما از اوضاع زشت خود کہ بدگمانے باخلق خدا و اراوۂ ایذائے ہر کسے از رفقا داشت دوران فلاکت ہم باز نیامده بر ہمان اعمال خود

معروف چنانچہ میرزا شمس الدین ہم در گرفتاری او بر حمت خدا رفت و صندل علی خان ناظر حرم سرای خود را کہ شرط نمکخوارگی و حلال نمکی بہ تقدیم رسانیدہ با آنکہ بعد سانحہ اسیری او بہ بیت اللہ رفتہ بود برگشتہ در ہنگام اقامت او بہ کوہ باز بخدمتش رسید گمان آنکہ اگر مائے نداشت چرا از مکہ برگشتہ آمدہ نیاید و تا بود ہمین حال داشت چنانچہ غلامان و ملازمان قدیم او ہمہ بنا چاری ترک یاری او نمودہ برخاستہ رفتند و خود از اتیچینڈے ملک افاغنہ برخاستہ پیش رانائے گویدرفت و از انجا بملک راجپوتیہ انتقال نمود و از انجا در جوار ماہین اکبر آباد و شاہجہان آباد آمدہ اقامت گزید و بعد چندے در کمال فلاکت و پریشانی رہ نورد ملک عقبے گردید

ذکر لشکر کشیدن مرہٹہ بر ضابطہ خان خلف نجیب الدولہ افغان و اختلال پذیرفتن اوضاع او بمحض قدرت نمائی خداوند زمین و آسمان

چون صحبت میان نجف خان و مرہٹہ در گرفت و نفاق و شقاق بوفاق و اتفاق گرائیدہ رائے پادشاہ و نجف خان بہادر در مہم ضابطہ خان و انتزاع ممالک از دست افغانان قرار گرفتہ باتفاق ہمدیگر عزم مذکور جزم نمودہ نہضت کردند ضابطہ خان با پادشاہ و مرہٹہ در جنگ میدان صرفہ ندیدہ سکرتال و قلعۂ غوث گڈھ برائے اقامت خود مع افواج بیا راست و برادران خود را آن طرف گنگا در محالات چاندپور ندینہ وغیرہ پرگنجات مع بعضے افواج بنابر ارسال رسد گذاشتہ ناموس و عیال خود و پدر را نیز در قلاع آن طرف گنگا نگاہداشت و در سکرتال مستعد و آمادہ نشست مرہٹہ و میرزا نجف خان پادشاہ را بدو منزلہ شاہجہان آباد گذاشتہ خود پیشتر خرامیدند و بمحاصرۂ سکرتال پرداختہ زمانے ممتد در جنگ گذرانیدند چون عرصۂ بر ضابطہ خان در قلعۂ تنگ گردید و خبر یافت کہ گنگا بر اکثر معابر پائے آب گشتہ قابل عبور افواج است بسبب واران اقوام خود مثل حافظ رحمت و اولاد او اولاد دوندے خان و فیض اللہ خان پسر ملے محمد خان و دیگران نوشتہ تاکید نمود کہ تا حال مرہٹہ بر پائے آبے گنگا اطلاع ندارد اگر قبل از آگہے او بر سیدہ باستخفاظ معابر کوشند ممکن است کہ ما ہم محفوظ مانیم و شما را ہم صدمۂ از دست اینہا نرسد و اگر در تنگے نمودہ آید و مرہٹہ را پا آبے گنگا معلوم شد ملک آن طرف گنگا محفوظ نمے تواند ماند و ہر گاہ کار من تمام شود بر شما ہم ایقانہ خواہند نمود پایان کار دیدہ زود باید رسید سرداران مرقوم سخن ضابطہ خان را درست دیدہ ہر یکے مع فوج از جاے خود جنبیدہ با عانت و حراست ضابطہ خان در رسید ضابطہ خان زیر قلعہ سکرتال پل کشتیانہ راہ آمد و شد آن طرف گنگا و وصول کاہ و اجناس ماکولات گذاشتہ بود از راہ پل مذکور عبور نمودہ با سرداران نیکہ رسیدہ بود ند ملاقات نمود با ہمدیگر مشورہ نمودہ سرداران افواج خود را باندک فاصلہ با بر معابر گنگا از نواذے سکرتال سر بالا تا بلبٹ دستے گروہ کہ ملک خودش بود برائے حراست و مزاحمت عبور مرہٹہ نشانیدہ و افواج سرداران با عانت آمدہ راہ طرف ماہین سکرتال ہمان قسم جا بجا بر معابر نشانیدہ مرہٹہ از مشاہدۂ این حال قیاس پائے آبے گنگا کردہ در تفحص افتادند بعد جست و جو معلوم نمود کہ اکثر جا ہا پائے آبست و بآسانے ازین معابر توان گذشت دو سہ روزے بدر تغافل زدہ روزے مع میرزا نجف خان سوار شدہ راہ سر بالا گرفتہ از مقابل چند معابر گذشت چون محفظان معابر عقب ماندہ را خاطر جمع شد کہ بالا ترے رسیدہ نہضت کارزار گشتہ ہر یکے بکارے اشتغال نمودہ اکثرے بہانہ دیگر برائے ملاقات احباب و اختلاط اصحاب رفتہ جا ہائے خود را خالے گذاشت و معدودے در محافظت بودند مرہٹہ مع میرزا نجف خان بیگ ناگہان عطف عنان نمودہ از محاذات معابرے کہ گذشتہ بود بریکے از انہا عنان ریز رسیدہ بدریا راندہ میرزا نجف خان بہادر ہراول آنہا بود چون عجالۃً مقابل معبرے

رسیده ارادهٔ برآمدن از اب نمودا فاغنه آنجا را فرصت حاضر آمدن و تیاری نشده ناچار سردار همان فوج که مرہٹه مقابل او عبور دریا میکرد از لشکر برآمده با معدودی از مستعدان جان نثار بلبندی استاده دوسه تای دیگر از سرداران که قریب ازان مجتمع بودند باعذیدی از همراهان با عانت اورسیده نمیزا نجف خان متصل مکنار رسیده هنوز در آب بود که سرداران مذکور مع افاغنهٔ همراه بمدافعه پیش آمدند و تفنگ و بانها سر دادند میرزا نجف خان که زنبورکهای چند پیش روی خود داشت عملهٔ آنها را فرمود که همانجا در دریا استاده شلک نمایند در اول شلک هر سه سردار افاغنه که بمدافعه آمده بودند بکار آمدند چون روبیله عجب قوی شدید الحرص قوی الطمع باشند بمجرد کشته شدن سرداران مذکور در غارت لشکر و تاراج اسباب همدگر افتاده مال یکدیگر را در بودند و بر خی را مجروح و مقتول ساختند و اسباب بدست آورده را غنیمت شمرده راه فرار پیش گرفتند میرزا نجف خان و مرہٹه برهمین قدر اکتفا نموده بمعسکر خود برگشتند. اما خبر کشته شدن دو سه سردار و عبور لشکر مرہٹه از دریای گنگا شهرت یافته بسماع افاغنهٔ ضابطهٔ خان رسیده بر سماعت بودند رسید چون چند بار ضرب دست مرہٹه که باعانت صفدر جنگ همراهش بود خورده بودند ترسیده همه را خود نخود راه فرار اختیار آمد و بدون پیش آمدن جنگ و استعمال سیف و سنان گریزان گشته دست بتاراج همدگر گشادند این خبر لشکر تا ل رسیده فوجے که ضابطه خان همراه خود بجا است قلعه داشته بود احوال او هم بهمین صورت شد و خانهٔ ضابطه خان را از شرم حضور و خوف قلیلے از مخلصان که مانده بودند مسلم گذاشته مال یکدیگر را غارت بردند و قلعه را خالے گذاشته گریختند ضابطه خان حیران و مضطرب گشته فتح خان را که بمدد او آمده آن طرف دریا محاذی لشکر تا ل معسکر داشت باضطراب طلبیده او چون بقلعه در آمد احوال بدین منوال دیده صلاح داد که الحال خود دو سه ساعت از روز مانده فردا همانجا در لشکر من شما هم بیائید و باتفاق یکبار در میدان با مرہٹه جنگیده بعد ازان انچه صلاح و مقدر خود و لبل خواهد آمد ضابطه خان پسندیده و فتح خان بجاے خود برگشت و در خیمهٔ خود آمده برائے مشوره با مقربان و سرداران خود نشست لشکر یانش شکست و فرار لشکر ضابطه خان آگهے یافته همین عمل اختیار نمودند مخلصانش اطلاع یافته فتح خان را آگهے دادند در ساعتے واحد از فوج او هم نشانے نماند پسر خود را گفت که برادر تو با چند سوار علاقات ضابطه خان رفته است اورا باید آورد و با معدودے از خیمه برآمده دسوار اسپ گشته تا سر پل رسیده بود که اورا هم غارت نمودند و او با جامهٔ چاک و بے دستار برگشته آمد فتح خان هم با معدودے از ملازمان ناچار با ضطرار راه فرار گرفت در مین گریز بموضعے رسیده دے آسودند یکے از روبیله ها را بقاے درنج و شر امتناز عتے روے داد و روبیله بر آشفته بطرف پشت خانهٔ اقبال رفته خانه اش را آتش داد بمجرد شعله کشیدن آتش در تمام شارع هیج و بے نمانده که از آتش گرفتن و سوختن عمارات و غارت و غیره آفات محفوظ مانده باشد شخصے معتمد که همراه فتح خان بود نقل مے کرد که وقت آخر شب ده هزار سوار و پیاده افغان مزرع بیدانجیرے دیده گمان نیزه های مرہٹه نموده لرزان و خاموش استاده بود تا آنکه جواسیس رفته خبر آوردند که در ختستان بیدانجیر است آن زمان حواس ده هزار سوار بجال آمده هریکے براه افتاد **خلاصهٔ** میرثا نجف خان و مرہٹه در ملک ضابطه خان در آمده دو دو از مهادر مایا و سکنهٔ آنجا و از برادران و عیال و ناموس نجیب الدوله و ضابطه خان برآورد و ضابطهٔ خان گریخته پناه بشجاع الدوله برد و شجاع الدوله واسطهٔ مصالحهٔ میان مرہٹه و حافظ رحمت وغیره افاغنه گردید و همدرین ضمن سرداران مرہٹه را باهمدگر منازعهٔ روے داده حکم طلب برخے ازان رو ساز دکهن تا کید رسید مرہٹه مصالحه بواسطهٔ شجاع الدوله مغتنم شمرده داعیهٔ انصراف بطرف دکهن مصمم نموده و عطف عنان فرموده بطرف شاهجهان آباد معاودت کرد ؛

ذکر برگشتن مرہٹہ بملک دکھن و شروع عروج نمودن میرزا نجف خان بحکم خداوند امر کن۔

بعد ازان کہ میرزا نجف خان سالماً و غانماً ہمراہ مرہٹہ بکمال کرّ و فر بطرف دار الخلافۃ شاہ جہان آباد برگشت و مرہٹہ معاودت بدکن مصمم نمود خان مرقوم را بپادشاہ سپردہ سفارش بسیار در بارۂ او نمود و از طرف خود ہم بکارہائے مرجوع این نواح مامور فرمود خود رخت سفر بجانب دکن کشید میرزا نجف خان باستظہار مرہٹہ تقویت یافتہ قاصد حصول اسباب اقتدار شد و صلاح وران دید کہ با پادشاہ شاختہ در دیارے کہ مسخر پادشاہ چندان نباشد علم تسخیر برافراز و بنائر ملے ہذا از پادشاہ اسناد اکثر چکلہ ہائے قرب جوار دار الخلافۃ و توابع صوبہ اکبر آباد کہ عمال پادشاہے را مجال مداخلت در امنا از تسلط اتباع جاٹ نبود در خواست نمودہ حاصل کرد و فوجے لائق بدادن یومیہ بقدر معاش از مفلسان قلاش و دیگر ارباب تلاش بامید ارتقا بدارج علیا بہر سانیدہ بمجالات مذکورہ قاصد گردید چون بجدود جاٹ رسید پسر سورجمل کہ دران اوان راجہ آن دیار و قائم مقام سورجمل بود دم اقتدار میزد فوجے گران مع سمرو کہ شش ہفت ہزار برق انداز موصوف بہ تفنگہائے چقماقے و پانزدہ شانزدہ ضرب توپ لائق جنگ میدان ہمراہش بود بمدافعۂ نجف خان بہادر فرستاد در جوار کول و جالیسر بطرف شارع شاہے اکبر آباد مقابلہ رو داد چون فوج میرزا نجف خان بہادر تازہ رفیق ناآزمودہ بود اکثرے کوتاہے کردند و بعضے جان بازے نمودہ مجروح و مقتول افتادند و بر سواران جاٹ نیز شکستے افتاد و پس پا شدند اما سمرو از آتشبارے شلمک توپ و بندوق فرصت اجتماع با صحاب نجف خان بہادر نخے داد و میرزا نجف خان را ہم در بازوے چپ زخم گوے تفنگ رسیدہ خون جاری گشت خان بہادر مرقوم در پناہ چاہ نپختہ کہ دران میدان بود نشستہ زخم خود را ببست و با معدودے از سواران و فیل نشان کہ متصل آن مکان استادہ بود محتج گشتہ تن بردن داد و یکبار نظر بالتفات و صیانت ایزدے نمودہ اسپ ہمارا عنان داد بصفوف سمرو حملہ آور و بشیت دادار بیہمال اقبال یاورے نمود و سمرو در اثر اتباع دل از دست رفتہ پائے ثبات بر جا ننمایید اختیار راہ فرار اختیار نمودہ با کمال اضطرار در رفت و فتح و ظفر نصیب اولیائے دولت نجف خانے گشت ہمین کہ روے سمرو از میدان گردید ہمراہیان نجف خان بہادر کہ از دور تماشائے بودند طے الفور رسیدہ فوج منصور را کثرتے پدیدار شد و دلہا قوے گشتہ در تعاقب گریختگان لگامشے بسیل آمد مرۂ از منہزمان فوج جاٹ درین تگ و تاز طعمۂ شمشیر بہادران دلیر گردید و از پے رفتگان عرصۂ بعیدے با قدام جلادت پیمودہ سالماً و غانماً معاودت نمودند میرزا نجف خان بعد این فتح نمایان صوبہ دارے اکبر آباد از حضور درخواست پادشاہ را فائدہ از اکبر آباد متصور نبود و قلعۂ آنجا ہم در دست جاٹان بود نفاق پیشگان حضور شمس الدین خان و عبد الاحد خان وغیرہما کہ دورے نجف خان را بدل خواہان بودہ اند سندش را بلا عذر و تامل نوشتہ فرستادند چون چشم نجف خان مرقوم از خواب بازدید صبح دولتش را آغاز بود انتظام آنجا نجوبے میسر آمد و قلعہ اکبر آباد نیز طوعاً و کرہاً مسخر گشت میرزا نجف خان صلاح حال و مآل خود در اکثار سپاہ و احضار سرداران رزم خواہ دیدہ دست از اندوختن زر و مال بالمرہ برداشت و بہر چہ حاصل مے شد بطور مردم جماعہ دارے پیشہ برفقا دادہ خود ہم بقدر حاجت انچہ ضرور بود از ان جملہ زر ہا بر میداشت و بار نفقاے خود راہ مساوات سے پیمود و ہمین صورت مردم کار و فوج بسیار جمع نمودہ بعد ازان بمحاصرہ قلعہ ڈیگ کہ از قلاع مشہور جاٹ و در رصانت و متانت شہرہ آفاق بود پرداخت و مدت این محاصرہ امتداد یافتہ بعد یک سال و دو ماہ قلعہ مذکورہ مفتوح و مسخر و میرزا نجف خان را سرمایۂ عروج و اقتدار میسر گشت و از حضور

پادشاہ منصب امیر الامرائی بانتقال نجیب الدولہ وعزل ضابطہ خان مع خطاب ذوالفقار الدولہ امیر الامرا مہابر غالب جنگ یافتہ بمرتبہ عالی رسیدہ وپسر سورجمل کہ دران قلعہ بجای پدر بر مسند راج فرمان روا بود در قلعۂ دیگر رفتہ با نجف خان بہادر ابواب مصالحہ ومعاملہ کشادہ امان خواہ گردید نجف خان بطور مناسب کہ تسلط خود ہم باشد داولاد سورجمل واتباع آنہا نیز ناچار گشتہ بجز واضطرار جویاے مفاسد وپیکار نباشد انفصال داده بناے آشتے گذاشت وآہستہ آہستہ اسباب حروب در ریاست لائق شان امارت فراہم آوردہ در سلک ارای ذوالاقتدار ومقتدران نام وار انتظام یافت

ذکر در آویختن شجاع الدولہ با حافظ رحمت واولاد علی محمد وہندی خان واستیصال خاندان روہیلہ افغان

شجاع الدولہ باسرداران انگلیشے رابطۂ اتحاد وعہد وپیمان اعانت وامداد در ہنگام محاربات کہ ہمہ گرد با اعادے روے دہد مستحکم داشت غلبۂ میر زا نجف خان بر ضابطہ خان وافاغنہ اتباع نجیب الدولہ وجاث وغیرہ تماشاکردہ چون با افاغنہ کینہ ہاے دیرینہ داشت حقوق اخلاص ہاے کہ از سعد اللہ خان پسر علے محمد وعنایت خان پسر حافظ رحمت کہ مخاطب بحافظ الملک بہادر بود بالمرہ فراموش نمودہ داعیۂ استیصال خاندان ونام ونشان جمیع افاغنہ جرم نمود واز اعمادالدولہ گورنر شہشنگ بہادر جلادت جنگ استمزاج دلتین وجہے معتدبہ در جلد دے اعانت براے کہنے فرمودہ اذن مکاوحہ با افاغنہ درخواست گورنر بہادر ہر چند از طرف کہنے مامور نبود کہ افواج انگلیشے را از حدود ممالک مسخرۂ خود وملک شجاع الدولہ کہ عبارت از کرم ناسہ وحدود صوبہ اودہ وآلہ آباد است بے ضرورت براے جنگ وانتزاع ممالک دیگران بیرون فرستد وملک تازہ براے خود باشجاع الدولہ کہ با کہنے حلیف بود از دست دیگران انتزاع نماید ہمین قدر حکم از کونسل ولایت داشت کہ اگر کسے بر ملک شجاع الدولہ بعزم استخلاص آید افواج انگلیشے فرستادہ مدد او نماید واگر کسے در ملک بنگالہ وعظیم آباد وبارادۂ مذکورہ در آید شجاع الدولہ اعانت وامداد انگلیشیان فرماید ومصلحت دراین عنان دارد سے قناعت آنکہ افاغنہ با اوس خود گویا سد راہ وبلاگردان وفدیہ وقربان این ممالک اند ہر کسے کہ قصد این دیار شود ناچار است کہ اول با آنہا در آویزد وآنہا نیز ناچار بر خود وارے وحراست محروسہ خویش مداخلہ او نمایند انا نظر بہ بعضے فوائد گورنر راضے گشتہ شجاع الدولہ را بجنگ افاغنہ اذون وافواج انگلیشے را با عانت مامور نمود شجاع الدولہ بحافظ رحمت وغیرہ بنا بر اتمام حجت اول پیغام نمود کہ من در ہنگام اضطرار واسطۂ مصالحہ بامرہٹہ وشما گردیدہ مبلغے خطیر از طرف خود با ورسانیدم وشما را از دست بردتاراج وحوادث ترکتاز آنہا رہانیدم ومدت معہود کہ ایصال زر وان قدر مدت موعود بود منقضے گردید بنوز زر معین بمن نرسیدہ الحال باید آن زر بلا اہمال ادا سازید والا صلاے خوب باشید حافظ رحمت کہ مرد رشید ودور اندیش بود فتح اللہ خان وغیرہ اولاد وہندے خان وفیض اللہ خان ولد علے محمد روہیلہ ودیگر رؤسا در پیش زانوگان افاغنہ را بجا نمودہ پیغام داد کہ شجاع الدولہ با عتماد اسباب حرب وافواج چیکہ خود بضابطہ فرنگ آراستہ واماده واماعنے کہ از انگلیشیان خواستہ میادا رو داعیۂ جنگ وانتزاع ممالک ما نمودہ از عہدۂ آتش بارے افواج واعوان او بر آمدن از جملۂ متعذرات است بہتر آنکہ این بلا را بدادن زرے کہ موعود درین دعوے حق بجانب اوست از سر خود بگردانیدہ والا ہرگز از عہدۂ بر نخواہید آمد شجاع الدولہ در باطن استمالۂ اولاد وہندے خان نمودہ آنہا را فریب داد وگفتہ فرستاد کہ من با شما وملک شما کہ آن طرف گنگاست کارے ندارم شما بخاطر جمع باشید اما اگر اعانت حافظ رحمت خواہید نمودہ در آتش او شما ہم خواہید سوخت البتہ ان مذکور بہ طمع زر وغرور از مشورت دور افتادہ ورد ادن زر یکہ حافظ رحمت از طرف آنہا وہ دیگران

متعہد گشتہ بود اہمال نمودہ دلالت بجنگ نمودند و دیگر جوانان نوخاستہ آن جماعہ نیز بحماقت وغرور شجاعت در دادن زرہای موعودہ عذر عدم قدرت پیش آوردہ ترغیب بجنگ وامیدوارا عانت ورفاقت سے ساختند حافظ رحمت ہرچند فہمایند کہ ہرگز از عہدۂ جنگ فرنگ برنیاید آبروے مردے درمیدان رنجتہ خواہید گریخت وآتشبارے افواج فرنگ دوواز دہ توپ خواہد برآورد چون ظلمہاے بے پایان از فرقۂ افغان بر مقیم ومسافر واصناف بندگان خدا وند منتقم قاہر گذشتہ ہنگام انتقام آن رسیدہ بود عقلہا برگشتہ موعظت حافظ رحمت در کے از آن مستحقان غضب اثرے ورنگرفت وکار بمقابلہ ومقاتلہ انجامید شجاع الدولہ با افواج قاہرہ خود وجنرل پارکر کہ سالار لشکر انگلیشے بود مع توپہاے بسیار واسباب بے شمار در ملک آنہار رفتہ تاخت وتاراج شروع نمود حافظ رحمت ہرچند تاکید ومبالغات در مطلب اولاد ومندے خان ودیگر سرداران نمود بجواعید کاذبہ بستمال نمودہ از بعضے جا با اندک فوج واز بعض دیگر فقط وعدۂ آمدن عنقریب میرسید تا آنکہ شجاع الدولہ نہایت متصل رسید وحافظ رحمت لاعلاج گشتہ چارۂ غیر از مقابلہ ندید باجمعیت خود وا تباع وبعض سعادتمندان گرگست از پنجاہ شصت ہزار کس نبود آمدہ نہرے خشک کہ عمق بسیار وخم وپیچ بے شمار وبرکنار ہاے صحرا اشجار خاردار داشت پیش رو گذاشتہ عقب آن توپ خانہ کہ مسیر داشت باسلوک چیدہ مستعد محاربہ نشست از یک طرف پلٹنہاے شجاع الدولہ بسرکردگی کپتانان وسیجران ہوشیار وبادر کار زار دیدہ از اطراف صفوف افاغنہ غیر راہ مقابل راہ باہمرسانیدہ از دریاچہ حائل گذشتہ شروع بشلک توپہا آئین وضوابط فرنگ نمودند چون چابک دستے اینہا درین کار بمرتبہ بے زنہار است کہ غیر از حفاظت الٰہی چارہ ندارد وروی رفتن مقدور فوج نامنتظم بی نسق نیست بلی فوج ولایت کہ تابع فرمان سالار جنگ وگریزاو بر حکم سروران می باشد وہرکرا اندک انحراف واضطراب بطور خود نمایہ از حیطۂ نسق اسپہ میدان محفوظ نماند از عہدۂ مقابلۂ این فوج وتاختن برآنہا نمیتواند آمد افاغنہ بی دست وپا گویند کسان بی شمار از ہمراہیان حافظ رحمت رو بفرار نہادہ رہگرای بیدای بے عارے شدند لیکن حافظ رحمت باموعودون از فقای جان نثار سررشتہ صبر وقرار از دست ندادہ دران میدان مردآرمایہ کمال ولاوری وپایداری نمود تا آن کہ گلولہ توپ بر سینۂ او رسید ہرچند بامر آمرکن فیکون از سینہ اش بیرون نرفت اما از صدمۂ آن جان او از صحبت بدن مفارقت جست باقی ماندگان را بعد قتل حافظ رحمت دل از دست رفتہ پاے ثبات برقرار نماند وناچار راہ فرار اختیار آمدہ بگریختگان سابق لاحق شدند شجاع الدولہ خبر ظفر یافتن افواج خود شنیدہ از فیل سوارے فرود آمدہ جبہۂ خاکسار گزارے در حضرت بارے بخاک عجز دراستکانت سود وہنوز سر بسجدہ بلوکہ میر حافظ رحمت بریدہ آوردند از کسانیکہ او را دیدہ بودند شناسانیدند چون متحقق شد کرۂ ثانیہ باز سر بسجدہ گذاشت وچون سر برداشت سالار جنگ برادر زن او خواست کہ بدستمال خاک از چہرۂ او بانشاند منع نمودہ فرمود کہ این خاک زیب سیماے من است الحمد للہ کہ امروز انتقام گستاخیہاے بے پایان ازین جماعۂ سفاک بے باک کہ با پدرسن ودیگر مومنین ومتدینین نمودہ بودند بکام دل کشیدہ آمد دران وقت ضابطہ خان ہم با ہزار نفر از جملۂ ملازمان دران عرصہ ہمراہ شجاع الدولہ بود بعد کشتہ شدن حافظ رحمت بمشیت ایزدی بانتقام اعمال آبخماعہ رفتہ بود او بار بے پایان عائد احوال جماعۂ افغان گردیدہ ہراس بے قیاس بر دل صغیر وکبیر آن جماعہ مستولے شد وفرقہ تمام در جمعیت واز دحام آنہا راہ یافت شجاع الدولہ افواج خود را در اطراف واضلاع محمد دستہ افاغنہ تعین نمودہ بانتظام برہمے آن ملک واحضار سروران آن جماعت بشرط اطاعت وقہر وقتل متمردان فرمان داد چار دناچار نعمت اللہ خان وغیرہ اخلاف دوندے خان ومحبت خان وغیرہ اولاد حافظ رحمت وفیض اللہ خان پسر ملے محمد خان معروف بروہیلہ کہ

ذکر او تقریبات مختلفه در دفتر دوم ثبت افتاده طوعاً و کرهاً از دامن کوهستان کمانون بعد ازان کرازبدسے آب دسوادسے آنجا بجان آمده بود و ندداعیهٔ حضور شجاع الدوله نموده بار یاب غدتمش شدند فیض الله خان باتباع رسردارندرگے که سپر علی محمد خان است و پدر ش در زمان خود آقاے حافظ رحمت و وندے خان وغیرهم بود و سیے را با خود متفق ساخته در دامن کوهستان مذکور فساد انگیزے مکث نمود آخر بوساطت رؤساے انگلیشیه عهد و پیمانے براے خود درست گرفته حاضر شده بعضے از منتهای ممالک افاغنه که قریب بده پانزده لکهه روپیه حاصل داشت از شجاع الدوله بوساطت رؤساے مذبور گرفته در انجا فارغ البال بکام و آرام با جماعتے از افاغنه نشسته اے الآن بجمعیت و احتشام سے گذراند دیگر بیچارگان محروم از معاش بلکه تبا بر تحقیق زرو اموال زمانے متمقید و در کمال رنج و عنا گذرانیدند فقیر اکثرے از اولاد حافظ رحمت و وندخان را در لکهنؤ بعهد مردن شجاع الدوله در زمان شروع امارت پسرش آصف الدوله که ذکرش عنقریب انشاء الله تعالے آید دیده و احوال آنها بشاهده و استماع از معتمدین ادراک نموده و افضل واشرف جماعهٔ مذکوره محبت خان پسر حافظ رحمت برادر صغیر عنایت خان که با شجاع الدوله مخلص و در جنگ عظیم آباد که با انگلیشیه روے داد رفیق و معین شجاع الدوله بود مشاهده گشت بحسب صورت و سیرت لیاقت سزاوارے و دولتمندے داشت لیکن درین اژمان که واژونے فلک سفله نواز بمرتبهٔ کمال رسیده براے اوهیچ کس عنایت و دون مرتبهٔ او بود مقرر داشتند و فیض الله خان پسر علی محمد خان را لکهے که حاصل او کم از بیست لکهه روپیه نخواهد بود عنایت نمودند حال آنکه او در زمان اقوام خود زیاده بر ملک پنج لک روپیه دریه تصرف نداشت ناقدر دانے و سفله پروردے این روزگار زیاده بران است که برین محمل تحیر و تاسف کرده از جمله دون نوازیها شمرده آید قطعهٔ فلک دون نواز یک چیشمست ۰ دوان یکے هم بفرق سردارد ۰ هرخرے راکه دم گرفت بهشت پنجے نداند که دم خردارد ۰ بے بر و نافرازگاه خویش ۰ چون خرش دید دست بردارد ۰ بزمینش زند که خرد شود ۰ خر دیگر بجاش بردارد ۰ والے الله الشکی القصه بعد این نسخ گورنر شتنگ بهادر از اراباب کونسل شهر لندن که دارالسلطنه انگلیشیه است مدتے معاتب ماند که چرا بشجاع الدوله درین جنگ معاشات نموده ازین دادوانواج باعانت فرستاد و گورنر توجیهات موجه از حسن بیان خود نگاشته برأت ذمه حاصل نمود و مورد عنایات بیش از پیش گردید

ذکر انقسام یافتن ممالک جماعهٔ افغان مابین شجاع الدوله و میرزا نجف خان ۰

میرزا نجف خان بهادر درهمان آوان از مرتبهٔ متبوعیت و کثرے برآمده با شجاع الدوله مرتبهٔ همسرے بهمرسانیده بود و شجاع الدوله که سابق از و کینه ها داشت بضرورت با او بناے دوستے و رفع عنا گذاشته دم از اتحادے زد بلکه سے گویند که از نبات خود را نامزد او نموده در تالیف قلب نجف خان بهادر نهایت اهتمام سے فرمود لیکن نجف خان بهادر بمقتضاے جوانمردی و فتوت و مراسم ظاهرے خود را کهتر شمرده پاسدارے آداب شجاع الدوله بروئیه قدیمه سے نمود درین اوقات که نجف افاغنه برگشت و مملکت مقبوضهٔ آنها از دست شان منتزع گشت برخے ازان ملک بابت نجیب الدوله از دست ضابطه خان نجیبه اولاد او و دیگر تعرف نجف خان باعانت و شراکت مرتبهٔ بیشتر در آمده بعضے ازان این طرف گنگا ملحق بملک علی محمد خان و ضابطه رحمت وغیره بسمت شمالے گنگا بود مثل چاندپور ندینه بهتر گڑه وغیره و اکثر ملک او

بطرف جنوبے و مغربے گنگا بود شمل بارھہ و سہارن پور بوریہ و اشمال ڈاک و انچہ در دست حافظ رحمت و اولاد ملے محمد روہیلہ و اخلاف و ندے خان بود و درین ولا بتصرف شجاع الدولہ در آمد آن ہم ہمین قسم کہ نصفش طرف شرقے و شمالے گنگا متصل بحدود صوبۂ اودھ شمل شاہجہان پور و بریلے و انولہ و تلہر دین گڈھ و بداؤن وغیرہ و نصفش میان دوآبۂ گنگا و جمنا شمل سنبھل و ہرادآباد امروہہ و بعض شمل کانس گنج و دریا گنج دہلی یا گنج کہ از مملکت سابق نگبش بود و در عہد صفدر جنگ از دست احمد خان نگبش منتزع گشتہ بنایت صفدر جنگ در قبضۂ تصرف مرہٹہ رفتہ بود و دیگر ملک مقبوضۂ مرہٹہ کہ بعد قتل و استیصال جماعۂ مذکورہ کہ از دست احمد شاہ ابدالے در نواح پانے پت روے داد و مرہٹہ مفقود الاثر و الطائفہ شد این ملک را بحافظ رحمت و احمد نگبش و اولاد و ندے خان و نجیب الدولہ حسب الامر ابدالے باہم قسمت نمودہ ہر یکے جائے را در دست خود داشت ذوالفقار الدولہ میرزا نجف خان بہادر غالب جنگ برائے انفصال تقسیم مملکت مرقومہ عازم خدمت شجاع الدولہ گردید چون بحضور رسید داخل ممالک مذکورہ را نمیدہ از حمایۂ ملک نجیب الدولہ آنچہ این طرف گنگا شمل چاندپور ندینہ و پتھر گڈھ وغیرہ بود بشجاع الدولہ دادہ قدرے از ملک نگبش و حافظ رحمت و ندوے خان کہ اتصال بصوبۂ اکبر آباد و شاہجہان آباد داشت خود گرفت و حدود قلمرو ہر دو منقح و محقق گشتہ ضابطۂ خان را نجف خان بہادر از شجاع الدولہ رخصت دہاینده و مشمول عواطف گرداینده مہرا سے خود گردیده و داد و اتحاد و بعہود و مواثیق از طرفین استحکام یافت بعد ازان نجف خان مرخص گشتہ بملک اکبر آباد و رحدود بلاد خود آمد و شجاع الدولہ بنظم و نسق ممالک و ہیلہ اشتغال ورزیدہ درین ضمن اسباب انتقال شجاع الدولہ از دار غرور بفرمان خداوندے مانند مہیا گشتہ دلے در بندران کہ خیارکش گویند بہر سید و بعد چند روز منفجر گشت چون مرضے است مشہور و بیم ہلاکت دران احدے را مظنون نمے شود پدر وائے ازان نکردہ بطوریکہ معروف است جراحان ملازم از ہندیان و ارامنہ و بعضے فرنگیان کہ از مدتہا ملازم سرکار پادشاہے و معتمد علیہ بودہ اند مداوا ے نمودند تا آنکہ آہستہ آہستہ افزود و شجاع الدولہ دہنشینان ادرا نشو یشے عارض گشت عجب آنکہ این جراحت چنین استمرار یافت کہ شجاع الدولہ بادختر حافظ رحمت داعیۂ خلوت نمودہ او را پیش خود خواند او از فرط غیرت و شدت حمایت کہ در طباع نسوان خاصۂ زنہاے افغان مے باشد چاقوے مخفے با خود برد و ہنگام کشت عورت را نجاذرہ مجروح ساخت و آن چاقو را بہر آب دادہ بود و لہذا رو بہ بہبودے آرد یا آنکہ این سخن مطلقاً اصلے نداشت و محض غلط بود اما بر تبہ شہرت یافت کہ اے الآن بعض کسان ہمین مے دانند و علت مرونش مے شناسند القصۂ شجاع الدولہ مضطرب احوال ارادہ معاودت نجانہ خود در فیض آباد کہ مرکز دولت او و بنا نہادۂ جد بادرے او بر ہان الملک است و اتمام و اکمالش او نمودہ فرمود و بسوارے پالکے آئینۂ راہے گردید و میرزا اسلام علے خلف دوے خود را بہ نیابت در انجا گذاشتہ سیدی بشیر حبشے را کہ عمدۂ ارکان دولتش بود با عانت و اتالیقے او معین نمود و خود باحوال مذکور بفیض آباد رسید۔

ذکر انتقال نمودن شجاع الدولہ با دل پر از حسرت و تمکن یافتن آصف الدولہ معروف بمیرزا امانی پسر ثانی و ولیعہد

بیمارے شجاع الدولہ یوماً فیوماً اشتداد پذیرفتہ منجر بادۂ سرطانی گشت و چند انکہ اطباے حاذق انگلیشیہ و ملازمان قدیم و جدید ش در تدابیر و اصلاح مزاج و معالجۂ مرض کوشیدہ ندسودے نداد و ہر چند موت بمقتضاے آیۂ کریمۂ لایستاخرون ساعۃ

ولا یستقدمون ازاجل موعود تقدیم و تاخیر نے تواند نمود و اما چون ایزد تعالے حدوث ہر امرے را در دنیا برسبے از اسباب گذاشتہ بعضے ازان جلی و برخے خفی مے باشند از جملۂ اسباب خفیہ ہم گاہے بعضے در نظر ہوشیاران متبصر جلوہ گر مے گردد در خصوص مرگ شجاع الدولہ انچہ بر فقیر متحقق گشتہ بسبب جوان میرے او و در گذشتن از دنیا با دل پر از حسرت بعد ازان کہ اسباب اقتدار بسیار بہر سانیدہ آرزو مند اکثر مقاصد ارجمند بود بعضے از اعمال قبیحہ او دست سرکار عمدہ نداشت و صفات حمیدہ ہم در ذات او مجتمع و خلق کثیرے از دولت او منتفع بود لیکن دو سہ کار در کمال زشتے از و سر زد و ایذ و تعالے در انتقام ہمان عملہا او را با دل پر از حسرت در عین جوانے و زمان برخورد ن از دولت و کامرانے محروم و مایوس ساخت بدار آخرت باہزاران افسوس رہگذار گردانید یکے خود بد عہدے با میر قاسم خان ہر چند ہر چہ بر سر او گذشت او ہم مستحق آن بود لیکن شجاع الدولہ را نمے بایست با کسیکہ پناہ باو برد و بر فقاے او راق کلام الٰہے عہود را باطمنان ایذ و قاور آوانا و حضرت سید انبیا عترت طاہرۂ آن سرور و حضرت عباس بن علی بن ابے طالب علیہم السلام مرقوم و بمہر خود مختوم نمودہ خاطرش را در حفظ جان و مال و آبرو مطمئن گرداند و پیش خود طلبیدہ وفاے ظاہر فاشے نماید و بعد گرفتن زرہاے او فقاے نمک بحرامش را با خود متفق ساختہ او را با عیال مقید گرداند و جمیع اموال او را از جواہر و اشرفے و انواع اجناس ضبط نمودہ پر کاہے برائے او نگذارد و امیر مقتدرے را باگداے محتاج برابر گرداند دوم گمان بد در حق وظیفہ خواران ممالک محروسۂ خود کہ شاید در حساب و شمار از لکوک مضاعف خواہند بود بر دہ یک قلم ہمہ را از وجوہ معاش آنہا محروم و یومیہ و ارا ضے و دیہات آنہا را ضبط نمود و خلق کثیرے ازان حملہ در خانہا را بغیرت و ناچاری بستہ بقاقہ ہاے متوالے مردند و برخے بگدائے مبتلا گشتہ اوقات حیات را بفقر و ناکامے بسر بردند ممکن است کہ دہ بیست کس از مشائخ مرائے مرتکب بعضے امور ناشایستہ کہ موجب سوء ظن با فرقۂ مذکورہ تواند شد بودہ باشند اگر تنبیہ آن جماعہ منظور داشت بایستے کہ تخصیص و تحقیق درین خصوص بعمل مے آورد و او ئے خود آن بود کہ در چنین مواقع کمال اغماض مے فرمودہ چہ سلاطین و حکام ظل اللہ اند چنانچہ او تعالے شانہ روزے را بہ نیک و بد میر ساند انہا ہم بخلق آنچے کار فرما گشتہ روزے کسے را مقطوع نکنند سعدے ولیکن خداوند بالا و پست ؎ بجصیان و رزق برکس نشست سوم پاس عرض و ناموس مردم خصوص اتباع خود کمتر میداشت و در ساختن جاہاے خاطر خواہ خود در شکستن بیوت رعایا و ملازمان ازانہا و اضرار غربا پروائے نمود و چندین بار مردم باین سبب نہایت ایذا یافتہ خانہاے بسیار کسان و اموال شان برباد و تباراج بلیداران و ارباب عمارت سہ کار شجاع الدولہ رفت و تظلم و استغاثۂ فرق مذکورہ را غیر از خدا و یگرے شنوا نبود بہر صورت چون کار از مداوا گذشت و امید حیات منقطع گشت تو دیع از زن و مادر و احباب نمود روز پنجشنبہ تاریخ بیست و دوم ذے قعدہ سال ہشتاد و ہشتم از مائہ دوازدہم ہجرت ازین عاریت سرا انتقال فرمودہ علم در کشور بقا زد و بطور تواتر از صداقت شعاران معتبر مسموع شد کہ روز غرائے او در فیض آباد نمونہ محشر رویدادہ احدے نبود کہ بجزع و فزع نکردہ باشد محبت خان خلف حافظ رحمت کہ خویہاے او شرح نمیتوان داد پیش فقیر نقل میکرد کہ با آنکہ من بر باد دادۂ او بودم و ہر چہ از دست او بر ما رفتہ ظاہر است با این حال غم انتقال او مرا نحوے متاثر ساخت کہ خود را برے نتوانستم و سیلاب اشک از چشم ہاے من جارے بود مے گوینہ چنانچہ یوم العاشور را در بعضے مجالس گاہے اتفاق مے شود کہ بے رقت نظر نے آید ہمین صورت در تمام محوطۂ حصار فیض آباد بود و گمان نے رود

کہ ہیچ کسے بے گریہ وزارے نبودہ باشد سالی قبل ازین بر پشت پا شانۂ او وائے سعید چون پدر و جداو برہان الملک بمرض سرطان مردہ بودند اندیشہ مرض مذکور کردہ مبلغ پنج لک روپیہ نذر کرد و بدو شفا یافتن ایفائے عہد نمودہ مبلغ مذکور با ماکن مقدسہ فرستاد اما چون اجلش بہمین مرض مورد تے مقدر بود آخر بہمین علت مبتلا گشتہ درگذشت بود تغسیل و تکفین جنازۂ اش بطوریکہ در مملکت ہندوستان رواج دارد جمیع تجملات سوارے اورا حاضر ساختہ برآوردند میرزا علے خان و سالار جنگ خلفیہ محمد اسحٰق خان مرحوم کہ براوران زنش بودہ اند باجمیع ارکان دولت و نمک پروردہ ہاے او مع عموم ملازمان در حایا مشایعت جنازہ نمودہ راہ نے پیمودند ہنوز تا باغ گلاب کہ برائے مدفنش مقرر شدہ جنازہ اش نرسیدہ بود کہ پسر سعادتمند او میرزا امانی راکہ بآصف الدولہ مشہور است بتمنائے جانشینی پدر اضطراب وافر بہم رسیدہ اندیشہا فرو گرفت کہ مبادا بسے ارکان دولت دیگر بیرا از اولاد پدرش بر مسند فرمان روائے جلوس میسر آید بنابرین مروت و حیا را بر طاق نسیان گذاشتہ متوسلان خود را تاکید نمود کہ رفتہ ہر دو خالو ہاے او مرزا علے خان و سالار جنگ را بتقید تمام از مشایعت جنازہ برگردانیدہ بحضورش آرند

ذکر جلوس نمودن میرزا امانی آصف الدولہ بر مسند جانشینی پدر و بر باد دادن مواد استعداد ریاست و کامرانی و در ہم شکستن دستہ ہاے فوج و برہم نمودن جمیع انتظامات عہد شجاع الدولہ و عروج یافتن میر مرتضے طبا طبا برادر زادۂ مصطفوے خان بمرتبۂ نیابت کل و بعضی از سفاہت ہاے آن بزرگ دودمان

چون محرمان آصف الدولہ میرزا امانی بطلب میرزا علی خان و سالار جنگ رسیدند اول این ہر دو برادر عذر شرسارے در حضور عالیان خواستہ انصراف از اثنائے راہ مناسب ندیدند بار دیگر بمبالغۂ تمام طلبیدہ شد و فرمود کہ خواہے نخواہے باید آمد ہر دو برادر مذکور مجبور برگشتہ دیگران احوال برانمیوال دیدہ مرتے خلف جانشین را نہمیدہ باامید پیش آمد خود بے طلب برگشتند و آصف الدولہ بنابر شورۂ گذاشتہ بعد تنقیح و تصمیم کرنل کلیس و یکی دیگر از رؤسائے انگلیشیہ را کہ در خدمت شجاع الدولہ حاضر بودند طلبیدہ گفت کہ در نگ مناسب نیست و مشیت ایزدی جارے شدہ الحال مرا بر مسند جانشینے پدر باید نشانید سرداران مرقوم عجلت را مناسب ندانستہ تسلیما و نمودہ امر تبا نے فرمودند او مبالغہ را از حد بدر بردہ وعدۂ اداے مبلغ خطیر در صورت پذیرفتن امرش نمود آنہا دیدند کہ پسر کلان شجاع الدولہ ازین ہمہ ہمین است و حسب الارث استحقاق جانشینے پدر دارد از ما چہ ے رود بلکہ فائدہ عائد حال ے شود دستار بر سر او بستہ اعیان و ارکان خانہ اش را احضار فرمودند نقارچیان و اسباب نوبت خانہ نیز حسب الطلب او از اثنائے مشایعت جنازہ شجاع الدولہ بنقارہ خانہ رسیدہ اعیان و اشراف ملازمان نیز حاضر آمدند و خلعت سعادتمند کرگو یا آرزومند این روز بود شادیانے تمام بر مسند ایالت جلوس نمود و ہنوز مردم بے نام و نشان کہ با جنازۂ پدرش ماندہ بودند فراغ از دفن جد او نیافتہ بودند کہ صدائے نقارۂ شادیانے از در میرزا امانی بلند گردید او بر مسند فرمان روائے متمکن گشتہ میر مرتضے خان برادر زادۂ مصطفوے خان راکہ میر سامان خانۂ او در عہد صاحبزادگیش بود خلعت نیابت کل و ادہ ہفت ہزارے صاحب نوبت ساخت و ماہے و مراتب نیز بخشیدہ بخطاب فخار الدولہ سرفراز گردانید رفقاے پدر مثل ایرج خان و سیدے بشیر و غیرہما از متوقعات خویش مایوس گردیدہ ہر یکے بلکہ خود افتاد ایرج خان بہانۂ حصول اسناد از حضور رشید

مبانے وفاق واتحاد با نجف خان بہادر خصومت گرفتہ روانہ شاہ جہان آباد شد و بدربار رفتن خود ضمنیت شمرد و بعد سہل مدتے آصف الدولہ
مع کل افواج از فیض آباد بعلت عدم موافقت با مادر و جدۂ خود بطرف لکھنؤ شتافت بعد بیرون رفتن از شہر مادر خود را پیغام داد کہ
زر ہائے خزانۂ پدر فرستاد و چرا کہ شجاع الدولہ خزانہ را بنا بر مشاہدۂ وفاداشیا از زن خود کہ در ہنگام انتقاد مصالحہ با انگلیشیان دیدہ بود
ہمہ بدست اوے سپرد و انواع کلمات ناخوش بالسپر و مادر در میان آمدہ آخر بدادن زر متعہد بہ بشیرط غار مخطے قبول نمود و آصف الدولہ
ظاہرا مبلغ پنجاہ لکھ روپیہ از مادر خود گرفتہ غار مخطے اخذ اموال پدر نوشتہ داد چون میرزا امانے چند نظر از تلنگہ را تبقرب اختصاص
داوہ در خدمت خود سید اشت و آنہا ہمہ وقت حاضر و چون سایۂ در پے اوے بود ندا لحال کہ باختیار خود و مطلق العنان گردید
ہر یکے ازان پیادہ ہائے ہندورا خطابہا و مناصب و خدمات متعددہ در سالہ چندین صد سوار و پالکے ہائے جبالہ وار دادہ
اقتدار بسیار و کمال تقرب بخشید و یکے از امتہا را حکومت بیسواڑہ داد اما خود را گویا بدنام گردانید و یکے از کہاران پالکے خود را
نیز در زمرۂ ہمان مردم منسلک گردانیدہ راجہ مہر اخطاب داد و جمیع مقربانش غیر از پواج دادانے نیستند بعد چندے بہ لکھنؤ رسیدہ
درانجا متوقف گردید و پس از زمانے بطرف اٹاوہ کہ منتہاے حدود ملک اودھ و انتر بید است رفتہ در خیام و معسکر مکث بسیار
نمود و درانجا برادر خود میرزا سعادت علے راہ سیدے بشیر حبشے طلبداشت چون حاضر آمد اول سیدے بشیر را امور دعوطلعت
گردانیدہ غافل ساخت بعد صباحے چند کہ مردم متعینہ او راہم مائل بطرف خود ساختہ بود چندے از جماعۂ داران را مخفے اشارہ
نمود کہ سیدے بشیر را گرفتہ بیارند سیدے بشیر ساعتے قبل ازاں دحام مردم براین ماجراے آگہی یافتہ بالبعض مخلصانش متحید بود
کہ چہ کنند بغتۂ مردم مامور رسیدند میر بہادر علے سیدے از نجاے بارہ دیرینہ رفیق حبشے مرقوم و مستغرق دریاے احسان
بیکران او بود بسیدے بشیر گفت کہ من تا زندہ ام این مردم را نجو و مشغول سے دارم و تو ہر قسم توانے خود را ازین مہلکہ بیرون کن
و بعض دیگر را کہ اعتمادے بر آنہا بود سفارش سیدے نمود کہ در پایا زنجا قلیل فاصلہ دار و بزودے تا بجوش رسیدہ بشیر را کہ ماو
شما نمک پروردۂ اوایم بجد و نجف خان کہ آن طرف دریاست باید رسانید و اسپ سوارے خود کہ تیار داشت بشیر را براو سوار کردہ
چند کس را ہمراہش دادو گفت تا پاے دارے بگریز درین عرصۂ قاصدان رسیدند و برخیۂ بشیر شورشے برپا گشت و او در عین
آشوب بدر رفتہ راہ مقصد گرفت میر بہادر علے استقبال مخالفان نمودہ در صحن خیۂ بشیر باکمال دلاورے سد راہ آنہا گردید
و دادمردے و مردانگے دادہ تادم آخر کوشید و تا نصف ساعت نگذاشت کہ کسے داخل خیۂ خاص بشیر گشتہ بر احوال او اطلاع یابد
درین عرصۂ او نصف راہ رفتہ قریب بساحل مراد رسید و بجمر دور و دخور دریا نمودہ از حدود آصف الدولہ سالما بیرون رفت و درانجا
میر بہادر علے شربت شہادت نوشیدہ بشیر گلزار جنان خامید بعد ازان جویندگان بشیر چند انکہ جستند اثرے ازان آہوے سیاہ دام
خوردہ نیافتند پس آصف الدولہ میرزا سعادت علے را از علاقۂ اختیار کار ملک روہیلہ کہ پدر براے او مقرر کردہ بود بار داشتہ
صورت سنگہ را کہ او ہم از عہد پدر بدیوانے سرکار ممتاز بود بران کار مقرر ساخت و اقتدار مختار الدولہ و رنیابت بجاے رسید کہ
از آصف الدولہ نامے بیش نماند برادر و کلان خود را کہ سید محمد خان نام داشت خطاب اقتدار الدولہ بہادر دہانیدہ نائب صوبۂ او دہ
گردانید و برادر دوے را کہ معزز خان بود خطاب مغرالدولہ بہادر دہانیدہ بنیابت صوبہ آلہ آباد بخشید دہر یکے از اقربا و اصدقاے
خود را بمراتب زیادہ از لیاقت رسانیدہ جمیع ملازمان قدیم و جدید سرکار شجاع الدولہ و آصف الدولہ را ہم بنہایت درعب تسلط
متوسل خود گردانید و برادران و بنے اعمام خصوصا ہر دو برادر حقیقے او اسباب امارت مہیا داشتند و کسے را مجال نماند کہ بادم مخالفت تواند زد۔

ذکر معین شدن مسٹر ڈلٹن از کونسل کلکتہ برائے حاضر بودن در حضور آصف الدولہ بطور زمان پدرش شجاع الدولہ و معزول شدن در اندک زمان و معین شدن مسٹر جان برشٹو بجائے او بسعی و خواہش جرنل کلاورن و ظہور اکثر حوادث و فتن دران دیار بمشیت خالق لیل و نہار

بعد رحلت شجاع الدولہ و مدفون شدن او در گلاب باغ فیض آباد گورنر ہشٹنگ بہادر مسٹر ڈلٹن را برائی حاضر و ناظر بودن بر اوضاع و اعمال آصف الدولہ و ایضا بطور عہد پدرش مقرر کردہ فرستاد زمانے بسیر برود و مسٹر ڈلٹن گذشتہ بود کہ جرنل کلاورن و کرنل تس و مسٹر فرانسیس از طرف کمپنی و پادشاہ انگلیشیہ برائے استکشاف احوال گورنر ہشٹنگ بہادر جلادت جنگ مسبب الاسباب کونسل لندن دار السلطنۃ انگلنڈ ولایت فرنگ انگلیشیان در رسیدند و تقریبات چند کہ ذکرش در دفتر دوم مفصل شد در ابتدا گورنر غالب آمدہ عملہ انگلیشیہ ہر جا کہ بود بر دفع تجویز و خواہش اصحاب ثلثہ مذکورہ علی الزعم گورنر عماد الدولہ مسٹر ہشٹنگ بہادر مقرر گشتہ عملہ دست نشان گورنر مرقوم معزول شدند در ہمان ایام مسٹر ڈلٹن ہم بعلت دست نشانی گورنر معزول شدہ بجای او بخواہش اصحاب ثلثہ مرقومہ و حمایت جرنل کلاورن مسٹر جان برشٹو متعین شد چون جوان ہوشیاری بود آصف الدولہ را مع عملہ بر روی کار آوردہ او آسان دانستہ دست تصرف بدانائی و ابلہ فریبے باز از کردوز جمیع کارہای ممالک محروسہ شجاع الدولہ مرجع مل و عقد امور و مختار کارہای سرکار آصف الدولہ گشت مختار الدولہ نائب مختار مقتدر آصف الدولہ و جمیع عملہ و اتباع او سفہاے بے خرد بودہ اند چنانچہ بعد چندی کہ فقیر ہمراہ در آن دیار تقریبے شد و نگرش اللہ تعالے آید ہمہ را برای العین مشاہدہ نمود مردمی نبظر آمد کہ اوصاف آنہا بیانی نیست و در فوع انسانے بدتر از آنہا ہم آنہا خواہند بود بے شائبہ تکلف بہائمی چند بودہ اند بصورت انسان گویا در شان آنہا ست انہم کالانعام بل ہم اضل سبیلا القصہ مسٹر جان برشٹو مختار الدولہ را بوعدے کلمات خوش آیند کہ امید حمایت در مخاوت عظیمہ از ان استشمام توان نمود و گفتہ برین صرافت آورد کہ ملک بنارس و غیرہ علاقہ راجہ بلونڈ سنگھ کہ بہ بیست و پنج لکھہ روپیہ مالگزارے و قریب ہفتاد لکھہ روپیہ داخل داشت بہ کمپنے بدہ اند آن احمق ابلہ بہان قدر سخنان بے فروغ خوشنود و مغرور گشتہ آصف الدولہ را کہ کارے با ملک و مال او نیست زبانے مسٹر جان برشٹو سخنان ہم دامید گفتہ باشد رضا رائے ساخت و بلا تامل اسناد عطاے آن ملک بہ کمپنی نوشتہ داد گورنر ہشٹنگ بہادر اگرچہ ازین معرکہ ملکے مثل بنارس ضمیمہ ممالک محروسہ کمپنے گردید نہایت خوشنود گشت امّا ازین حرکت خود تا بنارس برای ملاقات شجاع الدولہ آمدہ ملک بلونڈ ظاہرا بانواع تدبیرات از شجاع الدولہ درخواست و شجاع الدولہ معاذیر دلپذیر آوردہ بنارس و غیرہ ملک بلونڈ را نداد و جان برشٹو کہ بار بتہ گورنر حکم قطرہ از دریا دار دباین سہولت و آسانی ملک مذکور را گرفتہ ضمیمہ ملک کمپنی گردانید و بحضور سرداران انگلیشیہ ایجاد ارباب کونسل ولایت نام عظیمے بہر ساید اندک مدرشد و چند ان خوشش نیامد و مختار الدولہ نادان با وجود چنین تواضع نمایان برائے استقلال و حمایت خود ہیچ گونہ عہد و پیمان از ارباب کونسل کلکتہ نگرفت اگر میخواست در چنین رعایت عظیمہ بنائے کارہای خود را از حضور کمپنی و ارباب کونسل ولایت انگلیشیہ استحکام میداد و کسی را مجال آن نمی شد کہ بطرف او نگاہ تندے نمایند تا بہ کشتن چہ رسد و اگر احیانا گذشتہ سے شد در انتقام و مکافات قتل او قیامتے برپا سے شد بلکہ ریاست آن ملک از اولاد شجاع الدولہ منتقل گشتہ باولاد مختار الدولہ سے رسید لیکن چون دوائر فلکی مقتضے استیصال اہالے این دیار است ہر کہ ابلہ تر و موزم است رب النوع اینہا سے شود و ہا کسانیکہ تجربہ کاران روزگار و نہایت دانا و ہوشیار ند معاملات روے دادہ ہر کارے کہ بنا یدے کنند و انچہ باید بفراغ خاطر ازان دور تدبیر و ند القصہ بنارس باتوابع و لواحقش از ممالک محروسہ شجاع الدولہ منتزع گردیدہ ضمیمہ بنگالہ و

عظیم آباد گردید و در معاملات مالے و ملکی صوبۂ اودہ و الہ آباد و تھپر گڑھ و کوڑہ و الہ آباد و غیرہ ممالک روہیلہ نیز بے رضا و اطلاع مسٹر جان برشٹو بیچ امرے اضافہ نیافت و آصف الدولہ کہ بر ہمہ امرے فارغ بالی و آسایش خود بیانگ بلند علی رؤس الاشہاد گفتی آغاز نہاد کہ مسٹر جان برشٹو برادر من و مالک و مختار کار ہاست ہر چہ بفرماید ہمہ را اطاعت نمایند و ازا فواج آراستہ پیرو سردار ان بر حصۂ آوردہ او آزردہ و نا مطمئن بودہ ادامی تنخواہ آنہا و رجنب اخراجات بیہودہ خود عبث و بی فائدہ سے شمرد لہذا در باطن قاصد استیصال آنہا کہ فی الحقیقۃ خود را بے پر و بال ساختن بود گشتہ درین داعیہ کوشیدن گرفت

ذکر جنگ یافتن آصف الدولہ مختار الدولہ را با جیب پلٹن و متاصل شدن فوج مذکور بتقدیر اللہ

شجاع الدولہ مغفور چار پنج ہزار کس نجبائے مفلس شاہ جہان آباد و اطراف و جوانب را جمع نمودہ بے نفر پانزدہ روپیہ مواجب مقرر کرد و سید احمد نامے را بریاست آنہا معین نمودہ در تربیت آنہا بضابطہ پلٹنہائے انگلیشیہ اہتمام فرمود ہر چند بندو قہائی ایشان فتیلہ وار بود و اما در شلک چابکے و چالاکے برابر چقماقے داشت بلکہ چست تر ازان چہ درین جماعۂ نجبا بود و پاس خاطر و مراعات اینہا زیادہ از دیگران مے شد آصف الدولہ کہ از زر فقلے پر بیزار و در فکر بر انداختن آنہا دے بے پر و بال ساختن خود بود آنہا را کہ بطرف کالپے متعین بودہ اند طلبید چون رسید نزد و تراز لشکر خود امر بإقامت نمود و فرمود کہ تو پہا را داخل توپ خانہ نمایند آنہا بعضے ازان اضراب داخل توپ خانہ نمودہ یک ضرب یا دو تا نزدند خود داشتند برائے فرستادن آن ہر دو ضرب و بندو تہا ہم حکم نمود آنہا دانستند کہ ارادۂ ندادن طلب و استخفاف و بے آبروئے و تفرقۂ انجماعۂ منظور دارد و جواب دادند کہ ہرگاہ چنین حکم سے شود وجہ مشاہرہ ما کہ در سرکار است عنایت شود تا بندوق و توپہا داخل کارخانہ و خالصہ مالے کردہ آید بر آشفتہ مختار الدولہ فرمان داد کہ اینہا سر تابے سے نمایند تنبیہ و سیاست و گوشمال شان باید پرداخت او عذر خواست کہ ملازمان سرکار ما نہ حق بجانب دارند و جہ ماہہ خودے خواہند دیگر غرضے نیست گفت اگر شما بہ سرشان نمے روید ناچار من میروم او دید کہ ہرگاہ خود قاصد شود و من استکاف نمایم در عالم نوکرے ناشناسب و موجب کمال آزردگے و بر ہمے فیما بین خواہد بود بضرورت اطاعت فرمان نمودہ با فوج ملازم خود و متعینۂ سرکار سوار شدہ بمقابلہ شتافت آنہا ناچار با آنکہ میر احمد مردہ و سردارے نداشتند باز ہم صفوف آراستہ جنگید ند و کار بجائے رسیدہ بود کہ اگر انک اعانتے از جائے آنہا نمی رسید مختار الدولہ را از پیش رو بر میدند لیکن چون از دحام بطرف مختار الدولہ بسیار بود و سامان بے پایان ہمراہ داشت بعوز و خورد لائق و معقول و مجروح شدن یاران موافق کہ جماعۂ کثیرے از طرفین رہگذارے بیدلے عدم گشتند شرذمۂ قلیلے چون مجروح و مایوس از ظفر باقے ماندہ آن زمان ہر کے راہ فرار پیش گرفتہ بطرفے خزید و خلقے بسیار از طرفین کہ ہمہ ملازم آصف الدولہ و زور بازوش بود ند تا بود و تباہ گردید و آن ایلہ شادمان و خوشنود گشت اکثرے از ملازمان خصوص بعض خواجہ سرایان کہ شجاع الدولہ بہ تتبع افواج انگلیشیہ آنہا را جزل قرار داد ہ ہمراہ ہر یکے شش ہفت پلٹن و چندین ضرب توپ و اسباب و سامان آن مقرر و معین نمودہ بود باہم صاحبزادہ بنا قبال پے بردہ خیالاتے چند در دل خودے ترا شیدند ازان جملہ نسبت خان خواجہ سرائے کہ بسیار معتمد علیہ شجاع الدولہ و نے الحقیقۃ خانہ سازے جراتے بنود با مختار الدولہ دعوے ہمچشمے داشتہ سر با طاعت او فرو نے آورد لہذا کمر تا پا قیما با ہمگر دیدہ بوسائل و وسائط تصفیہ یافت درین ضمن کہ نسبت کدورتہا افزودہ از حد آمیزش تجاوز نمود و آصف الدولہ نیز در باطن از مختار الدولہ بسبب اقتدار و خود رائے او و اتفاق با مسٹر جان برشٹو آزردہ گشتہ در فکر بر انداختن

او می بود بسنت خواجہ سرائے مذکور کہ بمجرد نے مشہور بود بر داعیۂ آصف الدولہ پی بردہ خواست کہ بطوریکہ یافتہ کار مختار الدولہ را باتمام رساند فی الجملہ رضای آصف الدولہ درین خصوص حاصل نمودہ باطناً میرزا سعادت علی ہم سازشی کرد کہ ہر گاہ من مختار الدولہ را تمام کنم شما علی الفور با چند کسی کہ دارید سوار شدہ حاضر آئید تا من او را کشتہ حضور آصف الدولہ خواہم رفت و ہمان گرے کار او ہم باتمام رسانیدہ شما را بر و سادہ ایالت خواہم نشانید

ذکر انجام یافتن ایام عمر و دولت مختار الدولہ و بسنت خواجہ سرا از پے ہم و بدر رفتن میرزا سعادت علی بر حدود نجف خان صحیح و سالم

چون مشورہ ہائے مرقوم المصدر تصمیم یافت بسنت خواجہ سرائے از سر نو بحیلہ و تزویر بنائے آشتی باگذاشتہ و عہود و مواثیق کاذبہ کہ دران در بار رواج دار در میان آوردہ دعوت مختار الدولہ نمود معہود آنکہ از اول روز تشریف آورد و ہر وقت طعام نجاتش خورد و اوقات تمام روز و شب بلہو و لعب ہما نجا گذراند و آخر شب بدولت خانہ خود معاودت نماید چون مرگ او رسیدہ اوقات حیاتش منقضے گشتہ بود قبول نمود و روز موعود کہ پایان زندگانیش بود بدربار آمد و از آصف الدولہ رخصت گرفتہ قاصد خانہ بسنت گردید بسنت تا آن زمان بعض مخلصان خود را کہ از ان جملہ ہر دو خواہر زادہ میر قدرۃ اللہ برادران عم زاد میر ابو الپسران میر باقر بودند یکے مراد علے و دیگرے لطف علے نام داشت برادرۂ خود آگہے دادہ قبل مختار الدولہ برانگیخت چون مختار الدولہ بکرّ و فرّ امارت بدر خانۂ بسنت رسید بسنت تا سر دروازہ استقبال نمودہ بکمال تواضع و فروتنے از سوارے فرود آوردہ بجائیکہ برائے او مسندے گسترده بودند آوردہ نشانیدچون موسم تابستان بود در لشکر اکثر ارباب استطاعت در مساکن خود زمین را کندہ تہ خانہا ساختہ بودند بسنت ہم تہ خانہ تکلف در جائے خود آراستہ گویا برائے ہمین کار مہیا داشت چون آفتاب بلند شد مختار الدولہ را تکلیف نمود کہ در تہ خانہ باید نشست او باقتضائے قضا پذیرفتہ در آنجا رفت بسنت بعرض رسانید کہ رخت و بر از برکندہ بآرام و بے تکلف بنشینید و زنکہ مرغوبہ اش را ہم حاضر ساختہ اقداح افراح بگردش در آورد بعضے از اقربائے مختار الدولہ بحضور فقیرے گفت کہ در شراب سمے قتال آمیختہ دادہ بودند اگر نے کشند باز ہم مختار الدولہ مرد خلاصہ چون قریب نصف روز گذشت ممتاز الدولہ بعضے از مصاحبان را ہم رخصت کردہ بتہیہ خواب آخرت مستعد گردید چون از ہمرا ہانش کسے نماند و خدمتگاران ہم جا بجا آرام گرفتند میر مراد علے و برادرش با دو سہ کس دیگر بتہ بے خبر در تہ خانہ در آمدہ بزیر تیغ بے دریغ پیکرش را ریزہ ریزہ کردند و بعضے از خدم او کہ حاضر بودند از خوف جان گرفتہ خبر بخجستہ اش بر دو بسنت خواجہ سرائے فوج خود را ہم تیار کردہ با دو سہ کمپنی تیار و مستعد حضور آصف الدولہ آمد مستحفظان ابواب کمپنے ہا را باندک فاصلہ از خیمہ آصف الدولہ توقیف فرمودہ او را تنہا گذاشتند کہ بحضور رود او ہم درمیان سکہ مسلح و با یراق شمشیر کشیدہ آمدہ آداب مبارکباد بتقدیم رسانید کہ دشمن و بے نعمت را حسب الامر کشتیم آصف الدولہ بر جان خود ترسیدہ گفت شمشیر کشیدہ چرا آمدے گفت ارادہ من دارے گفت چہ مجال کہ داعیۂ نمک حرامے داشتہ باشم گفت شمشیر در کن آن اجل گرفتہ شمشیر را در انداخت چون بے شمشیر ماند آصف الدولہ بمردم حاضر اشارہ نمود تا بکشند حسب الامر او ہم ہمان نفس سرور پے مختار الدولہ گذاشت عمو یا خالوے او کہ بمیرے کلان شہرت داشت و اکثر در حضور آصف الدولہ بے بولعجبی رسیدہ او را مقتول دیدہ و متحیر گشتہ برائے حفظ آبروے خود تیغ کشیدہ گفت اگر کسے متعرض من بنا شد مرا ہم با کسے تعرضے نیست آصف الدولہ

خود تر سیده گفت بیرون روکسی را باو کاری نیست او بانگ بلند گفت که اگر او برود کسی با او متعرض نشود او هم متنفس شمرده در رفت چون
جرأتی داشت کسی هم با او دنیا و نخیت میرزا سعادت علی بجرد اشتهار کشته شدن مختار الدوله خود را سلاح ویراق آراسته براسپ خود سوار گشته
تا بخیمه گسائیان که سالاران عمده لشکر بوده اند رسیده تمام شدن بسنت خواجه سرا شنیدند چون باین هیأت برآمده بدنام دانگشت نما شده بود
دست پاچه گردید که چه کند نه مقدور تاختن بمیرزا امانے آصف الدوله داشت نه یارای ماندن ناچار از گسائین استمداد نمود که اگر رفاقت
کنے برادر را برداشته کار از پیش مے بریم و تراو ملازمان درجه اعلے خواهد بود گسائین جرأت نیافت چون میرزا سعادت علے از
نفرت گسائیان مایوس گردید اسپ جلد گامے درخواست او دیان سوارے خود را که بسے چهل کرده رفتن ممتاز و نهایت سبک رفتار
جلد گام بود تیار کرده فرستاد و میرزا سعادت علے براو سوار شده با تفضل حسین خان که تالیق و مربے و معلش بود و معدودے
از رفقا در رفت و بدون مزاحمت سالماً از حدود ممالک آصف الدوله گذشته در حدود میرزا نجف خان رسید ذوالفقار الدوله
نجف خان بهادر شنیده بقدوم نیازمندے استقبال نموده ملاقات فرمود و با حترام و عزت آورده در خانه خود جاے داد و
و مخارج چند بهاے معاش او مقرر کرده چند هزار سوار و پیاده برخاقت او ملازم گردانید اما در آمد و رفت و ملاقات نهایت پاس ادب
مرعے داشته آمدن میرزا سعادت علے را بخانهٔ خود کمترے خواست اکثر خود رفته در نهایت فروتنے و تواضع سلوک
ے نمود و اگر احیاناً میرزا ے مرقوم بخانه اش ے رفت تا سر دروازه استقبال نموده آورده بر مسند خود ے نشانید
و خود با دب فرد ترے نشست ؛

ذکر مقهور گشتن محبوب علی خان خواجه سرا که از طرف شجاع الدوله حاکم کوڑه و اٹاوه بود بدست کپتانان انگلیشی حسب الامر آصف الدوله مهجور از عقل و شعور

سرداران عمده شجاع الدوله بملاحظهٔ این حرکات و اوضاع خاطر پریشان و هر یک بدگمان گشته چارهٔ خود جستن آغاز نهاد ند اما چون
در هندوستان الحال نوکرے نمانده و سردار مقتدرے هم چنانکه صاحب عزم و جرأت و سپاهے دوست عالے همت
باشد در قطرے از اقطار پیدا نیست ناچار بمباشات ے گذرانیدند ازان جمله محبوب علے خان خواجه سرا ے که اندک مایهٔ جرأت
و غیرت دارد بمشاهده اطوار صاحب زادهٔ خود حیران بود گرچه کند اما فوج و اسباب شایسته همراه داشت مع سوار و پیاده هاے
برق انداز چهل تے جمعیت وه دوازده هزار کس با او بود و در طرف کوڑه و اٹاوه که بحدود ممالک مرهٹه اتصال دارد حسب الامر
شجاع الدوله بکمک و فزامارت درکمال سطوت و اقتدارے گذرانید آصف الدوله را استیصال افواج همراهے او هم در خاطر گذشته
داعیهٔ آن نموده کراو بطرفے بدر رفتن بنا فته مضمحل گردد و با معدودے در حضور آمده حاضر باشد و نیز باین ارادهٔ پے برده
ے خواست که اگر آصف الدوله ارادهٔ خود اظهار کند آن زمان بنا چارے ننگ حرامے بر خود گوارا نموده بذوالفقار الدوله
نجف خان بهادر ملحق گردد و آصف الدوله با مسٹر جان برشٹو مشورهٔ امر مذکور نموده فوجے از ارباب انگلیشیه لبسر وارے
کپتانے چند باین کار معین نموده مخفے از اغیار روانه نمودند سبب برگشتن افواج ملازم خود از بنج دین آنکه چون آسایش
و دست و روز و شب محشور با مصاحبان خود بود و از همراهے که غیر بازے طفلانه مثل پتنگ پرانے و مرغ جنگانے
و چوپڑ و امثال ذلک باشد نهایت نفور و بیزار است سنے خواهد که ساعتے بلکه آنے رجوع بکارهاے ریاست و سروری نماید و کلدارے
و اسپیرے چاره ندارد و لغیر از اشتغال باموز عظیمه و فکر بلیغ و مصاحبت لعبه دار کان کارگزار هوشیار و استماع جواب و سوال آمنا

وملاقات وصحبت باهر یکے از ملازمان وتسلیهٔ ودلجوئے آنها تا آنکه احمال انواع سکاره وآلام بنا بر ریاست است اما تحمل امور مذکوره برا واگرچه آنے هم باشد نهایت دشوار واز جمله متعذرات بلکه محالات است وانگلیشیان راے واند که وجود شل من سردار بے آزار مغتنم دانسته راضے بایذا واضرار من هرگز نخواهند بود مبتر آنکه زمام ملک دارے بدست آنها سپرده فارغ البال بسر برم واصحاب انگلیشیه که نهایت فطن وهوشیار از فے الحقیقت وجود چنین کسے را لطیفهٔ غیبے ونعمت غیر مترقبه شمرده ونخوے ناخوشش نخواسته اوراجع اصحاب اومطلق العنان داشته اند وکارے باادو اتباع عزیز او ندارند بلکه آنفقه رکراو وهمه جا حیان مرغوب اورا باید مهیا داشته راضئے وخوشنودش مے دارند ودیگر کل معاملات مالے وملکے وانتظامش مع افواج وآراستن اسباب حروب در قبضهٔ اختیار خود داشته در پرده نام از مالک ملک وفوج وخزاین وجمیع کارخانجات واسباب وآلات حروب خود واند حسن اتفاق آنکه طرفین همدگر را مغتنم مے شمارند اما خائهٔ شجاع الدوله کریا دگار امراے عظام ودرین ایام قائم مقام سلاطین هند وخانه اید لک مردم وعمدهٔ وعمدهٔ زاده هاے این مملکت وسیعه بود مسکن وماواے بعض ازارل واوباج کرمصاحبت آصف الدوله دارند مانده اثرے ازان بزرگواران بلکه اقربا وخویشان شجاع الدوله وصفدر جنگ وبرهان الملک پیدا نیست جائیکه بیست سے هزار سوار جرار وپنجاه شصت هزار پیاده برق انداز چابک دست وهزاران عمده هاے بانام ونشان بوده اند وتجار وصناعان هرپیشه درکمال رفاه بے وسواس واندیشه بسر مے بردند لشکر اوهمسرے باسواد اعظم شاه جهان آباد ومورے آن داشت الحال مثل ده ویران ومغلوکے چند خسته وحیران وپریشان افتاده اند ومعدودیکه رفاه وجاه دارند پیاده هاے یکمسر یه چند اندکه درغیر این زمان نوکرے دوسه روپیه سرمائه فخر واعتبارشان بود یا فیلبانان واقرباے آنها وکساران وانفار فاعتبر وا یا اولے الابصار القصهٔ کپتانان مذکور باسه چار پلٹن بهانهٔ رفتن طرف دیگر مثل مسافران کرازان راه گذرند متصل بمسکن محبوب علے خان رسیده قاصد ملاقات باادوشد واونیز مضائقه نکرده ملاقات نمود باهمدگر دید وبازدید بعمل آورده معلوم نیست بچه تقریب بناے ورود بابا ے گذاشته آمد چون محبوب علے خان داخل دارالحکومته خود گشت وفوج وتوپ خانه رابیرون شهر در معسکر گذاشت بعد سه چار روز کپتانان فوج خود را آخر شب ورکمال اخفا آراسته توپها رابضابطهٔ جنگ درست داشته از جائیکه لشکر داشتند کوچیده اول صبح صادق برسر معسکر محبوب علے خان رسیدند مردم آنجا کرخبراز جائے وکارے نداشتند کسے برائے قضاے حاجت رفته وکسی درخواب غفلت خفته نگر معدودے از تلنگه هاے سنتره که عبارت از پاسبانان بیدار وتیار اند بجاے خود استاده بلوند بضابطه کار اند استفسار ومزاحمت نمودند افواج انگلیشے اطاعت نکرده متصل به پلهٔ شلک رسیده استاده وبعض از سرداران درمیان معسکر آمده گفت که مابطرفے سے رویم ازمیان لشکر که راه آنجا غیر ازین نیست خواهیم گذشت مردم لشکر ممانعت نمودند انها نشنیده بپرخاش پیش آمدند مردم لشکر محبوب علے خان که تیار بنودند بجز دیک شلک جماعهٔ بسیار مجروح وباقی ماندگان مشوش گشته راه گریز پیش گرفتند وتوپ وبندوق واسباب آن بضبط سرکار درآمد واسباب سپاهیان تجارت لچه هاے لشکر رفت محبوب علے خان این ماجرا شنیده بکار خود درماند چون عنه الملاقاة عهد وپیمانے شده بود بعذر ورت از کپتانان مذکور رخصت گرفته مع اسباب خود بخدمت آصف الدوله رسید او که بهمین صورت مے خواست بعد رسیدن مشمول عواطف نموده وجهے برائے اومعین داشت ولطافت علے خان خواجه سرائے که اوهم باصطلاح کمپنی ان بلکه مالک یک برگیڈ بود که عبارت از چار پنج پلٹن است دوسه پلٹن همراه داشت بمشاهدهٔ این حالات قاصد رستگارے خود گشته راهے برائے برشدن مے جست چون همیشه مقصود بود که فوجے از سرکار شجاع الدوله درحضور پادشاه باشد وشخصے بماے این کار تجویز میشد

ازین راه فیضت شمرده کار سازیها بمردم داده تعیناتے آنجا گرفت و بحضور بادشاه رفته با میرزا نجف خان ذوالفقار الدوله دیگر اعیان آنجا ساخته الی الان کرا واسطه نود و پنج هجرے از ماته و دوازدهم است بسر برده و در انجا مغتنم سے داند و همدران ایام برادران مختار الدوله در کمال اقتدار بودند بسبب هیچ کار گیما مصدر امرے نگردیده مقید شده اند و اموال و اسباب آنها مع اموال مختار الدوله بضبط سرکار در آمد و برادران او مع بعض ملازمان و اقاربش بانواع شدائد مبتلا بوده آخر الامر رستگارے یافته دبرائے پسر مختار الدوله دختر او وزنش کرازنے اعظم اولود جاگیر یک لک روپیه سالیانه تقرر یافت هنوز سید محمد خان و سید معزز خان اسیر دام بلا بودند فقیر بحسب تقریب وارد لکهنؤ گردید و دران ایام آصف الدوله مع کل اتباع و مسٹر جان برشٹو وغیره اصحاب انگلیشیه همه در انجا اقامت داشتند غیر از نواب بیگم زن دزیر الممالک صفدر جنگ بنت برهان الملک مادر شجاع الدوله و بهو بیگم زن شجاع الدوله و دختر مومن الدوله محمد اسحق خان بهادر کلان که بنا بر عدم موافقت با پسره نمیره و الفت دانس فیض آباد و بهو بیت آنجا گر ساخته و آراسته شجاع الدوله اندازان مکان نجنبیده در مساکن خود اقامت داشتند ؛

ذکر ورود مسود این اوراق در بلدهٔ لکهنؤ و فیض آباد بحسب اتفاق ؛

مخفی نماند که تولد فقیر و سکن آباد اجداد پدرے و مادرے دار الخلافة شاه جهان آباد است اجداد پدرے این بے مقدار سادات بنے حسن اند اولاد ابراهیم ملقب بطباطبا ابن اسمعیل ابن ابراهیم از جلهٔ سادات کرام و عظام سنت طاهره است یکے از اجداد فقیر بعد انتقال از مدینه طیبه در مشهد مقدس رضوے علے مشرفه السلام سکنے اختیار نمود ازان باز متوطن آنجا بوده مانند یکے هم ازان مکان ملایک آسا شیان وارد بهنه وستان گردیده در دهلے و بعد در شاه جهان آباد توطن ورزیده و اجداد مادرے فقیر سادات موسوے اولاد امام زادهٔ عالے مقدار سید احمد بن موسے بن جعفر علیهما السلام مشهور بحضرات شاه چراغ و متوطن دار الملک شیراز اند مزار فائض الانوارش در شیراز نهایت معروف و مطاف و حاجت روائے اصناف خلائق است و کرامت بسیار و خرق عادت بے شمار ازان آستان ملایک پاسبان بکرات و مرات پیرائهٔ ظهور یافته و سے یابد چنانچه نور باران آن رواق بین الاخافق از نهایت اشتهار از اطناب و اظهار بے نیاز است جد مادرے فقیر سید زین العابدین عمر زادهٔ مهابت جنگ بود بعد انتقال آن مرحوم والدهٔ او یعنے جدهٔ مادر فقیر عه مهابت جنگ حسب الوصیة مرحوم مرقوم عجلت در کنخدائے والدهٔ فقیر نموده ازین کار انفراغ خاطر حاصل نمود چون سید مرحوم مذکور پس از کشته شدن اعظم شاه ترک نوکرے نموده تا دم الحیوة منزوے بود بعد کنخدائے والده تا هفت سال دیگر بهر صورت گذشت درین ضمن تولد فقیر در سال چهلم از ماته و دانوے هجرے در بلدهٔ شاه جهان آباد روے داد و پس از دو سال دیگر برادر دوے فقیر سید علے نقے نیز پا بعرصهٔ هستے نهاد و فقیر در سال پنجم از عمر سبک خرام و برادر مرقوم سه ساله بود که عبرت زور آور دهدهٔ والده جمیع اولاد و پسر خورد و راج هر دو داماد همراه گرفته و خانه ملکے را فروخته از شاه آباد برآمد و خود را در مرشد آباد بنگاله که مهابت جنگ بر فاقت شجاع الدوله ناظم صوبهٔ مذکوره هما نجا اقامت داشت رسانید و اولاد پسر خود را بدست برادر زادهٔ خود و مهابت جنگ سپرد و بعد چند روز مهابت جنگ بیاورے اقبال نظامت صوبهٔ عظیم آباد یافت و الده مرحوم بر فاقت او در بلده مذکوره رسیده توطن گزیدازان زمان الے الان که سال نود و پنجم از ماته دوازدهم هجرت است درین مکان ایزد تعالے بکام و آرام و بهبودت و احتشام نگهداشته بیوت مملوکه و محلات مملوک و الحمد لله قسمت که در ظاهر بسبب غفران پناه مهابت جنگ میسر آمده در قبضهٔ تصرف و اوقات در گذراست

در سنه هشتاد و هشتم از مائهٔ دوازدهم هجری نبوی فقیر بسبب ضمان معامله زمین دارے که مرهون احسان بنده از سالها بود دوازده امید
ضرع و تلبیسات نهاشتم خسارهٔ بالغ پنجاه و شصت هزار روپیه کشیده اسباب خانه و زیور و ظروف همه را فروخته و سے و یکهزار روپیه
سودے از مهاجنین قرض گرفته از عهده ضمان برآمد واز دست تقاضائیان خصوص عملهٔ نظامت که بے موجب بعض مظنه آزرده
خاطر گشته در مقام معاودات بودند رهائے یافت و حاصل التمغاکه وجه معاش منحصر بهمان بود در جاید اداد اے قرض تقریر یافته
حوالهٔ صاجن شد و راهے براے معاش و تحصیل وجوه آن هرچند اقل قلیل باشد از هیچ سود در نظر نبود تا آنکه بعد ما هے عالی قدر سراسر
احسان امیر الدوله جرنل گاڈرڈ بهادر فتح جنگ که در زمرهٔ انگلیشیان بلکه در نواع انسان درین عزوزمان مثل او براے فقیر و
فی الحقیقة براے جمیع آشنایان بلکه کل هندیان دیگرے معلوم و مشهود نیست بقلعه دارے چناڈه که از قلاع متینه مشهورهٔ متصل
جنبار بر لب دریاے گنگا واقع است از کلکته مامور گشته بعظیم آباد رسید چون با فقیر از سابق رابطهٔ معرفت و آشنائے داشت
بملاقاتش رفتم احوال فقیر دیده و شنیده نهایت تاسف نمود و فرمود که چون درینحالت الحال کارے ندارید همراه من بیائید انچه میسر شود
با تفاق خواهیم خورد و بنده تکلیف آن شفیق از الطاف خفیهٔ ایزدے شمرده همراهیش گزیده در روزے چند بعد رفتن او راهی گشته
بقصبهٔ چناڈه رسید مداخل آنجا بقدر مصارف ضروریه اش هم نبود اما فقیر را در کارهاے مالے آنجا مختار ساخته نهایت رافت
و عنایت مبذول حال بنده داشت تا بزگے خانه کرایه اقامت فقیر مع اهل و عیال داشته باشد از سرکار خود آراسته
داده و بجرهٔ سوارے خاص خود که بمثابهٔ خانهٔ وسیع خشکے بود بعظیم آباد فرستاده و زاد لاقے داده عیال مرا طلبیده و سه صد روپیه
نقد در بهر ماهے بنام اطفال مقرر فرمود و شموع کافوری وغیره ما یحتاج را بنجا نسامان خود فرمان داد که انچه مراد در کار باشد
بلا پرسش رسانیده باشد با این حال کمال احترام در ملاقات و بجوئے همه اوقات نموده فقیر را خوشنود ے داشت چون
سیر النست که در داخل قلعهٔ وارے بمصارفش دفاعے کند و شنیده که افواج آصف الدوله که بداب انگلیشے مودب است سردار یک
از عهدهٔ تربیت و خبرگیرے آن و آراستن اسباب حروبیکه مناسب فوج مذکور باشد برآید ندارد و چنین قرار یافته که کرنلے
از فرقهٔ انگلیشیان بمرضے آصف الدوله برین کار معین شود جرنل مذکور را که دران وقت کرنل بود بخاطر گذشت که اگر این کار
بنام او مقرر شود مناسب است و خالے از فائدهٔ طرفین نخواهد بود لیکن چون با مسٹر جان پرشٹو آشنا نبود و خود اظهار خواهش
این کار لائق نے دانست با فقیر درین خصوص استشاره نمود فقیر گفت که خط سپارش فقیر بنام انگلیشے که او با شما آشنا
باشد نوشته باید داد تا بنده بتقریب تحصیل کارهاے خود در انجا رود و بوساطت انگلیش مکتوب الیه با مسٹر پرشٹو ملاقات
نموده بتقریب این امر باحسن وجوه بدون اظهار درخواست شما نماید باشد که حسب خواهش سامے میسر آید پسندیده فقیر را مرخص
نمود فقیر اهل و عیال و اکثر رفقا را همانجا گذاشته با معدودے از همراهان از قصبهٔ چناڈه کوچیده عازم فیض آباد و لکهنؤ گردید چون
بلدهٔ جونپور در راه واقع است عبور فقیر به بلدهٔ مذکور اتفاق افتاد وصیت فضائل و بزرگواریے برگزیده حضرت باری السید الحاج
البرے عمایس بالحرے مولانا محمد العسکرے روح الله روحه از دهنا سامعه افروز این بے بضاعت سعادت اندوز بود و در قصبه
چناڈه تلمیذ سدید آن سید سعید سولوے ظفر علے آیدهٔ الله تعالے بلطفه الخفے و الجلے تقریبے دارد و فقیر در خدمت او تسفید
بود و محامد آن بزرگ والا و دوران از زبان او به بسط بیان شنیده آرزومند ملاقات آن صاحب مقامات و سعادات گردیده
بجذبهٔ شوق رسیده و در ساعت کامل بشرف حضور او مشرف گردید و حسن بیانش را که مجملے از تفصیل فضائل او بود بگوش خود
شنیده بمراتب زیاده تر از انچه از شنیده بچشم خود دیده چون ذکر شرح درین کتاب بطریق تبرک واجب بود فقیر نیز از احوال

آن مجستہ خصال بزبان قلم دادہ بعد ازین شرح احوال این سفر سعادت اثر خواہد نمود ؛

ذکر مجملے از اوصاف عنوان صحیفہ حق گزینے دیباچہ کتاب راستے وراست بینے مجموعہ فضل ودانشورے مولانا محمد عسکرے روح اللہ روحہ واوصل الینا فتوحہ ؛

از سادات کرام واعیان ذوے الاحترام شہر جونپور است نظم بود آن سیدستودہ خصال ؛ رانخ اعلم متقن المخائل گردہ از علم خویش اخذ کتاب ؛ نہ علے العکس ان ذاک بجاب ؛ منطقش راز دار علم وحکم ؛ ورا شارات اوشفا مدغم ؛ طلعت اومطالعۂ انوار ؛ منحلے زوغوامض اسرار ؛ درجامعیت انواع علوم واصناف فنون دحید اعصار ودرحسن بیان و طلاقت لسان فرید اوار مدۃ العمر بافادۂ واخافۂ علوم اشتغال داشت وبہ قلیلے از وجہ معاش قناعت ورزیدہ ہمت برزیادہ طلبی نگماشت وہرچند کہ تحصیل اکثرے از کتب متداولہ بطور یکہ معمول ومتعارف بین الناس است نکردہ اما بذکار طبیعت وصفاے قریحت وشدت غیرت عدم فہم مطلب باستعداد ادراک منے نفیلہ ومواد سے بہیات ترکیبیہ مطالعہ کتب نمودہ درجمیع فنون معقول ومنقول وقردرع واصول ؛ بتجربے تمام ودقتے مالا کلام بہر ساینہ مفصلات ومشکلات ہر فن را بنحوے برصفحۂ تقریرے نگاشت کہ تشکیک ہیچ مشکک را دران مداخیلتے نے گذاشت طلبہ علوم دارباب استعداد از ہر دیار دور ونزدیک بجدمتش رسیدہ استفادہ میکردند حافظ نگارمن کہ بمکتب نرفت وخط نہ نوشت ؛ بمعجزہ مسئلہ آموز صدمدرس شدہ ؛ از علوم رسمے درگذشتہ مقلد وار پابند عادات ورسوم نبود شیوہ اش تجرد منشے وپیشہ اش خودشکنے بود ونہ خودفروشے حافظ غلام ہمت آنم کہ زیر چرخ کبود ؛ زہر چہ رنگ تعلق پذیرد آزاد است ؛ اشتغالش تدریس کہ بہترین اشتغال ظاہریہ وخوشترین وسیلہ ستر احوال باطنیہ است جہت اطاعت امر مرشدش بود وبس شیخ بہاے حدیث علم رسمے درخرابات ؛ برائے رفع چشم بد سپند است ؛ طور آن یگانہ باطوار فضلاے این زمانہ نامانبود لا حد دل من از ہمہ خوبان تراگر فتار است ؛ خراب طور توام ورنہ حسن بسیار است ؛ اظہار فضلت را از جملہ رذیلت مے انگاشت وہرجنۂ راکہ باعث عجب ونخوت گردد بدتر از سیئہ مے پنداشت عرفے حسن عبادات رابرفع نسیان زدن ؛ زشتے اعمال رالوح وقلم داشتن ؛ با فضول ناآشنا واز سمعت دریا بے بیراگاہے بزربانش عیب کسے باستقصتے چہ صراحۃ وچہ تعریضاً وکنایۃً نرفتہ اگر کسے ؛ خطرتش باین قسم سخن آغاز کردے از سمعت خلقۂ کہ داشت صریحاً منع نکردے بل نبوغیکہ براوگران نیامدے بجنبشے دیگر پیوستے خلقانے خوش خلق چو مشک چینے از حلم ؛ پرمغز چو جوز ہندے از علم ؛ روزے حکایتے گرنوشۂ از حسن تقریر ادست مے فرمود کہ مرا باشیخ صدر جہان عرف میان انگنون کہ از اعاظم مدرسین وفضلاے وقت خودش بود ودرفن معقولات ومناظرہ دستے تمام داشت امابنا بر ابتلا بہ بلیۂ تقلید درقید تعصب بودہ راہ بطالت مے پیمود اخلاصے بود وایشان را نیز نظر شفقت برمن زیادہ از اندازہ روزے درخانۂ ایشان نشستہ بودم وکتاب فواتح سیر حسین مینے علیہ الرحمہ وردست داشتم چون تشیع من خاطر نشان شان بود سر اخاطب ساختہ گفتند کہ بیائید ما وشما مناظرۂ کنیم تا معلوم شود کہ مذہب حق است یا مذہب شیعہ ازانجا کہ ایشان در علم وفضل وہم درسن وسال ازمن فزون تر بودند بکمال ادب عرض داشتم کہ مرا چہ یارا کہ باشما مقابلہ عالیم وازراہ مناظرہ پیش آیم باز ہمان سخن آغاز کردند بدستور عذر خواستم باز ہمان نوع گفتند ومبالغۂ وابرام از حد بردند الحاح شدہ گفتم ہرچند امثال مارا با امثال شما مناظرہ کردن سوء ادب است

لیکن بنا بر اطاعت امر تا چار پس سے گویم کہ اثبات حقیقت احد الفریقین از آیات کلام الٰہی و احادیث حضرت رسالت پناہی کہ اول اجمال دو وجہ است دشمنے احتمال وضع و اختراع و تاویل دارد و فاضلے از صوبہ تیست و مدار تسنن و تشیع بریں است کہ افضل الناس بعد نبی ابو بکر بن ابی قحافہ یا علی بن ابی طالب علیہ و افضل را لابد است از ما بہ الفضل اولا سخن در ما بہ الفضل کنیم یا قطع النظر از آیات الٰہیہ و احادیث نبویہ تا افضلیت ہر کہ افضل باشد آشکار و پیدا کردہ و پس سوال سے کنم کہ در عالم بسیار چیز ہا است از صفات و عادات و صنایع مختلفۃ النسبۃ درست و شرافت کدام یکے از ینہا ما بہ الفضل و الشرف تواند بود و از تامل اندک در جواب گفتند کہ صفت علم اشرف و افضل و اجمے است گفتم در واقع چنان است کہ صفت علم افضل و مہتریں صفات است و کسے انکار آں نتواند کرد اما علوم ہم مختلف است و بحسب معلومات و موضوعات متفاوت و در شرافت کدام علم بہتریں علوم تواند شد تامل وافے کردہ گفتند کہ معرفۃ اللہ و علم بصفات اللہ گفتم کہ از علی بن ابی طالب چنیں خطب و رسائل و اقوال در معرفت و توحید و صفات بارے جل شانہ کہ اکثرے از امنا نبظر شریف رسیدہ باشد منقول است و از ابو بکر بن ابی قحافہ ہم اگر چیزے دریں باب منقول باشد ارشاد شود تا بینیما موازنہ کردہ آید ہمیں کہ این سخن شنیدند سر بجیب تفکر فرو بردند و بعد از دیرے قہقہ کنان سر برداشتہ و دست بر زانو زدہ خواندند العجز عن درک الادراک این قول ابو بکر بن ابی قحافہ است و متاسف شدہ گفتند حیف کہ تا این مدت دریں جہالت و ضلالت ماندیم و از حقیقت کار آگاہ نگشتیم الحمد للہ کہ بدولت صحبت شما ہدایت یافتیم و اللہ ہو الباد ے یکدو ماہ کہ از نتائج طبع آن سید والا مقام است بطریق تبرک ثبت افتاد

یا سم علی تا در قل کفی شافتہ ام ؛ از علی جز علی نیافتہ ام ؛ با سم کامل جگر سوز و دگوید جفا نبست ؛ سر مو در دل ما ریم و فا نیست ؛ با سم شہاب خان گل شبنم زدہ شرمندہ از ان گلچہرہ است ؛ شبہ خوبان عرقش آب بردے مہر است ؛ عرشر لیفش از ہفتاد و ہجاوز بود و در سنہ یکہزار و یکصد و نود و ہجرے بعالم جاودانے رحلت فرمود بر و اللہ مضجعہ تاریخ وفات اوست حشرہ اللہ مع آبائہ الکرام علیہم الصلوۃ و السلام

رجوع بذکر سفر سعادت اثر کہ بوسیلۂ آن از ین سید عالیشان سعادت اندوز ملاقات ظاہر گردید

بندہ در لکھنؤ رسیدہ و با مسٹر برشٹو ملاقات کردہ بنوعے کہ مناسب دید مذکور خوبے کرنل دریا دل نمودہ لیاقت این کار در ذات ستودہ آیاتش براو حالے کردنے دائم او با آصف الدولہ ظاہر کردہ بکونسل کلکتہ نولیسانید یا بسے و تجویز دیگرے از صاحبان کار مذکور بکرنل مرقوم معین شد چون تجویز این کار بنام او در کونسل پذیرائے و حکم بکرنل گاڈرڈ اصدار یافت مسٹر جان برشٹو فقیر را بریں خبر آگہے داد فقیر خوشنود شد و بزودے از لکھنؤ معاودت نمودہ پیش از ورود خوددخطے متضمن این خبر بکرنل نوشتہ فرستاد اما او را قبل از ورود خط احقر حکم کونسل رسیدہ آگہے دست داد بمقتضاے شفقتے کہ بر احوال فقیر داشت نشے ملازم خود را با ہر کار ہا و بجرۂ سوارے و کشتیہا بنا بر کل اسباب برائے آوردن عیال بندہ در چناپٹہ گذاشتہ و تاکید بسیار با نمودہ خود از راہ خشکے بہ ڈاک روانہ لکھنؤ گردید و خطے متضمن این احوال و اخبار کوچ خود نوشتہ مصحوب ملازمے چالاک برائے خاکسار فرستاد تا در راہ ہر جا بر خورد بد ہد فقیر قریب بجونپور خط و خبر یافتہ عیال را ہمراہ گرفتہ باز بلکھنؤ برگشت و قریب بدہ ماہ در آنجا بود دریں عرصۂ چار دہ ماہ کہ عبارت از یک سال و دو ماہ ہست و بندہ در ان مدت با آن عزیز قدر شناس جواد در ان بلاد بود

رعایت مبلغ دہ ہزار روپیہ نقد با فقیر نمودہ کمال تواضع بفروتنے در ملاقات و تسلیہ و دلجوئے فقیرے نمود و در داد ار مفارقت بندہ نبود لیکن نقش او در آنجا درست نہ نشست مسٹر مڈلٹن کہ بجہ مسٹر پرشٹو بکار انجا مقرر گشت و کرنل مذکور امید اتفاق و اتحاد از و بسیار داشت بحسب اتفاق کرنل اوّلتے کہ از مسٹر مڈلٹن بود بعمل نیامد و صحبت فیما بین ہمدیگر نہایت ناچاق شد بندہ در ابتدا پایان احوال صحبت این ہر دو در یافتہ باجبار مرخص گشتہ بعظیم آباد آمدہ

ذکر معاودت ایرج خان از نواح شاہ جہان آباد و تفویض نیابت آصف الدولہ باو و فی الجملہ انتظام یافتن خانۂ آصف الدولہ و بدر و دنمودن ایرج خان جہان فانے را در اندک زمان و بعد صہ آمدن حیدر بیگ خان کابلی و حسن رضا خان و معزول شدن مسٹر جان پرشٹو و آمدن مسٹر مڈلٹن بجای او

فقیر اول کہ بلکھنؤ رسید معلوم شد کہ قبل از ورود این اقل الانام بعد مقتول شدن مختار الدولہ چون کسے لائق نیابت دران قدر قوم بے صدو حصر در نظر نبود و بغیر ورت رجوع بایرج خان کہ ذکر بدر رفتن او بعد انتقال شجاع الدولہ بہانہ جواب و سوال حضور رقوم شد لازم افتاد و آصف الدولہ را قائم استمالہ و دلاسا متضمن طلب بنام او تاکید بسیار نگاشت چون او را بر عہد و قول صاحبزادۂ اعتمادے نبود از مسٹر جان پرشٹو کہ دران اوان مدار علیہ ملک و زیر بود استدعای خط طلب متضمن عہود و پیمان حفظ آبرو و جان و دیگر امورے کہ خاطر نشان داشت نمودہ نوشت کہ تا عنایت نامۂ سامے نرسد بندۂ آمدن نمی تواند چون نوشتۂ مسٹر جان پرشٹو حسب الطلب او رسید قاصد لکھنؤ گردیدہ بعد ورود بمنصب نیابت و اختیار در جمیع معاملات سرافراز و بمنایت خلعت فاخرہ و فیل و پالکے جالردار و نوبت و دیگر مراتب امارت ممتاز گشت بنابر آنکہ با اتباع و اقارب مختار الدولہ سرگرانے و نکتہ تدارک برسبے داجبے اوقات بسر بردے و حکم رانے او داشت سید محمد خان و سید مغرز خان ہر دو برادر مختار الدولہ و بعضے معتمدان اینہا را امور عتاب ساختہ مدتے مستقید نگہداشت و انواع تعذیب و تعزیرات بر آنہا نمودہ ہر چہ توانست از دست شان کشیدہ گرفت فقیر ہم بپاس سیادت و از آنکہ خاندان مختار الدولہ شعبۂ از سادات طباطبا و بے اعمام این کمترین خلق خدا بود کوششے برائے آنہا نمود اما چندان سودے نبود و بعد تحمل آلام و مشاہدۂ انتقام ایام دولت ہر کس رہائے یافت و کمبہ روپیہ سالیانہ برائے پسر مختار الدولہ مقرر گشتہ و اماکنے جاگیر بقدر محاصلش یافت و ہر دو برادر آن مقتول گاہ گاہ باریاب کورنش آصف الدولہ شدند و اکثر در خلوت و انزوا بگریہ و زاری محمد علے خان ہمشیرہ زادہ مصطفوے خان کہ عمۂ زادہ مختار الدولہ و در زمان اقتدارش عروجے داشت با فقیر از عظیم آباد کہ ہنگام دولت حاے جاہ وارد بلدۂ مذکورہ گشتہ تا عہد مہاراجہ شتاب راے عامل و متصدی پرگنہ سانڈہ و پلیا بود نہایت آشنائے داشت درین وقت کہ فقیر بر فاقت برنل گاڈرڈ وارد آنجا شد در دستے و اختلاط کشادہ آمد و رفت بسیار سے نمود و دست و پائے میزد کہ بجا ہے و مرتبہ بر سد از و نہائت و بے شورے برادران مختار الدولہ و خواہر سرائے مختار خانۂ پرسش و اصل با تقضائے تقدیر فائدۂ بران مترتب نشد فقیر را ملاقات آصف الدولہ و آمد و رفت مکرر بدولت خانۂ او دار الک صحبت و رخلوت و غیر خلوت میسر آمدہ و ظاہر از شعور بے بہرہ نبود و مطابق مضمون شعر مثنوے حضرت مولوے رحمہ اللہ تعالے سے نمود مثنوے چشم باز و گوش باز و این زکا ۔ خیرہ ام از چشم بندے خدا ۔ نہایت بصحبت ارادل و لواج مائل و اگر احیانا دران زمرہ بے بہم بود در پاچے منشی از اخص ارادل ہم نادل و غیر از لہو لعب و عیش و طرب بکار و دیگر رغبتی ندارد و از کتاب علے کہ مردم اور آبان متہم مے نمایند دراد ضاعش اثرے از ان عمل ظاہر نیست بلکہ پرہیگانہ مینماید

گاہے بہ برق اندازے و تیر اندازی بتر غیب ہمان ارد لیہائے مقرب برای استرضای خاطر آنہا رغبتی می نماید و ہر روز از صبح تا نصف روز از باغ بباغ دیگر یا از صحرائی بصحرائی باتماشای فیلخانہ و بعد ہر دو سہ روز فیل جنگی نیدن و غیر ازین اعمال یا اشغال ذلک الخیال ہیچ کار اشتغال ندارد و در زمان حیات و اقتدار مختار الدولہ سالار جنگ دختری را از بنات خود با پسرش بامید پیش آمد منسوب نموده بود بعد کشته شدنش الکار آن نسبت نداشت آصف الدولہ مبالغہ بسیار درین کار فرموده سالار جنگ را باین امر راضی ساخت و خود متصدی این شادی گشته بخوبی انجام داد و باین عمل ہم نہایت رغبت دارد و در خانہ متوسلان او ہر جا شادی شود طرف یکی را گرفته و بطرف ثانی از عمله و اتباع کسے را کہ ایلش وانست مقرر نموده بشعبف بسیار امر مذکور را بانصرام می رساند یکبار در زمان ورود و فقیر ہم بخانۂ قائم خان فوجدار فیل خانہ حاضر شده ہمتم شادے خانہ او بود ؛

ذکر امام بخش غلام بچہ بدا نجام و اقتدار آن سفلۂ ابتر باقتضاے دور فلک دون پرور

یکے از غلام بچہ ہای کسے امام بخش نام کہ نہایت شقاوت و بدا غاز و انجام بود در زمان صاحبزادگی آصف الدولہ حیات پدرش از آقاے خود گرفته تا با صف الدولہ رسید و نہایت مقرب گردید شجاع الدولہ بر شرور او آگہے یافته مدتہا مقید و مسلسل داشت و بعد مدت بشفاعت اعزه فقط از زندان بر آورده اخراج نمود او مخفے در لواح پرگنہ ٹانڈہ مے بود و خبر اقامت خود با صف الدولہ مے نمود بمجرد انتقال شجاع الدولہ آصف الدولہ پروانہ طلب او و تاکید فرستاده او را طلبیده و درین اوقات کہ فقیر دار دگشته از زمان مرحوم مختار الدولہ وبستہ علیخان خواجہ سراے جرنل جمیع تلنگہ ہاے ملازم سرکارش کہ سے چہل ہزار نفر پیاده و چہار و پنج ہزار طرق سوار بوده اند گرداینده باقتداری میداشت کہ محمود جمیع سرداران دعده ہا بود فقیر او را مکرر دیده و گفت گوے او بگوش خود شنیده خدای می داند کہ نہایت پاجی و در صورت و سیرت زشت ترین مردم بود لیاقت خدمتگاری کہ در و پیہ در ماہ باید داد بشرطے کہ از مفاسدی کہ در او مجتمع بود مرا باشد مصرع گران بود اگر راست پرسے ہیچ ؛ و فی الحقیقۃ لائق دکان داری اخس ننگ فروشان لشکر اراذل حسن رضا خان نائب بآن درجہ در مراتب ازاده ترسید عجب آنکہ بعد چند روز از بر آمدن فقیر دل آصف الدولہ از مصاحبت او سیر آمده در نہایت ذلت و خوارے از ملک خود بدر نمود و در اثنے نمود کہ کسے او را جاے با برائے سواری چار دانگ ہزار جمیع اسباب او را ضبط نموده بر ہنہ پا و سراز خانہ و ملک خود بدر ساخت باز خبرے از و مسموع نگشت و در راه ان ندیده نخواہ احوال آصف الدولہ آنکہ از ملازمان غیر ارد لیہا ہر کہ وجہ مشاہره خود خواہد با او دشمن و در سنگ و ما ہم بر کسانیکہ دست باید یک بست بعض کسان قبل از ورود فقیر اجماع و بلوائے برائے وجہ تنخواه خود نموده وزیر با گرفته رفته بودند ازان جمله چند کس ہنگامیکہ فقیر در لکھنؤ بود بدستش افتاد و ندچند روز مقید داشته ہمہ را بدم توپ پرانید فقیر سبب سیاست آنہا انچہ مرقوم شد از مردم ہمانجا شنیده و العلم عند اللہ المجید المجید بعد چند روز از ورود فقیر گسائین ہم کہ سردار عمدۂ آن سرکار بود قابو یافته مع اسباب و سامان بدر رفت و بلشکر نجف خان بہادر پیوست و ہمین قسم اکثرے از اقربائے برہان الملک و صفدر جنگ نیز در رفته پناه بدو لتخانہ نجف خان بہادر بردند ؛

ذکر انتقال ایرج خان ازین جہان و بعرصہ آمدن حسن رضا خان و حیدر بیگ خان ؛

روزے چند کہ عبارت از دو سہ ماہ باشد ایرج خان کارگزار و مرجع صغار و کبار دربار آصف الدولہ و مملکت محروسہ بوده انک انتظامے داده بود و از جان برشتہ جواب و سوال داشت کہ صاحب معاملات ملکے و مالے کار نداشت زیرکیہ

بابت قرض خود بذمہ آصف الدولہ دعوے وارند اقساط آن مقرر کردہ از مالگذاری نہ دوست تصرف از ملک کوتاہ کردہ بروید عہد شجاع الدولہ
منشور موافق عہد و پیمانکہ میان کمپنی و آن مرحوم بود بعمل آرند و اگر قبول نمودہ جواب وسوالے بنظور باشد بندہ با صاحب
در کونسل گفتگو خواہد نمود و مسٹر جان برشٹو از طلبدہ اشتن او ندامت کشیدہ چارہ مے جست تا چہ کند درین عرصہ مادہ سودا تقنیہ
وضعف و برودت کبد کہ از پیشتر داشت استشداد کردہ بنجر باستسقا شد و اندک زمانے کہ یکماہ و چند روز باشد بآن مبتلا بودہ جہان
بے بقا را پدرود نمود و فکر بہر سایندن شخصے لائق نیابت در دل آصف الدولہ و مسٹر جان برشٹو مرتسم گشتہ در تفحص آن افتادند
چون حسن رضا خان از عہد شجاع الدولہ دارو غگی باورچی خانہ واندک تقربے داشت درین عہد ہم تقرب بیش از پیش بہر سانیدہ
از حاضر باشان خلوت و جلوت و واسطہ جواب وسوال مسٹر جان برشٹو بود تجویز نیابت برائے او در خاطر ہا گذشت اما ازین جہت
کہ غلامے محض و آرام طلب و عشرت خواہ و از تردد و جواب وسوال مردم کہ لازمہ سرورے و ملکدارے است نہایت منزجر و دلگیر
امور تالے مرتبہ آقائے خود آصف الدولہ است او خود ہم استعفا ازین امرے نمود و دیگران ہم حیران بودند کہ از نیابت چیز یکہ منظور
است او متصدے آن امرے تواند شد این بیچارہ را برائے چہ تصدیعے و ہند خدائے دانہ کہ بچہ سبب رائے مسٹر برشٹو
بران قرار یافت کہ نائب دیگر کاردان و معاملہ شناس برائے این نائب بہر سانیدہ نیابت کل خواہ مخواہ باین عزیز باید تفویض
کرد اسمعیل بیگ نامی منشی ولایت ناکہ از عیاران روزگار و نہایت دنیا دار و از الہ آباد کہ دران وقت پادشاہ و افواج انگلیشیہ در انجا
اقامت داشت بکار پاک و دار و غگی ہر کارہ باوجود اسیس و طلبیدن اخبار شاہ جہان آباد وغیرہ جا با از سرکار انگلیشیہ مامور بلود
چون ماجد بیگ خان کہ بلے سازش و طمع نفعے از دواشت و او ہم با غلامے سبز برائے او ے کاشت با مسٹر جان برشٹو از وقت
بیمارے ایرج خان تقریب نیابت برائے خان کہ بلے مرقوم مے نمود مخفی نماند کہ این حیدر بیگ و میرزا انور بیگ ہر دو برادر
کہ بلے زادۂ عامل پیشہ و در عہد شجاع الدولہ متاجر اکثر پرگنہ ہائے صوبہ اودہ بودہ اند اما در عمل نہایت سخت گیر و با دوستان ہم آشنا
بغرض محض در عہد شجاع الدولہ بنابر باستے معاملہ تعدد متہا مقید و در کمال مشقت از مخصلان شدید بودہ اند برادر کلانش خود در ہمان
دار و گیر مرد و جان بسختے مالگزارے سپرد حیدر بیگ خان بسعے و حمایت برخے از مقربان رستگارے یافت و زندہ بود تا آنکہ
بعد دخت و اقبال بنیابت ملک دوکر در روپیہ کرنے الحقیقۃ اصالت است عروج نمود القصہ ہر چند حسن رضا خان استنکاف
داشت اما بر ہبرے قسمت و فیض عنایت مسٹر جان برشٹو نیابت آصف الدولہ بنام او مقرر و حیدر بیگ مذکور بہ نیابت حسن رضا خان
معین گشتہ ہر دو بعنایت خلاع فاخرہ و جواہر و اسپ و فیل تبفاوت قدر مراتب امتیاز یافتہ حیدر بیگ خان بکار ہائے مرجوعہ پرداخت
و حسن رضا خان کہ جاگیر لک روپیہ در ماہ یافت عیش و عشرت و کمال خلوت مغتنم شناخت و این بیت حضرت خواجہ رحمہ اللہ حافظ
بر خیز ساقیا قدحے پر شراب کن ۔ دور فلک درنگ ندارد شتاب کن ۔ مطابق حال خود شمردہ بر ظاہر منعے اش عامل و از آمد و رفت
دربار کثیر بیشتر داشت عامل گشت راست گفتہ اند بیت ہر چہ نصیب است بہم مے رسد ۔ گر نستانے بستم بے رسد ۔
ہر کہ آمد تخفیف در فوج و ملازمان نمودہ کفایتے ظاہر کرد و انقلابے در عمال رویدادہ خانہائے بعضے خراب و بعضے دیگر را آب و
تابے میسر گردید چون نقش تدبیر مسٹر برشٹو درست نشست در کلکتہ نقش وجود جنرل کلاورن راست روزگار از صفحہ ہستے
پاک بشست و طرف گورنر ہشٹنگ بہادر قوے گشتہ مسٹر جان برشٹو معزول و بجائے او مسٹر مڈلٹن معین شد ہا استماع
این خبر جان برشٹو عازم کلکتہ شد جنرل گاڈرڈ باعتمار دوستے مسٹر مڈلٹن بے شادمان و بندہ را نیز امیدوار میداشت
ہمدران وقت در فرح آباد اقامت داشت کہ مسٹر مڈلٹن ملکنور سیدہ جست و جوے بندہ نمود و با انگلیشے کہ ثانے مسٹر

برشتو وکرانے آنجا بود گفت که فلانے کجا است گورنر بهادر خطے با و نوشته مصحوب من فرستاده وسپارش او کرده داده چون بنده سازبانے انگلیش مذکور معلوم شد قبل از ورود جرنل مرقوم با او ملاقات نمودم خط گورنر را بتقریر داده در خلوت امر بخواندن نمود خوانده مضمونش را ظاهر کردم التفات بسیار نمود و گفت هیشه آمده در خلوت انچه گفتن باشد میگفته باشید چند روزے بدین منوال گذشت همان انگلیش کرانے دیده کرمرجع کارباء آنجناب شد نه من متعلل خواهم شد با جد ربیگ خان ساخته مسٹر مڈلٹن را فهمانید که ایشان را در کارها دخیل ساختن صلاح نیست مسٹر مڈلٹن هم ملالے از طرف من در دل راه داده روے ورق یکبارہ بگردانید وکمال بی التفاتے بانبنده آغاز نهاد ونبنده فهمید که الحال سودی در بودن اینجا نیست دو تا چند بار روش همت جرنل گاردنر سرتاسر عروت بابنده بود و مباحثت بسیار از جرنل مرخص گشته بعظیم آباد آمدم بعد چند ماه صحبت جرنل گاردنر و هم با مسٹر مڈلٹن نهایت ناچاری گشته از کار یکه داشت مستعفے شد بعظیم آباد آمده بکلکته رفت فقیر راهم از راه شفقت بجرهٔ سوارے از خاصهٔ خود داده همراه بردود را بنجا چند روز امیدوار برادر کار بودیم که جرنل گاردنر بهم دکن چنانچه در دفتر دوم نگارش یافت مامور گشت و بنده هم برگشته بعظیم آباد رسید و احوال ملک شجاع الدوله الی آلان که کان سن رضا خان باستور در نهایت آرام وحیدر بیگ خان بانفصال معامله ومرام اشتغال دارد و مسٹر مڈلٹن بسے مسٹر بارول کرازا صحاب خسته گیست بود و اکنون یک سال است که بولایت رفته چند ماه تغییر بود بمجرد رفتن بارول صاحب بولایت باز مسٹر مڈلٹن و مسٹر جانسن باتفاق مدار المهام لکنئو شده سررشتهٔ کل معاملات بدست اصحاب انگلیشیه است

ذکر مجملی از بقیهٔ احوال نجف خان بهادر وپادشاه الی الآن که آخر ماه شعبان سال هزار و یک صد و نود و پنج هجرے است

نجف خان بعد تسلط در اکبر آباد دو بدست آوردن قلعهٔ ڈیگه روز بروز در افزایش سپاه و اسباب عزت و جاه کوشیده فوج بسیار که قریب ده دوازده هزار سوار و همین قدر پیاده باشد گردانید. و نے الحقیقه لیاقت این مرتبه در سپهداری خصم افگنے بنا بر همکوبت نظرے وارند خصوص نجف قلیخان که بین الاقران بصفت شجاعت موصوف و از اکثر رفقاے عمدهٔ ذوالفقار الدوله ممتاز است و بارها در معارک سپاهے گرے گوے سبقت از همه کس ربوده با نجف خان بهادر راه مناسبتے پیموده و محمد بیگ خان همدانے تا نے نجف خان بهادر در جمیع امور و در نجابت و شرافت نسب بر اکثر رفقاے او خصوص بر هر دو چیله مذکور تفوق دارد و دیگر سرداران دیرینه از سوده کار و اکثرے از سرداران سرکار شجاع الدوله مثل هر دو گسائین با جمعیت هفت هشت هزار سوار و مرتضے خان پسر مصطفے خان بهادر هر جنگ که ملازم سرکار شجاع الملک مهابت جنگ بهادر بود با پنج هزار سوار و اکثرے از اقرباے صفدر جنگ مثل اولاد میرزا یوسف وغیره که از نا قدر دانیهاے آصف الدوله تا دون در پرورش و قدر خود دیده رنجیده برخاسته رفته اند همه را بقدر لیاقت هر یکے ریاست افواج داده ملکے را مد جائداد انها مفوض ساخته بقدر حاجت از ممالک سخرهٔ خاص خود هم گذاشته و ملک بسیارے از توابع راج مهاراجه جے سنگه و مهاراج سوائے تسخیر خود در آورده بارها از راجپوتیه کمپوا هه وغیره محاربات نموده برآمنا غالب آمد و الحال اعادے دولت خود را که در اطراف و اکناف صوبه اکبر آباد و شاه جهان آباد قائمت داشته اند مغلوب ساخت عبد الاحد خان کشمیرے و دیگر ارکان حضور که اکثرے بلکه همه نامرجبان و پادشاه باچنین کسان رافضے و تابع رائے ایشان است بر اقتدار نجف خان بهادر حسد برده ضابطهٔ خان را که صاحب اولوس جماعهٔ روهیله و افغان است و بعد قتل حافظ

رحمت کرا فاغنہ ستاصل گشتہ ملجائے دپناہے غیر از ضابطہ خان نداشتند جم غفیرے پیش او جمع بودہ اند دلالت بسر تابے دستر و امیر الامراء ذوالفقار الدولہ و نجف خان بہادر نمودند آن ابلہ تنک ظرف باقتضائے طبع افغانے باشارات نہانے عبد الاحد خان وامثال آن باوجود احساناے بے پایان امیر الامرا نجف خان بہادر حقوق پرورش و مراعات او بر طاق نسیان گذاشتہ باغے گردید و نجف خان بہادر کرمہمت تادیب او بستہ گوشمال او را اہم اعمال شمرد چون تقارب قمیتین روے داد از طرفین داد و دلاور بہا داد حق کشش و کوشش تقدیم رسانیدند عاقبتہ الامر نسیم عنایت و اعانت الٰہے بعد استیصال منال عدہ جماعہ کثیرے از افاغنہ و قلیلے از ین طرف بر پرچم علم نجف جانے وزید و فتح و ظفر نصیب اولیاے دولت امیر الامراء ذوالفقار الدولہ گردید ضابطہ خان با بقیۃ السیف کہ ہنوز ہم زیادہ از سے ہزار کس بودہ اند بطرف غوث گڈھ گریختہ بقلعۂ مذکورہ پناہ بردو از آنجا باسکنان اطراف و جوانب ورؤساے ایشان رجوع نمودہ عہود و پیمان بنوعے مستحکم ساخت کہ برگشتن او از اسلام و در آمد (م) بزمرۂ سکنان اشتہار یافت و نجف خان امیر الامرا بہادر بعد اندک زمانے در پے او شتافتہ قلعۂ را محصور ساخت و افاغنہ پائین قلعہ مورچالہا درست کردہ بکمتر فاصلہ از قلعہ متسکر ساختند و زمانے ممتد قریب بیک ماہ روزے چند کما بیش در میدان بر آمدہ جنگہاے نمایان سے کردند و ہر بار بعد مغلوبے برگشتہ داخل مورچال خودے شدند ضابطہ خان لا علاج امان خواستہ و رؤساے لشکر ذوالفقار الدولہ بہادر را صمصام خود گرفتہ بلاقات آمدہ جواب و سوال مصالح چون خواطر خواہ ندید رخصت انصراف خواست نجف خان ذوالفقار الدولہ بلا عذر و تامل مرخص نمودہ او بجاے خود آمدہ با جماعتے از قوم خود کہ داشت و فوج سکمان کہ باعانت طلبیدہ بود استشارۂ نمود و راے ضابطہ خان باتفاق راے آنہا بر مردن جان فشانے و دست برداشتن از زندگانی کہ باعار بسیار باشد قرار گرفت و روزے بہیأت مجموعے دل از جان کندہ بگرد خرمن بسیار ع تو پنداری دبان وغیرہ اسباب کہ میسور بود سوار شدہ خواہان کارزار شدند ذوالفقار الدولہ امیر الامرا بہادر نیز صفوف افواج آراستہ کر جلادت محکم بست و بمقابلہ اوشتافتہ بر رفقاے سبقت بیگرفت از طرفین جرأتہا بکار رفت و پیکارے روے داد کہ دران نواح بعد جنگ ابدالے کہ بارہا در میدان پانی پت اتفاق افتادہ چنین جنگے نشان نے دہند الوف مردان در خاک میدان بے سر و جان افتادند و دو اد مردے و مردانگے دادند نجف خان بہادر نیز چون عادۂ سپاہ کینہ خواہ بدست و بازوے خود گوی سرہاے مبارزان از میدان ربود و از اول صبح تا عصر مرفقا در ہمین کار بود چون روز قریب الاختتام و صبح عمر و اقبال افاغنہ و سکمان بشام رسید سکمان بملجا و ماداے خود و ضابطہ خان با اتباع ہمان قلعہ کہ ماسنے غیر ازان نداشت گریختہ شب گذرانیدند و صبح باکمال عجز و بیچارگے استغاثہ جرائم نمودہ التجا آوردند نجف خان بہادر از راہ جوانمردی عذر او را پذیرفتہ و عفو تقصیرات فرمودہ حکم بآمدن نمود ضابطہ خان بضابطہ متقدران عذر خواہ آمدہ مورد عفو و عواطف گشت و زمانے ممتد با سعادت و ازخدمۂ ضروے در خدمت گذرانید بعد ازان دصلت خواہر خود با امیر الامراء سیکے از بنات خود را نامزد نجف قلیخان کہ بمنزلہ پسر نیک اختر و متبناے اوست مقرر نمود و باین وسیلہ بقوت جاہ سہارن پور بوریہ باز سر انداز ے یافت ؛

ذکر بیرون رفتن عبد الاحد خان بطرف لاہور از فرط غرور بشعور و تقویت تقرب حضور علے الرغم امیر الامراء ذوالفقار الدولہ بہادر منصور و گریختن ازان طرفہا بمحض جبن و بدو سے مغلوب و مقہور

عبد الاحد خان کہ در حضور دائر و سائر و مزحم کارہاے پادشاہ ناظر و خاطر او شاہ عالم را بسیار عزیز و ہمیشہ در بر ہمی مواد امیر الامرا

ذوالفقار الدولہ بہادر در جدولکۂ بودہ چون مار بخودی پیچید بعد ظفر یافتن امیر الامرا بر ضابطہ خان دیدکہ شخصے کہ از عمدۂ بخت خان بہادر بر آید غیر از ضابطہ خان و نظر بنود داد خود با این ہمہ اولوس افغانے و اعانت بعضے از سکھان مغلوب و مقہور شد چارہ منحصر دران حالست کہ شاہزادہ را باخود گرفتہ بطرف سرہند رود و افواج را ملازم نمودہ سکھان آن طرفہا را مقہور خود گرداند و بعد تھور ے آنہا را متوسل دامن دولت خود و مستمال ساختہ دم مساوات با ذوالفقار الدولہ بہادر زندہ چون این ارادہ در دل اور سوخ یافت بپادشاہ ظاہر ساختہ شاہزادہ جوان بخت یا اکبر شاہ را ہمراہ گرفتہ خیمہ بیرون زد و صلاے عام برائے ازدحام مردم در داد صاحب تلاشان نوکری کہ درین جزو زمان فراوانند باندک عرصۂ لشکر عظیمے فراہم آمد و چون تقرب او بپادشاہ در اطراف دہلے اشتہار داشت سرداران بعضے اضلاع و فرق و بعض نام آوران فرقۂ سپاہ نیز حاضر آمدہ ملازم شدند و ہر روز در کثرت سے افزود چنانچہ طلب پادشاہ زمرۂ از فوج ذوالفقار الدولہ ہم بر فاقت شاہزادہ رسیدہ باعث از دیاد عساکر گردید چون عبدالاحد خان پر و بال خود نے الجملہ آراستہ پیشتر نہضت نمود و ہوس تقلید ذوالفقار الدولہ چند فراسخ از سرہند ہم گذشتہ جواب و سوال معاملۂ بایکے از سرداران سکھ و اظہار رعب و سطوت نمودن آغاز نہاد و ندانست کہ را فتمہ تیغ چوبین بہ تیغ فولادے نتواند نمود ہمزادے تا آنکہ او قدر جلادت خان کشمیرے مذکور شناخت و از معاملہ گذشتہ استعداد مقاتلہ نمود و چون مقابلہ روے داد یا آنکہ ہیچ آسیبے بفوج نرسیدہ مردم ستہ جان بازے بودہ اند عبدالاحد خان کہ نامرد فطرے و جبان خلقی است آتش شمشیر از دور دیدہ اطفاے نائرہ آن بر نخاستن آبروے خود در میدان دید و عبث عبث بے ہیچ مع شاہزادہ روگردان گردید و چنان گریخت کہ پے سر خود برگشتہ ہم ندید فوج بخت خان تبقویت سردار محفوظ و سالم برگشت و از دیگران ہر کسے کہ جرأت و جمعیت داشت زان ملکہ سلامت بر آمد و مردم دیگر ناحق آوازۂ دشت غربت و مبتلاے انواع محنت و کربت گشتہ از لباس و سلاح و اسپ و یراق عارے و بیزاران خستگی و خوارے بجائیکہ میسر و مقدر بود رسیدند و برتے بنا کاے و ناچارے گشتہ زخمے گردیدہ میزاد بخت خان کہ از مدتہا تحمل ایذا و اضرار اوے نمود و طاقت تحمل او بنہایت رسیدہ بود فلاح خود و صلاح عالے درانزواد عدم اختیار او دید قالیو یافتہ از پادشاہ استیذان عزل او از مراتبے کہ داشت و مقید نمودنش فرمود پادشاہ کہ محب جانانہ بلکہ محض دیوانہ ست طوعاً و کرھاً اطاعت راے امیر الامرا نمود ذوالفقار الدولہ بہادر معتمد ان فرمان بر دار را پیشتر فرستادہ عبدالاحد خان را مقید خانۂ او را ضبط نمود از اسباب کتب خانہ و دواخانہ اش کہ فی الواقع از نفائس اشیا بود خود گرفتہ دیگر اموال و اسباب کہ ملک ست از زید بخانۂ پادشاہ رسانید و سرداران بہادر خود ران نواح فرستادہ نے الجملہ اصلاح مفاسد سکھان و آنہا را منقاد گردانید بہر صورت غلبۂ خود بران جماعۂ کہ از لکوک و حساب و شمار افزونند ظاہر کردہ دامے بر منا ہذا بکام و اقبال و جاہ و جلال در اکبر آباد و شاہجہان آباد و حکمرانے سے کند اصحاب انگلیشیہ حاہم وجود و اقتدار او در ہندوستان اندکے در دل و در بین سے خلد و عہد مقید نمودن عبدالاحد خان جرنل کوٹ انگلیشے مسٹر مسک نام را بسفارت نزد امیر الامرا ذوالفقار الدولہ بخت خان بہادر فرستادہ پیغامہاے وعید و تہدید از انواع تجملات و تقاضا باو نمودہ بود او ہم بطور مناسب جوابہاے مسکت فرستاد و حروب و کمین کہ ارباب انگلیشیہ را رخ دہد او دافع مکاوحات بابخت خان بہادر گشت و الحق عجب کہ تا حال باو قیل و قال بلند گشتہ کار بحرکت عساکر و جنود سے کشید باید دید بعد ازین مشیت ایزدے در عمایت کیست کدام فرقہ را اقبال یاور و او تقاے کرامین و ناصر است رفیع خان ماذل بہ بینیم تا مہر و کین قضا نواز و کرا خوار سازد ذکرا بہ

ذکر منصب نمودن گورنر بہادر از کلکتہ بطرف مغرب بنا بر اغراض غیر معلوم

مجملے از احوال وکمن کہ با خبار معتمدان گوش زد فقیر گردید در آخر دفتر دوم بسلک تحریر کشید در ینولا کہ آخر ماہ شعبان بلکہ شب غرۂ ماہ مبارک رمضان سنہ یکہزار و یک صد و نود و پنج ہجریست چنین شنیدہ شد کہ جنرل گاڈرڈ بہادر بعد فتح قلعۂ بسے کہ از عمدۂ قلاع متینہ مرہٹہ است افواج را آراستہ بقصد تسخیر پوناکہ دار الملک رؤسائے جماعۂ مرہٹہ و مرکز دولت آنہا است جنبید سرداران مرہٹہ چار و ناچار باقتدار یکہ میسر بود بچند منزلے پوناکہ اتصال بدریاے شور داشت استقبال جنرل نمودہ ہنگامۂ ستیز و آویز گرم نمودند و معرکہ ہاے متواتر کہ چند روز متوالے بعمل آمدہ بود روزے از طرفین کوشش بسیار دادہ بالقوہ فریقین بود بعرصۂ اظہار رسیدہ بعد کشتہ شدن مردم بے شمار شکست بر لشکر جنرل گاڈرڈ افتاد جنرل مذکور از ہوشیارے و سلیقہ سپہ دارے مع بقیۃ السیف کہ زیادہ بر دو ہزار کس نبود بر لب دریاے شور بدون اسباب و توپ خانہ رسیدہ خود را بر جہازات کشیدہ و بہ بنائے کہ جزیرۂ ایست معروف در انجا انگلیشیہ قلعۂ متینے بنا کردہ مسکن و ماواے خود ساختہ اندر رفتہ منتظر صلاح وقت فرصت است و بعضے میگویند در بندر سورت کہ آن ہم در عمل انگلیشیان است رفتہ و العلم عند اللہ تعالے و نیز مسموع شدہ کہ افواج انگلیشے کہ لشکر وگی کرنل لنگ بود و او ہم نہایت شجاع و صاحب تدبیر ہوشیار است بصوبۂ الور رفتہ بود و قلعۂ گوالیار قبل ازو در وداد و متوجہ کشتہ مستحفظان انگلیشے دران نشستہ بودند و قلاع دیگر را کہ کرنل لنگ نیز مسخر نمودہ بود فوج عظیمے از مرہٹہ ہاے دکن دران صوبہ ہا آمدہ طرق وصول اجناس ماکولات وغیرہ مایحتاج لشکر انگلیشے مسدود گردانیدہ بصدمات جنگہاے متواے و متقول و مجروح ساختن بسیارے از فوج وگے مستحفظان قلعۂ گوالیار وغیرہ قلاع سخرہ دا افواج تابع کرنل لنگ را بنوعے عاجز و مضطر گردانیدند کہ کرنل لنگ ہم با پیادگان و سواران دیار متعدد و دشوار دانستہ ناچار قلعۂ گوالیار را بہ رانا ناز نمیدار گو ہوکہ بملت موافقت در بہرے او دران صوبہ قدم گذاشتہ بودند تفویض نمودہ و از قلاع دیگر ہم بضرورت دست برداشتہ و خالے گذاشتہ بطرف اٹاوہ برگشت و چہاد نے تمام فوج درہمان اٹاوہ مقرر گردید و حیدر نایک نیز بے آنکہ در صوبہ ارکاٹ بکمال اقتدار و استقلال کامرواد کارگزار و جرنل کوٹ کہ رئیس کل افواج انگلیشے و منجملۂ اصحاب خمسہ کبیٹ است و بدافعۂ نایک مذکور در صوبۂ مسطور حسب الامر گورنر جرنل رخت بود بدستور در قلعہ مندراج اقامت گزیدہ بطور یکہ صلاح وقت بے داند در میدانہا برآمدہ ستیز و آویز بے نماید و گورنر جرنل بہادر میگویند کہ احوال افواج مرسلۂ خود بدین منوال دیدہ انتظام ممالک بنگالہ و عظیم آباد و اودہ و الہ آباد وغیرہ آن کردید تصرف اوست اہم و واجب شمردہ صلاح دران دید کہ با میر زا نجف خان بہادر و پادشاہ و دیگر کسیکہ لیاقت داشتہ باشد بار سال سفراد مکاتیب آمیزش و داد و اتحادے بہر سانیدہ با خود گردیدہ سازد و از مالداران نالائق کہ در مصارف بے فائدہ زرہاے خطیر رائیگان خرج مے نمایند مبلغے گران براے مصارف لابدیہ حروب و کروب کہ درین ایام در پیش دارد بہ تدابیر مناسبہ بدست آرد تا مبادا افواج دکن غلبۂ خود در دلہن خویشتن دیدہ باعث فتنہ و فساد درین بلاد شود و میرزا نجف خان کہ از سوال و جوابہاے سابق اندیشہ مند از طرف این جماعۂ است با دکنیان نگردد و شاید مطالب دیگر داشتہ باشد چہ بر ضمائر این جماعۂ خصوص گورنر جرنل بہادر کہ نہایت مدبر و سینہ او صفدق راز با و سرائر است و امکان ندارد کہ ادنے سخنے از ان جملہ اسرار بر لب اظہار برآید اطلاع یافتن از متعذر است بنا بر مقدمات مذکورہ در ماہ رجب سال یکہزار و یکصد و نود و پنج ہجرے از دار الملک خود کلکتہ کوچ نمودہ و اکثر اصحاب راے و تمیز مثل مسٹر اڈرسن و دیگران از جماعۂ فرقۂ خود بر فاقت چیدہ علے ابراہیم خان بہادر و منیر از زمرۂ ہندیان کہ اوصاف حمیدہ و شیم

پسندیدہ او باقتضاے موقع و مقام در ذیل صفحات او اخر فترہ دوم ثبت افتادہ و از مدتے بمقتضاے ناقدردانی مقتدران عصر و مرشد آباد و بخانۂ خود مدتے بود بکمال غنایت و جوہر شناسے بہرا ہے خود برگزید و باکمال شان و تجمل و سامان شایستہ کہ قریب بسہ چار صد کشتہ ہمراہ داشت اوائل ماہ مبارک شعبان در عظیم آباد رسیدہ عازم پیشتر گردید و بست و سوم ماہ مذکور بنبارس رسیدہ خبر است کہ زیادہ توقف در انجا نکرد و پیشتر تا لکھنو خواہد خامید و انچہ مرکوز و منظور دارد در انجا بظہور خواہد انجامید قبل ازان کہ گورنر بہادر از کلکتہ نہضت نماید حکمی از ولایتش در باب برہم زدن با جماعۂ ولندیسیہ و ضبط نمودن قلاع و المکنہ ایشان رسید و حسب الامر در اواسط ماہ مذکور رجب سال مذکور در بخش بندر ہوگلے آبادے ولندیسیہ کہ نام آن مکان چنسڑہ است و سردار بزرگ جماعۂ مذکورہ در ملک مذکور با چند ضرب توپ کہ البتہ کمتر از سے چہل عدد نخواہند بود با قلیل جمعیتی از قوم خود سے باشند بی جنگ و جدال مسخر گشتہ بضبط فرقہ انگلیشیہ مال و اسباب در آمد و در دیگر جا ہا از ہر دو صوبۂ بنگالہ و عظیم آباد یکی یا دو سہ کس ہر جا ہر قدر لائق دانستہ ازان قوم بکار کمپنے خود می نشیندہ و در شہر عظیم آباد نیز خانہ در کمال وسعت و صفا باندک مسافت و چند ضرب توپ وارند چون حکم گورنر بسٹر گسول صاحب کلان عظیم آباد و میجر ہاڈسے صاحب فوج متعینہ شہر مذکور برای تسخیر المکنۂ ولندیسیہ رسید چند روز قبل از ورود گورنر بہادر مکان عظیم آباد ہم با جمیع المکنہ و دیگر بطور چنسڑہ بے آنکہ کار بجدال و قتال رسد مسخر گردید و بسبب آسانی در تسخیر این اماکن آنکہ انگلیشیان از اوائل این قسم امور بار در نظر داشتہ چون غلبہ و اقتدار و تسلط درین دیار دارند فرق دیگر را از امثال خود باین حال نگذاشتہ اند کہ اگر در بارۂ آنہا امری منظور شود حاجت بکار حہ و مقاتلہ و اسعۃ باشد۔

ذکر سبب کشا دیافتن باب منازعۂ فیما بین انگلیشیان و ولندیسیان و مجملی از احوال ارض جدید کہ بہ امریکا و نیگی دنیا مشہور است و احوال مردم آن مکان

سبب منازعۂ فیما بین این ہر دو گروہ آنکہ از مدت پنج و شش سال قبل ازین پادشاہ انگلیشیہ را بصلاح کمپنی کہ ہیچ کار ادبی مشورہ سکنانے آن دیار نیست منازعتے با مردم امریکا کہ عبارت از ارض جدید است روے داد و احوالش مفصل کردہ آید و کمپنے عبارت از اشخاص مال دار و مقتدر سکنانے آنجا است از مردم صاحب استعداد مال دار مقتدر مذکور ہر سے چہل کس یا کم و زیاد کہ باہم متفق گشتہ ارادۂ تجارت قطرے از اقطار اقالیم سبعۂ نمایند کمپنے اند و این قسم مردم دو سہ صد کس خواہند بود کہ علاقۂ تجارت ہر طرفے از اطراف دارند و بنزد رئیس قوم اند پادشاہ آنجا ارادۂ ہر امرے کہ کند اول استشارہ با امرای خود می نماید اگر آن امر پسند رائے امرا آمد امرا با کونسل ملک استشارہ میکنند و کونسل ملک عبارت از مردم مذکور آن جماعۂ اند کہ از ہر بلدۂ و قصبۂ ولایت انگلنڈ سکنائے بلاد و قصبات یک دو کس ہوشیار متدین منصف را بوکالت خود برگزیدہ معتمدا خواجات آنہا گردیدہ شہر لندن کہ دار السلطنتہ ولایت مذکور ست فرستادہ اند تا ہر امرے کہ پادشاہ را روے نماید و ران باب ہر چہ اینہا را بے اشخاص بلاد مناسب و صلاح دیدہ اختیار نمایند مختار ہمہ آن مردم است و اگر آنہا نہ پذیرند کسے از انجماعۂ نخواہد پذیرفت استشارہ سے کنند اگر آنہا ہم سود و بہبود تمام مملکت و اہالے آنجا در ان کار دیدہ پسندیدند اذن امضائے آن امر دادہ شریک و معین پادشاہ و امرا و ان کار سے شوند و آن کار بر ذمۂ تمام رعایاے علم رو آن سلطنت و ممالک محروسۂ پادشاہ آن فرقہ افتادہ امضائے یا بد و اگر پسند آنہا نیامد و ران فسادے برائے عامۂ خلائق و آن مملکت دیدند از قبول آن امر سر باز می زنند و پادشاہ را درین صورت مجال آن نیست کہ خلاف مرضے و رائے آنہا تواند نمود مردم امریکا کہ ارض جدید شہرے نامند

بنگاله دنیا بایے شمالی تمانے مفتوح دفنون ساکن خفی و کاف مکسور فارسے یا یاے تمانے شناسے زده بینے دینے نو نیزے گویند از قوم انگلش و اولاد فرقهٔ مذکوره اند علماے ایشان جماعهٔ تحقیق و تدقیق درین ظلم بسیار نموده تفاوت هاے بسیار از ادراک حکمای سلف برآورده اند انسان مجلد این کرے گویند احاطهٔ کرهٔ مائے ارض را بطور تعریف حکماے سابق نیست بلکه مثل کرهٔ ارضے را محیط است وارض چنانچه این طرف برآمده محفل سکونت عالمی گشته با قالیم سبعه انقسام یافته است همین قسم طرف مقابلش نیز برآمده موقع سکنای عالمی است و باین طور است که کف پاهاے اشخاص هر دو طرف اگر زمین درمیان نباشد بهمدگر ملصق گردد و سر با بطرف آسمان منحص آنکه بے اندک میلے هر دو طرف زمین مقابل همدگر واقع است و دستش اگرچه الی الآن بتحقیق پیموده نشده اما تخمیناً این قدر است که هر دو طرف را بمجموع پنج حصهٔ تصور باید کرد از انجمله سه حصه این طرف که اقالیم سبعهٔ مشهوره دارد و دو حصهٔ آن طرف اندک بیشتر خواهد بود و سر دسیر و گرم سیر و اما تمام احوال آن قطعه خوب دیده و بنظر تحقیق سنجیده نشده است چو بهاے متنوعه و ادویهٔ مختلفه از انجا تحصیل کرده آورده اند و صنادیق و غیره ساخته سے گویند که معادن طلا و نقره با کثار دارد قریب بچهار صد سال است که جهازے تباه شده در انجا رسید سالے که جهاز پرتگال که به پرتکال شهرت دارد بے خبر در تبا هے دارد هند گردید و اینجا را دیده سکنے اختیار نمود و مدتها بوده اقتدار بسیارے بهم رسانید تا آنکه در زمان شاه جهان پادشاه از بلاد هند اخراج یافت و اولاد آنها در هوگلے و مندراج مانده سیاه رنگ و سبزه و بعضے بندرت سفید پوست سے شوند و پشه درسے سے خانند درین ایام اکثرے به نویسنده گرے در سرکارات انگلیشیان نوکرے شوند اما انگلیشیه آنها را عزتے نداده مثل سائر الناس هندی دانند لیکن در ولایت خود اے یومنها پادشاه و فوج و اقتدار دارند چون جهاز تباهے آنجا را دیده بسلامت برگشت بعض هوشیاران آن جهاز را اندک بلدیت براه آن زمین بهم رسید شخصے ازان مردم با عانت زنے از سلاطین آن فرقه دو سه جهازات تیار کرده و هوشیاران دیگر را همراه گرفته وارد انجا رسید و کمنت بسیار در انجا نموده و فحض بلغنی بعمل آورده چند کسے از سکنهٔ آنجا بهم رسانید و با آنها آمیزش و اختلاط نموده نے الجمله با یما و اشارات بعضے امور فهمیده و اندک بزبان آنها آشنا گشته و آنها بحسن سلوک از خود خوشنود گردانیده چندیل در اطراف ساحل مذکور با تفاق آنها گردیده و احوال قطعین وارتفاع و انحطاط و بعد و قرب درجات از اطراف آن دریافته اندک نقشهٔ آنجا و راه عبور و مرور و ذهابا و ایابا و یافته و ضبط نموده معاودت کرده و سال دیگر با چند جهاز پر از اسباب جنگ و اقامت رفته با سعودے از رؤسا اقامت گزیدند و آهسته آهسته فرق دیگر هم خبر یافته در اطراف آن رسیده رحل اقامت افگنند بعد امتداد زمان مردم آنجا را چون حیوان چارپا دیده انگلیشیان را ارادهٔ توطن در انجا بهم رسید و طرح امارت در ان زمین انداخته معموره عظیم ساختند و بود و باش خود و توالد و تناسل و تربیت اطفال در همان مکان مقرر نموده مکتب و معابد و بالجمله برای هر امر بطور ولایت عمارات عظیمه بکمال متانت ساخته انصراف بولایت انگلنڈ که موطن دیرینهٔ آنها بود موقوف نمودند امارت اطاعت پادشاه خود بوده مطیع و منقاد امر او ارکان دولتش که سکنهٔ دار السلطنة لندن اند سے بودند و بضابطهٔ ولایت انگلنڈ خراجے که معین بود سے رسانیدند تا آنکه کثرت در اولاد بهم رسیده عدد مردم آنجا در حساب از لکوک تجاوز نموده قریب شش هفت سال است که پادشاه انگلنڈ بصلاح ارباب حل و عقد ممالک خود بر آنها تحمیل وجهے معتد به زیاده از وجوه مقرره نموده بر آنها گران آمده سر از اطاعت باز زدند پادشاه بسر دار اینکه از طرف او حکومت آنجا داشته تحصیل وجوه معینه مذکوره سے نمودند فوشت که آنها را وعید و تهدید نمایند سردار ان مذکور حسب الامر بر آنها سخت تنگ گرفته آنها نا چار شده با همدگر مشوره نموده حکام منصوب پادشاهی را گرفته سر از بدن شان برداشتند و علم بغی و تمرد برافراشتند پادشاه فوجے لائق مع اسباب موافق تنبیه آنها فرستاد

چون در ضوابط و قواعد یکسان و در ہمہ امور با انگلیشیہ ہمسان و اولادشان بودند و اسباب حرب و کرب از توپ و بندوق انچہ
ے باید ضیاد اشتند بمنازعت بر خاستند جنگ عظیمی روے داد و فوج پادشاہے مخلوب و مستاصل گشت پادشاہ بار دگر
افواج وافر با نہایت کر و فر و اسباب افزون از حد و عد فرستاد آنہا ہم با پخہ بالقوہ آنہا بود خود را آراستہ بدے ہم از فرانسیس
در آلات و ادوات حرب درخواستند فرانسیسیہ کہ عداوت دیرینۂ چندین صد سالہ با انگلیشیہ دارند موافقت آنہا را با خود خود غنیم
و نصرت جسیم دانستہ چون ایام صلح باقے بود و بظاہر اعانت نمی توانستند مخفی ہر گونہ امداد و اعانت کہ ممکن بود بعمل ے آوردند
انگلیشیہ برین وقوف یافتہ با فرانسیسیہ ہم دو سہ سال است کہ در آویختند اما مردم مذکور ساکنہ ارض جدیدہ
بسیار بودہ بر افواج پادشاہے غالب آمدند و بہن عظیم بنا بر استیصال سے چہل ہزار کس و صرف زری خطیر کہ میگویند قریب بیست
کرور روپیہ درین کار بمصرف در آمدہ بادلیاے دولت پادشاہ انگلنڈ رسیدہ و موکد کار زار با قوم خودش کہ مردم ارض جدیدہ
یعنے امریکا و با فرانسیسیہ گرم گردیدہ اسپانیول کہ ازینہ فرقہ از ین جماعۂ و برائے خود پادشاہے علیحدہ دارند و اکثر با سلطان روم
و دیگر اقویا و سلاطین قرب و جوار در محاربات گذرانیدہ ہرگز نے آرامند اعانت فرانسیسیہ نمودہ بجنگ انگلیشیہ بر خاستند
و لنڈیسیہ ہم کہ تسلط انگلیشیان بر خود و در ممالک ہند نمی خواہند اما از فرط سلامت روے کہ شیوۂ آنہا است تا مقدور در منازعت
با احدے نے کشایند و اعلان و اظہار عناد رائے پسندند در باطن باہر سہ کس بنا بر سبب مذکور و ہم بنا بر نفع خود در تجارت
کہ در وقت غرض اسباب حروب را قیمت اعلے میخرند اعانت بفروختن اسباب و رسانیدن گولہ و بارود و توپ و بندوق وغیرہ
شروع کردہ اہتمام بسیار درین کارے نمودند انگلیشیہ برین تدبیر و تزویر لنڈیسیہ پے بردہ با آنہا ہم کاوید ند باید دید کہ شیت
قادر قدیر در اختلاف و مشاجرات اینہمہ فرق مختلفہ مقتدرہ چیست لفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید الحمد للہ علے الآئہ الشکر علی افضالہ
و نعمائہ کہ دفتر سوم نیز بدستیارے اقلام این اقل الانام کسوت انجام و پیرایۂ اختتام پذیرفت و آغاز این اجزاء اوراق
سراکہ جاوداں ماند بنوعیکہ مامول بود بانجام رسانید در ارتسام وقائع و اخبار سرا عات صدق و راستے بمقدر یکہ میسر بود
بعمل آمدہ تقصیرے دران نرفت و الحمد للہ کہ بیاں توفیق ایزدے پریشانے این صفحات ہم صورت انتظام و جمعیت گرفت
امید کہ ایزد تعالے شانہ پذیرائے پر تو انظار برگزیدگان دہور و اعصار داشتہ سواد و داوراق نقوش را سرمۂ چشم بصیرت
اولے الابصار فرماید و روانے معانے و مضامین فقرات مجموعہ حبت آئین را چون مادمین بذاق دل ارباب دل گوارا
فرمودہ چشم بینش برگزیدہ ہاے آفرینش را با بیاریش از خواب غفلت ستے و دولت شست و شو نماید چون قبلۂ ہمت و وجہ
نیت ایقاظ و تنبیہ سیہ مستان از خود رفتہ دولت و غنودگان بے خبر و خفتۂ غفلت است این سیہ نامۂ خطا کار در ترتیب
این کتاب را وسیلہ آمرزش و رحمت رب الارباب سے داند رجاے واثق دارد کہ حضرت ارحم الراحمین بموداے سبقت
رحمتے علے غضبے و بوعدا صدق القائلین ظن بندۂ کمترین را مبدل بیقین گرداند انہ جواد کریم رؤف رحیم ثمہ بمبناء الدائرۃ الفاقرۃ
افقر فقرار باب اللہ الغنے غلام حسین بن ہدایت علے خان بن السید علیم اللہ بن السید فیض اللہ الطباطبائی الحسنے عفا اللہ
عنہم بفضلہ الہنے و بحق سید الانبیاء والمرسلین محمد خاتم النبیین و عترتہ المعصومین الطیبین الطاہرین علیہ و علیہم السلام والصلوۃ الے
یوم الدین یوم الثلثاء رابع خلون من شہر رمضان المبارک المنتظم فے سلک شہور سنہ خمس و تسعین من المائۃ الثانیۃ عشرۃ
من الہجرۃ المقدسۃ النبویۃ علے صاحبہا السلام والتحیۃ ۱۲۰۵

تاریخ عہد نامجات سوانحات
وحالات سند متعلقہ ریاستہائے ہندوستان
مولفہ سرچارلس یچیسن صاحب بہادر
سرجمہ پنڈت کھیالال صاحب نہایت
تفصیل حالات جلد ہین حسب تفصیل

(۱) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ حصہ شرقی
ی بنگال مع آسام و برھما۔
(۲) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ مالک
علاقی پنجاب مین ۱۲ پیال۔
(۳) عہد نامجات وغیرہ متوسطہ ہند۔
(۴) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ ریاستہائے
(۵) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ ریاستہائے
راجپوتانہ وغیرہ۔
(۶) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ ریاستہائے سندھ
راس مع جزیرہ سیلون۔
(۷) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ ریاستہائے بمبئی
(۸) عہد نامجات متعلقہ ریاستہائے سندھ
(۹) عہد نامجات متعلقہ ریاستہائے برمہ
(۱۰) عہد نامجات وغیرہ متعلقہ ریاستہائے
ی ملکت وایسرائی برمہ۔

تاریخ بغاوت ہند سنہ ۱۸۵۷ء یعنی جلد ۱ و ۲ مترجمہ
تاریخ غدر مصنفہ پنڈت کھیالال۔

تواریخ راجگان اودھ مع تصاویر
نواب گورنر

سوانح عمری لارڈ لارنس مرحوم
سابق وائسرے گورنر جنرل ہند مع پورٹریٹ
کارنامہ بیان سکھون کی لڑائی ایام مدرسی پنجاب
کی حفاظت مرتبہ مسٹر ریڈ۔ مترجمہ صاحب بہادر
حب پلے جناب اے جی للاس صاحب
مطبع کشور اگرہ اودھ اخبار نے اسکا ترجمہ شائع کیا۔

تاریخ بگلش پنجاب مع نقشجات از
پنڈت دیبی پرشاد۔

اعمالنامہ روس یعنی اردو ترجمہ
تاریخ روسیہ مصنفہ ڈاکٹر ڈی میکنزی والس
پریوٹ سکریٹری حضور لارڈ ڈفرن صاحب
بہادر جسمین روس کی سوشل حالت امور
تاریخی پولیٹیکل تغیرات اور تبدلات روسیون
کا علم وفضل و انکا طرز تمدن و نظم نسق ملکی رعایا
اور گورنمنٹ کے باہمی تعلقات جنگ
کریمیا آزادی غلامان نمانده جنگ روم
و روس پیراعظم و ملکہ کیتھرائن کے امور
رفاہ وغیرہ مفصل درج ہین باجازت
مصنف ممدوح دیپرائی عالی جناب
سر الفرڈ لایل صاحب بہادر لفٹنٹ گورنر
سابق یہ نظیر ترجمہ ہوا

تاریخ ماڈرن راجستان مصنفہ جیمس ٹاڈ صاحب
پولیٹیکل ایجنٹ جسمین [illegible]
حالات سلطنت و ملی و [illegible]
بسریتی بھاشا مجلد [illegible]
مترجمہ ہوکر شائع ہوئی

[illegible] صاحب [illegible]
بھشریٹ بدایون [illegible]
مولوی نذیر احمد صاحب

تواریخ سلاطین اردو عرف **قیصر تواریخ**
دو جلدمین کامل مع تصاویر سلیمان و اکبر
سلطنت اودھ مصنفہ سید امداد الدین حیدر
ترجمہ منتخب التواریخ مترجمہ مولوی
احتشام الدین صاحب مراد آبادی۔

وقایع راجپوتانہ مع نقشجات
مرتبہ بابو جوالا سہائے مدالتی راج بھرتپور

مفصل حالات وعجائب واقعات تمام
راجپوتانہ کامل تین جلدمین نہایت عمدہ۔

تاریخ جدولیہ حضرت آدم علیہ السلام
سے تا ایندم جملہ انبیا و ائمہ و صحابہ و تمام
سلاطین متعاقب از تواریخ بطور جدول مولفہ
منشی خادم حسین الہ آبادی۔

سیر پنجاب ۔ تاریخ پنجاب مولفہ
راے کالی راے۔

تاریخ راج پرستی ۔ کارنامہاے
رانائے اودیپور راجپوتانہ جسکو عکم
ایس بروس صاحب بہادر و پنڈت بہادر دتا
نے ترجمہ کیا۔

مخزن پنجاب ۔ مفصل تاریخ پنجاب
پانچ حصہ مین مجلدی از منشی غلام سرور۔

سوانح عمری راجہ شیوپرشاد صاحب
تاریخ ہند بنارسی مصنف آئینہ تاریخ نما

تاریخ عالم حصہ اول مصنفہ مسن صاحب

سیر المتقدمین حصہ اول۔
ایضاً حصہ دوم۔

آثار الصنادید مع تصاویر و حالات
زمینداران و امیران دہلی مع لطیفہ عبارت
اردو بیرونی مولفہ جناب سید احمد خان
بہادر سی ۔ ای ۔ ای۔

کارنامہ سکندری ۔ تاریخ سکندر بادشاہ
منشی گوکل پرشاد۔

تاریخ چین مع تاریخ فوجداری
محمد علیخان بہادر و [illegible]

قصص الہند ۔ حالات جنیس و اسمان
ریاضات ماسودہ وغیرہ

حالات کارٹکر صاحب بہادر مولفہ
رابہ شیو پرشاد ستارہ ہند۔
منظر آدم۔ ترجمۂ تاریخ مولانا آزاد مذکورہ
علمائے ہندوستان۔
وقائع نگار انگلستان۔ کتاب کایر صاحب
کا ترجمہ۔
تسہیل التواریخ۔ جسمیں مشہور حالات
عہد سلطنت اہل ہنود و اہل اسلام و سرکار
انگلشیہ بطور سوال و جواب منشی سید علی بہا
مثنوی بلگرامی نے نہایت عمدگی سے
رقم کیے ہین۔
جام جہان نما حصہ دوم۔ ترجمہ چھوٹا جھوگول
بستا ملک از بابو شیو پرشاد۔
کارنامہ لوآئین۔ یعنے تقویم امو خیین
از منشی دیبی پرشاد۔
واقعات عجیبہ و غریبہ معروف
تاریخ پورٹ بلیر انڈمن مسمے بتاریخ
یادگار ہندی مصنفہ رائے بہادر لچھمی لال۔
جغرافیہ جونپور۔ مع تاریخ حصہ اول و دوم
از مولوی ذوالفقار علی۔
موجز التاریخ۔ خلاصۂ آئینہ تاریخ ناصری
دوم از منشی دیبی پرشاد صاحب۔
نفیس السیاحین۔ حصۂ اول جسمین
شکل زمین کے شکل و مقدار و حرکات
و قدرتی تقسیم و بیان براعظم ایشیا شامل
ملک ہندوستان و چین و ایشیائی روس
و کابل و ایران و عرب و روم مع مفصل
حالات باشندگان وغیرہ درج ہین۔
ایضاً۔ حصۂ دوم۔ یورپ کا بیان تفصیل

مذکور و ایشیا۔
ایضاً۔ حصۂ سوم۔ بیان اقریقہ و امریکہ مع
ضمیمۂ فہرست رقبہ جاہا دی و دوار سلطنت
ہر ملک۔
مخزن حکمت۔ تاریخ شاہان و حکما
از مفتی غلام سرور لاہوری۔
واقعات ہند۔ تاریخ ہندوستان
مولفۂ مولوی کریم الدین۔

اخلاق و تصوف اردو

جامع الاخلاق۔ ترجمۂ اخلاق جلالی
تہذیب النفوس۔ از سید فخر الدین حسین
باب دانش۔ مولفۂ مولوی محمد کریم بخش
اوقات عزیزی۔ از سید غلام حیدر خان۔
ترجمۂ عوارف المعارف۔ کامل دو جلد
مین۔ ترجمۂ مولانا ابو الحسن فرید آبادی۔
خزینۂ دانش۔ ہوشمندی کی تعلیم
از مولوی محمد کریم بخش۔
بستان تہذیب۔ جامع اخلاق و ادب
مرتبۂ نواب حاجی محمد عمر علیخان بہادر
فیروز جنگ۔ مطبوعۂ نظامی۔
بحر الحقیقت۔ اصلاح نفس مین۔
آبحیات۔ اخلاق و موعظت مین مصنفۂ
منشی کامتا پرشاد۔
کیمیاے حکمت۔ حصۂ اول۔ بیان
شرائف علم و ادب۔
نجات المومنین۔ ذکر کرامات حضرت
شاہ نجات اللہ۔
تہذیب الاخلاق۔ مولفۂ مولوی نجم الحق
پیراہن یوسفی۔ مع ترجمہ مثنوی مولانا

کا نظم شعر بشعر اور حاشیہ پر اردو مین مطالب
مع فوائد تصوف کامل دو جلد
بتفصیل ذیل۔
(جلد اول) ترجمۂ دفتر اول و دوم۔
(جلد دوم) ترجمۂ دفتر سوم و چہارم۔
گلستان معرفت شرح اردو مثنوی
مولوی روم۔ دفتر اول مولفۂ حضرت
مولوی عبد المجید خان مولف ریاض الجنۃ
شرح اردو سکندر نامہ مطبع
ایضاً دفتر دوم۔
ایضاً دفتر سوم۔
ایضاً دفتر چہارم۔
ایضاً دفتر پنجم
ایضاً دفتر ششم۔
اخلاق رضی۔ مصنفۂ قاضی محمد رضی
شجرۂ معرفت مثنی نتخبات مثنوی
مولانا روم مترجمۂ سید غلام حیدر صاحب
تحفۂ سروری۔ نظم ادب عبادت
جملہ اعضا از مفتی غلام سرور۔
کنز الاسرار۔ ترجمۂ اردو نظم مثنوی
شاہ بو علی قلندر قدس سرہ بوزن مثنوی
از مولوی سید غلام حیدر خان۔
چشمۂ فیض۔ نظم ترجمۂ اردو جلد ثانی
عطار کلام عارف کامل حضرت
قدس سرہ از مولوی سید النظیر
مذاق العارفین۔
عربی ہر چہار جلد

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا